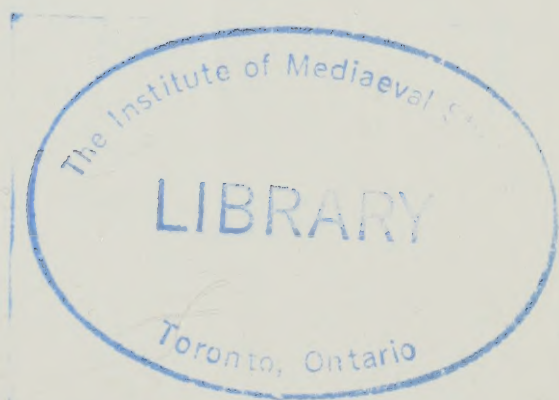

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

**MACROBII
AMBROSII THEODOSII**

V. C. ET INL.

**SATURNALIORUM
LIBRI VII.**

EXCUSSIS EXEMPLARIBUS TAM MANU EXARATIS QUAM TYPIS
DESCRIPTIS EMENDAVIT: APPARATUM CRITICUM, ADNOTATIONES,
CUM ALIORUM SELECTAS TUM SUAS, ADIECIT

LUDOVICUS IANUS.

ACCEDUNT INDICES.

**QUEDLINBURGI ET LIPSIAE
TYPIS ET SUMPTIBUS GODOFREDI BASSII.**

MDCCCLII.

**MACROBII
AMBROSII THEODOSII**

V. C. ET INL.

O P E R A

QUAE SUPERSUNT.

EXCUSSIS EXEMPLARIBUS TAM MANU EXARATIS QUAM TYPIS
DESCRIPTIS EMENDAVIT: PROLEGOMENA, APPARATUM CRITICUM,
ADNOTATIONES, CUM ALIORUM SELECTAS TUM SUAS, INDICESQUE
ADIECIT

LUDOVICUS IANUS.

VOLUMEN II.

SATURNALIORUM LIBRI VII. ET INDICES.

QUEDLINBURGI ET LIPSIAE

TYPIS ET SUMPTIBUS GODOFREDI BASSII.

MDCCCLII.

LIBRARY

Pontifical Institute of Mediaeval Studies

113 ST. JOSEPH STREET

TORONTO, ONT., CANADA M5S 1J4

OCT 30 1991

PRAEFATIO.

Alterum Macrobiani mei volumen quum edebam, eodem illo anno sperabam hoc alterum me esse absoluturum: interiectum est quadriennium, quo quidem quadriennio facta sunt quae fieri posse negabam. His temporibus huius voluminis confectionem aliquantulum esse retardatam non iverim infitias; at minus certe quam rei difficultate et mora a typographo iniecta. Nam ego nullum tempus intermisi nisi aliquot anni MDCCCXLIX. menses, quibus infirma prohibebar valetudine, eoque ipso anno primae plagulae prelo sunt subiectae, neque umquam frustra quae describeret a me petivit typographus; ipse saepius, semel ne monito quidem me per semestre spatium, cessavit.

De re ipsa non multa habeo quae dicam: nam de editionis condicione et forma egi in primi voluminis praefatione, de apparatu critico in prolegomenis pag. LXXX sqq. Hic auctus est iis quae praeter excerpta e codice Borbonico (N) commemorata ibidem pag. LXXXVII. ad me misit, quae est eius liberalitas, H. KEILIIUS exscripta ex eodem illo codice ¹⁾, e Mediceo codice VIII. plutei

¹⁾ Collatis cum edit. Bipont. his Saturnaliorum partibus: I, 7, §§ 36, 37; I, 10, 3; I, 17, §§ 10, 20; II, 2, 17; II, 7, §§ 3 et 9—11; III, 16, 18. — 17, 14; veterum Latinorum poetarum versibus VI, 1, 8. — 5, 5. Descriptioni codicis quae legitur prolegg. p. LXXXVII. addenda sunt haecce: Libri in codice Borbonico non sunt distincti, sed nova linea a maiore littera incipit in verbis: *Accentaque* (sic) *sorte* (I, 7, 28); *Quae de libero patre* (I, 19, 1); *Saturnus ipse* (I, 22, 8); *Sicubi* (sic) *modestus* (II, 1, 1); *Has tot interpretationis ambages* (III, 2, 12); *Sermone movetur* (IV, 1, 1); *Post haec* (V, 1, 1); *Hic* (VI, 1, 1), hoc quidem loco praemissis verbis: FINIT DE HIS QVE VIRGIL. A GRECIS TRAXIT. DE HIS Q. A VETERIBVS LATINIS MARO TRANSTVLIT; *Primis mensibus* (sic, VII, 1, 1). In libro VI inde a cap. 1, § 8. verba Virgilii et veterum poetarum binis columnis

II (M) ²⁾, c Palatino 886. (V, i. e. Vaticano) ³⁾, c Reginensi

inter se opponuntur. Vocabula saepe cohaerent; scriptura est nitida; compendia rara.

²⁾ Qui est meus Ml., prolegg. p. LXXXIV. Cum editione Riviana (v3) contulit V. D. Sat. I, 2, 1. — 5, 9; I, 7, 36. — 8, 5; I, 10, 3 — 9 et 16; 11, 42; 16, 18; II, 7, 1 — 11; III, 10, 7; 13, 7 — 9; 14, 5. — 18, 12. et totum librum VI.

³⁾ Codex membranaceus formae quadratae sec. X. praeter alia complura continet inde a fol. CXXV. excerpta quaedam e Saturnaliorum libris I—III. Quae ibi leguntur fere omnia contulit V. D. cum edit. Bipont. Inscriptio est: EX LIBRO MACROBII SATVRNALIVM EXCERPTVM DE SERVIS. Sequuntur verba: *Iocone an serio cet.* I, 11, 2 — 43. inserta ante § 35. inscriptione: ANCILLAS ETIAM FORTIA FACTA FECISSE COMMEMORAT; II, 1, 7. — 2, 17; 4, 25. 7, 11; III, 13, 11 et 12; 14, 5., inde a verbis *adeo et ipse*, usque ad libri finem, cui subscribitur: MACROBII THEODOSII V. CONVIVIORVM SECVNDI EXPLICIT. Hoc ergo codice putaveris Is. Pontanum potuisse uti ad probanda sua commenta, de quibus vid. prolegg. p. xxxii seq.: at numerus II. in hoc codice, ut in P (cf. prolegg. p. LXXXII.), videtur esse referendus ad ordinem dierum. Praeterea idem V. D. in bibliotheca Vaticana vidit hos codices:

a) Palatinum 1575, membr. form. max. sec. XV. „Ivanoccii Manetti“, in quo legitur inscriptio: *Macrobiani Theodosii viri illustrissimi Saturnaliorum liber primus incipit feliciter*, et subscriptio: *Macrobiani Theodosii V. C. et inl. conviviorum tertii diei liber feliciter explicit*. Sequitur Ciceronis Somnium Scipionis cum Commentariis Macrobiani.

b) Vaticanum 3417. membr. formae minimae sec. XIV. Inscriptio: *Macrobiani Theodosii vñ. et ill. conviviorum primi diei Saturnaliorum incipit feliciter*; subscriptio: *Macrobiani Theodosii vñ. et inl. conviviorum tertii diei*.

c) Urbinatem 1214. membr. formae maximae sec. XV. elegantissime scriptum. Inscriptio: MACROBII THEODOSII VIRI ILLUSTRIS SATVRNALIORVM LIBER I.; subscriptio: M. THEODOSII V. C. ET ILL. CONVIVIORVM TERTII DIEI EXPLICIT FELICITER.

d) Ottobonianum 1197. „Ex bibliotheca Serenissimae Reginae Num. 1820.“ membr. formae quadratae sec. XIV. Continet Commentarios in Somnium Scipionis et Saturnaliorum librum VII. cum inscriptione: *Liber Macrobiani viri consularis incipit*, et cum subscriptione: *Macrobiani Theodosii viri consularis et illusrū (sic) conviviorum tertii diei Saturnaliorum liber explicit*.

e) Ottobonianum 1747. membr. formae maximae sec. XV. Inscriptio: *Macrobiani Theodosii Saturnaliorum liber primus incipit ad Eustachium filium*, et subscriptio: *Macrobiani Theodosii Saturnaliorum liber septimus et ultimus explicit VI ianuarii MCCCCXLV. Bononiae per me Iohannem olim (ordin.?) Benedicti de Florentia*.

f) Ottobonianum 1935. membr. formae quadratae sec. XIV. Continet foliis LXIII. partes quasdam Saturnaliorum sine ulla subscriptione.

g) Ottobonianum 2047. membr. formae maximae sec. XV. Inscriptio (fol. CXLIV.): *Macrobius in Saturnalibus. Qui et dicitur cena ph̄yrorum (philosophorum?)*; subscriptio: *Macrobiani vi. cl. et illustris conviviorum tertii diei*.

1650. (R) ⁴). In scriptoris verbis emendandis eam secutus sum rationem quam exposui in illa praefatione p. xi., in Graecis fere ubique nisus auctoritate codicis P. Coniecturae in his et in veterum Latinorum scriptorum poetarumque verbis rarissime me indulsisse vix est quod moneam, quum in tali scriptore non tam quaeratur quae sit illorum fragmentorum vera forma, quam quae fuerit in iis exemplaribus quae ille habuerit ante oculos: neque ego satis calleo artem metricam satisve instructus sum subsidiis ad illa fragmenta penitus emendanda necessariis. ⁵) Sic, quum numeri non raro vitiis

h) Ottobonianum 2052. „Altaemps“, membr. formae quadratae sec. XIV. vel XV. Subscriptio: *Macrobii Theodosii viri illustrissimi conviviorum tertii diei liber explicit.*

⁴) Hic codex membr. formae quadratae sec. X. binis columnis exaratus inde a folio XLI. continet Saturnaliorum libros I–III. omissis primis verbis: *Multas variasque in hac vita*, et libro II. addita subscriptione: **MACROBII THEODOSII V. C. ET INL. CONVIVIORVM PRIMI DIEI SATVRNALIORVM EXPLICIT**, libro III. tantummodo: *Explicit.*

In eadem bibliotheca V. D. vidit codices:

a) Reginensem 1647. membr. formae quadratae sec. XV. „Collegii Soc^{tis} Iesu Olomneii; Catal. mscr. 1604.“ Inscriptio: *Macrobii Theodosii liber primus incipit de Saturnalibus.* Ultima Saturnaliorum verba leguntur fol. CLIII. Fol. CLV. sequitur liber VII. usque ad c. 12, § 29.

b) Reginensem 1983. chart. formae maximae sec. XV. Subscriptio: **MACROBII THEODOSII VIRI CONSVLARIS ET ILLVSTRIS CONVIVIORVM TERTII DIEI FINIT.**

Patavii denique in bibliotheca Sti. Antonii vidit fragmentum VI. foliorum sec. X., quod incipit a verbis: **MACROBII AMBROSII THEODOSII QVINCIÉS CŒVLIS** (i. e. V. C.) **ET INLVSTRIS AD EVSTATIVM FILIVM SVVM SATVRNALIORVM LIB. INCIPIT.** *Deinde idem per plura infert ideo Saturnalibus talium commertiorum* (I, 11, 50.) et desinit in verba (I, 15, 20.): *initia mensium id ē Kalendas huic deae consecravit feliciter.*

⁵) Quum omnia iam typis erant descripta, mihi in manus venit Eduardi Munkii liber qui inscribitur de fabulis Atellanis (Lips. 1840). Ibi p. 143 sq. inveni Pomponii versus qui leguntur Sat. VI, 4, 13. sic constitutos:

*Vócem deducás oportet, út videantur múlteris
vérba. — Iube modo áfferatur múnus tenuem et tinnulam
vócem ego reddam.*

Ibidem legitur fragmentum e Gallis Transalpinis (Sat. VI, 9, 4.) et p. 146. fragmentum fabulae quae inscribitur Maevia (Sat. I, 4, 22.) sine ulla discrepantia, sed ad hoc alterum fragmentum adnotatur vocem *dies* bis pro una computari syllaba. Fragmentum Novii (Sat. I, 10, 3.) p. 184. mutato ordine verborum legitur:

O'lim veniunt éxspectata séptem Saturnália;
et fragmentum Mummii (Sat. I, 10, 3.) quem Memmium s. Mummius dicit Munkius, p. 186.:

laborent, ne potui quidem ad eos indicandos addere, ut adsolet, accentus. De loco Plautino qui legitur Sat. III, 16, 2. nuper consului F. RITSCHELIUM, qui quae pro egregia sua humanitate mecum communicavit non possum quin hic ponam.

Versus illos Baccariae (sic nomen fabulae esse scribendum) ait Vir Clarissimus vulgo haberi pro Saturniis et eius generis versus sic fere posse constitui:

*Quis mortalist tantâ for|tîna affectus ûmquam
Quam ego nûnc sum quôius vêntri | haec portâtur pômpa?
Vel hic qui mihi acipenser | latuit in mari antehac
Eius latus in latebras reddam | dentibus et malis.*

Sed quum omnino verisimile non esset Plautum composuisse versus Saturnios, nec vehementiore, immo leviori, opus esset immutatione, ut efficerentur optimi septenarii iambici, quo metro illum poetam saepissime usum esse constaret, sic potius hos versus videri esse scribendos:

*Quis est mortalis tam bona fortuna affectus ûmquam
Quam ego nûnc sum, quôius haec [dâpsilis] ventri portatur pômpa?
Vel hîce qui mihi in mari — acipenser latuit antehac,
In latebras eius reddam latus meis dentibus et malis.*

Bona fortuna similiter legi in Aulularia (I, 3, 22.), apud Ciceronem (in Verr. IV, 3, 7.), saepeque in inscriptionibus F. B. *Vel* (v. 3.) idem esse ac *velut* et legi *vel hic* sic etiam alias, ut Menaech. V, 2, 119. In ultimo versu minus probandam esse verborum collocationem: *Eius in latebras reddam latus*. A voce *manibus*, quae falso legeretur apud Macrobius, nimis remotum esse *maxillis*: vix illi aetati tribui posse *mandibulis*, sed etiam *malis* facile in illam vocem potuisse mutari: *dentibus* producta ultima syllaba apud Plautum non esse reprehendendum.

Adnotationem largiorem flagitaverunt res in Saturnaliorum libris tractatae; sed tamen servavi quam mihi proposueram rationem. Interpretabar potius, veterum scriptorum plerumque verbis, quantum valebat curta supellex, ea quae scripsit Macrobius, quam anxie quaerebam, essentne vera quae doceret: quod si voluissem ubique facere, vix invenissem finem, in rebus mythologicis praesertim et in interpretationibus verborum Virgilii: sed id genus quae aliis locis essent ab aliis disputata non omittebam consulto ⁶⁾.

*Nostri maiores, véluti bene multa instituere, hoc óptime,
a frigore summo fecere dies séptem Saturnália.*

⁶⁾ Ad Sat. V, 18, 2 sqq. addas id quod nuperrime (Neue Jahrb. f. Phil.

In voluminis I. praefatione p. viii. commemoravi adnotationes in margine editionis Londinensis exempli quod est in bibliotheca publica Dorpatensi adscriptas, quas ad me misit M. L. MERCKLINUS. Maximam vir doctissimus impendit operam adnotationibus illis describendis, additis numeris paginarum et versuum editionis Zeunianae quam me habere cognoverat: ego vero nusquam earum feci mentionem. Quod cur factum sit, non possum hic non dicere, quin aut negligens esse videar aut ingratus. Litteras mihi datas anno MDCCCXLI. in aliud tempus reservans condidi, vel potius, ut fit, abdidi, ita ut meas adnotationes conscripturus ipse non repererim, nec nisi nuperrime in eas inciderim. Antea si eas habuissem, haud exigua opera essem liberatus in quaerendis Virgilianis locis, quos in Saturnaliorum libri IV. aliqua parte non indicavit Zeunius, et in emendando libello de differentiis et societatibus Graeci Latinique verbi, in quo destitutus eram paene omnibus subsidiis. Conscriptae sunt illae adnotationes, si fides habenda est I. A. Noesseltio, penes quem olim erat illud editionis Londinensis exemplum, ab Ioanne Alberto Fabricio, quod quidem, ut ait ille, et manus sive scriptura prodit et index scriptorum quos citaverat Macrobius, quamquam hic longe locupletior est eo quem reperies in Fabricii Bibl. Lat. T. III. p. 137 sq. ⁷⁾ Quae de indice dixit scriptorum, ea fateor me nescire quid velint: refragari ea potius quam suffragari illi opinioni vidit Mercklinus, qui quidem subiecit legi in fronte libri ab eadem manu scripta nonnulla de fragmentis Macrobianis quae omnino congruerent cum iis quae legerentur in Fabricii Bibl. Lat. III, p. 186. Idem aliud deprehendit vestigium quo indagaretur illarum adnotationum auctor. Adscripsit enim hic ad Sat. V, 13, 25: „Vide quae dixi ad Long. p. 39.“; sed de Longo aut de Longino quidquam scripsisse Fabricium non magis quam ego habuit compertum Mercklinus. Continent autem

n. Paed. Suppl. XVII, p. 618) bene observavit R. Klotzius, Virgilium in Georgicorum exordio dixisse:

Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis

non propterea, ut vult Macrobius, quod Graeci Dodonaei oraculi auctoritate moti saepe Acheloum pro quavis aqua posuissent, sed propterea quod prope hunc fluvium inventae essent nvae.

⁷⁾ Editionis V., ut videtur; nam in edit. IV. omnino non legitur hic index et in editione ab Ernestio digesta et aucta legitur vol. III, p. 186 sqq. Cf. praef. Fabric. vol. I, p. XLIII. Ceterum notandum est Fabricium suum indicem scriptorum non sumpsisse ex editione Londinensi, qua qui has adnotationes scripsit usus est, sed ei praemisisse verba: *Ex editione Io. Isaaci Pontani Lugd. Bat 1628.*

haec adnotationes multa quae a me aliunde hausta non est quod repetam: multae praeterea insunt coniecturae quas cognita codicum manu scriptorum lectione fuitiles esse apparuit: alia vero etiamnum digna sunt quae in lucem proferantur, quamobrem additis iis quae addenda esse mihi videbantur ea hic inserenda esse putavi.

Sat. I, 7, 8. *Religio nulla vetuit* Virg. Georg. I, 270. — 7, 36. Schol. Comici ad Νεφέλας p. 149. b. [ad v. 397.]: Ἔστι δὲ Κρόνια παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἱερὴ, τὰ παρὰ Ῥωμαίοις καλούμενα Σατουρνάλια ἢ Ἀπατούρια. — 8, 9. *Sathyros* pro *Sathunos* ante emendarat Is. Casaubonus lib. I. cap. 2. de Satira. — 9, 9. Sane ut Iano apud Latinos sic Apollini apud Graecos novus annus sacer. V. ad II. Attic. Petit. p. 85. — 12, 3. Plutarchus in Quaestionibus Romanis, non procul ab initio [18.]: Καὶ παρέστη τισὶν οἰεσθαι καὶ λέγειν ὥς οὐ δώδεκα μῆσιν ἀλλὰ δέκα συνεπλήρουν οἱ τότε Ῥωμαῖοι τὸν ἐνιαυτόν. — 12, 8. Varro l. V. de l. l. c. 4. [VI, 33.]. *Secundus mensis, ut Fulvius scribit et Iunius, a Venere, quod ea sit Aphrodite.* — 13, 1. Nihil muto [in verbis: sub caelo rudi]. Iuvenalis [X, 50.] *Crassoque sub aere nasci.* — 14, 5. Una voce scribe *anterminum*, ut Graeci ἀμπέδιον pro ἀνὰ πεδίον. — 15, 11. Glossae Isidori: *Conclassare, convocare.* — 16, 26. E Livio alia paullo de die cladis Alliensis narrat Plutarchus et refutat Κεφαλ. καταγο. Ῥωμ. p. 481. ed. Steph. [c. 25.]. — 16, 33. Seneca ep. XCIV. Probat Turn. XV, 22.; *Κανούσιον* Plut. [Adde ad ind. auct. n. *Geminus*: Sueton. Caes. 9. *Tanusius Geminus in Historia.* Plutarch. Caes. 22. *Τανύσιος λέγει κτλ.* Senec. ep. 93, 10. *Annales Tanusii seīs quam ponderosi sint et quid vocentur*, ubi Fickert. citat Voss. de hist. Latt. I, p. 59. ed. Fref.] — 17, 23. *Sospitatem.* Sic *faustitatem* Horatius [Od. IV, 5, 18.] dixit nove. — 17, 35. Suidas in Πείσανδρος et Κάμειρος et Καμειραῖος scribit. Nec muto quidquam, quum Camerenses sit Macrobio satis dignum. Camerenses ut Carthaginenses, Nemausienses, Berytienses. Posteriora duo invenis apud Eusebium in Chronico; nisi impedierit tamen quod p. 303. [§ 45.] *Camiren-*ses dixit. — 17, 38. V. Heraclid. Pont. Alleg. Hom. p. 417 sq. ed. Gale. — 17, 45. *Ναπαῖος* potius a *νάπη*. Ita Delphi ante dicti; v. Paus. [X, 6, 1.]. Aliter Stephanus in *Νάπη* [πόλις Λέσβου ... ὁ πολίτης Ναπαῖος, καὶ Ἀπόλων Ναπαῖος]. — 17, 46. Etymologus voce ἥλιος: ἢ παρὰ τὸ ἄλεις, τὸ συνηθροισμένον πῦρ. λέγεται γὰρ παρὰ τὸ ἀλίω τὸ συναθροίζω, ὥς Ἐμπεδοκλῆς. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀλισθεῖς μέσον οὐρανὸν ἀμφιπολεύει. — 17, 49. Aristoteli ὑέτιος, aliis ὄμβριος. De Iove tamen hoc alias, non de Apolline. — 17, 50. ἀπὸ τῆς πύσεως, ut vult Strabo X. [immo IX, 3, 5 p. 419. habet: Κεκλήσθαι δὲ καὶ τὴν προφῆτιν οὕτω καὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ πνθέσθαι.] et Phorn. p. 226. [vid. not., ubi addas Eustath. p. 274, 15.]. — 17, 55. Atqui *Προναία* ea erat. V. Hesychium, tamen adde Ez. Spanh. ad Callim. p. 621. — 17, 59. Forte sunt anapaesti Aristophanici. .. Nam media Graecis ἀπόλειψις non saepe observatur. — 17, 64. Aliter Stephanus in ΔΙΔΥΜΑ (vid. not.); aliter Solinus cap. LVII. vet. ed. [In ed. Salm. c. 49. legitur: *Ob cuius gloriae insigne dedit nomini suo, ut altaria ibi statueret Apollini Didymaeo. Hoc est collimitium in quo limes Persicus Scythiis iungitur.*] — 17, 65. Ne Nume-nium Apameensem cape, sed alterum sub Traiano viventem Rhetorem. De utroque Suidas. — 18, 3. Apollini Ἀμνκλαῖο. V. Liban. Διηγῆμασι cap. XXV. — 18, 11. *Sebadium* non facile mutarim in *Sabazium*. *Sabazium* enim

nocturnum Dionysum Iovis et Proserpinae natum Diodorus IV. [c. 4.] tradit. Ut Medentius, Septidonium, ita Sebadius pro Mezentius, Septizonium, Sabazius. De Sabazio Baccho vid. Schol. Aristoph. ad Σφῆκ. p. 132 b. c. [v. 9.], fusius ad Ὀρν. p. 583 a. p. 12 a. [v. 574 et 878.] atque Spencer ad Orig. [Adde Real-Enc. s. v. Sabazius et Salmas. Exerc. Plin. p. 834. b. G.]. — 18, 16. Amplio. Nam Scaliger quidem et alias Naevium cum Laevio confundit. Vid. Theod. Rycquium Dissert. de Aeneae in Italiam adventu. — 18, 19. Ἰάω [sic] dicitur Iehovah etiam Origeni Com. in Ioan. tom. II, p. 45. Adde Scalig. sine de emendatione temporis et H. Sanfordum de descensu Christi ad inferos et Spenc. ad Orig. adv. Cels. lib. VI, p. 81. a. — 19, 16. Describunt κηρύκεια eodem fere modo scholiastae Thucydidis ad C. I. p. 36. Steph. [vid. not.] et Dionis Chrysostomi ad orat. VII. [9.], nisi quod alas ἐκατέρωθεν neglegunt: adduntur eae in veteri numo aereo Drusi Tiberii F. ap. Torrent. ad Suet. Calig. c. XIII. p. 290. — 20, 5. ventura trahuntur edd. Virgilii. — 21, 12 extr. E Plutarcho et Clemente Alexandrino vide haec bene explicata ab Alexandro Donato lib. I. de urbe Roma. — 22, 1. Virtus et hic dea est Aristoteles Ethic. II, 9. Νέμεσις δὲ μεσότης φθόνου καὶ ἐπικαιρεκακίας, et mox ὁ μὲν γὰρ νεμεσητικὸς λυπείται ἐπὶ τοῖς ἀναξίως εὐ πράττουσιν. cet. — 22, 7. Vid. de hoc amore Fed. Morell. ad Dionis Prusaei orat. VI. p. 22. [Add. Alexand. Problem. phys. I, 134. Κακῶς τινες ὡς δαίμονα τὴν ἡχὴν μνθεύουσιν εἶναι. ἄλλοι δὲ φασὶ τὸν Πᾶνα πεφληκέναι ταύτην. Ptolem. nov. hist. lib. VII. ap. Westerm. Mythogr. p. 196, 24. Διὰ τοῦτο Ἀφροδίτῃ νεμεσήσασα ἐμβάλλει Πανὶ τὸν Ἥχοῦς ἔρωτα. Anonym. de incredib. 11. ib. p. 323 sq. Τοῦ δὲ Πανὸς τὸ στρατήγημα τιμῶντες τὴν Ἥχὴν τῷ Πανὶ φίλην ἔδομεν.] — 22, 8. Priapus quoque sol est. V. Schol. Anthol. p. 477. Πριαπήσιος Ἀπόλλων. Tzetza ad Lycophr. p. 6. b. — 24, 11. Vitium mentis est insania. Quid tricabimus?

Sat. II, 2, 6. Maevia Gallo nupta malim. — 5, 2. Sic et Velleius [II, 100, 3] recte. Vid. H. Norisii Cenot. Pisan. dies II. c. VIII. p. 182 sq.

Sat. III, 4, 2. Omnino addendus est locus egregius Asconii Pediani in Ciceronis Divinationem p. 4. ed. Hotom. [Pseudo-Ascon. in Div. 1, 3: Sunt qui templa esse dicant singulorum dis attributorum locorum, delubra multarum aedium sub uno tecto a diluvio pluviae munitarum. Alii delubra dicunt ea templa in quibus sunt labra corporum abluendorum more Dodonaei Iovis aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesque visuntur. Sunt etiam qui delubra ligna delibrata, id est decorticata, pro simulacris deorum more veterum posita existiment, sed male.] — 19, 2. V. c. ogranum. Pelusium Columellae [V, 10, 19., ubi legitur Pelusiana] vel Petisium Plinii [XV, 14, s. 15.] inde reponit Io. Bodaens a Stapel ad Theophr. Hist. plant. IV. c. 6. p. 399. et mox pro Tibur Tiburtium legit. V. Hor. II. Sat. IV, 70. — 20, 1. Chacidia vel Chalcitis e Columella corrigit Io. Bodaens a Stapel ad Theophr. IV, 6. p. 385. a. — 20, 4. In adductis locis pomum malum est, non quilibet fructus arboreus, ut vult Macrobius. V. Io. Bodaem a Stapel ad Theophr. Hist. pl. IV, 6. p. 383. b.

Sat. V, 16, 6. Μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον. Hoc Hesiodi est, non Homeri. [V. Op. et D. v. 312., ubi legitur Μέτρα φυλάσσεσθαι. καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος.] — 20, 8. Affert hoc distichon Anthol. II, 40. p. 239., ubi schol. vide et Steph. n. Γάργαρα, ubi est ἀλάξω ὅτι μούνος ἐν [quod ut ex Edit. vet. attulit Zeun.], male. Vid. ib. Berkelium. — 21, 12. Apud schol.

Theocriti ad Idyll. α [v. 27.] ita est: Ἡσίοδος· ὀλίγον δ' εἴσατο κισσυβίων. Repone Καλλιμαχος· ὀλίγω δ' ἥδετο [ἥσατο?] κισσυβίω.

Sat. VII, 5, 18. Τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου ἐφίεσθαι Empedoclis esse scitum ait Aristoteles Ethic. I. VII, 1.

De differentiis et societatibus Graeci Latinique verbi 2, 1. Tamen et *κυνῶ* invenitur. V. Eustath. ad Od. δ', 522. — 2, 2. Vid. tamen Nonium in *facitur* [p. 507, 12.]. — Ibid. Lege *utrisque* i. e. ab utrisque, Latinis et Graecis. [Sic legitur 13, 4. *utrique*; sed h. l. *utrique* verbo interpretor verbo Graeco et Latino. Cf. § 3. *In Graeco verbo*.] — 2, 4. Nonius [p. 237. 2.]: *Autumare est dicere*. — 3, 2. *Gravis* sumit pro *acuto*. V. p. 728. [§ 4.]. — 5, 3. Vel *ἐδίδων* vel *ἐτίθουν* lege. — ibid. Sed et Atticum esse augmentum per *ῥῃ*, commune per unicum *ῃ*, Eustathius ad Il. α, p. 15. ed. Rom. docet. Scripsit tamen *ἐρῶάνθαι* [c. 19, § 22.]. — 8, 14. Lege *si quando vocalem*. [Immo *si qua* idem valet ac *si qua ratione*.] — 12, 3. *ut apud Dracontem*: Ἀτὰρ καὶ δῶρα δεδώσομεν. Nescio quid velit sibi. Locus est in Homer. Od. ν', 358., ubi est *διδώσομεν* a *δίδωμι*. Forte *χαίρει* excidit. [A quo verbo incipit versus. Ceterum *ut apud Dracontem* sic interpretor: *ut Draco scripsit apud Homerum*.] — 13, 6. *Conposita* sunt non quadrat. [Interpreteris: *derivata sunt*.] — 16, 7. Atqui *apocopa* est. [Ibid. § 10. adnotandum erat bis scribi *κλειέσθω* pro *κλειέσθω*, et § 11. nunc malim me scripsisse ἢ *συμβολή* et ἢ *μάχη*; c. 19, § 1. legendum est *aparephatum*, quamquam in omnibus exemplaribus est *parephatum*.]

Quid inesset in singulis Saturnaliorum libris et quid interiisset, exposui in prolegomenis p. xvi sqq. Quod quo facilius perspicia-
tur, huic praefationi subiiciam tabulam qua adhibitis iis quae Sat. I, 24, 14 sqq. suppeditavit ipse Macrobius demonstretur quos quid singulis diebus fecerit disputantes. Inclinatorum litteris insigniuntur ea quae interciderunt.

Indices ita a me sunt aucti, ut vel ex his possit perspicui, quid intersit inter hanc et inter omnes priores Macrobianas editiones: numeros singulis locis denuo inspectis ad obrussam exegi. Eandem diligentiam adhibui ad corrigendas ceteras huius voluminis partes: omnino tamen non vitavi menda *). Denique haud peperci labori: sed operam me non perdidisse arbitror, si aliorum studia ea videro adiuvari.

Scribebam Suevofurti a. d. VI. Kal. April. MDCCCLII.

*) In primo volumine vel minima indicavi menda. Ob id ipsum non carui incuriae reprehensione, quamobrem statuebam in hoc volumine nulla omnino indicare, sed tamen ea hic ponam quibus quis possit in errorem induci. P. 23. Not. a, l. 9. leg. III, 13, 17. — p. 26, l. 6. *adserenda*. — p. 30, l. 5. *antiquitatem*. — p. 42. l. 7. addas comma post *praetexta*. — p. 56. l. 10. leg. *Ἡδ'*. — p. 91. Not. b, l. 2. *Dialogos*. — p. 117. Not. b, l. 10* (i. e. 10 a fine) *sunt*. — p. 150. *Mss. ABGPS*. — p. 162. App. l. 1* add. *superius*] § 17. — p. 173. l. 6. leg. [301.]. — p. 253. l. 2. *Publio*. — p. 267. l. 3* *intellectus*. — p. 290. l. 3*. *Virgilius*. — p. 296. l. 2. del. comma post *ME*. — p. 297. leg. Cap. IX. X. — p. 298. App. l. 4*. del. *deo b*. — p. 318. et p. 320. [ubi App. l. 3*. legendum est (*M*) codicum signis addas *MF*; p. 322. *M*. — p. 346. App. l. 5. del. comma post *caba*, et Not a, l. 12. leg. *Admiscet*. — p. 472. App. l. 4. leg. *KPAΔAINON* P a p. m. — p. 506. App. l. 7*. leg. *Georg. II*, 500. — p. 587. l. 2. leg. *monstruosis*, l. 3. *castorum*. Multa puncta sub ipso prelo evanuerunt. Alia, quum corrigebantur quae monueram, sunt admissa, ut p. 189. l. 7*. divisio vocis *re-deunte*, et p. 514. App l. 5 sq. verba: (213 L.) ... *torret posita ante verba in quinto*] v. 214., post quae erant ponenda.

DISPUTATIONES

QUAS MACROBIUS SATURNALIORUM LIBRIS INSERUIT

PER DIES DIGESTAE.

Lib. I.

Praef. Auctor consilium suum exponit.

c. 1. Id quomodo exsecuturus sit demonstrat.

c. 2. Postumianus promittit Decio se esse ei relaturum sermones Saturnalibus apud Vettium Praetextatum aliosque habitos.

§ 15. Incipit narratio.

Pridie Saturnalia

apud Vettium disputant

c. 3. Caecina de principio et fine civilis diei;

c. 4. Servius de dubiis casuum formis, *noctu futura, die crastini, Saturnaliorum*;

c. 5. Vettius de dictione *mille verborum*.

Saturnaliorum die primo

apud Vettium disputant

1) ante coenam

c. 6. Vettius de suo cognomine et de toga praetexta;

c. 7. Vettius et Evangelus de vera sermonum ratione, de convivis non vocatis, de convivarum numero;

§ 18 sqq. Vettius de Saturnaliorum origine,

c. 8. de Saturno,

c. 9. de Iano,

c. 10. de Saturnaliorum diebus,

c. 11. de servis,

§ 47 sqq. de Sigillaribus;

c. 12. quo modo annum ordinaverit Romulus,

§ 18 sqq. (de Maia, de Matre Magna, de Bona Dea)

c. 13. quo modo Numa,

c. 14. quo modo Iulius Caesar et Augustus;

c. 15. de Kalendis Idibus Nonis,

c. 16. de diebus festis profestis fastis cett.;

§ 38 sqq. Eustathius, quid ab Aegyptiis et a Graecis mutuatus sit Iul. Caesar;

Vettius deos omnes ad solem esse referendos,	c. 17 sqq.
Apollinem,	§ 7 sqq.
Liberum patrem,	c. 18.
Martem Mercuriumque,	c. 19.
Aesculapium Herculem Sarapin atque Isin,	c. 20.
Adonin Attinem Osirin Horum, zodiaci duodecim signa,	c. 21.
Nemesin Pana (Inuum) Saturnum,	c. 22.
Iovem Assyriorumque deum Adad.	c. 23.
Symmachus Virgilium defendit a contumeliis Evangelii.	c. 24.
Indicantur disputationes proximis diebus habendae.	§ 14 sqq.

2) post coenam

Lib. II.

Avienus et Vettius de huius coetus gravitate;	c. 1.
Symmachus de iocis veterum ac nobilium virorum.	§ 8 sqq.
Prolatis iis quae cuique de dictis talibus in mentem venerunt disserunt	c. 2.
Symmachus de iocis Ciceronis;	c. 3.
Avienus de iocis quos protulit et quos pertulit Augustus,	c. 4.
de dictis et moribus Iuliae,	c. 5.
de honestis virorum quorundam iocis,	c. 6.
de Laberio et Publio Syro, de Pylade et Hyla;	c. 7.
Caecina de bellariis;	c. 8.
Eustathius (postquam Evangelus hortatus est, ut vino indul- gerent decreti Platonici auctoritate), quid de vino et libidinibus statuerint Plato Aristoteles Hippocrates. (Reliqua desunt.)	§ 4 sqq.

Saturnaliorum die secundo

apud Flavianum disputant

1) ante coenam

<i>Eustathius de Virgilii astrologia et philosophia;</i>	
<i>Flavianus de eius scientia iuris auguralis;</i>	
Vettius de eius scientia iuris pontificii;	Lib. III.
(Deest principium.)	
cur dixerit (Aen. II, 719): <i>Donec me flumine vivo Abluero,</i>	c. 1 sqq.
cur (Aen. V, 238): <i>Porriciam in fluctus,</i>	c. 2.
cur (ib. 237.) <i>voti reus,</i>	§ 6.
cur (Aen. IV, 219.) <i>arasque tenentem;</i>	§ 8 sqq.
quid sit <i>vitulari,</i>	§ 11 sqq.
quid sacrum, quid profanum, quid sanctum, quid reli- giosum,	c. 3.
quid delubrum,	c. 4.
qui dii Romanorum proprii, i. e. Penates,	§ 6 sqq.
quae genera hostiarum;	c. 5.
cur Mezentium vocaverit (Aen. VII, 648.) <i>contemptorem</i> <i>divum;</i>	§ 9 sqq.
de Virgilii doctrina circa externa sacra;	c. 6.
cur Apollinem (Aen. III, 89.) vocaverit <i>patrem,</i>	§ 2 sqq.
cur Herculem (Aen. VIII, 362.) <i>victorem;</i>	§ 9 sqq.

- c. 7. quod vaticinium insit in verbis (Ecl. IV, 43 sq.) *aries . .
croceo mutabit vellera luto;*
- § 3 sqq. cur (Aen. X, 419 sq.) dixerit: *telisque sacrarunt Evandri,*
- c. 8. cur de Venere (Aen. II, 632.): *ducente deo,*
- § 4. cur de columba (Aen. V, 517 sq.): *vitamque reliquit in
astris Aereis,*
- § 5 sqq. cur Metabum dixerit (Aen. XI, 542.) *Camillam* appellasse
filiam,
- § 8 sqq. cur (Aen. VII, 601 sqq.): *Mos erat Hesperio in Latio cett.,*
- c. 9. cur (Aen. II, 351.): *Excessere omnes adytis cett.* (de evoca-
tione deorum);
- c. 10. Vettius, cur (Aen. III, 21.) Iovi fecerit mactari taurum,
- c. 11. cur dixerit (Georg. I, 344) *Cui tu lacte favos et miti
dilue Baccho,* et (Aen. VIII, 279.) *In mensam laeti libant.*
- c. 12. cur (Aen. VIII, 285 sq.) Salios dederit Herculi cosque
populeis ramis dixerit vinctos,
- (§ 10.) *cur dixerit* (Aen. VI, 58.) *Didonem pro nuptiis rem di-
vinam facere Cereri et Phoebo et Lyaeo.*

(Desunt nonnulla.)

2) post coenam

- c. 13. Caecina de luxuria veterum;
- c. 14. Furius de saltatione apud veteres,
- c. 15 sq. de piscium pretiis,
- c. 17. de legibus contra luxuriam latis;
- c. 18 sqq. Servius de malorum pirorum ficorum olearum uvarumque gene-
ribus.

Saturnaliorum die tertio

apud Symmachum disputant

1) ante coenam

- Lib. IV. Symmachus de violentissimis inventis vel sensis rhetoricae
apud Virgilium, i. e. quomodo expresserit animi af-
fectus;

(Deest principium et finis.)

Eusebius de arte oratoria;

- Lb.V.c.1. Eusebius de quattuor generibus dicendi et de duplici stilo;
- c. 2 sqq. Eustathius de iis quae de Graecis sumpserit Virgilius, de Ho-
mero praesertim;
- c. 18. cur dixerit (Georg. I, 9.): *pocula Acheloia,*
- § 13 sqq. cur de Hernicis (Aen. VII, 689 sq.): *Vestigia nuda si-
nistri Instituire pedis,*
- c. 19. cur (Aen. IV, 698 sq.): *Nondum illi flavum Proserpina
vertice crinem Abstulerat,*
- § 9 sqq. cur (Aen. IV, 513.): *falcibus aenis;*
- § 15 sqq. qui sint (Aen. IX, 585.) *Palici,*
- c. 20. quae sint (Georg. I, 104.) *Gargara;*
- c. 21. de poculorum generibus;
- c. 22. cur unam ex comitibus Dianae *Opin* vocaverit (Aen.
XI, 532 et 836.),

cur dixerit (Aen. II, 351 sq.): <i>Excessere omnes . . Di</i> ,	§ 7 sq.
cur (Georg. III, 391.): <i>Pan niveo lanae munere Lunam</i>	§ 9 sq.
inlexisse perhibeatur,	
cur (Aen. III, 251 sq.) dixerit: <i>Quae Phoebus pater</i>	§ 11 sqq.
<i>omnipotens, mihi Phoebus Apollo Praedixit;</i>	
Furinus, quid Virgilius a veteribus poetis Latinis mutuatus sit in	Lib. VI.
versibus,	c. 1 sqq.
Caecina, quid in verbis;	c. 4 sq.
Servius de iis quae Virgilius invenerit ipse quibus orationi ad-	c. 6.
iiceret leporem;	
de quaestionibus quas de Virgilianis locis protulit Avie-	c. 7 sqq.
nus,	
quid significet (Ecl. VI, 76.) verbum <i>vexasse</i> ,	§ 7 sqq.
cur Busiris (Georg. III, 5.) dicatur <i>inlaudatus</i> ,	§ 12 sqq.
cur tunica (Aen. X, 314.) <i>squalens auro</i> ,	§ 17 sqq.
cur Picus (Aen. VII, 187 sq.) <i>lituo parvaque succinctus</i>	c. 8.
<i>trabea;</i>	
quid sit (Aen. I, 137.) <i>Maturate fugam</i> ,	§ 7 sqq.
quid (Aen. VI, 273.) <i>vestibulum Orci</i> ,	§ 14 sqq.
quid (Aen. VII, 93. al.) <i>bidentes hostiae</i> ;	c. 9.
cur dicatur (Georg. III, 116.) <i>eques pro equo</i> ,	§ 8 sqq.
cur <i>equus Troianus</i> (Aen. II, 112.) <i>trabibus contextus</i>	(§ 13.)
<i>acernis.</i>	

(Ultima desunt.)

2) post coenam

Lib. VII.

Symmachus et Eustathius de philosophia ad epulas admit-	c. 1.
tenda;	
Eustathius de interrogationibus quibus delectentur interrogati,	c. 2.
de scommatum variis generibus;	c. 3.
Disarius de quaestione a Vettio proposita, utrum simplex an	c. 4.
multiplex cibus digestu sit facilius,	
Eustathio obloquente ab Evangelo provocato;	c. 5.
Flavianus vini naturam frigori propiorem esse quam calori;	c. 6.
Disarius, cur mulieres raro in ebrietatem cadant, crebro senes;	§ 16 sqq.
Horus mulierum naturam calidiorem esse virili,	c. 7.
Symmacho obloquente;	§ 8 sqq.
Disarius, cur non inebriet mustum,	§ 15 sqq.
cur difficile digestu sit isicium,	c. 8.
cur nonnulli carnes validiores facilius digerant quam	§ 4 sqq.
tenuis,	
cur sinapi et piper ventrem non laedant,	§ 7 sq.
cur in Aegypto vinum frigidum nascatur,	§ 9 sqq.
cur qui in aqua calida se moverit maiorem sentiat ca-	§ 12 sq.
lorem,	
cur aer calidus flabro motus frigus acquirat,	§ 14 sq.
cur qui saepe in orbem rotentur, patiantur vertiginem,	c. 9.
cur sensus a cerebro ministrentur, quum cerebro non	§ 8 sqq.
insit sensus,	
cur Homerus senes <i>πολιοκροτάφους</i> vocet,	c. 10.

- § 12 sqq. cur eunuchi acutae vocis sint.
 c. 11. cur ii quos pudeat erubescant.
 § 6. cur ii qui gaudeant,
 § 7 sqq. cur ii qui metuant pallescant,
 c. 12. cur laridum ad diurnitatem servetur admixto sale,
 § 6 sq. cur defaecatum vinum validius sit viribus sed infir-
 mius ad permanendum,
 § 8. cur faex mellis non in imo subsidat,
 § 9 sq. cur optimum sit mel recentissimum et vinum vetustis-
 simum,
 § 11 sq. cur in vasis semiplenis vinum corrumpatur sed oleum
 fiat suavius,
 § 13. cur Hesiodus dicat, cum ad medium dolii perventum
 sit, esse conperendum,
 § 14 sqq. cur oleum in summo, vinum in medio, mel in fundo
 sit optimum,
 § 17. cur eadem potio meracior videatur ieiuno,
 § 18 sq. cur qui esuriens biberit famem sublevet, qui vero si-
 tiens cibum sumpserit sitim accendat,
 § 20. cur maior voluptas sit siti quam fame sedata,
 § 21. cur eos qui avidius vorent facilius capiat satietas,
 § 22 sq. cur edulia calida facilius conprimamus ore quam manu
 sustineamus,
 § 24 sqq. cur noxia sit aqua e nive resoluta,
 § 28 sq. cur vina raro congelascent,
 § 30 sqq. cur aqua marina gelu non contrahatur nisi in Bosporo
 Cimmerio,
 § 38. cur dulcia frigida videantur esse dulciora,
 c. 13. cur ieiuni magis sitiant quam esuriant,
 § 7 sqq. cur anulus in digito qui minimo vicinus est, manu
 praecipue sinistra, gestetur,
 § 18 sqq. cur aqua dulcis magis quam salsa idonea sit sordibus
 abluendis,
 c. 14. cur in aqua simulacra maiora veris esse videantur;
 § 5 sqq. Eustathius de videndi natura;
 c. 15. Disarius de errore Platonis qui putet potum per arteriam delabi,
 § 14 sqq. Eustathio obloquente;
 c. 16. Disarius, ovumne prius extiterit an gallina;
 § 17 sqq. Disarius et Eustathius, cur lunae magis quam solis lumen
 efficiat putredinem;
 § 33 sq. Eustathius, cur aes prohibeat putredinem.
 (Finis deest.)

EXPLICATIO COMPENDIORUM

VOLUMINIS SECUNDI.

1) Signa codicum.

A (Anglicus) Cantabrigiensis sec. XIII. Conf. prolegomena . . . p. LXXXI.			
A* idem codex consentiente Is. Pontano.			
„Angl.“	Bodleianus	aliusve codex I. Gronovii	- LXXII.
B	Bambergensis	M. V, 5. sec. X.	- LXXXII.
BAR.	Baroccianus		- LXXXIII.
BEN. vel „B“	Collegii S. Benedicti		ibid.
BODL.	Bodleianus		- LXXII.
C vel CANT.	Cantabrigiensis		- LXXXIV.
E	S. Emmerani E. 55., nunc Monac., sec. XIII.		- LXXXV.
G.	Gudianus 312., nunc Guelferbytanus, sec. XIII.		- LXXXIII.
H vel H1.	(Helveticus) Bernensis 514. sec. IX.		ibid.
H2.	Bernensis 404. sec. XII.		ibid.
H1. et 2. Excerpta e codicibus in exempl. Bernensi edit.			
	Camerar.		- LXXXII.
M vel M1.	Mediceus cod. VIII. plut. LI. sec. XII.		- LXXXIV.
(Cf. praef. vol. II, p. v.)			
M2.	Mediceus cod. XXXVI. plut. LXV. sec. XV.		ibid.
M3.	- XXV. - XC. sec. XIII.		- LXXXV.
„Ms.“	Bodleianus (nisi aliud additur nomen)		- LXXII.
N (Neapolitanus)	Borbonicus CCCCIV. sec. XI. vel XII.		- LXXXVII.
(Cf. praef. vol. II, p. v.)			
P vel P1.	Parisinus 6371. sec. XI.		- LXVII.
		et	- LXXXII.
P2.	- 5797. - XIII.		- LXXXVI.
P3.	- 6367. - XIV.		ibid.
P4.	- 6370. - IX.		ibid.
P5.	- 8676. - XIV.		ibid.
P6.	- 8677. - XV.		ibid.
P7.	- 8678. - XV.		ibid.

R Reginensis 1650. sec. X. Cf. praef. vol. II. p. vi.

S Salisburgensis 38, nunc Monac., sec. XV. Cf. prolegg. p. LXVI.

THUAN. Thuanus - LXXX.

V (Vaticanus) Palatinus 886. sec. X. Cf. praef. vol. II, p. vi.

Codicum penitus excussorum signa post editiones posita indicant nihil ex iis esse enotatum. — *a p. m.* est *a prima manu*, *a sec. m.* *a secunda manu*, *sup.* *supra addito*, *in mg.* *in margine*. Reliqua facile intelliguntur.

2) Signa editionum.

v Editiones Venetae. Conf. prolegomena p. LXXXVIII sqq.
v1. anni MCCCCLXXII., v2. anni MD., v3. anni MDXIII.

i Iuntina anni MDXV. - XC.

c Editiones Colonienses Arnoldi Vesaliensis . . - XCI.

c1. anni MDXXI., c2. anni MDXXVI., c3. anni MDXXVII.

a Aldina anni MDXXVIII. p. XCI sq.

h Hervagiana Ioach. Camerarii anni MDXXXV. . - XCII.

g Gryphiana anni MDL. - XCIII.

s Stephaniana anni MDLXXXV. - XCIII sq.

p Editiones Pontani. - XCIV sq.

p1. anni MDXCVII., p2. anni MDCXXVIII.

d Gronoviana (Lugd. ap. Doude et Driehuysen) anni

MDCLXX. p. XCVI.

z Zeuniana anni MDCCCLXXIV. - XCVII.

b Bipontina anni MDCCCLXXXVIII. ibid.

Signum (-) indicat supplenda esse signa editionum inter duas nominatas positaram, ut *v-g* idem sit quod *vicahg*, *s-b* idem quod *spdz*.

Praeterea Becker *Handb.* significat: *Handbuch der Römischen Alterthümer*, Leipz. 1843 sqq.; Boettiger *Id.*: *Ideen zur Kunst-Mythologie*, Dresd. u. Leipz. 1826 et 1836. Creuzer. referendum est ad eius librum qui inscribitur: *Symbolik und Mythologie der alten Völker*, III. *Ausg.*, Leipz. u. Darmst. 1837 sqq; Hartung. ad: *Die Religion der Römer*, Erlang. 1836; Hertzberg. ad: *De diis Romanorum patriis*, Hal. 1840; Klausen. ad: *Aeneas und die Penaten*, Hamburg u. Gotha 1839; Lobeck. ad *Aglaophamum* s. *de theologiae mysticae Graecorum causis* libros III., Regimont. Pr. 1829; Merkel. ad *Prolegomena ad Ovidii Fastorum* libros, Berol. MDCCCXLI; Pellegrin. ad: *Andeutungen über den ursprünglichen Religionsunterschied der römischen Patricier u. Plebeier* von Dr. D. Pellegrino (Krükof.), Leipz. 1842; Real-Enc. ad: *Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft*, herausgegeben von A. Pauly, fortgesetzt von Chr. Walz u. W. S. Teuffel, Stuttg. 1839-52; Schwenck. ad: *Die Mythologie der Römer*, Frankf. 1845; Symbol. ad *Symbolas ad Macrobiani libros Saturnaliorum emendandos*, Suevofurt. 1843. Cf. praef. ad vol. I. p. VIII.

MACROBII
AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

SATURNALIORUM
LIBRI VII.

THE
GEOGRAPHICAL MAGAZINE
AND
MISCELLANEOUS
TRAVEL

MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

CONVIVIORUM PRIMI DIEI

SATURNALIORUM

LIBER PRIMUS.

[Ed. Bip. vol. I. p. 197.]

PRAEF. Multas variasque res in hac vita nobis, Eustachi fili, natura conciliavit: sed nulla nos magis quam eorum qui e nobis essent procreati caritate devinxit, eamque nostram in his educandis atque erudiendis curam esse voluit, ut parentes neque, si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re voluptatis, neque, si contra eveniret, tantum maeroris capere possent. Hinc est quod mihi quoque institutione tua nihil anti-2
quius aestimatur, ad cuius perfectionem compendia longis am-
fractibus anteponenda ducens moraeque omnis inpatiens non op-

[Mss. ABGPS. Edd. vica hgspdz b.]

*Macrobii Theodosii v. c. et inlustris conviviorum primi diei saturnaliorum incipit AM3 (B illustris et incipit feliciter; G Teodosii v. c. ac inl.; N et ill.). Ambrosii Theodosii Macrobii Viri Clarissimi et Illustris primi diei Saturnaliorum liber I. incipit P. Macrobi Theodosii viri illustrissimi Saturnaliorum liber primus incipit SM1 (M2 om. viri). Macrobi Ambrosii Theodosii incipit liber Saturnaliorum P3. Eiusdem incipit Saturnaliorum liber I. P46. Incipit libri Macrobi de Saturnalibus feliciter P7. Aurelii Macrobi Theodosii v. consul. conviviorum primi diei saturnaliorum incipit prologus Bar. Macrobi Aurelii Theodosii v. c. et ill. Conviviorum primi diei Saturnaliorum liber primus Edd. L1 (v3-g add. ad Eustachium (ahg Eustathium) filium; hg *Aurelii, in marg. Ambrosii; s viri clarissimi et inlustris).*

*Praef. Multas variasque res om. add. in marg a rec. m. G. — Eustachi ABGSvic.M12P234567. Eustathi ag-bPM3. — karitate A. — even-
nerit b. — possent scripsi e coni. possint Mss. et Edd. possimus P5.*

2 existimatur S. — omnis om. P. — promoveas corr. a rec. m. in

Praef. 1. Conciliavit] i. e. aliqua necessitudine nobis adiunxit atque commendavit. Cf. Cic. Acad. pr. II, 42, 131. *Honeste autem vivere fruentem rebus iis quas primas homini natura conciliet vetus Academia censuit, et de harusp. resp. 27, 57. Parentibus et diis im-*

mortalibus et patriae nos primum natura conciliat.

possent] Necessarium est tempus imperfectum, quum antecedit idem tempus in verbis cederet et eveniret, neque ullo simili loco Macro-
bii defendi possit praesens tempus possint.

perior ut per haec sola promoveas quibus ediscendis naviter ipse invigilas, sed ago ut ego quoque tibi legerim, et quicquid mihi, [198] vel te iam in lucem edito vel antequam nascereris, in diversis seu Graecae seu Romanae linguae voluminibus elaboratum est, id totum sit tibi scientiae supellex, et quasi de quodam litterarum peno, si quando usus venerit aut historiae quae in librorum strue latens clam vulgo est aut dicti factive memorabilis reminiscendi, 3 facile id tibi inventu atque depromptu sit. Nec indigeste tamquam in acervum conguessimus digna memoratu: sed variarum rerum disparilitas, auctoribus diversa confusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est, ut quae indistincte atque promiscue ad subsidium memoriae annotaveramus in ordinem instar mem- 4 brorum cohaerentia convenirent. Nec mihi vitio vertas, si res quas ex lectione varia mutuabor ipsis saepe verbis quibus ab ipsis auctoribus enarratae sunt explicabo, quia praesens opus non eloquentiae ostentationem sed noscendorum congeriem pollicetur: et boni consulas oportet, si notitiam vetustatis modo nostris non obscure modo ipsis antiquorum fideliter verbis recognoscas, prout 5 quaeque se vel enarranda vel transferenda suggesserint. Apes enim quodammodo debemus imitari, quae vagantur et flores carpunt, deinde quicquid attulere disponunt ac per favos dividunt et

Mss. ABGPS.]

promovearis G. *te promoveas* i-g improbante Zeun. Vid. not. — *naviter* (sup. scr. g) A. *gnaviter* i-g. *graviter* Sv. — *ipse* om. ch. — *ego qñ*; *tibi* (in mg quoque) G. *ego quicquid* g in mg. — *penu* v-gb. *promo* G. — *usus evenierit* A. — *inventu atque in promptu* G. *inventum atque depromptu* P5. 3. *Neque* A. — *ab auctoribus* (i auth.) *diversis* ichg. — *corpus digesta* G. — *ad subsidium memoriae* Mss. et Gell. N. A. Praef. § 3. *ad memoriae subsidium* Edd. 4. *ipse saepe* v-g. — *sunt* om. P5. — *pollicetur. id est ad utilitatem respicias. et boni consulas* A „2 Angl“. 5. *Apes enim* cet. usque ad *conspirata* (§ 10). cf. Senec. Epist. 84. §§ 2—10. — *attulerint* (sup. re) G. — *per favos di-*

2. *promoveas*] „Ed. vet. *te promoveas*. Sed adiectione *te* opus non est, quia *promovere*, h. e. proficere, etiam simpliciter occurrit, veluti Gell. V, 10 [7.] *Quum in studio facundiae abunde promovisset*.“ ZEUN.

quasi de quodam litterarum peno] Gellius N. A. Praef. § 2., quem locum Macrobius, cum haec scribebat, ante oculos habuit, scripsit *quasi quoddam litterarum penus*, ut certe non sit quod editionibus in quibus est *penu* magis obsequamur quam libris Mss. Conf. de hac voce Klausen. Aen. u. d. Pen. II. p. 636 sqq.

clam vulgo est] i. e. vulgus fugit. cf. I, 4, 1. *quod .. clam ceteris esse velis*, VI, 7, 3. *quod ea de quibus ambigis clam te esse non pateris*. Handius Turs. II, p. 93. docet formulam *clam te est pro*

te fugit apud comicos et quidem apud Terentium legi in una Hecyra (II, 2, 19; III, 4, 10; IV, 1, 53; IV, 2, 1.).

3. *Nec indigeste* cet.] His verbis suam rationem opponit Gellianae quae exponitur l. c.

variarum rerum disparilitas .. in quoddam digesta corpus est] Vox *disparilitas* debetur Gellio l. c. § 3., ubi vid. Lion, qui citat eundem VII, 3, 47 et Varron. L. L. IX, 2 § 36; *hypallage rerum disparilitas .. digesta est* non item.

4. *Nec mihi vitio vertas* cet.] Hanc veniam ei non dederunt homines quidam docti, quorum iniqua iudicia conscripsi prolegg. p. LVIII.

noscendorum] i. e. rerum cognitu dignarum.

si notitiam vetustatis .. recognoscas] Expectes aut *si notitiam ve-*

sucum varium in unum saporem mixtura quadam et proprietate spiritus sui mutant. Nos quoque quicquid diversa lectione quae-
 sivimus commitemus stilo, ut in ordinem eodem digerente coa-
 leseat. Nam et in animo melius distincta servantur, et ipsa di-
 stinctio non sine quodam fermento quo conditur universitas in[199]
 unius saporis usum varia libamenta confundit, ut, etiamsi quid
 apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sum-
 ptum noscetur appareat: quod in corpore nostro videmus sine
 ulla opera nostra facere naturam. Alimenta quae accipimus,
 7 quamdiu in sua qualitate perseverant et solida innatant, male sto-
 macho oneri sunt: at cum ex eo quod erant mutata sunt, tum
 demum in vires et sanguinem transeunt. Idem in his quibus
 aluntur ingenia praestemus, ut quaecumque hausimus non patia-
 mur integra esse, ne aliena sint, sed in quandam digeriem conco-
 quantur: alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium.
 Ex omnibus colligamus unde unum fiat ex omnibus, sicut unus
 8 numerus fit ex singulis. Hoc faciat noster animus: omnia qui-
 bus est adiutus abscondat, ipsum tamen ostendat quod effecit: ut
 qui odora pigmenta conficiunt ante omnia curant ut nullius sint
 odoris propria quae condientur, confusura videlicet omnium sucos

Edd. *vicahgspdz.*]

gerunt Sen., ut adnotat Pont. — *mistura* v-g. 6. *coalescant* s-bP.

7. *arripimus* v. *accepimus* Sen. — *aut sanguinem* v. *et in san-*
guinem Sen. — *non sinamus* G. — *non ingenium* (om. in) v. 8. *fuit*
 (om. ex omnibus; sup. fiat) BG. — *ipsum tantum* apud Senec. Mss. ple-
 rique. — *efficit* Gch. — *ut non unius* „in Bodl. adscr.“ — *proprii*
 „Bodl. et 2 Angl.“ sup. lin. additur in A. — *condientur* ABPSvs-zM13
 P567. *condientum* M2. *condiantur* GP2. *condiuntur* c-gb. *conduntur* i.
 — *confusura* ABGSv1 (v2 *confura*) is-zP6. *confusuri* Pv3c-gbP257. „Lego
 ex vet. cod. *confusuri*.“ Meurs. „Lectionem antiquiorum librorum *con-*
diuntur, *confusuri* leges linguae postulant et orationis series.“ Zeun.

tustatis habcas, aut si notas tibi ve-
tustatis sententias recognoscas, vel
simile quid. Deinde ad non ob-
scure et fideliter addendum erat
participium prolatam vel simile
quid. Cf. Comm. I, 13, 17. quia
profectum ulterius non requirit, ubi
ulterius non tam ad verbum requirit
quam ad substantivum profectum
est referendum. Vid. not. ad c. 1.
 § 2.

6. *eodem*] sc. stilo.

7. *solida innatant*] Cf. VII, 8, 2.
facit ut innatet udo cibo quem in
medio ventris invenerit, nec adhae-
reat cuti ventris de cuius calore di-
gestio promovetur.

male stomacho oneri sunt] „Quid?
 Num male mutandum est in magno
 aut magnopere? Neutiquam. Male
 enim est valde, ut apud Terentium
male timeo.“ ZEUN. — Vir doctus
 videtur spectasse ad Hec. III, 2, 2,
male metuo, sed magis ad hunc lo-

cum facit id quod legitur Eun. IV,
 7, 4, *male mulcabo ipsam*, alia si-
 milia.

8. *odora pigmenta*] i. e. odora-
 menta, vel odora unguenta. Sic
 apud Firm. Math. VIII, 17. *herba-*
rum pigmenta dicuntur herba-
 rum suci.

ut nullius sint odoris propria] i. e.
 ut eorum odorum qui antea fue-
 rant nullum referant vel praeci-
 puum vel solum.

quae condientur, confusura ... in
spiramentum unum.] Quid in his
 verbis Zeunio legibus linguae con-
 trarium esse videatur, non intel-
 ligo. Quae condientur sunt ea quae
 condiendo vel miscendo parabun-
 tur, vel arte componentur, cf. Cic.
 de or. III, 25, 99, *unguentis* ..
acerrima suavitate condita: et *con-*
fusura omnium sucos odoraminum in
spiramentum unum dicuntur quae fu-
 sura sint odorem talem, ut confun-

9 odoraminum in spiramentum unum. Vides quam multorum vocibus chorus constet: una tamen ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta aliqua gravis aliqua media, accedunt viris feminae, interponitur fistula: ita singulorum illic latent voces, omnium apparent, et fit concentus ex dissonis. Tale hoc praesens opus volo: multae in illo artes, multa praecepta sint, multarum actatum exempla, sed in unum conspirata: in quibus si neque ea quae iam tibi sunt cognita asperneris, nec quae ignota sunt vites, [200] invenies plurima quae sit aut [voluptati legere aut cultui legisse] aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertum puto aut

[Mss. ABGPS.

9. *acce dunt* (fuerat *accendunt*) *vires* (sup. ab ead. m. vel *viros*, a rec. m. *viris*) G. *ita vires singulorum illic latent, voces omnium apparent* ieh „Haec lectio usui convenientior esse videtur auctoris, qui in concinnitate orationis saepenumero laborat.“ Zeun. 10. *sint* ABGS v12s-z. *sunt* v3-gbP „Non male“. Zeun. (Seneca: *ut multae . . . sint*). — *tibi iam* A. — *cognita sunt* Sv-g. — *quae sit* (B sup. add. n) s-bP. *quae sint* AGSv3-g. *quae sunt* v12. 11. *praeceptu* ABG. — *inge-*

dantur, i. e. non amplius possint dignosci, singuli suci, ut *confusa corporum lineamenta* dicuntur apud Iustin. III, 5, 11, et Petron. Sat. 105, 11. *Spiramentum* est id quod spiretur vel exhaletur, cf. VII, 9, §§ 4, 7, 18, 20, 24. et Vitruv. VII, 12, 1. *dolia operculis obturant, ne spiramentum emittat* (ubi aut *emittant* aut *emittatur* videtur esse legendum).

9. *aliqua est illic acuta aliqua gravis* Cf. Comm. II, 4, 2. *Ut sonus ipse aut acutior aut gravior proferatur, ictus efficit*, et II, 1, 9. *ita gravitati acumina consonabant, ut . . . ex variis impulsibus unum sibi consonans nasceretur*. Pontanus cum hoc loco contulit Apuleii de Mundo [c. 29.] verba: *ut in choris . . . concinentium vulgus virorum et feminarum mixtis gravibus et acutis clamoribus unam harmoniam resonant*, poterat ex eiusdem libri cap. 20. addere: *Pictura ex discordibus pigmentorum coloribus . . . confusione modica temperatis, imaginibus iis quae imitantur simile facit: etiam ipsa musica, quae de longis et brevibus, acutis et gravioribus sonis constat, tam diversis et dissonis vocibus harmoniam consonam reddit*. Ex hoc ipso loco patet non esse obsequendum Zeunio qui comprobavit id quod legit in ed. vet.: *ita vires singulorum illic latent*. Sablier (Variétés sérieuses et amusantes Amstel. MDCCLXV. vol. I. p. 1.)

praeter priorem illum Apuleii locum cum hoc confert Augustini verba de civ. dei II, 21. desumpta e Ciceronis libri de rep. II. fine [c. 42 Mai], *ut in fidibus ac tibiis atque cantu ipso ac vocibus concentus est quidam tenendus ex distinctis sonis*, quibuscum Moserus confert de fin. IV, 27, 75.

10. *multae in illo artes, multa praecepta sint*] i. e. quae in illo insunt, ad multas artes pertineant, multa praecepta contineant. Cf. infra c. 2. § 8. et Cic. de or. II, 11, 34. *non omnia, quaecunque loquimur, mihi videntur ad artem (oratoriam) et ad praecepta esse revocanda*. Quod Seneca (ep. 84, 10, unde haec desumpta sunt), in animo vult esse multas artes, putaverim artes referendas esse ad eruditionem (*viele wissenschaftliche Kenntnisse*).

in unum conspirata] Freundius in lexico s. h. v. a *spira* derivandum censet hoc vocabulum, ut idem sit ac *convoluta, globata*. Magis Senecae, cuius haec verba esse modo diximus, mentem assecutum esse putaverim Forcellinum, qui vult idem esse ac *conflata*; quum *conspirati* homines sint coniurati, qui ad aliquid efficiendum consenserint.

quae sit aut voluptati legere aut cultui legisse aut usui meminisse] Latius patet apud Macrobius hic dativi usus, cf. III, 19, 1. *esui*, et VII, 4, 12. *neglectui et risui*.

cognitu inutile aut difficile perceptu, sed omnia quibus sit ingenium tuum vegetius, memoria adminiculation, oratio sollertior, sermo incorruptior, nisi sicubi nos sub alio ortos caelo Latinae linguae vena non adiuvet. Quod ab his, si tamen quibusdam 12 forte nonnumquam tempus voluntasque erit ista cognoscere, peti- tum impetratumque volumus ut aequi bonique consulant, si in nostro sermone nativa Romani oris elegantia desideretur. Sed ne 13 ego incautus sum, qui venustatem reprehensionis incurri a M. quondam Catone profectae in A. Albinum qui cum L. Lucullo consul fuit. Is Albinus res Romanas oratione Graeca scriptitavit. 14 In eius historiae primo scriptum est ad hanc sententiam nemi-

Edd. vicahgspdzb.]

nium tuum . . . incorruptior] cf. Gell. N. A. Praef. § 16. — nisi sicubi Edd. P. nisisicubi B. ni sicubi AS. ne sicubi G. — nos om. P. — caelo ortos A. 12. ab hisce v-g. — ista om. A. — annoscere G. — boni (sup. add. que) A. 13. nec ego G. — sim A. — Qui venustatem reprehensionis incurri . . . uti ignosceretur (§ 15.)] cf. Gell. N. A. XI, 8. — venustatem (sup. add. a rec. m. quondam) G. — incurram vc-gbP „Diversa est et melior scriptura: sed nae ego incautus sum qui etc. incurram. Sic etiam infra [§ 15.]: nac tu, inquit, Aule.“ Gron. „Antiquam hanc lectionem sensus requirit.“ Zeun. — profecto B (G sup. e a rec. m.).

11. sed omnia] „Intellige cognitu utilia et facilia perceptu. Si cui vero haec ellipsis nimis dura videatur, legat clara aut omnia alia.“ ZEUN. — Immo intelligas: sed omnia quae inserui ea esse puto quibus cet.

memoria adminiculation] Gellii editores interpretantur „magis in promptu“: sed praestat quod e glossario Barthiano protulit Gronovius: „adiutorio expeditior“.

nisi sicubi] Retinui hanc scripturam vulgatam, quia quae sunt in libris Mss. ni sicubi et nisisicubi nullis aliis exemplis possunt confirmari, ut alterum si a librario videatur esse omissum. Nisisicubi responderet Graeco ἐλ μὴ πον: nisi sicubi idem valet ac πλὴν ἐλ πον. Cf. Hand. Tursell. IV. pp. 188 et 239 sqq.

sub alio ortos caelo] Ubi natus sit Macrobius, non constat. Vid. prolegg. p. vi.

Latinae linguae vena] i. e. peritia atque usus linguae Latinae. Audacior haec metaphora in eo nititur, quod alii (Hor. Od. II, 18, 10; A. P. 409. Ovid. Trist. III, 7, 16. Quintil. VI, 2, 3.) indolem dixerunt ingenii venam.

12. Quod . . . ut aequi bonique consulant] Haec videntur esse iungenda. Sed cf. § 4.

cognoscere] Infinitivus pro genitivo gerundii positus addendus est

iis quae disserui in prolegg. p. xxxiv sq.

13. ne] Huic scripturae et hic et § 15. alteram nae esse praefendam adnotavit Gronovius, eique suffragatur Koppius ad Martian. p. 11. Sed ne, quod in meis codicibus praeter unum S legitur omnibus, defendit Handius Tursell. IV, p. 23.

qui venustatem reprehensionis incurri] „Forma venustatem reprehensionis incurere [de qua vid. prolegg. p. XLII.] paulo durior videtur, orta ex male mutatis Gellii verbis XI, 8, 1.: iuste venustequ reprehendere, unde noster locus omnino est sumtus. Sed quaedam aliter leguntur, veluti pro primo [§ 14.] apud Gellium melius principio, pro eloquium Graccum [cf. III, 20, 8.] legitur Graeca oratio, id quod latinus est, et Cornelli Nepotis, ex cuius libro de illustribus viris se hunc locum transcripsisse ait Romanus, elegantia dignius pro noxam imperio compellentis admisimus [§ 15.] extat hodie compulsi peccavimus minus eleganter, et pro te, inquit, oro elegantius apud Gellium legitur tibi, inquit, oro te.“ ZEUN.

qui cum L. Lucullo consul fuit cet.] a. u. c. DCIII. Cf. Cic. Brut. 21, 81., Acad. II, 45, 137. Polybius XL, 6. p. 715. Schweighäuserus laudat eius ποίησα et πραγματικῇ

nem succensere sibi convenire, si quid in illis libris parum compositae aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio; et eloquium Graecum a nobis alienissimum est. Ideoque veniam gratiamque malae existimationis, si
 15 quid esset erratum, postulavit. Ea cum legisset M. Cato: Ne tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari quam culpa vacare: nam petere veniam solemus aut cum imprudentes erravimus aut cum noxam imperio compellentis admisimus. Te, inquit, oro, quis perpulit ut id committeres quod, priusquam
 16 faceres, peteres ut ignosceretur? Nunc argumentum quod huic operi dedimus velut sub quodam prologi habitu dicemus.

[201] I. Saturnalibus apud Vettium Praetextatum Romanae nobilitatis proceres doctique alii congregantur, et tempus sollemniter feriatum deputant colloquio liberali, convivia quoque sibi mutua comitate praebentes, nec discedentes a se nisi ad nocturnam quietem. Nam per omne spatium feriarum meliorem diei partem seriis disputationibus occupantes coenae tempore sermones conviviales agitant, ita ut nullum diei tempus docte aliquid vel lepide proferendi vacuum relinquatur: sed erit in mensa sermo iocundior, ut habeat voluptatis amplius, severitatis minus. Nam cum apud alios quibus sunt descripta convivia tum in illo Platonis symposio non austeriore aliqua de re convivarum sermo, sed Cupidinis varia et lepida descriptio est, in quo quidem Socrates non artioribus, ut solet, nodis urget atque implicat adversarium, sed eludendi magis quam decertandi modo adprehensis dat elabendi

[Mss. ABGPS.

14. unde et eloquium i-g. 15. vacare (sup. add. a rec. m. carere) G. — ut committeres (om. id) P. — uti ignosceretur Edd. P.

I. Caput primum. Argumentum totius operis vi. Caput I. Argumentum totius operis quod sit ch. Caput I. Argumentum operis totius g-b. Prologus G. 1. vettium (B a p. m.) Gs-bP. vectium A (B a sec. m.) Sv-g. — nobilitatis romanae ASv-g. 2. sermones conviviales A a sec. m. conviviales sermones c-g. conviviales sermones vi. — sed in hoc libro erit in mensa A. — iocundior AGS. iucundior Edd. BP. 3. sunt discreta v. — ut assolet i-b. — magisque (om. quam) s-z. — elab-

ἱστορίαν. Vid. Orellii Onomast. Tull. II, p. 494.

I. 1. apud Vettium Praetextatum] De hoc vid. prolegg. p. xxiii sq. nec discedentes a se] i. e. alii ab aliis cf. c. 5. § 17.

2. conviviales] Codicum mss. auctoritatem secutus sum, quamquam II, 1, 1. et VII, 3, 24. legitur convivalis.

docte aliquid vel lepide proferendi vacuum] „Saturnalibus conveniebat παιζειν, γελῶν et τερπνόν, ait Iulianus in Caesaribus, seu λόγοι ἄστεῖοι καὶ παιδρῶν, σχώματα et παιδιὰ, uti docet Lucianus in Cronosol. [13. vol. III, p. 467. Iac.] Hinc Gellius XVIII, 2: Saturnalia, inquit, Athenis agitabamus hilare prorsum et modeste, non, ut dicitur,

remittentes animum. Cf. Spanh. ad Iulian. Caes. pag. 1.“ ΖΕΥΞ. — Adverbia docte et lepide non tam significant modum quo singula sint prolata, quam rerum in conviviis prolatarum conditionem, ut non sit mirandum, si quis malit scribere docti vel lepidi. Sed vid. quae annotavimus ad praef. § 4. Inusitato modo iungitur vacuum cum genitivo gerundii: minus insolens esset ablativus cum praepositione a. 3. quibus] e poetarum more dicitur pro a quibus.

in illo Platonis symposio cet.] Cf. Athen. XI, 118. p. 508 d. ἀλλὰ συμποσία μὲν καὶ λόγους ὑπὲρ ἔρωτος εἰρημίνους . . συνέδηκεν.

eludendi] Gladiatorium hoc verbum. Cf. Cic. de opt. gen. dic. 6,

prope atque effugiendi locum. Oportet enim versari in convivio 4 sermones ut castitate integros ita adpetibiles venustate: matutina vero erit robustior disputatio, quae viros et doctos et praeclarissimos deceat. Neque enim Cottae Laelii Scipiones amplissimis de rebus, quoad Romanae litterae erunt, in veterum libris disputabunt: Praetextatos vero Flavianos Albinos Symmachos et Eu- [202] stathios, quorum splendor similis et non inferior virtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni 5 aut alteri ex his quos coetus coegit matura aetas posterior seculo Praetextati fuit: quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt, quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia vix illius adprehenderit senectutem, et tamen inter illos de rebus arduis disputatur: inclytum dialogum Socrates habita cum Timaeo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse: Par- 6

Edd. vicahgspdz.]

benti (sup. di) B. — effugienti B. 4. coctae S. tote G. — et Scipiones v-g. — praetextatus flavianus symmachus et eustachius B ubique us mut. in os; G praetextatos, sup. add. u. — Eustachios ASvic. 5. quos coetu coegit matura aetas, posteriori v-g. — fuit AGS. in BP utrum sit fuit an sint non liquet. sint v-g. sit s-b. — quod (in marg.

16. Non enim in acie versatur et ferro, sed quasi rudibus eius eludit oratio. A me autem (ut cum maximis minima conferam) gladiatorum par nobilissimum inducitur.

4. Neque enim Cottae .. disputabunt: Praetextatos vero .. eodem modo loqui licitum non erit] „Comparat auctor suos disputatores cum illis viris qui a Cicerone disputantes sunt inducti, dicitque, cum sui nec gloria nec virtute cedant Ciceronianis disputantibus, hos ipsos de rebus amplissimis quaedam loqui esse aequum.“ ZEUN. — Idem non perspexit huius sententiae structuram, ideoque complures vanas eam mutandi proposuit rationes, quas nolui repetere. Cicero dixisset: An (vel An vero) Cottae ... disputant: Praetextatos .. eodem modo loqui licitum non erit? De qua ratione vid. Hand. Tursell. I, p. 351. Macrobius pro interrogatione usus est sententia negativa. Neque pertinet ad disputabunt et ad licitum non erit.

in veterum libris] Cotta loquens inducitur in Ciceronis libris de nat. deor., cf. I, 6, 15; Laelius in libris de re publ., cf. I, 12, 18; in Catone maiore, cf. 1, 3; in libro de amicitia qui ipsius fert nomen, cf. 1, 3; Scipio in libris de re publ., cf. I, 12, 18. et in Catone maiore, cf. I. c.

Flavianos cet.] Vid. prolegg. p. xxiv sqq.

5. matura aetas posterior seculo Praetextati] Zeunius maturam aetatem putavit poni pro senectute et seculum pro aevo vel annorum spatio quos homo fere viveret. At matura aetas, ut apud Virg. Aen. XII, 437. mox cum matura adoleverit aetas, idem est quod Graece ἡλικία, aetas corroborata; et seculum idem est quod aetas vel tempus. Cf. Cic. Or. 12, 39. quorum aetas quum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset. Platon. Symp. p. 173. παίδων ὄντων ἡμῶν ἔτι, et infra: ut huius pueritia vix illius adprehenderit senectutem. Vid. Salmas. Ex. Pl. p. 252 a. F.

Socrate ita Parmenides antiquior cet.] cf. Athen. XI, 113. p. 505 f. Παρμενίδη μὲν γὰρ καὶ ἐλθεῖν εἰς λόγους τὸν τοῦ Πλάτωνος Σωκράτην μόλις ἢ ἡλικία συγχωρεῖ, ad quae verba Casaubonus adnotavit haecce: „Auctore Diogene Laertio Parmenides florebat circa tempora Olympiadis sexagesimae nonae, iam grandis natu et πάλαι ἀνδρωθεῖς. Natus autem Socrates Olympiade septuagesima septima. Itaque etiamsi concedamus Parmenidem quam diutissime vixisse, incidet iuventus Socratis in aetatem eius decrepitam.“

habita eum Timaeo disputatione]

alus vero et Xanthippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt secundo adventu Athenis morante, quos multo ante infamis illa pestilentia Atheniensis absumpserat. Annos ergo cocuntium mitti in digitos exemplo Platonis nobis suffragante non convenit. Quo autem facilius quae ab omnibus dicta sunt apparere ac secerni possent, Decium de Postumiano, quinam ille sermo aut inter quos fuisset, sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decii et Postumiani sermo palam faciet quae huius colloquii vel origo fuerit vel ordo processerit.

[Mss. ABGPS (M inde a cap. II.).

a rec. m. quos) G. 6. apud Platonem] Protag. p. 314 sq. ed. Steph. — seculo adventu S. — pestilentia Athenis v-g. — assumpserat (G sup. add. b) S. assumserat B. 7. postumiano (om. de) P. de posthumiano (sic ubique) GSV-g.

De hoc loco Fabricius in bibl. Gr. III, 1, 31. vol. III. p. 21. ed. Hamb. 1716: „Fallitur, inquit, Macrobius, si verum est, quod Cicero V. de fin. [29, 81.] et I. Tusc. [17, 39, ubi post verba: *Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse olim legebatur: et in ea cum alios multos tum Archytam Timaeumque cognovisse*], Hieron. in Apol. contra Rufin. non longe ab extremo [lib. III. p. 537]; alique [ut Valer. Max. VIII, 7, 3 ext.] testantur Timaeum hunc a Platone in Italia fuisse auditum“; et Schweighäuser. ad Athen. I. c.: „Macrobius, ut passim alibi, ipsa Athenaei verba ob oculos videtur habuisse. Quare etiam cum apud eundem Macrobius legantur vulgo haec verba: *Inclutum dialogum Socrates habita cum Timaeo disputatione consumit, quos constat eodem seculo non fuisse: recte Ionsius de script. hist. philos. p. 36. monuit non Timaeo sed Phaedro scriptum oportuisse praeunte Athenaeo.*“ Apud quem I. c. leguntur haecce: *Ἀδύνατον δὲ καὶ Φαίδρον οὐ μόνον κατὰ Σωκράτην εἶναι, ἥπου γε καὶ ἐρώμενον αὐτοῦ γεγονέναι*, ut sane Macrobius lapsus esse videatur.

6. Paralus vero et Xanthippus cet.] Cf. Plat. Protag. p. 310 extr. et p. 314 sq. Steph. Haec quoque Macrobius debet Athenaeo, apud quem legitur I. c.: *Ἀλλὰ μὴν οὐ δύνανται Πάραλος καὶ Ξάνθιππος οἱ Περικλέους υἱοὶ τελευτήσαντες τῷ λοιμῷ Πρωταγόρα διαλέγεσθαι, ὅτε δεύ-*

τερον ἐπεδήμησε ταῖς Ἀθηναῖς, οἱ ἔτι πρότερον τελευτήσαντες. Casaubonus legi voluit *ἐἴτε προτερόν τελευτήσαντες*, Zeunius adnotavit vel Athenaei locum non esse tentandum, vel Macrobius ad Casauboni rationem esse emendandum, ita ut pro quos multo ante reponeretur quos quinto anno ante. At vide ne apud Athenaeum legendum sit *οἱα* (vel *οἱά γε*) *πρότερον τελευτήσαντες.* Perierunt autem Periclis filii Ol. LXXXVII. anno ultimo, vid. Casaub. ad Athen. V, 58, p. 217 e. Ad verba (c. 59. p. 218 b.): *Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἐν τῷ Πρωταγόρα διάλογος . . γενόμενος . . τοῦ Πρωταγόρου παραγεγονότος τὸ δεύτερον οὐ πολλαῖς πρότερον ἡμέραις* adnotavit Casaubonus: „Necesse est habitos eos sermones praetore Aminia aut Alcaeae certe, id est anno secundo vel tertio Olympiadis LXXXIX. Plato tamen disputationis illius annum designat Olympiadis insecutae primum praeturam obtinente Astyphilo.“

mitti in digitos] i. e. numerari, computari digitis. Vid. not. ad Comm. II, 11, 17.

7. Decium de Postumiano sciscitantem fecimus] Vid. prolegg. p. xxxi.

vel ordo processerit] Cf. Comm. I, 15, 2. Cum de hoc competens sermo processerit. Ceterum huc referendum est pronomen *quae*, ut proprie fuerit dicendum: *vel qui ordo processerit.*

II. Decius: Temptanti mihi, Postumiane, aditus tuos et 1
mollissima consultandi tempora commodo adsunt feriae quas in-
dulget magna pars mensis Iano dicati. Ceteris enim ferme diebus[203]
qui perorandis causis oportuni sunt, hora omnino repperiri nulla
potest, quin tuorum clientum negotia vel defendas in foro vel
domi discas. Nunc autem, scio te enim non ludo sed serio fe-
riari, si est commodum respondere id quod rogatum venio, tibi
ipsi, quantum arbitror, non iniocundum, mihi vero gratissimum
feceris. Requiro autem abs te id primum, interfuerisne convivio 2
per conpluscusos dies continua comitate renovato, eique sermoni
quem praedicare in primis quemque apud omnes maximis ornare
laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audissem, nisi post
illa convivia Roma profectus Neapoli moraretur: aliis vero nuper
interfui ammirantibus memoriae tuae vires, universa quae tunc
dicta sunt per ordinem saepe referentis. Postumianus: Hoc 3

Edd. vica hgs p d z b.]

II. Cap. II. De die vel vario modo distinguendi diem ac noctem vi.
Caput II. Quae convivalis huius sermonis origo et quis ordo fuerit ch-b.

1. Decius om. (ut loquentium nomina omittuntur etiam in sequen-
tibus) via; add. in marg. AGch; add. D sup. lin. B. — quomodo B.
quo (sup. add. modo) G. cum (vel quum) modo v-g (g in mg. „Legen-
dum certe est commodo, id est opportune“). — quis S. — causis opportuni
perorandis v-g. — nulla reperiri G. — clientum ABGM23. clientium Edd.
PSM1. — negotium G. — in foro om. A. — scitote enim v1. — iniocun-
dum AGSM. iocundum B. iniucundum Edd. P. 2. per plusculos vi.
— atque sermoni v3. — Quae quidem S. — ex parte (etiam infra) v3.
— convivia Romana ABGPM. — nuper fui (sup. add. inter) G. 3.

II. 1. Temptanti ... tempora]
„Ad umbratum de Marone [Aen.
IV, 293 sq. Temptaturum aditus
et quae mollissima fandi Tem-
pora]. Martialis quoque [V, 6,
9 sqq.]: Nosti tempora tu Iovis
sereni, Cum fulget placido suoque
vultu, Quo nil supplicibus solet
negare.“ Pont.

commodo] Cf. Charis. II, 37, p.
177. P. Cotidio, ut falso, pro coti-
die ... Similiter et commodo di-
xerunt, ut Plautus in Frivolaria.
Commode Titinius in Iurisperita...
Id est in tempore.

feriae quas indulget cet.] E feriis
quae commemorantur infra c. 16,
§ 6. pertinent ad Ianuarium men-
sem Agonalia et Carmentalia. Cum
hac verbi indulgendi constructione
compares c. 6. § 2. ut se nobis
indulgerent, et constructionem
passivam in Digest. XLVIII, 16, 17.
Abolitio reorum quae publice indul-
getur.

diebus qui perorandis causis opor-
tuni sunt] i. e. diebus fastis. Cf.
c. 16. § 14.

negotia] Haec vox posita esse

videtur, ne parvo intervallo itera-
retur vox causa. Vid. prolegg. p.
XLIV.

vel domi discas] Quid sit discere
(causam) docet Quintil. XII, 8: in
primis conf. § 2. pridie ad se ve-
nire litigatorem aut eodem matu-
tino iubent. Cf. etiam c. 6. § 2.
instruendarum cura defensio-
num.

respondere id quod rogatum venio]
Cf. Plaut. Merc. I, 2, 73. si tibi
quod me rogas respondeo.

2. continua comitate] cf. § 4.
interrogandi et respondendi comi-
tate.

ex patre] cf. § 3 ex patre Al-
bino, isque videtur esse Caecina
Albinus (vid. inf. § 15.), non Furius
Albinus, ut qui minor natu fuisse
videatur. Certe Avienus, qui cum
eo commemoratur § 16., adolescens
esse dicitur VI, 7, 1. et VII, 3, 23.
vires] Minus commode positus
est numerus pluralis, qui ad cor-
pus potius soleat referri.

saepe referentis] i. e. plus semel.
Cf. c. 4. § 10. et Cic. p. Arch. 4,
11. testamentum saepe fecit, ubi

unum, Deci, nobis (ut et ipse, quantum tua sinit adolescentia, videre et ex patre Albino audire potuisti) in omni vitae cursu optimum visum est, ut, quantum cessare a causarum defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum tuique similium congressum aliquem sermonemque conferrem. Neque enim recte institutus animus requiescere aut utilius aut honestius usquam potest, quam in aliqua oportunitate docte ac liberaliter colloquendi, interrogandique et respondendi comitate. Sed quodnam istud convivium? An vero dubitandum non est, quin id dicas quod doctissimis procerum ceterisque nuper apud Vettium Praetextatum fuit et discurrens post inter reliquos grata vicissitudo variavit? De-
[204]cius: De hoc ipso quaesitum venio, et explices velim, quale illud convivium fuerit, a quo te abfuisse propter singularem omnium
6 in te amicitiam non opinor. Postumianus: Voluisssem equidem, neque id illis, ut aestimo, ingratum fuisset: sed, cum essent amicorum complures mihi causae illis diebus pernoscendae, ad coenam tum rogatus meditandi non edendi illud mihi tempus esse respondi, hortatusque sum ut alium potius nullo involutum negotio atque a cura liberum quaererent. Itaque factum est. Nam

[Mss. ABGPSM.

visum (om. est) zb. vi est P. — totum g in mg. — sermonem quae v3. sermonem om. que Ps-z (A eraso que) „quod ne subsistere quidem posse puto“. Gron. 4. recte om. A. — quid nam G. 5. dubitandum est (om. non) v-gb. Vid. not. — vettium s-bPM. vgtium B. vetium G. vectium ASv-g. — et quod discurrens s-bP; in G quod add. a rec. m. Vid. not. — gratia h. — a quo abfuisse (om. te) S. 6. neque in illis A. — ut existimo Sv-g. — atque cura (om. a) S; in G add. a a sev.

R. Klotzius comparat *inter tot annos* ad duos annos relatum, ut infra § 13. *tot dies* dicuntur dies tres vel (si respicis ad ea quae leguntur infra § 15. usque ad cap. 5) quattuor, et VII, 3, 24 *tot philosophantes* dicuntur Aristoteles, Plutarchus, Apuleius.

3. *licuisset*] Plusquamperfectum pro imperfecto ponitur.

tantum] „Subintelligendum temporis, otii, cessationis.“ Gron.

5. *An vero dubitandum non est quin id dicas*] Haec si interpretatus fueris: „An vero ne dubitare quidem licet quin id dicas?“, tolleretur dubitatio quam movit Zeninus adnotando haecce: „Hunc locum esse corruptum linguae leges convincunt. Etenim cum non dubitare, si interrogative ponitur, habeat vim aiendi, non debet sequi particula *quin*, sed *an*. Quapropter aut antiquam lectionem, quae omittit illud *non*, revocandam esse censeo, aut, quod fortasse melius est, sublata interrogatione *an* mutandum in *at*: adeo ut Postumianus

sibi ipse respondeat. Certe enim *at vero* occupationibus servire dum a viris eruditis est observatum.“ Namque interrogatio illa rhetorica non tollit negationem.

quod ... fuit, et discurrens .. vicissitudo variavit] E nominativo quod intelligendus est accusativus in altera sententiae parte, quod cum non bene se habere videretur, scriptum est *et quod discurrens*. At vid. not. ad Comm. I, 6, 77. et prolegg. p. xxxix extr.

doctissimis procerum ceterisque] Offendit me *ceteris*, cum non certus sit numerus ad quem haec vox referatur. Interpreteris *ceterisque* qui aderant; ut infra *inter reliquos* et *omnium* ad convivarum numerum nondum proditum refertur.

6. *Voluisssem equidem*] Ex antecedentibus *abfuisse .. non opinor* intelligas *non abfuisse*.

pernoscendae] idem esse videtur ac *discendae*, cf. § 1.

ad coenam tum rogatus] i. e. invitatus, vocatus. Eadem vi usurpatum esse solum verbum *rogandi*

facundum et eruditum virum, Eusebium rhetorem inter Graecos praestantem omnibus idem nostra aetate professis, doctrinae Latiaris haud inscium, Praetextatis meum in locum invitari imperavit. Decius: Unde igitur illa tibi nota sunt, quae tam iocunde 8 et comiter ad instituendam vitam exemplis, ut audio, rerum copiosissimis et variae doctrinae ubertate prolata digestae sunt? Postumianus: Cum solstitiali die, qui Saturnaliorum festa quibus 9 illa convivia celebrata sunt consecutus est, forensi cura vacuus laetiore animo essem domi, eo Eusebius cum paucis e sectatoribus suis venit, statimque vultu renidens: Permagna me, inquit, 10 abs te, Postumiane, cum ex aliis tum hoc maxime gratia fateor obstrictum, quod a Praetextato veniam postulando mihi in coena vacuefecisti locum: itaque intellego non studium tantum tuum sed ipsam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atque aspirare fortunam. Visne, inquam, restituere id nobis 11 quod debitum tam benigne ac tam libenter fateris, nostrumque hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere ut his qui-[205] bus tunc tu interfueris nunc nos interesse videamur? Faciam, 12 inquit, ut vis. Narrabo autem tibi non cibum aut potum, tametsi ea quoque ubertim casteque adfuerint: sed et quae vel in conviviis vel maxime extra mensam ab isdem per tot dies dicta sunt, in quantum potero, animo repetam. Quae quidem ego cum au- 13

Edd. vicahgspdz.]

m. 7. *latiaris* BPSM (AG a p. m.) s-zHP2 (h in mg). *latialis* (AG a sec. m.) v-gb „Sic legendum puto. Nam non hic dici potest a Latiari h. e. feriis Latinis, sed a Latio. Significat enim litteras Latinas.“ Zeun. 8. *iocunde* AGSvi. *iucunde* Bc-b Bodl. — *digesta* (om. *que*) ASvichg. 9. *solstitialis dies* BGSv-g. — *ille* B. 10. *tum ex aliis* S. — *mihi abs te* G. — *inspirare* (sup. add. *as*) G. *sperare* P. 11. *interfueris tunc tu* v-h. *interf. nunc tu* g. 12. *adfuerunt* A (S aff., M adfuer.). — *sed ea quae* c-g. — *quae in* (om. *vel*) P. — *ani-*

demonstrat Pontanus ad V, 7, 2 allatis duabus locis Apuleii, Metam. I, 22 et III, 12 et uno ex interprete Apollonii Tyrii.

7. *idem . . professis*] i. e. eandem artem, rhetoricam, cf. Cic. in Pis. 29. 71. *quam* (philosophiam) qui profitetur, gravissimam sustinere mihi personam videtur.

Latiaris] Hanc alteram adiectivi formam Zeunius haud recte vult mutari in *Latialis*.

invitari imperavit] Vid. not. ad Comm. II, 1, 10.

9. *solstitiali die qui . . consecutus est*] Solstitialis dies est bruma, quae est IX. Kal. Ian. Saturnalia, ut Macrobius refert c. 10. § 23., a sexto decimo Kal. Ian. coepta in quartum decimum desinunt, sed Sigillariorum adiecta celebritas in septem dies laetitiam religionis extendit.

forensi cura vacuus] Casu tantum, ut videtur. Nam solstitialis dies comitalis fuit, in quo et cum populo agi et lege agi posset. Cf. c. 16, § 14.

e sectatoribus suis] Sectatores rhetoris sunt eius discipuli.

renidens] Vid. prolegg. p. XLIV.

10. *veniam postulando*] i. e. non accipiendo invitationem.

aspirare fortunam] Cf. Virg. Aen. II, 385. *Aspirat primo fortuna labori*.

11. *eo ducere*] i. e. in id convertere.

ubertim casteque] i. e. ut laute, ita non luxuriose.

12. *extra mensam ab isdem*] Qui quidem convivii illis intererant.

per tot dies] Cf. § 13. et vid. not. ad § 2.

- direm, ad eorum mihi vitam qui beati a sapientibus dicerentur accedere videbar: nam et quae pridie quam adessem inter eos dicta sunt Avieno mihi insinuante comperta sunt, et omnia scripto mandavi, ne quid subtraheret oblivio: quae si ex me audire gestis, cave aestimes diem unum referendis quae per tot dies sunt dicta sufficere. Decius: Quemnam igitur et inter quos aut unde ortum sermonem, Postumiane, fuisse dicebat? Ita praesto sum indefessus auditor. Tum ille: Declinante, inquit, in vesperum die quem Saturnale festum erat insecuturum, cum Vettius Praetextatus domi convenire se gestientibus copiam faceret, eo venerunt Aurelius Symmachus et Caecina Albinus, cum aetate tum etiam moribus ac studiis inter se coniunctissimi. Hos Servius inter grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrina mirabilis et amabilis verecundia, terram intuens et velut latenti similis sequebatur. Quos cum aspexisset obviamque processisset ac perblande salutavisset, conversus ad Furium Albinum, qui tum forte cum Avieno aderat: Visne, ait, mi Albine, cum his quos advenisse [206]peroportune vides quosque iure civitatis nostrae lumina dixerimus eam rem de qua inter nos nasci coeperat sermo communis? Quidni maxime velim? Albinus inquit, nec enim ulla alia de re quam de doctis quaestionibus colloqui aut nobis aut

[Mss. ABGPSM.

- num SM.* 13. *existimes* v-g. — *unum diem G. diem unam v-g.*
 14. *Quaenam AS.* — *et unde (sup. aut) A.* — *Ita sum (om. praesto) S.* 15. *Posthumianus. Tum ille Edd.* In AP *Posthum.* add. in mg., et in A supra ille legitur s. *eusebius.* — *in vesperam „Charta Academica, quod Macrobio asserunt vel illa capitis seq. [§ 15.] deinde vespera.“ Gron.* — *domum S. domini M.* — *convenire (om. se) Ps-z.* „se est recipiendum, ut referatur ad Praetextatum et domi possit recte locum suum obtinere.“ Zeun. — *cecinna (semp.) Sv-g.* — *tum aetate AS (G a sec. m).* — *doctores v.* — *iuxta (sup. add. aequaliter) doctrina A „2 Angl.“.* *iuxta doctrinam Edd. BGPS.* — *verecundia AMH1 (v amabilis: verecundia) „2 Angl.“.* *verecundiae s-z. verecundie G. verecunde Si-gbBP „Tolerabilior est haec lectio. Igitur amabilis pertinet ad iuxta doctrinam. Quod si vero, ne concinnitas pereat, nomen retinendum putas, corrige verecundia.“ Zeun.* 16. *aspexisset Mss. iH2 „B“.* *ad spexisset „Ms“.* *prospexisset vc-b.* — *Furium S Edd. cf. I, 24, 19; III, 14, 1; VI, 1, 1 et 2; VII, 8, §§ 1, 4, 7. rufum ABGP (M a p. m.; S in mg.) „Ms“.* cf. I, 4, 1. *Ruffium H1.* 17. *aut his aut nobis P. aut his (om. aut*

13. *ad eorum mihi vitam ... accedere videbar]* Exspectes: *ad eos accedere.* Cf. Cic. p. Lig. 12, 38. *Homines enim ad deos nulla re propius accedunt.*

insinuante] Cf. prolegg. p. XLIV.

14. *dicebat]* sc. Avienus, cf. § 13. *Ita]* i. e. ut haec audiam. Vid. Hand. Tursell. III, p. 486.

15. *copiam faceret]* Cf. Plaut. Capt. III, 5, 90. *ut mihi eius facias conveniundi copiam.*

inter grammaticos doctorem recens professus] Exspectes: *artem grammaticam professus*, cf. c. 7. § 1. *medendi artem professis.*

iuxta .. verecundia] i. e. aequè mirabilis propter doctrinam atque amabilis propter verecundiam. Cf. I, 16. § 44. *poeta doctrina ac verecundia iuxta nobilis*, et I, 7. § 3. *vir corpore atque animo iuxta validus*, et c. 4. § 4. *in hoc coetu non minus doctrina quam nobilitate reverendo.* Vid. Hand. Tursell. III. p. 539 sq.

latenti] i. e. se abscondenti vel latitanti.

16. *coeperat]* Plusquamperfectum suam habet vim: „coeperat, antequam illi advenerunt.“

his potest esse iocundius. Cumque consedissent, tum Caecina: 18
Quidnam id sit, mi Praetextate, tametsi adhuc nescio, dubitare
tamen non debeo esse scitu optimum, cum et vobis ad colloquen-
dum causam attulerit et nos eius esse expertes non sinatis. At- 19
qui scias oportet eum inter nos sermonem fuisse, ait, quoniam
dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Satur-
nalia incipere dicamus, id est quando crastinum diem initium su-
mere existimemus. Et inter nos quidem parva quaedam de hac 20
disputatione libavimus: verum quia te quicquid in libris latet in-
vestigare notius est quam ut per verecundiam negare possis, per-
gas volo in medium proferre quicquid de hoc quod quaerimus
edoctum tibi comprehensumque est.

III. Tum Caecina: Cum vobis qui me in hunc sermonem 1
adducitis nihil ex omnibus quae veteribus elaborata sunt aut igno-
ratio neget aut oblivio subtrahat, superfluum video inter scientes
nota proferre. Sed ne quis me aestimet dignatione consultatio-
nis gravari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit
paucis revolvam. Post haec, cum omnes paratos ad audiendum[207]
erectosque vidisset, ita exorsus est. M. Varro in libro Rerum 2

Edd. vicaahgspdzb.]

nobis) M. aut a nobis aut ab his v. — iucundius Edd. BP. 18.
tunc GS. — cecina (sup. add. albinus) A. — praetextate (sup. add. vecti)
A. — et nobis v. 19. Atqui scias oportet Mss. (A suprascr. s. Fectius
inquit) s. Atqui scias, inquit, oportet v-gd-b. Atque scias oportet p
„Stephanus dedit atqui. Sed utrumque defectum, alterum et nugato-
rium est. Lege atqui scias, inquit, oportet. Nam loquentis persona
mutatur, et desinente Caecina Praetextatus incipit.“ Gron. — fuisse, ut,
quoniam Mss. et Edd. Vid. not. — quoniam s-b. qm A (B sup. quod)
GHI. quum v3i. cum vlc-g. 20. vestigare v. — quam per (ut sup.
add. a sec. m.) A. — eductum A* „recte“. Pont.

III. Caput III. De principio ac divisione civilis dici. ch-b. 1.
adducitis A*BGSMv-gP5 „2 Angl“ „Quod fuerit adducitis.“ Pont. in-
ducitis s-bPH1. — quae veteribus (sup. add. a) B. — videor G. — quid
(sup. scr. quis) G. — existimet ASv-g. — dignationē M. — resolvam G a
sec. m.; S a p. m. 2. M. Varro ... oriri ammonet (§ 10.)] cf. Gell.

18. dubitare tamen non debeo
esse scitu optimum] Saepius hac
constructione usus est Macrobius,
ut III, 19, 4. et Comm. I, 6, 43.

19. Atqui scias oportet .. ait]
Gronovius inquit, quod eiecerat
Carrio, revocavit, quo indicaretur
mutatio personae loquentis. Ego
malui scribere ait pro particula ut,
quae vulgo sine sensu inseritur,
quamquam etiamnum dubium me
facit locus. Nam in sententiae ini-
tio hoc verbum erat ponendum. Cf.
§ 16. At ita si scripsit Macrobius,
haec ipsa res ansam dare poterat
immutationi.

eum inter nos sermonem fuisse, ...
quando Saturnalia incipere dicamus]
Haec iungenda sunt. Quod qui
non perspicerent, et putarent pro-
nomen eum necessario sequi debere

particulam ut, hanc videntur intru-
sisse, qua quidem addita verborum
structuram plane distorserunt. Ego
certe quo illud ut referrem, frustra
quaesivi: ideoque mutavi in ait.

20. edoctum tibi comprehensumque
est] Macrobius propter comprehen-
sum videtur scripsisse edoctum tibi
est: erat enim dicendum edoctus es.

III. 1. inter scientes] Imitatur
dictiones Graecas μετ' εἰδόσιν ap.
Hom. II. I, 250 et ἐν εἰδόσιν ap.
Thucyd. II, 36, al.

dignatione consultationis] i. e.
quod vobis videar dignus quem in-
terrogetis. Vid. not. ad I, 5, 13.
defensionum dignatione, et ad 7, 5.

erectosque] Apud Ciceronem Brut.
54, 200. erecti iudices opponuntur
oscitantibus.

humanarum quem de diebus scripsit: *Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis viginti quattuor*
3 nati sunt uno die nati dicuntur. Quibus verbis ita videtur die-
 rum observationem divisisse, ut qui post solis occasum ante me-
 diam noctem natus sit illo quem nox secuta est, contra vero qui
4 qui post eam noctem diluxerit. *Athenienses autem aliter obser-*
vare idem Varro in eodem libro scripsit, eosque a solis occasu ad
solem iterum occidentem omne id medium tempus unum diem esse
dicere: Babylonios porro aliter; a sole enim exorto ad exortum
eiusdem incipientem id spatium unius diei nomine vocare: Umbros
vero unum et eundem diem esse dicere a meridie ad insequentem
5 meridiem. Quod quidem, inquit Varro, nimis absurdum est. Nam
 qui Kalendis hora sexta apud Umbros natus est, dies eius natalis
 videri debet et Kalendarum dimidiatus et qui post Kalendas

[Mss. ABGPSM.]

N. A. III, 2. — in rerum humanarum libro v-g. — a media nocte Censorinus de die nat. 23, 5. — in his horis „apud Agell. lib. III. cap. 2. et Censorin. c. 23.“ Meurs. Cf. § 3. 3. dividisse A. — post solem occasum Gell. l. c. — illo die G. — quem nox ASi-bPM123. quem mox nox BGv. — consecuta v-g ut Gell. l. c. § 1. — qui sex (om. in) S.

4. Dies Atheniensium. Athenienses A. — usque ad solis occasum ad solem S (M a p. m.). eosque a sole occaso ad solem Gell. l. c. — Dies babiloniorum. Babilonios A. — totum id spatium ... appellare: multos vero in terra Umbria Gell. l. c. — Dies umbrorum. Umbros A. — ad insequentem v3. ad sequentem cah. 5. apud umbros hora sexta S. — natus est apud Umbros Gell. l. c. — et qui est

3 quem nox secuta est] Planius Gellius N. A. III, 2, 3, a quo die ea nox coeperit; idem ib. § 1. habet quem nox ea consecuta est. Particulam mox e duobus eiusdem originis libris Mss. et edit. princeps ceteris libris Mss. refragantibus nolui recipere, licet c. 12. § 8. simili modo legatur: sequens mox; alia res est c. 13. § 4. Numae ordinationem finitimi mox secuti.

4. Athenienses etc.] „Eadem praeter Gellium, ex quo noster sua transscripsit, uno consensu tradunt Plinius N. H. II, 79 [s. 77.] et Censorinus de die nat. c. 23 [§ 3.] et de Romanis Plutarchus in Quaest. Rom. [c. 84.]. Isidorus vero Lib. V. Orig. cap. 30 [4.], qui de caeteris consentit, aliter tradit de Atheniensibus, quos diem secundum inchoare ait a sexta hora diei atque Aegyptiorum diem, cuius initium non differre statuit Plinius a Romano, numerari narrat ab occasu solis. Fortassis Isidorus per horam sextam diei e ratione Umbrorum et aliorum antiquitatis astrologorum, quos can-

dem secutos esse rationem dicit Harduinus ad Plinium l. c., ipsum solis occasum intellexit, adeo ut inter nostrum et Isidorum vera repugnantia statuenda sit nulla. De Aegyptiis rem expediat interpretes Plinii. Huius locum huc transferre non alienum putamus: *Ipsam diem alii aliter observare: Babylonii inter duos solis exortus, Athenienses inter duos occasus, Umbri a meridie in meridiem, vulgus omne a luce ad tenebras, sacerdotes Romani et qui diem diffinire civilem, item Aegyptii et Hipparchus, a media nocte in mediam.*“ ZEUN. — Cf. Laurent. Lyd. de mens. II, 1, qui de Atheniensibus nihil habet, de Aegyptiis autem cum Isidoro consentit. De Babylonii idem: *Βαβυλώνιοι μὲν γὰρ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου ἕως αὐτῶν λαμβάνουσι δυσμῶν, νυκτὸς οὐδ' ὅλως μνήμην ποιούμενοι*, quod pertinere videtur ad ea quae tradidit Herodotus II, 109: *Τὰ δυώδεκα μέρη τῆς ἡμέρας παρὰ Βαβυλωνίαν ἔμαθον οἱ Ἕλλη- νες.*

5. nimis absurdum] Absurda haec

erit usque ad horam eius diei sextam. Populum autem Roma-6
num ita uti Varro dixit dies singulos annumerare a media nocte
ad mediam proximam multis argumentis ostenditur. Sacra sunt
enim Romana partim diurna, alia nocturna, et ea quae diurna
sunt ** ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus
inpenditur. Ad hoc ritus quoque et mos auspicandi eandem esse 7
observationem docet. Nam magistratus, quando uno die eis et [208]
auspicandum est et id agendum super quo processit auspicium,

Edd. vicaHgspdz.]

post Kalendas dies ante horam Gell. I. c. notante Meursio. — *eius diei*
ABGS, apud Gell. I. c. codd. plerique. *eiusdem diei* Edd. PM. 6.
Dies romanorum. Populum A. — *alia nocturna* Mss. s-zM23 Gell. I. c.
„Vide, si operae est, observata patri lib. III. Obs. cap. 2.“ Gron. *par-*
tim nocturna v-gbP7 in mg.; M a sec. m. et Gellii edd. vett., unde
hoc commendat Meurs. — *ea quae diurna sunt. ab hora* Mss. v-gM23P25.
et ad ea quae diurna sunt. ab hora P6 (P5 ad haec). *et ea quae diurna*
sunt, ab initio diei ad medium noctis protenduntur: ab hora s-b.
„Haec verba et sensus loci et Gellii auctoritas comprobant. Etenim
utraque sacra et diurna et nocturna, quae ante commemoravit, sunt ex-
plicanda. Deinde Gellius III, 2. eandem expressit sententiam, quam no-
ster hic, quod mirum est, cum aliqua verborum immutatione sequitur.
Ille enim sic: *Sed ea (sacra) quae inter noctem fiunt, diebus addi-*
cuntur, non noctibus. Quae igitur sex posterioribus noctis horis fiunt,
eo die fieri dicuntur qui proximus eam noctem illuccecit.“ Zeun. Vid. not.

7. processit Edd. PSM. praecessit ABG. — eodem die egisse P.

ratio visa est Varroni, quippe qua
divideretur dies naturalis (vid. not.
ad § 10.), in duas partes: quum
secundum alias omnes hic esset
indivisus.

6. partim diurna, alia nocturna]
Vid. Hand. Tursell. IV. p. 394 sq.
et cf. c. 24. § 19. alter in versi-
bus, Caecina in verbis.

*et ea quae diurna sunt ** ab hora*
sexta noctis sequentis nocturnis sa-
cris tempus inpenditur] Quae, ubi
indicavi lacunam, leguntur inde
ab edit. Steph., ea debentur Car-
rioni: nec suffragatur codex P,
quo ille est usus. Sensu loci et
Gellii auctoritate ea comprobari
non concedo Zeunio. Nam sacra
diurna usque ad mediam noctem
protendi nec Gellius docuit (vid.
app.), nec Censorinus qui I. c. §
3 sq.: *Ceterum Romani, inquit, a*
media nocte ad mediam noctem diem
esse existimarunt. Indicio sunt sa-
cra publica et auspicia etiam magi-
stratum, quorum si quid ante me-
diam noctis est actum, dici qui
praeteriit adscribitur, si quid autem
post mediam noctem et ante lucem
factum est, eo die gestum dicitur
qui eam sequitur noctem. Excidis-
se aliquid apparet: sed verba et ea
quae diurna sunt demonstrant Ma-

crobius paulo uberius quam Gel-
lium hunc locum tractasse, et haec
fere esse supplenda: *et ea quae*
diurna sunt suis addicuntur die-
bus: quae sex prioribus noctis
horis fiunt ea praeteriti diei
sacra nocturna sunt: ab hora
sexta noctis sequentis nocturnis sa-
cris tempus inpenditur. Ita si scri-
pserat Macrobius, librarius facile
a verbis diurna sunt aberrare
potuit ad nocturna sunt, ut in
iis quae proxime sequuntur libra-
rius qui scripsit codicem P a ver-
bis post mediam noctem transiit ad
post primam facem, ne afferam
multa eiusmodi exempla quae prae-
bent codices Plinii praeter Bam-
bergensem omnes. Denique verba
noctis sequentis non esse iungenda,
sed ad sequentis ex iis quae inter-
ciderunt trahendum esse diei, vix
est quod moneam.

7. super quo processit auspicium]
Gellius scripsit: *super quo auspi-*
caverunt. Quae si Macrobius
reddidisset verbis *super quo prae-*
cessit auspicium, ad tempus potis-
simum spectasset, nam sensus es-
set: „es ist voraus gegangen“. At
eius mos dicendi, quem attigi in
prolegg. p. XLIV., flagitat ut scri-
bamus processit, hoc sensu: „in-

post mediam noctem auspicantur et post exortum solem agunt, auspicatique et egisse eodem die dicuntur. Praeterea tribuni plebis, quos nullum diem integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur et post primam facem ante mediam noctem sequentem revertuntur, non videntur abfuisse diem, quoniam ante horam noctis sextam regressi partem aliquam illius in urbe consumunt. Quintum quoque Mucium iureconsultum dicere solitum legi non esse usurpatam mulierem quae, cum Kalendis Ianuariis apud virum matrimonii causa esse coepisset, a. d. IV. Kalendas Ianuarias sequentes usurpatum isset: non enim posse impleri trinoctium quo abesse a viro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet, quoniam tertiae noctis posteriores sex horae alterius anni essent qui inciperet ex Kalendis. Virgilius quoque

[Mss. ABGPSM.

egisse eadem die v-g. 8. cum post primam (om. post mediam . . . et) P. — sequentem add. a sec. m. A. — affuisse (sup. ab) GM. aufuisse (sup. ab) A. — die Pv. unum diem Gell. l. c. — parte aliqua illius in urbe Romana sunt Gell. l. c. 9. iuris consultum v-g Gell. — legi c-g Gell. l. c. lege vis-b Mss. „Eadem et Anglicano scriptura fuit. Videatur tamen immissa voce legendum legi: lege.“ Pont., suffragante Zeunio. — esse usurpatam ABGSv3c-gM13. esse usurpatum vli (h in mg.) M2. isse usurpatum s-bP (non A, ut affert Pont.). Vid. not. — ianuarii G (infra: ian.). — ad diem quartum ASv-pbBGP. a. d. diem quartum dz. et ante diem (sup. om. cum) Gell. l. c. — sequentem Mv1. — usurpatum isset Aa (hg in mg.) s-bP Gell. l. c. usurpatum esset BG (S a p. m.) M12H1. usurpata esset (S a sec. m.) vichgM3. — posset (B

stitutum est auspicium, „es ist vor sich gegangen.“ Cf. Comm. I, 5, 15. de quibus secuturus sermo procedet; ib. 15, 2. cum de hoc competens sermo processerit, et II, 15, 28. de quibus inquisitio ista procedit.

post mediam noctem auspicantur] Cf. Fest. lib. XIX. p. 348. s. v. Silentio surgere: qui post mediam noctem auspicandi causa ex lectulo suo silens surrexit. Dionys. A. R. II, 6. καὶ περὶ τὸν ὀρθρον ἀνιστάμενοι ποιοῦνται τινας εὐχὰς ὑπαιθροῖ. Hartung. Relig. d. Roem. I, p. 122.

8. post primam facem] Cf. § 15.

9. Quintum quoque Mucium] Est Q. Mucius Scaevola, cum P. Licinio Crasso consul a. u. c. DCLIX., quem Cicero dicere solebat iuris peritorum eloquentissimum, eloquentium iuris peritissimum. Cf. Brut. 64, 229; de orat. I, 37, 170. et 39, 180; de off. I, 32, 116. et III, 11, 47.

legi] Sic cum Gellio scripsi, quia aliter accusativus cum infinitivo, Q. Mucium dicere solitum, non habet quo referatur. Qui desideraverit nomen lege, is cum Pontano

debebit coniungere verbum et nomen legi lege.

non esse usurpatam] i. e. non perfectam esse eius usurpationem, vel usucapionem non esse interruptam, ideoque eam non amplius sui iuris esse sed in manum venisse mariti. Cf. Digest. XLII, 3, 2. Usurpatio est usucapionis interruptio, et 3. Usucapio est adiectio domini per continuationem possessionis temporis lege definiti, et commentar. Servian. ad Virg. Georg. I, 31. Tribus enim modis apud veteres nuptiae fiebant, usu, si verbi gratia mulier anno cum viro, licet sine legibus, fuisset cet. Apparet h. l. legi non posse isse usurpatum, quod esset „discessisse a viro usurpandi causa“, ut infra: quae a. d. IV. Kal. usurpatum isset. Ceterum vid. interpretes Gellii ad l. c. — Zeunius ad h. l. adnotavit: „Non est quod pro isse usurpatum cum edd. vett. esse usurpatam recipiamus. Nam sane aliquid contorti habet ratio Schultingii qui ad Quinct. Decl. 17. usurpatam esse putat pro usurpasse positum. Caeterum recte hic interpretatur usurpare sc. ius suum, adeo ut significet usucapionem in-

id ipsum ostendit, ut hominem decuit poeticas res agentem, recondita atque operta veteris ritus significatione:

Torquet, inquit, medios nox humida cursus:

Et me saevus equis oriens adflavit anhelis.

His enim verbis diem quem Romani civilem appellaverunt a sexta noctis hora oriri ammonet. Idem poeta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. Cum enim dixisset:

Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis

Iam medium aetherio cursu traiecerat axem,

nox suggestit vates:

Nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.

[209]

Ita observantissimus civilium definitionum diei et noctis initia descripsit. Qui dies ita dividitur. Primum tempus diei dicitur *mediae noctis inclinatio*: deinde *gallicinium*, inde *conticium*, cum et galli conticescunt et homines etiam tum quiescunt: deinde *diluculum*, id est cum incipit dinosci dies: inde *mane*, cum dies clarus est. *Mane* autem dictum, aut quod ab inferioribus locis, id

Edd. vicahgspdzb.]

a sec. m.) Sv-g. — quod Gell. l. c. 10. *Vergilius* ch-b. — *Torquet* Aen. V, 738. — *quam* BG. — *appellavere* v-g. — *a sexta autem* (autem del. a sec. m.) A. 11. *admonet idem poeta*. Quando autem A. — *Hac vice*] Aen. VI, 535. — *In medium* v3chg. — *aetherio* BG. *aetherio* AS Edd. P. — *Nox*] Aen. VI, 539. — *ducimus* G. — *Sed ita* v. — *observandissimus* M. — *definitionum* AGSMvi. 12. *Divisio dierum romanorum*. Primum A. — *primum diei tempus* G. — *conticium* BGP (M a p. m.) s-z. *conticinium* A*S (M a sec. m.) v-gb (h in mg. Al. *conticium*). — *homines etiam tunc* BG. et *homines et tum etiam* S. — *dinosci dies* BGSvi. *dignosci dies* Mc-g. *dies dinosci* A. *dies dignosci* s-bP. — *dum dies clarus* (om. est) vicag. 13. *inferioribus locis* AGS Mv-g. „Ms. Anglicanus: quae lectio non, ut olim (in notis addiderat: „sed male.“) existimavimus, omnino reiicienda. Nam Plinius et Martialis, ut me postea commonuit Petr. Scriverius, videntur asserere lectionem

terrumpere. Vid. Gesn. in Thes. s. v. *usurare*.“

10. *Virgilius quoque id ipsum ostendit*] Fateor me hoc non intelligere, namque Virgilius priore loco nihil aliud dixit, nisi iam alteram adesse partem noctis, quae ad lucem vergat, ut ait Curtius IV, 7, 22., et altero, qui non legitur apud Gellium, nihil aliud nisi diem, eius parte dimidia elapsa, vergere ad noctem, ut recte hunc locum interpretatus est Wagnerus.

diem quem Romani civilem appellaverunt] Cf. Censorin. de die nat. c. 23. § 1 sq. *Dies, ut mensis aut annus, partim naturalis partim civilis est. Naturalis dies est tempus ab oriente sole ad solis occasum. Cuius contrarium tempus est nox ab occasu solis usque ad exortum. Civilis autem dies vocatur tempus quod sit uno caeli circumactu, quo dies verus et nox continetur.*

12. *Qui dies*] sc. civilis, cf. § 10. De hac divisione vid. Censorin. de die nat. c. 24. Varron. L. L. VI, 2, 7; VII, 4, 78 sq.; Serv. ad Virg. Aen. II, 268; Isidor. Orig. V, 31.

mediae noctis inclinatio] Censorinus l. c. habet de media nocte.

conticium] Altera huius vocis forma *conticinium* legitur apud Varronem, Servium, Isidorum ll. cc., et apud Plautum Asin. III, 3, 95. Sed formam *conticium* non abhorreere ab analogia recte monuit Forcellinus. Contra *conticinium* adulteratum putaverim imitatione formae vocis *gallicinium*. Apud Censorinum l. c. in libris mss. est *conticium*. Idem inter hoc noctis tempus et inter *diluculum* inserit ante lucem.

13. *ab inferioribus locis, id est a Manibus*] „Martialis lib. XII. epigr. 63. [ap. Schneidew. 62.] *Nec regale nimis fulmen, nec fulmine digna*

est a Manibus, exordium lucis emergat, aut, quod verius mihi videtur, ab omine boni nominis. Nam et Lanubini *mane* pro bono dicunt: sicut apud nos quoque contrarium est *inmane*, ut *inmanis*
 14 *belua* vel *inmane facinus* et hoc genus cetera pro non bono. Deinde a *mane* ad meridiem, hoc est ad medium diei: inde iam supra vocatur *tempus occiduum*, et mox *suprema tempestas*, hoc est diei novissimum tempus, sicut expressum est in duodecim
 15 tabulis: SOLIS OCCASUS SUPREMA TEMPESTAS ESTO: deinde

[Mss. ABGPSM.]

codicis membranacei. Pont. in auctario notarum, in Ed. II. Vid. not. inferioribus locis B. inferioribus (om. locis) s-bP. — lanubini A (B sup. v., G in mg. lanuini). SMi P6 „2 Angl.“. lanuvini c-g. lanobini vi. Lanuvii s-bP. „Etsi consuetudo latine scribendi probat Ed. vet. lectionem Lanuvini: cum tamen Graeci dicunt *Λανούβιος*, a vero non abhorret auctorem suos populares esse imitatum.“ Zeun. — et immanis belua S. — pro non bono (A add. in mg.) g-bP. non pro bono ABGSv-hM123. 14. ad medium diem c-gb. „Recte. Nam non video, cur hic deteriore orationis formam tribuamus auctori, qui aliis locis dicit *medium diem*,

[Schneidew. digni] *Scissa nec ad Manes, sed sita dives humus*. Plinius vero H. N. lib. XXXIII. in prooemio [§ 2. Sill.] *Imus in viscera eius [telluris] et in sede Manium opes quaerimus*. Toto vero hoc loco Macrobius Varronem sequitur, aut potius non sequitur. Non enim a Manibus ille sed a *manando* dictionem istam deducit. Ait Varro [L. L. VI, 2, 4.]: *Diei principium mane, quod tunc manat dies ab oriente: nisi potius quod bonum antiqui dicebant manum, ad cuiusmodi religionem Graeci quoque, cum lumen adfertur, solent dicere φῶς ἀγαθόν*. Sed ad posteriorem hanc sententiam Macrobius quoque post inclinatur. Pont. — Zeunius Varronis locum (VI, 2.) et ipse attulit additis verbis Servii ad Aen. I, 143 [139.]: *Manum antiqui bonum dicebant: unde et mane dicitur: quid enim melius? Praeterea conf. Isidori Orig. V, 30, 14. Mane lux matutina et plena, nec iam crepusculum. Et dictum est mane a mano: manum enim antiqui bonum dixerunt. Quid enim melius est luce? Alii mane existimant vocari a Manibus, quorum conversatio a luna ad terram est. Alii putant ab aere, quia manus, id est clarus et perspicuus, et VIII, 11, 100; Non. I, 337; Fest. lib. XIII. p. 157 sq. et apud Paul. Diac. lib. XI, p. 122 et 125. Muell.; Serv. ad Aen. II, 263, et III, 63. Schol. Aer. ad Horat. Carm. I, 4, 16. Hartung. R. R. I. p. 43.*

Lanubini] Non incolarum, ut vult Zeunius, nomen esset *Lanuvii*, sed urbis ipsius, quae est ex antiquissimis Latii.

pro non bono] Sic ut scriberem neglecta plerorumque codicum auctoritate, me adduxerunt ea quae leguntur c. 7. § 2. *sine delectu cari vel non amici*, et III, 20, 4: *Quid quod ficum tamquam non pomum secerni a pomis apud idoneos repperimus? Si verus est ordo is quem obtinent codices, non pro bono, cum emphasi quadam praepositum est non.*

14. *a mane ad meridiem*] Censorinus l. c. habet *ad meridiem tantum*.

ad medium diei] Evincit librorum Mss. consensus, licet Zeunius non temere defendat *ad medium diem*.

iam supra] sc. meridiem, „darüber hinaus“. Noli iungere iam supra vocatur, idque referre ad Comm. II, 7, 13: *Nam et in occasum cadit (umbra) oriente sole, et in ortum, cum sit occiduus*. Nam sic nusquam ab hoc opere ad illud Macrobius delegat lectorem.

SOLIS OCCASUS] „Mirum similiter hanc formulam concipi etiam in editionibus priscis, cum manifestum sit et proculcatum iam in XII. tabulis legi SOL OCCASUS. Et fallor? an apud Valerium cap. 3. lib. VII. legendum hac itidem forma *sole orto*, pro, quod editur, *solis ortu*.“ Pont. — Gellius XVII, 2, 10. sane e duodecim tabulis affert: SOL OCCASUS

vespera, quod a Graecis tractum est. Illi enim ἑσπέραν a stella Hespero dicunt: unde et Hesperia Italia, quod occasui subiecta sit, nominatur. Ab hoc tempore *prima fax* dicitur, deinde *concupbia*, et inde *intempesta*, quae non habet idoneum tempus rebus gerendis. Haec est diei civilis a Romanis observata divisio. Ergo 16 noctu futura, cum media esse coeperit, auspicium Saturnaliorum erit, quibus die crastini mos inchoandi est.

IV. Hic, cum omnes quasi vetustatis promptuarium Albini[210] memoriam laudavissent, Praetextatus Avienum videns Furio insurrantem: Quidnam hoc est, mi Aviene, inquit, quod uni Albino

Edd. vicahgspdzb.]

ut Comm. II, 7 [§ 13] et alibi. Zeun. — EST P. 15. tractum est A*BG SvicagbPM. „Omnino verum; et istud (tractatum) typographi mendum putassem, nisi reperissem in pluribus editionibus.“ Pont. tractatum est hs-z. — ECIHPAN P. ut in Gr. (in mg. εσπεραν) G. — Deinde intempesta BG. 16. Haec civilis est diei S.

IV. Caput IV. Latine dici Saturnaliorum, noctu futura et die crastini. ch-b. 1. Furio v3-b. rufio ABGPSv1M13. cf. I, 2, 16. ruffio H1. rufo M2. — hoc (om. est) v-g. — mi add. a sec. m. G. — aviane (A

SUPREMA TEMPESTAS ESTO. Sed apud Censorinum l. c. § 3. nunc legitur solis occasus. Idem omisit occiduum tempus et habet *suprema* tantum, id quod commendatur adscripto plebis scito quod tulit M. Plaetorius tribunus, in quo legitur: *usque supremam ad solem occasum*.

15. quod a Graecis tractum est] Cf. V, 2, 2. quae traxit a Graecis; VI, 1, 7. quos ab aliis traxit; VI, 5, 1. haec a veteribus tracta monstrabo; et VI, 1. 1. quod idem Mars de antiquis Romanis scriptoribus traxerit; VI, 6. 1. quas traxit de vetustate.

prima fax] Censorinus l. c. qui, ut Varro et Servius ll. cc., post *vesperam* inserit *crepusculum*, habet *prima face*, idemque sua aetate hoc tempus refert dictum esse *luminibus accensis*, quod legitur apud Plinium N. H. XI, 19, 21: *Papilio luminibus accensis advolitans*. Graece περί λύχνων ἀφάς. Cf. Valken. ad Herodot. VII, 215., qui citat Philostrate. de vit. Apoll. VII, 15., Diodor. XIX, 31. et Suid. λύχνων ἀφάς· τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἄπτονται τοὺς λύχνους, unde dicitur etiam λύχνων ἡμμένων, cf. Brodae Miscell. IV. c. 33. et Lobeck. ad Soph. Ai. 285. ed. II. p. 206. Mahul nos delegat ad Horatium qui habet Sat. II, 7, 33. *sub lumina prima* et Ep. II, 2, 98. *ad lumina prima*, et ad Livium qui

XXXI, 23, 4. dicit: *primis tenebris*.

concupbia] sc. nox. Sic *concupbia* nocte dixerunt Sisenn. ap. Non. 91, 22; Cic. de divin. I, 27, 57; Liv. XXV, 9, 8; Iustin. XXII, 8, 8; Tac. Ann. I, 39; Hist. III, 69. (Plin. XXIX, 6. 34. § 110. Sill. add. in). Sed Censorinus et Varro ll. cc. habent *concupbium*; apud Servium l. c. lectio non certa esse videtur, certe in ed. Lion. legitur *conticinium* (*concupbium*); apud Isidorum l. c. legitur: *conticinium est, quando omnia silent*.

intempesta] Censorinus, Varro, Servius, Isidorus, cum Macrobio consentiunt: sed Festus (ap. Paul. Diac. lib. IX. p. 110. Muell.): *Intempesta noctem*, inquit, *dicimus pro incertiore tempore, quia non tam facile noctis horae quam diei possint intelligi*.

16. noctu futura. . Saturnaliorum. . die crastini] Sic loquentem fecit Caecinam Macrobius, quo facilius annecteret sequentem expositionem. Cf. c. 5. §§ 3 et 13.; c. 6. §§ 2 et 26; c. 16. § 44.

auspicium] Hunc huius vocis usum nullo exemplo simili possis confirmare.

IV, 1. *vetustatis promptuarium*] Cf. Apul. de Dogm. Plat. I, 14. *homini promptuarium potius rectae rationis et suavissimae orationis hoc datum est*.

Furio insusurrantem] Cf. VI, 7, 1.

2 indicatum clam ceteris esse velis? Tum ille: Moveor quidem auctoritate Caecinae, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas ista verborum novitas perculit, cum noctu futura et die crastini magis quam futura nocte et die crastino dicere, ut regulis placet, maluit. Nam noctu non appellatio sed adverbium est: porro futura, quod nomen est, non potest cum adverbio convenire: nec dubium est hoc inter se esse noctu et nocte quod diu et die: et rursus die et crastini non de eodem casu sunt, et nisi casus idem nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus quam Saturnalium dicere, opto dinoscere. Ad haec cum Caecina renidens taceret, et Servius a Symmacho rogatus esset, quidnam de his existimaret: Licet, inquit, in hoc coetu non minus doctrina quam nobilitate reverendo magis mihi discendum sit quam docendum, famulabor tamen arbitrio iubentis, et insinuabo primum de Saturnalibus, post de ceteris, unde sit sic eloquendi non novitas sed vetustas. Qui [211] Saturnalium dicit regula innititur: nomina enim quae dativum pluralem in *bus* mittunt numquam genitivum eiusdem numeri syllaba crevisse patiuntur, sed aut totidem habet, ut *monilibus monilium*, *sedilibus sedilium*, aut una syllaba minus est, ut *carminibus carmi-*

[Edd. ABGPSM.

sup. e) B. — indicatio B (G sup. um). 2. cum (sup. add. cur) S. — futura nocte ABGSv-gM. nocte futura s-bP. 3. appellatio (sup. add. i. e. nomen) A. — non eodem (om. de) Sv-g. — eiusmodi BGSv-g. huiusmodi AMs-bP. — inde S. — dignoscere v-g. 4. renitens (sup. d) G. — non coetu dz. — nobilitate quam doctrina s-bP. — famulabo (r add. a sec. m) G. fabulabor v-g (h in mg. famulabor. ant.). 5. munilibus munilium (sup. o) G. — liminibus liminum ABGM. luminibus

clam ceteris esse] vid. not. ad I, 1, 2.

2. ista verborum novitas perculit] Vid. prolegg. p. XLII. Eodem pertinet id quod sequitur, ut regulis placet.

magis .. maluit] Hic pleonasmus posterioris tantum aetatis est. Vid. Hand. Tursell. III, p. 576.

3. appellatio] i. e. nomen substantivum, ut Comm. II, 15, 12. nomen adiectivum. Cf. Quint. Inst. or. IX, 3, 9. cum infinito verbo sit usus pro appellatione, et ib. I, 4, 20. fuerunt qui ipsum adhuc vocabulum ab appellatione diducerent, ut esset vocabulum corpus visu tactuque manifestum, domus, lectus: appellatio, cui vel alterum deesset vel utrumque, ventus, coelum, deus, virtus.

nomen] sc. adiectivum.

non dubium est] Iungitur accusativo cum infinitivo ut I, 2, 18. dubitare non debeo.

et nisi casus idem nomina ... non iungit] „Post idem interpunge, et

intellige sit. Deinde iungit mutetur in iunguntur seu iungi licet sensu postulante.“ ZEUN. — Quidni idem casus dici potest iungere nomina?

4. magis] Vid. not. ad Comm. II, 5, 31.

famulabor tamen arbitrio iubentis] i. e. obtemperabo voluntati Symmachi, ut ait Caesar B. C. I, 35, 1.

insinuabo] Salmas. E. Pl. p. 19 a. D. hoc loco allato adnotavit: „insinuare est διδάσκειν, ἐμπαρτίζειν. Inde nostrum enseigner.“ Vid. prolegg. p. XLIV.

5. quae dativum pluralem in bus mittunt] Hunc huius verbi usum alias nusquam inveni. Nomina casus mittere dicuntur, ut stirpes folia et flores, cf. Plin. N. H. XVIII, 7 s. 10. § 58 Sill. Folium quaedam ab radice mittunt quaedam a cacumine; XXIV, 9 s. 38. § 60. Prima (vitex) album florem mittit cum purpureo. — De re ipsa vid. C. L. Schneider. Formenl. p. 262 sqq. crevisse patiuntur] Exspectes cre-

num, liminibus liminum: sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium quam Saturnaliorum. Sed qui Saturnaliorum dicunt auctoritate 6 magnorum muniuntur virorum. Nam et Salustius in tertia Bacchanaliorum ait, et Masurius Fastorum secundo: Vinaliorum dies, inquit, Iovi sacer est, non, ut quidam putant, Veneri. Et, ut ipsos 7 quoque grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello qui Saturnus inscribitur: Saturnaliorum, inquit, dies apud Graecos quoque festi habentur, et in eodem libro: Dilucide me, inquit, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de feriis: Saturnaliorum, inquit, feriae, et in eodem libro: Antias, inquit, Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert. Haec tamen, inquires, auctoritas quaero an possit aliqua 8 ratione defendi. Plane, quatenus alienum non est committi grammaticum cum sua analogia, temptabo suspicionibus eruere, quid sit quod eos a solita enuntiatione detorserit, ut mallent Saturnaliorum quam Saturnalium dicere. Ac primum aestimo, quod haec 9 nomina, quae sunt festorum dierum neutralia carentque numero singulari, diversae conditionis esse voluerunt ab his nominibus quae utroque numero figurantur. Compitalia enim et Bacchana-

Edd. vicaHgspdz.]

luminum S Edd. P. 6. sallustius Bc-bP. — in tertia (A a p. m) BGSMs-z. in III viag. in tertio A a sec. m.; chbP. „sic lege cum ed. vet.“ Zeun. — inquit, dies v-g. 7. saturus S. — quoque om. A. — fasti g in mg. 8. quatinus (sup. quia) G. — solita (om. a) v-g.

9. existimo Svi. — et Vinalia v-g. — non iam GS. — positivum

scere, sed respicitur ad formam hac mutatione natam.

6. Salustius in tertia] Secutus sum longe maiorem librorum Mss. numerum, licet haud sciam an in tertia, sc. historia, exemplis possit comprobari, nisi vis huc trahere Annali tertio § 18. Macrobius ubi Salustii verba attulit (III, 13, 5. et 14, 5; VII, 12, 34; de diff. 19, 29; 21, 7.), nusquam designavit librum. Fragmentum plenius exhibet Nonius VIII, 49. (p. 489, 25.): Exaudirique sonus Bacchanaliorum.

7. ut .. in testimonium citem] „Petron. [c. 2.] Et ne poetas quidem ad testimonium citem, Varro de re rust. c. 4. [lib. I.] sed quid ego illum voco ad testimonium.“ PONT.

Agonaliorum] Vid. not. ad § 9.

8. quatenus] Quum hac vi causali antea a poetis tantum quatenus esset usurpatum, in prosam orationem posteriore demum aetate inductus est hic eius usus. Vid. Laur. Vall. Eleg. II, 42. Locus nostro simillimus est apud Quintil. IX, 2, 81. Quatenus huc incidimus, paulo plus scholis demus. Antiquos

grammaticos non recte distinxisse inter quatenus, pro qua parte, quousque, et inter quatinus, pro quoniam, docuit Drakenborch. ad Liv. II, 55, 9.

committi grammaticum cum sua analogia] velut ad certamen ineundum. Cf. Suet. Aug. 45. Quos (pugiles Latinos) solebat cum Graecis committere.

a solita enuntiatione] i. e. ab usu communi, a solita nomina declinandi ratione.

9. aestimo .. quod voluerunt] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

Compitalia] Cf. § 27. et c. 7. § 34. Varro de l. I. VI, 3 (§ 25). Compitalia dies attributus Laribus, ideo ubi viae competunt tum in competis sacrificatur. Quotannis is dies concipitur. Inter ferias conceptivas a Macrobio numerantur Compitalia h. l. c. 16. § 6.; vid. Appar. crit. ad h. c. § 27. et Dionys. Halic. A. R. IV, 14. ἦν ἔτι καὶ ἡμᾶς ἐορτὴν ἄγοντες Ῥωμαῖοι διετέλουν ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις τῶν Κρονίων .. Κομπιτάλια προσεγορεύοντες αὐτὴν ἐπὶ τῶν στενωπῶν κομπίτους γὰρ

lia et Agonalia Vinaliaque et reliqua his similia festorum dierum
 [212] nomina sunt, nec singulariter nominantur, aut, si singulari numero
 dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum, ut *Bacchanale
 festum*, *Agonale festum* et reliqua, ut iam non positivum sit, sed
 10 adiectivum, quod Graeci ἐπίθετον vocant. Animati sunt ergo ad
 faciendam discretionem in genitivo casu, ut ex hac declinatione
 exprimerent nomen sollemnis diei, scientes in nonnullis saepe no-
 minibus dativo in *bus* exeunte nihilominus genitivum in *rum* finire,
 11 ut *domibus domorum*, *duobus duorum*, *ambobus amborum*. Ita et
viridia, cum ἀντὶ ἐπιθέτου accipiuntur, genitivum in *um* faciunt,
 ut *viridia prata*, *viridium pratorum*: cum vero ipsam loci viridita-
 tem significare volumus, *viridiorum* dicimus, ut cum dicitur: *for-
 mosa facies viridiorum*: tunc enim *viridia* quasi positivum poni-
 12 tur, non accidens. Tanta autem apud veteres fuit licentia huius
 genitivi, ut Asinius Pollio *vectigaliorum* frequenter usurpet, quod
vectigal non minus dicatur quam *vectigalia*. Sed et cum legamus:
 13 *Laeva*que ancile gerebat, tamen et *anciliorum* relatum est. Viden-

[Mss. ABGPSM.]

(om. sit) S. — ΕΠΙΘΕΤΟΝ A. ut in Gr. (in mg. epideton) G.
 10. ut haec (sup. ex hac) B. — declinatione (in mg. al. discre.) S. — ex-
 primerent add. a sec. m. G. 11. cum pro epiteto G. cum (om. ἀντὶ
 ἐπιθέτου) A. — genitivum in *um* faciunt om. S. — in *um* ABG. in *ium*
 Edd. PM. 12. Tanta enim s-bP. — cum *vectigal* S (G a sec. m.).
 — *Laeva*que] Virg. Aen. VII, 188. — *ancile* *leva*que A. 13. veteres

τοὺς στενωποὺς καλοῦσι. Har-
 tung. Relig. d. Roem. vol. I. p. 62.
 Hertzberg. de diis patr. p. 41 sq.
 Schwenck. Myth. d. Roem. p. 240.
 Becker. Handb. d. roem. Ant. II, 1;
 p. 174. Creuzer. Symbol. u. My-
 thol. III. p. 567.

Bacchanalia] Erant occulta et
 nocturna sacra ex Etruria Romam
 translata, de quibus vid. Liv.
 XXXIX. 8-19.

Agonalia] Inter ferias stativas
 memorantur c. 16. § 6. Iano age-
 bantur a. d. V. Id. Ian., XII. Kal.
 Iun., III Id. Dec. Cf. Ovid. Fast.
 I, 317-332., V, 721 sq. Varro L. L.
 VI, 3, 12. Fest. ap. Paul. I, p. 10.
 s. v. *agonium*. Hartung. II, p. 33.,
 ubi additur XII. Kal. Apr., de quo
 die vid. ad § 15. Merkel. ad Ovid.
 Fast. p. 1.

Vinalia] Iovi agebantur a. d. IX.
 Kal. Mai. et XIV. (vel XIII.) Kal.
 Sept. Cf. Ovid. Fast. IV, 863 sqq.
 Varro L. L. VI, 3, § 16., et R. R.
 I, 1, 6. Plin. N. H. XVIII, 29. s. 69.
 § 284 sqq. Hartung. II, p. 36. Mer-
 kel. p. XLVI sqq.

singulariter] idem est atque id
 quod sequitur, *singulari numero*.

positivum] i. e. substantivum, cf.
 § 11.

10. Animati sunt .. ad facien-
 dam discretionem] cf. c. 11. § 21.
 qui in Augusti necem fuerat ani-
 matus.

in nonnullis saepe nominibus] est
 pleonasmus quidam. Aut dicen-
 dum erat in nonnullis nominibus,
 aut saepe tantum. Ceterum vid.
 not. ad c. 2. § 2.

11. *viridiorum*] Haec forma ex
 hoc uno loco nota est. Cf. C. L.
 Schneider Formenl. p. 266.

positivum .., non accidens] i. e.
 substantivum, non adiectivum. Cf.
 § 9.

12. ut Asinius Pollio *vectiga-
 liorum* frequenter usurpet] cf. Cha-
 ris. I, p. 46. P. Asinius: *vectiga-
 liorum* reipublicae curam esse ha-
 bendam, ib. p. 119. praeter hunc
 locum affertur: *Vectigaliorum*,
 Cicero ad Atticum (quem tamen
 locum in illis epistolarum libris
 non invenias) et Varro de biblio-
 thecis secundo: *vectigaliorum*.
 Schneider l. c. p. 265. addit Sue-
 ton. Aug. extr. Tiber. 49. Calig. 16.

quod .. dicatur] Dicendum erat
 aut quum aut in quo nomine.

anciliorum] Charis. I. p. 46. unum
 Horatii locum (Od. III, 5, 10.) af-

dum ergo, ne magis varietas veteres delectaverit, quam ut ad amussim verum sit festorum dierum nomina sic vocata. Ecce enim et praeter sollemnum dierum vocabula alia quoque sic declinata repperimus, ut praecedens sermo patefecit, *viridiorum* et *rectigaliorum* et *anciliorum*: sed et ipsa festorum nomina secun- 14 dum regulam declinata apud veteres repperio, siquidem Varro *Feralium diem* ait a ferendis in sepulchra epulis dici. Non dixit *Feraliorum*: et alibi *Floralium*, non *Floraliorum*, ait, cum idem non ludos Florales illic, sed ipsum festum Floralia significaret. Masu- 15 rius etiam secundo Fastorum: *Liberalium dies*, inquit, a pontifici- [213] bus agonium Martiale appellatur, et in eodem libro: *Eam noctem deincepsque insequentem diem, qui est Lucarium*, non dixit *Lucariorum*: itemque *Liberalium* multi dixerunt, non *Liberaliorum*. Unde pronuntiandum est veteres indulsisse copiae per varietatem, 16

Edd. vicahgspdzb.]

om. va. — sic vocata reperimus P. 14. *Feralium* Mss. et Edd. — diem ab (sup. ait) G. — in sepulchra (sup. chris) A. — *Ferialiorum* Mss. et Edd. — *floralium* non *floraliorum* S. — illis M. 15. festorum v. — deinceps, quae v-g. — dixerunt s-bP. 16. longanimos et

fert: *Anciliorum* et nominis et togae.

13. ad amussim] i. e. omnino, plane. Cf. Gell. I, 4, 1; XX, 1, 34; Varro R. R. II, 1, 26. et ap. Non. I, 28. Plautus Amphitr. II, 2, 222. habet *examussim*, de quo vid. Charis. II. p. 178; Festus ap. Paul. lib. I. p. 6. amussim tantum.

Ecce] Vid. not. ad Comm. II, 10, 8, et prolegg. p. xli.

14. *Feralium* .. *Feraliorum*] *Ferialium* et *Ferialiorum*, quod legitur in omnibus Mss. et Edd., ferri non potest. Simile mendum est atque in cod. S in sequentibus: *florialium* et *floraliorum*. Apud Varronem nunc non legitur genitivus, sed nominativus (VI, 3, § 13.): *Feralia* ab inferis et ferendo, quod ferunt tum epulas ad sepulcrum quibus ius ibi parentare. Agebantur a. d. IX. Kal. Mart. Cf. Fest. ap. Paul. Diac. VI, p. 85. Ovid. Fast. II, 567. Merkel. p. clxix. Creuzer. III, p. 627. Hartung. I. p. 50. Hertzberg. p. 6. Schwenck. p. 235.

alibi *Floralium*] Nunc nihil eiusmodi legitur in libris Varronis. Sed ad eundem locum videtur respicere Plinius l. c. § 286., ubi legitur: *Itaque iidem Floralia quarto Kalendas eiusdem (Maii) instituerunt urbis anno DXVI. ex oraculis Sibyllae, ut omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat sole Tauri partem quartam decimam ob-*

tinente. Iustinus XLIII, 4. habet sollemni *Floraliorum die*. De hoc festo vid. Ovid. Fast. IV, 947. et V, 183 sqq. Merkel. p. xlviii, clxii, cxliii. Creuzer. IV, 762; Schwenck. p. 204 sqq. Hartung. II, p. 141 sqq. Hertzberg. p. 38 et 40., Klausen. I, p. 276. Hildebrand. ad Arnob. VII, 33, et quae adnotavimus ad c. 14. § 9.

15. *Liberalium dies* .. a pontificibus agonium Martiale appellatur] Cf. Varro L. L. VI, 3, § 14. *Liberalia dicta, quod per totum oppidum eo die sedent sacerdotes Liberi, anus edera coronatae cum libis et foculo pro emptore sacrificantes. In libris Saliorum, quorum cognomen Agonensium, forsitan hic dies appellatur potius Agonia.* Liberalia agi a. d. XVI. Kal. Apr. diserte ait Ovidius Fast. III, 713. Ergo cur agonium Martiale non a. d. XVI. Kal. sed a. d. XII. Kal. Apr. fuisse Hartungus (II. p. 34.), statuerit, non intelligo. Liberalia a. u. c. CCLX. instituta esse e Dionys. A. R. VI, 17. concludit Merkel. p. clviii.

Lucarium] Cf. Fest. ap. Paul. lib. X. p. 119. *Lucaria festa in luco colebant Romani, qui permagnus inter viam Salariam et Tiberim fuit, pro eo quod victi a Gallis fugientes e proelio ibi se occultaverint. In Calendario Maffeiiano legitur XIV. (Kal. Aug.) Lucar. Np. et XIIC. Lucar. Ludi.* Hartung. II, p. 55.

ut dicebant *exanimos* et *exanimos*, *inermos* et *inermes*, tum *hilaros* atque *hilaros*: et ideo certum est licito et *Saturnalium* et *Saturnaliorum* dici, cum alterum regula cum auctoritate, alterum, 17 etsi sola sed multorum, defendit auctoritas. Reliqua autem verba quae Avieno nostro nova visa sunt veterum nobis sunt testimoniis adferenda. Ennius enim, nisi cui videtur inter nostrae aetatis politiores munditias respuendus, *noctu concubia* dixit his versibus:

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti

Moenia concubia, vigilesque repente cruentant.

18 Quo in loco animadvertendum est non solum quod *noctu concubia*, sed quod etiam *qua noctu* dixerit. Et hoc posuit in Annalium septimo, in quorum tertio clarius idem dixit:

Hac noctu flo pendebit Etruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius Annali tertio: *Senatus autem de nocte* 19 *convenire, noctu multa domum dimitti*. Non esse ab re puto hoc in loco id quoque ammonere, quod decemviri in duodecim tabulis inusitatissime *nox* pro *noctu* dixerunt. Verba haec sunt: SI NOX FURTUM FACTUM SIT. SI IM OCCISIT IURE CAESUS

[Mss. ABGPSM.

longanimos Hl. — *inermes* et *inermos* ASv-gM. — *licite* g in mg. — *defendit* ABGv-gM. *defendat* s-bPS. 17. *autem averbioso* (sup. av

add. d) *avieno* A, non *averbioso* ut Pontanus refert, qui id censet verissimum esse hoc sensu: „ab usu suo et efferendi forma noviora paruerunt.“

— *visa* (om. sunt) e „libro“ affert Pont.; sed in A est *visa sunt*. — *munditia* v-g. — *his verbis* v-g. — *Qua*] cf. Ennii Annal. fragm. lib.

VII, v. 93 sq. (Lips. 1825.) — *Pullus . . . adortus* coni. Merula.

18. *sed etiam quod* v-g. — *ponit* S. — *clarius quidem idem* v-g. — *Hac*] Enn. fragm. lib. III, v. 19. — *hetruria* v-g. — *Claudius quoque*

s-bPS. — *de noctu* v-hs-b. *noctu* (om. de) g. — *demitti* P. 19. *inusitate* s-bP. — *SI. NOX*] Vid. Freund. lex. vol. IV. p. 1030, tab. VIII.

— *SEI* s-b. — *ESIT. SEI* s-b. — *im aliquis* v-gb. „recte“ Zeun. — *occidit i.* — *IOVRE. CAISVS* s-b. — *aesto i.* — *notandum est A*

16. *exanimos . . hilares*] Cf. Isidor. Orig. X, 90. *Exanimis et exanimus* dicimus, sicut *unanimus* et *unanimis*, *inermus* et *inermis*, et hoc nostro iudicio subiacet. Iordan. ad Cic. p. Caec. § 63.; Freund. lex. s. his vocc., qui docet *exanimos* dici inprimis numero plurali, *inermos* rarissime, *hilaros* non minus frequenter quam *hilaros*.

cum . . defendit] Sic scripsi motus auctoritate codicum, quia etiam § 20. legitur *cum solum dicitur die*, et VII, 3, 14.: *cum eadem, si obnoxio dicantur, exagitant*, in omnibus libris Mss. excepto uno (P), ex quo nihil est enotatum. Vid. prolegg. p. xli.

17. *Ennius enim . . . sed im dixerunt* (§ 19.)] Haec Macrobius desumpsit e Gellii N. A. libri VIII., qui nunc deperditus est, capite I, id quod elucet ex capitum argumentis quae sunt in edd.

nisi . . . respuendus] cf. VI, 1, 5. *ne omnino memoria veterum deleretur: quos, sicut praesens sensus ostendit, non solum neglectui verum etiam risui habere iam coepimus.*

Galli . . adorti] Merula in fragmentis Ennii lib. VII, v. 93. legit *Pullus . . . adortus*, referens ad Erycem arcem bello Punico primo a. u. c. DIV. captam. Vid. Supplem. Liv. XIX, 30.

18. *animadvertendum est, . . quod . . . dixerit*] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

noctu concubia] Vid. Stallbaum. ad Ruddimanni instit. I. p. 119. not. 48.

19. *nox pro noctu*] Cf. Ennius ap. Prise. VI, p. 724. (vid. fragm. lib. XVII. v. 7.) *Si luci, si nox, si mox, si quum data sit frux.* Plaut. Rud. II, 4, 4. *si nox venies, ubi alii scripserunt mox.*

ESTO: in quibus verbis id etiam notandum, quod ab eo quod[214] est *is* non *eum* casu accusativo sed *im* dixerunt. Sed nec 20 *die crastini* a doctissimo viro sine veterum auctoritate prolatum est, quibus mos erat modo *diequinti* modo *diequinte* pro adverbio copulate dicere: cuius indicium est quod syllaba secunda corripitur, quae natura producitur, cum solum dicitur *die*. Quod 21 autem diximus extremam istius vocis syllabam tum per *e* tum per *i* scribi, consuetum id veteribus fuit, ut his litteris plerumque in fine indifferenter uterentur, sicut *praefiscine* et *praefiscini*, *proclive* et *proclivi*. Venit ecce illius versus Pomponiani in mentem, qui 22 est ex Atellania quae Maebia inscribitur:

**Dies hic sextus, cum nihil egi: die quarte moriar fame.*

Edd. vicahgspdz.]

Edd. P. 20. prolatum est] c. 3 § 16. — *die quinti ... dicitur die*] cf. Gell. N. A. X, 24, § 1. — *copulative s-bP.* 21. *tum per e tum per i ... proclivi*] cf. Gell. I. c. § 8. — *different M.* — *sicuti AG.* — *pro-fiscine et profiscini* (sup. *pescolci*) G. *ficine et ficini* S. *pristine et pristini* v-g. — *proclive proclivi* (om. et) v-g. 22. *Venit ... fame*] cf. Gell. I. c. § 5. — *Ecce venit BG.* — *pompini* (A a p. m.; S a sec. m.) viP2. *pompeiani* P. — *in memoriam s-bPS.* — *atellania BGMv1 P2R.* *attellania v3i.* *antellania A.* *Atellana c-p1* Gell. I. c. *Attellana p2-bPS.* — *Maebia A* (B sup. add. v) „2 Angl.“. *Mebia GSM.* *maeba R.* — *Maevia bP.* *Mevia v-z* (chg in mg. *Metui*). *scribitur* Gell. I. c. — *his P.* — *tertius coni.* *Scriver.* et *Both.* *scen. Lat. V,* 2. p. 111. — *nihil egi A* Edd. BPSM Gell. I. c. *nichil legi* (puncto posito sub altero l) G. *nihil edi* coni. *Pont.* et *Both.* I. c. — *die septime moriar* coni. *Pont.* *Vid. not.* *die quarti emoriar* coni. *Both.* I. c.

im] Cf. Plauti fragm. ap. Non. II, p. 541. *Boni im miserantur irident mali*, ubi tamen lectio non certa.

20. *cum .. dicitur*] Cf. § 16. *cum .. defendit.*

21. *praefiscine et praefiscini*] Cf. Charis. II. p. 210. P. *Item* (prae) *pro eo nonnumquam quod est sine accipitur: praefascine, id est sine fascine, quod Graeci ἀσάσκαρτα dicunt*, et ib. p. 189. 165 sq. *Praefiscini: Titinnius in Setina .. Praefiscine: Afranius in Conso- brinis .., .. per e non per i.* Praeterea *praefiscine* legitur. Plaut. As. II, 4, 84., ubi tamen alii habent *praefiscini*, quod legitur Casin. V, 2, 48. et in fragm. trag. ap. Petron. 73. *Burm.*

proclive et proclivi] *Proclive* apud Ciceronem probat Ochsner. Eclog. Cic. p. 55., sed Madvig. ad Cic. de fin. V, 28, 84.: „Recte, inquit *proclivi* pro *proclivius* restituerunt Davis. et Goerenz. Eandem formam habent optimi codices Tusc. IV, 42., ubi nunc editur *proclive*, ut apud Lucretium II, 455. scriptum sit [ubi edd. Havercamp. et Creech. habent *in proclive*] .. Utrum enim

modo scripserimus, non ablativos erit, cuius natura ab hoc usu abhorret, sed, quod etiam e comparativo *proclivius* perspicitur, adverbium eiusdem formae atque *facile*, *sublime*, quod recte quidam [vid. Kühner. ad I. c.] comparant, sed frustra inde efficiunt *proclive* Ciceronem scripsisse, hoc est, quod, quemadmodum neutrum genus adiectivorum, nulla propria terminationis nota insigniatur, sed levem et communem litterae vocalis sonum pronuntiandi gratia asciscat .., eadem pronuntiandi ambiguitate in *i* vocalem transeuntem, qua antiquiores *heri* pro *here* dicebant et scribebant (Quinctil. I, 4, 8. I, 7, 22.).“

22. *ecce*] Vid. prolegg. p. xli.

ex Atellania] Recte dicitur c. 10. § 3. *ars Atellania*, ita ibid. *Atellanarum* (sc. fabularum) *probatissimus scriptor*. Sed cum et h. l. et VI, 4, 13. libri Mss. commendent scripturam *Atellania*, hanc vel sprete Gellii auctoritate putavi recipiendam.

**Dies hic sextus, cum nihil egi: die quarte moriar fame*] „Quomodo die quarte, quum iam sextum diem prae-

23 *Die pristine* eodem modo dicebatur, quod significabat *die pristino*, id est priore: quod nunc *pridie* dicitur converso compositionis ordine, quasi *pristino die*. Nec infitias eo lectum apud veteres *die quarto*: sed invenitur hoc de transacto, non de futuro, positum. Nam Cn. Mattius homo impense doctus in Mimiambis pro eo dicit quod *nudius quartus* nos dicimus in his versibus:

*Nuper die quarto, ut recordor, et certe
Aquarium urceum unicum domi fregit.*

Hoc igitur intererit, ut *die quarto* quidem de praeterito dicamus, 25 *die quarte* autem de futuro. Verum ne de *die crastini* nihil retulisse videamur, suppetit Coelianum illud ex libro Historiarum se-
[215]cundo: *Si vis mihi equitatum dare et ipse cum cetero exercitu me sequi, die quinti Romae in Capitolio curabo tibi coenam coctam.*
26 Illic Symmachus: Coelius tuus, inquit, et historiam et verbum ex Originibus M. Catonis accepit, apud quem ita scriptum est: *Igitur*

[Mss. ABGPSM.]

23. *Die pristine* .. *pristino die*] cf. Gell. l. c. § 8. *pristini* Gell. l. c.
24. *in infitias* S. — hoc om. s-bP. — Nam Cn. ... de futuro] cf. Gell. l. c. § 10. — *gneus* ABGvMR. — *mattius* AMs-bPS (h in mg.). *matius* BGa (g in mg.) R. *macius* „Ms.“. *Martius* vi. *Marius* chg. — in *mimi iambis* A. — *diximus* G. — in iis vl. — et certo „Antiquus codex habet, id est de industria.“ g in mg. *exerte* „Adscriptum orae codicis Scriveriani.“ Pont. — *aquarius* G. — *orcium* PM. — *unicum* om. P. — *die quarte* autem Mss. spl. *die quartae* autem „Angl.“. *die autem quarte* v-g (M a sec. m.). *die quarti* autem p2-b. 25. *nihil de die crastini* G. *die crastini* nihil (om. de) ch. — *suppetit* ... *cocta erit* (§ 26.)] Gell. l. c. §§ 6 et 7. — *Coelianum* ABGMica. *Caelianum* h-bPS. *Caecilianum* v. „In cod. vetere est *Caecilianum*. Sed bene ex Agellio reposuerunt viri docti *Caecilianum*.“ Meurs. Vid. not. — *quinto* P. — *Si quis* ABGP12M „Angl.“. — *daret* GP. — *exercitu* om. P. — *me velis sequi* Bar. — *quinte* BG. — in *Capitolium* s-zS Gell. l. c. — *coena sit cocta* Gell. l. c. 26. *Tunc* Symm. v. — *Coelius* BGMica. *Caelius*

teritum fateatur? An scribendum *die septime*, item *edi pro egi*? ut respexerit scilicet poeta illud Varronis: *Nec non id etiam est ad vim facultatesque eius numeri (septenarii) augendas, quod quibus inedia mori consilium est septimo demum die mortem oppetunt.*“ Pont. — Reddidi quod inveni in codd. mss. Sed haud displicet mihi coniectura Bothii, qui vult scribi: *Dies hic tertiu', cum nihil edi: die quarti emoriar fame.* Sic numerus septem dierum, de quo vid. Comm. I, 6, 78., impletur, dummodo computes illud *die quarti* non a primo inediae die, sed a die praesenti qui dicatur esse tertius. Versus est octonarius.

24. *ut die quarto de praeterito dicamus, die quarte autem de futuro*] Praeter Gellium nemo hoc discrimen protulit. Pontanus dicit breve etiam esse praeteriti temporis, brevi futuri. Sed in uno illo

exemplo quo hoc probare vult, Catull. in nupt. Iul. et Manl. v. 186., non, ut affert, *breve editur*, sed *bene*.

25. *Coelianum illud*] „Fuit Coelius Antipater historicus non ignobilis. Laudat eum Cicero lib. I. de oratore [immo II, 13, 54. III, 38, 153. vid. Orell. Onom. Tull. II, p. 112.] et Val. Maximus lib. I. c. 7 [6.]. Scripsit Annales et Historias. Illos citat Nonius non semel: has Festus in Topper [p. 352. Müll. Cf. p. 181.]. De aetate eius Gracchorum fratrum coetaneum fuisse colligo ex Valerii verbis citatis.“ Meurs. — Eandem rem tradit Livius XXII, 51., qui Maharbalem praefectum equitum ita Hannibali suadentem inducit: *Imo, ut quid hac pugna sit actum scias: die quinto, inquit, victor in Capitolio epulaberis: sequere. Cum equite, ut prius venisse quam venturum sciant, praecedam.*

dictatorem Carthaginiensium magister equitum monuit: Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio tibi coena cocta erit. Et Praetextatus: Aestimo nonnihil ad demonstrandam consuetudinem 27 *veterum etiam praetoris verba conferre quibus more maiorum ferias concipere solet quae appellantur Compitalia. Ea verba haec sunt: DIE NONI POPOLO ROMANO QUIRITIBUS COMPITALIA ERUNT.*

V. Tum Avienus aspiciens Servium: Curius, inquit, et Fabricius et Coruncanus, antiquissimi viri, vel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac dilucide cum suis fabulati sunt: neque Auruncorum aut Sicanorum aut Pelasgorum, qui primi

Edd. *vicahgspdz.*]

Ah-bPS. *Caecilius v. — cartaginensium* (supp. add. i) A. — *mecum equitatum romam* A. *Romam mecum equitatum v-g. — tibi om.* Ps-z.

27. *Tunc praetext. S. — Existimo Sv-g. — etiam et v-g. — praetoris verba . . ERUNT]* cf. Gell. l. c. § 3. — *qui more v-g. — non* (in mg. noni) G. — *POPOLO ROMANO QUIRITIBUS s-bP* (h in mg.) H2 Gell. l. c. *post K. quiritibus BP7N. post Kl. quiritibus AG. post Calendas* (vel Kal.) *Ianuarii* (vel Ian.) *v-g. post Cal. Quintil. S. — ERUNT* Mss. *v-gM23P256N. ERUNT. QUANDO. CONCEPTA. FOIERINT. N. s-b* (Gell. l. c. *FUERINT. NEFAS.*).

V. *Caput V. De exactoris obsoletisque verbis: tum recte ac Latine dici, mille verborum est. ch-b.* 1. *Curius . . insolens verbum (§ 2.)]* cf. Gell. N. A. I, 10. — *Coruncanus v-g. — tergemini v. — nec*

26. *dictatorem Carthaginiensium]* Ad Gellium l. c. adnotavit A. Lion.: „De v. dictator pro duce Carthaginiensium posito v. Kluge ad Aristotel. de Politia Carthag. p. 94.“

27. *ERUNT]* Quae in edd. recentioribus adduntur e Gellio l. c. desumpta, ea putaverim a Macrobio esse ommissa, ut quae non pertinerent ad rem.

V, 1. *Curius et Fabricius et Coruncanus]* M'. *Curius ille Dentatus*, qui a. u. c. CCCCLXIV. fuit consul et, ut ait Cicero Cat. mai. 16, 55, quum de Samnitibus, de Sabinis, de Pyrrho triumphavisset, in vita rustica consumpsit extremum tempus aetatis. *C. Fabricius Luscinus*, cos. a. u. c. CCCCLXXII. et LXXVI. Pyrrhi bello praeclare rem gessit. *Ti. Coruncanus* primus e plebe pontifex maximus, cos. a. u. c. CCCCLXXIV. in praecipuis habebatur Ictis veteri illa aetate. A Cicerone saepius una hi viri nominantur, quos inter se coniunctissimos fuisse refert Lael. 11, 39. Conf. ib. 5, 18. *Numquam ego dicam C. Fabricium M'. Curium Ti. Coruncanium, quos sapientes nostri maiores iudicabant, ad istorum* (i. e. philosophorum Graecorum) *nor-*

mam fuisse sapientes; ibid. 8, 28. C. Fabricii et M'. Curii fit mentio, et p. Cael. 17, 39. Fabriciorum Camillorum Curiorum. Cat. mai. 6, 15. Fabricii Curii Coruncanii dicuntur senes qui rem publicam consilio et auctoritate defenderint. Vid. Orell. Onom. Tull. s. hh. vv. Carrio ad Gell. N. A. I, 10. affert Senecae (ep. 114. § 13.) verba: Multi ex alieno seculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis et Crassus et Curio nimis culti et recentes sunt: ad Appium usque et Coruncanium redeunt.

Horatii illi trigemini] Cf. Liv. I, 24, 1. *Forte in duobus* (Romanorum et Albanorum) *exercitibus erant trigemini fratres, nec aetate nec viribus dispares. Horatios Curiatiosque fuisse satis constat . . Cum trigeminis agunt reges, ut pro sua quisque patria dimicent ferro: ibi imperium fore, unde victoria fuerat cet.*

Auruncorum aut Sicanorum aut Pelasgorum] Hos populos priscis temporibus Italiam incoluisse dicit Virgilius Aen. XI, 317 sq., VIII, 600. *Pro Sicanis* Plinius N. H. III, 5. s. 9. § 56. et Dionysius A. R. I, 60. habent *Siculos, Σικελούς.*

coluisse in Italia dicuntur, sed aetatis suae verbis loquebantur: tu autem, proinde quasi cum matre Evandri nunc loquere, vis nobis verba multis iam seculis oblitterata revocare, ad quorum congeriem praestantes quoque viros, quorum memoriam continuus legendi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatum vobis placere iactatis, quod honesta et sobria et modesta sit: vivamus ergo moribus praeteritis, praesentibus verbis loquamur. Ego enim id quod a C. Caesare, excellentis ingenii ac prudentiae viro, in primo de analogia libro scriptum est habeo semper in memoria atque in pectore, ut, tamquam scopulum, sic fugiam infrequens atque insolens verbum. Mille denique verborum talium est quae, cum in ore praeae auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen a sequenti aetate repudiataque sunt. Horum copiam proferre nunc possem, ni tempus noctis iam propinquantis necessariae discessionis nos ammoneret. Bona verba quaeso, Praetextatus morali, ut adsolet, gravitate subiecit, nec insolenter parentis artium antiqui-

[Mss. ABGPSM.

auruncorum A. *neque aut coruncorum* M. — *coluisse Italiam* coni. Davis. ad Cic. de N. D. II, 5. Sic Gell. l. c. — *verbis utebantur* s-bP. — *perinde* p2-bP Gell. l. c. ed. Lion. Cf. Hand. Tursell. vol. IV, p. 456 et 459. — *nunc* om. s-bP. — *loquere* ABv-g „2 Angl.“. — *vocare* B. — *praestantis via. praestanteis* chg. 2. *ac modesta* G. — *quod a C. Caesare . . . insolens verbum*] Cf. Io. Saresb. VIII, 10, ubi legitur *Gayus Claudius Caesar*. — *a gaio* AB. — *prudentiae* Mss. *vicagH1Bar*. Gell. l. c. *providentiae* hs-b. — *de analogia* AGSv-gbM „2 Angl.“ Gell. l. c. *de analogiae* B. *Analogiae* Ps-z. 3. *auctoritatis praeae* G. — *crebra* Bar. — *iam noctis* vc-g. — *morari* (sup. li) BG. 4. *ne inso-*

coluisse in Italia] Usu quidem unice commendatur *Italiam* (vid. app.): at obstat librorum mss. auctoritas.

cum matre Evandri] *Nympha* fuit, cuius Latinum nomen est *Carmen-tis* vel *Carmenta*, cf. Virgil. Aen. VIII, 336. Ovid. Fast. I, 499. Liv. I, 7, 8. Strab. V, 3. Dionys. A. R. I, 31 sqq., ubi imprimis animadvertenda sunt verba c. 33.: λέγονται δὲ καὶ γραμμάτων Ἑλληνικῶν χοῦσιν εἰς Ἰταλίαν πρῶτοι διακομίσαι. Plutarch. Quaest. Rom. 56. Serv. ad Virgil. l. c. Aurel. Vict. de orig. gent. R. 5, 1. Solin. I, 1. Klausen. p. 883 sqq. Graecum nomen est apud Strabonem, Servium, Aurelium, Solinum *Νικοστράτη*, apud Dionysium l. c. *Θέμυς*. Utrumque nomen legitur apud Plutarchum l. c. Vid. Kopp. ad Martian. II. § 159. Pausanias VIII, 43. refert eam fuisse nympham, Ladonis filiam; in commentario Serviano ad Virg. Aen. VIII, 130. dicitur fuisse Ledae et Tyndarei filia, nomine Timandra.

ad quorum congeriem . . incitasti] i. e. ad quae congerenda, cf. § 3.

ni tempus . . . necessariae discessionis nos ammoneret, et prolegg. p. XLII. *legendi usus*] Vid. not. ad Comm. I, 14, 13.

2. *ut . . fugiam . . insolens verbum*] Pontanus confert Quintiliani Instit. Or. I, 6, 43 sqq.

3. *Mille . . verborum . . est*] Haec dicentem fecit Macrobius Avienum, quo facilius annexeretur ea quae § 5 sqq. excerpserit e Gellio. Cf. c. 3. § 16.

praeae auctoritatis] i. e. hominum praeae aetatis quorum apud nos valeat auctoritas. Cf. VI, 9, 8. *ab Ennio et omni bibliotheca vetere et similia* prolegg. p. XLII sq.

exauctorata] insolens est hic usus huius verbi e re militari desumpti.

4. *Bona verba quaeso*] Cf. Terent. Andr. I, 2, 33. cum dictatis Ruhnkenii.

morali . . gravitate] i. e. gravitate moribus eius conveniente. Cf. Comm. I, 1, 6. *morali gravitate Socraticae dulcedinis*, et infra § 13. *ornatu morum gravitateque vitae*, et V, 1, 16. *Sunt . . stili dicendi duo dispari moralitate diversi*. Unus est maturus et gravis,

tatis reverentiam verberemus, cuius amorem tu quoque dum dissimulas magis prodis. Cum enim dicis: *mille verborum est*, quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet vetustatem? Nam licet M. 5 Cicero in oratione quam pro Milone concepit ita scriptum reliquerit: *Ante fundum Clodii, quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum versabatur valentium*, non *versabantur*, quod in libris minus accurate scriptis repperiri solet, et in sexta in Antonium: *Qui umquam in illo Iano inventus est qui L. Antonio mille nummum ferret expensum?*: licet Varro quoque, eiusdem seculi homo, in septimo decimo Humanarum dixerit: *Plus mille et centum annorum est*: tamen fiduciam sic componendi non nisi ex antecedentium auctoritate sumpserunt. Nam Quadrigarius in tertio Annalium ita scripsit: *Ibi occiditur mille hominum*, et Lucilius in tertio Satirarum:

Ad portum mille a porta est, sex inde Salernum.

[217]

Alibi vero etiam declinationem huius nominis executus est. Nam 7 in libro quinto decimo ita dicit:

Edd. *vicahgspdz.*

lenter v-gb „recte“ Zeun. — *dum simulas A.* 5. M. Cicero .. *repperiri solet*] cf. Gell. N. A. I, 16, 15. — *in oratione*] c. 20, § 53. — *quam scripsit pro Milone* Gell. I. c. — *substitutionis A.* — *in sexta ... expensum*] cf. Gell. I. c. § 5. — *in sexta*] c. 5. § 15. — *Qui umquam* Mss. s-z. *qui inquam vi. quis unquam c-gb.* Cic. et Gell. II. cc. — *in illo anno v.* — *inventus (est add. a sec. m.) G.* — *in septimo decimo ... annorum est*] cf. Gell. I. c. § 3., ubi vulgo legitur in XIII. 6. Quadrigarius ... *Salernum*] cf. Gell. I. c. § 1 et 2. — *in tert. Sat.*] fragm. 2. — *ad portum scripsi cum Carrione, I. Gronovio ad Gell. I. c. et Gerlachio nuperrimo Lucilianorum fragmentorum editore. ad portam* Mss. et Edd. — *mille, a porta est sex inde* Edd. (e Mss. nihil enotavi). *mille a porta est: exinde* Gerlach. (exinde legitur etiam in edd. vett. apud Gell.). *mille a Paesto est, sex inde coni. I. Gron.* 7. *vero aliam G. vero et v.* — *Nam ... esse milia (§ 8.)*] cf. Gell. I. c. §§ 11-13. — *in lib. quint. dec.*] fragm. 2. — *in XV. libro Svig. in decimo quinto libro cah.* — *mille*

.. *Alter huic contrarius ardens et erectus et infensus.*

verberemus] idem valet ac *volemus*. Cf. c. 6. § 20. *animam eius ad inquirendum everberat i. e. cogit, stimulat.*

dum dissimulas magis prodis] Magis h. l. idem est quod *potius*, vid. Hand. Tursell. III. p. 563., vel quod *ultro*, vid. Doederlein Synon. III. p. 106.

5. *quam pro Milone concepit*] Macrobius mutavit id quod invenit apud Gellium: *scripsit pro Milone*, aut ne idem verbum brevi intervallo repeteretur, id quod summo studio eum evitasse Zeunius multis locis adnotavit (cf. infra: *dixerit ... sic componendi*), aut quo magis exprimeret orationem hanc non esse a Cicerone habitam in iudicio.

versabantur] Hoc nunc legitur apud Ciceronem in optimis libris

mss. *Infra mille nummum habendum est pro genitivo pendenti a vocabulo expensum.*

Quis] Hoc quum neque a Cicerone neque a Gellio agnoscat, putaveris huc translatum esse ex iis quae sequuntur: *qui ... ferret expensum*; sed vid. Kruegeri gramm. § 430., not. 1.

6. *Ad portum mille a porta est, sex inde Salernum*] *Mille et est non disiungi debere, ut vulgo fit commate post mille posito, tam ex sententiarum nexu patet, quam ex iis quae sequuntur apud Gellium: Mille, inquit, est, non mille sunt.* Haec autem si iunguntur, ferri non potest *ad portam*, quam ob rem scripsi *ad portum*. *Ad sex intelligas millia passuum.* Quominus cum Gronovio scribamus a Paesto, prohibemur multo maiore intervallo quod est inter haec op-

*Hunc milli passum qui vicerit atque duobus
Campanus sonipes subcursor nullus sequetur
Maiore spatio, ac diversus videbitur ire.*

Item in libro nono:

Tu milli nummum potes uno quaerere centum.

- 8 *Milli passum dixit pro mille passibus et milli nummum pro mille nummis*, aperteque ostendit *mille* et vocabulum esse et singulari numero dici et casum etiam capere ablativum, eiusque plurativum esse *milia*. *Mille* enim non ex eo ponitur quod Graece *χίλια* dicuntur, sed quod *χιλιάς*, et sicut una *χιλιάς* et duae *χιλιάδες*, ita *unum mille* et *duo milia* veteres certa atque directa ratione dicebant. Et heus tu hisne tam doctis viris, quorum M. Cicero et Varro imitatores se gloriantur, adimere vis in verborum comitiis ius suffragandi, et tamquam sexagenarios maiores de

[Mss. ABGPS (M usque ad § 9.).

(AM a p. m.) B. — successor Gell. et Gerlach. — nullam G. — sequatur vi. — maiori G (S a sec. m.). maiori in Gell. et Gerlach. — ac om. ch. — diversus forte videbitur G. — idem Edd. — in lib. non.] fragm. 20. — uno om. M. — quem centum S. 8. dixit om. A. — pro mille passus G. — pro milli pass. et mille nummum om. B. — et milli nummum dixit Av-g. — pro milli nummis B. pro mille nummos G. — plurativum A Edd. PSM¹²³ Gell. l. c. pluralem BG. 9. *Mille* . . dicebant] cf. Gell. l. c. § 8. — pro eo Gell. l. c. — *χίλια* Sv-g. *chilia* s-bABGPM. *χίλιοι* Gell. l. c. — *χιλιάς* Sv-g. *chilias* s-bABGPM. — una *chilias* Mss. et Edd. — duae *chiliades* Mss. et Edd. — unum mille . . . hisne tam (§ 10.) om. A. 10. *Etheustuhisne* B. *Et eustachl. Ne* G. — adimere ius in verborum disseremus (om. comitiis . . plura de hoc) A. — verborum suorum comitiis S. — sexagenario coni. Pont.

pida. Quod oppidum intelligendum sit, nescio. Ceterum vid. Gerlach. ad l. c.

8. *vocabulum*] i. e. substantivum. *plurativum*] Apud Gellium praeter locum unde haec desumpta sunt haec vox legitur N. A. XIX, 8, 4; XX, 6, § 8. et § 11.

9. *ex eo ponitur*] Mirum sane est, quod Macrobius respuit id quod apud Gellium invenit: *pro eo ponitur*. Videtur eius animo observatum esse *ex eo fit*, vel simile quid.

10. *in verborum comitiis*] i. e. in comitiis, ubi de verbis ferantur suffragia. Usus est hac translatione, ut proverbio quod sequitur daretur locus.

sexagenarios maiores de ponte dei-cies] Zeunius lectorem delegat ad Erasmi adagia, I, 5, 37. Macrobius cum Varrone apud Nonium Marcellum (s. v. *Sexagenarios* p. 523. ed. Merc. et s. v. *Carnales* p. 86. et s. v. *Murmur* p. 214.) et cum Festo (s. v. *Sexagenarios* p. 334. Muell. et apud Paul. s. v. *Depon-tani* p. 75.) nonnisi de comitiorum ponte cogitasse patet, Ciceronem

tamen p. Rosc. Am. 35, 100. spectasse ad veterem quandam fabulam, ex qua Romani dicerentur senes sexagenarios de ponte in Tiberim deiecis, nuper evicit V. D. Osenbrüggen in illius orationis editione p. 45 sqq., licet Ovidius Fast. V, 621 sqq., quem sequitur Hertzbergius (p. 55.), dixerit hanc fabulam e falsa prisci ritus interpretatione natam esse, qui ritus virorum simulacra (quos Argeos dicebant) in Tiberim mittendi commemoratur etiam a Plutarcho Quaest. Rom. c. 32. Vid. Klausen. p. 944 sq. — Deinde constructio verborum *sexagenarios maiores* non sine causa offendit Pontanum, qui tamen non *sexagenario*, sed *sexagenariis* debebat proponere, et poterat afferre Liv. XLV, 15, 1. *filius quinquenni maior*, et Iul. Capitolin. Pertin. 4. *Factus est autem sexagenario maior imperator*. Ut enim dicere licet *maiores sexaginta annos nati*, vel *maiores sexagenum annorum*, (cf. Madv. lat. Sprachl. § 586.), ita nusquam apud bonum scriptorem *maior* iungitur hac ratione cum eiusmodi adiecti-

ponte deicies? Plura de hoc dissereremus, ni vos invitos ab invito discedere hora cogeret. Sed vultisne diem sequentem, quem plerique omnes abaco et latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis a primo lucis in coenae tempus, ipsam quoque coenam non obrutam poculis, non lascivientem ferculis, sed quaestionibus doctis pudicam et mutuis ex lecto relationibus exigamus? Sic enim ferias prae omni negotio fetas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes (nam remittere, inquit Musonius, animum quasi amittere est) sed demulcentes eum paulum, atque laxantes iocundis honestisque sermonum inlectionibus. Quod si ita decernitis, dis Penatibus meis huc conveniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem se dignum hoc conventu meminerit, sodalitatem hanc vel ipsum conventus regem repudiabit: sed, ne quid ad perfectionem coetus desideretur, invi-

Edd. vicahgspdz.]

11. ab invito om. A. — *Avienus*. Sed vultisne S. — diem sequentem coenae tempus (om. quem ... lucis in) A. — omnes plerique v-g. plerique (om. omnes) G. — laterculis Bar. — nostris istis S. — doctis ut (sup. pu)dicam A. doctis ut ita dicam et velut ex dilectu Bar. — ex lectione Sv-g. — rationalibus (al delet. sed punctis signat.) A.

12. non animum ... inlectionibus] cf. Gell. N. A. XVIII, 2, 1. — *Musonius* (del. i) A. — quasi (add. a sec. m.) G. — paululum s-hP. — in lectionibus S. illectionibus (in mg. al. inlectionibus) h. — Quos si vl. — diis v-gb. 13. repudiavit (corr. ab al. m. in averit) A. —

vis. Et hoc et infra in verbis *invitos ab invito, plerique omnes, in primo lucis, apparet exquisitae orationis studium.*

11. quem .. abaco et latrunculis conterunt] Cf. Sueton. Aug. 71. *Aleae rumorem nullo modo expavit, lusitque .. praeterquam Decembri mense aliis quoque festis profestisque diebus.* Lucian. Saturnal. 2, 4, 8, 9; Cronosol. 18. Gell. XVIII, 13, 1. *Saturnalibus Athenis alea quadam festiva et honesta lusitabamus huiuscemodi.* Cic. p. Arch. 6. § 13. *quantum alii tribuunt tempestivis conviviis, quantum denique alveolo, quantum pilae cet.* — Sueton. Ner. 22. *cum .. quadrigis eburneis quotidie in abaco luderet,* Sen. ep. 106. § 11. *Latrunculis ludimus, ubi vid. interpr.*

coenam non obrutam poculis, non lascivientem ferculis, sed quaestionibus doctis pudicam] A coenantibus ad coenam haec translata sunt. Cf. Cic. Cat. mai. 13, 44. *caret (senectus) epulis exstructisque mensis et frequentibus poculis, et ib. 14, 46. me vero et magisteria delectant a maioribus instituta et is sermo, qui more maiorum a summo adhibetur in poculis, et pocula, sicut in symposio*

Xenophontis (2, 26) est, minuta atque rorantia.

mutuis relationibus] cf. Sat. II, 1, 8. *relatione mutua proferamus.*

exigamus] cf. Plin. ep. III, 1, 1. *Nescio an ullum iucundius tempus exegerim, ubi Doeringius adnotat poetarum esse hanc dictionem.*

12. *fetas commodi]* i. e. utiles. *Fetas alias solet iungi ablativo.*

dis Penatibus] qui dicuntur tueri hospites. Vide infra c. 24. § 25. et quae conguessit Klausen. p. 649 sq. Ovid. Fast. IV, 531; VI, 523. Met. VIII, 638. Virg. Aen. VIII, 123. Cic. Deiot. 5, 15. Orell. Inscr. 1675. Sil. VI, 432. et II, 32. Martial. IV, 64, 29. Stat. Silv. II, 1, 76. Theb. I, 481. Sen. Phoen. 503. Liv. XXVIII, 18, 2.

13. *qui ... meminerit]* i. e. qui sibi conscius erit.

conventus regem] cf. c. 7. § 12. *excepto rege convivii, II, 1, 3. rex mensae, i. e. magister convivii, συμποσίαρχος; cf. Platon. Sympos. p. 213. extr. Steph. ἀρχοντα αἰγοῦμαι τῆς πόσεως ἐμαντόν, quem locum imitatur Plutarchus Sympos. I, 4, 1. ἐμαντόν αἰγοῦμαι συμποσίαρχον ὑμῶν. Sic quae ma-*

tandos ad eundem congressum convictumque censeo Flavianum qui, quantum sit mirando viro Venusto patre praestantior, non minus ornatu morum gravitateque vitae quam copia profundae eruditionis adseruit: simulque Postumianum, qui forum defensionum dignatione nobilitat: et Eustathium, qui tantus in omni genere philosophiae est, ut solus nobis repraesentet ingenia trium
 14 philosophorum de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico quos Athenienses quondam ad senatum legaverant impetratum uti multam remitteret quam civitati eorum fecerat propter Oropi va-

[Mss. ABGPS.

quantum ABGSs-z. quanto v-gbP (non A, ut avertit Pont.). — sit om. g. — mirando A*BGSv-gbPM123. mirandum s-z. — venusto s-z. et venusto v-gbP. — qui quanto sit, mirandum, vir venusto patre praestantior coni. Pont. qui quanto sit, mirando viro, Venusto patre, praestantior, vel etiam Murrano Virio Venusto patre pr. „ut nomina haec propria sint, cuius modi in thesaur. inscr. Gruter. occurrunt“ coni. Scriverius (vid. p2.). qui quanto sit mirando ore venusti patris (vel venusto patre) praestantior coni. Zeun. — morum ornatu vitaeque gravitate v-g. — asserunt (corr. in uit) G. „Ne minus hic simpliciter et satis steriliter positum videatur, vel corrige ornatus, vel, quod forte melius, reponere laudis. Deinde post asseruit excidisse sibi et leges linguae et syllabae sequentis similitudo facile probant.“ ZEUN. — dignitate vel dignatione G. — Eustachion vl. Eustachium v3ic. — qui totus G. — omni om. G. — philosophiae genere Edd. PS. — e quibus B. 14. Illos quoque dico G. — quos Athenienses ... Coelio senatore] cf. Gell. N. A. VII, 14. §§ 8-10. — legaverant Mss. Gell. l. c. legavere v-g. legaverunt s-b. 15.

gisteria dicuntur a Cicerone l. c. ad § 11., Horatio Od. I, 4, 18. sunt regna vini: et ut idem Od. II, 7, 25.: quem, inquit, Venus arbitrum Dicet bibendi, Lucianus Saturn. 4.: ἔτι καὶ βασιλέα ἐφ' ἀπάντων, γε-νέσθαι τῷ ἀστρογάλῳ κρατήσαντα. Saturnalibus diebus regem quempiam esse designatum ex Arrian. in Epictet. I, 25, p. 97. docuit Cilano Röm. Alterth. III, p. 345. Cf. Boettiger. Kleine Schriften III. p. 212 sqq. — Conventus regem Symmachus dicit Praetextatum.

quantum sit ... praestantior] Scripserunt quanto qui putaverunt quantum iungi non posse cum comparativo: sed non raro hoc inveniri apud posterioris aetatis scriptores docuit F. Haasius (Reisig. lat. Sprachwissensch. not. 400.).

mirando viro Venusto patre] Scriverius mihi persuasit ut Venusto haberem pro nomine proprio. Ad libros mss., in quibus nomina propria non insigniuntur literis maioribus, si spectamus, haec nulla est mutatio. Adiectivum autem venustus, etsi interdum idem valet ac facetus, ut apud Plin. ep. III, 9, 2. Inde dictum Baeticorum (ut plerumque dolor etiam venustos fa-

cit) non inlepidum ferebatur, post verba mirando viro profecto locum non habet: et requiritur nomen patris, cf. I, 2, 3. et ex patre Albino audire potuisti. Denique Venustus, nomen proprium, affertur ex inscriptionibus (vid. Forcell. lex. s. h. v.), neque obstat illius temporis mos, quominus Flaviani patri fuerit nomen Venusto.

adseruit] i. e. demonstravit, quam huius verbi vim a Macrobius usu (vid. prolegg. p. XLIII. sq.) minime abhorrentem offendisse Zeunium miror.

defensionum dignatione] Est hoc: „praeclaris causarum defensionibus“, ut ait Sueton. Vesp. 4. Africam integerrime nec sine magna dignatione administravit, nisi forte mavis conferre I, 3, 1. ne quis me aestimet dignatione consultationis gravari, atque interpretari: „quod non dedignatur causas defendere in foro.“

qui tantus .. est] Vid. not. ad c. 3. § 16.

14. quam .. fecerat] Hoc verbo Gellius, a quo haec compilavit Macrobius, usus esse videtur quia sermo est de multa alienae civitati indicta. Idem enim (N. A. XI, 1,

stationem. Ea multa fuerat talentum fere quingentum. Erant 15 isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Crito- laus Peripateticus: quos ferunt seorsum quemque ostentandi gra- tia per celeberrima urbis loca magno conventu hominum disser- tuisse. Fuit, ut relatum est, facundia Carneades violenta et ra- 16 pida, scita et tereti Critolaus, modesta Diogenes et sobria; sed in senatum introducti interprete usi sunt Coelio senatore. At hic noster cum sectas omnes adsecutus sed probabiliorem secutus sit, omniaque haec inter Graecos genera dicendi solus impleat, inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias qua lingua[219] facilius vel ornatus expleat operam disserendi. Probavere omnes 17 Q. Aurelii iudicium quo edecumatos elegit sodales: atque his ita constitutis primum a Praetextato simul deinde a se discedentes domum quisque suam regressi sunt.

Edd. vicahgspdz.]

hominum conventu v.-gb. 16. *teriti* B (A corr. in *tereti*). *teriti* P. *teretia* Gell. l. c. — *etiam sobria* v. — *usi* (om. *sunt*) vi. — *Caelio* v. *Caecilio* ch. Apud Gell. l. c. legitur *Caecilio*, *Cacilio*, *C. Acilio*; Meurs. ad h. l. coni. *C. Aquilio*. 17. *ede cumatos* (sup. i. e. *optimos*) A. — *eligit* G. — *suam* add. a sec. m. A.

7.) ad Catonis verba: *Imperator no- ster, si quis extra depugnatum ivit, ei multam facit*, adnotavit haecce: *Potest autem videri consulta elegan- tia mutasse verbum* (ut non diceret *multam dixit*), *cum in castris et in exercitu multa fieret, non in co- mitio nec ad populum diceretur*. Ceterum Gellius habet *ad senatum populumque Romanum*, et re- mitterent et fecerant, sed Cicero de orat. II, 37, 155. et Tusc. IV, 3, 5. habet *ad senatum tantum*. Vid. not. sequ.

propter Oropi vastationem] cf. Plutarch. Cat. mai. 22. *καταδίκην τινὰ παρατιθέμενοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἣν ἐρήμην ὄφλον Ὁρω- πίων μὲν διωξάντων, Σικωνίων δὲ καταψηφισαμένων, τίμημα τάλάν- των πεντακοσίων ἔχουσαν*. Cic. ad Att. XII, 23, 2. *quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit, scriptum est in tuo annali. Haec nunc quaero, quae causa fue- rit? De Oropo, opinor: sed certum nescio. Qui praeterea hanc lega- tionem commemoraverunt* (Ael. V. H. III, 17; Plin. N. H. VII, 30 s. 31. § 112; Quintil. XII, 1, 35.) causam non attigerunt. Baehrius (Gesch. d. Roem. Lit. vol. II. § 328.) refert eam missam esse Olymp. CLVI, 1.; a. u. c. DXCVIII. De Carneade vid. Kopp. ad Mar- tian. IV. § 327.

15. *Erant isti philosophi cet.*] Plutarchus et Cicero in Tusc. II. cc. nominant Carneadem tantum et Diogenem, Aelianus l. c. Carnea- dem et Critolaum, sed Cicero de or. et Plinius II. cc. tres comme- morant.

16. *interprete usi sunt Coelio se- natore*] Quod inveni in libris Mss. et in edd. plerisque tangere nolui. Sed e Plutarchi l. c. verbis: καὶ τοὺς πρώτους λόγους αὐτῶν πρὸς τὴν σύγκλητον ἀντὶ ἐπιφανείας.. ἡρ- μήνευσε, Γάριος Ἀκίλιος, suo iure Lipsius Elect. II, 3. videtur emen- davisse C. Acilio.

probabiliorem] Dicendum erat *pro- babilissimam*: contra infra *utra lin- gua pro qua lingua*, Graeca scilicet an Latina.

sui locuples interpres est] i. e. non opus est ei interpres, ut illis Grae- cis philosophis. *Locuples interpres* est fide dignus. Sic Cicero Divin. I, 19, 37. *nec ullum, inquit, sine locuplete auctore atque teste*.

17. *edecumatos sodales*] „h. e. exquisitos, selectos, probatos. *Ed- ecumare* seu *edecimare* est verbum minus probatae latinitatis.“ ZEUN. — In Bernensi editionis Camer. exemplari ad marginem adscriptum legitur: „Gallice *escumés*. Glossa *Decumatum* δόκιμον, ἐπίλεκτον.“ Muellerus ad Festi verba: ap. Paul. lib. V, p. 80.: *Exdecimata, electa*,

- 1 VI. Postero die ad aedes Vettii matutini omnes inter quos
 pridie convenerat adfuerunt, quibus Praetextatus in bibliothecam
 2 receptis, in qua eos opperiebatur: Praeclarum, inquit, diem mihi
 fore video, cum et vos adestis et adfuturos se illi quos ad con-
 ventus nostri societatem rogari placuit sponponderunt. Soli Po-
 stumiano antiquior visa est instruendarum cura defensionum, in
 cuius abnuentis locum Eusebium Graia et doctrina et facundia
 clarum rhetorem subrogavi, insinuatumque omnibus, ut ab exorto
 die se nobis indulgerent, quandoquidem nullis hodie officiis publi-
 cis occupari fas esset: togatus certe vel trabeatus paludatusve seu
 3 praetextatus hac die videtur nullus. Tum Avienus (ut ei inter-

[Mss. ABGPS.

VI. Cap. III. Colloquium sequentis diei v1 (v3i insequentis). Caput
 VI. De origine ac usu praetextae, quomodo haec in usum transierit nominis:
 inibique de aliorum quorundam nominum propriorum origine. ch-b.

1. Postera G. — vettii s-bP (B v>ti). ve tii (vid. fuisse vect.) G. vectii
 v-g. vectitii (corr. in vectii) A. praetestati vectii S. 2. mihi
 diem G. — gratia et doctrina AS (in G t add. a rec. m.). — clarum om.
 Ps-z „Plenior laus in veteri: clarum rhetorem.“ Pont. — insinuavitque
 vi. insinuavique c-g. „Placet lectio edit. Colon.“ Zeun. — paludatus-

affert: „Glossar. Labb. Edecumatio
 ἀποδεκάτενσις. Edecumatus, ἀδέκα-
 στος ἀδωροδόκητος. Edecumo, ἀπο-
 δεκατῶ.“ Dacerius interpretatur:
 „Quae e multis decima, sive pot-
 tius quae e decimis decima capiun-
 tur.“ Cf. II, 1. § 8. Symmach.
 ep. V, 81. (al. 83.) IX, 21. (al. 23.)

a se] i. e. alii ab aliis, cf. I, 1, 1.

VI, 1. matutini] Cf. Comm. I, 3,
 9. matutinus ei precator occurrit. Ne
 Graeci quidem prosae orationis
 scriptores sic usurpant adiectivum
 ἑωθινός. Cf. Plat. Phaed. p. 59.
 Steph. συλλεγόμενοι ἑωθεν εἰς τὸ
 δικαστήριον. Cum iis quae sequun-
 tur licet conferre Platon. Sophist.
 init. κατὰ τὴν χθὲς ὁμολογίαν
 ἡκομεν αὐτοὶ τε κοσμίως καὶ τόνδε
 τινὰ ξένον ἄγομεν.

2. instruendarum cura defensio-
 num] cf. c. 2. § 6. et c. 5. § 13.

insinuatum] h. e. mandatum. Cf.
 not. ad c. 4. § 4.

se nobis indulgerent] Vid. not. ad
 c. 2, § 1.

togatus certe vel trabeatus palu-
 datusve seu praetextatus] Zeunius
 bene affert Senecae epistolam 18,
 ubi § 1. legitur: ingenti apparatu
 sonant omnia: tamquam quicquam
 inter Saturnalia intersit et dies re-
 rum agendarum .. Utrum nihil ex
 cotidiana consuetudine movendum,
 an, ne dissidere videremur cum pu-
 blicis moribus et hilarius coenandum
 et exuendam togam? Nam quod

fieri nisi in tumultu .. non solebat,
 voluptatis causa ac festorum dierum
 vestem mutavimus. — Togati
 Saturnalibus non esse solebant
 Romani, sed synthesi induti, quae
 erat vestis coenatoria (Vid. Lipsii
 Saturn. serm. I, 2. Hartung. II.
 p. 126. Becker. Gall. I. p. 37 sqq.
 Martial. VI, 24; XIV, 1 et 141.).
 Trabea primo erat vestis solennis
 regum Romanorum (cf. Plin. N. H.
 VIII, 48, s. 74. § 195. Praetextae
 apud Etruscos originem invenere.
 Trabeis usos accipio reges, et IX,
 39 s. 63. Purpurae usum Romae
 semper fuisse video, sed Romulo in
 trabea. Nam toga praetexta
 et latiore clavo Tullum Hostilium e
 regibus primum usum Etruscis de-
 victis satis constat, Ovid. Fast. I,
 37., II, 504. Isidor. Hisp. Orig. XIX,
 24, 8. Dionys. A. R. III, 61. Laur.
 Lyd. de mens. I, 19. Becker. R. A.
 II, 1, p. 337.: deinde augurum (cf.
 Serv. ad Virgil. Aen. VII, 188 et
 612., Kopp. ad Martian. V, p. 388.)
 et consulum, ubi solennibus quibus-
 dam diebus quibus regum vice
 fungerentur, vel triumpharent (cf.
 Dionys. l. c. 62. Virgil. Aen. VII,
 612. Claudian. in Ruf. I, 219., in
 Eutr. prol. 10. Laud. Stil. II, 3.),
 et equitum in transvectione (Valer.
 Max. II, 2, 9.) et in aliis solenni-
 tatibus (cf. Tac. Ann. III, 2. Stat.
 Silv. IV, 2, 32. et V, 2, 18.; Dio-
 nys. A. R. VI, 13.; Sueton. Domit.

pellandi mos erat): Cum sacrum mihi, ait, ac reipublicae nomen, Praetextate, tuum inter vocabula diversi habitus refers, ammoncor non ludicrae, ut aestimo, quaestionis. Cum enim vestitus togae^[220] vel trabeae seu paludamenti nullum de se proprii nominis usum fecerit, quaero abs te, cur hoc de solo praetextae habitu usurpaverit vetustas, aut huic nomini quae origo contigerit? Inter haec 4 Avieni dicta Flavianus et Eustathius, par insigne amicitiae, ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere coetum, acceptaque ac reddita salutatione consederunt percontantes quidnam offenderint sermocinationis. Tum Vettius: Peroportune adfuistis, inquit, 5 adsertorem quaerenti. Movet enim mihi Avienus noster nominis quaestionem, et ita originem eius efflagitat, tamquam fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit qui appelletur suo nomine vel togatus vel trabeatus vel paludatus, cur Praetextatus nomen habeatur postulat in medium proferri. Sed et cum post 6 inscriptum sit Delphici templi, et unius e numero septem sapien-

Edd. vicahgspdz.]

que s-bP. 3. ut illi G — admonco A. — existimo S. extimo v-g.

4. Cap. IIII. Quae origo sit huic nomini quod est praetextatus vi. 5. Vettius s-bBGP. Vectius (A a s. m.) Sv-g, Vectitius A a p. m. — affuistis inquit S. inquit affuistis P. adfuisti inquit ABGP6. affuistis mihi inquit v-g. inquit affuistis mihi s-b. — noster nominis Mss. vP6 „Ms.“ Gron. noster mei nominis i-g. nostri nominis (A a sec. m.) s-b. „Vel nobis Avienus nostri, vel mihi Avienus mei fuerat dicendum, etsi neutrum a Macrobio. Ms. noster. Quod forte non alienandum.“ Gron. — efflagitat AGPSP6 „2 Angl.“. flagitat Edd. B. — exigenda sit ABGSv-g „2 Angl.“. „Nec hoc male.“ Zeun. exigatur s-bP. 6. Sed cum (om. et) B. — septem sapientum PSv-gM123 cf. c. 17. § 4. septem sa-

14.). Paludati solebant imperatores ad bellum proficisci (cf. Varro L. L. VII, 3, 37. Cic. ep. ad fam. XV, 17, 3. Isidor. l. c. 9.). Praetextati qui fuerint, ex iis quae sequuntur elucet. Vid. not. ad I, 3, 16.

3. ut ei interpellandi mos erat] Vid. prolegg. p. xxix.

Cum enim vestitus togae . . . nullum de se proprii nominis usum fecerit] „Atqui observavit Scriverius in tabula marmorea effossa Romae a. 1592. Ursum Togatum, qui . . . fatetur ibidem se victum a Vero III. consule. Vid. [Gruter. Inscr.] pag. DCXXXVII. N. 1.“ PONT.

4. par insigne amicitiae] Exspectes aut amicorum aut amicitia.

quidnam offenderint sermocinationis] i. e. τίσι λόγους ἐπιτόχοιεν. Cf. c. 7. § 4. Postquam tantum coetum adsurgentem sibi ingressus offendit.

5. adfuistis, inquit] Hoc natum esse putaverim e Graeco παρῆγε-ναι, quod potest esse et adfuistis et supervenistis. Cf. infra c. 7. § 10

Supervenire fabulis et Xen. Mem. IV, 4, 5. παρῆγεντο τῷ Σωκράτει λέγοντι πρὸς τινὰς, et glossa: „παρῆγενμαι supervenero“. — Singularis numerus quem tumentur plerique codd. mss. minus congruit cum antecedente percontantes.

adsertorem quaerenti] sc. Avieno. Cf. VII, 4, 3. Nec longe petendus adsertor est, i. e. qui solvat quaestionem. Nam quamvis sequantur verba: tamquam fides ab eo generis exigenda sit, equidem noluerim intelligere Vettii assertorem sive libertatis, ut ait Sen. ep. 13, 14. Catoni gladium adsertorem libertatis extorque, Martial. I, 52, 5. Si de servitio gravi queruntur, Adsertor venias, sive dignitatis, ut ait Sueton. Tib. 2.: Adsertores unicos dignitatis ac potentiae patriciorum semper fuisse.

6. posti . . Delphici templi] Comm. I, 9, 1. legitur fronti templi.

unius e numero septem sapientum] Thaleti vulgo tribuitur haec sententia, sed etiam Chiloni et Bianti.

tum eadem sit ista sententia, γνῶθι σεαυτὸν, quid in me scire aestimandus sim, si nomen ignoro? Cuius mihi nunc et origo
7 et causa dicenda est. Tullus Hostilius, rex Romanorum tertius, debellatis Etruscis sellam curulem lictoresque et togam pictam atque praetextam, quae insignia magistratuum Etruscorum erant, primus ut Romae haberentur instituit. Sed praetextam illo seculo puerilis non usurpabat aetas: erat enim, ut cetera quae enume-
8 ravi, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis

[Mss. ABGPS.

pientium ABG. sapientum (om. septem) s-b. — γνῶθι σεαυτὸν v1. Gnothiscauton i. cognosce te ipsum A. — existimandus Sv-g. — nunc mihi A. 7. Tullius GSvi. — Hostilius ABGSv-gP257M123. Hostilius Hosti filius s-bP (hg in mg.). — Etruscis (semp.) Sv-g. — currulem (infra quoque) v. curialem (sup. curul.) B. — cetera quae om. P. —

Cf. Stob. flor. XXI, 11-13. et 26. et quae e Lex. Rhet. p. 233. 13. affert Stephanus in Thes. s. v. γινώσκω: Γνῶθι σεαυτὸν, ἀπόφθεγμα. Οἱ δὲ Χεῖλωνός φασιν, Ἐρμιππος δὲ Δελφῶν εὐνοῦχόν φησιν εἰρηκέναι τὸ γνῶθι σεαυτὸν καὶ ἐν τῷ ναῶ ἐπιγράψαι. Χαμαιλέον δε θαλοῦ φησιν εἶναι τὴν γνώμην ταύτην.

quid in me scire aestimandus sim] Ineptissima haec esse minime nego. Neque tamen suffragor Zeunio censi esse legendum aut: Quid de meo scire aestimandum sit, aut: Quid? num me scire aestimandus sim?

7. Tullus Hostilius.] Quae inde ab edit. Stephan. ex uno, ut videtur, libro Parisino addita sunt, Hosti filius, ea vide ne διπλογραφία debeantur. Zeunius adnotavit: „Alii scriptores, ut Liv. I, 12., Dionys. Hal. A. R. III, 1. Plin. N. H. XVI. 4. s. 5. Plutarch. in Romulo [c. 38.] omisso Hosto patre non nisi avum commemorant, Hostum Hostilium, cuius virtus in bello adversus Sabinos extiterit egregia. Etsi igitur improbable non est patrem nostri regis ipsum Hostum appellatum esse, imo sic paulo infra [§ 16.] ab ipso Macrobio vocari concedo: cum tamen avus clarior extiterit, more scriptorum qui in primis nobilitatis in commemorandis alicuius maioribus rationem habere solent, Macrobius quoque videtur hunc regem ab avo potius clarissimo definivisse, quam a patre, homine obscuro; adeoque non filius, sed nepos scripsisse. Nostrum locum aliquam culpa liberiorum mutationem subiisse patet

ex antiquioribus libris, ubi verba Hosti filius plane sunt omissa.“ — Adde quod a Dionysio et Plutarcho Hostilius tantum ille homo nominatur, neque a Livio dicitur Tulli Hostilii regis avus.

debellatis Etruscis sellam curulem ... instituit] „Quae hic de origine insignium imperii narrantur, admodum reperiuntur incerta. Ab Etruscis quidem insignia magistratuum sumsisse pleraque maiores Romanorum, uti Salustius B. C. 51. [§ 38.] ait, constanti Dionysii Hal. III, 61. 62. Strabonis V. [c. 2.] Livii I, 8. [§ 3.] Flori I, 5. et Plinii N. H. IX, 63. consensu comprobatur, si recesseris ab Aeliano, qui H. A. X, 22. [cf. Liv. et Dionys. II. cc.] narrat a Romulo duodecim lictores in memoriam laeti augurii duodecim vulturum esse institutos. Verum quis regum Romanorum id fecerit, non convenit. Etenim Dionysius et Florus rei originem tribuunt Tarquinio Prisco, Livius refert ad Romulum: atque Plinius Romulum quidem trabeam purpuream gestasse, sed toga praetexta et latiore clavo Tullum Hostilium e regibus primum usum Etruscis devictis satis constare scribit: Tullum eundem primum fascibus usum esse narrat Eusebius in Olymp. XXVI. Sententia Macrobianae me male habet etiam hoc nomine, quod hic Etrusci per Hostilium debellati dicuntur, quos tamen demum a Tarquinio Prisco subactos esse ex Livio et Dionysio satis constat.“ ZEUN. — C. O. Mueller. Etrusk. I. p. 261. addit Diodorum V, 40.; Plutarch. Romul. 25.; Festum s. v. Sardi.

Corinthii filius Priscus, quem quidam Lucumonem vocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus a Romulo, de Sabinis egit triumphum: quo bello filium suum annos quattuordecim natum,[221] quod hostem manu percusserat, et pro contione laudavit et bulla aurea praetextaque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem praemiis virilitatis et honoris. Nam sicut praetexta magistratum, 9 ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho praese gerebant inclusis intra eam remediis quae crederent adversus invidiam valentissima. Hinc deductus mos ut praetexta et bulla 10 in usum puerorum nobilium usurparentur ad omen ac vota conciliandae virtutis ei similis cui primis in annis munera ista cesserunt. Alii putant eundem Priscum, cum is statum civium sol- 11 lertia providi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter praecipua duxisse, instituisseque ut patricii bulla aurea cum toga cui purpura praetextitur uterentur, dumtaxat illi quorum patres curulem gesserant magistratum: ceteris autem ut 12 praetexta tantum uterentur indultum, sed usque ad eos quorum parentes equo stipendia iusta meruissent: libertinis vero nullo iure uti praetextis licebat, ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea libertinorum 13 quoque filiis praetexta concessa est ex causa tali, quam M. Lae-

Edd. vicaahgspdz.]

enumerantur S. — habitus om. P. 8. lucii nomen A. 9. crederent (sup. bant) S. 10. et vota Edd. S. 11. cum istatum A. cum ista. tum G. cum statum (om. is) P. cum is quoque statum dz. — provide princeps BG. 12. iusta (sup. ista) stipendia equo G.

8. quem quidam Lucumonem vocitatum ferunt] Hoc refert Dionysius Hal. III, 47. et 48., quem citat Zeunius, et Livius I, 34.; Aurelius Victor de viris illustr. 6, 2.; Strabo V, 2. Sed vid. Niebuhr. R. Gesch. I, p. 137. et Mueller. Etrusk. I. p. 365.

de Sabinis egit triumphum] Cf. Liv. I, 38, 3; Aurelius Victor l. c. § 8 sq.; Dionys. Hal. III, 66. — Similem fabulam tradit Plutarchus Quaest. Rom. c. 101.; sed hic commemorat bullam tantum, et rem, cum bellum cum Latinis atque Etruscis gereretur, factam esse dicit. Plinius N. H. XXXIII, 1 s. 4. § 10. nullum nominat bellum.

9. bulla gestamen erat triumphantium cet.] Cf. Plin. N. H. XXVIII, 4. s. 7. § 39. Fascinus imperatorum quoque, non solum infantium custos, .. currus triumphantium sub his pendens defendit medicus invidiae. Cf. Mueller. Etrusk. I. p. 374.

10. Hinc deductus mos] Cf. Hor. Carm. IV, 4, 19. Mos unde de-

ductus. Infra c. 16. § 35. legitur tractus. Plinius lib. XXXIII. l. c.: Unde mos bullae duravit.

puerorum nobilium] Plin. l. c.: ut eorum qui equo meruissent filii insigne id haberent, ceteri lorum.

ei] i. e. eius virtuti.

primis in annis] i. e. puero, vel primo tempore aetatis, ut ait Cicero de leg. I, 4, 13. Cf. § 8. ultra annos.

11. Alii putant] Hi qui fuerint, non constat. Namque Plinium l. c. non recte allegat Zeunius.

patricii] sc. pueri, patriciorum filii.

12. sed usque ad eos] i. e. sed usque ad eos tantum. Infra hos nullis illa aetate dicitur concessa fuisse toga praetexta. Quod Plinius l. c. hos bullae insigne habuisse retulit, id neminem offendet, quoniam aliam sententiam ac § 10., ubi omnibus nobilibus pueris bullam datam esse dixerat, hic se proferre ipse Macrobius indicat § 11. verbis: Alii putant.

13. M. Laelius augur] „Ilic oc-

lius augur refert, qui bello Punico secundo duumviros dicit ex senatus consulto propter multa prodigia libros Sibyllinos adisse et inspectis his nuntiasse in Capitolio supplicandum lectisterniumque ex conlata stipe faciendum, ita ut libertinae quoque quae longa
 14 veste uterentur in eam rem pecuniam subministrarent. Acta igi-
 [222]tur obsecratio est pueris ingenuis itemque libertinis sed et vir- ginibus patrimis matrimisque pronuntiantibus carmen: ex quo concessum ut libertinorum quoque filii, qui ex iusta dumtaxat matrefamilias nati fuissent, togam praetextam et lorum in collo
 15 pro bullae decore gestarent. Verrius Flaccus ait, cum populus Romanus pestilentia laboraret, essetque responsum id accidere,

[Mss. ABGPS.

13. *Laelius* (om. M) G. — *lecti sterquilinium* (del. *quili*) A. 14. *Aucta* Sichg. — *obsecratio* (om. est) v-g. *obsecratione* (om. est) S. — *sed etiam* S. — *matrimisque* om. BG. — *concessum est* S. — *nati es-*
sent S. — *totam* B (A a p. m. — *pro bulla gestarent* A. 15. *pesti-*
lencia laborasset P (G a p. m.). *pestilentiaret* (sup. add. *labora*) B. —

currit apud Ciceronem de Nat. D. III, 2 [5.], et aliis in locis.“ ZEUN. Cf. Phil. II, 33, 83. At utroque loco legitur C. *Laelius*, neque usquam M. *Laelium* inveni, ut Macrobius videatur errasse in praenomine, nisi forte M. natum est ex antecedente *quam*. In codicibus quidem A et B sine compendio scriptum est *marcus*.

duumviros] Sic omnes libri mss. et edd. Sed scribendum erat *decemviros*. Namque iam a. u. c. CCCLXXXVI. pro duumviris sacris faciundis decemviri creati sunt; cf. c. 17. § 29. et Liv. VI, 37, 12. et 42, 2; et ad illud ipsum tempus refertur id quod legitur apud eundem XXI, 62, 6. *Ob cetera prodigia libros adire decemviri iussi*, ubi lectisternium commemoratur § 9. Cf. ibid. XXII, 10, 9., sed lectisternium stipe collata factum esse neutro loco dicitur.

quae longa veste uterentur] Fortasse hoc idem est atque „*quae iustae essent matres familiae*.“ Cf. § 14. et Ovid. Art. am. I, 31 sq. *Este procul, vittae tenues, insigne pudoris, Quaeque tegis medios, instita longa, pedes.* et Hor. Sat. I, 2, 29. *Quarum subsuta talos tegat instita veste*; 94 sq. *Matronae praeter faciem nil cernere possis, Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentes*; 99. *Ad talos stola demissa et circumdata palla*. Quamquam stolam libertinis non concessam fuisse docent Boettiger. Sa-

bin. p. 361, 378. Becker. Gall. I. p. 323.

14. *obsecratio*] i. e. supplicatio publica qua in rebus adversis deorum impleretur auxilium. Vid. Liv. XXI, 8, 2; 9, 6. et Hartung. I. p. 177.

libertinis] Hartung. l. c. hanc vocem etiam ad *virgines* retulit, id quod non recte eum fecisse censeo.

patrimis matrimisque] Huc quadrare videtur explicatio Servii ad Virgil. Georg. I, 31. *Confarreatio appellabatur, ex quibus nuptiis patrimi et matrimi nascebantur*. Contra Festus ap. Paul. lib. XI. p. 126.: *Matrimes ac patrimes dicuntur quibus matres et patres adhuc vivunt*.

ex iusta dumtaxat matrefamilias] Cf. Gell. XVIII, 6. 9. *matrem familias appellatam esse eam solam, quae in mariti manu mancipioque, aut in eius, in cuius maritus, manu mancipioque esset*. Idem fere legitur apud Servium ad Virg. Aen. XI, 476., ubi additur: *Alii matronas virgines nobiles dicunt, matres familias vero illas quae in matrimonium per coemptionem convenerunt*. Vid. Becker. Gall. I. p. 18 sq.

lorum] Cf. Plinii locum ad § 10. citatum et Iuv. V, 164 sq. *Etruscum puero si contigit aurum Vel nodus tantum et signum de paupere loro*, Pseudo-Ascon. in Cic. Act. II. in Verr. I. § 152. *bullae suspendi in collo infantibus ingenuis solet aurea, libertinis scortea*.

quod di despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia non intellegeretur oraculum, evenisseque ut Circensium die puer de coenaculo pompam superne despiceret et patri referret quo ordine secreta sacrorum in archa pilenti composita vidisset: qui cum rem gestam senatui nuntiasset, placuisse velari loca ea qua pompa veheretur, atque ita peste sedata puerum qui ambiguitatem sortis absolverat togae praetextae usum munus impetravisse. Vetustatis peritissimi 16 referunt in raptu Sabinarum unam mulierem nomine Hersiliam, dum adhaeret filiae, simul raptam: quam cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino qui in asylum eius confugerat virtute conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerum, antequam alia ulla Sabinarum partum ederet: eum, quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium a matre vocitatum et eundem a Romulo bulla aurea ac praetextae insignibus honoratum. Is enim

Edd. vicalhgsdpzb.]

accedere B. — *di* om. A. — *dispicerentur* (sup. de) B. — *evenisset* que v1. — *matri* (S a p. m.) v1. — *pilento imposita* „antiquus codex“ g in mg. — *loca ex quo* G a p. m. *loca qua* (om. ea) v. — *togae et praetextae* ASv-g. — *impetrasse* (sup. visse) A. 16. *adhaereret* (G a s. m.) v-g. „non male.“ Zeun. — *ulla alia* Gv-g. — *eum* que quod Edd. P. — *praetexta* v-gb. „Sic lege, aut corrige etiam aureae bullae.“ Zeun.

15. *quod di despicerentur*] Cf. Cic. de rep. III, 9. *si quis .. gentes et urbes despiciere et oculis collustrare possit. Quod unum exemplum me legere memini apud prosae orationis scriptorem huius verbi propria vi cum accusativo coniuncti. Inde ambiguitas orta est oraculi.*

Circensium die] Cf. Cic. in Verr. IV, 15, 33. *ludis Circensibus. Alias dicuntur ludi magni. Circensis pompa commemoratur infra c. 22. § 13. et a Suetonio Caes. 76., et describitur a Dionysio A. R. VII, 70 sqq.*

de coenaculo] Cf. Varro L. L. V, 33, § 162.: *Posteaquam in superiore parte coenitare coeperunt, superioris domus universa coenacula dicta. Festus p. 54. s. h. v. coenacula dicuntur ad quae scalis ascenditur. Liv. XXXIX, 14, 2. Plaut. Amphitr. III, 1, 3. Lobeck. Aglaopham. p. 55. confert Callimachi Hymn. in Cer. 4. Τὸν κάλαθον κατιόντα χαμαὶ θασεῖσθε βέβαλοι, Μηδ' ἀπὸ τῷ τέγεος.*

secreta sacrorum] infra l. c. commemorantur deorum simulacra.

in archa pilenti] *Pilenta* alias tribuuntur matronis. Cf. Fest. p. 245. s. h. v.; Liv. V, 25, 9; Virg. Aen. VIII, 665. Hoc loco *pilentum* ponitur pro *tensa* vel *thensa*. Cf. Fest.

lib. XX. p. 364. *Tensam ait vocari Sinnius Capito vehiculum quo exuviae deorum ludicris Circensibus in circum ad pulvinar vehuntur. Serv. in Virg. Aen. I, 17. Pseudo-Ascon. l. c. in § 154. p. 200. Orell. Casaubonus ad Sueton. l. c.*

velari] Cf. Ovid. Am. III, 13, 12. *It per velatas annua pompa vias. sortis*] i. e. oraculi. Cf. Cic. de div. II, 55, 115.

absolverat] Vid. prolegg. p. XLIII.

16. *Hersiliam*] Commemoratur a Plutarcho Romul. c. 18. Dionysius Hal. A. R. III, 1. dicit Ἐρσιλίον θνητάτῃρα, τὴν ὑψηλῆσάμενην ταῖς ὁμοεθνεῖσι πρεσβεῦσαι πρὸς τοὺς πατέρας ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν.

Hosto cuidam] „Haut dubie est intelligendus avus Tulli Hostilii Romanorum regis de quo supra [ad § 7.] vidimus.“ ZEUN. citato Dionys. l. c. Sed hic et Plutarchus l. c. *Hostilium* eum vocant.

ex agro Latino] Cf. Dionys. l. c. ἐκ πόλεως Μεδυλλίας, ἣν Ἀλβανοὶ μὲν ἔκτισαν, Ῥώμυλος δὲ .. Ῥωμαίων ἐποίησεν ἀποικον .. μετενεγκάμενος εἰς Ῥώμην τὸν βίον.

virtute conspicuo] Cf. Dionys. l. c. μεγάλα ἔργα ἐνδειξάμενος .. καὶ θάπτεται πρὸς τῶν βασιλέων .. στήλης ἐπιγραφῇ τὴν ἀρετὴν μαρτυροῦσης ἀξιοθίεις.

cum raptas ad consolandum vocasset, spopondisse fertur se eius infanti quae prima sibi civem Romanum esset enixa, illustre munus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum, ut [223] cordis figuram in bulla ante pectus annecterent, quam inspicientes ita demum se homines cogitarent, si corde praestarent, togamque praetextam his additam, ut ex purpurae rubore ingenuitatis pudore regerentur. Diximus unde *praetexta* adiecimus et causas quibus aestimatur concessa pueritiae: nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit in curiam cum praetextatis filiis introire. Cum in senatu res maior quaequam consultabatur eaque in posterum diem prolata est, placuit ut hanc rem super qua 20 tractavissent ne quis enuntiaret priusquam decreta esset. Mater Papirii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontatur filium quidnam in senatu egissent Patres. Puer respondit tacendum esse, neque id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior: secretum rei et silentium pueri animum eius ad inquirendum ever-

[Mss. ABGPS.

17. *Cap. V. Qua figura sit bulla.* v. — *togam quoque praetextam* v-g.

18. *existimatur* Sv-g. 19. *Mos ... prudentiam* (§ 24.)] cf. Gell. N. A. I, 23. §§ 4-13. — *in curia* A. — *consultabatur* BGPv1s-z (A *consulabatur* quod ab ead. m. mutatum est in *tab.*, a sec. m. in *eb.*). „Modus verbi consultabatur si non usui particulae cum repugnat, certe repudiatur a sequentibus eaque ... prolata esset. Itaque vel sequere lectionem Gellii consultata, vel revoca Arnoldi in ed. Col. lectionem consultaretur.“ Zeun. consultaretur Sv3-g. — *in diem posterum* GS. — *prolata esset* A Edd. PS. 20. *fit audiendi cupidior secretum rei*; b suadente Zeunio. — *silentium deberi puer affirmans* Gellii edd. quaedam improbante Zeunio. — *eius animum* vi. *eius animum* que a. ani-

spopondisse fertur se . . illustre munus daturum] Cf. Plutarch. Quaest. Rom. c. 101. πότερον ἐπὶ τιμῇ τῶν ἡρπασμένων γυναικῶν ὥσπερ ἄλλα πολλὰ καὶ τοῦτο ἐψηφίσαντο τοῖς ἐξ αὐτῶν γεννωμένοις ὑπάρχειν; ἢ τὴν Ταρκυνίων τιμῶντες ἀνδραγαθίαν; et Romul. 20. φορεῖν δὲ καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βούλλαν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδέρχαιόν τι καὶ περιπόρφυρον.

17. *ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent*] Hinc bullam cordis effigiem referre ait Harduinus ad Plin. N. H. XXXIII, 1. s. 4., sed bullam rotundam fuisse elucet et ex Plutarchi l. c. et e Quaest. Rom. (c. 101. ἄλλὰ ὅρα μὴ καὶ τοῦτο διὰ τὴν σελήνην φοροῦσι. τὸ γὰρ φαινόμενον σχῆμα τῆς σελήνης ὅταν ἢ διχόμενος, οὐ σφαιροειδὲς ἀλλὰ φακοειδὲς ἐστὶ καὶ δισκοειδὲς.) et ex antiquis statuis, qualis est in C. O. Mueller. et C. Oesterley. Denkm. d. alt. Kunst Vol. I. tab. LVIII, 291. Cum ansa

sane quodammodo cordis figuram reddit bulla, sed vide ne Macrobius dixerit pueros ingenuos gestasse cordis figuram in bulla inclusam.

ut . . ingenuitatis pudore regerentur] Cf. Plut. Q. R. l. c. ἢ καὶ πρὸς εὐταξίαν ἐστὶ φυλακτήριον τοῦτο, καὶ τρόπον τινὰ τοῦ ἀκολάστον χαλινὸς αἰσχυνομένων ἀνδρῶσθαι πρὶν τὸ παιδικὸν ἀποθέσθαι παράσημον; et quae ibidem sequuntur: τοῦτο σύμβολον εὐβουλίας περιτίθεσθαι τοὺς παῖδας. Fest. ap. Paul. lib. II. p. 36. Bulla aurea insigne erat puero-rum praetextatorum, quae dependebat eis a pectore, ut significaretur eam aetatem alterius regendam consilio. Dicta est autem bulla a Graeco sermone βουλή, quod consilium dicitur Latine; vel quia eam partem corporis bulla contingat, id est pectus, in quo naturale manet consilium.

20. *secretum rei et silentium pueri animum eius ad inquirendum ever-*

berat: quaerit igitur compressius violentiusque. Tum puer ur-21
gente matre lepidi atque festivi mendacii consilium capit. Actum
in senatu dixit, utrum videretur utilius magisque e re publica
esse, unusne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta
esset. Hoc illa ubi audivit, animo conpavescit: domo trepidans 22
egreditur: ad ceteras matronas adfert: postridieque ad senatum
copiosae matrumfamilias catervae confluunt. Lacrimantes atque
obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret quam ut
uni duae. Senatores ingredientes curiam quae illa mulierum in- 23
temperies et quid sibi postulatio isthaec vellet mirabantur, et ut
non parvae rei prodigium illam verecundi sexus impudicam in-[224]
saniam pavescebant. Puer Papirius publicum metum demit. Nam 24
in medium curiae progressus, quid ipsi mater audire institisset,
quid matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem 25
atque ingenium pueri exosculatur, consultumque facit uti posthac
pueri cum patribus in curiam ne introeant praeter illum unum
Papirium. Eique puero postea cognomentum honoris gratia de-

Edd. vicahgspdz.]

mumque eius chb. Vid. not. 21. *ex republica* Sv-g. — *unusne aut*
h (G sup. ut). — *aut una* (sup. ut) G. 22. *ubi illa viagi. illa ut*
ch. — *defert* „apud Gellium, qui hausit hanc rem ex Catone elegantiae
studioso, reperitur, quod latinus est quam affert.“ Zeun. — *postridie*
(om. *que*) S. — *copiosae .. catervae* Mss. (AGS *copiosae*) v-g „Angl.“.
„Hac opus non est lectione. Nam cum *caterva* sit nomen, quod col-
lectivum vocant grammatici, recte *caterva confluunt* dici potest.“ Zeun.
copiosa .. caterva s-b. — *matris familias* G. 23. *illae* p2dz. „Cor-
rige illa.“ Zeun. — *ista haec* BG. *istaec* Sv1. *istec* A. *ista* (om. *haec*)
Bar. — *et ut .. pavescebant* om. Gell. l. c. — *non ut* Sv-g. — *impudici-*
tiam pavescebant S. 24. *sicut* s-bP. — *fidem pueri atque ingenium*
exosculabatur G. 25. *non introeant* Edd. — *postea puero* G. — *praeter-*

berat] Zeunio verborum constructio
contorta et hand dubie vitiosa esse
videtur, quamobrem conicit esse
scribendum: *et silentium pueri ani-*
mumque eius, ad exquirendum,
everberat. Quae opinio eo niti vi-
detur quod putaverit *eius* esse re-
ferendum ad puerum, quum refe-
rendum sit ad mulierem. Propterea
etiam *everberat* falso dicit signi-
ficare quod aliis dicatur *obtundere*,
„saepe rem eandem repetendo et
efflagitando molestum esse et im-
portunum“. Immo *everberat* est
stimulat atque excitat, neque est
quod cum Pritaeo e Gellii lib. I.
capite 11. § 1. recipiamus *evibrat*:
quamquam hic huius verbi usus
non minus solitarius est quam
paulo infra vocis *compressius* pro
instantius, et § 25. *exosculatur* pro
valde laudat, quae Gellio debentur
omnia. Vid. supra c. 5. § 3. *nec*
insolenter .. antiquitatis reverentiam
verberemus.

21. *una apud duos nupta esset*]

Cf. Plaut. Stich. I, 2, 83. *invita*
quae ad virum nuptum datur.

22. *copiosae matrumfamilias ca-*
tervae] Cf. c. 9. § 18. *multas per-*
duellium catervas. Pluralem nu-
merum praeterea commendat Ho-
ratus (cf. od. III, 20, 5. et IV, 9,
43.). Similes feminarum turbas
tradidit Livius XXXIV, 1.

una potius .. quam uni duae]
Pontanus confert Aristaei epist.
II, 11.: ἀλλ' εἴθε καὶ ὁπότε οἱ ἔρω-
τες τῇ ἐμῇ συνομιλοῦντες ἐνδαιτυν-
ται ψυχῇ, οὐτὼ ζηλοτυπίας χάρις
αἱ γυναῖκες συνῶκον ἀλλήλαις.

24. *insaniam pavescebant*] Unum
huius dictionis exemplum e prosae
orationis scriptore affertur, Tacit.
Annal. I, 4. *bellum pavescere*.

quid ipsi mater audire institisset]
Nullum inveni locum ubi *instandi*
verbum sic iungeretur cum dativo
personae et cum infinitivo.

25. *exosculatur*] Vid. not. ad
§ 20.

creto inditum *Praetextatus*, ob tacendi loquendique in praetextata
 26 aetate prudentiam. Hoc cognomentum postea familiae nostrae in
 nomen haesit. Non aliter dicti Scipiones, nisi quod Cornelius
 qui cognominem patrem luminibus carentem pro baculo regebat
 Scipio cognominatus nomen ex cognomine posteris dedit: sic
 Messala tuus, Aviene, dictus a cognomento Valerii Maximi qui,
 postquam Messanam urbem Siciliae nobilissimam cepit, Messala
 27 cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt no-
 mina, cum contra et cognomina ex propriis sint tracta nominibus,
 28 ut ab Aemilio Aemilianus, a Servilio Servilianus. Hic subiecit
 Eusebius: Messala et Scipio, alter de pietate, de virtute alter, ut
 refers, cognomina reppererunt. Sed Scrophia et Asina, quae viris
 non mediocribus cognomenta sunt, volo dicas unde contigerint,
 29 cum contumeliae quam honori propiora videantur. Tum ille:
 Nec honor nec iniuria sed casus fecit haec nomina. Nam Asinae
 cognomentum Corneliis datum est, quoniam princeps Corneliae
 gentis empto fundo seu filia data marito, cum sponsores ab eo
 [225]sollemniter poscerentur, asinam cum pecuniae onere produxit in
 30 forum, quasi pro sponsoribus praesens pignus. Tremellius vero
 Scrophia cognominatus est eventu tali. Is Tremellius cum familia

[Mss. ABGPS.

tata v3-gb. „Hanc lectionem et sensus ratio et Gellii editionisque Colon.
 auctoritas confirmat.“ Zeun. *praetexta* Mss. *praetextae* s-z. 26. *cogno-*
mine patrem S. — *cognomento* (om. a) v-g. 27. *cognominibus* (om. ex)
 P. — *Servilio* GagbP2. *Servio* ABPSvichs-zM123P567. „Neque *Servius*
 proprium nomen familiae fuit in republica, ut *Aemilius*: neque a *Servio*
Servilianus. Nihil utroque falsius. Et tamen vulgatum occurrit in Ms.
 et edd. In sola anni 1607. anonymo praeside invenio a *Servilio*, quod
 procul dubio verum.“ Gron. „*Servilio* esse legendum ipsa linguae
 analogia docet. Etenim a *Servio* debet proficisci *Servianus*, quod autem
 ab hoc loco et historia est alienum.“ Zeun. 28. *cognomenta repere-*
runt chg. — *propiora* Ap2-bP. 29. *gentis cornelie* BG. 30.

26. *Cornelius*] Qua ille fuerit
 aetate, non liquet. Primus qui
 nobis cognitus sit Cornelius Scipio
 a. u. CCCCLVI. consul vicit Etru-
 scos.

Messala tuus] Persona fortasse
 ficta ad introducenda ea quae se-
 quuntur (vid. not. ad I, 3, 16.).

Valerii Maximi] M. Valerius Ma-
 ximus Corvinus Messala consul fuit
 a. u. c. CCCCXCI, quem Zeunius
 confundit cum M. Valerio Messala
 illo qui biennio post Ciceronem
 fuit consul. Cf. Sen. de brev. vit.
 13, 5. Sane et hoc ad rem pertineat,
 quod *Valerius Corvinus* primus
Messanam vicit, et primus ex fami-
 lia *Valeriorum* urbis captae in se
 translato nomine *Messana* appel-
 latus est, paulatimque vulgo permu-
 tante literas *Messala* dictus est.
 Contra Freinshemius Suppl. ad
 Liv. XVI, 47. ipsas res evidenter

ait arguere ideo potius hoc nomen
Messalae impositum esse, quod
Messanam a Poenis et Hierone
 discessu Ap. Claudii acius infe-
 statam illis submotis hoc reconci-
 liato liberasset.

27. *sint tracta*] i. e. derivata.
 Facile patet hanc rem cum ante-
 cedenti vix posse comparari, cum
 illic cognomen ipsum abierit in
 nomen, hic e nomine derivatum sit
 cognomen.

a *Servilio*] *Servio*, quod est in
 plerisque libris mss., non nisi li-
 brariorum incuriae videtur deberi.

29. *Asinae cognomentum Corne-*
liis datum est cet.] Haec a solo
 Macrobio memoriae sunt prodita.

30. *Scrophia*] „Aliam aequalepi-
 dam huius cognominis causam com-
 memorat Varro de R. R. II, 4. Tre-
 mellium enim ait quaestorem in
 Macedonia a praetore relictum, ut

atque liberis in villa erat. Servi eius, cum de vicino scropham erraret, subreptam conficiunt: vicinus advocatis custodibus omnia circumvenit, ne qua efferri possit: isque ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius, qui ex vilico rem conperisset, scrophae cadaver sub centonibus conlocat super quos uxor cubabat: quaestionem vicino permittit. Cum ventum est ad cubiculum, verba iurationis concipit: nullam esse in villa sua scropham nisi istam, inquit, quae in centonibus iacet: lectulum monstrat. Ea facetissima iuratio Tremellio Scrophae cognomen dedit.

VII. Dum ista narrantur, unus e famulatio, cui provincia 1 erat admittere volentes dominum convenire, Evangelum adesse nuntiat cum Disario, qui tunc Romae praestare videbatur ceteris medendi artem professis. Conrugato indicavere vultu plerique de 2 considentibus Evangelii interventum otio suo inamoenum minusque

Edd. vicahgspdz.]

qua efferri scripsi e coni. qua haec ferri (B a sec. m.) G. qua haec ferri APS. quae ferri B a p. m. qua haec efferri v-gb. „Recte.“ Zeun. qua efferri s-z. — in villa sua esse A. illa a. — centronibus a. — cognomen v-g.

VII. Caput VII. De Saturnaliorum origine ac vetustate: ubi et alia quaedam obiter perstringuntur. ch-b. 1. e famulatio v-gb. — cui providentia erat G. — videbantur v-g. 2. consedentibus P. — con-

exercitui praeesset, in repentino adventu hostium milites hortatum esse, ut caperent arma et exirent contra, dicitantem, se celeriter illos, ut scrofa porcos, disiecturum. Cf. Ern. in Clave.“ ZEUN. — Macrobiani hanc rationem quodammodo commendat Melissi illud apud Gell. XVIII, 6, 4. Matrona est quae semel peperit, quae saepius materfamilias: sicuti sus quae semel peperit porcetra, quae saepius scropham.

eventu talis] Cf. c. 9. § 17. ex eventu.

de vicino] Hoc per se potest referri et ad locum, ut ait Terent. Andr. III, 2, 10. clamat de via, et ad hominem, ut ait Tacitus Ann. I, 37. fisci de imperatore rapti, quod Handius Tursell. vol. II. p. 188. interpretatur: „pecunia quae apud imperatorem deponabatur“. Sed alteram hanc rationem commendat id quod sequitur, vicinus.

ne qua efferri possit] Sic scripsi, quum hoc iis quae in libris mss. leguntur propius sit quam quod vult Zeunius, haec efferri, et scriptura efferri mutationi magis fuerit obnoxia quam illa. Saepius talia e prioribus temporibus repetiit Macrobius. Cf. C. L. Schneider. Elementarl. p. 561.

ad dominum appellat restitui sibi

pecudem] Expectes: „dominum appellat, ut sibi restituatur“. Praepositio ad excusatur usu qui obtinuit in digestis, infinitivus non item. Cf. Dig. IV, 4, 39. Adversarii, ut impedirent cognitionem praesidis, ad Imperatorem appellarunt. Drakenborch. ad Liv. IX, 26, 10.

sub centonibus] Centones proprie sunt culcitae vel stragula vilioris generis, qualia dabantur servis et ancillis. Cf. Festus s. v. Prohibere comitia p. 234. Muell.

verba iurationis concipit] Cf. Tac. Hist. III, 31. quum cetera iuris iurandi verba conciperent, ubi Rupertius adnotavit: „Iuris iurandi verba concipere dicitur qui vel ipse sollemnem eius formulam conficit pronuntiatque, vel alio verba praeeunte repetit, ut h. l. et c. 41. princ.“ Iuratio legitur apud Augustin. ep. 154. et Tertull. Idol. 21.

VII, 1. cui provincia erat admittere] Cf. c. 15. § 9. pontifici minori haec provincia delegabatur, ut cet. Sic c. 6. § 19. legitur: Mos antea senatoribus fuit .. introire, et ibid. § 10. Hinc deductus mos, ut cet.

Evangelum cum Disario . . . 3. Horus] Vid. prolegg. p. xxx. sq.

placido conventui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate et lingua proterve mordaci, procax ac securus offensarum quas [226] sine delectu cari vel non amici in se passim verbis odia serentibus provocabat. Sed Praetextatus, ut erat in omnes aequelacibus ac mitis, ut admitterentur missis obviis imperavit. Quos Horus ingredientes commodum consecutus comitabatur, vir corpore atque animo iuxta validus, qui post inter pugiles palmas ad philosophiae studia migravit, sectamque Antisthenis et Cratetis atque ipsius Diogenis secutus inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Evangelus, postquam tantum coetum adsurgentem sibi ingressus offendit: Casusne, inquit, hos omnes ad te, Praetextate, contraxit, an altius quiddam cui remotis arbitris opus sit cogitaturi ex disposito convenistis? Quod si ita est, ut aestimo, abibo potius quam me vestris miscebo secretis, a quibus me amovebit voluntas, licet fortuna fecisset intruere. Tunc Vettius, quamvis ad omnem patientiam constanter animi tranquillitate firmus, nonnihil tamen consultatione tam proterva motus: Si aut me,

[Mss. ABGPS.

ventu S. — *lingua proterve mordaci* ABGSv-gb „2 Angl.“. „Germanior, imino germana plane lectio, quae in scripto et vetuste quoque cuspis.“ Pont. *lingua proterve mendaci* P. *linguae protervae, mendacii* s-z.

3. *iuxta* om. P. — *post inter pugiles* ABGv-g. *primo inter pugiles* S. *post innumeras inter pugiles* v-bP. 4. *coetum tantum* Sv-g. — *ad se* AB (G a p. m.). — *quidem* S a p. m. — *cogitanti* vl. — *existimo* v-g. 5. *Tum* Edd. P. — *vettius* Bs-bP. *Ve tius* (eraso c) G. *Vectius* ASv-g. — *firmus esset* v-g. — *insultatione* coni. Meurs. Vid. not.

3. *ingredientes commodum consecutus*] Cf. Apul. Met. I, 22. p. 112. *Commodum coenare incipientem invenio, et* Hand. Tursell. II, p. 99.

post inter pugiles palmas] Ad praepositionum iuxta se positarum offensionem mitigandam videtur insertum esse adiectivum innumeras, quod non agnoscunt libri mss. a me ipso inspecti. Cf. Comm. I, 6, 73. *Inter pugiles, et* Sueton. Ner. 22. *Neque dissimulabat velle se palmarum numerum ampliare.*

Antisthenis et Cratetis atque ipsius Diogenis] Non iusto ordine hi philosophi commemorantur. Namque Antisthenes Atheniensis fuit auctor Cynicae sectae: eius discipulus fuit Diogenes Sinopensis, eiusque demum Crates Thebanus. Cf. Bruckeri hist. crit. philos. I. pp. 860, 871, 888 sqq., Suid. et Real-Encycl. d. class. Alt. Wiss. s. hh. vv.

4. *offendit*] Cf. c. 6. § 4. *Quidnam offenderint sermocinationis.*

abibo potius quam me vestris miscebo secretis] Cf. III, 16, 16. verba Titii: *Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus potius quam*

potamus mulsum, ubi vid. not. Usitatioior structura esset quam *misceam*, quam solam esse latinam dicit Madvigius ad Cic. de fin. IV, 8, 23. (Vid. lat. Sprachl. § 360. Not. 4. Hand. Tursell. IV. p. 514. et Bremi. ad Corn. Eumen. 11, 4.) Cf. Plaut. Truc. II, 4, 88. *me potius non amabo quam huic desit amor.* Minus recte Kritzius ad Sal. Iug. 106, 3., et Kühner. ad Cic. Tusc. II, 22, 52. alii per ellipsin interpretantur coniunctivum: *perpersus est omnia potius quam* (id egit ut) *conscios .. indicaret.* — Denique *secreta* non sunt, ut vult Zeunius, intelligenda sensu obsceno; immo cogitandum est de rebus quae maiestatis legibus teneantur, vel quae spectent ad evertenda sacra publica.

fecisset irruere] Vid. prolegg. p. xl.

5. *consultatione tam proterva*] „Id est interrogatione tam proterva. Et ita ea voce iterum usus est cap. 16. [§ 1. cf. § 37.] item cap. 17. [§ 50. Adde cap. 3. § 1.], item lib. VII. cap. 4. [§ 2. cf. § 4.], et ibid. cap. 2. [§ 3.] *qui vult amoenus esse consultor, id est interrogator. Quod*

inquit, Evangele, aut haec innocentiae lumina cogitasses, nullum inter nos tale secretum opinarere, quod non vel tibi vel etiam vulgo fieri dilucidum posset, quia neque ego sum inmemor nec horum quemquam inscium credo sancti illius praecepti philosophiae, *sic loquendum esse cum hominibus, tamquam dii audiant; sic loquendum cum diis, tamquam homines audiant*: cuius secunda pars sancit ne quid a dis petamus quod velle nos indecorum sit hominibus confiteri. Nos vero, ut et honorem sacris feriis habere remus et vitaremus tamen torporem feriandi atque otium in negotium utile verteremus, convenimus diem totum doctis fabulis[227] velut ex symbola conferendis daturi. Nam si per sacra sollemnia 8 *rivos deducere religio nulla prohibet, si salubri fluvio mersare oves fas et iura permittunt*: cur non religionis honor putetur dicare sacris diebus sacrum studium litterarum? Sed quia vos quoque 9 deorum aliquis nobis additos voluit, facite, si volentibus vobis erit, diem communibus et fabulis et epulis exigamus, quibus ut omnes hodie qui praesentes sunt acquiescant impetratum teneo. Tunc ille: Supervenire fabulis non evocatos haud equidem turpe 10 existimatur: verum sponte intruere in convivium aliis praeparatum nec Homero sine nota vel in fratre memoratum est, et vide ne

Edd. vicahgspdzb.]

6. *opinare* (A a p. m.) B. *opinareris* v-g. — *vel et v-g. — nec ego S. — sic loquendum*] cf. Senec. ep. 10, § 5. ubi tamen legitur: *sic vive cum hominibus tamquam deus videat*, et deinde: *cum deo. — indecorum* (sit add. a sec. m.) G. 7. *ut honorem* (om. et) S (BG a p. m.). — *in negotium* (om. utile) s-bP. „Anglicanus et item editio vetus in negotium utile.“ Pont. — *symbolo* v-g (h in mg. *symbola ant.*). 8. *rivos*] cf. Virg. Georg. I, 269. — *nulla religio* s-bP. — *prohibebit. si* ABG (fort. *prohibet, et si?*). 10. *Tum ille* S (G a sec. m.). — *Supervenire . . . memoratum est*] Cf. Io. Saresb. VIII, 7. — *verum t'pe* (sup. *sponte*) G. — *nec ab Homero* Edd. *nec menelao* P a sec. m. — *et inde* A. 11.

monitum volui, ne quis alios [vid. App. crit.] mutantes sequatur.“ Pont. Cf. § 17. *consulentis*, et prolegg. p. XLIV.

6. *si aut me . . cogitasses*] i. e. *εἰ ἐμὲ ἐνενόησας*, si me respexisses, et infra *opinarere, ὑπενόεις ἄν*, suspicareris.

ne quid a dis petamus . . . confiteri] Seneca l. c. (ep. 10. § 5.) apud Athenodorum ait se invenisse haec: *Tunc scito te esse omnibus cupiditatibus solutum, quum eo perveneris, ut nihil deum roges, nisi quod rogare possis palam.*

7. *velut ex symbola conferendis*] cf. c. 24. § 14.

8. *rivos deducere*] Hoc III, 3, 10. (cf. I, 15. 21.) explicatur: *rivos veteres sordidatos detergere.*

salubri fluvio mersare] i. e. ut curetur scabies, cf. c. 16. § 12. III, 3, 11 et 12. Praeterea vid. Hartung. I. p. 188 sq.

9. *si volentibus vobis erit*] „Est graecismus pro: *si vultis*. Sic apud Plat. in Phaed. 24. [p. 78. Steph.] occurrit *εἰ σοι ἡδομένῳ ἐστὶν* h. e. *si tibi placet*, et in Cratylo 1. *εἰ σοι βουλομένῳ ἐστὶν*, h. e., *si vis*. Vid. Viger. de idiot. p. 202. [243.]“ ZEUN. — Cf. II, 3, 14. VI, 1, 3. et 6, 1. VII, 7, 2. et 13, 11. et vid. Leopardi Emend. IV, 23 et 24. Reising. lat. Sprachw. p. 756. cum nota Haasii.

impetratum teneo] Simili modo Itali recentiores utuntur verbo *io* tengo cum participio praeteriti.

10. *nec Homero sine nota vel in fratre memoratum est*] „Spectat Evangelus illud Homericum II. β', 408. ubi ad magnitudinem vimque amicitiae fraternae exprimendam ultro, non invitatus, Menelaus dicitur venire ad coenam Agamemnonis.“ ZEUN. — Macrobius imitatus est Platonem Sympos. p. 174.

nimum arroganter tres tibi velis Menelaos contigisse, cum illi
 11 tanto regi unus evenerit. Tum omnes Praetextatum iuvantes
 orare blandeque ad commune invitare consortium, Evangelum
 quidem saepius et maxime, sed nonnumquam et cum eo pariter
 12 ingressos. Inter haec Evangelus petito omnium temperatus: M.
 Varronis, inquit, librum vobis arbitror non ignotum ex saturis
 Menippeis qui inscribitur: *Nescis quid vesper vehat*, in quo con-
 vivarum numerum hac lege definit, ut neque minor quam Gratia-
 rum sit, neque quam Musarum numerosior. Hic video excepto
 rege convivii tot vos esse quot Musae sunt: quid ergo perfecto
 13 numero quaeritis adiciendos? Et Vettius: Hoc, inquit, nobis
 praesentia vestra praestabit, ut et Musas inpleamus et Gratias,
 [228] quas ad festum deorum omnium principis aequum est convenire.
 Cum igitur consedisent, Horus Avienum intuens, quem familia-
 14 rius frequentare solitus erat: In hoc, inquit, Saturni cultu, quem

[Mss. ABGPS.

convivium vel consortium A a p. m. 12. *M. Varronis ... numero-*
sior] cf. Gell. N. A. XIII, 11. §§ 1 et 2. et Io. Saresb. VIII, 10. — *sa-*
turis AB (GS a p. m.) v1. *satyris* (GS a sec. m.) v3-bP. — *nempeis*
S. — *vesper serus* chgb Gell. l. c. — *diffinit* S. — *nequaquam musa-*
rum P. — *esse om.* A. — *sunt musae* v-g. — *adiiciendo* p2dz. 13.
Vettius s-bABPS. ve tius (eraso c) G. *Vectius* v-g et hic et infra
 (§ 17.). — *praesentia vestra nobis* v-g. — *solitus fuerat* G. 14. *In*
hoc ABGSv-gP2567. *In huius s-bP.* — *deorum (om. principem) A. deo-*

Steph. "Ομηρος μὲν γὰρ ... θυσίαν
 ποιούμενον καὶ ἐστιῶντος τοῦ Ἀγα-
 μέμνονος ἄκλητον ἐποίησεν ἐλθόντα
 τὸν Μενέλαον ἐπὶ τὴν θοίνην χεῖρω
 ὄντα ἐπὶ τὴν τοῦ ἀμείνωνος.

11. *ad commune .. consortium*
 Est sane pleonasmus, ut mirandum
 non sit, in cod. A scribere voluisse
 aliquem convivium. Cf. tamen c.
 6. § 2. *ad conventus nostri societa-*
tem.

12. *temperatus*] i. e. quasi miti-
 gatus, abiecta illa amarulenta di-
 cacitate, cf. § 2.

ex saturis Menippeis] „Pleraeque
 Varronis satyrae fuerunt Menip-
 peae, h. e. prosa Menippi Cynici,
 quem infra c. 11. [§ 42.] Macrobius
 philosophum et servum fuisse dicit,
 exemplo, carminis vario genere
 distincta atque expolita scriptae
 erant. Vid. Ern. ad Fabric. bibl.
 Lat. p. 129.“ ZEUN. — Nunc vid.
 F. Oehler. M. Varronis satur. Me-
 nipp. reliq. p. 21 sqq.

Nescis quid vesper vehat] cf. II,
 8, 2. Vid. F. Oehler. l. c. p. 170.,
 ubi afferuntur Virg. Georg. I, 461.
 et Liv. XLV, 8, 6.

ut neque minor .. numerosior
 Haec Gellius XIII, 11, 2. sic in-
 terpretatur: *id est proficisci a tribus*

et consistere in novem, ut, cum pau-
cissimi convivae sunt, non pauciores
sint quam tres, cum plurimi, non
plures quam novem. Cf. Hor. Od.
 III, 19, 11. *Tribus aut novem*
Miscetur cyathis pocula commodis.
Qui Musas amat impares Ternos
ter cyathos attonitus petit Vates:
tres prohibet supra Rixarum metuens
tangere Gratia.

excepto rege convivii] Vid. not.
 ad I, 5, 13. Sed nisi haec ab alio
 quodam inserta sunt, qui putaret
 praeter Vettium novem adfuisse
 convivas, Macrobius ipse erravit,
 sunt enim novem cum Vettio, non
 sine eo. Vid. prolegg. p. xxii.

13. *ut et Musas inpleamus*] i. e.
 earum numerum.

deorum omnium principis] Saturni.
 Cf. § 14.

quem familiarius frequentare soli-
tus erat] i. e. quocum familiarius
 vivebat. Alias dicitur vel schola
 vel domus frequentari, aut certe
 homo non nisi ab aliis multis.
 Cf. Cic. Off. I, 39, 139. *si (domus)*
aliquando alio domino solita est
frequentari, Tac. Ann. XIII, 18.
Ne coetu salutantium frequenta-
retur Agrippina. — Plusquam-
 perfectum ponitur pro imperfecto.

deorum principem dicitis, ritus vester ab Aegyptiorum religiosissima gente [dissentit. Nam illi neque Saturnum nec ipsum Sarapim receperant] in archana templorum usque ad Alexandri Macedonis occasum: post quem tyrannide Ptolemaeorum pressi hos quoque deos in cultum recipere Alexandrinorum more, apud quos praecipue colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, 15 ut non omnino religionis suae observata confunderent. Nam quia numquam fas fuit Aegyptiis pecudibus aut sanguine sed precibus et ture solo placare deos, his autem duobus advenis hostiae erant ex more mactandae: fana eorum extra pomerium locaverunt, ut et illi sacrificii sollemnis sibi cruore colerentur nec tamen urbana templa morte pecudum polluerentur: nullum itaque Aegypti oppidum intra muros suos aut Saturni aut Sarapis fanum recepit. Horum alterum vix aegreque a vobis admissum audio: Saturnum 16

Edd. vicahgspdz.]

rum patrem Bar. — ritus vester s-b Mss. M3P2. ritus vestri M2. ritus videtur v-gM1P6. — dissentit... receperant om. ABGSv-gM123P2567. — Serapim s-bP. Vid. § 15. — in archana om. P. — usque (om. ad) A. „Bar. ab aliis hoc loco longe abit: r. v. Ae. rel. g. in archana t. recustus non est usque Alex. Macedonis occasum (sic)“. — .. occasum defluisse vi. .. occasum defuisse c-g. — ptolemaeorum S. ptolomeorum AB. phtolomeorum G. — coacti (om. sunt) Bar. 15. omnino (add. ab al. m.) G. — fuit fas G. — deos placare A — pecudum morte v-g (h more). — Sarapis A a. p. m. (cf. c. 20. § 13 sqq.); vl. Serapis (ABG a sec. m.) Sv3-bP. syrapis (AG a p. m.). — recipit AS. 16. vix aegre (om. que) s probante Pontano qui contulit apud Apul. lib. I. curiose sedulo, apud Catullum iocose lepide, apud Plautum etiam quoque, apud Virgil. Aen. I. quoque et, apud Terent. Hecyr. ergo propterea, apud Apul. ergo igitur, apud Ciceronem quamvis licet. — His opposuit Gronovius ex ipso Macrobio: breviter absoluteque, manifeste clareque, presse pureque, plene et

14. ritus vester] Quod pro vester in edd. vett. legitur, videtur, ortum esse videtur e scripturae compendio v̄r. Ita hoc compendium facile poterat intelligi, quia nulum erat in tota sententia verbum (vid. not. seq.). Sed vester bene se habet in ore Hori Aegyptii.

dissentit... receperant] Haec quum in solo codice P legantur, in quo contra desiderantur verba in archana, neque satis sensui sint apta, pro spuris habenda, nec tamen, ut unius codicis auctoritate nisa, omnino tollenda esse putavi, quum in reliquis codd. mss. interciderit quaedam appareat.

usque ad .. occasum] Cf. Cic. Acad. I, 2, 8. post L. Aelii nostri occasum.

tyrannide Ptolemaeorum pressi] A Tacito (Hist. II, 83.) Ptolemaeus rex qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, a Plutarcho (Is. et Osir. 25. et de solert. anim. 36.) Ptolemaeus Soter, sed a Clement. Alexandr. (Protrept. p. 31. B.) Pto-

lemaeus Philadelphus dicitur Sinope advexisse Sarapim.

hos quoque deos] Haec verba nomina eorum in iis quae interciderunt fuisse memorata demonstrant.

15. religionis suae observata] Cf. Comm. I, 20, 5. directi cursus consueti et prolegg. p. xxxix.

precibus et ture solo] Creuzerus II. p. 122. etiam libationes commemorat. Sed Aegyptios pecudes (κρήναι) immolavisse docet Herodotus II, 39. Vid. Schwenck. Rel. d. Aeg. p. 14 sq.

extra pomerium] Opponitur infra: intra muros suos, cf. c. 9. § 6. Forcellin. s. h. v. Mueller. Etr. II, p. 147 sq.

Saturni] Schwenck. Myth. d. Aeg. p. 191. monet hunc non esse Aegyptiorum deum Seb; Crenzerus (II, p. 48.) inter veteres Aegyptiorum deos memorat Saturnum.

16. alterum vix aegreque a vobis admissum] „Serapidis, illius Aegyptiorum Aesculapii, cultus Pisone et Gabinio Coss. deiectis aris Romae

vero vel maximo inter ceteros honore celebratis. Si ergo nihil est
 17 quod me hoc scire prohibeat, volo in medium proferatur. Hic
 Avienus in Praetextatum expectationem consulentis remittens: Li-
 cet omnes, ait, qui adsunt pari doctrina polleant, sacrorum tamen
 Vettius unice conscius potest tibi et originem cultus qui huic deo
 penditur et causam festi sollemnis aperire. Quod cum Praetexta-
 tus in alios refundere temptasset, omnes ab eo impetraverunt ut
 18 ipse dissereret. Tunc silentio facto ita exorsus est.

[229] Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est,
 non quae ad archanam divinitatis naturam refertur, sed quae aut
 fabulosis admixta disseritur aut a physicis in vulgus aperitur. Nam
 occultas et manantes ex meri veri fonte rationes ne in ipsis quidem

[Mss. ABGPS.

docte, rationabiliter vereque, saepe ac libenter, satis abundeque, benigne
 ac libenter, dilucide ac plane, et Comm. I, 7. [4.] vix aegreque (quod h.
 l. legitur in pl et 2); vid. not. 17. sacrorum tamen omnium ASv-g
 „2 Angl.“ — Vettius s-b (e Mss. nihil enotavi). Vettius v-g. — tibi
 om. B. — Tunc ille S Edd. 18. Cap. VI. Saturnaliorum origo. v.
 (Cap. V. i.) — fabuli s (ras. inter i et s) B. — a philosophis v. —
 meri „deleverim ut natum ex voce sequenti.“ Meurs. — scire Svchg.

est sublatus, quod turpium religio-
 num et novarum superstitionum
 seminarium putabant. Servius ad
 Virg. Aen. VII. [immo VIII, 698.]
 Ideo, inquit, monstra dixit, quod sub
 Augusto necdum Romani Aegyptiaca
 sacra susceperant. Apud Romanos
 tamen postea istum cultum iterum
 esse receptum, quamquam mihi de
 tempore non constat, cum ex hoc
 Macrobian loco tum aliunde est cer-
 tum.“ ZEUN. — Cf. Tacit. Hist. IV,
 81-83. et Tertullian. Apolog. c. 6.
 Sarapidem et Isidem et Harpocra-
 tem cum suo Cynocephalo Capitolio
 prohibitos inferri, id est curia deo-
 rum pulsos, Piso et Gabinius consu-
 les (a. u. c. DCXCV.) .. eversis
 etiam aris abdicaverunt turpium et
 otiosarum superstitionum vitia cohi-
 bentes, cf. adv. Nat. I, 10. — Val-
 ler. Max. I, 3, 3. L. Aemilius Pau-
 lus consul (a. u. c. DCCIII.), cum
 senatus Isidis et Serapis fana di-
 ruenda censuisset, eaque nemo opi-
 ficum attingere auderet, posita prae-
 texta securim arripuit, templique eius
 foribus inflixit. — Dio Cass. XLII,
 26. ἅλλα τε συνέβη καὶ μέλισσαι ἐν
 τῷ Καπιτωλίῳ παρὰ τὸν Ἡρακλέα
 ἰδρῦσθαι· ἐτόγγανεν γὰρ ἱερὰ Ἰσίδι
 τότε γιγνόμενα. ἔδοξε γνώμῃ τῶν
 μάντεων πάντα αὐτῆς τὰ τε ἐκείνης
 καὶ τὰ τοῦ Σαράπιδος τεμε-
 νίσματα κατασκάψαι (a. u. c.
 DCCVI.). Contra ib. XLVII, 15.
 τὸν μὲν οὖν ἐνιαυτὸν ἐκείνον (a. u.

c. DCCXI.) ταῦτα τε οὕτως ἐποίη-
 σαν (ὃ τε Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος καὶ
 ὁ Λέπιδος) καὶ νεὼν τῷ τε Σαρά-
 πιδι καὶ τῇ Ἰσίδι ἐψηφίσαντο. Vide
 praeterea quae adnotantur in ed.
 Hildebrand. ad Arnob. II, 73. —
 De scriptura nominis Sarapis vid.
 Hildebrand. ad Apul. vol. I. p.
 1017.; de particulis vix aegreque
 Doederl. Synon. III. p. 94., ubi ex
 Apul. addas Metam. I, 14 et 19.

17. in Praetextatum expectatio-
 nem consulentis remittens] i. e. Prae-
 textatum provocans, ut Horo re-
 sponderet. Vid. not. ad § 5.

sacrorum .. conscius] i. e. peritus.
 Cf. c. 12. § 9. Homeris naturae
 conscius; c. 14. § 3. Aegyptios
 solos divinarum rerum omnium
 conscios; c. 24. § 1. hunc esse
 unum archanae deorum natu-
 rae conscium; Comm. I, 1, 9.
 quasi ipse veri conscius, et 2, 18.
 (Vid. infra), 6, 4.: Timaei ratio na-
 turae ipsius conscia testis; et in-
 fra § 18. intra conscientiam. De
 re vid. prolegg. p. xxii.

cultus qui huic deo penditur] quasi
 tributum, i. e. tribuitur, ut ait Ci-
 cero de invent. II, 53, 161.

18. fabulosis admixta] Cf. c. 17.
 § 2. et Comm. I, 2, 13 sqq., in
 primis § 17.

manantes ex meri veri fonte ratio-
 nes] Cf. Comm. I, 2, 18. summati-
 bus tantum viris sapientia interprete
 veri archani consciis. — Meri non

sacris enarrari permittitur: sed si quis illas adsequitur, continere intra conscientiam tectas iubetur. Unde quae sciri fas est Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quae nunc 19 vocatur Italia, regno Ianus optinuit, qui, ut Hyginus Protarchum Trallianum secutus tradit, cum Camese aeque indigena terram hanc ita participata potentia possidebant, ut regio Camesene, oppidum Ianiculum vocitaretur. Post ad Ianum solum regnum 20 redactum est, qui creditur geminam faciem praetulisse, ut quae ante quaeque post tergum essent intueretur: quod procul dubio

Edd. vicahgspdz.]

19. *Praetextatus*. Regionem G. — *Hyginus*] in libro deperdito. *Higinus* v. — *trallianum* S. *trallianum* vi. — *Camase* G a p. m. *camasene* (alterum e ex corr.) A. — *possidebat* (A a sec. m.) v-g „Melius“. *Meurs.* Vid. not. — *camesene* (supp. vel ena) G. *camasene* AP.

est quod deleamus auctore *Meursio*; cf. *Hor. Ep. I, 18, 8. Dum volt libertas dici mera veraque virtus.*

si quis illas adsequitur] Cf. *Comm. l. c. vel haec* (mysteria) adeptis, et vid. *Lobeck. Aglaoph. p. 105.*

quae sciri fas est] sc. a vobis. Propterea posuisse videtur *Macrobium* passivum, quum paulo supra dixerit mihi in medium proferre fas est. *Horatius*, qui *Od. IV, 4, 22, Nec scire, inquit, fas est omnia*, se ipsum non excludit.

19. quae nunc vocatur Italia] „Italia unde nomen habet, non satis constat. Sunt, et in his *Varro* [R. R. II, 5. Cf. *Columella* praef. lib. VI., *Dionys. et Servius* II. infra cc.], qui a copia et praestantia boum, quos veteres Ἰταλὸς dixerint, eam nomen duxisse putent. Sed *Servius* ad *Virg. Aen. I, 533.* [cf. ad I, 2.] et *Dionysius Ital. Ant. I, 35.*, quod vero similis videtur, a rege quodam *Italo* sic dictam esse contendunt. Alii aliam huius nominis causam afferunt. Ante illa tempora hanc regionem Graecis appellatam esse *Hesperiam* et *Ausoniam*, indigenis vero *Saturniam*, idem tradit *Dionysius l. l.*“ *ZEUX.*

cum Camese] „*Draco* *Coreyraeus* apud *Athenaeum* XV, 13. *Camesem* seu potius *Camisem* non *Iani* fratrem sed sororem coniungemque commemorat.“ *ZEUX.* — *Casaubonus* ad *Athen. XV, 46. p. 692 e.* ait in *Catonis* *Originibus* se reperire *Camisem*, fratrem *Iani*, ubi quidem in ed. *Basil. 1530, p. 4 sqq. Camesem* se legisse refert *Crenzerus* III. p. 603., qui e *Berosi* fragmentis p. 44 sq. ed. *Richter.* affert *Camesenum* cum *Iano* fuisse

regem Italiae. *Iani* uxorem *Camasenen* vocavit *Demophilus* apud *Laur. Lyd. IV, 2. (p. 150. Röth.).*

aeque indigena] „Ab sententia *Macrobiani* dissentit *Aurelius Victor* [orig. gent. R. c. 2.], qui *Ianum* *Apollinis* filium a *Xutho* *Atheniensium* rege adoptatum, nec patrio regno contentum, refert cum classe in *Italiam* devenisse atque occupato monte urbem ibidem condidisse, quam de suo nomine appellaverit *Ianiculum*.“ *ZEUX.* — E *Graecia* in *Italiam* migrasse *Ianum* tradiderunt etiam *Plutarchus* *Quaest. Rom. c. 22.*, *Athenaeus l. c.*, *Servius* ad *Virg. Aen. VIII, 357.* *Crenzerus l. c. p. 586.* statuit e *Ponto* atque e *Samothrace* ad *Etruscos* eum venisse. Contra *Ambrosch* (*Studien u. Andeut. I. p. 143 sq.*) *priscorum* *Latinorum* deum eum fuisse defendit auctoritate *Dionysii Hal.* qui (*A. R. III, 22.*) eum dicit ἐπιχώριον θεόν τινα ἢ δαίμονα.

possidebant] „Σχεδιάζει *Meursius*, cum ex v. c. possidebat profert, melius opinatus. *Ianus* cum *Camese* possidebant, ut [*Virg. Aen. I, 292.*] *Remo* cum fratre *Quirinus* *Iura* dabunt.“ *GRON.* — Apud *Virgilium* quidem l. c. praecedit *Cana Fides* et *Vesta*, sed apud *Ciceronem* (*Phil. XII, 11, 27.*) legitur *Sulla* cum *Scipione* . . condiciones contulerunt.

oppidum Ianiculum] Cf. *Arnob. III, 29.* *Aurelius Victor. l. c.* nomen dicit fuisse oppidi: *Athenaeus l. c.*, apud quem legitur Ἰάνονικλον, montis: *Ovidius* (*Fast. I, 245.*) et *Virgilius* (*Aen. VIII, 357.*) arcis.

20. geminam faciem praetulisse] *Bifrons* appellatur a *Virgilio* *Aen.*

ad prudentiam regis sollertiamque referendum est, qui et praeterita nosset et futura prospiceret, sicut Antevorta et Postvorta, divinitatis scilicet aptissimae comites, apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus, cum Saturnum classe pervectum excepisset hospitio et ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum et rudem ante fruges cognitum victum in melius redegisset, regni cum societate munera-
22 neravit. Cum primus quoque aera signaret, servavit et in hoc

[Mss. ABGPS.

20. *divitiarum scilicet* „videbatur referre Anglicanus ille vetus“ Pont. Sed in A est *divinitatis*. 21. *et excepisset G.* — *numeravit A* (B a sec. m.). 22. *signavit G a p. m.* — *memoriam et in AS. memoriam*

VII, 180. et XII, 198.: διπρόσωπος a Dionysio et ab Athenaeo II. cc.; forma biceps in aere signata esse dicitur Ovid. Fast. I. 230. Cf. c. 9. et Boettiger. Id. I, p. 263.

ad prudentiam regis sollertiamque] „Mihi verosimilior videtur sententia eorum, qui Ianum bifrontem de societate imperii, quod cum Saturno communicarit, satisque concorditer administrarit, intellectum volunt, adeoque ut eiusmodi imagines, quas vel nummi exhibent vel poetarum ingenium fingit carmine, bifrontes et Ianum et Saturnum significare putentur.“ ZEUN. — Cf. c. 9. § 9. Alii geminam faciem ad commune Romuli et Tatii regnum retulerunt (cf. Serv. ad Virg. Aen. I, 291. et XII, 198. Niebuhr. Röm. Gesch. I. p. 324. Schwenck. Myth. d. Röm. p. 132.). Plutarchus l. c. duplicem affert causam: πότερον ὅτι .. μετέβαλε καὶ γλῶτταν καὶ διάτταν; ἢ μᾶλλον ὅτι τοὺς περὶ τὴν Ἰταλίαν .. εἰς ἔτερον βίον σχῆμα .. μετέβαλε καὶ μετεκόσμησε; Creuzerus l. c. p. 593. citato Gavio Basso apud Lydum l. c. ait geminam faciem Iani eo a nonnullis fuisse relatum, quod hominum preces ab hominibus ferret ad deos, ut altera facies ad deos, altera ad homines videretur conversa. Miram Varronis interpretationem profert Augustinus de civ. dei VII, 8.: *Duas enim facies ante et retro habere dicitur, quod hiatus noster, cum os aperimus, mundo similis videatur, ... a quo hiatus oris et foras esse aditum ad dentes versus et introrsus ad fauces.* Servius ad Virg. Aen. VII, 607. ait Ianum bifrontem significare solis ortum et occasum, quadrifrontem quatuor tempora anni.

qui .. prospiceret] Cf. c. 20. § 5.

Antevorta et Postvorta] „In Fa-

stis [I, 633.] est: *Porrima placatur, Postvertaque, sive sorores, Sive fugae comites, Maenali diva, tuae.*“ Pont. Adde quae sequuntur: *Altera quod porro fuerat cecinisse putatur: Altera versurum postmodo quidquid erat.* — *Maenali diva est Carmenta, mater Evandri, cf. c. 5. § 1. Apud Gellium XVI, 16, 4, duae commemorantur Carmentes, quarum altera Postverta cognominata est, Prosa altera: a recti perversique partus et potestate et nomine, quae verba dicuntur esse M. Varronis. Cf. Serv. ad Virgil. VIII, 336. Ambrosch. Religionsbüch. d. Röm. p. 13.*

divinitatis] Liv. I, 7, 8. *venerabilior divinitate credita Carmentae matris, quam fatiloquam .. miratae hae gentes fuerant, cf. Virg. Aen. VIII, 340.*

21. *cum Saturnum .. excepisset hospitio]* Cf. Ovid. Fast. I, 233 sqq. Aurel. Vict. de orig. gent. R. c. 3., Lactant. I, 13, 7., Minut. Fel. Octav. 23, 9.

cum .. victum in melius redegisset] „Memoriam huius beneficii quod Saturnus Aboriginibus praestitit, continere videtur gemma apud Begerum ad Florum in Tr. de Rom. orig. p. 4., ubi senex cum falce et fasciculo aristarum expressus conspicitur.“ ZEUN. — Cf. Plutarch. Num. 19. Virgil. Aen. VIII, 314 sqq., Aurel. Vict. l. c. Minut. l. infra c.

22. *Cum primus quoque aera signaret]* „Cf. Minutius Fel. 22, 9. et Cyprian. de idololorum vanitate I, 3.“ ZEUN. — Adde Tertull. Apol. 10. Athen. XV, 46. p. 692 e. Aurel. l. c. Isidor. Orig. XVI, 18, 3. Contra Plinius XXXIII, 3 s. 13. § 43. Servium regem primum ait signavisse aes. Vid. not. seq.

servavit et in hoc Saturni reveren-

Saturni reverentiam, ut, quoniam ille navi fuerat advectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur, quo Saturni memoriam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatum hodieque intellegitur in aleae lusum, cum pueri|230| denarios in sublime iactantes *capita aut navia* lusu teste vetustatis exclamant. Hos una concordisque regnasse vicinaque oppida 23 communi opera condidisse praeter Maronem, qui refert:

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen,
etiam illud in promptu est, quod posterius quoque duos eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Ianuarius alterius vocabulum possideret. Cum inter haec subito Saturnus 24

Edd. vicahgspdz.]

etiam in v-gb „recte“ Zeun. — Aes ita Mss. v-gb „2 Angl.“ (in B sup. Nec). ita (om. aes) s-z. — in aleae lusum APSvi. in ale esum (sup. ad. lu) B. in alea usum (sup. a add. e; ante u est ras.) G. in aleae lusu c-b. — navim a lusu S. navim lusu v-g. 23. concordēs (om. que) v-g. — vicineque A. — opera communi v-g. — Maronem] Aen. VIII, 358. — qui fert A. — hinc S. 24. augmenta A (B a sec. m.) s-bP. aug-

tiam] Cf. Plutarch. Quaest. Rom. 41. πότερον, ὡς οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ἐπὶ τιμῇ Κρόνου πλοῖον διαπεράσαντος εἰς Ἰταλίαν; Ovid. Fast. I, 235.

ut . . ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur] Ovid. l. c., 229. dicit in universum navalem formam signatam fuisse in altera parte, Aurelius Vict. l. c. navem, Plinius l. c. rostrum navis, (quod quidem maxime convenit cum assibus Romanis ad nostram aetatem servatis, vid. Creuzer. l. c. vol. III. tab. III, 10. b.), Plutarchus l. c. πλοῖον πρόμναν ἢ πρόραν, Athenaeus l. c. ἢ σχεδῖαν ἢ στέφανον ἢ πλοῖον. Zeunius adnotavit M. Baebii Cos. nummum exstare apud Begerum l. c. pag. 3, cuius una pars effigiem bifrontem exhiberet, altera tres naves.

quo Saturni memoriam in posteros propagaret] „Hinc Naso [l. c. 239.] At bona posteritas puppim signavit in aere Hospitis adventum testificata dei.“ Pont.

in aleae lusum] Cf. c. 12. § 26. quod in aedem eius omne genus herbarum sit, et Krueger. Gramm. § 382. not. 4.

denarios] „Cave denarios pro argenteis nummis accipias, sed pro asse ex aere. Quin et minutior moneta ex aere, sic appellatur.“ HARDUIN. ad Plin. l. c. — Cf. Vopisc. Aurelian. 9. aeris denarios centum.

capita aut navia] „Affinis huic lusui ille Augusti [Sueton. Aug. 71, cf. Horat. Sat. II, 3, 248.] par impar. Graecis est ζυγά ἢ ἄζυγα [Schol. in Aristoph. Plut. 817. παίζομεν ἄρτια ἢ περισσὰ, . . . ὅπερ ἐν τῇ συνθηκῇ ζυγά ἢ ἄζυγα λέγομεν.]. Vide et Festum [p. 168 et 169. Muell.; vid. not. Scaligeri p. 529. Lind.] qui lignum excavatum interpretatur ut navis.“ PONT. — Est igitur parvi navigii genus quod Bavari dicunt Einbaum. Cf. Pompon. Mel. III, 7. Arundinum fissa internodia, veluti navia, binos et quaedam ternos etiam vehunt. — Paulo aliter hunc ludum describit Aurel. Vict. de orig. gent. R. 3, 5. Unde hodieque aleatores posito nummo opertoque optionem collusoribus ponunt enuntiandi quid putent subesse, caput aut navem: quod nunc vulgo corruptumpentes naviam dicunt.

23. Hos . . regnasse . . praeter Maronem . . etiam illud in promptu est quod . . dicarunt] Valde contorta est verborum structura. Aut dicendum erat: Ad comprobandum hos . . regnasse . . praeter Maronis verba . . etiam illud in promptu est, quod . . dicarunt, aut: Hos . . regnasse in promptu est (cf. Lucret. II, 148 et 246): idque praeter Maronem . . etiam illud comprobatur, quod . . dicarunt.

alterius vocabulum possideret] i. e. nomen a Iani nomine tractum haberet.

24. Cum . . Saturnus non con-

non conparuisset, excogitavit Ianus honorum eius augmenta. Ac primum terram omnem ditioni suae parentem Saturniam nominavit: aram deinde cum sacris tamquam deo condidit, quae Saturnalia nominavit. Tot seculis Saturnalia praecedunt Romanae urbis aetatem. Observari igitur eum iussit maiestate religionis quasi vitae melioris auctorem: simulacrum eius indicio est, cui falcem, 25 insigne messis, adiecit. Huic deo insertiones surculorum pomorumque educationes et omnium huiuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam, cum rem divinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur placentasque mutuo missitant, mellis et fructuum repertorem Saturnum aestimantes. Hunc Romani etiam

[Mss. ABGPS.

mentum (B a p. m.; G a sec. m.) Sv-g „Angl.“ *argumentum* G a p. m. — *Romae urbis* h. — *actorem* (sup. u) G. — *adiacet* (BG a p. m.).

25. *insitiones* g in mg. — *huiuscemodi* BG (AS a sec. m.). *cuiuscemodi* (A a p. m.) s-bP. *eiuscemodi* v-g. *eiusmodi* S. — *et mellis* S. — *existimantes* S. *extimantes* v-g. — *stercutum* A (B a p. m.) Gs-bP.

paruisset] Cf. Ovid. Fast. I, 237 sq. *Inde diu genti mansit Saturnia nomen: Dicta quoque est Latium terra, latente deo.* Sic Latium terram dictam esse a latendo referunt etiam Virgil. Aen. VIII, 322 sq., Arnob. IV, 24., Lactant. I, 13, 10., Minuc. Fel. 22, 10. *Late Saturniam terram*, ex Ennio protulit Varro L. L. V, 42., *Saturnia arva* dicit Latium Virgil. Aen. I, 569., *Saturnia Italia* legitur apud Festum l. XVIII. p. 322. Muell. Cf. Justin. XLIII, 1. Virg. Georg. II, 173. Dionys. Hal. A. R. I, 34.

quasi vitae melioris auctorem] Cf. c. 10. § 19. *quasi vitae cultioris auctores.* Zeun. confert Dionys. Hal. A. R. I, 38. *πάσης εὐδαιμονίας δοτήρα καὶ πληρωτὴν ἀνθρώποις.*

falcem, insigne messis] Cf. Festus p. 325. *culturae agrorum praesidere videtur, quo etiam falx est ei insigne;* August. de civ. d. VII, 19. *Falcem habet, inquit (Varro), propter agriculturam;* Arnob. VI, 25. *Falx messoria, quae est attributa Saturno;* ib. c. 12. *Saturnus cum obunca falce, custos ruris ut aliquis ramorum luxuriantium tonsor;* Plut. Quaest. Rom. 42. *ἡ ὅτι κατὰ πᾶν ἀρετῆς ἢ γεωργίας ἡγεμὼν ὁ θεὸς; ἢ γὰρ ἄρπη τοῦτο σημαίνει.* Isidor. Orig. VIII, 11, 32. Contra Ch. Walz. de relig. Roman. antiquissima p. 13. reprehendit Buttmannum qui Mytholog. II. p. 29. Saturnum diis agrestibus adnumeratum esse putaret: nam profundiore huius numinis sensum recte

intellexisse eos quos sequeretur Plutarchus Quaest. Rom. 17. *τὸν δὲ Κρόνον ἡγοῦνται θεὸν ὑποῦδαϊον καὶ χθόνιον.* Cf. Boettiger. Ideen. I. p. 224 et 228 sq. Saturnus dicitur *falcifer* ab Ovidio Fast. I, 234. Ib. 218., a Martiale XI, 6, 1., ab Arnobio III, 29. Cf. Creuzer. III, tab. III, et p. 201.; Merkel. p. cexxx. Klausen. p. 862.

25. *insertiones surculorum*] Cf. August. ep. 20, 20. *insertio oleastri*, Colum. Arbor. 8, 2 et 3. *surculus insertus.* Saepius dicitur *arborum insitiones*; cf. Cic. Sen. 15, 54., Plin. N. H. XVII, 14. s. 24., Colum. V, 11., Pallad. lib. XIV.

pomorumque educationes] Cf. Plin. N. H. XVI, 25. s. 39. *educatio in pomo est.*

omnium huiuscemodi fertilium . . disciplinas] i. e. omnia quae pertinent ad arborum fructiferarum culturam.

ficis recentibus coronantur] Ficis aridis redimiebantur puellae in mysteriis Bacchicis. Vid. Creuzer. IV. p. 93.

mutuo missitant] Cf. § 32 et 33. c. 11., § 49.

mellis] Huc referendae sunt placentae. Cf. II, 8, 3., Hor. Ep. I, 10, 11. *Pane egeo iam mellitis potiore placentis*, Cato R. R. 76.

fructuum repertorem] Cf. c. 10. § 19. *quod Saturnus eiusque uxor tam frugum quam fructuum repertores esse credantur.* Arnob. III, 29. *vitisatorem falciferam*, IV, 9. *Saturnum praesidem sativis.* Angu-

Stercutum vocant, quod primus stercore fecunditatem agris comparaverit. Regni eius tempora felicissima feruntur, cum propter rerum copiam tum quod nondum quisquam servitio vel libertate discriminabatur: quae res intellegi potest, quod Saturnalibus tota servis licentia permittitur. Alia Saturnaliorum causa sic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relictī, ut quidam ferunt, irato, quod incustoditum fuisset armentum, ut nonnulli aestimant, consulto eos relinquire, ut aram suam atque aedem ab incursionibus tuerentur: hi ergo cum a latronibus infestarentur, occupato

Edd. vicahgspdz.]

stercutium (Sh in mg) H1P6. sterculum P7. sterculum B a sec. m.; v-gM123P2. sterculitum S in mg.; P5. „Scriptus stergutius, quod vallet stercutius.“ Pont. (in A nihil eiusmodi est). — prius v-g. 26. cuius S a p. m. — tum propter A a sec. m. — tum etiam Edd. — tuta g in mg. 27. incursoribus A (corr. in sion). — ii ergo a-g. hi enim

stin. C. D. VII. 13. penes quem sationum omnium dominatus est.

Stercutum vocant] „Nec de scriptura, nec de viro, cui hoc nomen tributum sit, satis inter scriptores convenit. Apud Lactantium quidem Inst. I, 20. commemoratur quidam Stercutus, qui stercorandi agri rationem primus induxerit, diversus a Saturno. Sed in scriptura admodum discrepante inter se reperiuntur codd. et edd. Alii enim habent Sterculus, alii Sterculius, alii Stercutius, alii Sterculinus, alii Stercus, alii denique Stercullius. Eadem fere variatio deprehenditur in libris Macrobbii, Tertulliani Apol. 25. lib. II. ad Nat. c. 9., Augustini Civ. D. XVIII, 15. et Plinii N. H. XVII, 9. [s. 6.], apud quem occurrit rex Italiae Stercutus, Fauni filius, cui ob inventum agrorum stercorandorum immortalitas fuerit tributa. Isidorus Orig. XVII, 1. [3.]: Stercorandi, inquit, agri rationem primus induxit quidam nomine Stercutus in Italia, cuius ara a Pico dedicata est Romae. Verum certe nomen esse trisyllabon intelligitur ex metri ratione apud Prudentium *περὶ στεφανῶν* 450, ubi poeta canit; *Ianum bifrontem et Sterculum Colit senatus* .. Et festa Saturni senis. Ceterum non Sterculum sed Stercutum legendum esse mihi fit probabile ex eo, quod forma deminutivi quam habet Sterculus a re et persona est aliena. Ad analogiam Stercutus vero accedit aliquo modo *Matuta*.“ ZEUN. — Vid. Hartung. II. p. 128., ubi etiam Serv. ad Aen. XI, 850. et Georg. I, 21. citatur,

et Merkel. p. cccxxi. Klausen. p. 862.

26. quod nondum .. discrimina- batur] Cf. Iustin. XLIII, 1. Saturnus tantae iustitiae fuisse traditur, ut neque servierit sub eo quisquam, neque quidquam privatae rei haberit: sed omnia communia et indivisa omnibus fuerint, veluti unum cunctis patrimonium esset.

quae res intellegi potest, quod .. permittitur] i. e. inde quod. Cf. § 37. et Iustin. l. c. Ob cuius exempli memoriam cautum est, ut Saturnalibus exaequato omnium iure passim in conviviis servi cum dominis recumbant. Sen. ep. 47, 12. Instituerunt diem festum, non quo solo cum servis domini vescerentur, sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt et domum pusillam rem publicam esse iudicaverunt. Athen. XIV, 44. p. 639 b. ταῖς τῶν Κρονίων ἡμέραις, ἐν αἷς Ῥωμαίων παισὶν ἔθος ἔστιν ἐστῆν τοὺς οἰκέτας αὐτοὺς τὰς τῶν οἰκετῶν ἀναδεχομένους λειτουργίας. Dio Cass. LX, 19. ἐπειδὴ περ ἐν τοῖς Κρονίοις οἱ δοῦλοι τὸ τῶν δεσποτῶν σχῆμα μεταλαμβάνοντες ἐφορτάζοντο. Martial. XI, 6., XIV, 1. Vid. Lips. Saturn. serm. I, 2. Hartung. II. p. 125 sqq.

27. Qui erant ab Hercule in Italia relictī] „Rem fere eandem commemorat Dionysius A. R. I. [34. et] 44.“ ZEUN. — Aliam remanendi causam affert Dionysius I. c.: ἐξ ὧν τινες Ἡρακλέα παραιτησάμενοι τῆς πραγματοειᾶς ἀφ᾽ ἧναι περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὑπέμειναν.

occupato edito colle] „Dionys. Hal. A. R. I, 34. ait hunc ipsum fuisse

edito colle Saturnios se nominaverunt, quo ante nomine etiam idem collis vocabatur: et quia se huius dei senserunt nomine ac religione tutos, instituisse Saturnalia feruntur, ut agrestes vicinorum animos ad maiorem sacri reverentiam ipsa indicti festi observatio vocaret. Nec illam causam quae Saturnalibus adsignatur ignoro, quod Pelasgi, sicut Varro memorat, cum sedibus suis pulsi diversas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam et incerti, quibus haerent locis, eiusmodi accipere responsum:

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατούρνιον αἶαν
 Ἡδ' Ἀβοριγενέων, Κοτύλην, οὐ νᾶσος ὀχεῖται,
 Οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμπετε Φοῖβῳ
 Καὶ κεφαλᾶς Ἀἰδῆ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα·

acceptaque sorte, cum Latium post errores plurimos adpulissent, in lacu Cutiliensi enatam insulamprehenderunt. Amplissimus

[Mss. ABGPS.

v1. illi (om. ergo) v3. — excelso colle G a p. m. — etiam nomine S. — eius dei S. — Saturnalia add. a sec. m. A. 28. haerent (sup. add. re a sec. m.). adhaerent v-g. — Στείχετε ... φῶτα om. A nullo spatio relicto; G add. ut in Gr.; P spatio relicto vacuo. Cf. Dionys. A. R. I. c. 19. — CΤΕΧΕΤΕ ΜΑΙΟΜΕΝΟΙC ΚΕΛΟΝ B (P2 ... ΝΟΙCΙ ΚΕΛΑΟΝ). — σικελῶν S. — Σατούρνιον Sv1aM13 „v. c.“ Meurs. CΑΤΟΥΝΙΟΝ BM2 (P2 .. ΝΤΟΝ). σατουρνίαν v3ch-bP7. Σατουρνίαν Dionys. σατουρνία i. — Ἡδ' c-z. ἡδ' v3ib. τήνδ' v1. — Ἀβοριγενέων BSv1P2. Ἀβοριγενέων v3-b. Ἀβοριγενέων Dionys. — οὐ νᾶσος Sichg. οἶνακος B. ΑΙΑΝΑΑΒ P2. — ὀχεῖται S. — οἷς BSv1aP27 Dionys. „v. c. melius. Nam Aborigines intelligit.“ Meurs. αἷς v3ich-b. — ἐκπέμπετε BSv1P267. ἐκπέμψατε v3-b Dionys. — ᾄδῃ Edd. (v3 ᾄδην). Κρονίδῃ Dionys. Vid. not. ad § 31. In S. additur: „Ita quaerentes siciliam saturniam terram aboriginumque ubi insula vehitur: quibus permixti decimam emittite phebo et capita plutoni et patri mittite hominem.“ — Cutiliensi enatam ABGS

collem qui postea Capitolinus dictus fuerit.“ ZEUN. — Cf. Varro L. L. V, 42. Hunc (Capitolinum) antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, et 45. qui cum Hercule Argivo venere Romam et in Saturnia subsederunt. Festus s. v. Saturnia p. 322. Muell. mons, qui nunc est Capitolinus, Saturnius appellabatur, quod in tutela Saturni esse existimatur.

Saturnios] Cf. Fest. l. c. Saturni quoque dicebantur qui castrum in imo clivo Capitolino incolebant. Cf. c. 10. § 4.

28. Pelasgi cet.] „Rem disce ex Dionys. Hal. Ant. I, 19.: Οἱ δὲ Πελασγοὶ (τυγχάνουσι γὰρ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ κατὰ δαίμονα περὶ Κοτύλην πόλιν Ἀβοριγίνων ἀυλίσσάμενοι, πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης) ὡς τὴν τε νησίδα τὴν ἐν αὐτῇ περιδονουμένην κατέμαθον, καὶ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων, οὓς ἐκ τῶν ἀγρῶν ἔλαβον, ἤκουσαν τὸ τῶν ἐπιχωρίων ὄνομα, τέλος ἔχειν σφίσι τὸ θεοπρόπιον ὑπέλαβον. Ὁ γὰρ ἐν

Δοδῶνῃ γενόμενος αὐτοῖς χρησμὸς, ὃν φησι Λεύκιος Μακρίλιος ἀνὴρ οὐκ ἄσημος αὐτὸς ἰδεῖν ἐπὶ τιμῶς τῶν ἐν τῷ τεμένει τοῦ Διὸς κειμένων tripodαν γραμμᾶσιν ἀρχαίοις ἐγκεχαράγμενον. Tum sequitur ipsum oraculum quod apud Macrobiū expressum vides.“ ZEUN.

Στείχετε cet.] „Hoc oraculum auctore Dionysio Hal. l. c. in quodam tripode aedis Iovis inscriptum exstat quoque apud Stephanum Byzant. s. v. Aborigines. Lactantius vero Inst. I, 21. ex Varrone ultimum tantum illius laudat versum.“ ZEUN.

Σικελῶν] Cf. Dionys. I, 16. Τὴν μὲν δὴ πρώτην οἰκῆσιν Ἀβοριγῖνες ἐν τούτοις λέγονται ποιήσασθαι τοῖς τόποις, .. ἐντεῦθεν δὲ ὁρμώμενοι τοῖς τε ἄλλοις βαρβάροις καὶ πάντων μάλιστα Σικελοῖς ὁμοτέρμοσιν οὖσιν ὑπὲρ τῆς χώρας ἐπολέμουν.

accepta sorte] Cf. c. 6. § 15.

in lacu Cutiliensi] Cf. Plin. N. H. III, 12. s. 17. § 109. In agro Reatino Cutiliae lacum in quo

enim cespes, sive ille continens limus seu paludis fuit coacta compage virgultis et arboribus in silvae licentiam comptus, iactantibus per omnem fluctibus vagabatur, ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quae celsa montibus, vasta campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso has sibi sedes praedictas esse di- 30 dicerunt, vastatisque Siciliensibus incolis occupavere regionem decima praedae secundum responsum Apollini consecrata erectisque[232

Edd. vicahgspdz.]

(s-bP Cutyl. „vera scriptura“ Zenn.). *cutiliensie natam* i. *cutiliensi natam* v. *cutulienſium natam* c-g (c in mg. „al. *Cutiliae*“; h. in mg. „Al. *Cutiliae*. *Cutiliensi enatam* ant.“). 29. *per omnem* B a p. m.; G. *per omnem lacum* A*. *per omne mare* Sv-g. *per amnem* B a sec. m. s-bP. „De *Cutiliensi lacu* loquitur, quem an *amnem* recte dixerimus, cogitemus.“ Pont. — *etiam ex hoc* G. — *migrabat* A*BGSv-g „2 Angl.“. *ambulabat*

fluctuet insula Italiae umbilicum esse M. Varro tradit; et Dionys. I, 15. Ἀπὸ δὲ σταδίων ἑβδομήκοντα Ῥεάτου Κοτυλία πόλις ἐπιφανής, .. ἥς ἐστὶν οὐ πρόσω λίμνη τεττάρων πλέθρων ἔχουσα τὴν διάστασιν κ. τ. λ. Vid. infra. Nunc vocatur Lago di Contiglionne.

enatam] Malim scriptum *vectam* vel *nantem* propter ea quae antecedunt, οὐ νᾶσος ὀχεῖται, et quae sequuntur, *fluctibus vagabatur*. Vid. not. seq.

29. *Amplissimus enim cespes ... fluctibus vagabatur*] Cf. Dionys. I. c.: ἡ δὲ νῆσος .. ἀνίδρυτός ἐστι καὶ περινήχεται πολλαχῇ, δινοῦντος αὐτὴν ἄλλοτε κατ' ἄλλους τόπους τοῦ πνεύματος. Χλόη δὲ τις ἐν αὐτῇ φέυται βοτάνῳ προσεμφερῆς καὶ θάμνοι τινὲς οὐ μεγάλοι. Senec. Nat. Quaest. III, 25, 6 sqq. Ipse ad *Cutilias* natantem insulam vidi... *Cutiliarum insula* et arbores habet et herbas nutrit, tamen aqua sustinetur et in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, sed et aura... *Ipsius insulae materia vectabilis* .. non est corporis solidi, quamvis arbores alat. Fortasse enim leves truncos frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit ac vinxit... Quae ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex spuma solidantur, ubi vid. Koe-leri notam; Varron. L. L. V, 10, 72. *Commotiae ad lacum Cutiliensem a commotu*, quod ibi *insula in aqua movetur*; Plin. I. c. et II, 95. s. 96. ad *Cutilias* aquas opaca silva, quae nunquam die ac nocte eodem loco visitur.

continens limus] Cf. Liv. II, 53. *ita in vadis haesitantis frumenti acervos sedisse inlitos limo*. *Insu-*

lam inde paulatim factam. Vox continens quaeritur num opponatur voci paludis an verbis coacta compage? Verborum collocatio prius illud videtur commendare, ut continens limus sit limus terrenus. Quod si ita est, Macrobius nimia libertate secutus est exempla qualia haec sunt: Livius XLIV, 28, 12. *qui propiores continenti litori erant*, et Horat. Carm. II, 18, 22. *parum locuples continente ripa*.

coacta compage] Similiter translato quidem sensu ait Tacitus Hist. IV, 74. *compages haec coaluit*, et Iuvenalis VI, 618. *fracta compage*. *in silvae licentiam comptus*] i. e. arboribus consitus, quae tam libere crescerent, ut silva quaedam fieret.

per omnem] sc. lacum. Obtemperavi codicum plerorumque auctoritati. Neque tamen negaverim Macrobiū *amnem* pro aqua potuisse dicere.

per maria migrabat] Delum Virgilius dicit Aen. III, 75. *oras et litora circum errantem*; Plin. N. H. IV, 12. s. 22. § 66. *diu fluctuatam*.

30. *vastatisque Siciliensibus incolis*] Cf. Dionys. I, 16. οὐ τοὺς Σικελοὺς ἄγοντες τε καὶ φέροντες διετέλουν, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτῶν ἐξέλιπον.

decima praedae Apollini consecrata] Fest. s. v. *Potitium*, p. 237. Muell. *Hercules cum .. decimam bovum .. profanasset*. Aurel. Vict. orig. gent. R. 6, 5. *Tum Recaranus sub Aventino Inventori Patri aram dedicavit, appellavitque Maximam, et apud eam decimam pecoris profanavit*. Dionys. I, 44. θύσας τοῖς θεοῖς τὰς δεκάτας τῶν λαφύρων.

Diti sacello et Saturno ara, cuius festum Saturnalia nominarunt.
31 Cumque diu humanis capitibus Ditem et virorum victimis Saturnum placare se crederent propter oraculum in quo erat:

Καὶ κεφαλὰς Ἀίδη, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα,
Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam revertentem suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificiis infausta mutarent inferentes Diti non hominum capita sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata, et aras Saturnias non mactando viro

[Mss. ABGPS.

s-bP. 30. erectis (om. que) v-g. 31. Saturnum om. S. — καὶ .. φῶτα om. A (G add. ut in gr.). — *similata* „libens rescribo, id erit ficta et formata. Saepicula haec vox in melioribus libris corrupta.“ Pont. — viro ABS (G ab ead. m. add. s) vl. viros v3-bP „Sic quas inspexi editiones. Chartaceus tamen viro. Quod sane verba oraculi desiderant, et reiectum apparet ab illis qui non adverterant singulis paginis a Cicerone et Livio eiusmodi ablativos libenter poni, ut defendenda

erectisque Diti sacello et Saturno ara] Cf. c. 11. § 48. in sacellum Ditis arae Saturni cohaerens.

31. virorum victimis Saturnum placare se crederent] i. e. Saturno litari vel sacra ei accepta esse crederent. Cf. III, 5, 4. litare, quod est sacrificio facto placasse nomen. Dionys. A. R. I, 38. ἀπομειλιττομένους τὴν τοῦ θεοῦ μῆνιν. Lucian. Saturnal. 1. Ὁ Κρόνε .. σοὶ τέθνται καὶ κεκαλλιέρεται παρ' ἡμῶν. — „Priscos Italiae incolae, Carthaginenses, Gallos et alias quasdam orientales gentes [immo τισὶ τῶν ἑσπερίων ἔθνῶν habet Dionysius] Saturno victimas humanas immolasse tradit Dionys. Hal. A. R. I, 38. De Carthaginensibus rem confirmat quoque Silius Ital. IV, 767., Tertull. Apol. I, 9, et Minut. Fel. 30, 3., qui tradit quoque Gallos humanas victimas immolasse, sed Mercurio. Herculi ipsi Poenos quotannis victimam humanam obtulisse auctor est Plinius N. H. XXXVI. 5. [s. 4, 12. § 39.]. De Molochi Orientalium dei cultu per humanas victimas res nota est ex libris divinis.“ ZEUN. — Vid. Lactant. I, 22, 9. Hildebrand. ad Arnob. II, 68., ubi legitur: Ante adventum in Italia Herculis cum ex Apollinis monitu patri Diti ac Saturno humanis capitibus supplicaretur: et hunc similiter morem non fraude callidula et nimum ambiguitate mutastis? Pellegrino Andeut. p. 88., Klausen. p. 864.

Καὶ κεφαλὰς Ἀίδη] „In Lactantio [I, 21, 7. cf. Dionys. Hal. A. R. I,

19.] tamen est καὶ κεφαλὰς Κρονίδη. At abnuat Macrobius qui Ditem capitibus, Saturnum vero viris ait placatum. Ἀίδη itaque in Firmiano refigendum sit, et τὸ πατρὶ Saturnum denotaverit.“ Pont. — „Quasi Ἀίδης non esset Κρονίδης. Omnino certam putamus Lactantii lectionem et utroque Macrobi loca Ἀίδης videtur fuisse explicatio glossae Κρονίδης: nam ita legitur etiam apud Dionysium Hal. et Stephanum in Ἀβοριγίνες, qui de Dionysii lectione dubitari non permittit.“ GRON.

Herculem .. postea ... revertentem] „Rem copiose enarrat Dionys. Hal. A. R. I, 39 seqq. et Liv. I, 7.“ ZEUN. — Adde Aurel. Vict. de orig. gent. R. c. 7 sq. et vid. not. seq. suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificiis infausta mutarent] Cf. infra c. 11. § 48., Dionys. I, 38., Ovid. Fast. V, 625 sqq., Festus s. v. sexagenarios p. 334. Muell. et s. v. Potitium, p. 237., Plut. Quaest. Rom. 32., Arnob. II, 68., Lactant. I, 21, 8., Hartung. II, p. 105. Creuzer. II, p. 654.

oscilla ad humanam effigiem arte simulata] Cf. c. 11. § 48., oscilla quaedam, et ibid. paulo supra: capita non viventium sed fictilia. Dionysius l. c. commemorat: εἰδῶλα ἀνδρείκελα, εἰδῶλα μορφῶν ἀνθρώπων εἰκασμένα τριάκοντα τὸν ἀριθμόν, Plutarchus l. c. εἰδῶλα tantum. Scirpea fuisse dicuntur haec simulacra ab Ovid. l. c. 622., Varrone VII, 44. (cf. V, 45.), Festo l. c., Lactant. l. c. Non confundenda sunt haec

sed accensis luminibus excolentes, quia non solum virum sed et lumina *φῶτα* significat. Inde mos per Saturnalia missitandis ce-
 reis coepit. Alii cereos non ob aliud mitti putant quam quod
 hoc principe ab incomi et tenebrosa vita quasi ad lucem et bo-
 narum artium scientiam editi sumus. Illud quoque in litteris in-
 venio, quod, cum multi occasione Saturnaliorum per avaritiam a
 clientibus ambitiose munera exigerent idque onus tenuiores grava-
 ret, Publicius tribunus plebi tulit, non nisi cerei ditioribus missita-
 rentur. Hic Albinus Caecina subiecit: Qualem nunc permutatio-
 nem sacrificii, Praetextate, memorasti, invenio postea Compitali-
 bus celebratam, cum ludi per urbem in compitis agitabantur, re-
 stituti scilicet a Tarquinio Superbo Laribus ac Maniae ex responso

Edd. *vicahgspdz.*]

pace. dimittendis adversariis etc.“ Gron. — *fota* ABGS. — *significant* v-g.

32. *simus* A. 33. *tribunus plebis* ia „Lego ex coniectura ad v. c. *tribunus plebis tulit ut non n. c. d. Genitivus antiquus plebei.*“ Meurs. — *tulit ut non* v-g. *tulit ne* S. — *cerei ditionibus* G. *ditioribus cerei* s-bP.

34. *cum compitalibus* B (G a sec. m.). — *in compitalibus* G. — *tarquino* S. — *capitibus pro capitibus* Bv1. *capitibus* (om. *pro capit.*) i.

oscilla cum Bacchicis quae comemorantur a Virgilio Georg. II, 389., quae sunt αἰῶναι Graecorum, de quibus vid. Servium ad illum locum, Salmasium ad Tertullian. de pallio p. 130., Turneb. Advers. XX, 24., Creuzer. IV. p. 93. Hoc loco oscillum est deminutivum nominis os, sed apud Virgilium derivandum est ab oscillando.

accensis luminibus] Cf. Creuzer. I. p. 102.

32. *missitandis cereis*] Cf. c. 11. § 49. et Varro L. L. V, 64. *Saturnalibus cerei superioribus mittuntur.* Festus ap. Paul. lib. III. p. 54. Muell. *Cereos Saturnalibus muneri dabant humiliores potentioribus, quia candelis pauperes, locupletes cereis utebantur.* — *Dativus, quem dicas licet dativum commodi, ponitur pro genitivo, missitandi cereos.*

33. *Illud .. invenio, quod*] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

ambitiose] h. e. nimio studio vel blandis verbis singulos adeundo, cf. Petron. Sat. 65. *quae ut comessemus, ambitiosissime a nobis Trimalchio petiit.* Cic. ad fam. XIII, 1, 5. *homo minime ambitiosus, minime in rogando molestus.* Iuven. III, 182 sq. *hic vivimus ambitiosa Paupertate omnes; vel arroganter petendo, cf. Tac. Ann. III, 13. ambitiose avareque habitam Hispaniam, Agric. 30. si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi.*

munera] Cf. Sueton. Octav. 75. Plin. ep. IV, 9, 7. Martial. V, 18., VII, 53. Lucian. Cronosol. 14 sq. Ep. Sat. 1 et 2.

Publicius tr. pl. tulit] Quod quo tempore factum sit, non constat.

34. *Compitalibus*] Vid. not. ad I, 4, 9. et Hildebrand. ad Arnob. III, 41.

cum ludi per urbem in compitis agitabantur] Cf. Cic. orat. in Pis. 4, 8. ad quem locum adnotavit Asconius (p. 7. Or.): *Solebant magistri collegiorum ludos facere, sicut magistri vicorum faciebant Compitalitios, praetextati* [Or. comma posuit post *faciebant*], *qui ludi sublatis collegiis (L. Iulio et C. Mario coss.) discussi sunt. Post novem deinde annos, quam sublata erant, P. Clodius tribunus plebis lege lata restituit collegia.* Verba cum *agitabantur* videntur significare illa aetate hos ludos non amplius esse celebratos. Servius auctor est Virgilium Aen. VIII. 717 sqq. describere hos ludos.

restituti scilicet a Tarquinio Superbo Laribus ac Maniae] Plinius N. H. XXXVI. extr. refert Tarquinium Priscum Servio Tullio, qui Laris familiaris esse filius crederetur, nato primum Compitalia ludos instituisse Laribus. Dionysius A. R. IV, 14. urbe in certas partes divisa ait Servium Tullium per omnia compita (κατὰ πάντας τοὺς στενωποὺς) sacellum iussisse constitui,

Apollinis, quo praeceptum est ut pro capitibus capitibus supplica-
 35 retur. Idque aliquamdiu observatum, ut pro familiarium sospi-
 tate pueri mactarentur Maniae deae, matri Larum. Quod sacri-
 [233]ficii genus Iunius Brutus consul pulso Tarquinio aliter constituit
 celebrandum. Nam capitibus allii et papaveris supplicari iussit, ut
 responso Apollinis satisfaceret de nomine capitem, remoto scilicet
 scelere infaustae sacrificiationis: factumque est ut effigies Maniae
 suspensae pro singulorum foribus periculum, si quod immineret

[Edd. ABGPS.

pro compitis capitibus g in mg.

familiarum v1 (chg in mg). — pulso Tarquinio v1. Tarquinio pulso h-h.
 — Apollini vi. — ludosque (om. ipsos) v. — ex triviis (sup. vel viis) S.

in iisque anno quoque sacra cele-
 brari e singulis domibus collatis
 libis. Lares compita servare dicit
 Ovidius Fast. II, 612 sq. Augu-
 stum compitalicios ludos resti-
 tuisse, atque instituisse, ut Compit-
 ales Lares bis anno floribus orna-
 rentur, refert Sueton. Aug. 31., cf.
 Ovid. Fast. V, 129 sqq., Vespasiani
 aetate in urbe CCLXV. compita
 Larium fuisse Plinius N. H. III, 5.
 s. 9. § 66. De Mania quae nullo
 horum locorum commemoratur vid.
 infra. Cf. Hartung. I. p. 62. Creu-
 zer. III. p. 567. Schwenck. p. 240.
 Hertzberg. p. 40 sqq. Mueller. Etr.
 II. p. 90 sqq.

ex responso Apollinis] Hoc nus-
 quam, quod sciam, alias comme-
 moratur.

35. Maniae deae matri Larum]
 Mania mater Larum vocatur etiam
 a Varrone L. L. IX, 38, 62. et ab
 Arnobio III, 41., ubi vid. not. Hil-
 debrandi. Festo Mania est mater
 vel avia materna Larvarum, Muell.
 p. 128, 129., ubi Merkel. ad Ovid.
 Fast. p. ccxix. mavult legi larium,
 sed Arnobius l. c. refert Varronem
 antiquorum sententias referentem
 dixisse Larvas esse Lares. Ab Ovi-
 dio mater Larum vocatur Fast. II,
 570. Tacita, v. 581. Muta, v. 597.
 Lara, a Lactantio I, 20, 36. Muta,
 Lara vel Larunda. Ultimum no-
 men commemoratur etiam a Var-
 rone L. L. V, 74., et ab Ausonio in
 edyllio de deis Lar dicitur La-
 runda progenitus. Vid. Lobeck.
 Aglaoph. p. 1081. Mueller. Etrusk.
 II. p. 101 sqq. Kopp. ad Mart. II.
 § 164.

capitibus allii] Pontanus confert
 verba Persii V, 187 sq. si non Prae-
 dictum ter mane caput gustaveris
 alli. Adde Plin. N. H. XXVI, 7. s.

35. aliquando (sup. vel diu) B. —
 35. tribus (allii) capitibus in aceto
 tritis.

19. § 33. in qua extrema (radice)
 allii caput est, et XX, 6. s. 23. §
 53. tribus (allii) capitibus in aceto
 tritis.

infaustae sacrificiationis] cf. § 31.
 effigies Maniae suspensae] Cf.
 Festus ap. Paul. lib. X. p. 121.
 Muell. Laneae effigies Compitali-
 bus noctu dabantur in compita, quod
 Lares, quorum is erat dies festus,
 animae putabantur esse hominum re-
 ductae in numerum deorum, et lib.
 XIV. p. 239. Pilae et effigies vi-
 riles et muliebres ex lana Compitali-
 bus suspendebantur in compitis, quod
 hunc diem festum esse deorum infe-
 rorum, quos vocant Lares, putarent,
 quibus tot pilae, quot capita servo-
 rum, tot effigies, quot essent liberi,
 ponebantur, ut vivis parcerent et es-
 sent his pilis et simulacris contenti.
 Scaliger contulit Martial. Spectac.
 ep. 22. v. 6. lactat ut impositas
 taurus in astra pilas. Adde Ascon.
 in Cornelian. p. 62. Or. Simulacra
 effigie hominum ex foeno fieri sole-
 bant, quibus obiectis ad spectaculum
 praebendum tauri irritarentur. De-
 nique Maniae censeo esse dativum,
 nam haec respondent antecedenti-
 bus, ut pueri mactarentur Maniae
 deae matri Larum. Cf. Fest. l. c.
 et Virgil. Aen. VI, 860. arma patri
 suspendet capta Quirino, et
 Horat. Carm. I, 5, 15. Suspen-
 disse potenti Vestimenta maris
 deo, id quod moneo propter eos
 qui vertunt „die aufgehängten Bil-
 der der Mania“. Vid. Schwenck. p.
 249. Pauly Real-Encycl. IV. p.
 1480. Mueller. Etrusk. II. p. 101.
 Nec me movent ea quae e vetere
 interprete Persii attulit Pontanus:
 Manium dicit deformem et ignotum,
 eo quod Maniae dicuntur indecori
 vultus personae quibus pueri terren-

familiis, expiarent: ludosque ipsos ex viis compitorum in quibus agitabantur Compitalia appellitaverunt. Sed perge cetera. Et 36 Praetextatus: Bene et oportune similis emendatio sacrificiorum relata est: sed ex his causis, quae de origine huius festi relatae sunt, apparet Saturnalia vetustiora esse urbe Romana, adeo ut ante Romam in Graecia hoc sollemne coepisse L. Accius in Annalibus suis referat his versibus:

Maxima pars Graium Saturno et maxime Athenae 37
Conficiunt sacra, quae Cronia esse iterantur ab illis,
Eumque diem celebrant: per agros urbesque fere omnes
Exercent epulis laeti: famulosque procurant
Quisque suos, nostrique itidem: et mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

VIII. Nunc de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tull- 1
 lum Hostilium, cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphas-[234]

Edd. vicahgspdz.]

— appellaverunt (sup. add. it) A. — perage Gi-g. 36. Tunc Praetextatus i-g. Tum Praet. s-b. — urbe roma P. romana (om. urbe) A. — ante omnia N. — laccius N. — his verbis v-g (M a p. m.). — Maximae v1. — Cumque diem v-g (i Quumque) „Lego Emque d. Namque em pro eum veteres dicebant, sicut emdem pro eundem. Ad Macrobiū quod attinet, ingenue fateor magis placere lectionem v. c. Cumque.“ Meurs. „Imque pro eumque fecere, ut fiat illud Festi: Nis antiqui dicebant pro nobis, sam pro suam, im pro eum. Gloss. Im αὐτὸν, εἰς αὐτὸν Pont. — fere „in Ben. exulabat, et per additum erat supra verum“. Sic A. „Sed cur tam sollicitè appictum fere omnes? an historica fide, an qua alia re? Anglicanus diserte urbesque per omnes.“ Pont. „Sic lego cum Pontano, et praeterca: nostrisque itidem est mos traditus illinc.“ Gron. — suo B (G sup. add. s). — nostrisque g in mg.

VIII. Caput VIII. De templo Saturni, deque his quae in huius aede aut imagine visuntur: et quomodo intelligenda sint ea quae de hoc deo fabulose dici consueverunt. ch-b.

1. Tullium AGSVI. — inveni s-bP.

tur. Haec desumpta sunt e Festo ap. Paul. Diac. lib. XI. p. 144. Maniae turpes deformesque personae. Idem lib. XII. p. 129. habet Manias Aelius Stilo dicit ficta quaedam ex farina in hominum figuras, quia turpes fiant, quas alii maniolas appellant. Manias autem, quas nutrices minitentur parvulis pueris, esse larvas, id est Manes deos deasque, qui aut ab inferis ad superos manant, aut Mania est eorum avia materna. Meursius quae ad h. l. adnotavit sumpsit e Festo non nominato.

36. apparet Saturnalia vetustiora esse urbe Romana] Cf. infra c. 10. § 22. et Athen. XIV, 44. p. 639. h: Ἑλληνικὸν δὲ τοῦτο τὸ ἔθος. ἐν Κρήτῃ γοῦν τῇ τῶν Ἑρμαίων ἑορτῇ τὸ ὅμοιον γίνεται. ... Εὐώχονμένων γὰρ τῶν οἰκετῶν οἱ δεσπότες ὑπηρετοῦσι πρὸς τὰς διακονίας. καὶ ἐν Τροιζήνι δὲ μηνὶ Γηραιστίῳ πα-

νήγυρις δὲ τότε γίνεται πολυήμερος, ἥς ἐν μίᾳ οἱ δοῦλοι μετὰ τῶν πολιτῶν κοινῇ τε ἀστραγαλίζουσι καὶ οἱ κύριοι τοὺς δοῦλους ἐστιῶσιν. . . Βήρωσος δὲ . . φησὶ . . ἄρχεσθαι ἑορτὴν Σακίαν προσαγορευομένην ἐν Βαβυλῶνι ἐπὶ ἡμέρας πέντε, ἐν αἷς ἕθος εἶναι ἄρχεσθαι τοὺς δεσπότες ὑπὸ τῶν οἰκετῶν, ἀφηγείσθαι τε τῆς οἰκίας ἕνα αὐτῶν ἐνδεδνότα στολὴν ὁμοίαν τῇ βασιλικῇ. . . Μνημονεύει τῆς ἑορτῆς καὶ Κτησίας ἐν δευτέρῳ Περσικῶν . . . 45. Βάτων δὲ ὁ Σίνωπεος . . σαφῶς ἐμφανίζει τὴν τῶν Σατουραλίων ἑορτὴν Ἑλληνικωτάτην, φάσκων αὐτὴν παρὰ τοῖς Θεσσαλοῖς Πελώρια καλεῖσθαι.

37. - iterantur] i. e. referuntur, dicuntur. Sic nominativo cum infinitivo iunctum alias nusquam invenias hoc verbum: ne accusativo quidem cum infinitivo.

VIII, 1. Tullum Hostilium . . fanum Saturno ex voto consecravisse]

set, invenio fanum Saturno ex voto consecravisse et Saturnalia tunc primum Romae instituta: quamvis Varro libro sexto, qui est de sacris aedibus, scribat aedem Saturni ad forum faciendam locasse L. Tarquinium regem, Titum vero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. Nec me fugit Gellium scribere senatum decresse ut aedes Saturni fieret, eique rei L. Furium tribunum 2 militum praefuisse. Habet aram et ante Senaculum. Illic Graeco

[Mss. ABGPS.

— consecrasset cah. — faciendum Av-g. — Larcium BP_s-zGP2M. Lartium ASH. Largium vicag. — gallium (sup. e) S. — decresse ABv-gb „Ms. Sic supra dixit flesse, suplesse, scisse, implesse, consuerunt, et amoenus in his antiquorum lusus omnibus notus.“ Gron. decrevisse GPS_s-z M. — ei (om. que) s-b. 2. ante senaculum AB (G a p. m.) s-bPM3. ante cenaculum G a sec. m.; SM12. ante se cenaculum v-g (h in mg.

Huc fortasse pertinet id quod Dionys. A. R. III, 35. retulit tanquam causam cur Tulli Hostilii aedes fulmine ictae esse dicerentur: ἐκλυπεῖν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνων πατρῴους τινὰς θυσίας, ἑτέρας δ' οὐχ ὑπαρχούσας ἐπιχωρίους Ῥωμαίοις παραγαγεῖν. — „Dionysius Hal. A. R. II, 50. narrat T. Tatium Sabinum, quem in societatem imperii receperit Romulus, praeter alia templa Romae etiam Saturno aedem ex voto exstruxisse. Caeterum olim in Italia ante Romam conditam plura Saturno fana dicata fuisse et rei natura facile docet et Dionysii I, 34. et VI, 1. auctoritas satis confirmat.“ ZEUN. — Cf. Varro L. L. V, 74.

Saturnalia tunc primum Romae instituta] „Huic videtur repugnare locus Livii II, 21. [2.] Consules, inquit, Qu. Cloelius et T. Lartius. Inde A Sempronius et M. Minutius [a. u. c. CCLVI.]. His consulibus aedes Saturno dedicata: Saturnalia institutus festus dies.“ ZEUN. — Cf. ibid. XXII, 1, 19. Postremo Decembri iam mense ad aedem Saturni Romae immolatum est, lectisterniumque imperatum .. et convivium publicum: ac per urbem Saturnalia diem ac noctem clamatum, populusque eum diem festum habere ac servare in perpetuum iussus.

aedem Saturni ad forum ... dedicasse] Cf. Dionys. A. R. VI, 1. ἐπὶ τούτων φασὶ τῶν ὑπᾶτων (Ἀβλὸν Σεμπρωνίου καὶ Μάρκον Μινυκίου) τὸν νεὼν καθιερωθῆναι τῷ Κρόνῳ κατὰ τὴν ἑνοδοὺν τὴν εἰς τὸ Καπιτώλιον φέρουσαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ δημοτελεῖς ἀναδειχθῆναι τῷ θεῷ

καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἑορτὰς τε καὶ θυσίας ... τὴν δὲ γραφὴν τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ τινὲς μὲν ἱστοροῦσι λαβεῖν Τίτον Λάρκιον τὸν ὑπατεύσαντα τῷ πρόδθεν ἐνιαυτῷ· οἱ δὲ βασιλέα Ταρκύνιον τὸν ἐκπεσόντα τῆς ἀρχῆς, τὴν δὲ καθιέρωσιν τοῦ ναοῦ λαβεῖν Πόστονμον Κορίνιον κατὰ ψήφισμα βουλῆς. Vid. Livii locum modo allatum, et de scriptura nominis Larcus Mai. ad Cic. de rep. II, 32.

Gellium] „Est hic C. Gellius analium scriptor, cuius meminit infra cap. 16. [§ 21.], lib. III, c. 17. [§ 3.]. Restituendum hoc nomen Atticarum noct. scriptori lib. XVIII. cap. 12. [§ 6.], ubi male Cn. Vellius. Lego Cn. Gellius. Vide eundem A. Gellium lib. VIII. c. 14., lib. XIII, c. 22. [§ 13.] et Censorinum cap. 17. MEURS.

L. Furium tribunum militum] Complures L. Furii Medullini fuerunt tribuni militum consulari potestate (vid. Pauly Real-Encycl vol. III. p. 553 sq.), e quibus quis hic fuerit, non constat. Becker. Handb. I. p. 314. suspicatur aedem Saturni a L. Furio restauratam esse a. u. c. CCCXXIII.

2. Habet aram et ante Senaculum] „Onufrius in urbe Roma, regione VIII. quae Forum Romanum appellata: Templum Saturni cum ara, ubi erat aerarium. Valerius quoque notavit lib. II. cap. 2., ubi ita constituenda eius verba: Antea Senatus stationem eo loci peragebat qui hodieque Senatulum appellatur.“ PONT. — „Ut coenaculum est locus ubi coenatur, ita Senaculum videtur esse locus ubi senatores deliberandi causa consistunt. Huc per-

ritu capite aperto res divina fit, quia primum a Pelasgis post ab Hercule ita eam a principio factitatum putant. Aedem vero Saturni aerarium Romani esse voluerunt, quod tempore quo incoluit Italiam fertur nullum in eius finibus furtum esse commissum, aut quia sub illo nihil erat cuiusquam privatum:

Edd. vicahgspdz.]

„senaculum ant.“) „Se a loci sensu non est alienum.“ Zeun. — operto (BS a sec. m.) v-g. — primo Edd. 3. romae S. — voluerunt esse BG. — in eius finibus nullum esse furtum commissum v-g. — sub ipso G.

tiniet locus Livii XLI, 27. [7.] Clivum Capitolinum silice sternendum curarunt censores et porticum ab aede Saturni in Capitolium ad Senaculum ac super id curiam. Cf. Duker. ad h. l. Item locus Dionys. Hal. A. R. I, 34., ubi narrat ex Euxeno poeta vetere: τὸν βωμὸν τῷ Κρόνῳ τοὺς Ἐπειοὺς ἰδρύσασθαι μεθ' Ἡρακλέους, ὃς ἐστὶ καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῇ ῥίζῃ τοῦ λόφου κατὰ τὴν ἄνοδον τὴν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς φέρονσαν εἰς τὸ Καπιτώλιον.“ ZEUN. — Becker. l. c. p. 286. Senaculum rei publicae temporibus non nisi aream quandam fuisse, in qua solerent consistere senatores, conicit ex loco Livii quem attulit Zeun. et e loco Valerii Maximi quem plenius quam Pontanus exscripsit. Habet enim: Antea Senatus assiduam stationem eo loci peragebat, atque addit: nec exspectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus in curiam venit; et praeterea affert Varron. L. L. V, 156. Senaculum supra Graecostasim, ubi aedis Concordiae et basilica Opimia. Senaculum vocatum, ubi senatus aut ubi seniores consisterent. Contra imperatorum aetate statuit senaculum fuisse locum quo conveniret senatus ad deliberandum, coll. Lamprid. Heliogab. c. 4. Vopisc. Aurel. c. 49., eoque sensu hoc vocabulo uti Festum, qui (p. 347. Muell.): Senacula, inquit, tria fuisse Romae, in quibus senatus haberi solitus sit, memoriae prodidit Nicostratus in libro qui inscribitur de senatu habendo: unum, ubi nunc est aedis Concordiae inter Capitolium et Forum, in quo solebant magistratus dumtaxat cum senioribus deliberare, alterum ad portam Capenam, tertium citra aedem Bellonae, in quo exterarum nationum legatis senatus dabatur. De ara Saturni agit Becker. l. c. p. 313., ubi etiam affert Fest. p. 322. Saturnii quoque dicebantur qui castrum in imo elivo

Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei deo ante bellum Troianum videtur.

illie Graeco ritu capite aperto res divina fit] „H. e. non velatò, quamquam frons erat serto circumdata. Cf. infra c. 10. [§ 22.]“ ZEUN. — Cf. Dionys. I, 34 : τὴν τε θυσίαν ἦν καὶ ἐπ' ἐμοῦ Ῥωμαῖοι ἔθνον φυλάττοντες τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, et VI, 1. ἐφ' οὗ τὰς ἐμπύρους ἀπαρχὰς ἔθνον Ἑλληνικοῖς ἔθεσιν, et Fest. l. c. quia apud eam supplicant apertis capitibus; nam Italici auctore Aenea velant capita; Plut. Quaest. Rom. 11. Διὰ τί τῷ Κρόνῳ θύουσιν ἀπαρχακλύπτῳ τῇ νεφελῇ. Idem mos erat in sacrificiis Herculi ad aram Maximam faciendis. Cf. III, 6, 17. Hildebr. ad Arnob. III, 43.

3. Aedem vero Saturni aerarium Romani esse voluerunt] Cf. Plutarch. Poplic. 12. ταμιεῖον μὲν ἀπέδειξε τὸν τοῦ Κρόνου ναόν, ᾧ μέχοι νῦν χρώμενοι διατελοῦσι, Q. R. 42. Festus ap. Paul. p. 2. Muell. Solin. l. p. 2. A. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 319 et 322., Georg. II, 502. Becker. l. c. p. 316 sq., Klausen. l. c. — „Aliam assignat causam in illud Persii [II, 59. vid. ed. Iahn. p. 289 sq.]. Saturniaque impulit aera interpretes vetus: Aes, inquit, in aede Saturni condebatur nondum argento auroque signato: unde aerarium nomen accepit. Interpreti assentitur et Cyprianus de idolorum vanitate [I, 3.]: Hic literas imprimere, hic signare nummos in Italia primus instituit: unde aerarium Saturni vocitatur.“ PONT.

nullum .. furtum] Cf. Plutarch. Quaest. Rom. l. c. Ovid. Metam. I, 90.

nihil erat cuiusquam privatum] Cf. Ovid. Metam. I, 135 sq. Amor. III, 8, 42. Hesiod. "Egy. 90 seq. Arat. 110 sq.

Nec signare solum aut partiri limite campum

Fas erat: in medium quaerebant:

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuis-
4 sent cunctis universa communia. Illud non omiserim, Tritonas
cum bucinis fastigio Saturni aedis superpositos, quoniam ab eius
commemoratione ad nostram aetatem historia clara et quasi vo-
calis est, ante vero muta et obscura et incognita: quod testantur
5 caudae Tritonum humi mersae et absconditae. Cur autem Satur-
nus ipse in compedibus visatur, Verrius Flaccus causam se igno-
rare dicit: verum mihi Apollodori lectio sic suggerit. Saturnum
Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo, et solvi ad diem
[235] sibi festum, id est mense hoc Decembri: atque inde proverbium
ductum, deos laneos pedes habere: significari vero decimo mense
semen in utero animatum in vitam grandescere, quod, donec
6 erumpat in lucem, mollibus naturae vinculis detinetur. Est porro
idem Κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim in quantum mythici

[Mss. ABGPS.]

— Nec] Virg. Georg. I, 126., ubi legitur: *Ne signare quidem.* 4.
commoratione hg in mg. — historia elata v-g. 5. dilectio BG. —
suggerit (om. sic) Sv-g. — atque (om. inde) A. — quo donec B. 6.
Κρόνος καὶ χρόνος om. A. ΚΡΟΝΟC ΚΑΙ ΚΡΟΝΟC G. — misticum (in

4. Tritonas cum bucinis] Cf. Ovid. Metam. I, 335 sqq.

5. Cur autem Saturnus ipse in compedibus visatur] „Lucianus qui in Cronosol. [10. Adde Saturn. 7, 8. Salt. 37.] Saturni compedibus victi mentionem facit, idem in Astrol. [21.] causam rei arcessit ab orbe Saturni longissime a nobis semoto eiusque motu tardissimo.“ ZEUN. — Vid. Creuzer. II, p. 616. Cic. N. D. II, 25, 64; Arnob. IV, 24.

solvi ad diem sibi festum] Cf. Stat. Silv. I, 6, 4 sq. Saturnus mihi compede exsoluta Et multo gravidus mero December, et Plutarch. de Is. et Osir. c. 69. Παφλαγόνες δὲ (τὸν Κρόνον) καταδείσθαι καὶ καθείργυνσθαι χειμῶνος, ἥρος δὲ κινεῖσθαι καὶ ἀναλύσθαι φασιν.

deos laneos pedes habere] Erasmus Adag. chil. I, cent. 10., 82., (unde etiam annotationem proxime antecedentem sumpsit Zeunius, qui praeterea citat Cornutum de nat. deor. 7. et Sallust. de diis c. 4.) de hoc proverbio protulit haecce: „Plutarchus in problematis scribit Tyriis fuisse morem ut deorum statuis vincula iniicerent. Quid autem sibi velit vulgatum illud proverbium, mihi nondum satis liquet: nisi forte illud innuit deos ad scelera ultionem lente quidem procedere, sed tamen aliquando de

malefactis poenam sumere vel opinato.“ Cf. Petron. Sat. 44. Itaque dii pedes lanatos habent, quia nos religiosi non sumus, et quae ad Horatii (Carm. III, 2, 31 sq.) verba: *Raro antecedentem sceleratum Deseruit pede Poena claudio*, adnotavit Porphyrio: *Hoc proximum est illi quod dicitur deos iratos pedes laneos habere, quia nonnumquam tarde veniunt nocentibus.* Klausen. Aen. p. 1078. censet hoc proverbium referendum esse ad flocculum lanae quem super apice tulerint flamines (coll. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 664.).

quod .. mollibus naturae vinculis detinetur] Cf. Plutarch. de Is. c. 65. διὸ καὶ λέγεσθαι τὴν Ἰσιν αἰσθημένην ὅτι κύει περιέχασθαι φυνλακτῆριον, et ib. 68.; Cic. de div. II, 70, 145. matrona dubitans essetne praegnans visa est in quiete obsignatam habere naturam.

6. Est porro idem Κρόνος καὶ Χρόνος] „Dionys. Hal. A. R. I, 38. εἴτε Χρόνον αὐτὸν δεῖ καλεῖν, ὥς Ἕλληνες ἀξιοῦσιν, εἴτε Κρόνον, ὥς Ῥωμαῖοι.“ ZEUN. — Cf. infra c. 22. § 8.; Plutarch. Quaest. Rom. 12. πότερον, ὥσπερ ἔνιοι τῶν φιλοσόφων χρόνον οἰοῦνται τὸν Κρόνον εἶναι, et de Is. et Osir. 32 ὥσπερ Ἕλληνες Κρόνον ἀλληγοροῦσι τὸν χρόνον. Cic. de nat. deor. II,

fictionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam verisimilitudinem revocant. Hunc aiunt abscidisse Caeli patris pudenda: quibus in mare deiectis Venerem procreatam, quae a spuma unde coaluit *Ἀφροδίτη* nomen accepit. Ex quo intellegi volunt, cum 7 chaos esset, tempora non fuisse: siquidem tempus est certa dimensio quae ex caeli conversione colligitur. Tempus coepit inde: ab ipso natus putatur *Κρόνος* qui, ut diximus, *χρόνος* est. Cum 8 que semina rerum omnium post caelum gignendarum de caelo fluerent, et elementa universa quae mundo plenitudinem facerent ex illis seminibus fundarentur: ubi mundus omnibus suis partibus membrisque perfectus est, certo iam tempore finis factus est pro-

Edd. *vicahgspdz.*]

ing. *mistici*) G. — *Caelii* A a sec. m. (vel *Coel*) v-g. — *proiectis* G. — *quia ea spuma* A. — *undae* vi. 7. *a coelo autem tempus coepit. Inde ab ipso natus Saturnus putatur* Bar. „Cum auctor non amet asyndeta, forte et sensui aptius legeris: *Tempus igitur coepit inde, a quo ipse natus putatur Κρόνος.*“ Zeun. — *natum* G. — *Κρόνος* om. A. — *εὐχόμενος* est A. 8. *fundarentur* Mss. M13P257 „2 Angl. *funderentur*

25.: *Κρόνος* enim dicitur, qui est idem ac *χρόνος*, ubi vid. not. Creuzeri; Arnob. III, 29. Varro ap. Augustin. de civ. d. VII, 19. Isidor. Orig. VIII, 11, 31. Creuzer. ad Plotin. vol. III, p. 187. — *Kal* pro et sic saepius ponitur inter nomina Graeca, ut c. 17. § 21. Cf in etymologiis § 9. *παρὰ τὴν σάθην*, et *ἀπὸ τοῦ*, c. 17. §§ 5, 7, 16, 19, 37, 39, 46, 50. al., prolegg. p. xiv, 2.

abscidisse Caeli patris pudenda] Cf. Hesiod. Theog. 188., Apollod. Bibl. I, 1, 4. Arnob. IV, 24., ubi vid. not. Hildebr.; Augustin. I. c.

Venerem procreatam] Cf. Hesiod. Theog. 194 sqq. et schol. ad Lycophr. 406. — „Arnobius [I. c.] non longe dissimilibus verbis: *Numquid (a nobis dicitur) ex pelagi spuma et ex Coeli genitalibus amputatis Cythereae Veneris concretum coaluisse candorem.*“ Pont. coll. Per-
vigilio Veneris 9 sqq.

7. *cum chaos esset, tempora non fuisse*] „Vide quae supra lib. II. somn. Scip. c. 10. de origine mundi ac temporis disputantur peregre-
gie.“ Zeun. Cf. Ovid. Metam. I, 5 sqq. et 71.

tempus est certa dimensio cet.] Cf. Comm. II, 10. § 9., Varro L. L. VI, 3. *Tempus esse dicunt intervallum mundi motus cet.*, Cic. Tim. 9. Itaque nesciunt hos siderum errores id ipsum esse quod rite dicitur *tempus*. N. D. I, 9, 21. *Secula nunc dico, non ea quae dierum noctiumque numero annuis cursibus con-*

ficiuntur: nam fateor ea sine mundi conversione effici non potuisse. Plotin. Ennead. III. lib. VII. p. 337. B. Fic. *Διὸ καὶ εἴρηται ἅμα τῷδε τῷ παντὶ γεγονέναι (τὸν χρόνον), ὅτι ψυχὴ αὐτὸν μετὰ τοῦδε τοῦ παντός ἐγέννησεν. Ἐν γὰρ τῇ τοιαύτῃ ἐνεργείᾳ καὶ τόδε γηγένηται τὸ πᾶν. καὶ ἡ μὲν χρόνος ὁ δὲ ἐν χρόνῳ. Εἰ δὲ τις λέγοι χρόνους λέγεσθαι αὐτῷ καὶ τὰς τῶν ἄστρον φορὰς, ἀναμνησθήτω, ὅτι καὶ ταῦτα φησὶ γεγονέναι πρὸς δῆλωσιν καὶ διορισμὸν χρόνου καὶ τὸ ἡμέτερον ἐναργές.*

ab ipso natus] Hoc referendum est ad *caelum*, non, ut Zeunius voluisse videtur, ad *tempus*.

8. *semina rerum*] Idem legitur Ovid. Met. I, 9, et v. 80 sq. *sive recens tellus . . cognati retinebat semina caeli.* Cf. infra c. 17 § 53.

elementa universa] Cf. Cic. Acad. post. I, 7, 26. *Aer . . et ignis et aqua et terra primae sunt (qualitates): ex iis autem ortae, animantium formae earumque rerum quae gignuntur e terra. Ergo illa initia et (ut e Graeco vertam) elementa dicuntur.*

ex illis seminibus fundarentur] i. e. conderentur vel, id quod paulo infra sequitur, procrearentur. Qui huius verbi usus licet exemplo omnino aequali confirmari non possit, facilius tamen in hoc verbo statui potuerit, quam in *funderentur*, quod sprete codd. mss. auctoritate in exemplaria typis edita omnia receptum est.

cedendi de caelo semina ad elementorum conceptionem, quippe quae iam plena fuerant procreata. Animalium vero aeternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore translata est: ut per coitum maris feminaeque cuncta deinceps gignerentur.

- 9 Propter abscisorum pudendorum fabulam etiam nostri cum Saturnum vocitaverunt, *παρὰ τὴν σάθην*, quae membrum virile declarat, veluti Sathunnum: inde etiam Satyros veluti Sathunos, quod sint in libidinem prони, appellatos opinantur. Falcem ei quidam [236] aestimant attributam, quod tempus omnia metat exsecet et inci-
10 dat. Hunc aiunt filios suos solitum devorare, eosdemque rursus evomere: per quod similiter significatur eum tempus esse a quo vicibus cuncta gignantur absumanturque et ex eo denuo renascan-
11 tur. Eundem a filio pulsum quid aliud est quam tempora senescentia ab his quae post sunt nata depelli? Vincitum autem,

[Mss. ABGPS.

Edd. M2P6. — *Animalium* Mss. v-p1M123P2567. „Orationis mens immo nec oratio stabit, nisi cum scripto scribas *ad animalium*.“ Pont. (At in A non legitur *ad*). *ad animalium* p2-b. — *translatus* P. — *maris et feminae* A. 9. *abscisorum* ABGv „2 Angl.“. *abscissorum* Sv-g. *abscissionis* s-bP. — *vocitarunt* c-bP. — *ΠΑΡΑΤ* quae A. — *qui* Sv1. *quod* v3-g. — *sathunnum* BGSichgM123. „Non male. Certe ita derivatio Satyrorum inde facilius efficitur.“ Zeun. *Sathunum* *Chatunnum* Bar. *satumum* A. *Sathurnum* a. Sic coni. Meurs. *saturnum* v3. *Saturnium* v1P7. *Sathimnum* sp. *Sathimum* p2-bP. — *unde* S Edd. A. — *saturus* B (S a p. m.). — *satyros etiam* (S y a sec. m.) v-gP7. — *veluti* om. S. — *sathunos* BGv1chg. *satunos* P6. *sathonos* APSM13 „2 Angl.“. *sathonnos* M2. *sathuros* a. *Sathimnos* s-b. „Emendo *Sathyros*.“ Meurs. — *ad libidinem* S. — *quidem* g-z „pro quidem lege quidam.“ Zeun. — *putant* Edd. S. 10. *gignantur cuncta* G. — *absumanturque* B. *assumanturque* A. — *et eo* (om. ex) v1. 11. *Eun-*

procedendi de caelo semina] Hic soloecismus (cf. prolegg. p. XL.) videtur prodiisse e verborum structura Graecis usitata: τοῦ προῖέναι τὰ σπέρματα. Dicendum erat: *spargendis de caelo seminibus*. Ceterum cf. Ovid. Met. I, 81. *cognati retinebat semina caeli*.

Animalium ... translata est] Verborum constructio haec est: *ad Venerem translata est facultas ex humore generandi animalium aeternam propagationem*. Ita si ordinaris contortam verborum collocationem, nihil te offendet nisi verborum structura: *generandi animalium propagationem*, pro: *generandi atque in aeternum propagandi animalia*, quam ut expedirent, scripserunt *ad ... propagationem*. At haec offendere non poterit eum qui consideraverit Macrobius in praefatione (§ 13.) scripsisse: *qui venustatem reprehensionis incurri*, alia similia. Vid. prolegg. p. XLII.

ad Venerem generandi facultas ... translata est] „Hoc sensu apud

Anacreontem Od. LI, 8. *Venus dicitur Μανάρων γούσιος ἀρχή*.“ ZEUN.

9. *παρὰ τὴν σάθην*] Cf. Aristoph. Lysistr. 1119. et vid. not. ad § 6.

Sathunnum] Sic scripsi cum plerisque libris mss., licet iidem infra habeant *Sathunos*: poterat enim Macrobius statuere in nomine *Saturni* natum esse *rn* ex *nn*, ut in nomine *Satyrorum* vel *Saturorum* *r* ex *n*. Analogia quidem flagitare videtur, ut scribamus aut *Sathunum*, ut Cicero de nat. deor. II, 26, 66. dicit: *ut Portunus a portu*, sic *Neptunus a nando*, aut *Sathunnum*, ut dicitur *Portumnus*, *Vertumnus*.

quod tempus omnia metat] „Ratio quae supra cap. 7. [§ 24.] de falce insigni messis afferebatur, praeferenda esse videtur.“ ZEUN.

10. *filios suos solitum ... evomere*] Cf. Hesiod. Theog. 459 et 495. Apollodor. Bibl. I, 1, 5. et I, 2, 1. Varro apud Augustin. de civ. d. VII, 19.

11. *Eundem a filio pulsum*] Cf.

quod certa lege naturae conexa sint tempora, vel quod omnes fruges quibusdam vinculis nodisque alternentur. Nam et falcem 12 volunt fabulae in Siciliam decidisse, quod sit terra ista vel maxime fertilis.

IX. Et quia Ianum cum Saturno regnasse memoravimus, de 1 Saturno autem quid mythici, quid physici aestiment, iam relatum est: de Iano quoque quid ab utrisque iactetur in medium proferemus. Mythici referunt regnante Iano omnium domos religione 2 ac sanctitate fuisse munitas: idcircoque ei divinos honores esse decretos, et ob merita introitus et exitus aedium eidem consecratos. Xenon quoque primo Italicon tradit Ianum in Italia pri- 3 mum dis templa fecisse et ritus instituisse sacrorum: ideo cum in sacrificiis praefationem meruisse perpetuam. Quidam ideo cum 4 dici bifrontem putant, quod et praeterita sciverit et futura pro- viderit. Sed physici eum magnis consecrant argumentis divinita- 5 tis. Nam sunt qui Ianum eundem esse atque Apollinem et Dia-[237] nam dicant, et in hoc uno utrumque exprimi numen affirmant. Etenim, sicut Nigidius quoque refert, apud Graecos Apollo coli- 6 tur qui *Θυραῖος* vocatur, eiusque aras ante fores suas celebrant,

Edd. vicalhgsdpzb.]

demque s-bP. — nata sunt G. — connexa st' S. — vel omnes (om. quod) S. — alternantur G.

IX. Caput IX. Qui deus Ianus, deque variis eius dei nominibus et potestate ch-b. 1. memoravimus] c. 7. § 21. commemoravimus BG. — aestimant P. existiment v-g. — iam relatum est] c. 7. § 19 sqq. et c. 8. § 5 sqq. 2. idcirco (om. que) A. — fuisse decretos S. 3. primum (sup. o) S. — italicum vl (S sup. o). Italicorum a. Italicarum v3chg (h in mg. Italicon). — ideoque Bar. — ideo in sacrificiis eum G. 4. cum bifrontem dici G. dictum bifrontem (om. eum) S. 5. magis v-gb. „Recte, quod orationis seriei convenientius putandum est.“ Zeun. — dicant et dianam G. — nomen (o corr. in u) S. 6. Etenim

Hesiod. Theog. 491. et 624 sqq. Apollodor. II. cc. Homer. II. §, 203.

Vinctum] Cf. § 5.

IX, 2. religione ac sanctitate] Cf. quae c. 8. § 3. dicuntur de tempore quo Saturnus incoluit Italiam. Cum toto hoc capite conf. Hartung. II. p. 218 sqq.

3. primum dis templa fecisse] Cf. Laur. Lyd. IV, 2. „Ἄλλος δὲ φησι τὸν Ἴανὸν ἥρωα γενέσθαι καὶ πρῶτον κατασκευάσαι τεμένη καὶ τιμὰς τοῖς θεοῖς ἐπιτελέσαι, καὶ διὰ τοῦτο μνήμην αὐτοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς γενέσθαι. Aurel. Vict. de orig. gent. R. c. 3. Iano, qui nihil aliud quam ritum colendorum deorum religionisque induxerat. Vid. Klausen. II, p. 710 sqq. Inde Pellegrin. p. 104. concludit Etruscos primos aedificasse templa, Quirites non nisi aras vel aediculas.

eum in sacrificiis praefationem meruisse perpetuam] Cf. § 9. et c. 16. § 25. Cic. N. D. II, 27, 67.

principem in sacrificando Ianum esse voluerunt; Festus s. v. Chaos ap. Paul. lib. III. p. 52. Muell. Cui primo supplicabant, veluti parenti et a quo rerum omnium factum putabant initium. Arnob. III, 29. quem in cunctis anteponitis precibus. Serv. ad Aen. VII, 610. ideo (Ianum) primum in veneratione nominari. Aurel. Vict. I. c. in sacris omnibus primum locum Iano detulerunt. Ovid. Fast. I, 171 sqq. Liv. VIII, 9, 6. Martial. VIII, 8, 3; X, 28, 2. Horat. Sat. II, 6, 21 sq.

4. quod .. providerit] Cf. c. 7. § 20.

5. eum magnis consecrant argumentis divinitati] Cf. Cic. N. D. II, 24, 62. quem nostri maiores auguste sancteque Liberum .. consecraverunt, i. e. ut deum coluerunt.

utrumque exprimi numen] Cf. Boettiger. Id. I, p. 22.

6. qui *Θυραῖος* vocatur] „Eodem sensu idem dicitur προστάτης

ipsum exitus et introitus demonstrantes potentem: idem Apollo apud illos et Ἀγνιεύς nuncupatur, quasi viis praepositus urbanis: illi enim vias quae intra pomeria sunt ἀγνιάς appellant: Dianae 7 vero ut Triviae viarum omnium tribuunt potestatem. Sed apud nos Ianum omnibus praeesse ianuis nomen ostendit, quod est simile Θυγαίῳ. Nam et cum clavi ac virga figuratur, quasi omnium 8 et portarum custos et rector viarum. Pronuntiavit Nigidius Apollinem Ianum esse Dianamque Ianam, adposita d littera quae

[Mss. ABGPS.

quoque sicut nigidius quoque S. — et ΑΓΥΕΥC A. et ΑΤΥΙΕΥC (sup. add. Γ) B. et atyleis G. et ἀγνιεύς ἀγνιεύς S. — atyas G. 7. iidem tribuunt Edd. P. — nomen etiam ostendit S. — quod simile (om. est) Ps-z. — θυγαίον v-g. 7. et cum virga v. 8. quae sepe

apud Sophocl. Electr. 640. [637.] Cf. Spanh. ad Callim. Hymn. in Dian. 144. ZEUN. — Conf. Herald. ad Arnob. VI, 12., qui praeterea citat Tertullian. de idol. c. 15. Etiam apud Graecos Apollinem θυγαίον et Antelios daemones ostiorum praesides.

potentem] „Graecismus pro praesidem, tutorem, deum tutelarem, qui regat, praesideat.“ ZEUN. Cf. § 9; c. 12. § 20; c. 13. § 3; c. 16. § 37; c. 19. §§ 4 et 9. et Horat. Od. I, 3, 1; I, 5, 15; I, 6, 10; Gronov. ad cap. 20. § 6, Kopp. ad Martian. II, § 180.

et Ἀγνιεύς nuncupatur] „Eodem nomine quoque Apollo apud Demosth. adv. Mid. [p. 531.] appellatur. Auctore vero Hesychio ita dicitur ara pro foribus posita formam columnae prae se ferens. Conf. Phurnut. de nat. deor. 32. sub fin.“ ZEUN. — Cornuti verba haec sunt: Ἀγνιεύς δ' ἐκλήθη δεόντως ἰδρυνοθεὶς ἐν ταῖς ἀγνιαιῖς· καταναγάζει γὰρ ταύτας καὶ πληροῖ φωτὸς ἀνατέλλων, ὥς ἐκ τοῦ ἐναντίου εἴρηται τὸ εὐσετο τ' ἥλιος σκιάωντό τε πᾶσαι ἀγνιαι. Apud Suidam s. h. v. inter alia legitur: Ἀγνιεύς ὁ πρὸ τῶν ἀγνιῶν θυγῶν κωνοειδὲς κίων ἱερὸς Ἀπολλῶνος καὶ αὐτὸς θεός. Cf. Aeschyl. Agam. 1089. Eurip. Phoen. 634. Aristoph. Vesp. 875. Av. 1233. Thesm. 488. Pausan. I, 31, 3. c. not. Siebel. Eustath. p. 166. Stephan. Byz. s. v. Ἀγνιά.

quae intra pomeria sunt ἀγνιάς appellant] Cf. c. 7. § 15. Pollux IX, 35. Ἐντείχιος τόπος εἰς ὃν τείχους .. τὰ δὲ ἐνδον ἀγνιαι μὲν κατὰ ἑξοφῶντα καὶ καθ' Ὀμηρον.

Triviae] Cf. Varro L. L. VII, 16.

Diana est ab eo dicta Trivia, quod in trivio ponitur fere in oppidis Graecis; et Servius qui Virgillii verba (Aen. VII, 516.): Triviae longe lacus interpretatur: locus haud longe ab Aricia, in quo lacus est qui Speculum Dianae dicitur. Cf. Laurent. Lyd. III, 7: καὶ Τριῶδιτιν τὴν Ἐκίτην, οἰονεῖ τὴν Σελήνην οἱ ποιηταὶ καλοῦσι.

7. nomen .. quod est simile Θυγαίῳ] Cf. Cic. N. D. II, 27, 67. quod ab eundo nomen est ductum, ex quo transitiones perviae iani, foresque in liminibus profanarum aedium ianuae nominantur. Cf. Laurent. Lyd. IV, 2. Ὁ γε μὴν Δημόφιλος πρῶτον αὐτὸν βούλεται οἰκὸν καὶ πυλεῶνας κατασκευάσαι, καὶ ἀπὸ τῆς ἱανούας (θύρας) Ἰανουάριον ὀνομασθῆναι.

cum clavi et virga] Cf. Ovid. Fast. I, 99. Ille tenens baculum dextra, clavamque sinistra; Arnob. VI, 25, dentata illa qua insignitus est clavis. et ib. c. 26. ubi inter deorum attributa commemorantur claves et baculi. Suidas s. v. Ἰανουάριος: οἱ δὲ πλάττουσιν αὐτὸν ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ κλειῖδα κατέχοντα, ὥς ἀρχὴν τοῦ χρόνου καὶ ἀνοίξιν τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ θυγῶν. Laurent. Lyd. IV, 1. καὶ οἱ μὲν δίμορφον αὐτὸν μυθολογοῦσι, νῦν μὲν κλειῖς τῇ δεξιᾷ φέροντα. Creuzer. Symb. III, p. 590 sq. Boettiger. Id. I, p. 248 et 258.

portarum custos et rector viarum] i. e. Θυγαῖος καὶ Ἀγνιεύς, cf. §§ 2 et 6. Creuzer. III. p. 589.

8. Apollinem Ianum esse Dianamque Ianam] Cf. Varro R. R. I, 37, 3. Nunquam rure audivisti octavo Ianam [Iunam] et crescentem et contra senescentem? et quae crescente luna fieri oporteret, [et] tamen quae-

saepe *i* litterae causa decoris adponitur, *reditur redhibetur redintegratur* et similia. Ianum quidam solem demonstrari volunt, et 9 ideo geminum, quasi utriusque ianuae caelestis potentem, qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: invocarique primum, cum alicui deo res divina celebratur, ut per eum pateat ad illum cui immolatur accessus, quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse transmittat. Inde et simulachrum eius plerumque 10 fingitur manu dextera trecentorum et sinistra sexaginta et quinque numerum tenens ad demonstrandam anni dimensionem, quae praecipua est solis potestas. Alii mundum, id est caelum, esse 11

Edd. vicahgspdzb.]

littera (om. *i*) A. — *reditur* om. A. *ut reditur* Edd. 9. *per illum* G. — *ad illum deum i-g.* 10. Unde BG. — *dextra v-g.* — CCCLV coniecit Pontanus, qui adnotavit: „Est quidem haec anni perfecta dimensio, qualis a Caesare constituta. At quum Numa, qui simulachrum hoc dedicavit, CCCLV solummodo sciverit, malim cum Plinio legere, qui diserte lib. XXXIV. cap. 7. *trecentorum*, inquit, *quingenta quinque dierum nota*. Georgius tamen Codinus in Constantinopoli, *περὶ ἀγάλματος Ἰανναρίου*, cum Macrobio facit.“ Refragatur Gronovius. Vid. not. — *tercentorum* vl. — *retinens* s-bP. 11. *idem caelum*

dam melius fieri post octavo Ianam [lunam] quam ante? et Scalig. de vet. ann. Rom. in Graev. thes. VIII. p. 311., Crenzer. l. c. p. 592. Si *Iana* est *luna*, *Ianus* est *sol*. Cf. § 9. et Boettiger. Id. I. p. 247 sq.

9. *solem*] Cf. c. 17. § 42. Arnob. III, 29. *quem quidam ex vobis mundum, annum alii, solemque esse prodidere nonnulli.*

geminum, quasi utriusque ianuae caelestis potentem] Vid. not. ad c. 7. § 20. et ad h. c. § 6. Serv. ad Aen. VII. 610. *Quasi mundo ei duas facies dederunt, Orientis et Occidentis.* Isidor. Orig. VIII, 11, 37.

qui exoriens aperiat diem] Cf. Horat. Sat. II, 6, 20. *Matutine patet, seu Iane libentius audis.*

invocarique primum] Cf. § 3. *ut per eum pateat . . accessus*] „Hanc sententiam explicat Ovidius Fast. I, 173., ubi Ianus rogatus, cur sibi primo ferantur tura et merum: *Ut per me possis aditum, qui limina servo, Ad quoscunque voles, inquit, habere deos.*“ ZEUN. Cf. Arnob. III, 29. *quem . . viam vobis pandere deorum ad audientiam creditis*, et Serv. l. c. *Alii Ianum aerem credunt, et quia vocis genitor habeatur, idcirco mandari ei preces nostras ad deos perferendas.*

10. *fingitur manu dextera trecentorum et sinistra sexaginta et quinque numerum retinens*] Cf. Plin. N. H. XXXIV, 7 s. 16. *Ianus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis*

bellicae argumento colitur digitis ita figuratis, ut trecentorum sexaginta quinque dierum nota per significationem anni temporis et aevi esse deum indicaret. (Sic legendum esse probare studui in Sillig. ed. min. vol. V, p. 390., et Münchn. Gel. Anzeig. 1845. N. 218.) Suidas s. v. Ἰανναρίου: ἔτεροι δὲ τῇ δεξιᾷ τ', τῇ δὲ ἀριστερᾷ ἑξὲ κατέχοντα ὥσπερ τὸν ἐνιαυτόν. Laurent. Lyd. IV, 1. νῦν δὲ (μνηστολοῦσιν) τῇ μὲν δεξιᾷ τριακοσίας, τῇ δὲ ἐτέρᾳ ἐξήκοντα πέντε ψήφους ἀριθμοῦντα, ὥσπερ τὸν ἐνιαυτόν. Ad Plin. l. c. Harduinus ex Bedae libello de indigitatione tom. I. affert haecce: *ut unguis indicis et pollicis in manu dextera blando coniungantur amplexu, haec enim nota trecenta significat: sexaginta index pollicis superpositus in laeva manu: quinque demum in eadem manu anularis seu proximus a minimo erectus.* Gronovius corruptela in verbis illis Plinii adductus statnit, quotiens numerum dierum anni mutarent Romani, erexisse eos etiam novos Ianos digitorum positu pro ratione numerorum commutato, ut alium Ianum respexerit Plinius, alium Macrobius et cum eo Codinus. Consentit Boettiger. Id. I. p. 267 sq.

anni dimensionem] i. e. anni solaris, non illius quem Numa instituerat. Cf. c. 13. § 8 sq. Liv. I, 19, 6.

11. *mundum, id est caelum*] Vid.

voluerunt; Ianumque ab eundo dictum, quod mundus semper eat,
 [238]dum in orbem volvitur et ex se initium faciens in se refertur:
 unde et Cornificius Etymorum libro tertio: *Cicero*, inquit, *non Ia-*
 12 *num sed Eanum nominat, ab eundo*. Hinc et Phoenices in sacris
 imaginem eius exprimentes draconem linxerunt in orbem red-
 actum caudamque suam devorantem, ut appareat mundum et ex
 13 se ipso ali et in se revolvi. Ideo et apud nos in quattuor partes
 spectat, ut demonstrat simulachrum eius Faleris advectum. Ga-
 vius Bassus in eo libro quem de dis composuit Ianum bifrontem
 fingi ait, quasi superum atque inferum ianitorem: eundem qua-
 14 driformem, quasi universa climata maiestate complexum. Salio-

[Mss. ABGPS.

GS. — *cornificius ethymorum* A. 12. *mundum ex ipso ali* (om. et et se)
 S. — *ali* om. G. add. a sec. m. B. 13. *Ideo que* et S. — *demonstret*
 B a sec. m.; G. — *Phaleris* ca. *Phalaris* (in mg. „*Valeris*, opinor.“ h;
 g om. opinor). — *adiectum* v3. „In scripto erat *adactum*, quod alii co-
 gitabunt.“ Pont. At in A legitur *advectum*. — *Caius* (vel C) v-g. (h in
 mg. „*Gavius Bassus* ant.“) *Gavius* vult Meurs.; Sriverius defendit
Gavius. — *Bassus* add. a sec. m. G. — *quasi* ... *quadriformem* om. h.

not. ad Comm. I, 20, 8. et quae ex
 Arnobio et Servio attuli ad h. c. §
 9. Adde ex Serv. l. c.: *Alii Ian-*
num mundum accipiunt, cuius
caulae ideo in pace clausae sunt.
quod mundus undique clausus est.
 Ovid. Fast. I, 117 sqq.; Lydus de
 mens. IV, 2; Varro ap. Augustin.
 de civ. d. VII, 8. Mueller. Etrusk.
 II. p. 58. Vid. not. ad c. 7. § 20.

Ianumque ab eundo dictum] Cf.
 Serv. l. c. *Quidam Ianum Eanum*
dicunt ab eundo, eumque esse Mar-
tem.

Cicero] Vid. not. ad § 7.

12. *Phoenices* .. *draconem finxe-*
rant] Vid. quae de Oanne tradit
 Crenzerus I. p. 60. et III. p. 634.

13. *in quattuor partes spectat*] Cf. Suidas s. v. *Ἰανονάριος*: ἄγαλ-
 μα τετραμόρφον διὰ τὰς τέσ-
 σαρας τροπὰς. Laurent. Lyd.
 IV, 1. *ἔνθεν καὶ τετραμόρφον,*
ἀπὸ τῶν τεσσάρων τροπῶν, et
 Serv. ad Virg. Aen. VII, 607. *Ia-*
num sane apud aliquos bifrontem,
apud aliquos quadrifrontem esse
non mirum est. Nam alii eum diei
dominum voluit, in quo ortus est et
occasus: alii anni totius, quem in
quattuor tempora constat esse
divisum, et ib. ad v. 610. alii
quattuor (ei dederunt facies) se-
cundum quattuor partes mundi. Au-
 gustin. de civ. d. VII, 8. Cum vero
 eum faciunt *quadrifrontem et*
Ianum Geminum appellant, ad
quattuor mundi partes hoc interpre-

tantur. Isidor. Orig. VIII, 11, 37.
 Mueller. Etrusk. II. p. 39.

simulachrum eius Faleris advectum]
 Pontanum huc referenda esse pu-
 tantem verba Stephani de urbibus:
 Φάλαρα πόλις Θηταλίας, refutavit
 Zeunius subiiciens: „Servius [ad
 Virg. Aen. VII, 607.] quoque auctor
 est Ianum quadriformem ex Fali-
 cis (leg. *Faliscis*) [ed. Lion. *Pha-*
leris] Tusciae civitate captis in fo-
 rum transitorium Romam transla-
 tum fuisse. Quapropter existimo
 Macrobius scripsisse *FalerIs*.“ —
 Etiam Varro L. L. V, 162. habet
Faleris. Vid. not. Muellieri ad V, 33.
 De re vid. Merkel. ad Ovid. Fast.
 p. cccxxvii.

Gavius Bassus cet.] Cf. Laurent.
 Lyd. IV, 2. *Ὁ δὲ Γάϊος Βάσσος*
ἐν τῷ περὶ θεῶν δαίμονα αὐτὸν
εἶναι νομίζει τεταγμένον ἐπὶ τοῦ
ἀέρος, καὶ δι' αὐτοῦ τὰς τῶν
ἀνθρώπων εὐχὰς ἀναφέρεισθαι
τοῖς κρείττοσι. ταύτη δίμορφος εἶναι
λέγεται ἐκ τε τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐκ τε
τῆς πρὸς θεοὺς ὀψεως.

universa climata] Videtur spectare
 ad quattuor caeli regiones. Vid.
 supra et cf. Herodian. II, 11, 8.
Οὐδὲ τι ἦν γῆς μέρος ἢ κλίμα οὐ-
ρανοῦ ὅπου μὴ Ῥωμαῖοι τὴν ἀρ-
χὴν ἐξέτειναν.

14. *Saliorum*] Cf. Laurent. Lyd.
 IV, 2. *Ἀνοκαῖδενα πρυτάνεις πρὸς*
τοῦ Νομᾶ τοὺς καλουμένους Σα-
λίους ὀρισθῆναι φασιν, ὕμνοῦν-
τας τὸν Ἰανὸν κατὰ τὸν τῶν Ἰτα-
λικῶν μηνῶν ἀριθμὸν.

rum quoque antiquissimis carminibus deorum deus canitur. Marcus etiam Messala, Cn. Domitii in consulatu collega idemque per annos quinquaginta et quinque augur, de Iano ita incipit: *Qui cuncta fingit eademque regit, aquae terraeque vim ac naturam gravem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atque animae levem, in immensum in sublime fugientem, copulavit circumdato caelo: quae vis caeli maxima duas vis dispares conligavit.* In sacris quoque invocamus Ianum Geminum, Ianum Patrem, Ianum Iunonium, Ianum Consivium, Ianum Quirinum, Ianum Patultium et Clusivium. Cur Geminum invocemus, supra iam diximus: Patrem, quasi deorum deum: Iunonium, quasi non solum mensis Ianuarii sed mensium omnium ingressus tenentem; in ditione autem Iunonis sunt omnes Kalendae, unde et Varro libro quinto Rerum divinarum scribit Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas: Consivium a conserendo, id est a propagine ge-[239]

Edd. vicahgspdzb.]

14. Gnei B. — eque (sup. add. a) terraeque A. — dilabentem S. — animae lumen P. — immensum (om. in) i-bP. — vires i-g. 15. concicivum (s add. sup. prius c.) B. — pacultium A. petultium v1. patulcium s-b. — clausium v-g. 16. supra] § 9. — omnium mensium Gs-bP. — rerum humanarum Sv-g. — conservando (corr. in conserendo)

deorum deus] Cf. § 16. Merula ad Ennii fragmenta p. 82. scribi maluit *Divom Deus* propter fragmentum carminis Saliaris quod legitur apud Varron. L. L. VII. § 27. *Divum empta cante, divum deo supplicante.* Vid. Creuzer. III, p. 595.

Cn. Domitii in consulatu collega] „A. U. DCC [Varr. DCCI]. Vid. Ern. Clavis.“ ZEUN.

aquae terraeque vim ac naturam gravem] Cf. Comm. I, 22, 4 sqq. et II, 15, 16 sqq. et Ovid. Fast. I, 103 sqq., Varro ap. August. de civ. d. VII, 6.

duas vis] „Ἀρχαῖκῶς. Salust. III. Hist. [ap. Priscian. VI, 707.] *Ad-suetum ad omnes vis controversiarum.*“ Pont. Adde Lucret. II, 586. *multas vis*, et III, 266. *multae vis.*

16. Geminum] Bifrontem geminum dicit Macrobius, cf. § 9. et c. 7. § 20., ut qui geminam habeat faciem, cf. Ovid. Fast. I, 135; item Plinius l. c. ad § 10. Contra Augustinus et Isidorus II. cc. ad § 13. geminum dicunt quadrifrontem.

Patrem, quasi deorum deum] Cf. § 14. Gell. N. A. V, 12, 5., ubi Gronov. ex Lucil. Sat. I. adscripsit: *Ut nemo sit vestrum quin pater optimus divum cet.* Horat. Sat. II, 6, 20., Epist. I, 16, 59. Arnob. III, 29. Creuzer. III, p. 596 et 599.

Iunonium] Cf. c. 15. § 19. Serv.

ad Aen. VII, 610. *Idem Iunonius, inde pulchre Iuno portas aperire dicitur* (cf. ad II, 610). Creuzer. l. c. p. 617., ubi citatur Kopp. ad Mart. Cap. p. 19 sq.; Pellegr. l. c. p. 55. Merkel. ad Ovid. Fast. p. ccxxviii. hoc cognomen a Macrobio l. c. censet non recte referri ad kalendas Iunoni consecratas; vid. ib. p. ccxlii. Labeo ap. Laurent. Lyd. IV, 1. *Ἰουνώνιον, τούτέστιν ἀέριον.* in ditione Iunonis sunt omnes Kalendae] Cf. c. 15. § 19.

Varro libro quinto] Cf. Laur. Lyd. IV, 2. *Φροντήριος δὲ ἐν τῷ Περὶ ἀγαλμάτων .. οἶεται ... δῶδεκάβωμον εἶναι τὸν αὐτοῦ ναὸν κατὰ τὸν τῶν μηνῶν ἀριθμὸν.* Alia idem ibid. tribuit Varroni in libro XIII.

duodecim aras] P. Victor refert eas fuisse in regione urbis XIV.

Consivium] Creuzer. III. p. 494. confert Laur. Lyd. l. c. ὁ Λαβέων οὖν φησιν αὐτὸν καλεῖσθαι Ἰανὸν Κοσίβιον τούτέστιν βουλαῖον, et Plutarch. Romul. 13, 3. *Ὀνόμαζον δὲ τὸν θεὸν Κῶυσον, εἴτε βουλαῖον ὄντα .. εἴτε Ἰππειον Ποσειδῶ, et statuit Consivium significare et consulentem et marinum deum.* Ambrosch (üb. d. Rel.bücher d. R. p. 12). Laur. Lydi interpretationem refutans ad hominis ortum hoc cognomen refert, quod affert etiam ex Tertull. ad Nat. II, 11. Adde

neris humani quae Iano auctore conseritur: Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta quam Sabini curim vocant: Patultium et Clusivium, quia bello caulae eius patent, pace clauduntur. 17 Huius autem rei haec causa narratur. Cum bello Sabino quod virginum raptarum gratia commissum est Romani portam quae sub radicibus collis Viminalis erat, quae postea ex eventu Ianua-

[Mss. ABGPS.

A. — *id est propagine* (om. a) Sv1. — *a Iano* Av „2 Angl.“. — *quirinum* AB „2 Angl.“. *virinum* P7. — *curim* BGM3P6 (M1P2 a sec. m.). *curim* Edd. PM2. *curium* P5. *corin* M1 a p. m.; P7. *quirin* AS (R1 a p. m.; M1 in mg.). — *pacultium* A. *patulcium* s-bP. *atulcium* P7. — *clysivium* A. *clusivum* M23. *clusinium* H2. *clausium* i-g. — *caulae* ABPvs-zM13P27. *aulae* M2P56. *valvae* GSi-g. *portae* b. „Sic lege cum ed. vet.“ Zeun. 17. *autem* om. A. — *virginem raptarum causa* G. *raptarum virginum gratia* S. — *iuminalis* A. *Capitolini con-*

Aug. C. D. VII, 9. *Varro enumerare deos coepit a conceptione hominum, quorum numerum exorsus est a Iano. Ceterum conf. Opem Consiviam* III, 9, 4.

Quirinum] Cf. Laur. Lyd. l. c. *Κυρίνον, οἰονεῖ πρόμαχον*, et IV, 2. *φασὶ δὲ τὸν αὐτὸν καὶ ἔφορον τῶν ἐπὶ πόλεμον ὁρμώντων τυγχάνειν*. Hor. Carm. IV, 15, 9. *Ianum Quirini clausit*. Klausen. II. p. 714. Creuzer. l. c. p. 598. Buttmannus Mytholog. p. 90 sq. censet Ianum Quirinum fuisse heroem conditorem gentis Sabinae ut Romulum Quirinum Romanae. Pellegrino l. c. p. 45 sqq. ex Pap. Stat. Silv. V, 129. et ex inscriptione ap. Orell. 2244. coniicit Iano Quirino dedicata fuisse duodecim ancilia.

bellorum potentem] Vid. not. ad § 6.

hasta quam Sabini curim vocant] Cf. Ovid. Fast. II, 475 sq. *Sive quod hasta curis priscis est dicta Sabinis, Bellicus a telo venit in astra deus*. Festus ap. Paul. lib. III, p. 49. Muell. *Curis est Sabine hasta, unde Romulus Quirinus, quia eam ferebat, est dictus*, et s. v. *Coelibari hasta* ib. p. 62. et Kopp. ad Martian. II, 149.

Patultium et Clusivium] Cf. Ovid. Fast. I, 129 sq. *modo namque Patulcius idem, Et modo sacrificio Clusius ore vocor*. Serv. ad Virg. Aen. VII, 610. *Alii Clusivium dicunt, alii Patulcium, quod patendarum portarum habeat potestatem*. Labeo ap. Laur. Lyd. l. c. *Κλονσίβιον ἀντὶ τοῦ ὀδίαϊον, .. Πατούλκιον καὶ Κλούσιον, οἰονεῖ θυρεόν*. Etiam Iuppiter dicitur

Patulcius et Iuno Patulcia, vid. Forcell. s. h. v.

caulae] Vid. Serv. l. c. ad § 11. Praeterea haec vox valde usitata est Lucretio, cf. II, 950; III, 256, 702, 707; IV, 624, 664; VI, 839. Varro L. L. V, 20. et Festus p. 46. Muell. docent caulas dictas esse a cavo.

pace clauduntur] Servius ad Virg. Aen. I, 291. refert ter clausum esse Iani templum, primum regnante Numa, tum post bellum Punicum secundum (Varro L. L. V, 164. ait: *Tito Manlio consule bello Carthaginiensi primo confecto*), tertium post bellum Actiacum. Cf. Ael. Lamprid. Commod. c. 16. Iul. Capitolin. Gord. c. 26. Procop. Bell. Goth. I, 25, p. 122. Dind.

17. *haec causa narratur*] Cf. Ovid. Fast. I, 263 sqq. Serv. l. c. (cf. ad VII, 610. et ad VIII, 361. et Varro L. L. V, 156. s. v. *Lautolae*). De Niebuhrii coniectura (Roem. Gesch. I. p. 324) egerunt Becker. Handb. I, p. 118 sq. et Merkel. p. cxviii.

portam quae sub radicibus collis Viminalis erat] Errasse videtur Macrobius. Merkel. p. lxxxv. refert Bunsenium in descript. Urb. I, p. 145. Nibhyi secutum opinionem ab aliena manu profecta censere verba quae .. erat. Idem p. cxix. Macrobius ait minus accurate loqui, incredibile enim esse vetus Romuli pomoerium eo usque pertigisse. Becker. l. c. p. 118 sq. et p. 254 sq. portam illam statuit non fuisse portam urbis, sed fuisse sitam in media urbe, in Argileto, ad forum Romanum, et unum idemque fuisse templum Iani Gemini illamque

lis vocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes ruebant: postquam est clausa, mox sponte patefacta est: cumque iterum ac tertio idem contigisset, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, custodes steterunt: cumque ex alia parte acerrimo praelio certaretur, subito fama pertulit fusos a Tatio nostros. Quam ob causam Romani qui aditum tuebantur territi profu-
gerunt: cumque Sabini per portam patentem irrupturi essent, fer-
tur ex aede Iani per hanc portam magnam vim torrentium undis
scatentibus erupisse, multasque perduellium catervas aut exustas
ferventi aqua aut devoratas rapida voragine deperisse. Ea re pla-
citum, ut belli tempore, velut ad urbis auxilium profecto deo, fo-
res reserarentur. Haec de Iano.

X. Sed, ut ad Saturnalia revertamur, bellum Saturnalibus 1
sumere nefas habitum, poenas a nocente isdem diebus exigere[240]
piaculare est. Apud maiores nostros Saturnalia die uno finieban- 2
tur, qui erat a. d. quartum decimum Kalendas Ianuarias: sed

Edd. vicahgspdz.]

Hartung. Relig. d. Roem. II, p. 224. — *ruebant* ABGs-zM123. *irru-
ebant* Sv-gbP. „Recte. Sic postea irrupturi.“ Zeun. — *ex altera parte*
vc-g. 18. *fugerunt* (pro add. ab al. m.) A. — *per totam* BG. —
ex sede B. — *exustas* B. — *exustas ferventi aut om. dz.* — *deperisse* Edd.

X. Caput X. Quo die Saturnalia celebrari consueverint, et quod primo
uno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata. ch-b. — *ut .. reverta-
mur*] cf. c. 7. §§ 18-37. — *ut om. G.* — *a nocentibus* P. 2. *ad quar-*

portam. At Macrobius certe distin-
guit aedem et portam, cum § 18.
dicat: *ex aede Iani per hanc por-
tam.*

ex eventu] Cf. c. 6. § 30. *eventu*
tali.

Ianualis vocata est] Cf. Varro L.
L. V, 164: *Praeterea intra muros*
video portas dici. . . 165. Tertia est
Ianualis dicta ab Iano, et ideo ibi
positum Iani signum et ius institut-
um a Pompilio, ut scribit in Anna-
libus Piso, ut sit aperta semper nisi
quom bellum sit nusquam.

mox sponte patefacta est] Contra
apud Augustin. de civ. d. III, 13.
legitur: *Clausisque portis se tueban-*
tur. Quibus dolo apertis admis-
sisque hostibus intra moenia cet. I-
anum Geminum sua sponte apertum
esse prodidit Ael. Lamprid. Com-
mod. c. 16.

18. *undis scatentibus*] Cf. Ovid.
Fast. I, 269 sq. *Oraque, qua pollens*
ope sum, fontana reclusi, Sumque
repentinis ei aculatus aquas.
Servius ad Virgil. Aen. I, 291. *alii*
dicunt Romulo contra Sabinos pug-
nante, quum in eo esset ut vincere-
tur, calidam aquam ex eodem
loco erupisse, quae fugavit exer-
citum Sabinorum.

multas perduellium catervas] Cf.
c. 6. § 22. *copiosae matrumfami-*
lias catervae. — Ceterum cf.
Gaius in Dig. L, 16, 234. *Quos nos*
hostes vocamus, eos veteres per-
duelles vocabant, et Cic. de off. I,
12, 37.

velut ad urbis auxilium profecto
deo] Aliter Servius ad Virg. VII,
610: *ad auxilium petendum ut pa-*
teant.

X, 1. *bellum Saturnalibus sumere*
nefas habitum] Cf. c. 16. § 16. *die-*
bus Saturnaliorum . . . nefas est
praelium sumere. Salust. lug. 20,
5. *prius tamen omnia pati decrevit*
quam bellum sumere, et 83, 1.
Omne bellum sumi facile, ceterum
aegerrime desinere. Suet. Caes. 60.
Proelia non tantum destinato sed ex
occasione sumebat.

2. *Saturnalia die uno finiebantur*
Cf. Liv. II, 21, 2. *Saturnalia insti-*
tutus festus dies, et XXII, 1, 19.
postremo Decembri iam mense ad
aedem Saturni Romae immolatum
est, lectisterniumque imperatum . . et
convivium publicum: ac per urbem
Saturnalia diem ac noctem clama-
tum, populusque eum diem festum
habere ac servare in perpetuum ius-
sus. Varro L. L. VI, 22. *Satur-*

postquam C. Caesar huic mensi duos addixit dies, sexto decimo coepta celebrari. Ea re factum est ut, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique a C. Caesare inserto die et alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur: licet et apud veteres opinio fuerit septem diebus peragi Saturnalia, si opinio vocanda est quae idoneis firmatur auctoribus. Novius enim, Atellanarum probatissimus scriptor, ait:

Olim expectata veniunt septem Saturnalia.

Mummius quoque, qui post Novium et Pomponium diu iacentem artem Atellaniam suscitavit: *Nostri, inquit, maiores, velut bene multa instituere, hoc optime. A frigore fecere summo dies septem Saturnalia.* Sed Mallius ait eos qui se, ut supra diximus, Saturni nomine et religione defenderant per triduum festos instituisse dies et Saturnalia vocavisse: *unde et Augustus huius, inquit, rei opinionem secutus in legibus iudiciariis triduo servari ferias iussit.* Masurius et alii uno die, id est quarto decimo Kalendas Ianuarias fuisse Saturnalia crediderunt: quorum sententiam Fenestella confirmat, dicens Aemiliam virginem XV. Kal. Ianuar.

[Mss. ABGPS.

tum Mss. v-g. — *concesar* (sup. *gaius*, infra quoque) A. — *addixit* AB GSH2 „2 Angl.“. *addidit* Edd. P. — X^o V^o S. — *incerto* A. — *veteri* G. 3. *probatissimus Atellanarum* Edd. P. — *Mumius* P7. *Muminius* M. *Memmius* s-bP. „Sic lego. Eius meminerant Agellius lib. XIX. cap. 9. et Nonius Clivus.“ Meurs. „*Gaius* sive C. *Memmius* citatur de triumpho Luculli a Servio ad Virgil. Aen. IV, 261.“ Pont. — et *Pomponium* om. BGH2. — *facere* B (G a p. m.) P6 N. 4. *supra*] c. 7. § 27. — *saturnino nomine* G. — *defenderent* G. — *vocas* A. a p. m. — *huius rei, inquit* s-bP. — *ferias servari* v-g. 5. *decimo quarto a. — ianuarii affuisse* v-g. — *Fenestella sententiam* S. — *decimo quinto cha. — Kal. ianuar.* B. *Kalendarum ianuariarum* Av3-bPS (G a sec. m.).

naliam dicta ab Saturno, quod eo die feriae eius, ut post diem tertium Opalia Opis.

huic mensi duos addixit dies] Cf. c. 14. § 9. *Decembri vero (Caesar dedit) quartum et tertium Kalendas Ianuarias.* — Ex librorum mss. auctoritate scripsi *addixit*, licet infra § 23. legatur: *ex adiectis a Caesare huic mensi diebus*, non tam quod ibid. legitur: *quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit*, quam quod Sueton. Aug. 32. *ad tres iudicum decurias, inquit, quartam addixit ex inferiore censu.*

sexto decimo coepta celebrari] „In Calendario, inquit Harduinus ad Plin. XIX, 34., rustico apud Gruterum pag. 133. die XVI. Kalendas Ianuarias assignantur Saturnalia.“ ZEUN.

a C. Caesare inserto die] immo eo die quo celebranda erant mense duobus diebus a Caesare insertis aucto.

septem diebus peragi Saturnalia]

Cf. Lucian. Saturnal. 2. ἐπὶ τὰ μὲν ἡμερῶν ἢ πᾶσα βασιλεία, .. ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς ἐπὶ σπονδαῖον μὲν οὐδὲ ἀγοραῖον διοικήσασθαι μοι συγκεχώρηται, πίνειν δὲ cet.

3. *A frigore .. summo*] i. e. illo tempore quo summum est frigus. De metro adhuc dubito.

4. *in legibus iudiciariis*] Hae cui anno sint assignandae non constat. Infra § 23. idem constitutum esse dicitur ex edicto Augusti, quod Merkel. p. iv. ad edictum pontificium refert, indeque concludit non ante annum u. c. DCCXLI., quo anno pontificatus maximus ad Augustum deferretur, hoc fieri potuisse.

5. *Aemiliam virginem*] Hoc iudicium commemorat Plutarch. Quaest. Rom. c. 83. et Asconius in Milon. § 32. p. 46. Or.: Quo tempore Sex. Peducaeus tribunus plebis (a. u. c. DCXXXIX.) crimatus est L. Metellum Pontificem Maximum totumque collegium pontificum male iudi-

esse damnatam. Quo die si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adiecit: *Sequebantur eum diem Saturnalia*. Mox ait: *Postero autem die, qui fuit tertius decimus Kalendarum Ianuariae, Liciniam virginem ut causam diceret iussam*: ex[241] quo ostendit XIII. Kal. Ianuar. profectum esse. Duodecimo vero 7 feriae sunt divae Angeroniae, cui pontifices in sacello Volupiae sacrum faciunt: quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac sollicitudines animorum propitiata depellat. Masurius 8

Edd. vicahgspdz.]

cal. ianuariarum S. Kalendarum Ianuarium G a p. m.; vl. — si om. S.

6. adiecit B. adiecit (G ex corr.; A del. c) Edd. PS. — qui fuit tertio decimo cal. SM. qui fuit decimus tertius cal. cah. — Liciniam Edd. Luciniam Mss. et P6M. — XIII. ABGvi. decimo tertio c-g. tertio decimo s-zS (cf. c. 11. § 50.). tertium decimum bP. „Haut dubie sic debet legi. Error (tertio decimo) est ortus ex scribendi compendio per incuriam aut inscitiam librariorum.“ Zeun. — Kalendarum Ianuariae AG. Kalendas (om. Ianuar.) vi. Kalendarum (om. Ianuar.) c-b BPS. — profectum AGP. — esse post tredecimum diem kalendarum ianuariarum. Duo decimo. G. 7. angoriae P. — angoniam B. — animorum sollicitudines Edd. P. 8. Massurius addicit (A

casae de incesto virginum Vestalium, quod unam modo Aemiliam damnaverat, absolverat autem duas, Marciam et Liciniam (cf. § 6.), populus L. Cassium creavit, qui de iisdem virginibus quaereret: isque et utraque eas et praeterea complures alias . . . damnavit. Cf. Supplem. in Liv. LXIII, 7, 8, 11. De gente Aemilia conf. Klausen. Aen. p. 972.

nec] Idem, ut saepius, significat ac ne . . . quidem. Cf. prolegg. p. xli.

6. Kalendarum Ianuariae] Idem casus legitur et supra (§ 5.) in plerisque libris mss. et infra (§ 14.) in omnibus. Et hoc loco et § 14. consensus eorum me adduxit ut nihil mutarem, licet non ignorem hanc constructionem nulla praeter libros mss. niti auctoritate: sed paulo supra et infra malui recipere compendium scripturae quod priore quidem loco ex cod. B enotavi. Vide tamen Solin. l. c. ad § 7.

Liciniam] Hanc defendisse L. Licinium Crassum, quum annos XXVII. natus esset, retulit Cicero Brut. 43. § 160. Vid. not. ad § 5. Scripturam Luciniam, quae est in libris mss. omnibus, nolui recipere, quia nemo usquam, quod sciam, sic scripsit notae illius gentis Romanae nomen.

7. feriae sunt divae Angeroniae] Cf. Varro L. L. VI, 23. Angeronalia ab Angerona quod sacrificium fit in curia Acculeia et quous

feriae publicae is dies, et Festus ap. Paul. lib. 1. p. 17. Angeronae deae sacra a Romanis instituta sunt, quum angina omne genus animalium consumeretur, cuius festa Angeronalia dicebantur. Plin. N. H. III, 5. s. 9. § 65. Sill. Namque diva Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. Kalend. Ianuarii, ore obligato obsignatoque simulacrum habet. Haec excerptis Solinus I, p. 1. C., nisi quod minus recte scripsit: Inter antiquissimas sane religiones sacellum colitur Angeronae, cui sacrificatur ante diem duodecimum Kalendarum Ianuariae, Macrobius ipse III, 9, 4. deam nominat Angeronam, ubi vid. not., et praeterea Salmas. Exerc. Plin. p. 6 sq. et Creuzer. III, p. 714., ubi citantur Saxe de dea Angerona Traiect. 1766., Kopp. ad Mart. Cap. p. 19., Hartung. II, p. 247., Pauly Real-Encyclop. vol. I. p. 481 sq., Boettiger. Kl. Schriften III, p. 288 sqq., cui Plinium potissimum sequenti assentitur Creuzerus. Hartung. l. c. censet os obligatum fuisse ne ederentur mali ominis voces.

in sacello Volupiae] Cf. § 8. in ara Volupiae; Varro L. L. V, 34, § 164. Alteram (intra muros portam video) Romanulam ab Roma dictam, quae habet gradus in Nova via ad Volupiae sacellum (vid. Becker. Handb. I, p. 114.), Augustin. de civ. d. IV, 8. Volupiae,

adicit simulachrum huius deae ore obligato atque signato in ara Volupiae propterea collocatum, quod qui suos dolores anxietatesque dissimulant perveniant patientiae beneficio ad maximam voluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deae dicit, quod populus Romanus morbo qui angina dicitur praemisso voto sit liberatus. Undecimo autem Kalendas feriae sunt Laribus dedicatae, quibus aedem bello Antiochi Aemilius Regillus praetor in campo Martio curandam vovit. Decimo Kalendas feriae sunt Iovis quae appellantur Larentinalia: de quibus, quia fabulari libet, haec fere opiniones sunt. Ferunt enim regnante Anco aedituum Herculis per ferias otiantem deum tesseris provocasse ipso utriusque manum tuente, adiecta conditione, ut victus coena scortoque

[Mss. ABGPS.

altero s eraso) P6. — *alligato* P. — *colligatum* P. 9. *anginia* ABv1M. 10. *Calendarum* c-g. — *Laribus consecratae* s-bP. — *eodem bello* v1. — *antiochiae millius regillus* ABGS. *Antiochiae Aemilius Regilius* v-g. — *vovit* (sup. vel fovet) B. 11. *Laurentinalia* (B sup. lin.) M3H1. — *quis* (sup. quia) G. — *haec fere sunt opiniones* SH2. *haec sunt opiniones* (om. fere) v-g. 12. *laterculis vel abacis tesseris* G (cf. c. 5. § 11.). — *ipse* (sup. o) G. — *multaretur* .. La-

quae a voluptate appellata est, et 11. de voluptate Volupia.

8. ore obligato atque signato] Cf. III, 9, 4.; Plin. et Solin. II. cc.

9. angina] Cf. Fest. I. c.

10. Laribus .. quibus aedem .. Aemilius Regillus .. curandam vovit] Cf. Liv. XL, 52, 4. Idem (M. Aemilius) dedicavit aedem Larium Permarinum in Campo. Voverat eam annis undecim ante L. Aemilius Regillus navali proelio adversus praefectos regis Antiochi, cet. Vid. Hertzberg. p. 33 et 51. Creuzer. III. p. 564. Kopp. ad Martian. II. § 155. — In Campo Martio curandam idem valet ac: quam in Campo Martio aedificandam esset curaturus.

11. feriae sunt Iovis] Cf. § 15.

Larentinalia] Cf. Varro L. L. VI, 3. § 23. Larentinal, quem diem quidam in scribendo Larentalia appellant, ab Acca Larentia nominatus cet. Larentalia scribit Ovid. Fast. III, 57., quam scripturam apud Macrobius quoque censet praeferendam Zeunius. Sed Lactantius I, 20, 4. habet Larentinalia. Vid. Hartung. II. p. 146. Hertzberg. p. 37 sq.

haec fere opiniones sunt] „Sed Antias historicus apud Gellium lib. IV. cap. 7. [§ 6 sqq.] scribit istam meretricem testamento vel Romulum ipsum vel populum R. bonis

suis heredem fecisse, adeoque a flamine Quirinali sacrificium ei publice factum esse, et diem e nomine eius in fastos additum. Lactantius vero I, 20. [§ 5.] praeter Larentiam Faustuli uxorem et Floram, quae meretrices immortalitatem fuerint consecutae, etiam Faulam memorat [cf. Plutarch. Qu. R. 35. τῇ δὲ ἑτέρᾳ Λαρεντία Φαβόλαν ἐπίκλησιν εἶναι λέγουσιν.], quam ex auctoritate Verrii Herculis scortum fuisse ait. Alteram vero sententiam, quae probabilior esse videtur, qua Acca Larentia Faustuli uxor et Romuli Remique nutrix intelligitur, etiam tuentur Sabinus Massurius apud Gellium I. I. [§ 8.], Ovidius [Fast. III, 55.], Lactantius [I. c. § 2.], atque Plinius N. H. XVIII. 2., qui de adoptione Romuli fratribusque Arvalibus fere eadem tradit quae Massurius.“ ZEUN.

12. ipso utriusque manum tuente] i. e. utriusque in iaciendo vice fungente. Manus significat apud Sueton. Aug. 72. pecuniam post infelicem iactum solvendam. Cf. Augustin. de civ. d. VI, 7. lusit tesseris secum utraque manu alternante, in una constituens Herculem, in altera se ipsum. Melius Plutarch. Quaest. Rom. c. 35. τὴν μὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τὴν δὲ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ βάλων, et Romul. c. 5. τὰς μὲν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ τιθεῖς, τὰς δ' ὑπὲρ αὐτοῦ ψήφους.

multaretur. Victore itaque Hercule illam Accam Larentiam, no- 13
bilissimum id temporis scortum, intra aedem inclusisse cum coena,
eamque postero die distulisse rumore, quod post concubitum
dei accepisset munus, ne commodum primae occasionis, cum se
domum reciperet, offerendae aspernaretur. Evenisse itaque, ut 14
egressa templo mox a Carutio capto eius pulchritudine conpella-
retur: cuius voluntatem secuta adsumptaque nuptiis post obitum
viri omnium bonorum eius facta compos, cum decederet, popu- [242]
lum Romanum nuncupavit heredem. Et ideo ab Anco in Vela- 15
bro loco celeberrimo urbis sepulta est, ac sollemne sacrificium

Edd. vicahgspdz.]

rentiam om. P. 13. laurentiam G (B sup. lin.). — nobilissimum id
tempus vl. nob. per id tempus v-gb. per id tempus nobilissimum s-z.
— eumque (sup. add. a). — nec commodum Ps-z „Locus hiulcus et
corruptus esse videtur. Forte emendatur ita, ut particula nec mutetur
in ne, quae lectio iam reperitur in ed. Colon., et post accepisset pute-
mus excidisse, ob similitudinem praecedentis syllabae, particulam ut.
Caeterum si cui videatur post munus reponendum esse hanc vocem aut
responsum, per me facile licet, quamquam hoc non opus esse arbitror
propterea quod ἔλλειπτικῶς facile intelligi potest.“ ZEUN. 14. mox
templo v3-g. mox templa vl. — Carucio s-bP. carvatio S. — sumpta-
que v-g. 15. belabro A. — sculpta est v-g. (g in mg.: „qui poste-

13. Accam Larentiam] „Alii Lau-
rentiam per diphthongum scribunt,
ut Plin. l. c., Varro l. c. et Diony-
sius Hal. A. R. I, 84. et 87. secun-
dum receptam lectionem; alii vero
Larentiam per simplicem litteram,
ut Liv. I, 4., Ovid. l. c., Gellius l.
c., Lactantius l. c., Minuc. Felix
25, 9., Plutarchus ll. cc. et Lapi
codex Dionysii Hal. l. c. Utra ratio
igitur sit praefenda, nos igno-
rare fatemur.“ ZEUN. — Apud Var-
ronem nunc legitur Larentia, apud
Plinium et Dionysium idem in non-
nullis certe codicibus. Quamquam
ergo apud Augustinum l. c. legi-
tur Laurentinam, et infra §§ 16. et
17. complures libri mss. exhibent
Laurentiam, vix dubitandum est
quin Macrobius scripserit Laren-
tiam. Cf. Muell. Etr. II. p. 101 sq.

nobilissimum scortum] Cf. Augu-
stin. l. c. nobilissimam meretri-
cem. Liv. XXXIX, 9, 5. Scortum
nobile. Serv. ad Virg. Aen. VI,
758. Illustres. Hoc nomen notitiae
fuit, non meriti. Unde etiam in me-
retricibus invenitur. Nam et nobi-
les et illustres vocantur.

id temporis] Gronovius ad cap.
17. § 37. (ubi quidem id temporis
non pro adverbio ponitur) attulit
Minut. Fel. [2, 4.] id temporis, et
Arnob. lib. V. [c. 5.] illud tempo-
ris. Adde Cic. Cat. I, 4, 10, al.

quod . . accepisset] Vid. not. ad
Comm. I, 13, 18.

offerendae] Est verum participium
futuri passivi: occasionis se oblatu-
rae vel quae offerretur, qui usus
non nisi infimae Latini sermonis
aetatis est. Vid. Krüger. Gramm.
d. lat. Spr. p. 650. Not.

14. a Carutio] Apud Augustinum
l. c. nominatur Tarutius, quae scrip-
tura fide dignior est, cum Plutar-
chus ll. cc. habeat Ταρξούντιος vel
Ταρξούντιος, Varro l. c. § 24. com-
memoret Accas Tarentinas, et Gel-
lius l. c. cum Acca Larentia Caiam
Tarratiam. In verbis agros Tura-
cem Semurium (§ 16.) Hertzberg.
de diis patr. p. 40. censet latere
Turaciae nomen. Ciceronis fami-
liaris (cf. de div. II, 47, 98) fuit
L. Tarutius Firmanus, quem Soli-
nus c. 1. p. 2. D. vocat Lucium
Taruntium.

15. in Velabro loco celeberrimo ur-
bis sepulta est] „Velabrum, ait Ern.
in Clave, fuit planities inter Capito-
lium, Palatinum et Aventinum. Ci-
cero quoque Ep. I, 15. ad Brutum
hoc in loco Larentiam esse sepu-
ltam scribit: sed Varro istam mu-
lierem vocat Accam Taruntiam,
cuius ipse Gellius l. l. mentionem
facit.“ ZEUN. — Cf. Varro l. c. Hoc
sacrificium fit in Velabro, qua in
Novam viam exitur, ut aiunt qui-
dam, ad sepulcrum Accae, ut

eidem constitutum, quo dis Manibus eius per flaminem sacrificaretur, Iovique feriae consecratae, quod aestimaverunt antiqui animas a Iove dari et rursus post mortem eidem reddi. Cato ait Larentiam meretricio quaestu locupletatam post excessum suum populo Romano agros Turacem Semurium Lintirium et Solinium reliquisse, et ideo sepulchri magnificentia et annuae parentationis honore dignatam. Macer Historiarum libro primo Faustuli coniugem Accam Larentiam Romuli et Remi nutricem fuisse confirmat. Hanc regnante Romulo Carutio cuidam Tusco diviti denuptam auctamque hereditate viri: quam post Romulo, quem educasset, reliquit: et ab eo parentalia diemque festum causa pietatis statutum. Ex his ergo omnibus colligi potest et uno die Saturnalia fuisse et non nisi quarto decimo Kalendarum Ianuariarum celebrata: quo solo die apud aedem Saturni convivio dissoluto Saturnalia clamitabantur: qui dies nunc Opalibus inter Sa-

[Mss. ABGPS.

reriora leget, videbit legendum esse *sepulta est.*). — quod is A. quod dis S. quod diis G. — quia Edd. P. — existimaverunt BSv3-g. extimaverunt vl. 16. Larentiam om. P. laurentiam BGH2. — Romano om. dzb. — semmurium G. — lintirium BG. Litirium (gh in mg.) Bar. linterium ASM „Angl.“. Lincerium v-g. Lutirium s-bP. 17. laurentiam BGH2. — Carucio s-b. Tarutio H2. — quam primo vl. — pietatis causa v-gb. pietatis (om. causa) H. 18. decimo quarto c-g. — ianuarium i. — convivio soluto v-agb. solito h. „Camerarii et item ed. prisca.“ Pont. „Ed. Colon. habet solito, non male. Etenim, quamquam dissolutum a rei festivitate et hilaritate non est alienum: cum tamen auctor de tempore stato solemnem et definitum loquatur, mihi solito orationis seriei convenientius esse videtur. Hinc [§ 23.] solita celebrari.“ Zeun. Vid. not. — comitabantur A*. „An mittebantur, quomodo ludos committere? Aut remotior potius vox fuit scriptumque comissabantur,

quod ibi prope faciunt Diis Manibus Servilibus sacerdotes, qui uterque locus extra urbem antiquam fuit, non longe a porta Romanula. Cf. Plut. Rom. 5. et Becker. I, p. 492.

per flaminem] Dilem, puto, cum feriae sint Iovis.

quod aestimaverunt antiqui animas a Iove dari] Cf. Comm. I, 12, 2. Per has portas animae de caelo in terras meare et de terris in caelum remeare creduntur; et II, 17, 14. animae .. permittuntur .. ad naturae suae principia, quod est caelum, .. remeare. Hertzberg. p. 26. et p. 52. Mueller. Etrusk. II, p. 89.

16. Semurium] Hic ager commemoratur a Cicerone Phil. VI, 5, 14.

Solinium] Hoc nomen valde dubium esse dicit Mueller. Etrusk. II, p. 104.

annuae parentationis] Cf. § 15. sollempne sacrificium eidem constitutum.

17. Faustuli coniugem] Cf. Liv.

I, 4, 7. Ab eo (Faustulo) Larentiae uxori educandos latos.

Romulo .. reliquit] Plutarchus Qu. R. I. c. scripsit τῇ πόλει, Rom. I. c. τῷ δήμῳ, Augustin. I. c. populo Romano cf. § 14. Romulum Accae Larentiae filium sese dedisse Sabini Masurii verbis retulit Gellius VI, 7, 8.

18. Kalendarum Ianuariarum] Cf. § 6.

convivio dissoluto], „Dissolutus ἄσωτος hic est.“ Pont.

Saturnalia clamitabantur] „Livius XXII, 1. sub fin.: Convivium publicum, inquit, ac per urbem Saturnalia diem ac noctem clamatum [ubi in ed. Drakenb. interpungitur post publicum]. Convivium et Saturnalia clamare seu clamitare dicitur in praeconibus, qui voce satis clara ad convivium invitant, quod Saturnalibus solet celebrari. Sic apud Martialem [I, 49, 30.] occurrat conviva clamatus h. e. invitatus.“ ZEUN. — Ad invitationem hoc

turnalia deputatur, cum primum Saturno pariter et Opi fuerit ascriptus. Hanc autem deam Opem Saturni coniugem credide-19 runt, et ideo hoc mense Saturnalia itemque Opalia celebrari, quod Saturnus eiusque uxor tam frugum quam fructuum reperi- tores esse credantur: itaque omni iam fetu agrorum coacto ab hominibus hos deos coli quasi vitae cultioris auctores: quos 20 etiam nonnullis caelum ac terram esse persuasum est, Saturnum-[243] que a satu dictum, cuius causa de caelo est, et terram Opem, cuius ope humanae vitae alimenta quaeruntur, vel ab opere per quod fructus frugesque nascuntur. Huic deae sedentes vota con-21 cipiunt, terramque de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terram esse mortalibus adpetendam. Philochorus Saturno 22 et Opi primum in Attica statuisset aram Cecropem dicit, eosque deos pro Iove terraque coluisse, instituisseque ut patres familiarum et frugibus et fructibus iam coactis passim cum servis vescerentur cum quibus patientiam laboris in colendo rure toleraverant: delectari enim deum honore servorum contemplatu laboris. Hinc est quod ex instituto peregrino huic deo sacrum aperto ca-

Edd. vicahgspdz.]

vel. ut in Orthographicis scribendum praecipit Velius Longus, *comisabantur*? Super tota voce ita Festus: *Comisatio*, inquit, a vicis, quos Graeci κῶμος dicunt, appellatur: quibus in locis alii alios convictus causa invitabant. Glossae Latinae *comisatum*, ἐπὶ κῶμον; Graeci κῶμον *comisatum*, *comisatio*. Aristophanes Pluto (1040): εἰσὶν δ' ἐπὶ κῶμον βαδίζειν, quod ita vertunt, *videtur ad lascivum convivium ire.* Pont. „Non est quod de verbo *clamitabantur* dubitemus.“ Zeun. Vid. not. — *Saturni pariter z.* 19. *iam omni fetu G.* 20. *et terram Sv-g.* — *persuasum esse B.* 21. *et ipsam s-b.* — *terram matrem esse G.* *matrem esse terram s-b.* — *a mortalibus P.* 22. *instituto (om. ex) S (G add.*

referendum esse non putaverim, quum Livius l. c. dicat: *diem ac noctem clamatum*, et Martialis XI, 2, 5. *Clamant ecce mei: Io Saturnalia versus.*

qui dies nunc Opalibus .. deputatur] Cf. Varro L. L. VI, 3. § 22.: *Saturnalia dicta ab Saturno, quod eo die feriae eius, ut post diem tertium Opalia Opis.*

19. *Opem Saturni coniugem*] Cf. Varro L. L. V, 10. § 57. *Principes dei Caelum et Terra. Hi dei idem qui Aegypti Serapis et Isis .. Idem principes in Latio Saturnus et Ops.* Festus ap. Paul. lib. XIII, p. 187. Muell. *Opis dicta est coniux Saturni per quam voluerunt terram significari.* Orell. Inscr. 1507. *Locus adsignatus aedi Opis et Saturni.* Klausen. Aen. p. 861. Zeunius confert Cornutum de nat. deor. 6 et 7.

tam frugum quam fructuum reperi- tores] Cf. c. 7. § 24 sq., ubi vid. not. Ad agriculturam pertinet etiam cognomen *Consiviae*, quod

Opi datum esse dicitur III, 9, 4. Vid. etiam h. lib. c. 12. § 22.

quasi vitae cultioris auctores] Cf. c. 7. § 24. *quasi vitae melioris auctorem.*

20. *Saturnumque a satu dictum, cuius causa de caelo est*] Cf. c. 8. § 8. et Arnob. IV, 9. *Saturnum praesidem sativis.* Servius ad Virg. Georg. I, 21. refert a satione dictum esse *Satorem* deum.

cuius ope .. alimenta quaeruntur] Cf. Fest. l. c. *quia omnes opes humano generi terra tribuit.* Koppius ad Martian. I. § 72. adnotavit Orph. Hymn. XIII, 11. Εἰρήνην κατὰγονσα σὺν εὐόλοις κτεάτεσσι.

21. *terramque de industria tangunt*] Cf. III, 9, 12. *Cum Tellurem dicit manibus terram tangit.*

22. *in Attica*] Cf. c. 7. § 37.

ut patres familiarum .. passim cum servis vescerentur] Cf. c. 11. § 1. Cap. 24. § 23. *religiosae domus dicuntur prius famulos dapibus honorare.*

contemplatu laboris] Cf. c. 16. §

23 pite facimus. Abunde iam probasse nos aestimo Saturnalia uno tantum die, id est quarto decimo Kalendas, solita celebrari: sed post in triduum propagata, primum ex adiectis a Caesare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit: a sexto decimo igitur coepta in quartum
24 decimum desinunt, quo solo fieri ante consueverant. Sed Sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum et laetitiam religionis extendit.

XI. Tunc Evangelus: Hoc quidem, inquit, iam ferre non [244]possum, quod Praetextatus noster in ingenii sui pompam et ostentationem loquendi vel paulo ante honori alicuius dei adsignari voluit quod servi cum dominis vescerentur, quasi vero curent divina de servis aut sapiens quisquam domi suae contumeliam tam foedae societatis admittat, vel nunc Sigillaria, quae lusum reptanti adhuc infantiae oscillis fictilibus praebent, temptat officio religionis ascribere, et quia princeps religiosorum putatur, nonnulla iam et superstitionis admiscet, quasi vero nobis fas non sit Praetex-

[Mss. ABGPS. (Vinde a verbis *Iocone an serio*, c. 11. § 2.) ex a sec. m.). — operto G. 23. extimo vl. existimo Sv3-g. — decimo quarto c-g. — *Kalendarum* (vel *Cal.*) Edd. PS. — *prorogata* S. — *huic mense vi.* — *decimo sexto cah.* — *decimum quartum a* (ch XIII).

XI. Caput XI. Non esse contemnendam sortem servorum, cum et dii horum curam gerant, et multos ex his fideles, providos, fortes, et philosophos quoque fuisse constat. Tum Sigillariorum origo quae fuerit. ch-b.

1. noster ingenii (om. in) G. — paulo (om. vel) S. — paulo ante] c. 10. § 22. — cura sit diis tanta seu curent dii ulla coni. Zeun. — domui BG. — vel Sigillaria (om. nunc) s-z. — nunc] c. 10. § 24. — quae usum A. — sectilibus g in mg. — ut putatur A. — iam et APSvH2. et (om. iam) BGi-g „2 Angl.“. etiam s-g. — vero fas (om. nobis) S. —

31. aestimatu aetatis; II, 1, 6. admixtu voluptatis.

Hinc est quod . . huic deo sacrum aperto capite facimus.] A Pelasgis et ab Hercule hunc ritum derivat c. 8. § 2.

23. a Caesare] Praenomen C., quod bis additur supra § 2., a ple-risque codd. mss. c. 11 § 50. abest. ex edicto Augusti] Cf. § 4.

trium dierum ferias] „Et Caligula post, ut notat Suetonius, unum quoque adiecit, cap. 17. Et ut laetitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adiecit diem Saturnalibus, appellavitque Iuvenalem. Dio LX. quintum Saturnalium hunc credidit.“ PONT. — Dio Cassius LIX, 6. προγεπηύξησε, inquit, τὰς ἐλπίδας αὐτῶν τὰ τε Κρόνια ἐπὶ πάντε ἡμέρας ἑορτάζεσθαι κελύσσας cet., et LX, 25. τοῖς τε Κρονίοις τὴν πέμπτην ἡμέραν τὴν καταδειχθεῖσαν τε ὑπὸ τοῦ Γαΐου καὶ μετὰ τοῦτο καταλνθεῖσαν ἀπέδωκε. Quartum diem quis

addiderit non constat: Lipsius Saturn. Serm. I, 3, p. 17. censet quartum diem irrepsisse extremis annis Augusti. Cf. Merkel. ad Ovid. Fast. p. xx.

coepta] Cf. § 2. coepta celebrari.

24. Sigillariorum] Cf. c. 11. § 46 sqq.

in septem dies] Cf. § 3.

XI, 1. honori alicuius dei] i. e. honori ab aliquo deo servis tributo, cf. c. 10. § 22. delectari enim deum honore servorum.

quasi vero curent divina de servis] „Hic locus vel corruptus est et corrigendus (vid. app. crit.), vel, quod tutius et melius forte est, graecismi sunt statuendi, divina pro dii et de servis pro servos, ut θεῖα et προντίξεν περί.“ ZEUN. — Cf. c. 17. § 1. divina voluerunt.

oscillis fictilibus] Cf. § 48. et c. 7. § 31.

princeps religiosorum] Cf. c. 17. § 1. sacrorum omnium praesul.

tato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruissent, Prae-
textatus renidens: Superstitiosum me, Evangele, nec dignum cui
credatur existimes volo, nisi utriusque tibi rei fidem ratio adserta
monstraverit. Et, ut primum de servis loquamur, iocune an se-
rio putas esse hominum genus quod di immortales nec cura sua
nec providentia dignentur? An forte servos in hominum numero
esse non pateris? Audi igitur, quanta indignatio de servi sup-
plicio caelum penetraverit. Anno enim post Romam conditam 3
quadringsesimo septuagesimo quarto Autronius quidam Maxi-^[245]
mus servum suum verberatum patibuloque constrictum ante
spectaculi commissionem per circum egit: ob quam causam in-

Edd. vicahgspdzb.]

aliquando om. P. 2. nec indignum S. — aestimes s-h. — asserta
ratio Sv-g. — monstraverat (sup. add. i) B. — penetravit S. 3. Cap.
III. Historia Atronii de servo punito. v (i Cap III.). — quadringsesimo
septuagesimo quarto Mss v-gP6. „Alii“ Meurs quadrings. quadragésimo
quarto s-z. „Corrige CCLXIV. auctore Livio II, 36.“ Zeun. ducentesimo
sexagesimo quarto b. „Meliores“ Meurs. — Atronus Sv-g. — ob hanc

2. cum omnes exhorruissent] Cf.
c. 24. § 8.

renidens] Cf. I, 4, 4.
ratio adserta] sc. a me. Cf.
Comm. II, 5, 13. Et quia animo fa-
cilis inlabitur concepta ratio de-
scriptione quam sermone.

3. quadringsesimo septuagesimo
quarto] Cum eo loco, ubi haec re-
fert Livius, convenit sane numerus
quem proposuit Zeunius, CCLXIV.:
sed obsequor codicibus mss. Vid.
not. ad § 5.

Autronius quidam Maximus], Prae-
ter Livium [II, 36.] eandem rem
narrant Cicero Divinat. I, 26., Lac-
tant. Inst. II, 7. [§ 20 sqq.], Valer.
Max. I, 7, 4., August. Civ. D. IV,
26., Dionys. Hal. A. R. VII, [c. 68.],
Plutarch. in Coriol. p. 275. [c. 24.],
Arnob. VII, p. 244. [c. 39.]. — Dio-
nysio hic vocatur ἀνὴρ οὐκ ἀφα-
νής; Valerio et Livio [adde: Arno-
bio] quidam paterfamilias [Plutarch:
οἰκέτην τις αὐτοῦ . . ἐκέλευσεν ἐξά-
γειν δι' ἀγορᾶς μαστιγοῦντας, Ci-
cero: servus per circum . . ductus est,
Augustin.: in quodam scelerato qui . .
ad supplicium duci iussus est], Lac-
tantiō Atronus Maximus quidam,
ubi alii libb. legunt Autronius, alii
Atronus, alii Atonius. Sed Lip-
sius de cruce III, 3. Autronius
probandum esse censet.“ ZEUN.

patibuloque constrictum] „Patibu-
lum hic non differre a furca recte
iudicat Lipsius I. I. Nam Lactan-
tius, Valerius, Livius habent sub
furca et Cicero furcam ferens. Apud

Plautum occurrit [Mil. II, 4, 7.]
dispensis manibus patibulum habere,
item [Mostell. I, 1, 53.] ire patibu-
lato per vias etc.; cf. Lips. I. I.“
ZEUN. — Adde fragm. Plauti ap.
Non. III, 183. Patibulus (al. pati-
bulatus) ferat per urbem, deinde af-
figat cruci. Arnobius I. c. habet:
servum . . per Circi arcam mediam
transduxisse caesum virgis, et ex
more multasse post patibuli poena,
ubi patibulum ponitur pro cruce.
Quem morem confirmat Dio Cass.
LIV, 3. τινὰ δὲ ἕτερον (τῶν δού-
λων) διὰ τε τῆς ἀγορᾶς μέσης μετὰ
γρομμᾶτων τὴν αἰτίαν τῆς θανατώ-
σεως αὐτοῦ δηλοῦντων διαγαγόντος
καὶ μετὰ ταῦτα ἀνασταυρώ-
σαντος οὐκ ἠγανάκτησε. Plutar-
chus I. c. addit εἰτ' ἀποκτεῖναι,
Dionysius I. c. ἐπὶ τιμωρίᾳ θανά-
του, Valerius Max., Lactantius, Au-
gustinus II. cc. ad supplicium.

ante spectaculi commissionem] Cf.
II, 7, 9. Pontanus apud Valerium
Max. pro priusquam pompa ducere-
tur, quia in codd. nonnullis legitur
croma, coniecit legendum esse
acroama, sed Plutarchus I. c. ha-
bet: ἡ πομπὴ κατὰ τὴν ἡκολου-
θίῃ, idemque et Dionysius: πρὸ
τῆς πομπῆς, Livius: nondum com-
misso spectaculo, Cicero: qui (ludi)
antequam fierent, Augustin.: populo
spectante, Lactantius nihil eiusmodi.

Annio cuidam] „Super hominis
huius nomine inter auctores dis-
sensus est. Valerio, Livio, Plutar-
cho et Dionysio T. Latinus appel-

- dignatus Iuppiter Annio cuidam per quietem imperavit, ut senatui nuntiaret non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum.
- 4 Quo dissimulante filium ipsius mors repentina consumpsit, ac post secundam denuntiationem ob eandem negligentiam ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus est. Sic demum ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit, et vix consummato sermone sine mora recuperata bona valitudine curia pedibus egressus est. Ex senatus itaque consulto et Maenia lege ad propitiandum Iovem additus est illis Circensibus dies, isque instauratitius dictus est, non a patibulo, ut quidam putant, Graeco nomine ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, sed a redintegratione, ut Varroni placet,
- 6 qui *instaurare* ait esse instar novare. Vides, quanta de servo ad deorum summum cura pervenerit. Tibi autem unde in servos tantum et tam inane fastidium, quasi non ex isdem tibi et constant et alantur elementis eundemque spiritum ab eodem princi-

[Mss. ABGPSV.

causam v-g. — *senatu* v1. 4. *debilitatem corporis* S. — *ingressus* (sup. add. e) G. 5. *Maenia* AB. *menia* P5P6. „2 Angl.“ *moenia* GV. *Mevia* v-g. *Maevia* s-b. — *dies itaque* h. *dies is qui* s-bP. „Vetus, isque instauratitius.“ Pont.; at in A est *instauratitius*. — ἀποτοίς sed A. 6. *inane* A*BGVM123. „2 Angl.“ „Quod palato quidem non hebeti movendae sit salivae.“ Pont. *immane* Edd. PS. — *quasi non* ...

latur. Lactantius Inst. II, 8. [immo 7, 20. cf. 16, 11.] *Ti. Atinium* extulit, et amplectitur Pighius, qui antiquam et plebeiam ait familiam Atiniam. Certe Macrobianae scriptura parum ab hac Lactantii voce deviat, et corrupta potius censenda quam falsa.“ Pont. — Consentit Zeunius, qui recte dicit etiam apud Livium et Valerium reperiri *Ti. Atinium*, apud Ciceronem nonnisi quendam rusticum Romanum.

plenum crudelitatis admissum], „Elegantius alii scriptores rem exprimunt, non sibi placuisse ludis praesultorem [sic legitur apud Valerium et apud Lactantium: apud Ciceronem vel praesultorem vel praesulem, apud Livium vel praesultorem vel praesultatorem], Graece ὀρχηστὴν πρὸ τῆς πομπῆς.“ ZEUN.

4. *in subitam corporis debilitatem solutus est*] Cf. Polyb. XI, 24, 5. Σωματικῇ δυνάμει παραλελυμένος.

5. *Maenia lege*] Eo tempore quo haec facta esse refert Livius nullus memoratur Maenius tribunus plebis (cf. Real-Enc. IV. p. 1357.). Lex Maenia quam commemorat Cicero Brut. 14, 55. in id fere tempus incidit quod posuit Macrobius, nam lata est a. u. CCCCLXVI. (Cf. Orell. Onom. Tull. III. p. 215.)

Quid, si notior haec lex huic imposnit?

illis Circensibus] Cicero l. c.: Quum bello, inquit, Latino ludi votivi maximi primum fierent, Liv. l. c.: Ludi forte ex instauratone magni Roma parabantur, Valerius Max. l. c.: plebeiis ludis, Augustin. l. c.: ut ludi Romani instaurarentur. Apud Graecos scriptores non additur nomen ludorum. Merkel. ad Ovid. Fast. p. clx. de hoc loco agens: „De ludis magnis, inquit, sive Romanis“, quos quidem distinguit Witzschel., Real-Encycl. IV. p. 1208.

ἀπὸ τοῦ σταυροῦ] Vid. not. ad c. 8 § 6.

Varroni] Merkel. l. c. in Rerum divinarum lib. IX. haec censet inuisse.

instaurare ait esse instar novare] Cf. Festus p. 111. Muell. *Instaurari* ab instar dictum est, quum aliquid ad pristinam similitudinem reficitur.

6. *tam inane fastidium*] Pontanus confert Plaut. Mil. [IV, 6, 17.]: Ergo iste me metus macerat, quod ille fastidiosus est, et Pers. [I, 1.]: O quantum est in rebus inane, et Virg. [Aen. IV, 210.] *inania murmura*.

ex isdem elementis] Cf. c. 8. § 8.

pio carpant? Vis tu cogitare eos quos ius tuum vocas isdem se-7
minibus ortos eodem frui caelo, aequè vivere aequè mori? Servi
sunt? immo homines. Servi sunt? immo conservi, si cogitaveris
tantundem in utrosque licere fortunae. Tam tu illum videre libe-
rum potes, quam ille te servum. Nescis, qua aetate Hecuba ser-
vire coeperit, qua Croesus, qua Darei mater, qua Diogenes, qua
Plato ipse? Postremo quid ita nomen servitutis horremus? 8
Servus est quidem: sed necessitate, sed fortasse libero animo [246]
servus est. Hoc illi nocebit, si ostenderis quis non sit. Alius
libidini servit, alius avaritiae, alius ambitioni, omnes spei, omnes
timori. Et certe nulla servitus turpior quam voluntaria. At nos 9
iugo a fortuna inposito subiacentem tamquam miserum vilemque
calcamus: quod vero nos nostris cervicibus inserimus non patimur
reprehendi. Invenies inter servos aliquem pecunia fortiorem: in- 10
venies dominum spe lucri oscula alienorum servorum manibus in-
figentem: non ergo fortuna homines aestimabo sed moribus. Sibi
quisque dat mores: conditionem casus adsignat. Quemadmodum

Edd. vicahgspdz.]

(§ 15.) *tacebant*] Cf. Io. Saresb. VIII, 12. — *principe s-z.* „Haut dubie
legendum est cum ed. Colon. *principio*. Postulat enim sensus.“ Zeun.

7. *Vis tu ... aequè mori*] cf. Sen. Ep. 47. § 8. — *Servi ... conservi*
ib. § 1. — *in utroque S.* — *Tam ... servum*] Sen. l. c. § 8. — *Nescis ..*
Plato ipse] ib. § 10. — *coepit* Edd. — *darei* BSV (G eraso e et sup. scr. i)
Sen. l. c. *darii* AEd. PSar. — *Plato* BGi-gbPV; cf. § 41. *Platon* ASvs-z
Sen. l. c. 8. *Servus est .. voluntaria*] cf. Sen. l. c. § 14 et 15. —
sed fortasse liber animo. *Servus est*, interpungere et emendare voluit
Meurs. Sic legitur apud Sen. l. c.; sed idem postea habet *ostende* non
si ostenderis. Zeun. can. *nocebit? sed ostende sis*. 9. *peior* (sup. tur-
pior) G. 10. *oscula ... infigentem*] cf. Sen. l. c. § 11. — *aliorum*
Sar. — *Non ergo fortuna .. adsignat*] ib. § 13., ubi tamen legitur: non
ministeriis, et infra *ministeria casus adsignat*. — *Quemadmodum ...*

elementa universa quae mundo plenitudinem facerent. Zeunius confert
Comm. II, 12 et 13.

7. *Nescis qua aetate Hecuba servire coeperit* cet.] „Nam expugnata
Troia Hecubam servam sortitus esse traditur Ulysses. Dictys Cret. V,
13. De Croeso servo res satis nota est ex Herodoto [I, 86.] et Iustino
[I, 7.]. *Darii mater* fuit Sisygambis, quae ab Alexandro capta est.
Vid. Iustin. [XI, 9.], Arrian. [II, 11.] et Curt. [III, 11. 24.]. *Diogenem*
Cynicum, cum senex Aeginam navigaret, captum esse a piratis
venditumque in Creta Xeniali, qui illum Corinthum reduxerit filiisque
regendis praefecerit, narrat Laertius VI, 4, 29., Gellius II, 18 [9.
Adde Lactant. III, 25, 16.]. *Platonem* vero, postquam iterum Syra-
cusas venerit, a Dionysio minori Siculorum tyranno venditum esse
cuidam Anniceri, auctor est Olympiodorus in vita Platonis.“ ZEUN.

— De Platone vid. Diog. Laert. III, 14, 19. et Lactant. l. c.

8. *libero animo servus est*] „Conferatur hic Ciceronis paradoxon
[V.]: *Omnes sapientes liberos esse et stultos omnes servos*.“ ZEUN.

si ostenderis] Zeunius putavit aut hoc esse mutandum (Vid. app. crit.), aut *si* ex graecismo positum esse pro *an*. At omnia bene se habent, dummodo interpreteris: „hoc tum demum illi nocebit, si ostenderis“ cet.

omnes spei] Haec non leguntur apud Senecam, neque commendantur Iuvenalis X, 4 sq. verbis: *Quid enim ratione timemus Aut cupimus, ut vult Pontanus*. Namque illud *cupimus* non tam ad spem pertinet, quam ad libidinem, avaritiam, ambitionem.

10. *pecunia fortiorem*] Cf. Hor. Od. III, 3, 49 sq. *Aurum .. spernere fortior*.

Sibi quisque dat mores: conditio-

- stultus est qui empturus equum non ipsum inspicit sed stratum eius ac frenos, sic stultissimus est qui hominem aut ex veste aut ex conditione, quae nobis vestis modo circumdata est, aestimandum putat. Non est, mi Evangele, quod amicum tantum in foro et in curia quaeras. Si diligenter adtenderis, invenies et domi. Tu modo vive cum servo clementer: comiter quoque et in sermonem illum et nonnumquam in necessarium admitte consilium. Nam et maiores nostri omnem dominis invidiam, omnem servis contumeliam detrahentes, dominum *patremfamilias*, servos *familiares* appellaverunt. Colant ergo te potius servi tui, mihi crede, quam timeant. Dicit aliquis nunc me dominos de fastigio suo deicere, et quodammodo ad pileum servos vocare, quos debere dixi magis colere quam timere. Hoc qui senserit obliviscetur id [217] dominis parum non esse quod dis satis est. Deinde qui colitur [13] etiam amatur: non potest amor cum timore misceri. Unde putas adrogantissimum illud manasse proverbium quo iactatur *totidem hostes nobis esse quot servos*? Non habemus illos hostes sed facimus, cum in illos superbissimi contumeliosissimi crudelissimi sumus, et ad rabiem nos cogunt pervenire deliciae, ut quicquid [14] non ex voluntate respondit iram furoremque evocet. Domi enim nobis animos induimus tyrannorum, et non quantum decet, sed quantum licet, exercere volumus in servos. Nam, ut cetera cru-

[Mss. ABGPSV.]

putat] ib. § 14. — *conspicit* Sar. — *modo vestis nobis* Edd. *vestis modo nobis* Sen. l. c. 11. *Non est ... domi*] cf. Sen. l. c. § 14. — *quaeres* B (G sup. add. a). — *vive .. appellaverunt*] cf. Sen. l. c. § 11 sq. — *comiterque et S.* — *nostri maiores v-g.* 12. *Colant ... misceri*] cf. Sen. l. c. § 16 sq. — *servi tui potius G.* — *eicere (d add. a rec. m.) G.* — *debere magis dixi S.* — *Haec qui i-g.* — *non parum S. parum (om. non)* Sen. l. c. ante Fickertum, qui restituit *parum non.* — *et amatur S.*

13. *Unde .. servos* in vl adnectuntur antecedentibus non addito interrogationis signo. — *adrogantissimum ... sed facimus*] cf. Sen. l. c. § 3 sq. — *quod iactatur v-g.* — *nobis esse hostes G. nobis hostes esse Sv-g.* — *et ad rabiem ... evocet*] cf. Sen. l. c. § 17. — (non ex voluntate) non respondit B. *nobis respondet G. responderit S Sar. — provocet Sar.*

14. *Domini Bvc-g* (chg in mg. „Alias Domi.“). — *nobis om. vc-g.* — *nobis .. tyrannorum*] cf. Sen. l. c. — *quantum licet*] ib. § 10. *quantum libet*

nem casus adsignat] „Imo iuxta illud: Sui cuique mores fingunt fortunam [cf. Corn. Nep. Att. 11, 6. ibique Staveren.]. In Seneca est ministeria casus assignat. Epistol. 47.“ PONT. — „Suis ea cuique fingitur moribus inquit Cicero l. 1.“ ZEUN. — Cf. Plautus in Trinummio 11, 2, 86. *sapiens ipse fingit fortunam sibi.*

12. *ad pileum servos vocare*] Cf. praeter Senecam l. c. Liv. XXV, 32, 9; Sueton. Tib. 4.

Hoc qui senserit] „Seneca l. l. habet *Hoc qui dixerit*: melius, quia praecedit *dicit aliquis.*“ ZEUN.

13. *totidem hostes nobis esse quot servos*] Cf. praeter Senecam l. c.

Erasmi adagia Chil. II. cent. 3. adag. 31., et Festus p. 261. Muell. *Quot servi tot hostes in proverbio est, de quo Sennius Capito existimat errorem hominibus intervenisse praepostere plurimis enuntiationibus: vero enim similis esse dictum initio quot hostes tot servi.*

cum .. crudelissimi sumus] Fortasse Macrobius coniunctivum, quem sensus flagitat, non posuit quo manifestius significaret rem ita se habere. Sed vid. prolegg. p. xli.

14. *non quantum decet, sed quantum licet,*] Cf. Sen. de clem. I, 18, 1. *et in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat aequi bo-*

delitatis genera praeteream, sunt qui, dum se mensae copiis et aviditate distendunt, circumstantibus servis movere labra nec in hoc quidem, ut loquantur, licere permittunt: virga murmur omne conpescitur, et ne fortuita quidem verberibus excepta sunt: tussis sternutamentum singultus magno malo luitur. Sic fit ut isti de 15 domino loquantur quibus coram domino loqui non licet. At illi quibus non tantum praesentibus dominis sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere cervicem et periculum imminens in caput suum vertere: in conviviis loquebantur, sed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ser- 16 vili pectore virtutes recenseamus? Primus tibi Urbinus occurrat: qui cum iussus occidi in Reatino lateret, latebris proditis unus ex servis anulo eius et veste insignitus in cubiculo ad quod intruebant qui persequerentur pro domino iacuit, militibusque ingredientibus cervicem praebuit et ictum tamquam Urbinus excepit.[248] Urbinus postea restitutus monumentum ei fecit titulo scriptionis

Edd. vicahgspdzb.]

i-gb quod, „cum decet et licet non satis, uti sensus requirit, sibi opponantur“, probat Zeun. — ut .. praeteream] cf. Sen. l. c. § 4. — dum se ... tacebant (§ 15.)] ib. § 2 sq. — ne in hoc quidem c-g. — sine verberibus excepta v-gbV quod spreta Senecae auctoritate probat Zeun.

15. sermo erat v-g. — pro domino ABGScvicagH2. Sen. l. c. cum domino hs-bPV. — avertere „habet Seneca: non male.“ Zeun. 16. Urbinius e Valer. Max. legere voluit Meurs. Vid. not. — addito v-g.

nique natura, et ib. 2. quum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune ius animantium vetet.

dum se .. distendunt] Melius Seneca l. c.: ingenti aviditate onerat distentum ventrem. Idem in iis quae sequuntur habet ne in hoc quidem, ut loquantur, licet, ut pleonasmum licere permittunt non agnoscat. Vid. not. ad § 21.

nec ... quidem] Cf. Comm. I, 1, 4.

virga .. conpescitur] Pontanus confert Iuvenal. Sat. XIV. [63.] Vox domini fremit [al. furit] instantis virgamque tenentis.

ne fortuita quidem verberibus excepta sunt] i. e. non excepta sunt quin verberibus puniantur. Cf. Tac. Agric. 15. Nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. Si verberibus excipere h. l. idem esset quod verberibus caedere, ut vult Zeunius, non scribendum esset sine verberibus excepta sunt, ut ei placuit praecedentibus edd. vet., sed verberibus non sunt excepta.

tussis sternutamentum] Cf. Sen. de ira II, 25, 4. Quid enim est, cur tussis alicuius aut sternutamentum ... nos in rabiem agat?

15. isti .. illi] Sic Seneca suae aetatis servos opposuit priscis.

16. Urbinus] „Apud Appian. Civil. IV. [44.] et Valerium Maximum VI, 8, 6, ubi eadem narratio extat, dicitur Urbinius Panopion.“ ZEUN. — Immo apud Appianum dicitur Appius. Rem nullo posito nomine narraverunt Sen. de ben. III, 25., et Dio Cass. XLVII, 10.

cum iussus occidi in Reatino lateret cet.] Cf. Val. M. l. c. Qui cum ad dominum proscriptum occidendum domesticorum indicio certiores factos milites in Reatinam villam venisse cognoscat, commutata cum eo veste, permutato etiam anulo, .. se in cubiculum ac lectulum recipit et ut Panopionem occidi passus est. Etiam Seneca l. c. eum dicit fuisse proscriptum. Dio Cass. XLVII, 10. similia retulit non additis nominibus.

postea restitutus] rescissa sc. proscriptione.

titulo scriptionis .. adiecto] i. e. inscripto titulo, ut praestare videatur inscriptionis. Valer. Max. l. c. grato titulo. Minellius adnotavit: „Nam in sepulchro inscribi iussit: Hic positus qui pro domino sese obtulit hosti.“

- 17 qui tantum meritum loqueretur adiecto. Aesopus libertus Demosthenis conscius adulterii quod cum Iulia patronus admiserat tortus diutissime perseveravit non prodere patronum, donec aliis
 18 coarguentibus consciis Demosthenes ipse fateretur. Et ne aestimes ab uno facile celari posse secretum, Labienum ope libertorum latentem ut indicarent liberti nullo tormentorum genere compulsi sunt. Ac, ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptae quam ingenio debuisse, accipe servi in
 19 dominum benignitatem, cum ipse a domino puniretur. Antium enim Restionem proscriptum solumque nocte fugientem diripientibus bona eius aliis servus conpeditus inscripta fronte, cum post damnationem domini aliena esset misericordia solutus, fugientem persecutus est, hortatusque ne se timeret scientem contumeliam suam fortunae inputandam esse non domino, abditumque ministe-
 20 rio suo aluit. Cum deinde persequentes adesse sensisset, senem quem casus obtulit iugulavit et in constructam pyram coniecit: qua accensa occurrit eis qui Restionem quaerebant dicens damna-
 21 xarat: et fide habita Restio liberatus est. Caepionem quoque qui in Augusti necem fuerat animatus, postquam detecto scelere damnatus est, servus ad Tiberim in cista detulit, pervectumque Hostiam inde in agrum Laurentem ad patris villam nocturno iti-

[Mss. ABGPSV.

18. *extimes* vi. *existimes* Sc-gb. — *posse celari* S. — *indicaret* A. — *liberto* v. 19. *aliis servis* v. — *aliena esset solutus misericordia* S. *aliena esset solutus custodia* v-g. *aliena esset misericordia sequutus* P. — *inputandum* (sup. add a) G. 20. *instructam* (sup. con.) A. — *vexaverat* s-bP. 21. *Hostium* (sup. a) G.; cf. III, 16, 10. — *inde agrum* (om. in) P. — *ad villam patris* Edd. — *Tum is deinde* S. *Cumis*

17. *Demosthenis*] Quis ille fuerit Demosthenes Augusto aequalis, non constat.

cum Iulia] Cf. II, 5.

18. *Labienum*] Fortasse Qu. Attius Labienus est intelligendus, qui postquam cum P. Ventidio in Parthia pugnavit, per aliquod tempus latuit in Cilicia, cf. Dio Cass. XLVIII, 40. Alius certe est ille quem Appianus l. c. c. 26. proscriptum refert ipsum se tradidisse percussoribus. Vid. tamen Schweighaens. ad illum locum.

19. *Antium enim Restionem*] „Eandem servi fidem narrat Val. Max. [7.] et Appian. [c. 43.] l. l.“ ZEUN. — Adde Dion. Cass. l. c.

aliis] sc. *servis*. Cf. Val. Max. l. c.: *cum omnes domesticos circa rapinam et praedam occupatos videret, et: His, quorum felicius in domo status fuerat, lucro inten-*

conpeditus inscripta fronte] Dio l. c.: *στυγυατίας τις*, Val. l. c.: *servus*

ab eo vinculorum poena coercitus in-expiabilique litterarum nota per summam oris contumeliam inustus.

aliena . . misericordia] i. e. non ab ipso domino.

hortatusque . . abditumque] Alterum *que* abundat.

ministerio suo aluit] i. e. victum conquisivit atque apportavit.

20. *quam ipse vexarat*] Dicendum erat *vexavisset*, namque sunt ipsius servi verba. Vid. prolegg. p. xli.

21. *Caepionem*] Zeunius citat Sueton. Tib. 8. Vid. ibid. Octav. 19., Vellei. II, 91, 2. L. Murena et Fannius Caepio . . cum inissent occidendi Caesaris consilia, Dio Cass. LIV, 3., Sen. de brev. vit. 5, 4., de clem. I, 9, 5. Haakh. in Pauly Real-Enc. III, p. 422, 14. addit annum u. c. DCCXXXII.

qui in Augusti necem fuerat animatus] i. e. qui Augusti necandi consilium ceperat, cf. c. 4. § 10.

nere perduxit. Cumis deinde navigationis naufragio una expul-^[219]
sum dominum Neapoli dissimulanter occuluit: exceptusque a cen-
turiione nec pretio nec minis ut dominum proderet potuit adduci.
Asinio enim Pollione acerbe cogente Patavinos ut pecuniam et²²
arma conferrent, dominisque ob hoc latentibus, praemio servis
cum libertate proposito qui dominos suos proderent, constat ser-
vorum nullum victum praemio dominum prodidisse. Audi in ser-²³
vis non fidem tantum sed et facuudum bonae inventionis inge-
nium. Cum premeret obsidio Grumentum, servi relicta domina
ad hostes transfugerunt. Capto deinde oppido impetum in do-
mum habita conspiratione fecerunt et extraxerunt dominam vultu
poenam minante ac voce obviis adserente, quod tandem sibi data
esset copia crudelem dominam puniendi: raptamque quasi ad sup-
plicium obsequiis plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna²⁴
etiam magnanimitatem exitum mortis ludibrio praeferentem. C.

Edd. vicalhgsdpzb.]

de (om. inde) P. 22. dominis (om. que) B. 23. sed etiam S.
— foecundum c-bP. — obsidio om. P. — hac voce P. 24. etiam
om. P. — C. Vettium s-bPV. Cūg'tium B. Cuetium G. C. Vectium S

navigationis naufragio] Similis est pleonasmus ac § 14. licere permittunt. et c. 14. § 3. exordium .. ordinationis initurus.

22. cogente Patavinos ut pecuniam et arma conferrent] Videntur haec pertinere ad id quod memoriae tradidit Dio Cassius LV, 25. his verbis: Ἐπεὶ μηδεὶς πόρος ἀρέσκων τισὶν εὐρίσκετο, ἀλλὰ καὶ πάνν πάντες, ὅτι καὶ ἐξητεῖτο, ἐβάρυνοντο, ἐσήμεγεν ὁ Ἀνγούστος χρημάτων ... Ὡς δ' οὖν ταῦτά τε ἐλάχιστα πρὸς τὸ πλήθος τῶν ἀναλισκομένων ἦν, καὶ ἀθανάτου τινὸς εὐπορίας ἔδειτο, προσέταξε τοῖς βουλευταῖς ζητῆσαι πόρους ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑκαστον, καὶ τούτους ἐς βιβλία γράψαντας, δοῦναι οἱ διασκεψασθαι. Conf. etiam Vellei. II, 76, 2.

23. facundum bonae inventionis ingenium] Cf. Liv. XXVIII, 25, 14. ut ingenia humana sunt ad suam cuique levandam culpam nimio plus facunda; ubi Duckerus coniecit fecunda. Apud Livium adiectivum facundus suam magis retinuit vim, sed Macrobius non, ut oportet, a fando, sed a faciendo id videtur derivasse. Adde quod apud Plinium N. H. XXXVI, 10. s. 15. § 72. in bonis codicibus legitur: ingenio facundo (Bamb. facundi) Novi mathematici.

cum premeret obsidio Grumentum cet.] Eandem rem e Claudii Qua-

drigarii annalibus prodidit Seneca de benef. III, 23., ubi legitur cum obsideretur Grumentum, in veteribus quibusdam edd. Drumentum, et in aliis e Mureti coniectura Adrumantum, quod refert Pontanns, qui non recte adiecit in nonnullis editionibus male esse Cluentum. Videtur hoc inde natum esse quod pro C. Vettium infra editiones veteres habent Cluentium. Commemoratur Grumentum Lucaniae oppidum a Livio XXIII, 38, 10., et XXVII, 41, 1., a Plinio N. H. XIV, 6, s. 8. § 69 Sill., et Grumentini, incolae ib. III, 11, s. 15. § 98, ubi Harduinus adnotavit: „Γροῦμέντον Ptolemaeo in mediterraneis Lucanorum oppidis lib. III. cap. 1. et Straboni lib. VI, p. 254.“ Fortasse rem ipsam tangit Florus III, 18., ubi loquens de bello sociali: Ecce Ocriculum, inquit, ecce Grumentum .. caedibus ferro et igne vastantur.

quod .. sibi data esset copia] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

obsequiis] Plurali numero similiter usus est Plancus apud Cicero-nem ad fam. X, 11, 3.: Omnia ei obsequia polliceor, si modo rem publ. respicere volet.

24. in hac fortuna] i. e. apud servos, cf. §§ 10 et 30.

exitum mortis] Cf. Vellei. II, 7, 1. Hunc Ti. Gracchi liberi .. vitae mortisque habuere exitum.

C. Vettium Pelignum Italicensem]

Vettium Pelignum Italicensem comprehensum a cohortibus suis, ut Pompeio traderetur, servus eius occidit, ac se, ne domino su-
 25 perstes fieret, interemit. C. Gracchum ex Aventino fugientem Euporus servus vel, ut quidam tradunt, Philocrates, dum aliqua spes salutis erat indivulsus comes, qua potuit ratione tutatus est: super occisum deinde animam scissis proprio vulnere visceribus
 26 effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquam cum Hannibale conflixerat, saucium in equum servus inposuit et cete-
 27 ris deserentibus solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis
 [250] praestitisse viventibus: quid, quod in his quoque exigendae vindictae repperitur animositas? Nam Seleuci regis servus, cum serviret amico eius a quo dominus fuerat interemptus, coenantem in
 28 ultionem domini confodit. Quid, quod duas virtutes quae inter nobiles quoque unice clarae sunt in uno video fuisse mancipio, imperium regendi peritiam et imperium contempnendi magnani-
 29 mitatem? Anaxilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus. Is cum parvos relinqueret liberos, Micytho servo suo commendasse contentus est. Is tute-
 lam sancte gessit, imperiumque tam clementer optinuit, ut Rhegini a servo regi non dedignarentur. Perductis deinde in aeta-
 tem pueris et bona et imperium tradidit: ipse parvo viatico

[Mss. BGPSV.

(hg in mg.). cuectium A. Cluentium v-g. Eetium Bar. — ne Pom-
 peio v-gb. 25. c. graechum V. C. Graccum Gs-d (in z ex errore
 typogr. Graecum). „Corrige C. Gracchum, uti est in ed. Colon. et apud
 Valer. Max. VI, 8, 3.“ Zeun. Graccum (om. C.) A. — eoporus BG. eu-
 purus M. — velut quidam A. 26. publicum scipionem A. — Anni-
 bale v-z. 28. inter ignobiles H2. — unicae Svi. — fuisse om. P.
 29. Messenus A „2 Angl.“ — Micytho B. micyto G. Micytho Sv-g
 bP. mycytho V. mycithio (del. i) A. micitho s-z. — regina servo V.

Apud Senecam, qui de benef. III, 23, 4. eandem rem narravit, dicitur C. Vettius praetor Marsorum. Cognomen *Italicensis* ad bellum sociale pertinet, in quo qui contra Romam stabant, ut ait Velleius II, 16, 4., caput imperii sui Corfinium legerant atque appellarant *Italicam*, quo cum loco Kritzius confert Strab. V. p. 369. C. Almelov. et Diodor. Sic. Eclog. lib. XXXVII, 1. Tom. II. p. 539. ed. Wessel., se ipsos autem *Italicenses*, cf. de bello Alex. 53, 4.

25. C. Gracchum ex Aventino fugientem] Cf. praeter Valerium Maximum, quem citavit Zeunius, Velleium II, 6, 6., Florum III, 14., Appianum I, 26.

Euporus servus vel .. Philocrates] Euporum eum vocat Velleius l. c., Philocratem Valerius l. c., qui tamen addit: Euporum alii hunc vocitatum existimant.

26. P. Scipionem .. saucium in

equum servus inposuit] „Livius XXI, 46. [§ 10.] memorat eandem rem ex Coelio scriptore, sed ipse consulis servati decus mavult ad filium delegare.“ ZEUN. — Hoc facinus filio tribuunt etiam Valerius Maximus V, 4, 2., Seneca de ben. III, 33., Silius Ital. IV, 456., Polybius X, 3.

27. dominis praestitisse viventibus] Ex iis quae antecedunt, § 23 sq., intelligas fidem vel magnanimitatem: nam praestitisse pro praesto fuisse positum esse nemo crediderit.

eius] i. e. Seleuci. Hoc moneo, ne quis hoc pronomen iungat proxime sequenti pronomini relativo quo, quod pertinet ad amico. Amicus ille fuit Ptolemaeus Ceraunus; cf. Pausan. I, 16, 2. Iustin. XVII, 2, 4.

29. Anaxilaus cet.] Cf. Iustin. IV, 2., et Diodor. XI, 48 et 66., Herodot. VII, 170; denique Pausan. V, 26, 4., ubi servos vocatur Σπύρρυθος. ipse .. Olympiae .. consenuit] Ali-

sumpto profectus est et Olympiae cum summa tranquillitate consenuit. Quid etiam in commune servilis fortuna profuerit, non 30 paucis docetur. Bello Punico cum deessent qui scriberentur, servi pro dominis pugnuros se polliciti in civitatem recepti sunt, et Volones, quia sponte hoc voluerunt, appellati. Ad Cannas quo- 31 que victis Romanis octo milia servorum empta militaverunt: cumque minoris captivi redimi possent, maluit se res publica servis in tanta tempestate committere: sed et post calamitatem apud Thrasimenum notae cladis acceptam libertini quoque in sacramentum vocati sunt. Bello sociali cohortium duodecim ex libertinis con- 32 scriptarum opera memorabilis virtutis apparuit. Caesarem, cum milites in amissorum locum substitueret, servos quoque ab amicis accepisse et eorum forti opera usum esse conperimus. Cae- [251] sar Augustus in Germania et Illyrico cohortes libertinorum conplures legit, quas voluntarias appellavit. Ac, ne putes haec in 33 nostra tantum contigisse re publica, Borysthenitae obpugnante

Edd. vicahgspdz.]

30. qui hoc (sponte add. a sec. m.) G. — vocati G. 31. cum (que add. a sec. m.) G. — minores B (G sup. add. i). — Thrasimenum BV. thrasimennum B (G del. altero n). Thrasumenum Edd. PS. — nocte v1. 32. conscripto (sup. arum) G. — C. Caesarem s-bP; cf. c. 10. § 23. — subsisterent A. 33. hoc S. — Borysthenitae h-bP. borystheniae B. Borystenidae v-a. boristenidae AS. borystaenide G.

ter Herodotus I. c.: οὗτος ὅσπερ ἐκπεσὼν ἐν Πηγίῳ καὶ Τεγέῃ τὴν Ἀρκάδων οὐκίσας ἀνέθηκε τοὺς πολλοὺς ἀνδριάντας, quem secutus est Pausanias I. c.

30. in civitatem recepti sunt] Haec verba non recte addita, cives enim eos non esse factos censet Becker. Handb. II, 1., p. 78.

Volones] Cf. Fest. ap. Paul. lib. XIX, p. 370. Muell. Volones dicti sunt milites, qui post Cannensem cladem usque ad octo milia, quum essent servi, voluntarie se ad militiam obtulere. Etiam Liv. XXIII, 35, 6., XXIV, 10, 3. et 14, 3. post pugnam Cannensem commemorat illos Volones. Sed Macrobius de alio belli Punici tempore videtur cogitare, quia § 31. addidit: Ad Cannas quoque cet. Cf. Liv. XXV, 20, 4. et 22, 3., XXVII, 38, 8 et 10.

31. octo milia servorum empta militaverunt] Desumpta haec sunt e Livio XXII, 57, 11., ubi: Et aliam, inquit, formam novi delectus inopia liberorum capitum ac necessitas dedit, octo milia iuvenum validorum ex servitiis, prius sciscitantes singulos vellentne militare, empta publice armaverunt. Hic miles magis placuit, quum pretio minore redimendi captivos copia fieret.

Cf. Appian. Hist. Rom. VII, 27. Fest. I. c.

post calamitatem apud Thrasimenum notae cladis acceptam] Cf. Liv. XXII, 7, 1. Haec est nobilis ad Trasimenum pugna atque inter paucas memorata populi Romani clades.

libertini quoque in sacramentum vocati sunt] Cf. ibid. 11, 8. Magna vis hominum conscripta Romae erat: libertini etiam, quibus liberi essent et aetas militaris, in verba iuraverunt.

32. cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum] Cf. Appian. B.C. I, 49. In epitome libri LXXIV. Livii falso tunc primum militare coepisse dicuntur libertini. De iis quae sequuntur nihil ab aliis reperi relatum.

33. Borysthenitae] Cf. Herodot. IV, 18. Ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθένα .. ἀνὰ οὐκίονσι Σκύθαι γεωργοί. τοὺς Ἕλληνες οἱ οὐκίοντες ἐπὶ τῷ Ὑπάνι ποταμῷ καλέουσι Βορυσθενεΐτας, σφέας δὲ αὐτοὺς Ὀλβιopolίτας, et 78. τὸ Βορυσθενεΐτέων ἄστυ· οἱ δὲ Βορυσθενεΐται οὗτοι λέγουσι σφέας αὐτοὺς εἶναι Μιλησίους, et Mela II, 1, 6., Stephan. Byz. s. h. v. De Zopyrionis expeditione cf. Iustin. XII, 2. In uni-

Zopyrione servis liberatis dataque civitate peregrinis et factis ta-
 34 bulis novis hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedaemo-
 nius, cum mille et quingenti soli Lacedaemonii qui arma ferre
 possent superfuissent, ex servis manu missis bellatorum novem
 35 milia conscripsit. Athenienses quoque consumptis publicis opi-
 bus servis libertatem dederunt. Ac, ne in solo virili sexu aesti-
 mes inter servos extitisse virtutes, accipe ancillarum factum non
 minus memorabile, nec quo utilius rei publicae in ulla nobilitate
 36 repperias. Nonis Iuliis diem festum esse ancillarum tam vulgo
 notum est, ut nec origo et causa celebritatis ignota sit. Iunoni
 enim Caprotinae die illo liberae pariter ancillaeque sacrificant sub
 arbore caprifico in memoriam benignae virtutis quae in ancilla-
 37 rum animis pro conservatione publicae dignitatis apparuit. Nam
 post urbem captam cum sedatus esset Gallicus motus, res publica
 vero esset ad tenue deducta, finitimi oportunitatem invadendi Ro-
 mani nominis aucupati praefecerunt sibi Postumium Livium Fi-
 denatium dictatorem, qui mandatis ad senatum missis postulavit
 ut, si vellent reliquias suae civitatis manere, matres familiae sibi
 38 et virgines dederentur. Cumque patres essent in ancipiti delibe-
 ratione suspensi, ancilla nomine Tutela seu Philotis pollicita est

[Mss. ABGPSV.

borysteni de V. 34. *dedere* (sup. runt) S. 35. *existimes* Sa.
extimes vichg. — *memorale* (i eras. ante a) G. — *ac ne quo* Sv-g.

36. *nec causa* G Edd. PV. — *quae ancillarum* (om. in) v-g. — *con-*
versatione BG. 37. *res vero publica* v-g. — *ducta* A. — *fidenatum*
 (sup. ium) G. — *matres familias* (sup. e) S. — *darentur* (sup. dede.) G.

38. *cytela* A „1 Angl. *Dileta*, alter Angl. *Cythela*“. 40. do-

versum Dio Chrysost. 36, 4.: Ἡ δὲ πόλις, inquit, ἡ τῶν Βορυσθενιτῶν τὸ μέγεθος ἐστὶν οὐ πρὸς τὴν παλαιὰν δόξαν διὰ τὰς συνεχεῖς ἀλώσεις καὶ τοὺς πολέμους. ἅτε γὰρ ἐν μέσοις οἰκοῦσα τοῖς βαρβάρους τοσοῦτον ἥδη χρόνον καὶ τοῦτοις σχεδόν τι τοῖς πολέμικατάτοις αἰεὶ μὲν πολεμεῖται, πολλάκις δὲ καὶ ἐάλωκε.

34. Cleomenes .. *ex servis manu missis bellatorum novem milia conscripsit*] Plutarchus Cleom. 11.: Ἀναπληρώσας, inquit, τὸ πολίτευμα τοῖς χαριεστάτοις τῶν περιούκων ὀπλίτας τετρακισχιλίους ἐποίησε, de servis, quod sciam, nihil.

Athenienses quoque .. *servis libertatem dederunt*] Servos Atheniensium primum pugnasse in proelio Marathonio refert Pausanias I, 32, 3., quod an verum sit dubitat Boeckhius (Staatsh. d. Ath. vol. I. p. 276.). Praeterea conf. Xenoph. Hell. I, 6, 24. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι .. ἐψηφίσαντο βοηθεῖν ναυσὶν ἑκατὸν καὶ ἑκα, ἐσβιβάζοντες τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ἅπαντας καὶ δούλους καὶ

ἐλευθέρους. Demosthenes Phil. I. § 36. ἐμβαίνειν τοὺς μετοίκους ἔδοξε καὶ τοὺς χωρὶς οἰκοῦντας, εἴτ' αὐτοὺς πάλιν ἀντεμβιβάζειν.

36. Iunoni .. Caprotinae] Cf. Varro L. L. VI, 3, 18. Nonae Caprotinae, quod eo die in Latio Iunoni Caprotinae mulieres sacrificantur et sub caprifico faciunt. Arnob. III, 30., ubi vid. not. Hildebr. Ad capram Amaltheam cum Eckhelio de numm. vett. V, p. 295. hoc nomen refert Boettigerus Id. II. p. 226.

37. Nam post urbem captam cet.] Cf. infra III, 2, 14., Plutarch. Romul. 29. et Camill. 33. Varro l. c. *matres familiae et virgines*] Sic Plut. Rom. l. c. Ἀν οὖν πέμψωσι παρθέτους τε συγὰς καὶ γυναικῶν τὰς ἀνάνδρους, sed Camill. l. c. αἰτεῖν παρὰ τῶν Ῥωμαίων παρθέτους ἐλευθέρους γυναικας.

38. ancilla nomine Tutela seu Philotis] Plut. Rom. l. c. θεράπεινα Φιλωτίς, ὡς δ' ἐνιοὶ λέγουσι, Τοντόλα καλουμένη, et Camill. l. c. θεραπαινίδα τούνομα Τοντούλαν, ὡς δ' ἐνιοὶ λέγουσι, Φιλωτίδα.

se cum ceteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram: [252] habituque matrumfamilias et virginum sumpto hostibus cum prosequentium lacrimis ad fidem doloris ingestae sunt. Quae 39 cum a Livio in castris distributae fuissent, viros plurimo vino provocaverunt diem festum apud se esse simulantes: quibus soporatis ex arbore caprifico quae castris erat proxima signum Romanis dederunt. Qui cum repentina incursione superassent, me- 40 mor beneficii senatus omnes ancillas manu iussit emitti dotemque his ex publico fecit et ornatum quo tunc erant usae gestare concessit, diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupavit ab illa caprifico ex qua signum victoriae ceperunt, sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac quod ex caprifico manat propter memoriam facti praecedentis adhibetur. Sed nec ad phi- 41 losophandum ineptum vel impar servile ingenium fuit. Phaedon ex cohorte Socratica Socraticum et Platoni perfamiliaris adeo, ut Plato eius nomini librum illum divinum de immortalitate animae dicaret, servus fuit forma atque ingenio liberali. Hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emissee dicitur habuisseque in philosophiae disciplinis: atque is postea philosophus inlustris emerisit: sermonesque eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alii 42 quoque non pauci servi fuerunt qui post philosophi clari extiterunt: ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in saturis aemulatus est, quas alii Cynicas, ipse appellat Menippeas. Sed et Philostrati Peripatetici servus Pompylus et Zenonis Stoici

Edd. vicahgspdzb.]

temque eis Edd. P. — caprotinas nonas A. — ceperunt AV. 41. ne (sup. add. c) V. — Phaedon ... ἀνάπνηρος (§ 45.)] cf. Gell. N. A. II, 18. — Fedon BV. Fedon (sup. add. r) AG. Phedron v. — Socrati (om. que) v. — divinum librum (om. illum) A. — aluisseque cod. Reg. apud Gell. l. c. prob. Gron. et Lion. — eius om. A. — dicuntur S. 42. satyris Edd. V. — appellavit vc-g. — „Theophrasti P. s. Pompylus emendo.

ad fidem doloris] Non est quod cum Zeunio quaeramus, num Macrobius scripserit doli. Voluerunt enim Romani fidem facere dolori simulato.

ingestae sunt] Miro modo dictum est. Nam alia res est quod Iustinus XI, 14. Ubi confertissimos hostes, inquit, pugnare conspexisset, eo se semper increbat.

40. diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupavit ab illo caprifico] Cf. Plut. Rom. l. c. Καὶ Καπρωτίναι μὲν αἱ νῶναι καλοῦνται διὰ τὸν ξεινῶν καπρίφικον ὑπὸ Ῥωμαίων ὀνομαζόμενον, et Camill. l. c. lin. 45. Varro l. c. ad § 36.

41. Phaedon] Cf. praeter Gellium, unde haec desumpta sunt, Lactantium III, 25, 15., et Diog. Laert. II, 31 et 105., qui eum captivum in aervitutum incidisse tradidit, et Athenaeum XI, 116., p. 507. c.

sermonesque eius de Socrate] i. e. Σωκρατικοὶ διάλογοι. Dialogos eius nonnullos commemorant Diogenes Laertius II, 105. (cf. 64.), Suidas, Pollux. Vid. Fabric. Bibl. Gr. II, 23, 39.

42. Menippus] De hoc philosopho Cynico, qui fuit auctore Fabricio Bibl. Gr. III, 13. Sinopen- sis patria, ortu Phoenicius Gadarensis, vid. Diog. Laert. VI, 99 sqq.

cuius libros M. Varro in saturis aemulatus est] Cicero Acad. I, 2, 8. Varronem facit loquentem: Et tamen in illis veteribus nostris, quae Menippum imitati, non interpretati, quadam hilaritate conspersimus, multa admista ex intima philosophia multa dicta dialectice. Vid. not. ad c. 7. § 12.

Philostrati] Licet verum sit Theophrasti, ut recte vidit Meursius,

[253]servus qui Perseus vocatus est et Epicuri cui Mys nomen fuit philosophi non incelebres illa aetate vixerunt: Diogenes etiam Cy-
 43 nicus, licet ex libertate in servitutem venum ierat. Quem cum emere vellet Xeniaades Corinthius et, quid artificii novisset, percontatus esset: Novi, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xeniaades responsum eius demiratus emisit manu, filiosque
 44 suos ei tradens: Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque servus fuit, recentior est memoria quam ut possit inter oblitterata nesciri.
 45 Cuius etiam de se scripti duo versus feruntur, ex quibus aliud latenter intellegas, non omni modo dis exosos esse qui in hac vita cum aerumnarum varietate luctantur, sed esse archanas causas ad quas paucorum potuit pervenire curiositas:

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμεν, καὶ σῶμ' ἀνάπηρος,
 Καὶ πενίην Ἰρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

[Mss. ABGPS (V usque ad § 43.).

Vide Gellium lib. II, cap. 18, et Diogenem Laertium lib. V. [36.] in vita Theophrasti. "Meurs. *pompulus* B. (S in mg. *popilius*). *populus* V (G sup. *publius*). *pompilius* H2. *pompulus* As-bPM123. *Polus* v-g. — *Diogenes autem cynicus* BG. 43. *Seniades* V. — *ec quid* BM3. *hic quid* G. — *percontatus est* BGM3. *percunctatus est* AM12. *percontatus* (om. *esset*) Gell. l. c. — *eiusdem miratus* ABv „2 Angl.“. *eius miratus* GSi-g. — *emit et misit manu* coniecerunt Meurs. et Scriver. „Quomodo manu misit quem nondum emerat?“ Meurs. *emit et manu emisit* Gell. l. c. Fortasse Macrobius scripsit: *emit et emisit manu*. 45. *illud latenter intelligas* c-b. *latenter intelligas* (om. *aliud*) Gell. l. c. — *omnino* Sv-g. — *dis* om. (sup. add. *is*) G. — *esosos* S. *exosum* A. — Δοῦλος .. ἀθανάτοις om. A. (G add. *ut in Gr.*). — *γινόμενην* (del. *εν*) S. — σῶμ' ἀνάπηρος PSM123 Jacobs Anthol. Gr. ἐπίγραμμα ἀδέσποτον DLXXVI. (Anthol. Palat. V. 1, p. 512.) „Thuan. σῶμα ναπηρος. Med. σῶμ' ἀτάπηρος.“ Gron. in marg. *COMAN ΑΠΗΡΟΣ* B. *σώματι πηρὸς*

tamen quem Macrobius ipsius puto esse errorem nolui corrigere.

Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in servitutem venum ierat.] Sic etiam de diff. 21. § 1. (nam Comm. I, 19, 12. codices mss. suadent, ut scribatur: *licet* .. *finis sit*) *licet* iungitur cum indicativo modo (de qua constructione vid. Goetz. et Kopp. ad Martian. lib. I. § 11. p. 40.) sed deest verbum primum. Gellius l. c. scripsit: *Diogenes etiam Cynicus servitutem servivit: sed is ex libertate in servitutem venum ierat*, quae Macrobius ita contraxisse videtur, ne plures eiusdem originis voces coniungeret.

43. *quid artificii novisset*] Cf. II, 6, 4. *Quid artium facis.*

emisit manu] Non sine causa Meursius et Scriverius requisiverunt verbum *emit*, quod legitur apud Gellium l. c.: inserere tamen illud nolui refragantibus omnibus libris mss., quamvis facile potuerit

excidere propter idem utriusque verbi principium *emi*. Cf. § 40 sq.

44. *De Epicteto*] Cf. Suidas s. h. v. Ἐπίκτητος Ἰεραπόλεως τῆς Φρυγίας φιλόσοφος, δοῦλος δὲ Ἐπαφροδίτου τῶν σωματοφύλακων τοῦ βασιλέως Νήρωνος.

recentior est memoria cet.] E Gellio, quamvis suae aetati minus convenientia, haec transscripsit Macrobius.

45. *de se scripti duo versus*] In Anthologia Graeca (vid. App. crit.) inter ἀδέσποτα est hoc epigramma. F. Jacobs. in animadvers. in epigr. Anth. Gr. Vol. III. part. 2. pag. 187. Adnotavit: „Vat. C. p. 313. ἄδελον. In Plan. p. 289. St. 427. W. epigrammatis ἰσοψήφοις Leonidae Alexandrini annumeratur... Sed Planudem fefellit, quod in vetustissimo exemplari, unde Anthologia suam decerpit, praecedebat Leonidae distichon ἰσοψηφον.“ σῶμ' ἀνάπηρος] Adnotavit F. Ia-

Habes, ut opinor, adsertum non esse fastidio despiciendum ser-46
vile nomen, cum et Iovem tetigerit cura de servo et multos ex
his fideles providos fortes, philosophos etiam, extitisse constiterit:
nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius aestimes quam sancta
dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert Herculem oc-47
ciso Geryone, cum victor per Italiam armenta duxisset, ponte qui
nunc sublicius dicitur ad tempus instructo hominum simulachra
pro numero sociorum quos casu peregrinationis amiserat in flu-
vium demisisse, ut aqua secunda in mare advecta pro corporibus
defunctorum veluti patriis sedibus redderentur, et inde usum ta-254]
lia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei48
illa origo verior aestimatur quam paulo ante memini retulisse:
Pelasgos, postquam felicior interpretatio capita non viventium sed
fictilia, et φωτὸς aestimationem non solum hominem sed etiam
lumen significare docuisset, coepisse Saturno cereos potius accen-

Edd. vicalhgsdzb.]

Edd. et Gell. 1. c. 46. *dispiciendum* (G sup. e) v. — *Iovem*] Cf. §
3. — *et philosophos* AS. — *me ... dixisse*] c. 10. § 24. — *existimes* Sc-g
b. *extimes* vi. 47. *casus* G. — *advecta* ABGPM3. *de vecta* S Edd.
M12. 48. *rei origo* (om. illa) A. — *existimatur* Sa. *extimatur* vichg.
— *paulo ante*] c. 7. § 31. — *fictitia* g in mg. — *significare* om. P. 49.

cobsius 1. c.: „Πηρωδεις δὲ τὸ σκέ-
λος ὑπὸ δυνάματος dicitur apud Sui-
dam T. 1. p. 817. [Fabricius Bibl.
Gr. IV, 7. attingit praeterea Sim-
plicii locum infra positum.] Alii
[Fabric. 1. c. nominat Celsum apud
Origenem lib. VII p. 368. et Caes-
sarium dialogo IV. Idem similia
refert tradidisse Nazianzenum in
Julian.] ab irato domino crus eius
fractum esse tradebant. Vid.
Schweigh. in Epict Dissert. T.
III. p. 126. et 130. Dixeris hunc
versum obversatum esse Simplicio
in Comm. in Euch. 13. p. 102. αὐ-
τὸς ὁ ταῦτα λέγων Ἐπίκτητος καὶ
δοῦλος ἦν καὶ τὸ σῶμα ἀσθενὲς καὶ
χρῶλος ἐκ νέας ἡλικίας, καὶ πενίαν
ἀκροτάτην ἐπετήδενσεν.“

Ἰρος] Cf. Hom. Od. σ', 1. πτωχὸς
πανδήμιος, ὃς κατὰ ἄστυ Πτωχεύεσθ'
Ἰθάκης.

47. *Epicadus*] „An eumpse intel-
ligat de illustribus Grammaticis
[c. 12.] Tranquillus? Cornelius
Epicadus, inquit, *L. Corneli* Sul-
lae Dictatoris libertus calatorque sa-
cerdotio augurali.“ ΡΟΝΤ. — Dio-
nysius A. R. 1, 34: ἄλλοι τινὲς τῶν
Ἰταλικῶν μυθογράφων.

occiso Geryone] Cf. c. 12. § 28.

ponte qui nunc sublicius dicitur]
Cf. Lactantius I, 21, 6. Apparet tam-
en antiquum esse hunc immolando-
rum hominum ritum, siquidem Sa-

turnus in Latio eodem genere sacri-
ficii cultus est, non quidem ut homo
ad aram immolaretur, sed uti in
Tiberim de ponte Milvio mittere-
tur, ubi Meursius emendat de ponte
Sublicio. Sane ipse Lactantius
citatur Ovidii Fast. V, 621 sq. ver-
sus: Tunc quoque priscorum virgo
simulacra virorum Mittere robo-
reo scirpea ponte solet. Vid.
Becker. Handb. I. p. 695 sqq. et
notas seqq.

hominum simulachra] Cf. Ovid. 1.
c. et v. 631 sq. Ilum (Tirynthium)
stramineos in aquam misisse Qui-
rites: Herculis exemplo corpora
falsa iaci.

talia simulacra fingendi] Cf. Ovid.
11. cc. et Fest. ap. Paul. lib. 1. p.
15. Muell. Argeos vocabant scir-
peas effigies quae per virgines
Vestales annis singulis iaciebantur
in Tiberim, Varro L. L. VII, 3, 44.
Argei fiunt e scirpeis. Simula-
cra hominum XXIII: ea quotannis
de ponte Sublicio a sacerdotibus pu-
blice deici solent in Tiberim. Vid.
not. ad c. 7. § 31.

48. *memini retulisse*] Vid. pro-
legg. p. XL.

capita non viventium sed fictilia]
Intelligas significari ex infinitivo
activo significare cuius subiectum
est φωτὸς aestimationem. De huius

dere et in sacellum Ditis arae Saturni cohaerens oscilla quaedam
 49 pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum ut cerei Saturnalibus
 missitarentur, et sigilla arte fictili fingerentur ac venalia pararentur
 quae homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno
 50 facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum coepta celebri-
 tas septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non fe-
 stos omnes: nam medio, id est tertio decimo Kalendas, fastum
 probavimus: et aliis hoc adsertionibus ab his probatum est qui
 rationem anni mensium dierumque et ordinationem a Caesare dig-
 gestam plenius retulerunt.

XII. Cumque hic facere vellet finem loquendi, subiecit Au-
 relius Symmachus: Pergin, Praetextate, eloquio tam dulci de anno
 quoque edissertare, antequam experiaris molestiam consulentis, si
 quis forte de praesentibus ignorat quo ordine vel apud priscos
 [255] fuerit vel certioribus postea regulis innovatus sit? Ad quod
 discendum ipse mihi videris audientium animos incitasse de die-
 bus mensi additis disserendo. Tum ille eodem ductu orandi re-
 2 liqua contexuit. Anni certus modus apud solos semper Aegyptios

[Mss. ABGPS.

cereis S. — et ... pararentur om. P. 50. *celebritas coepta* ASv-g.
 — quos tantum v-gb probante Zeunio. — *feriatos esse facit* A. Zeunius
 arbitratur legendum esse: *feriatos facit sed non festos omnes*. — *fastos*
 (sup. add. e) G. — *decimo tertio* c-g. — *fastum* AB (GS sup. add. e).
 Vid. not. *festum* Edd. P. — a C. Caesare s-bP.

XII. Caput XII. Quomodo annum ordinaverit Romulus ch-b. Cap.
 VIII. Quo ordine fuerit annus: quove sit. v (i Cap. VII.). 1. *his* b.
 — *finem loquendi facere vellet* v-g. — *Perge, mi Praetextate* v-g (hg in
 mg. „pergin. ant.“). — *de annoque* BG. — *dicendum* BGSvI. — *au-*
diendum Bs-zS. — *de diebus ... disserendo*] c. 10. § 23. — *contexuit* BG

nominis usu singulari conf. pro-
 legg. p. XLII. extr.

in sacellum Ditis arae Saturni co-
haerens] Cf. c. 7. § 30 sq., ubi
 complures arae Saturniae memo-
 rantur.

oscilla quaedam] Cf. ibid. *oscilla*
ad humanam effigiem arte simulata.

49. *Ex illo traditum ut*] idem
 valet ac c. 6. § 10. *Hinc deductus*
mos ut cet., vel c. 7. § 32. *Inde*
mos per Saturnalia missitan-
dis cereis coepit.

pro Dite] i. e. piaculum proprie
 Diti ferendum.

50. *talium commerciorum*] Refe-
 rendum esse videtur ad sigilla
 quae arte fictili fingerentur ac ve-
 nalia pararentur. Sic *commercia*
 habet Plinius N. H. XXVI, 4. s. 9.
 § 18.

quos tantum feriatos facit esse,
non festos omnes] i. e. efficit cele-
 britas, ut opera cessent omnibus
 illis diebus (cf. c. 16. § 9.), non
 ut diis essent omnes dicati (cf. c.

16. § 2.), Festus ap. Paul. lib. VI,
 p. 86. Muell. et aliae (feriae) erant
sine die festo, ut nundinae: aliae
cum festo, ut Saturnalia, quibus
adiungebantur epulationes ex pro-
ventu fetus pecorum frugumque. Si-
 milia adnotavit Zeunius.

fastum] i. e. quo fas sit ius di-
 cere, cf. c. 16. §§ 3. et 14. Aut
 sic aut *profestum* legendum esse
 probavit Zeunius coll. c. 10. § 23.

a Caesare] Vid. not. ad c. 10. § 23.

XII, 1. *antequam experiaris mo-*
lestiam consulentis] i. e. antequam
 tibi interrogando molestiam affe-
 rat, si quis cet. Cf. prolegg. p.
 XLIV. Hanc verbi *consulendi* vim
 non intellexisse videtur Zeunius,
 qui coniecit *audientis* vel *consilen-*
tis vel (e Gellio XII, 1, 22.) *consi-*
lescentis.

innovatus] idem fere est quod
novatus vel *mutatus, aliter constitu-*
tus.

2. *Anni certus modus apud solos*
semper Aegyptios fuit] Cf. c. 14. §

fuit. Aliarum gentium dispari numero pari errore nutabat: et, ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex, Graeci reliqui trecentis quinquaginta quattuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac varietate Romanos quo-³que olim auctore Romulo annum suum decem habuisse mensibus ordinatum, qui annus incipiebat a Martio et conficiebatur diebus trecentis quattuor, ut sex quidem menses, id est Aprilis Iunius Sextilis September November December, tricenum essent dierum, quattuor vero, Martius Maius Quintilis October, tricenis et singulis expedirentur: qui hodieque septimanas habent Nonas, ceteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus revertebantur 4

Edd. vicahgspdz.]

SH2 „Vetus“ Pont. *conterit* A Edd. P. 2. *mutabant* „pessime alii“ Gron. 3. *quia annus* A*v-g. — a Martio incipiebat Šv-g. — ut quidem sex G. — trigenum G. — tricenis G. — ceterique A. — re-

3. Herodot. II, 4. *Πρώτους Αἰγυπτίους ἀνθρώπων ἀπόντων ἐξενεργεῖν τὸν ἐνιαυτὸν, δυώδεκα μέρηα δασαμένους τῶν ὥρέων ἐς αὐτόν. . . Ἀιγύπτιοι δὲ τριηκοντημέρους ἄγοντες τοὺς δυώδεκα μῆνας ἐπάγουσι ἀνὰ πᾶν ἔτος πέντε ἡμέρας πάρεξ τοῦ ἀριθμοῦ.* Forbiger Handb. d. alt. Geogr. I. p. 525. praeterea affert Diod. Sic. I, 50. Gemin. Elem. astron. c. 6. Alii alia docent. Solinus Polyh. c. 1. p. 3 D.: *Nam ante Augustum Caesarem incerto modo annum computabant, qui apud Aegyptios quatuor mensibus terminabatur.* Accuratus Censorinus de die nat. 19, 4.: *Et in Aegypto quidem antiquissimum ferunt annum bimestrem fuisse; post deinde ab Isona rege quadrimestrem factum: novissime Arminon ad tredecim menses et dies quinque perduxisse.* Idem 18, 10.: *Nam eorum (Aegyptiorum) annus civilis solus habet dies CCCLXV sine ullo intercalari.* Contra Plinius N. H. VII, 48 s. 49. § 155 Sill.: *quidam lunae senio (annum determinabant), ut Aegyptii.* Plinii et Censorini sententias coniungit Plutarchus Num. 18.: *Αἰγυπτίους δὲ μηνιαῖος ἦν ὁ ἐνιαυτός, εἴτα τετραμηνος, ὥς φασί.* Solin. I. p. 3 C.: *qui (annus) apud Aegyptios quatuor mensibus terminabatur.*

ut contentus sim referendo] Alias Macrobius, ut plerique inferioris aetatis scriptores, adiectivum contentus iungit cum infinitivo aut praesentis temporis, ut Comm. II, 14, 24. *persuadere contentus*, aut perfecti, ut c. 11, § 29. *commendasse*

contentus, et Comm. I, 13, 2. *nec flesse contentus.* Vid. prolegg. p. XL.

Arcades . . . explicabant] Consentiant Plinius, Solinus, Censorinus II. cc. Sed Plutarchus I. c.: *ὡς ἔνιοι τῶν βαρβάρων τρισὶ (ἐχρῶντο μηνὶ εἰς τὸν ἐνιαυτὸν), καὶ τῶν Ἑλλήνων Ἀρκάδες μὲν τέσσαρσιν, ἔξ δὲ Ἀκαρονῶνες.*

Acarnanes sex] Consentiant Solinus, Censorinus, Plutarchus II. cc. *trecentis quinquaginta quattuor diebus annum proprium computabant*] Sic Numa quoque Graecorum observatione instructus dicitur annum CCCLIV. dierum constituisse c. 13. § 1., ubi vid. not. *Annus proprius est annus civilis.*

3. *annum suum decem habuisse mensibus ordinatum*] Cf. Solin. I. c. Censorin. 20, 3. Ovid. Fast. I, 27 sqq.; III, 121.

et conficiebatur diebus trecentis quattuor, ut sex quidem menses . . . tricenum essent dierum, quattuor vero . . . tricenis et singulis expedirentur] Aliter Plutarch. Num. 18.: *Ῥωμύλου γὰρ βασιλεύοντος ἀλόγως ἐχρῶντο τοῖς μηνὶ καὶ ἀτάκτως, τοὺς μὲν οὐδὲ εἰκοσὶν ἡμερῶν, τοὺς δὲ πέντε καὶ τριακόντα, τοὺς δὲ πλειόνων λογιζόμενοι, . . . ἐν φυλάττοντες μόνον, ὅπως ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων ἡμερῶν ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται.*

qui hodieque . . . quintanas] Cf. c. 13. § 7., c. 14. § 8. *Septimanae Novae sunt quae incidunt in mensis diem septimum, quintanae, quae in quintum.* Vid. Laurent. Lyd. III, 7 (4).

Kalendae ad diem septimum decimum, verum habentibus quinta-
 5 nas ad octavum decimum remeabat initium Kalendarum. Haec
 fuit Romuli ordinatio, qui primum anni mensem genitori suo
 Marti dicavit: quem mensem anni primum fuisse vel ex hoc ma-
 xime probatur, quod ab ipso Quintilis quintus est, et deinceps
 6 pro numero nominabantur. Huius etiam prima die ignem no-
 vum Vestae aris accendebant, ut incipiente anno cura denuo ser-
 [256]vandi novati ignis inciperet: eodem quoque ingrediente mense
 tam in regia curiisque atque flaminum domibus laureae veteres
 novis laureis mutabantur: eodem quoque mense et publice et
 privatim ad Annam Perennam sacrificatum itur, ut annare peren-
 7 nareque commode liceat. Hoc mense mercedes exolvebant ma-
 gistris quas completus annus deberi fecit, comitia auspicabantur,
 vectigalia locabant, et servis coenas adponebant matronae, ut do-

[Mss. ABGPS.

vertebatur vl. 4. a. d. septimumdecimum s-bS. — a. d. octavum-
 decimum s-bS. ad decimum octavum chg. 5. quintilis qui quintus
 Bar. — nominabatur vl. numerabantur (sup. nomin.) S. 6. die
 prima v-g. — quam flaminum Bar. — et privatim et publice G. —
 perannareque Avi. et perennare S. — commodi S. commodo B. quo-

4. ab Idibus revertabantur Ka-
 lendae cet.] i. e. computabantur ab
 Idibus ad Kalendas modo XVII.
 modo XVIII. dies: quoniam men-
 ses qui quintanas habebant Nonas,
 tricennum, qui septimanas, tricennum
 et singulorum dierum erant. Cf.
 c. 13, § 6. ac post Idus in omni-
 bus a. d. septimum decimum Ka-
 lendas computabatur, et similia §
 7. Verba revertabantur et remeabat
 videntur spectare ad dies inde a
 Kalendis retro numeratos. Cf. c. 14.
 §§ 8 et 10.

5. quem mensem anni primum
 fuisse] Cf. Solin. et Censorin. II. cc.
 Ovid. Fast. III, 97 sqq. Plutarch.
 Num. c. 19. Serv. ad Virg. Georg.
 I, 43. Isidor. Orig. V, 33, 5. Lau-
 rent. Lyd. de mens. I, 14 et 16;
 IV, 63.

quod ab ipso Quintilis quintus est]
 Cf. Solin. Servius II. cc., Ovid. I.
 c. 149., Laur. Lyd. IV, 63., Plu-
 tarch. I. c. et Quaest. Rom. 19.

6. ignem novum Vestae aris ac-
 cendebant] Cf. Solin. I. c. Ovid.
 I. c. 143 sq.

tam in regia curiisque atque Fla-
 minum domibus] „Noli existimare
 pro tam legendum tum aut iam.
 Nam atque significat hic quam, ut
 Plaut. Amphitr. I, 1, 287. Tam
 consimile est atque ego.“ ZEUN. —
 At ibi atque non ad tam pertinet,
 sed ad consimile. Cf. Hand. Tur-

sell. I, p. 469 sq. Fateamur po-
 tius Macrobius, si sic scripserit,
 admisisse barbarismum. — Curiae
 sunt Curiae veteres, de quibus vid.
 Varron. L. L. V, 32, 155., Fest. ap.
 Paul. lib. III, p. 49. et Becker.
 Handb. I. p. 100 sq. Flamines pu-
 taverim esse Dialem Martialem
 Quirinalem, qui dicebantur maiores.
 laureae .. mutabantur] Cf. Solin.

I. c. Ovid. I. c. 137 sqq.
 ad Annam Perennam] Cf. Ovid.
 I. c. 145 sq. et 523. Calend. Vatic.
 Orell. Inscr. II, 387. Martial. IV,
 64, 17. Klausen. II, p. 717 sqq.

ut annare perennareque commode
 liceat] Cf. Laurent. Lyd. de mens.
 IV, 36.: καὶ εὖχαι δημοσίαι ὑπὲρ
 τοῦ ὑγιεινὸν γενέσθαι τὸν ἐνιαυτὸν.
 Creuzer. III, p. 683.

7. mercedes .. quas completus an-
 nus deberi fecit] Pontanus confert
 Iuvenal. [VII, 242 sq.]: Haec, in-
 quit, cures, et cum se verterit an-
 nus, Accipe, victori populus quod
 postulat, aurum, cum scholio ve-
 tere: ut in theatro solent petere
 quinque aureos. Nam non licebat
 amplius dare. — De constructione
 verborum deberi fecit, vid. prolegg.
 p. XL.

comitia auspicabantur] Cf. Solin.
 I. c. adeo ut eius die prima .. sena-
 tus et populus comitia agerent.

vectigalia locabant] Cf. Becker.
 Handb. II, 2. p. 233. et p. 241 sq.,

mini Saturnalibus: illae, ut principio anni ad promptum obsequium honore servos invitarent, hi, quia gratiam perfecti operis exolverent. Secundum mensem nominavit Aprilem, ut quidam⁸ putant, cum aspiratione quasi Aphrilem, a spuma quam Graeci ἀφρόν vocant, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli adserunt fuisse rationem, ut primum quidem mensem a patre suo Marte, secundum ab Aeneae matre Venere nominaret, et hi potissimum anni principia servarent a quibus esset Romani nominis origo, cum hodieque in sacris Martem patrem Venerem genitricem vocemus. Alii putant Romulum vel altiore prudentia vel⁹ certi numinis providentia ita primos ordinasse menses, ut, cum praecedens Marti esset dicatus, deo plerumque hominum necatori, ut Homerus naturae conscius ait:

Ἄρεσ Ἄρεσ βροτολογιγέ, μαιφόνε, τευχέσιβλητα.

Edd. vicahgspdzb.]

modo (sup. com.) G. 7. hi, quasi b. „Cl. Salmasius legit: hi quasi gratiam. Vide Exercit. Plinianas pag. 18 (p. 13 b. G ed. Trai.) ex verbis Solini.“ Gron. „Haut dubie amplectenda est emendatio Salmasii quasi pro quia, quod plane alienum est.“ Zeun. 8. ἀφρόν vocant b (suadente Zeunio) P. aphron vocant S. afron vocant ABGs-z. vocant ἀφρόν v-g. — fuisse asserunt s-bP. — hodie quoque Sv-gb „Recte.“ Zeun. 9. vel certe S. — nominis BG. — Homerus] II. ε, 31. — ait naturae conscius v-gb. — τευχέσιβλητα BSM12P7. τευχέσιβλητα M3. τευχέσιβλντα v1P6. τευχέσιβλητα P2. τευχέσιβλητα v3. τευχέσιβλητα ihg (h

ubi profertur suspicio, non mense Martio, sed ex Kalendis Martiis locata esse vectigalia.

et servis coenas apponebant ... hi, quia gratiam perfecti operis exolverent] Simillime Solinus l. c.: ut .. matronae servis suis coenas ponerent, sicuti Saturnalibus domini: illae, ut per honores promptius obsequium provocarent: hi quasi gratiam repensarent perfecti laboris, ut ex eodem fonte hausisse videatur. Retinui tamen minus illam quidem blandam scripturam omnium librorum Mss., quia; et in coniunctivo exolverent inesse puto: „quia putabant sic se gratiam exsolvere perfecti operis.“ Rem eandem tradit Laurent. Lyd. III, 15. (7.), sed alias addit causas, ὧν αἱ μὲν δι' Ἄρεος τιμὴν δουλεύοντι τοῖς ἄρρεσιν τῶν οἰκετῶν, διὰ τὴν κρείττονα φύσιν, οἱ δὲ (ἀποτρόπαιον ὥσπερ θεραπείαν εἰσάγοντες τῷ Κρόνῳ) τοῖς ἑαυτῶν δούλοις ἐδούλευον, ὅπως μὴ ταῖς ἀληθείαις νεμεσητόν τι παθόντες εἰς δουλείαν πολεμίων καταπέσωσιν.

8. a spuma, .. unde orta Venus creditur] „Sententiam Macrobiani cecinit Ovid. Fast. IV, 61. Sed Veneris mensem Graio sermone notatum Auguror: a spumis est dea dicta

II.

maris.“ ZEUN. — Cf. c. 8. § 6. Censorin. 22, 9. Laurent. Lydus IV, 44. Alia ratio, cur Veneri hic mensis dicatus sit, legitur c. 21. § 6.

hanc Romuli fuisse rationem] „Vid. Ovid. Fast. IV, 23 seqq.“ ZEUN. — Adde Plat. Quaest. Rom. 19. anni principia servarent] i. e. anni principiis praecessent.

Martem patrem] Cf. c. 19. § 3.

Venerem genitricem] Cf. c. 8. § 8. et quae Koppius ad Martian. I. § 85. affert: Dio Cass. XLIX. p. 599. Reim.; Appianus II, p. 470. Steph.; Plin. N. H. VII, 38 s. 39; VIII, 42 s. 64; XXXV, 4 s. 9. et 12 s. 45; Sueton. Caes. 61, 78, 84. Adde Ovid. Fast. IV, 95; Lucret. I, 1; Stat. Silv. I, 2, 172; Stobae. Ecl. I, 10. p. 268 Heer.; Klausen. Aen. p. 897.

9. altiore prudentia] „Sic auctor vocat rationem physice explicandarum fabularum.“ ZEUN.

certi numinis providentia] i. e. certo quodam numine providente, vel certi cuiusdam numinis iussu. Prudentia homini, providentia deo tribuitur.

naturae conscius] Cf. Comm. I, 6, 4. et vid. not. ad Sat. I, 7, 17.

- secundus Veneri dicaretur, quae vim eius quasi benefica leniret.
 10 Nam et in duodecim zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum signum Aries Marti ad-
 11 signatus sit, sequens mox Venerem, id est Taurus, accepit. Et
 [257]rursus e regione Scorpius ita divisus est, ut deo esset utrique communis. Nec aestimatur ratione caelesti carere ipsa divisio: siquidem aculeo velut potentissimo telo pars armata posterior domicilium Martis est, priorem vero partem, cui *Ζυγὸς* apud Graecos nomen est, nos Libram vocamus, Venus accepit, quae velut
 12 iugo concordii iungit matrimonia amicitiasque componit. Sed Cingius in eo libro quem de fastis reliquit ait inperite quosdam opinari Aprilem mensem antiquos a Venere dixisse, cum nullus dies festus nullumque sacrificium insigne Veneri per hunc mensem a maioribus institutum sit, sed ne in carminibus quidem Saliorum
 13 Veneris ulla, ut ceterorum caelestium, laus celebretur. Cingio etiam Varro consentit adfirmans nomen Veneris ne sub regibus

[Mss. ABGPS.

in mg. „*τειχεσιβλήτα* ant.“) *τειχεσιπλήτα* c. *τειχεσιπλήτα* s-bP. — *beneficia* vl. 10. *signis zodiaci* G. — *adsignatum* BG. — *idem* vl.

11. *existimatur* Sv-g. — *coelesti ratione carere* v-g. *ratione coelesti casti carere* zb (in d in fine paginae legitur *caele-* suppositis syllabis *sti ca-* et altera pagina incipit a *sti carere*). — *zyroc* (sup. *chele*) G. *zyroc* P. 12. *Cingius* BGPSv-gV123. *cignis* (sup. add. u) A. *Cincius* s-b (hg in mg). — *de festis* PS. — *antiquius* A. — *caelestium caeterorum* S. — *celebratur* v-g. 13. *Cingio* BGPSv-g. *Cingnio* A. *cingo* laud. Hertz. de Lucii Cinciis p. 32. ex Edd. Brix. a. 1485. et Ven. a. 1492. *Cincio* s-b (hg in mg.). — *nec sub regibus quidem ap. Rom. AS.* ne sub

10. *certa certorum numinum domicilia*] Cf. c. 21, 16. *Leonisque inibi signum domicilium solis appellant*, et Comm. I, 21, 24 sqq. Incerti fragm. in edd. Censorini 3, 10. *cum primum signum cet*] Cf. Comm. I, 21, §§ 23 et 26. Incerti fragm. l. c. Serv. ad Virgil. Georg. I, 33. Propter verba *sequens mox* vid. not. ad c. 3. § 3.

11. *Scorpius ita divisus est cet.*] Cf. c. 21. § 25. *Scorpius totus, in quo Libra est*, et Comm. I, 18, 13. *Libram, id est Scorpii chelas*, et Servium l. c.: *Aegyptii duodecim esse asserunt signa, Chaldaei vero undecim. Nam Scorpium et Libram unum signum accipiunt. Chelae enim Scorpii Libram faciunt.* Martian. VIII. § 839. *Scorpius enim tam suum spatium corpore quam chelis occupat Librae.* Schol. ad Arat. 402. *Μέγα δὲ τέρας τὸν Σκορπίον φησί, . . ὅτι δύο ζωδίων ἐπέχει τάξιν.*

12. *Sed Cingius cet.*] Cf. M. Hertz. de Lucii Cinciis p. 32 sqq. Laur. Lyd. IV, 44. *Κίγμιος δὲ ὁ Πρωμίος σοφιστῆς φησι τὴν Ἀφρο-*

δίτην ἐξ ἀφροῦ τεχθῆναι, οἶονεῖ ἐκ τοῦ χιονώδους ἀέρος καὶ τῆς ψυχρᾶς οὐσίας τὸ ἐὰρ ἀποτεχθῆναι. Deinde addit: *οὕτως μὲν οἱ Ἕλληνες.*

quosdam] Hi sunt teste Varrone L. L. VI, 33. (et Censorin. 22, 9.) Fulvius (Nobilior) et Iunius (Gracchanus), ut ait Merkelius ad Ovid. Fast. p. LXXX. Et hanc et Varronis sententiam proferre Plutarchum Num. c. 19 et Isidorum Orig. V, 33, 7. recte monuit Hertzius l. c.

nullus dies festus] Cf. § 15. Plutarchus l. c. *ἐν ᾧ θύουσί τε τῇ θεῷ*, inquit, *καὶ ταῖς καλάνδαις ἐστεφανωμένοι αἱ γυναῖκες μυστήνη λούονται.* Ovidius Fast. IV, 13 tantum: *Venimus ad quartum*, inquit, *quo tu celeberrima, mensem; sed* vid. ibid. 125 sqq. et in primis v. 133.: *Rite deam Latiae colitis matresque nurusque.* Similia habet Laurentius Lydus, qui IV, 45. refert IV. Non. April. Veneri in Cypro apris factam esse rem divinam, unde F. C. Schwenck. p. 177. huic mensi nomen datum esse coniicit.

13. *Varro consentit*] Macrobius videtur respicere locum nobis

quidem apud Romanos vel Latinum vel Graecum fuisse, et ideo non potuisse mensem a Venere nominari. Sed cum fere ante 14 aequinoctium vernum triste sit caelum et nubibus obductum, sed et mare navigantibus clausum, terrae etiam ipsae aut aqua aut pruina aut nivibus contegantur, eaque omnia verno id est hoc mense aperiantur, arbores quoque nec minus cetera quae continet terra aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilem dici merito credendum est, quasi Aperilem, sicut apud Athenienses ἀνθεστηριῶν idem mensis vocatur ab eo quod hoc tempore cuncta florescant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc 15 die postea constitutum ut matronae Veneri sacrum facerent: cuius rei causam, quia huic loco non convenit, praetereundum est. [258] Maium Romulus tertium posuit, de cuius nomine inter auctores 16 lata dissensio est. Nam Fulvius Nobilior in fastis quos in aede

Edd. vicahgspdz.]

regulis quidem Romanorum P. — e Venere h. 14. aut nubibus contegantur ABG; cf. VII, 12, 26. aut nivibus congregantur vl. — credendum (om. est) v-gb. „Conieceram esse, quia haec quoque, ut praecedentia dependent a superioribus Tarro consentit affirmans. Video nunc a Stephano appositum verbum est, tanquam Cincii ipsius aut Macrobbi sit collectio. Potius tamen, licet ei addicat Ms. in charta, sequerer vetteditiones, quae neutrum habent.“ Gron. — ab eo quae quod G. — florescunt A. 15. hodie P. — causa . . praetereunda est P. 16. posuit

servatum, L. L. VI, 33. Cf. Spengel. ad h. l., ubi legitur: quovius (Veneris) nomen ego, antiquis literis quod nusquam inveni, magis puto dictum, quod ver omnia aperit Aprilem. Censorin. 22, 11.

14. cum fere . . nubibus obductum] Cf. Laur. Lyd. l. c. ad § 12.

mare navigantibus clausum] Cf. Ovid. Fast. IV, 131. Vere monet (Venus) curvas materna per aequora puppes Ire, nec hibernas iam timuisse minas.

arbores quoque . . aperire se in germen incipiant] Cf. c. 21. § 6. Censorin. l. c.: quod tunc fere cuncta gignantur et nascendi claustra aperiat natura. Ovid. Fast. IV, 127 sq. Nunc herbae rupta tellure cacumina tollunt, Nunc tumido gemmas cortice palmas agit. Laurent. Lyd. l. c. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι Ἀπρίλιον αὐτὸν ὥσανεῖ ἀπερίλιον (οἶονεῖ ἀνοικτικὸν τοῦ καιροῦ) φασίν. Plutarch. l. c. Τινὲς δὲ οὐ διὰ τὴν Ἀφροδίτην τὸν Ἀπρίλλιον φασίν, ἀλλ' ὥσπερ ἔχει τὸννομα φιλὸν, Ἀπρίλλιον κεκλησθῆναι τὸν μῆνα τῆς ἑαρινῆς ὥρας ἀμυαζούσης ἀνοίγοντα καὶ ἀνακαλύπτοντα τοὺς βλαστοὺς τῶν φυτῶν. τοῦτο γὰρ ἡ γλῶττα σημαίνει.

merito credendum est] Sic omnes

libri Mss. Pro sua ergo vendit hanc sententiam Macrobbius.

ἀνθεστηριῶν . . . quod hoc tempore cuncta florescant] Hartung. II, p. 143. Ἀφροδίτῃ censet apud Romanos respondisse Floram refragante Hefftero Neue Jahrb. f. Phil. n. Paed. XXX, 3, p. 289.

15. hoc die] i. e. aequinoctio verno, cf. § 14.

ut matronae Veneri sacrum faceret] Vid. not. ad § 12. Laurent. Lyd. IV, 45. Ταῖς τοίνυν Καλένδαις Ἀπριλίαις αἱ σεμναὶ γυναικῶν ὑπὲρ ὁμονοίας καὶ βίον σώφρονος ἐτίμων τὴν Ἀφροδίτην. Merkel. p. cxxxvii. censet hoc referendum esse ad sacrum Fortunae Virili in aede Veneris Verticordiae faciendum.

cuius rei causam . . praetereundum est] Cf. III, 6, 1. Mirandum est huius poetae . . doctrinam. „Huius constructionis paulo insolentioris rationem vid. Perizon. ad Sanct. Minerv. III, 8.“ ZEUN. — Vid. Kruegeri Gramm. d. lat. Spr. § 487, 3. et prolegg. p. xl. — Merkelius l. c. Macrobbium filio puero plura narrare verecundatum esse putat. Cf. Ovid. Fast. IV, 147 sqq.

16. lata dissensio] i. e. magna, ut iuris periti culpam dicunt latam

Herculis Musarum posuit Romulum dicit, postquam populum in maiores iunioresque divisit, ut altera pars consilio altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusque partis hunc Maium
 17sequentem Iunium mensem vocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos a Tusculanis transisse commemorent, apud quos nunc quoque vocatur deus Maius qui est Iuppiter, a magnitudine
 18scilicet ac maiestate dictus. Cingius mensem nominatum putat a Maia, quam Vulcani dicit uxorem, argumentoque utitur, quod fla-

[Mss. ABGPS.

tercium A. — infaustis S. — minoresque A sup. ab ead. m. iuniores; hg add. in mg. „iuniores ant.“ — mensem om s-bP. — mensem vocasse. Sunt qui hunc (librario ab errante ab altero mensem ad alterum) B (G sup. add. appellasse). 17. quoque om. G. 18. Cingius A. Cingius s-bP (hg in mg.). — mensem (sup. add. maium) nominatum putat B. nominatum putat mensem S. mensem dicit nominatum G. — dixit v-g.

Digest. L, 16, 213. et XI, 6, 1 fin. De re vid. Ovid. Fast. V, 1 sqq.

in aede Herculis Musarum] „Graecis dicitur Μουσᾶγέτης, Musarum ductor, quo nomine ipsum interdum Apollinem appellari Macrobius ait supra Comm. II, 3 [3]. Caeterum Marcium Philippum aedem Herculis Musarum extruxisse tradit Suet. in Aug. 29.“ ZEUN. — At hoc loco sermo est de aede a M. Fulvio Nobiliore Aetolorum victore (a. U. C. DLXXIII. auctore Muellero Handb. d. Archaeol. § 180, 2.) dedicata Herculi et Musis, ut cogitandum non sit de Hercule Musarum. Cf. Hartung. II. p. 31. Becker. Handb. I. p. 612 sq. Merkel. p. cxliv. A. Weichertum, qui in excursu de aede Herculis Musarum (Imp. Caes. Augusti scriptorum reliq. p. 71 sqq.) studet probare nullum ante Marcianam illam fuisse aedem Herculis Musarum, hic locus omnino fugisse videtur.

postquam populum in maiores iunioresque divisit] Cf. Ovidius Fast. V, 57 sqq.; VI, 83 sqq. Quod Cicero de rep. II, 22., Livius I, 43, 2., Dionys. A. R IV, 16. referunt, Servium Tullium populum in centurias seniorum et iuniorum divisisse, id huc non pertinet. Vid. Becker. I. c. II, 1, p. 144 et 215.

in honorem utriusque partis] Hanc sententiam Fulvio et Iunio tribuunt Varro L. L. VI, 33. et Censorin. 22, 9. Varronem Censorinus I. c. § 12. dicit auctorem esse Maium non a maioribus sed a Maia nomen accepisse: utramque sententiam nullo auctore nominato profert Festus p.

134. Muell. Cf. Ovid. Fast. II. cc. et I, 41; V, 427. Mensis erat Maius, maiorum nomine dictus. Isidorus Hisp. Orig. V, 33, 8. habet: Hunc mensem (Maium) maioribus, sequentem vero minoribus Romani consecraverunt, et 9: Unde et Iunius dictus. Ante enim populus in centurias seniorum et iuniorum divisus erat. Plutarchus Num. 19. Εἰςὶ δὲ τινες οἱ τούτους ἡλικίας ἐπώνυμους εἶναι λέγοντες πρεσβυτέρας καὶ νεωτέρας· μαιώρης γὰρ οἱ πρεσβύτεροι παρ' αὐτοῖς, ἰουνιώρης δὲ οἱ νεώτεροι καλοῦνται. (Cf. Qu aest. Rom. 86.) Laur. Lyd. IV, 56. Οὕτως οὖν τοῦ πέμπτου μηνὸς εἰς τιμὴν τῆς γερονσίας πρὸς τοῦ βασιλέως Νομᾶ διατεθέντος, ἐλείπετο ἄρα τὸν ἕκτον εἰς τιμὴν τῆς νεολαίας ὀρισθῆναι· βουλῇ γὰρ γερόντων καὶ νεωτέρων ἀνδρείᾳ διοικεῖσθαι, ὥς φησι Πλάτων, τὸ πολίτευμα. (Cf. Censorin. de die nat. 14, 2.)

17. deus Maius qui est Iuppiter] Cf. Creuzer. III, 686. Ambrosch. Rel.buech. d. Roem. p. 39.

18. a Maia, quam Vulcani dicit uxorem] Apud Laurentium Lydum hoc nunc quidem non legitur, sed notandum est post Maiam eum memorare IV, 54. quattuor Vulcanos. Gellius N. A. XIII, 22, 2. inter comprecationes deum immortalium quae ritu Romano fierent affert Maiam Vulcani. Videtur haec dea prisca Romanorum deinde confusa esse cum Maia Graecorum. Cf. Schwenck. p. 174. Hartung. II. p. 110. et p. 261.

men Vulcanalis Kalendis Maiis huic deae rem divinam facit: sed Piso uxorem Vulcani Maiestam, non Maiam, dicit vocari. Con- 19
tendunt alii Maiam Mercurii matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pa-
riter Mercurioque sacrificant. Adfirmant quidam, quibus Corne- 20
lius Labeo consentit, hanc Maiam cui mense Maio res divina ce-
lebratur terram esse hoc adeptam nomen a magnitudine, sicut et
Mater Magna in sacris vocatur: adsertionemque aestimationis suae
etiam hinc colligunt quod sus praegnans ei mactatur, quae ho-
stia propria est terrae: et Mercurium ideo illi in sacris adiungi
dicunt, quia vox nascenti homini terrae contactu datur, scimus
autem Mercurium vocis et sermonis potentem. Auctor est Cor- 21
nelius Labeo huic Maiæ, id est terrae, aedem Kalendis Maiis dedi-

Edd. vicahgspdz.]

— *Kalendis maias* B. *Kalendas maias* G. 19. *sacrificabant* (punc-
tis positis sub literis ab) G. 20. *quidam* add. a sec. m. A. — *hanc*
Maiam om. P. — *in sacris* om. P. — *existimationis* S. *extimationis* vic
hg. — *eo mactatur* P. — *est propria* Sv-g. — *illi qui in sacris* (del. qui)
A. *illi his sacris* G. — *cum tactu* G. 21. *id est terrae* om. s-bP.
„Haud quaquam fastidio, quod fecerunt nuperi, veterum exemplarium et
ms. scripturam. Ubique enim hic auctor ita se exponit. Et sic cap. 15.
[§. 17] *Regina sacrorum, id est regis uxor.*“ Gron. Cf. c. 17. § 18. —

flamen Vulcanalis] Cf. Varro L. L. V, 15, 84., Hartung. I. p. 159.

Maiestam] Apud Ovidium Fast. V, 43 sqq. *Maiestas* dicitur Iovis fidissima custos. Festus apud Paul. lib. XI, p. 136. Muell.: *Maiestas a magnitudine dicta*, quod quidem dubium est an ad hanc deam sit referendum.

19. *Maiam Mercurii matrem*] Cf. Laurent. Lyd. IV, 52. (VI. 1.) Οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Μαίας τῆς Ἀτλαντος τῆς Ἐρμού ἀξιοῦντες ὀνομασθῆναι τὸν Μάιον πρὸς ἕτερον βλέποντες οὕτω φασίν, ἀλλὰ μὴν καὶ διὰ τὸ ἱερὸν αὐτῆς, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν μῆνα ἱερωθῆναι λέγεται. Ovid. Fast. V, 85 sqq. VI, 35. Fest. l. c.

quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurisque sacrificant] Cf. Laurent. Lyd. IV, 53. ἡῦχοντο δὲ Μαία τε καὶ Ἐρμῆ οἱ πραγματευταὶ ἀνίνδυνα τὰ τῶν κερδῶν εἶναι. Plutarch. Num. 19. Ἐρμῆ γὰρ ἀνιέρωται. Huius sacri non meminit Ovidius, vid. Merkel. p. CLXXXII.

20. *hanc Maiam .. terram esse*] Cf. Laur. Lyd. IV, 53. Τιμῶσιν οὖν κατὰ τοῦτον (τὸν Μάιον) τὴν Μαῖαν, τοντέστι τὴν Γῆν, θεοραπεύοντες.

Mater Magna] Cf. Lactant. I, 22, 19. *Melissam vero a patre primam*

sacerdotem Matri Magnae constitutam.

sus praegnans .. quae hostia propria est terrae] Cf. Ovid. Fast. I, 671 sq. *Placentur matres frugum Tellusque Ceresque Farre suo gravidæ visceribusque suis.* Festus ap. Paul. lib. XIV. p. 219. Muell. *Praecidaneam porcam dicebant, quam immolare erant soliti antea quam novam frugem praeciderent.* Porcus castratus, quia mense Maio vel quia Maiæ immolabatur, dicebatur *maialis*. Cf. Varron. R. R. II, 4, 21.

quia vox nascenti homini terrae contactu datur] „Vid. Rhodig. Lect. Ant. XXIX, 14.“ ZEUN. — Cf. Laurent. Lyd. l. c. Μοῦμιος δὲ ὁ Ῥωμαῖος τὸν Ἐρμῆν τὸν προχωρητικὸν λόγον εἶναι βούλεται· οὐδὲ γάρ, φησι, πρότερον βρώφους φθέγγαιτο, πρὶν ἂν τῆς γῆς ἐφάψαιτο, ὥστε Μαῖαν εἰς Γῆν καλῶς ἐξελάμβανον οἱ πολλοί, ubi videtur legendum esse φθέγγαιτο ἂν, πρὶν κτλ.

Mercurium vocis et sermonis potentem] Vid. not. ad c. 9. § 6. et Horat. Od. I, 10, 1 sqq. *Mercuri, facunde nepos Atlantis, Qui feros cultus hominum recantum Voce formasti,* Ovid. Fast. V, 663 sqq. *Clare*

- [259]catam sub nomine Bonae Deae: et eandem esse Bonam Deam et terram ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat: hanc eandem Bonam Faunamque et Opem et Fatuam pontificum
 22 libris indigitari: Bonam, quod omnium nobis ad victum bonorum causa est; Faunam, quod omni usui animantium favet; Opem, quod ipsius auxilio vita constat; Fatuam a fando, quod, ut supra diximus, infantes partu editi non prius vocem edunt quam
 23 attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Iunonis, ideoque regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem alii Proserpinam credunt, porcaque ei rem divinam fieri, quia segetem quam Ceres mortalibus tribuit porca depasta est:
 24 alii *Χθονίαν Ἑκάτην*, Boeoti Semelam credunt. Nec non ean-

[Edd. ABGPS.

hanc eandem etiam v-g. — *Bonam deam* s-bP. — *et Opem* Bs-bP. *Opem* (om. et) ASvi. *Opemque* Gc-g. 22. *quod add. a sec. m. A.* — *constet* Edd. — *supra*] § 20. 23. *dicunt* P. — *sceptrum regale* s-bP. — *Χθονίαν Ἑκάτην* om. A. — *ἡΚΑΤΗΝ* B. 24. *Boeoti* om. AS. *βοιω-*

nepos Atlantis ... Quo didicit culte lingua favente loqui.

21. *aedem ... dedicatam sub nomine Bonae Deae*] Videtur respicere templum quod dedicasse Claudiam Quintam et restituisse Liviam refert Ovidius Fast. V, 148 sqq. Aliud esse templum quod commemoret Publius Victor in reg. urb. XII. censet Schwenck. p. 202.

eandem esse Bonam Deam et terram] Hoc verum esse negat Hartungus II, p. 198. Cf. Klausen. Aen. p. 849 sqq.; Boettiger. Id. z. Kunstmyth. I. p. 278 sqq.

ex ipso ritu occultiore sacrorum] *Sacra Bonae Deae dicuntur a Cicerone de leg. II, 9, 21. nocturna mulierum sacrificia*, a Plinio N. H. X, 56 s. 77. *opertanea sacra*, a Iuvenale VI, 314. *Bonae secreta Deae.*

Bonam Faunamque et Opem et Fatuam] Cf. Lactant. I, 22, 9. *Faunus ... sororem suam Fatuam Faunam, eamque coniugem, consecravit. ... Idcirco illi mulieres in operto sacrificant et Bonam Deam nominant.* Arnobius V, 18. *Fentam igitur Fatuam, Bona quae dicitur Dea, transeamus.* Serv. ad Virg. Aen. VII, 47. *Quidam deus est Fatuellus: huius uxor est Fatua. Idem Faunus et eadem Fauna*, et ad VIII, 314. *Faunus habuisse filiam dicitur ... disciplinis omnibus eruditam, quam quidam, quod nomine dici prohibitum fuerat, Bonum Deam appellari volunt.* Plutarch. Caes. 9. *Ἔστι δὲ Ῥωμαῖοις θεὸς ἡν Ἀγαθήν*

ὀνομάζουσιν, ... Ῥωμαῖοι δὲ νύμφην Δρυάδα Φαύνῳ συνοικῆσασαν. — *Ops Saturni uxor et terra esse dicitur* c. 10. § 19 sq.

pontificum libris indigitari] His libris continebantur ritus sacri. Cf. Becker. Handb. I. p. 11. De verbo vid. not. ad c. 17. § 15. et Fest. apud Paul. lib. IX. extr. *Indigitanto, imprecanto, et Indigitamenta incantamenta vel indicia.*

22. *Faunam, quod .. favet*] Cf. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 314. *Quidam Faunum appellatum volunt eum quem nos propitium dicimus.*

Fatuam a fando cet.] Vid. Creuzer. III, p. 628. Kopp. ad Martian. II. § 167. Lactant. I. c. *quam Gabius Bassus Fatuam nominatam tradit, quod mulieribus fata canere consuevisset, ut Faunus viris.* Apud Isidorum quoque Orig. X, 103. *Fatua dicitur Fauni uxor fatidica.*

23. *Proserpinam*] Cf. Plutarch. I. c. *Ἕλληνες δὲ τῶν Διονύσου μητέρων τὴν ἁρῶντον.* Klausen. Aen. p. 852. Laur. Lyd. IV, 38. *Διόνυσον .. ἐκ Διὸς καὶ Περσεφόνης γενόμενον.*

porcaque ei rem divinam fieri] Cf. § 20. Iuvenal. II, 86 sq. *Atque Bonam tenerae placant abdomine porcae Et magno cratere Deam.* Schwenck. p. 203.

Χθονίαν Ἑκάτην] Creuzerus III, p. 571. ait eam esse Cererem *χθονίαν*.

Boeoti Semelam credunt] Cf. Laurent. Lyd. I. c. *Φέρεται δὲ καὶ τις μῦθος περὶ αὐτοῦ (τοῦ Διονύ-*

dem Fauni filiam dicunt, obstitisseque voluntati patris in amorem suum lapsi, ut et virga myrtea ab eo verberaretur, cum desiderio patris nec vino ab eodem pressa cessisset: transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur et coisse cum filia. Horum om-²⁵nium haec proferuntur indicia, quod virgam myrteam in templo haberi nefas sit, quod super caput eius extendatur vitis qua maxime eam pater decipere temptavit, quod vinum in templum eius non suo nomine soleat inferri, sed vas in quo vinum inditum est mellarium nominetur et vinum lac nuncupetur, serpentesque in

Edd. vicahgspdz.]

τοιαι v1. Boeotii v3-a. — emelam AS. — creditur pater S. 25. hoc proferunt indicia v-gb „Cur mutatum?“ Gron. — in templo S. — inditum sit v-g. — miliarium coniecerunt Canterus et Pontanus, hic allata

σου) κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, ὡς εἶη γεγωναὶ ἐκ Διὸς καὶ Γῆς, τῆς δὲ Γῆς Θεμέλης προσαγορευομένης διὰ τὸ εἰς αὐτὴν πάντα καταθεμελιοῦσθαι, ἣν κατὰ συναλλαγὴν ἐνὸς στοιχείου τοῦ ὁ Σεμέλην οἱ ποιηταὶ προσηγορεύουσι.

24. nec non eandem Fauni filiam dicunt] Schwenckius l. c. haec cum antecedentibus, a quibus sane vulgo commate tantum dirimuntur, ita iungit, ut dicat Boeotos eam Fauni filiam dixisse. At quid Fauni filia ad Boeotos? Intellige potius alii vel tale quid. Ceterum vid. § 27. et quae ad § 21. attulimus e Servio et e Plutarcho.

obstitisseque voluntati patris cet.] Cf. § 27. Aliter Lactantius l. c. § 11. Sex. Clodius .. refert Fauni hanc uxorem fuisse, quae quia contra morem decusque regium clam vini ollam ebiberat et ebria facta erat, virgis myrteis a viro usque ad mortem caesam, postea vero, cum eum facti sui poeniteret, et desiderium eius ferre non posset, divinum illi honorem detulisse: idcirco in sacris eius obvolutam vini amphoram poni. Apud Arnobium, qui fere eandem habet (V, 18.), legitur: quod, cum ei rem divinam mulieres faciunt, vini amphora constituitur oblecta. Similia refert Plutarchus Quaest. Rom. 20.

in amorem suum] Vid. prolegg. p. XXXIX.

nec vino] i. e. ne vino quidem. Vid. prolegg. p. XLI.

pressa] Cf. Lactant. IV, 13, 13. Sed veritate pressus negare non potuit, et Corn. Nep. Ages. 6, 1. Quam a plerisque ad exendum premeretur, .. exire noluit.

in serpentem] Cf. Plutarch. Caes.

9. καὶ δράκων ἱερὸς παρακαθίδρυνται τῇ θεῷ κατὰ τὸν μῦθον.

25. quod virgam myrteam in templo haberi nefas sit] Schwenckius l. c. censet hoc referendum esse ad domum in qua fierent sacra Bonae Deae, citato Plutarcho (Quaest. Rom. 20): Κοσμοῦσαι σηκὸν αἱ γυναῖκες οἴκοι μυστήρια οὐκ εἰσφέρουσι. Adde (quem locum attulit Pontanus) Arnob. l. c. quod cum ei divinam rem mulieres faciunt, .. nec myrteas fas sit inferre verbenas. Cf. apud Senecam (ed. Fickert.) ep. 97. § 2. extra conceptum, apud Ciceron. Parad. IV, extr. opertum Bonae Deae. Sed Macrobius, qui infra bis in templo eius habet, de aede huic deae dedicata cogitasse putaverim.

quod super caput eius extendatur vitis] Cf. Plutarch. Caes. 9. Ὅθεν ἀμπελίνοις τε τὰς σκηναὶς κλήμασιν ἐσπαράσσουσιν.

qua .. temptavit] non ipsa vite, sed vino, i. e. succo uvarum ex illa provenientium.

quod .. mellarium nominetur] „Miliarium in balneo locum habebat forinsecus inter soliorum spatia, cf. Palladius lib. I, cap. 40. Erant autem mellaria eadem quae alvearia. Varro de re rust. III, 16: Μελιτῶνας ita facere oportet, quos alii μελιτοτροφεία appellant, eadem quidam mellaria. Appellabatur vero vas illud vinarium Bonae Deae sacris inferri solitum mellarium, qua ratione sacerdotes eius Μέλισσαι. Porphyrius lib. de Nymph. antro [c. 18.]: τὰς Δήμητρος (haec eadem cum Bona Dea) ἱερείας, ὡς τῆς χθονίας θεᾶς μύστιδας, μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκά-

- templo eius nec terrentes nec timentes indifferenter appareant.
 26 Quidam Medeam putant, quod in aedem eius omne genus herbarum sit ex quibus antistites dant plerumque medicinas, et quod
 [260] templum eius virum introire non liceat propter iniuriam quam
 27 ab ingrato viro Iasone perpessa est. Haec apud Graecos ἡ Θεὸς Γυναικεία dicitur, quam Varro Fauni filiam tradit adeo pudicam, ut extra γυναικωνίτιν numquam sit egressa nec nomen eius in publico fuerit auditum nec virum umquam viderit vel a viro visa
 28 sit, propter quod nec vir templum eius ingreditur. Unde et mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse, quod Herculi,

[Mss. ABGPS.

glossa: Χαλκεῖον olla, aeneum, miliarium. Vulgatum mellarium defendit Meurs. Vid. not. — indifferenter om. s-bP. 26. in aede c-g. — sit om. G (B add. a sec. m.). 27. apud grecos ḡr. dr̄. A. — ἡ θεὸς BGbP. θεὸς (om. ἡ) Sv-gM123. ὁ θεὸς s-z. — filiam Fauni tradidit v-g. Fauni filiam esse tradit s-z (b esse tradidit). — γυναικωνίτιν Edd. om. A. — vel visa sit a viro A. nec a viro visa sit s-bP. 28. quia

λονν. Euripidis Scholiastes ad Hippol. [v. 72.] Τὰς ἱερείας (Δήμητρος) μελίσσας ἐκάλον οἱ ποιηταί, Callimachus Hymno 2. [v. 110.]: Διοῖ δ' οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδαρ φορέουσι μέλισσαι. Ita autem dictae a Melissa filia Melissei Creten- sium regis, ut ex Didymi libris ἐξηγήσας Πινδαρικήs memorat Lac- tantius lib. I, 22, 19. MEURS. — Adde schol. ad Pind. Pyth. IV, 60.

et vinum lac nuncupetur] Cf. Plu- tarch. Q. R. 20. οἶνον σπένδουσι, γάλα προσαγορεύοντες, et Lo- beck. Aglaoph. vol. II. p. 879.

serpentesque ... appareant] Hoc eo referendum censet Hartungus II, p. 198., quod arti medicae praeesse putaretur haec dea. Sed conf. § 24.

indifferenter] Cf. Sueton. Domit. 23. Occisum eum populus indiffe- renter tulit.

26. Medeam] Hartungus l. c. cum Bona Dea confert Anguitiam, Medae sororem, quam Marsi colebant artis medicae magistram, coll. Solin. p. 11. C, Virg. Aen. VII, 759., Sil. Ital. VIII, 498.

in aedem] „Pro in aede, archais- mus est.“ Pont. — Vid. not. ad c. 7. § 22. in aedae lusum. Contrarium est in antecedentibus (§ 25.) in quo vinum inditum est.

omne genus herbarum] Cf. Plu- tarch. l. c. καίτοι πᾶσι φιλοτιμού- μεναι χρῆσθαι τοῖς βλαστάνοισι καὶ ἀνθούσι.

27. ἡ Θεὸς Γυναικεία] Cf. Plu- tarch l. c. τῇ Γυναικείᾳ Θεῷ,

ἣν Ἀγαθὴν καλοῦσιν. Similia le- guntur apud eundem Caes. c. 9. et Cic. c. 19. Propert. IV, 9, 25. fe- mineam deam eam vocat. Est au- tem γυναικεία θεὸς quaevis dea a mulieribus coli solita; conf. He- sychium s. v. Καλλιστώ, et Fron- ton. Ep. II, 8, p. 65. Nieb. Γυναι- κεία δὲ τις αὐτῇ θεὸς παρὰ ταῖς πλείσταις τῶν γυναικῶν θρησκεύεται ἡ Ἀπάτη. Vid. Steph. Thes. s. v. Γυναικείος.

Varro Fauni filiam tradit adeo pudicam cet.] Cf. § 24., et quae ad § 21. adnotavi e Servio, et Lactant. I, 22, 10. Eandem Varro scribit tan- tae pudicitiae fuisse, ut nemo eam, quoad vixerit, praeter virum suum mas viderit, nec nomen eius audierit. Merkel. ad Ovid. Fast. p. CLXXXVIII. confert Tertullian. ad nat. II, 9.

28. Unde et mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse] Eodem fere modo hanc rem tradit Propertius IV, 9. Nulla addita causa Gellius XI, 6, 2: Nam (mul- lieres) Herculaneo sacrificio absti- nent. Aliam causam profert Aurel. Vict. de orig. gent. Rom. 6, 6: Recaranus eo quod Carmentis invi- tata ad id sacrum non adfuisset, sanxit, ne cui feminae fas esset vesci ex eo quod eidem arae sacrum es- set: atque ab ea re divina feminae in totum remotae. In ambiguo rem relinquit Plutarchus Quaest. Rom. 60. πότερον ὅτι τῶν ἱερῶν αἱ περὶ τὴν Καρμένταν ὑστέρησαν, .. ἡ διὰ τὰ μυθολογούμενα περὶ τοῦ χιτῶνος καὶ τῆς Ἀχιανείας.

cum boves Geryonis per agros Italiae duceret, sitiienti respondit mulier aquam se non posse praestare, quod feminarum deae celebraretur dies nec ex eo apparatu viris gustare fas esset: propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est praesentiam feminarum, et Potitio ac Pinario sacrorum custodibus iussit ne mulierem interesse permetterent. Ecce occasio nominis, quoniam Maiam 29 eandem esse et terram et Bonam Deam diximus, coegit nos de Bona Dea quaecumque conperimus protulisse. Iunius Maium se- 30 quitur, aut ex parte populi, ut supra diximus, nominatus, aut, ut Cingius arbitratur, quod Iunonius apud Latinos ante vocitatus diuque apud Aricinos Praenestinosque hac appellatione in fastos relatus sit, adeo ut, sicut Nisus in Commentariis fastorum dicit, apud maiores quoque nostros haec appellatio mensis diu manserit, sed post detritis quibusdam litteris ex Iunonio Iunius dictus sit. Nam et aedes Iunoni Monetae Kalend. Iuniis dedicata est. Nonnulli putaverunt Iunium mensem a Iunio Bruto qui primus 31

Edd. vicahgspdz.]

Herculi Edd. P. — *per Italiae agros v-g.* — *posse om.* add. a sec. m. A. — *potio P.* 29. *quoniam Maiam scripsi e con.* *quoniam* [corr. in *quom iam*, om. *Maiam*] B. *quo Maiam AG* Edd. PSV. — *esse eandem v-g.* — *bonam deam* (om. et) AG (B a p. m.). — *diximus*] § 21. — *esse diximus A.* — *quodcumque G.* 30. *Cap. IX. Iunius v* (i *Cap. VIII.*). — *supra*] § 16. — *cingnius A.* *Cincius s-b.* — *Iunonis v.* — *dedicata est ... Kalendis Iuniis* (§ 31.) om. add. in mg. G. 31. *quod mense*

cum boves Geryonis .. duceret] Cf. c. 11. § 47.

Potitio ac Pinario] Cf. III, 6, 12 sqq.

custodibus iussit ne .. permitterent] Vid. prolegg. p. xl.

29. *Ecce occasio nominis, quoniam Maiam eandem esse ... diximus*] Pro *quoniam* vulgo legitur *quo*. Pronomen ad antecedens nominis referendum ferri nequit; quamobrem Symbol. p. 8. conieci scribendum esse *quoniam Maiam, eandem*. Verae et plenae scripturae videtur altera pars servata esse in cod. B.: *quoniam eandem*, altera in ceteris: *quo Maiam eandem*. Particula *quoniam* bene se habet in causa fortuita. Vid. Stuerenburg. ad Cic. de offic. I, 3, 8., et de particula ecce prolegg. p. xli.

coegit nos .. protulisse] Infinitivus perfecti pro praesenti ponitur, cum non ad idem tempus, quo verbum *coegit*, sed ad id ipsum tempus referatur, quo haec scripta sunt. Conf. prolegg. p. xl. et Haasii not. 453. ad Reisig. lat. Sprachwissensch.

30. *Iunonius*] Cf. Ovid. Fast. VI, 26., ubi Iuno loquitur: *Iunius a nostro nomine nomen habet*, et v.

59 sqq. *Inspice quos habeat nemoralis Aricia fastos: Et populus Laurens, Lanuviumque meum: Est illic mensis Iunonius. Inspice Tibur, Et Praenestinae moenia sacra deae: Iunonale leges tempus. Festus apud Paul. lib. IX, p. 103. Muell. Iunium mensem dictum putant a Iunone. Iidem ipsum dicebant Iunonium et Iunonalem. Censorin. 22, 12. Iunium quoque a Iunone potius, quam iunioribus, quod illo mense maxime Iunoni honores habentur.*

aedes Iunoni Monetae Kal. Iun. dedicata est] a. u. c. CCCXLVI. L. Furio Camillo, qui eam inter ipsam dimicationem cum Auruncis voverat Iunoni. Locus in arce destinatus est, quae area aedium M. Manlii Capitolini fuerat. Cf. Liv. VI, 20, 13. et VII, 28, 4., Plutarch. Camill. 36., Dio Cass. fr. 31., Ovid. Fast. VI, 183 sqq., Valer. Max. I, 8, 3., Lactant. II, 7, 11., Becker. Handb. I. p. 392 sq., Hartung. II. p. 69., Schwenck. Mythol. d. Roem. p. 41., Boettiger. Id. II, p. 226 et 291. Laur. Lyd. IV, 57. *Καλέν-δαις Ἰουνίαις ἐορτὴ Ἡρας καὶ εὐχαὶ ἐν τῷ Καπετωλίῳ.*

31. *a Iunio Bruto*] Hanc huius

Romae consul factus est nominatum, quod hoc mense, id est Ka-
 [261]lendis Iuniis, pulso Tarquinio sacrum Carnae deae in Caelio
 32 monte voti reus fecerit. Hanc deam vitalibus humanis praecesse
 credunt. Ab ea denique petitur ut iecinora et corda quaeque
 sunt intrinsecus viscera salva conservet: et quia cordis beneficio,
 cuius dissimulatione brutus habebatur, idoneus emendationi pu-
 blici status extitit, hanc deam quae vitalibus praestitit templo sacra-
 33 vit. Cui pulte fabacia et larido sacrificatur, quod his maxime
 rebus vires corporis roborentur. Nam et Kalendae Iuniae faba-
 riae vulgo vocantur, quia hoc mense adultae fabae divinis rebus
 34 adhibentur. Sequitur Iulius qui, cum secundum Romuli ordina-
 tionem Martio anni tenente principium Quintilis a numero voca-
 retur, nihilominus tamen etiam post praepositos a Numa Ianua-
 rium ac Februarium retinuit nomen, cum non videretur iam
 quintus esse, sed septimus: sed postea in honorem Iulii Caesaris
 Dictatoris legem ferente M. Antonio M. filio consule Iulius ap-

[Mss. ABGPS.

(om. hoc) A. 32. ab eademque S. — emendatione BG. — hanc quae
 (sup. add. deam) A. 33. fabacia ABP (S a p. m.) v l h s - z M 13 (M2 a
 sec. m.). fabatia Gv3. fabaria S a sec. m.; icagh (M2 a p. m.). —
 lardo S. — vires maxime his rebus v-g. — vocant B. 34. Cap. X.
 Iulius. v (i Cap. IX.). In B verba Sequitur ... secundum scripta sunt li-
 teris maiusculis. — Marti filio B. — ad quartum Mss. v-g. — Quinti-

nominis derivationem alias frustra
 quaesivi. Carnae diem festum
 commemorat Ovid. Fast. VI, 101 sqq.
 sacrum Carnae deae] Cf. Ovid. l.
 c., ubi dea cardinis esse dicitur,
 de qua re vid. Merkel. p. cxciv sq.,
 Hartung. II. p. 228., Schwenck. p.
 126 sq., Creuzer. III. p. 597. No-
 men derivatur et a cardine et a
 carne. Vide tamen ne ea quae h.
 l. sequuntur ad καρδίαν potius nos
 ducant.

voti reus] i. e. quia suscepto voto
 se numini obligarat, cf. III, 2, 6.

32. cuius dissimulatione brutus
 habebatur] „Brutus h. e. stupidus.
 Livius I, 56, [8.]: ex industria, in-
 quit, factus ad imitationem stulti-
 tiae, quum se suaeque praedae esse
 regi sineret, Bruti quoque haut ab-
 nuit cognomen etc.“ ZEUN. — Adde
 ib. § 7. iuvenis longe alius ingenio
 quam cuius simulationem induerat;
 et ipsum Macrobius III, 20, 5.

33. pulte fabacia et larida] Cf.
 Ovid. Fast. VI, 169 sqq. Pinguia
 cur illis gustentur larda Kalendis,
 Mixtaque cum calido sit faba farre,
 rogas? Prisca dea est, aliturque
 cibus quibus ante solebat, Nec petit
 ascitas luxuriosa dapes. Plin. N. H.
 XVIII, 12. s. 30. § 118. Quin et
 prisco ritu fabacia (farina) suae

religionis diis in sacro est. A Mar-
 tiale V, 78, 10. in frugali coena
 commemoratur: Et pallens faba
 cum rubente lardo.

34. Quintilis a numero] Cf. § 5.

post praepositos a Numa Ianua-
 rium ac Februarium] Cf. c. 13, §
 2 sqq. Aliam sententiam secutus
 est Plutarchus Num. 18: Πολλοὶ
 δὲ εἰσιν, οἳ καὶ προστεθῆναι τούτους
 ὑπὸ Νομᾶ τοὺς μῆνας λέγουσι τὸν
 τε Ἰανουάριον καὶ τὸν Φεβρουάριον.
 Idem c. 19. Romanos ab initio
 non nisi decem menses habuisse
 concedit. — Censorinus, 20, 4
 Postea sive a Numa, ut ait Ful-
 vius, sive, ut Iunius, a Tarquinio
 XII. facti sunt menses. Laurent.
 Lyd. I, 16. ἐπὶ δὲ Νομᾶ προσετέ-
 θησαν Ἰανουάριος καὶ Φεβρουάριος.

non .. iam quintus, sed septimus]
 Laurent. Lyd. IV, 63. Τὸν Ἰούλιον
 μῆνα πέμπτον μὲν ἂν τις ἀπὸ τοῦ
 πολιτικοῦ, ἔβδομον δὲ ἀπὸ τοῦ
 ἱερατικοῦ λάβοι ἐνιαυτοῦ. Plutarch.
 Num. 19. συνέβαινε αὐτοῖς τὸν ἐλ-
 ρημένον μῆνα πέμπτον μὲν ὀνομά-
 ζειν, ἔβδομον δὲ ἀριθμεῖν.

in honorem Iulii Caesaris .. Iulius
 appellatus est] „Conf. Sueton. in
 Caes. 76., Dio Histor. lib. XLIV.
 [c. 5.], Plutarchus in Numa [c. 19.]
 et alii.“ ZEUN.

pellatus est, quod hoc mense a. d. quartum Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Augustus deinde est qui Sextilis antea vocabatur, 35 donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto cuius verba subieci: CUM IMPERATOR CAESAR AUGUSTUS MENSE SEXTILI ET PRIMUM CONSULATUM INIERIT. ET TRIUMPHOS TRES IN URBEM INTULERIT. ET EX IANICULO LEGIONES DEDUCTAE SECUTAEQUE SINT EIUS AUSPICIA AC FIDEM. SED ET AEGYPTUS HOC MENSE IN POTE- STATEM POPULI ROMANI REDACTA SIT. FINISQUE HOC MENSE BELLIS CIVILIBUS INPOSITUS SIT. ATQUE OB HAS CAUSAS HIC MENSIS HUIC[262] IMPERIO FELICISSIMUS SIT AC FUERIT. PLACERE SENATUI UT HIC MENSIS AUGUSTUS APPELLETUR. Item plebiscitum factum ob eandem rem Sexto Pacubio tribuno plebem rogante. Mensis Sep- 36 tember principalem sui retinet appellationem: quem Germanici ap-

Edd. vicahgspdz.]

lis BGv-g. 35. Cap. XI. Augustus v (i Cap. X.). — deinde qui (om. est) S. — ante vocatus est s-bAP. — senatus consultu G. — intulerit in urbem Sv. — sed aegyptus (om. et) A. et Aeg. (om. sed) v-g. — hoc mensi (bellis) B. — Idem v-g. „Non auscultandum: disparari enim debent plebiscitum et senatus consultum.“ Pont. — Pacuvio S; cf. II, 4, 4; III, 8, 7; VI, 1, 36; VI, 5, 14. 36. Cap. XII. September. v (i Cap. XI.). — septembris G. — sui retineret BG. sui nominis retinet

legem ferente M. Antonio .. consule] Cf. Censorin. 22, 16.: Quintilis Iulius cognominatus est C. Caesare V. et M. Antonio Coss. anno Iuliano secundo (a. u. c. DCCX.).

quod hoc mense ... procreatus sit] Aliter Laurent. IV, 66.: Φασὶ δὲ αὐτὸν τὸν Ἰούλιον ἐπτάμηνον τεχθῆναι καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἑβδομὸν μῆνα τοῦ ἱερατικοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὴν οἰκίαν μεταβαλεῖν προσηγορίαν.

35. donec honori Augusti daretur] „Suetonius in Aug. 31. non nisi duas commemorat huius mutationis causas, primum consulatum et insignes victorias quae Augusto obtigerint.“ ZEUN. — Eisdem Dio Cass. LV, 6. Cf. Censorin. l. c.: Qui autem Sextilis fuerat, ex S. C. Marcio Censorino C. Asinio Gallo Coss. in Augusti honorem dictus est Augustus, anno Augusti vicensimo (a. u. c. DCCXLVI.).

PRIMUM CONSULATUM INIERIT] XIV. Kal. Sept. a. u. c. DCXI. Cf. Weichert. Imp. Caes. Augusti scriptor. reliq. vol. I. p. 210., Dio Cass. XLVI, 43 sq.

TRIUMPHOS TRES] Dio Cass. LV, 6. dicit tantum: καὶ μαχὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ἐνενηκῆκει, ut Suetonius l. c.

EX IANICULO LEGIONES DEDUCTAE]

Dubito an huc referri possit id, quod eo tempore quo Octavianus ad ineundum consulatum Romam profectus est, factum refert Dio Cass. XLVI, 45.: Καὶ τούτου καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐκ τε τοῦ Ἰανικοῦ λον κατεβῆσαν καὶ τοὺς τε στρατιώτας καὶ ἑαυτοὺς αὐτῷ παρέδωκαν.

AEGYPTVS etc.] a. u. c. DCCXXV. Cf. Dio Cass. LI, 17.

FINIS .. BELLIS CIVILIBVS INPOSITVS SIT] Cf. Vellei. II, 88. Dum ultimam bello Actiaco Alexandrinoque Caesar imponit manum, M. Lepidus ... interficiendi, simul in urbem revertisset, Caesaris consilia inierat. Tunc .. C. Maecenas .. speculatus est .. consilia iuvenis, et .. oppresso Lepido immane novi ac resurrecturi belli civilis restinxit initium. (c. 89. 3.) Finita vicesimo anno bella civilia.

36. September principalem sui retinet appellationem] Dio Cass. LV, 5. refert nonnullos Septembrem, ut Augusti mensem natalem, Augustum nominare voluisse, sed praetulisse ipsum Sextilium. Tiberius auctore Suetonio Tib. 26. interces- sit, ne mensis September Tiberius et October Livius vocaretur; nec prospere successit Domitiani conatus, de quo vid. not. seq.

quem Germanici appellatione .. in-

37pellatione, Octobrem vero suo nomine Domitianus invaserat. Sed ubi infaustum vocabulum ex omni aere vel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicae appellationis exuti sunt: cautio postea principum ceterorum diri ominis infausta vitantium mensibus a Septembri usque ad Decembrem prisca nomina reser-
38vavit. Haec fuit a Romulo annua ordinata dimensio, qui, sicut supra iam diximus, annum decem mensium dierum vero quattuor et trecentorum habendum esse constituit, mensesque ita disposuit, ut quattuor ex his tricenos singulos, sex vero tricenos
39haberent dies. Sed cum is numerus neque solis cursui neque lunae rationibus conveniret, nonnumquam usu veniebat ut frigus anni aestivis mensibus et contra calor hiemalibus proveniret: quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur absumi quantum ad id anni tempus adduceret quo caeli habitus instanti mensi aptus inveniretur.

1 XIII. Sed secutus Numa, quantum sub caelo rudi et seculo [263]adhuc inpolito solo ingenio magistro comprehendere potuit, vel

[Mss. ABGPS.

v1. sibi retinet v3-ag. — ex Germanici appellatione. v3-ag (in v add. Cap. XIII. October; in i Cap. XII. October). — suo (nomine add. ab al. m.) A. 37. infactum voc. B. — usurpationem con. Gron. coll. Comm. I, 9, 3. et 13, 6. — appellatione (sup. is) P. 38. annua a romulo S. — supra] § 3. — iam supradiximus BG. — instituit s-bP. — menses quoque S. — et singulos Sv-g Bar. 39. assumi v-g „Male.“ Zeun. — ad anni (om. id) h. — aptum G.

XIII. Caput XIII. De ordinatione anni per Numam: et quae causa fuerit intercalandi: quoque tempore primum intercalatum sit. ch-b. Cap. XIII. Divisio anni per nummam. v (i Cap. XIII.). 1. quantum sae-

vaserat] Cf. Sueton. Domit. 13. Post autem duos triumphos Germanici cognomine assumpto Septembrem mensem et Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domitianumque transnominavit: quo altero suscepisset imperium, altero natus esset. Plutarch. Num. 19. Τὸς δὲ ἐφεξῆς Διομετιανὸς εἰσποιήσας ταῖς αὐτοῦ ἐπωνυμίαις οὐ πολὺν χρόνον, ἀλλὰ τὰς αὐτῶν ἀναλαβόντες πάλιν ἐκείνου σφραγέντος ὁ μὲν ἔβδομος ὁ δὲ ὄγδοος καλοῦνται.

37. ubi infaustum vocabulum ... placuit eradi] Cf. Sueton. Domit. 23. Senatus adeo laetatus est, ut ... eradendos ubique titulos abolendamque omnem memoriam decerneret.

cautio postea principum .. prisca nomina reservavit] „At huic Macro- bii sententiae repugnat historia de Commodio Imperatore. Herodianus enim I, 14., scriptor fide dignissimus, narrat a Commodio nomina mensium esse immutata, quorum pleraque nomina coniunctionem habuerint cum Hercule, quem Com-

modus sibi imitandum proposuerat. Atque Lampridius et Xiphilinus ista nomina nova diserte commemorant.“ ZEUN. — Cf. Censorin. 22, 17. Postea vero multi principes nomina quaedam mensum inmutaverunt suis nuncupando nominibus, quod aut ipsi postmodum mutaverunt, aut post obitum eorum illa nomina pristina suis reddita mensibus sunt. Sic iam antea Nero Aprilem appellavit Neroneum, ut ait Suetonius Nero 55.

diri ominis infausta] Cf. I, 7, 15. religionis suae observata et prolegg. p. XXXIX.

39. instanti mensi] i. e. praesenti. Vid. not. ad de diff. 15, 1.

XIII, 1. sub caelo rudi] Caelum rude videtur opponi perpetuae caeli serenitati apud Aegyptios, quae commemoratur Comm. I, 21, 9.

solo ingenio magistro ... , vel quia Graccorum observatione forsan instructus est] Cf. Plutarch. Num. 1. Λεγομένου δ' οὖν, ὡς Νομῆς γένοιτο Πνθιαγόρου συνήθης, οἱ μὲν ὅλως

quia Graecorum observatione forsitan instructus est, quinquaginta dies addidit, ut in trecentos quinquaginta quattuor dies, quibus duodecim lunae cursus confici credidit, annus extenderetur. At-² que his quinquaginta a se additis adiecit alios sex retractos illis sex mensibus qui triginta habebant dies, id est de singulis singulos, factosque quinquaginta et sex dies in duos novos menses pari ratione divisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupavit pri-³ mumque anni esse voluit, tamquam bicipitis dei mensem respicientem ac prospicientem transacti anni finem futurique principia, secundum dicavit Februo deo, qui lustrationum potens creditur: lustrari autem eo mense civitatem necesse erat, quo statuit ut

Edd. vicahgspdzb.]

culo rudi et adh. inpol. conl. Meurs. — quinquaginta et quattuor dies B. quinquaginta dies et III^{or} G. 2. his quinquaginta diebus BP. — illis mensibus sex v. 3. principium B a sec. m.; G. — civitatem eo

ἄξιουσιν μὴδὲν Ἑλληνικῆς παιδεύσεως Νομᾷ μετεῖναι, καθάπερ ἡ φύσει δυνατόν καὶ αὐτάρχει γενέσθαι πρὸς ἀρετὴν, ἣ βελτίονι Πυθαγόρου βαρβάρῳ τινὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἀποδοῦναι παίδευσιν, οἱ δὲ Πυθαγόραν μὲν ὁπὲρ γενέσθαι, ... Πυθαγόραν δὲ τὸν Σπαρτιάτην... πληρηθέντα περὶ τὴν Ἰταλίαν συγγενέσθαι τῷ Νομᾷ καὶ συνδιακοσμήσαι τὴν πολιτείαν.

quinquaginta dies addidit] ad trecentos quattuor qui fuerant, cf. c. 12. § 3. Cur Solinus l. p. 3. E. et Censorinus 20, 4. unum et quinquaginta dies dicant additos, e nota sequente elucet; contra aliam sententiam secutum esse Plutarchum elucet e notis ad c. 12. § 3. et § 34.

ut in trecentos quinquaginta quattuor dies .. annus extenderetur] Infra § 5. legitur: Paulo post Numa in honorem imparis numeri .. unum adiecit diem. Consentit ergo Macrobius cum Censorino, qui l. c.: Facti sunt, inquit, dies CCCLV, quamvis luna XII. suis mensibus CCCLIII. dies videbatur explere. Sed ut unus dies abundaret, aut per imprudentiam accidit, aut, quod magis credo, ea superstitione qua impar numerus plenus et magis faustus habebatur, et cum Solino qui l. c. tantum: Lunari computatione, inquit, annum peraequarunt quinquaginta et uno die auctis .. Sic annus habere quinque atque quinquaginta et trecentos dies coepit. Plutarchus, cuius ratio, ut dixi, praeterea non convenit, Num. 18.: Ὡς τοῦ μὲν σεληνιακοῦ τριακοσίας πεντήκοντα τέσσαρας ἔχοντος

ἡμέρας. Cf. Martian. VIII. § 866. c. not. Koppil.

2. retractos illis sex mensibus cet.] Cf. c. 12, § 3., Censorin. l. c. Sex illis cavis mensibus dies sunt singuli detracti, et Solin. l. c.

3. bicipitis dei] Cf. c. 7. § 20. et Plutarch. Num. 19.

Februo deo] Cf. Hartung. II, p. 179. Mueller. Etr. II. p. 79. Laur. Lyd. IV, 20 (V, 1.) Τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ ἀπὸ Φεβρουάριος θεᾶς οὕτω προσαγορευομένης τὸ ὄνομα γέγονεν. Φεβρούαν δὲ ἔφορον καθαρτικὴν τῶν πραγμάτων οἱ Ῥωμαῖοι παρέλαβον. Ἀνύσιος δὲ ἐν τῷ Περὶ μηνῶν Φεβροῦον τὸν καταχθόνιον εἶναι τῇ Θούσκων φωνῇ λέγει, καὶ θεραπεύεσθαι πρὸς τῶν Λουπερκῶν ὑπὲρ ἐπιδόσεως τῶν καρπῶν. (Apud Martianum II, § 149. Iuno dicitur Februalis ac Februa, ubi vid. Kopp.) Censorin. 22, 13 sq. Februarium a februo. Est februum quidquid expiat purgatque. Varro L. L. VI, 4, 33. Ego magis arbitror Februarium a die Febrato. Februare idem esse quod purgare, lustrare, et februa purgamenta praeter Censorin. l. c., docent Varro l. c. et apud Non. 114, 22., Festus ap. Paul. lib. VI. p. 85. Muell., Ovid. Fast. II, 19 sqq., Plutarch. Num. 19.

lustrationum potens] Vid. not. ad c. 9. § 6.

ut iusta dis Manibus solverentur] Cf. c. 14. § 7. Varro l. c. Ab diis inferis Februarius appellatus, quod tum his parentetur. Solin. et Plutarch. II. cc. Ovid. Fast. II, 33 sqq. et 52. Lambini Supplem. ad Cic. de legg. II, 21.

- 4 iusta dis Manibus solverentur. Numae ordinationem finitimi mox secuti totidem diebus totidemque mensibus, ut Pompilio placuit, annum suum computare coeperunt: sed hoc solo discrepabant, quod menses undetrigenum tricenique numero alternaverunt.
- 5 Paulo post Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc et ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem quem [264] Ianuario dedit, ut tam in anno quam in mensibus singulis praeter unum Februarium impar numerus servaretur. Nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent, unus pari numero institutus universam putationem inparem fecit. Ianuarius igitur Aprilis Iunius Sextilis September November December undetrigenis censebantur diebus et quintanas Nonas habebant, ac post Idus in omnibus a. 7 d. septimum decimum Kalendas computabatur. Martius vero Maius Quintilis et October dies tricenos singulos possidebant. Nonae in his septimanae erant: similiterque post Idus decem et septem dies in singulis usque ad sequentes Kalendas putabantur: sed solus Februarius viginti et octo retinuit dies, quasi inferis et deminutio 8 et par numerus conveniret. Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilii ad lunae cursum sicut Graeci annum proprium computarent, necessario et intercalarem mensem instituerunt more

[Mss. ABGPS.

mense GS. 4. ordinare coeperunt S. — undetrigenumque (om. tricenum) G (B add. sup. tricenum). — in numero v-g Bar. 5. duodecim mensibus AS. — si om. S. — pari (om. numero) G. — unius amputationem (i. e. universam put.) v. 6. ac primo idus v. — ad septimum decimum Kalendas computabantur Mss. (v Kalē; i Kal.; a Kalendae). septemdecim ad Kalendas computabantur chg; cf. § 7. 7. possidebant singulos G. — decem septem ABG (B sup. add. et; G a s. m. decembris). — dies om. (add. post in singulis) G. — computabantur v-g. diminutio v-g. 8. Cap. XV. De intercalatione v (i Cap. XIII.). —

5. Numa .. unum adiecit diem] Vid. Censorin. l. c. ad § 1. et Laurent. Lyd. III, 7, (4.) Ὁ Νουμᾶς πανταχοῦ τὸν περιττὸν (ἀλλ' οὐ τὸν ἄρτιον) ἀριθμὸν τιμῶν.

et ante Pythagoram] Cf. Plutarch. l. c. ad § 1. Solin. l. c.: Hortante observatione imparis numeri, quem Pythagoras monuit proponi in omnibus oportere. Comm. II, 1, 13. Pythagoras tanti secreti compos. De impari numero Zeunius iubet conferri Virgil. Ecl. VIII, 75. numero deus inpare gaudet et quae Macrobius tradit de numerorum ratione Comm. I, 6. Adde Festum ap. Paul. lib. IX. p. 199. Muell. Plin. N. H. XXVIII. 2. s. 5. § 23. Plutarch. Quaest. Rom. 25.

praeter unum Februarium] Cf. § 7.

6. quintanas Nonas] Cf. § 7. Nonae in his septimanae erant, et c. 15. § 7. Hinc aliis quintus a

Kalendis dies aliis septimus Nonas facit, et c. 12. § 3.

post Idus .. computabatur] i. e. proximus ab Idibus dies dicebatur a. d. XVII. Kal.

7. quasi inferis .. par numerus conveniret] Cf. Laur. Lyd. III, 44. Ὅτι τὸν Φεβρουάριον ἐπιτήδεις φασὶ τοὺς Θούσκους ἐλαττωῖσαι, ἐπειδὴ ταῖς τῶν καταχθονίων ἐορταῖς φαίνεται πρὸς τοῦνομα χωρηθεῖς, καὶ οὐ θεμιτὸν ἦν ἴσα τοῖς οὐρανίοις αὐτοὺς τιμᾶσθαι. ibid. IV, 44. (V, 1.) Ὁν πατρίως Ῥωμαῖοι Φεβρουάριον καλοῦσι, κατὰ τὸ ἄπειρον τοῦ ἀριθμοῦ Πλούτωνι καὶ τοῖς καταχθονίοις ἀφωρίσθη. Solin. l. c. Propter pares (dies) Februarius quasi ominusus diis inferis deputatur. Lobeck Aglaoph. lib. II. p. 249 f.

8. intercalarem mensem] Dicebatur Mercedonius, cf. Kalend. Rom.

Graccorum. Nam et Graeci, cum animadverterent temere se tre-9
centis quinquaginta quattuor diebus ordinasse annum (quoniam
appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus
et quadrante zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies et
quadrantem), intercalares stata ratione commenti sunt, ita ut oc-
tavo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses trice-
num dierum composuerunt, intercalarent. Id Graeci fecerunt, 10
quoniam erat operosum atque difficile omnibus annis undecim dies
et quadrantem intercalare. Itaque maluerunt hunc numerum^[265]
octies multiplicare, et nonaginta dies, qui nascuntur si quadrans
cum diebus undecim octies componatur, inserere in tres menses,
ut diximus, distribuendos: hos dies ὑπερβαίνοντας, menses vero
ἐμβολίμους appellabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoque 11
imitari placuit: sed frustra, quippe fugit eos diem unum, sicut su-
pra ammonuimus, additum a se ad Graecum numerum in hono-

Edd. vicalhgsdpzb.]

intercalare v1. — constituerunt BG.

9. statuta ratione ve-g.

10. Idem graeci S. — operosum erat P. — inter tres S. — ut diximus]
§ 9. — ὑπερβαίνοντας om. A. — ἐμβολίμους Bahdzb. ἐμβολίσμους Svicsp
P7. „Lego ἐμβολίμους. Simile mendum in Solino cap. 3. et Isidoro lib.
VI. cap. 17. [§ 22] quos ambos una opera restitue.“ Meurs. „Lege ἐμ-
βολίμους. Vide Claud. Salmasium in Exercit. Plinianis.“ [p. 14. b. F.] Pont.
„Recte iam legitur in Camerariana et in aliis ad marginem ita corri-
gitur. Soli Stephano visum est auctorem pariter et lectorem vexare.“
Gron. ΕΜΒΟΛΙΣΜΟΙΣ G. ΕΜΒΟΛΙΜΟΙΣ P. — ero impellitabant (om. ἐμβολί-
μους) A. 11. unum diem s-bP. — supra] § 5. — additum (om. a se)
P. additum esse s-z. „A quoniam additus iste numerus? a Romanis an
a Graecis? aegre prima fronte exsculperis. Quare cum scripto et ve-

ap. Grut. 133., Plutarch. Caesar
59.; vel Mercedinus, cf. Plot. Num.
18., quod apud veteres nomen
fuisse Novembris mensis refert
Laurent. Lyd. IV, 92. Fuisse eum
XXII. dierum docuit Plutarchus
II. cc.

more Graecorum] Cf. Censorin.
18, 2 sqq. Solinus I. c.

9. octavo quoque anno] An nono
quoque, siquidem tertio quoque die
idem est quod alternis diebus? At
c. 14. § 15. legitur quinto quo-
que incipiente anno pro eo quod
est ib. § 13., quarto quoque anno
confecto, et ib. § 6. dicitur quarto
quoque anno quod est apud Plin-
ium N. H. II, 8 s. 6. § 35. quinto
anno. Cf. c. 18. § 5. et Censori-
nus 18, 4. Est octaeteris facta,
quae tunc ennaeteris vocitata,
quia primus eius annus nono quo-
que anno redibat, et Solin. I. c.
Graeci ergo singulis annis XI. dies
et quadrantem detrahebant, eosque
octies multiplicatos in annum no-
num reservabant, ut contractus no-
nagenarius numerus in tres menses

per tricenos dies scinderetur, qui
anno nono restituti efficiebant dies
quadringentos quadraginta quattuor,
quos embolimos vel hyperballontas
nominabant, ubi Meursius non recte
contendit esse scribendum in an-
num octavum. Cf. §§ 12. et 13.;
et not. ad c. 16. § 34. Forbiger
Handb. d. alt. Geogr. I, p. 527.
recte monet non uno anno tres hos
menses esse intercalatos. Vid.
§ 12.

10. hos dies ὑπερβαίνοντας, men-
ses vero ἐμβολίμους appellabant]
Paulo aliter Solinus I. c. Salma-
sius Exerc. Plin. p. 14. b. G. sq.
adnotavit: „Dies etiam ipsi ἐμβόλι-
μοι, ut Solinus vult: nam ex his
et menses illi constabant. Hesychius:
ἐμβόλιμον τὸν μῆνα καὶ τὴν
ἡμέραν. Plutarchus quoque ἐμβό-
λίμους μῆνας et ἐμβολίμους ἡμέρας
vocat.“ Apud Plutarchum II. cc.
menses dicuntur ἐμβόλιμοι, sed
apud Dionem Cass. XLIII, 26. et
XLVIII, 33. dies, ubi quidem ser-
mo est de anno a Iulio Caesare
ordinato.

- rem inparis numeri. Ea re per octennium convenire numerus at-
 12 que ordo non poterat. Sed nondum hoc errore conperto per
 octo annos nonaginta quasi superfundendos Graecorum exemplo
 computabant dies, alternisque annis binos et vicanos, alternis ter-
 nos vicanosque intercalantes expensabant intercalationibus quat-
 tuor. Sed octavo quoque anno intercalares octo affluebant dies
 ex singulis quibus vertentis anni numerum apud Romanos super
 13 Graecum abundasse iam diximus. Hoc quoque errore iam cognito
 haec species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio
 ita intercalandos dispensabant dies, ut non nonaginta sed sexa-
 ginta sex intercalarent, compensatis viginti et quattuor diebus pro
 illis qui per totidem annos supra Graecorum numerum creverant.
 14 Omni autem intercalationi mensis Februarius deputatus est,
 quoniam is ultimus anni erat: quod etiam ipsum de Graecorum
 imitatione faciebant. Nam et illi ultimo anni sui mensi super-
 fluos interserebant dies, ut refert Glaucippus qui de sacris Athe-
 15 niensium scripsit. Verum una re a Graecis differebant. Nam illi
 [266] confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario sed post

[Mss. ABGPS.

tuste vulgato legendum additum a se. Ab ipsis Romanis adiectus iste
 dies, et, ut supra docuit, a Numa.“ Pont. 12. binos vicanos (om. et)
 v. — ternos et vicanos s-bP. — intercalantes vicanosque S. vicanosque inter-
 calares v3-b. — intercalatores octo A (G a sec. m.) Svic. „Non male.“
 Zeun. intercalantes octo s-b. — et ex G. — vertentibus G. — supra s-b.
 — habuisse P. — diximus] §§ 5 et 11. 13. ita dispensabant inter
 dies calendos S. — sed LXVII BG. — quattuor et viginti a. XXIII vi.
 viginti quattuor chg. — creverunt G a p. m. 14. scribit Ps-z.
 „Praeferendum est scripsit.“ Zeun. 15. Nam et illi S. — ultimo

12. octavo quoque anno] Vid. not. ad § 9. Sed h. l. minus reprehendendum est octavo quoque, quia agitur de re quae effecta sit octo annorum spatio, non quae instituta sit post annum octavum.

vertentis anni] i. e. περιπλουμένον ἐνιαύτου. Est h. l. annus civilis, ut apud Censorin. 20, 2. Annum vertentem Romae .. statim ab initio duodecim mensum fuisse scripserunt. Cf. c. 14. § 4.

13. haec species emendationis inducta est] Censorinus et Solinus hanc rationem non commemorant. Vid. not. ad § 19. Iac. Gronovius in Observationum lib. II. cap. XVIII. eam a Scaligeri et Petiti criminationibus defendit.

Tertio quoque octennio] Haec non congruunt cum iis quae sequuntur: compensatis viginti et quattuor diebus qui per totidem annos ... creverant. Namque tertio octennio nondum praeterierant viginti quattuor anni quibus hic numerus dierum cresceret. Itaque Macrobius

scribere debebat aut: tertio quoque octennio compensatis .. diebus qui .. crescerent, aut: quarto quoque octennio compensatis .. diebus qui .. creverant, ut c. 14. § 14. recte dicitur: ut illi tres dies qui per annos triginta et sex .. excreverant sequentibus annis duodecim nullo die intercalato devorentur. Vid. not. ad § 9.

14. quoniam is ultimus anni erat] Cf. c. 12. § 5. Sed h. cap. § 3. Numa dicitur Ianuarius primum et Februarium secundum anni mensem esse voluisse, quod cum his non satis convenire videtur. Schwenckius p. 276. a Decemviris demum hunc mensium ordinem refert esse constitutum. E Macrobii his locis elucet Numam duplicem instituisse mensium ordinem, ut esset in vita Ianuarius primus et Februarius secundus mensis, in rebus sacris Ianuarius undecimus et Februarius duodecimus, id quod confirmat etiam Laurentius Lyd. l. c. ad c. 12. § 34. At in intercalando

vicesimum et tertium diem eius intercalabant, Terminalibus scilicet iam peractis: deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant quinque, post intercalationem subiungebant: credo vetere religionis suae more, ut Februarium omni modo Martius consequeretur. Sed cum saepe eveniret ut nundinae modo in anni principem 16 diem modo in Nonas caderent (utrumque autem perniciosum rei publicae putabatur), remedium quo hoc averteretur excogitatum est: quod aperiemus, si prius ostenderimus cur nundinae vel primis Kalendis vel Nonis omnibus cavebantur. Nam quotiens incipiente anno dies coepit qui addictus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit: maximeque Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Nonis autem conventus universae multitudinis vitandus existimabatur, quoniam populus Romanus exactis etiam regibus diem hunc Nonarum maxime celebrabat, quem natalem Servii Tullii existimabat: quia, cum incertum esset quo

Edd. vicalhgsdpzb.]

om. P. — tertium eius diem BG. tertium diem (om. eius) v-g. — Terminalibus scil. iam peractis om. P. — mensis om. G. — qui erat quintus G a p. m. — omnino Martius sequeretur v-g. 16. Cap. XVI. De nundinis v (i Cap. XV.). — caderent B. cederent G. — quod hoc A.

17. incurrente anno v. — additus est G. adiectus est v-g. 18. Cap. XVII. De nonis v (i Cap. XVI.). — aestimabatur Ps-z. — celebrat S. celebrabant s-bP. — existimabant Edd. P. — natus esset v-g. — no-

pristinus ille ordo erat servandus, cf. c. 14. §§ 10 et 11., et not. sequ.

15. Terminalibus scilicet iam peractis] Cf. Censorin. 20, 6. Inter Terminalia et Regifugium intercalatum est. Varro L. L. VI, 3, 13. Terminalia, inquit, quod is dies anni extremus constitutus; duodecimus enim mensis fuit Februarius, et quom intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur mense Agebantur Terminalia VII. Kal. Mart. Cf. Ovid. Fast. II, 637 sqq. Hartung. II. p. 52.

16. nundinae] Cf. c. 16 §§ 6 et 28 sqq.

primis Kalendis .. cavebantur] Cf. Dio Cass. XLVIII, 33. Καὶ ἡμέρα ἐμβόλιμος παρὰ τὰ καθιεστηκότα ἐνεβλήθη, ἵνα μὴ ἡ νομηνία τοῦ ἐχομένου ἔτους τὴν ἀγορὰν τὴν διὰ τῶν ἐννέα ἡμερῶν ἀγομένην λάβῃ, ὅπερ ἀπὸ τοῦ πάνν ἀρχαίου σφόδρα ἐφυλάσσετο. Similem superstitionem prodidit ex aetate posteriore Laurent. Lydus IV, 10. (5.) Εἰ μὲν γὰρ συνέβῃ ἡμέρα ἡλίον συνδραμεῖν τὴν ἑορτὴν τῶν Καλενδῶν, πολέμους καὶ ἀρχόντων διαφθοράς ... ἀνέμενον.

17. quotiens incipiente anno dies coepit qui addictus est nundinis] i. e.

quotiens primo anni die erant primae nundinae.

omnis annus .. luctuosus fuit] Cf. Dio Cass. XL, 47. Καὶ τοῦτον οὐτε τι ἄλλο χρηστὸν συνέβῃ, καὶ ἡ ἀγορὰ ἡ διὰ τῶν ἐννέα ἀεὶ ἡμερῶν ἀγομένη ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Ἰανουαρίου νομηνίᾳ ἤχθη. καὶ τοῦτό τε αὐτοῦς, ὥς οὐκ ἀπὸ ταῦτομάτου συμβᾶν, ἀλλ' ἐν τέρατος λόγῳ γενόμενον, ἐθροῦβει.

Lepidano tumultu] „Rei gravitas, quae commemoratur, facile indicat intelligendum esse tumultum illum, quem excitavit M. Lepidus Consul a. u. c. DCLXXV. de actis L. Sullae, quem vehementer odebat, rescindendis; sed Q. Catulo, altero Consule, intercedente, magna seditio et bellum civile ortum est. Vid. Cic. Catil. III, 10. Suet. Caes. 3. Oros. V, 22.“ ZEUN. — Adde Flor. III, 23. Liv. Epit. XC. Plutarch. Pomp. 15. Appian. I, 107. Contra Merkelius ad Ovid. Fast. p. xxxii. „Immo, inquit, est ille anni DCCXI., de quo Dio XLVI, 50 sqq., Vellei. II, 64., Cic. epp. XII, 8 et 10. Eo enim anno necesse est littera nundinalis fuerit A.“ Cuius ratio videtur constare.

18. natalem Servii Tullii] Cf. c. 16. § 33.

mense Servius Tullius natus fuisset, Nonis tamen natum esse constaret, omnes Nonas celebri notitia frequentabant: veritos ergo qui diebus praeerant, ne quid nundinis collecta universitas ob desiderium regis novaret, cavisse ut Nonae a nundinis segregarentur. Unde dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio qui fastis praeerant, uti, cum vellent, intercalaretur, dummodo cum in medio Terminaliorum vel mensis intercalaris ita locarent, ut a suspecto die celebritatem averteret nundinarum. Atque hoc est quod quidam veterum retulerunt non solum mensem apud Romanos verum etiam diem intercalarem fuisse. Quando autem primum intercalatum sit, varie refertur, et Macer quidem Licinius eius rei originem Romulo adsignat. Antias libro secundo Numam Pompilium sacrorum causa id invenisse contendit. Iunius Servium Tullium regem primum intercalasse commemorat, a quo et nundinas institutas Varroni placet.

[Mss. ABGPS.

nis tantum v1. — *notitia celebrabant* P. — *regis desiderium* Edd.

19. *dies* om. P. — *diximus* § 5. — *ut, cum* v-g. — *intercalarentur* (del. n) A. *intercalarent* v-g. — *dummodo ... intercalaris* om. S. — *avertent* Edd. P. 20. *primo* s-bP. — *intercalatum est* S. 21. *tuti-*

omnes Nonas celebri notitia frequentabant] i. e. tanta celebritate, ut rem multis notam esse apparet. Cf. Sen. ep. 19. § 2. *Tanta notitia te invasit*, et de re cf. infra c. 15. § 13. et c. 16. § 33., Varr. L. L. VI, 4, 28. *Eodem die (Nonis) in urbem ab agris ad regem conveniebat populus.*

veritos ergo .. cavisse] Sententiarum structura minus recte procedit, nec liquet, unde veniat accusativus cum infinitivo.

qui diebus praeerant] „Paulo post [§ 20.] *qui fastis praeerant*: sunt intelligendi pontifices. Hinc Iulius Caesar et Augustus, ut pontifices, fastos corrigendos susceperunt.“ ZEUN. — Cf. c. 14. § 1.

collecta universitas] „Universitas pro multitudine seu plebe est inferioris latinitatis significatio.“ ZEUN.

19. *dies ille ... eorum est permissus arbitrio*] Censorinus 20, 6., Solinus, p. 4. A., Ammianus Marcell. XXVI, p. 334 Lind., sacerdotum arbitrio intercalandi rationem omnino fuisse permissam referunt; et sane Macrobius c. 14. § 1., ut Plutarchus Caes. 59. Sueton. Caes. 40., videtur concedere sacerdotibus maiorem quam in singulos dies datam fuisse potestatem.

dummodo .. ita locarent cet.] Hoc loco haud scio an Macrobius er-

rorem commiserit. Equidem certe putaverim non quaeri, in quo loco positus sit ille dies, sed utrum additus sit an omissus: nam addito tantum vel dempto die id efficitur, ut in certum quendam diem non incidant nundinae. Denique verba *in medio Terminaliorum* minus quadrant cum iis quae leguntur § 15., *Terminalibus iam peractis.*

a suspecto die] i. e. a primis Kalendis vel Nonis, cf. § 16.

20. *Macer .. Licinius .. Romulo adsignat*] Cf. Censorin. 20, 2. *Annum vertentem Romae Licinius quidem Macer et postea Fenestella statim ab initio duodecim mensum fuisse scripserunt: sed magis Iunio Gracchano et Fulvio et Varroni et Suetonio aliisque credendum, qui decem mensum putaverunt fuisse.*

Antias .. Numam Pompilium ... id invenisse contendit] Item Plutarchus Num. 18., Censorinus 20, 4. *Postea sive a Numa, ut ait Fulvius, sive, ut Iunius, a Tarquinio XII. facti sunt menses et dies CCCLV.* Hanc anni ordinationem Macrobius (§ 1.) et ipse Numae tribuit, sed quis primus intercalarem mensem instituerit, incertum relinquit: quamquam § 8. ad Pompilii distributionem annorum dicit pertinere mensem intercalarem.

a quo et nundinas institutas] Cf. c. 16. § 33.

Tuditanus refert libro tertio Magistratum Decemviros, qui de-21
cem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse:
Cassius eosdem scribit auctores: Fulvius autem id egisse M'. Acilium
consulem dicit ab urbe condita anno quingentesimo sexage-
simo secundo, inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro
scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna aerea a
L. Pinario et Furio consulibus, cui mentio intercalaris ascribitur.
Haec de intercalandi principio satis relata sunt.

XIV. Verum fuit tempus cum propter superstitionem inter-1
calatio omnis omissa est: nonnumquam vero per gratiam sacer-
dotum, qui publicanis proferri vel inminui consulto anni dies vo-
lebant, modo auctio modo retractio dierum proveniebat: et sub[268]
specie observationis emergebat maior confusionis occasio. Sed 2
postea C. Caesar omnem hanc inconstantiam temporum vagam ad-
huc et incertam in ordinem statae definitionis coegit adnitente sibi
M. Flavio scriba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem re-

Edd. vicahgspdz.]

danus ABGP2; cf. c. 16. § 32. *tutidianus* P. *tundanus* P5. — *magi-*
stratum A. — *Fulvius* (om. autem) SM12P7. *Flavius* v-g „Quae lectio
praefenda videtur propterea, quod nusquam me legere memini scrip-
torem Fulvium, at certe apud Plin. N. H. IX, 8. occurrit *Flavius Alfius*
scriptor, quam noster forte intelligit.“ Zeun. At cf. c. 12. § 16. — *M'*
Acilium scripsi e coni. *Manium* b. *Martium* B (G a sec. m.) ShgP7.
Marcium AM1P25. *Marcum* PM3. *M.* v-a. *Marium* M2. *Matium* G
a p. m. Vid. not. — *Aetolico* P. — *Sed hunc* s-bP. — *antiquissimam*
legem scribendo G. — *in columpnia* A. — *ponario* (sup. i) B. — *mensis*
intercalaris coni. Zeun. — *sint* A Edd. P.

XIV. Cap. XIV. Quem in modum primus Iulius, deinde Augustus
Caesares annum correxerint. ch-b. 1. propter suspicionem S. —

amissa B a p. m.; G. — *qui cum* (vel *quum*) v-g. — *proveniebant* v1.
2. *gavius caesar* AB. — *statutae* Sv-g. — *diffinitionis* GS. — *M.*
Favio ch „Male.“ Zeun. *Cn. Flavio* coni. Meurs Vid. not. — *possit* v1.

21. Decemviros qui decem tabulis
duas addiderunt] a. u. c. CCCCLVIII.
Cf. Liv. III, 37, 4.

M'. Acilium] Sic scripsi, cum
praenomen solum ferri non possit,
et M'. Acilium latere videretur in
scriptura Marcium. Fuit autem
M'. Acilius consul a. u. c. DLXII.
e fastis Capitol. Ad eundem spec-
tant ea quae sequuntur: Initio mox
bello Aetolico. Cf. Liv. XXXVI, 1.
et 3, 7 sqq. Zeunius censuit le-
gendum esse Cn. Manium (qui fuit
consul anni u. c. DLXIV. e fastis
Capitol.) et mox significare paulo
ante, quod ita tantum fieri posset,
ut mox referretur ad verbum egisse.
Vid. Hand. Tursell. III, p. 661 sq.

incisam in columna aerea] De hoc
more vid. Kopp. ad Martian. I,
§ 97.

a L. Pinario et Furio consulibus]
„Quorum consulatus incidit in an-
num u. c. CCLXXXII. e ratione

Cat.“ ZEUN. — Immo e ratione
Varr.

cui .. ascribitur] Hic arctior re-
quiritur sententiarum nexus.

XIV, 1. per gratiam sacerdotum]
„Filio pontificum ait Suetonius
Caes 40.“ ZEUN. — Vid. not. ad c.
13. § 19.

proferri] „eo loco idem est quod
augeri.“ PONT. — Cf. Solin. c. 1. p.
4 A. qui plerumque gratifican-
tes rationibus publicanorum
pro libidine sua subtrahebant tem-
pora vel augebant.

2. adnitente sibi M. Flavio scriba]
„Praestantissimos a Caesare adhi-
bitos esse philosophos et mathe-
maticos narrat Plutarchus [Caes.
59.]. Plinius vero N. H. XVIII. s.
57. [§ 211.] commemorat Sosige-
nem astrologiae peritum, cuius
opera dictator sit usus in anno ad
solis cursum accommodando.“ ZEUN.
— Hic M. Flavius scriba aliunde

tulit, ut et ordo eorum inveniri facillime posset et invento certus
 3 status perseveraret. Ergo C. Caesar exordium novae ordinationis
 initurus dies omnes qui adhuc confusionem poterant facere con-
 sumpsit: eaque re factum est ut annus confusionis ultimus in
 quadringentos quadraginta tres dies protenderetur. Post hoc imi-
 tatus Aegyptios solos divinarum rerum omnium conscios ad nu-
 merum solis, qui diebus tricenis sexaginta quinque et quadrante
 4 cursum conficit, annum dirigere contendit. Nam sicut lunaris
 annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in zo-
 diaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero
 colligendus est quem peragit dum ad id signum se denuo vertit
 ex quo digressus est: unde annus vertens vocatur, et habetur

[Mss. ABGPS.

3. *gaius caesar* AB. — *ordinationis nove* A. — *confusionem adhuc* v-g.
 — *tenderetur. Post haec* s-bP „Ed. Col. *protenderetur*, non male.“ ZEUN.
 — *omnium rerum* G. — *diebus tricenis* bP. *diebus singulis tricenis* s-z
 „Media vox a Stephano apposita quid ponderis apportet, non video.
 Nec Ms. nec ullae ante eum edd. agnoscunt.“ Gron. 4. *annus* (om.
mensis) S. — *qui a luna* GS. — *circuitione* v-g. 5. *Virgilius*] Aen.

non est notus. Meursium, qui Cn. illum Flavium qui ius civile ac fastos vulgaverit (cf. c. 15. § 9.) intelligendum esse putavit, refutavit Gronovius, annos amplius ducentos inter eos interesse demonstrans.

3. *C. Caesar exordium novae ordinationis initurus*] „Anno u. c. DCCVII., cum Caesar tertium gerebat consulatum.“ ZEUN. — Cf. Censorin. 20, 8. *C. Caesar pontifex maximus suo III. et M. Aemilii Lepidi consulatu, quo retro delictum corrigeret* cet. De pleonasmo *exordium initurus* vid. not. ad c. 11. § 21.

dies omnes . . consumpsit] h. e. illi anno inseruit, non ratione vulgata computatos. Cf. Dio Cass. XLIII, 26. ἐπὶ καὶ ἐξήκοντα ἡμέρας ἐμβάλων, ὅσαι περ ἐς τὴν ἀπαρτιλογίαν παρέφερον, praeter mensem scilicet intercalarem in illum annum incidentem, ut ait Censorin. l. c.: *duos menses intercalarios dierum sexaginta septem in mensem Novembrem et Decembrem interponeret, cum iam mense Februario dies tres et viginti intercalasset.*

ut annus confusionis ultimus in quadringentos quadraginta tres dies protenderetur] „Consentit Censorinus cap. 20. [§ 8.], nisi quod dies XLV. dicat. Solinus vero loco citato indubie mendosus: Ille ergo annus solus CCCXLIII. dies habet. Scribo: CCCXLIII. dies h. Suetonius in

Julio Caesare cap. 40. cum dicit annum eum habuisse XV. menses, eodem recedit.“ Gron. — Apud Solinum praeterea offendit, quod dicit: *dies XXI. et quadrantem simul intercalavit*. Nam, ne alia commemorem, quadrans in intercalatione non potest computari. Censorinus 20, 8.: *ut . . duos menses, inquit, intercalarios dierum LXVII. in mensem Novembrem et Decembrem interponeret*. In numero dierum consentit Dio l. c. Quid ergo, si statuimus Solinum scripsisse: *menses II. et quadrantem intercalavit, nisi major menses III. et quadrantem*, quia Censorinus adiecit: *cum iam mense Februario dies tres et viginti intercalasset*. Ceterum etiam Suetonius ut Censorinus l. c. dicit inter Novembrem et Decembrem mensem interiectos esse duos menses praeter intercalarium qui in eum annum incidisset.

imitatus Aegyptios] Cf. c. 16. § 39. et c. 12. § 2.

divinarum rerum omnium conscios] „H. e. astronomicarum.“ ZEUN. — Praeterea vid. not. ad I, 7, 17.

4. *annus vertens*] H. l. est annus naturalis, ut apud Censorin. 19, 1. *Annus vertens est natura, dum sol percurrens XII. signa eodem unde profectus est redit*, vel, ut ait Livius I, 19, 6 *solidus annus, qui solstitiali circumagitur orbe*. Cf. c. 13. § 12.

magnus, cum lunae annus brevis putetur. Horum Virgilius 5 utrumque complexus est:

Interea magnum sol circumvolvitur annum.

Hinc et Ateius Capito annum a circuitu temporis putat dictum, quia veteres an pro *circum* ponere consueverunt, ut Cato in Originibus: *Arator an terminum*, id est *circum terminum*, et *ambire* dicitur pro *circumire*. Iulius ergo Caesar decem dies observationi 6 veteri superadiecit, ut annum trecenti sexaginta quinque dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent: et, ne quadrans deesset, sta- [269] tuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac

Edd. vicahgspdzb.]

III. 284. — complexus (om. est) Sv1. — *circumvolvitur orbem* P. — *Hinc et ateius* G. *hinc aetate ius* B a p. m. *hic etate ius* A. *hinc et ab eius* B a sec. m.; P. *Hinc Ateius* (om. et) Edd. S — *ponere solebant* BG v-g. — *Arator an terminum* scripsi e con. *Oratorum an terminum* AB PSP56 „Mss.“ *orator. an terminum* G. *oratorum: An terminum* v-gM13 P2. *oratorum. am terminum* M2P7. *an terminum* (om. oratorum) s-b. „In vetere codice, Cato in Originibus oratorum. Emendo et interpungo: Cato in Originibus. Oratores an terminum.“ Meurs. „In Scripto ego inveni: Oratorum anterminum, quomodo reponendum“ Pont. — *id est circum terminum* om. H2. — *ambire* (om. dicitur) v-gbBP „Dele tō dicitur et vide praecedentia.“ Gron. 6. *tricenti sexaginta* B. *trecenti* (vel CCC) et LXF. v-g. — *Zodiacum lustrat* s-bP. — *ut ne* B (G sup. et). —

et habetur magnus] Cf. Comm. II, 11, 6. Contra Censorinus c. 18. dicit annum magnum esse complurium annorum periodum, cf. ib. § 1. Nunc de annis maioribus dicam, quorum magnitudo adeo diversa .. est, ut alii annum magnum esse in annis vertentibus duobus, alii in multis milibus annorum arbitrati sint, qualis annus is est, quem vere vertentem dicit Cicero Somn. VII, 3, et mundanum Macrobius Comm. II, 11, 8.

5. *Arator an terminum*] Interpretis: Ducatur sulcus circum terminum. Sic ut scribendum esse coniecero me adduxerunt praeter ea quae exhibent codd. mss. ea quae leguntur apud Isidorum Hispalensem Orig. XV, 2, 3.: *Locus enim futurae civitatis sulco designabatur, id est aratro. Cato: Qui urbem, inquit, novam condet, tauro et vacca aret, ubi araverit, murum faciat.* Cf. Symbol. p. 12. Muell. Etr. II, p. 142 sq. et Fest. lib. XX. p. 375. Muell.: *Urvat Ennius in Andromeda significat circumdat, ab eo sulco qui fit in urbe condenda urvo aratri, unde forsitan quis coniecerit esse legendum: Urvator.* Pontanus dicit Ios. Scaligerum ad Festum s. v. *Antermini* (p. 324. Lind.) docere non divulsa legendum esse

an terminum, sed coniuncte *anterminum*, et addit: „In glossario est *Anterminus*, *Διχόθεν ὄρος*.“ Quod quidem non congruit cum sententia Scaligeri qui *anterminum* iunctum cum nomine *oratorum* statuit esse genitivum numeri pluralis adiectivi *antermen*.

6. *observationi veteri*] e qua annus factus erat dierum CCCLV, cf. c. 13. §§ 1 et 5.

quarto quoque anno] Cf. Dio Cass. XLIII, 26. *Τὴν μέντοι μίαν τὴν ἐν τῶν τετρατημορίων συμπληρουμένην διὰ πέντε καὶ αὐτὸς ἐτῶν ἐδήγαγεν.* Censorinus 20, 10. *Instituit ut peracto quadriennii circuitu dies unus, ubi mensis quondam solebat, post Terminalia intercalaretur.* Suetonius autem l. c., ut Macrobius: *ut unus dies quarto quoque anno intercalaretur.* Cf. § 13. et vid. not. ad c. 13. § 9.

qui curabant] Haec ἐν παρενθέσει dicta sint. Cf. § 8. *ne .. religionem, quae stato erat die .. corrumpere*, et c. 16. § 30., *ut rustici, qui ... veniebant, litus conponerent.* Similia vid. infra § 10.

curabant mensibus ac diebus] Non recte Zeunium de hac constructione mutanda cogitasse apparet ex aliis hisce locis: c. 21. §

diebus, unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco quo etiam apud veteres mensis intercalabatur, id est ante quinque ultimos Februarii mensis dies, idque bissextum censuit nominandum. Dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: in Ianuarium et Sextilem et Decembrem binos dies inseruit, in Aprilem autem Iunium Septembrem Novembrem singulos: sed neque mensi Februario addidit diem, ne deum inferum religio immutaretur, et Martio Maio Quintili Octobri servavit pristinum statum, quod satis pleno erant numero, id est dierum singulorum tricenorumque. Ideo et septimanas habent Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutavit: sed Ianuarius Sextilis December, quibus Caesar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Caesarem coeperint, quintanas tamen habent Nonas, et ab Idibus illis sequentes Kalendae in undevicesimum revertuntur, quia Caesar quos addidit dies neque ante Nonas neque ante Idus inserere voluit, ne Nonarum aut Iduum religionem, quae stato erat die, novella conperendinatione

[Mss. ABGPS.

diebus ac mensibus G „Haud dubie excidit particula *de*. Nam noster solet graecismo abreptus verbo *curare* iungere *de*; ut supra cap. 11. [§ 1.]“ Zeun. — *mensis* om. s-lP. — *ante ultimos quinque* S. — *bissextum* c-gb. Meurs. 7. *diximus*] § 6. — *mense februario* S. — *deo infero* B a sec. m; G ichgb „Haec lectio praeferenda esse videtur, quia supra c. 13. [§ 3.] ait Februarium mensem Februo deo dicatum esse.“ Zeun. Vid. not. *deum infero* B a p. m. — *imitaretur v. mutaretur* (sup. im) S. 8. *sic Numa* (om. ut) v1. — *Iunius* v1. — *Kalendas* chg. — *undevicesimum* (om. in) ABP. — *statuto* AGSv-g. — *erant* s-lP.

24. δύναμις ἡλιακή, quae fructibus curat; VII, 12, 2. ab eo qui corporibus curat, et 16, 23. Qui vitro solvenda formandoque curant.

ante quinque ultimos Februarii mensis dies] Cf. c. 13. § 15.

idque bissextum censuit nominandum] Cf. Laurent. Lyd. III, 4. Ὁ τι βίσεξτον λέγεται διὰ τὸ δις πρὸ ἐξ Καλενδῶν Μαρτίων ἀριθμεῖν παρὰ τετραετίαν Ῥωμαίους, et III, 7. Celsus Dig. L, 16, 98. (quem citat Ulpian. ib. IV, 4, 3. § 3.) *Id biduum*, inquit, pro uno die habetur, sed posterior dies intercalatur, non prior, e quibus hoc alterum falsum esse videtur. Nam sic esset intercalatum post Regifugium. Vid. not. ad c. 13. § 15. Ulpianus l. c. obscurius: posterior dies Kalendarum intercalatur. Merae fabulae sunt quae de bissexto leguntur apud Isidorum Orig. VI, 17, 26. Censorinus l. c. tantum: quod nunc, inquit, bissextum vocatur. Hanc ibi servavit scripturam O. Iahnus: neque codices mei suffragantur

Meursio ad h. l., Heusingero in observat. antibarb., Freundio in lexico, flagitantibus ut scribatur bissextum.

7. binos dies inseruit] ut essent dierum XXXI, qui fuerant dierum XXIX. Cf. c. 13. § 6.

singulos] ut essent dierum XXX. Vid. ibid.

deum inferum] „Si quis malit (vid. app. crit.) genitivum *deum inferum* retineri, intelligendi sunt dii Manes, quibus illo mense lustrando civitatem iusta solvebantur.“ ZEUN. — Cf. c. 13. § 7.

servavit pristinum statum cet.] Vid. ibid.

8. septimanas habent Nonas] Vid. not. ad c. 12. § 3. Censorin. 20. § 10.

sicut Numa constituit] et ante eum Romulus. Cf. c. 12. § 3. et c. 15. § 7.

quintanas tamen habent Nonas] Cf. c. 13. § 6.

ab Idibus illis] i. e. illorum mensium.

novella conperendinatione] Vox no-

corrumperet. Sed nec post Idus mox voluit inserere, ne feria-
rum quarumque violaretur indictio: sed peractis cuiusque mensis
feriis locum diebus advenis fecit: et Ianuario quidem dies quos
dicimus quartum et tertium Kalendas Februarias dedit, Aprili
sextum Kalendas Maias, Iunio tertium Kalendas Iulias, Augusto
quartum et tertium Kalendas Septembres, Septembri tertium[270]
Kalendas Octobres, Novembri tertium Kalendas Decembres, De-
cembri vero quartum et tertium Kalendas Ianuarias. Ita factum 10
est ut, cum omnes hi menses quibus dies addidit ante hanc ordi-
nationem habuissent mensis sequentis Kalendas ad septimum de-
cimū revertentes, postea ex augmento additorum dierum hi qui
duos acceperunt ad nonum decimum, qui vero unum, ad octa-
vum decimum haberent reditum Kalendarum. Feriarum tamen 11
cuiusque mensis ordo servatus est. Nam si cui fere tertius ab
Idibus dies festus aut feriatus fuit et tunc a. d. sextum decimum
dicebatur, etiam post augmentum dierum eadem religio servata
est, ut tertio ab Idibus die celebraretur, licet ab incremento non
iam a. d. sextum decimum Kalendas sed a. d. septimum deci-

Edd. vicahgspdz.]

9. *inferre* dzb. — *dies* om. s-z „Ed. Col ante quos habet dies. Non male.“ Zeun. — *aprilis* A. — *tertium Kalendas Majas* i-gb „quae est vera lectio.“ Zeun. — *tercium et quartum* G. — *Septembris* v-g. *Septembreis* s-z. — *Octobris* v-z. — *Decembris* v-g. — *tertium et quartum* B signis supra positis restituto ordine (G tertium). 10. *facta est* A. —

a. d. septimumdec. dzb. — *augumento* Svla. — *a. d. nonumdec.* dzb. — *a. d. oct.* dzb. 11. *feriae tertius* vl. — *et cum* ehg. — *ad sext.* Mss. v-p. — *augmentum* vla. — *reservata est* BG. — *ab idus die* AB. — *ad sextum decimum* Mss. sp. *ad decimum sextum* v-g. — *ad septimumdecimum* BPSv-p. *ad septimum* (om. decimum) A (G add. a sec. m.). —

vella apud superioris aetatis scrip-
tores in re rustica in primis usur-
pata est. *Conperendinatio* non sine
causa haec mutatio dicitur, quia
bini inserendi erant nonnullis sal-
tem mensibus dies.

9. *nec*] i. e. ne quidem. Vid.
prolegg. p. xli.

mox] i. e. continuo vel parvo in-
tervallo. Vid. not. ad c. 3. § 3.

feriarum ... indictio] Idem fere
est quod *feriarum tempus*.

diebus advenis] i. e. additis. Alii
scriptores animantes tantum dicunt
advenas.

sextum Kalendas Maias] Hoc ferri
non posse censuit Zennius, cum
Floralia essent celebrata die IV.
Kal. Maias, uti Plinius XVIII, 69.
et alii traderent. At Floralia non
eo solo die agebantur, sed com-
pluribus, ita ut ne mense quidem
Aprili finirentur. Cf. Ovid. Fast.
IV, 947. *Exit et in Maias sacrum*
Florale Kalendas, et V, 184. *In-*
cipis Aprili, transis in tempora Maii.

Itaque dies Aprili mensi inseren-
dus post has ferias inseri non po-
terat: inserendus ergo erat ante
eas, idque factum est peractis Ro-
bigalibus (quae erant VII. Kal.
Mai.), i. e. VI. Kal. Mai. Quod
demonstravi Münch. Gel. Anz. 1845.
N. 219.

10. *ad septimum decimum rever-*
tentes] Cf. § 8. *sequentes Kalendae*
in undecimum revertuntur, et c.
12. § 4. *Septimanas autem habenti-*
bus (Nonas) ab Idibus revert-
bantur Kalendae ad diem sep-
timum decimum, et infra: *habe-*
rent reditum Kalendarum. Ad rem
quod attinet, conf. c. 13. § 6. ratio-
nem Numae, et c. 16. § 40.

qui duos acceperunt ... qui vero
unum] Cf. § 7. et Censorin 20, 9 sq.

11. *fere*] i. e. de more consueto.
Cf. Hand. Tursell. II. p. 693.

ut .. celebraretur] sc. dies festus
aut feriatus.

non iam] i. e. inde ab illo tem-
pore non, ut iam post ab incremento

num, si unus, a. d. octavum decimum, si duo sunt additi, dicere-
 12 tur. Nam ideo novos dies circa finem cuiusque mensis inseruit,
 ubi finem omnium quae in mense erant repperit feriarum, adiec-
 tosque omnes a se dies fastos notavit, ut maiorem daret actioni-
 bus libertatem: et non solum nullum nefastum sed nec comitia-
 lem quemquam de adiectis diebus instituit, ne ambitionem magi-
 13 stratum augeret adiectio. Sic annum civilem Caesar habitis ad
 lunam dimensionibus constitutum edicto palam posito publicavit.
 Et error hucusque stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem no-
 vum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cum oporteret diem
 [271] qui ex quadrantibus confit quarto quoque anno confecto, ante-
 quam quintus inciperet, intercalare: illi quarto non peracto sed
 14 incipiente intercalabant. Hic error sex et triginta annis perman-
 sit: quibus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint
 intercalari novem. Sed hunc quoque errorem sero deprehensum
 correxit Augustus, qui annos duodecim sine intercalari die transigi
 iussit, ut illi tres dies qui per annos triginta et sex vitio sacerdo-
 talis festinationis exereverant sequentibus annis duodecim nullo
 15 die intercalato devorarentur. Post hoc unum diem secundum or-
 dinationem Caesaris quinto quoque incipiente anno intercalari

[Mss. ABGPS.

unus aut ABGv. — ad octavum decimum Mss. sp (vi ad XVII). ad
 decimum octavum chg. — additi sunt s-bP. — dicentur vl. 12. no-
 nos vl. — feriatum S. — omnes om. s-bP. omnis via. omneis chg. —
 factos S. 13. ad limen A. — hucusque error v-g. — a quadrantibus
 G. — cum fit A. 14. ut illi tres dies ... intercalari iussit (§ 15.) om.
 S. 15. anno incipiente BG.

sit pleonasmus. Cf. Hand. Tur-
 sell. III, p. 130.

12. circa finem .. inseruit] Cf.
 Censorin. l. c. eosque dies extre-
 mis partibus mensum adposuit cet.
 fastos notavit cet.] Cf. c. 16. § 14.
 nec] Vid. § 9.

ne ambitionem magistratum au-
 geret] i. e. ut maior privatis dare-
 tur libertas agendi, neve tam fa-
 cile in iniquum tempus quis posset
 detrudi comperendinatione. Cf.
 Cic. in Verr. Aet. I, 10, 31.

13. habitis ad lunam dimensionibus
 constitutum] An forte ad solem?
 Cf. § 3. ad numerum solis .. an-
 num dirigere contendit. Cf. Lau-
 rent. Lyd. III, 4. Αὐτον δὲ (τὸν
 Καίσαρα) δέκα καὶ μίαν ἐπεμβαλόμε-
 νον ἡμέραν τοῖς σεληνιακοῖς μηνὶν
 ἐπιδοῦναι, καὶ ταύτῃ ἡλιακὸν ἀπο-
 τελέσαι τὸν ἐνιαυτόν. At idem
 III, 7 extr. Ἦρεσε δὲ ὁμοῦς τῷ Καί-
 σαρι καὶ μετὰ τὴν ἡλιακὴν τῶν μη-
 νῶν διατύπωσιν τὰς σεληνιακὰς
 ἑορτὰς τοῖς μηνὶ καταλείψαι; et

Plutarch. Quaest. Rom. 24. Ὅτι ταῖς
 τῆς σελήνης διαφοραῖς ὁρίζον-
 τες τὸν χρόνον ἑώρων ἐν τρισὶ γινο-
 μένῃν διαφοραῖς τὴν σελήνην κατὰ
 μῆνα ταῖς μεγίσταις.

error hucusque stare potuisset] i. e.
 fieri potuisset, ut nullus inde nasce-
 retur error, ut Solinus, qui l. c. (p.
 4. B.) eadem fere refert: Et tunc
 quoque, inquit, vitium admissum est
 per sacerdotes.

confit] Cf. c. 15, § 1. et Comm.
 II, 3, 2.

quarto quoque anno confecto, ante-
 quam quintus inciperet] Cf. § 6. So-
 linus l. c. Et oporteret confecto
 quarto anno id observari, ante-
 quam quintus auspicaretur.
 Poterat certe dici quinto quoque
 anno. Vid. not. ad c. 13. § 9.

14. annis permansit] De hoc ab-
 lativi usu vid. Krueger. Gramm. §
 374, b. De re vid. Sueton. Aug. 31.
 devorarentur] i. e. compensaren-
 tur, cf. c. 13. § 13., vel repensa-
 rentur, ut ait Solinus l. c.

iussit, et omnem hunc ordinem aereae tabulae ad aeternam custodiam incisione mandavit.

XV. Tunc Horus: Dies quidem hic, inquit, intercalaris, an-
tequam quintus annus incipiat, inserendus cum Aegypti matris
artium ratione consentit: sed nihil in illorum mensibus explican-
dis videtur operosum, quos tricenum dierum omnes habent: eoque
explicitis duodecim mensibus, id est trecentis sexaginta diebus
exactis, tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque
dies anno suo reddunt, annectentes quarto quoque anno exacto
intercalarem, qui ex quadrantibus confit. At hic non a primo in
ultimum mensis diem ad incrementum continuum numerus acce-
dit, sed post Kalendas dirigitur in Nonas: inde ad quasdam Idus[272]
deflecti audio: post rursus, ni fallor, immo ut nunc quoque re-
tulisti, in sequentes Kalendas. Quae omnia quid sibi velint, scire
equidem vellem. Nam illud nec consequi posse me spero, ut vo-
cabula comprehendam quae singulis apud vos diebus adduntur,
dum alios fastos variisque alios nominibus nuncupatis. Nundinas
quoque vestras nescire me fateor: de quibus observatio tam dili-
gens tam cauta narratur. Haec nec mihi erubescendum est igno-
rare peregrino: a te vero, Praetextate, discere nec civem puderet.
Tunc Praetextatus: Non solum tibi, inquit, Hore, cum sis Aegypto
oriundus, sed ne nobis quidem, quibus origo Romana est, eru-
bescendum puto quaerere quod quaesitu dignum omnes veteres

Edd. vicalhgsdpzb.]

XV. Caput XV. De Kalendis Idibus ac Nonis. ch-b. 1. eo quod
v-gbP „quae lectio est recipienda, male a Stephano eiecta.“ Zeun.

2. unde s-bAP. 3. ne consequi Sv1. — me spero posse G. — va-
riisque aliis A. — me nescire G. — narratur] c. 13. § 16 sqq. — Hoc S.
— ne mihi v1. 4. inquit tibi Ss-bP. — ab hominibus (sup. omn.) G.

15. ad aeternam custodiam] i. e. ut hic ordo in aeternum servaretur.

XV, 1. Aegypti matris artium] Cf. Comm. I, 19, 2. Plato Aegyptios omnium philosophiae disciplinarum parentes secutus est, et h. l. c. 14. § 3. imitatus Aegyptios solos divinarum rerum omnium conscios.

eoque] Cf. Hand. Torsellin. II. p. 410 sq.: „Additur novum, quod ex antecedente prodit, praedicatum, ubi nos dicimus: und eben darum, eben daher. Nonnulli scriptores eoque etiam ab initio sententiae ponere amant, imprimis Velleius et Quintilianus.“

inter Augustum atque Septembrem] Cf. Censorin. 18, 10. Ad Aegyptiorum vero annum magnum luna non pertinet, quem Graece *xxvixòv* Latine canicularem vocamus, propterea quod initium illius sumitur, cum primo die eius mensis, quem vocant Aegyptii *Θωυθί*,

caniculae sidus exoritur: ubi O. Iahnus citat Ideler. Chron. I. p. 124 sqq.

annectentes .. intercalarem] Aliter Censorinus l. c.: Nam eorum annus civilis solos habet dies CCCLXV. sine ullo intercalari: itaque quadriennium apud eos uno circiter die minus est quam naturale quadriennium, eoque fit, ut anno MCCCCLXI. ad idem revolvatur principium, ubi V. D. citat Ideler. l. c. p. 157 sq.

confit] Vid. c. 14. § 13.

2. hic] i. e. apud Romanos.

accedit] i. e. progreditur. Vid. prolegg. p. XLIII.

ad quasdam Idus] Horum facit nescientem quid sint Idus. Vid. seqq.

3. nec] Vid. c. 16. § 9.

dum .. nuncupatis] Singularis hic est particulae dum usus. Tene enim locum particulae quum.

putaverunt. Nam de Kalendis Nonis et Idibus deque feriarum variis observationibus innumeros auctores cura quaestionis exercuit: et ideo nos quae de his ab omnibus dicta sunt in unum breviter colligimus. Romulus, cum ingenio acri quidem sed agresti statum proprii ordinaret imperii, initium cuiusque mensis ex illo sumebat die quo novam lunam contigisset videri. Quia non continuo evenit ut eodem die semper appareat, sed modo tardius modo celerius ex certis causis videri solet, contigit ut, cum tardius apparuit, praecedenti mensi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur: et singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. Sic factum est ut alii triginta et unum alii undetriginta sortirentur dies. Omnibus tamen [273] mensibus ex die Nonarum Idus nono die repraesentari placuit: et inter Idus ac sequentes Kalendas constitutum est sedecim dies esse numerandos. Ideo mensis uberius duos illos quibus augebatur dies inter Kalendas suas et Nonas habebat. Hinc aliis quintus a Kalendis dies aliis septimus Nonas facit. Caesar tamen, ut supra diximus, stata sacra custodiens, nec in illis mensibus quibus binos adiecit dies ordinem voluit mutare Nonarum, quia peractis totius mensis feriis dies suos rei divinae cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam fastia Cn. Flavio scriba invi-

[Mss. ABGPS.

— colligemus v3-bP. 5. Romulus enim s-bP. 6. quia vero c-b. — sic contingit v1. sic contigit v3. — adduxit S a sec. m. — At sic G. 7. Omnibus sibi ex die P. — nonarum id est nona A (P nono). — die derrepraesentari B (G. del. de). — et cal. sequentes S. — dies numerandos (om. esse) P. 8. supra] c. 14. § 8. — statuta S. — die suo rei divinae cautus (ut cautus haberetur pro substituto quod significaret: „quidquid in sacris cavendum et religionis gratia vitandum aut omittendum esset“, vid. § 12.) coniecit Lipsius Elector. I, 21. id quod placuit Pontano, sed refutatum est a Gronovio. 9. Gn. (om. a) AG.

4. scriptores cura quaestionis exercuit] i. e. auctores curiose quaesiverunt.

colligimus] Non negaverim melius se habere futurum tempus. Sed libri mss. demonstrare videntur et hoc loco et infra, ubi in edd. inseruntur particulae enim et vero, auctoris indigentiam ab aliis postea esse correctam.

6. ex certis causis] Huc fortasse pertinet quod de luna dicit Laurent. Lyd. III, 7.: Ὁξύτερον γὰρ, ὥς Ἀριστοτέλης φησί, ποιεῖται τὴν πορείαν τὴν πρὸς τῷ χειμερινῷ τροπικῷ, βραδυτέραν δὲ τὴν πρὸς τῷ θερινῷ, ὁμαλὴν δὲ τὴν πρὸς τῷ ἱσημερινῷ. Sed vide ne etiam cogitandum sit de caelo nubibus oblecto.

primus] positum esse videtur pro primo.

7. repraesentari] i. e. computari,

suum diem iis constitui, quo quasi adessent.

sedecim dies] Cf. c. 13. § 6. et Mueller. Etr. II. p. 327.

mensis uberius] i. e. mensis quivis uberius vel omnes menses uberiores.

8. dies suos] „Quibus auxit annum, cum eum ex lunari solarem faceret.“ GRON. — Cf. c. 14. § 9. locum diebus advenis fecit, et § 12. novos dies.

rei divinae cautus] „Hoc modo prospiciens, ne qua in re divina offensio fieret. Cautus rei divinae, ut felices studiique locique et similia. Vid. eadem cap. 14. [§ 8.]“ GRON. — Comparaverim potius: Cic. N. D. II, 22, 58.: Natura .. provida utilitatum opportunitatumque omnium, et Tac. Ann. IV, 38. Rerum vestrarum providum.

tis Patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori haec provincia delegabatur, ut novae lunae primum observaret aspectum visamque regi sacrificulo nuntiaret. Itaque sacrificio a 10 rege et minore pontifice celebrato idem pontifex calata, id est vocata, in Capitolium plebe iuxta curiam Calabram, quae casae Ro-

Edd. vicahgspdzb.]

— *provincia* (sup. add. de) B. *providentia* GP. 10. *kalata* s-z. *Kalabram* s-z. *Kalebram* B. *Calatam* g in mg. — *quinquies dicto* Ac-g.

9. *antequam fasti ... proderentur*] „Hanc rem tradunt copiose Plinius N. H. XXXIII, 6. [c. 1. § 17.], Liv. IX, 46. [§ 5.], Valer. Max. II, 5. [2.] et Cicero passim rem attigit.“ ZERN. — Becker. Handb. I. p. 22. affert Cic. p. Mur. 11, 25. et ad Att. VI, 1, 18. Adde Digest. I, 2, 7. Aedilis curulis fuit Cn. Flavius a. u. c. CCCCLXIX.

invis Patribus] Cf. Plinius l. c. § 18. *Additum Flavio, ut simul et tribunus plebis esset, quo facto tanta senatus indignatione exarsit, ut annulos ab eo abiectos fuisse in antiquissimis reperiatur annalibus.*

pontifici minori] Cf. §§ 10., 12. et 19. Ex his locis videtur elucere non nisi unum praeis temporibus fuisse pontificem minorem, nisi forte Macrobius dicere voluit unum e pontificibus minoribus. Tres commemorantur in orat. de harusp. resp. 6, 12. Praeterea vid. Liv. XXII, 57, 3. L. Cantilius, scriba pontificis, quos nunc minores pontifices adpellant (ubi vid. notas interpretum. Eadem fere leguntur apud Iul. Capitolinum in Maerino c. 7.). Vid. inscriptiones ap. Orell. 643. et 2153., Hartung. I. p. 209 sqq.

haec provincia delegabatur] Cf. c. 7. § 1. *Cui provincia erat admittere.*

regi sacrificulo] Cf. § 12. *a rege sacrorum, § 19. regina sacrorum, id est regis uxor.* Liv. II, 2, 1. *Quia quaedam publica sacra per ipsos reges facitata erant, ne ubique regum desiderium esset, regem sacrificulum creant.* Fest. l. XVIII. p. 318. Muell. *Sacrificulus rex appellatur, qui ea sacra quae facere reges sueverant, facit.* Dionys. A. R. IV, 74. Ἴνα δὲ καὶ τοῦνομα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, πατριον ὑπάρχον ἡμῖν, ... αὐτῆς ἐνεκα τῆς ὁσίας φυλάττεται, ἰερῶν ἀποδεικνύσθω τις αἰεὶ βασιλεὺς ὁ τὴν τιμὴν ταύ-

τὴν ἔξω διὰ βίον πάσης ἀπολελυμένος πολεμικῆς ἀσχολίας ἐν τούτῳ μόνον ἔχων ἔργον, ὥσπερ ὁ βασιλεὺς, τὴν ἡγεμονίαν τῶν θνητοῦν, ἄλλο δ' οὐδέν, (cf. ibid. V, 1.). Hartung. I. p. 159.

10. *calata .i. plebe iuxta curiam Calabram*] Cf. Servius ad Virg. Aen. VIII, 654. *Curiam Calabram dicit, quam Romulus texerat culmis: ad quam calabatur, i. e. vocabatur, senatus. vocabatur et populus a rege sacrificulo, ut, quoniam adhuc fasti non erant, ludorum et sacrificiorum praenoscerent dies.* Varro L. L. VI, 4, 27. *Primi dies mensium nominati Calendae ab eo quod his diebus calantur eius mensis Nonae a pontificibus, quintanae an septimanae sint futurae, in Capitolio in curia Calabra sic: Dies te quinque calo, Iuno Covella. Septem dies te calo, Iuno Covella (al. Novella; cf. ibid. V, 1, 13.).* Laurent. Lyd. III, 7. Καλένδας δὲ αὐτὰς οἱ παλαιοὶ προσηγόρευσαν ἐξ Ἑλληνικῆς σημασίας ἀπὸ τοῦ καλεῖν τὸν ἀρχιερεῖα τὴν βουλὴν ἐν τῇ λεγομένῃ Καλαβρᾷ βασιλικῇ, καὶ σημαίνειν εἴτε χρὴ κατὰ τὴν πεμπταιάν, εἴτε κατὰ τὴν διχότομον τῆς σελήνης ἐπιτελέσαι τὴν τῶν Νωνῶν ἑορτήν. Verr. Fast. Praenest. Cal. Ian. (apud Pellegrin. Andeut. p. 107.): quos Pontifex minor quo | libet | mense ad Nonas sin | gulas calat in Capi | tolio id curia Cala | bra]. Festus ap. Paul. lib. III, p. 49. Muell. *Calabra curia dicebatur, ubi tantum ratio sacrorum gerebatur, cum adnott. p. 369.* Lind. Quod orthographiam attinet, magis sibi constare Carrionis (in ed. s) rationem, scribentis Kalabra, non nego: sed libris mss. obtemperandum esse duxi.

quae casae Romuli proxima est] Veteres scriptores alii (Dionys. A. R. I, 79. Plutarch. Rom. 20. et Notit. Urbis Rom. reg. X.) casam

- muli proxima est, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent pronuntiabat: et quintanas quidem dicto quinquies verbo
 11 *καλῶ*, septimanas repetito septies praedicabat. Verbum autem *καλῶ* Graecum est, id est *voco*: et hunc diem, qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit Kalendas vocari. Hinc et ipsi curiae ad quam vocabantur Calabrae nomen datum est, et classi,
 12 quod omnis in eam populus vocaretur. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad Nonas superessent calando prodebat, quod post novam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem accepturos causas feriarum a rege

[Mss. ABGPS.

11. *Graecum* (om. est) S. — *kalarentur* s-z. — *Kalabrae* s-z. *Calatae* g in mg. — *et classi* ... *vocaretur* om. s-bP „Addebatur in Anglicano, et vetustis item editionibus.“ Pont. — *in eam omnis* G. 12. *superesset* A. — *kalando* s-z. — *populos* P. — *accepturos causas sacrorum* „lego et ita in Macrobio scriptum diserte primae editionis.“ Lips. Elector. I, 21. p. 120. „At meus et item vetuste cusi diserte causas fe-

Romuli in Palatio fuisse tradiderunt, alii (Senec. Consol. ad Helv. 9. § 3. Ovid. Fast. III, 184. Valer. Max. IV, 4, 11. Dio Cass. XLVIII, 43. et LIV, 29., qui, ubi Palatium commemorat LIII, 16., dicit tantum *πρὸς τὴν τοῦ Ῥωμύλου προενοίησιν*) locum incertum relinquunt, alii (Vitruv. II, 1. Virgil. Aen. VIII, 653 sq. Senec. Controv. II, 1 et 6.) videntur dicere eam fuisse in Capitolio. Becker. Handb. I. p. 401 sq. statuit Macrobius errorem commisisse adductum verbis Virgilii (Aen. VIII, 653 sq.): *Stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat, Romuleoque recens horrebat regia culmo*, male intellectis, quae Servius l. c. recte non ad casam Romuli, sed ad curiam ipsam Calabram retulisset; idemque studet docere non obesse huic suae sententiae locos ab aliis allatos: sed vide ne praeferenda sit Lipsii ratio, qui ad Senecam (Consol. ad Helv. l. c.) adnotavit haecce: „Quid autem in hoc dissensu dicimus? Ego nihil, nisi duplicem casam Romuli fuisse: veram et veterem in Palatio, alteram adsimilem, religionis causa in mente Capitolino, ubi omnia aut praecipua sacra.“ Cf. Merkel. ad Ovid. Fast. p. cxlvi. Philologus I, 1. p. 82 sq. dicto quinquies verbo *καλῶ*] Aliiter Varro l. c. Laurentius Lydus modum pronuntiandi non addidit.

11. *placuit Kalendas vocari*] Aliam derivationem profert Plutarchus Quaest. Rom. 24. *Ὀνομάζουσι τὸν*

μὲν ἀφανισμόν αὐτῆς (τῆς σελήνης) καὶ τὴν κρύψιν Καλάνδας, ὅτι πᾶν τὸ κρύφα καὶ λάθρα κἀμ, καὶ κηλᾶρε τὸ λανθάνειν. Sed idem paulo supra: ὡς οἱ περὶ τὸν Ἰόβαν ἱστοροῦσιν, ὅτι ταῖς Καλάνδαις ἐκάλουν τὸν δῆμον οἱ ἄρχοντες καὶ κατήγγελλον εἰς πέμπτην τὰς Νόννας. Cf. Laur. Lyd. et Varr. II. cc.

curiae .. Calabrae] Haec videntur esse coniungenda, ut verba ad quam vocabantur ἐν παρενθέσει dicta sint. Nam si construis: curiae nomen datum est Calabrae, minus bene adiungitur simplex dativus classi.

et classi, quod omnis in eam populus vocaretur] „Cui etymo et Fabius astipulatur lib. I. cap. 10. [6, 33.] *Iam fit*, inquit, *et classis a calando*.“ Pont. — Non recte Carrio unum cod. P secutus haec eiecit.

12. populares] Cf. Capitolin. M. Aurel. 17.: *Pestilentia gravis multa milia et popularium et militum interemerat*, ubi Casaubonus: „Urbanam multitudinem vocat populares, et militibus opponit... Ulpianus de officio praefecti urbi: *Debet etiam dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem*.“ Haec leguntur Digest. I, 12, 1, § 12, et paulo supra: *Quies quoque popularium et disciplina spectaculorum ad praefecti urbi curam pertinere videtur*.

accepturos causas feriarum] „Id est: quae feriae cur aut cui deo

sacrorum sciturosque, quid esset eo mense faciendum. Unde qui- 13
dam hinc Nonas aestimant dictas, quasi novae initium observa- [274]
tionis, vel quod ab eo die semper ad Idus novem dies putantur:
sicut apud Tuscos Nonae plures habebantur, quod hi nono quo-
que die regem suum salutabant et de propriis negotiis consule-
bant. Iduum porro nomen a Tuscis, apud quos is dies *Itis* vo- 14
catur, sumptum est. *Item* autem illi interpretantur Iovis fidu-
ciam. Nam cum Iovem accipiamus lucis auctorem, unde et Lu-

Edd. *vicahgspdz.*]

riarum promunt; possitque videri probum, nisi vox *causas* turbaret. Fe-
cerim itaque ex ea pausas feriarum.“ Pont. coll. Symmachi loco: *Ubi*
tuendis feriis modus nullus est, pausa nulla, et Lucretii [III, 943.] *Fri-*
gida quem semel est vitae pausa secuta. „Haud difficile iudicium est.“
Gron. Vid. not. — *scripturosque s-z.* „Placet magis veteris codicis lec-
tio *sciturosque*.“ Meurs. „Quaeris quis sit vetus ille codex? Quodvis
exemplar editum ante Stephanum.“ Gron., qui recte monuit rusticos ve-
teres Romanos non ita fuisse scribendi peritos. — *quod esset v.*

13. *existant Sa. extimant vichg.* — *vel quia S.* „Forte auctor posuit
vel ab eo quod.“ Zeun. — *die om. hs-z.* — *ab idibus* (sup. ad idus) G.
— *putentur AGSv-g.* — *quod ii PS.* — *nona* (sup. o) A. 14. *Cap.*
XVIII. De idibus v (i *Cap. XVII.*). — *tis P. idis g in mg.* — *vocabatur*
G a sec. m. — *interpretabantur* Edd. P. — *in carmine s-bP.* — *Δία*

essent celebrandae.“ Gron. — Cf. Varro L. L. VI, 3, 13. *Rex quom*
ferias menstruas Nonis Fe-
bruariis edicit, hunc diem Februa-
tum appellat, et 4, 28. *Eodem die*
in urbem ab agris ad regem
conveniebat populus. Harum
rerum vestigia in sacris Nonalibus
in arce, quod tunc ferias primas
menstruas, quae futurae sint eo
mense, rex edicit populo. Muel-
lerus Etrusk. II, p. 326. monet
significari responsa Lucumonum
Tuscorum.

13. Unde quidam hinc Nonas
aestimant dictas etc.] Cf. Varro l. c.:
Nonae appellatae, aut quod ante
diem nonum Idus semper, aut
quod, ut novus annus calendae Ia-
nuariae ab novo sole appellatae, no-
vus mensis ab nova luna Nonis.
Laurent. Lyd. III, 7. *Ἀπὸ τῆς δὲ ἡ*
προσθήκης παρὰ Ῥωμαίοις Νῶναι
καλεῖται, ἀπὸ τοῦ ἐννέα, τοσαῦ-
ται γὰρ εἰσιν. Plutarch. Qu. R. 24.
Τὴν δὲ πρώτην φάσιν Νόννας τῷ
δικαιοτάτῳ τῶν ὀνομάτων (ὀνό-
μαζουσι) νοσηνίαν οὖσαν.

putantur] idem est h. l. ac com-
putantur.

apud Tuscos] Cf. Mueller. Etrusk.
II. p. 326.

regem suum salutabant] Muellerus
Etrusk. II. p. 367. confert Fest. lib.
XVII. p. 270. s. v. *Redhostire*:

Veiens regem salutat cet. Illum
vide etiam p. 324.

et .. consulebant] Cf. c. 13. § 19.
et c. 16. § 33.

14. apud quos is dies *Itis* voca-
tur] Cf. Varro l. c. *Idus* ab eo
quod *Tusci Itus*, vel potius quod
Sabini Idus dicunt. Cf. Mueller.
Etrusk. II. p. 323.

Iovem ... *Lucetium Salii* ... ca-
nunt] „Glossae: *Lucerius*, Ζεύς.
Sed illud putem rectius. Marc. Ca-
pella ut Iovem *Lucetium* sic Iu-
nonem *Lucetiam* dicendam censuit.
Ait lib. II. c. 5. [§ 149.] *Te Luci-*
nam, quod lucem nascentibus tribuas,
ac Lucetiam convenit nuncupari.“
Pont. — Cf. Fest. ap. Paul. lib.
X, p. 114. Muell. *Lucetium Io-*
vem appellabant, quod eum lucis esse
causam credebant; Gellius N. A. V,
12, 6 sq. *Dictus est (Iovis) et Lu-*
cetius, quod nos die et luce
quasi vita ipsa afficeret et invaret.
Lucetium autem Iovem Cn. Nae-
vius in libris belli Punici appellat;
Servius ad Virg. Aen. IX, 570. Sane
lingua Osca Lucetius est Iuppiter,
dictus a luce, quod praestare dicitur
hominibus. Praeterea Muellerus ad
Varronem l. c. adnotavit: „Nomen
Leucesius inesse videtur iis versi-
bus quos Terentius Scaurus de or-
thogr. p. 2261. P. e Saliari car-
mine apposuit.“ Plutarch. l. c. *Ἡ*

- cetium Salii in carminibus canunt et Cretenses *Δία τὴν ἡμέραν* vocant, ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, ut dici patrem.
- 15 Iure hic dies Iovis fiducia vocatur, cuius lux non finitur cum solis occasu, sed splendorem diei et noctem continuat inlustrante luna: quod semper in plenilunio, id est medio mense, fieri solet: diem igitur, qui vel nocturnis caret tenebris, Iovis fiduciam Tusco nomine vocaverunt: unde et omnes Idus Iovis ferias observandas
- 16 sanxit antiquitas. Alii putant Idus, quod ea die plena luna videatur, a videndo *vidus* appellatas, mox litteram *v* detractam: sicut contra, quod Graeci *ἰδεῖν* dicunt, nos *v* littera addita *videre* dicimus. Nonnullis placet Idus dictas vocabulo Graeco, *οἶον ἀπὸ τοῦ εἶδους*, quod eo die plenam speciem luna demonstret. Sunt qui aestimant Idus ab ove Iduli dictas, quam hoc nomine vocant
- 17 Tusci, et omnibus Idibus Iovi immolatur a flamine. Nobis illa

[Edd. ABGPS.

τὴν ἡμ. om. A. 15. *cum solis occasu non finitur v-g.* — *diei et noctis* Edd P. „Scriptus habet noctem. Elicio ex vestigiis prioris lectionis, splendorem diei et noctu continuat, vel ex hac splendore diei et noctem.“ Pont. — *contineat P.* — *diem vero v-g.* — *quod vel Bar.* — *Iovi feriatas g in mg.* 16. *eo die S.* *die* (add. *ea*) G. — *vidus* (sup. add. *quasi*) G. *idus P.* — *sicut greci contra quod G.* — *dicunt ἰδεῖν S.* *iden dicunt A.* *ἰαεῖν dicere G.* — *οἶον ... εἶδους om. A.* *ἀπὸ τοῦ εἶδους om. οἶον* vicag. — *ea die G.* — *demonstrat* (sup. add. *e*) B. — *existimant S.* *aestiment s-z.* *existiment v-gbP.* — *a bove v3.* — *Iovi vs-bPM12P567.* *Iovis ABSM3P2.* *ovis Gi-g.* 17. *proprior*

τῷ Διὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἀποδιδόντες. Laur. Lyd. l. c. ad § 18.

Diespitrem appellant, ut dici patrem] Cf. Varro L. L. V, 10, 66. *Hoc .. ostendit antiquius Iovis nomen; nam olim Diiovis et Diespiter dictus; i. e. dies pater.* Gellius l. c. *Itemque Iovis Diespiter appellatus, id est diei et lucis pater; Servius l. c.: Ipse est enim nostra lingua Diespiter, i. e. diei pater.* Horatius [Carm. I, 34, 5 sq. cf. III, 2, 29.] *Namque Diespiter plerumque per purum tonantes Egit equos.*

15. *splendorem diei et noctem continuat*] i. e. per noctem. Non est ergo quod cum Pontano scribamus noctu.

in plenilunio] Cf. Laurent. Lyd. III, 7. *Πληνιλούνιον τὰς Εἰδους καλοῦντες, οἷον εἰ πληροσέληνον.* Plutarch. l. c. ad § 16.

Iovis ferias] Cf. Laur. Lyd. l. c. *Ὅθεν καὶ Διὸς αὐτὴν ἐορτὴν, οἷον ἡλίον, νενομίκασι, δι' οὗ σύμφαμεν φωτίζεσθαι τὴν σελήνην,* et l. c. ad § 18.

16. *οἶον ἀπὸ τοῦ εἶδους*] Cf. Laur. Lyd. l. c. *Τὸ δὲ τῶν Εἰδῶν*

ὄνομα παρὰ μὲν τοῖς πολιτικοῖς ἐκ τοῦ εἶδους τῆς σελήνης, παρὰ δὲ τοῖς ἱεροῦσιν ἀπὸ θυσίας τρόπον εὐρίσκομεν εἰσενηνεγμένον; Plut. Q. R. 24. *Ἡ διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ εἶδος, ὁλοκλήρον καθίσταμένης τῆς σελήνης.*

ab ove Iduli dictas] Cf. Festus ap. Paul. lib. IX, p. 104. Muell. *Idulis ovīs dicebatur, quae omnibus Idibus Iovi mactabatur.* Laur. Lyd. l. c. et Ovid. Fast. I, 56. et 587 sq. Ceterum ab Idibus dicta esse videtur ovis Idulis (cf. *sacra Idulia* ap. Fest. l. c. ad § 19.), ut a tribu tribulis. Itaque illi derivationi similis esset haec: „*Ostern vom Osterlamm.*“ Cf. Mueller. Etrusk. II. p. 323 sq.

quam hoc nomine vocant Tusci, et .. Iovi immolatur a flamine] Ipse olim putabam haec ferri non posse, ideoque (Symbol. p. 8.) conieci legendum esse *Iovi ovīs*. At e pronomine *quam*, ut saepius apud Macrobinum (vid. prolegg. p. xxxix extr. et nott. ad Comm. I, 6, 77.) intelligendus est nominativus *quae*. Sensus esse videtur: „namque hoc nomen, quod a Tuscis prodiit, datur ovi quae quibusvis Idibus Iovi

ratio nominis vero propior aestimatur, ut Idus vocemus diem qui dividit mensem. *Iduare* enim Etrusca lingua *dividere* est: unde *vidua*, quasi *valde idua*, id est *valde divisa*: aut *vidua*, id est a[275] *viro divisa*. Ut autem Idus omnes Iovi ita omnes Kalendas Iu-18 noni tributas et Varronis et pontificalis adfirmat auctoritas. Quod etiam Laurentes patriis religionibus servant, qui et cognomen deae ex cerimoniis addiderunt, Kalendarem Iunonem vocantes, sed et omnibus Kalendis a mense Martio ad Decembrem huic deae Ka-19 lendarum die supplicant. Romae quoque Kalendis omnibus, prae-19 ter quod pontifex minor in curia Calabra rem divinam Iunoni facit, etiam regina sacrorum, id est regis uxor, porcā vel agnam in regia Iunoni immolat: a qua etiam Ianum Iunonium cognomi-

Edd. vicalhgsdz.]

p2dz. -- *extimatur* vl. *existimatur* Sv3-gb. — *inde* hs-bP. — *idua* (sup. add. v) *valde idua* S. 18. *confirmat* v-g. — *calendarem* (in mg.: „al: calarem“) S. — *Kalendarem* (sup. u) *diessupplicant* B. *Kalendarum dies supplicant* G. — *supplicabant* P. 19. *Kalabra* s-z. — *id est regis uxor* om. s-b. Defendit has voces Gronov. ad c. 12. § 21. — *idem* A. — *regis* om. P. — *in regia Iunonis* S. — *vocatum esse diximus*

a flamine immolatur.“ De re conf. § 18.

17. *diem qui dividit mensem*] Hanc interpretationem probat Muellerus l. c.

aut vidua] Vide ne legendum sit: *aut viri idua*, quo magis haec accommodentur ad ea quae sequuntur.

18. *Idus omnes Iovi, .. omnes Kalendas Iunoni tributas*] Cf. § 15. et c. 9. § 16. Laurent. Lyd. III, 7. Ἰστέον δὲ ὅτι αἱ Καλένδαι Ἡρᾶς ἑορτὴ ἐτύγγανον, τούτεστι σελήνης, .. τὰς δὲ Εἰδούς .. Αἰτ', ἥγονν ἡλίω, ἀνέφερον. Plutarch. l. c. ad § 14. Ovid. Fast. I, 55 sq. *Vendicat Ausonias Iunonis cura Kalendas. Idibus alba Iovi grandior agna cadit.*

pontificalis .. auctoritas] i. e. auctoritas commentariorum pontificum, quos commemorat Livius IV, 3, 9.

Laurentes] Commemorantur, quia Laurentum erat unum ex antiquissimis Latii oppidis. Cf. Virg. Aen. VII, 171.

omnibus Kalendis .. huic deae Kalendarum die supplicant] Haec iamdiu mihi sunt suspecta (cf. Symbol. l. c.): sed qua ratione sint emendanda, nondum liquet. Verba *Kalendarum die* (vel *dies*, ut legitur in codd. BG) huc inserta esse putaverim e sequentibus (§ 19.): *huic deae cuncti Kalendarum dies videntur ascripti.*

a mense Martio ad Decembrem] i. e. mensibus veteribus. Cf. c. 12. § 3.

19. *pontifex minor*] cf. § 10.

regina sacrorum] *Regina* tantum vocatur apud Festum ap. Paul. Diac. lib. IX. s. v. *inarculum*, p. 113. Muell. et apud Servium ad Virg. Aen. IV, 137.

in regia] Non regiam Numae, quae erat coniuncta cum templo Vestae, sitam in radicibus Palatii finibusque fori Romani (ut ait Serv. ad Virg. VIII, 363.), sed domum regis sacrificuli, et h. l. et c. 16. § 30. et apud Varron. L. L. VI, 3, 12. (*Agonales*, per quos rex in regia arietem immolat) esse intelligendam statuit Pellegrin. Andentungen etc. p. 40., qui tamen videtur neglexisse locum Festi p. 290. Muell. Sacram viam quidam appellatam esse existimant, ... quod eo itinere utantur sacerdotes *Idulium sacrorum conficiendorum causa*. Itaque ne eatenus quidem, ut vulgus opinatur, sacra appellanda est a regia ad domum regis sacrificuli, sed etiam a regis domo ad sacellum *Streniae*, et rursus a regia usque in arcem, ubi et diserte a regia distinguitur domus regis sacrificuli, et videtur significari pompa quaedam in sacris Idulibus a domo regis sacrificuli in regiam instituta, ut in hac sane ovis immolata esse

- natum diximus, quod illi deo omnis ingressus, huic deae cuncti
 20 Kalendarum dies videntur ascripti. Cum enim initia mensium
 maiores nostri ab exortu lunae servaverint, iure Iunoni addixe-
 runt Kalendas, lunam ac Iunonem eandem putantes: vel quia luna
 per aerem meat, unde et Graeci lunam *Ἀρτεμιν* nuncuparunt, id
 est *ἀερότομιν*, quod aera secant, Iuno autem aeris arbitra est, me-
 rito initia mensium, id est Kalendas, huic deae consecraverunt.
- 21 Nec hoc praetermiserim, quod nuptiis copulandis Kalendas No-
 nas et Idus religiosas, id est devitandas, censuerunt. Hi enim
 dies praeter Nonas feriati sunt: feriis autem vim cuiquam fieri
 piaculare est: ideo tunc vitantur nuptiae, in quibus vis fieri vir-

[Mss. ABGPS.

s-bP. — *diximus*] c. 9. § 15. — *omnes* S. — *ascribi* G. 20. *initium*
v. — *servarint* S. — *Kalendas* (vel *Cal.*) *addixerunt* v-g. *addixerunt*
detadas P. — *ἄρτεμιν* i. *artemin* S. *ἄρτεμιν* hgs. Correxerunt H. Stephanus
 in praefatione. — *nuncupaverunt* v-g. — *id est* Mss. s-b. *quasi* v-g.
 „Lectioem aliarum editionum hic nequaquam mutandam censuissim,
 quum particulam *quasi* in locis huiusmodi usitatissimam illisque aptissi-
 mam esse constet.“ H. Steph. l. c. — *ἀερότομιν* P v l P 6. *ἀερότεμιν* SM 2.
ἀεροτόμην v-b. *epotomin* AG (B a sec. m.). *epotomon* B a p. m.
epitomin M 3. *epitomin* (in mg. a sec. m. *ἄρτεμιν*) M 1. — *autem* (sup.
enim) G. 21. *Nonas om.* P. — *consuerunt* v l. *consueverunt* v 3. —

videatur. De regia vid. Becker. Handb. I. p. 223 sqq.

20. *ab exortu lunae*] Cf. § 5. *ex illo . . die quo novam lunam contigisset videri.*

lunam ac Iunonem eandem putantes] Cf. Varro l. c. ad § 10 et V, 10, 69. *Ab Latinis Iuno Lucina dicta: . . a quo parientes eam invocant, luna enim nascentium dux, quod menses huius.* Cic. de nat. deor. II, 27, 68. *Luna a lucendo nominata: eadem est enim Lucina. Itaque, ut apud Graecos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo invocant.* Laurent. Lyd. III, 7. *Ὅτι γὰρ φυσικοὶ, . . Δία μὲν τὸν ἥλιον, Ἥραν δὲ τὴν σελήνην ἐνόμιζον εἶναι, et IV, 29. Κατὰ δὲ τὴν πρῶτην τοῦ Μαρτίου μηνὸς Ἥραν ἐτίμων, οἷον εἰ τὴν σελήνην.*

Ἀρτεμιν . . id est ἀερότομιν] Sic ut scribatur suadent codd. mss., et cf. Cramerii Exc. e Theognost. Canon. Cod. Barocc. 50. f. 108. in H. Stephani Thes. Gr. I. s. v. *ἀεροτόμος*: *Ἀρτεμιν ἢ σελήνη ἀερότομιν τις οὖσα ἢ τέμνουσα τὸν αἶρα.* Contra Laurent. Lydus II, 1. *Ἀρτεμιν, οἷον εἰ ἀερότεμιν, σελήνην.* et Etymol. magnum et Gudianum s. v. *Ἀρτεμιν: ἀερότεμιν τις οὖσα, et Clemens Alex. Strom. V, 564. B. ἀεροτόμος τις οὖσα.*

Iuno autem aeris arbitra est] „Cf. Phurnut. de N. D. 3.“ ZEUN. — Cf. c. 17. § 54., c. 20. § 10., lib. III, c. 4. § 8., et Comm. I, 17, 15. Cic. de nat. deor. II, 26, 66. *Aer autem, ut Stoici disputant, interiectus inter mare et caelum, Iunonis nomine consecratur.* Arnob. III, 30. *Si aer illa (Iuno) est, quemadmodum vos ludere ac dicere consuevit Graeci nominis praeposteritate repetita.* Plutarch. Is. et Osir. c. 32. Kopp. ad Martian. I, § 67. II, § 150. et 160, ubi affert Isidor. Etym. VIII, 11, 98. — *Arbitra* dicitur, ut Notus apud Horatium Od. I, 3, 15. *arbiter Hadriae.*

21. *religiosas, id est devitandas*] Cf. III, 3, 8 sqq. Festus p. 278. Muell. *Dies autem religiosi, quibus nisi quod necesse est nefas habetur facere, et quod homini ita facere non liceat, ut, si id faciat, contra deorum voluntatem videatur facere.* Vid. not. ad c. 16. § 14.

hi enim dies . . feriati sunt] Kalendae tribuebantur Iunoni, Idus Iovi. Cf. §§ 15 et 18.

piaculare est] Cf. Festus apud Paul. lib. XIV. p. 244. Muell. *Piacularia auspicia appellabant quae sacrificantibus tristitia portendebant,*

in quibus vis fieri virgini videtur] Cf. Plutarch. Q. R. 29. *Ἡ βοῦλονται δοκεῖν εἰσιέναι βιαζομένας, οὐχ ἐκού-*

gini videtur. Sed Verrium Flaccum iuris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret, novas facere ius non esset, ideo magis viduis quam virgini-[276]bus idoneas esse ferias ad nubendum. Subiciet aliquis: Cur ergo 22 Nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Huius quoque rei in aperto causa est. Nam quia primus nuptiarum dies verecundiae datur, postridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipisci et rem facere divinam, omnes autem postriduani dies seu post Kalendas sive post Nonas Idusve ex aequo atri sunt, ideo et Nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postero die libertatem auspicaretur uxori-
am aut atro immolaret quo nefas est sacra celebrari.

XVI. Sed quia nos ad commemorationem dierum ordo de-1

Edd. vicahgspdz.]

fieri vis ASv-g. — virginibus Edd. — Valerium Flaccum coni. Merck-
lius ad Ovid. Fast. p. xcv. addens: „Is est L. Valerius C. f. P. n. Flaccus
flamen Martialis qui in fastis Capitolinis consul anni u. c. 622. refertur.“

22. Subicit S. — ergo iunonis S. — primus nuptiarum (om. dies)
B. — postridiani AS (G sup. u). postriani (sup. add. du) B. — po-
stera die v-g.

XVI. Caput XVI. Quae discrimina diversitatesque fuerint dierum

σας, ὅπου μέλλουσι διαλύειν τὴν
παρθενίαν. Cf. Romul. 15. et not.
proxime seq. Festus p. 289. Muell.
Rapi simulatur virgo ex gremio
matris cet. Hartung. II. p. 88.

quia feriis tergere veteres fossas
liceret] Cf. III, 3, 10.; Columell.
II, 22.; Serv. ad Virg. Georg. I,
272.; Hildebrand. ad Arnob. IV, 7.

magis viduis quam virginibus ido-
neas esse ferias ad nubendum] Cf.
Plutarch. Q. R. 105. Διὰ τίναν αἰ-
τίαν ἐν ταῖς δημοσίαις ἑορταῖς
ἔθος οὐκ ἔστι γαμεῖσθαι παρ-
θένους, αἱ δὲ ἡῆραι γαμοῦν-
ται; πότερον, ὥς ὁ Βάρρων εἰρηκεν,
ὅτι λυπούμεναι μὲν αἱ πόρθενοι γα-
μοῦνται, χαίρουσαι δὲ αἱ γυναῖκες.
ἑορτῇ δὲ δεῖ μηδὲν λυπουμε-
νους ποιεῖν μηδὲ πρὸς ἀνάγ-
κην; ἢ μᾶλλον ὅτι ταῖς μὲν παρθέ-
νοις καλὸν μὴ ὀλίγων, ταῖς δὲ γή-
ραις αἰσχρὸν πολλῶν ὄντων γαμεῖ-
σθαι, ... ἢ ὅτι καὶ τὰς Σαβίνων θυ-
γατέρας ἀρπάσαντες ἐν ἑορτῇ παρ-
θένους οὖσας, εἰς πόλεμον κατέστη-
σαν, ἔξοιονίσαντο γαμεῖν παρθένους
ἐν ἱεραῖς ἡμέραις;

22. verecundiae datur] ut nuptae
liceat esse otiosae, necdum res di-
vina ei sit facienda.

dominium incipere ... adipisci]
In duobus his verbis inest pleo-
nasmus quidam. Videtur autem
hoc dominium esse moderatio re-

rum domesticarum, cui infra op-
ponitur libertas uxoria.

omnes .. postriduani dies .. ex
aequo atri sunt] Cf. c. 16. § 21 sqq.
Fest. lib. XIII. p. 178. Muell. No-
narum dies item Iduum, Kalenda-
rum nuptiis alieni habentur, quia no-
vae nuptae sic diem postridie nup-
tias creditur atrum inluciscere cet.

ideo et Nonas inhabiles nuptiis
esse] Ipsas nefastas habitas esse
dicit Laurent. Lyd. III, 7: nefastis
autem diebus nuptias celebrare
non licuisse apparet ex Ovid. Fast.
II, 557 sq. VI, 219 sq. Quod Pon-
tanius adnotavit: „De Maio quoque
mense notum adagium: Mense ma-
las Maio nubere vulgus ait“, de eo
vid. Ovid. Fast. V, 487 sqq., Plu-
tarch. Q. R. c. 86., Erasm. Adag.
Chil. I, Cent. 4. Ad. 9.

ne nupta .. libertatem auspicare-
tur uxori] ut quae non adipisce-
retur dominium, neque curaret res
domesticas. Cf. Liv. XXXIV, 2,
14. Omnium rerum libertatem,
immo licentiam (si vera dicere volu-
mus), desiderant. et Ovid. Fast. I,
167 sq. Tempora commisi nascentia
rebus agendis, Totus ab auspicio
ne foret annus iners. Hartung.
II, 221.

atro] Cf. c. 16. § 21 sqq. Muell.
Etr. II. p. 328.

duxit, de hoc quoque quod Hori nostri consultatio continet pauca
 2 dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita in dies mensem
 quemque distribuit, diesque omnes aut festos aut profestos aut
 interceisos vocavit. Festi dis dicati sunt: profesti hominibus ob
 administrandam rem privatam publicamque concessi: interceisi deo-
 3 rum hominumque communes sunt. Festis insunt sacrificia epulae
 ludi feriae: profestis fasti comitiales conperendini statim praelia-
 res: interceisi in se non in alia dividuntur: illorum enim dierum
 [277] quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. Nam,
 cum hostia caeditur, fari nefas est: inter caesa et porrecta fari
 licet: rursus, cum adoletur, non licet. Ergo de divisione festo-
 4 rum et profestorum dierum latius disserendum est. Sacra cele-
 britas est vel cum sacrificia dis offeruntur vel cum dies divinis

[Mss. ABGPS.

apud Romanos. ch-b. 1. Hori nostri consultatio] cf. c. 15. § 3.
 2. Cap. XIX. De divisione dierum v (i Cap. XVIII.). — mensem quoque
 S. — festi dies diis s-b. — et hominum G. 3. procliales ABGSv1.
 procliales s-bP. — non alia (om. in) v1. — fas non est. quibusdam fas
 est A. — rursus ... non licet om. P. — est disserendum S. 4. cum

XVI, 2. Numa .. dies .. omnes
 .. vocavit] Cf. Liv. 1, 19, 7. Idem
 nefastos dies fastosque fecit,
 quia aliquando nihil cum populo
 agi utile futurum erat.

festi dis dicati sunt] Cf. §§ 4—
 12. Cic. in Pis. 22, 51. Qui (dies)
 quasi deorum immortalium fe-
 sti atque solennes apud omnes sunt
 .. celebrati. Hartung. I. p. 152.

profesti] Cf. §§ 13—15. Fest. lib.
 XVI. p. 253. Muell. diem profe-
 stum diem sine feriis esse. Non.
 434, 3. Profesti dies, a festivi-
 tate vacui. Plin. N. H. XVIII, 6,
 8, 40. peiorem (esse patremfami-
 lias) qui profestis diebus ageret
 quod feriatis deberet.

3. illorum enim dierum quibus-
 dam horis fas est ... ius dicere] Cf.
 Varro L. L. VI, 4, 31 sq. Inter-
 cisi dies sunt, per quos mane et
 vesperi est nefas, medio tempore
 inter hostiam caesam et exta
 porrecta fas; a quo quod fas tum
 intercedit, aut eo est intercisum ne-
 fas, intercisum. Dies qui vocatur
 sic: Quando rex comitiavit, fas,
 is dictus ab eo quod eo die rex sa-
 crificiolus itat ad comitium, ad quod
 tempus est nefas, ab eo fas; itaque
 post id tempus lege actum saepe.
 Dies qui vocatur: Quando ster-
 cum delatum, fas, ab eo appella-
 tus quod eo die ex aede Vestae ster-
 cus everritur et per Capitolinum cli-
 vom in locum defertur certum. Ovid.

Fast. I, 49 sqq. Nec toto perstare
 die sua iura putaris: Qui iam fa-
 stus erit, mane nefastus erat.
 Nam simul exta deo data sunt, licet
 omnia fari, Verbaque honoratus li-
 bera praetor habet.

inter caesa et porrecta] „Proprie
 est, inquit Ernest. in Clav., tem-
 pus interiectum inter victimae
 mactationem et extorum in aram
 impositionem, quo tempore fari li-
 cet.“ ZEUN. — Cf. III, 2, 2., ibi-
 que not., Varro, Ovid II. cc. Ple-
 nius Varro L. L. VI, 3, 16. inter
 quous exta caesa et porrecta.
 Abierunt haec in proverbium, cf.
 Cic. ad Att. V, 18, 1. Ne quid in-
 ter caesa et porrecta, ut aiunt,
 oneris mihi addatur aut temporis.
 Erasmi Adag. Chil. I, Cent. 3,
 Ad. 60.

cum adoletur] sc. hostia, vel
 eius exta tantum. Cf. Ennius ap.
 Lactant. I, 11, 63. Eamque ho-
 stiam, quam ibi sacravit, totam
 adolevit. Ovid. Fast. III, 803.
 Viscera qui tauri flammis ado-
 lenda dedisset. Servius ad Virg.
 Aen. I, 704. Adolere proprie est
 augere. In sacris autem κατ' εὐφη-
 μισμὸν adolere per bonum omen
 dicitur. Nam in aris non adolentur
 aliqua, sed cremantur. Melius
 Doederlinus Synon. IV, p. 254. ad
 nidorem refert hoc verbum.

4. Sacra celebritas] i. e. dies fe-
 stus.

epulationibus celebratur vel cum ludi in honorem aguntur deorum vel cum feriae observantur. Feriarum autem publicarum genera sunt quattuor. Aut enim stativae sunt aut conceptivae aut imperativae aut nundinae. Et sunt stativae universi populi communes certis et constitutis diebus ac mensibus et in fastis statis observationibus annotatae, in quibus praecipue servantur Agonalia Carmentalia Lupercalia: conceptivae sunt quae quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiuntur in dies vel certos vel etiam incertos, ut sunt Latinae Sementivae Paganalia Compitalia:

Edd. vicahgspdzb.]

diis A. cum dis S. 6. in fas statis P. — observantur GS. — vel a sacerdotibus B a sec. m. s-bP. — in dies certos (om. vel) s-bP. — vel incertos etiam G. — sementinae: Paganalia vi. Paganalia: Sementinae

cum dies divinis epulationibus celebratur] Cf. Arnob. VII, 32. *Iovis epulum cras est*, c. not. Hildebr. Idem epulum commemoratur a Livio XXV, 2, 10; XXXI, 4, 7; XXXIII, 42, 11. Valer. Max II, 1, 2. Vid. Hartung. I. p. 164.

feriae] Cf. Festus ap. Paul. lib. VI, p. 85. Muell. *Feria a feriendis victimis vocata*, et p. 86. *Feriae aliae erant sine die festo, ut nundinae, aliae cum festo, ut Saturnalia, quibus adiungebantur epulationes ex proventu fetus pecorum frugumque.*

6. *Et sunt stativae cet.]* Cf. Fest. apud Paul. lib. XVII, p. 345. *Stata dicebantur sacrificia quae certis diebus fiebant*, et Ovid. Fast. II, 525 sq. *Curio legitimis nunc Fornacalia verbis Maximus indicit, nec stata sacra facit.* Varro L. L. VI, 3, 25. *statutos dies dixit.*

Agonalia] „In honorem Iani quotannis sunt celebrata. Vid. Ovid. Fast. I, 317.“ ZEUN. — Cf. Varr. L. L. VI, 3, 12. *Agonales, per quos rex in regia arielem immolat, dicti ab agone, eo quod interrogatur a principe civitatis et princeps gregis immolatur.* Commemorantur c. 4. § 9. ubi vid. not.

Carmentalia] „Sacrificia tertio Idus Ian. celebrata in honorem Evandri matris, quam, uti auctor est Dionys. Hal. A. R. I, 31., Latini vocant Carmentem, sed Graeci Themis. Cf. Ovid. Fast. I, 461.“ ZEUN. — Cf. Varro l. c. *Carmentalia nominantur, quod sacra tum et feriae Carmentis, de qua vid. not. ad c. 5. § 1. Carmentalia agebantur bina a. d. III. Id. Ian. et XVIII. Kal. Febr. Cf. Ovid. l. c.*

et 617 sqq. Hartung. II, p. 199. Schwenck. p. 164 sq.

Lupercalia] „Sacrificia in honorem Panis, qui apud Arcadas antiquissimus habitus est deus, ab Evandro Arcade instituta et mense Febr. post solstitium hibernum celebrata. Dionys. Hal. Ant. I, 32.“ ZEUN. — Cf. Varro l. c. 13. *Lupercalia dicta, quod in Lupercali luperci sacra faciunt, i. e. in Luperci vel Panis Lycaei fano eius sacerdotes.* Agebantur a. d. XV. Kal. Mart. Cf. Ovid. Fast. II, 265 sqq. Dionys. l. c. Hartung. II, p. 178. Schwenck. p. 140 sqq.

Conceptivae sunt cet.] Consentit Festus, nisi quod in incertos tantum dies has ferias dicit concipi, ap. Paul. lib. III, p. 62. Muell. *Conceptivae feriae ea festa dicebantur, quae incertis diebus observabantur quotannis, ut Sementinae Compitaliciae, Varro L. L. VI, 3, 25 sq. non item. Nam is conceptivas ferias non eas solas vocat quae quotannis concipiuntur, quas dicit annales, sed etiam imperativas. Addit enim: Praeterea feriae conceptivae quae non sunt annales, ut hae quae dicuntur sine proprio vocabulo, aut cum perspicuo, ut Novendialis, sunt.* Vid. Merkel. ad Ovid. Fast. p. cliv.

Latinae] „Cf. Varro de L. L. V, 3. [l. c.]: *Similiter Latinae feriae dies conceptivus dictus a Latinis populis, quibus ex Albano monte ex sacris carnem petere fuit ius cum Romanis.*“ ZEUN. — Vid. not. ad § 17., Hartung. II, p. 19 sq., Schwenck. p. 16 sqq.

Sementivae] „Cf. Varro l. c.: *Sementivae* [Muell. *Sementinae*] fe-

imperativae sunt quas consules vel praetores pro arbitrio potestatis indicunt: nundinae sunt paganorum itemque rusticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus provisuri. Sunt praeterea feriae propriae familiarum, ut familiae Claudiae vel Aemiliae seu Iuliae sive Corneliae, et si quas ferias proprias quaeque familia ex usu domesticae celebritatis observat. Sunt singulorum, uti natalium fulgurumque susceptiones, item funerum atque expiationum: apud veteres quoque qui nominasset Salutem Semoniam Seiam Segetiam Tutilinam ferias observabat: item fla-

[Mss. ABGPS.

c-g. — paganorum id est rusticorum v-gb „quod haud dubie est probandum propterea, quod non modo itemque in tali loco alienum est a consuetudine Macrobiani, sed etiam discrimen inter utrumque hominum genus non apparet.“ ZEUN. — qui negotiis v1. 7. Claudiae familiae v-g (g in mg. Claudianae). 8. ut in atanalium A. ut in natalium Sv1. ut natalium v3-b. — observabant P. — flaminea S a p. m. —

riae dies is, qui a pontificibus dictus: appellatus a semente, quod sationis causa susceptae. Cf. Ovid. Fast. I, 657.“ ZEUN. — Cf. Laurent. Lyd. III, 6.: Αἱ τοῦ σπόρου ἑορταὶ αἱ λεγόμεναι παρὰ Ῥωμαίοις σημαντίβαι, τούτεστι σπόριμοι, οὐκ ἔλαχον ὠρισμένην ἡμέραν. . . ἤγοντο δὲ ἐπὶ δύο ἡμέρας, οὐκ ἐφεξῆς, ἀλλὰ μέσον γινόμενων ἐπτά· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἱεροποιοῦν Δήμητρι, οἷον τῇ Γῇ, . . εἶτα μετὰ ἐπτά ἡμέρας Κόρη. Ovidius Fast. I. 661 sq.: Utque dies incerta sacri, sic tempora certa, Seminibus iactis est ubi fetus ager. Vid. Merkel. p. clv. Hartung. II, p. 85. Schwenck. p. 198.

Paganalia] „Festa rusticorum. Vid. Ovid. Fast. I, 669.“ ZEUN. — Cf. Varro l. c.: Paganicae eiusdem agriculturae causa susceptae, ut haberent in agris omnes pagi, unde paganicae dictae sunt. Dionysius Hal. A. R. IV, 15. refert a Servio Tullio terra in pagos divisa instituta esse Paganalia. Vid. Merkel. l. c., Hartung. II, p. 77., Schwenck. p. 197 sq., Becker. Handb. II, 1, p. 172.

Compitalia] „De his vid. nostrum supra cap. 7. [§ 34].“ ZEUN. — Vid. not. ad c. 4. § 9. Verba quibus concipi solebant leguntur ib. § 27.

Imperativae] Has in conceptivarium feriarum numero referre Varonem supra diximus. Cf. § 9. indictis conceptisque.

Nundinae] Vid. infra § 28 sqq. paganorum itemque rusticorum] Videtur Macrobius distinxisse paganos et rusticos, sed quomodo,

non liquet. Becker. Handb. II, 1, p. 174. id dicit, ut rusticas tribus urbanis, opponi paganos montanis, coll. Varr. L. L. VI, 24., orat. p. domo 28., Fest. p. 245.

negotiis propriis vel mercibus provisuri] Cf. § 34. ad mercatum legesque accipiendas.

7. ut familiae Claudiae cet.] Non videtur Macrobius cogitare de certis quibusdam feriis, sed exempli tantum causa commemorare familias nonnullas satis notas.

8. natalium fulgurumque susceptiones cet.] Cf. Censorin. c. 2 et 3. Hartung. I. p. 38 sq., p. 126 sq., Liv. I, 20, 6 et 7. Cetera quoque omnia publica et privata sacra pontificis scitis subiecit (Numa). . . Nec caelestes modo ceremonias, sed iusta quoque funebria placandosque Manes, ut idem pontifex edoceret, quaeque prodigia fulminibus aliove quo visu missa susciperentur atque curarentur. Horat. Od. III, 8; IV, 11, 17.

Salutem] Hanc Romanis eandem deam fuisse ac Graecis Hygeam demonstrat Kopp. ad Martian. I, § 45.

Seiam Segetiam Tutilinam] Cf. Augustin. IV, 8. Sata frumenta quamdiu sub terra essent, praepositam voluerunt habere deam Seiam: cum vero iam super terram essent et segetem facerent, deam Segetiam: frumentis vero collectis atque reconditis, ut tuto servarentur, deam Tutilinam praeposuerunt. Paulo aliter Plinius N. H. XVIII, 2. § 8. Hos enim deos tunc maxime nove-

minica quotiens tonitrua audisset feriata erat, donec placasset deos. Adfirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indictis con-9 ceptisque opus aliquod fieret. Praeterea regem sacrorum flami-278] nesque non licebat videre feriis opus fieri: et ideo per praeconem denuntiabant, ne quid tale ageretur, et praecepti neglegens multabatur. Praeter multam vero adfirmabatur eum qui talibus die-10 bus imprudens aliquid egisset porco piaculum dare debere: prudentem expiare non posse Scaevola pontifex adseverabat: sed Um- bro negat eum pollui qui opus vel ad deos pertinens sacrorumve causa fecisset vel aliquid ad urgentem vitae utilitatem respiciens actitasset. Scaevola denique consultus, quid feriis agi liceret, re 11

Edd. vicahgspdz.]

feriata esset G a p. m. 9. aliquod opus S. — ideo (om. et) s-b. — per praeciam coni. Meurs. qui adnotavit: „Nam quibus id muneris dabatur Praeciae dicebantur. Cf. Fest. s. h. v. Scioli isti librarii non intelligentes in praeconem mutarunt, bella et felici, ut videbatur, emendatione.“ — denuntiabant B. denuntiabatur s-bP. 10. affirmabant v-gb. „quod concinnius videtur et superiori affirmabant autem melius respondet.“ Zeun. — dari B (G a p. m.). expiari „B“ „Num forte pro dare legi debet facere? aut porcum piaculo dare?“ Zeun. — affirmabat Ps-z „Libri prisci asseverabat: nam vix versu supra dictum iam affirmabant.“ Pont. „Lege asseverabat, ut repetitio fastidiosa verbi affirmare vitetur, quam auctor magnopere fugit.“ Zeun. — sacrorumve (om. causa) A* „Nec est cur exprimamus causa.“ Pont. 11. Quapropter

rant, Seiamque a serendo, Sege-
stam a segetibus appellabant, quarum simulacra in circo videmus. Tertiam ex his nominare sub tecto religio est. Tertia illa videtur fuisse Tutilina. Cf. Varron. apud Non. 247, 29. Tutilinam inauspicato nominari nefas erat. Hartungus II, 131. censet fuisse Semoniam.

flaminica] „Vid. Gellius X, 15.“ Zeun. Ubi non haec ipsa sed similes commemorantur flaminum et flaminicarum religiones. Cf. § 30.

9. per praeconem denuntiabant] Hi praecones alias dicebantur praeciae vel praeciamitatores. Cf. Fest. ap. Paul. I. XIV. p. 224. Muell. Praecias dicebant qui a flaminibus praemittebantur, ut denuntiarent officibus, manus abstinerent ab opere, ne, si vidisset sacerdos facientem opus, sacra polluerentur, et lib. XVI, p. 248. Praeciamitatores (al. Praeclamitatores) dicebantur qui flamini Diali .. antecedeant clamantes, ut homines se ab opere abstinere, quia his opus facientem videre irreligiosum erat, ubi non additur feriis tantum hoc esse factum. Macrobio autem consentit Servius ad Virg. Georg. I, 268: Sunt enim

aliqua, quae si festis diebus fiant, ferias polluant: quapropter et pontifices sacrificaturi praemittere calatores suos solent, ut sicubi viderint opifices adidentes opus suum prohibeant, ne pro negotio suo et ipsorum oculos et ceremonias deum attaminent. Cf. Plut. Quaest. Rom. 25. Πομαῖοι δὲ τὸ παλαιὸν ἐν ταῖς ἑορταῖς οὐδὲν ὥκονόμουν οὐδὲ ἐφρόντιζον ἀλλ' ἢ περὶ τοὺς θεοὺς ἡσχολοῦντο, καὶ τοῦτο ἐπραττον, ὥσπερ ἔτι νῦν προκηρύττονσιν οἱ ἱερεῖς ἐπὶ τὰς θυσίας βαδίζοντες, et Num. 14., ubi legitur: ὅταν ἄρχων πρὸς ὄρνισιν ἢ θυσίαις διατρίβῃ, βοῶσιν ὃν ἄγε.

10. porco piaculum dare] Similiter Cicero de leg. II, 22, 57. porco femina piaculum pati, et, id quod magis mirum est, Liv. VIII, 10, 12. piaculum hostia caedi.

prudentem expiare non posse] sc. commissum. An legendum est cum cod. „B“ expiari? Cf. Varro L. L. VI, 4, 30. Praetor qui tum fatus est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, Q. Mucius ambigebat eum expiari ut impium non posse.

spondit: quod praetermissum noceret. Quapropter si bos in specum decidisset eumque paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est visus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam
12 fulciendo ab imminente vindicavit ruina. Unde et Maro omnium disciplinarum peritus, sciens lavari ovem aut lanae purgandae aut scabiei curandae gratia, pronuntiavit tunc ovem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret:

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Adiciendo enim *salubri* ostendit avertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandae lanae causa, fieri concessum. Haec de festis et qui inde nascuntur, qui etiam nefasti vocantur. Nunc de profestis et qui ex his procedunt loquamur, id
13 est fastis comitialibus conperendinis statis praeliaribus. Fasti sunt quibus licet fari praetori tria verba sollemnia, *do dico addico*;
14 [279] his contrarii sunt nefasti: comitiales sunt quibus cum populo agi licet; et fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest, comitialibus utrumque potest: conperendini quibus vadimonium licet dicere: statim qui iudicii causa cum peregrino instituuntur, ut Plautus in Gurgulione:

[Edd. ABGPS.

om. s-z „quam particulam sensus videtur postulare.“ Zeun. — *fulciendo fractam* G. 12. *scabie* A. *scabiae* Bv. — *Balantumque*] Georg. I, 272. — *mersare adiciendoque salubri* (om. priori *salubri*) S. 13. *nefasti* A a sec. m. Edd. P15 (P2 a p. m.). *nefesti* A a p. m. BGSM123 P57. — *loquamur* v-gbP. — *praeliaribus* AGv-g. *preliabus* (sup. ri) S. *proelialibus* Bs-hP. 14. *comitiales* ... *utrumque potest* om. S. — *licet agi cum populo* G. — *in Gurgulione*] I, 1, 5. — *Gurgulione. status* ABPSviaM13P2567. *Curgulione. status* GM2. *Curculione: Si status*

11. *si bos in specum decidisset*] Comparavit Pontanus Evangelium Matthaei c. 12. v. 2. et Lucae c. 14. v. 5.

12. *sciens lavari ovem aut lanae purgandae aut scabiei curandae gratia*] Cf. III, 3, 11 sq. et Cato R. R. 96. *Deinde lavito (oves) in mari: si aquam marinam non habebis facito aquam salsam, ea lavito. Si haec sic feceris, neque scabrae fient et lanae plus et meliorem habebunt.* Colum. II, 22. *Vetant quoque lanarum causa lavari oves, nisi propter medicinam: ... sunt enim vitia quorum causa pecus utile sit lavare.*

13. *qui etiam nefasti vocantur*] Cf. § 14.

de profestis] Cf. § 2.

14. *Fasti sunt quibus licet fari ... his contrarii sunt nefasti*] Cf. Varro L. L. VI, 4, 29 sq. *Dies fasti, per quos praetoribus omnia verba sine piaculo licet fari ... Contrarii horum vocantur dies nefasti, per quos dies nefas fari praetorem: do*

dico addico; itaque non potest agi; necesse est enim aliquo eorum uti, cum lege quid peragitur, ibid. 7, § 53., Fest. ap. Paul. Diac. lib. VI. p. 93. Muell., ibid. lib. XII. p. 164 sq. Liv. l. c. ad § 2. Ovid. l. c. ad § 3. Rein Privatrecht p. 455 sq. Gellius N. A. IV, 9, 5. Religiosi dies dicuntur tristi omine infames impeditique, in quibus et res divinas facere et rem quampiam novam exordiri temperandum est, quos multitudo imperitorum prave et perperam nefastos appellant; et V, 17, 1., ubi dies atri distinguuntur a nefastis.

Comitiales] Cf. Varro VI, 4, 29. *Comitiales dicti, quod tum ut coiret populus constitutum est ad suffragium ferendum; nisi si quae feriae conceptae essent, propter quas non liceret, ut Compitalia et Latinae.* Fest. ap. Paul. lib. III. p. 38. Muell., Ovid. Fast. I, 53.

Conperendini, quibus vadimonium licet dicere] Forcellin. haec interpretatur: „i. e. in quos transferri

— *Status conductus cum hoste intercessit dies.*

Hostem nunc more vetere significat peregrinum. Praeliales ab 15 iustis non segregaverim, siquidem iusti sunt continui triginta dies quibus exercitui imperato vexillum russi coloris in arce positum

Edd. vicahgspdz.]

ch-b. 15. Praeliales Gv-g. preliares ASP7. proeliares B. procliales s-bP. — a iustis BG. — continui om. P (G add. a sec. m.). — exercitu imperato coni. Meurs. exercitui imperando coni. Zeun. Vid. not. — ruffi vi. rufi c-g (h in mg.: „russi ant.“). — preliares ASP7.

licet causae actionem“, et addit Gai. Instit. IV. § 15. Posteaquam iudex datus esset, comperendinum diem, ut ad iudicem venirent, denuntiabant. Neque tamen quibus est dativus. Sed vadimonium dicere videtur esse explicandum ut causam dicere, ut sit agere causam vadimonio in certam quandam diem dilatare. Sic vadimonium sistere dicit Cato ap. Gell. II, 14, 1. et Cic. p. Quint. 8, 29., et respondere vadato Horat. Sat. I, 9, 36.

Stati] Cf. Fest. l. XVIII. p. 314. Muell.: *Status dies* vocatur qui iudicii causa est constitutus cum peregrino: eius enim generis ab antiquis hostes appellabantur quod erant pari iure cum P. R. atque hostire ponebatur pro aequare. Plautus cet. Vid. not. seq.

Hostem nunc more vetere significat peregrinum] Cf. Festus l. c. et Cic. de off. I, 12, 37.: *Hostis* enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Inducant duodecim tabulae ut STATUS DIES CUM HOSTE, quem locum citavit Zeunius.

15. Praeliales a iustis non segregaverim] C. O. Muellerus ad Festum p. 103. bene monuit non dicere Macrobius dies iustos eosdem esse quos praeliales, sed se non disiunctim tractare velle iustos et praeliales. Adde, quod utrosque ad rem militarem pertinere intelligebat.

iusti sunt cet.] Cf. Festus ap. Paul. lib. IX, p. 103. Muell.: *Iusti* dies dicebantur triginta, quum exercitus esset imperatus et vexillum in arce positum. Etiam in iudiis hoc nomen obtinebat. Cf. Gell. XX, 1, 42.: *Confessi* igitur aeris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendae pecuniae causa, quam dissolverent, eosque dies decemviri iu-

stos appellaverunt, velut quoddam iustitium, i. e. iuris inter eos quasi interstitutionem quandam et cessationem, quibus diebus nihil cum iis agi iure posset.

exercitui imperato] „Non est, quod cum Meursio legamus exercitu. Nam eiusmodi dativi loco praepositionis ad haut infrequentes sunt, imprimis apud Livium. Sed pro imperato sensus requirit imperando, ut esset sensus ad exercitum imperandum, h. e. delectum militum habendum, erectum esse vexillum. Caeterum hunc ritum respicit Cicero ad Attic. X, 17. [immo 15, 2.] Phil. V. [11, 29.]: num quando perditis civibus vexillum quo concurrant, defuturum putatis?“ ZEUN. — Dativus bene se habet, dum intelligas: quo concurrat. Quid sit exercitum imperare, bene docuit I. F. Gronovius Observ. lib. I. cap. 1.: idem non recte Varronem L. L. VI, 88 sqq. et Laelium Felicem apud Gellium XV, 27, 4. secutus ad comitia tantum centuriata hanc dictionem retulit. Ad rem militarem eam retulisse Macrobius apparet, et consentit Servius ad Virg. Aen. VIII, 1. Vid. Mueller. ad Festum l. c.

vexillum russi coloris in arce positum est] Cf. Fest. l. c. et Serv. l. c., ubi legitur: *Qui fuerat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium et exinde proferens duo vexilla unum roseum (al. russeum), quod pedites evocabat, et unum caeruleum, quod erat equitum...* Alii album et roseum vexilla tradunt et roseum bellorum, album comitiorum signum fuisse. In Capitolio, non in Ianiculo, vexillum positum esse contra Dion. Cassium (cf. XXXVII, 27: ἀνέδραμεν εἰς τὸ Ἰανίκουλον . . καὶ τὸ σημεῖον τὸ στρατιωτικὸν κατέπασεν) defendit Lipsius de milit. Rom. I, 3, p. 21 sq.

est, praeliares autem omnes quibus fas est res repetere vel ho-
 16 stem lacessere. Nam cum Latiar, hoc est Latinarum sollemne,
 concipitur, item diebus Saturnaliorum, sed et cum Mundus patet,
 17 nefas est praelium sumere: quia nec Latinarum tempore, quo
 publice quondam induciae inter populum Romanum Latinosque
 firmatae sunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni festo, qui sine
 ullo tumultu bellico creditur imperasse, nec patente Mundo, quod
 sacrum Diti patri et Proserpinae dicatum est: meliusque occlusa
 18 Plutonis fauce eundum ad praelium putaverunt. Unde et Varro
 ita scribit: *Mundus cum patet, deorum tristium atque inferum*

[Mss. ABGPS.

proeliares BG. *proeliales* s-bP. — *res om.* SP7. 16. *latiarum* v.
latia ic. *latiare* ag. — *hoc (om est)* P7. — *incipitur* A „in B supra
con scriptum in, sicut in alio Angl. *incipitur*“. 17. *Quare nec* v-g.
 — *quod publice* BG. — *nam saturni* A. 18. *quom* v. — *dilectum*

praeliares] Cf. Fest. ap. Paul. lib. XIV. p. 226. Muell. *Praeliares dies appellantur, quibus fas est hostem bello lacessere. Erant enim quaedam feriae publicae, quibus nefas fuit id facere.*

res repetere] Cf. Varro L. L. V, 15, 86. *Per hos (feciales) fiebat ut iustum conciperetur bellum. . . Ex his mittebantur, antequam conciperetur, qui res repeterent.*

16. *Latiar, hoc est Latinarum sollemne*] Cf. Cic. ad Quint. fr. II, 4 extr. *Dies erant duo qui post Latinas habentur religiosi: ceteroqui confectum erat Latiar. Praeterea vid. not. ad § 6. Klausen. Aen. p. 792 sqq.*

diebus Saturnaliorum . . nefas est praelium sumere] Cf. c. 10. § 1. *bellum Saturnalibus sumere nefas habitum, ubi vid. not.*

cum Mundus patet] „Ex Plutarcho in Romulo p. 23. [c. 11.], Festo et Servio ad Aen. III, 134. patet mundum fuisse fossam seu aram deorum inferorum.“ ZEUN. — Festi lib. XIII. p. 154 sq. Muell. verba haec sunt: *Mundus, ut ait Capito Ateius in lib. VII. pontificali, ter in anno patere solet, diebus his: postridie Volcanalia [i. e. a. d. IX. Kal. Aug. Adde: et ante diem III. Non. Oct.] et ante diem VI. Id. Nov.: qui quid ita dicatur sic refert Cato in commentariis iuris civilis: Mundo nomen inpositum est ab eo mundo qui supra nos est: forma enim eius est, ut ex his qui intravere cognoscere potui adsimilis illi. Eius inferiorem partem veluti consecratam dis Mani-*

bus clausam omni tempore, nisi his diebus qui supra scripti sunt, maiores censuerunt habendam, quos dies etiam religiosos iudicaverunt ea de causa, quod quo tempore ea quae occultae et abditae religionis deorum Manium essent, veluti in lucem quandam adducerentur, et patefierent, nihil eo tempore in rep. geri voluerunt: itaque per eos dies non cum hoste manus conserebant, non exercitus scribebatur, non comitia habebantur, non aliud quicquam in rep., nisi quod ultima necessitas admonebat, administrabatur. Vid. § seq. et Hartung. II. p. 91. Schwenck. Myth. d. Roem. p. 228 sq. Creuzer. III. p. 570. Mueller. Etr. II. p. 96.

17. *quia nec Latinarum tempore . . inchoari bellum decebat*] Cf. Dionys. A. R. IV, 49. Τοῦ δὲ μένειν εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον τὰ συγγεόμενα ταῖς πόλεσι πρόνοιαν ὁ Ταρκύνιος λαμβάνων ἱερὸν ἔργον κοινὸν ἀποδείξει Πορναίων τε καὶ Λατίνων. . . ἀγαπητῶς δὲ πάντων τὸ πρᾶγμα δεξαμένων τόπον μὲν ἀπέδειξεν ἐνθα ποιήσονται τὴν σύνοδον, ἐν μέσῳ μάλιστα τῶν ἔθνων κείμενον, ὅρος ὑψηλὸν, ὃ τῆς Ἀλβανῶν ὑπέγκειται πόλεως, ἐν ᾧ πανηγύρεις τε ἀνὰ πᾶν ἔτος ἄγασθαι καὶ ἐκ χειρὶ εἶναι πᾶσι πρὸς πάντας ἐνομοθέτησε, θυσίας τε συντελεῖσθαι κοινὰς τῷ Λατιαρίῳ Διὶ καὶ συνεστιάσεις. . . ταύτας τὰς ἑορτάς τε καὶ θυσίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τελοῦσι Ῥωμαῖοι Λατίνους καλοῦντες, et not. ad c. 10. § 1.

qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse] Cf. c. 7. § 23 sqq.

quasi ianua patet: propterea non modo praelium committi, verum etiam dilectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, navem solvere, uxorem liberum quaerendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant veteres ad viros vocandos etiam dies qui essent notati rebus adversis: vitabant etiam feriis, sicut Varro in Augurum libris scribit in haec verba: *Viros vocare feriis non oportet: si vocavit, piaculum esto.* Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem, quo minus vel salutem suam vel publicam defenderent dignitatem. Quis enim observationi locus, cum eligendi facultas non supersit? Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cavendos putarunt, quos etiam atros velut infausta appellatione damnarunt: eosdem tamen nonnulli communes velut ad emendationem nominis vocitaverunt. Horum causam Gellius Annalium libro quinto decimo et Cassius Hemina Historiarum libro secundo referunt.

Edd. vicahgspdzb.]

BM (AG a p. m.). *delectum* S (AG a sec. m.) Edd. P. — *ad militem* (sup. c) A. — *navim* s-bP. 19. *scripsit* BG. — *in augurum libris* (vel libro) scribit *inesse* haec verba coni. Merkel. ad Ovid. Fast. p. cxv., coll. Gell. XIII, 14. Serv. ad Aen. III, 537; VIII, 95 al. — *oportere* S. 20. *fuisse tunc* S. — *aut* (del. u) *cum acciperent* (sup. ex) A. 21. *postridianos* As-bP. — *eiusdem* P. — *vocitarunt* G. — *Gallius* i. — *deci-*

18. *Mundus cum patet, deorum .. inferum quasi ianua patet*] Haec satis clare demonstrant Pontanum non recte cogitare de Cereris Eleusinae mundo quem commemorat Apuleius de mag. c. 13. Debebat potius respicere ad ea quae leguntur apud Paul. Diac. p. 128. Muell.: *Manalem lapidem putabant esse ostium Orci per quod animae inferorum ad superos manarent, qui dicuntur manes.* Cf. Creuzer. et Mueller. II. cc.

19. *ad viros vocandos*] „Etsi alias haec forma significat populum ad censum vocare [cf. Varr. L. L. VI, 9, 86.]: cum tamen hic de re militari sit sermo, videtur valere milites (qui saepe viri vocantur, ut in illo vir virum legit) certo ritu ad proelium invitare.“ ZEUN. — Immo ad militiam convocare. Cf. Serv. ad Virg. Aen. X, 241.: *Viros vocari significat eos qui necessitate in bellum, non voluntate, conveniunt.*

qui essent notati rebus adversis] Qui dicebantur *atri* et *religiosi*. Vid. praeter ea quae h. l. sequuntur Gellium II. cc. ad § 14. Talis erat inprimis *dies Alliensis* (XV. Kal. Sext.), de quo vid. Varron. L.

L. VI, 4, 32. et F. Lachmann. in dissertatione Gottingae 1822 scripta. Hartung. I. p. 152. et praeter ea quae citantur ad § 21. Lips. Excurs. ad Tac. Ann. XV. c. 31.

si vocavit] Omittitur more Graeco subiectum *aliquis*, vel *is* cui hoc negotium datum est.

20. *cum exciperent*] sc. ab aliis illatum. Sic Latini dicunt *excipere impetus* (Caes. B. C. I, 58, 1.), Graeci ἀναδέχεσθαι πόλεμον (Polyb. I, 88, 12. al.).

21. *Dies autem postriduanos cet.*] „Conf. Gellius V, 17.“ ZEUN. — Gellii verba sunt haec: *Verrius Flaccus in quarto de verborum significatu dies qui sunt postridie Kalendaras Nonas Idus, quos vulgus imperite nefastos dicit, propter hanc causam dictos habitosque atros esse scribit cet.* Adde c. 15. § 22. Ovid. Fast. I, 58. Varr. L. L. VI, 4, 29. Fest. lib. XII. ext. p. 178. lib. XVII, p. 278. Muell. Liv. VI, 1, 12. Hartung. I. c. Merkel. ad Ovid. Fast. p. xxxiii. Sed nomen *dies postridui* praeter Macrobius (et h. l. et c. 15. § 22.) nemo habet scriptorum Latinorum.

communes] i. e. omnibus pariter infausti.

- 22 Anno ab urbe condita trecentesimo sexagesimo tertio a tribunis militum Virgilio Mallio Aemilio Postumio collegisque eorum in senatu tractatum, quid esset propter quod toties intra paucos annos male esset afflicta res publica; et ex praecepto Patrum L. Aquinium haruspicem in senatum venire iussum religionum requirendarum gratia dixisse: Q. Sulpicium tribunum militum ad Alliam adversus Gallos pugnaturum rem divinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintiles, item apud Cremeram multisque aliis temporibus et locis post sacrificium die postero celebratum male cessisse conflictum. Tunc Patres iussisse ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur, pontificesque statuisset postridie omnes Kalendas Nonas Idus atros dies habendos, ut hi dies neque praeliares neque puri neque comitiales essent. Sed et

[Mss. ABGPS.

moquinto hg (v-a XV.). 22 tribunis (om. a) z. — Virgilio BPS ag-zM12. vergilio M3. vergillio G. vergio A „2 Angl.“. Virgulo vich. Virginio b „Haec nomina corrupta corrigenda sunt ex Liv. VI, 1. Virginio, Manlio, Aemilio, Postumio.“ Zeun. — Mallio Mss. v1s-zM123. Manlio v3-gb. — Aemilio ABGP (S a sec. m.) s-bM3. aelio S a p. m. acolio M12. Eolio vich. Coelio h (g Caelio). — Postumio As-bBGP M1. Posthumio v-gM23. posthumo S. — inter v-g. — Licinium v1. Lucinium v2. Locinium v3. — Aquilium verum esse censent Lachmann. de die Alliensi p. 4. et Mueller. Etr. II. p. 35. — haruspicem Bs-bP. aruspicem AGc-g. auruspicem Svi. 23. Q. Sulpicium ... postridie Idus] Gell. N. A. V, 17, 2. — quintum supplicium A. — Aliam s-z. — adversum Edd. P. — fecisse dimicandi gratia G. — quintilis v-g. 24. praeliares AGv-g. preliares S. proeliares B. proeliales s-bP.

22. Anno ab urbe condita trecentesimo sexagesimo tertio cet.] Ab Orellio in Fast. cons. p. xvi. a. u. c. CCCLXIV., qui est vulgo annus CCCLXV., afferuntur tribuni militares consulari potestate L. Verginius Tricostus, A. Manlius Capitolinus, L. Aemilius Mamercinus II., L. Postumius Regillensis Albinus, L. Valerius Poplicola II., P. Cornelius: iidem a Livio VI, 1, 8.

Virgilio Mallio] Haec nomina licet e Livio mutanda sint in Virginio Manlio, id quod docuit Zeunius, libris tamen mss. obsequendum putavi.

collegisque eorum] i. e. L. Valerio et P. Cornelio.

23. item apud Cremeram .. post sacrificium die postero celebratum male cessisse conflictum] Apud Cremeram bello Veiente cecidisse sex et trecentos Fabios constat: C. Horatio et T. Menenio consulibus a. u. c. CCLXXVI. Cf. Liv. II, c. 50 sq. Gell. N. A. XVII, 21, 13. Verba die postero Lipsius in excursu ad Taciti Annal. lib. XV, c. 41., quem cum Livio VI, 1. citavit Zeunius,

non recte coniunxit cum verbis male cessisse conflictum, ideoque iniuste reprehendit Macrobius. Videtur autem die postero h. l. idem esse quod die postriduano. Alio eoque vulgari sensu in eadem re exponenda verbis postero die bis usus est Livius II, 48, 10, et 49, 2. Ceterum Macrobius auctores suos non dicit referre clades ad Alliam atque ad Cremeram eodem die esse acceptas, id quod legitur apud Liv. VI, 1, 11., Plutarch. Camill. c. 19., Tacit. Hist. II, 91.: minus igitur quam hi scriptores abhorret a ratione Ovidii, qui Idibus Februariis dicit (Fast. II, 195.) cecidisse Fabios. Namque verba Macrobius non prohibent quin postridie Idus Februarias hoc factum esse putetur. Cf. Merkel. p. LXIII et CIII. — Conflictus significat pugnam, ut apud Pacat. Paneg. ad Theodos.

24. ut hi dies neque praeliares neque puri neque comitiales essent] Cf. §§ 14 et 15. Dies puri alias non commemorantur, ut quis putare possit esse legendum neque

Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro XII. negat oportere atro die parentare; quia tunc quoque Ianum Iovemque praefari[281] necesse est, quos nominari atro die non oportet. Ante diem 26 quoque quartum Kalendas vel Nonas vel Idus tamquam inominalem diem plerique vitant. Eius observationis an religio ulla sit tradita quaeri solet: sed nos nihil super ea re scriptum invenimus, nisi quod Q. Claudius Annalium quinto cladem illam vastissimam pugnae Cannensis factam refert ante diem quartum Nonas Sextiles. Ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro, 27 utrum fastus vel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere privatas. Quod autem nundinas ferias dixi potest argui, 28 quia Titus de feriis scribens nundinarum dies non inter ferias retulit sed tantum sollemnes vocavit: et quod Iulius Modestus adfirmat Messala augure consulente pontifices, an nundinarum Romanarum Nonarumque dies feriis tenerentur, respondisse eos nundinas sibi ferias non videri: et quod Trebatius in libro primo Religionum ait nundinis magistratum posse manu mittere iudiciaque

Edd. vicahgspdzb.]

25. praefare A. 26. Ante diem ... Sextiles] Gell. I. c. § 3. — Ante quartum (om. diem quoque) A. — inominalem coni. Meurs. adiciens: „Innominalis est nefastus“. — sextilis Sv-g. 27. Ad eam rem S. 28. nundinis (sup. a) A. — dixi] § 8. — Titius dzb. Cincius coni. Merkelius in prolegg. ad Ovid. Fast. p. LXXVI., adiciens: „ea nomina permutata sunt apud Io. Sarisber. VIII, 7. vel potius apud Macrobius II, 9. [III, 13, 13.], ubi vide Meursium“, probante M. Hertzio de Luc. Cinciis p. 35 sq. cf. III, 2, 11. — nundinens (sup. as) A. —

iusti. Sed purus dies videtur opponi religioso, ut apud Ciceronem de legg. II, 22, 57. familia pura opponitur funestae, quae religione teneatur (cf. ib. § 55.). Noctes dicuntur pure haberi, quae sint a voluptate liberae, Plaut. Asin. IV, 1, 62.

25. negat oportere atro die parentare] Cf. Cic. I. c. § 55. Eas (denicales ferias) in eos dies conferre ius, ut neque ipsius neque publicae feriae sint. Cf. Hartung. I. p. 50.

Ianum Iovemque praefari] Cf. c. 9. §§ 3 et 9. et quae attulit Hartung. II. p. 32. Varro ap. Augustin. de civ. dei VII, 9. Penes Ianum prima, penes Iovem summa, Cato R. R. 134. Thure vino Iano Iovi Iunoni praefato et 141. Ianum Iovemque vino praefamino, Liv. VIII, 9, 3. Iane, Iupiter cet.

26. inominalem diem] i. e. diem infaustum, mali ominis. De hoc die Cannensi et de aliis qui erant similiter religiosi, vid. Merkel. ad Ovid. Fast. p. XXXIII.

27. utrum fastus vel nefastus dies sit] Utrum — vel pro utrum — an

alias nusquam apud Macrobius me legere memini.

28. et quod Iulius Modestus] Particula quod h. l. et infra in verbis et quod Trebatius post antecedens quia eo magis offendit, quod in principio huius enuntiati alio sensu legitur quod.

Messala] Quis hic fuerit non constat.

magistratum posse manu mittere] sc. servum vindicta. Cf. Rein. Privatrecht p. 271 sq. Proprie quidem non manu misit servum magistratus, sed dominus apud magistratum. Cf. Liv. XLI, 9, 10 sq. Ad legem et edictum consulis senatus consultum adiectum est: ut dictator consul interrex censor praetor qui nunc esset, apud eorum quem manu mitteretur, in libertatem vindicaretur, ut iusiurandum daret qui eum manu mitteret, civitatis mutandae causa manu non mittere.

iudiciaque addicere] Cf. verba solennia (§ 13.) do dico addico, et Varr. L. L. VI, 7, 61. Hinc illa: .. prodixit diem, addixit iudicium,

- 29 addicere. Sed contra Iulius Caesar sexto decimo Auspicio-
libro negat nundinis concionem advocari posse, id est cum populo
agi: ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse.
Cornelius etiam Labeo primo Fastorum libro nundinis ferias esse
30 pronuntiat. Causam vero huius varietatis apud Granium Licinia-
num libro secundo diligens lector inveniet. Ait enim nundinas
Iovis ferias esse, siquidem flaminica omnibus nundinis in regia
Iovi arietem soleat immolare: sed lege Hortensia effectum ut fa-
[282]stae essent, uti rustici, qui nundinandi causa in urbem veniebant,
lites conponerent: nefasto enim die praetori fari non licebat.
31 Ergo qui ferias dicunt a mendacio vindicantur patrocinio vetu-
statis: qui contra sentiunt aestimatu aetatis quae legem secuta
32 est vera depromunt. Harum originem quidam Romulo adsignant,
quem communicato regno cum T. Tatius sacrificiis et sodalitati-
bus institutis nundinas quoque adiecis-
33 ditanus adfirmat. Sed Cassius Servium Tullium fecisse nundinas
dicit, ut in urbem ex agris convenirent urbanas rusticasque res
ordinaturi. Geminus ait diem nundinarum exactis iam regibus
coepisse celebrari, quia plerique de plebe repetita Servii Tullii
memoria parentarent ei nundinis: cui rei etiam Varro consentit.

[Mss. ABGPS.

adiicere vichg. 29. *decimosexto* hg. — *nundinas ferias* G a sec.
m.; S a p. m. *nundinis feriis* A. 30. *Caïum Licinianum* g in mg.
— *invenit* v1. — *ut rustici* A. 32. *quidem* ch. — *tutidanus* ABG; cf.
c. 13. § 22. *tutidanus* S. *tutidianus* P. 33. *ut et in* v1. *in* (sup.
add. *ut*) G. — *Geminus* g „sola editio Lugdunensis“ Pont. „V. c. Sed
Geminus rectum est.“ Meurs. — *servi* AB. — *in nundinis* s-bP.

quod interpretantur „litigandi po-
testatem fecit“, et in verbis XII.
tabularum apud Gell. XVII, 2, 10.
*Post meridiem praesenti litem ad-
dicito.*

29. *haberi comitia non posse*] Cf. §
14. et Fest. l. XIII. p. 173. Muell.
*Nundinas feriarum diem esse
voluerunt antiqui, ut rustici conve-
nirent mercandi vendendique causa,
eumque nefastum, ne, si liceret
cum populo agi, interpellarentur
nundinatores.* Plin. N. H. XVIII,
3, § 13. *Nundinis urbem revisita-
bant et ideo comitia nundinis
haberi non licebat, ne plebs ru-
stica avocaretur.*

nundinis ferias esse pronuntiat]
Cf. Fest. l. c. et ap. Paul. Diac.
lib. VI. p. 86. Muell. et *aliae* (fe-
riae) erant sine die festo, ut *nun-
dinae.* et Mueller. Etr. II. p. 325.
30. *diligens lector*] Cf. Comm. II,
5, 28. *non otiosus lector.*

*siquidem flaminica . . soleat immo-
lare*] Cf. de flaminica § 8., et de
toto hoc sacro Hartung. I, pp. 151.,

159., II. p. 33. Pellegrin. Andeut.
pp. 40, 77, 108.

in regia] Vid. not. ad c. 15. § 19.
lege Hortensia] Videtur lata esse
a Q. Hortensio dictatore a. u. c.
CCCCLXVII. Vid. Real-Enc. II. p.
538., IV. p. 974., V. p. 777.

qui . . veniebant] Vid. not. ad c.
14. § 6.

nundinandi causa] Cf. Fest. l. c.
ad § 29. *mercandi vendendique causa,*
et § 34.

nefasto . . non licebat] Cf. § 14.

31. *aestimatu aetatis*] Vid. not.
ad c. 10. § 22.

32. *Romulo adsignant*] Cf. Dio-
nys. A. R. II, 18. *Ἐνεχειρίας τε αὖ
καὶ πανηγύρεις καὶ πόνων ἀνα-
παύλας καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα . .
κατεστήσατο,* et *nundinarum πανή-
γυρις* ap. Cic. ad Att. I, 14, 1.

33. *Servium Tullium fecisse nun-
dinas*] Cf. c. 13. § 21.

parentarent ei nundinis] Cf. c. 13.
§ 18. Mueller. Etr. II. p. 324 sq.
et Hartung. vol. I. p. 314.

Rutilius scribit Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem 34 diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die intermisso rure ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent, et ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quae trinundino die proposita a singulis atque universis facile noscebantur. Unde etiam mos tractus ut leges trinundino die promulgarentur. 35 Ea re etiam candidatis usus fuit in comitium nundinis venire et in colle consistere unde coram possent ab universis videri: sed haec omnia neglegentius haberi coepta et post abolita, postquam internundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse coe-

Edd. vicahgspdz.]

34. *Retulius* (u sup. e) A. — *preposita* A. — *nascebantur* vl. . . 35. *internundino* BGbP (hg in mg) „Hoc recipiendum, vel in *internundino*.“ Gron. in *ternundino* s-z. *trinundino* v „Ms“ Gron. in *trinundino*

34. octo quidem diebus] Immo septem. Cf. Varro R. R. II. praeef. § 1. Itaque annum ita dividerunt (maiores) ut nonis modo diebus urbanas res usurparent, reliquis VII. ut rura colerent. Dionys. A. R. VII, 58. Αἱ δ' ἀγοραὶ Ῥωμαίοις ἐγίνοντο .. δι' ἡμέρας ἐννιάτης. ἐν δὲ ταύταις συνιόντες ἐκ τῶν ἀγορῶν οἱ δημοτικοὶ εἰς τὴν πόλιν, τὰς τ' ἀμείψεις ἐποιοῦντο τῶν ὀνίων, καὶ τὰς δίκας παρ' ἀλλήλων ἐλάμβανον ... τὰς δὲ μεταξὺ τῶν ἀγορῶν ἑπτὰ ἡμέρας αὐτουργοὶ τ' ὄντες οἱ πολλοὶ καὶ πένητες ἐν τοῖς ἀγοραῖς διέτριβον. Hanc rationem veram esse demonstrant octo litterae nundinales ABCDEFGH: Namque nundinae ipsae computabantur pro die primo. Vid. not. ad c. 13. § 9 et Real-Encycl. s. v. *Calendarium*. Drakenborch. ad Liv. III, 35. 1.

intermisso rure] i. e. intermisso opere rustico.

scita atque consulta] i. e. plebiscita et senatus consulta. Cf. Fest. lib. XVIII. p. 293. Muell. *Scita plebei* appellantur ea quae plebs suo suffragio sine patribus iussit plebeio magistratu rogante, Pompon. de orig. iur. fragm. § 12. *Plebiscitum*, quod sine auctoritate patrum est constitutum: .. *Senatus consultum*, quod solum senatu constituyente inducitur sine lege. et Dionys. l. c. τὰ τε κοινὰ, ὅσων ἦσαν κύριοι κατὰ τοὺς νόμους καὶ ὅσα ἡ βουλὴ ἐπιτρέψειεν αὐτοῖς, ψήφον ἀπαλαμβάνοντες ἐπεκύρουν.

trinundino die] Non recte rem intellexisse videtur Macrobius, nisi forte diem dixit pro tempore: nam non uno die ea de quibus esset de-

liberandum promulgabantur sed trinum nundinum i. e. per trinas nundinas. Cf. Cic. Phil. V, 3, § 8. *Ubi est promulgatio trinum nundinum?* p. domo 16, 42. *Si, quod in ceteris legibus trinum nundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum*, nihil reprehendo, et 17, 45. *trinum nundinum prodicta die*, et p. Flacc. 7, 15. *re multos dies promulgata*. Et h. l. et § seq. erat ergo dicendum per trinundinum, sc. tempus.

35. *Unde mos tractus ut cet.*] Cf. c. 6. § 10. *Hinc deductus mos ut cet.*

Ea re] i. e. propterea, ut saepe dicitur quare.

in comitium nundinis venire et in colle consistere cet.] Cf. Liv. XXVI, 18, 6. *Moesta itaque civitas .. comitiorum die tamen in campum descendit ... 7. Quum subito P. Cornelius .. professus se petere, in superiore, unde conspici posset, loco constitit*, et Cic. ad fam. XVI, 12, 3. *Ad consulatus petitionem se venturum: ... praesentem trinum nundinum petiturum*. Haud scio an non recte duas res diversas confuderit Macrobius. Namque ad nundinas non tam pertinet illud in colle consistere, quod per se non eleganter dictum est, sed adesse et populo Romano supplicare, ut ait Cicero de pet. cons. 2, 8. Cf. ibid. 8, 31. *Perquiras et investigates homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes, cures ut in suis vicinatatibus tibi petant et tua causa quasi candidati sint*.

internundino] i. e. tempore quod

- 36 perunt. Est etiam Nundina Romanorum dea a nono die nascentium nuncupata, qui lustricus dicitur. Est autem dies lustricus [283] quo infantes lustrantur et nomen accipiunt: sed is maribus nonus, octavus est feminis.
- 37 Plene, ut arbitror, anni ac mensium constitutione digesta habet Horus quoque noster quod de dierum vocabulis et observatione consuluit. Et scire equidem velim, numquid sit quod argutus Niligena et gentis accola numerorum potentis ex hoc ordine Romanae dispensationis inrideat, an Tuscum quoque Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. Subiecit Eustathius: Non solum Horus noster, gravis vir et ornatus, sed nec quisquam alius, ut aestimo, tam futilis posset esse iudicii, qui Romani anni sic ad unguem, ut aiunt, emendatum ordinem non probaret, cui maiorem gratiam et tenax memoria et luculenta oratio referentis adiecit. Nec mirum, si haec digeries morsum reprehensionis evasit, cui accersita est ab Aegypto postremae correctionis auctoritas. Nam Iulius Caesar ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit, ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad 40 lis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii vero veteres incolae, quia nihil iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Graeciae in numerandis

[Mss. ABGPS.

- i-g. *inter trinundino* S (A del. ter). 36. *lustricus dies* BG. — *sed his* ABGS. 37. *Pleni* S. — *quoque* om. s-bP. — *consulit* z. — *quidem* BG. — *discipulis* (in mg. *disciplinis*) S. — *habere* (sup. *hausisse*) G. 38. *Eustachius* AGvic. — *inter* (sup. *nr*) *graves* (sup. *i*) B. *noster inter graves vir* G. — *existimo* Sagb. *extimo* vich. — *Nec mirum ... evasit reprehensionis* (sic) add. in mg. G. — *arcessita* d-bP. 39. *de eadem* (sup. *ex*) G. 40. *ab aegyptiis* vl. — *mensium*

interest inter binas nundinas. Eodem sensu e Mar. Victorin. art. gramm. I, 2469. affertur *internundinium*.

36. *Nundina Romanorum dea*] Haec hoc solo loco commemoratur a scriptore vetere. Cf. Hartung. I. p. 151. et II. p. 244.

dies lustricus] „*Lustricus dies*, *Nominalia* Tertulliano cap. 6. libro de Idololatria. Glossarium: *Nominalia*, ὀνοματοθεσία.“ Pont. — Cf. Fest. ap. Paul. Diac. lib. X. p. 120. Muell. *Lustrici dies infantium appellantur, puellarum octavus, puerorum nonus, quia his lustrantur atque iis nomina imponuntur*. Γενέθλια hos dies dixisse Graecos monet Muellernus ad h. l., Ἀμφιδρόμια Scaliger ad eundem. Commemoratur *dies lustricus* apud Sueton. Ner. 6. et ex emend. Meursii Arnob. III, 4. Cur pueris nono, puellis octavo die data essent no-

mina, disseruit Plutarch. Quaest. Rom. c. 102. Vid. praeterea Lobeck. I. p. 434. Hartung. II. p. 244. Becker. Gall. I. p. 26.

37. *consuluit*] Vid. prolegg. p. XLIV.

Niligena] Ibid. p. xxx sq. *gentis . . numerorum potentis*] Vid. not. ad c. 9. § 6. et cf. c. 15. § 1.: *Aegypti matris artium*.

Tuscum quoque Tiberim] Hoc dictum esse videtur propter antecedens *Niligena*.

38. *Non solum*] Altera negatio intelligenda est ex iis quae sequuntur: *nec quisquam alius*, quasi sequatur *sed ne . . quidem*, vid. prolegg. p. xli.

ad unguem] Cf. Colum. XI, 2, 13. Horat. Sat. I, 5, 32., A. P. 294.

ab Aegypto] Cf. c. 14. § 3. 39. *ad solis cursum*] Cf. l. c. ad *numerus solis*.

40. *nihil iam tum*] Exspectes ni-

mensium diebus secuti sunt, ut retroversum cedente numero ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. Ita 41 enim nos decimum diem deinde nonum et postea octavum dicimus, ut Athenienses δεκάτην καὶ ἐννάτην φθίνοντος soliti sunt dicere. Homerus quoque, cum ait:

Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ' ἱσταμένου, [284]
quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit cuius paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi, et ἱστάμενον illum qui praecedit numerum successurus priori in defectum meanti? Quod 43 et Homerus vester Mantuanus intellegens, illud stare dici ad quod acceditur, ait:

Stat sua cuique dies,

extremum diem stare dicens, quasi ad quem per omnes eatur. Idem poeta doctrina ac verecundia iuxta nobilis, sciens Romanos 44 veteres ad lunae cursum et sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusque seculi opinioni reverentiam servans: Vos, quoque inquit,

Edd. vicahgspdz.]

numerandis v. 41. δεκάτην ... φθίνοντος om. A (G ut in Gr.) — δεκάτη καὶ ἐνάτη S. 42. Homerus] Od. ξ', 162. — Τοῦ .. ἱσταμένου om. A (G ut in gr.). — φεινοντος BP. — τοῦ α P. — illum φεινοντα ABP. illum ἱστάμενον v1. — et ἱστάμενον om. A. et σταμενον G. ἱστάμενον (om. et) G. et φθίνοντα v1. — precepit B. — illum numerum G.

43. noster v-g. „Male. Nam Eustathii verba sunt.“ Pont. — istud (sup. illud) S. — Stat] Aen. X, 467. — per omnes statur s-bP (tatur „B“).

44. id est B. item z. — Vos] Georg. I, 5. — inquit: Vos, quoque Ps-z. Vos o clarissima mundi Lumina inquit v-g. „Locus Vir-

hildum illo tempore. Cf. Hand. Tursell. vol. III. p. 123 sq.

retroversum cedente] Cf. Claud. Mamert. de statu animae I, 7. Radii corporum percussu retroversim cedentes.

ab augmento in diminutionem] i. e. a maiore numero ad minorem. Revera Graeci tantummodo ab augmento ad diminutionem transierunt in computandis mensium diebus.

41. δεκάτην .. φθίνοντος] Constat Athenienses in tres partes divisisse menses, ut primum numerarentur deni dies μηνὸς ἀρχομένου vel ἱσταμένου, deinde deni ἐπὶ δέκα vel μηνὸς μεσοῦντος, denique deni et alternis mensibus, qui erant dierum undetricenorum, noveni ἐπ' εἰκάδι, vel inversa computatione δεκάτη, ἐννάτη (aut ἐννάτη, ὀγδόη) κ. τ. λ. μηνὸς φθίνοντος vel πανομένου vel λήγοντος vel ἀπιδόντος. Cf. Wachsmuth. Hellen. Alt.kunde II, 2, p. 496. ed. I. — De particula καὶ vid. prolegg. p. xiv. 2.

42. ἱστάμενον ... meanti] Haec

mensis pars, si ad eiusdem mensis extremam partem spectamus, praecedit illum numerum (in diminutionem computatum), sed si ad priorem mensem (τὸν φθίνοντα) spectamus, successura est in defectum meanti. Cf. supra: in nomen desinit secuturi, et Ovid. Fast. I, 705. At quae venturas praecedit sexta Calendas. An forte legendum est: qui illum praecidit numerum, hoc sensu: „qui finem facit illi numero“, ut illum numerum etiam ad mensem antecedentem possimus referre? Melius certe hoc convenit cum iis quae sequuntur. Non recte vulgo comma ponitur post illum, ut iungatur ἱστάμενον illum, non illum numerum.

43. Homerus vester Mantuanus] Sic ait Eustathius Graecus. Eandem rationem videmus servatam libro quinto. Vid. nott. ad V, 1, 4. et ad V, 2, 17. Praeterea conf. V, 1, 4. facundia Mantuani.

44. iuxta] Vid. not. ad c. 2. § 15. Romanos veteres .. digessisse] Cf. c. 12. § 39.; c. 13. § 1.; c. 14. § 3.

— *labentem caelo qui ducitis annum,*
Liber et alma Ceres,

tam lunam quam solem duces anni hac invocatione designans.

XVII. Hic Avienus: Hoc equidem mecum multum ac frequenter agitavi, quid sit quod solem modo Apollinem modo Liberum modo sub aliarum appellationum varietate veneremur. Et quia sacrorum omnium praesulem esse te, Vetti Praetextate, di-
 [285]vina voluerunt, perge, quaeso, rationem mihi tantae sub uno no-
 2 mine in nominibus diversitatis aperire. Tum Vettius: Cave aestimes, mi Aviene, poetarum gregem, cum de dis fabulantur, non ab adytis plerumque philosophiae semina mutuari. Nam quod omnes paene deos, dumtaxat qui sub caelo sunt, ad solem refe-

[Mss. ABGPS.

gili recte expressus est in Ed. vet. quam Stephanus temere, ut saepe, neglexit. Zeun. inquit: *Vos o clarissima mundi Lumina b. — quae v-gb.*

XVII. Caput XVII. Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum, quem Solem dicimus. ch-b. 1. Hinc vi. — mutlo mecum multum A. — sole A. — Et qui A. — Veti G. Vetti ASv-g — numine cah „Non male.“ Zeun. — in omnibus AGs-bP. 2. Tunc G. — Vettius G. Vettius ASv-g. — Cave ne G. — existimes Sagb. extimes vich. — de his (sup.

Liber et alma Ceres designans]
 Haec ansam dant sequenti disputationi. Vid. not. ad c. 3. § 16.

XVII, 1. *sacrorum omnium praesulem esse te]* i. e. omnibus sacris te praeesse. Salmasius ad Vopisc. Antonin. Philos. 4. p. 302. affert glossam veterem: *prosaltor, ó ἐν τοῖς ἱεροῖς προσηγορούμενος*. Cf. prolegg. p. xxii sqq. et c. 19. § 17.; 24. § 23.

divina] Vid. not. ad c. 11. § 1.

tantae sub uno nomine in nominibus diversitatis] Malueris forsitan: *in nominibus*, quod videtur commendari iis quae leguntur § 4.: ostendit unius dei effectus varios pro variis consensos esse numinibus. At sequitur ibidem: *ita diversae virtutes solis nomina dis dederunt*, et c. 19. § 6. legitur: *Et certe ratio naturalis exigit, ut di caloris caelestis parentes magis nominibus quam re substantiaque divisi sint*, et h. l. paulo supra: *quod solem ... sub aliarum appellationum varietate veneremur*. Quod in quibusdam codd. et edd. legitur, *in omnibus*, id quomodo defendi possit nescio, nisi forte huc vis referre c. 23. § 20. Solem esse omnia et Orpheus testatur his versibus. An forte probandum est quod in nonnullis edd. legitur, *sub uno nu-*

mine? Videtur suffragari quod legitur c. 18. § 7. *Solem ac Liberum patrem eiusdem numinis habendum*: et Serv. ad Virg. Georg. I, 5. *Stoici dicunt non esse nisi unum deum et unam eandemque potestatem, quae pro ratione officiorum nostrorum variis nominibus appellatur*: at refragatur praepositio sub, quae facilius iungitur cum nomine, et supra: *sub aliarum appellationum varietate*. Quae ego recepi, ea hoc significant: „perge rationem diversorum nominum sub uno solis nomine latentium aperire“. Cf. Comm. I, 3, 2. *Omnium .. quinque sunt principales et diversitates et nomina*.

2. *cum de dis fabulantur]* Cf. Comm. I, 2, 21. *de dis fabulati sunt*.

ab adytis .. philosophiae semina mutuari] Inest *κατάχρησις* quaedam. Sed conf. Eurip. Hippol. 619 sqq. *Χρῆν ... σοῖσιν ἐν ναοῖς βροτῶν παίδων πρίασθαι σπέρμα*.

deos .. qui sub caelo sunt] Hi videntur opponi diis inferis.

ad solem referunt] Aliter Augustin. de civ. D. IV, 11. *Hi omnes dii deaeque sit unus Jupiter: sive sint, ut quidam volunt, omnia ista partes eius sive virtutes eius*.

runt, non vana superstitio sed ratio divina commendat. Si enim 3
sol, ut veteribus placuit, *dux et moderator est luminum reliquo-*
rum, et solus stellis errantibus praestat, ipsarum vero stellarum
cursus ordinem rerum humanarum, ut quibusdam videtur, pro
potestate disponunt, ut Plotino constat placuisse, significant: ne-
cesse est ut solem, qui moderatur nostra moderantes, omnium
quae circa nos geruntur fateamur auctorem. Et sicut Maro, cum 4
de una Iunone diceret: *Quo numine laeso*, ostendit unius dei ef-
fectus varios pro variis censendos esse numinibus, ita diversae
virtutes solis nomina dis dederunt: unde ἐν τὸ πᾶν sapientum
principes prodiderunt. Virtutem igitur solis quae divinationi cu- 5
rationique praest Apollinem vocaverunt: quae sermonis auctor
est Mercurii nomen accepit. Nam quia sermo interpretatur co-
gitationes latentes, Ἐρμῆς ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν propria appella-
tione vocitatus est. Virtus solis est quae fructibus, effectus eius- 6
dem est qui frugibus praest. Et hinc natae sunt appellationes
deorum sicut ceterorum qui ad solem certa et archana ratione
referuntur: et, ne tanto secreto nuda praestetur adsertio, auctori-
tates veterum de singulis consulamus.

Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur, 7

Edd. vicahgspdzb.]

diis) G. 3. *dux*] Cic. Somn. Scip. IV, 2. — *reliquo* ~~rum~~ *luminum*
viehg. — *vel ut Plotino Edd. S.* 4. *Et sic v.* — Maro] Aen. I, 8.
— *de iunone* (sup. add. *una*) B. — *una .. pro variis om. A.* — *solis vir-*
tutes A. — *sapientium G;* cf. I, 6, 6. 5. Ἐρμῆς .. ἐρμηνεύειν om. A.
(G ut in gr.). Ita etiam in seqq. plerumque omittuntur in his Mss.
Graeca, id quod non singulis locis putavi adnotandum. 7. Cap.
XX. De Apollinis variis nominibus. v (i Cap. XIX.). — *peragam S.*

3. *praestat*] Idem valet ac *prae-*
est, ut *dux et moderator*, cf. § 21.
ut Plotino constat placuisse] Conf.
Comm. I, 19, 27.

4. *pro variis censendos esse nu-*
minibus] Conf. Servius ad Virg.
Aen. I, 8.: *Namque Iuno multa ha-*
bet numina (al. nom.) ... *Sunt et*
alia eius numina (al. nom.). *Me-*
rito ergo dubitat, quod eius laeserit
numen Aeneas. Adstipulatur Goss-
rau ad Virg. l. c. Alias huius loci
interpretationes protulerunt et ipse
Servius et Heynius in Excurs. ad
Aen. lib. I. et Wagnerus ad h. l.
Praeterea conf. Lobeck. Aglaop-
ham. I. p. 598., qui citat Maxi-
mum Grammat. in epist. ad Augu-
stin. XVI, 15, 15.

sapientum principes] Xenophanes
imprimis et post eum Melissus.
Cf. Isocr. Hel. encom. p. 208. D.
Μέλισσος, ὃς ἀπείρων τὸ πλῆθος
πεφυκότων τῶν πραγμάτων ὡς ἐνὸς
ὄντος τοῦ παντός ἐπεχείρησεν
ἀποδείξει εὐρίσκειν.

5. *quae divinationi curationique*
praest] Cf. § 13. sqq. et c. 18. § 6.
quae sermonis auctor est cet.] Cf.
c. 19. § 9. quia mentis potentem
Mercurium credimus, appellatumque
ita intellegimus ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν.

6. *Virtus solis est quae fructibus,*
effectus eiusdem qui frugibus prae-
est.] Haec ego sic intelligo: „Sol
sua ipsius virtute fructus elicit ex
arboribus, idemque efficit, ut aran-
tium opera non pereat, sed fruges
exeant e terra.“

ceterorum qui ad solem ... refe-
runtur] Haec verba videntur spec-
tare ad eos qui commemorantur
cap. 21.

7. *ordinem pergam]* Cf. § 31.
quod obliquum circum .. pergit.
Sic Terentius Hec. I, 2, 119., Sa-
lustius Iug. 79, 5: anct. belli Afr.
69, 5. dixerunt iter pergere. Infini-
tius pangere, qui in edd. legitur,
debetur interpolatori.

Plato .. ἀπὸ τοῦ ἀποπάλλειν τὰς
ἀκτῖνας] Sic e codicibus hic locus

[286] cuius rei ordinem pergam. Plato solem Ἀπόλλωνα cognominatum scribit ἀπὸ τοῦ ἀποπάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est a iactu radiorum: Chrysippus [Apollinem], ὥς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φάυλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα, primam enim nominis litteram retinere significationem negandi: ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί, nam et Latinitas cum, quia tantam claritudinem solus optinuit,

[Mss. ABGPS.

pergam pandere Edd. — scribit cognominatum BG. — ΑΠΟΠΑΛΛΕΙΝ B M123. ἀπὸ πάλλειν P6. ΑΠΟΠΑΜΕΙΝ P2. ΑΠΟΠΑΛΛΕΙΝ G. ΑΠΑΛΛΕΙΝ P. πάλλειν vica. ἀεὶ βάλλειν h. βάλλειν g. ἀεὶ πάλλειν s-b. ἀπολλεῖν S. Vid. not. — a iactura divorum A. — πολλῶν (om. τῶν) S. ΤΩΝ ΤΟ ΠΟΙΙΟΝ P2. — τοῦ πυρὸς (om. ὄντα) S. ΤΟΝ ΠΥΡΟΝΤΑ P2. — prima s-bBP. — enim om. P6. — litterarum A (G a p. m.). litera s-bP. — retinet s-bP16. — claritatem chgb. — solis dz. S. ab multis G. —

est constituendus, sed non convenit cum iis quae apud Platonem legimus in Cratylo p. 405 sq., ubi Apollinis nomen interpretans inter alia dicit: διὰ δὲ τὸ ἀεὶ βολῶν ἐγκρατὴς εἶναι τοξικῇ ἀεὶ βάλλων ἐστί; sed Palladis nomen interpretans p. 406. extr.: τὸ γὰρ πον ἢ αὐτὸν ἢ τι ἄλλο μετεωρίζειν ἢ ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ἐν ταῖς χερσὶ πάλλειν τε καὶ πάλλεσθαι ... καλοῦμεν, quae confudisse videtur Macrobius. E priore illo loco Camerarius scripsit ἀπὸ τοῦ ἀεὶ βάλλειν. H. Stephanus in epistola ad lectorem: „Vulgares, inquit, editiones βάλλειν habent, ista autem πάλλειν: et hoc quidem magis mihi placet, quod aptius sit etymologiae nominis Ἀπόλλων: sed illud vicissim magis probandum videri potest, quoniam cum Macrobiana interpretatione melius convenit ... Scimus enim βάλλειν esse potius iacere quam quaterere: ut vicissim πάλλειν potius quaterere (aut vibrare seu agitare) quam iacere. Quid si vero (quod cum Platonis venia dictum sit) vocem hanc Ἀπόλλων potius a verbo ἀπάλλειν deducamus, ut Ἀπόλλων quasi Ἀπάλλων vocatus sit? Atqui ἀπάλλειν non dicitur. Fateor: sed in etymologiis plerisque multo plus libertatis sibi concedit Plato, quam ut fingamus ἀπάλλειν per syncopen ex ἀποπάλλειν factum: ex quo ἀπάλλειν sit Ἀπάλλων, ex quo Ἀπόλλων. Alioqui si βάλλειν, non πάλλειν, scripsit Plato, Ἀπόλλων quasi βάλλων dictus fuerit: quod multo durius est.“

Chrysippus [Apollinem]] Nomen dei uncis inclusi, quia et h. l. et infra ex antecedentibus supplen-

dum est: solem Ἀπόλλωνα cognominatum scribit, cf. Symbol. p. 8.

ὥς οὐχὶ τῶν πολλῶν ... καὶ οὐχὶ πολλοί] Cf. Plutarch. de EI Delph. p. 393. C. Ἀπόλλωνα μὲν γὰρ ὅσον ἀρνούμενος τὰ πολλὰ καὶ τὸ πλήθος ἀποφάσκων ἐστίν, et de Is. et Os. p. 381. F. Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι καὶ ἀριθμοὺς καὶ σχήματα θεῶν ἐκόςμησαν προσηγορίαις ... τὸ δὲ ἐν Ἀπόλλωνα πλήθους ἀποφάσει καὶ ἀπλότητι τῆς μονάδος ex emend. Wytttenbachii, Animadv. III, p. 206. Plotin. Enn. V. lib. V. p. 525. D. Ὄθεν καὶ Ἀπόλλωνα οἱ Πυθαγόρικοι συμβολικῶς πρὸς ἀλλήλους ἐσημαίνον ἀποφάσει τῶν πολλῶν, cum nota Creuz. Laur. Lyd. II, 3. p. 15. Ἀναφέρεται δὲ ἡ μονὰς εἰς Ἀπόλλωνα, τουτέστιν εἰς τὸν ἕνα Ἥλιον, ὃς Ἀπόλλων λέγεται, διὰ τὸ ἀπωθεῖν εἶναι τῶν πολλῶν. καὶ Ῥωμαῖοι δὲ αὐτὸν Σόλεμ, ἥτοι μόνον, λέγουσι. Clemens Strom. lib. I. p. 151. Ἀπόλλων μυστικῶς κατὰ στέρησιν τῶν πολλῶν νοούμενος, ὃ εἰς ἐστὶ θεός. Hesychius: Ἀπόλλων .. ἐτυμολογεῖται ὁ μὴ μετὰ πολλῶν συναριθμούμενος. Osannus ad Cornut. p. 371. e vita Platonis ap. Heeren. Bibl. f. alt. Lit. u. Kunst. fasc. 5. ined. p. 8. profert: Ἀπόλλων γὰρ δηλοῖ ὁ κενωρισμένος τῶν πολλῶν τὸ γὰρ ἀπ στερητικὸν μόριον.

nam et Latinitas cet.] Cf. Comm. I, 20, 4. Laur. Lyd. l. c. Varro L. L. V, 10, 68. Sol, vel quod ita Sabini, vel solus ita lucet, ut ex eo deo dies sit. Cicero N. D. II, 27, 68: Iam Apollinis nomen est Graecum: quem solem esse volunt: ... cum sol dictus sit, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus, vel

solem vocavit: Speusippus, quod ex multis ignibus constet vis eius, ὥς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος: Cleanthes, ὥς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus: Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, 9 id est quia intra circuitum mundi quem Graeci πόλον appellant impetu latus ad ortus refertur: alii cognominatum Apollinem putant ὥς ἀπολλύντα τὰ ζῶα: exanimat enim et perimit animantes, cum pestem intemperie caloris inmittit, ut Euripides in Phae- 10 thonte:

Ἦν χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας,
ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλήξει βορτός,

item Archilochus:

Ἄναξ Ἀπολλων, καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους
σήμαινε, καὶ σφᾶς ὅλλυ' ὥσπερ ὀλλύνεις.

Denique inustus morbo Ἀπολλωνοβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους ap- 11 pellant: et quia similes sunt solis effectibus effectus lunae in iu-

Edd. vicahgspdzb.]

constat A. — Cleanthes cum Graecis om. A. ΚΛΕΑΝΘΗΣ B. ΚΛΕΑΝΤΗΣ P. — ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς h. ἀπολλων καὶ το αλλων τοπω τας P. ἀπαλλων καὶ αλλων τοc B. ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τὰς (om. τόπων) s-bS. ἀπ' ἄλλων τὰς (om. καὶ ἄλλων τόπων) v-g. „Vitiose.“ Zeun.

9. qui intra AS. qui (intra add. a sec. m.) G. — πολλων P. — ἀπολλυντα S. — τὰ om. BG. 10. in phetonte ut in gr. et quia similes (sup. item archilocus ut in gr. appellant) G. in Phaetonte] fragm. ed. Matth. p. 265. — ἀπόλεσας s-h. — θην σι N. — Ἀπόλλων' a Porson ad Orest. 584. Ἀπόλλων ich-bP Matth. Ἀπολλων v (BR ἀπολλων). ἀπολλωνι N. ἀπόλλωνος S. — ἐμφανῶς Sv1. — κλήξει Pors. et Matth. κλήξει viaN (BPR κληζει). βλήξει S. κλήσει ch-b. — Idem v-g. — Archilochus] Trimetr. IV. p. 65. ed. Ign. Liebel. — Ἀπόλλων Schg (b Ἀπολλων). — καici P. καici P2. — μὲν τοὺς αἰτίους S. τοὺς μαιτίους vic. τοὺς μὲν σιτοις N. — σήμαινε aN. χημαιν BP26R. ση- μαινῃ S. πήμαινε hs-b. — σφεας P2. — ὅλλυ om. S. οὐλλυ' vic. ὅλλυσ' P7. — ὥσπερ N. ὥσπερ BP2R. — ἀπόλλυς. SP7. αλνεις N.

11. inustus v1. — ἀπολλωνοβαντοyc P. ἀπολλωνοβλήτους v. ἀπόλλων ὁ βλητός i. ἀπολλωνοβλήτους c-g. — effectibus om. hs-b. „Ms. Thuan. et ed. Iunt. (Mss. vicahg) auctius: effectibus effectus, quae vox propter similitudinem praecedentis facile potuit omitti iniuria typosetiae.“ Gron.

quia, cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet, cum not. Creuzeri. Martian. lib. II. § 187.: Solem te Latium vocitat, quod solus honore Post patrem sis lucis apex, cum not. Koppii, qui praeter alios affert Fulgent. myth. I, 11, p. 43. Munck.

9. ὥς ἀπολλύντα τὰ ζῶα] Creuzer. Symb. vol. II. p. 681. confert Aeschyli Agamem. v. 1078 sqq. Ἀπολλων, Ἀπολλων, Ἀγνιεῦ τ', ἀπόλλων ἐμὸς. Ἀπώλεσας γὰρ οὐ μόλις τὸ δεύτερον. Cornut. c. 32. Τινες δὲ αὐτόθεν Ἀπόλλωνα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἀπολλύναι φασιν εἰρησθαι· καὶ γὰρ τὸν ἀπολλύντα

ταύτην τὴν διακόσμησιν τοῦτον εἶναι διὰ τοῦ διατμίζειν ἀδιαλείπτως πάντοθεν αὐτῇ τὸ ὕγρον καὶ τῷ αἰθέρι προσκατατάττειν. Fulgentius l. c. Ἀπόλλων enim Graece perdens dicitur, quod fervore suo omnem sucum viventium decoquendo perdat herbarum.

10. τοὺς μὲν αἰτίους σήμαινε] Cf. Aesch. Prom. 619. Σήμηνον ὅστις ἐν φάραγγί σ' ὤχμασεν.

11. inustos morbo] quem nos dicimus Sonnenstich.

ἡλιοβλήτους] De arbore Aelian. H. A. VIII, 26. Καὶ ἔοικεν ἡλιοβλήτῳ ἐπ' αὐχμοῦ βιαίου ξηρῷ γεγένημένῳ.

vando nocendoque, ideo feminas certis adflictas morbis σεληνο-
12 βλήτους et Ἀρτεμιδοβλήτους vocant. Hinc est quod arcu et sagittis Apollinis simulachra decorantur, ut per sagittas intellegatur vis emissa radiorum:

[287] Ἀὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἔχεπεν κῆς ἐφίεις
βάλλ'.

13 Idem auctor est et publicae sospitatis, quam creditur sol animantibus praestare temperie: sed quia perpetuam praestat salubritatem et pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulachra manu dextra Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: quod ad noxam sit pigrior, et salutem manus promptior largiatur.

14 Hinc est quod eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. Nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους Ἀπόλλωνα tamquam Ἀπέλλωνα cognominatum

15 putant. Quae sententia Latinae quoque nominis enuntiationi congruens fecit, ne huius dei nomen verteremus, ut Apollinem appellentem mala intellegas, quem Athenienses Ἀλεξίκακον appel-

[Mss. ABGPS.

in marg. — σεληνοβαπτοῦς (B τοις) ετ αρτ. BPR. σεληνοβλήτους καὶ Edd. S. — vocent ABGR. 12. radiorum. unde Homerus: v3-b. — Ἀὐτὰρ] II. α', 51. — βάλλ' om. S. 13 quoniam creditur G a sec. m. quia cred. A a sec. m. — temperiem A (G a sec. m.) — casu S. — dextera ASv-g. — et ad salutem G. — dextera manus vichg. dextra manus b. „Hanc lectionem sensus necessario requirit.“ Zeun. dextera (om. manus) a. 14. Nam om. cum Graecis G. nam tam v-g. — ωσαπελαύνοντα P. ὡς ἀπελούντα S. — ἀπόλλων v1. — tamquam om. cum Graecis (add. sup.) G. tanquam ἀπέλλωνα ἀπόλλωνα S. quam ἀπελῶνα v1. quam ἀπόλονται v3. quam ἀπολῶντα i. quam ἀπολούντα ca. quam ἀπολλοῦντα g. quam ἀπολλῦντα (in mg.: „In ant. ita: Nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους tanquam ἀπέλλωνα cogn.“) h. 15. latini v-g. — appellentem (sup. ant) G. apellantem A. appellentem vi.

σεληνοβλήτους] Conf. scholiast. ad Arist. Nub. v. 397. qui vocem βενκεσέληνε interpretatur: οἶον σεληνόβλητε καὶ ἀπόπληχτε.

13. sospitatis] Vid. prolegg. p. XLII.

manu dextra Gratias gestant] Cf. schol. in Pind. Olymp. XIV, 13.: Ἦσαν αὐταὶ ἰδρυμέναι (καὶ Χάριτες) ἐν τοῖς δεξιοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος, et 16.: ἐν γοῦν Δελφοῖς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς εἰσιν ἰδρυμέναι τοῦ Ἀπόλλωνος. Pausan. IX, 35, 1. Καὶ Ἀγγελίων τε καὶ Τεκταῖος, οἳ γε Διονύσου τὸν Ἀπόλλωνα ἐργαζόμενοι Δηλίοις τρεῖς ἐποίησαν ἐπὶ τῇ χειρὶ αὐτοῦ Χάριτας. In manu sinistra eas positas esse refert Plutarchus de mus. 14. Καὶ ἡ ἐν Ἀθήνῃ δὲ τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ (Ἀπόλλωνος) ἀφιδουσίς ἔχει ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τόξον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ Χάριτας. Vid. C. O. Müller. Handb. d. Archaeol. § 359. 5.

sit pigrior] sc. Apollo. Ad sinistram manum haec retulisse videtur qui infra inseruit dextera, nisi haec vox tantummodo interpretatio est verborum manus promptior.

14. ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους] Cornut. c. 32. Τὸν δ' Ἀπόλλωνα ὡς ἀπολόνοντα ἡμᾶς τῶν νόσων ἢ ἀπελαύνοντα ἀφ' ἡμῶν αὐτὰς ἢ ἀπολούνοντα ταύτας ταύτης τετευχέναι τῆς προσηγορίας.

Ἀπέλλωνα] Cf. Fest. ap. Paul. lib. I. p. 22. Muell. Apellinem antiqui dicebant pro Apollinem. Muell. Et-usk. II. p. 69.

15. quem Athenienses Ἀλεξίκακον appellant] Cf. Pausan. VIII, 41, 5: Τὸ δὲ ὄνομα (Ἐπικουρίου) ἐγένετο τῷ Ἀπόλλωνι ἐπικουρήσαντι ἐπὶ νόσῳ, καθότι καὶ παρ' Ἀθηναίοις ἐπωνυμίαν ἔλαβεν Ἀλεξίκακος, ἀποτρέφας καὶ τούτοις τὴν νόσον, et I, 3, 3.: Ὅν δὲ καλοῦσιν Ἀλεξίκακον Κάλαις ἐποίησε. τὸ δὲ ὄνο-

lant. Sed et Lindii colunt Apollinem *Αοίμιον*, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. Eadem opinio sospitalis et medici dei in nostris quoque sacris fovetur. Namque virgines Vestales ita indigitant: *Apollo Medice, Apollo Paean*. Cum ergo sint 16 huiusce sideris, id est solis, duo maximi effectus, alter quo calore temperato iuvat mortalium vitam, alter quo iactu radiorum nonnumquam pestiferum virus inmittit, duo eademque cognomina circa singulos effectus propriis enuntiationibus signant, appellantes deum *Ἰήιον* atque *Παιᾶνα*: quae cognomina utrique effectui apta sunt, ut sit *Ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι*, id est a sanando, et *Παιᾶν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας*, et rursus *Ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰέναι*, ab inmittendo,

Edd. vicahgspdzb.]

aspellentem c-gbP. „Melius“ Zeun. — et (om. sed) s-bP. — lindii „2 Angl.“. *lindii* ig. *lydii* G (S in mg.). *indi* S. — et medici (sup. add. quoque) S. 16. *mortalium vitam iuvat v-g. iuv. mort. vitas (as in ras.) A. — inmittit virus Sv-g. — ἰήιον S. — cognominata A. — sunt apta v-g. — ἰήιος S. hoc B. — id est om. s-bP (G obtinuit sup. add. h. a sanando). — παῖαν S. — παῖειν s-z. „Παύειν recipiendum puto propterea, quod ut prius nomen Ἰήιος a duplici origine auctor derivat, ita et posterius παιᾶν a duplici causa eaque contraria arcessendum putat ἀπὸ τοῦ παύειν et παῖειν.“ Zeun. — *ihios* BP. om. AG. *ἰήιος* Edd. *ἰήος* S. — *id est ab inmittendo v-g. ἐπιεῖς ab immitendo S. — βέλος]**

μα τῷ θεῷ γενέσθαι λέγουσιν, ὅτι τὴν λοιμώδη σφίσι νόσον ὁμοῦ τῷ Πελοποννησίῳ πολέμῳ πιέζουσαν κατὰ μάντευμα ἔπαυσε Δελφῶν. Vid. Sillig. Catal. Art. p. 115.; Visconti Musée Pie-Clém. vol. I p. 144., ubi Ἀλεξίκακος recte vertitur *Averuncus*. Eustath. 786, 62. Οἱ μὲθ' Ὀμηρον Ἀλεξίκακον εἶπον Δία καὶ Ἀπόλλω καὶ Ἡρακλῆν.

Αοίμιον] Vid. not. ad § 47.

in nostris quoque sacris] Cf. Merkel. p. ccxxxiv.: „Praeterea inde ab anno U. C. CCCXXII. ex iussu librorum Sibyllinorum teste Livio IV, 25, 3, is Apollo . . coli coepit; vide Ambrosch. p. 171. ann. 66. et Clausen. p. 258—271., p. 1098 sqq., plerumque propter pestilentias, abortus vel similia morbosa prodigia expianda.“

indigitant] i. e. in precibus invocant dei virtutes nominibus in iure divino constitutis indicantes. Cf. c. 12, § 21. Ambrosch. ūb. d. Relig.büch. d. Röm. p. 35. Clausen. Aen. p. 908.; Hildebrand. ad Arnob. IV, 25., Pellegr. p. 21, qui dicit *indigitare* idem valere atque *indigitem invocare*, coll. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 330. Nam et a pontificibus *indigitari* solet (Tiberinus). Cf. etiam Varron. de lib. educ. ap. Non. p. 352.: *Quam deam*

solent indigitare etiam Pontifices. Tertullian. Ieun. 16. *Indigitare precem*. Fest. ap. Paul. lib. IX. p. 114. Muell. *Indigitanto, imprecanto*.

16. *Ἰήιον* atque *Παιᾶνα*] Cf. Soph. Oed. Tyr. 154. *Ἰήϊε Δάλιε Παιᾶν*, et ibid. 1087. *Ἰήϊε Φοῖβε*. Aesch. Agam. 117. *Ἰήιον δὲ καλέω Παιᾶνα*. Homer. brevius II. ó, 365. et υ, 152. *ἦϊε Φοῖβε*. Cornut. l. c. p. 193. *Ὁς. Καθ' ἣν ἐννοίαν καὶ Παιήων ἐκλήθη καὶ ἱατρὸς ἔδοξεν εἶναι*, et p. 201. *Παιᾶνα δ' αὐτὸν ἐκάλεσαν εἶπον κατὰ ἀντίφρασιν ἐξίλαστικόν, ἵνα μὴ νόσους αὐτοῖς ἀναπέμψῃ, .. εἴτε ὡς τῷ ὄντι τοῦ ἀέρος ὑγείας τῷ σώματι αἰτίον γενομένον*.

ut sit *Ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι ... et rursus Ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰέναι*] Cf. Hesychius: *ΙΗΙΟΣ*, δασέως μὲν ὁ Ἀπόλλων ἀπὸ τῆς ἀφρέσεως καὶ τῆς τοξείας, ψιλῶς ἀπὸ τῆς ἰάσεως, ἱατρὸς γὰρ ὁ θεός. Suidas: *Ἰήιος ὁ τοξότης*, et *Ἰήιος γὰρ ὁ Ἀπόλλων, εἰς ὃν ἡ ἀγνεία τῶν λοιμῶν ἀναφέρεται*. Etymol. Gud. *Ἰηῖε, ἱατρὲ, ἐὰν δὲ δασύνεται, τοξότα*. In schol. ad Hom. II. ó, 365. (*ἦϊε*) inter alia similia leguntur haec: *Ἀρίσταρχος δασύνει παρὰ τὴν ἔσιν τῶν βελῶν· ὁ δὲ Ἡρωδιανὸς ψιλοῖ* (al. οἱ δὲ περὶ τὸν Κρά-

[288] — βέλος ἐχεπευκὲς ἐφριεῖς,

17 et Παιὰν ἀπὸ τοῦ παῖειν, a feriendo. Optinuit tamen ut, cum sanitatem dari sibi precantur, ἢ Παιὰν per η litteram enuntient, id est *medere Paeon*: cum autem ἴε Παιὰν per ε litteram dicunt cum aspiratione prioris litterae, significant hoc dici in aliquem adversa precatione, βάλε Παιὰν, id est *inmitte feriendo*: qua voce ferunt Latonam usam, cum Apollinem hortaretur impetum Pytho-
18 nis incessere sagittis, cuius rei naturalem rationem suo loco red-
dam. Hanc vocem, id est ἴε Παιὰν, confirmasse fertur oraculum
Delphicum Atheniensibus petentibus opem dei adversus Amazonas Theseo regnante. Namque inituros bellum iussit his ipsis
19 verbis semet ipsum auxiliatorem invocare hortarique. Apollodorus in libro quarto decimo περὶ θεῶν Ἰήϊον [solem] scribit [ita]

[Mss. ABGPSV.

cf. § 12. — ΠΑΙΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΑΙΕΙΝ ΒΕΛΟΣ ΕΧΕΠΕΥΚΕΣ ΕΦΡΙΕΙΣ ΕΙ a ferendo B. βέλος ἐχεπευκὲς. Παιὰν ἀπὸ τοῦ παῖειν a feriendo S. βέλ. ἐχ. ἐφριεῖς καὶ Παιὰν α. τ. π. id est a feriendo v-g. 17. precatur BG. — ΙΗ ΠΑΙΑΝ per ΗΤΑΜ litteram P. ΙΗ ΠΑΝΗΤΑ litteram BG. ἰήϊε (vel ἰήϊε) παιὰν p. η. litt. v-g. „Perperam. Forte auctor scripsit ἰή, ἢ Παιὰν.“ Zeun. citato Callimacho. Vid. not. — medere παιαν AB (S παῖαν). — ιε παιαν per ε litteram dicunt A. (Conf. Athenaeus lib. XV. p. 701. ἴε παῖ.) ΙΗ ΠΑΙΑΝ per ε litt. dic. BP. ιε ταιαν per ε litt. dic. G. per ε l'ram dicunt ἴε παιαν S. — ΒΑΛΕ PM123. Athenaeus l. c. ed. Schweigh. ΠΑΛΕ BG. βάλλε S Edd. et Athen. l. c. vulgo. — impetum om. P. — suo loco] § 53.

18. idē le παιαν A. id est ΙΗ ΠΑΙΑΝ B. „Quatuor has voces ut glossema subolentes inducere mavelim.“ Pont. „Quid differt haec enuntiatio ab illa praecedenti (§ 16.) huiusce sideris, id est solis? Haec vana fastidia memini iam supra [ad cap. 12. § 21.] occurrissse.“ Gron. — invocari v-g. 19. decimoquarto c-g. — ΗΙΟΝ BM2. ΤΗΤΟΝ M3. ἥλιον (in mg. ἰήον) S. ἱνιον i. — scribit (om. ita) v-gbP. „Particulam

τητα φιλοῶς). ἀεὶ γὰρ τὸ ἦ πρὸ φωνήεντος φιλοῦται· οἱ δὲ παρὰ τὴν ἴασιν ἢ τὸ ἰέναι· ἥλιος γὰρ ἔστι. Eadem fere habet Eustathius ad eundem locum p. 1020. et p. 500.: καθὰ πον καὶ Ἀπόλλων ἥϊος ὁ ἰεὶς ὡς τοξικὸς, ἢ ὁ ἰατρικὸς. Athenaeus VIII. p. 363. B. Bacchum ait cognominatum fuisse Ἰήϊον.

Παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν .. et Παιὰν ἀπὸ τοῦ παῖειν] Cf. Hesych. Ὠναξ Παιῶν, ὃ βασιλεῦ, ὁ κακὰ παύων, Ἀπολλων. et Etymol. Gud. Παίανες (sic!), παρὰ τὸ παύσω παύων καὶ κατὰ τροπὴν τοῦ ὤ εἰς ἰ. καὶ οὕτως ὁ Δίδυμος. Contra Aristophanes Pac. 453. ΧΟΡ. Ἡῦν δ' ἀγαθὰ γένοιτ', ἢ Παιῶν, ἢ. ΤΡ. Ἀφελε τὸ παῖειν, ἀλλ' ἢ μόνον λέγε.

17. ἰή ... ἴε] Cf. Suidas s. h. v.: Τοῦτο φιλοῦται, ὅταν μὴ ἦ ἐν ὕμνῳ, ἐκεῖ γὰρ δασύ ἐστιν. Cui adstipulatur schol. ad Aristoph. Ran. 1307. Athenaeus XV, p. 701. D.

Ἔνιοι δὲ παρεγκλίνοντες τε τὴν λέξιν καὶ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς ἀλεξητήριόν τινα παροιμίαν λέγουσιν ἢ παιῶν· καὶ οὐχὶ ἴε παῖ.

ferunt Latonam usam] Idem refert Athenaeus l. c., nisi quod habet ἴε παῖ. Contra Callimachus Hymn. in Apoll. 103. Ἐπηῦτ' ὅς δὲ λαὸς, Ἰὴ ἢ παιῶν, ἴε βέλος, et Claudianus in Praef. in Rufin. 11.: Omnis Io Paeon regio sonat, quos citavit Zeunius. Adde Terentianum Maur. 1587. Delphici feruntur accolae Hortantes acuisse animum bellantis, ... ἢ Παιὰν.

18. confirmasse fertur oraculum Delphicum] Haec res nunc apud veteres scriptores nusquam, quod sciam, legitur, sed tradita esse videtur ab uno ex illis scriptoribus quos commemorat Plutarchus Thes. c. 26.

19. Ἰήϊον [solem] scribit [ita] appellari Apollinem] Ea quae in codd. leguntur ferri non posse apparet: non sufficit autem, ut cum edd.

appellari Apollinem ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι, quod sol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita: 20

Σὺ τε, ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον
λαμπραῖς ἀκτίσ' ἥλιε βάλλων,
πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖσι βέλος
σᾶς ἀπὸ νεύρας, ὦ ἱε Παιάν.

Eundem deum praestantem salubribus causis Οὔλιον appellant, 21 id est sanitatis auctorem, ut ait Homerus:

Οὐλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

Meandrius scribit Milesios Ἀπόλλωνι Οὐλίῳ pro salute sua immolare. Pherecydes refert Thesea, cum in Cretam ad Minotau-

Edd. vicalhgsdpzb.]

ita non sensus magnopere postulat.“ Zenn. — Apollinemque v-g. — ἵεσθαι v-g. — καὶ ἰέναι ics-b. καιεναί B. 20. σύ τε ὦ PSP7NR. cιτεω B. οὐ τε ὦ P6. συντω v. συντῶ ic. σύ τ' ὦ h-b. σύ γε ὦ a. — τονεινοαον N. — ααντραic B. ἄμα ταῖς P6 (g in mg. ἄμα τοῖς). — ακτισινατε N. — ηιιβαλιων R. — ηαιβαλιον B. — νευρα BR. — ωιε παιαν PN. ωεπαιαν BR. ὦ παιάν (om. ἱε) SP7. παιάν (om. ὦ ἱε) Edd. 21. ουλιον P. (ras.) λιον (sup. a add. ε) B. — Οὐλέ] Odys. ὦ, 402. — Meandrius AGs-bP. Meandri B. Meandrus S. Menandrus v-g (h in mg. „Maecandrius ant.“). „Emendo: Leandrius.“ Meurs. Vid. ind. auct. — ἀπόλλωνι S. — Pherecydes om. A. — cum cretam (om. in)

vett. deleamus ita, quod poterat sane nasci e verbis scribit appellari per διττογραφίαν: nam delendum est aut solem aut Apollinem, e quibus potest illud esse interpretatio vocis Ἰήιον non recte lectae, hoc additum per διττογραφίαν propter id quod sequitur, ἀπὸ τοῦ, nisi mavis deletis verbis Ἰήιον solem scribere: Apollodorus ... scribit ita appellari Apollinem, quod a me propositum in Symbol. p. 7. retinere nolui, quia nimis remotum est nomen Ἰήιον.

ἰέναι] Admittendum non esse ἰέναι, quod in plerisque edd. legitur, iam vidit Heynius ad Apollod. p. 390. Cf. supra not. ad § 16.

20. Σὺ τε, ὦ] Hiatus et h. l. et infra in ὦ ἱε exclamazione defenditur. Cf. Buttm. Ausf. Gr. vol. II. p. 391. Matthiae Ausf. Gr. § 42. Versus ego primus distinxī, ad quos restituendos scripsi e coniectura ἀκτίσ' pro ἀκτίσιν, et contra ἐχθροῖσι pro ἐχθροῖς, et e codice P revocavi ὦ ἱε. Imperativus ἱε si omittitur, e dimetro anapaestico fit parcmiacus. In ἀκτίσ' movet me elisio, quam in hoc casu rarissimam esse dicit Buttmannus l. c. § 30. Not. 4. Sed tamen recipere eam ausus sum lectis iis quae habet Matthiae l. c. § 44., quum aliter nescirem versus ordinare. Nam si admisso participio aoristi

scripsissem: ἥλιε λαμπραῖς ἀκτίσι βαλὼν, id minus etiam, opinor, esset probandum. Ceterum τὸν ἀεὶ non est iungendum cum sequenti nomine πόλον, sed est intelligendum χρόνον, ut apud Sophocl. Electr. 1071.: Πρόδοτος δὲ μὴ σαλεύει Ἡλέκτρα τὸν ἀεὶ πατρὸς Δειλαία στενάχουσα.

21. praestantem] Vid. not. ad § 3.

Οὔλιον] Cf. Strabo XIV, 1. p. 166. Tauchn.: Οὔλιον δ' Ἀπόλλωνα καλοῦσι τινα καὶ Μιλήσιοι καὶ Ἀήλιοι, οἷον ὕγιαστικὸν καὶ παιωνικόν· τὸ γὰρ οὐλλεῖν ὕγιαίνειν· ἀφ' οὗ καὶ τὸ οὐλλή καὶ τὸ Οὐλέ τε καὶ μέγα χαῖρε, ἱατικὸς γὰρ ὁ Ἀπόλλων. Eustathius ad Hom. II. α', 36 p. 32.: Ἀήλιοι Οὔλιον τιμῶσιν Ἀπόλλωνα, ἥγουν ὕγιαστικόν. Adde quae leguntur in Steph. Thes. Gr. I. ed. Paris.: „Schol. Hom. II. ε', 515. Cram. An. Paris. vol. III p. 211, 20. Ἀπόλλων Οὔλιος ὁ ποιῶν οὐλλεῖν, ἥγουν ὕγιαίνειν, κατὰ τὸ Οὐλέ τε καὶ μέγα χαῖρε. Conf. Buttmann. Lexil. vol. I. p. 190. Sunt etiam qui Οὔλιον Apollinem dictum velint, quod pestem et ὄλεθρον immittat.“ et Suid.: Οὔλιος ὁ Ἀπόλλων. ἱατρὸς γὰρ ἦν· σημαίνει δὲ καὶ ὀλέθριος. Boettiger. Id. I. p. 50.

Thesea .. novisse .. Ἀπόλλωνι Οὐλίῳ] Plutarch. Thes. 18. tantum

rum duceretur, novisse pro salute atque reditu suo Ἀπόλλωνι
 22 Οὐλίῳ καὶ Ἀρτέμίδι Οὐλίᾳ. Nec mirum, si gemini effectus variis nominibus celebrantur, cum alios quoque deos ex contrario
 [289] in eadem re duplici censi et potestate accipiamus et nomine, ut Neptunum quem alias Ἐνοσίχθονα, id est terram moventem, alias Ἀσφαλίωνα, id est stabilientem, vocant: item Mercurius hominum mentes vel oculos et excitat et sopit, ut ait poeta:

Εἴλετο δὲ ῥάβδον, τῇτ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

23 Unde et Apollinem, id est solem, modo sospitatem modo pestem significantibus cognominibus adoramus, cum tamen pestis quae ab eo noxiis inmittitur aperte hunc deum bonis propugnare
 24 significet. Hinc est quod apud Pachynum Siciliae promuntorium Apollo Libystinus eximia religione celebratur. Nam cum Libyes invasuri Siciliam classem adpulissent ad id promuntorium, Apollo, qui ibi colitur, invocatus ab incolis inmissa hostibus peste et paene cunctis subita morte interceptis Libystinus cognomi-
 25 natus est. Nostris quoque continetur annalibus similis eiusdem dei praesentiae maiestas. Nam cum ludi Romae Apollini celebrarentur ex vaticinio Marcii vatis carmineque Sibyllino, repentino hostis adventu plebs ad arma excitata occurrit hosti, eoque tempore nubes sagittarum in adversos visa ferri et hostem fugavit et victores Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit: hinc

[Mss. ABGPS.

S. — novissime A. — οὐλαίῳ καὶ ἀρτ. οὐλαία S. 22. et neptunum
 B. — terram ... id est om. B. — stabilientem S. — mentes oculos (om. vel) ASv1. mentes et oculos v3-g. — Εἴλετο] Hom. II. ὦ, 343. — εἶατο P. — θετανδροῖν B. — ελκει B. τειλεν P. 23. inmittitur noxiis G. 24. Libystinus .. Apollo om. AP. — lybies G. Libyci Edd.
 25. ludi primo Romae v-gb. „Melius.“ Zeun. — celebrarent v1. — Marcii As-bGS. Martii Bv-g. Marti P. — hosti occurrit v-g. —

dicat: Ἐθηκεν ὑπὲρ αὐτῶν τῷ Ἀπόλλωνι τὴν ἱκετηρίαν.

22. [gemini effectus] Cf. § 16.

Ἐνοσίχθονα] Commode Creuzer. vol. II. p. 260. affert schol. ad Hom. Od. α', 74. Ἐνοσίχθων, ὁ τὴν γῆν κινῶν· ἐνοσις γὰρ ἡ κίνησις.

Ἀσφαλίωνα] Alias vocatur Ἀσφάλιος. Cf. Eustath. ad Hom. II. α', 36. p. 32. Ὡς περὶ γὰρ Ποσειδῶν πῇ μὲν σεισίχθων τὸ φοβερόν, πῇ δὲ ἀσφάλιος τὸ εὐφημον, οὕτω καὶ ἥλιος πῇ μὲν ἀπόλλων, πῇ δὲ ἄλεξινακος. Creuzer. I. c. ait Meletem. I. p. 31. Not. 30. se disse-ruisse de hoc cognomine et confert Heliodor. Aethiop. VI. p. 232. (Cor. p. 207.). Pausan. VII, 21. (ubi legitur Ἀσφαλιαῖος) et III, 11, 8. Strabon. I. p. 57. (p. 155. Tzsch.) et, ubi coniunguntur cognomina Ἀσφάλιος et Γαιήοχος. Plut. Thes. 36., et Schol. ad Aristoph. Acharn. 509. 683. Suid. s. h. v. Apud Ho-

merum Od. δ', 216. Ἀσφαλίῳν famulus est Menelai.

Εἴλετο cet.] Debebat Macrobius addere versum qui sequitur: ὦν ἐθέλει, τοὺς δ' αὐτὲ καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει. Non recte Zeunius citavit Od. ὦ, 2, ubi eadem fere, sed aliis verbis, leguntur. Recte autem adiecit Virg. Aen. IV, 242.: Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit: Dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.

23. [bonis propugnare] „Id est pro bonis pugnare.“ PONT. — „Infra cap. 20. [§ 8.] Ipse creditur Gigantas interemisse, cum caelo propugnaret.“ GRON.

24. [Apollo Libystinus] Hoc uno loco, quod sciam, hoc dei cognomen commemoratur.

25. [Marcii vatis] Cf. § 28. et ind. auct.

intellegitur praelii causa, non pestilentiae, sicut quidam aestimant, ludos institutos. Haec est autem huius aestimationis ratio, quod 26 tunc sol super ipsum nostrae habitationis verticem fulget. Nam Cancer in aestivo tropico est, in quo meante sole radii temperatam nostram non eminus sed superne demissi rectis fulgoribus lustrant: unde aestimatum est a nonnullis ad propitiandum tunc[290] maxime deum caloris Apollinaribus litari. Sed invenio in litte- 27 ris hos ludos victoriae, non valitudinis causa, ut quidam annalium scriptores memorant, institutos. Bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primum sunt instituti, suadente Cornelio Rufo decemviro, qui propterea Sibylla cognominatus est, et postea corrupto nomine primus coepit Sylla vocitari. Fertur autem in 28 carminibus Marcii vatis, cuius duo volumina inlata sunt in senatum, inventum esse ita scriptum: *Hostem, Romani, si ex agro expellere vultis, vomicam quae gentium venit longe, Apollini censeo*

Edd. vicahgspdzb.]

existimant Sv-g. 26. *existimationis* Sv3-g. *extimationis* vl. — *existimatum* Sab. *extimatum* vichg. — *ante in illis* (in mg. a nonnullis) S. — *tunc* om. S. 27. *litteris* om. S. — *victoriae non valitudinis causa* ... *spectare iussus* (§ 29.)] cf. Liv. XXV, 12. §§ 9–14. — *enim* om. P. — *Ruffo* vic. — *corruptione* (om. nomine) S. — *Sylla coepit* Edd. — *sibylla* (sup. *silla*) G. — *vocari* (sup. add. it) S. 28. *Martii* BGS v-g. — *inventumque* S. — *ita* om. A. — *ex agro* om. Liv. l. c. — *vomi-*

26. *huius aestimationis*] Intellige: opinionis eorum qui pestilentiae causa ludos institutos esse putant. *tunc*] i. e. eo tempore quo ludi Apollinares celebrantur. Conf. Calendarium (Real-Encycl. vol. II. p. 68.): *Prid. Non. Iul. Ludi Apollin. Cancer medius occidit, calor.*

super ipsum . . . verticem] Cf. Comm. I, 21, 2 et 4.

in aestivo tropico] Cf. Comm. II, 7, 4. Ibid. I, 6, 57. nunc demum video Macrobius errasse, cum scripserit: *a tropico verno usque ad auctumnale tropicum*, pro: *ab aequinoctio verno usque ad auctumnale aequinoctium*. Cf. ibid. I, 12, 1, ubi Cancer dicitur tropicum signum.

rectis fulgoribus lustrant] mire dictum est pro: *sie fallen in verticaler Richtung auf*. Opponuntur transversi radii § 31.

Apollinaribus litari] i. e. sacra fieri ludis Apollinaribus. Ceterum conf. III, 5, 4.

27. *invenio in litteris*] Vide Festum l. XVIII. p. 326. Muell. et Klausen. I. p. 258 sq. Zeunius adnotavit disputationem hanc de ludis Apollinaribus auctorem hausisse ex Livio XXV, 12. Rectius dixisset Livium illo loco eadem

fere tradere: nam nihil ille de Cornelio Rufo Sibylla, quem § 3. Sullam tantummodo vocat: ne senatus quidem consulta eadem apud illum leguntur: nam primum et tertium contracta sunt in unum secundo loco positum: *Ut decemviri sacra Graeco ritu facerent iisque hostiis: Apollini bove aurato et capris duabus albis auratis, Latonae bove femina aurata*. Reliqua vid. infra et in App. crit.

victoriae, non valitudinis causa] Supra, § 25. iam dixit: *praelii causa, non pestilentiae*.

Sylla] Sic hoc nomen scribitur in omnibus codd. et edd., et huic scripturae suffragatur etymologia. Cf. Schneider. Elementarlehre I. p. 47 sq.; Gellius N. A. I, 12, 16. P. Cornelius, cui primum cognomen Sullae (edd. vett. Syllae) impositum est. Charis. I, 18, 40. p. 85. *Sibyllam Epicadus de cognominibus ait appellatum qui ex Sibyllinis libris primo sacrum fecit, deinde Syllam*.

28. *duo volumina*] Livius l. c. habet tantum: *Ex huius Marcii duobus carminibus*. Alterum h. l. commemoratur. Vid. ind. auctorum.

vomicam quae] Codices secutus

vovendos ludos qui quotannis comiter Apollini fiant. His ludis faciendis praesit is praetor qui ius populo plebique dabit summum: decemviri Graeco ritu hostiis sacra faciant. Hoc si recte facietis, gaudebitis semper fietque res publica melior: nam is divus extin-
 29 guet perduelles vestros qui vestros campos pascunt placide. Ex hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus divinis impensus esset, postea senatus consultum factum: uti decemviri, quo magis instruerentur de ludis Apollini agundis reque divina recte facienda, libros Sibyllinos adirent. In quibus cum eadem reperta nuntiatum esset, censuerunt Patres: Apollini ludos vovendos faciendosque, inque eam rem duodecim milia aeris praetori et duas
 [291] hostias maiores dari, decemvirisque praeceptum: ut Graeco ritu hisce hostiis sacrum facerent, Apollini bove aurato et capris duabus albis auratis, Latonae bove femina aurata. Ludos in circo
 30 populus coronatus spectare iussus. Haec praecipue traditur origo ludorum Apollinarium. Nunc ex aliis quoque huius dei nomini-
 31 bus eundem esse Apollinem et solem probemus. *Λοξίας* cogno-

[Mss. ABGPS.

camque quae Edd. et Liv. l. c. — comiter ABGv1s-zSM123 Liv. l. c. communiter v3-g (a cōiter) bP. „Nec male.“ Meurs. „Melius et rei aptius, h. e. publicis sumtibus.“ Zeun. Vid. not. — Apollini om. s-bP. „Illud Apollini quoque libris Livianis comprobatur.“ Zeun. — hostiis sacrificant B. — Haec si recte faxitis et res vestra Liv. l. c. — divos s-bP. — extinguit c-g. — campos vestros A. 29. agundis ... Apollini om. (add. in mg. sed: cum idem repente nuntiatum esset. censuerunt apollini patres cet.) G. — faciundosque, et quando ludi facti essent duodecim milia aeris praetori ad rem divinam et dandas Liv. l. c. — decemque viris v-g. — praeceptum est Edd. P. — sacrum „Scripto aberat, benissime (sic!). Notum hoc Maronis [Ecl. III, 77.]: Cum faciam vitula. Et mirum quam affectet eius ubique dictionem Macrobius.“ Pont. At in A legitur sacrum. 31. *Loxias* Edd. et Mss. — cognominatus

sum, non editiones Liviumque, quia vomicam habendum esse videtur pro appositione nominis *hostem*.

comiter] Varro L. L. VII, 89. explicat: „*hilare ac lubenter*“, i. e. „*freudig*“. Apud Liviam quidem quae sequuntur: *quum populus dederit ex publico partem, privati uti conferant pro se quisque*, ea suffragantur scripturae communiter. At vide ne haec orta sint ex huius vocis praepostere illatae explicatione.

praetor] i. e. praetor urbanus. Cf. Ernesti Clav. Cic. s. h. v.

Graeco ritu] Cf. III, 6, 17.

29. dari] Concinnius est id quod apud Livium legitur, *dandas*.

bove aurato et capris] Zeunius conferri iubet Virg. Aen. IX, 627., X, 271. et Clarkium ad Odyss. γ, 438. Adde Gossrau ad Virg. Aen. V, 366., qui inter alia confert Plin. N. H. XXXIII, 3. [§ 39. Sill.] Deorum vero honori in sacris nihil aliud

excogitatum est quam ut auratis cornibus hostiae, maiores dumtaxat, immolarentur.

31. *Λοξίας*] Alii hoc Apollinis cognomen interpretantur *παρὰ τὸ λοξῶς μαντεύεσθαι*: sed cum iis auctoribus quos sequitur Macrobius facit Achilles Tat. Isag. in Arat. p. 169. A. Ὁ ζωδιακὸς καὶ λοξίας ὑπὸ τινων καλεῖται, ἐπειδὴ ἥλιος τὰς ὁδοὺς ἐν ἀντῷ πορεύεται λοξός. Ἐν δὲ τῷ ἡλίῳ ὁ Ἀπόλλων, ὃς καλεῖται Λοξίας ὑπὸ τῶν ποιητῶν, εἶναι πιστεύεται. Utramque interpretationem prodidit Cornut. c. 32. p. 197. Os. Λοξῶν δὲ καὶ περισκελῶν ὄντων τῶν χρησμῶν οὗς δίδωσι Λοξίας ἀνόμεσται· ἢ ἀπὸ τῆς λοξότητος τῆς πορείας ἣν ποιεῖται διὰ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, ubi Osannus citat Diodor. I, 98., Laert. in Zenonis vita p. 455., Plutarch. de plac. philos. II, 12. p. 88. a quo laudatur etiam Οἰνοπίδης ὁ Χῖος. Cf. V, 22, 13.

minatur, ut ait Oenopides: ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς κινούμενος, id est quod obliquum circum ab occasu ad orientem pergit: aut, ut Cleanthes scribit: ἐπειδὴ καθ' ἑλίκας κινεῖται· λοξαὶ γὰρ εἰσιν καὶ αὗται, quod flexuosum iter pergit: ἢ ὅτι λοξὰς τὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ' ἡμᾶς βορείους ὄντας νότιος ὦν, vel quod transversos in nos a meridie inmittit radios, cum simus ad ipsum septentrionales. De- 32
lius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτὶ, quod inluminando omnia clara demonstrat. Φοῖβος ap- 33
pellatur, ut ait Cornificius, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, quod vi fertur: plerique autem a specie et nitore Φοῖβον, id est καθαρόν καὶ λαμπρόν, dictum putant. Item Φάνητα appellant ἀπὸ τοῦ φαί- 34
νειν: et Φανερὸν, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol cotidie renovat sese: unde Virgilius: *Mane novum*. Camerenses, qui sacram Soli 35

Edd. vicahgspdz.]

B. — Oenopides BGhs-bP27. Enopides cP5. Aenopides vagP6. Aeno-
piades i. oenipides P. noepides A „B“. Xenopides S. — λοζον B.
λόξονα S. — ἐπ' ἀνατολὰς B a sec. m.; PSP267. επαπτοιας B a p. m.
ἐτ' ἀνατολὰς v1. ἀνατολὰς (om. ἐπ') v3. εἰς ἀνατολὰς i-b. „Forte le-
gendum quod per obliquum.“ g in mg. — pergit ut (om. aut) A. — κατ'
ἑλίκας S. — γὰρ καὶ (om. εἰσιν) S. — fluxuosum S. — inter pergit A.
pergit iter Edd. PS. — λοξὰς τὰς P167. λοζακτας B. λόξας (om. τὰς)
S. — ἵησι c-g. ἵησει v. ἵησειν i. ησιν B. — βορείου ὄντας S. οyc-
οντας B. βορείας οὕσας g in mg. — νότιος Edd. S. 32. cogno-
minatus B. — ἀπὸ τοῦ δηλωσάι ἢ δηλὰ S. — demonstrat (sup. e) A.
33. appellatus BG. — quo die fertur B (G add. a sec. m.). —
Phoebo S. phebon AB. Phoebum Edd. GP. 34. Phaneta Mss. et
Edd. — ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι S. — εφανερὸν BP. et Φανερὸν om. v-a(AG).
et Φαναιὸν h-b. καὶ νέον S. — Mane] Georg. III, 325. 35. Ca-

transversos] i. e. non superne de-
missos rectis fulgoribus lustran-
tes, ut ait § 26.

32. Delius] Hoc cognomen a
Delo insula erat derivandum, quam
rationem ubique respuit Macrobius.
Sed etiam Cornutus l. c. p. 196.
Os.: Ἀήλιον δὲ, inquit, αὐτὸν ὀνό-
μασαν καὶ Φαναῖον ἀπὸ τοῦ δη-
λοῦσθαι δι' αὐτοῦ τὰ ὄντα καὶ
φωτίζεσθαι τὸν κόσμον. Cf. infra §
56. Diodor. V, 77. Thuc. III, 104.
Soph. Ai. 695. Aristoph. Nub.
592 sqq.

33. Φοῖβον, id est καθαρόν καὶ
λαμπρόν] Cf. Cornut. l. c. p. 195.
Φοῖβος μὲν λέγεται διὰ τὸ καθα-
ρὸς εἶναι καὶ λαμπρός. Vid. not.
ad Χρυσόκομας, § 47.

34. Φάνητα] Cf. c. 18. § 12 sq.
Alii Phaneta dixerunt Herculem.
Vid. Creuzer. II, pp. 224, 226, 246.

Φανερὸν] Hanc scripturam e meis
codicibus recepi, interpretationi
quae sequitur aptissimam, quam-
quam Cornutus l. c. ad § 32. suf-
fragatur ei qua Macrobius dona-
vit Camerarius, Φαναῖον: quod no-

men a portus et promontorii in
Chio insula nomine derivat Osan-
nus l. c. p. 373 sq. Adde Strab.
XIV, 1. p. 182. Tauchn. Φάναι
λιμὴν βαθὺς καὶ νεῶς Ἀπόλλω-
νος.

35. Camerenses] „Lego Cami-
renses, ut paulo post [§ 45.]. Cami-
rus una de tribus urbibus Rhodi,
quae soli sacra insula. Apud
Theocritum quoque in epigramma-
tis [20.], ubi est Πείσανδρος ξυνέ-
γραψεν ὧ' ἔκ Καμείρου. Emendant
viri magni Καμείρου, ego Καμείρου.
Neque in eo solum, sed et in Stra-
bone: Κάμιρος enim urbis nomen,
Κάμιρος autem conditoris. Pin-
darus Olymp. Od. VII. [v. 135.
Heyn.]. Eustathius ad Dionysium:
Καὶ Κάμιρος διὰ τοῦ τ γραφο-
μένη πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ κυρίου.
Ὁ γὰρ Κάμιρος τὸ κύριον γρά-
φεται διὰ τοῦ διφθόγγου.“ MEURS.
— Legitur sane Καμειρὺς, apud
Stephanum Byzant. Κάμιρος, πό-
λις ἐν Ῥόδῳ, ... ὁ πολίτης Καμι-
ρεὺς. Contra apud Strabon. XIV,
2. p. 198. Tauchn. et Diodor. V,

incolunt insulam, *Ἀειγενέτη* Apollini immolant, τῷ τὸν ἥλιον αἰεὶ γίνεσθαι καὶ αἰεὶ γεννᾶν, id est quod semper exoriens gignitur, quodque ipse generat universa inseminando fovendo producendo
 36 alendo augendoque. Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit
 [292] ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quod, veluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorem eripit radiis. Prisci Graecorum primam lucem, quae praecedit solis exortus, *λύκην* appellaverunt
 ἀπὸ τοῦ λευκοῦ. Id temporis hodieque *λυκόφως* cognominant.
 38 De quo tempore ita poeta scribit:

[Edd. ABGPS.

marienses S. *Camienses* a. — *ΑΕΙΓΕΝΕΤΗ* PS *ΑΕΙΓΕΝΕΤΙ* BG. *Ἀειγενέτην* v1. *αἰεὶ γενετῇ* v3i. *Ἀειγενητῇ* ca. *Ἀειγεννητῇ* h-p. *Ἀειγεννητῇ* d. *Ἀειγεννητῇ* zb. — τῷ τὸν ἥλιον αἰεὶ γίνεσθαι καὶ αἰεὶ γεννᾶν P. „Sic legendum.“ Pont. „At quare ita? Non indigemus voce ἥλιον, quia de eo solo agitur. Ms. et Edd. (v-gb; i αὐτὸν; g τῶν) constanter, τῷ τὸν αὐτὸν αἰεὶ γίνεσθαι καὶ αἰεὶ γεννᾶν, nisi quod Camerar. (h) ante γίνεσθαι (immo ante αἰεὶ γίνεσθαι) etiam καὶ habet et alia (?) secundum καὶ omittat. Sed illud omnino approbandum.“ Gron. τῷ τὸν αἰεὶ γίνεσθαι καὶ ἥλιον αἰεὶ γεννᾶν s-z. „Ed. vet. τῷ τὸν αὐτὸν καὶ αἰεὶ γίνεσθαι γεννᾶν. Utraque lectio vitio hant dubie laborat. De posteriori quidem res est in promptu: in priori vero illud ἥλιον est ineptum. Igitur illius loco restitue ὅλον, quia in interpretatione est *universa*. Deinde cum τὸν hic non recte pronominis locum tueri possit, lege: τῷ τὸν αὐτὸν καὶ αἰεὶ γίνεσθαι καὶ ὅλον αἰεὶ γεννᾶν. Itaque ex utraque lectione paucis mutatis sensum effici arbitramur, qui sequentibus satis conveniat.“ Zenn. (γενέσθαι S. ΓΕΝΕΣΤΑΙ B.) — ipse om. P. 36. ἀπὸ τοῦ λευκαίνειν ἢ λευκαίνεσθαι S. ἀπὸ τοῦ λαυκένεσθαι vi. ἀπὸ τοῦ λυκαίνεσθαι ca. — quia veluti s-bP. — ita quoque ipse S. 37. solus P. — exortis. appellaverunt *ΛΥΚΗΝ* A. — *λυκην* h in mg. — *απο τοῦ λε*. BG. ἀπὸ τοῦ λύκου Sv-a. — id est, temporis. Edd. P. id est, luce temporis g in mg.

55. legitur *Καμειρεῖς*, et urbs etiam ab Homero II. β', 656. vocatur *Κάμειρος*.

Ἀειγενέτη] Aliter ac Macrobius hoc nomen explicat Eustath. ad Iliad. β', 400. p. 245. *Ἀειγενέται* δὲ ἡ ὦν τὸ γένος αἰεὶ διαρκεῖ, ἢ, ὥς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν, αἰὲν ἑόντες. λέγεται γὰρ παρὰ τῶν παλαιῶν ὅτι οἱ Ἴωνες τὸ εἶναι γενέσθαι φασὶν. ὅθεν αἰεγενέτης ὁ αἰεὶ ὦν. Quae cum nostro loco confert Lobeck. p. 482.

36. *Apollinis Lycii*] „Nonnulla veterum loca huc pertinentia collegit Clarkius ad Iliad. δ', 101. et η', 433., ubi reperiuntur iidem versus qui paulo post commemorantur ab auctore.“ ZEUN. — Etiam hoc loco Macrobius nullam rationem habuit Lyciae terrae, ad quam hoc cognomen (*Λύκιος*) retulerunt Pindarus Pyth. I, 39. (74. Heyn), Euripides Rhes. v. 224., Diodorus V, 56 et 77. Eustathius ad Hom. Iliad. p. 354, 16. Crénzer. vol. II. pp. 533, 537, 540, 594., qui tamen Ly-

ciam terram lucis vocat et pp. 533 et 554. dicit in Aegyptiorum religionibus lupum cohaerere cum luce. Ad lupum hoc cognomen retulerunt Cornutus l. c. et Pausan. II, 9, 7 et 19, 3. (qui tamen I, 19, 4. novam eius habet etymologiam ἀπὸ Λύκου τοῦ Πανδίωνος), Porphyr. de abstin. III, 17. p. 352. Schol. ad Aristoph. Av. 368. De luce in hoc cognomine explicando paucissimi veterum videntur cogitasse. Praeter locos quos supra commemoravi *Λύκειος* vel *Λύκειος ἀναξ* vocatur Apollo apud Aeschylum Sept. 146, 1257, Suppl. 685., apud Sophoclem El. 647., 1375. Oed. Tyr. 203 et 910., in Anth. Pal. VII, 10, 5. ap. Stephan. Byz. s. v. *Λύκαια*.

λευκαίνεσθαι] Cf. Eurip. Iph. Aul. 156. *Λευκαίνει* τόδε φῶς ἥδη λάμπουσ' ἡ ὥς.

37. id temporis] „Ut id noctis cap. 21. [§ 13.] lib. I. in Somn. Minutius Felix [2, 4.] Nam id tem-

Ἦμος δ' οὐτ' ἄρ' πω ἡὼς, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ.

Idem Homerus:

Εὐχέο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενεῖ κλυτοτόξῳ,
quod significat τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est qui generat exortu suo lucem: radiorum enim splendor propinquantem solem longe lateque praecedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. Neque minus Romani, ut pleraque alia ex 39 Graeco, ita et lucem videntur a λύκη figurasse. Annum quoque vetustissimi Graecorum λυκάβαντα appellabant, τὸν ἀπὸ τοῦ λύ-

Edd. vicahgspdz.]

Verba ἀπὸ τοῦ λευκοῦ, id est temporis, quomodo ferri possunt? Videat igitur lector interim an acquiescendum sit cuidam de hoc loco coniecturae eum ita emendenti, λύκην appellaverunt ἀπὸ τοῦ λευκοῦ, id est, a luce temporis. Mihi certe Gellium (sic!) τὸ λευκὸν interpretaturum fuisse lucem parum sit veri simile. Stephan. in praef. „Imo verius id est candoris.“ Pont. „Certe verius τοῦ λευκοῦ redditur candoris quam temporis: sed non verius est candoris quam temporis hoc loco scripsisse Macrobius. Frustra quoque alii id est luce temporis aut λύκον, id est temporis. Tantum erroris dedit una vox male inculcata. Non enim interpretatus est τὸ λευκὸν Macrobius, sed scripsit: ἀπὸ τοῦ λευκοῦ. id temporis hodie λυκόφως cognominant. Hoc acceptum referas licet ingenio illustris Grotii ad Aratea.“ Gron. Vid. not. 38. ita poeta Edd. PS. — Ἦμος] II. η', 433. — ἔστι δ' v1. ἔστι δὲ v3i. ἔτι (om. δὲ) p-bB. — Εὐχέο] II. δ', 101. — ΛΥΚΗΓΕΝΕ B. λυκηγένη S. λυκηγενέτη vi. λυκειγενεῖ ca. — φῶγ εὐνῶνι τῷ γεννῶντι S — τὴν ΛΥΚΗ BP. — dies qui v1. 39. ita lucem (om. et) c-b. — a lyce Mss. et Edd. — appellant Edd. BPS. — τὸν ὑπο P. — id est sole om. S. idem sole A.

poris .. in temperiem semet autumnitas dirigebat, Arnobius lib. V. [25.] Qui illud temporis has partes incolebant terrigenae.“ Gron. — Sed duo ultima exempla huc non quadrant, quia in iis, ut apud Ciceronem p. Mil. 20, § 54. al., id et illud temporis adverbii, non ut h. l. nominis substantivi, locum tenet.

hodieque] Inde a Quintiliani aetate haud raro idem valet quod hodie quoque, id quod non perspexisse videntur ii qui distinxerunt ante hanc vocem.

λυκόφως] Cf. Eustath. ad Hom. II. η', 433. p. 689.: Ὅτι ἀμφιλύκη νύξ τὸ παρ' ἡμῖν ιδιωτικώτερον λεγόμενον λυκόφως, ὅπερ οὔτε ἡμέρα ἤδη ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ νύξ ἔστιν ἀπλῶς. ... λέγεις δὲ καὶ αὕτη γνωστὴ τοῖς παλαιοῖς, οἳ καὶ ἔγραψαν, ὅτι λυκόφως ὁ πρὸ τῆς ἀνατολῆς χρόνος.

38. Λυκηγενεῖ] Hoc cognomen Eustathius ad h. v. p. 448. interpretatur: οἰοῦναι Λυκηγενῆς, ὡς ἐν Λυκίᾳ γεγινῶς ... καὶ ἄλλως δὲ λυκηγενῆς λέγεται, ὅτι λύκος, φασίν, ἐπεφάνη τῇ Αἰτοῖ ἐν τῷ τοκετῷ, et Hesychius: τῷ ἀπὸ Λυ-

κίας ὄντι ἢ γενομένῳ. G. Hermannus Opusc. VII. p. 289. de hoc loco disputavit haecce: „Macrobius λυκηγενῆ interpretatur τὸν γεννῶντα τὴν λύκην, inepte quidem, quia, si λύκη lux est, nomen illud potius ex luce natum significet necesse est. Sed falsam esse istam interpretationem mihi quidem non dubium videtur, siquidem λυκαυγὲς et λυκόφως et ἀμφιλύκη νύξ diluculum cogitari postulant. ... Est ergo λυκηγενῆς is dici putandus, qui nascitur pallescentibus nocturnis tenebris.“ Vid. not. ad § 39.

τὴν λύκην] Vox aliunde non nota, quae repetitur infra §§ 39 et 41.

39. λυκάβαντα] „Aelianus [Hist. an. X, 26.] Λέγουσι δὲ φίλον ἡλίῳ εἶναι αὐτὸν [τὸν λύκον], καὶ διὰ ταῦτα εἰς τιμὴν τὴν τοῦ ζώου κεκλησθαι καὶ τὸν ἐναντὶν λυκάβαντα εἶσιν οἱ λέγουσι, χαίρειν δὲ αὐτῷ καὶ τὸν Ἀπόλλωνα λόγος. Glossarium λυκοφῶς crepusculum, diluculum. Proverbium Gallicum inter lupum et canem ad hunc glossarii locum pertinet. Proprie enim λυκόφως lupi lux.“ Pont. — Hanc vocem alii aliter interpretati

40 *κον*, id est sole, *βαινόμενον καὶ μετρούμενον*. *Λύκον* autem solem vocari etiam Lycopolitana Thebaidos civitas testimonio est: quae pari religione Apollinem itemque lupum, hoc est *λύκον*, colit, in utroque solem venerans, quod hoc animal rapit et consumit omnia in modum solis ac plurimum oculorum acie cernens te-
 41 nebras noctis evincit. Ipsos quoque *λύκους* a *λύκη*, id est a prima luce, appellatos quidam putant, quia hae ferae maxime id tempus aptum rapiendo pecori observant, quod antelucanum post
 42 nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Apollinem *Πατρῶον* cognominaverunt, non propria gentis unius aut civitatis re-
 [293]ligione, sed ut auctorem prognerandarum omnium rerum, quod sol humoribus exiccatis ad prognerandum omnibus prae-
 43 buit causam, ut ait Orpheus:

Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλὴν·

unde nos quoque Ianum patrem vocamus, solem sub hac appellatione venerantes. *Νόμιον Ἀπόλλωνα* cognominaverunt, non ex

[Mss. ABGPS.

itemque lupum (add. id est sole ... Apollinem) G. 40. id est S. — animas S. — aciem cernens B. cernens aciem (del. m) G. 41. a lyce BGSvi. a lice AP. ἀπὸ τῆς λύκης c-b. a luce prima v-g. 42. et Apollinem v-g. — huius (corr. in unius) B. — ac civitatis Av-g. — ad prognerandarum omnibus B (G punctis positis sub ar). prognerandarum omnibus Svi. prognerandis omnibus v3-g. — Πατρὸς] Orph. fragm. ed. Herm. p. 463. Lobeck. Aglaoph. p. 478. 43. Gr. cognominave-

sunt. Suidas: *Λυκάβας*, ἐνιαυτός, ἀπὸ τοῦ ταχέως βαίνειν ἢ λυγαίως βαίνειν, ὃ ἐστὶ σκοτεινῶς καὶ ἀδηλως· ἢ ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν λύκων, οἱ τοὺς ποταμούς περῶσιν ἀλλήλων κατέχοντες τὰς οὐρὰς χειμῶνος ὥρα· *λυκάβας* οὖν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος περὶ τὰ ζῶα. ἐπόμενα γὰρ ἀλλήλοις τάξει δίδει τὸν ποταμόν. Utramque interpretationem habet Eustath. ad Odyss. ξ', 161. p. 538. 41 sq.: priorem Hesychius s. h. v., Didymus ad Hom. I. c., schol. ad Apoll. Rhod. Arg. II, 1123.: posteriorem praeter Aelianum Artemidorus Onir. II, 12. c. not. Reiffii II, p. 335 sq. Vid. Crenzer. II. p. 533 sq. Zeunius citat adnotationes ad Odyss. I. c. in ed. Ernest.

τὸν ἀπὸ λύκον .. *βαινόμενον*] Haec non suffragantur iis qui pro Graeco habent Macrobiū (vid. prolegg. p. vi.), nisi forte ἀπὸ mutandum est in ὑπό, ut scripsit Hermannus I. c.

40. Lycopolitana Thebaidos civitas] Cf. Crenzer. II. p. 554. et Diodor. I, 88. fin. "Ἐνιοὶ δὲ λέγουσι τῶν Αἰθιοπῶν στρατευσάντων ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἀθροισθείσας παμπληθεῖς ἀγέλας λύκων ἐκδιώξαι τοὺς ἐπελθόντας ἐκ τῆς χώρας, ὑπὲρ πόλιν

τὴν ὀνομαζομένην Ἐλεφαντίνην· διὸ καὶ τὸν τε νομόν ἐκείνον Λυκοπολίτην ὀνομασθῆναι, καὶ τὰ ζῶα τὰ προειρημένα τυχεῖν τῆς τιμῆς.

42. Apollinem Πατρῶον cognominaverunt cet.] Athenienses certe propria gentis et civitatis religione eum sic cognominaverunt. Cf. Demosth. de cor. § 141. p. 274. Ἀπόλλων τὸν Πύθιον, ὃς πατρῶος ἐστὶ τῇ πόλει, Plat. Euthyd. p. 302. Ἀπόλλων πατρῶος (τοῖς Ἀθηναίοις ἐστὶ) διὰ τὴν τοῦ Ἰωνος γένεσιν. Pausan. I, 3, 3. Apoll. Rhod. I, 410. Harpocr. s. v. Ἀπόλλων, schol. ad Arist. Av. v. 1526. et Nub. 1472. Creuz. II. p. 556 sqq.

Ianum patrem vocamus cet.] Cf. c. 9. §§ 9 et 15.

43. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominaverunt cet.] Cf. Cornutum I. c., Diodor. IV, 81., Schol. Ven. ad Hom. II. β', 766.: Νόμιος ὁ θεὸς ἐξ ἐκείνου ἀφ' οὗ ἐδήτευσεν τῷ Ἀδμήτῳ κ. τ. λ. Serv. ad Virg. Georg. III, 2: Apollo spoliatus divinitate ob occisos Cyclopas Admeti regis pavissee armenta dicitur. Unde eum nunc invocatur qui Nomius vocatur vel ἀπὸ τῆς νομῆς, i. e. a pascuis, vel ἀπὸ τῶν νόμων, i. e. a lege chordarum. Pind. Pyth. IX, 67.

officio pastorali et fabula per quam fingitur Admeti regis pecora pavisse, sed quia sol pascit omnia quae terra progenerat. Unde 44 non unius generis sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicente:

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἑλικας βοῦς βουκολέεσκες.

Atque idem apud eundem poetam equarum pastor significatur, ut ait:

Τὰς ἐν Φηρίῃ θρέψ' ἄργυρότοξος Ἀπόλλων,
ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρῃος φορεούσας.

Praeterea aedes, ut ovium pastoris, sunt apud Camirenses Ἐπι- 45
μηλίου, apud Naxios Ποιμνίου: itemque deus Ἀρνοκόμης colitur, et apud Lesbios Ναπαῖος: et multa sunt cognomina per diversas civitates ad dei pastoris officium tendentia. Quapropter universi pecoris antistes et vere pastor agnoscitur. Apollo Ἐλελεὺς ap- 46
pellatur ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quod aeterno circa terram meatu veluti volvi videtur, ut ait Euripides:

Edd. vicahgspdz.]

runt A. — ut fabula v-g. 44. Φοῖβε] II. φ', 448. — εἰλιποδας B. εἰλίποδας c. εἰλίποδα S. εἰλικόποδας v1. εἰλικόποδας v3i. εἰλιποδας P. — Τὰς] II. β', 766. — Φηρίῃ V4 „Med.“ φηριῇ S. φηριεῖ B. φηριφί P. φηριφίη „Thuan.“ φηριῇ M123. φηριν v1. φηριν v3. φηριῇ i. Πιερίῃ c-b. Πηριῇ Hom. ed. Wolf. I. c. 45. ut omnium pastorum v-g. — ἐπιμηλίου B. εἰ πμηλίου A. ἐπιμηλίου v3i. ἐπὶ μηλίου s-z. „Scribo ἐπιμηλίου.“ Meurs. — ποιμνίου S. — ἀρτοκόμης P. κομης BG. 46. εἰλελεῖς A. ἑλιξ vel ἐλικοειδής (in mg. ἐλελεὺς) S. — appellatus BGV. — Euripides] Phoen. v. 3., ubi metro flagitante legitur εἰλίσσων. —

(115. Heyn.), Apoll. Rh. II, 506.: Ἀργεῖα καὶ Νόμιον. Ad hunc Apollon. loc. schol. adnotavit: ὅτι τὴν κατὰ τοὺς ἄγρους θεραπείαν τοῖς νομεῦσιν εἰσηγήσατο. Contra Cic. N. D. III, 23. 57. Quartus in Arcadia, quem Arcades Νόμιον appellant, quod ab eo se leges ferunt accepisse, et Clem. Alex. Protr. p. 8. Τέταρτον οὖν Ἀρκάδα τὸν Σιλητοῦ. Νόμιος οὗτος κέκληται παρ' Ἀρκάσιν. Crenzer. IV. p. 51. etiam Apollinem Νόμιον Arcadum legislatorem dicit fuisse, sed II, p. 686. pastorem gregis stellarum eum vocat.

fabula cet.] Cf. Eurip. Alc. I sqq.

44. βοῦς βουκολέεσκες] Sic Eurip. I. c. ἐβουφόρβον ξένω.

ἐν Φηρίῃ] Haec videtur esse vera scriptura. Nam in hac terra erant equi Admeti Φηρητιάδαι (Iliad. β', 763). et fortasse in ea habitaverant Φῆρες (ib. 743. et α', 268). Urbis nomen β', 711. est Φεραί, sed fortasse versus causa. Certe urbs prope Pylum sita vocatur Φηραί. II. ε', 543., ι', 151, 293, Od. γ', 488., ο', 185. Cf. F. A. Wolfii prolegg. p. xxviii., Symbol. p. 14.

45. apud Camirenses] Vid. not. ad § 35.

Ἐπιμηλίου] Alias, quod sciam, non invenitur hoc Apollinis cognomen, quod tribuitur Mercurio apud Pausaniam IX, 34, 2. Sed Pindarus Pyth. IX, v. 114. Heyn. Apollinem vocat ὀπάονα μάλων.

Ποιμνίου .. Ἀρνοκόμης] Crenzer. II. p. 584. haec cognomina inter alia similia commemorat, ex hoc loco, opinor, sumpta: nam alias ea invenimus.

apud Lesbios Ναπαῖος] Conf. schol. ad Arist. Nub. 145. Ἐν Λέσβῳ δὲ Γονναπαίου Ἀπόλλωνος ὁ δοθεὶς Πέλοπι (χρησμός), ubi videtur legendum esse τοῦ Ναπαίου. Vid. Lobeck. p. 257. et Pindar. Pyth. VI, 9. ἐν πολυχρύσῳ Ἀπολλωνία .. νάπα, cum scholio: τῇ Πυθοί, .. ἐκεῖ γὰρ ἡ Ἀπολλωνία νάπη, περὶ ἧς ἐν Παιῶσιν εἴρηται, κ. τ. λ.

46. Ἐλελεὺς] Hoc cognomen videtur esse referendum ad exclamationem ἐλελεῦ. Cf. Hesychius: Ἐλελεῦ ἐπαρώνημα πολεμικόν, οἱ δὲ προαναφώνησις παιανισμοῦ. Alias cognomen est Bacchi,

Ἥλιε θεοαῖς ἵπποισιν ἐλίσσων φλόγα,
ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ, ut ait Empedocles:
Οὔνεκ' ἀναλισθεῖς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεῦει.

Platon: ἀπὸ τοῦ συναλίζειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους,
[294] ὅταν ἀνατεῖλῃ, quod exorients homines conducit in coetum.
47 Apollo Χρυσοκόμας cognominatur a fulgore radiorum, quas vo-
cant comas aureas solis: unde et Ἀκροσικόμης, quod numquam
radii possunt a fonte lucis avelli: item Ἀργυρότοξος, quod ena-

[Mss. ABGPS.

ΘΟΛΙΣΠΟΙΣΙΝ M123. ΘΟΛΙΣΠΟΥΣΙΝ B. θεαῖς τε ποῦσιν S. ΘΟΛΙΣ
ΠΟΥΣΙΝ P2. θοιαῖσιν ἵπποισιν a. θ. i. (om. seqq. usque ad ἀνατεῖλῃ)
V. — ἐλίσσων σθένος πολλοῦ πυρὸς (om. φλόγα ἢ ὅτι συναλισθέντος)
v-c (c in mg. φλόγα πολλόν). — vel ut v3-g. — ΟΥΝΕΚΑΝΑΛΙΣΘΕΙΣ
BPR. οὔνεκ' ἀναλυθεῖς S. οὔνεκα ἐλισθεῖς v-a. — ἀμφιπολεῦεις hg.
ἀμφιβολεῖ B. — Platon] Cf. Crat. p. 409. Steph. ΠΛΑΤΩΝ M12P7.
ΠΛΑΤΩΝ B. ΠΛΑΤΩΝ P. πλάταν S. ὑπαλλάττων via. ὑπαλλάττων
c. ὑπὸ τ' ἄλλων h-b. — συναλίζειν scripsi e conl. CΥΝΑΛΑΣΚΕΙΝ BP
(M1 a sec. m.). συναλλάσκειν SM2P7. CΥΝΑΛΑΣΣΕΙΝ M1 a p. m. συ-
νηλεύσκειν vi. συνελεύσεσθαι c. συνελεύθειν c in mg.; a. συνα-
λίσκειν h-b. — CΥΝΑΤΡΟΙΖΕΙΝ Bea. — ΑΝΑΤΕΛΗ P. ἀνέτειλε v-a.
ἀνάτειλε P6. ἀναστεῖλῃ P7. 47. chrysocomas BGPSH-pl. chirsoco-
mas A. chrysocomos v-g. chrysocomes p2-b. — cognominatus B. — quos
Sv3-g. — vocat v-a. — unde et alii S. — ΑΚΕΡΣΙΚΟΜΗΣ GP (S vel ἀκε-
ρικόμης). ΑΚΕΡΣΙΚΟΜΕΣ B. ἀκροσικόμης vich-b. ἀκροσικόμης a (chg in
mg). Vid. not. — possint S. — a fronte v-pl. „Nihil certius, quam re-
scribendum a fonte lucis, et ita nunc reponi curavimus.“ Pont. „Luci
frons tribui non potest; et vid. infra [§ 64].“ Zeun. — argyrotoros A.

ut apud Ovid. Metam. IV, 15. Cf.
Boettiger. Id. z. Kunstmyth. I,
p. 48.

ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν]
Cf. Plato Cratyl. p. 409. Steph.
Τῷ περὶ τὴν γῆν αἰεὶ εἰλεῖν ἰών.
ἀπὸ τοῦ συναλίζειν] Quod in co-
dicibus legitur, συναλλάσκειν, nihili
est: συναλίσκειν, quod inde fecit
Camerarius, non magis huc qua-
drat quam συναλλάσσειν, propterea
hoc recepi quod proxime accedit
ad verba Platonis l. c. Ἄλλιος οὖν
εἶη μὲν ἂν κατὰ τὸ ἀλίζειν εἰς
ταῦτό τοὺς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ ἀνα-
τεῖλῃ. Fortasse corruptelae natae
sunt e falsa scriptura ΣΥΝΑΛΛΙ-
ΖΕΙΝ. Conf. Symbol. p. 10.

47. Χρυσοκόμας] Cf. Cornut. l.
c. p. 195. Χρυσοκόμαν καὶ ἀκρο-
σικόμαν προσαγορεύοντες, ἐπειδὴ
χρυσώπός ἐστι καὶ ἕξω πένθος καθ-
έστως διὰ τὴν ἀγνότητα. Martian.
lib. I, § 12. Hincque esse quod illic
Phoebus et hic vocetur Aurico-
mus. Nam Solis augustum caput
radiis perfusum circumactumque flam-
mantibus velut auratam caesariem
rutili verticis imitatur. Koppius con-
fert Valerium Flacc. IV, 92, et
Virgil. Aen. XII, 163.

Ἀκροσικόμης] Ἀκροσικόμης, alias
ἀκροσικόμης. — Utrumque rectum.
Homerus εἰς Ἀπόλλωνα [v. 134]
Φοῖβος ἀκροσικόμης. — Pont. —
Cf. II. v', 39. et verum qui legitur
apud Lucian. Alex. 36. et Martian.
lib. I. § 19. Suidas: Ἀκροσικό-
μης ὁ καὶ ἀκροσικόμης, ὁ τὴν
κόμην μὴ κειρόμενος. Tertiam for-
mam ἀκροσικόμης apud Nonnum
scribi solere adnotavit Iacobs. ad
Philostr. p. 510. Vid. Fix ad H.
Steph. Th. Gr. l. s. v. ἀκροσικόμης.
— Aliam praeter illam interpreta-
tionem habet Hesychius: ὁ ἀκρο-
πος τὰς κόμας, ἕξ οὗ δηλοῦται τὸ
ἀπενθές· διὸ καὶ Φοῖβος λέγεται ὁ
Ἀπόλλων, καθαρὸς ὢν παντὸς πά-
θους. Cf. Cornut. l. c.

Ἀργυρότοξος] Sic in Iliade pas-
sim cognominatur Apollo inde ab
ἀ, 37., ad quem locum adnotavit
Eustath. p. 32.: Ἀργυρότοξες,
τοντέστι λαμπρότοξες. Οὐ γὰρ
ἔστι πλάσαι τόξον ὅλον ἀργύρεον. εἰ
δὲ καὶ ἀνακείται, ὥσπερ τῷ ἡλίῳ
ὁ χρυσὸς, οὕτω τῇ σελήνῃ ὁ ἀργυ-
ρος, ὅμως οἰκιοῦται ὁ Ἀπόλλων
ἡλῖος καὶ τὸ τῆς σελήνης, ἐπεὶ καὶ
ἕξ αὐτοῦ ἐκείνη ἔχει τὸ φῶς· δηλον
ὅ· ὅτι καὶ χρυσότοξος ὁ αὐτός.

scens per summum orbis ambitum velut arcus quidam figuratur alba et argentea specie, ex quo arcu radii in modum emicant sagittarum. Σμινθεὺς cognominatur, ὅτι ξέων θεῖ, quia fervens 48 currit: Καρνεῖος, ἐπεὶ καιόμενος ὁράται νέος: vel quod, cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candens semper novus constat: item Ἀπόλλων Κιλλαῖος, ὅτι τὰς κινήσεις λαιὰς

Edd. vicahgspdzb.]

argyrotorus Edd. BGPS. 48. σμινθεὺς S. σμινθεῖς BG. Gr. A. Smyntheus Edd. P. — Κάρνιος chg in mg. — ἐπὶ S. ὅτι Edd. — κιν-
μενος B. — unde (sup. vel) quod G. — consummantur A. — idem (sup.
t) S. — Κιλλαῖος „Thuan.“ σκιλλιος BM12 „Med.“ σκιλλιος P.
σκιαλαῖος S. σκιλλαῖς M3. σκιάλλιος Edd. Ciallius ch in mg. — κιν-
ήσεις M3. κινήσει v. κινήσεις i. „Non video quid hic faciant istae κιν-
ήσεις. Forte fuit ὅτι τὰς σκιάς ἄλλοιᾶς ποιεῖ. Nempe quia ipse ab au-
stro nobis currit, facit ut umbrae in aliam et diversam partem, hoc est
septentrionem, iaciantur.“ Gron. coll. Comm. II, 7, 13. — λαιὰς BPSM12.

Schol. Ven.: Διὰ τὴν χρεῖαν τῶν βελῶν τοῦτο φησιν. εἶκοι δὲ μηδὲν διαφέρεισθαι περὶ τὸν ἄργυρον καὶ τὸν χρυσόν.

in modum . . sagittarum] Cf. Mar-
tian. lib. I. § 13. Hinc quoque Sa-
gittarius, . . quod possit radio-
rum iaculis icta penetrare. Cor-
nut. I. c. p. 191 sq. Ἀπόλλων ὁ
ἥλιός ἐστιν. Ἀρτεμις δὲ ἡ σελήνη.
διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τοξότας αὐτοὺς
ἀμφοτέρους παρήγαγον, τὴν ὥσανει
ἄφρσειν πόρρω τῶν ἀντίων αἰ-
νιττόμενοι.

48. Σμινθεὺς] Putaveris Macro-
bium scripsisse Σμινθεὺς, ut scri-
bitur Σμύρνα et similia, quum hoc
nomen interpretetur: ὅτι ξέων θεῖ.
Sed cf. Hom. Iliad. α', 39.; ad quem
locum adnotavit Eustathius p. 26.:
Ὅτι Σμινθεὺς Ἀπόλλωνος ἐπίθε-
τον. καὶ οἱ μὲν φασιν ἀπὸ Σμίν-
θης πόλεως περὶ Τροίαν, . . . οἱ δὲ
ἀπὸ τῶν σμίνθων, ὃ δηλοῖ τοὺς
μύας, αὐτὸν οὕτω καλεῖσθαι φασί,
δοκεῖ γὰρ ποτε ἀναιρέτης γενέσθαι
σμίνθων βλαπτόντων τοὺς ἐκεῖ. Si-
milialia habet schol. Ven. et Strabo
XIII, I. p. 131. Tauchn. Vid. Klausen.
I. p. 69 sqq., Hildebrand. ad
Arnob. III, 33.

Καρνεῖος] Cf. Hesychius: Ἐπίθε-
τον Ἀπόλλωνος, ἕως ἀπὸ Κάρνου
τοῦ Διὸς καὶ Εὐρώπης, et schol.
ad Theocrit. V, 83. Κάρνεα δὲ
ἐορτὴ Ἀπόλλωνος Καρνεῖον, ἀπὸ
τινος Κάρνου. οὗτος δὲ ὁ Κάρνος
μάντις ὦν εἶπτο τοῖς Ἡρακλείδαις,
ἄσκημα τούτοις μαντευόμενος ὄντινα
ἐκτραπείε εἰς τῶν Ἡρακλείδων, Ἰπ-
πότινος τοῦνομα, λόγῃ βαλὼν ἀπέ-
κτεινε· δι' ὃν λοιμὸς ἐγένετο ἐν τῇ

Πελοποννήσῳ· καὶ ἀπελθόντες ἔλα-
βον χρησμὸν ἐξ Ἀπόλλωνος, Κάρ-
νειον τιμῆσαι Ἀπόλλωνα, καὶ
τοῦτο ποιήσαντες ἐπαύσαντο τοῦ λοι-
μοῦ κ. τ. λ. Pausan. III, 13, 3. ea-
dem fere habet, et adiecit: Λέγεται
δὲ καὶ ἄλλος ἐπ' αὐτῷ λόγος· ἐν τῇ
Ἰδῇ τῇ Τρωϊκῇ κρανείας ἐν Ἀπόλ-
λωνος ἄλσει πεφνυῖας τοὺς Ἑλλη-
νας ἐκτεμεῖν ἐς τοῦ ἵππου τοῦ δου-
ρίου τὴν ποίησιν· μαθόντες δὲ ὁρ-
γὴν σφίσι ἐχρην τὸν θεὸν, θυσίας
ἱλάσκονται καὶ Ἀπόλλωνα ὀνομά-
ζουσι Κάρνειον, ὑπὲρ τῶν κρα-
νειῶν, μεταθέντες τὸ ὄνομα κατὰ δὴ τι
ἀρχαῖον, quae apud Theocritum I.
c. alius attigit scholiastes.

Κιλλαῖος] Σ, quod in omnibus
fere codicibus huic cognomini
praeponitur, non congruit cum in-
terpretatione quae sequitur: ὅτι τὰς
κινήσεις λαιὰς ποιεῖ, et Κιλλαῖος,
quamquam ob aliam causam, etiam
alias nominatur Apollo. Vid. Sym-
bol. p. 11. et quae ad Hom. Iliad.
α', 37 sq. Ὅς Χρύσην ἀμφοιβέβηκας,
Κίλλαν τε ζαθέην adnotavit Eu-
stathius p. 33.: Ἡ δὲ Κίλλα πο-
λίχνιον μὲν ἦν Τρωϊκόν. . . τὸ δὲ
ὄνομα ἔσχεν ἀπὸ τινος ἡνιοχοῦντος
τῷ Πέλοπι, ὃς Κίλλας μὲν ἑκα-
λέιτο· αὐτόθι δὲ τεθνεὼς καὶ τα-
φὴς ἐτιμήθη πρὸς τοῦ Πέλοπος
κτίσματι πόλεως ἧτις δι' ἐκεῖνον
Κίλλα ἐκλήθη· καὶ ἀπ' αὐτοῦ
Κιλλαῖος Ἀπόλλων. Eadem fere
habet schol. Ven. Strabo XIII, I. p.
129 sqq. Tauchn. (p. 612.): Ἐν δὲ
τῇ Ἀδραμυττηνῇ ἐστὶ καὶ ἡ Χρύσα
καὶ ἡ Κίλλα. πλησίον οὖν τῆς Θή-
βης ἐστὶ νῦν Κίλλιτις τόπος, ἐν
ᾧ Κιλλαίου Ἀπόλλωνός ἐστιν ἱε-

49 ποιεῖ, semper nobis ab austro currens. Θυμβραῖος Ἀπόλλων, ὁ τοὺς ὀμβροὺς θεὸς, quod est deus imbricator. Ἀπόλλων Φιλῆσιος, quod lumen eius exorians amabile amicissima veneratione
50 consalutamus. Ἀπόλλων Πύθιος οὐκ ἀπὸ τῆς πύσεως, id est non a consultatione oraculorum, dictus a physicis aestimatur, sed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id est σήπειν, quod numquam sine vi caloris
51 efficitur. Hinc ergo Πύθιον dictum aestimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Graeci fabulentur, quae tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis archani: quod apparebit, si percurratur ordo qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo

[Mss. ABGPS.

om. M3 et cum reliquis Graecis AG. ἄλλοίως Edd. 49. Ἀπόλλων om. v-g. — ΟΜΒΡΟC P. — veneratione oculorum v-g. — consultamus G (S a sec. m.) i. 50. οὐκ vi. οὐχί e-g. ἀπὸ τῆς πύσεως vl. ἀπὸ τοῦ πύθειν v3i. ἀπὸ τοῦ πύθεσθαι e-g (hg in mg. τῆς πύσεως). — oculorum BG. occultorum v-a (g in mg.). — existimatur Sv3-g. extimatur vl. 51. πύθων v-g. — existimant Sv3-g. extimant vl. — fabulantur A. — non horret B. 52. obstetisse h. — effusus esset

ρόν. ... Φησὶ δὲ Δάης ὁ Κολωνεύς ἐν Κολωναῖς ἰδρυθῆναι πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐν τῆς Ἑλλάδος πλεσάντων Αἰολέων τὸ τοῦ Κιλλαιίου Ἀπόλλωνος ἱερόν· καὶ ἐν Χρύσῃ δὲ λέγουσι Κιλλαιιον Ἀπόλλωνα ἰδρυσθαι· ἄδηλον, εἴτε τὸν αὐτὸν τῷ Σμυνθεῖ εἰθ' ἕτερον.

semper nobis ab austro currens] Occidentem versus spectantibus et velut cum sole currentibus a parte laeva semper est ab austro currens, i. e. κινήσεις λαίᾳς ποιεῖ.

49. Θυμβραῖος] Cf. Steph. Byz. Θύμβρα, πόλις Τρωάδος, Δαρδάνων κτίσμα, ἀπὸ Θύμβρον φίλον αὐτοῦ, οὗ ποταμὸς Θύμβριος. ἀφ' οὗ Ἀπόλλωνος Θυμβραίου ἱερόν, et Strabo XIII, 1. p. 107. Eustathius ad Hom. Iliad. κ', 430, p. 816. Stat. Theb. VIII, 202. Hesych. s. h. v. Creuzer. IV. p. 209. Klausen. I. p. 184 sqq.

imbricator] i. e. imbres ciens. Apud Apulei. de mundo cap. 37. cognomen est Iovis: ab Ennio infra VI, 2, 28. Austri spiritus vocatur imbricator.

Φιλῆσιος] Cf. Plin. N. H. XXXIV. 8. s. 19. § 75. Sill. Canachus (fedit) Apollinem nudum, qui Philisius cognominatur, in Didymaeo. Arnobius I, 26. inter alia hoc Apollinis cognomen memorat. Pausanias bis commemorat illam statuem, II, 10, 4. et IX, 10, 2, non addito cognomine.

50. Πύθιος] Omnes paene in eo consentiunt, ut hoc cognomen de-

rivent a Pytho Phocidis urbe, et huius deinde nomen studeant interpretari, ut Horatius Od. I, 16, 6., ait: incola Pythius. Cf. Eustath. I. infra c.

a consultatione oraculorum] Hanc rationem amplectitur Cornutus l. c. p. 196. Καὶ εὐρεθὲν τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον τῷ Ἀπόλλωνι προσωνόμασαν Πύθιον, ἀπὸ τοῦ δεῦρο ἐρχομένων τοὺς ἀνθρώπους πυνθάνεσθαι τὰ κατ' ἐαυτοὺς. Sed H. Stephanus in Thes. Gr. l. s. h. v.: „Alii, inquit, Πυνθῶ dictam volunt διὰ τὸ δύνασθαι τοὺς ἐκεῖ χρωμένους πυνθέσθαι, ἥτοι μανθάνειν, τὰ μέλλοντα: cuius etymologiae mentio fit et in Lex. meo vet. Sed minus eam rationi consentaneam esse vel ex eo discimus, quod πν producit in Πυνθῶ, in πυνθέσθαι autem corripitur.“

ἀπὸ τοῦ πύθειν, i. e. σήπειν] Cf. Hom. Hymn. in Apoll. v. 371 sqq. Τὴν δ' αὐτοῦ κατέπνυς ἱερόν μένος ἡελίοιο. Ἐξ οὗ νῦν Πυνθῶ κλησκειται· οἱ δὲ ἄνθρωποι Πύθιον καλέουσιν ἐπώνυμον, οὕνεκα κείθι Αὐτοῦ πῦσε πέλωρ μένος ὄξεος ἡελίοιο. Eustath. ad Iliad. β', 274. Ἡ δὲ Πυνθῶ πάλαι μὲν ποτε Παρνασσία ἐκαλεῖτο· ... εἴτα Πυνθῶν ἐκλήθη διὰ τὸν ἐκεῖ τοξενθέντα ὑπὸ Ἀπόλλωνος καὶ σαπέντα δράκοντα, ὥς ἐν τοῦ Πυνθῶ τὸ σήπω, ... ὅθεν καὶ Πύθιος Ἀπόλλων ὁ ἐκεῖ τιμώμενος.

51. si percurratur ordo qui ...

superius enarraturum me esse promisi. Latonae Apollinem Dia- 52
namque pariturae Iuno dicitur obstitisse, sed, ubi quandoque par-
tus effusus est, draconem ferunt, qui Πύθων vocitabatur, inva-
sisse cunas deorum, Apollinemque in prima infantia sagittis
beluam confecisse. Quod ita intellegendum naturalis ratio de- 53
monstrat. Namque post chaos, ubi primum coepit confusa de- [295]
formitas in rerum formas et in elementa enitescere, terraque ad-
huc humida substantia in molli atque instabili sede nutaret, con-
valescente paulatim aetherio calore atque inde seminibus in eam
igneis defluentibus haec sidera edita esse creduntur: et solem
quidem maxima vi caloris in superna raptum, lunam vero humi-
diore et velut femineo sexu naturali quodam pressam tepore in-
feriora tenuisse, tamquam ille magis substantia patris constet,
haec matris: siquidem Latonam physici volunt terram videri, cui 54
diu intervenit Iuno, ne numina quae diximus ederentur: hoc est
aer, qui tunc humidus adhuc gravisque obstabat aetheri ne ful-
gor luminum per humoris aerii densitatem tamquam e cuiusdam

Edd. vicalhgsdzb.]

coni. Meurs. — deorum cunas v-g. 53. in elementa nitescere P. ele-
menta nitescere (om. in) v-gb. — terraeque cah. — molli (om in) P. —
aethereo G a. p. m. Sv-g. — quidem om. v-g. — caloris vi v-gb. — hu-
miliore S. — quondam S. — pressa A. — inferiore (sup. a) A. 54.
terram volunt A. — aetherci a. — hominum a. — ne fulgor refulgeret
(omissis verbis interiectis) B. ne fulgore fulgeret (sup. „vel fulgor
eff.“) G. — humosi aeris s-bP. „humoris aerii libri veteres.“ Pont. — ex

narratur] Expectes: si percurren-
tur ordine quae .. narrantur.

52. quandoque] i. e. aliquando,
incerto quodam tempore. Cf. Comm.
II, 10, 7. mundum quandoque coe-
pisse.

qui Πύθων vocitabatur] Vocatur
Πύθων ὄφις ab Apollodoro I, 4, 1,
§ 3. Cf. Plutarch. Quaest. Gr. 12.
p. 293. C., Strabon. IX, 3. p. 283.
Tauchn., Ovid. Met. I, 430 sqq.,
Claudian. I. praef. 1; V, 80., Lu-
can. V, 408., VII, 148 Hygin. fab. 140.

53. Namque] Haec particula, ut
§ 57. nam et § 61. enim, ponitur
post ita, ut Graece γὰρ post τῷδε
τῷ τρώπῳ.

confusa deformitas] Cf. Ovid. Met.
I, 7. rudis indigestaque moles et
quae sequuntur, Fast. I, 103 sqq.

humida substantia] sunt ablativi
absoluti.

nutaret] Coniunctivus ponitur,
quasi antecedit quum.

seminibus] Cf. c. 8. § 8. et Comm.
I, 17, 15.

maxima vi caloris] tamquam ignis
vi, cf. Comm. II, 14, 11.

humidiore et velut femineo sexu]
Cf. lib. VII. cap. 10. extr. Ponta-

nus confert Apuleii Metamorph.
XI, 2. Ista luce feminea collu-
strans cuncta moenia et nudis
ignibus nutriens laeta semina,
coniiciens legendum esse uvidis
ignibus, quod nunc recepit Hilde-
brandus.

naturali quodam .. tepore] Cf. VII,
16, 19. Doederlinus (Handb. d.
Etymol. p. 188.) cum tependi verbo
confert Graecum τῷπερ.

54. Latonam physici volunt ter-
ram videri] Alii eam pro nocte ha-
buerunt. Cf. Creuzer. II. p. 524.

intervenit] Cf. § 52. obstitisse, et
infra qui obstabat. Calpurn. Ecl. 3,
23. Quis vestro deus intervenit
amori.

Iuno .. hoc est aer] Cf. Comm.
I, 17, 15. Sat. I, 15, 20; III, 4, 8.
Cic. N. D. II, 26, 66. Aer autem,
ut Stoici disputant, interiectus inter
mare et caelum, Iunonis nomine
consecratur. Kopp. ad Martian. I.
§ 67.

luminum] i. e. solis et lunae.
Vid. not. ad Comm. I, 3, 13.

e cuiusdam partu progressionem]
Idem valere videtur ac partu quo-
dam procedente.

- 55 partus progressionem fulgeret. Sed divinae providentiae vicit instantia, quae creditur iuvisse partum: ideo in insula Delo ad confirmandam fidem fabulae aedes Providentiae, quam *ναὸν Προνοίας* *Ἀθηνᾶς* appellant, apta religione celebratur. Propterea in insula dicuntur nati, quod ex mari nobis oriri videntur. Haec insula ideo Delos vocatur, quia ortus et quasi partus luminum
- 57 omnia facit *δῆλα*, id est aperta clarescere. Haec est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. Nam terrae adhuc humidae exhalatio meando in supera volubili impetu atque inde sese, postquam calefacta est, instar serpentis mortiferi in infera revolvendo corrumpibat omnia vi putredinis,
- [296] quae non nisi ex calore et humore generatur, ipsumque solem densitate caliginis obtegendo videbatur quodammodo lumen eius eximere: sed divino fervore radiorum tandem velut sagittis incidentibus extenuata exiccata enecta interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est et alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus, licet ab ecliptica linea numquam recedat, sursum

[Mss. ABGPS.]

cuiusdam v-g. 55. *Ἀθηνᾶς* om. v-a. „quod nec sensus postulat.“ Zeun. 56. ea in insula i-g. — enati P. — qui ortus a. 57. in superna v-g. — infera (om. in) A. in inferiora v-g. — videbatur om. P. — exsiccatis (sup. a) G. — enecata G. evecta S. 58. perempti

fulgeret] post substantivum *fulgor* est pleonasmus quidam, qui excusatur quodammodo eo quod verbum arcte iungendum est cum antecedentibus: per .. densitatem.

55. divinae providentiae] Cf. Cic. Div. I, 51, 117. *Esse deos et eorum providentia mundum administrari.* Idem N. D. I, 8, 18. et II, 22, 58. addit etiam vocem Graecam *πρόνοια*.

instantia] idem fere est quod contentio. Cf. Plin. ep. III, 5, 18. *Quid est enim quod .. haec instantia non possit efficere.*

ναὸν Προνοίας Ἀθηνᾶς] Cf. Harpocrat. s. v. *Πρόνοια*: *Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος* [cc. 108 et 110 p. 69.], *ὠνομάζετο τις παρὰ Δελφοῖς Ἀθηνᾶ Πρόνοια, διὰ τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ ἰδρύνθαι, ἣ ὅτι προῦνόησεν ὅπως τέκοι ἡ Ἀθηναίη. ταύτην δὲ Ἡρόδοτος ἐν τῇ ὀγδόῃ* [c. 37 sqq.] *Προνοίην* [immo *Προνηίην* vel *Προναίην*] *ὀνομάζει.* *Πρόνοιαν* vocant praeterea Demosth. c. Aristogit. I., Pausan. X, 8, 6., Plutarch. praec. ger. reip. p. 825. B. Eustath. ad Hom. Iliad. α, 197, p. 83.; sed τὸ τῆς Προνοίας Ἀθηνᾶς legitur apud Diodor. XI, 14. et apud Hesychium, apud Pausan. IX, 10, 2. *πρόναος*. De his

Minervae cognominibus Gotting. 1845. scripsit Wieseler.

56. ideo Delos vocatur] Cf. § 32. *facit δῆλα, id est aperta clarescere*] Sic adiectivum *δῆλα* explicatur verbis: *aperta clarescere*. Si posueris comma post *aperta*, iungenda erunt verba *facit δῆλα clarescere*, id quod minus commodum esse videtur.

57. Nam] Vid. not. ad § 53. *in supera*] Noli ex edd. vett. recipere *superna*. Nam opponuntur *infera*; et *superna* § 53. sensu absoluto, ut ita dicam, idem fere valet quod *summa*, sed *in supera* nihil aliud est nisi *sursum*, sensu relativo. Cf. c. 21. § 26, ubi *infernae partes* idem fere volunt ac *imae partes*, et *supera* idem fere ac *superiora*.

volubili impetu] Conf. quae de ventis ait Lucretius I, 293 sqq: *Ruuntque Impetibus crebris; interdum vertice torto Corripiunt rapidoque rotantia turbine portant.*

quae .. generatur] Cf. VII, 16, 18. 58. *sursum tamen ac deorsum ventorum vices certa deflexione variando*] Cf. c. 19. § 10. et Comm. II, 7, 10. *Constat autem solem neque sursum ultra Cancrum neque*

tamen ac deorsum ventorum vices certa deflexione variando iter suum velut flexum draconis involvit. Unde Euripides: 59

— Πυριγενῆς δὲ δράκων
ὁδὸν ἡγεῖται ταῖς τετραμόρφοις
ῶραισι ξεννὺς ἀρμονία
πλούτου πολὺκαρπον ὄχημα.

Sub hac ergo appellatione caelestis itineris sol, cum confecisset suum cursum, draconem confecisse dicebatur: inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarum autem nomine non nisi radio-60 rum iactus ostenditur, qui tunc longissimi intelleguntur, quo tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio aestivo conficit annum cursum, inde Ἐκηβόλος et Ἐκατηβόλος dictus, ἔκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, e longissimo altissimoque radios in terram usque demittens. De Pythii cognomine sufficere ista potuissent, ni haec 61

Edd. vicahgspdz.]

draconis G. 59. Euripides] cf. Matth. fragm CLXXVII. F. Gu. Wagner. 996. — πυριγενῆς δὲ δρά. (rel. om) V. πυριγενῆ i. πυριγενῆ c. — δεδρακον v. — ὁδὸν Matth. et Wagn. ὅλον Mss. et Edd. R a sec. m. οκον R a p. m. — τοῖς τετραμόρφοις vi. — ῶραισι scripsi e conl. ωραις Mss. Ὠραις v3. Ὠραις c-g. Ὠραις p-b. — ζεγνῆ P „Thuan.“. ζεύγην vi. ζεύγην ca. — ἀρμονί B. ἀρμονία vihg. — πλούτου M12 „Med.“. οἰουτου B. πλουτ P2. πούτου S. πλουτον P7. ὁ πλοῦ τοῦ P6. ὁ πλοῦ τοῦ v1ca. ὁ πλοῦ τοῦ v3i. ὁ κλον τοῦ g. om. P (qui habet ἀρμονία ποικάρπον) hs-b. — πολυκάρπον v-a. — cursum suum BG. — confixisse g in mg. — dicebatur (sup. videb.) S. — unde Sv-g. 60. καὶ ἑκατηβόλος dictus S. dictus καὶ ἑκατηβόλος v-g. — ἔκαθεν ... βάλλων om. v-a. — ex longissimo P. — dimittens ABGv1. 61. possent s-bP.

ultra Capricornum deorsum meare. Plin. N. H. II, 16. s. 13. § 67. Sill. Sol medio (zodiaco) fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inaequalis. ... Haec erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium aut ad Aquilonem subeuntium; Varro R. R. III, 5. Orbis ventorum octo. Erat cum conicerem: sursum tamen ac deorsum venit horarum vices certa deflexione variando, ut Horatius ait Carm. IV, 7, 3. Mutat terra vices, et I, 12, 15 sq. variisque mundum temperat horis. At sic oritur asyndeton, ut scribendum esset: et iter .. involvit; et anni tempora non efficiuntur certa deflexione sed sole in linea ecliptica procedente.

iter suum .. involvit] i. e. velut spiras vel orbes facit eundo. Cf. Virgil. Georg. II, 153 sq. Nec rapit immensos orbis per humum, neque tanto Squameus in spiram tractu se colligit anguis, et Aen. II, 217. spirisque ligant ingentibus. Conf. quae C. O. Muellerus Handb. d. Arch. p. 279. refert de zodiacis Imperatorum Romanorum aetate

in Aegypto factis, et infra c. 19. § 16.

59. Πυριγενῆς cet.] Metrum anapaesticum restituere conatus sum, in Symbol. p. 14 sq. e codd. mss., Ὠραισι tantummodo scribens pro Ὠραις. Duo versus, quorum alter incipit a verbo Ὠραις, distincti sunt inde ab ed. Steph. F. Gu. Wagner refert Matthiaeum hoc fragmentum censere esse e Phaëtonte, Musgravium e Pirithoo.

confecisset ... confecisse] Animadvertit Mahul duplici sensu h. l. usurpatum esse verbum conficiendi, ut esset modo idem quod perficere modo idem quod interficere: potius dixerim altero loco ambiguum esse eius vim.

60. radiorum iactus] Cf. § 12.

Ἐκηβόλος] Schol. Ven. ad Hom. Iliad. α, 14. ὁ ἔκαθεν ἐπιπυγχάνων.

Ἐκατηβόλος] Eustath. ad Hom. Iliad. α, 75. cognomen ἑκατηβέλετης etiam interpretatur ὁ ἔκαθεν βάλλων. Idem ibidem reprobat etymologiam Simonidis, ὡς ἑκατόν βέλεσιν ἀνείλεν ὁ Ἀπόλλων τὸν ἐν Πυθῶϊ δράκοντα. Non recte Ma-

quoque ratio eiusdem appellationis ingereret. Cum enim sol in signo Cancrī aestivum solstitium facit, in quo est longissimi diei terminus, et inde retrogressum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον θέων, ὃ ἐστὶ τὸν τε-
 62 λευταῖον δρόμον τρέχων. Idem ei nomen convenit et cum Capricornum rursus ingrediens ultimum brevissimi diei cursum in-
 [297]tellegitur peregisce, et ideo in alterutro signorum peracto annuo spatio draconem Apollo, id est flexuosum iter suum, ibi confecisse memoratur. Hanc opinionem Cornificius in Etymis retulit.
 63 Ideo autem his duobus signis quae portae solis vocantur, Cancro et Capricorno, haec nomina contigerunt, quod Cancer animal retro atque oblique cedit, eademque ratione sol in eo signo obliquum, ut solet, incipit agere retrogressum: caprae vero consuetudo haec in pastu videtur, ut semper altum pascendo petat, sed
 64 et sol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα Διδυμαῖον vocant, quod geminam speciem sui numinis praefert ipse inluminando formandoque lunam: etenim ex uno fonte lucis gemino sidere spatia diei et noctis inlustrat: unde et Romani solem sub nomine et specie Iani Didymaei Apollinis appellatione ve-
 65 nerantur. Ἀπόλλωνα Δέλφιον vocant, quod quae obscura sunt claritudine lucis ostendit, ἐκ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ, aut, ut Nume-

[Mss. ABGPS.

— in haec S. ni hoc v3c-g. — se ratio s-bP. — ingereretur S.

62. Id est nomen A. — rursus A. — ultissimum G. — brevissimum S. — altero utro BG. — ibi om. v-g. — in echinis S. 63. haec omnia

vs-bP. „Haec nomina libri veteres.“ Pont. — in cedit G. — in capricornum A.

64. sui luminis „Monuerunt amici de hac coniectura summae spei adolescentis Hugeiani Grotii. Et placuit placetque serio.“ Pont. — illustrant Ps-z. illustrat S. — iam didyma ei S. anni didymati v1. anni didymaei: v3i. anni, Didymaei chg (h in mg. „Iani ant.“).

65. claritudine solis S. — ἀπὸ τοῦ c-b. — ΔΗΑCΥΤΑ ΑΦΑΝΕ B. ΑΝΑCΙΤΑ

crobius haec cognomina retulit ad certum quoddam anni tempus.

61. enim] Vid. not. ad § 53.

longissimi diei terminus] i. e. terminus qui efficitur longissimo die. Similiter infra § 62. ultimum brevissimi diei cursum.

63. quae portae solis vocantur] Conf. Comm. I, 12, 1.

ut semper altum pascendo petat] Cf. c. 21. § 26., et c. 22. § 6.

64. Διδυμαῖον] Conf. Stephan. Byz. Δίδυμα, οὐδετέρως, τόπος καὶ μαντεῖον Μιλήτου ἀφιερωμένον Διὶ καὶ Ἀπόλλωνι. ... τὸ ἐθνικὸν Διδυμεὺς καὶ Διδυμαῖος κτητικόν. Plin. N. H. V, 29. s. 31. § 112. Oraculum .. Didymaei Apollinis. Strab. XIV, 1, p. 165. Tauchn. Ἐξῆς ἐστὶ τὸ μαντεῖον τοῦ Διδυμέως (al. Διδυμ.) Ἀπόλλωνος τὸ ἐν Βραγχίδαῖς, Pausan. VII, 2, 4. Τὸ ἱερὸν τὸ ἐν Διδύμοις τοῦ Ἀπόλ-

λωνος καὶ τὸ μαντεῖον. Hildebrand. ad Arnob. I, 26. citat Mueller. Dor. I. p. 224. Hoeck. Creta II, p. 318 sq. Etiam Etymol. M. p. 272, 45. hoc cognomen derivat ἀπὸ τῶν ἐν Μιλήτῳ Διδύμων, Macrobius minus recte ἀπὸ τοῦ διδύμου, quamobrem geminam ei tribuit speciem. Cf. Zeitschr. f. A. W. 1841. p. 560. Zeunius citat Ernestium ad Sueton. Calig. 21. qui existimet Apollinem geminum in universum vocari, quod cum Diana uno partu sit editus.

Iani] Conf. c. 9. § 5 sqq.

65. Δέλφιον] Alias, ut apud Platon. de legg. III, p. 686. A. et H. Orph. 33, 4., vocatur Δελφικός.

quod ... ostendit] „Videatur etiam alluisse poeta illo versu: — αὐτὰρ ὁ βωμὸς Αὐτὸς Δέλφειος καὶ ἐπόψιος ἔσsetαι αἰεὶ. Exstat hymno εἰς Ἀπόλλωνα [v. 495 sq.].“ Pont.

nio placet, quasi unum et solum. Ait enim prisca Graecorum lingua δῆλφον unum vocari: unde et frater, inquit, ἀδελφὸς dicitur, quasi iam non unus. Hieropolitani praeterea, qui sunt gentis 66 Assyriorum, omnes solis effectus atque virtutes ad unius simulachri barbati speciem redigunt, eumque Apollinem appellant. Huius 67 facies proluxa in acutum barba figurata est, eminente super caput calathos: simulachrum thorace munitum est, dextera erectam tenet hastam superstante Victoriae parvulo signo, sinistra floris porrigit speciem, summisque ab humeris Gorgoneum velamentum redimitum anguibus tegit scapulas. Aquilae propter exprimunt instar[298]

Edd. vicahgspdz.]

ΑΡΑΝΕ G. — δῆλφιον S. — Gr. unum vocari. unum et inquit frēm Gr. dicitur A. — vocitari Sv-g. 66. Hierapolitani p2-6P. — gentes v-g. — eundem (om. que) S. eundemque Edd. P. 67. calotho A. — munitum (om. est) S. — speciem porrigit G. — tegit scapulas; (post tegit est rasura: semicolon additum videtur a sec m) A. tegit. Scapulas BS (G Scapulis, sup. as). tegit spatulas P. — Aquilas propter exprimunt instar volantum coni. Pont. aquilae instar exprimunt propter v. coni. Meurs. „Utriusque mutatio corrumpit potius quam emendat vulgatam lectionem,

δῆλφον unum vocari] Lexica non agnoscunt hanc vocem. Aliam vocis ἀδελφὸς etymologiam habet Hesychius: Ἀδελφοὶ οἱ ἐν τῆς αὐτῆς δελφύος γεγονότες, δελφὺς γὰρ ἡ μήτρα λέγεται.

66. Hieropolitani ... omnes solis effectus ... ad unius simulachri barbati speciem redigunt cet.] Lucianus de dea Syria c. 34.: Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ νηῷ ἐσιόντων ἐν ἀριστερῇ κείται πρῶτα μὲν θρόνος ἡελίου, αὐτοῦ δὲ εἶδος οὐκ ἐνι. ... μετὰ δὲ τὸν θρόνον τοῦτον κείται ξόανον, Ἀπόλλωνος, οὐκ οἷον ἐώθεε ποιεσθαι. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες Ἀπόλλωνα νέον τε καὶ πρωτῆβην ποιέουσι, μῦνοι δὲ οὗτοι Ἀπόλλωνος γενηήτεω ξόανον δεικνύουσι, ... μῦνοι Ἀπόλλωνα εἵμασι κοσμεοῦσιν. Creuzer. vol. IV. p. 245. in Tarsensium nummis commemorat Apollinem barbatus. Infra c. 23. § 12. dei Heliopolitani simulacrum, quod Iovis solisque consociatam potentiam monstraverit, dicitur fuisse aureum specie anberbi.

67. calathus] Cf. Servius ad Virg. Buc. II, 45.: Sane calathus Graecum est: nam Latine quasillum dicitur. Calathus vel modius, fertilitatis signum, alias Cereris et Dianae Ephesiae capiti impositus conspicitur. Conf. Mueller. Handbuch d. Archaeol. § 344. (p. 480. extr.) et § 357. 5. et 7.; Denkmäler d. alt. Kunst vol. II. tab. 8. fig. 92. et vol. I. tab. 2. fig. 12.

Gorgoneum velamentum] Gorgonea facies in aegide posita tribuitur Minervae, cf. § 70.; sed Gorgo conspicitur etiam in pectore Cereris vel Canephorae Mueller. Denkm. vol. II, tab. 8. fig. 92. anguibus quidem non additis. Cf. Handb. § 65, 3. et § 357, 5.

Aquilae propter exprimunt instar volatus] Aquilae pro subiecto est habendum, quod non intellexit Pontanus qui, quod de pluribus aquilis non una solum ageretur, scribendum esse censuit Aquilas. Idem adiecit: „Locutio fere par lib. VII. cap. 15. [§ 4.] duas esse fistulas instar canalium. Porro propter exprimunt est iuxta exprimunt, quod sciunt quibus Latinae linguae vel minimus sensus.“ Gronovius: „Recte, inquit Pontanus accepit τὸ instar.“ Sed rectius, opinor, interpretatus est Meursius qui adnotavit: „Est autem instar hoc loco idem quod effigies et figura. Ausonius in Parentalibus: Voce ciere animas funeris instar habet, A. Gellius lib. II. cap. 6. [§ 10.]: Inculpatus autem instar est absolutae virtutis. Apuleius Florid. Num. XII. Psittacus Indiae avis est: instar illi minimo minus quam columbarum. Pro forma posuit Virgilius Aen. lib. VI. extremo: — quantum instar in ipso. Pro effigie et simulacro Macrobius hic et Suetonius in Iulio Caesare [c. 61.]: Cuius etiam instar pro aede Vene-

volatus: ante pedes imago feminea est, cuius dextera laevaue sunt
 68 signa feminarum: ea cingit flexuoso volumine draco. Radios in
 terram superne iaci barba demissa significat: calathus aureus sur-
 gens in altum monstrat aetheris summam, unde solis creditur
 esse substantia: hastae atque loricae argumento imago adiungitur
 Martis, quem eundem ac solem esse procedens sermo patefaciet:
 Victoria testatur cuncta submitti huius sideris potestati: floris
 species florem rerum protestatur quas hic deus inseminat proge-
 69 nerat fovet nutrit maturatque. Species feminea terrae imago est,
 quam sol desuper inlustrat: signa duo aequae feminea quibus amb-
 itur hylem naturamque significant confamulantes: et draconis ef-
 figies flexuosum iter sideris monstrat: aquilae propter altissimam
 70 velocitatem volatus altitudinem solis ostendunt. Addita est Gor-
 gonea vestis, quod Minerva, quam huius praesidem accipimus, so-
 lis virtus sit: sicut et Porphyrius testatur Minervam esse virtutem
 solis quae humanis mentibus prudentiam subministrat. Nam ideo
 haec dea Iovis capite prognata memoratur, id est de summa
 aetheris parte edita, unde origo solis est.

XVIII. Haec quae de Apolline diximus possunt etiam de
 [299]Libero dicta existimari. Nam Aristoteles, qui Theologumena
 scripsit, Apollinem et Liberum patrem unum eundemque deum

[Mss. ABGPS.

qua nihil clarius integrius sincerius.“ Gron. Vid. not. — *femine* (sup.
 add. a) G. — *dextera* BGSa. — *signa sunt* A. 68. *superne* add. a sec.
 m. G. — *dimissa* BG. — *signat* S. *signat* v-g. — *monstrat atq* (sup. add.
 l) *aetheris* A. — *summum* v-g. — *matris* A. — *procedens sermo* c. 19. —
patefiet (sup. add. ac) A. — *nutrit fovet* Sv-g. 69. *ambitus* B (G a p.
 m.). — *hylem* S. — *fluxuosum* v. — *id est om.* A.

XVIII. Caput. XVIII. Liberum quoque patrem cum ipsum esse deum
 quem solem. ch-b. Cap. XXI. De Libero patre: quodque idem sol et Li-
 ber pater. v (i. Cap. XX.). DE LIBERO PATRE (A in mg.) BGP12.

1. de Libero patre s-b. — aestimari s-z. — multis (om. aliis) Ps-z.

ris Genetricis postea dedicavit.“ Ad-
 verbum propter non tam, ut vult
 Gronovius, cum verbo exprimunt,
 quam cum nomine Aquilae est iun-
 gendum. Explices Aquilae quae
 prope adsunt et conferas Comm. I,
 21, 9. Aegyptiorum retro maiores.
 et de diff. 15, 19. omnis retro ae-
 tas, prolegg. p. XLIV.; nisi forte
 propter errore huc translatus est
 e § 69.

dextera laevaue i. e. a dextera
 laevaue parte, cf. § 69.

68. *in terram superne iaci* Cf.
 c. 22. § 2. *Superne* h. l. idem va-
 let quod *ex alto*: sed idem quod *in*
altum apud Plinium N. H. XIX, 5.
 s. 25. § 76. *Solum hoc genus su-*
perne tendit, non ut cetera in ter-
ram.

procedens sermo patefaciet Cf.
 prolegg. p. XLII.

protestatur Hoc verbo usus esse

videtur Macrobius, ne parvo inter-
 vallo repeteretur verbum *testatur*.
 Cf. prolegg. p. XLIV.

69. *hylem* Cf. c. 22. § 3. et
 Comm. I, 12, 11.

propter altissimam velocitatem vo-
latus Dicendum erat: *propter al-*
tissimum et velocissimum volatum.
 Similia vid. prolegg. p. XLII.

70. *quam huius praesidem acci-*
pimus i. e. cuius hanc propriam
 esse accipimus.

de summa aetheris parte edita
 Conf. III, 4, 8. Pontanus adnota-
 vit: „Arnobius [III, 31.] doctis-
 sime: Eandem hanc alii aethe-
 reum verticem et summitatis
 ipsius esse summam dixerunt. Me-
 moriam nonnulli, unde ipsum nomen
 Minerva, quasi quaedam Meminerva,
 formatum est.“

XVIII, 1. Apollinem et Liberum ..
 eundem deum esse] Conf. Arnob, III,

esse cum multis aliis argumentis adserat, etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Libero consecratum ex quo redduntur oracula: sed in hoc adyto vaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud Clarium aqua pota, effantur oracula. Apud Lacedaemonios 2 etiam in sacris quae Apollini celebrant, Hyacinthia vocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. Item Boeotii Parnasum montem 3 Apollini sacratum esse memorantes simul tamen in eodem et oraculum Delphicum et speluncas Bacchicas uni deo consecratas co-

Edd. vicahgspdz.]

— adserat A. asserat Ps-z. adserit G. asserit B/12. asseverat Sv-gb. — tum etiam v-gb. „Melior lectio et legibus linguae convenientior (asseverat, tum etiam).“ Zeun. — hoc in adyto A. — potata Ss-b (P aqua potata aqua). 2. celebrabant BG. — et sacris (om. in) vl. — yacinthia BG. iacinthia A. 3. boetii ABGS. — parnassum B. —

33. Quid, cum Liberum Apollinem Solem unum esse contenditis numen vocabulis amplificatum tribus. Laur. Lyd. IV, 38 (p. 81.) Δίβεσθ παρὰ Ῥωμαίοις ὁ Διόνυσος, οἰονεὶ ἐλεύθερος, τουτέστιν Ἥλιος. Plutarch. Quaest. Rom. 104. Hildebrand. ad Arnob. I, 36. Lobeck. p. 296. Creuzer. I, p. 466.

apud Ligyreos] Haec natio mihi quidem non aliunde est nota.

redduntur oracula] Indicativus modus pro coniunctivo positus est, ut saepius. Cf. prolegg. p. xli. De re conf. Osann. ad Cornut. p. 357. qui citavit Athen. II, p. 38. καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ τῆς ἀληθείας τρίπους· Διὸ Ἀπόλλωνος οἰκείος διὰ τὴν ἐκ μαντικῆς ἀλήθειαν, Διονύσου δὲ διὰ τὴν ἐν μέθῃ. Euripides Bacch. 279. μάντις δ' ὁ δαίμων ὅδε κ. τ. λ.

apud Clarium aqua pota] „De Clarii Apollinis oraculo apud Colophonios Tacitus Annal. II, 54. ita: Non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis et ferme Mileto accitus sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit: tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque litterarum et carminum edit responsa, atque Anacreon XIII. Οἱ δὲ Κλάρου παρ' ὀρχαῖς Δαφνηφόροιο Φοῖβον λάλον πιόντες ὕδωρ Μεμνήστες βοῶσιν.“ ZEUN. — Adde infra § 19. et Plin. N. H. II, 103, s. 106, § 232.: Colophone, inquit, in Apollinis Clarii specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium brevior vita. Iamblich. Myster. III, 2. Τὸ δὲ ἐν Κολοφῶνι μαντεῖον ὁμολογεῖται παρὰ πᾶσι δι' ὕδατος χρηματίζειν, εἶναι γὰρ πηγὴν ἐν οἴκῳ καταγείω καὶ ἅπ

αὐτοῦ πίνειν τὸν προφήτην κ. τ. λ. Pausan. VII, 3, 1., Plin. N. H. V, 29 s. 31. § 116. Mueller. Dor. I, 226., Klausen. I, p. 215. — Apud Clarium idem est atque in Apollinis Clarii fano. Vid. not. ad c. 20 § 6.

2. Hyacinthia] Per triduum celebrata sunt in honorem Hyacinthi Amyclae filii. Conf. Hesych.: Ἐκατομβεὺς, μὴν παρὰ Λακεδαιμονίοις ἐν ᾧ τὰ Ὑακίνθια, et Pausan. III, 10, 1.: Καὶ (ἐπῆει γὰρ Ὑακίνθια) ἀφίξει τοὺς Ἀμυκλαίους οὐκαδὲ ἀπελθόντας τὰ καθεστηκότα Ἀπόλλωνι καὶ Ὑακίνθῳ δοῦναι, et 19, 1.: Ὑακινθίοις πρὸ τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος θυσίας. Conf. eundem III, 1, 3. Athen. IV, 17; 7. p. 139. D; Manso Sparta I, 2, p. 203 sqq. et III, 2, p. 201. Heyne Antiqu. Aufs. I, p. 97-107. Real-Enc. s. h. v. Hedera eos coronari solitos esse solus Macrobius refert: quod dicit Athenaeus l. c., καὶ διὰ τὸ πένθος τὸ γενόμενον περὶ τὸν Ὑακίνθον οὕτε στεφανοῦνται ἐπὶ τοῖς δαίμονις κ. τ. λ., id ad primum diem tantummodo pertinet.

Bacchico ritu] Cf. Ovid. Fast. III, 767. Hedera est gratissima Baccho. Plin. N. H. XVI, 34 s. 62. § 144: Ita coronato exercitu .. exemplo Liberi patris, cuius dei et nunc adornat thyrsos cet. Servius ad Virg. Buc. VII, 25. Hedera coronantur poetae quasi Libero consecrati.

3. speluncas Bacchicas] Plutarchus Quaest. Graec. 12. commemorat τινὰ τόπον παραγγώδη: Pausanias X, 32. antra complura, sed Baccho sacrum nullum: quamquam § 5. Τὰ δὲ νεφῶν τέ εἰσιν, inquit,

lunt: unde et Apollini et Libero patri in eodem monte res divina celebratur. Quod cum et Varro et Granius Flaccus adfirmant, etiam Euripides his docet:

Διώνυσος ὃς θύροισι καὶ νεβρῶν δοραῖς
καθαπτὸς ἐν πεύκαισι Παρνασσὸν κάτα
πηδᾷ χορεύων.

5 In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis aguntur: ubi et Satyrorum, ut adfirmant, frequens cernitur coetus et plerumque voces propriae exaudiuntur, itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum saepe perveniunt. Et, ne quis opinetur diversis dis Parnasum montem dicatum, idem Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque unum eundemque deum esse significans scribit:

Δέσποτα φιλόδαφνε Βάκχε, Παιὰν Ἀπολλὼν εὖλυρε.

Ad eandem sententiam Aeschylus:

[Mss. ABGPS.

consecratum v-g. — unde ... celebratur om. P. 4. adfirmant A. — Euripides] In principio Hypsipyles. Vid. Matth. et Wagner. fragm. Aristophan. Ran. 1242. (1213.) et schol. ad Nub. 604. — ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ P2. — ὃς om. Mss. v-agspR. — θύροισι Pv1. θύροις v3i. θυρεοῖς cag. — νεβρῶν S. — δόραϊς καθ' ὅπως SP7. — πεύκαισι P. — παρνασσὸν via. παρνασσὸν hgzbB. ΑΠΝΑΣΣΟΝ P. παρνασσέον P7. παρνασσέον S. παρνασσὸν i „Male.“ Zeun. — κάτα πηδᾷ hs. καταπηδᾷ, una voce, v-agp-b; (in dzb, in quibus solis versus distincti sunt, καταπηδᾷ χορεύων tribuitur secundo). ΚΑΤΑΠΙΔΑΙ BR. ΚΑΤΑΠΔΑΙ P. ΚΑΠΑΤΙΔΑΙ P2. — πορεύων SP7. 5. parnasso BP. — propriae eorum s-bP. 6. dis om. A. — parnassum BG. — in Licymnio] Cf. Matth. et Wagner. fragm. IV. — lycimnio S. lycinnio A. lycynio B. licinio v-b. — ΒΑΙΑΝ BP2R. — Ἀπόλλων isR (P2 om. εὖλυρε, sed add. ΟΒΑΚΕΙΟΕΟΜΑΝΤΙC). „Lego Ἀπολλων quinto casu.“ Meurs. — Aeschylus] Cf. Both. fragm. 73., ubi le-

ἀνωτέρω τὰ ἄκρα καὶ αἱ Θυιάδες ἐπὶ τούτοις τῷ Διονύσῳ καὶ τῷ Ἀπόλλωνι μαίνονται. Ceterum ad Bacchum pertinere videtur antrum Corycium, a nymphea Corycia nominatum. Nam Sophocles Antig. 1114. habet Ἐνθα Κωρύκισι νύμφαι Στείχονσι Βανχίδες. Vid. Schwenck. Myth. d. Gr. p. 392. et not. seq.

Apollini et Libero patri .. res divina celebratur] Cf. Pausan. l. c. 5. et ibid. 4, 2. Aristoph. Nub. 600. Euripidis Phoen. 222 sqq. Iph. Taur. 1243 sqq. Ion. 714 sqq. Plutarch. de Is. et Os. 35. Lucan. V, 73. Catull. 64, 391. Lobeck. Aglaoph. p. 617 sqq. Mueller. Orchom. p. 383 f. Real-Encycl. II. p. 915, et V. p. 1176. Kopp. ad Martian. p. 39.

4. καθαπτὸς] Cf. § 22. v. 5. νεβρῶν .. καθαψαι δέρμα, Hesych. s. h. v. λέγει τὸν καθευμένον καὶ ἐπερῶαμένον τὰς δοράς.

Παρνασσὸν] Duplex σ servavi in Graeco nomine, quamquam, ubi Latine scriptum est, cum aliis

praetuli scripturam Parnasus, codicum mss. auctoritatem secutus, e quibus solus B constanter exhibet Parnassus, sed omnes Παρνασσὸν commendant, nam eo ducit etiam vitium scripturae παρνασσέον, litteris ΣΕ natis ex ΣΣ. Ceterum sequentem versum schol. ad Aristoph. Ran. 1244. supplet: παρθένοις σὺν Δελφίσι.

5. alternis annis] Alias haec Bacchanalia dicuntur Trieterica. Conf. Lucan. V, 73. Ovid. Fast. I, 394. Metam. VI, 587. IX, 642. de remed. Am. 593 sq. Virg. Aen. IV, 302. Sidon. Carm. IX, 204. Ammian. XXII, 8. Eurip. Bacch. 133. Schneider. d. Att. Theaterwesen p. 39. Real-Enc. II. p. 1066 sq. C. F. Hermann. Lehrb. d. gottesd. Alterth. d. Griech. § 46, 14. Schwenck. l. c. p. 391. — Alternis annis idem valet ac tertio quoque anno. Vid. not. ad c. 13. § 9.

6. Δέσποτα cet.] F. Gu. Wagnerus ad Eurip. fragm. 480. adnotavit: „Chorus his verbis deos

Ὁ Κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Βακχεῖος, ὁ μάντις.

Sed licet illo prius adserto, eundem esse Apollinem ac solem, 7 edoctoque postea ipsum esse Liberum patrem qui Apollo est, 300] nulla ex his dubitatio sit Solem ac Liberum patrem eiusdem numinis habendum: absolute tamen hoc argumentis liquidioribus astructur. In sacris enim haec religiosi archani observa- 8 tio tenetur, ut sol, cum in supero, id est in diurno, hemisphaerio est, Apollo vocitetur: cum in infero, id est nocturno, Dionysus, qui est Liber pater, habeatur. Item Liberi patris simu- 9 lachra partim puerili aetate partim iuvenis fingunt: praeterea bar-

Edd. vicaahgspdz.]

gitur: „ὁ Καβαῖος. Putes legendum esse καὶ Ἀβαῖος. v. Herodot. VIII, 33., Pausan. Phoc. c. 35.“ Consentiant Lobeck. p. 79. et ad Aiace. p. 332. C. Schwenck. Zeitschr. f. A. W. 1840. p. 108. Καβαῖος defendit Welckerus in Trilog. p. 130. litteram Aeolicam praetexens. — ὁ κισσεὺς Ἀπολλων v-g (i Ἀπόλλων; hg in mg.: „ὁ κισσεὺς ἀπόλλων, ὁ καβαῖος ὁ μάντις ant.“). — ὁ Βακχεῖος SM123. οὐακείος P2. οὐακείος BR. ὁ βάκχιος P7. ὁ βάκχε v-gP6. οὐαβαῖος P. ὁ καβαῖος s-b (hg in mg.) Quod relicit G. Hermannus in censura thes. H. Stephani a Britannia editi p. 20. „Lego ὁ καὶ βάκχος.“ Meurs. „Silent alii. Nos ultimum (μάντις) tanquam nimis commune mutabamus in Μάσαρις. Sic enim Liberum apud Caras vocatum testis est Stephanus s. v. Μάσαντρα. Sed omnino sic totus locus scribendus est: Ὁ Κυλλεὺς Ἀπόλλων, ὁ Ἥριναπαῖος, ὁ Μῆτις. Vel sola Procli verba persuadebunt: Μῆτις γὰρ αὐτὸς καὶ οὗτος ἐστὶν . . αὐτὸς τε ὁ Διόνυσος καὶ Φάνης καὶ Ἥριναπαῖος συνεχῶς ὀνομάζεται. Quae cum aliis huc facientibus vide sis apud Leopardum VI. Emend. 22.“ Gron. Barnes. ad Eur. Bacch. 408. emendavit ὁ Σαβαῖος. Nicol. Perottus Cornucop. p. 694. et p. 994. ὁ Βάκχε ὁ μάντις. Vid. not. — ὁ μάντις v-gP6. ὁ μάντις S. 7. prius] c. 17. § 7 sqq. — eundemque A. — postea] c. 18. — fit ASvichg. — ad liberum (om. solem et eiusdem numinis) S. 8. ut cum sol vcahg. — in superno S. — in inferno S. — dionysius S. dionisius AG. dyonisius B. — qui et A. 9. pueri aetate S. — iuvenili g-bP. — Inter praeterea et barbatus in

Delphicos alloquitur; nam Euripidem Apollinem Bacchumque esse unum eundemque deum dixisse quis credat?“

Ὁ Κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Βακχεῖος, ὁ μάντις] Schwenckius l. c. Macrobius ait cognomine Κισσεὺς velle probare Apollinem et Liberum unum et eundem esse, cum Bacchus etiam vocaretur Κισσός; cf. Pausan. I, 31. extr. Lobeck. p. 80., qui confert § 2. et monet hederam fuisse sacram etiam Apollini et Musis, Osann. ad Cornut. p. 362. Cum iis quae sequuntur, conf. Euripidem Hec. 676. Μῶν τὸ βακχεῖον κάρα τῆς θεσπιφοδοῦ δεῦρο Κασάνδρας φέρεις; et Lycophr. 28. Ἡ δ' ἐνθεον σχάσσα βακχεῖον στόμα. An et Βάκχειος scribendum est, ut ipse Bacchus dicatur μάντις? Cf. apud Aristophanem Thesmoph. 988. κισσοφόρε Βάκχειε δέσποτα, ubi vid. not. Fritzscheii.

7. eiusdem numinis habendum] i.

e. eiusdem numinis esse nomina diversa.

absolute] Idem fere valet ac plane vel quo res omnino absolvatur.

nocturno, Dionysus] Dicitur Νυκτέλιος, Plutarch. de EI Delphico 9, p. 389. A. Pausan. I, 40, 5. Ovid. Metam. IV, 15. et de art. am. I, 567.

9. partim puerili aetate cet.] „Ulpianus ad oration. κατὰ Μειδίου: Ἐκ πάσης δὲ ἡλικίας ἡγονίζοντο χοροὶ τῷ Διονύσῳ, διότι καὶ πᾶν σχῆμα αὐτῷ περιτιθέασι. καὶ γὰρ παῖδα καὶ πρεσβύτην καὶ ἄνδρα γράφουσιν αὐτόν. Macrobius physicam rationem reddit.“ Meurs. — Cornutus c. 30. p. 217. Πλάττεται δὲ καὶ νέος καὶ πρεσβύτης διὰ τὸ πάση ἡλικίᾳ πρόσφορος εἶναι. Vid. imagines eius ap. Creuzer. IV, 1. tab. 1 sqq. et C. O. Mueller. (Wieseler.) Denkm. d. alt. Kunst II, 3, tab. 31 sqq.

bata specie, senili quoque, uti Graeci eius quem *Βασσαρέα*, item quem *Βρισεά* appellant, et ut in Campania Neapolitani celebrant 10 *Ἡβωνα* cognominantes. Hae autem aetatum diversitates ad solem referuntur, ut parvulus videatur hiemali solstitio, qualem Aegyptii proferunt ex adyto die certa, quod tunc brevissimo die veluti parvus et infans videatur: exinde autem procedentibus augmentis aequinoctio vernali similiter atque adolescentis adipiscitur vires, figuraque iuvenis ornatur: postea statuitur eius aetas plenissima effigie barbae solstitio aestivo, quo tempore summum sui consequitur augmentum: exinde per diminutiones veluti senescenti 11 quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi

[Mss. ABGPS.

S est lacuna trium paene digitorum. — senilique ore „legendum pro senili quoque.“ Pont. — *βασσάρεα* S. *Bassarea* dzb ex emend. Meursii. *baccapea* BGP h in mg. spH2. *Bacchapea* A. *Bacchapaean* v-ag? *Bacchopaeon* h. — *βρίσεα* S. *Brisea* BGs-bAP. *Brissea* v-g „Restituo *Brysca*.“ Meurs. — *Hebona* s-bABGP. *Ebona* v-g. *αἴβωνα* S. Vid. not. 10. exinde (om. autem) S. — argumentis S. — similiter adulescentis (om. atque) G. — eius aetas statuitur v-g. statuitur aetas (om. eius) zb. — deminutiones B. diminutiones dierum s-bP (sp dem.).

Βασσαρέα] Cornutus l. c. p. 219.: *Καὶ Βασσαρέα καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ βάζειν*. Aliter Schol. Horat. Od. I, 18, 11.: *Bassaris est genus vestis ad pedes usque demissae, dictae a Bassara, loco Lydiae, ubi fit*. Pollux VII, 59.: *Ἀνδῶν δὲ Βασσάρα χιτῶν τις Διονυσιακὸς ποδήρης*. Hesych. *Βασσάραι, χιτῶνες οὓς ἐφόρουν αἱ Θράκται βάνχαι*. Schol. Pers. I, 101. *Quibusdam videtur a genere vestis, qua Liber pater utitur demissa ad talos, quam Thraces bassarin vocant: sed idem addit: Quidam a vulpibus, quarum pellibus Bacchae succingebantur. Vulpes Thraces bassares dicunt*. Hesych. *Βασσαρὶς ἀλώπηξ* .. *παρὰ Κυρηναίους*. Vid. Creuzer. IV, p. 103, Osann. ad Cornut. p. 360., ubi citatur Gaisford. ad Hephaest. p. 70. Scriptura *Baccapea* nata est e *BACCAPEA*. Cf. Kopp. ad Martian. p. 276.

Βρισεά] Etymol. M. p. 214. 5. *Βρισαῖος, οὗτος ὁ Διόνυσος· καὶ εἰ μὲν διὰ τοῦ ἱ, παρὰ τὸ βρίζειν ἐστίν, ὁ ὀρμητικὸς, εἰ δὲ διὰ τοῦ ἥ, ἀπὸ ἁκρας Λεσβιακῆς Βρήσης, ἥς μέμνηται Ἀνδορτίων, ὅτι τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Βρίση φησὶν ἰδοῦσθαι ὑπὸ Μάκαρος*. *Βρίσαν* illud promontorium vocat Stephan. Byz. Boeckhius Corp. Inscr. II. p. 72.: „In titulis Smyrnaeis est θεῶ Βρησεῖ Διονύσω et Βρησεῖ Διονύσω,

quoniam semel etiam τὸν Βρισεά Διόνυσον, h. e. Βρισεά.“ *Βρίσαι* etiam dicuntur nymphae Etym. M. p. 213. extr. Vid. Creuzer. l. c. *Ἡβωνα*] Cognomen ex hoc uno loco notum. Vid. Merkel. p. cccxxviii. Non recte Hebon confusus esse videtur cum Baccho tauriformi qui est in nummis Magnae Graeciae et Siciliae apud Creuzerum IV. pp. 18, 112, 273. (ubi citatur eiusd. Dionysus I, p. 282.), Eckhel. de numm. vett. I, p. 136., Millingen. Recueil de médailles. inéd. p. 7 sqq., et apud Schwenck. Myth. d. Gr. p. 404. Boettiger. Id. z. Kunstmyth. I. p. 311. et 323. Osann. ad Cornut. p. 356. Streberus (Abhandl. d. k. b. Akad. d. Wiss. 1837. II, p. 517.) istam sententiam docet esse prolatam ab Avellino (Opusc. div. I. p. 131.) et refutatam a Millingenio (Transactions of the R. Soc. I, 1. et II, 1, p. 100.). Nisi in eorum numero relatus esset *Ἡβων*, qui essent senili specie, conicerem esse legendum *Ἡβωντα*; cf. § 10. postea statuitur aetas plenissima effigie barbae. Boettigerus Id. z. K. I, p. 324. nomen dicit esse Punicum.

10. summum sui .. augmentum] Vid. prolegg. p. xxxix.

veluti senescenti] sc. soli. Est dativus commodi.

11. In Thracia eundem haberi solem atque Liberum] Lobeck. p.

solem atque Liberum accipimus, quem illi Sebadium nuncupantes magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit: eique deo in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda, cuius medium interpatet tectum. Rotunditas aedis monstrat huiusce sideris speciem: summoque tecto lumen admittitur, ut appareat solem cuncta vertice summo lustrare lucis inmissu, et quia oriente eo] 01] universa patefiunt. Orpheus quoque solem volens intellegi ait in- 12 ter cetera:

Τήκων αἰθέρα διόν, ἀκίνητον πρὶν ἔοντα,

Edd. vicahgspdzb.]

11. quem (om. illi) v-g. — *sebladium* P. ἀπὸ τοῦ σέβω (add. a sec. m. *sebiadium*) S. *sebazium* b. — *zibmisso* BG. — *immissum* A. 12. *Orpheus*] Cf. *Orphica* ed. Gesn. p. 372., ed. Herm. p. 463., Lobeck. *Aglaopham.* p. 497. — v. 1. θεῖον Herm. — ἀκινήτον περ ἔοντα Gesn Herm.

296. ad haec verba adnotavit: „Παῖονες σέβουσι μὲν ἥλιον, ἄγαλμα δὲ ἥλιον Παιονικὸν δισκὸς βραχὺς ὑπὲρ μακροῦ ξύλον. Maxim. Tyr. VIII, 8, 142. Sophoclis versum [fr. 523.] Ἦλιε φιλίπποις Θρηξὶ πρέσβι- στον σέβας alibi emendavimus. Eratosthenes *Catast.* c. 24. Orpheum dicit Soli, quem Apollinem vocaret et deorum principem duceret, sese totum dicasse neglecto Dionysso, quod non video quomodo cum ceterorum testimoniis conciliari possit, qui Orpheum sacrorum Bacchicorum inventorem ferunt.“

Sebadium] „Lego *Sabazium*. Eustathius ad Dionysium: Ἦσαν δὲ καὶ ἔθνος Θρακικὸν Σάβαι, ὅπερ τοὺς βάκχους δηλοῖ Φρυγία διαλέκτῳ· ἐξ οὗ καὶ ὁ Διόνυσος τοικέ Σαβάξιος λέγεσθαι, διότι καὶ Βάκχος ὁ αὐτός.“ MEURS. — „Ex veteribus lapidum monumentis scribendum *Sabazium*. Inscriptio .. Romae: .. IOVI . SABAZIO. Et sic in aliis. Vide inscript. ipsam p. XXII. num. 5. et aliam num. 4.“ SCRIVER. — „Ernest. ad Sueton. Octav. 94., ubi de luco et aede Bacchi sermo est, *Sabazium* vel *Sebazium* legendum esse existimat. Recte. Nam etiam ab Orpheo Bacchus dicitur Σαβάξιος, in hymnis 47.“ ZEUN. — Adde Diodor. IV, 4. et Laur. Lyd. IV, 38.: Διόνυσον, τὸν ὑπὸ τινῶν Σαβάξιον ὀνομαζόμενον, Cic. N. D. III, 23, 58. tertium (Dionysum), .. cui *Sabazia* (al. *Cabiria*) sunt instituta. At cf. Apulei. Met. VIII, 25. sanctus *Sabadius*, et Arnob. V, 21. sacra et ritus initiationis ipsius (Iovis) quibus *Sabadiis* nomen est,

et quae ad utrumque locum adnotavit Hildebrand. Lobeck. p. 296. adnotavit: „Σεβάξιος legitur in schol. Bav. ad Demosth. p. 65., mendosius Σεβάνδιος in Etym. Gud. p. 495, Σαβάδιος Artemidorus l. c. [II, 13.], *Sabadius* Apul. Metam. VIII, 170., alternantibus litteris Δ et Ζ, ut *iudaizare*“ cet. Vid. ibid. pp. 655 sq. et 1046 sqq. Creuzer. IV, p. 102.

in colle Zilmisso] Sententiarum nexus docet hunc fuisse in Thracia, sed alias nusquam eum inveni commemoratum.

cuius medium interpatet tectum] Cf. VII, 15, 16.: Pulmo .. interpatet rimis. Lactant. de opif. dei 11. § 9. Haec fistula spiritalis .. ad os quoque interpatet, et addita praepositione inter Martian. VIII. § 837. Nam inter septentrionalem circulum et inter solstitialem interpatet tantundem, Veget. de re mil. III, 15. Senos pedes inter singulas acies diximus interpatere debere. Rossius Hellen. vol. I. fasc. 1. p. 37. hanc templi in barbara terra siti descriptionem monet commendare potius quam refutare rationem eorum qui eiusmodi templa apud Graecos in usu fuisse negarent.

12. Τήκων αἰθέρα διόν] Gesnerus ad *Orphica* p. 463. ed. Herm. adnotavit haecce: „Quis sit ille τήκων αἰθέρα, ex ipsa re intelligitur, nempe primus opifex rerum et Demiurgus. Sed quid sit τήκειν τὸν αἰθέρα, solus fere redux ab inferis Orpheus dixerit.“

Ἐξανέφηρε θεοῖσιν ὄραν κάλλι- στον ἰδέσθαι] Iungas vel temporis

ἔξανέφηνε θεοῖσιν ὄραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
ὃν δὴ νῦν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον
Εὐβουλήα τ' ἄνακτα καὶ Ἀνταύγην ἀρίδην.
ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐπεκλήθη,
οὔνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρουνα μακρὸν Ὀλύμπον.
ἀλλαχθεῖς δ' ὄνομ' ἔσχε, προσωνυμίας πρὸς ἕκαστον
παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

- 13 Φάνητα dixit solem ἀπὸ τοῦ φωτός καὶ φανεροῦ, id est a lumine atque inluminatione, quia cunctis visitur cuncta conspiciens: Διόνυσον, ut ipse vates ait, ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι,
14 id est quod circumferatur in ambitum. Unde Cleanthes ita cognominatum scribit ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia cotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemque faciendo caeli conficit cursum.
15 Physici Διόνυσον Διὸς νοῦν, quia solem mundi mentem esse dixerunt: mundus autem vocatur caelum, quod appellant Iovem: unde Aratus de caelo dicturus ait:

[Mss. ABGPS.

— v. 2. *ἐξεφηνε* P. — θεοῖσι Svi. θεοῖς chgb „Recte“ Zeun. Correx-
xit Gron. in suo exemplari. Gesn. Herm. Lob. — ὄραν chg-b Gesn.
Herm. Lob. Gesnerus tamen coniecit legendum esse ὄρον, quod proba-
vit Hermann. in censura Thesaur. Steph. p. 244. obloquente Lobeckio
p. 497. — *καλαίαι* τον P. *κάλαισ* τον v. *καλλίστην* i. — v. 3. *τούνεκά*
νιν Diodor. I, 11. Vid. not. ad § 18. — *καλέουσιν* S. — *φανη* BP2.
φανῆα S. — v. 4. *εὐβουλή* i. — *ἀνταύγην* P. *ἀνταύτην* P7. *ἀντ' αὐ-*
τὴν v. *ἀντ' αὐτῆς* i. *ἀντάντην* c. „Male. Lege *ἀνταύγην*.“ Zeun.
αὐταύγην z. *δὴ ταύτην* P7. *δὴ ταῦτ' ἦν* M123. — *ἀρ. Διόνιον* P. *ἀρ-*
Διόνιον B. — v. 5. *αμοι* δαλλο v. *ἄ μήδ' ἄλλο* i. *ἄ μήδ' ἄλλοι* ca. —
καλέουσιν ica. — v. 6. *ἐπεκλήθη* P. *ἐπεκαλητή* S. *ἐκλήθη* vic. *ἀπε-*
κλήθη a. — v. 8. *ἕκαστον* (om. πρὸς) v-a. „Vitiose. Melius Gesnerus τε
ἕκαστον.“ Zeun. Sic b. Herm. et Lob. qui coni. *προσωνυμίας* δ' *ἐκέ-*
καστο παντοδαπαῖς. *δι' ἕκαστον* h. — v. 9. *ἀμειβομένοιο* B. *ἀμενοιο*
P. 13. *Phaneta* Edd. P. *faneta* ABG. — *ἀπογματο* B. — καὶ
φανεροῦ om. v-a. — conspiciens: Διόνυσον scripsi e coni. conspiciens.
Dionysos bBP. conspiciens. Dionysios S. conspiciens. Dionysius vica.
conspiciens: Dionysus h. conspiciens dionysos (sup. add. i) G. conspi-
ciens Dionysos s-z. conspiciens Dionysius v3ig. — καὶ σεῖεσθαι (in mg.
περιφέρεσθαι) S. 14. *ἀποκοιΔανικαί* (corr. in *Δια*) P. — occasus

causa ἔξανέφηνε ἰδέσθαι et ὄραν
κάλλιστον, licet § 22. v. 15. legatur
μέγα θαῦμα ἰδέσθαι. Conf. Pindar.
Ol. VIII, 24. Ἦν δ' ἐσορᾶν καλός,
et Sophocl. Ai. 809. ἐχθίστον δ'
ὄρᾶν, Oed. C. 320. δύσμοιρ' ὄρᾶν,
Xenoph. Anab. II, 6, 9. ὄρᾶν
στηνγρός ἦν.

Ἀνταύγην] Hoc solis vel Bacchi
cognomen alias invenitur nusquam,
neque explicatur infra, ut cetera.
Significat autem iacentem radios
oculis adversos.

13. Φάνητα] Cf. c. 17. § 34.
Hoc nomen Creuzer. IV, p. 80.
censet derivandum a Coptica voce
Phahneh, et significare Aeternum.

Conf. Lobeck. p. 498 sqq., Real-
Encycl. V, p. 1000.

15. Διόνυσον Διὸς νοῦν,] Cf.
Laur. Lyd. IV, 38. Διόνυσον δὲ,
ὥσανεὶ τὸν τοῦ Διὸς νοῦν, οἶονεὶ
τὴν τοῦ κόσμου Ψύχην· πολλὰ
γὰρ εὐρίσκομεν, ὥς ὁ σύμπας
κόσμος Ζεὺς ὀνομάζεται διὰ τὸ
αἰεῖσθαι καὶ ἀτελεύτητον. Alias
huius nominis etymologias vid.
Etym. M. p. 277, 35; 280, 6. et
apud Platonem Cratyl. p. 406. C.
et apud Cornutum c. 30.

mundi mentem] Conf. Somn. 4, 2.
et Comm. I, 20, 6.

mundus vocatur caelum] Cf. l. c.
§ 8. et II, 11, 12.

quod appellant Iovem] Conf. Comm.

Ἐκ Διὸς ἀρχόμεσθα.

Liber a Romanis appellatur, quod liber et vagus est, ut ait Nae-16
vius:

Hac qua sol vagus igneas habenas

Inmittit propius iugatque terrae.

Idem versus Orpheici Εὐβουλῆα vocantes boni consilii hunc 17
deum praestitem monstrant. Nam si conceptu mentis consilia[302]
nascuntur, mundi autem mentem solem esse opinantur auctores,
a quo in homines manat intellegendi principium: merito boni
consilii solem antistitem crediderunt. Solem Liberum esse mani-18
feste pronuntiat Orpheus hoc versu:

Ἥλιος ὃν Διόνυσον ἐπικλησιν καλέονσιν.

Et is quidem versus absolutior: ille vero eiusdem vatis operosior:

Εἰς Ζεὺς, εἰς Αἰδης, εἰς Ἥλιος, εἰς Διόνυσος.

Huius versus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarii, in quo 19
aliud quoque nomen soli adicitur, qui in isdem sacris versibus
inter cetera vocatur Ἰαώ: nam consultus Apollo Clarius, quis deo-
rum habendus sit qui vocatur Ἰαώ, ita effatus est:

Edd. vicahgspdzb.]

G. 15. Arc P. — ἀρχόμεσθα v1. ἀρχόμεθα v3ic. 16. Nae-
vius] „Falso hic Naevium citari pro Laevio ait Ios. Scaliger. cap. 27.
lib. II. Lectionum Ansonianarum.“ Pont. — proprius B. — vagatque
(sup. iug) S. iungitque g in mg. 17. Idem gb. — Orphei Si-g.
„Sic plurimi, non male. Ms. (ut ABG) et editus 1500. (ut v) Orpheici.
Alterum utrum procul dubio reponendum, nisi malis Orphaici, ut I. Somn.
12 [12].“ Gron. Orphici s-bP. — monstrat S. — solem opinantur (om.
esse) v-g. — manet (sup. a) A. 18. Orpheus] cf. Gesn. p. 363,
Herm. p. 455., Lob. Aglaoph. p. 498. — Is (om. Et) v. — ANΔHC B.
ἀήδης Sv1. ἄδης (vel Ἄδ.) v3ig-bP. — εἰς ΝΑΙΟΣ B. 19. in quo
quoque aliud S. — eiusdem c-g. — ἰαώ (bis) p2-b (sp1 infra ἰαώ). γ10

I, 17, 14., ubi verba Ἐκ Διὸς ἀρχό-
μεσθα vertuntur: Ab Iove princi-
pium.

16. Liber] Aliter Cicero N. D.
II, 24, 63. Sed quod ex nobis natos
liberos appellamus, idcirco Cerere
nati nominati sunt Liber et Libera.
Sen. de tranq 15, 15. Liberque
non ob licentiam linguae dictus est
inventor vini, sed quia liberat ser-
vitio curarum animum. Festus
ap. Paul. lib. X. p. 115. Muell. Li-
ber repertor vini ideo sic appellatur,
quod vino nimio usi omnia libere
loquantur, et paulo infra: Nae-
vius: Libera lingua loquemur lu-
dis Liberalibus. Obscoenam nomi-
nis causam affert Augustinus C.
D. VI, 9. Vid. supra ad § 1. lo-
cum Laur. Lydi.

17. Εὐβουλῆα] Hoc cognomen
tribuitur Baccho in hymn. Orph.
29, 6; 41, 2; 51, 4. apud Plutarch.
Sympos. VII, 9, p. 714 C. Inscr.
ap. Boeckh. vol. II. p. 48. n. 1948.

Contra Iovi Diodor. V, 72., Plutoni
Orph. 71, 3. et Nicand. Al. 14.,
Adonidi Orph. 55, 3. Apud Cicero-
nem N. D. III, 21, 53. Tritopato-
res fuisse dicuntur Zagreus Eubu-
leus Dionysus. Vid. Steph. Thes.
Gr. I. s. h. v.

praestitem ... antistitem] Cf. Fest.
ap. Paul. lib. XIV. p. 223. Muell.
Praestitem in eadem significatione
dicebant antiqui qua nunc dicimus
antestitem. Cf. c. 19. § 17.; c. 23,
§ 6.

18. Ἥλιος ὃν Διόνυσον cet.] Lo-
beck. p. 498. cum hoc versu con-
fert Diodor. I, 11.: Εὐμολπος μὲν
ἐν τοῖς Βακχικοῖς ἐπεσὶ φησιν·
Ἀστροφαῖ Διόνυσον ἐν ἀκτί-
νεσσι πυρρῶπόν, Ὀρφεὺς δὲ·
Τούνεκά μιν καλέονσι Φάνητά
τε καὶ Διόνυσον, et Tzetz. in
Exeg. p. 53. Cf. § 12. v. 5.

absolutior] i. e. strictior. Vid. not.
ad Comm. II, 16, 2.

19. Apollinis Clarii] Conf. § 1.

20

Ὅργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῶν νηπευθεῖα κεύθειν,
εἰ δ' ἄρα τοι παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός,
φράξο τὸν πάντων ὑπατον θεὸν ἔμμεν Ἰαῶ,
χείματι μὲν τ' Ἀἰδὼν, Δία δ' εἰαρός ἀρχομένοιο,
Ἡέλιον δὲ θέρευσ, μετοπώρου δ' ἄβρὸν Ἰαῶ.

[Mss. ABGPS.

(bis) AB. ὑάω (bis) vica. Ἰαος (bis) hg. ὕλενος (infra ὕλεος) S. — affatus P. 20. v. 1. ὀρπαμεν P. ὄρπαμεν (reliquis Graecis verbis omissis) v-a. — v. 2. Ἐν h-bP6. εἰς S — ἀπατοι BM13P3. ἄρ τοι M2. ἀπατοι P. ἀπάγοι „Thuan.“ ἀπάτη h-b. ὄρται S. ὄρτα P6. — παίρη M3. παίρε BP3. παύρη P „Thuan.“ πλήρη SM2. πλήρης M2. — v. 3. τὸν h-b. τῶν BPSP37. — ὑπατο P. ἀροιστήν S. — ἔμμεν Ἰαῶ h (gp-b Ἰαῶ). ἐμμεναῶ B. ἐμμεναι ὦ SP67. ἐμμεναι (om. 11ω) P3. — v. 4. λείματι μὲν τὰ δ' εἶναι ἃ δι εἶρος S. χείματι μὲν τὰ δ' ἀναί ἃ διειρος P6. — ἀρζομένοιο P. — v. 5. θέρος SP6. — μετοπώ-

Ἰαῶ] „Diodorus Siculus Histor. lib. I. [c. 94.], ubi verba facit de legum latoribus antiquis qui simularunt se deorum munere acceptas leges popularibus suis constituuisse, haec confestim subiicit: Παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις Μωσῆν (προσποιήσασθαι τοὺς νόμους αὐτῷ διδόναι) τὸν Ἰαῶ ἐπικαλούμενον θεόν. Haec ille. Unde, ut ex loco et verbis Apollinis a Macrobio iam citatis liquere potest summum illud nomen quod *Iehovam* SS. Scripturae appellant, etiam ethnicis, ac praesertim Graecis, non fuisse incognitum. Vide item N. Fulleri Miscell. Sacra cap. 6. lib. II. et lib. IV. c. 14. PONT. (Sic dz)—„Loco Diodori Siculi, quem Pontanus laudavit, adde Clement. Alexand. Stromat. V., qui nominis, quod theologorum consuetudo vocat tetragrammaton, facta mentione: Λέγεται δὲ, inquit Ἰαὸν, ὃ μεθερμηνεύεται ὁ ὢν καὶ ὁ ἐσόμενος. Plura vide de hac re apud Dilherr. Dispp. Tom. II, p. 169. et Bynaeum de Nat. I. C. I, 1, p. 95. ZEUN. — Lobeckius, qui p. 460. (v. 5) scripsit ἄβρὸν Ἀδωνιν, adnotavit: „Hoc confidenter reposui pro vulgato Ἰαῶ; nam hoc dei nomen peregrinum est, cuius vim quattuor domesticorum deorum vocabulis explanat oraculi compositor. Lydus de mens. p. 83. Dionysum a Chaldaeis Punice *Iao* et multis in locis *Sabaoth* dici refert, quae nomina si apud antiquiores legerentur, libens subscriberem Vossio hinc *Sabi* seu *Sabazii* vocabulum deducenti. Antisymb. T. I, 185. Ceterum Ἰαῶ scribitur apud Macrobiū, Ἰαῶ Diōd. I, 94., ple-

rumque Ἰαῶ, v. Ioh. Drusii Tetragrammaton c. XI, 19.“ — Lydi verba, ad quae respicit Lobeckius, haec sunt: IV, 38 extr. Οἱ Χαλδαῖοι τὸν θεὸν Ἰαῶ λέγουσιν, ἀντὶ τοῦ φῶς νοητόν τῇ Φοινίκων γλώσσῃ, καὶ Σαβαῶθ δὲ πολλαχού λέγεται, οἷον ὁ ὑπὲρ τοὺς ἐπὶ πόλους, τουτέστιν ὁ δημιουργός. Praeterea hos versus defendit a ratione Iablonskii, qui Panth. II, c. 6. § 5. eos a Christiano eoque gnostico dicit esse compositos. In H. Stephani thesauro adiicitur: Alex. Trall. II, p. 199.: Ὁρκίζω σε τὸ ὄνομα τὸ μέγα Ἰαῶθ, Σαβαῶθ, ὁ θεὸς ὁ στηρίζας τὴν γῆν.

20. v. 1. νηπεύθεα] Haec vox, quae significat *infanda*, proprie quidem quae exquirere fas non sit, in H. Stephani thes. Gr. I. ex hoc uno loco affertur.

v. 2. Εἰ δ' ἄρα τοι] Emendavi e codd. in Symbb. p. 15. Εἰ δ' ἄρα apud Vigerum p. 515. vertitur *sin vero*, εἰ ἄρα apud Devarium p. 41. ed. Klotz. si forte. Toi est pronomen personale pro σοι, referendum, ut φράξο, ad eum cui datum est oraculum.

v. 3. τὸν πάντων ὑπατον] In tanto codicum consensu dubitabam aliquantisper, sitne scribendum τῶν, quod quidem explicari non potest, nisi refertur ad consultationem, ut τῶν πάντων significet eorum omnium.

v. 4. μὲν τ'] In edd. minus recte legitur μὲν τ'. Has particulas sequi solet τε. Exempli, in quibus ut nostro loco sequitur simplex δέ, vid. apud Hartung. Lehre von d. Partik. d. gr. Spr. I. p. 73.

v. 5. ἄβρὸν Ἰαῶ] Lobeckium con-

Huius oraculi vim, numinis nominisque interpretationem, qua Li-21
ber pater et sol Ἰαὼ significatur, executus est Cornelius Labeo in
libro cui titulus est: *De oraculo Apollinis Clarii*. Item Orpheus 22
Liberum atque Solem unum esse deum eundemque demonstrans
de ornatu vestituque eius in sacris Liberalibus ita scribit:

Ταῦτά τε πάντα τελεῖν, ἧρι σκευῇ πυκνάζαντα
σῶμα θεοῦ, μίμημα περικλύτου ἡελίοιο·

πρῶτα μὲν οὖν φλογέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἵκελον ἀμφιβαλέσθαι·

5 αὐτὰρ ὑπερθε νεβροῖο παναίολον εὐρὺ καθάψαι

[303]

Edd. vicahgspdzb.]

ρφ P7. μετοπιρωι B. μετω. προι P. μετοπώρω P6. μετοπωρά S.
— ἄβρὸν Edd. λαβρόν SP67. — ἰαὼ sp. ἰαω h. ἰάω gdzb. γαω A.
λω B. ιccω P. ὑάλω S. Ἰάωνιν scripsit Lobeck, p. 460. 21. ἰάω
Edd. — cui titulus (om. est) BG. 22. Orpheus] cf. Gesn. p. 371.
Herm. p. 464. Lob. Aglaoph. p. 727. — unum add. a sec. m. G. — Ταῦτα
τε BPM123 (In P237 non liquet utrum sit τε an γε). αὐτά τε P6 (αὐτά
τε πάντα omisissis reliquis verbis Graecis v-a). ταῦτα δὲ S. ταῦτά γε
h-b. — ἧρι scripsi e conjectura Geelii. Vid. not. ΤΕΛΕΙΝΕΡΙΣΚΕΥΗ
B (M3 σκευει; P3 σκευιν; P2 σκεινε). τελεῖ περικλυτή SM12. τελεῖ
περικλυτή P7. τελειν περικλυτή P3. τελειν περικλυτή P. τελεῖν
ἰερῶ σκευῇ h-b. — v. 2. θεοι P. „Thuan.“ — μίμημα BPSM123P267.
μιμημα „Thuan.“ πλάττειν h-b. — περικλύτου BSM12P367. περικλυ-
του M3. περικαπον P2. περιχλαιοι P „Thuan.“ ἐριανγοῦς h-b. —
v. 3. οὖν φλογέαις BSM123. οὖν φλοτεαις P3. οὖν φλοπεαις P2.
P2. αὖν φλοτεαις P. αὖν φλοτε „Thuan.“ ἀργυρέαις h-b. — ἐαλίγκιον
S. — v. 4. πεπαων P. — φοινίκεον p-z. — πυρὶ εἵκελον h auctore
Zeun.; Gesn. Herm. Lob. coll. Argonaut. v 222 et 517. πυρὶ ἵκελον
h-z. πυρικεalon PM23. πυρικεalon BM1. περικεalon S. — v. 5. αὐταν
ἵτης „Thuan.“ — περενεβροιο BM12P36. περεβροιο (sup. add. νε) S.
— παναίολον BPSM12P36 „Thuan.“ παναίολον h-b. — καθάψαι p2-b.

iecissee Ἰάωνιν commemoravi in app.
crit. At quum supra (§ 18.) post
deorum nomina quae his verbis
praecedunt legatur εἰς Διόνυσος, et
infra (§ 21.): quae Liber pater et
sol Ἰαὼ significatur, non est dubi-
tandum, quin h. l. commemoratus
fuerit Bacchus. Quamobrem vide,
ne scribendum sit Ἰακχον, quod
facile poterat abire in Ἰαὼ. Solem
vernum fuisse Iacchum refert Boet-
tiger. Id. I. p. 18. Quod ad adiec-
tivum ἄβρὸν attinet, Pentheus
ignotum, quidem sibi Bacchum
apud Euripidem Bacch. v. 353. vo-
cat τὸν θηλύμορφον ξένον, et
ibid. 453. ἀτὰρ τὸ μὲν σῶμα, inquit,
οὐκ ἄμορφος εἶ, ξένε, Ὡς εἰς γυ-
ναῖκας, et v. 493. Πρῶτον μὲν
ἄβρὸν βόστρυχον τεμῶ σέθεν. Cor-
nut. c. 30. p. 216. θηλύμορφος
μὲν πλάττεται, quo cum loco con-
fert Osannus Ovid. Metam. IV, 19 sq.
tibi, quum sine cornibus adstas, Vir-
gineum caput est.

22. de ornatu vestituque eius] i. e.

de ornatu statuae dei. Cf. Creuzer.
IV. p. 137 sq.

in sacris Liberalibus] i. e. ἐν τοῖς
Διονυσίοις.

v. 1. ἧρι] In Symbol. p. 15 sq.
scripseram τελεῖν ἔπερι σκευῇ πυ-
κνάζαντα, statuens in codicibus ex-
cidisse litteras πε. Sed in aliam
sententiam me traduxit I. Geelius,
vir summus, qui in epistola ad me
scripta: „Tu, inquit, si iterum at-
tenderis varietatem quam ipse at-
tulisti, ΤΕΛΕΙΝΕΠΙ, potius nihil
mutabis et mecum leges τελεῖν ἧρι
σκευῇ πυκνάζαντα. Non ineptum vi-
detur praecipi sacerdoti, ut sta-
tuam Apollinis mane diei festi or-
net iis insignibus quae solem
orientem significant. In antiquissi-
mo codice potuit, ut nosti, scribi
EPI pro HPI.“ — Quae in pro-
ximis versibus emendavi e codici-
bus mss., ea vix egent commen-
datione; sed cum v. 2. (μίμημα)
conf. v. 7.

δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον,
ἄστρον δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο.

Εἶτα δ' ὑπερθε νεβρῆς χρούσειον ζωστήρα βαλέσθαι,
παμφανόωντα, πέριξ στέρωνων φορέειν, μέγα σῆμα,
10 εὐθύς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαίθων ἀνορούων
χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
αὐγὴ δ' ἄσπετος ἦ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
μαρμαίρη δίνησιν ἐλίσσομένη κατὰ κύκλον,
πρόσθε θεοῦ· ζωστήρ δ' ἄρ' ὑπὸ στέρωνων ἀμετρήτων
15 φαίνεται ὠκεανοῦ κύκλῳ, μέγα θαῦμα ἰδέσθαι.

23 Hinc et Virgilius, sciens Liberum patrem solem esse et Cererem lunam, qui pariter fertilitatibus glebae et maturandis frugibus vel nocturno temperamento vel diurno calore moderantur,

— Vestro, ait, si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

24 Solem vero terrenae esse fecunditatis auctorem idem poeta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Saepe etiam steriles incendere profuit agros,
et reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus multiplex praestat auxilium, quid ascribendum est aetherio solis calori?

XIX. Quae de Libero patre dicta sunt, haec Martem eun-

[Edd. ABGPS.

κατάψαι BPSM12. κατᾶψαι h-p1. ΚΑΤΑΨΑΙ P3. κατὰπται P6. —
v. 6. ΠΟΛΥΣΤΙΚΤΟΝ ΘΗΡΟΣ P. πολυστυκθηρος P6. πολυστυκηρος S. —
v. 7. ΔΑΙΔΑΛΕΙΩΝ P23. ααιΔαλειων P. — ΙΕΠΟΥΤΕΠΟΛΙΟ P. ΕΡΟΥ
ΤΕΝΟΛΙΟ B. ἐρούτ' ἐνολοιο M12. ἐρούτ' ἀνολοιο S. ΕΡΙΤΟΝΟΛΙΟ P3.
ΕΡΟΥΤΕΝΟΝΟCΡΟ P2. — v. 8. νέβρις S. — v. 10. ἡϋθ' ὄγ' ἐκ conieci
Symbol. p. 16. Vid. not. — ἀνορούων BPSM12P36 „Thuan.“ ἀνορού-
σων h-b. — v. 12. ΛΥΤΗ BPP3. αὐτῇ S. αὐτῇ P12. — ΠΙΛΝΑ P.
ΝΙΛΝΑ BP3. νιλῆα SM12. — ἀμφιμιγεῖσαι SP6. — v. 13. μαρμερήν M2.
μορμερη SP6. — v. 14. ζωστήρ SM12P6 „Thuan.“ ζοστήρ B. ζωειήρ
P. — ὑπο P. ΥΝΟ „Thuan.“ πο B. ἀπό SM3P6. — v. 15. φαίνεται
BSM12P36. φαίνεται P „Thuan.“ φαίνεται ἄρ' h-b. — θαῦμα ἰδέσθαι
SM12P67. ΘΑΥΜΑΔΕCΘΙ B. ΘΑΥΜΙΔΕCΘΙ P. θαῦμ' ἐσιδέσθαι h-b.

23. [Virgilius] Georg. I, 7. — scribens v-h. 24. fecunditatis esse
G. — idem poeta] Georg. I, 84. — et cetera G. — aetherio Sv-g.

XIX. Caput XIX. Ne Martis quidem aut Mercurii aliud esse numen

v. 5. κατᾶψαι] Cf. § 4. νεβρῶν
δοραῖς κατᾶπτός.

v. 10. εὐθύς ὅτ'] Ad has particulas Symbol. p. 16. adnotavi haecce: „Omnes mei codices ut edd. habent εὐθύς ὅτ', quare apud Macrobinum nihil ausim mutare, sed si quaerimus, quid scripserit poeta ipse, equidem putaverim verum esse ἡϋθ' ὄγ'. Nam particula ἡϋθ' apud Homerum quidem saepe inservit comparationi, semel etiam cum coniunctivo iuncta, II. q', 547.; de pronomine ὄγ' ad praecedens substantivum ἡελίοιο referendo conf. Naegelsbachii Adnott. ad Hom. II. ed. I. p. 218 sq.: contra εὐθύς apud Homerum ne semel

quidem legitur, ita ut in dialecto epica usitatum non fuisse videatur, licet in Batrachomyomachia bis, ni fallor, legatur: quid autem hoc loco εὐθύς ὅτ' sibi velit, fateor me nescire.“

v. 15. θαῦμα ἰδέσθαι] Haec mutata esse videntur in θαῦμ' ἐσιδέσθαι ab homine cui ignotum fuerit digamma Aeolicum.

23. vel nocturno temperamento vel diurno calore] Inverso ordine supra dixit: Liberum patrem solem esse et Cererem lunam.

Vestro cet.] „Conf. Barth. ad Claudian. de raptu Proserp. I, 16.“ ZEUN.

XIX, 1. Martem eundem ac solem

dem ac solem esse demonstrant: siquidem plerique Liberum cum[304] Marte coniungunt, unum deum esse monstrantes: unde Bacchus *Ἐννάλιος* cognominatur, quod est inter propria Martis nomina. Colitur etiam apud Lacedaemonios simulachrum Liberi patris hasta² insigne, non thyrsos: sed cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cuius mucro hēdera lambente protegitur? Quod ostendit vinculo quodam patientiae obligandos impetus belli. Habet enim hēdera vinciendi obligandique naturam: nec non et calor vini, cuius Liber pater auctor est, saepe homines ad furorem bellicum usque propellit. Igitur propter cognatum utriusque effectus³ calorem Martem ac Liberum unum eundemque deum esse voluerunt: certe Romani utrumque patris appellatione venerantur, alterum Liberum patrem, alterum Marspitrem, id est Martem patrem, cognominantes. Hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur,⁴ quod cum primum ediderunt auctorem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac sol sit, Mars vero idem ac Liber pater: Martem solem esse quis dubitet? Accitani etiam, Hispana gens, si-⁵ mulachrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant, Ne-

Edd. vicahgspdzb.]

quam solem. ch-b. Cap. XXII. De Marte. v (i Cap. XXI.) DE MARTE. B. 1. liberum plerique G. 2. sed et cum s-bP. — quid aliquod (sup. alius quam) G. — geritur v-g (S gerit?). — labente vi. — obligandi vinciendique G (S ordine signis supra positis restituto). — cuius libet S. 3. utrumque romani S. 4. liber bellorum (om. pater) A. 5. Accitani ABs-bPM3. Acitani Sv-gM1P6. Accitani P2. Acuitani (e corr.) P7. Aquitani GM2. Attitani P5. — Nelon BGs-b (hg in mg.) PM3P5. necon M2H2 (ASM1P25 ne convocantes). necum P6. Necyn v-g „Ms. cum editis omnibus, quomodo et Ortelius allegat. Came-

esse] Hoc probare conatus est Uscholdius coll. Hymn. Hom. ζ, 6 sqq. Zeitschr. f. d. A. W. 1842. p. 359.

Bacchus *Ἐννάλιος* cognominatur] In Steph. Thes. Gr. I. ed. Paris. s. h. v. affertur Dionys. de comp. verb. c. 17. p. 107. I.: Βρόμιε δοξατοφόρ? *Ἐννάλιε* πολεμοκλάδε. Crenzer. IV. p. 58. citat Mazocchi ad Tabb. Heracl. I. p. 138. — Hesychius: *Ἐννάλιος* Ἀφῆς ἢ ὁ τούτου νῆος. Martis filius Bacchus fuisse dicebatur in mysteriis Samothraciis. Cf. Crenzer. IV, p. 250.

2. cuius mucro hēdera lambente protegitur] Cf. Cornutus I. c. p. 217. Τινὲς δὲ τῶν θύρσων καὶ ἐπιδορατίδας κρυπτομένας ὑπὸ τῶν φύλλων ἔχουσιν, ὥς καὶ ὀδνηφόρον τινὸς ἕσθ' ὅτε κρυπτομένου τῇ παρὰ τὴν πολυποσίαν ἰλαρότητι, εἰς ὕβρεις ἐνίων καὶ παρακοπᾶς ἐκπιπόντων. Salmas. de homon. hyl. iatr. p. 4., qui confert Plin. N. H. XVI, 34. s. 62. § 144. Cuius dei et

nunc adornat (hēdera) thyrsos et Eurip. Bacch. v. 25. Θύρσον τε δοῦς εἰς χεῖρα, κίσσινον βέλος, et v. 710 sq. ἐκ δὲ κίσσινων θύρσων.

3. Marspitrem] Cf. c. 12. § 8.; Gellius N. A. V, 12, 5.; Hartung. II, p. 158. Casus obliquos improbat Varro L. L. VIII, 17, 33. et IX, 46, 75 sqq.

4. bellorum potens] Conf. § 9. et vid. not. ad c. 9. § 6.

probatur] Observanda est huius verbi constructio cum duplici nominativo. Cf. § 7.

eum primum ediderunt auctorem triumphi] Rem iisdem fere verbis tradidit Cornutus I. c. p. 219.: Ἐδοξε καὶ πολεμιστῆς εἶναι καὶ πρῶτος καταδειχέμεναι τὸν ἐν ταῖς πολεμικαῖς νίκαις ἀγόμενον θρίαμβον. Hartung. II. p. 19. hanc docet fuisse sententiam Graecorum, sed Romanos hunc honorem tribuisse Iovi et Herculi. Cf. ibid. p. 26.

5. Accitani, .. Hispana gens]

6 ton vocantes. Et certe ratio naturalis exigit ut di caloris caelestis parentes magis nominibus quam re substantiaque divisi sint: fervorem autem quo animus excandescit excitaturque alias ad iram alias ad virtutes nonnumquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominaverunt, cuius vim poeta exprimendo et similitudini ignis adplicando ait:

[305] *Μαίνεται δ' ὥς ὅτ' Ἀρης ἐγγέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.*

In summa pronuntiandum est effectum solis, de quo fervor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem vocari.

7 Ut vero Mercurius sol probetur, superius edocta suffragio sunt. Eundem enim esse Apollinem atque Mercurium vel hinc apparet quod apud multas gentes stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur, et quod Apollo Musis praesidet, Mercurius sermonem, quod est Musarum munus, impertit. Praeter hoc quoque Mercurium pro sole censi multa documenta sunt: primum quod simulachra Mercurii pennatis alis adornantur, quae res monstrat 9 solis velocitatem. Nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intellegimus ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν, et sol mundi mens est, summa autem est velocitas mentis, ut ait Homerus:

[Mss. ABGPS.

rarius tantum et Stoeberiana testantur in antiquo esse *Neton*.“ Gron. ad c. 21. § 18. 6. *diversi* v-g. — *Μαίνεται*] II. ὁ, 605. — δὲ ὥς dz. — ἐγγέσπαλος ἢ ὀλοὸν S.

7. *Cap. XXIII. De Mercurio.* v (i *Cap. XXII*). *DE MERCURIO.* ABG. — *superius*] Vid. not. — *suffragia sunt* v-g. „Non haec forma a Macrobiani usu abhorret. Sic paulo inferius (§ 8.) *multa documenta sunt*.“ Zeun. — *eundem* (om. enim) G. — *impertit* Sv-g.

8. *quod per simulacra* S. — *pennatis* Ach-bP. — *monstrant* BG.

9. *et ἀπὸ* vl. — *est autem* BS. *est* (add. a sec. m. autem) G. — *Ho-*

Conf. Plin. N. H. III, 3 s. 4. § 25. Sill.: *Carthaginem conveniunt populi LXV. exceptis insularum incolis.. Ex colonia Accitana Gmelenses.* Harduinus adnotavit: „*COL. IUL. GEM. ACCITANA* apud Grut. p. 271. [6.]. *Accis*, hodie Guadix, in Granatensi regno.. In nummis antiquis: C. I. G. ACCI et COL. GEM. ACCI.“ — Adde ibid. p. 452. 4. *IN AGRO ACCITANO.* Mannertus Geogr. d. Gr. u. R. vol. I. p. 388. ed. I. Accos inter Oscam Ilergetum et Lacurim sitos negat eandem urbem esse ac Guadix.

6. *caloris caelestis parentes*] Hac dictione saepius usus est Cicero (ad Att. IX, 10, 3., Tim. 11., de fin. II, 1, 1., de leg. I, 24, 62.) aliique, ut Plin. N. H. VII, 30. s. 31. § 117. et XXV, 2, 5. § 11. Horat. Od. I, 10, 6. Apud Macrobius hoc unum exemplum adnotavi.

ad temporalis furoris excessum]

Vid. prolegg. p. XLII.

exprimendo .. ait] Vid. ibid. p. XL.

7. *Mercurius sol probetur*] Vid. not. ad § 4.

suffragio sunt] Singulari quadam vi dicitur pro adiumento sunt.

stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur] Haec nusquam me legere memini. Videntur ergo verba *superius edocta* referenda esse ad ea tantum quae sequuntur.

Apollo Musis praesidet] In Saturnalibus Macrobius hoc docuit nusquam, sed in Comm. II, 3, 3.

Mercurius sermonem .. impertit] Cf. c. 12. § 20.; c. 17. § 5.; Comm. I, 12, 14.

8. *solis velocitatem*] Conf. c. 17. § 69.

9. *mentis potentem*] Cf. §. 4. et Cornut. c. 16. p. 164. *Τὴν γὰρ δὲ ἔρμῃς ὁ λόγος, ὃν ἀπέστειλαν πρὸς ἡμᾶς ἐξ οὐρανοῦ οἱ θεοὶ κτλ.*

ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν] Conf. c. 17. § 5.

sol mundi mens est] Cf. c. 18.

§ 15.

summa est velocitas mentis] „Huc

— ὥσει πτερὸν ἢ νόημα·

ideo pennis Mercurius quasi ipsa natura solis ornatur. Hoc ar- 10
gumentum Aegyptii lucidius absolvunt ipsius solis simulachra pen-
nata fingentes, quibus color apud illos non unus est. Alterum
enim caerulea specie alterum clara fingunt. Ex his clarum supe-
rum et caeruleum inferum vocant: inferi autem nomen soli da-
tur, cum in inferiore hemisphaerio, id est hiemalibus signis, cur-
sum suum peragit: superi, cum partem zodiaci ambit aestivam.
Eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter su- 11
peros et inferos deos administer ac nuntius aestimatur. Argi- 12
phontes praeterea cognominatur, non quod Argum peremerit,
quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus[306]
ornatum, custodisse Iunonis imperio Inachi filiam, eius deae pelli-
cem, conversam in bovis formam: sed sub huiusmodi fabula Ar-
gus est caelum stellarum luce distinctum, quibus inesse quaedam

Edd. vichgspdzb.]

merus] Od. ἦ, 36. — pinnis B (S a p. m.) vich-b (g in mg. pennis) P.
— ipse v3ichg. 10. lucidius Aegyptii v-g. — pinnata Avich-b (g in
mg. penn.) P. — caerulea s-b. — clarum Sv. — cum inferiore (om. in)
ASv-g. 11. aestimatus (sup. r) B. existimatur Sv-g. 12. Ἀρ-
γυφόντης S. argifontes ABG. — cognominatus BG. cognominantur Sv1.
— peremerint S. — filiam Io hs-bP. — eiusmodi BG. huiusmodi c-b.

pertinet locus Cic. Tusc. I, 19.
quem Clarkius laudat ad Odys.
ἦ, 36.: Nihil est animo velocius,
nulla est celeritas quae possit cum
animi celeritate contendere. Home-
rus sive quisquis est auctor, in
hymno in Mercur. 43. eidem deo
tribuit ὥν νόημα. ZEUN. — Adde
Laur. Lyd. IV, 52. (p. 102.) Ἐπι
μὴν ὀκυτότατον πεποιήνται τοῦτον
ταρσώσαντες πτεροῖς, νοῦ ὀξύ-
τητα καὶ τάχος λόγον διὰ τῆς
τοιῶσδε τέχνης αἰνιττόμενοι. ὁ γοῦν
ποιητὴς φησιν. Ἐπεα πτερόεντα,
et Cornut. I. c. p. 166.: Πέδιλα δὲ
φέρει πτερωτὰ καὶ δι' αἴρος φέρε-
ται, συμφώνως τῷ Ὀμήρῳ, καθάπερ
εἴρηται τὰ (τὸ?) ἔπεα πτερόεντα.

10. solis simulachra pennata] Vi-
detur respicere ad orbes illos ala-
tos qui saepe conspiciuntur in
Aegyptiorum monumentis. Cf. C.
Schwenck. Mythol. Aeg. tab. 3.,
nisi forte in animo habuit simula-
cra alata, quale est Ammonis
kneph apud Creuzer. II, 1. tab. II.

11. inter superos et inferos deos]
Conf. Horat. Od. I, 10, 19 sq. Su-
peris deorum Gratus et imis, ad
quem locum Orellius attulit Clau-
dian. Rapt. Pros. I, 89. Commune
profundis et superis numen.
Adde Apulei. Metam. XI, 11. Ille
superum commealet et inferum.

administer et nuntius] Cornut. I. c.
p. 165.: Παραδέδοται δὲ καὶ κῆρυξ
θεῶν, καὶ διαγγέλλειν αὐτὸν ἔφρασεν
τὰ παρ' ἐκείνων τοῖς ἀνθρώποις, c.
not. Osanni.

12. Argiphontes] Cf. Cornut. I. c.
Ἀργειφόντης δὲ ἐστίν, οἷον εἰ ἀργε-
φάντης, ἀπὸ τοῦ ἀργῶς πάντα φαί-
νειν καὶ σαφηνίζειν· τὸ γὰρ λευκὸν
ἀργὸν ἐκάλουν οἱ παλαιοί· ἢ ἀπὸ
τῆς κατὰ τὴν φωνὴν ταχύτητος.
Arnob. VI, 25. Mercurius pinnatus
Argiphontes. Homer. II. β', 103.
διακτόρῳ Ἀργειφόντῃ, ubi vid.
schol. et Eustath.

Inachi filiam] i. e. Io, cuius no-
men in nonnullis exemplaribus le-
gitur additum.

eius deae pellicem] Quid sit pel-
lex, docent Gellius IV, 3, 3., Fe-
stus ap. Paul. lib. XIV, p. 222.,
Paulus Dig. L, 16, 144. Genitivo
casu additur aut eius nomen, quo-
cum illa vivit, aut eius, cuius lo-
cum occupavit. Cf. V, 16, 10. Ga-
nymedem non ut Iunonis pellicem
a Iove raptum; Plaut. Merc.
IV, 1, 24. ut videas simul tuam
Alcumenam pellicem, Iuno mea;
Cic. p. Cluent. 70, 199. filiae pel-
lex; Ovid. Met. X, 347. matris
peller.

caelum stellarum luce distinctum]
Conf. § 13. ambitus caeli stella-

- 13 species caelestium videtur oculorum. Caelum autem Argum vocari placuit a candore et velocitate, παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχύ. Et videtur terram desuper observare: quam Aegyptii hieroglyphicis litteris cum significare volunt, ponunt bovis figuram. Is ergo ambitus caeli stellarum luminibus ornatus tunc aestimatur enectus a Mercurio, cum sol diurno tempore obscurando sidera veluti enecat, vi luminis sui conspectum eorum auferendo mortalibus.
- 14 Pleraque etiam simulachra Mercurii quadrato statu figurantur solo capite insignita et virilibus erectis: quae figura significat solem

[Mss. ABGPS.

13. vocitari c-h. — παρὰ τὸ λευκὸν ταχύ (om. καὶ) v1. παρὰ τὸ ἄργον ταχύ c. παρὰ τὸ ἄργον καὶ ταχύ g. „Nihil sufficit. Lego: παρὰ τὸ ἄργον, τουτέστι λευκὸν καὶ ταχύ. Tale quid omnino requiritur.“ Gron. ἀπὸ τοῦ ἄργος, ταχύς ἢ λευκός S. — signare s-bP. — His ergo Av1. — estimatus (sup. r) B. existimatur Sv-gb. — velut p-b. — necat (sup. add. e) G. 14. uberibus erectis seu arrectis seu virgatis coni. Zenn. coll. Anacreont. Od. XXIX, 30. μεταμάζιον δὲ ποίει Διόδυμᾶς τε χεῖρας Ἑρμοῦ, Virg. Aen. XI, 639. adrecto pectore, Sen. Herc. Oet. 146. Quae virgata tibi praebuit ubera, et quod infra c. 20. § 18. de uberibus Isi-

rum luminibus ornatus, et Enstath. l. c. p. 138., Ἀῦπνος ἦν διὰ βίου, ἄστροις μὲν τισιν ἀνατέλλουσιν ἐπανοίγων τοὺς μύοντας ὀφθαλμοὺς συνανατέλλοντας ὥσπερ καὶ αὐτοὺς, ἑτέροις δὲ αὖ πάλιν τῶν ἀστέρων δυομένοις ἐγκαταμύων τοὺς βλέποντας ὀφθαλμοὺς, καὶ ὥσπερ συγκαταδύων τὸν ἐν αὐτοῖς ὀπτικὸν ἥλιον, ὃ καὶ Εὐριπίδης δηλοῖ ἐν οἷς φησὶν· Ἄργον ὄμματα τὰ μὲν ξὺν ἄστρον ἐπιτολαῖσι βλέποντα, τὰ δὲ κρύπτοντα δυνόντων μετὰ.

13. παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχύ] Conf. Cornut. l. c. ad § 12. et Hesych. Ἀργειφόντης .. λευκοφάντης, ... ἢ ταχέως καὶ τρανῶς ἀποφαινόμενος, et Ἄργιος λευκός, ταχύς. ponunt bovis figuram] Crenzer. II, p. 94. Not. refert apud plerasque veteres gentes taurum significasse terram cet. Commentatt. Herodott. Part. I. p. 124 sqq.

14. quadrato statu] Conf. Real-Encycl. vol. IV. p. 1857 sq.; Cornut. c. 16. p. 167. Πλάττεται δὲ καὶ ἄχειρ καὶ ἄπους καὶ τετράγωνος τῷ σχήματι ὁ Ἑρμῆς κτλ. Laur. Lyd. l. c. Εἶτα δὲ τετράγωνον σχήματι Ἑλληνας ἀναπλάττουσι τοῦτον (τὸν Ἑρμῆν), τεκμήριον μέγιστον παρεχόμενοι, λόγον εἶναι τοῦτον καὶ λόγον ἀληθῆ κτλ., et quae adnotavit Roetherus, qui citat etiam Crenzer. Commentatt. Herod. I. p. 135. Martian. VII. p. 734. Hic numerus quadratus ipsi Cyllenio deputatur, quod quadratus deus so-

lus habeatur (cf. II, § 106.). De religione Hermarum nuper disseruit E. Gerhardus, Berol. 1845.

virilibus erectis] Vid. C. O. Muelller. et Oesterlei. Denkm. d. alt. Kunst II, 30, 337., et conf. Cornut. l. c. Οἱ δ' ἀρχαῖοι τοὺς μὲν πρεσβυτέρους καὶ γενειῶντας Ἑρμᾶς ὁρθαῖ ἐποίουν τὰ αἰδοῖα ἔχοντας, κτλ. c. not. Osanni, et Plotin. Ennead. III, 6. p. 321. F.: Ὅθεν οἶμαι καὶ οἱ πάλαι σοφοὶ μυστικῶς καὶ ἐν τελεταῖς αἰνιττόμενοι Ἑρμῆν μὲν ποιούσι τὸν ἀρχαῖον τὸ τῆς γενέσεως ὄργανον ἀεὶ ἔχοντα πρὸς ἐργασίαν, τὸν γεννῶντα τὰ ἐν αἰσθήσει δηλοῦντες εἶναι τὸν νοητὸν λόγον, et quae attulit Crenzer., Herodot. II, 51. Τοῦ δὲ Ἑρμῆος τὰ ἀγάλματα ὁρθαῖ ἔχειν τὰ αἰδοῖα ποιεῦντες οὐκ ἀπ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι, ἀλλ' ἀπὸ Πελασγῶν πρῶτοι μὲν Ἑλλήνων ἀπάντων Ἀθηναῖοι παραλαβόντες, παρὰ δὲ τούτων ἄλλοι. Cic. N. D. III, 22, 56. Mercurius unus Caelo patre Dia matre natus, cuius obscœniis excitata natura traditur, quod adspectu Proserpinae commotus sit. Pausan. VI, 26, 3. de Cylleniorum diis: Τοῦ Ἑρμοῦ δὲ τὸ ἄγαλμα .. ὁρθόν ἐστιν αἰδοῖον ἐπὶ τοῦ βάθρου. Lucian. Iup. Trag. 42. Κυλλήνιοι (θύοντες) Φάλητι. Plutarch. an seni resp. gerenda sit, extr. p. 797. F. Διὸ καὶ τῶν Ἑρμῶν τοὺς πρεσβυτέρους ἄχειρας καὶ ἀποδας, ἐν τεταμένους δὲ τοῖς

mundi esse caput et rerum satorem, omnemque vim eius non in quodam divisorum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cuius sedes in capite est. Quattuor latera eadem ratione 15
linguntur qua et tetrachordum Mercurio creditur attributum. Quippe significat hic numerus vel totidem plagas mundi vel quattuor vices temporum quibus annus includitur, vel quod duobus aequinoctiis duobusque solstitiis zodiaci ratio distincta est: ut lyra Apollinis chordarum septem tot caelestium sphaerarum motus praestat intellegi, quibus solem moderatorem natura constituit. In Mercurio solem coli etiam ex caduceo claret, quod Aegyptii 16
in specie draconum maris et feminae coniunctorum figuraverunt[307]

Edd. vicahgspdz.]

dis leguntur. — *diversorum* „B“.

15. *quae* et P. — *signat* G. —

μορίοις δημιουργοῦσιν κτλ., quem locum exscripserunt Cornut. l. c. et Eudocia de Violario p. 155., Porphyrius ap. Euseb. in praep. evang. III, p. 114. Ὁ δὲ ἐν τεταμένως Ἐρμῆς δηλοῖ τὴν εὐτονίαν· δεικνύει δὲ καὶ τὸν σπερματικὸν λόγον τὸν διήκοντα διὰ πάντων. — Cf. Fulgent. Mythol. II, 4. *exsectis falce Saturni virilibus*. Arnob. V, 11. *viribus abscisis*, c. not. Hildebrand.

in capite] Cf. Comm. I, 6, 81.

15. *tetrachordum Mercurio attributum*] Cf. Cornut. l. c. p. 169. Τῆς δὲ λύρας εὐρετῆς ἐστίν, οἷον τῆς συμφωνίας καὶ ὁμολογίας κτλ., ubi Osannus attulit Philostr. imag. I, 10. init. Τῆς λύρας τὸ σόφισμα πρῶτος Ἐρμῆς πῆξασθαι κεράτιον δοῖν, κατὰ ζύγον καὶ χέλυσ. Apollodor. III, 10, 2. § 4. Λύραν εὐρε καὶ πλῆκτρον. Horat. Od. I, 10, 6. *Curvaeque lyrae parentem*. Idem Od. III, 11, 1 sqq. cum eo componit testudinem septem nervis resonantem, et in hymno Homer. in Mercur. v. 51. Mercurius in lyra a se inventa dicitur tetendisse septem chordas. Pausanias V, 14, 6. Mercurio lyrae, Apollini citharae inventionem tribuit. Alia vid. Real-Encycl. s. v. *lyra*. Plutarch. Sympos. IX, 3, 2. Ἐρμεῖ δὲ μάλιστα τῶν ἀριθμῶν ἡ τετραὰς ἀνάκειται.

zodiaci ratio distincta est] i. e. zodiacus divisus est. Cf. prolegg. p. XLII.

lyra Apollinis chordarum septem] Cf. Plutarch. l. c., I. Ἡ δὲ ἔβδωμάς τῃ Μουσῇ γέτῃ προσκεκλήρωται. Inventio citharae septem chordis praeditae Terpandro tribuitur a Plinio N. H. VII, 56 s. 57.

§ 204., Strab. XIII, p. 425. Euclid. introd. harm. p. 19. Meib. Cf. Schneidewin. Del. p. 237. Ἡμεῖς τοι τετραγῆρυν ἀποστερξάντες ἀοιδὴν Ἐπτατόνῳ φόρμυγγι νέους κελადῆσομεν ὕμνους.

tot caelestium sphaerarum .. quibus solem moderatorem natura constituit] Cf. c. 17. § 3. Somn. Scip. 4, 2. et Comm. I, 17 sqq.

16. *ex caduceo claret*] Conf. Real-Enc. vol. IV. p. 1860. Philologus, I, 3, p. 512 sqq., ubi Prellerus inter alia affert schol. Thucyd. I, 53. Κηρύκιόν ἐστι ξύλον ὀρθόν, ἔχον ἐκατέρωθεν δύο ὄφεις περιπεπλεγμένους καὶ ἀντιπροσώπους πρὸς ἀλλήλους κειμένους, ὅπερ εἰώθασι φέρειν οἱ κήρυκες μετ' αὐτῶν. Serv. ad Virg. Aen. IV, 242. Plin. N. H. XXIX, 3 s. 12. § 54., ubi legitur: *Hic tamen complexus anguim et efferatorum concordia causa videtur esse, quare exterae gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguinum facerint*. Cornut. l. c. p. 166.: Οἱ δ' ἀποπληροῦντες περὶ τὴν εἰρημένην ῥάβδον τὸ τοῦ κηρύκιον σχῆμα δράκοντες σύμβολόν εἶσι τοῦ καὶ τοὺς θηριώδεις ὑπ' αὐτοῦ κηλεῖσθαι καὶ καταθέλεσθαι, λύοντος τὰς ἐν αὐτοῖς διαφορὰς καὶ συνδέοντος αὐτοὺς ἅμματα δυσλύτῳ. Διὰ τοῦτο γὰρ τὸ εἰρηνοποιὸν δοκεῖ τὸ κηρύκιον εἶναι. Antiquissimis temporibus caduceo non tribuebantur serpentes (conf. Boettg. Amalth. I, p. 104. et Id. z. Kunstmyth. II, p. 116.). Non recte ergo ab Aegypto hanc caducei formam deducit Macrobius, qui videtur spectare ad Aegyptiorum οὐραῖον. — *Claret* est archaismus. Cf. V, 20, 6.

Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo quem vocant Herculis obligantur, primaeque partes eorum reflexae in circulum pressis osculis ambitum circuli iungunt: et post nodum caudae revocantur ad capulum caducei ornanturque alis ex eadem capuli parte nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quae γένεσις appellatur, Aegyptii protendunt, deos praestites homini nascenti quattuor adesse memorantes, Δαίμονα Τύχην Ἐρώτα Ἀνάγκην: et duos priores solem ac lunam intellegi volunt, quod sol auctor spiritus caloris ac luminis humanae vitae genitor et custos est, et ideo nascentis δαίμων, id est deus, creditur: luna τύχη, quia corporum praesul est quae fortuitorum varietate iactantur: amor osculo significatur: necessitas nodo. Cur pennae adiciantur, iam superius absolutum est. Ad huiusmodi argumenta draconum

[Mss. ABGPS.

tota zb. 16. draconis S. — in nodum Sv-a. — oculis BGSvi. — post modum GSv-g (B post nodum, sed n e corr.). — aliis Av-h.

17. genesis Mss. et Edd. — esse (sup. add. ad) G. — duo s-bP. — et lunam G. — daemon Mss. et Edd. — ΤΥΛΗ BP. ΤΥΛΗ A. 18. pin-

voluminis sui] Cf. c. 20. § 9. In draconum volumina desinebant, et V, 17, 12. tortuosa volumina; Virg. Aen. II, 208. sinuant immensa volumine terga. Hoc loco expectes pluralem numerum, ut ibid. V, 85. septena volumina traxit, et XI, 753. serpens sinuosa volumina versat, et Ovid. Met. XV, 721. Perque sinus crebros et magna volumina labens, sed singulari numero colectivo sensu utitur idem Ovidius Met. IV, 600. iunctoque volumine serpunt. Nos: „die Windung.“

nodo quem vocant Herculis] Cornutus l. c. ἄμμοτι δυνάμει. Conf. Plin. N. H. XXVIII, 6. s. 17. § 63. Vulnere nodo Herculis praeligare mirum quantum ocior medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo vim quandam habere utilem dicuntur, quippe cum Hercules eum prodiderit, ubi Harduinus adnotavit: „Hoc est artissimo“, et: „Quo nexu id fuerit, non est satis exploratum“, et affert Festum (p. 63. ed. Muell): Cingulum (novae nuptae) Herculeo nodo vinctum vir solvit ominis gratia, ut sic ipse felix sit in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui septuaginta liberos reliquit. Adde Sen. ep. 87. § 33. Unus tibi nodus, sed Herculeaneus, restat, et Athenae. XI, 101, p. 500 a. ὁ λεγόμενος Ἡράκλειος δεσμός, Erasm. Adag. I, 9, 48.

revocantur] i. e. reflectuntur. Conf. Gronov. Observ. II, 19. p. 290.

ornanturque alis .. nascentibus] Idem valet ac: eademque capuli pars ornatur alis. Haec caducei forma conspicitur apud C. O. Muell. et Oesterl. Denkm. d. a. K. II. tab. XXIX, 314, 315, 316, 319, 323.

17. Argumentum] est id quod additur quo quid significetur, „das Attribut“, ut c. 21. § 15. Eodem argumento significatur et tempus, c. 23. § 16. vitis argumento .. tempus ostensum est, ib. § 18 sq. argumentis quibus ornantur significantes multiplicem praestantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumenta solis rationem locuntur. Cf. c. 22. § 5. et Plin. N. H. XXXVI, 5 s. 4. § 43. Sill. femineis argumentis.

protendunt] idem est ac referunt.

praestites] Cum genitivo casu iuncta haec vox legitur c. 18. § 17. et c. 23. § 6. — De re ipsa vid. Hartung. II. p. 233 sq.

luna τύχη] Conf. Kopp. ad Martian. I, § 88.: „In planetis sunt sortium loci; Nemeseos in Saturno, Τύχης in Luna (Manil. Astron. III, 96.; Palaeogr. crit. III, § 282.).“

praesul] Cf. c. 17. § 1. et c. 24. § 23.

18. draconum volumen] Conf. § 16. et c. 17. § 58.

praecipue volumen electum est propter iter utriusque sideris flexuosum.

XX. Hinc est quod simulachris et Aesculapii et Salutis draco 1 subiungitur, quod hi ad solis naturam lunaeque referuntur. Et est Aesculapius vis salubris de substantia solis subveniens animis corporibusque mortalium: Salus autem naturae lunaris effectus[308] est quo corpora animantium iuvantur salutifero firmata temperamento. Ideo ergo simulachris eorum iunguntur figurae draconum, 2 quia praestant ut humana corpora velut infirmitatis pelle deposita ad pristinum revirescant vigorem, ut revirescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta: propterea et ad ipsum solem species draconis refertur, quia sol semper velut a quadam imae depressionis senecta in altitudinem suam ut in robur revertitur iuventutis. Esse autem draconem inter praecipua solis ar- 3 gumenta etiam nominis fictione monstratur, quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέσκειν, id est videre. Nam ferunt hunc serpentem

Edd. vicahgspdzb.]

nae ASvich-bP. — superius] § 9. — Ab huiusmodi argumento (sup. a) S. — praecipuo (sup. e) volumine lectum S.

XX. Caput XX. Quin Aesculapium quoque et Salutem et Herculem et cum Iside ipsum etiam Serapim alios quam solem deos non esse. ch-b. Cap. XXIII. De Aesculapio. v (i Cap. XXIII). DE AESCVLAPIO. ABG.

1. simulacris Aesculapii (om. et) s-b. — Aesculapii, Salutis (om. et) ch. — corpora animantium BG. animantium corpora v-g. — a salutifero h. 2. vel (sup. velud) A. — revirescant (sup. u) A. — virorem s-b P. — revirescant A (G a p. m.). virescunt s-bP. — quia semper (om. sol) G. quia sole semper S. — in robur (sup. add. ut) A. 3. et in

XX, 1. Salutis] Eandem hanc deam esse Romanis quam Graecis Ὑγίαν demonstravit Koppius ad Martian. I, § 45.

vis salubris de substantia solis] Cf. Pausan. VII, 23, 6., ubi homo Sidonius in Aesculapii templi traditur dixisse: Ἀσκληπιὸν μὲν γὰρ ἄερα γένει τε ἀνθρώπων εἶναι καὶ πᾶσιν ὁμοίως ζώοις ἐπιτήδειον πρὸς ὑγίαν, Ἀπόλλωνα δὲ ἥλιον, καὶ αὐτὸν ὁρθότατα Ἀσκληπίῳ πατέρα ἐπονομάζεσθαι, ὅτι ἐς τὸ ἀρμόζον ταῖς ὥραις ποιούμενος ὁ ἥλιος τὸν δρόμον μεταδίδωσι τῷ ἀέρι ὑγείας. Sickler. die Hieroglyphen in dem Mythos des Aesculap (Meining. 1819) p. 9. 10. Creuzer. II, p. 559.

salutifero temperamento] Cf. Colum. III, 12, 3. Opus est inter has tam diversas aequalitates magno temperamento, quod in corporibus quoque nostris desideratur, quorum bona valetudo calidi et frigidi, humidi et aridi, densi et rari, certo et quasi examinato modo continetur.

2. figurae draconum] Cf. Real-Encycl. I, p. 190 sq. Cornutus c. 33. Διὰ τοῦτο γὰρ δράκοντα αὐ-

τῷ (τῷ Ἀσκληπίῳ) περιστῶσιν, ἐμφαίνοντες ὅτι ὁμοίον τι τούτῳ πάσχουσιν οἱ χρώμενοι τῇ ἰατρικῇ, κατὰ τὸ οἶονεὶ ἀνανεάζειν ἐν τῶν νόσων καὶ ἐκδύεσθαι τὸ γῆρας. Real-Encycl. I, p. 189 sq., Boettiger. Id. I, p. 56.

pelle senectutis exuta] Cf. Cornut. I. c. Plinius N. H. XXX, 9 s. 23. § 81. ait membrana senectutis anguim, et XXVIII, 11 s. 48. § 175. cutem quam relinquunt angues, sed VIII, 31. s. 49; XX, 23 s. 95 al. brevius dicit senectutem vel senectam exuere serpentes.

ad ipsum solem] Cf. c. 17. § 58.

3. ἀπὸ τοῦ δέσκειν, id est videre] Pontanus attulit verba Festi [ap. Paul. lib. IV, p. 67.]: Dracones dicti ἀπὸ τοῦ δρᾶν [δέσκειν] quod est videre. Clarissimam enim dicuntur habere oculorum aciem, qua ex causa incubantes eos thesauris custodiae causa finxerunt antiqui. Ideoque Aesculapio attribuuntur, quod vigilantissimi generis putantur, quae res medicinae maxime necessaria est. Dacerius apte contulit Horat. Sat. I, 3, 26 sq. Tam cernis

acie acutissima et pervigili naturam sideris huius imitari, atque ideo aedium adytorum oraculorum thesaurorum custodiam draconibus adsignari. Aesculapium vero eundem esse atque Apollinem non solum hinc probatur, quod ex illo natus creditur, sed quod ei et vis divinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris quibus titulus est *περὶ θεῶν* scribit quod Aesculapius divinationibus et auguriis praesit. Nec mirum: siquidem medicinae atque divinationum consociatae sunt disciplinae. Nam medicus vel comoda vel incommoda in corpore futura praenoscit, sicut ait Hippocrates oportere medicum dicere de aegroτο *τά τε παρῶντα καὶ τὰ προγεγονότα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι*, id est

Quae sint, quae fuerint, quae mox ventura sequentur,
quod congruit divinationibus quae sciunt

[309] — *τά τ' ὄντα τά τ' ἔσόμενα πρό τ' ἔόντα.*

6 Sed nec Hercules a substantia solis alienus est: quippe Hercules ea est solis potestas quae humano generi virtutem ad similitudinem praestat deorum. Nec aestimes Alcmena apud Thebas Boeo-

[Mss. ABGPS.

nominis *finctione* BG. — *huius sideris* v-g. 4. *hinc esse probatur* G. — *et ius* ABEd. GS. — *dominationis* P. 5. *atque divinationis* v-g, „Angl.“ — *sic ut* cah. — *Hippocrates*] In prognostici exordio. — *oportet* v-g. — *aegro* As-bP. — *τα* (ras.) *παρῶντα* (corr. in *παρελθ.*) .. *και τα μελλοντα* ε (ras.) *εσθαι* (sup. *γιν*) B. *τά τ' ὄντα* *τά δ' ἔσόμενα* *τα προ τ' ὄντα* (In mg.: „al. *τά τε παρῶντα* ... *καὶ τὰ μέλλοντα γίνεσθαι*) S. *τά τ' ἔόντα* *τά τ' ἔσόμενα* *καὶ πρό τ' ἔόντα* v-a (v3 *τὰν ἔσομενα*; v3 *καὶ πρωτέοντα*; ic *καὶ πρωτ' ἔόντα*; a *πρότ' ἔόντα*, om. *καὶ*). — *Quae sint*] Virgil. Georg. IV, 392. — *sunt* BG. — *fuerunt* (sup. i) G. — *secuntur* G. — *τά τ' ὄντα*] Homer. Il. α, 70. — *τά τε ὄντα* Edd. — *πρό τ' ἔόντα* om. S. *καὶ πρότ' ἔόντα* v-c (v3 *πρωτέοντα*; ic *πρωτ' ἔόντα*). 6. Cap. XXV. De Hercule. v (i Cap. XXXIII). DE HERCVLE. AG. Quod idem Sol et Hercules. E6. — *ab substantia* A. — *est ea* G. — *existimes* Sv-g. — *Alcumena* G a sec. m.; v-g. — *boetias* ABGS. —

acutum Quam aut aquila aut serpens Epidaurius. Adde Cornut. l. c.: „*Ἄμα δ' ἐπεὶ προσοχῆς ὁ δράκων σημειῖον, ἧς πολλῆς δεῖ πρὸς τὰς θεραπείας.*

oraculorum thesaurorum custodiam] Cf. fabulam de Pythone et praeter Festi locum quem modo attulimus Martialis versus (XII, 53, 3 sq.) quos citavit Pontanus: *Largiris nihil, incubasque gazae Ut magnus draco.*

4. *ex illo natus*] Cf. Cornut l. c. Τὸν Ἀσκληπιὸν νῖδον αὐτοῦ (τοῦ Ἀπόλλωνος) ἔφασαν γενέσθαι, et Pausan. l. c. ad § 1., Apollodor. III, 10, 3. § 6. al.

quod ei et vis divinationis adiungitur] Cf. c. 23. § 13. *Divinatione praepollet, quae ad Apollinis potestatem refertur.* Serpentibus haec tribuitur ab Aeliano N. A. VI, 16. Cf. Boettiger. Id. z. Kunst-myth. I. p. 204.

scribit quod .. praesit] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

6. *nec Hercules a substantia solis alienus est*] Cf. Nicomachi verba quae leguntur apud Laurent. Lyd. IV, 46. (p. 93.): *Ἡρακλῆς μὲν οὖν ὁ τὴν περὶ τὸν ἄερα κλάσειν τῇ τῶν ὠρῶν περιτροπῇ ποιούμενος, τουτέστιν Ἥλιος.* Haec erat sententia et Aegyptiorum et Lydorum, cf. § 11., ubi Pontanus citavit Serv. ad Virg. Aen. VI, 395. Nam cum plura fecerit (Hercules), duodecim tantum ei adsignantur (labores) propter agnita duodecim signa. Creuzer. II, p. 607 sqq., 625 sqq. Real-Encycl. III, p. 1185 sq., ubi proponitur nova quaedam nominis explicatio, ἥρος (ἔαρος) κλέος.

virtutem ad similitudinem praestat deorum] Pontanus confert Senecae Agamemn. v. 810 sq. Semper ingentes educas alumnos, Imparem aequasti numerum deorum, ubi ex

tias natum solum vel primum Herculem nuncupatum: immo post multos atque postremus ille hac appellatione dignatus est honoratusque hoc nomine, quia nimia fortitudine meruit nomen dei virtutem regentis. Ceterum deus Hercules religiose quidem et 7 apud Tyron colitur: verum sacratissima et augustissima Aegyptii cum religione venerantur, ultraque memoriam, quae apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur et 8 Gigantas interemisse, cum caelo propugnaret quasi virtus deorum.

Edd. vicahgspdzb.]

naturam (sup. *natu'*) G. — *atque postremos* ASvi. „Dictio atque non est in antiquis codicibus.“ g in mg. — *virtutem regentis* conicit Pontanus coll. Pompon. Maiali [ap. Non. 183, 2]. *Animos Venus veget ingentibus ventis.* Vulgatum defendit Gronovius. Vid. not. 7. *longissima* (est add. a sec. m.) G. 8. *gigantes* ASv-g. — *caelo propugnaret*

Anglicano vetere, ut ait, pro imparem vult poni impetu, coll. Herc. Fur. v. 956. *Inferna nostros regna sensere impetus.*

apud Thebas Boeotias] Conf. infra § 7. apud Tyron et c. 18. § 1. apud Clarium, c. 21. § 20. apud Heliopolim, c. 23. § 13. apud Antium, V, 1, 20. et VII, 1, 17. apud Athenas Atticas, Hand. Tursell. I, p. 414 sq., Hildebrand. ad Arnob. II, 12.

post multos atque postremus] Cicero N. D. III, 16, 42. et Laur. Lyd. IV, 46. (C. IV, p. 94.) sextum ei tribuunt locum: Laurentius septimum adiicit Iovis et Maiæ filium. Servius ad Virgil. Aen. VIII, 564.: *Tunc enim, sicut Varro dicit, omnes qui fecerant fortiter Hercules vocabantur, licet eos primo XLIII. enumeraverit. Hinc est quod legimus Herculem Tirynthium Argivum Thebanum Libyn.* Vid. Palmbiad Neue Jahrb. f. Phil. u. Paed. Suppl. XI, 2, p. 283.

nimia fortitudine meruit nomen] „Certa de causa oraculum consulenti Apollinis et compoti votorum facto hoc insuper carmen et omen a deo editum [ap. Tzetz. ad Lycophr. 662.]: *Ἡρακλῆν δέ σε Φοῖβος ἐπώνυμον ἐξονομάζει, Ἡρα γὰρ ἀνθρώποισι φέρων κλέος ἀφδιτον ἔξεις.*“ PONT. — G. Hermannus ep. de Hom. p. 20. nomen interpretatur ὃς ἦρατο κλέος. *Nimia fortitudo est quae excedat modum humanum.* Cf. Plant. Mil. gl. IV, 2, 8. *Hominem nimium lepidum et nimia pulcritudine.*

dei virtutem regentis] „Deus regens virtutem est praeses virtutis, quem aliter [cf. c. 21. § 24.] dicere

solet curantem virtuti (quomodo praefecti in exercitu curare dicuntur), frequentissime autem potentem virtutis. Sic Apollo *Θυγαῖος* [c. 9. § 6., ubi vid. not.] exitus et introitus potens, Mercurius [c. 12. § 20.] vocis et sermonis potens. Et quidni hic, ut lib. I. Som. cap. 9. [§ 6.] *Hisque (priscis regibus) .. etiam in caelo regendi res humanas adsignat officium?*“ GRON.

7. apud Tyron] Cf. § 6. Zeunius contulit Curtium IV, 2, 3. [add. 3, 22.] et Cic. l. c.: *Quartus Iovis et Asteriae, Latonae sororis, qui Tyri maxime colitur, cuius Karthaginem filiam ferunt.* Add. Lucian. de dea Syria 3. Real-Encycl. III, p. 1187.

Aegyptii eum .. colunt] Cf. Cic. l. c. *Alter traditur Nilo natus, Aegyptius.* Laurent. l. c. *Δεύτερον Νείλου παῖδα .. τέταρτον Διὸς καὶ Θήβης τῆς Αἰγυπτίας.* Vid. not. ad § 6. Real-Encycl. III, p. 1182.

quae apud illos retro longissima est] Cf. Comm. I, 21, 9., ubi vid. not.

8. creditur et Gigantas interemisse] Cf. Pind. Nem. I, v. 100. Heyn. cum scholio: *Φλέγρα δὲ τόπος ἐν Θράκη καὶ κώμη, ἐνθα οἱ Γίγαντες ἀνῆρθον ὑπὸ θεῶν τῶν δὲ ἐχόντων τὴν μάχην πρὸς τοὺς Γίγαντας καὶ μὴ περιγινόμενων τῇ μάχῃ φασὶν εἰρηκέναι τὴν Γῆν μὴ ἄλλως ἀλῶναι τούτους, εἰ μὴ συμμαχήσειαν αὐτοῖς δύο τῶν ἡμιθέων. Ἡρακλῆους τοίνυν καὶ Διονύσου συνελθόντων ἐκράτησαν οἱ θεοὶ τῶν Γιγάντων.* Apollodor. I, 6, 1, § 5 sqq. Diodor. IV, 21. al.

cum caelo propugnaret] Zeunius,

Gigantas autem quid aliud fuisse credendum est quam hominum quandam inpiam gentem deos negantem et ideo aestimatam deos
 9 pellere de caelesti sede voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant: quod significat nihil eos rectum nihil superum cogitasse totius vitae eorum gressu atque processu in inferna mergente. Ab hac gente sol poenas debitas vi pestiferi caloris
 10 exegit. Et revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Ἡρακλῆς enim quid aliud est nisi Ἥρας, id est aeris, κλέος? Quae porro alia aeris gloria est nisi solis inluminatio, cuius re-
 11 cessu profunditate occultitur tenebrarum? Praeterea sacrorum administrationes apud Aegyptios multiplici actu multiplicem dei adserunt potestatem, significantes Herculem hunc esse τὸν ἐν
 12 πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum gesta
 310 argumentum non vile colligitur. Nam Theron rex Hispaniae ceterioris cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore instructus exercitu navium, Gaditani ex adverso venerunt proVecti navibus longis, commissoque praelio adhuc aequo Marte consistente pugna subito in fugam versae sunt regiae naves, simulque

[Mss. ABGPS.

ABGEs-zM3. „Haec constructio cum a legibus linguae recedat, aut revoca lectionem Ed. vet. (v3-gb) *pro coelo pugnasset*, aut emenda *pro coelo propugnaret*, quae forma saepe apud Latinos auctores occurrit.“ Zeun. *caelo propugnasset* Sv. — *gigantes* ASv-g. — *fuisse* add. a sec. m. G. — *existimatam* Sv3-gb. *existimatam* vl. 9. *nihil eorum* h. — *inferna* (om. in) P. — *ab hac gente* om. P. 10. *Hercules enim* S (A a sec. m.). — *heras* Sv-g. — *aeris cleos* v-g. *eris cleos* G. *eriscleos* A. *eriocleos* B. *eris cleros* P. *aeris chleos* S. — *alia* om. S. — *profunditas* S. *profunditate spiritus* v-g (vl spu's) „Vitiose, fortassis.“ Zeun.

11. *hunc esse* om. v. *hinc non esse* (sup. nunc esse) G. — καὶ διὰ πάντων ἥλιον om. S. 12. *colitur* S. — *expurgandum* S. — *instructo* v-g. — *exercitui* vl. — *averso* G. — *exsistente* Ps-z. „Non video, cur Stephanus verbum exsistere in sensu plane barbaro receperit, cum in Edit. vet. consistente legeretur, quod est exquisitum.“ Zeun. — *conversae*

qui hanc constructionem a legibus linguae recedere contendit, ipse c. 17. § 23. sine ulla dubitatione scripsit *bonis propugnare*.

9. *in draconum volumina*] Conf. c. 19. §§ 16 et 18., c. 17. § 67. *Ea cingit flexuoso volumine draco*.

10. *Herculem solem esse*] Cf. Laur. Lyd. IV, 46. Ἡρακλῆς δὲ ὁ χρόνος παρὰ τῷ Νικομάχῳ εἴρηται, ἀλλὰ μὴν καὶ Ἥλιος, λεγόντι οὕτως. Ἡρακλῆς μὲν οὖν ὁ τὴν περὶ τὴν ἀέρα κλάσιν τῇ τῶν ὥρων περιτροπῇ ποιούμενος, τουτέστιν Ἥλιος.

Ἥρας, id est aeris, κλέος] Vid. not. ad § 6. Cf. Diodor. IV, 10. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ μὲν Ἥρα δύο δράκοντας ἀπέστειλε τοὺς ἀναλώσοντας τὸ βρέφος· ὁ δὲ παῖς .. ἀπέπνιξε τοὺς δράκοντας. Διόπερ Ἀργεῖοι .. Ἡρακλέα προσηγόρευσαν, ὅτι δι

Ἥραν ἔσχε κλέος, Ἀλκαῖον πρότερον καλούμενον. Apollodorus II, 4, 12, § 1 sq. Ἀὐτῷ συνέβη κατὰ ζῆλον Ἥρας μανῆναι καὶ τοὺς ἰδίους παῖδας .. εἰς πῦρ ἐμβαλεῖν. ... διὸ καταδικάσας ἑαυτοῦ φνγὴν καθάιρεται μὲν ὑπὸ Θεστίου. Παραγενόμενον δὲ εἰς Δελφοὺς .. ἡ Πυθία τότε πρῶτον Ἡρακλέα αὐτὸν προσηγόρευσε· τὸ δὲ πρῶτον Ἀλκείδης προσηγόρευετο, (vid. etiam I, 6. 2.). — Iuno aer esse dicitur etiam c. 15. § 20; c. 17. § 54; Comm. I, 17, 15.

12. *alibi terrarum*] Sed templum Gaditanum a Tyriis conditum Herculi Aegypto dicatum fuisse retulit Pomp. Mela III, 6. Hoc templum commemoratur etiam a Strabone III, 5, p. 272 et 276 sq. Tauch. et a Plinio N. H. II, 97 s. 100. et XIX, 4 s. 22 al. (conf. Creu-

improviso igne correptae conflagraverunt. Paucissimi qui superfuerant hostium capti indicaverunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes ac subito suas naves inmissis radiis, quales in Solis capite pinguntur, exustas.

Eidem Aegypto adiacens civitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Isin cultu paene attornitæ venerationis observat. Omnem tamen illam venerationem soli se sub illius nomine testatur inpendere, vel dum calathum capiti eius infigunt, vel dum simulachro signum tricipitis animantis adiungunt quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem: dextra parte caput canis exoritur, mansueta specie blandientis: pars vero laeva cervicis rapacis lupi capite finitur, easque formas animalium draco conectit volumine suo, capite redeunte ad dei dexteram qua conpescitur monstrum. Ergo leonis capite monstratur praesens tempus, quia conditio eius inter praeteritum futurumque actu praesenti valida fervensque est: sed et praeteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur et aufertur: item canis blandientis effigies futuri temporis designat eventum, de quo nobis spes, licet incerta,

Edd. vicaahgspdz.]

S. — apparuisse om. P. 13. Cap. XXVI. De Sarapi. v. De Serapi. Cap. XVI. i. DE SARAPI. A. DE SERAPI. B. De Serapi. Quod idem sol et Serapis. P6. — Serapin BG (A a p. m.; S a sec. m.) i-gbPM3. Serapim M2. — Isim aM2. — infigunt v. — et iungunt (sup. add. ad) A. 14. adfigiem P. — Dextera Edd. P. Dextra eius S. — „Caput canis exoritur. Ita reposuimus ex libris pro leonis.“ Pont. At omnes h. l. habent canis, paulo supra (§ 13.) capite leonis legitur etiam apud Pontanum. — conectitur v1. — conspicitur (B sup. lin.) v-g (i conspec.). 15. sed (om. et) v-g. — quod et memoria S. — auferatur (del. a) A.

zer. II, 451 sq.), sed fabulam illam nusquam inveni alias.

qui superfuerant] Sic saepius Macrobius plusquam perfecto usus est pro perfecto, ubi Graeci utuntur aoristo, *περιγενόμενοι*. Cf. c. 7. § 4. II, 3, 15; 4, 22; VI, 2, 4.

leones] Hoc quoque animal ab Aegyptiis ad solem esse relatum elucet ex cap. 21. § 16.

13. Sarapin atque Isin] Cf. c. 7. § 14 sqq. et Martian, II, § 191. Iseum Te (solem) Serapim Nilus, Memphis veneratur Osirim, ibique Kopp., Plut. Is. et Osir. 29. Σάραπις δὲ ὄνομα τοῦ τῶν πάντων κοσμοῦντος ἐστὶ παρὰ τὸ σαίρειν, ὃ καὶ λύνειν τινὲς καὶ κοσμεῖν λέγουσιν.

calathum] Cf. § 15. Hic vulgo Sarapidi tribuitur, ut in imaginibus eius quæ depictæ sunt in Visconti Mus. Pio-Clem. vol. IV. tab. a III. fig. 6., ubi Serapis in gemma positus est inter solem et lunam, et vol. VI. tab. XV., ubi dei caput radiis est ornatum. Zeu-

nus nos delegat ad Ezech. Spanhemium ad Callim. H. in Cererem v. 1.

signum tricipitis animantis] Canem tribui Sarapidi refert Creuzer. II, p. 246. Tricipitem illam animantem commemorat idem ib. p. 69: Cerberum eam vocat Schwenck. Myth. d. Aeg. p. 273.

14. caput canis exoritur] Non recte Pontanus cogitavit de Anubide, Iuvenalem citans VI, 534, cum scholio: Anubis dictus, quia caput caninum accepit per mysteria.

draco] est οὐράϊος vel ἀγαθόδαίμων. Cf. Creuzer. II, p. 225.

monstrum] i. e. draco.

15. valida fervensque] Cf. c. 21, § 8. leonibus, validis impetu atque fervore animalibus, et § 17. quia impetu et calore praestat animalia, ... validusque est leo pectore et priore corporis parte.

rapitur et aufertur] Cf. c. 17, § 40, quod hoc animal rapit et consumit omnia in modum solis.

[311] blanditur: tempora autem cui nisi proprio famularentur auctori? cuius vertex insignitus calatho et altitudinem sideris monstrat et potentiam capacitatis ostendit, quia in eum omnia terrena redeunt, dum inmisso calore rapiuntur. Accipe nunc quod de sole vel Sarapi pronuntietur oraculo. Nam Sarapis, quem Aegyptii deum maximum prodiderunt, oratus a Nicocreonte Cypriorum rege, quis deorum haberetur, his versibus sollicitam religionem regis instruxit:

17 Εἰμὶ θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷόν κ' ἐγὼ εἶπω.
οὐράνιος κόσμος κεφαλῇ, γαστήρ δὲ θάλασσα,
γαῖα δὲ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὐατ' ἐν αἰθέρι κεῖται,
ὅμμα τε τηλαυγὲς λαμπρὸν φάος ἡελίοιο.

18 Ex his apparet Sarapis et solis unam et individuum esse naturam. Isis iuncta religione celebratur, quae est vel terra vel natura rerum subiacens soli. Hinc est quod continuatis uberibus corpus deae omne densetur, quia vel terrae vel rerum naturae altu nutritur universitas.

[Mss. ABGPS.

— famulentur A „B“. — rapacitatis coni. Meurs. quod sequitur: dum inmisso calore rapiuntur. Obloquitur Gronovius. — ostentat s-bP. — in eo P. — quod v-gb. „Recte.“ Zeun. 16. Serapi B a sec. m.; G Si-gbPM3. Serapis B a sec. m.; G Si-gbP. — Nicocreonte vl. Nicocreunte G. Nicocrete B. niquocreonte A. — rege cypriorum G.

17. v. 1. κἀγὼ v-a. „Lege cum Edit. vet. κἀγὼ.“ Zeun. Sic b. κερῶ R2. καὶ S. — v. 2. γὰρ τῇδε θάλασσα S. — v. 3. γαῖα δ' ἐμοὶ SP7. ΓΑΔΕΜΟΙ P. — v. 4. ΤΕΤΗΛΑΥΓΕC P. ΤΕΔΗΘΕΛΑΥΓΕC B. ΤΕΑΕΘΗΑΔΥΤΕC R. ΤΕΑΝΘΕΛΑΥΤΕC P3. τε δὴ τηλαυγὲς SP7. 18. Saerapis B. Serapis G Si-bP. — esse et individuum v-g. — cuncta religione Av-g. cuncta rerum religione S. — est terra (om. vel) S. — quia terrae (om. vel) s-b.

potentiam capacitatis] „Quia omnia terrena inmisso colore in eum redire possunt, inde amplitudinem eius calathi, hoc est capacitatis potentiam, ostentat calathi figura.“ GRON.

16. Nicocreonte Cypriorum rege] Hic commemoratur apud Diodor. XIX, 59; Plutarch. Alexandr. 29; Diogen. Laert. II, 17, 4. IX, 10, 2.

18. Isis .. terra] Cf. Plutarch. Is. et Os. c. 32. (p. 363. E.) Οὕτω παρ' Αἰγυπτίοις Νεῖλον εἶναι τὸν Ὅσιον Ἰσιδι συνόντα τῇ γῇ (ad quem locum respexit Laurent. Lyd. IV, 32. p. 78.) et ibid. c. 38. et 57. Etym. M. s. v. Ἰσις: Ἰση γίνεται Ἰσις ἢ αὐτὴ γὰρ ἐστὶ τῇ γῇ καὶ γὰρ ἢ γῇ Ἰση ἐστὶ καὶ σφαιροειδής. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 696. et Isidor. Orig. VIII, 11, 84. Isis lingua Aegyptiorum est terra quam Ἰσην (vulgo Isin) volunt esse. Real-Encycl. IV. p. 276.

natura rerum subiacens soli] Cf. Apul. Met. XI, 5. En adsum, ..

rerum naturae parens, cum not. Hildebrand, Real-Enc. IV, p. 287.

continuatis uberibus] Ibid. p. 297. conferri iubetur Ceres mammosa apud Arnob. III, 10., sed idem ille VI, 25. ait Ceres mammis cum grandibus. Aptius Hildebrand. ad Apul. Met. XI, 10. (p. 1023) comparat Dianam Ephesiam mammis multis et uberibus exstructam ap. Minuc. 21. § 14. et multimammiam quam Graeci πολύμαστον vocant in Hieron. proem. in Epist. Pauli ad Ephes. (qualis depingitur in Museo Pio-Clem. I. tab. 32.). Idem ibid.: „Cf. Montf. Antiq. Expl. I. p. 156. qui testatur se vidisse Isidem multis mammis pictam, et Cayl. T. IV, 52 n. 5. exemplum eius protulit. Cf. Cuper. Numism. Antiqu. explic. 8. in Polen. Suppl. Thes. Antt. T. II, p. 234.“, et ad XI, 5. (p. 994.): „Ita extat Isidis effigies in Kopp. Palaeogr. III, 2, 8, § 524. edita, ubi Isis πολύμαστος

XXI. Adonin quoque solem esse non dubitabitur inspecta 1
religione Assyriorum, apud quos Veneris Architidis et Adonis
maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phoenices tenent. Nam
physici terrae superius hemisphaerium, cuius partem incolimus, [312]
Veneris appellatione coluerunt: inferius vero hemisphaerium terrae
Proserpinam vocaverunt. Ergo apud Assyrios sive Phoenicas lu- 2
gens inducitur dea, quod sol annuo gressu per duodecim signo-
rum ordinem pergens partem quoque hemisphaerii inferioris in-
greditur, quia de duodecim signis zodiaci sex superiora sex infe-
riora censentur. Et cum est in inferioribus et ideo dies breviores 3
facit, lugere creditur dea, tamquam sole raptu mortis temporalis
amisso et a Proserpina retento, quam numen terrae inferioris cir-
culi et antipodum diximus: rursumque Adonin redditum Veneri
credi volunt, cum sol evictis sex signis inferioris ordinis incipit

Edd. vicalhgsdz.

XXI. Caput XXI. Adonin, Attinem, Osirin, et Horum aliud non esse
quam solem. Praeterea et duodecim signa zodiaci ad naturam solis referri.
ch-b. Cap. XXII. De Adone Attine et Osiri. v. De Adone Attine et
Osiri. Cap. XXVI. i. DE ADONE ATTINE (B ATHINE) ET OSIRI. ABG.

1. Adonim A. — dubitatur B a p. m.; v3-g. — Archiditis A Bodl.
Dercitidis Hl con. Scaliger. coniectaneis ad Varronem „detorta nimi-
rum voce a Syriaco Adardaga. [Sic p-z. Sed vide ne legendum sit
Adargada, cum in dz conferatur c. 23. § 18. dea nomine Adargatis] Sed
causas qui uberius volet ibidem videto.“ Pont. Aphacidis (sic) „legit
Seldenus de diis Syriis cap. 3. syntag. 2. Non enim, inquit, Derceto,
non Adargidis aut Ategatis monte Libano colebatur, sed Venus Aphacitis
a regione cognomine dicta. Zosimus hist. I. Aphaca locus est inter He-
liopolim et Byblum, ubi fanum est Veneris Aphacitidis.“ dz subscripto no-
mine Pontan. — hemisphaerium ... vero om. A. 2. Phoenices hg.
— duodecim (om. de) G. de duodecim om. A. — zodiacis AG. 3.
amisso a (om. et) s-z. „Ad evitandum asyndeton, quod auctor cavet, cum
Ed. vet. ante a pone et.“ Zeun. — adonim AB. — evectis h. — signis

circumdata est quatuor elementorum symbolis.“

XXI, 1. Adonin solem esse] Cf. Martian. II, § 192., ubi sol vocatur Byblius Adon. Koppini citavit Theocr. XV, 143.: Ἰλαθι νῦν, φίλ' Ἀδωνι, sed in scholiis ad Theocr. III, 48. legitur: Ἀδωνις, ἡγουν ὁ σῖτος ὁ περιόμενος. Crenzerus II, pp. 425, 430 sqq., n. 476. Adonin dicit esse virtutem solis germina e solo producendi: quae ratio defenditur Real-Enc. I, p. 68. Cf. Boettiger. Id. I, p. 281.

Veneris Architidis] Cognomen deae aliunde non notum, fortasse corruptum ex Adargatidis. Vid. not. ad c. 23. § 18.

inferius hemisphaerium terrae Proserpinam vocaverunt] Cf. Crenzer. II, p. 429. Augustin. de civ. dei VII, 23. Proserpina, quae secundum aliam in eisdem libris (Varro-

nīs de diis selectis) positam opinionem non terrae fecunditas sed pars inferior perhibetur, sed superior pars ibi non vocatur Venus, sed Dispater vel Orcus. Ceterum patet superius hemisphaerium h. l. dici septentrionale, inferius meridionale, cf. §§ 2 et 3.

2. lugens inducitur dea] Cf. Crenzer. II, p. 477 sq. Ovid. Metam. X, 724 sqq.

3. a Proserpina retento] Cf. Apollod. III, 14. 4. § 5. Ὁν (Ἀδωνιν) ἡ Ἀφροδίτη διὰ κάλλος ἔτι νήπιον κρύφα θεῶν εἰς λάρνακα κρύψασα Περσεφόνη παρίστατο. ἐκείνη δὲ, ὡς ἐθεάσατο, οὐκ ἀπεδίδο· κρίσεως δὲ ἐπὶ Διὸς γενομένης εἰς μοῖρας διηρέθη ὁ ἐνιαυτός· καὶ μίαν μὲν παρ' ἐαυτῶ μένειν τὸν Ἀδωνιν, μίαν δὲ παρὰ Περσεφόνην προσέταξε, τὴν δὲ ἑτέραν παρὰ Ἀφροδίτην· ὃ δὲ Ἀδωνις ταύτην προσέειπε καὶ τὴν ἰδίαν μοῖραν.

- nostri circuli lustrare hemisphaerium cum incremento luminis et
 4 dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hiemis
 imaginem in hoc animali fingentes, quod aper hispidus et asper
 gaudet locis humidis lutosi pruinaque contactis, proprieque hie-
 mali fructu pascitur, glande: ergo hiems veluti vulnus est solis,
 quae et lucem eius nobis minuit et calorem: quod utrumque ani-
 5 mantibus accidit morte. Simulachrum huius deae in monte Li-
 bano fingitur capite obnupto, specie tristi, faciem manu laeva in-
 tra amictum sustinens, lacrimae visione conspicientium manare
 creduntur: quae imago, praeter quod lugentis est, ut diximus,
 deae, terrae quoque hiemalis est, quo tempore obnupta nubibus
 sole viduata stupet, fontesque veluti terrae oculi uberius manant,
 [313]agriue interim suo cultu vidui maestam faciem sui monstrant.
 6 Sed cum sol emersit ab inferioribus partibus terrae, vernalisque
 aequinoctii transgreditur fines augendo diem: tunc est Venus
 laeta, et pulchra virent arva segetibus, prata herbis, arbores foliis.
 Ideo maiores nostri Aprilem mensem Veneri dicaverunt.
 7 Similiter Phryges fabulis et sacrorum administrationibus in-
 mutatis circa Matrem Deum et Attinem eadem intellegi praestant.
 8 Quis enim ambigat Matrem Deum terram haberi? Haec dea
 leonibus vehitur, validis impetu atque fervore animalibus, quae

[Mss. ABGPS.

sex S. sex signis annuis v-gb. „Certe verbum annuis non inutile de-
 bet existimari.“ Zeun. 4. interemptum adonim tradunt G. — adonim
 AS. — animale AP. — et lutosi Edd. PS. — vulnus solis (om. est) P.
 — lucem nobis (om. eius) S. 5. praeterquam quod v3-gbP. „Sensus
 poscit hanc lectionem.“ Zeun. — ut diximus] § 3. — sole om. P. — ocu-
 lis A. 6. sol om. A. — emerserit Av-g. — et Venus c-g. est et

nostri circuli] i. e. septentriona-
 lis. Cf. Comm. I, 15, 13.

4. Ab apro interemptum] Cf.
 Apollodor. et Ovid. II. cc. Creuzer.
 II, p. 424 et 429 f.

5. in monte Libano] Lucianus de
 dea Syria 6. Εἶδον δὲ, inquit, καὶ
 ἐν Βύβλῳ μέγα ἱρὸν Ἀφροδίτης Βυ-
 βλῆς, ἐν τῷ καὶ τὰ ὄργια ἐς Ἀδωνιν
 ἐπιτελεουσιν (cf. Strab. XVI, 2. p.
 364. Tauchn.) et 9: Ἀνέβην δὲ καὶ
 ἐς τὸν Λίβανον ἐκ Βύβλου, ὁδὸν
 ἡμέρης, πυθόμενος αὐτόθι ἀρχαῖον
 ἱρὸν Ἀφροδίτης ξυμεναι, τὸ Κι-
 νύρης εἶσατο, καὶ εἶδον τὸ ἱρὸν καὶ
 ἀρχαῖον ἦν.

praeter quod] Hand. Tursell. IV,
 p. 543. neminem antiquiorum scrip-
 torum ait sic dixisse, sed recentis-
 simae aetatis homines.

6. Aprilem mensem Veneri dica-
 verunt] Cf. c. 12. § 8 sqq. Creuzer.
 IV, p. 762.

7. circa Matrem Deum et Atti-
 nem] Cf. Martian. II. § 192., Schnei-
 dewin. Philol. III, 2, S. 247.

eadem intellegi praestant] i. e.
 eadem intellegenda esse ostendunt.
 Verborum constructio nova.

8. Matrem Deum terram haberi]
 Cf. infra c. 23, § 20. Lucret. II,
 598 sq. Quare magna deum ma-
 ter materque ferarum Et nostri ge-
 netrix haec dicta est corporis una
 (Tellus). Augustin. de civ. dei VII,
 24. Nam et ipse Varro .. unam
 deam vult esse Tellurem. Ean-
 dem, inquit, dicunt Matrem mag-
 nam: quod tympanum habeat, signi-
 ficari esse orbem terrae cet. Laur.
 Lyd. III, 34. (p. 49.) Λέγεται δὲ
 καὶ Κυβέλη ἀπὸ τοῦ κυβικοῦ σχή-
 ματος κατὰ γεωμετρίαν ἡ Γῆ. Cf.
 Martian. VII, § 740. ibique Kopp.
 Boettiger. Id. I, p. 278 sqq.

leonibus vehitur] Cf. Lucret. II,
 600 sqq.: Hanc veteres Graium docti
 cecinere poetae Sedibus in curru bi-
 iugos agitare leones: Acris in spa-
 tium magnam pendere docentes Tel-
 lurem: neque posse in terra sistere
 terram. Adiungere feras, quia quam-

natura caeli est cuius ambitu aer continetur qui vehit terram. Solem vero sub nomine Attinis ornant fistula et virga. Fistula 9 ordinem spiritus inaequalis ostendit, quia venti, in quibus nulla aequalitas est, propriam sumunt de sole substantiam: virga potestatem solis adserit qui cuncta moderatur. Praecipuam autem 10 solis in his cerimoniais verti rationem hinc etiam potest colligi, quod ritu eorum catabasi finita simulationeque luctus peracta celebratur laetitiae exordium a. d. octavum Kalendas Aprilis: quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit.

Idem sub diversis nominibus religionis effectus est apud 11 Aegyptios, cum Isis Osirin luget. Nec in occulto est neque aliud

Edd. vicahgspdzb.]

Venus s-bP. 9. ornat et v-g. — solis potestatem v-g. 10. potest intelligi Sv-g. — catabasis BGS. καταβάσει v-g. — finita (sup. o) G. — ad octavum ABGP. — primo A „Angl.“ 11. Osirim A a sec. m.; Sv-gM2. — nec aliud G. — Osirim A a sec. m.; BSv-gM23. osyrim G. —

vis effera proles Officiis debet moliri victa parentum, cum nota Haverkampii; Plin. N. H. XXXV, 10 s. 36. § 109. Deumque Matrem in leone sedentem. Similia habet Augustinus l. c. Ovid. Fast. IV, 215 sq., Virg. Aen. III, 113. Opiian. Cyneg. lib. III. incunte. Vid. etiam nummum Hadriani ap. Creuzer. II, 2, tab. IV, 35., Boettig. l. c. p. 288 sq.

quae natura caeli est] Cf. § 16 sq. cuius ambitu aer continetur qui vehit terram] Pontanus praeter Lucetii versus quos supra scripsimus attulit Lucan. [I, 89 sq.]: Dum terra fretum terramque levabit Aer. Plin. N. H. II, 5. [s. 4. § 10.] Huius (aeris) vi suspensam cum quarto aquarum elemento librari medio spatio tellurem, Claudian. [de IV. cons. Hon. v. 288.] Et qui perpetuo terras ambitque vehitque Nec premat incumbens oneri nec cesserit aer. Adde Cic. N. D. II, 36, 91.

9. Solem sub nomine Attinis] Martian. II. § 192. inter nomina quae dat soli habet etiam: Attis pulcher item. Cf. Creuzer. II, p. 380., Boettiger. l. c.

ornant fistula et virga] Cum fistula pastoricia et pedo depingitur Attis in numo Faustinae maioris ap. Creuzer. II, 2, tab. IV, 36.

venti, in quibus nulla aequalitas est] Cf. Horat. Od. II, 9, 3. inaequales procellae.

10. catabasi] Cf. § 2.

Hilaria] Cf. Lamprid. Alex. Sev.

II.

37. Hilariis Matris Deum, cum adnot. Casauboni, in qua inter alia legitur: „Photius in Excerptis ex Isidori vita: Λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὅτι τῇ Ἰερραπόλει ἐγκαθενθήσας ἐδόκουν ὄναρ ὁ Ἀττις γενέσθαι καὶ μοι ἐπιτελείσθαι παρὰ τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν τὴν τῶν Ἰλαρίων καλουμένην ἑορτήν, ὅπερ ἐδήλου τὴν ἐξ ἄδου γεγονυῖαν ἡμῶν σωτηρίαν, et Maximus scholiastes ad Dionys. epist. ad Demophilum: Ἦν δὲ καὶ Ἰλαρία ἑορτὴ ἰδικὴ Ῥωμαίων εἰς τιμὴν τῆς Μητρὸς τῶν θεῶν αὐτῶν, μᾶλλον δὲ δαιμόνων, ὥς φησι Δημόφιλος ἐν τῷ περὶ τῶν παρ' ἀρχαίοις θυσίων καὶ ἑορτῶν.“ Vid. Turneb. Advers. XXIV, 44. et Boettiger. Id. I, p. 290.

11. cum Isis Osirin luget] raptum a Typhone. Cf. Plut. Is. et Osir. c. 13 sq. et c. 59.

neque aliud esse Osirin quam solem] Cf. Diodor. I, 11. Τοὺς δ' οὖν κατ' Αἴγυπτον ἀνθρώπους . . ὑπολαβεῖν εἶναι δύο θεοὺς αἰδίους τε καὶ πρῶτους τότε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ὧν τὸν μὲν Ὀσίριν, τὴν δὲ Ἴσιν ὀνομάσαι κ. τ. λ. Laur. Lyd. II, 4. (c. II, p. 15.) Πολλαῖς ὀνομασίαις καλεῖται ὁ ἥλιος. Ἥλιος, Ὁρος, Ὀσίρις κ. τ. λ. Plutarch. l. c. c. 52. (p. 372 D.) Εἰσὶ γὰρ οἱ τὸν Ὀσίριν ἀντικρὺς ἥλιον εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι Σείριον ὑφ' Ἑλλήνων λέγοντες: sed ipsius Plutarchi sententia haec non est, cf. c. 64. (p. 376 F.) Οὔτε ὕδωρ οὔτε ἥλιον οὔτε γῆν οὔτε οὐρανὸν Ὀσίριν ἢ Ἴσιν ὀρθῶς ἔχει νομίζειν κ. τ. λ.

esse Osirin quam solem, nec Isin aliud esse quam terram, ut diximus, naturamve rerum: eademque ratio, quae circa Adonin et Attinem vertitur, in Aegyptia quoque religione luctum et laetitia[m] vicibus annuae administrationis alternat. Hunc Osirin [314]Aegyptii ut solem esse adserant, quotiens hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum inque eo speciem oculi exprimunt, et hoc signo Osirin monstrant, significantes hunc deum solem esse regalique potestate sublimem cuncta despicere, 13 quia solem Iovis oculum appellat antiquitas. Apud eosdem

[Mss. ABGPS.

Isim ABGSv-g. — *ut diximus*] cap. 20. § 18. — *adon im* A. — *Attinem* Gv1. — *alternant* G. 12. *Hinc* Edd. P. — *Osirim* A a sec. m.; Bv-gM12. — *asserunt* Svi. — *sceptron* BGS. — *Osirim* A a sec. m.; v-g

Supra alias retulit sententias, c. 28 et 35. Osirin esse eundem ac Dionysum (cf. Herod. II, 42 et 144., Diodor. I. c. et c. 25. Martian. II, § 158.), c. 33. esse Nilum, c. 41. mundum lunarem, c. 52. Osiridis indagationem vocari solis circuitum. Vid. Crenzer. II, p. 23, 37, 46 sq., 248., Real-Encycl. s. h. v., Boettiger. I. c.

nec Isin aliud esse quam terram .. naturamve rerum] Cf. Plotarch. I. c. et ibid. c. 44. Ἴσις δὲ τὸ ὑπὲρ τὴν γῆν καὶ φανερόν, et quae adnotavimus ad c. 20. § 18.

quae circa Adonin et Attinem vertitur] Cf. §§ 3 et 9. Adonis Cypriorum idem esse putabatur atque Osiris. Cf. Creuzer. II, p. 421. Vid. praeterea ib. p. 429. et quae leguntur p. 432: „Phot. Bibl. p. 1050. et Suid. I, p. 550. et II, p. 68. Kust.: Οὕτω διέγνων τὸ ἄρρητον ἄγαλμα τοῦ Αἰῶνος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατεχόμενον, ὃν Ἀλεξανδρεῖς ἐτίμησαν Ὅσιριν ὄντα καὶ Ἀδωνιν, ὡς ἀληθῶς φάναι, θεοκρασίαν. ... Damasc. fol. 286. cod. Mon.: Ἐχομεν καὶ παρὰ τοῖς θεολόγοις, ὅτι εἰσὶ θεοὶ ἐν ὑπερτέρῳ μὲν τάξει τὴν λῆξιν ἰδρυσάμενοι, τοῦ δὲ ἐξῆς διακόσμου προϊστάμενοι κατ' ἰδιότητα· οἷον ὁ Ἄττις ἐν τῇ σεληναία καθήμενος λῆξει δημιουργεῖ τὸ γεννητόν· οὕτως ἔχοντα καὶ τὸν Ἀδωνιν εὐρίσκομεν ἐν ἀπορρήτοις.“ Apud Arnob. I, 41. legitur accusativus Attin.

luctum et laetitiam .. alternat] „Magnus ab Aegyptiis huic idolo honos habitus. Satirici [Juvenal. VIII, 29 sq.] carmen de eodem capiendum: Exclamare libet populus quod clamat Osiri Invento. Clamatum autem, uti invenio in glossis

vetustis, εὐρήκαμεν, συγκαίρομεν.“ Pont. — Adde Ovid. Metam. IX, 692. Nunquamque satis quaesitus Osiris, et Tibull. I, 8 (7), 27. Te (Nilus) canit atque suum pubes miratur Osirin Barbara. Creuzer. IV, p. 757.

12. insculpunt sceptrum inque eo speciem oculi exprimunt] Cf. Plutarch. I. c. 51. (p. 371 E.) Τὸν δὲ Ὅσιριν αὖ πάλιν ὀφθαλμῷ καὶ σκήπτρῳ γράφουσιν, ὧν τὸ μὲν τὴν πρόνοιαν ἐμφαίνει, τὸ δὲ τὴν δύναμιν, et ibid. c. 10. (p. 354 sq.) Τὸν γὰρ βασιλέα καὶ κύριον Ὅσιριν ὀφθαλμῷ καὶ σκήπτρῳ γράφουσιν· ἐνιοὶ δὲ καὶ τὸννομα διερμηνεύουσι πολυόφθαλμον, ὡς τοῦ μὲν ΟΣ τὸ πολὺ τοῦ δὲ ΙΡΙ τὸν ὀφθαλμὸν Αἰγυπτία γλώττῃ φράζοντος. Cf. Real-Enc. V, p. 1012 sq.

significantes hunc deum solem esse] „Carphylides: Τί ἥλιος; οὐράνιος ὀφθαλμός, et apud Hesiodum [Op. et D. I, 265.]: Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμός.“ Pont. — „Vide Laur. Pignorium mensae Isiaca exposit. p. 16. ubi docet ab Eusebio Osirin multioculum dictum itemque a Diodoro et Plutarcho.“ Gron. — Cf. c. 23. § 8. et not. proxime antecedentem et Diodor. I, 11. Μεθερμηνευομένων γὰρ τούτων εἰς τὸν ἑλληνικὸν τῆς διαλέκτου τρόπον, εἶναι τὸν μὲν Ὅσιριν πολυόφθαλμον, εἰκότως· πάντῃ γὰρ ἐπιβάλλοντα τὰς ἀκτῖνας ὥσπερ ὀφθαλμοῖς πολλοῖς βλέπειν ἄπασαν γῆν καὶ θάλασσαν. Καὶ τὸν ποιητὴν δὲ λέγειν σύμφωνα τούτοις· Ἡέλιος δ' ὅς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει. Solem et lunam tanquam duos huius mundi oculos esse adnotavit Creech. ad Lucret. V, 776.

Apollo, qui est sol, Horus vocatur: ex quo et horae viginti quatuor quibus dies noxque conficitur nomen acceperunt, et quatuor tempora quibus annuus orbis impletur horae vocantur.

Idem Aegyptii volentes ipsius solis nomine dicare simula-
14
chrum figuravere raso capite, sed dextra parte crine remanente. Servatus crinis docet solem naturae rerum numquam esse in operto: dempti autem capilli residente radice monstrant hoc sidus etiam tempore quo non visitur a nobis rursus emergendi, uti capillos, habere substantiam. Eodem argumento significatur et tem-
15
pus quo angusta lux est, cum velut abrasis incrementis angustaque manente extantia ad minimum diei sol pervenit spatium, quod veteres appellavere brumale solstitium, brumam a brevitate dierum cognominantes, id est βραχὺ ἡμαρ: ex quibus latebris vel angustis rursus emergens ad aestivum hemisphaerium, tamquam enascens, in augmenta porrigitur, et tunc ad regnum suum pervenisse iam creditur. Propterea Aegyptii animal in zodiaco con-
16
secravere ea caeli parte qua maxime annuo cursu sol valido effervet calore, Leonisque inibi signum domicilium solis appellant, quia id animal videtur ex natura solis substantiam ducere: pri-
17
mum quia impetu et calore praestat animalia, uti praestat sol[315]
sidera: validusque est leo pectore et priore corporis parte ac degenerat posterioribus membris, aequae solis vis prima parte diei ad

Edd. vicahgspdzb.]

M12. *osyrim* G. 13. *nomina* A. „Angl.“ — *annuus* A e corr.; G del. altero u. *annus* S. *annis* (del. i) B. 14. *Idem* S Edd. P. — *dextera* GS. — *dicet* (sup. o) A. — *ut capillos* S. 15. *naturaeque manente extantia* Ps-z. „Faciendum angusta manente extantia indicio Anglicani scripti, cui, ut fere solet, assentitur vetuste cusus.“ Pont. (A angustaque). „Sic lege, h. e. residente seu relicta particula parva lucis.“ Zeun. — *renascens* B e corr.; conl. Meurs. 17. *primumque*

13. *Apollo . . Horus vocatur*] Cf. Herod. II, 144. Diodor. I, 25. Plutarch. Is. et Osir. 12, 61. Aelian. An. hist. X, 14. Laur. Lyd. I. c., et, qui citatur Real-Enc. III, p. 1513., Horapoll. I, 17. Creuzer. II, pp. 34, 248, 555 sqq., 657., III, p. 328.

ex quo et horae . . nomen acceperunt] Cf. Laur. Lyd. I. c. Ὡρῶν καὶ καιρῶν ταμίης.

horae vocantur] Graece scribendum erat ὥραι. Conf., quem citavit Meursius, Censorin. 19, 6. Sunt qui tradunt hunc annum trimestrem Horum instituisse, eoque ver aestatem autumnum hiemem ὥρας et annum ὥρον dici.

14. *figuravere raso capite cet.*] Eiusmodi simulacrum alias nusquam inveni commemoratum.

15. *Eodem argumento*] Vid. not. ad c. 19. § 17.

brumam a brevitate dierum cogno-

minantes] Cf. Varro L. L. VI, 7, 53., Isid. Orig. V, 36, 5., Ruhnck. ad Ter. Phorm. IV, 4, 28., qui citat Gesn. ad Claudian. rapt. Pros. II, 106.

16. *domicilium solis*] „Eandem rem narrat Aelianus de anim. XII, 7. Τὸν λέοντα, inquit, οἶκον ἡλίου φασὶν εἶναι οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ ὅταν γέ ᾗ ἐαντοῦ θερμοτάτος καὶ θεριότατος ὁ ἥλιος, λέοντι αὐτὸν πελάζειν τῷ οὐρανίῳ φασὶ ν. τ. λ.“ ZEUN. Cf. c. 12. § 10. not.

17. *praestat animalia, uti praestat sol sidera*] Cf. § 8. et cap. 19. § 15. et c. 22. § 5. — „Tyrannus enim dominatorque quodammodo in silvestri illo ac vasto regno est.“ Pont.

priore corporis parte cet.] Cf. Aelian. I. c. Τὰ μὲν πρόσθια τοῦδε τοῦ ζώου πρὸς ἀποκρίνουσιν, ὕδατι μὴν τὰ κατόπιν.

degenerat] Cf. § 26.

meridiem increscit, vel prima parte anni a vere in aestatem, mox elanguescens deducitur vel ad occasum qui dici, vel ad hiemem quae anni pars videtur esse posterior: idemque oculis patentibus atque igneis cernitur semper, ut sol patenti igneoque oculo ter-
 18ram conspectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec solus Leo sed signa quoque universa zodiaci ad naturam solis iure referuntur: et, ut ab Ariete incipiam, magna illi concordia est. Nam is per menses sex hibernos sinistro incubat lateri, ab aequinoctio verno supra dextrum latus: sicut et sol ab eodem tempore
 19dextrum hemisphaerium, reliquo ambit sinistrum. Ideo et Ammonem, quem deum solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet, sicut sol radiis. Nam et apud Graecos ἀπὸ τοῦ κέρα κριός appellatur.
 20Taurum vero ad solem referri multiplici ratione Aegyptius cultus ostendit: vel quia apud Heliopolim taurum soli consecratum,

[Mss. ABGPS.

(om. quia) Edd. P. — ut (sup. add. i) A. — videtur esse inferior vichg. videtur inferior (om. esse) a. 18. Nam et is v-g. — hibernales Edd. P. — dextrum (bis) s-bP. — ab eodemque cah. 19. Hammonem vis-bP. — radiis sol v-g. — κέρα Mss. vl (hg in mg.) s-zM123. κέρως v3-g (c κέρως). „Pro κέρα, quod significat caput, reponere vel cum Ed. vet. κέρως vel κέρως, h. e. cornu, quod sensus loci et rei natura iubet. Nam paulo ante commemorata sunt arietina cornua.“ Zeun.

18. sinistro incubat lateri cet.] Eandem fabulam narrat Aelian. H. An. X, 18. Ἀκούω τὸν κριὸν, τὸ ζῶον, ἕξ μηνῶν τῶν χειμεριωτάτων κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς κεῖσθαι καὶ καθεύδειν, ὅταν αὐτὸν αἰρεῖ καὶ περιλαμβάνει ὕπνος· ἀπὸ δὲ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας ἔμπαιν ἀναπαύεσθαι κατὰ δὲ δεξιᾶς κεῖσθαι. Οὐκοῦν καθ' ἑκατέραν ἰσημερίαν τὴν κατὰκλινειν ἀμείβει ὁ κριός, et similem Plutarch. Terrestr. an aquat. anim. sint callidiora c. 21. (p. 974 F.) Τὰς γὰρ αὐτῶν (τῶν Διβύων) ὁμοῦ πάσας αἰγας, ὅταν ἀνάσχη μεθ' ἡλίον τὸ ἄστρον (Σείριος), ἀτρεκῶς ἐκεῖ στρεφόμενας ἀποβλέπειν πρὸς τὴν ἀνατολήν.

dextrum hemisphaerium] Idem § 15. vocatur aestivum. Est hemisphaerium septentrionale quod soli, ut videtur, ab oriente ad occidentem meanti est a dextro latere.

19. Ammonem, quem deum solem occidentem Libyes existimant] „Festus Pompeius [ap. Paul. lib. IX, p. 102. Muell.] Hammonem cognominatum tradit, quia in arena putatur inventus, quae Graece ἄμμος dicitur. At propius Hebraei rem explicent quibus Hamma vox solem ac calorem diserte notat, unde et Cham sive Hham quoque dictus

iisdem est, quod eius scilicet posterius a soleusti nigrique sint.“ Pont. — Inter solis cognomina apparet Ammon apud Martian. II, § 192. Jablonskius Panth. Aeg. II, 2, p. 166. ait errare Macrobius qui referret solem occidentem vocari Ammonem, quamvis Amant apud Aegyptios significaret occidentem. Vossius censet Ammonem solem occidentem dictum esse non apud ipsos Libyes, sed tanquam deum Libyae occidentem versus habitantium, ut opponeretur Mithrae Persarum, id quod probant Buttmanus Mytholog. I, p. 225. et Creuzer. I, p. 241 sq. Sed Plutarchus Is. et Os. c. 9. tradit hoc nomen a Manethone et ab Hecataeo referri ad κρύψιν. Conf. etiam Real-Enc. s. v. Ammon.

arietinis cornibus fingunt] „Hoc inde est, quod orientales populi cornicari pro radiare seu coruscare acceperunt. Unde et Mosi cornua tribuuntur, quod vultus eius coruscare ac radiare videretur.“ Pont. — Conf. Martian. II. p. 157. et quae ibi attulit Koppius, et Real-Encycl. l. c.

ἀπὸ τοῦ κέρα] Sic videtur Macrobius ipse scripsisse pro: ἀπὸ τοῦ κέρως.

quem Neuton cognominant, maxime colunt, vel quia bos Apis in civitate Memphi solis instar excipitur, vel quia in oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo consecratum soli colunt taurum, Bacin cognominantes, insignem miraculis convenientibus na-

Edd vicahgspdz.]

20. *multiplicatione S.* — Neuton ABPSM123/H2 „2 Angl.“ (hg in mg.) „Seldenus in Ms., ut praedicat, vetustissimo invenit, cui placet Mnevin, quem sequitur Grotius ad Exodon, et hactenus acquiesco.“ Gron. Vid. not. nepton G. Neriton v12. „Ms. cum editione anni 1500.“ Gron. Netiron v3-g. Neton s-h. „Hoc vocabulum Hispanica lingua Marti datum supra [c. 19. § 5.] dixit Macrobius, sed ex Stephani mutatione.“ Gron. — herminti v12. herminthi v3i. Hermonthi a. „Sic ob auctoritatem Graecorum scribendum puto.“ Zeun. Vid. not. — Bacin B sup. lin.; PSs (hg in mg.) M123. baon B a p. m.; G. bacyn H2. bachin A. Bacchin hg. „Angl.“ Bacchim v-a. Pacin p-b. — naturae solis

20. *apud Heliopolim*] Conf. c. 20. § 6. et Real-Encycl. s. h. v.

taurum soli consecratum, quem Neuton cognominant] Cf. Plutarch. Is. et Os. c. 33. p. 364. C. Ὁ δὲ ἐν Ἡλίον πόλει τρεφόμενος βοῦς, ὃν Μνεῦϊν καλοῦσιν, Ὀσίριδος δὲ ἱερὸν, ἔνιοι δὲ καὶ τοῦ Ἀπίδος πατέρα νομίζουσι, μέλας ἐστὶ καὶ δευτέρως ἔχει τιμὰς μετὰ τὸν Ἀπιν. Diodor. I, 84.: Τὰ γινόμενα περὶ τὸν Ἀπιν τὸν ἐν Μέρφει καὶ τὸν Μνεῦϊν τὸν ἐν Ἡλίον πόλει. Strabo XVII, 1. p. 444. Tauchn.: Ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ἡ τοῦ Ἡλίου πόλις .. ἔχουσα .. τὸν βοῦν τὸν Μνεῦϊν .. ὃς παρ' αὐτοῖς νενομίσται θεὸς ὥσπερ ἐν Μέρφει ὁ Ἀπιν. (ibid. p. 442. fere eadem leguntur.) Idem nomen legitur Aelian. An. H. XI, 11., Ammian. Marc. XXII, 14, p. 245. Lind., Porphy. ap. Euseb. Praep. Ev. III, 13. In tanto omnium consensu dubitandum non est quin tauri nomen apud Macrobiū corruptum sit. M potuit intercidere propter antecedens quem. Apud Plinium N. H. XXXVI. 8 s. 14. § 65. in codice Bamb. legitur *inneuidis regia*. Ceterum vid. Creuzer. IV. p. 272. et Real-Enc. s. v. Mnevis.

bos Apis in civitate Memphi solis instar excipitur] Vide praeter locos supra commemoratos Herodot. III, 27 sqq. Tacit. Histor. V, 4., Plin. N. H. VIII, 46, § 184 sqq., Solin. 32., Pomp. Mel. I, 9. Sed apud Aelianum et apud Marcellinum lunae consecratus fuisse dicitur Apis, et apud Plinium Solinumque macula candicans Apidis ad lunae cornua refertur, et apud Plutarch. Is. et Osir. 43. Apis Osiridis

imago animata fuisse dicitur (cf. Strab. I. c. et Diodor. I, 21. Creuz. I, 108; II, 25 sq. 123, 203 sq.). Praeterea conf. Real-Enc. s. v. Apis.

in oppido Hermunthi] „Strabo quoque lib. XVII. [I. p. 464. Tauchn.] hanc rem tradit. Ceterum de scriptura huius nominis quaeritur. Edit. vet. habet *Hermunthi*, Strabo et Ptolemaeus IV, 5. scribunt *Ἐρμωνθις*, et Stephanus de urbibus profert *Ἐρμωνθις*.“ ZEUN. — „De varia nominis orthographia v. intt. Antonini Itin. p. 160, ubi *Hermunthi* scriptum, quod apud Aristid. vol. I. p. 339: *Ἐν νομῷ ὀνομα Ἐρμωννθι*, ubi liber unus *Ἐρμωνθι*, mutandum esse in *Ἐρμώνθι* satis probabile reddit librorum Strabonis I. c. inter *Ἐρμωνθις* et *Ἐρμωνθις* variatio. *Ἐρμων*. ex numo Wildiano attulit Wesseling. Sed scripturam per ω et numi alii et inser. ap. Pocock. inser. ant. p. 83; 94, 15, papyr. Aegypt. Peyroni fasc. 2. p. 46, 44., et libri scripti confirmant.“ L. DIND. ad Steph. thes. Gr. I. s. h. v.

taurum, Bacin cognominantes] Strabo I. c. hunc taurum commemorat, sed nullum adiecit nomen. Fortasse idem est atque Onuphis taurus quem etiam hirsutum setis in adversum nascentibus dicit Aelianus Hist. An. XII, 11. Ceterum *Bacis* alias vatem significat. Vid. Hildebrand. ad Arnob. I, 62. Real-Encycl. s. h. v. Creuzer. I, p. 414. (Comment. Herodot. I, p. 113.) comparat nomen sacri tauri apud Indos *Apen Pascha*, et II, p. 203. hoc nomen suspicatur esse

21 *turae solis*. Nam et per singulas horas mutare colores adfirma-
 [316]tur et hirsutus setis dicitur in adversum nascentibus contra na-
 turam omnium animalium: unde habetur velut imago solis in
 22 *adversam mundi partem nitentis*. Gemini autem, qui alternis
 mortibus vivere creduntur, quid aliud nisi solem unum eundem-
 que significant modo descendentem in ima mundi modo mundi in
 23 *summam altitudinem resurgentem*? Cancer obliquo gressu quid
 aliud nisi iter solis ostendit, qui viam numquam rectam sed per
 illam semper meare sortitus est

Obliquus qua se signorum verteret ordo:

maximeque in illo signo sol in cursu supero incipit obliquus in-
 24 *feriora iam petere*. De Leone iam supra dictum est. Virgo au-
 tem, quae manu aristam refert, quid aliud quam δύναμις ἡλιακή
 quae fructibus curat? Et ideo Iustitia creditur, quae sola facit

[Mss. ABGPS.

miraculis convenientibus G. 21. *hirsutis* (sup. u) S. — *veluti* Edd. P.
 — *adversam* (sup. add. in) A. in *adversam* s-bP. 22. *motibus* A.
 „2 Angl.“ „Sed ego non audio.“ Pont. Vid. not. — *modo mundi* om.
 (sup. add. modo) G. *modo* (om. mundi) v-g. 23. *nonumquam* B.
 — *remeare* G. *mereare* (del. re) A. — *Obliquus* Virg. Georg. I, 239.
 — *verterit* AG. „2 Angl.“ 24. *supra iam* s-b. — *supra* cf. §§ 16,
 17. — *ferit* „2 Angl. Sed in altero i littera erasa fuit“. — *curvatur*

referendum ad Bacchicas Graeco-
 rum religiones.

21. *solis in adversam mundi par-
 tem nitentis*] Cf. Comm. I, 18.

22. *qui alternis mortibus vivere
 creduntur* „Minutius [Octav. 21,
 16. et Cyprian. de idol. vanit. I,
 2.]: Castores alternis moriuntur.
 Manilius [IV, 157.]: Otia et aeter-
 nam peragunt in morte iuven-
 tam.“ Pont. — „Homerum imita-
 tur noster Odysseus. λ', 303 sq.: Ἄλλοτε
 μὲν ζῶοντες ἑτερήμεροι, ἄλλοτε δ'
 αὐτὲς Τερδινᾶσιν τιμὴν δὲ λελόγχαο
 ἴσα θεοῖσιν. De dissensu veterum
 super hac re vide interpretes ad
 h. l. et Hemsterh. ad Lucian. T.
 I. p. 286. quem laudat Ernesti.“
 ZEUN. — Cellarius ad Minut. I. c.
 adnotavit: „Dixi plura ad Sil. Ital.
 IX, 295. *Alternusque animae mu-
 tato Castore Pollux*. Adde Servium
 ad Aen. VI, 121.: *Si fratrem Pollux
 alterna morte redemit*.“ Cf. Zeit-
 schr. f. d. A. W. 1844. p. 411 sqq.,
 ubi praeterea citantur Ovid. Fast.
 V, 715 sqq., Apollodor. III, 11, 2,
 § 6. Sil. Ital. XIII, 805. Lucian.
 dial. mort. 26. Hygin. fab. 80. Ce-
 terum veteres philosophi non di-
 xerunt Geminos esse solem, sed esse
 hemisphaeria alterna vice a sole
 illustrata. Cf. Sext. Empir. adv.
 Phys. p. 557. ed. Fabric. Τὰ δύο

ἡμισφαίρια τὸ τε ὑπὲρ γῆν καὶ τὸ
 ὑπὸ γῆς Διοσκοούρους οἱ σοφοὶ
 τῶν τότε ἀνθρώπων ἔλεγον. et Laur.
 Lyd. IV, 13, (p. 65.) Οἱ φιλόσοφοι
 φασὶ Διοσκοούρους εἶναι τὸ ὑπὸ
 γῆν καὶ ὑπὲρ γῆν ἡμισφαίριον·
 τελευτῶσι δὲ ἀμοιβαδὸν μνθικῶς,
 οἷον ἐλ, ὑπὸ τοὺς ἀντιπόδας ἐξ ἀμοι-
 βῆς φερόμενοι. Creuz. III, p. 34 et
 163.

23. *Cancer obliquo gressu cet.*
 Cf. Martian. VIII, § 849. *Orbem
 solis iniquitas meatus aut inprimit
 aut extollit. Quis enim dubitat
 Cancrum Geminosque verbi gratia
 in mundi ardua sublimari, rursumque
 Sagittarium Capricornumque per-
 erratis deflexibus infirmari.*

24. *Virgo, quae manu aristam
 fert*] Hoc inde profectum esse re-
 fert Creuzer. II, p. 611., quod
 verno tempore Aegyptii egerint so-
 lennia ad messem pertinentia. Cf.
 Arat. 97. Παρθένον, ἥ ὃ' ἐν χειρὶ
 φέρει στάχυν αἰγλήεντα. Manil. V,
 267 sq. *Virginis hoc anni poscunt
 floresque coronae. At cum ter de-
 cima consurgens horrida parte Spica
 ferens prae se, nascens et scapus,
 aristas, Arvorum ingenerat stu-
 dium cet.*

fructibus curat] Cf. Prolegg. p.
 xxxix. et not. ad c. 14. § 6. et c.
 24. § 6. *jamae suae .. curavit;*

nascentes fructus ad usus hominum pervenire. Scorpius totus, in 25 quo Libra est, naturam solis imaginatur, qui hieme torpescit et transacta hac aculeum rursus erigit vi sua, nullum natura damnum ex hiberno torpore perpressa. Sagittarius, qui omnium zodiaci 26 domiciliorum imus atque postremus est, ideo ex homine in feram per membra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis a superis in inferna detrusus: sagittam tamen iacit, quod indicat tunc quoque universorum constare vitam radio solis vel ab ima parte venientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducens caprae naturam videtur imitari; quae, dum pascitur ab imis partibus, semper prominentium scopulorum alta deposcit.

Edd. vicahgspdz.]

v-g. „Haec malitiosa erga Iuriconsultorum gregem lectio est exterminanda, et retinenda Stephaniana (quae est etiam in hg in mg.) curat; quae quamquam ab praeceptis grammaticorum abhorret, cum Macrobi tamen consuetudine probe convenit.“ Zeun. Vid. not. — ad hominum usus Edd. 25. naturae s-bP. — de hiberno S. — tempore B. 26. Sagittarius S. — in inferiora S a sec. m.; ag. — sagittam S. — ab inferis A. — ad superna h. — dum pascitur, ab imis partibus Edd. — prominentium semper s-bP. — depascit P (AB a sec. m.) „2 Angl.“ Coni. Meurs. „Libri si qui depascit hic habent pro deposcit, omnino sunt emendandi.“

V, 17, 2 stabulo regio curantes; VII, 12, 2. qui corporibus curat; VII, 16, 24. qui vitro solvendo formandoque curant.

Et ideo Iustitia creditur] Haec Stoicorum videtur fuisse sententia. Certe Creuzer. III, p. 101. et IV, p. 777. ab his Libram refert vocatam Astraeam, Iovis et Themidis filiam, aut Iustitiam, coll. Hygin. poet. astron. 28, p. 477. Conf. Arat. 98 et 105. Εἴτ' οὖν Ἀστροαίου κείνη γένος, .. καὶ ἐ Δίκην καλέεσκον, cum schol.; Gell. XIV, 4, 4. Verba ipsa Chrysippi de Iustitia scripta haec sunt: Πάρθενος δὲ εἶναι λέγεται κατὰ σύμβολον τοῦ ἀδιάφθορος εἶναι, quae quidem videntur respicere ad Hesiod. Op. et D. I, 254. Ἡ δὲ τε πάρθενός ἐστι Δίκη. Schwenck. I. p. 431.

quae sola cet.] Hesiodus Theog. 901 sqq. hoc adscribit tribus Horis: Δεύτερον ἡγάγετο λιπαρὴν Θέμιν ἣ τέκεν Ὀρας, Εὐνομίην τε Δίην τε καὶ Εἰρήνην τεθαλύναν, Αἴτ' ἔργ' ὥραιονσι καλὰ θνητοῖσι βροτοῖσι, sed Arat. 112 sq. Ἀλλὰ βόες καὶ ἄροτρα καὶ αὐτὴ πότνια λαῶν Μυρία πάντα παρῆχε Δίκη, δώτερὰ δικαίων.

facit .. pervenire] Cf. Prolegg. p. xxxix sq.

25. Scorpius totus, in quo Libra est] Vid. not. ad c. 12. § 11.

naturam solis imaginatur] Imagi-

nari, quod alias idem est ac φαντάζεσθαι, hoc loco idem valet ac εἰκονίζειν, quam vim activo tribuit Gellius N. A. XVI, 18, 3. ut speculum .. nihil imaginetur. Cf. § 27. naturae suae imaginatio.

qui hieme torpescit] Similiter Plinius N. H. XI, 25 s. 30. § 89. et XXXVII, 10 s. 54. § 140. refert scorpiones in frigidioribus terris esse innocuos. Idem XX, 21 s. 84. § 223. habet: Folium inpositum scorpionibus torporem affert, et XXVII, 2. § 6. Torpescunt scorpiones aconiti tactu.

26. imus atque postremus est] ut qui sit vicinus imo tropico australi brumalique (cf. fragm. Censor. 2. § 4.).

in feram .. degenerat] Cf. § 17. et Hygin. Astronom. II, 27. Hunc (sagittarium) complures Centaurum esse dixerunt: alii autem hac de causa negaverunt, quod nemo Centaurus sagittis sit usus. Hic autem quaeritur, cur equinis cruribus sit deformatus et caudam habeat ut Satyri.

ab infernis partibus ad supera] Vid. not. ad c. 17. § 57.

solem reducens] Namque tropicum signum est Capricornus. Cf. Comm. I, 12, 1.

quae, dum pascitur ... scopulorum alta deposcit] „Bene deposcit: petunt enim altum semper pascen-

27 Aquarius nonne ipsam vim solis ostendit? Unde enim imber ca-
[317]deret in terras, nisi solis calor ad supera traheret humorem cuius
refusio pluvialis est copia? In ultimo ordine zodiaci Pisces locati
sunt: quos consecravit soli non aliqua naturae suae imaginatio,
ut cetera, sed ostentatio potentiae sideris, a quo vita non solum
aeris terrenisque animalibus datur, sed illis quoque quorum con-
versatio aquis mersa velut a conspectu solis exulat: tanta est vis
solis, ut abstrusa quoque penetrando vivificet.

XXII. Et, ut ad solis multiplicem potestatem revolvatur
oratio, Nemesis quae contra superbiam colitur quid aliud est
quam solis potestas, cuius ista natura est ut fulgentia obscurer et
conspectui auferat quaecque sunt in obscuro inluminet offeratque
conspectui?

2 Pan ipse, quem vocant Inuum, sub hoc habitu quo cernitur
3 solem se esse prudentioribus permittit intellegi. Hunc deum Ar-
cades colunt appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον, non silvarum do-
minum sed universae substantiae materialis dominatorem signi-
ficari volentes, cuius materiae vis universorum corporum, seu illa
4 divina sive terrena sint, componit essentiam. Ergo Inui cornua

[Mss. ABGPS.

Pont. Vid. not. 27. ad superna h. — imitatio s-bP. — potentiae
om. S. — aereis Av-cp2-bP. aeris h-pl. „Melius v. c. aereis.“ Meurs.
— aspectu vl. e conspectu v-g. — exultat B.

XXII. Caput XXII. Quod Nemesis, Pan, Saturnus, aliud non sint,
quam sol. ch (g Pan seu Inuus et Saturnus; s-b Pan quem vocant
Inuum, et Saturnus). Cap. XXVIII. De Nemese v (i Cap. XXVII.).
DE NEMESI ABG. 1. revertatur v-g. — efferat (om. que) S.

2. Cap. XXIIX. De Inuo v (i Cap. XXVIII.). DE INVO ABG. 3.
THC AHC B. THC AHC G. τῆς γῆς S. — seu terrena s-bPS. 4. na-

do caprae, et dixit iam idem ante
noster cap. 17. [§ 63.] his verbis:
Caprae consuetudo haec in pastu vi-
detur, ut semper altum pascendo
petat. Petit, inquit, altum pascen-
do, id est, ut hic loquitur, dum
pascitur. Item c. 22. [§ 6.] quod
... semper peteret alta pascendo.“
PONT.

27. naturae imaginatio] Cf. §
25. naturam solis imaginatur.
quorum conversatio ... exulat] Cf.
Comm. I, 19, 24. et 21, 34.

XXII, 1. Nemesis, quae contra
superbiam colitur] „Diserte expres-
sit Catullus [4, 18.]: Nunc audax
cave sis: precesque nostras Oramus
cave despuas oculo; Ne poenas Ne-
meses reposcat a te. Est vehemens
dea, laedere hanc caveto. Est enim
audax hoc loco θρασύς ex glossa-
rio, quomodo nescio an aliis sump-
tum.“ PONT.

quid aliud est quam solis potestas]
Martianus I. § 88. (ubi vid. not.

Kopp.) eandem dicit eam esse ac
Fortunam, cui eadem quae hic tri-
buntur Nemese tribuit Horatius
Od. I, 34, 12 sqq. et 35, 2 sqq.,
Lactantius I, 21, 23. Ledam post
mortem in caelum evectam.

2. Pan ipse, quem vocant Inuum]
Cf. Liv. I, 5, 2. Lyceum Pana ve-
nerantes, .. quem Romani deinde
vocarunt Inuum. Serv. ad Virg.
Aen. VI, 776. Inuus autem Latine
appellatur, Graece Πάν. Vid. Hil-
debrand. ad Arnob. III, 23. Muel-
ler. Etr. II, p. 63.

3. universae substantiae materia-
lis] Cf. Comm. I, 12, 11. Haec est
autem hyle, quae omne corpus
mundi, quod ubicumque cernimus,
ideis impressa formavit; ib. I, 6, 9.
silvestris materia; I, 12, 7. et 22,
6. silvestris tumultus. Creuzer.
IV, p. 68. Salmas. Exerc. Plin. p.
294 sqq.

4. cornua] Pani tribuebantur ca-
prina: ab eodem animali desumpta

barbaeque prolixa demissio naturam lucis ostendunt, qua sol et ambitum caeli superioris inluminat et inferiora conlustrat: unde Homerus de eo ait:

Ῥορνῶ ἴν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι, ἣδὲ βροτοῖσιν. [318]

Quid fistula vel virga significant superius in habitu Attinis expressimus. Quod in caprae pedes desinit, haec argumenti ratio est, quia materia, quae in omnem substantiam sole dispensante porrigitur, divinis de se corporibus effectis in terrae finitur elementum. Ad huius igitur extremitatis signum pedes huius animalis electi sunt, quod et terrenum esset et tamen semper peteret alta pascendo, sicut sol, vel cum radios superne demittit in terras vel cum se recolligit, in montibus visitur. Huius Inui amor et deliciae Ἰχὼ creditur nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam caeli, quae soli amica est quasi sphaerarum omnium de quibus nascitur moderatori, nec tamen potest nostris umquam sensibus deprehendi.

Saturnus ipse, qui auctor est temporum et ideo a Graecis inmutata littera Κρόνος quasi χρόνος vocatur, quid aliud nisi sol intellegendus est, cum tradatur ordo elementorum temporum nu-

Edd. vicahgspdz.]

turam solis S. — Homerus] Il. λ', 2; τ', 2; Od. ε', 2. — φῶς v3. φῶς i. — φερνιο P. φερνιοι B. φέρη SviM12. — βροτοῖσιν v-g. — superius] c. 21. § 9. — expressum est G. 5. porrigitur sole dispesante G.

6. Ad huius ergo v-g. — dimittit vi. 7. osculis BG. — quae sign. vl. — potest om. vl2. „Ms. et prisca editio Veneta τὸ potest non habent, et agnosco in eo putidam spissationem, cum respiciat oratio τὸ significat: neque enim praecedentia sola explicant secretum ἡχοῦς, sed et haec ipsa. Lege: quod significat harmoniam coeli soli amicam esse ... nec tamen nostris umquam sensibus deprehendi.“ Gron. 8. Cap. XXX. De Saturno v (i Cap. XXIX.). DE SATVRNO ABG. De Saturno. Quod Saturnus ad eundem. P6. — ipse est S. — nexu (sup. add. s) G. — tractus v-g.

est eius barba et pedes (§ 5.). Cf. Creuzer. IV, p. 48.

naturam lucis ostendunt] Cf. c. 17. § 68. et Creuzer. II, p. 696; IV, p. 60, 69, 212 sqq.

φέρει] Sic sine ulla discrepantia legitur V, 6, 15. et 9, 11. Quamobrem nihil mutavi h. l., quamvis codices faveant scripturae φέρη.

fistula vel virga] Cf. Artemidor. IV, 72. καλανόπιον καὶ συρίγγιον, et Creuzer. IV, p. 68 et 214. Fistulae cantum invenisse dicitur Pan apud Hygin. fab. 274.

5. argumenti] Vid. not. ad c. 19. § 17.

quia] Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

6. peteret alta pascendo] Cf. c. 21. § 26.

cum se recolligit] idem valere videtur ac cum ortui proxima est.

7. amor et deliciae] Cf. Eutrop. VII, 21. Amor et deliciae humani

generis. Cicero plurali numero dicit amores et deliciae de Divin. I, 36, 79; ad Att. XVI, 6 extr.; Phil. VI, 5. init.

Ἰχὼ] Lucianus Dial. deor. XXII, 4. Pana facit dicentem: Ἐγὼ δὲ τῇ τε Ἰχοῖ καὶ τῇ Πίνυ συνέμι. In epigrammate in Panis statuam post Persas devictos a Miltiade positam Anthol. Gr. III, p. 215. (II, 515.) III. Pan dicitur ὀρεσσαύλον πόσις Ἀχοῦς. Cf. Creuzer. IV, p. 64.

sphaerarum .. moderatori] Cf. Somn. Scip. 4, 2; Comm. I, 20, 3 sqq. et II, 3, 3.

harmonia caeli] Cf. Comm. II, 3, 1.

nec tamen potest ... deprehendi] Cf. Comm. II, 4, 14.

8. qui auctor est temporum cet.] Cf. c. 8. § 6 sq.

conductus] i. e. coniunctus, ut ait II, 1, 2. Et heroici seculi pudicitiam

merositate distinctus, luce patefactus, nexus aeternitate conductus, visione discretus, quae omnia actum solis ostendunt?

XXIII. Nec ipse Iuppiter, rex deorum, naturam solis videtur excedere: sed eundem esse Iovem ac solem claris docetur indiciiis. Nam cum ait Homerus:

[319] Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο,
δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται Οὐλύμπόνδε,

2 Iovis appellatione solem intellegi Cornificius scribit, cui unda oceani velut dapes ministrat. Ideo enim, sicut et Posidonius et Cleanthes adfirmant, solis meatus a plaga quae usta dicitur non recedit, quia sub ipsa currit oceanus qui terram et ambit et dividit, omnium autem physicorum adsertione constat calorem humore nutriri. Nam quod ait: θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἔποντο, sidera intelleguntur, quae cum eo ad occasus ortusque cotidiano impetu caeli feruntur eodemque aluntur humore. Θεοὺς enim dicunt sidera et stellas, ἀπὸ τοῦ θείν, id est τρέχειν, quod semper in 4 cursu sint, ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. Addit poeta: δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις, non dierum sed horarum significans numerum, quibus 5 referuntur ad hemisphaerii superioris exortum. Intellectum nostrum in eandem sententiam ducunt, etiam de etymo, Platonis

[Mss. ABGPS.

XXIII. Caput XXIII. Iovem quoque et Assyriorum Adad eundem esse quem solem. Tum et theologorum et Orphei auctoritate ostendi posse, omnes deos referri ad solem. ch-b (ch om. Assyriorum; s-b om. deos). Cap. XXXI. De Iove v (i Cap. XXX). DE IOVE ABG. 1. solis naturam Edd. — Nam om. z. — Homerus] II. α, 423. — Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν (reliquis Graecis verbis om.) v-a. — ΔΑΜΑ P. ΘΑΜΑ B. θ' ἅμα S. δ' ἅμος h. ἅμα (om. δ') dzh. — ὀλύμπονδε S. 2. unda (sup. add. e) ... ministrant A. „Anglicanus: cui undam Oceani. Sed hac lectione oratio vix stat, nec vulgata sententia. Non ambigo quin scripserit longaevus: cui undam oceanus. Et hoc est quod clarius in Somnium dixit lib. II. cap. 10. [§ 10.]“ Pont. — terram ambit (om. et) A. 3. δ' ἅμα (sup. θ') S. — ἔσποντο v. — quotidie v-g (a cot.). — in cursum A. — θεωρεῖσθαι vi. θεύσεσθαι ca. „hoc est currere, quae lectio magnam accipit probabilitatem ex eo quod auctor nullam addidit explicationem, uti antecedenti θείν, adeo ut videatur utique synonymum posuisse. Ut nihil dicam θεὸν derivari a θεωρεῖσθαι nimis esse contortum et ineptum. Non enim θεὸς inde proficiscitur, sed θεωρός.“ Zeun. 4. δωδεκάτῃ γένητ' ἡώς v-g. — αὖθις ἐλεύσεται ὀλύμπονδε S. 5. ducunt in eandem sententiam s-bP. — de etymo scripsi e coni. de Timaeo Mss. et Edd. Vid. not. — Platonis] „In Phaedro Platonis leguntur.“ Cam. (Vid.

et nostri conduxit elegantiam, et Lucretius I, 398. et III, 533. partem conducere in unum.

XXIII, 2. Iovis appellatione solem intellegi] „De re confer nostrum supra in Somn. Scip. II, 10. [§ 11.]“ ZEUN.

cui .. ministrat] Indicativus modus pro coniunctivo positus est, quum ut haec pertineant ad Cornificii sententiam. Vid. prolegg. p. xli.

plaga quae usta dicitur] Cf. Comm. I, 15, 13.

oceanus qui terram .. dividit] Cf. Comm. II, 9.

calorem humore nutriri] Cf. VII, 13, 5. et Comm. II, 10, 10 sq.

4. non dierum sed horarum] Hoc non quadrat cum narratione Homeri, imprimis cum versibus 421 et 422: Ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν ... πολέμου δ' ἀποπαύεο πάμπαν.

5. etiam de etymo] Ferri non

haec verba: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς ἐλαύνων πτηνὸν ἄρμα πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δὲ ἔπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ ἔνδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. His enim verbis magnum in caelo ducem solem vult sub appellatione Iovis intellegi, alato curru velocitatem sideris monstrans. Nam quia, in quocunque signo fuerit, praestat omnia signa et 6 sidera signorumque praestites deos, videtur cunctos deos ducatu[320] praeire ordinando cuncta ornandoque, atque ideo velut exercitum eius ceteros deos haberi per XI signorum partes distributos, quia ipse duodecimi signi, in quocunque signo fuerit, locum occupat. Nomen autem daemonum cum deorum appellatione con-7 iungit, aut quia di sunt δαίμονες, id est scientes futuri, aut, ut Posidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ

Edd. vicahgspdz.]

not.) — μὲν δὲ v1. — μέγας om. vich. — ὁ ξεὺς vic. — διὰ κόσμον SP6. — ἐπιμελούμενος (h in mg.) s (p-bP κῆπι.). — δ' ἔπεται c-g. — δώδεκα vicagb „Recte.“ Zeun. — μένει γὰρ Edd. Plat. ἡ δὲ (om. μένει) SP6. 6. cunctis deos P. — ordinando cuncta ordinandoque A (B altero loco del. di). ordinando cuncta (add. ornandoque) G. cuncta ordinando (om. ornandoque) S. „B a secunda manu ordiendo cuncta.“ ornando cuncta ordinandoque s-z. „Melior ordo est in Edit. vet. (v-gbP) ordinando cuncta ornandoque. Sed omnino, uti ex sexcentis aliis locis deprehendere mihi visus sum, Stephanus pro lubitu verba disposuit traxeritque contra librorum auctoritatem.“ Zeun. — XI signorum scripsi e coniectura. XII signorum Edd. et Mss. Vid. not. — locum tenet et occupat i-g. 7. di om. h. — δαίμονες Sv-a. — aetherea A a sec. m.;

posse id quod vulgo legitur, de Timaeo, facile patet, quum verba Platonis non in hoc dialogo legantur, sed in Phaedro, p. 246. Similia inveniuntur Cratyl. p. 397. Φαίνονται μοι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους τοὺς θεοὺς ἡγεῖσθαι, οὗσπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν· ἅτε οὖν αὐτὰ ὁρῶντες πάντα αἰεὶ ἰόντα δρόμῳ καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν θεοῦς αὐτοὺς ἐπονομάσαι· ὕστερον δὲ κατανοοῦντες τοὺς ἄλλους πάντας ἤδη τούτῳ τῷ ὀνόματι προσαγορεύειν. Vox etymon, sententia ipsa commendatur. Cf. Varron. L. L. VI, 7, 51.: Eorum hoc genus videntur ἔτυμα, et infra V, 19, 17. Interpretationem quoque nominis eorum, quam Graeci ἔτυμολογίαν vocant, expressit; et si scriptum erat de etymo, quin inde fieri potuerit de timeo, nemo negabit, praesertim quum sequatur nomen Platonis.

6. praestat omnia signa et sidera] Cf. c. 21. § 17. uti praestat

sol sidera, et c. 24. § 8. qui priscos .. doctrina praestat. Cum dativo iungitur hoc verbum II, 1, 10.

signorumque praestites] Vid. not. ad c. 18. § 17.

ducatu] Vox militaris post Augusti demum aetatem usitata. Cf. Sueton. Tib. 19., Ner. 35.; Flor. III, 21, 2; Iustin. II, 15, 14; IX, 6, 8. (ubi vid. Beneck.); XXX, 2, 5.

per XI signorum partes distributos] Sic scribendum est, quia in verbis Platonis legitur κατὰ ἔνδεκα μέρη κεκοσμημένα vel in codicibus Macrobianis (non, ut in nonnullis editionibus, quibus suffragatur Zen-nius, κατὰ δώδεκα μ. κ.), et quia infra sol ipse dicitur duodecimi signi locum occupare.

7. quia di sunt δαίμονες] Cf. Plat. Cratyl. p. 398. Steph. Ὅτι φρόνιμοι καὶ δαίμονες ἦσαν, δαίμονας αὐτοὺς ὠνόμασε. Schol. ad Hom. II. α, 222. Οὕτως δαίμονας καλεῖ τοὺς θεοὺς, ἥτοι ὅτι δαίμονες, ἔμπειροι γὰρ καὶ ἰδίους πάντων αὐτοὶ εἰσιν, Martian. II, § 154. Isidor. Orig. VIII, 11, 15. Lactant. II, 14, 6.

δαιμόνων, quia ex aetheria substantia parta atque divisa qualitas illis est, sive ἀπὸ τοῦ δαιομένου, id est καιομένου, seu ἀπὸ τοῦ δδαιομένου, hoc est μεριζομένου. Quod autem addit: μένει δὲ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, significat quia haec sola, quam terram esse accipimus, manet immobilis intra domum deorum, id est intra mundum, ut ait Euripides:

Καὶ Γαῖα μήτερ, Ἑστίαν δὲ σ' οἱ σοφοὶ
βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν αἰθέρι.

[Mss. ABGPS.

GSch-bP. — partita A. — illius S. — δαιομένου id est καιομένου PS M123 (B ΔΑΙΟΥΜΕΝΟΥ (del. prior. ε); s-b (hg in mg.) δεομένου). „Lege δαιομένου. Nam δαίεσθαι utrumque significat et καίεσθαι et μερίζεσθαι.“ Zeun. δαῖνν: id est καῖνν v12. δαίειν (vel δαιεῖν) id est καίειν v3-g. — ΔΑΙΟΥΜΕΝΟΥ P. ΔΑΙΟΥΜΕΝΟΥ B. — id est P. 8. ΔΕΕCΤΙΑ B (S δὲ ἔστ.). δ' ἔστία Edd. P. — significat om. cum Graecis A. — accepimus c-g. — intra deorum domum S. — Euripides] fragm. inc. 178 (168). — καὶ γαῖα μὲν πάντες οἱ βροτοὶ v-aP6. — σοφοὶ om. BS. — οἰκοῦσι ἡμὲν

ex aetheria substantia parta atque divisa qualitas illis est] Cf. Cic. Somn. Scip. 3, 4. Hisque (hominibus) animus datus est ex illis sempiternis ignibus quae sidera et stellas vocatis, et Comm. I, 14, 4 sqq. et 21, 34. Augustin. VII, 6. Varronis verbis dicit: A summo autem circuitu caeli usque ad circulum lunae aetherias animas esse astra ac stellas, eosque caelestes deos non modo intelligi esse, sed etiam videri: inter lunae vero gyrum et nimborum ac ventorum cacumina aerias esse animas, sed eas animo, non oculis videri et vocari heroas et lares et genios. Martian. II, § 156 et 160. Arnob. III, 41. Lucan. IX, 6 sqq.

ἀπὸ τοῦ δαιομένου] Participium pro infinitivo positum esse videtur ut servarentur litterae μ et ν. Talis usus participii non raro invenitur apud Thucydidem, ut II, 63. τὸ τιμώμενον τῆς πόλεως. Cf. Kühner. ausf. Gr. § 474 γ.

id est καιομένου] Cf. Hom. II. υ', 316 sq. Μηδ' ὁπότε' ἂν Τροίη μαλερῷ πυρὶ πάσα δάηται Δαιομένη, δαίωσι δ' Ἀρχῆιοι νῆες Ἀχαιῶν. Eadem leguntur φ', 375 sq., ubi in plerisque codicibus est καιομένη et καίωσι.

hoc est μεριζομένου] Cf. schol. ad Hom. II. α', 222: Ἡ ὅτι διαιτῆται εἰσι καὶ διοικῆται τῶν ἀνθρώπων, ὡς Ἀλκμᾶν ὁ λυρικὸς φησὶν, ὅς ἐθεν πάλοις ἐπαλεν δαίμονας δ' ἐδάσσατο, τοὺς μερισμοῦς, τὰς διαιρέσεις αὐτῶν.

8. quia] Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

quam terram esse accipimus] Cf. Ovid. Fast. VI, 267. Vesta eadem est et terra, et 454. Tellus Vestaque numen idem. Augustin. C. D. VII, 16. Vestam .. propterea dearum maximam putaverunt, quod ipsa sit terra, et 24. Tellurem putant esse ... Vestam, quod vestiatur herbis. Arnob. III, 32. Nonnulli autem Vestam (terram esse dixerunt), quod in mundo stet sola. Suid. Γῆς ἄγαλμα γυναιῖκα πλάττουσι τὴν Ἑστίαν, οἷονεὶ τὴν γῆν. Dionys. A. R. II, 66. Ἑστία δὲ ἀνακείσθαι τὸ πῦρ νομίζουσιν, ὅτι γῆ τε οὐσα ἡ θεὸς καὶ τὸν μέσον κατέχουσα τοῦ κόσμου τόπον τὰς ἀνέψεις τοῦ μεταρσίου ποιεῖται πυρὸς, ἀφ' ἑαυτῆς. Cornut. c. 28. p. 206. Ἑκατέρα (Δημήτηρ καὶ Ἑστία) δ' εἰκὼν οὐχ ἑτέρα τῆς γῆς εἶναι. Klausen. II, p. 624 sqq. Kopp. ad Martian. I. § 72., qui praeterea citat Gal. et Astium ad Plat. II. cc.

manet immobilis] Cf. Cornut. I. c. Ταύτην μὲν γὰρ διὰ τὸ ἐστάναι διὰ πάντων Ἑστίαν προσηγόρευσαν οἱ παλαιοί, ἢ διὰ τὸ ταύτην ὑπὸ τῆς φύσεως ἐσωτάτῳ τεθεῖσθαι, ἢ διὰ τὸ ἐπ' αὐτῆς ὄσανεὶ ἐπὶ θεμελίον τὸν ὅλον ἐστάναι κόσμον.

intra domum deorum, id est intra mundum] Cf. c. 18. § 15. Mundus autem vocatur caelum, et Comm. I, 14, 2. Bene autem universus mundus dei templum vocatur. Ovid. I. c. v. 275. Par facies templi.

Hinc quoque ostenditur quid de sole et Iove sit sentiendum, cum 9
alibi dicatur:

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμοῖς καὶ πάντα νοήσας,
et alibi:

Ἥλιος θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις,
unde utrumque constat una potestate censendum. Assyrii quo- 10
que solem sub nomine Iovis, quem *Δία Ἡλιουπολίτην* cognomi-
nant, maximis cerimoniis celebrant in civitate quae Heliopolis nun-
cupatur. Eius dei simulachrum sumptum est de oppido Aegypti
quod et ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios
Senemure, seu idem Senepos nomine fuit: perlatumque est pri-
mum in eam per Opian legatum Deleboris regis Assyriorum sa-[321]
cerdotesque Aegyptios quorum princeps fuit Partemetis, diuque
habitum apud Assyrios postea Heliopolim commigravit. Cur ita 11
factum quaque ratione Aegypto profectum in haec loca ubi nunc
est postea venerit, ritumque Assyrio magis quam Aegypto colatur,
dicere supersedi, quia ad praesentem non attinet causam. Hunc 12
vero eundem Iovem solemque esse cum ex ipso sacrorum ritu
tum ex habitu dinoscitur: simulachrum enim aureum specie inherbi
instat dextera elevata cum flagro in aurigae modum, laeva tenet

Edd. vicahgspdz.]

v-a. 9. sentiendum sit G. — dr̃ ABG. dicitur v. — Πάντα] He-
siod. *Ἑργ. α'*, 265. — δ' ἰδὼν v. — παν B. — Ἥλιος] Hom. II. γ', 277. —
θ' om. P. — ἐφ' οὐροῖς vl. — ἐπακούσεις S. — constat om. Sv. 10.
sub Iovis nomine Sv-g. — dia heliu politem A. dia heliu politen (sup. o)
B. dia heliopolitē G. daieliapolitē (sup. o) S. Dia Heliopoliten Edd.
P. — diei s. „Lego ex vet. cod. dei.“ Meurs. — et ipsum om. v. —
Oppian v-g. — Deloboris A. „2 Angl.“ Delebois v-ag. — fuit om. B.
— Parthemetis S. Parmetis v-g. „Quid? Num forte Pathmetes, quia
Mela I, 9. oppidum Aegypti Pathmeticum commemorat? Res mihi est
incerta.“ Zeun. 11. Heliopolin BG. helipolin vl. — migravit (sup.
add. cō) G. — aegypto (sup. add. ab) G. — haec loca (om. in) P. — co-
latur om. S. 12. Nunc v-g. — esse cum eo (sup. ēe ipso) G. —
dinoscitur v-g. — instat (sup. con) A. — dextera S Edd. P. — demon-

10. in civitate quae Heliopolis
nuncupatur] „Plures olim huius,
nominis fuisse urbes auctor est
Stephanus Byzant. de urbibus:
Ἡλιούπολις, πόλις Αἰγύπτου, ἣν ἔκτι-
σεν Ἀκτῖς ὁ Ἥλιον καὶ Ῥόδον· Ἡρό-
δοτος δευτέρᾳ· ἔστι δὲ Θράκης καὶ
τῆς ἀρωματοφόρου ἀπὸ τῆς Αἰ-
γυπτίας, καὶ δύο ἐν Σάρδεσι· καὶ ἡ
Κόρινθος Ἡλιούπολις ἐλέγετο... ἔστι
καὶ ἐν Φοινίκη. Hanc fortassis
Macrobius hic intelligit. De hac
locum anonymi apud Gothofredum
in Exegesi totius mundi laudat
Thomas de Pinedo: Ἡλιόπολις ἡ
πλησιάζει τῷ Λιβάνῳ ὅρει γυναικας
εὐμόρφους βόσκει κ. τ. λ.“ ZEUN. —
Cf. Strab. XVI, p. 752. (c. 2. p.
360. Tauchn.), Ptolem. V, 15., Plin.
N. H. V, 22 s. 18., et inprimis
quem citat Mannertus Geogr. d.

Gr. u. R. VI, 1, p. 413. Malala
Chron. XI, p. 129. Ἀλῖος Ἀντονίνος
Πίος ἔκτισε ἐν Ἡλιουπόλει τῆς
Φοινίκης τοῦ Λιβάνου ναὸν τῷ
Διὶ μέγαν, ἕνα καὶ αὐτὸν ὄντα τῶν
θεαμάτων. Nunc vocatur Baalbeck.
Alia vid. Real-Enc. s. h. v.

de oppido Aegypti quod et ipsum
Heliopolis appellatur] Cf. c. 21.
§ 20. Herodot. II, 3, 7, 59. Cic.
N. D. III, 21, 54., Tac. Ann. VI,
28., Real Enc. s. h. v. Non recte
huc traxit Zeunius quod Diodorus
I, 45 refert, Διὸς πόλιν vocatam
esse a Graecis Thebas.

12. Hunc vero eundem Iovem so-
lemque esse] C. 17. § 66. Apollinis
Hieropolitani simulacrum descri-
bitur, sed ab hoc diversum, nam
barbatum esse et alia in manibus
habere dicitur.

fulmen et spicas, quae cuncta Iovis solisque consociatam poten-
 13 tiam monstrant. Huius templi religio etiam divinatione praepol-
 let, quae ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atque sol est.
 Vehitur enim simulachrum dei Heliopolitani ferculo, uti vehuntur
 in pompa ludorum Circensium deorum simulachra: et subeunt
 plerumque provinciae procures, raso capite, longi temporis casti-
 monia puri, ferunturque divino spiritu, non suo arbitrio sed quo
 deus propellit vehentes: ut videmus apud Antium promoveri si-
 14 mulachra Fortunarum ad danda responsa. Consulunt hunc deum
 et absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine
 ad ea quae consultatione addita continentur. Sic et imperator
 Traianus initurus ex ea provincia Parthiam cum exercitu constan-
 tissimae religionis hortantibus amicis, qui maxima huiusce numi-
 nis ceperant experimenta, ut de eventu consuleret rei coeptae,
 [322]egit Romano consilio prius explorando fidem religionis, ne forte
 fraus subesset humana: et primum misit signatos codicillos ad
 15 quos sibi rescribi vellet. Deus iussit afferri chartam eamque
 signari puram et mitti, stupentibus sacerdotibus ad eiusmodi
 factum: ignorabant quippe conditionem codicillorum. Hos cum
 maxima admiratione Traianus excepit, quod ipse quoque puris

[Mss. ABGPS.

strant v-g. 13. quidem atque S. — heliopolitani A (B sup. o). —
 veluti v-g. — vidimus v-g. 14. consignati S. — iturus v. — in-
 ceptae G. — codicillos (sic semp.) G. 15. Deus (in mg. dehinc) B.

flagro] Cf. V, 11, 21.

13. divinatione .. quae ad Apol-
 linis potestatem refertur] Cf. c. 20.
 § 4.

Vehitur .. simulachrum dei Helio-
 politani cet.] De hoc refert Lucianus de dea Syria c. 36: *Εὐτ' ἂν ἐθέλῃ
 χρησμηγορέειν, ἐν τῇ ἔδρῃ πρῶτα
 κινέεται· οἱ δέ μιν ἰσθῆες αὐτίκα
 αἰείρουσιν· ... εὐτ' ἂν ὑποδύντες
 φέρωσιν, ἄγει σφέας πάντῃ περι-
 δινέων καὶ ἐς ἄλλον ἐξ ἑτέρου μετα-
 πηδέων· τέλος δ' ἀρχιεὺς ἀντιάσας
 ἐπερέεται μιν περὶ πάντων προηημά-
 των· ὁ δὲ ἦν τι μὴ ἐθέλῃ ποιέε-
 σθαι, ὁπίσω ἀναχωρεῖ, ἣν δέ
 τι ἐπαινέῃ, ἄγει ἐς τὸ πρόσω
 τοὺς πρὸς φέροντας ὁκωσπερ
 ἡνιοχέων.*

uti vehuntur ... simulachra] Cf.
 Dionys. A. R. VII, 72. Πάντων αἱ
 τῶν θεῶν εἰκόνας ἐπόμενον ὥμοις
 ὑπ' ἀνδρῶν φερόμεναι. Haec
 pompa commemoratur etiam c. 6.
 § 15.

apud Antium] Vid. not. ad c. 20.
 § 6. Sic etiam Tacitus Ann. III,
 71. Repertum est aedem esse apud
 Antium quae sic (Equestris Fortu-

nae) nuncuparetur. Rupertius in
 adnotat.: „apud Antium, Antii“, et:
 „Antii prae ceteris diis colebantur
 Fortunae duae, prospera et ad-
 versa, quae dicebantur gemellae,
 sorores, Equestris et Felix, Fortunae
 Antiatinae, quarum duae effigies in
 numo ap. Oisel. p. 327. Cf. 15, 23.
 Suet. Cal. c. 57. Martial. V, 1, 3.
 Bulenger de sortibus in Thes.
 Graev. T. V, p. 363. (de sortibus
 Antiatinis)“ cet. Horat. Od. I, 35,
 1. O diva gratum quae regis An-
 tium, ubi Orellius inter alia adno-
 tavit haecce: „Inscriptt. mear. Lat.
 N. 1738: FORTVNIS VICTRICIBVS
 ANTIATIBVS. Fortunae Antiatae
 expressae sunt in gentis Rustiae
 denario apud Eckhel. D. N. V. p.
 298. Cfr. Gerhard. Text zu den
 ant. Bildw. I, p. 62.“ Klausen.
 Aen. p. 764 sq.

promoveri] Orellius l. c. non recte
 interpretatur: sich vorwärts beu-
 gen. Hartung. II, p. 239. sich vor-
 wärts bewegen.

14. constantissimae religionis]
 Haec verba cum amicis iungenda
 videntur significare eo minus opus
 fuisse tali experimento.

tabellis cum deo egisset. Tunc aliis codicillis conscriptis signa-
tisque consuluit, an Romam perpetrato bello rediturus esset? Vi-
tem centuriam deus ex muneribus in aede dedicatis deferri ius-
sit, divisamque in partes sudario condi ac proinde ferri. Exitus
rei obitu Traiani apparuit ossibus Romam relatis. Nam fragmen-
tis species reliquiarum, vitis argumento casus futuri tempus
ostensum est. Et, ne sermo per singulorum nomina deorum va-
getur, accipe, quid Assyrii de potentia solis opinentur. Deo
enim, quem summum maximumque venerantur, *Adad* nomen de-
derunt. Eius nominis interpretatio significat *unus unus*. Hunc
ergo ut potentissimum adorant deum: sed subiungunt eidem
deam nomine *Adargatin*, omnemque potestatem cunctarum rerum

Edd. vicahgspdzb.]

— *tabulis s-bP.* 16. *vitam s.* „V. c. *vitem*. Optime. Clamant se-
quentia.“ Meurs. *an* (om. *vitem*) S. — *in aedem* v3. — *dicatis* Gi-g. —
perinde AGSvi. — *delatis* (sup. r.) S. *referri* P. — *futurum* P.
17. *de solis potentia* Edd. P. — *ad* (sup. add. ad) G. „*Ἀδὼδ* Philoni
Bybliensi. Sed *Adad* legendum monet Scaliger in notis ad fragm. operi
de Emend. temp. subiecta.“ Pont. Vid. not. — *unus* (om. alt. *unus*) A
Edd. 18. *potissimum* A. — *Adargatin* Aih. *Adargadin* (S „B“ a

16. *Vitem centuriam*] Dicen-
dum erat *centurionalem*. Cf. Plin.
N. H. XIV, 1 s 3 § 19. *Quid quod*
(vites) *insertae castris summam*
rerum imperiumque continent?
Centurionum in manu vitis et
opimo praemio tardos ordines ad
lentas perducit aquilas, atque etiam
in delictis poenam ipsam honorat, et
scholion ad Iuvenal. XIV, 193. Aut
vitem posce libello: Ut centurio
fias da libellos, id est milita. Vitis
nam insigne centurionum est a
Libero patre inventum qui primus
triumphavit et inventor vitis est. al.

vitis argumento casus futuri tem-
pus ostensum est] Vid. not. ad c.
19. § 17. Ex antecedentibus patet
belli tempus esse intelligendum.

17. *Adad ... unus unus*] „Signi-
ficaverit itaque appellatio dei
unum, at ipse deus solem. Non
discriminavit Scaliger pater Exer-
cit. CLIII, 4. „,,*Adad*, inquit, legi
olim solem dictum Persarum lin-
gua. Eiusdem nominis in Africa
radix est,“ cet. Iacobus Raeva-
rus libro *Variarum* III, cap. 10,
ubi de Heliogabali nomine disserit,
laudat numum veterem cum hac
inscriptione: SACERDOS DEI SOLIS.
ELAGAB Unde videndum, ait, mo-
nente Guidone Laurino, num hoc
Macrobiani loco pro *Adad Agab* re-
fingendum sit. *Adad* Assyriis *unum*

notasse, sed *Ahad* vel *Elhad* potius
scribendum docent me harum seu
orientalium linguarum, peritiores:
tum et confundi subinde, cum
etiam *Badad* vox orientalibus sit
solus seu *unicus*, ut ita *Adad*
omissa perperam primore littera
pro *Badad* hoc loco accepta vi-
deatur positaque. His adde alia
quaedam notata Seldeno cap. 6.
Syntagmatis lib. I. de diis Syriis.“
Pont. — Macrobius videtur sta-
tuisse ad significare *unum*, bis
ergo positum *Adad* esse *unum*
unum. Cf. Plin. N. H. XXXVII, 11.
s. 71. *Adadu nephros, eiusdem*
oculus, et digitus dei: et hic colitur
a Syris. Salmasius in Exerc. Plin.
p. 248 a F. „*Adadus* vel *Adodus*
deus apud Syros. Hesychius: Ἀδα-
δὸς θεός τις παρὰ Φοινίκης καλεῖται
ἐρμαφρόδιτος. Immo παρὰ Σύροις.“

18. *deam nomine Adargatin*] Cf.
Strabo XVI, 1, p. 351. Tauchn. Ἡ
Βάμβυκη, ἣν καὶ Ἐδεσσαν καὶ Ἱερὰν
πόλιν καλοῦσιν, ἐν ἣ τριῶσι τὴν
Συρίαν θεὸν τὴν Ἀταργάτιν.
et ib. lib. extr. Αἱ δὲ τῶν ὀνομάτων
μεταπτώσεις καὶ μάλιστα τῶν βαρ-
βαρικῶν πολλαί· καθάπερ... Ἀταρ-
γάτην τὴν Ἀθάραν· Δερκετὼ δ'
αὐτὴν Κτησίας καλεῖ. Creuzer. II,
p. 349, 392. *Atargatin* eam vocat
additis p. 403 et 466. compluribus
nominis formis: Boettiger. Id. I,
p. 293. *Atargatin*.

his duobus attribuunt solem terramque intellegentes, nec multitudine nominum enuntiantes divisam eorum per omnes species potestatem, sed argumentis quibus ornantur significantes multiplicem praestantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumenta solis rationem locuntur. Namque simulachrum Adad insigne cernitur radiis inclinatis, quibus monstratur vim caeli in radiis esse solis qui demittuntur in terram. Adargatidis simulachrum sursum [323]versum reclinatis radiis insigne est monstrando radiorum vi sursum 20 perne missorum enasci quaecunque terra progenerat. Sub eodem simulachro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes qua Phryges finxere Matrem Deum, id est terram, leonibus vehi. Postremo potentiam solis ad omnium potestatum summitatem referri indicant theologi, qui in sacris hoc brevissima precatatione demonstrant dicentes: Ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου 22 πνεῦμα, κόσμον δύναμις, κόσμου φῶς. Solem esse omnia et Orpheus testatur his versibus:

Κέκλυθι τηλεπόρου δίνης ἑλικαύγεα κύκλον
οὐρανίαις στροφάλιγξι περιδρομον αἰὲν ἐλίσσων,
ἄγλαε Ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἰῆς,
ἥλιε παγγενέτωρ πανταίολε χρυσεοφεγγές.

XXIV. Hic cum Praetextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum adfixis vultibus ammirationem stupore prodebant: dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem, adfirmantes, hunc esse unum archanae deorum naturae conscium, qui

[Mss. ABGPS.

sec. m.). *Atargatim* vcag. 19. *Adargatidis* scripsi e coni. *Adargidis* ABGS „B“. *Adargatis* is-bP. — radiis add. a sec. m. G. 21. *et omnium* S. — *potestatem summitatemque* c-gb. „Quae lectio utique commendatur elegantia, adeo ut potestas summitasque sit summa potestas. Atque eadem usui auctoris videtur esse convenientior; nam paulo post tantorum potestatem numinum dicit.“ Zeun. — παντοκράτωρ v1. παντακράτορ v3ichg. 22. *Orpheus*] Gesn. p. 371. Herm. p. 464. Lobeck. Aglaoph. p. 745. — vv. 1. 2. Κέκλυθι ... ἐλίσσων om. c. — v. 1. δὴ ποροι SP7. πόρου (om. τηλε) vi. πόρου a. — δίνης ἑλικαύγεα om. vi. ΔΙΝΗΣ ΕΛΚΑΙΤΕΛΑ P. ΔΙΝΕΣ ΕΛΚΑΓΓΕΛΑ B (P5 ΔΙΝΕΣ). δίνης εα κάγγεα P7. δινύσσα καγγεα S. — v. 2. οὐρανίας P7. ὀρανίαις vi. — στροφάλιγξι (v3i ιελ). — ΠΕΡΙΔΡΟΜΗΑΙΕΝ P. περὶ δρόμον ἥλιε vi. — ἡέλιος ὦν vi. — v. 3. ΠΟΝΤΟΙ B. ποντοιο v3i. παντός S. — v. 4. παγγενέτωρ v1. ΠΑΝΤΕΝΕΤΩΡ B. παγγενήτωρ SP7. — πανταίολε BPSviP57. παναίολε c-b. Πὰν αἰόλε Gesn. Herm. Lob.

XXIV. Caput XXIV. De laudibus variaque eruditione Virgilii. Tum de iis quae sequentibus libris per ordinem sunt explicanda. chb. Cap. XXXII. De laudibus Virgilii v (i Cap. XXXI). 1. finem loquendi s-bP. dicendi finem S. — Deinde Sv3c-g. 3. cum diceret] Cf. c. 16.

argumentis] Vid. not. ad c. 19. § 17.

19. solis rationem locuntur] i. e. aperte indicant, ut alias (Cic. p. Mil. 20, 53.) absolute: Res loquitur.

Adad] h. l. genitivum casum significat.

sursum versum] est pleonasmus

quidam (Vid. not. ad C. II, 5, 25.), qui invenitur apud Lucretium II, 188; apud Catonem R. R. 32, 1 et 33, 1. atque apud ipsum Cicero-nem Or. 39, 135. et Partit. or. 7, 24.

20. qua Phryges finxere Matrem Deum] Vid. not. ad c. 21. § 7 sq.

XXIV, 1. Conscium] Vid. not. ad c. 7. § 17.

solus divina et adsequi animo et eloqui posset ingenio. Inter 2
haec Evangelus: Equidem, inquit, miror potuisse tantorum pote-
statem numinum comprehendere: verum, quod Mantuanum nostrum
ad singula, cum de divinis sermo est, testem citatis, gratiosius[324]
est quam ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quod ille, 3
cum diceret: *Liber et alma Ceres* pro sole ac luna, non hoc in
alterius poetae imitationem posuit, ita dici audiens, cur tamen
diceretur ignorans? Nisi forte, ut Graeci omnia sua in inmen- 4
sum tollunt, nos quoque etiam poetas nostros volumus philoso-
phari: cum ipse Tullius, qui non minus professus est philoso-
phandi studium quam loquendi, quotiens aut de natura deorum
aut de fato aut de divinatione disputat, gloriam quam oratione
conflavit incondita rerum relatione minuat. Tum Symmachus: 5
De Cicerone, Evangele, qui conviciis inpenetrabilis est, post vide-
bimus: nunc, quia cum Marone nobis negotium est, respondeas
volo, utrum poetae huius opera instituendis tantum pueris idonea
iudices an alia illis altiora inesse fatearis? Videris enim mihi ita
adhuc Virgilianos habere versus qualiter eos pueri magistris prae-
legendibus canebaramus. Immo pueri cum essemus, Symmache, 6
sine iudicio mirabamur, inspicere autem vitia nec per magistros
nec per aetatem licebat: quae tamen non pudenter quisquam ne-
gabit, cum ipse confessus sit. Qui enim moriens poema suum
legavit igni quid nisi famae suae posteritati subtrahendo curavit?

Edd. vicahgspdzb.]

§ 44. — *et luna* G Edd. — *et non* AG „2 Angl. — *posuerit* v-gb. „Le-
gibus linguae magis est consentaneum.“ Zeun. 4. *poetas etiam* v-g.
— *cum .. professus est philosophari* add. in mg. B. *philosophari* P
(AG sup. andi). — *oratio* G. 5. *videmus* (sup. add. bi) G. — *tan-*
tum om. P. — *esse* (sup. add. in) S. 6. *Symmache, inquit Evan-*
gelus, c-gb. „Recte. Nam ita non modo orationis perspicuitati, sed con-
suetudini quoque Macrobiani consulitur.“ Zeun. — *quisque* S. — *negabat* v1.
— *qui nisi a. — famae suae convitia* v-g (ag .. cia). *famae suae vulnera*
s-bBP. „Postrema vox (vulnera) non est in uno Angl.; sed in altero,
nempe B, est consulens.“ — *posteritati* om. G (in quo legitur *famae suae*
re retrahenda, sup. add. *memoriam posteritati subtrahendam*). — *sub-*

2. *gratiosius*] i. e. magis e gra-
tia ortum.

3. *credam, quod*] Vid. not. ad
Comm. I, 13, 18.

4. *quoque etiam*] Animadvertas
has particulas coniunctas. Nam
sufficiebat dicere nos quoque poe-
tas nostros.

5. *De Cicerone .. post videbimus*]
Vid. prolegg. p. XIII.

ita .. qualiter] Vid. prolegg. p.
XXXV. not.

6. *non pudenter quisquam nega-*
bit] i. e. impudens erit qui negabit.
moriens poema suum legavit igni]
Cf. Donatum in vita Virgilii, quem
citavit Zeunius, c. 14.: Qui cum
gravari morbo sese sentiret, scrinia
saepe et magna instantia petivit

crematurus Aeneida: quibus negatis
testamento comburi iussit, ut
rem incensatam imperfectamque, et
Gell. N. A. XVII, 10, 7. Itaque,
cum morbo oppressus advenire mor-
tem videret, petivit oravitque a suis
amicissimis impense, ut Aeneida,
quam nondum satis elimavis-
set, adolerent.

quid nisi famae suae .. curavit]
Vid. not. ad c. 21. § 24. Hunc
huius verbi construendi morem
Macrobiani ignorasse videntur qui
pro subtrahendo (sc. poema) scri-
pserunt *vulnera* (famae) subtra-
henda e libr. III, cap. 10. § 1.:
quin in medium detegat inscien-
tiae Virgilianae vulnera. Ad
vocem *quid* intelligendum est egit

- 7 Nec immerito: erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur
 petitio deae precantis filio arma a marito cui soli nupserat nec
 ex eo prolem suscepisse se noverat, vel si mille alia multum pu-
 [325]denda seu in verbis modo Graecis modo barbaris seu in ipsa
 8 dispositione operis deprehenderentur. Cumque adhuc dicentem
 omnes exhorruissent, subtexit Symmachus: Haec est quidem,
 Evangele, Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius vitu-
 peratione minuatur: verum ista quae proscindis defendere quilibet
 potest ex plebeia grammaticorum cohorte, ne Servio nostro, qui
 priscos, ut mea fert opinio, praeceptores doctrina praestat, in ex-
 cusandis talibus quaeratur iniuria: sed quaero, utrum, cum poe-
 tica tibi in tanto poeta displicuerit, nervi tamen oratorii, qui in
 9 eodem validissimi sunt, placere videantur? Haec verba primum
 Evangelii risus excepit. Deinde subiecit: Id hercle restat denique,
 ut et oratorem Virgilium renuntietis: nec mirum, cum et ad phi-
 10 losophos ambitus vester paulo ante provexerit. Si in hac opi-
 nione es, inquit Symmachus, ut Maro tibi nihil nisi poeticum
 sensisse aestimetur, licet hoc quoque eidem nomen invideris:
 audi, quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronuntiet.
 Ipsi enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita inci-
 11 pit: *Ego vero frequentes a te litteras accipio*, et infra: *De Aenea*
quidem meo, si mehercle iam dignum auribus haberem tuis, libenter
mitterem: sed tanta inchoata res est, ut paene vitio mentis tantum
opus ingressus mihi videar, cum praesertim, ut scis, alia quoque
 12 *studia ad id opus multoque potiora impertiar*. Nec his Virgilii
 verbis copia rerum dissonat, quam plerique omnes litteratores

[Mss. ABGPS.

trahendo scripsi e coni. subtrahenda Edd. ABPS. 7. *Nec immerito*
erubuit quippe Bdz. Nec immerito erubuit: quippe vl. — deprecantis (om.
deae) ABGv-g. „2 Angl.“ — vel similia BG. 8. *subtexit s-z. „Recte*
Edit. vet. subtexit. Sensus enim et usus Macrobiani postulat. Sic infra
[II, 4, 12] plura in iocos effusa subtexit, et alibi.“ Zeun. — est eundem
s-bP. — nullus (sup. add. i; bis) B. — in tanto opere (in mg.: al.
poeta) S. — sunt validissimi Sv-g. 9. *hercle G. hercule Edd. P.*
— ut oratorem (om. et) c-g. — cum ad (om. et) v-g „B“. eum et ad
(sup. add. cum) B. cum eum et ad II2. — eum ambitus s-bPS.
 10. *Symmachus inquit v-g. — nil S. — existimetur Sv-gb. — incipit (ita*
add. a sec. m.) B. 11. *litteras a te G. — mehercule h-bP. — tuis*
haberem S. — pene mentis (om. vitio) A „Fallor? an scripserat Maro:*
Penuria mentis? Penuria enim, teste Festo id est quod pene minus sit, quam
necesse est. Coniecturam tamen quis praestet.“ Pont. — ut scias A. — im-

Ceterum hic locus delendus est
 prolegg. p. XLIII.

7. *petitio deae precantis filio ar-*
ma a marito] „Aeneid. VIII, 383.
 Ceterum de aliis quae in Virgilio
 olim sint reprehensa vide A. Gel-
 lium X, 9 et 10. ZEUN. Immo X,
 16 et XVII, 10.

8. *dicentem .. exhorruissent] Cf.*
 Virg. Aen. VII, 265. *Vultus neve*
exhorrescat amicos. Idem ver-
 bum absolute ponitur c. 11. § 2.

qui priscos .. praestat] Vid. not.
 ad c. 23. § 6.

ne Servio .. in excusandis talibus
quaeratur iniuria] Cf. Terent. Andr.
 V, 1, 8. *Remittas iam me onerare*
iniuriis, ubi Ruhnkenius iniurias
interpretatur preces iniquas et in-
iustas.

9. *ambitus] h. l. idem est ac*
iactatio, vel nimia gratia.

12. *litteratores] Vid. not. ad § 20.*

pedibus inlotis praetereunt, tamquam nihil ultra verborum explanationem liceat nosse grammatico. Ita sibi belli isti homines[326] certos scientiae fines et velut quaedam pomeria et effata posuerunt, ultra quae si quis egredi audeat, introspectisse in aedem deae a qua mares absterrentur existimandus sit. Sed nos, quos 13 crassa Minerva dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis, sed archanorum sensuum investigato aditu doctorum cultu celebranda praebeamus reclusa penetralia. Et ne videar 14 velle omnia unus amplecti, spondeo violentissima inventa vel sensa rhetoricae in Virgiliano me opere demonstraturum: Eusebio autem, oratorum eloquentissimo, non praeripio de oratoria apud Maronem arte tractatum, quem et doctrina et docendi usu melius exequetur: reliquos omnes qui adestis impense precatus sim, ut quid vestrum quisque praecipuum sibi annotaverit de Maronis ingenio velut ex symbola conferamus. Mirum in modum alacri- 15 tatem omnibus qui aderant haec verba pepererunt, et adsurgens quisque in desiderium alios audiendi non vidit et se in idem munus vocandum. Itaque hortatu mutuo concitati in adsensum fa-

Edd. vicahgspdzb.]

partiar chg. 12. plerique pene omnes v-g. plerique et pene omnes „B“. — inlotis om. P. — sententiae cah. — extertterentur A. „Scriptus extertterentur, nisi fuerit externantur.“ Pont. 14. docendi usus v. — crequitur A. — ex symbolo Edd. P. „Anglicanus symbola. Symbolum item symbolus et symbola indifferenter dici litteratoribus observatum est. Macrobius [I, 7, 7.] velut ex symbola conferendis.“ Pont. — conferemus (sup. a) G. 15. peperere S. — audiendi non vidit (add. a sec. m. in) A. „Scriptus audienti non invidit. Verum erit audiendi, non invidit. Et

pedibus inlotis] Proverbium quod Erasmus Adag. I, 9, 55. ait esse a sacrorum ceremoniis translatum, et interpretatur „confidenter atque imperite“. Cf. Gell. I, 9, 8; XVII, 5 extr.; Dig. I, 2, 1. Graece ἀνίπτοις ποδί apud Lucian. Demon. 4.; Rhet. praec. 14.; Pseudol. 4.

velut quaedam pomeria et effata] Cf. Liv. I, 44, 4. Pomoerium .. est locus quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant. .. Hoc spatium .. neque habitari neque arari fas erat, .. et in urbis incremento semper quantum moenia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur; Gell. XIII, 14, 1. ex definitione augurum P. R.: Pomoerium est locus intra agrum effatum per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus, qui facit finem urbani auspicii. Servius ad Aen. VI, 197. Proprie effata sunt augurum preces. Unde ager post pomeria, ubi captabantur auguria, dicebatur ef-

fatus. Vid. etiam Varron. L. L. V, 32, 143. et VI, 7, 65. Hartung. I, p. 114. Real-Enc. V, p. 1842 sq. deae a qua mares absterrentur] i. e. Bonae Deae. Cf. c. 12. § 26. — „Mares γενναῖος accipio, nam nec bestias mares intrare fas fuit. Iuvenalis [VI, 339.]: Testiculi sibi conscius unde fugit mus.“ Pont. — Adde Sen. ep. 97. § 2.

13. crassa Minerva] Vid. Erasm. Adag. I, 1, 36: „Minerva iuxta poetarum fabulas artibus atque ingeniis praesidet: unde et illud fluxit: invita Minerva, praeterea illud: pingui seu crassa Minerva.“ Cf. Horat. Sat. II, 2, 3. Abnormis sapiens crassaque Minerva.

14. violentissima inventa vel sensa rhetoricae] De his et quae sequuntur cf. prolegg. p. xix sq. et librum IV.

ut quid vestrum quisque .. annotaverit .. conferamus] Dicendum erat: ut quod .. conferatis. Cf. II, 1, 15.

15. adsurgens quisque in desiderium] Cf. Flor. III, 1, 10: In ultionem Metellus assurgit.

cile ac libenter animati sunt, intuentesque omnes Praetextatum orabant ut iudicium suum primus aperiret, ceteris per ordinem
 16 quem casus sedendi fecerat secuturis. Et Vettius: Equidem inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc assiduus lector ammiror, quia doctissime ius pontificium, tamquam hoc professus, in multa et varia operis sui parte servavit: et, si tantae dissertationi sermo
 [327] non cesserit, promitto fore ut Virgilius noster pontifex maximus
 17 adseratur. Post hunc Flavianus: Apud poetam nostrum, inquit, tantam scientiam iuris auguralis invenio, ut, si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, haec illum vel sola professio sublimaret. Eustathius deinde: Maxime, inquit, praedicarem, quanta de Graecis cautus et tamquam aliud agens modo artificii dissimulatione modo professa imitatione transtulerit, ni me maior ammiratio de astrologia totaque philosophia teneret, quam parvus et sobrius
 19 operi suo nusquam reprehendendus aspersit. Furius Albinus alterum fovens Praetextati latus, iuxtaque eum Caecina Albinus, ambo vetustatis adfectionem in Virgilio praedicabant, alter

[Edd. ABGPS.

puto mens liquet.“ Pont. 16. *doctissimum eius P. — operis sui arte s-bP. — dissertationis ASv-gd-b. — non cesserit A*BGsviag „2 Angl.“ „Recte.“ Pont. non recesserit ch. „Non male.“ Zeun. concesserit Ps-z.*
 17. *iuris angularis vl.* 18. *artifici AB „B“ Gron. ad Comm.*

quem casus sedendi fecerat] Noli coniungere casus sedendi. Intelligendum est: *quem ordinem sedendi.*

16. *quia]* Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

in multa et varia operis sui parte] Cf. V, 13, 33. *in omni operis sui parte.* Hoc loco Macrobius singulari pro plurali numero utendo elegantiam quandam affectasse videtur, ut aiunt poetae, Virg. Ecl. I, 34. *multa victima*, Horat. Od. IV, 5, 33. *multa prece*, et Epod. II, 31. *multa cane*, in quibus quidem locis paulo alia est ratio, quum substantiva colectivo sensu sint usurpata. Hoc is non intellexisse videtur qui pro parte scripsit arte.

si tantae dissertationi sermo non cesserit] Si non ponitur pro nisi, et sermo dissertationi cedere dicitur tanquam oneri, ut ait Quintil. X, 1, 24. *et labuntur aliquando et oneri cedunt.* Similem sententiam Cicero de re p. I, 23, 37. expressit sic: *Neque enim est periculum ne te de re publica disserentem deficiat oratio.*

ut Virgilius noster pontifex maximus adseratur] Cf. lib. III, cc. 1-9. et prolegg. p. XIX. Videtur imitari Servium. Certe multa eius similia citat Klausen. (Aen. p. 913.), ad

Virg. Aen. I, 179, 305, 706; II, 2; III, 20, 359, 607; IV, 29, 103, 137, 262; VI, 176; VIII, 552; X, 228; XI, 76; XII, 492. Adde VIII, 363. Sed Aeneas ipse dicitur esse pontifex et apud Servium et infra III, 2, 17. et 6, 3.

17. *Post hunc Flavianus]* Huius de iure augurali disputatio tota intercidit. Cf. Prolegg. p. XVIII sq. *sublimaret]* Cf. Fest. lib. XVIII, p. 306. Muell.: *Sublimavit dixit (Cato), id est in altum extulit, Originum lib. II.: In maximum decus atque in excelsissimam claritudinem sublimavit.*

18. *quanta de Graecis .. transtulerit]* Cf. totum librum V.

tamquam aliud agens] Cf. III, 4, 5. *velut aliud agendo*, et V, 2, 2. *tamquam illic nata*, et Servium ad Virg. Georg. I, 269. Idem valet latenter apud eundem ad Aen. I, 179. et IV, 262.

artificii dissimulatione] Cf. V, 16, 12. *dissimulanter imitatur*, et .. *faciat velut aliud videri.*

de astrologia totaque philosophia] Cf. § 21. et V, 2, 2. *Nam praeter philosophiae et astronomiae amplam illam copiam, de qua supra disseruimus.*

19. *alter in versibus, Caecina in*

in versibus, Caecina in verbis. Avienus: Non adsumam mihi, ait, 20 ut unam aliquam de Virgilianis virtutibus audeam praedicare, sed audiendo quaecunque dicetis, si quid vel de his mihi videbitur vel iamdudum legenti annotandum visum est, oportunius proferam: modo memineritis a Servio nostro exigendum ut quicquid obscurum videbitur quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat. His dictis et universo coetui complacitis Praetextatus, cum 21 in se conversa omnium ora vidisset: Philosophia, inquit, quod unicum est munus deorum et disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio: unde meminerit Eustathius primum sibi locum ad disserendum omni alia professione cedente concessum. Huic tu, mi Flaviane, succedes, ut et auditu vestro recreer et aliquanto silentio instaurem vires loquendi.

Inter haec servilis moderator obsequii, cui cura vel adolendi 22 Penates vel struendi penum et domesticorum actuum ministros 23 regendi, ammonet dominum familiam pro sollemnitate annui moris epulatam. Hoc enim festo religiosae domus prius famulos in- 23 structis tamquam ad usum domini dapibus honorant: et ita de-

Edd. vicahgspdzb.]

II, 16, 4. *artificii* Edd. GP. *artificis* S. 19. *alter in verbis* v-gb. „Caecina inepte repetitur. Igitur repone *alter*, quod reperitur in Edit. vet.“ Zeun. 20. *mihi, inquit*, v-g. — *omnium linguis maximus* coni. Pontanus dicens se in scripto legisse *longius*. At in A est *longe*. 21. *ante eloquia* S. — *mihi Flaviane* vl. 22. *obsequi* ch (A sup. add. i). — *poeni* S. 23. *patrias familias* BG. *patri familias* S.

verbis] Cf. I, 3, 6. *partim diurna, alia nocturna*, et vid. lib. VI, capp. 1-3 et 4 sq.

20. *audiendo*] Vid. prolegg. p. XL. a Servio nostro exigendum cet.] Cf. lib. VI, capp. 6 sqq.

quasi litteratorum longe maximus] Hic locus et supra alius, § 8. *qui priscos praeceptores doctrina praestat*, addendi erant prolegg. p. xxix, g. Sed *litteratum*, non *litteratorem*, Servium appellasse forsitan dixeris Macrobius, quum apud Sueton. illustr. gramm. c. 4. legatur: *Sunt qui litteratum a litteratore distinguant, ut Graeci grammaticum a grammatista; et illum quidem absolute, hunc mediocriter doctum existiment*. At cf. § 12. et V, 19, 31. Neque res est satis certa: nam idem Sueton. paulo supra Cornelii Nepotis locum attulit, qui docuit *litteratos* eosdem *litteratores* vocitatos. Vid. etiam Gu. A. Becker. Gall. I, p. 121. ed. I.

21. *Philosophia ... honoranda est anteloquio*] Cf. § 18. *Disputatio ipsa intercidit*. Vid. prolegg. p. xviii. extr. — *Vocem anteloquium*, quae legitur etiam infra § 24., et

VII, 4, 2., *raram esse observavit* Barthius Advers. XXXVII, 6. p. 1683.

auditu vestro] i. e. vos audiendo.

22. *servilis moderator obsequii*] Idem infra § 23. dicitur *praesul famulitii*. Varia ei tribuuntur ministeria: cui cura vel adolendi Penates, quod est *atriensis*, (cf. Sueton. Domit. c. 17. *Puer curae Larium cubiculi ex consuetudine assistens*, et Becker. l. c. p. 110 sq. Klausen. II, p. 648.), vel struendi penum, quod est *cellarii*, vel condi promi vel procuratoris peni (cf. Plaut. Pseudol. II, 2, 14., Becker. l. c. p. 109 et 111.), et domesticorum actuum ministros regendi, quod est actoris (cf. Colum. I, 7 extr. *Ita fit, ut et actor et familia peccet*, Becker. l. c. p. 108). Ceterum imitatus est Macrobius Virgilium Aen. I, 703 sq.: *Quinquaginta intus famulae, quibus ordine longo Cura penum struere et flammis adolere Penatis*. Quid sit penus, docet Gellius N. A. IV, 1, 14 sqq. Klausen. II, p. 636 sqq.

pro sollemnitate annui moris] Vid. prolegg. p. XLII. Supra, c. 10. §

mum patribus familias mensae apparatus novatur. Insinuat igitur
 24 praesul famulitii coenae tempus et dominos iam vocare. Tum
 Praetextatus: Reservandus igitur est Virgilius noster ad meliorem
 partem diei, ut mane novum inspiciendo per ordinem carmini
 destinemus. Nunc hora nos ammonet ut honore vestro haec
 mensa dignetur. Sed et Eustathius et post hunc Nicomachus
 meminerint crastina dissertatione servari sibi anteloquii functio-
 25 nem. Et Flavianus: Ex placita iam vos lege convenio, ut se-
 quenti die Penates mei beari se tanti coetus hospitio glorientur.
 His cum omnes assensi essent, ad coenam, alio aliud de his quae
 inter se contulerant reminiscante adprobanteque, cum magna ala-
 critate animi concesserunt.

[Mss. ABGPS.

patris familias v-g. — vocatur (sup. nov.) G. — Insinuat ergo v-g. —
 famuli tui S. famuli cui v1. famulitii cui v3ch. 24. reservandus
 ergo v-g. — et mensa B a p. m.; G. — Sed Eustachius (om. et) A (G
 ..cius). — Nicomachus Sv-gbP. „Ms. et editi omnes pariter. Rectissime:
 id enim fuit nomen Flaviani.“ Gron. nichomachus ABG. Symmachus
 s-z. 25. animi om. „B“. — discesserunt M2.

Macrobius Ambrosii Theodosii viri illustris Saturnaliorum liber primus
 explicit feliciter. M3. Macrobius Theodosii viri illustrissimi Saturnaliorum
 liber primus explicit feliciter. M1. Macrobius Theodosii viri illustris Satur-
 naliorum liber primus explicit. P6. Macrobius Saturnaliorum liber primus
 explicit. Incipit secundus. M2. Explicit liber I. Saturnaliorum. incipit se-
 cundus. P. Explicit liber primus. incipit liber secundus. P7. Pleraeque
 editiones subscriptione carent. In chg legitur *Finis libri primi* et prae-
 terea haec Arnoldi Vesal. verba: „Facile (g add.: „inquit Vesaliensis“) hic
 primi libri finis ostendit, quam multa in sequentibus desiderentur.
 Quota enim pars de rhetoricis observationibus extat? Ubi de scientia
 auguralis ulla fit mentio? Ut ne dicam interim, quam multa desint et
 reliquorum, quam confusa omnia sint, uti suis locis sumus indicaturi.“
 In s quindecim sunt asterisci.

22. cum servis vesci dicuntur do-
 mini.

23. ita] h. l. idem fere est quod
 hoc facto, vel tum. Vid. Hand.
 Tursell. III, p. 488 sq.

Insinuat] Cf. prolegg. p. XLIV.

praesul famulitii] Cf. supra § 22.
 et c. 17. § 1.

24. ad meliorem partem diei] i.
 e. ante coenam. Cf. c. 5. § 11.

ut honore vestro haec mensa
 dignetur] „Ἀρχαῖς. Dignor passive
 protulit secutus Maronem [Aen.
 III, 475.]: Coniugio Anchisa Veneris
 dignate superbo. Immo Plautum
 potius, qui in re conviviali simili-
 ter dixerat, absque correctoribus
 fuisset, Pseudolo [V, 1, 8.]: Ita
 victu excurato, ita munditiis di-
 gnati.“ Pont., qui adiicit vulgo
 legi *digni ah*, ab aliis mutatum
 in *digne ah*.

Nicomachus] Alterum hoc nomen
 est Flaviani, qui in dicendo succe-
 dere Eustathio iubetur § 21. Vid.
 prolegg. p. xxvi. Quod ignorasse
 videtur Carrio, qui in edit. Steph.
 primus scripsit Symmachus.

25. Ex placita iam lege] Hoc
 quo referendum sit, minus liquet.
 C. 2. § 5. res narratur tantum-
 modo; c. 5. § 11. et c. 7. § 7. de
 primo tantum Saturnaliorum die
 sermo est. Itaque haec verba ad
 proxime antecedentia tantum pos-
 sunt referri.

vos .. convenio] quod idem fere
 valet ac vos .. adeo, haud com-
 mode h. l. dictum esse facile pa-
 tet. Verborum, praesertim pro-
 xime sequentium, tumorem notavi
 prolegg. p. xxxix. Praeterea vid.
 not. ad c. 5. § 12.

MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

CONVIVIORUM PRIMI DIEI

SATURNALIORUM

LIBER SECUNDUS.

[Ed. Bip. vol. I. p. 329.]

I. Hic ubi modestus edendi modus cessare fecit castimoniam ferculorum et convivialis laetitia minusculis poculis oriebatur, Avienus ait: Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum et sobrium uno eodemque versu descripsit sub paucorum verborum immutatione convivium. Nam ubi sub adparatu regio procedere solet luxur ad strepitum,

Postquam prima, inquit, quies epulis:

at, cum heroes castigatis dapibus adsidunt, non reducit quietem, quia nec praecessit tumultus, sed:

[Mss. ABGPS. Edd. vicaahgspdz.]

Macrobian Theodosii Saturnaliorum liber secundus. A. Macrobian Aurelii Theodosii viri consularis et illustris Saturnaliorum liber secundus. v-g. Aurelii Macrobian Theodosii viri clarissimi et illustris conviviorum secundi diei Saturnaliorum liber secundus. s-z (b primi diei.) „Haec conviviorum in dies discretio Stephani solius inventum est. Secundi hic diei conventum fecit qui revera adhuc primi est. Hoc si mihi non creditur, credatur vel exodio libri praemissi, ubi non discessus indicitur, sed ad epulas et pocula concessus.“ Pont.

I. Caput I. Qua occasione de iocis ac dicteriis veterum sermo ortus fuerit inter convivas. ch-b. 1. Hinc ubi P5. Sic ubi v-gM13. — ferculo v. — convivialis A. — ac sobrium Edd. PS. — imitatione A. mutatione GSv. — Postquam prima] Aen. I, 723. — escati gratis dapi-

I, 1. Hic] i. e. deinde. Cf. I, 11, 2; I, 24, 1.

cessare fecit castimoniam ferculorum] Cf. prolegg. p. XL et XLII sq. Non castimonia cessavit, sed ipsa fercula, quae dicuntur fuisse casta.

minusculis poculis] Modum significare vult, ut ait Cicero Cat. M. 14, § 46.: pocula, sicut in symposio

Xenophontis [2, § 26.] est, minuta atque rorantia.

uno eodemque versu] i. e. versibus in eundem modum comparatis. Communia sunt his versibus verba: Postquam . . . epulis, mensaeque remotae, differunt autem insertis verbis in alterum prima quies, in alterum exempta fames.

nec] Hoc loco idem fere valet ac

[330] *Postquam exempta fames epulis.*

- 2 Nostrum hoc convivium, quod et heroici seculi pudicitiam et nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius et diligens parsimonia, Agathonis convivio vel post magniloquentiam Platonis
3 non componere tantum sed nec praeferre dubitaverim. Nam ipse rex mensae nec in moribus Socrate minor et in re publica philosopho efficacior: ceteri qui adestis eminentiores estis ad studia virtutum quam ut poetis comicis et Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, aliisque quibus frequens illud convivium fuit
4 vos quisquam aestimet comparandos. Bona verba quaeso, Praetextatus ait, circa reverentiam tantum Socraticae maiestatis: nam reliquis qui in illo fuere symposio haec lumina quis non praeponenda consentiat? Sed quorsum tibi, Aviene, hoc tendit exemplum?
5 Quia sub illorum, inquit, supercilio non defuit qui psaltriam intromitti peteret, ut puella ex industria supra naturam mollior canora dulcedine et saltationis lubrico exerceret inlecebris
6 philosophantes. Illic hoc fieri temptatum est, ut Agathonis victoria celebraretur: nos honorem dei cuius hoc festum est nullo admixtu voluptatis augemus. Neque ego sum nescius vos nec tri-

[Mss. ABGPS (Vinde a § 7.).

bus P. — *sed inquit i-b.* — *Postquam exempta*] Aen. I, 216. 3. ceteros „B“. — *eminentiores estis* om. A „abest ab Angl.“. — *ad virtutum studia* v-g. — *et calcibus* adi A. — *existimet* Sv3-gb. *extimet* v1.

4. *Quia ... philosophantes*] Cf. Io. Saresb. VIII, 12. — *reverentiam tamen* S. — *fuerunt* Sv-g. — *contendit* „B“. 5. *saltriam* A. — *salutationis* v. — *illecebres* S. 6. *agemus* aut *agamus* coni. Zeun. cum adnot.: „*Honor enim dei hic significat diem festum in honorem dei. Agere autem esse celebrare vel pueris notum est.*“ — *nos nec* v. — *nu-*

non, sed infra § 2. apertius significat *ne-quidem*. Cf. prolegg. p. xli.

2. *conduxit*] h. l. idem valet ac *in se coniunxit*. Cf. I, 22, 8. *nexus aeternitate conductus*.

Agathonis convivio] Cf. I, 1, 3. *in illo Platonis symposio*, qui locus totus cum hoc est conferendus.

3. *rex mensae*] est Vettius Praetextatus. Cf. I, 5, 13. et prolegg. p. xxii sqq.

poetis comicis] His verbis describit Aristophanem.

qui tantum fuit fortis ad crimina] „Iuvenal. [IV, 3.] *Solaeque libidine fortis*, et Seneca rhetor. [Contr. I. praef. med.] *In istis vulsis atque expolitis et nusquam nisi in libidine viris quaerite oratores.*“ Pont.

4. *Bona verba quaeso*] Haec verba ad Terent. Andr. I, 2, 33. Ruhnkenius (quem vid.) interpretatus est: *loquere meliora*.

haec lumina] Cf. Cic. Catil. III,

10, 24. *Clarissimis viris interfectis lumina civitatis extincta sunt*.

5. *sub illorum supercilio*] i. e. quamvis graves se esse illi simularent.

qui psaltriam intromitti peteret cet.] Eryximachus dicitur apud Platonem p. 176. ingressam tibicinam ad mulieres statim relegasse, videntur ergo haec referenda esse aut ad eum qui hanc advocaverat, aut ad Alcibiadem qui p. 212. dicitur venire cum tibicina.

supra naturam mollior] i. e. delicatior.

saltationis lubrico] Cf. Comm. I, 8, 4. *tam rigidae definitionis abruptum* et prolegg. p. xxxix. Pontanus confert Iuvenal. XI, 162-167.

6. *Agathonis victoria*] Cf. Plat. Symp. p. 173. „Ὅτε τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ ἐβίβησεν Ἀγάθων.“

dei cuius hoc festum est] Cf. I, 7, 30. *Saturno .. cuius festum Saturnalia nominarunt*.

admixtu voluptatis] Vid. not. ad I, 10, 22.

stitiam nec nubilum vultum in bonis ducere, nec Crassum illum quem Cicero auctore Lucilio semel in vita risisse scribit magnopere mirari. Ad haec cum Praetextatus diceret ludicras voluptates nec suis Penatibus adsuetas nec ante coctum tam serium producendas, excepit Symmachus: Quia

Saturnalibus optimo dierum,

[331]

ut ait Veronensis poeta, nec voluptas nobis ut Stoicis tamquam hostis repudianda est, nec ut Epicureis summum bonum in voluptate ponendum, excogitemus alacritatem lascivia carentem: et, ni fallor, inveni, ut iocos veterum ac nobilium virorum edecumatos ex multiugis libris relatione mutua proferamus. Haec nobis sit litterata laetitia et docta cavillatio vicem planipedis et sabulo-

Edd. vicahgspdzb.]

bilum multum s. „At Anglicanus et vetuste omnes cusi *nubilum vultum* et ita reponi fecimus.“ Pont. — semel om. P. — scribitur A. dicit S.

7. *Praetextatus cum s-bP.* 8. *Veronensis poeta*] Catull. ad Calv. Licin. 15. — *habeamus* (sup. *excogitemus*) G. — *ut et iocos* G.

9. *vitans morem Planipedis et Sannionis* g in mg. „*Subulonis* legendum putat Theod. Marcilius ad Sueton. At Salmasius ad eund. *ma-vult fabulonis* ex glossis Isidori, in quibus *fabulo congerro* exponitur, item *fabulo fabulas componens*, et *fabulones fabularum inventores*.“ Pont. Verum Festus [p. 309. Muell.] *Subulo*, inquit, Tusca est dictio qua significatur tibicen, quod ipsum et Q. Ennius poeta in hoc versu posuit: *Subulo quondam marinas propter adstabat aquas*. Vid. Petr. Crinitum lib. 18. c. 5. Glossarium *subulo* αὐλητής. Posteriorem hanc emendationem non respuat sententia Prisci (vid. not.). At alteram illam quae *fabulo* legit, videntur ipsa Macrobiani verba suadere.“ Add. in dz. „Gesnerus in Thesaurο legendum esse existimat *subulonis*: quod nomen apud Ausonium Epigr. LXIX, 8. dicatur in homine impuro, corruptore puerorum.“ Zeun. Cf. Mueller. Etrusk. II, p. 201., ubi reprehenditur Boettigerus, quod Amalth. III, p. 195. *subulones* dixerit ludibrio nominatos esse tibicines Tuscōs.

nec nubilum vultum in bonis ducere] „Allusum, ut puto, ad istud vetus [Ovid. Metam. VIII, 678 sq.]: *Super omnia vultus Accessere boni nec iners pauperque voluntas*. Cyprrianus de lapsis: „*Veste mutata neglecto capillo, vultu nubilo*.“ Pont. — Adde Ovid. Metam. V, 512 sq. *Ibi toto nubila vultu Ante Iovem passis stetit invidiosa capillis*, et quae praeterea attulit Freundius in lexico s. h. v. II, 13.

quem Cicero .. semel in vita risisse scribit] „Locus extat Fin. V, 30. [§ 92.] Hunc M. Crassum nunquam risisse auctor est Plinius N. H. VII, 19. [s. 18. § 79].“ Zeun. — Adde Pseudo-Ascon. in Act. I. Verr. p. 128.

7. *suis Penatibus*] Vid. not. ad I, 5, 12.

8. *edecumatos*] Vid. not. ad I, 5, 17.

ex multiugis libris] Cf. Apul. de mag. 36. *Aristotelis .. multiuga volumina*, et alia declinatione Ci-

cero ad Att. XIV, 9, 1. *ex tuis litteris, quas quidem multiuges accepi uno tempore*.

9. *litterata laetitia et docta cavillatio*] „Tale quoque Prisci symposium apud Martial. [IX, 27.]: *Quod optimum sit disputat convivium Facunda Crispi pagina: Et multa dulci, multa sublimi refert, Sed cuncta docto pectore. Quod optimum sit quaeritis convivium? In quod choraules non venit*.“ Pont.

vicem planipedis et sabulonis .. imitata] „*Planipedes neaniscologi* sunt, ut docet ad Iuvenalis [VIII, 191.] illud: *Planipedes audit Fabios* interpres vetus. Sed videndum num apud interpretem illum legi praestet *nealeschologi*.“ Pont. — Salmasius de pall. p. 335. melius emendavit *neanicologi*. — „*De planipede* ad Gellium I, 11. [§ 12. *planipede saltanti*] locum Diomedis lib. III. [p. 487. P.] laudat Carrio: *Quarta est species planipedis, qui Graece dicitur μῆμος*. Ideo autem

- nis impudica et praetextata verba iacientis ad pudorem ac modestiam versus imitata. Haec res et cura et studio digna veteribus visa est: et iam primum animadverto duos quos eloquentissimos antiqua aetas tulit, comicum Plautum et oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum venustatem ceteris praestitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem eius comoediae, quae incertae ferebantur, Plautinae tamen esse de iocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re valuerit quis ignorat qui vel liberti eius libros quos is de iocis patroni composuit, quos

[Mss. ABGPSV.

— *praetexta* ABGV „2 Angl.“. — *at pudorem* Avag. *ac pudorem* ich. *et pudorem* „2 Angl.“. — *modestiam risus* g in mg. 10. *digna est* (sup. *visa*) B. — *etiam primum* ASvi. *et iam primo* cahg. „Ineptam reddit orationem immissa vox iam, eliminanda fide libri.“ Pont. — *dūhos* (ū e corr) B. 12. *de patroni iocis* v-g. — *sua etiam* A. 13.

Latine planipes dictus, quod actores planis pedibus, id est nudis, in proscenium introirent, non, ut tragici actores cum cothurnis, neque ut comici cum soccis: sive quod olim non in suggestu scenae, sed in plano orchestrae positus instrumentis mimicis actitabant. Cuius planipedis Atta togatarum scriptor ita in aedilicia fabula meminit: Daturin' estis aurum? exsultat planipes.“ ZEUN. — Idem valere videtur *planus* ap. Cic. p. Cluent. 26, 72., Petron. Sat. 82., Plin. N. H. XXXV, 10 s. 36. § 89. Sill. — *Sabulo*, si genuinum, est *ἀπαξ λεγόμενον*, fortasse a *sabulo* derivatum, ut *nebulo* a *nebula*, quod quidem negat Doederlinus Synon. VI, p. 234. et Handb. d. Etym. p. 119. Nos certe fere eodem sensu dicimus: *einem Sand in die Augen streuen* et *einem einen blauen Dunst vormachen*.

impudica et praetextata verba „*Praetextata verba* quid sint, cum ex hoc loco intelligi potest, ubi permutantur cum impudicis, tum ex Gell. IX, 10. [§ 4.], ubi opponuntur puris et honestis. Sed unde sic dicantur, inter interpretes non convenit. Festus quidem [lib. XVI, p. 245.] sic dicta esse contendit, quod nubentibus depositis praetextis clamata sint obscena a multitudine puerorum. Sed vide quae contra dicat Gronovius ad Gellium I. I.“ ZEUN. — Festus I. c. aliam praemittit interpretationem: *quod praetextatis nefas sit obsceno verbo uti*. Alii, ut Freundius in lexico, dicunt praetextata esse velata verba: „*verblümete Worte*“. Forcellinus esse verba quibus aliquid

praemitti vel praetexti debeat honoris causa. Quae verba dicantur praetextata (quam scripturam in tanto consensu aliorum scriptorum nolui mutare, quamvis maior codicum numerus habeat *praetexta*), docet etiam Suetonius, qui Vespas. c. 22. *Erat enim, inquit, dicacitatis plurimae et sic scurrilis ac sordidae, ut ne praetextatis quidem verbis abstineret*.

10. *ceteris praestitisse*] Alias Macrobius hoc verbum iungit cum accusativo. Vid. not. ad I, 23, § 6.

11. *Plautinae esse .. noscerentur*] Notanda est verborum structura, cuius par omnino exemplum non inveni apud Macrobius. De re vid. Gell. N. A. III, 3 sqq.

12. *vel liberti eius libros*] „Quintilianus Institutt. VI, 4. [immo 3, 5.]: *Utinam, inquit, libertus eius Tiro, aut alius quisquis fuit qui de hac re (facetiis et iocis Ciceronis) libros edidit, parcius dictorum numero indulgissent et plus iudicii in eligendis quam in congerendis studii abhibuissent: minus obiectus calumniantibus foret (nam Cicero a L. Papirio Paeto quoque scurra veles dictus est), qui tamen nunc quoque, ut in omni eius ingenio facilius quid reiici quam quid adiici possit, invenient*. Conf. Corradi Quaest. p. 41. ed. Lips., ubi Cicero et adversus Plutarchi criminationes defenditur.“ ZEUN.

de iocis patroni] „Eiusmodi antiquitus libelli ineptiae inscripti. Tranquillus [de ill. gramm. 21.]: *Atque .. libellos ineptiarum, qui nunc iocorum inscribuntur, componere instituit*.“ PONT.

quidam ipsius putant esse, legere curavit? Quis item nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atque ego, ni longum esset, 13 referrem, in quibus causis, cum nocentissimos reos tueretur, victoriam iocis adeptus sit: ut ecce pro L. Flacco, quem repetundarum reum ioci oportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat: mihi ex libro Fusii Vivaculi notus est, et inter alia eius dicta celebratur. Sed in hoc 14 verbum non casu incidi: volens feci. Iocos enim hoc genus v[er]b[orum]-[332] teres nostri dicta dicebant. Testis idem Cicero, qui in libro epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo sic ait: *Itaque nostri, cum omnia quae dixissemus dicta essent, quae facete et breviter et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicta voluerunt.* Haec Cicero. Novius vero Pomponiusque iocos non raro dicteria

Edd. vica[hu]gspdz[hu].]

manifestis G. — *constat* G. — *Fusii* Edd. PS „BC“. *eusi* A. *Frisii* P5. *Furii* g in marg. *Fufii* BGVM123. — *Vivaculi* Mss. v-gM123P257 (Quod e „C“ enotatum est, *un*, videtur etiam significare *viv*). *Iuvaculi* „B“. *Bivaculi* sp. *Bibaculi* dz[hu] (g in mg). — *dicteria* v-gbP. „Lege cum Edit. vet. *dicteria* hic semper praeterquam infra ubi *dicta* Nonii et Pomponii sunt retinenda ob particulam vero, quae indicat aliquid novi proferri, ... et titulus ipse huius capituli comprobat *dicteria*.“ Zeun. 14. in hoc verbo v-g. — *Iocus* BGSM1P57 (A sup. a sec. m. orum). *locus* V. *Iocum* M2. — *dicteria* v-gb. — *facere* A. — *acuta elocuti* V. — *dicteria* v-gb. — *Novius* ASVvias-zM123P267. *Nevius* BG. *Nonius* chgbP. „Lege cum Ed. vet. *Nonius*.“ Zeun. — *locus* V. — *dicta* s-z.

quos .. legere curavit] Similiter Cicero, sed cum negatione, Acad. I, 2, 4: *Itaque ea nolui scribere quae nec indocti intelligere possent nec docti legere curarent.*

scurram] Cf. Cic. ep. ad famil. IX, 20, 1., ad quem locum modo respexit Zeunius.

13. *repetundarum reum*] cum Asiam provinciam obtinuisset D. Iunio Silano et L. Licinio Mureno consulibus.

ex libro Fusii Vivaculi] „Macrobius lib. III, c. 2. [§ 8.] *Valesios et Fusios dictos prius nunc Valerios et Furios dici.* Non itaque hic mendum, sed scribendi vetus norma.“ Pont. — Obsecutus sum, quum haec scriptura non omnino destituta sit codicum auctoritate. Certe erravit Macrobius, si scripsit *Fufios*, cum Furia gente ortus esset Bibaculus. *Fusii* fortasse scripsit, ut antiquitatem affectaret. Falsam orthographiam *Vivaculi* tangere nolui in tanto codicum consensu. Hic Bibaculi liber videtur inscriptus fuisse *Lucubrationum*. Cf. Plin. Praef. in N. H. § 24. Sill.

14. *hoc genus*] Est accusativus ille quem dicunt relationis, cuius exempla vide apud Freundium s. v. *genus* II, B, 1, b.

veteres nostri dicta dicebant] „Plantus Sticho scen. ult. act. II. [v. 75.]: *Ibo intro ad libros et discam de dictis melioribus.*“ Pont. — „Varro de ling. Lat. [VI, 61.]: *Hinc appellatum dictum in mimo ac dictiosus. Hinc in manipulis castrensibus dicta ducibus.* Martialis. [I, 4, 3 sq.]: *Consuevere iocos vestri quoque ferre triumphi, Materiam dictis nec pudet esse ducem.* Videndae animadvers. Casauboni ad lib. I. Suetonii cap. 26. [immo 56.].“ Add. in dz. — Adde Cic. de or. II, 54, § 222. *Nam ea (salsa) dicta appellantur proprio iam nomine.* Quintil. VI, 3, 16: *Quin illae ipsae (materiae) quae dictae sunt ac vocantur, quas certis diebus festae licentiae dicere solebamus. ceterae Graece dicuntur ἀποφθέγματα.* Vid. not. ad § 15.

iocos non raro dicteria nominant] „Varro ὀνομαζόμενα [Cf. Nonius 101, 3. *Dicteria* quasi dicta non seria]: *Et orthophallica attulit psalte-*

- 15 nominant. Marcus etiam Cato ille Censorius argute iocari solitus est. Horum nos ab invidia muniret auctoritas, etiamsi nostris cavillaremur: at cum veteribus dicta referamus, ipsa utique auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inventum, agite quod cuique de dictis talibus in mentem veniet vicissim memoriam nostram excitando referamus. Placuit universis laetitiae excogitata sobrietas: et ut Praetextatus incipiendo auctoritatem de exemplo praeberet hortati sunt.

II. Tum ille: Dictum volo hostis referre, sed victi et cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. Hannibal Carthaginiensis apud regem Antiochum profugus facetissime cavillatus est.

2 Ea cavillatio huiusmodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes quas bellum populo Romano facturum comparaverat, convertebatque exercitum insignibus argenteis et aureis florulentem: inducebat etiam currus cum falcibus et elephantos cum turribus equitatumque frenis et ephippiis, monilibus ac faleris praefulgentem. Atque ibi rex contemplatione tanti et tam ornati exercitus gloriabundus Hannibalem aspicit et: *Putasne, inquit, satis esse Romanis haec omnia?* Tunc Poenus eludens ignaviam inbelliamque militum eius pretiose armatorum: *Plane, inquit, sa-*

[Mss. ABGPSV.

„Nihil id novi, nam iam docuerat ex Cicerone. Sed aliud vult et servat liber, in quo: *dicteria*.“ Pont. 15. *censeri* (sup. *iocari*) G. — *a veteribus* v-g. — *excitando referemus* (sup. add. r) B. 16. *etiam ut A punctis positis sub iam; „B“.* et *ideo ut* Sv-g.

II. *Caput II. De diversorum iocis atque dicteriis.* ch-b. *Cap. I. De dicteriis.* v3i. In v1 est littera maior, sed inscriptio nulla. 1. *Quum* v3. *Tuum* i. 2. *Ea .. de praeda* (§ 3.) Cf. Gell. N. A. V, 5. et Ioann. Saresber. VI, 19. — *Obtendebat P. — fascibus* v-g (g in mg. *falcibus*). *curribus* V. — *mobilibus* v. — *phaleris* v-ag-bP. *phalaris* h. — *ac tam* PV. — *inspicit* e scripto affert Pontanus addens: „Gloss. *inspicit*, ἐπιβλέπει. Petron. Arbiter: *Anumque inspicere diligentius coepi*“, et in auctario notarum: „Quam lectionem confirmat Scriverius Martialis sui loco [VI, 82, 2]: *Inspectum velut emtor aut lanista* et aliis.“ At in A est *aspicit*.

ria: Quibus sonant in Graecia dicteria.“ Pont. — „Res, inquit Gesnerus in Thes., ipsa e Graeco petita est, quia δεικτήρια proprie dicebantur dicta quae fundebant numarii scurrae in initio fabularum ad colligenda studia spectatorum: quae cum essent pleraque ridicularia, hoc vocabulum in maledicae procacitatis infamiam abiit.“ ZEUN. — Adde Martial. VI, 44, 3. *Omnibus arrides, dicteria dicis in omnes.*

15. *Cato ... argute iocari solitus est*] Cf. Plutarch. Cat. M. 7. *Τοιαύτην δέ τινα φαίνεται καὶ ὁ λόγος τοῦ ἀνδρὸς ἰδέαν ἔχειν ... φιλοσκόμων καὶ αὐστηρὸς, ἀποφθέγματι καὶ ἀγωνιστικός.* Fortasse huc trahenda sunt ea quae leguntur apud Ciceronem de off. I, 29, 104. *Multaque multo-*

rum facete dicta, ut ea quae a sene Catone collecta sunt, quae vocant ἀποφθέγματα, si modo haec idem valent ac quae ex ore Catonis collecta sunt (cf. ep. ad fam. III, 13, 1. *quibus ego a tali viro contentus eram*, Münchn. Gel. Anzeig. 1841. N. 228.). Sed nuper rem dubiam mihi reddiderunt ea quae leguntur de or. II, 67, 271. *Nam quod apud Catonem est, qui multa retulit cet.*

II, 2. *convertebatque exercitum*] Cf. Caes. B. G. I, 25, 7. et II, 26, 1.; Liv. VIII, 11, 4. *conversa signa*. Hoc loco decursio exercitus videtur esse intelligenda. Vid. interpretes Gellii l. c.

3. *inbelliam*] Festus ap. Paul. lib. X, p. 114. Muell. interpretatur *belli inscientiam*.

tis esse credo Romanis haec, etsi avarissimi sunt. Nihil prorsum neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui ac de aestimanda acquiperatione quaesiverat: respondit Hannibal de praeda. Flavianus subiecit: Sacrificium apud 4 veteres fuit quod vocabatur *propter viam*. In eo mos erat ut, si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis iocus est. Namque Albidium quendam, qui bona sua comedisset et novissime domum quae ei reliqua erat incendio perdidisset, propter viam fecisse dicebat: quod comesse non potuerit, id combussisse. Symmachus deinde: Mater M. Bruti, Servilia, cum 5 pretiosum aere parvo fundum abstulisset a Caesare subiciente hastae bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: *Equidem, quo melius emptum sciatis, comparavit Servilia hunc fundum tertia de-*

Edd. vicaHgspdz.]

3. prorsu (s add. a sec. m.) G. prorsus Edd. — neque acerbe (om. tam) AS. — existimanda v3-g. extimanda v1. — acquiperatione Sv-gbPV. — quaesierat S. 4. propterviam M3 (M12 del. altero p). proterviam G (B sup. add p). protervia Sv-gM3. proterina P7. prope viam P5. „Propter viam emendavit ex Festo Turnebus [Advers. IX, 4].“ Pont. — combureretur e scripto affert Pontanus adiiciens: „Quae vox in re simili apud Festum [Paul. I. III, p. 65. Muell.]: Culina vocatur locus, in quo epulae in funere comburuntur.“ At in A est consumeretur. — Hinc c-bP. — Nam Q. s-bP. — sua bona Edd. A. — reliquerat V. — proterviam B a p. m.; GSv-g. — cumesse V. — ideo P. 5. Cap. II. Dictum Ciceronis in Serviliam. v3i. — bruti marci S. — hasta S. — quo-

4. Sacrificium .. quod vocabatur propter viam] „Plautus Rudente Sc. 2. Act. I. [v. 62.]: Propter viam illi sunt vocati ad prandium. Videnda ad eum locum editio Taubmanni. Erasmus in chiliad. [I, 9, 44.] ut proverbium adducit, sed ut vulgo editum, proterviam fecit. Unde et perperam nec suo sensu explicat.“ Pont. — „Gesnerus in Thesouro: „„Videtur, inquit, respexisse etiam ad hoc, nunc posse discedere aequo animo Albidium, qui nihil Romae reliquum haberet.““ Festus [lib. XVI, p. 229. Muell.]: Propter viam, inquit, fit sacrificium, quod est proficiscendi gratia, Herculi aut Sanco, qui scilicet idem est deus. Huius combustionis causa, addit Gesnerus, videtur culina fuisse in templis quibusdam Herculis.“ ZEUN.

Hinc] Reliqui id quod a Carrione e cod. P receptum transiit in edd. recentiores omnes. Nam non possum mihi persuadere hic h. l. idem esse ac in hac re, cuius rei exempla omnino alia protulit Handius Tursell. III, p. 77 sq., qui p. 83. hic et hinc sacpissime a librariis commutata esse ne exemplis qui-

dem demonstrandum esse putavit. Infra III, 1, 4. etiam bonus codex B habet hic pro hinc.

5. Mater M. Bruti, Servilia] „Haec Servilia Caepionis nupta fuit L. Lucullo qui M. Brutum adoptavit. Unde Cic. Phil. X, 11. dicitur Q. Caepio Brutus. Cf. Ern. in Clave Hist.“ ZEUN. — In Orellii onomast. Tull. II, p. 541 sq. Manutio et Reinesio testibus dicitur Servilia primum nupsisse M. Bruto et ex eo peperisse M. Brutum, interfectorem postea Caesaris: deinde uxor fuisse L. Luculli. Ceterum eandem rem quam hic Macrobius aliis verbis tradidit Suetonius Caes. 50.

tertia deducta] „Ex ambiguo iocus. Tertia aut filia Serviliae intelligi potuit aut pecuniae dandae portio. Deducitur sive aufertur in emptionibus pars pretii, in re amorum puella. Tibullus [III, 4, 31.]: Ut iuveni primum virgo deducta marito. Quod Naso imitatus in Fastis [IV, 153.]: Cum primum cupido Venus est deducta marito. Huius contrarium est producere: producebantur enim meretrices. Petron. [c. 126., ubi qui-

ducta. Filia autem Serviliae erat Iunia Tertia eademque C. Cassii uxor, lasciviente dictatore tam in matrem quam in puellam. Tunc luxuriam senis adulteri civitas subinde rumoribus iocisque 6 carpebat, ut mala non tantum seria forent. Post hunc Caecina [334] Albinus: Plancus in iudicio forte amici cum molestum testem destruere vellet, interrogavit, quia sutorem sciebat, quo artificio se tueretur. Ille urbane respondit: *Gallam subigo.* Sutorium hoc habetur instrumentum, quod non infacete in adulterii exprobrationem ambiguitate convertit. Nam Plancus in Maevia Galla nupta 7 male audiebat. Secutus est Furius Albinus: Post Mutinensem fugam quaerentibus, quid ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebatur: *Quod canis in Aegypto: bibit et fugit:* quando in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere et bibere. Eustathius deinde: Publius Mucium inprimis malivolum cum vidisset solito tristiorum: *Aut Mucio,* inquit, *nescio* 8 *quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.* Inde Avie-

[Mss. ABGPSV.

que BGV. — *gai* ABGV. — *Cassi* V. *Crassi* v-g. 6. *Cap. III.* *Sutoris dictum facetur.* v3i. — *sutorem esse sciebat* S. — *infacete* V. *inficete* s-bP. — *exprobrationem* AS. — *Mevia* Bv-g. *media* (sup. v) G. *menia* S. 7. *Cap. IIII.* *Antonii familiaris dictum.* v3i. — *Albinus* ABGSVM123P27. *Albinum* Edd. P. „*Malit Scriverius Albinus.*“ Pont. — *bibit enim* „B“. — *crocodrillorum* (del. primo r) A. 8. *Cap. V.* *Publii dictum.* v3i. — *malevolum* v-gb. — *nescio inquit* BG. 9. *Cap.*

dam alii legunt duceret]: *Rogavi, ut in platanona produceret dominam.* Unde glossae: *producit, ποδ- γε.* Graecae *ποδαγωγός, πορνόβοσός, lenocinator.* At deducere in iisdem *δῆσθαι* exponitur, quod est sibi vindicare et velut exponere.“ Pont. — Vid. Freundii lexicon s. v. *deducere*, ubi de concubinato afferuntur hi loci: Plaut. *Casin.* II, 8, 36. Sueton. *Calig.* 25, *Ner.* 28.

Iunia Tertia] „Eadem per diminutivum dicitur quoque *Tertulla.* Cf. Ern. in *Clave* et Lipsius ad *Tacit. Annal.* III. sub. fin.“ ZEUN. — Vid. Orell. *onomast.* Tull. s. v. *Tertia.*

6. *testem destruere*] Cf. Quintil. V, 7, 25: *Verum interim et singulos ut exornare ita destruere contingit aut recitatis aut nominatis testibus.*

quia sutorem sciebat] sc. eum esse, ut videretur esse humilis ideoque vilis. Cf. Quintil. l. c. § 23.

Gallam subigo] „Valet *gallam* tero, eam enim sutores tritam atramento sutorio conficiendo aliis rebus miscent. Subest etiam alia turpis significatio ex suspitione et fama quae de amoribus Planci et Gallae manarat.“ TURNER. *Advers.*

XVIII, 4. — Cf. Plin. N. H. XVI, 6 s. 9.: *Quae glandem ferunt omnes et gallam ... coriis perficiendis aptissimam;* et Tertull. *adv. Nat.* II, 11.: *Dea Pertunda et Subigus et Prema ... parcite dei impudentes;* Augustin. *de Civ. D.* VI, 9.: *Adest deus Subigus, ut viro subigatur (virgo).* Sueton. *Caes.* 49. *Pudicitiae eius famam nihil quidem praeter Nicomedis contubernium laesit... Gallico triumpho milites eius ... vulgatissimum illud pronuntiaverunt: Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem.*

7. *Post Mutinensem fugam*] Cf. Cic. *ad fam.* X, 14, 1. *Fugisse ex proelio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces, et ad eundem Pollio, ib. 33, 4.: Antonium turpiter Mutinae obsessionem reliquisse.*

quod canis in Aegypto] „De hac consuetudine canum Aegyptiorum videatur Aelian. V. H. I, 4, et alter Aelianus *de an.* VI, 53. et Plin. VIII, 40. [s. 61. § 148. Sill.].“ ZEUN. — Adde Solin. c. 15, p. 25. E., *Phaedr. fab. I, 25.*

8. *accessit*] h. l. idem valet quod *accidit.*

nus: Faustus Syllae filius, cum soror eius eodem tempore duos moechos haberet, Fulvium fullonis filium et Pompeium cognomine Maculam: *Mirror*, inquit, *sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat*. Hic Evangelus: Apud L. Mallium, qui 10 optimus pictor Romae habebatur, Servilius Geminus forte coenabat: cumque filios eius deformes vidisset: *Non similiter*, inquit, *Malli, fingis et pingis*. Et Mallius: *In tenebris enim fingo*, inquit, *luce pingo*. Eusebius deinde: Demosthenes, inquit, excitatus ad 11 Laidis famam, cuius formam tunc Graecia mirabatur, accessit, ut et ipse famoso amore potiretur. Qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audivit, discessit hoc dicto: *Οὐκ ἀγοράζω* [335] *τοσούτου μετανοῆσαι*. Inter haec cum Servius ordine se vo- 12 cante per verecundiam sileret: Omnes nos, inquit Evangelus, impudentes grammaticae pronuntias, si tacere talia vis videri tuitionem pudoris: unde neque tuum nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit a superbiae nota, ni Praetextatum et nos velitis imitari. Tunc Servius, postquam magis silentium erubescendum vi- 13 dit, ad libertatem se similis relationis animavit. Marcus, inquit,

Edd. vicahgspdz.]

VI. Fausti dicterium. v3i. — sillae AS. Sullae s-bP. — fulinum (post l add. a sec. m. v) A. „B Fullinum. Alter Fulluinum.“ — cognomine om. s-z. 10. Cap. VII. Servilii iocus. v3i. — caenabat (in mg. ca- nebat) B. — pingis et fingis G. — luce (sup. add. in) B. 11. Cap.

VIII. Demosthenis argutus iocus. v3i. — greci admirabantur G (V a-mir.). — decessit c-g. — τοσούτω S. covroy P. — τὸ μετανοεῖν S.

12. nec dissarii A. neque dissarii S. 13. Otacilius s-b. „Et

9. Faustus Syllae filius] „Liber- tum Sullae non filium agnoscunt Brusonius Facet. lib. IV. Et Lycosthenes Titul. de adulterio.“ PONT. — At vide Orell. anom. Tull. II, p. 196 f.

Pompeium, cognomine Maculam] Is commemoratur a Cicerone ad fam. VI, 19, 1.

10. L. Mallium] Hunc pictorem aliunde non notum hominum imagines pinxisse ex hoc ipso loco collegit R. Rochette, lettre à M. Schorn pag. 348. ed. II.

Servilius Geminus] Duo eius nominis homines commemorantur in Orellii Onom. Tull. II, p. 544. Sed utrum alter ex illis an alius quis hic sit, quis affirmaverit?

in tenebris .. luce] De praepositione altero loco non posita conf. Garaton. ad Cicer. in Vat. 14, 34; p. 108. Halm.

11. Demosthenes cet.] „Rem paulo aliter narrat Gellius I, 8., quem vide.“ ZEUN. — Demosthenis nomine non addito eadem fere leguntur in epigrammate Martiali afficto 21. Athenaeus XIII, 54, p.

588. C. Αἰδώς δὲ, inquit, τῆς ἐξ Ὑμῶρων, πόλις δ' αὐτῇ Σικελικῇ, ἀφ' ἧς αἰχμάλωτος γενομένη ἦκεν εἰς Κόρινθον, ὡς ἱστορεῖ Πολέμων .. ἧς καὶ Ἀρίστιππος ἦρα καὶ Δημοσθένης ὁ ῥήτωρ Διογένης τε ὁ κῶν. De hac Laide minore vid. praeterea Pausan. II, 2, 4. et Real-Encycl. IV, p. 785 sq.

unius pretium noctis] „Mos iste paciscendi noctes ex comicis poetis aliisque notus. Apul. [de mag. p. 553., ubi vid. Hildebrand. qui inter alia citavit Met. X, p. 714. Depacta est noctis unius concubium]: Cum ipso de uxoris noctibus paciscuntur. Iterum [Met. IV, p. 293.]: Potis nuptialibus pacto iugali pridem destinatus. Sed apud Petronium [c. 81.] quid est unius noctis tactu omnia vendidit? At unius noctis pacto non coniectura sed res est.“ PONT.

12. se] Dicendum erat cum.

13. Marcus, inquit, Otacilius Pitholaus] „Exstat iterum eius vocabulum apud Suetonium de claris rhetoribus [3]. At ibi Lucius prae-nomen est, non Marcus: item Pili-

Otacilius Pitholaus, cum Caninius Revilus uno tantum die consul
14 fuisset, dixit: *Ante flamines, nunc consules diales sunt.* Nec Disa-
rius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans ait:

* * * *

15 Post hunc Horus quoque: Adfero ad vos, inquit, *δίστιχον*
Platonis, quo ille adulescens luserit, cum tragoediis quoque ea-
dem aetate praeluderet:

[Mss. ABGPSV.

ita legendum ex veteri nummo censuit ad Tranquillum Torrentius.
Pont. „Quidam Octacilius legunt. Otacilius autem malo cum Sigonio
legere quam Octacilius cum Gyraldo aut Votacilius, ut quidam libri
habent: nam primam habet brevem in illo Martialis [X, 79, 4.]: *Cucu-
mam fecit Otacilius.* In Chronicis Eusebii male Votacilius legitur.
Erasmus in apophthegm. Votacillum habet.“ P. Leopard. Emend. III, 16,
p. 82. Votacilius Mss. v-gM123P2567. Notacilius „B“. — Pytholaus V.
Pytholaus P5. — Caninius Revilus a. Vid. not. Caninius Revilus ch-b.
C. maius servilius P. gaius servilius ABGVM13P2567H „Angl.“
C. Servilius Svi (M2 caius). „Erasmus vitiatos Macrobianos codices secu-
tus male pro Revilio Servilium legit.“ P. Leopard. l. c. „C. Servilius
uno die consul fuisse illic dicitur, ego Caninius Rebilus vel Revilus le-
gendum censeo.“ Turneb. Advers. IX, 4. — hunc tantum P5. uno ta-
men vl.

14. exprobrationem S. — ait. post (nulla lacuna) Mss.
et M12P57. Inter ait et post lacuna est in M3P2s-b. In c-g additur:
Desunt verba Disarii. In v3i incipit novum caput nullo addito lacu-
nae signo.

15. Cap. IX. Platonis distichon nec non Ciceronis in
multos ioca plurima. v3i. — quo ... διαβησομένη] Cf. Gell. N. A. XIX,

tus agnomen, non Pitholaus. Et
notandum idem hoc dictum Otaci-
lio hic tributum repeti lib. VII,
cap. 3. [§ 10.] et Ciceroni tribui.
PONT. — Idem Suetonius Caes. 75.
habet: *Pitholai carminibus male-
dicentissimis laceratam existimatio-
nem suam civili animo tulit.* For-
tasse hic idem est ille Pitholaus
ab Otacilio quodam manu missus
aeque ac Pilitus ille apud Sueton-
ium. In Orellii onomast. Tull. s.
v. Caninius legitur M. Otacilius
Philolaus, id quod errori, opinor,
debetur. Putavi autem recedendum
esse a codicum vestigiis, quum
Otacilia gens satis nota, sed Vota-
cilius sit nomen inauditum, hoc
autem loco omnes codices cor-
ruptissimos esse appareat. Littera
V fortasse nata est e dittographia
finis vocis proxime antecedentis.
— Quod infra VII, 3, 10. hunc ioc-
um Macrobius tribuit Ciceroni, id
putaverim factum esse memoriae
lapsu, cum alii Ciceronis in eun-
dem Revilum ioci legantur c. 3. § 6.

cum Caninius Revilus uno tantum
die consul fuit] Codices mss. suf-
fragantur nomini C. Servilius, quod
tamen emendandum esse putavi e
c. 3. § 6., ubi Macrobius ad hunc

ipsum locum respicit. Revilus, non
Revilius, quod sane propius abest
a codicum corruptelis, scripsi, quia
illud in maiore codicum numero
legitur l. c., et Rebilus vocatur
hic unius diei consul a Tacito
Hist. III, 37., Plinio N. H. VII, 53.
§ 181., Suetonio Ner. 15. Nullum
cognomen addit Cicero, qui ad
fam. VII, 30, 1.: *Consulem, inquit,
hora septima renuntiavit, qui usque
ad Kalendas Ian. esset: quae erant
futuræ mane postridie.* Ita Cani-
nio consule scito neminem pran-
disse, et Dio Cassius qui XLIII,
46.: *Καὶ ἐπειδὴ, inquit, ὁ Φάβιος
τῇ τελευταίᾳ τῆς ὑπατείας ἡμέρᾳ
ἀπέθανεν, εὐθὺς ἀντ' αὐτοῦ ἕτερον
πρὸς τὰς περιλοιποὺς ὥρας Γάϊον
Κανίνιον ἀνθέλετο.* Rebilium eum
vocavit solus Plutarchus, qui Caes.
58.: *Ὡς καὶ Μαξίμου, inquit, τοῦ
ὑπάτου τελευτήσαντος εἰς τὴν πε-
ριοῦσαν ἔτι τῆς ἀρχῆς μίαν ἡμέραν
ὑπάτου ἀποδείξει Κανίνιον Περ-
βίλιον, ubi unus codex habet
σερβίλιον.* Rem nullo omnino no-
mine addito narravit Sueton. Caes.
76. Facta est a. u. c. DCCVIII.

diales] loci causa derivatur a die.

14. ait:] Interciderunt ea quae
protulit Disarius.

Τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλοῶν ἐπὶ χεῖλεσιν ἔσχον·
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὥς διαβησομένη.

Orta ex his laetitia et omnibus in censorium risum remissis 16
ae retractantibus quae a singulis antiquae festivitatis sapore pro-
lata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis versiculos, quorum ma-
gis venustatem an brevitatem mireris incertum est, legisse me
memini in Latinum tanto latius versos quanto solet nostra quam
Graecorum lingua brevior et angustior aestimari: et, ut opinor, 17
haec verba sunt:

Dum semiulco savio

[336]

Edd. vicalgspdzb.]

11, 2. — proluderet BGv1. — Τὴν [ψυχὴν] „Vat. Cod. p. 99. Ex
Diogene Laert. L. III, p. 183. venit in Append. Anthol. Planud. p.
526 St. 25. W.“ Jacobs. Animadv. in Anthol. Gr. Vol. I. p. 337. (cf.
Brunek. Anal. I, p. 169). ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ (om. cett.) A. — εἶχον vi.
ἔχον SP7. — γὰρ om. vi. — ΠΤΑΥΩΝ P. ηταημων vR6. ἦτα ἡμων i.
ἡ τλήμων a. ΠΤΑΥΩΝ V. — ὥς om. P. 16. incensorium risum A. in
censorium iudicium Ps-zS. „Non est quod multis exagitemus hoc cen-
sorium iudicium. Vett. omnes censorium risum me disceptante admodum
blande.“ Gron. Vid. not. — emissis ch. — singulis (om. a) P. — inde
symmachus G. — venustatem an brevitatem c-gb. brevitatem an vetustatem
(sup. n) G. vetustatem an brevitatem ABPSVvis-z. „Vetustatem etiam
in V. C. Lego tamen venustatem.“ Meurs. „Plane nihil est in illis quod
vetustatem linguae aut simplicitatem redoleat.“ Gron. — me om. P. (sup.
add. BG.) — existimari Sv3-gb. extimari v1. 17. Dum ... viverem]
Cf. Gell. l. c. § 4. — In vi versus plerumque bini in unum sunt con-
iuncti, ut ultimae versuum voces sint: savior — tramite, — mihi — ri-
mata — nititur — plusculae — transisset — fieret — viverem. — v. 1.
semhiulco c. semihulco h-bP. semihiulco Gell. l. c. — savio om. P7.

15. quo .. luserit] Mireris h. l.
coniunctivum modum apud Macro-
bium qui in sententiis relativis
tantopere amet indicativum. At
coniunctivus debetur Gellio l. c.

cum tragoediis ... praeluderet]
Gellius l. c. plenius: cum tragoe-
diis quoque eodem tempore facien-
dis praeluderet.

16. in censorium risum] „Dicere
vult convivas post haec dicta in
risum resolutos, non ineptum il-
lum cachinnum, sed ut decebat
tanta lumina, ponderando eorum
sales et docte examinantes, in
quibus foret excitatus acumen,
quod ipsum augebat hilaritatem.“
GRON. — Cf. VII, 1, 2. non tam-
quam censoria et plus nimio vere-
cunda mater familias.

antiquae festivitatis sapore] „Pe-
tron. [Satir. 3.] Adolescens quoniam
sermonem habes non publici sapor-
is.“ PONT. — Adde Cic. Brut. 46,
172. Tincam non minus multa ridi-
cule dicentem Granius obruebat
nescio quo sapore vernaculo.

venustatem] Sic scripsi spreta li-
brorum mss. auctoritate, flagitante
sensu. Nam cur quis miretur vetu-
statem, sive cum Gronovio hanc
vocem retulerit ad sermonis colo-
rem, sive ad ipsam versuum aeta-
tem: et quomodo vetustas utroque
sensu potest opponi brevitati? De-
nique conf. c. 1. § 10. ad iocorum
venustatem, et quae Gellius l. c.
dicit de his ipsis versibus: quod
sint lepidissimi et venustissimae
brevitatis. Has voces saepe con-
fundi constat. Hoc loco fortasse
vetustatem scriptum est propter an-
tecedentia antiquae festivitatis:
at quis contenderit idem valere vo-
cem vetustatem?

legisse me memini] Gellius l. c.:
Amicus meus οὐ νέμουςος adolescens
in plures versiculos licentius liberius-
que vertit.

17. v. 1. semiulco] Haec forma,
quam commendant codices, vera
esse videtur, e contractione nata,
qualis est in Polymnia, nil, mi,
prendo, vemens, et in quibusdam
Apuleii codicibus Met. V, 18. in se-

- Meum puellum savior,
Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
5 Anima aegra et saucia
Cucurrit ad labias mihi
Rictumque in oris pervium,
Et labra pueri mollia
Rimata itiner transitus
10 Ut transire nititur!
Tum si morae quid plusculae
Fuisset in coetu osculi,
Amoris igne percita
Transisset et me linqueret:
15 Et mira prorsum res fieret,
Ut ad me fierem mortuus,
Ad puerum intus viverem.*

[Mss. ABGPS (V usque ad fin. cap. II.).

sucvio ch (A a sec. m.). — v. 2. *suavior* ch (A a sec. m.) — v. 5. *anima aegra* Mss. v-aM123P2567N. *anima aegra amore* hs-b. *anima aegra tunc* g. *animula aegra* Gell. l. c. ed. Lion, qui assert: „Scal. *Anima tunc aegra*. Scribe. *anima intus aegra*. Cum codd. Gron. et Guelf. Long. *anima aegra et s. currit* interlapsa forte litera *a* pro *accurrit*.“ — v. 6. *ad labia* ASvi (G eras. s) P2567. *labiam* „B a sec. m.“. „n Anglicano erat *ad labiam mihi*. Plantus Stichos [V, 4, 41.]: *Refer ad labias tibias*.“ Pont. — v. 7. *Rectumque in oris* BGPVN. *rictumque oris* (om. in) ca. *orisque rictum* (om. in) g. — v. 8. *labia* vi. — *itineri* ca (g in mg.) Gell. l. c. *itiner* G. *itiner* S. — v. 10. *ut transire* ABGPN. *ut tranire* M. *ut transiret* Svi. *et transire* P7. *ut transiliret* c-b Gell. l. c. — v. 11. 12. *quid fuisset plusculae* ASvi. — v. 12. *coitu* c-g. *Refragatur* Pontanus. Vid. not. — v. 13. *igni* c-b. — v. 14. *mel inquaeret* V. *me relinqueret* N. *me relinquerit* P. — v. 15. *prorsus* cis-b. — *foret* c-gbB (h in mg.: „fieri ant.“). — v. 17.

mianti pro semihianti (cf. ib. X, 28. scripturam seminantes).

v. 5. *Anima aegra et saucia*] Si sequimur codices, et hic versus et versus 10. et 17. non ut ceteri sunt iambici dimetri acatalecti (de quibus vid. Munck. Metrik d. Griech. u. Roemer p. 131), sed trochaici dimetri catalectici, dummodo statuas primam syllabam vocis *anima* in arsi produci, vel legas *Animula* cum compluribus Gellii editionibus.

v. 9. *Rimata itiner transitus*] „Emenda Agell. lib. XIX. cap. 11. ubi male: *itineri transitus*. Est vero *itiner* nominativus [h. l. accusativus] antiquus. Invenio et apud Manilium lib. I. [v. 140.] et Capellam lib. IX. [§ 897.].“ MEURS. — Alia exempla vid. apud Freund. s. h. v.

v. 10. *Ut transire nititur!*] De versu vid. not. ad v. 5. Verbum *transire* commendatur versibus 9.

et 14. Exclamatio huic loco magis certe convenit quam ut cum imperfecto coniunctivi.

v. 12. *fuisset in coetu osculi*] „Dixit Ausonius [ep. 108.]: *Ubi lassa libido Femineos coctus et non sua bella lacessit*, ex Lucretio, ut puto, qui lib. III. [v. 857.]: *Nil tamen hoc ad nos qui coetu coniugioque Corporis atque animae consistimus uniter apti*. Aristaenetos *μῆξιν* appellavit lib. II, cap. 18. *Καὶ ἡ μῆξις αὐτῇ γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν*, quod indubie manavit ab hoc Petronii [c. 132.]: *Animarum quoque mixturam fecerant*.“ Pont. — „Q. Curtius lib. IX. [4, 9.] *amnum coetum* ad eandem hanc formam dixit. Verba eius sunt: *Ceterum amnum coetus maritimis similes fluctus movent*.“ Add. in dz uncis inclusa.

v. 17. *Ad puerum intus viverem*] Vid. not. ad v. 5.

III. Sed miror omnes vos ioca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit: et, si videtur, ut aedituus responsa numinis sui praedicat ita ego quae memoria suggererit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit: M. Cicero, cum apud Damasippum coenaret et ille medioeri vino posito diceret: *Bibite Falernum hoc, annorum quadraginta est: Bene, inquit, aetatem fert.* Idem cum Lentulum generum suum, exiguae naturae hominem, longo gladio adinctum vidisset: *Quis, inquit, generum meum ad gladium alligavit?* Nec Q. Cicero fratri circa similem mordacitatem pepercit. Nam cum in ea provincia quam ille rexerat vidisset clypeatam imaginem eius ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturae parvae), ait: *Frater meus dimidius maior est quam totus.* In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. *Magnum ostentum, inquit, anno Vatinii factum est, quod illo consule nec bruma nec ver nec aestas nec autumnus fuit.* Querenti deinde Vatinio, quod gravatus esset domum ad se infirmatum ve-

Edd. vicahgspdzb.]

ut intus c-gp-b. intus (om. ut) Mss. viasN. „Augeo una voce ad puerum ut intus viverem. Ex Agellio.“ Meurs.

III. Caput III. De iocis M. Tullii Ciceronis. ch-b. 1. fecundissimus (sup. a) A. — sui numinis G. — referam v3-gb „Recte.“ Zeun.

2. refert G. 3. staturae A a sec. m.; v-gbP. „In utroque Angl. supra scriptum staturae.“ „Sic lege.“ Zeun. — adiunctum S. — ad gladium add. a sec. m. A. 4. in illa G. — quam ipse A. — depictam imaginem S. — liniamentis B a sec. m.; Sv-ag. — ipse om. S.

III, 1. ioca] Non sibi constat Macrobius in huius nominis declinatione: nam habet § 13. et c. 1. § 14. et c. 4. § 1. iocos. Vid. Schneider. Formenl. p. 474.

ut aedituus responsa numinis sui praedicat] „Seneca [ep. 41, 1.] Non sunt ad coelum elevandae manus, nec exorandus aedituus, ut nos ad aures simulachri, quasi magis exaudiri possimus, admittat. Prope est a te deus, tecum est, intus est. Tacitus internuntium numinis dixit Hist. lib. IV. [c. 65.]. Porro Graecis hierophantae hi dicti: et aliquoties usum ea voce reperio etiam D. Hieronymum.“ Pont.

2. Damasippum] Hunc L. Licinium Damasippum Sullae iussu ingulatum esse tradidit Salustius Cat. 51, 32.

Bene aetatem fert] i. e. sapor non prodit aetatem, qua quidem melius fit vinum. Cf. VII, 12, 9. Barth. Advers. I, 6, p. 13.; XXXIII, 22; XXXVIII, 8. Petron. 43.

3. Lentulum generum] Fuit ille P. Cornelius Lentulus Dolabella,

apud quem Tullia ex partu decessit. Vid. not. ad § 13. et Platarch. Cic. 41.; Ascon. in Pis. p. 5.; Orell. Onom. Tull. II, p. 183.

exiguae naturae] „Vult dicere staturae. Interim apud Caesarem de b. Gall. lib. VI. [c. 26.]: Eadem est feminae marisque natura, item lib. V. [cap. 13.]: Insula natura triquetra.“ Pont. — Staturae sane legitur § 4., et confunduntur hae voces lib. III, c. 8, § 2.

4. in ea provincia quam ille rexerat] i. e. in Asia. Cf. Cic. ad Att. I, 15, 1.

clypeatam imaginem] Cf. Plin. N. H. XXXV, 3, 4. § 13. Scutis enim qualibus apud Troiam pugnatum continebantur imagines, unde et nomen habuere clypeorum; et ibid. 2. § 4. Sueton. Calig. 16. Domit. 23. Tac. Ann. II, 83. Liv. XXV, 39, 13.; XXXV, 10, 12.

5. In consulatu Vatinii] a. u. c. DCCVI.

gravatus esset] Cum humana quadam exprobratione dictum est pro noluisse: „dafs es ihm nicht

nire, respondit: *Volui in consulatu tuo venire, sed nox me comprehendit.* Uleisci autem se Cicero videbatur, ut qui respondisse sibi Vatinius meminerat, cum humeris se rei publicae de exilio reportatum gloriaretur: *Unde ergo tibi varices?* Caninius quoque Revilus, qui uno die, ut iam Servius retulit, consul fuit, rostra cum ascendisset, pariter honorem iniit consulatus et eieravit: quod Cicero omni gaudens occasione urbanitatis increpuit: *Λογοθεώρητος est Caninius consul*, et deinde: *Hoc consecutus est Revilus, ut quaereretur quibus consulibus consul fuerit.* Dicere praeterea non destitit: *Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in*

[Mss. ABGPS.

6. *Revilus* ABGvaM13P2567 „2 Angl.“. *Revilus* Sich-bP (M2 puncto posito sub altero i) „Sic lego, ut ante.“ Meurs. — *ut .. retulit*] c. 2. § 13. — *iam* om. ASv-g. — *et egeravit P. et exiit S. et peieravit v3*, quod asserens Leopardus Emend. III, 17. emendat *eieravit*. — *gaudens omni v-g.* — *Λογοθεώρητος* A. *Λογοθεωρετος* B. *ut in Gr. G.* „Paulus Leopard. Emend. III, 17. legendum putat *ὀλιγορητέος*, quae vox et contemnendum significat et paucarum horarum consulem. Quam Leopardi coniecturam quomodo redarguat Ios. Castalio, videre est Observationum eius Decade X. cap. 10.“ Pont. — *Deinde* (om. et) v-g. — *Hoc consultus* (corr. in *consecutus*) A. — *Revilus* Gich-bP. — *Vigilantem in-*

gefällig gewesen wäre.“ Cf. Cic. de or. I, 35, 164. *Rogo .. ne grave-ris exaedificare id opus quod institui.*

infirmitum] „i. e. aegrotantem. Suetonius in Augusto [c. 84]: *infirmitatis faucibus*. Plinius lib. VII, ep. 26. *Optimi sumus, dum infirmi sumus.*“ Pont.

sed nox me comprehendit] In Caninium similia dixisse Ciceronem refert Plutarchus Caes. 58, qui: *Πρὸς δὲν, inquit, ὡς ἔοικε πολλῶν δεξιῶσασθαι καὶ προπέμψαι βαδίζόντων ὁ Κικέρων.* „Σπεύδωμεν, ἔφη, πρὶν φθᾶσθαι τῆς ὑπατείας ἐξελθὼν ὁ ἄνθρωπος.“ Ad eundem spectare videtur ipse Macrobius VII, 3, 10. Et sane magis haec quadrant in unius diei consulem. Vid. Leopardum l. c.

Unde ergo tibi varices?] E nimia contentione oriri in cruribus varices hoc ioco significatur. Ciceronis autem varices commemorat Quintil. XI, 3, 143., ubi refert Plinium Secundum tradere Ciceronem togam ad calceos demittere solitum esse velandorum varicum gratia: et Sidonius ep. V, 5. eum dixit *varicosum Arpinatem*, quod quidem dici poterat etiam in Marium. Cf. Cic. Tusc. II, 15, 35. Plin. N. H. XI, 45, s. 104., Sen. ep. 78, 17.

ut qui .. meminerat] Hoc quoque loco indicativus positus est pro coniunctivo. Vid. prolegg. p. xli.

6. *pariter ... eieravit*] i. e. una eademque oratione. Cf. Tac. Hist. III, 37. *Pridie Cal. Nov. Rosius Regulus iniit eiuravitque: ... nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinantur.* Dio Cass. XLIII, 46. *Ὅτι ἀπεδείχθη τε ἅμα ὑπατος καὶ ὑπάτευσε καὶ ἐπαύσατο.*

Λογοθεώρητος] i. e. opinione, non re. Cf. Procl. de sphaera c. 2. extr. *Μόνος γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ κύκλος ἐστὶν αἰσθητὸς ὁ τοῦ γάλακτος, οἱ δὲ λοιποὶ λόγῳ μόνον θεωροῦνται*, et Plutarch. de plac. phil. I, 3. p. 876. C. *λόγῳ θεωρητὰ μόρια*, et p. 877. D. *σώματα λόγῳ θεωρητὰ*, et F. *σχήματα λόγῳ θεωρητὰ*. Vid. etiam Lamb. ad Lucret. V, 149.

Vigilantem habemus consulem] Cf. VII, 3, 10. et Cic. ad fam. VII, 30, 1. *Nihil tamen eo consule mali factum est; fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit.* Dio Cass. l. c.: *Ὅπερ καὶ ὁ Κικέρων διασκώπτων τοιαύτη, ἔφη, τὸν ὑπατον καὶ ἀνδρῖα καὶ φροντίδι ἐν τῇ ἀρχῇ κεκοῖσθαι, ὥστε μὴ δὲ τὸ βραχύτατον ἐν αὐτῇ κεκοιμηθῆναι.*

consulatu suo somnum non vidit. Pompeius Ciceronis facetiarum 7
inpatiens fuit: cuius haec dicta ferebantur: *Ego vero quem su-*[338]
giam habeo, quem sequar non habeo. Sed et cum ad Pompeium
venisset, dicentibus sero eum venisse respondit: *Minime sero veni:*
nam nihil hic paratum video. Deinde interroganti Pompeio, ubi 8
gener eius Dolabella esset, respondit: *Cum socero tuo.* Et cum
donasset Pompeius transfugam civitate Romana: *Hominem bellum,*
inquit; *Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis nostram non*
potest reddere. Propter quae merito videbatur dixisse Pompeius:
Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat. In Caesarem 9
quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum
post victoriam Caesaris interrogatus, cur in electione partis
errasset, respondit: *Praecinctura me decepit,* iocatus in Caesa-
rem, qui ita toga praecingebatur ut trahendo laciniam velut mol-
lis incederet, adeo ut Sylla tamquam providus dixerit Pom-
peio: *Cave tibi illum puerum male praecinctum.* Deinde cum 10

Edd. vicahgspdz.]

quit G. 7. haec de eo dicta Edd. S. — eum sero s-hP. 8. O
hominem ASv-g. 9. In Caesare A. — tunicam praecingebatur coniecit
nescio quis improbante Gu. A. Beckero Gall. II, p. 92. ed. I. — liciniam
vth. — adeo ... praecinctum] Cf. Ioann. Saresb. III, 14. — silla A Sar.

7. *Minime sero veni*] Pontanus Erasmus reprehendit, qui in Apophthegmatis dixerit: „Sero venit qui tarde venit, et scire qui post tempus.“ Ipse Ciceronem dicit notare ipsum coenae tempus sive vesperam, allatis duobus Apuleii locis Met. III, p. 194. et I, p. 54., ubi quidem sero idem valet quod heri vesperi, et versibus Martialis VIII, 57., ubi pro: *Ut iantes, sero scribit: Aut cur non sero, Caecili-
ane venis.* At haec dixit profecto Cicero sic, ut nos dicere solemus: *Sero venientibus ossa*, ioco sane a coena sumpto, ut § 13. Cf. Plant. Capt. IV, 2, 91. *Abi stultus: sero post tempus venis*, et Menaechm. V, 6, 30. *Sed metuo, ne sero veniam depugnato proelio.*

8. *gener eius Dolabella*] Vid. not. ad § 3.

Cum socero tuo] i. e. cum Caesare. Cf. Sueton. Caes. 21.

9. *qui ita toga praecingebatur ut trahendo laciniam velut mollis incederet*] Vid. de verbis prolegg. p. xl. et infra § 16., de re Sueton. Caes. 45.: *Etiam cultu notabilem ferunt. Usum enim lato clavo ad manus fimbriato, nec ut umquam aliter quam super eum cingeretur, et quidem fluxiore cinctura. Unde ema-*

nasse Sullae dictum optimates saepius admonentis, ut male praecinctum puerum caverent. Dio Cass. XLIII, 43: *Τῇ τε γὰρ ἐσθῆτι χαυνότερα ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο. ... Τὸ δ' οὖν χαῦνον τοῦ ζώματος αὐτοῦ ὃ μὲν Σύλλας ὑπετόπησεν, ὥστε καὶ ἀποκτεῖναι αὐτὸν ἐθελῆσαι, τοῖς τε ἐξαίτσιαμένοις εἶπεν, ὅτι ἐγὼ μὲν χαριῶμαι τούτων ὑμῖν, ὑμεῖς μέντοι καὶ πάνν τούτων τὸν κακῶς ζωννύμενον φυλάττεσθε. ὃ δὲ Κικέρων οὐ συνενόησεν, ἀλλὰ καὶ σφαλεῖς ἔφη, ὅτι οὐκ ἂν ποτε προσεδόκησα τὸν κακῶς οὕτω ζωννύμενον Πομπηῖον κρατῆσειν.* Plutarch. Caes. 4. Guil. A. Beckerus Gall. II, p. 92. hunc locum statuit esse corruptum, sed concedit non sanari eum scribendo *tunica pro toga.* Affert Quintiliani locum XI, 3, 138.; sed erunt huc referenda ea potius quae leguntur § 143.: *Togam veteres ad calceos usque demittebant, ut Graeci pallium: .. cum hoc amictus genus in statuisset, eorum quoque qui post Ciceronem fuerunt, appareat. Vide ergo ne verba: toga ita praecingebatur h. i. valeant idem ac togam ita demittebat.* Cf. etiam Horat. Sat. II, 8, 69 sq.: *ut omnes Praecincti recte pueri comptique ministrent.*

Laberius in fine ludorum anulo aureo honoratus a Caesare e vestigio in quattuordecim ad spectandum transiit violato ordine, et cum detractatus est eques Romanus et comminus remissus, ait Cicero praetereunti Laberio et sedile quaerenti: *Recepissem te, nisi anguste sederem*, simul et illum respuens et in novum senatum iocatus, cuius numerum Caesar supra fas auxerat. Nec in-pune. Respondit enim Laberius: *Mirum, si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere*, exprobrata levitate Ciceronis qua inmerito
11 optimus civis male audiebat. Idem Cicero alias facilitatem Ca-
[339]saris in adlegendo senatu inrisit palam. Nam, cum ab hospite

[Mss. ABGPS.

Sulla s-bP. 10. cum Laberius cet.] Cf. lib. VII, c. 3, § 8. — anulo (om. aureo) dz. — in quattuordecim gradus S „B“. in quattuordecim gradibus v-g. — ad expectandum BP. — transit Av1. transisset c-gbP. — detractatus A (B a p. m.) „Angl.“ detractus S. — esset G a sec. m.; i-gbP. — comminus BP5 (G ex corr.). cum minus AP6. cum mimus G a p. m.; c-bM123. quum mimus vi. — exprobrata S. — Ciceroni P. — quia v. — audiebatur S. 11. Facilitatem ... difficile est] Cf. lo. Saresb. l. c. — adlegendo ABGaM13P7. allelegendo s-dH. alle-gando SzP2 Sar. „Verbum allegare de hac re non dicitur. Melius Ed. vet. (vichgbP) eligendo. Sed haut dubie scripsit allelegendo.“ Zeun. coll. Sueton. Caes. 41. legendo M2. — senatum AGSM12P2. — irritum irri-

10. in fine ludorum] quos quidem egit peractis bellis civilibus. Vid. Sueton. Caes. 39.

anulo aureo honoratus] Cf. c. 7. § 8. III, 14, 13., et Becker. Handb. d. roem. Alt. II, 1, p. 273 sqq. Casaubonus ad Sueton. l. c. adnotavit haecce: „Eodem tempore et facto eodem ordinem equestrem amisit Laberius ac meruit: amisit, cum egit mimum in scena, recepit donatus a Caesare anulo aureo.“

e vestigio in quattuordecim ad spectandum transiit violato ordine] Suetonii l. c. verba haec sunt: *Ludis Decimus Laberius eques Romanus mimum suum egit: donatusque quingentis sestertiis et anulo aureo sessum in quattuordecim e scena per orchestram transiit.* Hoc ipsum videtur animos movisse equitum, quod ille qui antea suo iure sederat in XIV. ordinibus e scena ipsa transiit in eos: ideoque Macrobius dicere videtur ordinem ab eo esse violatum. Caesarem hac in re imitatum Balbum quendam quaestorem Asinius Pollio scribit Ciceroni (ad fam. X, 32, 2.): *Ludis, quos Gadi-bus fecit, Herennium Gallum histri-onem summo ludorum die anulo au-reo donatum in XIV. sessum deduxit: tot enim fecerat ordines equestris loci.* Vid. etiam Wieland. ad Hor. Sat. I, 10, 6.

cum detractatus est eques Romanus] i. e. cum noluerunt eum habere pro equite Romano. Cf. Sueton. Tib. 25. *Quidam etiam principem detractabant non a sedatum, et Caes. 80. clam palamque detractante dominationem.*

comminus] apud inferioris aetatis scriptores idem valet ac: „sine ullo negotio“, ut sit comminus remissus „ohne Weiteres fortgeschickt“. Vid. Hand. Tursell. II, p. 98, 6. Quod vulgo legitur cum mimus, id ferri nequit. Si verum esset mimus, esset scribendum ut mimus.

in novum senatum] Cf. § 11.

duabus sellis sedere] Haec Erasmus Adag. I, 7, 2. sic interpretatur: „Incertarum esse partium et ancipiti fide ambabus satisfacere velle.“ Idem valet levitas quae opponitur gravitati. Wieland. l. c.: „der zweideutige Charakter.“

11. in adlegendo senatu] Cf. Suet. Caes. 80. *Peregrinis in senatum allectis libellus propositus est: Bonum factum, ne quis senatori novo curiam monstrare velit; et illa vulgo cane-bantur: Gallos Caesar in triumphum ducit: iidem in curia Galli bracas deposuerunt, latum clavum sumpserunt, et Dio Cass. XLIII, 47. Καὶ προσέτι παμπληθεῖς μὲν ἐπὶ τὴν γερούσιαν μὴδὲν διακρίνων, μήτ' εἴ τις στρατιώτης μήτ' εἴ τις ἀπελευθέρου πᾶς ἦν, ἐδέξαρχεν, ὥστε*

suo P. Mallio rogaretur ut decurionatum privigno eius expediret, adsistente frequentia dixit: *Romae, si vis, habebit: Pompeis difficile est.* Nec intra haec eius mordacitas stetit: quippe ab Androne 12 quodam Laodiceno salutatus cum causam adventus requisisset comperissetque, nam ille se legatum de libertate patriae ad Caesarem venisse respondit, ita expressit publicam servitutem: *Ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρόβευσον.* Vigebat in eo excedens 13 iocos et seria mordacitas, ut hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris violatorem: *Vellem Idibus Martiis me ad coenam invitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset: nunc me reliquiae vestrae exercent.* Idem Cicero de Pisone genero et M. Lepido lepidissime cavillatus est.

Edd. vicahgspdz.]

sit chg. — suo (sup. eius) S. — si ius Sv-g (in G non satis liquet). — habebis (sup. t) G. — Pompeis s-bPSar. Pompeiis Lips., qui hunc locum restituit Antiq. Lect. II, 6. Pompeius ABGSvthg. Pompe. v3i. Pomp. ca.

12. eius om. v-g. — requisivisset v-g. — pro libertate P7. — servitutem ut in Gr. G. servitutem εἰν ἐπιτυ. (cett. om.) AV. — περὶ ἡμῶν v-h. — πρόβευσον v. πρόβευσον. Si obtinueris et pro nobis intercede. ABG (S add. id est) i-gP2 (P4 om. verbis Graecis). „Ms. Flor.“ Gron. in marg. Pontanus non recte affert e Cam. seu vetustis editionibus: si impetraveris.

13. iocos hs-b defendente Gron. Vid. not. iocus ABGSicagM3 probante Pontano. iocis vM12. — Vellem] Cic. ep. ad fam. XII, 4, 1. — profectis P. — nostrae vic. 14. Di-

καὶ ἐννακοσίους τὸ κεφάλαιον αὐτῶν γενέσθαι. Rem attigit etiam Cicero de div. II, 9, 23.

decurionatum] i. e. locum decurionis vel senatoris in municipio, Pompeiis, ut apparet ex iis quae sequuntur.

12. ab Androne quodam Laodiceno salutatus] Cicero ad fam. XIII, 67, 1. Andronem Artemonis filium Laodicensem, quem Romae libentissime se vidisse ait, commendat P. Servilio.

καὶ περὶ ἡμῶν πρόβευσον] Conferendus est iocus ille in Pompeium conversus, qui legitur § 8.

13. Vigebat in eo excedens iocos et seria mordacitas] Pontanus suffragatus est scripturae codicum, iocus, existimans alioquin iocos et seria coniuncta pendere a verbo excedens. At seria utique pro adiectivo generis feminini esse habendum, ut intelligeretur: seria mordacitas, docuit Gronovius adiciens: „Excedens iocus hili non est.“ Sane nullum habeo quod proferam exemplum, ut probem excedens per se idem valere atque excedens modum, „excessiv“: et iocus a Macrobio nunquam refertur ad rationem iocandi, sed ubicunque ponitur numero singulari (ut c. 2.

§ 4. et c. 6. § 1.), unum quendam significat iocum. Adde quod praecedunt verba: Nec intra haec eius mordacitas stetit, atque c. 4. § 19. legitur: iocis mordaciora, et quod etiam supra c. 1. § 14. iocos in codicibus depravatum est in iocus. Id unum me offendit, quod haec nulla particula adnectuntur antecedentibus. Hoc fortasse admissum est, quo maiore vi efferretur verbum vigebat. Est autem excedens iocos et seria mordacitas illud iocorum genus quod a Graecis vocatur σαρκασμός.

dictatoris violatorem] i. e. Caesaris interfectorem. Cf. Cic. Parad. III, 2, § 25. In patris vita violanda multa peccantur.

Idibus Martiis] a. u. c. MDCCIX. quibus Caesarem interfectum esse constat.

de Pisone genero] „Piso gener hic Ciceronis dicitur, cum constet Dolabellae Tulliam Ciceronis filiam nuptam fuisse. Sed sciendum Tulliam Ciceronis tres maritos habuisse. Primus fuit hic C. Piso Frugi, cui desponsa ante reditum Ciceronis ab exilio. Alter Furius Crassipes, qui eam duxit Cn. Marcellino et P. Philippo Coss. Tertius P. Cornelius Lentulus Dola-

- 14 Dicente adhuc Symmacho et, ut videbatur, plura dicturo intercedens Avienus, ut fieri in sermonibus convivalibus solet: Nec Augustus, inquit, Caesar in huiusmodi dicacitate quoquam minor, et fortasse nec Tullio: et, si volentibus vobis erit, aliqua eius quae
 15 memoria suggererit relaturus sum. Et Horus: Permite, Aviene, Symmachus explicet de his quos iam nominaverat dicta Ciceronis:
 16 et opportunius quae de Augusto vis referre succedent. Reticente Avieno Symmachus: Cicero, inquam, cum Piso gener eius mollius incederet, filia autem concitatus, ait filiae: *Ambula tamquam vir*. Et cum M. Lepidus in senatu dixisset, patribus conscriptis Tullius
 [340]ait: *Ego non tanti fecissem ὁμοιοποίητον*. Sed perge, Aviene; ne ultra te dicturientem retardem.

[Mss. ABGPS.

centi coni. Gron. Dicente autem haec (in mg. adhuc ad) S. — sermonibus (om. in) v. 16. concitatus, ait ABPSM123P2567. concitatus, ait genero: *Ambula tamquam femina et ait G* (Edd. om. et). „Videtur sententia poscere, ut priori loco, qui Pisonem tangit, legatur: *tamquam vir*; altero vero, qui filiam Tulliam, *tamquam femina*, nisi fuerit utrobique *ambulas*. Sed illud magis placet“ Pont. „Videturque manifesta vocis utriusque transpositione sententia inversa corruptaque.“ Add. in dz. — conscriptis ABGPvM123P2567. conscriptis ὁμοιοποίητον S. conscriptis: *Ego non tanti fecissem simile factum*; i-b. — Tullius ait om. z. — ὁμοιοποίητον M2 a p. m.; M1 a sec. m. simile factum ὁμοιοποίητον B. simile factum S (G add. ut in Gr.). ὁμοιοποίητον P. ὁμοιοπίωντον A. ὁμοιόπτωτον Edd.P.M3 (M1 a p. m.; M2 a sec. m.).

bella, cui nupsit, cum proconsul esset in Cilicia Cicero; et apud eum ex partu decessit. Errant Asconius et Plutarchus, cum duos tantum Tulliae maritos referunt, Crassipedem non agnoscentes.“ Pont. — Vid. not. ad § 3., et Cic. ad Att. I, 3, 3; ad Qu. fr. II, 4, 2; 5, 1; 6, 1; ad fam. I, 7, 11; II, 15, 2; 16, 5.

14. si volentibus vobis erit] Vid. not. ad I, 7, 9.

15. quos iam nominaverat] § 13. Cf. Cic. de imp. Pomp. 13, 36. quas paulo ante commemorare coeperam, ubi simili modo est tempus plusquamperfectum ad indicandum id quod erat commemoratum ante quam alia prolata sunt, sed nondum absolutum.

16. mollius incederet] Cf. § 9. et III, 13, 5. Hildebrand. ad Arnob. II, 41. de vocabulo incedere effeminatis et muliebribus proprio citat Burmannum ad Petron. c. 126. Vid. Doederl. Synon. IV, p. 55.

tamquam vir] i. e. „sic ut tuus maritus.“ Hoc modo in Ciceronis quidem, cui h. l. adscribitur, libris numquam, sed ab aliis saepe usurpatur vox *vir*, neque suam vim

habet *tamquam*, ut mirari non liceat, quod alii alia mutanda esse putarint. At per filiam socerum reprehendit, ut illud: ait genero: *Ambula tamquam femina*, minime sit necessarium.

in senatu dixisset] i. e. orationem habuisset. Cum his verbis vulgo nulla posita interpunctione coniunguntur verba patribus conscriptis, quae sic abundant, quam ob rem ego ea, ut paulo supra filiae, coniungenda esse putavi cum verbo ait. Quae vulgo inseruntur: *Ego non tanti fecissem simile factum*, ea nata sunt ex iis quae sequuntur, male in Latinum conversa voce ὁμοιοποίητον.

Ego non tanti fecissem ὁμοιοποίητον] Sic scripsi, quia recepta voce ὁμοιόπτωτον nescio quid velit hic iocus. Ὅμοιόπτωτον quid sit docemur a Rutilio Lupo II, § 13. his verbis: *Hoc in duobus verbis eundem habet casum aut eandem novissimam syllabam. Id est huiusmodi: In rebus adversis cui praesto est consilium, non potest deesse auxilium.* (Conf. Rhet. Gr. ed. Walz. VIII, pp. 476, 562 al.). Si igitur hac voce Cicero irrisit affectationem artis in Le-

IV. Et ille: Augustus, inquam, Caesar adfectavit iocos, 1 salvo tamen maiestatis pudorisque respectu, nec ut caderet in scurram. Aiace tragoediam scripserat, eandemque, quod sibi 2 displicuisset, deleverat. Postea L. Varius tragoediarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax suus. Et ille: *In spongiam*, inquit, *incubuit*. Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepi- 3

Edd. vicahgspdz.]

IV. Caput IV. De iocis Augusti in alios et aliorum rursus in ipsum. ch-b. Cap. X. Augusti ioca. v3i. 2. eundemque. — L. Varius scripsi e coniectura quam A. Weichertus defendit de L. Vario poeta § 2. N. 5. p. 8. et recepit Caes. Augusti Scriptorum reliqu. p. 96. *Lucius gaius GH* „B“. *Lucius gravis* Edd. ABPS. „Ex nummis Torrentius *L. Itium* hunc nuncupat. Quis autem is Lucius tam gravis tragoediarum scriptor fuerit, quaerunt docti. I. Rycquius lib. I. Epist. 27. in Vaticano codice ms. reperisse se testatur L. Gnavius. Quod fortasse verum esse tragici nomen putat: nisi fuerit potius *Lucius Varius* Horatii Virgilique aequalis ac familiaris.“ Pont. Vid. not. — Et ille om S. — inquit (add. a rec. m. suam) G. 3. cum ei .. dare] Cf. Io. Saresb. III, 14. — et

pidi oratione, ut in Isocratis orationibus Plutarchus (bellone an pace clariores fuerint Athen. 8, p. 350. D.) verbis: *Ἀντίθετα καὶ πάρι- σα καὶ ὁμοιόπρωτα κολλῶν κτλ.*, nullus inest iocus. Inest vero, si novam finxit vocem, qua significaret nimis lepide dixisse Lepidum. Cf. § 13.

IV, 1. ut caderet in scurram] i. e. ea ratione, quae caderet in scurram.

2. *Aiace tragoediam scripserat*] Vid. A. Weichert. Caes. Aug. Script. reliq. p. 95 sqq., ubi inter alia legitur: „Teste Suida s. n. *Ἀγρονότος Καῖσαρ, ὁ καὶ Σεβαστὸς καὶ Ὀκταβιανὸς ἐπικληθεὶς ἔγραψε ... καὶ τραγωδίαν Ἀϊαντός τε καὶ Ἀχιλλέως*: quocum convenit Eudocia in Villoisoni Anecd. Gr. Tom. I, p. 69.“, et quae modo afferemus e Suetonio et Laur. Lydo.

L. Varius tragoediarum scriptor] „De eo est illud Virgilii Eclog. IX, [35 sq.]: Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna Digna. De eodem et Quintilianus lib. X, c. 1. [§ 98.]: *Varii Thyestes* cuilibet Graecarum comparari potest.“ Pont. — „Lucanus in Paneg. ad Pison. [226 sq.]: *Maecenas tragico quatientem pulpita gestu Evexit Varium*.“ Uncis inclusa add. in dz. — Vide inprimis Weichertum in libro de huius poetae reliquiis scripto. Hunc ego secutus sum, quoniam in iis quae vulgo leguntur: *Lucius gravis*

tragoediarum scriptor, solum praenomen *Lucius* ferri non potest. Poterat sane nomen *Varius* mutari in *gravis*. Sed etiamnunc haereo dubius, utrum hoc sit factum an in uno nomine *Lucius* lateant duo *L. Varius*, ut scribendum sit: *L. Varius gravis tragoediarum scriptor*.

Ajax suus] Dicendum erat eius. Vid. proleg. p. xxxix.

in spongiam, inquit, incubuit] Cf. Sueton. Octav. 85.: Nam tragoe- diam magno impetu exorsus non succedente stilo abolevit: quaerenti- busque amicis: quidnam *Ajax* ageret, respondit *Aiacem suum in spongiam incubuisse*, ubi vid. not. Casaub., et Laur. Lyd. III, 39.: „*Ὅτι Ἀγρονότος τὸν τοῦ Σοφοκλέους Ἀϊαντα εἰς τὴν πάτριον φωνὴν μετήνεγκεν· εἶτα ... ὥς ἀναξίαν ἐκ παραβολῆς πρὸς Σοφοκλέα τὴν ἑν- τοῦ διεγίνωσκε τραγωδίαν, ταύτην ἐξήλειπεν· εἶτα ἐρωτηθεὶς πρὸς τοῦ Κικέρωνος ... ποῦ τυγχάνοι ὁ γρα- φόμενος Ἀϊας, αὐτὸν ἀστείως ἄμα καὶ νουνεχῶς ἀποκρίνασθαι, σπόγγῳ τὸν αὐτοῦ Ἀϊαντα, καθάπερ σιδήρῳ τὸν τοῦ Σοφοκλέους ἐπιπρσεῖν*. Virorum doctorum (Maffei de amphitheat. I, 14; Burmann. ad Sueton. I, p. 428, b., F. A. Wolf. ad Sueton. I, p. 211., atque Oudendorpii) sententias recensuit A. Weichertus Caes. Aug. script. rel. p. 98., ubi agnovit allusionem vocum *in spongiam* (qua deleteretur scilicet scriptura) pro *in gladium* adhibitam, sed Laurentium merito

dus offerret, et modo proferret manum modo retraheret: *Putas, inquit, te assem elephanto dare?* Idem cum ab eo Pacubius Taurus congiarium peteret, diceretque iam hoc homines vulgo loqui, non parvam sibi ab illo pecuniam datam: *Sed tu, inquit, noli credere.* Alium praefectura equitum submotum et insuper salarium postulante dicentemque: *Non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut iudicio tuo munus videar impetrasse, et ita officium deposuisse,* hoc dicto repercussit: *Tu te accepisse apud omnes affirma, et ego disse me non negabo.* Urbanitas eiusdem innotuit circa Herennium deditum vitiis iuvenem. Quem cum castris excedere iussisset, et ille supplex hac deprecatione uteretur: *Quomodo ad patrias sedes revertar? quid patri meo dicam?* respondit: *Dic me tibi displicuisse.* Saxo in expeditione percussus ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem, sic leniter castigavit: *At tu, cum fugies, inquit, numquam post te respexeris.* Galbae, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam et frequenter dicenti: *Corrige, in me si quid reprehendis,* respondit: *Ego te monere possum, corrigere non possum.* Cum multi Severo Cassio accusante absolverentur, et architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est: *Vellem Cassius et meum forum accuset.* Vettius cum monumen-

[Mss. ABGPS.

proferret (sup. add. modo) G.

— ab illo sibi v-g.

— leviter v-g.

— vocatus G. — accusasset v-gb. „Leges linguae commendant hanc lectionem.“ Zeun.

4. pacuvius Sv3-bP. Vid. I, 12, 35.

5. minus videas (sup. r) A.

7. deformatum H.

8. Corrigere me (om. in) BGv1.

9. expectationem diu operis G.

10. Vettius G. Vectius

reprehendit, quod ultra veritatem rem exornaverit.

3. *te assem elephanto dare*] „Est apud Suetonium Augusto cap. 53, ubi tamen non *assem* sed *stipem* elephanto porrigere legitur, et explicat luculente Isacus Casaubonus ex Aeliani historia de animalibus [VI, 10.] et loco Galeni [initio ἐπωδῶν vel postremi libri de usu partium], cur assis seu stipes elephanto detur, nimirum, ut eam acceptam elephas proboscide inessori suo porrigat.“ Pont. — Suetonium sequitur Io. Saresb. III, 14.

4. *congiarium*] Cf. Sueton. Aug. 41. *Congiaria populo frequenter dedit, sed diversae fere summae: modo quadragenos, modo tricenos, nonnumquam ducenos quinquagenosque nummos.* Quintil. VI, 3, 52. *Fabius Maximus, incusans Augusti congiariorum quae amicis dabantur exiguitatem, heminaria esse dixit.*

5. *salarium*] Cf. Plin. N. H. XXXI, 7 s. 41. § 89. *Honoribus etiam militiaeque interponitur (sal)*

salaris inde dictis. Ulpian. Dig. II, 15, 8, § 23. *Si in annos singulos certa quantitas alicui fuerit relicta homini honestioris loci veluti salarium annuum.* De re ab Augusto instituta vid. Dio Cass. LII, 23.

6. *me tibi displicuisse*] i. e. „es hätte dir nicht bei mir gefallen.“

8. *Galba*] Ad eundem redit Macrobius infra c. 6. § 3 sq. Fuit pater imperatoris Galbae, de quo Suetonius Galb. 3.: *Pater, inquit, consulatu functus, quam brevi corpore atque etiam gibber, modicaeque in dicendo facultatis, causas industrie agitavit.*

corrigere non possum] In eo ludit, quod corrigere et ad animi et ad corporis vitia refertur.

9. *Vellem Cassius et meum forum accuset*] Non tam accusasset exspectaveris, quod habent editiones veteres cum Bipontina, quam accusaret. Voluit autem Augustus ut absolveretur forum, i. e. ut perficeretur. Cf. Sueton. Oct. 29. *Fori extruendi causa fuit hominum et iudiciorum multitudo, quae videbatur*

tum patris exarasset, ait Augustus: *Hoc est vere monumentum patris colere*. Cum audisset inter pueros quos in Syria Herodes 11 rex Iudaeorum intra bimatam iussit interfici filium quoque eius occisum, ait: *Melius est Herodis porcum esse quam filium*. Idem 12 Augustus, quia Maecenatem suum noverat stilo esse remisso molli et dissoluto, talem se in epistolis quas ad eum scribebat saepius exhibebat, et contra castigationem loquendi quam alias ille scribendo servabat in epistola ad Maecenatem familiari plura in iocos effusa subtexuit: *Vale, mel gentium *meculle, ebur ex*

Edd. vicahgspdzb.]

v-g. — exarasset .. patris om. P. „Suspiciatur Erasmus dixisse Caesarem: *Hoc est vere memoriam patris colere*. Quem vide: nec forsan displicebit.“ Pont. „Sed displicebit, si inspicies locum et verba Christi apud Lucam. c. 11, v. 45., ubi aedificare monumenta est ornare et excolere; quod hic convenit.“ Add. in dz.

11. cum inter pueros audisset A. — rex iudeorum herodes S. — *Melius est ... filium* APedd.M123P67 (R6 esse porcum). *Mallet Herodis porcus esse quam filius* BP2 (G esse porcus; P5 malle).

12. augustum A. — stilo esse G. esse stilo Edd. PS. — remisso om. G. remissio (del. i) A. — in locos A. — effusus „Casaubono placet.“ Pont. — me gentium GSR1. „Hoc nos ad genuinam vulgatam ducit. Quod G. de Rhoer de Caes. Aug. stud. c. II, § 16. coniectura dedit *Mel meum*, id eo minus probandum censeo, quo magis ita perit quaesitum ab Augusto κακόζηλον.“ A. Weichert. Aug. script. rel. p. 185. — *meculle* B (G corr. in *meicude*) M123P2567. *meicule* S. *metulle* Ai. *metuelle* vc-g. *melcule* s-bP (hg in mg.) „In Anglicano nostro et veteri vulgato constanter remanet *metuelle*. Quod quid sit, quis facile expediat? Coniecturae tamen si sit locus, valde verisimiliter refinxerim *mi tenelle*. Albinovanus in eius obitum: *Iam nunc ille tener, tum gravis hostis erat*. Nec aliter Iuvenalis Sat. XII. [38 sq.] *Vestem Pur-*

non sufficientibus duobus etiam tertio indigere. Itaque festinantius ... publicatum est.

10. cum monumentum patris exarasset] Cf. Cic. Leg. II, 23, 58. Quum multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt.

colere] „Colimus ea quae veneramur, et colitur ager, cum exaratur.“ Pont.

11. intra bimatam] „Evangelista Matthaeus cap. 2, v. 16. ἀπὸ διε- τοῦς καὶ κατωτέρω, a bimatu et infra. Macrobius hoc eleganter intra bimatam dixisse satis habuit.“ Pont. — Noli tamen putare hunc ipsum locum ante oculos habuisse Macrobius. Vid. prolegg. p. iv, 6. Zeunius conferri iubet Noldii Hist. Idum. p. 65 sqq. et interpretes ad Matthaeum: item Casauboni Exercitt. adv. Baron. II, 16.

Melius est Herodis porcum esse quam filium] „Miratur Scaliger ad Eusebium p. 163. Augusto haec verba excidisse, cum ipse Augustus sententiam capitis in tres filios Herodis iudicio suo probatam confirmarit.“ Pont. Conf. A. Wei-

chert. l. c. p. 164. — „Aelianus V. H. XII, 56. Διογένης ὁ Σινωπεὺς ἔλεγε πολλὰ τὴν ἀμαθίαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν Μεγαρέων διαβάλλον καὶ ἐβούλετο Μεγαρέως ἀνδρὸς κριὸς εἶναι μᾶλλον ἢ υἱός. Haec a se invicem videntur mutuata.“ Gron. — Vix est quod adnotetur iocum eo spectare quod Iudaei abstinent carne suilla.

12. quia Maecenatem suum noverat stilo esse remisso molli et dissoluto] Conf. Sueton. Oct. 86.: *Exagitabat nonnumquam inprimis Maecenatem suum, cuius muremque, ut ait, cincinnos, usquequaque persequitur et imitando per iocum irridet.*

contra castigationem loquendi quam alias ille scribendo servabat] Cf. Sueton. l. c.: *Genus eloquendi secutus est elegans et temperatum, vitatis sententiarum ineptiis atque inconcinnitate, et reconditorum verborum, ut ipse dicit, foetoribus.*

*mel gentium *meculle*] Weichertus defendit vulgatum *melcule*, sed ipse concedit miram sic esse du-

Etruria, lasar Arretinum, adamas supernas, Tiberinum margari-

[Mss. ABGPS.

puream teneris quoque Maecenatibus aptam. Haec exaraveram, cum offendi in Adversariis [XVIII, 1.] divinasse Turnebum *Meduliae* vel *Ietuloniae*. Et vero *Ietuloniae* non absimile vero sit. Casaubonus tamen ad Suetonium [p. 293 sq.] *Meduliae* retinet, et legit insuper *mel gemmeum*. Et ante eum Simeo Bosius [ad. Cicer. ad Att. VIII, 15.] *Mel Centinum et Teiens*. Lector arbitrabitur. Pont. „Invita Minerva Casaubonus correxit *Mel gemmeum Medulliae*. Melius Gyraldus de hist. poet. dialog. IV, p. 152. tentavit *mel gentium et medulla*, nisi quod copula huic Augusti stilo plane contraria est. Fuit quo ego ipse tentarem *mellitule* „*mein Honigmännchen*“ coll. Apul. Met. III, p. 205. Quid autem, si sanissima est lectio *melcule*? Apud Plautum occurrit adiectivum *melliculus* et substantivum *melliculum* Cas. IV, 4, 18. et Curcul. I, 1, 11. Iam, uti apud eundem Cas. IV, 4, 14. teste Prisciano III, p. 610 P. legimus *Meum . . melculum*; ita mihi vix dubium est quin Augustus ioci gratia ex *mellicule* per syncopen fecerit *melcule*, et rariore et insolentiore forma Maecenatem ludificatus fuerit. Neque tamen dissimulo offensionem mihi esse duplicem mellis commemorationem, . . nisi eam studiose quaesitam dixeris.“ Weich. — *Hetruria* Sv-g. „Male Crinitus de honest. discipl. XXIV, 12. habet *ebur Hetruriae*.“ Weich. — *lasar* Mss. v1 M123P2567. „Quod etiam Crinitus et Meibomius in Maecen. semel c. 2. § 23. habet. At vero mihi persuasum est *lasar* h. l. mendosum esse. Optime R. Maffeus in Comment. rer. urban. lib. XVII. et Gyraldus tentarunt *Esar* i. e. deus: quae coniectura vitiosa lectione *lasar* egregie iuvatur, praesertim si scripseris *Aesar*, quod a P. Crinito temere reiectum extra omnem dubitationem ponit Suetonius Aug. c. 97.: *ut inter deos referretur quod Aesar, i. e. . . Etrusca lingua deus vocaretur*. Cf. Dio Cass. LVI, c. 29.“ Weich. G. de Rhoer. p. 34. coniecit *Lar Arretine. lasser* v3. *lasar* i-b. — *arretinum* Sc-bPM12 „Vid. Duker. et Drakenb. ad Liv. IX, 32. in. et X, 37, 4. Schneider. Gr. Lat. I, 2, p. 428. Inscriptiones ap. Gruter. et Orell. praeferunt *diplasiastum*.“ Weich. *arrentinum* v1.

plicem mellis commemorationem. Mihi ne *mel gentium* quidem sanum esse videtur, nisi in *meulle* latet nomen aliquod. An forte legendum est *genitum*? Erat quum conicerem: *mel gentis meum Cilniae*, et infra: *culinarum smaragde*.

ebur ex Etruria cet.] „Allusum ad impensum Maecenatis in gemmas similesque delicias lapillorum studium. Nec dissimulat ipsemet hoc epigrammate super Horatii obitu:

*Lugent, o mea vita, te smaragdus,
Beryllus quoque et ipse; nec nitentes
Nuper, candida margarita, quaero,
Nec quos thynnica lima perpolivit
Anellos nec iaspis lapillos.*“

PONT., qui sic mutavit versum secundum, ubi vulgo: *Beryllus quoque* (vel *mihi*) *Flacce* legitur. Cf. Burmann. Anthol. II, 224., ed. Meyer. 82., Isidor. Orig. XIX, 32, 6., Weichert. l. c. p. 188., qui p. 185. adnotavit haecce: „Augustus in *ὑποκορίσματα* sequentibus respicit ludendo cum rerum omnis generis deliciosarum tum inprimis lapillo-

rum pretiosorum studium, cuius Maecenas insimulabatur [qui scripsisse videtur de gemmis auctore Plinio in Elencho libri XXXVII, Vol. I, p. 124. Sill.], augetque τὸ *γελόιον* sententiae eo quod illas delicias adiectis nominibus designat quasi omnes ad Etruriae, Maecenatis eiusque maiorum patriae, urbes regionesque pertineant, ibique reperiantur. . . Maecenatem lepide appellat *ebur*, rem per se pretiosam, quam h. l. non India sed Etruria mittat! Perridicule!“

lasar Arretinum] *Aesar*, quod apud Etruscos significaret deum, legendum esse censens Weichertus oblitus est rem quandam pretiosam fuisse nominandam. Ipse adnotavit haecce: „Post eboris mentionem quilibet expectet unionem, gemmam, aliusve pretii lapidem; sed nominatur *lasar Arretinum*. Cur *Arretinum* dicatur *lasar*, liquet: Arretium una ex duodecim urbibus Etruriae principalibus et, ut ex Livii lib. X, c. 3. [adde Sil. VII,

tum, Cilniorum smaragde, iaspi figulorum, berylle Porsenae, car-

Edd. vicahgspdzb.]

arretimum v3. — *supernas* (sup. num) A. *sapernus* B. Weichert. ex G. *allert scaevas*. — *tyberinum* P2. *tiburinum* G. — *cilniorum* Gs-bP „est

29.] colligi licet, natalis Maecenati: sed *laser* quid sibi hic velit, perobscurum est. . . Quod etsi teste Plinio N. H. lib. XIX, c. 3, s. 15. auctoritate clarissimum fuit ac magnificum pretiosumque in usu medicamentisque (cf. Salmas. in Exercitt. Plin. p. 249. et Sprengel. in Beitræg. z. Gesch. der Medicin I, p. 213 sqq.): tamen nullo pacto adduci possum, ut Augustum his verbis significare voluisse cum Taubmanno (ad Plaut. Rud. III, 2, 15; cf. G. de Rhoer. l. c. et Billerbeck. in Flora classica p. 73.) credam Maecenatem apud Etruriae populos in eodem esse pretio quo apud omnes laserpitium (Gr. *σίλπιον*, cf. Herodot. IV, 169. cum not. Baehr., Boettiger. Archaeol. u. Kunst I, p. 226; Arrian. de Exped. Alexandr. III, 23, § 10. Ell.). — Taubmanno, opinor, non sic refragatus esset Weichertus, nisi eum fugisset Plinium praeter eum quem commemoravit locum, ubi legitur: *Ab his proximum dicetur auctoritate laserpitium, ... cuius sucum vocant laser*, dicere XXII, 23 s. 49. § 101.: „*Laser e silphio profluens quo diximus modo inter eximia naturae dona numeratum, et in fine libri XXXVII. a me in cod. Bamb. invento, § 204. Sill.: Rerum autem ipsarum maximum est pretium ... e terra exeuntibus in cocco in lasere* (Bamb. a sec. m. lasare).

adamas supernas] „Ridicule Augustus Maecenatem sic vocat, quia nullus ibi reperiatur adamas, ut neque ebur in Etruria aut margaritum in Tiberi, ut notat in Theophrasto suo geographico Abrah. Ortelius in voce *infernus*.“ PONT. — „Lapis ille maximus inter gemmas pretii, qui in Etruria non reperiatur, tamen h. l. *supernas* audit, qua quidem voce a Romae incolis notatur quicumque ad mare superum s. Adriaticum, uti *infernus* qui ad mare inferum s. Tyrrhenum natus est (Forcellin. in Lexico h. v.). Me mirum habet quod Maecenas non dicatur *infernus* ob Etruriae situm Tyrrheno mari vicino-

rem quam Hadriatico. An forte respicitur tractus Padanus ad Spinam et Adriam usque pertinens quem Etrusci pariter tenuisse feruntur et incoluisse?“ WEICH. — De Adriatico mari profecto non est cogitandum. Melius C. O. MueLLERUS Etrusc. p. 376. ad Apenninum hoc referendum esse statuit, nam *supernas* est nostrum „*von oben her*“ i. e. saepe idem ac „*von der Winterseite*“, ut haec regio opponatur calidis illis regionibus in quibus inveniantur pretiosissimi adamantes. Cf. Plin. N. H. XXXVII, c. 4. s. 15., et ibid. XV, 12. s. 11. *Supernatia* (Persica) e *Sabinis veniunt*, ad quae Harduinus peridicule haec adnotavit: „*Quae ex Sabinis, qui superum mare accolebant, sive Adriaticum, in urbem advehebantur,*“ et XVI, 39. s. 76. § 196 sq. *Et in totum deteriores* (arbores) *ex humidis opacisque, spissiores ex apricis ac diurnae*. Ideo Romae *infernus abies supernati praefertur*. Non tamen est negandum supernatem Apennini partem ab Etruria esse aversam, cf. Vitruv. II, 10. Citerior eius curvatura quae vergit ad Etruriae Campaniaeque regiones, apricis est potestatibus: . . *ulterior autem, quae est proclinata ad superum mare, septentrionali regioni subiecta continetur umbrosis et opacis perpetuitatibus*. . . 2. Ideo *infernates* (abietes) *quae ex apricis locis apportantur, meliores sunt quam quae ab opacis de supernatibus advehuntur*.

Tiberinum margaritum] „MueLLERUS l. c. p. 376. illius fluvii fontes potissimum intelligendos censet [cf. ibid. p. 224. et Plin. N. H. III, 5. s. 9. § 53. *Tiberis . . e media fere longitudine Apennini, finibus Arretinorum profluit*.]: sed universe Tiberis audit apud Romanos *amnis Tuscus*. Vid. Sil. Ital. VIII, 362. ibique Rupert. Insolentior formam *margaritum* pro *margarita* (de qua exponit Charis. Inst. gr. I. p. 42 et 83. P. c. 17. § 10. et c. 18. § 36. L. et Oudend. ad Suet. Cal. 37.) ab Augusto de industria sumptam esse putato.“ WEICH.

[342] *hunculum* * *habeas*, ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα moecharum.

[Mss. ABGPS.

lectio unice vera.“ Weich. *cilneorum* Av-gM3P2 Crinitus. *cilheorum* B. *ctincorum* P7. *crineorum* SM1. *erineorum* M2. „Pentthagathus legendum putat *Cilniorum smaragde*. [Sic etiam Ursinus ad Liv. X, 3, 1.] Nam dictus *Cilinius* Maecenas. Brunsionius lib. 4. cap. 6. Facetiarum legit: *Cillonum smaragde*. Cicero c. Salust. [6, 18.]: *quicquid impudicorum cillonum*.“ Pont. — *smagragde* e G affert Weich. — *iaspis* Si-gbP (A a sec. m.) „Equidem praetuli Graecam vocativi formam, qua Augustus data opera videtur usus esse, eamque praeferunt Rutgersius, Schottus, Fabricius, Forcellinius et Muellerus.“ Weich. Idem scripsit *Figulorum* pro vulgato *figulorum*. Vid. not. — *berille* ASvM1P7. *berulle* BP2 (G a p. m.). — *porsennae* B a sec. m.; v-gP2. — *carbunculum h'at ut in Gr. G* „Coniectavit Is. Casaubonus *Carbunculum Italiae*, καὶ ἵνα. Simeo Bosius licentius *Carbunculum Tolumnii*; *haveas*, ἵνα.“ Pont. „Crinitus et Gyraldus ediderunt *berylle et carbunculum Porsenae*: et ille quidem *habeas* et quae sequuntur Graeca plane delevit; hic post *Porsenae* posuit punctum novumque κῶλον incepit *Habeas*, ἵνα κτλ.; Schottus *habeas* de mendo suspectum habet; in Casauboni correctione nomen *Italiae* a contextu alienissimum est, quippe in quo omnia speciatim ad Etruriam referri oporteat, et copula hanc verborum complexionem ἀσυνδέτως factam turbat. Denique Bosius verbis quidem audacius, sed sensu longe commodius correxit: *carbunculum Tolumnii*; *haveas*, ἵνα κτλ. Vid. Liv. IV, 17. *Haveas* placet, neque tamen licentius correxeris *valeas*. Verum enim vero mihi scrupulum iniicit vocativus *carbunculum*. Neutrum huius vocis non reperitur: nisi forte h. l. illud ἀπαξ λεγόμενον

Cilniorum smaragde] Cilnio genere ortus erat Maecenas. Cf. Sil. Ital. VII, 29. et interpretes ad Liv. X, 3. Mueller. Etrusk. I, p. 376. — Weichertus smaragdum ait κατ' ἐξοχὴν designare viridis coloris gemmas, coll. interpret. ad Iuvenal. VI, 458.

iaspi figulorum] „Mentionem figulorum factam esse plurimi existimant propter Arretium, cuius ager terra abundabat aptissima ad coquenda fictilia, de quibus Plinius N. H. XXXV, c. 12. § 160 S. In ea opinione est G. de Rhoer, itemque Od. Muellerus in Etrusk. I, p. 246. et 376. . . Ego . . nomen proprium desidero, nomen hominis qui vivus in Etruscorum rebus studiisve famam adeptus post mortem in magno esset honore. Meditanti mihi in mentem venit P. Nigidius Figulus, aequalis Ciceronis, praetor a. u. c. 695. . . Annii Viterbiensis, ut Crinitus refert, *figulos* pro poetis dictos accepit. Inficete!“ WEICH. — Equidem Muellerum sequor, nec quidquam est quod me dubium faciat: Arretium est patria figulorum, hi autem non utuntur iaspide (vid. Plin. N. H. XXXVII, c. 8. s. 37.), quae iocose hic iis tribuitur, sed terra illa rubra quae prope Arretium effoditur

(vid. Etrusk. II, p. 244.). Cum Porsena denique commode iungi posse figulos docet Martialis epigramma (XIV, 98.), quod Muellerus attulit II, p. 243. *Arretina nimis ne spernas vasa monemus. Lartus erat Tuscis Porsena fictilibus*.

berylle Porsenae] Haec addita esse censet, Weichertus, „quo fortius Maecenas etiam ob belli gerendi peritiam et fortitudinem laudetur.“ Ego maluerim cogitare de fictilibus illis Porsenae vasis, nisi quis forte mavult huc referre lapides quadratos quibus exstructus erat labyrinthus quem fecit sibi Porsena rex Etruriae sepulcri causa, ut refert Plinius N. H. XXXVI, 13. s. 19. § 91. De beryllo vid. ibid. XXXVII, 6. s. 20.

*carbunculum * habeas*] Haec corrupta esse nemo non videt. Inter ea quae alii tentaverunt maxime mihi placet *haveas*: sed tamen me offendit coniunctivus post imperativum *Vale*, et vocativus *carbunculum*. Vide ergo ne legendum sit *carbuncule mas*: quod si scriptum erat, facile mutari poterat in *carbunculum as*, *carbunculum hās*, *carbunculum habeas*. Cf. Plin. N. H. XXXVII, 7 s. 25. § 92.: *Principatum habent carbunculi* . . . Prae-

Exceptus est a quodam coena satis parca et quasi cotidiana. 13 Nam paene nulli se invitanti negabat. Post epulum igitur inops ac sine ullo apparatu discedens vale dicenti hoc tantum insusuravit: *Non putabam me tibi tam familiarem.* Cum de Tyriae 14 purpurae quam emi iusserat obscuritate quereretur, dicente venditore: *Erige altius et suspice*, his usus est salibus: *Quid? ego, ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus*

Edd. vicahgspdz.]

probandum est.“ Weich. — ἵνα συντείνω πάντα ca (g in mg.). *INIA CYNTEIΩΠΑ* (cett. Gr. om.) A. *ινια συντελλω παντα* M3. *ινιασιν τέλλω na* (cett. Gr. om.; in mg. *πᾶσιν ἐπιτέλλων* (sup. ω) *πάντα μάλαγμα*) M1. *πᾶσιν ἐπιτέλλω πάντα* SM2P7. „Forte ἵνα συντρίβω (seu συντρίβης, si malis referre ad alterum) τὰ μάλαγματα. Nam malagmata alia mixta fuisse, alia contusa, patet ex Celso de Med. V, 18. pag. 259. et alibi.“ Zeun. — *μάλαγματα* v-a (g in mg.). — *moecharum* cum Graecis om. G. *metharum* S. 14. *suscipe* v. — *Quid ergo* v-g. — *me* om. A.

terea in omni genere masculi appellati acrius, at feminae languidius refulgentes. Fortasse carbunculi geminae commemorandae ansam dedit carbunculus ille de quo Vitruvius II, 6, 6.: *Uti in Campania*, inquit, *exusta terra cinis*, sic in *Etruria excocta materia efficitur carbunculus*. Utraque autem sunt egregia in structuris cet. Cf. Mueller. I, p. 246. et Weichert. p. 187., qui suspicatur inesse in locutione *carbunculum habere* aut significationem proverbialem aut solemnem cuiusdam formulae vim coll. Publ. Syr. ap. Petron. c. 55. *Probitas est carbunculus*. Additamentum autem *mas*, si verum est, cohaeret cum iis quae sequuntur, *μάλαγμα moecharum*.

ἵνα συντέμω] i. e. ἵνα συντόμως εἴπω. Cf. Eurip. Troad. 441. ὥς δὲ συντέμω.

μάλαγμα moecharum] In his verbis sensum quendam petulantem et obscenum inesse censet Weichertus, haud scio an non recte. Namque *μάλαγμα* non tantum id significat quo aliquid molliatur, sed est etiam vocabulum nauticum, ut apud Hesychium s. v. *Σπείραι*: τὰ μάλαγματα τῶν νεῶν, quae in Steph. Thes. sic explicantur: „Intelligit funes complicatos quos lateribus navium, quum in portu sunt, appendunt nautae, ne attritu inter se detrimenti quid capiant. Angl. *Fenders*.“ Huc ibidem referuntur verba Plutarch. Sympos. I, 2, 6. p. 618. F. *Διῶσθημι δὲ καὶ στραγαλιῶντας . . . ἑλλήλων, τινὰ παρεν-*

τιθεὶς μέσον, ὥσπερ μάλαγμα τῆς ἀντιτυπίας, et eodem referenda esse videntur quae paulo supra ibid. leguntur verba Alcinoi de doctr. Plat. c. 23.: *Τὸν πνεύμονα δὲ ἐμμηχανήσαντο τῆς καρδίας χάριν μαλακόν τε καὶ ἄναιμον*, . . ὅπως ἔχη *μάλαγμα* *πηδῶσα* ἢ *καρδία* *κατὰ τὴν ξέσιν τοῦ θυμοῦ*, et praeterea Longini 32, 5.: *Οἷον μάλαγμα, ἢ ὁ θυμὸς, ὅπότ' ἐν αὐτῇ ξέσῃ, πηδῶσα εἰς ὑπεῖκον μὴ λυμαίνηται*. Haec nituntur Platonis verbis (Tim. p. 70. C.): *Καὶ περὶ τὴν καρδίαν αὐτὸν (τὸν πλεύμονα) περιέστησαν οἷον ἄλμα μαλακόν, ἵνα, ὁ θυμὸς ἥνικα ἐν αὐτῇ ἀκμάζοι, πηδῶσα εἰς ὑπεῖκον καὶ ἀναφωχομένη, πονοῦσα ἥττον μᾶλλον τῷ λόγῳ μετὰ θυμοῦ δύναιτο ὑπηρετεῖν*. Quae si consideraveris, mihi concedes *μάλαγμα moecharum* dici posse eum qui libidinum impetum atque intemperantiam coerceat. Vid. tamen Dion. Cass. LIV, 30.

13. *nulli se invitanti negabat*] Cf. Terent. Phorm. I, 2, 62 sq. *Obsecrat, Ut sibi eius faciat copiam. Illa enim se negat*, et Hec. I, 2, 45. *Ille primo se negare.*

ac sine ullo apparatu] sc. institutum. Vid. not. ad § 26.

14. *Erige altius*] „Facit ad ioci huius lucem illud Senecae lib. I. N. Qu. [5, 12.] *Purpuram Tyriam, quo melior saturiorque est, eo oportet altius teneas, ut fulgorem suum ostendat*.“ Pont.

in solario] i. e. in summa parte domus, „auf dem Söller.“ Vid. Becker. Gall. I, p. 94. ed. I.

- 15 *sum?* Nomenclatori suo, de cuius oblivione querebatur, dicenti: *Numquid ad forum mandas? Accipe*, inquit, *commendatitias*, quia
 16 *illic neminem nosti*. Vatinio in prima sua aetate eleganter insultavit. Contusus ille podagra volebat tamen videri discussisse iam vitium, et mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Caesar:
 17 *Non miror*, inquit: *dies aliquanto sunt longiores*. Relata ad se magnitudine aeris alieni, quam quidam eques Romanus dum vixit excedentem ducenties celaverat, culcitam emi cubicularem in eius auctione sibi iussit, et praeceptum mirantibus hanc rationem reddidit: *Habenda est ad somnum culcita in qua ille, cum tantum de-*
 18 *beret, dormire potuit*. Non est intermittendus sermo eius quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum in qua Cato habitaverat. Dein Strabone in adulationem Caesaris male existimante de pervicacia Catonis, ait: *Quisquis praesentem statum civitatis*
 [343] *conmutari non volet, et civis et vir bonus est*. Satis serio et Catonem laudavit et sibi, ne quis adfectaret res novare, consuluit.

[Mss. ABGPS.

15. *nomen ioculatori* A. *nomenclatori* c-bP. „Non temere Scriverio censente in scriptis (ABGvi) reperitur *nomenclatori*.“ Pont. Vid. not. — *commendatitias* BGvi. 16. *Vatinius* S. — *contusus* bP. *confusus* ABGSv-zM123P2567. „Lege *confissus*. Gronovius *contusus*, ut Iuvenalis [immo Horatius Sat. II, 7, 15.]: *postquam illi iusta podagra [cheragra] Contudit articulos*. Ac *confissus* est a *confindo* et *findo*, Martial. X, 2. *Marmora Messalae findit caprificus*. Item IX, 94. *Podagra chiragraque secatur Caius*. Atque ita *confissus* nihil est aliud quam *sectus*.“ Haec in dz tribuuntur Pontano, sed in neutra ed Pont. ego ea reperi. — „Bentleius ad Horat. Serm. II, 7, 15. cum Gronovio recte legendum censet *contusus*. Sic enim apud Horat. l. l. *chiragra dicitur contundere articulos*, et apud Pers. Sat. V, 61. *frangere articulos*.“ Zeun. — iam om. v-g. 17. *ducenties sestertia* S. *ducenties* LLS ica. *ducenteis* LLS hg (g in mg. *ducenties*). — *culcitram* Svg. — *actione* A. — *orationem* (puncto pos. sub o) A. — *culcitra* v-g. 18. *de Catonis*

15. *Nomenclatori*] „Sic diserte effert Martialis lib. X, epigr. 30. [23.]: *Nomenclator mugilem citat notum*. Est et in inscriptionibus: C. EGNATIVS C. L. EVRIPVS NOMENCVLATOR, quamvis in iisdem quoque monumentis occurrat non semel *nomenclator*, ita ut utroque modo hoc nomen usurpatum veteribus videatur.“ Pont. — Cf. Schneider. Elementarl. p. 171. et de re ipsa Becker. l. c. p. 114. et 249. *commendatitias*] sc. litteras. Cf. Cic. ad Fam. V, 5, 1.

16. *discussisse iam vitium*] Sic saepius dicitur discuti morbus, ut Plin. N. H. XXVIII, c. 7 extr., et *calculorum vitia* ib. XXXI, 2 s. 8., *febris* ibid. et Cels. II, 17; III, 15. al.

17. *excedentem ducenties*] „In editionibus praeis: *ducenties* LLS. Et solent sic quoque *sestertia* notare veteres. Omitti tamen honeste potest. Martialis [V, 70, 5.]: O

quanta est gula centies comesse.“ Pont. — Cf. § 23. Intelligenda sunt *ducenties* centena *sestertia* vel *ducenties* centena milia numerum. Contra vid. c. 7. § 8. *cum quingentis sestertiis* et infra § 24. *centum*, i. e. quingentis milibus et centum milia *sestertium*. Cf. Krueger. Gramm. p. 739.

18. *male existimante*] „Valet quod apud Graios *λοιδοροῦντος*. Quomodo et Seneca de vita beata sub finem [de otio 5. § 16] *De quo male existimare consuevimus*, et iterum lib. III. de ira [22, 2.] *Qui .. de rege suo male existimant*. Audierat omnia *Antigonus*. Vide item Ciceronem Epist. lib. XIII, ep. ad Servil. [i. e. ep. 69, 2. *ut de se bene existimes*]. Pont. — Adde de off. II, 10, 36. *Non omnes eos contemnunt de quibus male existimant*. Vid. Casaubon. ad Suet. Oct. 51., ubi citatur Seneca ep. 31, 9; 68, 5; 107,

Solco in Augusto magis mirari quos pertulit iocos quam 19 ipse quos protulit, quia maior est patientiae quam facundiae laus, maxime cum aequanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam provincialis iocus asper innotuit. Intraverat 20 Romam simillimus Caesari et in se omnium ora converterat. Augustus perducere ad se hominem iussit, visumque hoc modo interrogavit: *Dic mihi, adolescens, fuit aliquando mater tua Romae?* Negavit ille, nec contentus adiecit: *Sed pater meus saepe.* Tem- 21 poribus triumviralibus Pollio, cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: *At ego taceo. Non est enim facile in eum scribere qui potest proscribere.* Curtius eques Romanus deliciis diffluens, 22 cum macrum turdum sumpsisset in convivio Caesaris, interrogavit, *an mittere liceret.* Responderat princeps: *Quidni liceat?* Ille per fenestram statim misit. Aes alienum Augustus cuiusdam senato- 23

Edd. vicahgspdz.]

pervicacia v-g. — res novas cons. B a p. m ; Gv-g. res nova reconsuluit A.
19. *amirari* (del. a) B. *admirari* G 20. *Intraverat .. saepe]*
Cf. Io. Saresb. III, 14. — *hominem ad se* ASv-g. 21. *Pollio ... pro-*
scribere] Cf. Io. Saresb. I. c. 22. *Curtius ... misit]* Cf. Io. Saresb.
I. c. — *defluens* Mss. vi. *affluens* Sar. — *Respondit* S. — *statim per*

11. Idem est ac quod nos vulgo dicimus „raisonniren“.

et civis et vir bonus est] „Hoc de Catone Augusti iudicium exprimere voluit Valerius quoque lib. II. sub finem [10, 8]: *Quae quidem (virtus) effecit, ut quisquis egregium et sanctum virum civemque significare velit, sub nomine Catonis definiat.*“ PONT. — „Sueton. Octav. (87.): *Cum (Augustus in epistolis autographis) hortatur ferenda esse praesentia qualiacumque sint: Contenti simus, ait, hoc Catone.*“ ZEUN.

ne quis adfectaret res novare] Sic affectare cum infinitivo construitur cum a poetis tum a Quintiliano V, 10, 28.: *Quid affectet quisque, locuples videri an dives; et X, 1, 97.: Qui esse docti affectant.*

19. *aequanimiter]* i. e. aequo animo, quod adverbium praeterea dicitur legi apud Sulpic. dial. I, 14. et Ammian. XIX, 10.

20. *Sed pater meus saepe]* quasi spurcius natus esset Augustus.

21. *Temporibus triumviralibus]* i. e. triumviratus tempore. Sic Seneca de ben. II, 11, 1.: *Ille triumvirali proscriptione servatus.*

Pollio] C. Asinius, non Vedius, saevus iste lusco, quem memoravit Dio Cass. LIV, 23., ut opinatum esse Fabricium refert Weichertus I. c. p. 95.

cum Fescenninus in eum Augustus scripsisset] Thorbeckius de C. Asinii Pollionis vita p. 18. hoc factum esse statuit a. u. c. DCCXI., quo exarserit proscriptio: sed Weichertus I. c. postea demum, quum Pollio acto a. d. Kal. Novembr. a. u. c. DCCXV. triumpho in vitam privatam et otium se abdidisset. Fescennini versus illa aetate erant festiva convicia. Cf. Mueller. Etrusk. II, p. 284 sq. Sen. Med. 113. Martial. VII, 8, 7.

22. *deliciis diffluens]* Sic scribendum esse putavi vel invitis codicibus mss. Cf. Cicero Lael. 15. § 52. *homines deliciis diffluentes, cum adnot. M. Seyfferti.*

an mittere liceret] tanquam nimis macrum ad edendum. Hoc quidem certum est, sed quaeri potest, utrum mittere h. l. idem sit ac abicere, an iocus in eo consistat, ut Curtius dixerit se velle turdam dimittere, ut dimittunt aucupes aves nimis macras. Cf. III, 16, 16. *turdum pinguem, et Terent. Ad. V, 2, 5.: Mitte me, et infra § 26. avemque dimisit.*

Responderat] Plusquamperfectum post perfectum interrogavit positum ita tantum excusari potest, ut dicatur propter sequens perfectum, misit pro: quum respondisset positum esse.

- ris cari sibi non rogatus exolverat numerato quadragies. At ille
 24 pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit: *Mihi nihil*. Solebat
 Licinius libertus eius inchoanti opera patrono magnas pecunias
 conferre: quem morem secutus centum promisit per libellum in
 quo virgulae superductae pars ultra pecuniae defectionem proten-
 debatur vacante infra loco. Caesar occasione usus priori alterum
 [34] centies sua manu iunxit spatio diligenter expleto et adfectata lit-
 terae similitudine: geminatamque accepit summam dissimulante
 liberto, qui postea coepto alio opere leniter factum suum Caesari
 obiecit libello tali dato: *Confero tibi, domine, ad novi operis im-*
 25 *pensam quod videbitur*. Mira etiam censoris Augusti et laudata
 patientia. Corripiebatur eques Romanus a principe, tamquam
 minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse coram probavit.
 Mox eidem obiecit quod ad contrahendum matrimonium legibus
 non paruisset. Ille uxorem sibi et tres esse liberos dixit. Tum
 adiecit: *Posthac, Caesar, cum de honestis hominibus inquiris, hone-*
 26 *stis mandato*. Etiam militis non libertatem tantum sed et teme-
 ritatem tulit. In quadam villa inquietas noctes agebat rumpente
 somnum eius crebro noctuae cantu. Prendendam curavit noctuam.
 Miles aucupii peritus et spe ingentis praemii pertulit. Laudato
 imperator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere: *Malo*
 27 *vivat*, avemque dimisit. Quis non miratus est non offenso Cae-
 sare abisse militem contumacem? Veteranus, cum die sibi dicto
 periclitaretur, accessit in publico ad Caesarem, rogavitque ut sibi
 adesset. Ille advocatum quem ex comitatu suo elegerat sine
 mora dedit, commendavitque ei litigatorem. Exclamavit ingenti

[Mss. ABGPS (V inde a § 25.).

fenestram v-g. 23. scribit s-z. rescripsit „B“. 24. pecunias (in
 mg. copias) S. — ultra pec. ad defectionem S. — locum (sup. o) S. —
 propriori v1. — tali om. S. 25. eadem Mss. v-gM123P2567. idem
 s-bV. — obiecit ASVv-gM123P56. subiecit Bs-bP127. — liberos tres esse
 G. tres liberos esse v-g. — Tunc Edd. P. — posthaec AS. posthanc P.
 26. sed etiam S. — In quadam villa .. contumacem] Cf. Io. Sar.
 l. c. — inquietes B (G a p. m.) V. —prehendendam S. — eam spe g
 in mg. — mox dari iussit millenum (sup. add. mos.) G. — Male A. —
 in offenso S. — abiisse v-gbP. 27. Veteranus ... videri] Cf. Io. Sar.

23. quadragies] i. e. quadragies
 sestertio, vel quadragies centenis
 milibus nummum. Vid. not. ad § 17.

Mihi nihil] Cf. Sen. de benef. II,
 7, 1. Hoc non est donare, sed credi-
 tores convocare.

24. Licinius libertus eius] Si Au-
 gusti fuit libertus, quaeritur unde
 nomen ei fuerit *Licinio*?

centum promisit] Scripsit HS. C.
 i. e. centum sestertia. Cf. Krueger.
 Gramm. § 739, 6.

ultra pecuniae defectionem] i. e.
 ultra numerum pecuniam signi-
 ficantem.

alterum centies] Centies videtur
 hoc loco tantummodo signum C

indicare. Nam ea vis qua signi-
 ficat centies centena millia sest. ad-
 mitti non potest, quia supra dictum
 est centum promisit, non centies.

25. honestis mandato] i. e. qui
 non calumnientur.

26. aucupii peritus et spe ingen-
 tis praemii] Cf. § 13. post epulum
 inops ac sine ullo apparatu. Sup-
 plendum est concitatus vel simile
 participium. Sed malim abesse
 particulam et, quam omisit Io.
 Saresberiensis III, 14. Idem ver-
 bum pertulit sic interpretatus est:
 captam tulit ad Caesarem.

27. die sibi dicto] Dicendum
 erat: dicta.

voce veteranus: *At non ego, Caesar, periclitante te Actiaco bello vicarium quaesivi, sed pro te ipse pugnavi*, detexitque impressas cicatrices. Erubuit Caesar, venitque in advocationem, ut qui videretur non superbus tantum sed etiam ingratus videri. Delecta-²⁸ tus inter coenam erat symphoniacis Toronii Flacci mangonis, at-^[345] que eos frumento donaverat, cum in alia acroamata fuisset nummis liberalis: eodemque postea Toronius aequae inter coenam quacrenti Caesari sic excusavit: *Ad molas sunt*. Sublimis Actiaca²⁹ victoria revertebatur. Occurrit ei inter gratulantes corvum tenens, quem instituerat haec dicere: *Ave, Caesar victor imperator*. Miratus Caesar officiosam avem viginti milibus nummum emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate pervenerat, adfirmavit Caesari habere illum et alium corvum, quem ut adferre cogeretur rogavit. Adlatus verba quae didicerat expressit: *Ave, victor imperator Antoni*. Nihil exasperatus satis duxit iubere illum dividere donativum cum contubernali. Salutat³⁰ us similiter a psittaco emi cum iussit. Idem miratus in pica hanc quoque redemit. Exemplum sutorem pauperem sollicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem: qui impendio exhaustus saepe ad avem non respondentem dicere solebat: *Opera et impensa periit*. Aliquando tamen corvus coepit dicere dictatam salutationem. Hac audita dum transit Augustus, respondit: *Satis domi saluatorum talium habeo*. Superfuit corvo memoria, ut et illa quibus dominum querentem solebat audire subtexeret: *Opera et impensa periit*. Ad quod Caesar risit, emique avem iussit quanti nullam adhuc emerat. Solebat descendenti a Palatio Caesari honorificum³¹

Edd. vicahgspdz.]

l. c. — *periclitante* (te add. a sec. m.) A. 28. *Turonii* ASv-g. „*Lege Toronii*“ Salmas. Exerc. Plin. p. 29. b. F. — *numinis liberalis* S. *nummis liberatis* A a p. m.; B. *liberalis nummis* v-g. — *Turonius* ASv-g.

29. *in actiaca victoria* G. — *occurrit* (om. ei) S. — *instruxerat* H. — *hoc* v-g. sic H. — *Have* s-b. — *nummorum* s-bP. *nummis* G. — *Have* s-b. 30. *iussit eum* v-g. — *Exemplum* autem S. — *instrueret* H. — *corvus* tamen G. — *habeo* Pontanus dicit abesse a scripto, addiciens: „Nec male: commendat enim dieteria arguta illa brevitās.“ At in A legitur *habeo*. — *rursusque* GV. 31. *id facturum* v-g. — *brevi*

28. *Toronii Flacci*] „*Thoranium* appellat Tranquillus Augusto [c. 27.]. Item Plinius lib. VII, cap. 12. [§ 55.] et cum imitatus Solinus cap. 5. [inmo c. 1. p. 6. F. Salm.]“ PONT. — Ubique nunc legitur *Toranius*, sed apud Plutarchum Sertor. 12. *Θωράνιος* nominatur legatus Metelli. Plinii *Toranius* etiam *mango* vocatur: est ergo idem. Sed plane diversus est C. Toranius Suetonii, qui tutor Augusti dicitur fuisse. *Ad molas sunt*] „*Frumentarias* videlicet. Dicit autem id indignatus Augusto Thoranius, quod pueros symphoniacos quasi molarum curatores frumento donaverat. Lu-

serat non absimiliter ad Atticum [II, 1, 9.] Tullius: *Ut Rhodi videtur molis potius quam Moloni operam dedisse*“ PONT.

29. *corvum tenens*] „*De alio corvo* eiusmodi sub Tiberio vid. Plin. N. H. X, 43. [s. 60, § 121.]“ ZEUN. *donativum*] proprie est donum a novo imperatore militibus datum. Vid. Doederl. Synon. IV, p. 143.

30. *impendio*] tam ad operam quam ad pecuniam impensam est referendum. Cf. Curt. IX, 4, 21. *Regi suo parvo impendio immortalitatem famae daturus*.

Superfuit] i. e. suppetivit. Cf. c. 5, § 2.

[346] aliquod epigramma porrigere Graeculus. Id cum frustra saepe fecisset, rursumque eum idem facturum vidisset Augustus, breve sua manu in charta exaravit Graecum epigramma: pergenti deinde ad se obviam misit. Ille legendo laudare, mirari tam voce quam vultu: cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu paucos denarios protulit quos principi daret: adiectus hic sermo: *Νὴ τὴν σὴν τύχην, Σεβαστέ· εἰ πλεον εἶχον, πλεον ἐδίδουν.* Secuto omnium risu dispensatorem Caesar vocavit et sestertia centum milia numerare Graeculo iussit.

[Mss. ABGPSV.]

s-b. „Ms. brevi manu sua“ Pont. coll. Dig. XXIII, 3, 13. *brevi manu acceptum a muliere.* Add. in dz.: „Legi posse existimo breve, ut sit substantivum, unde nostrum *Brief* fluxerit. Isidori glossae: *brevi — gerulus, qui breve gerit.* Est in Vopisco in vita Bonosi [c. 15.]: *Brevis munerum.* Idem Vopiscus in Aureliano [c. 30.]: *brevem* [al. *breve*] *nominum*, ut ita *breve* et *brevis* utrumque substantive sumatur. Seneca appellat *indicem* epist. 39. [§ 2.]. „Ab omnibus editoribus expressum olim *breve* adiectivum. Dum non considerat Pontanus quid Ictis dicatur *brevi manu fieri*, sic vara vibiam secuta est. Nos, lector, tuum iudicium appellamus.“ Gron. „*Breve* probari nequit. Etsi enim *breve* et *brevis* aliquando pro libello ponitur in quo quid scriptum est: id tamen h. l. constructio non admittit. Lege igitur *brevi* et interpretare *breviter*, ex tempore, subito.“ Zeun. „Praestat breve quod ad epigramma referri debet.“ Weich. l. c. p. 101. — *manu sua in charta exaravit graecum* i-g. *graecum manu sua in ch. exar. v. — mirari* add. in mg. S. — *in fundum pauperem* ASH. *in pauperem fundam* s-bP. — *ΝΗΤΝ CHN ΤΥΧΗΝ* V. *ΝΗΤΗΝ ΤΥΧΗΝΝC* (reliquis om.) A. *νὴ τὴν τύχην σου* M12. *νὴ τὴν ψυχὴν σου* S. *Μὴ τὴν σὴν τύχην* h in mg. Non secundum fatum tuum *auguste*. Si plus haberem, plus darem. *ΜΗ ΤΗΝ CHN ΤΥΧΗΝ* B. *μὴ τὴν σὴν τύχην* s-z. *ΜΗ ΤΗΝ ΤΥΧΗΝ CHN* P. *μὴ τὴν τύχην* (om. σὴν) P6. *οὐκ τὴν τύχην σου* P7. *μὴ κατὰ τὴν τύχην σὴν* v-gb. „Videtur legendum esse aut κατὰ τὴν τύχην σου aut τὴν σὴν.“ Weich. „Edit. vet. (vic) *Μὴ κατὰ τὴν τύχην σὴν, Σεβαστέ, εἰ πλεον, ἐδίδουν; non secundum fortunam tuam Auguste; si plus haberem, plus darem. Si addideris εἶχον, πλεον*, quod in recentiori (a-b) reperitur, hanc dubie antiqua lectio est praeferenda. Nam non modo interpretatio adiecta eam probat, sed melior quoque efficitur sensus. Nam *μὴ κατὰ τὴν τύχην σὴν* referuntur ad antecedentia, ad denarios paucos quos Caesari Graeculus exhibuit, h. e. tu maiori praemio es dignus, hoc pretium non satis tuae fortunae convenit.“ Zeun. — *ἐδίδουν.* Non secundum fortunam tuam *Auguste: si plus haberem, plus darem.* v-g (G ut in Gr. Non secundum fatum tuum cet.). „Secundum factum tuum *Auguste si plus haberem. et insecuto* (reliquis om.) Male cod. Flor.“ Gron. in marg.

31. *exaravit Graecum epigramma*] „Suetonius in August. 85. narrat Augustum epigrammata, quorum modicus extet liber, fere tempore balnei meditatatum esse.“ ZEUN. — Nunc vid. Weichert. l. c. p. 89 sqq. et p. 100 sq.

[legendo laudare] Vid. prolegg. p. XL. [cumque accessisset ad sellam] in Rostris, videtur, quo interim venerat Augustus. Cf. Cic. Phil. II, 34. § 85. *Sedebat in Rostris collega tuus .. in sella. .. Escendis, accedis ad sellam.*

Νὴ τὴν σὴν τύχην] affirmantis

est, ut vulgo *νὴ τὸν Δία*. Conf. Alciph. II, 2. *Νὴ τὰ μυστήρια, νὴ τὴν τούτων τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴν.* Interpretationum Latinarum diversitas ipsa docet deberi eas interpolatori. Conf. c. 3. § 16. et huius libri finem. Similis interpolatio invenitur c. 6. § 5. Minus suspecta mihi est ea quae legitur Comm. I, 6, 41. *ἐδίδουν*] Vid. G. Hermann. de partic. ἄν I, 13.

[dispensatorem] Fuit unus e servis, apud imperatores interdum ingenuus. Vid. Becker. Gallus I, p. 109. ed. I. Orell. ad inscr. N. 4002.

V. Vultis aliqua et filiae eius Iuliae dicta referamus? Sed 1 si garrulus non putabor, volo de moribus feminae pauca praemit-tere, ni quisquam vestrum habeat seria et discenda quae proferat. Hortantibusque omnibus, ut coepto insisteret, ita de Iulia orsus est. Annum agebat tricesimum et octavum, tempus aetatis, si 2 mens sana superesset, vergentis in senium: sed indulgentia tam fortunae quam patris abutebatur, cum alioquin litterarum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, praeterea mitis humanitas minimeque saevus animus ingentem feminae gratiam conciliarent, mirantibus qui vitia noscebant tantam pariter diver-3 sitatem. Non semel praeceperat pater, temperato tamen inter in-3 dulgentiam gravitatemque sermone, moderaretur profusus cultus perspicuosque comitatus. Idem cum ad nepotum turbam simili-[347] tudinemque respexerat qua repraesentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae erubescibat. Inde blandiebatur sibi Augustus lac-4

Edd. vicahgspdz.]

— „sestertia centum milia Vitium est Latini sermonis. Lege sestertium mille, vel si illud nimium est, sestertios centum, ut monuit pater lib. 1. Pec. Vet. cap. 4. [p. 48 sq.].“ Gron. — numerari graeculo S. gracculo numerari v-g.

V. Caput V. Super iocis ac moribus Iuliae, Augusti filiae. ch-b. Cap. XI. De moribus foeminarum. vi. 1. ni quis (sup. add. quam) V. ni quisque A. ne quisquam P. ne quis (add. a sec. m. ni quisquam) G. ut quisque Sv. 2. trigesimum et octavum S. tricesimum octavum (om. et) s-b. — et tempus s-bP. „In Ed. vet. abest et, non male.“ Zeun. — cum alio: quin S. cum alioqui c-g. — quae in illa esset h in mg. Vulgatam lectionem probavit Pont. — scaevus coni. Pont. coll. Gell. N. A. XII, 13, 4. — tantum patere in eadem diversitate vel tant. patris et filiae div., vel tant. apparere pariter div. coni. Zeun. 3. Nam semel SP7 (M1 a p. m.). — praeceperat ABGPVvM123P257. praeceperit P6. praeceperat ei Si-gb. „Recte.“ Zeun. — patri P5. — inter indulgentiam gravitatemque A. indulgentia gravitateque S. — moderetur BGV. quatinus moderaretur ca (hg quatenus). „Lege ut moderaretur.“ Zeun. — comptus g in mg. — similitudinem (om. que) zb. — pudicitia (om. de) P. pudicitiam s-z. „Ed. vet. de pudicitia. Melius.“ Zeun.

numerare Graeculo iussit] „Liberalitatem hanc suam nec ignorari voluit ipse Caesar. Extat in epistola eius ad Tiberium [ap. Sueton. Oct. 71., Weich. p. 153.]: Ego perdidici viginti milia nummum meo nomine; sed cum effuse in lusu liberalis fuisset, ut soleo plerumque. Nam si quas manus remisi cuique exegissem, aut retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta milia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad caelestem gloriam efferet.“ Pont. — Cf. etiam Suet. Oct. 41.

V, 2. Quod in illa domo facile erat] „Explico ex Suetonio [Oct. 64.]. Filiam (inquit de Augusti familia et domo loquens) et neptem ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret, vetaretque loqui aut agere quidquam nisi propalam et quod

in diurnos commentarios referretur. Quod sumptum indubie a Lacedaemoniis. Cf. Plutarchus Lycurgo [c. 20.].“ Pont.

mirantibus .. tantam pariter diversitatem] Cf. Sueton. Oct. 65. Sed laetum eum atque fidentem et sobole et disciplina domus fortuna destituit. Iulias filiam et neptem omnibus probris contaminatas relegavit, et Sen. ep. 5, 6. Quomodo ista tam diversa pariter sunt?

3. profusus cultus] Hoc ad licentiores vestitus inprimis videtur esse referendum. Cf. § 5.

perspicuos] Salmasius Exerc. Plin. p. 543 a. F. interpretatur ἐνδηλούς, περιβλέπτους, i. e. qui populi oculos in eam converterent. Cf. § 6.

similitudinemque cet.] Cf. § 9.

4. blandiebatur sibi] „Inusitata

tum in filia animum usque ad speciem procacitatis, sed reatu liberum: et talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaque inter amicos dixit duas habere se filias delicatas, quas ne-
 5 cesse haberet ferre, rem publicam et Iuliam. Venerat ad eum licentiore vestitu, et oculos offenderat patris tacentis. Mutavit cultus sui postera die morem, et laetum patrem adfectata severitate complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit, et: *Quantum hic*, ait, *in filia Augusti probabilior est cultus?* Non defuit patrocínio suo Iulia his
 6 verbis: *Hodie enim me patris oculis ornavi, heri viri.* Notum et illud. Averterant in se populum in spectaculo gladiatorum Livia et Iulia comitatus dissimilitudine, quippe cingentibus Liviam gravibus viris, haec iuventutis et quidem luxuriosae grege circumsi-

[Mss. ABGPSV.

4. *haberet* (del. t, om. se) G. *se habere* s-bP. — 4 et 5. *republicam. et iulia venerat ad eum* BV. *rempu. Iulia venerat ad eum* i. *Iuliam et Rempulicam. Iulia venerat ad eum* c-g. *remp. Et Iulia venit ad eum* P7. *remp. et iulia (ras.) venerata deum* G. *remp. et iulia venerata deum* ABG. *remp. et iulia venerata dominum* ASvM123P26. 5. *vestitu* P7. *habitu* i-bPSV. — cultu S. — *gaudio* A. — *Et quantum*, ait, *in fil. Aug. prol. est hic cultus* i-g. 6. *Averterant* ABGSVi-zM13 (P7 a p. m. *avertent*). „Scribe *converterant* ex aliis editionibus, vel *adverterant*.“ Gron. *adverterant* M2. *converterant* bP15. *convertabant* vP6. — *equidem* (om. et) G. — *luxurioso* (G a sec. m.) v1. — *circumse-*

verbi blandiri significatio est, h. e. credebatur, seu ob indulgentiam inducebat animum ut crederet filiam quidem videri impudicam sed re esse castam.“ ZEUN. — Freundius affert Ulpian. Dig. XXVI, 7, 3. s. 2. *Blandiuntur enim sibi qui putant honorarios tutores omnino non teneri*, et Ovid. Am. II, 11, 54. *Cur non votis blandiar ipse meis?*

reatu] i. e. culpa. Cf. Hildebrand. ad Apul. Metam. VII, 9. p. 550. — Messalam hac voce primum usum esse retulit Quintil. VIII, 3, 34.

talem fuisse apud maiores Claudiam] Zeunius, qui censet intelligi Q. Metelli Celeris uxorem, de cuius foeda libidine constet ex Cic. pro Caelio, ad Att. II, 1. et Plutarcho in Cicerone iisque quae Manutius adnotaverit ad Cic. Divers. V, 2., toto coelo, ut aiunt, errat. Namque hanc fuisse apud maiores Augustus certe dicere non potuit, neque sermo est de muliere foeda libidine infami, sed de dubia fama feminae castae, qualis fuerat illa Claudia de qua Suetonius Tib. 2.: *Claudia*, inquit, *fuit et quae navem cum sacris Matris Deum Idacae obhaerentem Tiberino vado extraxit precata propalam, ut ita demum se sequeretur, si sibi pudicitia con-*

staret. Cf. Livius XXIX, 14, 12. *Matronae primores civitatis, inter quas unus Claudiae Quintae insigne est nomen, accepere: cui dubia, ut traditur, antea fama clariorem ad posteros tam religioso ministerio pudicitiam fecit;* Plin. N. H. VII, 35. *Pudicissima femina ... iudicata est .. religionis experimento Claudia inducta Romam Deum Matre; Lactant. II, 7, 12. Claudiam ferunt, quae semper impudica esset habita ob nimios corporis cultus, deam .. orasse, ut, si se castam iudicaret, suum cingulum sequeretur;* Sil. Ital. XVII, 35. *Claudia non aequa populi male credita fama.* Non recte vulgo pro virgine Vestali Claudiam haberi docuit Dukerus in adnot. ad Livium l. c. Cf. etiam Cic. p. Cael. 14, § 34. et de harusp. resp. 13, § 27.

5. *adfectata severitate*] Cf. Cic. de har. resp. l. c. Q. *Claudia, cuius priscam illam severitatem sacrificii mirifica tua soror existimatur imitata.*

6. *Averterant in se populum*] a spectaculo vel a ceteris qui aderant. Cf. Liv. II, 5, 6. *Sed a ceteris .. consulis liberi omnium in se averterant oculos.*

debatur. Ammonuit pater scripto: *Videret, quantum inter duas principes feminas interesset.* Eleganter illa rescripsit: *Et hi mecum senes fient.* Eadem Iulia mature habere coeperat canos, quos 7 legere secrete solebat. Subitus interventus patris aliquando oppressit ornatrices. Dissimulavit Augustus deprehensis super vestem earum canis: et aliis sermonibus tempore extracto induxit aetatis mentionem, interrogavitque filiam, utrum post aliquot annos cana esse mallet an calva: et cum illa respondisset: *Ego,*^[348] *pater, cana esse malo, sic illi mendacium obiecit: Quid ergo istae te calvam tam cito faciunt?* Item cum gravem amicum audisset 8 Iulia suadentem melius facturam si se composuisset ad exemplar paternae frugalitatis, ait: *Ille obliviscitur Caesarem se esse: ego memini me Caesaris filiam.* Cumque conscii flagitiorum miraren- 9 tur quomodo similes Agrippae filios pareret quae tam vulgo potestatem corporis sui faceret, ait: *Numquam enim nisi navi plena tollo vectorem.* Simile dictum Populiae Marci filiae, quae miranti 10 cuidam, quid esset quapropter aliae bestiae numquam marem considerarent nisi cum praegnantem vellent fieri, respondit: *Bestiae enim sunt.*

Edd. vicaahgspdz.]

debatur BGVv. — et illa BG (S in mg. al. Iulia). — scripsit S. 7. secreto ASv-g. — vestem eius s-bP. „In Ms. erat earum, scilicet ornatricum. Praecessit enim ornatricum vocabulum.“ Pont. — aliquot dies (sup. annos) G. — an calvam A. — illa om. v. ille i. — responderet Sv. — ille (sup. i) B. 8. facturam om. P. futuram BGP2. futurum P5. — ad exempla v. — me om. S. 9. filios procrearet v-g. — sui corporis s-bP. — tolle V. 10. martis (sup. ci) G. — praegnantem cum G.

7. *super vestem earum*] Hoc non excusatur quidem eo quod colectivo quem vocant sensu dicitur *stragula vestis*, aut (Cic. p. Planc. 12, 29.) quos videtis veste mutata: sed tamen propter eiusmodi dictiones hoc sibi indulsisse videtur Macrobius.

8. *paternae frugalitatis*] Vid. Sueton. Octav. 72 sqq.

9. *Numquam nisi navi plena tollo vectorem*] „Casp. Barthius Advers. lib. XXXVII, cap. 6. probare mihi haud quaquam potest eam esse verborum horum sententiam, ut *vector*, licet ea ambigua vox sit, et modo eum qui vehit, modo qui vehitur, significans, hic navarchum notet: quasque dictum voluerit Iulia se non admittere eum qui pater esset futurus, nisi prius alieno congressu satiata libidine; cum omnino contrarium velit, se nimirum non nisi plena navi, id est utero iam ex mariti congressione impleto clausoque, et, ut loquitur Hippocrates, ubi in

ventre habuerit, recipere adulterum, quem nomine *vectoris* intelligit. ... Navim autem pro horto muliebri metaphorice accipi inque obscenis haberi liquet ex Plauti Menaechm. [II, 3, 50.]. Videndus etiam Lipsius Epistol. quaest. lib. V, ep. 3. et maxime Andreas Laurentius lib. VIII. Histor. anatom. quaest. 22., ubi causas adducit, cur bruta grvida marem non admittant ut inter homines mulier.“ Pont. — Taubmann. ad Rudent. II, 3, 24. adnotavit illo Menaechmi loco intelligi succubam et pelli-cem, ubi Erotius quaerit: *Quam tu mihi navem narras?* Cf. etiam Mil. III, 3, 42.; Macrobius Comm. II, 14, 8. *Ut in navi sarcina seu vector quiescens*, ubi vid. not.; Martial. II, 14, 17. *Perque tuam, vector lascive, puellam*; Interpretes Petronii ad c. 103. *Unus forte e vectoribus*, et ad c. 107. *Quum omnis vector nihil prius quaerat quam cuius se diligentiae tradat.*

10. *Populiae*] Hoc nomen vide-

VI. Sed, ut a feminis ad viros et a lascivis iocis ad honestos revertar, Cascellius iuris consultus urbanitatis mirae libertatisque habebatur, praecipue tamen is iocus eius innotuit. Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, optinuerat ut aediles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse vellet. Forte his diebus Cascellius consultus a quodam, an nux pinea pomum esset, respondit: *Si in Vatinium missurus es, 2 pomum est.* Mercatori deinde, quemadmodum cum socio navem divideret, interroganti, respondisse traditur: *Navem si dividis, nec 3 tu nec socius habebitis.* In Galbam eloquentia clarum, sed quem [349]habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii vox circum-

[Mss. ABGPSV.

VI. Caput VI. Rursus de virorum iocis augurisque responsis. ch-b. Cap. XII. Cecillii urbanitas. v3i. 1. Cascellius s-bV. Vid. infra. Cascellius c-g. cessellius M2. Caecilius BGPSviM3P267. Cecilius AM1. Cetilius P5. „V. c. Caecilius, Recte. Sextum Caecilium I. C. cum Favorino super XII. tabb. legibus disserentem laudat Agellius lib. XX, cap. 1. Postea iterum lege Caecilius.“ Meurs. — *Laudatus g in mg. — gladiatorum GS. — Cascellius As-bPVM3. Casellius B. Casellius Gi-gM1. caselius v. celius (sup. asel.) S. Caecilius P67 „Angl.“. Catilius P5. — pomum eius (corr. in est) V. 2. socio (om. cum) B (G sociu (sup. o) G. — navim (bis) s-bP. — creditur B. — eam habebitis S. 3. ut supra dixi] c. 4. § 8. — destituebat H2. — Loelii v1. Lelii*

tur esse corruptum, sed quid restituendum sit, nescio: num Pupiolae an Publiliae? Quae sequuntur, Marci filiae, ea videntur provocare ut scribamus Tulliolae, vel addito, quod desideratur, verbo: *proferitur Tulliae.* At huic quis obtruserit tam lascivum iocum?

VI, 1. Cascellius] Invitis codicibus retinui hanc recentiorum editionum scripturam, quum paulo infra iidem illi huic scripturae suffragentur, et nomen multo magis notum, *Caecilius*, e § 5. huc translatum esse videatur. De hoc iuris consulto aetatis Augustanae, qui scripsit librum bene dictorum, vid. Real-Encycl. II, p. 182. et Varron. L. L. IX, 42, 71. Coniectura pro *Caecilio* vel *Caelio* illatus est in Cicer. de invent. lib. II, c. 9. § 28.

ut aediles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse vellet] Quo scilicet tolleretur ignominia. Zeunius adnotavit: „Poetas malos, molestos musicos et spectaculorum editores minus probatos saxis petitos esse a populo, bonos vero et probatos *φυλλοβολία* seu iaculo floris serti et soluti honoratos esse multis exemplis ostendit Is. Casaubonus ad Athen. VI, 11.“ Conf. quae attulit Beckerus in Charicle II, p. 275. e Demosth. de

cor. § 262, p. 314.: *Ἐριταγωνίστεις σῦκα καὶ βότρυν καὶ ἐλάας συλλέγων, ὥσπερ ὁπωρώνης ἐκ τῶν ἀλλοτρίων χωρίων, πλείω λαμβάνων ἀπὸ τούτων [τραγύματα] ἢ τῶν ἀγῶνων οὓς ὑμεῖς περὶ τῆς ψυχῆς ἡγωνίζεσθε. ἦν γὰρ ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος ἡμῖν πρὸς τοὺς θεατὰς πόλεμος, ὑφ' ᾧ πολλὰ τραγύματ' εἰληφώς εἰκότως τοὺς ἀπείρους τῶν τοιούτων κινδύνων ὡς δειλοὺς σκώπτεις, ubi significari videtur histrio contemptus qui collegerit poma in aliorum honorem coniecta, et Athen. IX, 17. p. 406. e. f. *Ἡγήμων ὁ Θάσιος ὁ τὰς παρωδίας γραψας Φακὴ ἐπεκαλεῖτο. ... Εἰσῆλθε δέ ποτε καὶ εἰς τὸ θέατρον διδάσκων κωμωδίαν λίδων ἔχων πλήρεις τὸ ἱμάτιον· οὓς βάλλον εἰς τὴν ὀρχήστραν διαπορεῖν ἐποίησε τοὺς θεατάς. καὶ ὀλίγον διαλιπὼν εἶπε· Αἰθεοὶ μὲν οὐδ'· βαλλέτω δ' εἴ τις θέλει, Φακὴ δὲ καὶ ἐν θέρει καὶ ἐν χειμῶνι ἀγαθόν. Hic mos e Graecia Roman videtur esse translatus.**

an nux pinea pomum esset] Conf. III, 19, 1. ut nuces dicant omne pomum quod foris duro tegatur.

2. nec tu nec socius habebitis] Cf. Terent. Ad. I, 2, 23. *Haec si neque ego neque tu fecimus.* Krueger. Gramm. d. lat. Spr. § 287. Not. 3. Vid. etiam infra c. 7. § 1.

ferebatur: *Ingenium Galbae male habitat.* In eundem Galbam 4 Orbilius grammaticus acerbius inrisit. Prodierat Orbilius in reum testis. Quem Galba ut confunderet, dissimulata professione eius interrogavit: *Quid artium facis?* Respondit: *In sole gibbos soleo fricare.* L. Caecilius, cum C. Caesar aliis qui secum pila 5 lusitabant centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iussisset: *Quid? ego, inquit, una manu ludo?* Cum iratus esse P. Clodius 6 D. Laberio diceretur, quod ei mimum petenti non dedisset: *Quid amplius, inquit, mihi factururus es, nisi ut Dyrrhachium eam et red-eam?* ludens ad Ciceronis exilium.

VII. Sed quia et paulo ante Aurelius Symmachus et ego 1 nunc Laberii fecimus mentionem, si aliqua huius atque Publii dicta referemus, videbimur et adhibendi convivio mimos vitasse lasciviam et tamen celebritatem, quam, cum adsunt, illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperae libertatis equitem Roma-2 num Caesar quingentis milibus invitavit ut prodiret in scenam et

Edd. vicahgspdz.]

v3. 4. inruit G. — eius professione v-g. — *Quod artificium s-bP.* — *fricare soleo v-g.* 5. *Lucilius cecilius AG.* L. Celius (sup. ci) S. — *gaius AB.* — *Quid ergo SP7.* quid (om. ego) P5. — *inquit, una om.* P. — *ludo ABGP (M1 a p. m.) M3P256.* ludo. sed non duabus P7 ludo, et non duabus, ut plus habere possim (S sup. et add. scilicet) Edd. V (M1 add. a sec. m.) „Venustius et brevis in Anglicano: *Quid? ego una manu ludam?* Et frangunt profecto reliqua illa et veluti elumbant dicti leporem.“ Pont. „Neque ea exhibet ullus Ms.“ Gron. in mg. — D. Laberio s-bS. dec. laberio M2. decimo liberio P7. *Decimo Valerio ABGPVv-gM13P26.* — *nummum Sv-g.* „Vitiose. Nam Laberius fuit mimus.“ Zeun. (hg in mg. *mimum*). *minimum A* „2 Angl.“ — *mihi inquit S.* — *ludens Mss. viM123P2567.* alludens c-b.

VII. Caput VII. De sententiis ac dictis Laberii et Publii mimographorum: deque Pylade ac Hyla histrionibus. ch-b. Cap. XIII. De Laberio. vi. 1. paulo ante] c. 3. § 10. — nunc] c. 6. § 6. — tunc h. — imitari videbimur v1. videbimur (add. a s. m. imitari) M. — adhibendi (sup. o) G. — minos G. — et eam celebritatem imitari v3. — pollicentur v om. imitari; M. del. imitari. „Praeoptem imitati.“ Pont. 2.

4. In eundem Galbam] Aliter Suetonius gramm. 9.: *Ac ne principum quidem virorum insectatione abstinuit (Orbilius): si quidem ignotus adhuc, quum iudicio frequenti testimonium diceret, interrogatus a Varrone diversae partis advocato: Quidnam ageret et quo artificio uteretur? Gibberosos se de sole in umbram transferre respondit, quod Murena gibber erat. De hoc A. Terentio Varrone Murena vid. Real-Enc. IV, p. 1075.*

Orbilius grammaticus] Est Horatii ille praeceptor quem plagosum appellat Ep. II, 1, 70. Cf. Sueton. Gramm. 9.

In sole] Cf. c. 7, § 6. Paulo aliter Sueton. l. c.

5. L. Caecilium] Et L. Caecilio Metello et L. Caecilio Rufo, qui

quidem fuerunt aequales Caesari, haec res indigna esse mihi videtur. De liberto aliquo cogitandum esse putaverim.

ego una manu ludo?] Quae his vulgo subiiciuntur, ea debentur interpolatori. Vid. not. ad c. 4. § 31.

6. D. Laberio] Sic legendum esse et res ipsa docet et ea quae leguntur c. 7. § 1., ubi Macrobius ipse Laberii modo se fecisse mentionem ait. Vid. etiam c. 3, § 10. Laberio videtur esse mutatum in laverio, idque in valerio.

ut Dyrrhachium eam] Cf. Cic. ad fam. XIV, 1, 7. et ad Att. III, 22, 4.

VII, 1. fecimus] Vid. not. ad c. 6, § 2.

2. quingentis milibus] sc. nummum vel sestertium. Vid. not. ad

[350] ipse ageret mimos quos scriptitabat. Sed potestas non solum si invitet, sed etiam si supplicet, cogit: unde se et Laberius a Caesare coactum in prologo testatur his versibus:

- 3 *Necessitas, cuius cursus transversi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quo me detrusit paene extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla umquam largitio,*
5 *Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Movere potuit in iuventa de statu,
Ecce in senecta ut facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Summissa placide blandiloquens oratio?*
10 *Etenim ipsi di negare cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ego bis tricenis annis actis sine nota
Eques Romanus e Lare egressus meo
Domum revertar mimus: nimirum hoc die*
15 *Uno plus vixi mihi quam vivendum fuit.
Fortuna inmoderata in bono aequae atque in malo*

[Mss. ABGPSV.

sed et si AVN. sed si (om. etiam) S. sed etiam (om. si) h. — a caesare augusto A „2 Angl.“. 3. Necessitate .. retineo] „Super Laberii istis versibus et Agellius aliquid evulgaverat cap. 15. lib. VIII.: quod et eius hodie soli indices superstites loquuntur.“ Pont. Cf. Schneidewin. Rhein. Mus. f. Phil. N. F. vol. II. fasc. 4. p. 636. — v. 1. currus (sup. s) S. cursu a. — transversos „B“. averso a. — impetu A (B a p. m.) GVRH „Angl.“. — v. 3. Quo modo (om. me) R. — detrusti „Scaliger.“ Schneid. — v. 4. nulla inquam G. nulla quem „Bothius infirmam ob causam.“ Schneid. — v. 5. vis nulla auctoritas (om. nulla) v1. — v. 6. in iuventa potuit P. — v. 7. labefecit G. — v. 8. clementi „Bothius“ Schneid. demente A. — v. 10. dii negare cui nihil S. dii negare cui nil v-g. de negare cui nihil V (B sup. i) Montepessulanus ap. Schneid. NR. denegare cui nil A. cui nichil di negare G. — v. 11. me negare v1. — v. 12. Ergo bis As-zGSMNR (Ergo annis bis tricenis „Bothius.“ Schneid.). — trigenis G (V a sec. m.). trecentis P. — v. 13. e Lare Schneid. Lare (om. e) Mss. et Edd. ex Lare „Bothius.“ Schneid. „Scribo E. R. Lared egressus meo metri causa.“ Meurs. — v. 14. domum adnectitur versui antecedenti in Mss. viNR. — minus AN. — v. 15. om. PN. — v. 16. inmoderato N. — in bona A. — aequae „deleo libri fide. Libenter enim et crebro sic veteres. In Priapeis: Quae succo caret atque

c. 4, § 17. Erat hic census equester.

3. v. 3. extremis sensibus] „Cf. Barthius ad Claudian. p. 352., qui extremos sensus explicat per sensus in extrema aetate.“ ZEUN. — Immo idem est ac deficientibus sensibus. Cf. Caes. B. G. II, 25. et Sueton. Ner. 6. (in) extremis suis rebus, et Catull. 51, 6. quod omnes Eripit sensus mihi, et similia ibid. 66, 25. Ovid. Metam. III, 631.

v. 6. de statu] sc. existimationis. Cf. Boeth. ad Top. II, p. 302 Or. Capitis deminutio est prioris sta-

tus permutatio: .. minima, quum nec civitas nec libertas amittitur, sed status prioris qualitatis immutatur. Habebatur autem ars mimica pro quaestu sordido. Vid. Rein. Roem. Priv. R. p. 107 sqq.

v. 9. summissa] Cf. Cic. Orat. 17, 56. Volet ille qui eloquentiae principatum petet et contenta voce atrociter dicere et summissa leniter.

v. 12. sine nota] i. e. sine ignominia, ut ait Cic. p. Cluent. 46, § 129., ubi etiam legitur: Is censoriae severitatis nota non urctur?

- Si tibi erat libitum litterarum laudibus
 Floris cacumen nostrae famae frangere,
 Cur, cum vigebam membris praeviridantibus,*
 20 *Satisfacere populo et tali cum poteram viro,
 Non flexibilem me concurvasti ut carperes?
 Nuncine me deicis? quo? Quid ad scenam adfero?
 Decorem formae an dignitatem corporis,
 Animi virtutem an vocis iocundae sonum?*
 25 *Ut hedera serpens vires arboreas necat,
 Ita me vetustas amplexu annorum enecat.
 Sepulchri similis nihil nisi nomen retineo.*

[351]

In ipsa quoque actione subinde se, qua poterat, ulciscébatur in- 4

Edd. vicahgspdz.]

petra pumer. Et Valerius ita refingendus lib. V. cap. 1. *Affirmantes se atque illas virilis concubitus expertes futuras.* Pont. At in A legitur aequae. — v. 18. *Florens* „Verissime Lipsius, nisi forte versus excidit.“ Schneid. — v. 21. *me flexibilem* Bothius, Schneid. — *ut paceres* „Iani Gulielmi coniectura animo meo verum est. Pacere pangere est doctore Festo. Sciunt autem res rusticas callentes tenerarum arborum ramos decerpi aut curvari, ut pangantur novae. Et tale in se debuisse fieri ait Laberius.“ Pont. — v. 22. *Nuncine me deicis quo?* „Hanc meam emendationem librorum consensus paene postulat. Ex quibus *deicis* quivis facile perspiciat auctori reddendum fuisse. Pronuntiandum *δισυλλάβως*, ut apud Virgilium [Ecl. III, 96.] *reice capellas*, ne plura advocem. Labanti ita versui subveni fulcro, si quid video, aptissimo. Commotus Laberii animus ab altera exclamatione indignabundus transilit ad alteram. Primum enim praesens senium opponit pristinae viriditatis sic: *Nuncine me cogis prodire in scenam!* Scenam autem vix sustinet eloqui prae rubore: hinc altera accedit quaestio indignantis: *quo me*, qui adhuc dignitatem tuebar meam, *deicis?* Sentis iam, cur *quo* particula postposita sit: neque caesurae versus insolentia in tali causa te morabitur. Pronomen *me* absorpserat *ine*.“ Schneid. *Nunc me deicis. quo.* ABM123 (SVv *deicis*). *Nunc me deicis quo.* GPR (N *mei*). *Nunc me deicis? sed quo?* „B“. *Nunc me quo deicis? c-b.* *Nunc deicis quo me?* „Bothius.“ Schneid. — quod N. — v. 25. *vires arboreas secat* „Malim, praesertim quia subnectitur: *Ita me .. necat.* Iuvenal. [X, 316.]: *Necat hic ferro, secat ille cruentis verberibus*, et Catull. [LXXI, 2.]: *Aut si quem merito tarda podagra secat.*“ Pont. — v. 26. *annorum enecat* Ps-b Schneid. *annorum necat* ABGSVv-gR „Angl.“. *annorum enecat* „Bothius.“ Schneid. — v. 27. *Sepulchri* (vel .. *cri*) Vs-bPN. „Rectius singularem praestant MP.“ Schneid. *Sepulchris* (vel .. *cris*) ABGSv-gR. 4. se om. S.

v. 22. *Nuncine me deicis? quo?*
 In versu constituendo obtemperandum putavi Schneidewino V. Cl. Sed signum interrogationis posui post *deicis*, quum in melioribus codicibus sit punctum: et *quo* interpretor quem ad finem vel cui bono, ut opponatur antecedenti ut carperes. Vid. G. Regel. ad Horat. Od. II, 3, 9.

Quid ad scenam adfero? „Non absimilis fuit Catonis in Servium Galbam oratio: *Multa me dehortata sunt huc prodire, anni aetas vox vires senectus.* Exstat apud Agellium [N. A. XIII, 24, 15.].“ Pont.

v. 25. *hedera .. necat*] Cf. Plin. N. H. XVI, 44. s. 92. *Hedera necari arbores certum est.*

v. 26. *Ita me .. enecat*] „Ut *necat* et *enecat* sibi respondent, sic supra v. 10, 11. *negare* et *denegare*.“ SCHNEID. — Elegantius hoc esse repetitione verbi eiusdem in eodem versus loco positi nemo negabit. Quamobrem unum codicem P sequi malui quam plures illos in quibus verbum *necat* e versu antecedenti in hunc translatus esse videtur.

v. 27. *nihil nisi nomen retineo*] „Ovidius Naso [Met. XI, 429.]: *Et*

ducto habitu Syri, qui velut flagris caesus praeripientique se similis exclamabat:

Porro Quirites! libertatem perdimus,
et paulo post adiecit:

Necesse est multos timeat quem multi timent.

- 5 Quo dicto universitas populi ad solum Caesarem oculos et ora convertit, notantes impotentiam eius hac dicacitate lapidatam. Ob
6 haec in Publium vertit favorem. Is Publius, natione Syrus, cum puer ad patronum domini esset adductus, promeruit eum non minus salibus et ingenio quam forma. Nam forte cum ille servum suum hydropicum iacentem in area vidisset increpuiissetque, *quid in sole faceret*, respondit: *Aquam calefacit*. Ioculari deinde super coena exorta quaestione, *quodnam esset molestum otium*,
7 aliud alio opinante ille: *Podagrisci pedes*, dixit. Ob haec et alia manu missus et maiore cura eruditus, cum mimos conponeret ingentique adsensu in Italiae oppidis agere coepisset, productus Romae per Caesaris ludos, omnes qui tunc scripta et operas suas in scenam locaverant provocavit, ut singuli secum posita invicem materia pro tempore contenderent. Nec ullo recusante superavit
8 omnes, in quis et Laberium. Unde Caesar adridens hoc modo pronuntiavit:

[Mss. ABGPSV.

— *perdidimus* v-g. — *Necesse ... timent*] Cf. Io. Saresb. VIII, 13.
5. *eius impotentiam* v-g (chg in mg. „Al. *potentiam*). — *ob haec* (sup. o) S. — *Publilium* PV. 6. *Publilium* PV. — *domum* i-g. — *quaesissetque increpuiissetque* v. *quaesissetque* „B“. — *super coenam* ASv-g. — *modestum* M. 7. *maiori cura* GS. *maior* (sup. add. i cura) B. — *perductus* V. — *locaverat* v3. *vocaverant* (sup. loc.) G. — *in quis* (in mg. quibus) B. *inquit* G. 8. *et arridens* A. — *hoc modo* om. P.

saepe in tumultis sine corpore nomina legi, et apud Ausonium [epigr. 35, 10.]: *Mors etiam saxis nominibusque venit*.“ PONT.

4. *velut flagris caesus praeripientique se similis*] Cf. Ulpian. Dig. XXI, 1, 17, 4. *Ne eum quidem* (servum esse fugitivum), qui, cum dominum animadverteret verberibus se adficere velle, praeripuisset se ad amicum quem ad precandum perduceret.

Porro Quirites!] „Formula erat antiqua, qua ad auxilium ferendum excitari solebant Romani.“ HAND. Tursell. IV, p. 483.

libertatem perdimus] *Perdidimus* si scribitur, ultimo loco senarii est anapaestus qui ferri non potest, quamquam hoc ipsum eius exemplum attulit Orellius ad Eclogg. poett. latt. p. 182.

5. *universitas populi*] Vid. prolegg. p. XLII.

6. *ad patronum domini*] i. e. ad Caesarem.

promeruit eum] i. e. eius gratiam sibi conciliavit. Cf. Plin. Paneg. 62, §§ 4 et 7. *Nunc inter principem senatumque dignissimi cuiusque caritate certatur*. . . *Quisquis probatos senatui viros suspicit, hic maxime principem promeretur*, et Arnob. VII, 23. *Ita nihil prodest promereri velle per hostias deos laevos*.

in sole] Cf. c. 6. § 4.

7. *qui tunc scripta et operas suas in scenam locaverant*] Noli putare hoc esse soloecum. Cf. Plaut. Trinum. IV, 2, 1 sq. *Nam ego operam meam Tribus numis hodie locavi ad artes nugatorias*, et ibid. III, 3, 52. *Ubi erit locata virgo in matrimonium*.

pro tempore] Quaeritur, quo haec verba sint referenda? In edit. Bipont. verba: *posita invicem materia commatis sunt inclusa*, ut iungenda esse videantur verba: *ut singuli secum pro tempore contenderent*. Sic *pro tempore* idem est ac

Favente tibi me victus es, Laberi, a Syro:

statimque Publico palmam et Laberio anulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentem ait:

Quicum contendisti scriptor, hunc spectator subleva. [352]

Sed et Laberius sequenti statim commissione mimo novo interiecit hos versus:

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.

Summum ad gradum cum claritatis veneris,

*Consistes aegre, *ne me citius decidas.*

Cecidi ego, cadet qui sequitur: laus est publica.

Publii autem sententiae feruntur lepidae et ad communem usum 10 adcommodatissimae, ex quibus has fere memini singulis versibus circumscriptas:

Edd. vicalhgspdzb.]

— *Publitio P.* — *Publilium P.* — *Qui (om. cum) A.* 9. v. 1. *esse omnes. omni in tempore* BPVN. *esse omni in tempore omnes* G (Schneid. affert *omni tempore*). *omnes omni tempore* (sup. add. *esse*) S. *esse omnes in tempore* (om. *omni*) s-b. — v. 3. *Consistes* priori versui tribuitur in v-a. *consistentes* V. — *agere* (sup. *egre*) G. — *ne me scripsi e* coniectura. Vid. not. *nec* vcm12 (AM3 puncto posito sub c). *et* BGSV Edd. PN Schneid. — *citius* (om. *quam asc. vel descendas*) scripsi e con. *citius quam ascendas* PShgM3N. *citius quam descendas* BGVvica (g in mg.) R Mont. *quam descendas* (om. *citius*) s-b. „Vel versus doceat absonum esse in aliis editionibus *citius quam ascendas decides*. Frustra itaque et ille Senecae adductus locus: *Ad summum perducta rursus ad infimam, velocius quidem quam ascenderant, relabuntur*. Nam id solum acute voluit Laberius, quod is qui ad summum claritatis gradum pervenerit, aegre consistet, imo quod, antequam descendere et locum cedere aliis cogitaverit, ruet.“ Pont. *citius quam ascendas* „quod huic loco convenit egregie. Ex dittographia *ascendas* et *descendas* intelligere mihi videor poetam neutrum scripsisse. Pontani istam argutam sententiam non omissione vocabuli ab omnibus libris monstrati *citius*, non usurpatione simplicis *quam* pro *antequam* redemerim.“ Schneid. (Cf. Symbol. p. 13.) — *decidas* AB (G a p. m) M123R „Thuan.“ *decides* G a sec. m.; PEdd.VN. *cedes* Sanadon. Schneidew. 10. *Publii* ... *putes* (§ 11.) Cf. Gell. N. A. XVII, 14, 3 et 4. — *lapide* N. 11.

suo quisque tempore. Sed quum pro tempore soleat idem valere ac pro conditione temporis (cf. Hand. Tursell. IV, p. 584 sq.), vide, ne iungenda sint verba: *posita invicem materia pro tempore*.

8. *anulum aureum cum quingentis sestertiis*] Cf. supra § 2. et c. 3. § 10.

9. *commissione*] „hoc est recitatione,“ ait Barthius Advers. XXIII, 28. p. 1167. Cf. I, 11, 3.

* *ne me citius decidas*] Scripsissem cum Schneidewino V. Cl. et *citius quam ascendas cades*, si *cedes* codicum auctoritate niteretur et verba *quam ascendas* consentirent cum antecedentibus: *Summum ad gradum cum claritatis veneris*, quae, ut illa ferri possent, sic interpretanda essent, *cum prope ac-*

cesseris ad summum gradum: nam qui ad ipsum summum gradum venit is non amplius potest ascendere. *Decidas* in plerisque codicibus legitur, et commendatur iis quae Schneidewinus adnotavit ad § 3. v. 26. Coniunctivus flagitat particulam *ne*, quae latere videtur in *nec*, quod est in nonnullis codicibus, praesertim quum in duobus deletum sit c. *Me fateor me inseruisse ad explendum et versum et sensum, ut sit idem quod quam ego*. Hoc pronomen si antecedente *ne* absorptum erat, facile ad explicandum comparativum *citius* addi potuit *quam ascendas* vel *quam descendas*. Sed pro illo, si respexeris ad Senecae illum locum quem citavit Pontanus, flagitabis praeteritum *ascenderis*, quod tamen

- 11 *Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quam par est plus vult quam licet.
Comes facundus in via pro vehiculo est.*
- 5 *Frugalitas miseria est rumoris boni.
Heredis fletus sub persona risus est.
Furor fit laesa saepius patientia.
Inprobe Neptunum accusat qui iterum naufragium facit.
Nimium altercando veritas amittitur.*
- 10 *Pars beneficii est, quod petitur si cito neges.
Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum putes.
Veterem ferendo iniuriam invites novam.
Numquam periculum sine periculo vincitur.*
- 12 Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, non Pylades hi-

[Mss. ABGPS (V usque ad fin. § 11.).

Malum consilium est, quod mutari non potest v-gb habent ante versum l. e Gellio l. c. Idem suadet Pont. „ex Agellio et libris.“ — *Beneficium ... vincitur*] Cf. Io. Saresb. VIII, 14. — v. 1. *accepit dando* Sar. — v. 2. *cum culpes M. quam culpes H. — imitari* Sar. — v. 3. *licet aut (del. licet) M. — v. 4. facundus comes* SM. — v. 5. *miseria est* Mss. v-gNR. „Angl.“ *est miseria* Io. Saresb. l. c. et VIII, 13. *quia frugalitas boni rumoris miseria est* (al. inserta). inserta est s-bV Gell. codd. et edd. vett. „Inserta $\xi\mu\beta\lambda\eta\mu\alpha$. Idem Publius apud Arbitrum [c. 55.] *Probitas est carbunculus*.“ Pont. „Insertam pro emblemate accipiebat Scaliger. Sed non video quo sensu nec quam argute dicatur frugalitas emblemata bonae famae. Praeterea vetustissimae membranae quas vidi, item excerpta Macrobianae vetustatis in eo versu legunt: *incerta est*. Quae verissima est lectio et bellam efficit sententiam. Frugalitas famam habet interdum avari et deparci, interdum viri boni ac frugi... Si inserta hac notione veteribus nota fuisset, non quaesisset in senatu Tiberius [apud Suet. c. 71.], quo nomine dici posset in Latio Graecum $\xi\mu\beta\lambda\eta\mu\alpha$.“ Salmas. Exerc. Plin. p. 789. b. D. Vid. etiam Gronov. ad Gell. l. c. — v. 8. *Inprobe* in s-b tanquam versus clausula suam tenet lineam, ut versus (8) incipiat a voce *Neptunum*. — *fecit* N. — vv. 9 et 10. apud Gell. leguntur post v. 13., quod iam Meursius animadvertit. — *emittitur* V. — v. 10. *scito negas N. si belle negas* Gell. l. c. „Magis placet Macrobianae lectio, quam etiam ipsi (Gellio) velim restituam.“ Meurs. — v. 11. *posse hunc (sup. add. ut) fieri inimicum putes. G. ut posse inimicum fieri putes. Sar. — hunc om. h-bP Saresb. „In Agellio est ut fieri hunc i. p. Carminis ratio iubet transponere vocem (hunc): posse ut fieri inimicum hunc putes.“* Meurs. — v. 12. *invites* ABGVMN Gell. *invitas* Edd. PS Saresb. *invitis* „Angl.“. — v. 13. *periculum* A (B a sec. m.) GSvi Sar. *periculo* A (B a sec. m.)

in versum non magis intrat quam descendas.

11. v. 5. *Frugalitas miseria est rumoris boni.*] Ita cur non sit scribendum, ego non video. Nam frugalitas iis quidem qui libidinibus inserviunt miseria esse videtur, sed iidem fatebuntur bonam famam eam afferre.

v. 6. *Heredis fletus sub persona risus est*] „Perperam vir quidam doctus ad Gellium hunc versum

sic interpretatur: *Fletus heredis est risus personarum*. Personae enim hic locum habent nullum: una persona, sc. comica, sufficit ad dissimulandum risum et occultandum.“ ZEUN.

v. 8. *Inprobe*] Hanc vocem cum sequentibus unum versum eumque trochaicum tetrametrum efficere recte defendit Gronovius ad Gell. l. c. Nam Macrobius ipse § 10. singulis versibus has sententias dicit esse circumscriptas.

strio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti et Hylam discipulum usque ad aequalitatis contentionem eruditione provexit. Populus deinde inter utriusque suffragia divisus est, et cum canticum quoddam saltaret Hylas cuius clausula erat: *Τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα*, sublimem ingentemque[353] Hylas velut metiebatur. Non tulit Pylades, et exclamavit e cavea: *Σὺ μακρὸν οὐ μέγαν ποιεῖς*. Tunc cum populus coegit idem saltare canticum: cumque ad locum venisset quem reprehenderat, expressit cogitantem, nihil magis ratus magno duci convenire quam pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem, et Pylades hac voce securitatem saltantis castigavit: *Σὺ βλέπεις*. Cum in Herculem furem prodisset et nonnullis incessum histrioni convenientem non servare videretur, deposita persona ridentes increpuit: *Μωροὶ, μαινόμενον ὀρχοῦμαι*. Hac fabula et sagittas iecit in populum. Eandem personam cum iussu Augusti in triclinio ageret, et intendit arcum et spicula inmisit. Nec indignatus est Caesar eodem se loco Pyladi quo populum Romanum fuisse. Hic, quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum, 18

Edd. vicalhgsdpzb.]

Svi Sar. 12. Cap. XIII. De Pylade histrione. v3i. — nec Pylades s-bP. — ad aetatis contentionem v1. 13. hylas saltaret S. (ras.) saltaret (videtur fuisse psaltaret; sup. add. can.) hylas G. — ΤΟΝ ΜΕΤΑΝΙΤΑ ΜΕΜΝΟΝΑ A. ut in Gr. G. om. S. — veluti S. — CYMAKPO (rel. Gr. om.) A. ut in Gr. G. — οὐ μεταποιεῖς v-a (g in mg.). 14. illum populus G. populus eum s-b. 15. CYBAENEIC B. CYBAENEIC A. „βαενεις quasi βαίνεις Angl.“ 16. in Hercule furente „placet ex emendatione patris ad Senecae hoc nomine tragoediam.“ Gron. — ΜΩΡΟΙΜΑΙ (rel. Gr. om.) A. ut in Gr. G. ΜΟΝΟΙ ΜΙΝΩΜΕΝΟΝ S. ΜΩΡὸν μαινόμενον vic. — iniecit v-g. 17. misit s-bP.

12. Pylades histrio] Pontanus confert Athenaeum I, c. 17. p. 20. d. e.: Τῆς δὲ ὀρχήσεως τῆς τραγικῆς καλουμένης πρώτος εἰσηγητῆς γέγονε Βάθυλλος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὃν φησὶ νομῖμώς ὀρχήσασθαι Σέλευκος τοῦτον τὸν Βάθυλλον, φησὶν Ἀριστόνικος, καὶ Πυλάδην, οὗ ἔστι καὶ σύγγραμμα περὶ ὀρχήσεως, τὴν Ἰταλικὴν ὀρχησὶν συστήσασθαι ἐκ τῆς κομικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο κόρδαξ, καὶ τῆς τραγικῆς, ἣ ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἣ ἐλέγετο σίκιννις, et Zosim. lib. I.: Octaviani temporibus pantomimorum saltatio prius incognita in usu esse coepit Pylade ac Bathyllo primis eius auctoribus.

et Hylam discipulum] „Vid. Sueton. August. 45., ubi Hylas pantomimus ab Augusto ipso palam verberibus caesus et Pylades urbe atque Italia submotus dicuntur.“ ZEUN. — Cf. Dio Cass. LIV, 17. Non recte Pontanus censuit hoc nomine intelligendum esse Bathyllum coll.

Iuvenal. VI, 63. Dion. Cass. lib. LIV. l. c. Tac. Ann. I, 54.

13. cum canticum quoddam saltaret] „Qualis ea saltatio, expressit Cassiodorus IV. Varior.: His sunt additae orchestarum loquacissimae manus, linguosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita. Et glossarii auctor: saltat, ὀρχεῖ, ὀρχεῖται. Vide ad Aristaenetum elegantissimum Mercerum.“ PONT. — Adde Heindorf. ad Horat. Sat. I, 5, 63. et Bähr. Gesch. d. roem. Lit. I, p. 205.

e cavea] ubi erat inter spectatores. Cf. Plaut. Amphitr. prol. 66.

15. securitatem] i. e. τὴν ἀσφάλειαν.

16. Cum in Herculem furem prodisset] i. e. ut saltaret Herculem furem. Singularis quidem est haec ratio dicendi, neque ullum eius mihi notum est exemplum, nolui tamen sequi Gronovium commendantem patris sui coniecturam: in Hercule furente,

quae apud maiores viguit, et venustam induxisse novitatem, interrogatus ab Augusto, quae saltationi contulisset, respondit:

Αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπήν, ὁμαδόν τ' ἀνθρώπων.

19 Idem cum propter populi seditionem pro contentione inter se Hyllamque habita concitatum indignationem excepisset Augusti, respondit: *Καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ· ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.*

[354] VIII. Illis dictis et excitata laetitia cum in Avieno memoria florida et amoenitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admovit. Et Flavianus: Multi, ut aestimo, in hoc a Varrone dissentiunt, qui in illa lepidissima satira Menippea, quae inscribitur *Nescis quid vesper vehat*, de secunda mensa placentas removit: sed quaeso dicas, Caecina, verba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriae tenacioris haeserunt. Et Albinus: Locus, inquit, Varronis quem referri a me imperas in his fere verbis est: *Bellaria ea maxime sunt mellita quae mellita non sunt: dulcibus enim*

[Mss. ABGPS.

18. *qui apud ich.* „Melius“ Zeun. — Respondit ... Augusti (§ 19.) om. S. — *Αὐλῶν* Hom. II. κ', 13. — *αὐλῶν κυρί* (rel. Gr. om.) A. *ut in Gr.* *λυδῶν συρίγγων* (rel. Gr. om.) v-a. „Forte *Αυδίων*, ut apud Lucianum [Harmonid. I. p. 534]: *Λύδιος ἀρμονία*. Pindari scholiast. [in Olymp. I, 26. Cf. Nem. IV, 73.]: *Ἀρμονίαι δὲ πλείονες, Δώριος, Φρύγιος, Λύδιος*. Apul. Miles. X. [37, p. 745.]: *Iam tibiae multiforatile cantus Lydios dulciter sonant.*“ Pont. 19. *ΚΑΙΧΑΡΙC*. (rel. Gr. om.) A. *ut in Gr. G.* — *καὶ ἀχαριστεῖς* om. v-a. — *ἀσχολεῖσθαι* B. *ἀπολεῖσθαι καὶ εὐχαρίσεις* vic (a καὶ εὐκαιρήσεις). „Forte auctor scripsit *Καὶ γὰρ ἀχαριστεῖς ... ἀσχολεῖσθαι, καὶ εὐχαριστησεις*. Certe ita sensus commodus efficitur, qui in lectione vulgari admodum friget.“ Zeun. Vid. not.

VIII. Caput VIII. Quomodo Plato vino indulgendum esse praeceperit: et quam periculosum turpeque sit, tactus ac gustus voluptatibus esse obnoxium. ch-b.

1. *His verbis dictis* P6. — *excitata* (om. et) BG. — *admonuit* ABG (S in mg. *amovit*) M123P567. Cf. III, 17, § 17. 2. *in hoc ut estimo* G. *ut existimo in hoc* Sab. *ut extimo in hoc* vichg. — *satyra* Edd. PS. — *vesper serus* chg. 3. *Bellaria ... Liberi bellaria*] Cf. Gell. N. A. XIII, 11, §§ 6 et 7. et Io. Saresb. VIII, 7. — *πέμ-*

quum voluerit Macrobius significare ipsum Herculem eum egisse.

19. *indignationem excepisset Augusti*] „Immo et serio aliquando in eum animadvertit Augustus. Tranquillus: *Pyladem urbe atque Italia submovit, quod spectatorem a quo exhibilabatur demonstrasset digito conspicuumque fecisset*. Dio restitutum dicit libro iam citato.“ Pont. — Vid. not. ad § 12.

ἀχαριστεῖς] „h. e. At enim ingratus erga nos, rex, existis, quod nobis succenses ob populi seditionem et tumultum nostra causa. Sine istum nostra causa tumultuari et dissidere, atque gratias ages nobis, quod nos ita impedivimus, quo minus res novaret ac te de regno deliceret.“ ZEUN., qui post *ἀσχολεῖσθαι* voluit addi: *καὶ εὐχα-*

ριστησεις. Interrogationis signum, quod erat post *βασιλεῦ*, sustuli.

VIII, 1. *His dictis et excitata laetitia*] Sic bini sunt ablativi absoluti. Deleta particula et pro ablativo instrumenti habendum esset *His dictis*: quod melius esse non negaverim.

2. *de secunda mensa placentas removit*] Dicit enim (§ 3.): *Bellaria ea maxime sunt mellita* (i. e. suavia) *quae mellita* (i. e. cum melle facta) *non sunt*: placentas autem mellitas dicit Horat. Ep. I, 10, 11.

3. *quem referri a me imperas*] Hoc huius constructionis exemplum addas prolegg. p. XL.

dulcibus] Cf. Isidor. Orig. XX, 2, 18. *Dulcia sunt genera pistorii operis a sapore dicta, melle enim asperso sumuntur.*

cum πέψει societas infida. Significant autem bellaria omne mensae secundae genus. Nam quae πέμματα Graeci, vel τραγήματα dixerunt, ea veteres nostri appellavere bellaria: vina quoque dulciora est invenire in comoediis antiquioribus hoc vocabulo, dictaque ea Liberi bellaria. Et Evangelus: Agite, antequam surgen-
4 dum nobis sit, vino indulgeamus: quod decreti Platonici auctori-
tate faciemus, qui aestimavit fomitem esse quendam et ignitabu-
lum ingenii virtutisque, si mens et corpus hominis vino flagret.
Tunc Eustathius: Quid agis, inquit, Evangele? an Platonem aesti-
5 mas haurienda passim vina suasisse, et non magis inter minuta[355]

Edd. vicahgsdpzb.]

μασιν enim cum πέψει „ex Agellio videatur faciendum.“ Pont. „Mas-
serius apud Aulum Gellium cap. 11. lib. 13. ex Caelio Rhodigino hunc
locum sic restituit: πέμματα enim et πέψει“ g in mg. — hoc vocabulo ap-
pellata Gell. l. c. 4. Cap. XV. De vino. v3i. — decreti .. flagret] Cf. Gell. XV, 2, 3. Sed vid. not. — quia aestimavit P. qui existimavit
Sv-gb. — incitabulum ASv-g. „Melius.“ Meurs. Sic Gell. l. c. 5.
Tum ASv-g. — Eustachius ASvic. — agit (sup. s) A. ais g in mg. —
an Platonem ... (§ 9.) diluamus] Cf. Io. Saresb. VIII, 10. — existimus

cum πέψει] i. e. cum digestionē.

Significant autem bellaria omne mensae secundae genus] Cf. Petron. Sat. 68. Secundas enim habetis mensas: si quid belli habes, affer, et Donat. ad Ter. Adelph. IV, 2, 51. Proprie bellissimum dixit. Unde et huius modi ad irritandam gulam cibi bellaria dicuntur.

quae πέμματα Graeci vel τραγήματα dixerunt] „Nuncupabat haec etiam, ματτύας Macedonum lingua Graecia vetus, Sparta ἐπάικλα. Athenaeus lib. XIV. extr.: Μόλπις δ' ὁ Λάκων τὰ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἐπάικλα, ὃ σημαίνει τὰς ἐπιδειπνίδας, ματτύας φησὶ λέγεσθαι παρὰ τοῖς ἄλλοις, et de epaiclis clarins apud eundem Athenaeum lib. IV, cap. 4. [c. 8, p. 140 f.] Persaeus: Εὐθὺς, inquit, τοὺς μὲν εὐπόρους ζημιοὶ εἰς ἐπάικλα· ταῦτα δ' ἔστι μετὰ δεῖπνον τραγήματα. [Adde ibid. p. 140. c.: „Ἐτι φησὶν ὁ Πολέμων καὶ τὸ δεῖπνον ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἄϊκλον προσαγορεύεσθαι. .. Ἄϊκλον δ' οὐ λέγουσιν οἱ Λάκωνες τὴν μετὰ τὸ δεῖπνον μοῖραν. .. ἀλλ' ἐπάικλα μὲν λέγεται ταῦτα, ὅντα οἷον ἐπιχορηγήματα τοῦ συντεταγμένου τοῖς φειδίταις ἄϊκλον.]. Priorem vocem Latinitas asseruit et exstat apud Suetonium Caligula [c. 38.] et apud Martialem lib. X. [ep. 59.]“ Pont. — Adde XIII, 92., Senec. Controv. IV, 27. Ubique nunc fere legitur mattea.

4. quod decreti Platonici auctoritate faciemus] Haec apud Gellium tribuuntur homini qui Platonicum sese philosophum diceret, de quo ille: Erat autem, inquit, nihili homo et nugator atque in Graecae facundiae gloria iactabundus, et praeterea vini libidine adusque ludibria ebriosus. Non sine causa ea Macrobius tribuisse videtur Evangelo, de quo vid. Prolegg. p. xxxi.

fomitem esse quendam et ignitabulum ingenii virtutisque] Cf. Plat. de leg. II, p. 671. Οὐκοῦν ἔφαμεν .. τὰς ψυχὰς τῶν πινόντων διαπύρους γιγνομένους μαλθακωτέρας γίγνεσθαι καὶ νεωτέρας, ὥστε εὐαγῶγους ξυμβαίνειν τῷ δυναμένῳ τε καὶ ἐπισταμένῳ παιδεύειν καὶ πλάττειν, καθάπερ ὅτ' ἦσαν νέαι, et p. 666. Salmasius Exerc. Plin. p. 127. a. E. haec verba interpretatur coll. Serv. ad Virg. Aen. I, 176. et Fest. ap. Paul. lib. VI, p. 84 sq. Muell., ubi fomites esse dicuntur assulae ex arboribus, dum caeduntur, excisae. (Vid. Comm. I, 9, 3.). Ignitabulum idem ibid. dicit esse Graece ὑπέκκαυμα, et p. 126. a. G. πυρεῖον: Festus apud Paulum lib. IX, p. 105. esse ignis receptabulum. Cf. Solin. c. 11. Pyrpole etiam (dicitur Delos) quoniam et ignitabulam ibi et ignis inventa sunt. Est ergo fomes et ignitabulum nostro sermone: Zunder und Feuerzeug.

5. passim] i. e. nullo ordine et

pocula iucundiores liberalioresque invitationem, quae fieret sub quibusdam quasi arbitris et magistris conviviorum sobriis, non improbasse? Et hoc est quod in primo et secundo de legibus non inutile viris esse decernit. Nam et modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimavit, redditosque sensim laetiores ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores; et simul, si qui penitus in his affectionum cupiditatumque errores inessent quos celaret alioquin pudor reverens, ea omnia sine gravi periculo libertate per vinum data detegi et ad corrigendum medendumque fieri oportuniore. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit, non diffugiendas esse huiusmodi exercitationes adversum propulsandam vini violentiam, neque ullum umquam continentem prorsum aut temperantem satis fideliter visum esse cui vita non inter ipsa errorum pericula et in mediis voluptatum inlecebris explorata sit.

8 Nam cui libentiae gratiaeque omnes conviviorum incognitae sint, quique illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huiusmodi voluptates aut voluntas tulerit aut casus induxerit aut necessitas inpulerit, mox deleniri et capi, neque mentem eius ani-

[Mss. ABGPS.

Sab. extimas vichg. — iucundiores ... diluamus (§ 9.)] Gell. N. A. l. c. § 4-8. — magis conviviorum B. — et in secundo v-g Gell. l. c. — in primo et secundo de legibus] Cf. p. 638, 647, 649, 666, 671. Steph. 6. extimavit vichg. — et ad Si-g (Gell. reddique eos sens. laet. atque ad int. rurs. capiendas). — alioqui (A a p. m.) i-g. alios qui Sar. — detegit vl. 7. defugiendas Gell. — huiusmodi v-g. — exerrationes „Lipsio [Elect. I, 7.] omnino emendandum placuit, ut videlicet ita appellaverit mentis illos errores et quasi primas halucinationes ante plenam ebrietatem.“ Pont. — adversus v-g Gell. ad g in mg. — neque illum Sar. — prorsus Gell. Sar. — cui vita victusque „Agellius auctior. Sed in scripto et veteribus est cui vita.“ Pont. 8. libentia Sar. — deleniri B (G a p. m.) Gell. deliniri A (G a sec. m.) S Edd. P. — sub-

modo. Cf. Hand. Tursell. IV, p. 405 sq.

inter minuta pocula] Ioann. Saresb. l. c. addit et modesta, ut Cicero Sen. 14, 46. dicit pocula minuta atque rorantia.

6. redditosque sensim laetiores cet.] Cf. Plato de leg. I, p. 649. Πλέοντα τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν αὐτοῦ ποιεῖ (ὁ οἶνος) πρῶτον ἰλεων εὐθυς μᾶλλον ἢ πρότερον, καὶ ὁπόσω ἂν πλέον αὐτοῦ γένηται, τοσούτω πλείονων ἐλπίδων ἀγαθῶν πληροῦσθαι καὶ δυνάμεως εἰς δόξαν; καὶ τελευτῶν δὴ πάσης ὁ τοιοῦτος παρῶρησις ὥς σοφὸς ἂν μεστοῦται καὶ ἐλευθερίας, πάσης δὲ ἀφοβίας, ὥς τε εἰπεῖν τε ἀόκνως ὁτιοῦν, ὥσαντως δὲ καὶ πράξει;

7. non diffugiendas esse huiusmodi exercitationes adversum propulsandam vini violentiam] Cf. ibid. p. 648. Εἴτε τις ἐκντῶ πιστεύων

φύσει καὶ μελέτῃ καλῶς παρεσκευασθαι μηδὲν ὄκνοι μετὰ ξυμποτῶν πλειόνων γυμναζόμενος ἐπιδείκνυσθαι τὴν ἐν τῇ τοῦ πώματος ἀναγκαίᾳ διαφθορᾷ δύναμιν ὑπερθεῶν καὶ κρατῶν κτλ.

neque ullum... explorata sit] Conf. ibid. p. 647. Ἡ τῇ μὲν διαίτῃ τῇ ἐν αὐτῷ προσμαχόμενον καὶ νικῶντα αὐτὴν δεῖ τέλειον οὕτω γίνεσθαι πρὸς ἀνδρίαν, ἅπειρος δὲ δὴ πον καὶ ἀγύμναστος ὢν τῶν τοιούτων ἀγώνων ὅστισοῦν οὐδ' ἂν ἡμῖς ἐκντοῦ γένοιτο πρὸς ἀρετὴν.

8. libentiae gratiaeque omnes conviviorum] Plato dicit l. c.: Σώφρων δὲ ἄρα τελέως ἔσται μὴ πολλαῖς ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις προτρεπούσαις ἀναισχυντεῖν καὶ ἀδικεῖν διαμεμαχημένους, ... ἀλλ' ἀπαθῆς ὢν πάντων τῶν τοιούτων.

mentem eius animumque consistere]

mumque consistere. Congrediendum igitur et tamquam in acie 9 quadam cum voluptariis rebus cumque ista vini licentia comminus decernendum, ut adversus eas non fuga nec absentia simus tuti, sed vigore animi et constanti praesentia moderatoque usu temperantiam continentiamque tueamur, et calefacto simul refoto- [356] que animo, si quid in eo vel frigidae tristitiae vel torpentis verecundiae fuerit, diluamus.

Sed, quia voluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles 10 a quibus voluptatibus sit cavendum. Quinque enim sunt hominum sensus, quos Graeci αἰσθήσεις appellant, per quos voluptas animo aut corpori quaeri videtur, tactus gustus odoratus visus auditus. Ex his omnibus voluptas, quae immodice capitur, ea 11 turpis atque improba est. Sed enim quae nimia ex gustu atque tactu est, ea igitur gemina voluptas, sicut sapientes viri censuerunt, omnium rerum foedissima est: eosque maxime qui sese duabus istis voluptatibus dediderunt gravissimi vitii vocabulis Graeci appellaverunt, vel ἀκρατεῖς vel ἀκολάστους: nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. Istas autem voluptates duas, 12 gustus atque tactus, id est cibi et Veneris, solas hominibus communes videmus esse cum beluis, et idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur quisquis est his ferarum voluptatibus occupatus: ceterae ex tribus aliis sensibus proficiscentes hominum tantum propriae sunt. Verba super hac re Aristotelis 13 philosophi in medium proferam, ut quid de his infamibus voluptatibus tam clarus atque inclytus vir sentiat publicetur: Διό τοι 14 κατὰ τὴν τῆς ἀφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγινομένην ἐὰν ὑπερβάλλ-

Edd. vicalhgsdpzb.]

sistere Ps-z. 9. quominus Sar. — animi vigore v-g. — deluamus Gell. abluamus Sar. 10. Sed quoniam s-bP. — dicit P. — Aristoteles] Problem. XXVIII, 7; Ethic. ad Nicom. VII, 4 seqq. — Quinque .. ἐπιληψίαν (§ 17.)] Cf. Gell. N. A. XIX, 2. — etenim s-bP. 11. Ex iis vi Gell. — improbata g in mg. — ea voluptas (om. igitur gemina) c-g. — foedissima (sup. add. est) G. — appellaverunt BG. 12. duas voluptates G. — atque Veneris v-g. — ferarumque (om. animalium) numerum (sup. o) G. — ex aliis tribus G. 13. de iis vi. 14. Διό .. πάσχει om. GSM3 (A Διατοιατα rel. om.). — Διό τοι scripsi e con. Διατοι BPM12P27. Διὰ τί vñ (i διὰ τίνα τὰ τὴν). Διὰ τί οἱ (vel διατὶ οἱ) cag-b Gell. — τῆς om. vi. — ἐγγινομένην BPM12. ἐγγενομένην vi. ἐνγγινομένην h-pl. (p2 ἐγγ.) εἰ γινομένην dz. „Ei abest a Gellio et Ed. vet. recte. Verum omnino sensus postulat, ut legas: διὰ τί κατὰ τὴν ... ἡδονὴν γινόμενοι, ἂν (i. e. ἐὰν) ὑπερβάλλωσιν. Nam γίνεσθαι κατὰ seu περὶ τι est versatum esse in re, deditum esse rei. Atque ἂν ὑπερβάλλωσιν idem est quod alibi Aristoteles dicit καθ' ὑπερβολήν.“ Zeun. ἐγγιγνόμην P7. γιγνομένην ca. — ἐὰν BPM12viP27. ἂν c-b Gell. — ὑπερ-

i. e. satis firmum esse. Sic Cicero (Phil. II, 28, 68., ad Quint. fr. II, 3, 2. al.) dicit mente consistere.

11. vel ἀκρατεῖς vel ἀκολάστους] Cf. Plutarch. de virt. mor. 6, p. 445. D.: Κατὰ ταῦτὰ δὲ οἴονται καὶ τὴν ἀκρασίαν ἔλαττόν τι κακίας εἶναι, παντελεῖ δὲ κακίαν τὴν ἀκολασίαν. ... ἢ δὲ ἀκρασία τῷ

μὲν λόγῳ σώζει τὴν κρίσιν ὁρθὴν οὖσαν, τῷ δὲ πάθει φέρεται παρὰ τὴν κρίσιν ἰσχύοντι τοῦ λόγου μᾶλλον· ὅθεν διαφέρει τῆς ἀκολασίας· ὅπου μὲν γὰρ ἡττᾶται τοῦ πάθους ὁ λογισμὸς, ὅπου δὲ οὐδὲ μάχεται.

13. Verba super hac re Aristotelis] Eandem rem sed aliis verbis

ῶσιν, ἀκρατεῖς λέγονται· οἳ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι τοιοῦτοι, οἳ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις, τῶν δὲ κατὰ [357] τὴν τροφήν ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἥδυν, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι, διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὐχετο ἔχειν· [οἳ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι.] Ἡ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένης ἡδονᾶς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχροὺς εἶναι τὴν ὑποταγὴν, αὐτίκα τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν καὶ ἀκρατῇ καὶ ἀκόλαστον λέγομεν διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡτ-

[Mss. BP (AGS om. Graec.).

βάλλωσιν c-b (a ἡπερβ.) Gell. ὑπερβάλλωσι vi. *ΥΠΕΡΒΑΛΩCIN* PM12P27. *ΥΠΕΡΒΑΛΩCΙ* B. — οἳ τε γὰρ BPM12v-g Gell. οἷτε δὲ s-b. „δὲ alieno loco est. Igitur repone γε, vel cum Edit. vet. et Gellio γὰρ.“ Zeun. — τοιοῦτοι, οἳ τε BPM12P7. τοιοῦτοι οἳ vi. οὔτοι, οἷτε h-z. οἷτε (om. τοιοῦτοι) cab. „Οὔτοι recte abest ab Ed. vet. et Gellio.“ Zeun. — τὸ ἥδυν om. vi. *τοεΔν* B. *τονΔν* P. — ἐν τῇ λάρ. P7. — *ΛΑΡΙΓΓΙ* BM12P7. *ΛΑΡΥΓΙΤΙ* P. — διὸ .. λάρυγγα om. vi. — *ΛΑΡΙΓΓΑ* BM12P7. *ΛΑΡΙΤ* P. φάρυγγα ch. „Non male: vid. Foesii Oeconomia Hipp. v. φάρυγγ.“ Zeun. — ἡν-χετο P (M12 in mg.) vi. — εὐχειν vi. — [οἳ δὲ .. οὐκέτι.] om. BPM12 vi. — οἳ δὲ ca Gell. ἡ δὲ h-b. — Ἡ om. vi. — τὰ ἀπὸ sp. τὰς ἀπὸ restituūt Meurs. — γενομένης vi (B prius ε in ras) — *ΑΤΑ ΔΗ ΟΥCΩΝ* M12P7. *Δουcων* (om. ἅτε) B. ἅτε οὖν οὐσῶν c. ἅτε οὖν οὔσαι a. τῶν δὲ οὐσῶν vi. — κοινὰ (om. αἰσχροὺς .. αὐτῶν καὶ) a. — αἰσχροῶν vi. — *τὴν ὑποταγὴν αὐτίκα* P. *τὴν ὑποταγὴν αὐτίκα* B. τὴν ὑποταγὴν αὐτοῖ τε ἀποφαίνομεν καὶ M12. τὴν αὐτίκα (sic cum lacuna, om. etiam τὸν ὑπὸ τούτων) vi. τὴν ὑποταγὴν (p2-b ὑποσταγὴν) αὐτῶν καὶ ἀτιμότηται εἰσὶ· διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι· ὥστε h-b (ca om. αἰσχροὺς εἶναι τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν). „Gellius: [non, ut addit Zeun., Ed. vet., i. e. c] ἅτε οὖν οὔσαι κοινὰ ἀτιμότηται εἰσὶ· διὸ καὶ μάλιστα ἡ μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε κτλ. Recte.“ Zeun. — *τουποτου τον* P. *τοποτου: τον* B. τὸν ὑπὸ τοιούτων M12. — *ἡττωμενον* B. — *καὶ ακρ. καὶ* B. καὶ ἀκρατῇ (om. καὶ) s-z. „Post ἀκρατῇ intersere καὶ, uti sensus, Ed. vet. et Gellius comprobant.“ Zeun. — λέγομεν om. vi. — ὑπὸ

tractavit Aristoteles Ethic. ad Nicom. III, 10. et ad Eudem. III, 2.

14. τοιοῦτοι] i. e. εἰσὶν ἀκρατεῖς. ἐν τῇ γλώττῃ .. ἐν τῷ λάρυγγι] i. e. alii ligurientes alii voraces sunt. Cf. Athen. III, 28. p. 113. f. (80.) Ἀνόσιοι λάρυγγες, ἄλλοτριῶν κτεάνων παραδειπνίδες.

Φιλόξενος] Cf. Aristot. ad Nicom. I. c. Διὸ καὶ ἡνῆξάτο τις Φιλόξενος Ἐρῳξίδος ὀψοφάγος ὦν τὸν φάρυγγα αὐτῷ μακρότερον γεράνου γενέσθαι, et ad Eudem. I. c. Διὸ οἱ ὀψοφάγοι οὐκ εὐχονται τὴν γλώτταν ἔχειν μακρὰν, ἀλλὰ τὸν φάρυγγα γεράνου, ὥσπερ Φιλόξενος ὁ Ἐρῳξίδος. Athen. I, 10, p. 6. b.

οἳ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν] Intelligas ὑπερβάλλοντες, quamquam haec respondent antecedentibus: Οἳ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι et οἳ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. Cf. Aristot. ad Nicom. I. c. Οἳ γὰρ χαίροντες τοῖς

διὰ τῆς ὀψεως .. οὔτε σώφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται, καί-τοι δόξαι ἂν εἶναι καὶ ὥς δεῖ χαίρειν καὶ τούτοις καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἔλλειψιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένως χαίροντας μέλειν ἢ ὑποκρίσει· οὐδὲ ἰς ἀκόλαστους λέγει, et ad Eudem. I. c. Περὶ δὲ τὰς δι' ὀψεως ἢ ἀκοῆς ἢ ὀσφρήσεως ὁμᾶς οὐδεὶς λέγεται ἀκόλαστος ἂν ὑπερβᾶλλῃ.

οὐκέτι] Intelligas ἀκόλαστοί εἰσιν. ἀπὸ τούτων] i. e. ἀπὸ τῆς ἀφῆς καὶ γένσεως.

τὴν ὑποταγὴν] i. e. si quis iis se dedit.

αὐτίκα] h. l. idem est quod Latine continuo (vid. Hand. Tursell. II, p. 105.), nostro sermone sofort. Significat ex iis quae dicta sint colligi rem nulla interposita deliberatione.

ἡττώσθαι;] Signum interrogatio-

ταῖσθαι; Οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθησέων πέντε τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο
μόνων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται ἢ κατὰ
συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. Quis igitur habens aliquid humani
pudoris voluptatibus istis duabus, coeundi atque comedendi, quae
homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socra-
tes quidem dicebat multos homines propterea velle vivere ut
ederent et biberent, se bibere atque esse ut viveret. Hippocra-
tes autem, divina vir scientia, de coitu Venerio ita existinabat,
partem esse quandam morbi taeterrimi quem nostri comitiales
dixerunt. Namque ipsius verba haec traduntur: τὴν συνουσίαν
εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν.

* * *

Edd. vicahgspdz.]

χειρίστων (om. τῶν) M12. ὑπὸ τῶν χειρίσταιν vi. — τῶν δὲ αἰσθησέων
(om. οὐσῶν, vi. — ἀπὸ δύο μόνων BPa. ἀπὸ δύο μόνων vi. ἀποδνόμενα
τῶν προειρημένων c. ἀπὸ δύο μόνων τῶν (g τοῦ) προειρημένων
h-b (Gell. δύο). — ἢ κατὰ τὸ vi. ικα B. — πάσχει ὁρᾷ μὲν γὰρ ὁ
ὁρῶν (ag Gell. ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ ὁρῶν) ἢ ὁσφραινόμενον χαίρει, ὅτι
ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῇ, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ.
ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἢ τοῦ ταρίχους ὀδμῆ, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ
φαγεῖν, ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν, ἡδεῖα· ἢ δὲ τοῦ ῥόδου ἀεὶ ἡδεῖα.
c-g Gell. 15. Quid P7. 16. Socrates ... viveret] Cf. Io. Saresb.
VII, 8. — homines multos Sv-g. — se autem bibere Si. sese bibere ch.
— divinae vir scientiae G a sec. m. — venereo Sv-g. — τὴν συνουσίαν
.. ἐπιληψίαν om. BGSP7 (A τὴν cv. rel. om.). — τὴν cyclian M3. —
μικρὰν om. dz. ΜΑΙΚΡΑΝ M3. — ἐπιληψίαν, id est, coitum esse par-
vum morbum comitiales v3-b.

nis posui, ut ἢ in sententiae initio
esset an.

16. Socrates .. dicebat] Cf. Plu-
tarch. de aud. poet. 4, p. 21. E.
Athen. IV, 48, p. 158. F. Diog.
Laert. II, 5, 16.

velle vivere, ut ederent et bibe-
rent] „Talis ille apud Plautum:
Non hic ut possit edit, sed posse
cupit, ut edat.“ Pont. — Hoc frag-
mentum inter incerta (34.) recepit
Pontano auctore Weisius.

Hippocrates] Oiselius ad Gellium
I. c. adnotavit haecce: „In Hippo-
cratis scriptis, quae hodie exstant,
huiusmodi verba non reperiuntur.
Et Galenus Comm. I. in lib. III.
Epidem. Hippocrat. huiusmodi
dictum Democriti fuisse refert:
Τίς γὰρ, inquit, ἀνάγκη γράφειν
Δημόκριτον μὲν εὐρημέναι μι-
κρὰν ἐπιληψίαν εἶναι τὴν συν-
ουσίαν. Quomodo etiam capien-

du Clemens Alex. Paedag. lib. II.
Μικρὰν ἐπιληψίαν τὴν συνουσίαν ὁ
Ἀβδηρίτης ἔλεγε σοφιστής. Potuit
tamen et Hippocrates idem di-
xisse: vel dicendum Gellium hic
memoria lapsum.“ Vide etiam
Menagium ad Diog. Laert. lib. IX,
p. 410., et Casaubon. ad eund. lib.
c. 43., ubi dicitur ad Eryxima-
chum referri hanc sententiam a Sto-
baeo, qui tamen non dissimilem
tribuat Democrito: ξυνουσίη ἀπο-
πληξίη μικρά.

τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιλη-
ψίαν] Interpretatio Latina quae
vulgo adiicitur quin interpolatori
debeatur dubitandum non est. Vid.
not. ad c. 4. § 31. Non minus cer-
tum est huius libri interiisse
finem. Sed Pontanum haud recte
huc transtulisse octo ultima libri
III. capita demonstrare conatus
sum in prolegg. p. xxxiii sq.

[Mss. ABGPS.]

Macrobian Theodosii V. C. et inl. conviviorum primi diei Saturnaliorum explicit. ABM3P2R (G add. Incipit secundus). Macrobian Theodosii viri et illustris conviviorum primi diei Saturnaliorum liber II. explicit. M1. Macrobian Theodosii viri illustris conviviorum primi diei et secundi Saturnaliorum V. C. liber II. explicit. Incipit tertius feliciter. P6. Macrobian Saturnaliorum liber II. explicit. incipit III. M2. Explicit liber secundus, incipit tertius. P7. In P, in quo quattuor lineae sunt relictæ vacuæ, et in Svi nulla est subscriptio. In chg subiiciuntur hæc Arnoldi Vesal. verba: „Finis libri secundi. Secundo huic libro suum deesse finem, et sequenti item principium, id facilius perspectu est, quam ut admonendus sit lector. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse cohaerentiam: In fine primi libri mentio facta erat de poeta Vergilio. Sed cum coenæ tempus interpellaret, placitum fuit sermonem cum reservari colloquio diei sequentis. Quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter coenandum, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnam certe partem desiderari nemo non facile animadverterit. Sed hæc deplorari a nobis possunt, emendari non possunt.“ In a legitur: „Desunt multa.“ In s sunt quindecim asterisci. In p-b octo libri tertii capita (XIII-XX.) adnectuntur tanquam huius libri capita IX-XVI. additis in p-z his Pontani verbis: „Hic libri huius in omnibus ad hoc ævum editionibus finis fuit, et viderunt tamen homines eruditi plurima desiderari, quæ deplorare facilius potuerunt, quam emendare. Nos Anglicani indicio [at in A nihil eiusmodi est] primi hunc hiatum sanavimus, et octo ex tertii libri iniusta possessione extorsimus capita, veterique huic suæ et veræ sedi redonavimus. Instituta enim de luxuria et de voluptatibus et præsertim περί τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις narratio convenienter iam istis pertexitur, finiturque secundus liber. Paucula interim decesse post verba parvum morbum comitalem et sub initium quoque sequentis capitis, non inficier, sed paucula, inquam, id est verba duo quattuor, quibus parabatur responsus obiectanti Horo priscorum abstinentiam. Patet ex fine subsequi capitis [III, 13, 16.]: Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; sed respondi obiectanti Horo, asserens, ut res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse quam nostro. Dixi desiderari post hæc paucula, quæ, nisi fallor, repperi, et sunt ista: Fugienda sunt ergo omnibus modis et abscindenda igne et ferro, totoque artificio superanda, languor a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a civitate seditio, a domo discordia, et in communi a cunctis rebus intemperantia. Laudat sub Macrobian nomine Ioh. Sarisberiensis lib. 8. cap. 15. Ego apud Macrobian legisse non memini. Hic autem insanum in modum conveniunt. Fallor itaque? aut loci huius fragmentum est.“

MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

CONVIVIORUM SECUNDI DIEI

SATURNALIORUM

LIBER TERTIUS.

[Ed. Bip. vol. II. p. 1.]

I. *** violatum cum se nosset multa caede pollutum: 1

Edd. vicahgspdzb.]

In Mss. nulla est inscriptio, nisi quod in M3 legitur in margine a vet. manu adscriptum: *Tertius dies*. In Edd.: *Macrobii Aurelii Theodosii viri cons. et ill. Saturnaliorum liber III. vichg. Liber tertius. Deest huius tertii libri principium. a. Aurelii Macrobii Theodosii V. C. et inlustris Conviviorum secundi diei Saturnaliorum liber tertius. s-b.*

I. Caput I. Quam accurate Vergilius (z Virg.) expresserit diversos ritus sacrificandi. ch-b. Cap. I. De ritu sacrorum. v3i. 1. *Violatum cum se nosset multa caede pollutum: Tu cet. ABSM123 (G Aeneas violatum; P5 Iolatum; P2 iolatum cum se noster; A a sec. m. P7 et multa; R iolatum cum se nosse). Violatum cum se nosset (v noscet) Aeneas multa caede pollutum, ait: Tu cet. v-sP6. caede pollutum: Tu cet. (om. violatum .. multa) P. 1) Congregatis in tempore constituto in domo Vettii, qui venire debuerant, 2) inter caenandum coepit Evangelus Vettium taliter compellare: Dixisti, inquit, mi Vetti, inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc te lectorem assiduum admirari, quia doctissime ius pontificium, tanquam hoc professus, in multa et varia operis sui parte servavit. Et si tantae dissertationis sermo non cederet, 3) promisisti fore ut Vergilius noster Pontifex maximus videretur. Nunc igitur comple promissum, vel sermonem a memoria tua credam cessisse, vel potius praesulem nostrum Vergilium Pontificem ignorasse. Tunc Praetextatus decenti rubore perfusus: Non, inquit, o Evangele, propter verba tua magis vana quam vera, sed propter totius coetus reverentiam, quem scio avide istud audire, ostendam nec me sermonis oblitum, nec sacrorum Vergilium imperitum. Hoc autem reputo principaliter praemit-*

I, 1. *** violatum cum se nosset] Hoc huius libri vulnus, ut alia, panno assuto velare conatum Is. Pontanum refutavi in prolegg. p. xxxiv. Quid interciderit, docui ibid. p. xviii sq. Hic tantum moneo ea quae supersint esse par-

tem disputationis Vettii Praetextati de Virgillii iuris pontificii scientia, et hoc quidem loco demonstrari poetam non immemorem fuisse legis illius e qua nefas erat sacra attingere hominem caede pollutum.

- [2] *Tu, genitor, cape sacra manu patriosque Penates.
Me bello e tanto digressum et caede recenti
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.*

2 Post Caietae quoque nutricis sepulturam, quo potissimum navigans adpellitur quam ad eam partem per quam
— *fluvio Tiberinus amoeno*

In mare prorumpit,
ut confestim in ipso Italiae limine fluviali unda ablutus possit quam purissime

— *Iovem Phrygiamque ex ordine Matrem*

- 3 invocare? Quid quod Evandrum aditurus per Tiberim navigat, quod eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem, ut sic purificatus sacris possit hospitalibus interesse? Hinc et Iuno ipsa conqueritur non magis quod Aeneam contigisset contra suum velle in Italiam pervenire quam quod *optato* potiretur *Tibridis alveo*, quia sciret eum hoc amne purificatum posse sacra etiam sibi

[Mss. ABGPS.

tendum, quo ad hoc quis diis superis rem sacram recte perficiat,
⁴) prius eum rite purificari oportere. Et hoc ⁵) Vergilius prius plane demonstrat, quum Aeneam Pontificem introducit ⁶) patri suo sic loquentem: Tu cet. p-b. In p adscriptum est in mg.: „Hactenus ex Ms. Vide Notas.“ Adnotationes additae sunt haecce:
¹) „Omnia haec adusque, Tu genitor, ex veteri eodem eruimus genuina germana Macrobiani nostri.“ Pont. — ²) „Ante caenandum] Ita omnino legendum, non inter caenandum. Nam cum (ut liquet ex fine libri 2. antecedentis) exorto sole ut congregarentur constitutum esset, id temporis adusque caenam silentio transmissum, verisimile haud est. Itaque propter, ante reponendum curavimus.“ Idem. — ³) „Supra (I, 24, 16.): Et si tantae, inquit, dissertationi sermo concesserit, promitto fore ut Virgilius noster pontifex maximus asseratur.“ Idem. — ⁴) Martialis ad Domitianum [Praef. ad lib. VIII.]: Meminerit non nisi religionis purificatione lustratus accedere ad templa debere. Glossarium: ἀγνίσω, purgo, purifico.“ Idem. — ⁵) „Vergilius prius plane demonstrat] Existimo in eo latere ἐπίθετον, quale solet Virgilio dare Macrobius pro artificio quod in eo demonstrat. Forte Virgilius pius. Infra cap. 5. [§ 9.] Adeo omnem pietatem in sacrificiis quae diis exhibenda sunt posuit.“ Gron. — ⁶) „Quod in vetustis licet libris est: Violatum .. pollutum, ait, sensui solum turbando est. In scripto quodammodo quoque comperi, sed confusum et lacerum.“ Pont. — Tu genitor] Virg. Aen. II, 717. — ex tanto S. et ante B a p. m. e ante P. tanti G. — attractare BG. 2. per quod P. — fluvio] Aen. VII, 30. — posset Edd. PS. — Iovem] Aen. VII, 139. 3. per evandrum tiberim aditurus S. — sic om. B a p. m. p2-z. 4. Hic Bs-z. „Ed. vet. recte habet Hinc.“ Zeun. — et contra v. — optato] Aen. VII,

Tu genitor cape sacra manu] „Respexit Seneca libro de benef. III. [37, 1.]: Cum complexus sacra et penates religiosus senex vadentem non simplici sarcina premeret.“ Pont.

2. quo potissimum .. quam] Scribendum erat aut potius, aut nisi pro quam.

3. quod eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem] Hoc Aeneae non dixerat deus Tiberinus, sed tan-

tum (Aen. VIII, 57.): Ipse ego te ripis et recto flumine ducam. Itaque his verbis non Aeneae sed poetae significatur consilium. Ceterum vid. infra (v. 69 sq.) verba: rite cavis undam de flumine palmis sustinet.

4. Aeneam] Dicendum erat Aeneae. contra suum velle] Vid. not. ad Comm. I, 17, 10.

posse sacra etiam sibi rite perficere] Cf. Aen. VIII, 60. Iunoni fer

rite perficere: nam ne supplicari quidem sibi ab eo vellet. Nunc, 5
quoniam purificationem ad sacra superiorum pertinentem deorum [3]
in Virgiliana observatione monstravimus, videamus utrum et circa
inferorum deorum cultum proprietatem moris idem poeta serva-
verit. Constat dis superis sacra facturum corporis ablutione pur- 6
gari: cum vero inferis litandum est, satis actum videtur si asper-
sio sola contingat. De sacris igitur superiorum ait Aeneas:

— *donec me flumine vivo*

Abluero.

At Dido, cum sacra dis inferis instituit, ait:

7

Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:

Dic corpus properet fluviali spargere lympa.

et alibi: *Sparserat et latices simulatos fontis Averni.*

Nec non, cum Misenum sepulturae mandari refert:

8

Idem ter socios pura circumtulit unda,

Spargens rore levi.

Sic et, cum facit Aeneam apud inferos ramum Proserpinae con-
secraturum, ita infert:

Occupat Aeneas aditum corpusque recenti

Spargit aqua.

II. Verborum autem proprietas tam poetae huic familiaris 1
est, ut talis observatio in Virgilio laus esse iam desinat: nullis [4]
tamen magis proprie usus est quam sacris vel sacrificialibus ver-
bis. Et primum illud non omiserim, in quo plerique falluntur: 2

— *Extaque salsos*

Porriciam in fluctus,

non, ut quidam, *proiciam*, aestimantes dixisse Virgilium procienda
exta, quia adiecit *in fluctus*. Sed non ita est. Nam et ex disci- 3

Edd. vicahgspdz.]

303. — *nam nec P.* 5. *utrum etiam v-g.* — *idem postea G.*

6. *satis factum B.* — *contingit ASv-g.* — *donec] Aen. II, 719.* 7.

inferis statuit „Erat in calamo exarato. Et ea vox propria sacrorum
est.“ Pont. allat. Virg. Eclog. V, 68. et Sueton. Aug. cap. 101. Tertul-
lian. Scorp. cap. 10. — *Annam] Aen. IV, 634.* — *Sparserat] Aen. IV, 512.*

8. *refert idem: Ter Pv-g.* — *Idem] Aen. VI, 229.* — *circumluit g*
in mg. — *Sed et cum Av-g.* — *Aenean ABM1.* — *ita infert ABPSvis-z*
M123. ita refert Gc-gb. „Ed. vet. melius refert ob consuetudinem Ma-
crobii (c. 2. § 11., c. 3. § 2. et § 5. et alibi).“ Zeun. — *Occupat] Aen.*
VI, 635.

II. Caput II. Quam proprie Vergilius usus sit verbis ad sacra perti-
nentibus ch-b. 1. *autem om. v.* — *laus om. v-g.* — *designat G.* —

magis tamen G. 2. *Extaque] Aen. V, 237.* — *porricit v.* — *proiicit*
v. — *existimantes Sv-gb.* — *quia adiecit S.* Idem „retracta ex proxima

rite preces, et 83 sqq. Sus: *Quam*
pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima
luno, Mactat, sacra ferens.

5. *proprietatem moris] Vid. pro-*
legg. p. XLII.

6. *corporis ablutione purgari] Cf.*
Arnob. VII, 16. Quorum templa cum
adire disponitis, ab omni vos labe

puros lautos castissimosque prae-
statis, ibique Hildebrand.; Hartung.
I, p. 191.

8. *ramum] aureum. Vid. Virgil.*
Aen. VI, 136 sqq.

infert] Cf. c. 10, § 3. Labeo vero
sexagesimo et octavo libro intulit.

II, 2. *quia adiecit] Sic scriben-*

plina haruspicum et ex praecepto pontificum verbum hoc sollemne sacrificantibus est, sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem huius verbi executus est: *Extā porriciunto, dis danto, in altaria aramve focumve eove quo exta dari debebunt.*
 4 *Porricere* ergo, non *proicere*, proprium sacrificii verbum est: et quia dixit Veranius: *in aram focumve eove quo exta dari debebunt*, nunc pro ara et foco mare accipiendum est, cum sacrificium dis
 5 maris dicatur. Ait enim:

*Di, quibus imperium est pelagi, quorum aequora curro,
 Vobis laetus ego hoc candentem in litore taurum
 Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
 Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.*

Ex his docetur in mare rite potuisse *porrici exta*, non *proici*.
 6 *Constituam ante aras voti reus.*

Haec vox propria sacrorum est, ut *reus* vocetur qui suscepto voto se numinibus obligat, *damnatus* autem qui promissa vota iam solvit. Sed de hoc non opus est a me plura proferri, cum vir
 [5] doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem plenius executus sit.

[Mss. ABGPS.

dictione literula“ conī. Pont. qui adiecit Edd. ABGP. 3. Nam ex (om. et) Sv-g „2 Angl.“. — *venerannius* (del. ne) A. — *est executus* BG. — *porriciunt* hs. *porricuit* P5. — *dis danto* Sp-z (gb diis) „Ita refiniximus ex Scripto, in quo: *porriciunto distanto*.“ Pont. *dis tanto* A (B in mg.) GM12P267 (v-a diis). *dis tato* B. *odistante* P5. *dis dando* PM3 (h. diis; s odis). 4. verbum (om. est) G. — *non pro ara* chg. — *et pro foco* v-g. 5. *Di*] Aen. V, 235. — *aequore curro* A. *aequore curvo* S. — *Ex iis* v1. — *ritu* (sup. add. e) B. 6. *sacrarum* B (AG a p. m.). — *vota non solvit* ich-bP (hg in mg.: iam). „Multis disputat Ios. Castalio I. C. Observatt. dec. III, c. 9. hic legi debere sublata negatione: qui *promissa iam solvit*. At Macrobius intelligit potius eum proprie *voti damnatum* appellari, qui promissum votum cum non solvit, is *damnas* sive *damnatus* habeatur, ut solvat. Itaque praecedat obligatio, quam qui praestitit *voti reus* dicitur.“ Pont. — paulo ante] In deperdita

dum esse putavi cum Pontano unoque codice, quum in his verbis insit causa cur quidam existimarent Virgilium scripsisse *proiciam*. Pronomen relativum qui flagitaret modum coniunctivum.

3. *Extā porriciunto, dis danto*] Non omnino reiiciendum est gerundium *dando*, quo indicaretur modus quo porriciantur exta. Sed talium formularum rationi magis accommodatus esse videtur repetitus imperativus. Cf. Varro R. R. I, 29, fin. Sic quoque *exta deis cum dabunt, porricere dicebant*. Liv. XXIX, 27, 5. *Secundum eas preces cruda exta victimae, uti mos est, in mare porricit*. Festus apud Paul. lib. XIV, p. 219. Muell. *Porriciam, porro iaciam*. Serv. ad hunc Virg. locum. Muell. Etrusk.

II, p. 185., qui confert Xenophont. Anab. IV, 3, 18. *σφαγιάσασθαι εἰς τὸν ποταμὸν*. Orvilius ad Charit. VIII, 2, p. 662. Hartung. I, p. 162.

6. *damnatus autem, qui promissa iam solvit*] Solvit est pro tempore praesenti habendum, non pro perfecto, quod statuisset videntur ii qui putaverunt scribendum esse *non solvit*. Ut in iudicio *reus*, i. e. accusatus, opponitur *damnato*, sic *voti reus* dicitur qui votum suscepit, *voti damnatus* qui compos factus est eius rei, pro qua votum suscepit, ut nunc votum ei sit solvendum. Cf. I, 12, 31. Serv. ad h. Virg. I. Interpret. Livii ad VII, 28, 4. et XXXIX, 11, 4. Cornel. Nepot. ad Timol. 5, 3. Münchn. Gel. Anz. 1845. N. 219.

Est profundam scientiam huius poetae in uno saepe reperire 7 verbo, quod fortuito dictum vulgus putaret. Multifariam enim legimus, quod litare sola non possit oratio nisi ut is qui deos precatur etiam aras manibus adprehendat. Inde Varro Divina- 8 rum libro quinto dicit *aras primum asas dictas, quod esset necessarium a sacrificantibus eas teneri: ansis autem teneri solere vasa quis dubitet? Commutatione ergo litterarum aras dici coeptas, ut Valesios et Fusios dictos prius nunc Valerios et Furios dici.* Haec 9 omnia illo versu poeta executus est:

*Talibus orantem dictis arasque tenentem
Audiit omnipotens.*

Nonne eo additum credideris, non quia orabat tantum, sed quia et aras tenebat, auditum? Nec non cum ait:

Talibus orabat dictis arasque tenebat.

item: *Tango aras, medios ignes ac numina testor,*
eandem vim nominis ex adprehensione significat.

Idem poeta tam scientia profundus quam amoenus ingenio 10 nonnulla de veteribus verbis quae ad proprietatem sacrorum noverat pertinere ita interpretatus est ut mutato verbi sono integer tellectus maneret. Nam primo pontificii iuris libro apud Picto- 11 rem verbum hoc positum est, *vitulari*, de cuius verbi significatu Titius ita retulit: *Vitulari est voce laetari.* Varro etiam in libro

Edd. vicahgspdz.]

nunc operis parte. 7. Cap. II. De verborum proprietatibus. vi. — Multifariae (del. a) B. multifariam (sup. e) G. — possit oratio (sic cum lac.) A. — nisi et is ich-bS. nisi is (om. ut) v3a. 8. divinorum A. — ansas ASv-g. — ea h. — dictos ... Furios om. P. 9. ille S. — poeta executus est versu c-g. — exsequuntur (om. est) P. — Talibus orantem] Aen. IV, 219. — eo auditum G. — Talibus orabat] Aen. VI, 124. — Tango] Aen. XII, 201. 10. Item G. 11. iuris om. v.

Cum particula iam conf. c. 9. § 2. Cum obsiderent urbem hostium eamque iam capi posse confiderent.

7. Est .. reperire] Addendum erat hoc exemplum in prolegg. p. XL.

quod litare sola non possit oratio] Dicendum erat: *litari sola non possit oratione*: sed sic saepe solet actionem quandam nominibus abstractis tribuere Macrobius. Vid. prolegg. p. XLII. *Litare* quid sit, docetur c. 5, § 4.

nisi ut .. adprehendat] ponitur quasi praecedat: *litari possit nulla alia ratione*. Vid. Hand. Tursell. IV, p. 247.

8. aras primum asas dictos] Ad eos qui sequuntur Virgilii versus (Aen. IV, 219 sq.) in Servianis commentariis adnotatum est: *Veteres asas dicebant, postea aras dixerunt, sicut Valesios Valerios, Fusios Furios, quod Varro li-*

bro V. Rerum divinarum plenius narrat. Cf. Merkel. ad Ovid. Fast. p. cxviii. Hartung. I, p. 146., qui adiecit commodius aras derivari a verbo αἰσῶ.

Valesios et Fusios] Praeter Servium l. c. conferas Festum apud Paul. lib. I, p. 23. Muell.: *Ut Valesii Papisii pro eo quod est Valerii Papisii.*

9. Nonne eo additum credideris] i. e. Nonne hoc idem valet ac si additum esset cet.

arasque tenebat] „Servius ad h. l. (Aen. VI, 124.) ita: *Rogabant deos ararum ansas tenentes. Simulacrum ita precantium exhibet numus apud Niedek. de adoratione. Cf. Ovid. Amor. I. El. 4. [27.] Tange, precor, mensam tangunt quo more precantes.*“ ZEUX. — Adde Trist. V, 2, 44. *Nullas submovet ara manus.* Hartung. I, p. 174.

eandem vim nominis] i. e. arae.

- [6] quinto decimo Rerum divinarum ita refert, *quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Graeci παιανίζειν vocant.*
 12 Has tot interpretationis ambages quam paucis verbis docta elegantia Maronis expressit:

— *Laetumque choro paeana canentes!*

- Nam si *vitulari* est *voce laetari*, quod est παιανίζειν, nonne in
 13 cantu laeti παιᾶνος enarratio verbi perfecta servata est? Et, ut
 huic vocabulo diutius inmoremur, Hyllus libro quem de dis con-
 14 posuit ait *Vitulam vocari deam quae laetitiae praeest.* Piso ait *vitulam victoriam nominari.* Cuius rei hoc argumentum profert, *quod postridie Nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus a Tuscis in fugam versus sit* (unde *Populifugia* vocantur) *post victo-*
 15 *riam certis sacrificiis fiat vitulatio.* Quidam nomen eius animadversum putant, quod potens sit vitae tolerandae: ideo huic deae

[Mss. ABGPS.

vir A. — *Cingius* coni. Merkel. ad Ovid. Fast. prolegg. p. LXXVI. „Non dubito, inquit, quin quae Macrobius Sat. III, 2. . . sub Titii nomine profert, sint ex L. Cincii libris de verbis priscis, non ex C. Titii Sex. f. Sex. n. tribuni plebis a. u. c. 597. orationibus.“ Consentit M. Hertz. de Lucii Cincii p. 35. adiiciens: „Quae coniectura ingeniosa diplomaticis certe rationibus egregie firmatur“ cet. Cf. I, 16, 28. — *quinto decimo libro divinarum rerum* G. — *Varro . . refert cum seqq. Titii verbis adnumerantur in s-b.* — παιανίζειν vocant om. P. una linea relicta vacua. *ita ian pzein vocant A. ut in gr. vocant G.* 12. *Maronis elegantia* v-gbP. *eloquentia Maronis s-z.* „An hic agitur de eloquentia poetae? Nunc quoque Stephanum audimus. Antiqui *elegantia*, qui iudicium meum accipiunt.“ Gron. Vid. not. — *Laetumque*] Aen. VI, 657. — *est ut in gr. G.* — παιανόσε. narratio B. παιαν-όσε. narratio A. παιανίζουσι narratio S. enarratio (om. παιᾶνος) G. — *servata* (om. est) v-g.

13. *Hylus* Pv. *Hyginus* „Rescripserat Scriverius ad oram libri sui. Qui et aliquoties a Macrobio in testimonium adducitur. Quamvis eodem notante *Hyllus* inter Romana etiam nomina reperiatur in inscriptionibus et apud Martialem.“ Pont. — *Vitulinam* g in mg. — *praeest leticie* G. 14. *Piso* G a sec. m.; Si-bM2. om. B. *Poso* A (B a sec. m.; G a p. m.) PvM1. — *Populifugia dicuntur* chg. — *post victoriam sequentem* v. 15. *Virgilius*] Eclog. III, 77. — *vitulam pro*

12. *docta elegantia Maronis*] „Ea consistit in delectu propriorum cuique rei verborum, quam in illo Vettius iam ostendit. Infra c. 11. [§ 9.]: *Poeta enim aequae in rebus doctrinae et in verbis sectator elegantiae.* Cap. 4. [§ 6.] *vocat non incuriosam subtilitatem.*“ Gron.

14. *vitulam victoriam nominari*] Sic vulgo etiam *vitulari* putatur ortum esse e *victulari*. Cf. Hartung. II, p. 256. Sed Doederlinus hoc verbum dicit esse deminutivum Graeci αἰθεῖν, comparans Synon. VI, p. 408. Gothicum *withan, sich weiden*, Handb. d. Etym. p. 209. Gothicum *vithon, bewegen*.

a *Tuscis*] Supra (I, 11, 37.) dicuntur fuisse finitimi qui sibi praefecerint *Postumium Livium*

Fidenatium dictatorem. Cf. Varro L. L. VI, 3, 18. *Qui tum sub urbe populi, ut Ficuleates ac Fidenates et finitimi alii, contra nos coniuraverunt.*

Populifugia] Cf. Varro l. c. *Dies Poplifugia videtur nominatus, quod eo die tumultu repente fugerit populus.* Merkel. l. c. p. CLVIII. huc refert etiam ea quae leguntur apud Augustin. C. D. II, 6.: *Nec ubi Fugalia celebrarentur effusa omni licentia turpitudinum, et vere Fugalia, sed pudoris et honestatis.*

15. *Quidam nomen eius animadversum putant, quod potens sit vitae tolerandae*] i. e. *Quidam putant se intellexisse nomen eius inde derivandum quod potens sit cet. Praeterea* vid. not. ad I, 9, 6.

pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. Unde hoc esse animadvertimus? Quod ait Virgilius:

Cum faciam vitulam pro frugibus, ipse venito,
ut *vitulam* dixerit pro vitulatione, quod nomen esse sacrificii ob laetitiam facti superius expressimus? Meminerimus tamen sic legendum per ablativum:

Cum faciam vitula pro frugibus,
id est: cum faciam rem divinam non ove, non capra, sed vitula, tamquam dicat: cum vitulam pro frugibus sacrificavero, quod est: cum vitula rem divinam fecero. Pontificem Aeneam vel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, et hos annales appellant equidem maximos, quasi a pontificibus maximis factos. Unde ex persona Aeneae ait:

Et vacet annales tantorum audire laborum.

III. Et quia inter decreta pontificum hoc maxime quaeritur, I quid *sacrum*, [quid *profanum*,] quid *sanctum*, quid *religiosum*,

[Edd. vica h g s p d z b.]

(B a p. m.) G. *vitula pro* (B eraso m) Edd. APS. *vitulum* Iuvenalis veterem interpretem Sat. IX. [v. 117.] citare monet Meurs. — *vitulam dixerit* S. *vitula dix.* Edd. ABGP. — *superius*] Cf. § 14. 17. *Pontificem* ... ostendit om. P. — *Aenean* Bs-bM1. — *ex nomine* (sup. *ex ordine*) G. — *in tabula* v1. — *magnis* (sup. *maximis*) G. — *Et* Aen. I, 373. — *vacat* Ss-zA. — *nostrorum* v-g (h in mg. „tantorum ant.“).

III. Caput III. De sacro, profano, sancto et religioso: quid ea sint, et quam diligenter horum verborum proprietates expresserit Maro. ch-b.

1. quid *profanum* om. Mss. v-z. „Inserit Anglicanus (A in mg. a sec. m.) quid *prophanum*. Quod germanissimum est, et agitur de eo altero statim loco. Plautus [ap. Fest. p. 228. Muell.]: *Quid sacrum, quid prophanum habeas, parvi penditur.*“ Pont. — *utrum iis* v-g. — *diffinitionem*

Cum faciam vitulam] Ablativum, quamvis ab omnibus fere codicibus et a Servio commendaretur, respuendum esse putavi, quia infra Macrobius dicit: sic legendum per ablativum, et sic tantum *vitula* pro vitulatione accipi potest, si legitur *faciam vitulam*, i. e. fiet a me vitulatio (cf. § 14.), et optimi codices Virgilii habent accusativum. Sed in re ipsi scriptori dubia offendeat enuntiatio certa atque firma: Unde hoc esse animadvertimus, quod cet., quam ob rem signum interrogationis posui et post animadvertimus et post expressimus.

16. *Meminerimus*] Cf. Comm. II, 16, 5. *ut meminimus.*

17. *Pontificem Aeneam* ... ostendit] Vid. not. ad I, 24, 16.

Pontificibus enim ... quasi a pontificibus maximis factos] Klausenius Aen. u. d. Pen. p. 1012. apte contu-

lit Serv. ad h. Virg. I. (Aen. I, 373.): *Ita autem annales conficiebantur. Tabulam dealbatam quotannis pontifex maximus habuit, in qua praescriptis consulum nominibus et aliorum magistratuum digna memoratu notare consueverat domi militiaeque terra marique gesta per singulos dies. Cuius diligentiae annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt, eosque a pontificibus maximis, a quibus fiebant, annales maximos appellarunt: unde quidam ideo dictum ab Aenea annales aiunt, quod et ipse religiosus sit, et a poeta tum pontifex inducatur. Praeterea conf. Fest. ap. Paul. lib. XI, p. 126. Muell., Cicero de or. II, 12, 52., Dionys. Halic. I, 73. Becker. R. A. I, p. 4 sq.*

III, 1. quid *profanum*] Haec uncis inclusa addidi, licet non legantur in codicibus excepto margine codicis A, ut necessaria propter § 3.

quaerendum, utrum his secundum definitionem suam Virgilius usus sit, et singulis vocabuli sui proprietatem more suo servarit.

- 2 *Sacrum est, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, quicquid est quod deorum habetur. Huius definitionis poeta memor, ubi sacrum nominavit, ammonitionem deorum paene semper adiecit:*

Sacra Dionaëae matri divisque ferebam.

Item: *Sacra Iovi Stygio quae rite incepta parabam.*

Item: — *Tibi enim, tibi, maxima Iuno,*

Maclat sacra ferens.

- 3 *Profanum omnes paene consentiunt id esse quod extra fanaticam causam sit, quasi porro a fano et a religione secretum. Cuius significatus exemplum executus est, cum de luco et aditu inferorum sacro utroque loqueretur:*

[8] — *Procul, o procul este profani,*

Conclamat vates, totoque absistite luco.

- 4 *Eo accedit quod Trebatius profanum id proprie dici ait quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est, quod apertissime poeta servavit, cum ait:*

Faune, precor, miserere, inquit, tuque optima ferrum

Terra tene, colui vestros si semper honores:

Quos contra Aeneadae bello fecere profanos.

Dixerat enim:

Sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum

Sustulerant,

unde ostendit proprie profanatum, quod ex sacro promiscuum humanis actibus commodatum est.

- 5 *Sanctum est, ut idem Trebatius libro decimo Religionum refert, interdum idem quod sacrum idemque quod religiosum, inter-*

[Mss. ABGPS.

GS. — suo more. As-bP. — servarit s-bP. 2. Quid sacrum: quid sanctum: quid religiosum: quid profanum. Cap. vi. Cap. III. De sacro, sancto, religioso, et prophano v3i. — diffinitionis A. — *Sacra Dionaëae*] Aen. III, 19. — *Sacra Iovi*] Aen. IV, 638. — *paravi* Edd. et Virg. l. c. — *Tibi*] Aen. VIII, 84. 3. et religione (om. a) S. — *consecutus est* v-g. — *adytu* vi. *adyto* chg (g in mg. aditu). — *Procul*] Aen. VI, 258. 4. *apertissime* v. vel *apertissime* Si-g. — *Faune*] Aen. XII, 777. — *profanum* hg. — *Sed*] ib. 770. — *prophanatum* A. *profanum* s-bP. *pro-*

2. *Sacrum est*] Cf. c. 7, § 3. et Fest. lib. XVIII, p. 321. Muell. Gallus Aelius ait sacrum esse quocunque modo atque instituto civitatis consecratum sit.

3. *Profanum*] Cf. Fest. lib. XVI, p. 253. *Profanum est quod fani religione non tenetur.*

quod extra fanaticam causam sit] Cf. Fest. ap. Paul. lib. VI, p. 92. *Fulguritus*, id quod est fulmine ictum, qui locus statim fieri putabatur religiosus, quod cum deus sibi

dicasse videretur. Fanatica dicitur arbor fulmine icta. — Causa idem fere est quod condicio. Cf. Cic. de leg. III, 2, 9. meliore in causa et statim commodiore condicione.

4. *ex sacro promiscuum*] i. e. ex sacro vulgare factum. Aliter enim *promiscuum* et *commodatum* inter se iungi nequeunt, nisi forte minus interpretari ut *promiscuum*. Servius, qui ad Aen. XII, 779. fere eadem habet, sed aliis verbis: *Docuit, inquit, profanum esse quod a religione in usum hominum transiit.*

dum aliud, hoc est nec sacrum nec religiosum, est. Quod ad secundam speciem pertinet:

*Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpa,
Descendam.*

Non enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quam sanctam, hoc est incorruptam, voluit ostendere, ut in illo quoque:

*— Tuque, o sanctissima coniunx,
Felix morte tua.*

In quo castitatis honorem incorruptae uxoris amplexus est: unde et sanctae leges, quae non debeant poenae sanctione corrumpi. Quod autem ad priorem speciei definitionem de sancto attinet, 7 id est ut non aliud sit quam sacrum aut religiosum:

Ecce levis summo de vertice visus Iuli

Fundere lumen apex,

[9]

et paulo post:

*Nos pavidi trepidare metu crinemque flagrantem
Excutere et sanctos restinguere fontibus ignes.*

Hic enim sanctos ac si sacros accipiemus, quia divinitus contigerunt. Item:

*— Tuque, o sanctissima vates
Praescia venturi,*

non aliud nisi sacram vocat, quam videlicet vatem, et deo plenam et sacerdotem.

Edd. vicahgspdzb.]

fanum esse Si-g. — accommodatum v-g. 6. Sancta] Aen. XII, 648. — nescia c-gh. „quod a Stephano temere mutatum esse videtur.“ Zeun. — illo quoque loco S. — Tuque] Aen. XI, 158. — coniunx B a p. m.; g-bP. — debent Sc-g. 7. diffinitionem GS. — non ut aliud v-h. — et religiosum S. — Ecce] Aen. II, 682. — Nos] ib. 685. — metu om. v1. — Tuque] Aen. VI, 65. — sacrum v. — videlicet vatem scripsi e coni. Vid. not. videbat et vatem ABGSv-g. videbat (om. et vatem) s-bP. „Ed. vet. quam videbat et vatem et Deo pl. cet. Forte haec est vera lectio, dummodo post vatem deleveris illud et, ut vates Deo plena sit unum.“

5. Sanctum] Quae leguntur in Farnesiano fragmento Festi lib. XVIII, ea apud Muellerum p. 317. sic sunt suppleta: Sanctum ait dici Opilius Aurelius, quod nec sacrum est (sit?) nec religiosum. At Aelius Gallus, quod utrumque esse videatur et sacrum et religiosum: plerique autem, quod qui violaverit ei poena sit multave sancita.

6. hoc est incorruptam] Cf. comm. Servian. ad h. Virg. l.: Hic sancta incorrupta accipiendum est: neque enim sacro aut religioso eius anima tenebatur.

castitatis honorem] Cf. comm. Servian. ad h. Virg. l.: Sanctissima incorruptae castitatis significat, unde et sanctae leges appellantur, quae neque corruptae sunt, neque corrumpi possunt.

7. ac si] Singulari quadam vi usurpatum esse videtur pro proinde ac. Servius ad h. Virg. l.: Sanctos vero, ut venerabilius fieret; sane sanctum est interdum non idem quod sacrum, neque idem quod religiosum; interdum non aliud quam sacrum. Hic ergo sanctos sacros accipiemus, quippe quo loco auspicia fierent.

quam videlicet vatem] Sic scripsi e coniectura intellecto verbo vocat. Cf. c. 5. § 7. Hinc enim videlicet et nomen hostiae acquisitum est. Lib. I. praef. § 8. confusura videlicet. V, 11, 15. quoniam videlicet cet. VI, 6, 3. qui ex caesis videlicet profunditur. — Videlicet facile potuit mutari in videbit et, et deinde in id quod vulgo legitur, videbat et. In verbis quam videbat et

8 Superest ut quid sit *religiosum* cum Virgilio communicemus.
 Servius Sulpicius *religionem esse dictam* tradidit quae propter
sanctitatem aliquam remota ac seposita a nobis sit, quasi a relin-
 9 *quendo dicta ut a carendo cerimonia.* Hoc Virgilius servans ait:

Est ingens gelidum lucus prope Caeretis amnem

Religione patrum late sacer,

et adiecit, quo proprietatem religionis exprimeret:

undique colles

Inclusere cavi, et nigra nemus abiete cingit,

quae res utique faciebat lucum a populi communione secretum.
 Et ut relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate,
 adiecit et sanctitatem:

Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos

Agrorum pecorisque deo.

10 Secundum Pompeium Festum *religiosi sunt qui facienda et vitanda*
discernunt. Hinc Maro ait:

[10] — *Rivos deducere nulla*

Religio vetuit.

Quod autem ait *deducere*, nihil aliud est quam detergere. Nam
 festis diebus rivos veteres sordidatos detergere licet, novos fodere

11 non licet. In transcurso et hoc notandum est quod et ipse velut

[Mss. ABGPS.

Zeun. 8. *dictam esse tradidit B. tradidit esse dictam G.* — quae
 om. G. — *ceremonia* ch-bP. 9. *Est*] Aen. VIII, 597. — *ceretis* (AB
 a sec. m.) GS. *ceteris* (AB a p. m.). *ceritis* via. — *undique*] ib. 598.
 — *a communione populi* Sv-g. *a populi communicatione* z. — *Silvano*
 ib. 600. — *pecorique* A a p. m.; BSv. — *sordidates* (sup. o) A. — *Rivos*]

vatem et deo plenam et sacerdotem non
 ferendum est triplex et: quare Zeu-
 nius censuit delendam esse hanc
 particulam post vatem. Sed me of-
 fendit etiam verbum videbat post vo-
 cat, praesertim tempore imperfecto.

8. cum *Virgilio communicemus*
 i. e. e Virgilii sententia, quasi
 communiter cum Virgilio, conside-
 remus. Cf. c. 10, § 5.

Servius Sulpicius] „Gellius lib.
 IV, c. 9. [§ 8]. Masurium Sabinum
 huius sententiae laudat auctorem.
 Necessario in alterutro mendum.“ MEURS.

religionem esse dictam ... quae
 Melius Gellius l. c.: *Religiosum*
 est, quod.

quasi a relinquendo dicta] „A re-
 legendo videtur deducere versus
 hic vetus [ap. Gell. l. c. § 1.]: *Re-*
legentem esse oportet, religiosum
nefas.“ PONT. — Sic Cicero N. D.
 II, 28 extr. A *relegendo* derivant
 Serv. ad Virg. Aen. VIII, 349.
 Lactant. IV, 28. Augustin. Retract.
 I, 13. Hartung. I, p. 140.; Doe-

derlinus Handb. d. Etym. p. 155. a
 re et ἀλέγειν.

ut a carendo cerimonia] „Ceremo-
 niae vocem ab oppido Cere fluxisse
 videtur innuere Valerius Maximus
 lib. I, c. 1, § 10. Qui videndus.“
 PONT. — Conf. Fest. ap. Paul. lib.
 III, p. 44. Muell. Niebuhr. Roem.
 Gesch. I, p. 428. Etymologia sua-
 det ut scribatur *caerimonia*, sed in
 omnibus meis codicibus est *ceri-*
monia.

10. Secundum Pompeium Fe-
 stum] Cf. lib. VIII, p. 289. *Reli-*
giosi dicuntur qui faciendarum
praetermittendarumque rerum divi-
narum secundum morem civitatis di-
lectum habent. Eadem leguntur
 apud Serv. ad Virgilii locum qui
 sequitur, Festo non nominato.

nihil aliud est quam detergere
 Servius ad Georg. I, 269. *Rivos*
deducere id est siccare. Nam
irrigare inducere est, sed ad v.
 272. idem: *Ergo hic, ut aliquibus*
videtur, deducere purgare est.

festis diebus ... non licet] Cf. I,

praeteriens sub unius verbi significatione proiecit. Cavetur enim in iure pontificio ut, quoniam oves duabus ex causis lavari solent, aut ut curetur scabies aut ut lana purgetur, festis diebus purgandae lanæ gratia oves lavare non liceat, liceat autem, si curatione scabies abluenda sit. Ideo hoc quoque inter concessa numeravit: 12

Balantumque gregem fluvio mersare —, quod si hucusque dixisset, licita et vetita confunderet: sed adiciendo *salubri* causam concessae ablutionis expressit.

IV. Nomina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis observatio est. Ergo *delubrum* quid pontifices proprie vocent, et qualiter hoc nomine Virgilius usus sit, requiramus. Varro libro octavo Rerum divinarum: *Delubrum* 2 ait *alios aestimare in quo praeter aedem sit area adsumpta deum causa, ut est in Circo Flaminio Iovis Statoris: alios in quo loco dei simulachrum dedicatum sit*, et adiecit: *sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent nominatum delubrum*. His a Varrone praescriptis intellegere pos-

Edd. vicahgspdz.]

Georg. I, 269. 11. enim inique B. autem inique (sup. enim) G. — pontifico vl. — purgetur lana v-g. — oves lavari ASv-g. — adhibenda sit P. 12. *Balantumque*] Georg. I, 272. — greges Ps-z. „Edit. vet. habet *gregem*, quod etiam in codd. Virgilii reperitur constanter.“ Zeun. — *mersare salubri* vi. — confuderat s-bP.

IV. Caput IV. Quid delubrum, qui [p2dz quid. „Ed. vet. qui. Non male. Nam sic solet auctor alias loqui, ut § 7.“ Zeun.] *Dii Penates. Et quod ne in his quidem Vergilius a sua recesserit diligentia.* ch-b. Cap. IIII. Quid delubrum. vi. 1. proprie pontifices G. 2. divinarum rerum G. — *existimare* Sab. *extimare* vichg. — *Varro ... delubrum*] Cf. Serv. ad Aen. II, v. 225, ubi legitur libro XXVII. et Iovi Statori. Vid. not. — *dedicatum est* Ps-zG. — *appellatur* s-z. „Ed. vet. habet *appellatum*, quod praefendum propterea videtur, quod statim sequitur in eadem constructione *nominatum delubrum*.“ Zeun. 3. *possumus intelligere*

15, 21. et cum §§ 11 et 12. conf. I, 16, 12., ubi vid. nott.

IV, 2. *Varro libro octavo Rerum divinarum*] Cf. Serv. ad Aen. II, 225.: *Varro autem Rerum divinarum libro XXVII. delubrum esse dicit aut ubi plura numina sub uno tecto sunt, ut Capitolium, aut ubi praeter aedem cet.* Merkel. ad Ovid. Fast. p. cxxiii sqq. inter libri VI. fragmenta hoc recepit.

in Circo Flaminio] Intelligendus est campus ad Tiberim prope Campum Martium situs, de quo vid. Becker. R. A. I, p. 593 sqq. Totus campus sic vocatus est a circo ibi aedificato, cf. Varro L. L. V, § 154. *Circus Flaminius* dicitur qui circum aedificatus est *Flaminium campum*.

Iovis Statoris] Fuit hoc delubrum in Metelli (postea Octaviae) porticu, cum aede Iunonis. Vid. Becker. I.

c. p. 608. Plin. N. H. XXXVI, 5. s. 4. § 35. Sill. *Intra Octaviae vero porticus in aede Iunonis ipsam deam Dionysius (fecit), .. Timarchidis filii Iovem qui est in proxima aede. Duo alia delubra ibidem sita idem commemorat l. c. § 26. Sed in magna dignatione Cn. Domitii delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse ... Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdem in templo Bruti Callaici apud circum eundem.*

nominatum delubrum] „Glossarium: *delubrum* $\alpha\alpha\theta\iota\delta\omicron\nu\mu\alpha$, $\xi\acute{o}\alpha\nu\omicron\nu$ [leg. $\xi\acute{o}\alpha\nu\omicron\nu$], $\alpha\nu\acute{\alpha}\theta\eta\mu\alpha$; item $\iota\delta\omicron\nu\mu\alpha$, *delubrum*.“ Pont. — Cum priore glossa convenit id quod legitur apud Paul. Diac. lib. IV, p. 73. Muell.: *Delubrum* dicebant *fustem delibratum*, hoc est *decorticatum*, quem venerabantur pro deo, et apud Serv. ad Aen. II, 225.: *Masurius*

sumus id potissimum ab eo probatum quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut a dei dedicato simulachro delubrum coeperit nuncupari. Virgilius tamen utramque rationem diligenter est executus. Ut enim a postrema incipiamus, observavit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina aut ea quae dis accommodarentur inserere:

*At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt,*

et, ut mox simulachrum nominaret, subtexuit:

*saevaeque petunt Tritonidis arcem,
Sub pedibusque deae clypeique sub orbe teguntur,*
item: *Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies.*

5 Illam vero opinionem de area, quam Varro praedixerat, non omisit:

*Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt,*

et mox: *Aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras.*

Quid enim est *spatiatur* quam spatio lati itineris obambulat? Quod adiciendo ante aras ostendit aream adsumptam deorum causa. Ita suo more velut aliud agendo inplet archana.

6 De dis quoque Romanorum propriis, id est Penatibus,

[Mss. ABGPS.

v-g. — *ab dei* v-g. *et dei* (om. a) S. 4. *executus* (om. est) h. — *propria* S. — *At*] Aen. II, 225. — *delubra ad summa ... Sub pedibusque deae*] Cf. Serv. l. c. — *saevaeque*] ib. 226. — *Tritonidos* s-bP. — *Nos*] Aen. II, 248. 5. *dimisit* v-g. — *delubrum* (sup. a) G. — *Principio*] Aen. IV, 56. — *Aut*] ib. 62. — *Aut ... obambulat*] Cf. Serv. ad Aen. IV, 56. — *est aliud* v-a. *aliud* est hgbP. — *spatiari* (vel *spac.*) v-g. — *lati loci* Serv. l. c. — *obambulabat* P. — *alia agendo* S. 6. *Cap. V. Quid dii penates* v3i (v1 Qui). — *decimo nono*

Sabinus: *Delubrum* effigies a delibratione corticis: nam antiqui felicitium arborum ramos cortice detracto in effigies deorum formabant, unde Graeci ξόανον dicunt. (Vid. eund. ad Aen. IV, 56.). Doederlinus (Etym. p. 54.) hanc vocem derivat ab eo quod est *lavere*, λούειν. Cf. Serv. l. c. *Delubrum* dicitur, quod uno tecto plura complectitur numina, quia uno tecto diluitur, ut est Capitolium in quo est Minerva Iuppiter Iuno. Alii [ut Cincius] dicunt *delubrum* esse locum ante templum, ubi aqua currit, a diluendo. Est autem synecdoche, h. e. a parte totum. ... Alii *delubrum* dicunt templum ab eo quod nulli iunctum aedificio pluvio diluatur. Hartung. l. c. p. 144. *delubrum* ait significare locum ab omni usu privato deliberratum.

4. aut ea quae dis accommoda-

rentur] i. e. aut deorum cognomina, ut infra *Tritonis*.

inserere] Vid. prolegg. p. XL.

5. *quam*] positum est pro *nisi*.

Quod adiciendo] sc. verbum *spatiatur*. Vulgo male hoc verbum in antecedentibus scriptum est vulgaribus litteris, sed in sequentibus ante aras litteris distinctis, quasi haec essent verba Virgilii.

velut aliud agendo] Cf. I, 24. 17. *tamquam aliud agens*.

6. *id est Penatibus*] In Servianis Commentariis ad eum Virgilii locum quem citavit Macrobius (Aen. III, 119.) legitur: Sane hoc loco Virgilius secutus veterum opinionem Neptunum tantum et Apollinem nominavit: dicuntur enim hi dii Penates fuisse, quos secum advexit Aeneas, quamvis diversis locis alias opiniones aliorum secutus poeta de diis Penatibus diversa dixerit, et ad

aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de dis libro nono decimo requirit, *num di Penates sint Troiano-^[12]rum Apollo et Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur, et num eos in Italiam Aeneas advexerit.* Cornelius quoque Labeo de dis Penatibus eadem existimat. Hanc opinionem sequitur Maro, cum dicit:

Sic fatus meritos aris mactabat honores,

Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

Varro Humanarum secundo *Dardanum refert deos Penates ex 7 Samothrace in Phrygiam, et Aeneam ex Phrygia in Italiam detulisse.* Qui sint autem di Penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit: sed qui diligentius eruunt veritatem Penates esse dixerunt per quos penitus spiramus, per quos rationem animi possidemus: esse autem medium aethera Iovem, Iunonem

Edd. vicahgspdz.]

ahg. — non di (sup. add. i) G. — adduxerit S. — Labeo libro Sv-g. — extimat v. — Sic] Aen. III, 118. 7. humanarum rerum S (G a sec. m.). — Aenean s-z. — et frygiam B a p. m. ex Troia s-bP. 8. Penates esse dixerunt ... coniunxit] Cf. Serv. ad Aen. II, 296. — penitus om. Serv. — animi rationes Serv. — possideamus (del. a) A. — Demara-

I, 378.: Sane de diis Penatibus licet varias opiniones secutus sit Virgilius, omnes tamen diversis locis complexus est. Nam alii, ut Nigidius et Labeo deos Penates Aeneae Neptunum et Apollinem tradunt, quorum mentio fit III, 119. Varro deos Penates quaedam sigilla lignea vel marmorea ab Aenea in Italiam dicit esse advecta, cuius rei Virgilius III, 148. meminit. Idem Varro hos deos Dardanum ex Samothracia in Phrygiam, de Phrygia Aeneam in Italiam memorat portavisse. Alii autem, ut Cassius Hemina, dicunt deos Penates ex Samothracia appellatos θεοὺς μεγάλους, θεοὺς δυνατοὺς, θεοὺς χρηστοὺς. Quorum diversis in locis meminit, III, 12, 437 et 734. Vid. eundem ad Aen. II, 325. et Heyn. Excurs. IX. ad Aen. lib. II. Muell. Etrusk. II, p. 87. Klausenius Aen. p. 658. animadvertit nihil dixisse Virgilium illo loco de Penatibus. Cf. eundem p. 647. et Arnob. III, 40.: Nigidius Penates deos Neptunum esse atque Apollinem prodidit, qui quondam muris urbem Ilium conditione adiuncta cinxerunt. Idem rursus in libro sexto exponit et decimo, disciplinas Etruscas sequens, genera esse Penatium quattuor et esse Iovis ex his alios, alios Neptuni, inferiorum tertios, mortalium hominum quartos. Hartung. I, p. 79. Hertzberg. de diis Romanorum patriis

p. 76. Mueller. Etrusk. II, p. 87 sq. Crenzer. Symb. III, p. 555 sq. 576 sqq.

7. ex Samothrace] Cf. Serv. ad Virg. Aen. I. c., et ad III, 12.: *Dii Penates a Samothracia sublatis, ab Aenea in Italiam advecti sunt, unde Samothraces cognati Romanorum esse dicuntur.* Dionys. Hal. A. R. II, 66. Οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐν Σαμοθράκῃ λέγοντες ἱερῶν μοῖραν εἶναι τῷ Αἰνείᾳ φυλαττομένην τὴν ἐνθάδε, Δαρδάνου μὲν εἰς τὴν ὑφ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν πόλιν ἐκ τῆς νῆσου τὰ ἱερά μετενεγκάμενον, Αἰνείου δὲ, ὅτε ἔφηνγεν ἐκ τῆς Τρωάδος, ἅμα τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα κομίσαντος εἰς Ἰταλίαν. Augustin. C. D. VII, 28. Hinc etiam Samothracum nobilia mysteria in superiore libro sic interpretatur (Varro) cet. Hartung. I. c. Hertzberg. p. 88.

8. per quos penitus spiramus] Cf. Arnob. III, 40. *Nec defuerunt qui scriberent Iovem Iunonem ac Minervam deos Penates existere, sine quibus vivere ac sapere nequeamus, sed qui penitus nos regant ratione calore ac spiritu.* Creuzer. I. c. p. 577 sq.

medium aethera Iovem] De Servio vid. app. Summam aetheris partem Iovis caput esse dicit Macrobius I, 17, 70., Iovem esse caelum I, 18, 15. et Comm. I, 17, 15., Varro apud Augustin. I. c.

Iunonem vero imum aera cum

vero inum aera cum terra, et Minervam summum aetheris cacumen: et argumento utuntur quod Tarquinius, Demarati Corinthii filius Samothracicis religionibus mystice imbutus, uno templo ac sub eodem tecto numina memorata coniunxit. Cassius vero Hemina dicit *Samothracas deos eosdemque Romanorum Penates, proprie dici* θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστοὺς, θεοὺς δυνάτους. Noster haec sciens ait:

Cum sociis natoque, Penatibus et magnis dis,
10 quod exprimit θεοὺς μεγάλους. Sed et omnia haec nomina cum in uno de supradictis numinibus servat, doctrinam procul dubio suam de omni hac opinione confirmat. Cum enim ait:

[Mss. ABGPS.

thi vichg. Damarathi a. — samothraciis GSV-g (v1 cis) Serv. — *con-
iungit v-g.* 9. Cassius (om. vero) s-bP. — *Emina* PS. — *Samothracos* B a p. m.; G. — *dici ut in Gr. (sic etiam infra) G. dicit GR.* A. — θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστοὺς om. S. — θεοὺς μεγάλους ... § 12. extr. ignem] Non iisdem plane verbis habet Servius l. c. — θεοὺς χρηστοὺς, θεοὺς δυνάτους om. v-a. — *Cum*] Aen. III, 12. 10. Sed (om. et) BG. — *cum uno* B sup. add. in; G o corr. in i. — *hac omni* Sv-g. —

terra] Cf. I, 15, 20., ubi vid. not., Serv. et Augustin. II. cc.

[*Minervam aetheris cacumen*] De summa aetheris parte genita esse dicitur I, 17, 70., ubi vid. not. Augustin. l. c.: *Caelum Iovem, terram Iunonem, ideas Minervam vult intelligi* (Varro). ... Caelo enim tribuit masculos deos, feminas terrae. Inter quas posuit Minervam, quam supra ipsum caelum antea posuerat. Serv. l. c. Hartung. II, p. 81. Kopp. ad Martian. I, § 39.

[*Samothracicis religionibus*] Vid. not. ad § 7.

uno templo ac sub eodem tecto numina memorata coniunxit] Cf. Serv. l. c. Boettiger Id. z. Kunstmyth. I, p. 21. Muellerus Etrusk. II, p. 44. citat Servium ad Virg. Aen. I, 422: *Quoniam prudentes Etruscae disciplinae aiunt apud conditores Etruscarum urbium non putatas iustas urbes fuisse, in quibus non tres portae essent dedicatae et votivae et tot templa, Iovis Iunonis Minervae.* et p. 146. Vitruv. I, 7, 1.: *Aedibus vero sacris, quorum deorum maxime in tutela civitas videtur esse, et Iovi et Iunoni et Minervae in excelsissimo loco, unde moenium maxima pars conspicitur, areae distribuuntur.* Praeterea conf. Dionys. Hal. A. R. IV, 59. Ἐκεῖνος γὰρ (ὁ Ταρκύνιος) ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ μαχόμενος πρὸς Σαβίνους εὗξάτο τῷ Διὶ καὶ

τῇ Ἥρᾳ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ. Liv. VI, 16, 2. *Iuppiter optime maxime, Iunoque regina ac Minerva ceterique dii deaeque qui Capitolium arcemque incolitis.* P. Victor. reg. VIII. *In templo Iovis optimi maximi erant tria delubra, medium Iovis, dextrum Minervae, laevum Iunonis.* Serv. ad Virg. Aen. III, 134. Sane Varro Rerum divinarum refert inter sacratas aras focos quoque sacrari solere, ut in Capitolio Iovi Iunoni Minervae, nec minus in plurimis urbibus oppidisque. et idem l. c. ad § 2. Becker. R. A. I, p. 395 sq. Ibid. tab. 5. n. 15 et 16. pieti sunt duo numi, in quibus templum illud conspicitur, quod descripsit etiam Muellerus Etrusk. tab. I, 1.

9. *Samothracas deos ... dici* θεοὺς μεγάλους cet.] Pontanus confert Petron. Satir. 140. *Dii maiores sunt qui me restituerunt in integrum.* Sed conf. potius Servium l. c. ad § 6. et Varron. L. L. V, 10, § 58. *Terra enim et Caelum, ut Samothracum initia docent, sunt dei magni et hi quos dixi multis nominibus ... et hi quos augurum libri scriptos habent sic: Divi qui potes, pro illo quod Samothracas θεοὶ δυνάτοί.*

et magnis dis] Cf. Ennius VI, 33. *Doque volentibus cum magnis dis.* Servius ad h. Virg. l.: *Nam dii magni sunt: Iuppiter Iuno Minerva Mercurius, qui Romae cole-*

Iunonis magnae primum prece numen adora,
τὴν μεγάλην nominavit;

Adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iuno,
τὴν χοηστὴν; dominamque potentem, τὴν δυνατὴν. Eodem no-^[13]
mine appellavit et Vestam, quam de numero Penatium aut certe
comitem eorum esse manifestum est, adeo ut et consules et
praetores seu dictatores, cum adeunt magistratum, Lavinii rem
divinam faciant Penatibus pariter et Vestae. Sed et Virgilius, ubi¹²
ex persona Hectoris dixit:

Sacra suosque tibi commendat Troia Penates,
mox adiecit:

Sic ait, et manibus vittas Vestamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Addidit Hyginus in libro quem de dis Penatibus scripsit vocari¹³
eos θεοὺς πατρῶους. Sed nec hoc Virgilius ignoratum reliquit:

Edd. vicahgspdz.]

Iunonis] Aen. III, 437. — *nominat* v-g. — *Adsit*] Aen. I, 734. — *domi-*
namque] Aen. III, 438. 11. *penatum* A (G a p.m.) v-g. — *ut consu-*
les (om. et) S. — *consules praetores* (om. et) s-z. — *sed et dictatores* g
in mg. — *ineunt* c-g. — *faciunt* Gvi. 12. *Sacra*] Aen. II, 293. —
mox subiecit s-b. — *Sic*] ib. 296. 13. *Hyginus* B. *Higinus* AGs-b.
Hyginus S. *Higinus* v-g. *thygrinus* P. — *vocari* eos om. cum Gr.
G. — πατρῶους Edd. Mss. — *Sed ne* AGbP. *Nec* (om. sed) v-g. —

bantur: Penates vero apud Lau-
rolavinium. Unde apparet non esse
unum.

10. *Iunonis magnae*] Eadem
exempla leguntur apud Serv. ad
Virg. Aen I, 378. et II, 296. Cf.
Ennius VIII, 61. *Optuma caelicolum*
Saturnia magna deorum, ubi
magna dictum esse pro maxima
censuit Priscian. lib. XVII.

11. *eodem nomine*] i. e. poten-
tem. Cf. § 12. Cum Iunone Vestam
aequiparat Martian. II, § 168. *Nam*
eccam tibi Iuno aetherea, seu
Vesta est.

quam ... comitem eorum esse ma-
nifestum est] Cf Serv. ad Aen. II, 296.
Hic ergo quaeritur, utrum Vesta de
numero Penatium sit, an comes
eorum accipiatur Cic. in Catil. IV,
9, 18. *Patria communis .. vobis*
aras Penatium, vobis illum ignem
Vestae sempiternum .. commendat;
de harusp. resp. 6, 12. De deorum
Penatium Vestaeque matris cae-
rimoniis. Tacitus Annal. XV, 41.
Numae regia et delubrum Vestae
cum Penatibus P. R. exusta. Sed
de sede Penatium res minime
certa. Sacrarium eorum prope a
Vestae templo sub Velia fuisse do-
cet Hartung. I, 76. (coll. Cic. N.
D. II, 27., Dionys. I, 68., Liv.

XLV, 16., Solin. p. 2. E., Niebuhr.
I, p. 431. not.). Cf. Hertzberg.
p. 88. Creuzer. III, p. 564, 578 sqq.
Pellegrino Andent. p. 38 sq. Heyn.
Excurs. IX. ad Virg. Aen. lib. II.,
et quae hic statim sequuntur.

adeuntes magistratum] Serv. I. c.
habet *abeuntes magistratu*. Sed
cf. Val. Max. I, 6, 7. *Cui consuli*
in Hispaniam ituro haec prodigia
acciderunt: Cum Lavinii sacri-
ficiu facere vellet, pulli cavea
emissi in proximam silvam fugerunt.
Cic. de har. resp. 6, 12. Ascon. ad
or. p. Scaur. p. 21. Klausen. p. 621.

Lavinii] Cf. Serv. I. c. et ad III,
12. Varro L. L. V, 144. *Oppidum,*
quod primum conditum in Latio
stirpis Romanae, Lavinium; nam
ibi dii Penates nostri. Pellegr. p.
38, 58, 121. Hartung. I, p. 77.
Creuzer. III, p. 579.

12. *Vestamque potentem*] Servius
I. c. adnotavit: *Potentem potest*
ad illud accipi θεοὺς δυνατοὺς,
sicut vocari Penates dictum est.

13. *θεοὺς πατρῶους*] Hertzberg.
p. 75. praeter Virgilii locos citat
Plaut. Merc. V, 1, 5. *Di Pena-*
tes meum parentum, et orat. p.
domo 57, 144. Patrii Penates
familiaresque qui huic urbi et rei
publicae praesidetis. Alias Cicero

Di patrii, servate domum, servate nepotem,
et alibi: — *patriique Penates.*

V. Nec minus de sacrificiorum usu quam de deorum scientia diligentiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de Religionibus doceat *hostiarum genera esse duo, unum in quo voluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sac-*
[14] *cratur, unde etiam haruspices animales has hostias vocant; utrum-*
2 *que hostiarum genus in carmine suo Virgilius ostendit. Et primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monstratur:*

— *Mactat lectas de more bidentes,*
et mox: — *Pecudumque reclusis*

Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

3 Alterum illud in quo hostia animalis dicitur, quod eius tantum anima sacatur, ostendit, cum facit Entellum victorem Eryci mactare taurum. Nam ut expleret animalis hostiae causas, ipso usus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis;
et ut nuncupata vota signaret, ait *persolve*, quod de voto proprie dicitur; utque ostenderet persolutum dis, signavit dicens:

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

4 Videndum etiam ne et illam hostiam ostendat animale:

Sanguine placastis ventos et virgine caesa,
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad oras:
Sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica.

Nam et *animam*, id est hostiae nomen, posuit, et *litare*, quod significat sacrificio facto placasse numen.

[Mss. ABGPS.

Dī] Aen. II, 702. — *di patriae* P. — *nepotum* P. — *alibi*] Vid. not.

V. Caput V. Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diversis hostiarum generibus: et cur Mezentium contemptorem dixerit deorum. ch-b. Cap. VI. Hostiarum genera. vi. 1. hostiarum genera ... hostias vocant] Cf. Serv. ad Aen. IV, 56. — *exquiritur* Serv. — *appellant* Serv. — *unde et v-g.* — *genus hostiarum* A. — *Virgilius* (chg *Verg.*) in carmine (om. suo) v-g. 2. *Mactat*] Aen. IV, 57, ubi legitur *mactant*. — *Pecudumque*] ib. 63. 3. *Entellem* (sup. u) BG. — *Hanc*] Aen. V, 483. — *Daretis Persolve* S. — *et* (sup. add. ut) G. — *significaret* v-g. — *significavit* Sv-g. — *Sternitur*] Aen. V, 481. 4. *Sanguine*] Aen. II, 116. — *idem hostiae nomen* A. *idem nomen* (sup. add. hostiae)

(p. Sulla 31, 86, ubi vid. Halm., p. Sestio 20, 45., de har. resp. 17, 37.) dicit *patrii Penatesque dii*, quod Hertzberg. p. 74. ait idem esse ac *Lares et Penates*. Cf. Creuzer. III, p. 580., I. F. Gronov. Diatr. ad Stat. Silv. p. 449 sqq. ed. Hand.

patriique Penates] Nominativum inveni nusquam, sed legitur Aen. II, 717. *patriosque Penates*, IV, 598. *Quem secum patrios aiunt portare Penates*, V, 26 sq. *Adhi-*

bete Penates Et patrios epulis et quos colit hospes Acastes.

V, 1. *animales has hostias vocant*] Cf. Comm. Serv. ad Aen. IV, 56; V, 483; II, 118. Ibidem ad Aen. III, 231: *Sunt autem hae animales hostiae quae tantum immolantur* [et caro sacerdotibus proficit]. Pellegr. p. 87. Mueller. Etrusk. II, p. 179 sq.

4. *litare*] Cf. c. 2, § 7. Serv. ad Aen. II, 118. *Litare*, verbo pontificali,

In his ipsis hostiis, vel animalibus vel consultatoriis, quae- 5
dam sunt quae *iniuges* vocantur, id est quae numquam domitae
aut iugo subditae sunt. Harum quoque noster poeta sic meminit:

Nunc grege de intacto septem mactare iuencos

[15]

Praestiterit, totidem lectas de more bidentes,

et ut iniuges evidentius exprimeret, adiecit:

— *Et intacta totidem cervice iuencos.*

Eximii quoque in sacrificiis vocabulum non poeticum ἐπίθετον 6
sed sacerdotale nomen est. Veranius enim in Pontificalibus quae-
stionibus docet *eximias dictas hostias quae ad sacrificium destina-
tae eximantur e grege, vel quod eximia specie quasi offerendae nu-
minibus eligantur.* Hinc ait:

Quattuor eximios praestanti corpore tauros,

ubi quod eximuntur *eximios*, quod eliguntur *praestanti corpore*
dicendo monstravit. *Ambarvalis hostia est*, ut ait Pompeius Fe- 7
stus, *quae rei divinae causa circum arva ducitur ab his qui pro
frugibus faciunt.* Huius sacrificii mentionem in Bucolicis habet
ubi de apotheosi Daphnidis loquitur:

Haec tibi semper erunt, et cum sollemnia vota

Reddemus nymphis, et cum lustrabimus agros,

ubi *lustrare* significat circumire: hinc enim videlicet et nomen
hostiae acquisitum est, ab ambiendis arvis; sed et in Georgico-
rum libro primo:

Edd. vicahgspdzb.]

B. — placare c-gb.

5. In ipsis (om. his) AS. — consultatoriis v. —
quae hostiae iniuges Edd. — domitae sunt aut iugo subditae G. — ac
iugo v-g. — Nunc] Aen. VI, 38. — de niveo v-gbP. „Male, cum diis
inferis sacra parentur.“ Heyn. ad Virg. l. c. — et ut .. iuencos om. a.
— Et intacta] Georg. IV, 540 et 551. — de more iuencos (sup. cervice)
G. cervice iuencas v-gb. „Hoc apud Virgilium utroque loco extat, et
sensus poscit“ Zeun. 6. poeticum ut in Gr. G. — Veranius B a sec.
m.; s-bPM2P6. Feratius A (B a p. m.) GSv-gM3P27. Veracius M1P5.
Vid. ind. auctor et app. ad c. 6. § 14. — eximuntur Ps-z. „Lege cum
Ed. vet. eximantur. Nam sequitur statim eligantur.“ Zeun. — vel (sup.
add. quod) A. — offerenda p2dz. — Hic AP17. — Quattuor] Georg. IV,
538 et 550. — eximantur G. — dicendo om. v-g. 7. Haec] Ecl. V,
74. — circuire v-g. — Sed (om. et) BG. — libro primo] v. 345. 8.

usus [est, i. e.] sacrificiis deos pla-
care. Graece καλλισχεῖν.

5. iniuges] Cf. Fest. ap. Paul.
lib. IX, p. 113. Muell. Iniuges
boves qui sub iugo non fuerint.

grege de intacto] Quod inde ab
edit. Stephan. legitur e cod. P
sumptum, de niveo, id videtur
inde ortum esse quod quis minus
intelligeret in iis quae sequuntur:
Et intacta totidem cervice iuven-
cos primariam vocem, ad quam re-
ferendum esset illud adiecit, esse
cervicem. Hos locos coniunxit
etiam Servius ad Aen. VI, 38., qui
intacto interpretatur indomito.

6. Eximii] Cf. Fest. ap. Paul.
lib. V, p. 82. Eximium inde dici

coeptum quod in sacrificiis optimum
pecus e grege eximebatur, vel
quod primum erat natum.

sacerdotale nomen] Cf. c. 4. § 11.
Eodem nomine appellavit et Fe-
stus.

quod eximuntur .. quod eliguntur]
Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

7. Ambarvalis hostia] Festus ap.
Paul. lib. I, p. 5. Ambarvales
hostiae dicebantur quae pro arvis ..
sacrificabantur. Serv. ad Virg. Ecl.
III, 77. Dicitur autem hoc sacri-
ficium ambarvale, quod arva am-
biat victima, (cf. ad Ecl. V, 75. et
ad Georg. I, 345.).

lustrare significat circumire] Cf.
Comm. Serv. ad hunc ipsum lo-

Terque novas circum felix eat hostia fruges.

8 Observatum est a sacrificantibus ut, si hostia quae ad aras duceretur fuisset vehementius reluctata ostendissetque se invitam altaribus admoveri, amoveretur, quia invito deo offerri eam putabant. Quae autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari aestimabant. Hinc noster:

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras,

[16] *et alibi: Et statuam ante aras aurata fronte iuvenum.*

9 Adeo autem omnem pietatem in sacrificiis quae dis exhibenda sunt ponit, ut propter contrariam causam Mezentium vocaverit contemptorem deorum. Neque enim, ut Aspro videtur, ideo *contemptor divum* dictus est, quod sine respectu deorum in homines inpius fuerit: alioquin multo magis hoc de Busiride dixisset, quem
10 longe crudeliorem *inlaudatum* vocasse contentus est. Sed veram huius contumacissimi nominis causam in primo libro Originum Catonis diligens lector inveniet. Ait enim Mezentium *Rutulis imperasse ut sibi offerrent quas dis primitias offerebant, et Latinos omnes similis imperii metu ita vovisse: IUPPITER, SI TIBI MAGIS*
11 *VICTORES FACIAS.* Ergo quod divinos honores sibi exegerat, merito dictus est a Virgilio contemptor deorum. Hinc pia illa insultatio sacerdotis:

— *Haec sunt spolia et de rege superbo*

Primitiae,

ut nomine contumaciae cui poenas luit raptas de eo notaret exuvias.

[Mss. ABGPS.

vehementius retenta P. — admoveri (om. amoveretur) P. admoveri abnueretur v. — existimabant Sv-gb. — Et ductus] Georg. II, 395. — Et statuam] Aen. IX, 627. — iuvenam G. 9. posuit v-gb. „Recte, quia sequitur vocaverit.“ Zenn. — invocaverit S. vocaret v. — enim et ut v1. — Aspro v3s-z. haspro B a p. m. — contemptor] Aen. VII, 648. — alioqui c-g. — inlaudatum] Georg. III, 5. 10. ita vocasse p2dz. „Ed. vet. recte vovisse sensu postulante.“ Zeun. — O iuppiter S. — UTÆ I s-b. 11. dictus (om. est) G. — Haec] Aen. XI, 15. — nomini h. — cuius i-bP. — pena S.

cum: *Lustrare hic circumire: dicitur enim ambarvale sacrificium.*

8. *hostia quae ad aras duceretur] „Ducere solemnus in ea re dictio, et reddenda Invenali Sat. XII, [3.] Niveam reginae ducimus agnam ex scripto nostro. Vulgo caedimus.“ Pont.*

stabit] Cf. Serv. ad hunc Virg. versum: Placebit. Tunc est enim aptum sacrificium, cum dedicatum animal victimae patiens invenitur: unde et alibi [Aen. IX, 627. ubi vid. Serv.] sic ait: Et statuam . . i. e. placere faciam. Contra Lucanus [VII, 165.]: Discussa

fugit ab ara Taurus. C. F. Hermann. Handb. d. gottesd. Alt. d. Gr. § 28, 5.

9. *inlaudatum] Cf. VI, 7, 16.*

10. *contumacissimi nominis] i. e. nominis quod hominem contumacissimum significet.*

Latinos . . ita vovisse] Cf. Fest. apud Paul. lib. XVII, p. 265. Rustica vinalia . . Iovis dies festus, quia Latini bellum gerentes adversus Mezentium omnis vini libationem ei deo dedicaverunt.

11. *luit] Turnus, quem apud Virgilium Mezentium suum esse dicit Aeneas.*

VI. Mirandum est huius poetae et circa nostra et circa ex-1
terna sacra doctrinam. Neque enim de nihilo est quod, cum De-[17]
lon venit Aeneas, nulla ab eo caesa est hostia, nisi, cum pro-
ficisceretur, Apollini et Neptuno res facta divina est. Constat 2
enim, sicut Cloatius Verus Ordinatorum libro secundo docet, esse
Deli aram apud quam hostia non caeditur, sed tantum sollemni
deum prece venerantur. Verba Cloatii haec sunt: *Deli ara est*
Apollinis Γενέτορος in qua nullum animal sacrificatur, quam Py-
thagoram velut inviolatam adoravisse produnt. Hanc ergo esse, 3
quae adoratur ab Aenea, *Γενέτορος* aram poeta demonstrat, siqui-
dem templum ingressus pontifex nullo acto sacrificio statim in-
choat precem, et ut *Γενέτορα* expressius nominaret:

Da, pater, augurium.

At vero cum taurum mox immolat Apollini et Neptuno, apud 4
aliam utique aram factum intellegimus: et bene supra tantummodo
patrem, quod ibi proprium est, et infra, quod commune est, *Apol-*
linem nominat. Meminit huius arae et Varro Cato de liberis edu- 5

Edd. vicahgspdz.]

VI. Caput VI. Mirandum fuisse Vergilii cum circa Romana, tum
circa externa etiam sacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii et Herculis
Victoris sacris ostenditur. ch-g.

1. *Miranda est ... doctrina* v3-g. — *de longe venit* G (B del. ge). — *nisi om.* s-bP. — *proficiscerentur* v. — *res divina facta* v-g.

2. *prece deum* G. — *sunt haec* A. — *De-*
liaca est S. — *Γενήτορος* Edd. P. ut in Gr. G. — *adorasse* v-g.

3. *Γενήτορα* Edd. P. ut in Gr. G. — *ut om.* G. — *genetora* A (G a p. m.). *Γενήτορα* s-bP. *genitora* v-g. *genitura* B a p. m. *genituram* G a sec. m. — *Da*] Aen. III, 89.

4. *tauro* AP. „Angl.“ — *infra*] ib. 119.

5. *Varro Cato* coni. Meursius adiiciens: „Cato [immo *Catus*] sive de liberis educandis notissimus Varronis liber. Librarii indocti male hic convenire utraque ista nomina existimantes alterum insignita fraude eiecerunt.“ Idem suadet F. Ritschlius in indice scholarum in univers. litt. Frid. Guil. Rhenana habend. per menses hibern. a. MDCCCXLV. et XLVI. p. IV. his verbis: „Gellius IV, 19.: *M. Varro in*

VI, 1. *Mirandum est ... doctrinam*] Vid. prolegg. p. XL.

nulla ab eo caesa est hostia] Cf. Virg. Aen. III, 79. *Egressi veneramur Apollinis urbem* sqq.

nisi] Sic nisi etiam a Cicerone ponitur, ubi facile potest substitui sed, ad Fam. XIII, 73, 2. *De re nihil possum iudicare: nisi illud mihi certe persuadeo* cet. Vid. Hand. Tursell. IV, p. 234.

2. *Deli ara est Apollinis Γενέτορος*] „Meminit Laertius Diogenes lib. VIII [1, 13.] *Ἀμέλει καὶ βωμὸν προσκυνῆσαι μόνον ἐν Δήλῳ τὸν Ἀπόλλωνος τοῦ Γενέτορος, ὃς ἔστιν ὁπισθεν τοῦ Κερατίνου διὰ τὸ πυρὸς καὶ κριθᾶς καὶ τὰ πόπανα μόνα τίθεσθαι ἐπ' αὐτοῦ ἄνεν πυρὸς, ἱερεῖον δὲ μηδέν.* Flaccus quoque [V, 404.] allusit: *Phoebi Genitoris ad aram Ven-*

tum, ait.“ Pont. — Menagius ad Diog. l. c. attulit Iamblich. [de Pythag. vit. c. 5, p. 60. Kiefl.]: *Λέγεται δὲ περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον θαυμασθῆναι αὐτὸν περὶ τὴν Δήλον προσελθόντα πρὸς τὸν ἀνάιμακτον λεγόμενον καὶ τοῦ Γενέτορος Ἀπόλλωνος βωμόν.*

3. *pontifex*] i. e. Aeneas.

4. *apud aliam utique aram*] Hoc Virgilius quidem non dicit, qui (Aen. III, 118 sq.): *Sic fatus, inquit, meritis aris mactavit honores, Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.*

5. *Meminit huius arae et Varro Cato de liberis educandis*] Verum hoc esse mihi habeo persuasum: id unum vereor, ne ipsum correxerim Macrobius. Scilicet potuit *Varro Cato* facile haberi pro *διτογραφία*. Non *Catus* sed *Cato* hic

candis in haec verba: *Nutriæ haec omnia faciebat in verbenis ac 6 tubis sine hostia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram.* Eodem versu non omittendum puto *cur saxo vetusto dixerit exstructum templum.* Velius Longus: *Inmutatio est, inquit, epitheti: vult enim dicere vetustatem templi.* Hunc multi alii commentatores secuti sunt: sed frigidum est aedificii aetatem notare. Epaphus autem, vir plurimae lectionis, libro septimo decimo ait *Delphis quodam tempore evenisse ut templum religiosum antea et intactum spoliatum incensumque sit, et adicit: multas circa Corinthum urbes [18] insulasque proximas terrae motu haustas, Delon neque antea neque postea hoc incommodo vexatam, sed semper eodem manere saxo.* 8 Thucydides etiam Historiarum libro tertio idem docet. Non mi-

[Mss. ABGPS.

logistorico qui inscriptus est *Catus aut de liberis educandis.* Idem XX, 11: In logistorico M. Varronis qui inscribitur *Catus.* Nonius septies et tricesies Varro Cato vel de liberis educandis. Hinc emendandus Macrobius Sat. III, 6. Meminit huius arae et Cato de liberis educandis: cuius libri prorsus solitaria memoria. Scribendum esse et Varro Cato de l. e. vidit Krahnerus de Varr. antiq. p. 11.⁶ Cato (om. Varro) Mss. et Edd. — sine hostiis v-g. — genitiviarum B a p. m.; G a sec. m. genetiivarum A (G a p. m). genitivi aram R „uterque Angl.“.

6. Eodem versu] „Pro versu res postulat, ut legas vel loco vel libro, vel ut mutes eodem versu in ante hunc versum. Nam locus, quem auctor spectat, reperitur v. 84. Forte scripsit auctor eodem loco, ut pag. seq. [§ 11.] in pari causa.“ Zeun. — venusto A „quidam ex Angl.“. — constructum A „Angl.“. — velis (sup. us) A. — sunt secuti BG. — frigidum (om. est) A. 7. et intactum (sup. exin captum) G. — multas terras

liber a quibusdam falso dicitur fuisse inscriptus. Catus autem hic, cui Varro (cf. fragm. apud Non. p. 77.) hunc librum misit, quod petiverat, ut educationis filii sibi esset socius, quis fuerit, non est compertum, nisi quod in Aeliorum numero videtur esse referendus. Vid. app. et Gellium ed. Lion. II. cc. Varro. ed. Bipont. p. 318 sqq. Baehr. G. d. R. L. II, p. 35. n. 28. Ritschl. l. c. p. XI.

in verbenis ac tubis] Donatus ad verba Terent. Andr. IV, 3, 11. Ex ara hinc sume verbenas adnotavit: Ex ara scilicet Apollinis quem Ἀήλιον Menander vocat, et: Verbenae quasi herbenae redimicula sunt ararum. Cf. Serv. ad Virg. Aen. XII, 120. et Ecl. VIII, 65. Sed etiam suffitas esse in sacrificiis verbenas testatur Arnobius V, 3. his verbis: Mola salsa tus sanguis verbenarum suffitio. Cf. Hartung. I, p. 200 sq. — Tubis quin usi sint in sacris Romani, non negaverim, cf. Varr. L. L. VI, 14. Dies Tubulstrium appellatur, quod eo die .. sacrorum tubae lustrantur, et Calpurn. Ecl. I, 67.

Iussitque silentibus armis Inter sacra tubas, non inter bella, sonare: sed hic quid velint tubae fateor me nescire. Quid ergo si legamus ac libis? Quod facile potuit mutari in lubis et tubis, et respondet in Diogenis Laertii illo loco verbis τὰ πόσινα. — De praepositione in vid. Hand. Tursell. III, p. 267.

6. Eodem versu] Minus accurate dictum est pro eodem loco. Nam illud legitur v. 89; hoc v. 84.

saxo vetusto] Servius ad h. l. interpretatur religioso. Idemque Epaphi verba (§ 7.) affert. Sed Virgilius VIII, 478: saxo fundatam vetusto dicit etiam Agyllam Etruriae urbem.

7. vir plurimae lectionis] Servius l. c.: vir peritissimus.

8. Thucydides historiarum libro tertio] Lib. II, c. 8. legitur: Ἐτι δὲ Ἀήλος ἐκινήθη ὀλίγω πρὸ τοῦτ' αὖ, πρότερον οὐπω σεισθεῖσα ἀπ' οὗ Ἑλληνες μέμνηται. Adde Herodot. VI, 98. Ἀήλος ἐκινήθη, ὥς ἔλεγον οἱ Ἀήλιοι, καὶ πρῶτα καὶ ὕστατα μέχοι ἐμεῦ σεισθεῖσα, et Plin. N. H. IV, 12 s. 22. § 66. ex interpunctione Silligii: Delos .. sola motum terrae

rum ergo, si praesidio religionis tutam insulam semper ostendens ad reverentiam sibi locorum accessisse dicit continuam saxi eiusdem, id est insulae, firmitatem. Ut servavit Apollinis Genitoris proprietatem patrem vocando, idem curavit Herculem vocando victorem:

Haec, inquit, limina victor

Alcides subiit.

Varro Divinarum libro quarto victorem Herculem putat dictum, 10 quod omne genus animalium vicerit. Romae autem Victoris Herculis aedes duae sunt, una ad portam Trigeminam, altera in foro Boario. Huius commentii causam Masurius Sabinus Memorabilium libro secundo aliter exponit. Marcus, inquit, Octavius Herrenus, prima adolescentia tibicen, postquam arti suae diffusus est, instituit mercaturam, et bene re gesta decimam Herculi profanavit.

Edd. vicahgspdzb.]

circa P. 8. libro tertio] Vid. not. — et reverentiam Sv-g. — eiusdem saxi A. 9. vocando patrem As-bGP. — Haec] Aen VIII, 362. — lumina As. — alcidas P. 10. animalium genus v-g. 11. cognomenti scripsit Cl. Salmasius Exerc. Plin. p. 76. F. adiiciens: „Perperam apud Macrobiū hodie legitur huius commentii.“ — Masurius gbM1. Massurius AB PSv-hs-zM13P267. masurius G. Massanius P5. — Sabinus s-b (g in mg.). Albinus Mss. v-gM123P2567. — Memorabilium ABGSv-gM123R7 memorialium s-bP. Vid. ind. auct. s. v. Masurius. — lib. I. v-g (a primo). — Herrenus ABG. herenus v. Herennius Si-bP. — prima in adolescentia S. — arti suae diffusus est B (G e corr. Vid. fuisse artis et diffusus) Sv-gM2. arti diffusus suae est b. artis suae diffusus est A (P diffusus suae) M13. artis distisus suae est s-z. „Festus [p. 72. Muell.]: Distisum et pertisum dicebant, quod nunc distaesum et pertaesum.“ Pont.

non sensit ad M. Varronis aetatem. Mucianus prodidit bis concussam. Sen. N. Q. VI, 26, 2. Hanc philosophi quoque, credula natio, dixerunt non moveri auctore Pindaro.

ad reverentiam sibi locorum accessisse] i. e. ei visum esse locum reverentia dignum.

9. Herculem vocando victorem] Cf. Comm. Serv. ad hunc Virg. locum, ubi eadem fere quae apud Macrobiū leguntur, Hartung. II, p. 25. Merkel. p. cc.

10. libro quarto] Sic etiam Servius l. c.; sed Merkel. p. cxviii. haec tribuit quinto libro.

quod ... vicerit] Servius l. c.: Quod omne genus animalium decies vicerit. Additam vocem molestam dicit Merkel. l. c.

ad portam Trigeminam] i. e. prope Aventinum. Cf. Becker. R. A. I, p. 158. et p. 476.

in foro Boario] i. e. prope circum Maximum. Ibi erat ara Maxima. Cf. Serv. ad Aen. VIII, 271. Dionys. A. R. I, 40. Ovid. Fast. I, 581. Liv. I, 7, 10. Prop. IV, 9, 67.

Plut. Quaest. Rom. 60. Becker. R. A. I, p. 469. Idem p. 476. hanc aedem commemorat afferens Solin. I, 10. Tac. Annal. XV, 41. Plin. X, 29, 41.; XXXIV, 7, 16.; XXXV, 4, 7. Vid. etiam Salmas. Exerc. Plin. p. 7 sq. Merkel. p. cxxi.

11. Huius commentii] Intelligas inventionem huius cognominis, ut minime necessaria sit Salmasii coniectura.

Herrenus] In nomine dubio codicum auctoritati obsecutus sum. Apud Servium l. c. ed. Lion. legitur Hersennus (Eserninus). Qui memoratur c. 12. § 7. Octavius Hersennius haud scio an sit idem.

postquam arti suae diffusus est, instituit mercaturam] Cf. c. 14. § 12. Quae res ad hanc artis suae fiduciam Roscium abstraxit, et Cic. Tusc. V, 1, 3. Equidem ... huic incipio sententiae diffidere; et Plaut. Stich. III, 1, 26. Ubi coenas hodie, si hanc rationem instituis?

decimam Herculi profanavit] „Profanare in his Masurii verbis non βεβηλοῦν est, ut supra [c. 3. § 4.]

Postea, cum navigans hoc idem ageret, a praedonibus circumventus fortissime repugnavit et victor recessit. Hunc in somnis Hercules docuit sua opera servatum. Cui Octavius impetrato a magistratibus loco aedem sacravit et signum, Victoremque incisus litteris appellavit. Dedit ergo epitheton deo quo et argumentum veterum victoriarum Herculis et commemoratio novae historiae quae recenti Romano 12 sacro causam dedit contineretur. Nec frustra in eodem loco dixit: Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

[19] Quidam enim aram Maximam, cum vicino conflagraret incendio, liberatam a Pinariis ferunt, et ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Virgilium. Asper: Κατὰ διαστολήν, inquit, Potitiorum, qui ab Appio Claudio praemio corrupti sacra servis publicis 13 prodiderunt. Sed Veranius Pontificalium eo libro quem fecit de 14

[Mss. ABGPS.

— bene gesta (om. re) P. — pugnavit v-g. — in somniis v-g. — literis incisus s-bP. 12. Et domus] Aen. VIII, 270. — herculi (sup. e) A. — quidam (om. enim) P. — aram Maximam ... a Pinariis] Conf. Serv. ad Aen. VIII, 269. — flagraret v-g. — sacris P. 13. Asper: Κατὰ διαστολήν ipse sic distinxi. Asper κατὰ διαστολήν hs-b. ΑΣΠΕΡ ΚΑΤΑ ΔΙΑΣΤΟΛΗΝ AB (S ἀπερ). κατὰ διαστολήν (om. Asper) vicag. ut in Gr. G. — potitiorum (sup. add. ti) A. — quia ab P. — publicis A. 14. Veranius P2. Veratius Mss. (A Severatius sup. add. t) Edd. P7. Veracius P56. „Veratius etiam v. c. Lego tamen Veranius, cuius multa mentio Festo [ed. Muell. p. 158 bis., 203, 205, 250 bis, 253, 289, 348.] et ipsi huic

in Trebatii, sed τεμενίζειν. Varro fanare dixit lib. V. Verba eius, quia huic loco unice illustrando sunt, sic habent [Nos damus, ut ea emendavit Muellernus lib. VI. § 54.]: Hinc profanatum in sacrificio; atque inde Herculi decuma appellata ab eo est, quod sacrificio quodam fanatur, id est ut fani lege sit. Id dicitur polluctum, quod a porriciendo est fictum; quom enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in aram, tum polluctum est, ut, quom profanatum dicitur, id est proinde ut sit fani factum.“ PONT. — Cf. c. 12. § 2. Aurel. Victor. Orig. g. R. 6, 5 sq. Tum Recaranus sub Aventino Inventori Patri aram dedicavit, appellavitque Maximam, et apud eam decimam sui pecoris profanavit: .. inde videlicet tractum, ut Herculi decimam profanari mos esset. Fest. lib. XVI, p. 237. Muell. Potitium et Pinarium Hercules, cum ad aram quae hodieque Maxima appellatur, decimam bovum, quos a Geryone abductos abigebat Argos in patriam, profanasset, genus sacrificii edocuit. Plutarch. Sull. c. 35. Hartung. II, p. 25. Merkel. p. cci.

cum navigans hoc idem ageret] ut

scilicet re bene gesta decimam profanaret Herculi.

in somnis] Cf. Comm. I, 5, 1.

argumentum] i. e. signum, vel indicium, ut ait Petron. Sat. 137, 8.: Amoris hoc est argumentum, non malignitatis.

12. aram Maximam] Vid. not. ad § 10.

cum ... conflagraret] idem esse videtur ac cum periculum esset, ne conflagraret.

13. Κατὰ διαστολήν ... Potitiorum] i. e. ut distingueretur a Potitiis.

qui ... prodiderunt] Cf. Liv. I, 7, 14. Potitii ab Evandro edocti antistites sacri eius per multas aetates fuerunt: donec tradito servis publicis sollemni familiae ministerio genus omne Potitiorum interiit. Festus l. c. Quae familia et posterius eius non defuerunt decumantibus usque ad Ap. Claudium censorem qui quinquaginta milia aeris gravis his dedit, ut servos publicos edocerent ritum sacrificandi: quo facto Potiti, cum essent ex familia numero duodecim, omnes interierunt intra diem XXX. Similia habet etiam Servius l. c.

14. Veranius Pontificalium eo li-

supplicationibus ita ait: *Pinariis, qui novissimi comeso prandio venissent, cum iam manus pransores lavarent, praecepisse Herculem, ne quid postea ipsi aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacra sibi, sed ministrandi tantummodo causa, non ad epulas, convenirent: quasi ministros ergo sacri custodes vocari.* Ut 15 ipse Virgilius alibi:

At Triviae custos iamdudum in montibus Opis,
id est ministra; nisi forte custodem dixit eam quae se prohibuerit et continuerit a sacris, ut ipse alibi:

Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.

Hic utique custodem prohibito rem avium furumque significat.

Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi

16

Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili.

Non vacat quod dixit *sedili*. Nam propria observatio est in Herculis sacris epulari sedentes: et Cornelius Balbus *Ἐξηγητικῶν* libro octavo decimo ait *apud aram Maximam observatum ne lectisternium fiat*. Custoditur in eodem loco ut omnes aperto capite 17

Edd. vica hgs pdzb.]

Macrobio. Meurs. Cf. h. lib. cap. 2. § 3.; c. 20, 2. Cap. 5. § 6. Mss. plerique habent *Veratius*. — *Pontificalium* eo libro coni. Merkel. ad Ovid. Fast. p. xcvi. *Pontificalis in eo libro* Mss. et Edd. — *lavassent* G a sec. m. — *ministrantes* s-bP. 15. *At*] Aen. XI, 836. — *Et custos*] Georg. IV, 110. — *prohibito remque* vi. 16. *Haec*] Aen. VIII, 175. *Herculis sacris* (om. in) v-g. in *herculis sacro* S. — *ita ait* v-g „B“. *ita* (om. ait) AS „unus ex Angl“. *id* (om. ait) P. — *nec lecti sternium* A. 17. *aperto* Edd. PM123. Cf. I, 8, 2; 10, 22. *operto* BGS. *ope-*

bro] Sic suadente Merkelio scribere non dubitavi, et propter ea quae leguntur in app. crit. et quod c. 5. § 6. legitur: *Veranias* (vel *Veratius*) in *Pontificalibus* quaestionibus. Praepositio in simili modo omittitur c. 4. § 1. et § 6., hoc cap. § 10. et § 16., c. 7. § 8. al.

qui novissimi comeso prandio venissent] Cf. Liv. I. c. § 13. *Forte ita evenit, .. ut Pinarii extis adesit ad ceteram venirent dapem*. Festus l. c.: *Pinarius quod non adfuit sacrificio*. Servius l. c.: *Perfecto itaque matutino sacrificio, cum circa solis occasum essent sacra repetenda, Potitius prior advenit, Pinarius postea extis iam redditus*. Plutarch. Quaest. Rom. 60. Ὑστέρησε δὲ καὶ τὸ Πειναρίων γένος. Dionys. Antiq. I, 40. Ταύτην δὲ αὐτοῖς προστεθῆναι τὴν ἀτιμίαν ὁψίμου τῆς παρουσίας ἔνεκα, ἐπεὶ ἔωθεν αὐτοῖς κελυσθὲν ἦκειν, ἐσπλάγχχνεν μένων ἥδη τῶν λεγῶν ἀφίκοντο. Buttmann. Mythol. II. p. 294 sqq. Hartung. R. R. II, p. 29.

ministrandi tantummodo causa] Cf. Serv. l. c. *Unde iratus Hercules statuit ut Pinariorum familia tantum ministra esset epulantibus Potitiis et complementibus sacra*.

15. *id est ministra*] Cf. Comm. Serv. ad h. Virg. l. [vel] *ministra* [vel] *observatrix*. *Potest et pro comite accipi, vel custos mandatorum Triviae, ne inulta Camilla moriatur*].

prohibito rem avium furumque] Servius ad Georg. IV, 111. confert Horat. Serm. I, 8, 4. *Nam fures dextra coercent, Obscoenoque ruber porrectus ab inguine palus: Ast importuna volucres in vertice arundo Terret fixa*.

16. *ne lectisternium fiat*] Cf. Serv. ad Aen. VIII, 176.: *Nam in templo Herculis lectisternium esse non licebat*.

17. *aperto capite*] ut Saturno. Cf. I, 8, 2. *Illic Graeco ritu capite aperto res divina fit, et 10, 22. Hinc est quod ex instituto peregrino huic deo sacrum aperto capite facimus*. Hartung. II, p. 26.

sacra faciant. Hoc fit, ne quis in aede dei habitum eius imitetur: nam ipse ibi operto est capite. Varro ait *Graecum hunc esse* [20] *morem, quia sive ipse sive qui ab eo relictum aram Maximam statuerunt Graeco ritu sacrificaverunt. Hoc amplius addit Gavius Bassus. Idcirco enim hoc fieri dicit, quia ara Maxima ante adventum Aeneae in Italia constituta est, qui hunc ritum velandi capitis invenit.*

VII. Ea quoque quae incuriose transmittuntur a legentium plebe non carent profunditate. Nam cum loqueretur de filio Polionis, id quod ad principem suum spectaret, adiecit:

Ipse sed in pratis aries iam suave rubenti

Murice, iam croceo mutabit vellera luto.

2 Traditur autem in libro Etruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit inductum, portendi imperatori rerum omnium felicitatem.

[Mss. ABGPS.

rato (sup. a) A. — ibi operto ipse capite est v-g. ipse ibi operto capite est M3. ipse ibi aperto est capite B a sec. m.; M1 a p. m. — ab eo relictum (om. qui) S. ab eo relictum qui v-a. ab eo relictum quia hg. — addidit Sv-gM1. — Gavius Ss-bPM13P67. „Scribo Gabius.“ Meurs. gravius (B del. r) G. Graius P5. Caius v-g (chg C.). — quae hunc P. qua hunc s-z. „Lego (ut est in v. c.) qui, de quo ritu plenius in Variarum libris.“ Meurs.

VII. Caput VII. Ea etiam, quae negligenter in Vergilio transmittuntur a legentium vulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit. ch-b. 1. idque (om. quod) s-bP. — expectaret P (B sup. add. s). — Ipse] Ecl. IV, 43. — iam om. z. vellere aluto B.

2. Traditur ... felicitatem] Cf. Serv. ad h. Virg. l. — in libris Serv. — Hetruscorum v-g. — miro et insolito Serv. — indutua Edd. PS. infectum Serv. — omnium rerum s-bP. — felicitatem vel cum felicitate

ne quis in aede dei habitum eius imitetur] Cf. Serv. ad Aen. III, 407. Sane sciendum sacrificantes diis omnibus caput velare consuetos ob hoc, ne se inter religionem aliquid vagis offerret obtutibus excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur, [quia Saturnus velato capite ibi cernitur. Et Herculi in templo suo, quia et ipse capite operto est, vel quia hae arae ante adventum Aeneae a Iunone vel Evandro consecratae sint].

qui hunc ritum velandi capitis invenit] Cf. Virg. Aen. III, 405 sqq. Purpureo velare comas adoptus amictu. ... Hac casti maneant in religione nepotes. Festus lib. XVIII, p. 322. Muell. Saturnii quoque dicebantur, qui castrum in imo clivo Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei deo ante bellum Troianum videtur, quia apud eam supplicant apertis capitibus: nam Italici auctore Aenea velant capita cet. Praeterea vid. Plutarch. Quaest. R. 10 et 11., Klausen. p. 917.

VII, 2. in libro Etruscorum] Expectes in libris Etruscorum, ut legitur apud Serv. ad Ecl. IV, 43. Cf. Cic. de har. resp. 12, 25. Atque in apum fortasse examine nos ex Etruscorum scriptis haruspices, ut a servitio caveremus, monerent, et 17, 37. Haec quae nunc ex Etruscis libris in te conversa atque interpretata dicuntur; de divin. I, 12, 20. Chartis promebat Etruscis, ex secundo de consulatu libro, et 33, 72. Quod Etruscorum declarant et haruspici et fulgurales et tonitruales libri. Mueller. Etrusk. II, p. 22 sq. Becker. R. A. I, p. 12 sq. Putabantur hi libri a Tagete esse perfecti. Vid. not. ad V, 19, 13.

insolito colore fuerit inductum] Commodius Servius l. c.: infectum. Sed inductum videtur respondere Tarquitii verbis si aspergetur. Cf. Plant. Most. III, 2, 143. Si sunt inducti pice, Plinius N. H. XXIV, 8. s. 33. Humor . . cuti nitorem inducit, et XXXV, 10. s. 36. § 102.

Est super hoc liber Tarquiti transcriptus ex Ostentario Tusco. Ibi reperitur: *Purpureo aureove colore ovis ariesve si aspergetur, principi ordinis et generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate laetiolemque efficit.* Huiusmodi igitur statum imperatori in transitu vaticinatur.

Verbis etiam singulis de sacro ritu quam ex alto petita 3 significet, vel hinc licebit advertere:

*Iniecere manum Parcae, telisque sacrarunt
Evandri.*

Nam quicquid destinatum est dis sacrum vocatur: pervenire au- [21] tem ad deos non potest, nisi libera ab onere corporis fuerit, anima, quod nisi morte fieri non potest. Ita ergo oportune sacratum Halesum facit, quia erat oppetiturus. Et hic proprietatem 4 et humani et divini iuris secutus est. Nam ex manus iniectione paene mancipium designavit, et sacrationis vocabulo observantiam divini iuris inplevit. Hoc loco non alienum videtur de conditione 5 eorum hominum referre quos leges sacros esse certis dis iubent, quia non ignoro quibusdam mirum videri quod, cum cetera sacra violari nefas sit, hominem sacrum ius fuerit occidi. Cuius rei

Edd. vicahgspdz.]

largitatem S. cum foelicitate largitatem v. „Optime, declarant sequentia illa Tarquiti verba: *summa cum felicitate largitatem auget.*“ Meurs. — Tarquiti ABGs-bP (M1 a p. m.) M3. Tarquinii i-g (M1 in mg.) M2. Tarquini S a p. m.; v. *tranquiti S in mg. tranquinii P7.* „In veteri [editione] recte Tarquinii. Quo et illa Lactantii spectaverint: *At Tarquinii Prisci librorum nullus quod sciam ex auctoribus.* Supra lib. II, cap. 16. [III, 20, 3] *ostentarium arborarium Tarquinii Prisci laudatur.* Qui an idem sit cum hoc Tarquiti, et an ibi etiam reponi Tarquiti debeat, ibi videndum. Nolim enim adversari Pithoeo, qui Advers. I, 20. ex Plinio et Marcellino Tarquiti hoc loco retinendum censuit et altero illo refingendum.“ Pont. „Ed. vet. male Tarquinii. Nam videtur esse L. Tarquiti ille, cuius libri de Etrusca disciplina a Plinio memorantur in indice auctorum.“ Zeun. — Thusco chs-bP. — *ariesque P. — aspergetur ABGs-v-gM123. aspergeretur P5. aspergatur s-bP. — principio P. — progeniemque v-ag.* „Bene.“ Zeun. *propaginemque h.* 3. *de ritu sacro v-g. — Iniecere* Aen. X, 419. — *ad eos v-g. — non potest anima nisi libera ... fuerit. s-b. — sacrum v-g. — alesum S.* 4. *proprietatem humani (om. et) S. — executum est v-g.* 5. *eorum omnium (corr. in hominum) A. — violare PS.* 6. *in suis fini-*

Huic picturae quater colorem induxit. Quod legitur inde ab ed. Steph., indutum, id quodammodo commendatur sequenti Virgilii versu: Sponte sua sandix pascentes vestiet agnos.

ex Ostentario Tusco Cf. c. 20. § 3. et ind. auct. s. v. Tarquiti. Vocem Ostentario Koppins ad Martian. II, § 151. interpretatur „ostentivum docente“ sc. libro.

principi ... largitatem auget Mueller. Etr. II, p. 24. in his verbis agnoscit et orationem et indolem principibus faventem Etrusco-rum.

3. *sacrum* Cf. c. 3, § 2.

libera ab onere corporis Cf. Comm. I, 9, 3 et 6.

oppetiturus Potest ex antecedentibus suppleri mortem, quod tamen non necessario est addendum. Cf. Virg. Aen. I, 96. XII, 543 et 640. Tac. Ann. II, 24. Plin. N. H. X, 3 s. 4. § 14.

5. *hominem sacrum ius fuerit occidi.* „Lex tribunicia: si quis im qui plebis scito sacer sit occiderit, paricida ne sit. Vide Festum in Sacer mons et in Ver sacrum. Budaeus in Commentario linguae Graecae: *Anathemata dicti sacri*

6 causa haec est. Veteres nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum quibus sacrum esset: animas vero sacratorum hominum, quos * zanas Graeci
7 vocant, dis debitas aestimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat a se tamen dimittere non dubitabant, sic animas, quas sacras in caelum mitti posse arbitrati sunt, viduas corpore quam primum ire illo voluerunt.
8 Disputat de hoc more etiam Trebatius Religionum libro nono, cuius exemplum, ne sim prolixus, omisi. Cui cordi est legere, satis habeat et auctorem et voluminis ordinem esse monstratum.

[22] VIII. Nonnullorum quae scientissime prolata sunt male enuntiando corrumpimus dignitatem, ut quidam legunt:

*Discedo ac ducente dea flammam inter et hostes
Expedior,*

2 cum ille doctissime dixerit: *ducente deo*, non *dea*. Nam et apud Calvum Aterianus adfirmat legendum:

[Mss. ABGPS.

bus G. — sacrum (sup. add. at) B. — sacrorum (sup. at) B. — zanas Graeci ABGPM123P567 (P2 zanan, sup. s; in S est lacuna ante graeci). ζώαντας Graeci vi. Graeci ζώαντας c-b. — existimabant Sv-gb. 7. demittere Av1. — dubitant v-g. — illo ire Edd. PS. 8. hoc more (sup. add. de) A.

VIII. Caput VIII. Quae male enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quod ea nec ratione apud hunc poetam careant, quae fortuita esse videntur: cum aliis quibusdam. ch-b. Cap. VII. Quae male enuntiando corrumpantur apud Maronem. v3i. Quae scientissime prolata a nonnullis male enunciando corrumpantur. Cap. v1. 1. *Discedo*] Aen. II, 632, ubi legitur *Descendo*. — *Discedunt* (sup. escendo) S. — *hac ducente* v1.

2. Calvium P2. — Aterianus scripsi e coni. Aterianus Edd. P. Acthe-

homines, quorum capita diis inferis dicata sunt et devota. Vide an huc spectet illud Pauli ad Rom. c. 9, v. 3. optantis pro fratribus fieri anathema.“ Pont. — Festi verba haec sunt: Lib. XVIII, p. 318. Muell. *Homo sacer is est quem populus iudicavit ob maleficium: neque fas est eum immolari, sed qui occidit parricidii non damnatur, nam lege tribunicia prima cavetur, si quis eum qui eo plebei scito sacer sit occiderit, parricida ne sit: ex quo quivis homo malus atque improbus sacer appellari solet; et ap. Paul. lib. XIX, p. 379. Ver sacrum vovendi mos fuit Italii. Magnis enim periculis adducti vovebant quaecunque proximo vere nata essent apud se animalia immolatueros. Sed quum crudele videretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultam aetatem velabant atque ita extra fines suos exigebant; ubi Muellerus confert Fest. s. v.*

Mamertini p. 158, et s. v. Sacrani p. 321., Nonium e Sisenna p. 522, 14. M., Servium in Virg. Aen. VII, 796.

quos * zanas Graeci vocant] H Stephanus in Thes. Gr. l. s. v. ζώαντων refert Caelium Rhodig. Antiq. Lect. XII, 11. dicere ζώαντας vocari sacratos homines. Sed vide ne sit zanas ortum e detruncata Graeca voce, et legendum quos ἀναθηματὰ Graeci vocant, vel simile quid. Scilicet, si duplicata littera s scriptum erat quos ΣΑΝΑΘ., facile inde oriri poterat quos ΖΑΝΑC.

8. cuius exemplum] i. e. ipsa verba. Cf. Cic. ad Att. IX, 6, 3. Capua litterae sunt allatae hoc exemplo cet.

ordinem] inter reliquos libros, i. e. numerum.

VIII, 1. *ducente deo, non dea*] Ad hunc ipsum Virgilii versum Servius adnotavit haecce: *Secundum eos qui dicunt utriusque se-rus participationem habere numina.*

Pollentemque deum Venerem,

non *deam*. Signum etiam eius est Cypri barbatum corpore, sed veste muliebri, cum sceptro ac natura virili: et putant eandem marem ac feminam esse. Aristophanes eam Ἀφροδίτον appellat.³ Laevinus etiam sic ait: *Venerem igitur alnum adorans, sive femina sive mas est, ita uti alma Noctiluca est*. Philochorus quoque in Attide eandem adfirmat esse lunam, et ei sacrificium facere viros cum veste muliebri, mulieres cum virili, quod eadem et mas aestimatur et femina.

Edd. vicaHgspdzB.]

rianus Bv1M3P6. Aetherianus AGM2. etherianus SP27. Atherianum P5. — legendo S. — etiam huius v-g. — natura G. Coni. Creuzer. Symb. II, p. 492. coll. Larcher. Mém. sur Vénus p. 46. Siebelis. ad Philochor. p. 19. Serv. ad Aen. II, 632. statura Edd. ABPS (G in mg.). — viri v-g. — aphridioton (corr. in aphrodit.) A. 3. „Lavinius forte legendum, cuius librum Sordidorum vocabulorum citat Agellius lib. XX, cap. 11.“ Mears. — Attide ABG. — lunam. Nam et chgb. „Melius.“ Zeun.

Nam ait Calvus: *Pollentemque deum Venerem*. Item Virgilius (VII, 498.): *Nec dextrae erranti deus abfuit, cum aut Iuno fuerit aut Alecto*. Est etiam in Cypro simulacrum barbatae. Veneris [corpore et veste muliebri cum sceptro et natura virili] quod Ἀφροδίτον vocatur: (cui viri in veste muliebri, mulieres in virili veste sacrificant: quamquam veteres deum pro magno numine dicebant. Sallustius: *Ut tanta mutatio non sine deo videretur*). Et hoc ad Graecorum imitationem, qui ὁ θεὸς et ἡ θεὸς dicunt, sicut ὁ ἄνθρωπος et ἡ ἄνθρωπος, vir et femina. Sed rectius recentiores Virgilii interpretes dicunt deum h. l. dici numen, τὸ θεῖον.

2. Aterianus] Sic scripsi, ne nimis discederem a librorum mss. vestigiis. Vulgo vocatur *Haterianus*. Vid. Lion. Praefat. ad Serv. p. ix. Baehr. Gesch. d. R. L. I, p. 236. Suringar. Histor. crit. schol. p. 170.

cum sceptro ac natura virili] Facile obtemperavi Creuzero iubenti sic scribi pro eo quod antea legebatur ac statura virili. Quid enim vult statura virilis cum sceptro coniuncta, quum supra dictum esset barbatum corpore. Membrum virile naturam vocat etiam Cicero N. D. III, 22. At quid hoc cum sceptro? Quid si intelligendum est sceptrum phallo ornatum, non ipsius simulacri membrum? Ceterum conf. Serv. l. c. et not. seq.

Voces natura et statura confunduntur etiam II, 3, 3.

3. Ἀφροδίτος] Meinekius fragm. com. Graec. II, 2, p. 1206. adnotavit: „Grammaticus in Bekk. Anecd. p. 272, 24.: Ἀφροδίτος ὁ Ἐραφροδίτος· παραπλήσιοι δὲ τούτῳ ἄλλοι δαίμονες, Ὁρθάνης Πριάπος. Hesychius: Ἀφροδίτος· Θεόφραστος μὲν τὸν Ἐραφροδίτον φησιν, ὁ δὲ τὰ περὶ Ἀμαθούντα γεγραφὸς Παιῶν εἰς ἄνδρα τὴν θεὸν ἐσχηματίζεσθαι ἐν Κύπρῳ λέγει.“

uti alma Noctiluca est] „Glossarius: Nocticula Ἐκάτη νυκτοφαίνουσα. Scribendum fors. Noctiluca. Sed in Ioh. Sarisberiense lib. II, cap. 17. reperio glossarii lectionem: Quale est quod Nocticulam quandam .. noctis dominam concilia et conventus de nocte asserunt convocare. Si retinemus Nocticula, scribetur rectius, ut monuit Franc. Douza, Nocticola.“ Poxy. — Cf. Varro L. L. V, 10, § 68. Luna vel quod sola lucet noctu, itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nam ibi noctu lucet templum.

viros cum veste muliebri] Cf. Servius l. c. et Creuzer. Symb. II, p. 361.

quod eadem et mas aestimatur et femina] „Et hoc est quod Parthi eam Lunum coluerunt non sexu solum sed nomine quoque masculo. Aelius Spartianus in Caracallo [c. 7.]: Et quoniam dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusque id memoriae traditum: atque ita nunc quoque a Carrenis praeci-

4 Hoc quoque de prudentia religionis a Virgilio dictum est:

*Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
Aereis.*

[23] Hyginus enim de proprietatibus deorum, cum de astris ac de stellis loqueretur, ait *oportere his volucres immolari*. Docte ergo Virgilius dixit apud ea numina animam volucris remansisse quibus ad litandum data est.

5 Nec nomen apud se, quod fortuitum esse poterat, vacare permittit:

— *Matrisque vocavit*

Nomine Casmillae mutata parte Camillam.

6 Nam Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo ait *dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium*, quo vocabulo significant praeministrum deorum. Unde Virgilium ait *Metabum Camillam* appellasse filiam, Dianae scilicet praeministram.

7 Nam et Pacubius, cum de Medea loqueretur:

[Mss. ABGPS.

— *existimatur* Sv-gb. 4. *Decidit*] Aen. V, 517. — *Aeriis* s-bP. *aetheriis* Virg. l. c. — Yginus ABG. Hyginus S. Higinus c-bP. Iginus vi. — *enim cum de propr. deor. vi.* — eorum (sup. add. d) A. — ac stellis (om. de) Edd. P. et stellis S. 5. *permittat* S. — *Matrisque*] Aen. XI, 542. — *Ca millae* (ras post a). 6. *Stattus ... praeministram*] Cf. Serv. ad Aen. XI, 543. — *Callimadium apud Camillam appellari* Serv. — *Thuscos* ch. — *deorum ministrum* Serv. — *bene* ait Serv. — *Matabum* P. — *scilicet Dianae ministrum* Serv. 7. *Pacubius* B

pue haberi, ut qui Lunam femineo nomine ac sexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inserviat: at vero qui marem deum esse crediderit, is dominetur uxori neque ullas muliebres patiatur insidias. Unde quamvis Graeci vel Aegyptii eo genere quo feminam hominem etiam Lunam deam dicant, mystice tamen deum dicunt. Casaubonus in notis suis ad eum locum varietatis huius, quod Luna virili ac femineo genere efferatur, causam ex linguis atque idiomate Orientalium repetendam demonstrat. Quem omnino vide.“ Pont.

4. *animam volucris*] i. e. columbae ab Eurytione ictae sagitta. Cf. Virg. Aen. V, 516.

ad litandum] Cf. c. 5. § 4.

6. *dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium*] „In eadem voce Varro lib. VI. [p. 88. Bip.; VII, 34. Muell.]: *Verbum esse Graecum arbitror, quod apud Callimachum in poematis eius inveni.* Porro interpretes Apollonii [I, 917.]: *Κάσμιλλος Ἑρμῆς ἐστίν, ὡς ἰστορεῖ Διονυσόδωρος.*“ Pont. — Adde quae illis verbis antecedunt apud Varronem: *Casmilus nomi-*

natur Samothrace mysteriis diis quidam administer diis magnis. Cum magnis diis coniungitur Mercurius apud Servium ad Aen. II, 296. et III, 12. Cf. Creuzer, Symb. II, p. 561 sq. Lobeck. Aglaoph. p. 1245. et quae leguntur in Steph. Thes. Gr. I. IV, p. 752. ed. Par.: „Arcad. p. 56, 2.: Τὸ δὲ Καδμῖλος ὁ Ἑρμῆς περιπαῖται. Et Choerobosc. in Crameri Anecd. II, p. 29, 13. Lycophr. 162.: Ὁ Καδμῖλον γόνος· ubi schol. Καδμῖλος ὁ Ἑρμῆς ἐν Τυρῶνι.“

Dianae scilicet praeministram] Turnebus, quem citat Pontanus, Advers. lib. XIV. cap. 13.: „Scio, inquit, quam erudite de Camillae nomine argutetur Macrobius, et quam e recondito originem eius repetat: sed mihi verum Maronis consideranti longe alia sententia animo surgit et incessit: mihi enim videtur Maro innuere Camillam a Casmilla deduci detracta littera: quod cum ita sit, Camillam ut Camaenam esse existimabo, ut Casmillam Casmenam. Nam quae a Latinis postea Camaenae vocatae sunt, ante a cascis priscisque La-

Caelitum camilla, expectata advenis, salve hospita.

Romani quoque pueros et puellas nobiles et investes *camillos* et *camillas* appellant, flaminicarum et flaminum praeministros. Hanc quoque observationem eius non convenit praeterire.

Mos erat, inquit, Hesperio in Latio, quem protinus urbes Albanae coluere sacrum, nunc maxima rerum Roma colit.

Varro de moribus morem dicit esse in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo. *Iulius Festus de verborum significationibus

Edd. vicalgspdz.]

(A a sec. m.) vl. Pachubius P. paucibius A. Pacuvius Sv3-b. Vid. I, 12, 35. — Pacuvius in Medea cum de Medea Serv. — adveni s-bP. — pueros puellas (om. et) AB. pueros puellasve v-g. — appellabant Serv. — flaminicarum et flaminium (del. i) A. 8. Mos] Aen. VII, 601. 9. de muneribus, ut legitur in ed. Ald. Censorini c. 2. pro de numeris, legendum esse censet Ritschl. in Ind. lectt. Bonn. a. MDCCCXLV. p. vi. — esse dicit Edd. P. — „Pompeius Festus iudicatum iam aliis rescribendum videri. At libris auctoribus destitutus quis mutet?“ Pont. Cf. Anton. Augustin. ad Paul. Diac. lib. XI, p. 511. Lind. — „Libro XI.

tinis Casmenae, ut Varro scribit, dicebantur. Musarum autem et Camaenarum virgini quamvis bellatrici non erat indecorum gerere nomen.“ Quae praeterire nolui, quamquam me non habet consentientem homo doctissimus.

7. Pacubius, cum de Medea loqueretur] Serv. l. c. male addit in Medea. Varro l. c. habet in Medio. Adnotavit Muellerus: „Versus est Pacuvii, cuius Medii s. Medi multa extat mentio“, et ad VI, 60.: „Etiam apud Festum modo Medo modo Medio legitur. Hoc inde factum, quod Medae filius, qui Μηδεῖος est Hesiodo, Μηδος dicitur Apollodoro aliisque. Medea his locis male illatum est.“

investes] Hildebrandus ad Apul. Metam. V, 28, p. 373. Oud.: quae puerum ingenuum et investem sollicitavit, adnotavit haecce: „Vestis quum lanuginem malas et inguina vestientem significet, factum est, ut investis proprie imberbis sit et impubes, et quia iste Venerem non expertus est, incorruptus et purus. Cf. gloss. Philox. p. 125. investis, ἄφθορος. Optime de hoc vocabulo exposuit Voss. in Etym. s. v. vestis p. 554.“

camillos et camillas] „Iterum Varro [l. c.]: Camillam qui glossemata interpretati sunt dixerunt administram. Et statim: Dicitur in nuptiis Casmillus qui cumerum fert, in quo quid sit in ministerio

plerique extrinsecus nectunt. Sed bene emendatum Scaligero: extrinsecus nesciunt. Et forte insuper faciendum: in quo quid insit mysterii.“ Pont. — Cf. Fest. ap. Paul. lib. III, p. 63. Muell. Cumeram vocabant antiqui vas quoddam quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis utensilia, quod et camillum dicebant, eo quod sacrorum ministrum κάμῖλλον appellabant, et p. 43. Camillus proprie appellatur puer ingenuus, et lib. VI, p. 93. Flaminius camillus puer dicebatur ingenuus patrimēs et matrimēs, qui flamini Diali ad sacrificia praeministrabat, antiqui enim ministros camillos dicebant. Alii dicunt omnes pueros ab antiquis camillos appellatos, sicut habetur in antiquo carmine, quum pater filio de agricultura praeciperet: Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra, camille, metes. In Comm. Serv. ad Georg. I, 101. eidem versui qui legitur etiam apud Macrobiū V, 20, 19. additur: Camillus adulescens est. Cf. Scaliger ad Varron. l. c. et Hartung. I, p. 157 sq. II, p. 71 sq. Mueller. Etr. II, p. 70 sqq.

9. Varro ... consuetudo] Serv. ad h. Virg. l.: Varro vult morem communem consensum omnium simul habitantium, qui inveteratus consuetudinem facit.

*Iulius Festus] Hoc nomen quin corruptum sit, non dubito; nam

libro tertio decimo: *Mos est, inquit, institutum patrium, pertinens*
 10 *ad religiones ceremoniasque maiorum.* Ergo Virgilius utrumque
 auctorem secutus, et primo quidem Varronem, quoniam ille dixe-
 rat morem praecedere, sequi consuetudinem, postquam dixit: *Mos*
 [24] *erat*, subiunxit: *Quem protinus urbes Albanae coluere, et: Nunc*
 11 *maxima rerum Roma colit*, quo perseverantiam consuetudinis
 monstrat. Et quoniam Festus pertinere ad ceremonias ait, hoc
 idem docuit Maro adiciendo *sacrum*:

— *Quem protinus urbes*

Albanae coluere sacrum.

12 *Mos* ergo praecessit et cultus moris secutus est, quod est con-
 suetudo: et hic definitionem Varronis inplevit. Adiciendo deinde
sacrum ostendit morem ceremoniis dicatum, quod Festus adseruit.

13 Idem observavit et in duodecimo libro, cum ait:

— *Morem ritusque sacrorum*

Adiciam,

14 in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum. Sed histo-
 riae quoque fidem in his versibus secutus est:

Mos erat Hesperio in Latio, et reliqua.

Servavit enim regnorum successionem: quippe primi regnave-
 runt Latini, deinde Albani, et inde Romani. Ideo: *Mos erat*,
 primum dixit, *Hesperio in Latio*, et postea: *Quem protinus urbes*
Albanae coluere sacrum; deinde subiecit: *Nunc maxima rerum*
Roma colit.

[25] IX. *Excessere omnes adytis arisque relictis*

Di quibus imperium hoc steterat.

Et de vetustissimo Romanorum more et de occultissimis sacris

[Mss. ABGPS.

scribo. Librarii nimium quantum supini in unitatis nota scribenda.
 De Iulio Festo mendam esse olim notavit vir magnus. — *decimotertio h. — Mos ... maiorum*] Fest. lib. XIII, p. 157. Muell. — *per-*
tinens om. P. — ceremonias ch-g. caerimonias b. 10. auctorum B.
actorem G. — quando ille G. — subiunxit om. S. — Nunc (om. et) S.
et (om. Nunc) G. — quod s-bP. — demonstrat G. 12. esse dicatum
s-bP. 13. servavit v-g. — in duodecimo libro] v. 836. — in quo ..
sacrorum om. P. 14. historiae quidem fidem v. — inde Albani
ASv-g. — quem protinus una Albani coluere viri ABGPv („B“ unam).

IX. Caput IX De carmine quo evocari solebant dii tutelares et aut
 urbes aut exercitus devoveri. ch-b. 1. *Excessere*] Aen. II, 351. — *ista*

vix putaverim Macrobius ipsum,
 qui Festum c. 3. § 10. et c. 5. § 7.
 recte nominaverit Pompeium, hoc
 nomen h. l. confudisse cum Iulii
 (Caesaris) nomine: sed quomodo
 emendandum sit, nescio. Fortasse
 Macrobius posuerat praenomen Ser-
 tus, idque scriptum VI.TVS muta-
 tum est in IULIVS.

11. *sacrum*] Aut hoc verbum
 omitti poterat, aut quae deinde
 repetuntur Virgilii verba. Cf. c. 5.
 § 5.

12. *hic*] h. e. haec dicendo, op-

ponitur enim id quod sequitur:
Adiciendo deinde.

13. *in quo ostendit aperte morem*
esse ritus sacrorum] Hanc interpre-
 tationem non admittit particula
que.

14. *Servavit enim regnorum suc-*
cessionem] Poterat Macrobius etiam
 h. l. comparare Aen. XII. v. 826 sq.:
Sit Latium, sint Albani per secula
reges, Sit Romana potens Italia
virtute propago.

IX, 1. *de vetustissimo Romano-*
rum more et de occultissimis sacris]

vox ista prolata est. Constat enim omnes urbes in alicuius dei² esse tutela, moremque Romanorum archanum et multis ignotum fuisse ut, cum obsiderent urbem hostium eamque iam capi posse confiderent, certo carmine evocarent tutelares deos: quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut etiam, si posset, nefas aestimarent deos habere captivos. Nam propterea ipsi Romani et³ deum in cuius tutela urbs Roma est et ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse voluerunt. Sed dei quidem nomen nonnullis⁴ antiquorum, licet inter se dissidentium, libris insitum: et ideo ve-

Edd. vicahgspdz.]

om. v. 2. certo certamine S. — invocarent G. — posse capi A. — aut si posset (om. etiam) s-bP. aut etiam si posset etiam S. — existimarent S13-gb. extimarent v1. 3. ut ipsius s-z. 4. dei quidem (om. nomen) S. — licet om. S. — diffidentium v1. — vetustas ABGsv-g.

Cf. Plin. N. H. XXVIII, 2. s. 4. § 18. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari deum cuius in tutela id oppidum esset, promittique illi eundem aut ampliorem apud Romanos cultum. Et durat in pontificum disciplina id sacrum, constatque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Exemplum talis evocationis vide apud Livium V, 21, 3. Te simul, Iuno regina, quae nunc Veios colis, precor, ut nos victores in nostram tuamque mox futuram urbem sequare: ubi te dignum amplitudine tua templum accipiat, et § 5. Veientes ignari ... deos votis ex urbe sua evocatos hostium templa novasque sedes spectare.

2. quod ... nefas aestimarent deos habere captivos] Cf. Serv. ad h. Virg. l.: Quia ante oppugnationem evocabantur ab hostibus numina propter vitanda sacrilegia. Pontanus contulit Arnobium [VI, 3]. Ista non prima et maxima contumelia est, habitationibus deos habere districtos? et Cyprian. de idol. vanit.: Cum homo latius maneat, qui intra unam aediculam vim tantae maiestatis includat? Poterat addere eiusdem libri Arnobiani capp. 17, 18, 23, ubi quaeritur, sintne simulacra pro ipsis diis habenda.

3. deum ... ignotum esse voluerunt] Vid. Plinii quae supra attuli et Serv. l. c.: Inde est, quod Romani celatum esse voluerunt, in cuius dei tutela urbs Roma sit, et iure pontificum cautum est, ne suis nominibus dii Romani appellaren-

tur, ne exaugurari possint; et in Capitolio fuit clypeus consecratus cui inscriptum erat: GENIO URBIS ROMAE SIVE MAS SIVE FEMINA, et pontifices ita precabantur: Iuppiter optime maxime, sive quo alio nomine te appellare volueris. Nam et ipse ait: Sequimur te, sancte deorum, Quisquis es. Cf. Plutarch. Quaest. Rom. c. 61., ubi fere eadem leguntur.

ipsius urbis Latinum nomen] Valerianum hoc fuisse dicit Solinus c. 1., qui praeterea secutus est Plinium, qui N. H. III, 5. s. 9. § 65. Sill.: Roma ipsa, inquit, cuius nomen alterum dicere arcanis caerimiarum nefas habetur, optimaque et salutare fide abolitum enuntiavit Valerius Soranus, luitque mox poenas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquae ob hoc maxime silentium institutae. Namque diva Angerona, cui sacrificatur a. d. XII. Kal. Ian. ore obligato obsignatoque simulacrum habet. Valerium Soranum nominat etiam Plutarch. l. c. Apud Servium ad Aen. I, 277. tribunus plebis dicitur fuisse. Aliter Laurent Lyd. IV, 50.: Ὀνόματα δὲ τῇ πόλει τρία, ... τελεστικὸν μὲν, οἰονεῖ Ἐρως, ... ἱερατικὸν δὲ Φλώρα, ... πολιτικὸν δὲ Ρῶμα, καὶ τὸ μὲν ἱερατικὸν πᾶσιν ἦν δῆλον καὶ ἀδεῶς ἐξεφέρετο, τὸ δὲ τελεστικὸν μόνοις τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐξάγειν ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἐπετέτραπτο: ubi Roetherus adnotavit nomen ROMA, si retrorsum legeretur, fieri AMOR.

4. insitum] Dicendum erat insertum. Sed in tanto omnium exemplarium consensu nolui quidquam mutare.

tusta persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. Alii enim Iovem crediderunt, alii Lunam: sunt qui Angeronam, quae digito ad os admoto silentium denuntiat: alii autem, quorum fides mihi
 5 videtur firmior, Opem Consiviam esse dixerunt. Ipsius vero urbis nomen etiam doctissimis ignoratum est, caventibus Romanis ne quod saepe adversus urbes hostium fecisse se noverant idem ipsi quoque hostili evocatione paterentur, si tutelae suae nomen
 6 divulgaretur. Sed videndum ne quod nonnulli male aestimaverunt [26] nos quoque confundat, opinantes uno carmine et evocari ex urbe aliqua deos et ipsam devotam fieri civitatem. Nam repperi in libro quinto Rerum reconditarum Sammonici Sereni utrumque carmen, quod ille se in cuiusdam Furii vetustissimo libro repperisse
 7 professus est. Est autem carmen huiusmodi quo di evocantur, cum oppugnatione civitas cingitur: SI DEUS SI DEA EST CUI POPULUS CIVITASQUE CARTHAGINIENSIS EST IN TUTELA, TEQUE MAXIME, ILLE QUI URBIS HUIUS POPULIQUE TUTELAM RECEPISTI, PRECOR VENERORQUE VENIAMQUE A VOBIS PETO UT VOS POPULUM CIVITATEMQUE CARTHAGINIENSEM DESERATIS, LOCA TEMPLA SACRA URBEMQUE

[Mss. ABGPS.

— putant Angl. — mihi fides v-g. 5. ignotum s-bP. — quoque ipsi S. 6. male om. v3. — existimaverunt Sv3-g. extimaverunt vl. — rerum conditarum BG. reconditarum (om. rerum) vl. — quo ille (om. se) P. 7. POPULVS (sic semper) s-bP. — carthaginensis S. Kartaginiensis (del. i) A. — tuque S. — ille add. a sec. m. A. — carthaginensem S. Kartaginensem A. carthaginensium v-g. 8. civitatique

vetusta] Sic inde ab ed. Steph. legitur fortasse e cod. P. Quod in codicibus mss. ceteris et in edd. vett. est, *vetustas*, non revocandum esse censui, quia nec *vetustas* .. innotuit commodum praebet sensum, si pro substantivo hoc nomen habemus, nec, si pro adiectivo, ellipsis nominis res ferri potest.

Iovem] Cf. Serv. l. c. ad § 3.

Lunam] Hoc quis docuerit, nescio. Complura templa eam habuisse Romae constat. Fortasse cogitandum est de Iunone Lucina, cf. Varr. L. L. V, § 69. Aram, ut aliis diis, Lunae dedicatam esse a Tatio rege refert idem ib. § 74. et Dionys. Halic. II, 50. Vid. Hartung. II, p. 83 sq.

Angeronam] „Variae super hac dea opiniones. Scaliger ad Varron. [p. 130. ed. Bip.] amat rescribere: *Angenora*, quia cohibet os, et dea sit ἄγγελος, unde Sophocles [Oed. Col. v. 1052.] ὡς καὶ χούρεα κληῖς ἐπὶ γλώσσει βέβαιον. Glossarius consilii atque oportunitatum deam facit. *Angerona*, inquit, ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν. Quod Conso tribuit in *Consualia* Festus.

Consi, inquit, quem deum consilii putabant.“ Pont. — Quae praeterea attulit Pontanus, ea leguntur lib. I, c. 10. § 7 sqq. Vid. not. ad illum locum et ad h. cap. § 3. Klausen. Aen. p. 1037.

Opem Consiviam] Cf. I, 10, 19 sqq. et 12, 21 sq. et Varr. L. L. VI, § 21. *Ope consiva dies ab dea Ope Consivia, quouis in Regia sacrum, quod ita actum, ut eo praeter virgines Vestales et sacerdotem publicum introeat nemo.* Fest. lib. XIV, p. 186. Muell. *Opima spolia dicuntur originem quidem trahentia ab Ope Saturni uxore, quod ipse sacrorum cultor habetur ... Itaque illa quoque cognominatur Consiva, et esse existimatur terra: ideoque in Regia colitur a P. R., quia omnes opes humano generi terra tribuat.* Hartung. II, p. 130. Creuzer. Symb. III, p. 498 et 714.

6. utrumque carmen] In nostrum sermonem conversa leguntur apud E. v. Lasaux, Ueber den Fluch bei den Griechen u. Roemern. Würzb. 1843. 4. p. 17 sq. Cf. Pellegrin. Andeut. p. 23. Hartung. R. R. I, p. 106.

EORUM RELINQUATIS ABSQUE HIS ABEATIS, EIQUE POPULO CIVI-8
 TATI METUM FORMIDINEM OBLIVIONEM INICIATIS, PRODITIQUE RO-
 MAM AD ME MEOSQUE VENIATIS, NOSTRAQUE VOBIS LOCA TEMPLA
 SACRA URBS ACCEPTIOR PROBATIORQUE SIT, MIHIQUE POPULOQUE
 ROMANO MILITIBUSQUE MEIS PRAEPOSITI SITIS UT SCIAMUS INTELLI-
 GAMUSQUE. SI ITA FECERITIS, VOVEO VOBIS TEMPLA LUDOSQUE
 FACTURUM. In eadem verba hostias fieri oportet auctoritatemque 9
 videri extorum, ut ea promittant futura. Urbes vero exercitusque
 sic devoentur iam numinibus evocatis, sed dictatores imperato-
 resque soli possunt devovere his verbis: DIS PATER VEIOVIS MANES, 10
 SIVE QUO ALIO NOMINE FAS EST NOMINARE, UT OMNES ILLAM UR- [27]
 BEM CARTHAGINEM EXERCITUMQUE QUEM EGO ME SENTIO DICERE
 FUGA FORMIDINE TERRORE CONPLEATIS, QUIQUE ADVERSUM LEGIO-
 NES EXERCITUMQUE NOSTRUM ARMA TELAQUE FERENT, UTI VOS
 EUM EXERCITUM EOS HOSTES EOSQUE HOMINES URBES AGROSQUE EO-
 RUM ET QUI IN HIS LOCIS REGIONIBUSQUE AGRIS URBIBUSVE HABI-

Edd. vicahgspdz.]

v3-b. — metum om. P. — ad me nosque S. — mihi quoque (B del. quo; G quo a sec. m.) v-g. — romanoque populo A. — ludos templaque G.

9. se dictatores P. 10 pater ve iovis AM3 (M1 sup. sive) paterve iovis BG. pater vel iovis P. pater sive iovis Sv-gM2. — SIVE FOS s-bP. — terrorum (sup. e) B. TERROREQUE s-bP. — adversus Av-g. — eos exercitus Sv-g. — eosque hostes v. — urbibusque Sv-g. — illis legibus

8. voveo vobis templa ludosque facturum] Cf. Arnob. III, 38. Cincius numina peregrina novitate ex ipsa appellata pronuntiat; nam solere Romanos religiones urbium superatarum .. consecrare. Interpretes contulerunt Prudent. contra Symmach. II, 18. Innumeros post deinde deos virtute subactis Urbibus ex claris peperit sibi Roma triumphis. Inter fumantes templorum armata ruinas Dextera victorias simulacra hostilia cepit. Et captiva domum venerans ceu numina vexit.

9. In eadem verba hostias fieri oportet auctoritatemque videri extorum] Plus uno modo haec verba me offendunt. Nam in eadem verba commode tantum dicitur in actionibus quae ipsae verbis efficiuntur. Cf. Liv. XXXI, 9, 9. Vovit in eadem verba consul, et reliqua exempla quae congressit Handius Turcell. III, p. 324. Deinde hostiae alias non dicuntur fieri, sed aut caedi aut mactari aut feriri, quod verbum forsitan quis pro illo ponere maluerit: exta denique alias dicuntur inspicere.

10. DIS PATER] Is mortis deus dicitur Comm. I, 11. §§ 2 et 4.

VEIOVIS] Hic, qui etiam Vedius est nominatus, etiam ex inferis erat

diis. Cf. Mueller. Etrusk. II, p. 59 sq., qui citavit Martian. II, § 166. Idem Pluton, quem etiam Ditem Veiovemque dixere. Idem I, § 58. eius meminit, ubi Koppius citavit Cic. N. D. III, 24., P. Victor. urb. Rom. reg. 8., Plin. N. H. XVI, 40. s. 79., Gell. V, 12. Fest. s. v. vesculi. Ovid. Fast. III, 430, 437, 440. Praeterea vid. Merkel. ad Ovid. Fast. p. cccxiii., Klausen. p. 1082 sqq. Hartung. II, p. 53 sqq.

MANES] Cf. I, 13, 3. Comm. I, 12, 4. Muellernus Etrusk. II, p. 95. Manes dicit idem valere ac θεὸς τοὺς χορηγούς, quod congruit cum iis quae docet Macrobius I, 3, 13.

QUEM EGO ME SENTIO DICERE] Haec formula infra repetitur, et legitur in verbis quibus arcem a Romanis inauguratam esse retulit Varro L. L. VII, § 8.: Olla veter arbos, quirquir est, quam me sentio dixisse, ubi eam vertit Muellernus (quem vid.) Etrusk. II, p. 133. „was ich damit genannt haben will“, Lasaulx h. l. „welches (infra: die) ich meine.“

FUGA FORMIDINE TERRORE] Inest quoddam ὄστρον πρότερον, nam a terrore nascitur formido, e formidine fuga, sed id quod summum est primo loco est positum. Cf.

- TANT ABDUCATIS LUMINE SUPERO PRIVETIS EXERCITUMQUE HOSTIUM
URBES AGROSQUE EORUM QUOS ME, SENTIO DICERE, UTI VOS EAS UR-
BES AGROSQUE CAPITA AETATESQUE EORUM DEVOTAS CONSECRATAS-
QUE HABEATIS OLLIS LEGIBUS QUIBUS QUANDOQUE SUNT MAXIME HO-
11 STES DEVOTI. EOSQUE EGO VICARIOS PRO ME FIDE MAGISTRATUQUE
MEO PRO POPULO ROMANO EXERCITIBUS LEGIONIBUSQUE NOSTRIS DO
DEVOVEO, UT ME MEAMQUE FIDEM IMPERIUMQUE LEGIONES EXERCI-
TUMQUE NOSTRUM QUI IN HIS REBUS GERUNDIS SUNT BENE SALVOS
SIRITIS ESSE. SI HAEC ITA FAXITIS UT EGO SCIAM SENTIAM INTEL-
LEGAMQUE, TUNC QUISQVIS HOC VOTUM FAXIT UBI FAXIT RECTE
FACTUM ESTO OVIBUS ATRIS TRIBUS. TELLUS MATER TEQUE IUPPI-
12 TER OBTESTOR. Cum Tellurem dicit, manibus terram tangit: cum
Iovem dicit, manus ad caelum tollit: cum votum recipere dicit,
13 manibus pectus tangit. In antiquitatibus autem haec oppida in-
veni devota: *Stonios Fregellas Gavius Veios Fidenas, haec intra
[28] Italiam, praeterea Carthaginem et Corinthum; sed et multos exer-
citus oppidaque hostium Gallorum Hispanorum Afrorum Mauro-
14 rum aliarumque gentium quas prisca locuntur annales. Hinc ergo
est quod propter huiusmodi evocationem numinum discessionem-
que ait Virgilius:

[Mss. ABGPS.

- v3-bP. — *quandocumque* v1. 11. *et pro populo* v-g. — *deo devo-*
veo A. „Angl.“ — *sinetis* B (AG a p. m.; v nos iri sinetis esse). *si-*
natis Si-g. — *votum hoc* ASv-g — *vbi. vbi* s-bP. — *o tellus* S.
13. *Stonios* ABGv-gM3P26. *Sconios* P5. *stoinos* M1. *stomos* SM2P7.
Tonios s-bP. — *Figellas* P5. — *Gabios* Edd. *Cavios* AGM23 (B *fre-*
gella. scaviosve. ios). *caivos* M1. *scaivos* P2. *canios* P5. *Camos* S.
— *vehios* M2. om. P7. — *quos* (sup. a) B. 14. *est ergo* Sv-a. —
eiusmodi Edd. — *numinumque discessionem* vi. *numinum discessionem*
(om. que) G. — *assignaret* v-g. 15. *Ferus*] Aen. II, 326.

Cic. p. Rosc. Am. 2, 5. *Forsitan quaeratis qui iste terror sit et quae tanta formido. Lasaulx minus bene vertit: „Flucht, Furcht, Erstarrung.“*

ABDUCATIS] Sc. vobiscum ad inferos. Cf. Freund. lex. s. h. v., ubi inter alia citantur verba epitaphii Scipionis Barbati OPSIDESQUE ABDOUCIT. Nos: „Der Teufel soll sie holen.“ Lasaulx laxius „wegführen“.

AETATESQUE] sc. omnes. Cf. Tac. Hist. III, 68. *Innoxiam liberorum aetatem miserantur.*

11. VICARIOS] Hanc vocem Turnebus Adv. XVIII, 4. sic interpretatur: „qui in vicem aliorum exitio pestique devoventur, quae aliis erant eventura.“ Cf. Quintil. Decl. IX, 22. *Perituri vitam mariti vicaria morte sua redemit.*

FIDE MAGISTRATUQUE MEO] i. e. fide mea atque publica. Infra: *meamque fidem imperiumque.*

OVIBUS ATRIS] atrae sunt, quia immolantur diis inferis. Cf. Virg. Georg. IV, 547. *Et nigram mactabis ovem*, et Lucret. III, 52. *Et nigras mactant pecudes et Manibus divis Inferias mittunt*, et interpretes Horatii ad Od. III, 8, 6. Hartung. I, p. 163.

12. *manibus terram tangit*] Cf. I, 10, 21. et Hartung. I, p. 175. et II, p. 84.

13. *Stonios] Sic scripsi cum plerisque codd. mss. Sed genuinum hoc nomen esse non dixerim. Quis enim unquam huius nominis urbem commemoravit? Nam quod legitur in Livii lib. LXII. epitome: *Q. Marcius consul Stoenos, gentem Alpinam*, et apud Stephanum Byzantinum p. 681.: *Στονῖνος πόλις Ἀργύρων· οἱ πολῖται Στονῖνοι*, id huc referri vix potest, quum intra Italiam hoc oppidum situm esse dicat Macrobius, et consularis Q. Marci Regis cadat in an-

Excessere omnes adytis arisque relictis

Di,

et ut tutelares designaret, adiecit:

quibus imperium hoc steterat.

Utque praeter evocationem etiam vim devotionis ostenderet, in 15 qua praecipue Iuppiter, ut diximus, invocatur, ait:

— *Ferus omnia Iuppiter Argos*

Transtulit.

Videturne vobis probatum sine divini et humani iuris scientia non 16 posse profunditatem Maronis intellegi?

X. Hic cum omnes concordii testimonio doctrinam et poetae 1 et enarrantis aequarent, exclamavit Evangelus diu se succubuisse patientiae, nec ultra dissimulandum, quin in medium detegat inscientiae Virgilianae vulnera. *Et nos*, inquit, *manum ferulae* ali- 2 quando *subduximus*, et nos cepimus pontificii iuris auditum: et ex his quae nobis nota sunt Maronem huius disciplinam iuris^[29] nescisse constabit. Quando enim diceret, 3

Caelicolum regi mactabam in litore taurum,

Edd. vicahgspdz.]

X. Caput X. Cur Vergilius tertio Aeneidos fecerit Iovi immolari taurum: et quibus diis tauri immolari soleant. ch-b. 1. Hi cum h. Nam cum BG. — et narrantis Sv-g. et enarrentis A. — exclamat Bs-bP. — vulnus s-bP. 2. aliquando ferulae G. — auditum B sup. add. u; G eras. u. — nota sunt nobis v-g. — se nescisse G. 3. Cae-

num U. C. DCXXXV., non ergo ad ea tempora pertineat, ut hoc nomen primo loco fuerit ponendum.

14. *Excessere omnes adytis*] „Quid etiam hic ex Aeschyli interprete observet Turnebus, videndum Adversar. XIV. cap. 15. Adi item Camerar. lib. I. cap. 10. parte secunda Meditationum historicarum, qui ex SS. Scripturis non dissimilia adducit de vocatione deorum dearumque ex urbibus obsessis.“ PONT. — Locus Aeschyli, ad quem respexit etiam Muretus Var. Lect. V, 19., est Sept. c. Theb. 203 sq. Ἄλλ' οὖν θεοὺς αὐτοὺς ἀλούσης πόλεος ἐκλείπειν λόγος, et Muretus attulit scholion: Λέγεται γὰρ ὅτι, ὅταν ἔμελλε πορθηθῆναι ἡ Τροία, ἐφάνησαν οἱ θεοὶ τοῖς Τρωσὶν ἀνελόμενοι, ἐκ τῶν ναῶν τὰ ἀγάλματα αὐτῶν, Turnebus: Εἴρηται δὲ καὶ ἐν Ξοανοφόροις Σοφοκλέους ὡς οἱ θεοὶ ἀπὸ τῆς ἱλίου φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ἐαντῶν ξόανα, εἰδότες ὅτι ἀλίσκεται.

X, 1. *Hic*] Cf. II, 1, 1. se succubuisse patientiae] i. e. se esse impatientem.

inscientiae Virgilianae vulnera] Haec metaphora est audacior, et

iniuria ea translata est in alterum locum, ubi vulgo legitur, I, 24, 6.

2. *Et nos, inquit, manum ferulae aliquando subduximus*] „D. Hieronymus ad Domnionem: *Et nos didicimus litteras, et nos saepe manum ferulae subduximus*. Sidorius Apollinaris lib. II, Epist. ad Hesperium suum: *Nam cum videmus in huiusmodi disciplinam iuniorum ingenia succrescere, propter quam nos quoque subduximus ferulae manum, copiosissimum fructum nostri laboris adipiscimur*. Aspexere omnes Iuvenalem Sat. I. [v. 15.] *Et nos ergo manum ferulae subduximus*. Iuvenalis, ni fallor, illud Timoclis apud Athenaeum [lib. XIII, p. 571. a.] Πληγὰς λαβεῖν ἀπαλαῖσι χερσὶν ἡδύ γε.“ PONT. — Heinrichius ad Iuven. l. c. confert Horatianum (A. P. 415.) illud: *Et ego didici extimuique magistrum*.

cepimus ... auditum] Hanc vel similem dicendi formulam nusquam me legere memini, nisi forte comparandum est capere somnum vel cibum, similia. An verum est id quod legitur in cod. Bamb. a

si sciret taurum immolari huic deo vetitum, aut si didicisset quod Atteius Capito comprehendit? Cuius verba ex libro primo de iure sacrificiorum haec sunt: *Itaque Iovi tauro verre ariete immolari non licet.* Labeo vero sexagesimo et octavo libro intulit nisi *Neptuno Apollini et Marti taurum non immolari.* Ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur ignorat, cum vel aedituis haec nota sint et veterum non tacuerit industria. Ad haec Praetextatus renidens: Quibus deorum tauro imoletur, si vis cum Virgilio communicare, ipse te docebit:

Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

6 Vides in opere poetae verba Labeonis? Igitur ut hoc docte ita illud argute. Nam ostendit deo non litatum ideo secutum

Horrendum dictu et visu mirabile monstrum.

7 Ergo respiciens ad futura hostiam contrariam fecit. Sed et noverat hunc errorem non esse inexplabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adiecit haec verba: *Si quis forte tauro Iovi fecerit, piaculum dato.* Committitur ergo res non quidem inpianda, insolita tamen: et committitur non ignorantia, sed ut locum monstro faceret secuturo.

[Mss. ABGPS.

licolum] Aen. III, 21. — *taurum* BGSv-g (M1 a sec. m.) M2P26. *tauro* As-bP (M1 a p. m.) M3P5. — *si comprehendisset* Ps-z., Ed. vet. didicisset. Quod praeferebatur videtur propterea quod statim sequitur comprehendit. Nam noster, ut aliquoties monuimus, studio commutate dicendi trahitur maxime. Zeun. 4. *innuit* g in mg. — *quidem* apud v. 5 *immoletur tauro* Sv-g. *taurus immoletur* G in mg., ubi leguntur omissa verba haec .. *si vis.* — *Taurum*] Aen. III, 119. 6. *ideo* non Mss. v-z. — *deo* b. — *Horrendum*] Aen. III, 26. — *et dictu* video Virg. l. c. 7. *esse non expiabilem* (sup. add. in) G. — *in aciem* S. — *tauro* (om. Iovi) v. *Iovi tauro* i-g. — *piaculum esto* S (g in mg.). — *monstro locum* v-g. — *futuro* M.

prima et in Gud. a secunda manu, aditum?

3. *si sciret taurum immolari huic deo vetitum*] Cf. Serv. ad h. Virg. l.: *Contra rationem Iovi taurum sacrificat ... Ubique enim Iovi iuvenum legimus immolatum, ut IX, 627., Ecl. III, 87., Iuvenalis XIII, 9. Nam in victimis etiam aetas est consideranda.* — *Taurum*, accusativo casu, legitur etiam infra § 4. et c. 6, 4., sed in Capitonis verbis et § 5. *tauro.*

4. *intulit*] Cf. c. 1. § 8. *ita infert.*

Ecce pontifex tuus] Cf. prolegg. p. xli. et I, 24, 16.

et .. non tacuerit] i. e. neque ea tacuerit.

5. *Ad haec .. renidens*] Cf. I, 4, 4. *si vis cum Virgilio communicare*] „Pro: si a Virgilio discere cupias.“ PONT. — Cf. c. 3. § 8. Virgilii hunc versum Macrobius commemorat etiam V, 13, 11.

6. *deo non litatum*] Cum editore Bipontino, quem merito offendit quod vulgo legitur duplex *ideo*, sic scripsi: nam ut absolute dici potest litari, ita addi potest dativus casus. Cf. Cic. Div. II, 17, 38.: *Quid? quum pluribus diis immolatur, qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* et Plin. N. H. X, 28. s. 40. *litatum est ei deo:* Ceterum conf. c. 5. § 4.

ideo] i. e. ob id ipsum, ut indicaretur deo non esse litatum.

secutum .. monstrum] Haec sunt iungenda. Conf. huius capituli finem et sequentis principium, et Servium qui l. c.: *Adeo*, inquit, et hinc putetur subsecutum esse prodigium. Non recte ergo vulgo ponitur colon post *secutum*, quasi idem valeat atque *ea quae sequuntur.*

hostiam contrariam fecit] Intelligas: immolantem poeta.

XI. Subiecit Evangelus: Si eventu excusantur illicita, dic[30] quaeso, quod erat monstrum secuturum et cum Cereri libari vino iuberet, quod omnibus sacris vetatur?

Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho.

Vinum autem Cereri non libari debuit illum vel Plautus docere, 2 qui in Aulularia ait:

Cererin', Strobile, hi sunt facturi nuptias?

[Qui?] Quia temeti nihil adlatum video.

At hic vester, flamen et pontifex et omnia, tam quid immoletur 3 quam quid libetur ignorat, et, ne non ubique in libando pari errore sit devius, in octavo ait:

In mensam laeti libant, divosque precantur,

cum non in mensam sed in aram secundum morem libare debuerint. Ut prius tibi, Praetextatus inquit, de posteriore quaestione 4 respondeam, fateor te non inmerito de usurpata in mensam libatione quaesisse; ampliusque speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensam similiter libantem notasses:

Dixit, et in mensam laticum libavit honorem.

[31]

Nam et Tertius, cum de ritu sacrorum multa dissereret, ait sibi 5 hunc locum in quaestionem venire, nec tamen haesitationem suam requisita ratione dissolvit. Ego autem quod mihi magistra lectione compertum est publicabo. In Papiriano enim iure evidenter relatum est arae vicem praestare posse mensam dicatam.

Edd. vicahgspdz.]

XI. Caput XI. Quod Vergilius illo versu primi Georgicon, *Cui tu lacte* (ch rite) *favos et miti dilue Baccho*, significarit (s-z significavit), Cereri mulso litandum esse. Tum quomodo et in primo et in octavo libro Aeneidos in mensam libari faciat, cum in aram tantum esset libandum. ch-b.

1. ut cum P. — Cui] Georg. I, 344. 2. in Aulularia] II, 6, 5. — Cererin' strobile P. cerer in strobile A (B a p. m.) S. cereri in-strobile B a sec. m.; G a p. m. cereri vin strobile G a sec. m. Cererin' mi Strobile Edd. — istas vel has facturi (om. hi sunt) Edd. Plaut. has facturi Fest. lib. XX, p. 364. Muell. — Qui om. Mss. v1. — video ABGSv1 et Fest. l. c. iubeo P. intellego v3-b Edd. Plaut. Serv. ad h. Virg. l.

3. tamen quid B. — quam que B. — in octavo] v. 279. 4. us. in mensa lib. S. — hauseras S. — in mensa sim. v-g. — Dixit] Aen. I, 736. — et in mensa v-g. 5. tercius M3. Publius (i pub.; c-g P.) Tertius v-g. p (i. e. pro) tercius „B“. terentius G. terentianus M2. M. Hertz. de Cinciis p. 39. videtur flagitare ut legatur P. Titius. — in quaestione Edd. — venisse s-bP. — quid mihi v-g. 6. Populo-

XI. 1. quod omnibus sacris vetatur] Aliter Servius ad h. Virg. l.: Nam superfluum est quod quidam dicunt contra religionem dixisse Virgilium [licere] Cereri de vino sacrificari: pontificales namque hoc non vetant libri. Quod autem ait Plautus, cuius illi utuntur exemplo: Cererine nuptias facturi estis? Qui? Quia temeti nihil allatum intelligo, non est huic loco contrarium. Nam aliud est sacr[ifici]um, aliud nuptias Cereris ce-

lebrare: in quibus revera vinum adhibere nefas fuerat.

3. hic vester] h. l. et c. 12. § 1. in ore Evangelii idem valet ac quem vos praedicatis. Sed vid. V, 2, 15. et omnia] Cf. Ovid. Her. XII, 162. Qui nobis omnia solus erat. Liv. XL, 11, 3. Demetrius iis unus omnia est.

4. magis] idem est ac potius. Conf. § 7 sq. et prolegg. p. XLIV.

5. magistra lectione] Cf. Virg. Aen. VIII, 442. arte magistra.

arae vicem praestare posse men-

6 *Ut in templo, inquit, Iunonis Populoniae augusta mensa est. Namque in fanis alia vasorum sunt et sacrae supellectilis, alia ornamentorum: quae vasorum sunt instrumenti instar habent, quibus semper sacrificia conficiuntur, quarum rerum principem locum optinet mensa in qua epulae libationesque et stipes reponuntur: ornamenta vero sunt clypei coronae et huiuscemodi donaria. Neque*

[Mss. ABGPS.

neae ch. — *augustata mensa* legit Turneb. Advers. XVIII, 4. et interpretatur: „ea quae augusta facta est, i. e. quae consecrata est.“ — *semper om. s-bP.* — *constituuntur (sup. fici) S.* — *principalem S.* — *ornamento vero B.* — *huiuscemodi BGv-gbP.* *ciuscemodi SM23.* *cuiscemodi*

sam dicatam] Pontanus confert Petron. [c. 135.]: *Oenothea mensam veterem posuit in medio altari, quam vivis inplevit carbonibus, ubi videas interpretes: adde Festum ap. Paul. lib. III. p. 64. Curiales mensae, in quibus immolabantur Iunoni quae Curis appellata est, ad quae adnotavit Muellerus: „Ita Dionysius II, 50. de Tatio: Ἐν ἀπάσαις δὲ ταῖς κοιναῖς Ἡοῦα τραπέζας ἔθετο Κυριτία λεγομένην αἰ καὶ εἰς τὸδε χρόνον κείνται,“ et Serv. ad Aen. I, 736. (740.) Tangit ritum Romanorum qui paniceas sacratasque mensas habebant, in quas libabant, et ad VIII, 279. quae posui infra. Hartung. I, p. 145.*

In Papiriano iure] Cf. Dionys. A. R. III, 36. Συγκαλέσας (ὁ Τύλλος Ὀστίλλιος) τοὺς ἱεροφάντας, καὶ τὰς περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφεῖς, ὧς Πομπίλιος συνεστήσατο, παρ' αὐτῶν λαβὼν, ἀνέγραψεν εἰς δέλτους. . . ὧς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ. . . μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων εἰς ἀναστροφὴν δημοσίαν αὐτοῖς ἡχθησαν ὑπ' ἀνδρὸς ἱεροφάντου Γαῖου Παπυρίου τὴν ἀπάντων τῶν ἱερῶν ἡγεμονίαν ἔχοντος, et quos praeterea affert Beckerus I, p. 14., Pompon. in Dig. I, 2, 2., et Paulum qui ibid. L, 16, 144. commemorat Granii Flacci librum de iure Papiriano; Glück. de iure civili Papiriano Hal. 1780; Einert. de Papirio et iure Papiriano Lips. 1798.; Niebuhr. Röm. Gesch. I, p. 277. Adde Servium ad Virgil. Aen. XII, 836, et Real-Encycl. IV, p. 660.

6. *Iunonis Populoniae*] Cf. Martian. II, § 149. *Populonam plebes* (dicit Iunonem). Apud Arnobium quoque (III, 31.) haec dea dicitur cognominata fuisse *Populonia*. Quid significet hoc cognomen, non liquet.

Seneca apud Augustin. C. D. VI, 10. in dearum viduarum numero refert *Populoniam*, quamobrem cum ea Stymphaliorum Ἡοῦαν τὴν χήραν comparat et illud nomen a populando derivat Creuzerus Symb. II, p. 222., ubi Macrobius citat auctorem eius interpretationis, ex qua Iuno dicitur nominata fuisse *Populonia*, quod e coniugiis nascantur populi; quae unde sumpta sit, nescio. A populo hoc nomen ductum esse statuit etiam Hartung. II, p. 44. Cf. etiam Real-Enc. IV, p. 579.

vasorum sunt et sacrae supellectilis] Cf. Serv. ad Aen. VIII, 279. *inter vasorum supellectilem.* Hand Tursell. II, p. 478, 7.: „Saepe id quod additur (cum particula et) ita comparatum est, ut antecedentem notionem alio nomine declararet, quod alibi verbis aut, id est, similibus exprimitur.“ et Forcellin. s. v. *vas*: „Quin et omnis generis supellex nonnumquam vasorum nomine venit,“ qui praeter Plant. Aul. I, 2, 17. et Sen. Benef. I, 1. (ubi Lipsius adnotavit: „*Vasa* debitoris, instrumentum, supellectilem . . Graeci ita laxè etiam τὸ σκεῦος) et Grat. Cyn. 219. affert Ulpian. Dig. XXXIII, 7, 8. *Vasa* quae utilia culturae sunt, aratrum, ligones cet. Nos similiter *Küchengeschirr* et *Ackergeschirr*.

ornamentorum] Cf. Caesar. B. C. II, 18, 1. *Pecuniam omnem omniaque ornamenta ex fano Herculis in oppidum Gadis contulit*, Cic. in Verr. act. II, lib. IV, 32, 71; 46, 103; 55, 123.

epulae] Cf. Hartung. I, p. 164 sqq. *stipes*] Cf. Varro L. L. V, 36, 182. *Etiam nunc diis cum thesauris asses dant, stipem dicunt*; Lips. ad Tac. Ann. XIV, 15; Gronov. de pec. vet. IV, 11.

enim dedicantur eo tempore quo delubra sacrantur, at vero mensa arulaeque eodem die quo aedes ipsae dedicari solent, unde mensa hoc ritu dedicata in templo arae usum et religionem optinet pulvinaris. Ergo apud Evandrum quidem fit iusta libatio, quippe apud 7 eam mensam quae cum ara Maxima more utique religionis fuerat dedicata et in luo sacrato et inter ipsa sacra in quibus epulabantur: in convivio vero Didonis, quod tantum regium constat, non etiam sacrum, fuisse, apud humanam mensam in triclinio, non in templo, quia non erat religiosa sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginam, in cuius persona nulla observationis necessitas et multa ad usurpandum in potestate permissio. At vero hic 8

— omnes

In mensam laeti libant, divosque precantur,
quia quod recte fieri noverat ab omnibus simul in templo epu- [32]
lantibus et uni sacratae adsidentibus mensae factum esse memoravit. De illo autem versu: 9

Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,
paucis, quod male accusatur, absolvam. Poeta enim aequae in

Edd. vicahgspdz.]

As-z (M1 *cuisse*.) om. M2. — *enim* om. M2. — *donaria dedicantur* Edd. SM1. — *aedes ipsa* P. — *usum arae* G. 7. *fit vetusta* S. — *in loco* A. — *personam* AS. — 8. *omnes*] Aen. VIII, 278. — *in mensa* v-g. — *assistantibus* h. 9. *Cui*] Cf. § 1. — *quod Maro accusatur*

clypei] Cf. Plin. N. H. XXXV, 3. s. 3. § 12. *Suorum vero clypeos in sacro vel publico dicare privatim primus instituit, ut reperio, Appius Claudius, qui consul cum Servilio fuit anno urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonae aede maiores suos, placuitque in excelso spectari et titulos honorum legi, et s. 4. § 13. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum, continebantur imagines, unde et nomen habuere clypeorum, non ut perversa grammaticorum subtilitas voluit, a cluendo.*

coronae] Iovi inprimis in Capitolium coronas aureas mittere solebant Romani. Cf. Liv. II, 22, 6; III, 57, 7; XXXII, 27, 1; XXXVI, 35, 12; XLIII, 6, 7., sed etiam aliis diis, ut Veneri et Cupidini, Plaut. Asin. IV, 1, 58 sq.

donaria] Cf. Liv. XLII, 28, 9. *Saepius dona dicuntur illa ἀναθήματα.*

mensa arulaeque .. dedicari solent] Cf. Serv. l. c.: *Apud antiquos inter vasorum supellectilem etiam mensam cum aris mos erat consecrari quo die templum consecrabatur.*

religionem optinet pulvinaris] Qualia diis posita sunt in lectisterniis.

Cf. Liv. XXII, 10, 9. et Cic. p. dom. 53. § 136. *Quum .. aram et aediculam et pulvinar .. dedicasset.*

7. *cum ara Maxima*] quae erat in foro Boario. Vid. cap. seq. §§ 1, 3, 4. et c. 6. § 10 sqq.

more utique religionis fuerat dedicata] „Formula dedicationis arae fere talis est: QVANDO TIBI HODIE HANC ARAM DABO DEDICABOQVE, HIS LEGIBVS HISQVE REGIONIBVS [leg. RELIG.] DABO DEDICABOQVE QVAS HIC HODIE PALAM DIXERO, VTI INFIMVM SOLVM HVIVSQVE ARAE TITVLORVMQVE EST. SI QVIS TERGERE ORNARE REIFICERE VOLET QVOD BENEFICII CAUSA FIAT IVS FASQVE ESTO. Cetera vide in notis ad Festi scedas.“ PONT.

usurpata libatio] i. e. non religione concessa. Cf. infra: *ad usurpandum*, et Suet. Claud. 25. *usurpare Romana nomina et civitatem Romanam usurpantes.* Cod. Iust. VIII, 10, 8. et Ulp. Dig. XLVII, 22, 2.

fecit libasse] Cf. prolegg. p. XL. 8. *hic*] i. e. apud Evandrum. *sacratae mensae*] Cf. Serv. l. c. ad § 5.

9. *quod male accusatur, absol-*

rebus doctrinae et in verbis sectator elegantiae, sciens Cereri mulso libari, adiecit: *miti Baccho favos dilue*, scilicet mitescere vinum dicens, cum mulsum coeperit fieri. Nam ita hic *mite* vinum dixit, ut alibi ait *domitum*:

— *Et durum Bacchi domitura saporem.*

Notum autem esse non diffitebere, quod a. d. duodecimum Kalendas Ianuarias Herculi et Cereri faciunt sue praegnate panibus mulso.

XII. Oportune mehercle, Praetextate, fecisti Herculis mentionem, in cuius sacra hic vester gemino errore commisit:

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum

Populeis adsunt evincti tempora ramis.

Nam et Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicavit antiquitas, et populeas coronas nominat, cum ad aram Maximam sola

[Mss. ABGPS.

Sv-g. „Non inepte.“ Zeun.

10. *mite hic vinum ita dixit* v-g. — *Et durum*] Georg. IV, 102. — *ad diem AGv-a* (g in mg.) spb. *diem* (om. ad) hg. a. d. diem dzS. — *duodecimam v-a.* — *praegnante* v-g. — *Panibus mulso s-z. penatibus mulso* G a p. m.; ich. „Nec aliter fuit in scripto nostro [in A est *panibus*]. Falsum tamen, et certum mihi rescribere *panibus, mulso*.“ Pont. Vid. not. „Vulgaris lectio est retinenda, dummodo scribas et distinguas: *panibus, mulso*.“ Zeun.

XII. *Caput XII. Herculi cur Salios assignarit Vergilius; curque hos populeis ramis coronatos induxerit.* ch-b.

1. *mehercule* Edd. P. — *hic virgilius* (om. *vester*) Sv „B.“ — *Tum*] Aen. VIII, 285. — *ad cantum* ABGSv1M123. — *incensi* AS. — *tempora* (om. *evincti*) P. *cincti tempora*

vam] i. e. docebo male eum accusari. Cf. prolegg. p. XL. et p. XLIII.

sciens Cereri mulso libari] Immo vino ait Cato R. R. c. 134.

scilicet mitescere vinum dicens] Statuit Macrobius πρόληψιν quandam, de qua Virgilius non videtur cogitasse, qui paulo supra (v. 341.) dicit: *et tum mollissima vina*. Magis etiam erravit Servius, qui putavit *miti Baccho* esse casum dativum.

10. *Herculi et Cereri faciunt*] Cf. Hartung. II, p. 31.

praegnate] est forma Plantina. Cf. Truc. I, 2, 102; IV, 3, 37. Nonnulli eam tribuunt etiam Ciceroni ad Att. I, 10, 5. Macrobius ipse Virgilio eam tribuisse videtur IV, 2, 8.

panibus mulso] „Probaverat Maronem per mitem Bacchum mulsum intellexisse: restabat itaque, ut et Cereri mulso libatum antiquitus ostenderet. Cur autem *panibus* factum Festus [ap. Paul. lib. XIV, p. 220. Muell.] quodammodo aperit: *Panibus*, inquit, redimibant caput equi immolati Idibus Octobribus in campo Martio, quia sacri-

ficiam fiebat ob frugum eventum.“ Pont. — Adde Athen. IV, 38. (c. 13. p. 153. c.): Ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, ὅταν εὐχῶνται ἐν τῷ τοῦ Ἡρακλέους ἱερῷ, δειπνίζοντος τοῦ κατὰ καιρὸν θριαμβεύοντος, καὶ ἡ παρασκευὴ τῆς εὐχίας Ἡρακλεωτικῇ ἐστὶ. διοινοχοεῖται μὲν γὰρ οὐ νόμελι· τὰ δὲ βρώματα ἄρτοι μεγάλοι καὶ καπνιστὰ ἐφθὰ κρέα, καὶ τῶν προσφάτως καθιερωθέντων ὅπτα δαψιλῇ.

XII, 1. *Oportune cet.*] Loquitur Evangelus, ut cc. 10 et 11.

in cuius sacra hic vester gemino errore commisit] In Digestis saepius (cf. Freund. s. h. v.) dicitur absolute: *committere in legem*, sed nemo, quod sciam, addidit unquam nomen casu ablativo, quod ponendum erat accusativo casu.

populeas coronas nominat] „Haut immerito. Hinc et Phaeder III, fab. 17. [v. 4.]: *Populus celsa*, inquit, *placuit Herculi*, atque Tertullianus de corona mil., quem locum laudat Niedek. de adoratt., dicit: *Herculem capite praeferre nunc populum nunc oleastrum nunc apium*.“ ZEUN. — Cf. § 4.

lauro capita et alia fronde non vinciant. Videmus et in capite 2 praetoris urbani lauream coronam, cum rem divinam Herculi facit. Testatur etiam Terentius Varro in ea satura quae inscribitur *περὶ κεραινοῦ* maiores solitos decimam Herculi vovere, nec de- [33] cem dies intermittere quin polluerent, populum *ἀσύμβολον* cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine est, Vettius ait, er- 3 ror geminus? At ego in neutro dico errasse Virgilium. Nam, ut primum de frondis genere dicamus, constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram Maximam coronari, sed multo post Romanam conditam haec consuetudo sumpsit exordium, postquam in Aventino Lauretum coepit virere, quam rem docet Varro Humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus 4

Edd. vicahgspdzb.]

B (A sup. add. sua; G sup. praecincti) v1.

— fecit v. — satura A. satira pdz. satyra GSV-shBP. — quae inscribitur ut in Gr. G. — ac populum s-bPS. — ad *ἀσύμβολον* v-g. — dimitterent Pvi.

3. hiccine (sup. add. c) G. haecine (sup. i) B. hinc-cine h. — Vettius ait Avi. ait Vettius g. — vivere S. 4. ad tempora

ad aram Maximam] Zeunius citat Plutarch. Quaest. Rom. 60. Vid. not. ad c. 6. § 10.

et alia fronde non] Dicendum erat: non alia fronde.

2. cum rem divinam Herculi facit] In Comm. Serv. ad Aen. VIII, 276. legitur: Neque alia fronde circumdat caput praetor urbanus qui Graeco ritu sacrificat.

decimam Herculi vovere] Zeunius citat Plut. l. c. 18, et Dionys. Hal. A. R. I, 40. Vid. not. ad c. 6. § 11. et Plant. Stich. II, 1, 80. (Zeun. citat I, 3, 80.) Ut decimam partem Herculi polluceam, Bacch. IV, 3, 29. Herculeum fecit ex patre: Decumam partem ei dedit.

nec decem dies intermittere] Cf. Plant. Bacch. II, 2, 31 sq. Non tantulum Unquam intermittit tempus, quin eum nominet.

quin polluerent] Cf. c. 16. § 17. Ad polluctum Herculis ultimi cum veniret, et 17. § 16. Pollucibilem sane coenam paravit. Pollucere significat epulas praebere publicas. Cf. Plutarch. Sull. c. 35. *Ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἀπάσης ὁ Σύλλας τῷ Ἡρακλεῖ δεκάτην ἐστιάσεις ἐποιεῖτο τῷ δῆμῳ πολυτελεῖς*. Hartung. II, p. 27 sq. Oehler. ad Terent. Varr. Sat. rel. p. 102.

populum *ἀσύμβολον*] i. e. sine symbola vel gratuito convivio exceptum. Sic *ἀσύμβολον δειπνον* dicit Eubulus apud Athen. I, 14, p. 8. c. Haec cum sequentibus vi-

dentur continere interpretationem verbi *polluerent*, quamobrem particulam *ac*, quam e codice P, cui suffragatur cod. S, recepit Carrio in ed. Stephan., delevi tribus aliis meis codicibus obsecutus. Deleta illa particula forsitan quis voluerit coniungere verba: ut *polluerent populum ἀσύμβολον*, quum Plautus Curc. I, 3, 37. dicat: *polluctus virgis*, quod explicatur: *largiter exceptus*, at vide, ne tum scribendum esset *ἀσυμβόλως* et magis desideraretur particula.

dimitterent cubitum] Haec videntur significare ad multam noctem protracta esse convivia.

3. multo post Romam conditam] In comm. Serv. l. c. legitur tantum: *sed hoc post urbem conditam coepit fieri*.

postquam in Aventino Lauretum coepit virere] Comm. Serv. l. c.: *Varro Rerum humanarum docet in Aventino institutum Lauretum, de quo proximo monte decerpta laurus sumebatur ad sacra*. Plin. N. H. XV. § ult. *Loretum in Aventino vocatur, ubi silva lauri fuit*; Varro L. L. V, 42, § 152. *In eo Lauretum ab eo quod ibi sepultus est Tatus rex, qui ab Laurentibus interfectus est*, (cf. Fest. lib. XX, p. 360.), *vel ab silva laurea quod ea ibi excisa est aedificatus vicus*. Dionys. Antiq. R. III, 43. *Ὅς (ὁ Ἀβεντίνος λόφος) τότε μὲν ὕλης πανταδαπῆς μεστὸς ἦν, πλείστης δὲ καὶ καλλίστης δάφνης, ἐφ'*

sumebatur operantibus, quam vicina offerebat occasio. Unde recte Maro noster ad ea tempora respexit quibus Evander ante urbem conditam apud aram Maximam sacra celebrabat et utebatur populo utique *Alcidae gratissima*. Salios autem Herculi ubertate doctrinae altioris adsignat, quia is deus et apud pontifices idem qui et Mars habetur. Et sane ita Menippea Varronis adfirmat quae inscribitur Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς, in qua, cum de multo Hercule loqueretur, eundem esse ac Martem probavit. Chaldaei quoque stellam Herculis vocant quam reliqui omnes Martis appellant. Est praeterea Octavii Hersennii liber qui inscribitur de sacris Saliaribus Tiburtium, in quo Salios Herculi institutos operari diebus certis et auspiciato docet. Item Antonius Gniphio, vir doctus cuius scholam Cicero post laborem fori fre-

[Mss. ABGPS.

(om. ea) v-g. — *Alcidae*] Virg. Ecl. VII, 61. 5. *ubertatem* B. propter ubertatem Sv-g. *libertate* G. 6. *menippa* P. — *adfirmat* om. P. — ἩΡΑΚΛΗΣΙΝ. Qua AB (G ut in Gr. Qua). Ἡρακλῆς ἦν ἢ ἄλλ' ὧ οὗτος. Quia SP7. — de multo Hercule ABGSP7. de Hercule (om. multo) P. de Hercule multa Edd. 7. *hersennii* Av-g. *herennii* (sup. s) S. 8. *Ita* A. — *cniphio* AB. *cniphio* S (G, in quo erat omissum, a sec. m.)

ἧς Δαυρητόν ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται τόπος τις ἐξ αὐτοῦ· νῦν δὲ οἰκίων ἐστὶ πλήρης ἄπας. Becker. R. A. I, p. 449 sq.

4. *operantibus*] Hoc verbum Nonius 523, 9. interpretatur: religiose et cum summa veneratione sacrificiis litare. Cf. infra § 7.

recte Maro noster ad ea tempora respexit] Comm. Serv. l. c.: Sed poeta ad illud tempus retulit quo Evander apud aram Maximam sacra celebravit.

et utebatur populo utique *Alcidae gratissima*] Comm. Serv. l. c.: Quamvis ipse dixerit: Populus *Alcidae gratissima*, et paulo supra: *Herculi consecrata*, qui cum ad inferos descendens fatigaretur labore, dicitur de hac arbore corona facta caput velasse. Hartungus II, p. 28. not. Evangelo suffragatur, dicens iniuria pro lauro poetam commemoravisse populum Herculi quidem, sed non Recarano, sacram.

5. *Salios .. Herculi ... adsignat* cet.] Cf. Comm. Serv. ad Aen. VIII, 285. [*Salii sunt*] qui tripudiantes aras circumibant .. [*Saltabant autem ritu veteri armati post victoriam Tiburtinorum de Vulscis. Sunt autem Salii Martis et Herculis, quoniam Chaldaei stellam Martis Herculem dicunt, quos Varro sequitur. Tiburtes Salios etiam dicaverant. cet.*], et ad v. 275. Secundum pontificalem ritum

idem est Hercules qui et Mars. Nam et stellam unam habere dicuntur. . . Item paulo post dat Salios Herculi quos Martis esse non dubium est. Hartungus II, p. 768. ait Salios pertinuisse ad Herculem, quum et ipse fuerit deus belli. Cf. eund. II, p. 22 sq. et Creuzer. Symb. III, p. 692. Ochler. l. c. p. 94.

6. *de multo Hercule*] Sic colectivo, quem dicimus, sensu Virgil. Eclog. I, 34. dicit multa victima, Ovid. Fast. IV, 772. multa agna, Amor. III, 5, 4. multa avis, Lucan. III, 707. multus .. moriens al.

Chaldaei quoque stellam Herculis vocant quam reliqui omnes Martis appellant] Cf. Serv. II. cc. Plin. N. H. II, 8. s. 6. § 34. Tertium (sidus est) Martis, quod quidam Herculis vocant. Harduinus in annotatione addit stellam Martis dictam esse Ἡρακλέους ἀστέρα a Tatio Phaenon. c. 17. § 135. Praeterea citat Hyginum Astron. poet. lib. II, p. 76. Aristot. de mundo c. 2. p. 602. et Apul. de mundo p. 169. c. 2., ubi legitur: Et loco tertio Pyrois (globus est), quem multi Herculis, plures Martis stellam vocant.

7. *operari*] Cf. § 4.

8. *post laborem fori*] Cf. Sueton. de ill. gramm. 7.: Scholam eius (M. Antonii Gniphonis) claros quoque viros frequentasse aiunt: in his

quentabat, Salios Herculi datos probat in eo volumine quo disputat quid sit *festra*, quod est ostium minusculum in sacrario, quo[34] verbo etiam Ennius usus est. Idoneis, ut credo, auctoribus certisque rationibus error qui putabatur uterque defensus est. Si qua sunt alia quae nos commovent, in medium proferamus, ut ipsa collatio nostrum, non Maronis, absolvat errorem.

Tunc Evangelus: Numquamne tibi, Praetextate, venit in 10 mentem toto, ut aiunt, caelo errasse Virgilium, cum Dido suam rem divinam pro nuptiis faceret?

— *Mactat* (enim inquit) *lectas de more bidentes*

Legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyao,

et quasi expergefactus adiecit:

Iunoni ante omnes cui vincla iugalia curae.

* * *

Edd. vicahgspdz.]

v-a. *anipho* „B“. — *festra* s-bPM3 (M1 sup. a sec. m. ne). „Ita iam dudum legendum in Macrobio suspicati sumus, cum ecce confirmata est sententia nostra libro Macrobiani manuscripto, cuius copiam nobis fecit Petr. Pithoeus.“ Scaliger ad Paul. Diac. s. v. *festram*. *festra* B. *festle* G. *fenestra* Sv-gM2. — *hostia* P. — *Ennius etiam* v-g. 9. *actoribus* G. — *qui putatur* A. 10. *suam rem* v-g. — *Mactat*] Aen. IV, 57., ubi legitur *Mactant*. — *frugiferae* A in mg. — *Iunoni*] ib. 59.

„Et hic multa deesse verba quis tam stupidus ut non vel sine admonitione omni animadvertat? Nam neque respondetur ad quaestionem ab Evangelo propositam, neque sequentia ulla ratione cum his, quae praecedunt, cohaerent. Nobis apparet loci continentiam habuisse hoc modo: In bibliotheca, ut ex fine primi libri intelligere licet, ostensum iam erat, quam peritus iuris pontificii esset Vergilius. Quare cum coenae tempus sermonem de Vergilio interrumperet, dilatus est sermo hic in diem sequentem, atque interim inter coenandum hilariora quaedam tractata, quemadmodum et in secundo libro factum videmus. Quantum itaque suspicari licet, ortus inter coenandum sermo fuit de luxu. Ubi cum Horus sui seculi luxuriam nimiam reprehenderet, Cecinna ita ei respondet, ut ostendat antiquitati maiorem deliciarum curam fuisse quam seculo suo. Hori verba omnia desiderantur, nec Cecinnae responsio plene adest.“ Arnoldi Vesal. verba quae leguntur in chg. „Multa hoc loco desint necesse est.“ a. In s sunt quindecim asterisci. In omnibus his editionibus, ut in Mss., sequitur caput XIII., at in p-b, quibus in editionibus capita XIII-XX. sunt libri II. capita IX-XVI., hic finis est libri III., nisi quod adiciuntur haec verba, a Pontano, ut vide-

Marcum Ciceronem, etiam cum praetura fungeretur. Non erat ergo quod Zeunius putaret Antonii Gniphonis nomen esse mutandum in Antipatri Stoici vel Aeschylus Gnidii vel Apollonii Molonis.

festra] Cf. Festum ap. Paul. lib. VI, p. 91. Muell. *Festram antiqui dicebant quam nos fenestram*. Petron. Sat. fragm. p. 676. Oudend. Merkel ad Ovid. Fast. p. CLIII.

9. *ipsa collatio*] sc. dubitationum atque sententiarum. Videtur sumpsisse vocem a collatione bonorum, de qua vid. Digest. XXXVII, 6.

10. *Dido sua*] Dicendum erat eius. Vid. prolegg. p. xxxix.

cui vincla iugalia curae] Responsum Praetextati intercidit, et fortasse alia nonnulla. Cf. prolegg. p. xix. Lacunam explere conatus est Pontanus, qui respondendi partes tribuit Servio, e cuius commentariis excerpsit quaedam quae huc pertinere ei viderentur: idem octo quae sequuntur capita transtulit in librum II. Vid. app. crit. et prolegg. pag. xxxii. et p. xxxiv.

[Ed. Bip. vol. I. p. 357.]

XIII. Accipite et M. Varronis verba de agricultura libro (358) tertio, qui cum de pavonibus in villa nutriendis loqueretur, sic ait: *Primus hos Q. Hortensius augurali coena posuisse dicitur, quod potius factum tum luxuriose quam severe boni viri lauda-*

[Mss. ABGPS.]

tur, afficta: ¹⁾ Tunc Servius respondere rogatus, ait: ²⁾ *Leges Ceres dicitur invenisse; nam et sacra ipsius* ³⁾ *Themisferia vocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inventum frumentum a Cerere passim homines sine lege vagabantur.* ⁴⁾ *quae feritas interrupta est invento usu frumentorum. itaque ex agrorum divisione inventa sunt iura. Phoebus vero praest auspicis. Lyaeus vero, id est, Liber, urbibus liberatis est deus, unde Marsias eius minister in civitatibus libertatis est indicium. Communis hoc habet sensus, quod Dido sacrificabat numinibus quae urbi praesunt, quasi nuptura pro reipublicae utilitate. Demum Iunoni, cui curae sunt nuptiae. Est etiam sensus altior. Nam* ⁵⁾ *facturi aliquid ante adversos placamus deos, et sic propitiis supplicamus, ut* [Aen. III, 120.] *Nigram hicmi pecudem, Zephyris felicibus albam. Igitur ante placat Cererem nuptura, quae propter raptum filiae nuptias execratur; et Apollinem, qui expers uxoris est; et Liberum, qui nisi raptam uxorem habere non potuit. Et sic Iunonem conciliavit noster Servius. Cum autem dictis omnes ap- plausissent, placuit eis audire Eusebium, quo noster Vergilius tanquam rhetor effulsit. Ad quae Pontanus (p-z) adnotavit haecce: ¹⁾ „Quae deinde sequuntur ad finem usque libri huius ex eodem Cantabrigiensi explevimus. [At in A nihil eiusmodi legitur.] Servio vero uti ista dicendi partes dat, ita apud eundem quoque ad Maronem eadem fere invenies. Paucula tamen meliora hic quam ibi reperies, uti istud: Sic propitiis supplicamus; nam ibi est: Sic protinus invocamus. Porro Themisferia adscriptum [sic! fort. ad scriptum] expressimus, quae Servio et aliis Themisphoria. Arnob. [V, 24.] Vultis enim consideremus mysteria et illa divina, quae Thesmophoria nominantur a Graecis: quibus gente ab Attica sancta illa pervigilia consecrata sunt.“ — ²⁾ „Tribuit item politicum munus Cereri Homerus in eius Hymno: χαίρε θεὰ καὶ τήνδε σόον πόλιν.“ — ³⁾ „Ex loco Arnobii iam citato reponendum Thesmophoria.“ — ⁴⁾ „Erant enim id aevi homines βαλανηφάγοι. Unde et vetus illud natum, ἄλλος βίος, ἄλλη διαίτα.“ — ⁵⁾ „Respexit etiam magnus Hippocrates libro de insomniis: Καὶ τοῖς θεοῖς εὐχεσθαι (χρὴ) ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖσιν ἡλίῳ, Διὶ οὐρανίῳ, Διὶ κτησίῳ, Ἀθηνῇ κτησίῃ, Ἑρμῇ, Ἀπόλλωνι· ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοισιν, τοῖσιν ἀποτροπίοισι, καὶ γῇ καὶ ἡρώσιν ἀποτρόπαια γενέσθαι τὰ χαλεπὰ πάντα.“*

XIII. Caput XIII (p-b Lib. II. Cap. IX.) De luxu seu luxuria Q. Hortensii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii ac Metelli pontificis maximi. Tum de porco Troiano, de leporum ac cochlearum saginatione. ch-b. 1. libro tertio] cap. 6. — *augurali adiciali coena* hg Edd. Varronis l. c. — *dicitur posuisse* Sv-g. — *tuum A.* — *luxuriosi quam severi* Edd. Varr. Ausonium Popmam sic (sed om. tum) in Notis ad Varronem emendasse ait

XIII, 1. Accipite cet.] Loquitur, ut apparet ex huius capituli fine et initio sequentis, Caecina Albinus Horo respondens de luxuria veterum.

Primus Q. Hortensius] Cf. Plin. N. H. X, 20. s. 23. Pavonem cibi gratia Romae primus occidit orator

Hortensius adiciali coena sacerdotii, ubi Harduinus praeter h. l. affert Aelian. hist. an. V, 21. [Add. III, 42.] et Tertull. de pall. p. 119. [p. 31. Salm.]. Adde Becker. Gall. I, p. 295 sq. ed. I.

severe] Cf. Plaut. Cist. III, 15. *Voluisti istuc severum facere, ubi*

bant. Quem cito secuti multi extulerunt eorum pretia, ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facile quinquagenis. Ecce res 2 non ammiranda solum sed etiam pudenda, ut ova pavonum quin denariis veneant, quae hodie non dicam vilius, sed omnino nec veneunt. Is Hortensius platanos suas vino irrigare consuevit: 3 adeo ut in quadam actione quam habuit cum Cicerone susceptam precario a Tullio postulasset ut locum dicendi permutaret secum: abire enim in villam necessario se velle, ut vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad no- 4 tam seculi sui non sufficit Hortensius, vir alioquin ex professo mollis et in praecinctu ponens omnem decorem. Fuit enim vestitu ad munditiem curioso, et ut bene amictus iret, faciem in speculo quaerebat, ubi se intuens togam corpori sic applicabat, ut

Edd. vicahgspdz.]

Pont. — *ita ut hg* Edd. Varr.

B a sec. m.; Sv-g (M1 a sec. m.) M2P567. *nec venent* AG (BM1 a p. m.) M3P2. *non veneunt* s-bP.

2. *sed et pudenda* v-g. — *nec veneunt* 3 *in actione quadam* s-bP. *in quadam occasione* S. — *suscepta* v-g. — *vino platanum* BG. 4. *Sed forte ... (§ 5.) ruga mutasset* Cf. Io. Saresb. VIII, 12. — *alioqui* G. — *mundiciem* (sup. c) BG. *munditiam* A. — *vene amictus* A. — *in speculo ponebat* s-z. „Scriptus habebat gerebat [immo querebat]: unde facile eruitur firmaturque antiqua scriptio, *in speculo quaerebat.*“ Pont. Vid. not. — *tunicam* G. — *ne forte* AS „Angl.“. — *nodos* (sup.

Taubmannus adnotavit: „Nonius docet *severum* significare aliquando saevum, implacidum.“

laudabant] i. e. nominabant. Cf. Gell. N. A. II, 6, 16. Festus ap. Paul. lib. X. p. 118. Muell.

denariis .. quinis] i. e. circiter binis florenis.

2. *omnino nec veneunt*] i. e. ne veneunt quidem omnino. De particula *nec* et de ea quae paulo supra legitur, ecce, vid. prolegg. p. xli.

3. *platanos suas vino irrigare consuevit*] „Platanos inprimis umbrarum gratia veteres aluisse ostendit Barthius ad Claudian. Fescenn. 18. ex Aelian. V. H. II, 14., Horat. Carm. II, 15, [4.], Martial. III, 58, [3].“ ZEUN. — Cf. Plin. N. H. XII, 1. s. 4. *Tantumque postea honoris increvit* (platanis), *ut mero infuso enutrientur: compertum id maxime prodesse radicibus: docuimusque etiam arbores vina potare; ubi Harduinus hunc l. citat et Martial. IX, 61, 16. Crevit et affuso laetior umbra mero, et epigramma Philippi Anthol. Gr. lib. I. c. 59. [ap. Jacobs. II, p. 213.]. Adde Plin. XVI, 44. s. 91. et Gronov. Observ. I, 5. p. 40.*

quam habuit cum Cicerone suscep-

tam] ut defensionem Sullae, vid. ed. Halm. p. 4., et Sestii, ib. p. 5.

necessario] Hoc adverbium cum verbo *velle* coniunctum quem non offendat? At interpreteris: *quod necesse esset, ne perirent scilicet platani.*

quam .. posuerat] Dicendum erat *posuisset*, vid. proleg. p. xli.

4. *vir .. mollis*] Cf. Salmas. ad Tertull. de pall. p. 376. Real-Encycl. III, p. 1498.

vestitu ad munditiem curioso] Passivam hanc huius adiectivi vim praetermisit Frenndius, sed Forcellinus affert Plin. N. H. XXX, 11. s. 30. § 99. *curiosa Apionis interpretatione*, et Quintil. VII, 5, 2. *praeturae curiosa consilia*. Adde infra c. 14. § 5. *Erat saltandi cura, dummodo non curiosa cet.* Praeterea conf. Ovid. art. am. III, 133 sqq. *Munditiis capimur: non sint sine lege capilli ... et speculum consulat ante suum.* Tac. Ann. III, 30. *Diversus a veterum instituto per cultum et munditias.* Cic. off. I, 36, 130. *Adhibenda praeterea munditia est, non odiosa neque exquisita nimis.*

faciem in speculo quaerebat] „Al-lusum ad vetus dicterium, quo victu aut vestitu mollem notabant:

rugas non forte sed industria locatas artifex nodus astringeret et sinus ex composito defluens modum lateris ambiret. Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem, collegae de iniuriis diem dixit, quod sibi in angustiis obuius offensu fortuito structuram togae destruxerat: et capital putavit, quod in humero suo locum

[Mss. ABGPS.

i) B. — *adstringeret* B. *adtringeret* G. *constringeret* s-bP. — *nodum lateris* s-bP. *nodum* *latius* coni. Salmas. ad Tertull. de pall. p. 373 sqq. Vid. not. 5. „*elaboratus ad speculum* placuit Scriverio nostro, quia praecessit: *faciem in speculo quaerebat*. Nobis vix evalescit prius.“ Pont. — *offenso* BG. — *stricturam* v. — *capitale* Sv-g. — *logium* (sup. e) B.

Illic virum quaerit. Nec aliter perstrictus a Cinna poeta Magnus Pompeius: Fasciola qui crura legit, digito caput uno Scalpit: quid credas hunc sibi velle? virum. Porro Macrobio convenienter ad Marcel- lam D. Hieronymus: *Fidua nostra ante morosius ornabatur, et die tota quid sibi deesset quaerebat ad speculum.*“ PONT. — Cf. Ovid. l. c. et Apul. de mag. 15. *Novissimam pronuntiandi congruentiam ab speculo petivit.*

ut rugas . . . artifex nodus astringeret] Cf. Plin. N. H. XXXV, 8. s. 34. § 57. *In veste et rugas et sinus invenit* (in picturis Cimo). Virgil. Aen. I, 320. *Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis.* Tertullian. de pall. 5. *Nec artifice necesse est qui pridie rugas ab exordio formet, et inde deducat in tilias totumque contracti umbonis figmentum custodibus forcipibus adsignet, cum adnotatione Salmasii p. 368., qui p. 375. nodum ait a Macrobio appellari umbonem togae quo rugarum et plicarum in umbilici modum collectarum congregatio stringeretur.* De adiectivo *artifex* vid. not. ad Comm. II, 16, 4.

sinus ex composito defluens] Cf. Plin. et Virg. ll. cc., Tertull. l. c. (qui) *ambitum vero eius, ex quo sinus nascitur, . . retrahat a scapulis et exclusa dextera in laevam adhuc congerat, cum adnot. Salmas. p. 379 sq. Quintil. XI, 3, 137. Veteribus nulli sinus: perquam breves post illos fuerunt.* Becker. Gall. II, p. 82 sqq. ed. I.

modum lateris ambiret] Difficilia haec sunt explicatu, sed augebis, non minues, difficultatem praefere-ndo id quod in recentioribus editionibus legitur, *nodum lateris*. Est autem *latus superior corporis pars*, ut apud Horatium Sat. I, 2,

93. *Brevi latere ac pede longo est: igitur modus lateris est quod nos dicere solemus „die Taille“, et si haec sunt genuina verba Macro- bii, modum lateris ambiret dicit pro latus ambiret pro eius modo, quam rationem huic usitatissimam esse docuimus prolegg. p. XLII. Olim putabam esse scribendum: Sinus ex composito defluens in modum lateris, sed sic adiecta praepositio in vim mutat nominis modum, et nimis nude ponitur verbum ambiret.*

5. *cum incederet*] Vid. not. ad II, 3, 16.

elaboratus ad speciem] „Interpres historiae Apollonii Tyrii: *Videntes omnes cives speciem Tarsiae et ornamentum dixerunt: Felix pater cuius filia Tarsia.* Cyprianus: *Neque enim fas est virgini ad speciem suae formae comi.* Et Propertius [II, 31, 3]: *Tota erat in species Poenis digesta columnis,* Statius [Silv. V, 1, 53 sq.]: *Tibi quamquam et origo niteret, Et felix species.*“ PONT. — I. F. Gronov. in diatrib. ad Stat. sylv. V, 5., p. 595. reprehendit Pontanum, quod male acciperet versum Propertii. Handius ibid. confert Liv. XXXVII, 40. *Addebant speciem frontalia et cristae, et Cic. in Verr. II. Act. I, 22, 58. Forum comitiumque adornatum ad speciem magnifico ornatu.* Hertzbergius, qui apud Propert. l. c. legit *in speciem* cum Lachmanno, confert Manil. V, 152 sq. *Femineae vestes, nec in usum tegmina plantis, Sed speciem fractique placent ad mollia gressus, et praeterea* Caes. B. G. VII, 23, 5. *Hoc cum in speciem . . opus non deforme est, tum ad utilitatem summam habet opportunitatem.*

5. *capital*] Cf. Fest. ap. Paul. lib. III, p. 48. *Capital facinus, quod capitis poena luitur, ubi Muel-*

ruga mutasset. Ergo hoc praetermisso ad viros venio triumphales quos victores gentium luxuria vicit, et, ut taceam Gurgitem a devorato patrimonio cognominatum, quia insignibus virtutis secutae vitia prioris compensavit aetatis, Metellus Pius in quam[359] foveam luxus et superbiae successuum continuatione pervenit? Et, ne multis morer, ipsa de eo Salustii verba subieci: *Ac Metellus 7 in ulteriorem Hispaniam post annum regressus magna gloria, concurrentibus undique virile et muliebre secus, per vias et tecta omnium visebatur. Eum quaestor C. Urbinus aliique cognita voluntate cum ad coenam invitaverant, ultra Romanum ac mortalium etiam morem curabant exornatis aedibus per aulaea et insignia sce-*

Edd. vica[hs]pdzb.]

6. primoris s-bP. — In quam foveam luxus et superbiae Metellus Pius pervenit continuatione successuum v (i-g successuum continuatione pervenit). — Salustii] Hist II, (41.) ed. Cort. p. 960. Cf. Non. 1180, 21.

7. *Ac Metellus* ABGSM123R. *At Metellus* Edd. P. — *ulteriora* (sup. em) A. — *virile et muliebre secus* G a p. m.; s-bP. *virili et muliebri secus* G a sec. m. *virile et muliebre sexus* (a sec. m. *virili et muliebri*) M. *virili et muliebri sexus* B a p. m. (A *virilie*). *virili et muliebri sexu* B a sec. m.; v-g. — *Cum quaestor* ichg. *Et cum quaestor a. Et quaestor* v(3). — *quum ad coenam* v(3). *eum ad coenam* i-g. — *cognita eius voluntate* S. — *invitassent* s-bP. — *Romanorum* v3-b — „et signa legenti Ciacconio assentior. Sic de rep. ord. [1, 8.]: *Domum signis, au-*

lerus confert Non. p. 38, 14. v. capital.

6. *Gurgitem a devorato patrimonio cognominatum cet.*] „Respexit Iuvenal. Sat. 11. [v. 40 sq.]: *Ac rebus mersis in ventrem foeneris atque Argenti gravis et pecorum agrorumque capacem. Iterum Satir. 6. [v. 265 sq.] Dicite vos neptes Lepidi caecique Metelli Gurgitis aut Fabii quae ludia sumserit unquam Hos habitus.*“ PONT. — Qu. Fabius Qu. f. M. n. Maximus Gorges, consul a. CCCCLXI, CCCCLXXVII, CCCCLXXXVIII., Samnites vicit, et, ut pater et avus, fuit princeps senatus (cf. Plin. N. H. VII, 41 s. 42.), orta autem seditione servorum diem supremum obiit in oppugnatione Volsiniorum. Cf. Real-Encycl. III, p. 400 sq.

Metellus Pius... successuum continuatione] Qu. Caecilius Metellus Pius cum L. Cornelio Sulla consul a. DCLXXIII. Sertorio victo superbissimum se praebeuit. Cf. Plutarch. Sert. 22. et Valer. Max. IX, 1, 5. Real-Enc. II, p. 32.

Salustii verba] „Quae ad illustrationem huius Sallustiani fragmenti pertinent, vide Thysium ad Sallust. p. 417 seq.“ ZEUN.

7. *in ulteriorem Hispaniam*] Val. Max. I c. *In horrida et bellicosa*

provincia cum praesertim acerrimus hostis Sertorius Romanorum exercituum oculos Lusitanis telis perstringeret.

virile et muliebre secus] Cf. Sissen. ap. Non. 222, 27. *Tum in muro virile ac muliebre secus populi multitudine omni collocata, et quae similia congressit I. F. Gronovius ad Liv. XXVI, 47, 1.*

per vias et tecta omnium visebatur] i. e. omnes viae et omnia tecta plena erant eum conspicientium.

ultra Romanum ac mortalium etiam morem curabant] Cf. Plin. Ep. I, 5, 15. *curatur a multis, quod Doeringius interpretatur: colitur observatur, θεωρεῖται.* Plautus Stich. V, 3, 9. *Nunc ibo hinc et amicos meos curabo hic advenientis, ib. I, 2, 39. Men. V, 4, 7 et 9. De re ipsa conf. Plutarchum et Val. Maximum II. cc.*

per aulaea] Cf. Val. Max. I. c. *Cum Attalicis aulaeis contextos parietes lacto animo intuebatur. De aulaeorum usu vid. Serv. ad Virg. Aen. I, 697.*

et insignia] Cf. Cic. p. Sest. 26, 57. *Sedens cum purpura et sceptro et illis insignibus regiis, ubi adnotavit Orellius: „Hic significatur diadema regni vel maximum in-*

8 *nisque ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus et alia in modum templi celeberrimi. Praeterea tum sedenti in transenna demissum Victoriae simulachrum cum machinato strepitu tonitruum coronam ei inponebat, tum venienti ture quasi deo*
 9 *supplicabatur. Toga picta plerumque amiculo erat accumbenti, epulae vero quaesitissimae, neque per omnem modo provinciam sed trans maria, ex Mauritania volucrum et ferarum incognita antea plura genera. Quis rebus aliquantam partem gloriae dempserat, maximeque apud veteres et sanctos viros superba illa gravia in-*

[Mss. ABGPS.

laeis aliisque operibus exornare. Cort. l. c. 8. *cum sedenti* Edd. PS. — *in trasenna* B a p. m.; G. *in transemia* v1. — *dimissum* ABGSR. — *turi* (sup. e) B. 9. *ei accumbenti* v-g. — *vero* om. v-g. — *exquisitissimae* s-bP. — *sed trans maria ex Mauritania* Edd. sine interpunct. — *et plura* S. — *maxime* (om. que) c-bP. — *exstimantes* Sagb. *extimantes*

signe“, nisi forte h. l. intelliguntur fasces laureati.

scenisque ... fabricatis] Cortius adnotavit: „Nempe et histriones adhibebant convivii, Liv. XXXIX, 6. [8]. Petronius passim; vide Buelger. de conviv. III, cap. 12.“

8. *croco sparsa humus*] Hoc odoris causa factum esse docet Lucretius II, 414 sqq. *Neu simili penetrare putes primordia forma In naribus hominum, cum tetra cadavera torrent, Et cum scena croco Cilici perfusa recens est.* Cf. Plin. N. H. XXI, 6. s. 17. Martial. VIII, 33. 4. Propert. IV, 1, 16. Apul. Met. X, 34. Spartian. Hadrian. 19. Martian. IX, § 903. Barth. Advers. XXV, 11. p. 1237.

in transenna demissum Victoriae simulachrum] „Servius Aeneid. 3. [immo V, 488.] legit *cum sedenti transenna demissum*. Quod Brodaeus placet Miscell. lib. IV, cap. 19. Nonius *transennam* citat et fenestram interpretatur. Servio *transenna* est *extensus funis*: Brodaeus *cancelli*.“ PONT. — Forcellinus s. v. *transenna* docet legi apud Nonium 2, 859. quoque *transenna* omissa praepositione *in*, et in glossa Philox. *Βρόχος ἐν ἀφ᾽ ἡρώδους τεταμένους, transenna*. Videtur esse h. l. machina funibus demissa. Cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 647, a, C. Plutarchus l. c. ad § 6.: *Νῆλαι πεποιημέναι, δι' ὀργάνων ἐπιδρόμων χρύσεια τρόπαια καὶ στεφάνους διαφέρουσιν κατήγοντο*. Valer. Max. l. c. habet tantummodo: *demissasque lacunaribus aureas coronas*.

strepitu tonitruum] Cortius apte

confert Phaedri fab. V, 7, 23 sq. *Aulaco misso, devolutis tonitribus Di sunt locuti more translatitio.*

ture] Plutarchus l. c. *Θυσίαις δ' αὐτὸν αἱ πόλεις ἐπιφοιτῶντα καὶ βωμοῖς ἐδέχοντο*. Cort. nos delegat ad Sen. de ira III, 18, 1. Prudent. Apotheos. 187, 198, 292. Lactant. I, 20. Struv. Synt. ant. Rom. p. 485. Val. Max.: *Tunc, cum in Hispania adventus suos ab hospitibus aris et ture excipi patiebatur*.

9. *Toga picta ... accumbenti*] Plutarch. l. c.: *Ἐσθῆτα θριαμβικὴν ἔχων ἐπινε*. Valer. Max.: *Cum palmata veste convivia celebrabat. Iunguntur toga picta et tunica palmata* ap. Flor. I, 5, et Capitolin. Gordian. 4. Vid. not. ad I, 6, 2.

quaesitissimae] Codices mss. refragantur Freundio dicenti ante Augusti aetatem hanc vocem usitatam non fuisse. Idem affert Tac. Ann. II, 53. *Excepere Graeci quaesitissimis honoribus*, III, 26. *Quaesitiores iam et plures (leges) Solon perscripsit, et 57. quo quaesitior adulatio fuit*. Plutarch. l. c. *Δείπνων σοβαρώτερον ὑποδοχάς*, Valer. Max.: *cum immanibus epulis*.

trans maria] Sic saepe Plinius: locos congressi in adnot. ad N. H. XXXIV, 1. s. 2.

apud veteres et sanctos viros] Cf. Liv. XLII, 47, 4. *Veteres et moris antiqui negabant se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Metellum ipsum hominem sanctissimum dicit Cicero* p. Arch. 5, 9. et p. Balbo 22, 50.

gravia] Cort. confert Iug. 38. extr.

digna Romano imperio aestimantes. Haec Salustius, gravissimus alienae luxuriae obiurgator et censor.

Accipite inter gravissimas personas non defuisse luxuriam.¹⁰ Refero enim pontificis vetustissimam coenam quae scripta est in indice quarto Metelli illius pontificis maximi in haec verba: *Ante 11 diem nonum Kalendas Septembres, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit: triclinia lectis eburneis strata fuerunt: duobus tricliniis pontifices cubuerunt, Q. Catulus,*

Edd. vicalhgsdpzb.]

vich. — *Nec Sal. (BG a p. m.) R. ex Sal. A a p. m. et Sal. G a sec. m. 10. et inter s-bP. — enim vobis s-bP. 11. septembris A*
Edd. — *martialis flamen BGR. — strata fuit. tunc A. — Catullus B a*

Quae gravia quamquam et flagitii plena erant.

gravissimus alienae luxuriae obiurgator et censor] Suae non item. Cf. Gellius N. A. XVII, 18. *M. Varro .. in libro quem inscripsit: Pius aut de pace, C. Salustium scriptorem seriae illius et severae orationis, in cuius historia notiones censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensum .. dicit.*

10. pontificis] i. e. Lentuli, ut apparet e § 11., non Metelli, ut statuisset Arnoldus Vesaliensis videtur, ut qui in huius capituli summario scripserit: *De luxu ... Metelli Pii ac Metelli pontificis Maximi*, et post illum Hertzberg. de diis patr. p. 82.: quos temere ipse secutus sum in prolegg. p. xix. Nam aditiales coenae iis erant edendae qui sacerdotium inibant (cf. § 1. Plin. N. H. X, 20. s. 22; Sen. ep. 95, 42). Metellus igitur pontifex maximus non edidit sed descripsit illam coenam, isque non diversus est a Metello illo Pio, quem pontificem maximum fuisse refert Asconius in Cornel. p. 80., eique in pontificatu successit C. Iulius Caesar (cf. Plut. Caes. 7.; Dio XXXVII, 37., Sueton. Caes. 13.).

vetustissimam coenam] Quo anno haec edita sit, incertum est, sed ante annum urbis DCLXXXIX., quo anno mortuus esse dicitur Metellus. De hac coena uberius disputavit C. A. Boettigerus Kleine Schriften III, p. 217 sqq., eiusque disputationem addita annotatione in Francogallicum vertit F. I. Bastius.

in indice quarto] Quaeritur quid sit index? Nam in illis librorum indicibus quos a Graecis appellari

συλλύβους ait Cicero ad Att. IV, 4, b. tale quid perscriptum fuisse non videtur. Nisi ergo mavis existimare indices illos fuisse appendices quasdam ad annales maximos quarti anni quo fuerit Metellus pontifex maximus, sunt intelligendi annales, quom Servius ad Virg. Aen. I, 373. doceat pontifices maximos quotannis in tabula dealbata notavisse digna memoratu, in quibus quidem coenae pontificalis singula fercula esse relata miretur. Boettigerus l. c. p. 218. vertit: „in seinen archivalischen Nachrichten“, et adnotat: „gewisse Register, die der oberste Pontifex zu halten pflegte“.

11. *Lentulus]* L. Cornelius Lentulus Niger, de quo vid. Orell. Onomast. Tull II, p. 179. et Real-Enc. II, p. 685. *L. Lentulus flamen Martialis* commemoratur in Vatin. 10, 25; de har. resp. 6, 12. et in schol. Bob. in Clod. p. 336; brevius *Lentulus flamen* ad Att. II, 24, 2; XII, 7, 1.

domus ornata fuit] aulacis, signis, similibus ornamentis. Vid. app. ad § 7. et apud Gell. XV, 8, 2., verba Favorini: *Stratus auro argento purpura amplior aliquot hominibus quam diis immortalibus adornatur.*

triclinia lectis eburneis strata fuerunt] „Conf. Mercurialis de art. gymn. I, 11. et Bynaens de morte I, c. 1, 3.“ ZEUN. — Nunc vid. Becker. Gall. II, 143 sqq., inprimis p. 149.; et Hor. Sat. II, 6, 102 sq. *In locuplete domo .., rubro ubi cocco Tincta super lectos canderet vestis eburnos.*

cubuerunt] Beckerus l. c. p. 144. animadvertit desiderari nomina Lentuli ipsius et Metelli pontificis

[360] *M. Aemilius Lepidus, D. Silanus, C. Caesar, rex sacrorum, P. Scaevola Sextus, Q. Cornelius, P. Voluminius, P. Albinovanus, et L. Iulius Caesar augur qui eum inauguravit: in tertio triclinio Popilia Perpennia Licinia Arruntia virgines Vestales et ipsius uxor*
 12 *Publicia flaminica et Sempronia socrus eius. Coena haec fuit: Ante coenam echinos, ostreas crudas quantum vellent, peloridas*

[Mss. ABGPS

sec. m.; Vv. *catullius* AGSR. — *Syllanus* v-g. — *G. caesar*. A. — *precevola sectus* A. — *voluminus* A. *volomnius* (sup. u) B. *volominus* R. *volumnus* G. — *albinovatus* G. *aloinus vanus* S. — *quicum* AB GR. — *auguravit* AG. — *poplia* ABGVR. — *perpenia* v-g. — *Arruntia* Vvi. *Aruntia* ABS. *Aruncia* chg. — *ipsius* (om. et) h. — *flaminia* S. *flaminicia* v3. 12. *Ante coenam*, una voce, Lipsius Antiq. lect. III, p. 72. *Ante coena* Salmas. ad Capitol. Gordian. iun. 21. p. 107. Bast. ap.

maximi. Cum sex feminae essent in uno triclinio, in duobus aliis seni viri videntur accubuisse. Vid. infra.

Q. Catulus] *Q. Lutatius* Q. f. *Q. n. Catulus*, qui Iovis Capitolini aedem dedicavit et a. u. c. DCXCIII. mortuus est consule *Q. Metello Celere* (Cic. accus. in Verr. IV, 31, 69. et p. Cael. 24, 59.).

M. Aemilius Lepidus] Nisi legendum est *M.*, ut sit *Manius Aemilius Mam. f. M. n. Lepidus*, qui consul fuit a. u. DCLXXXVII., intelligendus est *M. Lepidus* triumphator, qui a. u. c. DCCIX. in locum *Caesaris* occisi factus est pontifex maximus (cf. Cic. Phil. V, 15, 40.).

D. Silanus] *D. Iunius Silanus* a. u. DCXCI. fuit consul.

C. Caesar] Cf. Vellei. II, 43, 1. *Absens pontifex factus erat in Cottae consularis locum, cum paene puer a Mario Cinnaque flamen dialis creatus victoria Sullae, qui omnia ab iis acta fecerat irrita, amisisset id sacerdotium, quod refert etiam Sueton. Caes. 1.*

rex sacrorum] Vid. not. ad I, 15, 9. Quaeritur quis hic fuerit? Vulgo haec adiunguntur antecedentibus, ut *Caesar* esse dicatur rex sacrorum. At hoc equidem legi nusquam, neque putaverim eum fuisse regem sacrorum ante quam pontificem maximum, quum Festus illi priorem tribuat locum his verbis (lib. XIV, p. 185. Muell.): *Maximus videtur rex, dein Dialis, post hunc Martialis, quarto loco Quirinalis, quinto pontifex maximus*. Videtur ergo omissum esse nomen regis sacrorum, ut cum pontifice maximo numerus virorum

qui illi coenae interfuerint, sit XII. Vid. not. seq.

P. Scaevola Sextus] Hic aliunde non est cognitus, nam *Scaevolae, pontifices ambo et iidem iuris peritissimi*, quos memorat Cicero de legg. II, 19, 47., sunt alii, e quibus minor, *Quintus*, (qui alterius, *Publii*, fuit filius) occisus est a. u. DCLXXI. Guil. Teuffel. in Real-Encycl. V, p. 187. non recte statuit esse sermonem de pontifice maximo. Ceterum me offendit *Sextus* cognomen, quod solet esse praenomen. Quum apud Ciceronem de harusp. resp. 6, 12. legatur: *P. Galba, ... L. Claudius rex sacrorum, Sex. Caesar flamen Quirinalis*, potuerit quis conicere scripsisse Metellum: *L. Claudius rex sacrorum, P. Galba, Sext. Caesar*.

Q. Cornelius] cum *P. Albinovano* qui sequitur a Cicerone l. c. commemoratur inter pontifices minores.

P. Voluminius] fortasse idem est qui p. Cluent. 70. § 198. dicitur fuisse index in Cluentium.

L. Iulius Caesar augur] Videtur is esse qui DCLXXXIX. (XC.) fuit consul cum *C. Marcio Figulo*. Cf. Orell. Onom. Tull. II. p. 314. Real Enc. IV, p. 426.

virgines Vestales] Hertzberg. l. c. adnotavit: „Quot quidem adultae erant, h. e. quattuor: nam quae intra primos sacerdotii annos essent, impuberes puellas, adhiberi vix par erat.“

flaminica] Cf. I, 16, 30.

12. *Ante coenam*] Boettigerus l. c. monet in tres partes fuisse divisa convivium, sed tertiam, mensas secundas, hic esse omissam. Lipsius Antiq. lect. III. p. 71.:

sphondylos, turdum asparagus subtus, gallinam altilem, patinam

Edd. vicahgspdzb.]

Boettig. Opusc. III. p. 219. defendit *ante coenam*. — *ostrea cruda* A. — *pelloridas* P2. — *sphondilos* V. *fondilos* SP7. *phodilos* P6. — *turdum*

„Caenam, inquit, antiqui in tres partes tribuerunt, sive placet dicere missus; primum missum *antecoenam* sive *gustationem* sive *gustum* dixerunt: secundum, in quo praecipui et lautissimi cibi, proprie *caenam*: tertium, in quo *bellaria, mensam pomorum* sive *mensas secundas*,” coll. Petron. 21. *gustatione mirifica initiati*, [add. 31. *Allata est tum gustatio valde lauta*], et Martial. XI, 52, 12. *Haec satis in gustu*, [add. 31, 4. *Gustu protinus has edes in ipso*]. Eadem brevius Turneb. Advers. XVII, 10. et XVIII, 4. *Gustum*, genere neutro, legitur apud Apicium IV, 5. Paulo infra Lipsius: „Vocarunt antecoenam etiam *promulsidem*, id eo videlicet quod daretur ante mulsum“, coll. Petron. 24. *in promulside libidinis*, [add. 31. *in promulsidari*]. Consentit Boettigerus l. c., qui adiecit Lipsium in epist. miscell. Cent. I, 65. p. 87. vocem *antecoenam* dicere esse dubiam, sed eam usurpavisse Salmasium, qui ad Capitolin. Gord. iun. 21. etiam *frigida* dici docuerit, ubi affertur inter alia Plutarch. Symp. VIII, 9, 3. *Αἱ καλούμεναι ψυχραὶ τράπεζαι πρότερον ὀστράων, ἐχίνων, ὠμῶν λαχάνων, ἀπ' οὐράς ἐπὶ στόμα μεταχθεῖσαι τὴν πρώτην ἀντὶ τῆς ἐσχάτης τάξιν ἔχουσιν*, et Martial. XIII, 14.: *Claudere quae coenas lactuca solebat avorum, Dic mihi, cur nostras inchoet illa dapes*, et III, 50. *Inter lactucas oxygarumque*. Una voce dictum esse videtur *antecoenium* et plurali numero *antecoenia*. Apud Apul. Metam. II, 15. legitur *Veneris antecoenia*. Hildebrandus (qui conferri iubet Buling. de conviv. I, c. 4. in Graev. Thes. XII. p. 60.) affert Isidor. Orig. XX, 2, 12. unde *antecoenia* vocatur, sed Lindemannus scripsit *vocantur*. Idem ex Io. Saresburiensis Policratice affert *antecoenia*, quod vult mutari in *antecoeniam*: sed in meo exemplari VIII, 7, p. 555. legitur *antecoenium vel, ut ait Portunianus, paracoenium*. Vid. Becker. Gall. II, p. 139. ed. I. *echinos*] Intelligendum est appo-

suit, vel simile quid. De echinis vid. Athen. III, 41, p. 91, a. Aristot. H. An. IV, 5. Plin. N. H. IX, 31. s. 51. § 99. Sen. ep. 95. § 27. Plaut. Rud. II, 1, 8. Testaceum esse echinum docet Laur. Theod. Gron. ad Plin. l. c.

ostreas crudas] Cf. Athen. III, 35. p. 88, b sqq. Plin. N. H. IX, 54. s. 79. Sen. et Plaut. ll. cc. Barth. Advers. XLIII, 22 extr.

quantum vellent] sc. *convivae*.

peloridas] Cf. Athen. III, 44, p. 92 extr. *Αἱ δὲ πελωρίδες ὠνομάσθησαν παρὰ τὸ πελώριον· μείζον γὰρ ἔστι χήμης καὶ παρηλλαγμένον*. Plin. N. H. XXXII, 11. s. 53. § 147. (e cod. Bamb.) *Chemae, peloridum generis, varietate distantes et rotunditate*; et IX, 31. s. 51. § 99. *pelorides emolliunt alvum*.

sphondylos] Cf. Columella VIII, 16. Sen. l. c. Apud Plinium lib. XXXII. § 151. legitur *spondylus* etiam in cod. Bamb.: *σφόνδυλος* est forma Attica.

turdum] Boettiger. l. c. interpretatus est: „*Weindrossel* (turdus musicus Linn.)“, ut esset avis quae commemoratur infra c. 16. § 16. et II, 4, 22.: at me offendit numerus singularis, quam Athenaeus II, 68, p. 64, f. dicat: *Κίχλαι. Καὶ τούτων ἦσαν καὶ ἄλλων ὀρνίθων ἀγέλαι ἐν τοῖς προπόμασι*. Idem piscem eiusdem nominis et singulari et plurali numero commemorat VII, 71. p. 305.: quamobrem equidem putaverim intelligendum esse piscem, de quo Plinius lib. XXXII. l. c.: *Turdus inter saxatiles nobilis*, Columella l. c.: *Rursus optime saxosum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet, quod in petris stabulentur, saxatiles dicti sunt, ut merulae turdique*, et c. 17. *Turdi complura genera*.

asparagus subtus] Haec coniungenda esse videntur cum *antecoeni* *turdum*, quia *subtus* est adverbium loci, non temporis (ut existimavisse videntur ii qui scripserunt *asparagus*. *Subtus gallinam* cet.), nec praepositio. Bastius apud Boettigerum l. c. eandem

ostrearum peloridum, balanos nigros, balanos albos: iterum sphondylos glycomaridas urticas ficedulas, lumbos capraginos aprugnos,

[Mss. ABGPS.

asparagos subtus, gallinam scripsit Bastius apud Boettigerum, Kleine Schriften III. p. 220. *turdum, asparagos. subtus gallinam* Edd. Becker. Gall. II, p. 142. Codices nonnullos Paris. habere dicit improbus Bast. l. c. — *patina ex ostrearum* (A corr. in *ostreor.*) BGSVM13P267 (P5 *hostreor.*). — *balanos nigras balanos albas* P5. *balanos nigros* (om. *balanos albos*) P7. — *spondilos* SV. *splondilos* P5. — „*glycomerides* Iac. Gutherius de iure pontificio lib. I. cap. 26. legit ex Plin. cap. 11. lib. 32.“ Pont. *cliomaridas* P2. — *fiscedulas* A. — *capraginos* P5. *capragines* ABI-bGPSM23 (hg in mg.: „forte legendum *caprigenos*). *capuagines* M1. *capagines* P2. *caprigenes* vl. *caprigines* v3. *caprugineos* vel *capruginos* legit Salmas. Exerc. Plin. p. 323. a. G. (p. 455.) probante Boettigero p. 222. „Tentatum reperio *lumbos capriginos*. Sed iis ignoratum *lumbos ἀπλῶς* sive *lumbulos*, uti nuncupat Apicius [VII, 8.], in amoribus ac deliciis fuisse voluptariis viris. Glossa, *lumbi ὀσφύες, ἰσχία*. Porro *capragines*, quod sequitur, non satis expedit; et labor ut corrigam *capras oryges*. Cf. Plin. VIII, c. 53. [s. 79. § 214. Sill.] et Iuvenal. [XI, 140.], et Columella lib. X. [immo IX, 1].“ Pont. — *In coena*

fere quam ego habet interpunctionem; Boettigerus vertit: „*Spargel mit einer Poularde oder fetten Henne*.“ Cf. Athen. II, 62, p. 63, e. *gallinam altilem*] Plinius N. H. X, 50. s. 71. e lege Fannia: *Ne quid volucre poneretur praeter unam gallinam quae non esset altilis*.

patinam ostrearum peloridum] i. e. ostreae et pelorides coctae in iure. Boettigerus l. c. confert Apicium I, 29 et IX, 7. [adde IV, 2.], Bastius ait idem esse atque *ostreas patinarias*, et citat interpretes Planti ad Asinar. I, 3, 28. et Horatii ad Sat. I, 3, 80. Add. Martial. XIII, 62. et vid. infra. Sed quaeritur quid lateat in codicum scriptura: *patina ex ostrearum*. Num forte *patinas sex*? Equidem statuere malo *ex ortum* esse e littera m.

balanos nigros, balanos albos] Nullo coloris discrimine *balanos* nominant Plinius l. c. § 145., Colum. VIII, 16., Athenaeus III, 35. p. 87, extr. Idem ibid. 40. p. 91 a.: *Αἱ δὲ βάλανοι καλούμεναι ἀπὸ τῆς πρὸς τὰς δρυῖνας ὁμοιότητος διαφέρουσι παρὰ τοὺς τόπους*.

iterum] Boettigerus interpreta- tur: „Zweiter Gang“, et dicit esse alterum gustationis missum, ut coenam ipsam in VIII. partes distribuat.

glycomaridas] Apud Plinium l. c. § 147., ubi vulgo legitur *chamae glycymerides* quae sunt maiores quam *pelorides*, in cod. Bamb. invenitur tantum *chemae glycy mari-*

des; pro maiores scilicet dicendum erat aut *minores* aut *meliores*.

urticas] Cf. Plin. N. H. IX, 45. s. 68. Apud Plautum l. c. legitur *marinam urticam*, apud Athenaeum II, 61, p. 63. ἀκλήφη, et III, 39. p. 90 extr. κνίδα.

ficedulas] Cf. Plin. N. H. X, 29. s. 44., Apic. IV, 2. Martial. XIII, 49. Favorin. ap. Gell. XV, 8, 2. Qui negant ullam avem praeter *ficedulam* totam comesse oportere. Apud Athen. II, 69, p. 65. vocantur *συνκαλλίδες*, Boettigerus l. c.: „*Feigenschnepfen*.“ Idem recte animadvertit infra easdem esse intelligendas alio modo paratas.

lumbos capraginos] Vid. app. Si recte vertit Boettigerus l. c.: „*Coteletten von Rehwildpret*“, fortasse scribendum est *capreaginos*. Alteram scripturam *capragineos* si quis praetulerit, me non habebit obloquentem, nam quod est in codicibus compluribus, *capragines*, id poterat non minus eiecto quam in e mutato o nasci. *Caprigenos* Camerarius videtur sumpsisse e lib. VI, cap. 5. § 14., qua in re confundit diversa.

aprugnos] Cf. Plin. N. H. VIII, 51. s. 78. Iam Catonis Censoris orationes *aprugnum* exprobrant callum (i. e. „die Schwarte“, cf. Plaut. Poen. III, 2, 2; Pers. II, 5, 4.). In tres tamen partes diviso media ponebatur *lumbus aprugnus* appellata. Apic. VII, 1. et 8.

altilia ex farina involuta, ficedulas murices et purpuras. In coena sumina, sinciput aprugnum, patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, amulum, panes Picentes. Ubi iam luxuria tunc accusaretur, quando tot rebus farta ¹³*fuit cocna pontificum? Ipsa vero edulium genera quam dictu turpia? Nam Titius in suasionem legis Fanniae obicit seculo suo*

Edd. vicahgspdz.]

summa codd. nonnulli Paris. (P25) improbante Bastio l. c. (A, ut dubites sitne mm an min). — *anetes* V a p. m.; R. — *amulum* ABGSVM123P25. *amylum* Edd. P. *amilum* R. — *panis* V. *panes* om. Par. 6367 ap. Bast. l. c. 13. *facta* S. — *Nam Titius ... armatis fuit* Cf. Io. Saresb. VIII, 7. — *Titius* ABGS Saresb. „Quod magis probo [quam Cincius]. Meminit huius Titii Festus in *Offendices*. Vide infra etiam huius libri cap. 16. [§ 15.], ubi ita habes: C. Titius etc. Vere emendavi. Nec ta-

altilia ex farina involuta] Boettigerus vertit: „Eine Hühnerpastete“. Melius, opinor, Bastius dialecto Vindobonensi: „Backene Hendl“, et Francogallice: „poulets en marinade“. Huc pertinet glossa quam Harduinus attulit ad Plin. N. H. X, 50, 71.: *Altilia dicuntur volatilia saginata studio*. Cf. c. 16. § 18.

murices et purpuras] Cf. Colum. VIII, 16. Plin. N. H. IX, 33. s. 52. et 35. s. 60. Martial. XIII, 87. Athen. III, 36, p. 88 sq.

sumina, sinciput aprugnum] Cf. Plin. N. H. VIII, 51. s. 77. Neque alio ex animali (quam ex sue) numerosior materia ganeae: quinquaginta prope saporibus, cum ceteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ, interdictaque coenæ abdomina glandia testiculi vulvae sincipita verrina, ut tamen Publii mimorum poetæ coena, postquam servitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo *suminis* ab eo inposito. c. 16. § 18. Plutarch. de carn. esu II, 1. p. 997., A. Martial. XIII, 44. Plaut. Curc. II, 3, 44.; Capt. IV, 3, 4.; Pseud. I, 2, 34.; Men. I, 3, 28.; Pers. VI, 70.; Petron. 135. Glossa Philox. *Sinciput*, .. ἡμικέφαλον.

patinam piscium] „Hinc patinarium apud Plantum [Asin. I, 3, 28.]: Is (piscis) habet succum, is suavitatem: eum quovis pacto condias Vel patinarium vel assum, vorses quo pacto lubet.“ Pont. — Vid. paulo supra et Apic. IV, 2. Boettigerus haec omisit, ut quæ typographi errore intercidissent in ed. Zeun.

patinam suminis] Boettiger.: „Ragout von Schweinseuter“ coll. Apic. VII, 2. Adde IV, 2. et Martial. X, 48.

anates] Boettigerus: „Gebratene Entenbrüste“, sed, quem citat, Martial. XIII, 52. habet: *Tota quidem ponatur anas: sed pectore tantum Et cervice sapit: cetera redde coco*. Cf. Apic. VI, 2. Gell. XV, 8, 2.

querquedulas elixas] Boettiger.: „Wilde Enten fricasirt.“ Sed *querquedulas* cum anatibus in *νησσοτροφείοις* ali solitas esse docet Varro R. R. III, 3 et 11. et Colum. VIII, 15. Quod anatum genus hoc sit, incertum est. Varro L. L. V, 12, 79. habet: *querquedula νεγκουρίς*.

amulum] Boettiger.: „Crème aus Kraftmehl“. Plinius N. H. XVIII, 7. s. 17. *Amylum ... appellatum ab eo quod sine mola fiat: qua ratione, docetur et ibid. et a Catone R. R. 87.*, ubi etiam cum lacte coqui dicitur. Cf. Apic. II, 2; VIII, 2 et 3.

panes Picentes] „Plinius [XVIII, 11. s. 27.] Durat sua Piceno in panis inventionem gratia. Martialis [XIII, 47.]: *Picentina Ceres niveo sic nectare crescit, Ut levis accepta spongia crescit aqua*.“ Pont. — Boettigerus: „Picentinische Zwiebacke, in Milch getaucht“. Hos idem ait per totam coenam pro pane edisse convivas: Bastius in ferculorum numero eos refert. Alteram hanc rationem commendare videntur ea quæ adiicit Plinius l. c.: *Ex alicae materia. Eum novem diebus macerant, decimo ad speciem tractae subigunt uvæ passæ succo: postea in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent: neque est ex eo cibus, nisi madefacto, quod fit lacte maxime mulso*.

13. *dictu turpia*] ut mollia nimis atque delicata.

legis Fanniae] Cf. c. 17. § 3 sqq.

quod porcum Troianum mensis inferant, quem illi ideo sic vocabant, quasi aliis inclusis animalibus gravidum, ut ille Troianus
 14 equus gravidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulae intemperantia, ut et lepores saginarentur teste Varrone, qui de agricultura libro tertio, cum de leporibus loqueretur, sic ait: *Hoc quoque nuper institutum, ut saginarentur, cum exceptos e leporario condant in caveis, et loco clauso faciant pingues.* Si cui hoc
 15 mirum videtur, quod ait Varro lepores aetate illa solitos saginari, accipiat, aliud quod maiore admiratione sit dignum, cochleas saginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipsa qui
 16 volet legere, ubi quaerere debeat indicavi. Neque ego nunc anti-quitati nos praefereudos vel comparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, adserens, uti res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse quam nostro.

XIV. Subiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus quam Caecina peritus: *Miror te, inquit, Albine, non retulisse quanta illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum, cuius relatu*

[Mss. ABGPS.

men nescio L. Cincium Alimentum, cuius mentio apud Agellium. Festum, Livium Nonium et alibi apud hunc ipsum Macrobiū. Meurs. Consentit R. Merkel. ad Ovid. Fast. p. LXXV. et M. Hertz. de Lucii Cincii p. 35. „Cincius librarii lapsu scriptum pro C. Titius.“ Duebner. ad Meyeri orat. Rom. fragm. p. 274. *tutius* M3. *titus* P5. *citius* P6. *atius* P12. *cintius* M1. *cincius* P7 Edd. — *obiecit* pz-bPSR. — *inserant* S. 14. *ut* (om. et) v-g. — *teste Varrone* . . . (§ 15.) *in eod. libro refert*] Io. Saresb. l. c. — *sic ait* add. a sec. m. B. — *Hoc quoque*] „Verba sunt Varronis lib. III. cap. 12. de R. R., quae tamen paulo secius quam Macrobius refert Salisberiensis Polierat. l. c. *Lego: Hos quoque n. i. est ut saginarent pleraque cum exceptos e leporario concludant i. c.*“ Meurs. *Sic Varro l. c. — e leporario* P7. *de porariis* P. *a leporario* G. — *condant* s-bP. *quondam* A a sec. m.; BGSvlR. *quodam* A a p. m. *quidam* v3c-g. *concludant* Varro l. c. — *faciam* AB GSR. 15. *illud* Edd. P. — *in eodem libro*] cap. 14. — *debeat quaerere* Sv-g. 16. *Neque ego enim* S.

XIV. Caput XIV. (p-b Lib. II. Cap. X.). *Saltandi cantandique studium atque adeo ne histrioniam quidem apud vetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse.* ch-b. 1. *Albine* om. Edd. *albina cecinna* S. — *non* add. a sec. m. B. — *cuius relaxata* P. — *lecta* zb. 2.

porcum Troianum] Includebant vel aves vivas. Cf. Petron. 40. Becker. Gall. II, p. 188.

ideo] Hanc particulam sequi debebat una e particulis *quod, quia, quoniam* cum enuntiatione integra, pro qua sequitur quasi .. gravidum.

15. *cochleas saginatas*] Cf. Plin. N. H. IX, 57. s. 82. *Cochlearum vivaria instituit Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi paulo ante civile bellum quod cum Pompeio Magno gestum est . . . Quin et saginam earum commentus est, sapa et farre aliisque generibus, ut cochleae quoque altilles ganeam implerent.*

16. *obiurganti Horo*] Eius verba interciderunt. Sed cadit talis obiurgatio in eum, quem Macrobius statuerit esse philosophum Cynicum. Cf. prolegg. p. XIX. et p. XXX sq.

maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse] „Plinius lib. XXXVI, c. 1. [s. 2] *Exstant censoriae leges glandia in coenis gliresque et alia dictu minora apponi vetantes.*“ Pont. — Cf. ibid. VIII, 51. s. 77., § 209. et 57. s. 82., § 223. et quae hic sequuntur.

XIV, 1. *antiquitatis non minus quam Caecina peritus*] Vid. prolegg. p. XXVII sq.

maximam conviviorum nostrorum sobrietatem doceres. Et Caecina: Profer, inquit, in medium quae de hac quoque parte lectu comperisti: ultra omnes enim polles memoria vetustatis. Et Furius sic ingressus est: Vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. Illa quippe secula sunt quae hoc imperium vel sanguine vel sudore pepererunt, quod non nisi virtutum faceret ubertas: sed, quod fatendum est, in illa virtutum abundantia vitiis quoque aetas illa non caruit, e quibus nonnulla nostro seculo morum sobrietate correctae sunt. Et de luxu quidem illius 3 temporis circa marinas copias dicere institueram: sed quia in adsertionem nostrae emendationis alia ex aliis proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto, sed differo dum de alia lascivia[362] qua nunc caremus ammonere. Dic enim, Hore qui antiquitatem 4 nobis obicis, ante cuius triclinium modo saltatricem vel saltatorem te vidisse meministi? At inter illos saltatio certatim vel ab honestis adpetebatur. Ecce enim, ut ab illo ordiar tempore quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica ingenui, quid dicam ingenui, filii senatorum in ludum saltatorium commeabant et illic crotalia gestantes saltare discebant. Taceo quod matronae etiam 5 saltationem non inhonestam putabant: sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis perfectionem. Quid enim ait Salustius: *Psallere saltare elegantius*

Edd. vicaahgspdz.]

adoranda est semper si sapimus G. — Illa quidem secula P. 4. Dic (om. enim) A. — oro B. — saltatricem (sup. torem) vel saltatorem A. — ut ab illo ordiar tempore ... (§ 13.) constat] Cf. Io. Saresb. VIII, 12. — Punica: ingenui b. Zeunii monitu: „Post Punica distingue. Nam ingenui referendum est ad sequentia.“ — crotalia BGM3. crotalaria S. crotala A Edd. PM12. 5. matronae saltationem etiam G. — Salustius] Catil. 25. — Sallustius Bc-bP. — sallere M. — psaltare B. — probe AG.

3. nostrae emendationis] i. e. morum nostrae aetatis emendatorum.

non omitto, sed differo] sc. disputationem.

4. qui antiquitatem nobis obicis] i. e. qui obiurgandi causa nobis proponis antiquitatis exemplum. Cf. c. 13. § 16.

Ecce] Cf. prolegg. p. xli.

inter duo bella Punica] secundum scilicet et tertium.

crotalia] Haec forma deminutiva alias quod sciam usurpatur tantum de inauribus, cf. Plin. N. H. IX, 35. s. 56., § 114. Sed tamen compluribus bonis codicibus obtemperandum esse putavi, quod facile haec forma mutari posset in alteram propter Scipionis verba (§ 7.): cum crotalis saltare, quae Macrobius repetit § 8. In cod. A legitur interpretatio: „Est autem crotalum genus instrumenti resonantis acute

in modum tabellarum sese vehementi impulsu collidentium.“

5. inter probas quoque earum] Raro sic cum adiectivo certam quandam conditionem indicante iungitur genitivus partitivus: sed conf. Plin. N. H. VIII, 48. s. 73., § 193. lanarum nigrae, et XI, 50. s. 111., § 265. canum degeneres. Krueger. Gramm. d. lat. Spr. § 336. Not. 4. Madvig. Lat. Sprachl. § 284. § 5.

dummodo non curiosa] Non referendum est ad adiectivum curiosa (Vid. Hand. Tursell. II, p. 327 sq.), quod nimium studium significat. Cf. Quintil. VIII, 3, 55. Est etiam quae *περίεργία* vocatur, supervacua, ut sic dixerim, operositas, ut a diligenti curiosus distat. Hoc loco id inprimis est mirandum, quod cura dicitur esse curiosa. Vid. not. ad c. 13. § 4.

Psallere saltare elegantius] Cor-tius ad Salustium l. c. adnotavit

quam necesse est probae? adeo et ipse Semproniam reprehendit, non quod saltare sed quod optime scierit. Nobilium vero filios et, quod dictu nefas est, filias quoque virgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem testis est Scipio Africanus Aemilianus, qui in oratione contra legem iudiciariam Tib. Gracchi sic ait: *Docentur praestigias inhonestas: cum cinaedulis et sambuca*

[Mss. ABGPS.

proba est B. probere P. 6. „inter studia seria puto fuisse. Scriptus variat legitque studiosas [A studiosa]. Sed Seneca pater hoc fecerit: *Cantandi, inquit, saltandique nunc obscaena studia effeminatos tenent.*“ Pont. Vid. not. — *lege iudiciorum* (sup. aria) A. *legem agrariam C. Gracchi* coni. Meyerus. Vid. not. 7. *sabuca A*MVR.* „Forte sabulo,

haec: „Saltare ita ut psallere suis limitibus non turpe erat, vid. Ovid. I. Art. am. v. 595. Horat. Sat. I, 9, 24., Passerat. ad Propert. p. 332. Immo in sacris quibusdam tam viris quam feminis necesse erat teste Servio ad Eclog. V, 73. Seneca de tranq. c. 15. Loccen. ad Nep. Epam. c. 1. [Adde Quintil. I, 11, 18.] Verum uti excessus in psallendo psaltriarum erat, sic in saltando ad histriones et pantomimos ablegatum, vid. Graev. ad Cic. Offic. I, 42.; immo saltatrices Romae honestis aequae odiosae ac psaltriae, Ammian. XIV, 6.“ — Praeterea conf. Cic. Catil. II, 10, 23. et p. Mur. 6, 13., Sueton. Tit. 3., Gell. N. Att. XIX, 9, 3.

quam necesse est probae Cortius l. c.: „Castae, inquit Graevius l. c., et sane *probum* pro casto et *improbum* pro impudico dici pluribus probat N. Abram. ad Cic. p. Mil. c. 4. Saltatrices enim .. spectantium libidinem excitare solebant, lege Iuvenal. Sat. XI. v. 162. Simili dictione utitur Plinius V. ep. 19. *Utitur et cithara perite ultra quam comoedo necesse est.* .. Tacit. V. Annal. c. 1. *Comis ultra quam antiquis feminis probatum.*“ Adde Quintil. I, 10, 31. *Psalteria et spadicas etiam virginibus probis recusanda.*

6. *inter studiosa*] Hoc esset: „inter ea ad quae studia sua converterent“. Sed hoc sensu nemo, quod sciam, hanc vocem usurpavit. Quid ergo, si legamus: *inter studia sua*? Nam adiectivi curiosus usus is ex quo significat rem in quam cura impenditur (vid. not. ad c. 13. § 4.) vix potest huc referri.

contra legem iudiciariam Tib.

Gracchi] Errorem admisisse videtur Macrobius: Nam quamquam Plutarchus in vita Ti. Gracchi c. 16.: *Ἀνδρὶς ἄλλοις νόμοις*, inquit, *ἀνελάμβανε τὸ πλῆθος, ... καὶ τοῖς κρίνουσι, τότε συγκλητικοῖς οὖσι, καταμινύς ἐκ τῶν ἱππέων τὸν ἴσον ἀριθμόν*, iudiciariam tamen legem, qua iudicandi munus a senatu ad equites translatum est, C. Graccho et idem Plutarchus in huius vita c. 5., et ceteri scriptores adscribunt. Cf. Vellei. II, 32, 3; Appian. Bell. civ. I, 22. Pseudo-Ascon. in Verr. p. 145. Florus III, 17, 3. Orell. Onom. Tull. III, p. 266. Hanc vero iudiciariam legem H. Meyerus ad orator. Rom. fragm. p. 105. (215.) animadvertit a. DCXXXI. post mortem demum Africani esse latam, ideoque censet esse haec referenda ad C. Gracchi legem agrariam a. DCXXIV. latam coll. schol. Vatic. ad Cic. p. Mil. c. 7, 2. p. 283. Or.: *P. Scipio Aemilianus, cum Latinorum causam societatis iure contra C. Gracchum triumvirum eiusque collegas perseveranter defensurus esset, ne ager ipsorum divideretur, repentina morte domi suae interceptus est.*

7. *praestigias inhonestas*] Cf. Gell. N. A. XIII, 23, 2. *Graecae istorum praestigiae philosophari se dicentium, umbrasque verborum inanes fingentium.*

cinaedulis] Sic contemptim propter mollietatem, ut *Graeculi*, dicuntur *cinaedi*, quae vox paulo infra sequitur, ubi Pontanus citavit Iuv. XIV, 28 sqq. Poterat addere II, 10. Apud Pollucem VI, 126. *κίναδος* inter alia dicitur πόρνος et *καταπύγων*. Sed h. l. mollem tantum saltatorem significat, ut in versu Luciliano ap. Non. I, 15. *Stulta*

psalterioque eunt in ludum histrionum, discunt cantare, quae maiores nostri ingenuis probro ducier voluerunt: eunt, inquam, in

Edd. *vicahgspdz.*]

cuiusmodi organi musici meminit Apuleius II. Floridorum [53. N. XV.] *dextra psallentis gestu suo (an suae?) sabulum citharae admovet [ubi Hildebr. scripsit quassabulum].* Deinde pro cinaedulis malim cinaedicis. Varro [ap. Non. 101, 3.] *ut comici cinaedici, scenatici.* Pont. „Vindex horum verborum, quae temere dubitantur, est locus unicus apud Polybium lib. V, cap. 37. Ἐβρονλόμην ἄν σε, ἔφη (Cleomenes), καὶ λίαν ἀντὶ τῶν ἱππῶν κιναιδούς ἄγειν καὶ σάμβυκας.“ Gron. — *salterioque M.* — *in ludum histrionum* mavult Meyerus Oratt. Rom. fragm. p. 215. —

saltatum te inter venisse cinaedos, et Plaut. Mil. III, 1, 73. *Tum ad saltandum non cinaedus malacus aequae est atque ego.*

sambuca] Cf. Athen. IV, 77, p. 175, d: Καὶ τὸ τρίγωνον δὲ καλοῦμενον ὄργανον Ἰόβας.. Σύρων εὐρημά φησιν εἶναι, ὡς καὶ τὸν καλούμενον λυροφοίνικα σαμβύκην. τοῦτο δὲ τὸ ὄργανον Νεάνθης ὁ Κυζικηνὸς.. εὐρημα εἶναι λέγει Ἰβύκον τοῦ Πηγίνου ποιητοῦ. XIV, 40, p. 637, b. Τῇ σαμβύκῃ πρώτην φησὶ χρῆσασθαι Σίβυλλαν.. Σκάμων ὁ προειρημένος· ὀνομασθῆναι δ' αὐτὴν εὐρεθεῖσαν ὑπὸ Σάμβυκος τινος, et 35, p. 633, f.. Ἐφη ὁ Μασσούριος ὁ ἕψοφογον εἶναι μόνικόν ὄργανον τὴν σαμβύκην... χρῆσθαι φήσας αὐτῷ Πάρθους καὶ Τρωγλοδύτας τετραχόρδῳ ὄντι. Marc. Donat. ad Liv. XXXIX, 6. § 8. adnotavit haec: „Nos arpam sambucam fuisse non dubitamus, ex Porphyrii dictis in Ptolemaei Harmoniaca, ubi scribit: *Sambuca triangulum instrumentum est, quod ex inaequalibus longitudine sicut et crassitudine nervis efficitur.*“ Idem sensit Turnebus Advers. XX, 1. Vid. etiam Suidam s. v. Ἰβύκος, Πρῶτος εὐρετὴν καλούμενην σαμβύκην· εἶδος δὲ ἐστὶ κιθάρας τρίγωνον. Isidorus Orig. III, 20, 7. *Sambuca*, inquit, *in musicis est species symphoniarum.* Mirum est quod cum personis iunguntur instrumenta musica: quid ergo si verbis sambuca psalterioque intelligamus homines his instrumentis musicis cantantes? Certe Polybius V, 37, 10. αἶτ κιναιδούς ἄγειν καὶ σαμβύκας, et apud Plautum Stich. II, 3, 56 sq. alii legunt: *Fidicinas, tibicinas Sambucas* advehit secum *forma eximia*, alii, *sambucinas*, id quod minus convenit metro, quam

in sambuca producat *penultima.* *Sambucistriae* dicuntur apud Livium l. c. et Fest. l. XVIII, p. 325. Muell. Praeterea Salmasius ad Spartian. Adrian. c. 26.: *In convivio tragoedias comoedias Atellanas, sambucas, lectores poetas prore semper exhibuit, dicit sambucas esse non instrumenta musica, sed mulieres quae illo instrumento ludere sciant, et confert Martiani. IX, § 924. Psaltas, cordacistas sambucos, cum glossa vetere: Sambucus, histrio, saltator.* Sed tamen talis interpretatio non est comprobanda, nam nihil eiusmodi dici potest de psalterio, et sequitur: *Discunt cantare: potius ergo cum cinaedulis statuamus dictum esse pro inter cinaedos, quod legitur infra.* Cf. Iahn. ad Pers. V, 95., Schneidewin. ad Ibyc. p. 71 sq. Hildebr. ad Arnob. II, 42. Buleng. de Theat. II, 47. in Graev. Thes. T. IX, p. 1056.

psalterioque] Huius nominis instrumentum musicum commemoratur a Varrone ap. Non. 215, 16.; Cic. de har. resp. 21, 44., Virgil. Cir. 177. Quintil. I, 10, 31. et Arnob. l. c. Marc. Donat. ad Livium l. c. e D. Hieronymi expositione psalmodum affert haecce: *Psalterium proprie est genus organi musici melius sonans quam cithara, similitudinem habens citharae, sed non est cithara. Inter psalterium et citharam hoc interest, quod cithara deorsum percutitur, psalterium vero sursum, et ex alio loco: Cithara deorsum habet cavamen, et sex chordas habet: psalterium sursum habet cavamen; eadem fere refert scribere D. Augustinum, et D. Ambrosium testari in convivii inseri solitum psalterium ad libidines excitandas, coll. Plutarch. Sympos. VII, 7.*

quae .. probro ducier voluerunt]

ludum saltatorium inter cinaedos virgines puerique ingenui. Haec cum mihi quisquam narrabat, non poteram animum inducere ea liberos suos homines nobiles docere: sed cum ductus sum in ludum saltatorium, plus mediis fidiis in eo ludo vidi pueris virginibusque [363] quinquaginta, in his unum (quod me reipublicae maxime misertum est) puerum bullatum, petitoris filium non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare quam saltationem impudicus servulus honeste saltare non posset. Vides quemadmodum ingemuerit Africanus, quod vidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est candidati, quem ne tum quidem spes et ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosque ab omni probro debuit vindicare, potuerit coercere, quo minus faceret quod scilicet turpe non habebatur. Ceterum superius pleramque nobilitatem haec propudia celebrare conquestus est. Sic nimirum M. Cato senatorem

[Mss. ABGPS.

probo BG. — quisque (sup. am) A. quispiam desiderat Meyerus. Vid. not. — narrabit (sup. a) A. — nobiles homines v-g. — virginibus (om. que) M2. — quinquaginta GM3. quingenta ABVM12R. quingentis S Edd. P. Meyerus l. c. „Salisberiensis lib. VIII. cap. 12. ducentis.“ Meurs. — quo me v-g. „Melius.“ Meurs. — maxime om. Sv. — misertum ABMR. misertum Edd. GPSV. 8. ingemuit v. — adipiscendi ratio potuerit (v3 potuerat) coercere magistratus quo .. debuit vindicare: quo v. — probo A. — potuit i-g. — tempore non habebatur v1. — Ceteram G. — pleramque ABGVi (a plaer.) hM123. plerunque Scg. plerumque (v plaer.) s-bP. — haec pro pudicitia S. 8. 9. conquestus est Cato. Sic nimirum M. senatorem v1 (v3 inde senatorem) — M. senatorem (om. Cato) BGVM3 in mg. a rec. m. add. Cato). men. senatorem M1 a p. m. in senatorem M2 (M1 a sec. m.). „M. Caelium lego ex Agellio lib. I. cap. 15. et Festo in Spatiatorem et Asconio ad Milonianam. Apud Ioannem

Haec poterant haberi pro obiecto antecedentis verbi cantare: sed ad Cornelii Nepotis praefationem si spectamus, pro appositione habenda sunt, ut ea quae antecedunt omnia a maioribus probro ducta esse videantur.

quisquam] Meyerus l. c. adnotavit: „Vim pronominis non intelligo: desidero equidem quispiam. Manutius vero ad Cic. Ep. ad fam. VIII, 8. in M. Coelio Rufo similem pronominis usum eo excusare studet, quod veteres ita locuti sint. Vid. ad Cat. or. de Rhod. p. 51.“ — Haec pronomina sane saepe confunduntur. Vid. Haas. not. 360. ad Reisig. lat. Sprachwiss. Ego invitatus secutus sum codicem vestigia.

plus .. vidi pueris virginibusque quinquaginta] Quem offendit ablativus sequens accusativum obiecti, is conferat Cic. in Verr. III, 48. § 114. Si ostendo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumae. Numerum quem recepi

tam res ipsa commendat quam codicum scripturae.

puerum bullatum] Cf. I, 6, 10.

quam saltationem .. honeste saltare non possit] Eadem quae paulo supra hic oritur quaestio, sed alia ratione, opinor, solvenda. Nam cum crotalis saltare non omnino dedecet impudicum servum, sed tantummodo saltare saltationem obscenam, ut quam saltationem dictum esse videatur pro eam saltationem quam. Cf. Cic. Brut. 62. § 225. ut saltatio quaedam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. Nec me movet quod infra sequitur tantum quod vidisset cum crotalis saltantem filium petitoris.

8. quo tempore ... debuit vindicare] Cf. Cic. p. Mil. 16. § 42. Cum honoris amplissimi contentio et dies comitiorum subesset, quo quidem tempore .. omnia, non modo quae reprehendi palam sed etiam quae obscure cogitari possunt, timeamus cet.

pleramque nobilitatem] Cf. Salust.

non ignobilem Caecilium spatiatorem et Fescenninum vocat, cumque staticulos dare his verbis ait: *Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere*, et alibi in eundem: *Practerea cantat, ubi collibuit, interdum Graecos versus agit, iocos dicit, voces demutat, staticulos dat*. Haec Cato, cui, ut videtis, etiam can- 10
tare non serii hominis videtur: quod apud alios adeo non inter turpia numeratum est, ut L. Sylla, vir tanti nominis, optime cantasse dicatur. Ceterum histriones non inter turpes habitos Cicero 11
testimonio est, quem nullus ignorat Roscio et Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesque eorum sua sollertia

Edd. vicahgspdzb.]

Salisberiensem [lib. VIII. c. 12.] male quoque *Caecilium*.“ Meurs. „*Quidam libri habent Caecilium*, sed corrupte.“ Dac. ad Fest. s. v. *spatiatorem* p. 716. Lind. „*Caecilium* Macrobian. Sat. II, 10. iisdem conviciis peti- tum dicit, sed Festus rectius.“ Mueller. ad Fest. p. 345. — *Fescennium* AVvIM123. Festus ed. Lind. p. 264. *Fescenium* cag. *Fescinium* h. — *iis verbis* v3. — *cantherio* SM. — *saticulos* V. *satticulos* B. — *ridicula* PSM. — *locos* AM. *iocus* V. — *datur* V. 10. *serii hominis sic vi-* *detur* vch. — *lucius silla* A. *L. Sulla* s-bP. *Decius Sylla* v. 11.

Cat. 23, 6. *Pleraque nobilitas invidia aestuabat*.

Caecilium] In tanto codicum consensu Macrobius corrigere nolui: quamquam verum esse videtur nomen *M. Caelium*. Vid. app.

9. *spatiatorem et Fescenninum*] Cf. Festus lib. XIX. p. 344. Muell. *Spatiatorem* erratorem Cato in *An. (M.) Caelium*, „si se appellavisset“: *In coloniam mehercules scribere nolim, si trium virum sim, spatiatorem atque Fescenninum*. Hunc locum minus plene attulit Pontanus, cuius adnotationi uncis inclusa subiiciuntur in ed. Gron. haec: „Vide Danielis Parei commentarium in Musaei Erotop. p. 135.“ — Turnebus *Advers.* XVII, 10.: „A saltationis, inquit, spatiis, ut quidam censent, *spatiatorem* vocavit Cato Caelium, sed satius sit cum Festo erratorem intelligere: quem eundem et *Fescenninum* a versibus *Fescenninis* obscenae lasciviae appellavit.“ Cf. II, 4, 21. Nos: „einen Pflastertreter und Pasquillant.“

staticulos dare] Pontanus nos delegat ad Taubmanni notas ad *Plaut. Pers.* V, 2, 43. [al. 48.]: sed hic nihil egit nisi exscripsit verba Turnebi l. c.: „*Staticuli* sunt saltationes statariae quaedam, non perinde motoriae, quales erant in eo chori genere quod *σάττιον* a Graecis vocatur, vel *staticuli* a parte saltationis dicuntur“, quae

repetita sunt ibid. XVIII, 4. Vid. etiam Salmas. *Exercitt. Plin.* p. 94., qui bene confert *Virgil. Georg.* I, 350. *Det motus incompósitos*.

de cantherio] Cf. Fest. ap. Paul. lib. III. p. 46. *Est cantherius equus cui testiculi amputantur*, et Varro *R. R.* II, 7, 15

ridicularia] eodem modo legitur apud *Plaut. Asin.* II, 2, 64; *Trin.* I, 2, 28; *Truc.* III, 2, 16.

10. *Sylla*] Huius mores exemplo esse non poterant probro homini Romano. Cf. *Plutarch. Sull.* 2 et 36; *Sal. Ing.* 95. *Val. Max.* VI, 9, 6.

11. *Cicero testimonio est*] „Vide quae Corradus in *Quaest.* pag. 41. ed. Lips. contra dicat.“ ZEUN. — Cf. de re publ. fragm. IV, 10. (ex *Augustin. C. D.* II, 13.): *Sicut apud Ciceronem Scipio loquitur: Cum artem ludicram scenamque totam probro ducerent, genus id hominum non modo honore civium reliquorum carere sed etiam tribu moveri notatione censoria voluerunt*, sqq. p. *Quinct.* 25. § 78. *Cum (Roscius) artifex eiusmodi sit, ut solus dignus videatur esse qui in scena spectetur, tum vir eiusmodi est, ut solus dignus videatur qui eo non accedat*. Vid. supra II, 3, 10. et 7, 2 sqq.

Roscio et Aesopo .. tam familiariter usum] Cf. *Schol. Bob.* in or. p. *Arch.* p. 357. *Q. Roscius Gallus*, illustris comici operis actor, quem familiarissime Cicero dilexit;

tueretur: quod cum aliis multis tum ex epistolis quoque eius de-
 12 claratur. Nam illam orationem quis est qui non legerit, in qua
 populum Romanum obiurgat quod Roscio gestum agente tumultu-
 arit? Et certe satis constat contendere eum cum ipso histrione
 [364]solitum, utrum ille saepius eandem sententiam variis gestibus ef-
 ficeret an ipse per eloquentiae copiam sermone diverso pronun-
 tiaret. Quae res ad hanc artis suae fiduciam Roscium abstraxit,
 ut librum conscriberet quo eloquentiam cum histrionia compara-
 13 ret. Is est Roscius qui etiam L. Syllae carissimus fuit et anulo
 aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia
 et gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine

[Mss. ABGPSV.

cum ex aliis Sar. — tum exemplis quoque S. 12. obiurgavit i-g.
 — tumultuaverit c-bP. — afficeret i-g. — quod V. — histrioniam cum
 eloquentia S. „Al. histrionica“ ch in mg. 13. lucio sillae A. L.

de divin. I, 36, 79. *amores ac deliciae tuae, Roscius*, inquit Q. Cicero cum Marco colloquens, idemque ib. 37, 80. *in Aesopo familiarari tuo*; ad fam. VII, 1, 2. *Deliciae tuae, noster Aesopus*. Nota est oratio pro Q. Roscio Comoedo. Praeterea cf. de or. I, 61, 258. p. Sest. 56, 120. et 58, 123. Plutarch. Cic. 5.

12. *illam orationem*] Intelligit sine dubio orationem deperditam de Othone (cf. ad Att. II, 1, 3.), de qua Plutarchus Cic. 13.: *Τῶν γὰρ ἱππικῶν*, inquit, *πρότερον ἐν τοῖς θεάτροις ἀναμειγμένον τοῖς πολλοῖς* .. *πρώτος διέκρινεν ἐπὶ τιμῇ τοὺς ἱππέας ἀπὸ τῶν ἄλλων πολιτῶν Μάρκος Ὀθίων στρατηγῶν καὶ διένειμεν ἰδίαν ἐκείνοις θέαν, ἣν ἔτι καὶ νῦν ἐξαίρετον ἔχουσι. Τοῦτο πρὸς ἀτιμίαν ὁ δῆμος ἔλαβε καὶ φραγέντος ἐν θεάτρῳ τοῦ Ὀθίωνος ἐφρυβρίζων ἐσύριττεν, οἱ δ' ἱππεῖς ὑπέλαβον κρότω τὸν ἄνδρα λαμπρῶς. Ἀνδρὶς δὲ ὁ δῆμος ἐπέτεινε τὸν συριγμὸν, εἶτα ἐκείνοι τὸν κρότον. Ἐκ δὲ τούτου τραπόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐχρῶντο λοιδορίαις, καὶ τὸ θεάτρον ἀνοσμία κατεῖχεν. Ἐπεὶ δ' ὁ Κικέρων ἦκε, πυνθόμενος καὶ τὸν δῆμον ἐγκαλέσας πρὸς τὸ τῆς Ἑννοῦς ἱερὸν ἐπετίμησε καὶ παρήνευσε.*

Roscio gestum agente] Cf. Cic. de or. II, 57, 233. *Soleo saepe mirari eorum impudentiam qui agunt in scena gestum spectante Roscio* (eadem fere leguntur p. Quinct. 24, 77.); III, 26, 102. *Nunquam agit hunc versum Roscius eo gestu quo potest*; I, 59, 251. *Quis neget*

opus esse oratori .. *Roscii gestum et venustatem*.

variis gestibus] Cf. Cic. p. Arch. 8, 17. *Ergo ille (Roscius) corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celeritatemque ingeniorum negligemus?*

ad hanc artis suae fiduciam] Cf. c. 6. § 11. *Postquam arti suae diffusus est*.

abstraxit] idem fere est quod *extulit*, nisi quod significat ad pravam insolentiam eum abiisse. Cf. Salust. lug. 29, 2. *Magnitudine pecuniae a bono honestoque in pravam abstractus est*.

cum histrionia] Cf. Plaut. Amphitr. prol. 90. *Iovem facere histrioniam*.

13. *anulo aureo* .. *donatus est*] Vid. not. ad II, 3, 10. Pontanus contulit Sueton. Vitell. cap. 12. extr. et Galb. c. 14.

ut mercedem diurnam .. *mille denarios* .. *acceperit*] Mille denarii sunt quattuor milia sestertiorum vel e ratione Kruegeri (vid. Gramm. § 739. Not.) circiter CCC floreni. Plinius N. H. VII, 39 s. 40.: *HS. D annua Roscium merittasse refert, Cicero p. Rosc. Com. 8, 23. dicit decem annis proximis HS. sexagies eum honestissime consequi potuisse, i. e. quovis anno sexcena sestertia. Quodsi statui- mus Roscium, quoties in scenam prodiret, illam mercedem accepisse, centies vicies quinquies uno anno ei erat prodeundum, ut efficeretur ea summa quam habet Plinius: contra si statuimus quovis die il-*

gregalibus solus acceperit. Aesopum vero ex pari arte ducenties 14
sestertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrioni-
bus, cum Appius Claudius, vir triumphalis qui Salius ad usque
senectutem fuit, pro gloria optinuerit quod inter collegas optime
saltitabat? Ac priusquam a saltatione discedo illud adiciam, uno 15
eodemque tempore tribus nobilissimis civibus non modo studium
saltandi sed etiam, si dis placet, peritiam qua gloriarentur fuisse,
Gavinio consulari, Ciceronis inimico, quod ei etiam Cicero non
dissimulanter obiecit, et M. Caelio, noto in turbas viro, quem

Edd. vicahgspdzb.]

Sullae s-bP. 14. *filio suo S.* — *usque ad Edd. P.* 15. *salti-*
tatione S. — *illud addam S.* — *uno eodem (om. que) s-bP.* „Pro uno
eodemque. Et statim versu insequenti non modo studium saltandique,
interponendum *canendi saltandique*, aut saltem legendum *saltandi*.“
Pont. — *Gavinio ABGV.* *gannio P.* *Gabinio Edd. S.* — *etiam (om. ei)*
B. ei et Edd. P. — *M. Cecilio v.* — *viro om. BGV.*

lam mercedem ei esse datam, multo maior efficitur summa quam quae legitur apud Ciceronem. Budaens de asse II. p. 235 sqq. qui apud Plinium legit *HS. CCCL.* et huc traxit quod infra dicit Macrobius Aesopum ducenties sestertium reliquisse filio, rem perturbavit potius quam explanavit.

de publico] Cf. Cic. Verr. III, 44, 105. Quotidie solum esse non modo in publico sed etiam de publico convivari.

sine gregalibus] Cf. Cic. Fam. VII, 33, 1. Nos .. nihil sumus .. gregalibus illis quibus te plaudente vigeamus satis.

14. *ducenties sestertium*] i. e. ducenties centena sestertia, circiter vicies centena milia florenorum.

reliquisse filio] Cf. Plin. N. H. IX, 35 s. 59.: *Clodius tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres*, et X, 51. s. 72. *Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodii Aesopi tragici histrionis patina*, .. in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales cet. Haec ad ipsum Aesopum cum Plinio retulit Tertullianus de pall. p. 32. et Salmasius in notis p. 457., sed Val. Max. IX, 1, 2., ad filium quem ille bonorum suorum heredem reliquisset. Luxuriam eius perstringit etiam Horat. Sat. II, 3, 239.; cumque commemorat Cic. ad Att. XI, 15, 3.

Appius Claudius vir triumphalis] Quis hic fuerit nescio, quia nusquam inveni scriptum quis Clau-

diorum fuerit Salius. Fortasse fuit Appius Claudius Appii fil. Pulcher, consul anni DCC., quem postulasse saltem triumphum scripsit Ciceroni Caelius ad fam. VIII, 6, 1.

ad usque senectutem] Poetarum est haec verborum collocatio, sed non repudianda, quum Macrobius c. 15. § 7. scripserit *ab usque freto Siculo*, et (in verbis Sammon. Sereni) c. 16. § 7. *ad usque Traiani imperatoris venit aetatem*; Gellius N. A. XV, 2, 2. *ad usque ludibria ebriosus*.

quod inter collegas optime saltitabat] Cf. Varro L. L. V, 15, § 85. *Salii a saltando, quod facere in comitio in sacris quotannis et solent et debent*, Fest. l. XVIII, p. 329. Muell. At Critolaus Saonem, ex Samothrace cum Aenea deos Penates qui Lavinium transtulerit, saliare genus saltandi instituisse, a quo appellatos Salios. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 663. *Salios, qui sunt in tutela Iovis Martis Quirini. Dicti Salii ideo quod circa aras saliant et tripudiant*; et ibid. 285.

15. *si dis placet*] est indignantis. Cf. c. 15. § 5. et Cic. in Pis. 16. § 38. *Appellatus est hic volturius illius provinciae, si dis placet, imperator*. Alia exempla vid. in Freund. Lex. s. v. *deus*.

quod ei .. Cicero .. obiecit] Cf. p. Planc. 35. § 87. et quae ibi collegit Manutius, p. red. in sen. 6, § 13; p. domo 23. § 60; in Pis. 8, § 18; 10, § 22.

M. Caelio, noto in turbas viro] Cf. Arusian. Mess. p. 240. Lind,;

idem Cicero defendit, et Licinio Crasso, Crassi eius qui apud Parthos extinctus est filio.

XV. Sed de saltatione veterum ad praedae marinae transire luxum Liciniorum me nomen ammonuit: quos Murenas cognominatos, quod hoc pisce effusissime delectati sint, satis constat. Huic opinioni M. Varro consentit adserens eodem modo Licinios appellatos Murenas quo Sergius Orata cognominatus est, quod ei pisces qui auratae vocantur carissimi fuerint. Hic est Sergius Orata qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Baiano locavit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicavit. Fuit autem aetate L. Crassi illius disert, qui quam gravis

[Mss. ABGPSMV.

XV. Caput XV. (p-b Lib. II. Cap. XI.) Quanto in pretio fuerint apud paulo vetustiores Romanos pisces, et praesertim muraena. ch-b. Cap. III. Nonnullos ex piscibus traxisse cognomina vi. 1. delectati sunt S Edd. PM12 „Lege sint. Nam statim sequitur quod ... fuerint.“ Zeun.

In illam rem pro causa illius rei... Salustius: .. Etruria omnis cum Lepido suspecta in tumultum erat, nisi mavis in turbas intelligere sensu concreto, quem dicimus, ut possit conferri Cic. ad Att. IX, 5, 2. dies .. in vulgus notus, similia, quae conguessit Hand. Tursell. III, p. 333. De Caelii moribus vid. Cic. Brut. 79, 273.: Qui, quamdiu auctoritati meae paruit, talis tribunus plebis fuit, ut nemo contra civium perditorum populum turbulentamque dementionem a senatu et a bonorum causa steterit constantius... Hic cum summa voluntate bonorum aedilis curulis factus esset, nescio quomodo discessu meo discessit a sese, ceciditque posteaquam eos imitari coepit quos ipse perverterat. Ex oratione p. Caelio, 2, 3 sqq. intelligi potest, quae vitia ei obiurgaverint adversarii. Praeterea conf. Vell. II, 68: In praetura novarum tabularum auctor extitit: in urbe seditionem, at in agris occulte bellicum tumultum movens; .. circa Thurios oppressus est (M. Caelius); et Real-Enc II. p. 477 sq. De saltatione nihil traditum est.

Licinio Crasso] Huius saltandi ars ex hoc ipso loco docetur Real-Enc. IV. p. 1069.

XV, 1. *praedae marinae*] Cf. Plaut. Rud. IV, 2, 4. Ovid. Met. XIII, 936.

transire .. me ammonuit] Huius constructionis exempla e poetis et Augusteae aetatis scriptoribus con-

gessit Freundius in lexico s. v. *admonco*.

Murenas cognominatos] Cf. Varro R. R. III, 3, 10; Colum. VIII, 16, 5. Plin. N. H. IX, 54. s. 80.

2. *Sergius Orata*] Cf. Varr. et Colum. II. cc. Plin. ibid. s. 79., Val. Max. IX, 1, 1. Apud Cic. de orat. I, 39, 178. legitur *Aurata*, sed *Orata* de finn. II, 22, 70., de off. III, 16, 67. Cf. Festus l. XIII, p. 182. Muell.: *Orata* genus piscis appellatur a colore auri, quod rustici orum dicebant, ut auriculas oriculas: itaque Sergium quoque quandam praedivitem, quod et duobus anulis aureis et grandibus uteretur, *Oratam* dicunt esse appellatum.

qui auratae vocantur] „Graecis dicitur χρύσοφρυς, quod loco superciliorum aureo colore resplendet; Ephesiis teste Arcestrato apud Athenaeum [VII, 136. p. 328. b.] ἰωνιστὸς et Hesychio ἐτελλὶς dicitur. Auratas autem in deliciis fuisse veteribus, imprimis Ephesiis, tradit idem Arcestratus.“ ZEUN — Harduinus ad Plin. N. H. IX, 16. s. 25. cum *aurata* confert χρύσοφρυς Aeliani H. A. XIII, 28. Hanc commemorat etiam Athenaeus VII, 20. p. 284 c.

3. *balneas pensiles*] Plinius l. c. (s. 79.) habet *pensiles balineas*, Val. Max. l. c. *pensilia balnea*.

ostrearia] Plinius l. c., unde haec et proxime sequentia sumpta sunt, habet *ostrearum vivaria*. Vide etiam Val. Max. l. c.

aetate L. Crassi illius disert] Plin.

et serius habitus sit etiam Cicero docet. Is tamen Crassus, vir censorius, nam cum Cn. Domitio censor fuit, cum supra ceteros disertus haberetur essetque inter clarissimos cives princeps, tamen murenam in piscina domus suae mortuam atratus tamquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit, quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit: neque id confiteri Crassus erubuit, sed ultro etiam, si dis placet, gloriatus est censor, piam affectuosamque rem fecisse se iactans. Piscinas autem quam refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, Lucullus Philippus et Hortensius, quos Cicero *piscinarios* appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert M. Catonem qui post Uticae periit, cum heres testamento Luculli esset relictus, pisces de piscina eius quadra-

Edd. vicahgspdz.]

4 gneo BGMV. 5. Neque obscurum (om. id) M. — si displicet G. — iactans v-g (A sup. ab ead. m. ti). 6. Lucullus SH (M a sec. m.) coni. Zeun. et I. Becker., Zeitschr. f. d. Alt. Wiss. 1843, p. 250. Vid. not. Lucilius ABGV (M a p. m.) s-bP. Lucius via. L. chg. — Cicero] ad Att. I, 19, 6 et I, 20, 3. — piscinarios appellat Cicero S. Cic. piscinarios vocat G. — Marcum autem Catonem G. — Luculli SH (M a sec. m.) coni. Zeun. et Beck. Lucilii ABGV (M a p. m.) Edd. P (in c-g addito asterisco). L. Philippi chg in mg — M. Varro] R. R. III,

1. c.: Aetate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum.

etiam Cicero docet] Cf. p. Font. 7. 14.: Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? in Pis. 26, 62. L. Crassus, homo sapientissimus nostrae civitatis.

4. cum Cn. Domitio censor fuit] Cf. fast. Capitol. a. u. c. DCLXI.

murenam .. luxit] „Nam, ut narrat Aelianus [H. A. VIII, 4], ita in amoribus habita Crasso sua muraena, ut puellari eam et habitu et mundo adornaret, et addit: Καὶ καλοῦντος τοῦ Κράσσου τὸ φῶνημα ἐγνώρισε καὶ ἀννήχeto· καὶ ὀρέγοντος ὁτιοῦν ἦδε ἡσθιε προθύμως καὶ ἐτοίμως λαμβάνονσα.“ Pont. — Cf. Plin. N. H. IX, 55. s. 81. § 172 et not. seq.

5. Domitius .. hoc ei .. obiecit] „Iterum Aelianus: Καὶ ποτε Δομετίον πρὸς αὐτὸν εἰπόντος· Ὁ μῶρε, μύραιναν ἔκλυσας τεθνεῶσαν· ὃ δὲ ὑπολαβὼν· Ἐγὼ θηρίον, ἔφατο, σὺ δὲ τρεῖς γυναῖκας θάψας οὐκ ἔκλυσας.“ Pont. — Zeunius citavit Val. Max. IX, 1, 4., sed ibi non de hac re agitur, sed de columnis Hymettii quas in porticu domus habuit Crassus. Huc pertinet Plutarch. de solert. anim. 23. p. 976. A. Cf. Real-Enc. II, p. 1209. et IV, p. 1061.

si dis placet] Cf. c. 14. § 15.

6. Lucullus Philippus et Hortensius] „Lucullum intelligit Cicero Attic. I, 19. et Varro R. R. III, 2. et 17. commemorat piscinas Luculli, et idem cap. 3. sub finem laudat piscinas Philippi Hortensii Lucullorum. Igitur et paulo post pro Lucilii restitue Luculli. Rem eandem tradit Varro R. R. III, 2. sub fin.“ ZEUN — Cf. Plin. N. H. IX, 54. s. 80. Cuius (Licinii) deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi Hortensii: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quam villam exaedificaverat, euripum et maria admisit, qua de causa Magnus Pompeius Aeren togatum cum appellabat. De Lucullo similia refert Velleius II, 33. 4. Haud scio an hoc loco non ipsum correxerim Macrobius. Sed L. Lucullum esse intelligendum ex iis praesertim clucet quae sequuntur. Quod particula et altero tantum loco ponitur, id me non ita offendit, ut velim eum edd. vet. scribere L. Philippus, quamquam intelligitur L. Marcius Philippus, de quo vid. Orell. Onom. Tull. II. p. 380 sq. Real-Enc. IV. p. 1538 sqq. De Hortensio conf. c. 13. § 3 sqq.

cum heres testamento Luculli esset relictus] Cf. Varro R. R. III, 2.

7 ginta milibus vendidisse. Accersebantur autem murenæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegium a Messana dispescit. Illic enim optimæ a prodigiis esse creduntur tam, [366] Hercules, quam anguillæ, et utraque ex illo loco Græcæ πλωταί

[Mss. ABGPSMV.

2. — vendidisset AM. 7. Accersebantur ASv-pM. accersabantur BGV. accersiebantur „B“. arcessebantur dzbP. — regium MV. Rhegyum vichg. — dispescit coni. Scriver. „correctione electa.“ Pont. Vid. not. despicit A (G a sec. m.) V. „utroque Angl.“ despicit B (G a p. m.) Si-gM123P267 „forte non absone.“ Pont. respicit vs-bP15. — hercu-

Age non M. Cato nuper, cum Luculli accepit tutelam, e piscinis eius quadraginta milibus sestertiis vendidit pisces? Colum. VIII, 16. Maxime laudabatur severitas Catonis, qui nihilo minus et ipse tutor Luculli grandi acre sestertium milium quadringentorum piscinas pupilli sui venditabat. Cic. ad Att. XIII, 6., de fin. III, 2, 7. ibique Madv. Inde apparet erravisse Macrobius, cum scriberet: cum heres .. esset relictus.

quadraginta milibus] Consentit Varro l. c.: Columella l. c. decies multiplicavit numerum, Plinius centies, qui l. c.: Quadragies inquit, HS. piscinae a defuncto illo venire pisces.

7. ab usque freto Siculo] Vid. not. ad c. 14. § 14. et Varron. R. R. II, 6. Muraenæ optimæ flutæ sunt in Sicilia, Martial. l. infra c., Plin. l. c. s. 79.: Muraena (melior) in Sicilia, Athen. I, 6. p. 4 c. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι διὰ στόματος εἶχον τὰς ἐν Σικελικῷ μυραίνας, τὰς πλωτὰς ἐγγέλεις, et VII, 90. p. 312 f. Ἀρχέστρατος δὲ ὁ Ἡδονικὸς φιλόσοφος, φησὶν. Ἰταλίας δὲ μεταξὺ κατὰ στενονόμονα πορθμὸν ἡ πλωτὴ μύρινα καλουμένη ἂν ποτε ληφθῇ, ὧν οὐ τοῦτο γάρ ἐστιν ἐκεί θανυμάστον ἔδεσμοι.

quod Rhegium a Messana dispescit] „Varro [ap. Non. 205, 31.]: Inter Italiam et Siciliam qui fretus est inter Rhegium et Messanam, Plinius [N. H. V, 9. s. 10. § 53.] de Nilo: Africam ab Aethiopia dispescens.“ Pont. — Add. ibid. II, 68. § 173. Idem (Oceanus) interfusus .. Africam Europam Asiamque dispescit. Unde idem verbum hic legendum esse conieci ante quam Scriverium in idem incidisse comperi. Conf. Apul. Flor. II, 15. p. 50. Nec ab ea (a Samo Miletus)

multo pelagi dispescitur, et de deo Socr. 4, p. 127. Cum ea habitacula summa infimis tanta intercapedo fastigii dispescat. Apud Martian. VI. § 622. Quarum primam atque ultimam (i. e. Europam atque Africam) interruptio dispescit Oceani recepit Kopp. e tribus codd. Leidensibus pro eo quod vulgo legitur, dissecat; ibid. § 603. Grotius recte videtur statuere legendum esse: Nam utique terra duas sibi partes hemicycliorum quadam diversitate dispescit pro despicit. Contra ibid. § 624. non minus recte legitur: Ab Europa Calpe, [ab] Africa Abyla monte despicitur quam apud Macrobius Comm. I, 15, 16. Non eadem pars caeli omnium verticem despicit.

tam, Hercules, quam anguillæ] Forsitan quis putaverit esse scribendum tam hæc, Hercules, quum hoc pronomen facile potuerit absorberi voce quæ sequitur: sed manum de tabula: nam sæpe sic legitur tam, Hercules (vel Hercule, hercle), quam, ubi id quo referatur tam supplendum est aut ex antecedentibus aut ex sententia, ut sensus sit: eodem iure ac. Handius Tursell. III, p. 59. statuit hercule pro adverbio esse habendum apud Varronem R. R. I, 2, 26. Et tamen verum dicit ..? Ille tam, hercle, quam hoc, et apud Plin. Ep. VI, 19, 6. Hoc vendendi tempus tam, Hercule, quam in provinciis comparandi, ubi rectius, opinor, Doeringius statuit inversionem particulae tam, quæ referenda sit ad vendendi. Hanc interpretationem adiuvat locus Quintiliani, qui est apud Handium, I, 2, 4.: Adsunt multa eius rei exempla tam laesæ, hercle, quam conservatæ utrobique opinionis. Adde Plin. N. H. VII, 39. s. 40. Sed hoc pretium belli non hominis fuit, tam, Hercule,

vocantur, Latine flutae, quod in summo supernantes sole torrefactae curvare se posse et in aquam mergere desinunt atque ita faciles captu fiunt. Et si enumerare velim quam multi magnique⁸ auctores murenas e freto Siculo nobilitarint, longum fiat: sed dicam quid M. Varro in libro qui inscribitur *Gallus de admirandis* dixerit his verbis: *In Sicilia quoque, inquit, manu capi murenas flutas, quod eae in summa aqua prae pinguedine flutentur.* Haec Varro. Sed quis neget indomitam apud illos et, ut ait⁹ Caecilius, *vallatam* gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriae compararent? Nec rarus hic Romae piscis, ut¹⁰ peregre accitus, erat. Auctor est Plinius C. Caesarem dictatorem, cum triumphales coenas populo daret, sex milia murenarum a Gavio Hirrio ad pondus accepisse. Huius Hirrii villam, quamvis

Edd. vicalgspdz.]

lis ASMVia. hercule vchg. — *πλωται* s-b. „quam scripturam non probo.“ Stephan. in Thes. Gr. I. *plotae* v-g. *plote* ABGSMV. — *super-natantes* S. 8. *fiat* (B a p. m.) GSVchs-gA. cf. c. 17. § 1. *fiat* B a sec. m.; *viagb*PV. — *quod* V. — Marcus ABV „2 Angl.“ M. om. s-bP. — *scribitur* M. — *Gallus de murenis* (vel *muraen*) v3c-g. — *iis verbis* v. — *Papirius manu* Ps-z. „Dele Papirius volentibus libris.“ Pont. „Ed. vet. recte omisit Papirius. quod est alienum.“ Zeun. — *quod esse* BV (G ēe). *quod hae* Edd. P. — *prae pinguitudine* AVv-g. *pro pinguitudine* S. *pro pinguetudine* P7. — *flutentur* Ps-z. *fluitentur* ASM. *flui* B sup. ant; G sup. vi. *flutent* coni. Menrs. „ex veteris codicis vestigiis.“ *fluitent* v-gb. *flu* (in versus fine) V. „Libri *fluitent* item *fluctentur*. Plinius [IX, 10. s. 12.] de testudinibus: *ut . . . non queant mergi invitaque fluitent.*“ Pont. 9 *caelius* (sup. add. ci) A. 10. Plinius] N. H. IX, 55. s. 81. — *muraenarum mutua* seu *mutuo* coni. Zeun. coll. Varr. R. R. III, 17. et Plin. IX, 55. — a Gavio ABG (S a sec. m.) VM23P27. *Cavio* i. gaio S a p. m.; MIP5. C. Edd. P. — *Hirrio* ABGia-bPVM123P6. *hyrrio* S. *Hirio* v3c. *hyrio* P7. *hircio* P3. *Horio* v1. — *Hirrii* v3c. *hyrrii*

quam libidinis non formae, et non, Hercule, magis quam apud eundem II, 3., VII, 34.; denique infra c. 17. § 8. ita, Hercules, ut. Apud Apuleium Metam. IX, 22. Non tam, Hercules, laboris libertatem gratulabar quam quod . . . mulieris artes prospectare poteram, Hercules inservit indignationi, ut supra § 5. si dis placet.

Graece *πλωται* vocantur, Latine *flutae*] Cf. Athen. et Varron. II. cc. Colum. VIII, 6. Item *flutas* quae maxime probantur muraenas.

in aquam mergere desinunt] Cf. Martial. XIII, 80.: Quae natat in Siculo grandis muraena profundo Non valet exustam mergere sole cutem. Salmas. ad Tertull. de pall. p. 445. e Cassiodoro [Variar. XII, 14.] attulit: Exormiston quoque inter pisces regium genus, compar muraenis corpore, colore distans, . . . cum spumis fluctuantibus inter aeris confinia coeperit enatare, nescit ad cubilia redire quae describit. . . Haec

sunt in litore Rhegino quae diximus, sed male hos pisces dicit *ἐξομιστῶνας*: est enim exormiston genitivus pluralis a voce *ἐξομιστός*. De testudinibus idem refert Plin. I. c. in app.

8. *flutentur*] Revocavi a Bipontinis reiectam scripturam codicis P, ut quae maxime congruat cum voce *fluta*, quam explicat Varro. Passivum genus commendat omnes codices in quibus non mutilum est hoc verbum: facilius autem illud potuit tribui rariori formae *flutare* (quam vid. apud Lucret. III, 190.) quam vulgari *fluitare*. Licet autem comparare duplex genus verbi in *fluctuare* et *fluctuari*, de quo vid. Quintil. Inst. IX, 3, 7.

10. a Gavio Hirrio ad pondus accepisse] Plinii verba I. in app. c. haec sunt: Muraenarum vivarium privatim excogitavit C. Hirrius ante alios, qui coenis triumphalibus Caesaris dictatoris sex milia numero muraenarum mutuo appendit:

non amplam aut latam, constat propter vivaria quae habuit quadrages HS. venundatam.

XVI. Nec accipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius seculi delicias evasit: et, ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen huius piscis fuisse, accipite ut meminerit eius Plautus in fabula quae inscribitur Baccharia ex persona parasiti:

- 2 Quis est mortalis tanta fortuna adfectus umquam
Qua ego nunc sum, cuius haec ventri portatur pompa?
[367] *Vel nunc, qui mihi in mari accipenser latuit antehac,
*Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus et manibus.
3 Et, ne vilior sit testis poeta, accipite adsertore Cicerone in quo

[Mss. ABGPSMV.

S. — ut latam A. — sestertium c-bBGPSMV. sextertium Avi. „Corrigendum Sestertio. Adhibe sis patrem lib. IV. pec. vet. cap. 4.“ Gron.

XVI. Caput XVI. (p-b Lib. II. Cap. XII.) De accipensere (h accip.), mullo, scaro, lupo. ch-b. Cap. IX. De accipensere vi (v3 acip.). 1. accipenser (semper) A (B semel ancip.) GSMVv1hP267. accipienser P5. accipenser (semper) cag-b. — qua SM. 2. Quis est] Cf. Plaut. ed. Weisii II. p. XIII. et p. 445. — v. 1. Qui (add. s a sec. m.) B. — umquam om. Weisius, qui statuit hos versus esse Saturnios, p. XIII., retinuit idem p. 445. — v. 2. Quam Edd. P. Plaut. ed. Weis. quia S. — portaretur SM. — v. 3. Vel hic qui mihi accipenser latuit in mari antehac Weis. l. c. — v. 4. meis dentibus reddam (om. et manibus) Weis. „reddam forte scripserit Plautus. Suspiciari tamen libet in latebras condam. Idem Epidico: in latebras condas pectori penitissimo [immo Cistell. I, 1, 64. in latebras abscondas pectore penitissimo]. Turnebum vero, quem illatebras legere reperio et tueri, quomodo sequar? Pont. in dz. Vid. not. — „dentibus et faucibus emendo. Sic infra loquitur ex hoc versu indubie Macrobius cap. 17. [§ 15.] Cum Antonius ... faucibus ac dentibus suis subderet. Possit cui etiam legendum videri dentibus et maxillis, vel (ut placet magno Scaligero) mandibulis.“ Meurs. 3. assertorem Cice-

nam permutare quidem pretio noluit aliave merce. Huius villam intra quam modicum quadrages piscinae vendiderunt, ubi Macrobius videtur legisse intra quam modicam. Fons Plinii est Varro R. R. III, 17.: Memini hunc Caesari duo milia muraenarum mutua dedisse in pondus et propter piscium multitudinem quadrages sestertio villam venisse.

[quadrages HS] Sic scripsi, a Cicerone apud Gell. X, 1, 7. monitus, ut soloecismo liberarem Macrobius, nec tamen mutarem omnino id quod in omnibus quae vidi exemplaribus legitur, quadrages sestertium.

XVI, 1. accipenser] Quamvis falsa sit haec scriptura, tamen in tanto omnium codicum consensu eam retinendam esse putavi.

2. *Vel nunc .. *Cuius ego latus in latebras reddam] Vide ne legendum sit: Vah! nunc .. huius, quo significetur summa parasiti laetitia. Pronomen cuius, quod vulgo legi-

tur, fateor me explicare non posse: nec tollitur difficultas, si cum Weisio scribimus hic pro nunc, nam pronomen illud non habet quo referatur. Latus ridicule dicitur corpus piscis, quo augeatur annominatio quae est in verbis latuit et latebris. Nec me male habet verbum reddam. Qui antehac, inquit, latuit in mari, huius latus nunc iterum latebit in meo ventre. Turnebus, ad quem respicit Pontanus, Advers. XVIII, 4. illatebras legens haec verba sic interpretatur: „Officiam dentibus et manibus meis, ne in eius latere quicquam celari possit, ita discernendo aperiam.“

meis dentibus et manibus] Inest quoddam ὄρεσθον πόντος, tolerabile tamen illud, ut non assentiar iis qui haec ideo censeant esse mutanda. Numeros viderint alii.

3. adsertore] i. e. auctore. Cf. c. 18. § 11.

honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum et Numantinum. Haec sunt in dialogo de fato verba Ciceronis: *Nam cum esset apud se ad Lavernium Scipio unaque Pontius, ad-* 4 *latus est forte Scipioni accipenser, qui admodum raro capitur, sed est piscis, ut ferunt, imprimis nobilis. Cum autem Scipio unum et alterum ex his qui eum salutatum venerant invitavisset, pluresque etiam invitaturus videretur, in aurem Pontius: Scipio, inquit, vide quid agas, accipenser iste paucorum hominum est. Nec infitias eo* 5 *temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo qui in Naturali historia, cum de hoc pisce loqueretur, sic ait: Nullo nunc in honore est, quod equidem miror, cum sit perrarus inventu. Sed non diu stetit haec parsimonia. Nam* 6 *temporibus Severi principis, qui ostentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus, vir seculo suo doctus, cum ad principem suum scriberet faceretque de hoc pisce sermonem, verba Plinii quae superius posui praemisit et ita subiecit: Plinius, ut scitis, ad usque* 7 *Traiani imperatoris venit aetatem. Nec dubium est, quod ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse, verum ab eo dici. Apud antiquos autem in pretio fuisse ego testimoniis palam facio vel eo*

Edd. vicahgspdzb.]

ronem B. — is piscis S. — et Munatium v. 4. Nam cum] Cf. Cic. ed. I. Orell. IV, 2. p. 235. — se ad om. v. — ad Lavernium B. alavernium A. „ad Laurentum legit Ioh. Passeratius. Vid. praefat. eius in III. lib. Propertii.“ Pont. in dz. — rara V. — ex iis Orell. l. c. — invitasset A Edd. PV. — plures (om. que) S. 5. teste Plinio . . . (§ 7.) introferri] Cf. Io. Saresb VIII, 7. — in Nat. hist.] lib. IX. c. 17. s. 27. — Nullo nunc ABGs-bPVM3P2, ap. Plin. codd. Toled. Riccard. Reg II. nullo modo SVM12. nullo (om. nunc) Edd. Plin. — equidem ABGSVP256. quidem Edd. PM. — perrarus scripsi e con. pervus (sup. paucus) G. parvus APSVviM123P56. pavus B. pavuus P2. rarus c-b Plin. 6 nec diu v-g. — Nam et G. — ostendebat v. — vir ut saeculo suo doctus vl. vir ut eo seculo doctus v3c-g. vir suo saeculo Severus doctus i. — ita ipse P. 6. 7. subiecit Plinius. A. — faciam c-bPV. —

4. Lavernium] Oppidum in Campania, ut videtur, situm, aliunde nonnisi ex ep. ad Att. VII, 8, 4. cognitum.

ex his] Apud Ciceronem quod recepit Orellius, ex iis, probro: apud Macrobius pronomen demonstrativum reiicere nolui.

5. perrarus] Quod in plerisque codicibus legitur, parvus, id videtur ortum esse e compendio prarus. Similiter apud Livium VI, 1, 2. quod vulgo legitur, parvae et rarae mutatum est in perrarae. Cf. Zeitschr. f. d. A. W. 1845. N. 101.

6. qui ostentabat duritiam morum] Cf. Ael. Spart. Sever. imper. 19.: Hic tam exiguis vestibus usus est, ut vix tunica eius aliquid purpurae haberet, et cum hirta chlamyde humeros velaret: cibi parcissimus, le-

guminis patrii avidus, vini aliquando cupidus, carnis frequenter ignarus.

ad principem suum] Infra utitur numero plurali, scitis et dignatione vestra, ubi non cogitandum esse de plurali illo maiestatis apparet e cap. 17. § 4, ubi vid. not.

7. ad usque Traiani imperatoris aetatem] „Notat Scaliger ad Eusebium Sammonicum hic confundere Plinium iuniorem cum maiore. Vide eius addenda ad animadv. pag. 190.“ Pont. — Subiicitur in dz.: „Vide item quae habet Hermolaus Barbarus ad praefationem Plinii, quae praefixa est Naturali historiae, oppido notanda.“ Ibi docet Hermolaus in Eusebio etiam Hieronymum scribere Plinium invisentem Vesuvium Traiani principatu anno imperii eius XII. de-

magis quod gratiam eius video ad epulas quasi postliminio redisse,
 [368] *quippe qui, dignatione vestra cum intersum convivio sacro, anim-*
advertam hunc piscem a coronatis ministris cum tibicine introferri.
Sed quod ait Plinius de accipenseris squamis, id verum esse maxi-
mus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus ostendit, in
cuius libro de animalibus quarto ita positum est: Cur alii pisces
 8 *squama secunda, accipenser adversa sit. Haec Sammonicus, qui*
turpitudinem convivii principis sui laudando notat, prodens vene-
rationem qua piscis habebatur, ut a coronatis inferretur cum tibi-
cinis cantu quasi quaedam non deliciarum sed numinis pompa.
 9 *Sed, ut minus miremur accipenserem gravi pretio taxari solitum,*
Asinius Celer, vir consularis, ut idem Sammonicus refert, nullum
unum septem milibus nummum mercatus est. In qua re luxu-

[Mss. ABGPSMV.

dignatione nostra P. — animadverto v-g. — verum esse diximus P.

8. *Hic BGV. — non deliciarum quaedam G. quaedam non deliciarum i-g*
 (in v3 est compendium q̃). — *luminis M a p. m.* 9. *Sed (om. ut)*

AM. — *VI. milibus „mavult cum Iuvenale et Tertulliano Franc. Iu-*
nius.“ Pont. Idem vult Salmas. ad Tertull. de pall. p. 454. — illum

cessisse, quem errorem refutat. Ad
usque legitur etiam c. 14. § 14.

quasi postliminio redisse] Cf. Cic.
Top. 8, 37. Scaevola P. F. iunctum
putat esse verbum, ut sit in eo et
post et limen, ut quae a nobis
alienata sunt, quum ad hostem per-
venerint, et ex suo tamquam limine
exierint, dein quum redierint post
ad idem limen, postliminio vi-
deantur rediisse.

convivio sacro] solita adulatione
hoc dicitur pro convivio tuo i. e.
imperatoris vel principis. Cf. § 8.
et Martial. VII, 99, 4: Namque so-
lent sacra Caesaris aure frui, et
VI, 76, 1. sacri lateris custos, alia
similia et in Theodosii et in Iusti-
niani codice.

quod ait Plinius de accipenseris
squamis] Plinius N. H. IX, 17. s.
27.: Unus, inquit, omnium squa-
mis ad os versis, contra quam in
nando meant.

8. *quasi .. numinis pompa] vel*
quasi funeris exsequiae, ut de
corvo hominis vocem imitato re-
fert Plinius N. H. X, 43. s. 60. §
122.: Funusque innumeris aliti cele-
bratum exsequiis .. praecedente ti-
bicine et coronis omnium gene-
rum. Cf. § 2. — Zeunius praeter
Horat. Sat. II, 2, 47. citat Athe-
naeum VII, 12, i. e. 44. p. 294, e.,
ubi leguntur haec: Ἀρχέστρατος δὲ
.. περὶ τοῦ ἐν Ῥόδῳ γαλεοῦ λέγων

τὸν αὐτὸν εἶναι ἡγῆται τῷ παρὰ
Ῥωμαίοις μετὰ αὐτῶν καὶ στε-
φάνων εἰς τὰ δεῖπνα περιφε-
ρομένῳ, ἐστεφανωμένων καὶ
τῶν φερόντων αὐτὸν, καλούμε-
νον δὲ ἀκκιπήσιον. Vid. etiam
Salmas. Exerc. Plin. p. 940 sq.
Heindorf. ad Horat. l. c. Aelianus
H. A. VIII, 28. refert piscatores
ellope, i. e. acipensere, capto na-
vigia sertis ornare et canere fibiis.

9. *Asinius Celer, vir consularis]*
Sammonicus haec mutuatus esse
videtur a Plinio qui N. H. IX, 17,
31. Asinius Celer e consulari-
bus, inquit, hoc pisce prodigus Caio
principe unum mercatus octo milibus
nummum: quae reputatio aufert
transversum animum ad contempla-
tionem eorum qui in conquestione
luxus coquos emi singulos pluris
quam equos quiritaabant, Harduino
Asinius extraordinarium consula-
tum gessisse videtur; at conf pro-
leg. p. III. Conferas Catonis, quod
attulit Pontanus, dictum: Pluris
Romae piscem venire quam bovem;
et Martial. X, 31.

nullum unum septem milibus num-
mmum mercatus est] Modo vidimus
apud Plinium legi octo milibus
nummum: utrumque Salmasius
vult corrigi e Tertulliano de pal-
lio c. 5., ubi legitur: Asinius Celer
nulli unius obsonium VI. M. HS.
detulit. Idem habet Iuvenalis IV,
15.: Mullum sex milibus emit Ae-

riam illius seculi eo magis licet aestimare, quod Plinius Secundus temporibus suis negat facile mullum repertum qui duas pondo libras excederet. At nunc et maioris ponderis passim videmus et pretia haec insana nescimus. Nec contenta illa ingluvies fuit maris sui copiis. Nam Optanus praefectus classis, sciens scarum adeo Italicis litoribus ignotum ut nec nomen Latinum eius piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem vivariis navibus huc advectam inter Hostiam et Campaniae litus in mare sparsit,

Edd. vicahgspdzb.]

(sup. mullum) repertum G. — premia SM. — tunc v3. 10. *marinis* B a sec. m. — *suis copiis* BG. — *Optanus* ABVvP6M123. *optanius* G. *opianus* P5. *optumius* P. *optavius* S. *Octavius* i-b. *Optatus* Plin. l. c. s. 29. — *Hostiam* Mss et Edd. Cf. I, 11, 21. (M a p. m. *hoctias*, a s. m. *hostias*). — *scaurum* Si. *sacrum* A a p. m.; v1. — *scaurorum* B a sec. m.; Si. *sacrorum* A a p. m.; v1. — *in variis* A a sec. m.; v-g.

quantem sane paribus sestertia libris. Cf. Budaeum de asse lib. II. extr.

Plinius Secundus temporibus suis negat cet.] „H. N. IX, 18. [17. s. 30. *Ex reliqua nobilitate et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis raro exsuperant.*] Ceterum loca veterum, Varronis Plinii Petronii et Martialis, de insania Romanorum nonnullorum, de deliciis piscium, muraenae scari ostreae cet., sedulo collegit Io. Meursius in libello de luxu Romanorum c. 14. A Plinio ratione magnitudinis dissentit Seneca, qui *quadrilibris mulli* [ep. 95, 42. *Quattuor pondo et ad selibram fuisse aiebant*], et Iuvenalis [l. c.], ubi *mullus sex librarum* occurrit. Plura de mullo eiusque pretio apud veteres tradit Ionston. de pisc. p. 61. quem videsis.“ ZEUN. — Adde *trilibrem mullum* apud Horat. Sat. II, 2, 33. et *mullum quattuor librarum* apud Martial. X, 31, 3. Plinius ipse c. 18. s. 31. *Mullum*, inquit, LXXX. *librarum in mari rubro captum Licinius Mucianus prodidit.*

10. *Optanus praefectus classis* „Plinius lib. IX, cap. 17. habet *Optatus Eliportius*. Unde Gelenius fecit: *Optatus e libertis eius*.“ PONT. — „Plinius IX, 17. *Octavium libertum Claudii Tiberii Principis vocat*.“ ZEUN. — Plinius l. c. s. 29. habet: *Promontorium Troadis Lecton sponte numquam transit* (*scarus*). Inde advectos Tiberio Claudio principe *Optatus Elipertius* praefectus classis inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit. Quinquennio fere cura est ad-

hibita, ut capti redderentur mari: Postea frequenter inveniuntur Italiae in litore, non antea ibi capti. Coniecturae Gelenii suffragatur quodammodo cod. Riccard., in quo est *Elibertius*; in Paris. 6797. legitur id quod recepit Harduinus, *elipertius*, in Tolet. *elipersius*. In nomine *Optatus* nulla notatur codicum discrepantia, nec dubito quin hoc sit verum nomen, quod quidem legitur etiam in inscriptione a me emendata Zeitschr. f. d. A. W. 1845. p. 795 sqq. Vid. ibid. 1842. p. 318., et Lersch. Mus. inser. Rhen. p. 97., N. 59. Sed veritus sum, ne ipsum corrigerem Macrobinum.

scarum .. *Italicis litoribus ignotum*] „Enniano elogio [ap. Apul. de mag. 39.]: *Scarum praeterii cerebrum Iovis paene supremi, Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque*.“ PONT. — „Hoc genus piscium inprimis reperiri Asiae Graeciaeque litoribus Sicilia tenus tradit Columella VIII, 17. [immo c. 16. extr.], in mari Carpathio Plinius IX, 17. [l. c.], in Euripo Aristoteles H. A. IX, 17. [Harduinus citat II, 21. et VIII, 5.], circa Byzantium Archestratus apud Athenaeum VII. [c. 113, p. 320. b.].“ ZEUN.

Nec nomen Latinum eius piscis habeamus] „Scarus, inquit Ionstonius de pisc. p. 40. sic dicitur ἀπὸ τοῦ σκαίρειν [cf. Athen. VII, 125. p. 324 d.], h. e. vel a tripudiando vel quod inclusus nassis crebris caudae ictibus, qui σκαρδοὶ seu σκαρτισμοὶ dicuntur, exitum sibi patefacit, vel quod algam aliasque

miroque ac novo exemplo pisces in mari tamquam in terra fruges aliquas seminavit: idemque, tamquam summa in hoc utilitatis publicae verteretur, quinquennio dedit operam ut, si quis inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim et inviolatum mari redderet.

- 11 Quid stupemus captivam illius seculi gulam servisse mari, cum in magno vel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus et omnino omnes ex hoc anni pisces?
- 12 Quod equidem cur ita illis visum sit ignoro: fuisse autem etiam M. Varro ostendit, qui enumerans, quae in quibus Italiae partibus optima ad victum gignantur, pisci Tiberino palmam tribuit his verbis in libro Rerum humanarum undecimo: *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis*. Haec Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus: sed inter eos, ut supra dixi, praecipuum locum lupus tenuit, et quidem is qui 14 inter duos pontes captus esset. Id ostendunt cum multi alii tum etiam C. Titius, vir aetatis Lucilianae, in oratione qua legem

[Mss. ABGPSMV.

— *innari* G. — *scarum* Si. *sacrum* A a p. m. — *inviolatum* (om. et) ab. 11. *Qui stupemus* B. *Quid extimemus* v. — *magno* (om. in) S. *amne* v-gbP. *omni* A. 12. *M. Varro ostendit* .. (§ 17.) *Haec Titius*] Cf. Io. Saresb. VIII, 7. — *illis ita* Sv-g. — *optimum fert ager frumentum* ex vestigiis scripturae apud Ioann. Sarisberiensem fecerim. "Pont. Equidem apud illum Polier. VIII. c. 7. *legi optima. — refert ager BGR. — Cassinas* VR „B“. 13. *supra*] § 11. — *tenuit lupus* G. — *duas* (etiam infra) V. — *captus est* s-bPMV. 14. *gains* ABGMV Sar.

herbas depascitur. Nam *σκαίρειν* interdum significat *νέμεσθαι*. ZEUN. — Adde Oudendorp. ad Apul. de mag. c. 39.

11. *captivam* .. *gulam servisse mari*] Cf. Ovid. Am. I, 2, 30. *Et nova captiva vincula mente feram*.

12. *ager Campanus frumentum*] Cf. Plin. N. H. III, 5. s. 9. § 60. *Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles* .. atque, ut veteres dixere, summum *Liberi patris cum Cerere certamen*.

Falernus vinum] Plinius (XIV, 6. s. 8.) primum locum tribuit Pucino vel Praeciano vino, sed adiecit § 62.: *Secunda nobilitas Falerno agro erat, et ex eo maxime Faustiano*, et § 63.: *Nec ulli in vino maior auctoritas: solo vinorum flamma accenditur*.

Cassinus oleum] Plinius XV, 2. s. 3. de oleo loquens: *Principatum, inquit, in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano*. Consentiant Horatius Od. II, 6, 16.; Sat. II, 4, 69. et 8,

45. et Martialis XIII, 101. *Venafrum autem vicinum est Casino*.

Tusculanus ficum] Plinius XV, 18. s. 19. inter alias commemorat ficum Tiburtinam praecocem, Tusculanam, quod sciam, nusquam.

mel Tarentinus] Horatius Od. II, 6, 14. de Tarento: *Ubi non Hymetto, inquit, mella decedunt, et III, 16, 33. Quamquam nec Calabriae mella ferant apes*.

13. *lupus* .. *qui inter duos pontes captus est*] „De dicto Philippi apud Cassinum de lupo Tiberino vid. Varro R. R. III, 3. et Colum. VIII, 16.“ ZEUN. — Columella l. c. *Docta et erudita palata fastidire docuit fluviale lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigasset*, Plinius IX, 54. s. 79. *Lupi pisces* (meliores) *in Tiberi amne inter duos pontes*, Horat. Sat. II, 2, 31 sqq. *Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto Captus hiet? pontisne inter iactatus an amnis Ostia sub Tusci?*

14. *C. Titius, vir aetatis Lucilianae*] Cf. c. 13. § 13. et not. ad c.

Fanniam suasit. Cuius verba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio, sed etiam mores quibus plerique tunc vivebant facile publicabunt. Describens enim homines prodigos in forum ad iudicandum ebrios commeantes, quaeque soleant inter se sermocinari, sic ait: *Ludunt alea stu-* 15 *diose, delibuti unguentis, scortis stipati. Ubi horae decem sunt, iubent puerum vocari, ut comitium eat percontatum, quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus iusserint, quot vetuerint. Inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant. Dum* *cunt, nulla est in angiporto amphora quam non impleant, quippe* *qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium: tristes* 16 *iubent dicere: quorum negotium est narrant: iudex testes poscit.* [370]

Edd. vicahgspdzb.]

— *luciniane A* — *ebreos M. hebreos AV.* — *commeantesque* (sup. add. *que*) *soleant G.* *quique soleant Sar.* 15. *Ludunt* Cf. Orat. Rom. fragm. ed. Meyer. p. 158. *R. Klotz. N. Jahrb. f. Phil. u. Paed. Suppl. X. 1. p. 158.* — *alea M.* — *studiosi. G.* — *unguentis delibuti* Edd. PSM. — *scordis b.* — *percunctatum s-zSM.* — *quod in foro V.* — *gustum* (sup. e) *A.* — *quid suaserint: quid dissuaserint; quid tribus iusserint, quid vetuerint.* v1 (v3 *quid dissuaserint: quid dissuaserunt*). — *Unde et ad S.* *Unde et* (om. ad) *M.* — *comicum A a p. m. comitem G a p. m.* — *eant Sar.* — *angiportu Sar.* — *quippe quin G.* 16. *narrat iudex.*

17. § 3. Cic. Brut. 45, 167. *Eiusdem fere temporis* (ac L. Crassus et L. Philippus) fuit eques Romanus C. Titius, qui meo iudicio eo pervenisse videtur quo potuit fere Latinus orator sine Graecis litteris et sine multo usu pervenire. Meyer. Orat. Rom. fragm. p. 157 sq. (272.) *legem Fanniam*] Cf. c. 17. § 3 sqq.

15. *Ludunt alea studiose*] Haec recte iunxisse Klotzium N. Jahrb. f. Phil. u. Paed. Suppl. X, 1. p. 158. praecedente cod. G et Ioanne Saresb., quum in omnibus Macrobbii editionibus comma positum sit ante *studiose*, docet Suetonius, qui Claud. 33.: *Aleam, inquit, studiosissime lusit. Ea quam h. l. legimus constructione usus est Cicero Phil. II, 23, 56. Hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege quae est de alea condemnatum, et Horatius Od. III, 24, 56 sqq. ludere doctior .. vetita legibus alea.*

ubi horae decem sunt] i. e. multo serius quam iis illuc erat eundum. *ut comitium eat percontatum*] Videtur legendum esse *in* vel *ad* comitium, ut infra. Nam a verbo *percontatum* vix potest pendere comitium.

qui suaserint cet.] sc. legem. Cf. § 14 et Cic. de or. I, 14, 60. *apud populum* (dicere) *de legibus iubent*

dis aut vetandis. Agitur de comitiis tributis in quibus et leges ferebantur et agebantur iudicia. Cf. Rein. Roem. Privatrecht p. 31 sq. et p. 40 sq.

ne litem suam faciant] Cf. Turneb. Advers. XVIII, 4.: „Litem faciebat suam iudex non solum qui male iudicabat, sed etiam qui qua iudicare hora debebat ad comitium non veniebat“, et Rein. l. c. p. 355.

nulla est in angiporto amphora] „Talia vasa urinis excipiendis apta Lucretio IV, 1020. dicuntur *dolia curta*, in quae totius corporis saccatus humor effundatur.“ ZEUN. — His verbis iisque quae sequuntur R. Klotz Handb. d. lat. Lit.gesch. I, p. 262. probat nudis verbis non abstinuisse veteres Romanos.

vesicam plenam vini] „Varro [apud Non. 78, 2 sq.] *περί νομισμάτων*: *in quo nobilius est Philippeum quod accipimus quam quod bibimus, cum alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam*: sed ibi legi *malim abdamus*.“ PONT.

16. *tristes iubent dicere*] Vulgo interpungitur post *tristes*. Sed iterum secutus sum Klotzium, qui N. Jahrb. l. c. docet verba *Veniunt in comitium* tempus quo illuc venirent significantia respondere antecedentibus: *Dum cunt*.

ipsus it minctum: ubi redit, ait se omnia audivisse: tabulas poscit, litteras inspicit: vix prae vino sustinet palpebras. Eunt in consilium: ibi haec oratio: Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus potius quam potamus mulsum mixtum vino Graeco, edimus turdum pinguem bonumque piscem, lupum germanum qui inter duos
 17 *pontes captus fuit? Haec Titius. Sed et Lucilius, acer et violentus poeta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis qui inter duos pontes captus esset, eumque quasi ligurritorem catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas sterco insectaretur. Proprie autem catillones dicebantur qui, ad polluctum Herculis ultimi*
 18 *cum venirent, catillos ligurribant. Lucilii versus hi sunt:*

[Mss. ABGPSMV.

S. dicunt. Iudex s-bP. — testis S. — ipso (om. it; sup. ipse it) A. ipsum sit BV. ipsius ad Sar. — mictum Gv-g. nutum Sar. — eunt scripsi e coni. eunti Edd. et Mss. (V eunte). — in consilio P. — vero haec (om. ibi) G. ubi haec h. — nugacibus? s-bP. nugatoribus? Sar. — potius quam Mss. v-gM23P2567 Sar. quam potius s-b. Scaliger confert Copam. v. 6. Quin potius coni. Madvig. ad Cic. de fin. IV, 8. § 20. — potemus Sar. Klotz. l. c. — duos om. Sar. 17. vinolentus M. — catillonem (et infra catilones) v1. — polluctum ASMv1. poluctum v3i. — convenirent (om. cum) AGSMR (B sup. add. cum). 18. Lu-

ipsus] Hanc formam comicis usitatam vel Ciceroni vindicat Diomedes grammaticus I, 138.

Eunt in consilium] Sic scribendum esse putavi, ut haec responderent verbis: *Veniunt in comitium*. Cum participio *eunti*, quod vulgo legitur, non quadrat, quod sequitur, *ibi*. Poterat autem facile *i* addi propter sequens *in*.

cum istis nugatoribus] Oratores et testes intelligit. Cf. Cic. de Sen. 9, 27. *Non vero tam isti, quam tu ipse, nugator*, et p. Flacc. 16, 38. *Neque in istum nugatorem, tamquam in aliquem testem invehar*.

potius quam potamus] Facilior videtur esse ratio eorum qui scripserunt *quam potius*. Sed recte Madvigius ad Cic. de Fin. IV, 8, 20. monuit exemplo e Copa sumpto uti non licere: nam ne lectio quidem ibi certa est, et Silligius e praestantissimo cod. Gud. recepit, quod antea Ilgenius legendum esse coniecerat, *Quam potum*. Quod autem h. l. scribi vult idem ille vir doctissimus, *Quin potius*, id nimis certe recedit a librorum mss. vestigiis: nec necessaria esse videtur talis immutatio. Klotzcius l. c. legendum proposuit: *quam potius potemus*, quod invenitur apud Io. Saresberiensem, neque caret veri specie, statuens coniunctivum mo-

dum in indicativum mutatum esse ab iis qui nescirent coniunctivum esse *edimus*. De multis quae huius rei praebet Plautus exemplis afferam unum in quo eadem est persona, Poen. III, 1, 34. *Est domi quod edimus*. Sed tamen codices mss. secutus sum. Nam etiamsi forte Titius scripserat coniunctivum, a Macrobio certe more dicendi non abhorret indicativus. Cf. I, 7, 4. *Abibo potius quam me vestris miscebo secretis*, ubi vid. not.

turdum pinguem] Cf. II, 4, 22. *macrum turdum*.

germanum] „Fortasse ideo, ut γερμανιον ostendat qui inter duos pontes captus.“ PONT. — Quid quod Meyerus l. c. scripsit *Germanum*?

17. *quasi ligurritorem catillonem appellat]* „Catillones quid sint, observavit quoque glossarius: λῖγρος, inquit, gulosus, ligurius, catillo, et alibi: ligurio λῖγρος.“ PONT. — Cf. Fest. ap. Paul. lib. III, p. 44. *Catillones appellabant antiqui gulosos*, ubi Muellerus citat Placid. p. 450. *Catillo gulosus a catelli appetentia*. Hoc quidem loco significatur piscis ligurritis in fluvio quisquiliis pinguis factus.

ad polluctum Herculis] Cf. c. 12. § 2.

ligurribant] De hac poetica for-

Fingere praeterea adferri quod quisque volebat.

Illum sumina ducebant atque altitium lanx:

Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

XVII. Longum fiat, si enumerare velim quot instrumenta 1
gulae inter illos vel ingenio excogitata sint vel studio confecta.
Et hae nimirum causae fuerunt propter quas tot numero leges
de coenis et sumptibus ad populum ferebantur, et imperari coe-
pit, ut patentibus ianuis pransitaretur et coenitaretur, sic oculis
civium testibus factis luxuriae modus fieret. Prima autem omnium 2
de coenis lex ad populum Orchia pervenit, quam tulit C. Or-^[371]
chius tribunus plebi de senatus sententia tertio anno quam Cato
censor fuerat. Cuius verba, quia sunt prolixa, praetereo: summa
autem eius praescribebat numerum convivarum. Et haec est lex 3
Orchia de qua Cato mox orationibus suis vociferabatur, quod
plures quam praescripto eius cavebatur ad coenam vocarentur.
Cumque auctoritatem novae legis aucta necessitas imploraret, post

Edd. vicahgspdzb.]

cilii] ed. Gerlach. lib. IV, 5. — *Finge S.* — *summa AS.* — „*Tiberinu'*
duo legendum esse me monuit F. Douza.“ Pont. — *potens A.* — *captos*
AGvIR.

XVII Caput XVII. (p-b Lib. II. Cap. XIII) De legibus latis con-
tra luxuriam veterum Romanorum. ch-b. 1. fiet B a sec. m. — co-

gitata s-bP. — referebantur BGR. — imperari coepit cet.] Cf. Io. Saresb.
VIII, 7. ubi totum fere hoc caput legitur exscriptum. — cenaretur G.
— sic, ut g in mg. „Sensus poscit, ut ante sic reponatur ac.“ Zeun.

2. G. Orchius A. cum orchius G „B“. G. horchius (G in ras.) B.
C. Orchus v. — plebi AMVNR. Cf. I, 7, 33. plebis Edd. BGPS. — quo
cato B a p. m. GR. quam quo cato S. — prolixa sunt Edd. P. 3.
Cato mox orationibus ABGSVv-gM123P2567NR. mox orationibus (om.
Cato) P. Cato in orationibus (om. mox) s-z. „Aptius est quod habet
Ed. vet. de qua mox Cato cet.“ Zeun. mox Cato in orat. b. — vocifera-
tur P5 vociferebatur N. — praesto eius BVR. tum ad coenam v-g. —
auctorem (aut. vel auth.) v-g. — lata est B a sec. m. Edd. S. — quin-

ma, quam tuentur omnes codices,
vid. Krueger. Gramm. § 105. 2.

18. sumina . . atque altitium lanx]
Cf. c. 13. § 12., ubi patina idem est
quod h. l. lanx.

Tiberinos] Tiberinus, quod legi
voluit F. Douza, aliquantum com-
mendatur eo quod infra in nonnul-
lis codicibus legitur captos pro
captus. Sed versus constat, dum
u in duo legas quasi sit conson-
ans v.

XVII, 1. ad populum ferebantur]
Hoc postulat consuetudo Latini
sermonis, non referebantur, ut in
nonnullis codicibus legitur. Cf. P.
Manutius in Cic. Ep. fam. I, 1. et
Davis. ad Caes. B. C. I, 6, 6.

oculis civium testibus factis] „Et
haec syssitionum causa apud La-
cedaemonios. Iustinus lib. III. [c.

3.] Convivari omnes publice iussit,
ne cuius divitiae vel luxuriae in oc-
culto essent, Plutarchus [Lyc. 10.]
clarius: Ἐπιθέσθαι τῇ τρυφῇ καὶ
τὸν ζῆλον ἀφελέσθαι τοῦ πλούτου
διανοηθεὶς . . ἐπήγε τὴν τῶν συσσι-
τίων κατασκευήν.“ Pont. — Cf. Se-
nec. ep. 11, 6. et 25, 4 sqq.

2. tertio anno quam Cato censor
fuerat] i. e. a. u. DLXXI. nam
anno DLXIX. Cato fuit censor se-
cundum fast. Capitol.

3. Cato . . orationibus suis] Pri-
mo eum hanc legem dissuasisse,
sed deinde suasisse ne derogaretur
apparet e Festo s. v. Per-
cunctatum l. XVI. p. 242. Muell. et
Obsonitavere l. XIV. p. 201. Plin.
N. H. VIII, 51. s. 78. Orell. Onom.
Tull. III, p. 273. Meyer. Orat.
Rom. fragm. p. 43 sq. ed. I.

annum vicesimum secundum legis Orchiae Fannia lex data est, anno post Romam conditam secundum Gellii opinionem quingentesimo nonagesimo secundo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: *Lex Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium ordinum consensu pervenit ad populum: neque eam praetores aut tribuni, ut plerasque alias, sed ex omnium bonorum consilio et sententia ipsi consules pertulerunt, cum res publica ex luxuria convivorum maiora quam credi potest detrimenta pateretur, siquidem eo res redierat, ut gula inlecti plerique ingenui pueri pudicitiam et*

[Mss. ABGPSMV.

gingesimo nonagesimo secundo b ex emend. Pighii. „Recte emendavit Pighius hunc locum. Haec enim ratio non modo comprobatur Gellii II, 24. auctoritate, sed etiam temporis intervallo, quod auctore Macrobio inter Orchiam et Fanniam legem, atque iterum inter Fanniam et Dediam [sic] effluxit.“ Zeun. DLXXXIII. conl. Harduinus not. LX. ad Plin. N. H. lib. X. „Scriptum erat, inquit, per literarum compendium. Librarii deinde, ut alias saepe advertimus, denarii nota postrema in quinarium versa DLXXXVIII. perperam scripserunt.“ quingentesimo octogesimo octavo Mss. v-as-zNR. LXXXVIII. (om. quingentesimo) hg.

4. sanctissimi om. P. — neque ea A. — ex omni s-bPV. — pertulere Sv-g. — et luxuria A (G sup. ex) R. luxuria (om. ex) S. — pate-

lex data est] Hoc reprehendendum non esse, ubi quidem additus non esset legislator, Krebsius Antibarbar. p. 168. probavit his locis Ciceronis: Verr. II, 49, 121; de leg. agr. II, 19, 52; 20, 54. Infra (§§ 6, 7, 8, 10.) Macrobius, ut oportebat, usus est verbo ferendi, quod h. l. sine causa ei est tributum.

quingentesimo nonagesimo secundo] Hic numerus congruit, ut recte monuit Zeunius, et cum verbis Gellii II, 24, 2 sq. Legi . . senatus decretum vetus C. Fannio et M. Valerio Messala Coss. factum. . . Sed post id senatus consultum lex Fannia lata est, et cum ipsius Macrobiani verbis: post annum vicesimum secundum legis Orchiae Fannia lex data est. Adde Plin. N. H. X, 50, 71. Hoc primum antiquis coenarum interdictis exceptum invenio iam lege C. Fannii Cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum. In onom. Tull. I. c. docemur ita ortam esse corruptelam, ut numerus DLXXXII mutatus sit in DLXXXIIX. Sed nova difficultas nascitur inde, quod ne ille quidem numerus convenit cum aetate Titii, qui c. 16. § 14. dicitur vir aetatis Lucilianae, et a Cicerone I. ibi c. aequalis L. Crassi et L. Philippi: quare Westermannus statuit aliam fuisse legem Fanniam quam suaserit Titius. Vid. Orat. Rom.

fragm. ed. Duebner. p. 273. Hanc doctioribus relinquo solvendam.

4. sanctissimi Augusti] „Haec omnium antiquiorum scriptura, quam putavimus retinendam, cum seniores Augustum paene semper dignati fuerint hoc titulo, vel sacrosancti aut sacratissimi, ut saepe Firmicus.“ Gron. — Quaeritur, qui sint hi Augusti? Sammonicus Serenus c. 16. § 6. dicitur scripsisse ad Severum principem, sed plures, non unum, alloquitur in iis verbis quae paulo infra posuit Macrobius. Videtur ergo appellavisse Severum et Bassianum filium, vel illum cum Bassiano et Geta filiis. Cf. Spartian. Sever. 16.: Ob hoc etiam filium eius Bassianum Antoninum, qui Caesar appellatus iam fuerat, annum decimum tertium agentem participem imperii dixerunt milites, et 18.: Quum . . milites . . eius filium Bassianum qui una erat, Augustum fecissent, et Carac. I. Ex duobus liberis quos Septimius Severus reliquit, Getam et Bassianum, unum exercitus alter pater dixit. In adnotatione ad primum locum Cassaubonus comparavit Tertullianum de pallio 2., ad secundum Salmasius inscriptionem in qua uterque Severi filiorum dicitur Augustus.

consules] C. Fannius et M. Valerius Messala.

libertatem suam venditarent, plerique ex plebe Romana vino maddidi in comitium venirent, et ebrii de rei publicae salute consularent. Haec Sammonicus. Fanniae autem legis severitas in eo 5 superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantummodo coenantium cohibebatur, licebatque secundum eam unicuique bona sua inter paucos consumere, Fannia autem etiam sumptibus modum fecit assibus centum: unde a Lucilio poeta festivitatis suae more *centussis* vocatur. Fanniam legem post annos decem et octo lex Didia consecuta est. Eius ferundae duplex fuit causa: prima et potissima, ut universa Italia, non sola[372] urbs, lege sumptuaria teneretur, Italicis existimantibus Fanniam legem non in se sed in solos urbanos cives esse conscriptam: deinde ut non soli qui prandia coenasve maiore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocitati essent atque omnino interfuissent, poenis legis tenerentur. Post Didiam Licinia lex lata est a P. 7 Licinio Crasso Divite, cuius ferundae probandaeque tantum studium ab optimatibus inpensum est, ut consulto senatus iuberetur, ut ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus observaretur quasi iam populi sententia comprobata. Lex vero haec paucis mutatis in plerisque cum Fannia 8

Edd. vicahgspdzb.]

rentur GR. — Roman o h. 5. Haec Sammonicus om. P. — Fanniae leges (om. autem) cah. — autem et v-gb. autem (om. etiam) p2dz. — a Lucilio] Fragn. incert. 133. ed. Gerlach. 6. ferendae s-bP. — causa fuit s-bP. — Italis i-g. — aestimantibus v-z. — civis p2dz. — scriptam (sup. add. con) A. — cenae suae M. — maiori G. maiores N. — vocati

5. numerus .. coenantium cohibebatur] Athenaeus VI, 108. p. 374. c. Ἐκέλευε δ' ὁ νόμος, inquit, τριῶν μὲν πλείονας τῶν ἑξὶ τῆς οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι· κατὰ ἀγορὰν δὲ τῶν πέντε. τοῦτο δὲ τρις τοῦ μηνὸς ἐγένετο.

sumptibus modum fecit assibus centum] Cf. Gell. N. A. II, 24, 4. Hanc Lucilius poeta legem significat, cum dicit: Fanni centussis misellos. In quo erraverunt quidam commentariorum in Lucilium scriptores, quod putaverunt Fannia lege perpetuos in omne dierum genus centenos aeris statutos. Centum enim aeris Fannius constituit, sicut supra dixi, festis quibusdam diebus [§ 3. ludis Romanis item ludis plebeis et Saturnalibus], eosque ipsos dies nominavit: aliorum autem dierum omnium in singulos dies sumptus inclusit intra aeris alias tricenos, alias denos. Adde Athen. I. c. Ὁπωνεῖν δὲ πλείονος τῶν δνεῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσεως οὐκ ἐπέτρεπε.

6. lex Didia] Ex hac una eius commemoratione haec nota est.

7. a P. Licinio Crasso Divite]

Quaeritur, quo anno hoc factum sit. F. Wuellnerus (Allg. Schulzeit. 1830. Dec. N. 156) statuit Crassum praetorem anno DCL. (ex ann. Pighii III, p. 156.), quia § 4. Sammonicus Serenus de lege Fannia: Neque eam, inquit, praetores aut tribuni, ut plerasque, alias, sed .. ipsi consules pertulerunt, nulla autem alia lex sumptuaria a praetore est lata. Pighius et Freinsheimius Suppl. Liv. LXIV, 52. hanc legem adscripserunt P. Crasso tribuno plebis a. u. DCXLII., Varges Rhein. Mus. f. Phil. III, p. 42. ad annum DCXLIV., Bachius Hist. Iurispr. p. 165. et van Heusde Stud. crit. in Lucil. ad annum DCLVII. (DCLVI.) eam referunt, Gronov. ad Gell. II, 24., ad annum DCLXVI. Meyerus in orat. Rom. fragm. p. 184. collato Dione Cassio XXXIX, 37. eam M. Licinio Crasso et Cn. Pompeio Magno consulibus a. u. DCXCVIII. tribuit. Cf. Onom. Tull. III, p. 275.

trinundino] Cf. I, 16, 34.

8. cum Fannia congruit] Gellius I. c. § 7.: Lex deinde Licinia,

congruit. In ea enim ferenda quaesita est novae legis auctoritas exolescente metu legis antiquioris ita, Hercules, ut de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum ubi contemni antiquitas coepit, eadem illa quae illius legibus cavebantur in alia latorum nomina
 9 transierunt. Sed legis Liciniae summa: ut *Kalendis Nonis nundinis Romanis cuique in dies singulos triginta dumtaxat asses edundi causa consumere liceret, ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius daretur adponeretur quam carnis aridae pondo tria et salsamentorum pondo libra et quod ex terra vite arboreve*
 10 *sit natum.* Video quid remordeat. Ergo indicium sobrii seculi est ubi tali praescripto legum coercetur expensa coenarum? Non ita est. Nam leges sumptuariae a singulis ferebantur quae civi-
 [373]tatis totius vitia corrigerent: ac nisi pessimis effusissimisque moribus viveretur, profecto opus ferundis legibus non fuisset. Vetus verbum est: *Leges, inquit, bonae ex malis moribus pro-*
 11 *creantur.* Has sequitur lex Cornelia et ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sylla dictator: in qua non conviviorum magnificentia prohibita est nec gulae modus factus, verum minora pre-

[Mss. ABGPSMV.

ASVv-g. 7. consultu G. 8. quaesita (om. est) s-bP. — legis om. M. lege V. — illis legibus Edd. (V illus). 9 sumere h. — non amplius A. — daretur GV(M a p. m.). daret B. daretur et N. daretur vel S. om. Edd. P(M a sec. m.) — quod (om. et) Sv-g. — natum sit v-g. 10 iudicium vi. — totius civitatis Gc-bP. civitatis (om. totius) i. — hac nisi V. at c-bP. — pessimis (om. effusissimisque) P. pessimusque (om. effusissimis) N. 11. silla AM. sulla s-bP. — non om. A „B“. — modus factorum P. — gulae servire (om.

inquit, rogata est, quae cum certis diebus, sicuti Fannia, centenos aeris impendi permisisset, nuptiis ducenos indulsit, ceterisque diebus statuit aeris tricenos, cum et carnis aridae et salsamenti certa pondera in singulos dies constituit: sed quidquid esset natum e terra vite arbore promiscue atque indefinite largita est, additis Laevii et Lucilii quibusdam verbis. Eam suasisse dicitur Favorinus quidam, vel Favonius, ibid in argum. cap. 8. libri XV. Cf. Fest. ap. Paul. lib. III, p. 54. Muell. Centenariae coenae dicebantur, in quas lege Licinia non plus centussibus praeter terrae nata impendebatur, id est centum assibus, qui erant breves numi ex aere. ita, Hercules, ut] Vid. not. ad c. 15. § 7.

illius] referendum esse videtur ad antiquitatem, cui sic hoc loco magis concreta, quam dicunt, supra abstracta tribuitur vis. Quod vulgo legitur, illis legibus, propter ipsam facilitatem mihi est suspectum.

9. Kalendis Nonis nundinis] Cf. I, 15, 7 sqq. et 16, 28 sqq. Nundinas commemorat etiam Athenaeus l. c. ad § 5., ubi de lege Fannia agitur, Kalendas Idus Nonas et ferias quasdam sollemnes Gellius l. c. ad § 11., de lege Cornelia.

carnis aridae cet.] Athenaeus l. c. Κρέως δὲ καπνιστοῦ δεκαπέντε τάλαντα δαπανᾶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπεχόρει, καὶ ὅσα γῆ φέρει λάχανα καὶ ὀσπρίων ἐνήματα.

10. Leges bonae ex malis moribus procreantur] Cf. Liv. XXXIV, 4, 8. Sicut ante morbos necesse est cognitos esse quam remedia eorum, sic cupiditates prius natae sunt quam leges quae iis modum facerent. Tacit. Annal. III, capp. 26 et 27. quorum finis est: et corruptissima re publica plurimae leges, et XV, 20. Usu probatum est leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni.

11. quam tulit Cornelius Sylla] a. u DCLXXII.

minora pretia rebus inposita] Gellius l. c. § 11. Legem ad populum

tia rebus inposita, et quibus rebus, di boni, quamque exquisitis et paene incognitis generibus deliciarum! quos illic pisces, quasque offulas nominat, et tamen pretia illis minora constituit! Ausim dicere, ut vilitas edulium animos hominum ad parandas obsoniorum copias incitaret, et gulae servire etiam qui parvis essent facultatibus possent. Dicam plane quod sentio. Adprime 12 luxuriosus mihi videtur et prodigus cui haec tanta in epulis vel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc seculum ad omnem continentiam promptius, ut pleraque harum rerum quae Syllana lege ut vulgo nota comprehenduntur nemo nostrum vel fando compererit. Sylla mortuo Lepidus consul legem tulit et ipse cibariam: 13 Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat. Dein paucis interiectis annis alia lex pervenit ad populum ferente Antio Restione: quam legem, quamvis esset optima, obstinatio tamen luxuriae et vitiorum firma concordia nullo abrogante inritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur, eum quoad vixit foris postea non recoenasse, ne testis fieret con-

Edd. vicahgspdzb.]

et) P. 12. epulis (om. in) G. — incontinentiam v-g. — earum rerum i-b. — Sillana AM. sullana s-b. 13. Silla M. Sulla s-b. — contulit V. — Deinde G. Dehinc S. — furente N. — optima (sup. honesta) G. — post V a p. m.; v-g (in G add. in mg.; om. postea). — coe-

tulit (Sulla), qua cautum est, ut Kalendis Idibus Nonis diebusque ludorum et feriis quibusdam sollemnibus sestertios tricenos in coenam insumere ius potestasque esset, ceteris autem aliis diebus omnibus non amplius ternis, et Plutarch. Sull. 35. Παρέβαινε δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς εὐτελείας τῶν δείπνων ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένα πότοις καὶ συνδείπνοις. Onom. Tull. III, p. 276.

offulas] „Facit huc Claudii Caesaris [ap. Sueton. 40.] verbum: Rogo vos, quis potest sine offula vivere.“ Pont.

12. Dicam plane quod sentio] Sic saepe Cicero, ut Parad. I, 1.

hoc seculum] Cf. c. 14. § 2. Nonnulla nostro seculo morum sobrietate correcta sunt.

13. Lepidus consul legem tulit et ipse cibariam] Eodem anno quo Sulla mortuus est, a. n. DCLXXV. M. Aemilius Lepidus fuit consul, anno proximo Mam. Aemilius Lepidus: ab altero utro consule lex illa lata esse videtur. Cf. Gell. II, 24, 12. Praeter has leges Aemiliam quoque legem invenimus: qua lege non sumptus coenarum, sed ciborum genus et modus praefinitus est. Contra ad M. Aemilium

Scanrum hanc legem refert Plinius N. H. VIII, 57. s. 82. his verbis: Sorices et ipsos hieme condidit auctor est Nigidius, sicut glires quos censoriae leges princepsque M. Scaurus in consulatu non alio modo coenis ademere quam conchyliis aut ex alio orbe convectas aves; et script. de viris illustr. 72.: M. Aemilius Scaurus ... consul legem de sumptibus et libertinorum suffragiis tulit, quem consulatum Harduinus ad Plin. l. c. refert ad annum urbis DCXXXIX. Bachius l. c. statuit duas fuisse leges Aemilias sumptuarias. Vid. Onom. Tull. III, p. 276 sq.

Antio Restione] Cf. Gell. N. A. II, 24, 13. Lex deinde Antia praeter sumptum aeris id etiam sanxit, ut qui magistratus esset magistratumve capturus esset, ne quo ad coenam, nisi ad certas personas, itaret. Adiungit Gellius (quam Macrobius omisit, sed commemoravit Suetonius Aug. 34.) legem Iuliam Octaviani Augusti.

foris postea non recoenasse] i. e. non foris rursus coenasse, mirum quidem in modum usurpato verbo composito cum particula re: sed tamen hanc in plerisque codicibus inventam omittere nolui.

- 14 temptae legis quam ipse bono publico pertulisset. His legibus
 [371]annumerarem edictum de sumptibus ab Antonio propositum qui
 postea triumvir fuit, ni indignum crederem inter cohibentes
 sumptum Antonio locum facere, cuius expensae in coenam solitae
 conferri sola unionis a Cleopatra uxore consumpti aestimatione
 15 superatae sunt. Nam cum Antonius quicquid mari aut terra aut
 etiam caelo gigneretur ad satiandam ingluviem suam natum exi-
 stimans faucibus ac dentibus suis subderet, eaque re captus de
 Romano imperio facere vellet Aegyptium regnum, Cleopatra uxor,
 quae vinci a Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione provo-
 16 cavit insumere se posse in unam coenam sestertium centies. Id
 mirum Antonio visum, nec moratus sponsione contendit, dignus
 sculna Munatio Planco qui tam honesti certaminis arbiter electus
 est. Altera die Cleopatra pertemptans Antonium pollucibilem

[Mss. ABGPSMV.

nasse s-bPS. 14. sumptus v-g. 15. terrae ASV. — etiam om. G.
 — caelo om. P. — ingluviem A. — estimans G. — aegyptinum P. — ne
 luxuria S. 16. Antonio mirum v-g. — culina Sv-g (hg in mg.
 sculna, et in g praeterea: „sunt qui legant: pignus custodiende Munatio
 Planco.“) M1 in mg; M2. Io. Saresb. — Numatio i-g. manutio (BG
 a p. m). mulnatio A. minatio M1 a p. m. Minatius (Plancus) Io.
 Sar. l. c. „Censeo legendum Munacius Plancus. Is enim sculna sive
 sequester fuit, non Antonius. Qui nec potuit. Faciendum quoque punc-
 tum post contendit Quomoeo fere apud Ioan. Sarisberiensem.“ Pont.
 „V. c. et Salisberiensis lib. VIII. c. 7. culina Numatius Plancus (Vid.
 sup.). Emendo: dictus sculna Munatius Plancus.“ Meurs. „Sic se
 emendare ait Fulvius in Appendice ad Ciacconii Triclinium pag. 87.
 Forte tamen: digno sculna Mun. Planco.“ Gron. „Forte pro dignus
 auctor scripsit digna, ut pertineret ad antecedens sponsione.“ Zeun. —

14. edictum de sumptibus ab An-
 tonio propositum] Fortasse huc re-
 ferenda sunt ea quae leguntur apud
 Gellium l. c. § 15.: *Esse etiam dicit
 Capito Atteius edictum, divine
 Augusti an Tiberii Caesaris non
 satis commemini, quo edicto per
 dierum varias sollemnitates a trecen-
 tis HS. ad usque duo milia sumptus
 coenarum propagatus est, ut his
 saltem finibus luxuriae effervescentis
 aestus coerceretur.*

unionis a Cleopatra uxore con-
 sumpti] Apud Plinium, qui eandem
 hanc rem tradit N. H. IX, 35. s.
 58. § 119 sqq., Cleopatra dicitur
 regina meretrix, quam Antonii uxo-
 rem dicit Macrobius, ut Horatius
 Od. I, 15, 7. Paridis Helenaeque
 nuptias et Od. I, 17, 7. olentis
 uxores mariti.

15. nec] i. e. ne quidem. Cf.
 prolegg. p. xli.

sestertium centies] Cf. c. 14. § 13.
 Eandem pecuniae summam com-
 memoravit Plinius l. c.

16. dignus sculna Munatio Planco]

„Apud veteres Latinos sculna idem
 qui sequester. Vid. Agell. lib. XX,
 cap. 11.“ Meurs. — Pontanus non
 videtur intellexisse sculna esse ca-
 sum ablativum. Sed Zeunio scri-
 benti sponsione digna assentirer, si
 unus codex suffragaretur: similiter
 enim Plinius l. c.: ille, inquit,
 tantae quaestionis victrix, paulo
 supra idem: L. Plancus, iudex
 sponsionis eius. Sed potest etiam
 Antonius ipse dici dignus sculna
 Planco, de quo Velleius II, 83,
 1 sq.: Cum fuisset, inquit, humilli-
 mus assentator reginae et infra ser-
 vos cliens, cum Antoni librarius,
 cum obscoenissimarum rerum et auc-
 tor et minister, cum in omnia et in
 omnibus venalis, cum caeruleatus et
 nudus caputque redimitus arundine
 et caudam trahens genibus innixus
 Glaucum saltasset in convivio, re-
 frigeratus ab Antonio ob manifesta-
 rum rapinarum indicia transfugit
 ad Caesarem.

pollucibilem sane coenam] i. e. sa-
 tis lautam ad epulas publicas. Cf.

sane coenam paravit, sed quam non miraretur Antonius, quippe qui omnia quae adponebantur ex cotidianis opibus agnosceret. Tunc regina adridens fialam poposcit, cui aceti nonnihil acris in- 17 fudit atque illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit, eumque mature dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit: et quamvis eo facto sponsione vicisset, quippe cum ipsa margarita centies sestertium sine contentione evaluisset, manum tamen et ad alterius unionem auris similiter admovit, nisi Munatius Plancus iudex severissimus superatum Antonium mature pronuntiasset. Ipse autem unio cuius fuerit magnitudinis inde 18 colligi poterat, quod qui superfuit postea victa regina et capta Aegypto Romam delatus dissectusque est, et factae ex una mar- [375] garita duae, inpositaeque simulachro Veneris, ut monstruosae magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

Edd. vicahgspðzb.]

opponerentur SV. — ex quotidianis dapibus coni. Meurs., sed vid. not.

17. *aridens regina* s-bP. — *fialam* S. *phialam* v3-bP. — *acris* S. — *illic* h. — *natura* A. — *manus* G. — *ad alterius unionem auris* scripsi cum Io. Saresb. l. c. *ad alterius unionis aurem* Mss. et Edd. (V *ulterioris*). „Quis non conspirantes in haec verba editiones omnes insulas vocet et transponat mecum *ad alterius auris unionem*. Sicut paulo ante *unionem demptam ex aure altera*.“ Gron. — *admonuit* BGV. — *Nunatius* i-g. *Minutius* Io. Saresb. l. c. — 18 *unio* om. P. — *magnitudinis fuerit* Sv-g. — *poterat* ABGV Io. Saresb. l. c. *poterit* Edd. PSM. — *postea* om. S. — *capto* h. — *dissectusque* vl. *desectusque* s-bP. — *pantheon dicitur* B a sec. m. *di-itur pantheum* A.

not. ad c. 12. § 2. et quae adnotavit Taubmannus ad Plaut. Stich. II, 1, 80: „Pollucibiliter coenare i. e. saliariter, opipare et splendide.“

ex cotidianis opibus agnosceret] sc. esse. „Omnino et elegantissime opibus. Sunt autem eae deliciae quas quisque ex suo fundo aut agro depromit. Martialis lib. VII. [immo X, 48, 8.]: — *et varias quas habet hortus opes*. Item Lucetius lib. V. [v. 1393.]: *Non magnis opibus iucunde corpora habebant*.“ Pont.

17. *mature dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit*] „Hoc Cleopatrae facinus imitatus magnifice Caesar Caligula. Suetonius [c. 37.]: *Ut pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet*.“ Pont. — Cf. Plin. l. c. § 120. *Aceti, cuius asperitas visque in tabem margaritas resolvit; ubi Harduinus attulit haecce: Vitruv. VIII, 3, 19. Margarita, nec minus saxa silicea, quae neque ferrum neque ignis potest per se dissolvere, cum ab igne sunt percalecta, aceto sparso dissiliunt et persolvuntur*.

Horat. Sat. II, 3, 239 sqq. *Filius Aesopi detractam ex aure Metellae, Scilicet ut decies solidum exsorberet, aceto Diluit insignem bacam*. Hanc rem paulo aliter narrat Plinius l. c. s. 59. — *Lapis dicitur unio, ut aliis locis, Ovid. de med. fac. 21; Martialis. XI, 50, 4. Sen. Hippol. 391. Silius XII, 230., quos conguessit Orellius ad Horat. Od. III, 24, 48.*

ad alterius unionem auris] Si Macrobius scripsisset id quod vult Gronovius: *ad alterius auris unionem, vix inde factum esset id quod vulgo legitur, sed verborum collocatio, quam ego recepi, et ansam habet corruptelae et defenditur iis quae protuli in prolegg. p. XLIV, 3.*

18. *victa regina et capta*] Haec ego iungo (ut Plinius l. c.: *capta illa . . regina*), et *Aegypto Romam delatus*. Vulgo commatis positus post *regina* et post *Aegypto* iunguntur haec: *et capta Aegypto*.

inpositaeque simulachro Veneris] Plinius l. c.: *Ut esset in utrisque Veneris auribus Romae in Pantheo dimidia eorum coena*.

XVIII. Adhuc dicente Furio secundae mensae inlata bellaria novo sermoni principium dederunt. Symmachus enim adtrectans manu nuces: Vellem, inquit, ex te audire, Servi, tanta nucibus nomina quae causa vel origo variaverit, aut unde, tot mala cum hac una appellatione vocitentur, fiunt tamen seorsum diversa tam vocabulo quam sapore. Ac prius de nucibus absolvere volo quae tibi memoria crebrae lectionis occurrunt. Et Servius: Nux ista iuglans secundum nonnullorum opinionem a iuvando et a glande dicta existimatur. Gavius vero Bassus in libro de significatione verborum hoc refert: *Iuglans arbor proinde dicta est ac Iovis glans. Nam quia id arboris genus nuces habet quae sunt suaviore sapore quam glans est, hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandique similem ipsamque arborem deo dignam existimabant, Iovis glandem appellaverunt, quae nunc litteris interlisis iuglans nominatur.* Cloatius autem Verus in libro a Graecis tractorum ita memorat: *Iuglans, D praetermissum est, quasi Diuglans, id est Διὸς βάλανος*, sicut Theophrastus ait: Ἰδία δὲ τῶν

[Mss. ABGPSMV.

XVIII. Caput XVIII. (p-b Lib. II. Cap. XIV.) De nucum generibus. ch-b. Cap. X. De nuce iuglande. vi. 1. enim om. a. — duas attrectans v-g. — vocitentur. Fiunt Mss. vi M123. vocitentur, fiant c-b. — memoriae S. 2. adiuvando A. — existimator (sup. u) A. — Gavius s-bP. cf. I, 9, 13. III, 6, 17. gavius ABGSVM13P56. gavius P7. Caius (vel C) v-g. „V. c. Caius. Sed etiam heic Gavius legi debet.“ Meurs. — vero (om. Bassus) v. Bassus vero i-g. 3. perinde dicta est AG. dicta est perinde Sv. dicta inde est perinde i-g. — quia om. Sv-g. „abest ab Angl.“ — suaviori S. 4. Verius vi. Verrius c-g. — tracto G. — iugulans GV (B del. altero u). — d praetermissum est con. Salmas. Exerc. Plin. p. 423. b. E. Vid. not. de praetermissum est BV optimus liber Salmasii. di praetermissum est AGMc-bPS. om. vi. — diuglans vi Salmas. l. c. a diuglans AGSc-bBPM. — id est ut in Gr. G. — Theophrastus] „Haec quidem ita in antiquo codice, locus autem Theophrasti in vulgatis codicibus libro tertio [c. 4.] aliter habet.“ Camerar. (hg in mg.) — Ἰδία ... βάλανος om. Avic. ut in Gr. G. — διὰ

XVIII, 1. secundae mensae inlata bellaria] Cf. II, 8, 1 et 3.

tanta .. nomina] Dicendum erat: tot nomina, ut infra tot mala.

quae causa .. variaverit, aut unde .. fiunt tamen] A coniunctivo in interrogatione indirecta transitur ad indicativum modum. Hoc in codicibus mss. et vetustissimis editionibus ita evitatum est, ut punctum positum sit ante Fiunt: in recentioribus editionibus legi grammaticae satis factum est scribendo fiant. Illam rationem sequi omnino non licet, quia sic verba aut unde non habent quo referantur: posterior haec ratio veri quidem prae se fert speciem, praesertim quum fiant facile mutari potuerit in fiunt; sed tamen, quoniam Macrobius in hac ipsa re saepius laesit legem grammaticam, in tanto

codicum consensu coniunctivum nolui recipere.

absolvas] i. e. disseras. Cf. prolegg. p. XLIII. extr.

3. Iovis glans] Cf. Serv. ad Virg. Bucol. VIII, 30. Nuces in tutela sunt Iovis: unde et iuglandes vocantur, quasi Iovis glandes. Varro L. L. V, 21, 102.: iuglans, quod quum haec nux, antequam purgatur, similis glandis, haec glans optima et maxuma ab Iove et glande iuglans est appellata, et Salmas. Exerc. Plin. p. 424, 1.

4. D praetermissum est] Salmasius Exerc. Plin. p. 423. b, C.: „Fallitur, inquit, Cloatius: nec enim hoc nomine D litera praetermissa est, non certe magis quam in voce Iupiter.“ Ceterum, si suffragarentur codices, mallet legi: D praetermisso est quasi cet.

ὄρινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται, τερέβινθος προῖνος φιλύρη ἀφάρκη καρύα, ἥ καὶ Διὸς βάλανος. Hanc Graeci etiam[376] basilicam vocant. Nux haec Abellana seu Praenestina, quae est eadem, ex arbore est quae dicitur corylus, de qua Virgilius dicit: *Corylum sere*. Est autem natio hominum iuxta agrum Praenestinum qui Carsitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων, cuius rei meminit Varro in logistorico qui inscribitur *Marius de fortuna*: inde scilicet Praenestinae nuces. Est et illud apud Naevium in fabula Ariolo: 6

— Quis heri

Apud te? Praenestini et Lanuvini hospites.

Suoapte utrosque decuit acceptos cibo,

Alteris inanem bulbam madidam dari,

Edd. vicahgspdz.]

δὲ τῶν ὄρινῶν S. — τέρεβινθος (om. "Ἰδια ... φύεται) a. — προῖνος h-b. ΤΙΡΙΝΟΣ V. ἐρινεὸς a. — ΦΙΑΥΡΕ (sup. H) P. φιλύρη S. φιλύκη a. — ΑΦΑΚΗ P. — καρύα Ph-b. — ἥ καὶ om. a. ἥ καὶ s-b. ΗΚΑΙ B.

5. Cap. XI. De nuce avellana. vi. — Avellana Edd. PS. abellina V. — quae eadem (om. est) A. — corylus dicitur (S coril) v-g. dicitur corylos s-bP. — Virgilius] Georg. II, 299. — dixit v-g. dicunt A a p. m. — vocantur ut in Gr. G. — ΚΑΡΙΩΝ A. — fortuna (om. de) S.

6. ariola V. — Heri Quis apud te scripsit Salmas. ad Lamprid. Heliogabal. 21. In s-b Quis ... hospites est unus versus, in v-g non distinguuntur versus. — hospite M. — suoapte B a sec. m.; h-bP. suapte A (B a p. m.) GSv-aM123. — bullam Sv-gM12. „Vitiose.“ Zeun. (hg in mg. bulbam). vulvam Scriverius ad marg. libri sui. Vid not. bulbum (madidum) legere voluisse videtur Pontanus qui attulit Apic. [VII, 12.] Aqua decoquant bulbos qui Veneris usum quaerunt, et Athen. II, 25. οὐδὲν ὀνήσει βολβὸς, ἂν μὴ νεῦρ' ἔχῃς. — madidatam Sriver. madi-

τῶν ὄρινῶν] Rectius scriberetur ὄρεινῶν, sed refragantur omnes codices, et exstat glossa: Ὀρινῆ, montana.

Hanc Graeci etiam basilicam vocant] Cf. Plin. N. H. XV, 22 s. 24. § 87. Et has e Perside a regibus translatae indicio sunt Graeca nomina: optimum quippe earum persicon atque basilicon vocant. Dioscor. I, 178. Κάρινα βασιλικὰ, ἃ ἐνιοὶ Περσικὰ καλοῦσιν: contra Pollux VI, 80. Κάρινα Περσικὰ, ἃ νῦν βασιλικὰ. Athen. II, 42. p. 54. a. Diodor. III, 45. et Theophr. C. Pl. IV, 2. 1.

5. Abellana] Hanc scripturam tumentur etiam codices Plinii l. c. § 88., ubi vulgo legitur: in avellanis et ipso nucum genere, quas antea Abellinas patrio nomine appellabant: sed nihil eiusmodi invenio adnotatum ibid. lib. XVII, 13. s. 21. § 97., ubi legitur nuces avellanas. Cf. Serv. ad Virg. Georg. II, 65. Avellanae ab Avellano (codd. Avellino) Campaniae oppido, ubi abundant, nominatae sunt. Eadem habet Isidorus Orig. XVII, 7,

24., qui subiicit: Haec a Graecis Ponticae appellantur eo quod circa Ponticum mare abundant.

seu Praenestina] Plin. lib. XVII. l. c. habet nuces avellanas et Praenestinas, Cato R. R. 51., unde ille haec sumpsit, nuces Praenestinas tantum. Cf. ibid. c. 8. et c. 143. Festus apud Paul. lib. XII, p. 172. Nuculas Praenestinas appellabant, quod inclusi a Poenis Casilini famem nucibus sustentarent, vel quod in eorum regione plurima nux minuta nascitur, de qua re Livius XXIII, 19, 12.: Nuces tamen fusae a Romanis castris, quum medio anni ad Casilinum defluerent, cratibus excipiebantur.

Carsitani] Hoc nomen alias nusquam mihi occurrit, ut genuinum id esse affirmare non possim.

Marius de fortuna] Ritschl. Ind. schol. Bonn. MDCCCXLV. p. iv. confert schol. Veron. in Virg. Aen. VII, 681.: Varro .. libro qui inscribitur Marius aut de fortuna.

6. bulbam madidam] Reddidi id quod in omnibus fere exemplaribus inveni, quod quidem idem valet ac

Alteris nuces in proclivi profundere.

Hanc autem nucem Graeci Ponticam vocant, dum unaquaeque natio indit huic nuci nomen ex loco in quo nascitur copiosior.
 7 Nux castanea, de qua Virgilius: *Castaneasque nuces*, vocatur et Heracleotica. Nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de sil-

[Mss. (A usque ad § 9.) BGPSMV.

dantem Salmas. l. c. et Scaliger. ad Festum (ibid. dare) — „in proclivis Cantabrigiensis scriptus [in A est in proclivi]. Divinabam in proluviis, Laberius [ap. Non. LXIV, 12.] *proluvium meretricis*, Apuleius [Metam. X, p. 719. Oud.] *proluvium Veneris suscitaram*, et Arnobius [V, 23.] *proluvium intestinorum*. Scriverius postmodum elicit in praebis. Videndus Festus in voce *praebiae*.“ Pont. — *profundier* Scriver. ad marg. — *indicit* BG. 7. Cap. XII. De nuce castanea vi. — Virgilius] Eclog. II, 52. — Opius ABGPMV, sed cf. c. 19. § 4. *Opilius* conl. Meurs., qui adnotavit: „Est autem Aurelius Opilius, e cuius libris de silvestribus arboribus verba producit Festus in *Fomites*: cui etiam bis reddes hoc nomen in *Ordinarium hominem* et *Ratitum quadrantem*. Utrobique habes *Oppius*: male. Quod monitus a me mutato.“ Vid. not.

quod coniecit Scriverius, *vulvam madidatam*. Cf. § 5. *Abellana*, § 8. *fabum*, § 12. *caba*, Schneider. *Elementarlehre* I. p. 227. Scriverius adiecit: „Plin. N. H. XI, 37. [s. 84.]: *vulva eiecto partu melior, primiparae suis optima*; itemque hoc Martialis in *Xeniis* [lib. XIII.] epigr. 56.: *Te fortasse magis capiet de virgine porca: Mi materna gravi de sue vulva placet*. Ut ita has delicias respicere Naevius videatur *inanem vulvam* vocando. *Madidatam* autem vocat, quia sumen hoc addito gari liquamine muriave sumebatur, Martialis lib. X. epigr. 48.: *Et madidum thygni de sale sumen erit*.“ At alia res est sumen. Vid. not. ad c. 13, § 12. Participio *madidatam* opus esse non videtur, quum in *madidam*, ut § 9. in *tegulas*, prima syllaba fulciatur accentu, Cur autem Lannvinis, nam hi sunt priore loco *alteri*, tales deliciae apponendae sint, mihi quidem non liquet.

in *proclivi profundere*] Intelligas: *in proclivi est*, unde pendet infinitivus *profundere*, non ab antecedenti *decuit*. Cf. Plant. Capt. II, 2, 86; Ter. Andr. IV, 2, 18; Salust. orat. ad Caes. II, 8, 6. Pontanus videtur in mente habuisse in *prolubiis*, nam Laberius et Apuleius ll. cc. scripserunt *prolubium*; Arnobius autem l. c. *intestina proluvie*. — Verbum *profundere* nihil aliud potest significare quam *largiter dare*. Passiva forma *profundier*, quam recipi voluit Scriverius, aliquantum commendatur antee-

cedenti *dari*, quod quidem potest coniungi cum verbo *decuit*. Dacerius ad Festum p. 534. Lind. haec refert ad Livii locum quem attuli ad § 5.

Graeci Ponticam vocant] Cf. Plin. N. H. XV, 22. s. 24. § 89. *In Asiam Graeciamque e Ponto venire et ideo Ponticae nuces vocantur*, Athen. l. c. Turnebus Advers. XX, 6. affert veterem glossam: *Calvae, Ποντικά περσυγμένα*.

7. Nux castanea] Cf. Plin. N. H. XV, 23. s. 25. *Nuces vocamus et castaneas, quamquam accommodatiores glandium generi*.

Heracleotica] Cf. Athen. l. c. p. 54 b. *Καὶ τὰ Ἡρακλεωτικὰ καὶ τὰ Περσινὰ κάρυα*. Hesych. s. v. *Διὸς βάλλανος* et Salmas. Exercitt. Plin p. 424. b. E. (e Theophrast. Hist. III, 15.) docent dictas esse ab urbe Ponti celeberrima. Salmasius ibidem de omnibus his nucum generibus agit.

Oppius] „Meminit Oppii Suetonius libro de illustribus grammaticis [c. 3.]. Cognomen eius *Cares* facit. Meminit quoque *Oppilii* cuiusdam eodem libello c. 6.“ Pont. — Baehrius Real-Encycl. V. p. 957. refert Casaubonum ad Sueton. l. c. dicere Oppium Suetonii eundem esse ac Macrobianum: sed rem esse dubiam, quum Plinius N. H. XXVIII, 4, 3. 7. e simili libro aliquid excerpterit *Opilii* nomine, quod nomen Eggerum (Lat. serm. vetust. reliqq. p. 28.) restitui velle apud Macrobianum: eum tamen non eundem esse videri at-

vestribus arboribus sic ait: *Heracleotica haec nux, quam quidam castaneam nominant, itemque Pontica nux atque etiam quae dicuntur basilicae iuglandes germina atque flores agunt similiter isdem temporibus quibus Graecae nuces.* Nunc dicendum est quae sit 8 Graeca nux. Ac simul hoc dicens amygdalam de lance tulit et ostendit. Nux Graeca haec est quae et amygdale dicitur, sed et Thasia eadem nux vocatur. Testis est Cloatius in Ordinatorum Graecorum libro quarto, cum sic ait: *Nux Graeca amygdale.* Atta vero in Supplicatione:

Nucem Graecam, ait, favumque adde quantum libet.

Nucem molluscam licet hiemis nobis tempus invideat, tamen, 9 quia de nucibus loquimur, indictam non relinquemus. Plautus[377] in Calceolo sic eius meminit:

— *Molluscam nucem*

Super eius dixit impendere tegulas.

Ecce Plautus nominat quidem, sed quae sit nux mollusca non 10 exprimit. Est autem Persicum quod vulgo vocatur: et mollusca nux dicitur scilicet, quod ceteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus adsertor est Suevius, vir longe doctissimus, in 11

Edd. vicahgspdz.]

— *castaneam vocant s-bP.* — *Pontica* (om. *nux*) ch. *Pontica* mox apl. „Emendo *Pontica nux*, ut etiam erat in v. c.“ Meurs. 8. et *amygdala* Gv-g. — *Et ostendens nux Graeca haec est, inquit, et g in mg.* — „*Originationum Graecarum* et h. l. et cap. seq. [§ 2.] legendum Scrivério videtur. Cloatius enim Verus libro a Graecis Tractorum hoc cod. cap. [§ 4.] citatur.“ Pont. — *amygdala* v-g. — *Acta S. Acca* v-g. — *supplicatione* (om. in) S. — *inquit* V. — *favum* (GM a sec. m.) Edd. P. Cf. lib. I. praef. § 5. *fabum* Mss. reliqui. 9. *relinquimus* v-g. *relinquamus* s-bP. — *Plautus in Calceolo* et quae sequuntur usque ad libri finem desiderantur in A. — *calceolo* BGV. *calcedo* v. — *Molluscam* .. *tegulas* non in versus distincta leguntur in Mss. et Edd. — *superius* S. 10. *quid sit* s-bPS. — *mollusca nux* (priore loco) Sv-g. — *ex ceteris* (sup. add. omnibus) G. 11. *Suevius* M123. *Suetius*

que Aureliam Opilium illum grammaticum. Apud Festum altero e duobus illis locis quos citavit Meursius s v. *Ordinarium*, lib. XIII, p. 182. Muellertus ne commemoravit quidem Opilii nomen, sed altero s. v. *Ratit. quadrant.* lib. XVII, p. 274. assentitur Scaligero et Ursino praeferentibus *Opilius*.

8. *Graeca nux*] Cf. Plin. N. H. XV, 22. s. 24. § 89 sq. *Tertia ab his natura amygdalis ... Haec arbor an fuerit in Italia Calonis aetate, dubitatur, quoniam Graecae nominat, quas quidam et in iuglandium genere servant, et ibid. XXIII, 8. s. 76.; Plin. Valerian. II, 59., Celsus IV, 4. et 10. Cato R. R. c. 8. Colum. V, 10.*

sed et Thasia eadem nux vocatur] Hanc ab amygdala distinguit Plinius l. c. § 90., ubi Harduinus affert

Florentin. in Geopon. lib. X. cap. 57. p. 282. *Θασίας τὰς ἀμυγδαλάς.* Gellius VII, 16, 5. *nuces Thasias* commemorat inter praecipua edulium genera.

adde] Versum restitues scribendo des.

9. *Nucem molluscam*] Plinius qui l. c. § 91.: *Praeterea, inquit, molluscae putamen rumpentes, aliud genus videtur intelligere.* Salmasius Exercitt. Plin. p. 426, a. B. *nuces Persicas* distinguit a Persicis malis, quae confudit Macrobius. Idem fecit Athenaeus III, 24. p. 82, e. Cf. infra c. 19. §§ 1 et 3.

licet hiemis nobis tempus invideat] Cf. Isidor. Orig. XVII, 7, 7. *Malum Persicum, cui brevis admodum vita concessa est, trium generum fertur esse, duracinum Armeniacum et Persicum.*

idyllio quod inscribitur *Moretum*. Nam cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quae eo mittit et hoc pomum mitti ait his verbis:

- 12 *Admiscet *missa in cava silicis haec nunc partim,
Partim Persica: quod nomen sic denique fertur
Propterea quod qui quondam cum rege potenti,
Nomine Alexandro Magno, fera praelia bello
5 In Persas tetulere, suo post inde reventu
Hoc genus arboris in praelatis finibus Graiis
Disseruere novos fructus mortalibus dantes.*

[Mss. BGPS (M usque ad extrem. § 12) V.

BG. „Male aliis laudatum reperio *Suecium*. Tranquillus videndus libro de illustr. gramin. cap. 5, ubi tamen *Saeuius* est.“ Pont. — *idilio* Gv. *edulio* Sichg (h in mg. „idyllio ant.“). 12. *Admisce tua cava (b sup. alt. u) silicis haec nunc partim* B (S (M1 a sec. m.) *tua cava silicis*; M1 a p. m. *tua ciba silicis*; M23 *tua caba*; (M2 sup. *ciba*) *silicis*; GV *tu aca basilicis*). *Admisce tu Acca basilicis haec nunc partim* Edd. P (v om. *partim*; *Sica nux partim*). *Admisce tu Accae basilicis, haec nux partim persica* affert Turneb. *Advers.* XI, 1. *Admiscet baccam e basilicis: haec nunc partim* vel: *Admiscet baccam basilici: hoc nomine partim* coni. Salmasius *Exerce.* Plin. p. 422 a. E. (p. 598.) Vid. not. — *sit denique* B a p. m.; G. — *rege ponti* Sv-g. — *fere* (corr. in *fecere*) G. — *tetulere* BGMV Salmas. l. c. *retulere* Edd. PS. — *reventum* v-g. „Magis aridet Anglicani scriptura primo inde reventu.“ Pont. (In A haec omnino non inveniri supra monui.) — *grais* V. — *deseruere* Gi.

11. *Moretum*] Quo modo hic cibus fuerit paratus, discimus e carmine quod eodem hoc nomine inscriptum fertur inter Virgilii carmina et e Columella XII, 57. Commemoratur etiam ab Ovidio *Fast.* IV, 367. Nomen Silligius in prooem. in *Moret.* p. 309 sq. a mortario tractum esse videri ait: *moretarium* vocatur ab Apicio VI, 4. et a Donato in *Terent.* *Phorm.* II, 2, 4.

12. v. 1. *Admisce *missa in cava silicis*] Haec ego restituere conatus sum ex iis quae leguntur in codd. mss. adhibitis iis quae antecedunt: *inter cetera quae eo mittit et hoc pomum mitti ait his verbis*, et quae leguntur in *Moreto*, quod vulgo tribuitur Virgilio, v. 23.: *Praeverrit cauda silices geminumque molarem et v. 96. lapidisque cavum demittit in orbem*. Quae in editionibus omnibus leguntur paucis mutatis: *Admisce tu, Acca, basilicis haec nunc partim*, ea falsa esse docet et metrum corruptum (nam haud recte producitur ultima syllaba vocativi in *Acca*, et duae primae syllabae vocis *basilicis*, contra eiusdem vocis syllaba ultima, quae est brevis, corripitur) et ipse sensus. Ea enim quae antecedunt,

inprimis verba et hoc pomum mitti ait, non congruunt cum verbis: *Admisce, tu Acca*, et pro *basilicis* haec exspectes *basilica* his quum sequatur *Persica*. Quod ego inserui, *missa*, id facile potuit omitti tamquam e repetitione ultimarum syllabarum verbi *Admiscet* natum. Productio primae syllabae vocis *silicis* excusatione non eget.

v. 4. *Alexandro Magno*] Huc omnino non facit quod Salmasius *Exercitt.* Plin. p. 677. b. E. ait, certum esse multo ante Alexandri aetatem nuces iuglandes in Europa notas fuisse: nam agitur de nuce mollusca.

v. 5. *tetulere*] Haec perfecti forma satis usitata est comicis. Cf. Lambin. ad *Lucret.* VI, 672.

praelatis] Nullum inveni exemplum, in quo sic hoc participium legeretur nulla omnino instituta comparatione: nam quae vulgo leguntur apud Plinium N. H. XXXVII, 7. s. 29. *a praelatis floribus*, ea e codice Bamb. mutanda sunt in *lois appellatis floribus*. Est vero idem ac *caris, dilectis*, referendum ad patriam comitum Alexandri.

Mollusca haec nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux terentina dicitur quae ita mollis est ut vix adtrectata fran- 13
gatur. De qua in libro Favorini sic reperitur: *Item quod quidam*
Tarentinas oves vel nuces dicunt, quae sunt terentinae a tereno,
quod est Sabinorum lingua molle: unde Terentios quoque dictos pu-
tat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiam Horatius
potest videri incidere, qui ait et:

— *molle Tarentum.*

Nux pinea hos nobis qui adpositi sunt nucleos dedit. Plautus 14
in Cistellaria:

Qui e nuce nucleos esse vult frangit nucem.

[378]

XIX. Et, quia mala videmus admixta bellariis, post nuces 1
de malorum generibus disserendum est. Sunt de agricultura
scriptores qui nuces et mala sic dividunt ut nuces dicant omne

Edd. vicahgspdz.]

Salmas. l. c. „vetus idem veteri forma.“ Pont. Vid. not. 13. Cap.
XIII. De nuce Tarentina. vi. — *tarentina* v-g. — *Faborini* BVv-g. —
Itemque quidam vc-bS. *Itemque quidem* P3. — *terentinas* PS. *tearenti-*
nas V. *tarentinus* P3. *terrentios* V. — *incedere* BV. — *Horatius*] Sat. II,
4, 34. — *ait: Et molle* Edd. 14. Cap. XIII. De nuce pinea. vi. —
oppositi s-z. „Ed. vet. appositi. Non male.“ Zeun. — *nuculeos* (bis) P.
— *Plautus in Cistellaria*] „Curculione [I, 1, 55.] legitur.“ Pont. „In hoc
omnes, quos editos vidi, sunt constantes. At ego nihil ineptius, nihil
insulsius fingi posse aio hac allegatione Plautina. Quid enim a Macrobio
dicitur cui lux per eam fit? Omnino quia *nucleos* vocabulum ibi positum
est, ideo scholasticus imperitus id annotavit ex memoria, cui locus Plau-
tinus inhaerebat. Miror potuisse hic viros doctos silere et magis etiam
eos qui tamquam genuina haec tractare potuerunt “Gron. — *nucleum* Plaut.
l. c. — *nucleos vult elicere* P3. „Anglicanus noster[?] non esse referebat,
sed eicere, ut manifesto fuisse credam: *Qui e nuce nucleum icere vult,*
frangat nucem.“ Pont. allat. e Vidularia *fuscina ici vidulum*, et coni. Tru-
cul. I, 1, 16. *sin ic it rete.* — *frangit* PSVhs-z. Plaut. l. c. *frangat* BGv-abP3.

XIX. Caput XIX. (p-b Lib. II. Cap. XV.) De generibus malorum
et pirorum. ch-b. 1. *admista* v-g. *admissa* s-z. „Legendum admi-

v. 7. *Disseruere*] „Antiqui *deserui*
desertum efferebant, cuius vicem
hodie *desevi* *desitum* frequentatur.
Tibullus [I, 1, 15.]: *Nam veneror*
seu stipes habet desertum in agris.“
Pont. — Stallbaumius ad Ruddi-
mann. instit. gramm. Lat. I. p.
250. refert Priscianum col. 900.
probare Ennii testimonio veteres
hoc sensu etiam dixisse *serui*, et
adiicit Liv. X, 24, 5. *quam arborem*
conseruisset, Colum. III, 4. *is qui*
conseruerit ea, et paulo post: *et*
cum seruerit, Caton. Origin. II. ap.
Priscian. col. 903. *Seruit ibi hor-*
deum.

13. *Nux terentina*] Cf. Plin. N.
H. XV, 10. s. 9. *Grandissimus* (fruc-
tus) *pineis nucibus*. . . *Harum ge-*
nus alterum terentinae, digitis
fragili putamine aviumque furto in
arbore, Athenaeus XIV, 57, p. 647. c.

in placentarum generibus refert
Τερεντινον.

Tarentinas . . *nuces*] Cf. Plin. l. c.
22. s. 24, § 90. *Tarentinarum*
duo genera, fragili putamine ac
duro, quae sunt et amplissimae et
minime rotundae, nisi forte hoc
quoque loco legendum est teren-
tinorum. Colum. V, 10.

14. *Nux pinea*] Cf. Plin. l. c.
ad § 13. et c. 22. s. 24. § 86.:
Nuces iuglandes . . *multum pineis*
minores universitate, eademque por-
tionem ampliores nucleo.

nucleos] Ut significaret hoc no-
mine dici interiorem nucum par-
tem, adiecit Macrobius Plauti ver-
sum qui sequitur. Cf. Plin. l. c.
et §§ 88 et 89., ubi *nuclei* oppo-
nuntur *putamini*.

XIX, 1. *nuces et mala sic divi-*
dunt cet.] Cf. Plin. N. H. XV, 28.

pomum quod foris duro tegatur et intus habeat quod esui est, malum vero quod foris habeat quod est esui et durum intus includat. Secundum hanc definitionem Persicum, quod Suevius poeta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

- 2 His praemissis malorum enumeranda sunt genera, quae Cloatius in Ordinatorum Graecorum libro quarto ita diligenter enumerat: *Sunt autem genera malorum: Amerinum cotonium citreum coccymelum conditivum ἐπιμηλὶς mustium Mattianum orbiculatum*

[Mss. BGPSV.

sta.“ Pont. — duro cortice tegatur G. — intus habet Gv. — quod esui est (ct durum) G. quod esui (om. est) s-bPS. — Suevius M123P7. cum eius BGv1P2. cum esset P5. cum e P3. — superius] c. 18. § 12.

2. quae . . malorum om. V. — in om. Sv-g. — Originationum Graecarum coni. Pont. ad c. 18. § 8. — diligenter om. P3. — Armenium v-g. — cationium M1 (sup. o). — coccymelum ag. coccimellum M1P7. coccinellum P5. cocimellum M2. covimellum vic. — condituum P5. — ἐπιμηλὶς om. v3 (G ut in Gr.; v1 ἐπι-). ἐπιμηλὶς ic. — mustium s-bP.

s. 34. *Alia baxis (gignuntur) quarum intus lignum et extra caro. . . Quae baxis natura, eadem et pomis. Aliorum intus corpus et foris lignum, ut nucum: aliis foris corpus intus lignum, ut Persicis et prunis* Servius ad Virg. Buc. II, 52. Nuces generaliter dicuntur omnia tecta corio duriore, ut avellanae amygdalae iuglandes castaneae, sicut e contra poma dicuntur omnia molliora.

esui] Vid. not. ad I, praef. 10.

2. *Amerinum*] ab Ameria, Umbriae oppido, nominatum. Cf. Plin. l. c. 14. s. 15. § 51. Patriam nobilitare Amerina, ibid. 15. s. 16. § 55.; s. 17. § 58.; 16. s. 18. § 59. Colum. V, 10. Cels. II, 24. et IV, 19.

cotonium] Cf. VII, 6, 13. Mala . . cydonia quae cotonia vocat Cato (R. R. 7, 3.) Plinius l. c. 11. s. 10.: *His proxima amplitudine mala quae vocamus cotonea, et Graeci cydonia ex Creta insula advecta, ubi Harduinus citat Seren. Sammonic. 25: Aut quae poma Cydon Cretaeis misit ab oris, et XXIII, 6. s. 54. Cydonia commemorat Colum. l. c. Isidor. Orig. XVII, 7, 4., cotonea Varro R. R. I, 59, 1. Cels. II, 24. IV, 19.*

citreum] Cf. § 3 sq. Plin. l. c. 14. s. 14. *De citreis cum sua arbore diximus: Medica autem Graeci vocant patriae nomine. De malo Medica vid. ib. XII, 3. s. 7. et de malis citreis XXIII, 6. s. 56. Isidor. l. c. § 8. Athen. III, 25 sqq.*

coccymelum] Cf. Athen. II, 33. p. 49. d. *Ἐπεὶ πλείστον ἐν τῇ τῶν Δα-*

μασκηνῶν ἐστὶ χώρα τὸ κοκκύμηλον καλούμενον καὶ κάλλιστα γεωργεῖται, ἰδίως καλεῖται τὸ ἀκρόδρονον Δαμασκηνόν. et ibid. f. Νίκανδρος. *Μῆλον δ' κόκκινον καλεῖονσι,* ibid. 24. p. 82. f. *Ὑπὸ τινῶν δὲ Περσικὰ κοκκύμηλα.* Illis similia habet Isidorus l. c. § 10., qui addit: *Quam Latini ob colorem prunum vocant.* Salmasius Exercitt. Plin. p. 426. b. C. suspicatur Cloatium ratione nominis inductum inter malorum genera posuisse coccymelum, quod prunum significare notum esset. Ibid. B. affert e Suida: *Κοκκύμηλον εἶδος ὁπώρας, τὸ παρ' ἡμῶν λεγόμενον βερύκοκκον.* Idem p. 328. b. D. ait male Plinium XIII, 7. s. 15. verba Theophrasti (Histor. IV, 2.) μέγεθος ἡλίκον κοκκύμηλον vertere: magnitudo sorbi, nam κοκκύμηλον prunum esse, non sorbum.

conditivum] Commemorantur a Catone 7, 3., et a Varrone I, 59, 1. conditiva mala, sed ibi non certum aliquod genus videtur intelligi, sed omnia genera quae servantur condita.

ἐπιμηλὶς] Cf. Dioscor. I, 170. *Μεσπίλον δὲ καὶ ἑτερόν ἐστιν εἶδος ἐν Ἰταλίᾳ γεννώμενον, δ' ἐνιοὶ ἐπιμηλίδα καλοῦσιν. . . δένδρον ἐστὶ μῆλον ἑμπερὲς καὶ τοῖς φύλλοις, ὅτι μὴ μικρότερον. ἔχει δὲ καρπὸν καὶ τοῦτο στερογγύλον, βρώσιμον, κ. τ. λ.,* Isidor. l. c. § 12. *Epimelis sorbo similis, mediocris arbor et flore candidulo, dicta, quod dulcis sit eius fructus et acuto sapore commixtus.*

ogratianum praecox pannuceum Punicum Persicum Quirianum

Edd. vicalhgsdz.]

murteum P3. — *martianum* v-g. *macianum* P5. — *ogranum* „B“. *ogranum* v-g. — *pamiceum* P3 (M2 a sec. m.). *paniceum* M2 a p. m.

Athen. III, 23. p. 82. d. Ἐπιμηλὶς δὲ καλεῖται, φησὶ Πάμφιλος, τῶν ἀπίων τι γένος. Galenus de alim. 2. unedonem in Italia vocari testatur fructum τοῦ θάμνον τοῦ τὰς ἐπιμηλίδας φέροντος, Salmasius autem l. c. p. 362. b. D. defendit Plinium qui XV, 24. s. 28. et XXIII, 8. s. 79. unedonem alio nomine ait vocari arbutum.

musteum] Cf. Plin. XV, 14. s. 15. § 51. *Mustea a celeritate mitescendi*, quae nunc melimela dicuntur a sapore melleo. Similia leguntur apud Varron. R. R. I, 59, 1. Commemoratur etiam Cato 7, 3., et post melimela Columella V, 10, 19., qui ut Plinius l. c. 11. s. 10. cydoniorum generi ea adnumerat.

Mattianum] Sic codices, et infra c. 20. § 5. *Mattius*: sed *Matianum* invenitur apud Columell. V, 10, 19. et XII, 45, 5., eamque scripturam e codice ms. restituit Barthius Advers. LIV, 17. apud Sueton. Domit. 21., ubi antea legebatur *Martianum*. Plin. N. H. XV, 14. s. 15. § 49. *Habent originem a Matio*. De hoc Matio vid. eundem XII, 2. s. 6. *Primus C. Matius ex equestri ordine, Divi Augusti amicus, invenit nemora tonsilia intra hos LXXX. annos*, et Colum. XII, 44, 1. *Nec ignoro plurima in hunc librum non esse collata quae C. Matius diligentissime persecutus est: illi enim propositum fuit urbanas mensas et lauta convivia instruere: libros tres edidit quos inscripsit nominibus coci et celarii et salgamarii. Nobis tamen abunde sunt ea quae ex facili rusticae simplicitati non magna impensa possunt contingere, uti sunt inprimis omnium generum mala*. Vide etiam interpretes Taciti ad Annal. XII, 60. Isidorus l. c. § 3.: *Mala Mattiana*, inquit, a loco vocata, unde prius advecta sunt. Scripturam Ματτιανά servant exemplaria Athenaei III, 23. p. 82. c., ubi addeuntur haec: Ἄπερ κομίζεσθαι λέγεται ἀπὸ τινος κώμης ἰδρυμένης ἐπὶ τῶν πρὸς Ἀκκληΐα Ἀλπεων.

orbiculatum] Cf. Plin. l. c. § 51. *Orbiculata a figura orbis in ro-*

tunditatem circumacti. Haec in Epiro primum provenisse argumento sunt Graeci qui Epirotica vocant. Pallad. Febr. 25, 18. Mala rotunda, quae orbiculata dicuntur, sine cura toto anno servari possunt. Commemoratur etiam a Varrone I, 59.; a Colum. V, 10, 19. et XII, 45, 5.; a Celso II, 24.

ogratianum] Hoc nomen neque inveni usquam neque scio unde sit derivandum: vix ergo dubito, quin corruptum sit. Quid si statuamus scriptum fuisse *Horatianum*, idque omisso *h* et supra scripto *g* correctum esse in *Gratianum*? Ordo litterarum non obstat, si vera sunt ea quae adnotavi ad *harundinea* c. 20. § 1.

praecox] Cf. Plin. XV, 12 s. 11. *Persicorum palma duracinis...* Post autumnum maturescunt, aestate praecocia, intra XXX. annos reperta et primo denariis singula venumdata. Harduinus vertit: *des abricots*. Dioscor. I, 164 sq. τὰ δὲ Περσικὰ μῆλα εὐστόμαχα... τὰ δὲ μικρότερα, καλούμενα δὲ Ἀρμενιακά, Ῥωμαῖοι δὲ πραικόκια. Galenus de alim. facult. 2., ut refert Stephanus in thes. Gr. l. s. h. v., locutus de Persicis dicit τὰ προκόκια καλούμενα εἶναι ἀμείνω τῶν Ἀρμενικῶν. *Praecoqua* dicit Martialis XIII, 46. Apud Pallad. Novembr. 7, 4. leguntur dubiae fidei verba: *Genera eorum (Persicorum) sunt duracina praecoqua Persica, Armenia*. Vid. etiam Salmas. Exerc. Plin. p. 426 a. F. sqq.

pannuceum] Cf. Plin. XV, 14 s. 15. § 52. *Celerrime in rugas marcescunt pannucea*, ubi Harduinus refert Turnebum Adversar. XXVIII, 32., p. 1019. [?] hoc nomen interpretari: „quasi in pannos fatiscientia et rugarum plicas.“

Punicum] Cf. Plin. XIII, 19. s. 34. *Sed circa Carthaginem Punicum malum sibi vindicat (Africa): aliqui granatum appellant*, ibid. XV, 11. s. 11. Cat. 7. 3. Colum. XII, 41, 2. Varr. I, 59, 3. Cels. II, 24. et IV, 18. Isidor. Orig. XVII, 7, 6.

Persicum] Cf. § 3 sq. et supra c. 18. § 9 sqq. Plin. XIII, 9. s. 17. et

prosvium rubrum Scaudianum silvestre struthium Scantianum tibur
 3 *Verianum*. Vides Persicum a Cloatio inter mala numeratum,
 quod nomen originis suae tenuit, licet iam dudum nostri soli ger-

[Mss. BGPSV.

panuteum P5. — *scaudianum* BG (S a p. m.) P7. *scandianum* S a sec. m.; v-gp2-bPV. *scandianicum* spl. „*Scandianicum*. Emendo *Scandianum*. Columella lib. V. cap. 10.“ Meurs. — *strutium* GSVaM123. *sirutium* vic. — *Scantianum* om. v3-a. 3. *dinumeratum* P5. — *nostri oris* P3.

XV, 11. s. 11. Colum. X, v. 405 sqq. Pallad. l. c.

Quirianum] Sic hoc nomen legitur apud Plinium XV, s. 15. § 50., sed *Quiriniana* apud Catonem 7, 3. et Varronem I, 59, 1.

prosvium] Etiam hoc nomen frustra quaeres alias: praeterea animadvertas turbatum litterarum ordinem: nam requiritur nomen a littera *r* incipiens, an forte *Rosium* ut apud Plinium N. H. XIX, 9. s. 56. legitur *cannabis Rosea*, a *Rosea* vel *Rosia* Sabinorum oppido dicta?

rubrum] Fortasse intelliguntur poma Appiana, de quibus Plinius XV, s. 15. § 49.: *Odor, inquit, est his cotoneorum, magnitudo quae Scandianis, color rubens.*

Scaudianum] Sic scribendum esse putavi e plerorumque codicum auctoritate. Nam apud Plinium eo quidem loco, quem modo attuli, solus codex Chiffletianus habet *Scaudiana*, sed paulo supra (§ 49.), ubi vulgo legitur: *habent originem . . a Scandio* e quattuor codicibus (Chiff. Reg. Colb Thuan.) enotatum est *Scaudio*. Utrumque nomen aliunde ignotum, nisi quod Scandiana mala commemorantur apud Celsum II, 24. et IV, 19., et apud Colum. V, 10, 19., ubi legitur etiam *gaudiana*, apud Varr. I, 59, 1., ubi in nonnullis exemplaribus legitur *Scantiana* *Scandiana*, in aliis *Scantiana* tantum. An vero non recte distinguuntur *Scaudiana* (vel *Scandiana*) et *Scantiana*, et legendum est apud Plinium a *Scantio*, quod nomen est satis notum?

silvestre] Cf. Plin. XV, s. 15. § 52. *Sunt et parva gratia saporis atque etiam acutiora odore silvestria*. Eorum usum in medicina memorat idem XXIII, 6. s. 55. et Celsus l. c. *Silvatica* vocat Cato 143, 3.

struthium] Cf. Plin. XV, 11. s. 10. *Minora ex eodem genere (ae cotonea) struthea odoratius vibrant, serotino proventu*. Colum. V, 10. *Cydonia, quorum genera tria sunt, struthia chrysomeliana mustea*. Athen. III, 20. p. 81. a. *Τὰ δὲ Κυδώνια, ὧν ἐνία στρούθια λέγεται*, et similia habet ib. p. 81. c. d. et 21. p. 81. d. Cat. 7, 3.: *Mala struthea cotonea; struthea sola commemorat c. 143, 3.*

Scantianum] Cf. Cat. 7, 3. et 143, 3. Varro I, 59, 1. Plin. l. c. s. 15. § 50.

tibur] Fortasse legendum est *tubur* vel *tuber*. Certe Plinius, ubi malorum genera enumerat, XV, 14. s. 14.: *Aequae peregrina, inquit, sunt zizipha et tuberes, quae et ipsa non pridem venerunt in Italiam, haec ex Africa, illa ex Syria, et: Tuberum duo genera: candidum et a colore syricum dictum*, ubi Harduini codices regii dicuntur habere *Tuburum*. Cf. Colum. XI, 2, 11; et ib. 96., ubi etiam e tribus exemplaribus enotatur *tubures*. Palladius Ian. 15, 20.; Sept. 14., ubi etiam e duobus exemplaribus enotatur *tuburum*. Martial. XIII, 42. et 43., ubi in optimis codicibus legitur *tubures*, in nonnullis *tubures*.

Verianum] est nomen alias incognitum. Si esset pirum, scriberem *Tiberianum* e Plin. l. c. s. 16. § 55.

3. *Persicum*] c. 18. § 10.

nomen originis suae tenuit] Cf. Plin XV, 13. *In totum quidem Persica peregrina etiam Asiae Graeciaeque esse ex nomine ipso apparet, atque ex Perside advecta*. Isidorus XVII, 7, 7. *Persicum, inquit, vocatum, quod eam arborem primus in Aegypto severit Perseus, qua in re cum Persica aliam arborem, Perseam, confusam esse tradidit Plinius l. c.*

men sit. Quod autem ait idem Cloatius *citream*, et ipsum Persicum malum est secundum Virgilium:

Felicitis mali quo non praestantius ullum
et reliqua. Et ut nemo dubitet haec de citreo dixisse Virgilium,⁴ accipite quae Oppius in libro de silvestribus arboribus dicat: *Citrea item malus et Persica: altera generatur in Italia, et in Media*^[379] *altera*. Et paulo post de citreo loquens ait: *Est autem odoratissimum: ex quo interiectum vesti tineas necat. Fertur etiam venenis contrarium, quod tritum cum vino purgatione virium suarum bibentes servat. Generantur autem in Perside omni tempore mala citrea: alia enim praecarpuntur, alia interim maturescunt.* Vides⁵

Edd. vicahgspdzb.]

— secundum Virgilium] Georg. II, 127. — praestantius Virgil. l. c.
4. Et (om. ut) h. — Opius P3. „Etiam heic Opilius legendum.“ Meurs. Cf. c. 18. § 7. — item v3a-bPVM3. idem BGv1iP3. id est SiM12P5. — vestibus P5. — Fertur autem venenis v-g. — cum veneno P. — alia autem interim maturescunt P5. „Praefero scriptionem Anglicani[?]: alia interim procreantur. Palladius [Mart. 10, 16.]: In fundis meis comperi .. per gradus quosdam sibi semper poma succedere, cum maturis se acerba substituant, acerborum vero aetatem florentia consequantur.“ Pont.

et ipsum Persicum malum est] Cf. quae e Plinio attuli ad § 2. et quae Athenaeus III, 26. mutuatus est a Theophrast. Hist. plant. IV, 4., et Hesych. κίτριον, τὸ Μηδικὸν μῆλον, et Salmas. Exercitt. Plin. p. 666 sqq. Virgilius eo loco, quem citavit Macrobius, Georg. II, 134 sqq. Animas, inquit, et olentia Medi Ora fovēt illo, et senibus medicantur anhelis. Sed neque Medorum silvae ditissima terra, Nec pulcher Ganges atque auro turbidus Hermus, Laudibus Italiae certent.

praestantius] Hoc Virgilio nemo tribuet, sed apud Macrobiū librorum mss. consensus refragatur ei quod rectius est, praesentius.

4. Oppius] Cf. c. 18. § 7.

citrea item malus et Persica] Has alii non distinguunt. Cf. Dioscor. I, 166. Τὰ δὲ Μηδικὰ λεγόμενα ἢ Περσικὰ ἢ κεδρόμηλα Ῥωμαῖστί δὲ κίτρια πᾶσι γινώσκοντα, Theophrastus et Athen. II. cc. Ἡ δὲ Μηδία χώρα καὶ ἡ Περσίς ἄλλα ἔχει πλείω καὶ τὸ μῆλον τὸ Περσικὸν ἢ Μηδικὸν καλούμενον, et Athen. ib. p. 83. f. Ἐκ τούτων ἐγὼ κινούμενος .. τὸ κίτριον εἶναι λέγεσθαι πεπίστευκα. De Virgilio vid. quae citavi ad § 3. Isidorus Orig. XVII, 7, 8. Medica arbor, cuius etiam nomen carminibus Mantuanis inclaudit, asportata primum a Medis, unde et vocabulum sumpsit. Hanc

Graeci κεδρόμηλον, Latini citriam vocant. Plinium Salmasius Exerce. Plin. p. 672. a. G sqq. ait distinguere malum Assyriam vel Medicam, de qua XII, 3 s. 7.: Sed nisi apud Medos, inquit, et in Perside nasci noluit, a citrea, de qua XIII, 16. s. 31.: Alia, inquit, est arbor eodem nomine, malum ferens exsecratum aliquibus odore et amaritudine, aliis expetitur, domos etiam decorans.

Est autem odoratissimum ret.] Cf. Plin. XII, 3. s. 7., Theophrast. et Athen., Virgil., Isidor. II. cc.

purgatione virium suarum] Videntur vires dici pro intestinis, cf. Theophrast. ap. Athen. l. c. Δοθέν γὰρ ἐν οἴνῳ διακόπτει τὴν κοιλίαν καὶ ἐξάγει τὸ φάρμακον, et Dioscor. I, c. Δύναμιν δὲ ἔχει ποθέν ἐν οἴνῳ ἀντενεργεῖν θανασίμοις κοιλίαν τε ὑπάγειν: an pro suco et sanguine, ut nonnulli interpretantur in inscriptione vires tauri, quas esse cornua contendit Salmasius ad Lamprid. Heliogabal. 7. p. 805.? Sed offendit me etiam pronomen suarum. Quid ergo si statuamus verum esse viscerum, et vulgatam scripturam ortam esse e corruptela virium et supra scripta emendatione scerum?

Generantur ... maturescunt] Cf. Plin., Theophrast. et Athen., Dioscor., Isidor. II. cc.

hic et citreum nominari et omnia signa poni quae de eo Virgilius dixit, licet nomen citrei ille non dixerit. Nam et Homerus, qui citreum *θύον* appellat, ostendit esse odoratum pomum:

Θύον δ' ἀπὸ καλὸν ὀδώδει,

et, quod ait Oppius inter vestem poni citreum, idem significat Homerus, cum dicit:

Εἴματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

Hinc et Naevius poeta in bello Punico ait *citrosam vestem*.

6 Pira haec quae videmus varietas nominum numerosa discernit. Nam idem Cloatius sic eorum vocabula describit: *Anicianum cucurbitivum cirritum cervisca calculosum Crustuminum deci-*

[Mss. GPSV.

5. *Vide V.* — hic om. S. — et omnia sunt ultima verba codicis B. — *pomi v1 „B“.* — *τιόν v. εἶον ic.* ut in Gr. G. — *Θύον δ' ἀπὸ* „Vera lectio est *θύον δ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει*. Hom. Odyss. ε', 60.“ Zenn. (Cf. hg in marg. et V, 12, 8.) — *θύον ἀπο* (om. δ') VM123P3. *θύον ἀπὸ* Sa. *θύον δ' ὑπὸ s-bP.* *εἶον ἀπὸ v3i.* *εἶον ἀπὸ v1.* Emendavit P. Leopard. Emend. VIII, 6. ut in Gr. G. — *opius V.* „Opilius iterum scribe.“ Meurs. Cf. § 4. — et homerus V. — *Εἴματα*] „Odyss. ε', 264., ubi nunc legitur *εἴματα τ' ἀμφιέσασα θυώδεα καὶ λούσασα*.“ Zenn. — *εἴματα* (rel. Gr. om.) v-a. ut in Gr. G. om. P3. — *εὐώδεα M3.* — *CIPAAONTA P.* 6. *Cap. XV. De piris. vi.* — scribit P5. — *anitianum S. avitianum P7. antianum v-g.* — *cucurbitivum s-bGPSVM13. cucurbitinum v-gM2P57.* — *cirritum v-g. curritum S a sec. m.; P3. circitum P5.* — *cervisca S.* — *crustuminum v3iag-bGPVM3. crustumnium ch. crustumium S a s. m.; v1M12. crustimum S a p. m.* — „*decumanum lege*.“

5. *qui citreum θύον appellat*] Cf. Plin. XIII, 16. s. 30. *Nota etiam Homero fuit, thyon Graece vocatur, ab aliis thya. Loquitur de arbore citri e qua Romani pretiosissimas illas faciebant mensas: ab hac distinguit s. 31. eam arborem de qua loquitur Macrobius: nec pomum sed arborem esse dicit Plinius, qui adiicit: Hanc itaque inter odores uri tradit. Plinio suffragantur Graeci scriptores quos citat Salmas. Exercitt. Plin. p. 667. a. D., Diodor. V, 46. Τὰ δὲ θυρώματα τοῦ ναοῦ θανμαστὰς ἔχει τὰς κατασκευὰς ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, ἔτι δὲ θύους δεδημιουργημένας, et Strab. IV, 6. p. 326. Tauchn. Πολλὰ δὲ καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν θυλῶν οὐκ ἔστι χεῖρα πρὸς τὰς τραπέζοποιας. Athen. V, 38. p. 205 b. Αἱ δὲ θύραι .. θυλῆναις κατακεκόλλητο σάνισιν, et 41. p. 207. e. Τὰς δὲ θύρας ἐλέφαντος καὶ θυίον. Turnebus denique Advers. VIII, 4. Praeterea de hoc nomine disputavit P. Victorius Var. lect. XXXII, 5.*

citrosam vestem] Cf. Fest. ap. Paul. lib. III, p. 42. Muell. *Citrosa vestis appellata est a simili-*

tudine citri, et Isidor. Orig. XIX, 22, 20. Citrosa, quasi concrispa ad similitudinem citri. Naevius Pulchramque ex auro vestemque citrosam. Rem incertam relinquit Scaliger ad Festum l. c., sed Festo et Isidoro suffragatur Barthius, Advers. XXXII, 7. p. 1475.

6. *Anicianum*] Commemoratur a Plinio XV, 15. s. 16. et 17. s. 18. § 61., a Catone 7, 3., a Columella V, 10, 18., a Celso IV, 19.

cucurbitivum] *Cucurbitina* habet Plin. XV, s. 16. § 56. et Cato l. c. § 4.

cirritum cervisca calculosum] Nomina alias incognita.

Crustuminum] Cf. Plinius l. c. § 53. *Cunctis autem Crustumia gratissima, Virgil. Georg. II, 87. Crustumiiis Syriisque piris gravibusque volemis, Isidor. Orig. XVII, 7, 15. Crustumia sunt pira ex parte rubentia ab oppido Crustumio nominata, ubi Otto e duobus codicibus recepit Crustumina, quam nominis formam habet Columella V, 10, 18. et XII, 10, 4. et Celsus II, 24.*

decimanum] h. e. magnum. Sed Plinius l. c. § 53.: *Sed confessis,*

manum Graeculum Lollianum Lanuvinum laureum Lateresianum myrapium Milesium murteum Naevianum orbiculatum Praecianum rubile Signinum Tullianum Titianum timosum Turranianum praecox volenum, mespilum serum, sementivum serum, Sextilianum serum, Tarentinum serum, Valerianum serum.

Edd. vicahgspdz.]

Pont. — *lolianum* S. — *laureum* S. — *myrapium* GV(h in mg.)M3. *murapium* s-bP. *marapium* v-g. *miraprum* SM12P7 „B“. — *millesium* P5. — *myrteum* Gv-g (h in mg. *musteum*) „Vetus *musteum*, quod placet. Plinius [N. H. XV, 15. s. 16.]: *Dixit volema Virgilius a Catone sumpta, qui et sementina et mustea nominat. Mustea vero, ut idem annotat, dicta a celeritate mitescendi.*“ Pont. *misteum* P5. *murceum* P7. — *naevium* (sup. add. an) G. *nervianum* M2. — *orbiculatum* v1. — *praescianum* P3. — *signium* (sup. add. n) G. *sigminum* „B“. — *Fullianum* s-b. — *ticianum* P5. — *timosum*. *turranianum* GSVM123P5 (P *turrin.*; „B“ *timosum* add. a sec. m.). „Columella [V, 10.] *Turranianum.*“ Meurs. *timosum curavianum* P7. *Turrinianum, timosum* i-b (h in mg. „*turranianum, cimosum* ant.“). „Leg. *timosum.*“ Meurs. — *volenum* v-g. *volenum* P5. — *mespilum serum* GSVM12. *mespilum. serum* hM3. *mespillum, serum* s-bP. „Leg. *mespillum serum, sine commate intermedio.*“ Pont. *mespilum serum* v3icag. *mespilus. serum* v1. — *sementinum serum* Sv-aP5. *sementinum sex* P7. — *sextilianum serum* v3-bVM3 om. GPSv1M12P356 „B“. — *tarentinum sex* P7. *tarentinum serum* P5. om. G. — *valerianum sex* P7. *valerianum* (om. *serum*) M3.

inquit, urbis vocabulis auctores suos nobilitavere *Decimiana* cett.

Graeculum] *Graeca* ait Plinius I. c. § 55., sed mala *Graecula* commemorat ibid. s. 15. § 50.

Lollianum Lanuvinum] Haec nomina alias inveni nusquam.

laureum] Commemoravit Plin. I. c. § 55. Colum. XII, 10, 4.

Lateresianum] Plinius I. c. § 54. *Lateriana*, Columella I. c. *Lateritiana*, ubi in aliis exemplaribus legitur *Laterisiana*, idem V, 10, 18. *Lateritana*, quod nomen Freundius derivat a *Laterio* oppido in *Arpinatum* agro sito.

myrapium] Cf. Plin. I. c. § 55. Colum. XII, 10, 4. Cels. IV, 19.

Milesium] Alias inveni nusquam.

murteum] Vid. app. *Mustea* habet etiam Cato 7, 4., unde hoc nomen sumpsit Plinius.

Naevianum] „Haec fragilia Celso [II, 24.]: *Pirum*, inquit, fragile, quale *Crustuminum* vel *Naevianum.*“ Pont. Cf. Colum. II. cc.

orbiculatum] Eius nominis malum vid. § 2.

Praecianum] Vinum *Praecianum* ex *Adriatico* sinu miris laudibus celebrare *Graecos* refert Plinius XIV, 6. s. 8. § 60.

rubile] alias est incognitum.

Signinum] a *Signia*, Latii oppido, nominatum. Cf. Plin. XV, § 55. *Signina*, quae alii a colore testacea appellant, Colum. V, 10, 18. Cels. II. cc.

Tullianum Titianum timosum] nomina ex hoc uno loco nota.

Turranianum] Cf. Plin. I. c. § 54.: *Seviana* et quae ex iis nata sunt, *Turriniana*, longitudine pediculi distantia, ubi adnotavit Harduinus: „nempe a *Nigro Turrano*, quem ob insigne agricolationis studium Varro laudat in praefat. lib. II. [§ 6.] de re rust.“ Colum. V, 10, 18.

praecox] Cf. Plin. XVI, 26. s. 43.; 27. s. 50.; XVII, 2. s. 2. § 18.

volenum] Cf. Virg. Georg. II, 88. *gravibusque volemis*, Cat. I. c., Col. II. cc., Plin. XV, s. 16. extr.

mespilum serum] Cf. Plin. XV, 20. s. 22. *Malorum pirorumque generi adnumerentur iure mespila atque sorba.*

sementivum serum] *Sementiva* tantum dicuntur apud Caton. 7, 3.; Varr. I, 59, 3.; Plin. XV, s. 16. extr.

Sextilianum serum] Hoc *pirum* alias non commemoratum fortasse nomen traxit a *Sextilio* praetore cui *Cassius Dionysius* libros *Magonis* in *Graecum* sermonem ver-

[380] XX. Ammonent nos et fici aridae ut enumeremus genera ficorum eodem Cloatio nos de his ut de aliis instruente. Sic enim diversas ficos diligentiae suae more dinumerat: *Africa albula harundinea asinastra, atra palusca, Augusta bifera Carica, caldica*

[Mss. GPSV.

XX. Caput XX. (p-b Lib. II. Cap. XVI.) De ficuum, olearum uvarumque generibus. ch-h. Cap. XVI. De ficis. vi. 1. *diversas ficos i-g. — denumerat P3. enumerat P5. — Africa (sup. add. na) M2. „Legendum Africana. Plin. XV, cap. 18 [s. 19, § 69.] Africanas diserte nominat. Et statim inde [s. 20] addit a Catone appellatam Africanam.“ Pont. — arundinea V. „Hirundinea lego. Ea est quam chelidonium vocat Columella lib. X. [v. 415.].“ Meurs. „An verisimile omissam hic Macrobio chelidonium [cf. Plin. l. c. § 71. Athen. III, 7. p. 75 d.] et harundineam non hirundineam voluisse dicere? Nam et idem Plinius eod. l. diserte: et quas harundinum folii macula variat.“ Pont. — asinastra M2. asinastra M3. asinistra P3. — atrapalusca G. atra (om. palusca) M2. atra, palusca Edd. PSVM13. „An Falisca? an Libysca? an marisca?“ Forcell. in lex. s. v. palusca. „Editio Lugdunensis [Stoer. a. 1597.] non habet h. l. atra; forte quia sequitur statim Tellana atra. Alii libri constanter agnoscunt. Quocirca laborare potius putem quam abundare. Et fuerit fors aratia. Plinius mihi tibicen lib. XV, c. 18. [s. 19.] Est . . et aratia alba.“ Pont. — bifera s. „Emendo bifera ex Columella.“ Meurs. Cf. lib. X, v. 403. — Chalcidica alba nigra „Ita legendum, non, ut vulgo est: Caldica.“ Salmas. Exerce. Plin. p. 658. b. A. coll. Colum. lib. X, v. 414. „Lego Chalcidica.“ Meurs. „Legendum*

sos misisse dicitur apud Varr. I, 2, 10.

Tarentinum serum] Cf. Plin. l. c. § 55. Graeca et in his Tarentina, et c. 17. s. 18. § 61. Cato l. c. Colum. V, 10, 18., Cels. II. cc.

Valerianum serum] hoc uno loco commemoratur.

XX, 1. Africa] Ut Plinius locis a Pontano citatis (vid. app.) Africanam vocant Cato 8, 1.; Varro I, 41, 6.; Colum. V, 10, 11. Athen. III, 8, p. 75 f.

albula] ex hoc uno loco nota. Fortasse ea est quae apud Plinium XV, 18. s. 19. § 70. vocatur albicerata.

harundinea] Sic tam constanter legitur in codicibus mss., ut aspirationem delere non ausus sim, quamvis turbetur ordo litterarum. Nam fortasse Cloatius pro littera eam non habuit. Quod sequitur Herculanum, nihil facit ad rem, quam positum sit inter d et l. Vid. not. ad ocratium c. 19. § 2. Contra hirundinea, quod voluit Meursius, litterarum ordo non admittit, et recte nomen harundinea defendit Pontanus. Vid. app. Cf. Plin. l. c. quas harundinum folii macula variat.

asinastra, atra palusca, Augusta] Alias non leguntur haec nomina:

atra palusca pro uno nomine habendum esse docet ordo litterarum: Nomine Augusta Forcellinus b. v. Augustus suspicatur intelligi ficos virides biferas quas auctore Suetonio in eius vita c. 76. maxime appetiverit Augustus. Quod si verum est, fortasse iungenda sunt nomina: Augusta bifera, et eadem haec esse videtur ac Liviana ad quam quae adnotavi vide.

bifera] Cf. Plin. l. c. § 71. et XVI, 27. s. 50. Colum. V, 10, 11. et X, v. 403.; δίτοκος vocatur apud Athen. l. c. p. 75. d.

Carica] „Caricarum multa apud Columellam et Palladium mentio: videnturque ita dictae a Caria regione, sic uti Chalcidicae a Chalcide, Chiaae a Chio. De quibus singulis etiam Plinius.“ Pont. — Carica et gentilitium nomen est, ut apud Plinium XIII, 5. s. 10.; XV, 19. s. 21. § 83., et siccus ficus significat, ut ibid. 28. s. 34. § 116. Quaedam in Aegypto (placent) cute, ut caricae: detrahitur haec fici virentibus, ut putamen, eadem in siccis maxime placet. Salmas. Exerce. Plin. p. 658. a A.: „Igitur ἰσχὰς proprie ficus siccata. Latini dixere caricam. Glossae: ἰσχὰς, carica. Aliae optima ac vetustissimae: ficus σῦνα, caricae ἰσχάδες, capite

alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra, cucurbitiva duricoria Herculanea Liviana ludia leptoludia Marsica Numidica

Edd. vicahgspdzb.]

Carica Chalcidica.“ Pont. — *Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra* om. P3. *Chia* (om. *alba nigra*) Calp. alb. n. S. *Chia alba nigra* (om. Calp. alb. n.) v1 „B“. *chya calpurniana* (om. *bis alba nigra*) P5. *calphurniana, chia* (om. *bis alba nigra*) v-g (a calp.). — *calpulniana* P. — *cucurbitiva* GSs-bPM123. *cucurbitiva* V. *cucurbitina* v-g. *cucurbitchina* P5. — *duricorea* v1. *duricornea* S. — *Liviana* s-bPV. *laviana* GSv-g (hg in mg. *Liv.*) M123P35. *laviana* P7. — *lepto. ludia* M1. „Scribo *Lydia, Leptolydia.*“ Meurs. et Pont. — „*Marisca lego.*“ Meurs.

de fructibus. Locus Ciceronis lib. II. de Div. [40, 84.] id evincit: Cum M. Crassus exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricis Cauno advectas vendens Cauneas clamitavit: ubi caricae Cauneae sunt *Καννίαι ισχάδες*.“ Caunum urbem esse Cariae constat, et docet Plin. V, 28. s. 29. Adde Athen. III, 9. p. 76. a. *Ὅτι δὲ καὶ τὰ ἀπὸ Κανόνου τῆς Καρίας ἐπαινεῖται, κοινόν*. De hac ipsa re conf. Plin. XV, 19. s. 21. § 83. Praeterea Caunias ficos commemorat Colum. X, v. 414; Petron. Sat. 160; Caricas Ovid. Met. VIII, 675; Fast. I, 185; Stat. Silv. IV, 9, 26. Isidorus Orig. XVII, 7, 7.: *Caricae*, inquit, a copia nominatae, ut videatur cogitare de verbo Italico *caricare*.

caldica alba nigra] Recte emendatum esse censeo *Chalcidica* (cf. Plin. XV, 18. s. 19. § 69. et 71. Varr. I, 41, 6; Col. V, 10, 11; X, v. 414. Athen. III, 8. p. 75 f.) neque tamen in tali nomine a librorum mss. vestigiis mihi discedendum esse putavi. *Alba nigra* duas diversas species videntur significare, ut Plinius l. c. ait § 70 sq.: *Nigra* et *Rhodia* est et *Tiburtina* et *aratia alba*, et paulo infra *alba ac nigra*.

Chia] Cf. Plin. l. c. § 69. Varr. Col. Athen. II. cc. Martial. VII, 25, 8.

Calpurniana] alias non commemoratur.

cucurbitiva] „*Cucurbitivae* sive *cucubitinae* a forma dictae, ut supra malum [immo pirum, cf. c. 19. § 6.] *cucurbitivum*.“ Pont.

duricoria] Cf. Plin. l. c. § 71. *Serotinas* et a corio appellatae duro.

Herculanea] Cf. Plin. l. c. §§ 70. et 72. *Herculanus* vocat Cato 8, 1.

Liviana] „Apud Plinium legitur cap. 18. lib. XV.: *Sunt et auctorum nomina iis, Liviae, Pompeiae. Legerim Livianae Pompeianae.*“ Pont. — *Liviam* commemorat etiam Pallad. l. c., sed *Livianas* Col. V, 10, 11. *Λιβιανά* Athen. l. c. Harduinus ad Plin. l. c. hoc nomen censet tractum esse ab iis quae de morte Augusti tradidit Dio Cass. LVI, 30.: *Καί τινα ὑποψίαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡ Λιονύα ἔλαβεν, ἐπειδὴ .. σῆμα τινα ἐπὶ δένδροις ἔτ' ἐπόντα, ἀφ' ὧν ὁ Ἀβγουστος αὐτοχειρίᾳ συνάξεν εἰσῶδει, φαρμάκῳ ἐχρίσε κτλ.*: statuit ergo *Livianam* ficum eandem esse atque *Augustam*.

ludia] *Lydia* vocatur apud Plin. l. c., Varr. I, 41, 1., Col. V, 10, 11. et X, v. 418. Cf. Athen. III, 9. p. 76 b. *Τὰ καλούμενα παρὰ τοῖς Παρίοις αἰμῶνια ταῦτά ὄντα τοῖς Ἀνδίοις καλουμένοις, ἅπερ διὰ τὸ ἐρυθρῶδες καὶ τῆς προσηγορίας ταύτης ἔτυχε*.

leptoludia] Hoc nomen, quod alias invenias nusquam, nisi aliud quid latet, quo indicetur ficus cute tenui, exilem significat ficum *Lydiam*.

Marsica] „Sic et *vinum Marsicum*. Sunt enim Marsi Italiae populi, Picentibus et Samnitibus finitimi.“ Pont. — Coniecturam Meursii, qui censet legendum esse *Marisca*, adjuvant Plinius XV, 18. s. 19. § 72., Cato 8, 1., Colum. X, 415., Martial. VII, 25, 7. Denique de hoc nomine Salmasius Exerc. Plin. p. 793. b D.: „*Mariscus iuncus* (apud Plin. N. H. XVI, 18. s. 69.) pro maiore, idem qui et *masculus*. Nam *mas mariscus* est ὑποκοριστικῶς, ut *Syrus Syrisus*, ... Sic *ficus mariscus* quae maiores sunt et masculae.“

Numidica pulla] Quum haec nomina alias legantur nusquam, quae-

2 *pulla Pompeiana praecox*, *Tellana atra*. Sciendum quod ficus alba ex felicibus sit arboribus, contra nigra ex infelicibus. Docent nos utrumque pontifices. Ait enim Veranius de verbis pontificalibus: *Felices arbores putantur esse quercus aesculus ilex suberies fagus corylus sorbus, ficus alba, pirus malus vitis prunus cornus lotus*. Tarquitius autem Priscus in Ostentario arborario sic ait: *Arbores quae inferum deorum avertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominant: alternum sanguinem filicem, ficum*

[Mss. GPSV.

— *numica* P. — *pulla*, *Pompeiana* v-gM12. *pulla Pompeiana* s-bPVM3 (in S nulla est interpunctio a *pulla* usque ad *atra*). — *tellana* M1. *tellana* M2. *calana* P5. — *astra* P3. — „*Tellana, atra* Plinius disparate.“ Pont. (Non ita post Harduinum qui etiam apud Macrobiū inssit deleri comma.) 2 *fit* ich. — *contra virga* P3. — *suberies* scripsi e coni. Vid. not. *suberius* P. *superus* GSV-g (g in mg „*alias sapius*“) M13. *suparus* M2. *supernus* P3. *suber* s-b (ch in mg). — *pyrus* V. — *lotus* a. *lorus* S. 3. *Tarquinus* Mss. et Edd. „Cap. 7. [§ 2] hic idem, ut videtur, *Tarquitius* dicitur: citaturque ibi liber eius transcriptus ex *Ostentario Tusco*, quod hic *Ostentarium arborarium* nominatur. Meminit quoque eius inter historicos Latinos Gerh. Ioh. Vossius, legendumque utrobique existimat *Tarquitius*. Vide et Petr. Pithoeum Subseciv. lib. I. c. 20. qui de *Tarquitio* omnium primus coniecturam iniecit.“ Poxr. *Tarquitius* emendavit etiam Harduinus in edit. Plin. ind. auctor. s. h. n. allata inscriptione Gruteri p. 625. L. TARQVITIO L. F. POM. ETRVSCO. — *Etruscus* vel *Tuscus* coni. Harduin. l. c. Vid. not. — *ostentatorio* P3. — *arbores quaeque* vl. *arborum quae* S. — *alternum* G. *alaternum* H coni. Salmas. Exerc. Plin. p. 430. a. D., Meurs. et Pont. coll. Plin. N. H. XVI, 26. et Colum. VII, 6. „*Alnum* vel ad *myrtum sanguine infelicem*.“ g in mg. Similiter: „*alaternus sanguine infelix*, id est sanguinea et est cruenta materia.“ Turneb. Advers. XVIII, 4. — *sanguinum* coni. Salmas. l. c. et de homonym. hyl. iatr. cap. 71.

ritur utrum significant unam speciem an duas, praesertim quum *pulla* ponenda esset post *praecocem*.

Pompeiana] Vid. not. ad *Liviana praecox*] Cf. Plin. l. c. §§ 70, 71., 73., 74., *πρόδρομοι* vocantur apud Athen. III, 12. p. 77. c.

Tellana atra] *Telanas atras* vocat Cato 8, 1. et Plin. l. c. § 72.

2. *quod*] Cf. prolegg. p. XL.

felices arbores] Cf. Ammian. XXIX, 1. *Verbenas felicis arboris gestans*. Similia videntur fuisse apud Festum lib. XVIII, p. 309. Muell. s. v. *supplicia*. Serv. ad Virg. Aen. XII, 120.: *Verbenas*, inquit, iam vocamus omnes frondes sacratas, ut est laurus, oliva vel myrtus. Festus ap. Paul. lib. VI, p. 92. *Felices arbores*, inquit, *Cato* dixit, quae fructum ferunt, infelices quae non ferunt: aliter ergo ac Veranius ille eas definit, sed consentiens cum Plinio, cuius verba infra posui.

suberies] Sic scripsi, quia Isidorus Orig. XVII, 7, 27.: *Suberies*

arbor, inquit, ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur cet. Eadem fere suppleta sunt apud Festum lib. XVIII, p. 294.

3. *Tarquitius autem Priscus*] *Tarquitius* scripsi propter cap. 7. § 2. Sed cognomen *Priscus* retinui, quoniam et ipse Harduinus refert alium quidem *Tarquitium Priscum* legi apud Tacitum Ann. XIV, 46., et verisimile est propter hoc ipsum cognomen *Tarquitium* mutatum esse in *Tarquinium*.

Ostentario] Vid. not. ad cap. 7. § 2. *avertentiumque*] Turnebus Advers. XVIII, 4.: „*Avertentes*, inquit, deos suspicor velut ἀλεξιμάκρους καὶ ἀποτροπαίους, qui prodigia portentaque averruncabant et averrunci erant, qui et a Persio [V, 167.] *diī depellentes* vocantur.“ Cf. Varr. L. VII, 5. § 102.: *Ab avertendo averruncare*, ut deus qui in eis rebus praest, *Averruncus*. Itaque ab eo precari solent, ut pericula avertat.

eas infelices nominant: alternum]

atram, quaeque bacam nigram nigrosque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum silvaticum, pruscum rubum sentesque quibus portenta prodigiaque mala comburi iubere oportet. Quid quod 4

Edd. vicahgspdzb.]

salicem conl. Meurs. — *filicem* s-bPVM23. Salmas. II. cc. *felicem* GSc-g (vi foelic.) MIP3. — *atramque quae* S. — *agrifolium* V. *atrifolium* a. *acufolium* vel *aquifolium* flagitat Salmas. Exerc. Plin. p. 191. a. D.; p. 371. b. E.; p. 582. b. D.; p. 675. b. B. *aquifolium* habet Turneb. I. c. — *pirum* om. P5. — *salvaticum* v „B“. Verba *pirum silvaticum* e glossemate nata esse censet Salmas I. c. p. 191 a. E. et p. 582. b. D. — *pruscum* Mss. v-g (chg in mg. „al prunum) M123P3 „B“. *ruscum* s-b Salmas. Exerc Plin. p. 191. a. D. Vid. not. — *rubrum* SM12P3 „B“.

Videtur haec esse forma brevior nominis *alaterni*. Cf. Plin. XVI, 26. s. 45.: *Fructum arborum solae nullum ferunt... tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem et olivam: infelices autem existimantur damnataeque religione quae neque seruntur unquam neque fructum ferunt.* A Columella VII, 6, 1. inter arbuscula et frutecta quibus maxime gaudeat caprinum pecus afferuntur *arbutus atque alaternus*, ubi in cod. Lips. legitur *alternus*.

sanguinem] „A sanguen dicitur, quae cornus femina sive arbor est cuius cortex ad sanguinis similitudinem rubet. Hinc frutices *sanguinei*, item *virgae sanguineae* apud Plinium. Meminit et Modestinus Dig. lib. XLVIII. tit. 9. l. 9. Poena parricidii more maiorum haec instituta est, ut parricida *virgis sanguineis* verberatus deinde culeo insuatur.“ Pont. — Apud Plinium legitur XVI, 18. s. 30. et 28. s. 69. *sanguinei frutices*, et XIX, 10. s. 58. *Sunt qui sanguineis virgis* tangunt ea quae nolunt his (erucis) obnoxia esse, et XXIV, 9. s. 41. et 10. s. 43. *Vulgus infelicem arborem eam* (myricen) appellat, .. quoniam nihil ferat nec seratur unquam. .. Nec *virga sanguinea* felicior habetur. *filicem*] Cf. Plin. XXVII, 9. s. 55. *Filicis* duo genera nec florem habent nec semen.

acrifolium] Cf. Caton. R. R. 31, 1. *Vectes iligneos acrifolios lauros ulmeos facito.* Plinius, qui haec recepit in suum librum XVI, 43. s. 84., scripsit *aquifolios*, et paulo infra *aquifolium*, quam scripturam etiam in hunc locum inferri vult Salmasius II. cc. in

app. Plinius saepe commemorat *aquifoliam* (ilicem) ut XVI, 6. s. 8., 18. s. 30., et unus locus, XXIV, 13. s. 72. *Aquifolia arbor in domo aut villa sala veneficia arcet* (quod de rhamno refert Dioscorides I, 119.) huc imprimis facere videtur, sed ibidem Plinius habet: *Agri-folia .. articulorum morbis prosunt*, quod nomen etiam apud Plinium Valerianum (II, 25; III, 15. et 49) legi docet Harduinus ad I. c. Neutro genere *aquifolium* legitur XVI, 21. s. 33., 24. s. 38., 43. s. 84. Primo loco Harduinus adnotavit: „*Ἀγρία* Theophr. I, 15.“ Idem ad sect. 12.: „In Notis, inquit, quae falso Tironi adscribuntur, apud Gruterum p. 170., ubi arborum genera recensentur: *Fraxinus, acrifolium, ilex*.“ Non est ergo quod mutemus id quod legitur in codd. mss.

pirum silvaticum] Haec glossae deberi putat Salmasius II. cc., quia Dioscorides I, 122.: *Ὀξυάνανθα*, inquit, .. *δένδρον ἐστὶ παραπλήσιον ἀχράδι*. Certe dicendum erat *silvaticum*.

pruscum] Sic scribendum esse putavi in tanto codicum mss. consensu. Sed *ruscum* commendatur a Plinio qui XXIII, 9. s. 83.: *Castor*, inquit, *oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopae, ruscum vocavit*, et *rusum* commemorat XXI, 15. s. 50. et 27. s. 100., et a Colum. X, 374., ubi legitur: *Hirsuta sepes nunc horrida rusco Prodit*.

rubum] Cf. Plin. XVI, 37. s. 71.; Col. XI, 3, 4, 5.; Pallad. I, 34, 5. Theocrit. in adnot. seq.

quibus portenta prodigiaque mala comburi iubere oportet] Apte Turnebus Advers. XVIII, 11. confert Catull. 36, 2 sqq.: *Votum solvite*

ficum tamquam non pomum secerni a pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Sella: *Pomum holus ficum uram*. Sed et [381]Cicero Oeconomicon libro tertio: *Neque serit vitem neque quae sata est diligenter colit: oleum ficos poma non habet*. Nec hoc ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere. Lacte proprie ficorum dicitur. Grossi appellantur fici quae non maturescunt. Hos Graeci dicunt ὀλύνθους. Mattius:

[Mss. GPSV.

— mala om. P5. 4. Sella s-bP. selia SV-gM123 „B“. seila G. sala P5. — ficus, poma cahg. 5. lacte i-bP. lacti GSVM123P567. lactis v (chg in mg). lactere P3 (G in mg.). — dicuntur P5. dicitur om. s-bP. — quae Sv-gM123P5. qui s-bGPV. — „Ita mecum et colloca et rescribe: Nec... non florere. Mattius: *Florum in milibus tot non videbitis ficum. Lac est proprie ficorum. Grossi appellantur fici, qui non maturescunt: hos ... ὀλύνθους*.“ C. Barthius Advers. XXIII, 18. Id. ibid. XLIII, 12.: „In milibus tot ficuum non videbitis grossum.“ „Totum locum ita distingue ac lege: Lacte proprie ficorum grossi appellantur. Fici, qui non maturescunt, hos Graeci dicunt ὀλύνθους. Retinendum autem lacte casu nominandi. Plantus [Merc. V, 9, 30.]: *Neque aqua aquae, ne-*

pro mea puella. Nam sanctae Veneri Cupidinique Vovit ... Electissima pessimi poetae Scripta tardipedi deo daturam Infelicibus ustulanda lignis, et Theocrit. XXIV, 86 sqq. Ἀλλὰ, γύναι, πῶρ μὲν τοι ὑπὸ σποδῶ εὐτυκον ἔστω, Κάκωνα δ' ἀσπαλάθω ξύλ' ἐτοιμάσας, ἢ παλιούρω. Ἡ βάτω ἢ ἀνέμῳ δεδονημένον αὖρον ἄχρεδον. Καίτε δὲ τῶδ' ἀγρίαισιν ἐπὶ σχίζαῖσι δράκοντες Νυκτὶ μέσα, δὴ καὶ παῖδα κανὴν τερὸν ἤθελον αὐτοί, ubi Kiesling. laudat Heins. et Gierig. ad Ovid. Fast. II, 28. et 559. et not. 139. ad Alciphron. epist. II, 4. germanice versam Attisch. Mus. III, 2. p. 256 sq. Adde quod Cicero p. Mil. 13, 33.: Clodii cada-ver ait infelicissimis lignis semustulatum, et conf. formulam legis p. Rab. perd. 4. arbore infelici suspendito.

4. tamquam non pomum] Cf. I, 3, 13. pro non bono, ubi quidem in plerisque codicibus legitur non pro bono. Ceterum Plinius pomis adnumerat ficum XIII, 7. s. 14. et 15.; XV, 18. et 19. ss. 19, 20, 21.

Sella] Aliud huius fabulae fragmentum legitur apud Gellium XIII, 8, 3. Cf. Neukirch. de fab. tog. p. 249.

5. ficum solam ex omnibus arboribus non florere] Paulo aliter Plinius XVI, 25. s. 40. Non omnes florent: et sunt tristes quaedam quaeque non sentiant gaudia annorum. Nam neque illex picea larix

pinus ullo flore exhilarantur, natalesve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici: protinus enim fructum flores gignunt. Perparvos esse ficorum flores docet Okenius Allg. Naturgesch. III, p. 1558.

Lacte proprie ficorum dicitur] i. e. de suco ficorum proprie usurpatur nomen lactis, nisi forte in proprie latet substantivum. Quod in codicibus fortasse omnibus legitur, lacti, id nescio interpretari. Nominativi lacte non est quod afferam exempla. De piris Plinius XV, 15. s. 16.: *Falerna*, inquit, a potu, quoniam tanta vis suci abundat, lacte hoc vocatur, de ficis XIII, 7. s. 14. *Per singulas nestates multo lacte abundante*, et s. 15. *Sed grossus eius non maturescit nisi incisura emisso lacte*, et XV, 18. s. 19. *Alexandrinam .. materie validam, lentam, sine lacte*, 19. s. 21. *Mox lacteum humorem, hoc est infantiam pomi, absumunt, et sucus maturescentibus lactis, percoctis mellis*. Adde Colum. VII, 8, 1. *Nec minus ficulneo lacte, quod emittit arbor, si eius virentem saucies corticem*. Haud apte haec cum sequentibus coniungi a Pontano ex his ipsis locis apparet.

grossi] Cf. Plin. XIII. l. c. et XV, 18. s. 19. *deprehensosque in hieme grossos*, XVII, 24. s. 37. § 225. *Grossi cadunt, si vel imbres nimii fuere*, et 28. s. 47. § 263. *Ita futurum ut non decidunt grossi, et*

*In milibus tot (ficorum) non videbitis grossum,
et paulo post:*

Sumas ab alio lacte diffluos grossos.

Et Postumius Albinus Annali primo de Bruto: *Ea causa sese stultum brutumque faciebat, grossulos ex melle edebat.*

Olearum genera haec enumerantur: *Africana albigerus Aquilia Alexandrina Aegyptia culminea conditiva Liciniana orchas*

Edd. vicahgspdzb.]

que lacte lacti est uspiam similis. Et aliis quoque alibi ita usurpatum id vocabuli. Pont. In dz uncis inclusa adiiciuntur haecce: „Casaubonus epist. ad Car. Labbaeum videtur notare Macrobiū, quasi ille senserit aut scripserit lacte sive lac esse propriū ficorum, cum nihil hic tale habeat Macrobius, qui grossos proprie appellari lacte ficorum nos docet. Quam autem vel ille vel Labbaeus secuti editionem Macrobii sint, ut tam praesertim absonum Casaubonus in animum suum super Macrobio conceperit, comminisci nequeo: cum Macrobius non dicat ἴδιον seu propriū ficorum esse lac; sed lac ficorum seu lacteos ficos proprie appellari grossos asserit: quod est verissimum, et ostendit id maximorum quae sequantur auctorum testimoniis.“ (In pl omissum est punctum in s post ficorum positum, sed restitutum est in p2, et legitur in dzb.) — [Mattius] Mimiamborum fragment. in Anthologia II. Meyeri, N. 120. v. 13 — 15. M. Atlius v1. M. Attilius v-g. — *diffluas* (sup. o) S. 6. *affrica* (sup. add. na) V. — *aquila* S. — *lativiana* P5. — *horchas*

26. s. 43. *Fici serotinae fiunt, si primae grossi, cum fabae magnitudinem excessere, detrahantur. Eadem fere leguntur apud Colum. V, 10, 10. Sed grossulos prioremve fructum decutit, praeterea apud Cat. 94. Grossi non cadent et fici ut grossos teneant, Pallad. Mart. 10, 31. Incipientes grossos decute et quando grossi incipiant subrubere, ut appareat grossos esse omnes ficos nondum maturas. De grossis illis quas dicit Macrobius Plinius XVI, 25. s. 40.: In ficis, inquit, mirabiles sunt et abortus qui nunquam maturescunt.*

ὀλύνθους] Cf. Hesych. Ὀλυνθος τὸ μὴ πεπαμμένον σύκον, Theophr. C. Plant. V, 1, 8. Οἱ δ' ὀλυνθοὶ συνεργούσης ἤδη τῆς χώρας πεπαίνονται μέχρι τινός, et paulo post: Αἱ μὲν γὰρ ὀλυνθοφόροι μόνον, σύκα δὲ οὐ φέρουσιν, et 9, 12. Συμβαίνει δὲ τότε τὰ ἐρινὰ ἀπορρεῖν καὶ τοὺς ὀλύνθους.

In milibus tot (ficorum) cet.] In superioribus editionibus haec scripta sunt, tamquam sit prosa oratio. Sunt autem versus qui e mimiambris reliqui sunt omnes scazontes, quapropter, quamquam C. Barthius Adversar. XXII, 18. p. 1147.: „Cn. Matius, inquit, scazontum conditor, qui nonnumquam puris iambis id genus carminis in-

gruere fecit“, non licet, ut equidem volui antea, vocem grossum tribuere versui sequenti. Santenius, qui hos versus ordinavit ad Terentian. p. 348., scripsit — *ficorum* In milibus tot, ut *ficorum* tribuatur versui antecedenti, eumque secutus est H. Meyerus. Bothius delevit vocem *ficorum*, ego uncis eam inclusi, tanquam interpretationis causa a Macrobio additam.

6. *Africana*] Cf. Plin. XV, 3. s. 4. § 18. *Sunt et praedulces (olivae), per se tantum siccatae uvisque passis dulciores, admodum rarae, in Africa et circa Emeritam Lusitaniae.*

albigerus] Hoc nomen corruptum esse vel e terminatione apparet, quae prodit masculinum genus pro feminino. Fortasse legendum est *albiceris*: nam *albicerem* eam vocant Cato 6, 1. et Varro I, 24, 1.: *albiceram* Plinius XIII, 5. s. 6, ubi quidem Catonis placita se referre dicit.

Aquila] Alias, quod sciam, hoc nomen non commemoratur.

Alexandrina Aegyptia] Cf. Plin. XV, 3. s. 4. § 15. *In Aegypto carnosissimis olei exiguum.*

culminea] Sic apud Columellam XII, 49, 3. legitur; apud Varro- nem l. c. *colminiam*, apud Cato- nem l. c. *colminianam*, apud Pli-

oleaster pausia paulia radius Sallentina Sergiana Termutia; sicut uvarum ista sunt genera: *Aminea*, scilicet a regione, nam Aminei fuerunt ubi nunc Falernum est, *asinusca atrusca albive-*

[Mss. GPSV.

P5. *orchites* Cato et Varro II. cc. — *posea* iidem. — *paulia* om. P3. „Lego *Paphia*, ita dicta a Papho, unde allata. Vid. Isidor. XVII, 7.“ Meurs. — *salentina* SaM2. *ternutia* G. 7. *amineas* SP7. — *est falernum* S. „Scriptus diserte *Salernum*“ Pont. *Salentum* con. Harduin. ad Plin. N. H. XIV. 2. s. 4. — *asincusa* „B“. *asincusea* S. *asincuca* M2P7. *asiniscas* P3. — *etrusca* P5. — *albiverus* hs-bGPVM123.

nium XV, 5. s. 6. *Cominianam* et 3. s. 4. § 13. *Cominia*.

conditiva] Sic Cato I. c.: Varro I. c. *conditaneam* dicit.

Liciniana] Cf. Cato 6, 2.: *Qui ager frigidior et macrior erit, ibi oleam Licinianam seri oportet*. Eadem fere leguntur apud Varronem I, 24, 2; Plinius eam XV, 2. s. 3.; 3. s. 4.; 5. s. 6. vocat *Liciniam*, ut Columella I. c., sed 2. s. 3. *oleum Licinianum*.

orchas] Sic Virgilius Georg. II, 86.; *orchitem* vocant Cato Varro II. cc., Plinius I. c. ss. 2. et 6; *orchitam* Colum. XII, 47, 9. et 48, 1.

oleaster] De oleo ex oleastro facto Plinius I. c., s. 7.: *Tenue id, inquit, multoque amarius quam oleae: tantum ad medicamentum utile*.

pausia] Sic Virgil. I. c. et Plinius I. c. ss. 2, 4, 6. Apud Columellam XII, 47, 4. et 48, 1. legitur *pauseae*; ibid. 49, 3 *posia*, et 47, 4. et apud Caton. et Varron. II. cc. *posea*.

paulia] Verum nomen videtur esse *phaulia*. Cf. Plin. XV, 3. s. 4. § 15. *Phauliae grandissimae, aliqui minimo succo, et Theophrast. de caus. pl. VI, 11. Ὁν δὲ ἡ σὰρξ πολλή, ὁ δὲ πρὸν μικρὸς, ὀλιγοέλαιτοι, καθάπερ αἱ φανύλια*.

radius] Sic Virgilius I. c. et Plinius I. c. s. 2., s. 4. § 13. *Radius maiorem commemorant Cato et Varro II. cc., Plinius s. 6*.

Sallentina] Sic legitur apud Varron. I. c.: apud Caton. et Plin. II. cc. *Salentinam*. Illam scripturam defendit Tzschukkius ad Eutrop. VIII, 9.

Sergiana] Sic Cato, Varro, Plinius II. cc., *Sergiam* vocat Plinius I. c. s. 4.

Termutia] Nomen ex hoc uno loco cognitum.

7. *Aminea*] Cf. Virg. Georg. II,

97. *Sunt et Aminaeae vites, firmissima vina, unde fluxisse videntur verba Plinii XIV, 2. s. 4. § 21.: Principatus datur Ammineis propter firmitatem*. Idem ibid. 4. s. 5. § 46. *dixit Aminaeum minusculum et maius, quod mutuatus est a Varro I, 25. Apud Catonem c. 7. § 2. legitur Aminnaeum minusculum et maiusculum*. Harduinus ad Plin. I. c. s. 4. citavit Auson. epist. 2. ad Ursul. et Q. Serenum c. 38. p. 150 et Hesych. s. v. Ἀμιναῖος. Vid. not. seq. et add. Colum. III, 2, 7 sqq, Isidor. Orig. XVIII, 5, 18.

nam Aminei fuerunt, ubi nunc Falernum est] Propter ea quae apud Hesychium leguntur: Ἀμιναῖος, δι' ἐνὸς ν, οἶνος· ἡ γὰρ Πεννητία Ἀμιναῖα λέγεται, et apud Plinium III, 11. s. 16. § 99. *Graeci Messapiam a duce appellavere, et ante Peucetia a Peucetio Oenotri fratre in Salentino agro, Harduinus I. c. censet hoc loco esse legendum: ubi nunc Salentum est*. At minime certa res est, quum Macrobius non memoraverit Peucetiam, et Galenus contra, quem citavit Heynius ad Virgil. I. c., Meth. med. XII, 4. dixerit: Ὅτε Νεαπολίτης ὁ Ἀμιναῖος ἐν τοῖς περὶ Νεάπολιν χωρίοις γενόμενος, ὥστε καὶ ὀνομάζουσιν οὕτως αὐτόν, et Philargyrus ad Virg. I. c.: *Amineos*, inquit, *Aristoteles in politicis hoc scribit, Thessalos fuisse qui suae regionis vites in Italiam transtulerint, atque illis inde nomen impositum*, cf. Forbiger. Handb. d. a. Geogr. vol. III. p. 530. Ne quis dicat *Falernum* non esse oppidi nomen, ne *Salentum* quidem est oppidum, nam ut *Falernus* sic *Salentinus ager* solet dici. Sed fortasse intelligendum est *Falernum vinum*.

asinusca] Memoratur a Plinio XIV, 3. s. 4. § 42.

rus albena apiana Apicia bumamma (aut, ut Graeci dicunt, βούμασθος) *duracina labrusca melampsithia Maronia Mareotis Numentana precia pramnia psithia pilleolata Rhodia stephanitis ve-*

Edd. vicahgspdz.]

albiverva S. *albuierus* v-ag. *alberierus* P3. — *abena* Sv1M23P3 „B“. *avena* M1. — „*Appiana* scribo.“ Meurs. — *bumamina* SP7. *bumamia* v-g. — βούμαστος S. ut in Gr. G. — *duricina* GSM123. *durina* V. — *abrusca* S. *lambrusca* P5. — *melampisithia* P7 „B“. *melampsithia* P5. — *marconia* P5. — *Nomentana* con. Meurs. — *pramnia* VM13. *peamnia* M2. *prammina* S. *prannia* Edd. P. *praennia* G. — *phitua* P7. — *pilleolaca* v1. *pilliolata* v-g. — *rodistephanitis* GSM1P7. *rodisto-*

atrusca albiverus albena] Haec nomina ex hoc uno loco cognita sunt, nisi forte huc trahendum est quod legitur apud Colum. III, 2, 24. et Plin. I. c. s. 4. § 31., *albuelis*.

apiana] Cf. Plin. XIV, 2. s. 4. § 24. *Apianis* apes dedere cognomen praecipue earum *avidae*, et Colum. III, 2, 17 sq. Magnis etiam dotibus tres *apianae* commendantur: . . . nisi mature lectae pluviis ventisque et apibus offerunt praedam, quarum vocabulo propter hanc expolationem cognominantur, et XII, 39, 3. et 45, 6. Columellae illum locum compilavit Isidorus Orig. XVII, 5. § 20.

Apicia] Cf. Catonem 6, 4. et 7, 1., quem secutus est Plinius XIV, 4. s. 5. § 46., et Varronem I, 58.

bumamma (aut, ut Graeci dicunt, βούμασθος)] Cf. Varr. II, 5, 4. *Novi maiestatem boum et ab his dici pleraque magna, ut . . . uvam quoque bumammam*; Plin. XIV, 1. s. 3. § 15. *Tument vero mammarum modo bumasti*. Haec nominis forma legitur etiam ib. 3. s. 4. § 42. et apud Colum. III, 2, 1. et apud Virgil. Georg. II, 102.

duracina] Cf. Plin. XIV, 1. s. 3. § 14. *Uva non aliubi gratior callo, ut inde possit invenisse nomen duracina*, et 3. s. 4. §§ 40. et 42. Cat. 7, 2., Colum. III, 2, 1. Cassaub. ad Sueton. Aug. 76.

labrusca] Cf. Colum. VIII, 5, 23. *Eosque (cibos aves) ut fastidiant efficit uva labrusca de vepribus immatura lecta*, et Isidor. Orig. XVII, 5, 3.: *Labrusca*, inquit, est vitis agrestis quae in terrae marginibus nascitur. Unde et *labrusca* dicta a labris et extremitatibus terrae. Commemoratur etiam a Plin. XIV, 3. s. 4. § 37.

melampsithia] Cf. Plinium XIV, 9. s. 11. *Pythium et melampsy-*

thium passi genera sunt, suum saporem, non vini, referentia. Vid. not. ad *psithia*.

Maronia] Plinius XIV, 4. s. 6.: *Fino antiquissimo claritas Maroneo in Thraciae maritima parte genito, ut auctor est Homerus*. Cf. Odyss. I, 196 sqq. Ἀτὰρ αἶγρον ἄσχιόν ἔχον μέλανος οἴνοιο Ἥδῃος, ὃν μοι ἔδωκε Μάρων, Εὐάνθεος υἱὸς, Ἰσθὺς Ἀπόλλωνος, ὃς Ἴσμαρον ἀμφιβέβηκει.

Mareotis] Cf. Virgil. Georg. II, 91. *Mareotides albae*, quo respicit Plin. XIV, 3. s. 4. § 39.; Colum. III, 2, 24. et Horat. Od. I, 37, 14., ubi adnotavit Orellius: „*Mareoticum vinum dulce odoriferum et leve ad Mareoticam paludem circa Maream, oppidum Aegypti inferioris, prope Alexandriam*. Strabo XVII, 14. p. 527. Athen. I, 25. [60.] p. 33. *Contra vile est Lucano X, 160.*“

Numentana] Non sine causa Meursius coniecit legendum esse *Nomentana*, nam Columella III, 2, 14. *Nomentanae*, inquit, (vites) *vini nobilitate subsequuntur Amineas*. Similia habet Plinius XIV, 2. s. 4. § 23. *Vinearum in agro Nomentano magnum pretium commemorat idem ib. 4. s. 5. § 48*. Conf. denique Martial. XIII, 119.

preciae] Cf. Colum. III, 2, 23. et Plin. XIV, 2. s. 4. § 29. *Preciae* duo genera magnitudine acini discernuntur, et Virgil. Georg. II, 95., ubi adnotavit Servius: *Hae cito maturescunt, unde et praeciae dictae sunt*.

pramnia] Cf. Plin. XIV, 4. s. 6. § 54. *Pramnio (vino)*, quod idem Homerus celebravit, etiamnunc honos durat. Nascitur Smyrnae regione iuxta delubrum Matris deum. Athen. I, 55. p. 30. c. sqq., ubi inter alia legitur: Ἰνεται δὲ ἐν Ἰκά-

8 *nucula variola lagea*. Inter haec Praetextatus: Vellem Servium nostrum diutius audire, sed hora nos quietis ammonet, ut exorto iubare eloquio Symmachi domi suae fruamur. Atque ita facta discessio est.

[Mss. GPSV. Edd. vicahgspdzb.]

phanitis M2 (M3 *pilleo latarodi*. *Stephanitis*). — *vennucula* GVM13. *vennucula* P7v-g. *vennuncula* M2. *venitacula* P3 — *bariola* P7. — *legea* V (G snp. a). — *iubaret loquio* V. — *domui suae* P3. „Nugae verborum. Cum scripto rescribendum: ut exorto iubare eloquio Symmachi donisque fruamur. Non enim apud Symmachum sequens aut ulla harum habita dissertatio, sed apud Vettium Praetextatum. Liqueat vel ex iis quae supplevimus initio sequentis libri [i. e. libri III. Nam Pontanus statuit haec pertinere ad librum II]. Allusit autem ad dona quae mitti mos Saturnalibus. Nec turbet quem, quod non Symmachus sequenti statim libro, sed Praetextatus eloquii partes sustineat. Fit autem id ideo quod libri quinque reliqui [III-VII.] unius conventus, id est secundi diei, sermo sint. Quatuor eorum, id est tertius, quartus, quintus et sextus, ante caenationem de Marone pertractant. Septimus tandem ipsius convivii consessum et sermonem continet, atque ibi Symmachus dicendi vices, quas hic epularis et varius ad eum sermo perduxerat, assumit.“Pont.

Macrobio Theodosio viri illustri (M1 illustrissimi) Conviviorum secundi diei explicit. M13. *Macrobio Theodosio Conviviorum secundi diei explicit liber tertius. incipit quartus* P6. *Explicit.* G. *Macrobio Theodosio V. conviviorum secundi explicit.* V. *Saturnaliorum liber III explicit. Incipit IIII.* M2. *Explicit liber tertius. incipit quartus.* P7. *Explicit lib. II. Saturnaliorum. Incipit tertius in laude Virgilii.* P. In s quindecim sunt asterisci.

ρω, φησὶν Ἐπαρχίδης, ὁ Πράμνειος, ἔστι δὲ οὗτος γένος τι οἶνον καὶ ἔστιν οὗτος οὔτε γλυκὺς οὔτε παχὺς, ἀλλ' αὐστηρὸς καὶ σκληρὸς, .. οἷω Ἀριστοφάνης οὐχ ἤδεσθαι Ἀθηναίους φησὶ, et: Δίδυμος δὲ Πράμνιον φησὶν οἶνον, ἀπὸ πρᾶμνίας ἀμπέλου οὕτω καλουμένης, οἱ δὲ ἰδίως τὸν μέλανα, quocum potest conferri *pramnion*, gemma, quam Plinius XXXVII, 10. s. 63. dicit nigerrimo colore translucere. *Pramnium* vinum commemorant Homer. II. κ', 639., Od. κ', 235., Aristophanes Equit. 107. fr. 301. et 563, Hippocrates p. 610, 6; 667, 15; 669, 35., Dioscor. V, 9.

psithia] *Psythiam* vitem commemorat Plinius XII, 27. s. 60. et loco cit. ad *melampsithia*, Virgilius Georg. II, 93.

pilleolata] Alias, quod sciam, non commemoratur.

Rhodia] Cf. Virgil. Georg. II, 102. Plin. XIV, 3. s. 4. § 42. Colum. III, 2, 1. Isidor. Orig. XVII, 5, 17.

stephanitis] Plin. l. c. *coronario naturae lusu stephanitis*, Isidor. l. c. *stephanitae a rotunditate*. Columella III, 2. § 2. *stephanitas* commemorat inter uvas quae specie commendari possint.

venucula] Cf. Horat. Sat. II, 4, 17. *Venucula convenit ollis*; Co-

lum. III, 2, 2. Quarum uvae temporibus hiemis durabiles vasis conduntur, ut *venuculae*, et 27. *Vennucula* eademque *scirpula* atque *sticula*; et XII, 43, 9. Plinius XIV, 2, 4. § 34. *Veniculam* inter optime deflorescentes et ollis aptissimam Campani malunt *sirculam* vocare, alii *staculam*.

variola] ex hoc uno loco nota est. *lagea*] Cf. Virgil. Georg. II, 93. Et passo *psithia* utilior, tenuisque *lageos*, ad quae Servius adnotavit haecce: Quae Latine *leporaria* dicitur: tenuis autem penetrabilis, quae cito descendit ad venas. Isidorus Orig. XVII, 5, 16. *Praeco* quae vocatae, quod cito maturescunt et ante omnes sole coquuntur. Has Graeci *lageos* dicunt, quod currant ad maturitatem velociter ut lepus. Plinius l. c. § 39. Dixit Virgilius *Thasias* et *Mareotidas* et *lageas* compluresque externas quae non reperiuntur in Italia.

8. *exorto iubare*] Imitatur Virgil. Aen. IV, 130. *It portis iubare exorto delecta iuventus*, vel *Pacuvium*, cuius versum: *Exorto iubare, noctis decurso itinere* commemoravit Varro L. L. VI, 2, 6.

eloquio Symmachi domi suae fruamur] Vid. prolegg. pp. XIX, XXXIII, XXXIX.

MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

CONVIVIORUM TERTII DIEI SATURNALIORUM LIBER QUARTUS.

[Ed. Bip. vol. II. p. 37.]

I. *** *sermone movetur,*

[Mss. APS. Edd. vicahgspdz.]

In Mss. nulla est inscriptio praeter eas quae notatae sunt in fine libri III. In Edd.: *Macrobii Aurelii Theodosii viri consularis et illustris Saturnaliorum liber IIII.* vichg. In chg praemittuntur Arnoldi Vesal. verba: „Quemadmodum libro praecedenti pontificii iuris expertissimum fuisse Vergilium Praetextatus ostendit, ita hoc libro quantus in rhetorica idem poeta fuerit, demonstrat Eusebius. Verum quota pars horum servata ab interitu est? quando et principium et finis cum aliis tam multis desiderantur, ut vix sextam libri partem superesse sit verisimile. Utinam vero aut casu aut studiosorum industria aliquando contingat, ut haec, si non omnibus modis, at aliqua certe ex parte integritati suae restituantur. Id quod tum demum fieri licuerit, sicubi forte emendatius aliquod ex pulverulentis bibliothecis eruatur exemplar. Alioqui aut ego plane desipio aut fieri istuc non potest“ *Liber quartus. Initium huius libri desyderatur.* a *Aurelii Macrobii Ambrosii Theodosii V. C. (s viri clarissimi) et illustis conviviorum quarti diei Saturnaliorum liber quartus.* s-b. In pdz legitur adnotatio: „Imo secundi adhuc; quod monuimus sub finem libri II. [cf. fin. lib. III.] et probamus sub finem VI.“ Pont.

I. *Caput I. De affectu movendo ex habitu personae.* ch-b. 1. *Nec magis incepto vultum sermone movetur* (integer versus Aen. VI, 470.) v-g (vl moventur). In p-b leguntur verba a Pontano addita: *Tunc Eusebius taliter exorsus est: Rhetores omnes orationibus patheticis studere palam est, quales multas non erit difficile in Vergilio reperire. Nam Aeneam apud inferos Didoni fugientem loquentem inducit: Invitus Regina tuo de littore cessi, Sed me inissa Deum Imperiis egere suis. Siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro.* [cf. Aen. VI, 460. et 465.] subiungit: *Nec magis incepto vultu sermone movetur,* et in pdz est adnotatio: „Libri huius initium, cum haec tenus similiter editionibus omnibus exularet, quale excudi curavimus, in Anglicano sive Veteri deprehendimus. Tantum pro: *orationibus patheticis studere est sententia et re exigente refinximus expressimusque, studere palam est.*“ Pont. At in A est nihil eiusmodi. 1. *sermone]* Virg. Aen.

I, 1. *** *sermone movetur]* Haec ad disputationem a Symmacho tertio die habitam videntur pertinere, qua (I, 24, 14.) spoponderat se vio-

*Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese atque inimica refugit.*

Idem pathos est et in hoc versu:

Obstupui, steteruntque comae et vox faucibus haesit.

2 Sed et tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

*Ast illum fidi aequales genua aegra trahentem
Quassantemque utroque caput crassumque cruorem
Ore eiectantem.*

Sociorum quoque eius trepidationem breviter ostendit:

— *Galeamque enseque vocati*

Accipiunt,

quasi non sponte accepturi munus, quod erat damnum verecundiae. Ex eodem genere est illud:

— *Totoque loquentis ab ore*

Scintillae absistunt, oculis micat acribus ignis.

3 Est et in descriptione languoris habitus, ut est tota descriptio pestilentiae apud Thucydidem, et:

*Labitur infelix studiorum atque immemor herbae
Victor equus,*

et: — *Demissae aures, incertus ibidem*

Sudor, et ille quidem moriturus frigidus.

4 Est inter pathe et pudor, ut circa Deiphobum

[Mss. APS.

VI, 470. — *marsepia* Ml. — *Idem scripsi e conl. item Mss. et Edd. — Obstupui*] Aen. II, 774. *obstipui* A a p. m. *obstupuit* gzb. *obstipuit* spd.

2. *fatigati* (o add. a sec. m.) A. — *Ast*] Aen. V, 468. — *Iactantemque* Virg. l. c. — *sociorumque eius* vl. — *breviter* om. S. — *Galeamque*] ib. v. 471. — *Eodem* (om. ex) S. — *Totoque*] Aen. XII, 101. — *ardentis* Virg. l. c. 3. *apud Thucydidem*] II, 49. *Thucydiden* A, B^c. — *Labitur*] Georg. III, 498. — *Demissae*] ib. 500. — *moriturus* S.

lentissima inventa vel sensa rhetoricae in Virgiliano opere esse demonstraturum. Principio deperdito hic liber incipit ab exemplo e Virgilii Aeneide petito quo probeatur poetam habitus hominum bene expressisse. Depingitur his versibus, qui pleniores leguntur in apparatu critico, stupor Didonis apud inferos videntis Aeneam. Quae praemisit Pontanus, ea ab eo ipso afficta esse Macrobio facile patet. Vid. prolegg. pp. xix. et xxxv.

Marpesia cautes] i. e. marmor Parium. Cf. Steph. Byz. *Μάρπησσα*, ὄρος Πάρου, ἀφ' οὗ οἱ λίθοι ἐξαίρονται.

Idem pathos] Sic legendum esse videtur, ut significetur stupor.

Obstupui] Loquitur Aeneas de eo tempore quo vidit umbram Creusae.

2. *Daretis*] ab Entello cestu victi. quod erat damnum verecundiae]

i. e. quod fieri non poterat nisi ut esset iis pudori. Cf. VII, 2, 5. *Quod extremum verecundiae damnum putant, .. Omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti*; et Quintil. VIII, 3, 39. *Ego Romani pudoris more contentus .. verecundiam silentio vindicabo*. Servius adnotavit: *Bene eorum ostendit pudorem*.

loquentis] Mala interpolatio, ut ait Heynius, quae apud Virgilium legitur in solo codice Moret. III, pro *ardentis*, pertinet ad Turnum: certamen singulare cum Aenea parantem.

3. *Est .. habitus*] Idem fere est ac: *Adhibetur ... habitus*. Cf. §§ 2. *Daretis fatigatio habitu depingitur*, et § 5. *Et luctus habitu proditur*, et Cic. Top. 22, 83. *Additur etiam descriptio*, quam Graeci *χαράκτῆρα* vocant.

Victor equus] sc. correptus morbo.

— *pavitantem et dira tegentem*

Supplicia.

Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre:

5

Expulsi manibus radii revolutaque pensa:

Evolat infelix.

Et Latinus, quia miratur, — *Defixa.*

Obtutu tenet ora:

et Venus, quia rogatura, est

Tristior et lacrimis oculos suffusa nitentes:

[38]

et, Sibylla quia insanit,

— *Subito non vultus, non color unus,*

Non comptae mansere comae.

II. Nunc videamus pathos quo tenore orationis exprimitur. 1

Ac primum quaeramus quid de tali oratione rhetorica arte praecipitur. Oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem aut ad misericordiam dirigatur, quae a Graecis οἰκτος καὶ δεινῶσις appellantur. Horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo: et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis

Edd. vicahgspdzb.]

4. *pavitantem*] Aen. VI, 498. 5. *ut* (om. in) S. — *Excussi manibus*, ut Virgil. Aen. IX, 476., v-gM2. — *Defixa*] Aen. VII, 249. — *rogatura erat* s-bP. — *Tristior*] Aen. I, 228. — *Subito*] Aen. VI, 47.

II. Caput II. Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimitur. ch-b. Cap. I De oratione pathetica vi. 1. quo ASv-gM23. quos (del. s) M1. quod s-bP. — *ut queramus* A. — *praecipitur* s-b. — *ut ratio* S. *ut pro oratione* (del. pro) P7. — οἰκτὸς i. — δεινῶσις AhgM13. θύμῳσις vel δεινῶσις S. — *appellatur* S. — *necessarium* (om. est) SM12.

4. *pavitantem* cet] apud inferos, quia eum pudebat vulnere acceptorum Helenae insidiis, quae post Paridis mortem ei nupserat.

5. *in Euryali matre*] filii occisi nuntio accepto.

quia miratur] quae dixit Ilioneus ab Aenea ad eum missus.

quia rogatura] Iovem, ut misereatur Aeneae. Vulgo interpungitur: *quia rogatura est*, et infra: *et Sibylla, quia insanit.*

quia insanit] fata cantura Aeneae, ut ait Virgilius in iis quae sequuntur (VI, 50.): *adflata est numine quando iam propiore deo.*

II, 1. *quo tenore orationis*] Orationis conformatio opponitur descriptioni habitus hominum bestiarumque, de qua sermo est in cap. 1. *exprimitur*] Et h. l. et paulo post in verbo *praecipitur* modus indicativus ponitur pro coniunctivo. Vid. prolegg. p. xli.

οἰκτος καὶ δεινῶσις] Δεινῶσις h. l. vocatur indignatio, c. 5. § 11. horror. Cf. Aristot. Rhet. III, 19.

Μετὰ δὲ ταῦτα (δεῖ) εἰς τὰ πάθη ἄγειν τὸν ἀκροατὴν· ταῦτα δ' ἐστὶν ἔλεος καὶ δεινῶσις κτλ. Apsin. art. rhet. 12. Ὁ περὶ ἐπιλόγον τόπος τριμερὴς ἐστίν. ἔχει γὰρ καὶ ἀνάνησιν τῶν εἰρημένων καὶ ἔλεον καὶ δεινῶσιν· ἡ δὲ δεινῶσις κατὰ τὴν αὐξήσιν θεωρεῖται. Quintilianus quoque δεινῶσιν opus esse accusatori dicit his verbis (VI, 2, 24.): *Namque in hoc eloquentiae vis est, ut iudicem non in id tantum compellat, in quod ipsa rei natura ducetur: sed aut qui non est aut maiorem quam est faciat affectum. Haec est illa quae δεινῶσις vocatur: rebus indignis asperis invideos addens vim oratio; similiter idem VIII, 3, 88.: Praecipua, inquit, eius (eloquentiae) opera δεινῶσις, in exaggeranda indignitate.*

satis indignanti] „Est idem quod valde indignanti. Sic enim posteriores hac vocula usi. Noster VI, 2. [8.] *satis longum est*, VII, 12. [22.] *edulia satis calida*. Apul. II.

2 indignantibus leniter incipere non convenit. Ideo apud Virgilium Iuno sic incipit: — *Quid me alta silentia cogis*

Rumpere?

et alibi: — *Mene incepto desistere victam?*

et alibi: *Heu stirpem invisam et fatis contraria nostris*

Fata Phrygum.

Et Dido: — *Moriemur inultae?*

Sed moriamur, ait,

et eadem: — *Pro Iuppiter! ibit*

Hic, ait.

Et Priamus: *At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis.*

3 Nec initium solum tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio videri pathetica, et brevibus sententiis et crebris figurarum mutationibus debet velut inter aestus iracundiae fluctuare. Una ergo nobis Virgiliana oratio pro exemplo sit.

Heu stirpem invisam:

initium ab ecphonesi. Deinde secuntur breves interrogatiunculae:

— *Num Sigeis occumbere campis,*

Num capti potuere capi? num incensa cremavit

Troia viros?

Deinde sequitur hyperbole:

Medias acies mediosque per ignes

Invenere viam.

Deinde ironia: *At credo mea numina tandem*

Fessa iacent odiis aut exsaturata quievi.

5 Deinde ausus suos inefficaces queritur:

[Mss. APS.

— indignanti s-bP. „Quid est satis indignanti? An fatis indignanti et de Iunone capiendum, cuius istud subnectitur: *fatis contraria nostris Fata Phrygum?* Sed hoc nisi sit omnino legendum, credam *satis agenti*. Agellius lib. IX. [11, 4.] *consulibus de vi ac multitudine hostium salis agentibus.*“ Pont. Vulgatam Gronovius praeter ea quae leguntur in adnotatione defendit his verbis: „Huic dari solet abruptum principium ob quemeunque irascenti, non solum propter *fata*. *Satis agenti* vix convenit nisi penitus desperanti.“ — accipere A a p. m. P6.

2. sic incipit Iuno s-bP. — *Quid*] Aen. X, 63. — *Mene*] Aen. I, 37. — *Heu*] Aen. VII, 293. — „*factis* alias legitur: id est conatibus.“ g in mg. — *Moriemur*] Aen. IV, 659. — *Pro*] Aen. IV, 590. Proh Sv-g. — *At tibi*] Aen. II, 535.

3. videri om. Sv-g. — *sed crebris* s-bP. 4. *Virgiliana oratio*] Aen. VII, 293 sqq. — *interrogatiunculae* ASv-gM123P6. *quaestiunculae* s-bP. — Non (sup. num) *sigeis* S. Non *sigaeis* P6. — Non *capti* .. non *incensa* P6. — *Invenire* h. — aut credo

Met. [21. p. 144.] *satis peregrinus.*“ GRON. — Consentit Hildebrand. ad Apul. I. c.

2. Iuno] respondens Veneri de duris Aeneae fatis querenti.

et alibi] Quum vidisset modo Troianos e Sicilia in Italiam proficiscentes, modo a Lavinio hospitio exceptos.

Dido] antequam se confoderet ferro. Quae sequuntur, ea dicit,

postquam comperit vela dedisse Aeneam.

Et Priamus] Polite occiso obiurgans Pyrrhum.

4. Heu stirpem cet.] Redit ad eum locum quem commemoravit § 2.

ab ecphonesi] Cf. c. 6. § 17., ubi idem nomen legitur Graece scriptum.

— *Per undas*

Ausa sequi et profugis toto me opponere ponto.

Secunda post haec hyperbole:

Absumptae in Teucros vires caelique marisque.

Inde dispersae querelae:

*Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit?*

Iungitur deinde argumentum a minore, ut pathos augeatur: 6

— *Mars perdere gentem*

Inmanem Lapithum valuit.

Minor scilicet persona: ideo illud sequitur:

Ast ego magna Iovis coniunx.

Deinde, cum causas quoque contulisset, quanto impetu dea dixit:

— *Infelix quae memet in omnia verti!* [40]

Nec dixit: Non possum perdere Aeneam, sed:

Vincor ab Aenea.

Deinde confirmat se ad nocendum, et, quod proprium est ira-
scentis, etsi desperat perfici posse, tamen impedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,

At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.

At licet amborum populos excindere regum.

Post haec in novissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit: 8

Sanguine Troiano et Rutulo dotabere virgo,

et protinus argumentum a simili conveniens ex praecedentibus:

— *Nec face tantum*

Cisseis praegnas ignes enixa iugales.

Vides quam saepe orationem mutaverit ac frequentibus figuris 9
variaverit, quia ira, quae brevis furor est, non potest unum conti-
nuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes 10
misericordiam commoventes. Turnus ad Iuturnam:

An miseri fratris letum ut crudele videres?

Edd. vicahgspdz.]

SP6. 5. *terraeque marisque S.* 6. *Iungitur inde v-g. — con-*
iunx b. 7. *desperet A.* 8. *praegnans Av-g Virg. l. c. v. 320.*
ed. Wagn. — ignes om. P. 9. *„procedentibus figuris erat in libro.*
Festus [lib. XVI. p. 242. Muell]: procedere dicebant interdum pro succe-
dere.“ Pont. (In A est hac (del. h) frequentibus). 10. An] Aen. XII,
636. — fratris miseri Virg. — a se (sup. pro) S. — Vidi] ib. v. 638. —

6. *argumentum a minore]* Ob-
serva omissum esse versum 306.,
in quo commemoratur deum geni-
tor.

8. *face . . Cisseis praegnas]* Cf.
Virgil. Aen. X, 704. *Face praegnans*
Cisseis regina Parim creat, et
poet. apud Cic. de div. I, 21, 42.
Quia mater gravida parere se ar-
dentem faciem Visa est in somnis
Hecuba. De forma *praegnas* vid.
not. ad III, 11, 11.

9. *ira, quae brevis furor est]* Cf.
Horat. ep. I, 2, 62. *Ira furor bre-*
vis est, et quae ibi attulit Orellius:
Philemon p. 417. M.: *Μαινόμεθα*
πάντες, όταν ὀργιζώμεθα, et The-
mist. orat. I, p. 7. D. *Ἐγὼ οἶμαι*
τὴν ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι.

10. *ad Iuturnam]* sororem, quae
in faciem Metisci aurigae conversa
Turni regit currum, eumque ad
proelium cum Teucris committen-
dum incitat.

et idem, cum auget invidiam occisorum pro se amicorum:

Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem

Murranum.

11 Et idem, cum miserabilem fortunam suam faceret, ut victo sibi parceretur:

— *Vicisti, et victum tendere palmas*

Ausonii videre,

[41] id est quos minime vellem: et aliorum preces orantium vitam:

Per te, per qui te talem genuere parentes,

et similia.

III. Nunc dicamus de habitu pathus quod est vel in aetate vel in debilitate et ceteris quae secuntur. Eleganter hoc servavit, ut ex omni aetate pathos misericordiae moveret. Ab infantia:

Infantumque animae flentes in limine primo.

3 A pueritia:

Infelix puer atque impar congressus Achilli,

et: — *Parvumque patri tendebat Iulum,*

ut non minus miserabile sit periculum in parvo quam in filio, et:

— *Superet coniunxne Creusa?*

Ascaniusque puer?

et alibi: — *et parvi casus Iuli.*

4 A iuventa vero:

Inpositique rogis iuvenes ante ora parentum,

et: *Pubescentesque genae et iuvenali in corpore pallor.*

5 A senecta: — *Dauni miserere senectae,*

[Mss. APS.

Murranum v-g. 11. *ne victo* P6. — *Vicisti*] Aen. XII, 936. — *videre tui* P6. — *Idem quos* SP6. — *Per te*] Aen. X, 597. — *per te qui* (per a sec. m.) A.

III. *Caput III. Pathos ab aetate, a fortuna, debilitate, loco, tempore.* ch-b. *Cap. II. De habitu pathus.* vi. 1. *et habitu* AP. *et de habitu* P7. — *pathos* ASv. — *observavit* (om. hoc) A. — *servavit* ... *moveretur* om. P. — *misericiordiam* v. — *moveret* ASvicag *moveretur* hs-b.

2. *Infantum*] Aen. VI, 427. 3. *Infelix*] Aen. I, 475. — *Parvum*] Aen. II, 674. — *Superet*] Aen. II, 597. *Superet* ASM123. *superest* Edd. P. — *et parvi*] Aen. II, 563. — *parvi* (om. et) v1. 4. *Inpositi*] Aen. VI, 308. et Georg. IV, 477. — *et* (ante *Pub.*) om. ASv-p. In sp excidit etiam versus *Pubescentesque .. pallor.* „Nec ille versus ab re.“ Pont. — *Pubescentes*] Aen. XII, 221., ubi nunc e nonnullis codd. legitur: *Tabescentesque.* — *et iuvenali* A* Virg. Charis. I. p. 108. Vid. not. *et iuvenili* s-bPS.

Murranum] quem occiderat Aeneas. Cf. Aen. XII, 529 sqq.

11. *quos minime vellem*] Intelligas: me videre victum. *aliorum*] i. e. Ligeris.

III, 3. *Infelix puer*] Troilus.

periculum] ne privaretur patre ad instauranda proelia abeunte. Haec quum ad antecedentia sint referenda, male vulgo ante ut ponitur punctum.

4. *iuvenali in corpore*] „Ausonius

[Prof. Burd. I, 15, 1.] *Facete, comis, animo iuvenali senex.* Iustinus lib. XVII. [1.] *Sed in hac aetate utrique animi iuvenales erant.* Ex Ms.; vulgo et ibi *iuveniles.*“ Pont. — *Iuvenalis* est forma poetica, quae post Augusti demum aetatem in prosam orationem transiit. Priscianus quidem IV, p. 631.: *Iuvenis, inquit, iuvenalis: invenitur tamen et iuvenilis.* Vid. Hildebrand. ad Apul. Metam. X, 23. p. 943.

et: *Ducitur infelix aevo confectus Aletes,*

et: *Canitiem multo deformat pulvere.*

Movit et a fortuna modo misericordiam modo indignationem. Mi-6
sericordiam:

— *Tot quondam populis terrisque superbum* [42]
Regnatorem Asiae,

et Sinon: — *Et nos aliquod nomenque decusque*
Gessimus,

et: — *Ausoniisque olim ditissimus arvis.*

Indignationem vero ex verbis Didonis: 7

— *Et nostris inluserit advena regnis?*

Eleganter enim ex contemptu Aeneae auget iniuriam suam.

Et Amata: *Exulibusne datur ducenda Lavinia Teucris?*

et Numanus: *Bis capti Phryges.*

Movit pathos misericordiae et ex debilitate: 8

— *Ex quo me divum pater atque hominum rex*

Fulminis adflavit ventis et contigit igne,

et alibi: — *Et truncas inhonesto vulnere nares,*

et de Mezentio: — *Attollit in aegrum*

Se femur,

et: *Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit,*

et: *Te decisa suum, Laride, dextera quaerit,*

et: — *Aterque cruento*

Pulvere perque pedes traiectus lora tumentes.

Movit pathos misericordiae frequenter et a loco: 9

Cum vitam in silvis inter deserta ferarum

Lustra domosque traho.

et: — *Libyae deserta peragro,*

et: *At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,*

Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxem.

Et illud egregie et breviter: 10

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros. [43]

Edd. vicahgspdzb.]

juvenili (om. et) v-g. 5. Dauni] Aen. XII, 934. — *Ducitur*] Aen. XI, 85. — *Acoetes* Virg. l. c. — *Canitiem*] Aen. X, 844. 6. *Tot*] Aen. II, 556. — *Et nos*] Aen. II, 89. — *Ausoniisque*] Aen. VII, 537. — *Ausoniis quondam* S. 7. *Et nostris*] Aen. IV, 591. — *Exulibus*] Aen. VII, 359. — *Bis*] Aen. IX, 599. 8. *misericordiam* v. *misericordiae* frequenter S; cf. § 9. — *Ex quo*] Aen. II, 648. — *igni* c-g Virg. — *Et truncas*] Aen. VI, 497. — *Attollit*] Aen. X, 856. — *Huc*] Aen. IX, 755. — *et; Te* ... *quaerit* om. Psp. — *Te*] Aen. X, 395. — *Aterque*] Aen. II, 273. 9. *misericordiam* v. — *Cum*] Aen. III, 646. — *ferarum* om. P. — *Libyae*] Aen. I, 384. — *At nos*] Ecl. I, 65. — *in Oaxem* P7. *Oaxem* apud Virg. scripsit Wagnerus. 10. *Ter*] Aen. I, 483. — *defenderet* (sup. a) A.

6. modo misericordiam modo indignationem] Cf. § 1.

Regnatorem Asiae] Priamum.

ditissimus] Galaesus.

8. *Ex quo*] Poterant addi etiam quae praecedunt verba Anchisae: *Iam pridem invisus divis et inutilis annos Demoror.*

II.

truncas .. *nares*] Deiphobi. Cf. c. l. § 4.

caput] Pandari.

Te .. *suum*] i. e. cuius fuerat dextera.

Aterque] Hector.

9. *Cum* .. *traho*] Haec dicit Achemenides Cyclopes fugiens;

Iliacos,

id est patriae muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spatia pugnaverat.

11 Et illud: *Nos patriam fugimus,*

et: *Litora cum patriae lacrimans portusque relinquo,*

et: — *Dulces moriens reminiscitur Argos,*

et: — *Ignarum Laurens habet ora Mimanta,*

[et:] *Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.*

12 Et ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum, adsumpsit locum:

— *Prima inter limina dextra*

Oppetuit,

et illud: *Moenibus in patriis atque inter tuta domorum.*

13 Sacer vero locus praecipue pathos movet. Occisum inducit Orpheae, et miserabiliorem interitum eius a loco facit:

Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi.

Et in eversione Troiae:

— *Perque domos et religiosa deorum*

Limina.

14 Cassandrae quoque raptum vel deminutionem quam miserabilem fecit sacer locus:

Ecce trahebatur a templo adytisque Minervae?

Et alibi: — *Divae armipotentis ad aram*

Procubuit.

15 Et Andromache cum de Pyrrhi nece diceret, ut invidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.

[Mss. APS.

11. *Nos*] Ecl. I, 4. — *Litora*] Aen. III, 10. — *tum g in mg.* — *Dulces*] Aen. X, 782. — *agros* SP6. — *Ignarum*] Aen. X, 706. — *mimanta* vl. *numenta* S. — [et] om Mss. et Edd. Vid. not. — *Lyrnesi*] Aen. XII, 547. 12 *Prima*] Aen. XI, 267. — *intra* legitur apud Virg. e codd. fere omnibus. Cf. c. 4, § 22. — *Moenibus*] ib. v. 882. 13. *facit* add. a sec. m. A. — *Inter*] Georg. IV, 521. — *in versione* S. — *Perque*] Aen. II, 365. 14. *deminutionem* A a sec. m; v-g. — *facit* v-g. — *Ecce*] Aen. II, 403. — *Divae*] ib. v. 425. — *et aram* A. — *procumbit*

quae statim sequuntur, ipse Aeneas: quae deinde, Meliboeus.

11. *Litora .. relinquo*] Addendum erat: *Et campos ubi Troia fuit.*

reminiscitur Argos] Conf. quae praecedunt apud Virgilium, Aen. X, 779 sq. *Herculis Antoren comitem, qui missus ab Argis Haeserat Evandro atque Italia consererat urbe. Ignarum*] i. e. peregrinum.

[et] *Lyrnesi domus*] Uncis inclusum addidi et, quod desideratur in omnibus exemplaribus. Non est quidem h. l. excidendi causa ita perspicua, ut § 4., ubi superfluum esse videbatur propter *Pubentesque*: sed non minus necessaria est

particula, quam qui omiserunt videntur existimavisse hunc versum ad eundem Mimanta esse referendum, quum pertineat ad Aeolum.

12. *dextra*] Ad hanc vocem interpretandam assumendum est principium versus: *Coniugis infandae.*

Moenibus .. domorum] Apud Virgilium sequitur: *Confixi expirant animas*, sc. Latini fugientes.

14. *deminutionem*] Cf. Instit. iur. Rom. I, 16, 1. *Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul et civitatem et libertatem amittit*, Digest. IV, 5, 11.

Procubuit] Coroebus.

15. *occidentis*] Orestis.

Et Venus, quod Aeneas in mari vexatur ira Iunonis, quam invi-^[44]
diose de loco queritur Neptuno:

In regnis hoc ausa tuis?

Fecit sibi pathos et ex tempore: — *Priusquam*

16

Pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.

Et Orpheus miserabilis ex longo dolore:

Septem illum totos perhibent ex ordine menses,

et Palinurus: — *Vix lumine quarto*

Prospexi Italiam.

et Achemenides:

Tertia iam lunae se cornua lumine complent.

Et: *Septima post Troiae excidium iam vertitur aestas.*

IV. Frequens apud illum pathos a causa. Revera enim ple-
rumque efficit causa ut res aut atrox aut miserabilis videatur, ut
Cicero in Verrem, qui ob sepulturam in carcere necatorum a pa-
rentibus rogabatur. Hic enim non tam rogari aut pecuniam exi-
gere, quam ob hanc causam, indignum erat. Et Demosthenes, 2
cum queritur quendam a Midia circumventum, ex causa auget in-
vidiam. *Circumvenit, inquit, arbitrum, qui inter me atque se inte-*
gre iudicaverat. Ergo et Virgilius egregie saepe ex hoc loco tra-
3
xit affectum. *Occiditur, inquit, in acie Galesus.* Hoc per se non
est dignum misericordia belli tempore, sed admovit causam:

Edd. vicahgspdz.]

Virg. 15. *Excipit*] Aen. III, 332. — *vexaretur* c-g. — *de loco queri-*
tur. Neptuno ASP6. *loquitur neptuno* P. *queritur de loco Neptuno* v.
queritur Neptuno de loco i-b. — *In*] Aen. V, 792. 16. *pathos saepe*
et S. — *Priusquam*] Aen. I, 472. — *Septem*] Georg. IV, 507. — *perhibent*
totos P. — *Iix*] Aen. VI, 356. — *Achaemenides* dzb. *Achimenides* vchg.
— *Tertia*] Aen. III, 645. — *Septima*] Aen. V, 626. — *aetas* hg (g in mg.
aestas).

IV. *Caput IV. Pathos a causa, modo, et materia.* ch-b. 1. *apud*
illos P. — *plerumque efficit* om. v(2). — *efficit* ASv3-g (M2 e ex corr.)
M3P6 „Angl.“. *officit* M1P7. *conficit* s-bP (hg in mg.). — *quo* Pspd.
— *Hic* APSP67. *Hoc* Edd. 2. *invidia circumventum* v-g (hg in
mg. a Midia). — *inter se atque me* S. 3. *Ergo* (add. a sec. m. et)
A. — *egregie et saepe* P6. — *Galesus* Edd. et Mss. „Lego Halesus. Vir-
gilius Aeneid. X. [v. 352].“ Meurs. „Est apud Virgilium et Halesus et
Galesus, sed quem occidi ait poeta, dum paci medium se offert, *Galesus*
dicitur lib. VII, v. 535.“ Gron. — *admonuit* h. — *Dum*] Aen. VII, 536.

16. *Septem .. menses*] Addendum
erat ex iis quae sequuntur apud
Virgilium: *flevisse.*

Achemenides] Vid. not. ad § 9.

Septima .. aestas] Poterat prae-
mitti: et Troades (sc. miserabiles
sunt propter longos labores), nam
earum nomine loquitur Iris in Be-
roes faciem conversa. Sic saepe
in hoc libro negligitur versuum
qui afferuntur copulatio.

IV, 1. *ut Cicero in Verrem*] Di-
cendum erat: *ut apud Ciceronem.*
Verba Ciceronis in Verr. act. II,
V, 45, 119. haec sunt: *Multi et*

graves dolores inventi parentibus et
propinquis: multi, verumtamen mors
sit extrema. Non erit. Estne ali-
quid ultra quo progredi crudelitas
possit. Reperietur. Nam illorum
liberi quum erunt securi percussi ac
necati, corpora feris obiciuntur. Hoc
si luctuosum est parenti, redimat
pretio sepeliendi potestatem, cf. 49.
§ 130. Apparet non recte in re-
centioribus editionibus (s-b) verba:
qui .. rogabatur, distinctis litteris
scripta esse, quasi ab ipso Cicerone
profecta.

2. *Demosthenes*] Rem exponit in

[45] *Dum paci medium se offert.*

4 Idem alio loco:

Sternitur infelix,

deinde subicit causam miserabilem:

alieno vulnere:

5 id est, cum in alium telum esset emissum. Et cum Palamedem indigne occisum vellet:

— *Quem falsa sub proditione Pelasgi*

Insontem infando indicio, quia bella vetabat,

Demisere neci.

6 Et Aeneas, ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:

— *Et pariter comitique onerique timentem.*

7 Quid? Iapix ut contemptis ceteris artificiis *inglorius*, quemadmodum poeta ait, viveret, qualis causa proponitur?

Ille ut depositi proferret fata parentis.

8 Ex eodem genere est:

Fallit te incautum pietas tua.

9 Haec enim causa illum hostibus etiam miserabilem fecit. Sed Aeneas, cum hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit?

— *Qui sanguine nobis*

Hanc patriam peperere suo.

10 Nec non et indignatio demonstratur a causa, ut illic:

Multa gemens, ignominiam plagasque superbi

Victoris, tum quos amisit inultus amores.

11 Et illud a causa est ex affectu indignantis:

— *An solos tangit Atridas*

Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis?

[46] et illud: — *At tu dictis, Albane, maneres.*

[Mss. APS.

4. *Sternitur*] Aen. X, 781 — *alio vulnere* AS. — *id est* om. P. — *ad alium* P6. *aliud* (om. in) S. 5. *palamedem* S. — *Quem*] Aen. II, 83. 6. *Et pariter*] Aen. II, 729. — *comiti* (om. *que*) P6. 7. *Quid Iapix* Edd. et Mss. (S *apix*). *Iapix* cod. Medic. apud Virg. XII, 391., ubi vulgo legitur *Iapis* Vid. Wagner. ad l. c. — *ceteris* (vel *caet.*) *artificiis* Sv-gP6 „B“ (A *artificis*). *artificiis* (om. *ceteris*) s-bP. — *inglorius*] Aen. XII, 397. — *Ille*] ib. v. 395. 8. *Fallit*] Aen. X, 812. — *etiam sic* Edd. S. 9. *Sed et* s-bP. — *Qui*] Aen. XI, 24., ubi legitur *Quae*, sc. animae. 10. *Multa*] Georg. III, 226. — *ignominiamque plagas* S. — *cum* P6. — *misit* vl. 11. *a causa* (om. *est*) v. — *effectu* „Angl.“. — *An*] Aen. IX, 138., ubi legitur *nec*. — *At tu*] Aen. VIII,

oratione in Midiam §§ 83-101. Bekk; sed non iisdem his verbis quae ei tribuit Macrobius.

4. *infelix*] Antor, cf. c. 3. § 11.

7. *contemptis ceteris artificiis*] Cf. ea quae praecedunt apud Virgilium: *Ipse suas artes, sua munera, laetus Apollo, Augurium citharamque dabat celeresque sagittas.*

depositi] i. e. desperati.

8. *te*] Lausum, qui, postquam

Mezentium patrem eripuit Aeneae, ab hoc est occisus.

hostibus] Aeneae haec dicenti.

10. *gemens*] taurus certamine victus.

11. *An solos tangit Atridas cet.*] Haec Turnum dicentem facit Virgilius imitatus Homericum illud II. i, 340. Ἡ μὲν οἱ φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι.

Albane] Intelligitur Mettus Fuffetius, foederis Romani Albanique

et illa omnia: *Vendit hic auro patriam, —
Quique ob adulterium caesi, —
Nec partem posuere suis.*

Ad pathos movendum nec duos illos praetermisit locos quos 12
rhetores appellant a modo et a materia. Modus est, cum dico:
Occidit manifeste vel occulte. Materia est, cum dico, ferro an ve- 13
neno. Demosthenes de modo invidiam Midiae facit, se pulsatum
cothurno; Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo statuæ
inpositum. Virgilius non minus evidenter: 14

— *Altaria ad ipsa trementem*

Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati,

et: — *Capulo tenus abdidit ense.*

Et illa omnia a modo sunt: 15

— *Rostroque inmanis vultur adunco*

Immortale iecur tondens, et reliqua,

et: *Quos super atra silex iam iam lapsura cadentique
Inminet adsimilis.*

Edd. vicahgspdz.]

643. — *Vendit*] Aen. VI, 621. — *Quique*] ib. v. 612. — *Nec*] ib. v. 611.
12 *vel veneno* i-g. 13. *cothurno* om. A „B“. „Non invenie-
bam in veteri cothurno. Et tamen tale quid requiritur.“ Pont. Vid. not.
— *Cicero*] Cf. in Verr. Act. II, lib. IV, c. 40, § 86 sq. 14. *Altaria*]
Aen. II, 550. — *laxantem* S. — *Capulo*] l. c. v. 553. 15. *Rostroque*]
Aen. VI, 597. — *obunco* apud Virgil. l. c. post Heinsium scripsit Hey-
nius. — *tondens* A a sec. m. Cf. Comm. I, 10, § 12. — *Quos*] Aen. VI,
602. — *cadenti* (om. que) Sv-g. 16. *Latos*] Georg. IV, 522. — *Ob-*

raptor, ut ait Livius I, 28, 6,
cuius supplicium in Aeneae clypeo
expressum fingit Virgilius.

illa omnia] quae dicit Sibylla
varia scelera enumerans, quorum
poenas dent mortui.

12. *manifeste*] Haec huius ad-
verbii forma in lexicis affertur
tantum ex Apul. Metam. VI, 17.
p. 412.

ferro an veneno] i. e. utrum ferro
an veneno occiderit. Dicendum
erat: *ferro vel veneno*, ut congrue-
ret cum antecedentibus: *Occidit
manifeste vel occulte.*

13. *se pulsatum cothurno*] Sic si
scripsit Macrobius, erravit. Nam
apud Aristophanem quidem Ly-
sistr. 657. legitur: Πατάξω τῷ κο-
θόρνῳ τὴν γνάθον, sed apud De-
mosthenem nihil eiusmodi. Quod
vox *cothurno* omissa est in cod. A,
id videtur docere eum qui hunc
codicem scripsit invenisse vocem
Graece scriptam. Forsitan quis
coniiciat κοινὸν ὄλῳ, respiciens ad
orat. Mid. § 72. ὅταν κοινὸν ὄλοις:
at ibi non de se ipso loquitur De-
mosthenes, et leviores enumerat
iniurias, sed de se dicit § 68 sq.:

Ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν, .. ὅτ' ἐγὼ τῆς
Πανδιονίδος χορηγὸς ὑπέστην ἐν
τῷ δήμῳ, τότε ... μ' ἀφαιρεῖσθαι
τὴν νίκην, ὑβρίζειν δὲ τοιαῦτα καὶ
τύπτειν μηδὲ τότε· νῦν δὲ τοῦτο
μὲν οὐκ ἐποίησεν, ... ἐμοὶ δ', ὅς ..
χορηγὸς ὑπέστην, οὕτω φανερώς
καὶ μακρῶς ἐπηρεάζων παρεκολού-
θησεν, ὥστε μηδὲ τῶν ἱερῶν ἱματίων
μηδὲ τοῦ χοροῦ μηδὲ τοῦ σώματος
τῷ χεῖρι τελευτῶν ἀποσχέσθαι μου,
et § 74. Ἐγὼ δ' ὑπ' ἐχθροῦ .. ἐναν-
τίον πολλῶν καὶ ξένων καὶ πολιτῶν
ὑβρίζομην, καὶ ταῦτ' ἐν ἱερῷ καὶ οἱ
πολλῇ μοι ἦν ἀνάγκη βαδίζειν χο-
ρηγοῦντι, ut χορηγὸν, vel cho-
ragum in archetypo videatur fuisse,
vel, quod vulgatae propius est,
quia in facile poterat absorberi
antecedente m, in choragio, i. e.
in ornamento scenico. Cf. Fest.
s. h. v. Plin. N. H. XXXVI, 14. s.
24. § 115. Apul. Met. IV, 33. p.
312. et de mag. 13. p. 416. Cete-
rum ad *se pulsatum* intelligendum
est: *dicens.*

14. *trementem traxit*] Politen Pyr-
rhus. Cf. c. 2. § 2.

15. *illa omnia*] in descriptione
poenarum infernalium.

16 Sed et misericordiam a modo saepe commovet, ut de Orpheo:

— *Latos iuvenem sparsere per agros,*

et illud: *Obruit auster aqua involvens navemque virosque,*

et: *Saxum ingens volvunt alii,*

et: *Mortua quin etiam iungebat corpora vivis,*

et in Georgicis: *Nec via mortis erat simplex,*

17 et cetera in descriptione morbi. Sed et materia apud rhetoras

[47]pathos movet, ut dum queritur Cicero flammam ex lignis viridibus factam atque ibi inclusum fumo necatum. Hoc enim a materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio alius veneno: et ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit et cum flagellis caesum queritur civem Romanum.

18 manum. Invenies idem apud Virgilium:

At pater omnipotens densa inter nubila telum

Contorsit: non ille faces nec fumea taedis

et reliqua. Eleganter autem illius quidem materiam elusit, ex huius autem vera et vehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumeravimus, ex quibus apud rhetoras pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. Sed nonnumquam Virgilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur: ut in Turno ab aetate:

— *Miserere parentis*

Longaevi,

a loco: *quem nunc maestum patria Ardea longe*

Dividit;

21 et circa Cassandram ex modo:

Ecce trahebatur,

ex habitu corporis: *passis Priameia virgo*

Crinibus,

[Mss. APS.

ruit] Aen. VI, 336. — *involvensque P.* — *Saxum*] ib. v. 616. — *Mortua*] Aen. VIII, 485. — *in Georgicis*] III, 481. — *de inscriptione* vP6.

17. *rhetores* Mss et Edd. Vid. not. — *Cicero*] Cf. in Verr. Act. II. lib. I. c. 17. § 45. et lib. V, c. 54, § 142. et p. Rab. perd. 4, § 12. — *ut queritur* (om. dum) *cicero* S (P7 quae). *ut dudum queritur elusum* (in mg. add. Cicero) A. — *inclusam* P6. — *necat* hg (g in mg. *necat*um). — *Hoc est inde a materia* P6. *Hoc enim a mat.* (sup. add. est) A. — *et alius* P7.

18. *At*] Aen. VI, 593. — *et fumea* v. — *taedis* om. P. — *materia elusit* vichg. 19. *enumerabimus* v. — *rhetores* Sv-g. 20. *Miserere*] Aen. XII, 43. 21. *Ecce*] Aen. II, 403. 22. *amennonem* A. — *Ipse*]

16. *iuvenem sparsere*] discerptum Ciconum matres.

Obruit auster] quos quidem apud inferos Aeneas cernit maestos et mortis honore carentes.

navemque] „Solet enim in eiusmodi semper casu censeri ac notari ipsa potissimum navis, ut cardo videlicet discriminis omnis aut salutis. Observavit quoque Rudente [II, 6, 21.] Plautus.“ Pont. *alii*] in Tartaro.

iungebat] Mezentius.

apud rhetoras] Sic vel refragantibus omnibus exemplaribus scribendum esse putavi, quia Graeca forma legitur in codd. AP infra § 19. et lib. V, c. 2. § 1., et in cod. P c. 6. § 13.

18. *telum contorsit*] ut occideret Salmonaea, cuius materiam, qua Iovis imitabatur fulmina, Iuppiter dicitur elusisse. Cf. c. 5. § 3.

ex loco: *a templo ... adytisque Minervae:*

et circa Agamemnonem a patria:

22

Ipsa Mycenaeus,

a fortuna: *magnorum ductor Achivum,*

[48]

a necessitudine:

Coniugis,

a loco: *prima inter linina,*

a causa: — *possedit adulter.*

Tacite quoque et quasi per definitionem pathos movere solet, cum res quae miserationem movet non dilucide dicitur, sed datur intellegi, ut cum dicit Mezentius:

— *Nunc alte vulnus adactum.*

Quid enim aliud ex hoc intellegendum est quam hoc, altum vulnus esse amittere filium? Et rursus idem:

24

— *Haec via sola fuit qua perdere posses.*

Sed et hic scilicet accipiendum est perire esse amittere filium.

Et Iuturna, cum queritur quod adiuvere fratrem prohibeatur:

25

Immortalis ego?

Quid enim sequitur? Non est immortalitas in luctu vivere. Haec, ut dixi, vim definitionis habent, et a poeta eleganter introducta sunt.

V. Sunt in arte rhetorica ad pathos movendum etiam hi loci qui dicuntur circa rem, et movendis affectibus peroportuni sunt. Ex quibus primus est a simili. Huius species sunt tres, exemplum parabola imago, Graece *παράδειγμα παραβολή εἰκὼν*. Ab exemplo Virgilius:

2

Si potuit Manes accersere coniugis Orpheus,

[49]

Edd. vicahgspdz.]

Aen. XI, 266. — *a necessitudine: coniugis* om. P. — *Coniugis* AvM3P6 „2 Angl.“. *coniugiis* SM1. *Coniugis infande* M2. *coniugis infandum* i-b. — *inter limina dextra* M2. *intra limina dextra* i-g Virg. Cf. c. 3, § 12. — *a causa* om. ASv-gM123P6. — *possedit adulter* APSspM13P6 ap. Virg. codd. Med. et Gud. a s. m. *subsedit adulter* vdzb et reliqua Virgilii exemplaria. om. i-g. *Oppetuit, devictam asiam subsedit adulter* (tot. vers. Virg.) M2. 23. *diffinitionem* Svi. — *quae res v.* — *dicit mezentios A.* Mezentius dicit Edd. — *Nunc* Aen. X, 850. — *adauctum* P. — *vulnus* (om. esse) S. 24. *Haec* Aen. X, 879. — *haec una sola* P6. — *sed hic* (om. et) v-a. 25. *Immortalis* Aen. XII, 882. — *ego* om. P. *ergo* P6. — *est mortalis* S. 26. *diffinitionis* Svi. — *introducta sunt in arte reth.* (e cap. seq.) A.

V. Caput V. Pathos a simili. ch-b. Cap. III. Pathos a simili. v3i.

1. *Sunt et in v-g.* — *παραβολή εἰκὼν* om. S. 2. *Si* Aen. VI, 119. — *arcessere* as-bP. Vid. not. ad Comm. I, 13, 7. — *traicia* A. —

22. *a causa*] Haec recepi ex uno cod. P, quia sensus ea flagitare videbatur.

possedit] Macrobius hoc sumpsisse videtur ex interpolato exemplari Virgiliano. Servius ad h. l. verba: *devictam Asiam subsedit* interpretatur: *Ab Agamemnone devictam Asiam adulter Aegisthus factione*

possedit, et paulo supra: *dolo possedit*.

23. *filium*] Lausum. Vid. not. ad § 8.

25. *fratrem*] Turnum. Vid. not. ad c. 2. § 10.

V, 1. *παράδειγμα παραβολή εἰκὼν*] Cf. Aristot. rhet. II, 20. et III, 4.

*Threicia fretus cithara, fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.*

. . . . *Quid Thesea magnum,
Quid memorem Alciden?*

[*Antenor potuit mediis elapsus Achivis.*]

Haec enim omnia misericordiam movent, quoniam indignum videtur negari sibi quod aliis indultum sit. Deinde vide unde auget invidiam:

Si potuit Manes accersere coniugis Orpheus.

Habes causam disparem: *Manes* illic coniugis, hic patris; illic accersere, hic videre.

Threicia fretus cithara.

Hic materiam eius inrisit.

4 *Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties.*

Hoc iam a modo, plus est enim saepe ire quam semel.

Quid Thesea magnum,

Quid memorem Alciden?

Hic propter egregias personas non habuit quod minueret vel augeret, verum quod in illis elucebat hoc sibi iactat cum his esse commune: *Et mi genus ab Iove summo.*

5 Simile est et illud ab indignatione: Quid enim? ait Iuno:

— *Pallasne exurere classem*

Argivum?

Iam hoc plus est, *classem* victricem, quam reliquias fugientium. Deinde causam minuit:

Unius ob noxam et furias Aiacis Oilei,

[Mss. APS.

alcidem v1. — *Antenor*] Aen. I, 242. — *haec omnia enim S.* 3. *arcessere* as-bP. — *arcessere* Sas-bP. — *misericordiam* vichg (hg in mg. *materiam*). „Lego *misericordiam* ex vet. cod.“ Meurs. „*Materiam* erat in Scripto, et retinent codices fere omnes excepto uno, in quo perperam *misericordiam*.“ Pont. Vid. not. 4. *alcidem* ASv1. — *quid* SviM12P6. — *vel auget* AM3 „Angl.“. *vel quid auget* SviM12P6. *vel quod auget* cahg. *atque auget* s-bP. — *illis* (om. in) vP6. — *cum iis* v-g. 5. *Pallasne*] Aen. I, 39. — *Argivum* potuit P. — *oili*

2. *Antenor ... Achivis*] Hunc versum, qui quidem in omnibus exemplaribus legitur, uncis inclusi tanquam suspectum, quod in iis quae sequuntur antecedentia tantum explicantur, iisque hic versus ex alio libro desumptus, qui ne integrum quidem praebet sensum, adnectitur nulla interposita particula, ubi erant potius addenda ea quae leguntur § 4.: *Et mi genus ab Iove summo*. Dicit autem haec Aeneas a Iove finem petens malorum. Quid ergo, si quis hunc versum ut antecedentibus similem in margine adscripsit, et alius quidam hic eum inserendum esse putavit?

Haec . . omnia] quae dicit Aeneas, quum vellet in Orcum descendere patrem visurus.

3. *auget*] Coniunctivus erat ponendus: sed vid. prolegg. p. xli.

materiam eius] „Intelligit *Threiciam citharam* et *fides canoras*, rem levem, qua ex Orco excivit coniugis Manes Orpheus.“ Pont. — Cf. c. 4. § 18.

5. *causam minuit*] cur *Pallas* exusserit classem *Argivorum*. Eo maius ergo videtur esse id quod ei fuerat concessum. Cf. § 6.

noxam] De hac voce conf. Laur. Vallam de eleg. ling. Lat. c. 36., *Alciatum* et A. Floridum de Lat. in-

quam minuit, ut *noxam* diceret, quod levis culpa nomen est, et[50]
unius, quod facile possit ignosci, et *furentis*, ut nec culpa sit.
 Et alibi:

6

-- *Mars perdere gentem*

Inmanem Lapithum valuit.

Vides easdem observationes, *gentem* et *inmanem*: deinde aliud
 exemplum: *Concessit in iras*

Ipse deum antiquam genitor Calydone Dianae,
antiquam, ut plus honoris accederet ex vetustate: deinde in utro-
 que causam minuit:

Quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente?

A parabola vero, quoniam magis hoc poetae convenit, saepissime 7
 pathos movet, cum aut miserabilem aut iracundum vellet indu-
 cere. Miserabilem sic:

Qualis populea maerens Philomela sub umbra,

— *Qualis commotis excita sacris*

Thyas, —

Qualem virgineo demessum pollice florem,

et aliae plurimae patheticae parabolae in quibus miseratus est.
 Quid de ira? 8

Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili

Cum fremit ad caulas,

et: *Mugitus veluti, fugit cum saucius aram*

Taurus.

Et alia plura similia qui quaerit inveniet. Et imago, quae est a 9
 simili pars tertia, idonea est movendis affectibus. Ea fit, cum
 aut forma corporis absentis describitur, aut omnino quae nulla
 est fingitur. Utrumque Virgilius eleganter fecit. Illud prius circa 10
 Ascanium:

O mihi sola mei super Astyanactis imago,

[51]

Edd. vica hgs pdzb.]

S. *iolei* A. 6. *Mars*] Aen. VII, 304. — *genitor* om. SP6. 7.
Parabola (om. a) v-g. — *movit* Sv-g. — *Qualis pop.*] Georg. IV, 511. —
philomena AS. — *Qualis comm.*] Aen. IV, 301. — *Qualis ... Thyas* om. v.
 — *thiras* (del. r) A. Cf. V, 17, 16. *thais* P. — *Qualem*] Aen. XI, 68.
 — *Qualis* S. — *plures* S. 8. *Ac*] Aen. IX, 59. *At* bP. — *Cum*
 ASP6 Virgil. l. c. *dum* Edd. P. — *Mugitus veluti*] Aen. II, 223., ubi, ut
 infra V, 13, 9. apud ipsum Macrobinum, legitur *Qualis mugitus*, non *mu-*
gitus qualis, ut est in mg. g. — *similiaque* P6. — *quaeret* S. 9.
que sunt (sup. est) *assimili* A. 10. *O mihi*] Aen. III, 488. — *Quam*]

ris consult. p. 9 sqq. Doederlein.
 Synon. II, p. 153.

6. *Et alibi*] ubi eadem loquitur
 Iuno.

7. *Philomela*] Cum hac compa-
 ratur Orpheus de uxore iterum
 amissa conquerens.

Thyas] vel *Thyias*, quae est for-
 ma rectior sed a Macrobi codici-
 bus aliena, componitur cum Di-
 done dolente de Aenea clam fugam
 parante.

florem] confert Virgilius cum ex-
 animi corpore Pallantis.

miseratus] vix potest non pro
 nomine substantivo haberi, etsi
 frustra quaeras in lexicis.

8. *veluti .. lupus*] Turnus dici-
 tur lustrare muros castrorum Tro-
 ianorum.

Mugitus veluti cct.] Clamores ad
 sidera sustulisse dicitur Laocoon,
 quorum causa non tam ira est
 quam dolor.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Fingit vero, cum dicit:

— *Quam fama secuta est,*

Candida succinctam latrantibus inguina monstribus.

11 Sed prior forma οἶκτον praestat, haec δείνωσιν, id est, prior misericordiam commovet, horrorem secunda, sicut alibi:

Et scissa gaudens vadit Discordia palla,

Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello,

12 et omnia illa quae de Fama dixit. Sed et illud nimium pathetice:

— *Furor inpius intus*

Saeva sedens super arma, et centum vinctus aenis

Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

VI. Diximus a simili: nunc dicamus a minore pathos a poeta positum. Nempe cum aliquid proponitur quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur quam illud quod volumus augeri, sine dubio infinita miseratio movetur. Ut est illud:

O felix una ante alias Priameia virgo,

Hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis

Iussa mori.

Primum quod ait *felix*, comparationem sui fecit, deinde posuit a loco: *Hostilem ad tumulum*, et a modo, quod non minus acerbum est: *Iussa mori*. Sic ergo haec accipienda sunt: Quamvis *hostilem ad tumulum*, quamvis *iussa mori*, felicior tamen quam ego, 3 quia *sortitus non pertulit ullos*. Simile est et illud:

— *O terque quaterque beati,*

et quod de Pasiphae dicit:

Proetides inplerunt falsis mugitibus agros,

deinde, ut minus hoc esse monstraret:

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est

Concubitus.

4 Quid illud? nonne vehementer patheticum est a minore:

Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,

[Mss. APS.

Eclog. VI, 74. — *inguine A.* 11. *prior fama* v3 (cf. infra). — *oecton A.* οἶκτον v1. οἶκτὸν v3i. — *praestat om.* V. — *dinosin A.* — *sic alibi S.* — *Et scissa*] Aen. VIII, 702. — *consanguineo* (om. *sequitur*) A. — *de forma* Edd. (in v3 qui supra *forma* mutavit in *fama*, id h. l. videtur facere voluisse). „In scripto erat *fame* (A *fama*). Camerarii editio (hg) ad *oram fama*. Verisimile est respicere descriptionem Famae apud Maronem.“ Pont. Cf. Aen. IV, 173 — 189. 12. *Sed illud* (om. et) v-g. — *Furor*] Aen. I, 294. — *fremet* Virg. — *ora A.*

VI. Caput VI. Pathos a maiori et minori. ch-b. Cap. IIII. Pathos a minori. v3i. 1. *minus* (om. *esse*) v. 2. *O felix*] Aen. III, 321. — *primum .. iussa mori* om. S. — *et ad tumulum* Av1P67. 3. *O terque*] Aen. I, 94. — *phasiphe* AP6. — *Proetides*] Ecl. VI, 48. — *si plerunt A.* — *ut hoc minus* P6. — *tamen illa* P. 4. *non* (om. *ne*) A. —

9. *quae est .. pars tertii*] Cf. § 1.

10. *Quam*] Scyllam.

11. *quae de Fama dixit*] Cf. infra V, 13, 31.: *Hoc idem Maro de Fama dixit, sed incongrue.*

12. *nimium*] i. e. valde. Cf. VII, 7, 1. et 12. §§ 28. et 36.

Furor cet.] Haec dicit Iuppiter, dum Veneri exponit Aeneadam fata. VI, 2. *Priameia virgo*] Polyxena. 3. *beati*] in patria mortui.

Hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno?

Quid hic intellegimus, nisi omnia quae passus erat minora illi visa quam patris mortem? A maiore negaverunt quidam augeri rem posse: sed eleganter hoc circa Didonem Virgilius induxit:

Non aliter, quam si inmissis ruat hostibus omnis

Carthago, aut antiqua Tyros.

Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte quam si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. Et Homerus idem fecit:

— Ὡς εἰ ἅπασα

Ἴλιος ὀφρυόεσσα πρὸς σμήχουτο κατ' ἄκρας.

Est apud oratores et ille locus idoneus ad pathos movendum qui dicitur praeter spem. Hunc Virgilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies, caeli quibus annuis arcem, et cetera.

Et Dido:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

Et perferre, soror, potero.

Aeneas de Evandro:

Et nunc ille quidem spe multum captus inani

Fors et vota facit.

Et illud:

— Advena nostri,

Quod numquam veriti sumus, ut possessor agelli

Diceret: Haec mea sunt, veteres migrate coloni.

Invenio tamen posse aliquem et ex eo quod iam speraverit more pathos, ut Evander:

Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,

Et praedulce decus.

Oratores ὁμοιοπαθεῖαν vocant quoties de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Virgilium:

— Fuit et tibi talis

Anchises genitor,

Edd. vicaahgspdzlb.]

Nec] Aen. III, 712. — illis v-g. — visa add. a sec. m. A. 5. Cap. I. Pathos a maiori. v3i. — rem augeri Edd. P. — Non] Aen. IV, 669. — aut antiqua Tyros om. A. — tyros S. — Ὡς] II. γ', 410. — Ὡς .. ἄκρας om. ASvicP6. — Τῷ δὲ μάλιστα ἄρ' ἔην ἐναλίγκιον ὥσει ἅπασα (tot. vers. Hom.) a. — κατ' ἄκρας ahg. 6. Est et ap. or. et S. — Nos] Aen. I, 250. — Hunc] Aen. IV, 419. 7. Evandro (om. de) ASviP6. — Et nunc] Aen. XI, 49. — Advena] Ecl. IX, 2. — Quo Virg. Vid. not. 8. et ex eo Mss. et P6 „Angl.“. ex eo (om. et) Edd. — Haud] Aen. XI, 154. — nova gaudia P. 9. ὁμοιοπαθεῖα S. homo eo pathian A. — Fuit] Aen. XII, 933. — Anchise S. — Patriae] Aen. IX, 294. — et: Subiit

5. unius] Annae.

6. Nos, tua progenies] Iovi dicit Venus ad Aeneam filium respiciens. tantum .. dolorem] quantum cepit e fuga Aeneae.

7. Quod numquam veriti sumus] Apud Virgilium legitur quo, quod refertur ad ea quae ab initio versus dicit Moeris: O Lycida, vivi pervenimus.

9. ὁμοιοπαθεῖαν] Cf. Longin. de invent. p. 586, 20. W. Κινεῖ δὲ ἔλεον καὶ τὸ τῆς ὁμοιοπαθείας στοιχείον καλούμενον, οἷον ὑπὲρ παιδὸς τις ἀγωνίζεται, ἢ μητρὸς ἢ πατρὸς. Ubi aliter ac hoc loco haec figura definitur: nam idem ibi esse dicitur ac συμπάθεια.

tibi talis] inquit Turnus, qualis mihi Daunus senex.

et: — *Patriae strinxit pietatis imago,*

et: — *Subiit cari genitoris imago,*

et Dido: *Me quoque per multos similis fortuna labores.*

10 Est et ille locus ad permovendum pathos in quo sermo dirigitur vel ad inanimalia vel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Utrumque Virgilius bene pathetice tractavit, vel cum ait Dido:

Dulces exuviae, dum fata deusque sinebant,

vel cum Turnus: — *Tuque optima ferrum*

Terra tene,

et idem alibi: — *Nunc, o numquam frustrata vocatus*

Hasta meos,

et: *Rhoebe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est,*

Viximus.

11 Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quam Graeci ἀπόρρη-
[54]σιν vocant. Est enim vel dolentis vel irascentis dubitare quid agas:

En, quid ago? rursusne procos inrisa priores

Experiar?

12 Et illud de Orpheo:

Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?

et de Niso:

Quid faciat? qua vi iuvenem, quibus audeat armis

Eripere?

Et Anna permovetur:

Quid primum deserta querar? comitemne sororem...

13 Et attestatio rei visae apud rhetoras pathos movet. Hoc Virgilius sic exequitur:

Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora

Ut vidit levique patens in pectore vulnus.

14 Et illud: *Inplevitque sinum sanguis,*

[Mss. APS.

.. *imago* om. v. — *Subiit*] Aen. II, 560. — *Me*] Aen. I, 628. 10. *Dulces*]

Aen. IV, 651. — *sinebat* ap. Virg. vulgo. — *Tuque*] Aen. XII, 777. — *Nunc*]

Aen. XII, 95. — *et* om. s-bP. — *Rhoebe*] Aen. X, 861. *Roebe* AS. *Rhebe*

v-z. 11. *aporesin* A. — *et dolentis* S. — *En*] Aen. IV, 534. 12. *Quid*

faceret] Georg. IV, 504. — *bis* om. v1. — *Quid faciat*] Aen. IX, 399. —

Quid primum] Aen. IV, 677. — *comitemne* S. 13. *rhetoras* P (cf. c.

4. § 19.). *rhetores* Edd. AS. — *Ipse*] Aen. XI, 39. — *fultum* S.

14. *Inplevitque*] Aen. X, 819. — *sinum* ASv-gM123P6. Virg. l. c. *sinu* s

patriae .. pietatis imago] Aeneae est pietas Euryali erga matrem.

Subiit .. imago] Sequitur apud Virgilium: *Ut regem aequaevis crudeli vulnere vidi Vitam exhalantem.*

Me .. similis fortuna] atque Aeneae iactatam hac demum voluit consistere terra.

10. *inanimalia*] Hoc adiectivum in lexicis praeterea enotatum est tantum ex Apul. Asclep. 21. p. 88. et Tertull. Apol. 48.

muta] animalia. Cf. VII, 5, §§ 7 et 11. et Cic. de fin. I, 21, 71. Si infantes pueri, mutae etiam bestiae paene loquuntur.

Dulces exuviae] Supra dicit Virgilius: *Postquam Iliacas vestes notumque cubile Conspexit.*

ferrum] i. e. hastam Aeneae in lenta oleastri radice fixam.

Rhoebe] est nomen equi Mezentii.

11. *En, quid ago?*] inquit Dido.

12. *permovetur*] morte sororis, ideoque profert dubitationem.

comitemne sororem] Addenda erant quae sequuntur apud Virgilium: *Sprevisti moriens?*

13. *Ipse*] Aeneas.

14. *sinum*] Lausi ab Aenea ense percussi.

et: — *Moriensque suo se in sanguine versat,*
 et: *Crudelis nati monstrantem vulnera cernit,*
 et: *Ora virum tristi pendebant pallida tabo,*
 et: *Volvitur Euryalus . . , pulchrosque per artus*
It cruor,

et: *Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro . . .*

Facit hyperbole, id est nimietas, pathos: per quam exprimitur vel 15
 ira vel misericordia. Ira, ut cum forte dicimus: *miles ille perire*
debuerat, quod est apud Virgilium:

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem;

miseratio, cum dicit:

Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
Interitum.

Nascitur praeter haec de nimietate vel amatorium vel alterius ge- 16
 neris pathos:

Si mihi non haec lux toto iam longior anno est,

et illud seorsum: — *Maria ante exurere Turno*

Quam sacras dabitur pinus,

et: — *Non si tellurem effundat in undas.*

Exclamatio, quae apud Graecos ἐκφώνησις dicitur, movet pathos. 17
 Haec fit interdum ex persona poetae, nonnumquam ex ipsius
 quem inducit loquentem. Ex poetae quidem persona est: 18

Mantua vae miserae nimium vicina Cremonae!

Infelix! utcumque ferent ea facta nepotes, —

Edd. vicahgspdz.]

s-bP. — *Moriensque*] Aen. XI, 669. — *in sanguine* om. spatio relicto S.
 — „*mersat* immensum melius Anglicanus noster.“ Pont. (A *versat*). —
Crudelis] Aen VI, 446. — *Ora*] Aen. VIII, 197. — *Volvitur*] Aen. IX, 433.
 — *Euryalus* APSP6. *Euryalus leto* (ut Virg. l. c.) Edd. — *et* om. s-b
 AP. — *Vidi*] Aen. III, 623. — *cum* om. A. 15. *exprimitur ira* (om.
vel) s-z. — *miles* i-h. *millies* g-b. — *Omnes*] Aen. X, 854. — *Daphni*]
 Ecl. V, 27. 16. *Si*] Ecl. VII, 43. — *Maria*] Aen. IX, 115. — *Non*]
 Aen. XII, 204. 17. *Cap. VI. De exclamatione.* v3i. — *ecphonesis* A.
 18. *Et* v3 — *persona quidem poetae* i-bP. — *Mantua*] Ecl. IX, 28.
 — *Infelix*] Aen. VI, 823. — *facta* AP6 apud Virg. codd. plerique. *fata*
 Edd. PS. — *minores* Virgilii codices fere omnes. — *Crimen*] Aen. X,

Moriensque] Euneus a Camilla
 occisus.

monstrantem] Eriphylen ab Alc-
 maeone filio occisam.

Ora virum] Caci speluncae fori-
 bus affixa.

Vidi . . nostro] Adde quae se-
 quuntur: *Frangeret ad saxum* (Po-
 lyphemus).

15. *animam . . ipse dedissem*] in-
 quit Mezentius, si servare potuis-
 sem filium.

16. *Si mihi non . . est*] canit Thy-
 sis, ut exprimat desiderium amicae.
seorsum] h. l. fere idem esse vi-
 detur ac *ex altero genere*.

sacras . . pinus] i. e. naves Troia-
 norum quas in nymphas mutat Venus.

Non si . . in undas] Antecedunt
 haec: *Nulla dies pacem hanc Italiae,*
nec foedera (Latini et Aeneae) rum-
 pet, . . *nec me vis ulla volentem Avertet.*

17. *ἐκφώνησις*] Cf. c. 2. § 4.

18. *Mantua . . Cremonae*] Haec
 Moeridi tribuit Virgilius respiciens
 ad agros Mantuanorum propter vi-
 cinitatem Cremonensium, qui Cas-
 sii et Bruti partes secuti fuerant,
 Octaviani militibus assignatos.

Infelix, utcumque] Haec non
 recte coniunxit Macrobius. Nam
 exclamatio *Infelix!* pertinet ad an-
 tecedentia, in quibus Brutus dici-
 tur filios suos supplicio affecisse,
 reliqua autem ad ea quae sequun-
 tur: *Vincet amor patriae* cet.

Crimen amor vestrum! et alia similia;

19 ex persona vero alterius:

— *Di capiti ipsius generique reservent!*

et: — *Di talia Graiis*

Instaurate, pio si poenas ore reposco!

et: — *Di talem terris avertite pestem!*

20 Contraria huic figurae ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. Nam ut illic aliqua exclamando dicimus, ita hic aliqua tacendo subdu-

21 cimus, quae tamen intellegere possit auditor. Hoc autem praecipue irascentibus convenit, ut Neptunus:

Quos ego! — sed motos praestat componere fluctus,

et Mnestheus: — *Nec vincere certo.*

Quamquam, o! — sed superent quibus hoc, Neptune, dedisti,

et Turnus: *Quamquam, o, si solitae quicquam virtutis adesset!*

[56]et in Bucolicis: *Novimus et qui te transversa tumentibus hircis,*

Et quo — sed faciles Nymphae risere — sacello.

22 Sed et miseratio ex hac figura mota est a Sinone:

— *Donec Calchante ministro —*

Sed quid ego haec autem nequidquam ingrata revolvo?

23 Nascitur pathos et de repetitione, quam Graeci ἐπανάφορὰν vocant, cum sententiae ab isdem nominibus incipiunt. Hinc Virgilius:

— *Eurydicen vox ipsa et frigida lingua,*

Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat.

Eurydicen toto referebant flumine ripae,

et illud: *Te dulcis coniunx, te solo in litore secum,*

Te veniente die, te decedente canebat,

et illud: *Te nemus Angitiae, vitrea te Fucinus unda,*

Te liquidi flevire lacus.

24 Ἐπιτίμησις, quae est obiurgatio, habet et ipsa pathos, id est, cum obiecta isdem verbis refutamus:

Aeneas ignarus abest, ignarus et absit.

* * *

[Mss. APS. Edd. vicaHgspdz.]

188. 19. *Di capiti*] Aen. VIII, 484. *dii Sv-g. — Di talia*] Aen. VI, 529. *dii Sv-g. — graiis Sa. — Di talem*] Aen. III, 620. *dii Sv-g.* 20. *aposiopesis AS.* 21. *Quos*] Aen. I, 135. — *Nec*] Aen. V, 194. *neque Virg. — Quamquam o si*] Aen. XI, 415. — *in Bucolicis*] III, 8. — *Novimus qui (om. et) v1. — irrisere v1. irisere v3.* 22. *Donec*] Aen. II, 100. — *ego. haec S. — nec quidquam P6.* 23. *epanaphoran A. ἐπανάφορὰ S. ἐπανάφορὰν a. ἐπανοφορὰν (corr. ἐπανάφορὰ) h. — Eurydicen*] Georg. IV, 525. — *Ah om. A. — misera S. — flumina A. — Te dulcis*] Georg. IV, 466. — *coniunx bP. — Te nemus*] Aen. VII, 759. — *vitrea cah.* 24. *Epitimesis A. Epithimesis S. — habet ipsa (om. et) P. — Aeneas*] Aen. X, 85. — *ignarus absit (om. et) a.*

Nulla librorum distinctio est in APM123, nulla subscriptio in S. „Decesse huic libro finem iam ante monuimus.“ chg. (Vid. h. lib. init) „Finis huius libri ita ut principium desyderatur.“ a. In s sunt quindecim asterisci.

Crimen amor vestrum] Significatur Cupavo eiusque pater Cynus.

19. *ipsius*] Mezentii, cui mala precatur Evander.

Di .. reposco] inquit Deiphobus.

Di .. pestem] inquit Achemenides.

23. *Te .. canebat*] Eurydicen.

Te .. flevire] Umbronem.

24. *Aeneas .. absit*] inquit Iuno. — De iis quae h. l. interciderunt vid. prolegg. p. XIX. s.

MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

CONVIVIORUM TERTII DIEI

SATURNALIORUM

LIBER QUINTUS.

[Ed. Bip. vol. II. p. 57.]

I. Post haec cum paulisper Eusebius quievisset, omnes inter se consono murmure Virgilium non minus oratorem quam poetam habendum pronuntiabant, in quo et tanta orandi disciplina et tam diligens observatio rhetoricae artis ostenderetur. Et 2 Avienus: Dicas mihi, inquit, volo, doctorum optime, si concedimus, sicuti necesse est, oratorem fuisse Virgilium, si quis nunc velit orandi artem consequi, utrum magis ex Virgilio an ex Cice-^[58] rone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, 3

[Mss. APS. Edd. vicahgspdz.]

De stilo Virgilii Liber V. conviviorum tertii diei P6. De stilo Virgilii AM1. Macrobii Aurelii Theodosii viri consularis et illustris Saturnaliorum liber V. vichg. Liber quintus. a. Aurelii Macrobii Ambrosii Theodosii viri clarissimi et inlustris conviviorum quinti diei Saturnaliorum liber quintus. s. Aurelii Macrobii Ambrosii Theodosii V. C. et inlustris Saturnaliorum liber quintus. p-b.

I. Caput I. Si non aliis, hoc certe praeferendum esse Ciceroni Virgilium, quod ille in uno tantum, hic in omnibus dicendi generibus excelluerit. Tum de (Cum de h; de (om. tum) g-z improbante Zeunio) quatuor generibus dicendi deque duplici stilo. ch-b. 1. ornandi vieg. ordinandi (in mg. orandi) h. 2. sicut Av. 4. altam et profundam

I, 1. Eusebius] De hac eius disputatione vid. prolegg. p. xix sq.

omnes] excepto certe Evangelo, ut apparet ex cap. 2. § 1. et lib. I. c. 24. § 2.

consono murmure] Cf. Liv. XXXVI, 34, 5.: Consonante clamore nominatim Quinctium orare, et Apul. Met. I, 10. p. 42. Quoad mu-

tua hortatione consone clamiterent.

2. utrum magis ex Virgilio an ex Cicerone proficiat] Virgilio quomodo usi sint artis oratoriae magistri, docet Servius, qui ad Aen. X, 18: Et Titianus, inquit, et Calvus qui themata omnia de Virgilio elicuerunt et adformaverunt ad dicendi usum. Ceterum conf. I, 24, 4 sq.

quo me trahere coneris: eo scilicet, quo minime volo, ad conparationem Maronis et Tullii. Verecunde enim interrogasti, uter eorum praestantior, quandoquidem necessario is plurimum conlaturus sit qui ipse plurimum praestat. Sed istam mihi necessitatem altam et profundam remittas volo: quia *non nostrum* inter illos *tantas componere lites*, nec ausim in utramvis partem talis sententiae auctor videri. Hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex et multiformis est et dicendi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone vestro unus eloquentiae tenor est, ille abundans et torrens et copiosus. Oratorum autem non simplex nec una natura est: sed hic fluit et redundat, contra ille breviter et circumcise dicere adfectat: tenuis quidam et siccus et sobrius amat quandam dicendi frugalitatem, alius pingui et luculenta et florida oratione lascivit. In qua tanta omnium dissimilitudine unus omnino Virgilius invenitur qui eloquentiam ex omni genere conflaverit. Respondit Avienus: Apertius vellem me has diversitates sub personarum exemplis doceres. Quattuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Salustius regnat: siccum, quod Frontoni ascribitur: pingue et floridum, in quo Plinius Secundus quondam et nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem haec quattuor genera reperiuntur. Vis audire illum tanta brevitate dicentem, ut artari magis [59]et contrahi brevitatis ipsa non possit?

[Mss. APS.

om. P. „Scriptura fere referebat et profundam rem mittas volo [A remittas]. Sententiam meam non urgebo pertinaciter, quod tamen iniecit suspicio, non silebo, compendio nimirum scribendi elapsam fortassis legitimum lectionem necessitatem alteram et profundam rem mittas volo. Id certe a re non alienum, ut alluserit obiter ad augurum disciplinam qui alteram avem pro non bona sive improspira usurpabant. Unde postmodum, ut Festus [ap. Paul. lib. I. p. 7.] docet, alter pro adverso subinde dicebatur et malo.“ Pont. — non] Cf. Virg. Ecl. III, 108.

5. tenuis quidem S. — dicendi add. a sec. m. A. — dissimulatione Svichg (hg in mg. dissimilitudine) M1P6. — invenitur Virgilius via (chg Verg.) P6. — ut eloquentiam P7. 6. Quod genera dicendi. Cap. vl. Cap. I. Quot sint dicendi genera. v3i. 8. brevitatis (om. ipsa) P6. — Et

4. istam .. necessitatem] i. e. necessitatem de ea re, de qua tu vis, disputandi.

dixisse, quia] Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

Ecce] Cf. §§ 8. et 15. et vid. prolegg. p. xli.

in Cicerone vestro] dicit Eusebius, ut qui ipse sit Graecus. Cf. infra c. 2. § 17; I, 16, 43; prolegg. p. xxx.

torrens] Cf. § 19. Torrentem orationem dixerunt etiam Quintil. Inst. III, 8, 60. et Plin. N. H. XXVI, 3. s. 7.

5. dicere adfectat] e poetarum more dictum est; cf. Plaut. Bacch.

III, 1, 10.; Ovid. A. A. II, 39.; Stat. Theb. I, 132.; Sil. IV, 138

quandam dicendi frugalitatem] Imitatur Quintilianum, qui XII, 10, 21.: Quapropter, inquit, mihi falli multum videntur, qui solos esse Atticos credunt tenues .. et quandam eloquentiae frugalitate contentos.

7. Frontoni] Hunc Eumenius Panegyric. Constant. 14. Romanae eloquentiae non secundum sed alterum decus dicit, et eius discipuli dicebantur Frontoniani. Cf. Sidon. Apoll. I, 1. Real-Enc. III, p. 521.

noster] dicitur Symmachus, ut qui intersit convivio, non respectu

Et campos ubi Troia fuit.

Ecce paucissimis verbis maximam civitatem hausit et absorpsit: non reliquit ille nec ruinam. Vis hoc ipsum copiosissime dicat? 9

*Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae: fuimus Troes, fuit Ilium et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danaï dominantur in urbe.*

*O patria, o divum domus Ilium, et inclitya bello
Moenia Dardanidum!* 10

*Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrimis aequare dolorem?*

Urbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus quot hic verbis inundavit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis: 11

*Turnus, ut ante volans tardum praecesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, et urbi
Improvvisus adest: maculis quem Thracius albis
Portat equus cristaque tegit galea aurea rubra.*

Hoc idem quo cultu, quam florida oratione, cum libuerit, pro- 12 fertur?

*Forte sacer Cybelae Choreus olimque sacerdos
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum, quem pellis aenis
In plumam squamis auro conserta tegebat.*

5 *Ipse peregrina ferrugine clarus et ostro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu. . .*

Pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum. [60]

Sed haec quidem inter se separata sunt. Vis autem videre, 13

Edd. vicahgspdzb.]

campos] Aen. III, 11. — *fumat* A a p. m. — *absorbsit* (om. et) A. et *absorbuit* P6. — *relinquit* A. — *ille* ASv-h „B“. *illi* g-bP. 9. *Venit*] Aen. II, 324. — *tempus* APSv-aM123P6 Virg. I. c. *fatum* (ut Virg. Aen. VIII, 334.) h-b. — *Dardani* (sup. add. e) A. *Dardanidae* hs-bP. — *gloria Dardanidum* h. — *agros* AP6. — *O patria*] Aen. II, 241. — *illum* A. — *inclita* AbP. *incluta* s-z. — *Dardanium* (sup. add. d) A.

10. *Quis*] Aen. II, 361. — *lacrimis possit* A (S *lachry*). — *aequare labores* v-g Virg. I. c. 11. *Turnus*] Aen. IX, 47. 12. *proferetur* ASi-gb. — *Forte*] Aen. XI, 768. — *Cybele* Av-g. — *thoreus* A. Apud Virgilium nunc legitur *Chloreus*, sed vario modo discrepant codices: Mediceus habet *Choreus*. — *phrigus* A. — *aenis* add. a s. m. A. — *In plumam squamis* om. APSP6. — *gortinia* (sup. c) S. *Gortynia* recte legitur apud Virgil. — *Pictas* S. 14. *Saepe*] Georg. I, 84. — v. 6.

patriae, ut Cicero dicitur vester § 4.

8. *nec*] Vid. prolegg. p. xli. Hoc loco observandum est antecedere *non*, ut apud Graecos iunguntur particulae οὐ et οὐδέ.

10. *Quis . . inundavit*] Dicendum erat *Qui* et *redundavit*.

12. *proferetur*] Praesens tempus e codicibus meis unus habet P, unde

receptum est a Carrione, sed repudiatum a Bipontinis. Equidem putaverim futurum, *proferetur*, illatum esse ab iis qui *libuerit*, quod est perfectum coniunctivi, haberent pro futuro exacto, neque intelligerent haec esse referenda ad sequentia, in quibus idem sane describitur, habitus equi et equitis.

quemadmodum haec quattuor genera dicendi Virgilius ipse permisceat, et faciat unum quoddam ex omni diversitate pulcherrimum temperamentum?

- 14 *Saepe etiam steriles incendere profuit agros
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis:
Sive inde occultas vires et pabula terrae
Pingua concipiunt, sive illis omne per ignem*
5 *Excoquitur vitium atque exudat inutilis humor,
Seu plures calor ille vias et caeca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua sucus in herbas,
Seu durat magis et venas astringit hiantes,
Ne tenues pluviae rapidive potentia solis*
10 *Acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.*
- 15 Ecce dicendi genus quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec praeceps brevitatis nec infrunita copia, nec ieiuna siccitas nec laetitia pinguis.
- 16 Sunt praeterea stili dicendi duo dispari moralitate diversi. Unus est maturus et gravis, qualis Crasso adsignatur. Hoc Virgilius utitur, cum Latinus praecipit Turno:
*O praestans animi iuvenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me inpensius aequum est
Consulere, et reliqua.*
- 17 Alter huic contrarius, ardens et erectus et infensus, quali est usus Antonius. Nec hunc apud Virgilium frustra desideraveris:

[Mss. APS.

relaxet SP6. 15. *infrunita* Sv-g (M1 a sec. m.) M2. „Male. Nam *infrunitum* est verbum rarius et exquisitum.“ Zenn. Vid. not. 16. *Cap. III. Stili dicendi. vi. — O praestans*] Aen. XII, 19. 17. *usus*

15. *infrunita*] i. e. stupida, inepta, ut recte interpretatur Zeunius. Cf. Sen. de vit. beat. 23, 3. *Alterum infruniti animi est, alterum timidi et pusilli*, ubi Lipsius haec adnotavit: „Festus [ap. Paul. lib. VI. p. 92.] *Fruniscor et frunitum* dixit Cato: nosque quum adhuc dicimus *infrunitum*, certum est antiquos dixisse *frunitum*. Agellius IV. cap. 9. *Verba infrunita et obtundentia*. Noster de benef. III. cap. 16. [3] *Infrunita est et antiquaria*. Est quasi ἀφρων vel infrons: et in Glossis explicatur, ἀπειρόκαλος, *infrunitus insolens*.“ Apud Gellium l. c. vulgo legitur *infrunita*; vox *infrunita* debetur Carrioni. Idem ille XVII, 2, 6. *frunisci* recte derivat a fruendo.

laetitia] Cf. Tacit. dial. de orat. 20. *Adfluens et vagus auditor ad-suevit iam exigere laetitiam et pulchritudinem orationis*, et 14. *laeta* .. poetarum quam oratorum similior oratio, ad quem locum

haec adnotavit Dronkius: „*Laetus* dicitur de genere dicendi ex ubertate quadam, metaphora fere poetica, qua *laetas* segetes dixit Virgilius. Ita Ernest. Lex. technol. Lat. rhet. p. 236. Cf. Spalding. ad Quintil. X, 1, 46. et XII, 9, 2.“ Adde Cic. de orat. 1, 18, 81. *Nitidum* quoddam genus est verborum et *laetum*, et vid. infra § 19.

16. *moralitate*] Cf. I, 5, 4. *moralis* .. gravitate.

qualis Crasso adsignatur] Cicero de or. II, 45, 188. ei tribuit *flumen gravissimorum optimorumque verborum*. Ceterum hic L. Licinius Crassus non est confundendus cum M. Crasso ἀγέλαστω qui commemoratur II, 1, 6. Vid. not. seq.

17. *quali est usus Antonius*] Cf. Cic. de or. III, 9, 32. *Videtisne genus hoc quod sit Antonii? forte, vehemens, commotum in agendo, praemunitum et ex omni parte causae septum, acre acutum enucleatum, in unaquaque re com-*

— *Haud talia dudum*

Dicta dabas. Morere, et fratrem ne desere frater.

Videsne eloquentiam omni varietate distinctam? quam quidem 18 mihi videtur Virgilius non sine quodam praesagio quo se omnium[61] profectibus praeparabat de industria permiscuisse, idque non mortali sed divino ingenio praevidisse: atque adeo non alium ducem secutus quam ipsam rerum omnium matrem naturam hanc praetexuit velut in musica concordiam dissonorum. Quippe si mun- 19 dum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem divini illius et huius poetici operis invenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc brevis nunc copiosa nunc sicca nunc florida nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa hic lacta segetibus et pratis ibi silvis et rupibus hispida, hic sicca arenis hic irrigua fontibus, pars vasta aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me vocetis, qui naturae rerum Vir- 20 gilius comparavi. Intra ipsum enim mihi visum est, si dicerem decem rhetorum qui apud Athenas Atticas floruerunt stilos inter se diversos hunc unum permiscuisse.

Edd. vicahgspdz.]

est P. usus (om. est) zb. — *Haud*] Aen. X, 599. 18. *mihi quidem* S. — *de industria sua* s-bP. — *secutus ducem* A. — *concordiam dissonorum* Ai-plb. „Recte. Nam auctor loquitur de artificio Virgilii qui ex diversis (dissonis) generibus dicendi effecerit unum (harmoniam).“ Zenn. concordia dissonorum SvM123. concordiam sonorum Pp2-z. 19. et (sup. ad) omnium A. 20. dicere „B“. — *permiscuisse. De rhetoricis observationibus Virgilius finit.* AP6.

morans, honeste cedens, acriter insequens, terrens, supplicans, summa orationis varietate, nulla nostrarum aurium satietate. Cum Crasso, quem triennio minorem fuisse refert Cicero Brut. 43, 161., hic laudatur ab eodem Cicerone Brut. 36, 138.; 57, 207; 59, 215; 88, 301; Orat. 30, 106; de or. I, 7, 24. De solo Antonio vid. Brut. 37, 139 sqq. *fratrem .. frater*] Lucagum Liger ab Aenea occisus.

18. *non sine quodam praesagio quo se omnium profectibus praeparabat*] Haec si Mahul, ut mihi quidem videtur, recte sic vertit: „qu'une sorte de préscience divine lui révélait, qu'il était destiné à servir de modèle à tous,“ sententia relativa quo .. praeparabat posita est pro accusativo cum infinitivo qui penderet a voce *praesagio*, sic fere: „hoc modo sese ita praeparare ut omnium profectus maxime adiuvaret.“ Vertendum est ergo: „Nicht ohne ein gewisses Vorgefühl, nach dem er sich für die Förderung der Bildung Aller vorbereitete.“ Cf. § 2.

praetexuit] sc. operi suo. Sed quum ad totum opus, non ad eius principium tantum, hoc sit referendum, erat potius dicendum: *pertexuit.*

velut in musica] Cf. I, praef., 9.

19. *qualiter .. sic*] Vid. prolegg. p. xxxv. not.

integra] h. e. satis accommodata. *nunc simul omnia*] i. e. nunc omnes illas virtutes complectitur.

20. *nimum*] i. e. excedentem modum. Cf. Tac. Hist. I, 35. *nimii verbis.*

Intra ipsum] Dicendum erat: *infra eum*, ut apud Quintil. XII, 9, 7. legitur: *tanquam infra eum sint.* Nam *intra* sic usurpatur non nisi sequente numero, ut apud Quintil. I, 5, 30. *intra numerum trium syllabarum continetur*, et apud Liv. I, 43, 4. *intra centum.* Vid. Hand. Tursell. III, p. 378, 10. et 439, 17.

decem rhetorum] Cf. Lucian. Scyth. 10. Παιδεία δὲ καὶ λόγον δυνάμει τῇ Ἀττικῇ δεκάδι παραβάλλοις ἂν. — *Rhetores oratores dixisse vel Ciceronem* (Brut. 11, 42; de orat. II,

II. Tunc Evangelus inridenti similis: Bene, inquit, opifici deo a rure Mantuano poetam comparas, quem Graecos rhetoras, [62] quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse adseveraverim. Unde enim Veneto rusticis parentibus nato, inter silvas et frutices educto, vel levis Graecarum notitia litterarum? Et Eustathius: Cave, inquit, Evangele, Graecorum quemquam vel de summis auctoribus tantam Graecae doctrinae hausisse copiam credas, quantam sollertia Maronis vel adsecuta est vel in suo opere digessit. Nam praeter philosophiae et astronomiae amplam illam copiam, de qua supra disseruimus, non parva sunt alia quae traxit 3a Graecis et carmini suo tamquam illic nata conseruit. Et Praetextatus: Oratus sis, inquit, Eustathi, ut haec quoque communicata nobiscum velis, quantum memoria repente incitata suffecerit. Omnes Praetextatum secuti ad disserendum Eustathium provocaverunt. 4 Ille sic incipit: Dicturumne me putatis ea quae vulgo nota sunt, quod Theocritum sibi fecerit pastoralis operis auctorem, ruralis Hesiodum, et quod in ipsis Georgicis tempestatis serenitatisque signa de Arati Phaenomenis traxerit, vel quod ever-

[Mss. APS.

II. Caput II. Quae Vergilius traxerit a Graecis: quodque tota Aeneis effigiata sit ad exemplar Iliadis atque Odysseae Homericæ. ch-b.

1. rhetores Sv-g (cf. lib. IV. c. 4. § 19.; c. 6. § 13.). — „Unde enim Vergilio legendum.“ Meurs. Vid. not. — educato v-g. 2. Eustathius P6. eustacheus (sup. i) A. — quemquam de (om. vel) P6. — vel suo (sup. add. in) A. — de qua om. P. — supra] Vid. not. — traxerit v3ch. — natus S (M1 a sec. m). — conseruit Av-gM123P6. disseruit S. inseruit s-bP. 3. communia v. 4. Dicturumne s-bP. Quae Virgilius traxit a graecis dicturumne v-g (chg Verg.) M12P6. R Quae Virgilius traxit a grecis. R Dicturumne M3. Quae .. a graecis dicturum (om. ne) S. (Dicturum in nova linea A.) — putetis

3, 10; de fin. II, 6, 17. al.) adnotavit Heindorf. ad Horat. Sat. I, 10, 12. Add. Bremi ad Cornel. Epamin. 6, 3.

apud Athenas Atticas] legitur eodem modo infra VII, 1, 17. et apud Apuleium Metam. I, 24.; Athenis Atticis habet idem Florid. IV. (N. XVIII.) p. 86. et Plautus Rud. III, 4, 36., Mil. II, 1, 22., ubi Taubmannus confert Lucilianum [III, 4.] Campana Capua, et Epic. III, 4, 65., ubi idem dicit sic Athenas distinguere a quinque aliis quas recenseret Stephanus Byzant.; Athenas Atticas denique Plant. Truc. II, 6, 16. De praepositione vid. not. ad I, 20, 6.

II, 1. Evangelus] Vid. prolegg. p. xxxi, m.

opifici deo] Cf. VII, 14, 23. et Comm. II, 10, 9. mundum fuisse .. conditore deo, et infra c. 11, § 16. sanguis ille opifex.

nec omnino legisse] i. e. omnino

ne legisse quidem. Vid. prolegg. p. xli.

Veneto] Cf. Sidon. ep. poet. IX, 15. extr. Venetam lacessat ut favore Mantuam.

2. philosophiae et astronomiae] Cf. I, 24, 18. Ni me maior ammiratio de astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus et sobrius operi suo .. aspersit. Disputationem ipsam, quae desideratur, secundi diei primam fuisse apparet ex eodem capite § 21.

tamquam illic nata] Cf. I, 24, 18. Quanta de Graecis cautus et tamquam aliud agens modo artificii dissimulatione modo professa imitatione transtulerit.

conseruit] Hoc verbo fortasse usus est Macrobius, quo magis exprimeret aetam cum ipso opere coniunctionem. Alioquin accommodatus est inseruit.

4. quod] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

sionem Troiae cum Sinone suo et equo ligneo ceterisque omnibus quae librum secundum faciunt a Pisandro paene ad verbum transcripserit: qui inter Graecos poetas eminet opere quod a 5 nuptiis Iovis et Iunonis incipiens universas historias quae mediis omnibus seculis usque ad aetatem ipsius Pisandri contigerunt in unam seriem coactas redegerit et unum ex diversis hiatibus temporum corpus effecerit, in quo opere inter historias ceteras interitus quoque Troiae in hunc modum relatus est, quae Maro fide-6 liter interpretando fabricatus sibi est Iliacae urbis ruinam? Sed et haec et talia ut pueris decantata praetereo. Iam vero Aeneis ipsa nonne ab Homero sibi mutuata est errorem primum ex Odyssea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinem necessario rerum ordo mutavit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde revertenti de Troia error contigerit Ulixi, apud Maronem vero Aeneae navigatio bella quae postea in Italia sunt gesta praecesserit. Rursus Homerus in primo, cum vellet 7 iniquum Graecis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis iniuria: hic, ut Troianis Iunonem faceret infestam, causarum sibi congeriem comparavit. Nec illud cum cura magna relaturus sum, 8 licet, ut aestimo, non omnibus observatum, quod, cum primo versu promississet producturum sese de Troiae litoribus Aeneam:

Edd. vicahgspdzb.]

M2. *putas* P6. — *deaurati phaen.* A. — *ceterisque aliis* P6. — *ad verbum penetrans scripserit* A. 5. *contingerunt* A. — *fideliter Maro* Edd. S. — *est sibi* Edd. P. 6. *pueris* (om. ut) P. — *ordine* P6. — *ulixi* A. *ulyxi* Svi. *Ulyssi* c-bP. — *gesta sunt* S. 7. *Hinc g* in mg. 8. *existimo* Sv3b. *extimo* vl. — *in omnibus* (om. non) S. — *se* S. — *de troiae finibus* P. — *Troiae*] Aen. I, 1. — *Lavinaque*] Mss. et Edd.

a Pisandro] Hoc non quadrat cum iis quae leguntur apud Suidam, qui Pisandro maiori tribuit unum poema quod fuisset inscriptum Ἡράκλεια, et de minore tradit haec: Πείσανδρος, .. γεγονώς ἐπὶ Ἀλεξάνδρου βασιλείᾳ τοῦ Μαμαίας παιδός, ἐποποιὸς καὶ αὐτός· ἔγραψεν ἱστορίαν ποιμήνην δι' ἐπῶν, ἣν ἐπιγράφει Ἡραϊκῶν Θεογαμιῶν, ἐν βιβλίῳ ξξ, ut aetate multo posterior Virgilio fuisse dicatur, quem ex eo hausisse refert Macrobius. Inscriptio Ἡραϊκῶν Θεογαμιῶν videtur respondere iis quae sequuntur infra § 5.: a nuptiis Iovis et Iunonis incipiens, sed Heynius in Excurs. I. ad Virg. Aen. lib. II. recte monuit adiectivum Ἡραϊκῶν esse formam inauditam, ideoque legendum esse Ἡρωϊκῶν, quod probavit Bernhards ad Suid. l. c.: iidemque viri docti censent errorem commisisse Macrobius et praeterea Io. Merri-ck. ad Tryphiodor. Diss. p. LXIV sqq., sed Valckenarius in

Diatribae in Eurip. p. 24. et Kusterns ad Suidam l. c., hunc ipsum duo Pisandros confudisse statuerunt, et iuniori assignasse poema, quod vetustioritribuendum esset. Welckers, der epische Cyclus p. 99., theogamias istas nescio quem Alexandrinorum veteris Pisandri nomine composuisse suspicatur. Macrobius de vetere poeta cogitasse docent verba: universas historias quae mediis omnibus seculis usque ad aetatem ipsius Pisandri contigerunt.

5. quod] Est accusativus pendens a verbo incipiens, nisi forte mavis statuere Macrobius scripsisse quo, idque mutatum esse in quod, quoniam complura incisa in iis quae proxime antecedunt ab hac particula incipiunt.

historias, quae .. contigerunt] i. e. res dignas memoria.

7. sacerdotis] Chrysaee, cf. Iliad. α, 11.

causarum .. congeriem] Sumpsit Virgilius illas et a Carthagine

— *Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Litora,*

ubi ad ianuam narrandi venit, Aeneae classem non de Troia sed de Sicilia producit:

*Vix e conspectu Siculae telluris in altum
Vela dabant laeti.*

- 9 Quod totum Homericis filis texuit. Ille enim vitans in poemate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum et continuam narrationem ad finem usque perducere, ipse poetica disciplina a rerum medio coepit et ad initium post re-
10 versus est. Ergo Ulixis errorem non incipit a Troiano litore de-
[64]scribere, sed facit eum primo navigantem de insula Calypsonis, et ex persona sua perducit ad Phaeacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem usque pervenerit. Post Phaeacas rursus Ulixis navigationem usque ad
11 Ithacam ex persona propria poeta describit. Quem secutus Maro Aeneam de Sicilia producit, cuius navigationem describendo perducit ad Libyam. Illic in convivio Didonis narrat ipse Aeneas usque ad Siciliam de Troia navigationem suam: et addidit uno versu quod iam copiose poeta descriperat:

Hinc me digressum vestris deus adpulit oris.

- 12 Post Africam quoque rursus poeta ex persona sua iter classis usque ad ipsam descripsit Italiam:

*Interea medium Aeneas iam classe tenebat
Certus iter.*

- 13 Quid, quod et omne opus Virgilianum velut de quodam Homericis operis speculo formatum est? Nam et tempestas mira imita-

[Mss. APS.

probante Servio. *Laviniaque* Virg. cod. Med. — *Vix*] Aen. I, 34. — *leti et sp. S.* — *texit s-z.* „Lege cum Ed. vet. *texuit.*“ Zeun.

9. *Ipse enim v.* — *ab exordio P.* — *continuam rationem P.* 10. *ulyxis Svi.* *Ulyssis c-bP (bis).* — *primo*] Od. α, 11-95., et ε-θ'. — *Illic*] Od. ι-μ'. — *rursus*] Od. ν' sqq. 11. *Maro*] lib. I. — *Illic*] lib. II. — *Didonis om. P.* — *ipse narrat enias S.* — *iam om. s-b.* — *Hinc*] Aen. III, 715. 12. *clausis A.* — *describit Edd.* — *Interea*] Aen. V, 1.

aemula Romae et a Paridis iudicio raptuque Ganymedis, cf. Aen. I, 8 sqq.

8. *primo versu*] Non agnoscit ergo Macrobius quattuor illos versus in codice quidem Mediceo omissos sed vulgo e Servii Donati-que auctoritate primo Aeneidos libro praemissos.

ad ianuam narrandi] Vid. not. ad Comm. I, 2, 4.

9. *vitans . . historicorum similitudinem*] Cf. c. 14. § 11. *ut historicum stilum vitet.*

10. *Calypsonis*] De hoc genitivo, et de formis quae sequuntur, *Calypsonem et Didonis*, vid. Schneider.

Formenl. p. 146 sq. et Oudendorp. ad Apul. Metam. I, p. 107.

ex persona sua perducit] Homerus; sed ipse perducitur Ulixes. Cf. § 11. *ipse Aeneas* et § 12. *poeta ex persona sua.*

Post Phaeacas] i. e. Post ea quae referuntur apud Phaeacas vel dicta vel facta; cf. § 12. *Post Africam*, et vid. not. ad Comm. I, 1, 7.

13. *de quodam Homericis operis speculo*] Cf. Lucret. III, 987. *Hoc igitur speculum nobis natura futuri Temporis exponit*, et Cic. de fin. II, 10, 32. *Quae* (Epicurus) *putat esse specula naturae.*

tionē descripta est (versus utriusque qui volet conferat), ut Venus in Nausicae locum Alcinoi filiae successit, ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi convivium celebrantis. Scylla quoque 14 et Charybdis et Circe decenter attingitur, et pro Solis armentis Strophades insulae finguntur. At pro consultatione inferorum descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori, sed et infesto Aiaci infesta Dido et Tiresiae consilii Anchisae monita respondent. Iam praelia Iliadis et vulnerum 15 non sine disciplinae perfectione descriptio et enumeratio auxilio-^[65]rum duplex et fabricatio armorum et ludicri certaminis varietas ictumque inter reges et ruptum foedus et speculatio nocturna et legatio reportans a Diomede repulsam Achillis exemplo, et super Pallante ut Patroclo lamentatio, et altercatio ut Achillis et Agamemnonis ita Drancis et Turni, utrobique enim alter suum alter publicum commodum cogitabat, pugna singularis Aeneae atque Turni ut Achillis et Hectoris, et captivi inferiis destinati ut illic Patrocli hic Pallantis:

— *Sulmone creatos*

*Quattuor hic iuvenes, totidem quos educat Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris.*

Quid, quod pro Lycaone Homérico, qui inter fugientes deprehen- 16sus non mirum si ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est:

Edd. vicahgspdzb.]

13. *versus utriusque*] Aen. I, 81 seqq. et Odyss. ε', 291 seqq. — *Venus*] Aen. I, 314 seqq. — *Nausicae*] Od. ζ', 139 seqq. — *nausia* c. A. *nausiteae* S. — *Dido*] Aen. I, 446 et 697 seqq. — *Alcinoi*] Od. η', 82. et θ', 57 seqq. 14. *Scylla et Charybdis*] Od. μ', 235 seqq. Aen. III, 420 seqq. — *Circe*] Od. κ', 135 seqq. Aen. VII, 10 seqq. — *pro Solis armentis*] Od. μ', 262 seqq. — *Strophades*] Aen. III, 209 seqq. — *pinguntur* S. — *pro consultatione inferorum*] Od. λ', 23 seqq. — *descensus*] Aen. VI, 236 seqq. — *Palinurus*] Aen. VI, 337. — *Elpenori*] Od. λ', 51. *elponeri* A. *Epenori* s-b. — *Aiaci*] Od. λ', 543 sqq. — *Dido*] Aen. VI, 450 sqq. — *Tiresiae*] Od. λ', 90 sqq. — *Anchisae*] Aen. VI, 679 sqq. 15. *enumeratio auxiliorum*] Iliad. β', 484 seqq. et Aen. VII, 641 seqq. — *fabricatio armorum*] Il. σ', 369 seqq. et Aen. VIII, 370 sqq. — *ludicri certaminis*] Il. ψ', 257 sqq. et Aen. V, 104 sqq. Cf. infra c. 7. § 4 sqq. — *ictum inter reges et ruptum foedus*] Il. γ', 264 seqq., δ', 104 seqq. et Aen. VII, 266. et 616 sqq. — *speculatio nocturna*] Il. κ', 299 seqq. et Aen. IX, 176 sqq. — *a Diomede*] Aen. XI, 226 sqq. — *repulsa* PSP6. — *Achillis*] Il. ι', 307 sqq. — *super Pallante*] Aen. X, 505 seqq. — *Patroclo*] Il. σ', 6 seqq. — *altercatio Achillis et Agamemnonis*] Il. α', 121 seqq. — *Drancis et Turni*] Aen. XI, 336 seqq. — *pugna singularis Aeneae atque Turni*] Aen. XII, 11 seqq. — *Achillis et Hectoris*] Il. χ', 35 seqq. — *inferiis* S. *inferiis* (sup. iis) A. — *Patrocli*] Il. φ', 26 sqq. — *Pallantis*] Aen. X, 517. — *hic om. A.*

16. *Lycaone*] Il. φ', 34. — *sed ad preceps* A. — *Magus*] Aen. X,

14. *sacerdotis*] Cf. Virg. Aen. VI, 35 sq. *Phoebe Triviaeque sacerdos*, *Deiphobe Glauci*, quae ibid. v. 98. nominatur *Cumaea Sibylla*.

15. *ut Patroclo*] Addenda erat praepositio *super*. Cf. Krueger. Gramm. d. l. Spr. § 691. Not. 2.

16. *qui .. pepercit*] Miro modo mutatur subiectum omnino non monito lectore. Dicendum erat saltem: *nec tamen ei Achilles pepercit*.

in medio tumultu] i. e. in medio proelio.

Inde Mago procul infestam contenderat hastam?

Et, cum ille genua amplectens supplex vitam petisset, respondit:

— *Belli commercia Turnus*

Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.

17 Sed et insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam peremptum in Tarquitium a Marone transfertur. Ille ait:

Ἐντανθοῖ νῦν κείσο, et cetera;

[66]at hic vester:

Istic nunc, metuende, iace, et reliqua.

III. Et si vultis me et ipsos proferre versus ad verbum paene translatos, licet omnes praesens memoria non suggerat, tamen qui se dederint obvios annotabo:

2 *Νευρὴν μὲν μαζῶ πέλασεν, τόξω δὲ σίδηρον.*

Totam rem quanto compendio lingua ditior explicavit? Vester, licet periodo usus, idem tamen dixit?

Adduxit longe, donec curvata coirent

Inter se capita, et manibus iam tangeret aequis,

Laeva aciem ferri, dextra nervoque papillam.

3 Ille ait: — *Οὐδέ τις ἄλλη*

φαίνεται γαίᾳ, ἀλλ' οὐρανὸς ἡδὲ θάλασσα.

— *Nec iam amplius ulla*

Adparet tellus, caelum undique et undique pontus.

4 *Πορφύρεον δ' ἄρα κῆμα περιστάθη, οὔρεϊ ἴσον,*

[Mss. P (AS om. Graec.).]

521. — cum tenderet chg (g in mg. contenderat). contuderat i. — vitam supplex Sc-g. vitam supplexque vi. — Belli] Aen. X, 532. — abstulit P6.

17. Tarquitium v (Virg. Aen. X, 550). tarquinum S. — Ἐντανθοῖ] II. φ', 122. — Ἐντανθοῖ νῦν κείσο et cetera APSP6. Ἐντανθοῖ νῦν κείσο μετ' ἐχθρῶσιν, οἳ σ' ὀτειλῆς Αἰμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες, οὐδέ σε μήτηρ Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος Οἴσει δινήεις εἴσω ἄλὸς εὐρέα κόλπον, etc. Edd. — hic noster Sv-gP6 (hg in mg. vester). — Istic] Aen. X, 557.

III. Caput III. De diversis Vergiliū locis ex Homero traductis. ch-b.

1. me ipsos (om. et) S. 2. Νευρὴν] II. δ', 123. — ΝΕΥΡΕΝΝ (om. μὲν) A. Νευρὴν „Angl“. ΝΥΡΗΝ (om. μὲν) P. — τοῦ Totam (om. δὲ σίδ.) A. — lingua doctior P6. — Adduxit] Aen. XI, 860. Et duxit Virg. — dextera A. dextro s-z. 3. Ille ait om. v-g. — Οὐδέ τις] Od. μ', 403. Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν οὐδέ τις v-g. — θάλασσα (vi θάλαττα) Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς ἥχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς. Edd. — Nec] Aen. III, 192. — ullae Apparent terrae c-g Virg.

4. Πορφύρεον] Od. λ', 243. Πορφύρεον ... κυρτωθὲν om. vic. —

17. vester] Vid. not. ad c. 1. § 4. Eustathium fuisse Graecum apparet e prolegg. p. xxx. Sic etiam infra loquentem facit Eustathium Macrobius, nisi quod c. 21. § 7. dicit: Sed nec cymbia in nostro sermone reperies, et § 9. apud Graecos et apud nos.

III, 1. praesens] dicitur memoria, ut alibi (cf. Cic. in Verr. act. II. lib. IV, 49, 107. Virg. Georg. II, 127. Colum. VI, 14.) auxilium vel remedium, nisi mavis huic ad-

iectivo tribuere factitivam, quam dicunt, vim, ut memores apud Horatium dicuntur fasti Od. III, 17, 4. et IV, 14, 4. et vigiles lucernae ib. III, 8, 14., vel comparare id quod dicit Plinius N. H. XVII, 1. § 4. Crassus .. praesens ingenio semper. Ceterum dicendum erat: licet memoria mea non satis sit praesens ut suggerat omnes.

2. lingua ditior] i. e. lingua Graeca, quamvis sit ditior.

Vester] Cf. c. 2. § 17.

κυρτωθέν.

Curvata in molis faciem circumstetit unda.

Et de Tartaro ille ait:

Τόσσον ἐνερθ' Ἀἶδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.

Bis patet in praeceps tantum tenditque sub umbras,

Quantus ad aethereum caeli suspectus Olympum.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο.

Postquam exempta fames, et amor conpressus edendi.

Τῷ δ' ἕτερον μὲν δῶκε θεὸς, ἕτερον δ' ἀνένευσε.

νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε

δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.

Audiit, et votis Phoebus succedere partem

Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαιο βίη Τρώεσσιν ἀνάσσει,

καὶ παίδων παῖδες, τοὶ κεν μετόπισθε γένωνται.

Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,

Et nati natorum et qui nascentur ab illis.

Καὶ τότ' Ὀδυσσεύς λυτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ.

et alibi: Αἴας δ' ἐρρίγησε κασιγνήτοιο πεσόντος.

Hic de duobus unum fabricatus est:

Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra.

Πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων,

ἄξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἥδ' ἐκ αὐτὸν

πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.

Armipotens, praesens belli, Tritonia virgo,

Edd. vicahgspdz.]

ΚΥΜΑ ΠΑΠΙCΤΑΤΟ P (fort. pro παρίστατο). — ΚΥΤΩΤΕΝ (sup. θ') P. — *Curvata*] Georg. IV, 361. — *in om.* S. — *molis* APvi. *mollis* SP6. *montis* (ut Virg. I. c.) c-b. — 5. *Τόσσον*] II. θ', 16. — *Bis*] Aen. VI, 578. — *aetherium* A. — 6. *Αὐτὰρ*] II. α', 469. al. — *Postquam*] Aen. VIII, 184. — 7. *Τῷ δ'*] II. π', 250. — *Ὡς ἔφατ'* εὐχόμενος τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα Ζεῦς. *Τῷ δ'* Edd. (b *Τῷ δ'*). — *αωκεθεος* P. *ἔδωκε πατήρ* (ut Hom. I. c.) Edd. — *δ'* om. P. — *ἀνένευσεν* v-g. — *δῶκες* i. — *Audiit*] Aen. XI, 794. — *votis Phoebus* P6 Codd. nonnulli Virg. *votis foebus* A. *phoebus votis* P. *voti Phoebus* (ut edd. Virg.) v-g. *Phoebus voti* s-bS. — 8. *Νῦν*] II. υ', 307. *Νῦν ... ἀνάσσει* om. v-a. — *ἀνάξει* (ut Hom. I. c.) h-b. — *παῖδες παίδων* c-g. — *Hic*] Aen. III, 97. — 9. *et alibi ille ait*: *Καὶ* Edd. *Καὶ*] Od. ε', 297. — *ἦτορ*.

Ὁχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς δν μεγαλήτορα θυμόν. Edd. — *et alibi* om. v-g. *et alibi ille ait* S. — *Αἴας*] Apud Homerum legitur: II. θ', 330. *Αἴας δ'* οὐκ ἀμέλγησε κασιγνήτοιο πεσόντος, et ó, 436. *Αἴας δ'* ἐρρίγησε κασιγνήτον δὲ προσηγύδα. Vid. not. ΑΙΑC ΔΙΕΡΡΙΓ' (lacuna) ΚΑCΙΓΝΗΤΟΙΟ ΠΕCΟΝΤΟC P. om. Edd. — *Extemplo*] Aen. I, 92. — 10. *Πότνι'*] II. ζ', 305. — *Πότνι' ... θεάων* om. v-a. — *ΑΘΗΝΑ ΙΝΕ ΡΥΠΤΟΛΑ* (sup. l) P. — *παροιθεΝΥΔΑΩΝ* (om. προ) P. — *Armipotens*] Aen. XI, 483. — *praesens* APSviM123 ap. Virg. codd. nonnulli, inter

9. *Αἴας .. πεσόντος*] Videtur Macrobius ante oculos habuisse exemplar Homeri, in quo in II. θ', 330. verbum ἐρρίγησε translatum erat ex ó, 436. Vid. nott. ad § 12., c. 6. § 2.

10. *praesens belli*] Apud Macro-

bium quin sic sit scribendum non est dubitandum; sed apud Virgilium praetulerim praeses propter genitivum belli, quamvis Horatius Od. I, 35, 1 sqq. habeat: *O diva .. Praesens vel imo tollere de gradu Mortale corpus.*

*Frangere manu telum Phrygii praedonis et ipsum
Pronum sterne solo portisque effunde sub ipsis.*
11 Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturque solo et caput inter nubila condit.

12 Ille de somno ait:

Nήδυμος, ἥδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα ἱοικώς.

Hic posuit:

[68]

Dulcis et alta quies placidaeque simillima morti.

13

*Ναὶ μὰ τόδε δαῖμον, τὸ μὲν οὐποτε φύλλα καὶ ὄρους
φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
οὐδ' ἀναθλήσει· περὶ γὰρ ῥά ἐ χαλκὸς ἔλεψεν
φύλλα τε καὶ φλοιὸν· νῦν αὖ τὲ μιν νῆες Ἀχαιῶν
ἐν παλάμαις φορέουσι δικασπόλοι, οἷτε θέμιστας
πρὸς Διὸς εἰρύαται.*

14

*Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi fundet virgulta neque umbram,
Cum semel in silvis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitque comas et brachia ferro,
Olim arbor, nunc artificis manus aere decoro
Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.*

15 Sed iam, si videtur, a collatione versuum translatorum facesso,
ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidium et sermo

16 ad alia non minus praesenti causae apta vertatur. Perge quaeso,
inquit Avienus, omnia quae Homero subtraxit investigare. Quid
enim suavius quam duos praecipuos vates audire idem loquentes?
quia, cum tria haec ex aequo impossibilia putentur, vel Iovi ful-
men vel Herculi clavam vel versum Homero subtrahere, quod,
etsi fieri posset, alium tamen nullum deceret vel fulmen praeter
Iovem iacere, vel certare praeter Herculem robore, vel canere

[Mss. P (AS om. Graec.).

quos Medic. a sec. m. praeses (ut ap. Virg. vulgo) c-b. — sub altis
Virg. l. c. 11. Οὐρανῷ II. δ', 443. "Ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα νο-

ρύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα Οὐρανῷ Edd. — Ingreditur] Aen. IV, 177. et
X, 767. 12. Νήδυμος P. Cf. Od. ν', 79. et 80. Νήδυμος ... posuit

om. vi. Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐνὶ βλεψάροισιν ἐπιπτε, Νή-
γρετος ἥδιστος (ut Homer. l. c.) c-b (c-g om. hic posuit; c in mg.:
„Locus restitutus ex 13 odyss.“). — Dulcis] Aen. VI, 522. 13. Ναί]

II. α', 234. Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὄρκον ὁμοῦμαι. Ναί
c-b. — ΦΙΛΛΑΚΟΖΟΙC P. — ἔλεψε b. — παλάμης Edd. ut Hom. l. c.
— ΦΕΡΕΟΥCΙ ΔΙΚΑCΔΛΙΟΙC P. — εἰρύαται· δέ τοι μέγας ἔσσε-
ται ὄρκος v-g. 14. Ut] Aen. XII, 206. — hoc dextra. sceptrum AS.

— nec SP6. — umbra ASP6. umbras Virg. — immo A. — Inclusis ASP6.

15. si om. S. 16. de Homero Sv-gP6. — putentur ASv-gM123P6.
iudicentur s-bP. — possent hs-bP. — nullum deterreret P6. — „cla-

12. Νήδυμος] Ex antecedenti in
hunc versum translata est haec
vox, ut videatur in Macrobbii exem-
plari Homérico locum mutasse
cum voce νήγρετος, nisi forte ipse
hanc vocem in hoc loco posuit,
quia Virgillii versus incipit a voce
Dulcis. Cf. § 9.

15. si videtur] i. e. si vobis
placet, εἰ δοκεῖ.

a collatione . . facesso] Cf. Enn.
ap. Non. p. 306, 29. Vos ab hoc
facessite, et Cic. de leg. I, 13,
39. Ab omni societate rei publicae
... paulisper facessant, roge-
mus.

quod cecinit Homerus: hic oportune in opus suum quae prior vates dixerat transferendo fecit ut sua esse credantur. Ergo pro voto omnium feceris, si cum hoc coetu communicata velis quae[69] cumque vestro noster poeta mutuatus est. Cedo igitur, Eusta-17 thius ait, Virgilianum volumen, quia locos singulos eius inspic- ciens Homericorum versuum promptius ammonebor. Cumque Sym- machi iussu famulus de bibliotheca petitem librum detulisset, te- mere volvit Eustathius, ut versus quos fors obtulisset inspiceret, et: Videte, inquit, portum ad civitatem Didonis ex Ithaca mi-18 grantem:

*Est in secessu longo locus; insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastae rupes geminique minantur*

- 5 *In caelum scopuli, quorum sub vertice late
Aequora tuta silent: tum silvis scena coruscis
Desuper horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquae dulces vivoque sedilia saxo,*

- 10 *Nympharum domus. Hic fessas non vincula naves
Ulla tenent, unco non adligat anchora morsu.*

Φόρκυνος δέ τις ἔστι λιμὴν, ἁλίοιο γέροντος,
ἐν δῆμῳ Ἰθάκης· δύο δὲ προβλήτες ἐν αὐτῷ
ἀκταὶ ἀπορῥῶγες λιμένος ποτιπεπτηνυῖαι·
αἵτ' ἀνέμων σκεπώσσι δυσάων μέγα κῦμα
3 ἔκτοθεν· ἔντοσθεν δέ τ' ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
νῆες εὐσσελμοι, ὅταν ὄρμον μέτρον ἴκωνται.
αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη·
ἀργόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἡεροειδές,
ἱρόν νυμφάων αἰ Νηϊάδες καλέονται.

19

Edd. vicahgspdz.]

rere praeter Herculem scriptus, non absone; nam, ut verba Firmiani sunt 1.9. *Hercules ob virtutem clarissimus.* Pont. (A certare). — hic oporteret A. — vestro noster APSviM13. vester a nostro M2. a vestro noster c-b.

17. eius singulos Edd. — tenere voluit S. — Eustachius vi. — et versus AP6. . Et dum versus v-g. „Non male.“ Zeun. et cum versus „B“. — detulisset P. 18. Videte (om. et) v-g. — Est] Aen. I, 159. — v. 10. His fessas p2dz. 19. Φόρκυνος] Od v', 96. — v. 5. ΕΚ- τοσθεν P. ἔκτοσθ' vi. — δὲ ἄνευ (om. τ') c-b. — v. 6. ΜΕΤΡΩΚΩΝΤΑΙ P. — v. 7. ΕΠΙΚΡΙΤΟΣ P. ἐπεὶ κρατὸς h. — v. 9. ἱπὸν P. ἱρῶν v-a. ἱερῶν h. ἱερὸν gb. — καλέονται Ἐν δὲ κρητῆρες τε καὶ ἀμφιφο- ρῆες ἔασιν Λαῖνοι, ἐνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι. Edd.

16. Homero subtrahit] tamquam invito.

ut sua esss credantur] Haec huius verbi constructio invenitur apud Quintil. Inst. III, 1, 11. et XII, 7, 3. al.

vestro noster poeta mutuatus est] Dicendum erat a vestro, ut inde a Coloniensibus legitur in omnibus editionibus: sed codicum consen-

sus nos Macrobius soloecismo liberare vetat. Ceterum h. l. vester est Homerus, noster Virgilius, quia loquitur Avienus. Vid. not. ad c. 2. § 17. et prolegg. p. xxviii sq.

17. Symmachi iussu] Ex hoc ipso loco apparet in Symmachi domo habitam esse hanc disputationem. Vid. prolegg. p. xxxiii.

[70] IV. Et cum rogasset Avienus ut non sparsim sed ab initio per ordinem annotaret, ille manu retractis in calcem foliis sic exorsus est:

2 Aeole, namque tibi divum pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento.

Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων,
ἡμὲν πανέμεναι ἢ δ' ὀρνύμεν, ὅν κ' ἐθέλησιν.

3 Sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae:
Quarum quae forma pulcherrima, Deiopeia,
Connubio iungam stabili propriamque dicabo.

Ἄλλ' ἔθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὀπλοτεράων
δώσω ὀπνιέμεναι, καὶ σὴν κεκλήσθαι ἄκοιτιν.

4 Tempestas Aeneae Aeolo concitante cum adlocutione ducis res suas conclamantis de Ulixis tempestate et adlocutione descripta est, in qua Aeoli locum Neptunus optinuit. Versus, quoniam utrobique multi sunt, non inserui: qui volet legere ex hoc versu habebit exordium:

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem,
et apud Homerum de quinto Odysseae:

Ὡς εἰπὼν, δύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον.

5 Ut primum lux alma data est, exire locosque
Explorare novos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant, nam inculta videt, hominesne feraene,
Quaerere constituit, sociisque exacta referre.

[71]

Ἄλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἡμᾶρ εὐπλόκαμος τέλεσ' Ἡώς,
καὶ τότ' ἐγὼν ἔμὸν ἐγκος ἐλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ
καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήϊον ἐς περιωπὴν,

[Mss. P (AS om. Graec.).

IV. Caput IV. De iis, quae in primo Aeneidos sunt ex Homero tractata. ch-b. 1. rogassent P6 regnasset h. — retractatis P6.

2. Aeole] Aen. I, 65. — Κεῖνον] Od. κ', 21. Κεῖνον ... ἐθέλησιν] om. ASv-a. — ἐθελεσσι P. ἐθέλησιν hg. ἐθέλησιν spd. ἐθέλησι zb.

3. Sunt] Aen. I, 71. — Deiopea AP6 Codd. Virg. deiopeia P. deiopeam v. Deiopeiam i-b. — Ἄλλ' ἔθ'] II. ξ', 267. Ἄλλ' ἔθ' ... πάντα om. ASvic. — οπυριεμεκαι P. — ἄκοιτιν, Πασιδέην, ἧς αἶψιν ἡμίρεαι ἡμᾶτα πάντα. a-b.

4. Ulixis A. ulyxis vi. Ulyssis c-bPS. — Haec] Aen. I, 81. — convulsa S a sec. m. — de primo odysseae (A odysiae) P16. — Ὡς εἰπὼν] Od. ε', 291. — πόντον, Χερσὶ τριάιναν ἐλὼν, πάσας δ' ὀρόθυενεν ἀέλλας Παντοίων ἀνέμων. Edd. 5. Ut primum] Aen. I, 306. — feraeve Av. — Ἄλλ' ὅτε] Od. κ', 144. Pro his versibus in v-g leguntur Od. ζ', 118-121. et 126. Ἐξόμενος δ' ὥρμαινε cet. (hg in mg.: „In antiquo codice citantur versus ex ὄδυσ. κ'. ἀλλ' ὅτε ... πνθοίμην.“) — v. 2. καὶ τότ' Edd. Hom. KATTIT P. Δή

IV, 1. manu retractis in calcem foliis] De forma huius Virgiliani voluminis, ut dicitur c. 3. § 17., si quaerimus, apparet non de vero volumine cogitasse Macrobius, sed de tali codice potius quales nunc in bibliothecis servantur.

4. Tempestas] Cf. c. 6. § 1.

Versus .. non inserui cet.] Quum ex sua persona hic loquatur Macrobius, haec cum, ut compendium excusaret, quasi ἐν παρενθέσει addidisse statuendum est, ne oblitus esse videatur se facere loquentem Avienum. Cf. c. 7. §§ 4., 6., 7.

εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν ἐνοπήν τε πνθοίμην.

*Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O quam te memorem, virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat, o dea certe,
An Phoebe soror an nympharum sanguinis una?*

6

Γουνοῦμαί σε, ἄνασσα· θεός νύ τις ἢ βροτός ἐσσι;
εἰ μὲν τις θεός ἐσσι, τοῖ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε, Διὸς κούρῃ μεγάλῳ,
εἰδός τε μέγεθός τε φνὴν τ' ἄγχιστα εἶδκα.

*O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum,
Ante diem clauso conponet vesper Olympo.*

7

— Τίς κεν ἐκεῖνα

πάντα γε μυθήσαιο κατὰ θνητῶν ἀνθρώπων;
οὐδ' εἰ πεντάετες γε καὶ ἑξάετες παραμίνων
ἑξερέοις, ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι Ἀχαιοί.

*At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
Et multo nebulae circum dea fudit amictu,
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram aut veniendi poscere causas.*

8

Καὶ τότε Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλινδ' ἵμεν· ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
πολλὴν ἡέρα χεῦε, φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
μήτις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
κερτομέοι τ' ἐπέεσσι καὶ ἑξερέοιθ' ὅτις εἴη.

*Qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutae*

9

*Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis.*

[72]

5 *Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus.*

Talis erat Dido, talem se laeta ferebat.

Οἷη δ' Ἀρτεμις εἶδι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
ἢ κατὰ Τηϋγγετον περιμήκετον ἢ Ἐρύμανθον
τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείης ἐλάφοισι·
τῇ δὲ θ' ἅμα νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο,

10

Edd. vicalhgsdpzb.]

τοτ' (hg in mg.) s-b. 6. *Nulla*] Aen. I, 326. — *Γουνοῦμαί*] Od. ζ', 149. — *νύ τοι v. ἦτοι i.* 7. *O dea*] Aen. I, 372. — *Τίς*] Od. γ', 113. *Τίς .. Ἀχαιοί om. vi.* In c-g leguntur versus Od. λ', 328-330. *Πάσας δ' οὐκ cet.* (hg in mg.: „Hoc quoque loco citantur in antiquo codice versus ex Odys. γ'. *Τίς κεν ... ἀχαιοί.*“). 8. *At*] Aen. I, 411. — *gradientis A. gradienteis a.* — *multum v-g.* — *possit* Edd. PS. Apud Virgil. codd. plerique. — *Καὶ τότε*] Od. η', 14. 9. *Qualis*] Aen. I, 498. — *omnes vic. omneis ahg.* — *Talis ... ferebat om. P.* 10. *Οἷη*] Od. ζ', 102. — v. 4. *κοῦραι νύμφαι διὸς vi.* — v. 7. *πάγαι v.*

8. *gradientes*] Hanc scripturam quam plerumque omnia mea exemplaria habeant, ubi scriptura rectior (is) in singulis codicibus legitur, satis habui id adnotare; ubi vero

omnes mei codices consentiunt in altera illa scriptura, reicere eam nolui. Cf. infra § 9. *omnis*, c. 8. § 8. *tris et omnis*, § 9. *Laurentis*.

ἄρρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ·
 πασάων δ' ὑπὲρ ἤγε κάρη ἔχει ἡδὲ μέτωπα,
 ῥεῖα δ' ἀοριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι·
 ὥς ἤγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἄγνῃ.

11

Restitit Aeneas claraque in luce refulsit
Os humerosque deo similis. Namque ipsa decoram
Caesariem nato genitrix lumenque iuventae
Purpureum et laetos oculis adflarat honores:

5 *Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo*
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.

12

Αὐτὰρ Ὀδυσσεῖα μεγαλήτορα ᾧ ἐνὶ οἴκῳ
 Εὐρυνόμῃ ταμὶν λοῦσεν καὶ χοῖσεν ἐλαίῳ·
 ἀμφὶ δέ μιν φᾶρος καλὸν βάλεν ἡδὲ χιτῶνα·
 αὐτὰρ κακὰ κεφαλῇς χεῦεν πολὺν κάλλος Ἀθήνη,
 5 μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· καὶ δὲ κάρητος
 οὐλᾶς ἦκε κόμας, ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
 ὥς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνῆρ
 ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδασεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
 τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελεεί,
 ὥς ἄρα τῷ περιέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.

13

— *Coram quem quaeritis adsum,*
Troius Aeneas Libycis ereptus ab undis.

Ἐνδον μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ, κακὰ πολλὰ μογήσας,
 ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαίαν.

[73]

V. *Conticuere omnes, intentique ora tenebant.*

Ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

2

Infandum, regina, iubes renovare dolorem,
Troianas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danaï.

Ἀργαλέον, βασίλεια, διηνεκέως ἀγορεῦσαι
 κήδε', ἐπεὶ μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες.

[Mss. P (AS om. Graec.).

πάσσαι i. — v. 8. ΑΤΝΗ P. ἄδμῆς (ut edd. Hom.) Edd. 11. *Restitit*] Aen. I, 588. — v. 6. *pariesve A.* 12. Αὐτὰρ] Od. ψ', 153. In v-g pro his versibus leguntur Od. ζ', 229-2 5. Τὸν μὲν ἀθηναίη cet. (hg in mg.: „Et hoc loco citantur in antiquo versus his quidem similes sed ex Odyss. ψ'."). Αὐτὰρ ... χιτῶνα (v. 1-3.) om. s-b. — v. 8. ΔεΔασεν καὶ πασσονα καΔΔεσ ΑΘΗΝΗ P (cf. v. 5.). — v. 10. ὥς ἄρα (ut Hom et v-g altero illo loco) P. ὥς μὲν (ut edd. Hom. h. l.) s-b. 13. *Coram*] Aen. I, 595. — *Troius egenas A.* — *Lybicis ereptus h.* — Ἐνδον] Od. φ', 207. Ἐνδον ... γαίαν om. vic. Κεῖνος μὲν τοι ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ, πάτερ, ὃν σὺ μεταλλᾷς Ἠλυθον (Od. ω', 321.) a.

V. Caput I. Quae in secundo Aeneidos traducta sint ab Homero. ch-b.

1. *Conticuere*] Aen. II, 1. — Ὡς ἔφαθ'] II. ή, 92. — Ὡς .. σιωπῇ om. ASvi (nullo spatio relicto). In c restitutus est hic versus, add. in mg.: „Locus restitutus ex VII Iliados.“ — *σιωπῇ P.* 2. *Infandum*] Aen. II, 3. — Ἀργαλέον] Od. ή, 241. Pro his versibus in v-g leguntur Od. ι, 12 et 13. Σοὶ δ' ἐμὰ κήδεα cet. (hg in mg.: „In aut. hoc loco sunt positi versus ex Ὀδυσ. ή. Ἀργαλέον .. οὐρανίωνες.“). 3. *Pars*]

10. παρθένος ἄγνῃ] Cf. Od. ε', 123., σ', 202. et υ', 71. Ἀρτεμις ἄγνῃ.

*Pars stupet innuptae domum exitiale Minervae;
Et molem mirantur equi: primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur et arce locari,
Sive dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.*

3

5 *At Capys et quorum melior sententia menti
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
Aut terebrare cavas uteri et temptare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.*

Ὡς ὁ μὲν εἰστίηκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον,
ἤμενοι ἀμφ' αὐτόν· τρίχα δὲ σφίσιν ἦνδανε βουλή,
ἢ διατμηῆσαι κοῖλον δόρυ νηλεῖ χαλκῷ,
ἢ κατὰ πετράων βαλλεῖν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρας,
5 ἢ ἑαῖν μὲν' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι,
τῇπερ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεθαι ἔμελλεν·
αἶσα γὰρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψῃ
δουράτεον μέγαν ἵππον, ὃθ' εἶατο πάντες ἄριστοι
Ἀργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.

4

*Vertitur interea caelum et ruit oceano nox
Involvens umbra magna terramque polumque.*

5

Ἐν δ' ἔπεσ' ὤκεανῳ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο,
ἔλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζεῖδωρον ἄρουραν.

[74]

*Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli,
Vel Danaum Phrygios iaculatus purpibus ignes!*

6

ὦ πόποι, ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφοφάσθαι
Ἐκτῶρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέω.

— *Iuvenisque Choroebus*

7

*Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat insano Cassandrae incensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.*

Πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει.
ἦττε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,
Κασσάνδραν, ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
5 ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν νῆας Ἀχαιῶν.

8

Edd. vicahgspdz.]

Aen. II, 31. — v. 2. Thymoetes v-g. Edd. Virg. thimetes A. Timoetes s-bP. timetes S. — v. 4. seu dolo S. — v. 6 sq. dona .. subiectisque om. A. — v. 7. iubet vi. 4. Ὡς] Od. θ', 505. — v. 1. εἰστίηκει Edd. Hom. — v. 4 sqq. ΗΕΛΑΝ ΜΕΤ ΑΤΑΛΜΑ ΘΕΩΝ ΘΕΛΑΚΤΗΡΙΟΝ ΕΙΝΙΝΑ ΗΚΑΤΑ ΠΕΤΡΑΩΝ ΒΑΛΕΙΝ ΕΡΥΣΑΝΤΑΣ ΕΠΑΝΚΡΑΣ. ΤΗΙΠΕΡ ΑΝ ΚΑΙ P (versu 4. posito post 5:). — ἄκρης edd. Hom. — v. 5-9. Τῇπερ .. φέροντες om. v-g. 5. Vertitur] Aen. II, 250. — Ἐν δ'] Il. θ', 485. Ἐν δ' ἔπεσ' ... ἄρουραν om. vic. 6. Hei] Aen. II, 274. — Achillis Edd. S. — ὦ πόποι] Il. χ', 373. ὦ πόποι ... κηλέω om. vic. — ΚΗΛΩΙ P. 7. Iuvenisque] Aen. II, 341. — qui apud Virg. delevit Heinsius ex Medici et vetustorum librorum et Servii auctoritate.

8. Πέφνε] Il. ν', 363. Πέφνε .. πιθήσας om. vi. — v. 3. Ἦττε g-b. — v. 4. ΑΕΔΝΟΝ P. — v. 6 sq. Τῷ δ' ὁ γέγων ... πιθήσας om. c-g. — v. 6.

τῷ δ' ὁ γέρον Πρίαμος ὑπὸ τ' ἔσχετο καὶ κατένευσε
δωσέμεναι· ὁ δὲ μάριναθ' ὑποσχεσίησι πιθήσας.

9

*Sic animis iuvenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit caecos rabies, catulique relictī*

Faucibus expectant siccis: per tela, per hostes

5 *Vadimus haud dubiam in mortem, mediaeque tenemus
Urbis iter: nox atra cava circumvolat umbra.*

10

Βῆ ῥ' ἔμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅστ' ἐπιδευῆς
δηρὸν ἐν κρειῶν, κέλεται δὲ ἐ θυμὸς ἀγῆνωρ
μήλων περιήσονται καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.

εἶπερ γὰρ χ' εὖρησι μετ' αὐτόφρ βώτορας ἄνδρας

5 σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
οὗ ῥα τ' ἀπειρήτος μέμονε σταθμοῖο δέεσθαι.

[75]

ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἢ ἥρπαξε μεθάμενος, ἢ καὶ αὐτὸς
ἐβλήτ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.

11

Inprovisum aspris veluti qui sentibus anguem

Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit

Adtollentem iras et caerula colla tumentem:

Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.

Ὡς δ' ὅτε τις τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη

οὔρεος ἐν βήσσης, ὑπὸ τε τρόμος ἔλλαβε γυνῆ,

ἄψ' τ' ἀνεχώρησεν, ὥχρος τέ μιν εἶλε παρειάς.

ὥς αὖθις καθ' ὁμίλον ἔδν Τρώων ἀγερώχων,

δεῖσας Ἀτρεὺς υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδῆς.

12

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,

Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,

Nunc positus novus exuviis nitidusque iuventa,

Lubrica convolvit sublato pectore terga

Ardius ad solem et linguis micat ore trisulcis.

Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειρὶ ὀρέστερος ἄνδρα μένησι,

βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ', ἔδν δὲ τέ μιν χόλος αἰνός,

σμερδαλέον δὲ δέδορκεν, ἐλίσσόμενος περὶ χειρῇ.

ὥς Ἐκτωρ, ἄσβεστον ἔχων μένος, οὐχ ὑπεχώρει.

13

Non sic, aggeribus ruptis cum spumeus amnis

[Mss. P (AS om. Graec.).

ὑπέσχετο (ut Hom. edd. vett.) s-b. 9. Sic] Aen. II, 355. 10. Bῆ] II. μ', 299. Bῆ ῥ' ἔμεν ... ἄκοντι om. vic. Pro his versibus leguntur in a II. π', 156-159. Οἱ δὲ λύκοι ὧς ... δάπτουσιν, in hg II. κ', 297 et 298. Βάν ῥ' ἔμεν ... μέλαν αἶμα (in mg.: „Invenio et hoc loco citari versus 8 ex II. μ', quorum primus est Bῆ ῥ' ἔμεν cet.“). — v. 1. ος Γεπι Δεγνς P. — v. 2. εν κριων P. — v. 4. Μεταγτοθι P. παρ' αὐτόφρ (ut Hom. l. c.) s-b. — v. 7. αλαοταρη P. Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' (om. ἦ) s-b. 11. Inprovisum] Aen. II, 379. Improvisam h. — aspris S. — androgios (sup. us) A. androgeus St-g. — Ὡς δ' ὅτε] II. γ', 33. — v. 1. Ὡς δὲ dzb. — τις (om. τε) v. — απεσιν P. — v. 2. γπο τε MIN τε τρομος P (cf. v. 3.). — v. 5. ἀτρεως vi. 12. Qualis] Aen. II, 471. — frigidum vi. — Ὡς δὲ δράκων] II. γ', 93. Ὡς δὲ .. ὑπεχώρει om. v-a. — v. 1. IN ΔΜΕΝΗΙCΙ (om. ἄνδρα) P. — ουχυπεχωρε P. εν ἀνεχώρει hg. ουχχ αν εχωρει s. ουχ ἀνεχώρει pl. ουχ αν εχωρει p2dz. ουχ ἀνεχώρει b. 13. Non sic] Aen. II, 496. — v. 2. rupit S.

*Exiit oppositasque erupit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit.*

Ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
χειμάρρους κατ' ὄρεσφιν, ὁπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ,
πολλὰς δὲ δρυὺς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πένκας
ἔσφερεται, πολλὸν δὲ τ' ἀφύσγετον εἰς ἄλλα βάλλει.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum:

14

Ter frustra comprehensa manus effugit imago,

Par levibus ventis volucrique simillima fumo.

Τοῖς μὲν ἐφωρυήθην, ἔλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει
τοῖς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ εἵκελον ἢ καὶ ὄνειρῳ,
ἔπτατ'· ἐμοὶ δ' ἄχος ὅξυ γενέσκετο κηρόθι μᾶλλον. [76]

VI. Alia tempestas Aeneae hic et illic Ulixis, numerosis 1
ambae versibus. Sed incipiunt haec ita:

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullae.

Ille ait: Ἄλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη.

*Accipe et haec, manuum tibi quae monumenta mearum
Sint, puer.* 2

Τῇ νῦν, καὶ σοι τοῦτο, τέκος, κειμήλιον ἔστω,
Μνημ' Ἑλένης χειρῶν.

Tendunt vela Noti fugimus spumantibus undis, 3

Edd. vicahgspdz.]

evicit v-g. — Ὡς δ' ὁπότε] II. λ', 492. — Ὡς δ' .. βάλλει om. vi. Pro his versibus in ea leguntur II. ε', 87-92. Θῦνε γὰρ ἀμπεδίον ... αἰζηῶν (c in mg.: „Restitutus locus ex 8 Iliad.“). — v. 3. ΔΡΥΣ ΑΛΕΑΣ P. — v. 4. εἰσφέρεται h-b. — ΠΟΛΛΩΝ P. — ΠΑΛΑΕΝ P. 14. Ter] Aen. II, 792 — sibi vi. — compressa (ut multi codd. Virg.) S. — fumo APS-b M13. „Ita conceptus etiam in scriptis hic versus.“ Pont. somno v-g (h in mg. Virg. fumo) M2. — Τοῖς] Od. λ', 203. — ἐφωρυήτην hg. — ἀνώγει Edd. — ἔπτατο (om. ἐμοὶ .. μᾶλλον) v-g.

VI. Caput VI. Tertius et quartus Aeneidos quae habeant ab Homero sumta. ch-b.

1. Ulyxis vi. Ulyssis c-bPS. — haec incipiunt Sv-g. — Postquam] Aen. III, 192. — Ait ille] S. — Ἄλλ' ὅτε] Od. μ', 403. — Ἄλλ' ὅτε ... ἄλλη om. vi. In h-b adduntur tres versus sequentes: Φαίνετο γαιάων ... ἡχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς. Pro his versibus in ea leguntur Od. ξ', 301. 305. Ἄλλ' ὅτε δὴ Κρήτην μὲν ... καὶ ἔμβαλε νηῖ κεραινονόν. (c in mg.: „Restitutus locus ex 14 Odys.“).

2. Accipe] Aen. III, 486. — ΤΗΝ ΝΥΝ ΚΑΙ ΩΙ ΤΟΥΤΕ ΤΟΚΟΣ ΚΕΙΜΗ ΔΙΟ ΗΕΤΩΝ ΝΗΜ ΕΛΕΝΕΝ ΧΕΙΡΩΝ. Accipe ... puer. P. Accipe ... puer (om. Graec.) vi. Accipe ... puer. Δωρόν τοι καὶ ἐγώ, τέκνον φίλε, τοῦτο δίδωμι Μνημ' Ἑλένης χειρῶν (Od. ό, 125 sq.) c-b (c in mg.: „Restitutus locus ex 15 Od.“). Vid. not. 3. Tendunt] Aen. III,

VI, 1. Alia tempestas] Cf. c. 4. § 4.

2. Τῇ νῦν ... χειρῶν] Haec nusquam invenias coniuncta in nostris quidem exemplaribus Homericis. Nam verba Μνημ' Ἑλένης χειρῶν, quae codici P, quem secutus sum, communia sunt cum editionibus, leguntur tantum Od. ό, 126., ubi praemittitur ille versus,

qui ex Arnoldi Vesaliensis restitutione h. l. vulgo legitur. At II. ψ', 618. legitur: Τῇ νῦν καὶ σοι τοῦτο, γέρον, κειμήλιον ἔστω Πατρόκλιο τάφον μνημ' ἔμμεναι, unde prior versus paululum immutatus in illum locum translatus fuisse videtur in exemplari quod ante oculos habuit Macrobius. Vid. not ad c. 3. § 9.

Qua cursum ventusque gubernatorque vocabat.

Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
ἤμεθα· τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.

4 *Dextrum Scylla latus, laevum inplacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos et sidera verberat unda.*

[77] *At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem et naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema inmani corpore pistris,
Delphinum caudas utero commissa luporum.*

10 *Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem longos et circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa.*

5 Homerus de Charybdi:

Δεινὸν ἀνερρόιβδησε θαλάσσης ἄλμυρον ὕδωρ.
ἦτοι ὅτ' ἐξέμέσειε, λέβης ὥς ἐν πυρὶ πολλῷ,
πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη· ὑψόσε δ' ἄχνη
ἄκροισι σκοπέλοισιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἐπιπτεν·
5 ἀλλ' ὅτ' ἀναβρώξειε θαλάσσης ἄλμυρον ὕδωρ,
πᾶσ' ἐντοσθε φάνεσκε κυκωμένη· ἀμφὶ δὲ πέτρῃ
δεινὸν βεβρύχει· ὑπένερχε δὲ γαῖα φάνεσκε
ψάμμῳ κυανέῃ· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ἦρει.

6 Homerus de Scylla:

Ἐνθα δ' ἐνὶ Σκύλλῃ ναίει, δεινὸν λελακνυῖα·
τῆς ἦτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς,
γίνεται, αὐτὴ δ' αὐτὴ πέλωρ κακόν· οὐδέ κέ τις μιν

[Mss. P (AS om. Gracc.).

268. — *vocabat* AP Virgil. ed. Wagn. *vocabant* Edd. S. Virgil. ed. Heyn. — Ἡμεῖς] Od. λ', 9. Ἡμεῖς .. ἴθυνεν om. vi. Ἰκμενον οὐρόν ἴει πλησίστιον ἐσθλὸν ἐταῖρον Κίρκῃ ἐϋπλόκαμος δεινὴ θεὸς αὐδ' ἑσσεα Ἡμεῖς ... ἴθυνεν ca (c in mg.: „Restitutus locus ex 11 odys.“). 4. *Dextrum*] Aen. III, 420. — *Scylla tenus* P. — v. 5. *prohibet* A „B“. — v. 6. *navis* A a p. m. — v. 8. *pistris* Av-a. 5. *de charybdi et de scylla* v-g. — Δεινὸν] Od. μ', 236. Ἐνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἐτέρωθεν δὲ διὰ Χάρυβδιδος Δεινὸν Edd. — v. 5. αλλὰ P. — ἀλλ' ὅταν αὐθις ἀναβρώξειέ γε ἄλμυρον ὕδωρ vi. — v. 7. ἐβεβρύχει (ut edd. Hom.) Edd. — Γαῖαν εὐοχὶς ἠπείρεσκε P (cf. v. 8.). — v. 9. τοὺς δὲ χλωρὸν ... ἀγαστονος Ἀμφιτρίτῃ (§ 6. v. 13.) om. v-a. — τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ἦρει om. hg. 6. HOMERUS DE SYLLA in A legitur post § 7. v. 1. — Ἐνθα] Od. μ', 85. — v. 3. τείνεται P. — v. 4.

5. v. 7. Δεινὸν βεβρύχει] Secutus sum codicem P qui omittit augmentum, quo omissio multo gravior ideoque ad rem aptior fit rhythmus.

6. v. 3. Γίνεται] Hanc huius verbi formam, quam omnes Macro-

bii editiones habent, retinui, quia γίγνεται, quod vulgo legitur apud Homerum, magis etiam remotum est ab eo quod legitur in cod. P., et forma γείνεται, quam ille praecipue commendat, non usurpatur pro eo quod est fit, sed tantum pro eo quod est nascitur.

γῆθήσειεν ἰδὼν, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.

- 5 τῆς ἥτοι πόδες εἰσὶ δυνάδεα πάντες ἄωροι.
ἕξ δέ τέ οἱ δειραὶ περιμήκεες· ἐν δὲ ἐκάστη
σμερδαλέη κεφαλῇ, ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες,
πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλείοι μέλανος θανάτοιο.
μέσση μὲν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δίδυκεν·
10 ἕξω δ' ἕξισχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου·
αὐτοῦ δ' ἰχθυάα σκόπελον περιμαιμώσῃ
δελφινάς τε κύνας τε καὶ εἰ ποθι μεῖζον ἔλγῃ
κῆτος, ἃ μύρια βόσκει ἀγάστονος Ἀμφιτρίτης.

[78]

O mihi sola mei super Astyanactis imago!

7

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Κείνου τοι τοιοῖδε πόδες τοιαῖδε τε χεῖρες,
ὀφθαλμῶν τε βολαὶ κεφαλῇ τ' ἐφύπερθε τε χαῖται.

Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:

8

Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.

Τῷ δ' ὑπο δῖα Χάρυβδις ἀναρῶιβδεῖ μέλαν ὕδωρ.
τρεῖς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἥματι, τρεῖς δ' ἀναρῶιβδεῖ.

9

— Qualis coniecta cerva sagitta,

Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit

Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum

Nescius: illa fuga silvas saltusque peragrat

Dictaeos, haeret lateri letalis arundo.

Ἀμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον, ὃν δ' ἔβαλ' ἀνῆρ
ἰῶ ἀπὸ νευρῆς· τὸν μὲν τ' ἤλυξε πόδεσσι
φεύγων, ὅφρ' αἶμα λιαρὸν, καὶ γούνατ' ὀρώρει.
αὐτὰρ ἐπειδὴ τόνγε δαμάσσεται ὠκὺς οἰστός,
ὠμοφάγοι μιν θῶες ἐν οὔρεσι δαρδάπτουσιν.

10

Dixerat. Ille patris magni parere parabat

11

Imperio: et primum pedibus talaria nectit

Aurea, quae sublimem alis sive aequora iuxta,

Seu terram, rapido pariter cum flumine portant.

5 Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco

Pallentes, alias sub Tartara tristia mittit,

Edd. vicaahgspdz.]

ΓΗΘΗΤΟΝΕΞΕΙCΝ ΙΔΩΝ P (cf. v. 5.). — v. 11. ἰχθυάα Edd. ΙΧΕΥΑΑ P. — 7. O mihi] Aen. III, 489. — oculo A. — Κείνου] Od. δ', 149. — γάρ (ut edd. Hom.) Edd. — χαῖται zb. — 8. Ter] Aen III, 566. — Τῷ δ'] Od. μ', 104. Τῷ δ' ... ἀναρῶιβδεῖ om vic Τῷ δ' ... ὕδωρ om. a. Τῷ δ' hgs. Τῷ δ' b. — ἀναρῶιβδεῖ s-b. ἀναρῶιβδεῖ Δεινόν a. — 9. Qualis] Aen. IV, 69. — incauta A. — Cresia Sv-pl Virg edd. recc. Cressia p2-bP Virg. edd. vett. Chresia „B“. thresia A. — finxit A. — 10. Ἀμφ'] Il. λ', 475. Ἀμφ' ... δαρδάπτουσιν om. v-a. — ὃν τ' (ut vulgo legitur ap. Hom.) h-b. — ὀρώρη legitur ap. Hom. — αὐτὰρ .. δαρδάπτουσιν om. h-b. — ΔΑΡΔΑΠΤΟΙCΙ P. — 11. Dixerat] Aen. IV, 238. — v. 3. aequora supra (ut edd. Virg.) v-g. — v. 4. terra A. — v. 5. Tunc AS. — v. 9.

11. v. 3. aequora iuxta] Hoc in Macrobiani exemplari huc translatum fuisse videri e versu 255., volat

aequora iuxta, pro eo quod sensus flagitat, aequora supra, bene animadvertit Heynius.

*Dat somnos adimitque et lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos et turbida tranat
Nubila.*

- 12 Ὡς ἔφατ'· οὐδ' ἀπίθῃσε διάκτορος Ἀργειφόντης·
ἀντίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
ἀμβρόσια χρύσεια τὰ μιν φέρον ἡμὲν ἐφ' ὕγρην
ἢ δ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῆς ἀνέμοιο.
[79] εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει,
ὣν ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς Ἀργειφόντης.

- 13 *Ac velut annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor, et alte
Consternunt terram concusso stipite frondes.*
5 *Illa haeret scopulis, et quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.*

- 14 Οἶον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθελὲς ἐλαίης
χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ' ἄλις ἀναβέβρουχεν ὕδωρ,
καλὸν τηλεθάον· τὸ δέ τε πνοιαί δονέουσι
παντοίῳ ἀνέμων, καὶ τε βρύει ἄνθει λευκῷ·
5 ἐλθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
βόθρου τ' ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσσ' ἐπὶ γαίῃ.

- 15 *Et iam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.*
Ἡὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγανού Τιθωνοῖο
ῥορνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἢ δὲ βροτοῖσι· —
Ἡὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν.

VII. *Ut pelagus tenere rates nec iam amplius ulla
Occurrūt tellus, maria undique et undique caelum:
Olli caeruleus supra caput adstitit imber
Noctem hiememque ferens, et inhorruit unda tenebris.*

- [80] Ἄλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνεται γαίᾳ, ἀλλ' οὐρανὸς ἢ δὲ θάλασσα,
δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων

[Mss. P (AS om. Graec.).

Nubila om. cum Graec. A. 12. Ὡς ἔφατ'] Il. ω', 339. 13. *Ac velut*
Aen. IV, 441. — v. 1. *veluti* v-g. — *annoso validam* ASs-zM123. Virg.
Codd. meliores. *annoso valido* P. *annosam valido* v-gb. „Recte.“ Zeun.
— v. 3. *illinc* GR. A. — v. 3. *altae* Virgil. edd. rec. e cod. Med. — v. 5.
Illa AP „B“. Ille S. Ipsa Edd. et Virg. — v. 6. *Ethereas* S. — in
tartara mittit S. 14. Οἶον] Il. ρ', 53. Οἶον ... γαίῃ om. vi. Pro
his versibus in c-g leguntur Il. μ', 132-134. Ἔστασαν ... ἄραρνῖαι
(c in mg.: „Restitutus locus ex 12 Iliad.“; hg in mg.: „In antiquo codice
citantur versus ex Iliad. ρ'. Οἶον .. ἐπὶ γαίῃ.“) — v. 6. ἐπὶ πολλῇ
P (cf. v. 5). 15 *Et iam*] Aen. IV, 584. *Et cum* A. *Et tum* „B“. —
Ἡὼς] Il. λ', 1. — Ἡὼς μὲν] Il. θ', 1. Ἡὼς ... ἐπ' αἶαν om. v-a.

VII. Caput VII. *Quae in quinto et sexto libris Vergilius ab Homero
sit mutuatus.* ch-b (dz om. ab). 1. *Ut*] Aen. V. 8. — *undique undique*
(om. et) A. — Ἄλλ' ὅτε] Od. μ', 403. Ἄλλ' ὅτε .. ὑπ' αὐτῆς om. vi. Pro
his versibus in ca leguntur similes Od. ξ', 301-305. Ἄλλ' ὅτε δὴ Κρόνην
μὲν ἐλείπομεν ... καὶ ἔμβλασε νηῖ Κροναυδόν. (c in mg.: „Restitutus

νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἥχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisae magni, manesque Acheronte remissos.

2

Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦτε δὲ γαῖαν,
ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο.

Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Illo alto.

3

Δώσω οἱ θώρηκα, τὸν Ἀστεροπαῖον ἀπηύρων,
χάλκεον, ᾧ περὶ χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
ἀμφιδεδίνηται· πολέος δὲ γ' ἄξιον ἔσται.

Et cursorum certamen utrobique simile. Et quia versibus est 4
apud utrumque numerosis, locum loco similem lector inveniet.

Initia haec sunt:

Haec ubi dicta, locum capiunt, signoque repente.

Στὰν δὲ μεταστοιχεί· σήμαινε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς.

Pugilum certamen incipit apud hunc:

5

Constitit in digitos extemplo adrectus uterque.

apud illum: Τὼ δὲ ζωσάμενω βήτην ἐς μέσσον ἀγῶνα.

ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῆσιν ἄμ' ἄμφω.

Si velis comparare certantes sagittis, invenies haec utriusque 6
principia:

Protinus Aeneas celeri certare sagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξευτῆσι τίθει λόεντα σίδηρον.

Capita locorum, ubi longa narratio est, dixisse sufficiet, ut quid 7
unde natum sit lector inveniat.

Dixerat, et tenues fugit ceu fumus in auras.

8

Edd. vicanhgsdpdz.]

locus ex 14 Od. ("). — κρήτον (sic) μὲν g in mg. — νηὸς .. αὐτῆς
(v. 4.) om. h-b. — Γλαφυρὲς εχαιρὲς P. 2. [Vinaque] Aen. V, 98.

— Οἶνον] II. ψ', 220. — ἀφυσσόμενος c-b. 3. [Levibus] Aen. V, 259.

— de molo e A. — Δώσω] II. ψ', 560. Pro his versibus in v-a leguntur

II. ψ', 807 et 808. Τῷ μὲν ἐγὼ δώσω ... ἀπηύρων. — ΑΣΤΑΙΡΟΠΑΙΟΝ

P. — ἀπηύρων h-bP. — v. 3. πολέος .. εἴη om. h-b. — ΔΕΓΑΖΙΟΝ P.

δὲ οἱ ἄξιον edd. Hom. 4. Haec] Aen. V, 315. — Στὰν] II. ψ', 358.

Pro hoc versu in v-a leguntur eiusd. lib. vv. 754 et 755. Ὡς ἔφατ' ...

Νέστορος νιός. — ΣΜΑΙΝΕ P. σήμηνε Edd. σήμηνε edd. Hom.

5. apud hunc incipit Sv-g. — Con-stitit] Aen. V, 426. — erectus (corr. in

arr.) A. — Τὼ δὲ] II. ψ', 685. Τὼ δὲ .. ἀγῶνα om. Edd. — ἀνασχε-

μένω z. — ἄμφω, Σύν ᾧ' ἔπεςον, σύν δὲ σφι βαρεῖται χεῖρες ἑμιχ-

θεν. Edd. 6. Protinus] Aen. V, 485. — Αὐτὰρ] II. ψ', 850. — τίθει

v. — σίδηρον, Κάδδ' ἐτίθει δέκα μὲν πελέκεας, δέκα δ' ἡμιπέ-

λεκκα. Edd. (v ἐτίθει) 7. narratione (om. est) ..B". — inveniet

Svi. 8. Dixerat] Aen. V, 740. — auras. Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς,

VII, 4. certamen] Hanc rem at-
tigit supra c. 2. § 13.

lector inveniet] Cf. § 6. invenies
et § 7. ut .. lector inveniat, et vid.
not. ad c. 4. § 4. et ad c. 11, § 1.

σήμαινε] Rectius vulgo legi aori-
stum non negaverim: sed putavi
obsequendum esse auctoritati co-

dicis P, quoniam scriptura nulla
litterarum permutatione ex σήμηνε
nasci potuit.

7. Capita locorum] Haec qui ad
sequentia refert, quam rationem
equidem haud improbo, is debet
intelligere eos versus in quibus
sententiarum summa inest.

[81]

*Aeneas: Quo deinde ruis, quo proripis? inquit,
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet? —
Ter conatus erat collo dare brachia circum,
Ter frustra comprehensa manus effugit imago.*

Ὡς ἔφατ'· αὐτὰρ ἔγωγ' ἔθελον φρεσὶ μερμηρίξας
μητρὸς ἐμῆς ψυχὴν ἐλέειν κατατεθνηυῖης.
τοῖς μὲν ἐφωρμήθην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει·
τοῖς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἵκελον ἦ καὶ ὀνείρω,
ἔπτατ'· ἐμοὶ δ' ἄχος ὁξὺ γενέσκετο κηρόδι μᾶλλον.

9 Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. Haec incipit:

Principio pinguem taedis et robore secto.

Illa sic: Οἱ δ' ἴδαν ὕλοτόμους πελέκεας ἐν χειρὶν ἔχοντες.

Et alibi: Ποίησαν δὲ πυρὴν ἐκατόμποδον ἐνθα καὶ ἐνθα.

10 Ipsa vero utriusque tumuli insignia quam paria?

*At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
Inponit, suaque arma viro remumque tubamque
Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, aeternumque tenet per secula nomen.
Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρὸς τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,*

[Mss. P (AS om. Graec.).

ἡ ὕτε καπνὸς, "Ὡριετο τετριγνυῖα. (Il. ψ', 100 sqq.) Edd. (vg-b "Ὡριετο). — arcet? Μητερ ἐμῇ, τί νύ μ' οὐ μίμνεις ἐλέει μεμαῶτα, (sic ἐλέει pro ἐλέειν, cf. Od. λ', 210.) a. — Ter] Aen. VI, 700. — conatus ibi Virg. Cf. c. 5. § 14. — compressa (ut S l. c.) Sv-g. — "Ὡς ἔφατ'] Od. λ', 204. "Ὡς .. κατατεθνηυῖης (v. 2) om. v-g. — καταονηυῖης P. κατατεθνηυῖης s-b. — v. 3. ἀνώγει (ut l. c.) P. ἄνωγε Edd. — v. 4. ἵκελον c-z. — v. 5. ἔπτατο (om. ἐμοὶ ... μᾶλλον) Edd. — ἐπτατο μοι Δα-χειρῶ οξὺ (cf. v. 4.) P. — κηθὶ μᾶμῶ P. 9. Haec incipit] om. A. — Principio] Aen. VI, 214. — illa sic. haec incipit. A. ille sic ait vca. Ille sic h. Ille ait g. — Οἱ δ'] Il. ψ', 114. Οἱ δ' ... et alibi om. v-a. — πελέκεις h-d. — ἐν (ut Hom. l. c.) P. μετὰ Edd. — Ποίησαν] Il. ψ', 164. Κηδεμόνες δὲ παρ' αὐθι μένον καὶ νήεον ὕλην Ποίησαν v-a. — ἐκατόμπεδον v-z. — ἐνθα. Et alibi vic. 10. At] Aen. VI, 232. — v. 3. acreo S. — Αὐτὰρ] Od. μ', 13. Vid. not. 11.

8. *Dixerat .. in auras]* Huic versui optime quidem respondet Homericus is quem inseruit Arnoldus, sed tamen codicem P secutus sum. Nam praesertim quum, ut hic versus a verbo *Dixerat*, sic versus Homericus qui sequuntur a verbis *Ὡς ἔφατ'* incipiant, a Macrobio, quem fugerint simillimi illi versus, hi videntur esse coniuncti. Nec magis volui inseruere post *arcet* (v. 3.) versum Homericum, id quod factum est in ed. Ald. Mirum id quidem est, quod h. l. cum libro V. versibus iunguntur versus Virgilii ex libro VI. sumpti, qui locum suum habebant in capitis fine: sed videtur Macrobius ea voluisse coniungere, quae continuis qui sequuntur versibus Homerici responderent; nisi

forte mavis statuere Virgilii versus *Ter conatus erat ... effugit imago*, quos, quia etiam Aen. II, 792 sq. leguntur (quamobrem laudati sunt iam supra c. 5, § 14.) libro VI. nonnulli (vid. ed. Gossrau), iniuria insertos esse arbitrantur, in Macrobiani exemplari post *arcet* fuisse adscriptos. Zeunius, qui cum ex Ed. vet. (c), ubi lacuna deprehenderetur, tum ex serie orationis conclusit post *arcet* excidisse locum Homericum, et haud recte suspicatus est Macrobiolum spectavisse ad Od. β', 363 sqq., ubi Euryalea nutrix Telemachum proficiscentem alloquitur, reprehendit Burmannum, qui ad Virg. Aen. V, 742. diceret versus *Ter conatus erat ... effugit imago* sumptos esse ex Aeneid. II, 792.

τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρούσαντες
πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐήρες ἔρετμόν.

Tunc consanguineus Leti Sopor.

11

Ἐνθ' Ὑπνῷ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ Θανάτοιο.

Quod te per caeli iucundum lumen et auras

12

Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,

Eripe me his, invicte, malis, aut tu mihi terram

(82)

Iniice, namque potes, portusque require Velinos.

Νῦν δέ σε τῶν ὀπιθεν γουνάζομαι, οὐ παρεόντων,

13

πρὸς τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὃ σ' ἔτρεφε τυτθὸν ἔοντα.

Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες.

οἶδα γάρ, ὥς ἐνθένθε κιῶν δόμον ἐξ Αἴδαο,

5 νῆσον ἐς Αἰαίην στήσεις εὐεργέα νῆα.

ἐνθα σ' ἔπειτα, ἄναξ, κέλομαι μνήσασθαι ἐμεῖο,

μή μ' ἄκλαυστον ἄθραπτον ἰὼν ὀπιθεν καταλείπειν,

νοσφισθεῖς, μή τοί τι θεῶν μήνιμα γένωμαι.

ἀλλὰ με κακῆναι σὺν τεύχεσιν, ὅσθα μοι ἔστιν,

10 σῆμά τέ μοι χεῦναι πολίης ἐπὶ θινὶ θαλάσσης,

ἄνδρὸς δυστήνοιο, καὶ ἐσσομένοισι πυνθέσθαι.

ταῦτα τέ μοι τελέσαι, πῆξαι τ' ἐπὶ τύμβῳ ἔρετμόν,

τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἐτάροισιν.

Nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum,

14

Cernere erat: per tota novem cui iugera corpus

Porrigitur, rostroque inmanis vultur obunco

Immortale iecur tondens fecundaque poenis

Viscera rimaturque epulis habitatque sub alto

Pectore nec fibris requies datur ulla renatis.

Καὶ Τιτυὸν εἶδον, Γαίῃ ἐρικυδέος υἱὸν,

15

Edd. vicahgspdzb.]

Tunc] Aen. VI, 278. *Tum* v-g. Edd. Virg. — Ἐνθ'] Il. ξ', 231. — σύμ-
βλητο vi. — θανάτοιο. Καὶ τῷ νῆδυμος ... ἄγχιστα ἐοικώς. (Od. ν',
79, 80.) v-a. 12. *Quod]* Aen. VI, 363. 13. *Nῦν]* Od. λ', 66. —

v. 2. ΑΛΟΧΟΝΜΟ ΚΑΙ Ρ (cf. v. 3.). — v. 4. ΧΕΧΙΩΝ Ρ. — v. 5. ΕΣ
ΑΓΑΙΑΝ Ρ. — οἶδα .. μνήσασθαι ἐμεῖο (v. 4-6) om. v-g (hg in mg.:
„In ant. totus locus expositus erat.“). — v. 7. ὀπισθεν καταλείπης vi.
— v. 8. μή τί τοι v-g. — v. 9. κακῆναι b. ΚΑΚΚΗΝΑΙ Ρ. κακκῆναι
Hom ed. Wolf. — ἄσθα (ut edd. Hom.) Edd. — v. 10. τ' ἐμοῖ s-b. — ΧΕΥΕ
Ρ. — ἄνδρὸς ... ἐτάροισιν vv. 11-13. om. v-g. 14. *Nec non]* Aen.
VI, 595. — *inmani* S. — *ab unco* M2. *ad unco* Sv-g. — *tondens* Av-h
M123. Cf. Comm. I, 10, 12 *tundens* Sg-bP. 15. Καὶ] Od. λ', 576.

10. Αὐτὰρ ... ἔρετμόν] „Quis
non videt hunc locum, ubi sermo
est de sepultura Elpenoris, plane
alienum esse a consilio Macrobiani,
qui de Patrocli sepultura se esse lo-
cuturum paulo ante promisit? Exul-
let igitur iste locus, et restituatur
Iliad. ψ', 165. Ἐν δὲ πυρῇ ὑπᾶτη
νεκρὸν θέσαν κτλ.“ ZBUN. — At
hic non de rogo sermo est, sed de
tumuli insignibus: eiusmodi autem
nihil apud Homerum de Patroclo

legitur, sed tantum Il. ψ', 257:
Χεύαντες δὲ τὸ σῆμα πάλιν υἱόν. Vix
ergo dubium est, quin Macrobius
commiserit errorem ea, quae ad
Elpenorem (quem c. 2, § 14. cum
Palinuro composuit) pertinent, ad
Patroclum referendo. Cf. etiam § 13.

14. *Nec non et Tityon* cet.] Mu-
retus Var. lect. VIII, 5. confert
Aen. VI, 413. *Gemuit sub pondere*
cymba, cum Hom. Il. ε', 838. Μέγα
δ' ἔβραχε φήγιος ἄξων.

καίμενον ἐν δαπίδῳ· ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κείτο πέλεθρα·
 γῦπε δέ μιν ἐκάτερθε παρημένῳ ἥπαρ ἔχειρον,
 δέστρον ἔσω δύνοντες· ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσὶ·
 5 Αἰτῶ γάρ εἵλκυσσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
 Πυθῶδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

16 Non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
 Ferrea vox, omnis scelerum comprehendere formas,
 Omnia poenarum percurrere nomina possim.

[83] Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
 οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
 φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

VIII. Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum

Vincla recusantum et sera sub nocte rudentum,
 Setigerique sues atque in praeseptibus ursi
 Saevire ac formae magnorum ululare luporum:

5 Quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis
 Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Εὖρον δ' ἐν βήσσησι τετυγμένα δώματα Κίρκης
 ξεστοῖσι λάεσσι, περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.
 ἄμφι δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἢ δὲ λέοντες,
 τοὺς αὐτὴ κατέθελεξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.

2 Quid petitis? quae causa rates aut cuius egentes
 Litus ad Ausonium tot per vada caerula vexit?
 Sive errore viae seu tempestatibus acti,
 Qualia multa mari nautae patiuntur in alto.

Ἦ τι κατὰ προῆξιν ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε
 οἷά τε ληϊστῆρες ὑπεῖρ ἄλλα, τοί γ' ἀλόωνται
 ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;

3 Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni
 Cum sese e pastu referunt et longa canoros
 Dant per colla modos: sonat amnis et Asia longe
 Pulsa palus.

[84] Τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
 χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
 Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καῦστρίου ἄμφι ῥέεθρα,
 ἐνθα καὶ ἐνθα ποτῶνται ἀγαλλόμεναι πετρύγεσσι,
 κλαγγηδὸν προκατιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμῶν.

4 Illa vel intactae segetis per summa volaret

[Mss. P (AS om. Graec.).

— v. 4. ΔΕΡΡΟΝ P. — v. 5. εἵλκυσσε i-z. ελκυσσε v. ἤλκησε Hom.
 ed. Wolf. 16. Non] Aen. VI, 625. — omneis chg. — possem v-g.
 — Πληθὺν] Il. β', 489.

VIII. Caput VIII. In septimo et octavo qui versus sint ab Homero
 sumti. 1. Hinc] Aen. VII, 15. — Εὖρον] Od. κ', 210. — v. 1. ΔΩΜΑ
 P. — v. 2. ξεστοῖσιν Edd. Hom. — v. 3. ΔΕΜΑΥΓΟΙ P. 2. Quid]
 Aen. VII, 197. — egentis v. egenteis c-g. — Ἦ τι] Od. γ', 72. Ὡ ξεῖ-
 νοι, τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα; Ἦ τι Edd. — ὑπερ
 ἄλλα i-b. 3. Ceu] Aen. VII, 699. Ceu .. cycni om. ASv-gM123. —
 liquida om. s-bP. Versus damnum supplevi e Virgilio. — cinthi P.
 — et pastu AM3. — Τῶν δ'] Il. β', 459. 4. Illa] Aen. VII, 808.

*Gramina, nec teneras cursu laesisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis
Ferret iter, celeres nec tingeret aequore plantas.*

*Αἰ δ' ὅτε μὲν σκιριῶεν ἐπὶ ξείδωρον ἄρουραν,
ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων·
ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
ἄκρον ἐπὶ δηγμῖνος ἀλὸς πολιοῖο θέεσκον.*

Vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus

5

Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.

*Postquam exempta fames, et amor compressus edendi,
Rex Evandrus ait.*

*Νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιον
ἦρος Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο,
τοῖς δ' ἑρῶν πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.*

Evandrum ex humili tecto lux suscitatur alma,

6

Et matutinus volucrum sub culmine cantus.

Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

5 *Tum lateri atque humeris Tegeaeum subligat ense,*

Demissa ab laeva pantherae terga retorquens.

Nec non et gemini custodes limine in ipso

Praecedunt, gressumque canes comitantur herilem.

[85]

Ῥορντ' ἄρ' ἐξ εὐνῆφιν Ὀδυσσεὺς φίλος υἱός

7

εἵματα ἐσδάμενος· περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὦμοις,

Ποσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα. —

*Βῆ δ' ἔμην εἰς ἀρορὴν· παλάμη δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος,
οὐκ οἷος· ἅμα τῶγε κύνες πόδας ἀργοὶ ἔποντο.*

Edd. vicahgspdz.]

— *inactae* S. — *celeris* S. — *tangeret* AP „B“. — *Αἰ δ'* II. υ', 226.
— *ΞΕΙΔΩΡΑΝ* P. — v. 3. *Ἀλλ' ὅτε* (om. δὴ) v1. *αλλοτε μὲν* v3. *ἀλλ'*
ὅτε μὲν i. *Αἰδ' ὅτε δὴ* ca. 5. *Vescitur*] Aen. VIII, 182. — *ex-*
tis. *Τοῖσι δὲ βοῦν ἰέρουσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων, Ἄρσενα,*
πενταέτηρον, ὑπερμενέϊ Κρονίῳ (II. ή', 314 sq.). Νώτοισί δ'
Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιον (c-b *γέραιον*). *Postquam exempta fames et*
amor compressus edendi, Rex Evandrus ait. Edd. In A, non, ut fieri so-
let, ubi Graeca verba omisa sunt, post *extis* adduntur litterae GR. Ex
S nihil enotavi. — *Νώτοισι* II. ή', 321. *Νώτοισιν* edd. Hom. — *Ἡρως*
... Ἀγαμέμνων om. v-g — *οΓΕΡΩΝΤΟΣ* (om. *πάμπρω*) P. — *ΕΝΗΡΧΕΤΟ*
ΜΗΤΙ P. 6. *Evandrum*] Aen. VIII, 455. — v. 2. *Et matutinus* s-b.
Atque matutinus (labante versu) APS. *Et matutini* (ut Virg. l. c.) v-g.
— v. 5. *latere* AS. — v. 7. *lumine* A. — *in ipso* APSs-zM123. *ab alto*
(ut Virg. l. c.) v-gb „Rectius.“ Zeun. — *Praecedunt* (ut edd. et plerique
codd. Virg.) P (AS „B“ prec.). *procedunt* Edd. 7. *Ῥορντ'*] Od. β',
2. Pro tribus his versibus leguntur in Edd. quattuor similes II. β', 42-45.
Ἐξετο . . ξίφος ἀργυρόηλον (v. 43. *περὶ δ' αὖ* et v. 44. *ὑπαί*). — *οc v*
P. — *ὦμω* Edd. Hom. — *Βῆ*] Od. β', 10. — *κύνες ποδας* edd. Hom. (P
πο.ι.α.с). *δύο κύνες* v1. *δύω κύνες* v3. *δύο κύνες* i. *δύω κύνες* c-b.

VIII, 5. *Vescitur Aeneas ... Rex Evandrus ait*] Hi Virgilii versus in Edd. non recte dirimuntur interpositis tribus versibus, e quibus ul-

timus pertinet ad versus Homericos qui sequuntur, quibuscum recte coniunctus est in cod. P. Cf. § 11.

- 8 *O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
Stravi, sculorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Erimum dextra sub Tartara misi!*
- 5 *Nascenti cui tris animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat, terna arma movenda;
Ter leto sternendus erat: cui tunc tamen omnis
Abstulit haec animas dextra et totidem exuit armis.*
- 9 *Αἰ γὰρ, Ζεῦ τε πάτερ καὶ Ἀθηναίη καὶ Ἀπολλων.
ἡβῶμ' ὥς ὅτ' ἐπ' ὠκυρόῳ Κελάδοντι μάχοντο
ἀγρόμενοι Πύλλιοί τε καὶ Ἀρκαδες ἐγχεσίμωροι
Φειᾶς παρὸς τείχεσιν Ἰαρδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα. —
Ἄλλ' ἐμὲ θυμὸς ἀνῆκε πολυτλήμων πολεμίζειν
θάρσει ὧ· γενεῇ δὲ νεώτατος ἔσκον ἀπάντων·
καὶ μαχόμεν οἱ ἐγὼ, δῶκεν δέ μοι εὖχος Ἀθήνη.
τὸν δὴ μήκιστον καὶ κάρτιστον κτάνον ἄνδρα·*
- 5 *πολλὸς γὰρ τις ἔκειτο παρήγορος ἔνθα καὶ ἔνθα.
εἴθ' ὥς ἡβῶοιμι, βίη τέ μοι ἔμπεδος εἴη,
τῷ κε τάχ' ἀντήσειε μάχης κορυθαίολος Ἔκτωρ.*
- 10 *Qualis ubi oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum caelo tenebrasque resolvit.
Οἷος δ' ἀστὴρ εἴσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῶ,
ἔσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἴσταται ἀστὴρ.*
- 11 *En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera, ne mox aut Laurentis, nate, superbos
Aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.
Dixit et amplexus nati Cytherea petivit,*
- 5 *Arma sub adversa posuit radiantia quercu.*
- [86] *Ille deae donis et tanto laetus honore
Inpleri nequit, atque oculos per singula volvit,*

[Mss. P (AS om. Graec.).

8. *O mihi*] Aen. VIII, 560. — v. 4. *hac erimum* A. *ac erimum* P. *herilum* (om. *hac*) S. *hac Herilum* Edd. (Virg. *Erilum*). — v. 5. *treis* c-g. — v. 6. *arva* (v e corr.) A. — v. 7. *tum* v-g. — *omneis* c-g.

9. *Αἰ γὰρ*] Il. ῥ, 132. Pro his versibus (*Αἰ γὰρ* ... *Ἐκτωρ*) in vi leguntur Il. κ', 670-672. *Εἴθ' ὥς ἡβῶοιμι* ... *Ἰτυμονῆα*, in c-b 670-676. *Εἴθ' ὥς ἡβῶοιμι* ... *Κάδδ' ἔπεσεν*. — v. 2. *ΚΕΛΑΔΕΝΤΙ ΜΑΧΡΟΝΤΟ* P. — v. 4. *ΦΕΙΑΡΤΕΙΧΕΣΟΙΝ* P. — *Ἄλλ' ἐμὲ*] Il. ῥ, 152. — v. 1. *ΕΜΕ ΥΜΟΣ ΑΝΗΚΕΛΥΤΑΗΜΩΝ* P. — v. v. *ΓΕΝΟΝ ΔΕ* P. — v. 3. *ΜΑΧΟΜΕΝ* (sup. *η*) Δω ΔΩΚΕΝ (om. *οἱ ἐγὼ*) P. — v. 4. *ΤΟΝ ΔΗΚΙΣΤΟΝ* P. — v. 5. *ΠΟΛΛΟΙ*

ΓΑΡ ΠΕΣΚΕΝΤΟ P. — v. 6. *ΟΙΩΣ* P. — *ΒΙΗΤΕ* P. *βίη* δὲ edd. Hom. — *μοι πελαός* P. — v. 7. *ΤΟΚΕ* P.

10. *Qualis*] Aen. VIII, 589. — *Quali* sub A. — *Οἷος*] Il. χ', 317. *Οἷος .. ἀστὴρ* om. vi. „Locus restitutus ex 22 Iliad.“ c in mg.

11. *En*] Aen. VIII, 612. — v. 2. *Laurentes* v-g. — *superbo* vlc-g. — v. 5. *radiantia* vl. — Post *quercu* (v. 5.) in Edd. leguntur Il. σ', 608-615. *Αὐτὰρ ἐπειδὴ ... προπάροισθ' ἐν αἰέρας*. (v. 611. vi κόρυθα βριαρῆν, ut edd. Hom., c-b κυνέην βρ.). Deinde sequuntur vv. 6-8. *Ille ... versat*. — v. 6. *deo* (sup. *i*) A. —

8. *Erimum*] In scribendo nomine aliam ignoto non dubitavi melio-

rum meorum codicum vestigia sequi.

Miraturque, interque manus et brachia versat.

Τύνη δ' Ἡφαίστοιο πάρα κλυτὰ τεύχεα δέξο, 12
καλὰ μάλ', οἷ' οὐπω τις ἀνὴρ ὤμοισι φόρησεν.
Ὡς ἄρα φωνήσασα θεὰ κατὰ τεύχε' ἔθηκεν
πρόσθεν Ἀχιλλῆος· τὰ δ' ἀνέβραχε δαίδαλα πάντα. —
Τέρεπετο δ' ἐν χεῖρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα.

IX. *Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam* 1
Detulit in terras?

Ἴρι θεὰ, τίς τ' ἄρ σε θεῶν ἔμοι ἄγγελον ἤκεν;
— *Nec solos tangit Atridas* 2
Iste dolor.

Ἥ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεῖδαι;
Sed vos, o lecti, ferro quis scindere vallum 3
Adparat et mecum invadit trepidantia castra?

Ὅρνυσθ', ἰππόδαμοι Τρῶες, ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος
Ἀργείων, καὶ νησὶν ἐνίετε θεσπιδαῆς πῦρ.
Quod superest, laeti bene gestis corpora rebus 4
Procurate viri, et pugnam sperate parati.

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα συνάγωμεν Ἀθηα· [87]
εὖ μὲν τις δόρυ θηξάσθω, εὖ δ' ἄσπινδα θέσθω.

Sic ait inlacrilians: humero simul exuit ense 5
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
Exuvias, galeam fidus permutat Aletes.

Τυδεΐδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης 6
φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἐὸν παρὰ νηϊ λέλειπτο,
καὶ σάκος· ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
ταυρεῖην ἀφαλόν τε καὶ ἄλλοφον, ἥτε καταῖτυξ
5 κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν ἥδὲ φαρέτρην
καὶ ξίφος· ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε

Edd. vicahgspdzb.]

v. 7. *atqui g in mg.* — v. 8. *interque om. A.* 12. Τύνη] II. τ', 10. Τύνη ... πάντα om. Edd. — Τέρεπετο] II. τ', 18. — δῶρα. Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἦσιν ἐτάρπετο (vī ἦσι τετάρπετο) δαίδαλα λεύσσω.

IX. Caput IX. Nono libro quae insint sumpta ab Homero. ch-b.

1. *Iri]* Aen. IX, 18. — *internas A.* — Ἴρι] II. σ', 182. Ἴρι ... ἤκεν om. vi. „Locus restitutus ex 18 Iliad.“ c in mg. — τίς γὰρ edd. Hom. — ἤκε c-b.

2. *Nec]* Aen. IX, 138. — Ἥ μοῦνοι] II. ι', 340. Ἥ ... Ἀτρεῖδαι om. vi. In c-b his versibus praemittuntur duo antecedentes: Τί δὲ λαὸν ... ἔνεκ' ἡ ὕκομοιο; (c in mg.: „Restitutio ex 19. Iliad.“). Ἥ c-b. — φιλέουσι c-g.

3. *Sed vos]* Aen. IX, 146. — Ὅρνυσθ'] II. μ', 440. Ὅρνυσθ' ... πῦρ om. v-a. — ἐσείετε P. 4. *Quod]* Aen. IX, 157. — *lecti A.* — *parati A.* — Νῦν] II. β', 381. — εὖ μὲν ... θέσθω (v. 2) om. Edd. — θηξάσθω P.

5. *Sic ait]* Aen. IX, 303. — v. 3. *vaginae aptarat eburnae g in mg.* — v. 4. *Mnestheus h-b Mss.* — *Aletes Edd. PS.* 6. Τυδεΐδῃ] II. κ', 255. — v. 2. νηϊ edd. Hom. recentt. νηϊ vi. xei P. νηυσὶ c-b; Homeri edd. vett. — v. 4. Ταυρεῖην

ῥινοῦ ποιητήν· πολέειν δ' ἔντοσθεν ἱμάσιν
 ἐντέτατο στερεῶς· ἔκτοσθε δὲ λευκοὶ ὀδόντες
 10 ἀργιόδοντος ὕς θαμέες ἔχον ἔνθα καὶ ἔνθα
 εὖ καὶ ἐπισταμένως· μέσση δ' ἐνὶ πῖλος ἀρήρει.

7 *Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
 Primorum manus ad portas iuvenumque senumque
 Prosequitur votis, nec non et pulcher Iulus.*

Τὼ δ', ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην,
 βάν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.

8 *Egressi superant fossas, noctisque per umbram
 Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
 Exitio: passim somno vinoque per herbam
 Corpora fusa vident, adrectos litore currus,
 5 Inter lora rotasque viros, simul arma iacere,
 Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore locutus:
 Euryale, audendum dextra, nunc ipsa vocat res.
 Hac iter est. Tu, ne qua manus se attollere nobis
 A tergo possit, custodi et consule longe.*

10 *Haec ego vasta dabo et recto te limite ducam.*

9 Τὼ δὲ βάτην προτέρω διὰ τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἶμα·
 αἶψα δ' ἐπὶ Θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἶξον ἰόντες·
 οἱ δ' εὖδον καμάτῳ ἀδηκότες· ἔντεα δέ σφιν
 [88] καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο, εὖ κατὰ κόσμον,
 5 τριστοιχεί· παρὰ δέ σφιν ἐκάστω δίζυγες ἵπποι.
 Ῥῆσος δ' ἐν μέσῳ εὖδε, παρ' αὐτὸν δ' ὠκέες ἵπποι
 ἐξ ἐπιδιφριάδος πυμάτης ἱμάσι δέδεντο.

τὸν δ' Ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν·
 Οὗτός τοι, Διόμηδες, ἀνὴρ, οὔτοι δέ τοι ἵπποι,
 10 οὓς νῶϊν πίφανσκε Δόλων, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.
 ἀλλ' ἄγε δὴ, πρόφερε κρατερὸν μένος· οὐδέ τί σε χρὴ
 ἐστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν· ἀλλὰ λύ' ἵππους·
 ἢε σύ γ' ἀνδρας ἔναιρε, μελήσουσιν δέ μοι ἵπποι.

10 *Sed non auguriis poterat depellere pestem.
 Ἄλλ' οὐκ οἶωνοῖσιν ἐρύσσατο Κῆρα μέλαιναν.*

11 *Et iam prima novo spargebat lumine terras*

[Mss. P (AS om. Graec.).

hg. — ἄλοφον Edd. — βίον a-b. — vv. 7-11. ἀμφὶ δέ οἱ ... ἀρήρει om. Edd. — v. 8. ρΕΙΝΟΥ ΠΟΙΗΝ ΠΟΔΕΝΤΟΞΕΝ P. — v. 10. τΑΠΕΘΕC P. — 7. Protinus] Aen. IX, 308. Protinus ... πάντας ἀρίστους om. P. — v. 1. eun- tis A. — v. 2. senum (om. que) S. — Τὼ δ'] Il. κ', 272. — 8. Egressi] Aen. IX, 314. — v. 9. custodi om. P. — v. 10. vastabo P. — lato te li- mite v. — 9. Τὼ δὲ] Il. κ', 469 — v. 2. εἶχον v. ἔχον i. — v. 3. ἀδ- δηκότες (ut edd. Hom.) c-b. — v. 4. παρ ΑΔΕΛΦΙΤΟΙCΙΝ P (cf. v. 5.). — v. 5 sq. δίζυγες ἵπποι. Et paulo post: (om v. 6. Ῥῆσος ... ἵπποι) Edd. (v3 et paulost, i om. et paulo post). — v. 6. παρ' αὐτῷ Hom. l. c. vulgo. — v. 7. ἐξ .. δέδεντο om vi. Hic versus in ca ponitur post v. 9. — v. 8. οΔΥCCEΥΟΠΑΡΟΙΘΕΝ P. — v. 10. νῶν a — v. 13. με- λεΗCΟΥCΙΝ P. μελήσουσι Edd. — 10. Sed] Aen. IX, 328. — auguriis ASs-z. augurii v1. augurio (ut edd. Virg.) v3-gbP. „Melins.“ Zeun. — poterat AP. potuit (ut edd. Virg.) Edd. S. — Ἄλλ'] Il. β', 859. — 11. Et iam] Aen. IX, 459. — Ἡὼς] Il. λ', 1. — ἀγαν οὐ c-g. — φέρεη v1;

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Ἡὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγανοῦ Τιθωνοῖο
ᾤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φῶς φέροι ἡδὲ βροτοῖσι.

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus ra- 12
dios et pensa dmitteret, ut per muros et virorum agmina ulu-
lans et comam scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamen-
tationum querelas, totum de Andromache sumpsit lamentante
mortem mariti.

O vere Phrygiae, neque enim Phryges.

13

ὦ πέπονες, κάκ' ἐλέγχε', Ἀχαιῖδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί.

Quos alios muros aut quae iam moenia habetis?

14

Unus homo et vestris, o cives, undique septus

Aggeribus, tantas strages inpune per urbem

[89]

Ediderit? iuvenum primos tot miserit Orco?

5 *Non infelicis patriae veterumque deorum*

Et magni Aeneae segnes miseretque pudetque?

15

ὦ φίλοι ἦρωες Δαναοὶ, θεράποντες Ἄρῃος,

ἄνδρες ἔστε, φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς!

ἢ εἰ τινὰς φαμεν εἶναι ἀσσητῆρας ὀπίσσω;

ἢ εἰ τι τεῖχος ἄρειον, ὃ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;

5 οὐ μὲν τις σχεδὸν ἐστὶ πόλις πύργοις ἀραρυῖα,

ἢ κ' ἀπαμυναίμεσθ', ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες·

ἀλλ' ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ.

X. *Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris*

1

Strymoniae dant signa grues, atque aethera tranant

Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.

Ἦντε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρὸ,

αἶτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον·

Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma

2

Edd vicahgspdz.]

cf. I, 22, 3. 12 Mater Euryali] Aen. IX, 473 sqq. — durum P. — comam AS Virg. (v. 478.) comā Edd. P. — lamentationem A. — de Andromache] Il. χ', 460 sqq. Andromache AS. Andromacha Edd. P. — sumpsit lamentatione h. — mariti mortem S. In c-b subiiciuntur versus Il. χ', 460-464. Ὡς φαμένῃ ... Ἐλκόμενον πρόσθεν πόλιος. (c in mg.: „Locus illustratus ex 22 Il.“). 13. O vere] Aen. IX, 618. O ... Phryges om. P. — verae vl. — nec enim S. — ὦ πέπονες] Il. β', 235. ὦ μοι ἀπειλητῆρες (vi ἀπελ.) ἀχαιῖδες οὐκέτ' ἀχαιοὶ (Il. η', 96.) v-g (hg in mg.: „Pro hoc ille citatur in ant. versus ὦ πέπονες ... ἀχαιοὶ. Ἰλιάδ. β'.“). 14. Quos] Aen. IX, 782. — aut quae iam ASvl. quae iam ultra (ut edd. Virg.) v3-bP. — v. 3. tanta S. — v. 4. miserat A. — v. 6. segnes tom. AS. 15. ὦ φίλοι] Il. ό, 733. ὦ φίλοι ... πεδίῳ. om. va. ὦ φίλοι ... ἀλκῆς! (vv. 1, 2.) om. h-b. — v. 5. τι edd. Hom. — v. 6. ἑτεραλκέα zb. — v. 7. πεδίῳ etc. hg.

X. Caput X. Quae in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius. ch-b. 1. Tela] Aen. X, 264. — Ἦντε] Il. γ', 3. Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν, ὀρνίθες ὦς, Ἦντε Edd. — ὄμβρον, Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπὶ (sic) ὠκεανοῖο ῥοάων. Edd. 2. Ardet]

IX, 11. Et iam cet.] Hi versus leguntur etiam c. 6, § 15.

12. comam scissa] A Virgilio

hoc mutuatus est Macrobius; sed vid. prolegg. p. xxxix med. Cf. etiam Stat. Theb. XI, 317. Scissa comas.

*Funditur, et vastos umbo vomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometae
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:*

5 *Ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris
Nascitur, et laevo contristat lumine caelum.*

3 *Τὸν δ' ὁ γέρον Πρίαμος πρῶτος ἶδεν ὀφθαλμοῖσιν
[90] παμφαίνονθ' ὥστ' ἄστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
ὃς ῥά τ' ὀπώρας εἶδιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ ἀνγαί
φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῶ.*

5 *ὄντε κύν' Ὀρίωνος ἐπὶ κλησὶν καλέουσιν.
λαμπρότατος μὲν ὅδ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται.
καὶ τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
ὥς τοῦ χαλκὸς ἔλαμπεν ἐπὶ στήθεσσι θέοντος.*

4 *Stat sua cuique dies: breve et inreparabile tempus
Omnibus est vitae. —*

Fata vocant, metasque dati pervenit ad aevi.

*Αἰνότατε Κρονίδη, ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες;
ἄνδρα θνητὸν ἔόντα, πάλαι πεπρωμένον αἵσῃ,
ἅψ' ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἔξαναλῦσαι; —*

*Μοῖραν δ' οὔτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γέννηται.*

5 *Per patrios manes, per spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves natoque patrique.*

*Est domus alta: iacent penitus defossa talenta
Caelati argenti: sunt auri pondera facti*

5 *Infectique mihi. Non hic victoria Teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.*

Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:

*Argenti atque auri memoras quae magna talenta
Natis parce tuis. Belli commercia Turnus*

10 *Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.*

Hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Iulus.

*Sic fatus galeam laeva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenuis abdidit ensem.*

[Mss. P (AS om. Graec.).

Aen. X, 270. — *capite* A a sec. m. *capitis* (ut codd. nonnulli Virg.) s-bP. — *cristis* (om. que) S. *tristisque* A. — *a vertice* (ut Virg. cod. Med. alii) i-g. 3. *Τὸν δ'* Il. χ', 25. Pro versu primo in edd. leguntur Il. ε', vv. 4-7., *Δαῖε' οἱ ἐκ κόρυθος ... ἀπὸ κράτος τε καὶ ὤμων.* (v. add. *Et alibi*). — v. 2. *ἐπησύνεμος* vl. — v. 4. *φαίνοντε* z. — v. 6. *ὄγ'* (ut Hom. edd. vett.) Edd. — *δε* (om. *τῷ*) vi. — v. 8. *ὥς τοῦ ... θέοντος* om. Edd. — *ἐλάμπεν ἐπὶ στήθεσσι* P. *ἔλαμπε περὶ στήθεσσι* Hom. vulgo. 4. *Stat*] Aen. X, 467. — *Fata*] ib. 472. Ante hunc versum in vi est spatium vacuum trium fere versuum. In ca praemittuntur versus *Μοῖραν ... γέννηται* et *Νῦν δ' ἔμπης γὰρ κῆρες ... οὐδ' ὑπαλύξαι* (Il. μ', 326 et 327.), in c add. in mg.: „*Locus reparatus.*“ In h-b praemittuntur versus *Μοῖραν ... γέννηται*, et *Αἰνότατε ... ἔξαναλῦσαι*. — Post versum *Fata ... aevi* in vi est spatium versus unius, in c-b legitur Il. ν', 602.: *Ἦϊε· τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλοςδε.* — *Αἰνότατε*] Il. π', 440. — *Μοῖραν*] Il. ζ', 488. 5. *Per*] Aen. X, 524. — *et spes* edd. Virg. — v. 2. *Ter precor* S. — v. 6. *haud anima* vl. — *dabat* A. — v. 8. *multa* (ut Virg. vulgo) Edd. S. — v. 9. *Gnatis* (ut

- Ζώγρει, Ἀτρεὺς νιέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα·
 πολλὰ δ' ἐν Ἀντιμάχοιο δόμοις κειμήλια κεῖται,
 χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος·
 τῶν κέν τοι χαρίζαιτο πατήρ ἀπερείσι' ἄποινα,
 5 εἰ νῶϊ ζωοὺς πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.
 Ὡς τῶγε κλαίοντε προσὰ νδήτην βασιλῆα
 μειλιχίοις ἐπέεσσιν· ἀμείλικτον δ' ὅπ' ἄκουσαν·
 Εἰ μὲν δὴ Ἀντιμάχοιο δαΐφρονος νιέες ἐστόν,
 ὅς ποτ' ἐνὶ Τρώων ἀγορῇ Μενέλαον ἄνωγεν,
 10 ἀγγελίην ἐλθόντα σὺν ἀντιθέῳ Ὀδυσῇ,
 αὐθι κατακτεῖναι, μῆδ' ἐξέμεν ἄψ ἐς Ἀχαιοὺς·
 νῦν μὲν δὴ τοῦ πατρὸς αἰκέα τίσετε λῶβην.
 Ἦ, καὶ Πείσανδρον μὲν ἀφ' ἵππων ὥσε χαμαῖζε,
 δουρὶ βαλὼν πρὸς στήθος· ὁ δ' ὑπτιος οὔδει ἐρείσθη
 15 Ἰππόλοχος δ' ἀπόρουσε, τὸν αὖ χαμαὶ ἐξενάριξεν,
 χεῖρας ἀπὸ ξίφεϊ τμήξας, ἀπὸ τ' αὐχένα κόψας·
 ὄλμον δ' ὥς ἔσσευε κυλίνδεσθαι δι' ὀμίλου. [91]
- Inpastus stabula alta leo ceu saepe peragrans,*
Suadet enim vesana fames, si forte fugacem
Conspexit capream aut surgentem in cornua cervum,
Gaudet hians inmane, comasque adrexit, et haeret
 5 *Visceribus super accumbens lavit improba taeter*
Ora cruor:
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.
- Ὡστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
 εὐρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν ἢ ἄγριον αἶγα,
 πεινῶν· μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
 σεύονται ταχέες τε κύνες, θαλεροὶ τ' αἰζηοί·
 5 ὥς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοσιδέα
 ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν· φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην. —
 Βῆ ὃ' ἔμεν, ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅστ' ἐπιδευῆς
 9 δηρὸν ἔη κρειῶν, κέλεται δέ ἐ θυμὸς ἀγῆνωρ
 μήλων περιήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
 εἴπερ γάρ χ' εὖρησι παρ' αὐτόφιν βώτορας ἄνδρας
 5 σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
 οὗ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο διεσθαι,

Edd. vicaahgspdz.]

edd. Virg. etiam v. 2) S (A in ras.). — v. 13. addidit A. *adplicat*
 Virg. codd. vetust. 6. Ζώγρει] II. λ', 131. — v. 2. EN ANTIMACHOIO
 ΔΟΚΕΙΜΕΙΜΑ P. ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια c-b. Cf. II. ζ', 47. (hg
 in mg.: „Pro his sunt in ant. multo plures versus ex Ἰλιάδ. λ. de filiis
 Antimachi.“). — v. 4. Τῶν χ' ὅμιν vi. — v. 5. ΕΙΝΩΓΙΝ P. Εἰ κεν
 ἐμὲ v-z (b Aī); cf. II. ζ', 50. — v. 6-17. ὥς τῶγε ... δι' ὀμίλου om.
 Edd. 7. Inpastus] Aen. X, 723. — v. 1. saepe peragrans om. AP. —
 v. 2. enim far vesana P. — sed forte vl (v3 seu, i se). — v. 4. arrecta
 g in mg. — v. 5. incumbens (ut Virg. cod. Med.) Edd. — improbat ether
 A. — v. 6. Ora cruor om. A. — v. 7. hostis A. 8. Ὡστε] II. γ', 23.
 — v. 3. μάλα γὰρ ... ἐπάλλεις (§ 9, v. 10.) om. v-g (hg in mg.: „In an-
 tiq. totus locus expositus est additis et aliis ex Ἰλιάδ. μ. βῆ ὃ' ἔμεν, quos
 et paulo ante citari indicavimus.“). 9. Βῆ ὃ' ἔμεν] II. μ', 299. —
 v. 2. ΔΗΡΟΝΕΝ P. — v. 4. βώτορις P. — v. 6. Οὗ ῥά τ' ... διέσθαι om.

ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἢ ἥρπαξε μετάλμενος, ἥε καὶ αὐτὸς
ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι·
ὥς ὅα τότε ἀντίθεον Σαρπηδόνα θυμὸς ἀνῆκε
10 τεῖχος ἐπαῖξει, διὰ τε ῥήξασθαι ἐπάλλξεις.

10 *Spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma.*
Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
δάκρυσι.

11 *Cingitur ipse furens certatim in praelia Turnus:*
Iamque adeo rutilum thoraca indutus aenis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem:
[92] *Fulgebatque alta decurrens aureus arce.*

12 Ὡς φάτο· Πάτροκλος δὲ κορύσσετο νώροπι χαλκῷ.
κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμησιν ἔθηκε
καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας·
δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδυνε,
5 ποικίλον ἀστερόεντα, ποδώκεος Αἰακίδαο·
ἀμφὶ δ' ἄρ' ὥμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον,
χάλκεον· αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε·
κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κινέην εὐτυκτον ἔθηκεν,
ἵππουριν· δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
10 εἶλετο δ' ἄλκιμα δοῦρα, τὰ οἱ παλάμῃσιν ἀρήρει.

13 *Purpureus veluti cum flos succisus aratro*
Languescit moriens, lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
Μήκων δ' ὥς ἐτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
καρπῷ βροιθομένη, νοτίησί τε εἰαρινῇσιν·
ὥς ἐτέρωσ' ἤμυσε κάρη πῆληκι βαρυνθέν.

XI. Et haec quidem iudicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi aestiment quid debeant de utriusque collatione sentire. Si

[Mss. P (AS om. Graec.).

zb. — v. 9. *ἐθηκε* P. — v. 10. *τοιχος ἐπαιδία* P. 10. *Spargitur*
Aen. XI, 191. — *Δεύοντο* II. ψ', 15. — *δὲ καὶ τεύχεα* vi. — *δάκρυσι*
om. P. 11. *Cingitur* Aen. XI, 486. — v. 1. *certatum* A. — v. 4.
ense A. 12. Ὡς φάτο] II. π', 130. Ὡς .. χαλκῷ (v. 1) om. v-g (hg
in mg.: „Iliad. 19. [τ', 369.] et alibi. Citantur in antiq. versus ex *Ἰλιάδ.*
π' de Patroclo.“). — v. 4. δ' αὖ vi. — *ἔδυνεν* (ut edd. Hom.) v-g. —
v. 5. *ποικίλον* ... *Αἰακίδαο* et (vv. 8 et 9.) *κρατὶ* ... *ἔνευεν* om. v-g; cf.
II. τ', l. c. — v. 10. *Εἶλετο τοῦ δ' ἀπάνευθε σέλας γένετ'* (v *γένετο*)
ἡύτε μήνης v-g ex II. τ', 374. 13. *Purpureus* Aen. IX, 435. —
v. 2. *lassove* S. *lassoque* v-g. — *Μήκων* II. θ', 306. — *νοτίησι* d. *νο-*
τιῇσι zb. — v. 3. ὥς ... *βαρυνθέν* om. v-a.

XI. Caput XI. Quos locos ita transtulerit Vergilius, ut Homero superior videatur. ch-b. 1. *estimant* A. 2. *Qualis* Aen. I, 430. —

X, 13. *Purpureus* cet.] Haec ponenda erant ante c. 9, § 11., neque patet cur Macrobius institutum ordinem reliquerit: aut ergo ipse videtur postea aut alius quis haec addidisse.

XI, 1. *legentium*] Licet intelli-

gere Homerum et Vergilium, ut hoc loco certe non immemor sit Macrobius disputationis ab Eustathio habitae. Cf. c. 7. § 4., c. 13. § 27., c. 14. § 8.

Si .. *consulas*] Et hoc loco et § 4. Eustathius alloqui videtur Prae-

tamen me consulas, non negabo nonnumquam Virgilium in transferendo densius excoluisse, ut in hoc loco:

*Qualis apes aestate nova per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant et dulci distendunt nectare cellas,* 2

5 *Aut onera accipiunt venientum aut agmine facto
Ignavum, fucos, pecus a praesepibus arcent.* [93]
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

Ἦντε ἔθνεα εἴσι μελίσσάων ἀδινάων, 3

*πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων·
βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
αἱ μὲν τ' ἔνθα ἄλγος πεποτήσεται, αἱ δέ τε ἔνθα·*

5 *ὥς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
ἡϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
ἱλαδὸν εἰς ἀγορὴν· μετὰ δέ σφισιν Ὅσσα δεδήει.*

Vides descriptas apes a Virgilio opifices, ab Homero vagas: alter 4
discursum et solam volatus varietatem, alter exprimit nativae artis
officium. In his quoque versibus Maro extitit locupletior interpres: 5

*O socii, neque enim ignari sumus ante malorum,
O passi graviores, dabit deus his quoque finem.
Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantes
Accestis scopulos, vos et Cyclopia saxa*

5 *Experti: revocate animos, maestumque timorem
Mittite: forsitan et haec olim meminisse iuvabit.
Per varios casus, et reliqua.*

ὦ φίλοι, οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμενές εἰμεν· 6
*οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἐπὶ κακὸν, ἢ ὅτε Κύκλωψ
εἴλει ἐνὶ σπηϊ γλαφυρῷ κρατεροῦφι βίηφι·
ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
ἐκφύγομεν· καὶ πού τῶνδε μνήσεσθαι ὅτω.*

Ulixes ad socios unam commemoravit aerumnam: hic ad speran- 7

Edd. vicahgspdz.]

v. 4. *aut dulci* vl. *et dulces* AS. — v. 5. *venientium* A. — v. 7. *fla-*
grantia A. 3. *Ἦντε*] Il. β', 87. — v. 3. *ἐνανθεσιν* P. — v. 4. *πε-*
ποτάται P. — vv. 5-7. *ὥς ... δεδήει* om. v-g. — v. 5. *ἀνοκεκαίccιαῶ* P.
— v. 6. *εσπροχοωντο* P. Cf. initium versus. — v. 7. *μετὰ ... δεδήει*
om. s-b. 4. *discursus* S. — *navitate artis* A. 5. *iis* vl. — *O socii*]
Aen. I, 198. — v. 3. *sonanteis* c-g. — v. 4. *Ancestis* A. — *cyclopeia* S.
cyclopea Edd. P (A sicil.) — v. 6. *Mitte* A. — v. 7. *Per varios casus, et*
reliqua ASv-gM123. om. s-bP. 6. *ὦ φίλοι*] Od. μ', 208. — v. 2. *ἔπει*
c-b. *ἔπεισι* vi. 7. *Ulyxes* Svi. *Ulysses* c-bP. — *Καὶ ... ὅτω* om.

textatum, qui cum ad disputandum
provocasse dicitur c. 2 § 3.

densius excoluisse] i. e. rem am-
plius exornasse.

4. *Vides cet.*] „Non satis subti-
liter rem hic tractat Macrobius.
Bene enim docet Clarkius ad Il.
β', 87. utriusque poetae consilium

esse diversum. Virgilius enim
apum laborem comparat cum ope-
rariis urbem sedulo condentibus,
sed Homerus apum copiam ratio-
nemque evolandi confert cum mili-
tibus cupide e navibus procurren-
tibus.“ ZEUN.

7. *ad socios*] i. e. cum sociis

dam praesentis mali absolutionem gemini casus hortatur eventu.
Deinde ille obscurius dixit:

— Καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὁῖω,

hic apertius:

[94] Forsan et haec olim meminisse iuvabit.

8 Sed et hoc quod vester adiecit solatii fortioris est. Suos enim non tantum exemplo evadendi sed et spe futurae felicitatis animavit, per hos labores non solum sedes quietas sed et regna promittens. Hos quoque versus inspicere libet:

*Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolae certatim: illa usque minatur
Et tremefacta comam concusso vertice nutat,*

5 *Vulneribus donec paulatim evicta supremum
Congemuit traxitque iugis avulsa ruinam.*

Ἦριπε δ' ὥς ὅτε τις δοῦς ἤριπεν ἢ ἀχερωῖς
ἢ ἐπίτυς βλωθρῇ, τήντ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι νήϊον εἶναι.

Magno cultu vester difficultatem abscidendae arboreae molis expressit, verum nullo negotio HomERICA arbor absciditur.

10 *Haud segnis strato surgit Palinurus et omnes
Explorat ventos atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia caelo,
Arcturum Plidasque Hyadas geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Orionem.*

Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνήεντος
ἡμενος· οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Πληιάδας τ' ἐσορῶντι καὶ ὁψὲ δύοντα Βοώτην
ἄροκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπὶ κλησὶν καλέουσιν,
ἣτ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' Ὠρίωνα δοκεύει.

11 Gubernator qui explorat caelum crebro reflectere cervicem debet

[Mss. P (AS om. Graec.).

v-a. 8. noster v-g „B“. Virgilius A „C“. — sed spe (om. et) h. — sedes quietas cet.] Cf. Aen. I, 205 sq. 9. Ac veluti] Aen. II, 626. — v. 2. abscisam A „C“. — v. 3. certant B. — v. 4. nutat hg (g in mg. nutat). — Ἦριπε] II. v', 389. et π', 482. Pro his versibus in vi leguntur II. δ', 482-486. Ὁ δ' ἐν κονίῃσι ... περιναλλεῖ δίφρω; in c-g 482-488. Ὁ δ' ... παρ' ὄχθας (hg in mg. „Citantur in ant. hoc loco versus ex Ἰλιάδ. v' de Asio, qui sunt et in π' de Sarpedone.“). — cultu virgilius diff. A. — absconditur v3-g. 10. Haud] Aen. III, 513. Aut A. — omnis A. — v. 3. labantia h. — v. 4. Pleiadasque ich-g. Pleadasque a. pluvias v. pluviasque Virgil. cod. Med. cum aliis optimis. — v. 5. Oriona (ut Virg. vulgo) Edd. S. — Αὐτὰρ] Od. ε', 270. — v. 1. τεχνήεντος p2dz. — v. 2. ΗΜΟΝΟΥΔΕ P. — ΠΙΠΤΕΝ P. — v. 5. δοκεύει, Οἷη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο. c-b (p2-b λωε-

loquens. Vid. Hand. Tursell. I, p. 93 sq.

8. vester] Cf. § 9. et vid. nott. ad c. 1. § 4. et c. 2. § 17.

exemplo evadendi] i. e. memoria periculorum quae effugerant.

9. nullo negotio ... absconditur] „Clarkius ad II. δ', 482. bene monet ineptam esse omnem horum duorum locorum comparisonem propterea quod in utroque res longe diversae expingantur.“ ZEUN.

captando de diversis caeli regionibus securitatem sereni. Hoc^[95] mire et velut coloribus Maro pinxit. Nam quia Arcturus iuxta septentrionem est, Taurus vero in quo Hyades sunt, sed et Orion, in regione austri sunt, crebram cervicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit. *Arcturum*, inquit: ecce intuetur partem septentrionis; deinde *Pliadasque Hyadas*: ecce ad austrum flectitur; *geminosque Triones*: rursus ad septentriones vertit aspectum; *Armatumque auro circumspicit Orionem*: iterum se ad austrum reflectit. Sed et verbo *circumspicit* varietatem saepe se vicissim convertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem Pliadas, quae in australi regione sunt, semel Booten et Arcton, quae sunt in septentrionali polo.

*Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.* 14

*Νηλεΐς· οὐκ ἄρα σοί γε πατήρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς,
οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα.*

Plene Virgilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoque nutritionis tamquam belualem et asperam criminatus est. Addidit enim de suo:

Hyrcanaeque admorunt ubera tigres;

quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam fere partem nutricis ingenium et natura lactis tenet, quae infusa tenero et mixta parentum semini adhuc recenti ex hac gemina concretione

Edd. vicalhgspdz.]

τρῶν). 11. sunt Hyades Sv-gM12. — et orion (om. sed) v-gbP. „In ed. vet. illud Sed abest; quod nec sensus poscit.“ Zeun. 12. Pleiadasque ch-p. pleiadas (om. que) i. Pleadasque a. pluvias v. — Orionem A. Oriona Edd. PS. — sed (del. d) et austrum A. 13. Pleiadas Edd. P. — Booten Avich-pl. Bootem ap-bP boetem S. 14. Nec] Aen. IV, 365. — v. 3. admovetur A. — Νηλεΐς] II. π', 33. — Σοῦ P. — v. 2. σέτεκε v. σέ τέκε i. — θάλασσα πετραί τ' ἡλίβατοι (vi πετρα τετληβατη) ὅτι τοι (ca ti) νόος ἐστὶν ἀπήνη. v-g. 15. Plane i-g. — non partionem ... configurat] Cf. Gell. XII, 1, 20. (Vid. nott.) — petitionem v. portionem i. — criminatus est. addidit AP Gell. l. c. criminatur. addit Edd. S. — suo (om. de) A. — in minoribus adollescendis S. — fert P. — mista v-g. — hac una S. 16. copiam om.

11. velut coloribus] Cf. Comm. II, 5, 5. Tantum non coloribus pinxit.

Taurus .. in quo Hyades sunt] Cf. Comm. I, 18. 13. Vergilius et Hyadas, partes Tauri clariores.

Orion] Cf. ib. § 5. Vergiliae nec a sui umquam se copulatione dispergunt, nec Hyadas, quae vicinae sunt, deserunt, aut Orionis proximam regionem relinquunt.

12. ecce] Vid. prolegg. p. xli. vertit aspectum] Cf. Cic. N. D. II, 57, 142. Sed lubricos oculos fecit et mobiles, ut .. aspectum quo velent facile converterent.

15. partionem] i. e. partem.

Praeter Gellium (l. c. in app.) hac voce usus est de hominibus Plautus Truc. I, 2, 99. et Afranius ap. Non. p. 217, 31.

educationem .. nutritionis] Gellius, qui l. c. habet alituram, scripsit ib. § 5. munus nutritionis, et Apul. de dogm. Plat. II, 26. (p. 27.) puerorum nutritionis. Cf. § 16. nutritu.

belualem] Nova vox. Gellius l. c. habet feram et saevam.

in moribus inolescendis] Sic Gellius l. c., idemque XII, 5, 7.: Induit nobis (natura) inolevitque in ipsis statim principiis, quibus nati sumus, amorem nostri et caritatem.

- 16 unam indolem configurat. Hinc est quod providentia naturae si-
 [96] militudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque nutricatu
 praeparans fecit cum ipso partu alimoniae copiam nasci. Nam
 postquam sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus
 efflavit atque aluit, adventante iam partus tempore idem ad cor-
 poris materni superna conscendens in naturam lactis albescit, ut
 17 recens natis idem sit altor qui fuerat fabricator. Quamobrem non
 frustra creditum est, sicut valeat ad fingendas corporis atque
 animi similitudines vis et natura seminis, non secus ad eandem
 18 rem lactis quoque ingenia et proprietates valere. Neque in ho-
 minibus id solum sed in pecudibus quoque animadversum. Nam
 si ovium lacte haedi aut caprarum agni forsitan alantur, constat
 ferme in his lanam duriores, in illis capillum gigni teneriores.
 19 In arboribus etiam et frugibus ad earum indolem vel detractan-
 dam vel augendam maior plerumque vis et potestas est aquarum
 atque terrarum quae alunt quam ipsius quod iacitur seminis; ac
 saepe videas laetam nitentemque arborem, si in locum alterum
 transferatur, suco terrae deterioris elanguisse. Ad criminandos
 igitur mores defuit Homero quod Virgilius adiecit.
- 20 *Non tam praecipites biugo certamine campum
 Corripuere, ruuntque effusi carcere currus:*

[Mss. P (AS om. Gracc.).

P. — Nam postquam . . . elanguisse (§ 18.)] Cf. Gell. I. c. §§ 13-16. —
 sanguis ASv-gbPM123 Gell. I. c. sanguinis s-z. „Lego sanguis. Nisi
 putes nominativo antiquo uti voluisse Macrobius. Quod mihi quidem
 verisimile non sit.“ Meurs. „Edit. vet. habet sanguis; recte.“ Zeun. —
 recens notis v. — sit auctor A. 17. valet „B“. 18. in iis la-
 nam vi. — in iis capillum vi. in his capillum P. — pilum g in mg.

19. ad earum indolem s-bP Gell. I. c. indolem (om. ad earum) Pvi.
 ad indolem (om. earum) Sc-g. — detractandam A. — atque terrarum APS
 Gell. I. c. et terrarum Edd. 20. Non tam] Aen. V, 144. — v. 2.

quae . . . configurat] Totius sen-
 tentiae haud commode subiectum
 est natura lactis; erat autem di-
 cendum: Quod (lac) infusum tenero
 miscetur parentum semini adhuc re-
 centi, ut ex hac gemina concretionem
 una indoles fiat. Melius Gellius I.
 c.: Quae iam a principio imbuta
 paterni seminis concretionem ex matris
 etiam corpore et animo recentem in-
 dolem configuravit.

16. nutricatu] Cf. § 15. et Plaut.
 Mil. III, 1, 53. Educatum in nutri-
 catu Venerio.

fecit . . . copiam nasci] Vid. pro-
 legg. p. XL.

sanguis ille opifex] Cf. § 4 et c. 2.
 § 1. opifici deo. — „Confer egre-
 giam Favorini philosophi disserta-
 tionem liberos matris ipsius lacte
 esse alendos apud Gellium XII, 1.,
 unde noster hausit.“ ZEUN.

in penetralibus suis] i. e. in utero.
 Cf. Comm. I, 6, 63. Semine semel

intra formandi hominis monetam lo-
 cato.

corporis . . . superna] Cf. VII, 10,
 4. posteriora capitis. Gellius I. c.
 § 13. habet: in supernas partes.

17. ingenia] Cf. Plin. paneg. 49,
 7. exquisita ingenia coenarum.

19. vel detractandam vel augen-
 dam] Prius illud verbum suum lo-
 cum habet ubi sermo est de aucto-
 ritate minuenda, hoc posterius re-
 fertur proprie aut ad numerum aut
 ad magnitudinem, sed h. I. Gel-
 lius et post eum Macrobius ita ea
 usurpaverant ut significant: „ad
 indolem reddendam vel deterio-
 rem vel meliorem.“

elanguisse] Maior vis inest in eo
 verbo quo usus est Gellius, depe-
 risse.

Ad criminandos . . . adiecit.] Haud
 recte vulgo post adiecit ponitur
 aut colon aut comma, ut haec ad
 sequentia videantur esse referenda.

*Nec sic inmissis aurigae undantia lora
Concussere iugis, pronique in verbera pendent.*

Οἱ δ' ὥς ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι,
πάντες ἀφορμηθέντες ὑπὸ πλῆγῃσιν ἱμάσθλης,
ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσδουσι κέλευθα.

[97]

Graius poeta equorum tantum meminit flagro animante curren-
tium, licet dici non possit elegantius quam quod adiecit ὑψόσ'
ἀειρόμενοι, quo expressit quantum natura dare poterat impetum
cursus. Verum Maro et currus de carcere ruentes et campos
corripiendo praecipites mira celeritate descripsit, et accepto brevi
semine de Homérico flagro pinxit aurigas concutientes lora un-
dantia et pronos in verbera pendentes: nec ullam quadrigarum
partem intactam reliquit, ut esset illi certaminis plena descriptio.

— *Magno veluti cum flamma sonore*

23

*Virgea suggeritur costis undantis aeni,
Exsultantque aestu latices, furit intus aquae vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis.
Nec iam se capit unda: volat vapor ater ad auras.*
Ὡς δὲ λέβης ξεῖ ἔνδον, ἐπειρόμενος πυρὶ πολλῷ,
κνίσσῃ μελδόμενος ἀπαλοτρεφέος σιάλοιο,
πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται.
ὥς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο, ξέε δ' ὕδωρ.

Graeci versus aeni continent mentionem multo igne ebullientis: et totum ipsum locum haec verba ornant, πάντοθεν ἀμβολάδην. Nam scaturigines ex omni parte emergentes sic eleganter expressit. In Latinis versibus tota rei pompa descripta est, sonus flammae, et pro hoc quod ille dixerat: πάντοθεν ἀμβολάδην, exul-

Edd. vicaHgspdzb.]

ruuntque fusi h. — Οἱ δ' ὥς] cf. Od. ν', 81., ubi quidem legitur ἡ δ', ὥστ'. Pro his versibus in v-g sunt Il. ψ', 500 et 501. Μάστιγι (νι μάστιγα) ... πρήσσοντε (v1 πρήσσοντε, v3i πρήσσοντε) κέλευθον. v-g. (hg in mg. „In anti. hi sunt: οἶδ' ὥς (g ἀρ') ... κέλευθα.“). „Nec ille locus a re alienus.“ Zeun. — v. 2. πάντες Hom. l. c. πάντης P. πάντοσ' s-b (hg in mg.). — ἀφορμηθεε P. ἀφορμηθένδεε g in mg. ἄμ' ὀρμηθέντες Hom. l. c. 21. posset vi. — adiecit om. P. — γυροαειρομενοι A (P γυροε). (lac.) pomenoi S. pomeno P6. ὑψόσ' ἀειρόσθην v-g (hg in mg. ὑψόσ' ἀειρόμενοι). — expressit quem nam dare v.

22. deo homérico A. — prentes A. — illi AP16. illa Edd S. Vid. not. 23 Magno] Aen. VII, 462 — v. 2. Vir geritur P. — v. 3. aquai (om. vis) Virg. cod. Med. — Ὡς δὲ] Il. φ', 362. — v. 1. ἔνδοθ' vi. — v. 2. ἀπαλοτρεφέος vi. απαίρφεος P. — v. 3. πάντοθεν ἀμβολάδην vi. — v. 4. ὥς ... ὕδωρ om. v-g. — φλεγετοστολγλωρ P. 24. aheni v-g. — orant h. — πάντοθεν ἀμβολάδην om. Sv-a. 25. per hoc vi. — πάντοθεν ἀμβολάδην om. ASv-a. — exultantes Av-gP6. exultant S. exul-

21. flagro] Cf. I, 23, 12.

22. nec ... reliquit] Haec ὑπερβολικῶς esse dicta facile patet.

illi] Virgilio. An scribendum est illic, ut statuendum sit litteram c intercisisse, quod sequens vox ab eadem inciperet? Adde quod ex illic facile oriri poterat illa.

25. tota rei pompa] i. e. quid-

quid poterat dici ad rem exornandam. Cf. c. 13. § 26.

ἀμβολάδην] „De vi et potestate huius verbi vide quae egregie disputat Ern. ad Callim. H. in Dian. 61.“ ZEUN. — Dammius in lexico Homérico coll. Herod. IV, 81. interpretatur hanc vocem sic: „Notat ἀναξέειν διὰ φλογὸς ὑπερβο-

tantas aestu latices et amnem fumidum exuberantem spumis atque intus furentem: unius enim verbi non reperiens similem dignitatem, compensavit quod deerat copiae varietate descriptionis. Adiecit post omnia:

[98] *Nec iam se capit unda,*

quo expressit quod semper usu evenit suppositi nimietate calor. Bene ergo se habet poeticae tubae cultus omnia quae in hac re eveniunt comprehendens.

26 *Portam, quae ducis imperio commissa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant moenibus hostem.
Ipsi intus dextra ac laeva pro turribus adstant,
Armati ferro et cristis capita alta coruscis.*

5 *Quales aeriae liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis Athesim seu propter amoenum,
Consurgunt geminae quercus intonsaque caelo
Attollunt capita et sublimi vertice nutant.*

27 *Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
ἔστασαν, ὥς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρῃνοι,
αἵτ' ἀνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἡματα πάντα,
δίξῃσιν μεγάλησι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι·
5 ὥς ἄρα τὼ χεῖρεσσι πεποιθότες ἡδὲ βίῃφι
μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἀσιον, οὐδ' ἐφέβοντο.*

28 Graeci milites Polypoetes et Leonteus stant pro portis, et immobiles Asium advenientem hostem velut fixae arbores opperiuntur.

29 Hactenus est Graeca descriptio. Verum Virgiliana Bitian et Pandarum portam ultro recludere facit oblato hosti quod per vota quaerebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futuros in hostium [99] potestate: et geminos heroas modo turres vocat modo describit

[Mss. P (AS om. Graec.)

tant s-bP. — reperiens (om. non) A. 26. Portam] Aen. IX, 675. — v. 1. imperio ducis v-g. — commissa AP16. Virg. vulgo. est commissa Edd. S. — v. 4. coruscis edd. Virg. — v. 5. aeriae vl. — flumina S.

27. *Τὼ μὲν] Π. μ', 131. Praemittuntur in c-b vv. 127-130. Νήπιοι ἐν δὲ πύλῃσιν δὴ ἀνέρας εὖρον ἀρίστους... ἴσον Ἀρηῖ, in vi vv. 127 et 128. Νήπιοι ἐν δὲ πύλῃσιν δὴ ἀνέρας εὖρον ἀρίστους... αἰχμητῶν (om. seq. cum vers. 131. Τὼ μὲν... ὑψηλάων). — v. 1. ὑψηλάων om. P. — v. 2. ὅτε (om. τε) vi. — v. 4. διηνεκέες v-a. — v. 6. οὐδὲ φέβοντο vi. 28. leonteus (om. et) A. — etiam mobiles AP16.*

29. *Bitiam v-g. bicia S. bithzian A. — pro voto quaerebant v.*

λῆν, καὶ ἀνω κάτω ποιεῖν τὸ ὕδωρ ἐν τῷ παφλάξειν.

poeticae tubae] Cf. Comm. II, 8, 4. Per poeticam tubam, quae omnia semper in maius extollit. Miro modo h. l. et tribuitur cultus, i. e. ornatus, ut c. 13. § 6.

26. v. 5. *cristis capita alta coruscis] Sic haec leguntur in omnibus Macrobianis exemplaribus. Sed tamen res non certa est omnino, quia § 29. legitur: describit luce cristarum coruscis, ubi vox coruscus male explicatur ex eo loco qui le-*

gitur c. 12. § 2.: nam non agi de luce, sed de motu cristarum, docet ipsa poetae comparatio, imprimis v. 8. et sublimi vertice nutant. Sic Virgilius Aen. I, 164. dicit silvis coruscis et XII, 701. coruscis ilicibus.

29. *recludere facit] Cf. § 16. futuros] Sic scripsi cum edd. chz, ut referatur ad Bithian et Pandarum. Quod vulgo legitur, futurus, id accommodatum esse videtur antecedenti compos. At quomodo dici potest hostis futurus in hostium potestate?*

luce cristarum coruscas: nec arborum, ut ille, similitudinem praetermisit, sed uberius eam pulchriusque descripsit. Nec hoc ne- 30
gaverim cultius a Marone prolatum:

Olli dura quies oculos et ferreus urguet

Somnus: in aeternam clauduntur lumina noctem.

Ὄς ὁ μὲν ἐνθα πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

XII. In aliquibus par paene splendor amborum est, uti: 1

— *Spargit rara ungula rores*

Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.

— *Αἷματι δ' ἄξων*

νέρθεν ἅπας πεπάλακτο, καὶ ἄντυγες αἱ περὶ δίφρον,
ἄς ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὀπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.

— *Et luce coruscus athena.*

2

Αὐγὴ χάλκειν κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων.

— *Quaerit pars semina flammae.*

3

Σπέρμα πυρὸς σῶζων.

Indum sanguineo veluti violaverit ostro

4

Si quis ebur.

Ὄς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοῖνικι μίγη.

— *Si tangere portus*

5

Infandum caput ac terris adnare necesse est:

Et sic fata Iovis poscunt, hic terminus haeret:

At bello audacis populi vexatus et armis,

5 *Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,*

Auxilium imploret, videatque indigna suorum

[100]

Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquae

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur,

Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena.

6

Κλῦθι, Ποσειδάων γαιήοχε κυανοχαῖτα·

εἰ ἐτεόν γε σός εἰμι, πατήρ δ' ἐμὸς εὐχεται εἶναι,

δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πολυπόροθιον οἶκαδ' ἰκέσθαι,

νῖον Λαέρτεω, Ἰθάκῃ ἐνὶ οἴκῳ ἔχοντα.

ἀλλ' εἰ καὶ οἱ μοῖρα φίλους τ' ἰδέειν καὶ ἰκέσθαι

οἶκον ἐς ὑπόροφον, καὶ ἐὺν ἐς πατρίδα γαῖαν,

Edd. vicahgspdb.]

— *futurus* Mss. viagspdb. 30. *Olli*] Aen. X, 745. — *urget* Sv-gbP.

— Ὄς ὁ μὲν] Il. λ', 241. — αὐθι πεσὼν (ut Hom. vulgo) Edd.

XII. Caput XII. In quibus par utriusque poetae sit splendor. ch-b.

1. ut in his s-bP. — *Spargit*] Aen. XII, 339. — *rapida ungula* (ut Virg. l. c.) v-g. — *Αἷματι*] Il. λ', 534. *Αἷματι* ... ἔβαλλον om. v-a.

2. *Et luce*] Aen. II, 470. — *Αὐγὴ*] Il. ν', 341. — *Αὐγὴ* .. λαμπομενάων om. v-a.

3. *Quaerit*] Aen. VI, 6. — *Σπέρμα*] Aen. II, 490. — *Σπέρμα* .. πυρὸς (om. σῶζων) v-a.

4. *Indum*] Aen. XII, 67. — *ostro sequitur* (om. *Si quis ebur*) AS. — Ὄς δ' ὅτε] Il. δ', 141.

5. *Si*] Aen. IV, 612. — *Sic* P. — v. 3. *facta* A. — *habet* A — v. 5. *compressu* S.

6. *Κλῦθι*] Od. i, 528. — *Κλῦθι* .. εἶναι (v. 2.) om. v-g. — v. 3. *Δός μοι* vich. — *πολυπόροθιον* s-b. — v. 4. *νῖον* ... ἔχοντα om. vi. — v. 5. *εἰ καὶ οἱ μοῖρα* P. *εἴ οἱ μοῖρ' ἔστι* (ut Hom. l. c.) Edd. — v. 6.

XII, 1. *rara ungula*] Dubium non est quin verum sit id quod in Virgilii exemplaribus legitur, *ra-*

pida; sed ego codicibus Macrobiani obsequendum esse putavi.

ὅψ' ἐ κακῶς ἔλθοι, ὀλέσας ἀπὸ πάντας ἐταίρους,
νῆος ἐπ' ἄλλοτρίης, εὖροι δ' ἐν πῆματα οἴκῳ.

7 *Proxima Circaeae raduntur litora terrae:*

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos

Adsiduo resonat cantu, tectisque superbis

Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,

Arguto tenues percurrens pectine telas.

8 "Ἦεν, ὄφρα μέγα σπῆος ἵκετο. τῷ ἐνι νύμφη

ναῖεν ἐϋπλόκαμος, δεινὴ θεὸς, αὐδήσσεια.

πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὁδμῇ

κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὁδῶδει,

δαιομένων· ἣ δ' ἔνδον αἰοιδιάουσ' ὅπ' καλῇ

ἰστὸν ἐποικομένη χροσεῖη κερκίδ' ὕφαινε.

9 *Maeonio regi quem serva Licymnia furtim*

Sustulerat vetitisque ad Troiam miserat armis.

Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος,

πρεσβύτατος γενεῇ, σκότιον δέ ἐ γείνατο μήτηρ.

10 *Ille autem expirans: Non me, quicumque es, inulto*

Victor nec longum laetabere: te quoque fata

Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.

Ad quem subridens mixta Mezentius ira:

[101] *Nunc morere: ast de me divum pater atque hominum rex.*

11 "Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῆσιν,

οὐ θῆν οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέη, ἀλλὰ τοι ἤδη

ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή,

[Mss. P (AS om. Graec.).

οἶκον ἐϋκτίμενον (ut Hom. l. c.) Edd. 7. *Proxima*] Aen. VII, 10.

— v. 2. *filia circe* P.

8. "Ἦεν] Od. ε, 57.

v. 1. "Ἦεν ... νύμφη

om. vi. — τῷ (ut Hom. vulgo) P. ὧ c-b. — v. 2. ἐϋπλόκαμος· τῇ δ'

ἐνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν (ut Hom. l. c.) c-b. — v. 4. νῆσιν zb.

9. *Maeonio*] Aen. IX, 546. — v. 1. *quem serva Licinia furtim* Edd.; om.

S. *quem serva* (om. *Licymnia furtim*) P. *quem servali* (om. *cymnia furtim*)

A. — *quia* „B“. — v. 2. *sustulerit* S. — *ventisque* A. — *Βουκολίων*] Il.

ζ', 23. *Βουκολίων* ... *Λαομέδοντος* om. v-a. 10. *Ille*] Aen. X, 739.

— v. 3. *tenebis*. Οὐ θῆν οὐδ' αὐτὸς ... *Αἰακίδαο* (quae in Ps-b leguntur

paulo infra (§ 11.), om. v. 1. "Ἄλλο ... σῆσιν) v-g. — v. 4. *Ad quae* S.

— *mista* v-g. — v. 5. *rex* *Viderit*. Edd. 11. "Ἄλλο] Il. π', 851.

"Ἄλλο .. et alibi om. v-g. Vid. supra. — v. 2. *αλατι* P. — v. 3. ἄγχι ...

9. *Licymnia*] Hanc scripturam, quae legitur apud Virgilium e codd. Medic. et Gud., recipere non dubitavi, quum tres mei codices h. l. mutili neque confirment neque reproben id quod in edd. legitur, *Licinia*, quod nomen Romanum videtur ortum esse e *licinia*.

vetitisque ad Troiam miserat armis] Hunc locum propter haec verba poterat Macrobius iis adnumerare in quibus Virgilius plura addiderit quam Homerus, siquidem interpretamur cum Servio: „*Vetitis* legi militari intelligimus qua

servi a militia prohibebantur. Conf. tamen I, 11, 30 sqq. et interpretes Plinii ad Ep. X, 38, 1.

10. *ast de me ... rex*] Truncata est sententia: ergo non sine causa additur in edd. *Viderit*, quod tamen nolui recipere, quia etiam c. 13. §§ 13. et 17. al. quae ad sensum necessaria sunt e versu proxime sequenti in edd. demum addita sunt.

11. "Ἄλλο δέ τοι ἐρέω cet.] Haec non recte ommissa sunt in edd. vet.: nam respondent principio loci Virgiliani qui legitur § 10.

χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀνύμονος Δίακίδαο.

et alibi: Τὸν καὶ τεθνηῶτα προσηύδα διὸς Ἀχιλλεὺς·
Τέθναθι· κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὅπποτε κεν δῇ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι ἡδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

Qualis, ubi aut leporem aut candenti corpore cygnum 12

Sustulit alta petens pedibus Iovis armiger uncis,
Quaesitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus: undique clamor
Tollitur: invadunt et fossas aggere conplent.

Οἷμησεν δὲ ἄλεις, ὥστ' αἰετὸς ὑψιπετής 13
ὅστ' εἴσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
ἀρπάξων ἢ ἄρ' ἀπαλὴν ἢ πτώκα λαγῶν·
ὥς Ἐκτωρ οἷμησε τινάσσων φάεγανον ὀξύ.

XIII. Et quia non est erubescendum Virgilio si minorem 1
se Homero vel ipse fateatur, dicam in quibus mihi visus sit gracilior auctore.

Tunc caput orantis nequicquam et multa parantis 2

Dicere deturbat terrae, truncumque reliquit.

Hi duo versus de illo translati sunt: [102]

Φθέγγομένον δ' ἄρα τοῦδε κάρη κονίησιν ἐμίχθη.

Vide nimiam celeritatem salvo pondere: ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum 3
currum paululum antecedentem et alterum paene coniunctum sequendo qua luce signavit?

Edd. vicahgspdz.]

κραταιή om. P. — Τὸν καὶ] II. γ', 364. — v. 1. τεθνηῶτα Edd. 12.
Qualis] Aen. IX, 563. — v. 4. rapuit lupus. Οἷμησεν δὲ ἄλεις . . . ἢ πτώκα
λαγῶν (cf. § 13.). Undique clamor. v-g. 13. Οἷμησεν] II. γ', 308. Hos
versus ultimo omisso legi in v-g insertos § 12. versui 4. modo adnotavi-
mus. Hoc loco in vi est spatium vacuum; in c-g leguntur versus II. γ',
49-51. Αὐτοὶ δὲ πρὸς ἑσπέρην . . . κοσμηθέντες, (c in mg.: „Locus resti-
tutus ex II. II.'). — v. 1. ἄλεις Edd. — v. 2. περὶ Δία P. — v. 3. ἀρ-
πάξων v-z. — ἀπαλὴν (ut Hom. I. c. Vind. quint.) P. ἀμαλὴν (ut Hom.
vulgo) Edd.

XIII. Caput XIII. In quibus Vergilius Homerici carminis maiestatem
non aequet. ch-b. 1. gracilior AM3. — auctor SvliM12P6. autor
v3chg (hg in mg. autore). author a. 2. Tunc] Aen. X, 554. Tum
caput v-g. Tunc apud A. — v. 2. truncumque tepentem vel re-
pente Virg. — Φθέγγομένον] II. γ', 457. Praemittuntur in v-a
tres versus proxime antecedentes: Ἥ καὶ ὁ μὲν . . . κέρσε τένοντε.
„Haud dubie series orationis indicat etiam hos versus ab auctore
esse intellectos.“ Zeun. — τοῦγε (ut Hom. I. c.) Edd. 3. In cir-

13. ἄλεις] i. e. se contrahens,
tanquam collecturus vires ad im-
petum faciendum. Cf. c. 13. § 25. v. 5.

XIII, 1. gracilior] Cf. Gell. N.
A. VII, 14, 1. Et in carmine et in
soluta oratione genera dicendi pro-
babilia sunt tria, quae χαρραντήρας
vocant, nominaque iis fecerunt ἄδρον,
ἰσχνόν, μέσον. Nos quoque quem
primum posuimus uberem vocamus,
secundum gracilem, tertium me-

diocrem. Uberi dignitas atque
amplitudo est, gracili venustas et
subtilitas, medius in confinio est,
utriusque modi particeps.

2. nimiam] i. e. summam. Cf.
VII, 7, §§ 1 et 7.
conatus Maronis] Vid. prolegg.
p. XLII sq.

3. paene coniunctum sequendo] i.
e. paene sine ullo intervallo se-
quentem. Vid. prolegg. p. XL. med.

Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον ἡδέ και ὤμους
 θέρεμετ' ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην.

At iste: — *Humescunt sprumis flatuque sequentum.*

4 Mirabilior est celeritas consequentis priorem in cursu pedum apud eundem vatem:

Ἰχνία ποσὸν ἔτυπτε πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

Est autem huius versus hic sensus: Si per solum pulvereum forte curratur, ubi pes fuerit de terra a currente sublatus, vestigium sine dubio signatum videtur: et tamen celerius cogitatione pulvis qui ictu pedis fuerat excussus vestigio superfunditur. Ait ergo divinus poeta ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentis vestigium antequam pulvis ei superfunderetur: at hic vester idem significare cupiens quid ait?

— *Calcemque terit iam calce Diores.*

6 Vide et in hoc Homeri cultum:

Κεῖτ' ἀποδοχμῶσας πλατὺν ἀνχένα.

Iste ait: *Cervicem inflexam posuit.*

7 Hos quoque versus, si videtur, comparemus:

Ἀρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πύλνατο πούλυβοτείρῃ,
 ἄλλοτε δ' αἰξάσκε μετήορα.

[103] *Iamque humiles, iamque elati sublime videntur
 Aera per tenerum ferri.*

8 Πασάων δ' ὑπὲρ ἤγε κάρη ἔχει ἡδὲ μέτωπα.

— *Ingrediensque deas supereminet omnes.*

[Mss. P (AS om. Graec.).]

culi certamine a. — Πνοιῇ] Il. ψ', 380. In v-c praemittuntur antecedentia inde a v. 375: Ὡκα δ' ἐπειτα, in a eadem a v. 376: Αἱ Φηρητιάδαο. — ἡδέ και ὤμους (ut Hom. Od. θ', 528) P. εὐρέε τ' ὤμω (ut Hom. h. l.) Edd. — καταθόνετες. at iste P. — At iste om. Edd. AS. — *Humescunt*] Georg. III, 111. *Tumescunt* S. 4. *priore* AS „B“. — *cursu* (om. in) v-g. — Ἰχνία] Il. ψ', 763. — ποαινεντίντε P. τύπτε πόδεσσι (ut Hom. vulgo) Edd. — *sonum* A. — *currente* (om. a) AS. *currentis* „B“. — *pultus* A. 5. *Ait enim* v. — at hic ... quid ait om. SM12. — *hic virgilius idem* A. *hic* (h hinc) *videtur idem* v-g. *hic vester videt idem* P6. — *quod ait* v-g. — *Calcemque*] Aen. V, 324.

6. *in hoc om.* S. — Κεῖτ'] Od. ι, 372. Pro hoc versu in v-g legitur antecedens (371): Ἡ και ἀνακλινθεῖς πέσεν ὕπτιος (hg in mg. „Al. κεῖτ' ἀποδ. πλατὴν ἀνχένα). — παχὺν ἀνχένα edd. Hom. — *Cervicem*] Aen. III, 631. — *inflexam* A. 7. Ἀρματα] Il. ψ', 368. — *Iamque*] Georg. III, 108. — *humilis* v-g. — *aetati* v. (ras.) *elati* A. — *per vacuum* Virg. l. c.; sed *Aera per tenerum* legitur Aen. IX, 699. 8. Πασάων Od. ζ', 107. — *εχενηλε* P. — *Ingrediensque*] Aen. I, 501.

At iste] Haec recepi e solo cod. P, ut necessaria post exclamationem qua luce signavit, et commendata iis quae leguntur § 5. at hic vester et § 6. Iste ait. Potuerint haec verba orta esse videri e verbo Graeco πετέσθην, cuius reliquiae tantummodo quaedam exstant in illo codice. At equidem potius statuerim ea, ut saepe fit post verba Graeca, uncialibus litteris scripta, in ceteris codicibus omissa esse cum Graecis.

5. *hic vester*] Vid. nott. ad c. 1. § 4. et c. 2. § 17. Quod in edd. vett. legitur, *videtur*, id natum est e compendio v'r. Vid. not. ad I, 7, 14.

6. *cultum*] Cf. c. 11. § 25.

7. *si videtur*] Cf. VII, 4, 1. Idem valet ac si placet etiam apud Ciceronem Acad. post. I, 9, 35. al.

8. *Ingrediensque*] Codices mss. docent vetere sua editione nimis confisum esse Zeunium. Vid. prolegg. p. lvi sq.

Ἦμεῖς γὰρ θεαὶ ἐστέ, πάρεστέ τε ἴστε τε πάντα. 9

Et meministis enim, divae, et memorare potestis.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit: 10

Qualis mugitus, fugit cum saucius aram

Taurus et incertam excussit cervice securim.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν αἰσθε καὶ ἤρπυγεν, ὥς ὅτε ταῦρος

ἤρπυγεν ἐλκόμενος Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα,

κούρων ἐλκόντων· γάννυται δέ τε τοῖς Ἑνοσίχθων.

Inspecto hic utriusque filo quantam distantiam deprehendes? Sed 11
nec hoc minus eleganter, quod de tauro ad sacrificium tracto lo-
quens meminit et Apollinis: Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα. Sed et
Neptuni meminit: Γάννυται δέ τε τοῖς Ἑνοσίχθων. His autem
duobus praecipue rem divinam fieri tauro testis est ipse Virgilius:

Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

In segetem veluti cum flamma furentibus Austris 12

Incidit, aut rapidus montano flumine torrens

Sternit agros, sternit sata laeta boumque labores,

5 *Praecipitesque trahit silvas, stupet inscius alto*

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Ὡς δ' ὅτε πῦρ αἰδῆλον ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλη,

πάντῃ τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρει, οἱ δέ τε θάμνοι

προόρριζοι πίπτουσιν ἐπειρόμενοι πυρὸς ὄρμῃ. — [104]

Edd. vicaahgspdz.]

Gradiensque (ut Virg. l. c. vulgo) v-gb. „Haec et similia adnotamus, ne
quis recentiori editione usus putet Macrobiū in quibusdam poetarum
locis forte aliter legisse, ubi tamen antiquiores edd. cum vulgari textu
conveniunt.“ Zeun. 9. Ἦμεῖς] Il. β', 485. In v-g praemittitur versus

antecedens Ἐσπετε ... ἔχουσιν. — *Et meministis*] Aen. VII, 645. *Et*
om. AS. 10. *Clamores*] Aen. II, 222. In vi ante haec verba est spa-

tium vacuum: in c-b praemittuntur versus Homeri qui sequuntur: Αὐτὰρ
ὁ ... Ἑνοσίχθων. (c in mg. „Locus restitutus ex 19. Iliad.“). — Αὐτὰρ]
Il. υ', 463. Αὐτὰρ ... Ἑνοσίχθων om. v-g. Vid. supra. — v. 1 et 2. ἤρ-
πυεν c. ἤρπυεν a. ἔρπυεν (v. 2. ἤρπυεν) h. 11. Ἑλικώνιον ἀμφὶ

ἄνακτα om. v-a. — sed (om. ct) ASv1. et (om. sed) v3-a. — *meminit*
om. v3-a. — Γάννυται .. Ἑνοσίχθων] om. v-a. — *furti tauro* h. — *te-*

stisque ipse A. — *Taurum*] Aen. III, 119. 12. *In segetem*] Aen. II,

304. Praemittuntur in v-g Il. β', 455 et 456. Ἦν τε πῦρ αἰδῆλον ...
φαίνεται ἀγῆ, et Il. δ', 452-455. Ὡς δ' ὅτε χεῖμα ῥοῖοι ποταμοὶ

... ἔκλυε ποιμήν. (hg in mg. „Il. 2. Il. 4. Pro his citantur in antiquo
alii duo loci, unus ex Ἰλιάδ. λ de Agamemnone: Ὡς δ' ὅτε πῦρ αἰδῆλον

etc., alter de Diomede: Οὔτε γὰρ ἀμπεδίον etc. Ἰλιάδ. ε.‘) — v. 1. *au-*
stri A. — v. 5. *trahi A.* — Ὡς δ' ὅτε] Il. λ', 155. Ὡς δ' ὅτε .. φάλαγγες

(fin. paragr.) om. v-g. Cf. § 12. — v. 3. *ἐνατομένοι P.* — ὄρμῃ. et

10. *Clamores simul cet.*] Haud
recte Arnoldus Vesaliensis, quem
omnes postea editores sunt secuti,
his Virgilii versibus praemisit Ho-
meri versus qui sequuntur, respi-
ciens videlicet ad antecedentia.
Sed ea quae sequuntur, in quibus
et ipsis Vesaliensis turbavit ordi-
nem a Carrione demum restitutum,

docent ab hoc loco incipere novam
seriem, ut potuerit ille haec novo
tribuere capiti, quamquam in his
quoque agitur de iis in quibus
Virgilius minor sit Homero.

11. *deprehendes*] Vid. not. ad c.
11. § 1.

His .. fieri tauro] Cf. III, 10, 4 sq.

- 13 Θῦνε γὰρ ἀμπεδίον, ποταμῷ πλήθοντι ἰοικῶς
χειμάρρῳ, ὅστ' ὤκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας·
τὸν δ' οὔτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
οὔτ' ἄρα ἔρκαε ἴσχει ἀλωάων ἐριθιγλέων,
ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος·
πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε κάλ' αἰζηῶν·
ὥς ὑπὸ Τυδείδῃ πυκινὰ κλονέοντο φάλαγγες.

Et duas parabolas temeravit, ut unam faceret, trahens hinc ignem inde torrentem, et dignitatem neutrius inplevit.

- 14 *Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque Notusque et lactus Eois
Eurus equis: stridunt silvae, saevitque tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.*
Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
Βορέης καὶ Ζέφυρος, τῷ τε Θρηήκηθεν ἄητον,
ἐλθόντ' ἐξαπίνης· ἄμυδις δέ τε κύμα κελαινὸν
κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲς ἄλα φῦκος ἔχευαν,
15 et alibi: Ὡς δ' Εὐρώς τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοισιν
οὔρεος ἐν βήσσης, βαθέην πελεμιζέμεν ὕλην,
φηγρόν τε μελίην τε τανύφλοιόν τε κράνειαν,
αἶτε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον τανυήκας ὄζους
ἡχῇ θεσπεσίῃ, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων·
ὥς Τρωῆς καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες
δῆρουν, οὐδ' ἕτεροι μνῶντ' ὀλοοῖο φόβοιο.

Idem et hic vitium quod superius incurrit de duabus Graecis parabolis unam dilucidius construendo.

[Mss. P (AS om. Graec.).

alibi: s-b. 13. Θῦνε] Il. ε', 87. — v. 7. φάλαγγες Τρωῶων. s-b. Cf. c. 12. § 10. et infra § 17. 14. *Adversi*] Aen. II, 416. Praemittuntur in v-g versus Homeri qui hic sequuntur, Ὡς ... ἔχευαν. — v. 2. Eous P. — Ὡς δ' ἄνεμοι] Il. ι', 4. Ὡς ... ὀλοοῖο φόβοιο (fin. paragr.) om. v-g. Vid. supra. — v. 3. AM ΔIC P. — v. 4. πολεμίζοντες P. 15. Ὡς δ' Εὐρώς] Il. π', 765. — v. 1. ἐριδαινετον P. — v. 2. ἐν περσε P. — πολεμιζέμεν s-bP. — v. 4. αἰτεριος P. — τα (om. -νυήκας ὄζους) P. — Idem et hic scripsi e conl. demet hinc s-bP. demet huic Av-g (M1 a sec m) M3 (M1 a p. m. domet). demit huic SM2. „Quid? Num forte auctor scripsit delet hinc, seu demisit?“ Zenn. — superius] Cf.

13. *temeravit*] Hoc verbum Festus ap. Paul. lib. XVIII, p. 365. Muell. explicat: *Temerare violare sacra et contaminare, dictum videlicet a temeritate*, hoc autem loco *temeravit* idem est quod *temere commiscuit*. Cf. § 15 extr. et Terent. Andr. prolog. 15 sq. *Atque in eo disputant, Contaminari non decere fabulas*, quod in Donati scholiis explicatur modo *tangi et relinqui polluta manu*, modo: *Id est ex multis unam non decere facere*.

15. *Idem et hic vitium*] Pronomen *idem*, quod e coniectura po-

suimus, commendatur iis quae sequuntur: *quod superius*. Verba *Demet hinc* equidem certe explicare nescio.

incurrit] Cf. I, praef., 13. *Qui venustatem reprehensionis incurrit*.

dilucidius] i. e. ut nimis appareat duarum parabolarum coniunctio. An legendum est *dilutius*, metaphorā a potu sumpta, ut legitur in fragmento Ciceronis apud Ammian. XV, 12. (p. 61. Lind.): *Gallos post haec dilutius esse poturos, quod explicatur: „potum liquidiorē viliorēque facturos“?*

Prosequitur surgens a puppi ventus euntes.

16

Ἡμῖν δ' αὖ κατόπισθε νεῶς κυανοπρώροιο

[105]

ἔκμενον οὐρον ἴει, πλησίστιον, ἑσθλὸν ἑταῖρον.

Quod noster dixit κατόπισθε νεῶς, vester ait *surgens a puppi* satis decore: sed excellent epitheta quae tot et sic apta vento noster inposuit.

Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.

17

Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro

Prensa manu magna medio resupinus in antro

Frangeret ad saxum.

Ἄλλ' ὅγ' ἀναΐξας ἑτάροις ἐπὶ χεῖρας ἱαλλεν·

σὺν τε δύω μάρψας, ὥστε σκύλακας, ποτὶ γαίῃ

κόπτ'. ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦτε δὲ γαῖαν.

τοὺς δὲ διαμελεῖσθι ταμῶν ὀπλίσσατο δόρπον·

ἦσθι δ', ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν

ἐγκατά τε σάρκας τε καὶ ὅστέα μυελόεντα.

ἡμεῖς δὲ κλαίοντες ἀνεσχέθομεν Διὶ χεῖρας.

Narrationem facti nudam et brevem Maro posuit: contra Homerus πάθος miscuit, et dolore narrandi invidiam crudelitatis acquavit.

Hic et Aloidas geminos inmania vidi

18

Corpora, qui manibus magnum rescindere caelum

Adgressi superisque Iovem detrudere regnis.

Ῥτόν τ' ἀντίθεον τηλέκλειτόν τ' Ἐφιάλτην·

τοὺς δὴ μηκίστους θρέψε ξείδωρος ἄρουρα,

καὶ πολὺ καλλίστους, μετὰ γε κλυτὸν Ῥρίωνα·

ἐννέωροι γὰρ τοίγε καὶ ἐννεαπήχες ἦσαν

εὖρος, ἀτὰρ μῆκος γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.

οἳ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ

φυλόπιδα στήσειν πολυαῖκος πολέμοιο·

Ὅσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὅσῃ

Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἔν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.

[106]

Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimensus est et 19

Edd. vicahgspdz.]

§ 12 sq. — unum chs-zS. 16. *Prosequitur*] Aen. III, 130. Praemittitur in v-a II. α, 479. Τοῖσιν δ' ἔκμενον οὐρον ... Ἀπόλλων, in hg versus qui h. l. sequuntur: Ἡμῖν ... ἑταῖρον. — euntis Avi. eunteis c-g. — [Ἡμῖν] Od λ', 6. Ἡμῖν ... ἑταῖρον om. v-g. Vid. supra. — noster dixit ἔκμενον v-a. — extollunt Sv-g „B“. 17. *Visceribus*] Aen. III, 622. Praemittuntur in v-g ex Homeri versibus qui sequuntur vv. 2-6.

Σὺν δὲ δύω μάρψας ... καὶ ὅστέα μυελόεντα. — v. 2. nostra A. — Ἄλλ' ὅγ' Od. ι, 288. Ἄλλ' ὅγ' ... χεῖρας (vv. 1-7) om. v-g Vid. supra. — v. 1. ἱαλλεν s-h. — v. 2. Σὺν δὲ (ut Hom. l. c.) Edd. — v. 4. τοῖσιν P. — χεῖρας, Σχέτλια ἔργ' ὀρόωντες. s-h. Cf. § 13. et c. 12. § 10.

18. *Hic*] Aen. VI, 582. Praemittuntur in v-g Od. λ', vv. 305-316. Τὴν δὲ μετ' Ἰφιμέδειαν ... ἀμβατὸς εἴη, i. c. versus Homeri h. l. sequentes aucti tribus versibus proxime antecedentibus. — Ῥτόν] Od. λ', 308. Ῥτόν τ' ... ἀμβατὸς εἴη, (vv. 1-9) om. v-g. Vid. supra. — v. 2. Οὐς (ut Hom. vulgo l. c.) Edd. — Θεψείλωρος P. τρέψε ξείδωρος s-h.

16. noster .. vester] Vid. nott. ad c. 1. § 4. et c. 2. § 17. et conf. infra §§ 19 et 21.

verborum ambitu membra depinxit: vester ait *inmania corpora*, nihilque ulterius adiecit, mensurarum nomina non ausus attingere. Ille de construendis montibus conatum insanae molitionis expressit: hic *adgressos rescindere caelum* dixisse contentus est. Postremo locum loco si compares, pudendam invenies differentiam.

- 20 *Fluctus uti primo coepit cum albescere ponto:
Paulatim sese tollit mare et altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo.*
Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
ὄρνυτ' ἐπασσύτερον Ζεφύρου ὑποκινήσαντος·
πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
χέρσῳ ῥηγνύμενον μέγала βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
κυρτόν ἐὼν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.
- 21 Ille cum marino motu et litoreos fluctus ab initio describit, hoc iste praetervolat. Deinde quod ait ille: Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, Maro ad hoc vertit: *Paulatim sese tollit mare*. Ille fluctus incremento suo ait in sublime curvatos litoribus inlidi, et asperginem collectae sordis expuere, quod nulla expressius pictura signaret: vester mare a fundo ad aethera usque perducit.
- 22 *Dixerat: idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Adnuil, et totum nutu tremefecit Olympum.*
Ἦ, καὶ κυανέησιν ἐπ' ὄφρῳσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσια δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος,
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον. —
[107] Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅστε μέγιστος
ὄρκος δεινότητός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.
- 23 Phidias, cum Iovem Olympium fingeret, interrogatus, de quo exemplo divinam mutuaetur effigiem, respondit archetypum Iovis in his se tribus Homeri versibus invenisse:

[Mss. P (AS om. Graec.).

19. *altoque* (om. *lato*) A. *alte lateque* v-g. — *vřa* (sup. *virgilius*) ait A. — *adgressus* A. *aggressus* vi. — *dixisse contentus est coelum* v-g. — *Postremum* AS „Angl.“. 20. *Fluctus*] Aen VII, 528. Praemittuntur in v-g versus Homeri h. l. infra sequentes: Ὡς δ' ὅτ' ... ἄχνην (1-5.). — v. 2. *vento* edd. Virg., refragantibus codd. Med. et Rom. — v. 3 *unde* AS. — [Ὡς δ' ὅτ'] II. δ', 422. Ὡς .. ἄχνην (v. 1-5.) om. v-g. Vid. supra.
21. *littoris* vP6. — *in incremento* A „Angl.“. — *sublime* (om. *in*) Sv-g.
22. *Dixerat*] Aen. IX, 104. — v. 2. *torrentis* ASvia. *torrenteis* chg. — Ἦ, καὶ II. α', 528 — *κυανέοισιν* ca. — v. 3. Ὀλυμπον. et alibi hgzb. — Καὶ τὸ II. ό, 37. Καὶ ... θεοῖσιν om. v-a. — *κατειβόμεν* h. — ὅστε om. zb. ὥστε h. — *μέγιστος*. et alibi spd. — v. 2. θεοῖσι h
23. *Fidias* A. — *imitaretur* v-g (hg in mg. *mutuaetur*). — Ἦ καὶ ...

19. *ulterius*] i. e. amplius. Vid. not. ad VII, 3, 22.

21. *asperginem* .. *sordis*] His verbis reddit Graeca ἁλὸς ἄχνην. Cf. VII, 5, 14 et Comm. I, 8, 9. *ab omni mundi huius aspergine* .. *detersi*, et 15, 6. *diffusae lucis aspergine*.

23. *interrogatus*] a Panaeno. Cf.

Strabon. VIII, 3, § 30. p. 354. Ἀπομνημονεύουσι δὲ τοῦ Φειδίου, διότι πρὸς τὸν Πάναινον εἶπε πυνθανόμενον, πρὸς τί παρὰ-δειγμα μέλλει ποιήσῃν τὴν εἰκόνα τοῦ Διὸς, ὅτι πρὸς τὴν Ὀμήρου δι' ἐπῶν ἐκτεθειῶσαν τούτων· Ἦ, καὶ ... Ὀλυμπον.

Ἡ καὶ κυανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
 ἀμβρόσια δ' ἄρα χαῖται ἐπερόωσαντο ἄνακτος,
 κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.

Nam de superciliis et criminibus totum se Iovis vultum collegisse. Quod utrumque videtis a Virgilio praetermissum. Sane concussum Olympum nutus maiestate non tacuit: iusiurandum vero ex alio Homeri loco sumpsit, ut translationis sterilitas hac adiectione compensaretur.

Ora puer prima signans intonsa iuventa.

24

Πρῶτον ὑπηνήτη, τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη.

Praetermissa gratia incipientis pubertatis, τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη, minus gratam fecit Latinam descriptionem.

Ut fera, quae densa venantum septa corona

25

Contra tela furit seseque haud nescia morti

Iniicit et saltu supra venabula fertur.

Πηλείδης δ' ἐτέρωθεν ἐναντίος ὤρτο, λέων ὥς
 σίντης, ὃν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμιάσιν
 ἀγρόμενοι, πᾶς δῆμος· ὁ δὲ πρῶτον μὲν ἀτίζων
 ἔρχεται, ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηϊθίων αἰζηῶν

5 δουρὶ βάλλῃ, ἐάλη τε χανὼν περὶ τ' ἀφρός ὀδόντας
 γίγνεται, ἐν δέ τέ οἱ κραδίη στένει ἄλκιμον ἦτορ,
 οὐρῇ δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
 μαστίεται, ἐξ δ' αὐτὸν ἐποτρύνει μαχέσθαι.

[108]

γλαυκιόων δ' ἰθὺς φέρεται μένει, ἣν τινα πέφνη
 10 ἀνδρῶν, ἣ αὐτὸς φθίεται πρῶτ' ἐν ὀμίλῳ·
 ὥς Ἀχιλῆϊ ὥτρυνε μένος καὶ θυμὸς ἀγῆνωρ
 ἀντίον ἐλθέμεναι μεγαλήτορος Αἰνείαο.

Videtis in angustum Latinam parabolam sic esse contractam, ut nihil possit esse ieiunius: Graecam contra et verborum et rerum copia pompam verae venationis inplesse. In tanta ergo differentia paene erubescendum est comparare.

Haud aliter Troianae acies aciesque Latinae

27

Concurrunt: haeret pede pes, densusque viro vir.

Ὡς ἄραρον κόρυθές τε καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,

Edd. vicalhgsdpdz.]

Ὀλυμπον (cf. § 22.) om. v-a nullo spatio relicto. — v. 1. κυανέοισιν hg. — se add. a sec. m. A. 24. Ora] Aen IX, 181. Praemittitur in hg versus Πρῶτον ὑπηνήτη (sic) .. ἥβη, qui in v-a omittitur nullo spatio relicto. — Πρῶτον] Od. κ', 279. — Praetermissa genera S. 25. Ut fera] Aen. IX, 551. Praemittuntur in v-g II. μ', 41-48. Ὡς δ' ὅτ' ἄν ξν τε κύνεσσι ... στίχες ἀνδρῶν (hg in mg.: „Pro his citatur elegantiss. locus in ant. ex Ἰλιάδ. v. Πηλείδης δ' ἐτέρωθεν etc.“). — Πηλείδης] II. υ', 164. Πηλείδης ... Αἰνείαο (vv. 1-12.) om. v-g. — v. 1. ἐναντίον (ut Hom. l. c.) s-b. — v. 5. δουρὶ ... ὀδόντας om. P. — ἐάλη dzb. Cf. c. 12. § 13. — v. 8. μαστεύεται P. μαχέσασθαι (ut Hom. vulgo l. c.) s-b. — v. 9. πεφνηι P. 27. Haud] Aen. X, 360. Praemittuntur in v-g II. ν', 130 et 131. Φράξαντες δόρυ δουρὶ ... ἀνέρα δ' ἀνῆρ. — Ὡς ἄραρον] II. π', 214. Ὡς .. ἀνῆρ om. v-g. Ὡς .. ὀμφαλόεσ-

Εἰρησθαι γὰρ μάλα δοκεῖ καλῶς, ἐκ τε τῶν ἑλλων καὶ τῶν ὀφρύων.

26. pompam] i. e. ornatum descriptionis. Cf. c. 11. § 25.

Ἄσπις ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Quanta sit differentia utriusque loci lectori aestimandum relinquo.

28

Utque volans alte ruptum cum fulva draconem
Fert aquila implicuitque pedes atque unguibus haesit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Adrectisque horret squamis et sibilat ore

5 Arduus insurgens: illa haud minus urguet obunco
Luctantem rostro, simul aethera verberat alis.

29

Ὅρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἔεργων,
φοινήμεντα δρᾶκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
ζῶν ἐτ' ἀσπαίροντα· καὶ οὐπω λήθετο χάρις.

5 κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
ιδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ ἔθεν ἤκε χαμάζε,
ἀλγῆσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ·
αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆς ἀνέμοιο.

30 Virgilius solam aquilae praedam refert, nec Homericæ aquilae
[109]omen advertit, quæ et sinistra veniens vincentium prohibebat
accessum et accepto a captivo serpente morsu praedam dolore
deiecit, factoque tripudio sollistimo cum clamore dolorem testante
praetervolat: quibus omnibus victoriae praevaricatio significabatur.

[Mss. P (AS om. Graec.).

σαι (v. 1) om. s-b. 28. *Utque*] Aen. XI, 751. Praemittuntur in v-g
versus Graeci qui sequuntur § 29.: Ὅρνις ... ἀνέμοιο. — v. 1. *Ut quo*
A. — v. 5. *abunco* A „Angl.“. *adunco* c-g. — v. 6. *nostro* A. 29.
Ὅρνις] II. μ', 200. Ὅρνις ... ἀνέμοιο om. v-g. Vid. § 28. — v. 8. *πνοιῆς*
c-b. 30. *vincenti* SP6. — *prohibeat* (sup. add b) A. — *captivo* om.

27. Ἄσπις ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε] „Confer locum insignem Tyrtæi p. 33. ed. Klotzii, ubi aliorum poetarum loca, qui Homerum certatim imitari conati sunt, reperies collecta. Inprimis vero consule Clarkium ad locum Homeri.“ ZEUN.

lector] Vid. not. ad c. 11. § 1.

30. *sinistra veniens vincentium prohibebat accessum*] Sic Macrobius reddidit verba ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἔεργων, ad quæ in scholiis Venetis hæc adnotantur: Ὑποχωρήσαι συμφέρον προσημαίων· ἀριστερὰ γὰρ σημεῖα τὰ ἀπαισία, δεξιὰ δὲ τὰ συμφέροντα· ζητεῖται δὲ πῶς Ζεὺς ἐπικρατεστέρους θείων ποιῆσαι τοὺς Τρῶας σημεῖον αὐτοῖς κωλυτικὸν ἐπιπέμπει. Apud Romanos sinistra auspicia meliora fuisse docet Varro apud Fest. lib. XIX, p. 339. Muell., sed apud Paul. Diac. lib. IV, p. 74. legitur *Dextra auspicia prospera*. Accessum autem idem est ac progressum, cf. Comm. I, 15, 18; 22, 17. et not. ad eiusd. lib. cap. 6. § 49.

tripudio sollistimo] Cf. Fest. lib. XVIII, p. 298. ex emend. Muelleri: *Sollistimum* Ap. Pulcher in *Auguralis disciplinæ lib. I*. ait esse *tripudium*, quom avi excidit ex ore quod illa fert. Cic. de div. I, 15, 27 sq. Nam nostri quidem magistratus auspiciis utuntur coactis. Necesse est enim offa obiecta cadere frustum ex pulli ore, quum pascitur. Quod autem scriptum habetis *tripudium fieri*, si ex ea quid in solum ceciderit, hoc quoque quod dixi coactum *tripudium sollistimum* dicitis; et II, 34, 72. Quia, quum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere et terram pavire, *terripodium* primo, post *terripodium* dictum est: hoc quidem iam *tripudium* dicitur. Quum igitur cecidit offa ex ore pulli, tum *auspicianti tripudium sollistimum* nuntiatur. At Homerum hanc disciplinam Romanam habuisse cognitam quis serio contenderit?

victoriae praevaricatio] i. e. victoria non vera, sed quæ exeat in al-

His praetermissis, quae animam parabola dabant, velut exanimum in Latinis versibus corpus remansit.

*Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo et caput inter nubila condit.*

31

*Ἦτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.*

Homerus *Ἔρην*, hoc est contentionem, a parvo dixit incipere, et postea in incrementum ad caelum usque subcrescere. Hoc idem Maro de Fama dixit, sed incongrue. Neque enim aequa sunt 32 augmenta contentionis et famae, quia contentio, etsi usque ad mutuas vastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, et manet ipsa quae crevit, fama vero cum in inmensum prodit, fama esse iam desinit, et fit notio rei iam cognitae. Quis enim iam famam vocet, cum res aliqua a terra in caelum nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolen potuit aequare. Ille caelum dixit, hic auras et nubila. Haec autem ratio fuit non aequandi omnia quae 33 ab auctore transcripsit, quod in omni operis sui parte alicuius Homericici loci imitationem volebat inserere, nec tamen humanis viribus illam divinitatem ubique poterat aequare, ut in illo loco quem volo omnium nostrum iudicio in commune pensari. Mi- 34 nerva Diomedi suo pugnanti dumtaxat flammaram addit ardorem, [110] et inter hostium caedes fulgor capitis vel armorum pro milite minatur:

Δαΐε οἱ ἐκ κόρυθος τε καὶ ἀσπίδος ἀκμάτων πῦρ.

Hoc miratus supra modum Virgilius inmodice est usus. Modo 35 enim ita de Turno dicit:

Edd. vicahgspdz.]

A. — solticino „B“. — significabitur (sup. batur) A. — exanime v-g.

31. Parva] Aen. IV, 176. — v. 2. solo (ut Virg. l. c. et Macrobr. supra c. 3, § 11.) APSP6. solum Edd. — caput om. h. — Ἦτ' II. δ', 442. — OAITON P. — v. 2. ἐπὶ χθονὶ α P. — id est P. — contemtionem A. — incrementum (om. in) Sv1. — caelum usque (om. ad) AP6 „2 Angl.“.

32. sunt argumenta Sv-g. — e terra „B“. — hyperbolen A. hyperbolem Svazh. — poterat om. SP6. 34. addidit v-g. — et inter hostium ardorem caedes S. — Δαΐε οἱ] II. ε', 4. Hic versui adduntur in v-g versus 5-7. Ἀστέρ' ὁπωρίνῳ ... ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

35. de Turno (om. dicit) S. de Turno ait v-g. — Tremunt] Aen. IX,

terius partis victoriam. Cf. Ulpian Dig. XLVII, 15, 1. *Praevanicator est quasi varicator qui diversam partem adiuvat prodita causa sua.*

velut exanimum ... corpus] „Caeterum negat Popius haec Virgilio esse vitio vertenda, quia consilium utriusque poetae sit diversum. Vid. Clark. ad loc. Iliad. l.“ ZEUV.

31. de Fama] Haec inter ea quae horrorem commoveant memorata sunt IV, 5, 11.

32. fama .. fit notio rei iam cognitae] Haud probabilem esse hanc argumentationem vix est quod monemus.

33. non aequandi] i. e. cur non aequaret. Ut h. l. cum gerundio, etiam cum adiectivis negationem coniungere solet Macrobius. Vid. not. ad I, 3, 13.

ab auctore] Nimis indefinita haec sunt, ut c. 17. § 5. quod ita elegantius auctore conguessit. Addendum erat pronomen illo, vel suo, ut c. 14. § 16. et c. 15. § 1.; c. 16. § 12.; c. 17. § 4. Cf. § 40. hoc uno est praecipue usus archetypo.

34. pro milite minatur] i. e. minacem ei praebet speciem, quae decet pignantem. Nam § 35. probatur locus ubi haec imitatur Virgilius in Turno pugnante, sed im-

— *Tremunt sub vertice cristae*

Sanguineae, clypeoque micantia fulmina mittunt:
modo idem ponit de Aenea:

*Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma
Funditur, et vastos umbo vomit aereus ignes.*

Quod quam inopportune sit positum hinc apparet quod necdum
36 pugnabat Aeneas, sed tantum in navi veniens apparebat. Alio loco:

*Cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram
Sustinet Aetnaeos efflantem faucibus ignes.*

Quid, quod Aeneas recens adlatis armis a Vulcano et in terra
positis miratur

Terribilem cristis galeam flammisque vomentem?

37 Vultis aliam fruendi aviditatem videre? Loci huius, cuius supra
meminimus, fulgore correptus,

*Ἡ, καὶ κτανέησιν ἐπ' ὄφρ' οὔσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσια δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος,
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.*

38 sero voluit loquenti Iovi adsignare parem reverentiam. Nam cum
et in primo volumine et in quarto et in nono loquatur quaedam
Iuppiter sine tumultu, denique post Iunonis et Veneris iurgium

*Infir. Eo dicente deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus aether:*

Tum Zephyri posuere, premit placida aequora pontus,

[111] tamquam non idem sit qui locutus sit paulo ante sine ullo mundi
39 totius obsequio. Similis inopportunitas est in eiusdem Iovis lance,
quam ex illo loco sumpsit:

Καὶ τότε δὴ χρούσεια πατὴρ ἐτίτηνε τάλαντα.

Nam cum iam de Turno praedixisset Iuno:

[Mss. P (AS om. Graec.).

732. — *in vertice* Virg. l. c. — *Ardet* Aen. X, 270. — *aureus* Virg. l. c.
— *iam inopportune* A. — *positum sit* Edd. P. — *pugnaret* S. — *ignavi* A.

36. *Alio loco* om. „B“. — *Cui* Aen. VII, 785. — *Aetnaeos* Edd. PS.
ethaos A. — v. 2. *ignis* A. — *in terras* S. — *Terribilem* Aen. VIII, 620.
— *vocantem* P. *moventem* vi. 37. *destruendi* S. — *supra*] §§ 22

et 23. — *Ἡ καὶ . . . Ὀλυμπον* om. v-a. — v. 1. *κτανέησι* hg. *κτανένησι*
P. — vv. 2 et 3. *Ἀμβρόσια . . . Ὀλυμπον* om. hg. — v. 3. *κρίος* P. —
servo ASvic. 38. *in primo volumine*] v. 257 sqq. — *in quarto*] v. 223 sqq.

— *in nono*] v. 64 sqq. — *Infir*] Aen. X, 101. — *deum* om. P. 39. *in-*
opportunitas M3. *importunitas* As-bP. *inopportunitas* M2. *oportunitas* SM1.
opportunitas v-g. — *Καὶ τότε*] Il. χ', 209. — *ἐτίταινε* (ut Hom. vulgo
l. c.) Edd. Adiunguntur huic versui in v-g versus 210-213. *Ἐν δ' ἐτί-*
θει δύο κῆρε . . . λίπεν δέ εἰ Φοῖβος Ἀπόλλων. — *Nunc*] Aen. XII,

probatum ille in quo sermo est de
Aenea in navi veniente.

35. *sub vertice*] Unice verum est
id quod legitur apud Virgilium, *in*
vertice: at refragantur codices Ma-
crobii.

37. *fruendi aviditatem*] Cf. § 33. et
§ 40. studii circa Homerum nimietate.

38. *sine tumultu*] Vide tamen Aen.
IX, 106. *Adnuet et totum nutu tre-*
mefecit Olympum.

Infir: Eo dicente] Male vulgo in-
terpungitur: *infir eo dicente*: et tri-
buuntur haec ipsi Macrobio.

sine ullo mundi totius obsequio] i. e.
ut nullam vim in totum mundum
exerceret eius oratio. Comm. I, 21,
9. *perpetuo serenitatis obsequio.*

39. *inopportunitas*] Nihil aliud
significari nisi rem non suo tem-
pore prolatam et ex antecedenti-
bus et e sequentibus apparet.

*Nunc iuvenem imparibus video concurrere fatis,
Parcarumque dies et lux inimica propinquat,*
manifestumque esset Turnum utique periturum, sero tamen
*Iuppiter ipse duas aequato examine lances
Sustinet, et fata inponit diversa duorum.*

Sed haec et talia ignoscenda Virgilio, qui studii circa Homerum 40 nimietate excedit modum. Et re vera non poterat non in aliquibus minor videri, qui per omnem poesim suam hoc uno est praecipue usus archetypo. Acriter enim in Homerum oculos intendit, ut aemularetur eius non modo magnitudinem sed et simplicitatem et praesentiam orationis et tacitam maiestatem. Hinc 41 diversarum inter heroas suos personarum varia magnificatio, hinc deorum interpositio, hinc auctoritas fabulorum, hinc affectuum naturalis expressio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc rerum singularum cum splendore fastigium. [112]

XIV. Adeo autem Virgilio Homeri dulcis imitatio est, ut 1 et in versibus vitia quae a nonnullis inperite reprehenduntur imitatus sit, eos dico quos Graeci vocant ἀκεφάλους λαγαρούς ὑπερκαταληκτικούς, quos hic quoque Homericum stilum adprobans non refugit, ut sunt apud ipsum ἀκέφαλοι: 2

Edd. vicalhgsdpzb.]

149. — et vis Virg. — essent A. — Iuppiter] Aen. XII, 725. — lancis A.

40. et alia Edd. S. — poesin A. — sed (om. et) ASv-a. — „praesentiam forte debet mutari in praestantiam.“ Zeun. — taciturnam A. taciturnam „C.“. 41. effectuum (sup. a) A. affectus S. — naturalium i-g.

XIV. Caput XIV. In tantum Virgilio dulcem fuisse imitationem Homeri, ut vitia quoque nonnulla aemulari voluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, caeteraque quae gratiorem reddunt orationem. ch-b.

1. ἀκεφάλους λαγ. ὑπερκ. om. v-a spatio relicto vacuo. — heroicum stilum P. — non fugit P6. 2. acephali ASv-a. — Arietat] Aen. XI,

40. et talia] Cf. c. 14, § 7. et mille talium vocabulorum.

studii .. nimietate excedit modum] Inest pleonasmus quidam: sed vid. not. ad § 1. et VII, 12. 28.

praesentiam] i. e. vim ex opportunitate natam.

41. magnificatio] est ἁπαξ εἰρημένον, addendum prolegg. p. XLII., quod significat rationem qua quam magnificentissimos studuerit facere suos heroas.

fabulorum] i. e. mythorum. Cf. Comm. I, 2, 13.

torrentis orationis] Cf. c. 1. §§ 4. et 19.

fastigium] i. e. dignitas. Sic proprio sensu Cicero de or. III, 46, 180. de Capitolio: Utilitatem templi, inquit, fastigii dignitas consecuta est.

XIV, 1. inperite] quandoquidem nesciunt Virgilium hac in re imitatum esse Homerum.

quos Graeci vocant ἀκεφάλους λα-

γαρούς] Plutarch. de orac. Pyth. 7. p. 397. D.: Ὅπως ὑμῖν ἀκεφάλων καὶ λαγαρῶν μέτρων καὶ μειούρων εὐθύνας μὴ ὑπέροσιν, et Athen. XIV, 32. p. 632 c sqq. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν μουσικὴν οἰκειότατα διέκειντο οἱ ἀρχαῖοι, δῆλον καὶ ἐξ Ὁμήρου, ὃς διὰ τὸ μεμελοποιεῖν πάσαν ἐκείνου τὴν ποίησιν ἀφροντιστὶ τοὺς πολλοὺς ἀκεφάλους ποιεῖ στίχους καὶ λαγαρούς, ἐπὶ δὲ μειούρους ... Ἀκέφαλοι δὲ εἰσιν οἱ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τὴν χολότητα ἔχοντες ... λαγαροὶ δὲ οἱ ἐν μέσῳ ... μειούροι δὲ εἰσιν οἱ ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς.

ὑπερκαταληκτικούς] Dicendum erat ὑπερκαταλήκτους. At hypermetri potius dicuntur eiusmodi versus hexametri, cf. Serv. ad Aen. I, 332. Hypermetrus versus: unam enim plus habet syllabam: qui quotiens fit, debet sequens versus a vocali incipere, .. nisi forte synizesis fiat in fine; et id. ad Aen. I, 448; IV, 558; VIII, 228. Philargyr. ad

Arietat in portas, —

Parietibus textum caecis iter, et similia,

3 λαγαροὶ autem, qui in medio versu breves syllabas pro longis habent:

— *Et duros obice postes.*

Concilium ipse pater et magna incepta Latinus.

4 Ὑπερχαταληκτικοὶ syllaba longiores sunt:

— *Quin protinus omnia,*

et: — *Vulcano decoquit humorem,*

et: — *Spumas miscent argenti vivaque sulphura,*

et: — *Arbutus horrida.*

5 Sunt apud Homerum versus vulsis ac rasis similes et nihil differentes ab usu loquendi. Hos quoque tamquam heroice incompertos adamavit:

Ἴππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα,
πάσας θηλείας.

Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori, —

[Mss. P (AS om. Graec.).

890. — portas (ut Virg. l. c.) ASv-gP6 „B“. portis s-bP. — Parietibus] Aen. V, 589. abietibus ASP6. „Uterque Angl.“. 3. λαγαροὶ om. v-a M123P6 (in A legitur Gr., in M13 est lacuna). — autem, qui h-bP. ut est qui AvIM13P6. ut est (om. qui) SM2. ut etiam qui ca. — Et du-ros] Aen. XI, 890. — Concilium] Aen. XI, 469. Concilium A „B“ ap. Virg. l. c. edd. et codd. plerique. Consilium Edd. PS ap. Virg. Medic. a p. m.

4. Ὑπερχαταληκτικοὶ om. v-aP6. — Quin] Aen. VI, 33. — et om. vi. — Vulcano] Georg. I, 295. Vulcana de quoque A. — Spumas] Georg. III, 449. — micant S. — argenti ac sulphura vl. argenti et sulphura viva Edd. Virg. e codd. Med. et Rom. — Arbutus] Georg. II, 69.

5. vulsi ic. — Ἴππους] Il. λ', 680. Ἴππους ... θηλείας om. v-a. πασας τελειας (sup. n) P. — Θηλείας πάσας h-b. — Omnia] Ecl. X, 69.

Georg. II, 344. Santen. ad Terentian. p. 156. Munk. Metrik d. Griech. u. Roem. p. 157. v. Leutsch. Grundriss zu Vorles. üb. d. gr. Metr. p. 37. Vid. not. ad § 4.

2. *Arietat in portas*] Hic versus recte procedit, nec minus ii qui sequuntur dum i habeas pro consonante, ut producantur syllabae *Ar-et Par-.* Cf. Horat. Od. III, 4, 41. et 6, 6.

3. *autem*] Quod legitur in plerisque codicibus, ut est, id natum est e compendio autē, littera a abiecta cum antecedente voce Graeca.

Et durus obice postes] Hic versus huc non pertinet, dum scribas *obiice*, ut positione producat syllaba ob sequente i consonante. Vid. § 2.

Concilium] Vid. not. ad § 2. In pater productionem ultimae syllabae adiuvat et arsis et Graecum πατήρ.

4. *omnia*] Versus constat, si per synizesin ia in unam syllabam contrahitur, in ceteris exemplis

ultima syllaba elisione absorbetur. Vid. not. seq. et ad § 1.

Arbutus horrida] Wagnerus ad hunc Virgilii versum adnotavit in omnibus versibus hypermetris Virgilii praeter hunc eumque quem proxime supra citavit Macrobius syllabam penultimam, quae elisione fit ultima, esse productam. Illum versum propterea e codicibus emendavit, et in hoc vulgarem verborum collocationem et fetu nucis arbutus horrida mutavit in et nucis arbutus horrida fetu, quod notae quaedam indicarent fetu in fine versus esse collocandum. Idem ibidem censet poetas Latinos versus suos hypermetros non ab Homero repetivisse, sed a tragicis Graecis brevium syllabarum elisionem infinitis locis in fine senariorum sibi indulgentibus: quod quidem non est veri simile in alio metro.

5. *vulsis ac rasis similes*] Rem nimis exaggerat Macrobius. Quid

Nudus in ignota, Palinure, iacebis harena.

[113]

Sunt amoenae repetitiones, quas non fugit:

6

— "Ατε παρθένος ἡΐθεός τε,
παρθένος ἡΐθεός τ' ὀαρίζετον ἀλλήλοισιν.

Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,

Pan etiam Arcadia dicet se iudice victum.

Homérica quoque epitheta quantum sit ammiratus imitando confessus est: *Μοιρηγενὲς ὀλβιόδαιμον*, — *Χαλκεοθωρήκων*, ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι, — *Θωρήκων τε νεοσμύκτων*, — *Κυανοχαῖτα Ποσειδάων*, — *Διὸς νεφεληγερέταο*, — *Οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἡχήμεσα*, — *Κύαμοι κυανόχροες*, et mille talium vocabulorum, quibus velut sideribus micat divini carminis variata maiestas. Ad haec a vestro respondetur: *Malesuada fames*, — 8 *Auricomi rami*, — *Centumgeminus Briareus*. Adde et fumiferam noctem et quicquid in singulis paene versibus diligens lector agnoscit. Saepe Homerus inter narrandum velut ad aliquem dirigat orationem:

"Ενθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,
et: Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι, ἄφρονά θ' αὖτως.

Nec hoc Virgilius praetermisit:

10

Migrantes cernas totaque ex urbe ruentes,

Edd. vicalgspdzb.]

— *Nudus*] Aen. V, 871. 6. *fugit* GR *Pan* A. *fugit. et Pan* „CB“. *fugit; ut: Pan* i-h. *fugit. Pan* Sv. — "Ατε] Il. γ', 127. — ατε παρθενος P. — v. 2. παρθενες ποσειος π P. — ΑΛΛΗΛΟΙΣ P. — *Pan*] Ecl. IV, 58.

7. *Μοιρηγενὲς* *κυανόχροες* om. v-a. — *Μοιρηγενὲς*] Il. γ', 182. — *ὀλβιοδαίμων* h-pl. *ὀλβιοδαίμων* p2. *ὀλβιοδαίμων* dzb. — *Χαλκεοθωρήκων*] Il. δ', 448. (θ', 62.) — ΑΤΑΡΑΧΑΕ P. *Ἀσπίδες* (om. ἀτὰρ) h-b. — *Θωρήκων*] Il. ν', 342. — τε addidi ex Homero. — *Κυανοχαῖτα*] Il. ν', 563. (ξ', 390.) — *ποσειδων* P. *Ἐνοσίχθων*, *Ἐννοσίγαιος*, h-b. — *Διὸς*] Il. ε', 631. al. ΔΙΟΣ P. om. h-b. — *Οὔρεά*] Il. α', 157. — *Κύαμοι*] Il. ν', 589, ubi legitur *μελανόχροες*. — *Κυανόχροες* (om. κύαμοι, quod legitur in P) h-b — *variata* GR. *maiestas* A 8. *austro* A. — *respondentur* APS „CB“. *respondetur* Edd. — *Malesuada*] Aen. VI, 276. *malae suada* A. *mala* (sup. e) *suada* S. — *Auricomi*] Cf. Aen. VI, 141., ubi legitur *Auricomos quam qui decerpserit arbore fetus*. — *auricomos* (om. *rami*) v1. *auricomos ramos* v3-g. — *Centumgeminus*] Aen. VI, 287. *centimanus* A. — *fumiferam*] Aen. VIII, 255. *fumigeram* (ut codd. nonnulli Virg.) v-g. 9. *dirigens* S. — "Ενθ' ... αὖτως om. v-a. "Ενθ'] Il. δ', 223. Hic versus in s-h postponitur sequenti Φαίης .. αὖτως; item in hg, sed in his scribitur Εὔθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδης, et interponitur Il. ε', 85. Τυδείδην δ' οὐκ ἂν γνῶσις (sic!) ποτέροισι μετείη. — Φαίης] Il. γ', 220. — *κε ζάκοτόν τέ τιν'* edd. Hom. — θ' αὖτως hg. τ' αὖτως edd. Hom. 10. *omisit* ASv-gP6. — *Migrantes*] Aen. IV, 401. —

velit dicere, ex iis quae sequuntur apparet.

7. *Θωρήκων τε νεοσμύκτων*] Ad-didi particulam τε quae abest a meis exemplaribus Macrobianis, quia et aliis locis inseruntur particulae quae leguntur apud Homerum et TE ante NE facile poterat intercidere. Vid. prolegg. p. LXXXII.

mille talium vocabulorum] Cf. I, 5, 3. *Mille denique verborum ta-*

lium est, et quae de his verbis disputantur ibidem § 4 sqq.; et infra c. 16. § 7.

8. *a vestro*] Vid. not. ad c. 2. § 17.

agnoscit] i. e. invenit huc referendum.

9. *velut ad aliquem dirigat orationem*] i. e. utitur figura quam dicunt ἀποστροφήν.

et: — *Totumque instructo Marte videres*
Fervere Leucaten,

et: — *Pelago credas innare revulsas*
Cycladas,

et: — *Studio incassum videas gestire lavandi.*

- 11 Item divinus ille vates res vel paulo vel multo ante transactas oportune ad narrationis suae seriem revocat, ut et historicum stilum vitet non per ordinem digerendo quae gesta sunt, nec tamen
12 praeteritorum nobis notitiam subtrahat. Theben Asiae civitatem aliasque plurimas Achilles antequam irasceretur everterat: sed
[114] Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. Ne igitur ignoraremus quae prius gesta sunt, sit eorum tempestiva narratio:

Ῥιχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἡετιῶνος,
τὴν δὲ διεπράθομέν τε καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα,

et alibi: Δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων,
πεζὸς δ' ἐνδεκά φημι κατὰ Τροίην ἐρίβωλον.

- 13 Item, ne ignoraremus quo duce classis Graecorum ignotum sibi Troiae litus invenerit, cum de Calchante quereretur, ait:

Καὶ νήεσσ' ἠγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἶσω
ἣν διὰ μαντοσύνην, τὴν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων.

Et ipse Calchas narrat omen quod Graecis navigantibus de serpente passerum populatore contigerit, ex quo denuntiaturum est

- 14 exercitum annos decem in hostico futurum. Alio loco senex, id est referendis fabulis amica et loquax aetas, res refert vetustas:

Ἦδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἤεπερ ὑμῖν
ἀνδράσιν ὠμίλησα, et reliqua,

[Mss. P (AS om. Graec.).

ruentes GR. A. — et om. v-g. — *Totumque*] Aen. VIII, 676. — *Leucatē* Sa. *Leucatem* chg. — *Pelago*] Aen. VIII, 691. — *in mare* S. — *revulso* P6. — *Studio*] Georg. I, 387. 11. *digerendo* bP (ch in mg.). *dirigendo* Av-zSM123P6. „Amplector lectionem digerendo. Naso [Fast. I, 27.] *Tempora digereret cum conditor urbis.*“ Pont. „Lib. I. Somnii c. 8. [§ 5.] Plotinus *gradus virtutum .. per ordinem digerit.* Sic alibi *digerere in ordinem, digestus ordo.*“ Gron. — *nobis praeteritorum* S. — *notionem* c-b. Sed cf. § 17. 12. Ῥιχόμεθ' Il. α', 366. Ῥιχόμεθ' ... ἐρίβωλον om. v-a. — τὴν δὲ (v. 2.) ... ἐρίβωλον om. hg, ubi pro his legitur *Et, Ἀνρις σὸν* (sic!) *διαπορθήσας καὶ τείχεα Θήβης* (Il. β', 691.). — Δώδεκα Il. ι', 328. 13. *de Calchante loqueretur* hg. — *Καὶ νήεσσ'* Il. α', 71. 14. *idem* AS. *idem* ut vi. — Ἦδη Il. α', 260. Ἦδη ... ἔμπεδος εἶη om. vi. Pro his legitur in ca Il. ι', 527-537. *Μέμνημαί τόδε ἔργον ... ἀάσατο δὲ μέγα θυμῷ.* „Quod exstat Iliad. nono et, ut ego opinor, accedit quam proxime ad locum qui comparatur istum:

11. *ut historicum stilum vitet*] Cf. c. 2. § 9. *vitans .. historicorum similitudinem.*

12. *antequam irasceretur*] Nulla causa potest afferri, cur positus sit coniunctivus.

13. *ne ignoraremus, quo duce .. invenerit*] Perfectum coniunctivi ponitur quasi antecederet praesens tempus.

ipse Calchas narrat omen] Immo Ulixes, qui Il. β', 301 sqq., refert quomodo hoc omen interpretatus sit Calchas, dicens v. 322: *Κάλχας δ' αὐτίκ' ἔπειτα θεοπροπέων ἀγόρευεν*, qui versus videtur esse causa et fons erroris.

in hostico] i. e. in agro Troiano. Cf. I, 6, 16. et Liv. VIII, 38, 2. *Castra in hostico .. posita.*

14. *senex*] Nestor.

et alibi: *Αἴθ' ὧς ἠβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη*, et sequentia.

Virgilius omne hoc genus pulcherrime aemulatus est.

15

Nam memini Hesionae visentem regna sororis

Laomedontiaden Priamum,

et: *Atque equidem memini Teucrum Sidona venire,*

et: *Qualis eram cum primam aciem Praeneste sub ipsa*

Stravi,

[115]

et de furto vel poena Caci tota narratio. Nec vetustissima tacuit, 16
quin et ipsa notitiae nostrae auctoris sui imitator ingereret:

Namque ferunt luctu Cygnum Phaethontis amati,

et similia.

XV. Ubi vero enumerantur auxilia, quem Graeci catalogum 1
vocant, eundem auctorem suum conatus imitari in nonnullis pau-
lulum a gravitate HomERICA deviauit. Primum quod Homerus 2
praetermissis Athenis ac Lacedaemone vel ipsis Mycenis, unde
erat rector exercitus, Boeotiam in catalogi sui capite locavit, non
ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promuntorium ad
exordium sibi enumerationis elegit, unde progrediens modo medi- 3
terranea modo maritima iuncta describit, inde rursus ad utrum-
que situm cohaerentium locorum disciplina describentis velut iter
agentis accedit, nec ullo saltu cohaerentiam regionum in libro suo
hiare permittit, sed hoc viandi more procedens redit unde digres-
sus est, et ita finitur quicquid enumeratio eius amplectitur: con- 4
tra Virgilius nullum in commemorandis regionibus ordinem ser-
vat, sed locorum seriem saltibus lacerat. Adducit primum Clusio

Edd. vicahgspdz.]

Nam memini Hesionae. " Pont. — *Αἴθ' ὧς* Il. η', 157. *ΑΙΤΟC* (sup. θ) P.
Εἴθ' ὧς (ut Hom. vulgo l. c.) h-b. 15. *Nam* Aen. VIII, 157. —

Laomedontiadem vias-bPS. — *Atque* Aen. I, 619. — *Teucrum memini* (ut
Virg. vulgo l. c.) c-bP. — *et* om. s-bP improbante Zeunio. — *Qualis*
Aen. VIII, 561. — *Caci* Cf. Aen. VIII, 193 sqq. 16. *qui nec* P. —
notione nostrae S. — *Namque* Aen. X, 189.

XV. Caput XV. Quae diversitas catalogorum sit apud Vergilium et
Homerum. ch-b. 1. enumerantur (sup. a) A. — *catalogon* S.

2. *Homerus* Il. β', 494 sqq. — *Lacedaemoniis* v-g. — *boetiam* AS.

3. *regionem* P6. — *hoc viandi more* A (hg in mg) M123 „B“. *hoc
hiandi more* v-g. *hoc narrandi more* S. *obviandi more* s-bP.

XV, 1. *catalogum*] Cf. Schol.
Ven. in Il. β', 494. *Διὰ τί . . νεῶν
κατάλογον ποιεῖται Ὀμηρος*, al.

2. *notissimum promuntorium*] Cf.
Hom. Il. β', 496. *Οἷθ' Ὑρίην ἐνέ-
μουντο καὶ Ἀόλιδα πετροήεσσαν*.
Aulis videtur sita fuisse in Boeo-
tiae parte quadam in mare pro-
currente, nam insula esse dicitur
a Servio ad Aen. IV, 426., et in
Itiner. marit. p. 525. Cf. Mannert.
Geogr. d. Gr. u. R. VIII, p. 243.

3. *ad utrumque situm*] i. e. ad
mediterranea et maritima.

disciplina describentis . . accedit
i. e. describens accedit ex instituta
ratione. Vid. prolegg. p. XLII.

viandi] Quintilianus VIII, 6, 33.
Vio, inquit, pro eo infelicitur
(fictum est). Apuleius compluri-
bus locis hoc verbo usus est; ge-
rundium, ut h. l., legitur apud
Ammianum XX, 9. *Legati intenti
ad viandum* et apud Prudentium
adv. Symm. II, 772. *Iter viandi
multifidum*.

4. *Adducit primum Clusio* cet.]
Virgilius cum Clusio coniungit Co-
sas, inde septentrionem versus Pi-
sas usque procedit: inde transit ad
Caere, quod est maxime versus
meridiem situm, unde per Pyrgos
revertitur Graviscas, quae haud
ita longe absunt a Cosis.

et Cosis Massicum: Abas hunc sequitur manu Populoniae Ilvae-
que comitatus: post hos Asilan miserunt Pisae, quae in quam
[116]longinqua sint Etruriae parte notius est quam ut annotandum
sit: inde mox redit Caere et Pyrgos et Graviscas, loca urbi pro-
xima, quibus ducem Asturem dedit: hinc rapit illum Cinirus ad
5 Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum
Turni, si velis situm locorum mente percurrere, invenies illum
6 continentiam regionum secutum. Deinde Homerus omnes quos
in catalogo enumerat etiam pugnantes vel prospera vel sinistra
sorte commemorat: et, cum vult dicere occisos quos catalogo non
inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit: et quo-
tiens multam necem significare vult, messem hominum factam di-
cit, nulli certum nomen facile extra catalogum vel addens in acie
7 vel detrahens. Sed Maro vester anxietatem huius observationis
omisit. Nam et in catalogo nominatos praeterit in bello et alios
nominat ante non dictos. Sub Massico duce mille manus iuven-
num venisse dixit qui moenia Clusi

Quique Cosas liquere:

deinde Turnus navi fugit,

Qua rex Clusinis advectus Osinius oris,

[Mss. APS.

4. *Virgilius*] Aen. X, 166 sqq. — *Marsicum P.* — *Albas ch. Abbas g.*
— *manum A.* — *illegue A.* — *Asilam misere v-g* (i miserae). — *Caere*
s-z. cere AS. Caerete v-gbP. ad cerete P6. ad Certete „B“. „Lege
audacter cum Ed. vet. *Mox redit Caerete.* Videsis enim Aeneid. X, 183.“
Zeun. — *oraviscas AP. oreviscas SP6. arturem A.* — *Cinirus APSs-z*
M13P6. Cygnus v-gb. „Lege duce Edit. vet. *Cygnus.* Etenim sic vo-
cat eundem infra noster (§ 8.). Cf. Virg. l. l.“ Zeun. Vid. not. — *alli-*
guriam SM1P6. liguriam (om. ad) v-a. 5. *Sed ne vi. — auxilio-*
rum Turni] Cf. Aen. VII, 641 sqq. 6. *numerat s-bP. — factam esse*
s-bP. 7. *noster Edd. PS. — mille*] Aen. X, 167. — *choras P. cho-*
ros A. coros P6. „Rescribo ex Virgilii codicibus: *Quique urbem liquere*
Cosas.“ Meurs. — *Qua*] Aen. X, 655. — *Quae exclusis (sup. in) A.*

urbi] Romae.

Cinirus] Sic scripsi codicum Mac-
robianorum auctoritatem secutus
et hoc loco et § 9., quum apud
Virgilium, ubi vulgo legitur *Ciny-*
ras, non satis certa sit lectio.
Quod legitur in edd. vett., *Cygnus*,
id sumptum est e depravatis exem-
plaribus Virgilii, in quibus *Cygnus*
infertur versui 186., quum vera
huius nominis sedes sit v. 189. Cf.
§ 9.

6. *multitudinis nomen inducit*] Cf.
II. δ', 538. Πολλοὶ δὲ περὶ κτεί-
νοντο καὶ ἄλλοι, ξ', 520. Πλείστον
δ' Αἴας εἶλεν, π', 661 sqq. Πολέες
γὰρ ἐπ' αὐτῷ Κάππεσον.

messem hominum factam] Cf. II.
λ', 67 sqq. Οἱ δ', ὥστ' ἀμνητῆ-
ρες ἐναντίοι ἀλλήλοισιν Ὀγμὸν
ἐλαύνουσιν ἀνδρὸς μέγαρος κατ'
ἄρουραν, Πυρῶν ἢ κρηίδων· τὰ δὲ

δράγματα ταρφέα πίπτει· Ὡς
Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θο-
ρόντες Διόνυν, et τ', 221 sqq. Αἰψά
τε φυλόπιδος πέλεται κόρος ἀνθρώ-
ποισιν· Ὅστε πλείστην μὲν καλά-
μην χθονὶ χαλκὸς ἔχευεν, Ἀμη-
τος δ' ὀλίγιστος, ἐπὴν κλίνῃσι τά-
λαντα Ζεὺς, quem locum, ut qui
minus huc pertineat, non addidis-
sem, nisi Zeunius attulisset scho-
lion: Ἀλληγορικῶς καλάμην νῦν
κέκληκε τὰ σώματα τῶν ἀνηρημέ-
νων. Sed Macrobius non recte
dixisse: Quotiens .. significare
vult, facile apparet.

7. *Maro vester*] Vid. not. ad c.
2, § 17.

Sub Massico duce cet.] Hanc dif-
ficultatem solvere conatus est Ser-
vius, qui ad Aen. X, 655.: *Osi-*
nius, inquit, ipse est, quem supra
(v. 166.) *Massicum* dixit. Ergo,

quem Osinium numquam antea nominavit: et nunc ineptum est regem sub Massico militare. Praeterea nec Massicus nec Osinius 8 in bello penitus apparent: sed et illi quos dicit *fortemque Gyam fortemque Serestum*, pulcher quoque *Aquiculus*, et *Mavortius Haemon*, et fortissimus *Umbro*, et *Virbius Hippolyti proles pulcher*-[117] *rima bello*, nullum locum inter pugnantium agmina vel gloriosa vel turpi commemoratione meruerunt. Astur itemque Cupavo et 9 Cinirus, insignes Cygni Phaethontisque fabulis, nullam pugnae operam praestant, cum Alesus et Sacrator ignotissimi pugnent, et Atinas ante non dictus. Deinde in his quos nominat sit saepe 10 apud ipsum incauta confusio. In nono:

— *Corinaeum sternit Asilas*,

deinde in duodecimo Ebusum Corinaeus interficit:

*Obvius ambustum torrem Corinaeus ab ara
Corripit et venienti Ebuso plagamque ferenti
Occupat os.*

Sic et Numam quem Nisus occidit postea Aeneas persequitur: 11

Persequitur fortemque Numam.

Camertem in decimo Aeneas sternit: at in duodecimo

Edd. vicaHgspdzB.]

8. quod dicit P. — *fortemque*] Aen. I, 612. — *restum* A. *sergestum* vi. Vid. not. — *pulcher*] Aen. IX, 684. — *Aquiculus* (ut codd. Virg.) APSP6. *Equiculus* vi. *Equiculus* c-b. — *Mavortius*] Aen. IX, 685. — *fortissimus*] Aen. VII, 752. — *Virbius*] Aen. VII, 761. — *locum* om. S. 9. *Astur*] Aen. X, 180. *Antio* AP16. Vid. not. — *Cupavo et Cinirus*] Aen. X, 187. *Cupavo* v-zP6. *pavo* APS *Cupano* b. „Scribe Cupano. Leve.“ Meurs. — *Cinirus* scripsi ut § 4. *cinerus* APM1. *cynerus* SP6. *emerus* M3. *cygnus* Edd. M2P6. — *insignis* P. — *cynni* SM13. — *Alesus*] Aen. X, 352 et 411, ubi legitur *Halesus*. — *Sacrator*] Aen. X, 747. *Sacrator* v-g. *sacrato* ASM13P6. *sacator* M2. *Sarato* s-bP. „Lego et *Sacrator*.“ Meurs. — *Atinas*] Aen. XI, 869. 10. *In nono*] v. 571. — *Corynaeum* Virg. l. c. *corimeum* S. — *in duodecimo*] v. 298. *duodecimo* (om. in) S. — *Corynaeus* Virg. l. c. — *ut venienti* ASv. 11. *Numam*] Cf. Aen. IX, 454. — *postea Aeneas persequitur: fortemque Numam* Edd. et Mss. Vid. not. — *Persequitur*] Aen. X, 562. — *Camertem* A „B“. — *in decimo*] v. 562. — *aut* A. — *in duodecimo*] v. 224. *in undecimo* ASs-d.

ut diximus, si Osinius proprium est, Massicus appellativum: licet posset fieri, ut duo nomina unius sint, ut est Numa Pompilius, Alexander Paris, cet.

regem sub Massico militare] Hoc Servius l. c. defendit his verbis: *Nam et Ramnetem et Remulum, quos in ducum ordinem non numeravit, reges fuisse dicit.*

8. *penitus*] in negativa sententia h. l. et c. 19, § 16. non recte ponitur pro omnino. Hoc ubi recte fieri possit apparet et ex ipsa huius particulae vi et ex exemplis quae congegit Handius IV, p. 427, 6.

fortemque Serestum] Apud Virgilium Aen. I, 612. legitur *fortemque Cloanthum*, sed proxime antece-

dens versus finitur verbis *laevaue Serestum*, unde huc translatus esse videtur hoc nomen.

9. *Astur*] Hoc nomen legi videtur in uno codice S, ex quo nihil enotavi. Ceteri habent *antio*, quod putarem esse corruptum e nomine *Acmon*, quod legitur Aen. X, 128., nisi *Acmon* ille commemoraretur inter pugnantes.

11. *Persequitur fortemque Numam*] Verbum quod in ceteris Macrobiani exemplaribus semel legitur bis posui, ut alterum pertineret ad Macrobiani alterum ad Virgilii verba, quod necessarium esse videtur, quia etiam accusativus *Numam* bis ponitur.

Camertem .. Aeneas sternit] Hoc quidem non dicit Virgilius l. c.,

Iuturna formam adsimulata Camertae.

12 Chlorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides et Iapyx Iasides quaero an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, et *Nisus,

*Hyrtacides *comitem Aeneae quem miserat Ida.*

13 Sed potuerunt duo unum nomen habuisse. Ubi est illa in his casibus Homeri cautio? Apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit: *Τελαμώνιος Αἴας*, modo: *Οἰλῆος ταχὺς Αἴας*, item alibi: *Ἴσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι*: nec desinit quos iungit nomine in-
[118]signibus separare, ne cogatur lector suspiciones de varietate appellationis agitare. Deinde in catalogo suo curavit Virgilius vitare fastidium, quod Homerus alia ratione non cavit eadem figura saepe repetita:

[Mss. P (AS om. Graec.).

— *forma P.* — *Camerte S.* *camerti v-g.* Virg. vulgo. — *Clorea Edd.* *Hec lorea APS.* Vid. not. — *in undecimo*] Cf. v. 768 sqq. — *camillam S.* — *in duodecimo*] v. 363. 12. *Palinurus*] Aen. V, 843. — *Iapyx*] Aen. XII, 391. *Iapix chs-bP.* *Iapis* (ut edd. Virg.) a. — *Hippocoon*] Aen. V, 492. — *et *Nisus ... Ida* correxi e Virg. Aen. IX, 176 sq. *et rursus: Hyrtacides Corinaeum sternit Asilas* Mss. et Edd. (S *cornium*).

13. *potuerint S.* — *cum om. S.* — *modo dicunt modo* (om. Graec.) A. *modo dicit* *λοκρῶν δ' ἡγεμόνευε οἰλῆος ταχὺς αἴας* (Il. β', 527). *modo τελαμώνιος αἴας v* (ica *ἡγεμόνευεν*; ca *modo Μείων οὔτι τοσός γε ὅσπερ Τελαμώνιος Αἴας*) ex Il. β', 528. *modo dicit* *οἰλῆος ταχὺς Αἴας*, *modo Τελαμώνιος Αἴας hg.* — *item alio s-b.* — *Ἴσον*] Il. ρ', 720. *Ἴσον .. ὁμώνυμοι om.* vacuis relictis tribus lineis vi. *αἴας δ' οὐκέτι πάμπαν οἰλῆος ταχὺς υἱὸς Ἴστοιτ' ἀπ' αἶαντος τελαμωνίου οὐδ' ἡβαιόν.* ca ex Il. ρ', 702 sq.; (c in mg.: „*Restitutus locus ex 13 Iliad.*“) — *ἔχοντες ap.* Hom. vulgo. — *ὁμώνυμοι P.* — *nec cogitur A.* — *in catalogo*

sed: *Persequitur .. fulvumque Camertem.*

Chlorea] In codd. legitur *Hec lorea*, unde videtur eliciendum esse *Itē clorea i. e. Item Chlorea.*

occidit Camilla] Hoc verum non est. Nam apud Virgilium l. c. Camilla, dum cupit occidere Chlorea, dicitur ipsa occidi ab Arrunte.

12. *et *Nisus ... Ida*] Quae vulgo leguntur, ea corrupta esse patet. Nam Asilas nusquam dicitur Hyrtacides, et verbis *Corynaeum sternit Asilas*, quae huc translata esse videntur ex § 10., apud Virgilium Aen. IX, 571. non praecedit nomen *Hyrtacides*, sed *Emathiona Liger*; contra ib. v. 176 sq. Nisus dicitur Hyrtacides: quid ergo est verisimilius quam *rursus* mutandum esse in *Nisus*, et post *Hyrtacides* inserenda esse ea quae sequuntur apud Virgilium v. 177.: *comitem Aeneae quem miserat Ida*, quorum principium et finis confundi poterat cum illis verbis, *comitē aeneae cum corinaeum*, et

-atida cum asilas: nec quae restant media compendio scripta *quēmis'* nimis longe absunt a verbo *sternit*. *potuerunt .. habuisse*] Infinitivus perfecti ponitur pro praesenti.

13. *duo*] Intelligendi sunt duo Iasi et duo Hyrtaci.

in his casibus] Hoc vocabulum usurpatum est omnino eadem ratione atque a recentioribus. Mahul haec reddidit verbis: „*dans de pareils cas*“, nos: „*in solchen Fällen*“. Similiter, sed ita ut ad ea quae fortuito accidunt respicientes magis servarent propriam vim, hac voce usi sunt iuris periti, ut Ulpianus Digest. XXIV, 3, 64, 9. *In quibus igitur casibus lex deficit, non erit .. actio danda.*

ἔχοντε] Quia de duobus sermo est, ne ipsum Macrobius corrigerem, nolui ex Homericis exemplaribus recipere *ἔχοντες*, quod est necessarium ad tollendum hiatus.

insignibus] i. e. certis notis.

14. *in catalogo suo*] Cf. § 1.

alia ratione] sc. utens ac Virgilius.

Οἱ δ' Ἀσπληδόν' ἔναιον, —

Οἱ δ' Εὐβοίαν ἔχον, —

Οἱ τ' Ἄργος τ' εἶχον Τίρυνθά τε, —

Οἱ τ' εἶχον κοιλὴν Λακεδαιμόνα κατώεσσαν.

Hic autem variat, velut dedecus aut crimen vitans repetitionem: 15

Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris, —

Filius huic iuxta Lausus, —

Post hos insignem fama per gramina currum, —

Tum gemini fratres, —

5 *Nec Praenestinae fundator, —*

At Messapus equum domitor, —

Ecce Sabinorum prisco de sanguine, —

Hic Agamemnonius, —

Et te montosae, —

10 *Quin et Marrubia venit de gente sacerdos, —*

Ibat et Hippolyti proles.

Has copias fortasse putat aliquis divinae illi simplicitati praeferen- 16
das: sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unice decet, et
est genio antiqui poetae digna enumerationique conveniens, quod
in loco, mera nomina relaturus, non incurvavit se neque minute
torsit deducendo stilum per singulorum varietates, sed stat in
consuetudine percensentium, tamquam per aciem dispositos enu-
merans, quod non aliis quam numerorum fit vocabulis. Et ta- 17
men egregie, ubi oportet, de nominibus ducum variat:

Αὐτὰρ Φωκίων Σχεδῖος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον, — [119]

Δοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Οἰλῆος ταχὺς Αἴας, —

Νιρῆος δ' αὖ Σύμηθεν ἄγαν τρεῖς νῆας εἴσας.

Illam vero enumerationis congestionem apud Homerum Maro am- 18
miratus ita expressit, ut paene eum dixerim elegantius transtulisse.

Οἱ Κνωσσόν τ' εἶχον Γόρτυνά τε τειχιόεσσαν,

Edd. vicahtspdz.]

(om. suo) h. 14. Οἱ δ' cet.] Il. β', 511, 536, 559, 581. Οἱ δ' ... κα-
τώεσσαν om. v-a. — vv. 1 et 2. Οἱ h-b. — ΑΣΤΑΝ ΔΟΝΕΝΑΙΟΝ P. Ἀσπλη-
δόννα ναῖον Hom. l. c. — vv. 3 et 4. Οἱ δ' Hom. — ΕΙΧΟΝ ΙΡΥΝΟΑΤΕ
P. εἶχον (om. Τίρυνθά τε) h-b. — Οἱ τ' εἶχον om. g. — κητώεσσαν
Hom. 15. *Primus* cet.] Aen. VII, 647, 649, 655, 670, 678, 691,
706, 723, 744, 750, 761. v. 1. in id AP. — *Asper* g-b. — v. 3. *palma*
Virg. l. c. — v. 6. *Mesapus* c-bS. *Mesappus* vi. — v. 8. *Hinc* (ut
Virg. l. c.) c-g. — *agamemnonios* vi. — v. 10. *Marrubia* vi. *Morru-*
bia zb. *Marruvia* edd. Virg. e cod. Med. 16. *antiq*; A. — *in loca*
S. — *nominare laurus* A. 17. Αὐτὰρ] Il. β', 517. Αὐτὰρ ... εἴσας
om. v-a. — ΦΩΚΕΥΕΙΩΝ P. — ἦρχεν h-b. — Δοκρῶν] Il. β', 527. —
Νιρῆος] Il. β', 671. ΝΕΙΡΕΥC P. — αὖ Σύμηθεν (om. δ') Hom. vulgo
l. c. ΔΙΑΥCΥΩΧΗΘΕΝ P. δ' Αἰσύμηθεν h-b. „Αἰσύμηθεν libri qui-
dam Moschopol. 83. 14, corrupte.“ Spitzner. ad l. c. 18. Οἱ] Il. β', 646.
Οἱ ... Φαιστόν τε om. vi. Pro his legitur in ca Il. ν', 683-693. Τεῖχος
δ' ἐδέδμητο (c ἐδέδμυτο) ... μενεπτόλεμός τε ποδάρεης. (c in mg.:

15. v. 1. *asper*] Mezentius. Male
ergo inde ab editionibus Gryphia-
nis scribitur *Asper*.

16. *in loco*] i. e. ut locus tulit.
Cf. Horatianum (Od. IV, 12, 28.) il-
lud: *Dulce est desipere in loco*.

Verba mera nomina relaturus cau-
sam indicant cur haec Homeri ra-
tio sit probanda.

stat] A perfecto tempore transi-
tur ad praesens.

Λύκτον Μίλητόν τε καὶ ἄργινόεντα Λύκαστον
Φαιστόν τε, et similia.

19 Ad quod exemplum illa Virgiliana sunt:

*Agmina densentur campis, Argivaeque pubes
Auruncaeque manus Rutuli veteresque Sicani,
Stant Gauranae acies et picti scuta Labici:
Qui saltus, Tiberine, tuos sacrumque Numici
5 Litus arant Rutulosque exercent vomere colles
Circaeumque iugum: quis Iuppiter Anxuris arvis
Praesidet, et cetera.*

XVI. Uterque in catalogo suo post difficilium rerum vel
nominum narrationem infert fabulam cum versibus amoenioribus,
2 ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regio-
num et urbium nomina facit locum fabulis quae horrorem satie-
tatis excludant:

[120] Καὶ Πτελεὸν καὶ Ἔλος καὶ Δώριον· ἐνθά τε Μοῦσαι
ἀντόμεναι, Θάμυριν τὸν Θρήϊκα παῦσαν ᾄοιδῆς,
Οἰχαλίηθεν ἰόντα, παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος·
στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἶπερ ἂν αὐταὶ
5 Μοῦσαι ἀείδοιεν, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο·
αἱ δὲ χολωσάμεναι πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ᾄοιδῆν
θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κithαριστύν,
3 et alibi: Τῶν μὲν Τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευεν,
ὃν τέκεν Ἀστυόχεια βίη Ἡρακλεΐη,
τὴν ἄγει' ἐξ Ἐφύρης ποταμοῦ ἄπο Σελλήεντος,

[Mss. P (AS om. Graec.).

„Locus illustratus ex 13. Ilia.“. — v. 1. ΕΙΧΟΝΡΥΠΑΤΕ P. — v. 2. ΑΥΤΟΝ P. — v. 3. ΦΕΛΥΚΙΟΝΤΕ P. 19. *Agmina*] Aen. VII, 794. — v. 2. *Aruncaeque* Sv-g. — v. 3. *Stant Gauranae* APSis-bM123. *Et sacrae* (ut Virg. l. c.) v. *Et sarranae* chg (h in mg. „*Stant ant.*“). — v. 6. *Anxurus* Virg. l. c.

XVI. Caput XVI. Quae utriusque catalogis similitudo, quam crebrae apud utrumque sententiae. Tum in quibus sive casu sive sponte ab Homero Vergilius desciscat, et in quibus imitationem ipsam dissimulet. ch-b.

2. inter enumerandam regionem Svi. — Καὶ Πτελεὸν] Il. β', 594. Καὶ Πτελεὸν ... κατέκτα (§ 3. extr.) om. vi. Praemittuntur in c-b tres versus proxime antecedentes Οἱ δὲ Πύλον τ' ἐνέμοντο ... καὶ Ἀμφιγέ-
νειαν ἔναϊον (c in mg.: „Locus elucidatus ex 2 Ilia.“). — v. 3. ΟΙΧΑ-
ΛΙΟΙΟΣ P. — v. 4. ΕΙΠΕΡΑΝΑ (om. αὐταὶ) P (cf. v. 6.). — v. 6. ΑΙΑΧΟΛΑ P. — ΑΥΤΑΡ ΑΜΔΗΥΤΑΙ P (cf. v. 4.). — v. 6. ᾄοιδῆν. Et alibi
Θεσπεσίην h. — v. 7. κithαριστύν Pc-g. 3. Et alibi om. cah. —
Τῶν μὲν] Il. β', 657. Pro his in ca legitur versus qui ap. Hom. sequi-
tur proxime antecedentes: Τῶν αὖθ' ἡγεμόνευε ... νέστωρ. — v. 1.
ἡγεμόνευε hg. — v. 3. ΑΦΥΡΗΣ P. — v. 4. Πέρσας ... κατέκτα (v. 6.)

18. Λύκτον] Quum in cod. P le-
gatur ΑΥΤΟΝ, scripsissem Λύτ-
τον, quod praeter Eustathium p.
313, 3. afferre Stephanum Byz. et
Strabonem X, p. 729. Hesychium
II, 513. Spanhemium ad Callim.
hymn. in Apoll. v. 32. retulit
Spitznerus ad hunc Homeri locum,
nisi in eodem illo codice legeretur
in versu proxime sequenti ΦΕΛΥ-

KION, quod ex hoc versu in il-
lum videtur esse translatum.

19. *Stant Gauranae acies*] Pon-
tanus confert Ovid. [Fast. III, 215.] *Iam
steterant acies*. A Gauro monte
dictae sunt *Gauranae acies*, sed *Sa-
cranae* defendunt Servius et Hey-
nius ad Virg. l. c.

XVI, 2. v. 1. Καὶ Πτελεὸν ...
καὶ Δώριον] Haec verba ad rem

πέρσας ἄσπεα πολλὰ Διοτρεφέων αἰζήων.

- 5 Τληπόλεμος δ', ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτω,
αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα,

et reliqua, quibus protraxit iocunditatem. Virgilius in hoc secu- 4
tus auctorem in priore catalogo modo de Aventino modo de Hip-
polyto fabulatur: in secundo Cygnus ei fabula est. Et sic amoc-
nitas intertexta fastidio narrationum medetur. In omnibus vero 5
Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia fecit. Nam
post praecepta, quae natura res dura est, ut legentis animum vel
auditum novaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti in-
terpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de lauda-
tione rusticae vitae secundum, et tertius desinit in pestilentiam
pecorum, quarti finis est de Orpheo et Aristaeo non otiosa nar-
ratio. Ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio. [121]
Homerus omnem poesim suam ita sententiis farsit ut singula eius 6
ἀποφθέγματα vice proverbiorum in omnium ore fungantur, ut:

Ἄλλ' οὕπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι, —
Χρῆ ξεῖνον παρέοντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν, —
Μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον, —
Οἱ πλείονες κακίους, —

- 5 Δειλαί τοι δειλῶν γε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάσθαι, —
Ἀφρῶν δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν,

et alia plurima. Nec haec apud Virgilium frustra desideraveris: 7

Edd. vicahgspdz.]

om. hg. — v. 5. ΤΛΗΡΤΟΛΕΜΟΣ P. — τράφη ἐν apud Homerum legitur e
Barnesii coniectura. — μεγάρῳ correxi ex Homero. μεγήρῳ s-bP. — v. 6.
κατέκτα, "Ἢδη γηράσκοντα Δικύμνιον ὄζον Ἀρηός. s-b. 4. de
Aventino] Cf. Aen. VII, 655 sqq. — de Hippolyto] Cf. ib. 765 sqq. —
Cygnus] Cf. Aen. X, 189 sqq. 5. vel acciti v. — primum] v. 351 sqq.
— secundum] v. 458 sqq. — tertius] v. 478 sqq. — quarti] v. 454 sqq.

6. poesim A. — ut om. P. — Ἄλλ' οὕτως II. δ', 320. Pro his sex
versibus in v-g leguntur tres alii: Οὐ γάρ πῶ τις ἐὼν γόνον αὐτὸς
ἀνέγνω (Od. α', 216.). Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέ-
λονται (Od. β', 276; vi πατράσι γέγοντο). Οὐ γάρ τ' αἰψα θεῶν τρέ-
πεται νόος αἰὲν ἐόντων (Od. γ', 147; chg in mg.: „Od. 1. 2. 3“; hg.:
„Pro his in ant. haec sententiae sunt, ἄλλ' οὕτως... ἀντιφερίζειν.“). — v. 2.
Χρῆ] Od. δ', 74. — v. 3. Μέτρον] Vid. not. — v. 4. Οἱ πλείονες] Od. β',
277. — v. 5. Δειλαί] Od. θ', 351. — v. 6. Ἀφρῶν] Haec quoque invenire
potui non magis quam Zennius. — plurima P. plurima quae senten-
tialiter proferuntur. s-b. innumerabilia quae sententialiter

non pertinent: sed addita sunt tan-
tum ut integer esset versus.

4. quibus protraxit iocunditatem]
Ex iis quae leguntur § 2., quae
horrorem satietatis excludant, appa-
ret protraxit idem valere atque
aluit, ut legitur apud Valer. Max. I,
5, 8. Ut rapacissimi victoris insolentiam dicti tumore protraheret.

5. dura] i. e. iniucunda.
novaret] Cf. Liv. XXVI, 19, 2.
Ut ardorem eum qui resederat ex-
citaret rursus novaretque.

6. v. 3. Μέτρον .. ἄριστον] Haec

apud Homerum frustra quaesiveris.
De Cleobulo Diogenes Laert. I, 6.

(93.): Ἀπεφθέγξατο. Μέτρον ἄριστον.
et alia plurima] Quae vulgo ad-
duntur, quae sententialiter proferun-
tur, ea deleui ut ex margine huc
illata, quia absunt a codice P et
adverbium sententialiter abhorrere
videtur a Macrobiani usu dicendi.
Nam adverbium quae prolegg. p.
xliv., afferuntur similia rationabi-
liter et regulariter, ea ab adiectivis
derivata sunt, sed sententialis hoc
quidem sensu nemo unquam dixit.

— *Non omnia possumus omnes*, —
Omnia vincit Amor, —

— *Labor omnia vincit*

Inprobis, —

Usque adeone mori miserum est? —

⁵ *Stat sua cuique dies*, —

— *Dolus an virtus, quis in hoste requirit?* —

Et quid quaeque ferat regio et quid quaeque recuset, —

Auri sacra fames,

et, ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium aut in
 8 ore sunt singulorum aut obviae intentioni legentis occurrunt. In
 nonnullis ab Homericis secta haud scio casune an sponte desciscit.
 Fortunam Homerus nescire maluit, et soli decreto, quam *μοῖραν*
 vocat, omnia regenda committit, adeo ut hoc vocabulum *τύχη* in
 nulla parte Homerici voluminis nominetur. Contra Virgilius non
 solum novit et meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit,
 quam et philosophi qui eam nominant nihil sua vi posse sed de-
 9 creti sive providentiae ministram esse voluerunt. Et in fabulis
 [122] seu in historiis nonnumquam idem facit. Aegaeon apud Home-
 rum auxilio est Iovi: hunc contra Iovem armant versus Maronis.

[Mss. APS.

proferuntur. ASv-g. 7. *Non haec A.* — *desideraverimus A a p.*
m. — v. 1. *Non*] Ecl. VIII, 63. — v. 2. *Omnia*] Ecl. X, 69. — v. 3. *La-*
bor] Georg. I, 145. (ubi legitur *vicit*). *Labor improbus omnia vincit Svi.*
Labor omnia improbus vincit M1. — v. 4. *Usque*] Aen. XII, 646. — v. 5.
Stat] Aen. X, 467. — v. 6. *Dolus*] Aen. II, 390. — *requirat* (ut vulgo ap.
 Virg.) Sc-g. *requiret vi.* — v. 7. *Et quid*] Georg. I, 53. — v. 8. *Auri*] Aen.
 III, 57. — *nova P.* — *intentione S.* 8. *aut si ioca sint ea an sponte*
P. — *disciscit AM3.* *discit M1 a p. m.* *disciverit M1 a sec. m.; M2.*
discedit S. *discis vi.* *discessit hg in mg.* — *Fortunam .. nominetur*
 Cf. Io. Saresb. III, 8. — *decreto v-g.* *deo reto SM3 „B“.* *dō retto A*
 („C“ *reto*). *deo reco M1 (M2 sup. add. coae).* *deo s-bP. Sar.* —
quem s-bP Sar. — *Morphan Sar.* 9. *sive historiis (om. in) S.*
 — *Aegeon v-g.* *egeon A.* — *apud Homerum*] Il. α, 403 sq. — *Maronis*]

7. *mille sententiarum talium*] Cf.
 c. 14, § 7. *et mille talium vocabulo-*
rum, et I, 5, 3 sqq.

obviae .. occurrunt] Alio quidem
 sensu Virgilius Aen. XI, v. 498 sq.:
Obvia, inquit, .. *Camilla Ocur-*
rit.

8. *secta*] „*Secta hic, uti etiam*
glossae docent, ἀγωγή est.“ Pont.
 coll. Apul. Metam. V, 15, ubi pro
sectacula vult legi *secta cuia*, IX,
 27. [add. IX, 12.], Florid. IV, 18;
 Auson. Praef. Cf. Comm. I, 11,
 11; 13, 5 et 9.

soli decreto] Cf. infra *decreti*
sive providentiae et Comm. I, 19,
 27. *Quae decreti necessitas in sin-*
gulos sancit. De re vid. Naegels-
 bach. Homer. Theologie p. 113 sqq.
in nulla parte Homerici voluminis
 Cf. c. 3. § 17. *Virgilianum volu-*

men. Pausanias IV, 30, 3. quem
 praeter Ioann. Saresber. l. c. cita-
 vit Pontanus: *Πρώτος δὲ, inquit,*
ὧν οἶδα, ἐποίησατο ἐν τοῖς ἔπειν
Ὅμηρος Τύχης μνήμην. ἐποίησατο
δὲ ἐν ὕμνῳ τῷ ἐς τὴν Δήμητρα [v.
 420.], *ἄλλας τε τῶν Ὀκεανοῦ θνητά-*
τέρας καταριθμούμενος, ... καὶ Τύ-
χην ὡς Ὀκεανοῦ καὶ ταύτην παῖ-
δα οὔσαν, ad quem locum Xylan-
 der adnotavit: „Non uno in loco
 testatur Eustathius *Τύχης* vocem
 apud Homerum nusquam extare.“
 Laur. Lyd. III, 18. *Ὅτι οὐδαμοῦ*
τοῦ τῆς Τύχης ὀνόματος Ὅμηρος
μémνηται. *Ἡσίοδος* [Theog. v. 360.]
μέντοι. Etiam alia vocabula, ut
νόμος, *τύραννος*, apud Homerum
 non inveniri adnotavit Zeunius.

omnipotentiam tribuit] Cf. Aen.
 VIII, 334. *Fortuna omnipotens.*

Eumedes Dolonis proles bello praeclara, animo manibusque parentem refert, cum apud Homerum Dolon inbellis sit. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem vates Ganymedem non ut Iunonis pellicem a Iove raptum sed Iovialium poculorum ministrum in caelum a dis ascitum refert, velut θεοπρεπῶς. Virgilius tantam deam, quod cuius de honestis feminae deforme est, velut specie victam Paride iudicante doluisse et propter Catamiti pellicatum totam gentem eius vexasse commemorat. Interdum sic auctorem suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, et faciat velut aliud videri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terrae ipsum Ditem patrem territum prosilire et exclamare quodammodo facit:

Ἐδδειςεν δ' ὑπένερχθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς.

Edd. vicahgspdz.]

Aen. X, 565 sqq. — Eumedes] Aen. XII, 346. — apud Homerum] Il. κ', 374 sqq. — Dolo ASv-g „B“. 10. Idem vates] Il. υ', 234. — Iovialium Svi. — οεονπρεπος decorum A (hg θεόπρεπος). θεόπρεπος Deorum vir „B“. decorum S cum lac. ante hanc vocem; v-a sine lacuna. 11. Virgilius] Aen. I, 27 sq. — tantum A. 12. inde scripti S. 13. Ἐδδειςεν] Il. υ', 61. Ἐδδειςεν .. θεοὶ περ om. ASvi. In c-b praemittuntur quinque versus apud Homerum proxime antecedentes, Δεινὸν δ' ἐβρόντησε ... καὶ νῆες Ἀχαιῶν (c in mg : „Locus restitutus ex Ilia. 20.“). In c-g subiungitur versus apud Homerum sequens, Τόσ-

10. Nullam commemorationem de iudicio Paridis Homerus admittit] „Igitur verum illum Iliad. ω', 29. Ὅς (Paris) νείκεσσε θεῶς, ὅτε οἱ μέσσαυλον ἔκοντο, ubi sane Paridis iudicium memoratur, vel non legit vel cum aliis veteribus tanquam spurium condemnavit. Vid. Ern. ad h. l.“ ZEUN.

Iunonis pellicem] Cf. Fest. ap. Paul. lib. XIV, p. 222. Pellices nunc quidem appellantur alienis succumbentes non solum feminae sed etiam mares, Arnob. V, 7. Galli filia pellicis, et vid. not. ad I, 19, 12. — Ceterum Virgilius Aen. I, 28. inter causas irarum Iunonis affert tantum rapti Ganymedis honores.

Iovialium poculorum] Cf. Comm. I, 19, 25. Iovialis stella.

11. deforme est] i. e. indecorum est, et opponitur antecedenti θεοπρεπῶς. Quintilianus Inst. I, 3, 14., non addito quidem dativo: Caedi, inquit, dicentes ... deforme atque servile est.

specie victam Paride iudicante doluisse] „Petronius [c. 138.]: Ipse Paris dearum libidinantium iudex. Iudicium vero istud ubi habitum, observavit de uribus Stephanus [s. v. Ἀλεξάνδρεια]: Ἐστὶ καὶ τόπος

ἐν τῇ Ἰδῇ τῇ Τρωϊκῇ, Ἀλεξάνδρεια λεγόμενος, ἐν ᾧ φασὶ τὸν Πάριν διακρίναι τὰς θεῶς.“ PONT. — Oudendorpius l. c. legit lividinantium e suspicione Gruteri hoc verbum interpretantis: „aemularum et livore laborantium“, et affert praeterea Horat. Od. III, 3, 19; Sen. Agam. v. 730. et Troad. v. 65.

Catamitum] Cf. Plaut. Menaechm. I, 2, 35. Ubi aquila Catamitum raperet; Fest. ap. Paul. lib. III, p. 44. Muell. Catamitum pro Ganymede dixerunt, qui fuit Iovis concubinus, et ibid. lib. I. p. 7. Dicebatur ab antiquis ... pro Ganymede Catamitus; Arnob. IV, 26. Catamitus rapitur deliciolum futurus et poculorum custos, et quae ibi citantur, Barth. Advers. XXIII, 7, p. 1128., Buenemann. ad Lactant. Inst. I, 11, p. 67. Burmann. ad Anthol. Lat. T. I, p. 547., Magius Miscell. II, c. 3. in Grat. Lampad. crit. T. II, p. 1320.

12. dissimulanter imitatur] Cf. § 14., c. 18, § 1., et I, 24, 18. artificii dissimulatione.

faciat velut aliud videri] Pro aliud poterat dici alium, ut referretur ad locum descriptum. De constructione verbi faciendi et h. l. et § seq. vid. prolegg. p. XL.

δείσας δ' ἐκ θρόνου ἄλτο καὶ ἴαχε, μὴ οἱ ὑπερθε
γαῖαν ἀναρρόηξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων,
οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη
σμερδαλέ', εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοὶ περ.

14 Hoc Maro non narrationis sed parabolae loco posuit, ut aliud esse videretur:

[123] *Non secus ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes et regna recludat
Pallida, dis invisā, superque inmane barathrum
Cernatur, trepident inmisso lumine Manes.*

Hoc quoque dissimulando surripuit. Nam cum ille dixisset deos sine labore vivere, θεοὶ ῥεῖα ζῶντες, hoc idem dixit occultissime:

*Di Iovis in tectis casum miserantur inanem
Amborum et tantos mortalibus esse labores,*

quibus ipsi scilicet carent.

XVII. Quid Virgilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet quod, ubi rerum necessitas exegit a Marone dispositionem inchoandi belli, quam non habuit Homerus (quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quae decimo demum belli anno contigit), laboravit ad rei novae partum. Cervum fortuito saucium fecit causam tumultus. Sed ubi vidit hoc leve nimisque puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec servos Latini, et maxime stabulo regio curantes atque ideo quid foederis cum Troianis Latinus icerit ex muneribus equorum et currus iugalis non ignorantes, bellum generis domini oportebat inferre. Quid igitur? Deorum maxima deducitur e

[Mss. APS.

σος ... ἔριδι ξυνιόντων. 14 Non secus] Aen. VIII, 243. — v. 1. in terra AS. — v. 4. trepident S (A trepidē terimis solum me manes). trepidant P. trepidentque (ut vulgo ap. Virg. l. c.) Edd. 14. simulando v. — θεοὶ] II. ζ', 138. οἱ περ ζῶντες A. om. S. θεοὶ ῥεῖα ζῶντες vi. — Di] Aen. X, 758. — carent A.

XVII. Caput VII. Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Troianos et Latinos. Inde, quae ex Apollinis et Pindaro traduxerit: quamque Graecorum cum vocabulis, tum inflexione etiam, sit delectatus. ch-b.

1. decimo belli anno (om. demum) S. decimum belli annum P6. — contigerit v-g. 2. Cervum] Cf. Aen. VII, 479 seqq. — minusque S. — quid foederis] Cf. Aen. VII, 260 sqq. — iecerit AR6. — generis domini APSv1aM12P6 „CB“. generis dominis M3. generi deum v3ich-b. — tamen ferre v1. 3. Deorum maxima] Cf. Aen. VII, v. 286 et 620.

XVII, 1. laboravit ad rei novae partum] i. e. ut rem novam inveniret; sed singularis est ratio dicendi.

2. stabulo regio curantes] Cf. Virg. Aen. VII, 484 sqq. Tyrrhidae pueri ... Tyrrheusque pater, cui regia parent Armenta et late custodia credita campi, et vid. prolegg. p. xxxix. et nott. ad I, 14, 6. et 21, 24.

ex muneribus equorum et currus iugalis] Virgilius Aen. VII, 280.

Currum, inquit, geminosque iugalis, sc. equos.

generis domini] Si quem offendit pluralis numerus, is conferat verba Virgilii Aen. VII, 270 sq. Generos externis adfore ab oris, Hoc Latio restare canunt.

3. Deorum maxima] Expectaveris dearum, sed vocem deus apud Virgilium esse generis communis elucet ex iis exemplis de quibus disputatur III, 8, 1.

caelo, et maxima Furiarum de Tartaris asciscitur: sparguntur^[124] angues velut in scena parturientes furorem: regina non solum de penetralibus reverentiae matronalis educitur, sed et per urbem mediam cogitur facere discursus: nec hoc contenta silvas petit accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, et orgia insana celebrantur. Quid plura? Ma-
 4 luissem Maronem et in hac parte apud auctorem suum vel apud quemlibet Graecorum alium quod sequeretur habuisse. Alium non frustra dixi, quia non de unius racemis vindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam vertit quicquid ubicunque invenit imitandum, adeo ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Aeneidos suae quartum totum paene formaverit ad Didonem vel Aenean amatoriam incontinentiam Medeae circa Iasonem transferendo. Quod ita elegantius auctore digessit,
 5 ut fabula lascivientis Didonis, quam falsam novit universitas, per tot tamen secula speciem veritatis optineat, et ita pro vero per ora omnium volitet, ut pictores fictoresque et qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies hac materia vel maxime in ef-

Edd. vicahgspdz.]

— maxima Furiarum] Cf. ib. v. 322. et 511. — angues] Cf. ib. v. 346.
 — regina] Cf. ib. vv. 376-403. 4. Aenean s-bPM13. eneā A. Aeneam Sv-gM2. — continentiam Mss. Edd. M123. „Pro continentiam legendum esse incontinentiam natura rei facile docet.“ Zeun. 5. qui (om. et) v-g. — „filamentis liciorum valde suspicor exaratum. Arbiter [Sat. c. 131.] licet in alia re: licium varii coloris filis intortum.“ Pont. — effigiendis P. „Malim effigiandis. Apuleius Apologia [cf. Florid. I,

maxima Furiarum de Tartaris asciscitur] Cf. Aen. VII, 324 sq. Luctificam Allecto Dirarum ab sede sororum Infernisque ciet tenebris, v. 327 sq. Odere sorore Tartareae monstrum, v. 514. Tartaream intendit vocem.

velut in scena] i. e. quasi ante oculos legentium.

de penetralibus reverentiae matronalis] i. e. e conclavi in quo verecundia matronas solet retinere. Virgilius v. 377.: sine more.

cogitur facere discursus] furore a Furia impleta. Virgilius v. 384.: agitur, et v. 405.: Reginam Allecto stimulis agit.

4. et in hac parte] ubi erat fingenda belli causa; cf. § 1.

non frustra] i. e. non sine causa. Cf. c. 18, § 4. et vid. Hand. Tursell. II, p. 747.

vel Aenean] Dicendum erat: et Aenean.

5. auctore] Apollonio. Vid. not. ad c. 13, § 33.

fabula lascivientis Didonis] „Exstat venustissimum super eadem hac re Ansonii epigrammatum [118.], cuius clausula talis est: In-

vida cur in me stimulasti, Musa, Maronem, Fingeret ut nostrae damna pudicitiae? Vos magis historicis, lectores, credite de me, Quam qui furta deum concubitusque canunt Falsidici vates, temerant qui carmine verum Humanisque deos assimilant vitiis.“ Pont.

novit universitas] i. e. nemo non novit. Vid. prolegg. p. XLII.

per tot secula] Inde a Virgilii aetate usque ad id tempus, quo haec scripsit Macrobius, praeterierant quattuor secula, cf. prolegg. p. v sq. Sic I, 2, 13. dicit per tot dies, sed ibid. § 2. per complusculos dies, utroque loco quattuor dies intelligens, et VII, 3, 24. tot philosophantium, i. e. trium.

qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies] Multo faciliora haec essent, si omissum esset participium contextas. Sic imitantur idem valet ac imitando conficiunt. Cf. Anson. Epist. 23. v. 13 sqq. Threicii quondam quam saeva licentia regis Fecerat elinguem per licia texta querelas Edidit, et tacitis mandavit crimina telis.

ficiendis simulachris tamquam unico argumento decoris utantur, nec minus histrionum perpetuis et gestibus et cantibus celebretur. Tantum valuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phoenissae castitatis conscii, nec ignari manum sibi iniectisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniveant tamen fabulae, et intra con-
[125]scientiam veri fidem frementes malint pro vero celebrari quod
7 pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit et Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fateatur: et minuta quidem atque rorantia quae inde subtraxit relinquendo, unum vero locum, quem temptavit ex integro paene transcri-

[Mss. P (AS om. Graec.).

- 1.]: Quid sibi statuæ et imagines variis artibus effigiatae volunt? Pont. — celebratur v-g. 6. conibeant AS — frementes APSviM123 „CB“. prementes c-b. — maluit AS — fingentes A. — infundit A „BC“. 7. adtingerit A. — Flaccus] Od. IV, 2, 1 sqq. — quidam A. — ro-

tamquam unico argumento decoris] i. e. quasi haec esset una res, qua decus suis operibus possent afferre.

perpetuis] Cf. Horat. Od. I, 7, 5 sq. Sunt quibus unum opus est intactae Palladis urbem Carmine perpetuo celebrare.

et gestibus et cantibus] Cf. III, 14, 11 sq. Quintilianus Inst. or. XI, 3, 14. de oratore quidem dicit omnem actionem esse divisam in duas partes, vocem gestumque.

6. conscii] Vid. not. ad I, 7, 17. manum sibi iniectisse reginam] Cf. Serv. ad Virg. Aen. I, 340. Dido nomine Elissa ante dicta est, sed post interitum a Poenis Dido appellata, i. e. virago, Punica lingua, quod, cum a suis civibus cogeretur cuidam de Afris regibus nubere, et prioris mariti amore teneretur, forti se animo et interfecerit et in pyram iniecerit quam se ad expiandos prioris mariti Manes exstruxisse fingebat. Similia leguntur ibid. ad IV, 36. et 335., ubi ille rex nominatur Iarbas, et 674., et pluribus verbis apud Iustinum XVIII, 6. Vid. Real-Encycl. II, p. 1012 sq.

intra conscientiam veri fidem frementes] Arnoldus Vesaliensis, qui scripsit prementes, quod vulgo legitur, videtur intra sic esse interpretatus, ut putaret idem esse ac infra vel citra. Sed haec huius praepositionis vis admitti nequit, quum iidem supra dicantur Phoenissae castitatis conscii. Est ergo intra conscientiam idem ac non excedentes e conscientia, i. e. quamvis sint veri conscii. Cf. Hand. Tursell. III. p. 433, 7., ubi afferuntur

Plinii (ep. IV, 17, 8.) verba: paupersper se intra silentium tenuit, nam cetera quae ibi leguntur, ut gradum quendam significantia, huc non faciunt. Nec sensu caret verbum frementes. Nam fremere rem idem est atque eam aegre ferre ideoque aspernari vel recusare; cf. Serv. ad Virg. Aen. I, 56.: Fremunt .. hoc est imperia recusant, ut apud Cassium in Annalibus: Ne quis regnum occuparet, si plebs nostra fremere imperia coepisset, i. e. recusare.

dulcedo fingentis] i. e. Virgilius rem dulci modo fingens. Cf. prolegg. p. XLII.

7. imitationi inaccessum] Hoc adiectivum exceptis poetarum locis enotatum est tantum e Plinii Nat. Hist. VI, 28. s. 32. § 144. et XII, 14. s. 30. § 52., ubi adduntur ablativi: dativus, quod sciam, nusquam.

minuta atque rorantia] Haec et quae leguntur VII, 9, 1.: minutis illis suis et rorantibus quaestionibus, ubi Pontanus haud recte respexit ad rorarios milites, derivanda sunt a verbis Ciceronis, quae idem ille l. c. attulit, Cat. Mai. 14, 46.: pocula, sicut in symposio Xenophontis est, minuta atque rorantia, quae nos ducunt ad Xenophont. Sympos. 2, 26.: Ἦν δὲ ἡμῖν οἱ παῖδες μικραῖς κύλizi πικρὰ ἐπιψενάωσι, unde apparet rorantia dici ea quae non largis sed exiguis haustibus bibantur, et hoc quidem loco quae roris instar adspargantur potius quam infundantur orationi.

ex integro] non ut alias idem est

bere, volo communicare vobiscum, quia dignus est ut eum velimus altius intueri. Cum Pindari carmen quod de natura atque flagrantia montis Aetnae compositum est aemulari vellet, eiusmodi sententias et verba molitus est, ut Pindaro quoque ipso, qui nimis opima et pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorque sit. Atque uti vosmet ipsos eius quod dico arbitros faciam, carmen Pindari quod est super monte Aetna, quantum mihi est memoriae, dicam:

Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἀγνόταται
ἐκ μυχῶν παγαί· ποταμοὶ
δ' ἀμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
5 αἰθῶν· ἀλλ' ἐν ὄρεσιν αἰσὶ πέτρας
φολνίσσα κυλινδομένα φλόξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
κεῖνο δ' Ἀφαίστοιο κρουνοῦς ἐρπετὸν
δεινοτάτους ἀναπέμ-
10 πει, τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παρεόν-
των ἀκοῦσαι.

9

Audite nunc Virgilii versus, ut inchoasse eum verius quam per- 10 fecisse dicatis:

Edd. vicahgspdz.]

tantia A. — altius imitari S. 8. Cum Pindari ... monstruosissimum est (§ 14.)] Cf. Gell. XVII, 10, 8-19. — sententiam S. — pinguique esse facundia Gell. 1. c. 9. Τᾶς ἐρεύγονται] Pyth. I, 40. Praemittuntur in v-g tres versus apud Pindarum antecedentes, Κίων δ' οὐρανία ... τιθήνη. v. 1. Ταῖς z-b. — v. 2. ἀγνόταται hg. — v. 4. ἀμέραισιν et v. 5. ὄρεσιν αἰσὶ rectius legitur in edd. Pind. — v. 5. Αἰθῶν P. αἰθῶνος vi. — πέτρας om. P. — v. 7. ΠΛΑΚΥΝ P. — v. 9. ΑΝΤΕΜΠΕΙ P. — v. 10. τέρας ... ἀκοῦσαι (v. 12.) om. v-g. — v. 11. παριόντων (ut

ac denuo, sed idem ac locum integrum, ut ad integrum Comm I, 5, 6. Cf. Quintil X, 3, 18. Ut caelandum, non ex integro fabricandum sit.

dignus est, ut eum velimus .. intueri] Inter prosae orationis scriptores primus est Quintilianus apud quem similis constructio invenitur (cf. Inst. VIII, 5, 12. et XII, 11, 24.). Nam apud Livium XXIV, 16, 19., ubi legitur: Digna res visa, ut simulacrum celebrati eius diei Gracchus .. pingi iuberet, omnino alia res est, quia posterior sententia omnino nullum habet pronomen quod ad priorem possit referri.

8. Cum Pindari carmen ... aemulari vellet] Haec nos admonent verborum Horatii l. c.: Pindarum quisquis studet aemulari. quod de natura atque flagrantia Aetnae compositum est] Erravit Gel-

lius, cui haec debentur, et hoc loco et infra, ubi legitur: quod est super monte Aetna: nam hoc non totius carminis esse argumentum constat.

qui nimis opima ... facundia existimatus est] Requiritur infinitivus esse, qui legitur apud Gellium.

9. v. 11. παριόντων] non erat quod mutaretur in παριόντων, nam potest intelligi: „si audiret ex iis qui adfuerunt vel qui adesce solent.“ Heynius quidem hoc verbum, quod legendum esse apud Pindarum censuit Pauwius, minus lyricum esse dixit.

10. ut inchoasse eum verius quam perfecisse dicatis] Non recte sic absolute ponitur verbum perfecisse, ut mirandum sit quod Macrobius omiserit obiectum quod legitur apud Gellium, qui habet: quos inchoasse eum verius dixerim quam fecisse.

- [126] *Portus ab accessu ventorum inmotus et ingens
Ipse: sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
Turbine fumantem piceo et candente favilla,
5 Adtollitque globos flammaram et sidera lambit.
Interdum scopulos avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.*
- 11 In principio Pindarus veritati obsecutus dixit, quod res erat quodque illic oculis deprehenditur, interdum fumare Aetnam, noctu flammigare. Virgilius autem, dum in strepitu sonituque verborum conquirendo laborat, utrumque tempus nulla discretione facta
- 12 confudit. Atque ille Graecus quidem fontes imitus ignis eructare et fluere amnes fumi et flammaram fulva et tortuosa volumina in plagas maris ferre, quasi quosdam igneos angues, luculente dixit. At hic vester *atram nubem turbine piceo et favilla fumante* ῥόον καπνοῦ αἰθωνα interpretari volens crasse et inmodice congestit, *globos* atque *flammaram*, quod ille *κροννοῦς* dixerat, duri-
- 13 ter posuit et ἀκρόως. Hoc vero vel inenarrabile est quod *nubem atram fumare* dixit *turbine piceo et favilla candente*. Non enim fumare solent neque atra esse quae sunt candentia, nisi forte *candente* dixit pervulgate et inproprie pro ferventi, non pro

[Mss. APS.

vulgo apud Pind.) s-b.

10. *Portus*] Aen. III, 570. *Pontus* AS.

11. In principio om. S. Iam principio a. — laboravit s-bP. — confundit Mss. v-g. Gell. edd. vett. et codd. nonnulli. 12. At ille h. — Graecus quidem fontes imitus p-b Gellius l. c. ex emendatione Lipsii. Graecos qu. f. imitatus APSv-sM123. Gell. edd. vett. „Corruptissime.“ Pont. „Perperam.“ Zenn. Vid. not. — ignes Svi. Non recte Pont. dicit in Steph. et aliis edd. legi angues pro ignis. — flammaram fulmina S. — igneos amnes ASv-h. Gellii edd. et codd. quidam. Vid. not. — noster (ut Gell.) S. — quoque ferarum P. 13. candenti dixit A. — est

11. *confudit*] Perfectum tempus commendatur eodem tempore et antecedente et infra sequente, ubi ad eundem Virgilium refertur. Reliqui ergo codicum vestigia, ut qui in iis quae proxime sequuntur etiam aperte sint corrupti.

12. *ille Graecus*] respondet verbis hic vester, vid. not. ad c. 1. § 4. et c. 2. § 17. Quod in codicibus legitur, *Graecos fontes*, id admitti non potest et propter vocem *ignis*, quam non licet haberi pro accusativo pluralis numeri, et quia in Pindari versibus legitur *πυρός παγαί*, et quia apud Pindarum Graecum poetam, si de fontibus eius sermo esse posset, Graecos eos fuisse per se posset intelligi.

imitus] i. e. ἐν μυχῶν. Cf. Apul. Met. IX, 34. Terra dehiscens imitus, largissimus emicuit sanguinis fons. Quod in codicibus legitur,

imitatus, id ne commode quidem iungitur cum voce *fontes*.

eructare] In Gell. edd. vett. rectius legitur *eructari*.

flammaram fulva et tortuosa volumina] Vid. not. ad I, 19, 16. Haec respondent Graecis φοίνισσα κυλινδομένα φλόξ.

in plagas maris] Magis sonus quam sensus redditur Graecorum verborum ἐς πόντον πλάκα, quae significant: *in aequor*.

quasi quosdam igneos angues] Et verba quasi quosdam et Graeca κείνο .. ἐρεπτόν hanc scripturam prae altera *amnes* commendant.

quod ille κροννοῦς dixerat] Apud Macrobius, quia sequitur verbum posuit, haec causam continent cur addita sint adverbium *duriter* et ἀκρόως; sed apud Gellium, qui habet verbum transtulit, videntur idem valere ac quod ille verbo κροννοῦς significaverat.

relucenti: nam *candens* scilicet a candore dictum, non a calore. Quod autem *scopulos eructari et erigi* eisdemque ipsos statim *li-* 14
quesieri et gemere atque glomerari sub auras dixit, hoc nec a Pin-
daro scriptum nec unquam fando auditum, et omnium quae mon-
stra dicuntur monstruosissimum est.

[127]

Postremo Graiae linguae quam se libenter addixerit de cre- 15
bris quae usurpat vocabulis aestimate:

Dius Ulixes, — spelaea ferarum, — daedula tecta,

Rhodopeiae arces,

Atque Panchaea, ...

Atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia,

et: *Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho* 16

Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithaeron,

et: *Non tibi Tyndaridis facies invisita Lacaeanae,*

et: *Ferte simul Faunisque pedem Dryadesque puellae,*

et: *Hinc atque hinc glomerantur Oreades, —*

et: *Pars pedibus plaudunt choreas, —*

et: *— Milesia vellera nymphae* 17

Carpebant hyali saturo fucata colore,

Drymoque Xanthoque Ligeaque Phyllodoceque,

Nisaeae Spioque Thaliaque Cymodoceque,

Edd. vicahgspdzb.]

a candore (om. scilicet) c-h (g a candere). — a calore dictum v-g.

14. *erectari* g in mg. — *monstrosissimum* (ut ap. Gell. vulgo legitur) a-bP. Cf. VII, 5, 26. 15. *Dius*] „Hodie apud Virgilium et Aen. II,

261. et 762. reperitur *dirus*.“ Zeun. *dirus* Av-abP. — *ulixis* A. *Uly-*
res Svi. *Ulysses* c-bP. — *spelaea*] Ecl. X, 52. — *spolia* P. — *Daed-*
dula] Georg. IV, 179. — *Rhodopeiae*] Georg. IV, 461. — *panchea* A
(*Panchaea* cod. Medic. Virgil., ubi vulgo legitur *Pangaea*). *pancheia* S.
— *accias* S. *actia* P. *erios*, B“. — *orithia* AS. 16. *ethias* (om.

et) A. *Thyas*] Aen. IV, 302. Cf. IV, 5, 7. — *stimulat* AP. — *Non*] Aen.
II, 601. — *Ferte*] Georg. I, 11. — *Hinc*] Aen. I, 500. — *Pars*] Aen. VI,
644. 17. *Milesia*] Georg. IV, 334. — v. 2. *hyalisa turoque* v1. *hya-*
lisa tyroque v3. — v. 3. *et drimoque* AP. *Drunoque* v1. *Drynoque* v3.

— *Lygeaque* Edd. Mss. *lycace* „B“. *liceaque* v1. *liceatque* A. —
phyllodoceque. et melite panopeiaque virgo S (M1 a sec. m.) M2
(v-g *Panopaeaque*), quae leguntur apud Virgilium Aen. V, 825. ante ver-
sum sequentem, qui in Georg. I. c. abest ab optimis codd. — v. 4. *nise-*
espioque M3. *nisae espicioque* (del. ic) A. *niseque espioque* SM1. *nise-*
que thespioque M2. *Nis eque Spioque* s-bP. *Nesae spioque* v-g (h *Ne-*
seae). Apud Virgilium I. c. legitur *Nesaeae. Spioque*, in codd. quibusdam
Nisaeae, apud Homerum II. σ', 39. *Νησαίη Σπειώ τε*. — *ethaliaque* AS. —

13. *nam .. scilicet*] Hae particu-
lae alias, quod sciam, nusquam
iunguntur: sententia autem haec
est: Nam *candens* nemo nescit a
candore dictum esse.

15. *Dius Ulixes*] Nec quod vul-
go legitur apud Virgilium II. cc.,
dirus, nec quod ad Aen. II, 261.
Heynius refert a Pierio memorari
e codicibus et grammaticis et legi
a. pr. m. in fragmento Vaticano,
divus, ad hunc locum accommoda-
tum est, ubi agitur de Graecis

vocabulis, sed *dius*, quod quidem
sumptum est ab Homero (Od. α',
196 al.) δῖος Ὀδυσσεύς.

17. *Ligeaque*] Sic scripsi cum
editoribus Virgilii propter adiecti-
vum Graecum *λυγεία* et nomen *Al-*
γεια quod legi apud Lycophr. v.
726., Steph. Byz. s. v. *Σειρη-*
νοῦσσα, Eustath. ad Od. p. 1586,
13. et 1709, 46 in Stephani Thes.
Gr. I. refert Lud. Dindorfius.

Nisaeae] Non dubito quin vera
scriptura sit *Nesaeae*, sed in eius-

et: *Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytaninque,*

et: *Amphion Dircaeus in Actaeo Aracantho,*

et: — *Senior Glauci chorus Inousque Palaemon.*

18 Versus est Parthenii, quo grammatico in Graecis Virgilius usus est:

Γλαύκῳ καὶ Νηρῶϊ, καὶ Ἰνώῳ Μελικέρτῃ.

[Mss. P (AS om. Graec.).

Alcandrumque] Aen. IX, 767. — *aliumque A.* — *pyrtaminque A.* — *Amphion*] Ecl. II, 24. *amphidion P.* — *atteo vi.* — *Senior*] Aen. V, 823. Vid. not. 18. *Versus est ... Μελικέρτῃ*] Cf. Gell. N. A. XIII, 26, 1 et 2. — Verba quo grammatico in Graecis Virgilius usus est, erasa sunt in P. Vid. not. — Γλαύκῳ ... Μελικέρτῃ om. v-a. Hic versus legitur in epigrammate Luciani in Brunckii Anal. II, p. 311. et inter fragmenta Parthenii in A. Meinekii Anal. Alex. p. 285. et affertur a Tortellio de orthogr. apud Osann. ad Apulei. de orthogr. p. 82. — Νηρῶϊ Lucian. et Meinek. l. c., Heyn ad Virg. l. c. Νηρῶϊ g-bP Gell. vυρῶϊ h. Νηρῶϊ Tortell. l. c. — καὶ Εἰναλίῳ Gell. l. c. „emendatius.“

modi nominibus emendandis ultra orthographiam progredi nolui.

et: — *Senior*] Vulgo legitur: *Et senior*, quia sic incipit Virgilii versus, sed ut in iis quae antecedunt Macrobio putavi esse tribuendam particulam.

18. *Versus est Parthenii*] Haec cum iis quae sequuntur usque ad *Melicertae* addita sunt tantummodo propter nomina *Glauci* et *Inous*, nisi forte quae deinde sequuntur: et *Tritonesque cili* et *Inmania cete*, non ab ipso profecta sunt Macrobio. De Parthenio Suidas: Παρθένιος, inquit, Ὁρακλείδου καὶ Εὐδώρου, Ἐρμιππος δὲ Τήθας φησί, Νικαεὺς ἢ Μυρλεανός, ἐλεγιοποιός, καὶ μέτρον διαφόρων ποιητής. Οὗτος ἐλήφθη ὑπὸ Κίττα λάφυρον, ὅτε Μιθριδάτην Ῥωμαῖοι κατεπολέμησαν· εἶτα ἠφείθη διὰ τὴν παιδείαν, καὶ ἐβίω μέχρι Τιβερίου τοῦ Καίσαρος κτλ. Haec postrema falsa esse videntur, fortasse inde nata, quod Suetonius Tib. 70. refert *Tiberium* hoc poeta, i. e. eius carminibus, valde esse delectatum. Vid. not. seq., Real-Encycl. s. h. v., Meinekii *Analecta Alexandrina* p. 255 sqq., Bernhardy. ad Suid. l. c.

quo grammatico in Graecis Virgilius usus est] Meinekii l. c.: „Libertate donatus, inquit, Parthenius partem vitae Neapoli transigisse videtur, ubi rexisse eum Graeca studia Virgilii Maronis testatur Macrobius Saturn. V, 17.“, et praeceptorem vel magistrum Virgilii eum dixerunt Heynius ad Donati vitam Virg. 2, 7. Bernhardy. l. c. Baehr. *Gesch. d. roem. Lit.* I, p. 220., neque aliud quidquam

haec verba significant, siquidem sunt genuina. Qui ea in cod. P delevit, is pro spuris ea habuisse videtur. Verba ipsa si respicimus, vox grammaticus hoc sensu usurpata commendatur iis quae leguntur c. 18. § 3. et I, 24, 8.; sed me movent verba in Graecis, nam Macrobius solet dicere in Graecis litteris vel in Graeca doctrina, cf. c. 18. § 1. et c. 19. § 23. Totum autem locum si consideraveris, magis etiam te offendent verba quae sequuntur: *Hic ait*, nam haec flagitare videntur ut supra aliquid dictum sit de ratione qua Virgilius versus Graecum reddiderit; cf. c. 3. § 9 sqq. et c. 13. § 5 sq. Gellius l. c.: *Eum versus*, inquit, *Virgilius* aemulatus est, itaque fecit duobus vocabulis venuste immutatis parem. Quid ergo, si statuamus in Graecis corrupta esse ex in *Georgicis* (nam in his legitur ille versus Virgilii, et infra c. 21. § 8. in codicibus AS legitur a graecis pro Ἀγροίκους), pronomen quo referendum esse non ad poetam, sed ad versus, et in voce grammatico, nisi forte e διπτογραφία nata sit, latere adverbium aliquod Graecum, quale est § 12. ἀνθρώπως? Sed quodnam? An forte γραμματικῶς, ut esset grammatici instar, vel scite et considerate, ut ait Gellius IX, 9, 3.: *Scite ergo et considerate Virgilius*, cum aut *Homeri* aut *Hesiodi* aut *Apollonii* aut *Parthenii* .. loca effingeret, partim reliquit, alia expressit?

Νηρῶϊ] Hanc emendationem flagitante versu (nam syllaba καὶ ante Ἰνώῳ corripitur) recipere non

Hic ait: *Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.*

Et: *Tritonesque citi, et: Inmania cete.*

Adeo autem et declinationibus Graecis delectatur, ut *Mnesthea* 19 dixerit pro *Mnestheum*, sicut ipse alibi:

— *Nec fratre Mnestheo,*

et pro *Orptheo* dicere maluerit *Orphi* Graece declinando, ut:

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo,

[128]

et: *Vidimus, o cives, Diomede,*

ut talium nominum accusativus Graecus est in *é* desinens. Nam si quis cum putat Latine dixisse *Diomedem*, sanitas metri in versu desiderabitur. Denique omnia carmina sua Graece maluit inscribere, *Bucolica Georgica Aeneis*, cuius nominis figuratio a regula Latinitatis aliena est.

XVIII. Sed de his hactenus: quorum plura omnibus, aliqua 1 nonnullis Romanorum nota sunt. Ad illa venio quae de Graecarum litterarum penetralibus eruta nullis cognita sunt nisi qui Graecam doctrinam diligenter hauserunt. Fuit enim hic poeta ut scrupulose et anxie ita dissimulanter et quasi clanculo doctus, ut multa transtulerit quae unde translata sint difficile sit cognitu. In exordio Georgicorum posuit hos versus: 2

Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus

Chaoniam pingui glandem mutavit arista,

Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.

Nihil in his versibus grammaticorum cohors discipulis suis am-3

Edd. vicahgspdz.]

Pont. *ἐλλινάων* (*Μελικέρτῃ*) Tortell. — *Glauco*] Georg. I, 437. — *Tritonesque*] Aen. V, 824. — *Inmania*] ib. v. 822. *Inmania* (om. et) v-g.

19. *Mnesthea*] Aen. IV, 288. et XII, 561. — *alibi*] Aen. X, 129., ubi vulgo legitur *Menesheo*. — *Orphi*] Ecl. IV, 57. *orphe* A (*Orphei* Virg. vulgo l. c.). — *calliopealino* A. *calliope a lino* S. *calliope almo* P. — *Vidimus*] Aen. XI, 243. — *Diomedem* s-b Mss. Vid. not. — *et talium* Edd. AP. — *est in en* s-bPS. *em* (om. *est in*) A. — *Diomedem* Edd. AP.

XVIII. Caput XVIII. Quae Vergilius tam occulte a Graecis traxerit, ut vix, unde ducta sint, possit agnosci. ch-b. 1. *Ad illa venio ...*

cognita sunt om. A. — *ad alia* v-g (hg in mg. *illa*). — *quasi* om. s-bP. „Haec particula emolliendi vim habens non abhorret a loco.“ Zeun.

2. *Liber*] Georg. I, 7.

3. *tradit* Sv-gb. „Sic repone. Nam paulo

dubitavi, quum in ipso codice P saepe litterae H et E sint inter se permutatae.

19. *Orphi*] i. e. Ὀρφεῖ. De hac forma vid. C. L. Schneider. Formenl. p. 289.

Diomede] i. e. Διομήδῃ. Haec forma necessaria est, et quia altera *Diomedem* est nimis vulgaris, ut potuerit infra Macrobius eam pro Latina venditare, et quod metrum flagitat ut aut scribatur *Diomede* aut *Diomedem*, quum sola forma *Diomedem* non intret in versum. Itaque cum edd. vett. scripsi *Dio- mede*, et in *e*, ubi fortasse rectius scripsissem in *η*, et infra secutus

sum codicem S, in quo aperte legitur *Diomedem*, quum in ed. princ. supra e posita sit lineola, qua addita vel male intellecta hi tres loci laborant.

20. *figuratio*] Cf. Gell. XVII, 2, 26. *Sed ex ea figuratione est (diurnare) qua dicimus perennare.*

XVIII, 1. *dissimulanter et quasi clanculo*] Cf. c. 16, § 12. Adverbium *clanculo* non raro usurpavit Apuleius, ut Metam. III, 8 extr., IX, 9 extr.

3. *Nihil .. amplius nisi*] Vid. Hand. Tursell. IV. p. 243.

cohors] Cf. I, 24, 8.

plius tradit nisi illud, opera Cereris effectum ut homines ab antiquo victu desisterent et frumento pro glandibus uterentur, Li-
 [129]berum vero vitis repertorem praestitisse humano potui vinum cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem potissimum Virgilius, cum aquam vellet intellegi, nominarit, nemo vel quaerit
 4 vel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos id altius scrutati animadvertimus doctum poetam antiquissimorum Graecorum more, sicut docebit auctoritas, elocutum: apud quos proprie in aquae significatione ponebatur Achelous. Neque id frustra: nam causa quoque eius rei cum cura relata est. Sed priusquam causam propono, illud antiquo poeta teste monstrabo, hunc morem loquendi pervagatum fuisse, ut Acheloum pro quavis aqua
 5 dicerent. Aristophanes vetus comicus in comoedia Cocalo sic ait:

— "Ἥμουν ἄγριον
 βάρος, ἥτιον γάρ τοι μ' οἶνος,
 οὐ πόμα μίξας Ἀχελῷω.

[Mss. P (AS om. Graec.).

post in eodem tempore occurrit *quaerit*, *suspicitur*.“ Zeun. — *nominari* A. *nominavit* vi. — *omnino* om. S. 4. *significationem* s-d. — *nequid* A. — *propono* ASv-g „B“. *proponam* s-bP. 5. *Cocalo* h-bP. *Cotalo* Av-aM23 (SM1 a sec. m.). *Cotala* S a p. m. *catalo* M1 a p. m. *Caralo* „B“. — "Ἥμουν] Cf. Meinek. fragm. com. Graec. II, 2, p. 1094., ubi versus hoc eodem modo distincti sunt. Idem adnotavit: „Dindorfius existimavit esse glyconeos, "Ἥμουν ἄγριον βάρος. Κάττειρε γὰρ οἶνος οὐ Μυγείς Ἀχελῷω, quae coniectura minus probabilis videtur, restitui igitur anapaestos.“ In h-b sunt versus 1. "Ἥμουν ἄγριον βάρος, 2. "Ἡτιον ... μυγείς πόμα (hg ἥτιον, ut sit trimeter iambicus), 3. Ἀχελῷω (hg Ἀχελῷον). "Ἥμουν ... Ἀχελῷω om. v-a. — ἥγειρεν Mein. (e typographi errore, opinor). — τοι μ' om. P. — οὐ μίξας πομα P. οὐ μυγείς πόμα

praestitisse] idem valet ac *prae-buisse*.

4. *frustra*] Vid. not. ad c. 17, § 4. *priusquam* .. *propono*] Non est quod propter sequens futurum monstrabo scribamus *proponam*. Nam vel Cicero Phil. II, 1, 3. Cui, inquit, prius quam de ceteris rebus respondere de amicitia ... pauca dicam. Vid. Hand. Tursell. IV, p. 569. Plura exempla attulit Kruegerus Gr. d. lat. Spr. p. 862, b).

pro quavis aqua] dulci videlicet, non pro marina.

5. *in comoedia Cocalo*] Fuit haec ex ultimis Aristophanis, de quibus in Argum. Pluti III. legitur: Τὰ ὑπόλοιπα δύο δι' ἐκείνον (Ἀραρότος τοῦ υἱοῦ) καθῆκε, Κώκαλον καὶ Αἰολοσίωνα. Nomen tulit a Cocalo, rege Camicorum in Sicilia, in cuius domo interfectus esse dicitur Minos Daedalus persecutus. Cf. Strab. VI, 2, 6, p. 273 sq. Diodor. IV, 79; Pausan. VII, 4, 5; Ovid. Metam. VIII, 261; Hygin. fab. 44; Bode Gesch. d. Hell. Dichtk. III, 2, pp. 243 et 374 sq.

μίξας] Hoc sine dubio eruendum est ex eo quod legitur in cod. P., ΜΕΙΖΑC. Nec quemquam offendet nominativus referendus ad ἥμουν, ut verba ἥτιον γάρ τοι μ' οἶνος sint ἐν παρενθέσει dicta, ut apud Platon. Phaed. p. 60., Α. Τὴν δὲ Ξανθίππην, γιγνώσκεις γὰρ, ἔχονσάν τε τὸ παιδίον αὐτοῦ καὶ παρακαθημένην. Contra *μυγείς πόμα*, quod vulgo legitur ad οἶνος referendum, recte dici nemo contenderit, quamquam Macrobius interpretatio hunc sententiarum nexum suggerit. Scripsi πόμα μίξας, non μίξας πόμα, quem ordinem servat codex, ne hiatus turbaret metrum anapaesticum, in quo restituendo secutus sum Meinekium, qui tamen ultimum versum nimis immutavit.

Ἀχελῷω] Iota subscriptum, quod ubique in omnibus exemplaribus desideratur, in huius nominis syllaba penultima addere non dubitavi, quia in cod. P, in quo iota etiam in dativis plerumque omittitur, ali-quod certe eius vestigium restat § 10. in scriptura ΑΧΕΛΩ.ΟΝ.

Gravabar, inquit, vino cui aqua non fuisset admixta, id est mero. Cur autem sic loqui soliti sint, Ephorus notissimus scriptor Historiarum libro secundo ostendit his verbis: Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνοι θύουσιν· τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβέβηκεν τιμᾶν, [οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ιδίων,] τοῦ Ἀχελῷου τὴν ιδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ 7 ἐστὶ κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ιδίας ἐκείνου προσηγορίας Ἀχελῷον καλοῦμεν, τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ιδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. Τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν ἢ τοὺς ἐκ Λαδώνης[130] χρησμούς· σχεδὸν γὰρ ἐν ἅπασιν αὐτοῖς προστίττειν ὁ θεὸς 8 εἶωθεν Ἀχελῷω θύειν, ὥστε πολλοὶ, νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῷον ὑπὸ τοῦ χρηστοῦ καλεῖσθαι, μιμοῦνται τὰς τοῦ θεοῦ προσηγορίας. Σημεῖον δὲ, ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες οὕτω λέγειν εἰώθαμεν· μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅροις καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεοὺς. Potestne lucidius ostendi Acheloum a 9 Gracis veteribus pro quacumque aqua dici solitum? Unde doctissime Virgilius ait vinum Acheloo Liberum patrem miscuisse. Ad quam rem etsi satis testium est, cum Aristophanis comici et Ephori historici verba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus enim, grammaticorum omnium facile eruditissimus, posita causa quam superius Ephorus dixit alteram quoque adiecit his verbis: Ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι διὰ τὸ πάντων τῶν 10 ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἀπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν· ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δε-

Edd. vicaahgsdpdz.]

h-b. *μὴ συμμικθῆις* (om. *πόμα*) Mein. — *Gravabor* Sv-a. — *idem mero* A. 6. *soliti sunt* Av-g. — *Τοῖς ... θεοῦς* (§ 8.) om. v-a. Haec verba adhibito cod. P emendavit F. Gu. Schneidewinus Zeitschr. f. d. Alterth. Wiss. 1843. p. 469 sqq. Cf. M. Marx. Ephori fragmenta p. 122 sq., C. Mueller. Historici veteres ed. Paris. p. 239. — *Τοῖς ... ποταμοῖς* bis leguntur in P. — *μόνοι* P probante Schneid. *μόνον* h-b. — *οὐ συμβέβηκεν* P. *συμβέβηκε* hg. — *οὐ ... ιδίων* glossema esse vidit Marx. probante Schneid. — *ἐπωνυμίᾳ* P. 7. *ολοσῶπερ*. — *ἐστὶν* s-b (P ap. Schneid.). — *κοινομαπο* P. — *πελοποννησίους* h. 8. *ἐφ' ἅπασιν* h-b. — *αὐτοῦ* P. — *προστίττειν* emendavit Schneid. *προστατεῖν* P. *προσάγειν* h-b. — *καλεῖσθαι* *μιμνῶνται* P (Schneid. *καλεῖσθαι* *Μοῦνται*). *καλεῖσθαι* *ἰδιοῦνται* h-b. — *οτιηρος* P. 9. *Gracis velustissimis* (om. a) s-bP. — *pro quacumque causa* S. — *cum* om. S. — *omnium* om. Edd. 10. *Ἄμεινον ... μάλιστα* om. v-a. Cf. Schneidewin. l. c. 1843. p. 469. C. Mueller. l. c., Acusilai fragm. 11. p. 101. — *ΑΧΕΛΩ. ΟΝΤΙΜΗΝ* P. — *τοῖς* P. — *Ἀγε-*

7. *Τούτου τοῦ ἀπορήματος*] i. e. cur nomen proprium Ἀχελῷος positum sit pro communi aqua.

αἰτιώτατον] i. e. quod pro praecipua causa habendum sit, vel rem decernat.

8. *ἀναφέροντες*] i. e. respicientes.

9. *satis testium est*] Erat potius dicendum: non opus est pluribus testibus.

10. *Ἀγησίλαος*] Dubium non est

δήλωκεν ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος. Ἐφη γάρ· Ὡκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθύν, ξαντοῦ ἀδελφήν· τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί· Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος, καὶ
 11 τετίμηται μάλιστα. Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui quo ita loquendi usus fuit ut Achelous commune omnis aquae nomen haberetur, tamen his quoque etiam Euripidis nobilissimi tragoediarum scriptoris addetur aucto-
 [13] ritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris quos Τρα-
 12 γωδουμένης λέξεως scripsit posuit his verbis: Ἀχελῶν πᾶν ὕδωρ Εὐροπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ. Λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, ἐν ᾗ ἔστιν ὁ ποταμὸς Ἀχελῷος, φησὶν·
 Δείξω μὲν Ἀργείοισιν Ἀχελῶν ῥόον.

13 Sunt in libro septimo illi versus quibus Hernici populi et eorum nobilissima, ut tunc erat, civitas Anagnia enumerantur:

— Quos dives Anagnia pascit,

Quos, Amasene pater: non illis omnibus arma,
 Nec clypei currusve sonant: pars maxima glandes
 Liventis plumbi spargit, pars spicula gestat

5 Bina manu: fulvosque lupi de pelle galeros
 Tegmen habent capiti: vestigia nuda sinistri
 Instituire pedis: crudus tegit altera pero.

14 Hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc, quod sciam, repperi: sed eam Graecorum nonnullis consuetudinem fuisse locupleti auctore iam

15 palam faciam. In qua quidem re mirari est poetae huius occul-

[Mss. P (AS om. Graec.).

σίλαος h. Ἀκουσίλαος legendum esse cum aliis censet Schneid. l. c. — ΔΗΛΩΚΕΝ P. — ΘΗΤΥΝ P. Τηθύν hg. — ΤΡΙΣ· ΧΕΙΛΙΟΙ P. — τετίμνεται h. 11. ait Achelous A — etiam ASM123 „CB“. et v-gbP. et id s-z. „Exulet illud id ineptissimum, ita ut vel duce editione vet. deleatur, vel mutetur in ipsius.“ Zcun. — erupidis A. — scripturis A. — αεξεω A (om. S.). ἄετος v-a. 12. Ἀχελῶν ... Ἀχελῶν ῥόον om. v-a. — ἐν Ὑψιπύλῃ Matth. et Both. fr. IV., Wagner. fr. II. — πορρωτος P. — ἔστι (om. ὁ) h-b. — φησὶ h-b. — ἄργεννοῖσιν h-b. Matth. Both. Wagn. Vid. not. 13. in libro septimo] v. 684. — nobilissimi AP. — Anagni P. — v. 1. diversanagnia A. — v. 2. nonnullis A. — v. 3. glandis Mss. vispd. 14. calciato Avi. 16. yginus A. Hi-

quin verum sit Ἀκουσίλαος, quod nomen saepe sic corruptum esse docuit Unger. Theban. Parad. I. p. 182. Hoc fragmentum C. Muellerum inseruisse Acusilai reliquiis adnotavi in app. crit.

12. σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας] Cf. Apollodor. Biblioth. III, 6, 4. Παραγενόμενοι δὲ (οἱ ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας) εἰς Νεμέαν, ἧς ἐβασίλευε Λυκοῦργος, ἐξήτουν ὕδωρ. καὶ αὐτοῖς ἡγήσατο τῆς ἐπὶ κρήνην ὁδοῦ Ὑψιπύλῃ.

Ἀργείοισι] quod legendum esse coniecerat Barnesius, perspicue legitur in cod. P. Intelligendi sunt

septem duces, οἱ μετὰ Ἀδράστου, ut ait Apollodoros l. c. § 4.

13. eorum nobilissima ... civitas Anagnia] Cf. Strabon V, 3, 10, p. 238. Ἡ τε τῶν Ἑρυνίων πόλις ἀξιόλογος, et Liv. IX, 42, 11. Id aegre passi Hernici, concilium popularum omnium habentibus Anagninis in circo.

14. eam Graecorum nonnullis consuetudinem fuisse] Servius adv. 690. adnotavit: Et traxit hoc a Graeciae more, unde isti transierant, unde hoc armorum fuerat genus.

15. mirari est] Vid. prolegg. p. XL.

tissimam diligentiam: qui cum legisset Hernicos, quorum est Anagnia, a Pelasgis oriundos, appellatosque ita a Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nominabatur, morem quem de Aetolia legerat Hernicis adsignavit, qui sunt vetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse 16 Julius Hyginus in libro secundo Urbium non paucis verbis probat. Morem vero Aetolis fuisse uno tantummodo pede calcato in bellum ire ostendit clarissimus scriptor Euripides tragicus, in cuius tragoedia quae Meleager inscribitur nuntius inducitur de-[132] scribens quo quisque habitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum convenerant. In eo hi versus sunt:

Τελαμών δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
 πρόβλημα θηρὸς, βότρουσι δ' ἔστειπεν κάρα,
 Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐάμπελον.
 Κύπριδος δὲ μίσγῃ Ἀρκὰς Ἀταλάντῃ κύνας
 5 καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
 γένυν ἔπαλλ' Ἀγκαῖος· οἱ δὲ Θεστίου

17

Edd. vicalhgsdpzb.]

ginus Edd. — calciato Avi. — Euripides scriptor tragicus Sv-g. — habens (ens e corr.) fuerit A. — caprum P. 17. Τελαμών] Matth. fragm. Eurip. p. 225. fr. VI. Wagner. p. 276. fr. 531., Both. p. 187. fr. 19. Cf. Schneidewin. l. c. p. 469. Τελαμών ... νόμος (v. 9.) om. v-a. — v. 1. αετον πεατης P. — v. 2. ἐστειπων h. — v. 3. τὴν εὐδαίμονα h-b. Ex P emendavit Schneid. — v. 4. καυπριδος P. Καὶ πρὸς hg. Emendavit Canterus Var. lect. I, 21. — μισμα P. — v. 6. γένυν ἔπαλλ' Ἀγκαῖος scripsi ex emendatione Schneidewini. γένυν ἀνέπαλλ' Ἀγκαῖος coni. Schraderus Observ. I. p. 15. (Sic Schneidew., sed Wagnerus habet ἔπαλλ' Ἀγκαῖος). γένυν γ' (vel γενῆδ') Ἀγκαῖος coni. Valckenarius Diatrib. p. 145., quem sequitur Both. ΓΕΝΥΝΕΠΑΛΙΑΚΤΑΙΟΣ P. Γένυ, πέπλ

appellatosque ita a Pelasgo quodam] Ad Virgilii verba quae iis quae Macrobius attulit proxime antecedunt: *Hernica saxa colunt*, adnotavit Servius: *Sabinorum lingua saxa herna vocantur. Quidam dux magnus Sabinos de suis locis elicit, et habitare secum scit saxosis in montibus, unde dicti sunt Hernici*. Adde Festum ap. Paul. lib. VIII. p. 100. Muell. *Hernici dicti a saxis quae Marsi herna dicunt*. Pelasgi inter Italiae colonos commemorantur a Plinio N. H. III, 5. s. 9. § 56. et a Macrobio supra I, 7, 28. et 8, 2. Praeterea conf. Serv. ad Virg. Aen. VIII, 600.

duce suo] Vid. prolegg. p. xxxix. 16. Urbium] Plenius dicit Servius ad Aen. VII, 412. et VIII, 597. *in urbibus Italicis*, ad VII, 678. *de Italicis urbibus*, ad VIII, 638. *de origine urbium Italicarum*, ad III, 553. qui scripsit *de situ urbium Italicarum*.

17. v. 4. Κύπριδος δὲ μίσγῃ] Cf.

Apollod. Bibl. III, 9, 2, 3. Παρθένον ἑαυτὴν ἐφύλαττε, et Aelian. V. H. XIII, 1. Ἐλεγε γὰρ ζηλοῦν αὐτὴν .. καὶ ἐν τῷ παρθένον εἶναι διὰ τέλους ἐθέλειν. De hoc appositionis genere vid. Valckenar. ad Eurip. Hippolyt. 406.

v. 6. Γένυν ἔπαλλ' Ἀγκαῖος] Schneidewinum secutus sum, qui monuit, quum produceretur syllaba νυν, non opus esse additamentis quibus hanc syllabam fulcire conati sunt Schraderus et Valckenarius. Ancaeus, Lycurgi filium, Arcadem inter eos fuisse qui venarentur aprum Caledonium retulerunt Apollodorus Bibl. I, 8, 2, 4. et Pausanias VIII, 4, 7; sed huc imprimis faciunt ea quae leguntur apud Ovidium Metam. VIII, 391.: *Ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas*, v. 397.: *Accipitemque manu tollens utraque securim*, v. 401.: *Concidit Ancaeus*, collat cum iis quae leguntur apud Suidam: γένυς· εἶδος πελέκεως, quo sensu haec vox legitur apud Sophoclem Electr. 189. et

παῖδες τὸ λαιὸν ἵχνος ἀνάσβυλοι ποδός,
τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὥς ἐλαφρίζον γόνυ
ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν Αἰτωλοῖς νόμος.

18 Animadvertitis diligentissime verba Euripidis a Marone servata?
Ait enim ille:

— τὸ λαιὸν ἵχνος ἀνάσβυλοι ποδός,
et eundem pedem nudum Virgilius quoque dixit:
— *vestigia nuda sinistri*

Instituere pedis.

19 In qua quidem re, quo vobis studium nostrorum magis conprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit, Aetolos enim non laevum pedem habere nudum, sed dextrum. Quod ne adfirmem potius quam probem, ipsa Aristotelis verba ponam ex libro quem de poetis secundo subscripsit, in quo 20 de Euripide loquens sic ait: Τοὺς δὲ Θεστίου κόρους τὸν μὲν ἀριστερόν πόδα φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον· λέγει γοῦν, ὅτι

[133] — τὸ λαιὸν ἵχνος ἦσαν ἀνάσβυλοι ποδός,
τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὥς ἐλαφρίζον γόνυ

[Mss. P (AS om. Graec.).

ἀλλατάταιος h-b. (Matth. γένυν). — v. 7. Κόροι τὸ λαιὸν Matth. Wagn. l. c. Cf. § 20. — v. 8. Τὸ δ' ἐν emend. Schneid. Τὸν δ' ἐν Ph-b. Vid. not. — πεΔΕΙΛΟΙC P. — v. 9. Αἰτολοῖς b. — ΝΟΜΟΙC P. 18. Animadvertitis Edd. — Τὸ λαιὸν ... ποδός om. Sv-a. — ΤΟΑΙΟΝ A. — ΑΠΑΡΒΥΛΟΙ P. ΑΠΑΒΙCΑΟΙ A. — eundem (om. et) S. 19. studiorum S. — nostrorum ASv1M123 „Angl.“. nostrum v3-bP. — cum probetur A. — Aetolos ... dextrum om. v1. — nudum habere A. — ipsa om. v-g. — supra scripsit ASv-g (h in mg. subscripsit). — ait (om. sic) v-g. 20. Τοὺς δὲ ... ἐμμένοντα om. v-a. Cf. Schneidewin. l. c. p. 470. — ΘεCΤΙΟΙ P. — κόρους emendavit Schneidew. l. c. ΚΟΡΕΥC P. κόρους h-b. — ΑΝΙΠΟΔΕΤΟΝ P. — γοῦν ὅτι om. P. — ΗCΑΝΑΡΕΥΛΑΟΙ (non ut affert Schneid. ἀναρευλαοι) P. — ΤΟΔΕΝ P. τὸν δ' ἐν h-b. — πεΔΕΙΛΟΙC P. — ΡΟΝΙ

Philoct. 1190. Contra nomen Ἀκταῖος, quod inesse videtur in codicis lectione, in quo pro ΓΚ scriptum est ΚΤ, hic locum non habet, et ἐπαλλάκταιος vel ἀλλατάταιος quid sit, ego nescio.

οἱ δὲ Θεστίου παῖδες] Sic nominantur etiam ab Apollodoro I, 8, 2, 7., et enumerantur ibid. I, 7, 10. Ἰφικλος Εὐίππος Πλήξιππος Εὐρύπνλος, ab Ovidio Metam. VIII, 440 sq. Plexippus et Toxeus.

v. 8. τὸ δ'] Sic scripsi cum Schneidewino, quoniam hic locus non potest discrepare ab eodem repetito § 20., ubi in cod. P. non τὸν, ut vulgo, legitur, sed τὸ, quod commode refertur ad ἵχνος ποδός.

19. nostrorum] i. e. Graecorum. Vid. not. ad c. 1. § 4.

Aetolos enim non laevum pedem habere nudum, sed dextrum] Ab

Euripidis parte stat eiusdem poetae scholiastes qui ad Phoeniss. 138. adnotavit: Ἰσως ὅτι ἐξηλλαγμένοι οἱ Αἰτωλοὶ περὶ τὰς ὀπίσεις, .. καθάπερ καὶ τοῖς ὑποδήμασιν, ὥστε τὸν δεξιὸν μὲν ὑποδεδεσθαι πόδα, γυμνὸν δὲ ἔχειν τὸν ἀριστερόν: sed cum Aristotele faciunt ea quae de Plataeensibus a Thucydide III, 22. dicta contulit Valckenarius: Ἦσαν δὲ εὐσταεῖς τε τῇ ὀπίσει καὶ τὸν ἀριστερόν πόδα μόνον ὑποδεδεμένοι ἀσφαλείας ἕνεκα πρὸς τὸν πηλόν.

quem de poetis secundo subscripsit] Minus perspicuum est, quid velit verbum subscripsit. Equidem putaverim intelligi appendicem quandam. Libri tres περὶ ποιητῶν, qui perierunt, commemorantur inter Aristotelis opera a Diogene Laert. V, 22. Cf. Stahr. Aristot. b. d. Roem. p. 190 sq.

ἔχοιεν,

ὥς δὴ πᾶν τοῦναντίον ἔθος τοῖς Αἰτωλοῖς. τὸν μὲν γὰρ ἀρι-
στερόν ὑποδέδεται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν· δεῖ γὰρ οἶ-
μαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρόν, ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα.
Cum haec ita sint, videtis tamen Virgilium Euripide auctore quam 21
Aristotele uti maluisse: nam ut haec ignoraverit vir tam anxie
doctus minime crediderim. Iure autem praetulit Euripidem: est
enim ingens ei cum Graecarum tragoediarum scriptoribus familia-
ritas, quod vel ex praecedentibus licet vel ex his quae mox di-
centur opinari.

XIX. In libro quarto in describenda Elissae morte ait quod 1
ei crinis abscisus esset his versibus:

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem

Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

Deinde Iris a Iunone missa abscidit ei crinem et ad Orcum re-
fert. Hanc Virgilius non de nihilo fabulam fingit, sicut vir alias 2
doctissimus Cornutus existimat, qui annotationem eiusmodi ad-
posuit his versibus: *Unde haec historia, ut crinis auferendus sit*
morientibus, ignoratur: sed adsuevit poetico more aliqua fingere, ut
de aureo ramo. Haec Cornutus. Sed me pudet quod tantus vir, 3
Graecarum etiam doctissimus litterarum, ignoravit Euripidis no-
[134] bilissimam fabulam Alcestim. In hac enim fabula in scenam Or- 4

Edd. vicahgspdz.]

P. — Θεος P. — ἀνυποδετοῦσι hg. — τὰρ P. 21. quem aristote-
lem A. — vir om. v. — Euripiden s-zS.

XIX. Caput XIX. De aliis locis, quos Vergilius a Graecis sumsit,
quarto et nono Aeneidos. ch-b. 1. Elisae s-bS. — abscisus Av1

„Angl.“ abscissus Edd. PS. — Nondum] Aen. IV, 698. — Deinde ...
fert om. P. — ab iunone S. — refert Av-gP6. „uterque Angl.“ fert s-bS.

2. vir alias s-bPSM123. iurelius A. Aurelius vir alias v-gP6.
„Lego: Sicut Annaeus. Nam id Cornuto praenomen.“ Meurs. — extimat
v-g. — his versibus verba Cornuti. ASv1. — Unde hac P. — historia
sit „B“. — euripidi A. 4. in scaena v. — Orcus (in mg.: „alias

20. τὸν ἡγούμενον ... τὸν ἐμμέ-
νοντα] i. e. pedem prolatum et
stantem vel in statu manentem.

21. ut haec ignoraverit, .. mi-
nime crediderim] Hoc huius con-
structionis exemplum addendum
est prolegg. p. XL.

XIX, 1. Elisae] Vid. not. ad c.
17. § 6.

quod ei crinis abscisus esset] De
constructione vid. not. ad Comm.
I, 13, 18. Quid intersit inter ver-
ba abscidendi et abscindendi optime
docuit Wagnerus ad Virgil. Georg.
II, 23., dicens abscidi aliquid cultro
vel ense, abscindi rem alia aliqua
vi: nec dissentiant alii viri docti
quos citavit Freundius s. v. ab-
scido. Non est ergo quod dubite-
mus, utram partem sequamur,
quamvis fere par sit librorum mss.

auctoritas, nisi quod § 2., ubi
propter verbum refert, quod sequi-
tur, requiritur praesens tempus,
omnes habent abscidit. Cf. §§ 4.
et 5.

refert] i. e. rediens secum aufert
tamquam praedam.

2. vir alias doctissimus] Nomen
Aurelius, quod legitur in edd. vett.,
διττογραφία ortum esse demon-
stravi Symbol. p. 7. Cf. Comm.
II, 16, 15. Vir tantus et alias ul-
tra ceteros serius.

Unde] sc. sumpta sit.

adsuevit] Virgilius. Cf. Aen. VI,
140 sq. Sed non ante datur telluris
operta subire, Auricomos quam
qui decerpserit arbore fetus. Hoc
sibi pulchra suum ferri Proserpina
munus Instituit.

4. Orcus inducitur] „Evaiat val-

eus inducitur gladium gestans quo crinem abscidat Alcestidis, et sic loquitur,

Ἡ δ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς Ἄιδον δόμους.
στείχω δ' ἐπ' αὐτήν, ὥς κατάρξωμαι ξίφει.
ἱερὸς γὰρ οὗτος τῷ κατὰ χθονὸς θεῷ,
ὅτῳ τόδ' ἔγχος κρατὸς ἀγνίσῃ τρίχα.

- 5 Proditum est, ut opinor, quem secutus Virgilius fabulam abscidendi crinis induxerit: ἀγνίσαι autem Graece dicunt dis consecrare, unde poeta vester ait ex Iridis persona:

— *Hunc ego Diti*

Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo.

- 6 Nunc, quia pleraque omnia quae supra dixi instructa auctoritate tragicorum probavi, id quoque, quod a Sophocle tractum 7 est, annotabo. In libro enim quarto Virgilius Elissam facit, postquam ab Aenea relinquitur, velut ad sacricolarum sagarumque carmina et devotiones confugientem, et inter cetera ait sedandi amoris gratia herbas quaesitas quae aeneis falcibus secarentur. 8 Haec res nonne quaestione digna est, unde Virgilio *aeneae falces* in mentem venerint? Ponam itaque Virgilianos versus, mox et inde Sophoclis quos Maro aemulatus est. 9 *Falcibus et messae ad lunam quaeruntur aenis*
Pubentes herbae nigri cum lacte veneni.

[Mss. P (AS om. Graec.).

Charon.“) chg. „An rectior lectio?“ Pont. — abscidat spdM123 „Angl.“. abscindat zbPS. abscidet A. abscidit v-g. — Alcestidis ASs-zM123. Alcestidi v-gbP. „melius.“ Zeun. — Ἡ δ' οὖν] Eurip. Alc. 73. Ἡ δ' οὖν ... τρίχα om. vi. In c-g praemittitur versus apud Euripidem proxime antecedens: Πόλλ' ἂν σὺ .. πλέον λάβοις. — v. 2. στείχω PN. — κατάρξωμαι s-b. — v. 3. τῷ κατὰ χθονὸς θεῷ P. τῷ καταρξωμαιτα χθονος θεῷ N. τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν (ut vulgo) c-b. — v. 4. στω PN. ὅτῳ (ut vulgo) c-b. — τοῖος Γχος (medium o e corr.) N. — ἈΓΝΙΣΗ PN. ἀγνίσαι c-b. 5. abscidendi ASs-dM123. abscidendi v-gzbP. — ἈΓΝΙΣΑΙ A. ἈΓΝΙΣΑΙΑ P om. S. — noster v-a. — *Hunc*] Aen. IV, 702. 6. supra] Cf. c. 18. § 18.; c. 19. § 3. 7. elissam S. — confugientem AP „BC“. fugientem Edd. S. 9. Falcibus] Aen. IV, 513. — v. 1. ad lucem S. ad lumina vl. — πιζοζομοι P. pizotomoi A. ῥι-

de Servius [ad Aen. IV, 694.]: *Traxit hoc, inquit, de Alceste Euripidis, qui inducit Mercurium comam secantem, quia fato peribat mariti. Mercurium dicit quem hic Orcum Macrobius. Gloss. Χάρων, Orcus.*“ Pont. — Euripides Θάνατον eum dicit. Vid. Ambrosch. de Charonte Etrusc. p. 53, qui confert Stat. Sylv. II, 1, 147. *Iam complexa manu crinem tenet infera luno, et Hildebrand. ad Arnob. V, 32., C. F. Hermann. d. gottesd. Alterth. d. Gr. § 28, 12.*

Alcestidis] Maiori librorum mss. parti obsecutus sum, quamquam dativus ὅτῳ, quem infra v. 4. recepi e codd. PN, commendat quodammodo dativum.

5. poeta vester] Vid. not. ad c. 2. § 17.

7. sacricolarum] Hac voce usus est Tacitus Hist. III, 74. de Isiacis sacerdotibus.

8. mox et inde] Constat inde non raro dici pro deinde, et saepe coniungi mox deinde: sed h. l. color Latinus corrumpitur inserta particula et.

9. Pubentes herbae] „Arnobius [III, 23.]: *Cur quotidie gemmulas et pubescentes herbas adurit atque interficit nocentissimum frigus?*“ Pont. — Servius ad h. l.: *Pubentes autem herbae, inquit, ideo, quia aliae siccae aliae viridiores leguntur. Et sciendum inter homines et herbas esse reciprocam relationem.*

Sophoclis autem tragoedia id de quo quaerimus etiam titulo praefert, inscribitur enim *Ῥιζοτόμοι*: in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed aversam, ne vi noxii odoris ipsa^[135] interficeretur, et sucum quidem herbarum in cados aeneos refundentem, ipsas autem herbas aeneis falcibus execantem. Sophoclis 10 versus hi sunt:

Ἦδ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσ'
ὅπὸν ἀργινεφῇ σιάζοντα τομῆς
χαλκίοισι κάδοις δέχεται,
 et paulo post: — *Αἶδε καλύπται*
κίσται ριζῶν κρύπτουσι τομὰς,
ἄς ἦδε βοῶσ' ἀλαλαζομένη
γυμνὴ χαλκίοις ἦμα δρεπάνοις.

Haec Sophocles: quo auctore sine dubio Virgilius protulit aeneas 11 falces. Omnino autem ad rem divinam pleraque aenea adhiberi solita, multa indicio sunt, et in his maxime sacris quibus delinire aliquos aut devovere aut denique exigere morbos volebant. Taceo illud Plautinum, cum ait:

Mecum habet patagus morbus aes,

12

Edd. vicahgspdz.b.]

ζοτομή S. — se aversam S. — noxii et oris A. — rescantem S. 10. Sophocli „B“. — Ἦδ'] Dindorf. fragm. 479. Both. XXXVII. p. 111. Cf. Schneidewin. l. c. p. 470 — Ἦδ ... δρεπάνοις om. v-c. — v. 1. ἐξοπίσω .. τρέπουσ' Dindorf. et alii. ἐξοπίσσω .. τρέπουσα Ph-b. — ομματα PN. — τραπευσα N. — v. 3. καΔιος P. — Αἶδε .. δρεπάνοις. Hos versus suadente Schneidewino l. c. ordinavi, ut proposuit Valckenarius Diatrib. p. 167 sq. In h-b primus versus est Αἶδε ... τομὰς, secundus Ἀς ... γυμνή. Apud Bothium primus versus finitur voce ριζῶν, secundus voce βοῆς, tertius voce χαλκίοις. — v. 1. καλύπτου Ph-b. — v. 2. κρύπτουσι PN-s-z. — τομὰς om. PN. — v. 3. βοῶσα Ph-b. βοῆς Both. — v. 4. Γυμνητομας N. — Χαλκίοισιν h-b. — δρεπάνοις τομὰς Ps-b. — protulit aeneas. Hoc Sophocles que auctore sine dubio vergilius falces N

12. illum A. — Mecum] Weise fragm. incert. 53. — patagus s-b. Proposuit Canterus Var. lect. I, 50. petagus AP. paeagus M3. Cod. Canteri. peagus SM12P6 „B“. pagus v-g. — aes, morbus s-b. — alibi]

Sic enim pubentem herbam dicimus, quemadmodum florem aetatis. Gossrau ad h. l. adicit: „Quum tamen puberes sint, quibus prima crescit barba, intelligunt alii herbas lanuginosas, quarum in re magica usus fuerit.“

in qua Medeam describit maleficas herbas secantem] quum insidias strueret Peliae. Cf. Ovid. Met. VII, 224 sqq. Et quas Ossa tulit, quas altus Pelion, herbas .. Perspicit et placitas partim radice revellit, Partim succidit curvamine falcis aenae. Tales herbas ab aliis pal-lentes nuncupari multis verbis probavit Pontanus.

in cados aeneos ... aeneis falci-bus] Cf. Ovid. l. c. et v. 262 sq. Interea validum posito medicamen

aeno Fervet; Real-Encycl. I, p. 178.

11. exigere morbos] Cf. Plaut. Capt. V, 4, 4. Labore lassitudo est exigunda e corpore.

12. Mecum habet patagus morbus aes] „Locus est ex Plauti aliqua comoedia, cuius adhuc in quaestione nomen. Referam autem ad Corybantas seu Cybeles sacerdotes. Patagus itaque caput istam conquassationem denotabit, de qua apud Strabonem lib. X., aes inconditum aeris sonitum, unde poeta [Claudian. IV. Cons. Honor. 148.]: Nec te progenitum Cybeleius aere sonoro Lustravit Corybas. Morbus ipse κορυβαν-τιασμός erit. Obnoxii enim huic malo perpetuis mactabantur in-

et quod alibi Virgilius:

Curetum sonitus crepitantiaque aera:

- 13 sed Carminii curiosissimi et docti verba ponam, qui in libro de Italia secundo sic ait: *Prius itaque et Tuscos aeneo vomere uti, cum conderentur urbes, solitos in Tageticis eorum sacris invenio,*
 14 *et in Sabinis ex aere cultros quibus sacerdotes tonderentur.* Post haec Carminii verba longum fiat, si velim percensere quam multis in locis Graecorum vetustissimi aeris sonos tamquam rem validissimam adhibere soliti sunt. Sed praesenti operi docuisse nos
 [136]sufficit falces aeneas Maronis exemplo Graeci auctoris inductas.

- 15 In libro nono Virgilius posuit hos versus:

*Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
 Pictus acu chlamydem et ferrugine clarus Ibera,
 Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
 Eductum matris luco Symaethia circum*

[Mss. APS.

Georg. IV, 151. 13. Carmini A. „Forte Granii. Nobilissimus auctor Granii Licinianus Flaccus.“ Meurs. — *et truscos S.* — *vomere aeneo S.* — *in Tageticis Ss-b* (M1 sup. add. i). *in taigeticis M2.* *in taieticis PM3.* *ita icticis A.* *in traiecticis vl.* *in traiecticiis* (vel .tiis) *v3-g.* — *exere A.* *ex ea re PS.* — *sacerdotes dorentur „B“.* 14. *aeri sonos A.* — *opere gbP.* „Corrige opere.“ Zeun. — *sufficit ASv-gP6 „B“.* *sufficiat s-bP.* — *Maroni g in mg.* 15. *Stabat*] Aen. IX, 581.

somniis vigiliisque, et solent, ut ait Catullus [41, 8.], *imaginisum*. Plato Critone [extr.] ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τῶν αὐλῶν δοκοῦσιν ἀκούειν. Claudianus etiam alluisse videatur libro in Rufinum [I, 32.]: *Impatiensque sui Morbus*. Festi autem truncata verba: *Patagus, morbus*, omnino huc facere autumo, non, ut divinavit eximius alias Turnebus, vitis morbum intelligi. Eum tamen qui volet videto lib. XVI. cap. 22. Adversariorum. *Patagus* forte malum istud est quod vocant hodieque Itali *Petie*.“ PONT. — Festi verba ap. Paul. lib. XVI. p. 221. Muell. sunt: *Patagus, morbi genus*, sed recte Pontanus statuit non esse cogitandum de vero morbo, est enim *patagus*, ut ait Apul. Met. VIII, 27., *lymphaticum tripudium*, et morbus est ἐνθουσιασμός ὁ τῶν κορυβαντιῶντων, i. e. animi vitium, cf. Cic. Tusc. III, 4, 7; de fin. I, 18, 59; Horat. Epist. II, 2, 128 sqq. al. *Aes* significare *Corybantia aera*, quae commemorat Virgilius Aen. III, 111., facile patet. Non incommode ergo Pontanus citavit Strabonem qui X, 7, p. 466. *Curetes Corybantes Cabiros* dicit ἐνθουσιαστικούς τινας καὶ Βαγκικούς καὶ ἐνοπλίῳ κινή-

σει μετὰ θορύβου καὶ κυμβάλων καὶ τυμπάνων cet. Verba *mecum* habet videntur significare idem ac *vexat me* vel *agitat me*, ut ait Plautus Rud. V, 3, 24.: *Cedo quicum habeam iudicem*. Sensus ergo est: „Sentio me correptum furore quodam Bacchico et mihi videor audire aera Corybantum.“

13. *in Tageticis eorum sacris*] Cf. Fest. lib. XIX, p. 359. Muell. *Tages* nomine, *Genii filius, nepos Iovis*, puer dicitur disciplinam dedisse aruspicii duodecim populis Etruriae, et Cic. de div. II, 23, 50. Serv. ad Virg. Aen. I, 2. et VIII, 398. Arnob. II, 69. Mueller. Etrusk. II, p. 24 et 280 sq. Becker. Handb. I, p. 13.

ex aere cultros quibus sacerdotes tonderentur] Cf. Laur. Lyd. de mens. I, 31. Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῦ Νομῆα διατέθεται, ὥστε τοὺς ἱερεῖς χαλκαῖς ψαλίσιν, ἀλλ' οὐ σιδηραῖς ἀποκείρεσθαι. Serv. ad Aen. I, 448. Merkel. p. cxiv.

14. *praesenti operi*] Vid. not. ad c. 11. § 1.

15. v. 2. *Pictus .. Ibera*] Conf. Aen. XI, 772 et 777. Ipse peregrina ferrugine clarus et ostro, ... *Pictus acu tunicas*.

Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici.

Quis hic Palicus deus, vel potius qui di Palici, nam duo sunt, 16
apud nullum penitus auctorem Latinum, quod sciam, repperi: sed
de Graecorum penitissimis litteris hanc historiam eruit Maro.
Nam primum ut Symaethus fluvius, cuius in his versibus memi- 17
nit, in Sicilia est, ita et di Palici in Sicilia coluntur: quos primus
omnium Aeschylus tragicus, vir utique Siculus, in litteras dedit,
interpretationem quoque nominis eorum, quam Graeci ἐτυμολο-
γίαν vocant, expressit versibus suis. Sed priusquam versus
Aeschyli ponam paucis explananda est historia Palicorum. In 18
Sicilia Symaethus fluvius est. Iuxta hunc nymphea Thalia con-
pressu Iovis gravida metu Iunonis optavit ut sibi terra dehisce-
ret. Factum est. Sed ubi venit tempus maturitatis infantum
quos alvo illa gestaverat, reclusa terra est et duo infantes de alvo
Thaliae progressi emergerunt, appellatique sunt *Palici* ἀπὸ τοῦ
πάλιν ἐκείσθαι, quoniam prius in terram mersi denuo inde re-
versi sunt. Nec longe inde lacus breves sunt sed in immensum 19

Edd. vicahgspdz.]

— v. 4. *simethia* S. *symothia* A. *Symetia* Edd. P. 16. *palaci*
(etiam infra) N. 17. *simethus* S. *Symetus* Edd. P. *simetus* A
N. — *primus* AS „Angl.“. *primum* Edd. P. 18. *symethus* SN.
Symetus A Edd. P. — *complexu* S. — *quod et factum est* v3-gb. „Me-
lius.“ Zeun. — ἀπὸ .. ἐκείσθαι om. S. — ΝΑΛΙΝ N. — *in terra* A. — *re-*
gressi v. 19. *immensum* (om. in) Edd. P. — *existimant* S. *exti-*

16. *penitus*] Vid. not. ad c. 15.
§ 8.

de Graecorum penitissimis litteris
Cf. Plaut. Cist. I, 1, 64. *In late-*
bras abscondas pectore penitis-
simo. Alias hic superlativus ad
regionum situs solet referri, ut
ibid. Pers. IV, 3, 61. et 79., Gell.
IX, 4, 6. Adverbio similiter usus
est Cicero de leg. I, 5, 17. *Pe-*
nitus ex intima philosophia hau-
riendam iuris disciplinam putas.

17. *vir utique Siculus*] i. e. quem
Siculum fuisse inter omnes con-
venit.

in litteras dedit] i. e. litteris
mandavit.

18. *In Sicilia Symaethus fluvius*
est] Cf. Strab. VI, 2. § 4. p. 272.
Κεῖνται δ' ὑπὲρ Κατάνης τὰ Κεν-
τόριπα συνάπτοντα τοῖς Αἰτναίοις
ὄρεσι καὶ τῷ Συμαίθῳ ποταμῷ
ῥέοντι εἰς τὴν Καταναίαν, Thuc.
VI, 65. Plin. N. H. III, 8, 14, §
89. et quos praeterea citavit For-
biger. Handb. d. alt. Geogr. III,
p. 783.

nymphea Thalia conpressu Iovis
gravida] Cf. Stephan. Byz. s. v.
Παλική: Οὗς (Παλικόνες) Αἰσχύλος
ἐν Αἰτναίοις γενεαλογεῖ Διὸς καὶ
Θαλείας τῆς Ἡφαίστου, Σιληνὸς

δὲ ἐν δευτέρῳ Ἀΐτνης τῆς Ὀρεα-
νοῦ καὶ Ἡφαίστου. Similia legun-
tur etiam in commentar. Serv. ad
Virg. Aen. IX, 584. In Real-Enc.
V, p. 1080. citantur etiam My-
thogr. Vat. I, 190. II, 45. Denique
conf. Creuzer. Symb. III, p. 815 sqq.
Preller. Polemonis fragm. p. 129.
— *Conpressu* est vox comicorum;
cf. Plaut. Amphitr. prol. 109., Epid.
IV, 1, 18, Truc. II, 6, 17; Terent.
Andr. III, 4, 29.

metu Iunonis optavit ut terra sibi
dehisceret] Aliter Servius l. c.:
Iuppiter .. timens Iunonem secun-
dum alios ipsam puellam terrae com-
mendavit, et illic enixa est: secun-
dum alios partum eius, . . . alii dicunt
Iovem hunc Palicum propter Iunonis
iracundiam in aquilam commutasse.

gestaverat] Vid. not. ad I, 20, 12.
appellatique sunt Palici ἀπὸ τοῦ
πάλιν ἐκείσθαι] Cf. Stephan. Byz.
l. c. e Sileno: Κληθῆναι δὲ αὐτοὺς
Παλικόνες διὰ τὸ ἀποθανόντας
πάλιν εἰς ἀνθρώπους ἐκείσθαι.
Serv. l. c.: *Palici dicti sunt, quasi*
iterum venientes. Nam πάλιν ἔκειν
est iterum venire.

19. *lacus breves*] i. e. parvi. Cf.
Comm. I, 15, 6; 17, 16; 21, 5.
Stephanus Byzant. l. c. Aristote-

profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolae crateras vocant et nomine *Dellos* appellant, fratresque eos Palicorum aestimant: et habentur in cultu maximo, praecipueque circa exigendum iuxta eos iusiurandum praesens et efficax numen ostenditur. Nam cum furti negati vel eiusmodi rei fides quaeritur et iusiurandum a suspecto petitur, uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiussore a

[Mss. P (AS om. Graec.).

mant v-g. 20. cuiusmodi PN. — aspecto N. — a persona om.

lem Mirab. ausc. c. 57. sequens dicit: *Κρήνη τις . . . ὡς δεικάλινος*, Diodorus Sic. XI, 89. *Κρατῆρες τῷ μεγέθει μὲν οὐ κατὰ πᾶν μεγάλοι.*

in inmensum profundum] Praepositio in hac dictione saepe abiecta est. Vid. not. Oudendorp. ad Apul. Met. IV, 29., ubi quidem, ut Dogm. Plat. II, 26., legitur: *in inmensum procedere*, apud Lactant. VII, 16, 12. *exercitibus in inmensum auctis*, apud Liv. XXI, 33, 7. *in inmensum altitudinis deiecit*, et apud ipsum Macrobius I, 24, 3. *omnia sua in inmensum tollunt*.

aquarum scaturigine semper ebullientes] Cf. Stephan. Byz. ex Aristotele I. c.: *Αὕτη δ' ἀναρρίπτει ὕδωρ εἰς ὕψος ἕξ πήχεις*. Diodorus I. c.: *Ἐξ ἀμυθῆτον δὲ βυθοῦ . . τὸ ὕδωρ διάπυρον ἀναβάλλουσι* cet. Strab. VI, 2. § 9. p. 275. *Οἱ Παλικοὶ δὲ κρατῆρας ἔχουσιν ἀναβάλλοντας ὕδωρ εἰς θολοειδὲς ἀναψύσμα καὶ πάλιν εἰς τὸν αὐτὸν δεχομένους μυχόν*. Ovid. Met. V, 405. *Perque lacus altos et olentia sulfure fertur Stagna Palicorum rupta furentia terra*.

Dellos] Hoc nomen cognitum est ex uno Calliae loco (infra § 25.). Barbarum esse censet Prellerus in Polemonis fragm. p. 129. G. Hermannus Opusc. VII, p. 325: „Unde derivatum dicam, inquit, nomen Dellorum non habeo. Nam nec δέλω, ex quo Etymologus δέλαος et δόλος facta ait, huc videtur trahi posse, et Hesychii δέλλει καλεῖ corruptum esse iudicant critici. Nisi abiecta una littera sic dicti sunt pro *Bδέλλου*. Welckero quidem Aeolica lingua, qui δειλοὶ sint, malos significari placuit.“ An forte corruptum est ex *ἀδελφοί*?

fratresque eos Palicorum aestimant] Prellerus I. c. p. 128 sq.: „Erant, inquit, hi duo lacus, qui propter originem quasi gemellum

Fratres appellabantur, unde vulgo accipiebantur pro fratribus Palicorum. . . Enimvero revera ipsi illi crateres Palici esse videntur,“ et contulit praeter Strabonis verba quae modo attulimus, quae ex Aristotele I. c. excerptis Stephanus Byz.: *Ὡστε ὑπὸ τῶν θεωρούντων νομίζεσθαι κατακλυσθήσεσθαι τὸ πεδίον, καὶ πάλιν εἰς ταὐτὸ καθίσταται*. Cf. §§ 25. et 26.

circa exigendum iuxta eos iusiurandum] Cf. Steph. Byz. ex Aristotele I. c. *Ἔστι δὲ καὶ ὄρκος ἅγιος αὐτόθι· ὅσα γὰρ ὁμνύει τις εἰς πινάκιον γραφὰς βάλλει αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ· ἐὰν μὲν οὖν εὐορκῇ, ἐπιπολάζει, ἐὰν δὲ μὴ εὐορκῇ, τὸ μὲν πινάκιον ἀφανίζεται, αὐτὸς δὲ πίμπραται*. Diodorus I. c. *Οἱ μέγιστοι τῶν ὄρκων ἐνταῦθα συντελοῦνται, καὶ τοῖς ἐπιορκήσασιν σύντομος ἡ τοῦ διαμονίου κόλασις ἀκολουθεῖ· τινὲς γὰρ τῆς ὀράσεως στερηθέντες τὴν ἐκ τοῦ τεμένους ἄφροδον ποιοῦνται*.

20. eiusmodi] Miro modo sic particula demonstrativa iungitur cum pronomine indeterminativo: sed legitur idem in quibusdam certe exemplaribus apud Gell. XVI, 8, 10. Tertull. Apol. 10. med. Apul. Met. X, 13. p. 242., ubi alii legunt *eiusdemodi* vel *cuiuscemodi*; cf. c. 21. § 2.

uterque . . accedunt] i. e. et suspectus et is qui ab eo petivit iusiurandum. De plurali numero vid. Krueger. Gramm. § 289. Not.

ab omni contagione mundi] i. e. purgati. Comm. I, 6, 9. *Anima aliena a silvestris contagione materiae*; 11, 11. *animae beatae ab omni cuiuscumque contagione corporis liberae*; 12, 17. *ubi meruerit contagione vitiorum penitus eliminata purgari*, et § 26., *ubi legitur ἀγιστεύοντες . . ἀπὸ τε παντὸς ἄγους* cet.

accepto prius fideiussore] Dicendum erat dato, nam is non nomi-

persona quae iuratura est de solvendo eo quod peteretur, si addixisset eventus. Illic invocato loci numine testatum faciebat esse 21 iurator de quo iuraret. Quod si fideliter faceret, discedebat inlaesus: si vero subesset iuriurando mala conscientia, mox in lacu amittebat vitam falsus iurator. Haec res ita religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabiles, Palici autem placabiles vocarentur. Nec sine divinatione est Palicorum templum. 22 Nam cum Siciliam sterilis annus arefecisset, divino Palicorum responso admoniti Siculi heroi cuidam certum sacrificium celebraverunt, et revertit ubertas. Qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum: ex qua ubertate ara ipsa pinguis vocata est. Haec est omnis historia quae de Palicis 23 eorumque fratribus in Graecis tantummodo litteris invenitur, quas Maro non minus quam Latinas hausit. Sed haec quae diximus auctoritatibus adprobanda sunt. Aeschyli tragoedia est quae in- 24 scribitur *Aetna*. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait:

Τί δῆτ' ἐπ' αὐτοῖς ὄνομα θήσονται βοροί;

Edd. vicahgspdz.]

PN. — sed si adduxisset S. 21. Illic om. P. ille S puncto non praeposito; v1 „B“. — discebat N. — iuriurando hg. — crateres Av-g M123N. cratheres S. craterae s-bP. — Palici autem placabiles est om. ASv-gM123. 22. est om. PN. — revertit (om. et) S. — in arcam N. 23. historia palicorum quae de palicis P. historia quae scribitur de palicis A. — quos N. 24. etnam A. aeterna „BC“. — *Τί δῆτ' ... φάος* om. v-a. Cf. Schuetz. Aesch. fragm. 6. G. Hermann. Opusc. VII. p. 323 sqq. Schneidewin. Rhein. Mus. f. Philol. N. F. III, p. 70-76., quem sequitur Bothe Aeschyl. fragm. p. 11 sqq. — v. 1. *Τί δῆτ' ἐπ' P* Schneidew. Both. *Τί δῆθ' ἐν* h-b Schuez. *τί δῆθ' ἐν* coni. G. Hermannus Opusc. VII, p. 323. statuens antea separatim de utroque fratre fuisse sermonem. — *θήσονται* PN. Schuetz. Both. Schneidew.

natur qui eum acceperit. Vocabulum *fideiussor* proprium est Institutionum et Digestorum.

quod peteretur] Praesens mutatur in praeteritum tempus: idque manet etiam in sententiis primariis faciebat discedebat cet.

si addixisset eventus] i. e. si eventus eum damnavisset. Cf. Fest. ap. Paul. lib. I. p. 13. *Alias addicere damnare est.*

21. testatum faciebat esse] Haud commode Macrobius videtur imitatus esse verba Ciceronis ad Attic. VIII, 9, 1. *Ut testatum esse velim de pace quid senserim.*

iurator] Hoc vocabulum ipsum infimae est latinitatis, mirum vero est id quod paulo infra sequitur, falsus iurator pro qui falsum iuravit.

amittebat vitam] Vid. not. ad § 19. Praeterea conf. Sil. Ital. XIV, 219. *Qui praesenti domitant per iura Palici Pectora supplicio.*

Palici autem placabiles] Haec

verba minus firma nituntur codicum auctoritate. Nolui autem ea delere, quia ea flagitare videtur particula *quidem*, quamquam haec potest etiam indicare sensum restrictivum, quem dicunt, particulae *ita*, et facile ea poterant excidere ita ut librarius a voce *implacabiles* aberraret ad *placabiles*, et in Virgilii verbis adiectivum *placabiles* eget interpretatione.

2. cum Siciliam sterilis annus arefecisset] immo aridus annus sterilem reddidisset.

24. quae inscribitur *Aetna*] Hunc titulum defendit Schneidewin. Rhein. Mus. N. F. III, p. 70 sq. Alias haec tragoedia dicitur inscripta fuisse *Αἰτναῖοι*, vid. G. Hermann. de Aeschyli Aetnaeis, Lips. 1837. et Opusc. VII. p. 315 sqq., vel *Αἰτναῖαι*, ut in uno codice Stephani Byz. l. c. et apud Hesych. s. vv. *Αἰμοί* et *Ἀναξίαν*.

Τί δῆτ' ἐπ' αὐτοῖς ὄνομα θήσονται βοροί] Verba *Τί δῆτ'*, et *ἐπ'*,

Σεμνοὺς Παλικοὺς Ζεὺς ἐφίεται καλεῖν.

Ἡ καὶ Παλικῶν εὐλόγως μενεῖ φάτις;

[138]

Πάλιν γὰρ ἤκουσ' ἐκ σκότους τόδ' εἰς φάος.

25 Haec Aeschylus. Callias autem in septima historia de rebus Siculis ita scribit: Ἡ δὲ Ἐρύκη τῆς μὲν Γελώας ὅσον ἐνενήκοντα

*[Mss. P (AS om. Graec.).

„Ms. Thuanens, quemadmodum ex scedis paternis disco, habet *θήσονται*, quod verius puto, ut cui magis conveniat, quod respondetur sequenti versu.“ Gron. *τίθενται* h-b. *τιθέεται* coni. Herm. l. c. Vid. not. — *βοροίς* g. — v. 2. *Παλίκους* Schuetz. Both. (h-b etiam infra). *Νηλικους* N. — *zey* N. — *εργεται* P. *φρεται* N. — v. 3. Ἡ Schneidew. Both. Ἡ h-b Schuetz. — *Παλικῶν* Schneidew. *Παλίκων* h-b Schuetz. Both. — *εγας* Gw N. — *μενεῖ* Schneidew. *μένει* h-b Schuetz. Both. — *φάτις*; Schneidew. *φάτις*, h-b Schuetz. Both. *φαπο* N. — v. 4. *ηκουσ'* P. N. *ηκουσ'* h-b Schneidew. Schuetz. Both. Vid. not. — *εκτοους* P. *ἐκ σκότου* Herm. et Schneidew. — *τό γ' h.* *τοῦ γ' g.* — *ἐς* h-b Herm. Schneidew. Schuetz. Both. 25. *Gallias* N. — *Siculis* om. v-a (S om. etiam *ita*). *sicilus* N. *singulis* P. — Ἡ δὲ .. *ἐχουσιν* om. v-a. Cf. G. Hermann. Opusc. VII, p. 319, Schneidewin. l. c. p. 80-83. — *ΗΔΕΡΥΚΗ* P.

quod coniungendum est cum *θήσονται*, non est quod defendamus. Sed futurum tempus admitti non posse censuit G. Hermannus, quum ex versibus 3. et 4. appareat non de imponendo sed de dudum imposito nomine esse quaesitum, quamobrem, quum Aeschylus in Sicilia Siculum et priscum sermonem diligere coepisset, scripsit *τιθέεται*. Contra Schneidewinus et formam et metrum reprehendens docuit praesens tempus *ἐφίεται* (v. 3.) flagitare h. l. tempus futurum, et v. 4. scribendum esse non *μένει*, sed *μενεῖ*.

v. 2. *Παλικούς*] In Macrobio editionibus hoc nomen ubique est *παροξύτονον*. Hanc scripturam in Call. et Pol. fragm. admisit Schneidewinus, qui tamen ad hoc fragm. p. 81. attulit Theognost. in Cramer. anecdot. II. p. 60. *Τὸ Παλικός οξύτονον*, et Arcad. p. 52, 2. *Σεσημείωται τὸ καμικὸς οξύτονον*, ... *ὥς τὸ Παλικός*.

v. 3. Ἡ] Schneidewinus cum superioribus Aeschyli fragmentorum editoribus (vid. Schuetz. p. 22.) statuit recte totum locum e stichomythia esse sumptum, ideoque recte quod in codicibus legitur *H* statuit esse particulam interrogativam, hunc versum sic vertens: *Num et Palicorum appellatio rei rationi congruenter manebit?*

εὐλόγως] significat nomen a re esse datum. Schneidew. contulit Suppl. 255 sqq. *Ἐμοῦ δ' ἀνακτος* (*Πελασγοῦ*) *εὐλόγως ἐπώνυμον Γέ-*

νος Πελασγῶν τήνδε καρποῦται χθόνα, et 46 sqq. *Ἐφαψιν ἐπώνυμία Δ' ἐπεκραίνετο μόρσιμος αἰὼν Εὐλόγως, Ἐπαφόν τ' ἐγέννασε*.

v. 4. *ἤκουσ'*] scripsi cum codicibus, quamquam epica forma *ἤκουσ'*, quae quidem alias, quod sciam, non legitur posita pro perfecto tempore, propius accedit ad nomen *Παλικοί*, quare Aeschylum sic scripsisse haud negaverim.

σκότους] Hanc formam Macrobio, etiamsi non Aeschylo, esse vindicandam vidit Schneidewinus. Idem valet de forma praepositionis *εἰς*, quae legitur in utroque codice.

25. Ἡ δὲ Ἐρύκη] Cf. Stephan. Byz. s. h. v. *Ἐρύκη Σικελικὴ πόλις*.

τῆς μὲν Γελώας] Adiectivum pro substantivo positum esse videtur. Nam idem Stephanus: *Γέλα*, inquit, *πόλις Σικελίας*... *Τὸ ἔθνηκόν Γελαῖος*, οὗ *Γελῶος*, ubi Cluverius legi voluit *Γελῶος*, οὗ *Γελαῖος*. De scriptura *Γελώας* vid. not. ad c. 18. § 5. Schneidew. p. 82 sq. statuit verba *τῆς μὲν Γελώας* necessario requirere alterum nomen quod respondeat, *τῆς δὲ* ..., hoc autem excidisse, quod ego viro egregio concedere non possum, nam particula *μὲν* non ad verba *τῆς Γελώας* tantum pertinet, sed ad totam sententiam *τῆς μὲν Γελώας* ... *διέστηκεν*, ut commode huic *μὲν* opponatur *δὲ* in *ἐπιεικῶς* *δὲ ἐχρὸς ἐστιν ὁ τόπος* cet., nam in priore sententia sermo est de urbis situ, in altera de natura re-

στάδια διέστηκεν, ἐπιεικῶς δὲ ἔχυρός ἐστιν ὁ τόπος καὶ τὸ παλαιὸν Σικελῶν γεγενημένη [ἡ] πόλις· ὅφ' ἣ καὶ τοὺς Ἀέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. Οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν οὓς ἀδελφοὺς τῶν Παλικῶν οἱ Σικελιῶται νομίζουσιν, τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίως βραζούσαις ἔχουσιν. Haetenus Callias. Polemon vero in libro qui inscribitur περὶ τῶν 26 ἐν Σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν sic ait: Οἱ δὲ Παλικοὶ προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσιν δὲ τούτων *ἔδη οἱ δύο Ἀδελφοὶ, κρατῆρες

Edd. vicahgspdz.]

— τεαο. ας N. τεαοας P. Γελῶας h-b. — ἐνενήκοντα h-b. — δὲ ἔχυρός ἐστιν ὁ τόπος Schneidew. Δεεχγτος εστιν ο τοπος P (N εκιτος). δὲ χεῖρρός ἐστιν τό τ' ὄρος h-b. — το παλαίον P. το παλαιον N. τὸ Παλικὸν Herm. e conl. Valckenarii. ἡ Παλικὴ τὸ παλαιὸν conl. Schneidew. — Γεγεμενηνε N. — ρολις PN. — χφε N. — Δεαλλους PN. Δεῖλλους s-b. — συνβεβηκεν P. συνβεβηκην N. — ουτου. Δε N. — κρατερες N. κρατηρας (sup. ε) P. — αγοευσιν N. — ιμηπαλικων οικεαιμται P. τμη παλικον ουσυκεαυμται N. — νομίζουσι hg. — τας_η N. — ποι φοι_Γον P. πομφολιτων N. — βρασουσαις N. — ἔχουσι h-g Schneidew. — Gallias N. 26. sic ait in libro (infra om. περὶ τῶν ... sic ait) Sv-aM12. — Οἱ δὲ Παλικοὶ ... Παλικεινὴν om. v-a. Cf. G. Hermann. l. c. p. 319 sqq. Polemonis fragm. ed. Preller. p. 126 sqq. Schneidewin. l. c. p. 76-79. — ο_Δεπαλικοι προσαγορευομενι N. — τους et χωριοις N. — αυ_θ_ονες P (N in ras.). — ὑπάρχουσιν hg. — Δη N. — τούτων *ἔδη οἱ δύο Ἀδελφοὶ scripsi e coniectura, Vid. not.

gionis, et, ut videtur quidem, de eius incolis. Vid. not. seq.

καὶ τὸ παλαιὸν Σικελῶν γεγενημένη [ἡ] πόλις] Addidi articulum ἡ, qui praecedente eadem littera facillime potuit excidere. Sic inter se opponuntur ὁ τόπος et ἡ πόλις, i. e. natura regionis et oppidum arte munitum ut Ammonius p. 115.: Πόλις καὶ ἄστυ, inquit, διαφέρει· πόλις μὲν γὰρ καὶ ὁ τόπος καὶ οἱ κατοικοῦντες, ἡγουν συναμφοτερον. ἄστυ δὲ μόνον ὁ τόπος, nisi forte mavis deletō καὶ verba τὸ παλαιὸν .. πόλις tamquam appositionem referre ad ἡ Ἐρύκη. De Palice urbe Theognost. l. c. ad § 24. scripsit: Πόλις Σικελικὴ ἐφ' ἣ οἱ ἀπνθμίνες κρατῆρες. Schneidewinus haec ab antecedentibus dirimenda esse putavit, et addendum esse ante τὸ παλαιὸν nomen τὴν Παλικὴν, quod propter ipsam illam vocem simillimam a librario esset omissum. Sed mea ratio cum simplicior est, tum nihil incerti relinquit, nam cur dicere non potuerit Callias sub Eryce urbe sitos esse Dellos illos?

βραζούσαις] Apud Hesychium et in Etymol. M. hoc verbum explicatur verbo ξέω, scribitur autem βράσσω, quae forma fortasse latet

in codicis N. scriptura βρασούσαις. Sed quaeritur, quo hoc participium referatur, ad ἀναφορὰς an ad τῶν πομφολύγων? Nam utrumque minus bene se habet, quum ferveant neque bullae neque earum eiectiones, sed aquae quae bullas eiiciant, ut βραζούσαις positum esse videatur pro βράζουσαι, quod ad ipsos crateres referretur, ut ait Diodorus Sic. XI, 89. Καὶ παραπλήσιον ἔχοντες τὴν φύσιν τοῖς λέβησι τοῖς ὑπὸ πυρὸς πολλοῦ καιομένοις καὶ τὸ ὕδωρ διάπυρον ἀναβάλλουσιν, et § 27. Polemon: Οἱ αἱ εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων.

26. αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται] Prellerus l. c.: „Autochthones, inquit, Palici nominabantur eodem modo quo Tityus, ad cuius fabulae imitationem Palicorum historia ex parte ficta videtur.“ Cf. Apollodor. Bibl. I, 4, 1, 4. Ὃς (Τιτυὸς) ἦν Διὸς υἱὸς καὶ τῆς Ὀρχομενοῦ θυγατρὸς Ἑλάρης, ἦν Ζεὺς, ἐπειδὴ συνῆλθε, δέισας Ἥραν ὑπὸ γῆν ἔκρυψε, καὶ τὸν κνοφορηθῆντα παῖδα .. εἰς φῶς ἀνήγαγεν.

τούτων *ἔδη οἱ δύο Ἀδελφοὶ] Haec eliciunt e codicum ductibus litterarum, ἔδη, i. e. EΔH, ex ΘΔH, quod est in cod. N., οἱ, i. e.

χαμαίζηλοι. προσιέναι δὲ ἀγιστεύοντας χορὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ
 27 τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας ἔτι τε καὶ τινων ἔδεσμάτων.
 φέρεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὁσμὴ βαρεῖα θείου, καὶ τοῖς πλησίον
 ἰσταμένοις καρηβάρησιν ἐμποιοῦσα δεινὴν· τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θο-
 λερόν αὐτῶν, καὶ τὴν χροάν ὁμοιότατον χαλαιρῦπῳ λευκῷ. φέ-

[Mss. P (AS om. Graec.).

τοῖτων Θ ΔΗ ΣΜΑΡΩ ΛΕΑΦΟΙC N. ΤΟΥΤΩΝ (sup. ω) ο ΔΕ ΣΜΑΡΩ ΑΔΕΛΦΟΙ
 P. τούτων. Ἀδελφοὶ (sic cum lacuna) h. τούτων ἀδελφοὶ g-b (g τοί-
 τυν, Preller. interposito asterisco). τούτων δύο ἀδελφοὶ G. Herm.
 τούτων οὐ (vel οὐ πάνν, οὐ μάλᾳ) πόρρω οἱ Δέλλοι coni. Schneidew.
 τούτων οἱ λεγόμενοι ἀδελφοὶ δύο coni. H. Sauppius Rhein. Mus. f.
 Philol. N. F. IV, p. 152 sq. — ΚΡΑΘΗΡΗΣ ΧΑΜΑΥΖΕΛΟΙ N. — ΔΗΕ N.
 — ΑΓΙCΤΕΟΥΝΤΙΑC N. ΑΠΙΕΤΕΥΟΝΤΙΑC P. ἀγιστεύοντες h. — ΑΥCΤΟΥ.
 ΚΑΝΟΤΕΝΑΝ ΘΗC N. — ΑΤΟΥC ΚΑΙ CΥΝΥΟCΙΑC P. ΑΓΟΙC ΚΑΥCΙΝΥCΙΑC O
 N. — ἔτι δὲ καὶ τινων ἔδεσμάτων. „Sic Thuanens (P εΔΕCΜΑΤΩΝ), quod
 plane sequor.“ Gron. ΗΝΘΕ ΚΑΙ ΤΙΝΩΝ ΕΔΕCΜΑΤΩΝ N. ἔν τε καινῶν
 ἐνδυμάτων h-b. ἔν τε καινῷ ἐνδύματι Herm. 27. ΠΑΡΕΥΑΤΤΥΟΥ
 N. — ΠΑΗCΙΟΝ ΙCΤΑΝΕΝΟΙC P. ΠΑΗCΙΟΝ ΙCΓΑΝΕΝΟΥC N. — ΕΝ·ΠΟΙΟΥCΑ
 PN. — θολερόν, καὶ (om. αὐτῶν) hg. — ΤΗΚΙΧΡΟΑΝ PN. — χαλαιρῦπῳ
 scripsi e coniectura. χαμαιρῦπῳ g Herm. χαμαὶ ῥύπῳ s-b Prell. (h

OI, ex CM, et δύο, i. e. ΔΥΟ, ex
 ΑΡΩ. Efficitur autem sic is sen-
 sus, ut crateres illi dicantur fra-
 tres tantummodo, non fratres Pa-
 licorum, quorum potius illi fue-
 rint sedes. Vid. not. ad § 19. et
 Strab. VI. l. c. ad § 19. Οἱ Πα-
 λικοὶ δὲ κρατῆρας ἔχουσιν, et He-
 sych. Οἱ νῦν τῆς Συρακονουσίας ἐσὶ
 κρατῆρες οἱ καλούμενοι Παλικοὶ, οἱ
 καὶ κατοικήσαντες αὐτῇ. Del-
 lorum nomen, quod quidem ascivit
 Macrobius, profertur a solo Callia,
 reliqui auctores Graeci, quos su-
 pra citavimus, crateres illos vel
 fontem, quem dicunt, referunt ad
 ipsos Palicos, per quos iuratum
 esse dicunt. Vocem ἔδη non est
 quod defendamus, quum templa
 saepissime dicantur θεῶν ἔδη. Her-
 manni coniectura: ὑπάρχουσιν δὲ
 τούτων δύο ἀδελφοὶ, magnam par-
 tem eorum quae in codicibus le-
 guntur omittit, Schneidewinus quae
 proposuit, τούτων οὐ πάνν vel οὐ
 μάλᾳ πόρρω, vel οὐ πόρρω οἱ
 Δέλλοι, ea minus esse compro-
 banda ipse intellexit, in eo autem
 inprimis laborant, quod sic τού-
 των refertur ad locum, quum
 nullus locus sit memoratus. Ce-
 terum idem vir doctus suspica-
 tus est hunc locum esse corruptum
 librario ad similes litteras
 aberrante. Propius ad verum ac-
 cedit id quod legendum esse con-
 iecit H. Sauppius. Vid. app.

κρατῆρες. χαμαίζηλοι] Hoc Prella-
 rus interpretatur: „humiles, non

alte se extollentes.“ Ego potius
 dixerim in ipsa planitie sitos, non
 in monte, ut crater Aetnae alio-
 rumque montium ignes vomentium.

ἀγιστεύοντας] Conf. iusiurandum
 in Demosthenis orat. in Neaer. §
 78., p. 1371.: Ἀγιστεύω καὶ εἰμὶ
 καθαρὰ καὶ ἀγνὴ ἀπὸ τῶν ἄλλων
 τῶν οὐ καθαρωνύωντων καὶ ἀπ'
 ἀνδρὸς συνουσίας.

ἄγους] i. e. μιάσματος vel μύσους.

ἔτι τε καὶ τινων ἔδεσμάτων] Non
 erat quod de his verbis, quae le-
 guntur in codicibus et commode
 pendent a praepositione ἀπὸ, dubi-
 taret G. Hermannus. Conf. quae
 de Thesmophoriis prodidit C. F.
 Hermannus, Lehrb. d. gottesdienstl.
 Alterth. § 56. not. 17.

27. ὁσμὴ βαρεῖα θείου] Cf. Dio-
 dor. l. c. Τὸ μὲν οὖν ὕδωρ θείου
 κατάνορον τὴν ὄσφρησιν ἔχει.

χαλαιρῦπῳ] Vulgo scribitur duo-
 bus vocabulis χαμαὶ ῥύπῳ. Sed
 sic quid velit illud χαμαὶ, ego fa-
 teor me non magis intelligere
 quam G. Hermannus, qui scripsit
 χαμαιρῦπῳ, statuens hoc esse no-
 men floris, quod vitiosum esse di-
 xit Prellerus. Mihi videtur verum
 esse χαλαιρῦπῳ, quod nomen, quia
 significat „quod solvat sordes“, vi-
 detur reponendum esse in addita-
 mentis ad Dioscoridem II, 192.,
 ubi nunc legitur: Στρούθιον .. οἱ
 δὲ κάθαρσις, ... οἱ δὲ χαμαίρου-
 τον, προφῆται χαλίρντον, Ῥω-
 μαῖοι ῥάδιξ ἀνάγια (i. e. λανάρια),
 οἱ δὲ ἔρβα λάρια, .. γνώριμόν ἐστι,

ρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἳαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν
 ξεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. φασὶν δὲ εἶναι καὶ τὸ βάθος
 ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ βοῦς εἰσπεσόντας
 ἡφανίσθαι, καὶ ξεῦγος ὀρικὸν ἐσελαννόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας
 ἐναλαμένους. Ὅρκος δὲ ἔστιν τοῖς Σικελιώταις μέγιστος καθη- 28
 ραμένων τῶν προκληθέντων. οἱ δὲ ὀρκωταὶ γραμμάτιον ἔχον-
 τες ἀγορεύουσιν τοῖς ὀρκουμένοις περὶ ὧν ἂν χρήζωσιν τοὺς

Edd. vicahgspdz.]

χάμαι). χαμαιγ. πω P. χαμαιριπω N. — φετεται P. φεττητα N.
 — οἳα (sup. add. ι) P. ιῳαι N. — αἱδεῖναι PN. — δεεῖναι PN. δ' εἶ-
 ναι h-b. — βαθος ατειεῖναι δεῖναι (et seqq. usque ad βαθος) α. πε-
 ραντω N. — τῶν κρατῶν. τόντων ὡςρεκαὶ bys P. τῶν κραθῆρο-
 τῶν τῶν ὡςρε καὶ bys N. — εἰσπεσόντας θας N. — ἡφανίσθαι h-b. —
 ξεῦγος PN. — ὀρικὸν h. — ἐσελαννόμενον scripsi e conjectura Schnei-
 dewini. εἰαγνόμεν..ον P. ἐλαννόμενον vulgo. εἰαγνόμενων N. — ἐνα-
 λαμένους P (non, ut assertit Schneidew., ἐναλομένους). ἐναλομένης N.
 ἐναλλομένης vulgo. 28. δεεῖ P. δὲ ἔστιν spdh (h ἔστι, g ἔστι, z
 ἔστιν). δεεῖς estim N. — μέγιστος P. μεριστως N. — πρῶκαν θῆ-
 τῶν N — ὀρκοταιτραμ. μαπον P. ὀρκοται Γραμμαπον N. — ἀγο-
 ρεύουσιν s-bN. ἀγορεύουσι hg. αΓερούουσι P. — τοῦ. κορκου. μῆνωυς

ὧ οἱ ἐριοπλῦται χρῶνται πρὸς κά-
 θαρσιν τῶν ἐρίων. Cf. Hesych.
 Χαλαίρυνπος ὁ τῶν πλυνόμενων
 ἱματίων ῥύπος, et Χαλέρυνπον, τὸ
 ῥύμμα τὸ ἀπὸ τοῦ νίτρου γενόμε-
 νον, ὃ τινες νίτρωμα λέγουσι. Haec
 si vera est ratio, sensus est: „dem
 Seifenwasser ähnlich.“ A in M fa-
 cile poterat mutari, vel propter
 antecedens χαμαίηλοι.

κολπούμενον] i. e. quod dicit
 Diodorus l. c.: Κίνησιν δὲ καὶ βίαν
 δεύματος εἰς ὕψος ἐξαίρομένην ἔχει
 θαυμασίον, et Strabo l. c.: Ἀναβάλ-
 λοντας τὸ ὕδωρ εἰς θολοειδὲς
 ἀναφύσημα. Cf. Mosch. II, 125.
 Κολπώθη δ' ἀνέμοισι πέπλος βα-
 θύς, Ovid. Metam. XIV, 51. Parvus
 erat gurgēs, curvos sinuatus in
 arcus.

παφλάζον] Cf. §§ 19. et 25 extr.,
 et Hom. II. ν', 798.: Κύματα πα-
 φλάζοντα πολυφλοίσβοιο θαλάσ-
 σης, et Hesych. Παφλάζει, βράζει,
 ἀναζεῖ, et Παφλάζοντα, ἡχοῦντα,
 καχλάζοντα ἀναβράζοντα.

ἀπέραντον] Cf. § 19. in inmensum
 profundū, ibique not.

ξεῦγος ὀρικόν] Cf. Moeris p. 273.
 Ὅρικόν ξεῦγος Ἀττικοί, ἡμιονικόν
 Ἕλληνες, et Plato Lys. p. 208. B.
 τοῦ ὀρικοῦ ξεῦγους.

ἐσελαννόμενον] Simplex verbum,
 quod est in codicibus, ferri nequit.
 Nolui autem scribere ἐσελαννόμε-
 νον, quamvis sequatur ἐναλαμένους
 et facilius ἐν excidere potuerit
 quam ἐς, quum antecedit ὀρικόν:
 quia apud Dion. Cass. XLIX, 30.,

ubi de Romanorum testudine agens
 dicit: Οὕτω γάρ τοι δεινῶς ἰσχυρί-
 ζεται, ὥστε καὶ βαδίζειν τινὰς ἐπάνω
 αὐτῆς, καὶ προσέτι καὶ ἵππους καὶ
 ὀχήματα... ἐν ελαύνεσθαι, cur-
 rus dicuntur agi supra rem, non
 in rem.

φορβάδας] i. e. equas pascentes.
 ἐναλαμένους] Bene se habet aori-
 stus. Cf. Soph. Oed. Tyr. 264.
 Νῦν δ' ἐς τὸ κύνον κρατ' ἐνήλαθ'
 ἡ τύχη.

28. Ὅρκος δὲ ἔστιν μέγιστος] Cf.
 § 20., ubi vid. not. Scripsi δὲ ἔστιν,
 non δὲ ἔστιν, quia sensus est „ius-
 iurandum fieri solet“, ut legitur
 apud Aristotelem l. c. ἔστι δὲ καὶ
 ὀρκος.

καθηρραμένων τῶν προκληθέντων]
 Prellerus adnotavit: „De προκληθεῖ
 ceterisque qui in iureiurando obti-
 nebant ritibus v. Meier. et Schoe-
 mann. Att. Process. p. 686 sqq.
 Antequam iurarent lustrari eos
 oportebat, ut qui ad sanctissimum
 Palicorum fanum accessuri erant.“
 Cf. Plat. Phaed. p. 114. Steph. Οἱ
 φιλοσοφία ἱκανῶς καθηράμενοι,
 et Demosth. adv. Boeot. 10. p.
 1011. Αὐτὴ δὲ, ἂν πρὸς τῷ διατη-
 τῇ προκαλῆται αὐτὴν ὁ πατήρ
 μου ὁμόσαι, .. μὴ δεῖεσθαι τὴν
 πρόκλησιν.

οἱ δὲ ὀρκωταὶ] sunt ii qui exi-
 gunt iusiurandum. Cf. Hesych.
 Ὀρκωτῆς, ὁ ὀρκίζων.

ἀγορεύουσιν] Hoc verbum Prellerus
 docuit de iis qui sacramenti
 formulam praecirent cum excellen-

ὄρκους· ὁ δὲ ὀρκούμενος, θαλλὸν κραδαίνων, ἔστεμμένος ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς
 29 δίδεισιν τὸν ὄρκον. καὶ ἂν μὲν ἐμπεδώσῃ τοὺς ῥηθέντας ὄρκους, αἰσινῆς ἀπεισὶν οἴκαδε· παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν ἐμποδὼν τελευτᾷ. Τούτων δὲ γινομένων ἐγγρητὰς ὑπισχνοῦν-

[Mss. P (AS om. Graec.).]

N. — ἂν χορήζωσιν scripsi e coni. C. F. Hermanni suadente Schneid. l. c. **ΑΝΔΡΗΖΥΟΙΝ** PN. ἀπαιτήσουσι h-b G. Herm. Prell. — τοὺς ὄρκους P. τοὺς. **ΟΡΚΟΥΣ** N. τὸν ὄρκον g-b. τὴν ὄρκην mendo typ. h. — ὀρκούμενον h. — θαλλῶν N. — κραδαίνων P a sec. m., N. — ἀζμωτος N. ἀζμωτος P. — ἐφαπτομενος PN. — δίδεισι h-b. **ΜΕΙΣΙΝ** N. **ΜΕΙΣΙΜ** P. 29. ἐμπεδώσῃ Preller. suffragante Schneidew. **ΕΜΠΕΔΩΣΙΝ** PN. ἐμπεδώσῃ hg Herm. ἐμπεδώσιν s-b. — **ΡΗΣΕΝΡΑΣ** N. **ΡΗΣΕΝΡΟΣ** P. — **ΑΙΣΙΝΗΚ** P. — **ΑΝΗΙΣΙΝ** N. — **ΠΡΑΒΑΤΗΣ** P. **ΠΡΑΒΑΤΕΣ** N. — **ΤΟΥΤΩΝΑ ΔΕ-**

tia dictum esse, ut ὁ νόμος ἀγορεύει.

χορήζωσιν] Hoc verbum prope quidem accedit ad id quod legitur in codicibus, **ΑΡΗΖΥΟΙΝ**, id tamen monendum est, litteras **Δ** et **Χ** in codicibus nostris alias non esse confusas. Quod vulgo legitur, ἀπαιτῶσιν, id sensum quidem refert, sed non potest illinc derivari.

θαλλὸν] Cf. Hesych. Θαλλός, κλάδος ἐλαίας, et paulo infra Θαλλοφόρος ὁ πομπεύων Ἀθήνησι καὶ ἐλαίας κλάδον φέρων. Consentit Pollux Onom. VII, 32, 147. Tales ramusculos, imprimis olivae, in supplicationibus in manibus gestari solitos esse demonstravit Preller coll. Corp. inscr. N. 2715. v. 8 sq. Adde Eurip. Suppl. 10. Ἰκτῆρι θαλλῶ προσπιτυῖν ἕμὸν γόνυ. Illud „manibus gestare“ exprimitur verbo κραδαίνων, quod proprie est vibrans.

ἄζωστος καὶ μονοχίτων] Cf. Plat. de leg. XII, p. 954. Φωρᾶν δὲ ἂν ἐθέλῃ τις τι παρ' ὁρωῶν, γυμνὸς ἢ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος, ... οὕτω φωρᾶν, et Plutarch. Coriol. 14. Ἀζωστον ἐβούλοντο προσιέναι καὶ ἀχίτωνα τοῖς πολίταις τὸν δεόμενον αὐτῶν.

ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος] Cf. I, 10, 21, et III, 9, 12. Prellerus confert Aristoph. Lysistr. v. 212. Ἀἴζυσθε πᾶσαι τῆς κύλικος et Alciphro. ep. III, 69. τοῦ Καλλιχόρου ἀπτομένη. Vid. E. v. Lasaulx Ueber den Eid bei den Griechen p. 19. C. F. Hermann. Lehrb. d. gottesd. Alterth. d. G. § 22, 11.

ἐξ ὑποβολῆς δίδεισιν τὸν ὄρκον] i. e. altero formulam suggerente, vel voce praeunte. Prellerus confert Aristoph. l. c. Λεγέτω δ' ὑπὲρ ὑμῶν

μὲν ἄπερ ἂν κἀγὼ λέγω. Ὑμεῖς δ' ἐπομείθε ταῦτά κάμπεδώσετε, et nos delegat ad ea quae post Boeckhium et Hermannum de his dictionibus disputavit Nitzschius de histor. Hom. II, p. 133 sq.

29. ἂν μὲν ἐμπεδώσῃ τοὺς ὄρκους] i. e. si firmum ratumque praestiterit iusiurandum. Cf. Aristoph. l. c., Xenoph. Cyrop. VIII, 8, 2. Εἴτε ὄρκους ὁμοσάειν ἤμπέδουν, al. Quod vulgo legitur, ἐμπεδώσιν, id natum est **ΗΙ** mutato in **ΙΝ**. Singularis numerus commendatur et antecedenti ὀρκούμενος et sequenti δίδεισιν, et aoristus sequenti participio γενόμενος ipsoque sensu.

παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν] i. e. si peieraverit. Cf. Heliodor. lib. VI. extr. Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ ὄρκοις καὶ θεοῖς τοῖς παραβαθεῖσι, Herodot. IV, 12. Τίνα δαιμόνων παραβάντες, Dionys. A. R. I, 23. Τίνα θεῶν ἢ δαιμόνων παραβάντες τάδε πάχουσι.

ἐμποδὼν] Prellerus interpretatur ἐν μέσῳ, in conspectu omnium, coll. Aristot. Eth. Nic. V, 8. Χαρίτων ἱερὸν ἐμποδὼν ποιοῦνται, i. e. in media urbe, loco patenti. Sed inesse videtur: „ita ut abire non possit“, nam contrarium est ἐκποδὼν ἀπαλλάσσεσθαι, ut ait Herodot. VIII, 75. Est ergo „e vestigio“ vel „illico“.

τελευτᾷ] Aristoteles l. c., quem sequitur Stephanus Byz. (vid. not. ad § 19.): Τὸ μὲν πινακίδιον, inquit, βαρὺ γενόμενον ἀφανίζεσθαι, τὸν δ' ἄνθρωπον πίμπρασθαι, nam omnino aliam oraculi tradidit rationem. Diodorus l. c. dicit peierantem visu privari.

ται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν, ἐπὴν ἐπάρατόν τι γένηται, κά-
θαρσιν ὀφλισκάνουσιν τοῦ τε μένους. Περί δὲ τὸν τόπον τοῦ-
τον ὥκησαν Παλικηνοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων[139]
Παλικήν. Haec Polemon. Sed et Xenagoras in tertia historia 30
sua de loci divinatione ita scribit: Καὶ οἱ Σικελοὶ τῆς γῆς ἀφο-

Edd. vicahgspdz.]

ΤΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΓΓΥΗΤΑΣ ΥΝΙC . ΕΧΕΝΟΥΝΤΑΙ P. ΤΟΥΤΩΝΑ ΔΕ ΠΝΟΜΗΝΟΝ
ΕΓΓΥΗΤΑΣ ΥΝΙC. ΧΕΝΟΥΝΤΑΙ N. — ἐπὴν ἐπάρατόν τι scripsi e conī. ΕΠΗΝΕ.
ΑΡΑΟΡ P (non, ut Schneid. affert, ΑΡΟΡ). ΕΠΗΝΕ ΑΡΑ ΟΡ N. ἔάν τι νεα-
ρόν h-l G. Herm. Prell. εἴ τι νεαρόν conī. Schneid. — ΤΗΝΕΤΑΙ (om.
τι) N. — ΚΑΘΑΒCΙΝ ΟΦΜΕΚΑΝΟΥCΙΝ P. ΚΑΤΑΒCΙΝ ΟΦ. ΜC ΚΑΝΩΥCΙΝ N.
— τοῦ τεμένους conī. C. F. Hermannus referente Schneidew. l. c. ΤΟΥΡΕ.
ΜΕΝΟΥC P. ΤΟΙΡΕΜΕΝΟΥC N. τοὺς περιγινόμενους vulgo. Totum lo-
cum H. Sauppius l. c. sic constituit: τῶν δὲ κρινόμενων (earum re-
rum, de quibus disceptatur) ἐγγυηταὶ γίνονται οἱ ὑπισχοῦνται κατα-
στήσειν (sc. τὰ κρινόμενα) τοῖς ἱερεῦσιν, ἐπὴν δ' (vel καὶ ἐπὴν) ἄρα τι
γένηται, κάθαρσιν ὀφλισκάνουσι τοῦ τεμένους. — CΟΝ N. — τούτων h.
ΤΟΥΡΟΝ PN. — ΜΚΕΙCΑΝ (o add. sup. m) PN. — Παλικηνοὶ emendavit G.
Hermannus suffragante Schneidewino. Παλικῖνοι Preller. Vid. not. Πα-
λικεινοὶ Nh-b. ΠΑΛΙΚΕΙΝΟ P. — Παλικήν Claver. G. Herm. Prell.
Schneidew. Παλικεινήν PNh-b. — palemon S. 30. Sed et anaxa-
goras Av-aM123 „BC“. Sed anaxagoras S. — interna N. — delico
N. — divinitate v. — Καὶ οἱ ... ἐνέπλησαν om. v-a. Cf. G. Hermann.
l. c. p. 321. et Schneidew. l. c. p. 79 sqq. — Καὶ Σικελῶν hg. — Θεχ-

Τούτων δὲ γινόμενων] Prellerus
interpretatur haec verba: „ante-
quam iuratur“. Equidem ea mal-
lim interpretari: „ubi haec fiunt“,
ut sit idem ac: „quotiescunque
Palicorum oraculum consulitur.“

ἐγγυητὰς ὑπισχοῦνται καταστή-
σειν] Videtur dicendum fuisse καθι-
στᾶσι, nam fideiussores non pro-
mittendi tantum, sed dandi erant,
ut ait Macrobius § 20. accepto prius
fideiussore. Idem addit: de solvendo
eo quod peteretur, sed Aristoteles
l. c.: Διὸ δὴ, inquit, λαμβάνειν τὸν
ἱερέα παρ' αὐτοῦ ἐγγύας ὑπὲρ τοῦ
καθαίρειν τινὰ τὸ ἱερόν, et ita sane
intelligi possunt Polemonis verba,
si ὀφλισκάνουσι statuitur esse par-
ticipium referendum ad ἱερεῖς, hoc
sensu: „quibus curae est, ut
lustretur fanum.“ Per se quidem
verbum ὀφλισκάνουσι commodius
ad ipsum iurantem refertur: sed si
pro verbo finito habetur, requiritur
particula δέ, quam adiecit
Sauppius, in cuius ratione (vid.
app.) id quidem comprobo, quod
addito pronomine relativo verba
ὑπισχοῦνται et ὀφλισκάνουσιν retu-
lit ad ἐγγυητὰς, sed dubito et in-
serere duo verba γίνονται οἱ, et
tollere formulam solemnem ἐγγυη-
τὰς .. καταστήσειν.

ἐπὴν ἐπάρατόν τι γένηται] Haec
erui ex iis quae leguntur in cod.

P., in quo pro ΕΠΑΡΑΤΟΤΙ
scriptum est Ε. ΑΡΑΟΡ. Cf.
Polem. fragm. 86. pag. 136. ἐπὴν
δὲ κοπίσωσι, et Thucyd. II, 17. Τό
τε Πελασγικὸν καλούμενον τὸ ὑπὸ
τὴν ἀκρόπολιν, ὃ καὶ ἐπάρατον ἦν
μὴ οἰκεῖν, et paulo infra διὰ τὴν
παράνομον ἐνοίκησιν, et VIII, 97.
Καὶ μισθὸν μηδένα φέρειν μηδεμιᾶ
ἀρχῇ· εἰ δὲ μὴ, ἐπάρατον ἐποίη-
σαντο.

τοῦ τεμένους] Sic optime coniecit
legendum esse C. F. Hermannus
littera P, quae legitur in codicibus,
mutata in T. Schneidewinus con-
tulit ea quae modo protulimus ex
Aristotele, τὸ καθαίρειν τὸ ἱερόν.
Adde quod τέμενος ter legitur apud
Diodorum l. c.

Παλικηνοὶ] scripsit G. Herman-
nus pro ΠΑΛΙΚΕΙΝΟΙ eodem iure
ac paulo supra omnes ὥκησαν pro
ΜΚΕΙCΑΝ. Prellerus e Steph.
Byz. protulit ὁ πολίτης Παλικῖνος,
ideoque sic censuit esse scriben-
dum, sed Schneidewinus monuit
apud Stephanum l. c. in cod. Reh-
diger. legi Παλικηνοί, et paulo su-
pra Παλικηνή κρήνη. — Infra Πα-
λικεινήν e vitiosa repetitione ulti-
mae syllabae nominis Παλικήν vi-
detur esse ortum.

30. loci] ad fanum vel ad ipsos
crateres est referendum.

ρούσης ἔθυσαν Πεδιοκράτει τινὲ ἥρωϊ, προστάξαντος αὐτοῖς τοῦ ἐκ Παλικῶν χρηστηρίου, καὶ μετὰ τὴν ἰπάνοδον τῆς εὐφο-
 31 ρίας πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν Παλικῶν ἐνέπλησαν. Ab-
 soluta est, aestimo, et auctoribus idoneis adserta explanatio Vir-
 gilianī loci, quem litteratores vestri nec obscurum putant, con-
 tenti vel ipsi scire vel insinuare discipulis Palicum dei esse cu-
 iusdam nomen. Quis sit autem deus iste, vel unde sit dictus,
 tam nesciunt quam scire nolunt, quia nec ubi quaerant suspican-
 tur, quasi Graecae lectionis expertes.

XX. Nec illos versus relinquemus intactos qui sunt in
 primo Georgicon:

*Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
 Agricolae: hiberno laetissima pulvere farra,
 Laetus ager: nullo tantum se Mysia cultu
 lactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.*

2 Sensus hic cum videatur obscurior pauloque perplexius quam

[Mss. P (AS om. Graec.).

CAN ΠΕΔΕΙΟΚΡΑ ΤΕΙΤΙΝΙ P (N ΠΕΔΕΙΟΚΡΗΤΗ). ἔθυσαν τινι (sic cum la-
 cuna) h. ἔθυσάν τινι g-b. ἔθυσαν Ἀδρανῶ τινι G. Hermann. l. c.
 suadente Welckero Annali dell' Inst. arch. Vol. II. p. 254. Nomen Πεδιο-
 κράτει revocavit Schneidewin. — ΠΩΟΛΟΙC . ΡΟΙCΤΩΝ ΒΟΜΩΝ ΤΩΝ
 ΠΑΛΙCΩ Ν N. — ΕΝΕΠΑΝCΑΝ PN. 31. existimo Sb. extimo v-g.
 — nostri Edd. P. — contempti N. — vel insinuare om. P. — Quid As-bP.
 — volunt S.

XX. Caput XX. De Gargaris et Mysia ex primo Georgicon. ch-b.

1. quae sunt h. — γεοργικῶν v-g. — Humida] Georg. I, 100. —
 v. 4. laetat P. 2. obscurior (sup. us) S. — perplexior (sup. us) S.

[Πεδιοκράτει] Welckerus (vid. app.), quem secutus est G. Hermannus, scribendum esse censuit Ἀδρανῶ, qui dicitur a Plutarcho Timol. 12. θεός τις τιμώμενος διαφροδότης ἐν ὅλῃ Σικελίᾳ et a Nymphodoro apud Aelianum H. Anim. XI, 20. ἐπιχώριος δαίμων. Schneidewinus negavit hunc posse intelligi, quum sequerentur verba τινὲ ἥρωϊ, Hadranus autem ille ab Hesychio s. v. Παλικοὶ diceretur Palicorum pater: id quod ideo minus me movet, quia et vulgo Palici non dicuntur eius filii, et quia haec verba non ipsis tribuuntur Palicis: sed maximum nomentum afferunt codices, in quibus nihil est eiusmodi, sed ΠΕΔΕΙΟΚΡΑΤΕΙ, ut Schneidewinus scribens Πεδιοκράτει nihil fere mutaverit. Hoc nomen Sauppius l. c. docuit non omnino novum esse, sed a Diodor. commendari, qui de Hercule Siciliam peragrante loquens diceret (IV, 23.) haecce: Ἐνίκησεν ἐπιφανεῖ παρατάξει, καὶ πολλοὺς ἀπέκτεινεν, ἐν οἷς μυθολογοῦσι τινες καὶ στρατηγούς ἐπιφανεῖς γεγενῆσθαι τοὺς

μέχρι τοῦ νῦν ἡρωϊκῆς τιμῆς τυγχάνοντας, Δεύκασπιν καὶ Πεδιοκράτην κτλ., quam nominis formam vere Siculam esse statuit coll. Ahrens. dial. Dor. p. 135 sq. et Lobeck. ad Phryn. p. 649 sqq.

31. litteratores vestri] Vid. nott. ad I, 24, 20. et V, 1, 4 et 2, 17.

nec .. putant] i. e. ne putant quidem, ut paulo infra nec .. suspicantur ne suspicantur quidem. Vid. prolegg. p. xli.

insinuare] Vid. prolegg. p. xlii.

ubi quaerant] i. e. ubi quaerendum sit.

quasi .. expertes] i. e. ut expertes esse videantur, nisi forte quasi positum est pro ut.

XX, 2. cum videatur obscurior, ... tum habet in se] Quod vulgo legitur, tamen, id ferri non potest, nam haec inter se non opponuntur, sed afferuntur causae cur hi versus egeant interpretatione, una latius patens, quod sensus sit obscurior minusque dilucide expressus, altera peculiaris, quod insit quaestio ad Graecam antiquitatem pertinens. De coniunctivo videatur

poetae huius mos est pronuntiatus, tum habet in se animadvertendam quaestionem ex Graeca antiquitate venientem, quae sint ista *Gargara* quae Virgilius esse voluit fertilitatis exemplar. *Gar-3* gara haec igitur sunt in Mysia, quae est Hellesponti provincia. Sed significatio nominis et loci duplex est. Nam et cacumen[140] montis Idae et oppidum sub eodem monte hoc nomine vocantur. Homerus significationem cacuminis ita ponit: 4

Ἴδην δ' ἱκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρώων,
Γάργαρον.

Hic Gargarum pro excelsissimo montis loco accipi convenire et ipse sensus indicium facit: nam de Iove loquitur. Sed et alibi 5 eodem Homero teste manifestius exprimitur:

Ὡς ὁ μὲν ἀτρέμας εὐδε πατήρ ἀνὰ Γαργάρω ἄκρῳ,
et Epicharmus vetustissimus poeta in fabula quae inscribitur
Troes ita posuit:
— Ζεὺς ἄναξ
Ἀν' Ἴδαν ναίων Γάργαρ' ἀγάννιφα.

Edd. vicahgspdzb.]

— tum PS. tam A. tamen Edd. — quae sunt A. 4. posuit Sv-g.
— Ἴδην] Il. θ', 47. Pro his Homeri verbis legitur in v1 γάργαρον ἄκρον, in v3 γάργαρον κάρων, in i γάργαρον κάρων, in ca Ἡορῇ δὲ κραίπνωος προσεβήσεται γάργαρον ἄκρον Ἰδης ὑψηλῆς (Il. ξ', 292; c in mg.: „locus restitutus ex Ilia. 14.). — v. 2. τάρων P. — excellentissimo A. — „Forte convenit.“ Zeun. 5. Ὡς] Il. ξ', 352. Ὡς .. ἄκρῳ om. v-a. — ΓαρΓαρκῶ (ω add. sup. α) P. — epicarnus A. — Ζεὺς .. ἀγάννιφα om. v-a. Ζεὺς ἄναξ ἀν' Ἴδαν ναίων Γάργαρ' ἀγάννιφα (uno versu) Schneidewinus Zeitschr. f. d. Alt. Wiss. 1843. p. 470. Ζεὺς ἄναξ, ναίων ἀν' Ἴδαν Γάργαρ' ἐνθ' ἀγάννιφα id. ibid. 1844. p. 158. Ζεὺς ἄνα ναίων Γάργαρ' ἀγάννιφα hg probante Ahrensio de dial. Dor. Addend. p. 576. (s-b ἄναξ). Ζεὺς ἀναξ ἀνα (sup. add. α) Δανναίων ΓαρΓαρκῶ αΓαννιφα P (N ἀνα αΔαν). Ζεὺς ἄναξ ναίων κάρανα Γαργάρων ἀγάννιφα Meinek. ibid. 1843. p. 295. (Ζεὺς ἄναξ κάρανα ναίων id. ibid. 1844.

vid. F. Haasii not. 471. ad Reisig. Vorles. ueb. lat. Sprachwiss.

3. in Mysia, quae est Hellesponti provincia] Dicendum erat, quae est Hellesponti provinciae pars, nam Troas et Mysia Macrobianae aetate efficiebant Hellesponti provinciam consularem (τὴν ἐπαρχίαν Ἑλλησπόντου). Cf. Mannert. Geogr. d. Gr. u. R. VI, 3, p. 407., ubi citatur Hierocles p. 658 cet.; et Real-Enc. III, p. 1114., ubi praeter hunc locum citantur Sext. Ruf. Brev. 10., et Orell. Corp. inscr. N. 3651.

cacumen montis Idae cet.] Cf. Strab. XIII, 1, § 5., p. 583. Τούτων (τοῦ Λεκτοῦ καὶ τῆς Ζελείας) καὶ τὴν ἀκρόρειαν ἀφορίζει (ὁ ποιητής) Γάργαρον, ἄκρον ἔτερον· καὶ γὰρ νῦν Γάργαρον ἐν τοῖς ἄνω μέρεσι τῆς Ἰδης δεικνύται τόπος, ἀπ' οὗ τὰ νῦν Γάργαρα πόλις Ἀιολική. Plinius N. H. V, 30. s. 32. § 122. Intus mons Gargara

eodemque nomine oppidum. Mannert. I. c. p. 419.

4. significationem cacuminis] Haec non insunt in verbis Homericis quae posuit Macrobius, sed in proxime antecedentibus (Il. θ', 45 sq.): Τὼ δ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην Μεσσηγνὸς γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος, et in sequentibus (v. 51.): Αὐτὸς δ' ἐν κορυφῇσι καθέζετο: e quibus tamen et ipsis non elucet id quod infra dixit Macrobius, Gargarum pro excelsissimo montis loco accipi convenire, sed potius Homerum Gargarum habuisse pro parte montis in planitiem procurrente.

5. quae inscribitur Troes] Cf. Bode Gesch. d. Hell. Dichtkunst III, 2, p. 72.

Ζεὺς ... ἀγάννιφα] Schneidewini coniecturam ἀν' Ἴδαν, ut quae proxime accederet ad codicum lectionem, recepi, sed versus mihi videntur esse dochmiaci, quamob-

6 Ex his liquido claret Gargara cacumen Idae montis appellitari.
 7 Pro oppido autem Gargara qui dixerint enumerabo. Ephorus, notissimus historiarum scriptor, in libro quinto sic ait: Μετὰ δὲ τὴν Ἀσσον ἐστὶ τὰ Γάργαρα πλησίον πόλις. Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas vetus scriptor in eo libro qui inscribitur Asia ita meminit: Μετὰ Ἀσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα Γάργαρα. Σταύτης ἔχεται Ἀντανδρός. Arati etiam liber Elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poeta sic ait:

Αἰάζω Διότιμον, ὃς ἐν πέτραισι κάθηται

Γαργαρέων παισὶν βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

Ex his versibus etiam civium nomen innotuit, quia Gargares vocantur. Cum igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda, Virgilius [141] non de summo monte sed de oppido loquitur. Cur tamen Gargara posuerit ut locum frugum feracem, requiramus. Et omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. Unde et Virgilius in supra dictis versibus cum dixisset: Humida solstitia, intulit: Nullo tantum se Mysia

[Mss. P (AS om. Graec.).

p. 11.). 6. Ex his om. A. 7. Μετὰ ... πόλις om. v-a. — τὴν Naccōn P. τὴν Naccōn N. — ἐστὶ τὰ Γάργαρα conī. Schneidewin. l. c. 1843. p. 471. ἐστὶν ἈρΓαΡα P. ἡστὶν ΓαΡΓαΡα N. ἐστὶ γάργαρα hg. ἐστὶν γάργαρα s-b. — τανσιαν P. — Ne Ephorus S. — Μετὰ .. Ἀντανδρός om. v-a. 8. eligion fertur AS. fertur eligion s-bP. — Αἰάζω] Cf. Brunck. Anall. I, p. 253. et Stephan. Byz. s. v. Γάργαρα. Αἰάζω .. λέγων om. vic. (Zeun. ex Edit. vet. affert Αἰάζω ὅτι μοῦνος ἐνὶ). Διὰζω P. — πέτρῃσι Edd. — παισὶ a. παῖσι hg. 9. posuit (sup. add. cr) A. 10. segetis S. — constet S. — solis S. — unde (om. et) v-g. — supra dictis] § 1. — culta h. — quo diceret scripsi e conī. atque

rem distinxi post ἄναξ, ut Ζεὺς ἄναξ pro clausula versus habenda essent, reliqua autem pro duobus dochmiis. Sic ea quae in codicibus leguntur, non egent emendatione: sed haud scio an hoc metrum huic poetae recte tribuatur. Schneidewinus transpositis verbis effecit tetrametrum trochaicum.

6. claret] Cf. I, 19, 16.

7. Μετὰ δὲ τὴν Ἀσσον cet.] Cf. Strab. XIII, 1, § 51. p. 606. Μετὰ γὰρ τὸ Λεπτόν τὸ Πολυμήδιόν ἐστι χωρίον τι ἐν τετταράκοντα σταδίοις· εἴτ' ἐν ὀγδοήκοντα Ἀσσοῦ, μικρόν ὑπὲρ τῆς θαλάσσης· εἴτ' ἐν ἑκατὸν καὶ τετταράκοντα τὰ Γάργαρα· κῆται δὲ τὰ Γάργαρα ἐπ' ἀκρᾶς ποιούσης τὸν ἰδίως Ἀδραμυττηνὸν καλούμενον κόλπον... Ἐν τὸς δὲ ἡ Ἀντανδρός ἐστίν.

8. Elegion] Rectius fortasse Graece scribitur Ἐλεγειών.

de Diotimo quodam] Stephanus idem epigramma affert s. v. Γάρ-

γαρα, adiiciens: ἐκεῖ δὲ Διότιμος ὁ Ἀδραμυττηνὸς ἐδίδασκε γράμματα.

Gargares] immo Γαργαρεῖς, quod potius veritas Gargarenses.

9. Gargara ... accipienda] Stephanus l. c.: Ἐπαφροδίτος δὲ φησιν, ὅτι ἡ μὲν πόλις θηλυκῶς λέγεται, τὸ δ' ἀκρωτήριο οὐδετέρως, sed Macrobius, ut Virgilius l. c. et Epicharmus (cf. § 5.), Gargara statuit esse nomen generis neutrius numeri pluralis.

10. opimis segetibus habitam] Participium habitam videtur positum esse pro praeditam, ut haberi dicitur pro esse, non plane abiecta possidendi notione, cf. Kritz. ad Salust. Catil. I, § 4. et Hildebrand. ad Apul. de mundo 12.

ob humorem soli] Cf. schol. Venet. ad Hom. Il. θ', 48. Γάργαρον, τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ἰδῆς, ἦτοι ἀπὸ τοῦ γαργαρίζειν καὶ ἀναδιδόναι τὰ ὕδατα.

cultu iactat, quo diceret: *Omnis regio quae oportunos habuerit humores aequiparabit secunditates arborum Mysiae*. Sed Homerus 11 cum ait: Ἰδὴν πολυπίδακα, humidum designat subiacentem monti agrum. Nam πολυπίδακα significat fontibus abundantem. Unde haec Gargara tanta frugum copia erant, ut qui magnum cuiusque rei numerum vellet exprimere pro multitudine immensa Gargara nominaret. Testis Alcaeus, qui in Comoedotragedia sic ait: 12

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων
εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον οἶον εἴκοσι.

Edd. vicahgsdz.]

diceret Mss. et Edd. (g in mg. atque si diceret). — habuit v. 11. Ἰδὴν πολυπίδακα om. vi. ἸΔΗΝ ΠΟΛΙ ΠΙΑ ΔΑΚΑ P. Ἰδὴν δ' ἔκτανεν πολυπίδακα h-b. Ἰδὴν δ' ἔκτανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν (c θυρῶν) Γάργαρον ca (c in mg.: „Locus restitutus ex Iliad. 8.“). — ποσιπιδάκα P. politidiaca A. polipidaca S. polypidata vi. polypidaca c-g. — frondibus P. — Unde om. P. Inde A. — compuderant (in mg. copia erant) A. 12. in Comoedotragedia scripsi e coniectura Fabricii. Vid. not. in coedo tragoedia P (A „B“ caedo; „C“ cedo; N caeda (vel caecia) truediae). in Coelo tragoedia Edd. — Ἐτύγχανον ... κύκλῳ om. v-a. Cf. Meinek fragm. comic. Graec II, 2, p. 830. Schneidewin. l. c. 1843. p. 471. — v. 1. α Θρο ΘΗΝ N. — „πλείστους corruptum videtur.“ Mein. — φερῶ P. φερῶ N. — v. 2. οσον P. ωσον N. ὅσον Edd.

quo diceret] Quia non liquet, unde in iis quae vulgo leguntur, atque diceret, pendeat coniunctivus modus, sic scripsi. Nam *iactat* quo, iterata syllaba at facile poterat abire in *iactat atque*.

secunditates] Hic unus est locus quo hoc vocabulum numero plurali me legere memini.

11. πολυπίδακα significat fontibus abundantem] Hoc ἐπίθετον cur datum sit Idae, exponit Strabo XIII, 1. § 43. p. 602.

ut ... pro multitudine immensa Gargara nominaret] Haec notio in ipso nomine inesse putatur. Cf. Suid. s. v. Ψαμμακοσιογάργα: Τὸ δὲ γάργα καὶ αὐτὸ ἐπὶ πλήθους λαμβάνεται, cet. Hesych. Γαργαίρειν, πληθύνειν et Γάργαλα, πλήθος, πολλά, Varro L. I, 11, § 76. e coni. Scaligeri: ut quidam Graeci greges γάργα, ubi in codicibus legitur gergera. O. Muellerus Etrusk. I, p. 13. statuit hos quosdam Graecos esse Siculos (coll. schol. ad Arist. Acharn. 3), indeque hoc vocabulum pervenisse ad poetas comicos Atticos, GREG et ΓΑΡΓ ex eadem origine esse repetita. Verbum γαργαίρειν bene confertur cum nostro „wimmeln“. Doederlein. Reden n. Aufs. II. p. 113. statuit vocem γάργα a verbo ἀγειρειν esse derivatum.

12. Alcaeus .. in Comoedotra-

goedia] In omnibus editionibus legitur in Coelo tragoedia, sed Fabricius in Bibl. Gr. lib. II, c. 19. p. 665. ed. 1708. (II, p. 283.): „An legendum, inquit, Κωμωδοτραγωδία ex Harpocracione in ἀδδηφάγους, Suida in ἀδηφασία et Apostolio Centur. I. proverb. 51.?” Consentit Meinek. Vid. Hist. crit. comic. Graec. p. 247. Schneidewinus l. c. scripsit: „in Coelo tragoedia (Comodotragedia).“ Corruptelae codicum ortae sunt e compendio scripturae cōoedotragedia. Verba Harpocracionis haec sunt: Ἀλκαῖος δὲ ἐν τῇ κωμωδοτραγωδίᾳ τοὺς πότας λύχνους ἀδδηφάγους εἶπεν. Eadem leguntur apud Suidam, nisi quod habet ἐν τῷ κωμωδοτραγωδῷ. F. Gu. Wagnerus in poetarum trag. Graec. fragm. III, p. 181. citavit etiam Photium. De poeta ipso Suidas: Ἀλκαῖος, Μυτιληναῖος, εἴτα Ἀθηναῖος, inquit, κωμικός τῆς ἀρχαίας κωμωδίας [πέμπος]· υἱὸς δὲ Μίκκον· ἔγραψε δράματα δέκα. Quae idem praemittit: Ἀλκαῖος, Ἀθηναῖος, τραγικός, ὃν τινες θέλουσι πρῶτον τραγικὸν γεγονέναι, ea Wagnerus l. c. statuit inde esse profecta, quod in fonte ex quo lexicographus hauserit, fuerit commemoratum Alcaenū primum tragoediam cum comoedia commiscuisse. Cf. Bode Gesch. d. hell. Dichtk. III, 2. p. 386.

ὁρῶ δ' ἄνωθεν Γάργαρον ἀνθρώπων κύκλῳ.

Gargara, ut videtis, manifeste posuit pro multitudo. Nec aliter Aristomenes ἐν Βοηθοῖς:

Ἐνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν Γάργαρον.

- 13 Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena et Gargaris innumerabilem, ut eius lepos est, numerum conatur exprimere. In fabula enim Ἀχαρνεῦσιν ait:

Ἄδ' ὠδυνήθητι ψαμμακοσιογάργαρον.

- [142] Ψαμμακόσια autem seorsum pro multis Varro saepe in Menippeis suis posuit, sed Aristophanes adiecit γάργαρον ad significationem 14 numerositatis innumerac. Est ergo secundum haec sensus horum versuum talis: Cum ea sit anni temperies, ut hiems serena sit, solstitium vero imbricum, fructus optime proveniunt. Haec autem

[Mss. P (AS om. Graec.).

Mein., qui adnotavit: „Toupius Emend. III, p. 19. tentat ὥς ἄν, quod non sufficit.“ Hoc recepit Schneidew. — ωῖον N. οἷον conl. Schneidew. — v. 3. ἀνοτην N. — Γαργα P. — ἀνθρωπῶν N. — Non aliter A. — ἐν Βοηθοῖς ca (c in mg.: „Locus restitutus“). Sic legendum esse perspexit Fabricius. Vid. not. om. cum versu Graeco vi. ἐν μύθοις h-bP. — Ἐνδον] Cf. Meinek. fragm. comic. Graec. II, 2. p. 730. ἐν Ἄδ P. — ἐστὶν ἀνδρῶν om. ca (c in mg. Locus restitutus). — Ἀχαρνεῦσιν] v. 3. Acharneusin PSvIM123 „CB“. achareusin A. achaneusin c. achaneusium a. Acharneusium h. Acharnensin spl. Acharnensium gr2-b. — Ἄδ' .. γάργαρον om. vi. In c-g leguntur Acharn. vv. 1-4. Ὅσα δὲ .. χαιρηδόνος. — ψαμμοκοσιογάργαρον c-b (ut vulgo apud Aristoph.). — ψαμμακοισια P. ψαμμακόσια spl. ψαμμοκόσια p2-b. om. vi. Arenam c-g (hg in mg. ψαμμακόσια). 14. horum versuum]

v. 2. ὅσον οἶον εἴκοσι] Recepi id quod in codd. mss. legitur, quum nulla satis certa sit emendatio, et illud ὥς ἄν, quod ex emendatione Toupii Schneidewinus ascivit minus commode coniungatur cum numero εἴκοσι. Huic magis accommodatum est οἶον, ut ait Thucydides IV, 90.: Τὸ μὲν στρατόπεδον προαπεχώρησεν ἀπὸ τοῦ Ἀηλίου οἶον δέκα σταδίων, i. e. circiter decem stadia: ὅσον autem videtur additum ut dicitur ὅσον ὀλίγον et similia, ubi videtur idem esse ac μόνον, cf. Zeun. ad Viger. p. 130., Devar. de Gr. I. part. p. 260. Denique haec coniungenda esse videntur cum voce πλείστους, ut sensus sit: „non plures quam circiter viginti.“

ἐν Βοηθοῖς] Quod inde a Camerario legitur, ἐν μύθοις, id nititur quidem codice P (nam ex cod. N. nihil de hoc loco est enotatum), sed tamen mihi temperare non potui quin scriberem Βοηθοῖς, quum hoc unice verum sit comediae nomen et BOH facile abire potuerit in MY. Fabricius B. Gr. lib. II. c. 22. p. 748. ἐν Βοηθοῖς

affert e schol. ad Aristoph. Acharn. (v. 3.) Priscian. XVIII, 26. et Suid. l. c. ad § 11., qui hunc ipsum attulit versum. Consentit Meinek. Vid. Histor. crit. comic. Graec. p. 212. Bod. l. c. p. 480. censet ad belli Peloponnesiaci tempora pertinere hanc fabulam.

13. composito nomine ex arena et Gargaris] Hanc rem fusius tractavit Suidas l. c.

in fabula .. Ἀχαρνεῦσιν] Cf. c. 21. § 3. in fabula Amphitryone et c. 22. § 7. in fabula Troadibus.

Varro saepe in Menippeis suis posuit] Cf. LXXXVI. Τάφ. Μενίππου fr. 12. p. 221. Oehl. Romani ψαμμακόσιοι, non qui in urbe inter nundinum calumniarentur, ubi ψαμμακόσιοι e coniectura restitutum est. Praeterea inter illa fragmenta non invenitur haec vox.

14. solstitium] Huc pertinet quod Heynius adnotavit ad hunc Virgilii locum: „Solstitium proprie de aestivo latine dicitur, hiemale bruma vocatur.“

imbricum] est vox Plautina. Cf. Merc. V, 2, 35. auster imbricus. Fest. ap. Paul. lib. IX. p. 109.

adeo agris necessaria sunt, ut sine his nec illi natura fecundissimi Mysiae agri responsuri sint opinioni fertilitatis quae de his habetur. Addit Mysiae nominatim Gargara, quod ea urbs posita in 15 imis radicibus Idae montis desfluentibus inde humoribus inrigetur, possitque videri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam quod uliginosa sint non 16 sola Gargara pro vicinia montis, sed et universae Mysiae arva, adhiberi potest testis Aeschylus:

Ἰὼ Κάϊνε Μύσαι τ' ἐπιρροαί.

Quid de Graecis in hoc loco traxerit diximus. Addemus prae-17 terea hoc iocunditatis gratia, et ut liqueat Virgilium vestrum undique veterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit:

Hiberno laetissima pulvere farra.

In libro enim vetustissimorum carminum, qui ante omnia quae a 18 Latinis scripta sunt compositus ferebatur, invenitur hoc rusticum vetus canticum:

Hiberno pulvere verno luto grandia farra, camille, metes.

XXI. Nomina poculorum Virgilius plerumque Graeca ponit, 143] ut *carchesia*, ut *cymbia*, ut *cantharos*, ut *scyphos*. De *carchesiis* ita:

— *Cape Maeonii carchesia Bacchi:*

Oceano libemus, aut,

et alibi: *Hic duo rite mero libans carchesia Baccho;*

de *cymbiis*: *Inferimus tepido spumantia cymbia lacte;*

Edd. vicahgspdz.]

Cf. § 1. — sine iis v-g. 15. Addidit S. 16. Hic in loco A. — provincia vi. provinciae c-g. — Ἰὼ .. ἐπιρροαί om. Sv-a. Μύσαι ἐπιρροαί hg. 10 ΚΙΚΕ ΜΙCΙ ΕΠΙΡΡΟΑΙ P. 10 ΚΙΚΕ ΜΙCΙΕΝ ΙΡΡΟΑΙ A. 10 κικε μυσαι ἐπιρροαι in cod. se legisse ait Canterus, qui Var. lect. I, 21. coniecit legendum: Ἰὼ καίκε μυσαι τ' ἐπιρροαί. Cf. Aesch. fragm. 134. Dind., *Μυρμιδόν.* 3 (p. 54) et *Μυσ.* 2 (p. 62) Both., Strabo XIII, 1 extr., scholiastes Hephaestionis p. 84 (163 ed. Gaisf.). 17. cum iocunditatis (v ioc.) gratia v-g. — Hiberno] Cf. § 1. — nostrum v-g.

XXI. Caput XXI. De poculorum generibus. 1. posuit P6. — *chascesia* P. *chatesia* P6. — et *cimbria* S. — *scyphos* (om. ut) v-g. — De *carchesis* A. de *carchasiis* h. — Cape] Georg. IV, 380. Carpo S. — Hic] Aen. V, 77. — rite om. A. — Inferimus] Aen. III, 66. — tepido S.

Muell. *Imbrica tempestate pluviam videtur significare.* Salmasius Exerc. Plin. p. 72. b. F. docuit et *imbricus* et *imbridus* dici, ut *albicus* et *albidus*.

15. quod ... inrigetur] Cf. § 11.

16. Ἰὼ .. ἐπιρροαί] Hunc versum Strabo XIII, 1. extr. ait legi κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐν Μυρμιδόνσι προλόγου, sed Bothius in Aesch. fragm. p. 62. ad fabulam potius quae inscribitur *Μυσοί* eum referendum esse statuit.

17. vestrum] Vid. not. ad c. 1. § 4. et c. 2. § 17.

Hiberno laetissima pulvere farra]

Plinius non omnino consentit cum Virgilio: nam ille N. II. XVII, 2. § 13 sq.: Ergo, inquit, qui dixit hie-
mes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit: nec per solstitia imbres vitibus conducunt. Hiberno quidem pulvere laetiores fieri messes luxuriantis ingenii fertilitate dictum est.

18. In libro .. vetustissimorum carminum] Festus ap. Paul. lib. VI. p. 93. huic versui praemisit haec: Sicut habetur in antiquo carmine, quum pater filio de agricultura praeciperet.

camille] Vid. not. ad III, 8, 6.

de cantharo: *Et gravis adtrita pendebat cantharus ansa.*

De scyphis: *Et sacer implevit dextram scyphus.*

- 2 Ea autem cuius figurae sint quisve eorum fecerit mentionem nemo quaerit, contenti scire cuiuscemodi esse pocula. Et scyphos quidem cantharosque, consueta vulgi nomina, ferendum si transcant, sed de carchesiis cymbiisque quae apud Latinos haud scio an umquam reperias, apud Graecos autem sunt rarissima, non video cur non cogantur inquirere quid sibi nova et peregrina nomina velint. Est autem *carchesium* poculum Graecis tantummodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiarum, atque Iovem Almenae pretium concubitus carchesium aureum dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomen reliquit, atque in fabula [144] *Amphitryone pateram* datam, cum longe utriusque poculi figura diversa sit. Patera enim, ut et ipsum nomen indicio est, planum ac patens est, carchesium vero procerum et circa mediam partem

[Mss. P (AS om. Graec.).

— *Et gravis*] Ecl. VI, 17. — *Et sacer attrita* P. — *Et sacer*] Aen. VIII, 278. 2. *eiusmodi* S. *huiuscemodi* v-g. — *si crauseant* A. *si nau-siant* „B“. — *an nunquam* v1. — *sint* S. — *peregrina graeca* v-g. — *velint nomina* S. 3. *feredes* A. — *atque* S. — *Alcumenae* Edd. P. — *etque* in P. — *Amphitryone*] I, 3, 36. 4. *etiam ipsum* P. — *et patens* S. — *compressum mediocriter, ansatum* Casaubonus, qui adnotavit: „Neque enim *ansatum* *mediocriter* potest dici, cuius ansae ad infimum pertingunt a summo,“ et Zeunius, qui adnotavit: „Cum *ansatum* *mediocriter* sequentibus plane repugnet, transfer *mediocriter* ad *compressum*; atque nisi *ansatum* omnino delere malueris, quod durum esse videtur, in locum τοῦ *mediocriter* translati substitue utrimque.“ *compressum, ansatum* *mediocriter* coni. Pontanus, qui adnotavit: „Fuit hoc poculum, ut Graeca verba sunt, *ἰκανὸς ἐπίμηκες*, et ideo *compressum* quidem circa meditullium sed protuberans leviter... *Ancatum* autem ab *ancus* formatum est. Festus [p. 19. Muell.] *Ancus* appellatur qui aduncum habet brachium, ut exporrigi non possit. Glossae: *Ancus*, λορδός.“ Vid. not. —

XXI, 2. *nemo quaerit, contenti scire*] i. e. quum omnes litteratores satis habeant scire, cf. c. 19. § 31.

cuiuscemodi] Macrobio tribuere hanc formam non dubitavi, quae in nonnullis exemplaribus legitur vel apud Ciceronem de invent. II, 45, 134. Rectior forma est *cuiusquemodi*, cf. Duker. ad Flor. III, 4, 2., Davis. ad bell. African. 19., Outendorp. et Hildebrand. ad Apul. Met. VIII, 17. p. 554. *Eiuscemodi* legitur c. 19, 20.

consueta vulgi nomina] Genitivus ponitur pro dativo, ut Comm. I, 18, 5. *Orionis proximam regionem* et 8. *mundanae volubilitatis consona accessione*, ubi vid. not.

3. *Meminit eius Pherecydes cet.*] Cf. Athen. XI, 49. p. 474 f. Ἀρχαίο-
τατον δ' ἐστὶ ποτήριον τὸ καρχή-
σιον, εἴ γε ὁ Ζεὺς οὐκ ἔμελλεν Ἀλκ-
μήνην ἔδωκε δῶρον αὐτὸ τῆς μίξεως,

ὡς Φερικνύδης ἐν τῇ δευτέρᾳ
ἱστορεῖ καὶ Ἡρόδοτος ὁ Ἡρακλεώ-
της, et p. 475. c. Χάρων δ' ὁ Λαμ-
ψακηνὸς ἐν τοῖς Ὠροῖς παρὰ Λακε-
δαιμονίοις, φησὶν, ἐτι καὶ εἰς αὐτὸν
δείκνυσθαι τὸ δέπας τὸ δοθὲν Ἀλκ-
μήνῃ ὑπὸ Διὸς, ὅτι Ἀμφικρύωνι εἰ-
κάσθη.

aureum] Hoc ἐπίδετον non agno-
scit Athenaeus.

4. *patera .. planum ac patens est*] Cf. Varr. L. L. V, 26, § 122. *Praeterea in poculis erant paterae ab eo quod latum Latini dicunt dictae.*

*et circa mediam partem compres-
sum, ansatum mediocriter*] Ab Athe-
naeo haec esse desumpta vidit iam
Casaubonus et ipsa eius verba at-
tulit Zeunius, quae (XI, 49, p. 474. e.) sunt haecce: Καρχήσιον
Καλλίξεινος ὁ Ῥόδιος ἐν τοῖς περὶ
Ἀλεξανδρείας φησὶν ὅτι ποτήριον
ἐστὶν ἐπίμηκες, συνηγμένον εἰς

compressum, ansatum mediocriter, ansis a summo ad infimum pertingentibus. Asclepiades autem, vir inter Graecos adprime doctus 5 ac diligens, carchesia a navali re existimat dicta. Ait enim navalis veli partem inferiorem *πτέροναν* vocari, at circa mediam ferme partem *τράχηλον* dici; summam vero partem carchesium nominari, et inde diffundi in utrumque veli latus ea quae cornua vocantur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed et alii 6 inlustres poetae, ut Sappho, quae ait:

— *Κῆνοι δ' ἄρα πάντες*

Edd. vicahgspdz.]

pertingentibus ASv-gM123P6 „CB“. pertinentibus s-bP. 5. Asclepiades A. — pternam Sh. ternam A. paternam v1. pateram v3-ag. — trachelon A. — et inde ... vocantur om. P. — veli om. S. — eaque v-g. 6. *Κῆνοι*] Cf. Athenaeus XI, 7, 49. p. 475, a. Sapph. fragm. 70. Neue, 46. Schneidew. Delect., Ahrens Dial. Aeol. fragm. 32, Rhein. Mus. 1844, p. 394. *Κῆνοι* .. καρχήσιον om. via. In ch-b adduntur sequentia: Ἀράσαντο δὲ πάμπαν ἐσθλὰ τῷ γαμβρῷ, (in chg tres sunt versus, quorum primus finitur verbo ἔχον, alter verbo πάμπαν; in iisdem legitur ἐσθλὰ). Κοινῇ chg. κοινῇ s-b. „Cod. Thuan. ΚΗΝΟΙ pro κοινῇ,

μέσον ἐπιεικῶς, ὅτα ἔχον μέχοι τοῦ πνιμμένου καθήκοντα. Haec si cum Macrobianis verbis comparaveris, concedes scribendum fuisse: et circa mediam partem compressum mediocriter omisso participio ansatum, quod ut eiiceretur suasi in Symbol. p. 8 sq., statuens Italum quendam, qui pro compressum legisset compresum, quum ei in mentem venisset vox presa, illud interpretatum esse voce ansatum. Nunc vero statuo Macrobius ipsum erravisse, adverbium ἐπιεικῶς coniungentem cum verbis ὅτα ἔχον, idque quum fecisset, ad interpretandum verbum καθήκοντα notionem iam prolatam in participio ansatum iterum posuisse additis verbis: ansis ... pertingentibus. Compressum est Graecum συνηγμένον, quod proprie valet idem ac contractum. De carchesii forma vid. Mueller. Handbuch d. Arch. § 299. a. et Letronne Journ. des Sav. 1833. p. 606., quem citat C. B. Hasius in Stephani Thes. Gr. I. s. h. v. Infra § 6. inter apparatus Bacchicum commemoratur καρχήσιον, et in duobus Virgilii versibus qui citantur § 1. carchesia Baccho tribuuntur: recte ergo videtur pro carchesiis habere Viscontius Mus. Pio-Clement. V. p. 280 pocula quae in ultima eius voluminis tabula tenent Bacchus et Semele.

pertingentibus] Nullo loco hoc verbum legitur quin aliqui certe homines docti iusserint scribi per-

tinere. Vid. quae congestit Forcellin. s. h. v. et inprimis interpretes Livii ad XXV, 24, 6. Sed re non satis explorata codicibus obsequendum esse putavi.

5. Asclepiades autem cet.] Cf. Athen. I. c.: Ἀσκληπιάδης δ' ὁ Μυρλεανὸς κεκλησθαι φησιν αὐτὸ ἀπὸ τινος τῶν ἐν τῇ νηὶ κατασκευασμάτων. τοῦ γὰρ ἴστοῦ τὸ μὲν κατωτάτω πτέρονα καλεῖται, ἣ ἐμπίπτει εἰς τὸν ληνόν· τὸ δ' ὅλον εἰς μέσον τράχηλος· τὸ δὲ πρὸς τῷ τέλει καρχήσιον· ἔχει δὲ τοῦτο κεραίας ἄνω συννενοῦσας ἐφ' ἑκάτερα τὰ μέρη.

navalis veli partem] „Miror interpretes nondum vitium hic deprehendisse, quod cum ex loco laudato Athenaei tum e rei natura facile potest intelligi. Pro veli hic et mox legendum est mali, h. e. ἴστοῦ, non veli, h. e. ἱστίων, quod a re et libris Athenaei est alienum.“ ZEUN. — Nihil mutavi, quoniam non dubito quin ab ipso Macrobio hic error sit commissus.

inde diffundi in utrumque veli latus ea quae cornua vocantur] Intellegendum esse utrumque mali latus ex iis quae supra adnotavimus apparet. Diffundi minus accurate vertuntur verba Graeca ἔχει .. ἄνω συννενοῦσας, quae magis expriment formam ansarum poculi, ut cogitandum non sit de antennis, sed de fulcris quibusdam corbis, τοῦ θωρακίου: nam sequitur apud

καρχήσι' εἶχον καὶ ἔλειβον.

Cratinus in Διονυσιαλεξάνδρῳ:

Στολὴν δὲ δὴ τίν' εἶχεν; τοῦτό μοι φράσον.

Θύρσον κροκωτὸν ποικίλον καρχήσιον.

Sophocles in fabula quae inscribitur Tyro:

[Mss. P (AS om. Graec.).

forte κείνοι.“ Gron. — εἶχον s-b. „Cod. Thuan. εσχον.“ Gron. ἔχον chg. — ΚΡΑΤΕΙΝΟΣ ΕΝ ΔΙΟΝΥΣΙΑΛΕΞΑΝΔΡΩΙ P. Κρατῖνος ἐν Διον. s-d. — Cratinus ... καρχήσιον om. c. — in Διονυσ. ... φράσον om. hg. — Στολὴν] Cf. Meinek. fragm. comic. Graec. II, 1. p. 37, Schneidew. l. c. ad c. 20. § 12. Στολὴν .. φράσον om. sp. substitutis septem asteriscis. „Cratino hunc versum restitui e cod. Thuan. suppeditantibus scedis paternis et epistola Theodori Ryquii.“ Gron. — ΔΥΤΙΝΑΕΙΧΕΝ P. δὴ τινα εἶχεν s-b. — τοῦτό μοι φράσον Mein. et Schneidew. ex emend. Porsoni. ΤΟΥ ΔΟΜΟΙΦΡΑΣΟΝ P. τοῦ δ' ὁμόχροον dzb. „In Ms. erat ΤΟΥ ΔΟΜΟΙΦΡΑΣΟΝ pro quo id quod edidi ad marginem scripserat pater, nec video melius.“ Gron. — Θύρσον, κροκωτὸν ποικίλον καρχήσι hg. Θύρσον κροκωτὸν, ποικίλον καρχήσιον sp. Θύρσον, κροκωτὸν, ποικίλον καρχήσιον dzb. „versus Cratini in ultima editione male distinctus erat.“ Gron. — Tyro om. cum Graecis ASvia.

Athenaeum: καὶ ἐπικείται τὸ λεγόμενον αὐτῷ θωράκιον.

6. εἶχον καὶ ἔλειβον] Sic scripsi, quamvis in codice P. legatur εσχον ΚΑΙ ΕΛΕΒΟΝ, quo vitaretur immutatio temporis. Versus ita distinxi, ut essent pherecratei, quorum priori debat in initio una syllaba esse et alter duplicem haberet basin.

Cratinus in Διονυσιαλεξάνδρῳ] G. H. Bodius Gesch. d. hell. Dichtk. III, 2, p. 135. Cratino minori tribuit hanc comoediam, cuius argumentum fuerit aut Alexander Magnus Dionysi instar in Indiam profectus, aut Alexander Pheraeus Dionysi cultor, coll. schol. in Hom. II. ὦ, 428: Καὶ Θεόπομπός φησιν Ἀλέξανδρον Φεραῖον Διόνυσον τὸν ἐν Παγασαῖς .. εὐσεβεῖν διαφύρωσ· καταπονταθέντος δὲ Ἀλεξάνδρου Διόνυσος ὄναρ ἐπιστάς τινι τῶν ἀλιέων ἐκέλευσεν ἀναλαβεῖν τὸν φορμὸν τῶν ὀστῶν· ὁ δὲ ἀπελθὼν ἐς Κράνωνα τοῖς οἰκείοις ἀπέδωκεν, οἱ δὲ ἔθαψαν. Sed hoc fragmentum apud Athenaeum l. c. non legitur.

v. 1. τοῦτό μοι φράσον] Meinek. adnotavit: „Porsonus ad Eurip. Hec. 782. Cleantes apud Galenum Hipp. et Plat. V. p. 292: τί ποτ' ἔσθ' ὃ βούλει θυμέ; τοῦτό μοι φράσον.“

v. 2. Θύρσον κροκωτὸν ποικίλον καρχήσιον] Cf. Athen. V, 28. p. 198. c. Ἐπὶ δὲ ταύτης (τῆς τετρακύλου) ἐπὶ ἄγαλμα Διονύσου .. σπένδον ἐκ καρχήσιου χρυσοῦ, χιτῶνα πορφυροῦν ἔχον διάπεζον καὶ ἐπ' αὐτοῦ κροκωτὸν διαφανή· πε-

ριεβέβλητο δὲ ἱμάτιον πορφυροῦν χρυσοποικίλον... προσήρτητο δὲ καὶ στέφανοι καὶ ταινίαι καὶ θύρσοι καὶ τύμπανα κτλ. Poll. IV, 18, 117. Ὁ δὲ κροκωτὸς ἱμάτιον· Διόνυσος δὲ αὐτῷ ἐχρήτο καὶ μασχालιστῆρ ἄνθρηνῳ καὶ θύρσῳ. De carchesio vid. not. ad § 4. Quid sit ποικίλον docet etiam Auct. ad Herenn. qui IV, 47, 60: Uti citharoedus, inquit, quum prodierit optime vestitus, palla aurata indutus, cum chlamyde purpurea coloribus variis intexta, non recte ergo vulgo commata ponuntur post Θύρσον et post κροκωτὸν, ut iungantur verba ποικίλον καρχήσιον. Meinek. ad loc. cit. adnotavit: „De ποικίλῳ veste Dionysiaci plura attuli Hist. crit. p. 57. Dicitur deinde de qualibet veste variegata, ut apud Eubulum Bekkeri Anecd. p. 1189. Theocritum Idyll. XV, 78. Fuisse autem τὸ ποικίλον interiorem vestem sive tunicam ex addito κροκωτῷ apertum est.“ De crocata, qua uti solebant mulieres, Baccho tributa vid. Ruhnck. ad Vellei. Pat. p. 346. Philostrat. p. 159. Polyaen. V, 3, 3. in fabula quae inscribitur Tyro] Fundus fabulae est Homer. Odys. II, 235-259. Cf. Apollodor. I, 9, 8., ubi legitur: Τυρῶ δὲ ἡ Σαλμωνέως θυγάτηρ καὶ Ἀλκιδίης .. ἔρωτα ἴσχει Ἐνιπέως τοῦ ποταμοῦ... Ποσειδῶν δὲ εἰκασθεὶς Ἐνιπεὶ συγκατεκλίθη αὐτῇ· ἡ δὲ γεννήσασα κρύφα διδύμους παῖδας ἐκτίθησιν... ὁ δὲ ἱποφορβὸς ἀμφοτέρους τοὺς παῖδας

Πρὸς τήνδε μοι
τράπεζαν ἀμφὶ σῖτα καὶ καρχῆσια.

Haec de carchesiis ignoratis Latinitati et a sola Graecia celebratis. Sed nec *cymbia* in nostro sermone reperies: est enim a Graecorum paucis relatum. Philemon, notissimus comicus, in Fantasmate ait:

Ἔπιεν ἡ Ῥόδη κυμβίον ἀκράτου,
Anaxandrides etiam comicus in fabula Ἀγροίοις:
Προπινόμενα καὶ μέστ' ἀκράτου κυμβία

8

Edd. vicahgspdzb.]

— Πρὸς τήνδε] Cf. Athen. XI, 7, 49. p. 475 a Both. Soph. fragm. XXX, 10., p. 95. *προς. ΓΗΝΔΕΙΜΙΤΡΑΠΕΖΑΛΛΗΦΙΣΙΤΑ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΣΙΑ* P (a quo haec omnino abesse non recte refert Schneidew. l. c.). Πρὸς τήνδε μοι scripsi e con. Προστῆναι μέσσην Τράπεζαν ἀμφισιτία τε καὶ καρχῆσια Athen., quae in unum verum contracta leguntur in s-b. (Both. Προσστῆναι et σῖτα). Πρὸς τὴν τράπεζαν φάσκων Προσεληλυθέναι τοὺς δρᾶκοντας καὶ Γενέσθαι περὶ τὰ σιτία καὶ τὰ Καρχῆσια (quae explicandi causa adduntur apud Athen.) chg. „Sic videtur auctor scripsisse. Nam Athenaeus cum statim suis verbis mentionem faciat serpentum, nihil nisi quod ad consilium suum pertineret, scripsit: verum secus est hic apud nostrum.“ Zeun. — 7. in vestro con. Zeunius. Vid. not. — fantasmate APSv1. phantasmate v3aP6. phasmate ch-b. Vid. not. — Ἔπιεν] Cf. Athenaeum XI, 9, p. 481. d. Meinek. fragm. comic. Graec. IV. p. 29. Schneidewin. l. c. Ἔπιεν ... ἀκράτου om. via. Ἐπει ἡ Ῥόδη ch-b addito post ἀκράτου versu qui sequitur apud Athenaeum l. c.: Κατεσέσεικεν ὑμῖν ἄνω. Ἔπιεν ex P restituit Schneidewin. l. c. p. 473. Apud Athenaeum pro ἐπεὶ δὲ ἡ Ῥόδη Bentleius coniecit ἐπειδὴ δ' ἡ Ῥόδη, alii ἔπειτα δ' ἡ P., Mein. ἐπεὶ δὲ δὴ P. 8. Anaxandrides A. — ἐν ἀγροίοις hg. ἐν ἀγροίοις c. agreccis AP. a graecis Sv1aP6. — Προπινόμενα ... ὑμᾶς om. via. Cf. Athenaeus XI. p. 481 sq. Meinek. fragm. Comic. Gr. III, p. 162. Schneidewin. l. c. *ΠΡΟΠΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΤΑ ΑΚΡΑ ΕΚΑΚΩΣΕΝ ΥΜΑΣ* P. Μεγάλ' ἔσως ποτήρια, προπινόμενα Καὶ μετ' ἀκράτου Κυμβί' ἐκάρωσεν ὑμᾶς, Ἀναγεχαίτικεν μὲν οὖν ex Athenaeo c (hg om. Ἀναγεχαίτ. ... οὖν, et Κυμβί' et in mg. ἐκάρωσεν; g ἀκράτου). „Sic plane extat apud Athenaeum

ἀνελόμενος ἔθρεψε καὶ τὸν μὲν .. Περίαν ἐκάλεσε, τὸν δὲ ἕτερον Νηλέα· τελειωθέντες δὲ ἀνεγνώρισαν τὴν μητέρα, καὶ τὴν μητρονίαν ἀπέκτειναν Σιδηρώ κτλ. Scholiastes Eurip. sub finem. Orestis propter felicem exitum confert hanc fabulam cum Euripidis Oreste et Alcestide. Vid. etiam Aristot. poet. c. 16., Both. fragm. Soph. p. 92 sqq. et Bode l. c. III, 1. p. 443 sq.

Πρὸς τήνδε μοι τράπεζαν] Sic scripsi, ut quam minime a codicis vestigiis recedens efficeretur trimetri clausula. Quid velint hi versus docent ea quae explicandi causa adiecit Athenaeus. Vid. app.

7. in nostro sermone] „Si nostrum sermonem interpreteris sermonem quo nunc hic utimur, bene est. Verum si linguam vernaculam, quam dicunt, intelligis, falleris, quia Eustathius, qui loquitur, fuit

Graecus, uti ex antecedentibus fit satis clarum. Forte tamen melius est si nostro correxeris.“ ZEUN. — Equidem putaverim errorem admisisse Macrobius. Cf. § 9. et nott. ad c. 2. § 17., et ad c. 22. § 15.

notissimus comicus] Menandri aemulus.

in Fantasmate] Sic scripsi ex auctoritate omnium meorum codicum, quamvis verum fabulae nomen sit Φάσμα, quod quidem legitur apud Athenaeum et apud Meinekium ll. cc. Ibidem plenius legitur hoc fragmentum, de quo vid. Schneidewin. l. c.

8. Προπινόμενα ... κυμβία] Quae in cod. P leguntur, ea sic orta esse videntur, ut librarius ab ΑΚΡΑ ad ΚΥΜΒΙΑ aberrans omiserit τοx ΚΥΜΒΙΑ, 'eaque adscripserit in margine, unde ab alio paululum mutata translata sint ad totius fragmenti principium.

ἐκάκωσεν ὑμᾶς.

[145] Meminit eius et Demosthenes in oratione quae est in Midiam: Ἐπ' ἀστράβης δὲ ὀχοῦμενος ἐξ Ἀργούρας τῆς Εὐβοίας, χλανίδας δὲ καὶ κυμβία καὶ κάδους ἔχων, ὧν ἐπιλαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι. *Cymbia* autem haec, ut ipsius nominis figura indicat, diminutive a *cymba* dicta: quod et apud Graecos et apud nos ab illis trahentes navigii genus est. Ac sane animadverti ego apud Graecos multa poculorum genera a re navali cognominata, ut

[Mss. P (AS om. Graec.).

XI, 9, unde omnino noster hausit quicquid hic de poculis scripsit. "Zeun.; Meinek. μέστ' e codicibus. Μεγάλ' ἴσως κυμβία προσηνόμενα Καὶ μετ' ἀκράτου ἐκάκωσεν ὑμᾶς s-b. — Demosthenes (om. et) h. — quae esse A. — in Midiam] § 133 Bekk. (p. 558 Reisk.) — ἐπ' ἀστράβης... πεντηκοστολόγοι om. v-a. — δ' ὀχοῦμενος s-b. — ΕΞ ΑΡΓΟΥΡΑΣ P. — ΘΗC (sup. T) ΘΥΒΟΥΑΣ P. „Male Stœrjana (et g) Ἀργούρας Εὐβοίας, ineptius cum Stephano Pontanus (sp) Ἀργούρας καὶ ἐξ Εὐβοίας. Recte solus Camerarius." Gron. (τῆς Εὐβοίας hdzb). Vid. not. — ΧΛΑΝΙΔΑΣ ΔΕ ΟΧΟ P, unde Schneidewin. coni. χλανίδας δ' ἐπ' ὄχου. Vid. not. — ΚΑΙ ΚΥΜΒΙΑ ΟCΙΕΧΩΝ P, unde Schneidewin. restituit id quod est in edd. Demosth., καὶ κυμβία καὶ κάδους. — ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΛΟΓΟΙ P. ἐπελ. οἱ πεντηκοστολόγοι hg. 9. Cybia vi. — haec om. h. — apud vos

ἐκάκωσεν] Non dubito quin verum sit id quod legitur apud Athenaeum, ἐκάκωσεν, quum Hesychius participium κακῶθεις interpretetur: τὴν κεφαλὴν σεισθεῖς, μεθυσθεῖς. Sed tamen secutus sum codicem P., quia potuit fieri ut ipse Macrobius substitueret hoc verbum, quod quidem est magis vulgatum.

Ἐπ' ἀστράβης δὲ ὀχοῦμενος ἐξ Ἀργούρας τῆς Εὐβοίας] Alterum τῆς delendum esse censet Schneidewinus, sed defendit Westermannus Zeitschr. f. A. W. 1845. N. 87. Apud Demosthenem legendum esse ἐπ' ἀστράβης.. τῆς ἀργυρᾶς τῆς ἐξ Εὐβοίας evicit Buttmannus Excursu VII., sed in eo erravit vir doctissimus quod censuit Camerarium nullius codicis auctoritate nissum haec Demosthenis verba inseruisse. Sed iam antiquitas ἐξ Ἀργούρας in plerisque Demosthenis exemplaribus fuisse docet Ulpianus qui totum hunc locum interpretatus est his verbis: Εἶδος καθέδρας ἀστράβη, παρὰ τὸ μὴ στροβεῖσθαι μηδὲ στρέφεσθαι. Ἔστι δὲ ἐπὶ πλείστον εἰς ὕψος ἀνῆκον, ὥστε τῶν καθεζομένων ἀνέχειν τὰ νῶτα. χρῶνται δὲ αὐτῷ μάλιστα αἱ γυναῖκες. Ἐπισκώπτει δὲ διὰ τοῦτο εἰς μαλακίαν καὶ ἀσθένειαν τὸν Μειδίαν· εἰδ', ἵνα μὴ ἀντιπέσῃ, τί οὖν, εἰ κακῶθεις ἐχορήσατο ταύτῃ τῇ καθέδρᾳ; προσέθηκεν ἐξ (τῆς?) ἀργυρᾶς· τὸ γὰρ ἡργυρῶσθαι τὴν

καθέδραν δείγμα ἦν τοῦ ἐπιτηδεύοντος καὶ ἐντροφῶντος τούτῳ τῷ εἶδει· τὸ δὲ καὶ ἐξ Εὐβοίας, ὅτι μὴ εἰωθότων τῶν Ἀθηνησιν τοιαύτας ἐργάζεσθαι αὐτὸς ἐξ Εὐβοίας ὠνήσατο· ἡ δὲ δημώδης ἐξ Ἀργούρας ἔχει ἀπὸ τόπου τῆς Εὐβοίας· ἀλλὰ τὰ ἐξῆς δηλοῖ, ὅτι μαλακίαν αὐτῷ καὶ τροφὴν ὀνειδίζει, χλανίδας λέγων καὶ ἱμάτια τροφερά καὶ σκευὴ πρὸς ἀνειμένον βίον.

χλανίδας δὲ καὶ κυμβία καὶ κάδους] Schneidewinus, quia post χλανίδας in codice legitur Δε οχο, suspicatus est scribendum esse δ' ἐπ' ὄχον, sed haec orta sunt e vitiosa repetitione verborum δὲ ὀχοῦμενος. Contra eidem viro doctissimo concedo verba καὶ κάδους esse restituenda, quamvis in codice legatur tantum οci: videtur enim librarins a ΚΥΜΒΙΑ aberrasse ad ΚΑΔ. Apud Athenaeum p. 481. e. legitur tantum: Τοῦ κυμβίου μνημονεύει καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Μειδίον, ἀκολουθεῖν αὐτῷ φάσκων ὅντα καὶ κυμβία, respiciens, ut videtur, ad § 158.: κυμβία καὶ ὅντα καὶ φιάλας ὀνομαζών.

οἱ πεντηκοστολόγοι] Cf. Suid. Πεντηκοστὴ μὲν τὸ τέλος ὃ τελοῦσι, πεντηκοστολόγοι δὲ οἱ τοῦτο ἐκλέγοντες.

9. apud nos] Non sine causa Zeunius statuit legendum esse apud vos. Vid. not. ad § 7.

carchesia supra docui, ut haec cymbia, pocula procera ac navibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes, vir longe doctissi- 10 mus, in epistola ad Hagetorem Lacedaemonium his verbis: Κρατῆρα γὰρ ἔστησαν τοῖς θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς κωλιάδος· τοῦτον δὲ ὁσάκις εἰσπληρώσκειν, ἀποσπείσαντες τοῖς θεοῖς, ἄνοχόουν ἐφεξῆς βαπτιστῶ κυμβίῳ. Fue- 11 runt qui *cymbium* a *cissybio* per syncopam dictum existimarent. *Cissybii* autem, ut de Homero taceam qui hoc poculum Cyclopi ab Ulyxe datum memorat, multi faciunt mentionem: voluntque nonnulli proprie *cissybium* ligneum esse poculum ex hedera, id est κισσοῦ. Et Nicander quidem Colophonius in primo *Αἰτωλικῶν* 12

Edd. vicahgspdz.]

reponendum esse censuit Zeunius. Vid. not. ad § 7. 10. *Agetorem* v-g. — Κρατῆρα] Cf. Athen. XI, 9. p. 482. b. et Bernhardy Eratosthen. p. 201. Κρατῆρα ... κυμβίῳ om. via. Pro his verbis in chg leguntur ex Athen. l. c. p. 482. a. haecce: Θανμάζουσιν δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ πῶς κύαθον μὴ κεκτημένος, ἀλλὰ κυμβίον, μόνην φιάλην προσεκέκτετο, δοκεῖ δὴ μοι τὸ μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων χρείας ἔνεκα, τὸ δὲ τῆς τῶν θεῶν τιμῆς εἰς τὴν κτῆσιν παρειληφέναι (hg in mg.: „In antiquo sequentia citantur in hunc modum: κρατῆρα παρέστησαν ... βάπτοντες τῷ κυμβίῳ. Est autem totus locus expositus ab Athenaeo in 11.“). — Ἰστασαν Athen. l. c. — οὐδεαίσεκολαιητοναααα P. — τῆς κωλιάδος (sup. ωι add α) P. τῆς κωλιάδος γῆς hg in mg. Athen. l. c.; Schneidewin. l. c. suspicatur γῆς latere in iis quae sequuntur in P.: τοῖς Θναδε (i. e. τοῦτον δε). — δ' s-b. — εἰοπαηρααίεν P (i. e. εἰο). ἐπιπληρώσκειν s-b (hg in mg.) Athen. l. c. — τοῖς θεοῖς ἐκ τῆς φιάλης s-b Athen. — βαπτιστῶκυμβίῳ P. βάπτοντες τῷ κυμβίῳ s-b. Athen. 11. a cissimbio viP6. a cissymbio c-g. — existimaverunt viP6. extimaverunt c-g. — Cissimbii viP6. cissymbii c-g. — de Homero] „Od. i, 346. cf. Athen. XI, 2, 7 (p. 477. b.).“ Zeun. — Ulyxe Svi. Ulysse c-bP. — cissimbium viP6. cissymbium c-g. — edera s-bP. — cissu AS. κισσοῦ hg. 12. quidam APSv-gP6. — Aetolicon ch-b.

pocula procera ac navibus similia] Cf. Athen. p. 481. f. Φησὶ δὲ Δίδυμος ὁ γραμματικὸς ἐπιμνησθεῖν εἶναι τὸ ποτήριον καὶ στενὸν τῷ σχήματι, παρόμοιον πλοῖῳ, quibus similia habet Suidas. Ibid. d. Dorothei verbis legitur: Γένος ποτηρίων βαθέων τὰ κυμβία καὶ ὀρθῶν, πνυμέναι μὴ ἐχόντων μηδὲ ὤτα.

10. λιθοκόλλητον] Cf. Plin. N. H. XXXVII, 2 s. 6 § 17. *gemmata pоторia*.

τῆς κωλιάδος] Malim additam vocem γῆς, quare erat quom conicerem legendum esse γῆς κωλιάδος, sed retinui id quod inde a Stephano legitur ex auctoritate codicis P, et, ut refert Schneidewinus, probatur Bernhardy Eratosth. p. 302., et praeterea Valckenario, ad Herodot. IV, 88., refragante Schweighausero, quia apud Plutarchum de rect. rat. aud. 160. p. 42 D. legitur: Ὅμοιός ἐστι μὴ βουλομένῳ πιεῖν ἀντίδοτον, ἂν μὴ το

ἀγγεῖον ἐκ τῆς Ἀττικῆς κωλιάδος ἢ κεκραμενμένον.

εἰσπληρώσκειν] pro magis usitato verbo ἐπιπληρώσκειν scripsi e cod. P., quem paullo infra secutus omisi ἐκ τῆς φιάλης, quoniam Eratosthenis verba decurtata esse etiam ex iis quae sequuntur elucet.

βαπτιστῶ κυμβίῳ] Nihil aliud legitur in cod. P. Nam o saepissime ponitur pro c: est autem βαπτιστὸν κυμβίον cymbium hauriendi causa immersum vel ad immergendum aptum. Vulgo legitur βάπτοντες τῷ κυμβίῳ, quod est ex Athenaeo desumptum, qui quidem praemittit τὸν νεοκράτα. Ea constructione qua βάπτειν usurpatum est apud Athenaeum, verbo βαπτίζειν natus est Plutarchus Alex. c. 67. φιάλαις καὶ ὅντοῖς .. βαπτίζοντες ἐκ πίθων μεγάλων καὶ κρατῆρων ἀλλήλους προέπινον.

12. in primo *Αἰτωλικῶν*] Poema hoc fuisse statuit Baehrius Real-

sic ait: Ἐν τῇ ἱεροποιίῃ τοῦ Διδυμαίου [Διὸς] κισσῷ σπονδοποιέονται. ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια φωνέεται. Sed et Callimachus meminit huius poculi:

Καὶ γὰρ ὁ Θρηκίην μὲν ἀνήνατο χανδὸν ἄμυστιν
ζωροποτεῖν, ὀλίγω δ' ἦδετο κισσυβίῳ.

13 Qui autem cissybium ex hedera factum poculum οἶονεὶ κίσσινον

[Mss. P (AS om. Graec.).

italicon ASP6. icalicon P. hialicon vi. hyalicon a (g in mg). — Ἐν τῇ Cf. Athen. XI, 7. p. 477. b. Ἐν τῇ ... φωνέεται om. via. In versus distinguuntur haec post Διδυμαίου, post πετάλοισιν, post κισσύβια in ch. — ἱεροποιῖν P. — τοῦ Διδυμαίου Διὸς ch-b ex Athenaeo. — κισσῷ σπονδοποιέονται P. κισσοῦ σπονδοποιέονται (c ὀπονδ.; s-b σπονδοποιέοντα) πετάλοισιν ch-b, ut Athen. — Οὔτεν hg. — φωνέεται, ut Athen., c. φωνέεται Ph-b. — Καὶ γὰρ Cf. Athen. XI, 7. p. 477. c. (et X, 12. p. 442. f., ubi pro ἀνήνατο legitur ἀπέστρυγε, et pro ζωροποτεῖν οἶνοποτεῖν). Schneidewin. l. c. „Vid. Fragmenta Callimachi a Bentleio coll. 109.“ Zeun. — Καὶ γὰρ ... κισσυβίῳ om. via. In chg adduntur ea quae sequuntur apud Athen. XI, 7. p. 477. c. Τῷ μὲν ἐγὼ τόδ' ἔλεξα περιστείχοντος ἀλείσον Τὸ τρίτον. — ΚΙΣΣΑ Ο ΘΡΗΚΙΗΝ P. — ΑΝΗΝΑΤΟ P., quod apud Athen. p. 477. probaverunt Bentlei. Ernest. Valckenar. ἀπῆνατο, ut vulgo ap. Athen., ch-b. — ΖΗΡΟΠΟΤΕΙΝ P, unde Schneidew. suspicatus est Macrobius scripsisse ξηροποτεῖν. 13. edera Edd. P. — οἶονεὶ κισσινὸν (sed infra κίσσινον) h-b. ΟΙΟΝΕΙ ΚΙΣΣΙΝΟΝ A non (om. οἶονεὶ κίσσινον) SP6. οἶον ἐκ κισσοῦ non vla. οἶον ἐκ κισσοῦ

Encycl. V. p. 613., et Arnoldus Vesaliensis, quem secutus est Camerarius, verba quae inde profertur scriptis tanquam essent versus, sed, ut mihi quidem videtur, nullo metro: in edd. Gryphianis eae voces a quibus apud illos incipiunt singuli versus tantummodo scriptae sunt ab initio litteris maioribus. At ne argumentum quidem est poeticum. Quam ob causam equidem censeo illos libros prosa oratione fuisse scriptos, sed dialecto Ionica, quae viris doctis imposuerit. Titulus Αἰτωλικῶν, qui in omnibus codicibus est corruptus, invenitur apud Athenaeum praeter locum citatum etiam VII, 48. p. 296. f.

ἱεροποιίῃ] Quod in cod. P. legitur, ἱεροποιῖν, id fortasse natum est ex ἱεροποιήνῃ, quam lectionem apud Athenaeum affert Schweighaeuserus. Nam illa vox nulla, quod sciam, nititur auctoritate. Contra etiam Hesychius s. v. Δάμιον habet: ἐν ταῖς ἱεροποιίαις.

τοῦ Διδυμαίου [Διὸς] Uncis inclusum retinui Διὸς, quia hoc nomen, quod abest a cod. P. et ab uno cod. Athenaei, qui habet τῷ Διδυμαίῳ, legitur etiam apud Eustathium ad Od. l. p. 359, 12., et post . . αἶον facile potuit excidere

Διός. De Iove Didymaco vid. not. ad I, 17, 64. Adde fragmentum Callimachi quod est in Etym. M. s. v. Διδυμαῖος. Omisso nomine Διὸς est Διδυμαῖον fanum Didymaeum quod hoc nomine appellatur apud Plutarchum in vita Pomp. c. 24. et Curtium VII, 5, 28.

φωνέεται] Et Schweighaeuserus et Schneidewinus pronuntiaverunt admitti non posse φωνέεται, quod legitur in codice P, nec possunt sane huc referri formae κέεται et δυνέεται quas ex Herodoto attulit Matthiaeus Gr. Gramm. § 204. 7. c. Est ergo scribendum aut φωνέεται aut πεφωνέεται: illud autem commendat Athenaeus.

Θρηκίην .. ἄμυστιν] Cf. Athen. X, 60., quod caput totum versatur in Thracum incontinentia, et Platon. de leg. I, p. 637 extr. Σύνθαι δὲ καὶ Θρηκῆες ἀνθρώπων παντάπασιν χρώμενοι, Horat. Od. I, 27, 1 sq. Natis in usum laetitiae scyphis Pugnare Thracum est. Satyrus ap. Athen. XII, 47, p. 534. d. de Alcibiade: Ὑπερῆς δὲ, inquit, καὶ τὴν τῶν Θρηκῶν ἀκρατοποσίαν, et de eodem Corn. Nep. VII, 11, 5.: Fuisse apud Thracas, homines vinolentos.

13. cissybium ex hedera factum poculum] Hanc etymologiam refutat

diei arbitrantur Euripidis auctoritate niti videntur, qui in Andromeda sic ait:

— Πᾶς δὲ ποιμένων ἔρῃει λεώς,
ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον
πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος. [146]

Haec de cymbio. Sequitur ut, quando *cantharum* et poculi et na- 14
vigii genus esse supra diximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidem nota res est vel ex ipso Virgilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum adsignat Sileno: sed id, ut supra polliciti sumus, etiam pro navigio poni solitum debemus ostendere. Menander in Nauclero:

Ἦκει λιπὼν Αἰγαῖον ἀλμυρὸν βάθος
θεόφιλος ἡμῖν, ὃ Στράτων, ὥς εἰς καλὸν
τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον
πρῶτος λέγω σοι τὸν τε χρυσοῦν κἀνθάρον. 15

Edd. vicalhgspdz.]

non v3i. οἶορ ἐκ κίσσοῦ non c. — *andrometa* A. *drometa* „Ms.“ *andromacha* via (g in mg.) P6. — Πᾶς] Cf. Athenaeus XI, 7. p. 477. a., Eustath. ad Odys. i, p. 1632, 9. Both. fragm. Eurip. Androm. 39. (p. 56.). Wagner. Androm. 29. (137.). Schneidewin. l. c. p. 475. — Πᾶς ... γάνος om. via. c in mg. „Locus restitutus.“ — ποιμεν μηεριπιαεω P. — v. 2. σκύφορ, ut Athen. et Eust., chg. — v. 3. ἀνα. ψυκτηρ P. ἀμπέλων dzb. 14. supra] Vid. not. — ex ipso Virgilio] l. c. ad § 1.

15. Ἦκει] Cf. Athen. XI, 6. p. 474. b. Mein. fragm. Com. Graec. IV. p. 174. Ἦκει ... ἄθλιε om. via. c in mg.: „Locus restitutus.“ — v. 1. λιπὼν αἰγαῖον αλμυρὸν βάθος P. — αἰγαῖων ch. αἰγαίων g. — v. 2. ο (sup. add. ω) P. — εἰς καλὸν P. ἐς καλὸν s-b. ἐγκαλὸν hg. — v. 3. τὸν ... σεσωσμένον om. P. Macrobius ipsum omisisse hunc verum censet Schneidewin. l. c. — v. 4. λέγω P Athen. δ' ἐγὼ ch-b. — τὸν τε χρυσοῦν κἀνθάρον scripsi cum Athenaeo (ex quo etiam emendavi interpunctionem, cum in s-b sit punctum post σεσωσμένον, et in b κἀν-

Doederlinus Glossar. Homer. s. v. κισσύβιον.

σκύφον] Haec huius nominis forma legitur apud Euripidem Cycl. 256 et 556. Alcest. 798. Electr. 499., sed τὸ σκύφος, ut apud Athen. et in hg. h. l., Cycl. 390., ubi est: Σκύφος δὲ κίσσου παρέθετο. Utramque formam in usu fuisse docet Athen. p. 498. a. Quod ad rem attinet, Wagnerus praeterea citavit Alc. 756. ποτῆρα κίσσινον et Valckenar. ad Theocr. I, 27. Victor. Var. lectt. XVI, 23.

14. supra diximus] Haec et quae leguntur paulo infra, ut supra polliciti sumus, non habent quo referantur: namque § 9., ubi de poculorum generibus a re navali cognominatis agitur, cantharus non est nominatus, ut aliquid ibi videatur excidisse.

proprium Liberi patris poculum] Cf. Plin. N. H. XXXIII, 11. s. 53 extr. C. Marius post victoriam

Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, Valer. Max. III, 6, 6. Cantharo semper potavit (Marius), quod Liber pater inclytum ex Asia ducens triumphum hoc usus poculi genere ferebatur. Arnob. VI, 25. In Liberi dextera pendens potiorius cantharus, ubi vid. not. Hildebrandi, et quae idem adnotavit ad Apul. Met. IX, 10. p. 774. Gruter. Inscript. p. 67, 2. Mueller. Handb. d. Archaeol. § 299, b.

15. Ἦκει λιπὼν] „Primus versus in Euripid. Troad. quoque ab initio reperitur.“ ZEUN.

v. 4. τὸν τε χρυσοῦν κἀνθάρον] Sic scripsi, non τὸν δὲ, ut intelligeretur σεσωσμένον λέγω. Nam sequitur apud Athenaeum: καὶ μετ' ὀλίγα. Τὴν ναῦν σεσωσθεῖν μοι λέγεις; Ἐγὼγε μὴν. De forma canthari vid. Mueller. Handb. d. Arch. § 299. b.

ποῖον; τὸ πλοῖον· οὐδέ μ' οἶσθας ἄθλιε.

16

Et sacer inplevit dextram scyphus.

Scyphus Herculis poculum est ita ut Liberi patris *cantharus*. Herculem vero fictores veteres non sine causa cum populo fecerunt, et nonnumquam cassabundum et ebrium, non solum quod is heros bibax fuisse perhibetur, sed etiam quod antiqua historia est Herculem poculo tamquam navigio ventis immensa maria transisse.

17 Sed de utraque re pauca ex Graecis antiquitatibus dicam. Et multibibum heros istum fuisse, ut taceam quae vulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est, quod Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquentem:

Οὐκ οἶσθά μ' ὄντα, πρὸς θεῶν, Τιρύνθιον
Ἀργεῖον; οἱ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας

[Mss. P (AS om. Graec.).

θαρον Ποῖον, τὸ πλοῖον). ΤΟΝ ΔΕΧΡΥΣΟΥΝ ΘΑΡΟ P. τὸν δ' ἐχρύσουν κέν-
θαρον ch-b. — v. 5. ΗΛΟΙΟΝ P. — οὐδέ μ' οἶσθας scripsi cum Meinekio.
οὐΔε μοιςΘα P. οὐδέ μ' οἶσθά σ' ch-b. (Apud Athenaeum haec non
leguntur.). — ΑΘΑΙΕ P. 16. Et sacer] Cf. § 1. — cassabundum
ASvi. quassabundum c-g. casabundum s-bP. — historia (om. est) S.
— pocula S. — navigio vectum M2. Idem coni. Benthleius Opusc. p. 213.
Lennep. ad Phalarid. epist. II, p. 62. Vid. not. 17. Οὐκ οἶσθας] Cf.
Athen. X, 12, p. 442. d, Meineke Com. Gr. III, p. 322. — Οὐκ ... ἀεὶ
om. v-a. In hg versus non distinguuntur, et omittuntur verba τοιγαροῦν
φένγονσ' ἀεὶ. — v. 1. οἶσθας μ' h-b. — v. 2. οἱ h-b. — ΛΕΠΑΣ P. ἀεὶ τὰς

v. 5. οἶσθας] De hac forma vid. Pierson. ad Moer. et Suid. s. v. οἶσθας, Eustath. ad Od. p. 1773, 27, Photii Lex. p. 323, 19. Choeroboscum in Bekk. Anecd. p. 1295. Meinek. in ed. maiore; Buttman. Ausf. gr. Sprachl. § 109. Not. 10. Matthiae § 231, 2. Sensus interruptus est, quamobrem haec verba apud Athenaeum sunt omissa, quod quidem videtur indicare Macrobius haec non ex ipso Athenaeo hausisse, sed ex eodem fonte.

16. cassabundum et ebrium] Cf. Varro L. L. VII, 3, § 53. Apud Naevium: *Risi egomet mecum cassabundum ire ebrium; cassabundus a cadendo*. Haec etymologia si vera est, non est probandum duplex s. De re conf. Mueller. Handb. d. Arch. § 411, 2. De scyphi forma vid. ibid. § 299, d.

quod is heros bibax fuisse perhibetur] Cf. Athen. XI, 38. p. 469. d. Μή ποτε δέ, ἐπεὶ μεγάλοις ἔχαιρε ποτηρίοις ὁ ἥρως, διὰ τὸ μέγεθος παίζοντες οἱ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς πλεῖν αὐτὸν ἐν ποτηρίῳ ἐμυθολόγησαν; et ὅτι δὲ εἰς ἣν Ἡρακλῆς τῶν πλεῖστον πινόντων προεῖπομεν. Cf. ibid. 41. p. 470. e. et Eurip. Alcest. 756 sqq.

Herculem poculo tamquam navigio ventis immensa maria transisse] Pro ventis viri docti coniecerunt esse legendum vectum, ut infra § 18. Vide ne illa voce Macrobius voluerit significare eum fuisse ventis agitatam. Vid. apud Athen. XI, 39. p. 470. c. verba Pherecydis: ὅτι δὲ ἦν ἐν πελάγει, Ὀκεανὸς περιώμενος αὐτοῦ κυμαίνει τὸ δέπας φανταζόμενος, et Hildebrand. ad Arnob. I, 30. Quamquam constructio verborum laborat duplici ablativo, poculo et ventis, cum verbo transisse coniuncto. Quid ergo, si pro ventis scribamus utentem?

17. multibibum] Vox est Plautina, cf. Cistell. I, 3, 1. et Curcul. I, 1, 77. De re vid. not. ad § 16.

Οὐκ οἶσθας cet.] His versibus apud Athenaeum l. c. praemittuntur haecce: Κωμωδοῦνται δὲ ὥς μεθύσοι Ἀργεῖοι μὲν καὶ Τιρύνθιοι ὑπὸ Ἐφίππον ἐν Βουσίριδι. ποιεῖ δὲ τὸν Ἡρακλέα λέγοντα, et verbis Τοιγαροῦν φένγονσ' ἀεὶ, quae non leguntur in edd. hg, praemissum est B; tribuenda enim sunt Busiridi.

Τιρύνθιον Ἀργεῖον] i. e. Tirynthe urbe Argiva natus. Ad haec κατὰ σύνησιν refertur id quod sequitur, οἱ.

πάσας μάχονται. Τοιγαροῦν φεύγουσ' αἰεί.

[147]

Est etiam historia non adeo notissima nationem quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule constitutam Cylicranorum, composito nomine ἀπὸ τῆς κύλικος, quod poculi genus nos una littera inmutata *calicem* dicimus. Poculo autem Herculem vectum ad Ἐρύθειαν, id est Hispaniae insulam, navigasse et Panyasis, egregius scriptor Graecorum, dicit et Pherecydes auctor est, quorum verba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulae quam historiae. Ego tamen arbitror non poculo Herculem maria transvectum, sed navigio cui scypho nomen fuit, ita ut supra cantharum et carchesium, et a cymbis derivata cymbia, omnia haec adseruimus esse navigiorum vocabula.

Edd. vicahgspdzb.]

Athen. — v. 3. ΠΟΥΤΑΡΟΥ P. 18. Est autem S. — propter A. — ἀπὸ τῆς κύλικος om. Sv. ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΙΛΙΚΟΣ A. ἀπὸ τῆς ΚΥΛΙΚΡΟΣ P. ἀπὸ τοῦ κύλικος s-b. 19. ductum v-aM3P6 „B“. dictum ASM2. — ad Ἐρύθειαν emendavit Camerarius. ΔΔΕΤΥΤΗΡΑ M12. ΔΛΗΤΥΤΗΡΑ M3. ΔΔΕΤΥΤΗΡΑ A. ad ΕΤΥΤΗΡΑ „B“. ad Ετηρα „C“. ΔΔΕΤΠΗΡΑ P. ad ἐγήτηρα v-a. om. S. — id est om. v3-b. idem „C“. — Panyasis APM123. Pamastis SP6. piniastis v. pimastis ica (g in mg). — ferreides A. — scribere supersedi S. — supra cf. §§ 5, 9, 14. — a cymbis vl. — dirivata A.

18. prope Heracleam ab Hercule constitutam] Hanc apud Athenaeum XI, 5. p. 462. a. Scythinus Teius dicit Ἡράκλειαν τὴν Τρηχινίαν καλεομένην, et Polemo τὴν ὑπὸ τὴν Οἶτην καὶ Τραχίνα, praeterea Thucydides III, 92. τὴν ἐν Τραχινίαις.

Cylicranorum, composito nomine ἀπὸ τῆς κύλικος] Athenaeus l. c. p. 461. e.: Ἡρακλεῶται δ' εἰδὼν, inquit, οὗτοι οἱ ὑπὸ τῇ Οἶτῃ κατοικοῦντες, ὥς φησι Νικάνδρος ὁ Θυατειρηνός· ὀνομασθῆναι φάσκων αὐτοὺς ἀπὸ τινος Κύλικος, γενὸς Λυδοῦ ἐνὸς τῶν Ἡρακλεῖ συστρατευσαμένων, sed idem ibid. affert verba Pratinæ: Κυλικηγορήσων ἔρχομαι, οὐ τῶν Κυλικράων εἰς ὑπάρχων (conf. c. 60. p. 480. b. Τὸ κυλικηγορεῖν, ὅταν ἐπὶ τῇ κύλικί τις ἀγορεύῃ), et Polemonis ibid. p. 462. a.: Μεθ' Ἡρακλέους τινὲς ἀφικόμενοι ἐκ Λυδίας Κυλικράνες. . . Κυλικράνες δὲ λέγονται ὅτι τοὺς ὤμους κεχαραγμένοι κύλικας ἦσαν.

19. Poculo . . . Pherecydes auctor est] Cf. Athen. XI, 38. p. 469. d. Πανύσις δὲ ἐν πρώτῳ Ἡρακλείας παρὰ Νηρέως, φησὶ, τὴν τοῦ ἡλίου φιάλην κομίσασθαι τὴν Ἡρακλέα καὶ διαπλεῦσαι εἰς Ἐρύθειαν, ubi fere eadem aliorum quoque verbis narrantur, et c. 39. p. 470. c. Φερικύδης δ' ἐν τῇ τρί-

τῇ τῶν Ἱστοριῶν προειπὼν περὶ τοῦ ὤκεανου ἐπιφέρει. . . Ἥλιος δὲ δίδωσιν αὐτῷ (τῷ Ἡρακλεῖ) τὸ δέπας τὸ χρύσειον ὃ αὐτὸν ἐφόρει σὺν τοῖς ἵπποις, ἐπὴν δύνῃ, διὰ τοῦ ὤκεανου τὴν νύκτα πρὸς ἕω, ἵνα ἀνίσχει ὁ ἥλιος. ἔπειτα πορεύεται ὁ Ἡρακλῆς ἐν τῷ δέπαϊ τούτῳ εἰς τὴν Ἐρύθειαν. Idem ib. c. 16. p. 781. d. hanc rem refert commemorasse Stesichorum. Adde Apollodor. Bibl. II, 5, 10. § 6. cum not. Heyn. Creuzer. Symb. II, pp. 631, 634, 642, 697. Idem ib. tab. VI, 35. e patera Volcentina prodidit effigiem Herculis poculo vecti. Real-Enc. III. p. 1166 sq. Insulae nomen in codicibus mirum in modum est corruptum. Forsitan quis putaverit legendum esse Γάδειρα coll. Strabone III, 2. p. 148. Ἐοικασί δ' οἱ παλαιοὶ καλεῖν τὰ Γάδειρα καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν νήσους Ἐρύθειαν, et Herodot. IV, 8. Ἐρύθειαν νήσον τὴν πρὸς Γηδείροις, et Stephan. Byz. Γάδειρα πόλις καὶ νῆσος ἐν τῷ ὤκεανῳ, sed ΕΤΥΤΗΡΑ videtur ortum esse e vitiosa scriptura ΕΡΥΤΙΑ.

sed navigio] Cf. Serv. ad Virg. Aen. VII, 662. Hunc Hercules vicit, qui ideo fingitur ad eum olla aerea transvectus, quod habuit navem fortem et aere munitam.

XXII. Nomina quoque Virgilius nonnumquam ex antiquissimis Graecorum historiis mutuatur. Scitis apud illum unam ex comitibus Dianae Opin vocari: quod nomen vulgo fortasse temere inpositum vel etiam fictum putatur ab ignorantibus insidiosum poetam cognomen quod a veteribus Graecis scriptoribus ipsi 2 Dianae fuerat inpositum comiti eius adsignare voluisse. Sed Virgilius sic ait:

*Velocem interea superis in sedibus Opin,
Unam ex virginibus sociis sacraeque caterva,
Compellabat et has tristis Latonia voces
Ore dabat,*

[148]et infra: *At Trivia custos iamdudum in montibus Opis.*

3 Opin inquit comitem et sociam Dianae. Sed audite unde Virgilius hoc nomen acceperit, qui, ut dixi, quod epitheton ipsiusce 4 legerat sociae eius inposuit. Alexander Aetolus, poeta egregius, in libro qui inscribitur *Musae* refert quanto studio populus Ephesius dedicato templo Dianae curaverit praemiis propositis ut qui tunc erant poetae ingeniosissimi in deam carmina diversa componerent. In his versibus Opis non comes Dianae sed Diana ipsa 5 vocata est. Loquitur autem, uti dixi, de populo Ephesio:

Ἄλλ' ὅγε πεινθόμενος πάγχυ Γραικοῖσι μέλεσθαι

[Mss. P (AS om. Graec.).

XXII. Caput XXII. De aliis quibusdam locis Vergilii. ch-b. 1. *ingeniosum* i-bS. 2. *Velocem*] Aen. XI, 532. — *At*] ib. 836. 3. *ut dixi vobis* S. — *huiusce* S. *ipsius esse* „B“. 4. *vocitata* A. 5. *Ἄλλ' ὅγε*] Cf. Brunck. Anall. I, p. 419. Salmas. Plin. Exerc. p. 572. b. D. Meinekii Analecta Alexandr. Berol. 1843. p. 225 sqq., Schneidewin. Zeitschr. f. A. Wiss. 1843. p. 925. — *Ἄλλ' ὅγε* .. ἀνλεα ἔργα om. v-a. — v. 1. *πεινθόμενος* h. — *πάγχυ* P. Sic scribendum esse primus vi-

XXII, 1. *insidiosum poetam*] Noli discedere ab optimorum codicum vestigiis, quamvis difficile sit explicatu hoc adiectivum. Videtur autem Macrobius significare voluisse Virgilium nimia sua doctrina (cf. § 6.) abusum esse ad imponendum minus doctis. De eadem re legitur in Comm. Serv. ad Virg. Aen. XI, 532: *Quod (nomen) hoc loco peritissimum antiquitatis poeta sociae eius imposuit.*

quod a veteribus Graeciae scriptoribus ipsi Dianae fuerit inpositum] Hoc factum esse etiam a Callimacho in Dian. 204 et 240. adnotavit Heynius ad hunc Virgilii locum; sed adiecit idem Opin esse inter puellas Hyperboreas quae frugum primitias olim Delum apportavissent et cum Diana ibi mansissent apud eund. in Del. 292. et apud Apollodor. I, 4, 4, 5. Zeunius nos delegat ad Spanhemii adnotat. ad Callimach. H. in Dian. 204. Ja-

cobs. praeter Callimachum citavit Palaephathum 32, 6., ubi Lacedaemonii Dianam dicuntur nominare *Οὐπιν*.

3. *ipsiusce*] Particulam *ce* pronomini *ipse* demonstrandi causa additam esse refert Forcellinus hoc uno exemplo allato.

4. *Alexander Aetolus*] Idem citatur in Comm. Serv. l. c.

dedicado templo Dianae] Alexandri Aetoli versibus Meinekii l. c. p. 229. hanc statuit subesse sententiam: „Ephesius populus decrevit ut Timotheus in solennitate qua Artemisii ante mille annos conditi memoriam celebrarent aureorum siglorum praemio proposito carmen in Dianae laudem componeret“; cui assentitur Schneidewinus, et in hunc modum hoc fragmentum Germanice vertit Hertzberg. Zeitschr. f. A. W. 1847. N. 4. p. 28. Sed Macrobius videtur sane cogitasse de dedicatione anti-

Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων,
νιὸν Θερσάνδρου κλυτὸν ἦνεσεν ἀνέρα σίγλων
χρυσείων ἱερὴν δὴ τότε χιλιάδα

Edd. vñahgspdzh.]

dit Brunckius. — μεν λεσθαι P. — v. 3. Θερσάνδρου Psp. Θερσάνδρουιο hgdzh omnes quorum coniecturas attuli praeter Iacobsium (2). — κλυτὸν ἦνεσεν scripsi e coni. Schneidewini. ΤΟΝ ΗΝΕΣΕΝ P. τὸν ἦνεσεν h-b. „Salmasius ad Solin. legebat ποτήνεσεν (ἀνέρι). Sed adhaereo Ms. et vulgatis. Susplicari tamen licet pro σιγλῶν scribendum σίκλων, qui stateres sunt. Quemadmodum Choerilus quoque ob singulos versus simile nomisma accepit. Imo forte sequentia sic corrigenda: χρυσείων ἱερῇ δὴ τότε χιλιάδι.“ Gron. Brunckius scripsit: τὸν ἦνυσεν ἀνέρα σίκλων χρυσείων ἱερῇ δὴ τότε χιλιάδι ὑμνήσαι, Lobeck. ad Soph. Ai. v. 381. ed. I. τῷ ἦνεσαν ἀνέρι σίκλων χρυσείων ἱερὴν cet. Meinekius l. c. comprobatur ἱερῇ .. χιλιάδι, deinde proponit, id quod recepi, ἱερὴν .. χιλιάδα ... ταχέων τ' Ὀπιν. Iacobsius coniecit Θερσάνδρου, ἀνέπεισε τὸν vel Θερσάνδρου, ἐπῆρε τὸν (ἀνέρα). μετήϊσαν (om. τὸν) coni. Bergk. Jen. Lit. Zeit. 1844. p. 1206. — v. 4. χρυσείων ἐρη P. χρυσείων ἱερῶν h. — πάντοτε h-p. δὴ τότε dzb. „Salmasius l. c. voluit τῶν τότε. Verum est δὴ τότε, quod ex Ms. huc reponere sustinui.“ Gron. — ΧΕΙΛΑΙΑ

quioris templi Dianae. Vid. Salmas. l. c., Iacobs. ad Anthol. I, 2. Meinek. p. 226.

5. v. 1. ὄγε] ὁ δῆμος.

πάγχυ Γραικοῖσι μέλεσθαι] i. e. a Graecis in summo honore haberi, ut vertit Iacobsius qui adnotavit (ad Anthol. I, 2. p. 238): „Γραικοῖσι pro Ἑλλήσιν, et Callimach. Fragm. CIV et CLX. Vid. Stephan. Byz. et Hesych. s. v. Γραικός.“

v. 2. Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα] Iacobs. contulit Epigr. ἀδέσπ. DXXXVIII. Πάτρα Μίλητος τίπτει τὸν Μούσαισι πόθεινον Τιμόθεον, κιθάρας δεξιὸν ἡνίοχον. Pausan. III, 12, 8. Ἐνταῦθα ἐκρέμασαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν Τιμόθεον τοῦ Μιλησίου κιθάραν, καταγνόντες ὅτι χορδαῖς ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖαις ἐφεῦρεν ἐν τῇ κιθαρωδία τέσσαρας χορδὰς, et Athen. XIV, 40. p. 636., ubi Artemoni fere eadem verba tribuuntur, et quae collegit Fabricius in Bibl. Gr. II, p. 158. ed. Harl. Meinekius affert qui Timothei Ἀρτεμιν commemorat.

v. 3. νιὸν Θερσάνδρου] Suidas: Τιμόθεος Θερσάνδρου ἡ Νεομύσου, ἡ Φιλοπόλιδος, Μιλήσιος, λυρικός.

κλυτὸν] Non dubitavi sic scribere praeunte Schneidewino, nam litterae κλυ facile poterant excidere librario a. — Δροχ aberrante ad κλυ, ut saepe fit in cod. P, ubi eadem littera sequitur brevi intervallo.

ἦνεσεν] i. e. hortatus est vel iussit. Cf. Stephan. thes. Gr. l. s. v.

ἀνέω: „Cum infinitivo Aesch. Choeph. 550. Αἰνῶ δὲ κρύπτειν τάςδε συνθήκας, ibid. 710. et Suppl. 182. Epigr. incert. 268. Κασιγνήτω δέ με μήτηρ Ἦνεσε τόξα φέρειν. Cf. Toup. Emendd. I, 435. not. Hesych.: Αἰνέσασαι, ἀναπέσασαι.“

v. 3. 4. σίγλων χρυσείων] Meinekius p. 228.: „Genitivis illis, inquit, apertum est indicari pretium quo remunerari voluerunt carmen Ephesii: accuratius mercedis summam iudicari non necessarium erat. De sigli vel sicli valore dixere interpp. Hesychii vol. II. p. 1180. et Boeckius Metrol. p. 49.“ Nam vulgo hi genitivi putantur pendere a voce χιλιάδα. Hesychius habet: Σίγλων, νόμιμα Περισκὸν δυνάμενον ὀκτώ ὀβόλους Ἀττικους, et paulo infra δύναται δὲ ὁ σίγλος δύο δραχμὰς Ἀττικὰς.

4. 4. δὴ τότε] Cum infinitivo ὑμνήσαι coniunctae hae particulae idem valent ac δὴ νῦν cum imperativo, ut ἄκουε δὴ νῦν apud Sophocl. Elect. v. 935 et Eurip. Iph. Aul. v. 1009 et Herc. fur. v. 1246. Aristoph. Equ. v. 1014. Vid. Klotz. ad Devar. II. p. 417.

χιλιάδα] Meinekius vidit idem esse ac χιλιετηρίδα. Sic bene se habet adiectivum ἱερὴν, quod sensu caret, si intelligitur σίγλων χιλιάς. Idem Diodorum ait Timothei florem referre ad Olymp. XCV, 3. ut, si illo tempore Artemisii ante mille annos conditi memoria celebrata esset, efficeretur Ephe-

ὑμνησαι ταχέων [τ'] Ὡπιν βλήτειραν οὔστῶν,

ἢ τ' ἐπὶ Κερχορείῳ τίμιον οἶκον ἔχει,

et mox: Μηδὲ θεῆς προλίπη Ἀητωῖδος ἄνκλα ἔργα.

6 Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, et Virgilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

7 Excessere omnes adytis arisque relictis

Di.

[Mss. P (AS om. Græc.).

P. — v. 5. ταχέων [τ'] scripsi e coni. Meinekii quam comprobatur Schneidewin. ταχέων (om. τ') g-b. ΤΑΧΕΙΩΝ P. ταχαίων h. — βλητήραν h-p. — v. 6. Ἡ τ' ἐπὶ ... ἔργα om. hg. In sp post quattuor asteriscos leguntur verba: et mox, quae rursus sequuntur octo asterisci. „Hunc cum sequente versiculo primi producimus ex iisdem chartis (cod. Thuan.), nisi quod in Ms. erat οἶκον pro οἶκον.“ Gron. — ἢ τ' coniecit Meinek. h P. ἢ δ' dzb. — Κερχορείῳ coniecit Meinek. Κερχορείων Brunckius, quod probaverunt Iacobsius et Weberus Eleg. poet. p. 698. Vid. not. Κερχορείων dzb. ΚΕΤΧΡΙΩΝ P. — ΤΙΜΙ...ΟΝ ΟΚΟΝ P. — ΑΗΤΩΝΙ ΔΟC ΑΚΛΕΑ P. „Brunckius pro ἄνκλα scripsit ἀγλαά, quod recentiores secuti sunt omnes. Revocavi librorum lectionem. ... Si quid mutandum, probabilius sane scribi possit Ἀητωῖδος εὐνκλα (εὐνκλέα).“ Meinek. Ἀητωῖδος ἀγάκλα coni. Schneidewin. 7. Excessere] Aen. II, 351. — omnis pdz. — Apollinem (in mg. Neptunum) chg. — Λείπω] Eu-

sios credidisse Artemisium circiter MCCCC. anno a. Chr. n. conditum fuisse.

v. 5. ταχέων [τ'] .. οὔστῶν] Meinekii, quem secutus sum, interpretatio flagitat ut addatur particula τέ. Sed quum ad Macrobiani interpretationem ea minus apta sit, unci eam inclusi.

βλήτειραν] est ἄπαξ εἰρημένον quod defenditur analogia vocis σώτειρα. Quod legitur in edd. hgsp, βλητήραν, id admitti non potest. Tib. Hemsterhusius ad Lucian. Tom. II. p. 341. ed. Bip., maluit legi βλητήρα, provocans ad Scaligerum in Manil. V, 632.

v. 6. ἢ τ' ἐπὶ Κερχορείῳ] Sic scripsi suadente Meinekio. Nam relativo ἢ τε opus esse videtur. Κερχορείων vel Κερχορίων, quod vulgo legitur, Iacobs. refert ad Cenchreas Corinthias, quoniam apud Pausan. II, 2, 3. legitur: τὴν δὲ ἐς Κερχορείας ἰόντων ἐξ ἰσθμοῦ ναὸς Ἀρτέμιδος καὶ ξόανον ἀρχαίων. Meinekius statuit paulo speciosius de Cenchreis Troicis cogitari potuisse. Ipse Κερχορείῳ scripsit respiciens ad Cenchreum amnem allatis his locis: Strab. XIV, p. 639. Εἴτα λιμὴν Πάνορμος καλούμενος ἔχων ἱερὸν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος· εἰθ' ἡ πόλις. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλίᾳ .. ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλλος, ... Διαρ-

ρεῖ δὲ Κέγχριος ποταμός, οὗ φασιν νύσασθαι τὴν Ἀητῶ μετὰ τὰς ὠδίνας. Pausan. VII, 5, 5. Ἡ δὲ γε Ἐφεσία (παρέχεται ἐς συγγραφὴν) τὸν Κέγχριον ποταμόν. Tacit. Annal. III, 61. Primo omnium Ephesii adiere, memorantes non .. Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchrium amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam ... edidisse ea numina. Hanc emendationem vel praepositio flagitare videtur: nec tanta est corruptela, ut non librariis Macrobiani possit deberi.

v. 7. Ἀητωῖδος ἄνκλα ἔργα] Haec Meinekius recte videtur interpretari his verbis: „Neque inornata Dianae facta praetermittat“, coll. Horat. Carm. IV, 9, 31. Non ego te meis chartis inornatum silebo. Quod idem vir doctissimus, si quid esset mutandum, proposuit, εὐνκλα vel εὐνκλέα, id Schneidewinus docuit minus verisimile esse, quum Graeca apud Macrobianum uncialibus litteris scripta fuerint. Sed quod adiicit, sensum postulare aut λίπη ἄνκλα aut προλίπη εὐνκλα, vel, quod ipse maluit, ἀγάκλα, id minus comprobaverim, quoniam ἄνκλα post verbum προλίπη certe per προληψιν poni potuit. Quamquam clarissimi viri emendatio iis quae ad v. 3. adnotavimus commendatur.

6. Virgilium ... transtulisse] Cf. § 1.

Hoc unde Virgilius dixerit, nullus inquit: sed constat illum de Euripide traxisse, qui in fabula Troadibus inducit Apollinem, cum Troia capienda esset, ista dicentem:

Λείπω τὸ κλεινὸν Ἴλιον, [βωμονὺς τ' ἐμούς·
ἐρημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακὴ,
νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.]

[149]

Qui versus docent unde Virgilius usurpaverit discessisse deos a civitate iam capta.

Nec non sine auctoritate Graecae vetustatis est quod ait: 8

Ipsa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Euripides enim inducit Minervam ventos contra Graecorum classem a Neptuno petentem dicentemque debere illum facere quod Iuppiter fecerit, a quo in Graecos fulmen acceperit.

Apud Virgilium Pan niveo lanae munere Lunam inlexisse 9 perhibetur in nemora alta vocans:

Edd. vicahgspdz.]

rip. Troad. 25. Λείπω .. θέλει om. vi. In P leguntur tantum verba ΛΕΙΠΟΤΩ ΚΛΕΙΝΟΝΙΑΙΟΝ; in c-b praemittuntur tribus his versibus duo versus apud Euripidem proxime antecedentes: Ἐγὼ δὲ (νικῶμαι γὰρ Ἀργείας θεοῦ Ἥρας, Ἀθάνας θ', αἱ συνεξεῖλον Φρύγας) (c in mg.: „Locus restitutus. Inducitur autem Neptunus, non Apollo.“; hg ia mg.: „In antiq. citatur initium modo tertii versus λείπω τὸ κλεινὸν Ἴλιον, quae sunt Neptuni verba apud poetam.“ 8. *Ipsa*] Aen. I, 42. — igne A. — contra ASv-gM123. contrarios s-bP. — clas-

7. unde .. dixerit] i. e. unde sumpserit.

in fabula Troadibus] Vid. not. ad c. 20. § 13.

Apollinem] immo Neptunum, id quod et Camerarius vidit et Petrus Victorius, qui in notis quas adscripsit editionis Aldinae exemplari quod nunc est Monachii attulit Aesch. Sept. 202 sq. Ἀλλ' οὖν θεοὺς Αὐτοὺς ἀλούσης πόλεος ἐκλείπειν λόγος, et v. 289 sq. Ποῖον δ' ἀμείψασθε γαίης πέδον Τᾶςδ' Ἀρσείον ἐχθροῖς ἀφέντες Τὰν βαθύχθον' αἶαν, cum schol.: Ἀντὶ τοῦ Ποῖον οἰκῆσετε δάπεδον ἐντεῦθεν μεταστάντες. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν Ξοανοφόροις Σοφοκλέους, ὡς οἱ θεοὶ ἀπὸ τῆς Ἰλίου φέρουσιν ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ξαντῶν ξόανα, εἰδότες ὅτι ἀλίσκεται. Poterat etiam addere scholion ad v. 202: Οὐκ ἀλόγως λέγει τοὺς τῆς πόλεως θεοὺς φεύγειν πορθηθείσης αὐτῆς· λέγεται γὰρ ὅτι, ὅτε ἔμελλε πορθηθῆναι ἡ Τροία, ἐφάνησαν οἱ θεοὶ τοῖς Τρωσὶν ἀνελόμενοι ἐκ τῶν ναῶν τὰ ἀγάλματα αὐτῶν. Ceterum conf. quae de eodem hoc Virgilii loco leguntur lib. III, c. 9.

βωμονὺς .. θέλει] Haud scio an haec Euripidis verba recte absint

a cod. P.: propterea ea addidi uncis inclusa.

8. Euripides] Zennius recte docuit respicere Macrobius ad Troad. 77 sqq. Ὅταν πρὸς οἴκους ναυστολῶς ἀπ' Ἰλίου, Καὶ Ζεὺς μὲν ὄμβρον καὶ χάλαζαν ἄσπετον Πέμψει γνοφώδῃ τ' αἰθέρος φρυγέματα, Ἐμοὶ δὲ δώσειν φησὶ πῦρ κεραυνίου Βάλλειν Ἀχαιοὺς ναῦς τε πιμπρᾶναι πυρί. Σὺ δ' αὖ τὸ σὸν παράσχεις Αἰγαῖον πόρον Τρικυμῖαις βρῆμοντα καὶ δῖναις ἀλός. Conf. etiam Homer. Iliad. λ', 45.

9. niveo lanae munere] Cf. Philargyr. ad hunc Virg. loc.: Fabula sic est: Pan cum Lunae amore flagraret, ut illi formosus videretur, niveis velleribus se circumdedit, atque ita eam ad rem veneram allexit. Huius opinionis auctor est Nicander. Nec poterat esse nisi Graecus. Quae Probo falso tribuit Heynius: nam hic, ut dicit Macrobius, nullum certum nominavit auctorem. Verba eius feruntur haec: Pan, Mercurii filius, cum Lunam concupisset, poscente ea partem pecoris pro concubitu dicitur pollicitus [esse] et duas partes fecisse gregum, quarum alteram candidiorem, sed lanae crassioris: Lunam decep-

Munere sic niveo lanae, sic credere dignum est, et reliqua,
 In hoc loco Valerius Probus, vir perfectissimus, notat nescire se
 10 hanc historiam sive fabulam quo referat auctore. Quod tantum
 virum fugisse miror. Nam Nicander huius est auctor historiae,
 poeta quem Didymus, grammaticorum omnium quique sint qui-
 que fuerint instructissimus, fabulosum vocat. Quod sciens Vir-
 gilius adiecit: *Si credere dignum est*: adeo se fabuloso usum fate-
 tur auctore.

11 In tertio libro cursim legitur, neque unde translatum sit
 quaeritur:

*Quae Phoebus pater omnipotens, mihi Phoebus Apollo
 Praedixit, etc.*

12 In talibus locis grammatici excusantes inperitiam suam inventio-
 nes has ingenio magis quam doctrinae Maronis adsignant, nec di-
 150 cunt cum ab aliis mutuatum, ne nominare cogantur auctores.

Sed adfirmo doctissimum vatem etiam in hoc Aeschylum, emin-
 13 tissimum tragoediarum scriptorem, secutum, qui in fabula quae
 Latina lingua *Sacerdotes* inscribitur sic ait:

Στέλλειν ὅπως τάχιστα· ταῦτα γὰρ πατήρ

[Mss. P (AS om. Graec.).

sem APSv-gM123. class i s-b.

9. *Munere*] Georg. III, 391. — *peri-*
tissimus S. 10. Quo A. — *dignum* (om. est) via. — *auctore* (v3ch

aut. a auth.) *fatetur* v-g. 11. *Quae*] Aen. III, 251. 12. *dicant*

v1. — *auctores* (v3ch aut; a auth.) *cogantur* v-g. 13. *sacerdotis*

AS. — *Στέλλειν*] Cf. Schuetz. Aeschyl. fragm. 74. Both. Fragm. Aesch.

XXV, α, 1. p. 33.; Dindorf. *Ἰέρειαι* fr. 79.; Schol. Soph. Oed. Colon.

789, ubi om. *θεσπίσματα*. *Στέλλειν* ... *Διὸς* om. v-a. — v. 1. *CTEMEIN*

P. *Στέλλον* hg. — *οπος* (sup. ω) P. — *πατήρ* om. hg et Petr. Victor-

rius qui hos versus adscripsit exemplari suo ed. Ald. *ΠΑΡΕΡ* P. — v. 2.

tam candore deterius pecus abdu-
xisse, ut poeta significat.

10. *Didymus*, grammaticorum
 omnium .. instructissimus] Cf. Sui-
 das: *Δίδυμος* .. *χαλκέντερος κλη-*
θεις διὰ τὴν περὶ τὰ βιβλία ἐπιμο-
νήν. φασὶ γὰρ αὐτὸν συγγεγραφεῖναι
 ὑπὲρ τὰ τρισχίλια πεντακοσία βιβλία,
 et Athen. IV, 17. p. 139. c. *Καλεῖ*
δὲ τοῦτον Δημήτριος ὁ Τροιζήνιος
βιβλωλάθραν, διὰ τὸ πλῆθος ὧν
ἐκδεδωκε συγγραμμάτων. ἔστι γὰρ
τρисχίλια πρὸς τοῖς πεντακοσίοις.
 Hoc cognomen sic interpretatur
 Quintilianus I, 8, 20.: *Didymo, quo*
nemo plura scripsit, accidisse
compertum est ut, cum historiae cui-
dam tamquam vanae repugnaret,
ipsius proferretur liber qui eam con-
tinebat. Seneca ep. 88, 32. quat-
 tuor milia librorum eum scripsisse
 refert.

fabulosum] i. e. *μυθολόγον*. Cf.
 Platon. de rep. III. p. 392. *Ἄρ' οὐ*
πάντα ὅσα ὑπὸ μυθολόγων ἢ
ποιητῶν λέγεται διήγησις οὕσα τυγ-

χάνει ἢ γεγονότων ἢ ὄντων ἢ μελ-
λόντων;

adeo .. *fatetur*] Vid. not. ad c. I,
 18, 11.

12. *ingenio magis quam doctri-*
nae Maronis] „Utrumque desidera-
 vit in eo Caligulae livor. Exstat
 apud Tranquillum [Cal. 34.]: *Sed*
et Virgilii et Titi Livii scripta et
imagines paulum absuit quin ex
omnibus bibliothecis amoverit: quo-
rum alterum ut nullius ingenii
minimaeque doctrinae, alterum
ut verbosum in historia negligen-
temque carpebat.“ PONT.

13. *quae* .. *Sacerdotes inscribi-*
tur] Scholiastes qui ad Sophocl.
 Oed. Col. v. 789. haec protulit,
 habet *Αἰσχύλος ἐν Ἰέρειαις*, quod
 legitur etiam apud Hesychium s. v.
Κασωλάβα, et apud Eustrat. ad
 Aristot. Ethic. Nicom. III, 2. p.
 40., Welckerus Aeschyl. Trilog. p.
 408. intelligit Dianae sacerdotes
 virgines Iphigeniae adventum ex-
 spectantes Aulide, e quibus cho-

Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξία θεσπίσματα,

et alibi:

Πατρός προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός.

Ecquid clarum factum est inde sumpsisse Virgilium quod Apollo 14
ea vaticinetur quae sibi Iuppiter fatur? Probatumne vobis est
Virgilium, ut ab eo intellegi non potest qui sonum Latinae vocis
ignorat, ita nec ab eo posse qui Graecam non hauserit extrema
satietae doctrinam? Nam si fastidium facere non timerem, in- 15
gentia poteram volumina de his quae a penitissima Graecorum
doctrina transtulisset implere: sed ad fidem rei propositae relata
sufficient.

Edd. vicahgspdz.]

ΕΝ ΘΑΚΑΘΙΕΙ P. — ΛΟΞΙΑ P. λοξία hg. — ΘΕΣΠΙΣΤΑΙΑΤΑ P. — alibi]
Eumenid. v. 19., ubi vulgo Διός in principio et πατρός in fine versus
legitur, ut hunc verum adscripsit P. Vict. — ΠΑΤΡΟΣ ΠΡΟΦΗΤΗΣ
ΕΣΤΙΜΟΞΙΑΣ ΔΙΟΣ P. 14. Ecquid clarum om. A. Et quidem haec
quid S. Et quid sp. „Ecquid Ms. et editiones, ut reor, omnes ad Ste-
phanum, qui pro libidine solita fecit Et quid, sequutusque cum Isaacius
in duabus recensitionibus, pessime et sine causa. Quare nos reponendam
putavimus veterem lectionem, accedente praesertim monitu nobilis et
politissimi viri Thomae Stanleii in notis ad Aeschylum.“ Gron. — fac-
tum (om. est) v-g. — probatum de vobis A. — ut habeo A. — nec habeo
A. — his (om. de) v-g.

Finit de his quae Virgilius a grecis traxit. AM3P6N. Finis libri quinti
chg.

rus fabulae constiterit. Vid. Both.
l. c.

Πατρός .. Διός] Sophocles l. c.
“Ὅσωπερ, inquit, καὶ σαφεστέρων
κλύω, Φοιβοῦ τε καὶ τοῦ Ζηνὸς ὃς
κείνου πατήρ, ad quae scholiastes
adnotavit: Δοκεῖ γὰρ ὁ Ἀπόλλων
παρὰ Διὸς λαμβάνειν τοὺς χρησμούς.
Rem tangit etiam Servius ad Vir-
gil. l. c. De cognomine Λοξίας
vid. I, 17, 31.

14. Ecquid] ponitur ubi quis
aliorum exspectat assensum. Cf.
Hand. Tursell. II, p. 352.

nec ab eo posse] i. e. ne ab eo
quidem posse intelligi, cf. prolegg.
p. xli.

extrema satietae] Dicendum erat:
usque ad extremam satietaem, i.
e. summo studio.

15. si fastidium facere non time-
rem] Rectius dixeris: nisi vererer
ne taedium parerem.

ingentia poteram volumina .. ex-
plere] Hoc quoque loco dixeris Ma-
crobium fuisse immemorem dispu-
tationis quam habentem fecit Eu-
stathium. Vid. not. ad c. 21. § 7.

MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

CONVIVIORUM TERTII DIEI SATURNALIORUM LIBER SEXTUS.

[Ed. Bip. vol. II. p. 151.]

I. Hic Praetextatus: Mirum, inquit, in modum digessit Eustathius quae de Graeca antiquitate carmini suo Virgilius inseruit. Sed meminimus viros inter omnes nostra aetate longe doctissimos, Furium Caecinamque Albinos, promisisse se prodituros quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit: quod nunc ut fiat tempus ammonet. Cumque omnibus idem placeret, tum Furius Albinus: Etsi vereor ne, dum ostendere cupio quantum Virgilius noster ex antiquiorum lectione profecerit et quos ex

[Mss. APSM.]

De his quae a veteribus latinis maro transtulit. AM3N. Quae sunt quae sumsit virgilius ab antiquis latinorum poetis. P. Nunc de his quae a veteribus latinis maro transtulit et incipit liber sextus P6. In SM12 ne nova quidem linea signatur libri principium. Macrobiani Aurelii Theodosii viri consularis et illustris Saturnaliorum liber sextus. vichg. Liber VI. a. Aurelii Macrobiani Ambrosii Theodosii viri clarissimi et illustris Saturnaliorum liber sextus. s (p-b V. C. et inlustris).

I. Caput I. Quos vel ex dimidio sui vel solidos etiam versus ab antiquis Latinis poetis sit mutuatus Vergilius. ch-b. De his quae a latinis Maro transtulit vi (v1 add. Cap.) 1. Sic M13. — inquit om. M3. — meminimus] Cf. I, 24, 19. — Albinum v-g. — promississe zb. — Romanis om. v3. 2. necdum A. — antiquiorum ASv3. — levaverit Av.

I, 1. carmini suo] immo carminibus suis, nam respiciuntur, quamvis raro, et Georgica et Bucolica. Cf. § 5. in opus suum.

Furium Caecinamque Albinos] Vid. prolegg. p. xxvii sq.

traxerit] Cf. § 7. et not. ad I, 3, 15.

2. Etsi vereor] Requiritur apodosis quae, si ad sensum spectamus, est in § 7. Sed referuntur

haec potius ad ea quae praecedunt: Quod nunc ut fiat tempus admonet. Vid. Hand. Tursell. II, p. 603.

dum cupio] Cf. c. 8. § 10.; lib. VII. c. 13. § 20. et prolegg. p. xli. Sic historicos et poetas indicativo modo post particulam dum vel in oratione obliqua usos esse, sed Ciceronem coniunctivo, docet G. T. A. Kruegerus Gramm. d. lat. Spr. § 652, 2.

omnibus flores vel quae in carminis sui decorem ex diversis or-[152]
namenta libaverit, occasionem reprehendendi vel inperitis vel ma-
lignis ministrem, exprobrantibus tanto viro alieni usurpationem,
nec considerantibus hunc esse fructum legendi, aemulari ea quae
in aliis probes et quae maxime inter aliorum dicta mireris in ali-
quem usum tuum oportuna derivatione convertere, quod et no-
stri tam inter se quam a Graecis et Graecorum excellentes inter
se saepe fecerunt. Et, ut de alienigenis taceam, possem pluribus 3
edocere quantum se mutuo compilarint bibliothecae veteris aucto-
res: quod tamen oportune alias, si volentibus vobis erit, probabo.
Unum nunc exemplum proferam, quod ad probanda quae adsero
paene sufficiet. Afranius enim togatarum scriptor in ea togata 4
quae *Compitalia* inscribitur non inverecunde respondens arguenti-
bus, quod plura sumpsisset a Menandro:

— *Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo modo,
Sed ut quisque habuit conveniret quod mihi
Quodque me non posse melius facere credidi,
Etiam a Latino.*

Quod si haec societas et rerum communio poetis scriptoribusque 5
omnibus inter se exercenda concessa est, quis fraudi Virgilio vor-
tat, si ad excolendum se quaedam ab antiquioribus mutuatus sit?
Cui etiam gratia hoc nomine est habenda, quod nonnulla ab illis

Edd. vicahgspdz.]

„Animo meo germanissime. Vult enim dicere Macrobius, subtraxisse
plena manu. Dixerat libro ante (V, 20, 18.) *Virgilium nostrum undique
veterum sibi ornamenta traxisse.*“ Pont. — *exprobrantibus Svi.* — *usurpa-
tione P.* 3. *compilarent M. a p. m.* — *veteres M.* 4. *togato-
rum M.* — *Fateor*] Cf. Both. Poet. scen. fragm. II, p. 162. Neukirch. de
fab. tog. p. 185. In Edd. non distinguuntur versus. — v. 1. *non ab illo*
ASv-gM123. *non ab illo solo s-bP.* Neuk. *non ab solo illo* Both. To-
tum versum Munk. de Pomp. Bon. sic ordinavit: *Sumpsi, fateor, ab illo non*
solo modo. — v. 2. *ut quisquis* Mss. viM23. — *quod conveniret* Mss. et
Edd. 5. *gratiam A.* — *hoc nomine om.* Ps-z. „Melius Ed. vet.
hoc nomine est hab.“ Zeun. — *habenda est AS* „2 Angl.“ — *veterum*

3. *de alienigenis*] i. e. Graecis.
bibliothecae veteris auctores] i. e.
veteres Latini. Cf. c. 9. § 9. et c.
4. § 1. *memor et veteris et novae
auctorum copiae.*
si volentibus vobis erit] Vid. not.
ad I, 7, 9.

4. *quae Compitalia inscribitur*] Sic etiam Laberium unum e suis
mimis inscripsisse docet Gellius N.
A. XVI, 7, 7. et 9, 4.

*quod plura sumpsisset a Menan-
dro*] Cf. Horat. Epist. II, 1, 57.
*Dicitur Afrani toga convenisse
Menandro.* Cic. de fin. I, 3, 7.
*Locos quidem quosdam si videbitur,
transferam, et maxime ab iis quos
non nominavi, quum inciderit ut id
apte fieri possit, ut ab Homero En-
nius, Afranius a Menandro solet.*
sumpsi non ab illo modo] Versus

laborat. Quid ergo, si scribamus:
ab illo non sumpsi modo. Pleonas-
mum *non ab illo solo modo* tan-
tum non omnibus meis codicibus
refragantibus nolui admittere; sed
in secundo versu viris doctis ma-
gis quam codicibus obtemperandum
esse putavi.

5. *inter se exercenda*] Haec verba
si abessent facilius fluere oratio.

fraudi Virgilio vortat] Plantus
Capt. II, 2, 9; Epid. I, 2, 5. et III,
4, 20. habet *vitio vortere*, etiam
Cicero ad fam. VII, 6. *vitio ver-
tere*; idem p. Mur. 35, 73., p. Cluent.
33, 91., ad Att. V, 21, 12. al. *frau-
di esse*, sed *fraudi vortere* nusquam
me legere memini.

ad excolendum se] i. e. ad poe-
mata sua exornanda.

in opus suum, quod aeterno mansurum est, transferendo fecit ne omnino memoria veterum deleteretur: quos, sicut praesens sensus ostendit, non solum neglectui verum etiam risui habere iam coepimus. Denique et iudicio transferendi et modo imitandi consuetus est ut quod apud illum legerimus alienum aut illius esse malimus aut melius hic quam ubi natum est sonare miremur.

7 Dicam itaque primum quos ab aliis traxit vel ex dimidio sui versus vel paene solidos: post hoc locos integros cum parva quadam immutatione translatos sensusve ita transcriptos, ut unde essent eluceret, immutatos alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur: post haec quaedam de his quae ab Homero sumpta sunt ostendam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, et hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

8 *Vertitur interea caelum, et ruit oceano nox.*

Ennius in libro sexto:

Vertitur interea caelum cum ingentibus signis.

9 *Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.*

Ennius in primo:

Qui caelum versat stellis fulgentibus aptum,

et in tertio:

Caelum prospexit stellis fulgentibus aptum,

et in decimo:

Hinc nox processit stellis ardentibus apta.

10 *Conciliumque vocat divum pater atque hominum rex.*

Ennius in sexto:

*Tum cum corde suo divum pater atque hominum rex
Effatur.*

[Mss. APSM.

memoria A. — praesens tempus v-g „Bar.“ (hg in mg. sensus; M praesens tempus sensus, del. tempus). — neglectui c-bP. n' lectui A. non lectui SiM123. lectui v „Ms. et editio Veneta, quae Ms. vicem est, habent lectui. Forte editores non adverterunt non solum hic dici cœvri non solum non. Etiam substantivum non potuit illis placere, tanquam novum et inauditum. Sic tamen et Statius.“ Gron. 6. aut illius A*Sv-gbM123. „Placet, sententia diserte vera.“ Pont. aut aliud Ps-z. — ut melius S. 7. quod A. — immutatione AM „Angl.“ mutatione Edd. PS. — sunt sumpta S. — Homero tulisse (om. ab) AP. 8. Vertitur] Aen. II, 250. GR. Vertitur A. Ennius libro sexto. Vertitur v1. Virgilius (c-gb Verg.): Vertitur v3-gb. Sic usque ad capitis finem ibid. Virgilii versibus eius nomen praemittitur. — in libro sexto] v. 18. apud Merulam. libro VI° (om. in) AS. sexto (om. in libro) vichg. in sexto (om. libro) a. 9. Axem] Aen. IV, 482. — in primo] v. 140 apud Merulam, qui scripsit versas. libro VI° S. — et in tertio] v. 26. Mer. in III° (om. et) S. et in tertio ... aptum om. P. — et in decimo] v. 30. Mer. Idem in X^o S. in decimo (om. et) v1. et in nono chg (g in mg. decimo). — Hinc s-bAPM23. Hic v-gM1. Haec SMer. — processit APSs-bM13. praecessit v-gM2 Mer. 10. Conciliumque] Aen. X, 2. — Ennius om. v1. Sic etiam in seqq. usque ad § 16. — in sexto]

fecit ne .. deleteretur] Vid. not. ad Comin. I, 17, 8.

non solum neglectui verum etiam risui] Vid. not. ad I, praef. 10. (ubi addendi sunt numeri VI, 1, 5.) et,

quod ad rem attinet, infra c. 3, § 9. et I, 4, 17.

7. ex dimidio sui] Vid. prolegg. p. xxxix.

versus] Cf. I, 24, 19.

Est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt.

Ennius in primo:

11

Est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.

[154]

Tuque o Thybri tuo genitor cum flumine sancto.

12

Ennius in primo:

Teque, puter Thyberine, tuo cum flumine sancto.

Accipe, daque fidem: sunt nobis fortia bello

13

Pectora.

Ennius in primo:

Accipe, daque fidem, foedusque feri bene firmum.

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

14

Ennius in primo:

Cum superum lumen nox intempesta teneret.

Tu tamen interea calido mihi sanguine poenas

15

Persolves.

Ennius in primo:

Non pol homo quisquam faciet inpune animatus

Hoc, nisi tu: nam mi calido das sanguine poenas.

— *Concurrunt undique telis*

16

Indomiti agricolae.

Ennius in tertio:

Postquam defessi sunt, stant, et spargere sese

Hastis: ansatis concurrunt undique telis.

— *Summa nituntur opum vi.*

17

Ennius in quarto:

Romani scalis summa nituntur opum vi,

et in sexto decimo:

Reges per regnum statuasque sepulchraque quaerunt;

[155]

Aedificant nomen: summa nituntur opum vi.

Edd. vicahgspdz.b.]

v. 19. Mer. — Tunc N. — Effatur om. v. 11. Est] Aen. I, 530. — Ennius ... genitor in flumine sancto (§ 12.) om. P. — in primo] v. 36. Mer. 12. Tuque] Aen. VIII, 72. — Thybri Avi. Tybri Msh-z. Tyberi a. Tibri SbP. — flumine Xanto S. — in primo] v. 20. Mer. — Thyberine vi. Tyberine AMc-g. Tiberine s-bPS. — flumine Xanto S. 13. Accipe] Aen. VIII, 150. — in primo] v. 154. Merula, qui scripsit: fidusque fieri. — ferusque feri N. 14. Et lunam] Aen. III, 587. — in primo] v. 137. Mer. — tenebat N. 15. Tu] Aen. IX, 422. — persolvas N. — in primo] v. 122. Mer. — Nec Av-gM123NMer. Non s-bPS. — nam calido (om. mi) S. nam mihi calido vl. mihi nam calido v3-a. — dabi' Mer. „In ora Scriveriani codicis erat dabi, sanguine more Enniano: praecedit enim faciet.“ Pont. 16. Concurrunt] Aen. VII, 520. Praemittitur Vergilius etiam in p-z. — in tertio] v. 11. Mer. — defessi sterunt „Ms. in mg.“ „Coniectabam: Postquam defessi sunt stando, et spargere. Et apte ita applicabitur statim ansatis concurrunt undique telis. Blanditur tamen magis quod admonuit postea Scriverius: defessi sunt stantes spargere.“ Pont. — hostis M. 17. Summa] Aen. XII, 552. — in quarto] v. 23. Mer. quarto om. spatio relicto P. — Romanis PN. — opumve P. — in sexto decimo] v. 17. Mer. in decimo sexto vl. in XVI v3icag. in 16 h. XVI° (om. in) S. — quarent N. 18. Et me-

- 18 *Et mecum ingentes oras evolvite belli.*
Ennius in sexto:
Quis potis ingentes oras evolvere belli?
- 19 *Ne qua meis dictis esto mora: Iuppiter hac stat.*
Ennius in septimo:
Non semper vestra evertit: nunc Iuppiter hac stat.
- 20 *Invadunt urbem somno vinoque sepultam.*
Ennius in octavo:
Nunc hostes vino domiti somnoque sepulti.
- 21 *Tollitur in caelum clamor, cunctique Latini.*
Ennius in septimo decimo:
Tollitur in caelum clamor exortus utrisque.
- 22 *Quadripedante putrem sonitu quatit ungula campum.*
Ennius in sexto:
Explorant Numidae: totum quatit ungula terram,
idem in octavo:
Consequitur, summo sonitu quatit ungula terram,
idem in septimo decimo:
It eques, et plausu cava concutit ungula terram.
- 23 *Unus qui nobis cunctando restituit rem.*
Ennius in duodecimo:
[156] *Unus homo nobis cunctando restituit rem.*
- 24 *Conruit in vulnus: sonitum super arma dederunt.*
Ennius in sexto decimo:
Concidit, et sonitum simul insuper arma dederunt.
- 25 *Et iam prima novo spargebat lumine terras.*
Lucretius in secundo:

[Mss. APSM.]

cum] Aen. IX, 528. — *ingentis* v3-g (etiam infra). — *in sexto*] v. 49. Mer. — *Quis potis* .. belli legitur post *Ne qua* .. hac stat in A. — *Qui* SvMer. 19. *Ne qua*] Aen. XII, 565 — *in septimo*] v. 58. Mer. — *nostra* S. 20. *Invadunt*] Aen. II, 265. — *in octavo*] v. 56. Mer. — *hostis* N. 21. *Tollitur*] Aen. XI, 745. — *in septimo decimo*] v. 13. Mer. — *exortusque* M. — *utrimque* Mer. „Malim utrimque. Idem Ennius in decimoquarto (v. 13): *Horrescit telis exercitus asper utrimque*. Nec editum aliter Merulae.“ Pont. — *in VII°* S. 22. *Quadripedante*] Aen. VIII, 596. *Quadrupedante* Edd. P. — *in sexto*] v. 12. Mer. S hunc versum positum post sequentem: *Cum sequitur* .. terram, tribuit cum versu: *It eques* ... terram, libro XVII. (Id. in XVII°. *Explorant* ... terram. *It eques*). — *umidae* M3. *humide* APM12N. — *et in v-g*. — *in octavo*] v. 43. Mer. — *Cum sequitur* Sv-gM12. — *somno* M. *summam* Mer. — *idem* ... terram om. N. — *et in v-g*. — *in septimo decimo*] v. 12. Mer. *in decimo septimo* v1. in XVII v3-g (h 17) M3. *in sexto decimo* M3 (M2 XVI). — *plousu* Mer. 23. *Unus*] Aen. VI, 847. — *restituit* Virg. vulgo. — *Ennius* ... rem om. M3. — *in duodecimo*] apud Merulam, qui numerum dicit esse corruptum, VIII, 27. in VII° S. 24. *Conruit*] Aen. X, 488. — *dedere* (ut Virg. vulgo) s-bP. — *Ennius* .. dederunt om. N. — *in sexto decimo*] v. 8. Mer. — *simul* om. P. 25. *Et iam*] Aen. IV, 584; IX, 459. — *in secundo*] v. 143. (144. Lachm.), ubi legitur: *Primum Aurora novo cum spargit lumine terras*. Gifanius adnotavit: „Macrob. VI, 1. *Cum primum aurora respergit*, male, ut puto, contra omnes libros.“ — *respar-*

- Cum primum aurora respergit lumine terras.*
Flammarum longos a tergo involvere tractus. 26
 Lucretius in secundo:
Nonne vides longos flammaram ducere tractus?
 — *Ingeminant abruptis nubibus ignes.* 27
 Lucretius in secundo:
Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
 — *Belli simulachra ciebat.* 28
 Lucretius in secundo:
Conponunt, complent; belli simulachra cientur.
 — *Simulachraque luce carentum.* 29
 Lucretius in quarto:
 — *Cum saepe figuras*
Contuimur miras, simulachraque luce carentum.
Asper acerba tuens retro redit. 30
 Lucretius in quinto:
Asper acerba tuens inmani corpore serpens.
Tithoni croceum linquens Aurora cubile. 31
 Furius in primo annali:
Interea Oceani linquens Aurora cubile. [157]
Quod genus hoc hominum, quaeve hunc tam barbara morem? 32
 Furius in sexto:
Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?
Rumoresque serit varios, ac talia fatur. 33
 Furius in decimo:
Rumoresque serunt varios, et multa requirunt.
Nomine quemque vocans, reficitque ad praelia pulsos. 34
 Furius in undecimo:
Nomine quemque ciet: dictorum tempus adesse
Commemorat,
 deinde infra:
Confirmat dictis, simul atque exuscitat acris
Ad bellandum animos, reficitque ad praelia mentes.

Edd. vicalhgspdz.]

git v. 26. *Flammarum*] Georg. I, 367., ubi legitur *albescere tractus*.
 — *in secundo*] v. 207. — *longo* M. 27. *Ingeminant*] Aen. III, 199.
 — *in secundo*] v. 214. 28. *Belli*] Aen. V, 674. — *ciebant* s-bP. *ve-*
hebat A. *videbant* „Ms.“. — *in secundo*] v. 324, ubi legitur: *Campo-*
rum complent, belli simulacra cientes. 29. *Simulachraque*] Georg.
 IV, 472. — *in quarto*] v. 39. (35. L.) — *figuras* *Contuimur miras* Av-gM13.
 Lucr. vulgo. *figuras* *Contuimus miras* M2. *contuimus* *Figuras miras* S.
figuras *Contuitur miras* s-bP. — *simulachra* (om. que) M2. 30. *Asper*]
 Aen. IX, 794. — *in quinto*] v. 34. (33. L.) 31. *Tithoni*] Aen. IV, 585. —
annalium chg. — *linquens* N. *liqueus* A. 32. *Quod genus*] Aen. I,
 539. 33. *Rumoresque*] Aen. XII, 228. — *ac multa* v-g. 34. *No-*
mine] Aen. XI, 731. — *in praelia pulsos* v-g. *ad praelia pulsat* SM1. —
in X. v-g (a *in decimo*). — *Nomine quoque* hg (g *in mg. quemque*). —
acreis chg. *acres* p2-bP. 35. *Dicite*] Ecl. VIII, 63. — *Lucilius* ...

- 35 *Dicite, Pierides, non omnia possumus omnes.*
 Lucilius in quinto:
Maior erat natu: non omnia possumus omnes.
- 36 *Diversi circumspiciunt: hoc acrior idem.*
 Pacubius in Medea:
Diversi circumspicimus, horror percipit.
- 37 *Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo.*
 Suevius in libro quinto:
— Redeunt, referunt petita rumore secundo.
- 38 *Numquam hodie effugies, veniam quocumque vocaris.*
 Naevius in Equo Troiano:
 [158] *Numquam hodie effugies, quin mea manu moriari.*
- 39 *Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem*
Inposuit: fixit leges pretio atque refixit.
 Varius de Morte:
Vendidit hic Latium populis, agrosque Quiritum
Eripuit: fixit leges pretio atque refixit.
- 40 *Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.*
 Varius de Morte:
Incubet et Tyriis, atque ex solido bibat auro.
- 41 *Talia secla suis dixerunt currite fuis.*

[Mss. APSM.

omnes om. A. — Lucretius Sv-gM123 (hg in mg. Lucilius). — in quinto] fragm. 21. ap. Gerl. 36. *Diversi]* Aen. IX, 416. — *Pacuvius Sv3-bP.* Vid. I, 12, 35. — *in media (sup. e) A. „Monet margo Scriverii legendum Medo.“* Pont. Cf. ap. Scriver. p. 64., ap. Both. p. 131. *Medi fragm. 5. — precipit S.* 37. *Ergo]* Aen. VIII, 90. — *celerant Virg. vulgo. — Suevius AN. — referunt APSs-zM123N. referuntque v-gb. „Vel ob versus legem legendum referuntque, et ita Camerarii liber.“* Pont. „*Lege cum ed. vet. referuntque.“* Zeun. 38. *Numquam]* Eclog. III, 49. — *in Equo Troiano]* Both. p. 85. *Scriverius p. 41. moriari tribuit alii versui.* 39. *Vendidit]* Aen. VI, 622. — *latum N. — Quiritum APSv-gM123N. viritim s-b.* 40. *Ut]* Georg. II, 506. — *gemina P. — sarano v-g. — ut tyriis ASM „Ms.“* 41. *Talia]* Ecl. IV, 46. — *Catullus]* Epithal. Pel. et

36. *in Medea]* Medeam in Pacuvii fabularum numero refert Baehr. Gesch. d. r. Lit. I, p. 122.; sed Medum (qui ut Medae filius) praeter Ciceronem de off. I, 31, 114. tuentur Varro Nonius al. conpluribus locis.

horror percipit] Pontanus confert Plaut. Menacchm. V, 5, 21 sq. *Quid cessas dare Potionis aliquid, priusquam percipit insania, ubi in ed. Weis. legitur percitust insania.* Ipse Stich. II, 3, 17. pro: *quoi misero medullam ventris percipit fames propter antecedens quoi medullam lassitudo percibit vult legi: peredit fames. Poterat afferre etiam Truc. II, 5, 20. eius*

eam cito odium percipit, et, quod est simillimum, Amphitr. V, 1, 69. Nam mihi horror membra misero percipit dictis tuis.

37. *Redeunt referunt]* Codices mss. secutus sum, quamquam sic tertius hexametri pes est trochaeus.

40. *de Morte]* Caesaris, quod Varii carmen epicum commemoratur etiam infra c. 2. §§ 19 et 20. Vid. Baehr. Gesch. d. roem. Lit. I, p. 214. Bernh. Grundr. p. 408.

Incubet et Tyriis] Pontanus adnotavit coll. Petron. c. 30. intelligi vestimenta quae prisci dixissent cubitoria. Recte, dummodo ne cogites de synthesisi, sed de stragula veste.

Catullus:

*Currite ducenti subtegmīne, currite fusi.**Felix heu, nimium felix, si litora tantum* 42*Nunquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.*

Catullus:

*Iuppiter omnipotens, utinam non tempore primo**Gnosia Cecropiae tetigissent litora puppes.*— *Magna ossa lacertosque* 43*Extulit.*Lucilius in septimo decimo: — *Magna ossa lacertique**Adparent homini.*— *Placidam per membra quietem* 44*Inrigat.*Furius in primo: — *Mitemque rigat per pectora somnum.*

et Lucretius in quarto:

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem [159]*Inrigat.*— *Camposque liquentes.* 45

Lucretius in sexto [simile de mari]:

Et liquidam molem, camposque natantes.— *Et geminos, duo fulmina belli,* 46*Scipiadās.*

Lucretius in tertio:

Scipiadās, belli fulmen, Carthaginis horror.— *Et ora* 47*Tristia tentantum sensu torquebit amaro.*

Edd. vicahgspdzb.]

Thet. v. 327. — *ducenti subtegmīne* ASM1. *ducenti subtemine* s-bP (M3 sub temine). *ducento subtegmīne* M2. *ducentes subtegmīna* v-g. Catull. ed. Lachm. (a sub tegmina; Catull. vulgo subtemina). 42. *Felix*Aen. IV, 657. — *si littera A. nī littera chg* (g in mg. si). — *Catullus*l. c. v. 171. — *ne* Catull. vulgo. — *Cnosia* N. 43. *Magna* Aen. V,422. — *exiit* v. Virg. vulgo. — *Lucilius* s-bP (hg in mg.). *Lucius* N.*Lucretius* ASv1M123. *Ennius* v-g. Merula haec verba posuit Enn. An-nal. lib. XVII, v. 26. — *in septimo decimo*] fragm. 7. ap. Gerlach. —*Magna hos sale cestique* N. — *hominis legendum esse censuit* F. Dousa.44. *Placidam*] Aen. I, 691. — *Miteque* S. — *sumum* M. — *Lu-**cretius* (om. et) Sv-g. — *in quarto*] v. 905. (907. L.) — *Inriget* Lucr.45. *Camposque*] Aen. VI, 724. — *liquentes* M. — *in sexto*] v. 404. (405.L.) — *de mari simile* Sv-g. 46. *Et geminos*] Aen. VI, 843., ubi legi-*tur aut.* — *fulgura* S. — *in tertio*] v. 1047. (36. L.) 47. *Et ora*]Georg. II, 246. *Et hora* A. *ora* (om. et) S. — *amaror* (ut vulgo apud43. *magna ossa lacertique*] Pontanus confert Priapea v. 37. *Phoebus comosus, Hercules lacertosus.*45. *simile de mari*] Noli haec omnino delere, quia in omnibus exemplaribus leguntur, sed uncis inclusi ut e glossemate nata. Macrobius, si tale quid addere vo-luisset, ut infra § 60., id profecto aut posuisset ante nomen *Lucretius*, ut ad Virgilii verba referrentur, aut scripsisset *similiter*.47. *sensu . . amaro*] Sic scripsi e codicibus, quo melius haec opponerentur iis quae sequuntur *foedo . . sapore*.

Lucretius in secundo: — *Foedo pertorquent ora sapore.*

48 *Morte obita quales fama est volitare figuras.*

Lucretius in primo:

Cernere uti videamur eos, audireque coram,

Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

Hinc est et illud Virgilii:

Et patris Anchisae gremio conplectitur ossa.

49 — *Ora modis adtollens pallida miris.*

Lucretius in primo:

Sed quaedam simulachra modis pallentia miris.

50 *Tum gelidus toto manabat corpore sudor.*

Ennius in sexto decimo:

Tunc timido manat ex omni corpore sudor.

51 *Labitur uncta vadis abies.*

Ennius in quarto decimo:

[160] *Labitur uncta carina, volat super impetus undas.*

52 — *Ac ferreus ingruit imber.*

Ennius in octavo:

Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.

53 — *Apicem tamen incita summum*

Hasta tulit.

Ennius in sexto decimo:

— *Tamen induvolans secum abstulit hasta*

Insigne.

54 *Pulverulentus eques furit: omnes arma requirunt.*

Ennius in sexto:

Balantum pecudes quatit: omnes arma requirunt.

55 *Nec visu facilis, nec dictu adsfabilis ulli.*

[Mss. APSM.

Virg.) Edd. — in secundo] v. 401. — *Fero S.* — *pertorquet ora* v. *pertorquent ore* N. 48. *Morte*] Aen. X, 641. — *qualis* v. Virg. vulgo. — in primo] v. 135. (134. L.) — *eas* APSv-g. — *est illud* (om. et) S. *est et* (sup. add. *illud*) A. — *Et patris*] Aen. V, 31. 49. *Ora*] Aen. I, 354. — in primo] v. 124. (123. L.) 50. *Tum*] Aen. III, 175. — in sexto decimo] v. 21. Mer. in decimo sexto hg. — *Tum* M2. Mer. — *timido* ASv-p1M123 Mer. *tumido* p2-bP. — *ex toto* Mer. 51. *Labitur*] Aen. VIII, 91. — *unda* (sup. *iuncta*) P. — in quarto decimo] v. 7. Mer. in decimo quarto g (h 14). 52. *Ac ferreus*] Aen. XII, 284. — in octavo] v. 46. Mer. — *hastatis pergunt*. M a p. m. 53. *Apicem*] Aen. XII, 493. — in sexto decimo] v. 9. Mer. in decimo sexto hg. — *indu volans* s-bP (M1 a p. m.) M3 Mer. *inde volans* ASv-g (M1 a sec. m.) M2. „Ms. *inde volans*. Alter *induevolans*.“ 54. *Pulverulentus*] Aen. VII, 625., ubi legitur *equis*. — in sexto] apud Merulam legitur v. 14. *Barritu pecudum titubantes arma requirunt*, cum annotatione: „Citat Macrobius. Sat. VI, 1. mendose sic: *Balatium* cet. *Balatium* ASv-gN. 55. *Nec visu*]

50. *toto manabat corpore sudor*] „Huc pertinet locus Lucretii VI, 944. *Manat item nobis e toto corpore sudor*.“ ZEUN.

53. *induolans*] Cf. c. 2. § 28. et Hand. Tursell. III, p. 373.

Accius in Philoctete:

Quem neque tueri contra nec adfari queas.

Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,

Aut leto insigni.

56

Accius in Armorum iudicio:

— *Nam tropaeum ferre me a forti viro*

*Pulchrum est: si autem vincar, vinci a tali nullum est
probrum.*

— *Nec, si miserum fortuna Sinonem*

57

Finxit, vanum etiam mendacemque inproba finget.

Accius in Telepho:

— *Nam si a me regnum fortuna atque opes*

Eripere quivit, at virtutem nequirit.

[161]

Disce, puer, virtutem ex me verumque laborem.

58

Accius in Armorum iudicio:

Virtuti sis par, dispar fortunis patris.

— *Iamiam nec maxima Iuno,*

59

Nec Saturnius haec oculis pater adspicit aequis.

Accius in Antigona: — *Iamiam neque di regunt,*

Neque profecto deum summus rex omnibus curat.

Num capti potuere capi? num incensa cremavit

60

Troia viros?

Ennius in undecimo, cum de Pergamis loqueretur:

Edd. vicahgspdz.]

Aen. III, 621. — *Actius* (etiam infra) *Av.* — in *Philoctete*] Scriver. p. 138. Both. fr. 15. p. 234. — *Quod neque N.* — *neque adfari Both.*

56. *Aut*] Aen. X, 449. — *laudabat v3.* — in *Armorum iudicio*] Scriver. p. 100. Both. fragm. 7. p. 178. Hos secutus sum in distribuendis versibus; in Edd. alter versus incipit a verbis: *Si autem.* — *trophaeum Sv-g* Scriv. — *Sin* Scriv. — *nullum est a tali* scripsit Bothius quo emendaretur versus. — *est obprobrium P. e probum N.*

57. *Nec si*] Aen. II, 79. — in *Telepho*] Scriver. p. 144. Both. fr. 2. p. 241. in *Telephoe h.* — *ad virtutem N. et virtutem v-g* (M1 a sec. m.). — *nequit AM123N. nequivit Sv-g. non quirit s-bP* Scriv. Both. 58. *Disce*] Aen. XII, 435. — in *Armorum iudicio*] Scriver. p. 100. Both. fr. 15. p. 179. — *Virtuti sis*] Scriv. et Both. *Virtutis is APS*

M13. *virtutis iis M2. Virtuti is* Edd. „Rescribo: *Virtute sis par, dispar fortunis patri.* Clarum ex Maroniana imitatione. Et addo Lucam Fruterium in *Verisimilium* olim libris idem incurrisse.“ Pont. 59. *Iamiam*] Aen. IV, 371. — *ut max. M a p. m.* — in *Antigona*] Scriverius p. 98. curat tribuit tertio versui; Bothius fr. 5. p. 175. praeter *Iamiam* omnia sic ordinavit in tetram. troch.: *Neque regunt di neque profecto deum rex summus omnibu' curat.* — *ut diregunt MN. ut dirigunt A.* — *supremus rex N.*

60. *Num*] Aen. VII, 295. — *non incensa A.* — in *undecimo*] apud Merulam lib. XIV, v. 12. in *decimo Av-g.* — *cremare N.*

58. *Virtuti sis par*] In codicibus mss. voces male distinguuntur. Bothius commode adnotavit: „Soph. Aiac. 550. Ὡ παῖ γένοιο πατρὸς εὐτυχεστέρος, Τὰ δ' ἄλλ' ὁμοίως, καὶ γένοι' αὖ οὐ κακός. Sic

Eurysacem filium adhortatur Aiax.“

59. *Iamiam .. curat*] Sic haec pro senariis iambicis sunt habenda, sed vid. app. Bothius statuit esse verba Antigoniae deprehensae a custodibus et ad Creontem ductae.

*Quae neque Dardaniis campis potuere perire;
Nec, cum capta, capi nec, cum combusta, cremari.*

61 *Multi praeterea, quos fama obscura recondit.*

Ennius in Alexandro:

Multi alii adventant, paupertas quorum obscurat nomina.

62 *Audentes fortuna iuvat.*

Ennius in septimo:

Fortibus est fortuna viris data.

63 — *Recoquunt patrios fornacibus enses;
Et curvae rigidum falces conflantur in ensem.*

Lucretius in quinto:

Inde minutatim processit ferreus ensis;

[162] *Versaque in obscenum species est falcis aenae.*

64 *Pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
Flumina.*

Lucretius in quinto:

Ad sedare sitim fluvii fontesque vocabant.

65 *Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpit.*

Lucretius in quinto:

*Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum.*

II. Post versus ab aliis vel ex integro vel ex parte translatos vel quaedam immutando verba tamquam fuco alio tinctos nunc locos locis componere sedet animo, ut unde formati sint quasi de speculo cognoscas.

[Mss. APSM.]

61. *Multi*] Aen. V, 302. — in Alexandro] Scriver. p. 10. Both. fr. 5. p. 34. — *Multi adventant* (om. *alii*) S. — *Nomina* Heynius ad Virg. l. c. tribuit novo versui. 62. *Audentes*] Aen. X, 284. — in septimo] v. 59. Mer. — *data nomina* N. 63. *Recoquunt*] Aen. VII, 636. — *Et*] Georg. I, 508. — *curvae rigidos* S. *cura erigidam* M. — in quinto] v. 1292. (93. L.) — in obscurum v-g (hg in mg. obscenum). „Sed in libris Lucretii hodie extat in opprobrium.“ Zeun. — *falces* P. *facilis* v3. — *aeneae* ANv3. 64. *Pocula*] Georg. III, 529. — *liquida* A. — in quinto] v. 943. (945. L.) — *Ad sedare* Edd. P. „Quod qui aut librariorum peccatum esse dixerunt, ut Wakefieldius, aut cum Gerh. Ioh. Vossio infinitivum cum ad praepositione coniunctum ferendum iudicarunt, orthographiae antiquae turpiter imperiti fuerunt.“ Lachm. *ad sedera* N. *ad sedere* AM. *at sedare* Lucret. vulgo. *Assedere* S. 65. *Quos*] Georg. III, 529. — *carpsit* v-gb. „Recte.“ Zeun. — in quinto] v. 935. (937. L.) — *dederat* v. — *placarat* v-g.

II. *Caput II. Quos locos aut integros aut paucis admodum immutatis ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius transtulerit: quosque ita mutaverit, ut origo eorum facile deprehendatur.* ch-h. 1. *succo* M23. *succo* Sv-gM1. — *sed animo* M. — *unde* (om. *ut*) c-g. — *formata* M. — *quasi*

61. in Alexandro] Aut intelligendus est Paris qui Philoctetae vulnere ab Oenone repulsus periit, aut scribendum est *Alexandra*, i. e. Cassandra, id quod coniecit Scriverius et post

eum Delrio, quem citavit Bothius.

II, 1. *sedet animo*] Cf. Virg. Aen. IV, 15 sq. *Si mihi non animo fixum inmotumque sederet, Ne cui me vincolo vellem sociare iugali.*

*Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor: iuvat ire iugis qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.*

2

Lucretius in primo:

3

*Nec me animi fallit, quam sint obscura, sed acri
Percussit thyrsos laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mi in pectus amorem
Musarum: quo nunc instinctus mente vigenti,
Avia Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo.*

[163]

Accipe et alterum locum Maronis illi unde traxerat comparandum, 4 ut eundem colorem ac paene similem sonum loci utriusque reperias. Virgilius:

*Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit aedibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes.*

et mox: *At secunda quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncae vivique lacus: at frigida Tempe
Mugitusque boum mollesque sub arbore somni
Non absunt: illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum exiguoque adsueta iuventus.*

Lucretius in libro secundo:

5

*Si non aurea sunt iuvenum simulachra per aedes,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut subpeditentur,
Nec domus argento fulgens auroque renidens,
Nec citharam reboant laqueata aurataque templa:*

Edd. vicalhgsdzb.]

... cognoscas om. P. 2. Nec sum] Georg. III, 289. 3. in primo v. 921. (922. L.) — Nec mea A. — v. 3. mi om. v1. mihi SM. michi A. — in spectus PSMN. — instrntus N. 4. Accipite Shs-zA. „Melius Ed. vet. Accipe (v-agbPM). Nam sequitur reperias.“ Zeun. — Virgilius om. s-bS. — Si non] Georg. II, 461. — totis vomat (sic) aedibus undam, altera pars versus 2, in P legitur ante versum 1. — testitudine A. — At] ib. v. 467. — v. 1. vitam A. — v. 2. letis M. — v. 3. vinique S. — v. 5. et lustra A. — v. 6. parvoque Av-g (ut multi codd. et edd. Virg.).

5. in libro secundo] v. 24. — in secundo va. in II i-g. — v. 4. fulget (L. fulgenti) ... renidet edd. Lucr. — v. 5. citharis Lucr. vulgo. citharae Lachm. Vid. not. — templa v3-gb. vulgo Lucr. Tempe Mss. v1s-zN.

4. unde traxerat] De plusquamperfecto vid. not. ad I, 20, 12.

Virgilius] Addidi e tribus codicibus et edd. vett. nomen quod iisdem inbentibus et suffragante uno, qui reliquus est, codice S § 1 et §§ 15—29., ubi vulgo additur, delevi. Videtur Macrobius Virgilii nomen addidisse, ubi verba quae praemi-

sit ad certum quendam referuntur locum. Cf. §§ 8-14.

5. v. 5. citharam reboant] Sic scripsi cum codicibus, quum reboare sit verbum et activum et neutrum, et citharam dici possit pro citharae sonum. Nec me movet quod c. 4. § 21. legitur cithara: nam hic versus ibi a Ma-

*Cum tamen inter se prostrati in gramine molli
Propter aquae rivum sub ramis arboris altae,
Non magnis opibus iucunde corpora curant:
Praesertim cum tempestas adridet et anni*

10 *Tempora conspergunt viridantes floribus herbas.*

6 *Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum: non qui per saxa volutus
[164] Purior electro campum petit amnis.*

Lucretius in secundo:

*Nec tenerae salices atque herbae rore virentes
Fluminaque ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum subitamque avertere curam.*

7 Ipsius vero pestilentiae, quae est in tertio Georgicorum, color totus et liniamenta paene omnia tracta sunt de descriptione pestilentiae quae est in sexto Lucretii. Nam Virgiliana incipit:

*Hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
Tempestas totoque auctumni incanduit aestu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.*

Lucretii vero sic incipit:

*Haec ratio quondam morborum et mortifer aestus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.*

8 Sed, quatenus totum locum utriusque ponere satis longum est, excerpam aliqua ex quibus similitudo geminae descriptionis appareat.

Virgilius ait:

*Tum vero ardentes oculi atque adtractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo*

[Mss. APSM.

„Rectius in Ed. vet. *templa*; alii (hg in mg. et Lachm.) male *tecta*.“ Zeun. Vid. not. — v. 6. *Quin tamen* Lucr. ed. Haverc. *Attamen* ed. Creech. — v. 8. *iocunde* AS. *incunde* N. — v. 10. *conspergunt* v3chN. *cum pergunt* (sup. add. s) A. — *viridantis* viag. *viridanteis* ch. 6. *Non*] Georg. III, 520. *Virgilius*. *Non* v3i. *Vergilius in Georgicis*. *Non* chgb. — v. 2. *vomere* P. — *in secundo*] v. 361. — v. 1. *Nec temere* SM. — *vigentes* v-g Lucr. — v. 2. *illa* Lachm. — *labentia* v3. 7. *Georgi*. v. *gorg*. i. *Georgicon* a-g. — *lineamenta* s-bP. — *Hic*] Georg. III, 478. — v. 2. *totaque* zb. — v. 3. *nec in* M. — *Lucretii*] VI, 1136. (38. L.) *Lucretii* .. *incipit* om. s-z. „Ante haec verba in Ed. vet. recte sunt haec: *Lucretii vero sic incipit*.“ Zeun. — v. 1. *Nec* S. — v. 2. *Finibus Cecropiis* edd. Lucr. ante Lachm. — v. 3. *viam* S. 8. *est longum* S. — *apparet* hg. — *Tum*] Georg. III, 505. — v. 2. *gravius* A. — *iamque*

Macrobio aliter ac hoc loco videtur citatus esse e memoria. Vid. not. seq.

laqueata aurataque templa] Quod in codicibus mss. legitur, *Tempe*, id ferri omnino non potest, cum propter totius loci sensum, tum propter haec epitheta: et potuit facillime huc transferri e Virgilii loco qui antecedit. Neque tamen

censui scribendum esse *tecta*, ut legitur c. 4. § 21. et Lucan. Pharsal. X, 113., quia hoc nimis distat a voce *Tempe*, quae multo facilius poterat nasci e voce *templa*, quae legebatur ante Lachmannum in omnibus exemplaribus Lucretianis.

8. *quatenus*] Vid. not. ad I, 4, 8. *ponere*] Vid. not. ad V, 4, 4.

*Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, et oppressas fauces premit aspera lingua.*

Lucretius ait:

9

*Principio caput incensum fervore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinsecus artae
Sanguine, et ulceribus via saepta coibat:
5 Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.*

Virgilius ait:

10

Haec ante exitium primis dant signa diebus.

[165]

et quae darent signa supra retulit idem:

— *Demissae aures, incertus ibidem
Sudor, et ille quidem moriturus frigidus; aret
Pellis et ad tactu tractanti dura resistit.*

Lucretius ait:

11

*Multaque praeterea mortis tunc signa dabantur:
Perturbati animi, mens in maerore metuque,
Triste supercilium, furiosus vultus et acer,
Sollicitae porro plенаeque sonoribus aures,
5 Creber spiritus aut ingens raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humor,
Tenuia sputa, minuta, croci contacta colore,
Salsaque per fauces raucas vix edita tussis.*

Virgilius ait:

12

*Profuit inserto latices infundere cornu
Lenaeos: ea visa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio.*

Lucretius ait:

*Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Nam quod alis dederat vitalis aeris auras*

Edd. vicaHgspdz.]

v3. — v. 3. *id* M. — v. 4. *obsessas* Virg. vulgo. 9. *Lucretius*] VI, 1143. (45. L.) *Lucretius ait* om. Ss-z. „Ed. vet. recte praemittit *Lucr. ait.*“ Zeun. — v. 1. *gerebat* vl. — v. 3. *artae* APM3P6. *arte* SN. *aree* M1. *arent* M2. *atrae* vl. Lachm. *atro* v3-b. *Lucr. vulgo.* — v. 4. *quoibat* N. *cohibat* v. *cohibant* S. — v. 5. *manebat* (supp. add. a) M. — v. 6. *molis* SMvl. 10. *Virgilius ait* APM123. om. Ss-g. „Praepone cum Ed. vet. (v-gb). *Vergilius sic ait.*“ Zeun. — *Haec*] Georg. III, 503. — *primus* A. — *signa* om. Ps-z. — *rettulit: id est* Av. — *Demissae*] ib. 500. — v. 1. *Dimissae* A. — *insertus* ag. *sincerus* vi. *syncerus* cb. — v. 3. *ad tactum* S Virg. vulgo. 11. *Lucretius*] VI, 1180. (82. L.) *Lucretius ait* om. s-z. „Recte Ed. vet. (APSV-g) praeposit *Lucr. ait.*“ Zeun. — v. 2. *Perturbati* AS (M1 in mg.) M23N. *perturbata* (ut ap. *Lucr. vulgo*) v3-bP. *Probat* M1 a p. m. — v. 4. *Sollicitet* S. — *porro* om. P. — v. 5. *et ingens* ∅ — v. 7. *croci* om. M3. — *contacta* As-b (g in mg.) PM3. Lachm. *contracta* SvichgM12. *contincta* *Lucr. vulgo.* — *colore* ASv-gM123N *Lucr. cruore* s-bP. 12. *Virgilius* (om. *ait*) ASvia. *Vergilius in Georg. chg.* — *Profuit*] Georg. III, 509. — *Lucretius*] VI, 1224. (26. L.) — v. 1. *remedii* P. — v. 2. *aliis* Edd. P. *ali* Lachm. — v. 3.

10. *dant signa*] sc. pecudes.

*Volvere in ore licere et caeli templa tueri,
Hoc aliis erat exitio letumque parabat.*

13 Virgilius ait:

*Praeterea nec mutari iam pabula refert:
Quaesitaeque nocent artes, cessere magistri.*

Lucretius ait:

*Nec requies erat ulla mali: defessa iacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.*

14 Virgilius ait:

[166] *Ipsis est aer avibus non aequus, et illae
Praecipites alta vitam sub nube relinquunt.*

Lucretius ait:

*Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Conparebat avis: nec tristia secla ferarum
*Exuperant silvis: languebant pleraque morbo,
Et moriebantur.*

Nonne vobis videntur membra huius descriptionis ex uno fonte
15 manasse? Sed rursus locos alios conparemus:

— *Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioque domos et dulcia limina mutant.*

Lucretius in tertio:

*Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidi, caedem caede adcumulantes,
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.*

16 *Multa dies variusque labor mutabilis aevi
Retulit in melius: multos alterna revisens
Lusit et in solido rursus fortuna locavit.*

Ennius in octavo:

— *Multa dies in bello conficit unus:
Et rursus multae fortunae forte recumbunt.
Haudquaquam quemquam semper fortuna secuta est.*

[Mss. APSM.

volvere more A. — *liceret et* APMN. *licet et* S. 13. *Virgilius* (om. ait) AS. — *Praeterea*] Georg. III, 548. — *iam mutari* v-g. — *arces* M. — *Lucretius*] VI, 1176. (78. L.) *Lucretius dixit* A. — *missabat* v1M13. *missibat* M2. 14. *Virgilius* (om. ait) A. — *Ipsis*] Georg. III, 546. — *Lucretius*] VI, 1217. (19. L.) *Lucretius ait* om. S. — v. 1. *solibus* ap. *Lucr. vulgo*. *Lambinus* confert *Pers. V, 41. longos consumere soles*. — v. 2. *Conparabat* PSMN. — v. 3. *Exuperant* Mss. v1M23P6N. *exibant* (ut ap. *Lucr. vulgo*) v3-b. — *videntur vobis* S. *videntur nobis* v-g (g in mg.: *vobis haec membra*). — *uno fonte* (om. ex) P. — *comparamus* ASP6. 15. *Gaudent*] Georg. II, 510. *Vergilius: Gaudent* (vi *Virg.*) chgb. (ubi idem nomen additur etiam in sequentibus usque ad § 28.) — v. 2. *lumina* A. — *in tertio*] v. 70. — v. 2. *Cum duplicant* A. — v. 3. *funere* om. P. 16. *Multa*] Aen. XI, 425. — *varique* edd. *Virg.* — *in soli o g*

14. **Exuperant silvis*] Nec constructio verborum (nam dicendum erat *exsuperant silvas*) nec tempus hoc verbum commendat, quod non sua vi hic est positum, ut possit

videri huc translatum esse e § 17. At codicum mss. consensus nos vetat sequi exemplaria Lucretiana. Nisi obstaret metrum, scriberem *Eruperant*.

O praestans animi iuvenis, quantum ipse feroci 17
Virtute exuperas, tanto me impensius aequum est
Consulere atque omnes metuentem expendere causas.

Accius in Antigona:

— *Quanto magis te istiusmodi esse intellego,*
Tanto, Antigona, magis me par est tibi consulere [et] parcere. [167]

O lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum, 18
 et reliqua.

Ennius in Alexandro:

O lux Troiae, germane Hector, quid ita cum tuo lacerato
Corpore miser? aut qui te sic respectantibus tractavere
Nobis?

Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere 19
Inpositi dorso atque equitem docuere sub armis
Insultare solo et gressus glomerare superbos.

Varius de Morte:

Quem non ille sinit lentae moderator habenae
Qua velit ire sed angusto prius ore coercens
Insultare docet campis, fingitque morando.

Talis amor Daphnin, qualis cum fessa iuvenum 20
Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
Propter aquae rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec serae meminit decedere nocti.

Varius de Morte:

Edd. vicahgspdzb.]

in mg. — in octavo] v. 76. Mer. — v. 3. quemquam om. APMN. 17. *O praestans*] Aen. XII, 19. — v. 3. casus (ut ap. Virg. vulgo) v-gbPN. — *Actius* AviP6. — in *Antigona*] Sriver. p. 98. Both. fr. 6. p. 175. Ille, ut edd. Macrobbi, verba *Consulere et parcere* tribuit tertio versui. Bothius scripsit bis *mage* et *delevit et*. Vid. not. 18. *O lux*] Aen. II, 281. — et reliqua om. S. — in *Alexandro*] Sriver. p. 10. Both. fr. 8. p. 34. Ille, ut edd. Macrobb., versus sic divisit, ut secundus inciperet a *Quid*, tertius ab *Aut qui*. — v. 2. *Quo ita g* in mg. 19. *Frena*] Georg. III, 115. — *pelethronii* M. *pelectronii* vi. *pelecthoniis* (del. s) S. — v. 1. *sinit ille* P. — v. 2. *venit* P. — *orbe coni.* Bentleius ad Hor. Carm III, 6, 22. — v. 3. *campis* om. P. 20. *Talis*] Eclog. VIII, 85. — v. 1. *Daphnim* Sv-g. — *confessa* SM. — v. 2. *bacula* M. — *Idem de morte* P6. — v. 1. *Seu* P

17. *Quanto ... parcere*] Vulgo haec habentur pro versibus iambicis senariis, sed secundus, *Tanto ... tibi*, uno pede caret. Quamobrem ego in re summa secutus sum Bothium, qui pro trochaicis tetrametris catalecticis haec habet, sed ad metrum emendandum his scripsit *mage*, et *delevit et*, quod ego uncis inclusi, quum sane verisimile sit verbum *parcere* pendere a verbo *consulere* (ut haec sint verba Ismenes suadentis ut parcat Antigona, i. e. ut desistat incepto, ut vult

Bothius) nec nisi deleta particula constet versus.

18. *O lux ... nobis*] In versibus distribuendis secutus sum Bothium, ut sint tetrametri trochaici acatalecti. De fabulae nomine vid. quae adnotavi ad c. 1. § 61.

19. *equitem docuere ... insultare solo*] Cf. c. 9. § 8 sqq. Gellius N. A. XVIII, 5, 7. cum his Virgilii verbis confert versus Ennii: *Denique vi magna quadrupes eques utque elephantum Proiciunt sese.*

de Morte] Vid. not. ad c. 1. § 40.

*Ceu canis umbrosam lustrans Gortynia vallem,
Si veteris potuit cervae comprehendere lustra,
Saevit in absentem, et circum vestigia lustrans,
Aethera per nitidum tenues sectatur odores.*

- 5 *Non amnes illam medii, non ardua tardant;
Perdita nec serae meminit decedere nocti.*

21

— *Nec te tua funera mater*

Produxi pressive oculos aut vulnera lavi.

[168] Ennius in Cresphonte:

*Neque terram inicere neque cruenta convestire corpora
Mihi licuit, neque miserae lavere lacrimae salsum sanguinem.*

22

*Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animaeque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia et ipse tener mundi concreverit orbis:*

- 5 *Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
Coeperit, et rerum paulatim sumere formas,
Iamque novum terrae stupeant lucescere solem.*

23 Lucretius in quinto, ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur:

*His neque tum solis rota cerni lumine claro
Altivolans poterat, neque magni sidera mundi;
Nec mare nec caelum, nec denique terra nec aer,
Nec similis nostris rebus res ulla videri.*

- 5 *Sed nova tempestas quaedam molesque coorta.
Diffugere inde loci partes coepere, paresque
Cum paribus iungi res et discludere mundum,
Membraque dividere et magnas disponere partes.*

24 et infra: *Hoc est a terris magnum secernere caelum,*

[Mss. APSM.]

(N a p. m.). — gortynia AM. Cortynia c-g. — v. 2. comprehendere S. compendere N. — v. 4. sectator v3. 21. Nec te] Aen. IX, 486. Nec tua (om. te) v1. Nea tua v3. Nocte tua S (M a p. m.). — v. 2. aut funera P (cf. v. 1.). — in Cresphonte] Sriver. p. 13. Both. fr. 6. p. 39. Cressiphonte ASM. Ctesiphonte Edd. P. „Faciendum in Cresiphonte. Et monuit in Ennianis reliquiis Hieronymus Columna.“ Pont. — Neque ... sanguinem] Apud Sriver. et in edd. Macrobi. tres distinguuntur versus, quorum secundus incipit a verbo Convestire, tertius a particula Neque. — convertere A „B“. — corpora Mihi scripsi cum Bothio. mihi corpora Edd. Mss. et Sriver. — v. 3. salsum om. P. falsum S. 22. Namque] Ecl. VI, 31. — v. 4. cum creverit A. — v. 5. Nerea om. P. — v. 6. Coeperat PM. ceperat AS. 23. in quinto] v. 433. (432. L.) — v. 1. Hic edd. Lucr. — tam SN. — tota vi. — cernitur P. — largo edd.

20. canis Gortynia] Cf. Virgil. Aen. XI, 773. spicula .. Gortynia, et Ovid. Metam. VII, 778. Gortyniaco ab arcu.

21. Neque ... sanguinem] Secutus sum Bothium, qui statuit esse versus iambicos tetrametros, et

dixisse haec Meropen de trucidatis filiis.

22. v. 6. Coeperit] Quod est in omnibus codd. mss., coeperat, id admitti non potest, quia sequitur stupeant, quod docet etiam ad hoc verbum referendam esse particulam ut.

*Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri secretique aetheris ignes.*

et infra: *Omnia enim magis haec ex levibus atque rotundis.*

*Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, et armatum peditem gravis attulit alvo.*

25

[169]

Ennius in Alexandro:

*Nam maximo saltu superabit gravidus armatis equus,
Qui suo partu ardua perdat Pergama.*

*Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit: eo dicente deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus aether.
Tum venti posuere, premit placida aequora pontus.*

26

Ennius in Scipione:

— *Mundus caeli vastus constitit silentio,
Et Neptunus saevus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis volantibus:
Constitere amnes perennes, arbores vento vacant.*

*Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum.
Procumbunt piceae, sonat icta securibus ilex,
Fraxineaeque trabes, cuneis et fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.*

27

Ennius in sexto:

*Incedunt arbusta per alta, securibus caedunt,
Percellunt magnas quercus, exciditur ilex,
Fraxinus frangitur, atque abies consternitur alta:
Pinus procerae pervortunt: omne sonabat
Arbustum fremitu silvae frondosae.*

Edd. vicahgspdz.]

Lucr. — v. 5. *Sed hoc nova* N. — v. 8. *divideret et* A. 24. *infra*] v. 447. (446. L.) — v. 2. *mare tuti* P6. — v. 3. *Seorsum* v-gN. — *ignis* S. — *infra*] v. 456. (455. L.) — *rotundus* A. 25. *Cum*] Aen. VI, 515. — *in Alexandro*] Scriver. p. 10. Both. fr. 7. p. 34. Ille, ut edd. s-b, distinguit quattuor versus, quorum secundus incipit a *Gravidus*, tertius a *Qui*, quartus a *Pergama*. In v-g *Pergama* tribuitur tertio versui. In s-b spatium relictum est ante *Qui*. — *Nunc maximo* P. — *superabit* Bothius ex emendatione Vossii. *superavit* Edd. et Mss. Scriver. — *gravidus* as-b (g in mg). *gravibus* APvichgM123N. *gravis* S. — *armatus* S. — *Pergama* om. S. 26. *Tum*] Aen. X, 100. — v. 3. *telo tellus* P. — v. 4. *Tum Zephyri* Virg. — *in Scipione*] Scriver. p. 37. Both. fr. 3 p. 60. — v. 1. *silentia* vichg. — v. 3. *itiner* scripsit Bothius ut versum emendaret. Scriverius coniecit: *Sol equos quater*. — v. 4. *Constitere* a Scriver. Both. „Vossius pag. 11. de Hist. Lat.“ Pont. *Constatare* „Ms.“ *Consistere* vich-b Mss. — *vocant* M. 27. *Itur*] Aen. VI, 179. — v. 4. *ac volvunt* v3. — *in sexto*] VII, 28. Mer., ubi legitur *Incidunt arbusta praecalta*. — v. 2. *Procellunt* P6. *percellant* N. — v. 4. *procerae* AMP6N. *proceros* P. — *pervortunt* AN. *pervortunt* (ut Merula) Edd. PSM. — v. 5. *in fremitu* hg.

25. *Nam .. Pergama*] *Secutus* sum Bothium, qui statuit esse versus iambicos tetrametros. Videtur

haec dixisse Alexandra. Vid. not. ad c. 1. § 61.

26. v. 4. *Constitere*] Sic ut scri-

- 28 *Diversi magno ceu quondam turbine venti
Confligunt, zephyrusque notusque et laetus Eois
Eurus equis.*

Ennius in septimo decimo:

- [170] *Concurrunt, veluti venti, cum spiritus austri
Imbricator, aquiloque suo cum flamine contra,
Indu mari magno fluctus extollere certant.*

- 29 *Nec tamen, haec cum sint hominumque boumque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.*

Lucretius in quinto:

*Sed tamen interdum magno quaesita labore,
Cum iam per terras frondent, atque omnia florent,
Aut nimis torrens fervoribus aethereus sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidaeque pruinae,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.*

- 30 Sunt alii loci plurimorum versuum quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione verborum a veteribus transtulit. Et quia longum est numerosos versus ex utroque transcribere, libros veteres notabo, ut qui volet illic legendo aequalitatem locorum
31 conferendo miretur. In principio Aeneidos tempestas describitur, et Venus apud Iovem queritur de periculis filii, et Iuppiter eam de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus a Naevio est ex primo libro belli Punici. Illic enim aequae Venus Troianis tempestate laborantibus cum Iove queritur, et secuntur
32 verba Iovis filiam consolantis spe futurorum. Item de Pandaro et Bitia aperientibus portas locus acceptus est ex libro quinto decimo Ennii, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse
33 porta et stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio conpi-
[171]lando, dummodo undique ornamenta sibi conferret, abstinuit:

— *O fama ingens, ingentior armis,*

[Mss. APSM.]

28. *Diversi*] Aen. II, 416., ubi legitur *Adversi rupto*. — in septimo decimo] v. 14. Mer. in decimo septimo vel in XVII. v-g. — v. 3. *Indu* s-z. Mer. „Corrige duce Edit. vet. *Inde*.“ Pont. *Inde* ASv-gbPM123. Gifanius Conlect. ad Lucret. s. v. *Endo* flagitat *endo*. — magno ASv-g. Mer. *magno* s-bP. 29. *Nec tamen*] Georg. I, 118. (213. L.), ubi legitur *Et tamen* et v. 3. *torret*. — in quinto] v. 214. — v. 3. *aetherius* A. — v. 5. *versant* v3. 30. *universos versus* Edd. P. 31. *In primo* Av-g. — *Aeneidos* om. S. — *tempestas*] Cf. Aen. I, 81 sqq. — *Venus*] Cf. ib. 229 sqq. — *Iuppiter*] Cf. ib. 254 sqq. 32. *Idem* Sv. — *de Pandaro*] Cf. Aen. IX, 672 sqq. — *bitia* S. — *portam* Edd. 33. *O fama*] Aen.

batur flagitat et sensus (cf. v. 1.) et versus.

29. *nihil improbus anser*] Supplendum est ex iis quae sequuntur apud Virgilium *officit*.

30. *transcribere*] Vid. notas ad V, 4, 4. et 22, 15.

legendo] illos versus, ut paulo infra conferendo miretur, pertinet ad eos locos quibus Macrobius gerun-

dium posuit pro participio. Vid. prolegg. p. XL.

32. *induxit*] iungitur cum infinitivo, ut saepe verbum *faciendi*, ubi eodem modo usurpatur. Vid. prolegg. p. XL.

de obsidente hoste] positum est pro genitivo.

33. *dummodo*] Pro hac particula poterat h. l. poni *ut*.

Vir Troiane.

Nempe hoc ait, Aeneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerumque fama sit maior rebus. Sensus hic in Catone Ciceronis est his verbis: *Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut maiora omnia re quam fama viderentur: id quod non saepe evenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis vincerentur.*

Item: *Proximus huic longo, sed proximus, intervallo.* 34

Cicero in Bruto: *Duobus igitur summis, Crasso et Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo tamen proximus.*

III. Sunt quaedam apud Virgilium quae ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo a nostris auctoribus sumpta, qui priores haec ab Homero in carmina sua traxerant: quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est, quod, cum ita a plurimis adversus eum vigilatum sit, coactaeque omnium vires manum contra fecerint,

Ille velut pelagi rupes inmota resistit.

Homerus de Aiæcis forti pugna ait:

2

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσι·
δάμνα μιν Ζηνὸς τε νόος, καὶ Τρῶες ἀγανοὶ,
βάλλοντες· δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαινήν
πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε· βάλλετο δ' αἰεὶ
5 καὶ πάλιν εὐποίηθ'· ὁ δ' ἀριστερόν τιμον ἔκαμνε,
ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον· οὐδ' ἐδύναντο

[172]

Edd. vicahgspdz.]

XI, 124. — maior sit S. — in Catone Ciceronis] „Est fragmentum libri Catonis qui inscriptus esse videtur M. Cato, seu Laus M. Catonis. Cf. Gell. XIII, 18.“ Zeun. — est om. v-g. — maior A. — id quod saepe (om. non) z. „Lege cum Ed. vet. et sensu poscente id quod non saepe.“ Zeun. Nam saepe v. — vinceretur v3. 34. Proximus] Aen. V, 320. — in Bruto] 47, 173.

III. Caput III. Quos locos primum alii ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciverit. ch-b. 1. transtulerant s-zP. „Ed. vet.

(ASv-gbM123) traxerant. Recte: nam cum modo eodem verbo transferre usus esset auctor, ab eius studio commutate dicendi abhorret idem statim repetere. Caeterum trahere alibi [Cf. c. 1. § 1.] eodem sensu occurrit [§ 8.], Ennius hinc traxit.“ Zeun. — quod primum summus v. — Ille] Aen. VII, 586. 2. Αἴας] II. π', 102. Αἴας ... ἐστήρικτο om. ASMvi. — v. 1. ΑΙΑΔ P. — βελέεσσι c-gb. ΤΕΛΕΕCCIN P. — v. 4. ΚΝΑΚΗΝ ΕΧΕ P. — v. 5. ΚΑΦΦΑΛΡ P. — ΕΚΑΛΝΕ P. — v. 6. ΕΜΠΕΔΟΝ P. — ΚΑΚΟΣ P. — οὐδὲ δύναντο c-b. — v. 7. ΑΜΦΑΙΤΟ (sup. ω) P.

in Catone Ciceronis] Poterat addi p. Arch. 3, 4. Ut famam ingenii expectatio hominis, expectationem ipsius adventus admiratioque superaret.

34. longo, sed proximus, intervallo] Cf. Hor. Od. I, 12, 18 sq. Nec viget quidquam simile aut secundum; Proximos illi tamen occupavit Pallas honores, et Quintil. X, 1, 53. Quamvis ei secundas fere grammaticorum consensus deferat, ..

omnino arte deficitur, ut plane manifesto appareat quanto sit aliud proximum esse aliud secundum.

III, 1. manum contra fecerint] Cf. Cic. p. Caec. 12, 33. Qui in pace et otio, cum manum fecerit, copias paravit, .. homines inermes .. armis viris terrore periculoque mortis reppulerit fugarit, ubi Iordanus confert Ulpian. Digest. XLVIII, 13, 6. Qui manu facta templa effregerunt. De re conf. V, 3, 16.

ἀμφ' ἀνιῶ πελεμίξαι, ἔρείδοντες βελέεσσιν·
αἰεὶ δ' ἀργαλέω ἔχετ' ἄσθματι· καὶ δέ οἱ ἰδρῶς
πάντοθεν ἐκ μελέων ῥέεν ἄσπετος, οὐδέ πη εἶχεν
10 ἀμπνεῦσαι, πάντα δὲ κακὸν κακῷ ἐσθήρικτο.

3 Hunc locum Ennius in quinto decimo ad pugnam C. Aelii tribuni his versibus transfert:

*Undique conveniunt, velut imber, tela tribuno:
Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
Aerato sonitu galeae: sed nec pote quisquam
Undique nitendo corpus discerpere ferro.*

5 *Semper abundantes hastas frangitque quatitque.
Totum sudor habet corpus, multumque laborat,
Nec respirandi fit copia: praepete ferro
Histri tela manu iacentes sollicitabant.*

4 Hinc Virgilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit:

*Ergo nec clypeo iuvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet, obiectis sic undique telis
Obruitur: strepit adsiduo cava tempora circum
Tinnitu galea et saxis solida aera fatiscunt:*

5 *Discussaeque iubae capiti, nec sufficit umbo*

[Mss. APSM.

— ΡΕΑΜΙΞΑΙ P. πελεμίξαι c. πολεμίξαι dzb. — v. 8. δ' ἀργαλέω ἔχετ' ἄσθματι hg. (om. δ') ΑΒΤΑΛΕΩ ΕΧΕΑΣΕΜΑΤΙ P. — ΟΠΑΡΩC P. — v. 9. ΜΕΛΕΝΟ (sup. ω) P. — ΡΕΕΝ ΑΣΠΕΤΟC P. πολὺς (p1 πολυς; p2-b πόλυς) ῥέρεν (ut vulgo ap. Hom.) c-b. — ΡΗ P. — v. 10. πάντα b. — ΚΑΚΟΝ ΚΑΘΙC ΕCΤΗΡΙΚΤΟ P. 3. in quinto decimo] ap. Merulam lib. XVII, v. 17 sqq. in XV. ASviM123. in decimo quinto c-gP6. in duodecimo s-bP. — celi SNvM. celi A. Coelii Edd. P. „C. Aelii substituit ex historia Merula. Causas habes ad fragmenta ipsa.“ Pont. — v. 2. timuit v. — astilibus S. — v. 4. intendo v3. — v. 5. habundantes N. „Displicet hic abundantes. Velim obundantes. Metaphoram enim a re navali seu littoribus monstrant vel illa: frangitque quatitque. Papi-
nius [Theb. II, v. 43 sq.]: Interiore sinu frangentia littora curvat Taenarus, ubi addit interpres vetus Lutatius: Frangentia, quia in littoribus so-
lent fluctus frangi. Et ipse Virgilius sic videtur legisse. Nam, ubi ex-
primere voluit, dixit: obiectis . . telis [Immo vulgo iniectis]. Nec absimile
est quod Maro Arcades inundare armis fecit Aen. XII. [v. 280 sq.]. Lau-
dante Merula placuit Castricomio adundantes hastas. Sed illud fortius
est.“ Pont. (Vid. not.) — v. 8. Histrici ait N (vid. § 6.). 4. Ergo]
Aen. IX, 806. — v. 1. clypeus S (M clip.). — v. 5. sufficiat A. — v. 7. cum

3. C. Aelii] Sic recte scripsisse Merulam docet Livius, qui XLI, 4, 3 sq.: T. et C. Aelii, inquit, tribuni militum tertiae legionis cum equitatu adveniunt. Confestim et quos binos oneraria in iumenta inposuerant secuti, et consul cum toto agmine. At Istrorum pauci, qui modice vinosi erant, memores fuerunt fugae, aliis somno mors continuata est: integraque sua omnia Romani, praeterquam quod vini cibi-

que absumptum erat, receperunt. Neque improbanda esse videtur eiusdem coniectura ex qua paulo supra scripsit: in XVII. libro. Ceterum Ennius videtur retulisse aliquantisper Istros acriter restitisse Aelio tribuno.

v. 5. abundantes hastas] Non est quod mutemus. Freundius in lexico confert Lucret. V, 918. Quae de terris nunc quoque abundant Herbarum genera in fruges.

*Ictibus: ingeminant hastis et Troes et ipse
Fulmineus Mnestheus: tum toto corpore sudor
Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Fulmen agit, fessos quatit aeger anhelitus artus.*

Homerus ait:

Ἀσπίς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυιν, ἀνέρα δ' ἀνήρ. [173]

Furius in quarto annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

Hinc Virgilius ait:

— *Haeret pede pes, densusque viro vir.*

Homeri est:

Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

Hunc secutus Hostius poeta in libro secundo belli Histrici ait:

— *Non si mihi linguae*

Centum, atque ora sient totidem, vocesque liquatae.

Hinc Virgilius ait:

Non mihi si linguae centum sint, oraque centum.

Homerica descriptio est equi fugientis in haec verba:

Ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος, ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίῳ κροαίνων,
εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋρῆϊος ποταμοῖο,
κυδιόων· ὕψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
5 ἄλλοις αἰσβύονται· ὁ δ' ἀγλαΐῃφι πεποιθὼς,
ρίμφα ἔ γούνα φέρει μετὰ τ' ἥθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit:

Et tum sicut equus qui de praesepibus fartus

Edd. vicahgspdz.]

toto A. 5. Ἀσπίς] II. ν', 131. — Ἀσπίς ... ἀνήρ om. ASMvi. In c-g praemittitur versus apud Homerum antecedens: Φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκει προθελύμνω (c in mg.: „Restitutus locus ex Iliad. 12.“). — κορυς πυγν P. — *Haeret*] Aen. X, 361. 6. Οὐδ' εἴ] II. β', 489. — Οὐδ' ... εἶεν om. ASMvi. In c-g praemittitur versus apud Homerum antecedens: Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μνθήσομαι οὐδ' ὄνομήνω, et subiungitur sequens: Φωνὴ δ' ἄρρηκτος χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη. — *historici* P6. — *Non ... liquatae* om. P. — *non nisi* P6. — *atque ora si etiam* P6. *atque sint ora vi.* — *Non mihi*] Aen. VI, 625. — *oraeque centum Ferrea vox* S. 7. Ὡς δ' ὅτε] II. ζ', 506. — Ὡς ... ἵππων (v. 6.) om. ASMvi. In c legitur in mg.: „Locus restitutus ex Iliad. 6.“ — v. 1. c ΔΑΤΟCCΙΝΠΟΣ P. — ΦΑΠΝΗ P. — v. 2. Δεσμὸν ... κροαίνων om. P. — θείει c-b. — v. 4. ΚΑΔΙΩΩΝ P. — v. 6. Ρίμφα ... ἵππων om. c-g. — ΠΥΜΦΑ ΕΤΟΥΝΑ P. — ΜΕΤΑ (om. τ') P. 8. Ennius] ap. Merul. V, 8 sqq., ubi legitur *Se tum.* — v. 1. *Et cum* P6. — *qui* om. zb. — *fartus* Ps-b (h in mg.) M3. *fartur* N. *farcus* M1. *farcus*

5. Ἀσπίς ... ἀνήρ] „Nubem similium locorum coegit Klotzsius ad Tyrtaeum pag. 59.“ ZEUN.

6. *linguae centum*] dixit uterque poeta Romanus ex usu Romanorum, qui numerum indefinitum si exprimere volunt, non tam numerum decem quam centum usurpare

consuerunt, ut ait Weichertus Poet. Lat. reliqu. p. 15 sq. Zeunius adnotavit: „His locis adde Claudian. Cons. Prob. et Olyb. 55. *Non mihi centenae resonant si vocibus ora.* Hinc Persius Sat. V, 1. *Vatibus hic mos est, centum sibi poscere voces Centum ora et*

*Vincla suis magnis animis abruptit, et inde
Fert sese campi per caerula laetaque prata
Celso pectore, saepe iubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.*

Virgilius:

Qualis ubi abruptis fugit praeseptia vinclis etc.

9 Nemo ex hoc viles putet veteres poetas, quod versus eorum sca-
[174] bri nobis videntur. Ille enim stilus Enniani seculi auribus solus
placebat: et diu laboravit aetas secuta, ut magis huic molliori filo
adquiesceretur. Sed ulterius non moror Caecinam, quin et ipse
prodat quae meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

IV. Tum Caecina: In versibus vel in locis quantum sibi
Maro ex antiquitate quaesiverit, Furius ut memor et veteris et
novae auctorum copiae disseruit. Ego conabor ostendere hunc
studiosissimum vatem et de singulis verbis veterum aptissime iu-
2 deri facit incuria vetustatis: ut ecce *addita* pro inimica et infe-
sta quis non aestimet poetam arbitrio suo novum verbum sibi
voluisse fabricari? Sed non ita: nam quod ait:

— *Nec Teucris addita Iuno*

Usquam aberit,

id est adfixa et per hoc infesta, hoc iam dixerat Lucilius in libro
quarto decimo his versibus:

Si mihi non praetor siet additus atque agitet me:

Non male sic ille, ut dico, me extenderat unus.

3 *Mane salutantum totis vomit aedibus undam.*

Pulchre vomit undam, et antique, nam Ennius ait:

[Mss. APSM.

SM2. *fatus* g. in mg. *hactus* A. *actus* v-g Mer. — v. 2. *factis ani-*
mis A. *magnis* (om. *animis*) P. — *abruptit et indu* Mer. — v. 3. *cam-*
pis Mer. — *Qualis* Aen. XI, 492. 9. *vobis* P6. — *Ennii* P. — *filo*
PMs-bM23 (A cum ras. inter l et o). *stilo* SviP6 (M1 in mg). *stylo* c-g.

IV. Caput IV. De vocabulis Latinis, Graecis barbarisque, quibus Ver-
gilius primus usus esse videri possit, cum tamen ante et veteres iisdem usi
sint. ch-b. 1. *quaesierit* cah. — *indicasse* A. — *inseruisse* (om. *et*)

v3. — *electa* s-bP. 2. *qui* s-b. — *extimet* vichg. *existimet* Sab.

— *fabricare* SgbP. — *Sed non . . id est* om. v3. — *non ita est* M. —

Nec Aen. VI, 90. — *quarto decimo* fr. 6. Gerl. — *in quarto decimo* (om.

libro) v1. *in novo* v2. *in nono* v3. — „*Si mihi nunc ex monitu Franc.*

Douzae, et statim extenderet.“ Pont. — *fiet* A. — *sit ille* S. 3.

Mane] Georg. II, 462. *Vergilius* (via *Virg.*). *Mane* v-gb. — *ait En-*

linguas optare in carmina cen-
tum.“

9. *scabri*] Haec huius adiectivi
usurpatio huius loci est propria.

Enniani seculi auribus] Vid. c. 1,
§ 5. et I, 4, 17.

huic molliori filo] i. e. huic mol-
liori rationi. Cf. VII, 4, 2.

ulterius] Cf. VII, 3, 22.

IV, 1. *verba*] Cf. I, 24, 19.

videri facit] Vid. prolegg. p. XL.

2. *ecce*] *ibid.* p. XLI.

addita] Conf. etiam Horat. Od.
III, 4, 78 sq. *Nequitiae additus*
Custos, cum not. Orell. Pontanus e
Statio affert: *Et quamvis gravior*
mortalibus addita cura. In al-
tero, quem ille praemisit, loco,
Cic. ad Att. III, 8, 2., *addita cura*
idem valet ac *cura adiecta*.

3. *undam*] „Allusit Iuvenalis Sat.
IV. [immo III, 243 sq.]: *Nobis pro-*

— *Et Tiberis flumen vomit in mare salsum,* [175]
unde et nunc vomitoria in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundunt. *Agmen* pro actu et 4 ductu quodam ponere non inelegans est, ut:

— *Leni fluit agmine Thybris.*

Immo et antiquum est: Ennius enim in quinto ait:

Quod per amoenam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait:

— *Crepitantibus urere flammis,*

non novum usurpavit verbum, sed prior Lucretius in sexto posuit:

*Nec res ulla magis quam Phoebi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.*

— *Tum ferreus hastis*

Horret ager.

Horret mire se habet. Sed et Ennius in quarto decimo:

Horrescit telis exercitus asper utrimque,

et in Erechtheo:

Arma arrigunt: horrescunt tela.

Et in Scipione:

Sparsis hastis longis campus splendet et horret.

Sed et ante omnes Homerus:

Ἐφριξεν δὲ μάχῃ φθισίμβροτος ἑγγέλῃσι.

— *Splendet tremulo sub lumine pontus.*

Tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. Sed prior Ennius in Melanippe:

Edd. vicahgspdzbl.]

nus v-g. — Ennius] Annal. fragm. lib. II, v. 47. ap. Mer. — *saxum* v3.

4. *Leni*] Aen. II, 782. *Levi* v3b. — *Thybris* scripsi ut c. 1, § 12. *tybris* viaM. *tibris* ch-bAPS. — *in quinto*] v. 19. Mer. *quinto* (om. in) SMs-bAP. — *fluit agmine fluit* S (M a p. m.). 5. *Crepitantibus*] Georg. I, 85. — *in sexto*] v. 153. (154. L.) 6. *Tum*] Aen. XI, 601. — *in quarto decimo*] v. 13. Mer. *in decimo quarto* vel *in XIV.* i-g. in IX. v3. — *Horrescet* h. — *utrumque* Sv1. *utrūque* v3. — *in Erechtheo*] Sriver. p. 15. Both. fr. 2. p. 41. — *arrigunt* Svis-bPM123. *horrigunt* N. *argunt* A. *rigent* c-g, Scriv. in mg., Both. — *in Scipione*] Sriver. p. 37. Both. fr. 2. p. 60. — *Sparsis* P. *Spasis* N. — *Ἐφριξεν*] Il. v', 339. *Ἐφριξεν* ... *ταμεσίχροας* om. ASMvi. In c-b subiungitur versus apud Homerum sequens: *Μακρῆς, ὃς εἶχον ταμεσίχροας.* (c in mg.: „Locus restitutus ex 13 Iliad.“). 7. *Splendet*] Aen. VII, 9. — *in Melanippe*] Sriver. p. 25. Both. fr. 5. p. 57. *menalippe* A a p. m.;

perantibus obstat Unda prior.“
PONT. — Adde Sil. IV, 158 sq. *Spissaeque ruunt conferta per arma Undae Boiorum.*

vomitioria] Nomen ex hoc uno loco notum. *Ἀπαξ λεγόμενον* est etiam *glomeratim*.

4. *fluit agmine*] Conf. etiam Lucret. V, 272. et VI, 638. Inde *super terras fluit (redit) agmine dulci.* Gifanius confert Ennii epigr.

p. 301. [ap. Non. p. 211, 9.]: *Tanto sublatae sunt agmine tunc lapides.*

6. *arrigunt*] Vide ne verum sit *arriguntur*, nisi forte *arma arrigunt* est clausula versus.

Sparsis .. horret] Bothius statuit esse versum asynartetum qui constet ex duobus ithyphallicis.

7. *Melanippe*] Haec quin sit unice vera scriptura, dubitandum non est; nam haec Chironis filia

Lumine sic tremulo terra, et cava caerulea cadent,
et Lucretius in sexto:

[176] *Praeterea solis radiis iactatur aquai*
Humor, et in lucem tremulo rarescit ab aestu.

8 — *Hic candida populus antro*
Imminet et lentae texunt umbracula vites.

Sunt qui aestiment hoc verbum *umbracula* Virgilio auctore compositum, cum Varro Rerum divinarum libro decimo dixerit: *Nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum*, et Cicero in quinto de legibus: *Visne igitur (quoniam sol paululum a meridie iam devexus videtur, nequedum satis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim, eaque quae restant in illis alnorum umbraculis persequamur?* Similiter in Bruto: *Sed ut et Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.*

9 *Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi*
Pulverulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose transmittunt pro transeunt, sic et Lucretius in secundo:

Et circumvolitant equites, mediosque repente
Transmittunt valido quatientes impete campos.

Sed et *Paestanus Vibonensis sic ait: *Pedibus equos transmisimus, quod est transivimus.*

[Mss. APSM.]

Edd. PSN. — in sexto] v. 874. — *aqua* (sup. add. e) M. *aque* S. — *luce* N. 8. *Hic*] Ecl. IX, 41. — *existiment* Sab. *extiment* vichg. *aestimant* P. — *hic locus hoc pacatur* A. — *ea quae* (om. *que*) A. — *prosequamur* s-bP. — in Bruto] 9, 37. — *umbraculis* etc. c-gb. 9. *Transmittunt*] Aen. IV, 154. — in secundo] v. 325. (329. L.) — *patientes* N. — *** *sed et Paestanus Vibonensis sic ait* (quasi nonnulla excidissent) s-b. „Haec iam olim lectio omnibus hucusque exemplaribus constantissime inolevit, adeo ut *Paestanus Vibonensis* inter auctores legatur in Indice qui est ad calcem editionis H. Stephani et, quae eam proxime exceperit, nostrae

etiam Euripideae tragoediae dederat nomen; quamquam etiam apud Gellium N. A. V, 11, 12. vulgo legitur a Q. Ennio in *Menalippa*.

8. *cum .. dixerit*] idem valet ac *quum tamen .. dixerit* vel *sed .. dixit*.

Rerum divinarum libro decimo] In hoc Varro videtur egisse de ludis scenicis; vid. R. Merkelii prolegomm. ad Ovid. Fast., ubi p. CLXII. leguntur haecce: „Verba a Macrobio servata fortassis ad ipsum scenae nomen explicandum illustrandumve pertinuerunt, quem ad modum apud Servium est ad Aen. I, 164: *Et dicta scena ἀπὸ τῆς σκηνῆς*: *apud antiquos enim theatralis scena parietem non habebat, sed de frondibus umbracula quarebant.*“

Similiter in Bruto] Immo longe alia est vis vocis *umbracula* illo loco, c. 9. § 37., ubi legitur: *Processerat enim in solem et pulverem, non ut e militari tabernaculo, sed ut e Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.* Conf. de legg. III, 6, 14. *Post a Theophrasto Phalereus ille Demetrius .. mirabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorum otioque non modo in solem atque in pulverem, sed in ipsum discrimen aciemque produxit.* Cum Virgiliano non nisi alter ille locus Ciceronianus commode comparatur.

9. *Sed et *Paestanus Vibonensis sic ait: Pedibus equos transmisimus*] Noli haec verba corrigere, quia etiam nunc idem sentio quod scripsi in Symbol. p. 11.: „Usque dum in-

— *Quam tota cohors imitata relictis*
Ad terram defluxit equis.

10

Sic Furius in primo:

Ille gravi subito devinctus vulnere habenas
Misit equi, lapsusque in humum defluxit et armis
Reddidit aeratis sonitum.

Tum durare solum et discludere Nerea ponto
Coeperit.

11

Ferit aures nostras hoc verbum *discludere*, ut novum, sed prior[177]
 Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes coepere, paresque
Cum paribus iungi res et discludere mundum.

— *Pastorem, Tityre, pingues*

12

Edd. vicalhgsdpzb.]

primae, cum nihil tale sit, et sinus uterque maris sit, quod indicant verba Ciceronis in epist. ad Atticum XVI, 6. [§ 1.] ista: *Duo sinus fuerunt, quos transmitti oportet, Pestanus et Vibonensis; utrumque pedibus equis transmisimus.* Unde nunc facilis est emendatio verborum apud Macrobius, ut scilicet legatur: *Sed et Pestanum et Vibonensem, Cicero ait, pedibus equis transmisimus.* („*Pedibus equis*, id est pro equis pedes fuerunt, quomodo et Belgice vulgo *ruyters te voet*.“ add. in dz.). Paulo aliter ordinant Popma et Carrio. Quos, si libet, vide: illum in Castigationibus librorum ad Atticum: hunc Emendat. lib. I. cap. 15. „Pont. „Sic etiam Vossius Histor. Latin. lib. III., nisi quod cum aliis *pedibus, equis* addita distinctione legat, et explicet $\pi\epsilon\tilde{\eta}\ \kappa\alpha\iota\ \sigma\upsilon\nu\ \dot{\iota}\pi\pi\omega$, hoc est terrestri itinere. Sed his omnibus verior mihi et doctior, ut solet, Salmasius, qui *pedibus aequis* scribit, interpretans *aequis velis*, in Plinian. Exerc. p. 567. Nam existimare ad adventum Ciceronis in duobus sinibus tantum recessum maris evenisse, divinare est.“ Gron. (Vid. not.) — *iubonensis* v-aM2. in *bonensis* P. — *transilivimus* a. 10. *Quam* Aen. XI, 500. — *Sic Furius in primo* om. sp. „Furii eos versus esse loquuntur editiones priscæ.“ Pont. — *devinctus* coni. Gifanius in ind. ad Lucret. s. v. *victus*, coll. Aen. X, 842. et XII, 640. *Ingenti vulnere victum.* — in unum SN. in imum M. — *sonum* SM. 11. *Tum*] Ecl. VI, 35. *Tunc* S. — in quinto] v. 438. (437. L.) — v. 2. et res S. 12.

venta fuerint alia vetusta exemplaria, ex quibus Macrobius aliud quid scripsisse appareat, equidem putaverim eum haec verba non apud Ciceronem ipsum lecta sed a grammatico quodam surrepta praveque intellecta in librum suum transtulisse.“ Quid pro his fuerit scribendum bene perspexit Pontanus (vid. app. crit.), nisi quod scripsit *pedibus equis*. Gronovius recte assentitur Salmasio, qui in Exerc. Plinian. p. 400. b. B. ed. Paris.: „*Pedibus aequis*, inquit, id est *aequis velis*, vel *aequaliter tensis*. Catullus [IV, 20 sq.]: *Sive utrumque Iuppiter Simul secundus incidisset in pedem. Pedes aequi sunt et pares, cum utrumque simul secundus flatus incidit. Vir-*

gilius [Aen. V, 830 sqq.]: *Una omnes fecere pedem, pariterque sinistros Nunc dextros solvere sinus. Ibi Servius: id est podium, hoc est funem quo tenditur velum.*“ Adde Isidor. Orig. XIX, 3, 4. *Pes extremus angulus veli, quem sic nautae loquuntur.* Macrobius, ut in codd. mss. legitur, scripsisse *pedibus equos transmisimus*, quasi sensus esset: „*pedibus equos cursu superavimus*“, putaverim, quia verbum *transmisimus* interpretatur: *quod est transivimus*, non, ut ei scribendum erat, si de navigatione cogitabat, *traiecimur*. Ceterum dictioni *aequis pedibus* opponitur id quod legitur apud Plinium N. H. II, 47. s. 48. § 128. *Iisdem ventis in contrarium navigatur prolati pedibus.*

Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.

Deductum pro tenui et subtili eleganter positum est. Sic autem et Afranius in Virgine:

*Verbis pauculis respondit, tristis, voce
Deducta, malleque se non quiesse dixit.*

Item apud Cornificium:

— *Deducta mihi voce garrienti.*

13 Sed haec ab illo fluxerunt quod Pomponius in Atellania quae *Kalendae Martiae* inscribitur ait:

*Vocem deducas oportet, ut mulieris videantur
Verba. Iube modo adferatur munus: ego vocem reddam
Tenuem et tinnulam,*

et infra: *Etiam nunc vocem deducam.*

14 — *Proiectaque saxa Pachyni
Radimus.*

Proiecta si secundum consuetudinem dicatur, intellegitur *abiecta*: si secundum veteres, *proiecta* porro iacta, ut alibi ait:

— *Proiecto dum pede laevo
Aptat se pugnae.*

15 Sed et Sisenna in secundo dixit: *Et Marsi propius succedunt: atque ita scutis proiectis tecti saxa certatim lenta manibus coniciunt*

[Mss. APSM.

Pastorem] Ecl. VI, 4. — *in Virgine*] Both. fr. 6. II, p. 192. Neukirch. fr. 6. p. 262. Ille statuit esse senarios iambicos, et addito post *deducta* pronomine *mihi*, versus clausulam esse vult *Verbis pauculis*, et tertium versum *Malleque .. quiesse dixit*. — *tristi* P6 „B“. — *alteque* N. — *quiesse* ASM123 Both. *quievisse* Edd. PN Neukirch. — *Dixit item* ASviM123. — *Carnificium* P. *carnificum* N. — *garrianti* A. 13. *atellania* AP MN. *athellania* P6. *atellania* vi. *Atellana* (vel *Attellana*) c-b. — *ait*] Cf. Both. II, p. 106., qui, ut efficeret duo tetram. troch. cat., scripsit *videantur mulieris et reddam ego tinnulam*. Continua haec leguntur in omnibus edd. — *iube ergo* S. — *afferatur unus* P6N. — *tinnulem* N. *tremulam* v. 14. *Proiectaque*] Aen. III, 699. — *Pachynni* vi. *parchini* N. *pachirii* A. — *porro iactata* Mv-g. — *ut om. v-g.* — *Proiecto*] Aen. X, 588. 15. *proiecti* S. *subiectis* N. — *tectis* Pv-gM. „Confusa et

12. *Verbis .. dixit*] Afranii verba vulgo non distributa sunt in versus. Ego secutus sum Neukirchium qui statuit hos versus esse Bacchaicos tetrametros, nisi quod ille scripsit *quievisse*, quod sane flagitat illud metrum; sed et maior codicum numerus, immo omnes e quibus aliquid est enotatum, et usus dicendi Macrobiani, cui brevior haec forma fortasse debetur (vid. app. crit. ad I, 8, 1.), suadet ut scribatur *quiesse*.

voce deducta] „Propert. [II, 33, 38.] *Et meo deducta carmina voce legis.*“ PONT. — Vid. Hertzberg.

ad h. l. et Kopp. ad Martian. II, § 138.

13. *Atellania*] Hanc formam propter codicum mss. consensum recepi, quamvis iidem aliis locis exhibeant rectam *Atellana*.

14. *si secundum veteres*] Creechius ad Lucret. locum infra citatum adnotavit: „Frustra haec, nec ad veteres fugiendum; Livius XXII, 20. [§ 7.]. *Nec continentis modo proiectas oras praetervecta.*

15. *lenta*] quid velit, ego non perspicio. E coniecturis ab aliis prolatis equidem probaverim *lecta*. Nam haec vox bene convenit cum

in hostes, et in eodem: *Vetus atque ingens erat arbor ilex, quae circum proiectis ramis maiorem partem loci summi tegebat, et Lucretius in tertio:*

Quamlibet inmani proiectu corporis extet.

Et tempestivam silvis evertere pinum.

16

Hoc verbum de pino tempestiva a Catone sumpsit, qui ait: *Pi-^[178]neam nuceam cum effodies, luna decrescente eximilo post meridiem, sine vento austro: tum vero erit tempestiva, cum semen suum maturum erit.*

Inseruit operi suo et Graeca verba, sed non primus hoc ausus: auctorum enim veterum audaciam secutus est.

Dependent lychni laquearibus aureis,

18

sicut Ennius in nono:

— *Lychnorum lumina bis sex,*

et Lucretius in quinto:

*Quin etiam nocturna tibi terrestria quae sunt
Lumina, pendentes lychni,*

Lucilius in primo:

— *Porro clinopodas lychnosque*

Edd. vicahgspdz.]

corrupta Sisennae haec verba. Scriptura non iuvat. Coniecto tecti. Pont. (Sic ASdzBN.). — *leta* (sup. add. n) M. *levia* coni. Pont. additis verbis: „Manibus enim, ut addit, haec proiecta. Pro *lenta levata* seu *lecta*, quod olim Gulielmus et Popma coniecere, non improbarem, nisi prius illud propius accedere videretur ad superstitem vocem *lenta*.“ Pont. — *projecta ramis* S. — *in tertio*] v. 1002. (987. L.) — *Qualibet* P6. *quamlibet* M. 16. *Et tempestivam*] Georg. I, 256., ubi legitur *Aut. tempestivum* (om. et) A. — *a Catone*] de re rust. 31, 2. — *nuceam* scripsi auctore Catone. Vid. not. *nucem* Mss. et Edd. — „*effodis* (d'is?) puto fuisse, quod erit *effoderis*.“ Pont. 18. *Dependent*] Aen. I, 726. — *in nono*] v. 12. Mer. — *in quinto*] v. 295. — *Quid* M. — *in primo*] Apud Gerlach. frustra quaeres. — *ΚΑΕΙΝΟΠΟΔΑΣ* clinopodas AM3. *Keinopodaclinopodas* N. *chaeino podaclinopodas* M1. *cachinopodas* M2. *cachinopodo* (sup. a) clinopodas S. *chaenopoda chnopoulos* v (ic clinopodas, a et clinopodas). *chaenopodas clinopedas* h (gdzb clinopodas). *chaenopadas*, *clinopodas* spl (p2 clinopadas). „Lucilii corruptissimos hos versus ita reformasse intelligo Douzam patrem: Porro *chenopodas*, ut *clinopodas lychnosque* Dicimu' κοινῶς ἀντὶ pedes lecti atque lucernas. Videndum tamen ne *Coenopodas* sit verior lectio, κοινόποδες enim Sophocli [El. 1104.] οἱ ὁμοῦ ὁδοιποροῦντες, viae comites, socii.“ Pont. — *lychnos* quos M2. — *et diximus* Av-gM123N. *et dicimus* S. ut

iis quae sequuntur, *manibus coni-
ciunt*, et commode coniungitur cum
adverbio *certatim*. Potest autem
saxa lecta non minus dici quam
caesorum spolia legere apud Liv. V,
39, 1, al.

16. *pineam nuceam*] Sic scripsi
spreta codicum mss. auctoritate,
quia quod hi exhibent, *pineam nu-
cem*, sententiam omnino depravat,
et sic facile id quod scripsisse vi-
detur Macrobius poterat corrumpi.

Verba Catonis, quae leguntur etiam
apud Plinium N. H. XVI, 39. s. 75.,
integra haec sunt: *Prelum de car-
pino atra potissimum facito: ulmeam
pineam nuceam, hanc atque aliam
materiem omnem, cum effodies
cet.*

18. *clinopodas*] Quod vulgo prae-
mittitur, *chaenopodas*, id διττογραφία
e corrupta scriptura Graeca ΚΑΙΝΟ-
ΠΟΔΑΣ natum esse codices aperte
docent.

Diximus σεμνῶς ante pedes lecti atque lucernas.

19 Et quod dixit: — *Nec lucidus aethra*

Siderea polus,

Ennius prior dixerat in sexto decimo:

— *Interea fax*

Occidit, oceanumque rubra tractim obruit aethra,

et *Ilius in Teuthrante:

Flammeam per aethram alte fervidam ferri facem.

20 — *Daedala Circe,*

quia Lucretius dixerat: — *Daedala tellus.*

21 — *Reboant silvaeque et longus Olympus,*

quia est apud Lucretium:

[179] *Nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.*

22 Sed hac licentia largius usi sunt veteres, parcius Maro: quippe illi dixerunt et *pausam* et *machaeram* et *asotiam* et *malacen* et alia

[Mss. APSM.

diximus s-bP. — *semnos* p-bN. *cemnoc* M13. *cemnos* ASviM. *cen-*
nos c-g (h in mg. *semnos*). *somnos* s. 19. *Nec*] Aen. III, 585. —
in sexto decimo] v. 22. Mer. — *faxo* S. — *tracti* v. — *obruit aumbra*
aera N. — **Ilius*] „Poetae nomen insolens auribus Latinis et merito
suspectum. De eo nihil equidem alibi legi.“ Scriver. p. 155. „Fortasse
legendum *Iulius* pro *Ilius*, quod nomen Latio et auribus eruditis inso-
lens. Apud Festum quoque [lib. XVI. p. 229. Muell.]: *Prophetas in*
Adrasto Iulius nominat antistites fanorum hic fortassean intelligendus.“
Both. p. 255. not. C. *Iulius* scripsit idem p. 271. Consentit Weichert.
Poet. Lat. rel. p. 127., quem vid. *illius* Sv. — *in Teuthrante*] Scriver. l. c.
Both. p. 271. *Theutrante* Edd. et Mss. Scriv. l. c. et Both. p. 255. *te-*
thrante N. — *Flammeam* v-a. *flamineam* hg. — *late* Scriv. in mg.;
Both., qui adnotavit: „Alii minus recte *alte*.“ 20. *Daedala*] Aen. VII,
282. — *Lucretius*] I, 7. et 229. (228. L.) 21. *Reboant*] Georg. III,
223. — *et magnus olympus* v-g; ap. Virgil. codd. praeter Med. omnes.
— *apud Lucretium*] II, 28. 22. *sunt usi* v-g. — *pausam*] Cf. Lucr.
III, 943. (930. L.) — *machaeram*] Cf. Plaut. Curc. III, 54. Mil. I, 1, 53. al.

Diximus σεμνῶς ante] Sic scripsi, ne discederem a codicibus mss., in quorum ἀρχετύπῳ scriptum erat CEMNOC. Est autem σεμνῶς idem quod affectata gravitate. Cf. Demosth. de cor. § 130. p. 270. Τὴν δὲ μητέρα σεμνῶς πάνν Πλανο-θέαν ὠνόμασεν. Ante est adverbium, ut in Lucil. lib. I. fragm. 14. ut diximus ante. Particula et, quae postea mutata est in ut, addita esse videtur ab homine quodam qui putaverit novum hoc esse fragmentum.

19. **Ilius in Teuthrante*] Baehrius Gesch. d. r. Lit. I. p. 136. Teuthran-tem tribuit C. Iulio Caesari Straboni, a quo Teuthrantis auctorem diversum esse statuit Bothius l. c., qui dicit C. Iulium Lucii fratrem,

qui aedilitius occisus sit, Marii satellitem, inter primos temporis sui fuisse oratores et tragicum poetam bonum admodum habitum esse. — Teuthranti Mysiae regi nupsisse Augem Telephi matrem refert Apollodorus Bibl. II, 7, 2, 3.

Flammeam . . facem] Scribendum est ut constet metrum, aut *aethran*, aut cum Scriverio et Bothio *late*.

21. *longus Olympus*] Homeri verborum: ἐς μακρὸν Ὀλυμπον (Il. α', 402 al.) immemores fuisse videntur ii qui scripserunt *magnus Olympus*.

Nec . . . tecta] Memoriae lapsu putaverim ortam esse discrepan- tiam ab ea ratione qua attulit hunc versum Macrobius c. 2, § 5.

22. *pausam et machaeram*] Hae

similia. Nec non et Punicis Oscisque verbis usi sunt veteres; 23 quorum imitatione Virgilius peregrina verba non respuit, ut in illo:

Silvestres uri adsidue,

uri enim Gallica vox est, qua feri boves significantur,

— *Camuris hirtae sub cornibus aures.*

Camuris peregrinum verbum est, id est in se redeuntibus. Et forte nos quoque *camaram* hac ratione figuravimus.

Edd. vicahgspdz.]

— *asotian* spd. *acotiam* v-gzb Mss. (M *acociam*; hg in mg. *acacian*). *Asotiam* se scripsisse ait H. Stephanus in lectoris admonitione quam indici praemisit. „*Asotian* reposuit Stephanus, *acaciam* tamen, quod in plerisque editionibus est, religio mihi sit pervertere. Reperio aliquoties id vocis apud Curopalatem ὁ βλάτιον, inquit, ἔχει χῶμα ἐντὸς καὶ καλεῖται ἀκακία etc. id est: *Aureum hoc textile habet aliquid aggestum intus, quod appellatur acacia*. Exstat quoque apud Tullium de fin. lib., ni fallor, quinto. Quare me arbitro revocandum.“ Pont. — *et malacem* v-g. 23. *Silvestres*] Georg. II, 374. — *Camuris*] Georg. III, 55. — *camaram* hac ratione P. *camera* in hac ratione (del. in) A. *cameram* hac ratione Ms-bS. *hac ratione cameram* v-g. — *figuramus* c-g.

voces fere omnibus praeter Ciceronianam aetatibus usurpatae sunt.

asotiam] Hac voce usus est Gellius N. A. X, 17, 3; XIX, 9, 8. Qui homines sint asoti, docet Cicero de fin. II, 7 sq. Ad quem locum respexerit Pontanus (vid. app.), equidem nescio.

23. *Punicis Oscisque verbis*] Haud leviter moveor horum adiectivorum coniunctione, quum lingua Osca contineat radices linguae Latinae, quae non sint deducendae ab origine Graeca (Vid. Niebuhr. Roem. Gesch. I, p. 70. Baehr. Gesch. d. roem. Lit. I, p. 4 sqq.). Quid ergo si scribamus: *Umbricis Oscisque*? C. R. Lepsius quidem uno volumine comprehendit inscriptiones Umbricas et Oscas: sed vix negaverim quin ipse Macrobius tam diversa coniunxerit, praesertim quum infra commemoret peregrina verba.

Uri enim Gallica vox est] Pontanus confert glossam: *Uror βοῦς Γερμανός*, quam mutat in *Urox βοῦς Γερμανῶς*, coll. Fest. ap. Paul. lib. IV. p. 75. Muell.: *Diox* genus piscis frequens in Ponto. Lindembrog. Observatt. in Ammian. lib. XXII. p. 120. refert Philostratum [V. A. VI, 24. p. 265.] βοάγρους eos vocare, et auctorem martyrii B. Genevefae dicere *bubalum* eundem esse quem Germania *urum* vocet, sed Plinius N. H. VIII, 15. s. 15. illud nomen ait uris impo-

nere imperitum vulgus. Vid. Herzog. ad Caes. B. G. VI, 28, 1., Serv. et Heyn. ad Virg. l. c.

Camuris .. *camaram*] Pontanus confert Fest. ap. Paul. lib. III, p. 43. *Camara* et *camuri* boves a curvatione ex Graeco κάμψη dicuntur, et glossam: *Camuris ἄγρος ταῦρος*, in eo haesitans, quomodo haec sit emendanda. Vide ne scribendum sit ἄγριος ταῦρος. Muellerus ad Fest. l. c. attulit Servium in Virgil. Georg. III, 55.: *Camuris* .. *curvis*: unde et *camerae* appellantur, Philargyrium ibid.: *Camuri* boves sunt, qui conversa introrsus cornua habent. Nonium p. 30. S. M.: *Camerum* (scribe *Camurum*) obtortum, unde et *camerae* tecta in curvitatem formata, quos e Verrio Flacco hausisse censet, et Isidorum Orig. XII, 1, 35. de camelis: sive quia curvus est dorso, *camur* enim Graeco verbo curvum significat, et XV, 8, 5.: *Camerae* sunt culmina introrsum respicientia, appellatae a curvo: καμονο enim Graece curvum est, adiciens in Etymol. Magn. p. 488. 1., quod camelum dictum velit παρὰ τὸ κάμπτειν, κάμψον τινα οὔσων καὶ κάμηλον, vocabulum etymologiae causa fictum esse, (qui locus etiam fons est eius quem addita Hori Apollinis nomine citavit Pontanus: Ἐκεῖνη γὰρ μόνη τῶν ἄλλων ζώων τὸν μηρὸν κάμπτει, διὸ καὶ κάμηρος λέγεται), denique Charis. I. p. 43. P. *Camara* di-

V. Multa quoque epitheta apud Virgilium sunt quae ab ipso ficta creduntur: sed et haec a veteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia, ut *Gradivus Mulciber*: alia composita ut *Arquitenens Vitisator*. Sed prius de simplicibus dicam:

2 — *Et distinctos Mulciber Afros.*

Mulciber est Vulcanus, quod ignis sit et omnia mulceat ac domet. Accius in *Philoctete*:

— *Heu Mulciber*

Arma ignavo invicta fabricatus es manu,

[180]et Egnatius de rerum natura libro primo:

*Denique Mulciber, et ipse ferens altissima caeli,
Contingunt.

3

— *Haedique petulci*

Floribus insultent.

[Mss. APSM.]

V. Caput V. Epitheta, quae apud Virgilium nova videntur, vetustioribus quoque in usu fuisse. ch-b. 1. *facta* Sv-g. — *arcitenens* (ut vulgo ap. Virg.) v-g. *architenens* S. 2. *Et distinctos*] Aen. VIII, 724. *distinctos* v3. — *Actius* c-bP. — *in Philoctete*] Sriver. p. 138. Both. fr. 14. p. 233. — *invita* M. — *fabricatus* es scripsi ex emendatione G. I. Vossii. *es fabricatus* s-bP. Scriver. (Both. es posuit ante *invicta*). *es fabricatus et* ASv-gM123P6. — *et ipse* ASv-gM123P6. *ipse* (om. et) s-bP. — *Contingunt* M. „*Contigna* conicere libet ex filo rei, modo id Latium agnoscat. Nam *tignum* et *tignus* crebra. Vide itaque ne fuerit *Cum tigna*.“ Pont. 3. *Haedique*] Georg. IV, 10. — *insultant* S. —

cuntur, ut Verrius Flaccus affirmat, non camera per e. Denique non camaram, sed camarae nomen dicendum erat.

V, 1. *de simplicibus dicam*] Vide ne hoc loco aliquid exciderit, quum praetermissum sit epitheton *Gradivus*, quod supra commemoratum est, et legitur apud Virgil. Aen. III, 35. et X, 542.

2. *Mulciber*] Cf. Fest. ap. Paul. lib. XI, p. 144. Muell. *Mulciber Vulcanus a molliendo scilicet ferro dictus. Mulcere enim mollire sive lenire est. Mulciber videtur Vulcanus dici a mulcendo ut faber a faciendo.*

fabricatus es manu] Quod legitur in codd. mss. et edd. vett., *es fabricatus et manu*, id ferri non potest, nisi statuitur sermonem esse abruptum, quae ratio pari exemplo apud Macrobiū vix potest comprobari: quod inde ab ed. Steph. legitur, *es fabricatus manu*, id verum conturbat: quod scripsit Bothius, *Arma ignavo es invicta fabricatus manu*, id nimis discedit a codicum vestigiis, quas ob causas

cum comperissem G. I. Vossium proposuisse id quod mihi ipsi in mentem venerat, non dabitavi quin reciperem.

et ipse] scripsi e codd. mss. et edd. vett., quia hic locus etiam alioqui videtur esse corruptus, ut singula quaedam corrigere non liceat. Hoc si verum est, *Mulciber* per syncopen, ut fit in casibus obliquis, est legendum.

**Contingunt*] Numerus pluralis ita tantum potest defendi, ut statuas alia complura nomina praecessisse, ad quae hoc verbum fuerit referendum, quae ratio hoc quidem loco aliquantulum fulcitur particula *Denique*. Sed ego non intellico, cur, si ita se habuisset res, Macrobius hoc verbum addidisset, quod omnino opus non erat, et sic nude positum nullam omnino habet vim. Si *contigna*, quod coniecit Pontanus, numero plurali, dicere-tur Latine pro eo quod est *contignatio*, in priori versu scribendum esset *serens*. Sed vide ne duce codice M sit legendum *contiguus*, ut significetur ignis aetheris, de quo vid. Comm. I, 21, 35.

Lucretius in secundo:

*Praeterea teneri tremulis in vocibus haedi
Corniferas norunt matres agnique petulci.*

Illud audaciae maximae videri possit quod ait in Bucolicis: 4

Et liquidi simul ignis,

pro puro vel lucido seu pro effuso et abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto:

*Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi calor aureus ignis.*

Tristis pro amaro translatio decens est, ut: 5

— *Tristisque lupini.*

Et ita Ennius in libro Sabinarum quarto:

*Neque triste quaeritat sinapi,
Neque cepe maestum.*

Auritos lepores non Maro primus usurpat, sed Afranium se- 6
quitur qui in prologo ex persona Priapi ait:

— *Nam quod vulgo praedicant
Aurito me parente natum, non ita est.*

Edd. vicahgspdz.]

in secundo] v. 367., ubi legitur *cum vocibus*. 4. in Bucolicis] Ecl. VI, 33. — in sexto] v. 204. (205. L.), ubi vulgo legitur *color*; sed in utroque Vossiano *calor*. — Haec P. Hanc N. Hoc P6. 5. Tristisque] Georg. I, 75. *tristesque* M a sec. m.; v2-bPS. *utrisque* A. — „*Satyrarum* quarto Columna.“ Pont. Cf. Ennii fragm. ed. Hessel. p. 188. Refragatus est Ang. Maius ad Cic. de re p. II, 7. Vid. not. — *quaeritta* A. *queripat* N. — *cepa* s. — *mustum* z. „Corrige cum Edit. vet. *moestum*.“ Zenn. 6. *Auritos*] Georg. I, 308. — *Afranium*] Both. incert. fab. fr. 12. II, p. 199. Neukirch. incert. fab. fr. 15. p. 276. — *papi ait* P. *pria-*

5. in libro Sabinarum quarto] Ang. Maius ad Cic. de re p. II, 7. retulit apud se esse locum Ennii ex hoc eius perditio opere: *Ut Sabinis Ennius dixit: cum spolia generi detraxeritis, quam inscriptionem dabitis*, et recte statuit esse haec Sabinarum orantium verba. Eo loco, quem attulit Macrobius, videtur unus e Romanis irridere lacrimas Sabinae a se raptae, dicens ei ad lacrimas ciendas nec sinapi nec cepe opus esse, quibus rebus lacrimas cieri notum est, sed vid. not. sequ. Hoc si ita est, in commentariis Servianis, ubi (ad Virgil. Georg. I, 75.) legitur: *Ennius: Neque ill. . . triste quaeritat sinapi*, videtur fuisse: *Neque illa triste quaeritat sinapi*, et fortasse sic scripserat Ennius. Quod autem Baehrius Gesch. d. roem. Lit. I. p. 211. hos Ennii libros statuit prosa oratione scriptos fuisse, id vel sententia harum reliquiarum

reprobatur. Equidem putaverim Ennium, a quo hexametrum heroicum metro Saturnio substitutum esse constat, priore aetate et in his quidem libris hoc metro esse usum, quod in illo fragmento apparet, dummodo scribamus: *Cum spolia Generis detraxitis, quam dabitis inscriptionem*, ut sit diaeresis post *quam*. Cf. Munck. Metr. d. Gr. u. R. p. 130., Krueger. Gramm. d. lat. Sp. § 105, 6, a.

Neque . . cepe maestum] Cf. Columell. X, 122 sq. *Seque lacessenti fletum factura sinapis . . lacrimosaeque cepa*. Lucil. lib. V. fragm. 15. *Flebile cepe simul lacrimosaeque ordine tallae*. Plin. N. H. XIX, 6. s. 32. *Omnibus (cepa generibus) odor lacrimosus*.

6. *praedicant aurito me parente natum*] i. e. satyro. Dicebatur autem Priapus genitus esse patre Dionysio vel Adoni. Quod Pontanus adnotavit nec omnino respuit

7 Et, ut composita subiungam, quod ait Virgilius:

Vidit turicremis cum dona inponeret aris,
iam Lucretius in secundo dixerat:

Nam saepe ante deum vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras.

8 *Quam pius Arquitenens.*

[181] Hoc epitheto usus est Naevius belli Punici libro secundo:

Deinde pollens sagittis inclytus arquitenens
Sanctusque Delphis prognatus Pythius Apollo.

Idem alibi: — *Cum tu arquitenens sagittis*
Pollens dea.

Sed et Hostius libro secundo belli Histrici:

Dia Minerva, simul autem invictus Apollo
Arquitenens Latonius.

9 *Silvicolae Fauni.*

Naevius belli Punici libro primo:

Silvicolae homines bellicae inertes.

Accius in Bacchis:

[Mss. APSM.

piat A. — praedicat vi. — natura (sup. m) S. 7. Vidit] Aen. IV, 453. — Vidi ch-bP. Vidit(turicremis) A. — in secundo] v. 352. — concidit S. 8. Quam] Aen. III, 75. Quem p2-b. — arcitenens (ut vulgo apud Virg.) Av-g (etiam infra). architenens S (etiam infra). — libro secundo] v. 19. ed. Spangenberg., „simul cunctis invictus Apollo legit I. A. Fabricius in Bibl. med. et inf. Latin. lib. VIII. p. 827. nescio conjectura an ex Mstis.“ Weichert. Poet. Lat. rel. p. 16. 9. Silvicolae] Aen. X, 551. Etiam Silvicolae v-gb. — libro primo belli Punici Edd. — libro primo] lib. II, v. 17. Sp. „Restituit in Ennianis fragmentis Merula: Silvicolae homines (ed. Spangenberg. homines) belli inertes.“ Pont. — Accius in Bacchis om. M3. — in Bacchis] Scriver. p. 108. Both. f. 7. p. 188. — Silvicolae ASv-gM123. Et nunc Silvicolae s-bP Scriver. Both.

Neukirch. l. c.: „aurito parente, i. e. lepore“, id ridiculum est; nec quidquam huc faciunt ex quae ille adiecit. Macrobius vult tantummodo docere ante Virgilium voce auritus usum esse Afranium.

8. *Arquitenens*] Apud Virgilium etiam Wagnerus scripsit *Arcitenens*. Illa forma nititur in genitivo *arqui*, qui legitur in quibusdam codd. apud Ciceronem de nat. deor. III, 20, 51., ubi vid. Moser. Poterat Macrobius citare etiam Attium, cuius fragmentum legitur apud Nonium p. 341, 25, in quo Diana dicitur *arquitenens*.

Deinde . . . Apollo] Hos versus, qui vulgo continui leguntur, distinxī, ut factum est in fragmentis Naevii a Spangenbergio editis. Pro

deinde ibi scriptum est dein, quae ratione emendatur metrum.

Dia Minerva] Post haec verba duae syllabae videntur excidisse, nisi forte pro *simul* autem scribendum est *simulque*. Nam eam rationem, quam Fabricius iniit, haud comprobaverim.

9. *libro primo*] Haec verba videntur Naevianorum fragmentorum editori locum suum habuisse in lib. II., ubi describeretur Romanorum classis. At vide ne haec referenda sint ad priscos quosdam Italiae incolas.

Silvicolae . . . inertes] Versus turbatus est, nisi forte in *silvicolae* producitur penultima et a voce *inertes* novus inchoatur versus. Merula, qui delevit quae et, ut sane

— *Silvicolae ignota invisentes loca.*

Despiciens mare velivolum.

10

Livius in Helena:

Tu qui permensus ponti maria alta velivola.

Ennius in quarto decimo:

*Cum procul aspiciunt hostes accedere ventis
Navibus velivolis.*

Idem in Andromache:

Rapit ex alto naves velivolas.

Vitisator curvam servans sub imagine falcem.

11

Accius in Bacchis:

— *O Dionyse*

Pater optime vitisator, Semela

**Genitus Euhia.*

— *Almaque curru*

12

Noctivago Phoebe.

Egnatius de rerum natura libro primo:

*Roscida noctivagis astris labentibus Phoebe,
Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.*

— *Tu nubigenas, invicte, bimembres.*

13

Cornificius in Glaucō:

Edd. *vicahgspdz.*

10. *Despiciens*] Aen. I, 224. — *in Helena*] Sriver. p. 3. Both. p. 11. — *in quarto decimo*] v. 1. Mer. *in decimo quarto* h. — *in Andromache*] Sriver. p. 11. Both. fr. 8. p. 36. *Andromacha* s-b. — *racapit ex P. Rapit et ex v-g.* 11. *Vitisator*] Aen. VII, 179. — *servans curvam* v-g. — *in Bacchis*] Sriverius p. 108., qui unum fecit versum; Both. fr. 17. p. 190., qui duos fecit versus, quorum primum: *O .. vitisator adnotavit esse pentametrū eleg. baccis M. — O dii onyse S. — euhia M13. euhia a. euchia Avichg. evehia P6. eubia SM2. Euthyia s-bP Scriv. Both., qui adnotavit: „Fortasse hoc dederat poëta: — genitus. Bacchus: Eu Thyiae!* quibus verbis Bacchas se celebrantes carmine laudet deus. *Θυῖα* pro *Θυῖας* in usu fuit. Quamquam codd. Macrobiani *Euthyus* vel *Euthyius*, de quo Vossius quidem: „Non magis inter Bacchi cognomina fuisse autumo quam *Euchias*, quod eruditi interpretis Horatiani commentum est.“ Sed fieri sane potest *εὐθύος*, quem quasi dicas cum ratione insanientem, qualis fuit Bacchus et quicunque eius orgia celebrat. Vide Eurip. Bacch. 683 sqq.“ 12. *Almaque*] Aen. X, 215. — *et gnatus M.* 13. *Tu*] Aen. VIII, 293. — *foedere A. fe-*

fit in reliquis fragmentis, scripsit *homones* (quod legitur in ed. S., *hommoones*, id fortasse errori typographi debetur), videtur statuisset diacresin in hoc versu esse neglectam.

Silvicolae .. loca] Bothius, qui habet ea quae vulgo praeponuntur, *Et nunc*, statuit esse senarium iambicum.

10. *Tu .. velivola*] Bothius adnotavit versum esse galliambum.

Rapit .. velivolas] E Bothii sententia hic versus est dimeter anapaesticus. Servius ad hunc Virgilii locum adnotavit: *Ennius: Naves velivolas.*

11. *O Dionyse .. *Genitus Euhia*] Haec sic distinxi, ut essent versus anapaestici. Pro *Genitus* vide ne legendum sit *Genite*. *Euhia* a Macrobio ipso scriptum esse videtur pro *Evia*, ut sit hoc cognom-

- [182] — *Centauros foedare bimembres.*
- 14 *Caprigenumque pecus nullo custode per herbas.*
 Pacubius in Paulo:
 * *Quamvis caprigeno pecori grandior gressio 'st.*
 Accius in Philoctete:
Caprigenum trita ungulis.
 Idem in Minotauro:
 — *Taurigeno semine ortum fuisse an humano?*
- 15 Decenter et his epithetis Virgilius usus est, pro sagitta volatilis

[Mss. APSM.

dere MP6. 14. *Caprigenumque*] Aen. III, 221. — Pacuvius Edd. Mss. Vid. not. — in Paulo] Scriverius p. 68. et hunc versum habet et eum qui legitur apud Priscianum lib. VI. initio. Bothius fr. 2. p. 137. Prisciani rationem sequitur. G. I. Vossius adnotavit: „Apud Priscianum initio libri sexti legitur: *Quae via caprigeno generi gradibilis gressio 'st.* Non dubium autem mihi quin melior sit Prisciani scriptura, quae tamen nec ipsa plane est sincera. Ita enim, quum in plerisque codd. legatur *Quia via*, legi debet: *Qua via Caprigeno generi gressio gradibilis est.*“ Bothius: „Nec dubitandum quin scribendum sit, ut scribi iubet Vossius, *Qua via.* Infra praestat copulam inserere post generi, quod cave elidas, vel pone *generid.*“ Neukirch. p. 75. scripsit: — *Quae via Caprigeno generi gradibilisque gressio est*, adiciens: „Haec est via, inquit, et gradibilis gressio non hominibus sed capris.“ — *gressio sit S. gressio est A. egressio est P6.* — in Philoctete] Scriver. p. 138. Both. fr. 13. p. 233. — trito P. — in Minotauro] Scriver. p. 127., qui adnotavit: „Idem supra Ione, ex Prisciano. An legendum apud Macrobius de Minotauro?“ Priscianus VI. p. 677. habet: *Attius in Ioe: Ex taurigeno semine ortam* (al. *ortum*) *fuisse an humano eam.* Hunc versum recepit Bothius Ion. fr. 2. p. 211., nisi quod in fine scripsit *cluam*, et adnotavit: „Vitiose libri *eam*. Saepius titubatum in verbo *cluo.*... Macrobius vereor ne reliquerit: *Idem in Io taura vel in Ione taura.* Propert. II, 23, 19. *Ut est deperditus Io.* Cf. Fest. v. Topper. Varro de re rust. II, 5.: *Quae sterilis est vacca, taura appellatur.* Cf. Fest. v. tauras.“ — *ortum fuisse ASP6 „Angl.“* Scriv. *ortum* (om. *fuisse*) Edd.

men Semelae, nisi forte scribendum est *Evie*.

13. in *Glaucos*] Fabula haec fuisse videtur, sed Cornificium tragicum poetam nusquam invenio memoratum.

foedare] idem valere videtur ac *obtreclare* iis. Nam re equestri excellere studuit Glaucus, Sisyphi filius, Bellerophontis pater, siquidem hic, non Minois filius, intelligitur. Cf. Plin. N. H. XXIX, 1. s. 7. *Spurcius nos . . appellatatione foedant.* An forte legendum est *foede*?

14. *Pacubius*] Hanc scripturam, quam aliis locis plerique codices exhibent, (vid. app. crit. ad I, 12, 35.), etiam hoc loco recepi, ne in uno eodemque nomine admitteretur discrepantia.

* *Quamvis . . gressio 'st*] Hic versus quin sit corruptus, non est du-

bitandum. Quid habeat Priscianus, quid voluerint viri docti, ex app. crit. apparet. Equidem putaverim sic fere scripsisse Pacuvium: *Qua vix caprigeno pecori gradibilis gressio 'st*, vel: *Qua via caprigeno pecori gravior gressio 'st.* De re Bothius: „Describi videtur, inquit, mons ille arduus ascensu, quem Milo et Histiaeus et Theagenes a Perseo missi cum V milibus Macedonum obtinebant, sed tanta negligentia, ut nemo adventare Romanos duce P. Scipione Nasica senserit. Vide Supplem. Liv. XLIV, 35.“

in *Minotauro*] Vid. app. crit. Ego ut in re incerta nihil mutaverim. Versui, si Prisciano credimus, ab initio et in fine aliquid deest. Ut nunc est, si pro senario iambico habetur, claudicat.

ferrum, et pro Romanis gentem togatam: quorum altero Suevius altero Laberius usus erat. Nam Suevius in libro quinto ait:

— *Volucrumque volatile telum.*

Ac Laberius in Ephebo:

*Licentiam ac libidinem ut tollam petis
Togatae stirpis.*

Idem infra:

*Idcirco ope nostra dilatatum est dominium
Togatae gentis.*

VI. Figuras vero quas traxit de vetustate, si volentibus vobis erit, cum repentina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nunc dicat volo Servius quae in Virgilio notaverit ab ipso figurata, non a veteribus accepta, vel ausu poetico nove quidem sed decenter usurpata. Cotidie enim Romanae indoli enarrando eundem vatem necesse est habeat huius annotationis scientiam promptiorem. Placuit universis electio in reliqua suffecti: et adhortati sunt Servium, ut quae in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit: Vates iste venerabilis varie modo verba modo sensus figurando multum Latinitati leporis adiecit. Qualia sunt haec:

*Subposita de matre nothos furata creavit,
ut ipsa creaverit quos creari fecit:*

Edd. vicahgspdz.]

PM. 15. *volatile*] Aen. IV, 71. — *gentem*] Aen. I, 282. *gentemque* MP6 Virg. — *quorum* om. SM123. — *Suevius* (etiam infra) AM123. — *usus erat* APSM133. *usus est* Edd. — *in libro VI.* v1. — *in Ephebo*] Both. II. p. 211., ubi duo haec fragmenta leguntur ut ego ea exhibui, nisi quod legitur *libidinem*. Epheso hp2. Epheso spl. „Utrumque non huius loci.“ Gron. — *petis* om. Psp. „Stephanus temere *petis* exclusit. Videtur et fuisse *Stirpis togatae*.“ Gron. — *opera* M.

VI. Caput VI. De figuris illis, quae ita sunt peculiares Vergilio, ut apud alios aut raro aut nunquam reperiantur. ch-b. Modo incipiunt figurae Virgilianae. P.

1. *Figuras quoque* S. — *Nam veteribus* A. — *vel ab usu* S. — Post promptiorem in vi inseritur inscriptio: *Figurae Virgilianae* (v1 add. Cap.). — *etiam adhortati* v-g. 2. *Subposita*] Aen. VII, 283. — *recreari* A. — *fecerit* Sv-g. 3. *Tepidaque*] Aen.

15. *usus erat*] Cf. § 7. et c. 4. §§ 19. et 20. *dixerat*.

Licentiam cet.] Laberii verba primus distribui in versus.

VI, 1. *si volentibus vobis erit*] Vid. not. ad I, 7, 9.

cum] positum est pro *si*.

indoli] miro modo dicitur pro adolescentibus, ut nos dicimus „*der Nachwuchs*“. Cf. Non. p. 456, 30. *Indolem adolescentium tantum consuetudo dicit, quasi nove suboles: indoles autem est crementum.*

enarrando eundem vatem] Cf. e. 7. § 2. et Quintil. I, 2, 14. *Grammaticus . . si . . poemata enarret, tot illa discent quot audient, et Gell. N. A. XVIII, 9, 4. Varronem quo-*

que versum hunc Plauti . . sic enarrasse?

in reliqua] i. e. ad reliquam disputationis partem.

quae in se refusa sunt] Haec videntur idem significare ac: „quae ei commissa essent.“ Cf. prolegg. p. xxxix.; et Cic. p. Rosc. Am. 2. § 6. *Hunc sibi ex animo scrupulum, qui se dies noctesque stimulat ac pungit, ut evellalis postulat; praeterea VII, 14, 18. Sensus rem visam rationi refundit, et Spartian. Hadrian. 9. Quorum quidem necem in Tatiani consilia refundebant.*

2. *nothos*] equos.

ipsa creaverit] i. e. creavisse dicitur Circe.

creari fecit] Vid. prolegg. p. xl.

3

— *Tepidaque recentem**Caede locum,*

cum locus recens caede nove dictus sit.

Et: *Haec ait, et socii cesserunt acquore iusso,*
pro eo quod iussi cesserunt.Et: — *Caeso sparsurus sanguine flammam,*
qui ex caesis videlicet profunditur.

4

Vota deum primo victor solvebat Eoo,
pro quae dis vota sunt.*Et me consortem nati concede sepulchro.*

Alius dixisset:

*Et me consortem nato concede sepulchri.*Et: *Illa viam celerans per mille coloribus arcum,*
id est per arcum mille colorum.

5 Et:

Hic alii spolia occisis derepta Latinis
Coniciunt igni,

pro in ignem.

Et: *Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.*
*Tela exit pro vitat.*Et: — *Senior leto canentia lumina solvit,*
pro vetustate senilia.

6

— *Exesaeque arboris antro,*

[184]pro caverna.

Et: — *Frontem obscoenam rugis arat.**Arat non nimie sed pulchre dictum.**Ter secum aerato circumfert tegmine silvam,*

[Mss. APSM.]

IX, 455. — *Haec ait*] Aen. X, 444. — *iussu h.* — *et caeso* (quasi et pertineret ad Virgilii verba) Edd. — *Caeso*] Aen. XI, 82. — *sparserunt* s-bP. — *profundit* A. 4. *Vota*] Aen. XI, 4. — *olvebat* (om. victor) P. — *Et me*] Aen. X, 906. — *melius dixisset* A a sec. m. — *Illa*] Aen. V, 609. 5. *Hic*] Aen. XI, 193. *Hinc* e cod. Pal. vulgo legitur apud Virgil. — *alii* S. — *direpta* S. — *Corpore*] Aen. V, 438. — *Senior*] Aen. X, 418. 6. *Exesaeque*] Georg. IV, 44. *Exesae* (om. que) v. — *Frontem*] Aen. VII, 417. — *Ter*] Aen. X, 887., ubi legitur: *Inmanem aerato*; sed v. 885. incipit a verbis *Ter circum.* — *In*] Ecl. VII, 7.

3. cum locus recens caede nove dictus sit] Cf. Commentar. Serv. in h. l.: *Hypallage est pro tepidum locum recenti caede.*

pro eo quod iussi cesserunt] Haec quum referenda sint ad participium iusso, dicendum erat: pro quo iussi cesserunt ut § 4. pro quae dis vota sunt. In comment. Serv. legitur: pro ipsi iussi.

qui .. profunditur] Comment. Serv.: pro Caesorum.

4. primo .. Eoo] pro primo mane dixit Virgilius etiam Aen. III, 588. In comm. Serv. additur: *Subaudimus tempore.*

id est .. mille colorum] Comment.

Serv.: *Aut subaudis factum aut antiptosis est mille colorum.*

5. Corpore] Cf. Cic. in Catil. I, 6, 15. Quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione et, ut aiunt, corpore effugi!

pro vitat] In comment. Serv. legitur: *Exit, vitat declinat:* unde de Venulo [XI, 750.]: *Et vim viribus exit.* Et hoc verbo bis usus est tantum. Fortasse excidit hoc modo.

pro vetustate senilia] Aliter in comm. Serv.: *Aut hypallage est pro ipse canens, aut physicam rem*

pro iaculis.

Et: *Vir gregis pro capro.*

Et illa quam pulchra sunt: *aquae mons, telorum seges, ferreus imber*, ut apud Homerum:

Αἶνον ἔσσο χιτῶνα κακῶν ἔνεχ' ὅσσο ἔοργας,

et: *Dona laboratae Cereris,*

et: — *Oculisque aut pectore noctem*

Accipit,

et: *Vocisque offensa resultat imago,*

et: — *Pacemque per aras*

Exquirunt.

et: — *Paulatim abolere Sychaeum*

Incipit.

Saepe etiam verba pro verbis pulchre ponit:

Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,

ora pro personis,

et: *Discolor unde auri per ramos aura refulsit.*

Quid est enim aura auri, aut quemadmodum aura refulget? Sed tamen pulchre usurpavit.

Et: — *Simili frondescit virga metallo.*

Edd. vicahgspdzb.]

7. *aquae*] Aen. I, 105. — *telorum*] Aen. III, 46. — *ferreus*] Aen. XII, 284. — *apud Homerum*] Il. γ', 57. — *Αἶνον ... ἔοργας* om. ASMv. — Pro hoc versu in ea leguntur Il. π', 66 sq. *Εἰ δὲ κνάνεον Τρώων νέφος ἀμφιβέβηκεν Νηυσὶν ἐπικρατέως* (c in mg.: „Locus restitutus ex 16 Iliad.) et Il. ρ', 424 sq. *Ὡς οἱ μὲν μάρναντο· σιδήρεος δ' ὄρουμα γδὺς. Χάλκεον οὐρανὸν ἔκε δι' αἰθέρος ἀτρυγέτοιο* (c in mg.: „ex 17 Iliad.“). — *Dona*] Aen. VIII, 181. *Dona* (om. et) s-bP. — *Oculisque*] Aen. IV, 530., ubi legitur *oculisve*. — *Vocisque*] Georg. IV, 50. — *offensa* om. h. — *Pacemque*] Aen. IV, 56. — *Paulatim*] Aen. I, 720. — *sychaeum* A. 8. *Oraque*] Georg. II, 387. — *Discolor*] Aen. VI, 204. — *refulxit* S. —

dicat. Dicuntur enim pupillae mortis tempore albescere.

6. *pro iaculis*] in Aeneae clypeum coniectis.

pro capro] Immo Virgilius dicit: *Vir gregis ipse caper deerraverat*, non ergo nomen alterum pro altero sed cum altero posuit. Erat ergo dicendum: *Vir gregis dicitur caper*. In comm. Serv. confertur Horat. Od. I, 17, 7. *Et olentis uxores mariti*, et Theocrit. VIII, 49. *Ὡς τράγε, τῶν λευκῶν ἀλγῶν ἄνεργ.*

7. *noctem*] i. e. somnum.

Sychaeum] i. e. memoriam Sychaei, qui fuerat Didonis maritus.

8. *ora pro personis*] „Martial. [III, 43, 4.] *Personam capiti detrahet ille tuo*. Plantus *ora Poenulo* [I, 2, 110]: *Quae habent nocturna ora noctu sacrificatum ire occupant*. Porro Cornificius *oscillantes* hinc dictos credidit. Festus [lib. XIV. p. 194. Muell.]: *Oscil-*

lantes ait Cornificius ab eo quod os celare sint soliti personis propter verecundiam qui eo genere lusus utebantur.“ Pont. — *Conferas* potius Martial. XIV, 176. *Sum figuli lusus russi persona Batavi, Quae tu derides, haec timet ora puer*. Servius adnotavit: *Qui ea (ludicra) exercebant, propter verecundiam remedium hoc adhibuerunt, ne agnoscerentur, ut personas factas de arborum corticibus sumerent.*

Quid est enim aura auri?] Respondetur in comm. Serv.: *Auri aura, splendor auri*. Horatius [Od. II, 8, 23 sq.]: *Tua ne retardet Aura maritos; i. e. splendor*. Hinc et aurum dicitur a splendore qui est in eo metallo. Sed rectius dixeris splendorem auri haberi afflatum quendam eius, ut id quod ad visum pertineat ad tactum transferatur.

Quam bene usus est *frondescit metallo?*

9 Et: — *Nigri cum lacte veneni.*

** nigro inponere nomen lactis?

Et: *Haud aliter iustae quibus est Mezentius irae.*

Odio esse aliquem usitatum: irae esse inventum Maronis est.

10 Item de duobus incipit dicere et in unum desinit:

[185] *Interea reges, ingenti mole Latinus*

Quadriiugo vehitur curru,

ut est apud Homerum:

*Οἱ δὲ δῶν σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἰκάνει
ὀξεῖη κορυφῇ, νεφέλη δὲ μιν ἀμφιβέβηκεν.*

Et: *Protinus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, sed Buten aversum cuspile fixit, etc.*

11 *Iuturnam, fateor, misero succurrere fratri
Suasi,*

cum solitum sit dici: *Iuturnae suasi.*

Et: — *Urbem quam statuo, vestra est.*

Et: *Tu modo quos in spem statues submittere gentis,
Praecipuum iam inde a teneris inpende laborem,
pro in eos inpende.*

12 Facit pulcherrimas repetitiones:

Nam neque Parnassi vobis iuga, nam neque Pindi

[Mss. APSM.

Simili] Aen. VI, 144. 9. *Nigri*] Aen. IV, 514. — *Haud*] Aen. X, 716.

10. *Interea*] Aen. XII, 161. — *invehitur* c-g. — *apud Homerum*] Od. μ', 73. — *Οἱ δὲ ... ἀμφιβέβηκεν* om. ASMvic. — *ΙΚΑΝΕ* P. *ἰκάνει* hg. — *νεφέλη ... ἀμφιβέβηκεν* om. a. — *ΑΜΦΟΒΕΒΙΚΕΝ* P. *ἀμφιβέβηκε* hg. — *Protinus*] Aen. XI, 690. — *orchilochum* S. — *adversum* Sv-g. *aversa* P.

11. *Iuturnam*] Aen. XII, 813. — *misero fateor* (ut Virg. vulgo) Sv-g. — *Iuturnae suadeo* P. — *Urbem*] Aen. I, 573. *Urbem* (om. Et) s-bP. — *Tu*] Georg. III, 73. 12. *Nam*] Ecl. X, 11. — *Parnasi*

Quam bene usus est frondescit metallo? Verba *frondescit metallo* posita sunt, ut alias post praepositionem *pro*, omisso ablativo *verbis*: quae quidem durior est ratio. Comm. Serv.: *Frondescit, in naturam redit; et honeste locutus est dicens: Habet frondes sui metalli.*

9. ** *nigro inponere nomen lactis*] Excidisse aliquid sensus docet, quamquam vulgo non indicatur lacuna. Equidem putaverim Macro- bium scripsisse: *Quo modo potuit veneno nigro inponere nomen lactis?* vel simile quid, et librarium aberrasse, ut saepe fit (cf. § 13.), a *veneni* ad *veneno*. Hanc ob causam posui signum interrogationis. In comm. Serv. legitur: *Nigri aut noxii, quia nigri fiunt homines post venenum: aut certe illud est, quia sunt herbae nigri lactis, i. e. succi. Dicunt autem per peri-*

phrasin agreste papaver significari.

10. *et in unum desinit*] Immo post Latinum commemorantur Turnus Aeneas Ascanius, et post Buten Orsilochus. Priore loco (XII, 161.) Servius statuit esse hyperbaton et ordinem esse: *Interea reges .. procedunt castris* (v. 169.). Obloquitur Gossrau, qui confert XI, 887 sqq. *Exclusi .. pars .. pars*, et similia: quam rationem, ut statueret esse σχῆμα καθ' ὅλον καὶ μέρος, etiam Macrobius secutum esse docet exemplum quod affert Homericum.

11. *Iuturnam* cet.] Praemittendum erat aliquid, ut: *Novas etiam usurpat constructiones.*

Urbem] In comm. Serv. haud recte ex antecedenti versu huc trahitur verbum *vultis*.

12. *Parnassi*] Vide ne haec scriptura Macrobio fuerit tribuenda etiam I, 18, 3 et 5.

Ulla moram fecere.

Quae vobis, quae digna, viri, pro talibus ausis?

Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis.

Nec interpositiones eius otiosae sunt:

13

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,

At ramum hunc (aperit ramum, qui forte latebat)

Agnoscis.

Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)

Numquam fronde levi.

Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur subito ad 14 ipsum verba converteret:

Ut bello egregias idem disiecerit urbes,

Troiamque Oechaliamque et duros mille labores

Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquae,

{ 186 }

Pertulerit: tu nubigenas, invicte, bimembres, et reliqua.

15

Illa vero intermissio:

Quos ego: — sed motos praestat componere fluctus,

tracta est a Demosthene: Ἀλλ' ἐμοὶ μὲν. — οὐ βούλομαι δυσχε-
ρὲς οὐδὲν εἰπεῖν ἀρχόμενος τοῦ λόγου, οὗτος δ' ἐκ περιουσίας
ἐμοῦ κατηγορεῖ.

Haec vero quam poetica indignatio:

16

— *Pro Iuppiter! ibit*

Edd. vicahgspdzb.)

Svi. — ullam A. — fecere moram S. — Quae] Aen. IX, 252. — vos S. — videri S. — Vidisti] Aen. IX, 269. Vidistis (ut codd. aliquot Virg.) Edd. P. — coturnus equo M. 13. Si te] Aen. VI, 405., ubi legitur: movet tantae pietatis imago. — qui veste latebat (ut Virg. vulgo) v-a. qui forte laboret M a p. m. — Agnoscas (ut Virg. vulgo) Edd. S. — Ut sceptrum] Aen. XII, 206. — hoc dextra sceptrum om. ASM. 14. convertens v-g. — Ut bello] Aen. VIII, 290. — v. 3. heristeo P. — factis S. — v. 4. bimembris AMvia. bimembreis ch-bPS; sed cf. c. 5, § 13.

15. Quos] Aen. I, 135. — *a* Demosthene] de cor. § 3. — ἄλλ' ἐμοὶ ...
κατηγορεῖ om. ASMv-a. — ΔΑΙΕΜΟΙΜΕΝΟΥΤΟΥΔΟ ΓΟΥΤΟΣ ΔΕΣΥΒΟΥΔΟ-
ΓΟΥΛΑΙ P. — ΔΥΣΧΕΡΕΣ ΟἶΔΕΝΟΙΠΕΙΝ P. δὲ δυσχερεῖς εἰπεῖν οὐδὲν
(ut vulgo ap. Demosth.) h-b. — οὗτος ... κατηγορεῖ om. h-b. οὗτος Δε
ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ ΕΜΟΥΚΑΓΗΓΟΡΕΙ P (μὲν apud Demosth. vulgo). 16.

13. *interpositiones*] „i. e. *parentheses*. Et statim eodem hoc capite [§ 15.] *intermissio* ponitur pro quod vulgo *rhetores aposiopesis* dicunt.“ PONT. — Cf. IV, 6, 20 sq.

tantarum gloria rerum] Haec huc temere translata sunt ex lib. IV. vers. 272., qui versus ab iisdem verbis incipit ac quem citare voluit Macrobius.

qui forte latebat] Non dubito quin forte pro veste, quod legitur apud Virgilium, huc illatum sit ex iis quae proxime sequuntur, *sceptrum nam forte gerebat: sed codicibus obtemperandum esse putavi.*

14. *de quo loquebatur*] Haec re-

ferenda sunt ad verba *ad ipsum*:
intelligenda est enim ἀποστροφή.

15. Ἄλλ' ἐμοὶ μὲν ... κατηγορεῖ] Haec in omnibus editionibus mutilata supplēvi e cod. P, quem qui scripsit ab ἐμοὶ μὲν οὐ aberravit ad ἀρχόμενος, ideoque inseruit non suo loco ea quae infra sequuntur, τοῦ λόγου οὗτος δὲ, sed in λόγου οὗτος semel tantum scripsit οὐ: deinde a βούλομαι aberravit ad τοῦ λόγου ideoque γου, alteram syllabam vocis λόγου, alieno loco addidit scribens ΒΟΥΛΟΓΟΥΛΑΙ. Similiter excidere potuit particula δὲ, sed haec abest etiam a cod. Σ.

16. *Pro Iuppiter*] Hoc indigna-

Hic, ait,

haec miseratio:

O patria, o rapti nequicquam ex hoste Penates!

et illa trepidatio:

Ferte citi ferrum, date tela, et scandite muros:

Hostis adest,

et conquestio:

Mene igitur socium tantis adiungere rebus,

Nise, fugis?

17 Quid illa excogitatio novorum intellectum, ut,

— *Mentitaque tela,*

et: — *Ferrumque armare veneno,*

et: — *Cultusque feros mollire colendo,*

et: *Exuerint silvestrem animum,*

et: — *Virgineumque alte bibit acta cruorem,*

ut apud Homerum de hasta:

— *Αιλαιομένη χροὸς ἄσαι,*

18 et: *Pomaque degenerant sucos oblita priores,*

et: — *Glacie cursus frenaret aquarum,*

et: *Mixtaque ridenti colocasia fundit acantho,*

et: — *Est mollis flamma medullas*

Interea, et tacitum vivit sub pectore vulnus,

et: — *Duro sub robore vivit*

[187] *Stuppa vomens tardum fumum,*

19 et: — *Saevitque canum latratus in auras,*

et: *Caelataque amnem fundens pater Inachus urna,*

et: *Adfixae venis, animasque in vulnera ponunt,*

et quicquid de apibus dixit in virorum fortium similitudinem, ut

[Mss. APSM.

Pro] Aen. IV, 590. — *O patria*] Aen. V, 632. *O patria* om. P. *patria* (om. o) A. — *et rapti* Virg. vulgo. — *Ferte*] Aen. IX, 37. — *ascendite* (om. et) legitur apud Virgil. e cod. Med. — *Mene*] Aen. IX, 199. — *summis adiungere* v. Virg. vulgo. 17. *Quid et* P. — *novorum sensuum* P. — *Mentitaque*] Aen. II, 422. — *Ferrumque*] Aen. IX, 773. *Ferrum* (om. que) s-b. „Appone *Et* [immo *que*] quod reperitur in Edit. vet.“ Zeun. — et: om. s-z. — *Cultusque*] Georg. II, 36., ubi legitur *fructusque*. Solus schol. Cruqu. ad Horat. Sat. II, 2, 66. praeter Macrobius habet *cultusque*. — et: om. s-z. — *Exuerint*] Georg. II, 51. — *silvestres animos* P. — *Virgineumque*] Aen. XI, 804. — *apud Homerum*] Il. φ', 168. — *Αιλαιομένη χροὸς ἄσαι* om. ASMv-a. 18. *Pomaque*] Georg. II, 59. *poma* (om. que) v. — *Glacie*] Georg. IV, 136. — *Mixtaque*] Ecl. IV, 20. *Mistaque* v-g. — *fundit* ASM13. *fundet* (ut ap. Virg. vulgo) viaM2. *fundat* ch-bP. — *Est*] Aen. IV, 66. — *Duro*] Aen. V, 681. *Udo* P Virg. — *tardum ignem* P. 19. *Saevitque*] Aen. V, 257. — *ad auras* S. — *Caelataque*] Aen. VII, 792. *Celata atque* S. — *Adfixae*] Georg. IV, 238. — *in vulnere* (ut vulgo ap. Virg.) S. — *de apibus*] ib. v. 176 sqq. —

tionis exemplum allatum est etiam IV, 2, 2.

17. *alte .. acta*] hasta.

18. *fundit*] tellus.

Duro sub robore] Sic legitur in omnibus a me vel mea causa in-

spectis exemplaribus Macrobianis praeter unum cod. P, in cuius archetypo hoc fortasse ex exemplari Virgiliano fuerat correctum. Quamobrem nolui abolere hanc Macrobianorum et Virgilianorum exemplarium discrepantiam.

adderet quoque mores et studia et populos et praelia, quid plura, ut et *Quirites* vocaret. Dies me deficiet, si omnia persequi 20 a Virgilio figurata velim: sed ex his quae dicta sunt omnia similia diligens lector annotabit.

VII. Cum Servius ista dissereret, Praetextatus Avienum Eustathio insusurrantem videns: Quin age, inquit, Eustathi, verecundiam Avieni probi adolescentis iuva, et ipse publicato nobis quod innummurat. Eustathius: Iamdudum, inquit, multa de Virgilio Servium gestit interrogare, quorum enarratio respicit officium litteratoris, et tempus indulgeri optat quo de obscuris ac dubiis sibi a doctiore fiat certior. Et Praetextatus: Probo, inquit, mi Aviene, quod ea de quibus ambigis clam te esse non pateris. Unde exoratus sit a nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiat, quia in commune proficiet quae desideras audire, ne tu modo ultra cesses aperire Servio viam de Virgilio disserendi. Tunc Avienus, totus conversus in Servium: 4 Dicis volo, inquit, doctorum maxime, quid sit quod, cum Virgilius anxie semper diligens fuerit in verbis pro causae merito vel atrocitate ponendis, incuriose et abiecte in his versibus verbum posuit:

Candida succinctam latrantibus inguina monstris

Dulichias vexasse rates.

Vexasse enim verbum est levis ac parvi incommodi, nec tam

Edd. vicahgspdz.]

tudia: populos (om. et) v-g. — *Quirites*] ib. v. 201. 20. *lector diligens* v-g.

VII. Caput VII. *Vexare, Illaudatus, et Squalere, apud Vergilium quid significant.* ch-b. 1. *Eustachio* vic. Eadem scriptura invenitur in his edd. ubicunque hoc nomen legitur, etiamsi non est adnotatum, ut infra et I, 24, §§ 18 et 24. — *Quid age* P6. 2. *Eustachius iam inquit*: (om. *dudum*) v3. — *gestit interrogare Servium* s-bP. — *et doctior fiat et certior* P6. 3. *patereris exhortatus* S. — *nec tu* S. 4. *Tum* hg. — *cum* om. AP. — *fuerat* A. — *incuriose et abiecte* ... *dici coeperit* (fin. cap.)] Cf. Gell. N. A. II, 6. — *in iis versibus* v1. — *Can-*

20. *lector*] Cf. V, 7, 4.

VII, 1. *Avienum Eustathio insusurrantem*] Vid. prolegg. p. xxviii sq. *iuva et .. publicato*] Observes duas imperativi formas nulla causa apparente coniunctas.

2. *enarratio*] Cf. c. 6. § 1. *officium litteratoris*] Vid. not. ad I, 24, 20.

tempus indulgeri] Cf. Sueton. Octav. 41. *Usus eius* (pecuniae) *gratuitum .. ad certum tempus indulget*.

3. *clam te esse*] Vid. not. ad I, praef. § 2.

exoratus sit] Cf. VII, 1, 8. *oratus* sis.

te secum negotium habere] i. e. se a te interrogari. Cf. Cic. ad fam. VIII, 8, 9. *His vocibus ut existima-*

rent homines Pompeio cum Caesare esse negotium effecit.

ne tu modo ultra cesses] Aliquantisper dubitavi an haec idem valerent ac *dummodo ne tu ultra cesses*, et referenda essent ad verba: *quia in commune proficiet*, quam rationem poetarum esse dicit Handius Tursell. III, p. 636. Sed nunc censeo inesse adhortationem.

4. *totus conversus in Servium*] Cf. Caes. B. G. VI, 5, 1. *Totus et mente et animo in bellum .. insistit.*

merito] idem valere videtur ac *gravitate*, quia sequitur *atrocitate*.

abiecte] i. e. leviter. Alias, ut apud Cic. Tusc. II, 23, 25., idem est ac *humiliter*.

posuit] Indicativus modus *vix*

atroci casui congruens, cum repente homines a belua immanissima
5 rapti laniatique sint. Sed et aliud huiuscemodi deprehendi:

— *Quis aut Eurysthea durum*

Aut inlaudati nescit Busiridis aras?

Hoc enim verbum, *inlaudati*, non est idoneum ad exprimendam
sceleratissimi hominis detestationem, qui, quod homines omnium
gentium immolare solitus fuit, non laude indignus sed detestatione
6 execrationeque totius generis humani dignus est. Sed nec hoc
verbum ex diligentia Virgiliana venire mihi videtur:

Per tunicam squalentem auro.

Non enim convenit dicere *auro squalentem*, quoniam nitori splen-
dorique auri contraria sit squaloris inlucies.

7 Et Servius: De verbo *vexasse* ita responderi posse arbitror.

Vexasse grave verbum est, tractumque ab eo videtur quod est *ve-*
here, in quo inest iam vis quaedam alieni arbitrii, non enim sui
potens est qui vehitur. *Vexare* autem, quod ex eo inclinatum

8 est, vi atque motu procul dubio vastiore est. Nam qui fertur et
raptatur atque huc et illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur:

[189] sicuti *taxare* pressius crebriusque est quam *tangere*, unde id pro-
cul dubio inclinatum est, et *iactare* multo fusius largiusque est
quam *iacere*, unde id verbum tractum est, *quassare* etiam quam

9 *quater* gravius violentiusque est. Non igitur, quia vulgo dici so-
let vexatum esse quem fumo aut vento aut pulvere, propterea
debet vis vera atque natura verbi deperire, quae a veteribus, qui
proprie atque signate locuti sunt, ita ut decuit conservata est.

10 M. Catonis verba sunt ex oratione quam de Achaeis scripsit:
Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret. Vexatam
Italiam dixit Cato ab Hannibale, quando nullum calamitatis aut

[Mss. APSM.

dida] Ecl. VI, 75. — *pravi* M. — *casu* A. 5. *Quis*] Georg. III, 4.
— „*hospites omnium gentium lego*. Vide Agellium lib. II, c. 6.“ Meurs.
— *indignus est* i-g. *dignus est* v. — *humani generis* s-bP. 6. *vir-*
gilia M. — *Per*] Aen. X, 314. 7. *Vexasse autem* Av-g „Ben.“.

8. *ad raptatur* A „Bodl.“. — *huc atque illuc* v-g Gell. — *procul dubio*
id (ut Gell. vulgo) S. 9. *pulvere* Ss-zM123 Gell. *pulvere laborare*
videmus Av-gbP „BCBodl.“. „*Adde lab. vid.*, quod Ed. vet. habet, et

oratio postulat.“ Zeun. — *atque nativa* g in mg. Coni. I. Gron. ad Gell.
l. c. — *et signate* v-g. — *observata* v-gbM. „*Melius*.“ Zeun. 10.

Vexatam Italiam dixit Cato ab Hannibale A (v-g ab Ann) bM123 „Bodl.
C. Ben.“ Gell. (S *dixit cato italiam*). *Vexatam italiam dixit hannibalem*
(om. Cato) P. *Vexare Italiam Hannibalem* (om. *dixit Cato*) s-z. „Pro

potest ferri post *quid sit quod*, sed
vid. prolegg. p. xli.

5. Hoc enim verbum .. non est
idoneum cet.] „Clarkius ad Iliad.
β', 269. Gellium errare hic multis
demonstravit argumentis.“ ZEUN.

7. Et Servius:] Omnino alia hic
tribui Servio ac quae leguntur in
commentariis Servianis non mire-
tur qui consideraverit haec de-
sumpta esse a Gellio (II, 6).

vexasse grave verbum est] „Nec
latuit glossarium. *Vexat*, ὀχλεῖ,
σπύλλει, χεμύζει.“ PONT.

9. *quem*] idem valet ac *aliquem*.
Non recte ergo Zeunius suffragatur
iis qui hoc esse pronomen relati-
vum opinati post *pulvere* addide-
runt *laborare videmus*, ubi infiniti-
vus praesentis *laborare* haud com-
mode respondit praeterito *vexatum*
esse. Ceterum dicendum erat: *ve-*
xatus esse aliquis.

saevitiae aut inmanitatis genus reperiri queat quod in eo tempore Italia non perpressa sit. M. Tullius quarto in Verrem: *Quae ab 11 isto sic spoliata atque direpta est, ut non ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus vexata esse videatur. De inlaudato autem 12* duo videntur responderi posse. Unum est eiusmodi: Nemo quisquam tam efflictis est moribus quin faciat aut dicat nonnumquam aliquid quod laudari queat. Unde hic antiquissimus versus vice proverbii celebratus est:

Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

Sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat 13 is inlaudatus est, isque omnium pessimus deterrimusque est: ac sicuti omnis culpae privatio inculpatum facit, inculpatum autem instar est absolutae virtutis, inlaudatus quoque igitur finis est[190] extremae malitiae. Itaque Homerus non virtutibus appellandis 14 sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est:

Τὼ δ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην,

et item illud:

Ἐνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,

Οὐδὲ καταπτώσσουντ', οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoque simili modo maximam voluptatem privationem 15 detractionemque omnis doloris definivit his verbis: *Ὅρος τοῦ μέγεθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις.* Eadem ratione idem Virgilius *inamabilem* dixit Stygiam paludem. Nam

Edd. vicahgspdzb.]

hac perturbata lectione recipe lectionem Ed. vet. *Vexatam It. dix. Cato ab Hann. quae ipsa extat apud Gellium II, 6.* Zeun. 11. *quarto in Verrem*] 55, 122., ubi vulgo legitur *non ut et religionum. quarto ASv-gM „CB“ Gell. in quarto s-bP.* 12. *efflictis Avis-bPM* 123. *afflictis Sc-g. efferis ap. Gell. Longol. et Lion. cum edd. vett. — qui faciat c-g. — vice Sv-gbPM „Recte, ut supra lib. V. c. 16. [§ 6.]“ Zeun. vicem s-zA. — Πολλάκι* Cf. Proverb. Bodl. 812. et Diogenian. VII, 81. *Πολλάκι ... εἶπεν om. ASMvi. — καὶ κη μωρὸς (om. γὰρ) chg (c in mg. καὶ μωρὸς, hg in mg. γὰρ καὶ μωρὸς) Gell. τοὶ καὶ μωρὸς a. „Πολλάκι καὶ μωρὸς. Lego πολλάκι γὰρ καὶ μ.“ Meurs. 13. in omni re atque in omni tempore v-g. — omni laude vacatus (om. is) v1. omni laude vacat: is v3-g. — At sicuti vi. Sicuti (om. ac) c-g (g in mg. Sic utique). — autem om. v3. — igitur quoque „B“. 14. vitiis om. z. — laudare eam (om. ampliter) S (M1 an, sup. add. e). laudare (om. ampliter) M2. laudare ampliter eam v-g. — *Τὼ δ'*] Il. ε', 366. *Τὼ δ' .. μάχεσθαι om. ASMv. Τὼ δ' i. Τόδ' c-g.* In hg, ut apud Gellium, praemittitur (Il. α', 92.) *ἡνδρα μάντις ἀμύμων. Et. — et item illud om. c-g. — Ἐνθ'] Il. δ', 223. — ἂν ὑβρίζοντα ca. 15. omnis doloris ... Sed quoniam (c. 8. § 5.). Haec in P ita sunt oblitterata ut legi nequeant. — iis verbis vi. — Ὅρος .. ὑπεξαίρεσις om. ASMvi. —**

10. *in eo tempore*] scripsit etiam Gellius, quamquam omitenda erat praepositio.

11. *quarto*] Rectius additur, quum de singulo libri loco agatur, praepositio: sed refragantur codices mss. Apud Gellium vulgo legitur IV.

Quae] Aedes Minervae.

12. *duo videntur responderi posse*] Sic etiam Gellius: sed erat dicendum: *duplici modo videtur responderi posse.*

efflictis] Codicum mss. auctoritate satis firmatur haec vox rarissima, cuius eodem modo usurpatae nullum omnino afferre possum exemplum.

sicut *inlaudatum κατὰ στέργειν* laudis, ita *inamabilem* per amoris *στέργειν* detestatus est. Altero modo *inlaudatus* ita defenditur: *Laudare* significat prisca lingua nominare appellareque: sic in actionibus civilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari: *inlaudatus* ergo est quasi *inlaudabilis*, id est *numquam nominandus*, sicuti quondam a communi consilio Asiae decretum est uti nomen eius qui templum Dianae Ephesiae incenderat ne quis
 17 ullo in tempore nominaret. Tertium restat ex his quae reprehensa sunt, quod *tunicam squalentem auro* dixit. Id autem significat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. *Squalere* enim dictum est ab squamarum crebritate asperitateque,
 18 quae in serpentum pisciumve coriis visuntur. Quam rem et alii et hic idem poeta locis aliquot demonstrat:

— *Quem pellis, inquit, aenis*

In plumam squamis auro conserta tegebat,

[191] et alio loco: *Iamque adeo rutilum thoraca indutus aenis*

Horrebat squamis.

Accius in *Pelopidibus ita scribit:

Eius serpentis squamae squalido auro et purpura praeextitae.

[Mss. ASM.

Virgilius] Georg. IV, 479. et Aen. VI, 438. 16. consilio ASv-gM „Bodl. Ben. C.“ Gell. edd. vett. et codd. quidam. *concilio* s-b. Gellii edd. recent. 17. dictum (om. est) v-g. — a squamarum S. — *celebritate* v3. 18. et alius A. — *hic quidem* Gell. — *aliquot locis* S. — *Quem*] Aen. XI, 770. — *Iamque*] Aen. XI, 487. — *in Pelopid.*] Scriver. p. 131., qui *praetextae* tribuit alteri versui; Both. fr. 5. p. 229. Non. p. 452, 28. *pelo pedibus* A. *Pelopidis* Gell. Non. — „*squalidae auro, et*

16. quasi *inlaudabilis*] Conf. Serv. ad Virg. Georg. III, 5.: *Illaudati participium est pro nomine, ut sit illaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruerit.* Vid. etiam III, 5, 9.

decretum est uti nomen eius . . . ne quis ullo in tempore nominaret] Cf. Valer. Max. VIII, 14, Ext. 5. *Illam vero gloriae cupiditas sacrilega. Inventus est enim qui Dianae Ephesiae templum incendere vellet, ut opere pulcherrimo consumpto nomen eius per totum terrarum orbem dissemineretur. Quem quidem mentis furorem eculeo impositus detexit. At bene consuluerant Ephesii decreto memoriam teterrimi hominis abolendo: nisi Theopompi magnae facundiae ingenium in historiis eum suis comprehendisset. Nomen ei fuisse Herostrato lib. XIV. c. 1. p. 640. (p. 175. Tauchn.) scriptum reliquit Strabo. Eadem nocte, qua Alexander natus est illud flagitium esse commissum retulerunt Plutarchus Alex. 3. et Cicero N. D. II, 27, 69.*

17. quod *tunicam squalentem auro*

dixerit] Servius videtur adnotavisse tantum: *splendentem lorica*; sed in eius commentarios inserta sunt ea quae leguntur apud Gellium, et h. l. usque ad extrem. § 18. Ceterum Doederlinus Synon. VI, p. 346. et Handb. d. Etymol. p. 177. non sine causa verbum *squalendi* contulit cum Graecis *σκέλλειν* et *σκληρός*. Vossius bene reddidit verbis: „*Der Rock der starrte von Gold.*“

18. *in Pelopidibus*] Apud Gellium rectius legitur *Pelopidis*, nam *Pelopidae* nomen erat fabulae: at verbar ipsum Macrobius corrigere.

Eius . . praetextae] Apud Macrobius haec ubique continua leguntur, apud Gellium unum efficiunt versum, quam rationem secutus sum, quamquam vel tetrametri trochaici modum, cuius generis hunc versum esse adnotavit Bothius, haec excedunt, nisi duae pronomini *eius* syllabae corripiuntur. Haec difficultas non tollitur, et prima syllaba vocis *squalido* corripienda est, si cum Scriverio statuimus versum

Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua re erat, ut 19 incuteret visentibus facie nova horrorem, id *squalere* dicebatur. Sic in corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium *squalor* appellatur: cuius significationis multo adsiduoque usu totum id verbum ita contaminatum est, ut iam *squalor* de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici coeperit.

VIII. Gratum mihi est, Avienus ait, correctum quod de 1 optimis dictis male opinabar. Sed in hoc versu videtur mihi deesse aliquid:

*Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Succinctus trabea.*

Si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat *lituo et trabea succinctus*: quod est absurdissimum, quippe cum *lituus* sit virga brevis in parte qua robustior est incurva, qua augures utuntur: nec video qualiter lituo possit succinctus videri. Respondit Servius 2 sic hoc dictum esse, ut pleraque dici per defectionem solent: veluti cum dicitur *M. Cicero homo magna eloquentia et Roscius histrio summa venustate*, non plenum hoc utrumque neque perfec- [192] tum est, sed enim pro pleno ac perfecto auditur. Ut Virgilius 3 alio in loco:

*Victorem Buten inmani corpore,
id est corpus inmane habentem, et item alibi:
In medium geminos inmani pondere cestus
Proiecit,*

Edd. vicahgspdz.]

lego et interpungo.“ Meurs. *squalidae* scripsit Bothius ex emend. G. I. Vossii. — *textae* Non. 19. *Sicut in v-g „B“.*

VIII. Caput VIII. Alii tres loci apud Vergilium explicati. ch-b.

1. *Avienus inquit v-g.* — correctum ASv-gM123 „Bodl. C. Ben.“. correptum s-b. „Hoc omnino verum. Gloss.: *Corripies επιτιμῆσαι*.“ Pont. — quod optimis (om. de) SM. — *Sed in hoc versu ... obibat in hasta* (§ 6.) Gell. N. A. V, 8. — *Ipse* Aen. VII, 187. — non video c-gb. comprobante Zeunio. — possit lituo v-g. — sic cinctos A. 2. *veluti om. v3.* — et Q. Roscius Gellii edd. rec. (al. *atque R.*, et quasi R.). — atque perfecto S. 3. *Victorem* Aen. V, 372. — *In medium*

terminari voce *purpura*, ut sit senarius iambicus. Emendationem *squalidae* equidem haud inprobo, sed codices secutus sum.

VIII, 1. correctum] Cf. II, 4, 8. Quod inde ab edit. Stephan. legitur, correptum, id vehementiam significat quae huius loci non est. Cf. Quintil. Inst. XI, 1, 68. *Utitur hac moderatione Cicero pro Coelio contra Atratinum, ut eum non inimice corripere sed pacne patrie monere videatur. Ceterum dicendum erat: quod a te correctum est.*

de optimis dictis] i. e. de iis quae optime dicta sunt.

videtur mihi] Apud Gellium I. c. haec Hygini dicitur esse sententia. nec video qualiter lituo possit suc-

cinctus videri] Apud Gellium legitur interrogatio: *quonam modo succinctus lituo videri potest?* Ea quum contineat causam principem, et nitatur sententia cum *lituus ... utuntur*, arcte iungenda est cum particula *quippe*, sed Macrobius suam sententiam substituit in aequo positam iis quae antecedunt, *quod est absurdissimum* cet. Non est ergo quod obsequamur Zeunio iubenti pro nec legi non. Qualiter a Macrobio positum est pro *quonam modo*, quod legitur apud Gellium. Addendus est autem hic locus iis qui enumerati sunt prolegg. p. xxxv. Not.

2. *sed enim*] Vid. Hand. Turnell. II, p. 396.

ac similiter: — *Domus sanie dapibusque cruentis.*

- 4 Sic igitur id quoque dictum videri debet: *Ipsa Quirinali lituo*, id est *lituum Quirinale tenens*. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset: *Picus Quirinali lituo erat*, sicuti dicimus: *statua grandi capite erat*. Et est autem et erat et fuit plerumque
5 absunt cum elegantia sine detrimento sententiae. Sed quoniam facta litui mentio est, praetermittendum non est quod posse quaeri animadvertimus, utrum a tuba lituus auguralis appelletur an tuba a lituo augurum lituus dicta sit. Utrumque enim pari forma et
6 pariter in capite incurvum est. Sed si, ut quidam putant, tuba a sonitu *lituus* appellata est ex illo Homeri versu: *Αἰγχε βιὸς*, necesse est ut virga auguralis a tubae similitudine lituus vocetur. Utitur autem vocabulo isto Virgilius et pro tuba, ut ibi:

Et lituo pugnas insignis obibat et hasta.

- 7 Subiecit Avienus: *Maturate fugam* quid sit, parum mihi liquet. Contraria enim videtur mihi fuga maturitati: unde, quid
8 de hoc verbo sentiendum sit, quaeso me doceas. Et Servius: Nigidius, homo omnium bonarum artium disciplinis egregius: *Ma-
[193]ture*, inquit, *est quod neque citius neque serius, sed medium quid-
dam et temperatum est*. Bene atque proprie Nigidius. Nam et in frugibus et in pomis matura dicuntur quae neque cruda et inmi-
9 rate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam divus Augustus duobus verbis Graecis eleganter exprimebat. Nam et dicere in sermonibus et scribere in epistolis solitum ferunt: *Σπεῦδε βραδέως*, per quod monebat, ut ad rem agendam simul adhiberetur

[Mss. APSM.]

Aen. V, 401. — *Proiicit* chg. — *Domus*] Aen. III, 618. 4. *Fatua grandi* codd. aliquot Gellii, et ed. Lion. 5. *Et quoniam* Gell. — *litui facta* v-g. — *a tuba quae lituus appellatur* Gell. — *Utrumque* (om. enim) SM. — *in capite* om. Gell. 6. *sicut* P. — *Homerico verbo* Gell. — *Αἰγχε*] Il. δ', 125. — *pro tuba* (om. et) v-g. — *Et lituo*] Aen. VI, 167. — *pugnans* PM. 7. *Maturate*] Aen. I, 137. — *pugnans* P. — *mihi videtur* Sv-g. — *maturati* A. 8. *Nigidius .. maturitas* (§ 9.) Gell. N. A. X, 11. §§ 2, 3 et 5. — *P. Nigidius* Gell. — *Mature* s-bPGell. *maturate* A. *maturare* Sv-gM123. — *est* om. SM. — *cruda et* om. v. — *innucia* A. — *et decocta* (om. *nimum*) Gell. — *ad olla* A. *adulta maturaque* (vel *maturataque*) Gell. 9. *scribens* M. — *Σπεῦδε*

4. *Picus Quirinali lituo erat*] Hoc latinum non esse nemo non videt: nec huc faciunt ablativi soli materiam indicantes quorum exempla conguessit Gossrau ad Virgil. Aen. III, 618. Itaque aliquid est supplendum, sed non est vel erat, sed ornatus vel simile participium per quoddam *ἑστῶτα* participio succinctus comprehensum.

8. *Mature*] quod e Gellio et fortasse e cod. P receptum est in ed. Stephan. retinui, quia nec *maturate* nec *maturare* convenit cum inter-

pretatione quae sequitur, et facile fieri potuit ut librarii hanc vocem accommodarent ad antecedentem *maturate*. Ad verbum *maturare*, postquam § 10. de suo adverbium *mature* inseruit, Gellio duce § 11. transit Macrobius, quem quidem hoc loco, quum omisisset Gellii verba: *Mature nunc significat propere et cito*, scribere oportebat *maturum*.

9. *dicere .. solitum ferunt*: *Σπεῦδε βραδέως* Cf. Sueton. Octav. 25. *Nihil autem minus in perfecto duce*

et industriae celeritas et tarditas diligentiae, ex quibus duobus contrariis fit maturitas. Sic ergo et Virgilius inducit Neptunum 10 discessum ventis imperantem ut et tam cito discedant tamquam fugiant, et tamen flandi mediocritatem in regressu teneant tamquam *mature*, id est temperate, abeuntes. Veretur enim ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tamquam per fugam redeunt. Idem Virgilius duo ista verba *maturare* et *prope-* 11 *rare* tamquam plane contraria scitissime separavit in his versibus:

*Frigidus agricolas si quando continet imber,
Multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
Maturare datur.*

Bene et eleganter duo ista verba divisit. Namque in praeparatu 12 rei rusticae per tempestates pluvias, quoniam ex necessitate otium est, maturari potest: per serenae vero, quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid 13 et festinantius factum, rectius hoc dicitur *praemature* factum quam *mature*: sicuti Afranius dixit in togata, cui Titulus nomen est: [194]

Edd. vicaHgspdz.]

βραδέως om. S. 10. Sic et (om. ergo) A „Bodl. Ben. C.“. Sic ergo (om. et) v-g. — Virgilius] l. c., Aen. I, 137. — redeant s-bP. 11. Idem Virgilius... sed praecox] Cf. Gell. l. c. §§ 6-9. — duo ista verba om. v. — maturate et properate S. — plene v-g. — his (om. in) v-g. — Frigidus] Georg. I, 259. — agricolam c-g. Virg. 12. divisit om. S. — in properatu vii (h in mg. praeparatu). in praeparata z. „Emenda ex Ed. vet. praeparatu.“ Zeun. — et pluvias v-gb suadente Zeunio. pluviasque ap. Gell. vulgo (sed ed. Gron. pluvias). — ex necessitate om Gell. necessitate (om. ex) A „Bodl. Ben. C.“. et necessitate Sv-g. — ocium (om. est) S. — properare A. 13. festinatius Svich (M festius, sup. add. nati). — rectius... factum om. P. — in togata] Both. II. p. 191. Neukirch. p. 259. — titulus nomen AchgsM123. tituli nomen via. titulus nom' S. titulus νόμος p-bP. Pontanus in p1 adnotavit: „Fecimus νόμος est ex Agellio. Afranius tamen an eiusmodi togatam scripserit, alibi non reperio laudatum. In glossario est: Satura νόμος πολλὰ περιέχων. In Festo [lib. XVIII. p. 314. Muell.] Satura etiam lex multis aliis conferta legibus. Landat deinde Afranium Homine Nonius [p. 64, 23. al.], nisi quod Hadr. Iunius eius vicem Omine depromit ex scripto. Crepera haec et dubia in tanta nocte scriptorum veterum, et quis illustret?“ Idem in p2 videtur voluisse scribere νομός. Nam illis verbis praemissa sunt haec: „Constantissima lectio est νόμος sive Nomen. Non reticebo quod venit in mentem mihi, scriptum videlicet cui titulus Nomos est, sive Nomus ex Agellio. Nomus praefectura, dominium seu territorium vulgo Plinius lib. V. cap. 9. [§ 49.] Dividitur in praefecturas oppidorum, quas Nomos vocant. Graeci, ut a νόμος discriminant, trahunt accentum in ultimam. Sed de voce eiusque notione non, puto, dubitabitur. Hic autem ea forma et mente requiri comprobaverit vel versus quem ex ea togata laudat

quam festinationem temeritatemque convenire arbitrabatur. Crebro itaque illa iactabat: Σπεῦδε βραδέως et [Eurip. Phoen. 599.]: Ἀσφαλῆς γὰρ ἐστὶ ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης, et: Sat celeriter fieri quidquid fiat satis bene.

10. dum .. redeunt] Cf. c. 1, § 2. et prolegg. p. xli.

12. per tempestates pluvias] Cf. Cato R. R. 2. Cum tempestates pluviae fuerint.

13. cui Titulus nomen est] Corrupta haec esse videntur: sed quomodo emendanda sint, non liquet. Haud displicet mihi coniectura: cui titulus Omen est. At conf. Gell. N. A. III, 3, 3. istam (Plauti fa-

*Adpetis dominatum *petens praemature praecocem.*

In quo versu animadvertendum est quod *praecocem* inquit, non *praecoquem*: est enim casus eius rectus non *praecoquis* sed *praecox*.

- 14 Hic Avienus rursus interrogat: Cum Virgilius, inquit, Aenean suum tamquam omnia pium a contagione atrocis visus apud inferos vindicaverit, et magis eum fecerit audire reorum gemitus quam ipsa videre tormenta, in ipsos vero campos piorum licenter induxerit: cur hoc tamen versu ostendit illi partem locorum, quibus inpii cohibebantur:

[Mss. APSM.

Aurelius noster.“ — *petens* (A in ras.) SM123 (vi praeposita interpunctione). *veteris* P. *demens* c-b Gell. 14. *Aeneam* Sv-g. Vid. III, 1, 8. — *omnia* APis-b (h in mg.) M13. *omnium* SvM1 in mg.; M2. *hominem* c-g. „Sic lege, nisi malis graecismum statuere.“ Zeun. Vid. not. — *magis fecerit* (om. eum) S. — *eorum* v3. — *ea* ipse sp. *ea* ipsa

bulam) cui est nomen Boeotia, et XIII, 8, 3. in togata cui Sellae nomen est. Pontanus oblitus est vocem *νομός* ad solam Aegyptum pertinere. Thysius ad Gell. l. c. statuit nomen fabulae fuisse *Titulus* vel *Tutulus*, coll. Fest. ap. Paul. lib. XVIII. p. 366. *Tituli* milites appellantur quasi *tutuli*, quod patriam tuerentur. Neukirch. p. 17. inonente I. Val. Franckio statuit *titulum* idem valere quod apud Ciceronem de leg. agrar. II, 25, 67. *tabula auctionis*, et esse hanc fabulam eandem ac quam *Auctionem* dicat Nonius pp. 76, 104, 111. ed. Merc. Esse autem argumentum eius auctionem absente marito a femina quadam institutam, ut *dominatus* significet secundum Donatum ad Terent. Andr. I, 1, 9. inperium servile.

**petens*] scripsi e plurimorum codicum auctoritate, sed, cum sic versus non constet, putaverim aut ipsum Macrobius aut librarium qui omnium quae nunc exstant exemplarium archetypum scripsit aberrasse ad *appetis* quod antecedit, ideoque *petens* scripsisse pro *demens*, quod legitur apud Gellium, nisi quid aliud latet.

14. *omnia pium*] „Dixit et Statius [Theb. II, 170.]: *Di bene, quod tales stirpemque animosque venitis*; idem Statius Achilleide [I, 660.]: *Non adeo parebimus omnia matri*, ubi *omnia* idem est quod *per omnia*, ut Graecis πάντα pro

κατὰ πάντα.“ Pont. — Melius I. F. Gronovius ad Senec. Consol. ad Marc. 25, 3., ubi Lipsius in verbis: *Tramites omnia plani* legi voluit *omnium*, adnotavit: „Cur tollit suavissimum hellenismum Lipsius? Aurelius Victor [Caes. 9.] de Vespasiano: *Sanctus omnia*. Tertullianus [de pall. c. 4.]: *Ob cultum omnia candidatum*. Ita legendum apud Martian. Cap. lib. I. [§ 14.] *mitis omnia*. Sic enim mss. Vulgo *per omnia*. Quam praepositionem in istis intellectam puta.“ Salmasius ad Tertull. l. c. p. 350. addit: „In libro de poenitentia: *omnia sanctus*; apud Trebellium: *omnia felix*; in vet. inscript.: *viro clarissimo, omnia singulari*; Virgilius [Aen. IV, 557.] *Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque*.“

a contagione atrocis visus] Cf. Comm. I, 6, 9. *Anima aliena a silvestris contagione materiae*; I, 11, 11. *Animae beatae ab omni cuiuscumque contagione corporis liberae*; I, 12, 17. *contagione vitiorum penitus elimata*. Virgilius Aen. VI, 563. *Nulli fas, inquit, casto sceleratum insistere limen*.

magis] positum est pro *potius*. Vid. prolegg. p. XLIV.

fecerit audire .. gemitus] Vid. prolegg. p. XL. et cf. Virgil. VI, 557. *Hinc exaudiri gemitus*.

in ipsos campos piorum] Cf. ibid. v. 638. *Devenere locos laetos*.

Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci?

Qui enim vestibulum et fauces videt intra ipsam aedem iam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de *vestibuli* vocabulo intellegendum est, scire desidero. Ad haec Servius: Pleraque sunt 15 vocabula, quibus vulgo utimur, neque tamen liquido advertimus quid ea ex vera proprietate significant: sicuti est *vestibulum* in sermonibus celebre atque obvium verbum, non omnibus tamen qui illo facile utuntur liquido expectatum. Putant enim *vestibulum* esse partem domus priorem, quam *atrium* vocant. Sed *Cae- 16 cilius Gallus, vir doctissimus, in libro de significatione verborum quae ad ius civile pertinent secundo *vestibulum* dicit esse non in *ipsis aedibus neque aedium partem, sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem de via aditus accessusque ad fores aedium sit*. Ipsa enim ianua procul a via fiebat area intersita quae vacaret. Quae porro huic vocabulo ratio sit, quaeri multum solet: sed 17 quae scripta apud idoneos auctores legi proferre in medium non pigebit. *Ve* particula, sicuti quaedam alia, tum intentionem significat tum minutionem. Nam *vetus* et *vehemens*, alterum ab actatis magnitudine compositum elisumque est, alterum a nimio impetu et vi mentis instructum. *Vecors* autem et *vesanus* privationem significat sanitatis aut cordis. Diximus autem superius eos 19 qui amplas domus antiquitus faciebant locum ante ianuam vacuum relinquere solitos, qui inter fores domus et viam medius

Edd. vichgspdz.]

dz. — hoc tamen versu SglP. hoc tantum versu v-hs-zA. — *Vestibulum*] Aen. VI, 273. — ipsum om. P. — intelligendum (om. est) vichg.

15. Pleraque ... in domum (§ 21.)] Gell. N. A. XVI, 5. — non tamen v-g. — animadvertimus Edd. scimus Gell. — celebrare S. — non omnibus om. P. non in omnibus v-g. — liquidum A. ad liquidum v „Ben.“. „In antiquis sic legitur, quo offensus Stephanus non tenuit, quin id sive ex ingenio sive antiquo libro mutaret. Sed Livius XXXV, 8. Donec ad liquidum veritas explorata esset. Simili modo noster V, 13. [§ 33.] in commune pensari. Quidni et illic fecit communiter?“ Gron. — expectatum APSv-sM123. „Ita libri plerique omnes. At nos ex Agellio refleximus spectatum. Quod et glossis vetustis observatum: *Spectata, Δοκιμαζόμενα*.“ Pont. spectatum p-b „Ben.“. (Gell. satis spectatum). — primorem Gell. 16. C. Aelius Gallus apud Gellium legitur e conl. I. Gronovii. „Eiusmodi opusculum scripsisse Aelium Gallum legitur in legum libris [Dig. L, 16, 157.], et monuit me Petrus Scriverius. Certe coniectura inde probabilis sit fuisse C. Aelius Gallus. Servant tamen ad oram Gelliani aliquot codices Aquilius Gallus. Ille nisi sit, dispiciendum accuratius.“ Pont. 17. fit v3. 18. intensio- nem Sc-g. — significant vli-b. — et Edd. P. 19. superius] § 16.

15. expectatum] Secutus sum codices mss., quia alias certe simili sensu legitur verbum *expectare*. Cf. Plaut. Aulul. IV, 8, 6 sq. *Me collocavi in arborem. Inde expectabam ubi aurum abstrudebat senex*. Petron. 17. *Attoniti expectavimus lacrimas ad ostentationem doloris paratas*. Stat. Silv. V, 2, 22 sq. *Cum pulcher visu .. Expectatur equus*. Quamquam haec verba saepe

confundi negari non potest. Vid. app. ad Cic. Somn. Scip. c. 6, § 1.

18. *vetus*] Doederlinus Handb. d. Etymol. p. 206. rectius componit cum Graeco vocabulo *ἔτος*.

vehemens] ad *vehendi* verbum est referendum. In posteriore huius vocis parte idem ib. p. 203., quamvis dubitanter, quaerit *mentis* vocabulum.

20 esset. In eo loco qui dominum eius domus salutatum venerant priusquam admitterentur consistebant: et neque in via stabant neque intra aedes erant. Ab illa ergo grandis loci consistione et quasi quadam stabulatione *vestibula* appellata sunt spatia in quibus multum staretur ab advenientibus priusquam intromitterentur in domum. Alii consentientes vestibula eadem esse quae diximus in sensu tamen vocabuli dissentiunt: referunt enim non ad eos qui adveniunt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam illic numquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum veniunt exeundo sive redeundo. Sive igitur secundum priores per augmentum sive per secundos per diminutionem intellegendum est, tamen *vestibulum* constat aream dici quae a via domum dividit. *Fauces* autem iter angustum est per quod ad vestibulum de via flectitur. Ergo Aeneas cum videt *fauces* atque *vestibulum* domus inpiorum, non est intra domum, nec contactu [196] aedium saevo execrabilique polluitur, sed de via videt loca inter viam et aedes locata.

IX. *Bidentes hostiae* quid essent, inquit Avienus, interrogavi quendam de grammaticorum cohorte: et ille *bidentes* oves esse respondit, idcircoque *lanigeras* adiectum, ut oves planius demonstrarentur. Esto, inquam, oves *bidentes* dicantur. Sed quae ratio huius in ovibus epitheti, scire, inquam, volo. Atque

[Mss. APSM.

20. *eiusdem domus* v3. — *assistebant* S. — *astabant* M. — *constitione* Gell. ex emend. I. Gron.; Non. p. 53, 15. — *in domos* „B“. 21. *non ad eos* om. P. — *transitu* S. — *vel redeundo* A „Bodl. Ben. C.“. 22. *augmentum* v1a. — *vestibula* ASv-gM123. — *dici* om. v. — *Fauces* .. *flectitur*] Cf. Gell. N. A. XVI, 5, 12., ubi legitur: *quod ad vestibulum adiretur*. — *vestibulum* (om. ad) v. 23. *execrabili saevoque* v-g.

IX. Caput IX. *Bidentes* quid significet, et unde dictae. Deinde equitem id ipsum significare nonnunquam, quod significatur nomine equi. ch-b. — *Bidentes*] Cf. Aen. VII, 93. et V, 96; VI, 39; VIII, 544. — *bidentes oves* esse ... reliqui (§ 3.) et Publius autem Nigidius (§ 5.) ... constaret acta-

20. *consistione*] Haud recte Forcellinum dicere apud Macrobiū non minus quam apud Gellium dubiam esse lectionem apparet ex appar. crit. Hic ergo hoc ἀπαξ λεγόμενον certe est retinendum.

vestibula appellata sunt] Mira est Gellii etymologia, in qua duae res omnino diversae, grandis loci consistio, et multum stare, confunduntur. Gu. A. Beckerus in Gallo I. p. 74. ed. I. ut *prostibulum* a *prostando* sic *vestibulum* ait a *vestando* esse derivandum et *vestare* idem esse ac *foris stare*. Vocabula *patibulum* et *turibulum* si conferimus, etymon simplex, sive verbum sive nomen, esse videtur. Ovidius Fast. VI, 297 sqq. a *Vesta* derivat *vestibulum*; Isidorus Hispal. Orig. XV, 7, 2. aut a *vestiendo* „quod vestiuntur

eo fores“, aut a *stando*. Doederlinus Synon. VI. p. 400. Ovidium sequitur: eamque rationem quam Gellianae praemittit Nonius p. 53., equidem maxime probaverim.

21. *exeundo sive redeundo*] Cf. prolegg. p. XL. med.

22. *per secundos*] Dicendum erat: secundum posteriores.

Fauces] quid essent, dubium reliquit Beckerus l. c. p. 88 sq.; Gellius ab ostio eas non videtur distinguere.

IX, 1. *quendam de grammaticorum cohorte*] contemptum dicitur. Sic etiam I, 24, 8. *Quilibet ex plebeia grammaticorum cohorte* opponitur Servio. Gellius l. c. § 1.: *Quispiam linguae Latinae litterator*.

2. *quae ratio*] sc. sit. Gellius l.

ille nihil cunctatus: Oves, inquit, *bidentes* dictae sunt, quod duos tantum dentes habeant. Ubi terrarum, quaeso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oves aliquando vidisti? Ostentum enim hoc est, et factis piaculis procurandum. Tum ille per-3 motus mihi et irritatus: Quaere, inquit, ea potius quae a grammatico quaerenda sunt: nam de ovium dentibus opiliones percontator. Facetias nebulonis hominis risi et reliqui: sed te percontor, quasi ipsius verborum naturae conscium. Tum Servius: De 4 numero dentium, quem ille opinatus est, reprehendendus a me non est, cum ipse iam riseris: verum procurandum mihi est, ne illud obrepat quod *bidentes* epitheton sit ovium, cum Pomponius, [197] egregius Atellanarum poeta, in Gallis Transalpinis hoc scripserit:

Mars, tibi voveo facturum, si unquam rediero,

Bidente verre.

Publius autem Nigidius in libro quem de extis composuit *bidentes* 5 appellari ait non oves solas sed omnes hostias bimas. Neque tamen dixit cur ita appellentur. Sed in commentariis ad ius pontificum pertinentibus legi *bidennes* primo dictas, *d* littera ex superfluo, ut saepe adsolet, interiecta. Sic pro *reire redire* dicitur, et pro *reamare redamare*, et *redarguere*, non *rearguere*. Ad hia-

Edd. vicahgspdz b.]

tem (§ 7.) Cf. Gell. N. A. XVI, 6.

2. eius S (A sup. huius). — duas tantum A. — Tunc ego: Ubi Edd. S. — duos solos (sup. a . . a) A.

3. Quaerere A. — potius om. P. — de ovium (om. dentibus) S. — percunctator M. percunctantur v. percontantur Gell. — Facetias ego nebulonis Edd.

4. mihi procurandum est S. procurandum est (om. mihi) P. — in Gallis Transalpinis] Cf. Gell. l. c. § 7. Non. p. 53, 25. Both. II, p. 123. In v-g nullus, in s-b unus distinguitur versus. — redierit Gell. et Non. improbante Bothio.

5. quem ab aetatis magnitudine de extis P. — hostias bimas AMP6. bimas hostias Gell. bestias bimas Edd. PS.

6. pontificum v-g. — bedennes A. bidentes SM. — interfecta v3. — sicut v-g „Bodl. Ben.“ (A sic?). — reire (om. pro) a. — redarguere pro rearguere v-g. pro rearguere redarguere S.

c. § 8.: Ego a te rogavi, ecquam scias esse huiusce vocabuli rationem.

quod duos tantum dentes habeant] Veriorem rationem protulit Festus ap. Paul. lib. I. p. 4. Muell. *Ambidens sive bidens ovis appellabatur quae superioribus et inferioribus est dentibus.*

3. nam . . percontator] Recte, opinor, hoc exhibent codices Macrobiani, non, quod apud Gellium legitur, *percontantur*. Nam opiliones hoc sciunt, non percontantur. Opponuntur autem haec verba iis quae proxime antecedunt: *quae a grammatico quaerenda sunt*, et sequitur apud Macrobiū: *te percontor*. In hominem alterius verbis irritatum inprimis convenit imperativus cum particula *nam* coniunctus, cuius quidem constructionis exempla vel apud Ciceronem inveniuntur, ut

ad fam. III, 11, 4. *Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva. Viri docti talibus in locis nam explicant per autem vel sed. Vid. Hand. Tursell. IV, p. 15.*

reliqui] idem fere est quod praetermisi, non amplius curavi.

ipsius verborum naturae conscium] Vid. not. ad I, 7, 17.

4. quod . . sit] Dicendum erat: ut . . putes esse.

Mars . . verre] Sic hoc fragmentum dividitur apud Gellium, Nonium, Bothium. Ut trimeter iambicus constet, verbum rediero tribus syllabis legendum est, ut saepe consilium alia.

6. *d littera ex superfluo, ut saepe adsolet, interiecta] Gellius brevius: d littera immissa. Hoc vero non magis concedere licet quam ultimae syllabae insertam esse litteram t. Nam si littera fuisset in-*

tum enim duarum vocalium procurandum interponi solet *d* littera.

7 Ergo *bidennes* primum dictae sunt quasi *biennes*, et longo usu loquendi corrupta est vox ex *bidennibus* in *bidentes*. Hyginus tamen, qui ius pontificium non ignoravit, in quinto librorum quos de Virgilio fecit *bidentes* appellari scripsit hostias quae per aetatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret aetatem.

8 Iterum quaerit Avienus in his versibus:

*Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
Inpositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo et gressus glomerare superbos,*

cur Virgilius equi officium equiti dederit? Nam *insultare solo* et

9 *glomerare gressus* equi constat esse, non equitis. Bene, inquit Servius: haec tibi quaestio nata est ex incuria veteris lectionis.

Nam quia seculum nostrum ab Ennio et omni bibliotheca vetere [198]descivit, multa ignoramus, quae non laterent, si veterum lectio nobis esset familiaris. Omnes enim antiqui scriptores ut hominem equo insidentem, ita et equum, cum portaret hominem, *equitem* vocaverunt, et *equitare* non hominem tantum sed equum

10 quoque dixerunt. Ennius libro Annalium septimo ait:

*Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti
Proiciunt sese.*

Numquid dubium est quin *equitem* in hoc loco ipsum equum di-

11 xerit, cum addidisset illi epitheton *quadrupes*? Sic et *equitare*, quod verbum e vocabulo *equitis* inclinatum est, et homo utens equo et equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius namque, vir adprime linguae Latinae sciens, equum *equitare* dicit hoc versu:

[Mss. APSM.

7. *bidentes* SM. — ex *bidennibus* et *bidentes* AM3 (SM1 *bidentibus*). et ex *bidennibus* *bidentes* dictae v-g. „Forte factae pro dictae. Sic certe apud Gellium l. 1. legitur.“ Zeun. ex *bidennibus* et *bidentes* dictae „Ben.“ et ex *bientibus* *bidentes* factae M2. et ex *bidennibus* *bidentes* factum Gell. — pontificum Sv-g. — quarto Gell. 8. *Frena*] Georg. III, 115. — *Frena ... equitare* videmus] Cf. Gell. N. A. XVIII, 57 sqq. — *Prelethronii* P. — *dedit* P. 9. *nata* (om. est) v-g. — *discivit* A. — *quam* non P. 10. *septimo*] v. 82. Mer. — *in magna* A. — *quadrupes equus* legebatur improbante Gellio in multis Ennii exemplaribus. — *in hoc* (om. loco) v-g. — *ipsum et equum* v3. — *illi* ASv-gP6 „Bodl. Ben. C“. om. s-bP. 11. *Lucilius*] ap. Gerlach. ex libr. inc. 12. *Lucilius vero* (om. namque vir) S. — *sciens* Gell. — *equum equi-*

serenda, haec non esset *d*, sed *s*, propter adverbium *bis*.

ad hiatum procurandum] tamquam prodigium vel ostentum, vid. § 2. Gellius habet tantum: *quoniam id videbatur esse dictu facilius*.

7. *quae per aetatem duos dentes altiores haberent*] Similiter Festus ap. Paul. lib. II. p. 33. Muell. *Bidentes autem sunt oves duos dentes longiores ceteris habentes*.

9. *veteris lectionis*] dicitur pro eo quod legitur paulo infra, *veterum lectionis*.

bibliotheca veterc] Cf. c. 1, § 3.

11. *Lucilius namque*] Cf. Hand. Tursell. IV, p. 2 sq.

sciens] cum genitivo iunctum legitur alioqui tantum apud Lactantium II, 14, 6. Nullo addito genitivo legitur apud eundem III, 24, 10. et apud Petronium 63, 9. et e Pacuvio desumptum apud Priscianum p. 634.

Nempe hunc currere equum nos atque equitare videmus.
Ergo et apud Maronem, qui antiquae Latinitatis diligens fuit, ita 12
intellegendum est:

— *atque equitem docuere sub armis,*
id est, docuerunt equum portantem hominem

Insultare solo et gressus glomerare superbos.

Subiecit Avienus:

— *Cum iam trabibus contextus acernis*

Staret equus.

Scire vellem in equi fabrica casune an ex industria hoc genus ligni nominaverit? Nam licet unum pro quolibet ligno ponere poeticae licentiae sit, solet tamen Virgilius temeritatem licentiae non amare, sed ratione certa vim rerum vel nominum eligere.

* * *

Edd. vicalhgsdzb.]

tare AP. equum et equitare SM123. equum et currere et equitare v-gb P4. „Melius.“ Zeun. — *Quis hinc currere Gell. Quis hunc currere Gerlach.* — *atque ego equitare P.* 12. *et equum v-g „Ben.“ — portando PS.* 13. *Cum iam] Aen. II, 112. — temeritatem poeticae licentiae S. — ratione certa vim rerum vel nominum eligere scripsi e con.* *rationis certae vim rerum vel nominum eligere v. rationi certe in rerum vel nominum eligere M123. rationi certae in rerum vel nominum eligere GR. A. rationi certae in rerum vel nomine ele. s. rationi certae rerum vel nominum eligere P7. rationem certam rerum vel nominum el. „Ben. C.“. rationis certae in rerum vel nominum (om. eligere) P. rationi certe in rerum vel hominum electione servare S. rationis certae vim in rerum vel nominum electione servare. i-g. rationis certae vim in rerum vel nominum positionibus servare p-b. — Nulla subscriptio est in APSM13* Macrobi Theodochii liber sextus explicit, sequitur liber septimus feliciter. P6. Macrobi Theodosii Saturnaliorum liber IIII explicit. Eiusdem incipit liber quintus et ultimus. M2 Explicit liber quartus, incipit quintus. P7. In chg adduntur Arnoldi Vesimaliensis verba: „Dolendum erat profecto, ne hunc quidem librum haberi integrum: si quae in prioribus libris desiderantur, non ita magni essent momenti. Nunc quemadmodum graviore nonnunquam morbi esse solent in causa, ut qui deinde morbi accedunt, non facile sentiantur: ita praecedentium librorum hiatus tanto nimirum studiosos omneis dolore afficiunt, ut hic vix ullus esse possit dolori locus.“ In a tantum: „Fini deest.“ In s sequuntur in eadem linea asterisci duodecim, et infra octo alii. In p-b subiiciuntur haecce a Pontano afficta: 1) *Tum Servius: Non sine ratione Vergilius hoc loco abietem commemorat, item acerem et pinum paulo post: nam fulminata abies interitum dominae significabat; et Troia per feminam periit. Acer autem in tutela stuporis, et viso equo stupuere Troiani; ut [Aen. II, 31.] Pars stupeat innuptae donum exitiale Minervae. Pinus quidem in tutela est Matris Deum, sed et fraudium et*

13. Scire vellem in equi fabrica cet.] Haec quaestio unde sumpta fuerit, non liquet. Nam apud Gellium, a quo ea quae antecedunt mutuatus est Macrobius, nihil eiusmodi legitur. Pontanus quum vellet explere lacunam, adiit Servium ad Virgil. Aen. II, 16. Quam praepostere hoc factum sit, docui in prolegg. p. xxxv, d.

ratione certa vim .. eligere] Nec genitivum rationis certae, quem voci vim deberi putaverim, nec dativum rationi certae equidem possum interpretari, quapropter scripsi ratione certa. Quod in cod. A legitur GR., quasi secutus fuerit locus Graecus, id censeo ortum esse ex antecedenti verbo eligere.

[*Ms. APSM. Edd. vicahgspdz.*]

insidiarum; quia eius poma cadentia per fraudem interimunt, et hic scilicet equus plenus insidiarum est. His a Servio peroratis, ²⁾ *statuerunt in crastino* ³⁾ *Flavianum audire, quoniam* ⁴⁾ *Maro in Augurali iure refulsit. p-b. Adnotavit Pontanus, quae leguntur in p-z: ¹⁾ „Clausula haec tota de scripto est [At nihil eiusmodi legitur in A.]. Servium vero ut ea dicentem facit Macrobius, ita quoque apud eundem Servium eadem fere reperies. Vide ad versum: Cum iam trabibus contextus acernis Staret equus.“ — ²⁾ „Ergone hoc aut praecedentibus libris super Augurali apud Maronem disciplina quicquam tractatum? Velint quidem id manifesto ea verba: quoniam Maro in Augurali iure refulsit. Sed erravit, me iudice, leviter hic exscriptor, faciendumque quo etiam Maro. Flaviani enim, ut liquet ex fine libri primi, partes fuere disserendi de augurali apud Maronem disciplina. Verba sunt [I, 24, 17.]: Post hunc Flavianus: Apud poetam nostrum, inquit, tantam scientiam iuris auguralis invenio cet., et statim [§ 21.]: Huic tu, mi Flaviane, succedes. Sed an haec a Flaviano dissertata, nequeo dicere. Si tamen, necessario post septimum novus huic sermoni liber tributus fuerit, isque tertii diei conventum fecerit. Nam, ut docui sub finem secundi [tertii], tertius liber et subsequi quatuor secundi solius diei conventus sunt. [Vid. prolegg. p. xix sqq.]. Octavus itaque Macrobian liber exstiterit, id est tertii diei nova confabulatio, quomodo et dies tres legitimi Saturnales.“ — ³⁾ „An is ipse Flavianus, de quo saepe, quem iam dixi, Sarisberiensis? Ait lib. II. cap. 26. Hoc autem asserit Flavianus in libro qui de vestigiis philosophorum inscribitur. Et lib. VIII. cap. 11. Ita tamen ex facto accidisse Ephesi et Flavianus auctor est.“ — ⁴⁾ „Octavus ergo is Macrobian liber de re ea tota accurate pertractaverit. Et nisi plane iudicii fallor, interpolavit compilavitque id operis ut pleraque Macrobian alia Ioh. Sarisberiensis. Lege libri primi postrema duo capita et quaedam etiam secundi, et claras reperies reliquias melioris huius auri.“*

MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. ET INL.

CONVIVIORUM TERTII DIEI

SATURNALIORUM

LIBER SEPTIMUS.

[Ed. Bip. vol. II. p. 200.]

I. Primis mensis post epulas iam remotis et discursum va- 1

[Mss. APSH12. Edd. vicahgspdz.]

Incipit lib. IIII. de diversis quaestionibus. P. (De M2P67 vid. fin. lib. VI.). Macrobius Aurelius Theodosius viri consularis et illustris Saturnaliorum liber septimus. vichg. Liber VII. a. Aurelius Macrobius Ambrosius Theodosius viri clariss. et illustris Saturnaliorum liber septimus. s (b illust.). Aurelius Macrobius Ambrosius Theodosius V. C. et illustris conviviorum postremi diei Saturnaliorum liber septimus pd (z illust.). „Secundi adhuc diei, liquet, ut puto, ex praemissis. Proprie autem hic convivalis sermocinatio est. Nam quae hactenus dicta, ante epulas intelligenda sunt. Vide notata superius ad librum tertium.“ Pont. „Verba conviviorum postremi diei recte absunt in Ed. vet. Caeterum, quod semel monuisse sufficiet, pleraeque, quae in hoc Macrobius libro occurrunt, disputationes sumtae sunt ex Plutarchi Symposiacis.“ Zeun. Vid. prolegg. p. xxi.

I. Caput I. Quando et quibus de rebus philosophandum in convivio. ch-b.

1. Primus SM123P5. — menses S. mensibus (del. bu) H2. aviene P5. — remotas M12H2 (AH1 a p. m.). — discursim Sv-h (E add.

I, 1. *Primis mensis post epulas iam remotis*] Cf. II, 8, 1. *Mensas secundas minister admovit*, et Virgil. Aen. I, 216. *Postquam exempta fames epulis mensaeque remotae*, ad quae adnotavit Servius: *Quia apud maiores ipsas aponebant mensas pro discis. Turnebus autem Advers. XXI, 22.: „Ego, inquit, hic mensas intelligo fercula et magides et lances.“ Burmannus ad Petron. Satir. c. 34. recte, opinor: „Sed ego, inquit, mensas capio hic pro lancibus vel ferculis vel simili aliquo instrumento, in quod unusquisque conviva accipiebat partes suas aequales.*

Una ergo erat revera tantum mensa, quae repositoria illa maiora recipiebat, ut patet ex capp. 40, 49, 60, 64. et passim, sed unusquisque conviva mensam, id est separatam aliquam tabulam vel lancem vel simile quid, habebat, in quo partes a diribitoribus divisae ponebantur. Ita cap. 47. *Mensae omnes mundantur*; cap. 68. *Servi omnes mensas tollunt et alias adferunt.* Totus locus est: *Cum secundas mensas Trimalchio iussisset afferri, sustulerunt servi omnes mensas et alias attulerunt. . . Statim Trimalchio: Poteram, inquit, hoc fericulo esse con-*

riantibus poculis minutioribus Praetextatus: Solet cibus, inquit, cum sumitur, tacitos efficere, potus loquaces: at nos et inter pocula silemus, tamquam debeat seriis vel etiam philosophis carere tractatibus tale convivium. Et Symmachus: Verumne ita sentis, Vetti, ut philosophia convivii intersit, et non tamquam censoria

[Mss. APSH12.

iam). — minoribus P5. — Solet, inquit, cibus s-bP111. inquit. solet cibus H2. — philosophis A a p. m.; H1. philosophicis A a sec. m. H2. Edd. PS.
2. Utrumne Htagb „Bodl.“. — Vecti H1. o Vecti A. — vere-

tentus, secundas enim habetis mensas: si quid belli habes, adfer. Facile patet lusisse Trimalchionem in ambiguitate mensurarum secundarum, quae et bellaria significant et discos in quibus illa ponebantur. Sic vaticinium Harpyiae apud Virgil. Aen. III, 255 sqq. nititur ambiguitate vocis mensae, quum lib. VII, v. 116. Iulus mensas dicat adorea liba (v. 109.) quae subiecerant epulis. Apud Petronium conf. inprimis c. 73. mensas totas argenteas quae cum calicibus fictilibus auratis dicuntur a Fortunata in triclinio esse dispositae. Adde Apul. Metam. X, 16. p. 707. Ipse manibus ad triclinium perduxit, mensaque posita omne genus edulium solidorum et illibata fercula iussit apponi. Huc referendus est fortasse etiam locus Petronii c. 135.: Oenotheca mensam veterem posuit in medio altari, quam vivis implevit carbonibus, quem Pontanus alio sensu attulit ad III, 11, 6. Denique vid. Plin. N. H. XXVIII, 2, s. 5, § 26. Bibente conviva mensam vel repositorium tolli inauspicatissimum indicatur, quem locum cum Virgiliano illo contulit Dalecampius. Xenophon. Sympos. 2, 1. Ὡς ἀφηρέθησαν, inquit, αἱ τράπεζαι, καὶ ἐσπείσαντο καὶ ἐπαιάνισαν. Cf. Becker. Charikl. I, p. 441. Vocem mensa hanc vim habere negat A. Haeckermann. Philol. Archiv. XVI. 4, p. 581 sq.

discursum variantibus poculis minutioribus] „Varro [ap. Non. I, 6.] Dum sermone coenulam variamus. Petronius [c. 137] Volabant inter haec potiones meracae.“ Pont. — Posterior locus suffragatur proprio significatui vocis discursus: sed prior metaphorico illi, quem Forcellinus quoque h. l. ei tribuit, ut idem significet ac sermo, unde recentiores dicunt il discorso et le discours. Illa aetate hanc vocem

haec vi iam esse usurpatam probat Forcellinus verbis Imp. Constantini in Cod. Theodos. IX, 24, 1. redempti discursus, quae interpretatur: „collocationes cum puella“, et, ita si explicatur, sensus fit similis iis quae leguntur II, 1, 1. Illic ubi modestus edendi modus cessare ferit castimoniam ferculorum et convivalis laetitia minusculis poculis oriebatur. Sed tamen hanc interpretationem non esse admittendam docent ea quae sequuntur: at nos et inter pocula silemus. Est ergo discursus variantibus idem fere ac vario modo inter convivas discurrentibus. Cf. Sat. V, 17, 3. Per mediam urbem cogitur facere discursus, Comm. I, 21, 10. Sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus, Sat. V, 14, 4. Alter (apum) discursus et solam volatus varietatem exprimit, et S. I, 10, 24. Sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursus publicum et laetitiam religionis extendit, et Xenoph. Sympos. 2, 27. Ὡς καὶ τοὺς οἰνοχόους μιμῆσθαι τοὺς ἀγαθοὺς ἀρματηλάτας θᾶπτον περιελαύνοντας τὰς κύλικας.

philosophis carere tractatibus] Sic sine ulla dubitatione scripsi, quoniam § 13. sola edit. Bipont. Zenio auctore alteram adiectivi formam, philosophicis, exhibet Conf. Plutarchi Sympos. I, 1, 1. p. 612. F. Εἰ χρηστέον ἐν οἴῳ φιλοσόφοις λόγοις.

2. tamquam censoria quaedam .. materfamilias] Cf. II, 2, 16. Omnibus in censorium risum remissis. et infra c. 4. § 3., ubi censoria opponitur delicatae, Apul. de mag. 13. Sequitur enim de speculo longa illa et censoria oratio, ubi Hildebrandus allato loco Quintil. Inst. I, 4, 3. „Sic, inquit, censor, censura, censorius aliquoties de severiore morum censura usurpantur.“ Plu-

quaedam et plus nimio verecunda materfamilias penetralibus suis contineatur, nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt, cum ipsa huius sit verecundiae ut strepitum non modo verborum sed ne cogitationum quidem in sacrarium suae quietis[201] admittat? Doceat nos vel peregrina institutio et disciplina a Par-3
this petita: qui solent cum concubinis, non enim coniugibus, inire convivia, tamquam has et in vulgus produci et lascivire quoque, illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum pudorem. An ego 4
censeam producendam philosophiam quo rhetorica venire ars et professio popularis erubuit? Isocrates enim Graecus orator qui verba prius libera sub numeros ire primus coegit, cum in convivio a sodalibus oraretur ut aliquid in medium de eloquentiae suae fonte proferret, hanc veniam deprecatus est. Quae prae-

Edd. vicalhgsdpzb.]

cunda ASH12r-gb „Ben. C“. *reverenda* P (hg in mg.) s-zH. „Lege cum Ed. vet. *verecunda*, quod melius convenit et praecedenti censoria et sequenti *verecundiae*.“ Zeun. — *penitribilibus* AH1. — *huius verecundiae* (om. sit) H12. 3. *Doceat ... nec tempori.* (§ 4.) Cf. Plut. Sympos. I, 1, 1. — *vel nos* H12. — *vel disciplina* Ps-z. „Sensus postulat, ut cum Ed. vet. pro *vel* legas et. Nam peregrina institutio et disciplina a Persis petita sunt synonyma.“ Zeun. — *non coniugibus* (om. cum) A. — *ire continua* H2. 4. *doceam* H2 a sec. m.; in mg.: *cendam.* — *ars venire* H1. — *Socrates* H2P. — *ire om.* H2. — *hanc veniam* Av-gbE. *hac venia* PSH12s-zM123. „Ille iterum Stephanus solus sibi videtur sapuisse: nam relegato τῷ *hanc veniam*, quod est in Ms. et vet. edd., illud nobis dedit, et obsequutus est Isaacijs. Ego *hanc veniam* puto reponendum, et expono huius rei veniam. Plautus Captiv. III, 5, 63. Ergo ab eo petito *gratiam istam*, hoc est istius rei. Non dissimile est, quod exponit pater apud eundem in Mostellaria V, 3, 44.“ Gron. — *deprecatus*

tarchus I. c.: Ἄλλ' οὐ γὰρ εἰσὶν .. οἳ καὶ πάνν γε σεμνῶς κατεργωνευσόμενοι λέγουσι μὴ δεῖν ὥσπερ οἰκοδόεσποιναν ἐν οἴνῳ φθέγγεσθαι φιλοσοφίαν.

[plus nimio] Apud Plutarchum est: πάνν γε. Cf. c. 12. § 22. et c. 16. § 8.

[misceat se Libero] minus com-
mode est dictum. Nam hoc vix
aliam vim habere potest quam
misceat corpus, ut ait Cicero de
div. I, 29, 60. Conf. Ovid. Met.
XIII, 865 sq. Divulsaque membra
per agros, Perque tuas spargam,
sic se tibi misceat, undas. Dicen-
dum erat potius misceat se convi-
vantibus, ut ait Virgilius Aen. I,
439 sq. Infert se .. Per medios,
miscetque viris. Alia res est
apud Plutarchum qui p. 613. D.
dicit: Οὐχ ἦττον ταῖς Μούσαις τὸν
Διόνυσον ἢ ταῖς Νύμφαις κεράν-
νυντας, quem locum in suum
usum convertit Macrobius infra
§ 16.

[huius] positum est pro eius.

3. a Parthis] Ad suam aetatem
nomen accommodavit Macrobius:
nam Plutarchus p. 613. A. habet
τοὺς Πέρσας. De Persarum rege
Athenaeus IV, 26. p. 145. d.: Τὰ δὲ
πλείστα, inquit, ὁ βασιλεὺς μόνος
ἀριστᾷ καὶ δειπνεῖ· ἐνίοτε δὲ καὶ
ἡ γυνὴ αὐτῷ συνδειπνεῖ καὶ τῶν
νύμφων ἐνιοι, καὶ παρὰ τὸ δειπνον
ἔδουσί τε καὶ ψάλλονσιν αἱ
παλλακαὶ αὐτῷ. Multas uxores
sed plures etiam pellices habuisse
Persas refert Herodotus I, 135.

4. professio popularis] Cf. Cic.
de orat. I, 6, 21. Quamquam vis
oratoris professioque ipsa bene
dicendi hoc suscipere ac polliceri
videtur, ut omni de re, quaecumque
sit proposita, ornate ab eo copiose-
que dicatur.

Graecus orator] Plutarchus I. c.:
Ἰσοκράτην τὸν σοφιστήν. Cf. c.
7. § 8.

[qui .. coegit] Cf. Cic. Orat. 52,
174. Nam qui Isocratem maxime
mirantur hoc in eius summis laudi-
bus ferunt, quod verbis solutis

sens, inquit, locus et tempus exigit ego non calleo: quae ego
 5 calleo nec loco praesenti sunt apta nec tempori. Ad haec Eustathius: Probo, Symmache, propositum tuum quo philosophiam
 ea quam maximam putas observatione veneraris, ut tantum intra
 suum penetral aestimes adorandam: sed si propter hoc a convi-
 viis exulabit, procul hinc facessant et alumnae eius, honestatem
 dico et modestiam, nec minus cum sobrietate pietatem. Quam
 enim harum dixerim minus esse venerabilem? Ita fit ut ab eius-
 modi coetibus relegatus matronarum talium chorus libertatem
 conviviorum solis concubinis, id est vitiis et criminibus, addicat.
 6 Sed absit ut philosophia, quae in scholis suis sollicitè tractat de
 officiis convivalibus, ipsa convivia reformidet: tamquam non pos-
 sit rebus adserere quae solet verbis docere, aut nesciat servare
 [202] modum cuius in omnibus humanae vitae actibus terminos ipsa
 constituit. Neque enim ita ad mensas invito philosophiam, ut
 non se ipsa moderetur, cuius disciplina est rerum omnium mo-
 7 derationem docere. Ut ergo inter te et Vettium velut arbitrari

[Mss. APSH12.

(om. est) b. — caleo S. 5. Eustachius (etiam infra) vic. — quo AP „3 Angl.“. quod Edd. SH12. — eam P6. — quam maxime putas H2. „Malim qua maxima potes.“ Meurs. — in tantum P6. — penetral H1. — existimes Sv-gb. — exulabat (sup. i) A. — procul hinc etc.] Cf. Plut. Symp. I, 1, 2. — et a limine H2. — dirimunt esse minus esse H2. — abdicat Svi. 6. convivalibus A a sec. m.; via. — tamquam etc.] Cf. Plut. l. c. cap. 2. extr. — non ipsa (om. se) P. — disciplina (om. est) H.

numeros primus adiunxerit... Quod ab his vere quadam ex parte, non totum, dicitur. Nam neminem in eo genere scientius versatum Isocrate confitendum est, sed princeps inveniendi fuit Thrasymachus, cuius omnia nimis etiam exstant scripta numerose. Idem de or. III, 44, 173. Idque princeps Isocrates instituisse fertur, ut inconditam antiquorum dicendi consuetudinem .. numeris adstringeret.

hanc veniam deprecatus est] Sic scripsi iubente Gronovio hoc sensu: „precatu est, ut eam sibi darent veniam, ut nihil in medium proferret.“ Nam si, quod maior quidem codicum numerus suadet, legimus hac *venia*, precanti tribuitur *venia*, quam tamen dat is quem quis precatur: quod incommodum maius profecto est quam si verbum deprecandi paulo liberiore modo est usurpatum.

Quae praesens .. nec tempori] „Graecum [ap. Plutarch. l. c.] non minus lepidum: Ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς, οὐχ ὁ νῦν καιρὸς· ἐν οἷς δ' ὁ νῦν καιρὸς, οὐχ ἐγὼ δεινός. Senecae illud quodammodo geminum: Quod ego scio nescit populus: quod

populus scit ego nescio.“ PONT. — Epicurus hoc dixisse ait Seneca ep. 29, 9.: ubi plura eiusmodi attulit Ruhkopfius.

5. intra suum penetral] Cf. Symmach. ep. II, 34. Sanctum penetral animi tui nesciunt. Superiorum aetatum scriptores plurali numero dixerunt penetralia.

procul hinc facessant et alumnae eius] Plutarchus Symp. I, 1, 2, p. 613. B.: Ἀλλὰ πᾶσι παρεῖναι (τὴν φιλοσοφίαν εἰκὸς) τὸ μέτρον καὶ τὸν καιρὸν ἐπιφέρουσιν· ἢ μὴδὲ σωφροσύνην μὴδὲ δικαιοσύνην οἴωμεθα δεῖν εἰς τοὺς πότους δέχεσθαι κατεργωνεόμενοι τὸ σεμνὸν αὐτῶν.

6. in scholis suis sollicitè tractat de officiis convivalibus] Plutarch. p. 613. C. Καὶ ζητεῖν μὲν ἐν ταῖς διατριβαῖς περὶ συμποτικῶν καὶ θεκόντων.

tamquam non possit rebus adserere cet.] Idem ibid.: ὥς ἔργῳ βεβαιοῦν ἃ διδάσκει λόγῳ μὴ δυναμένην.

7. Ut .. velut arbitrari iudicatione componam] novo modo dicitur pro: ut velut arbiter sim. Passive: fieri non potuit, ut componeretur

iudicatione componam, aperio quidem philosophiae tricliniorum fores, sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram notae sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat. Tunc Furius: Quia te 8 unicum, Eustathi, inquit, sectatorum philosophiae nostra aetas tulit, oratus sis ut modum dispensationis quam das ei convivanti nobis ipse patefacias. Et Eustathius: Primum hoc eam scio ser- 9 vaturam, ut secum aestimet praesentium ingenia convivarum: et si plures peritos vel saltem amatores sui in convivii societate repererit, sermonem de se patietur agitari: quia, velut paucae litterae mutae dispersae inter multas vocales in societatem vocis facile mansuescunt, ita rariores inperiti gaudentes consortio peritorum aut consonant, si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. Si vero plures ab institutione disciplinae huius alieni sint, 10 prudentibus, qui pauciores intererunt, sanciet dissimulationem sui, et patietur loquacitatem maiori parti amiciorem sociare, ne rara nobilitas a plebe tumultuosiore turbetur. Et haec una est de 11 philosophiae virtutibus, quia, cum orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur. Sic ergo pauci qui aderunt doctiores in consensum rudis consortii salva et intra se quiescente veri no- [203] tione migrabunt, ut omnis discordiae suspicio facessat. Nec mi- 12 rum si doctus faciet quod fecit quondam Pisistratus Athenarum tyrannus: qui cum filiis suis rectum dando consilium non optinisset adsensum atque ideo esset in simultate cum liberis, ubi hoc aemulis causam fuisse gaudii comperit ex illa discordia spe-

Edd. vicahgspdz.]

- doceo H. 7. *aperiam* v-g. — a sectatoribus S. 8. *Qui ante unicum* (del. n) H1. *Quia te unicum* H2. 9. *Primum hoc ... verbum nullum, nisi philosophum, sensit*] Cf. Plut. Symp. I, 1, 3. Sequentia usque ad extrem. § 17. leguntur apud Io. Saresb. VIII, 10. — *hoc eam* ASH12 v-gb „Bodl. Ben.“. „Recte.“ Zeun. *hanc iam P. hanc eam* s-z. — *observaturam* PH12 Sar. — *praesentia P. — amatoris v. — patietur S.* 10. *huius disciplinae* v-g. — *sunt A a p. m.; H2 Sar. — amicitio-rem* Sar. (Cf. Comm. I, 11, 11.). — *sociare* (sup. add. *sonare*) A. 11. *est una de virtutibus philosophiae* v-g. — *pauci aderunt* (om. *qui*) v-a. — *inter quiescente v. inter se quiescente* ica. *intra se quaestione* Sar. 12. *causam gaudii fuisse comperisset* Sar. — *et ex illa S.*

nullo addito subiecto dicit Cicero p. Rosc. Am. 47, 136.

sic .. ne .. excedat] Vid. not. ad Comm. I, 17, 8.

notae] idem fere h. l. valet ac *familiaris* c. 2, § 4.

8. *oratus sis*] Cf. V, 2, 3., et VI, 7, 3. *exoratus sit*.

modum dispensationis] Plutarch. S. I, 1, 3. p. 613. C. dicit: *ὅρον τινὶ καὶ χαρακτηῖρα*.

9. *peritos vel saltem amatores sui*] respondet Graeco: *φιλολόγους* apud Plut. p. 613. D.

velut paucae litterae mutae ceter.] Plutarchus p. 613. E. habet tan-

tum: *ὥσπερ ἄφωνα γράμματα φωνηέντων (ἐν μέσῳ)*.

10. *patietur loquacitatem maiori parti amiciorem sociare*] Plutarchus p. 613. F. *Ἐφεταὶ καὶ ἀγαπήσει τὴν ἐκείνων διατριβήν*. Est ergo loquacitatem .. sociare idem quod communiter uti loquacitate i. e. ad eam se accommodare. Cf. § 1. et Iustin. X, 1, 6. *Ubi in tanto populo non solum sociari verum etiam sili- leri paricidium potuit*.

11. *quia*] positum est pro quod. Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

12. *dando*] Vid. prolegg. p. xl. med.

- rantibus in domo regnantis nasci posse novitatem, universitate civium convocata ait succensusse quidem se filiis non adquiescentibus patriae voluntati, sed hoc sibi postea visum paternae apertius esse pietati, ut in sententiam liberorum ipse concederet: sciret igitur civitas sobolem regis cum patre concordem. Hoc com-
 13 mento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni vitae genere praecipueque in laetitia convivali omne quod videtur absonum in unam concordiam soni salva innocentia redigendum est. Sic Agathonis convivium, quia Socrates Phaedros Pausanias et Erysimachos habuit, sic ea coena quam Callias doctissimis dedit, Charmadam dico, Antisthenen et Hermogenen ceteros-
 14 que his similes, verbum nullum nisi philosophum sensit. At vero Alcinoi vel Didonis mensa, quasi solis apta deliciis, habuit haec Iopam illa *Polyphemum cithara canentes: nec deerant apud Alcinoi saltatores viri, et apud Didonem Bitias sic hauriens me-

[Mss. APSH12.

— se quidem H2. — patriae voluntatis P. paternae voluntati S. — esse om. H2. — esse concordem v-g. — regni quieti H2. regnantium quieti Sar. 13. convivali Sar. — Erysimachos H1. erisimachos AS. erisymachos bP. Erisymmachos v-z. erisimachos H2. Erismachos „Ben.“. hisimacis Sar. — habuit ut verbum (om. interiectis) Sar. Vid. not. — sic ea ASv-g „3 Angl.“. sic et s-bPH1. sic et ca H2. — doctissimis A „3 Angl.“. Coni. Gronov. doctissimus Edd. PSH12. — Charmadam As-bPH1M3 (M1 sup. m add. n). charmandam S. carmadam H2. carimanda P5. carneadam P6. Charniadam v1. Charnedem v3. Carneadem i-g. „Sic edd. pleraeque aliae omnes. Videndus Plutarchus.“ Pont. „Charmidem legit ex Xenophonte Meursius. Ibidem pro Erysimachos legit idem Ereimachos (sic) ex Platone. Vide Leopardum lib. XVIII. cap. 30.“ Add. in dz. — anthistenen A. Antisthenem v-gM2. autthistene P5. — Hermogenem v-gM2 (S ē). — his om. P5. — philosophicum b. „Corrige philosophicum, praesertim cum iam Leopardus Emen-datt. lib. XVIII, 31. ita locum laudet.“ Zeun. phisicum Sar. 14. Alcinoi vel Didonis mensa] Cf. Hom. Od. θ', 56 sqq. et Virg. Aen. I, 699 sqq. — alcioni v3H1. altioni Sar. — vel Didonis ASH12v-gE Sar. et Didonis s-bP. — hic Sar. — Ioppam ASv-gM1. — Polyphemum ca (g in mg) H. polipheum ASH12viM123. polyphenium Sar. polliphenium P17. Demodocum h-b. Vid. not. — altionem Sar. — viri saltatores v-g. — brichias Sar. — infusione Sar. „affusione prolueret recte Trille-

ex illa discordia .. in domo regnantis nasci posse novitatem] Haec verba ab ipso Macrobio adiecta in eo reprehendenda sunt, quod Pisi-stratus appellatur regnans (cf. infra sobolem regis et regnantis quieti), et nasci posse novitatem dicitur pro posse res novari.

universitate civium convocata] Plutarchus p. 613. E.: ἐκκλησίαν συναγαγών. Vid. prolegg. p. XLII.

13. in laetitia convivali] Cf. II, I, 1.

Sic Agathonis convivium cet.] „Vide ad hunc locum Paulum Leopardum lib. XVIII, cap. 31. iudicante margine.“ Pont. — Signi-

ficatur hic Platonis, infra Xenophontis Convivium.

Erysimachos .. Charmadam] Vera scriptura est Eryximachos et Charmidam. Cfr. Plutarch. I, 1, 3. Sed videtur Macrobius ipse admisisse errorem.

coena .. sensit] Vid. prolegg. p. XLII.

philosophum] Conf. § 1.

14. *Polyphemum] Verum nomen est id, quod recepit Camerarius, Demodocus. At nolui Macrobius corrigere, quem in hunc errorem induxisse videtur Phemius, quem Homerus in Ulixis aedibus cantantem fecit Od. ρ', 263.

rum ut se totum superflua eius effusione prolueret. Nonne, si quis aut inter Phaeacas aut apud Poenos sermones de sapientia erutos convivalibus fabulis miscuisset, et gratiam illis coetibus aptam perderet et in se risum plane iustum moveret? Ergo prima[204] eius observatio erit aestimare convivas. Deinde, ubi sibi locum 15 patere viderit, non de ipsis profunditatis suae inter pocula secretis loquetur, nec nodosas et anxias sed utiles quidem facilesque quaestiones movebit. Nam sicut inter illos qui exercitii genus 16 habent in mediis saltare conviviis, si quis, ut se amplius exerceat, vel ad cursum vel ad pugilatum sodales lacessiverit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortii: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est, ut crateri liquoris ad laetitiam nati adhibeatur non modo Nympharum sed Musarum quoque admixtione temperies. Nam si, ut fateri necesse est, in omni conventu aut 17 tacendum est aut loquendum, quaeramus, silentiumne conviviis an et oportunus sermo conveniat. Nam si, sicut apud Athenas Atticas Areopagitae tacentes iudicant, ita inter epulas oportet sem-

Edd. vicaHgspdz.]

rus Observ. p. 40. legendum esse censet, quod Graeci uno verbo exprimant περικλύεσθαι. Cf. Aen. I, 739. "Zeun. — commiscuisset S. — aptam ... risum om. P. — in risum (om. se) s-zS. — iustum s-bPM3H. iuste ASH2v-gEM1. iustae H1. iusteque M2. — observatio erit eius H2.

15. Deinde .. aptis philosophandum est (§ 16.)] Cf. Plut. Symp. I, 1, 4 et 5 init. — Denique H2. — locum sibi S. — patere om. A. — secretis inter pocula s-bP. — faciles tamen s-bPH. 16. exerceat om. H1. — pugillatum ASH1. — impetus (sup. l. ineptus) A. — aptius H2. — admixtione v-g. — gratior temperies H2. 17. si, ut bSar. sicut v-z Mss. — in conventu omni H2. — loquendum est H2. — in conviviis S. — si sicut i-gbPE. „Lege cum Edit. vet. Nam si, sicut etc. Nam sequitur ita.“ Zeun. si sicut et S. sicut (om. si) AH12v. sicut et M12. si ut splM3. si (om. sicut) p2dz. Si enim ut Sar. — ne conviviis importunus Sar. — Atticas om. AvE. — areopagitae AH2via. — cur ibi vi.

superflua eius effusione] i. e. effusione eius e patera nimis repleta vino, ut superflueret. Virgilius Aen. I, 739. Et pleno, inquit, se proluit auro.

15. de ipsis profunditatis suae .. secretis] Dicendum erat: de ipsa secretorum suorum profunditate. Sic ipse Macrobius Comm. I, 3, 12. Altitudo tecta profunditate prudentiae; ib. 7, 3. Maronis est ex intima disciplinae profunditate sententia; II, 2, 1. Ingenii proprii divina profunditate cognovit; ib. § 21. Tullius .. ostendit Platonici dogmatis profunditatem. Collocatio verborum, quam e codd. mss. restitui, apud hunc scriptorem neminem offendet. Vid. prolegg. p. XLIV.

nec nodosas et anxias] Plutarchus I, 1, 5. p. 614. D.: Καὶ μὴ γλίσχρας, ἵνα μὴ πνίγωσι τοὺς

ἀνοητοτέρους μὴδὲ ἀποτρέπωσιν. Cf. c. 16. § 2. vel anxie disputari.

Nam sicut .. in mediis saltare conviviis] Infinitivus saltare positus est pro accusativo nominis substantivi. Plutarchus l. c.: Ὡςπερ γὰρ τὰ συμπόσια (al. σώματα) πινόντων δι' ὀρχήσεως καὶ χορείας νερόμυσται σαλεύειν.

non modo Nympharum sed Musarum quoque] Haec huc translata sunt ex Plut. Symp. I, 1, 3. Οὐχ ἥττον ταῖς Μούσαις τὸν Διόνυσον ἢ ταῖς Νύμφαις κεραννύντας.

17. apud Athenas Atticas] Vid. not. ad V, 1, 20.

Areopagitae tacentes iudicant] „Notat Macrobius lib. V. Observation. Human. A. Schottus cap. 29., Orestis, non Areopagitarum, hic silentium intelligendum, monens, atque addens omnia haec ex Plutarchi symp. hausta.“ GRON. —

per sileri, non est ultra quaerendum, inter mensas philosophandum necne sit. Si vero non erunt muta convivia, cur, ubi sermo permittitur, honestus sermo prohibetur, maxime cum non minus
18 quam dulcedo vini hilarent verba convivium? Nam, si Homeri latentem prudentiam scruteris altius, delinimentum illud quod Helena vino miscuit,

Νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἀπάντων,
non herba fuit, non ex India sucus, sed narrandi oportunitas
19 quae hospitem moeroris oblitum flexit ad gaudium. Ulixis enim praeclara facinora filio praesente narrabat:

Οἶον καὶ τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ.
[205] Ergo paternam gloriam et singula eius facta fortia dicendo animum filii fecit alacriorem, et ita credita est contra maerorem vino
20 remedium miscuisse. Quid hoc, inquis, ad philosophiam? Immo nihil tam cognatum sapientiae quam locis et temporibus aptare sermones personarum quae aderunt aestimatione in medium vocata.
21 Alios enim relata incitarunt exempla virtutum, alios beneficiorum, nonnullos modestiae, ut et qui aliter agebant saepe au-

[Mss. APSH12.

— permittitur in honestus, honestus prohibetur v-g. 18. si Homeri cet.] Cf. Plut. l. c., 4. — in scruteris v-g. — delinimentum s-bP. — *Νηπενθές*] Od. δ', 221. *Νηπενθές* .. ἀπάντων om. ASH12v-a. — ἐπίληθες hg. 19. Ulixis AH12. Ulyxis Svi. Ulyssis c-bP. — narravit H2. — Adde Menelaus, ne Helena intelligatur ex antecedentibus contra locum Od. δ', 271. — Zeun. Vid. not. — *Οἶον* ... ἀνὴρ om. ASH1. Pro hoc versu in v-g leguntur Od. δ', 240-43. Πάντα μὲν οὖν ἂν ἐγὼ μνηθήσομαι .. ὅθι πάσχετε πῆματ' Ἀχαιοί. Apud Plutarchum leguntur v. 242. Ἄλλ' οἶον τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ, et v. 244. αὐτόν μιν .. δαμάσσεας. — *καίτον* Δ P. — *σταηκαρερος* *ανερ* P. — fortia (om. facta) vi. fortia facta c-b. — digerendo s-bP. — fecit filii H2. 20. Quid hoc... (§ 23.) sperate parati] Cf. Io. Saresb. l. c. — Quid haec S. — inquit c-g. — sapientiae (sup. add. est) H2. — estimatione S. 21. Alios enim cet.] Cf. Plut. l. c., 4. — incitabant s-bP. — adeo ut H2. — venirent om. P.

Plutarchus I, 1, 2. p. 613. B. habet: Εἰ μὲν οὖν ὥσπερ οἱ τὸν Ὀρέστην ἐστιῶντες ἐν θεσμοθετείῳ πη τρώγειν καὶ πίνειν ἐμέλλομεν. Areopagitas non recte huc traxit Macrobius, nam Orestem hospitio excepit Atheniensium rex, sive Demophon, ut refert Athenaeus X, 49. p. 437, c., sive Pandion, quod nomen ei datur in scholiis ad Aristophanis Equites v. 95., et ad Acharnenses v. 972. (960.), ubi leguntur haecce: Ὀρέστης μετὰ τὸν πόνον εἰς Ἀθήνας ἀφικόμενος, ἣν δὲ ἔορτὴ Διονύσου Ἀθηναίων, ὥς μὴ γένοιτο σφίσιν ὁμόσπονδος ἀπεκτονῶς τὴν μητέρα, ἐμνηχανήσατο τοιόνδε τι Πανδίων. Χοῶ οἶνον τῶν δαιτυμόνων ἐκάστω παραστήσας ἐξ αὐτοῦ πίνειν ἐκέλευσε μηδὲν ὑπομειγνύντας ἀλλήλοις, ὥς μήτε ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κρατήρος

πίοι Ὀρέστης, μήτε ἐκεῖνος ἄχθοιτο καθ' αὐτὸν πίνων μόνος.

maxime] ponitur pro praesertim. Cf. c. 2. § 4.

18. delinimentum illud] Plutarchus l. c. 4. p. 614. B.: Ἀπομιμνόμενοι τὴν Ὀμηρικὴν Ἑλένην ὑποφαραμάττουςαν τὸν ἄκρατον.

narrandi oportunitas] Vid. prolegg. p. XLII.

hospitem] Telemachum.

19. narrabat] Zeunius addi vult Menelaus: et est sane versus qui legitur in Macrobio codicibus et edd. recentt. e Menelai sermone sumptus: sed Plutarchus claris verbis dicit: ἡ γὰρ Ἑλένη πίνουσιν αὐτοῖς διηγείται περὶ τοῦ Ὀδυσσεύς, et versus qui apud eum et in Macrobio edd. vett. leguntur (vid. app.) sumpti sunt ex Helenae sermone. Statuendum est ergo Ma-

ditis talibus ad emendationem venirent. Sic autem vitiis inreti- 22
tos, si et hoc in conviviis exegerit loquendi ordo, feriet philoso-
phia non sentientes, ut Liber pater thyrso ferit per obliquationem
circumfusae hederæ latente mucrone, quia non ita profitebitur in
convivio censorem ut palam vitia castiget: ceterum his obnoxii re- 23
pugnabunt, et talis erit convivii tumultus, ut sub huiusmodi invi-
tati videantur edicto:

Quod superest, laeti bene gestis corpora rebus

Procurate viri et pugnam sperate parati,

aut, ut Homerus brevius et expressius dixit:

Nῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρηα.

Ergo si oportunitas necessariae reprehensionis emergerit, sic a 24
philosopho proficiscetur, ut et tecta et efficax sit. Quid mirum,
si feriet sapiens, ut dixi, non sentientes, cum interdum sic repre-
hendat, ut reprehensus hilaretur, nec tantum fabulis suis sed in-
terrogationibus quoque vim philosophiæ nihil ineptum loquentis
ostendet? Hanc ergo nullus honestus actus locusve, coetus nul- 25
lus excludat, quæ ita se aptat ut ubique sic appareat necessaria[206]
tamquam abesse illam nefas fuerit.

Edd. vicahgspdz.]

prope venirent H2. 22. Sic autem cet.] Cf. Plut. l. c., 3. — ferit
add. in mg. a sec. m. H. — latente mucrone Ps-z. „Interpretetur
haec Stephanus, qui sic mutavit, aut postremus editor, qui in alterius
sententiam ivit. Omnes alii latente mucrone, quod interpretatione non
eget. Possis quoque: thyrsi ferit ... latente mucrone.“ Gron. 23. vi-
deantur invitati H2. — Quod] Aen. IX, 157. — et quod S. — corpore h.
— parari A Sal. — aut (om. ut) H1. — Nῦν δ'] Il. β', 381. Cf. Plut.
l. c., 3. Nῦν δ' ... Ἄρηα om. ASH1v. 24. Ergo si ... (§ 25.)
nefas fuerit] Cf. Io. Saresb. l. c. — si ut H. — a philosophis S. — ut
et tecta etc.] Cf. Plut. l. c., 3 et 4. et recta hzb. et cta P. — si ferit et
S. si feriat Sar. — nec tamen hg Sar. — tantum .. locusve (§ 25.) om.
H2. 25. coetusve Sv. — nullus om. Av. — sese S.

crobius ad similem Homeri ver-
sum aberrasse.

22. Liber pater] Plutarchus l. c.
3. p. 614. A.: Ὡς γὰρ, inquit, αἱ
παρ' Εὐριπίδῃ μαινάδες ἄνοπλοι
καὶ ἀσίδηροι τοῖς θνητοῖσι παίων-
σαι τοὺς ἐπιτιθεμένους τροματίζουσιν.

per obliquationem .. latente mu-
crone] Cf. l. 1, 19, 2. Sed cum thyrs-
um tenet (Liber pater), quid aliud
quam latens telum gerit, cuius
mucro hedera lambente prote-
gitur. Adnotationi ibid. addendus
erat hic locus, et prolegomenis p.
XLII. nova vox obliquatio.

profitebitur .. censorem] Cf. c. 5.
§ 5. gulæ patronum .. profite-
bor. Addendum erat se et me. Cf.
Cic. Tusc. II, 4, 12. Si gram-
maticum se professus quispiam
barbare loquatur, p. Rosc. Am. 2,
6. ut .. adiutores vos profi-
teamini.

23. Ceterum] positum est pro
alioquin. Vid. Hand. Tursell. II,
p. 39.

his] i. e. vitiis. Cf. c. 3, § 14.
Salust. Catil. 52, 21. Animus ..
neque delicto neque libidini ob-
noxius.

ut Homerus .. dixit] Haec dicta
sunt, quasi serio adhibitus sit Ho-
meri versus. Plutarchus p. 614. C.
ei praemisit haecce: Ἐκφεύγοντα
τοῦτο δὴ τὸ παιζόμενον οὐκ
ἀηδῶς πρὸς τοὺς ἐρίζοντας καὶ σο-
φιστιῶντας.

24. fabulis] i. e. sermonibus. Cf.
c. 2. § 8. Alias idem valet quod
colloquium, ut apud Lamprid. He-
liogab. 25. Quum inter fabulas
privatus sermo esset ortus cet.

nihil ineptum] Sic fortasse scrip-
sit Macrobius, propter genitivum
loquentis ad quem quis referre po-
tuisset inepti.

II. Et Avienus: Novas mihi duas disciplinas videris inducere interrogandi vel etiam reprehendendi, ut alacritas utrinque his ad quos sermo est excitetur, cum dolor semper reprehensionem vel iustam sequatur: unde haec quae leviter attigisti fac
2 quae enarrando planiora. Primum, inquit Eustathius, hoc teneas volo, non de ea me reprehensione dixisse quae speciem accusationis habet, sed quae vituperationis instar est. Hoc Graeci
3 *σχῆμμα* vocant, non minus quidem amarum quam accusatio, si inopportune proferatur: sed a sapiente sic proferetur ut dulcedine
4 quoque non careat. Et ut prius tibi de interrogatione respondeam, qui vult amoenus esse consultor ea interrogat quae sunt interrogato facilia responsu, et quae scit illum sedula exercitatione
5 didicisse. Gaudet enim quisquis provocatur ad doctrinam suam in medium proferendam, quia nemo vult latere quod didicit, maxime si scientia quam labore quaesivit cum paucis illi familiaris et plurimis sit incognita, ut de astronomia vel dialectica ceterisque similibus. Tunc enim videntur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi quae didicerant sine
6 ostentationis nota, qua caret qui non ingerit sed invitatur ut proferat. Contra magnae amaritudinis est, si coram multis aliquem interrogas quod non opima scientia quaesivit. Cogitur enim aut negare se scire, quod extremum verecundiae damnum putant, aut respondere temere et fortuito se eventui veri falsive committere, unde saepe nascitur inscitiae proditio: et omne hoc
infortunium pudoris sui inputat consulenti. Nec non et qui obierunt maria et terras gaudent, cum de ignoto multis vel terrarum situ vel sinu maris interrogantur, libenterque respondent

[Mss. APSH12.

II. *Caput II. De quibus libenter quisque interrogetur.* ch-b. 1. *interrogandi cet.]* Cf. Plut. Symp. II, 1, 1. — *vel (om. etiam) v. et s-b.* — *iis v-g.* — *vel iustam (om. sequatur) P. exequatur (om. vel iustam) H1.* — *narrando H2.* 2. *eustachius H2vic.* — *teneatis S.* — *somma Mss. et Edd.* — *quidem om. H2.* — *proferetur (om. sic) s-b.* — *non proferetur P.* 3. *Et prius (om. ut) ASH12v1M12.* — *tibi om. A.* — *de interrogando H12v-g.* — *Qui vult .. (§ 9.) relatum] Cf. Io. Saresb. l. c.* — *vult avienus consultor esse H2.* — *ea interrogat cet. (§§ 3-8.)] Cf. Plut. l. c., 2.* — *respondere H.* 4. *in medio S.* — *adquisivit H2.* — *et dialectica H2.* 5. *interrogas aliquem v-g.* — *optima Edd. PS.* — *opitima (del. ti) H2.* — *temere, fortuito (om. et) A.* 6. *qui obierunt*

II, 2. *vituperationis] Dicendum fuisse irrisionis docet Graecum σχῆμμα.*

3. *qui vult amoenus esse consultor] i. e. qui grato modo aliquem vult interrogare. Cf. § 5. consulenti et vid. prolegg. p. XLIV.*

quae didicerant] Vid. not. ad I, 20, 12., ubi hic locus erat addendus.

5. *qui non ingerit] ultro invitis. Cf. Sen. de ben. VII, 22, 2. Quidam beneficium quod dederunt omnibus*

circulis narrant: hoc sobrii loquuntur, hoc ebrii non continent, hoc ignotis ingerunt, hoc amicis committunt.

extremum verecundiae damnum] Vid. not. ad IV, 1, 2.

nascitur inscitiae proditio] i. e. fit, ut quis ipse prodatur inscitiam suam.

infortunium pudoris sui] i. e. quod in eam incidit calamitatem ut res sibi pudori sit. Cf. c. 3, § 11.

consulenti] Vid. not. ad § 3.

et describunt modo verbis modo radio loca, gloriosum putantes quae ipsi viderint aliorum oculis obicere. Quid duces vel milites? quam fortiter a se facta semper dicturiunt, et tamen tacent arrogantiae metu? Nonne hi, si ut haec referant invitentur, mercedem sibi laboris aestimant persolutam, remunerationem putantes inter volentes narrare quae fecerint? Adeo autem id genus 8 narrationum habet quendam gloriae saporem, ut, si invidi vel aemuli forte praesentes sint, tales interrogationes obstrependo discutiant et alias inferendo fabulas prohibeant illa narrari quae solent narranti laudem creare. Pericula quoque praeterita vel 9 aerumnas penitus absolutas qui evasit ut referat gratissime provocatur: nam qui adhuc in ipsis vel paululum detinetur horret ammonitionem et formidat relatum. Id adeo Euripides expressit:

Ὡς ἡδὺ τοι σωθέντα μεμνησθαι πόνων.

Adiecit enim σωθέντα, ut ostenderet post finem malorum gratiam relationis incipere. Et poeta vester adiciendo *olim* quid aliud[208] nisi post emensa infortunia futuro tempore iuvare dicit memoriam sedati laboris:

— Forsan et haec olim meminisse iuvabit?

Edd. vicahgspdzb.]

maria etc.] Cf. Plut. l. c., 2. — ambierunt Sar. — locos S. — gloriosissimum AH12v-g. — viderant SH12v1 Sar. 7. et milites Sv-g. — a se facta (om. semper) P Sar. semper a se facta H2. a se facta saepe S. — et non tacent v. — hi om. v-g. — ut hic H2. — sui laboris Sar. — existimant Sar. extimant vich. — fecerant ASH12 Sar. 8. interserendo H2. 9. Pericula cet. (§§ 9-15.) Cf. Plut. l. c., 4. — re- formidat H2. — Ideo AH12v-a. — Euripides] in Andromeda (fragm. 27, Both.; 36, Wagn.) Cf. Stob. XXIX, 57, Arist. Rhet. I, 11, 8. — Ὡς .. πόνων om. ASH12v-a. — Ἠδὺ τί τοι Plut. l. c. — σωθέντα om. S. — noster v-a. — aliud om. v3-bP. — Forsan] Aen. I, 203. Cf. Io. Saresb.

6. describunt modo verbis modo radio loca] Plutarchus Symp. II, 1, 2. p. 630. B.: Καὶ προθύμως διηγούνται καὶ διαγράφουσιν κόλπους καὶ τόπους. Cf. Virgil. Ecl. III, 41. Descripsit radio totum qui genitibus orbem, ad quae Heynius adnotavit: „Radius proprie geometrarum virga est, qua in pulvere formas delineabant.“; Aen. VI, 850 sq. Coelique meatus Describent radio; Cic. Tusc. V, 23, 64. Homunculum a pulvere et radio excitato .. Archimede[m].

7. tacent arrogantiae metu] i. e. metuentes ne arrogantes esse videantur. Cf. § 12. Plutarchus p. 630. C.: λέγειν αἰδοῦνται.

8. habet quendam gloriae saporem] i. e. movet sensum quendam gloriae, novo modo dictum.

obstrependo discutiant] Plutarchus p. 630. D.: διακρούονται καὶ παρατρέπονται.

fabulas] Cf. c. 1, § 24.

prohibeant illa narrari] Cf. c. 12, § 4. Id fieri sal .. prohibet.

9. relatum] Haec vox in lexicis uni Tacito tribuitur, qui Germ. 3. et Hist. I, 30. usus est casu ablativo, et uno tantum loco, ubi relatio consulum significatur, Ann. XV, 22., accusativo.

Id adeo] i. e. τοῦτό γε. Cf. Hand. Tursell. I, p. 144 sq.

poeta vester] dicit Eustathius Graecus. Cf. V, 2, 17.

quid aliud nisi] dicitur, ut saepe nihil aliud nisi; cf. Cic. p. Sest. 6, 14. de imp. Pomp. 22, 64. Livius, ut II, 8, 8. et II, 29, 4. nihil aliud quam, dicit IV, 3, 3. Quid aliud quam admonemus?

post emensa infortunia] Cf. Liv. XXI, 30, 5. partem itineris emensam, et XLIII, 21, 9. itinere ingenti emenso.

sedati laboris] i. e. cuius sensus omnino est exstinctus. Cf. Plaut. Poen. V, 4, 107. Multorum anno-

- 10 Nec negaverim esse malorum genera quae non vult qui pertulit vel transacta meminisse, nec minus interrogatus offenditur quam cum in ipsis malis fuit: ut qui carnifices expertus est et tormenta membrorum, aut qui infaustas pertulit orbitates, vel cui nota quondam adflcta censoria est. Cave interrogos, ne videaris
 11 obicere. Illum saepe, si potes, ad narrandum provoca, qui recitando favorabiliter exceptus est, vel qui libere et feliciter legationem peregit, vel qui ab imperatore comiter affabiliterque susceptus est, vel si quis tota paene classe a piratis occupata seu ingenio seu viribus solus evasit, quia vix inplet desiderium loquentis
 12 rerum talium vel longa narratio. Iuvat, si quem dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem quam sponte non audebat vel
 13 dicere vel tacere modo iactantiae modo malitiae metu. Qui venatibus gaudet interrogetur de silvae ambitu, de ambage lustrorum, de venationis eventu. Religiosus si adest, da illi referendi copiam, quibus observationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi cerimoniarum fructus, quia et hoc genus religionis existimant, numinum beneficia non tacere: adde quia volunt et amicos se
 14 numinibus aestimari. Si vero et senex praesens est, habes occa-

[Mss. APSH12.

- l. c. 10. *vel qui* H2. — *afflcta* (in mg. „alias adflcta: vel, adfixa.“) g. „Adflcta videatur non absonum. Propert. [1, i2, 1.] *Quid mihi desidia non cessas fingere crimen.*“ Pont. 11. *si potest* H1. — *exceptus* (om. est) S. *susceptus est* A. — *qui .. peregit*] Cf. Plut. l. c., 2. — *vel ab* (om. qui) v. — *narratio longa* S. 12. *Iuvat ...* (§ 14.) *familiaris*] Cf. Io. Saresb. l. c. — *si quidem* A a p. m.; SH2. — *si iusseris* H2. — *felicitatem: quantus illi honor accreverit: quam* v. — *non audebat* om. H2. *non debebat* H1 (H2 in mg.). — *vel tacere vel dicere* v-g. — *modo vel malitiae* S. 13. *et ambage* H2. — *lustrorum* A. — *de venationis ambitu* H2. — *estimant* Sar. — *adeo quia* S. — *estimari* Sab. *extimari* vichg. 14. *praesens senex* S. — *interrogass*

rum miseras nunc hac voluptate sedo, et Terent. Hecyr. prol. alt. 23 sq. *Eam calamitatem vestra intelligentia Sedabit.*

10. *infaustas*] i. e. infelicibus casibus ortas.

11. *recitando*] Plutarch. p. 630. F.: *πῶς εὐημέρησαν ἐπὶ βήματος.* Cf. c. 3. § 7. *Ciceroni recitanti*, quod est apud Plutarchum p. 631. D. *λέγοντος αὐτοῦ.* Vid. etiam prolegg. p. XL.

comiter affabiliterque] Cf. Cic. de off. II, 14, 48. *Quanto opere conciliet animos comitas affabilitasque sermonis.* Adverbio *affabiliter* usus est Spartianus Carac. 3., et superlativo Gellius XVI, 3, 5.

susceptus est] Hoc verbum positum esse videtur, ne parvo intervallo idem verbum iteraretur: vid. prolegg. p. XLIV. Proprie *suscipi* dicitur qui est adiuvandus, ut *candidatus* apud Plin. ep. VI, 6, 9., vel

erudiendus, ut *discipulus* apud Quintil. Inst. II, 5, 1; XI, 1, 55. Plutarchus brevius: *ἡ προσηγορεύθησαν ὑπὸ βασιλέως.*

ingenio] i. e. consilio.

12. *malitiae metu*] Cf. § 7. Plutarchus p. 631. A. *φυλαττόμενοι δόξαν ἐπιχειρεκακίας.*

13. *de silvae ambitu* cet.] Plutarchus l. c. *habet tantum περὶ κνῶν.*

de ambage lustrorum] i. e. de *variarum ambage viarum*, ut ait Ovidius Met. VIII, 161., quibus venator venit in ferarum *in via lustra*, ut ait Virgilius Aen. IV, 151.

Religiosus cet.] Plutarchus l. c. *Ὁ δ' εὐσεβὴς καὶ φιλοθύτης διηγηματικὸς ὀνείρων καὶ ὅσα χρησάμενος ἢ φήμαις ἢ ἱεροῖς ἢ θεῶν εὐμενεῖα κατῴρθωσεν, ἡδέως ἂν καὶ περὶ τούτων ἐρωτῶτο ἄν.*

adde quia] ponitur pro *adde quod*. Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

sionem qua plurimum illi contulisse videaris, si eum interrogas vel quae ad illum omnino non pertinent. Est enim huic aetati²⁰⁹ loquacitas familiaris. Haec sciens Homerus quandam congeriem 15 simul interrogationum Nestori fecit offerri:

ὦ Νέστορ Νηληϊάδῃ, σὺ δ' ἀληθὲς ἐνίσπε,
πῶς ἔθαν' Ἀτρεΐδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνον;
ποῦ Μενέλαος ἔην; —
ἢ οὐκ Ἀργεὺς ἦεν Ἀχαιῶκοῦ.

Tot loquendi semina interrogando congegit, ut pruritus senectutis expleret. Et Virgilianus Aeneas gratum se ad omnia prae- 16 bens Evandro varias illi narrandi occasiones ministrat. Neque enim de una re aut altera requirit, sed

— *singula laetus*

Exquirique auditque virum monumenta priorum,

et Evander consultationibus captus scitis quam multa narraverit.

III. Haec dicentem favor excepit omnium. Sed mox sub- 1 iecit Avienus: Vos omnes, qui doctorum doctissimi adestis, oraverim ut hortatu vestro Eustathius quae de scommate paulo ante dixerit animetur aperire. Omnibusque ad hoc provocantibus ille contexuit: Praeter categoriam, quae ψόγος est, et praeter δια- 2 βολήν, quae delatio est, sunt alia duo apud Graecos nomina, λοιδορία et σκῶμμα, quibus nec vocabula Latina reperio, nisi forte

Edd. vicahgspdz.]

(sup. add. es) H2. 15. ὦ Νέστορ] Od. γ', 247. — ὦ Νέστορ ... Ἀχαιῶκοῦ om ASH12vi. In c-g leguntur integri versus Od. γ', 243-252. Νῦν δ' ἐθέλω ... κατέπεφνεν (c in mg. „Locus illustratus ex 3 Odys.). — v. 2. εἰρπεε (om. εὐρυκρείων Ἀγαμέμνον) P. — v. 4. H spd. ἦ zb. — Ἀχαιῶκοῦ c-bP. 16. narrandi illi H2. — occasiones narrandi S. — *singula*] Aen. VIII, 311. In s-b sed adscriptum est Virgilii verbis.

III. Caput III. De vario scommatum genere: et quam caute his utendum inter convivas. ch-b. 1. omnium excepit s-bP. — orationum ut H2. — oratu H1. oratu H2. — eustathius AH2vic. — dixerat H2. 2. est (om. ψόγος) S. ψος est P. ψοτος est A. est ψόγος v-g. — διαβολήν om. S. ALABO. I. N. N. A. — loedoria (S led.) et scomma ASH12v-g. — loedoriam

16. ad omnia] Conf. Hand. Tur-sell. I, p. 98., qui affert Frontin. I, 11, 13. Ut barbari ad omnia .. obedirent, et apud Apul. Metam. X, 17, p. 248. legi vult: Adque haec omnia perfacile obediebam, ubi Hildebrandus defendit vulgatum atque.

consultationibus] Cf § 3.

III, 1. favor excepit omnium] Cf. c. 5, § 33. His favorabiliter exceptis, et c. 15, § 1. His dictis favor ab omnibus exortus est.

animetur aperire] Hoc unum huius constructionis affertur exemplum.

contexuit] orationem antecedenti. Sic nullo addito accusativo Plinius N. H. XX, 5, s. 18. Et quoniam plerosque similitudo nominum Grae-

corum confundit, conteximus et de sili, et addito accusativo idem XXI, 20. s. 79. Contexemus et Gallici nardi remedia, et XXXV, 12. s. 43. De pictura satis superque; contexuisse his et plasticen con-veniat.

2. categoriam] In hac voce litteris Latinis scribenda (ut infra loedoria) ut librarios secutus sum, ita ipsum Macrobius pro Latina eam habuisse demonstrat id, quod opponitur voci delatio.

quae delatio est] Rectius in Stephani thes. I. Gr. διαβολή redditur vocibus: Calumnia, criminatio, ob-trectatio.

nec] ponitur pro ne quidem. Cf. prolegg. p. xli.

[210] dicas loedoriam exprobrationem esse ac directam contumeliam: scomma enim paene dixerim morsum figuratum, quia saepe
 3 fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud sonet aliud intellegas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnumquam his in quos iacitur et dulce est. Quod genus maxime vel sapiens vel
 4 alias urbanus exerceat, praecipue inter mensas et pocula, ubi facilis est ad iracundiam provocatio. Nam sicut in praecipiti statem vel levis tactus inpellit, ita vino vel infusum vel aspersum parvus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in convivio abstinendum scommate quod tectam intra se habet iniuriam. Tanto enim pressius haerent dicta talia quam directae loedoriae, ut hami angulosi quam directi mucrones tenacius infiguntur: maxime quia dicta huiusmodi risum praesentibus movent, quo velut
 6 adsensus genere confirmatur iniuria. Est autem loedoria huiusmodi: *Oblitusne es quia salsamenta vendebas?* Scomma autem, quod diximus saepe contumeliam esse celatam, tale est: *Memini- mus quando brachio te emungebas.* Nam cum res eadem utrobi-

[Mss. APSH12.

... (§ 6.) quod figurate] Cf. Io. Saresb. VII, 25. — ad directam ASv-gb. scomma enim ... aurem forare (§ 7.)] Cf. Plut. Symp. II, 1, 4. 3. iis in quos v-g. — vel alius S. 4. levis flatus ichg (g in mg. tactus). 5. impressius Sar. — coangulosi vi. coagulosi c. 6. Est enim v. — te om. H2. — sic dicta sit P. 7. natu libyus ichg (g

morsum figuratum] Cf. § 6. et Quintil. Inst. IX, 2, 65. Iam enim ad id genus .. veniendum est, in quo per quandam suspicionem quod non dicimus accipi volumus: non utique contrarium, ut in εἰρωνεία, sed aliud latens, et auditori quasi inveniendum, quod, ut supra [1. § 14.] ostendi, iam fere solum schema a nostris vocatur, et unde controversiae figuratae dicuntur. Plutarchus p. 631. D. dicit: Ἀἴθλον γὰρ ὅτι ὁλως δῆγμα τι προσέεται αὐτῷ τῷ σκώμματι, et paulo infra (E): Ὁνειδισμὸς γὰρ ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας παρεσχηματισμένος τὸ σκῶμμα.

ut aliud sonet] Subiectum est scomma. Cf. § 17. Verba laudem sonantia.

3. ad amaritudinem pergit] idem fere est quod amaritudinis sensum excitat. Cf. c. 16. § 13. Semen est generatio ad eius ex quo est similitudinem pergens.

inter mensas] i. e. inter coenam. Vid. not. ad c. 1, § 1.

4. vino vel infusum vel aspersum] Plutarchus p. 631. C. brevius: ἐν οἴνῳ. Cf. c. 5. § 14. infusus vino fit similis insano, et Cic. Philipp. XIV, 3, 6. Imbuti sanguine gladii

.. vel madafacti potius. Casp. Barthius Advers. XXXVII, 6, p. 1683. Latino sermone dicit infusum saepe perfusum et velut maceratum humore significare, allato praeter hunc Macrobianum locum Cael. Aurel. lib. II. Acut. c. 37. panis aceto infusus.

5. pressius] i. e. firmius.

ut] post tanto ponitur pro quanto.

6. Oblitusne es ect.] Plutarchus p. 631. D.: Ὁ γὰρ εἰπὼν ταριχοπώλην αὐτόθεν ἐλοιδόρησεν· ὁ δὲ φήσας· Μενήμεθα τῷ βραχίονι ἀπομυττούμενον, ἔσκωψε. Vid. not. infra seq.

quia] Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

saepe] Vid. not. ad Sat. I, 2, 2.

brachio te emungebas] Cf. praeter Plutarch. l. c. ad Herennium IV, 54, 67. Per consequentiam significatio fit, quum res quae sequuntur aliquam rem dicuntur, ex quibus tota res relinquitur in suspitione, ut si salsamentarii filio dicas: Quiesce tu cuius pater cubito se emungere solebat, et Horatii vita quae adscribitur Suetonio, l. Q. Horatius Flaccus Venusinus, patre .. salsamentario, quum illi quidam in altercatione exprobrasset: Quotiens ego vidi patrem tuum brachio se

que dicta sit, illud tamen loedoria est, quod aperte adiectum exprobratumque est: hoc scomma, quod figurate. Octavius, qui 7 natu nobilis videbatur, Ciceroni recitanti ait: *Non audio quae dicis*. Ille respondit: *Certe solebas bene foratas habere aures*. Hoc eo dictum est quia Octavius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eundem Ciceronem Laberius, cum ab 8

Edd. vicahgspzbd]

in mg. nobilis). — *lybis* AH1. *libis* H2. — *oriundo* P. 8. dicente

emungentem cet. Suid. s. v. ἀγκών: Καὶ παροιμία. Τῷ ἀγκῶνι ἀπομυσομένοι. Βίων φησὶν ὁ φιλόσοφος· Ἐμοῦ ὁ πατὴρ μὲν ἦν ἀπελεύθερος, τῷ ἀγκῶνι ἀπομυσομένος· διεδήλου δὲ τὸν ταριχέμπορον. Erasm. Adag. II, 4, 8.: „Cubito emungens. Proverbialis ironia in hominem sordidi quae-stus et conditionis abiectae, a sal-samentariis ducta, quibus mos est narium mucum cubito abstergere, nimirum manibus muria et salsu-gine oppletis.“

7. Octavius] Videtur intelligen-dus esse Octavianus Augustus. Vid. infra.

qui natu nobilis videbatur] Haec mihi displicent, namque videtur pro voce nobilis potius negatio quaedam nobilitatis flagitari, ut *Libys* (non ut legitur in edd. vett. *Libys*), id quod commendat Plutarchus, qui habet l. c.: Καὶ Κι-κέρων πρὸς Ὀκταοῦνιον ἐν Αἰβύης εἶναι δοκοῦντα. Nihil tamen mutaverim propter ea quae sequuntur, nisi vero statuendum est verba: *Hoc eo dictum est ... aurem perforare* non ab ipso profecta esse Macrobio.

recitanti] Vid. c. 2, § 11.

Certe solebas bene foratas habere aures] Plutarchus l. c. scripsit: Καὶ μὴν τετραπλημένον, ἔφη, ἔχεις τὸ οὖς. Etiam Macrobius infra posuit singularem numerum, *aurem forare*, ubi vid. not

eo .. quia] idem est quod ideo .. quod c. 6, § 14.

Libys oriundus] Dicendum erat e *Libya*, ut Plutarchus l. c. dicit: ἐν Αἰβύης εἶναι δοκοῦντα: neque tamen sic esse scribendum putave-rim, quia sic minus est ferenda σύνθεσις in pronomine quibus, quod videtur indicare esse scribendum e *Libybus*, ut ex *Etruscis* oriundus dicit Livius II, 9.; vel certe *Libye*. De re Suetonius Octav. 4.: *M. An-*

tonius, inquit, despiciens etiam ma-ternam Augusti originem, proavum eius Afri generis fuisse et mo-do unguentariam tabernam modo pi-strinum Ariciae exercuisse.

quibus mos est aurem forare] „Immo et mollem hoc scommate Octavium istum denotaverit Tal-lius. Septimius Tertull. *Aurem quoque foratu effeminatus*. Quod illi apud Sigaeum statua servat plane. Et Iuvenal. Sat. I. [v. 103 sqq.] *Quamvis Natus ad Euphra-tem, molles quod in aure fenestrae Arguerint, licet ipse negem*. Quibus addit interpres vetus: *Arguit homines qui, cum propter libi-dinem libertatem meruissent, et in libertinorum corpus et tribus relati essent, pertusis auribus signa liber-tinorum celare non poterant*.“ Pont. Add. in dz.: „Apuleius nobilitatis in-signe appellavit in libro de dogmate Platonis I. [4.]: *Auri tantum quantum puer nobilitatis insigne in auricula gestaret*.“ — „Omnino populis orientis hic mos communis fuisse olim videtur. Etenim Arabibus illum tribuit Petronius [c. 102.] in illo: *Pertunde aures, ut imitemur Arabes*: Iuvenalis [l. c.] accolis Euphratis, Lydis Xenophon Anab. III. Vid. Barth. ad Claud. VI. Cons. Honor. 5-8.“ ZEUN. — De Graecis Isido-rus Orig. XIX, 31, 10: *In aures ab aurium foraminibus nuncu-patae, quibus pretiosa genera lapi-dum dependent. Harum usus in Graecia, puellae utraque aure, pueri tantum dextra gerebant*. Sed huc facit inprimis quod ad Petro-nium l. c. adnotavit Wouweren: „Familiare Iudaeis Poenis aliisque qui Romanis barbari aures perfo-rare, unde Plautus Poenulo Act. V. sc. 2. v. 21. *Incedunt cum anula-tis auribus*“, et Barthius: „De Libybus hoc Macrobius et Dio in Macrino [LXXVIII, 11.] Ὁ δὲ δὴ Μακρίνος τὸ μὲν γένος Μαῦρος ...

eo ad consessum non reciperetur, dicentem: *Reciperem te, nisi*
 [211] *anguste sederemus*, ait minus ille mordaciter: *Atqui solebas dua-*
bus sellis sedere, obiciens tanto viro lubricum fidei. Sed et quod
 Cicero dixit: *nisi angusta sederemus*, scommma fuit in C. Caesa-
 rem, qui in senatum passim tam multos admittebat ut eos quat-
 9 tuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod
 fetum contumeliae est, abstinendum sapienti semper, ceteris in
 10 conviviis est. Sunt alia scommmata minus aspera, quasi edentatae
 beluae morsus, ut Tullius in consulem qui uno tantum die con-
 sulatum peregit: *Solent, inquit, esse flamines diales: modo consules*
diales habemus, et in eundem: *Vigilantissimus est consul noster,*
qui in consulatu suo somnum non vidit, eidemque exprobranti sibi
 quod ad eum consulem non venisset: *Veniebam, inquit, sed nox*
 11 *me comprehendit*. Haec et talia sunt quae plus urbanitatis minus
 amaritudinis habent, ut sunt et illa de nonnullis corporis vitiis
 aut parum aut nihil gignentia doloris, ut si in calvitium cuius-

[Mss. APSH12.

v. *idicente* P. — *sederem* s-bP. Cf. II, 3, 10. — *mimus ille mordaciter*
 (A m corr. in n; H2 nim, sup. add. us) SH1spdM123. *minus ille mord.*
 zbP. *ille minus mord.* v. *ille nimis mord.* i-g. *nimis mordaciter ille*
 E. — *Atquin* s-z. — *Sed id quod* v-g. — *sederem* s-bP. — in G. Caesa-
 rem AH1. in *gaium caes.* H2. 9. *genere* om. H1. — *foetum*
 v-gbP. *factum* s-z. — *sapiente* p2-b. — *super caeteris* v. „Praefero
 hanc Venetae et Ms. lectionem ... Super caeteros convivas, inquit, certe
 sapientibus non solum scommmate sed et loedoria abstinendum cet.“ Gron.
 — in *convivio* est SviagM123. in *convivio* (om. est) ch. in *omnino* est
 „Stoeriana, typorum lapsu, ut reor.“ Gron. 10. *Sunt alia ... con-*
prehendit] Cf. Io. Saresb. l. c. — *quasi* om. v. — „Ut M. Vota-
cilius in consulem qui ... peregit. Solebant etc. Sic ex lib. II. cap. 2.
 hunc locum restituimus.“ g in mg. Vid. not. — *consul noster canius*
 Sar. — et ad eundem v1 Sar. et idem in eundem H2. — *Vigilantissi-*
mus] Cf. lib. II, c. 3, § 6. — *Veniebam*] Cf. ib. § 5. 11. *quae plus*
 ... (§ 13.) *gignantur*] Cf. Io. Saresb. VIII, 10. — *sunt exilia* H2. *sunt*
nonnulla P. *sunt illa* (om. et) Sar. — *corporeis* c-bP. *corporum* Sar.
 — de nonn. corp. vitiis] Cf. Plut. Symp. II, 1, 9. — ut parum ut nihil

τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τὸ οὐς τὸ
 ἕτερον κατὰ τὸ τοῖς πολλοῖς
 τῶν Μάθρων ἐπιχώριον διατέ-
 ρητο.“ Quem locum in Barthii
 illa adnotatione praetermisisse
 Zeunium est sane quod miremur.
 Id forsitan eum vexaverit, quod
 ibi legitur „Dio in Macrone“. Ni-
 titur autem hic iocus eo quod
 apud Graecos ὅτα τετραπημένα di-
 cebantur aures, quae quemvis so-
 num facile admitterent.

8. In eundem Ciceronem] Quae se-
 quuntur (§§ 8-10.) ea apud Plutar-
 chum non leguntur. Repetita sunt
 haec ex lib. II, cap. 3., sed non
 plane iisdem verbis.

duabus sellis sedere] Vid. not. ad
 II, 3, 10. Nos eodem sensu: „Auf
 zwei Achseln tragen.“

lubricum fidei] Cf. II, 1, 5. *salta-*
tionis lubrico, ubi vid. not.

passim] i. e. sine ullo delectu.
 Cf. I, 10, 22. II, 8, 5., et infra c.
 15. § 11.

quattuordecim gradus] Plinius
 XXXIII, 2. s. 8. § 32. dixit in
quattuordecim ordinibus: alii in
quattuordecim tantum. Vid. II, 3, 10.

9. *fetum contumeliae*] Aliorum
 scriptorum usus postulat ablativum.

10. *Tullius*] „Non Tullio hoc
 tribuit scommma superius Servius,
 sed M. Otacilio Pitholao. Vid. lib.
 II. cap. 2. [§ 13.].“ Pont.

modo] rei novitatem significat.
 Cf. Hand. Tursell. III, p. 642.

consules diales] Vid. not. ad II, 2, 13.
Veniebam] i. e. volui venire, ut
 legitur II, 3, 5. Cf. Cic. p. Ligar.
 8, 24 et 25., p. Mil. 16, 43.

quam dicas, vel in nasum seu curvam erectionem seu Socraticam depressionem. Haec enim quanto minoris infortunii sunt, tanto levioris doloris. Contra oculorum orbitas non sine excitatione 12 commotionis obicitur: quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iuraverat quod ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. Cum enim quasi puniendus ad Antigonom raperetur, solantibus eum amicis ac spem pollicentibus quod omni modo elementiam regis experturus esset, cum ad oculos eius venisset, respondit: *Ergo impossibilem mihi dicitis spem salu-*[212]

Edd. vicahgspdzb.]

(sup. add. a . . . a). — lenioris v-g (tanto suavius laedunt Sar.).

12. Antigonus] Cf. Plut. l. c. — ab eo S. — dictum de se H2. — omnino v-g Sar. omnino modo s. omnimode s-b. — ad eius oculos v-g.

11. parum] h. l. idem valet ac non multum.

cuiusquam] positum est pro cuiuspiam.

in nasum] Aut h. l. dicendum erat nasi, aut addenda erant nomina adiectiva pro substantivis.

seu curvam erectionem seu Socraticam depressionem] Plutarchus Symp. II, 1, 9.: Ολον εἰς γρυπότητα καὶ σιμότητα σκωπτόμενοι γελῶσιν. Apud Platonem Theaetet. p. 143 extr. Theodorus ad Socratem: Νῦν δὲ, inquit, καὶ μὴ μοι ἄχθον, οὐκ ἔστι καλός, προσέειπε δὲ σοὶ τὴν σιμότητα, et apud Xenophontem Sympos. 5, 6. Critobulus: Τὸ δὲ δὴ σιμόν τῆς ῥινὸς πῶς τοῦ ὀρθοῦ κάλλιον; Pontanus minus commode confert quae a Platone de rep. V, p. 474. mutuatus est Aristaeetus lib. I, ep. 18.: Καὶ ὁ μὲν τις τῶν νέων ὅτι σιμὸς ἐπίχαρις παρὰ σοὶ κληθεὶς ἐπαινέται· τοῦ δὲ τὸ γρυπὸν βασιλικὸν ἔφη. Quae habet etiam Plutarchus de adul. 12. p. 56. D.

infortunii] Cf. c. 2, § 5.

12. non sine excitatione commotionis] est pleonasmus quidam. Cf. Quintil. Inst. V, 10, 28. His adiciunt quidam commotionem: hanc accipi volunt temporarium animi motum, sicut iram pavorem.

Antigonus rex Theocritum Chium .. occidit] Haec res, quae e Plutarchi Sympos. II, 1, 9. desumpta est, ab ipso Plutarcho aliter narratur de lib. educ. 14. p. 11. B.: Ἀντίγονον δὲ τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων ἐτεροφθάλμον ὄντα τὴν πῆρωσιν προσέφρων εἰς οὐ μετρίαν ὀργὴν κατέστησε. Τὸν γὰρ ἀρχιμάγειρον Εὐτροπίωνα γεγε-

νημένον ἐν τάξει ἐκπέμψας παραγενέσθαι πρὸς αὐτὸν ἡξίον καὶ λόγον δοῦναι καὶ λαβεῖν· ταῦτα δὲ ἀπαγγέλλοντος ἰκείνον πρὸς αὐτὸν καὶ πολλὰς προσιόντος· Εὐ οἶδα, ἔφησεν, ὅτι ὦ μόν με θέλεις τῷ Κύνλωπι παραθεῖναι· ὄνειδίζων τῷ μὲν ὅτι πηρὸς, τῷ δὲ ὅτι μάγειρος ἦν. Κακείνος· Τοιγαροῦν, εἰπὼν, τὴν κεφαλὴν οὐχ ἔξεις, ἀλλὰ τῆς ἀθυροστομίας ταύτης καὶ μαρίας δώσεις δίκην, ἀπήγγειλε τὰ ἐρημμένα τῷ βασιλεῖ· καὶ ὁ μὲν πέμψας ἀνείλε τὸν Θεόκριτον. Fuisse autem hunc Antigonom natu maiorem, qui cum Alexandro in Asiam profectus post multas fortunae vices factus est Macedoniae rex, docemur Luciani (Macrob. 11.) verbis: Ἀντίγονος δὲ νῖος μὲν ἦν Δημητρίου, νῖωνός δὲ Ἀντιγόρου τοῦ μονοφθάλμου. De Theocrito Chio vid. Theocrit. epigr. 22, 1., Suidam cum adnot. Bernhardyi, Vossium de hist. Gr. IV, 8. p. 459 sq., Ionsium de script. hist. philos. I, 9, 3.

de quo iuraverat quod ei parsurus esset] Vid. prolegg. p. xxxix. extr. et not. ad Comm. I, 13, 18. et conf. infra quod ... experturus esset.

quasi] positum est pro ut. Cf. §§ 20 et 21; c. 9. §§ 4 et 6; c. 12. §§ 16. 19. 23. 33.

omni modo] idem valet ac utique, alias idem ac semper vel necessario, ut c. 14, § 23; Comm. I, 19, 14; 20, 15; de diff. 4, 2; 6, 5; 8, 10; 19, 28; 22, 7. Conf. nostrum „jedenfalls“.

impossibilem .. spem salutis] Melius Plutarchus p. 633. C.: Ἀλλ' ἐμοὶ, εἶπεν, ἀδύνατα φῆς τὰ τῆς σωτηρίας.

- 13 *tis*. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. Et inopportuna urbanitas male dicacem luce privavit. Nec negaverim philosophos quoque incurrisse nonnumquam per indignationem hoc genus scommatis. Nam cum regis libertus ad novas divitias nuper erectus philosophos ad convivium congregasset et inridendo eorum minutulas quaestiones scire se velle dixisset cur ex nigra et ex alba faba pulmentum unius coloris edatur, Aridices philosophus indigne ferens: *Tu nobis, inquit, absolve, cur et de albis et de nigris loris similes maculae gignantur*. Sunt scommata quae in superficie habent speciem contumeliae, sed interdum non tangunt audientes, cum eadem, si obnoxio dicantur, exagitant: ut contra sunt quae speciem laudis habent, et persona audientis efficit con-

[Mss. APSH12.

13. *cum regis libertus cet*] Cf. Plut. l. c., 12. — *nunc per H2*. — *minutulas S. inutiles Sar.* — *scire se nene H2*. — *et ex nigra et ex alba Avi Sar.* — *ex nigra et alba c-g.* — *pulmentum fidelua H2*. — *col. un. edat H1vi Sar.* — *edat coloris unius H2*. — *absolvas s-bP.* — *cur de (om. et) v-g.* — *et nigris (om. de) Edd. P.* — *moris H2*. — *gignantur maculae H2*. 14. *Sunt om. v1.* — *quae in superficie habent speciem contumeliae cet.*] Cf. Plut. Symp. II, 1, 5. — „sed interim lego.“ Meurs. — *exagitant AH12Svichg.* — *exagitent s-bP.* — *quae spec. laud. habent*] Plut. l. c., 6. — *persona .. plena scripsi e conl. personam .. plenam Mss. et Edd.* — *efficit APSH1.* — *efficiunt H2. Edd.* 15. *De priore genere*

Erat .. uno orbatus oculo] Ergo ad oculum tantum, non ad oculos, eius ille potuit venire.

13. *incurrisse .. hoc genus scommatis*] i. e. admisisse. Cf. Ulpian. Dig. XXIV, (I), 13. *Nihil vitii mulier incurrit*, et Lamprid. Alex. Sev. 12. *In milites autem gravissime animadvertit qui forte incurrerunt aliquid quod videretur iniustum*.

regis libertus] Cuiusnam, non liquet. Plutarchi verba p. 634. C. ἀπελεύθερον τοῦ βασιλέως Xylander reddidit verbis: *imperatoris libertus*. Nec lucem affert Aridices philosophus: nam hoc nomen semel me legere memini, apud Athenaeum X, 16. p. 420. d, ubi in Arcesilai cuiusdam convivio inter convivas nominatur Ἀριδίκης.

ad novas divitias nuper erectus] i. e. qui emergerat e mendicitate, ut ait Cicero in Vatin. 9, 23. Plutarchus l. c.: νεόπλουτον ὄντα.

edatur] i. e. fiat, Plutarchus: γίγνεται.

absolve] Vid. prolegg. p. XLIII extr.

de albis et nigris loris] „Servos lororum sive flagrorum gymnasia esse scimus.“ PONT.

14. *cum .. exagitant*] Cf. I, 4, 16. *cum defendit*, ubi vid. not.

obnoxio] Cf. c. 1, § 23. *his (vi-*

tiis) obnoxii. Plutarchus Symp. II, 1, 5. τοὺς ἐνόχους.

et persona audientis efficit contumeliae plena] Sic legendum esse censeo, quum personam .. plenam ferri non possit cum singulari numero efficit, et pluralis efficiunt, qui est in uno codice et in edd., aperte sit misera medela qua sensus corrumpatur. Nam non persona audientis potest fieri contumeliae plena, hoc sensu certe Macrobius dixisset persona audiens, ut infra, § 18. praesentium personarum, sed scommata, ut supra legitur: *Sunt scommata quae in superficie habent speciem contumeliae*: id autem efficit persona audientis, i. e. eius condicio, vel eius mores, ut supra dicitur: *si obnoxio dicuntur*, et infra § 15. *si hoc diceretur male sibi conscio et sua furta recolenti*, et § 17. *si timidissimo dixero, .. aut famosae iniquitatis viro, .. sine dubio verba laudem sonantia ad notam vituperationis suae uterque tracturus est*, et apud Plutarchum p. 632. B. κλέπτῃ δὲ ἀνδρὶ πᾶσι λοιδόρημα καὶ ὄνειδος ἦν, et ib. D. Καὶ γὰρ δάκνουσι μᾶλλον οἱ διὰ τῶν εὐφώνων ὀνειδίζοντες, ὥς οἱ τοὺς πονηροὺς Ἀριστείδας καὶ τοὺς δειλοὺς Ἀχιλλεῖς καλοῦντες. Cf. §

tumeliae plena. De priore prius dicam. L. Quintus praetor de 15
provincia nuper reverterat observata, quod mireris Domitiani
temporibus, praeturae maxima castitate. Is cum aeger adsidenti
amico diceret frigidas se habere manus, renidens ille ait: *Atqui*
eas de provincia calidas paulo ante revocasti. Risit Quintus de-
lectatusque est, quippe alienissimus a suspicione furtorum. Con-
tra, si hoc diceretur male sibi conscio et sua furta recolenti,
exacerbasset auditum. Critobulum, famosae pulchritudinis ado- 16
lescentem, Socrates cum ad comparationem formae provocaret,
iocabatur, non inridebat. Certe si dicas consummatarum divitia-
rum viro: *Tibi excito creditores tuos*, aut si nimis casto: *Gratae*
tibi sunt meretrices, quia continua eas largitate ditasti, uterque[213]
delectabuntur scientes his dictis suam conscientiam non gravari.
Sicut contra sunt quae sub specie laudis exagitant, sicut paulo 17
ante divisi. Nam si timidissimo dixero: *Achilli vel Herculi con-*
parandus es, aut famosae iniquitatis viro: *Ego te Aristidi in aequi-*
tate praepono, sine dubio verba laudem sonantia ad notam vitu-

Edd. vicahgspdz.]

H11h-bP. De praetore vl. — L. Quintus] Cf. Plut. l. c., 5. Quintius
c-bP. — temporis A. — Atquin s-bPH1. — Quintius c-bP. 16. Cri-
tobulum .. non gravari] Cf. Plut. l. c. et Xenophont. Symp. 5. — sunt
tibi Edd. sunt (om. tibi) P. — uterque AH12s-bPM123. utrique S.
utique v-g. — conscientiam suam H2. 17. Nam si ... tracturus est]
Cf. Plut. l. c., 6. — paulo ante] § 14. 18. Eadem scommata ... hi-

20. et Cic. p. Arch. 2, 3. In eius-
modi persona, quae .. minime in
iudiciis periculisque tractata est.
Corruptelae causa esse videtur
mutatio subiecti, quum e nomina-
tivo quae intelligendus sit accusa-
tivus, ut ex accusativo pronominis
relativi alias intelligitur nominati-
vus. Vid. prolegg. p. xxxix. extr.

15. L. Quintus] Verum esse vi-
detur Quintius, vel Quinctius, nam
hoc est nomen gentis. Sed etiam
Plutarchus Symp. II, 1, 5. p. 632. A.
habet Κοῖντον.

praetor] Plutarchus dixit tantum-
modo τοῦ ἡμετέρου, quod Macro-
bius reddidisse videtur verbis: Do-
mitiani temporibus; sed infra ha-
bet: Κλέπτη δὲ ἀνθυπάτω λαιδό-
γημα καὶ ὄνειδος ἦν, ut proconsul
fuisse videatur. In Fastis consu-
laribus a. u. c. DCCCXXI, quo anno
occisus est Vitellius, memoratur C.
Quinctius Atticus, quem tamen, si
respexeris ad ea quae Tacitus
Hist. III, 73 et 75. de eo retulit,
hic intelligendum esse vix putabis.
Alius, Quinctius Niger, commemo-
ratur a. u. c. DCCCLXIX, quo anno
Traiano successit Hadrianus. Inter
hos nullus eius nominis invenitur

consul, ut Fastorum consularium
ope res non possit confici.

castitate] i. e. integritate.

renidens] Cf. I, 4, 4.

calidas] Forcellinus interpreta-
tur: „ut quae in re aliena trac-
tanda concaluerint.“ Nos eodem
sensu dicimus: „lange Finger
machen.“

revocasti] i. e. retulisti. Plutar-
chus: κεκόμηνος.

recolenti] Cf. Cic. Philipp. XIII,
20, 45. Quae si tecum ipse reco-
lueris.

16. consummaturum divitiarum
viro] Cf. § 21. extr. consumma-
tae virtutis virum. Plutarchus p.
632. C. brevius: τῷ πάνυ πλου-
σίῳ.

Tibi excito] Plutarchus usus est
verbo ἐπάγειν.

uterque delectabuntur] Alias, ut
infra, § 17. et Comm. I, 1, 1., uter-
que iungitur cum singulari nu-
mero.

17. famosae iniquitatis viro] Plu-
tarchus c. 6. p. 632. D.: τοὺς πονη-
ροὺς.

verba laudem sonantia] Cf. § 2.
Plutarchus: διὰ τῶν εὐφημῶν.

ad notam vituperationis suae] Vid.
prolegg. p. XLII.

- 18 perationis suae uterque tracturus est. Eadem scommata eosdem modo iuvare modo mordere possunt pro diversitate praesentium personarum. Sunt enim quae, si coram amicis obiciantur nobis, libenter audire possimus: uxore vero seu parentibus magistrisque praesentibus dici in nos aliquod scomma nolimus, nisi forte tale
- 19 sit quod illorum censura libenter accipiat, ut si quis adolescentem coram parentibus vel magistris inrideat quod insanire possit continuis vigiliis lectionibusque nocturnis, aut uxore praesente quod stulte faciat uxorium se praebendo nec ullam elegantiam eligendo formarum. Haec enim et in quos dicuntur et praesen-
- 20 tes hilaritate perfundunt. Commendat scomma et conditio dicentis, si in eadem causa sit: ut si alium de paupertate pauper inrideat, si obscure natum natus obscure. Nam Tarseus Amphias cum ex hortulano potens esset et in amicum quasi degenerem

[Mss. APSH12.

laritate perfundunt] Cf. Plut. l. c., 11. — modo mordere modo iuvare S. — et uxore vero ASv (M2 a sec. m.). — sive parentibus H2. — vel magistris s-bP. — aliquid A. — scomma H12. comma E. — nolumus s-bP.

19. censuram S. 20. Commendat scomma ... laetos fecit] Plut. l. c., 12. Haec et sequentia usque ad extr. § 22. exscripsit Io Saresb. VIII, 10. — obscure natus H2. — Tarsius ca. Tharseus ASH12 Sar. Thar-

18. praesentium personarum] Plutarchus c. 11. p. 634. A.: τῶν παρόντων.

libenter audire possimus] Commodius dictum esset audiamus, ut etiam supra dici poterat iuvant et mordent, et infra § 19. quod insaniant. Plutarchus: ἃ .. γελώσιν, ταῦτα δυσχεραίνουσιν κτλ.

seu .. ve] Vid. prolegg. p. xli.

dici in nos aliquod scomma nolimus] Est anacoluthon; nam quam supra legatur: Sunt enim quae, h. l. dicendum erat dici in nos nolimus tantum, ut huc referretur illud pronomen relativum. Sed non posse omitti verba aliquod scomma docet id quod sequitur, nisi forte tale sit: ubi coniunctivus positus est, quia praecedit idem modus. Cf. Hand. Tursell. III, p. 231.

quod illorum censura libenter accipiat] i. e. quod audientes illi, qui morum agent censuram, gaudeant. Plutarchus: πλὴν ἂν μή τι κεραισμένον ἢ τὸ λεγόμενον, ἐκείνοις. Cf. c. 1. § 2. et vid. prolegg. p. xlii.

19. quod insanire possit] i. e. id quod humanum excedat modum. Cf. § 18.

lectionibusque nocturnis] Plutarchus p. 634. B. habet νυκτογραφίαν, quod Macrobius reddere poterat voce lucubrationibus.

uxorium se praebendo] Plutarchus: εἰς τὸ ἐκείνης δοῦλον καὶ θεράπευτικόν. Nos: „dafs er unter dem Pantoffel stehe.“ Cf. Horat. Od. I, 2, 19 sq. uxorius amnis.

nec ullam elegantiam eligendo formarum] quo aliarum in se convertat oculos. Plutarchus: εἰς τὸ ἀνέραστον ἐτέρων. Cf. II, 5, 5. Ceterum inest pleonasmus, ut I, 11, 21. in verbis navigationis naufragio.

20. Tarseus Amphias] Dicendum erat Tarsensis. Plutarchus c. 12. p. 635. C.: ὁ Ταρσεὺς Ἀμφίας. Aliunde hic homo non est notus, quod sciam.

cum ex hortulano potens esset] Plutarchus: ἐκ κηπωροῦ δοκῶν γεγονέναι, quod Xylander bene vertit: Qui hortulano patre editus putabatur, sed Macrobius ut infra § 21. dixit me mendicum fecit ex divite, et c. 7. § 8. temptat videri orator ex Cynico, videtur cogitasse de fortunae vice, quali usus esse dicitur Abdolonymus Sidonius apud Curtium IV, 1, 19 sqq. Sic Cicero p. Rosc. Am. 18, 50.: Itaque, inquit, ex minima tenuissimaque re publica maximam et florentissimam nobis reliquerunt, et Phil. III, 12, 31.: Ille ex mirmillone dux, ex gladiatore imperator, et Plinius N. H. XXXV, 10. s. 36,

nonnulla dixisset, mox subiecit: *Sed et nos de isdem seminibus sumus*, et omnes pariter lactos fecit. Illa vero scommata directa 21 laetitiam eum in quem dicuntur infundunt, si virum fortem vituperes quasi salutis suae prodigum et pro aliis mori volentem, aut si obieceris liberali quod res suas profundat minus sibi quam aliis [214] consulendo. Sic et Diogenes Antisthenem Cynicum, magistrum suum, solebat veluti vituperando laudare. *Ipse me*, aiebat, *mendicum fecit ex divite et pro ampla domo in dolio fecit habitare*. Melius autem ista dicebat quam si diceret: *Gratus illi sum, quia ipse me philosophum et consummatae virtutis virum fecit*. Ergo, cum 22 unum nomen scommatis sit, diversi in eo continentur effectus. Ideo apud Lacedaemonios inter cetera exactae vitae instituta hoc quoque exercitii genus a Lycurgo est institutum, ut adolescentes et scommata sine morsu dicere et ab aliis in se dicta perpeti discerent: ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum 23 ergo videas, mi Aviene (instituenda est enim adolescentia tua, quae ita docilis est ut discenda praecipiat), cum videas, inquam,

Edd. vicahgspdz.]

suis vih-bP. — *ex ortolano dives Sar.* 21. *cum in quem vl. in quem* (om. *eum*) v3. — „offundunt vel perfundunt sensus postulat.“ Zeun. — *Sic et Diogenes*] Cf. Plut. l. c., 7. — *Antisthenem AH1. Antisthenem Edd. PS. antistitem* (sup. add. *aristidem*) H2. — *velut S.* — *Ipse enim* (om. *me*) i-g. — *e divite v-g.* — *dicebat ista H2* — *qu'p me H2.* — *philosophum me v.* — *consummatae vite virtutis H2.* 22. *continentur in eo v-g.* — *effectus P.* — *apud Lacedaemonios*] Cf. Plut. l. c., 4. — *dicerent H2.* — *indignationem* (om. *in*) S. 23. *enim om. A.* — *dicenda AH1.* —

9. § 78.: *Semiramis ex ancilla regnum apiscens*. Quamquam cum hac ratione minus congruunt verba de isdem seminibus sumus.

quasi degenerem] Sic non recte redditum est Graecum: *σκόπας δὲ τὸν φίλον τοῦ ἡγεμόνος εἰς δυσγένειαν*. De particula *quasi* vid. not. ad § 12.

21. *laetitia eum . . infundunt*] Cf. § 4. et c. 5. § 14. *vino infusus. salutis suae prodigum*] Cf. Horat. Od. I, 12, 37 sq. *Animaeque magnae Prodigum Paullum*.

philosophum et consummatae virtutis virum] Cf. § 16. *consummatarum divitiarum viro*. Plutarchus c. 7., p. 632. F.: *Ὅς με σοφὸν καὶ αὐτάρεκτον καὶ μακάριον ἐποίησε*.

22. *inter cetera exactae vitae instituta*] Pontanus contulit Petron. Sat. 5. *Artis severae si quis hamat effectus, Mentemque magnis applicat, prius amore Frugalitatis legem pellat exactam, ubi Ouden-dorp. habet: . . mores Frugalitatis lege poliat exacta.*

ut adolescentes . . discerent] „Scommata sine morsu videtur id esse quod dixit Plutarchus Lycurgo [c. 12.]: *Παίξειν εἰθίζον καὶ σκώπτειν ἄνευ βωμολοχίας*. Nam fuit alias acuta et aculeata Lacedaemoniorum dictio. Vid. Plutarch. Sympos. II, 1, 4. Verba Graeca sunt: *Εἰ δὲ τις ἀπειποι σκωπτόμενος, εὐθὺς ὁ σκώπτων ἐπέπαντο*, quae pressius intuentia. Non aliter quam Macrobius capio Heraclidem Ponticum: *Μελετῶσι δὲ ἐμμελῶς καὶ σκώπτειν καὶ σκώπτεισθαι*.“ Pont. — Vide ne Macrobius haud recte intellexerit Plutarchi verba quae leguntur p. 631. F. et in ed. Wyttenbach. sic Latine reddita sunt: *Nam si quis iniquius ferret, alter statim mordendi finem faciebat*.

ulterius] Cf. c. 6, § 4.; c. 14, § 16; VI, 3, 9. Comm. I, 12, 1; 13, 17.

23. *adolescentia tua*] Vid. prolegg. p. XLII sq.

ut discenda praecipiat] Cf. § 1.

anceps esse omne scommatum genus, suadeo in conviviis in quibus laetitiae insidiatur ira, ab huiusmodi dictis facessas et magis
 24 quaestiones convivales vel proponas vel ipse dissolvas. Quod genus veteres ita ludicrum non putarunt, ut et Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit et Plutarchus et vester Apuleius, nec con-
 [215]temnendum sit, quod tot philosophantium curam meruit.

IV. Et Praetextatus: Hoc quaestionum genus, cum et senilem deceat aetatem, cur soli iuveni suadetur? Quin agite, omnes qui adestis hic, apta convivio fabulemur, nec de cibatu tantum sed et si qua de natura corporum vel alia, praesente maxime Disario nostro, cuius plurimum ad hoc genus quaestionum poterit ars et doctrina conferre: sortiamurque, si videtur, ut per ordinem unusquisque proponat quam solvendam aestimet quaestio-

[Mss. APSH12.

anceps esse cet.] Cf. Plut. Symp. II, 1, 4. Io. Sar. l. c. — omne esse Av-g. — insidiabitur v-g. — dictis ab huiusmodi H1. ab eiusmodi dictis H1.

24. „Et vester Apuleius cum Frontone, Ioh. Sarisberiensis qui locum hunc exscripsit, locupletius. Vide lib. VIII, cap. 10.“ Pont. (Vester non legitur apud Io. Saresb.). — nec puto contemnendum sit H2. — tantorum philosophantium H2. — cura cal.

IV. Caput IV. Cibum simplicem praeferendum esse multiplici, ut qui sit digestu facilior. ch-b. 1. Et om. P6. — hinc P6. haec ASvi. hoc H. — adhuc P5. — apti cum vino fabulemur P5. — natura (om. de) S. — dissario S (Sic semper). dysario H12. — nostro occurrerunt cuius P6 (P5 occurrerint). — sortiamur. Quae P (P5 quod). — aestimat A. existimet v-gb. existimat S. 2. Huic g in mg. —

facessas] i. e. abstineas. Alias hoc verbum idem valet atque abire. Cf. §§ 9. et c. 1. § 5.

magis] idem valet quod potius. Vid. prolegg. p. XLIV.

quaestiones convivales] Cf. c. 1, § 14. convivalibus fabulis.

dissolvas] i. e. solvas.

24. ut et Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit] A. Stahrius (Aristot. b. d. Roem. p. 190.) dicit his deperditis libris ab aliis alium tribui titulum, namque memorare Anonymum Menagii tres libros qui inscripti sint Συσσιτικά προβλήματα, eundem et Diogenem Laert. V, 22. unum librum qui inscriptus sit Συμπόσιον vel περὶ συμποσίων ἢ σνσσιτίων, Athenaeum XV, 16. p. 674 f. dicere: Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Συμποσίῳ.

Plutarchus] cuius Συμποσιακά προβλήματα compilavit Macrobius.

et vester Apuleius] Cf. V, 2, 17. et Apul. Florid. IV, 20. p. 98. Canit enim Empedocles carmina, Plato dialogos, ... Apuleius vester omnia. Apuleii Quaestiones convivales ad nos non pervenerunt. Hildebrandus in prolegg. ad Apuleium c. II. p. LVI. praeter Ma-

crobius et Ioannem Saresberiensem citavit Sidonium Apollinarem, cuius verba ex lib. IX. ep. 13. exscripsit haecce: Quoties epulo mensae lautioris hilarabere, religiosis narrationibus vaca. Iis proferendis confabulatio frequens, iis redicendis sollicitus auditus inserviat. Certe si saluberrimis avocamentis, ut qui adhuc iuvenis, tepidius inflecteris, a Platonico Madaurensi saltem formulas mutare [mutuare?] convivalium quaestionum: quoque reddaris instructor, has solve propositas, has propone solvendas, iisque te studiis et dum otiaris exerce, et subiecit quae Scriverius adnotavit ad Apul. p. 376., qui censuit ad has convivales quaestiones pertinere griphos, quos commemorat Apuleius Florid. I, 9. p. 37.

tot philosophantium] Cf. V, 17, 5. per tot secula.

IV, 1. praesente maxime Disario] i. e. praesertim quum adsit Disarius medicus. Cf. § 3. et vid. prolegg. p. xxx, k.

si videtur] Vid. not. ad V, 13, 7.

ut per ordinem unusquisque proponat .. quaestionem] Imitatur Pla-

nem. Hic adsensi omnes Praetextato anteloquium detulerunt, 2
 orantes ut, cum ipse coepisset, ceteris ex filo consultationis eius
 interrogandi constitueretur exemplum. Tum ille: Quaero, inquit, 3
 utrum simplex an multiplex cibus digestu sit facilior: quia mul-
 tos hunc, nonnullos illum sectantes videmus. Et est quidem su-
 perba et contumax et velut sui ostentatrix continentia: contra
 amoenam se et comem adpetentia vult videri. Cum ergo una
 censoria sit, delicata altera, scire equidem velim quae servandae
 aptior sit sanitati. Nec longe petendus adsertor est, cum Disa-
 rius adsit, qui quid conveniat corporibus humanis non minus cal-
 let quam ipsa natura fabricae huius auctor et nutrix. Dicas ergo
 velim, quid de hoc quod quaeritur medicinae ratio persuadeat.
 Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe inperitorum de hac quae- 4
 stione consulisset, quia plebeia ingenia magis exemplis quam[216]
 ratione capiuntur, ammonuisse illum contentus forem institutionis
 pecudum: quibus cum simplex et uniformis cibus sit, multo sa-
 niores sunt corporibus humanis, et inter ipsas illae morbis impli-
 cantur quibus, ut altiles fiant, offae conpositae et quibusdam
 condimentis variae farciuntur. Nec dubitaret posthac, cum adver- 5

Edd. vicahgspdz.]

constituerunt v1. 3. Tum ille. quaestiones naturales philos.
 tertia die saturnaliorum. Quaero. H2. — utrum simplex .. sit facilior]
 Cf. Plut. Symp. IV, 1, 1. — facilior sit v-g. — ac contumax v-g. — ve-
 luti Edd. P. vel ad H2. — quam amenam (om. contra) H2. — et com-
 munem S. — censoria sit una v1 (v3 sit: una). — contra delicata altera
 P. — huius fabricae v-g. — Dicas .. persuadeat om. H2. 4. Disa-
 rius. Si me aliquis (inquit add. a sec. m.) H2. — institutionis pecudum
 ... (§ 7.) copia postulante] Cf. Plut. l. c., 2. — cum (simplex) As-bPE
 M3H. quum v3a. si cum v1. si SH2ichgM12. om. H1. — inter ipsa

tonem. Cf. Sympos. p. 214. Σὺ δ',
 ἐπειδὴ οὐκ εἰρηκας, δίκαιος εἴ εἴ-
 πειν, εἰπὼν δ' ἐπιτάξαι Σωκράτει
 ὅ τι ἂν βούλη, καὶ τοῦτον τῷ ἐπὶ
 δεξιᾷ, καὶ οὕτω τοὺς ἄλλους, et
 vid. Becker. Charikl. I, p. 466.

2. Hic adsensi omnes] Forsitan
 quis maluerit scribi His, quum le-
 gatur I, 24. 25. His cum omnes
 assensi essent, al., sed refragantur
 codices.

anteloquium] Cf. I, 24, 21.

ex filo consultationis eius] Cf. c.
 2. § 3; lib. VI, c. 3. § 9; Lucret.
 II, 340 sq. Debent nimirum non
 omnibus omnia prorsum Esse pari
 filo similique affecta figura; Gell.
 I, 9, 2. Mores naturasque hominum
 .. de totius corporis filo atque
 habitu sciscitari.

3. censoria] Cf. c. 1, § 2.

adsertor] i. e. auctor, vel is qui
 demonstrat ea quae sunt demon-
 stranda. Vid. not. ad I, 6, 5. Add.
 III, 16, 3; 18, 11.

fabricae huius] Cf. Comm. I, 14,
 7. in fabricam corporum.

quid .. persuadeat] i. e. doceat.
 Cf. § 13. occultior ratio deprehen-
 dit, et c 5, § 15. Quod .. metuen-
 dum .. nulla ratio persuadet, c.
 6, § 2. Hoc utrum ita esse ratio
 persuadeat, et Caes. de b. Gall.
 VI, 14. In primis hoc volunt per-
 suadere, ubi vid. Herzog.

4. ammonuisse .. contentus fo-
 rem] Vid. not. ad I, 12, 2.

institutionis] i. e. victus.

corporibus humanis] Fortasse Ma-
 crobius dicere noluit hominibus, ne
 cui anceps esse videretur vis vocis
 saniores: nam apud Plutarchum
 Symp. IV, 1, 2. p. 661. B. legitur
 μᾶλλον ὑγιαίνει τῶν ἀνθρώπων.

quibus .. offae .. variae farciun-
 tur] Usitatus esset: quae offis va-
 riis farciuntur, ut ait Cato R. R.
 89.: Gallinas et anseres sic farcito,
 et infra c. 5. § 14. legitur fartus
 cibo. Sed cf. Martial. III, 58, 6.

tisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, aegrescere autem et inter illa quae saginam composita varietate patiuntur, quia constat id genus alimoniae non magis copia quam
6 varietate crudescere. Fortasse illum attentiores exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum umquam fuisse medicorum circa curas aegrescentium tam audacis negligentiae ut febrienti varium et non simplicem cibum daret. Adeo constat quam facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei, vel cum infirma est natura, sufficiat.
7 Nec tertium defuisset exemplum, ita esse vitandam ciborum varietatem ut varia solent vina vitari. Quis enim ambigat eum qui diverso vino utitur in repentinam ruere ebrietatem nec
8 dum hoc potus copia postulante? Tecum autem, Vetti, cui soli perfectionem disciplinarum omnium contigit optinere, non tam exemplis quam ratione tractandum est, quae et me tacente clam
9 te esse non poterit. Cruditates eveniunt aut qualitate suci in quem cibus vertitur, si non sit aptus humori qui corpus optinuit,
[217] aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quae congesta sunt concoquenda. Ac primum de suci qualitate videamus.
10 Qui simplicem cibum sumit facile quo suco corpus eius vel gravetur vel iuvetur usu docente cognoscit. Nec enim ambigit cuius cibi qualitate possessus sit, cum unum sumpserit, et ita
11 fit ut noxa, cuius causa deprehensa sit, facile vitetur. Qui autem multiplici cibo alitur diversas patitur qualitates ex diversitate sucorum: nec concordant humores ex materiae varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem, in quem iecoris ministerio vertuntur, et in venas cum tumultu suo transeunt. Hinc morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum

[Mss. APSH12.

v1. 5. et inter illa APSH1M123. om. v-a. inter illa (om. et) h-b. et interire illa H2. etiam illa interire E. — saginā M12. — patiuntur ... varietate om. AH12v-aM123. — crudesceret H2. 6. attentiores illum H2. — medicorum fuisse H2. — febricitanti H2. — infirma sit v-g. 7. varietatem ciborum esse vitandam H2. — mutari P (H1 in mg. add. vitari). 8. Vecti v-g. — poterat c-b. 9. Cruditates veniunt ... nascuntur (§ 11.) Plut. l. c. 10. vel corpus eius v. eius corpus vel i-g. — iuvetur vel gravetur Edd. P. — cuius sibi ch. — deprehensa est v-g. 11. scaturigo H1. scaturigo est H2. — ex pugnantium H1. expugnantium S. — merum P. 12. non omnia quae P. — alia tar-

Hic farta premitur angulo Ceres omni.

5. crudescere] i. e. cruditatem afferre.

6. nullum umquam fuisse medicorum .. tam audacis negligentiae] Plutarchus l. c.: Οὐδεις γέγονεν οὐτῶ των ιατρῶν παράτολμος ἐν καινοτομίᾳ καὶ ἀνδρεῖος.

febrienti] Cf. Cels. IV, 4, 2. Si non febricit, et Colum. VI, 38, 1. Febrienti mulae. Alias dici solet febricitare.

7. necdum] Vid. prolegg. p. xli. med.

8. clam te esse] Vid. not. ad lib. I, praef., § 2.

10. cuius cibi qualitate possessus sit] Singularis est hic huius verbi usus, praesertim quum sit genus passivum.

11. iecoris ministerio] Cf. c. 15, § 18. ad aliquod vivendi ministerium. Comm. I, 6, 81. Sensus eorumque ministeria.

cum tumultu suo] Cf. c. 6. § 9. saltu tumultuantis spiritus. Comm. I, 12, 7. Anima silvestrem tumultum, id est hylen influentem sibi, incipit experiri, et 22, 6. de omni

discordia nascuntur. Deinde quia non omnium quae esui sunt 12 una natura est, non omnia simul coquuntur, sed alia celerius, tardius alia: et ita fit ut digestionum sequentium ordo turbetur. Neque enim cibi quem sumimus una digestio est, sed, ut corpus 13 nutriat, quattuor patitur digestiones: quarum unam omnes, vel ipsi quoque hebetes, sentiunt, alias occultior ratio deprehendit. Quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi causa repetenda est. Quattuor sunt in nobis virtutes quae administrandam alimoniam 14 receperunt, quarum una dicitur καθελκτική, quae deorsum trahit cibaria confecta mandibulis. Quid enim tam crassam materiam per faucium angusta fulciret, nisi eam vis naturae occultior hauriret? Hausta vero ut non continuo lapsu per omne corpus suc- 15 cedentibus sibi foraminibus pervium ad imum usque descendant, et talia qualia accepta sunt egerantur, sed salutare officium digestionis expectent, secundae hoc cura virtutis est, quam Graeci, quia retentatrix est, vocant καθεκτικήν. Tertia, quia cibum in 16

Edd. vica h g s p d z b.]

dus S. 14. Quattuor sunt in nobis virtutes cet.] Cf. Alexand. (Aphrodis.?) Problem. phys. II, 60. — ΚΑΘΕΛΚΤΙΚΗ PH12M3. ΚΑΕΦΑΚΤΙΚΗ A. ΚΑΤΦΑΚΤΙΚΗ M1. ΚΑΘΦΑΚΤΙΚΗ M2. om. S. καθεκτική vlich-b. „Neutiquam haec vox exprimit virtutem deorsum trahendi. Itaque vel cum eruditissimo Leopardo lib. VIII. Emend. c. 9. (vid. not.) legendum ἐλκτική vel cum Mar. Cagnato I. Observ. 10. καταδεκτική, quae nempe trahit et suscipit alimentum. Sed quia primam virtutem solummodo auctor dicit consistere in trahendo deorsum, sine dubio Leopardo accedendum, nisi scribere mavis καθελκτική, quia videtur praepositio fuisse in Ms.“ Gron. „Legendum censeo καθελκτική, h. e. vis attractrix. Nam καθεκτική et ab hoc loco et Plutarchi est aliena. Conf. Mercurial. Var. Lect. III, 5.“ Zeun. καταδεκτική a. δεκτική v3. appetita E. — hauriret occultior H2. 15. Hausta vero non (om. ut) v-g. — supra omne P. descendunt v-g. — excepta H2. — egerunt v-g. — expectant v-g (S sup. add. e). — haec cura P. hac cura a. — virtutis (om. est) H2. — καθεκτικήν Pa. Commendat Leopard. I. c. καθεκτική v1. ΚΑΘΕΛΚΤΙΚΗΝ M3. ΚΑΘΕΛΚΤΙΚΗΝ (del. priore κ) H. ΚΑΘΦΑΚΤΙΚΗΝ M1. ΚΑΘΦΑΚΤΙΚΗΝ (sup. add. κατα) M2. ΚΑΘΕΛΚΤΙΚΗΝ A. ΡΘΚΑΡΘΥΚΗΝ (sup. catectice) H2. om. S. καταδεκτικήν v3ich-b. „Secunda virtus, quae retentatrix et mora est immissi cibi, ideo quia tenet, videtur suscipere alimentum, quod Marsilius primae simul adscribit. Quare et pro καταδεκτικήν libens repono καθεκτική, obsecutus eidem doctissimo viro.“ Gron. „Lege καθεκτικήν. Conf. Mercurial. I. c.“ Zeun. petentem E. 16. Tertia ... ἀλλοιωτική om. P. — ΑΜΟΙΩΤΙΚΗ A.

silvestri tumultu vastum. Tumultus dicitur h. l. vis quae aestuantem reddat sanguinem.

12. quae esui sunt] Cf. III, 19, 1. et not. ad lib. I., praef., § 10., ubi ad verba neglectui et risui addendum est: VI, 1, 5.

13. occultior ratio deprehendit] Cf. § 3. et c. 15. §§ 3 et 8. et prolegg. p. XLII.

14. Quattuor .. virtutes] Leopardus Emend. VIII, 9.: „Has quattuor, inquit, virtutes Alexander problematum libri II. cap. 60. vo-

cat ἐλκτικήν, καθεκτικήν, ἀλλοιωτικήν, ἀποκριτικήν, cui suffragantur Galenus et tota medicorum schola. Quare tuto posthac apud Macrobius pro δεκτική sive καθεκτική leges ἐλκτική, id est attractrix facultas, et pro καταδεκτική leges καθεκτική, id est retentrix. Galenus [lib. III. de differ. sympt.] ἐλκτικήν aliter ἐπισπαστικήν vocat, et ἀποκριτικήν προωστικήν.“

καθελκτική] Praepositio, quam tumentur codices, retinenda est, quum Macrobius hanc vocem interpretetur verbis: quae deorsum trahit.

- aliud ex alio mutat, vocatur *ἁλλοιωτική*. Huic obsecuntur omnes,
 17 quia ipsa digestionibus curat. Ventris enim duo sunt orificia,
 quorum superius erectum recipit devorata et in follem ventris re-
 condit. Hic est stomachus, qui paterfamilias dici meruit, quasi
 omne animal solus gubernans: nam si aegrescat, vita in ancipiti
 est titubante alimoniae meatu: cui natura tamquam rationis capaci
 velle ac nolle contribuit. Inferius vero demissum intestinis adia-
 18 centibus inseritur, et inde via est egerendis. Ergo in ventre fit
 prima digestio virtute *ἁλλοιωτική* in sucum vertente quicquid ac-
 ceptum est, cuius faex retrimenta sunt quae per intestina, infe-
 riore orificio tradente, labuntur: et officio quartae virtutis, cui
 19 *ἀπεκκριτική* nomen est, procuratur egestio. Ergo postquam in
 sucum cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est au-
 tem iecur concretus sanguis, et ideo habet nativum calorem, quod
 confectum sucum vertit in sanguinem: et sicut cibum in sucum
 verti prima est, ita sucum transire in sanguinem secunda dige-
 20 stio est. Hunc calor iecoris administratum per venarum fistu-
 las in sua quaeque membra dispergit, parte quae ex digestis
 frigidissima est in lienem refusa, qui ut iecur caloris ita ipse fri-
 21 goris domicilium est. Nam ideo omnes dexteræ partes validiores
 [219] sunt et debiliores sinistrae, quia has regit calor visceris sui, illae

[Mss. APSH12.

- om. S. *digestiva* E. 17. *aegrescit* P. — *egerendi* Av. 18.
ἁλλοιωτική vi. *alloeotica* c-g. *ΑΜΟΙΩΤΙΚΗ* A. om. S. — *ἀπεκκριτική*
 H12 *ΑΠΟΕΚΚΡΙΤΙΚΗ* A. *ἀποκριτική* Edd. P. om. S. — *nomen ἀπε-*
κριτική H2. 19. *colorem* S. — *qui confectum* v3-gb. „Recte.“ Zeun.
 — *verterit* A. — *digestio* (om. est). 20. *administrandum* v.
 21. *has [dexter]as* · H2. — *illa* S. 22. *tertio* h. — *purum* (om.

16. omnes] i. e. ceterae vitutes.
 Cf. fabulam Menenii Agrippae ap.
 Liv. II, 32, 9 sqq.

digestionibus curat] Vid. not. ad
 I, 14, 6., ubi hic locus est adden-
 dus.

17. *paterfamilias*] i. e. dominus.
 Cf. I, 11, 11.

dici meruit] i. e. dignus est qui
 dicatur. Cf. c. 9, § 22.

omne animal] i. e. totum corpus.
 Sic Comm. I, 1, 7. eodem sensu
 dicitur *post animal* et *post cor-*
p[er]us.

titubante] i. e. debilitato.

velle ac nolle] tenet locum nomi-
 num substantivorum, *appetentiam*
 et *fastidium*. Cf. c. 9, § 22. et vid.
 prolegg. p. xxxix sq.

18. *retrimenta*] Cf. §§ 23 et 24;
 c. 11, § 9; c. 15, § 19 sq.; C. I,
 6, 77. Eodem sensu hoc vocabulum
 Varroni tribuitur a Nonio p. 217,
 23. Ipse Macrobius c. 15, § 4. ha-
 bet *recrementa*: alterum a terendo,
 alterum a cernendo est derivatum.

ἀπεκκριτική] Sic e codicibus mss.
 scripsi, quamvis Alexander I. c.
ἀποκριτική eam nomen.

19. *postquam .. reformatur*] Cf.
 Hand. Tursell. IV, p. 498 sq.:
 „Praesens .. dicitur .. de rei con-
 ditione quae eadem praesentiam
 continua attingit.“

in sucum] Cf. Cic. N. D. II, 55,
 137. *Ex intestinis autem et albo se-*
cretus a reliquo cibo sucus is quo
alimur permanat ad iecur.

vertit in sanguinem] Cf. Cic. l. c.
Ab eo cibo quum est secreta bilis
ique humores qui e renibus profun-
duntur, reliqua se in sanguinem
vertunt.

20. *administratum*] idem valet
 quod paulo supra *confectum*.

21. *has .. illae*] „Vide sis quae
 scribit pater meus libro III. Ob-
 servation. cap. 16., nam importu-
 nus erat Pricaeus.“ Gron. — Ibi
 legitur: „Miratur vir eruditus a
 castigatoribus hunc locum impune
 esse dimissum, quum transpositio

contagione frigoris sinistra optinentis hebetantur. In venis autem 22
et arteriis, quae sunt receptacula sanguinis et spiritus, tertia fit
digestio. Nam acceptum sanguinem quodammodo defaecant, et
quod in eo aquosum est venae in vesicam refundunt: liquidum
vero purumque et altilem sanguinem singulis totius corporis
membris ministrant: et ita fit ut, cum cibum solus venter acci-
piat, alimonia eius dispersa per universos membrorum meatus
ossa quoque et medullas et ungues nutriat et capillos. Et haec 23
est quarta digestio, quae in singulis membris fit, dum quod uni-
cuique membro datum est ipsi membro fit nutrimentum. Nec
tamen huic totiens defaecato retrimenta sua desunt, quae, cum
membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos evanescent
meatus. Si qua vero pars corporis aegrescat, in ipsam quasi in- 24
firmiorem ultima illa quae diximus retrimenta labuntur, et hinc
nascuntur morborum causae quae *ῥεύματα* medicis vocare mos
est. Si enim fuerit ultimi suci iusto uberius multitudo, hanc a 25
se repellit pars corporis illa quae sanior est, et sine dubio labitur
in infirmam quae vires non habet repellendi: unde alieni receptio
distendit locum in quem ceciderit, et hinc creantur dolores. Haec
est ergo triplex causa vel podagrae vel cuiuslibet ex confluentia
morbi: id est multitudo humoris, fortitudo membri a se repellen-
tis, et recipientis infirmitas. Cum igitur adseruerimus quattuor 26
in corpore fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera, et si
praecedens fuerit impedita, nullus fit sequentis effectus: recurra-[220]

Edd. vicahgspdzb.]

que) H2. — et (sup. ut) cum A. — eius alimonia A. 23. Etiam haec
v1. — unicuique membrorum H2. — sint H2. 24. in suam quasi
H2. — in infirmiore A. — et hic A. — causae (om. morborum) Av.
causae morborum cah. — reumata S. 25. in infirma A. — unde et
alieni Sv-g. — ex confluentia om. s-z. „Necessario ex scripto et veteri-
bus supplendum: Vel cuiuslibet ex confluentia morbi. Nam mala capit
quae ἐκ ῥεύματος oriuntur.“ Pont. „Sic lege cum ed. vet.“ Zeun.

pronominum omnem loci senten-
tiam destruat, facitque: quia illas,
et: hae contagione. Fallitur: id
ipsum enim Macrobius intelligi
voluit ex vulgato. Livius lib.
XXIV. [cap. 29.]: Et mittentibus
et missis ea laeta expeditio fuit:
nam et illis, quod iamdiu cupie-
bant, novandi res occasio data est, et
hi sentinam quandam urbis rati ex-
haustam laetabantur, ubi illi sine
dubio missi, hi mittentes.“

visceris sui] i. e. iecoris. Cf. Plin.
N. H. XI, 37. s. 73. Iecur in dextra
parte est, et s. 80. Huic (ventri-
culo) adnectitur lien in sinistra parte
adversus iecori.

22. quae sunt receptacula san-
guinis et spiritus] Cf. Cic. N. D. II,
55, 138. Sanguis per venas in
omne corpus diffunditur et spiritus
per arterias, et Sen. N. Qu. III,

15, 2. In quibus (corporibus) et ve-
nae sunt et arteriae: illae san-
guinis, hae spiritus recepta-
cula.

altilem] Hoc unum activi sensus
huius adiectivi affertur exemplum.

alimonia] Cf. V, 11, 16. Hac
voce usus esse dicitur Plautus
Pers. I, 2, 1.; sed certa eius vesti-
gia non inveniuntur ante Sueto-
nium. Cf. Calig. 42. et Gell. N.
A. XVIII, 15, 5.

23. in sua sunt sanitate] Singu-
laris est haec ratio dicendi, sed
conferre licet in vitio esse. Vid.
Hand. Tursell. III, p. 259.

per occultos evanescent meatus] Cf.
c. 10, § 3.

25. ultimi suci] Cf. § 22 sq.

ex confluentia] sc. orti.

26. altera .. ex altera] dicitur
pro alia ex alia.

mus animo ad illam primam digestionem quae in ventre confici-
tur, et invenietur quid impeditenti ex multiformi nascatur alimo-
27 niae. Diversorum enim ciborum diversa natura est: et sunt qui
celerius, sunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digestio
vertit in sucum, quia non simul omnia accepta vertuntur, quod
prius versum est, dum alia tardius vertuntur, acescit: et hoc
28 saepe etiam eructando sentimus. Alia quoque, quibus tarda di-
gestio est, velut ligna humida quae urgente igne fumum de se
creant, sic et illa imminente igne naturae fumant, dum tardius
29 concoquantur: siquidem nec hoc sensum eructantis evadit. Ci-
bus autem simplex non habet controversam moram, dum simul in
simplicem sucum vertitur: nec digestio ulla turbatur, dum omnes
30 sibi stata momentorum dimensione succedunt. Si quis autem
(quia nihil impatientius inperitia) rationes has dedignetur audire,
aestimans non impediri digestionem nisi sola ciborum multitudine,
nec velit de qualitate tractare: hic quoque multiformis alimonia
31 deprehenditur causa morborum. Nam pulmentorum varietas re-
cipit varia condimenta, quibus gula ultra quam naturae necesse
est lacessitur: et fit inde congeries, dum pruritu desiderii am-
32 plius, vel certe de singulis parva libantur. Hinc Socrates sua-
dere solitus erat illos cibos potusve vitandos, qui ultra sitim fa-
memve sedandam producant adpetentiam. Denique vel propter
[221]hoc edendi varietas repudietur, quia plena est voluptatis, a qua
seriis et studiosis cavendum est. Quid enim tam contrarium
33 quam virtus et voluptas? Sed modum disputationi facio, ne vi-

[Mss. APSH12.

26. ad illam (in marg. add. primam) A. 27. Diversorum enim ciborum .. qui tardius digeruntur] Cf. Plut. Symp. IV, 1, 2. — est natura H2. — qui tardius (om. sunt) Svi. — vertitur H2v-gbP. „Corrige ex ed. vet. vertitur.“ Zeun. — accepta omnia Edd. P. 28. Alia quoque sentimus S. — sic illa (om. et) v-g. — coquantur v-g. — evadat (A a p. m.) Svichg. 29. contraversam morem (sup. a) A. — simplicem in sucum (om. simul) Av. in simplicem simul succum Si-g. — digestio illa A. — in stata (sup. statuta) H2. pro statuta (AH1a sec. m.) Sv. pro statua A a p. m. 30. impatientius est H. — aestimans non impediri digestionem .. (§ 32.) cavendum est] Cf. Plut. l. c. — existimans Sab. extimans vichg. — ce ca morborum H1. 31. naturae om. H2. 33. disputationis v.

27. vertit in sucum] Cf. § 19.
28. quibus tarda digestio est] i. e. quae tardius digeruntur.
imminente igne naturae] eorum.
Ignis vocatur calor iecoris. Cf. § 19.
nec hoc] quod fumant.
sensum eructantis evadit] i. e. ab eructante non sentitur.
29. non habet controversam moram] i. e. non partim citius partim tardius digeritur.
dum] Ponenda erat potius causalis particula. Cf. c. 6. § 12.; c. 10. § 11.; c. 15. § 2.

stata momentorum dimensione] Cf. Plin. ep. IV, 30, 3. certis dimensisque momentis.
30. hic] i. e. hac ratione.
31. congeries] ciborum in stomacho.
amplius] i. e. plus editur quam quod naturae necesse sit.
parva libantur] Cf. c. 7. § 14. parvo vino.
32. Socrates] Cf. II, 8, 15.
studiosis] i. e. φιλοσόφοις.
33. modum disputationi facio] Cf. Cic. in Verr. II, 2, 48, 118. Nos modum aliquem et finem ora-

dear hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, tamen, quia varium est, accusare convivium.

V. Haec cum Praetextato et ceteris prona assensione placuissent, Euangelus exclamavit: Nihil tam indignum toleratu quam quod aures nostras Graeca lingua captivas tenet, et verborum rotunditati adsentiri cogimur circumventi volubilitate sermonis qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. Et quia his² loquendi labyrinthis inpares nos fatemur, age, Vetti, hortemur Eustathium ut recepta contraria disputatione quicquid pro vario cibo dici potest velit communicare nobiscum, ut suis telis lingua violenta succumbat et Graecus Graeco eripiat hunc plausum, tamquam cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus: Rem³ iocundam, Euangele, amarius postulasti. Audere enim contra tam copiose et eleganter inventa res est quae habeat utilem voluptatem, sed non tamquam ingeniis insidiantes et gloriosis tractatibus invidentes hoc debemus expetere. Nec abnego potuisse me quo-⁴

Edd. vicahgspdz.]

V. Caput V. Contra cibum multiplicem aptiorem esse quam sit simplex. ch-b. 1. quod om. H2. — Graeca lingua ASH2v-gbP. grata lingua H1M123. linguasue grata E. gratia linguae s-z. „Forte male a Stephano eiectum est Graeca lingua. Nam praeterquam quod extat in Ed. vet., etiam sequens illud Graecus Graeco eripiat antiquam lectionem comprobare videtur.“ Zenn. — captivitas E. — teneat P. — assentire (A a p. m. ans.) H1 Edd. — quia ad H12. 2. laberinthis AH12. — imparibus h. — Vetti v-g. o vetti A. — Eustachium (etiam infra) AH2vic. 3. iucundam Edd. PH1. — o cvangele A. — Audire ASH12 s-z. — res (om. est) APH1. 4. potuisset me A. — praelusio A. —

tioni nostrae criminibusque faciamus.

V, 1. prona assensione placuissent] i. e. ita placuissent, ut facile ceteri assentirentur.

indignum toleratu] Cf. Virg. Aen. IX, 595. Digna atque indigna relatu Vociferans.

Graeca lingua] i. e. sermo hominis Graeci; nam Latine loquentem eum facit Macrobius. Conf. infra: circumventi volubilitate sermonis, et c. 9, § 9. vestri oris nota volubilitas.

agit in audientes tyrannum] i. e. audientibus vim affert.

2. tamquam cornix cornici oculos effodiat] Hertzberg. ad Propert. IV, 5, 15. hoc proverbio ait significari callidum hominem a callidiorē esse deceptum, sed addas: necessarium a necessario. Erasmus Adag. I, 3, 75. cornicem dicit antiquitus fuisse concordiae symbolum. Cf. Cic. p. Flacc. 20, 46. Hic, Hercule, cornici oculum, ut dicitur. Nam hunc Hermippum, hominem eruditum, civem suum

percussit, ubi vid. schol. Bob., et p. Mur. 11, 25. Cn. Flavius qui cornicum oculos confixerit .. et ab ipsis cautis iureconsultis eorum sapientiam compilarit.

3. Audere] Hoc verbum recepi, minus quam antea (vid. not. ad Comm. II, 15, 2.) haesitans, quamvis nullius codicis auctoritate sit firmatum. Nam codicis P, e quo nihil enotatum est, consensus cum ed. b hoc loco maxime dubius est, quia in ed. s, quam ex hoc codice factam esse constat, legatur Audire. Quis autem unquam dixit audire contra .. sensa? Verbum audere idem valet quod infra § 4. sensa et inventa Disarii contrariis repellendo. Cf. Comm. I. c. et Apul. Florid. IV, 18. Haec tanta ac totiuga invitamenta communia non minus vos ad audiendum prolectant quam me ad audendum retardant, ubi quidem audendum e correctura G. Vossii natum est, quum vulgo legeretur audiendum.

utilem] i. e. cum utilitate coniunctam.

[222]que tamquam palinodiam canere. Est enim rhetorica prolusio communes locos in utramvis partem inventorum alternatione tractare. Sed quia facilius Graecorum inventionibus a Graecis forte aliis relata respondent, te, Eustathi, oramus omnes ut sensa et inventa Disarii contrariis repellendo in integrum restituas ex-
5 auctoratum conviviorum leporem. Ille diu hoc a se officium deprecatus, ubi tot inpellentium procerum, quibus obviandum non erat, hortatui succubuit: Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario et continentiae: sed ab auctoritate vestra tamquam ab edicto praetoris impetrata venia gulae patro-
6 num, quia necesse est, profitebor. In primo speciosis magis quam veris, ut docebitur, exemplis paene nos Disarii nostri cepit ingenium. Ait enim pecudes simplici uti cibo, et ideo expugnari difficilior earum quam hominum sanitatem. Sed utrumque fal-
7 sum probabo. Nam neque simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis quam a nobis morbi remotiores. Testatur unum varietas pratorum quae depascuntur, quibus herbae sunt amarae pariter et dulces, aliae sucum calidum aliae frigidum nutrientes, ut nulla culina possit tam diversa condire quam in herbis natura
8 variavit. Notus est omnibus Eupolis, inter elegantes habendus

[Mss. APSH12.

relatae p2-b. 5. officium a se H2. — patronum me H2. 6. spatiosius H12. — pene nos Disarii exemplis, ut docebitur v1a (v3chg penes). ut docebitur pene nos disarii (om. exemplis) P. — Ait cet.] Cf. c. 4, § 5. et Plut. Symp. IV, 1, 3. — uti simplici Edd. — utramque falsam Sv1. utrumque falsam M1. 7. simplex (om. est) H2. — multis v1. — Testatur enim P. — nulla gula H2. 8. omnibus om. v. — Aeges

4. palinodiam canere] Erasm. Adag. I, 9, 59. „Παλινωδεῖν, id est palinodiam canere, est diversum ab iis quae prius dixeris dicere, atque in contrarium vertere sententiam.“ Voce palinodia usus est etiam Cicero ad Att. II, 9, 1; IV, 5, 1; VII, 7, 1; ubi solet Graece scribi.

prolusio] est exercitatio: apud Ciceronem de or. II, 80, 325. et Divin. in Caec. 14, 47. ea tantum quae ipsam pugnam antecedit.

sensa et inventa] Cf. I, 24, 14.

5. exauctoratum] Cf. I, 5, 3 exauctorata a sequenti aetate (verba).

5. a se officium deprecatus] Cf. Cic. in Verr. II, 1, 60, 157. Is ullam a sese calamitatem poterit deprecari? et in Catil. I, 11, 27. Ut a me . . querimoniam detester ac deprecer.

obviandum] Cf. Comm. I, 12, 1. obviante solstitio.

hortatui succubuit] i. e. non amplius potuit resistere. Cf. III, 10, 1. Exclamavit Evangelus diu se succubuisse patientiae; ubi sen-

sus est, se, quamvis impatientem, rem pertulisse, ut potius dicendum fuerit impatientiae, quam dicit se vix potuisse reprimere.

ab auctoritate vestra . . impetrata venia] Dicendum erat aut: a vobis et a praetore, aut: auctoritate vestra et edicto praetoris.

praetoris] iudicium exercentis. Cf. Cic. p. Arch. 2, 3.

patronum . . profitebor] Vid. not. ad c. 1, § 22.

6. in primo] i. e. in iis quae primo loco dixit.

expugnari . . sanitatem] Commodius hoc verbum refertur ad animi virtutes, ut ap. Cic. p. Cael. 20, 49. expugnare pudicitiam.

7. animalibus mutis] i. e. τοῖς ἀλόγοις. Cf. § 11. lib. IV, c. 5. § 10. et Senec. ep. 124, 2 sqq., ubi et plurali numero legitur muta animalia, et singulari mutum animal, ita ut opponantur rationalia, i. e. homo et deus.

calidum . . frigidum] Cf. § 26.

condire] i. e. condiendo componere.

veteris comoediae poetas. Is in fabula quae inscribitur *Αἶγες* inducit capras de cibi sui copia in haec se verba iactantes:

Βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης· πρίνου κομά- 9
ρου τε,
πιόρθους ἀπαλοὺς ἀποιρώγουσαι, καὶ πρὸς τούτοιςιν ἔτ'
ἄλλα,
κῦτισόν τ' ἥδ' ἐ σφάκον εὐώδη καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλ- [223]
λον,

Edd. vicahgspdz.]

Mss. et Edd. 9. Βοσκόμεθ'] Cf. Plut. l. c. Salmas. Exerc. Plin. p. 235. a. AB. Meineke fragm. Com. Gr. I, p. 426. et Schneidewin. in Zeitschr. f. d. Alt. Wiss. 1843. p. 476. Βοσκόμεθ' ... θύμβραν om. S. In A legitur βοσκομεθ' γανειπο παντοδακινς (in vic βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς) omissis reliquis. In a multae sunt lacunae infra notandae, nulla versuum distinctio. In h-b distinguuntur septem versus, quorum primus finitur verbo ἐλάτης, alter verbo ἀποιρώγουσαι, tertius verbis κῦτισόν τ' ἥδ' ἐ, quartus verbo πολύφυλλον, quintus verbo ἐρίκην, sextus verbo κίσθον, ut vulgo apud Plutarchum. — v. 1. γιγς πο H1. — πεντοδαπῆς a. — ελιγς ποίνου pl. „Omniino legerim πρίνου cum Camer. et Lugdun. ed. vet. Gaza illicem interpretatur.“ Pont. „Nulla editio aliter habet quam πρίνου.“ Gron. — πρι νοϋ (deleta in lacuna littera) P. — v. 2. απουγς. ποϋρωγουσαι H1P. „Xylander eodem versu pro ἀπαλοὺς ἀταλοὺς adducit. At πιόρθους ἀπαλοὺς dixit Eupolis, quomodo apud Athenaeum libro III. [p. 113. b.] ἀπαλὸς ἄρτος dictus.“ Pont. — ἔτ' ἄλλα Salmasius, Grotius et Meinek. Curis crit. p. 58. Sed vid. infra. εταλιν H2. εταλιν H1. εταλιν P. ε (sequente lacuna) a. ἔτ' ἄλλ' οἶον h-b. Mein. Th. Bergk. Comm. Com. Att. p. 199. coni. καὶ πρὸς τούτοις καλαμίνθην vel τιθύμαλλον. „Verior videtur Th. Bergkii coniectura καὶ πρὸς τούτοις τιθύμαλλον. Videtur tamen aliud quid latere. Apud Plutarchum in Aldina quidem ex illis ἔτ' ἄλλ' οἶον nonnisi prima littera ε comparet.“ Meinek. Vid. not. — v. 3. κῦτισον H1P. κῦτισον H2. κῦτισόν τ' a. κῦτισόντε vhg. κῦτισον τ' spl. κῦτισον τ' p2d Plut. κῦτισον τ' zb. Οἰσιν κῦτισον (om. ἥδ' ἐ) Salm. — „σφάκον legi lex metri postulat.“ Salmas. consentiente Meinekio qui adnotavit: „quod correxit Bodaeus Stapelius ad Theophr. p. 409. indicatus a Lobeckio ad Phryn. p. 110.“ Φασκον H12. Φας. κοϋ. φας (sequente lacuna) a. φάσκον h-b Plut. — μίλακα „rectius fortasse scribitur, ut voluit Runkelius. V. Elmsleius ad Eurip. Bacch. 108. et Dindorf. ad Aristoph. Nub. 1007.“ Meinek. — τὴν om. Plut. — πολλίφυλλον H1. πολλίφυμον P. πολύφυλλον a. — v. 4. ἐρίνον a.

9. v. 1. ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς] Salmasius Exerc. Plin. p. 380. a. A. adnotavit Graecos ὕλην de arboribus fruticibus et herbis promiscue usurpare. Sed vide ne haec rectius Xylander reddiderit verbis: *omnigena materies*. Certe Plinius N. H. XXXV, 1, 1. dicit: *immensa medicinae silva*, et Plutarchus p. 663, B.: Ὡς τὸ ἡμέτερον (σῶμα) ἐκ ποικίλης ὕλης λόγον ἔχει μάλλον ἢ ἀπλῆς συνειρμιζεσθαι.

πρίνου κομάρον τε] i. e. ilicis et arbuti. Cf. Zonae epigr. Anthol. Pal. IX, 312. v. 4. Ἡ πρίνον ἢ τὰν ἀνάλειαν κόμαρον, et versum ap. Athen. II, p. 50. f. Ὁ πρίνος (φέ-

ρει) ἀκύλον, ὁ κόμαρος μιμαίνυλα.

v. 2. ἔτ' ἄλλα] Haec certa quidem non sunt, sed proxime accedunt ad id quod legitur in codd. mss., dummodo statuamus librum aberrasse ab his ad πολύφυλλον, nec turbant versum.

v. 3. ἥδ' ἐ σφάκον] i. e. et saliviam. Meinek. conferri iubet Aristoph. Thesm. 486. Cratini fragm. incert. fab. CXXXV. (Αὐτομάτῃ δὲ φέρει τιθύμαλλον καὶ σφάκον πρὸς αὐτὸ ἀσφάραγον κῦτισόν τε) Alexin Athenaei IV, p. 170. b. et Polluc. VI, 66, et de ἥδ' ἐ similibusque formis epicis in versibus anapaesticis comicorum not. ad

κότινον σχῖνον μελίαν πεύκην, ἄλιαν δρυῖν, κιττόν ἐρί-
κην
πρόμαλον ῥάμνον φλόμον ἀνθερικόν κισθόν φηγόν θύμα
θύμβραν.

[Mss. APSH1 (H2 usque § ad 12).

„ἐχῖνον sola Lugdunensis editio (Stoer. 1597.), quod et animalis nomen, quem erinaceum indigitant. Est tamen et herba alias ἐρίνος appellata. Sed σχῖνον non spreverim. Constantinus in Geoponicis ἡ σχῖνος, τρεῖς δὲ καρποὺς, φησὶ, φέρει. Quod ipsum ab Arato est, cuius verba vertit Dicationum primo Cicero [9, 16.]. Sed de ἐχίνῳ vide ad Theophrastum et in eum animadv. Iul. Caes. Scaligeri tertium c. 10.“ Pont. — πεύκην ἄλιαν om. a. Plut. συκῆν (om. ἄλιαν) h. „Scripsi συκῆν quod ex antiquis Macrobiani exemplaribus profert Leopardus Emend. VIII, 10. Pinea fronde non vescuntur caprae. Pro ἄλιαν, Bodaens Stapelius scripsit ἄπιον, Bergkiiς φυλίαν oleastrum. Satiis duxi coniungere ἄλιαν δρυῖν.“ Meinek. Illud improbat Schneidewinus qui confert v. 1 sq. ἐλίτης προϋθούς. — ἐρίκην PH12sp probante Choerobosco (Cramerii Anecd. Oxon. II, p. 272.) et Meinekio, Schneidewino. ἐρέκην Salmas. Sic scripserunt etiam Meinekius et Schneidewinus. ἐρέκην dzb. μυροίκην ahg (hg in mg.: „Al. ἐρίκην.“) Plut. — v. 5. προμαλλον P. — φλόμον ahg. „Apud Suidam est φλώμος, quae et φλόνος, θουαλλίς. At φλόνος ἀντὶ τοῦ φλόμος erit: φλόμος itaque recte, et eadem sit quae lucernaria Empirico Marcello.“ Pont. — ΘΕΡΙΚΟΝ PH12. ἀνθερικὴν g. — κισθόν Salmasius, Meinekius (qui habet φηγόν, κισθόν), Schneidewinus. ΚΙΣ-
CON PH12 (s-b κισθόν). „Camerarii et Lugdun. (ahg) κισθόν. Ego prius retinuerim.“ Pont. „Immo posterius.“ Gron. — φηγόν p-bPH12. (In s non satis liquet, num sit *vn* an *on*). — θύμα om. Plut. ΟΥΜΑ

Cratini fragm. p. 77. (Quaest. scen. II, p. 25.). Cf. Salmas. de homonym. hyl. iatr. c. 37.

σμίλακα τὴν πολύφυλλον] Illeis genus hoc videtur fuisse. Cf. Plin. N. H. XVI, 6. s. 8. § 19. Illeis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant smilaces a quibusdam Graecis dictae. Nam ex iis arboribus quas Graecos praeterea sic nominasse refert Plinius, taxus (ib. 10. s. 20.) dicitur esse mortifera et altera ederae similis (ib. 35. s. 63.) spinosis frutectosa ramis.

v. 4. κότινον, σχῖνον] i. e. oleastrum, lentiscum. Vid. app.

ἄλιαν δρυῖν] Haec recte coniunxisse videtur Meinekius, qui censet hoc nomine eandem arborem significari quae ab aliis vocetur θαλασσία δρυς et ἄλιφλοιος, affereus Pseudo-Democr. ap. Fabric. Bibl. gr. IV, 29. p. 337. Δρυς θαλασσία ἀντιπάσχει πάση μανίας ἀγωγῇ, Theophrast. H. Pl. VIII, 8. Ὡς δ' οἱ περὶ Ἰδην διαιροῦσι, τὰδ' ἐστὶ τὰ· εἶδη, ἡμεῖς αἰγίλωψ πλατύφυλλος, φηγός, ἄλιφλοιος. Hesych. Ἀλίφλοιος, γένος δρυός. Schol. in Theocr. IX, 19. Εἰσὶ δὲ δρυὸς γένη πέντε, φηγός, ἡμεῖς, ἐτυμόδρυς,

ἄλιφλος (leg. ἄλίφλοιος) καὶ ἄνυλος.

v. 5. πρόμαλον] Meinekius adnotavit: „Respexit Erotianus Gloss. Hippocr. p. 514. ed. Tr. Πρόμαλόν ἐστιν εἶδος φντοῦ οὗ μέμνηται καὶ Εὐπολὶς Αἰξίν.“ Adde Hesychium: Πρόμαλος μυροίκη ἢ ἄγνος, et Etymol. Magn. Πρόμαλοι, εἶδος ἀγρίας δρυός.

φλόμον] i. e. verbascum. Cf. Salmas. de homon. c. 52.

ἀνθερικόν] Cf. Dioscor. II, 199. Ἀσφοδέλος .. (ἔχει) κανλὸν λεῖον ἔχοντα ἐπ' ἄκρον ἄνθος καλούμενον ἀνθερικόν.

κισθόν] Sic legendum est, non κισθόν, quod idem esset ac quod antecedit κιττόν. Cf. Hesych. Κίσθος, θάμνος, ἧς τὸ μὲν ἄρρεν τὸ δὲ θῆλυ. Alia eiusdem nominis scriptura est, quam habet Dioscorides I, 126.: Κίστος .. θάμνος ἐστὶν ἐν πετρῳάδεσι τόποις φνόμενος πολὺκλαδος, φυλλώδης, οὐχ ὑψηλός, φύλλα ἔχων περιφερῇ στυφνὰ δασέα.

θύμα] est numerus pluralis: nam thymus dicitur et θύμος et θύμον. Cf. Theophrast. H. Pl. VI, 2. Θύμον, τὸ μέλαν καὶ λευκόν.

θύμβραν] Cf. Dioscor. III, 39. (45.) Θύμβρα καὶ αὐτὴ γνώριμος.

Videturne vobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur vel arbusta vel frutices non minus suco diversa quam nomine? Quod 10 autem non facilius morbis homines quam pecudes occupentur, Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert a pecudibus inchoatam: quando morbus, antequam in homines posset inrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed et quanta sit mutis ani- 11 malibus infirmitas vitae brevitatis indicio est. Quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est potest annos hominis aequare? nisi recurras forte ad ea, quae de corvis atque cornicibus fabulosa dicuntur, quos tamen videmus omnibus inhiare cadaveribus universisque seminibus insidiari, fructus arborum persequi: nam non minus edacitatis habent quam de longaeuitate eorum opinio fabulatur. Secundum, si bene recorder, exemplum est solere me- 12 dicos aegris simplicem cibum offerre, non varium: cum hunc offeratis, ut opinor, non quasi digestu faciliorem, sed quasi minus adpetendum, ut horrore uniformis alimoniae edendi desiderium languesceret, quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. Ideo, si quis aegrescentium vel de ipso simplici

Edd. vicahgspdz.]

H12. — vobis om. H2. — diversa om. H2. 10. Homero] H. á, 50. — inripere P. 11. multis AH1PSvls-zEM13. „Expressimus Stephani et quam invenimus scriptam lectionem. Non ambigo tamen, quin exaraverit Macrobius *mutis animalibus*: quomodo etiam editiones vetustae.“ Pont. „Corrige praeunte ed. vet. *mutis*.“ Zeun. — de quibus H2. — in usu (om. est) P. — quam long. (om. de) H1. 12. Secundum] Cf. c. 4, § 6. Plut. l. c. — solent medici S. — pro infirmitate v. — subductis

γεννωμένη ἐν λεπτογείοις καὶ τραχέσι τόποις, ὁμοία θύμῳ, ἐλάσσων μέντοι καὶ ἀπαλωτέρα, φέρουσα στάχυν ἄνθους μεστὸν ἐγγλωρον. Salmas. de homon. c. 38 extr.

10. inchoatam] Hoc participium alias ei solet opponi quod perfectum sit.

facilius captis] i. e. quae morbo facilius afficerentur, vel, ut supra dicitur, occupantur Plutarchus p. 662. F.: Τὰ λοιμικὰ πᾶσιν πρώτον ἀπτεσθαι τῶν ἀλόγων ἀποφαινόμενος.

pecoribus incubuit] Novus est hic huius verbi usus.

11. mutis animalibus] „Generatim notat in animalibus brutis vitae brevitatem, speciatim vero quod de corvis et cornicibus obiiici possit obviat his statim verbis: Nisi recurras cet.“ Pont. — Cf. § 7. Non me movet quod in plerisque codd. legitur *multis*. Nam vel in optimo Plinii codice Bambergensi in summario libri N. II. XXXII. legitur: *Ubi non multi* (sint pisces), quae tamen referuntur ad s. 9. verba: *grunnire cum*

cum capiatur, et apud Senecam, quamvis saepe in ep. 124. legatur *muta animalia*, tamen § 21. in cod. Bamb. est mendum a multis animalibus, et § 22. idem in uno codice Vaticano et in Rehdigerano.

quae de corvis atque cornicibus fabulosa dicuntur] Plutarchus l. c. habet tantum Πλὴν εἰ φαίη τις κόρακα καὶ κορώνην. Cf. Plin. N. H. VII, 48. s. 49. Hesiodus . . fabulose, ut reor, multa de hominum aevo referens, cornici novem nostras attribuit aetates, quadruplum eius cervis, id triplicatum corvis. Harduinus adnotavit: „In opere ex iis aliquo quae interciderunt.“

quam de longaeuitate eorum opinio fabulatur] Haec parum congruunt cum iis quae antecedunt. Dicendum erat: *quam longaeuitatis* (ut retineamus hoc ἀπαξ λεγόμενον), si audimus fabulas vel simile quid.

12. cum offeratis] Intelligendi sunt medici. Utitur autem secunda persona Eustathius, quia respondet Disario medico.

quasi . . non sufficiente natura]

- [224]amplius adpetat, subducitis adhuc desideranti. Ideo vobis com-
 13mento tali non qualitas sed modus quaeritur. Quod autem in
 edendo sicut in potando suades varia vitari, habet latentis captio-
 nis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Ceterum longe
 14alia potus alia ciborum ratio est. Quis enim umquam edendo
 plurimum mente sauciatus est, quod in bibendo contingit? Far-
 tus cibo stomacho vel ventre gravatur: infusus vino fit similis in-
 sano, opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens expectat
 administrationem digestionis, et tunc demum membris sensim con-
 fectus inlabitur: potus, ut natura levior, mox altum petit, et ce-
 rebrum, quod in vertice locatum est, ferit fumi calentis aspergine.
 15Et ideo varia vina vitantur, ne res, quae ad possidendum caput
 repentina est, calore tam diverso quam subito consilii sedem sau-
 ciet. Quod aequè in cibi varietate metuendum nulla similitudo,
 16ratio nulla persuadet. In illa vero disputatione, qua digestionum
 ordinem sermone luculento et vario digessisti, illa omnia quae de
 natura humani corporis dicta sunt et nihil nocent propositae
 quaestioni et eloquenter dicta non abnego. Illi soli non adsentior
 quod sucos varios de ciborum varietate confectos dicis contrarios
 esse corporibus, cum corpora ipsa de contrariis qualitatibus fa-
 17bricata sint. Ex calido enim et frigido, de sicco et humido con-
 stamus. Cibus vero simplex cui adest sucum de se unius quali-
 tatis emittit. Scimus autem similibus similia nutriri. Dic,
 18quaeso, unde tres aliae qualitates corporis nutriuntur? Singula
 autem ad se similitudinem sui rapere testis Empedocles, qui ait:

[Mss. APSH.

(corr. in subducas) H. — Sed a deo vobis P. 13. sicut in potando]
 Cf. c. 4, § 7. — alia potus om. ASH. — contigit S. 14. farctus
 SM123. — stomacho vel ventre ASv-gM123. stomachum vel ventrem s-b
 PH. 16. In illa vero disputatione] Cf. c. 4, § 9 sqq. — degessisti
 H. — nil H. — dicis] c. 4, § 11. Cf. Plut. l. c. 17. et sicco humida
 (om. de) A. — simplex om. H. — cui adest ASHv-gEM123. „Non male.“
 Zeun. om. s-bP. — aliae tres v-g. — qualitatibus S. — nutriantur s-bP.

Haec continent ea quae cogitent
 medici, ut in Graeco sermone par-
 ticulae quasi respondeat *ὥς* cum
 participio.

[adhuc desideranti] i. e. nondum
 sedato desiderio.

13. quia nomine similitudinis co-
 loratur] i. e. quia ab utraque parte
 varia dicuntur esse vitanda. Cf.
 Valer. Max. VIII, 2, 2. libidinosam
 liberalitatem debiti nomine colo-
 rando.

[infusus vino] Cf. c. 3, § 4.

[contingit] idem est quod evenit,
 vel efficitur. Cf. c. 6, § 9. et c. 7,
 § 10.

14. administrationem digestionis]
 Cf. c. 4, § 14. quae administran-
 dam alimoniam receperunt.

[fumi .. aspergine] miro modo

dictum est, quum hic fumus sit ni-
 hil nisi vapor. Nec minus id quod
 sequitur § 15. quae ad possidendum
 caput repentina est. Cf. V, 13,
 21. et Alexand. Problem. phys. II,
 71. Ὅτι ἐκ τοῦ πολλοῦ οἶνον πλείων
 αὐτοῖς ἀναθυμίασις γέγονεν ἀ-
 τμώδους πνεύματος πρὸς ἐγκέ-
 φαλον.

15. ratio persuadet] Cf. c. 4, § 3.

17. Ex calido .. constamus] Cf.
 § 21. et Comm. I, 6, 40. Ex quat-
 tuor elementis et tribus eorum inter-
 stitiis absolutionem corporum con-
 stare manifestum est. Notanda est
 praepositionum variatio.

[cui adest] Haec possunt sane
 omitti sensu non violato: sed quum
 in omnibus fere codicibus legan-
 tur, non est quod ea deleamus. E

Ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτει, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν[225]
 ὄρουσεν,
 ὁξὺ δ' ἐπ' ὁξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ.

Te autem saepe audio Hippocratis tui verba cum admiratione re- 19
 ferentem: *Εἰ ἔν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἤλγεεν· ἀλγεῖ δὲ, οὐκ*
ἄρα ἔν ἐστί. Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex
 uno. Nam et deus omnium fabricator aerem quo circumfundimur 20
 et cuius spiramus haustu non simplicem habere voluit qualitatem,
 ut aut frigidus sit semper aut caleat, sed nec continuae siccitati
 nec perpetuo eum addixit humori, quia una nos non poterat
 qualitate nutrire de permixtis quattuor fabricatos. Ver ergo ca-
 lidum fecit et humectum, sicca est aestas et calida, auctumnus
 siccus et frigidus, hiems humida pariter et frigida est. Sic et ele- 21
 menta, quae sunt nostra principia, ex diversitatibus et ipsa con-
 stant et nos nutriunt. Est enim ignis calidus et siccus, aer hu-
 mectus et calidus, aqua similiter humecta sed frigida, terra frigida
 pariter et sicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum
 nihil nec in nobis nec circa nos nec in his de quibus sumus uni-
 forme sit? Quod autem acescere vel nonnumquam fumare in 22
 stomacho cibum vis adsignare varietati, ut credamus, pronunties
 oportet aut semper eum qui vario cibo utitur haec pati aut

Edd. vicahgspdzb.]

18. *testis est A Edd.* — Ὡς .. θερμῷ om. ASHv-c. — μὲν ἐπὶ
 γλυκὺ (ut Plut. l. c.) a. — ἐπὶ ... ΘΕΡΜΟΝ add. in mg. (sed: ΟΡΟΥΣΕΝ
 .. ΥΔΕΙ) P. — ὄρουσαν a. ὄρουσε hg. — v. 2. Ὁξὺ δ' ἐπ' ὁξὺ, δαλερὸν
 δαλεροῦ λαβέτω (ut Plut. l. c.) a. 19. Hippocratis] „Ita nunc le-
 gimus ἐν τῷ περὶ φύσιος ἀνθρώπου. ἐγὼ δὲ φημι, εἰ ἔν ἦν ὁ ἀνθρώπος,
 οὐδέποτε ἂν ἤλγεεν, οὐδὲ γὰρ ἦν ὑπὸ τοῦ ἀλγήσειν.“ hg in mg.
 „Περὶ φύσιος ἀνθρώπου sect. III, p. 4., ed. Foës [p. 20. ed. Froben.].
 Sed paulo aliter hodie legitur: *Εἰ ἔν ἦν ὁ ἀνθρώπος, οὐδέποτε ἂν ἤλ-*
γεεν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἦν ὑπὸ τοῦ ἀλγήσειεν ἐν ἐόν. Sed apud Gale-
 num de Elem. l. pro ὑπὸ τοῦ legitur ὑφ' ὅτου ἀλγ. ἐν ἐόν. Haud
 dubie vera lectio est apud Galenum, quippe quae generi dicendi Hippo-
 cratico convenientior esse videtur. Noster vero locum vel ex memo-
 ria laudavit vel magis sensum quam verba voluit exprimere.“ Zeun.
 — *Εἰ ... ἐστί* om. ASHv-a. — ΕΛΓΕΝ P. — ΑΡΑΕΤΙ (om. ἐν) P. —
 un' (' in ras.) A. unum est S. — non ex uno est S. 20. *fecit cali-*
dum S. 21. *etiam ipsa* v-g. — *humecta et frigida* Sv-g. — *at terra*
 s-bP. — *nec nobis* (om. in) S. — *in iis* v-g. 22. *Quod autem ace-*

pronomine relativo cui intelligendum est ei, referendum ad emittit.

unde .. nutriendus] Cf. prolegg. p. xli.

18. *similitudinem sui*] positum est pro similia sui. Cf. § 21. *ex diversitatibus constant.*

ὁξὺ δ' ἐπ' ὁξὺ ἔβη] Hiatus videtur esse emendandus. Equidem putaverim aliud olim scriptum fuisse verbum, fortasse θέεν vel κίεν.

20. *Ver ergo calidum fecit cet.*] Cf. Comm. I, 6, 60., ubi quidem cui-

vis anni tempori una tribuitur virtus.

21. *quae sunt nostra principia*] Cf. § 17.

ex diversitatibus] Cf. § 18. *similitudinem sui.*

Est enim ignis calidus et siccus cet.] Cf. Comm. I, 6, 26 sqq.

22. *acescere .. cibum*] Dicendum erat quod acescit cibus. Sed obstitit particula quod iam supra posita.

ut credamus] Haec quum ad antecedentia referenda sint, praemit- tendum erat *id.*

- numquam illum pati qui simplicem sumit. Si vero et qui mensa
fruitur copiosa hoc vitium saepe non sentit, et qui se uno cibo
afficit saepe sustinet quod accusas, cur hoc varietati et non modo
[226]edacitati adsignas? Nam et de simplici avidus noxam patitur
cruditatis, et in vario moderatus digestionis commodo fruitur.
23 At, inquires, ipsa immoderatio ex ciborum varietate nascitur titil-
lante gula et ad sumenda plura quam necesse est provocante.
24 Rursus ad ea quae iam dixi revolvor, cruditates de modo non de
qualitate provenire. Modum vero servat qui sui potens est et in
mensa Sicula vel Asiana: excedit inpatiens, etsi solis olivis aut
olere vescatur. Et tam ille copiosus, si moderationem tenuit, sa-
nitatis compos est, quam insanus sit ille cui merus sal cibus est,
25 si hoc ipsum voraciter invaserit. Postremo si in his quae sumi-
mus varietatem noxiam putas, cur potionum remedia quae per
os humanis visceribus infunditis ex tam contrariis ac sibi repu-
26 gnantibus mixta componitis? Suco papaveris admiscetis euphor-

[Mss. APSH.

scere cet.] Cf. c. 4, § 27 sq. — non modo edacitati PHhEM3. non modo
edacitatis icag-b. non perpetuae eius edacitati S. non perpetuo
cum edacitati (A sup. add. l'. mo) vM12. „Scriptus perpetuae edacita-
tis. Fortassis, perpetis edacitatis ut noctem perpetem Plautus.“ Pont.

23. inquires] Cf. c. 4, § 31. — moderatio S. — ad sumenda H a sec.
m. s-bP. assumenda A (H a p. m.). ad assumenda v-g. assumente S.

24. iam dixi] § 22. — non qualitate (om. de) A. — Modum enim
ASv-g. — etiam in g in mg. — etiam si v-g. — holere as-b. — Et ta-
men Sv-g. — moderationes P. — contra insanus v-g. — evaserit (sup.
l' in) A. 25. potionum remedia] Cf. Plut. l. c. — remedio P. — quae
post humanis H. — mista v-g. 26. admiscetis H. — monstrosis

et non modo] idem est ac nec
tantum. Qui edacitatis scripserunt
videntur modo habuisse pro sub-
stantivo, quum infra § 23. legatur:
de modo non de qualitate. Hoc, si
suffragarentur codices, ego non
respuerem, quamvis in verbis modo
edacitatis esset pleonasmus quidam
(cf. c. 3, § 12.), praesertim quum
etiam § 28. legatur et non, ubi non
minus quam hoc loco esse possit
et non modo.

24. in mensa Sicula] „Est apud
Suidam Σικελική τράπεζα· ἐπὶ
τῶν πάνν πολυτελῶν καὶ τρυφηλῶν.
Lautam et opiparam fuisse docet
apud Athenaeum [immo apud Pol-
lucem X, 107.] Eubulus Comicus:
Καὶ πνικτὰ Σικελικὰ πατάνεια
σωρεύματα, ubi πατάνεια σωρεύμα-
τα, quomodo et Scaligero observa-
tum, adumbravit Curenl. [immo
Menaechm. I, 1, 26.] Plautus: Tantas
struices concinnat patinarias. Porro
adagium a Diogeniano annotatum:
Ἀεὶ Λεόντιοι περὶ τοὺς κρατῆρας
huc quoque facit. Nam Leontini
Siciliae populus est.“ Pont. —

Adde C. I, 10, 16. et Horat. Od.
III, 1, 18. Sicularae dapes, et quae
ad illum locum attulit Orellius,
inprimis: Plat. de rep. III, p. 404.
Συρακοσίαν δὲ, ᾧ φίλε, τράπεζαν
καὶ Σικελικὴν ποικιλίαν
ὄψου, ὡς εἰσας, οὐκ αἰνεῖς. Erasm.
Adag. II, 2, 68.

vel Asiana] Cf. Liv. XXXIX, 6,
7. Luxuriae peregrinae origo ab
exercitu Asiatico invecta in urbem
est, et § 9. Epulae quoque ipsae
et cura et sumptu maiore adparari
coeptae.

olivis aut olere] Cf. Horat. Od. I,
31, 15 sq. Me pascunt olivae, Me
cichorea leves malvae.

insanus] i. e. aegrotus.

26. Suco papaveris] Cf. Plin. N.
H. XX, 18 s. 76. Papaveris (su-
cus) largus densatur et in pastillos
tritrus in umbra siccatur, non vi so-
porifera modo, verum, si copiosior
hauritur, etiam mortifera per som-
nos: opion vocant.

euphorbium] Cf. Plin. N. H. V,
1. s. 1. § 16. Similia prodidit (lu-
ba) de Atlante, praeterque gigni ibi

bium, mandragoram aliasque herbas conclamati frigoris pipere temperatis, sed nec menstruosis carnibus abstinētis inserentes poculis testiculos castrorum et venenata corpora viperarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid devehitur herbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam vitae hoc²⁷ faciant remedia quod cibus, siquidem illa eam revocent iste contineat, cur illis providere varietatem laboras, istum squalori uniformitatis addicis? Post omnia in voluptatem censura cothurnati²⁸ sermonis invecus es, tamquam voluptas virtuti semper inimica sit, et non cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse servus non edendo nisi cogente fame nec potando praeter sitim nisi ut de utroque capiat voluptatem? Ergo^[227]

Edd. vicahgspdz.]

as-bPH. Cf. V, 17, 14. — generosa (om. est) P. 27. haec S. — revo-
cet S. — istis squalorem i. isti squalorem c-g. isti squaloris (del. s)
S. — adicis Sv-g. 28. invecus es] c. 4, § 32. — in luxu sumpta
(corr. in spreta) A. — potandum A. 29. coquit H. — appetentia S.

herbam euphorbiam nomine ab inventore medico suo appellatam, cuius lacteum sucum miris laudibus celebrat in claritate visus contraque serpentes et venena omnia, et XXV, 7, s. 38. Euphorbium dicit ibid. 12, s. 91. et XXVI, 8, s. 34, § 54.

mandragoram] Vid. not. seq. et conf. c. 6, § 7. Cf. Plin. N. H. XXV, 13, s. 94. Mandragoram alii Circaeum vocant. Duo eius genera. . . Ferunt mala avellanarum nucum magnitudine. . . Sucus fit et e malis et caule deciso cacumine, et radice punctis aperta aut decocta. . . Odor gravis ei, sed radice et mali gravior. . . Folia servantur in muria efficacius, alias recentium sucus pestis est: sic quoque noxiae vires. Gravedinem etiam afferunt olfactu, quamquam mala in aliquibus terris manduntur. Nimio tamen odore obtumescunt ignari; potu quidem largiore etiam moriuntur. Vis somnifica pro viribus bibentium.

conclamati frigoris] i. e. perniciosas frigore. Cf. Plutarch. Sympos. III, 4, 2. (p. 652. C.) Ψυχτικὰ τὰ πλεῖστα τῶν ὑπνωτικῶν φαρμάκων ἐστὶν, ὡς ὁ μανδραγόρας καὶ τὸ μηκόνιον. Plin. N. H. XXIV, 9, s. 38. § 61. Adversantur (vitices) venenis serpentium maxime quae frigus inferunt, et XXV, 13, s. 95, § 151. Semini et foliis (cicutae) refrigeratoria vis.

poculis] i. e. remediis. Cf. Plin. N. H. XXIV, 11, s. 58. Medetur (struthion) morbo regio. . . Quamob-

rem aureum poculum medici vocant.

testiculos castrorum] Cf. Plin. N. H. XXXII, 3, s. 13. Spectabilis naturae potentia in his quoque quibus et in terris et in aqua victus est, sicut et fibris, quos castores vocant, et castorea testes eorum, cet.

viperarum] Cf. Plin. N. H. XXIX, 4, s. 21. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur a Gracis, . . . quibus ad multa medicamenta utuntur.

quicquid nutrit India] Cf. Plin. N. H. XV, 26, s. 31. Miscentur saporēs, et alio alius placere cogitur: miscentur vero et terrae caelique tractus. In alio cibi genere India advocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene singulaeque terrae, et XXIV, 1, § 4 sq. Statim compositiones et mixturae inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio aestimantur.

quibus Creta generosa est] Cf. Plin. l. c. et XXV, 8, s. 53, § 93. Praecedente persuasionē illa quidquid in Creta nascitur infinito praestare ceteris eiusdem generis alibi genitis.

27. iste] et infra istum ponitur pro hic et hunc, quum opponatur pronomen ille.

illis providere varietatem laboras] Cf. Comm. II, 14, 15. laborat ostendere, et Caes. B. G. VI, 44, 3. Frumento exercitui proviso, ubi quidem alii legunt exercitu.

28. censura cothurnati sermonis] Cf. prolegg. p. XLII.

voluptas non mox nomine ipso infamis est, sed fit modo utendi
 29 vel honesta vel arguenda. Parum est, si excusata sit et non
 etiam laudetur voluptas. Nam cibus qui cum voluptate sumitur
 desiderio tractus in ventrem reconditur patula expectatione ra-
 pientem, et dum animose fruitur, mox cum concoquit: quod non
 ex aequo cibus evenit quos nulla sui dulcedo commendat. Quid
 ergo accusas varietatem quasi gulae irritamentum, cum salus sit
 hominis vigere adpetentiam, qua deficiente languescit et periculo
 30 fit propior? Nam sicut in mari gubernatores vento suo, etiamsi
 nimius sit, contrahendo in minorem modum vela praetervolant, et
 flatum, cum est maior, coercent, sopitum vero excitare non pos-
 sunt: ita et adpetentia, cum titillatur et crescit, rationis guberna-
 31 culo temperatur, si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo
 cibo vivimus et cibum adpetentia sola commendat, elaborandum
 nobis est commento varietatis ut haec semper provocetur, cum
 praesto sit ratio qua intra moderationis suae terminos temperetur.
 32 Memineritis tamen lepido me convivio adesse, non anxio: nec
 sic admitto varietatem, ut luxum probem, ubi quaeruntur aestivae
 nives et hibernae rosae, et, dum magis ostentui quam usui ser-
 vitur, silvarum secretum omne lustratur et peregrina maria solli-
 citantur. Ita enim fit ut, etiamsi sanitatem sumentium mediocri-

[Mss. APSH.]

ad penitentiam (del. ni) A. — proprior A. 30. maior est Edd. P. —
 deciderit S. — extinguit AP. 31. qua AH. om. S. quae v-g.
 quia s-bP. 32. luxum om. A. — servitur om. P. 33. Obscutus

mox] novo modo dictum est pro continuo. Cf. c. 8, § 3., ubi *mox tritum* idem valet ac: *simul ac tritum* est.

29. *patula expectatione*] Dicens dum erat potius *expectatione patulum* (ventrem), ut ait Virgilius Georg. I, 376. *Patulis captavit naribus auras*, et Horatius Epist. I, 18. 70. *Nec retinent patulae commissa fideliter aures*.

animose] i. e. cum voluptate, ut dicitur *animi causa*. Cf. Sueton. Caes. 47. *Gemmas ... semper animosissime comparasse*.

sui dulcedo] Vid. prolegg. p. xxxix.

30. *vento suo*] i. e. secundo, ut dicitur *suo tempore*.

praetervolant] intuentem scilicet, ut sit idem quod *cursum tenent*.

31. *commento varietatis*] i. e. varietate excogitata.

32. *lepido convivio .. non anxio*] Haec videntur pertinere ad ultima Disarii verba c. 4, § 33. *ne videar hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, tamen, quia varium est, accusare convivium*.

aestivae nives] Cf. Sen. N. Q. IV, 13, 2. *Nos vero quaeramus potius quomodo fiant nives quam quomodo servantur, quoniam ... invenimus quomodo stiparemus nivem, ut ea aestatem evinceret et contra anni fervorem defenderetur loci frigore*.

hibernae rosae] Cf. Sen. ep. 122, 8. *Non vivunt contra naturam qui hieme concupiscunt rosam?* Horat. Od. I, 38, 3 sq. *Mitte sectari rosa quo locorum Sera moretur, ad quem locum Orellius attulit Lucian. Nigrin. § 31. Τοὺς ῥόδων αὐτῶν καὶ παρὰ καιρὸν ἀγαπῶντας* et Pacat. in Paneg. Theod. 14. *Delicati illi ac fluentes parum se lautos putabant, nisi luxuria vertisset annum, nisi hibernae poculis rosae innatassent*.

silvarum secretum ... maria sollicitantur] Cf. Senec. Cons. ad Helv. 9, 12. *Alioquin si ad sanam illis mentem placeat reverti, quid opus est tot artibus ventri servientibus? quid mercaturis? quid vastatione silvarum? quid profundi perscrutatione? et ep. 89, 21. Ad*

tas observata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit aegritudo.[228] His favorabiliter exceptis Disarius: Obsecutus es, inquit, Eusta- 33
thi, dialecticae, ego medicinae. Qui volet eligere sequenda usum
consulat, et quid sit utilius sanitati experientia docebit.

VI. Post haec Flavianus: Et alios quidem medicos idem 1
dicentes semper audiui, vinum inter calida censendum, sed et
nunc Eustathius, cum causas ebrietatis attingeret, praedicabat vini
calorem. Mihi autem saepe hoc mecum reputanti visa est vini
natura frigori propior quam calori: et in medium profero quibus
ad hoc aestimandum trahor, ut vestrum sit de mea aestimatione
iudicium. Vinum, quantum mea fert opinio, sicut natura frigi- 2
dum est, ita capax vel etiam adpetens fit caloris, cum calidis fue-
rit admotum. Nam et ferrum cum tactu sit frigidum,

— ψυχρὸν δ' ἔλε χαλκὸν ὁδοῦσιν,

si tamen solem pertulerit, concalescit, et calor advena nativum
frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio persuadeat requiramus.
Vinum aut potu interioribus conciliatur, aut fotu, ut superficiem 3
curet, adhibetur. Cum infunditur cuti, quin frigidum sit nec me-
dici infitias eunt: calidum tamen in interioribus praedicant, cum
non tale descendat, sed admixtum calidis concalescat. Certe re- 4
spondeant volo, cur stomacho in lassitudinem degeneranti ad[229]

Edd. vicaHgspdz.]

(sup. add. es) A. — ergo medicinae dz. In spd huic capiti (in spl non-
nisi commate posito) subiiciuntur tres asterisci, quasi aliquid exciderit.

VI. Caput VI. Vinum natura frigidum potius videri quam calidum:
et cur raro feminae, senes cito inebriantur. ch-b. 1. Flavianianus H.

— nunc] Cf. c. 5, § 14. — hoc saepe Edd. S. — propior P. — existi-
mandum ab. extimandum vichg. — estimatione ab. extimatione vichg.

2. caloris fit v-g. est caloris s-bP. — ψυχρὸν] Homer. II. ε', 75.
ψυχρὸν .. ὁδοῦσιν om. S. — δ' ἔλε om. v-a. ΑΕΑΕ A. — ὄλονις v-a.
ὁδοῦσι h. 3. Vinum cet] Cf. Plut. Symp. III, 5, 1 sq. — Vinum

quod aut c-g. — aut fotu aut potu interioribus conciliatur v. — curet
om. S. — inferioribus H. — distendat S. — admixtum v-g. 4.

vos deinde transeo, quorum profunda
et insatiabilis gula hinc maria
scrutatur, hinc terras: alia ha-
mis, alia laqueis alia retium variis
generibus cum magno labore perse-
quitur: nullis animalibus nisi ex fa-
stidio pax est. . . Quantulum ex ista
fera periculose capta dominus
crudus ac nauseans gustat? quantu-
lum ex tot conchyliis tam longe
advectis per istum stomachum in-
explebilem labitur? Plin. N. H. IX,
34, s. 53. Iam quidem ex tota re-
rum natura damnosissimum ven-
tri mare est cet.

33. His favorabiliter exceptis] Cf.
c. 3. § 1. Haec dicentem favor excep-
pit omnium.

VI, 2. si tamen] Dicendum erat
tamen, si.

advena] novo modo refertur ad
rem, quum proprie non nisi homo

dicatur advena vel animal. Cf. c.
8, § 15. advenam sensum frigoris,
et c. 12, § 12. aer advena, et §
32. de advenis undis. De re
conf. C. II, 15, 7 sq.

utrum .. ratio persuadeat] Cf. c.
4, § 3.

3. interioribus conciliatur] i. e.
ad interiora curanda adhibetur.

ut superficiem curet] i. e. ad cu-
tem curandam. Cf. c. 8, § 8.; c.
13, § 27. Singulari modo ipsum
remedium dicitur curare.

nec medici infitias eunt] Cf. Plin.
N. H. XIV, 5. s. 7. Vino natura
est hausto accendendi calore viscera
intus, foris infuso refrige-
randi.

descendat] Cf. § 6. descendit in
viscera, et Horat. Epod. 2, 53. Afra
avis descendat in ventrem meum.

instaurandas constrictione vires offerant aegrescenti vinum, nisi frigore suo lassata cogeret et colligeret dissoluta? Et cum lasso, ut dixi, stomacho nihil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, a vini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutant. Dabo aliud indicium accidentis vino quam ingenti caloris. Nam si quis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu cum meri plurimi solere curari. Infusum enim visceribus trahit ad se calorem et veneno frigido quasi calidum iam repugnat. Si vero aconitum ipsum cum vino tritum potui datum sit, haurientem nulla curatio a morte defendit. Tunc enim vinum natura frigidum admixtione sui frigus auxit veneni, nec in interioribus iam calescit, quia non liberum sed admixtum alii, immo in aliud versum, descendit in viscera. Sed et sudore nimio vel laxato ventre defessis vinum ingerunt, ut in utroque morbo constringat meatus. Insomnem medici frigidis oblinunt, modo papaveris suco modo mandragora vel similibus, in quibus est et vinum: nam vino somnus reduci solet, quod non nisi ingenti frigoris testimonium est. Deinde omnia calida Venerem provocant et semen excitant et generationi favent, hausto autem mero plurimo fiunt viri ad coitum pigriores: sed nec idoneum

[Mss. APSH.

laxata H. — nihil om. P. — *avido potu* (sup. *v vini*) A. 5. *accidens* E. *accidentis magis* b. — *ingenti* E. *ingentis* v. — *haustum cum* A. *cum haustu* (om. *cum*) S. 6. *admistione* v-g. — *frigus hauserit* S. — *admistum* v-g. 7. *ingerit* vi. *ingeritur* c-g. — *ingenti* (add. sup. i) A. *ingentis* v-g. 8. *Deinde nonne omnia* S. — *procreant* P. — *sed haec* H. — *conceptioni serunt* s. *conceptionis erunt* P.

4. *ulterius*] Cf. c. 3. § 22.

5. *accidentis vino quam ingenti caloris*] Insertum est in edit. Bip. *magis*, idque sane vel *potius* supplendum est ad comparativam particulam *quam*, nisi mavis dicere hanc vim in ea ipsa inesse. Cf. Tac. Ann. I, 58. *Pacem quam bellum probabam*, ubi vid. Rupertium, qui plura eiusmodi exempla congestit vol. IV. p. 808.; Cornel. Nep. Datam. 8, 1. *Statuit congregi quam cum tantis copiis refugere*, ubi vid. Oudendorp. et Brem.; Forcellin. s. v. *quam*. Quamquam non nego post *probandi* et *statuendi* verba facilius posse omitti *potius*.

aconitum] „Haud dubie aconitum hic dicitur quod alias *cicuta*. Nam non modo apud Plutarch. Symp. III, 5. [extr.], unde nostrum haussisse satis constat, de *κωνίσκῳ*, h. e. *cicuta*, sermo est, sed etiam quod aconito hic eadem vis tribuitur quam *cicutae* tribui vel ex Platonis Phaedone constat. Conf. Mercurial. Var. lect. p. 147.“ ZEUN. — Plinius N. H. XXIII, 1, s. 23. et

Dioscorides V, 11. merum dicunt remedio esse et contra *cicutas* et contra *aconita*, sed iidem, Plinius XIV, 5, s. 7. et XXV, 13, s. 95., et Dioscorides IV, 79., et Celsus V, 27, 13. *cicutam* tantum commemorant.

trahit ad sese calorem] immo excitat vel movet, ut ait Celsus V, 27, 3. Itaque vinum non minus dici potest calidum, quam aconitum frigidum: *θερμαντικὸν* dicit Dioscorides V, 11. Plinius XXV, 13, s. 95. *Remedio est*, inquit, (*cicutae*) priusquam perveniat ad *vitalia*, *vini natura excalfactoria*. Sed in vino pota irremediabilis existimatur.

6. *admixtione sui*] Vid. prolegg. p. xxxix.

7. *papaveris suco* cet.] Cf. c. 5. § 26. Cels. V, 25, 1 et 2.

8. *mero plurimo*] Plutarchus p. 652. D. dicit: οἱ δὲ πίνοντες πολὺ ἄνικτον.

nec idoneum conceptioni serunt] legendum esse docet et sensus ipse et Plutarchus, qui l. c. habet: Καὶ

conceptioni serunt, quia vini nimietas, ut frigidi, facit semen exile vel debile. Hoc vero vel manifestissimam aestimationis meae habet adsertionem, quod quaecumque nimium algentibus, eadem contingunt ebriis. Fiunt enim tremuli graves pallidi, et saltu[230] tumultuantis spiritus artus suos et membra quatiuntur: idem corporis torpor ambobus, eadem linguae titubatio: multis autem et morbus ille quem παράλυσιν Graeci vocant sic nimio vino ut multo algore contingit. Respicite etiam quae genera curationis 10 adhibeantur ebriis. Nonne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor refoveatur? non et ad calida lavacra du- euntur? non illis unctionum tepore calor corporis excitatur? Postremo qui fiunt crebro ebrii cito senescunt: alii ante tempus 11 competentis aetatis vel calvitio vel canitie insigniuntur, quae non nisi inopia caloris eveniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum 12 vinum est? Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam violenter extinguit, dum per frigus suum calorem vincit elementi. Nec hoc praetereo, quod ex fructibus arborum illi sunt 13 frigidiores quorum sucus imitatur vini saporem, ut mala seu simplicia seu granata vel cytonia, quae cotonia vocat Cato.

Edd. vicahgspdz.]

conceptioni ferunt v-gp-bASH. — frigida P. 9. existimationis Hg. extimationis vich. — habeo S. — quod quodcumque P. — pallidi graves v-g. — tumultuantes p-bH. — spiritus. Artus vero v. spiritus. Artus suos i. — Multis etiam morbus v-g. — παράλυσιν om. S. — contigit A. 10. Respice v-g. — etiam om. A. — quae natura vl. — curationum v-g. — et calida (om. ad) HP. — tempore v-g. 11. canicies vl.

σπεύρουσιν οὐδὲν εἰς γένεσιν ἰσχυρόν. Cf. Aristot. Probl. III, 4, 12, 24. Vide tamen Euripidis (Bacch. 773.) illud: Οἶνον δὲ μῆκέτ' ὄντος οὐκ ἔστιν Κύπρις et proverbium Sine Cerere et Baccho friget Venus apud Erasmus Adag. II, 3, 97.

facit semen exile vel debile] Plutarchus: Ἀλλ' ἐξίτηλοι καὶ ὄτελεῖς εἶσιν αἱ πρὸς τὰς γυναῖκας ὁμιλίαι αὐτῶν διὰ φανυλότητα καὶ κατάψυξιν τοῦ σπέρματος.

9. habet adsertionem] i. e. argumentum est.

nimium] i. e. vehementer. Cf. c. 12, § 28.

saltu tumultuantis spiritus] Cf. c. 4, § 11. in venas cum tumultu suo transeunt. Plutarchus: σάλοι τοῦ περὶ τὰ γυῖα πνεύματος.

artus suos et membra quatiuntur] Vid. prolegg. p. xxxix. Artus et membra sic coniunguntur quavis linguae Latinae aetate. Vid. Doederlein. Synon. IV. p. 150.

lingua titubatio] Plutarchus: ἀσάφεια γλώττης.

contingit] Cf. c. 5, § 13. et infra § 11. eveniunt.

10. multis operimentis] Plutarchus p. 652. E. habet simpliciter περιστολή .. συνθάλλοντες.

ad calida lavacra] Plutarchus habet tantum λουτρῶ, idque postero diei assignat.

unctionum tepore] Plutarchus: ἀλείμματι.

11. ante tempus competentis aetatis] Plutarchus p. 652. F.: φαλακρώσεις ἄωροι καὶ πολιαὶ πρὸ ἡλικίας. Cf. Comm. I, 15, 2. Competens sermo.

12. Quid aceto frigidius] Cf. c. 12, § 29. Plin. N. H. II, 48. s. 49. § 132. Acetum, cui frigidissima est natura, et Plutarch. l. c.: Ἐτι τοίνυν τὸ ὄξος οἶνον τινὸς ἔστι φύσις καὶ δύναμις· οὐδὲν δὲ τῶν σβεσθηρίων περὶ μαχμώτερον, ἀλλὰ μάλιστα πάντων ἐπικρατεῖ καὶ συμπίεζι τὴν φλόγα δι' ὑπερβολὴν ψυχρότητος.

culpatum vinum] i. e. corruptum, vel, ut ait Horatius Sat. II, 4, 54, vitiatum.

dum .. vincit] Cf. c. 4, § 29.

13. seu .. seu .. vel] Vid. prolegg. p. xli.

- 14 Haec ideo dixerim, quod me saepe movit et exercuit mecum disputantem, quia in medium proferre volui, quid de vino aestimaverim sentiendum. Ceterum consultationem mihi debitam non omitto. Te enim, Disari, convenio, ut quod quaerendum mihi
 15 occurrit absolvas. Legisse apud philosophum Graecum memini (ni fallor, ille Aristoteles fuit in libro quem de ebrietate conpo-
 [231]suit) mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes: nec causam vel huius frequentiae vel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporum tota haec quaestio pertinet, quam nosse et industriae tuae et professionis officium est, volo te causas rei quam ille sententiae loco dixit, si tamen philosopho adsentiris, aperire.
 16 Tum ille: Recte et hoc Aristoteles, ut cetera: nec possum non adsentiri viro cuius inventis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, raro ebriantur, crebro senes. Rationis plena gemina ista sententia, et altera pendet ex altera. Nam cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid senes ad hoc frequenter inpellat: contrariam enim sortita naturam sunt mulie-
 17 bre corpus et corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc et levitas cutis et splendor, docent praecipue adsiduae purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim suam perdit et fit dilutius, nec facile cerebri sedem ferit fortitudine eius
 18 extincta. Sed et haec ratio iuvat sententiae veritatem: Quod muliebri corpus crebris purgationibus deputatum pluribus consertum

[Mss. APSH.

13. *granata seu v-g. — cytonia* Hv1spdM123. *citonia* APS. *cydonia* v3-gzb. — *cotonea* Av-g. — *Cato*] de R. R. 7, 3. 14. *Hoc Sv-g. — extimaverim* vichg. *existimaverim* Sab. 15. *Legisse etc.*] Cf. Plut. Symp. III, 3. — *graecum philosophum v-g.* 16. *inebriantur v-g. — naturam sortita v-g. — corpus corpus (om. et) AH.* 17. *exhonorantes A. — fit dulcius S.* 18. *consertum (om. est) ASv-g.*

cytonia] Veram scripturam esse *Cydonia* non ignoro, sed codicum auctoritati obsecutus sum, ne ipsum corrigerem Macrobius. Cf. III, 19, 2. Plutarchus l. c. ὥσπερ ξόαις καὶ μήλοις.

14. *dixerim*] quum ad ea quae iam dicta sint, referatur, idem valet ac *dicere volui*, quod fortasse sic mutatum est, quia sequitur *quia in medium proferre volui*. Ceterum haec verba ponenda erant ante verba quod .. me exercuit, ad quae pertinent ea quae infra sequuntur, *quid de vino aestimaverim sentiendum*, in quibus dicendum erat: *quid aestimarem*.

consultationem mihi debitam] i. e. *mihi concessam*. Cf. c. 4, §§ 1 et 2.

Te .. convenio] idem est quod *ad te me verto*.

absolvas] Vid. prolegg. p. XLIII. extr.

15. *Legisse ... memini*] Vid. ibid. p. XL.

ni fallor] Plutarchus p. 650. A. sine dubitatione scripsit: Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ μέθης. Non autem cogitandum est de problematum capite III, quod sic inscriptum est, sed de libro nunc perduto. Vid. Stahr. Aristot. b. d. Roem. p. 188 sq.

huius frequentiae] haud commode refertur ad id quod antecedit, *crebro*.

sententiae loco] i. e. non additis causis.

si tamen] Sensus est: *si (quamquam dubitandum est) tamen cet. Conf. c. 9, § 1. si tamen .. satisfaciet consulenti et Ovid. Metam. IV, 537. et Trist. III, 14, 24.*

16. *sortita sunt*] Cf. c. 7, § 12. et de diff. praef.

18. *crebris purgationibus deputatum*] singulari modo dictum est

est foraminibus, ut pateat in meatus et vias praebat humori in egestionis exitum confluenti, per haec foramina vapor vini celeriter evanescit. Contra senibus siccum corpus est, quod probat 19 asperitas et squalor cutis. Unde et haec aetas ad flexum sit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos vinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, et integra vi sua adhaeret corpori arido, et mox loca tenet quae sapere homini mini-^[232]strant. Dura quoque esse senum corpora nulla dubitatio est: et 20 ideo ipsi etiam naturales meatus in membris durioribus obserantur, et hausto vino exhalatio nulla contingit, sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit ut et sani senes malis ebriorum 21 laborent, tremore membrorum, linguae titubantia, abundantia loquendi, iracundiae concitatione: quibus tam subiacent iuvenes ebrii quam senes sobrii. Si ergo levem pertulerint impulsus vini, non accipiunt haec mala, sed incitant quibus aetatis ratione iam capti sunt.

VII. Probata omnibus Disarii disputatione subiecit Symmachus: Ut spectata est tota ratio quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius invenit, ita unum ab eo praetermissum est, nimio frigore quod in earum corpore est frigescere haustum vinum, et ita debilitari, ut vis eius quae elanguit nullum possit calorem, de quo nascitur ebrietas, excitare. Ad haec Horus: Tu vero, Sym-² mache, frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam

Edd. vicahgspdzb.]

19. asperitas cutis et squalor S. — ad flexum S. ad fluxum AH. ad fletum Edd. P. — sicco (sup. arido) A. 20. etiam ipsi Edd. etiam (om. ipsi) P. 21. impulsus vim S.

VII. Caput VII. Feminis frigidiorne sit natura quam viris, an calidior. Et cur mustum non inebriat. ch-b. 1. calorem possit Edd. PS.

2. Mulierum naturam calidiorem esse virili. Cap. v1 (v3 eadem habet in marg.). — mulierum esse AHv-gM3. esse mulierum s-bP. muliebrem esse SM2. mulierem esse M1. — natura M1. 3. Humor natu-

pro iis quae leguntur apud Plutarchum p. 650. C.: Διὰ τὸν ἐνδελεχῆ τῶν ὑγρῶν κατασπασμὸν ἐπὶ τὰς ἀποκαθάρσεις. Cf. c. 13, § 6. et c. 14, § 4.

pluribus consertum est foraminibus] immo perfossum. Plutarchus l. c. habet: Εἰς δὲ αὐτῶν καὶ τὸ σῶμα .. πολὺ πορὸν γεγονέναι καὶ τετμηθεῖν καὶ ἀπὸ ἀνδρῶν καὶ ὀχετοῖς.

19. ad flexum sit difficilior] Plutarchus ib. D.: Ἀηλοῖ δὲ καὶ τὸ δυσκαμπὲς αὐτῶν.

Intra hos] i. e. in senum corporibus.

contrarietatem repugnantis humoris] cum pleonasmo quodam dictum est pro repugnantiam humoris. Cf. c. 9, § 9. huius contrarietatis aum.

quae sapere homini ministrant] In-

II.

finitivus sapere locum tenet nominis substantivi in accusativo casu positi. Cf. c. 4, § 17.

20. hausto vino] noli habere pro ablativis absolutis ut § 8. Est dativus pendens a verbo contingit: indeque petendum est subiectum verbi ascendit.

21. sani] idem valere videtur ac sobrii. Cf. c. 7, § 19. non in-pellit in insaniam.

linguae titubantia] legitur etiam apud Sueton. Claud. 30. Macrobius ipse § 9. habet linguae titubatio.

VII, 1. muliebris] ponitur pro genitivo mulierum.

nimio] idem fere valet quod magno. Cf. § 7. et c. 12, § 28.

calorem, de quo nascitur ebrietas] Haec non congruunt cum iis quae leguntur c. 6, § 9.

3 ego calidiorem virili, si tibi volenti erit, facile probabo. Humor naturalis in corpore, quando aetas transit pueritiam, fit durior et acuitur in pilos. Ideo tunc et pubes et genae et aliae partes cor-
 1233poris vestiuntur. Sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia pilorum, et ideo in corpore sexus huius
 4 manet continuus splendor et levitas. Est et hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis, cuius natura fervor est: qui ne urat corpus, si insadat, crebra purgatione subtrahitur. Quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia
 5 sanguinis plenae sunt? Deinde, licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu venisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adicere singula muliebria: et unius adiutu, quasi natura flammæ et ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo, quod, cum calor semper generationis causa sit, feminae ideo celerius quam pueri fiunt idoneae ad generandum, quia calent amplius. Nam et secundum iura publica duodecimus annus in femina et quartus decimus in puero definit pubertatis
 7 aetatem. Quid plura? nonne videmus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri veste contentas nec ita operimentis plurimis involutas, ut viri solent, scilicet naturali calore contra frigus quod
 8 aer ingerit repugnante? Ad haec renidens Symmachus: Bene, in-

[Mss. APSH.

ralis cet.] Cf. Plut. Symp. III, 4, 2. — et levitas est. Est et v3M12. et lenitas est. Est et ASv1. 4. insidiat A. 6. celerius om. P. celeriter A. — quattuordecimus vi. 8. Responsio ad praedicta. Cap.

2. si tibi volenti erit] Vid. not. ad I, 7, 9.

3. et pubes et genae .. vestiuntur] Cf. § 8. illae partes maxime vestiuntur. Hi loci addendi erant ad not. ad III, 8, 7. Inest πρόληψις quaedam, quod pubes dicitur vestiri, nam alias (ut Virg. Aen. III, 427., Ovid. Amor. III, 12, 22. Plin. N. H. XI, 37, 83; XXVIII, 15. s. 60. extr.) pudenda sic vocantur pilis vestita.

4. abundantia sanguinis] referendum est ad hoc indicium, ut fuerit dicendum, quod sanguine abundant. De re conf. I, 17, 53.

5. licet .. usus seculo nostro nullus sit] „Signandum hoc et quod sequitur porro: Solitos funerum ministros ... cetera flagrabant.“ PONT. — Boettigerus Ideen I, p. 36. dicit incertum esse quando mos mortuorum cadavera comburendi omnino desierit. Ex secundo et tertio seculo argumenta collegisse Schoepflinum in Alsatia illustrata

I, p. 512 sq. Plutarchus p. 651. B. rem de sua aetate tradit: Αέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν σενατορουμένων συντίθεσθαι παρὰ δέκα νεκρὸς ἀνδρῶν ἓνα γυναικός.

flagrabant] Dicendum erat flagrasse, ut haec quoque penderent a verbis lectio docet.

6. secundum iura publica] Cf. Ulpian. Digest. XXVIII, 1, 5. A qua aetate testamentum vel masculi vel feminae facere possunt, videamus. Verius est in masculis quidem quartum decimum annum spectandum, in feminis vero duodecimum completum, et Paul. ibid. XXIII, 2, 4. Minorem annis duodecim nuptam tunc legitimam uxorem fore, cum apud virum explesset duodecim annos.

7. nimium] i. e. vehemens. Cf. § 1. Sic etiam plus nimio ponitur c. 1, § 2. al., et nimis asperam pro superlativo c. 15, § 9.

8. renidens] Cf. I, 4, 4.

quit, Horus noster temptat videri orator ex Cynico, qui in contrarium vertit sensus quibus potest muliebris corporis frigus probari. Nam quod pilis, ut viri, non obsidentur, inopia caloris est. Calor est enim qui pilos creat, unde et eunuchis desunt, quorum[231] naturam nullus negaverit frigidiorē viris: sed et in corpore humano illae partes maxime vestiuntur, quibus amplius inest caloris. Leve autem est mulierum corpus quasi naturali frigore densetum: comitatur enim algorem densitas, levitas densitatem. Quod vero saepe purgantur, non multi sed vitiosi humoris indicium est. Indigestum est enim et crudum quod egeritur, et quasi infirmum effluit, nec habet sedem, sed natura quasi noxium et magis frigidum pellitur. Quod maxime probatur, quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contingit: unde intelligitur frigidum esse quod effluit, et ideo in vivo corpore non manere quasi inopia caloris extinctum. Quod muliebne corpus iuvabat arduos viros, non caloris erat sed pinguis carnis et oleo similioris, quod non in illis contingeret ex calore. Quod cito amonentur generationis, non nimii caloris sed naturae infirmioris est: ut exilia poma celerius maturescunt, robusta serius. Sed si vis intellegere in generatione veram rationem caloris, considera viros longe diutius perseverare in generando quam mulieres in pariendo: et haec tibi sit indubitata probatio in utroque sexu vel frigoris vel caloris. Nam vis eadem in frigidiorē corpore celerius extinguatur, in calidiorē diutius perseverat. Quod frigus aeris to-

Edd. vicahgspdz.]

v1 (v3i om. Cap.). — Nam quod .. inopia caloris est cet.] Cf. Plut. Symp. III, 4, 3. Alexandri (Aphrodisiensis?) Problem. phys. I, 6. — densetum s-z (M13 a p. m.). densatum ASbPIHEM2 (M13 a sec. m.). densetur v-g. — langorem S. 9. sed a natura S. 10. non caloris (om. erat) A. — oleo similioris A*Sv-gEM123. „Sed caro quomodo honeste assimilabitur oleo? Non dubitabis verum esse oleosioris.“ Pont. oleo similis s-bPH. — non illis (om. in) S. — contigerat H. 11. admoventur generationi Ac-g. — robustiora A. — et hoc AH. 12.

orator ex Cynico] sc. factus. Cf. c. 3, § 20. cum ex hortulano potens esset. Orator autem idem valet quod διαλεκτικὸς vel σοφιστής. Cf. c. 1, § 4.

sensus] idem valet quod rationes, vel locos. Cf. Tacit. dial. de or. 31. Alios fusa et aequalis et ex communibus ducta sensibus oratio magis delectat. Ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis aptos et in omnem disputationem paratos iam locos. Plutarchus p. 651. C. habet: Ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν οἶμαι τοῦτων τῶν ἐπιχειρημάτων ἐλέγχεσθαι τὸ δόγμα.

pilis .. non obsidentur] Cf. Cic. N. D. I, 23, 65. Corporibus omnis obsidetur locus, et Ovid. Met. XI, 363. Palus .. densis obsessa salictis.

viris] Dicendum erat quam virorum.

vestiuntur] Cf. § 3.

densetum] Hanc formam rariorem, quae, ut docent codices M13, facile poterat mutari in vulgatam, densatum, praeferendam esse putavi. Cf. c. 9, § 11. et vid. not. ad Comm. I, 3, 20.

10. in illis] refertur κατὰ σύνεσιν ad id quod antecedit, muliebne corpus.

contingeret] idem fere valet quod efficeretur, cf. § 9. et c. 5, § 13.; infra c. 10, § 5. quae per malam temperiem contingit, et ib. § 9. qui maxime ex humore contingit.

12. frigus .. tolerabilius .. ferunt] i. e. fortius patiuntur vel minus eo afficiuntur. Cf. § 7.

terabilius viris ferunt, facit hoc suum frigus: similibus enim similia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat facit consuetudo naturae quam sortitae sunt frigidiores.

13 Sed de his singuli, ut volunt, iudicent. Ego vero ad sortem venio consulendi, et quod scitu dignum aestimo, ab eodem Disario quaero et mihi usque ad affectum nimium amico et cum in 14 ceteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui, cum vindemiales fructus pro annua sollemnitate legerentur. Erat videre permixtos rusticis servos haurire vel de expresso vel de sponte fluente mustum, nec tamen ebrietate capi. Quod in illis praecepue admirabar, quos inpelli ad insaniam parvo vino nove- 15 ram. Quaero, quae ratio de musto ebrietatem aut tardam fieri faciat aut nullam? Ad haec Disarius: Omne quod dulce est cito satiat, nec diuturnam desiderii sui fidem tenet, sed in locum satietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo est, suavitas nulla. Nam vinum cum in infantia est, dulce, cum pubescit, 16 magis suave quam dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait:

— Μέλιτι γλυκερῶ, καὶ ἡδέϊ οἶνω.

Vocavit enim mel dulce et vinum suave. Mustum igitur cum necdum suave est, sed tantummodo dulce, horrore quodam tan-

[Mss. APSH.

frigus suum v-g. — frigus earum corpus S. 13. de iis v1. — consulendi venio v-g. — existimo Sab. extimo vichg. — ad effectum nimium PS. ad affectum nimio As-bH. ad effectum nimio v-g. — in iis v1. — maxime S. 14. permixtos v-g. — ad ebrietatem S. 15. Omne quod dulce est cet.] Cf. Plut. Symp. III, 7, 1. — societatis H. 16. Μέλιτι] Od. υ', 69. Μέλιτι ... οἶνω om. ASHvi. In c-g pro hoc versu leguntur (Od. β', 349 sq. et Od. ω', 67 sq.): Μαί' ἄγε δῆ μοι οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσιν αφνέσον Ἡδύν, (a et alibi:) Καίεο δ' ἐν τ' ἐσθῆτι θεῶν καὶ ἀλείφατι πολλῷ Καὶ μέλιτι γλυκερῷ. — Vocat ASHv-g. 17. disten-

suum frigus] Vid. prolegg. p. xxxix.

similibus enim similia gaudent] Hoc proverbium, de quo vid. Erasm. Adag. I, 2, 21., recepit Macrobius pro eo quod legitur apud Plutarch. p. 651. C. Ὅτι πολ- λάκις τὸ ὄμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου δυσπαθέστερόν ἐστιν.

ne ... horreat, facit] Vid. not. ad Comm. I, 17, 8.

sortitae sunt] Cf. c. 6, § 16.

13. ad sortem venio consulendi] Cf. c. 4, § 1 sq.

14. cum .. legerentur] i. e. cum fieret vindemia, ut ait simplicius Varro R. R. I, 54.

Erat videre] Vid. prolegg. p. xl. de sponte fluente] Cf. Columell. XII, 27. Mustum lixivum, hoc est antequam prelo pressum sit quod in lacum musti fluxerit, tollito Plin. N. H. XIV, 9, s. 11 extr. Protropum appellatur a qui-

busdam mustum sponte de- fluens antequam calcantur uvae.

inpelli ad insaniam parvo vino] Cf. c. 4, § 31. parva libantur. Plin. N. H. XXI, 31 s. 105. § 178. Quippe insaniam facit parvo quoque suco.

15. nec diuturnam desiderii sui fidem tenet] cum nimia elegantiae affectatione dictum est pro: nec diuturnum sui desiderium parit.

dulcedo] Plutarcho p. 655. F. est τὸ γλυκὺ, suavitas τὸ ἡδύ. Cf. § 16.

cum in infantia est .. cum pubescit] Plutarchus l. c. sine meta- phora dicit: ἐν ἀρχῇ et παλαιούμε- νος: sed conf. II, 3, 2. iocum Ci- ceronis, et Plin. N. H. XIV, 2, s. 4. § 21. Principatus datur Ammineis propter firmitatem senioque pro- ficientem vini eius utique vitam.

16. necdum] Vid. prolegg. p. xli. med.

tum sumi de se non patitur quantum sufficiat ebrietati. Addo 17
aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare, adeo ut
medici eos qui usque ad periculum distenduntur vino plurimo co-
gant vomere: et post vomitum contra fumum vini qui remansit
in venis panem offerunt melle inlitum, et ita hominem ab ebie-
tatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo non inebriat mustum in[236]
quo est sola dulcedo. Sed et hoc de idonea ratione descendit, 18
quod mustum grave est, et flatus et aquae permixtione et pondere
suo cito in intestina delabatur ac profluit, nec manet in locis ob-
noxiiis ebrietati: delapsum vero relinquit sine dubio in homine
ambas qualitates naturae suae, quarum altera in flatu altera in
aquae substantia est. Sed flatus quidem quasi aeque ponderosus 19
in ima delabatur, aquae vero qualitas non solum ipsa non inpellit
in insaniam, sed et, si qua vinalis fortitudo in homine resedit,
hanc diluit et extinguit. Inesse autem aquam musto vel hinc 20
docetur, quod, cum in vetustatem procedit, sit mensura minus sed
acrius fortitudine, quia exhalata aqua qua mollicbatur remanet
vini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris
permixtione mollita.

VIII. Post haec Furius Albinus: Ego quoque pro virili por- 1
tione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. Dicam, quaeso,
quae causa difficile digestu facit isicium, quod ab insectione *insi-*
cium dictum amissione *n* litterae postea quod nunc habet nomen

Edd. vicahgspdz.]

duntur: vino vi. vino distenduntur chg. 18. de idonea s-bPEM3.
idonea (om. de) ASHv-gM12. — defendit g in mg. — permixtione v-g.
— cito om. Ps-z. „Auctior et melior Ed. vet (AHSv-gbEM123) pondere
suo cito.“ Zeun. — intestina (om. in) ASvM1. — dilabatur S. 19.
et expellit P. 20. in vetustate v. — qua om. A. — permixtione v-g.

VIII. Caput VIII. De facilitate vel difficultate digestionis quorundam
ciborum: deque aliis quibusdam quaestiunculis oppido quam argutis. ch-b.

1. relinquo (om. non) H. — digestum ASv1M1. — isicium PHvE
M3P6. isitium Ac-g. issitium M1. insicium s-b. insitium SiM2. —
insecutione AHv1. — insitium ASv-g. — amissione. n. litterae ASHv1.

17. contra fumum vini] Cf. c. 4,
§ 28. et c. 5, § 14.

18. de idonea ratione descendit]
Cf. Paul. Digest. XVIII, 1, 57 extr.
Iudicium quod ex bona fide descen-
dit, et Ulpian. ib. XLIII, 26, 1.
Quod genus liberalitatis ex iure
gentium descendit.

et flatus et aquae permixtione]
Plutarchus p. 656. B. habet ex
Aristotele: Τὸ πολὺν συμμένειν
πνευματῶδες καὶ ὑδατῶδες.

in locis obnoxiiis ebrietati] Cf. c.
5, § 14.

19. vinalis fortitudo] Plutarchus
l. c. habet tantum ἀμβλύτερον ποιεῖν
τὸν οἶνον, infra autem δυνάμει δὲ
σφοδρότερος.

20. exhalata aqua] „Nec aliter
de hoc liquore auctor Geopon.:

Τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ ὑδατῶδες ὁ χρο-
νος ἀναλίσκει. Communicavit filius
Douza.“ Pont.

VIII, 1. facit] Vid. prolegg. xli.
isicium . . . ab insectione insicium
dictum] „Nolo repetere quae de in-
sicio dixerunt Lindenbrogius ad
Donat. Comment. in Terent. Eun.
II, 2, 26, et Casaub. ad Athen. p.
651. [ad IX, c. 5., 19. p. 376, d].“
ZEUN. — Cf. Varro L. L. V, 22, 110.
Insicia ab eo quod insecta caro,
ut in carmine Saliorum est, quod in
extis dicitur nunc prosectum. Sal-
masius ad Ael. Lamprid. Heliogab.
19. I, p. 831. „Scribe isicia, inquit,
Graeci enim ἱσικα et ἱσικα,“ cet.
Hanc scripturam habent etiam Api-
cius II, 1; Arnobius II, 42; Apul.
Metam. II, 7; ubi vid. interpretes.

- [237]optinuit, cum multum in eo digestionem futuram iuverit tritura
tam diligens et quicquid grave erat carnis absumpserit consum-
2 mationemque eius multa ex parte confecerit. Et Disarius: Inde
hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante
provisam. Levitas enim quam tritura praestitit facit ut innatet
udo cibo quem in medio ventris invenerit, nec adhaereat cuti
3 ventris de cuius calore digestio promovetur. Sic et mox tritum
atque formatum cum in aquam coicitur, natat. Ex quo intellegitur
quod idem faciens in ventris humore subducit se digestionis
necessitati et tam sero illic coquitur quam tardius conficiuntur
quae vapore aquae quam quae igne solvuntur. Deinde, dum instantius
teritur, multus ei flatus involvitur, qui prius in ventre consumendus
est, ut tum demum conficiatur quod remansit de carne iam liberum.
- 4 Hoc quoque scire haveo, Furius inquit, quae faciat causa
nonnullos carnes validiores facilius digerere quam tenues? Nam
cum cito coquant offas bubulas, in asperis piscibus concoquendis
5 laborant. In his, Disarius ait, huius rei auctor est nimia in ho-

[Mss. APSH.

amissione enim litterae v3-bP. — trituranti H. — absumpserit S. asumpserit Edd. APH. 2. praestat P. — udo om. P. 3. firmatum ASv-gM123. — coicitur ASH. coniicitur Edd. P. — illi H. — conficitur P: — ventu (om. in) A. — de carne om. P. 4. habeo ASH (cf. c. 12, § 24.). aveo zbP (g in mg.). — cum cito coquant cet.] Cf. Alexand. Probl. phys. I, 52. et II, 17. — coquendis v-g. 5. sus-

2. *ut innatet udo cibo]* Cf. lib. I, praef., § 7.

in medio ventris] Opponitur infra *cutis ventris*, „die Magenwände.“

de cuius calore .. promovetur] i. e. cuius calore iuvatur. De praepositione vid. Hand. Tursell. II, p. 217, 4.

3. *mox tritum]* idem valet ac *simul ac tritum est*, ut c. 5, § 28. *non mox positum est* pro *non continuo*, et *mox quum* alias ponitur pro *simul ac*. Vid. ibid. III, p. 659, 9.

quod] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18. *digestionis necessitati]* Vid. prolegg. p. XLII. extr.

instantius] idem fere est quod *maximo opere*.

de carne] iungas cum verbis *quod remansit*, non cum verbis *iam liberum*, ad quae supplendum est *flatu*.

4. *faciat .. nonnullos .. facilius digerere]* Vid. prolegg. p. XL.

carnes validiores] Cf. Cels. II, 18. *Valentissimum voco in quo plurimum alimenti est: item omne animal quadrupes domi natum, et infra: Inter domesticas vero quadrupedes .. gravissima bubula.* Ale-

xander Probl. phys. I, 52. habet *δύσπεπτα καὶ παχύχυμα*.

coquant] Intelligendum est *concoquant*, quod vide ne reponendum sit: certe illius verbi *coquendi* usus nullum mihi notum est exemplum.

offas bubulas] Alex. I. c. et II, 17. *τὰ βόεια*.

in asperis piscibus] Alex. I, 52.: *τὰ εὐπεπτα καὶ εὐχυμα, ὥς πετράλους ἰχθύας*. (Cf. II, 17.). In leviorum piscium numero Celsus I. c. refert omnes *saxatiles*. Cf. Plinius N. H. XXXII, 9, s. 31, § 94. *Optimum (ius) e scorpionibus et iulide et saxatilibus, nec virus resipientibus nec pinguibus*. Columella VIII, 16, 8. *Rursus optime saxosum mare nominis sui pisces nutrit, qui scilicet, quod in petris stabulentur, saxatiles dicti sunt, ut merulae turdique, nec minus melanuri. Turdum et merulam saxatilibus piscibus adnumerat etiam Plinius N. H. IX, 15, s. 20, § 52.*

5. *nimia .. vis caloris]* i. e. magnus calor. Cf. c. 7, §§ 1 et 7. et infra § 6. *vento nimio*. Alex. II, cc.: *δι' ἄμετρον θερμότητα κοιτίας*.

mine vis caloris: quae si idoneam materiem suscipit, libere congregitur et cito eam in concertatione consumit, levem modo praeterit ut latentem, modo in cinerem potius quam in sucum vertit: ut ingentia robor in carbonum frustra lucentia igne vertuntur, paleae si in ignem ceciderint, mox solum de eis cinerem restat videri. Habes et hoc exemplum non dissonum, quod potentior 6 mola ampliora grana confringit, integra illa quae sunt minutiora 237 transmittit: vento nimio abies aut quercus avellitur, cannam nulla facile frangit procella.

Cumque Furius delectatus enarrantis ingenio plura vellet in 7 terrogare, Caecina se Albinus obiecit: Mihi quoque desiderium est habendi paulisper negotii cum tam facunda Disarii doctrina. Dic, oro te, quae facit causa, ut sinapi et piper, si adposita cuti fuerint, vulnus excitent et loca perforent, devorata vero nullam ventris corpori inferant laesionem? Et Disarius: Species, inquit, 8 et acres et calidae superficiem cui adponuntur exulcerant, quia integra virtute sua sine alterius rei admixtione utuntur ad noxam: sed si in ventrem receptae sint, solvitur vis earum ventralis humoris alluvione, qua fiunt dilutiores: deinde prius vertuntur in sucum ventris calore quam ut integrae possint nocere.

Caecina subiecit: Dum de calore loquimur, amoneor rei 9

Edd. vicahgspdz.]

cupit, libere suscipitur, libere congregitur s-z. — frustra Avl. „Scribo frustra.“ Meurs. — acciderint H. 7. fecunda (sup. a) A. — te, inquit, quae v-g. — ut sinapi et piper cet.] Cf. Alex. I, 65. — sinapis SH. — excitent vulnus v-g. — ventri seu corpori coni. Pont. 8. adponuntur (sup. u) P. opponuntur s-b. „Leg. apponuntur.“ Pont. — ulterius P. — admixtione v-g. — receptae sint scripsi e coni. recepta est P. recepta sint Edd. ASH. — integrae scripsi e coni. integra Edd. et Mss.

modo praeterit] Nihil eiusmodi habet Alexander.

ingentia robor] Alex. simpliciter: ὀρῖνα δὲ ῥύλα.

solum de eis cinerem restat videri] i. e. restat ut solus cinis conspiciatur. Huius constructionis unum inveni exemplum apud Statium Sylv. IV, 1, 40. Restat Bactra novis, restat Babylona tributis Frenari.

6. potentior] i. e. maior. Sic nos quod permagnum est vulgo dicimus allmächtig. Ceterum quae hac paragrapho continentur de suo addidit Macrobius.

7. cum tam facunda Disarii doctrina] Vid. prolegg. p. XLII.

ventris corpori] Cf. c. 9, § 14. Unguis .. qui carni adhaeret, iam facit, si secetur, dolorem non suo sed sedis suae corpore. Est autem corpus idem quod caro etiam apud Ciceronem N. D. II, 55, extr. Ossa subiecta corpori.

8. Species] Cf. c. 13, § 22. Qui species aliquas purgatas volunt, et Marcian. Digest. XXXIX, 4, 16, § 7. Species pertinentes ad vectigal, et Pallad. Octob. 14. Diu agitare curabis, ut specierum vis omne musti corpus inficiat. Inde nostrum „Specereien“.

superficiem] Cf. c. 6, § 3. si in ventrem receptae sint] Femininum genus erat restituendum, nam haec necessario referenda sunt ad species, quia sequitur earum et dilutiores. Infra scripsi etiam integrae eadem de causa. Fortasse error inde natus est, quod in verbis integra virtute sua habitum est integra pro neutro genere numeri pluralis. De modo etiam nunc dubito: nam quod legitur in cod. P. recepta est, id poterat nasci ex receptae s̄t i. e. receptae sunt. Apud hunc quidem scriptorem non omnino reiiciendus est coniunctivus. Cf. c. 9, § 14.

- quam semper quaesitu dignam putavi, cur in Aegypto, quae regionum aliarum calidissima est, vinum non calida sed, paene dixerim, frigida virtute nascatur? Ad hoc Disarius: Usu tibi, Albine, compertum est aquas quae vel de altis puteis vel de fontibus hauriuntur fumare hieme, aestate frigescere. Quod sit non alia de causa nisi quod aere qui nobis circumfusus est propter temporis rationem calente frigus in terrarum ima demergitur et aquas inficit quarum in imo est scaturigo: et contra, cum aer [239]hiemem praefert, calor in inferiora demergens aquis in imo nascentibus dat vaporem. Quod ergo ubique alternatur varietate temporis, hoc in Aegypto semper est, cuius aer semper est in calore. Frigus enim ima petens vitium radicibus involvitur et talem dat qualitatem suco inde nascenti. Ideo regionis calidae vina calore caruerunt.
- 12 Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem non facile alio digreditur. Dicas ergo volo, cur qui in aquam descendit calidam, si se non moverit, minus uritur, sed si agitato suo aquam moverit, maiorem sentit calorem, et totiens aqua urit
- 13 amplius quotiens novus ei motus accesserit? Et Disarius: Calida, inquit, quae adhaeserit nostro corpori mox praebet tactum sui mansuetiorem, vel quia cuti adsuevit vel quia frigus accepit a nobis: motus vero aquam novam semper ac novam corpori ad-

[Mss. APSH.

9. *admoneo S. — in Aegypto cet.*] Cf. Alex. I, 57. et II, 6. — *dixerim om. A.* 10. *Ad haec A. — Visu v. — o albine A. — aquas cet.*] Cf. Alex. I, 56. — *vel om. P. — quantum h. — hyemem aer v-g. inferiora PS. interiora Edd. AH.* 11. *cuius ... est om. P.* 12. *ingreditur P. — qui in aquam descendit calidam cet.*] Cf. Alex. I, 112. — *calidam descendit S. — ei novus S.* 13. *inquit calida S. — aqua quae A. — semper ac novam om. AH. — corpora P.* 14. *Albinus in-*

9. *regionum aliarum calidissima*] Dicendum erat aut omnium regionum calidissima aut regionibus aliis calidior. Cf. c. 11, § 2. Similia leguntur apud Graecos, ut apud Herodot. II, 14. Ἡ γὰρ δὴ νῦν γε οὗτοι ἀπονητότατα καρπὸν κομίζονται ἐν γῆς τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων ἀπάντων καὶ τῶν λοιπῶν Αἰγυπτίων, et 161. Ὅς ἐγένετο εὐδαιμονέστατος τῶν προτέρων βασιλῶν. Thucyd. I, 1. ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων. Alexander I, 57., simplicius: θερμοτάτη οὖση.

non calida .. natura] Athenaeus qui I, 60. de vinis Aegyptiis agit, de Mareotico tantum dicit: κεφαλῆς οὐ καθικνούμενος.

10. *in terrarum ima*] Vid. prolegg. p. xxxix. med. Alex. I, 56.: εἰς τὸ βάθος.

cum aer hiemem praefert] i. e. frigidus est, nam opponitur aere

calente. Alex. I. c.: τοῦ ψυχροῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῷ αἵρι.

vaporem] i. e. calorem. Cf. Lucet. I, 664. Aestifer ignis uti lumen iacit atque vaporem, al.

11. *vitium*] appositio est vocis frigus, ut fere idem valeat ac eas vitians.

caruerunt] i. e. factum est ut careant, ἀπεστέρηται. Cf. c. 10, § 11., et c. 9, § 12. inesse non potuit.

12. *Tractatus .. digreditur*] Vid. prolegg. p. xlii.

ingressus calorem] i. e. ad calorem conversus.

13. *tactum sui*] Cf. c. 9, § 14. et vid. prolegg. p. xxxix. Cf. Alex. I, 112. Οὐκέτι αἰσθανόμεθα αὐτὸ θερμὸν ὥσπερ καὶ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸ καθαιρεθῆναι τὴν ἄμετρον θερμότητα.

quia cuti assuevit] Dicendum erat quia cutis assuevit vel quia cuti consueta est. Alex. I. c. dicit:

plicat: et cessante adsuetudine, de qua paulo ante diximus, semper novitas auget sensum caloris.

Cur ergo, Albinus ait, aestate cum aer calidus flabro move-14
tur, non calorem sed frigus acquirit? Eadem enim ratione et in
hoc fervorem deberet motus augere. Non eadem ratio, Disarius 15
inquit, in aquae et aeris calore. Illa enim corporis solidioris est,
et crassa materies cum movetur, integra vi sua superficiem cui
admovetur invadit, aer motu in ventum solvitur et liquidior se
factus agitato flatus efficitur: porro ut flatus illud removet quod
circumfusum nobis erat: erat autem circa nos calor: remoto igitur
per flatum calore restat ut advenam sensum frigoris praestet
agitatus. [240]

IX. Interpellat Euangelus pergentem consultationem et: 1
Exercebo, inquit, Disarium nostrum, si tamen minutis illis suis
et rorantibus responsionibus satisfaciet consulenti. Dic, Disari, 2
cur qui ita se vertunt ut saepe in orbem rotentur et vertiginem
capitis et obscuritatem patiuntur oculorum, postremo, si perseve-
raverint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat ne-
cessitatem? Ad haec Disarius: Septem, inquit, corporei motus 3
sunt: aut enim accedit priorsum aut retrorsum recedit aut in
dexteram laevamve divertitur aut sursum promovet aut deor-
sum aut orbiculatim rotatur. Ex his septem motibus unus tan- 4

Edd. vicaHgspdzB]

quit cum aer calidus aestate P. — cum aer calidus flabro movetur cet.]
Cf. Alex. I, 113. — sed om. A. — eandem enim rationem Avi. — hoc in
S. — fervore AS. 15. Non. n. eadem (i. e. enim) S. — ratio est
Edd. — aeris et aquae A. — liqu. se flatus S. — porro et flatus zbH.

IX. Caput IX. Cur se in orbem rotantes patiuntur vertiginem capitis.
Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in ceteris membris
gubernet. Ibi obiter, quae partes humani corporis sensu careant. ch-b.

1. rotantibus c-g. „Obsidet turpiter passim editiones. Benissime
[vid. I, 17, 29.] rorantibus, quasi quae responsioni iustae et plenae prae-
luderent quomodo rorarii olim milites pugnae. Transtulit quoque facete
ad pocula Tullius [Cat. M. 14, 48.]“ Pont. 2. et vertig. cap. et
vertiginem patiuntur oculorum S. — ingerit v. 3. prorsum vdzBE.
— divertitur SH. — promovetur Edd. H. 4. Ex iis v-g. — sunt fami-

ἐκείνο μὲν τὸ προσομιλῆσαν τῷ
δέρματι.

paulo ante] i. e. modo. Cf. c. 9,
§§ 7. et 9.

15. Illa .. corporis solidioris est]
Aliter Alex. I, 113.: Ὁ μὲντοι πε-
ριέχων ἡμᾶς ἀῆρ ἐν τῷ θέρει με-
τρίως θερμὸς ὑπάρχων ὥς πρὸς
σύγκρισιν θερμοῦ ὕδατος.

liquidior se factus] Sic Alex. I. c.
Εἰ πᾶν, inquit, κινούμενον θερμό-
τερον ἐαυτοῦ γίνεται. Cf. Comm.
I, 6, 73. Nulloque modo iam potest
quisquam se fortior fieri, et pro-
legg. p. xxxix.

advenam sensum frigoris] Cf. c. 6,
§ 2. Calor advena, ibique notam.

IX, 1. consultationem] Cf. c. 6, § 14.
si tamen .. satisfaciet] i. e. quam-

quam dubito an satis facturus sit.
Cf. I, praef., 12. Aliter hae parti-
culae usurpatae sunt c. 6, § 2.

minutis .. et rorantibus responsio-
nibus] Vid. not. ad V, 17, 7.

2. in orbem rotentur] Cf. Comm.
I, 6, 81 extr., II, 14, 31 sq.

3. Septem .. corporei motus sunt]
Cf. Comm. I, 6, 81. et Laurent.
Lyd. II, 11, p. 28.

accedit priorsum] Vid. prolegg. p.
XLIII, extr. et p. XLIV. med. Cf. c.
14, § 16. si retrorsum recesserit.

promovet] Sic scripsisse putave-
rim Macrobius in errorem induc-
tum eo quod alias (cf. I, praef., § 2.)
promovere idem valet quod proficere.
orbiculatim] Hoc adverbium ha-
bet Plinius N. H. XI, 37, s. 67.

tum in divinis corporibus invenitur, sphaeralem dico, quo movetur caelum, quo sidera, quo cetera moventur elementa. Terrenis animalibus illi sex praecipue familiares sunt, sed nonnumquam adhibetur et septimus. Sed sex illi ut directi ita et innoxii, septimus, id est qui gyros efficit, crebro conversu turbat et humoribus capitis involvit spiramentum quod animam cerebro quasi
 5 omnes sensus corporis gubernanti ministrat. Hoc est autem spiramentum quod ambiens cerebrum singulis sensibus vim suam praestat, hoc est quod nervis et musculis corporis fortitudinem prae-
 6 bet. Ergo vertigine turbatum et simul agitatibus humoribus oppressum languescit et ministerium suum deserit. Inde fit his
 7 qui raptantur in gyros hebetior auditus, visus obscurior. Postremo nervis et musculis nullam ab eo virtutem quasi deficiente sumentibus totum corpus, quod iis sustinetur et in robur erigitur,
 8 desertum iam fulcimentis suis labitur in ruinam. Sed contra haec omnia consuetudo, quam secundam naturam pronuntiavit usus, illos iuvat qui in tali motu saepe versantur. Spiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, adsuetum rei iam non sibi novae non pavescit hunc motum nec ministeria sua deserit. Ideo
 9 consuetis etiam iste agitatus innoxius est. [Et Evangelus:] Inretitum te iam, Disari, teneo, et si vere opinor, nusquam hodie effugies. Et alios enim in arte tibi socios et ipsum te audiavi saepe dicentem cerebro non inesse sensum, sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita et cerebrum esse sine sensu. Verumne est haec vos
 10 dicere solitos, an ut falsum refelles? Verum, ait ille. Ecce iam clausus es. Ut enim concedam tibi praeter capillos in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasum est, tamen cur sensus omnes paulo ante dixisti a cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? Potestne excusare huius

[Mss. APSH.

liares S. — sed nunquam A. — idem qui v. — efficiat H. — conversum v. — humoribus capitis involvit spiramentum cet.] Cf. Alexand. Problem. phys. I, 131. — crebro h. — corporis sensus P. — ministrant v1. 5. sensus vim suam P. vim suam sensibus v-g. — iis v-g. — rapiuntur v. 6. quod his AS. 7. paulo ante] § 4. — ad verum rei S. — misteria A. 8. Et Evangelus c-bH. om. APS. Evangelus (om. ct) vi. — tibi in arte S. — non esse HSv-g. — et capillos S. — refelles Disari? v-g. 9. Evangelus: Ecce v-g. — iam om. v. — est P. — persuasum v (A puncto posito sub m). — paulo ante] § 4. — Potesne v1

4. in divinis corporibus] Cf. c. 15, § 14.

quo movetur caelum] Cf. Comm. I, 17, 8 sqq.

sidera] Cf. Comm. I, 18, 1 sqq.

elementa] Cf. Comm. II, 12, 14 sq.

spiramentum] Vid. prolegg. p. XLII. med. Cf. Alex. I, 131. Ὅτι ἀναγκάζουσι τὸ ψυχικὸν ἐν ἐγκέφαλῳ πνεῦμα ταράσσεσθαι καὶ εἰλεῖσθαι σὺν τοῖς ὕργοις.

quasi] h. l. et infra § 6. idem

valet quod ut. Vid. not. ad c. 3, § 12.

6. labitur in ruinam] Cf. § 2. ruunt.

7. consuetis] magis etiam quam id quod antecedit, assuetum poetarum est proprium, si quidem ad hominem refertur, non ad rem: sed etiam Columella I, 8, 2. dicit: lupanaribus consuetum.

pavescit . . motum] Cf. Tacit. Annal. I, 4. pavescere bellum.

8. nusquam] i. e. in nullam partem.

contrarietatis ausum vel vestri oris nota volubilitas? Et Disarius 10
renidens: Retia quibus me involutum tenes nimis rara sunt, ni-
mis patula: ecce me, Euangele, sine nisu inde exemptum vide-[242]
bis. Opus naturae est ut sensum vel nimium sicca vel nimium 11
humecta non capiant. Ossa dentes cum unguibus et capillis ni-
mia siccitate ita densata sunt ut penetrabilia non sint effectui
animae qui sensum ministrat: adeps medulla et cerebrum ita in
humore atque mollitie sunt ut eundem effectum animae quem
siccitas illa non recipit mollities ista non teneat. Ideo tam den- 12
tibus unguibus ossibus et capillis quam adipi medullis et cerebro
sensus inesse non potuit. Et sicut sectio capillorum nihil dolo-
ris ingerit, ita, si secetur vel dens vel os seu adeps seu cere-
brum seu medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed videmus, 13
inquies, tormentis affici quibus secantur ossa, torqueri homines et
dolore dentium. Hoc verum esse quis abneget? Sed, ut os se-
cetur, omentum quod inpositum est ossi cruciatum, dum section-
em patitur, inportat: quod cum medici manus transiit, os iam
cum medulla quam continet habet indolentiam sectionis similem
capillorum. Et cum dentium dolor est, non os dentis in sensu
est, sed caro quae continet dentem. Nam et unguis quantus ex- 14
tra carnem crescendo pergit sine sensu secatur: qui carni adhae-
ret iam facit, si secetur, dolorem non suo sed sedis suae cor-
pore. Sicut capillus, dum superior secatur, nescit dolorem: si
avellatur, sensum accipit a carne quam deserit. Et cerebrum,
quod tactu sui hominem vel torquet vel frequenter interimit, non
suo sensu sed vestitus sui, id est omenti, hunc inportat dolorem.[243]
Ergo diximus quae in homine sine sensu sint, et quae hoc causa 15

Edd. vicahgspdzb.]

(A sup. add. t). — *excursare* H.

10. *me irretitum tenes* v-g.

11. *densata* Hs-z (M1 a p. m.) M3. Cf. Comm. I, 3, 20. *densata* ASv-gb
PE (M1 a sec. m.) M2. — *quae* Hv-g. — *et mollitie* A. 13. *ossi est*
A. — *quod enim medici* A. — *transiit* scripsi e coni. *transit* Mss. et
Edd. — *sectionis* AP. *sectioni* Edd. HS. — *Et dentium* (om. cum) vl.

14. *non suo ... nescit dolorem* om. A. — *sensum capit* A. — *tactus*

9. *contrarietatis ausum*] Cf. c. 6,
§ 19. et prolegg. p. xli sq.
vestri oris nota volubilitas] Cf. c.
5, § 2.

10. *renidens*] Cf. I, 4, 4.

11. *effectui*] idem valet quod Grae-
cum ἐνέργεια. Cf. I, 17, 4. *Osten-*
dit unius dei effectus varios pro
variis censendos esse numinibus, et
11. *quia similes sunt solis effecti-*
bus effectus lunae.

in humore atque mollitie sunt]
Eodem modo § 13. dicitur *in sensu*
est, ut significetur condicio.

12. *non potuit*] Cf. c. 8, § 11. et
c. 10, § 11. *caruerunt.*

vel .. seu] Vid. prol. p. xli. Hoc
loco particula *vel* disiunguntur
sicca, particula *seu* humecta.

13. *sectionis similem capillorum*]
dictum est pro *similem ac secti ca-*
pilli.

cum dentium dolor est] i. e. cum
dentes dolent.

14. *unguis quantus*] idem valet
ac *ea pars unguis quae*. Eodem
modo infra dicitur *qui pro quae*
pars et superior pro superior eius
pars.

crescendo pergit] Vid. prolegg. p.
xl med.

corpore] Cf. c. 8, § 7.

tactu sui] respondet iis quae an-
tecedunt: *si secetur et si avellatur*.
Cf. c. 8, § 13. Ceterum dicendum
erat: *quo tacto homo .. interimitur.*

inportat dolorem] Variatur oratio,
quum supra legatur *facit dolorem*.

faciat indicatum est. Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrum, cum sensum non habeat, sensus gubernet. Sed de hoc
 16 quoque temptabo si potero esse solvendo. Sensus, de quibus loquimur, quinque sunt: visus auditus odoratus gustus et tactus. Hi aut corporei sunt aut circa corpus, solisque sunt caducis corporibus familiares. Nulli enim divino corpori sensus inest, anima vero omni corpore, vel si divinum sit, ipsa diviniore est: ergo si dignitas divinatorum corporum sensum dedignatur quasi aptum caducis, multo magis anima maioris est maiestatis quam ut sensu
 17 egeat. Ut autem homo constet et vivum animal sit anima praestat, quae corpus inluminat. Porro inluminat inhabitando, et habitatio eius in cerebro est. Sphaerale enim natura et ad nos de alto veniens partem in homine et altam et sphaeralem tenuit et
 18 quae sensu careat, qui non est animae necessarius. Sed quia necessarius animali est, locat in cavernis cerebri spiramentum de effectibus suis: cuius spiramenti natura haec est ut sensus et in-
 19 gerat et gubernet. De his ergo cavernis quas ventres cerebri nostra vocavit antiquitas nascuntur nervorum septem *σὺζυγίαι*. Cui rei nomen quod ipse voles Latinum facito: nos enim *σὺζυγίαν* nervorum vocamus, cum bini nervi pariter emergunt et in locum
 20 certum desinunt. Septem igitur nervorum *σὺζυγίαι* de cerebri

[Mss. APSH.

sui A. 15. sunt Ach. — faciat causa S. — solvendo *dilaqueatus* A. 16. corporei s-bPEM3. corpore H. in corpore ASv-gM12. — Nullo v. — divinum est s-bP. — diviniore (om. est) S. 17. et unum P. vivum et v1. — Sphaerale (om. enim) P. Et sphaerale enim HSv-g (g in mg: *Ex sphaerale enim natura*). — veniens de alto s-bP. — et alteram in sphaeralem v1 (v3 om. et). — caruit A. 18. Sed quia necessarius om. P. — sensus ingerat (om. et) s-b. 19. *σὺζυγίαι* om. (etiam infra) S. — ipse om. A. — Nomen enim (in mg. Nō) A.

15. de eo est] i. e. ad id pertinet, vel ea est ut dicam. Cf. Hand. Tursell. II, p. 212, 8. esse solvendo] i. e. tibi satis facere, quod legitur § 1.

16. Sensus .. quinque] Cf. II, 8, 10 sqq., unde apparet corporeos dici gustum et tactum.

si dignitas .. dedignatur] Vid. prolegg. p. XLII sq.

quasi] Vid. not. ad c. 3, § 12.

17. Ut .. homo constet] Cf. § 25. et Cic. Tusc. IV, 17, 39. Mente vix constes, et Suet. Calig. 50. Valetudo ei neque animi neque corporis constitit.

Sphaerale natura] Cf. Comm. I, 12, 5. Anima descendens a tereți, quae sola forma divina est, in conum defluendo producit, et 14, 8. Anima .. corpora illa divina vel supera, caeli dico et siderum, quae prima condebat, animavit, divinae-

que mentes omnibus corporibus quae in formam teretem, id est in sphaerae modum, formabantur infusae sunt.

ad nos de alto veniens] Cf. Comm. I, 12, 1. Descensus vero ipsius quo anima de caelo in huius vitae inferna delabitur sic ordo digeritur cet.

altam] Cf. Comm. I, 6, 81. In capite, velut in arce.

sphaeralem] Cf. Comm. I, 14, 9. Solisque (humanis corporibus) inest vel in capite sphaerae similitudo.

18. spiramentum] Cf. § 4 sq.

19. ventres cerebri] i. e. *ἐγκεφάλου κοιλίας*. Vid. Stephan. Thes. Gr. I. s. v. *κοιλία*, ubi citantur Philotheus Comment. in Aphor. 15, 1., Rufus Eph. p. 36., Dionysius Aegiensis ap. Phot. Bibl. p. 130, 18. nervorum .. *σὺζυγίαι*] Nos dicimus Nervenbündel.

ventre nascentes vicem implent fistularum, spiramentum sensificum ad sua quaeque loca naturali lege ducentes, ut sensum vicinis et[244] longe positis membris animalis infundant. Prima igitur *συσυμία* 21 nervorum talium petit oculos, et dat illis agnitionem specierum et discretionem colorum: secunda in aures se diffundit, per quam eis innascitur notitia sonorum: tertia naribus inseritur, vim ministrans odorandi: quarta palatum tenet, quo de gustatibus iudicatur: quinta vi sua omne corpus implet, omnis enim pars corporis mollia et aspera, frigida et calida discernit. Sexta de cerebro 22 means stomachum petit, cui maxime sensus est necessarius, ut quae desunt adpetat, superflua respuat, et in homine sobrio se ipse moderetur. Septima *συσυμία* nervorum infundit sensum spinali medullae, quae hoc est animali quod est navi carina, et adeo usu aut dignitate praecipua est ut longum cerebrum a medicis sit vocata. Ex hac denique, ut ex cerebro, diversi nascun- 23 tur meatus virtutem tribus animae propositis ministrantes. Tria sunt enim, quae ex animae providentia accipit corpus animalis: ut vivat, ut decore vivat, et ut immortalitas illi successione quae- ratur. His tribus propositis, ut dixi, animae per spinalem me- 24 dullam praebetur effectus. Nam cordi et iecori et spirandi ministeriis, quae omnia ad vivendum pertinent, vires de spinalibus quos dixi meatibus ministrantur: nervis etiam manuum pedum aliarumve partium, per quas decore vivitur, virtus inde praestatur: et ut ex his successio procuretur, nervi ex eadem spinali medulla pudendis et matrici, ut suum opus impleant, ministran- [245] tur. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento quod in 25 ventre cerebri locatum est et sine spinalis medullae beneficio constat. Sic ergo fit ut, cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen a cerebro in omne corpus proficiscatur. Euge, Graeculus 26 noster, Euangelus ait, tam plane nobis ostendit res opertu naturae tectas, ut quicquid sermo descripsit oculis videre videamur.

Edd. vicahgspdz.]

20. *Septem ergo P. — lege positus A. — animali H*v1. 21. *diffunditur* (om. se) s-b. — *quod de H. quod est A. — gustantibus AS. — corpus omne v-g. — omnis pars* (om. enim) Sv1. — *discernunt* (corr. in it) A. 23. *ex cerebro* (sup. add. ut) H. *ut cerebro* (om. ex) v. — *corpus animale S.* 24. *ministerii v. — et spinalibus h. ex spin. g. — diximus ASv-g. — ut* (om. et) i. — *ex his om. AHv. — procuratur cah. — etiam matrici v.* 25. *nulla est s-p.* „Expuli verbum substantivum quod post τὸ nulla adiecerant novitii, tantum, opinor, ad turbas ciendas.“ Gron. 26. *EVGE A. om. S. — plene A. — operto g in ing. — sermone vichg.* 27. *volunt S. — nam postea AH.*

20. *animalis*] i. e. corporis, ut c. 4, § 17., quo cum loco conferenda sunt etiam ea quae leguntur § 22. de stomachi sensu.

22. *longum cerebrum*] Celsus VIII, 1, p. 500. ed. Bip. *Qua spinæ medulla, inquit, cerebro commissa descendit, et Plinius N. H. XI, 37, s. 67. Per media foramina a cerebro medulla descendente. Eandem esse*

ei naturam quam cerebro colligunt, quoniam praetenui eius membrana modo incisa statim exspiretur. Nomen illud nusquam inveni.

23. *propositis*] i. e. officiis vel negotiis.

successione] pro subole dictum est, ut fit apud recentiores.

26. *Euge*] est interiectio Plau-

27 Sed Eustathio iam cedo, cui praeripui consulendi locum. Eustathius: Modo vel vir omnium disertissimus Eusebius vel quicumque volent alii ad exercitium consultationis accedant, nos postea liberiore otio congregiemur.

X. Ergo, ait Eusebius, habendus mihi sermo est, Disari, tecum de aetate cuius ianuam iam paene ambo pulsamus. Homerus, cum senes *πολιοκροτάφους* vocat, quaero, utrum ex parte poetico more totum caput significare velit, an ex aliqua ratione
2 canos huic praecipue parti capitis adsignet? Et Disarius: Et hoc divinus ille vates prudenter, ut cetera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, et inde crebro solet incipere canities. Et
[246] si pars anterior, ait ille, humidior est, cur calvitium patitur, quod
3 non nisi ex siccitate contingit? Oportuna, inquit Disarius, obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit evanescat per plures meatus: unde videmus in siccis defunctorum capitibus velut quasdam suturas quibus hemisphaeria, ut ita dixerim, capitis alligantur. Quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant et ideo tar-
4 dius canescunt, sed non calvitio carent. Si ergo siccitas calvos efficit, et posteriora capitis sicciora esse dixisti, cur calvum occi-
5 pitium numquam videmus? Ille respondit: Siccitas occipitii non ex vitio sed ex natura est: ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa autem siccitate calvitium nascitur quae per malam temperiem,
6 quam Graeci *δυσκρασίαν* solent vocare, contingit. Unde capillos

[Mss. APSH.

X. Caput X. Qui fiat, ut calvitium pariter atque canities anteriores capitis partes primum invadant. Deinde cur feminis atque eunuchis vox sit quam viris exilior? ch-b. 1. sermo (om. est) s-bP. — o disari A. — eius cuius S. — Homerus] Iliad. θ', 518. Cf. Alexandr. Problem. phys. I, 1. — cum senes om. v. — *πολιοκροτάφους* om. S. — significari AH.

2. occipio H. — et inde .. humidior est om. S. — cur calvitium patitur] Cf. Alex. I, 2. et II, 13. — siccitate (om. ex) va. 3. Optima A. — illigantur AHv-g. 4. ut posteriora HSv-g. — occipium (infra: occipia, occipii) P. 5. ΔΙΚΡΑΣΙΑΝ ΑΗΜ3 (M1 ΔΕΚΡΑ.). om. S. αὐκρασίαν E. ἀκρασίαν v-a. — vocare solent v-g. 6. Inde E. —

tina, Graece scripta in cod. A et in codicis S archetypo.

consulendi locum] Cf. c. 4, § 1 sq.

X, 2. humidior occipitio est cet.] Alexander Problem. phys. I, 1.: Ὅτι ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, inquit, ἐντεῦθεν αἱ πολιαί ἔρχονται, τῷ εἶναι τὰ ἐμπρόσθια τῆς κεφαλῆς τῶν ὀπισθίων ὑγρότερα καὶ φλεγματικώτερα.

non nisi ex siccitate] Cf. c. 6, § 11. Quae (calvitium et canities) non nisi inopia caloris eveniunt, et infra § 8.

contingit] Cf. §§ 5 et 9., et c. 6, § 9. et c. 7, § 10.

3. rariores] quum plures iis sint

meatus, πόροι, ut apparet ex iis quae sequuntur. Cf. c. 4, § 23. Alexand. Problem. phys. I, 2. διότι μαλακὰ καὶ ἀραιόπορα.

fumei flatus] Cf. c. 5, § 14. Cerebrum .. ferit fumi calentis aspergine.

4. posteriora capitis] i. e. τὰ ὀπίσθια τῆς κεφαλῆς. Cf. § 3. partes priores capitis et V, 11, 16. corporis superna. Vid. prol. p. xxxix.

5. Ex illa siccitate .. quae per malam temperiem .. contingit] Alexander I. c. dicit tantum: Ἡ δὲ φάλανκρως τὴν γένεσιν ἐκ ξηρότητος ἔχει.

6. capillos crispī] Vid. prolegg.

crispi, quia ita temperati sunt ut capite siccior sint, tarde canescunt, cito in calvitium transeunt: contra qui capillo sunt rariore non eo facile nudantur nutriente humore, quod *φλέγμα* vocitatur, sed sit illis cita canities: nam ideo albi sunt cani, quia colorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo senibus 7 abundantia humoris capillos in canitiem tinguat; cur senecta opinionem exactae siccitatis accepit? Quia senecta, inquit ille, ex-8 tincto per vetustatem naturali calore sit frigida, et ex illo frigore gelidi et superflui nascuntur humores. Ceterum liquor vitalis longaevitate siccatus est: inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia vitiosi ex frigore procreati. 247] Hinc est quod et vigiliis aetas gravior afficitur, quia somnus, qui 9 maxime ex humore contingit, de naturali nascitur: sicut est multus in infantia, quae humida est abundantia non superflui sed naturalis humoris. Eadem ratio est quae pueritiam canescere 10 non patitur, cum sit humectissima, quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali et vitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de aetatis frigore nascitur aut cuiuslibet vitiositatis occasione contrahitur ut superfluous ita et noxius est. Hunc videmus in feminis, nisi crebro egeratur, extrema minitan- 11

Edd. vicahgspdzb.]

capillos H (M3 a p. m.). capillo (A a p. m.) Sv-gM12. capilli (AM3 a sec. m.). capilli sunt PE. quibus capilli sunt s-b. „Venustius et brevius veteres: Unde capillo crispi.“ Pont. — qui v. — siccior AHsv-g EM123. sicciores s-bP. — qui in capillo H. — qui *Φασμα* A. — calorem A a p. m.; Pp2-b. eum colorem S. 7. humoribus S. — tingit Edd. 8. Quia senecta cet.] Cf. Alex. I, 3. — ille inquit v-g. — viscosi coni. Pont. ad § 10. 9. ex vigiliis Edd. PH. — efficitur v-g. — de non naturali g. de non naturali humore Av-as-bSH. 10. quae pueritiam canescere non patitur] Cf. Alex. I, 4. — fleumate A. — quia ut (sup. aut) A. — vitiositatis (sup. add. visco) A. „Anglicanus emendatissime viscositatis occasione. Et confidenter superius paulo (§ 8.) pariter restituo viscosi. Nam vitiosi similiter vitiosum est. Senescentium enim phlegma inuit; et quis illud Plautini senis (Mil. glor. III, 1, 52.) non meminit: Minime sputator, sreator sum, itidem minime mucidus.“ Pont. — noxius (om. est) S. 11. in feminis] Cf. Alex. I, 5. — nisi crebro As-bPEM3 (M2 a sec. m.). nisi in crebro H. nisi in cerebro SM1 (M2

I. c.; Alexander I. c.: οἱ οὐλότρι-
χες.

humoris quo nutriuntur] Alex. I.
c.: τοῦ γεννήσαντος φλέγματος.

7. exactae siccitatis] i. e. per-
fectae, eximiae. Conf. c. 3, § 22.
et de re c. 6, § 19.

8. superflui .. humores] i. e.
apud Alex. I. c. §§ 2 et 3. τὰ πε-
ρτώματα.

9. vigiliis .. afficitur] Alex. § 3.
διὰ τοῦτο ἄγρυπνοι. Praepositio
ex, quae legitur in edd. et in duo-
bus codd., ferri non potest, nam ne
laborandi quidem verbum eam ad-
mittit, ubi additur morbus quo
quis affectus sit.

de naturali nascitur] Sic e suo

codice scripsisse Camerarium ap-
paret e cod. P. Idque unice ve-
rum. Quod vulgo legitur, de non
naturalis humore nascitur, id ita
defendi potest aliquo modo, ut
haec referantur ad somnum senum.
Sed hi dicuntur eo carere; et
verba qui maxime ex humore con-
tingit ad quemvis somnum refe-
renda sunt. Denique ea quae se-
quuntur, sicut est multus in infan-
tia aperte docent esse sermonem de
somno e naturali humore orto.
Alexander I, 2. dicit: ὁ γὰρ ὕπνος
ἐξ ὑγρότητος.

11. in feminis] Cf. c. 7, §§ 4 et 9.
nisi crebro egeratur, extrema mi-
nitantem] Alexander I, 5.: Καὶ ἀπό

tem: hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem, quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia naturali vigore caruerunt et ideo facile intorquentur, dum pondus superpositi corporis ferre non possunt, sicut canna pondere sibi inposito curvatur.

- 12 Et Eusebius: Quoniam nos a senectute usque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas volo, cur ita acutae vocis sint ut saepe mulier an eunuchus loquatur, nisi videas, ignores?
- 13 Id quoque facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim ἀρτηρίαν, per quam sonus vocis ascendit, efficiens crassiorem angustat vocis meatum: et ideo vel feminis vel eunuchis vox acuta est, viris gravis, quibus vocis transitus habet liberum et ex integro patentem meatum. Nasci autem in eunuchis et in feminis ex pari frigore parem paene inportuni humoris abundantiam etiam hinc liquet, quod utrumque corpus saepe pinguescit: certe ubera prope similiter utrique grandescunt.

XI. His dictis cum ad interrogandum ordo Servium iam vocaret, naturali pressus ille verecundia usque ad proditorem coloris erubuit. Et Disarius: Age, Servi non solum adolescentium qui tibi aequaevi sunt sed senum quoque omnium doctissime, commascula frontem, et sequestrata verecundia, quam in te

[Mss. APSH.

a p. m.). ubi in cerebro vl. ubi non crebro v-a. ubi nisi crebro hg. — in eunuchis] Cf. Alex. I, 7. — quorum gb. — superfluo (om. in) P. — naturali virtute AS. — suppositi v-g. 12. cur ita acutae vocis sint cet.] Cf. Alex. I, 8. — sint vocis v-g. vocis st' S. — saepe (om. ut) H. — loquantur S. — abundantia S. 13. arteriam S. 14. par est paene H. — utrique AvispdM123. utrisque c-gzbHPS.

XI. Caput XI. Cur ii, quos pudet, aut qui gaudent, rubescant: at metuentes pallor invadat. ch-b. 1. caloris h. 2. quoque om. P.

τῆς ἀργίας δὲ περιττώματα συνάγουσι πλείονα καὶ μάλιστα τῶν κατὰ μηνίων ἐκλελοιπότων.

humore natantia] Alexander I, 7. habet διάβροχα.

caruerunt] Cf. c. 8, § 11.

facile intorquentur] Alexander I, 7.: Οἱ πόδες διαστρέφονται, et paulo infra: τὰ σκέλη στρεβλοῦνται. Cf. c. 16, § 25. ne . . membra contorqueat humoris adiectio.

dum . . non possunt] Cf. c. 4, § 29.

13. Ipse] positum est pro nomine is.

ἀρτηρίαν] Cf. c. 15, § 5.

14. paene inportuni] Cf. § 11. et c. 7, § 4.

XI, 1. usque ad proditorem coloris erubuit] Vid. prolegg. p. xxix. et p. xlii. Nomen proditio a prodeundo derivatum alioquin affertur tantum e Sidon. ep. 5, 13. Reditio legitur Comm. I, 17, 10. Atqui semper prodit color, si quis erubescit. Non ergo vera huius

verbi vis retenta est, sed animi potius pudorem (cf. § 3.) significat.

2. qui tibi aequaevi sunt] E pro sae orationis scriptoribus hac voce usus esse dicitur solus Plinius N. H. XVI, 44, s. 86. Aequaeva urbi intelligitur (lotos).

sed senum quoque omnium doctissime] Laurentius Valla Elegant. I, 13, p. 45. Macrobius reprehendit his verbis: „Non est eiusdem generis adolescens cum senibus, non aliter quam si dicam: Ego sum doctissimus Romanorum et Carthaginiensium.“ Vid. not. ad c. 8, § 9.

commascula frontem] Cf. Apul. Metam. II, 23. His cognitis animum meum commasculo.

sequestrata verecundia cet.] „Praeclare de hac re Seneca epist. 11. [§ 1.]: Ubi se collegit, verecundiam, bonum in adolescente signum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cum se confirma-

facies rubore indicat confer nobiscum libere quod occurrerit, interrogationibus tuis non minus doctrinae collaturus quam si aliis consulentibus ipse respondeas. Cumque diutule tacentem crebris ille hortatibus excitaret: Hoc, inquit Servius, ex te quaero, quod mihi contigisse dixisti, quae faciat causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascatur? Et ille: Natura, inquit, cum quid ei occurrat honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem, quo commoto atque diffuso cutis tinguitur, et inde nascitur rubor. Dicunt etiam physici quod natura pudore tacta ita sanguinem ante se pro velamento tendat ut videmus quemque erubescens manum sibi ante faciem frequenter opponere. Nec dubitare de his poteris, cum nihil aliud sit rubor nisi color sanguinis. Addit Servius: Et qui gaudent cur rubescunt? Et Disarius: Gaudium, inquit, extrinsecus contingit: ad hoc animoso occursum natura festinat, quam sanguis comitando quasi alacritate integritatis suae compotem tinguit cutem, et inde similis color nascitur. Idem refert: Contra qui metuunt qua ratione pallescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est: natura enim, cum quid de extrinsecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur: sicut nos quoque, cum timemus, latebras et loca nos occultantia quaerimus. Ergo tota descendens, ut lateat, trahit secum sanguinem, quo velut curru semper vehitur. Hoc demerso humor dilutior cuti remanet, et inde pallescit. Ideo timentes et tremunt, quia virtus animae introrsum fugiens nervos relinquit

Edd. vicahgspdz.]

— occurrerit interrogationibus tuis: ahg (S occurrit). occurrerit interrogationibus tuis vl (c interrogatibus). — collocaturus vic. 3. diutule (sup. add. u) A — ille om. A. — exhortationibus s-lP. — facit v-g. fecit AS. 4. Natura cet.] Cf. Alex. I, 15. — sanguinem om. P. — tinguitur v-gb. 5. pudore om. A. — ante (om. se) v. — de iis v-g. 6. At disarius S. Disarius (om. et) v-a. — Gaudium cet.] Cf. Alex. I, 14. — inquit om. P. — cursu v. 7. natura enim cet.] Cf. Alex. I, 12. 8. quod velut P. — „curru supervehitur, suspicionem meam rem puto. Apuleius de deo: curru volucris superfertur in libello de mundo [c. ult.].“ Pont. — timent S. — tremunt cet.] Cf. Alex. I, 13. tremunt S (A sup. add. u). — reliquit AH. — membrorum om. H.

verit, et omnibus vitiis exuerit, sapientem quoque sequetur.“ Pont. — Vid. not. ad Comm. I, 5, 6.

3. diutule] Vid. prolegg. p. XLIV. et cf. c. 12 § 11. et c. 13, § 18.

hortatibus] Pluralis numerus huius vocabuli poetarum est: sed ob id ipsum censeo e glossemate natum esse exhortationibus.

ut rubor corpori ex animi pudore nascatur] Conf. quae ex Aristotelis problematis protulit Gellius N. A. XIX, 6.

4. Natura] Cf. § 8. virtus animae. Alexander I, 15. habet ἡ φύσις: sed I, 12. ἡ ἡμετέρα φύσις καὶ ἡ προνοομένη τοῦ σώματος δύναμις. petendo] Vid. prolegg. p. XL. med.

5. physici] Alexander I. c. habet οἱ δὲ φασιν: sed vide quae infra sequuntur.

quod] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

opponere] minus commode iungitur cum verbis ante faciem, et pro addito adverbio frequenter dicendum erat: saepe videmus erubescens cet. Alexander I. c. habet: Οὕτω γὰρ καὶ τὴν χεῖρα φυσικῶς τῷ προσώπῳ προσφύουσιν.

6. quasi ... compotem] Natura propter alacritatem (cf. supra animoso occursum) dicitur secum ducere omnem sanguinem. Vid. not. ad Comm. II, 14, 8. Alexander I, 14. habet tantum: συνέπεται δὲ τὸ αἷμα ταύτῃ.

quibus tenebatur fortitudo membrorum, et inde saltu timoris agitantur. Hinc et laxamentum ventris comitatur timorem, quia muscoli quibus claudebantur retrimentorum meatus fugientis introrsum animae virtute deserti laxant vincula quibus retrimenta usque ad digestionis oportunitatem continebantur. Servius his dictis venerabiliter adsensus obticuit.

XII. Tunc Avienus: Quia me ordo, ait, ad similitudinem consultationis adplicat, reducendus mihi est ad convivium sermo [250] qui longius a mensa iam fuerat evagatus et ad alias transierat quaestiones. Saepe adposita salita carne, quam *laridum* vocamus, ut opinor quasi large aridum, quaerere mecum ipse constitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admixtio salis servet. Hoc licet aestimare mecum possim, malo tamen ab eo qui corporibus curat certior fieri. Et Disarius: Omne corpus suapte natura dissolubile et marcidum est et, nisi quodam vinculo contineatur, facile defluit. Continetur autem, quamdiu inest anima, reciprocatone aeris, qua vegetantur conceptacula spiritus, dum semper novo spirandi nutriuntur alimento. Hoc cessante per animae discessum membra marcescunt, et omne pondere suo conflictum corpus obteritur: tum sanguis etiam, qui, quamdiu fuit compos caloris, dabat membris vigorem, calore discedente versus in saniem non manet intra venas, sed foras exprimitur: atque ita laxatis spiramentis effluit tabes faeculenta. Id fieri sal admixtus corpori prohibet. Est enim natura siccus et calidus, et fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem vero siccitate vel coercet vel exorbet. Certe humorem sale differri sive consumi fit hinc cognitu facile, quod, si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum, invenies indigentem salis pondere propensiolem, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. Et hoc a Disario meo quaesitum volo, cur

[Mss. APSH.

9. *laxamentum ventris* cet.] Cf. Alex. l. c. — *continebatur* P. 10. *accensus* S.

XII. *Caput XII. De quaestionibus quindecim Disario ab Avieno propositis.* ch-b. 1. *mihi* (om. est) S. *est mihi* v-g. — *a mensa fuerat* (om. iam) S. 2. *admistio* v-g. — *estimare* v-g. — *corpora* (A a sec. m.) v-g. — *curat* om. P. 4. *feculenta* AH. *fetulenta* P.

5. *calore prohibet contrahit* v1. — *fluxum* (sup. add. am) A.

8. *fortitudo*] i. e. firmitas. Alexander I, 13.: *Τὰ νεῦρα καταλιμπάνει, ἀπερ ἐφύλαττον τὰ ἄτρομα μόρια*, ubi equidem maluerim legi *ἀτρομα τὰ μόρια*.

9. *retrimentorum*] Cf. c. 4, § 18. Alexander l. c.: *τῶν περιττωμάτων*.

XII, 1. *ad similitudinem consultationis*] Cf. § 2. *ad diuturnitatem usus*, et vid. prolegg. p. XLII sq.

2. *quasi large aridum*] immo referendum est ad Graecum *λαρινός*, qui corporibus curat] Cf. prolegg. p. XXXIX. med.

3. *defluit*] Sic legitur in omni-

bus exemplaribus; sed vide ne legendum sit *diffluit*, ut ait Lucretius I, 1037 sq.: *Privata cibo natura animantium Diffluit amittens corpus*.

4. *spiramentum*] h. l. idem est quod foramen. Vid. prolegg. p. XLII. med.

5. *Id fieri sal prohibet*] Cf. c. 2, § 8. *ut . . prohibeant illa narrari. differri*] idem valet ac *dissipari. indigentem salis*] i. e. sale carentem.

pondere propensiolem] i. e. graviorem. Cf. Cic. Tusc. V, 17, 50. *propendere illam lancem*.

defaecatum vinum validius sit viribus, sed infirmius ad permanendum, et tam bibentem cito permovet quam ipsum, si manserit,^[251] facile mutatur? Quod cito, inquit Disarius, permovet, haec ratio 7 est, quia tanto penetrabilius efficitur in venas bibentis quanto fit liquidius faece purgata. Ideo autem facile mutatur, quod nullo firmamento nixum undique sui ad noxam patet. Faex enim vino sustinendo et alendo et viribus sufficiendis quasi radix eius est. Et hoc quaero, Avienus ait: Cur faex in imo subsidit omnium 8 nisi mellis: mel solum est quod in summum faecem expuat? Ad hoc Disarius: Faecis materia ut spissa atque terrena ceteris latibibus pondere praestat, melle vincitur. Ideo in illis gravitate divergens ad fundum decidit, in melle vero ut levior de loco victa sursum pellitur. Quoniam ex his quae dicta sunt ingerunt se 9 similes quaestiones: Cur, Disari, ita mel et vinum diversis aetatibus habentur optima, mel quod recentissimum, vinum quod vetustissimum? unde est et illud proverbium quo utuntur gulones: *Mulsum quod probe temperes miscendum esse novo Hymettio et*

Edd. vicahgspdz.b.]

6. cur defaecatum cet.] Cf. Plut. Symp. VI, 7. — et tam bibentem om. P.
 7. quia quanto HSV-gM12. quinto (sup. a) A. — in venas (om. efficitur) S. in venas efficitur v-g. — tanto fit ASv-gM12. 8. avienus fuit H. — Cur faex cet.] Cf. Plut. Symp. VII, 3, 1 sq. — faecem suam expuat A. faecem expuit S. — Ad haec ch-b. — decidit, in om. P.
 9. ex iis v-g. — Cur ita mel cet.] Plut. l. c. 4. Alex. II, 70. — temperies H. — hymetio As-z. himetico S. — et falerno vetulo Ai-g.

6. defaecatum vinum validius sit viribus, .. et cito permovet] i. e. bibentem excitat. Aliter Plutarchus p. 692. C. Ἐξεννονχίζουσι τὸν ἀκρατον καὶ ἀποδηλύνουσιν οἱ διηθοῦντες (i. e. percolantes) οὔτε φορεῖν ὑπὸ ἀσθενείας οὔτε πίνειν τὸν μέτριον δυνάμενοι διὰ τὴν ἀκρασίαν· ἀλλὰ σόφισμα τοῦτό ἐστιν αὐτοῖς καὶ μηχανήμα πολυποσίας, et p. 693. A. Πλέον ἰσχύει μὴ διηθοῦμενος, et B. οὕτω καὶ ἡ ἀκάθαρσις τοῦ οἴνου τὸ πληκτικὸν ἀφαιροῦσα καὶ μανικὸν εἰς πρᾶξιν ἔξιν καὶ ὑγιαίνουσαν καθίστησι. Notanda est autem modi variatio, ut legendum esse videatur validius est.

si manserit] i. e. si asservatum fuerit. Plutarchus p. 692. D. Μέγα δὲ τεκμήριον ἡ διαφθορὰ καὶ τὸ μὴ διαμένειν, ἀλλὰ ἐξίστασθαι καὶ μαραινέσθαι καθάπερ ἀπὸ ῥίξης κοπέντα τῆς τροφῆς.

7. faece purgata] Cf. c. 13, § 22. qui aliquas species purgatas volunt. Plin. N. H. XX, 17, s. 73. Pituitas purgat.

undique sui ad noxam patet] Quaeritur quo referendum sit sui? Nam quod positum est ante prae-

positionem id movet suspicionem hoc pronomen non, ut saepe fit (vid. prolegg. p. xxxix. med.), referri ad substantivum noxam, sed ad undique, partitivo, quem vocant, sensu, ut legitur undique gentium in edict. Aureliani ap. Vopisc. Firm. 5. et undique laterum apud Apulei. Metam. VIII, 17. Eamque interpretationem sensus ipse commendat.

8. gravitate divergens] Cf. Apul. de deo Socr. 9. Devergunt pondere (terrena)

9. Mulsum .. miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno] „Apuleius X. [c. 16 extr.] Lautum diligenter ecce illum aureum cantharum mulso et multo contempera. Putem musto [An e musto? Hildebrandus omisit et multo]. Martial. [XIII, 108.] Attica nectareum turbatis mella Falernum Misceri decet hoc a Ganymede merum, ubi misceri est infundi.“ PONT. — Cf. Horat. Sat. II, 2, 15 sq. Sperne cibum vilem: nisi Hymettia mella Falerno Ne biberis diluta, et 4, 24 sq. Aufidius forti miscibat mella Falerno Mendose. Plin. N. H. XXII, 24. s. 53. Semper mulsum

- 10 *vetulo Falerno*. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diversa sunt. Vini enim natura humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaveris, medicinae contemplator effectum. Nam quae udanda sunt corporis vino foveantur, quae siccanda sunt melle detergantur. Igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exorbente vinum meracius fit, mel aridius: et ita mel suco privatur
 11 ut vinum aqua liberatur. Nec hoc quod sequitur dissimile quaesitis est: Cur, si vasa vini atque olei diutule semiplena custodias, vinum ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor
 [252] 12 suavior conciliatur? Utrumque, Disarius ait, verum est. In illud enim vacuum quod superne liquido caret aer advena incidit, qui tenuissimum quemque humorem elicit et exorbet: eo siccato vinum quasi spoliatum viribus, prout ingenio imbecillum aut validum fuit, vel acore exasperatur vel austeritate restringitur, oleum autem superfluo humore siccato, velut mucore qui in eo latuit
 13 absterso, acquirit novam suavitatem saporis. Rursus ait Avienus: Hesiodus, cum ad medium dolii perventum est, conperendum, et

[Mss. APSH.

falerno et vetulo v. 10. *et mellis S.* — dicto modo v. — *contemplatur* (sup. o) A. — *quae humectanda sunt Sa.* — *siccanda* (om. sunt) E. *siccanda sunt corporis S.* — *detergantur ASv-gM3.* *detergentur s-bPHE M2.* — *meracius sit a. fit meracius s-bP.* — *aqua purgatur P.* 11. *sequetur AH.* — *quaesitu S.* — *Cur si vasa vini cet.] Cf. Plut. l. c.* — *diutulae H.* *diutile (A a p. m.) ch.* 12 *tenuissimum quoque v.* — *super vacuo humore ASv-g.* — *qui om. z.* 13. *Rursus, ait Avienus, s-b.* *Rursus Avienus: Ait va.* *Rursus Avienus (om. ait) A.* — *Hesiodus]* Vid. not. Cf. Plut. l. c., 1. — *comparcendum Sv-g.* *comperendum est*

ex vetere vino utilissimus, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci numquam evenit. Dioscorid. V, 16. *Οίνόμελι διαφέρει τὸ ἐκ τε τοῦ παλαιοῦ οἴνου καὶ αὐστηροῦ καὶ μέλιτος καλοῦ γινόμενον.* Columella XII, 41. mulsum fieri iubet e musto: utraque ratio legitur Geopon. VIII, 25, 26. Erasm. Adag. II, 2, 71. Meinek. Philol. Exercitt. in Athen. II, p. 23. statuit in hoc proverbio inveniri glyconici metri cum logioedico versu coniuncta vestigia, et esse scribendum: *Mulsum quod probe temperes Miscendum novo Hymettio, Et vetulo Falerno,* sed in primo versu aliquid vitii relictum esse. Silligius, qui haec mecum communicavit, coniecit legendum esse quod bene temperes.

10. *ingenio]* i. e. φύσει, natura, quae vox continuo sequitur. Cf. § 12.

Si dicto meo addubitaveris] Nova haec est huius verbi constructio. Alias dicitur aut addubitare de aliqua re aut in aliqua re aut aliquid. *quae .. corporis]* Dicendum erat

aut quae partes aut in corpore. Cf. c. 10, § 4. posteriora capitis.

melle detergantur] Cf. Petron. Sat. 88. *Chrysippus ... ter helleboro animum deterisit.* Rariorem formam, quae est senioris aetatis, praetuli, ut quae facilius in alteram potuisset mutari.

longinquitate temporis] Cf. Liv. IX, 33, 6.

11. *diutule]* Cf. c. 11, § 3.

12. *aer advena]* Cf. c. 6, § 2.

ingenio] Cf. § 10.

acore] Cf. § 30. et Quintil. Inst. IX, 3, 27.

austeritate restringitur] vinum ut animus maestitia; cf. Tacit. Annal. XVI, 16. Poterat etiam dici *astringitur*.

oleum .., acquirit novam suavitatem saporis] Hanc esse Aristotelis sententiam dicit Plutarchus p. 702. B.

13. *Hesiodus]* „In Opp. et dieb. I, 366. *Ἀρχομένον δὲ πίθον καὶ λήγοντος κορέσασθαι, Μεσσόδι φειδεσθαι· δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδῶ.*“ ZEUN.

ceteris eius partibus ad satietatem dicit abutendum, optimum vinum sine dubio significans quod in dolii medietate consisteret. Sed et hoc usu probatum est, in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod in imo est. Quaero igitur cur oleum quod in summo est, vinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur? Nec cunctatus Disarius ait: Mel quod optimum 14 est reliquo ponderosius est, in vase igitur mellis pars quae in imo est utique praestat pondere, et ideo supernante pretiosior est: contra in vase vini pars inferior admixtione faecis non modo turbulenta sed et sapore deterior est, pars vero summa aeris vicina corrumpitur, cuius admixtione fit dilutior. Unde agricolae 15 dolia, non contenti sub tecto reposuisse, defodiunt et operimentis extrinsecus inlitis muniunt removentes in quantum fieri potest a vino aeris contagionem, a quo tam manifeste laeditur ut vix se[253] tueatur in vase pleno et ideo aeri minus pervio. Ceterum si inde 16 hauseris et locum aeris admixtioni patefeceris, reliquum quod remansit omne corrumpitur. Media igitur pars quantum a confinio summi utriusque tantum a noxa remota est quasi nec turbulenta nec diluta. Adiecit Avienus: Cur eadem potio meracior videtur 17 ieiuno quam ei qui cibum sumpsit? Et ille: Venas inedia vacuefacit, saturitas obstruit. Igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo venas invenit neque fit admixtione dilutior, et per vacuum means gustatu fortiore sentitur. Hoc 18 quoque sciendum mihi est, Avienus ait: Cur qui esuriens biberit aliquantulum famem sublevat, qui vero sitiens cibum sumpserit

Edd. vica[?]h[?]sp[?]dzb.]

P. — dicit om. (in mg. add. dixit) S. — hoc visu S. — cur oleum cet.] Cf. Plut. l. c. 14 supernatante v-g. — pretiosius P. — admixtionē (etiam infra) v-g. — sed etiam v-g. — vicina p2-bPS. — fit dulcior P, 15. sub tectum v-g (hg in mg. tecto). 16. si in die H. si non (om. inde) v. — admixtione (sup. i) A. admixtioni v-g. — est: et quasi Sv-g. 17. vacuefecit P. — per (om. et) ASv-g. „Forte legi debet sed.“ Zeun. 18. est mihi, Avienus inquit v-g. — cur qui esu-

oleum quod in summo est] De hoc nihil infra prodidit Macrobius, sed causam, cur hoc esset optimum, attulit § 12.

15. contenti .. reposuisse] Vid. not. ad I, 12, 2.

defodiunt] Cf. Plin. N. H. XIV, 21. s. 27. § 133. Mitiores plagae doliis condunt (vinum) infodiuntque terrae tota aut ad portionem situs: item caelum praebent, alibi vero inpositis tectis arcent, et § 134. Imbecilla vina demissis in terram doliis servanda, valida expositis. Ulpian. Dig. XXXIII, 7, 8. Dolia, licet defossa non sint, et 6, 3. Si depressa in cella vinaria fuerint (dolia); Colum. XII, 18. Dolia .. picanda sunt, atque aliter ea quae demersa sunt humi,

aliter quae stant supra terram. Becker. Gallus II, p. 167 sq. ed. I.

operimentis extrinsecus inlitis muniunt] Cf. Plin. N. H. II, 51. s. 52. Quo (fulmine) dolia exhauriuntur intactis operimentis; sed ibid. XIV, 21. s. 27. legitur opercula doliorum; Colum. XII, 16. Opercula picata imposito et gypso linito; Horat. Od. III, 8, 10 sq. Corticem adstrictum pice demovebit Amphorae; Becker. l. c.

16. summi utriusque] i. e. summi et imi.

quasi] Vid. not. ad c. 3, § 12.

17. neque fit .. dilutior, et .. sentitur] Haec est apodosiis bipartita: id quod non intellexisse videtur Zeunius qui et mutare voluit in sed. Verba quia non .. invenit

non solum non domat sitim sed magis magisque cupidinem potus
 19 accendit? Nota est, inquit Disarius, causa. Nam liquori quidem
 nihil officit quin sumptus ad omnes corporis partes quoquo ver-
 sus permanet et venas compleat, et ideo inedia quae inanitatem
 fecerat accepto potus remedio quasi iam non in totum vacua re-
 creatur: cibatus vero, utpote concretiore et grandior, in venas non
 nisi paulatim confectus admittitur; ideo sitim quam repperit nullo
 solatio subleuat, immo quicquid foris humoris nactus est exorbet,
 20 et inde penuria eius, quae sitis vocatur, augetur. Nec hoc mihi,
 Avienus ait, ignoratum relinquo: Cur maior voluptas est, cum
 sitis potu extinguitur, quam cum fames sedatur cibo? Et Disa-
 [254]rius: Ex praedictis hoc quoque liquet. Nam potionis totus hau-
 stus in omne corpus simul penetrat et omnium partium sensus
 facit unam maximam et sensibilem voluptatem: cibis autem exi-
 guo subministratu paulatim penuriam consolatur; ideo voluptas
 21 eius multifariam comminuitur. Hoc quoque, si videtur, addo
 quaesitis: Cur qui avidius vorant facilius satias capit quam qui
 eadem quietius ederint? Brevis est, inquit, illa responsio. Nam
 ubi avide devoratur, tunc multus aer cum edulibus infertur
 propter hiantium rictus et crebritatem respirandi; igitur ubi aer
 22 venas conplevit, ad obiciendum fastidium pro cibo pensatur. Ni
 molestus tibi sum, Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine
 garrientem, et dicas, quaeso, cur edulia satis calida facilius con-
 primimus ore quam manu sustinemus, et si quid eorum plus

[Mss. APSH.

riens biberit cet.] Plut. Symp. VI, 3. — *magis ac magis* H. *magis* (om. *magisque*) v-g. — *cupiditatem potius* (del. i) A. 19. *permeet* S. — *et compleat* (om. *venas*) ch. — *solatio* AHSv-gM123 „quod multo gratius.“ Gron. Vid. not. *subsidio* s-bP. 20. *hoc* (om. *quoque*) v-g. — *totius* p2-bP. 21. *satias capit* p-bP. *satias capiunt* ASHvichgs, *satietate capiuntur* a. — *ederunt* S. — *inquit ille* c-g. — *multis* S. — *eduliis* v-g. — *hiatum* v-g. — *abiiciendum* v-g. 22. *Immolestus* (om. *ni*) P. — *tibi* om. vg. — *satis calida: satis facilius* Av. — *possit*

causam continent, cur penitus in-
 fluat potio.

19. *inedia .. quasi iam non in totum vacua recreatur*] Dicendum erat: *ab inedia corpus ut iam non in totum vacuum recreatur*. Cf. § 16., et infra: *sitim .. subleuat*.

nullo solatio subleuat] „Sic paulo post [§ 20.]: *Cibus exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur*. Sed et posterioribus *solatium* usurpatur pro subsidio. Paulus apud Eutropium lib. XIII.[?] *Cum barbarorum solatiis regnum tentaret invadere*. Valerius quoque Maximus IV. cap. ult. *Detrimentorum incursu quassatis solatia erogabantur*.“ Gron. — Adde Cic. de leg. agr. II, 29, 80. *solatium annonae*. Lucan. VIII, 469. *verni solatia damni*.

20. *exiguo subministratu*] i. e. *exiguus partibus subministratis*.

21. *si videtur*] Vid. not. ad V, 13, 17.

Cur qui avidius vorant facilius satias capit] Iis qui scripserunt *capiunt* imposuisse videtur et vox prisca a senioribus requisita, *satias*, et enuntiati constructio, quum obiectum verbi *capit* sint verba (eos) qui avidius vorant et (eos) qui eadem quietius ederint, quae illi pro subiecto habuerunt.

ad obiciendum fastidium] Sic alicui obici dicitur furor, terror, spes, al. Cf. Cic. p. Rosc. Am. 14, 40; Liv. XXVII, 1, 6; VI, 14, 12.

pro cibo pensatur] i. e. idem valet ac si plus cibi sumptum sit.

22. *plus nimio*] Vid. not. ad c. 1, § 2. *satis*] Vid. not. ad IV, 2, 1.

plus ferveat] Cf. Horat. Ep. I, 10,

fervet quam ut diutius mandi possit, illico devoramus, et tamen alvus non perniciose uritur? Et ille: Intestinalis calor qui in alvo est, quasi multo maior vehementiorque, quicquid calidum accipit magnitudine sua circumvenit ac debilitat. Ideo praestat, si quid ori fervidum admoveris, non, ut quidam faciunt, hiare, ne novo spiritu fervori vires ministres, sed paulisper labra comprimere, ut maior calor, qui de ventre etiam ori opitulatur, comprimat minorem calorem. Manus autem, ut rem fervidam ferre possit, nullo proprio iuvatur calore. Iamdudum, inquit Avienus, nosse haveo, cur aqua quae obsita globis nivium perducitur ad nivalem rigo-rem minus in potu noxia est, quam ex ipsa nive aqua resoluta? Scimus enim quot quantaque noxae epoto nivis humore nascentur. Et Disarius: Adde aliquid a te quaesitis. Aqua enim ex nive resoluta, etiamsi igne calefiat et calida bibatur, aeque noxia est ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore nivalis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam, quam non pigebit aperire auctore Aristotele qui in physicis quaestionibus suis hanc posuit et in hunc sensum, ni fallor, absolvit. *Omnis aqua, inquit, habet in se aeris tenuissimi portionem quo salutaris est, habet et terream faecem qua est corpulenta post terram. Cum ergo aeris frigore et*

Edd. vicahgspdz.]

mandi s-bP. 23. de ventre et ore v. — calorem minorem S. 24. haveo Hspd. habeo A. aveo v-gzbPS. — cur aqua cet.] Cf. Gell. N. A. XIX, 5, 5 sqq. — nivium ASvica (g in mg.) M123. Coni. Meurs. nubium h-bHPE. Cf. I, 12, 14. „Haec quoque scripta lectio, non nivium. Et videatur ita nivem rigide convolutam proprie appellasse. Sammonicus Serenus: Desinet interea glomerari farrea nubes. Et adde proprie Sardonii Apoll. verba ex lib. II. ep. 2. Nivalium maculas et frusta nebularum, ubi frusta nebularum idem notant quod Macrobio globi nivium.“ Pont. — minus p-bPS. non minus AHv-s. „Primam dictionem (non) vel Mureti libri fide eliminavimus.“ Pont. — noxia in potu A. 25. Adde v. — ante quaesitis ASv-g. — nisi fallor c-g. 26. calescit Av-g. —

15. Est ubi plus tepeant hiemes, et vid. Hand. Tursell. IV, p. 475.

23. quasi] Vid. not. ad c. 3, § 12. quicquid calidum] Cf. infra: si quid ori fervidum admoveris.

24. quae obsita globis nivium perducitur in nivalem rigorem] „Vidimus ipsi in urbe orbis quondam domina hanc, quam tangit, Macrobius, rationem, nivibus, videlicet intra vitreas phialas, circumvallandi sine mixtione potabilem liquorem. Martialis quoque intellexit illo versu [XIV, 117.]: Non portare nivem, sed aquam potare rigentem De nive commenta est ingeniosa sitis. . . Rigentem de nive est ob nivem phialae circumiectam.“ Pont. — Etiam apud Plinium N. H. II, 44, § 115. non recte legi nubibus pro nivibus et codicum mss. auctoritas et sensus, opinor, docet.

25. ac si epota sit frigida] Cf. Cic. p. Cluent. 62, 173. Celerius potuit comestum quam epotum (venenum) in venas permanare.

in physicis quaestionibus suis] Quae interierunt. Vid. Fabric. Bibl. Gr. III, 6, 25. A Stahr. Aristot. b. d. Roem. p. 189. not. 4.

26. Omnis aqua cet.] Gellius XIX, 5, 9. haec servavit verba Aristotelis: Διὰ τί τὰ ἀπὸ χιόνος καὶ κρυστάλλων ὕδατα φανῶν ἐστίν; Ὅτι παντὸς ὕδατος πηγνυμένων τὸ λεπτότατον διαπνέεται καὶ κοφρότατον ἐξατμίζει. Σημεῖον δὲ, ὅτι ἔλαττον γίνεται ἢ πρότερον ὅταν τακῇ παγύν. Ἀπεληλυθὸς οὖν τοῦ ὕμεινοτάτου, ἀνάγκη τὸ καταλειπόμενον χεῖρον εἶναι.

post terram] i. e. minus quidem quam terra. Cf. Hand. Tursell. IV, p. 489.

gelu coacta coalescit, necesse est per evaporationem velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam, qua discedente conveniat in coagulum sola terrea in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia, cum fuerit eadem aqua solis calore resoluta, minor modus eius reperitur quam fuit antequam congelasceret: deest quod evaporatione solum in aqua salubre consumpsit. Nix ergo, quae nihil aliud est quam aqua in aere densata, tenuitatem sui, cum densaretur, amisit, et ideo ex eius resolutae potu diversa morborum genera visceribus inseminantur. Nominatum gelu veteris, quae me solebat agitare, ammonuit quaestionis, cur vina aut numquam aut rareriter congelascant ceteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi solitis? Num quia vinum semina quaedam in se caloris habet (et ob eam rem Homerus dixit αἶθοπα οἶνον, [256] non, ut quidam putant, propter colorem), an alia quaequam causa est? quam quia ignoro, scire cupio. Ad haec Disarius: Esto, vina naturali muniantur calore: ne oleum minus ignitum est, aut minorem vim in corporibus calefactandis habet? et tamen gelu stringitur. Certe si putas ea quae calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere et ea quae frigidiora sunt facile gelu cogi: acetum autem omnium maxime frigorificum est, atque id tamen numquam gelu stringitur. Num igitur magis oleo causa est coaguli celerioris quod et levigatius et

[Mss. APSH.

descendente AHvichg (g in mg. discedente). — coagulam P. — solis aqua vi. — resoluta s-bP. Cf. §§ 25. et 27. soluta AHSv-g. — congelesceret P. — deest autem s-bP. 27. densata Hs-z. Cf. Comm. I, 3, 20. densata ASv-gbP. — densaretur A a p. m.; Hs-z. densaretur A a sec. m.; v-gbP. condensaretur S. 28. cur vina cet.] Cf. Gell. N. A. XVII, 8, 8 sqq. — rareriter Ai-bPHM12P6 Gell. raro SvM3H. rare E. — congelescat E. — humoris Sv-g (H umoris). — Homerus] Il. α, 462. al. — ΑΙΘΟΛΟΙΝΟΝ H. ΑΙΦΟΙΝΟΝ A. om. S. — calorem S.

29. ne oleum ASH. num oleum Edd. P. — calefaciendis S. — congelescere (sup. a) A. — concrassescere hg in mg. 30. Non igitur P6. — oleo magis v-g. — levigatus et spissus (om. priore et) S. — levatiora

in se] Dicendum erat in ea. Cf. VI, 6, 1. quae in se refusa sunt.

quia] Vid. not. ad Comm. I, 6, 62. 27. tenuitate sui] Cf. § 30. amaritudine sui et vid. prolegg. p. xxxix.

28 rareriter] Macrobius sumpsit de Gellio l. c. De re conferras Alexand. Problem. phys. I, 127. Plin. N. H. XIV, 21, s. 27, § 132. Circa Alpes ligneis vasis condunt circulisque cingunt, atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando visum: ruptis vasis stelere glaciatae moles, prodigii modo, quoniam vini natura non gelascit, alias ad frigus stupens tantum.

nimietate] idem valet ac vehementia. Cf. e. 6, § 9.

et ob eam rem Homerus dixit αἶθοπα οἶνον] „Rationem Gellii de natura vini ignita seu calida recte Ernest. ad Hom. Il. α, 462. argutationes dicit, quia poeta αἶθοπα οἶνον vocet a colore saturiori, bene coloratum: quod sit signum boni vini.“ ZEUN.

29. ne oleum minus ignitum est] Sic scripsi ex auctoritate maioris codicum numeri, statuens ne esse particulam quae vulgo scribitur nae, de qua vid. lib. I, praef. § 13., et hac sententia, ironicam dixeris, nihil aliud dici quam quod vulgo exprimitur interrogatione: num... ignitum est?

acetum .. frigorificum est] Cf. c. 6, § 12. et vid. prolegg. p. XLIII.

30. magis] hoc quoque loco pro

spissius est? faciliora enim ad coeundum videntur quae levatiora densioraque sunt: vino autem non contingit tanta mollities, et est quam oleum multo liquidius: acetum vero et liquidissimum est inter ceteros humores, et tanto est acerbius ut sit acore tristificum, et exemplo marinae aquae, quae ipsa quoque amaritudine sui aspera est, numquam gelu contrahitur. Nam quod Herodotus historiarum scriptor contra omnium ferme qui haec quae-siverunt opinionem scripsit mare Bosphoricum, quod et Cimmericum appellat, earumque partium mare omne, quod Scythicum dicitur, id gelu constringi et consistere, aliter est ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluviorum est et paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquae innatant congelascit, et incolumi aqua marina videtur in mari gelu, sed de advenis undis coactum. Hoc et in Ponto fieri videmus, in quo frustra quaedam et, ut ita dixerim, prosiciae gelidae feruntur contractae de fluvialium vel palustrium undarum multitudine, in quas licet frigori quasi levatiores marina. Plurimum autem aquarum talium influere Ponto,

Edd. vicahgspdz.]

AHPv-aP6. Gell. l. c. § 15. *levigatiora* h-bS. — *densatioraque* ch (a om. que). — *exemplum* S (M1 in mg. exemplo) M2. — *quae ipsa quoque quia* M2. *quia ipsa quoque* S. — *sui* om. M2. — *aspera* H.

31. Herodotus] Cf. IV, 28. — *Bosphoricum* AHv-p. *bosforicum* P. *Bosporicum* dzb. *bosphorum* S. — *cimrium* H. — *id gelu* s-bAPSHM123. om. E. *gelu* (om. id) v-g Gell. — *quam putatur* s-bP. 32. *paludium* (del. i) S. 33. *prosicies* v1. *superficies* v3 (g in mg.). — *in quas licet frigore concretae, tamen sunt natantes quasi* v-g. „Quae pleniora, nec plena tamen plane aut proba. Quo enim referas istud in quas? Rem ipsam vide, nec ambigo quin probabis quod coniectando invenimus: in quantum licet frigore concretae. Vult enim dicere Ponti illas glacierum prosicias, quantaecunque licet rigiditatis et molis fuerint, fluere tamen et vagari utpote leviores aqua, quae subsidet, salsa. Fefellit autem librarios insolentior dictio: in quantum licet, quae tamen et Plinio iuniori frequentata.“ Pont. — *levigatiores* hgE. *levatiore* A.

potius positum esse videtur. Vid. prolegg. p. XLIV. med.

coaguli] dictum est pro *coagulationis*. Cf. § 26.

contingit] Cf. c. 6, § 9.

acore tristificum] Cf. § 12. et paulo supra *frigorificum*.

amaritudine sui] Cf. § 27.

31. *mare Bosphoricum, quod et Cimmericum appellat*] Cf. Herodot. l. c. Ἡ δὲ θάλασσα πῆγνυται καὶ ὁ Βόσπορος πᾶς ὁ Κιμμέριος.

earumque partium] i. e. regionum. Cf. Cic. Fam. XII, 7, extr. Omnes quae in istis partibus essent opes.

id] post mare omne erat omittendum.

32. *plurimum .. fluviorum et paludum*] Cf. § 34. et vid. prolegg. p. xxxix. med.

de advenis undis] Cf. c. 6, § 2.

33. *prosiciae*] est vox a re sacra sumpta. Cf. Salmas. Exerc. Plin. p. 90. a. F.: „Ita vocabant partem quae ante omnia praesecabatur et diis reddebatur. Hinc glossae *prosicias* θυμάτων ἀπαρχάς interpretantur, et ἀγοθίνια. Varro Rer. divin. XI. [ap. Non. p. 220, 23.]: *Prosiciem extorum vel in mensam porricere*.“ Paulo supra (E) idem affert Festum [ap. Paul. lib. XIV, p. 225. Muell.]: *Prosicium, quod prosecatum proicitur*.

licet frigori] idem valet ac *potestatem habet frigus*.

quasi] Vid. not. ad c. 3, § 12.

34. *Plurimum .. aquarum*] Cf. § 32.

et totam superficiem eius infectam esse dulci liquore, praeter quod ait Salustius: *Mare Ponticum dulcius quam cetera*, est hoc quoque testimonio quod, si in Pontum vel paleas vel ligna seu quaecumque natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem atque ita in mare quod adluit Asiae oram, cum constet
 35 in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. Meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit in freto est Gaditano quod Hispaniam Africamque interiacet, et sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense et Gallicanum litora in Tyrrenum prodit: inde Adriaticum mare facit, ex quo dextra in Parthenium laeva in Ionium et directim in Aegaeum
 36 pergit, atque ita ingreditur in Pontum. Quae igitur ratio facit ut rivatim aquae de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat? Sed constat utraque ratio. Nam superficies Ponti propter nimias aquas quae de terra dulces influunt foras effluit,
 37 deorsum vero intro pergit influxio. Unde probatum est natantia quae, ut supra dixi, iaciuntur in Pontum foras pelli, si vero columna deciderit, introrsum minari. Et hoc saepe usu probatum

[Mss APSH.

34. *propter quod* v-g. — *Salustius*] ap. Cortium Hist. fragm. lib. VI. p. 1005., ubi hoc fragmentum dicitur legi etiam apud Servium et apud Priscianum. — *cetera est. hoc A.* — *quaecunque alia* Edd. 35. *Gallicum h.* — *Adriaticum SHv1.* — *ionicum A.* — *directi i. directum cah.* 36. *effluent P.* — *dulces om. P.* — *fores h.* — *in utro pergit HS.* 37. *supra*] § 34. — *minari As-bHPM123. in mari SH. mari*

Mare Ponticum dulcius quam cetera] „Idem tradit Isidorus XIII, 16. [4.], qui locum Salustii forte totum compilavit.“ ZEUN. — Adde Strabon. I, 3, p. 78. Tauchn. p. 50. Arrian. Perieg. Pont. Eux. p. 8. Valer. Flacc. IV, 721 sq. Ovid. ex Pont. IV, 10, 45 sqq. Forbiger Real-Enc. V, p. 1898.

praeter quod] dictum est pro *praeter id quod* vel pro *praeterquam quod*.

vel .. vel .. seu] Vid. prolegg. p. xli. med.

35. *per .. litora*] idem est quod *secundum litora*.

ex quo dextra in Parthenium, laeva in Ionium et directim in Aegaeum pergit] Forbiger Real-Encycl. V, p. 1186., dicit *mare Parthenium* esse maris interni partem maxime orientem versus inter Aegyptum et Cyprum sitam, coll. Ammian. XIV, 8., XXII, 15. 16. et Gregor. Nazianz. Or. XIX. Quod si ita est, dicendum erat: *per Ionium directim in Parthenium et laeva in Aegeum pergit*, si quidem ex Adriatico mari dirigitur rursus, sed Macrobius videtur potius ad eam ma-

ris interni partem spectasse, unde incipit Adriaticum mare, et tenuisse semel receptum cursum ab occidente orientem versus. Adverbia *directim* et *rvatim* notavi prolegg. p. xlv. med. Cf. c. 14, § 13.

36. *nimias*] i.e. permultas. Cf. § 28. *deorsum*] idem est ac *infra*, pro quo Comm. II, 5, 25. dicitur *iusum*.

intro pergit influxio] Hoc cum aliis docere Macrobius dicit Forbiger. Handb. d. alt. Geogr. I, p. 587. Qui sint hi alii, non dicit. Certe Aristoteles Meteorol. II, 1., Strabo I, 3. pp. 78, 82, 87, Senec. N. Qu. IV, 2, 29. (ubi Koelerus citat Herodian. IV, 3, 6. Maxim. Tyr. Dissert. XXXII, 5., Heliodor. Aethiop. V, 12.), Plinius N. H. II, 97. s. 100. et IV, 13. s. 27. § 93. referunt tantummodo aquam effluere e Ponto in Propontidem.

37. *columna*] pro quavis re graviore ponitur. Cf. quae sequuntur, *graviora quaeque*, et Alexand. Problem. phys. II, 76. *Διὰ τὴν κλίαν ἢ ἑτερόν τι βάρος κατὰ μὲν ὕδατος διπτόμενον βυθίζεται;* Alioqui posset cogitari de siphone, de quo Lucretius VI, 425 sqq.:

est ut graviora quaeque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur. Adiecta hac una consultatione reticebo: Cur omne dulce magis dulce videtur, cum frigidum est, quam si caleat? [258] Respondit Disarius: Calor sensum occupat et gustatum linguae fervor interperdit. Ideo exasperatione oris praeventa suavitas excluditur. Quod si caloris absit iniuria, tum demum potest lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito eius excipere. Praeterea sucus dulcis per calorem non inopine penetrat venarum receptacula, et ideo noxa minuit voluptatem.

XIII. Successit Horus et: Cum multa, inquit, de potu et 1 cibatu quaesisset Avienus, unum maxime necessarium, sponte an oblitus ignoro, praetermisit, cur ieiuni magis sitiant quam esuriant. Hoc in commune nobis, Disari, si videtur, absolve. Et 2 ille: Rem tractatu dignam, inquit, Hore, quaesisti, sed cuius ratio in aperto sit. Cum enim animal ex diversis constet elementis, unum est de his quae corpus efficiunt quod et solum aut maxime

Edd. vicahgspdzb.]

v. innari i. innare c-g (h in mg. minari). 38. omne dulce cal. — ex asperatione vis-b Mss. ex aspiratione c-g. — eius oris S. — proventa v-gb. „Melius.“ Zeun. — dulcedine S. — eius om. S. — dulcis cum per vl.

XIII. Caput XIII. De quaestionibus tribus, quas Horus Disario proposuit. ch-b. 1. et de cibatu A. — Cur ieiuni cet.] Cf. Plut. Sympos. VI, 1. — absolves v. 2. et maxime A. — sibi semper exigit

Nam fit, inquit, ut interdum tamquam demissa columna In mare descendat cet.

minari] i. e. agi. Cf. Fest. ap. Paul. lib. I, p. 23. Muell. Agere modo significat ante se pelleri, id est minare, et p. 25. Agasones equos agentes, id est minantes. Ad haec adnotavit Anton. August. p. 336. Lind.: „Minandi verbo pro agendo et pro ducendo utitur Paulus: nam Festi usum ignoramus.“ Dacer. „Vox minare posterioribus saeculis usurpata est pro ducere, unde Itali menare.“ Gothofred.: „Est frequens verbum Hieronymo et legibus Longobardorum Burgundionum Alemanorum, sed et legi Salicae. Ad eam normam Apuleius [Met. VIII, 21.] prominare dixit, et Ammian. ad Paul. I. sentent. 17. actum interpretatur qua pecora minare consuevit, et in Ausonii versu [Epigr. 67, 3.] de Myronis bucula: „Suam relinquens me minabat ut suam.“ Adde quae leguntur in Forcellini lexico s. v. mino: „Vet. schol. in Iuven. sat. VI, 527. Hanc igitur Io in tantum persecuta est luno, ut per omnem mundum eam minaret. Quem ad locum D. A. G. Cramerus: Opti

me Papias: Minare, ducere, de loco ad locum promoveri.“ I. Vorst. de Latinit. falso susp. p. 155 sq. Sed me non fugit haec omnia referri ad pecora agenda.

38. omne dulcium] Vid. prolegg. p. xxxix. med.

interperdit] Hoc verbum ex hoc uno loco in lexica receptum est.

exasperatione] Haec vox in omnibus exemplaribus in duas, ex asperatione, discerpta est. Sic nascitur nova vox asperatio, et praepositio ex minime congruit cum participio praeventa, quam ob rem Zeunius probavit soloecismum proventa. In Forcellini lexico s. v. asperatio legitur: „Est qui legit exasperatione.“ Quis hic sit, nescio: sed quin verum viderit, non dubito. Cf. Veget. Art. Vet. V, 61, 1. Exasperatio faucium gravissimam commovet tussim, et Cels. I, 3. Si vomitus fauces exasperavit.

pro merito eius] i. e. pro vera eius vi.

XIII, 1. ignoro] positum est ut alias nescio vel haud scio.

si videtur] Vid. not. ad V, 13, 7.

absolve] Vid. prolegg. p. xliii.

2. et solum] Quia sequitur aut, poterat scribi aut solum, et legi-

ultra cetera aptum sibi quaerat alimentum, calorem dico, qui
 3 liquorem sibi exigit ministrari. Certe de ipsis quattuor elementis
 extrinsecus videmus nec aquam nec aerem neque terram aliquid
 quo alatur aut quod consumat exigere, nullamque noxam vicinis
 1259] vel adpositis sibi rebus inferre: solus ignisimenti perpetui de-
 4 siderio quicquid offendit absumit. Inspice et primae aetatis in-
 fantiam, quantum cibum nimio calore conficiat: et contra senes
 cogita facile tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore qui
 nutrimentis recreari solet. Sed et media aetas, si multo exercitio
 excitaverit sibi naturalem calorem, animosius cibum adpetit.
 Consideremus et animalia sanguine carentia, quae nullum cibum
 5 quaerant penuria caloris. Ergo si calor semper est in adpeten-
 tia, liquor autem proprium caloris alimentum est, bene in nobis,
 cum ex ieiunio corpori nutrimenta quaeruntur, praecipue calor
 suum postulat, quo accepto corpus omne recreatur et patientius
 6 expectat cibum solidiorem. His dictis anulum Avienus de mensa
 rettulit qui illi de brevissimo dexteræ manus digito repente deci-
 derat: cumque a praesentibus quaereretur, cur eum alienae ma-
 nui et digito, et non huic gestamini deputatis potius insereret,
 7 ostendit manum laevam ex vulnere tumidiorem. Hinc Horo nata
 quaestionis occasio, et: Dic, inquit, Disari (omnis enim situs cor-
 poris pertinet ad medici notionem, tu vero doctrinam et ultra
 quam medicina postulat consecutus es), dic, inquam, cur sibi
 communis adsensus anulum in digito qui minimo vicinus est,
 quem etiam medicinalem vocant, et manu praecipue sinistra ge-

[Mss. APSH.

v-gbH. 3. nec terram S. — aliquit A. aliquod hg. — assumit A.

4. facile cogita P. — extincto ignis calore P. — calorem om. H.

5. semper in appetentia est S. in appetentia semper est v-g. — cibatum P.

6. Avienus anulum ASv-g (ag. ann.). — dextre S. — aliena manu ASH.

7. cur .. anulum in digito cet.] Cf. Gell. N. A. X, 10. et argumentum Plutarchi Sympos. lib. IV. quaestionis 8., quae desideratur. —

tur apud Plutarchum p 686. F. ἢ μόνον ἢ μάλιστα. Ut nunc est, hoc et videtur idem valere ac vel, so-
 gar. Cf. § 7. et ultra.

aut maxime ultra cetera] i. e. vel certe magis quam cetera.

qui liquorem sibi exigit ministrari] Hac huius verbi constructione Ulpianus et Paulus usi sunt in Digestis XXIV, 3, 2. et XXIX, 7, 8

4. primae aetatis infantiam] est pleonasmus. Plutarchus brevius τὰ νέα.

5. ex ieiunio] condicionem significat qua studeamus liberari. Plutarchus p. 687. A. habet: Ὅταν νηστεύσωμεν.

6. repente] i. e. ex improvviso.

alienae] pertinet etiam ad id quod sequitur, digito.

huic gestamini deputatis] Cf. c. 6,

§ 18. Plin. N. H. XXXIII, 1. s. 8.

§ 8. Vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit, et XXXVII, 8. s. 33. § 111. Hoc est gestamen in cervice ac digitis gratissimum.

7. omnis situs corporis pertinet ad medici notionem] Fortasse Macrobius respexit ad Ciceronis Academ. pr. II, 39, 122: Corpora nostra non novimus: qui sint situs partium, quam vim quaeque pars habeat, ignoramus: itaque medici ipsi, quorum intererat ea nosse, aperuerunt ut viderent.

ultra quam] Cf. c. 4, § 31.

communis adsensus ... persuasit] Vid. prolegg. p. XLII.

quem etiam medicinalem vocant] vel medicum. Vid. not. seq. et cf. auct. ad Herenn. III, 20, 33. Me-dico testiculos arietinos tenentem,

standum esse persuasit? Et Disarius: De hac ipsa quaestione 8 sermo quidam ad nos ab Aegypto venerat, de quo dubitabam fabulamne an veram rationem vocarem: sed libris anatomicorum postea consultis verum repperi, nervum quendam de corde na-^[260] tum priorsum pergere usque ad digitum manus sinistrae minimo proximum, et illic desinere implicatum ceteris eiusdem digiti nervis, et ideo visum veteribus ut ille digitus anulo tamquam corona circumdaretur. Et Horus: Adeo, inquit, Disari, verum est ita ut 9 dicis Aegyptios opinari, ut ego sacerdotes eorum, quos prophetas vocant, cum in templo vidissem circa deorum hunc in singulis digitum confectis odoribus inlinere et eius rei causas requisissem, et de nervo quod iam dictum est principe eorum narrante didi-

Edd. vicahgspdz.]

cur his (om. sibi) A. 8. deorsum E. — implicatu S. 9. verum (om. est) ASv-g. — circa deorum HM13. circa deorum sacra M12. circa deorum aras Av-g. circa deorum simulachra s-bP. circa obsequium deorum S. — confectis s-bP. — illinire v3-bSH. — inquisissem v-g.

et Plin. N. H. XXX, 12 s. 34. Muscae in pari numero infricatae digito medico, ubi Harduinus refert Plinium Valerianum hunc locum excerptentem scripsisse digito minimo. Macrobio suffragantur Graeci, e quibus alii statuerunt *ιατρὸν* esse digitum medium. Vid. Bed. l. c. ad § 10. et H. Steph. Thes. Gr. l. s. v. δάκτυλος, ubi citatur Alex. Trall. 11, p. 199. *Τῷ ἀντίχειρι καὶ τῷ ἱατρικῷ*.

8. de quo dubitabam cet] Vid. prolegg. p. xxxix. extr.

libris anatomicorum postea consultis] Gellius l. c.: Causam esse huius rei Apion in libris Aegyptiacis hanc dicit.

priorsum] Vid. prolegg. p. xliv. med. visum veteribus] Cf. Plin. XXXIII, 1. s. 6. § 24. Singulis primo digitis (anulos) geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numae et Servii Tullii statuīs videmus. Postea pollicis proximo induere etiam deorum simulacris, dein iuvit et minimo dare.

9. ita] pertinet ad opinari. Haud recte ergo commatis vulgo includuntur verba ita ut dicis.

sacerdotes eorum, quos prophetas vocant] Cf. Apul. Metam. II, 28. *Zathlas adest Aegyptius, propheta primarius, qui mecum iam dudum grandi praemio pepigit reducere paulisper ab inferis spiritum, corpusque istud postliminio mortis animare, et de dogm. Platon. I, 3. Astrologiam adusque Aegyptum*

ivit petiit, ut inde prophetarum ritus etiam addisceret, ubi Hildebrandus nos delegat ad Schmidt. de sacerd. et sacerif. deor. p. 107. et ad Diog. Laert. III, 8 (6). *Εἰς Αἴγυπτον (ἀπῆλθε Πλάτων) παρὰ τοὺς προφῆτας*. Adde ibid. prooem. 1. *Αἰγύπτιοι μὲν γὰρ (φασιν) Νεῖλον γενέσθαι παῖδα Ἡφαίστου, ὃν ἄρξαι φιλοσοφίας, ἧς τοὺς προεστῶτας ἱερέας εἶναι καὶ προφῆτας*, et Philostr. lib. I. Apoll. c. 1.: *Πλάτων βαδίσας εἰς Αἴγυπτον καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖ προφητῶν τε καὶ ἱερέων ἐγναταμίξας τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις*.

circa] pro adverbio est habendum, ut significet idem quod *κύκλῳ*, ringsum. Cf. c. 14, § 16. et Liv. XXXI, 38, 1. *Exhausto circa omni agro*, et Tibull. I, 5, 10. *Ipsaeque ter circum lustravi sulfure puro*. Hoc qui non perspexerunt, ii vario modo hunc locum interpolaverunt, ut factum est Comm. II, 5, 5. ab iis qui ignorarent quid esset tantum non.

deorum hunc in singulis digitum] Cum complura in templo essent deorum simulacra. Horus ait se vidisse sacerdotes singularum statuarum singulum hunc digitum odoribus illinentes. Quod quidem his verbis parum commode esse pronunciatum haud negaverim.

confectis odoribus] Cf. Plin. N. H. XXXIV, 11, s. 25, § 108. *In tantum a conficiendis medicaminibus absunt*.

- 10 cerim, et insuper de numero qui per ipsum significatur. Complicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus perfectus atque divinus est. Causasque, cur plenus sit hic numerus, ille multis adseruit: ego nunc ut praesentibus fabulis minus aptas relinquo. Haec sunt quae in Aegypto divinarum omnium disciplinarum compote, cur anulus huic digito
- 11 magis inferatur, agnovi. Inter haec Caecina Albinus: Si volentibus vobis erit, inquit, in medium profero quae de hac eadem causa apud Ateium Capitonem pontificii iuris inter primos peritum legisse memini: qui cum nefas esse sanciret deorum formas insculpi anulis, eo usque processit ut et cur in hoc digito vel in
- 12 hac manu gestaretur anulus non taceret. *Veteres, inquit, non ornatus sed signandi causa anulum secum circumferebant. Unde nec plus habere quam unum licebat, nec cuiquam nisi libero, quos so-*
- [261] *los fides deceret quae signaculo continetur: ideo ius anulorum fa-*

[Mss. APSH.

10. *divinus* (om. est) h. — *composite* S. 11. *erit vobis* Sv-g. *erit* (om. vobis) A. — *cur hoc* (om. in) ASv-g. 12. *deceret* (A a sec. m.) s-b (hg in mg.) PHEM3. *decerneret* A a p. m.; Sv-gM12. „Servosne fides dedecet? Putem verius quod in scripto et editionibus priscis: *decerneret*. *Decernebantur* (p2dz *discerneret*. *Discernebantur*) a servis liberi signaculi potestate et possessione. Postea tamen et invalescente Romanorum luxu aliter obtinuit. Plinium videto et alios.“ Pont. —

10. *Complicatus .. senarium numerum digitus iste demonstrat*] Cf. Venerabilis Bedae de indigitatione lib. Opp. p. 132. ed. Colon. 1612, N. Jahrb. f. Phil. u. Paed. Suppl. XV. p. 512. *Quum dicis sex, tertium nihilominus elevabis medio* (inter tertium et minimum) *duntaxat solo, qui medicus appellatur in medium palmae fixo*. Vid. not. ad I, 9, 10., ubi adscripsi ea quae e Bedae libello sumpsit Harduinus, ut nunc demum video, minus accurate. Nam legitur apud Bedam: *Quum dicis quinque secundum a minimo similiter eriges; sed ea quae antecedunt: Quum ergo dicis unum, minimum digitum inflectens, in medium palmae artum infiges. Quum dicis duo, secundum a minimo flexum ibidem impones. Quum dicis tria, tertium similiter afflectes. Quum dicis quattuor, itidem minimum levabis, ut tabula picta, docent fuisse dicendum: quinque significat in eadem manu digitus tertius in mediam palmam inflexus.*

qui .. divinus est] Conf. Comm. I, 6, 12 sqq,

omnifariam] iungitur cum adverbio *undiqueversum* apud Gellium XII, 13, 20.

fabulis] Cf. c. 1, § 24.

in Aegypto divinarum omnium disciplinarum compote] Cf. I, 7, 14. *Ab Aegyptiorum religiosissima gente.*

magis] quam ceteris, ut h. l. *magis* non tam, ut alias (cf. c. 12, § 30.), positum sit pro *potius* quam pro *potissimum*.

11. *Si volentibus vobis erit*] Vid. not. ad I, 7, 9.

profero] Dicendum erat *proferam*. *quae .. legisse memini*] Vid. prolegg. p. XL. vers. fin.

cum nefas esse sanciret] Dicendum erat aut: *cum nefas esse diceret*, aut: *cum lege sanctum esse diceret*.

deorum formas insculpi anulis] Recepta tamen sunt imperatorum aetate numina Aegyptia. Cf. Plin. N. H. XXXIII, 2, s. 12. § 41. *Iam vero etiam Harpocratem statuasque Aegyptiorum numinum in digitis viri quoque portare incipiunt. De hac re egit Plutarchus Sympos. IV, 8., quae quaestio nunc desideratur.*

12. *non ornatus sed signandi causa*] Contra de luxuria Plinius N. H. XXXIII, 1, s. 6. § 22.: *Alias deinde gemmas, inquit, violari nefas putavit, ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit.*

muli non habebant. Inprimebatur autem sculptura materiae anuli, sive ex ferro sive ex auro foret, et gestabatur, ut quisque vellet, quacumque manu, quolibet digito. Postea, inquit, usus luxuriantis 13 aetatis signaturas pretiosis gemmis coepit insculpere: et certatim haec omnis imitatio lacessivit ut de augmento pretii quo sculpendos lapides parassent gloriarentur. Hinc factum est ut usus anulorum exemptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in laevam relegaretur, quæ otiosior est, ne crebro motu et officio manus dexteræ pretiosi lapides frangerentur. Electus autem, inquit, in ipsa laeva 14 manu digitus minimo proximus quasi aptior ceteris cui commendaretur anuli pretiositas. Nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet accepit, nec in sinistra cessat, nec minus quam tota manus semper in officio est: unde et apud Graecos ἀντίχειρ, inquit, vocatur quasi manus altera. Pollici vero vicinus nudus et sine tuitione alterius 15 adpositi videbatur: nam pollex ita inferior est ut vix radicem eius excedat. Medium et minimum vitaverunt, inquit, ut ineptos, alterum magnitudine, brevitate alterum, et electus est qui ab utroque clauditur et minus officii gerit et ideo servando anulo magis accommodatus est. Haec sunt quæ lectio pontificalis habet: unus- 16 quisque, ut volet, vel Etruscam vel Aegyptiam opinionem sequa-

Edd. vicahgspdz.]

anulisve (om. sive) H. — seu ex auro AHH. — quocumque digito H.

13. signatura H. — usus (om. ut) S. — dextræ S. — nec crebro H. — dextræ s-bPS. 14. autem est inquit S. — ipsa (om. in) v-g.

— laeva om. AH. — anulo pretiositas H. anuli otiositas A*. — ἀντίχειρ om. S. 15. ut vis P. — eius om. A. — et nimium A. — accommodatus (om. est) v-g.

16. Aegyptiacam s-bP. 17. reversus s-b

ius anulorum famuli non habebant] At Plinius l. c. s. 4. § 11.: Anulus, inquit, in digito ferreus erat aequè triumphantis et servi fortasse coronam sustinentis.

sive ex ferro sive ex auro foret] Plinius l. c. primo ait iis tantum qui legati ad externas gentes ituri essent anulos publice esse datos: sed hos quoque intra domos usos esse ferreis: eoque argumento etiam tum sponsae muneri ferreum anulum missum esse, eumque sine gemma.

quolibet digito] Aliter Plinius. Vid. not. ad § 8.

13. pretiosis gemmis] Cf. Plin. l. c. s. 6. § 22. Multis hoc modis, ut cetera omnia luxuria variavit gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo digitos onerando: .. mox et effigies varias caelando, ut alibi ars alibi materia esset in pretio.

in laevam .. quæ otiosior est] Plinius l. c. s. 4. § 13. Quisquis primus, inquit, instituit (anulos fa-

cere), cunctanter id fecit, laevisque manibus latentibusque induit, cum, si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus.

14. pollex, qui nomen ab eo quod pollet accepit] Ateius Capito consentientem habet Doederlinum Handb. d. lat. Etym. p. 142. At vide ne ut index ab indicando, supplex a supplicando, artifex ab arte faciendo, dictus sit pollex a porro laciendo, ut sit digitus prominens, qui, ut ait Plinius N. H. XI, 43, s. 99. per se in obliquum porrigitur.

ἀντίχειρ vocatur, quasi manus altera] Equidem putaverim ἀντίχειρας esse digitos in adversis manuum partibus positos, ut ἀντίχθονες sunt homines adversas terrae partes habitantes. An sic dictus est, quia, ut ait Plinius l. c., digitis adversus universis flectitur?

16. Etruscam opinionem] i. e., ut paulo supra dicitur, lectionem pontificalem. Nam pontificium ius (cf. § 11.) ab Etruscis petiverant Romani.

- 17 tur. Inter haec Horus ad consulendum reversus: Scis, inquit, Disari, praeter hunc vestitum qui me tegit nihil me in omni censu aliud habere: unde nec servus mihi est, nec ut sit opto, [262]sed omnem usum qui vivo ministrandus est ego mihimet submi-
 18 nistro. Nuper ego cum in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutule lavi et super litus sole siccavi, nihiloque minus eadem in ipso post ablutionem maculae sordium visebantur. Cumque me res ista stupefaceret, adsistens forte nauta: Quin potius, ait, in fluvio ablue pallium tuum, si vis emaculatum. Parui, ut verum probarem, et aqua dulci ablutum atque siccatum vidi splendori suo redditum: et ex illo causam requiro, cur magis dulcis quam salsa aqua idonea sit sordibus abluendis? Iamdudum, Disarius inquit, haec quaestio ab Aristotele et proposita est et soluta. Ait enim aquam marinam multo spissiore esse quam est dulcis: immo illam esse faeculentam, dulcem vero puram atque subtilem. Hinc facilius, ait, vel inperitos nandi mare sustinet, cum fluvialis aqua quasi infirma et nullo adiumento fulta mox cedat et in imum pondera accepta trans-
 20 mittat. Ergo aquam dulcem dixit quasi natura levem celerius immergere in ea quae abluenda sunt et, dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere, marinam vero quasi crassiorem nec facile penetrare purgando propter densitatem sui et, dum vix sicca-
 21 tur, non multum sordium secum trahere. Cumque Horus his adsentire videretur, Eustathius ait: Ne decipias, quaeso, credulum

[Mss. APSH.

(hg in mg.) PHM3H. *severus* ASv-gM12 — *sis* v1. — *mei nomini censui* M3. *mei nominis censu* Sv12iM12. *mea nominis censu* v3. *me a nominis censu* ca (g in mg.). 18. *ostiensi* AH *hosti* P. — *in mare* Sv1M123. — *diutule* A a p. m.; SHv-gEM12. — *cur magis dulcis* etc.] Cf. Plut. Sympos. I, 9, 2 sq. — *aqua om.* A. 19. *ab Aristotele*] Cf. Probl. 23, §§ 8, 13, 39, 40. — *et proposita et soluta est* v-g. — *spissiore* (om. esse) h-g. — *sustinet mare* v-g. — *iumento* v. 20. *Ergo quam* H. — *sui densitatem* v-g. 21. *iis* v-g. — *assentiri* s-bPS. 23.

17. *in omni censu*] dicitur, ut saepe in omni genere.

omnem usum qui vivo ministrandus est] Poterat dici: *quidquid ad vitae usum necessarium est*, sed conf. Cic. Verr. IV, 5, 9. *Usum provinciae* supplere.

18. *in Hostiensi oppido*] Sic dicitur *urbs Romana* apud Liv. VII, 18, 1. al. Hoc oppidum *Hostia* nominatur I, 11, 21. et III, 16, 10: quamobrem etiam hoc loco hanc scripturam retinui.

diutule] Cf. supra c. 11, § 3. et c. 12, § 11.

in ipso] i. e. in eo.

splendori suo redditum] Sic editores quidam Macrobius suo nitori a se dixerunt esse restitutum. Cf. prolegg. p. LXXXIX sq.

ex illo] idem valet atque *ideo*.

19. *Iamdudum*] rectius usurpatur infra § 26. et c. 12, § 24.

20. *quasi*] Vid. not. ad c. 3, § 12. *purgando*] Hoc loco ablativus gerundii non tam positus est pro participio praesentis (cf. prolegg. p. XL. med.), quam erat addenda praepositio in vel potius scribendum *ad purgandum*.

propter densitatem sui] Cf. c. 12, §§ 27. et 30.

et, dum vix siccatur, non multum sordium secum trahere] Haec non recte adnectuntur verbis Aristotelis. Plutarchus haec habet in fine capitis 3., (p. 627. D.), sed Aristotelis sententiam profert cap. 2. (ib. A. B.). Verbis *dum vix siccatur* redditur Graecum *ὡς ἔτι ζῶντος ἔστι*. De indicativo modo vid. not. ad VI, 1, 2.

qui se quaestionemque suam commisit fidei tuae. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute quam vere ista disseruit. Adeo autem aquae densitas non nocet abluendis, ut saepe qui 22 aliquas species purgatas volunt, ne sola aqua vel dulci tardius[263] hoc efficiant, admisceant illi cinerem vel, si defuerit, terrenum pulverem, ut crassior facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinae aquae densitas. Sed nec ideo quia salsa est mi- 23 nus abluit. Salsitas enim findere et velut aperire solet meatus, et ideo magis elicere debuit abluenda. Sed haec una causa est cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est, sicut et ipse Aristoteles saepe testatus est, et sales docent quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. Est et hoc indicium pinguis 24 aquae marinae quod, cum inspergitur flammae, non tam extinguit quam pariter accenditur aquae pinguedine alimoniam igni subministrante. Postremo Homerum sequamur, qui solus fuit naturae 25 conscius. Facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem vestes, cum super mare esset, non in mari sed in fluvio. Idem locus Homeri docet nos marinae aquae quiddam inesse pingue permixtum. Ulixes enim cum iamdudum mare evasisset et staret sic- 26 cato corpore, ait ad Nausicaae famulas:

Ἀμφίπολοι, στήθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
ἄλμην ὥμοισιν ἀπολούσομαι.

Post haec cum descendisset in fluvium,

Ἐκ κεφαλῆς ἔσμιχεν ἄλως χνόον.

Divinus enim vates, qui in omni re naturam secutus est, expres- 27 sit quod fieri solet, ut qui ascendunt de mari, si in sole steterint, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis su-

Edd. vicahgspdz.]

fundere A. — *meatus solet v-g.* — *ideo (om. et) s-bP.* Cf. c. 14, § 2. — *Aristoteles*] I c. §§ 7, 13, 14, 32, 38, 40. 24. *inspergitur Sv-g.* — *extinguitur AS.* — *alimoniae A.* 25. *fecit A.* — *nausicam A.* *nausiteam S.* — *sed fluvio (om. in) p2-b.* — *permixtum v3-z.* 26. *Ulyxes Svi.* *ulisses H.* *Ulysses c-bP.* — *et staret et P.* — *nausicae H.* *nasicae (sup. add. u) A.* *nansitee S.* — *Ἀμφίπολοι*] *Od. ζ', 218.* *Ἀμφίπολοι ... ἀπολούσομαι om. AHS.* — *ὥμοισιν vh-b.* — *ἀπολούσομαι ἀμφὶ δ' ἐλαίῳ χρίσομαι, ἣ (vi ἤδη) γὰρ θερόν ἀπὸ χροὸς ἐστὶν ἀλοιφή. v-g.* — *Post hoc s-bPH.* — *Ἐκ*] *Od. ζ', 226.* *Ἐκ .. χνόον om. ASHv-a.* — *ἔσμιχεν hg.* — *χνόον P.* 27. *enim om. Av.* *etiam S.* — *steterit v3.* *steterunt c-g.* — *hoc est AH.*

22. qui aliquas species purgatas volunt] i. e. qui quasdam sordes volunt diluere. Cf. c. 8, § 8. Species et acres et calidae superficiem .. exulcerant, et c. 12, § 7. Quanto fit liquidius faece purgata.

23. salsitas] Nova vox, quae erat addenda prolegg. p. XLII.

findere et velut aperire solet meatus] Plutarchus p. 627. C. Τὸνς πόρους ἀναστομοῦσα καὶ ἀνοίγουσα. Cf. c. 4, § 22 sq. et c. 10, § 3.

quia] Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

II.

nullus] positum est pro nemo.

24. indicium pinguis aquae marinae] Adiectivum pinguis positum est pro substantivo, pinguedinis.

pariter accenditur] Plutarchus I. c.: Αὐτὴ τε ἡ θάλαττα προσκαίνομένη ταῖς φλογὶ συνεκλάμπει.

25. naturae conscius] Vid. not. ad I, 7, 17.

super mare] idem valet quod prope mare.

27. ut .. aqua .. celeriter sole siccetur] Haec ex Aristotele Probl.

[264]perficie veluti flos quidam qui et in detergendo sentitur: et haec est aquae marinae pinguedo quae sola impedit ablutionem.

XIV. Et quia a ceteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo autem nobis de aqua sermo fuit, quaero: Cur in aqua simulachra maiora veris videntur? Quod genus apud popinatores pleraque scitamentorum cernimus proposita ampliore specie quam corpore: quippe videmus in doliolis vitreis aquae plenae et ova globis maioribus et iecuscula fibris tumidioribus et bulbos spiris ingentibus. Et omnino ipsum videre qua nobis ratione

[Mss. APSH.

XIV. *Caput XIV. Simulacra cur sub aquis maiora esse videantur quam revera sint. Tum in universum quomodo visio fiat: an susceptione simulacrorum quae a rebus in oculis promanant, an potius emissione radiorum ex ipsis oculis. ch-b. 1. caeteris (om. a). — sitamentorum v. — ampliore APSP6. ampliora Edd. — bulbos scripsi e coni. bulvas Avs-bHP. beluas Si-g. „Corrigitur in margine vulvas. Vide supra*

23., § 10. desumpsit Plutarchus l. c. D.

in corporis superficie] Cf. c. 6, § 3. veluti flos quidam] Plutarchus l. c. F.: Παραμένει τοῖς σώμασιν ἀλώδης ἐπίπλεως. Sic dicitur vini flos, cf. Colum. XII, 30. et Plin. N. H. XIV, 21, s. 27., et aeris flos, de quo Plinius XXXIV, 11, s. 24.: Flatu crebriore excutuntur velut milii squamae, quas vocant florem.

XIV, 1. mihi te .. indulges] Vid. prolegg. p. XLIV.

Cur in aqua simulachra maiora veris videntur] Hanc quaestionem alia ratione solvit Alexander Problem. phys. I, 26. dicens: Ὅτι τὸ ὁμιλοῦν αὐτοῖς ὕδαρ ποιούμενον τὴν χροάν αὐτῶν ἀναδέχεται καὶ τὴν ὕψιν ἀπατᾷ. Eadem ratione solem et lunam et planetas dicit occidentes et orientes videri maiores τῷ τὸν περὶ αὐτοὺς ἀέρα ποιοῦσθαι.

apud popinatores] Haec vox ex hoc uno loco nota est. In lexicis popinatores dicuntur esse ii qui popinas frequentent, popinones, αἰωτοί, sed sensus flagitat ut statuamus esse eos qui popinas exercent, popinarios, ὀψοπώλας.

scitamentorum] Cf. Plaut. Menaechn. I, 3, 25 sqq. Iube igitur nobis apud te prandium adcurarier Atque aliquid scitamentorum de foro obsonarier, Glandionicam suillam, laridum, pernonidem, aut Sinciput, aut polimenta porcina, aut quid ad eum modum, Madida quae mi adposita in mensam milvinam suggerant, et Matius ap. Gell. N.

A. XX, 9, 4. Nequamve scitamenta pipulo poscit. Apul. Metam. X, 13. p. 245. Scitamenta mellita.

proposita] Cf. Sueton. Ner. 16. Interdictum ne quid in popinis cocti praeter legumina aut olera veniret, cum antea nullum non obsonii genus proponeretur.

in doliolis vitreis] Cf. Senec. N. Q. I, 3, 10. Poma per vitrum aspicientibus multo maiora sunt.

globis] Hoc ego ad vitellos quam ad ipsorum ovorum rotunditatem referre maluerim.

iecuscula] Miror positum esse diminutivum, quod alii tribuunt muribus (cf. Cic. de div. II, 14, 33. Plin. N. H. XI, 37. s. 76.) vel pulvis (cf. Apic. IV, 2.), quom agatur de ampliore rerum specie.

fibris] Cf. Cels. IV, 1. Iecur .. in quattuor fibras dividitur, et Plin. l. c. Murium iecusculis fibrae ad numerum lunae in mense congruere dicuntur.

bulbos] Sic scripsi, quia nec ad vulvas suillas nec ad boletorum volvas, quas commemorat Plinius N. H. XXII, 22, s. 46., commode referuntur spirae, quae in bulbis significant eorum membranas. Fuisse autem bulbos inter obsonia quibus uti solerent veteres praeter Athenaeum II, 64., Celsum II, 18., Plinium XIX, 5. s. 30., Apicium VII, 12. testatur Cicero illo ioco p. Cluent. 26, 71.: Atque etiam ipse conditor huius negotii Guttam aspergit huic Bulbo.

ipsum videre] Cf. § 17.

constat, quia solent de hoc nonnulli nec vera nec veri similia sentire? Et Disarius: Aqua, inquit, densior est aeris tenuitate, 2 et ideo eam cunctatior visus penetrat: cuius offensa repercussa videndi acies scinditur et in se recurrit. Scissa dum redit, iam non directo ictu sed undique versum incurrit liniamenta simula- chri: et sic fit ut videatur imago archetypo suo grandior. Nam et solis orbis matutinus solito nobis maior apparet, quia interia- cet inter nos et ipsum aer adhuc de nocte roscidus, et gran- [265] descit imago eius, tamquam in aquae speculo visatur. Ipsam vero 3 videndi naturam non insubide introspexit Epicurus, cuius in hoc non est, ut aestimo, improbanda sententia, astipulante praecipue Democrito, quia sicut in ceteris ita et in hoc paria senserunt. Ergo censet Epicurus ab omnibus corporibus iugi fluore quae- 4 piam simulachra manare, nec umquam tantulam moram interve-

Edd. vicahgspdzb.]

ad cap. 14. lib. II. [III, 18, 6].“ Pont. — constet c-g. 2. ideo eam (om. et) dzbH. Cf. c. 13, § 23. et eam ideo P6. — percussa HSv-g. — videnti bP. — lineamenta bP. — rosidus P6v1. 3. non subide hg (g in mg. insubide). — existimo Sagb. extimo vich. — astipulante propiac H. 4. cesset A. — flore A a p. m. — manere A a

2. aeris tenuitate] Cf. prolegg. p. XLII sq.

cuius offensa] Cf. Comm. I, 15, 19. qua nullam oculis obicit offensa-

repercussa videndi acies scinditur] Cf. infra § 13 sqq. Plin. N. H. XXXV, 10. s. 36. § 97. Ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, et XI, 37. s. 55. Pupilla, cuius angustiae non sinunt vagari incertam aciem, et quae dicit de solis radiis II, 59. s. 60. Manifestum est radium solis inmissum ca- vae nubi repulsa acie in solem refringi.

undique versum] Cf. c. 16, §§ 4, 8, 32.

3. insubide] i. e. inepte. Adiectivo insubidus utitur Gellius N. A. XIX, 9, 9.

Epicurus .. astipulante praecipue Democrito] Haec dicta sunt, quasi posterior esset Democritus, qui natus est c. a. CCCCLIX. a. Chr. n., i. e. c. CL. annis ante quam Epicurus. Rectius Cicero de fin. I, 6, 18. et 21. Epicurus, inquit, in quibus sequitur Democritum non fere labitur ... quae mutat ea corrumpit; quae sequitur sunt tota Democriti. Praeterea cf. Cic. N. D. I, 19, 49. et 38, 107. Horum aliorumque de visu sententias praeter Gellium N. A. V, 16., quem citat Zeunius, attigerunt Ar-

nobius II, 7; Apul. de mag. 15. Plutarch. de plac. philos. IV, 13. Diog. Laert. VIII, 29. Vincent. Bellovac. Specul. nat. II, 77. et XXV, 23. Creuzer. ad Plotin. III, p. 116. Vid. nott. seqq.

4. iugi fluore] Apuleius de mag. 15. iisdem fere verbis: Imagines, inquit, velut quaedam exuviae iugi fluore a corporibus manantes. Macrobius infra § 10. dicit: perpetuo fluore, ut Lucretius IV, 145. Perpetuoque fluant ab rebus (cf. v. 219.) et v. 158 sq. Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo Texturas rerum tenuis tenuisque figuras, Cicero N. D. I, 39, 109. Quomodo enim probas continenter imagines ferri; Gellius N. A. V, 16, § 3. Epicurus effluere semper ex omnibus corporibus simulachra quaedam corporum ipsorum, eaque sese in oculos inferre atque ita fieri sensum videndi putat. Idem XII, 8, 6. dicit iugi concordia. Plautus Pseudol. I, 1, 82. thesaurus iugis. Aquam dixerunt iugem Cicero de div. II, 13, 31. et N. D. II, 9, 25; Salustius Iug. 89, 6. Vid. Hildebrand. ad Apul. Met. VIII, 22. Vocabulum fluor amare Arnobium docet Hildebrandus ad lib. V. c. 2.

quaepiam simulachra] Cf. Gell. I. c. et Lucret. IV, 34 sqq. Quae rerum simulachra vocamus: Quae quasi membranae summo de corpore

nire quin ultra ferantur inani figura cohaerentes corporum exuviae: quarum receptacula in nostris oculis sunt, et ideo ad deputatam sibi a natura sedem proprii sensus recurrunt. Haec sunt quae vir ille commemorat: quibus si occurris obvi-
 5 referas. Ad haec renidens Eustathius: In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. A vero enim lapsus est aliorum quattuor sensuum secutus exemplum, quia in audiendo et gustando et odorando atque tangendo nihil e nobis emittimus, sed extrinsecus
 6 accipimus quod sensum sui moveat. Quippe et vox ad aures ultro venit, et aurae in nares influunt, et palato ingeritur quod gignat saporem, et corpori nostro adplicantur tactu sentienda. Hinc putavit et ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines re-
 7 rum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat quod in speculis imago adversa contemplatorem suum respicit: cum de-

[Mss. APSH.

p. m.; Hvi. — ultro c-bP. 5. lapsus (om. est) S. elapsus est h. — audiendo gustando (om. et) s-z. — sensum suum v. 6. Quippe vox (om. et) A. — fluunt A. — ex oculis nostris s-bPS. 7. proficisci

rerum Dereptae volitant ultro citroque per auras. Cicero N. D. I, 19, 49. (ubi vid. Creuzer.) dicit, ut Lucretius IV, 238. Imaginibus similitudine et transitione perceptis, et de fin. I, 6, 21. Imagines quae εἰδωλα nominant, quorum incursione videamus. Lucretius IV, 46.: Dico igitur, inquit, rerum effigies tenuesque figuras Mittit ab rebus summo de corpore earum; Quintilianus denique Inst. X, 2, 15. Nec .. sufficiat imaginem virtutis effingere, et solam, ut sic dixerim, cutem, vel potius illas Epicuri figuras quas e summis corporibus dicit effluere. Cf. Epicuri epist. ad Herod. §§ 47. 50. et Diog. Laert. X, § 46. Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχημονες τοῖς στερεμνίοις (de quibus vid. Cic. N. D. I, 19, 49.) εἰς λεπτότησιν ἀπ-έχοντες μακρὰν τῶν φαινομένων. ... Τούτους δὲ τοὺς τύπους εἰδωλα προσαγορεύομεν, et § 49.

nec unquam tantulam moram intervenire] i. e. ne minimam quidem moram. Cf. Cic. in Verr. act. II, 38, 93. Si tantulum morae fuisset, quominus ei pecunia illa numeraretur.

ultra] Quae leguntur §§ 6. et 8 sqq., ea videntur flagitare, ut retineatur ultro, quod legitur in plerisque editionibus, et fortasse in cod. P, e quo nihil est enotatum. Sed hoc loco de ea re nondum agitur. Quod maior codicum numerus exhibet, ultra, id haud

scio an non possit significare ferri illa simulacra in longinquum, tanquam e finibus corporum, ut dicit Lucretius IV, 165.: Sic a rebus item simili ratione necesse est Temporis in puncto rerum simulacra ferantur Multa modis multis in cunctas undique partis.

corporum exuviae] Cf. Apul. l. c. et Lucret. IV, 52 sqq. Quoniam mittunt in rebus apertis Corpora res multae, .. ut olim Cum veteres ponunt tunicas aestate cicadae, Et vituli cum membranas de corpore summo Nascentes mittunt, et item cum lubrica serpens Exiit in spinis vestem: .. Haec quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago Ab rebus mitti summo de corpore earum.

quarum receptacula in nostris oculis sunt] Lucretius IV, 242 sqq.: Verum nos, oculis quia solis cernere quimus, Propterea fit uti, speciem quo vertimus, omnes Res ibi eam contra feriant forma atque colore.

quibus si occurris obvi-] Cf. c. 5, § 5. quibus obviandum non erat. renidens] Cf. I, 4, 4.

5. In propatulo est] Cf. c. 15, § 18. et Gell. N. A. XVIII, 10, 8. Quae natura nobis tuendae valetudinis causa et in promptu esse et in propatulo voluerit; et prolegg. p. XLII sq.

aliorum quattuor sensuum secutus exemplum] Cf. Lucret. IV, 217 sqq. et 260 sqq. Diog. Laert. X, § 52.

beat, siquidem a nobis orta recto meatu proficiscitur, posteram sui partem, cum discedit, ostendere, ut laeva laevam dextera dexteram respiciat. Nam et histrio personam sibi detractam ex ea parte videt qua induit, scilicet non faciem sed posteriorem caver-[266] nam. Deinde interrogare hunc virum vellem, an tunc imagines 8 e rebus evolant, cum est qui velit videre, an et, cum nullus aspicit, emicant undique simulachra? Nam si quod primum dixi te-9 neat, quaero cuius imperio simulachra praesto sint intuenti et, quotiens quis voluerit ora convertere, totiens se et illa conver- tant? Si secundo inhaereat, ut dicat perpetuo fluore rerum 10 omnium manare simulachra, quaero quamdiu cohaerentia perman- nent nullo coagulo iuncta ad permanendum? Aut si manere de- derimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorem, cuius natura cum sit incorporea, tamen numquam potest esse sine corpore? Dein quis potest in animum inducere, simul atque oculos verte- 11 ris incurrere imagines caeli maris litoris prati navium pecudum et innumerabilium praeterea rerum quas uno oculorum iactu vi- demus, cum sit pupula quae visu pollet oppido parva? Et quo- nam modo totus exercitus visitur? an de singulis militibus pro- fecta simulachra se congerunt atque ita collata tot milia pene- trant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic ina- 12 nem verbis verberare, cum ipsa rei Vanitas se refellat? Constat autem visum nobis hac provenire ratione. Genuinum lumen e 13

Edd. vicahgspdz.]

et S. — discedat S. — Nam (om. et) v-g. 8. tum S. — advolant S. 9. praesto sunt A. 10. Sin vc-bP. — fluere (sup. o) A. — manere A a p. m.; S. — nullo om. A. 11. Deinde Sv-g. dehinc A. — reducere A. — veteris A. — quasi A. — pupilla ASv-g. — pol- leat S. — adde singulis vl. — se cogerēt (om. atque) A. — collocata c-g. collecta s-bPS. — oculis A. 12. Sed qui vl. — rei om. A.

7. ut laeva laevam .. respiciat] Hoc expedire conatur Lucretius IV, 294 sqq.

qua induit] Cf. Comm. I, 14, 6. Mens, qua patrem inspicit, plenam similitudinem servat auctoris, et ib. § 7. Anima patrem qua intuetur induitur.

8. vellem] sc. si adesset. Sed infra sequitur coniunctivus praesentis, quasi etiam hoc loco dictum esset velim.

an .. evolant, .. an .. emicant] Vid. prolegg. p. xli. Infra coniunctivus modus est: cuius imperio praesto sint cet., sed redit indica- tivus: quaero quamdiu cohaerentia permanent. De re vid. Diog. Laert. X, § 54.

10. si secundo inhaereat] Nova ratione hoc verbum est usurpatum.

si manere dederimus] i. e. si ma- nere ea concesserimus.

quemadmodum .. retinebunt colo- rem] Cf. Lucret. IV, 72 sqq.

11. cum sit pupula .. oppido parva] Cf. C. I, 6, 68. et Lucret. IV, 249. Atque ita per nostras acies perlabitur omnis (aer): et quasi per- terget pupillas atque ita transit. Arnob. II, 7. Radiorum et luminis intentione videamus an rerum ima- gines advolent et nostris in pupu- lis sidant. Isidor. Orig. XI, 1, 37. Pupilla est medius punctus oculi, in quo vis videndi est, ubi quia parvae imagines nobis videntur, pu- pillae appellantur. Nam parvuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pu- pulam vocant. De utraque nomi- nis forma vid. Hildebrand. ad Apul. Met. III, 22.

12. laboramus ... verbis verbe- rare] Vid. prolegg. p. xl. med. Vi- detur autem Macrobius imitari Plantum Trucul. I, 2, 19. Me illis quidem haec verbis verberat.

pupula, quacumque eam verteris, directa linea emicat. Id oculorum domesticum profluvium si reppererit in circumfuso nobis aere lucem, per eam directim pergit quamdiu corpus offendat: et [267]si faciem verteris ut circumspicias, utrobique acies videndi directa procedit. Ipse autem iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens a tenui radice in summa fit latior: sicut radii a pictore finguntur: ideo per minutissimum foramen contem-
 14 plans oculus videt caeli profunditatem. Ergo tria ista necessaria nobis sunt ad effectum videndi: lumen quod de nobis emittimus, et ut aer qui interiacet lucidus sit, et corpus quo offenso desinat intentio, quae si diutius pergat, rectam intentionem lassata non
 15 optinet sed scissa in dexteram laevamque diffunditur. Hinc est quod, ubicumque terrarum steteris, videris tibi quandam caeli conclusionem videre, et hoc est quod horizontem veteres vocaverunt: quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contra aspicientibus non pergere ultra centum octoginta stadia, et inde iam recurvari. *Per planum* ideo adieci, quia altitudines longissime aspiciamus, quippe qui et caelum vide-
 16 mus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centron est. Et quia diximus quantum a centro acies usque ad partem orbis extenditur, sine dubio in horizonte διάμετρος orbis trecentorum

[Mss. APSH.

13. *geminum* Sh-z. „Ed. vet. *genuinum*. Recte. Nam permutatur cum sequenti *domesticum*.“ Zeun. — *pupilla* Av-g. — *eum* (sup. id) A. — *domesticorum* H. — *quae diximus* A. — *oculum* S. 14. *tria necessaria nobis* (om. *ista*) S. *tria ista nobis necessaria* v-as-bP. *tria nobis ista necessaria* hg. — *quod affenso* A. — *intensio* (etiam infra) c-g. — *quod si* S. — *dextram* S. 15. *octoginta* v1. — *inde in orbem iam* v-g. — *longe* P. 16. *omni* (om. *in*) S. — *centrum* s-bP. — διάμε-

provenire] idem valet ac *effici* „vor sich gehen.“ Simili ratione usurpat Macrobius *procedendi* verbum pro eo quod est *feri*. Vid. proleg. p. XLIV.

13. *Genuinum lumen .. emicat*] Haec est sententia Platonis. Vid. quos ad § 3. citavi locos. Etiam Isidorus XI, 1, 36. dicit: *Et dicta lumina, quod ex eis lumen manat.*

directim] Cf. c. 12, § 35. *quamdiu*] idem valet quod *dum*. Vid. not. ad Comm. I, 18, 11.

in summa] i. e. in fine. *caeli profunditatem*] Sic etiam Virgilius Eclog. IV, 51. et Georg. IV, 222. dicit *caelum profundum*.

14. *ut aer .. lucidus sit*] Hoc incisum respondet nominibus *lumen* et *corpus*. Poterat dici: *aer lucidus, qui interiacet*.

scissa] Cf. § 2. 15. *horizontem*] De hoc vid. Comm. I, 15, 17 sqq., ubi § 18, idem ei tribuitur spatium.

indago] Cf. Cod. Iustin. IV, 31. 14. *maiorem et ampliolem exposcere indaginem*. Plurali numero hoc nomen legitur apud Plinium N. H. IX, 7. s. 6. et apud Gellium N. A. VII, 16, 6. Vid. etiam prolegg. p. XLII.

Per planum ideo adieci] Cf. Comm. I, 19. 14 sq. Cur Cicero .. non abrupte medium solem sed fere medium dixerit: .. sed non vacat *adiectio* qua pronuntiatio temperatur, et 22, 4: *Adiecit: infima est*.

16. *centron*] Formam Graecam etiam in Comment. in Somn. Scip. locis plerisque tuentur codices. Cf. ib. I, 22, 3. Ibid. I, 20, 14. vel contra codicum mss. auctoritatem eam ascivi, quod quidem nunc me non fecisse mallem.

quantum .. extenditur] i. e. quantum sit horizontis radius. De indicativo vid. not. ad § 8.

sine dubio] quoniam διάμετρος par est duplicato radio.

sexaginta stadiorum est: et si ulterius qui intuetur accesserit seu retrorsum recesserit, similem circa orbem videbit. Sicut igitur 17 diximus, cum lumen quod pergit e nobis per aeris lucem in corpus inciderit, impletur officium videndi: sed ut possit res visa cognosci, renuntiat visam speciem rationi sensus oculorum, et illa advocata memoria recognoscit: ergo videre oculorum est iu-^[268] dicare rationis. Quia trinum est officium quod visum complet ad 18 dinoscendam figuram, sensus ratio memoria, sensus rem visam rationi refundit, illa quid visum sit recordatur. Adeo autem in 19 tuendo necessarium est rationis officium, ut saepe in uno videndi sensu etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nam si ignis appareat, scit eum et ante tactum ratio calere: si nix sit illa quae visa est, intellegit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. Hac cessante visus inefficax est, adeo ut quod remus 20 in aqua fractus videtur vel quod turris eminens visa, cum sit angulosa, rotunda existimatur faciat rationis negligentia, quae si se

Edd. vicahgspdz.]

τοος om. S. — circa P. se circa AH. circa se Edd. S. — videbis h.

17. ut res possit A. ut res poscit S. — illam Edd. P. — ergo videre oculorum est, iudicare rationis, memoriae meminisse Edd. 18.

Qua A. — dignoscendam Edd. P. dinoscendum H. agnoscendam A. — sensus idem visa A. 19. intuendo v-g. — in ipsa illa v. — visu v1.

20. extimatur vichg. — rationi sine legentia H. 21. acade-

ulterius] Vid. not. ad c. 3, § 22. accesserit] i. e. processerit. Vid. prolegg. p. XLIII. extr.

retrorsum recesserit] Simili pleonasmō legitur c. 16, § 31. sursum suspicit, et, si ad Macrobiū usum spectaveris, c. 9, § 3. accedit priusum.

circa] pro adverbio est habendum. Quod quum sequente accusativo minus perspicuum esse videretur, alii praemisierunt alii subiecerunt se. Cf. c. 13, § 9.

17. pergit] idem est ac quod legitur § 13. procedit.

officium videndi] Officium h. l. et § 18. ut Comm. I, 6, 81. idem valet quod actio vel actus, „die Thätigkeit.“

Ergo videre oculorum est iudicare rationis] Infinitivi locum tenent nominum substantivorum. Vulgo post est ponitur comma, ut genitivi pendeant ab hoc verbo, sed videntur ii potius referendi esse ad infinitivos, ut videre oculorum sit subiectum, et iudicare rationis praedicatum, „das Sehen der Augen ist ein Urtheilen der Vernunft. Cf. § 23. et vid. not. ad Comm. I, 17, 10. Sic tertium, quod additur in Edd., memoriae meminisse non modo non requiritur, sed perturbat sensum. Additum est propter ea quae sequun-

tur: Quia trinum est officium cet., sed haec ad ea quae infra sequuntur sunt potius referenda, quamobrem ego ante haec verba plenius distinxi orationem, quae est bipartita et supra: Renuntiat visam speciem rationi sensus oculorum, et illa advocata memoria recognoscit, et infra: Sensus rem visam rationi refundit, illa quid visum sit recordatur.

18. rationi refundit] i. e. tradit. Vid. prolegg. p. XLIV.

19. in tuendo] dictum est pro in videndo, quo variaretur oratio.

tactus rigorem] i. e. rigidam vel frigidam eam esse tactu.

20. quod remus in aqua fractus videtur] Cf. Lucret. IV, 438 sqq. Senec. N. Q. I, 3, 10. Cic. Acad. prior. II, 7, 19. Plutarch. de plac. philos. III, 5. Diog. Laert. X, § 85. Alexand. Problem. phys. I, 37.

quod turris ... rotunda existimatur] „Pulchre Petronius et apposite: Fallunt nos oculi, vagique sensus Oppressa ratione mentiuntur. Nam turris, prope quae quadrata surgit, Attritis procul angulis rotatur.“ PONT. — Vid. ed. Burm. p. 680 sq., ubi interpretes conferunt Tertullian. de anima 17.

- 21 intenderit, agnoscit in turre angulos et in remo integritatem. Et omnia illa discernit quae Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus inter certissimas res habendi sint comitante ratione, cui nonnumquam ad discernendam speciem
- 22 non sufficit sensus unus. Nam si eminus pomi quod malum dicitur figura visatur, non omni modo id malum est, potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. Advocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum positum auram odoris ipsius concepisse: hic tactus consulendus est qui potest de pondere iudicare. Sed metus est ne et ipse fallatur, si fallax opifex materiam quae pomi pondus imitaretur elegit: confugiendum est igitur ad saporem, qui si formae
- 23 consentiat, malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur efficacia[m] sensuum de ratione pendere. Ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est circa sedem rationis, locavit.

XV. His dictis favor ab omnibus exortus est ammirantibus dictorum soliditatem adeo ut attestari vel ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde subiecit: Isti plausus sunt qui provocant philosophiam ad vindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde

[Mss. APSH.

miacis v1. *achademiacis* A. — *sensus unus* Mss. et Edd. — *habendi sint* PH. *habendi sunt* A. *habendus est* Edd. S. 22. *unam si* HS. — *visitatur* SH. — *omnino* v-g. — *malum* (om. est) A. — *ut odor videlicet* v. — *hinc* A. — *qui potest . . . metus est* om. H. — *sed metus est . . . in ventriculum* (c. 15, § 4.) in P oblitterata sunt ut legi non possint. — *metus* (om. est) Av-g. — *ne ipse* (om. et) v-g. — *consenseat* h.

XV. *Caput XV. Satin' recte scriptum sit a Platone, cibum per stomachum trahi, potum vero per arteriam, quae τραχεία dicitur, fibris pulmonis illabi.* ch-b. 1. *vindicandos* S. *iudicandos* A a sec. m. — *manife-*

Sext. Empir. Pyrrhon. Hypoth. lib. I, c. 13. Lucret. IV, 354 sqq. Isidor. Orig. XV, 2, 19. Adde Diog. Laert. Alexand. II. cc.

21. *quae Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt*] Cf. Cicero Acad. I. c. et II, 19, 61. *Tunc . . . eam philosophiam sequere quae . . . nos . . . omnibus orbat sensibus*; N. D. II, 59, 147. *Quanta vero illa sunt, quae vos Academici infirmatis et tollitis, quod et sensibus et animo ea quae extra sunt percipimus atque comprehendimus.*

cum sensus . . . habendi sint] Pluralis numerus fere omnibus codicibus fulcitur: propterea equidem censeo vocem *unus*, quae in isdem ut in edd. legitur post *sensus*, huc translata[m] esse ab huius paragraphi fine.

22. *non omni modo*] idem valet ac *non continuo, non semper*, „nicht in jedem Falle.“ Cf. Comm. I, 20, 15. *Sed non omni modo medietas est orbis.*

potuit . . . concepisse] Dicendum erat *concupere*, ut supra *fingi*.

hic] idem est ac *tum*, „in diesem Falle.“ Vid. Hand. Tursell. III, 13.

23. *deus opifex*] Vid. prolegg. p. iv. not. 22.

omnes sensus in capite . . . locavit] Cf. Comm. I, 6, 81.

XV, 1. *favor*] Cf. c. 3, § 1. *Haec dicentem favor excepit omnium.*

dictorum soliditatem] novo modo dictum est: nam alia res est *solida laus*, ut ait Cicero p. Sest. 43, 93.

Isti plausus] „Arbiter [Sat. 36.]: *Damus omnes plausum a familia inceptum.* Suetonius in Nerone c. 20.: *Undique elegit qui plausum genera condiscerent.* Quo spectat et illud Ovidii de arte [I, 113.]: *In medio plausu, plausus tunc arte carebat.*“ PONT. — E Petronio poterat addi c. 50. *Plausum post hoc automatum familia dedit, et c. 90. Qui plausum ingenii sui noverat.*

saepe manifestos incurrit errores: ut Plato vester, dum nec anatomica quae medicinae propria est abstinet, risum de se posteris tradidit. Dixit enim divisas esse vias devorandis cibatum et² potui, et cibum quidem per stomachum trahi, potum vero per ἀρτηρίαν quae τραχεῖα dicitur fibris pulmonis inlabi. Quod tantum virum vel aestimasse vel in libros rettulisse mirandum est vel potius dolendum. Unde Erasistratus, medicorum veterum nobilissimus, 3 in eum iure invectus est dicens rettulisse illum longe diversa quam ratio deprehendit. Duas enim esse fistulas instar canalium, easque 4 ab oris faucibus proficisci deorsum, et per earum alteram induci delabique in stomachum esculenta omnia et poculenta, ex eoque ferri in ventriculum, qui Graece appellatur ἡ κάτω κοιλία, at-

Edd. vicahgspdzb]

stos incurrit errores AHSM123. manifestos occurrit errores s-z. occurrit in manifestos errores v-gbP. „Melius.“ Zeun. 2. Dixit enim cet.] Cf. Plat. Tim. p. 70. Steph.; Plut. Symp. VII, 1; Gell. N. A. XVII, 11. — post stomachum HS. — per ἀρτηρίαν v-g (a ἀρτηρίαν). per arteriam s-bP. om. S. ΑΡΤΗΡΙΑΝ (om. per) AH. — trachia s-b Mss. — inlabi A. illabi HS. allabi Edd. P. — tantum librum S. — existimasse ab. existimasse vichg. 3. in iure (om. eum) H. — illum rettulisse v-g.

4. ab oris faci H. — proficisci (add. in mg. deorsum) A. — potulenta M2. — qui hbP. quod Hv-ag-zAS. „Quod cum manifeste repugnet linguae legibus, vel muta in qui, uti est in ed. vet. [in c. est quod], vel in quae duce Gellio [ex uno cod. Regio].“ Zeun. — ἡ κάτω κοιλία om.

Plato vester] i. e. quem vos sequimini. Cf. c. 5, § 19. Hippocratis tui; V, 1, 7. noster Symmachus.

dum .. abstinet] Haec causam continent eorum quae sequuntur, ut ponenda fuerit alia particula. Cf. c. 4, § 29. et c. 6, § 12.

nec] idem est quod ne .. quidem. Cf. prolegg. p. xli. med.

risum .. tradidit] i. e. ansam dedit ridendi.

2. cibum quidem per stomachum trahi] Non plane dixit Plato cibum solum intrare stomachum: nam Tim. p. 70. tantummodo pulmonem ait recipere spiritum potumque.

fibris pulmonis] Cf. Cels. IV, 1. Is (pulmo) spongiosus, ideoque spiritus capax .. in duas fibras .. dividitur.

3. Erasistratus medicorum veterum nobilissimus] Gellius XVII, 11, 1. habet: ab Erasistrato nobili medico. Simili laude eum ornavit Appianus Hist. Rom. X, 59. Sed qui praeterea retulerunt, quo modo sanaverit Antiochum, Seleuci Nicatoris filium, medicum tantummodo eum dixerunt, Plutarch. Demetr. 38., Valer. Max. V, 7, Ext. l.;

Plinius N. H. XXIX, 1, s. 3. refert enim Aristotelis filia genitum fuisse, sed Sextus Empir. adv. Mathem. c. 12, p. 51. dicit eam nupsisse Chrysippo Erasistrati magistro. Videtur h. l. respici ad eius librum διαίτησεων primum. Cf. Gell. N. A. XVI, 3. Harduin. ad Plin. l. c. Real-Enc. III, p. 224.

diversa quam] Cf. Plin. N. H. XI, 45. s. 101. In diversum (flectuntur) posterioribus articuli pedibus quam prioribus.

ratio deprehendit] Cf. § 8. et c. 4, § 13.

4. poculenta] Non dubio quin rectius scribatur potulenta, idque derivetur a potu, cf. Schneider. Elementarl. 2. p. 478.: sed codicum auctoritatem secutus sum.

qui Graece appellatur ἡ κάτω κοιλία] Editionis Bipontinae (et Cramerianae) scripturam, quum e codice P nihil sit enotatum, et genus masculinum in omnibus fere Gellii codicibus legatur, retinui, quamvis nihil videam, cur alia hoc loco atque infra usurpata sit constructio, nisi quod verbum hic praedicato praemissum, infra postpositum est. Utramque constructionem non abhorrere a Macrobiani more dicendi

[270]que illic subigi digerique, ac deinde aridiora ex his recrementa
in alvum convenire, quod Graece κόλον dicitur, humidiora autem
5 per renes in vesicam trahi: et per alteram de duabus superiori-
bus fistulam, quae Graece appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, spiritum a
summo ore in pulmonem atque inde rursum in os et in nares
6 commeare, perque eandem vocis fieri meatum: ac ne potus ci-
busve aridior, quem oporteret in stomachum ire, procideret ex
ore labereturque in eam fistulam per quam spiritus reciprocatur,
ex eaque offensione intercluderetur animae via, inpositam esse
arte quadam et ope naturae ἐπιγλωττίδα, quasi claustrum mu-
7 tuum utriusque fistulae, quae sibi sunt cohaerentes: eamque ἐπι-
γλωττίδα inter edendum bibendumque operire ac protegere τὴν
τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex esca potuve incideret in illud
quasi aestuantis animae iter, ac propterea nihil humoris influere
8 in pulmonem ore ipso arteriae communito. Haec Erasistratus:
cui, ut aestimo, vero ratio consentit. Cum enim cibus non squa-
lidus siccitate sed humoris temperie mollis ventri inferendus sit,
necesse est eandem viam ambobus patere, ut cibus potu tempe-
ratus per stomachum in ventrem condatur: nec aliter natura con-

[Mss. APSH.

spat. rel. S. ΗΡΑΤΩΡΟΙΔΙΑ A. — retrementa A a sec. m. retrimenta
Edd. — in alium v. — κόλον H^v3. ΚΟΛΟΝ A. κόλων i. ΚΑΛΟΝ P.
κόλος v1. κῶλον c-b. om. S. — umidior H. 5. τραχεῖα ἀρτηρία
om. S. 6. in stomachum om. S. — procederet A (H primo e mat. in
a) SP6v-a. procideret h-bP. — in ope (om. et) h. — natura H. —
ἐπιγλωττίδα om. (bis) S. ΕΠΙΓΛΩΠΙΔΑ (bis) P. ΕΠΙΓΛΩΠΙΔΑ H bis;
A infra ΕΝΙΓΛΩΠΙΔΑ. 7. atque S. — τὴν τραχ. ἀρτ. om. S. —
ΤΡΑΧΥΡΕΙΑΝ AH. — ἀρτηρίαν om. v-g. ΑΡΤΕΡΙΑΝ A. 8. cuius A. —
existimo Sab. extimo vichg. — in ventre P. 9. penitrat H. pene-

apparet e nota ad Comm. I, 20, 8. Quod vulgo legitur, quod, id nisi ex iis quae sequuntur: quod Graece κόλον dicitur, huc translatus est, debetur homini, qui ventriculum habuit pronomine generis neutrius: Macrobius ipsum hunc fuisse vix putaverim.

recrementa] Hanc vocem Gellio deberi censeo. Infra § 19., ut supra c. 4, § 18. et c. 11, § 9., Macrobius de suo scripsit retrimenta.

κόλον] Hanc scripturam, quam e meis codicibus habeat duo, quum alteram nullus exhibent, alteri κῶλον praeferendam esse docent le-xica s. h. v.

6. quasi claustrum mutuum utriusque fistulae] Sic legitur etiam § 11.: inclinatur ad operiendam stomachi viam; et § 16.: inventum naturae est ad tegendas detegendasque certa alternatione vias cibatus et potus, et apud Plutarchum p. 698. C.: Ἡ δὲ (ἡ ἐπιγλωττίς) μέταυλος αὐτῇ, κλίειν ἐπ' ἀμφοτέρω λαμβά-

νουςα φθεγγομένων μὲν ἐπιπίπτει τῷ στομάχῳ, διουμένων δὲ καὶ πινόντων τῇ ἀρτηρίᾳ. Melius Gellius l. c.: Quasi claustra, inquit, quaedam mobilia, conniventia vicissim et resurgentia. Cf. Cels. IV, 1. Exigua in arteria sub ipsis faucibus lingua est, quae, cum spiramus, attollitur, cum cibum portionemque assumimus, arteriam claudit.

7. quasi aestuantis animae] i. e. spiritus accedentis et recedentis. Cf. Cic. de divin. II, 14, 34. Quid, . de marinis aestibus plura dicam? quorum accessus recessusque lunae motu gubernantur.

8. vera ratio consentit] Cf. § 3. nec aliter . nisi quod] Haec minus inter se conveniunt. Videtur dicendum fuisse nec aliud composuisset.

natura] Sic etiam c. 16, §§ 3. et 14. Comm. I, 6, 81. natura dicitur opifex et conditrix corporis humani. Cf. c. 14, § 23. et prolegg. p. iv. not.

poneret nisi quod salutare esset animali. Deinde, cum pulmo et 9 solidus et levigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quemadmodum penetrat aut transmitti potest ad locum digestionis, cum constet, si quando casu aliquid paulo densius in pulmonem violentia spiritus trahente deciderit, mox nasci tussim nimis aspe- [271] ram et alias quassationes usque ad vexationem salutis? Si autem 10 naturalis via potum in pulmonem traheret, cum *polenta bibuntur vel cum hauritur potus admixtus granis seu ex re aliqua densiore, quid his sumptis pulmo pateretur? Unde ἐπιγλωττῖς a na- 11 tura provisum est, quae, cum cibus sumitur, operimento sit arteriae, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu passim trahente labatur. Sicut et cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi viam, ut ἀρτηρίαν voci patere permittat. Est 12 et hoc de experientia notum quod qui sensim trahunt potum ventres habent humectiores humore qui paulatim sumptus est diutius permanente: si quis vero avidius hauserit, humor eodem

Edd. vicahgsdzbp.]

trari s-bP. — in imis P. — et altas H. 10. in pulmone P5. — *polenta s-bPS. „Ita scripta et Stephani editionis lectio. Polenta hoc genere aut forma alibi non reperio. Apuleius usurpavit vulgariter statim sub initium [c. 4.] libri I. Milesii sermonis.“ Pont. pulenta HM13 (H add.: „lego polenta ut sit polentum neutri generis.“). poculenta A. potulenta M2. corpulenta v-gP6. torpulenta P5. — admistus v3-g. admixtis s-bP. — iis v-g. 11. ἐπιγλωττῖς om. S. — passo P. — Sicut cum (om. et) v-g. — ἀρτηρίαν om. S. — promittat hg (g in mg. permittat). 12.

animali] i. e. corpori ad vitam. Cf. Comm. I, 1, 7.

9. solidus et levigatus] Plutarchus l. c. B. Τοῦ πλεῦμονος λείου καὶ πικνοῦ παντάπασι γεγονότος. Cf. c. 7, § 8. Leve autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetum.

in ipsum] positum est pro in eum; cf. § 11. per ipsam, § 14. in ipsam, § 15. apud ipsam.

nimis asperam] i. e. asperissimam. Vid. not. ad c. 7, § 7. Plutarchus l. c. C. Δεινὰς γὰρ ὑπὸ βῆχός ἔσχει τραχύτητας καὶ χαράξεις.

10. cum *polenta bibuntur] In re incerta reliqui id quod in recentioribus edd. et in quibusdam codd. legitur, quamvis nova sit vox polenta numero plurali et genere neutro; ut vix dubitem quin sit corrupta. Coaleciebam pultulenta, a pulle, „breiige Getränke“, vel polentata, ut dicitur piperatum Cels. IV, 19. et Apic. III, 14, al. Hoc potuerit defendi adhibitis verbis Plutarchi p. 698. B.: Πῶς τὸ σὺν κνκεῶνι πινόμενον ἄλφιτον διέξεισι (nisi forte haec expressit Macrobius iis quae sequuntur: cum hauritur potus admixtus granis), et

Athenaei X, 40. p. 432, b. Ἐπὶ οἱ πολλοὶ καὶ ἄλφιτα ἐπιβάλοντες τῷ οἷνῳ, ubi videas interpretes. Indicativus sententiae conditionalis insertus defenditur eo quod res significatur, quae sic revera fit, et quod infra haec repetuntur verbis his sumptis.

potus admixtus granis] Cf. Cic. N. D. II, 10, 27. Ille vero (aer) multo calore admixtus est.

11. Unde] i. e. quam ob rem.

ἐπιγλωττῖς .. provisum est] Hoc novo modo dictum est, quamvis alias dicatur provideri frumentum (cf. Caes. B. G. VI, 44.) commectus (cf. Tac. Ann. XV, 4.) al.

operimenta sit] Cf. c. 12, § 15. Nostro sermone ἐπιγλωττῖς vocatur Kehldeckel.

passim] i. e. iusto violentius, ut supra (§ 9.) dicitur: violentia spiritus trahente. Cf. c. 3, § 8. Qui in senatum passim tam multos admittebat, et II, 8, 5. haurienda passim vina, ubi vid. not.

ad operiendam stomachi viam] vid. not. ad § 6.

12. quod] Vid. not. ad Comm. I, 13, 18.

impetu quo trahitur praeterit in vesicam, et sicciori cibo provenit tarda digestio. Haec autem differentia non nasceretur, si a principio cibi et potus divisi essent meatus. Quod autem Alcaeus poeta dixit et vulgo canitur,

*Οἶνω πνεύμονα τέγγε, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται,
ideo dictum est quia pulmo revera gaudet humore, sed trahit quantum sibi aestimat necessarium. Vides satius fuisse philosophorum omnium principi alienis abstinere quam minus nota proferre. Ad haec Eustathius paulo commotior: Non minus te, inquit, Disari, philosophis quam medicis inserebam, sed modo videris mihi rem consensu generis humani decantatam et creditam oblivioni dare, philosophiam artem esse artium et disciplinam [272] disciplinarum: et nunc in ipsam invehitur parricidalis ausu medicina, cum philosophia illic se habeatur augustior ubi de rationali parte, id est de incorporeis, disputat, et illic inclinetur ubi de physica, quod est de divinis corporibus vel caeli vel siderum, tractat: medicina autem physicae partis extrema faex est, cui ra-

[Mss. APSII.

quo om. v. 13. dixit om. A. — Οἶνω] Cf. Athen. I, 41. p. 22. e. et X, 35. p. 430. b. Eustath. ad Homer. Odys. i, p. 331. 13. Οἶνω ... περιτέλλεται om. ASHvi. — ΟΙΝΟ ΠΝΕΥΜΟΝΑ ΤΕΓΓΕ P. τὸν τε πνεύμονα οἶνω ca; Edd. vett. Gell. l. c. τέγγε πνεύμονας οἶνω Gell. edd. rec. τέγγε (al. τέγγη) πλεύμονας οἶνω Athen. X, 35. Plut. Symp. VII, 1, 1. Schneidewin. Delect. p. 275. Τέγγε πνεύμονα οἶνω. — ἄκρον περιστέλλεται cag; Gell. edd. vett. „Videtur legisse Agellius ἄκρον, quomodo quoque vetus noster.“ Pont. — cibi h. — existimat Sab. extimat vichg. — Vide satius fuisse vl. unde satius fuisset v3a. 14. Disarius vl. — et disciplinam et A. — habeatur (om. se) v-gbHMl. se ha-

provenit tarda digestio] i. e. digestio tardius procedit. Cf. c. 14, § 12. Verbo iungitur dativus pro genitivo iungendo cum nomine.

13. Quod .. Alcaeus poeta dixit et vulgo canitur] Ex accusativo quod intelligendus est nominativus. Vid. prolegg. p. xxxix. extr.

Οἶνω .. περιτέλλεται] „Auctor locus extat apud Athenaeum X, 8. [35.], qui narrat quos versus singulis anni tempestatibus cecinerit Alcaeus poeta bibax. Aestate quidem sibi esse bibendum hac demonstrasse ratione. Alio loco idem poeta auctore Athenaeo I, 19. p. 22. f. canit Πίνωμεν, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται. Per ἄστρον autem Caniculam intelligi ex l. l. Athenaei fit clarius.“ ZEUN. — Vulgo hic versus ita divisus est, ut alter incipiat a verbis τὸ γὰρ. Sic, ut scripsi, legitur apud Athenaeum I, 41. et apud Eustath. l. c. Metrum quomodo sit restituendum, apparatus docet.

alienis abstinere] Cf. § 1. dum nec anatomica .. abstinet.

14. te .. philosophis .. inserebam] Cf. Horat. Od. I, 1, 35. Quod si me lyricis vatibus inseres.

modo] non opponitur particulae nunc, quum iungatur praesenti tempori, sed antecedenti verbo inserebam. Cf. § 19.

disciplinam disciplinarum] Cf. I, 24, 21.

parricidalis] Novum adiectivum notavi prolegg. p. xliii.

se .. augustior] Cf. c. 8, § 15. liquidior se factus, et Comm. I, 6, 73. se fortior; et prolegg. p. xxxix.

inclinetur] i. e. ad inferiora descendat.

de physica, quod est de divinis corporibus] Cf. supra c. 9, § 4. et Comm. I, 14, 8.: Corpora illa divina vel supera, caeli dico et siderum. II, 17, 15. Naturalis (philosophia) quae de divinis corporibus disputat. Ceterum de philosophiae partibus, quae ibi commemorantur tres, h. l. afferuntur duae, rationalis et naturalis, omittitur tertia, moralis.

tio est cum testeis terrenisque corporibus — sed quid rationem nominavi, cum magis apud ipsam regnet coniectura quam ratio? — quae ergo coicit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiae de incorporeis et vere divinis certa ratione tractanti. Sed ne videatur communis ista defensio tractatum vitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. *Ἐπιγλωττῖς*, 16 quam memoras, inventum naturae est ad tegendas detegendasque certa alternatione vias cibatus et potus, ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est et interpatet rimis, non ut spiritus egressionem habeat, cui exhalatio occulta sufficeret, sed ut per eos, si quid cibatus in pulmonem deciderit, sucus eius mox migret in sedem digestionis. Deinde *ἀρτηρία* si quo casu scissa fuerit, potus non devoratur, 17 sed quasi lisso meatu suo reiectatur foras incolumi stomacho: quod non contingeret, nisi *ἀρτηρία* via esset humoris. Sed et hoc 18 in propatulo est quia quibus aeger est pulmo accenduntur in maximam sitim: sed non eveniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoque intueri quod animalia quibus pulmo non est potum nesciunt. Natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod vivendi ministerium fecit: quod cum deest, [273] usus eius non desideratur. Vel hoc cogita quia, si stomachus 19 cibum potumque susciperet, superfluum foret vesicae usus. Poterat enim utriusque rei stomachus retrimenta intestino tradere cui

Edd. vicahgspdz.]

beat M2. — angustior H. 15. apud ipsa v. — divis P. — tractante S. 16. *Ἐπιγλωττῖς* om. S. *ἐπιγλωττῖς* A. *ἐπιγλωττῖς* H. — quas H. — addere tegendas P. — suspiciat H. — intrapatet A a p. m. 17. *fixo* As-bPHM | 23 H. *fixo* S. *scisso* v-g. 18. sed non ASH vi. quod non c-bP. — nihil enim AS. 20. praetermittendum S.

15. *physicae partis extrema faex est*] Cf. Comm. I, 12, 15. Corpus enim hoc sicut faex rerum divinarum est. Oportebat autem poni coniunctivum modum, ut haec quoque penderent a particula cum.

cum testeis terrenisque corporibus] Cf. Comm. I, 11, 12. Ut per eas gradatim societati huius indumenti testei concilietur, et I, 12, §§ 3 et 16; 14, 13. *terrena corpora*.

coicit] i. e. coniecturas facit.

inequitare philosophiae] Cf. Arnob. V, 20. tam foedis inequitare mysteriis, VII, 30. Sed frustra inequitas nobis. Glossema adiectum est ibid. II, 13. ita non iniustissimum ducitis inequitare illudere.

Platonica maiestas] Cf. prolegg. p. XLII.

16. ad tegendas .. vias cibatus et potus] Vid. not. ad § 6.

stomacho] est quasi dativus personae, ut infra pulmo est subiectum.

interpatet] Cf. I, 18, 11. interpatet tectum.

18. in propatulo est] Cf. c. 14, § 5.

quia] Eodem modo legitur infra § 19. Vid. not. ad Comm. I, 6, 62. accenduntur in maximam sitim] i. e. siti ardent, ut ait Phaedrus III, 16, 15.

potum nesciunt] Fortasse respexit ad Iuvenal. VII, 97. Vinum toto nescire Decembri.

ad aliquod vivendi ministerium] Cf. Comm. I, 6, 81. Sensus eorumque ministeria natura in capite velut in arce constituit, et ib. 8, 3. Quantum vivendi perspicuitas praestat.

19. superfluum foret vesicae usus] idem valet ac superflua foret vesica. Cf. quod paulo supra legitur § 18. usus eius non desideratur, et Comm. I, 8, 4. Quae corporis usus requirit, et 9, 4. Anima, quam in se pronam corporis usus efficit.

- nunc solius cibi tradit: nec opus esset diversis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmissio: modo autem seorsum vesica et intestinum seorsum salutem servit, quia illi stomachus tradit, pulmo vesicae. Nec hoc praetereundum est quod in urina, quae est recrementum potus, nullum cibi vestigium reperitur, sed nec aliqua qualitate illorum recrementorum vel coloris vel odoris inficitur, quod, si in ventre simul fuissent, aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. Nam postremo lapides qui de potu in vesica nascuntur cur numquam in ventre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant, et nasci in ventre quoque debuerint, si venter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poetae nobiles ignorant. Ait enim Eupolis in fabula quae inscribitur *Κόλακες*:

— Πίνειν

γὰρ ὁ Πρωταγόρας ἐκέλευεν, ἵνα

*πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεύμον' ἐκλυτον ἔχη.

[Mss. APSH.

22. nec poetae nobiles ignorant ... διαβροάς (§ 23.) Cf. Plut. Symp. VII, 1, 3. — *Κόλακες* om. S. colaces a-bP. coleaces AH. coelaces vic. — Πίνειν ... τεγγόμενος om. ASHv-a. Apud Plutarchum l. c. duo versus sunt, quorum prior finitur particula ἵνα. Apud Athen. I, 19. [p. 22 f.] verba poetae a particula ἵνα incipiunt, sed continuantur, ut in h-b nulla est versuum distributio. Priorem versum Meinekius fragm. Comic. Gr. II, 1, p. 491. scripsit: Πίνειν γὰρ αὐτὸν Πρωταγόρας ἐκέλευ' ἵνα et adnotavit: „Recte locum restituit Grotius Excerptis p. 501., cuius haec est translatio: Potare iussit illum Protagoras, in hoc Pulmonem mollem ut habeat ante ortus canis.“ — Πρωτοράς P. — πρῶ P. — πλεῖμονα Plut. — ἐκλυτον Plut., quam vocem in Addendis etiam Athenaeo tribuendam putavit Casaubonus additis verbis: „Proprie dicitur ἐκλυτος nervus ad lyram ineptus, quod nimio humore madeat. Poetae generaliter acceperunt de quacunque re humida.“ Casaubono suffragatur Zeunius. Meinek. l. c. adnotavit: „Vereor ne illud ἐκλυτος ne graecum quidem sit, quamvis agnoscere videatur Hesychius: Ἐκλυτον· χλωρὸν, δίνυρον ἢ νοτερόν, ἐνικμόν. Quod et ipsum corruptum puto. Nec tamen in Eupolidis loco ἐκλυτον probari posse videtur, quod laxum potius et languidum pulmonem quam dilutum significat. Fortasse igitur ἐκλυστον scribendum, quod rei accommodatissimum est.“ — εχη P. φορῇ h-b;

tradit] recrementa.

modo] idem valet ac nunc vel ut nunc est. Cf. § 14.

20. nec] Vid. prolegg. p. xli. med. aliqua] et h. l. et infra idem valet quod aliqua ex parte. Vid. Tursell. I, p. 243, 3.

illarum sordium] i. e. recrementorum et urinae. Vulgo haud recte maior interpunctio ponitur ante quod.

22. *Κόλακες*] Hac fabula irridentur Calliae adulatores, inprimis Sophistae, et inter eos Protagoras. Cf. G. H. Bode Gesch. d. dram. Dichtk. d. Hell. III, 2, p. 205 sq. Diog. Laert. IX, 50. Eustath. ad Odyss. ε, 490. p. 1547, 53.

Πίνειν .. ἐκλυτον ἔχη] „Athenaeus I, 19. [41.]: Εὐπολὶς τε, inquit τὸν Καλλίαν φησὶ ἀναγκάζεσθαι ὑπὸ Πρωταγόρου πίνειν, ἵνα κτλ. Atque ad largius bibendum hoc tempore videntur veteres Graeci ipsius Apollinis oraculo invitati fuisse, quod extat apud Athenaeum l. l.: Εἰκοσι τὰς πρὸ κυνὸς, καὶ εἰκοσι τὰς μετέπειτα Οἶκῳ ἐνὶ σκιερῷ Διονύσῳ χρᾶσθαι ἡτορῶ.“ ZEUN. — Vulgo haec apud Macrobius non distribuuntur in versus. Sic versus anapaesticus sequitur iambicus, sed in fine claudicans, si cum cod. P., qui solus habet hos versus, legitur ἔχη. At fortasse etiam ultimus versus fuit anapaesticus.

Et Eratosthenes testatur idem:

23

Καὶ βαδὺν ἀκρότην πνεύμονα τεγγόμενος.

Euripides vero huius rei manifestissimus astipulator est:

Οἶνος περάδας πνευμόνων διαδόας.

Cum igitur et ratio corporeae fabricae et testium nobilis aucto-²⁴
ritas astipuletur Platoni, nonne quisquis contra sentit insanit? [274]

XVI. Inter haec Euangelus gloriae Graecorum invidens et i
ncludens: Facessant, ait, haec quae inter vos in ostentationem
loquacitatis agitantur: quin potius, si quid callet vestra sapientia,
scire ex vobis volo, ovumne prius extiterit an gallina? Inridere 2
te putas, Disarius ait, et tamen quaestio quam movisti et inqui-
situ et scitu digna est. Iocum enim tibi de rei vilitate compa-
rans consuluisti utrum prius gallina ex ovo an ovum ex gallina
coeperit: sed hoc ita seriis inserendum est, ut de eo debeat vel
anxie disputari. Et proferam quae in utramque partem mihi di-
cenda subvenient, relicturus tibi utrum eorum verius malis videri.
Si concedimus omnia quae sunt aliquando coepisse, ovum prius 3
a natura factum iure aestimabitur. Semper enim quod incipit

Edd. vicahgspdz.]

Plut. Athen. 23. Euripides] Cf. Wagneri fragm. incert. CXX, Both.
fragm. inc. 156. — *Οἶνος* ... *διαδόας* om. AHSv-a. — *πνευμόνων* p2-b.

XVI. Caput XVI. Ovumne prius fuerit an gallina. ch-b. 1. et
includens om. S. (add. in mg.: illudens). — *inter nos S.* — *ovumne prius*
cet] Cf. Plut. Symp. II, 3, 2. 2. *quam movisti .. digna est* om. P

(s additis tribus asteriscis). — *Iocum enim scripsi e coni.* Vid. Symbol.
p. 12. *Cum enim* AEM123P6V. *Cur enim* SHs-bP. *Cum enim me i.*
Tu enim me vc-gP5. — *vilitate* A a sec. m. S (hg in mg.) EM123P6HV.
utilitate A a p. m. Edd. HP. — *comperans* (corr. in ras.) A. *compararis*
P6 (M2 ri ex corr.). „Participium comparans videtur corruptum.“ Gron.
in marg. — *consuluisti* om. M2. — *coeperit.* *** s-b. *prodiet* P5. *pro-*
diet vi. *prodierit* c-g (h in mg. *coeperit*). 3. *existimabitur* Sagb.

Coniiciebam: *Πρὸς κινὸς τὸν πνεύ-*
μον' ἐκλουτον ἔχη: sed haesito in
correpta prima syllaba vocis *ἐκ-*
λουτον.

24. *ratio corporeae fabricae*] Cf.
Comm. I, 6, 81. *Totius fabricae*
dispensator et dominus.

testium nobilis auctoritas] Cf. pro-
legg. p. XLII. sq. Plutarchus de
Stoicor. repugn. 29. p. 1047. D.
praeter hos poetas citat testes
Hippocratem, Philistionem, Dio-
xippum Hippocrateum.

XVI, 2. *Iocum*] Haec vox a me
coniectura restituta unice commen-
datur iis quae sequuntur: sed hoc
ita seriis inserendum est; et ver-
bis § 15.: Quia et ex iocis seria
facit violentia loquendi, et iis quae
leguntur Comm. I, 22, 10. quod
vilitem ioci scurrilis exce-
dit. Vestigium quoddam eius de-
prehendes in lacuna codicis P:
aberravit scilicet librarius a voce

quaestio ad verba digna est. io-
cum.

consuluisti] Vid. prolegg. p. XLIV.

coeperit] Huius verbi novo modo
usurpati quin glossema sit *prodie-*
rit, quod legitur in edd. vett., non
dubito.

vel anxie] dictum est pro dili-
gentissime, ut c. 1, § 15. *anxias*
.. quaestiones.

subvenient] idem valet quod in
mentem venient.

3. *a natura*] Vid. not. ad c. 15,
§ 8.

quod incipit, imperfectum adhuc et
informe est] Cf. Plutarch. l. c. p.
636. B. C. *Καὶ γὰρ αἱ τέχναι πρῶ-*
τον ἀνύπαιστα καὶ ἀμορφα πλάττον-
σιν, εἴτα ὕστερον ἕκαστα τοῖς εἰδεσι
διαρθροῦσιν. ... διὸ καὶ τῇ φύσει
τὸ πρῶτον εἰκὸς ἐστὶν ἀτρέμια κινού-
σῃ τὴν ὕλην ἀργότεραν ὑπακούειν
τύπους ἀμόρφους καὶ ἀορί-
στους ἐκφέρουσαν, ὥσπερ τὰ ὡά.

imperfectum adhuc et informe est et ad perfectionem sui per procedentis artis et temporis additamenta formatur: ergo natura fabricans avem ab informi rudimento coepit, et ovum, in quo necdum est species animalis, effecit: ex hoc perfectae avis species extitit procedente paulatim maturitatis effectu. Deinde quicquid a natura variis ornatibus compositum est sine dubio coepit a simplici, et ita contextionis accessione variatum est: ergo ovum visu simplex et undique versum pari specie creatum est, et ex illo varietas ornatum quibus constat avis species absoluta est. Nam sicut elementa prius extiterunt et ita reliqua corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes seminales quae in ovo sunt, si venialis erit ista translatio, velut quaedam gallinae elementa credenda sunt. Nec inopportune elementis, de quibus sunt omnia, ovum comparaverim: in omni enim genere animantium quae ex coitione nascuntur invenies ovum aliquorum esse principium instar elementi. Aut enim gradiuntur animantia aut serpunt aut nando volandove vivunt. In gradientibus lacertae et similia ex ovis creantur: quae serpunt ovis nascuntur exordio: volantia universa de ovis prodeunt excepto uno quod incertae naturae est; nam vespertilio volat quidem pellitis alis, sed inter volantia non habendus est qui quattuor pedibus graditur formatosque pullos

[Mss. APSH.

extimabitur vic. *extimabatur* h. — *animalis*, ... *avis species* om. Sv-a.

4. *comparatum* v-g. *conceptum* S. — *contextionis* h. — *creatum* (om. est) H. — *ex illa* SHv-g. 5. *et ita* SHv-ag (g in mg.: „Dictio ita neque ad rem quicquam facit neque habetur in antiquis exemplaribus.“). — *commistione* S. — *sive malis* S. 6. *omni* (om. in) v-g. — *animantium* S. 7. *ovis nascuntur. Exordio volantia* APSHv3iaM123 (v1 *volantium*; b *Exordia*). *ovi nascuntur exordio. Volantia* h-z. „Edit. vet. legit et distinguit rectius: *Quae serpunt ovis nascuntur. Exordia volantia.*“ Zeun. (*Exordia* hinc transiit in b, sed non legitur in c2). — *alifis* P. — *quia* s-bP. — *Natantia* c-g. — *cocodrillus* A a p. m.; cor-

ad perfectionem sui] Vid. prolegg. p. xxxix.

necdum] Cf. § 13. et prolegg. p. xli. med.

4. *undique versum*] Cf. §§ 8. et 32. et c. 14, § 2.

5. *rationes*] fere idem significat quod I, 17, 53. *substantia*.

seminales] et infra *venialis* nova sunt adiectiva. Vid. prolegg. p. xliii.

6. *ex coitione*] Haec vox pro coitu usurpatur etiam a Solino c. 49 extr. et a Lactantio I, 8, 6.

ovum aliquorum esse principium] Cf. Plutarch. p. 636. E. Ζῳων δὲ πολλὰς φύσεις τοῦ κόσμου περιέχοντος οὐδὲν ὥς εἶπεν γένος ἀμοιρόν ἐστι τῆς ἐξ ὧν γενέσεως.

nando volandoque] Vid. prolegg. p. xl. med. Infra inversus est ordo.

7. *ovis nascuntur exordio*] Vox *exordio* in codicibus mss. iis quae

sequuntur adnectitur; at in illo enuntiato necesse est primo loco ponatur vox *volantia*. Pleonasmus nascuntur exordio apud Macrobius quidem tolerabilis est (vid. not. ad I, 11, 21.); sed quum sequatur *volantia universa*, vide ne scripserit que redundat *exordio*, ut mihi quidem videatur Macrobius scripsisse *ex ordine*, ut sit idem quod *ad unum omnia*, quo quidem sensu addendum erat *omnia*, ut dicit Cicero de leg. agr. I, 2, 4. *Vendit Italiae possessiones ex ordine omnes. Sane est in eo diligens. Nullam enim praetermittit.*

qui .. graditur] positum est pro *quia .. graditur*, quod legitur in edd. recce. et fortasse in cod. P., ut scribendum fuerit *gradiatur*. Sed apud hunc scriptorem indicativus neminem offendet.

parit et nutrit lacte quos generat: nantia paene omnia de ovis oriuntur generis sui, crocodilus vero etiam de testibus, qualia sunt volantium. Et, ne videar plus nimio extulisse ovum elementi vocabulo, consule initiatos sacris Liberi patris: in quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac paene sphaericali atque undique versum clausa et includente intra se vitam mundi simulachrum vocetur: mundum autem consensu omnium constat universitatis esse principium. Prodeat qui priorem vult esse gallinam, et in haec verba temptet quod defendit adserere. Ovum rei cuius est nec initium nec finis est: nam initium est semen finis avis ipsa formata, ovum vero digestio est seminis. Cum ergo semen animalis sit et ovum seminis, ovum ante animal esse non potuit, sicut non potest digestio cibi fieri antequam sit qui edit. Et tale est dicere ovum ante gallinam factum ac si quis dicat matricem ante mulierem factam: et qui interrogat: Quemadmodum gallina sine ovo esse potuit? similis est interroganti, quonam pacto homines facti sint ante pudenda de quibus homines procreantur. Unde sicut nemo recte dicet hominem seminis esse, sed semen hominis: ita nec ovi gallinam, sed ovum esse gallinae. Deinde si concedamus ut ab adversa parte dictum est, haec quae sunt ex tempore aliquod sumpsisse principium, natura primum singula animalia perfecta formavit, deinde perpetuam legem dedit ut continuaretur procreatione successio. Perfecta autem in exordio fieri potuisse testimonio sunt nunc quoque non pauca animantia quae de terra et imbre perfecta nascuntur, ut in

Edd. vicalhgsdz.]

codrillus A a sec. m. H. 9. esse gallinam vult S. — in hoc verba S. — semen est v-g. — ovum autem ante ich. — qui edat A a sec. m.

10. ante materem (del. e) H. — facti sunt Svi. — sic nemo h.

11. ut .. dictum est] § 3. — ex tempore aliquo H. 12. et aliis

8. plus nimio] Cf. c. 1, § 2.

Liberi patris] „Plutarchus in Symposiacis [p. 636. E]: Ὅθεν οὐκ ἀπὸ τρόπου τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς ὡς μίμημα τοῦ τὰ πάντα γεννῶντος καὶ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ συγκαθασίωται τὸ ὅλον. Vide quae super hoc annotavit uberius Hadrianus Iunius libro Animadversor. IV, cap. 4. Pont. — Adde Lobeck. Aglaopham. I, p. 474 sqq. Inter argumenta religionum Bacchicarum ovum commemoratur apud Creuzerum IV, p. 148. Notum est in mythis Orphicis ovum e quo prodierit Phanes.

undique versum] Cf. § 4.

mundum .. constat universitatis esse principium] Cf. Plutarch. p. 636. F. Ὁ γὰρ κόσμος προὔφεται καὶ πάντων, τελειότατος ὢν. I, 18, 15. Mundus vocatur caelum, et Comm. I, 20, 8. Ipsum

quoque caelum quod vere mundus vocatur, et Comm. I, 6, 9. Cum (anima) se animandae immensitati universitatis infundat, et 17, 5. Totius mundi .. collecta descriptio est, et integrum quoddam universitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, i. e. omne, dixerunt.

9. in haec verba] i. e. his verbis.

Cum semen animalis sit et ovum seminis] i. e. Cum semen ab animali profectum sit et ovum a semine. Apud Plutarch. p. 637. A. legitur: Τῆς δὲ ἀλεκτροίδος τὸ ὄν εἶναι καὶ τὸ σπέρμα τοῦ ἀνθρώπου λέγομεν, ὡς τούτων ἐπιγιννομένων ἐκείνοις, ubi quidem ex antecedentibus potest intelligi μέρος. Cf. infra § 12. ut de integritate partes. Rem Plutarchus tractat etiam p. 637. D.

10. matricem ante mulierem cet.] Cf. Plutarch. p. 637. C.

12. ut in Aegypto mures cet.] Cf.

Aegypto mures, ut aliis in locis ranae serpentesque et similia. Ova autem numquam de terra sunt procreata, quia in illis nulla perfectio est, natura vero perfecta format, et de perfectis ista
 13 procedunt, ut de integritate partes. Nam ut concedam ova avium esse seminaria, videamus quid de semine ipso philosophorum definitio testatur, quae ita sancit: Semen est generatio ad eius ex quo est similitudinem pergens: non potest autem ad similitudinem pergi rei quae necdum est, sicut nec semen ex eo quod ad
 14 huc non subsistit emanat. Ergo in primo rerum ortu intellegamus, cum ceteris animantibus quae solo semine nascuntur, de quibus non ambigitur quin prius fuerint quam semen suum, aves quoque opifice natura exitisse perfectas: et quia vis generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos quos pro diversitate animantium natura variavit. Habes, Evangele, utrobique quod teneas, et dissimulata paulisper inrisione tecum deli-
 15 bera quid sequaris. Et Evangelus: Quia et ex iocis seria facit violentia loquendi, hoc mihi absolvatis volo, cuius diu me exercuit vera deliberatio. Nuper enim mihi de Tiburti agro meo exhibiti sunt apri quos obtulit silva venantibus, et quia diutule con-
 16 tinuata venatio est, perlati sunt alii interdiu, noctu alii. Quos

[Mss. APSH.

in locis As-b. et in aliis locis i-h. et aliis locis (om. in) g. et in aliis (om. locis) v. — nonnumquam P. — perfectio (om. est) v-g. 13. ovum avium v. — quod s-bP. — ipsa s-z. „Ed. vet. melius ipso.“ Zeun. — diffinitio Svi. — ita sensit g in mg. — generatio est Edd. P. — pergere (om. rei) P. 14. modis p-bP. 15. Quia ex (om. et) v. quia etiam ex i-g. — serium A. — diutule A a p. m.; SchEMI. diutine

Plutarch. p. 637. B. Ζῶα δὲ αὐτοτελῆ καὶ δλόκληρα μέχρι νῦν ἀναδίδωσιν ἢ γῆ, μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, πολυλαχοῦ δὲ ὄφεις καὶ βατράχους καὶ τέττιγας, ἀρχῆς ἕξωθεν ἐτέρως καὶ δυνάμει ἐγγενομένης. Dio-
 dor. I, 10. Τῆς δ' ἐξ ἀρχῆς παρ' αὐτοῖς ζωογονίας τεκμήριον (οἱ Αἰγύπτιοι) πειρῶνται φέρειν τὸ καὶ νῦν ἔτι τὴν ἐν τῇ Θηβαΐδι χώραν κατὰ τινὰς καιροὺς τοσοῦτους καὶ τηλικούτους μὲν γεννᾶν, ὥστε τοὺς ἰδόντας τὸ γενόμενον ἐκπλήττεσθαι. Aelian. de nat. anim. II, 56. Ἀκούω δὲ ἐν τῇ Θηβαΐδι χαλάρης πεσοῦσης ἐπὶ τῆς γῆς ὀρεῖσθαι μὲν, ὧν τὸ μὲν πηλὸς ἔστιν ἔτι, τὸ δὲ σὰρξ ἦδη. ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἐκ τῆς Ἰταλικῆς Νέας πόλεως ἐλαύνων εἰς Δικαιαρχίαν ὕσθηρ βατράχοις κτλ. Plinius N. H. IX, 58. s. 84. Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert, .. quippe detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquae terraeque cet. Animalia e Nili inundationibus nasci referunt etiam Ovidius Metam. I, 422 sqq. Pomp. Mela I, 9.

de integritate] Vid. not. ad Comm. II, 14, 8.

13. ad eius ex quo est similitudinem pergens cet.] Cf. Plutarch. p. 637. A. Ἐνδεᾶ γὰρ ἔστι τοῦ οὐκείου. .. ἐνδεῆς δὲ οὐδὲν ἔστι τοῦ μὴ γενομένου μηδὲ ὄντος.

necdum] Vid. prolegg. p. xli.

14. de quibus non ambigitur quin .. fuerint] Vid. prolegg. p. xxxix. extr. Ibid. vid. quae dixi de pronominis possessivi (suum) apud Macrobius usu.

opifice natura] Vid. not. ad c. 15, § 8.

15. violentia loquendi] Cf. c. 5, § 2. lingua violenta, et c. 15, § 9. violentia spiritus.

absolvatis] Cf. prolegg. p. xliii. extr.

vera] idem fere est quod seria.

de Tiburti agro meo] Inde apparet Macrobius voluisse Evangelum haberi pro homine divite, id quod poterat addi prolegg. p. xxxi. mihi .. exhibiti] i. e. ad me perlati.

diutule] Vid. prolegg. p. xlii. med.

perduxit dies integra carnis incolumitate durarunt: qui vero per noctem lunari plenitudine lucente portati sunt putruerunt. Quod ubi scitum est, qui sequenti nocte deferebant infixo cuicumque parti corporis acuto aeneo apros carne integra pertulerunt. Quaero igitur cur noxam, quam pecudibus occisis solis radii non dederunt, lunare lumen effecerit? Facilis est, Disarius inquit, et 17 simplex ista responsio. Nullius enim rei sit aliquando putredo, nisi calor humorque convenerint. Pecudum autem putredo nihil aliud est nisi cum defluxio quaedam latens soliditatem carnis in humorem resolvit. Calor autem si temperatus sit et modicus, 18 nutrit humores: si nimius, exiccat et habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis sol, ut maioris caloris, haurit humorem: lunare lumen, in quo est non manifestus calor sed occul- [278] tus tepor, magis diffundit humecta, et inde provenit iniecto tepore et aucto humore putredo. His dictis Evangelus Eustathium 19 intuens: Si rationi dictae adsentiris, ait, annuas oportet, aut si est quod moveat, proferre non pigeat: quia vis vestri sermonis optinuit ne invita aure vos audiam. Omnia, inquit Eustathius, a 20 Disario et luculente et ex vero dicta sunt: sed illud pressius intuendum est, utrum mensura caloris sit causa putredinis, ut ex

Edd. vicahgspdz.]

v. 16. Quos perduxit dies usque ad finem] Cf. Plut. Symp. III, 10. — cui que S. — aeno (sup. l. aeneo) S. — lunae lumen S. — effecit s-bP. 17. inquit Disarius v-g. 18. si minus S. — vi maioris caloris v. 19. Eustachium Evangelus vichg (a Eustathium). — quia ius S. — nostri H. 20. luculente (om et priore) A. — si illud A a

16. Quos perduxit dies] Similia vide prolegg. p. XLIV. Eodem pertinet id quod proxime sequitur: integra carnis incolumitate durarunt, ubi etiam pleonasmus quidam est notandus, et deinde lunari plenitudine lucente.

infixo .. acuto aeneo] Cf. Plutarch. p. 658. A. Ὅταν γὰρ ἡ σὺν ἡ ἔλαφον καταβαλόντες πόρρωθεν εἰς πόλιν ἀποστέλλωσι, χαλκοῦν ἐμπηγνύουσιν ἥλον ὥς βοηθοῦντα πρὸς τὴν σῆψιν. Vegetius A. V. I, 12, 3. Radiculam .. in pectore animalis hac aegritudine laborantis eatenus pones, ut acuto cuprino circines locum. Postea corio perforato radiculam interseris, quae ibidem sponte tamdiu permanebit quousque cutis quatenus cuprino signata, in putredinem sit versa, et a toto corpore ad illum locum humor trahatur et per vulnus emittatur. Idem III, 2, 27., ubi idem remedium memorat: Tunc ad acum, inquit, vel acutum cuprinum pars auriculae quae lata est quasi in circulo signatur. Salmasius Exerc. Plin. 770. b. B.: „Apud

Innocentium Agimensorem acutum cyprinum clavus aereus.“

17. ista responsio] i. e. responsio ad id quod tu quaeris.

aliquando] positum est pro umquam. Vid. Hand. Tursell. I, p. 251.

18. si nimius] Cf. § 20., c. 7, § 1. Plutarch. l. c. c. 2. ἂν δὲ ἡ πν-ρωδης.

exiccat et habitudinem carnis extenuat] Plutarchus ibid. habet tantum: ἀπισχνάειν τὰς σάρκας. Cf. Auct. ad Herenn. IV, 10, 15. Ut corporis bonam habitudinem tumor imitatur saepe. — Calor solis et lunae similiter distinguitur I, 17, 53. Vid. etiam Alexand. Problem. phys. I, 66. Plin. N. H. II, 100. s. 103 sqq.

19. proferre non pigeat] Dicendum erat proferas, quod responderet antecedenti annuas. Certe particula ne erat utendum.

ne] pro ut non positum est. Vid. not ad Comm. I, 17, 8.

20. pressius intuendum est] Cf. Comm. I, 14, 15. et 18, 2. In edit. Panckouck. non male haec red-

- maiore calore non fieri et ex minore ac temperato provenire dicatur. Solis enim calor, qui nimum fervet quando annus in aestate est, et hieme tepescit, putrefacit carnes aestate, non hieme.
- 21 Ergo nec luna propter summissiorem calorem diffundit humores: sed nescio quae proprietas, quam Graeci *ιδίωμα* vocant, et quaedam natura inest lumini quod de ea defluit, quae humectet corpora et velut occulto rore madefaciat: cui admixtus calor ipse
- 22 lunaris putrefacit carnem cui diutule fuerit infusus. Neque enim omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo a se differat, si maior minorve sit: sed esse in igne diversissimas qualitates nullam se-
- 23 cum habentes societatem rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne, quia ceteri ad producendam hanc materiam inhabiles habentur: medici in remediis concoquendis magis sarmentis quam ex alio ligno ignem requirunt: qui vitro solvendo formandoque curant de arbore cui
- 24 myricae nomen est igni suo escam ministrant: calor de lignis [279]oleae cum sit corporibus salutaris, perniciosus est balneis et ad dissolvendas iuncturas marmorum efficaciter noxius: non est ergo

[Mss APSH.

p. m. 21. *ιδίωμα* om. S. — admixtus v3-z. — cum M23. — diutule Sv-gM1. 23. *inhabiles videntur* v-g. — *magis sarmentis* ASH v-g *magis de sarmentis* s-bP. — Qui intro S. Quitro A. — *formandoque* M1 a p. m. *firmandoque* Mss. et Edd. (M1 a sec. m) M23 (g in *mg. vitrum solvendum firmandumque*). „Scriptus videbatur referre *nitro*: sed falso. Firmatur enim lectio illa calculo Plutarchi Sympos. lib. III., quaestione 10. [c. 3.], ubi est: *πρὸς δὲ τὴν ὑέλοῦ μάλλαξιν καὶ τύπωσιν*, unde firmiter refingo: *solvendo formandoque*: *μάλλαξιν* enim ea *καὶ τύπωσις* *emollitio formatioque* vitri sit, non *firmatio*.“ Pont. 24. *noxius non est*. Ergo non AHSM12P5. *noxius est*. Ergo non v-g (M3 om.

duntur verbis: „Il est bon d'examiner plus près.“

nimum] Cf § 17.

21. *summissiorem*] i. e. minorem. *Vox submissa saepe solet opponi altae.*

quam Graeci ιδίωμα vocant] Cf. de diff. praef. 1. Plutarchus p. 658. D. habet *ιδιότητα*.

diutule] Cf. § 15.

22. *a se differat*] Cf. c. 8, § 15. *liquidior se factus*; c. 15, § 14. *se angustior*, et prolegg. p. xxxix. med. Apud Plutarchum l. c. legitur: „Οτι γὰρ οὐ μίαν ἔχει ποιότητα πᾶν τὸ θερμὸν αὐτῷ μόνῳ τῷ μᾶλλον καὶ ἥττον διαφέρουσάν, sed Macrobius legisse videatur αὐτῆς . . διαφέρουσάν.

23. *de paleis*] Cf. Plutarch. l. c.: *Οὐ μὲν γὰρ χρυσοχόοι διὰ τῆς ἀχρύνης φλογὸς ἐργάζονται τὸν χρυσόν.*

ceteri] ignes.

ad producendam hanc materiam] Cf. Iuvenal. XV, 165 sq. *Ast homini*

ferrum letale incude nefanda Produxisse parum est.

magis sarmentis quam ex alio ligno] Nisi excidit praepositio, fortasse propter compendium *mag'ē*, Macrobius usurpavit eam poetarum licentiam e qua praepositionem bis ponendam altero tantum loco ponunt, ut Horatius Od. III, 25, 2: *Quae nemora aut quos agor in specus*, et Virgilius Aen. VI, 692 sq. *Quas ego te terras et quanta per aequora vectum Accipio*. Plutarchus l. c. habet: *Οἱ δ' ἱατροὶ μάλιστα τῇ κληματίνῃ τὰ συνεψόμενα τῶν φαρμάκων ὑποχλιαίνουσιν*. Cf. Galen. vol. XIV, p. 356, 17. „Οπιτησον ἐπὶ κληματίδων.

qui vitro solvendo . . curant] Vid. not. ad I, 14, 6.

myricae] Cf. Plin. N. H. XIII, 21, s. 37. *Myricen (fert) et Italia, quam alii tamaricen vocant.*

24. *ad dissolvendas iuncturas marmorum*] Plutarchus l. c.: *Καὶ*

mirum, si ratione proprietatis quae singulis inest calor solis arefacit, lunaris humectat. Hinc et nutrices pueros fellantes operi-
 25 mentis obtegunt, cum sub luna praetereunt, ne plenos per actatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet, et sicut ligna adhuc virore humida accepto calore curvantur, ita et illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoque notum
 26 est quia, si quis diu sub luna somno se dederit, aegre excitatur et proximus sit insano, pondere pressus humoris qui in omne eius corpus diffusus atque dispersus est proprietate lunari: quae ut corpus infundat, omnes eius aperit et laxat meatus. Hinc est
 27 quod Diana, quae luna est, "Ἀρτεμις dicitur, quasi ἀερότεμις, hoc est aerem secans. Lucina a parturientibus invocatur, quia proprium eius munus est distendere rimas corporis et meatibus viam dare, quod est accelerando partu salutare. Et hoc est quod ele-
 28 ganter poeta Timotheus expressit:

Edd. vicahgspdz.]

noxius). 25. „fellantes emendaveram ex coniectura, cum Th. Canterus significat mihi se id fecisse ex vetere libro.“ Meurs. *fallentes* HSE M123. *pallentes* A*. *alentes* Edd. P16. „Quae gratia aut notatio verborum nutrices pueros alentes? Nam infantes innuere vult qui lacte adhuc et manu veluti aliena nutriuntur. Ad quod liquido ducit et iuvat vetus sive scripta lectio quae habebat *pallentes*, nec dubitabis germanissimum verum esse: *pueros pascentes*. Isidorus: *pascere, natos cibo saginare*. Loquendi autem mos ex prisca elegantia est; nec abludit hoc Virgilianum [Ecl. IV, 45.]: *sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos*.“ Pont. — *naturalis humectis* h (g *humecti*). — adhuc om. v. — *abiectione* A a p. m. 26. *Hoc quippe* v. — *corpus eius* A. 27. *Ἀρτεμις* om. S. — *ἀερότεμις* om. S. *ἀεροτῆμις* A. — *est eius munus* S. — *quod* (om. est) chg. — *accelerando partu* viM3. *accelerando partui* Sc-gM2. *accelerando partus* M1. *accelerandos partus* H. *ad celerandos partus*

λυμνίεται τὴν πινάκωσιν αὐτῶν καὶ τοὺς θεμελίους ὑποκαίόμενον. Memorat ergo tabulationem et fundamentum.

25. *pueros fellantes*] Plutarchus l. c. E.: *Διὸ τὰ μὲν νήπια πάντας αἱ τιτθαὶ δεικνύναι πρὸς τὴν σελήνην φυλάττονται*. Cf. Varro. ap. Non. p. 113, 14. s. v. *fallere*: *Tum cum lac humanum fellasse, et p. 242, 33. Lupam alumni fellarunt olim*.

virore] est vox infimae Latinitatis qua usi sunt Apuleius Flor. 10. Vopiscus Prob. 19. Palladius lun. 12., ultimus quidem eadem vi ac Macrobius.

26. *quia*] Vid. not. ad Comm. I, 6, 62.

diu] Plutarchus l. c. F. dicit tantummodo τοὺς κατακοιμηθέντας ἐν αὐγῇ σελήνης.

ut corpus infundat] Cf. c. 3, § 4. et c. 5, § 14. *vino infusus, et Pallad. Octob. 9. Si uvam nimius imber infuderit*.

27. *Ἀρτεμις* .. *quasi ἀερότεμις,*

hoc est aerem secans] Cf. I, 15, 20. *lunoni addixerunt Kalendas, lunam ac lunonem eandem putantes: vel quia luna per aerem meat, unde et Graeci lunam Ἀρτεμιν nuncuparunt, id est ἀερότομιν, quod aera secat, Iuno autem aeris arbitra est*.

Lucina a parturientibus invocatur] Cf. Cic. N. D. II, 27, 68. *Luna a lucendo nominata sit, eadem est enim Lucina. Itaque ut apud Graecos Dianam eamque Luciferam, sic apud nos lunonem Lucinam in pariendo invocant, quae eadem Diana omniavaga dicitur. ... Adhibetur autem ad partus, quod ii maturescunt .. novem lunae cursibus*. Plutarchus l. c.: *Ὅθεν οἶμαι, inquit, καὶ τὴν Ἀρτεμιν Δοχείαν καὶ Εἰλείθυιαν, οὐκ οὔσαν ἐτέραν ἢ τὴν σελήνην, ὀνομάσθαι*.

quod est accelerando partu salutare] De hac dativi forma vid. Schneider. Formenl. II, p. 332. Sed vide ne Macrobius ablativo

— Διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρον
διὰ τ' ὠκυτόκοιο σελάνας.

- 29 Nec minus circa inanima lunae proprietates ostenditur. Nam ligna quae luna vel iam plena vel adhuc crescente deiecta sunt inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem. Et agricolis curae est frumenta de areis non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. Contra quae humecta desideras luna [280] crescente conficies. Tunc et arbores aptius seres, maxime cum illa est super terram, quia ad incrementa stirpium necessarium est humoris alimentum. Aer ipse proprietatem lunaris humoris et patitur et prodit. Nam cum luna plena est vel cum nascitur (et tunc enim a parte qua sursum suspicit plena est), aer aut in pluviam solvitur aut, si sudus sit, multum de se roris emittit: unde et Aleman lyricus dixit rorem aeris et lunae filium. Ita undique versum probatur ad humectandas dissolvendasque carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus quam ratio 33 deprehendit. Quod autem dixisti, Evangele, de acuto aeneo, ni fallor coniectura mea, a vero non deviat. Est enim in aere vis

[Mss. APSH.

s-bP. 28. Διὰ .. σελάνας om. ASHvic. — Διὰ κνάνεον a Plut. l. c. „κνάνεων legit Had. Iunius lib. IV, cap. 23. Animadv.“ Pont. in dz. — ΠΟΛΙΟΝΑΓΙΡΩΝ P. 29. inanima ea lunae H a sec. m. — quae vel (om. luna) v. quae vel luna i-g. — fabricis sunt s-bPS. — curae est v-gb. — de agris Si-g. „aeris lego areis.“ H. 31. suscipit Shg. — sidus (sup. u) A. sydus vl. surdus vl. — unde (om. et) SHv-g. — Aleman]

usus sit, quamquam Plutarchus l. c.: λέγεται, inquit, δὲ καὶ πρὸς εὐτοκίαν συνεργεῖν, ὅταν ἡ διχόμηνος, ἀνέσει τῶν ὕγρῶν μαλθακωτέρας παρέχουσα τὰς ὠδίνας.

28. [elegant] Plutarchus l. c.: ἀντικρὺς.

poeta Timotheus] Meinekius haec non recepit inter Timothei Comici fragmenta (Fragm. Com. Gr. III, p. 589.).

Διὰ λαμπρὸν πόλον] Sic potest hic versus esse dimeter anapaesticus omisso primo pede: sed si, ut apud Plutarchum, legitur διὰ κνάνεον πόλον, uterque versus est paroemiacus.

29. luna vel iam plena vel adhuc crescente] Plutarchus p. 659. A. habet tantum ταῖς πανσελήνοις. Cf. § 31.

deiecta sunt] respondet Plutarchi verbis: ἀποβάλλουσιν οἱ τέκτονες.

luna deficiente] Plutarchus: φθίνοντος τοῦ μηνός. Cf. Gell. XX, 8, 5. Eadem .. quae crescente luna gliscunt, deficiente contra luna defuunt.

30. quae humecta desideras luna crescente conficies] Haec et quae

sequuntur, de serendis arboribus, apud Plutarchum frustra quaeres: nec commode haec hic sunt inserta.

31. vel cum nascitur] Haec adiecit Macrobius, ut § 29. vel adhuc crescente. Cur hoc fecerit, significat iis quae sequuntur, quae quidem haud probanda sunt.

sursum suspicit] Cf. c. 14, § 16. seu retrorsum recesserit.

aut in pluviam solvitur aut .. emittit] Plutarchus p. 659. B. habet tantum δροσοβολεῖ.

aeris et lunae] Alemanis verba (apud Schneidewin. Delect. p. 249, 32.) haec sunt: Οἷα Διὸς θυγάτηρ Ἐρσα τρέφει καὶ Σελάνας δίαις.

32. undique versum] Cf. § 4.

quam magis usus quam ratio deprehendit] Cf. c. 14, § 15. et 15, § 3.

33. de acuto aeneo] Cf. § 16.

ni fallor coniectura mea] Offendit me pronomen mea, ideoque cogitavi, num forte sic haec essent distinguenda: ni fallor, coniectura mea a vero non deviat, ut coniectura mea esset nominativus et verba Quod autem dixisti idem valent ac Quod attinet ad id quod dixisti. Sed tum pro acuto aeneo

acrior, quam medici stypticam vocant, unde squamas eius adiciunt remediis quae contra perniciem putredinis advocantur. Deinde qui in metallo aeris morantur semper oculorum sanitate pollent, et quibus ante palpebrae nudatae fuerant illic convestiuntur: aura enim quae ex aere procedit, in oculos incidens haurit et exiecat quod male influit. Unde et Homerus modo εὐήνορα modo νό-34
ροπα χαλκὸν has causas secutus appellat. Aristoteles vero auctor est vulnera quae ex aereo mucrone fiunt minus esse noxia quam ex ferro faciliusque curari, quia inest, inquit, aeri vis quaedam remedialis et siccifica, quam demittit in vulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis lunari repugnat humori.

* * *

Edd. vicahgspdz.]

Vid. not. 33. aen o S. — stypticam Edd. APS. stypticam H. — adducantur H. 34. Homerus] Cf. Od. δ', 622; ν', 19. et Iliad. β', 578; η', 206; λ', 16; ν', 406; ξ', 383; π', 130; Od. ω', 467 et 500 — εὐήνορα ... χαλκὸν om. AHSvi. In ea leguntur Iliad ν', 340 sqq.: modo "Ὅσσε δ' ἄμερδεν Ἀὐγὴ χαλκείη κορυθῶν ἀπὸ λαμπομενέων θωρήκων τε νεοσμήκτων σακέων τε φαινεῶν ἔρχομένων ἄμυδις (c in mg.: Locus restitutus ex 13 Iliad.). — Aristoteles] Problem. I, 34. — vero testis est P. — quam ferro (om. ex) s-bS. quam quae ex ferreo c-g.

Macrobio Theodosio I. C. et illustris conviviorum tertii dici. AH. In PS nulla est subscriptio. Macrobio Theodosio V. C. et inlustris Convi-

flagitaretur enuntiatum, acuto aeneo aprorum carnem a putredine esse defensam, vel simile quid. Vulgatam rationem commendant etiam ea quae leguntur c. 15, § 13. Quod autem Alcaeus poeta dixit ... ideo dictum est cet.

a vero non deviat] Cf. Comm. I, 2, 3. Epicureorum tota factio .. a vero deviat. Verbum ipsum legitur ib. 21, 10. et 22, 7.

squamas eius] Plutarchus p. 659. C. Τῷ γὰρ ἰῶ, inquit, πρὸς τὰ τοιαῦτα χρῶνται τῶν φαρμάκων ἱατροί. Aeruginem commemorat etiam Plinius N. H. XXV, 5, s. 19. et Aristoteles Problem. I, 6.

advocantur] Cf. Ovid Metam. VII, 138. Secretas advocat artes.

convestiuntur] Cf. c. 7, § 3. partes corporis vestiuntur.

34. modo εὐήνορα modo νόροπα χαλκὸν has causas secutus appellat] Plutarchus, quem sequitur Macrobius, videtur prius adiectivum derivasse a verbo ὀράω, et posterius a verbo νόρεῖ, quod Hesychius interpretatur ἐνεργεῖ. Sed idem ille νόροπα dicit στερητικὸν τῆς ὕψεως. Cf. etiam Plutarchi Sympos. VI, 7. 2. p. 692. F. verba: Αἰδοπα γὰρ οὐ καλεῖ τὸν ζοφερόν, ἀλλὰ τὸν διαυγῆ καὶ λαμπρόν. οὐ γὰρ ἂν ὁ

λέγων εὐήνορα καὶ νόροπα χαλκὸν αἰδοπα προσηγόρευεν.

remedialis et siccifica] Cf. prolegg. p. XLIII. med.

quam demittit in vulnere] Sic in omnibus exemplaribus invenitur. Alioquin mallet legi in vulnera. Cf. Plutarch. p. 659. D. διὰ τὸ φαρμακῶδες ἔχειν τι τὸν χαλκὸν ἐν ἑαυτῷ καὶ τοῦτο ταῖς πληγαῖς εὐθὺς ἐναπολείπειν. Apud Aristotelem l. c. legitur: Ἀλλὰ μὴν φαρμακῶδες ὁ χαλκός, ἡ δὲ ἀρχὴ ἰσχυρά. τὸ μὲν εὐθὺς ἅμα τῇ τομῇ τὸ φάρμακον ποιεῖ τὴν φύσιν.

lunari repugnat humori] Aliquid certe hic deesse demonstravi in prolegg. p. xxi sq. Fortasse hanc ipsam rem accuratius tractaverat Macrobius. Apud Plutarchum l. c. leguntur haecce: Ὅτι καὶ τῷ σῆποντι τὸ στῦφον καὶ τὸ θεραπεῦον τῷ φθείροντι τὴν ἐναντίαν ἔχει δύναμιν οὐκ ἄδηλον· εἰ μὴ τις ἄρα τῇ διελάσει φαίη τὸν ἥλον ἐφ' ἑαυτὸν τὰ ὑγρὰ συνάγειν, ἐπιφορὰς αἰεὶ γιγνομένης πρὸς τὸ πάσχον. διὸ καὶ περὶ αὐτὸν ἐκείνον τὸν τόπον οἷον τινα μῶλωπα καὶ σπilon ὀρασθῆναι φασι· καὶ λόγον ἔχειν τὴν ἄλλην σάρκα διαμένειν ἀπαθῆ τῆς φθορᾶς ἐκεῖ συντρεχούσης. Cf. Veget. l. c. ad § 16.

[Mss. APSH. Edd. vicahgspdz.]

viorum tertii diei explicit. M3. Macrobi V. C. et inlustris conviviorum tertii diei liber explicit feliciter. M1. Macrobi Theodosii viri illustrissimi Saturnaliorum liber quintus et ultimus explicit feliciter. Deo gratias. M2. Macrobi Theodosii V. C. et inl. convivior. Ecii diei (sic) V. Macrobi Aurelii Theodosii viri cons. et illustris Saturnaliorum libri expli- ciunt. L1. Macrobi Aurelii Theodosii viri consularis et illustris saturna- liorum libri etc. v. Finis i. In chg subiiciuntur Vesaliensis verba: „Qui finem primi libri cum fine huius contulerit, facile animadvertet quae- dam adhuc operis huius absolutioni deesse. Verum ea auctor ipse, sive aliis praepeditus sive morte praereptus, haud dum adiecerit, an librariorum incuria interciderint, facile dici non potest.“ „Finis libri et totius operis desyderatur.“ a. In s post viginti asteriscos leguntur haec: Aurelii Macrobi Ambrosii Theodosii V. C. et inlustris Saturnalio- rum finis.“ In p2 Finis libri septimi. In p1dzb nulla est subscriptio.

INDICES.

I. INDEX AUCTORUM

quos citavit Macrobius et scriptorum librorumque quibus usus est.

*ACADEMICI damnant sensus VII, 14, 21. *)*

Accius (quae scriptura a codicibus Macrobianis commendatur) in *Annalibus suis* S. I, 7, 36. (Vid. Madvig. Opusc. I. p. 90. G. I. Voss. de hist. Lat. I, 7, p. 10. Baehr. I p. 125. Bernh. p. 367 sq.) — in *Andromeda* D. 6, 14; — in *Antigona* VI, 2, 17; — in *Armorum iudicio* VI, 1, 58; — in *Bacchis* VI, 5, 9; — in *Pelopidibus* (sic) VI, 7, 18; — in *Philoctete* VI, 1, 55; 5, 2 et 14.

AEGYPTII nihil ad coniecturam loquentes C. I, 20, 11; — quos constat primos omnium caelum scrutari et metiri ausos C. I, 21, 9; — soli divinarum rerum omnium conscii S. I, 14, 3.

AESCHYLUS tragicus, vir utique Siculus, primus omnium Palicos in litteras dedit V, 19, 17. — in *tragoedia quae inscribitur Aetna* ibid. 24. — in *fabula quae Latina lingua Sacerdotes inscribitur* V, 22, 13. — fragm. ap. Both. 73. S. I. 18, 6. — *Mysiorum* fr. 2. V, 20, 16.

AESOPi fabulae elegantia fictionis inlustres C. I, 2, 9.

AFRANIUS togatarum scriptor in ea togata quae Compitalia inscribitur VI, 1, 4; — in *togata cui Titulus nomen est* VI, 8, 13; — in *Sella* III, 20, 4; — in *Virgine* VI, 4, 12; — in *prologo* (fab. incert.) VI, 5, 6.

ALBINUS (A.) qui cum L. Lucullo (a. u. c. DCIII.) consul fuit, *res Romanas oratione Graeca scriptavit. In eius historiae primo cet.* S. I, praef., § 13 sq. *Postumius Albinus Annali primo* III, 20, 5. Quae e versione Latina sumpta esse statuit Bernh. p. 524. Cf. Cic. Brut. 21, 81. Baehr. II, p. 15.

ALCAEUS poeta (lyricus) VII, 15, 13. *ALCAEUS in Comoedotragedia* V, 20, 12. Cf. Meinek. Histor. crit. (comoed. antiq.) p. 244.

ALCMAN lyricus VII, 16, 31.

ALEXANDER (Cornelius Polyhistor(?)) qui Sullae aetate Romam venit. Cf. Harduin. Ind. auctor. a Plinio appellat. v. *Cornelius*. Real-Encycl. I, p. 358.) S. I, 18, 11.

ALEXANDER AETOLUS, poeta egre-

*) Ubi numeris nulla littera praemittitur, intelliguntur Saturnaliorum libri. C. significat Commentarios in Somnium Scipionis; D. Excerpta e libro de differentiis et societatibus Graeci Latinique verbi; De verb. Incerti auctoris fragmentum de verbo vol. I, p. 278 sqq.; S. Saturnaliorum libros (I. et II.); So. Ciceronis Somnium Scipionis; p. sequente numero Romano prolegomenon paginas; Addend. Addenda et corrigenda in volumine I.; Asteriscus significat discrepantiam a vulgata lectione; Baehr. I. Ch. F. Baehr, Geschichte der Römischen Literatur, ed. III.; Bernh. Bernhardy, Grundriss der Römischen Literatur, ed. II.; Real-Enc. Real-Encyclopaedie der classischen Alterthums-wissenschaft, edd. A. Pauly, Ch. Walz, Gu. S. Teuffel. Stuttgart. 1839 — 51.

- gius, in libro qui inscribitur Musae V, 22, 4. Bernh. Grundr. d. gr. Litt. II, p. 393. et 1025.*
- Alexandri (Aphrodisiensis?) Problemata physica Macrobius excerptisse videtur I, 1. VII, 10, 1; I, 2. ib. 2; I, 3. ib. 8; I, 4. ib. 10; I, 5. ib. 11; I, 6. VII, 7, 8; I, 7. VII, 10, 11; I, 8. ib. 12; I, 12 — 15. VII, 11; I, 52. VII, 8, 4; I, 56. ib. 10; I, 57. ib. 9; I, 65. ib. 7; I, 112. ib. 12; I, 113. ib. 14; II, 6. VII, 8, 9; II, 13. VII, 10, 1; II, 17. VII, 8, 4; II, 60. VII, 4, 14; II, 70. VII, 11, 9.*
- ANAXANDRIDES comicus in fabula Ἀγροίκους V, 21, 8. Cf. Meinek. Hist. crit. comoed. med. p. 367 sqq.*
- ANTIAS (Q. Valerius) libro secundo (Annalium) S. I, 13, 20. Cf. Baehr. II, p. 23. Bernh. p. 527.*
- ANTIPATER Stoicus S. I, 17, 36 et 57. Fuit Athenis paulo ante Ciceronis aetatem. Vid. Orell. Onom. Tull. h. v. Fabric. Bibl. Gr. III, 15. p. 387 sq.*
- ANTONIUS usus est stilo ardenti et erecto et infenso. S. V, 1, 17. Vid. not.*
- ANTONIUS GNIPHO, vir doctus cuius scholam Cicero post laborem fori frequentavit. III, 12, 8. Vid. not. Cf. Baehr. II, p. 571. Bernh. p. 619.*
- APOLLODORUS in libro quarto decimo περὶ θεῶν S. I, 17, 19. — in libris quibus titulus est περὶ θεῶν ib. 20, 4. — (de Saturno) S. I, 8, 5. Cf. Heyn. ad Apollod. Biblioth. I, p. 387 sqq.*
- APOLLONIUS, scriptor Argonauticorum, de quorum quarto librum Aeneidos suae quantum totum paene formavit Virgilius V, 17, 4.*
- APULEIUS argumentis fictis casibus amatorum refertis lusit C. I, 2, 8. — de quaestionibus convivalibus aliqua conscripsit VII, 3, 24.*
- ARATUS poeta C. I, 17, 14. — de caelo dicturus S. I, 18, 15. — de eius Phaenomenis tempestatis serenitatisque signa Virgilius traxit V, 2, 4. — eius liber Elegion V, 20, 8. Cf. Bernh. Grundr. d. gr. Litt. II, p. 1029.*
- ARBITER (Petronius) argumentis fictis casibus amatorum refertis multum se exercuit. C. I, 2, 8.*
- ARCHILOCHUS (fragm.) S. I, 17, 10.*
- ARCHIMEDES et Chaldaeorum ratio Ciceroni consentit C. I, 19, 2. —*
- stadiorum numerum deprehendisse se credidit quibus a terrae superficie luna distaret C. II, 3, 13. Eius dimensio a Platonice repudiata est ib. 14.*
- ARISTOMENES ἐν Βοηθοῖς V, 20, 12. Cf. Meinek. Hist. crit. comoed. antiq. p. 312.*
- ARISTOPHANES vetus comicus in comoedia Cocalo V, 18, 5. — in fabula Ἀχαρνέων V, 20, 13. — Venerem Ἀφροδίτου appellat III, 8, 3.*
- ARISTOTELES, qui Theologumena scripsit S. I, 18, 1. Cf. Fabric. Bibl. Gr. III, 7, p. 191. Stahr. Aristoteles b. d. Roem. p. 188. — ex libro quem de poetis secundo subscripsit V, 18, 19 sqq. Cf. Stahr. p. 191. — in physicis quaestionibus VII, 12, 25. Cf. Stahr. p. 189 sq. — in libro quem de ebrietate composuit VII, 6, 15., ubi vid. not. — solvit quaestionem cur magis dulcis quam salsa aqua idonea sit sordibus abluendis (in problem.) VII, 13, 19. — ut nonnulla alia magis acute quam vere ista disseruit ib. 21. — sicut saepe (in problem.) testatus est ib. 23. — quas numero decem κατηγορίας vocat D. 19, 10. — dixit animam ἐντελέχειαν C. I, 14, 19. — animam non moveri adserere conatur C. II, 14, 2 et 7. — de quaestionibus convivalibus aliqua conscripsit VII, 3, 24. Cf. Stahr. p. 190. — auctor est vulnera quae ex aereo mucrone fiunt minus esse noxia VII, 16, 34. — docet a quibus voluptatibus sit cavendum S. II, 8, 10 sqq.*
- ASCLEPIADES vir inter Graecos adprime doctus, ac diligens carchesia a navali re existimat dicta V, 21, 5. Cf. Athen. XI, 49. p. 474 f., ubi legitur Ἀσκληπιάδης ὁ Μυρλεανός. — animam dicit esse quinque sensuum exercitium sibi consonum. C. I, 14, 19. Aut idem intelligendus est aut Prusiensis medicus. Cf. Werfer. Act. philoll. Monac. II, 4, p. 551. Real-Encycl. I, p. 851 sq.*
- ASINIUS POLLIO vectigaliorum frequenter usurpat S. I, 4, 12.*
- ASPER III, 5, 9. et 6, 13. De hoc grammatico vid. Lion. praef. ad Serv. p. viii., Baehr. I, p. 236., Bernh. p. 417.*
- ATEIUS CAPITO pontificii iuris inter primos peritus VII, 13, 11. — ex libro I. de iure sacrificio-*

- rum III, 10, 3 et 7. — annum a circuitu temporis putat dictum S. I, 14, 5. Cf. Merkel. ad Ovid. Fast. p. xcvi. Baehr. II, p. 642., Bernh. p. 660.
- ATERIANUS** apud Calvum adfirmat legendum . . deum Venerem III, 8, 2. De Hateriano grammatico vid. Lion. prolegg. ad Comm. Serv. p. ix. Baehr. I, p. 236.
- Athenaeum** videtur Macrobius ante oculos habuisse, I, 41. p. 22 e. et x, 35. p. 430. b. S. VII, 15, 12; xi, 49. p. 475. a seqq. S. V, 21, 6 et 11 sqq.; ib. 63. p. 481. d sq. S. V, 21, 7 sqq.
- ATTA** in *Supplicatione* III, 18, 8. Quinctius Atta mortuus est c. DCLXXVI. a. u. c. Cf. Baehr. I, p. 192. Bernh. p. 398.
- AUGUSTUS CAESAR** *Aiacem* tragœdiam scripserat S. II, 4, 1. — in epistola ad Maecenatem familiari ib. 12. — *Fescenninos* in *Pollionem* scripsit ib. 21.
- BOETHIUS** dixit constare animam ex aere et igne C. I, 14, 20. Boethus Sidonius Peripateticus Andronici Rhodii fuit discipulus, Strabonis (cf. XVI, p. 757.) magister, cuius liber de natura animae non minus periit quam quem contra scripsit Porphyrius. Cf. Real-Encycl. I, p. 1133., ubi citatur Fabric. Bibl. Gr. III, p. 480. ed. Harl.
- CAECILIUS** ait apud veteres vallatam gulam fuisse III, 15, 9. Cf. Both. fragm. incert. 28. p. 152 et C. Caecilii Statii, comici poetae, deperditarum fabularum fragmenta ed. Leonh. Spengel. 4. Monach. 1829. p. 60.
- Vid. Gallus.
- CAELIUS**, vid. Coelius.
- CALLIAS** in *septima historia de rebus Siculis* V, 19, 25. Scripserat XII. libris res Agathoclis. Cf. Diodor. Exc. XXI. p. 492, 71. Schneidewin. Rhein. Mus. f. Philol. III, p. 82. not.
- CALLIMACHUS** dixit Tuscos Camillum appellare Mercurium III, 8, 6. — fragm. 109. V, 21, 12.
- CALVUS** (fragmentum) III, 8, 2. Fuit poeta eroticus idemque orator. Cf. Weichert. de C. Licinio Calvo poeta, Reliqu. III, p. 106 sqq. et p. 145. Bernh. p. 463. Interpretes Horatii ad Sat. I, 10, 19.
- CARMINIUS** curiosissimus et doctus in libro de Italia secundo V, 19, 13. Alioqui, quod sciam, ignotus.
- CASSIUS HEMINA** *Historiarum* libro secundo S. I, 16, 21. Idem nomen libro non addito legitur III, 4, 9., Cassius tantum S. I, 13, 21. et 16, 33. Cf. A. Krause Vitae et fragm. vett. histor. Rom. p. 155 sqq. Baehr. II, p. 20. Bernh. p. 526.
- M. CARO** ille Censorius argute iocari solitus est S. II, 1, 15. (Cf. ib. 2, 4. et S. I, praef., 15.) — ex *Originibus* S. I, 4, 26. — in *Originibus* S. I, 14, 5. — in primo libro *Originum* III, 5, 10. Cf. S. I, 10, 16. — orationibus suis vociferabatur de lege Orchia III, 17, 3. — sumptuarias leges cibarias appellat ib. 13. — ex oratione quam de Achaeis scripsit VI, 7, 10. — de re rust. 7, 3. VII, 6, 13. et 31, 2. VI, 4, 16.
- (**Catullus**) *Veronensis* poeta ad Calv. Licin. 15. S. II, 1, 8. — *Epithalam.* Pel. et Thet. v. 171 sq. VI, 1, 42. — v. 327. ib. § 41.
- CHALDAEORUM** ratio et Archimedes Ciceroni consentit C. I, 19, 2. Stellam Herculis vocant quam reliqui Martis III, 12, 6. Cf. Gell. XIV, 1. Bernh. p. 258 et 260 sq. et Strabon. XVI, 1, 6., p. 739.
- CHRYSIPPUS** Apollinem scribit ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φανύλων οὐσιῶν τοῦ πρὸς ὄντα (ὄντος?). S. I, 17, 7. De hoc Stoico vid. Fabric. Bibl. Gr. III, 15.
- CICERO** conviciis impenetrabilis S. I, 24, 5. — non minus professus est philosophandi studium quam loquendi, sed gloriam quam oratione conflavit incondita rerum relatione minuit ib. 4. — nullius sectae inscius veteribus approbatae C. I, 17, 17. Inter Platonis et Ciceronis libros quos de republica uterque constituit quid intersit C. I, 1, 1 sqq. In sphaerarum ordine a Platone dissentire videri potest C. I, 19, 1. Archimedes et Chaldaeorum ratio ei consentit ib. 2. Indicat quo his revertendum sit qui rem publicam cum prudentia . . tractaverint C. I, 1, 8. In eo unus eloquentiae tenor est V, 1, 5. In copioso genere dicendi dominatur ib. 7. Si quis velit orandi artem consequi, utrum magis ex Virgilio an ex Cicerone proficiat ib. 2. Imitatorem doctorum virorum (Quadrigarii et Lucilii) se

gloriatur S. I, 5, 10. *Tullius et Plautus ad iocorum venustatem ceteris praestiterunt* S. II, 1, 10. *Quantum in ea re valuerit quis ignorat qui vel liberti eius libros quos is de iocis patroni composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curavit* ib. 12. *Consularis scurra ab inimicis appellari solitus est* ibid. *In iocis facundissimus, ut in omnibus, fuit* S. II, 3, 1. *Eius ioci* ibid. et S. II, 2, 5. et VII, 3, 8 sqq. *L. Flaccum ioci oportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione non extat* S. II, 1, 13. *Eius facetiarum inpatiens fuit Pompeius* S. II, 3, 7. *In Caesarem quoque dentes strinxit* ib. 9. *Gabinio inimico saltandi peritiam obiecit* III, 14, 15. *Optimus civis inmerito levitate male audiebat* S. II, 3, 10. *Duabus sellis eum sedere dixit Laberius* ibid. et VII, 3, 8. *Ad eius exilium lusit Laberius* S. II, 6, 6. *Varices ei obiecit Vatinius* S. II, 3, 5. *Roscio et Aesopo histrionibus familiariter usus est* III, 14, 11. *Constat contendere eum cum histrione solitum* cett. ib. 12. *In oratione populum Romanum obiurgat quod Roscio gestum agente tumultuarit* ibid. *M. Caelium defendit* ib. 15. *Generi eius, Dolabella, Lentulus, Piso, in ind. II. quaerendi sunt.*

Libri quos de re publica scripserat C. I, 5, 1. *In primo de re publica* (c. 13.) D. 17, 6. *De verb. 5, 6. Somnium Scipionis* vid. vol. I, p. 3 sqq. *Ubi singulae eius partes tractentur in Commentariis, docetur in prolegg. p. VIII sqq. De legibus tertio* D. 17, 6. *De verb. 5, 6. In quinto de legibus* VI, 4, 8. *Eius in dialogo de fato verba* III, 16, 4. *Oeconomicon libro tertio* III, 20, 4. (Cf. Baehr. II, p. 447. III.) *In Catone* VI, 2, 32. (Cf. Baehr. ib. V.) *De finibus* II, 13, 39. *de verb. 7, 13. v, 30, 92. S. II, 1, 6. In Bruto* (9, 3.*) VI, 4, 8; (47, 143.) VI, 2, 34. *In oratione quam pro Milone concepit* (20, 53.) S. I, 5, 5. — *pro Quintio* (16, 53.) D. 19, 31. *de verb. 6, 14. — pro Sestio* (3, 7.) D. 19, 30. *de verb. 6, 13. — in Verrem* Act. II, 1, 17, 45. IV, 4, 17. I, 20, 52. D. 19, 32. *de verb. 6, 15. Verri*

invidiam facit (IV, 40, 86.) IV, 4, 13. — *IV. in Verrem* (55, 122.) VI, 7, 11. — *in Verrem* (v, 45, 119.) IV, 4, 1. *In libro epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo* S. II, 1, 14. (Cf. Baehr. II, p. 385.) — *ad Atticum* I, 19, 6. III, 15, 6; *ad Att.* XVI, 6, 1.* VI, 4, 9.

Cingius in eo libro quem de fastis reliquit S. I, 12, 12. *Cingius tantum legitur* ibid. § 13. *Cincius, quae est vera huius nominis scriptura, olim legebatur* III, 13, 13. et proponitur a Merkelio probante Hertzio S. I, 16, 28. *Hic Cincius distinguendus est a L. Cincio Alimento.* Cf. Hertz. de Lucii Cincii p. 67. *Merkel. in prolegg. ad Ovid. Fast.* p. LXXV sq. et p. LXXX sq. *Krause vit. et fragm. vet. hist.* p. 68 sqq. *Baehr. II, p. 15. et 28. Bernh. p. 521.*

CLAUDIUS QUADRIGARIUS Annali tertio S. I, 4, 18. *Q. Claudius Annalium quinto* S. I, 16, 26. *Quadrigarius in tertio Annalium* S. I, 5, 6. *Eius imitatores se gloriantur Cicero et Varro* ib. 10. Cf. Krause l. c. p. 243 sqq. *Baehr. II, p. 23. Bernh. p. 527.* *CLEANTHES Stoicus* S. I, 17. §§ 8, 31, 36; 18, 14. Cf. Fabr. Bibl. Gr. III, 15. *Orell. Onom. Tull. h. v.*

CLOATIUS FERUS in libro a Graecis tractorum III, 18, 4. — *Ordinatorum libro secundo* III, 6, 2. *Cloatius in Ordinatorum Graecorum libro quarto* III, 18, 8; 19, 2. *Cloatius tantum legitur* III, 19, §§ 3 et 6; 20, 1. *Baehr. II, p. 574. not. 17. contra Lerschium (Süddeutsche Schulzeit. III, p. 167) defendit inter se diversos fuisse illos libros.*

COELIUS in libro Historiarum secundo S. I, 4, 25 sq. *Est Coelius Antipater, quem Cicero Brut. 26, 102. post C. Fannium assert dicitque fuisse L. Crassi magistrum.* Cf. Krause l. c. p. 182 sqq. *Baehr. II, p. 20. Bernh. p. 527.*

COLORES inter Epicuri auditores loquacitate notabilior in librum retulit quae de Platone amarius cavillatus est. C. I, 2, 3., ubi vid. not. Cf. Fabr. B. Gr. III, 33. *Real-Encycl. h. n.*

CORNELIUS BALBUS Ἐξηγητικῶν libro octavo decimo III, 6, 16. *Quis hic fuerit, incertum est.* *Bach-*

- rius Real-Enc. II, p. 694. statuit fuisse L. Cornelium Balbum pontificem.
- CORNELIUS LABEO** primo *Fastorum* libro S. I, 16, 29. (de Maia) S. I, 12, 21.; (de dis Penatibus) III, 4, 6. — in libro cui titulus est: *De oraculo Apollinis Clarii* S. I, 18, 21. C. O. Muellernus Etrusk. II, p. 36. statuit eius aetatem incidere in primum seculum a Chr. n. Cf. Baehr. II, p. 642. not. 1.
- CORNIFICIUS** in *Glaucō* VI, 5, 13. *Cornificius* tantum legitur VI, 4, 12. *Cornificium* Gallum intelligendum esse docet Merkel. prolegg. ad Ovid. Fast. p. xeviii. Cf. eund. in prolus. ad Ibin. p. 363-65. Weichert poet. Lat. reliqq. p. 165 sq. Baehr. I, p. 502. Bernh. p. 463. not. 433. Catulli fuit aequalis.
- CORNIFICIUS** *Etymorum* libro tertio S. I, 9, 11. — in *Etymis* S. I, 17, 62. *Cornificius* tantum legitur S. I, 17, §§ 9 et 33; 23, 2. Aetas huius grammatici incerta est. Cf. Weichert. l. c. Baehr. II, p. 586. Merkel. l. c. Osann. ad Cornut. p. 390.
- CORNUTUS**, vir Graecarum etiam doctissimus litterarum V, 19, 3. — vir alias doctissimus ibid. 2. Cf. Osann. ad Cornut. p. xxiii sq. Lion. praef. ad Serv. p. viii sq. Baehr. I, p. 235 sq. Bernh. p. 666.
- CRASSO** adsignatur stilus maturus et gravis V, 1, 16., ubi vid. not.
- CRITIAS** animam dicit esse sanguinem C. I, 14, 20. Fuit Gorgiae et Socratis discipulus, unus e triginta tyrannis. Cf. Aristot. de anima I, 2; Real-Enc. II, p. 759 sqq.
- CRITOLAUS** Peripateticus constare animam dicit de quinta essentia. C. I, 14, 20. Cf. Fabr. Bibl. Gr. III, 11; Real-Enc. II, p. 763.
- DEMOCRITUS** animam dicit esse spiritum insertum atomis C. I, 14, 19; — *circulum lacteum* esse innumeras stellas C. I, 15, 6. *Democritus* et *Epicurus* paria senserunt VII, 14, 3. Cf. Cic. de fato 10, 23. Orell. Onom. Tull. h. n. Diog. Laert. IX, 7, 34 sqq. Real-Enc. II, p. 947 sqq.
- DEMOSTHENES** in Mid. § 96. et loco incerto IV, 4, 2 et 13; ib. § 133. V, 21, 8; de cor. § 3. VI, 6, 15. Laidem respuit S. II, 2, 11.
- DIDYMUS** *grammaticorum omnium facile eruditissimus* V, 18, 9. *Didymus* grammaticus in his libris quos *Τραγωδομένης λέξεως* scripsit ib. 11. — *grammaticorum omnium quique sint quique fuerint instructissimus* V, 22, 10. Est ille *χαλκέντερος* dictus. Vid. Suid. h. n. c. not. Bernh., Real-Enc. II, p. 1015.
- DIOCLES** **CARYSTIUS** C. I, 6, 65. Plinius N. H. XXVI. 2. s. 6. secundum eum vocat medicum aetate famaque post Hippocratem. Cf. Real-Enc. II, p. 1033.
- DIODORUS** *circulum lacteum ignem esse dixit*. C. I, 15, 5. Fuit Peripateticus, Critolai auditor, ut ait Cicero de fin. V, 5, 14. Cf. Fabr. Bibl. Gr. III, 11. Real-Enc. II, p. 1039.
- DIOTIMUS** quidam poeta. V, 20, 8. Quod ibi legitur elegion Arati ad grammaticum potius respicit. Cf. Real-Enc. h. v.
- DRACO** D. 12, 3. Videtur intelligendus esse Draco Stratonicensis grammaticus de quo vid. Suid. et Real-Enc. h. v.
- EGNATIUS** de rerum natura libro primo VI, 5. §§ 2 et 12. Poeta aliunde non notus. Vid. Real-Enc. III, p. 62.
- EMPEDOCLES** de dis fabulatus est C. I, 2, 21. Animam dicit esse sanguinem C. I, 14, 20. (Cf. Real-Enc. IV, p. 119., ubi ei tribuitur ratio quam amplexus est Epicurus.) Fragmenta leguntur S. I, 17, 46 et VII, 5, 18.
- ENNIUS** in primo, ap. Spaugenberg. v. 20. VI, 1, 12; v. 36. ib. 11; v. 122. ib. 15; v. 137. ib. 14; v. 140.* ib. 9; v. 154.* ib. 13. — II, 31. De verb. 8, 15. — in tertio v. 11. VI, 1, 16; v. 26. ib. 9. — in quinto v. 8* sqq. VI, 3, 8; v. 19. VI, 4, 4; v. 23. VI, 1, 17. — in sexto v. 12. VI, 1, 22; v. 14.* ib. 54; v. 18. ib. 8; v. 19. ib. 10; (ap. Sp. VII, 28* sqq.) VI, 2, 27; v. 49. VI, 1, 18. — in *Annalium* septimo v. 82. VI, 9, 10; in septimo v. 58. VI, 1, 19; v. 59. ib. 62; v. 93 sq. S. I, 4, 17. — in octavo v. 43.* VI, 1, 22; v. 46. ib. 52; v. 56. VI, 1, 20; v. 76. VI, 2, 16. — in nono v. 12. VI, 4, 18. — in decimo v. 30. VI, 1, 9. — in X. *Annalium* (fiere) de verb. 6, 4. — in undecimo (xiv, 12.) VI, 1, 60. — in duodecimo (viii, 27.) VI, 1, 23.

- in quarto decimo v. 1. VI, 5, 10; v. 7. VI, 1, 51; v. 13. VI, 4, 6. — in quinto decimo xvii, 17 sqq.) VI, 3, 3; ex libro quinto decimo VI, 2, 32. — in sexto decimo v. 8. VI, 1, 24; v. 9. ib. 53; v. 17 sq. ib. 17; v. 21. ib. 50; v. 22. VI, 4, 19. — in septimo decimo v. 12. VI, 1, 22; v. 13. ib. 21; v. 14. VI, 2, 28. — xviii, 2. D. 21, 7. et de verb. 8, 16.
- in *Alexandro* VI, 1, 61; 2, 18 et 25. — in *Cresphonte** VI, 2, 21. — in *Erechtheo* VI, 4, 6. — in *Melanippe* VI, 4, 7. — in *Scipione* VI, 2, 26; 4, 6.
- EPAPHUS**, vir plurimae lectionis libro septimo decimo. III, 6, 7. Appellatur vir peritissimus a Servio ad Virgil. Aen. III, 84.
- EPHIPPIUS** in *Busiride* V, 21, 17. Cf. Suid., Mein. Hist. crit. (comaed. med.) p. 351. Bod. Gesch. d. Hell. Dichtk. III, 2, p. 411.
- EPHORUS** notissimus scriptor *Historiarum* libro secundo V, 18, 6. — in libro quinto. V, 20, 7.
- EPICADUS** S. I, 11, 47., ubi vid. not. Cf. Baehr. II, p. 23. Bernh. p. 203. not. 157.
- EPICARMUS**, vetustissimus poeta, in fabula quae inscribitur *Troes* V, 20, 5. Bod. l. c. III, 2, p. 36 sq.
- EPICTETUS**, philosophus nobilis, servus fuit S. I, 11, 44. Eius de se scripti duo versus feruntur ib. 45.
- EPICURUS** animam dixit esse speciem ex igne et aere et spiritu mixtam C. I, 14, 20. — maximam voluptatem privationem doloris definivit VI, 7, 15. — videndi naturam non insubide introspectit VII, 14, 3. Eius servus, cui Mys nomen fuit, non inceleber philosophus S. I, 11, 42. Colotes inter eius auditores loquacitate notabilior C. I, 2, 3.
- Epicureorum* tota factio aequo semper errore a vero devia C. I, 2, 3. Quid ab iis sit obiectum Platonis C. I, 5, 1. Summum bonum in voluptate ponunt S. II, 1, 8.
- ERASISTRATUS**, medicorum veterum nobilissimus, in Platonem iure invectus est VII, 15, 3., ubi vid. not.
- ERATOSTHENES**, vir longe doctissimus in epistola ad Hagetorem *Lacedaemonium* V, 21, 10. Cf. Athen. XI, 54. p. 482, a. — in *libris dimensionum* C. I, 20, 9. Osannus de Eratosth. Erigona p. 39. e cod. Gothano vult legi libro, et intelligi secundum geographiae Eratosthenicae librum. Cf. Excerpt. math. I, § 6, et II, §§ 4 et 7. — fragm. poet. VII, 15, 23. Cf. Bernh. *Eratosthenica* et *Real-Enc.* III, p. 226 sqq.
- ETRUSCONUM** libri III, 7, 2., ubi vid. not. Add. Harduin. ad Plin. N. H. II, s. 53.
- EUPOLIS** inter elegantes habendus veteris comoediae poetas in fabula quae inscribitur *Αἴγες* VII, 5, 8 sq. — in fabula quae inscribitur *Κόλακες* VII, 15, 22. Cf. Meinek. Hist. crit. p. 104 sqq. Bod. Gesch. d. Hell. Dichtk. III, 2, p. 181 sqq.
- EURIPIDIS** nobilissima fabula *Alceste* (v. 74.) V, 19, 4. — in *Andromeda* V, 21, 13. et VII, 2, 9. — in *Licymnio* S. I, 18, 6. — in tragoedia quae *Meleager* inscribitur V, 18, 16 sq. — in *Phaethonte* S. I, 17, 10. — in fabula *Troadibus* V, 22, 7. — *Hypsipyles* princip. S. I, 18, 4. — *Phoeniss.* v. 3. S. I, 17, 46. — fragm. inc. S. I, 17, 59; 23, 8; VII, 15, 23.
- FABIVS MAXIMUS** Servilianus pontifex in libro XII. S. I, 16, 25. *Real-Enc.* III, p. 402.
- FAVORINUS** III, 18, 13. Videtur esse philosophus et grammaticus quem saepe commemorat Gellius. Cf. *Real-Enc.* III, p. 440.
- FENESTELLA** S. I, 10, 5. Scripsit annales Tiberii aetate. Cf. Baehr. II, p. 111. Bernh. p. 531.
- FESTUS** dicitur *Pompeius Festus* III, 3, 10. et 5, 7; *Iulius Festus* ib. 8, 9., ubi vid. not.
- FRONTONI** ascribitur siccum dicendi genus V, 1, 7. Baehr. II, p. 394. Bernh. p. 284.
- FULVIUS NOBILIOR** in *Fastis* quos in aede *Herculis Musarum* posuit. S. I, 12, 16; *Fulvius* tantum legitur S. I, 13, 21. Fuit consul a. DLXIV. e fast. Capit. Cf. Krause Vit. hist. Rom. p. 125 sq. Baehr. II, p. 28 sq. Bernh. p. 660.
- FURIUS** in primo *Annali* VI, 1, 31. — in primo ib. 44; 4, 10. — in quarto *Annali* VI, 3, 5. — in sexto VI, 1, 32. — in decimo ib. 33. — in undecimo ib. 34. De hoc A. Furio Antiates Q. Lutatii Catuli familiari vid. Weichert. poet. Lat. rell. p. 348 sqq. Baehr. I, p. 215. Bernh. p. 404.
- In *Furii* cuiusdam vetustissimo libro Sammonicus Serenus inve-

nit carmina quibus utebantur Romani ad deos evocandos et ad devovendas urbes III, 9, 6.

FUSIUS VIVACULUS II, 1, 13. Haec scriptura legitur apud schol. Cruqu. ad Horat. Sat. II, 5, 41; apud Plin. N. H. praef. § 24. codices habent alii *vivaculus*, alii *ut baculus*. M. Furium Bibaculum poetam commemorant Tacitus Ann. IV, 34. Quintil. X, 1, 96. Weichert. p. 341 sq. Baehr. l. c. Bernh. p. 462.

GALLUS, *CAECILIUS, vir doctissimus in libro de significatione verborum quae ad ius pertinent secundo. VI, 8, 16., ubi Pontanus restituit *C. Aelius Gallus*. De hoc iuriconsulto Ciceronis aequali vid. Baehr. II, p. 640; Bernh. p. 675.

GAVIUS BASSUS in eo libro quem de dis composuit S. I, 9, 13. — in libro de significatione verborum III, 18, 2. *Gavius Bassus* tantum legitur III, 6, 17. De hoc grammatico incertae aetatis vid. Baehr. II, p. 585.

GELLIUS *Annalium* libro quinto decimo S. I, 16, 21. *Gellius* tantum legitur S. I, 8, 1. De hoc Cn. Gellio annalium scriptore vid. Kraus. p. 202. Baehr. II, p. 20. Bernh. p. 526.

A. Gellio Macrobius videtur debere consilium Saturnaliorum conscribendorum prolegg. p. xv. Tacitus eum compilavit Praef., §§ 2 et 3. S. I, praef., § 2 sq.; ib. § 16. ib. § 11 sq.; I, 10. S. I, 5, §§ 1 et 2; I, 16. ib. § 5 sqq.; I, 23, §§ 4-13. S. I, 6, § 19 sqq.; II, 6. S. VI, 7, 4 sqq.; II, 18. S. I, 11, 41 sqq.; III, 2. S. I, 3, 2 sqq.; V, 8. S. VI, 8, 1 sqq.; VII, 14, §§ 8-10. S. I, 5, 14 sqq.; X, 10. S. VII, 13, 7 sq.; X, 11. S. VI, 8, 7 sqq.; X, 24. S. I, 4, 20 sqq.; XI, 8. S. I, praef. § 13 sqq.; XIII, 11, §§ 1 et 2. S. I, 7, 12; XV, 2. S. II, 8, 4 sqq.; XVI, 5. S. VI, 8, 15 sqq.; XVI, 6. S. VI, 9, 2 sqq.; XVII, 8, 8 sqq. S. VII, 12, 28 sqq.; XVII, 10. S. V, 17, 9 sqq.; XVII, 11. S. VII, 15, 2; XVIII, 2, 1. S. I, 5, 12; XVIII, 5. S. VI, 9, 8 sqq.; XIX, 2. S. II, 8, 10 sqq.; XIX, 5, 5 sqq. S. VII, 12, 24 sqq.

GEMINUS S. I, 16, 33., ubi adnotavit Meursius: „Meminerunt eius

Cicero Plutarchus Suetonius alii. De praenomine eius incertum: alii *Tanusium*, alii *Tamisium*, alii *Ganusium*, alii *Canutium*.“ Pontanus: „Apud D. Hieronymum praenomen eius et elogium (modo is sit) tale est: *Varius Geminus, sublimis orator*. Exstat adversus Iovinianum libro primo.“

Quis hic fuerit, non constat.

GENETHLIACI C. I, 19, 20. Cf. Gell. XIV, 1. Arnob. II, 69.

GLAUCIPPUS qui de sacris Atheniensium scripsit S. I, 13, 14. Forsitan hic fuerit Hyperidis oratoris filius quem commemorat Athenaeus XIII, 58, p. 590. c.

GNIPHO, vid. *Antonius*.

GRANIUS FLACCUS S. I, 18, 4. Apud *Granium Licinianum* libro secundo S. I, 16, 30. Cf. Censorin de die nat. 3, 2: *Granius Flaccus in libro quem ad Caesarem de indigitamentis scriptum reliquit*, ubi O. Iahnus citavit Petersen de orig. hist. Rom. p. 22 sq. Apud Arnobium III, 31 et 38; VI, 7. legitur *Granius*. Ad III, 31. Hildebrandus adnotavit *Granium Flaccum Licinianum* grammaticum citari etiam a Festo v. *Ricae* p. 277. Muell.; Haackhius Real-Enc. III, p. 960. duos Granios enumeravit, alterum *Flaccum* alterum *Licinianum*.

HERACLIDES PONTICUS lucem dixit esse animam C. I, 14, 19. ubi vel in codd. mss. legitur *Heraclitus*. Librum περί ψυχῆς eum scripsisse retulit Diogenes Laert. V, 6, 4, 87. Cf. Fabr. Bibl. Gr. II, 13. Münchn. Gel. Anzeig. 1849. N. 98. Real-Enc. III, p. 1142 sqq.

HERACLITUS physicus scintillam stellaris essentiae dixit esse animam C. I, 14, 19. *Heraclitus de dis fabulatus est* C. I, 2, 21. — solem fontem caelestis lucis appellat C. I, 20, 3.

HERODOTUS historiarum scriptor (IV, 28.) VII, 12, 31.

HESIODUS, divinae subolis adsertor, priscos reges cum dis aliis enumerat C. I, 9, 6. *Hesiodi quae de deorum progenie actuve narrantur* C. I, 2, 9. *Operis ruralis Hesiodum auctorem sibi fecit Virgilius* V, 2, 4. — Op. et D. I, 265. S. I, 23, 9. — I, 366. S. VII, 12, 13.

HIPPARCHUS ignem dixit esse animam C. I, 14, 20. Videtur intel-

ligendus esse Pythagoreus quem commemorat Fabricius Bibl. Gr. II, 13. — Osannus ad Cornut. p. 547. vult legi *Hippasum*, qui sic etiam apud Aristotelem *Metaph.* 3. T. II. p. 843. Heraclito adiungatur.

HIPPOCRATES spiritum tenue per corpus omne dispersum dixit esse animam C. I, 14, 19. — divina vir scientia de coitu *Veneris* ita existimabat cet. S. II, 8, 16. — qui tam fallere quam falli nescit .. in libro qui de natura pueri inscribitur C. I, 6, 64. Cf. ibid. § 17. — de nat. hom. III, 4. S. VII, 5, 19. — Prognost. exord. S. I, 20, 5.

HOMERUS, divinus vates VII, 10, 2. — naturae conscius S. I, 12, 9. et VII, 13, 25. — divinarum omnium inventionum fons et origo sub poetici nube figmenti verum sapientibus intellegi dedit Iovem cum dis ceteris profectum in oceanum C. II, 10, 11. Quod eius divina prudentia antri *Ithacesii* descriptione significat C. I, 12, 3. *Homerus* catena aurea C. I, 14, 15. *Epithetis* velut *sideribus* micat divini carminis variata maiestas V, 14, 7. *Eius ἀποφθέγματα* vice proverbiorum in omnium ore funguntur V, 16, 6. In catalogo fastidium non cavet eadem figura saepe repetita V, 15, 14. Facit locum fabulis quae horrorem satietatis excludant V, 16, 2. *Versus* ei non potest subtrahi V, 3, 16. Non virtutibus appellandis sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet VI, 7, 14. *Homericum somnium* a Iove missum C. I, 7, 4. Apud *Homerum* Nestor (Il. β', 79.) C. I, 3, 15. *Homeri locus* (Od. τ', 562 sqq.) a Porphyrio tractatus. C. I, 3, 17 sqq. Ab Homero quid mutuatus sit *Virgilius* V, 2, 6 sqq. *Homeri et Virgilii* in quibusdam par paene splendor est V, 12, 1. Homero auctore in quibus gracilior sit *Virgilius* V, 13, 1 sqq. *Virgilius* studii circa *Homerum* nimietate excedit modum, .. qui per omnem poesim suam hoc uno est praecipue usus archetypo ib. 40. *Homeri imitatio dulcis est Virgilio*, ut et in versibus vitia imitatus sit V, 14, 1 sqq. *Homerica imitatio* luccet in omni opere Maronis V, 16, 5. *Virgilius* ab *Homerica* secta in nonnullis desciscit ib. 8. Quid *Vir-*

gilio contulerit Homerus V, 17, 1 sqq. *Parem observantiae diligentiam Homericae per omnia perfectionis imitator Maro* C. I, 7, 7. Sunt quaedam apud *Virgilium* quae ab Homero creditur transtulisse .. a nostris auctoribus sumpta VI, 3, 1.

Iliad A, v. 50 sq. VII, 5, 10. v. 51 sq. S. I, 17, 12. v. 70. S. I, 20, 5. v. 71 sq. V, 14, 13. v. 157. V, 14, 7. v. 234 sqq. V, 3, 13. v. 260 sq. V, 14, 14. v. 366 sq. V, 14, 12. v. 403 sq. V, 16, 9. v. 423 sqq. S. I, 23, 1. v. 459. De verb. 1, 22. v. 462. VII, 12, 28. v. 469. V, 3, 6. v. 528 sqq. V, 13, 22 sq. et 37. — B, v. 87 sqq. V, 11, 3. v. 235. V, 9, 13. v. 264. D. 22, 13. v. 381. VII, 1, 23. v. 381 sq. V, 9, 4. v. 459 sqq. V, 8, 3. v. 485. V, 13, 9. v. 488 sqq. V, 7, 16. v. 489. VI, 3, 6. v. 511. V, 15, 14. v. 517. V, 15, 17. v. 527 sq. V, 15, 13 et 17. vv. 536 et 559 et 581. V, 15, 14. v. 594 sqq. V, 16, 1. v. 646 sqq. V, 15, 18. v. 657 sqq. V, 16, 3. v. 671. V, 15, 17. v. 766 sq. S. I, 17, 44. v. 859. V, 9, 10. — Γ, v. 3 sq. V, 10, 1. v. 23 sqq. V, 10, 8. v. 33 sqq. V, 5, 11. v. 57. VI, 6, 7. v. 182. V, 14, 7. v. 220. V, 14, 9. v. 277. S. I, 23, 9. — Δ, v. 101. S. I, 17, 38. v. 125. VI, 8, 6. D. 23, 2. v. 141. V, 12, 4. v. 223. V, 14, 9. v. 223 sq. VI, 7, 14. v. 320. V, 16, 6. v. 422 sqq. V, 13, 20. v. 442 sq. V, 13, 31. v. 443. V, 3, 11. v. 448. V, 14, 7. — E, v. 4. V, 13, 34. v. 31. S. I, 12, 9. v. 87 sqq. V, 13, 13. v. 124. D. 19, 29. v. 366. VI, 7, 14. v. 631. V, 14, 7. — Z, v. 23. V, 12, 9. v. 305 sqq. V, 3, 10. v. 377. De verb. 7, 9. v. 488 sq. V, 10, 4. v. 506 sqq. VI, 3, 7. — H, v. 92. V, 5, 1. vv. 132 sqq. et 152 sqq. V, 8, 9. v. 157. V, 14, 14. v. 321 sqq. V, 8, 5. v. 433. S. I, 17, 38. — Θ, v. 1. V, 6, 15. v. 16. V, 3, 5. v. 47 sq. V, 20, 4 et 11. v. 62. V, 14, 7. v. 306 sqq. V, 10, 13. v. 330.* V, 3, 9. v. 518. VII, 10, 1. v. 485 sq. V, 5, 5. — I, v. 4 sqq. V, 13, 14. v. 328 sq. V, 14, 12. v. 340 sq. V, 9, 2. — K, v. 255 sqq. V, 9, 6. v. 272 sq.

V, 9, 7. v. 457. V, 13, 2. v. 469 sqq. V, 9, 9. — *A*, v. 1. V, 6, 15. v. 1 sq. V, 9, 11. v. 2. S. I, 22, 4. v. 131 sqq.* V, 10, 6. v. 155 sqq. V, 13, 12. v. 241. V, 11, 30. v. 475 sqq. V, 6, 10. v. 492 sqq. V, 5, 13. v. 534 sqq. V, 12, 1. v. 680 sq. V, 14, 5. — *M*, v. 131 sqq. V, 11, 27. v. 200 sqq. V, 13, 29. v. 299 sqq. V, 5, 10. et 10, 9. v. 440 sq. V, 9, 3. — *N*, v. 41. De verb. 1, 22. v. 60. D. 22, 13. v. 131. VI, 3, 5. v. 339. VI, 4, 6. v. 341. V, 12, 2. v. 342. V, 14, 7. v. 363 sqq. V, 5, 8. v. 389 sqq. V, 11, 9. vv. 563. et 589.* V, 14, 7. — *Ξ*, v. 231. V, 7, 11. v. 267 sq. V, 4, 3. v. 352. V, 20, 5. v. 390. V, 14, 7. — *O*, v. 37 sq. V, 13, 22. v. 436.* V, 3, 9. v. 605. S. I, 19, 6. v. 733 sqq.* V, 9, 15. — *Π*, v. 33 sq. V, 11, 14. v. 102 sqq.* VI, 3, 2. v. 130 sqq. V, 10, 12. v. 214 sq. V, 13, 27. v. 250* sqq. V, 3, 7. v. 440 sqq. V, 10, 4. v. 482 sqq. V, 11, 9. v. 765 sqq. V, 13, 15. v. 851 sqq. V, 12, 11. — *P*, v. 53 sqq. V, 6, 14. v. 720.* V, 15, 13. — *Σ*, v. 182. V, 9, 1. — *T*, v. 2. S. I, 22, 4. v. 10 sqq. et v. 18. V, 8, 12. — *Υ*, v. 61 sqq. V, 16, 13. v. 164* sqq. V, 13, 25. v. 226 sqq. V, 8, 4. v. 307* sq. V, 3, 8. v. 403 sqq. V, 13, 10. — *Φ*, v. 122 sqq. V, 2, 17. v. 168. VI, 6, 17. v. 362 sqq. V, 11, 23. v. 448. S. I, 17, 44. — *X*, v. 25 sqq. V, 10, 3. v. 127 sq. V, 14, 6. v. 209.* V, 13, 39. v. 221. D. 2, 2. v. 308 sqq.* V, 12, 13. v. 317 sq. V, 8, 10. v. 373 sq. V, 5, 6. v. 410 sq. IV, 6, 5. — *Ψ*, v. 15 sq. V, 10, 10. v. 114. et v. 164. V, 7, 9. v. 220 sq. V, 7, 2. v. 358.* V, 7, 4. v. 368 sq. V, 13, 7. v. 380 sq. V, 13, 3. v. 560 sqq.* V, 7, 3. v. 618.* V, 6, 2. v. 685 sq. V, 7, 5. v. 763. V, 13, 4. v. 850. V, 7, 6. — *Ω*, v. 339 sqq. V, 6, 12. v. 343. S. I, 17, 22. Odyss. B, v. 2 sqq.* V, 8, 7. v. 277. V, 16, 6. — *Γ*, v. 72 sqq. V, 8, 2. v. 113 sqq. V, 4, 7. v. 247 sqq. VII, 2, 15. — *Δ*, v. 149 sq. V, 6, 7. v. 221. VII, 1, 18. v. 271. VII, 1, 19. — *E*, v. 2. S. I, 22, 4. v. 57 sqq. V,

12, 8. vv. 60.* et 264.* III, 19, 5. v. 270 sqq. V, 11, 10. v. 291. V, 4, 4. v. 297. V, 3, 9. v. 490. V, 12, 3. — *Z*, v. 102 sqq.* V, 4, 10. v. 107. V, 13, 8. v. 149. V, 4, 6. v. 218 sq. v. 226. VII, 13, 26. — *H*, v. 36. S. I, 19, 9. v. 14 sqq. V, 4, 8. v. 241 sq. V, 5, 2. — *Θ*, (vv. 44 et 56 sqq.) VII, 1, 14. v. 351. V, 16, 6. v. 505 sqq. V, 5, 4. — *I*, v. 288 sqq.* V, 13, 17. (v. 346.) V, 21, 11. v. 372. V, 13, 6. v. 394.* D. 23, 2. v. 528 sqq. V, 12, 6. — *K*, v. 21 sq. V, 4, 2. v. 144 sqq. V, 4, 5. v. 210 sqq.* V, 8, 1. v. 238. D. 22, 13. v. 279. V, 13, 24. v. 319. D. 22, 13. — *A*, v. 6 sq. V, 13, 16. v. 9 sq. V, 6, 3. v. 66 sqq. V, 7, 13. v. 204 sqq. V, 7, 8. v. 206 sqq. V, 5, 14. v. 243 sq. V, 3, 4. v. 308 sqq.* V, 13, 18. v. 576 sqq.* V, 7, 15. — *M*, v. 13 sqq. V, 7, 10. v. 73 sq. VI, 6, 10. v. 85 sqq. V, 6, 6. v. 208 sqq. V, 11, 6. v. 236 sqq.* V, 6, 5. v. 403. V, 6, 1. v. 403 sq. V, 3, 3. v. 403 sqq. V, 7, 1. — *N*, v. 19. VII, 16, 34. v. 79* sq. V, 3, 12. v. 81* sqq. V, 11, 20. v. 96 sqq. V, 3, 19. v. 269. D. 2, 9. — *O*, v. 74. V, 16, 6. v. 126.* V, 6, 2. — *P*, v. 525. D. 2, 2. — *Φ*, vv. 12 et 60. D. 2, 9. v. 207 sq. V, 4, 13. — *Ψ*, v. 153 sqq.* V, 4, 12. — *Ω*, v. 68. VII, 7, 16. v. 402. S. I, 17, 21.

HORATIUS Od. iv, 2, 1. V, 17, 7.

Sat. II, 4, 34. III, 18, 13.

Hostius poeta in libro secundo belli Histrici VI, 3, 6. et 5, 8., ubi Pontanus adnotavit Scaligerum censuisse hunc fuisse Hostiae Propertii avum. Consentit Weichertus de Host. poet. Reliq. I. p. 7., qui de illo Hostii carmine epico disputavit ibid. p. 10 sqq., et statuit Hostium fuisse C. Lucilii aequalem. Illius Hostiae patrem eum fuisse statuit G. Vossius in Histor. poet. Latin. I, 16, p. 25. Cf. Hertzberg. Quaest. Propert. I, 6. Baehr. I, p. 214 et 216. Bernh. p. 408. Primum librum citavit Servius ad Virg. Aen. XII, 121. et Festus v. *Tesca* p. 356. Muell. Cf. ibid. p. 325.

HYGINUS Protarchum Trallianum secutus S. I, 7, 19. — in libro

- quem de dis Penatibus scripsit III, 4, 13. — de proprietatibus deorum III, 8, 4. — qui ius pontificium non ignoravit in quinto librorum quos de Virgilio fecit VI, 9, 7. Iulius Hyginus in libro secundo Urbium V, 18, 16., ubi vid. not. De hoc Augusti liberto vid. Baehr. II, p. 111; I, p. 236. Bernh. p. 237.
- HYLLUS** libro quem de dis composuit. III, 2, 13. Scriptor alias, quod sciam, non cognitus.
- ILIUS** in Teuthrante VI, 4, 19., ubi videtur legendum esse Iulius. Klausen. Aen. u. d. Penat. p. 1324. et Weichertus poet. Lat. rell. p. 128. hanc tragoediam tribuunt Caesari Vopisco, de quo vid. Cic. Philipp. XI, 5, 11.
- ISOCRATES**, Graecus orator qui verba prius libera sub numeros ire primus coegit. VII, 1, 4.
- IULIUS CAESAR** sexto decimo Auspiciorum libro S. I, 16, 29. Cf. Priscian. VI, 16, 86. p. 719. P. Baehr. II, p. 43 sq. — siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis hausit S. I, 16, 39.
- IULIUS MODESTUS** de feriis S. I, 4, 7. Iulius Modestus tantum legitur S. I, 10, 9. et 16, 28. Fuit Hygini libertus. Cf. Baehr. II, p. 582.
- Vid. Festus et Hyginus.
- IUNIUS** Servium Tullium regem primum intercalasse memorat. S. I, 13, 20. Est hic M. Iunius Gracchanus, i. e. Gracchorum amicus, de quo vid. Baehr. II, p. 29. Hertz. de L. Cinciiis p. 88 sqq. Merkel. ad Ovid. Fast. p. LXXV. L. Mercklin. Comment. de Iun. Gracch. Dorpat. MDCCCXL.
- Iuvenalis I, 15. III, 10, 2.
- LABEO** sexagesimo et octavo libro III, 10, 4. Merkel. l. p. LXXVII. statuit haec esse referenda ad Antistii Labeonis commentarios. Cf. Baehr. II, p. 641 sq.
- Vid. Corneliu.
- LABERIUS** asperae libertatis eques Romanus S. II, 7, 2. — a Caesare in fine ludorum anulo aureo honoratus (quid responderit Ciceroni) S. II, 3, 10. et VII, 3, 8. — ludens ad Ciceronis exilium S. II, 6, 6. — in prologo (cum P. Syro certamen) S. II, 7, 3. — in Ephebo VI, 5, 15. Zeunius ad II, 6, 6.: „Poeta clarus, inquit, et mordax, qui edebat mimos, qui Horatio non probantur in illo Serm. I, 10, 6.: Nam sic Et Laberi mimos ut pulchra poemata mirer. Huius mimi et caetera poemata passim laudantur ab A. Gellio in Noctt. Att. Cf. Manut. ad Cic. Divers. VII, 11.“ Add. Baehr. I, p. 200. Bernh. p. 399.
- M. LAELIUS** augur. S. I, 6, 13.
- LAEVINUS** III, 8, 3. Alias ignotus. Meursius coniecit esse legendum Lavinius.
- LAEVIUS**. Vid. Naevius.
- LICINIUS**. Vid. Macer.
- LIVIVS** in Helena et in Andromache VI, 5, 10. De hoc Livio Andronico vid. Baehr. I, p. 116 sq. Bernh. p. 183 sq.
- LUCANUS** Pharsal. II, 587. C. II, 7, 16.
- LUCILIUS**, acer et violentus poeta III, 16, 17. — vir adprime linguae Latinae sciens (lib. incert. fr. 12.) VI, 9, 11. Eius imitatores se gloriantur Cicero et Varro S. I, 5, 10. Cf. II, 1, 6. — in primo VI, 4, 18. — in tertio Satirarum fr. 2. S. I, 5, 6. [lib. iv. fr. 5.] III, 16, 18. — in quinto fr. 21. VI, 1, 35. [VIII. fr. 13.] De verb. 8, 7. — in libro nono fr. 20. S. I, 5, 7. — in quarto decimo fr. 6. VI, 4, 2. — in libro quinto decimo fr. 2. S. I, 5, 7. — in septimo decimo fr. 7. VI, 1, 43. fr. incert. 133. III, 17, 5. 137. D. 16, 7.
- LUCRETIVS** in primo [v. 7.] VI, 4, 20. v. 124 sq. VI, 1, 49. v. 135 sq. ib. 48. [v. 229.] VI, 4, 20. v. 921 sqq. VI, 2, 3. — in libro secundo v. 24 sqq. VI, 2, 5. [v. 28.] VI, 4, 21. v. 143. VI, 1, 25. v. 207. ib. 26. v. 214. ib. 27. v. 324* ib. 28. v. 325 sq. VI, 4, 9. v. 352 sq. VI, 5, 7. v. 361* sqq. VI, 2, 6. v. 367* sq. VI, 5, 3. v. 401 sq. VI, 1, 47. [v. 1121.] De verb. 8, 6. — in tertio v. 70 sqq. VI, 2, 15. [v. 107.*] De verb. 8, 7. v. 1002. VI, 4, 15. v. 1047. VI, 1, 46. — in quarto v. 39. VI, 1, 29. v. 905 sq. VI, 1, 44. — in quinto v. 34. VI, 1, 30. v. 214 sqq. VI, 2, 29. v. 295 sq. VI, 4, 18. v. 433 sqq.* VI, 2, 23. v. 447 sqq. et 456. ib. 24. v. 935 sq. VI, 1, 65. v. 943.* ib. 64. v. 1292 sq. ib. 63. — in sexto v. 153 sq. VI, 4, 5. v. 404. VI, 1, 45. v. 874 sq. VI, 4, 7. [v. 1143 sqq.*] VI, 2, 9. [v. 1176 sq.] ib. 13. [v.

- 1180 sqq.] ib. 11. [v. 1217 sqq.] ib. 14. [v. 1224 sqq.] ib. 12.
- MACER LICINIUS** *intercalandi originem Romulo adsignat* S. I, 13, 20. *Mares Historiarum libro primo* S. I, 10, 17. C. Licinius Macer, trib. pleb. a. u. DCLXXXI. amicus et aequalis Sisennae a Cicerone repetundarum accusatus mortem sibi conscivit. Cf. Krause Vit. hist. Rom. p. 234 sq. Orell. Onom. Tull. h. n. Weichert. poet. Lat. rell. p. 102 sqq. Baehr. II, p. 23. Bernh. p. 526.
- MILLIUS** S. I, 10, 4., alias, quod sciam, ignotus.
- MARCIVS VATES** S. I, 17, 25. *In carminibus Marcii vatis cuius duo volumina inlata sunt in senatum* ib. 28. Cf. Liv. XXV, 12. Plin. N. H. VII, 33. Hildebrand. ad Arnob. I, 62.
- MASURIUS SABINUS** *Memorabilium libro secundo* III, 6, 11. *Masurius Fastorum secundo* S. I, 4, 7 et 15. Ad priorem locum Pontanus attulit verba veteris glossarii ad Persium V, 90.: *Masurius hic Sabinus legis consultus fuit. Masurius tantum legitur* S. I, 10, 8. Fuit Ateii Capitonis discipulus, Tiberii et Neronis aequalis. Cf. Baehr. II, p. 643. Mahul. Notes sur Macrobe p. 419. citat Dan. Guil. Molleri Dissertationem de Masurio Sabino, Altorf. 1603.
- MATTIVS** III, 20, 5. Fuit mimiam-borum scriptor, Caesaris amicus. Cf. Barth. Advers. XXIII, 18., Both. poet. Lat. scen. fragm. II, p. 265. v. Leutsch. Zeitschr. f. d. Alt.-Wiss. 1834. N. 20. Baehr. I, p. 203. Bernh. p. 401.
- MEANDRIUS** scribit *Milesios Ἀπόλλωνι Ὀδῳ* immolare S. I, 17, 21., ubi adnotavit Meursius: „Emendo *Leandrius*. Meminerunt eius multi. Arnobius lib. VI. [6.] *In Didymaeo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrius*. Clements Protrept. [p. 29.]: *Λεάνδριος δὲ Κλέαρχον ἐν τῷ Αἰδυνμαίῳ φησιν*. Diogenes Laert. lib. I. [28.]. *Θάλητι τὰντα δὴ ὁ Καλλιμαχος ἐν τοῖς ἰάμβοις ἄλλως ἰστορεῖ παρὰ Λεανδρίου λαβὼν τοῦ Μιλησίου*. Restitues etiam huius nomen Etymologicographo in Ἑλῆς et Theodoreto Θεραπεντ. lib. VIII.“ — Adde Clement. Alex. Strom. I. p. 300. et VI, p. 629. Diog. Laert. I, 41. Schol. ad Apollon. Rhod. II, 706. et ad Aristoph. Pac. 363. Sed omnibus his locis C. Keilius Vindic. onomatolog. p. 9 sqq. censet esse legendum *Maeandrius*, quae sine dubio est vera scriptura. Vid. eund. Anall. epigraph. et onomatol. p. 114 sq. Cf. Strab. XII, 2, 25. p. 552. Athen. X, 80. p. 454. a. Corp. inser. Graec. n. 2905. *Κατὰ τὰ ἐν ταῖς συγγράμματαις Μαίανδριον τοῦ Μιλησίου ἰστορίας*. Westermann. Real-Enc. IV. p. 1353.
- MEANDER** eiusve imitatores quales comoedias agendas dederunt C. I, 2, 8. — in *Nauclero* V, 21, 15.
- M. MESSALA** Cn. Domitii in consularu collega idemque per LV annos augur S. I, 9, 14., ubi Zeunius non recte citavit Ernestii clavem. Merkelius ad Ovid. Fast. p. xcvi. dubitat num ea quae h. l. et apud Laur. Lyd. de mens. IV, 1. leguntur sumpta sint e libris de *auspiciis* quos citavit Gellius XIII, 15. et Festus p. 161, 29. vocat de *explanatione auguriorum*, an de aliis.
- METELLUS** pontifex maximus in indice quarto III, 13, 10., ubi vid. not.
- MODESTUS**. Vid. *Iulius*.
- MUMMIUS** qui post Novium et Pomponium diu iacentem artem *Atellaniam* suscitavit S. I, 10, 3. Meursius et Pontanus censuerunt esse scribendum *Memmius*. Scriptura *Mummius* defenditur in Orell. Onomast. Tull. h. v. coll. Charis. p. 118. P. (I, 21, 215.) *Mummius in Atellan.* et Priscian. X, 9. p. 514. Krehl., ubi post Novium commemoratur *Mumius* (sic). Munkius de fab. Atell. p. 126., Baehr. I, p. 196 sq., Bernhard. p. 382. rem dubiam reliquerunt.
- MUSONIUS** S. I, 5, 12. (e Gellio XVIII, 2, 1., qui eum commemorat etiam XVI, 1, 1.). Praeter *Musonium Rufum* omnes philosophos a. Vespasiano (a. LXXIV. p. Chr. n.). Roma pulsos esse refert Dio Cass. LXVI, 13. Tacitus Hist. III, 81.: *Miscuerat*, inquit, *se legis Musonius Rufus, equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus*. Cf. Baehr. II, p. 452 sq. Bernh. p. 259. Real-Enc. h. v.
- MYTHICI** S. I, 9, 1.
- NAEVIUS** in fabula *Ariolo* III, 18,

6. — in *Equo Troiano* VI, 1, 38. Incert. VI, 5, 8. et S. I, 18, 16., ubi Ios. Scaliger. lectt. Auson. lib. II, c. 27. coniecit legendum esse *Laevius*. Inter *Naevii* tragoediarum fragmenta hos versus habent P. Scriverius et I. G. Vossius in Collectt. vett. Tragicor. p. 47., probante Santenio ad Terentian. M. p. 233. Retinuit eos Bothius poet. Lat. scen. fragm. p. 96., qui tamen: „Haec inquit, non redolent seculum *Naevianum*, putoque sane memoria falsum esse bonum virum *Macrobius*.“ Weichertus poetar. Lat. rel. p. 49.: „Hos versus, inquit, manifestum profecto est, cuicumque tribuantur poetae, *Naevii* esse non posse, a cuius aetate dictionis elegantia et nitor alienissimus est... Equidem hic minime *Macrobius* ἀμάρτημα μνημονικὸν, sed communem in scribendis *Naevii* et *Laevii* nominibus librariorum errorem invenio.“ Posuit eos in *Erotopaegnion* fragmentis. — in *bello Punico* III, 19, 5. — ex primo libro *belli Punici* VI, 2, 31. — *belli Punici* libro primo VI, 5, 9. — *belli Punici* libro secundo ib. 8.
- NICANDER** *Colophonius* in primo Αἰτωλικῶν V, 21, 12. (ex Athen. XI, 53. p. 477.) — poeta quem *Didymus* fabulosum vocat V, 22, 10. Cf. Suid. h. v.: Νίκανδρος Ξενοφάνους Κολοφώνιος· κατὰ δέ τινες Αἰτωλός· ἅμα γραμματικός τε καὶ ποιητής καὶ ἱατρός, γεγονός κατὰ τὸν νέον Ἀτταλον, ἤγονν τὸν τελευταῖον, τὸν Γαλατονίκην ὃν Ῥωμαῖοι κατέλυσαν. *Damnaei* filius dicitur in libello qui inscribitur Γένος Νικάνδρου. Cf. Real-Enc. V, p. 612 sq.
- NIGIDIUS** homo omnium bonarum artium disciplinis egregius VI, 8, 8. P. *Nigidius* in libro quem de extis composuit. VI, 9, 5. *Nigidius Figulus* in libro de animalibus quarto III, 16, 7. *Nigidius* de dis libro nono decimo III, 4, 6. *Nigidius* tantum S. I, 9, 6. *Zeunius* adnotavit: „*Nigidius Figulus*, quem *Gellius* IV, 9. iuxta *Varronem* doctissimum dicit, valde aestimatur *Ciceroni*, *Plinio* et *Gellio*, qui saepe numero eius auctoritate utuntur.“ Cf. *Merkel*. ad *Ovid*. Fast. p. xcvi. *Baehr*. II, p. 412.
- Bernh.* p. 648. *Hertz*. de Sinn. Capit. p. 9 sqq. *Hildebrand*. ad *Arnob.* III, 32. *Halm*. ad *Cic.* in *Vatin.* 6, 14.
- Nisus* in *Commentariis fastorum* S. I, 12, 30. De hoc grammatico vid. *Arnob.* I, 59., ubi memoratur cum *Epicado*, *Caesellio*, *Verrio*. Cum *Papiriano* et *Charisio* memoratur a *Prisciano* X, 2, p. 479. Kr. Aetas incerta. Cf. *Baehr.* II, p. 586.
- Novius Atellanarum* probatissimus scriptor S. I, 10, 3. *Novius Pomponiusque iocos non raro dicteria nominant* S. II, 1, 14. *Sul-lae* fere aequalis fuisse videtur. Cf. *Both.* poet. Lat. scen. fragm. II, p. 41 sqq. *Munk*. de fab. At. p. 100 sqq. *Baehr.* I, p. 196. *Bernh.* pp. 398 et 401.
- NUMENIUS* inter philosophos occultorum curiosior C. I, 2, 19., ubi vid. not. *Numenius* (rhetor?) legitur S. I, 17, 65. Cf. *Suid.* Real-Enc. h. n. 1. et 5.
- OCTAVII HERSENNI* liber qui inscribitur de sacris *Saliaribus Tiburtium* S. III, 12, 7. *Atlas* ignotus. Cf. *Baehr.* II, p. 569.
- OENOPIDES* S. I, 17, 31. *Lobeckius* *Aglaopham.* I, p. 615. hunc philosophum, quem plerique in *Pythagoreorum* numero referunt, dicit fuisse *Parmenidi* et *Empedocli* aetate supparem. Cf. *Fabric.* B. Gr. III, 13. Real-Enc. V, p. 880.
- ORPPIUS*, vir doctus in libro quem fecit de silvestribus arboribus III, 18, 7., ubi vid. not. — in libro de silvestribus arboribus III, 19, 4. Cf. *Baehr.* II, p. 570, 26.
- ORPHEI* quae de deorum progenie actuve narrantur. C. I, 2, 9. *Fragmenta* S. I, 17, 42; 18, §§ 12. 17. 18. 22; 23, 22.
- PACUBIUS* (*Pacuvius*), cum de *Medea* loqueretur. III, 8, 7. — in *Medea* VI, 1, 36. — in *Paulo* VI, 5, 14.
- PANYASIS*, egregius scriptor *Graecorum* V, 21, 19. *Halicarnassensis*, *Herodoto* cognatus. Cf. Real-Enc. h. v.
- PAPIRIANUM IUS* III, 11, 5. Ascribitur *Sexto* cuidam *Papirio*. Cf. *Becker.* Handb. I, p. 14. not. 23. *Bernh.* p. 169.
- PARMENIDES* de dis fabulatus est C. I, 2, 21. — dixit animam constare ex terra et igne. C. I, 14,

20. — *Socrate ita antiquior, ut huius pueritia vix illius adprehenderit senectutem.* S. I, 1, 5. Est philosophus ille Eleaticus. Cf. Fabric. B. Gr. II, 23.

Persius I, 7. C. I, 9, 3.

PETRONIUS. Vid. *Arbiter*.

PHERECYDES in libris *Historiarum* V, 21, 3. *Pherecydes* tantum legitur S. I, 17, 21. et V, 21, 19.

PHILEAS, vetus scriptor, in eo libro qui inscribitur *Asia*. V, 20, 7. Atheniensis aetatis incertae. Cf. Real-Enc. h. n.

PHILEMON, notissimus comicus, in *Fantasmate* (Phasmate) V, 21, 7.

PHILOCHORUS in *Atthide* III, 8, 3. *Philochorus* tantum legitur S. I, 10, 22. Atheniensis, Demetrii Poliorcetae adversarius. Cf. Real-Enc. h. n.

PHILOLAUS et *Pythagoras* dixerunt animam esse harmoniam. C. I, 14, 19. Crotoniates Socratis aequalis. Cf. Fabric. B. Gr. II, 10. Real-Enc. h. n.

PHYSICI C. I, 6, 64 et 76; II, 7; 12, 1; 16, 10; 20, 6 et 9; S. I, 7, 18; 8, 6; 9, 1 et 5; 17, 54; 18, 15; 21, 1; 23, 2; VII, 11, 5.

PICTOR primo *potificii iuris* libro III, 2, 11. *Veranius* ex primo libro *Pictoris* dissertationem huius verbi (porricere) executus est. ib. 3. Videtur esse *Serv. Fabius Pictor*, de quo vid. *Cic. Brut.* 21, 81. *Baehr.* II, pp. 19 et 636. *Bernh.* p. 523.

PINDARUS, quem *Flaccus* imitationi inaccessum fatetur V, 17, 7. — qui nimis opima et pingui facundia existimatus est ib. 8. *Pindari* carmen quod de natura et flagrantia montis *Aetnae* conpositum est ibid. — carmen quod est super monte *Aetna* ibid. Vid. not.

PISANDER, qui inter Graecos poetas eminet opere quod a nuptiis *Iovis* et *Iunonis* incipiens universas historias .. in unam seriem coactas redegerit. V, 2, 5, ubi vid. not.

PISO S. I, 12, 18. Cf. R. Merkel. ad *Ovid. Fast.* p. LXXX.: „Si modo is *Piso* est satis antiquus: vix enim *L. Calpurnium Pisonem* *Frugi* intellexim, sed cum quem *Arnobius* III, 38. inter *Aelium* et *Granum*, *Platarchus* Mar. c. 45 *Caium* et *ἄνδρα ἰστορικόν*, *Plinius* H. N. XII, 13, § 87. *L. Pisonem* censorium (nisi malueris *Caesonium*) et scripto-

rem *Commentariorum* nuncupant.“ *Bernhardyus* p. 332. retulit *Traiani* aetate *L. Calpurnium Pisonem* scripsisse libros de continentibus poetarum.

PLATO inter philosophiae professorum princeps C. I, 8, 5. — ipsius veritatis arcanum C. I, 6, 23. — postquam et *Pythagoricae* successione doctrinae et ingenii proprii divina profunditate cognovit cet. C. II, 2, 1. Qui primum *Pythagoram* et qui postea *Platonem* secuti sunt duas esse mortes .. prodiderunt C. I, 11, 1. Duas mortes hominis novit C. I, 13, 5. Rerum omnium et actuum naturam penitus inspiciens advertit infundendum animis iustitiae amorem C. I, 1, 4. — cum de τὰ γὰρ θεῶν loqui esset animatus C. I, 2, 15., ubi vid. not., et *Addend.* p. 308 sq. Dixit animam esse essentiam se moventem. C. I, 14, 19. Dicit animam motus esse principium C. II, 14, 23. Quomodo dicat animam ex se moveri C. II, 15, 6. De anachronismis in eius dialogis S. I, 1, 5 sq. *Platonici* decreti auctoritate vino indulgendum est S. II, 8, 4. *Solem* Ἀπόλλωνα cognominatum scribit ἀπὸ τοῦ ἀποπάλλειν τὰς ἀκτῖνας (in *Cratylo* p. 406.) S. I, 17, 7. In *Gorgia* (p. 524.) de habitu post corpus animarum ammonemur C. I, 1, 6. *Phaedonis* nomini librum divinum de immortalitate animae dicavit S. I, 11, 41. In *Phaedone* (p. 62.) definit homini non esse sua sponte moriendum, sed in eodem dialogo (p. 67.) idem dicit mortem esse philosophantibus adpetendam C. I, 13, 15. Notavit in *Phaedone* (p. 79.) animam in corpus trahi nova ebrietate trepidantem. C. I, 12, 7. In *Phaedone* (p. 106.) est distinctio locorum quae hanc vitam relinquentibus ea lege debentur quam sibi quisque vivendo sanxerit C. I, 1, 6. De *Phaedro* *Platonis* (p. 245.) locus ad verbum a *Cicerone* translatus, in quo validissimis argumentis animae immortalitas adseritur. C. II, 13, 6. Inter *Platonis* et *Ciceronis* libros quos de re publica uterque constituit .. hoc interesse perspeximus cet. C. I, 1, 1. In *Re publica* sua (lib. x. p. 617.) cum de sphaerarum caelestium volubilitate tractaret, sin-

gulas ait Sirenas singulis orbibus insidere C. II, 3, 1. *Platonica auctoritas si hunc esse sphaerarum ordinem quem Cicero refert consentit C. I, 17, 7. et ibid. cc. 19. et 20. Plato cum in voluminis conclusione a quodam vitae reddito . . . indicari faciat qui sit exutarum corporibus status animarum adiecta quadam sphaerarum vel siderum non otiosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans a Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur. C. I, 1, 2. Er ille Platonicius C. II, 17, 13. Platonis fabulam a quo genere hominum Tullius memoret irrisam C. I, 2, 1. In illo Platonis Symposio (p. 178 sqq.) Cupidinis varia et lepida descriptio est. S. I, 1, 3. Plato in Timaeo (p. 22.) fatetur Aegyptio numquam nimietatem humoris nocuisse vel caloris. C. II, 10, 14. Platonis Timaeus (p. 35.) fabricatorem mundanae animae deum partes eius ex pari et impari numero intertexuisse memoravit C. I, 6, 2. Plato in Timaeo cum de mundanae animae fabrica loqueretur C. I, 12, 6. Cf. II, 2, 1 et 14 sq. Timaeus Platonis edocuit primo omnium septenario numero animam mundanam generatam esse C. I, 6, 45 sqq. Continentia sensus de Timaeo Platonis excerpta ib. 28. Plato in Timaeo (de sole) sic ait cet. C. I, 20, 2. Secundum Platonem (Tim. p. 31.) scimus illa forti inter se vinculo colligari quibus interiecta medietas praestat vinculi firmitatem C. I, 6, 23 sq. Plato semitonium *λεῖμμα* vocavit C. II, 1, 23., ubi vid. not. Dum nec anatomica abstinet (Tim. p. 70.) risum de se posteris tradidit VII, 15, 1.*

PLATONICI quid de inferis indicent C. I, 11, 4 sqq. Archimedis dimensio (mundi) a Platonicis repudiata est. C. II, 3, 14. Argumenta (Aristotelis de animae motu) arguta magis quam vera esse docuerunt C. II, 14, 14. Magni viri qui se Platonicos dici gloriabantur C. II, 15, 2.

PLAUTUS et orator Tullius, quos eloquentissimos antiqua aetas tulit, etiam ad iocorum venustatem ceteris praestiterunt S. II, 1, 10. Comediae incertae Plantinae esse de iocorum copia noscebantur ib. 11.

— in fabula *Amphitryone* V, 21, 3. — in *Aulularia* (II, 6, 5.) III, 11, 2. — in fabula quae inscribitur *Baccharia* III, 16, 1. Vid. praef. — in *Calceolo* III, 18, 9. — in *Captivis* (I, 1, 12.) De verb. 7, 15. — in *Cistellaria* (Curcul. I, 1, 55.) III, 18, 14. — in *Gurgulione* (Curc. I, 1, 5.) S. I, 16, 14. — in *Pseudolo* (I, 3, 39 al. 53.) De verb. 7, 15. — in *Rudente* (I, 4, 31*) ib. 8, 16. Illud *Plautinum*: Mecum habet patagus morbus aes V, 19, 12.

PLINIUS in *Naturali Historia* (IX, 17, s. 27.) III, 16, 5. Plinius tantum (N. H. IX, 55, s. 81.) legitur III, 15, 10.

PLINIUS SECUNDUS in pingui et florido dicendi genere luxuriatus est. S. V, 1, 7.

PLUTINUS magis quam quisquam verborum parvus libro integro . . . cuius inscriptio est: *Quid animal, quid homo* (Ennead. I, lib. I.) C. II, 12, 7. — inter philosophiae professores cum Platone princeps libro de virtutibus (Enn. I, lib. II.) C. I, 8, 5. — (Enn. I, lib. IX., qui inscribitur *περὶ ἐξάγωγῆς*) C. I, 13, 9. — alio in loco, cum de corporum absumptione loqueretur (Enn. II, lib. II. et Enn. IV, lib. I.) C. II, 12, 14. — (Ennead. II, lib. II.) C. I, 17, 11. — in libro qui inscribitur: *Si faciunt astra* (Enn. II, lib. III.) C. I, 19, 27. Cf. S. I, 17, 3.

PLUTARCHUS de quaestionibus convivalibus aliqua conscripsit VII, 3, 24. Sympos. I, 1, 3. VII, 1, 9 sqq. I, 1, 4 sq. ib. 15 sqq. II, 1, 1 sq. VII, 2, 1 sqq. II, 1, 4 sq. VII, 3, 2 sqq. II, 1, 9 sqq. VII, 3, 11 sqq. II, 3, 2. VII, 16, 1. III, 3. VII, 6, 15. III, 4, 2 sq. VII, 7, 3 sqq. III, 7, 1. VII, 7, 14. III, 10. VII, 16, 16. IV, 1, 1 sq. VII, 4, 3 sqq. IV, 1, 3. VII, 5, 6. VI, 1. VII, 13, 1 sqq. VI, 3. VII, 12, 18. VI, 7. VII, 12, 6. VII, 1. VII, 15, 2. VII, 3, 1 sqq. VII, 12, 8.

POLEMON in libro qui inscribitur *περὶ τῶν ἐν Σινελίᾳ θανμαζομένων ποταμῶν*. V, 19, 26.

POMPEIUS. Vid. Festus.

POMPONIUS egregius Atellanarum poeta in Gallis Transalpinis VI, 9, 4. — in *Atellania* quae *Kalendae Martiae* inscribitur. VI, 4, 13. Versus Pomponianus ex *Atellania* quae *Maebia* inscri-

- bitur S. I, 4, 22. Vid. Mummius et Novius et Munk. de fab. At. p. 97 sqq.
- Pontificalis auctoritas** S. I, 15, 18.
- PORPHYRIUS** in *Commentariis* suis C. I, 3, 17. — *libris quibus Timaei obscuritatibus nonnihil lucis infudit* C. II, 3, 15. — *testatur Minervam esse virtutem solis* S. I, 17, 70. Cf. Real-Enc. h. n.
- POSIDONIUS** in *libris quibus titulus est* περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων S. I, 23, 7. — *adfirmat solis meatum ab usta non recedere* ib. 2. — *dixit animam esse ideam* C. I, 14, 19. — *ait lacteum caloris esse siderei infusionem* C. I, 15, 7. Fuit Stoicus, Panaetii discipulus. Cf. Fabric. B. Gr. III, 15. Real-Enc. V. p. 1928 sq.
- POSTUMIUS**. Vid. *Albinus*.
- PROPERTIUS** (II, 3, 24.) D. 21, 7. De verb. 8, 15.
- PROTARCHUM** Trallianum secutus est Hyginus S. I, 7, 19. Commemoratur a Stephano Byzantino v. Ὑπερβόρειοι, alias ignotus.
- PTOLEMAEUS** in *libris tribus quos de harmonia composuit* C. I, 19, 20.
- PUBLIUS**, natione Syrus, cum puer ad patronum domini esset adductus, promeruit eum non minus salibus et ingenio quam forma. . . Ob haec manu missus et maiore cura eruditus, cum mimos componeret, . . productus Romae per Caesaris ludos omnes qui tunc scripta et operas suas in scenam locaverant provocavit, . . nec ullo recusante superavit omnes, in quis et Laberium. S. II, 7, 6 sq. Caesar in eum vertit favorem ib. 5. — *ei palmam dedit* ib. 8. Eius versus quo allocutus est Laberium recedentem ibid. — *sententiae* ib. 10 sq. — *ioci* ib. 6. et II, 2, 8.
- PYTHAGORAS** primus omnium Graiae gentis hominum mente concepit caelestium sphaerarum modulamina C. II, 1, 8. — *secreti compos deprehendit numeros ex quibus soni sibi consoni nascerentur* ib. 13. Ante Pythagoram secretum inparis numeri parturiit natura S. I, 13, 5. Animam dixit esse harmoniam C. I, 14, 19. — *putat a lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium* C. I, 12, 3. — *fabulatus est* C. I, 2, 21. — *agendi nescius fuit, artifex disserendi et solas doctrinae et conscientiae virtutes secutus est* C. II, 17, 8. Vid. Plato.
- QUADRIGARIUS**. Vid. *Claudius*.
- ROSCIUS** librum conscripsit quo eloquentiam cum histrionia comparavit III, 14, 12.
- RUSTICUM** vetus canticum V, 20, 18.
- RUTILIUS** scribit Romanos instituisse nundinas, ut rustici nono die ad mercatum legesque accipiendas Romanam venirent S. I, 16, 34. P. Rutilius Rufus consul anni DCXLVI. libros de iure civili scripsit et historiarum libros, e quibus haec sumpta esse statuit Krause Vit. hist. Rom. p. 229.
- SALUSTIUS**, gravissimus alienae luxuriae obiurgator et censor III, 13, 9. — *regnat in brevi genere dicendi* V, 1, 7. — Iug. 6, 1. D. 19, 29. De verb. 6, 12. — *in tertia* S. I, 4, 6., ubi vid. not. Alia fragmenta III, 13, 7; 14, 5; VII, 12, 34. D. 21, 7. De verb. 8, 16.
- Saliorum antiquissima carmina** S. I, 9, 14.
- SAMMONICUS SERENUS**, vir seculo suo doctus, qui temporibus Severi principis ostentabat duritiam morum, cum ad principem suum scriberet III, 16, 6. Cf. 17, 4. — *in libro quinto Rerum reconditarum* III, 9, 6. Adnotavit Muretus: „Etiam Arnobius lib. VI. [c. 7.] Sammonicum nominat. Spartianus in vita Caracallae [c. 4.]: Occisi sunt et in balneis plures et in coenis, inter quos Sammonicus Serenus, cuius libri plurimi ad doctrinam exstant.“ Horum librorum titulum cum aliis similibus (*Libri reconditi* apud Serv. ad Aen. I, 398. et II, 649. et Ἀνέκκρυπτα τῶν οὐκ ἐν μέσῳ Plutarch. Sympos. V, 2, p. 675. B.) commemorat Lobeck. Aglaopham. II, p. 862. not.
- SAPPHO** (fragmentum de carchesio ex Athenaeo sumptum) V, 21, 6.
- SCIPIO AFRICANUS AEMILIANUS** in oratione contra legem iudiciariam Tib. Gracchi III, 14, 6., ubi vid. not.
- Seneca** compilatus est Ep. 10. § 5. S. I, 7, 6. Ep. 47. S. I, 11, 7 sqq. Ep. 84. §§ 2-10. S. I, praef., 5 sqq.
- SERVIUS SULPICIUS** III, 3, 8. dicitur auctor interpretationis vocis religio, quam Masurio Sabino tribuit Gellius IV, 9, 8.
- Sibyllinum carmen** S. I, 17, 25.
- SISENNA** in secundo VI, 4, 15. (L.

- Cornelius). Cf. Krause p. 299 sqq. Baehr. II, p. 23. Bernh. p. 2043 sq.
- SOPHOCLES** *tragoedia quae inscribitur* *Πεζοτόμοι* V, 19, 9 sq. — *in fabula quae inscribitur* *Tyro* V, 21, 6.
- SPEUSIPPUS** *solem* *Ἀπόλλωνα* cognominatum scribit, quod ex multis ignibus constet vis eius S. I, 17, 8. Fuit Platonis sororis filius quem in Pythagoreorum numero retulit Fabricius Bibl. Gr. II, 13. Cf. Diog. Laert. IV, 1.
- STATIUS TULLIANUS** *de vocabulis rerum libro primo* III, 8, 6. Praeter Comment. Serv. ad Aen. XI, 543., ubi ipsa Macrobbii verba leguntur, commemoratur nusquam, quod sciam, hic grammaticus.
- STOICI** S. II, 1, 8. D. 13, 7.
- STRATON** *Peripateticus per septinos dies concepti corporis fabricam dispensat.* C. I, 6, 65. Cf. Fabric. B. Gr. III, 11.
- SUEVIUS**, *vir longe doctissimus, in idyllio quod inscribitur* *Moretum* III, 18, 11 sq. *Suevius poeta* ib. 19, 1. — *in libro quinto* (fragm. epic.) VI, 1, 37. et 5, 15. Aliunde non notus poeta.
- SULPICIUS**. Vid. Servius.
- SYMMACHUS** *luxuriatur pingui et florido genere dicendi* V, 1, 7. Cf. prolegg. p. xxiv sqq.
- TAGETICA** *sacra* V, 19, 13., ubi vid. not.
- Tarquitius Priscus** *in Ostentario arborario* III, 20, 3. *Liber Tarquittii transcriptus ex Ostentario Tusco* III, 7, 2. Ad Lactantii verba (I, 10, 2.): *Tarquittius de illustribus viris disserens adnotavit* Heumannus: „Qualis hic Tarquitius fuerit, indagare nondum potui, inquit Theod. Canterus Var. lect. lib. II, c. 19. Fuit is scriptor Latinus de Hetrusca disciplina laudatus a Plinio [inter auctores libb. II. et XI.],“ et Cameraarius: „Ammianus Marcellinus lib. XXV, c. 6. de hoc auctore: *Ex Tarquitianis libris in titulo de rebus divinis.*“ *Ostentarium Tuscum* videtur pertinere ad libros Etruscorum, de quibus vid. III, 7, 2. Apud Festum v. *Ratitum quadrantem* p. 274. Muell. memoratur Tarquitius, sed excidit titulus libri. Regibus pulsus nomen Tarquinius putatur esse mutatum in *Tarquitius*. Cf. Real-Enc. VI, p. 1613 sq.
- TERENTIUS** *in Hecyra* (I, 2, 114.) D. 19, 31. De verb. 6, 14. Eunuch. II, 2, 98.* De verb. 8, 4. II, 2, 40. De verb. 7, 2. Heautontim. prol. 19. De verb. 1, 23. IV, 6, 18. D. 16, 7. Vid. Varro.
- TERTIUS**, cum de ritu sacrorum multa dissereret III, 11, 5., ubi Hertz. de L. Cinc. p. 39. statuit esse legendum *P. Titius*.
- THEOCRITUM** *Virgilius sibi fecit pastoralis operis auctorem* V, 2, 4.
- THEOLOGI** *potentiam solis ad omnium potestatum summitatem referri indicant* S. I, 23, 21.
- THEOPHRASTUS** (de lacteo) C. I, 15, 4.
- THUCYDIDES** *libro tertio* [II, 8.] III, 6, 8. *Descriptio pestilentiae* IV, 1, 3.
- TIMOTHEUS** *poeta* VII, 16, 28. *Timotheus tantum legitur* S. I, 17, 20. Cf. Meinek. Hist. crit. (com. med.) p. 428. *Timotheus, Thersandri filius commemoratur in Alexandri Aetoli fragm.* V, 22, 5.
- (Tironis) *Ciceronis liberti libri quos de iocis patroni composuit.* S. II, 1, 12.
- C. TITIVS**, *vir aetatis Lucilianae in oratione qua legem Fanniam suasit* III, 16, 14., ubi vid. not. — *de verbi vitulari significato* III, 2, 11.
- TITUS** *de feriis scribens* I, 16, 28., ubi Merkel. probante Hertizio coniecit *Cincius*.
- TREBATIUS** *in libro I. Religionum* S. I, 16, 28. et III, 3, 2; 5, 1. — *Religionum libro nono* III, 7, 8. — *libro decimo Religionum* III, 3, 5. *Trebatius tantum legitur* ib. 4. Fuit Ciceronis amicus. Cf. Baehr. II, p. 640. Bernh. p. 235.
- TUDITANUS** *libro tertio Magistratum* S. I, 13, 21. *Tuditanus tantum legitur* S. I, 16, 32. C. Sempronius Tuditanus fuit consul a. DCXXV. Baehr. II, p. 20. Real-Enc. VI, p. 976.
- UMBRO** *negat eum pollui qui opus ad deos pertinens fecisset.* S. I, 16, 10. Alias, quod sciam, ignotus.
- VALERIUS**. Vid. *Antias*.
- VALERIUS PROBUS**, *vir perfectissimus.* V, 22, 9.
- L. VARIUS**, *tragoediarum scriptor.*

S. II, 4, 1. e coni. Weichertii. *Varius de Morte* VI, 1, 39. et 2, 19. Fuit carmen epicum de morte Caesaris. Cf. Baehr. I, p. 214. Bernh. p. 408.

M. *Varro de agricultura* III, 2. III, 15, 6. *Varro de agricultura libro tertio*, c. 6. III, 13, 1; c. 12. ib. § 14.; c. 14. ib. § 15. *Varro Divinarum libro quarto* III, 6, 10., ubi vid. not. — *libro quinto Rerum divinarum* S. I, 9, 16. — *Divinarum libro quinto*. III, 2, 8. — *libro octavo Rerum divinarum*. III, 4, 1. — *Rerum divinarum libro decimo* VI, 4, 8. — *in libro quinto decimo Rerum divinarum* III, 2, 11. Cf. Merkel. prolegg. ad Ovid. Fast. p. cvi sqq. Eodem pertinet: — *in Augurum libris* S. I, 16, 19. (Merkel. p. cxv. refert ad lib. III.) — *libro sexto qui est de sacris aedibus* S. I, 8, 1. — *instaurare ait esse instar novare* S. I, 11, 5. (Merkel. p. clxx. refert ad lib. IX.). — *τὴν Θεὸν Ἰννακίαν Fauni filiam tradit* S. I, 12, 27. (Merkel. p. clxxxviii. refert ad lib. XIV.). De Graeco more Herculi sacrificandi III, 6, 17. (Merkel. p. cxxx. refert ad lib. XVI.). de Apolline et Bacco in Parnasso celebratis S. I, 18, 4. de Venere S. I, 12, 12. de Pelasgis diversas terras pententibus S. I, 7, 28. de nundinis S. I, 13, 20. et 16, 33. de intercalatione S. I, 13, 21. de Kalendis S. I, 15, 18. de diebus fastis S. I, 16, 27. Sed verba: *Varro Feralium diem ait a ferendis in sepulchra epulis dicta* S. I, 4, 14. pertinent ad lib. de ling. Lat. vi, 3, § 13. *Varro in libro Rerum humanarum quem de diebus scripsit* S. I, 3, 2 et 4. — *Humanarum secundo* III, 4, 7. M. *Varro libro Rerum humanarum undecimo* III, 16, 12.

Varro in logistorico qui inscribitur Marius de fortuna III, 18, 5. — *in libro qui inscribitur Gallus de admirandis* III, 15, 8. — *Cato de liberis educandis* III, 6, 5. — *in Scaevola* D. 19, 32. — *de moribus* III, 8, 9. (Vid. app. crit.) — *ad Libonem primo* III, 18, 13. (Ex hoc loco commemoratur a Fabricio Bibl. Lat. I, p. 127.) M. *Varronis liber ex saturis*

Menippeis, qui inscribitur: Nescis, quid vesper vehat. S. I, 7, 12. et II, 8, 2 sq. — *in saturis quas alii Cynicas, ipse appellat Menippeas* S. I, 11, 42. — *in Menippeis suis* V, 20, 13. — *in ea satura quae inscribitur περὶ κεραινοῦ* III, 12, 2. Cf. F. Oehlerii Commentat. de M. Terentii Varronis satura Menippea. Huc pertinent etiam verba: *licet Varro dixerit genuit* D. 23, 8 et de verb. 10, 9., quae ad Andabatas refert Priscianus X, p. 898. P.

M. *Varro* tantum legitur (de Liciniis Murenis) III, 15, 2. Quorum (Quadrigarii et Lucilii) M. *Cicero et Varro imitatores se gloriantur* S. I, 5, 10.

VATINIUS in oratione sua posuit *Ciceronem esse scurram consularem* S. II, 1, 12.

VELIUS LONGUS III, 6, 6. Inter Virgilio commentatores saepe commemoratur a Servio (cf. Lion. praef. p. ix.), et a Charisio II, 9. p. 153. P. Cf. Baehr. I, p. 236.

VERANIUS ex I. libro Pictoris dissertationem huius verbi (porricere) executus est. III, 2, 3 sq. — *in Pontificalibus quaestionibus* III, 5, 6. *Pontificalium eo libro quem fecit de supplicationibus* III, 6, 14. e coni. Merkel. ad Ovid. Fast. p. xcvm. In codd. Mss. legitur *Veratius Pontificalis in eo libro*. — *de verbis pontificalibus* III, 20, 2. Merkelius l. c.: „Vixit Veranius, inquit, intra annos u. c. 664. et 667., uti cognoscitur e Festo p. 289, 24 sin.“ Quae ultimo loco commemoravimus e Festo hausta esse censet G. F. Grotefend. Zeitschr. f. Alt.-Wiss. 1843., p. 176. Cf. Baehr. II, p. 572.

VERRIUS FLACCUS iuris pontificii peritissimus S. I, 15, 21., ubi vid. App. crit. — *in eo libello qui Saturnus inscribitur* S. I, 4, 7. *Verrius Flaccus* tantum legitur S. I, 6, 15; 8, 5; 10, 7; 12, 15. Hanc Verrii illius ex quo hauserit Festus libertum fuisse statuit Manutius ad Cic. ep. IX, 20., quod adnotavit Zeunius ad S. I, 6, 15. Cf. Baehr. II, p. 112. et 582. Bernh. p. 663 sq.

VIRGILIUS nullius disciplinae expers C. I, 6, 44. — *disciplinarum omnium peritissimus* C. I, 15, 12.

Maro omnium disciplinarum peritus S. I, 16, 12. *Quem nullius umquam disciplinae error involvit* C. II, 8, 1. *Maronis gloria haec est, ut nullius laudibus crescat, nullius vituperatione minuat.* S. I, 24, 8. *Inscientiae Virgilianae vulnera* III, 10, 1 sq. — *Venetus rusticis parentibus natus inter silvas et frutices eductus* V, 2, 1. *Virgilius doctissimus ius pontificium in multa et varia operis sui parte servavit* S. I, 24, 16. Cf. lib. III, 1, 1 sqq. *Nullis verbis magis proprie usus est quam sacris vel sacrificibus* III, 2, 1. *Nomina sacrorum locorum congrua proprietate contulit* III, 4, 1 sqq. *De dis Romanorum propriis aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas* ib. 6. *Nec minus de sacrificiorum usu quam de deorum scientia diligentium suam pandit* III, 5, 1. *Cur Iovi taurum immolari dixerit* III, 10, 3 sqq. *Astrologiam totamque philosophiam operi suo aspersit* S. I, 24, 18. *Utrum qui velit orandi artem consequi magis ex Virgilio an ex Cicerone proficiat* V, 1, 2 sqq. *Apud Maronem quattuor genera dicendi (copiosum, siccum, pingue, floridum) repperiuntur* V, 1, 7 sqq. *Nec stilum maturum et gravem nec huic contrarium apud Virgilium frustra desideraveris* V, 1, 16 sq. *Eloquentia omni varietate distincta cum rerum natura comparanda* V, 1, 18 sqq. *Omnium profectibus se praeparabat* ibid. *Virgilianos versus pueri magistris praelegentibus canebant* S. I, 24, 5. *Figuras de vetustate traxit* VI, 6, 1 sqq. *Vetustatis adfectatio in Virgilio* S. I, 24, 19. *Antiquae Latinitatis diligens fuit* VI, 9, 12. *Quid Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit* VI, 1, 1 sqq. — *quaedam quae ab Homero creditur transtulisse* VI, 3, 1. *Quantum ex antiquiorum lectione profecerit* VI, 1, 2. *Inseruit lecta operi suo (veterum) verba* VI, 4, 1. *Nec Tullio compilando abstinuit* VI, 2, 33. *Multa de Graecis cautus transtulit* S. I, 24, 18. *Vid. Homerus.* *Multa sunt quae tracta a Graecis carmini suo conseruit* V, 2, 2. *De Graecarum litterarum penetralibus eruta* V, 18, 1 sqq. *Nullus Graecorum tantam Graecae doctrinae hausit copiam quantam so-*

lertia Maronis assecuta est V, 2, 2. *Parthenio grammatico in Graecis usus est* V, 17, 18, ubi vid. not. *Graiae linguae libenter se addixit* V, 17, 15. *Inseruit operi suo et Graeca verba* VI, 4, 17. — *epitheta Homerica* V, 14, 7. — *a veteribus tracta* VI, 5, 1 sqq. — *ἀποφθέγματα* V, 16, 6. *Anxie semper diligens fuit in verbis pro causae merito vel atrocitate ponendis* VI, 7, 4 sqq. Cf. V, 18, 1. *Maronis docta elegantia* III, 2, 12. *Moriens poema suum legavit igni.* S. I, 24, 6. *Epistola qua compellat Augustum* ib. 11 sqq.

Aeneid. I. (v. 1 sqq.) V, 2, 8. v. 8. S. I, 17, 4. (v. 27 sqq.) V, 16, 11. v. 34 sq. V, 2, 8. v. 37. IV, 2, 2. v. 39 sqq. IV, 5, 5. v. 42. V, 22, 8. v. 65 sq. V, 4, 2. v. 71 sqq. V, 4, 3. v. 81. V, 4, 4. (v. 81 sqq.) V, 2, 13. v. 92. V, 3, 9. v. 94. IV, 6, 3. v. 105. VI, 6, 7. v. 135. IV, 6, 21. et VI, 6, 15. v. 137. VI, 8, 7. v. 159 sqq. V, 3, 18. v. 198 sqq. V, 11, 5. v. 203. VII, 2, 9. *De verb.* 7, 10. v. 224. VI, 5, 10. v. 228. IV, 1, 5. v. 242. IV, 5, 2. v. 250. IV, 6, 6. v. 282. VI, 5, 15. v. 294 sqq. IV, 5, 12. v. 306 sqq. V, 4, 5. (v. 314 sqq.) V, 2, 13. v. 326 sqq. V, 4, 6. (v. 351 sqq.) V, 16, 5. v. 354. VI, 1, 49. v. 373. III, 2, 17. v. 384. IV, 3, 9. v. 411 sqq. V, 4, 8. v. 430 sqq. V, 11, 2. (v. 446.) V, 2, 13. v. 472 sq. IV, 3, 16. v. 475. IV, 3, 3. v. 480. D. 6, 14. v. 483. IV, 3, 10. v. 498 sqq. V, 4, 9. v. 500. V, 17, 16. v. 501.* V, 13, 8. v. 530. VI, 1, 11. v. 539. VI, 1, 32. v. 573. VI, 6, 11. v. 588 sqq. V, 4, 11. v. 595 sq. V, 4, 13. v. 612. V, 15, 8. v. 619. V, 14, 15. *De verb.* 6, 15. v. 628. IV, 6, 9. v. 691. VI, 1, 44. (v. 697 sqq.) V, 2, 13. et VII, 1, 14. v. 720. VI, 6, 7. v. 726. VI, 4, 18. v. 734. III, 4, 12. v. 736. III, 11, 4. (v. 739 sqq.) VII, 1, 14. — III. v. 1. V, 5, 1. v. 3 sqq. V, 5, 2. v. 10. D. 19, 31. *De verb.* 6, 14. v. 31 sqq. V, 5, 3. v. 79 sq. VI, 1, 57. v. 83 sqq. IV, 4, 5. v. 89 sq. IV, 3, 6. v. 100 sq. IV, 6, 22. v. 112 sq. VI, 9, 13. v. 116 sqq. III, 4, 4. v. 145. *De verb.* 8, 4. v. 222 sq. V, 13, 10. v. 223* sq.

IV, 5, 8. v. 225 sqq. III, 4, 4.
v. 241 sq. V, 1, 9. v. 248 sq.
III, 4, 4. v. 250. VI, 1, 8. v.
250 sq. V, 5, 5. v. 261.* V, 17,
15. v. 265. VI, 1, 20. v. 273 sq.
IV, 3, 8. v. 274 sqq. V, 5, 6.
v. 281 sq. VI, 2, 18. v. 293
et 296 sq. III, 4, 12. v. 304
sqq. V, 13, 12. v. 324* sqq. V,
1, 9. v. 326. III, 9, 15. v. 341
sq. V, 5, 7. v. 351. V, 22, 7.
v. 351 sq. III, 9, 1 et 14. v. 355
sqq. V, 5, 9. v. 361 sqq. * V, 1,
10. v. 365 sq. IV, 3, 13. v.
379 sqq. V, 5, 11. v. 390. V,
16, 7. v. 403. IV, 3, 14. v.
403 sq. D. 6, 14. v. 403 sq. IV,
4, 21. v. 410 sqq. V, 13, 14. v.
416* sqq. VI, 2, 28. v. 422. VI,
6, 17. v. 425. IV, 3, 14. (v.
470. V, 12, 2. v. 471 sqq. V, 5,
12. v. 492 sq. De verb. 9, 9.
v. 496 sqq. V, 5, 13. v. 535. IV,
2, 2. v. 550 sqq. IV, 4, 14. v.
556 sq. IV, 3, 6. v. 560. IV,
6, 9. v. 563. et v. 597 sq. IV,
3, 3. v. 601. V, 17, 16. v. 604
sqq. C. I, 3, 19. v. 626 sqq.
V, 11, 9. v. 632 sq. III, 8, 1.
v. 648 sq. IV, 3, 8. v. 671 sq.
De verb. 8, 14. v. 674. IV, 3,
3. v. 682 sq. et 685 sq. III, 3,
7. v. 702. III, 4, 13. v. 717
sqq. III, 1, 1 et 6. v. 729. IV,
4, 6. v. 762.* V, 17, 15. v.
774. IV, 1, 1. v. 782. VI, 4, 4.
v. 792 sqq.* V, 3, 14. — III.
v. 10. IV, 3, 11. v. 11. V, 1,
4. v. 12. III, 4, 9. v. 19. III,
3, 2. v. 21. III, 10, 3. v. 26.
III, 10, 6. v. 45. VI, 6, 7. v.
57. V, 16, 7. v. 66. V, 21, 1.
v. 75. VI, 5, 8. v. 89. III, 6,
3. v. 94. C. I, 7, 8. v. 97 sq.
V, 3, 8. v. 116. D. 15, 19.
De verb. 2, 2. v. 118 sq. III,
4, 6. v. 119. III, 6, 5. et 10,
5; V, 13, 11. v. 130. V, 13, 16.
v. 134. D. 19, 30. De verb. 6,
13. (v. 167.) C. I, 7, 8. v. 175.
VI, 1, 50. v. 192.* V, 6, 1. v.
192* sq. V, 3, 3. v. 199. VI, 1,
27. (v. 209 sqq.) V, 2, 14. v.
282 sq. De verb. 7, 10. v.
221. VI, 5, 14. v. 251 sq. V,
22, 11. v. 268* sq. V, 6, 3.
v. 284. S. I, 14, 5. v. 321 sqq.
IV, 6, 2. v. 332. IV, 3, 15. v.
379 sq. C. I, 7, 3. v. 420 sqq.
V, 6, 4. (v. 420 sqq.) V, 2, 14.
v. 437 sq. III, 4, 10. v. 486 sq.
V, 6, 2. v. 489 sq. IV, 5, 10. et
V, 6, 7. v. 513 sqq.* V, 11, 10.

v. 566 sq. V, 6, 8. v. 570 sqq.
V, 17, 10. v. 585 sq. VI, 4, 19.
v. 587. VI, 1, 14. v. 602. D.
15, 19. v. 618. VI, 8, 3. v.
620. IV, 6, 19. v. 621. VI, 1,
55. v. 621.* De verb. 9, 21.
v. 622 sqq. V, 13, 17. v. 623.
IV, 6, 14. v. 631. V, 13, 6. v.
645. IV, 3, 16. v. 646 sq. IV, 3,
9. v. 699 sq. VI, 4, 14. v. 712
sq. IV, 6, 4. v. 715. V, 2, 11. —
IV. v. 4 sq. et 9. C. I, 3, 6.
v. 56 sq. III, 4, 5. et VI, 6, 7.
v. 57.* III, 5, 2. v. 57* sqq.
III, 12, 10. v. 62. III, 4, 5.
v. 63 sq. III, 5, 2. v. 66 sq.
VI, 6, 18. v. 69 sqq. V, 6, 9.
v. 117 sq. De verb. 8, 18. v.
154 sq. VI, 4, 9. v. 176 sq. V,
13, 31. v. 177. V, 3, 11. v.
219 sq. III, 2, 9. v. 238 sqq.
V, 6, 11. v. 272. VI, 6, 13. v.
288. V, 17, 19. v. 301 sq. IV,
5, 7. v. 302 sq. V, 17, 16. v.
365 sqq. V, 11, 14. v. 371 sq.
VI, 1, 59. v. 401. V, 14, 10.
v. 419 sq. IV, 6, 6. v. 425.*
D. 15, 19. De verb. 2, 2. v.
441 sqq. V, 6, 13. v. 453. VI,
5, 7. (v. 454 sqq.) V, 16, 5.
v. 482. VI, 1, 9. v. 512. III,
1, 7. v. 513 sq. V, 19, 9. v.
514. VI, 6, 9. v. 530.* VI, 6, 7.
v. 534 sq. IV, 6, 11. v. 584.
VI, 1, 25. v. 584 sq. V, 6, 15.
v. 585. VI, 1, 31. v. 590 sq.
IV, 2, 2. et VI, 6, 16. v. 591.
IV, 3, 7. v. 612 sqq. V, 12, 5.
v. 634 sq. III, 1, 7. v. 638.*
III, 3, 2. v. 651.* IV, 6, 10. v.
657 sq. VI, 1, 42. v. 659 sq.
IV, 2, 2. v. 669 sq. IV, 6, 5.
v. 677. IV, 6, 12. v. 698 sq.
V, 19, 1. v. 702 sq. V, 19, 5.
— V. v. 1 sq. V, 2, 12. v. 8
sqq. V, 7, 1. v. 31. VI, 1, 48.
v. 77. V, 21, 1. v. 98 sq. V, 7,
2. (v. 104 sqq.) V, 2, 15. v.
144 sqq. V, 11, 20. v. 194 sq.
IV, 6, 21. v. 235 sqq. III, 2,
5. v. 237 sq. III, 2, 2. v.
257. VI, 6, 19. v. 259 sqq.
V, 7, 3. v. 302. VI, 1, 61.
v. 314. De verb. 3, 11. v.
315. V, 7, 4. v. 320. VI, 2,
32. v. 324. V, 14, 5. v. 328
sq. De verb. 9, 9. v. 372. VI,
8, 3. v. 401. VI, 8, 3. v.
422 sq.* VI, 1, 43. v. 426. V,
7, 5. v. 438. VI, 6, 5. v. 468
sqq.* IV, 1, 2. vv. 481. et 483.
III, 5, 3. v. 485. V, 7, 6. (v.
492.) V, 15, 12. v. 517 sq.* III,

8, 4. v. 589. V, 14, 2. v. 609.
 VI, 6, 4. v. 626. IV, 3, 16. v.
 632.* VI, 6, 16. v. 674. VI, 1,
 28. v. 681 sq. VI, 6, 18. v.
 738 sq. S. I, 3, 10. v. 740 sqq.
 V, 7, 8. v. 792. IV, 3, 15. v.
 822. V, 17, 18. v. 823. V, 17, 17.
 v. 824. V, 17, 18. (v. 843.) V,
 15, 12. v. 871. V, 14, 5. — **VI**.
 v. 6. V, 12, 3. v. 33. V, 14, 4.
 v. 38 sq. III, 5, 5. v. 45. De
 verb. 7, 2. v. 47 sq. IV, 1, 5.
 v. 65 sq. III, 3, 6. v. 90 sq.
 VI, 4, 2. v. 119 sqq. IV, 5, 2
 sqq. v. 124. III, 2, 9. v. 141.*
 V, 14, 8. v. 144. VI, 6, 8. v.
 167. VI, 8, 6. v. 179 sqq. VI,
 2, 27. De verb. 7, 2. v. 204.
 VI, 6, 8. v. 214. V, 7, 9. v.
 229 sq. III, 1, 8. v. 232 sqq.
 V, 7, 15. (v. 236 sqq.) V, 2,
 14. v. 258 sq. III, 3, 3. v.
 273. VI, 8, 14. v. 276. V, 14,
 8. v. 278. V, 7, 11. v. 287. V,
 14, 8. v. 308. IV, 3, 4. v. 336.
 IV, 4, 16. (v. 337 sqq.) V, 2,
 14. v. 356 sq. IV, 3, 16. v.
 363 sqq. V, 7, 12. v. 405* sqq.
 VI, 6, 13. v. 427. IV, 3, 2. v.
 446. IV, 6, 14. (v. 450 sqq.) V,
 2, 14. v. 470 sqq. IV, 1, 1.
 v. 497. IV, 3, 8. v. 498 sq.
 IV, 1, 4. v. 515 sq. VI, 2, 25.
 v. 522. V, 3, 12. v. 529 sq. IV,
 6, 14. vv. 535 sq. et 539. S.
 I, 3, 11. v. 545. C. I, 13, 12.
 v. 578 sq. V, 3, 5. v. 582 sqq.
 V, 13, 18. v. 593 sq. IV, 4, 18.
 v. 595 sqq. V, 7, 14. v. 597 sq.
 IV, 4, 15. (v. 598.) C. I, 10,
 12. v. 602 sq. IV, 4, 15. v.
 611 sq. IV, 4, 11. v. 616. IV,
 4, 16. v. 621 sq. IV, 4, 11. v.
 622. VI, 1, 39. v. 625. VI, 3,
 6. v. 625 sqq. V, 7, 16. v.
 635 sq. III, 1, 8. v. 644. V,
 17, 16. v. 653 sqq. C. I, 9, 9.
 v. 657. III, 2, 12. v. 664. C.
 I, 8, 6. (v. 679 sqq.) V, 2, 14.
 v. 700* sq. V, 7, 8. v. 724. VI,
 1, 45. vv. 724 et 726. C. I, 14,
 14. v. 727. C. I, 17, 5. v. 733.
 C. I, 8, 11. v. 736. C. I, 9, 4.
 v. 743. C. I, 10, 17. v. 833 sq.
 De verb. 3, 13. v. 843* sq. VI,
 1, 46. v. 847. VI, 1, 23. v.
 897. C. I, 3, 6. — **VIII**. v. 9.
 VI, 4, 7. v. 10 sqq. V, 12, 7.
 (v. 10 sqq.) V, 2, 14. v. 15
 sqq. V, 8, 1. v. 30 sq. III, 1,
 2. v. 93. VI, 9, 1. v. 96 sq.
 De verb. 3, 13. v. 139. III, 1,
 2. v. 179. VI, 5, 11. v. 187 sq.

VI, 8, 1. v. 197 sqq. V, 8, 2.
 v. 249 sq. IV, 1, 5. (v. 260 sqq.)
 V, 17, 2. (v. 266.) V, 2, 15.
 v. 282. VI, 4, 20. v. 283. VI,
 6, 2. (v. 286.) V, 17, 3. v. 293
 sqq. IV, 2, 2 et 4 sqq. v. 295.
 VI, 1, 60. v. 304 sqq. IV, 5, 6.
 v. 359. IV, 3, 7. v. 417. VI, 6, 6.
 v. 462 sqq. V, 11, 23. (v. 479
 sqq.) V, 17, 2. v. 520 sq. VI,
 1, 16. v. 528 sqq. V, 13, 20.
 v. 536. IV, 4, 3. v. 537. IV, 3,
 6. v. 586. VI, 3, 1. v. 601 sqq.
 III, 8, 8 sqq. (v. 616 sqq.) V,
 2, 15. (v. 620.) V, 17, 3. v. 625.*
 VI, 1, 54. v. 636 sq. VI, 1, 63.
 (v. 641 sqq.) V, 2, 15. v. 645.
 V, 13, 9. vv. 647. 649. 655.
 670. 678. 691. 706. 723. 744.
 750. V, 15, 15. (v. 655 sqq.)
 V, 16, 4. v. 684 sqq. V, 18, 13
 sqq. v. 699 sqq. V, 8, 3. v.
 752. V, 15, 8. v. 759 sq. IV, 6,
 23. v. 761. V, 15, 8 et 15. (v.
 765 sqq.) V, 16, 4. v. 785 sqq.
 V, 13, 36. v. 792. VI, 6, 19.
 v. 794 sqq. V, 15, 19. v. 803
 sqq. V, 8, 4. — **VIII**. v. 72.
 VI, 1, 12. v. 84 sq. III, 3, 2.
 v. 90. VI, 1, 37. v. 91. VI,
 1, 51. v. 150 sq. VI, 1, 13. v.
 157 sq. V, 14, 15. v. 175 sq.
 III, 6, 16. v. 181. VI, 6, 7. v.
 182 sqq. V, 8, 5. v. 184. V, 3,
 6. (v. 193 sqq.) V, 14, 15. v.
 197. IV, 6, 14. v. 243 sqq.
 V, 16, 14. v. 255. V, 14, 8.
 v. 270. III, 6, 12. v. 278. V,
 21, 1. v. 278 sq. III, 11, 3 et
 8. v. 285 sq. III, 12, 1. v.
 290 sqq. VI, 6, 14. v. 293. VI,
 5, 13. v. 311 sq. VII, 2, 16.
 (v. 334.) V, 16, 8. v. 358. S.
 I, 7, 23. v. 362 sq. III, 6, 9.
 (v. 370 sqq.) V, 2, 15. v. 403.
 C. I, 14, 14. v. 455 sqq. V, 8,
 6. v. 484. IV, 6, 19. v. 485.
 IV, 4, 16. v. 560 sqq. V, 8, 8.
 v. 561 sq. V, 14, 15. v. 589
 sqq. V, 8, 10. v. 596. VI, 1,
 22. v. 597 sqq. III, 3, 9. v.
 612 sqq. V, 8, 11. v. 620. V,
 13, 36. v. 643. IV, 4, 11. v.
 676 sq. V, 14, 10. v. 691 sq.
 V, 14, 10. v. 694. VI, 5, 15.
 v. 702 sq. IV, 5, 11. v. 724.
 VI, 5, 2. — **IX**. v. 15. III, 5,
 11. v. 18 sq. V, 9, 1. v. 37
 sq. VI, 6, 16. v. 47 sqq. V, 1,
 11. v. 59 sq. IV, 5, 8. v. 104
 sqq. V, 13, 22. v. 115 sq. IV,
 6, 16. v. 138 sq. V, 9, 2. et
 * IV, 4, 11. v. 146 sq. V, 9, 3.

v. 157 sq. V, 9, 4. et VII, 1, 23. (v. 176 sqq.) V, 2, 15. et 15, 12. v. 181. V, 13, 24. v. 199 sq. VI, 6, 16. vv. 252 et 269. VI, 6, 12. v. 294 sq. IV, 6, 9. v. 303 sqq. V, 9, 5. v. 308 sqq. V, 9, 7. v. 314 sqq. V, 9, 8. v. 828 sq. V, 9, 10. v. 399 sq. IV, 6, 12. v. 416. VI, 1, 36. v. 422 sq. VI, 1, 18. v. 433 sq. IV, 6, 14. v. 435 sqq. V, 10, 13. v. 454. V, 15, 11. v. 455 sq. VI, 6, 3. v. 459. VI, 1, 25. v. 459 sq. V, 9, 11. v. 476.* sq. IV, 1, 5. v. 486 sq. VI, 2, 21. v. 528. VI, 1, 18. v. 546 sq. V, 12, 9. v. 551 sqq. V, 13, 25. v. 563 sqq. V, 12, 12. (v. 571.) V, 15, 12. not. v. 581 sqq. V, 19, 15. v. 599. IV, 3, 7. v. 618. V, 9, 13. v. 627. III, 5, 8. v. 672 sqq. VI, 2, 32. v. 675 sqq. V, 11, 26. v. 684 sq. V, 15, 8. v. 732* sq. V, 13, 35. v. 755. IV, 3, 8. v. 767. V, 17, 17. v. 773. VI, 6, 27. v. 782 sqq. V, 9, 14. v. 794. VI, 1, 30. v. 806 sqq. VI, 3, 4. — X. v. 2. VI, 1, 10. v. 63 sq. IV, 2, 2. v. 85. IV, 6, 24. v. 100 sqq. VI, 2, 26 sqq. v. 101 sqq. V, 13, 38. v. 129.* V, 17, 19. v. 166 sqq. V, 15, 4 et 7. (vv. 180 et 187.) V, 15, 9. v. 188. IV, 6, 18. v. 189. V, 14, 16. (v. 189 sq.) V, 16, 4. v. 215. VI, 5, 12. v. 264 sqq. V, 10, 1. v. 270 sq. V, 13, 35. v. 270 sqq. V, 10, 2. et 13, 35. v. 284. VI, 1, 62. v. 314. VI, 7, 6. v. 352.* IV, 4, 3. (v. 352.) V, 15, 9. v. 360 sq. V, 13, 27. v. 361. VI, 3, 5. v. 383. D. 21, 8. De verb. 8, 14. v. 395. IV, 3, 8. (v. 411.) V, 15, 9. v. 418. VI, 6, 5. v. 419 sq. III, 7, 3. v. 444. VI, 6, 3. v. 449 sq. VI, 1, 56. v. 467. S. I, 16, 43. et V, 16, 7. vv. 467 sqq. et 472. V, 10, 4. v. 488. VI, 1, 24. (vv. 505 sqq. et 517 sqq.) V, 2, 15. v. 521. ib. 16. v. 524 sqq. V, 10, 5. v. 532 sq. V, 2, 16. v. 550 ib. 17. v. 551. VI, 5, 9. v. 554 sq. V, 13, 2. v. 557. V, 2, 17. v. 562. V, 15, 11. (v. 565 sqq.) V, 16, 9. v. 597. IV, 2, 11. v. 599 sq. V, 1, 17. v. 641. VI, 1, 48. v. 655. V, 15, 7. v. 706. IV, 3, 11. v. 716. VI, 6, 9. v. 723 sqq. V, 10, 7. v. 739 sqq. V, 12, 10. v. 745 sq. V, 11, 30. (v. 747.) V, 15, 9. v.

758 sq. V, 16, 14. v. 767. V, 3, 11. v. 781. IV, 4, 4. v. 782. IV, 3, 11. v. 812. IV, 4, 8. v. 819. IV, 6, 14. v. 844. IV, 3, 5. v. 850. IV, 4, 23. v. 854. IV, 6, 15. v. 856 sq. IV, 3, 8. v. 861 sq. IV, 6, 10. v. 879. IV, 4, 24. v. 887.* VI, 6, 6. v. 906. VI, 6, 4. — XII. v. 4. VI, 6, 4. v. 15 sq. III, 5, 11. v. 24* sq. IV, 4, 9. v. 39 sq. IV, 6, 13. v. 49 sq. IV, 6, 7. v. 68. IV, 5, 7. v. 82. VI, 6, 3. v. 85. IV, 3, 5. v. 124 sq. VI, 2, 33. v. 154 sq. IV, 5, 8. v. 158 sq. III, 3, 6. v. 191. V, 10, 10. v. 193* sq. VI, 6, 5. (v. 226 sqq.) V, 2, 15. v. 230. De verb. 8, 21. v. 243. V, 17, 19. v. 266 sqq.* IV, 4, 22. v. 267 sq. IV, 3, 12. v. 285. D. 15, 19. De verb. 2, 2. (v. 336 sqq.) V, 2, 15. v. 415. IV, 6, 21. v. 425 sqq. VI, 2, 16. v. 469. V, 13, 3. v. 483 sqq. V, 3, 10. v. 486 sqq. V, 10, 11. v. 487 sq. VI, 7, 18. v. 492. VI, 3, 8. v. 500 sq. VI, 4, 10. v. 532 sqq. V, 22, 2. v. 542 sqq. III, 8, 5. v. 601 sq. VI, 4, 6. v. 669. IV, 6, 14. v. 690 sq. VI, 6, 10. v. 731. VI, 1, 34. v. 745. VI, 1, 21. v. 751 sqq. V, 13, 28. v. 768 sqq. V, 1, 12. et VI, 15, 11. v. 770 sq. VI, 7, 18. v. 794 sq. V, 3, 7. v. 804. VI, 6, 17. v. 824. De verb. 8, 6. v. 836. III, 6, 15. et V, 22, 2. v. 850. VI, 4, 23. v. 860 sqq. V, 3, 2. (v. 869.) V, 15, 9. v. 882. IV, 3, 12. v. 890. V, 14, 2 sq. — XIII. (v. 11 sqq.) V, 2, 15. v. 19 sqq. V, 1, 16. et 2, 17. v. 43 sqq. IV, 4, 20. v. 67 sq. V, 12, 4. v. 95 sq. IV, 6, 10. v. 101 sq. IV, 1, 2. v. 149 sq. V, 13, 39. v. 161. VI, 6, 10. v. 176. De verb. 3, 11. v. 204. IV, 6, 16. v. 206 sqq. V, 3, 14. et VI, 6, 13. v. 221.* IV, 3, 4. v. 224. V, 15, 11. v. 228. VI, 1, 33. v. 284. VI, 1, 52. et 6, 7. v. 298 sqq. V, 15, 10. v. 339* sq. V, 12, 1. (v. 346.) V, 16, 9. (v. 363.) V, 15, 11. v. 391.* IV, 4, 7. et V, 15, 12. vv. 395. et 397. IV, 4, 7. v. 435 sq. VI, 1, 58. v. 493. VI, 1, 53. v. 547. IV, 3, 11. v. 552. VI, 1, 17. v. 561. V, 17, 20. v. 565. VI, 1, 19. v. 566.* De verb. 3, 11. v. 636. et 638. sq.

- IV, 2, 10. v. 646. V, 16, 7. v. 648 sq. III, 3, 6. v. 725 sq. V, 13, 39. v. 770 sq. III, 3, 4. v. 777. IV, 6, 10. v. 777 sqq. III, 3, 4. v. 813 sq. VI, 6, 11. v. 882. IV, 4, 25. v. 933 sq. IV, 6, 9. v. 934. IV, 3, 5. v. 936. IV, 2, 11.
- Eclog. II.** v. 4. IV, 3, 11. v. 65 sq. IV, 3, 9. — **III.** v. 24. V, 17, 17. v. 65. III, 18, 7. — **IIII.** v. 8 sq. IV, 6, 21. v. 49. VI, 1, 38. v. 77. III, 2, 16. — **IV.** v. 20. VI, 6, 18. v. 43 sq. III, 7, 1. v. 46. VI, 1, 41. v. 57. V, 17, 19. v. 58. V, 14, 6. — **V.** v. 27 sq. IV, 6, 15. — **VI.** v. 4 sq. VI, 4, 12. v. 17. V, 21, 1. v. 31 sqq. VI, 2, 22. v. 33. VI, 5, 4. v. 35 sq. VI, 4, 11. v. 48 sqq. IV, 6, 3. v. 74 sq. IV, 5, 10. v. 75 sq. VI, 7, 4. — **VII.** v. 5. D. 19, 31. De verb. 6, 14. v. 7. VI, 6, 6. v. 43. IV, 6, 16. — **VIII.** v. 43. De verb. 2, 2. v. 63. V, 16, 7. et VI, 1, 35. v. 85 sqq. VI, 2, 20. — **IX.** v. 2 sqq. IV, 6, 7. v. 28 sq. IV, 6, 18. v. 41 sq. VI, 4, 8. — **X.** v. 11 sq. VI, 6, 12. v. 52. V, 17, 15. v. 69. V, 14, 5. et 16, 7.
- Georg. II.** v. 5 sq. S. I, 16, 44. v. 6. S. I, 24, 3. v. 7 sqq. S. I, 18, 23. et V, 18, 2. v. 11. V, 17, 16. v. 53. V, 16, 7. v. 75. VI, 5, 5. v. 84. S. I, 18, 24. v. 84 sqq. V, 1, 14. v. 100 sqq. V, 20, 1 sqq. v. 118 sq. VI, 2, 29. v. 126* sq. S. I, 8, 3. (v. 137.) C. I, 19, 18. v. 145.* V, 16, 7. v. 217 sq. C. I, 18, 15. vv. 242. et 246 sq. C. I, 16, 4 sq. v. 256.* VI, 4, 16. v. 259* sqq. VI, 8, 11. v. 269. S. I, 7, 8. et III, 3, 10. v. 272. S. I, 16, 12. et III, 3, 12. v. 272. S. I, 16, 12. et III, 3, 12. v. 295. V, 14, 4. v. 308. VI, 5, 6. v. 344. III, 11, 1 et 9. v. 367.* VI, 1, 26. v. 387. V, 14, 10. v. 437. V, 17, 19. v. 508. VI, 1, 63. — **III.** v. 4.* D. 16, 7. vv. 36 et 51. VI, 6, 17. v. 59. VI, 6, 18. v. 69. V, 14, 4. v. 127. III, 19, 3. v. 246 sq. VI, 1, 47. v. 250. De verb. 8, 5 et 20. v. 299. III, 18, 5. v. 374. VI, 4, 23. v. 381. VI, 6, 8. v. 395. III, 5, 8. (v. 458 sqq.) V, 16, 5. v. 461 sqq. VI, 2, 4. v. 462. VI, 4, 3. v. 478. C. I, 15, 12. v. 500 sq. VI, 1, 65. v. 506. VI, 1, 40. v. 510 sq. VI, 2, 15. — **IIII.** v. 4 sq. VI, 7, 5. v. 55. VI, 4, 23. v. 73 sq. VI, 6, 11. v. 108 sq.* V, 13, 7. v. 111. V, 13, 3. v. 115 sqq. VI, 2, 19. et 9, 8 sqq. v. 223. VI, 4, 21. v. 215 sq. De verb. 8, 20. v. 226. IV, 4, 10. v. 256. D. 2, 3. v. 289. VI, 2, 2. v. 325. S. I, 17, 34. vv. 391. et 393. V, 22, 9. v. 449. V, 14, 4. v. 478 sqq. V, 16, 5. et VI, 2, 7. v. 481. IV, 4, 16. v. 498 sqq. IV, 1, 3. v. 500 sqq. VI, 2, 10. v. 505 sqq. VI, 2, 8. v. 509 sqq. VI, 2, 12. v. 520 sqq. VI, 2, 6. v. 529 sq. VI, 1, 64. v. 546 sq. VI, 2, 14. v. 548 sq. VI, 2, 13. — **IV.** v. 10 sq. VI, 5, 3. v. 44. VI, 6, 6. v. 50. ib. 7. v. 102. III, 11, 10. v. 110 sq. III, 6, 15. v. 136. VI, 6, 18. v. 151. V, 19, 12. v. 179. V, 17, 15. vv. 201. et 238. VI, 6, 19. v. 334 sqq. V, 17, 17. v. 361. V, 3, 4. v. 380 sq. V, 21, 1. v. 461 sqq. V, 17, 15. v. 466 sq. IV, 6, 23. v. 472. VI, 1, 29. v. 477. IV, 3, 4. v. 479. VI, 7, 15. v. 504. IV, 6, 12. v. 507. IV, 3, 16. v. 511. IV, 5, 7. v. 521. IV, 3, 13. v. 522. IV, 4, 16. v. 525 sqq. IV, 6, 23. v. 538. III, 5, 6. v. 540. ib. 5. v. 550. ib. 6. v. 551. ib. 5.
- XENAGORAS** in *tertia historia sua* V, 19, 30. (de Palicis). Cf. Real-Enc. h. n.
- XENOCRATES** dixit animam esse numerum se moventem C. I, 14, 19. De hoc Platonis discipulo vid. Diog. Laert. IV, 2.
- XENON** primo *Italicus* S. I, 9, 3. (de Iano). Alias, quod sciam, ignotus.
- XENOPHANES** dixit animam constare ex terra et aqua C. I, 14, 20. Vid. Diog. Laert. IX, 2.
- ZENON** dixit animam esse concretum corpori spiritum. C. I, 14, 19. De hoc Stoico vid. Diog. Laert. VII, 1. Fabric. B. Gr. III, 15.

II. INDEX RERUM ET VERBORUM.

- Abaco** et latrunculis diem primum Saturnaliorum conteri S. I, 5, 11.
Abellana nux III, 18, 5.
Ablutio in sacris deorum superum III, 1, 6.
Abolere aliquem, i. e. abolere eius memoriam VI, 6, 7.
Ἀβορρεγενεῖς S. I, 7, 28.
Abrumpit aer imbres C. I, 22, 9.
abruptis nubibus ignes VI, 1, 27.
Abruptum C. I, 8, 4; 13, 16.
Absolvere = solvere p. XLIII. Add. S. I, 6, 15. et III, 18, 1. In *absolvendi* verbo Augusti iocus S. II, 4, 9. *Absolvens* liquidius C. I, 20, 3. *absolutum est* C. I, 21, 32. *absoluta* ratione C. I, 6, 82. *absolutus* = brevis, directus. C. I, 2, 4. *Absolutissima* puritas = perfectissima C. I, 11, 12.
Absolutio = responsio D. 18, 3. = liberatio C. I, 13, 8. — corporum C. I, 6, 40 et 66; 9, 4.
Abstinencia C. I, 8, 7.
Abusive C. I, 14, 3.
Acarnanum annus S. I, 12, 2.
Acca Larentia, nobilissimum scortum, populum Romanum heredem moriens nuncupavit, Faustuli coniux, Romuli et Remi nutrix S. I, 10, 13 sqq. sacrificium ei constitutum ib. 15.
Accedere = progredi C. I, 6, 49 sq.; 20, 5; 21, 10; S. I, 15, 2; VII, 14, 16. *Accessit* = accidit S. II, 2, 8.
Accendi in sitim VII, 15, 18.
Accersere C. I, 13, 17.
Accessio = progressio C. I, 6, 81; 12, 1; 13, 15; 17, 10 et 16; 18, 4 et 8.
Accessus = progressus C. I, 15, 18; 22, 7; II, 11, 9.
Accipe S. I, 23, 17; D. 15, 4. *Accipite* III, 13, 1 et 10. *Accipe daque fidem* VI, 1, 13.
Accipenser. Vid. *Acipenser*.
Accitani, gens Hispaniae S. I, 19, 5.
Accitari D. 18, 1. Vid. not.
Accommodus C. I, 2, 5; 19, 18.
Accusativus Graecorum more cum verbis passivis et adiectivis iunctus p. xxxix med. — cum praestandi verbo Not. ad Sat. I, 23, 6. — pronominis relativi e nominativo intelligitur et nominativus ex accusativo p. xxxix extr. Add. S. I, 2, 5. et VII, 3, 14.
Accusativus cum infinitivo iusto rarius invenitur, sed etiam ubi non erat ponendus p. xl. Add. S. I, 21, 7; VII, 2, 8; 8, 4; 12, 5.
Accusatori qualis sit necessaria oratio IV, 2, 1.
Ἀκέφαλοι versus V, 14, 1 sq.
Ἀπερσεικόμης cur dictus sit Apollo S. I, 17, 47.
Acetum, culpatum vinum, est frigidum VII, 6, 12; liquidissimum VII, 12, 30; acore tristificum ibid. — flammam extinguit VII, 6, 12; — gelu non stringitur VII, 12, 29. *Aceto* dissolutus unio III, 17, 17.
Achelous pro aqua apud Graecos V, 18, 3 sqq. Vid. praef.
Achemenides IV, 3, 16.
Acheron fluvius quid sit C. I, 10, 11.
Achilles C. I, 7, 6; S. V, 2, 15 sqq; 14, 12; VII, 3, 17.
Acies animae C. I, 3, 20; — cogitationis C. I, 6, 9; — humana C. I, 15, 17; — videndi VII, 14, 2.
Acilium consulem Fulvius dicit primum intercalasse S. I, 13, 21.
Acipenser in deliciis fuit. III, 16, 1 sqq. — Traiani tempore non in magno pretio ib. 5 sqq. — Severi temporibus a coronatis ministris introlatus ib. 7. Eius squama adversa ibid.
Ἀκόλαστοι quinam sint S. II, 8, 11.
Aconitum qui hauserit cur plurimi

- meri potu curetur VII, 6, 5.
 — cum vino tritum si potui datum sit, certa mora ibid.
- Acor* VII, 12, 12 et 30.
- Ἀκρατεῖς* quinam sint S. II, 8, 11.
- Acrifolium*, arbor infelix, III, 20, 3.
- Acroama* S. II, 4, 28.
- Actiacum bellum* S. II, 4, 27. *Actiaca victoria* ib. 29.
- Actias* V, 17, 15.
- Actualis* C. II, 17, 5.
- Actus publici* C. I, 3, 11. — *vitae* C. I, 7, 9. — *humani* C. I, 8, 7. — *rerum publicarum* ib. 8. — *terreni* ib. 12. — *sui* C. I, 10, 14. *Actuum proventus* C. I, 19, 24.
- Acuitur in pilos* VII, 7, 3.
- Acuta et gravis vox* S. I, praef., 9. *Acute excitatus sonus* Somn. 5, 2.
- Ἀκρόως* V, 17, 12.
- Adad* quid significet S. I, 23, 17 sqq. — *summus deus apud Assyrios* ib. 18. — *solem designat* ibid.
- Adamus supernas* S. II, 4, 12.
- Addita* = *infesta et inimica* VI, 4, 2 sqq.
- Addubitare* c. dat. VII, 12, 10.
- Addubitatio pathos facit* IV, 6, 11.
- Ἀδελφός*, frater, dictus quasi non unus S. I, 17, 65.
- Adeo* C. I, 18, 11. not. *Add.* V, 22, 10. *Id adeo* VII, 2, 9.
- Adeps* cur sit sine sensu VII, 9, 11 sq.
- Adepti mysteria* C. I, 2, 18. — *consulatum* C. I, 3, 16.
- Aduistis*, παραγενέσθαι S. I, 6, 5.
- Adiectivum*, quod Graeci ἐπίθετον vocant S. I, 4, 9.
- Adiutu* VII, 7, 5.
- Adlegere senatum* S. II, 3, 11.
- Admeti pecora pavisse* dicitur *Apollo* S. I, 17, 43.
- Admixtu* S. II, 1, 6.
- Admissum facinus* S. I, 11, 3.
- Adolere penates* S. I, 24, 22. *Adoletur* S. I, 16, 3.
- Adonis* apud Assyrios cultus S. I, 21, 1. — *ab apro interemptus* quid significet ib. 4. — *pro sole* ibid. sq. — *quando Veneri redditus intelligatur* ibid.
- Adpetentia corporis* C. I, 11, 11. — *amoena et comis* VII, 4, 3.
- Adpetentiae vigor varietate provocandus* VII, 5, 29.
- Adriaticum mare* vid. *Hadriat.*
- Adserere* = *contendere vel demonstrare* p. XLIII sq. *Add.* C. I, 1, 7; 3, 17; 6, 24 et 64; 10, 17; 14, 14; 16, 9; 17, 7; 19, 1. S. VII, 1, 6. *Adserta anima in dignitatem* C. I, 1, 6.
- Adsertio* p. XLII. med. — *prolixa* C. I, 11, 7. — *pietatis* C. I, 13, 2.
- Adsertor subolis divinae* C. I, 9, 6. Cf. not. ad S. I, 6, 5. et III, 18, 11; VII, 4, 3.
- Adsignare* = *docere* C. I, 2, 14; 6, 42; 21, 3. = *tribuere* C. I, 9, 6; 19, 14; 21, 24 sqq.
- Adtestari alicui rei* C. I, 14, 14.
- Adtestatio rei visae* IV, 6, 13.
- Adulta quies* C. I, 3, 7.
- Adulteri di* C. I, 2, 11.
- Advena calor* VII, 6, 2. not. Cf. S. I, 14, 9.
- Adverbia nominibus iuncta* C. I, 21, 9. not.; D. 15, 19; S. I, 17, 67. *Infinitum modum dicunt esse adverbium* D. 19, 2 sqq.
- Adversa quaedam ineluctabilia nullo avertuntur ingenio* C. I, 7, 2.
- Adversi nobis australes* C. II, 5, 35.
- Advocatus* = *longe arcessitus* C. I, 2, 4.
- Adytum pudicitiae* C. I, 2, 19; — *philosophiae* C. I, 12, 18.
- Aedilium edictum* S. II, 6, 1.
- Aegaeon* apud Homerum pro Iove, apud Virgilium contra eum pugnat V, 16, 9.
- Aegaeum mare* VII, 12, 35.
- Aegritudo morum est luxur* VII, 5, 32.
- Aegris sitne simplex cibis dandus an varius* VII, 4, 6; 5, 12.
- Aegyptia olea* III, 20, 6.
- Aegyptii soli divinarum rerum omnium conscii* S. I, 14, 3. — *philosophiae disciplinarum parentes* C. I, 19, 2. *Memoria apud illos retro longissima* S. I, 20, 7. *Primi astrorum fuerunt scrutatores* C. I, 21, 9. *Quomodo solis magnitudinem exploraverint* C. I, 20, 11. *Quomodo zodiaci in duodecim signa divisionem repperint* C. I, 21, 8 sqq. *Eorum de sphaerae solaris ordine sententia* C. I, 19, 2 sq. *Solis Aegyptiis fuit certus modus anni* S. I, 12, 2. *Omnes menses habent tricenum dierum* S. I, 15, 1. *Caelum apud eos perpetuo serenum*. C. I, 21, 9. *Nullus paene usus imbrum* C. II, 7, 19. *Solis domicilium vocant Leonem* S. I, 21, 16. *Taurum ad solem referunt* ib. 20. *Solis simulachra quomodo finxerint* S. I, 19, 10. et 21, 14. *Simulachrum solis*

- sub nomine Iovis regnante Senemure ex eorum oppido Heliopoli sumpserunt Assyrii S. I, 23, 10. Pro terra ponunt bovis figuram S. I, 19, 13. Divinarum rerum maxime periti fuerunt quondam S. I, 14, 3. — religiosissima gens S. I, 7, 14. Eorum sacerdotes prophetae dicti VII, 13, 9. Herculem quam religiosissime coluerunt S. I, 20, 7 et 11. Herculem solem esse eorum administrationes sacrorum demonstrant ib. 11. Quando coacti Saturnum et Sarapim coluerint, et cur eorum fana extra urbes extruxerint S. I, 7, 14 sq. Isis et Osiris apud eos S. I, 21, 11 sq. Horus ib. 13. Quomodo Mercurii caduceum figuraverint S. I, 19, 16.
- Aegyptus** artium mater S. I, 15, 1. — divinarum omnium disciplinarum compos VII, 13, 10. — perusto cingulo vicina C. II, 7, 19. Calidissimae regionis cur frigida sint vina VII, 8, 9 sq. Humoris vel caloris nimietas numquam ei nocuit C. II, 10, 14.
- Ἀεὶγενέτης** Apollo S. I, 17, 35.
- C. Aelii** tribuni pugna VI, 3, 3.
- Aemilia** virgo quando damnata sit S. I, 10, 5.
- Aemilianus** ab Aemilio S. I, 6, 27.
- Aemilius** trib. mil. S. I, 16, 22.
- Aem.** Regillus praetor aedem in campo Martio curandam vovit S. I, 10, 11. **M. Aem. Lepidus** III, 13, 11.
- Aemulatio** bene incipiens in invdiam evadit C. II, 10, 16.
- Aenea** sacris pleraque adhiberi solita V, 19, 11. **Aeneis** falcibus sectae herbae ib. 7 sq. **Aeneas** falces unde sumpserit Virgilius ib. 8 sqq. **Aenei** cadi ib. 9.
- Aeneas** pontifex III, 2, 17. Quomodo in errorem relapsus sit C. I, 7, 7. Penates in Italiam detulit III, 4, 7. Invenit capitis velandi ritum III, 6, 17. **Aeneas** in mari vexatus IV, 3, 15. — patri timens IV, 4, 6. — hortatur ut sepeliantur occisi ib. 9. — flammam fundens V, 13, 35 sq. **Aeneae** atque **Turni** pugna singularis V, 2, 15.
- Aeneum** acutum VII, 16, 16.
- Aenum** ebulliens V, 11, 23 sq.
- Aeolus** V, 4, 4.
- Aequabiliter** C. I, 20, 26 et 28. = aequaliter C. I, 22, 10.
- Aequaevis** VII, 11, 2.
- Aequalitas** = aequabilitas C. I, 5, 18.
- Aequinoctialis** circulus C. I, 15, 13; 20, 30; II, 7, 4 et 6. — quantus sit C. I, 20, 31. **Aequ.** dies C. I, 20, 26. **Aequ.** temporis hora ib. 30. **Aequinoctiale** hemisphaerium C. I, 20, 30. Quota eius pars sit sol ibid.
- Aequinoctium** vernale S. I, 21, 6. Ante aequ. vernum caelum triste S. I, 12, 14. **Aequ.** verno matronae **Veneri** sacrum faciebant ib. 15.
- Aer** est Iuno C. I, 17, 15; S. I, 17, 54; III, 4, 8. **Aeris** arbitra Iuno S. I, 15, 20. **Aer** aetherius est sphaera **Veneris** et **Iovis** C. I, 11, 8. Eius natura C. I, 22, 5. Densetis imbres efficit ib. 9. Humectus et calidus est C. I, 6, 26; S. VII, 5, 21. Proprietatem lunaris humoris patitur et prodit VII, 16, 31. Universam terram ambit C. I, 22, 9. Terram vehit S. I, 21, 8. Terram moveri non patitur C. I, 22, 7. Motu in ventum solvitur VII, 8, 15. Calidus flabro motus cur adquirat frigus ib. 14. **Aeris** et aquae per humorem coniunctio C. I, 6, 26 sq. **Aeris** et ignis per calorem coniunctio ibid. **Aeris** situs C. I, 22, 5. Dicitur esse anima vel solus vel cum igne vel cum igne et spiritu C. I, 14, 20.
- Aerarium** Romanum cur fuerit Saturni templum S. I, 8, 3.
- Aeratum** tegmen = clypeus iaculis consitus VI, 6, 6.
- Ἀερόρεμς** est **Diana** VII, 16, 27. Cf. S. I, 15, 20.
- Aerumnarum** Virgilius locupletior est interpres quam **Homerus** V, 11, 5.
- Aes** primum quomodo a Iano signatum sit S. I, 7, 22. **Aeris** in re divina apud veteres usus V, 19, 11. — styptica vis VII, 16, 33. — vis remedialis et siccifica ib. 34. — squamae putredini resistunt ib. 33. In aeris metallo qui morantur oculorum sanitate pollent ibid.
- Aesculapius** ex **Apolline** natus S. I, 20, 4. Idem cum **Apolline** divinationibus et auguriis praeest ibid. Quam solis vim significet ib. 1. Cur eius simulachris draco subiungatur ibid.
- Aesculus** arbor felix III, 20, 2.
- Aesopi** liberti in **Demosthenem** patronum fides S. I, 11, 17. **Aesopus** histrio **Ciceroni** familiaris

- III, 14, 11. Eius divitiae ib. 14.
- Aestas calida est C. I, 6, 60. — calida et sicca VII, 5, 20. Quando fiat C. II, 7, 11. Aestate cur aer flabro motus frigidior sentitur VII, 8, 14 sq.
- Aestimare = existimare p. XLIV. C. I, 11, 6; 14, 2; 17, 12; 19, 2 et 6; 22, 10. al.
- Aestimatu aetatis S. I, 16, 31.
- Aestus iracundiae IV, 2, 3.
- Aetas hominis septenario numero constat C. I, 6, 62 sqq. Aetates III, 9, 10. — misericordiam movent IV, 3, 1; 4, 20. Aetatem ferre S. II, 3, 2.
- Aether medius est Iuppiter, summum eius cacumen Minerva III, 4, 8. Summa aetheris pars est Iovis caput S. I, 17, 70. Est omnium purissimum C. I, 22, 5. Aetheris purissimi lux naturalis cum igne suo solis sphaerae incumbit C. I, 19, 9.
- Aetheria terra est luna C. I, 11, 7sq. Aetheriae flammae fons et administrator sol C. II, 7, 17. Aetherius ignis nutritur oceano C. II, 10, 10. — praestat vitam corporibus C. I, 21, 35.
- Aethiopes cur sint nigri C. II, 10, 11. Deos ad epulas invitant ibid.
- Aethiopia perusto circulo vicina C. II, 7, 19.
- Aethra VI, 4, 19.
- Aetnae descriptio apud Pindarum et apud Virgilium V, 17, 9 sq.
- Aetolicum bellum S. I, 13, 21.
- Aetolorum mos uno tantum pede calceato ingrediendi bellum V, 18, 16 sqq. — dextro an laevo ib. 19.
- Affabilis VI, 1, 55.
- Affectus C. I, 8, 7. — vel boni vel mali C. II, 16, 25.
- Africa ficus III, 20, 1.
- Africana olea III, 20, 6.
- Africanus somnians C. I, 2, 12.
- Agamemnon somnium suum publicans C. I, 3, 15. — indigne occisus IV, 3, 12. Eius altercatio cum Achille V, 2, 15.
- Agathonis convivium S. II, 1, 2. VII, 1, 13. — victoria S. II, 1, 6.
- Agere cum populo S. I, 16, 29.
- Agendi vis unde data sit animae C. I, 12, 14.
- Agilatus = motus C. I, 17, 8; II, 14, 13; 16, 9.
- Agmen = actus et ductus VI, 4, 4.
- Agna Iunoni immolatur S. I, 15, 19.
- Agnitio rerum divinarum est sapientia C. I, 8, 3.
- Agonalia S. I, 16, 6. Agonaliorum repertor est Numa Pompilius S. I, 4, 7.
- Agonium Martiale S. I, 4, 15.
- Agrippa Iuliae maritus S. II, 5, 3 et 9.
- Agrorum fecunditatem quomodo Saturnus primus promoverit S. I, 7, 25.
- Ἀγνιά, viae intra pomerium, et Ἀγνιδὸς Apollo S. I, 9, 6.
- Aiaces duo V, 15, 13. Ajax infestus V, 2, 14. Eius fortis pugna VI, 3, 2. Ajax tragoedia Augusti S. II, 4, 2.
- Ἀἶθροπα οἶνον dixit Homerus VII, 12, 28.
- Ἀιολεῖς dicunt λεγόμεθεν D. 14, 15.
- Ἀιολέων digammon D. 6, 13.
- Ἀισθήσεις S. II, 8, 10.
- Ἀισθητικὸν animae C. I, 14, 7. Ad nos de sole venit C. I, 12, 14; 19, 23.
- Alae pellitae vespertilionis VII, 16, 7.
- Alba ficus III, 20, 1.
- Albani bis a Tullio Hostilio victi S. I, 8, 1.
- Albena uva III, 20, 7.
- Albidius bona incendio perdens Catonis scommate notatus S. II, 2, 4.
- Albigerus olea III, 20, 6.
- P. Albinovanus III, 13, 11.
- Albinus vid. Caecina et Furius, et ind. auct.
- Albiverus uva III, 20, 7.
- Albula ficus III, 20, 1.
- Alcibiades fortis tantum ad crimina S. II, 1, 3.
- Alcinoi convivium V, 2, 13. et VII, 1, 14.
- Alcmena natus unde nomen Herculis adeptus sit S. I, 20, 6. Iuppiter ei carchesium aureum dedisse dicitur V, 21, 3.
- Alea ludere III, 16, 15.
- Alexandri Macedonis occasus S. I, 7, 14.
- Alexandria Sarapin atque Isin maxime venerat S. I, 20, 13.
- Alexandrina olea III, 20, 6.
- Ἀλεξάνανος Apollo S. I, 17, 15.
- Alienus a sacerdotio C. I, 3, 12. — ab exercitio virium C. I, 6, 75. Aliena formarum talium numina C. I, 2, 20. Alienum somnium C. I, 3, 11.
- Alimenta quomodo in sanguinem transeant S. I, praef., 7.
- Alimonia quomodo totum hominem

- nutriat VII, 4, 22. — non simplex est mutis animalibus VII, 5, 7. — erudescit VII, 4, 5. — uniformis digestu facilis ib. 6.
- Aliud agere* S. I, 24, 18; III, 4, 5.
- Allia* I, 16, 23.
- Ἀλλοιωτική* vis VII, 4, 16.
- Alluvio* materialis C. I, 12, 7.
- Alter* = alius C. I, 3, 15; 6, 67.
- Alternis saltibus* C. I, 6, 33.
- Alternus arbor infelix* III, 20, 3.
- Altis* gallina III, 13, 12. *Altitia* ibid. *Altiles* quo modo fiant pecudes VII, 4, 4. *Altis* sanguis ib. 22.
- Alumna* geometriae corpora C. I, 6, 35.
- Amata* IV, 3, 7.
- Amatur* qui colitur, non qui timeatur S. I, 11, 12.
- Amazones* S. I, 17, 18.
- Ambages* lustrorum VII, 2, 13. *Ambagibus* velat C. I, 3, 10.
- Ambarvales* hostiae III, 5, 7.
- Ambire* = circumire S. I, 14, 5.
- Ambitio* p. XLII. — cursus C. I, 17, 16. — cavata vasis C. I, 20, 26.
- Ambitus* terrae C. I, 20, 20 sq. — caelertis circuli ib. 24. *Ambitus* verborum V, 13, 19. = nimia gratia S. I, 24, 9.
- Amerinum* malum III, 19, 2.
- Amfractus* C. I, 6, 83.
- Amiciri* C. I, 12, 13.
- Amicitia* C. I, 8, 7.
- Amicitior* C. I, 11, 11.
- Amicum* non foris tantum quaerendum esse, sed reperiri etiam domi S. I, 11, 11.
- Aminea* nva III, 20, 7. *Aminei* ibid.
- Ammon* pro sole occidente S. I, 21, 19.
- Amoris* curam secuntur insomnia C. I, 3, 6.
- Amphias* Tarsens VII, 3, 20.
- Ἀμφίπυρος* luna C. I, 6, 55 sqq.
- Amphionis* fabula unde orta sit C. II, 3, 8.
- Ampliter* VI, 7, 14.
- Amulum* III, 13, 12.
- Amygdale* nux III, 18, 8.
- An* pro circum S. I, 14, 5.
- Ἀνάγκη* S. I, 19, 17.
- Anagnia* Hernicorum civitas V, 18, 13 et 15.
- Ἀνάγνωσις* Graecis, ceu repetita cognitio, Latinis lectio C. I, 12, 10.
- Anates* III, 13, 12.
- Anatomica* medicinae propria VII, 15, 1.
- Anaxilaus* Messenius Rheginorum tyrannus S. I, 11, 29.
- Anchises* V, 2, 14.
- Anciliorum* S. I, 4, 12.
- Ancillarum* insigne facinus S. I, 11, 35 sqq. — festum Nonis Iuliis ib. 36.
- Ancus* rex S. I, 10, 12 et 15.
- Andro* Laodiceus ad Caesarem legatus S. II, 3, 12.
- Andromache* IV, 3, 15.
- Andromeda* sidus C. I, 14, 21.
- Angerona* dea Romae tutelarior III, 9, 4.
- Angeroniae* deae feriae S. I, 10, 7. eius cultus ibid. Pop. Rom. ab ea liberatus angina morbo ibid. 9.
- Angiportum* III, 16, 15.
- Anguillae* ubi sint optimae III, 15, 7.
- Anguis* inter Septentriones C. I, 18, 5. — *Arctos* secatur C. II, 8, 7.
- Angusta* lux S. I, 21, 15.
- Anicianum* pirum III, 19, 6.
- Anima* quid sit secundum philosophorum sententias C. I, 14, 19 sq. Qualis sit C. II, 13, 7. Incorporata est et essentia eius in motu C. I, 14, 19 sq.; 17, 8 sqq. Essentiae suae est quod movetur C. II, 16, 13 sq. *Ἀντρονίνητος* est C. II, 15, 6 et 14 sqq. Initium et causa est motus C. II, 13, 1 sqq.; 16, 11. Est motus se movens C. II, 16, 4. Quomodo ex se moveatur C. II, 15, 6 sqq. Quomodo etiam de loco in locum moveatur C. II, 16, 15 sqq. Quomodo sit fons et principium movendi C. II, 16, 22 sqq. Quid efficiat eius motus ib. 25. Absolute a se movetur C. II, 15, 6. Ex se et semper movetur C. II, 13, 10. Quomodo Aristoteles probaverit eam ex se non moveri C. II, 14, 2 sqq. Numquam stat aut quiescit C. I, 17, 8 sqq.; II, 16, 7 sqq. Quomodo dicatur semper moveri C. II, 15, 6 sqq. Corpus regit C. II, 12, 10. Corpus est eius vinculum et sepulchrum C. I, 11, 3. Animae sociantur corporibus certa numerorum ratione C. I, 13, 11. Cur anima corpus deserere perhorrescat C. I, 9, 4 sqq. Quomodo corpus amet C. II, 16, 19. Animae vita et mors C. I, 10, 7. Quando mori dicatur C. I, 11, 1; 12, 16. Immortalis est C. I, 10, 5; 12, 16 sq.; 13, 12. Quare immortalis sit C. II, 13, 6 sq. Animam corpus animare validissimum eius immortalitatis argumentum C. II, 12, 16. Morte sua non extinguatur sed ad tem-

pus obruitur C. I, 12, 17. Eius immortalitatem ubi docuerit Plato C. I, 1, 6 sq. Animas post defuncta corpora vivere C. I, 10, 5 sqq. Certa loca iis defunctis corporibus deputata sunt C. I, 1, 5. Animae ante unionem cum corpore ubi habitent C. I, 9, 10. Ad originis suae sedem migratione necessaria C. II, 17, 14. Virtutibus in caelum reportatur C. I, 9, 3. Animas a Iove datas eidem post mortem reddi antiquis persuasum S. I, 10, 15. Animarum originem manare de caelo C. I, 9, 1. Virtutibus anima in caelum reportatur ib. 3. Animae nocentum quibusnam poenis afficiantur C. II, 17, 13. Quaedam post mortem aut oberrant cadaver aut aliud corpus quaerunt C. I, 9, 5. Circa corpus aut sepulturae loca vagatio C. I, 13, 10. De re publ. bene meritum animae caelum et beatitudinem sortiuntur C. I, 4, 1. Beatae caelum possident ib. 4. Iustitiae cultae praemium vel spretae poena servatur C. I, 1, 7. Pro meritis remuneratio parata est C. I, 13, 1. Quatenus delinquentes possint resurgere C. I, 13, 16. Per animalis mortem anima ad veram redit libertatem C. I, 11, 2; S. III, 7, 3. Quatenus libera sit C. I, 13, 9. Anima non solum immortalis sed etiam deus est C. II, 12, 5 et 11. Est omni corpore divinior VII, 9, 16. Ex mente est C. I, 14, 7. et 15 sqq.; 17, 12. Habet purissimam ex mente rationem C. I, 14, 7. Musica cuius in caelo fuit conscia delectatur C. II, 3, 7 sqq. Constat ex symphoniis musicis C. I, 6, 43. Est verus homo C. II, 12, 9 sq. Incorporealis est C. I, 14, 20. Quomodo in corporea degeneret C. I, 14, 7. Quomodo pro sphaerarum per quas delabitur diversitate singulos motus quos in exercitio est habitura producat C. I, 12, 13 sq. Animarum in corpora descensus C. I, 12, 1 sq. Ex Elysiis campis per tres elementorum ordines in corpus descendunt C. I, 11, 9. Per Cancrum descendunt, per Capricornum in caelum ascendunt C. I, 12, 1 sqq. In Cancro adhuc in numero deorum sunt ib. 4. In Leone futurae conditionis auspicantur exordium ibid. In ceteris sphaeris

quid acquirant. ib. 14. Hyles pars turbidior animarum potus esse creditur C. I, 12, 11. Oblivio ex ebrietate ib. 7 sq. In hac vita purganda est anima C. I, 13, 16. Animae in ultimam sphaeram recipiuntur C. I, 9, 10. Adhuc extante corpore caelo insecruntur C. I, 13, 10. Animae totidem mortes sunt quot sphaerae C. I, 11, 12. Anima utitur corpore. C. I, 9, 1. Corpus inluminat VII, 9, 17. Habitat in cerebro ibid. Sensum subministrat ib. 4. Ipsa sensu non eget ib. 16 sq. Verum latens aspicit C. I, 3, 18. Simplicem est sortita naturam C. I, 6, 9. Quomodo sit monas ibid. Quomodo divisionis nunc sit capax, nunc expers C. I, 12, 6. Triplex eius providentia VII, 9, 23. — perfecta sapientia C. I, 9, 1. Animae partes tres C. I, 6, 42. Eius forma divina C. I, 12, 5. Anima creat corpora C. I, 14, 8. — fabricata est caelum C. I, 17, 9 et 12. Universa animat C. I, 14, 8 sqq. Anima mundi mens C. I, 14, 14. Anima mundana est omnium animarum fons C. I, 6, 20. Ex musica orta est C. II, 3, 11. Quomodo et ex quibus numeris fabricata sit C. I, 6, 42 sqq.; C. II, 2, 1 sqq. et 14 sqq. Ex pari et impari, i. e. duplari et triplari numero, intertexta est C. I, 6, 2. Primo septenario numero generata est C. I, 6, 45. Numeris contexta quomodo sonos efficiat C. II, 2, 19 sqq. Animae mundanae origo septem finibus continetur C. I, 6, 47. Eius fabrica C. I, 12, 6. Anima pro mente C. I, 14, 14. — pro spiritu sive spiramento ibid. — pro hostia animali III, 5, 3 sq. *Animas ponunt (apes) in vulnera.* VI, 6, 19. Animal, corpus animatum C. II, 12, 8. Ex corpore et anima constat C. I, 11, 3. Ex diversis constat elementis VII, 13, 2. Animalis mors C. I, 11, 2. *Post animal* C. I, 1, 7. Animalis prima substantia est corpus C. I, 12, 16. Animal sociale est homo C. I, 8, 6. Animalium propagatio S. I, 8, 8. Quomodo moveantur animalia C. II, 15, 6. Animalia excepto homine cur prona et rationis expertia sint C. I, 14, 10 sq. Sola sentienti et

- crescendi vis iis est cum homine communis ib. 11. Animalium ex simplici alimonia sanitas VII, 4, 5; 5, 6. Animalibus non simplex est alimonia VII, 5, 7 sqq. Motorum quanto sit maior quam hominum infirmitas VII, 5, 10 sq.
- Animales hostiae III, 5, 1 sqq.
- Animatus* = promptus C. I, 2, 1.
- Animositas*, pars animae C. I, 6, 42. Animositatis ardore animam, dum per Martis sphaeram labitur, indui C. I, 12, 14. Cf. p. xli
- Animus* est proprie mens C. I, 14, 3 et 5. Eius natura ac vis C. II, 13, 5. Nobis quomodo sit cum sideribus communis ib. 5. Unde hominibus inditus Som. 3, 4; C. I, 14, 18. Animi nostri quomodo hic in terris esse dicantur C. I, 21, 34. Animi hominum immortales Som. 4, 3; 8, 2. Cf. C. I, 12. et Add. p. 317. Animorum caelestis origo C. I, 21, 34; 14, 4 sqq. Animum corpus movere Som. 8, 2; C. II, 12, 1. Animi vim corporis densitate hebescere C. I, 14, 14. Animus retinendus in custodia corporis Som. 3, 5. C. I, 14, 4. — a corporeis abstrahendus Som. 9, 2; C. II, 17, 2. Animi iam purgati virtutes C. I, 8, 9. Voluptatibus dediti animi qualem exitum sortiantur Som. 9, 3; C. II, 17, 3 sqq. Animum vini moderato usu refici S. II, 8, 6. *Animum remittere* est quasi omittere S. I, 5, 12. *Animi dubius* VI, 2, 2.
- Anna Perenna*, *annare perennare* S. I, 12, 6; IV, 6, 12.
- Annales* maximi cur ita dicti sint III, 2, 17.
- Anni* ob neglectum deorum poena S. I, 11, 3 sq.
- Annus* mundanus vere vertens qualis sit C. II, 11, 8 sqq. — quot annorum solarium ib. 11. Annorum diversitas C. II, 11, 5 sq.
- Annus* vertens S. I, 13, 12. Cur sic dictus sit annus solaris S. I, 14, 4. Unde dictus sit annus ibid. 5. Lucis aetheriae conversio maxima fit quattuor modis C. I, 6, 58 sqq. *Annus* magnus solaris, brevis lunaris C. II, 11, 6 sq.; S. I, 14, 4. — solis amfractus et redditus C. I, 6, 83. — secundum solem C. I, 6, 58.
- Anni* dimensio est praecipua solis potestas S. I, 9, 10. *Anni* quattuor tempora horae dicta S. I, 21, 13. *Anni* certus modus apud solos semper Aegyptios fuit S. I, 12, 2. *Annus* ab Aegyptiis solis ad cursum solis dimensus S. I, 14, 3. *Annus* Romuli decem mensium et a Martio incipiens S. I, 12, 3. — a Numa ad lunae cursum constitutus S. I, 13, 1 sqq. *Annus* civilis Iulii Caesaris habitis ad lunam dimensionibus constitutus S. I, 14, 13. *Correctio* per Augustum facta ib. 14. *Annus* Arcadium Acarnanum et reliquorum Graecorum S. I, 12, 2.
- Ansa* III, 2, 8.
- Ante lata* C. I, 5, 15; 20, 31.
- Anteloquium* p. xlii.
- Antevorta* apud Romanos culta S. I, 7, 20.
- Ἀνθεστηριὼν* mensis apud Athenienses, qui est Romanis Aprilis S. I, 12, 14.
- Ἀντίχειρ* cur dictus sit pollex VII, 13, 14.
- Antigonus* rex uno oculo orbatus Theocritum ob scomma in se dictum occidit VII, 3, 12.
- Antiochi* exercitus magnificentia ab Hannibale cavillatione notata S. II, 2, 1 sqq. — bellum S. I, 10, 10.
- Antipodes* C. I, 22, 13. Cf. C. II, 5, 22 sqq. *Antipodum* numen Proserpina S. I, 21, 3.
- Antiquiores* superficie numeri C. I, 6, 4.
- Antiquitas* artium parens S. I, 5, 4. — vocabulorum auctor C. I, 15, 12. — moribus potius quam verbis commendabilis S. I, 5, 2.
- Antistes* boni consilii S. I, 18, 17.
- Antisthenem* Cynicum magistrum suum quomodo laudaverit Diogenes VII, 3, 21. Sectam eius et Cratetis atque ipsius Diogenis secutus est Horus S. I, 7, 3. *Antisthenes* in Calliae coena VII, 1, 13.
- Ἀντίστοιχον* (σύμφωνον) D. 6, 12.
- Antistropa* in hymnis deorum C. II, 3, 5.
- Antium*, ubi promoventur simulachra Fortunarum ad danda responsa S. I, 23, 13.
- Antius Restio* lata lege sumptuaria numquam foris recoenavit III, 17, 13. — proscriptus sed servi fide liberatus S. I, 11, 19 sq.
- Ἄντοιχοι* C. II, 5, 33.
- Antonii* edictum de sumptibus eiusque et Cleopatrae luxus III, 17, 14 sqq. — fuga scommate no-

- tata S. II, 2, 7. M. Antonio M. fil. consule S. I, 12, 34.
- Antrum Ithacesium C. I, 12, 3.
- Antro arboris pro caverna VI, 6, 6.
- Anulus cur in sinistra et digito qui minimo proximus est geratur VII, 13, 7 sqq. Anuli gestandi quae causa fuerit veteribus ib. 12. Deorum formas insculpi anulis nefas ib. 11. De anulorum signaturis ib. 12 sq. Anulo aureo donatus a L. Sulla Roscius III, 14, 13. — a Caesare Laberius S. II, 3, 10; 7, 8.
- Anxiae quaestiones VII, 1, 15. Anxium convivium VII, 5, 32. Anxie disputare VII, 16, 2.
- Ἀπαρέμφατον Graeci dicunt infinitum modum D. 19, 1. — nullum mentis indicat affectum ib. 11.
- Ἀπεκκριτικὴ vis VII, 4, 18.
- Aper qui Adonin interemit, hiemis imago S. I, 21, 4. Apri de Tiburti agro perlati VII, 16, 15 sqq.
- Aperto vid. Caput.
- Apes scriptoribus imitandae S. I, praef., 5. — a Virgilio et ab Homero descriptae V, 11, 4. et VI, 6, 19. Apis magnitudine embryo C. I, 6, 65.
- Aphriliis, i. e. Aprilis, a spuma dictus S. I, 12, 8.
- Ἀφροδίτη unde dicta sit Venus S. I, 8, 6.
- Ἀφρόδιτος III, 8, 3.
- Apiana uva III, 20, 7.
- Apices vocalium C. I, 6, 70.
- Apicia uva III, 20, 7.
- Apis bos Memphi pro sole S. I, 21, 20.
- Ἀπλανὴς sphaera C. I, 6, 18; 9, 10; 11, 6 et 10; 14, 23; II, 4, 8. — terra ordinis tertii C. I, 11, 8.
- Ἀπολελυμένα (verba) D. 22, 7.
- Apollo Ἀγνιεύς S. I, 9, 6. Ἀειγενέτης S. I, 17, 35. Ἀερεσιόμης ib. 47. Ἀλεξιμανός ib. 15. Ἀργυροτοξος ib. 47. Ἀρνοκόμης ib. 45. Delius ib. 32. Δέλφιος ib. 65. Διδυμαῖος ib. 64. Ἐκηβόλος et Ἐκατηβόλος ib. 60. Ἐλελεύς ib. 46. Ἐπιμήλιος ib. 45. Θυμβραῖος ib. 49. Θυραῖος S. I, 9, 6. Ἰήϊος S. I, 17, 16. Καρνεῖος ib. 48. Κιλλαῖος ibid. Libystinus ib. 24. Λοίμιος ib. 15. Λοξίας ib. 31. Lycius ib. 36 sqq. Medicus ib. 15 sqq. Μουσηγέτης (Musarum praeses) S. I, 19, 7; C. II, 3, 3. Ναπαῖος S. I, 17, 45. Νόμιος ib. 43. Οὔλιος ib. 21. Παιὰν ib. 16 sqq. Πατοῶς ib. 42. Ποίμνιος ib. 45. Πύθιος ib. 50. Σμινθεύς ib. 48. Φάνης et Φανεύς ib. 34. Φιλήσιος ib. 49. Φοῖβος ib. 33. Χρυσοκόμης ib. 47. Clarii oraculum S. I, 18, 19. Γενέτορος ara in qua nullum animal sacrificatur III, 6, 2. Modo Apollinem modo sub aliarum appellationum varietate veneramur solem S. I, 17, 1. Unde Apollo dictus sit sol ib. 7 sqq. — tamquam Ἀπέλλων ib. 14. — quasi apellens mala ib. 15. Eius duplex et diversa potestas ib. 16. Est virtus solis quae divinationi et curationi praest ib. 5. Cur ei medendi potestas tribuatur ib. 14. Ea vaticinatur quae Iuppiter fatur V, 22, 14. Apollo, qui et sol, apud Aegyptios Horus vocatur S. I, 21, 13. Eius sagittae pro radiis solis S. I, 17, 12 et 60. Est dux et princeps orbium ceterorum C. II, 3, 3. — Admeti pastor S. I, 17, 43. — Troiam relinquens V, 22, 7. Apollo et Neptunus Troianorum di Penates III, 4, 6. Est idem ac Ianus (cum Diana) S. I, 9, 5 et 8. — Liber pater S. I, 18, 1 sqq. — Mercurius S. I, 19, 7. — Aesculapius, qui aliis ex illo natus creditur S. I, 20, 4. Nascentis et Pytho-nem occidentis fabula eiusque significatio S. I, 17, 52 sqq. Decima praedae ei a Pelasgis consecrata est S. I, 7, 30. Ludi Apollinares unde S. I, 17, 25 sqq. Quomodo in iis sacrificatum sit ib. 29. Taurus ei immolatur III, 6, 4; 10, 4; V, 13, 11. Eius imago barbata S. I, 17, 66. — simulachrum arcu et sagittis decoratum ib. 12 et 13. Cur manu dextra Gratias, sinistra arcum cum sagittis gestet ib. 13. Cum clavi ac virga figuratur S. I, 9, 7. Eius lyra chordarum septem quid significet S. I, 19, 15.
- Ἀπολλωνόβλητοι S. I, 17, 11.
- Apophthegmata Homeri et Virgilii proverbiorum vice V, 16, 6 sq.
- Ἀπόρησις IV, 6, 11.
- Ἀποσιώπησις, i. e. taciturnitas IV, 6, 20 sqq. — intermissio VI, 6, 15.
- Ἀποστροφή VI, 6, 14.
- Appellatio = nomen S. I, 4, 3.
- Appetentia vid. Adpet.
- Appius Claudius praemio corrumpit Potitios III, 6, 13. Appii Clau-

- dii Salii saltandi peritia III, 14, 14.
- Aprilis, secundus anni mensis, unde dictus fuerit S. I, 12, 8 sq. — quasi Aperilis ib. 14. — Veneri, sacer ib. 8 et 12 sq.; 21, 6.
- Aprugni lumbi III, 13, 12. Aprugnum sinciput ibid.
- Apud praepositio urbium nominibus iuncta p. xxxix. Add. S. I, 21, 20; 23, 13; V, 1, 20.
- Aqua aere densior VII, 14, 2. — calida cur motu fiat calidior VII, 8, 12 sq. — frigida et humecta C. I, 6, 26; VII, 5, 21. Aquae et aeris per humectum coniunctio C. I, 6, 26. Aquae et terrae per frigidum ibid. Aqua et terra dicitur esse anima C. I, 14, 20. Aquae corpus et situs C. I, 22, 5. Quid valeat in arboribus V, 11, 19. Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea sit quam salsa VII, 13, 18 sqq. — marina aspera nunquam gelu stringitur VII, 12, 30. Marinae inest pingue quiddam VII, 13, 24. Nivalis cur sit perniciosa VII, 12, 24. Aqua pota oracula vaticinaturi effantur apud Clarium S. I, 18, 1. In aqua simulachra videntur esse maiora VII, 14, 1 sq. Aqua aetheria est Mercurii et Saturni sphaera C. I, 11, 8.
- Aquarius quomodo solis naturam referat S. I, 21, 27. Cur Saturno adsignetur C. I, 21, 26. Leoni adversus C. I, 12, 4. Cum eum tenet sol, Manibus parentatur ibid.
- Aquilae prope Apollinis imaginem S. I, 17, 67. Aquilae et draconis pugna apud Homerum et apud Virgilium V, 13, 28 sqq.
- Aquilia olea III, 20, 6.
- L. Aquinius haruspex S. I, 16, 22.
- Ara Maxima III, 6, 12; 11, 7; 12, 1 sqq. Apud eam observatum ne fiat lectisternium III, 6, 16. Arae primum asae dictae sunt III, 2, 8. Arae vicem praestare mensam dicatam III, 11, 5. Aram manibus adprehendit qui deos precatur III, 2, 7.
- Arabia perusto cingulo vicina C. II, 7, 19.
- Ara rugis frontem pulchre dictum VI, 6, 6.
- Arbiter maturitatis C. I, 6, 16.
- Arbitralis iudicatio VII, 1, 7.
- Arbitraria non absurde vocari possunt verba προαιρετικά D. 19, 6.
- Arbitrii divinis C. I, 8, 7.
- Arbores quae sint felices, quae infelices III, 20, 2 sq. Quomodo moveantur C. II, 15, 6. et 16, 16. Sola crescendi vi vivunt C. I, 14, 13. Arbores et herbae tertius terrenorum corporum ordo C. I, 14, 13. Quando arbores sint serendae VII, 16, 30. Arboris abscondendae descriptio V, 11, 9.
- Arcadum annus S. I, 12, 2.
- Archana naturae per fabulosa tractanda C. I, 2, 17. Archana naturae suae non deserit anima C. I, 12, 12. Archanum veritatis Plato C. I, 6, 22.
- Archetypum Virgilii Homerus V, 13, 40.
- Architidis Veneris apud Assyrios cultus S. I, 21, 1.
- Arctos numquam mergi C. I, 16, 4. Arcton esse in septentrionali polo V, 11, 13.
- Arcus mille coloribus VI, 6, 4.
- Ardor animositatis C. I, 12, 14.
- Ardores irae Phlegethon C. I, 10, 11.
- Area praeter aedem adsumpta III, 4, 2 et 5.
- Areopagitas tacentes iudicare VII, 1, 17. Vid. not.
- Arescentes laureae C. I, 4, 2.
- Argiphontes cur dictus sit Mercurius S. I, 19, 12.
- Argumentum a minore IV, 2, 6. — a simili ib. 8. Argumentum = Attribut S. I, 19, 17. Argumenta fictis casibus amatorum referta C. I, 2, 8.
- Argus, caelum stellarum luce distinctum S. I, 19, 12 sq.
- Ἀργυρότοξος cur dictus sit Apollo S. I, 17, 47.
- Aricini Iunonium vocant Iunium mensem S. I, 12, 30.
- Aridae ficus III, 20, 1.
- Aridicis philosophi scomma VII, 3, 13.
- Aries apud Graecos unde dictus S. I, 21, 19. Colorem mutans quid portendat III, 7, 2. Per menses hibernos sinistro incubat lateri S. I, 21, 18. Aries sidus C. I, 6, 50; 14, 21; 15, 14; 18, 8; 21, 2 sqq. Cur sit primus inter signa C. I, 21, 23. Cur Marti adsignetur ib. 26; S. I, 12, 10. Quatenus ad solis naturam referatur S. I, 21, 18.
- Aristidis aequitas VII, 3, 17.
- Ἀριθμὸς πᾶς ἐν μονάδων κατέγεται D. 13, 8.
- Armare ferrum veneno VI, 6, 17.
- Armorum fabricatio apud Virgi-

- Iium et apud Homerum V, 2, 15.
Ἀρνοκόμης Apollo S. I, 17, 45.
Arquitenens VI, 5, 1 et 8.
Arretinum lasar S. II, 4, 12.
Arrogantiae metu VII, 2, 7.
Arruntia Vestalis III, 13, 11.
Arta numerorum ratio C. I, 19, 26.
Ἀρτεμιδόβλητοι S. I, 17, 11.
Ἀρτεμις cur dicatur Diana, quae est luna S. I, 15, 20; VII, 16, 27.
 — *Ὀύλλια* S. I, 17, 21.
Arteriae receptacula spiritus VII, 4, 22. Arteria *τραχεῖα* crassior est feminis et eunuchis VII, 10, 13. Potusne per eam trahatur VII, 15, 2 sqq.
Articulum Graecia sola sortita est. D. praef.
Artifex natura C. I, 6, 63. Vid. not. et Addend. — providentia C. I, 6, 47. — conclusio C. II, 16, 4. — dissimulatio S. I, 24, 18. — nodus III, 13, 4.
Artium parens antiquitas S. I, 5, 4.
Arx corporis est caput C. I, 6, 81.
Asa idem quod ara III, 2, 8.
Ascanius IV, 5, 10.
Asiana mensa VII, 5, 24.
Asinae cognomentum unde datum sit Corneliis S. I, 6, 29.
Asinastra ficus III, 20, 1.
Asinius Celer V. C. mullum magno pretio mercatus est III, 16, 9.
Asinius Pollio Patavinorum servorum fidem expertus S. I, 11, 22.
Asinusca uva III, 20, 7.
Asotiam dixere veteres VI, 4, 22.
Asparagi III, 13, 12.
Asper acerba tuens VI, 1, 30. *Asperi* pisces VII, 8, 4.
Aspergo fumi calentis VII, 5, 14. — lucis C. I, 15, 6. — mundi C. I, 8, 9. — sordis V, 13, 21.
Aspersus vino VII, 3, 4.
Ἀσφαλίων cur dictus sit Neptunus S. I, 17, 22.
Assyriorum gens S. I, 17, 66. — Veneris Architidis et Adonis veneratio S. I, 21, 1. — solis veneratio sub nomine Iovis S. I, 23, 10. Quid de potentia solis opinentur ib. 17.
Ἀστὴρ et *ἄστρον* C. I, 14, 21.
Astrolapsus = astrolabium Exc. math. I, 8. et II, 3.
Astrologia Virgilii S. I, 24, 18. Cf. V, 2, 2.
Astrorum potestas in homines C. I, 19, 19 et 27. Astris volucres immolandas esse III, 8, 4.
Astruere = demonstrare p. XLIV. Add. C. I, 4, 1; 6, 13.
Astur V, 15, 9.
Asylum Romuli S. I, 6, 16.
Ἀσύμβολος populus III, 12, 2.
Atellania S. I, 4, 22.
Athenae Atticae V, 1, 20; VII, 1, 17.
Ἀθηνᾶς Προνοίας in insula Delo aedes S. I, 17, 55.
Athenienses quomodo diviserint menses S. I, 16, 41. Apollinem *Ἀλεξίανον* appellant S. I, 17, 15. Servis libertatem dederunt S. I, 11, 34. Eorum contra Amazonas bellum S. I, 17, 18. Eorum observatio dierum S. I, 3, 4.
Atlanticum mare Som. 6, 3. Eius exiguitas C. II, 9, 9.
Atrae oves dis inferis immolantur III, 9, 11. Atri dies S. I, 15, 22. — qui et communes S. I, 16, 21.
Atra palusca ficus III, 20, 1.
Atratus Crassus luxit mortuam murenam III, 15, 4.
Atrium prior pars domus VI, 8, 15.
Atrusca uva III, 20, 7.
Atticum vocatur paulo post futurum D. 12, 3. *Ἀττικὸν* est *ἡκαζον* D. 5, 9. Attica licentia est *ἡβουλόμην* ib. 18. In Attica Saturnus et Ops colebantur S. I, 10, 22.
Attis idem cum sole S. I, 21, 9; 22, 5 sqq. — ornatus fistula ibid.
Auctor = mundi anima C. I, 6, 3. — et conditrix C. I, 11, 7. — vocabulorum antiquitas C. I, 15, 12. — natura VII, 4, 3.
Auctumnus siccus C. I, 6, 60. — siccus et frigidus VII, 5, 20.
Auctumnale tropicum C. I, 6, 57.
Auctumnalis aurae mollities C. I, 20, 6.
Aucupii peritus S. II, 4, 26.
Audere = dicere C. II, 15, 2. Cf. VII, 5, 3.
Auditum capere III, 10, 2.
Aufero et *aufugio* a praepositione *ab* componuntur D. 2, 4.
Augendi corpora natura C. I, 12, 14.
Auguralis iuris scientia apud Virgilium S. I, 24, 17. Auguralis virga VI, 8, 6.
Augusta ficus III, 20, 1.
Augusti in alios ioci et aliorum in ipsum S. II, 4. — liberalitas ib. 23 et 29 sqq. — patientia ib. 25 sqq. Caesar Augustus cohortes libertinorum complures legit S. I, 11, 32. Dicere solebat *Σπεῦδε βραδέως* VI, 8, 9. Tri-duo servari ferias Saturnaliorum iussit S. I, 10, 4. Quomodo an-

- num correxerit S. I, 14, 14. Ab eo Augustus mensis nominatus est, antea Sextilis vocatus S. I, 12, 35.
- Aulaea* III, 13, 7.
- Aura auri* VI, 6, 8.
- Auratae pisces* III, 15, 3. — *hostiae* S. I, 17, 29.
- Aurea secula* C. II, 10, 6. — unde dicta ib. 15. Aurea catena Homeri C. I, 14, 15.
- Aurelius* non recte nominatur Macrobius p. I, sq.
- Auricomi rami* V, 14, 8.
- Aurifex* igne de paleis utuntur VII, 16, 23.
- Aurigarum descriptio* V, 11, 20 sqq.
- Auriti lepores* VI, 5, 6.
- Aurium sensus* VII, 9, 21.
- Aurora* V, 6, 15; 9, 11. — *linquens cubile* VI, 1, 31.
- Aurunci* S. I, 5, 1.
- Auspiciandi tempus* S. I, 3, 7. *Auspiciari exordium* C. I, 12, 4.
- Auster* cur ad nos calidus perveniat, cum sit in origine sua gelidus C. II, 5, 20. *Austri regio* V, 11, 11.
- Australis cardo* C. II, 5, 20 sq. — *extremitas* cur inhabitabilis sit C. II, 5, 13 sq. — *pars perpetuo frigore oppressa* C. II, 7, 18 sq. — *circulus* C. I, 15, 13. — *vertex* ib. 14. *Eius stellae* numquam a nobis videntur C. I, 16, 5. *Austres* nobis adversi C. II, 5, 35.
- Ausus* p. XLII. Add. VII, 9, 9.
- Ἀυτολήνητον* C. II, 15, 6, 12, 14, 19.
- Antonii Maximi* in servum saevitia S. I, 11, 3 sq.
- Autumnus* vid. Auct.
- Autumo* quasi ex *ab* et *aestimo* D. 2, 4.
- Auxiliorum enumeratio* V, 2, 15.
- Avellana nux* vid. Abell.
- Aventinus mons* III, 12, 3.
- Aviditas fruendi* V, 13, 37.
- Avidos* facilius satias capit VII, 12, 21.
- Avienus* p. XXVIII sq.
- B**
Babyloniorum dies S. I, 3, 4.
- Bacchanalia* in Parnaso alternis annis aguntur S. I, 18, 5. *Bacchanaliorum* S. I, 4, 6.
- Bacchico ritu* apud Lacedaemonios celebrantur Hyacinthia S. I, 18, 2.
- Bacchus barbatus* S. I, 18, 10. Cur *Ἐννάλιος* dictus sit S. I, 19, 1. Vid. Liber.
- Bacis taurus soli consecratus* S. I, 21, 20.
- Baianum Sergii Oratae* III, 15, 3.
- Balani albi et nigri* III, 13, 12.
- Balneae pensiles* Sergii III, 15, 3. *Balneis perniciosus est calor de oleae lignis* VII, 16, 24.
- Barbata Venus* III, 8, 2. Vid. Apollo et Bacchus.
- Basilica nux* III, 18, 7.
- Βασσαγὲς* Liber pater dictus est S. I, 18, 9.
- Beare, virtutum effectus* C. I, 8, 12.
- Beatitas et beatitudo* C. I, 8, 2.
- Beatos quomodo appellaverit Virgilius* C. I, 6, 44 sq.
- Bellaria* S. II, 8, 3; III, 18, 1; 19, 1. — *mellita* S. II, 8, 3.
- Bellum* quo tempore incipere sit nefas S. I, 16, 16 sq. *Belli inchoandi dispositio* apud Maronem V, 17, 1.
- Belualis* V, 11, 15.
- Beryllus Porsenae* S. II, 4, 12.
- Bibendi cur sit maior voluptas quam edendi* VII, 12, 20. *Bibendum et edendum esse, ut vivas, non contra.* S. II, 8, 16. *Bibere gemma* VI, 1, 40. *Bibit* (hasta) *cruorem* VI, 6, 17.
- Bibliothecae veteris auctores* VI, 1, 3. *Bibliotheca vetus* VI, 9, 9.
- Bidentes hostiae* quid sint et unde dictae VI, 9, 1 sqq.
- Bifera ficus* III, 20, 1.
- Bimembres Centauri* VI, 5, 13.
- Bis bina superficiem faciunt* C. I, 6, 3. *Bis bina bis est corpus solidum* C. I, 5, 17; 6, 3; II, 2, 10.
- Bisse* = *bes* Excerpt. math. II, 14.
- Bissexum* S. I, 14, 6.
- Bitias* V, 11, 29; VI, 2, 32. — apud Didonem VII, 1, 14.
- Boarium forum* III, 6, 10.
- Boeoti Semelam credunt Bonam Deam* S. I, 12, 23. — Apollinem et Liberum patrem in eodem monte colunt S. I, 18, 3.
- Boeotia* ab Homero in catalogi capite locata V, 15, 2.
- Boeotiae Thebae* S. I, 20, 6.
- Bona Dea* S. I, 12, 21 sqq. — a qua mares absterrentur S. I, 24, 12.
- Bona verba quaeso* S. I, 5, 4; II, 1, 4.
- Bootes* in septentrionali polo V, 11, 13.
- Borysthenitae servorum ope servati* S. I, 11, 33.
- Bosphoricum mare* cur gelu contrahatur VII, 12, 31 sqq.
- Bovis figuram pro terra ponunt Aegyptii* S. I, 19, 13.

Brachio se emungere VII, 3, 6.
Brevis = parvus C. I, 15, 6; 17, 16; 21, 5; S. V, 19, 19.
Brevitas = parvitas C. I, 6, 65; 16, 10 sq; II, 5, 10. *Brevitas* Virgilii V, 1, 8.
Βρισεύς Liber pater dictus est S. I, 18, 9.
Βροτολοιγός Ἀρης S. I, 12, 9.
Bruma a brevitate dicta S. I, 21, 15.
Brumale solstitium ibid.
M. Bruti mater Servilia S. II, 2, 5.
 Sese stultum brutumque faciebat III, 20, 5. Cf. S. I, 12, 32.
Bulba (vulva) madida III, 18, 6.
Bulla aurea triumphantium gestamen S. I, 6, 9. Quare pueris concessa sit ib. 10 sqq.
Bumamma uva, Graecis βούμασθος III, 20, 7.
Busiris cur a Virgilio dictus sit inlaudatus III, 5, 9; VI, 7, 5.
Cacus V, 14, 15.
Caduceus Mercurii quomodo ab Aegyptiis figuratus quid significet S. I, 19, 16 sqq.
Caducorum corporum proprium est sentire et crescere C. I, 14, 10; 19, 23.
Caecilius spatiator appellatus et Fescenninus III, 14, 9. L. Caecilii in C. Caesarem scommata S. II, 6, 5.
Caecina Albinus p. xxvii sq.
Caeleste corpus ad immortalitatem creatum C. I, 17, 8. — semper movetur ibid. Caelestis circuli centron terra C. I, 20, 22. Eius diametros et ambitus ib. 23 sq. Caelestis harmonia e quibus numeris constet C. II, 2, 23 sq. Caelestium corporum concentus C. II, 1, 1 sqq.; ibid. 7 sqq. Eorum intervalla C. II, 3, 12 sqq. Eorum motus non caret harmonia C. II, 1, 7 sqq.; 2, 19 sqq.; 3, 1 sqq. — divinis legibus procedit C. II, 1, 7.
Caeli sphaera eiusque motus C. I, 16, 4. — integra conversio diem noctemque concludit C. I, 20, 27; 21, 21. — motus quare circularis C. I, 17, 8 sqq. — cur ab ortu in occasum procedat C. I, 18, 4. Cur caelum moveatur et quomodo C. I, 17, 7 sqq. Semper movetur ib. 10. Caeli praestantia ib. 12. Caelum, id est iter solis C. I, 20, 12. Quomodo eius mensura reperta sit ib. 8 sqq. Aequabiliter a terra distat

C. I, 22, 10. Eius ambitu aer continetur S. I, 21, 8. Caelum est octava sphaera C. II, 3, 2. Prima illa sphaera stellifera quae ἀπλανής vocatur C. II, 4, 8; cf. C. I, 11, 10; 14, 23. Est sphaera maxima C. I, 14, 26. — vivorum regio C. I, 3, 6. Vere mundum vocatur C. I, 20, 8. Cf. C. II, 11, 12; S. I, 9, 11; 18, 15. Est animae fabrica, quam semper sequitur. C. I, 17, 12. Primum omnium caeli corpus fabricata est anima ib. 9. Iovem veteres vocaverunt caelum ib. 14. Cur et quomodo summus deus vocetur ib. 12. Unde Argus dictum sit S. I, 19, 13. Quibusnam cedat in praemium C. I, 13, 1. Non patere aditum nisi perfectae puritati ib. 19. Caeli extremitates perpetuo frigore oppressae sunt C. I, 19, 9; 20, 8. *Sub alio caelo ortus* Macrobius S. I., praef., 11.
Caeli pudenda a Saturno resecta C. I, 2, 11.
Caepio servi fide liberatus S. I, 11, 21.
Caere oppidum V, 15, 4.
Caesar servorum forti opera usus est S. I, 11, 32. P. Syro palmam, Laberio anulum aureum cum quingentis sestertiis dedit S. II, 7, 8. Laberius ab eo se coactum esse in prologo testatur. ib. 2 sqq. Caesaris facilitas in adlegendo senatu S. II, 3, 10 sqq.; VII, 3, 8. Caecilii scommata in eum S. II, 6, 5. Vestitus mollietis notatur S. II, 3, 9. — senex adulter S. II, 2, 5. Inconstantiam temporum in ordinem redegit S. I, 14, 2. Aegyptios imitatus est ib. 3. et 16, 39. — decem dies anno adiecit S. I, 14, 6. Hos omnes fastos notavit ib. 12. Decembri duos addixit dies S. I, 10, 2. Ab eo Servilia pretiosum fundum parvo aere emit S. II, 2, 5. Rex sacrorum in Lentuli coena III, 13, 11. Dictator populo dedit coenas triumphales III, 15, 10.
 Vid. Augustus et Iulius.
Caeso sanguine VI, 6, 3.
Caetae Aeneae nutricis sepultura III, 1, 2.
Calabra curia S. I, 15, 10 sq. et 19.
Calata plebs S. I, 15, 10.
Calathus Apollinis Hieropolitani

- S. I, 17, 68. — in capite Sarapidis S. I, 20, 13.
- Calceato uno pede Aetoli in bellum ibant V, 18, 16.
- Calchas V, 14, 13.
- Caldica ficus III, 20, 1.
- Calendariae et Calendaris. Vid. Kalend.
- Calida omnia generationi favere VII, 6, 8. Calida est secunda lucis aetheriae conversionum pars C. I, 6, 60. Calidi nomen quomodo de igni et de ferro usurpetur C. II, 15, 8. Calidis edulibus cur venter non perniciose uratur VII, 12, 22 sq. *Calidae manus* (in ioco) VII, 3, 15.
- Calix ἀπὸ τῆς κύλικος* V, 21, 18.
- Calliae coena VII, 1, 13.
- Calliope, nona Musa, universitatem denotat C. II, 3, 2.
- Calor aquae calidae cur ex motu sit vehementior VII, 8, 12 sq. Calor generationis causa VII, 7, 6. — solis cur arefaciat, lunae humectet VII, 16, 18. Calorem non refundit luna C. I, 19, 13. Calorem humore nutriri C. II, 10, 11 sq.; S. I, 23, 2. Caloris vel humeris exuberantia rerum terrenarum vicissitudinis causa C. II, 10, 13. Caloris diversissimae qualitates VII, 16, 22 sqq.
- Calpurniana alba nigra ficus III, 20, 1.
- Calumnia C. I, 2, 3 et 5.
- Calvitium cur priorem capitis partem primo occupet VII, 10, 2 sqq. — non nisi ex siccitate contingit ibid. — ex inopia caloris VII, 6, 11. In calvitium dicta scommata plus urbanitatis quam amaritudinis habent VII, 3, 11.
- Calypsonis insula V, 2, 10.
- Camara VI, 4, 23.
- Camenae cur dictae sint Musae C. II, 3, 4.
- Camerienses incolunt insulam Soli sacram S. I, 17, 35.
- Camers V, 15, 11.
- Camesene regio (Italia) S. I, 7, 19.
- Cameses Iani socius ibid.
- Camilla unde nomen acceperit III, 8, 5 sqq.
- Camillus Tuscis Mercurius ib. 6. Camilli et Camillae flaminum ministri ib. 7. *Camille* = puer V, 20, 18.
- Camirenses S. I, 17, 45.
- Campania S. I, 18, 9. Campaniae litus III, 16, 10.
- Campanus ager fert optimum frumentum III, 16, 12.
- Campi Elysii C. I, 11, 8.
- Campus Martius S. I, 10, 10.
- Camurus peregrinum verbum est VI, 4, 23.
- Cancer, animal retro et oblique cedens iter solis ostendit S. I, 17, 63; 21, 23. Cancer signum C. I, 18, 8. et 16 sqq.; 20, 6; 21, 3. — in aestivo tropico S. I, 17, 26 et 61. — solis portarum una, quae hominum dicitur C. I, 12, 1 sqq. Cf. § 9. et C. I, 17, 63. Cancrum lunae adsignavit antiquitas C. I, 21, 24 sq.
- Candelabrum III, 4, 2.
- Candens pro ferventi V, 17, 13.
- Canentia lumina = vetustate senilia VI, 6, 5.
- Canes in Aegypto bibere fugientes S. II, 2, 7. Canis caput quid significet in tricipite animante prope Sarapim S. I, 20, 15. Canis Tauro vicinus C. I, 18, 15.
- Cani quare sint albi VII, 10, 6. *Canos legere* S. II, 5, 7.
- Caninius Revilus unius diei consul a Cicerone scommate notatus S. II, 2, 13; VII, 3, 10.
- Cannensis clades S. I, 11, 31. — quo die sit accepta S. I, 16, 26.
- Cantandi studium apud quaslibet nationes in usu esse C. II, 3, 7. Cantare non serii hominis esse videtur III, 14, 10.
- Cantharus poculi et navigii genus V, 21, 2 et 14. Liberi patris poculum ib. 14 et 16.
- Cantherius III, 14, 9.
- Cantus ad mutandos animos apti C. II, 3, 7. Cantu gentes barbaras esse amollitas ib. 8. — aves in retia allici ib. 10.
- Capacitas signorum C. I, 15, 9. — vasorum C. I, 21, 15.
- Capax divini C. I, 8, 8. — permutationis C. I, 11, 6.
- Capilli cur careant sensu VII, 9, 8 sqq. Capillus si evellitur, sensum accipit a carne ib. 14. Haedorum capillus ovium lacte mutatur V, 11, 18.
- Capital putavit III, 13, 5.
- Capra in pascendo alta deposcit S. I, 21, 26. In caprae pedes desinit Inuus S. I, 22, 5.
- Capragini lumbi III, 13, 12.
- Capricornus signum C. I, 12, 1 sqq.; 15, 14. — solis portarum altera, quae deorum dicitur C. I, 12, 1 sqq. Cf. S. I, 17, 63. In Capricorno Saturnus meabat in mundi genitura C. I, 21, 24.

- Caprificus arbor* S. I, 11, 36 et 39.
Caprigenum pecus VI, 5, 14.
Caprotinae Iunonis sacra S. I, 11, 36. *Caprotinae Nonae* ib. 40.
Captio latens VII, 5, 13.
Captiva gula III, 16, 11.
Captus virium C. I, 6, 76.
Caput in corpore arcis loco C. I, 6, 81. — *mentis sedes* C. I, 14, 10. *Capitis humani sphaerica forma* ib. 9. *Capitis pars anterior humidior occipitio* VII, 10, 2. *Capite aperto fit res divina Graeco ritu* S. I, 8, 2. — *Saturno* S. I, 10, 22. — *Herculi ad aram Maximam* III, 6, 17. *Herculis ipse operto capite ibi est* ibid. *Capitis velandi ritum invenit Aeneas* ibid. *Capita aut navia, lusus puerilis* S. I, 7, 22. *Capitibus humanis Pelasgi placabant Ditem* ib. 31. *Quomodo capitibus pro capitibus supplicatum sit* ib. 34 sq. *Capitum suturae* VII, 10, 3.
Carbunculus S. II, 4, 12.
Carcer animae est corpus C. I, 10, 9 sqq.
Carchesium poculum V, 21, 3 sqq.
Cardines nostrae habitationis C. II, 5, 18.
Carica ficus III, 20, 1.
Carmen quo di tutelares in obsidione urbis evocabantur III, 9, 2 sqq.
Carmentalia S. I, 16, 6.
Carna dea S. I, 12, 31 sqq.
Carneadis Romam missi facundia S. I, 5, 15 sq.
Caro cur ad usum diuturnum saliat VII, 12, 2 sqq. *Carnes validiores cur a nonnullis facilius digerantur quam tenues* VII, 8, 4 sqq.
Carsitani ἀπὸ τῶν καρῶν III, 18, 5.
Carthago devota a Romanis III, 9, 13.
Carutius Accae Larentiae maritus S. I, 10, 14 et 17.
Casellii iuris consulti iocus S. II, 6, 1.
Caspium mare unde oriatur C. II, 9, 7.
Cassandrae raptus vel deminutio IV, 3, 14; 4, 21.
C. Cassii uxor Tertia S. II, 2, 5.
C. Cassius dictatoris violator Ciceronis mordacitate notatus S. II, 3, 13.
Vid. Severus.
Cassinus ager fert optimum oleum III, 16, 12.
Castanea nux III, 18, 7.
Castigatum opus C. I, 1, 3. *Castigatus* = *brevius* C. I, 6, 10.
Castitas C. I, 8, 7.
Castorum testiculi VII, 5, 26.
Catabasis S. I, 21, 10.
Catadupa Nili C. II, 4, 14.
Catalogorum apud Virgilium et apud Homerum diversitas V, 15, 1 sqq.
Catamiti pellicatus V, 16, 11.
Categoria, ψόγος VII, 3, 2.
Catena aurea Homeri C. I, 14, 15.
Catervae matrumfamilias S. I, 6, 22. — *perduellium* S. I, 9, 18.
Catillo, ligurritor, dictus est lupus Tiberinus III, 16, 17.
Cato ab Augusto quomodo sit laudatus S. II, 4, 18. — *Luculli heres (immo filii tutor)* III, 15, 6. — *Censorius* S. II, 1, 15. (Vid. ind. auctor.) *Catones ambo* C. II, 17, 8.
Q. Catulus III, 13, 11.
Caucasum transcendere nomen Romanum non valuit C. II, 10, 3.
Caulae Iani bello patent, pace clauduntur S. I, 9, 16.
Causa efficit pathos IV, 4, 11 sq. et 22; 5, 3 et 5. *Causae vere insolubiles* C. I, 22, 2.
Cautio C. I, 8, 7.
Cavernae cerebri VII, 9, 18 sq.
Cavillari C. I, 2, 3.
Ce in eiusemodi V, 19, 20. et in *ipsiusce* V, 22, 3.
Cebes Socraticus S. I, 11, 41.
Cecrops primus in Attica Saturnum et Opem coluit S. I, 10, 22.
Celebrantur officia sensuum C. I, 6, 81.
Celeritas stellarum C. I, 14, 26 sq. — *consequentis priorem* V, 13, 4.
Censor Homericus (Menelaus) C. I, 6, 37. — *Augustus* S. II, 4, 25.
Censorius risus S. II, 2, 16. *Censoria materfamilias* VII, 1, 2. — *continentia* VII, 4, 3.
Centies alterum S. II, 4, 24.
Centron quid sit C. I, 20, 14. — *in sphaera solum non movetur* C. I, 19, 11; 22, 4. — *caelestis circuli terra* C. I, 19, 11; 20, 22.
Centum linguae VI, 3, 6.
Centumgeminus Briareus V, 14, 8.
Centurialis vitis S. I, 23, 16.
Centussis (lex) III, 17, 5.
Cerebrum consilii sedes VII, 5, 15. — *in vertice locatum* ib. 14. *Cur sit sine sensu* VII, 9, 8. *quomodo corporis sensus gubernet* ib. 15 sqq. *Omenti sensu inportat dolorem* ib. 14. *Eius ventres*

- ib. 19. Vino feritur VII, 5, 14. et 6, 17. Cerebrum longum est spinæ medulla VII, 9, 22.
- Cerei Saturno oblati S. I, 11, 48. Cereorum Saturnalibus missitandorum mos ib. 49.
- Ceres mortalibus segetem tribuit S. I, 12, 23. — pro luna S. I, 18, 23. Cur porca ei sacrificetur S. I, 12, 23. Vinum ei non libari, sed mulsum III, 11, 1 sq. et 9 sq. Cereris et Herculis sacra XII. Kal. Ian. ib. 10. Cereris laboratae dona VI, 6, 7.
- Cerimonia a carendo III, 3, 8. Cerimoniarum sacra C. I, 2, 9; 10, 9.
- Certamen curule V, 13, 3. — Iudicrum V, 2, 15; 7, 4 sqq.
- Cervisca pirum III, 19, 6.
- Cervum fortuito saucium Virgilinus fecit causam tumultus V, 17, 2.
- Χαλκίονρον* V, 19, 27.
- Chaos S. I, 8, 7; 17, 53. Chaos cum fuerit, tempora non fuisse S. I, 8, 7. Vid. Confusio.
- Charmadas VII, 1, 13.
- Charybdis V, 2, 14; 6, 4 sqq.
- Chelae scorpii C. I, 18, 13.
- Chia alba nigra ficus III, 20, 1.
- Χίλια, Χιλιάς* S. I, 5, 9.
- Chlamiydi extantæ terra nostra similis C. II, 9, 8.
- Chloreus V, 15, 11.
- Choro e multorum vocibus constante unam vocem ex omnibus reddi S. I, præf. 9.
- Χρηματισμός*, oraculum C. I, 3, 2 et 8.
- Χρηστοὶ θεοὶ* dicti sunt Penates III, 4, 9 sq.
- Christianus non fuit Macrobius p. IV.
- Chromaticum melodiae genus C. II, 4, 13.
- Χρόνος* idem ac *Κρόνος* S. I, 8, 6 sq.
- Χρυσόμας* Apollo S. I, 17, 47.
- Χθονία Ἐκάτη*, Bona Dea S. I, 12, 23.
- Cibariae dictae sunt leges sumptuariæ III, 17, 13.
- Cibatus* VII, 4, 1.
- Cibi expertem ultra septem dies vivere non posse C. I, 6, 78.
- Cibi diversi vitandi VII, 4, 26 sqq.
- Ciborum varietas sitne noxia VII, 5, 22 sqq. Ciborum diversorum diversa natura VII, 4, 27. Utrum cibus simplex an multiplex sit digestu facilius VII, 4, 3 sqq. et 5, 6 sqq. Cibo gravatum non aequè mente sanciri ac potu VII, 5, 13. Cibos calidos cur ore facilius quam manibus comprimamus VII, 12, 22 sq.
- Q. Cicero fratris ioco notatus S. II, 3, 4.
- Cilniorum smaragdus S. II, 4, 12.
- Cimmerium mare, i. e. Bosphoricum, VII, 12, 31.
- Cinaeduli* III, 14, 7.
- Cingulis, i. e. zonis, caelum ut terram dici redimitum C. II, 5, 7; 7, 8. Cingulorum terrae habitabilium et inhabitabilium descriptio C. II, 5, 10 sqq. *Cinguli* Not. ad C. II, 5, 11.
- Cinirus V, 15, 4 et 9.
- Circa, adverbium, VII, 13, 9. et 14, 16.
- Circensium ludorum pompa S. I, 23, 13. Circensibus additus dies instauratitius S. I, 11, 5.
- Circuitio* zodiaci C. I, 6, 49.
- Circulus qui designat ambitum orbis C. I, 20, 14. — quo orbis includitur ib. 16. Quomodo circuli mensura sit inveniendæ ib. 14 sqq. Circuli caelum ambientes undecim C. I, 15, 2. — paralleli, æquinocctialis, australis, septentrionalis, tropici ib. 13. Circuli caelestes cogitatione magis quam visu comprehenduntur ib. 2. Solus lacteus est oculis subiectus ibid. Cf. C. I, 4, 5; 12, 1. Circuli solis, Mercurii, Veneris C. I, 19, 6. Circulus, per quem currit sol, quot sit stadiorum C. I, 20, 22 sqq.
- Circumflexio* C. I, 12, 1.
- Circumspectio* C. I, 8, 7.
- Circus quid sit C. I, 14, 24 sqq. Circus lacteus C. I, 15, 1 sqq. Circi decem ib. 2 sqq. Solis circo superiorum stellarum circos esse maiores C. I, 16, 12.
- Circus Flaminius III, 4, 2.
- Cirritum pirum III, 19, 6.
- Cissymbium poculum V, 21, 11 sqq.
- Citrea malus III, 19, 4. Citreum malum ib. 2 sqq. — tineas necat et venenis contrarium est ib. 4. Genera eius in Perside ibid. Homerus *θῦνον* appellat ibid.
- Citrosa vestis III, 19, 5.
- Civilis dies S. I, 3, 10.
- Civitates, coetus iure sociati, deo acceptissimæ So. 3, 1. C. I, 8, 1 et 12 sqq.
- Clam* vulgo est. S. I, præf., 2. not. Add. VII, 4, 8.
- Clanculo* V, 18, 1.
- Clarere et clarescere* p. XLIII.
- Claritatem refundit Iona C. I, 19, 13.
- Clarium oraculum S. I, 18, 1 et 19. Clarius Apollo ibid.

- Classi unde sit nomen datum* S. I, 15, 11.
- Claudia habita inpudica* S. II, 5, 4.
- Clavam Herculi subtrahere*, proverbium V, 3, 16., ubi erant praeter VI, 3, 1. addenda quae apud Donatum Vit. Virg. 16, 64. Virgilius ipse dicitur respondisse obtreceptoribus suis: *Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos facilius esse Herculi clavam quam Homero versum surripere.*
- Cleomenes Lacedaemonius servorum opera in bello usus* S. I, 11, 34.
- Cleopatra, Antonii uxor, unionem consumpsit* III, 17, 14 sqq.
- Clepsydrae in modum foratus fundus vasis* C. I, 21, 12.
- Clinopodes* VI, 4, 18.
- Clodius a Laberio irrisus* S. II, 6, 6.
- Clusivius dictus Ianus* S. I, 9, 15 sq.
- Clypeata imago* S. II, 3, 4.
- Clypei in templis* III, 11, 6.
- Coacervare* C. I, 22, 6.
- Coagulare* ib. 5.
- Coagulum celerius* VII, 12, 30.
- Coccyamelum malum* III, 19, 2.
- Cochleae saginatae* III, 13, 15.
- Cocytus, fluvius infernalis, quid sit* C. I, 10, 11.
- Coelius senator, trium Graecorum philosophorum interpres* S. I, 5, 16.
- Coena auguralis Hortensii* III, 13, 1. — pontificis Lentuli ib. 10 sqq. *Ante coenam* ib. 12.
- Coenaculum* S. I, 6, 5.
- Coepit ovum e gallina* VII, 16, 2. *Natura coepit ab informi rudimento* ib. 3.
- Coetus et conciliabula hominum* C. II, 10, 15. *Coetus iure sociati sunt civitates* So. 3, 1. C. I, 8, 1 et 13.
- Cogitatio corporis* C. I, 8, 8. — *terrena* C. I, 11, 11.
- Cognitio sui ipsius* C. I, 9, 2.
- Cognomina ex propriis nominibus tracta* S. I, 6, 27. *Ex cognominibus nata nomina* ibid. sqq.
- Cohors Socratica* S. I, 11, 41. — *grammaticorum* S. I, 24, 8. V, 18, 3. *Cohortes voluntariae* S. I, 11, 32.
- Coitio* VII, 16, 6.
- Coitu maris feminaeque cuncta gigni* S. I, 8, 8. *Coitus Veneris est parvus morbus comitialis* S. II, 8, 16.
- Colere monumentum patris* S. II, 4, 10.
- Collativus favor numerorum* C. I, 6, 41.
- Collocatio verborum* p. XLIV.
- Color, quamquam incorporeus, numquam sine corpore* VII, 14, 10. *Color ac sonus loci* Lucretiani a Virgilio redditus VI, 2, 4.
- Coluber mala gramina pastus* V, 5, 12.
- Coluri duo* C. I, 15, 14.
- Comedere bona* S. II, 2, 4.
- Comiter fiunt ludi* S. I, 17, 28.
- Comitia mense Martio auspicabantur* S. I, 12, 7.
- Comitiales dies* S. I, 16, 3 et 14. *Comitialis morbus dicitur coitus Venerens* S. II, 8, 16.
- Comitium* III, 16, 15.
- Commasculare frontem* VII, 11, 2.
- Commendatitiae (litterae)* S. II, 4, 15.
- Commentariorum in Somn. Scip. argumentum* p. VIII sqq. — *titulus p. XII. Saturnaliorum esse partem non recte censuit C. Barthius* ibid.
- Commentum* C. I, 1, 3.
- Commercia* S. I, 11, 50.
- Commissio spectaculi* S. I, 11, 3; II, 7, 9.
- Commodare* = *commodum esse* C. I, 19, 25; D. 18, 1.
- Commodo* S. I, 2, 1.
- Commodum* S. I, 7, 3.
- Commune somnium* C. I, 3, 11. *Communes dies* S. I, 16, 21. *Communia verba apud Graecos* D. 22, 9 sqq.
- Compago Septentrionum* C. I, 18, 5. *Compagem hemisphaeriorum (lacteam circulum)* C. I, 15, 4. *Compagum numerorum membra* C. I, 6, 6. *Compagibus septem membra quae dividuntur iuncta sunt* ib. 80.
- Communicare cum aliquo* = *ex eius sententia considerare* III, 3, 8.
- Comparativus ad idem subiectum relatus* C. I, 6, 73. et VII, 8, 15.
- Compendia* C. I, 6, 45.
- Competens* vid. *Comp.*
- Compitalia* S. I, 4, 9; 16, 6. *Unde dicta* sint S. I, 7, 34. *Quibus verbis concipiantur* S. I, 4, 27. *Permutatio sacrificii* S. I, 7, 34. *Ludi a Tarquinio Superbo restituti* ibid.
- Concava Ditis* C. I, 10, 10.
- Concentus sphaerarum caelestium ratio a Pythagora deprehensa* C. II, 1, 8 sqq. *Concentus ex dissonis* S. I, praef., -9.

- Conceptionis foetus in utero dispensatio per hebdomadas C. I, 6, 62 sq.*
Conceptivae feriae S. I, 16, 5 sq.
Conceptus = embryo C. I, 6, 17.
Concepti corporis fabrica per hebdomadas dispensata C. I, 6, 65.
Conciliavit nobis res natura S. I, praef., 1.
Concinentia p. XLII.
Concipere = complecti C. I, 3, 13.
Conclamati frigoris herbae VII, 5, 26.
Concordia C. I, 8, 7.
Concurrere telis VI, 1, 16.
Condit diem conversio caelestis hemisphaerii C. I, 20, 30.
Conditione quam casus adsignat non esse aestimandos homines S. I, 11, 10.
Conditiva olea III, 20, 6. Conditivum malum III, 19, 2.
Conexio omnium rerum a summis ad ima C. I, 14, 15.
Confinium vitae et mortis est luna C. I, 11, 6.
Confirmare se ad nocendum IV, 2, 7.
Confusio incauta Virgilii V, 15, 10.
Congeries p. XLII.
Congiarium petere S. II, 4, 4.
Coniugationes D. 3.
Coniunctivus modus D. 17.
Coniunctiva D. 17, 1. De verb. 5, 1.
Coniventia spontanea C. II, 16, 13.
Conperendini dies S. I, 16, 3 et 14.
Conpetens sermo C. I, 15, 2. — aetas VII, 6, 11.
Conpetentia p. XLII.
Conquestio VI, 6, 16.
Conrugato vultu S. I, 7, 2.
Conscientia virtutis amplissimum praemium C. I, 4, 2; II, 10, 2.
Conscientiae et doctrinae virtutes C. II, 17, 8. Conscientiae malae tormenta vulturis iecur depascentis imagine significata C. I, 10, 12.
Conscius naturae C. I, 16, 5. — rerum divinarum C. I, 12, 9. — sacrorum S. I, 7, 17., ubi vid. not. — veri C. I, 1, 10. — veri archani C. I, 2, 18.
Conscia naturae ratio C. I, 6, 4.
Conscio sibi male quantumlibet levia scommata videri acerba VII, 3, 15.
Conservi S. I, 11, 7.
Consivia Ops, Romae tutelaris dea III, 9, 4.
Consivius dictus Ianus S. I, 9, 15 sq.
Consonus C. I, 18, 8. Consono murmure V, 1, 1.
Consors nati sepulchro pro nato sepulchri VI, 6, 4.
Conspirata in unum S. I, praef., 10.
Constantia C. I, 8, 7.
Constitit C. I, 6, 82; 16, 10, ubi vid. not. (Praesens constat legitur C. I, 21, 6.)
Constringere meatus VII, 6, 7.
Construiones inusitatae apud Virgilium VI, 6, 10 sqq.
Consuetudo secunda natura VII, 9, 7. — moris cultus III, 8, 12.
Consularis vid. Vir.
Consulere = inquirere C. I, 2, 1. = interrogare p. XLIV. Add. C. I, 2, 19; S. I, 16, 37.
Consultatio = interrogatio C. I, 10, 5; S. I, 7, 5; VII, 9, 27; 12, 1 et 38.
Consultatoriae hostiae III, 5, 5.
Contagio silvestris materiae C. I, 6, 9. — corporis C. I, 11, 11. — vitiorum C. I, 12, 17.
Contemplatu S. I, 10, 22.
Contemptor divum Mezentius III, 5, 9 sqq.
Contentus iungitur cum gerundio S. I, 12, 2. Alias cum infinitivo aut praesentis aut perfecti temporis. Vid. not. ad l. c. et add. V, 13, 19; VII, 4, 4; 12, 15.
Contextit = subiecit VII, 3, 1.
Conticium, diei civilis pars S. I, 3, 12.
Continentia sensus C. I, 6, 28. — ostentatrix sui VII, 4, 3.
Contingit = fit VII, 5, 13; 6, 20; 10, 2 et 5 et 9; 11, 6 sq. *Contigisse* = factum esse S. I, 11, 33.
Contraria uni rei simul accidere non possunt C. II, 14, 25. Contrario quam caelum motu feruntur septem globi subiecti C. I, 18, 1 sq.
Contrarietas p. XLI.
Contusus podagra S. II, 4, 16.
Conus terrae = umbra C. I, 15, 11. In conum producitur anima C. I, 12, 5.
Convenit alicui = in aliquem C. I, 2, 4 et 19; 5, 1. (rebus C. I, 5, 3.). *Convenire* aliquem = ad eum se convertere VII, 6, 14.
Conversatio C. I, 19, 24; S. I, 21, 27.
Conversio diurna caeli C. I, 18, 2. — caelestis hemisphaerii C. I, 20, 27 et 30. Conversiones lucis aetheriae C. I, 6, 58. Unaquaeque est quadripartita ibid.
Convexitas sphaeralis C. I, 16, 4.
Convivales quaestiones VII, 3, 23. — fabulae VII, 1, 14. — ser-

- mones *ibid.* *Convivalis laetitia* *ib.* 13. et S. II, 1, 1.
- Convivarum ingenia philosophus secum aestimet VII, 1, 9. Eorum numerus sit neque minor quam Gratiarum neque quam Musarum numerosior S. I, 7, 12.
- Convivium tumultuosum et sobrium S. II, 1, 1. Convivia muta VII, 1, 17. Convivio an interesse etiam philosophia debeat *ib.* 2 sqq.
- Copia rerum non negligenda grammatico S. I, 24, 12. Copiae quomodo indulserint veteres in grammaticis formis S. I, 4, 16.
- Copiosa oratio Virgilii V, 1, 9 sq.
- Coquere* = *concoquere* VII, 4, 12.
- Cor VII, 9, 24. — in animalibus numquam cessat a motu C. I, 20, 7. Cor caeli sol *ib.* 6 sq.
- Cordis figuram cur in bulla gestaverint ingenui pueri S. I, 6, 17.
- Corinaeus V, 15, 10.
- Corinthus devota III, 9, 13. Circa Corinthum urbes et insulae terrae motu haustae III, 6, 7.
- Cornelia lex sumptuaria III, 17, 11.
- Cornelius Rufus decemvir cur Sibylla et deinde Sylla cognominatus sit S. I, 17, 27. Cornelius cur Scipio vocatus sit S. I, 6, 26. Cur Asina *ib.* 29. Q. Cornelius III, 13, 11.
- Cornix cornici oculos effodit*, proverbium VII, 5, 2.
- Cornu pellucidum natura C. I, 3, 20. *Cornua* veli V, 21, 5.
- Cornus, arbor felix, III, 20, 2.
- Coronae et huiusmodi donaria III, 11, 6. Corona signum C. I, 14, 21.
- Coronatus populus in ludis Apollinaribus spectare iussus S. I, 17, 29. Coronati magistri introtulerunt acipenserem III, 16, 7.
- Corpora divina, caeli et siderum, prima condidit anima et animavit C. I, 14, 8 (Cf. II, 17, 15; S. VII, 15, 14.) Unde animata sint *ib.* 17. Unus tantum ex septem motibus in iis invenitur VII, 9, 4. Corpora caduca divinitatis mentis haud capacia C. I, 14, 9. Eorum propria haec duo sentire et crescere *ib.* 10; 19, 23. Quaedam luna crescente vel decrescente augeri vel minui C. I, 11, 7. Ex quattuor clementis et tribus eorum interstitiis constant C. I, 6, 36. Corporum terrenorum et superiorum differentia C. I, 12, 16; 14, 8 sqq.
- Corpora solida quibus dimensionibus constant C. I, 5, 9; 6, 36; II, 2, 3. Soliditas quibus rebus constet C. I, 5, 9 sq.; 6, 34. Corpus solidum est ortonarius *ib.* 11. Corporum termini sunt incorporei *ib.* 5. — termini sunt quattuor C. I, 6, 36. Omnia corpora aut mathematica sunt aut visum tactumve patiuntur C. I, 6, 35. Cf. C. I, 5, 7. et II, 2, 4. Corpus geometricum C. I, 6, 22. Omnia superficie finiuntur C. I, 5, 5 sq. Nullum corpus est proprie plenum *ib.* 3. Corpora metallica vasta sunt C. I, 5, 3. Omne corpus est natura dissolubile VII, 12, 3. Corpus est faex rerum divinarum C. I, 12, 15. — est mortale So. 8, 2. C. II, 12, 6. Quamdiu animetur C. I, 13, 11. Fatiscit inpletis numeris *ib.* 12. In homine corpus tantummodo mortale est So. 8, 2; C. II, 12, 10. Corporis densitate animae usus hebescit C. I, 14, 14. Corporis cogitatio C. I, 8, 8. — contagio C. I, 11, 11. Corpora nostra sunt inferi et animae carcer et sepulchrum C. I, 10, 9 sqq. Cf. So. 3, 2. Cur corpus dicatur *δέμας* et *σῶμα* C. I, 11, 3. Corpus est animae custodia So. 3, 5; 14, 4. C. I, 12, 16. — sarcina C. II, 17, 12. Corpus homini non praestat motum C. II, 15, 28 sqq. Ideo non immobile est, quia non videtur agitari C. II, 16, 9. Quomodo contineatur VII, 12, 3. Corpora humana sola sunt erecta C. I, 14, 9. Membra septenario disponuntur C. I, 6, 77. Corporum motus sunt septem C. I, 6, 81; VII, 9, 3. — septem gradus et partes totidem exteriores C. I, 6, 79 sq. Vires quibus rebus maxime roborentur S. I, 12, 33. *Corporis usus* C. I, 8, 4. *Corpore uti* C. I, 9, 1. *Corpus ventris* VII, 8, 7. — sedis unguis VII, 9, 14.
- Corporalis* C. I, 14, 4. Corporalia esse videntur C. I, 6, 19.
- Corporeus* p. XLIII. Corporeae illecebrae C. I, 13, 6. Corporei motus VII, 9, 3.
- Corpulentus* C. I, 6, 35; 22, 5.
- Coruncanius, antiquissimus vir S. I, 5, 1.
- Coruscus cristarum luce* V, 11, 29. Vid. not. ad § 26.
- Corvi salutatores S. II, 4, 29. Cor-

- vorum et cornicum edacitas et aetas fabulosa VII, 5, 11.
Corylus arbor III, 18, 5. — *felix* III, 20, 2.
Cothurno pulsatus IV, 4, 13.
Cotidianae opes III, 17, 16.
Cotonium malum III, 19, 2. *Cotonia mala frigida* VII, 6, 13.
Cotta S. I, 1, 4.
Crassa Minerva S. I, 24, 13.
L. Crassus disertus, serius et gravis, vir censorius, murenam luxit III, 15, 3 sq.
Crassum semel in vita risisse S. II, 1, 6. *Crassus, qui apud Parthos extinctus est* III, 14, 15. Vid. *Licinius*.
Crastini die S. I, 3, 16; 4, 20.
Crater Liberi patris inter Cancrum et Leonem C. I, 12, 8. *Crateres Delli in Sicilia* V, 19, 19.
Crates Cynicus S. I, 7, 3.
Creavit pro creari fecit. VI, 6, 2.
Cremandi mortuorum corpora mos VII, 7, 5.
Cremera S. I, 16, 23.
Crepitantibus flammis antike dictum VI, 4, 5.
Crescere et sentire animalibus ceteris cum homine commune C. I, 14, 11. *Crescere caducorum corporum proprium* C. I, 19, 23. *Crescendi vi sola vivere arbores et herbas* C. I, 14, 13. *Crescendi vis cur indita sit homini* ib. 10. *Crescendi natura ad nos de luna venit* C. I, 19, 23. *Crescendi in longum et latum quando sit finis homini* C. I, 6, 72.
Creta C. I, 7, 8. — *herbis generosa* VII, 5, 26.
Cretenses *Δία τὴν ἡμέραν* vocant S. I, 15, 14.
Crinis abscondendi morituris mos V, 19, 1 sqq.
Crispi capilli quare tardius canescant VII, 10, 6.
Critobulus a Socrate ad comparationem formae provocatus VII, 3, 16.
Critolaus Peripateticus ad senatum legatus, facundia scita et tereti praestans S. I, 5, 15 sq.
Croco sparsa humus III, 13, 8.
Crocodilus de testis ovis nascitur VII, 16, 7.
Croesus consulens oraculum Delphicum C. I, 9, 2. *Eius servitus* S. I, 11, 7.
Cronia sacra S. I, 7, 37.
Crotalia gestantes III, 14, 4. *Cum crotalis saltantes* ib. 7 sq.
Cruditates unde eveniant VII, 4, 9 sqq. et 5, 24.
Crustuminum pirum III, 19, 6.
Cubi numerorum C. I, 6, 3. — *soliditatis perfectio* C. I, 5, 9; II, 2, 14. *Primi cubi* C. I, 6, 3 et 15.
Cucurbitiva ficus a forma sic dicta III, 20, 1. *Cucurbitivum pirum* III, 19, 6.
Culcita cubicularis S. II, 4, 17.
Culminea olea III, 20, 6.
Culpatum vinum VII, 6, 12.
Cumae S. I, 11, 21.
Cunae nutricum C. I, 2, 8.
Cunctando restituit rem VI, 1, 23.
Cuniculi figurarum C. I, 2, 18.
Cupidinis descriptio apud Platonem S. I, 1, 3.
Cupiditas, pars animae C. I, 6, 42.
Curare cum infinitivo S. II, 1, 12. = *colere* III, 13, 7.
Curiosa cura saltandi III, 14, 5.
Curis hasta Sabinis S. I, 9, 16.
Curius, antiquissimus vir S. I, 5, 1.
Currite fusis VI, 1, 41.
Cursorum certamen V, 7, 4.
Curtius eques Romanus in convivio Caesaris Augusti II, 4, 22.
Curule certamen V, 13, 3.
Custos sacri III, 6, 12 sqq.
Cutiliensis lacus S. I, 7, 29. In eo natans insula *ibid*.
Cutis ventris VII, 8, 2.
Cybele *vid. Mater Deum*.
Cylicianorum natio ἀπὸ τῆς κόλυκος dicta V, 21, 18.
Cymbalorum in Parnasso crepitus S. I, 18, 5.
Cymbium quid sit, et unde dictum V, 21, 7 sqq.
Cypri signum barbatum Veneris III, 8, 2.
Cypriorum rex Nicocreon S. I, 20, 16.
Cyrenenses quomodo Saturno rem divinam faciant S. I, 7, 25.
Cytonia mala frigida VII, 6, 13.
D littera ex superfluo saepe interiecta VI, 9, 6. Saepe I litterae causa decoris adponitur S. I, 9, 8.
Daedala Circe VI, 4, 20. — *tellus* *ibid*.
Daemones unde sint dicti S. I, 23, 7. *Cur eorum appellatio cum deorum appellatione coniungatur* *ibid*. *Δαίμων*, sol, deus praestes homini nascenti apud Aegyptios S. I, 19, 17.
Damasippus Ciceronis scominate notatus S. II, 3, 2.
Damnatus *vid. Voti*.

- Damnum verecundiae* IV, 1, 2; VII, 2, 5. — *pudoris* V, 17, 6.
Damoclis gladius C. I, 10, 16.
Daphnidis apotheosis III, 5, 7.
Dardanus C. I, 7, 9. — *deos Penates in Phrygiam detulit* III, 4, 7.
Dardanidae C. I, 7, 9.
Darei matris servitus S. I, 11, 7.
Daretis fatigatio IV, 1, 2.
Δασέα σύμφωνα D. 6, 12.
Datur intellegi C. I, 6, 3. Vid. not.
De et ex iunguntur VII, 5, 17.
De differentiis et societatibus Graeci Latinque verbi liber, eiusque fata p. xiii sqq.
De verbo fragmentum p. xiv, e.
Deae Eleusinae C. I, 2, 19.
Debilitas misericordiam movet IV, 3, 1 et 8.
Decas, perfectissimus numerus C. I, 6, 76.
December Saturni sacrum possedit S. I, 7, 23. Cf. S. I, 10, 5.
Decemviri in duodecim tabulis nox pro noctu dixerunt S. I, 4, 19. — *de intercalando populum rogasse dicuntur* S. I, 13, 21.
Decima praedae Apollini consecrata S. I, 7, 30. *Decimam Herculi vovere solebant* III, 6, 11; 12, 2.
Decimanum pirum III, 19, 6.
Decius p. xxxi.
Declinationes verbi D. 4, 3 sqq.
Declinatio imperfecti D. 5, 16. *Declinatio passiva* D. 15.
Decretum, h. e. μοῖρα, sive providentia V, 16, 8. *Decreti necessitas* C. I, 19, 27.
Decurionatus S. II, 3, 11.
Decursa est declinatio D. 16, 9.
Deducere quid significet S. II, 2, 5. — *idem est quod detergere* III, 3, 10. Cf. S. I, 7, 8. *Deductum carmen pro tenui ac subtili* VI, 4, 12.
Defaecati vini vis VII, 12, 7.
Defectio in dicendo VI, 8, 2.
Defectiva verba D. 23.
Defectus solis et lunae C. I, 15, 10.
Deficere vivendo C. I, 17, 8.
Definitio = significatio vel circumscriptio IV, 4, 23.
Defunctorum corpora cremandi mos VII, 7, 5.
Degenerat per membra S. I, 21, 26. — *posterioribus membris* ib. 17. — *anima in fabricam corporum* C. I, 14, 7.
Δείνωσις, i. e. horror, IV, 2, 1; 5, 11.
Deiphobus IV, 1, 4.
Deleboris regis Assyriorum legatus Opas S. I, 23, 10.
Delibuta anima potu materialis alluvionis C. I, 12, 7. *Delibuti unguentis* III, 16, 15.
Delius cur dictus sit Apollo S. I, 17, 32. *Delium oraculum* C. I, 7, 7.
Delli, crateres in Sicilia V, 19, 19 et 25.
Delos insula unde dicta sit S. I, 17, 56. In ea natus Apollo ib. 55. — *aedes Providentiae* ibid.
Deli insulae fluctuatio S. I, 7, 29. — *ara, ubi non caedatur hostia* III, 6, 1 sqq. *Delos terrae motu numquam vexata* ib. 7.
Delphicum oraculum C. I, 9, 2; S. I, 17, 18; 18, 3. *Delphico templo inscriptum est* γνῶθι σεαυτὸν C. I, 9, 2. et S. I, 6, 6. — *templum incensum* III, 6, 7.
Δελφιος cur dictus sit Apollo S. I, 17, 65.
Δέλφος, prisca lingua unus S. I, 17, 65.
Delubrum quid sit et unde dictum III, 4, 1 sqq.
Demaratus Corinthius Tarquinii Prisci pater S. I, 6, 8; III, 4, 8.
Δέμας cur dictum sit corpus C. I, 11, 3.
Demergi C. I, 21, 10.
Demirari S. I, 11, 43.
Demodocus citharoedus VII, 1, 14. Not.
Demonstrative (δεικτικῶς) C. I, 16, 7.
Demosthenis cum Iulia adulterium S. I, 11, 17.
Denarius, primus numerorum limes, C. I, 6, 11.
Densetus Not. ad C. I, 3, 20.
Dentes quando incipiant e mandibulis infantium emergere C. I, 6, 69. — *quando aliis aptioribus cedant* ib. 70. *Cur sint sine sensu* VII, 9, 8 sqq. *Dentium dolor ubi sit* ib. 13.
Deponentia verba D. 22, 12 sq.
Deprecari = evitare Not. ad C. I, 5, 4. — *officium a se* VII, 5, 5.
Deputatum purgationibus corpus VII, 6, 18. *Deputati anulorum gestamini digiti* VII, 13, 6. *Ad deputatam sibi a natura sedem* VII, 14, 4.
Descendere (in viscera) VII, 6, 3 et 6. *Descendit de idonea ratione* VII, 7, 18.
Descensus animae in huius vitae inferna C. I, 12, 1.
Descriptio = delineatio C. I, 22, 12.
Desiderii motus in Veneris sphaera in animam venit C. I, 12, 14.

Despici dicuntur di S. I, 6, 15. Cf. S. I, 21, 12.

Destruere testem S. II, 2, 6.

Detractans fidem contentio C. I, 18, 3.

Detrahit prima persona passiva syllabam de secunda D. 15, 5.

Deus mundanae molis artifex C. I, 6, 24. — rerum omnium causa et origo C. I, 14, 6. — animam mundi fabricans C. II, 2, 15. — auctor animae ib. 20. — opifex VII, 14, 23. — est animus So. 8, 2. — summus et omnium princeps τὰγαθὸν καὶ πρῶτον αἴτιον C. I, 2, 14 sq. — summus caelum C. I, 14, 2. — omnipotentissimus et vere summus C. I, 17, 12. *Deus* summus mentem creavit C. I, 2, 16; 6, 20; 14, 6 et 15; 17, 12. *Deus* et mens ultra animam et naturam sunt C. I, 2, 16. *Deus* sola mente concipitur C. I, 14, 2. *Dei* templum est mundus So. 3, 4. C. I, 14, 2. Nullum summi dei erat simulachrum apud veteres C. I, 2, 16. *Deo* sive τὰγαθῷ sol apud Platonem dicitur simillimus ib. 15. *Deo* omnipotenti cultus maximus debetur C. I, 14, 2. Nihil ei acceptius quam civitates So. 3, 1; C. I, 8, 12. *Deorum* tutela et providentia nos gubernari C. I, 13, 8. *Di* sub simulachris et imaginibus coli maluerunt C. I, 2, 20. Cum *dis* est loquendum, quasi homines audiant S. I, 7, 6. *Eorum* numero recte adscribi urbium conditores C. I, 9, 6. Omnes paene ad solem referri S. I, 17, 2. *Di Penates*, μεγάλοι, χρηστοί, δυνατοί, πατριῶι III, 4, 9 sqq. *Deorum* *deus* *Ianus* S. I, 9, 16. *Deos* a civitate iam capta discedere unde dixerit Virgilius V, 22, 7. *Deos* tutelares evocandi mos III, 9, 2. *Romae* *deus* tutelaris ignotus ib. 3. *Deorum* adulteria C. I, 2, 11. — portae C. I, 12, 2. *Deorum* formas insculpi anulis nefas VII, 13, 11. *Deos* laneos habere pedes, proverbium S. I, 8, 5. *Deus* pro dea III, 8, 2.

Δευτέρων καὶ μέσων temporum sola particeps est Graecia D. 14, 21.

Deviare p. XLIII. Add. C. I, 21, 10; S. VII, 16, 33.

Devincire C. I, 6, 24.

Devius a vero C. I, 2, 3. *Devius* errore III, 11, 3.

Devorantur dies S. I, 14, 14.

Dextrae partes omnes cur sint validiores VII, 4, 21.

Δία vocari a Cretensibus τὴν ἡμέραν S. I, 15, 14.

Διὰ πασῶν harmonia duplici numero nascitur C. I, 6, 43; II, 1, 17. Quot hemitoniis constet C. II, 1, 25. E quibus symphoniis generetur C. I, 6, 44.

Διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε ex triplari numero C. II, 1, 18 et 23.

Διὰ πέντε ex hemiolio C. I, 6, 43; II, 1, 16. Quot tonis constet C. II, 1, 25.

Διὰ τεσσάρων ex epitrito C. I, 6, 43; II, 1, 25. Quot tonis constet C. II, 1, 25.

Διαβολή, delatio; VII, 3, 2.

Diales consules iocose dicti S. II, 2, 14; VII, 3, 10.

Diametros quid sit C. I, 20, 15. — quomodo efficiat mensuram circuli ib. 16. — terrae quantus ib. 20. — solis orbis ib. 22. — caelestis circuli ibid. — solis duplex quam terrae ib. 31. — in horizonte est orbis CCCLX. stadiorum VII, 14, 16.

Diana et *Apollo* idem numen ac *Ianus* S. I, 9, 6. — *Iana* dicta ib. 8. *Viarum* praeses, unde et *Trivia* dicta, ib. 6. *Opis* vocata V, 22, 1 sqq. Eadem quae luna, Ἀρτεμις dicta, quasi ἀερότεμις S. I, 15, 20; VII, 16, 27. — a *Latona* parta S. I, 17, 52. *Dianae* *Ephesiae* templum dedicatum a populo *Ephesiorum* V, 22, 4. Nomen eius qui incenderat decretum est ne quis nominaret VI, 7, 16.

Διαστολή, differentia III, 6, 13.

Διάθεσις, genus verborum. D. 1, 1; 22, 1.

Diatonum melodiae genus C. II, 4, 13.

Dicendi genera quattuor V, 1, 7; — a Virgilio permixta ib. 13.

Dicteria S. II, 1, 14.

Dicta idem quod ioci S. II, 1, 13 sqq. *Dicta* diversorum S. II, 2, sqq.

Didia lex III, 17, 6.

Didonis lascivientis fabula falsa V, 17, 5. — apud Virgilium ad *Apolonii* *Medeam* conformata ib. 4. Quomodo apud mensam libet III, 11, 7. *Didonis* convivium V, 2, 11. et VII, 1, 14. *Dido* indignata IV, 2, 2; 3, 7. — infesta V, 2, 14. — lugens IV, 6, 5 sqq.

Διδυμαῖος cur dictus sit *Apollo* S. I, 17, 64.

- Dies** est conversio minima lucis aetheriae C. I, 6, 60. — horis duodecim absolvitur C. I, 20, 30. Longissimus est in Cancro, brevissimus in Capricorno S. I, 17, 61. Dies civilis S. I, 3, 10. Eius divisio ib. 12 sqq. Dies in mensibus numerandi ratio S. I, 16, 41 sq. Dies atri S. I, 15, 22; 16, 21. qui et communes S. I, 16, 21. festi, profesti, intercisi ib. 2 sqq. fasti, comitiales, statii, conperendini, praeliarii ib. 14 sq. postriduani ib. 21. communes ibid. intercalares S. I, 13, 9 sqq.
- Διεύς** semitonium dictum est C. II, 1, 23.
- Diespiter** dictus Iuppiter ut diei pater S. I, 15, 14.
- Differentia** corporum terrenorum et superiorum C. I, 12, 16.
- Differri** = dissipari VII, 12, 5.
- Diffinitivus** = indicativus D. 13; 5, 20.
- Diffusus** arti III, 6, 11.
- Diffunditur** latius Graecia temporibus D. 14, 21.
- Digammon** Διολέων D. 6, 13.
- Digeries** p. XLII.
- Digestiones** quattuor VII, 4, 13 sqq.
- Digitus demonstrare** C. I, 7, 8. Digitus numeri significantur Not. ad S. I, 9, 10. et VII, 13, 10. Vid. *Mittere*. Digitus medicinalis, quique per eum numerus significetur VII, 13, 7 sqq.
- Dignor**, passive S. I, 24, 24.
- Diluculum**, diei civilis pars S. I, 3, 12.
- Dimensio** solidi corporis est triplex C. I, 6, 36; II, 2, 3.
- Diminutio** (per diminutionem intelligendum) VI, 8, 22.
- Dionogenes** Cynicus servus philosophus S. I, 11, 7 et 43. Eius secta S. I, 7, 3. In Antisthenem scomma VII, 3, 21.
- Diogenes** Stoici ad senatum legati facundia S. I, 5, 15 sq.
- Diomedes** V, 2, 15; 13, 34. *Diomedes* V, 17, 19.
- Dionysius Siculus** tyrannus C. I, 10, 16.
- Διόνυσος** idem qui sol S. I, 18, 12 sqq. *Διὸς νοῦς* ib. 15.
- Διὸς βάλανος** III, 18, 4.
- Directim** VII, 12, 35; 14, 13.
- Dis**, mortis deus C. I, 10, 10; 11, 2. Eius sedes secundum Platonicos ib. 4. Diti humana capita sacrificata S. I, 7, 31. — oscilla sacrificari coepta ibid. et 11, 48. — sacellum erectum S. I, 7, 30; 11, 48. Ditis imperium a lacteo circulo incipit C. I, 12, 3.
- Dis pater** III, 9, 10. — apud Homerum V, 16, 13.
- Δις διὰ πασῶν** symphonia ex quadruplo numero, quotque tonis constet C. II, 1, 25.
- Disarius** medicus p. xxx. Add. VII, 7, 13.
- Discludere** VI, 4, 11.
- Discurrere** = percurrere. Not. ad C. I, 18, 12.
- Discursum** variantibus poculis VII, 1, 1.
- Discussio** C. I, 16, 8.
- Discussor** C. I, 21, 8.
- Disiunctivae** particulae saepe confunduntur p. xli. Add. VII, 3, 18; 6, 13.
- Disparilitas** S. I, praef., 3.
- Dispensator** Augusti S. II, 4, 31.
- Displicere** = non probari S. II, 4, 6.
- Dispono** cum infinitivo D. 19, 8.
- Disseruere** = dissequere, in Suevii versu III, 18, 12. Vid. not.
- Dissiptum** C. I, 6, 77.
- Dissolvere** = solvere VII, 3, 23.
- Dissonorum** concordia V, 1, 18.
- Fit** concentus ex dissonis S. I, praef., 9.
- Distentus** cibo C. I, 3, 4.
- Distincta** melius in animo servantur S. I, praef., 6.
- Diurna** conversio caeli C. I, 18, 2.
- Dius** Ulixes V, 17, 15.
- Diutule** p. xlv. Add. VII, 11, 3; 12, 11; 13, 18.
- Diversi** circumspiciunt VI, 1, 36.
- Divina** corpora C. I, 14, 17; VII, 9, 4. *Divina* = dii S. I, 11, 1; 17, 1.
- Divortium** init cum unitate C. I, 6, 9.
- Divum** pater atque hominum rex VI, 1, 10.
- Docilitas** C. I, 8, 7.
- Dodonae** Pelasgi quod acceperint responsum S. I, 7, 28.
- Dolabella**, Ciceronis gener II, 3, 8.
- Dolia** cur defodiantur VII, 12, 15.
- Doliola** vitrea VII, 14, 1.
- Dolon** qualis ab Homero et a Virgilio fingatur V, 16, 9.
- Dolores** unde oriantur VII, 4, 25.
- Domocilia** numinum signa S. I, 12, 10.
- Domini** patres familiae dicti S. I, 11, 11. — animos induunt tyrannorum ib. 14. — signorum C. I, 21, 25.
- Dominium** deorum C. I, 13, 8.
- Domitiani** temporibus VII, 3, 15.
- Domitiani** appellatio Octobri in-

- dita S. I, 12, 36. — infaustum vocabulum ex omni aere erasum ib. 37.
- Cn. Domitius cum L. Crasso censor III, 15, 4. — Messalae in consulatu collega S. I, 9, 14.
- Donativum* S. II, 4, 29.
- Dor* non dicitur D. 23, 8.
- Dorica* lingua D. 9, 2. Cf. 8, 7.
- Dorica* sunt ἀπαρέμματα quae in *HN* et in *EN* desinunt D. 19, 14.
- Δωριεῖς πρόσθα* dicunt D. 14, 15. — imperfecti tertiam numeri pluralis βαρυντονοῦσιν ib. 18.
- Draco* ἀπὸ τοῦ δέρειν dictus S. I, 20, 3. — caudam suam vorans cur sit Iani et mundi imago S. I, 9, 12. — qui Πύθων vocitabatur S. I, 17, 52. Dracones in caduceo S. I, 19, 16 sqq. — significant solis et lunae iter flexuosum S. I, 19, 18. Draconis species et nomen quomodo ad solem referatur S. I, 20, 2 sq. Dracones quomodo reiuvenescent ibid. — cur Aesculapii et Salutis simulachris iungantur ib. 1. Cur Gigantum pedes in draconum volumina desinant ib. 9. Draconibus cur aedium sacrarum et thesaurorum custodia adsignetur ib. 3.
- Drances* V, 2, 15.
- Duabus sellis sedere*, proverbium S. II, 3, 10.
- Duali* numero carent Latini D. 1, 3.
- Ducere* sollemnis in hostiis mac-tandis dictio III, 5, 8.
- Dulce* mel, suave vinum VII, 7, 16. Dulce cito satiat ib. 15. Quo-modo mel et mulsum sit dulce C. II, 15, 8. Dulcia cur sint frigida dulciora quam calida VII, 12, 38.
- Dulcedo* ebrietati repugnat VII, 7, 17.
- Dum* (während) c. coni. imperf. C. I, 16, 7. — pro particula causali Not. ad VII, 4, 29. — pro *quum* adversativo Not. ad D. 22, 9.
- Duo*, numerus lineae similis C. II, 2, 9.
- Dupla* ad unum sunt duo C. II, 2, 18.
- Duplaris* numerus C. I, 19, 21. quid sit C. II, 1, 17.
- Duracina* uva III, 20, 7.
- Duricoria* ficus III, 20, 1.
- Duumviri* libros Sibyllinos adierunt S. I, 6, 13. Vid. not.
- Dyas* prima lineae protractio C. I, 12, 5. *Dyadis* vis C. I, 6, 18.
- Δυῖον*, i. e. dualem, nulla Latini-tas admisit D. I, 3.
- Δυνάτοι θεοί*, Penates III, 4, 9 sq.
- Dyrhachium* ire et redire, scomma S. II, 6, 6.
- Δυσκρασία* VII, 10, 5.
- E* et *I* litteris plerumque in fine indifferenter usos esse veteres S. I, 4, 21.
- Eanus*, qui et Ianus, ab eundo S. I, 9, 11.
- Ebrietas* de calore nascitur VII, 7, 1. Ebrietati adversa dulcedo ib. 17. Ebrietatis comes oblivio C. I, 12, 8. Ebrietas animae ibid. In ebrietatem cadere raro mulieres, crebro senes VII, 6, 15.
- Ebriis* eadem quae nimium algen-tibus contingere VII, 6, 9. Ebrio-rum curationes ib. 10. Ebrios cito senescere ib. 11. Ebriorum malis laborare etiam sanos se-nes ib. 21.
- Ebur* natura densetum C. I, 3, 20. — ex Etruria S. II, 4, 12.
- Ecce* p. xli. Add. C. I, 7, 4; 18, 5; S. V, 1, 8.
- Ecerri* S. I, 6, 30.
- Echini* III, 13, 12.
- Ἐχώ*, Inui amor et deliciae, har-moniam caeli significat S. I, 22, 7. Vid. praef. vol. II.
- Ecliptica* linea C. I, 15, 10. *Eclip-ticus* locus C. I, 6, 53.
- Ἐκφώνησις* IV, 2, 4. et 6, 17.
- Edacitati* an varietati adsignandum sit, quod cibus acescat vel fumet in stomacho VII, 5, 22.
- Edecumati* ioci S. II, 1, 8. — so-dales S. I, 5, 17.
- Edentata* bestia VII, 3, 10.
- Edentes* avide cur citius satientur VII, 12, 21.
- Edictum* Antonii de sumptibus III, 17, 14.
- Eduilia* III, 13, 13; 17, 11.
- Effata* et pomeria S. I, 24, 12.
- Effectus* varii unius dei pro variis numinibus censentur S. I, 17, 4.
- Efflictis* moribus VI, 7, 12.
- Εἰκὼν*, IV, 5, 1.
- Eiecta* in adversum punctum linea C. I, 5, 11. *Eicitur* linea ex puncto C. I, 6, 35.
- Eierare* consulatum S. II, 3, 6.
- Eiuscemodi* V, 19, 20.
- Elegantiam* eligere VII, 3, 19.
- Ελελεὺς* cur dictus sit Apollo S. I, 17, 46.
- Elementa* unde orta sint S. I, 8, 8. — praeter ignem non egent ali-mento VII, 13, 2. — cum fluant,

- cur nunquam solvantur C. II, 12, 14 sqq. — quomodo vinciantur, eorumque concordia et ordo C. I, 6, 25 sqq., 36 sqq. — tribus interstitiis separantur C. I, 6, 36 sq. Elementis in singulis binae qualitates ib. 25. Eorum iugabilis competentia ib. 24. — ordines tres (ter quaterna) C. I, 11, 8. Elementorum diversitas VII, 5, 21. — in animalibus dispositio ib. 16 sq.
- Eleusinia sacra a Numenio vulgata C. I, 2, 19. Eleusinae deae ibid.
- Elimare C. I, 12, 17.
- Eliminare C. I, 2, 8; 22, 6.
- Elissae mors V, 19, 1. — ab Aenea relictā ib. 7.
- Eloquentiae Ciceronis tenor V, 1, 5.
- Eloquentium p. XLII.
- Elpenor V, 2, 14.
- Elysii campi ubi sint C. I, 11, 8.
- Εμβόλμοι menses S. I, 13, 10.
- Emittitur anima in corpus C. I, 11, 9.
- Emori C. I, 13, 18.
- Εμπροδὸν ὄρκον V, 19, 29.
- Emungere se brachio VII, 3, 6.
- Enarmonium melodiae genus C. II, 4, 13.
- Enclisin Graeci vocant modum D. 1, 1.
- Ενεστώς, praesens tempus D. 22, 4. App.
- Ενεργητικόν, activum D. 22, 4. App.
- Enodare C. I, 2, 1.
- Ενοσίχθων cur dictus sit Neptunus S. I, 17, 22. Cf. V, 13, 11.
- Ens et gladius, res una C. I, 14, 21.
- Εντελέχεια C. I, 14, 19.
- Enuntiando male quaedam apud Virgilium corrumpi III, 8, 1 sqq.
- Εὐνάιος, cognomen Martis et Bacchi S. I, 19, 1.
- Εὐνύπνιον, insomnium C. I, 3, 2 et 4.
- Επαναφορά IV, 6, 23.
- Ephesius populus carmina in Dianam componi iussit V, 22, 4.
- Ephesiae Dianae templum incensum VI, 7, 16.
- Επιδάτης C. I, 3, 7.
- Epictetus servus, nobilis philosophus S. I, 11, 44 sqq.
- Epicuri servus Mys S. I, 11, 42.
- Επιγλωττῖς VII, 15, 6 sqq.
- Επιληψία S. II, 8, 16.
- Επιμήλιος dictus Apollo S. I, 17, 45.
- Επιμηλῆς, malum III, 19, 2.
- Επιφάνεια, planities C. I, 5, 9.
- Epitheta Homerica et Virgiliana V, 14, 7 sqq.; VI, 5.
- Επίθετον S. I, 4, 9 et 11.
- Ἐπιθυμητικόν, cupiditas, animae pars C. I, 6, 42; 12, 14.
- Ἐπιτίμησις, obiurgatio IV, 6, 24.
- Epitritus C. I, 19, 21. — primus C. I, 6, 43. Quid sit C. II, 1, 15.
- Epogdons numerus C. I, 19, 21. Quid sit C. II, 1, 20.
- Epota = pota VII, 12, 25.
- Epulae S. I, 16, 3.
- Epulationes ib. 4.
- Equitem et equum, cum portaret hominem, vocaverunt, et equitare equum quoque dixerunt VI, 9, 9.
- Equus ligneus V, 2, 4.
- Er Platonius, natione Pamphylus C. I, 1, 9; 2, 5 et 12; 5, 1.
- Eridanus C. II, 16, 24.
- Eripere a metu C. I, 8, 2.
- Ἐριπτον D. 5, 3.
- Ἐρις, contentio V, 13, 31.
- Ἐρως numen S. I, 19, 17.
- Errantes stellae cur sint appellatae, C. I, 14, 26 sq. Earum celeritas mirabilis ib. 27. Erraticis stellis certum spatium cursus datum C. I, 20, 4 sq.
- Erraticae stellae C. I, 18, 4; 20, 5.
- Error legitimus vagantium stellarum C. I, 14, 25. Stellae quibus ab errore nomen est C. I, 18, 2.
- Error unius verbi C. I, 7, 7.
- Eructandi causa multiformis alimonia VII, 4, 27.
- Ερύνη V, 19, 25.
- Erysichon VII, 1, 13. Vid. not.
- Ερύθρεια Hispaniae insula V, 21, 19.
- Essentia p. XLII. Essentia individua et dividua animae C. I, 12, 6. Sine essentia sua esse nihil potest C. II, 15, 9. Essentiae suae contrarietatem nihil recipit C. II, 14, 26. Essentiam se moventem Plato dicit animam C. I, 14, 19.
- Ἐσὸς secunda persona est verbi ἐσμί D. 14, 8.
- Est flamma medullas VI, 6, 18.
- Esui quae sunt VII, 4, 12.
- Esuriens quomodo bibendo famem sublevet VII, 12, 18 sq.
- Et pro vel VII, 3, 3.
- Etruriae ebur S. II, 4, 12.
- Etrusci ab Hostilio debellati magistratuum insignia Romam transtulerunt S. I, 6, 7.
- Ετυμολογία V, 19, 17.
- Etymum S. I, 23, 5.
- Εὐβουλεύς cur dictus sit sol S. I, 18, 17.

- Eὐήνορα* unde Homerus dixerit *χαλκόν* VII, 16, 34.
- Eunuchi cur pilis careant VII, 7, 8. Unde debilitas tibiærum et vocis gracilitas VII, 10, 11 sq.
- Euphorbium VII, 5, 26.
- Euporus, C. Gracchi servus S. I, 11, 25.
- Euryali mater IV, 1, 5.
- Eusebius rhetor p. xxx. Add. VII, 10, 1.
- Eustachio filio scripta sua dicavit Macrobius p. xii. et p. xv.
- Eustathius p. xxix sq. In edd. ubique legitur Eustachius. Vid. app. ad VI, 7, 1.
- Evandri mater S. I, 5, 1. Evandrum adit Aeneas III, 1, 3. Cf. IV, 6, 7 sq.
- Evangelus p. xxxi. Add. V, 2, 1. et VII, 16, 1 et 15.
- Evidenter C. I, 5, 1.
- Evidentissimæ rationes C. I, 20, 17. — dimensiones ib. 20.
- Exacta siccitas VII, 10, 7. *Exactæ* vitæ instituta VII, 3, 22.
- Examine geometricæ rationis C. I, 20, 32.
- Exanimos et exanimos dixere veteres S. I, 4, 16.
- Exactoratus S. I, 5, 3; VII, 5, 4.
- Excedens incois mordacitas S. II, 3, 13. *Excessit* = præteriiit C. II, 16, 9.
- Excitari (e somno) C. I, 1, 10.
- Exclamatio movet pathos IV, 6, 17 sqq.
- Excreverant dies S. I, 14, 14.
- Exubare C. I, 21, 1.
- Exemplares virtutes C. I, 8, 5 et 10.
- Exemplum patheticum, *παράδειγμα* IV, 5, 1 sqq. Exemplis magis quam ratione capi plebeia ingenia VII, 4, 4.
- Ex eo = propterea S. I, 5, 9.
- Exercitium virium C. I, 6, 75. — sapientiæ ib. 76. *Exercitia* virtutum C. I, 8, 3.
- Exhorrescere S. I, 11, 2.
- Exhortativus sensus D. 16, 4.
- Exigere morbos V, 19, 11.
- Eximiae hostiæ III, 5, 6.
- Existimare male = maledicere S. II, 4, 18.
- Exit tela = vitat VI, 6, 5.
- Exitus mortis S. I, 11, 24.
- Exoneranda mulier C. I, 6, 62.
- Exoratus sit VI, 7, 3.
- Exordium auspicari C. I, 12, 4.
- Exosculatur = valde laudat S. I, 6, 25.
- Expectatum pro spectatum VI, 8, 15.
- Expedire* animum C. I, 8, 8. — decurionatum S. II, 3, 11.
- Expiationum feriæ S. I, 16, 8.
- Explicantur* tot dies septem mensibus C. I, 6, 15. Cf. § 17.
- Exprobratio, *λοιδορία* VII, 3, 2.
- Expugnare* sanitatem VII, 5, 6.
- Exquirunt* pacem VI, 6, 7.
- Extæ* porricere III, 2, 3.
- Erudere* silvestrem animum VI, 6, 17.
- Exulare* C. I, 21, 34; S. I, 21, 27.
- Æ* digammon est *Αἰολέων* D. 6, 13.
- Faba alba et nigra VII, 3, 13.
- Fabacia* puls S. I, 12, 33.
- Fabaciæ Kalendæ (Iuniæ) ibid.
- Fabius Gurgæ III, 13, 6.
- Fabius Maximus Servilianus, pontifex S. I, 16, 25.
- Fabrica* animæ cælum C. I, 17, 12. — mundanæ animæ C. I, 12, 6. — mundana C. I, 15, 5. — corporum C. I, 14, 7; — corporea VII, 15, 24. Cf. VII, 4, 3. — concepti corporis C. I, 6, 65. — tota C. I, 6, 81.
- Fabricator* C. I, 6, 30 et 47; S. VII, 5, 20.
- Fabricari* (passive) C. I, 6, 66. (depon.) C. I, 17, 8 et 9; S. V, 2, 5. Cf. de verb. 9, 9.
- Fabricius, antiquissimus vir S. I, 5, 1.
- Fabulæ nomen quid indicet, et cur repertæ sint fabulæ C. I, 2, 7. Fabularum diversitas ib. 8. Quas philosophia reiciat, quas recipiat ib. 6 et 10. Fabulæ insertæ catalogis ab Homero et a Virgilio V, 16, 1. *Fabulæ* = sermones. Not. ad VII, 1, 24. Add. VII, 13, 10.
- Fabulosa* narratio C. I, 2, 4 sq.
- Fabulosa* V, 13, 41. — a fabulis discernenda C. I, 2, 12.
- Fabum* (favum) III, 18, 8.
- Facere* et *pati* sibi opponuntur C. I, 11, 5. — c. infinit. p. xl. Add. C. I, 1, 2; 6, 38 et 62; S. V, 11, 16; 16, 12; VI, 4, 1; 6, 2; 8, 14; VII, 8, 4. *Facit* = probat C. I, 19, 9.
- Facessere* = recedere vel abesse V, 1, 35; VII, 1, 5 et 11.
- Facundum* bonæ inventionis ingenium S. I, 11, 23.
- Fæx mellis cur sit in summo VII, 12, 8. Fæx vini est quasi eius radix ib. 7. *Fæx* rerum divinarum est corpus C. I, 12, 15. — ultima rerum C. I, 14, 15. — aeris et aquæ est terra C. I, 19,

12. — physicae partis philosophiae est medicina VII, 15, 15.
Fagus, arbor felix III, 20, 2.
Faleris advectum Iani simulachrum S. I, 9, 13.
Falernus ager fert optimum vinum III, 16, 12. **Falernum** III, 20, 7. **Falernum** vetulum VII, 12, 9.
Falsitas C. I, 3, 17.
Falx cur sit Saturno attributa S. I, 7, 24; 8, 9. — in Siciliam decidit ib. 12.
Fama (quasi dea) IV, 5, 11; V, 13, 31. **Famae** incrementum V, 13, 31 sqq. **Famam** suam supergressus Aeneas VI, 2, 33.
Familia cur dicti sint servi S. I, 11, 11.
Famulitium p. XLII.
Fanatica causa III, 3, 3.
Fannia lex sumptuaria III, 13, 13; 16, 14; 17, 3 sqq. — centussis appellata a Lucilio III, 17, 5. Eam in solos urbanos cives fuisse scriptam existimabant Italici ib. 6.
Fari quibusnam horis sit fas aut nefas diebus profestis S. I, 16, 3. — licet praetori diebus fastis tria verba sollemnia ib. 14.
Farina (ex farina involuta) III, 13, 12.
Farra grandia hiberno pulvere sed verno luto V, 20, 18.
Fasti dies S. I, 16, 3 et 14. **Fastus** dies sit an nefastus ad rem militarem nihil attinere S. I, 16, 27.
Fastidium in catalogo quomodo vitaverit Virgilius V, 15, 14.
Fastigium consummati operis C. I, 1, 8.
Fatalis annus LVI. a Scipione non poterat vitari So. 2, 2; C. I, 6, 83; 7, 9.
Fataliter C. I, 7, 7.
Fatum et fatalia vitae tempora C. I, 13, 11.
Fatua cur sit dicta Bona Dea S. I, 12, 21 sq.
Fauces VI, 8, 23.
Fauna cur sit dicta Bona Dea S. I, 12, 21 sq.
Fauni filia Bona Dea ib. 24. — ἡ Θέος Γυναικεία ib. 27.
Fausti, filii Syllae, in sororem iocus. S. II, 2, 9.
Faustis sacrificiis infausta mutata S. I, 7, 31.
Faustuli coniux Acca Larentia S. I, 10, 17.
Favor = gratia VII, 3, 1; 15, 1.
Favorabiliter VII, 5, 33.
Fax prima, diei civilis pars S. I, 3, 8 et 15.
Febrienti simplex cibus datur VII, 4, 6.
Februarius cur sit solus XXVIII. dierum S. I, 13, 7. — secundus a Numa mensis constitutus ib. 2 sq. — ultimus anni mensis intercalationi deputatus ib. 14.
Februo deo lustrationum potenti **Februarius** dicatus S. I, 13, 3.
Felices arbores III, 20, 2.
Fellantes pueri VII, 16, 25.
Feminae duodecimo anno aetatis puberes VII, 7, 6. **Feminarum** vox cur sit gracilior VII, 10, 13.
Feralium dies S. I, 4, 14.
Ferculo vehitur deus Hieropolitanus S. I, 23, 13.
Fere medius cur dicatur sol C. I, 19, 14 sq.
Feriae S. I, 16, 3 sqq. — familiarum propriae ib. 7. — singulorum ib. 8. **Feriarum** publicarum quattuor genera ib. 5. Quid agi liceat feriis ib. 11. **Feriis** cuiquam vim facere piaculare S. I, 15, 21. **Feriae** viduis magis quam virginibus ad nubendum aptae ibid. *Feriarum causae* ib. 12.
Ferari ab armis C. I, 7, 6. *Feriat* ab omni serio C. I, 20, 13.
Ferinum corpus C. I, 9, 5.
Fermentum p. XLII.
Ferrea secula C. II, 10, 6.
Ferri omnia in terram So. 4, 3; C. I, 22, 1 sqq.
Ferrum natura frigidum VII, 6, 2.
Ferulae manum subducere III, 10, 2.
Fescennini Augusti S. II, 4, 21. **Fescenninus** vocatur Caecilius III, 14, 9.
Festi dies S. I, 16, 2 sq. **Festis** diebus quid agere liceat III, 3, 10. Vid. not. **Festorum** nomina genitivum pluralis in *orum* mittunt S. I, 4, 3 sqq.
Festra III, 12, 8.
Fetum contumeliae genus scommatibus VII, 3, 9.
Fiala (phiala) III, 17, 17.
Fibri iecusculorum VII, 14, 1. — pulmonis VII, 15, 2.
Ficedulae III, 13, 12.
Ficus a pomis cur secernatur III, 20, 4. **Ficorum** genera ib. 1 sqq. **Fici** quae appellantur grossi ib. 5. **Fici** aridae ib. 1. **Ficum** solum ex omnibus arboribus non florere ib. 5. **Ficus** alba ex felicibus arboribus, nigra ex infelicibus ib. 2. **Ficis** recentibus

- coronantur Cyrenenses S. I, 7, 25.
Fida dimensio C. I, 21, 15.
Fidenae oppidum devotum III, 9, 13.
Fidenates ancillarum in Romanos fide oppressi S. I, 11, 37 sqq
Fidium natura sonora C. II, 1, 12.
Fiducia C. I, 8, 7. *Fiducia* artis III, 14, 12.
Fiere dixit Ennius De verb. 6, 4.
Figmentum C. I, 2, 4 et 11; II, 10, 11.
Figurarum cuniculi defendunt a vilitate secretum C. I, 2, 18. *Figuris* rei significationem tegit somnium C. I, 3, 10. *Figurae* verborum D. 2. *Figurae* quas de vetustate traxit Virgilius VI, 6.
Figuratus morsus VII, 3, 2.
Filis Homericis texuit Virgilius V, 2, 9.
Filix, arbor infelix III, 20, 3.
Firmamentum = caelum Excerpt. math. I, 8 sqq.
Flabro motus aer VII, 8, 14.
Flagellis caesus civis Romanus IV, 4, 17.
Flagrantia montis Aetnae V, 17, 8.
Flagrum Iovis Heliopolitani S. I, 23, 12. *Flagro* animante currentes equos V, 11, 21.
Flamen Vulcanalis S. I, 12, 18.
Flaminica, quotiens tonitrua audisset, feriata erat S. I, 16, 8. — omnibus nundinis Iovi arietem immolat ib. 30.
Flamma aqua marina incenditur VII, 13, 24.
Flatus, aer liquidior se factus VII, 8, 15.
Flavianus p. xxvi sq.
Cn. Flavius scriba fastos in omnium notitiam prodidit S. I, 15, 9.
M. Flavius scriba in ordinando anno adnitens Caesari S. I, 14, 2.
Floralia festum S. I, 4, 14. *Floralium*, non *Floraliorum* ait Varro ibid.
Florida oratio apud Virgilius V, 1, 12.
Flos aquae marinae VII, 13, 27.
Fluor VII, 14, 4 et 10.
Flutae, πλωταί, III, 15, 7.
Fluvialis unda III, 1, 2. — aqua VII, 13, 19.
Flavius oblivionis C. I, 10, 10; 12, 12.
Fluxus C. I, 21, 14 et 17; 22, 5.
Foedus ictum et ruptum apud Virgilius V, 2, 15.
Folliculus semini circumdatus C. I, 6, 63 sqq.
Fomes virtutum (al. fons) C. I, 9, 3. — ingenii virtutisque S. II, 8, 4.
Fons a nullo nasci dicitur C. II, 16, 23. *Fontium* aquae hieme calidiores, aestate frigidae VII, 8, 15.
Foratus fundus vasis C. I, 21, 12.
Formae geometricae ex diversis numeris linearum describuntur C. I, 5, 12. *Formae* verborum D. 21.
Formatus homo in utero C. I, 6, 62 sq.
Fortitudo animi iam purgati C. I, 8, 9. — politica ib. 7. — exemplaris ib. 10. *Eius* officium ib. 4.
Fortitudo corporis unde veniat VII, 9, 5. — membrorum VII, 11, 8. — musculorum VII, 9, 5. — vini VII, 6, 17.
Fortnita (tussis, singultus) S. I, 11, 14.
Fortuna cur sit ab Homero neglecta V, 16, 8. — omnipotens a Virgilio dicta et providentiae ministra ibid. *Fortunarum* simulachra apud Antium S. I, 23, 13. *Fortuna* modo misericordiam modo indignationem movet IV, 3, 6; 4, 22. Cf. VI, 1, 57 sq. et 62.
Forum Augusti tardius exstructum S. II, 4, 9. — *Boarium* III, 6, 10.
Fovea luxus III, 13, 6.
Fragilitas corporum C. I, 14, 9.
Fraudi vertere VI, 1, 5.
Fregellae oppidum devotum III, 9, 13.
Fremere veri fidem V, 17, 6.
Frenare cursus aquarum VI, 6, 18.
Frequentativa forma verborum D. 21, 6.
Frigeo, frixi D. 6, 14.
Frigidi nomen quomodo de nive et de saxo usurpetur C. II, 15, 8.
Frigorificus VII, 12, 29.
Frigus ex aeris motu aestate VII, 8, 14 sq.
Frivorium, id est calefactorium D. 6, 14.
Frondescit metallo VI, 6, 8.
Fronte prima perspeximus C. I, 1, 1.
Fructus acidi aut vini saporem referentes frigidi VII, 6, 13.
Fructuum et frugum repertor Saturnus S. I, 7, 21 et 25.
Fru mentum optimum fert ager Campanus III, 16, 12. *Fru menta* luna deficiente colligenda VII, 16, 29.
Fuga humanorum C. I, 8, 8.
Fulgurum susceptiones S. I, 16, 8.

- Fulmen Iovi subtrahere* V, 3, 16.
Vid. Clavam. Fulmen belli VI, 1, 46.
- Fulvius, fullonis filius* S. II, 2, 9.
- Fumei flatus* VII, 10, 3.
- Fumifera nox* V, 14, 8.
- Fumus ciborum, dum concoquantur* VII, 4, 28; 5, 22. — *potus* VII, 5, 14. — *vini* VII, 7, 17.
- Funda pauper* S. II, 4, 31.
- Fundantur elementa* S. I, 8, 8.
- Fundit tellus colocasia* VI, 6, 18.
- Fundens amnem Inachus* ib. 19.
- Funerum feriae* S. I, 16, 8.
- Furiarum maxima* V, 17, 3.
- Furii prius dicti Fusii* S. III, 2, 8.
L. Furius tribunus militaris dicitur praefuisse aedi Saturni aedificandae S. I, 8, 1. *Furius Albinus* p. xxviii.
Vid. ind. auct.
- Futurum* D. 8. — *passivi* D. 12. — paulo post, quod Atticum vocatur ib. 3. *Futuro* tribuitur imperativus D. 16, 12.
- Gabii** oppidum devotum III, 9, 13.
- Gabinii** saltandi peritia III, 14, 15.
- Gaditanorum** pro Herculis templo pugna navalis S. I, 20, 12.
- Gaditanum** fretum VII, 12, 35.
- Γαλαξίας*, lacteus circulus C. I, 4, 5. — *ultima sphaera, quae ἀπλανής* dicitur, continetur C. I, 9, 10.
- Galbae** eloquentia et corporis habitus S. II, 6, 3. *Augusti in eum scomma* S. II, 4, 8.
- Galla**, instrumentum (atramentum) sutorium S. II, 2, 6.
- Galli** quando vitis aut oleae cultum didicerint C. II, 10, 8.
- Gallicinium**, diei civilis pars S. I, 3, 12.
- Gallicus** motus S. I, 11, 37.
- Gallina altilis** III, 13, 12. *Gallinane an ovum prius extiterit* VII, 16, 1 sqq.
- Gangen** transnare nomen Romanum non potuisse C. II, 10, 3.
- Ganymedes** apud Homerum et apud Virgilium V, 16, 10 sq.
- Gargara** quid velint apud Virgilium V, 20, 1 sqq. *Gargara Idae montis cacumen* ib. 3 sqq. — *in Mysia* ib. 3 et 9 sqq. — *oppidum* ib. 6 sqq. et 15. — *pro multitudine* ib. 11.
- Gargares** (Γαργαρεῖς) *Gargarorum incolae* V, 20, 8.
- Gavii et Gavinii** vid. Gab.
- Gavii Hirrii** vivaria III, 15, 10.
- Gemini**, signum C. I, 6, 51; 18, 8 et 16; 21, 3. *Cur Mercurio sint adsignati* C. I, 21, 26. *Quomodo pro sole ponantur* S. I, 21, 22. *Mortibus alternis vivunt* ibid.
- Geminus** Ianus S. I, 9, 9 et 15.
- Genae** quando flore vestiantur C. I, 6, 72.
- Genera verborum** (διαθέσεις) D. 1, 1; 22, 1.
- Generale** somnium C. I, 3, 11.
- Generandi** facultas ex humore translata ad Venerem S. I, 8, 8. — *quando in masculis se prodat* C. I, 6, 71.
- Generi** domini V, 17, 2.
- Γένεσις*, genitura hominum S. I, 19, 17.
- Γενέτωρ* Apollo III, 6, 3.
- Genitivus** (Genetivus) Apollo ib. 5.
- Genitivus** casus iunctus cum adiectivorum vel pronominum genere neutro p. xxxix. Add. C. I, 8, 4; S. I, 7, 14 et 15; 12, 37; II, 1, 5; V, 11, 16; 17, 2; VII, 3, 8; 8, 10; 10, 4.
- Genitura** mundi C. I, 21, 24 et 27.
- Genui** ex quo themate veniat, nemo scit, licet Varro dixerit *genunt* D. 23, 8.
- Genuinus** folliculus C. I, 6, 63.
- Genus** anceps in litterarum nominibus Not. ad D. 3, 6. *Quod genus hoc hominum* VI, 1, 32.
- Geometricum** corpus C. I, 6, 22.
- Geometricae** rationes C. I, 20, 17.
- Geometricae** rationis examine ib. 32.
- Germanici** appellatio Septembri mense indita S. I, 12, 36.
- Gerundi** modus D. 19, 31. *Hoc nomine etiam supinum comprehenditur* D. 19, 23. et 21, 9. *De gerundii usu* apud Macrobius vid. not. ad C. I, 9, 5. et p. xl. Add. S. I, 1, 2; V, 13, 3; VI, 2, 30; VII, 1, 12; 2, 9; 13, 20. I
- Geryonis** armenta ab Hercule abducta S. I, 11, 47.
- Gestamen** VII, 13, 6.
- Gestum** agere III, 14, 12. Cf. V, 17, 5.
- Gigantes** qui fuerint S. I, 20, 8 sq.
- Gladiatoria** manus C. I, 8, 13.
- Gladius** (Damoclis) vagina raptus C. I, 10, 16. *Gladius et ensis res una* C. I, 14, 21.
- Glans**, fructus hiemalis S. I, 21, 4.
- Globis** novem conexas sunt omnia So. 4, 1; C. I, 17, 2. *Globi septem subiecti contrario quam caelum motu feruatur* C. I, 18, 1 sqq. **Globus** = solidum corpus C. I, 14, 22.

- Globosae stellae* C. I, 14, 22.
Globositas terrae C. I, 15, 16; 16, 6; 22, 8. — *lunaris* C. I, 19, 23.
Glomerare gressus VI, 9, 8.
Glomeratim VI, 4, 3.
Gloria, apud indoctos virtutis praemium, spernenda C. II, 10, 2 sqq.; 12, 4. *Gloriae* apud posteros cur sperari non possit perpetuitas C. II, 10, 4.
Glycomarides III, 13, 12.
Γνώμων C. II, 7, 15. Cf. Excerpt. math. I, 7.
Γνώθι σεαυτὸν Delphico templo inscriptum C. I, 9, 2; S. I, 6, 6.
Gorgoneum velamentum S. I, 17, 67.
C. Gracchum servus tutatus est S. I, 11, 25.
Tib. Gracchi lex iudiciaria III, 14, 6. Vid. not.
Gradiuntur animantia VII, 16, 6 sq.
Gradivus VI, 5, 1.
Gradus virtutum C. I, 8, 5.
Graeca nux III, 18, 8. *Graeca lingua aures captivas tenet* VII, 5, 1. *Graeca verba et Graecas declinationes operi suo inseruit Virgilius* V, 17, 15 sqq. et veteres Latini VI, 4, 17 sqq. *Graeco ritu hostiis sacra facere* S. I, 17, 28 sq. *Graeco ritu capite aperto fit res divina* S. I, 8, 2; 10, 22.
Graece Virgilius inscripsit carmina V, 17, 20.
Graeci ablativum non recipiunt D. 1, 2. De Graecis quantum traxerit Virgilius S. I, 24, 18. et lib. V. *Graeci ad lunae cursum annum computabant* S. I, 13, 8. — mensium dies retroversum cedente numero computabant S. I, 16, 40. *Graecorum quorundam annus* S. I, 12, 2. *Graeci sua omnia in inensum tollunt* S. I, 24, 4. *Graecus non fuit Macrobius* p. vi.
Graecia = *Graeca lingua* Not. ad D. 14, 21.
Graeculi cuiusdam versificatoris apud Augustum inprudencia S. II, 4, 31. *Graeculum pirum* III, 19, 6.
Γραμμὰς *Graecia* vocavit lineas C. I, 5, 7.
Granata mala VII, 6, 13.
Gravari mortis periculo C. I, 10, 16.
Gravia per se deorsum ferri C. II, 14, 12. Vid. *Acute*.
Gravida septimo die septimo saltu eiecit semen cum folliculo C. I, 6, 64.
Gravisciae oppidum V, 15, 4.
Gregales Roscii III, 15, 13.
Grossi, fici quae non maturescant III, 20, 5.
Grues V, 10, 1.
Grumentum obsidio, et in ea servorum in dominos fides S. I, 11, 23.
Gubernator caelum explorans V, 11, 10 sqq.
Gulae intemperantia III, 13, 14.
Gula vallata III, 15, 9. — *captiva* III, 16, 11. — *laccessitur variis condimentis* VII, 4, 31. *Gulae irritamentum cibi varietas* VII, 5, 23. *Gulae patronum profiteri* ib. 5.
Gurges Fabius dictus a luxu III, 13, 6.
Gustus sensus VII, 9, 16. — unde veniat eius vis ib. 21.
Γυναικεία Θεὸς et Γυναικωνῆτις S. I, 12, 27.
Gyros efficit septimus motus VII, 9, 4.
Habere = *continere* C. I, 7, 6.
Habetur et dicitur C. I, 6, 75 et 82.
Habitaculum C. I, 8, 2; 9, 5; 13, 19.
Habitationis nostrae cardines C. II, 5, 18 sq.
Habitudo VII, 16, 18.
Habitus IV, 1, 2 sqq.; 4, 21.
Hac stat Iuppiter VI, 1, 19.
Hadriaticum mare VII, 12, 35.
Ἀγνίσαι h. e. dis consecrare V, 19, 5.
Ἄιδης, Κρονίδης S. I, 7, 31. not.
Halesus sacratus III, 7, 3.
Ἄλῖα δροῦς VII, 5, 9.
Hannibal cum Scipione Africani patre confligit S. I, 11, 26. *Eius cavillatio in Antiochum* S. II, 2, 1 sqq.
Harmonia caeli C. I, 5, 15; 19, 21 sqq. — *soli amica* S. I, 22, 7. — *dicitur esse anima* C. I, 14, 19. *Harmoniam caeli cur non sentiamus* C. II, 4, 14. *Pythagoras quomodo eam mente conceperit* C. II, 1, 8 sqq. De harmonia tres libros composuit Ptolemaeus C. I, 19, 20. *Ἀκουσία* dicitur quod est inter aquam et aerem interstitium C. I, 6, 38.
Harundinea ficus III, 20, 1.
Ἑαντὸν τιμωρούμενος C. II, 15, 19.
Hebdomas C. I, 6, 60 et 65. — *annorum* ib. 72.
Ἑκάτη vid. *Χθονία*.
Ἑκηβόλος et Ἑκατηβόλος Apollo S. I, 17, 60.
Hector V, 2, 15.

- Hecubae servitus** S. I, 11, 7.
Hederae, qua thyrsi mucro protegitur, natura S. I, 19, 2.
Helenae delinimentum VII, 1, 18.
Ἑλικώνιος ἀναξ Apollo V, 13, 11.
Ἡλιόβλητοι S. I, 17, 11.
Heliopolis Assyriorum et Aegyptiorum S. I, 23, 10. Apud Heliopolim taurus soli consecratus S. I, 21, 20.
Heliopolites Iuppiter S. I, 23, 10.
Hemisphaeria duo C. I, 15, 4. — dextrum et sinistrum S. I, 21, 18. — inferum et superum (i. e. nocturnum et diurnum) S. I, 18, 8. — inferius C. I, 20, 18; 22, 12. — i. e. hiemalia signa S. I, 19, 10. — superius S. I, 23, 4. — superius Venus, inferius Proserpina S. I, 21, 1. — capitis VII, 10, 3. In hemisphaerii speciem cavatum vas C. I, 20, 26.
Hemitonium, *ἡμιτόνιον* C. II, 1, 25.
Ἐν τὸ πᾶν S. I, 17, 4.
Ἐπτὰς, septenarius C. I, 6, 45. — perfectus numerus ib. 76.
Ἡρα, i. e. aer S. I, 20, 10.
Heraclea urbs ab Hercule constituta V, 21, 18.
Ἡρακλῆς, *Ἡρακλέος* S. I, 20, 10.
Heracleotica nux III, 18, 7.
Herbae et arbores sola crescendi vi vivunt C. I, 14, 13.
Herculanea ficus III, 20, 1.
Hercules plures fuerunt S. I, 20, 6; III, 12, 6. Apud quos maxime colantur S. I, 20, 6 sqq. Hercules a substantia solis non alienus ibid. Unde et cur dicatur *Ἡρακλῆς* ib. 10. — unde victor III, 6, 9. Huius aedes duae ib. 10. Idem est qui et Mars III, 12, 5. Quasi deorum virtus Gigantas interemit S. I, 20, 8. Geryone occiso eius armenta abduxit S. I, 11, 47; 12, 28. Ab eo in Italia relictis Saturnios se nominaverunt S. I, 7, 27. Pelasgis eum ferunt suasisse ut faustis sacrificiis infauستا mutarent ib. 31. Cf. S. I, 11, 48. Theronis naves in fugam vertit S. I, 20, 12. — fortissimus VII, 3, 17. Decimam ei voveri solitum est III, 6, 11; 12, 2. Herculi sacra celebrat Evander III, 1, 3. Virgilius Herculi Salios dedit et populeas coronas nominat, cum ad aram Maximam sola lauro capita vinciant III, 12, 1. Herculi rem divinam facit praetor lauro coronatus ib. 2. Sacra ei capite aperto facta sunt, quum ipse fuerit capite aperto III, 6, 17. Cur eius sacro non liceat mulieribus interesse S. I, 12, 28. In eius sacris epulari sedentes observatio est III, 6, 16. Herculis Musarum aedes S. I, 12, 16. Herculis et Cereris XII. Kal. Ianuar. sacra III, 11, 10. Hercules cum aedituo suo lusus S. I, 10, 12 sq. Herculem fictores veteres cum poculo fecerunt, quia bibax erat et poculo maria transivit V, 21, 16. Eius poculum fuit scyphus ibid. Herculis nodus S. I, 19, 16. Herculi clavam subtrahere impossibile Vid. *Clavam*. Herculis stella Chaldaeis est eadem quae reliquis Martis III, 12, 6. *Hercules*, exclamatio, III, 15, 7; 17, 8.
Herennius ab Augusto scommate notatus S. II, 4, 6.
Ἐρμηνευτιδὸν animae unde sit C. I, 12, 14.
Ἐρμῆς ἀπὸ τοῦ ἐρμηνεύειν vocitatus est S. I, 17, 5.
Hermogenes VII, 1, 13.
Hermunthi Bacis taurus pro sole colitur S. I, 21, 20.
Hernici, populus a Pelasgis oriundus V, 18, 15.
Herodis esse porcum melius esse quam filium dixit Augustus S. II, 4, 11.
Heroes cur apud inferos finxerit Virgilius C. I, 9, 8.
Herrenus vid. Octavius.
Hersiliae raptus S. I, 6, 16.
Hesperia, Italia S. I, 3, 15; VI, 1, 11.
Hesperus stella S. I, 3, 15.
Ἑστία, terra, S. I, 23, 8.
Heus tu S. I, 5, 10.
Hiberno pulvere grandia farra V, 20, 18.
Hic = deinde S. II, 1, 1.
Hiemalia signa S. I, 19, 10. hiemalis fructus S. I, 21, 4. — terra ib. 5.
Hiems frigida C. I, 6, 60. — humida et frigida VII, 5, 20. — quando fiat C. II, 7, 11. — veluti vulnus solis S. I, 21, 4. Eius imago aper ibid.
Hieropolitani qui sunt gentis Assyriorum S. I, 17, 66.
Hilaria quando celebrantur S. I, 21, 10.
Hilaros et *hilaes* dicebant veteres S. I, 4, 16.
Hira, praecipuum omnium intestinorum C. I, 6, 77.
Hirrius vid. Gavius.

- Hispania citerior S. I, 20, 12. —
 ulterior III, 13, 7.
Ἰστιάμενος μὴν S. I, 16, 41.
 Hister C. II, 7, 20; 16, 24.
 Historia post Saturni tempora clara
 et perspicua S. I, 8, 4. — su-
 pra Ninum non extat C. II, 10, 7.
 Historicorum similitudinem vitavit
 Homerus V, 2, 9; 14, 11.
 Histri apud Ennium VI, 2, 32.
 Histriones a veteribus non inter
 turpes habitus III, 14, 11. Hi-
 strionum ludus ib. 7.
 Homo et rationis compos est et
 sentit et crescit C. I, 14, 10. —
 non est corpus sed mens. So. 8,
 2. — ab anima movetur C. II,
 15, 28. — deorum providentia
 gubernatur C. I, 13, 8. Animus,
 i. e. mens, ei est cum caelo et
 sideribus communis C. I, 14, 5 et
 15. Unde datus animus C. I, 12,
 7 sqq. Est brevis mundus C.
 II, 12, 11. Constat septenario
 numero C. I, 6, 62. Homines
 primum rudes atque silvestres
 C. II, 10, 6. Hominis in utero
 formatio C. I, 6, 63 sqq. Nascenti
 quattuor adsunt numina S. I, 19,
 17. Eius aetas perfecta et ro-
 busta C. I, 6, 73. Morbisne
 homines facilius quam pecudes
 occupentur VII, 4, 4 sqq; 5, 10
 sqq. Non fortuna homines sed
 moribus aestimandi sunt S. I,
 11, 10. Duplex eorum mors C.
 I, 13, 5. Sponte non esse mo-
 riendum ibid. Acies videntis non
 excedit CLXXX stadia C. I, 15,
 18. Hominum porta C. I, 12, 2.
Ὅμοιοπάθεια i. e. similitudo pas-
 sionis IV, 6, 9.
Ὅμοιοποίητον S. II, 3, 16.
 Honestas C. I, 8, 7.
 Horae diei et anni ab Horo vocan-
 tur S. I, 21, 13. Hora sexta diei
 dicitur medius dies C. II, 7, 15.
Ὅραμα, visio C. I, 3, 2 et 9.
 Horatii trigemini S. I, 5, 1.
Ὅριστικὴν ἐγκλίσιν Latini modum
 diffinitivum vocaverunt D. 13, 1.
 Horizon quid sit C. I, 15, 15 et 17
 sqq.; VII, 14, 15 sqq. — terram
 dividit C. II, 5, 9. Horizonti
 videtur insidere solis orbis C. I,
 20, 28.
 Horoscopica vasa Exc. math. I, 7.
 Horret ager hastis VI, 4, 6.
 Hortensia lex S. I, 16, 30.
 Hortensii luxus III, 13, 1 sqq.
 Piscinarius a Cicerone dictus III,
 15, 6.
 Hortulannus potens factus VII, 3, 20.
- Horus p. xxx sq. Add. VII, 7, 8.
 Horns idem ac sol S. I, 21, 13.
 Hostes tot quot servi S. I, 11, 13.
 Hostia urbs S. I, 11, 21; III, 16,
 10. Hostiense oppidum VII, 13, 18.
 Hostiarum duo genera III, 5, 1.
 Hostiae animales ib. 1 et 5. —
 consultatoriae ib. 5. — eximiae
 ib. 6. — iniuges ib. 5. Hostia
 ambarvalis ib. 7. — stans ib. 8.
 Hostiae maiores S. I, 17, 29.
 Hostia Apollini non caeditur
 apud Deli aram III, 6, 2. Cum
 hostia caeditur S. I, 16, 3.
 Hosticum S. I, 6, 16; V, 14, 13.
 Hostis pro peregrino S. I, 16, 14.
 Hostus, ex quo Hostus Hostilius
 natus est S. I, 6, 16 sq.
 Humana corpora cur sint erecta C.
 I, 14, 9.
 Humanitas C. I, 8, 7.
 Humida est anni conversio verno
 tempore C. I, 6, 60.
 Humor superfluous in corpore VII,
 10, 10. Humoris multitudo causa
 morborum VII, 4, 25. Humoris
 vel caloris exuberantia, rerum
 terrenarum vicissitudinis causa
 C. II, 10, 12. Humore nutritur
 calor S. I, 23, 2.
 Hyacinthia Apollinis sacra apud
 Lacedaemonios S. I, 18, 2.
 Hyades, Tauri partes clariores C.
 I, 18, 13. Cf. S. V, 11, 11. — Ver-
 giliis vicinae C. I, 18, 5.
 Hydropicum Publius ait in sole
 aquam calefacere S. II, 7, 6.
 Hylas histrio S. II, 7, 12 sq.
 Hyle formavit omne mundi corpus
 C. I, 12, 11. — silvestris ib. 7.
Ὑλκὸς νοῦς ib. 12.
 Hymettium (mel) novum VII, 12, 9.
 Hymni deo dicandi exordium C. II,
 3, 5. Hymnorum strophæ et an-
 tistrophæ ibid.
Ὑπερβαίνοντες (dies) S. I, 13, 10.
 Hyperbole IV, 2, 4. — facit pa-
 thos IV, 6, 15.
 Hyperborei IV, 13, 32.
Ὑπερχαταληντικοί versus syllaba
 longiores apud Virgilium sunt,
 ab Howero desumpti V, 14, 4.
Ὑποτακτικὸν Graeci vocitaverunt
 coniunctivum διὰ τὸ ὑποτετάχθαι
 D. 17, 1. Append.
 Hyrtacides Hippocoon dicitur et
 Nisus V, 15, 12.
- I** et e litteris in fine indifferenter
 esse usos veteres S. I, 4, 21.
 I ascriptum (subscriptum) D. 17, 3.
 Iactare et iacere quomodo differant
 VI, 7, 8.

- Iana pro Diana S. I, 9, 8.
 Ianiculum oppidum S. I, 7, 19 et 23.
 Ianua utraque caelestis S. I, 9, 9.
 Iannus patentibus ut pransitaretur et coenitaretur cur sit imperatum III, 17, 1. *Ianua* quae-
 rendi veri C. I, 2, 4. — nar-
 randi V, 2, 8. *Ianuam pulsare*
senectutis VII, 10, 1.
 Ianualis porta S. I, 9, 17.
 Ianuarius primus anni mensis a
 Numa constitutus S. I, 13, 3.
 — bicipitis dei mensis ibid. —
 Iani vocabulum possedit S. I, 7,
 23. — Ianuario duos dies addi-
 xit C. Caesar S. I, 10, 2.
 Ianus dictus, quia ianuis praest S.
 I, 9, 7. — ab eundo dictus quasi
 Eanus ib. 11. Italiam primus
 optinuit cum Camese, deinde so-
 lus S. I, 7, 19 sq. Saturnum hospio
 excepit ib. 21. Agriculturam
 ab eo didicit et regni eum so-
 cietate muneravit ibid. Quales
 honores ei exhibuerit ib. 22.
 Eius tempore quomodo aera
 signata sint ibid. Eum primum
 in Italia dis fecisse templa S. I, 9,
 3. Cur bifrons sit et quadriformis
 S. I, 7, 20; 9, 4. et 9. et 13. Introi-
 tus et exitus aedium ei conse-
 crati sunt S. I, 9, 2. Ianuarius
 eius vocabulum possedit S. I, 7,
 23; 13, 3. Eo auctore seritur
 generis humani propago S. I, 9,
 16. Bellorum potens est ibid.
 Ex eius aede eruperunt torren-
 tes ib. 18. Caulae eius patent
 bello, pace clauduntur ib. 16 sq.
 Cur ei divini honores decreti
 sint, et quales S. I, 9, 2. Cur
 duodecim arae consecratae ib. 16.
 Simulachrum eius quadrifrons
 Faleris advectum ib. 13. Ianum
 Iovemque praefari necesse est S.
 I, 16, 25. Cur primus in deo-
 rum sacris invocetur S. I, 9, 3
 et 9. Est deorum deus ib. 14.
 — idem ac sol ib. 9; 17, 42. —
 idem ac Apollo et Diana S. I, 9,
 5. Iani specie Didymaeus Apollo
 S. I, 17, 64. Mundum, i. e. cae-
 lum, esse voluerunt S. I, 9, 11.
 Varia eius cognomina ib. 15 sq.
 Iunonius ibid. et 15, 19. Eius
 imago apud Phoenices, draco
 caudam suam devorans S. I, 9,
 12. Cum clavi et virga fingitur
 ib. 7. Simulachrum eius mani-
 bus fingit numerum CCCLXV. ib.
 10. Add. not. ad VII, 13, 10.
 Ἰανὼ pro sole S. I, 18, 19 sqq.
 Iapix inglorius IV, 4, 7.
 Iasides vocatur et Palinurus et Ia-
 pyx V, 15, 12.
 Iason ingratus in Medeam S. I, 12,
 26.
 Iaspis figulorum S. II, 4, 12.
 Id noctis C. I, 21, 13. — tempo-
 ris S. I, 17, 37.
 Ida mons V, 20, 6 sqq.
 Ἰδέαι C. I, 2, 14. Ideis impressa
 hyle C. I, 12, 11. Idea est anima
 C. I, 14, 19.
 Ἰδέω VII, 16, 21; D. praef.
 Iduare, Etrusca lingua dividere S.
 I, 15, 17.
 Idus unde dictae sint S. I, 15, 14
 sqq. — omnes Iovis feriae ib.
 15. — copulandis nuptiis reli-
 giosae ib. 21. Iduum dies sem-
 per in plenilunio ib. 15. In Nu-
 mae anno omnes praeter Februa-
 rias computabantur a. d. XVII.
 Kal. S. I, 13, 6 sq.
 Iecur VII, 9, 24. Est concretus
 sanguis, caloris domicilium VII,
 4, 19. Iecoris ministerio suci
 ciborum vertuntur in sanguinem
 ib. 11.
 Ἰὴ Παῖδων et Ἰε Παῖδων quid signi-
 ficet S. I, 17, 17.
 Ἰήσιος Apollo S. I, 17, 16 et 19.
 Ieiuni cur magis sitiant quam esu-
 riant VII, 13, 1 sqq. Ieiuno po-
 tior videtur esse meracior VII,
 12, 17.
 Ignis calidus et siccus est C. I, 6,
 26; S. VII, 5, 21. — caelestis et
 sempiternus C. I, 14, 16 sqq. Eius
 essentia est in calore et in motu
 C. II, 15, 17. — in perpetuo
 motu C. I, 20, 7. Alimentum
 perpetuum desiderat VII, 13, 2
 sq. Nutritur humore C. II, 10,
 10. Qualitates eius diversissi-
 mae VII, 16, 22 sq. Sine ignis
 beneficio nihil potest videri C.
 I, 6, 29. Ignis aetherius vita-
 lem calorem nobis communicavit
 C. I, 21, 35. Est in sole et in
 Martis sphaera C. I, 11, 8. Ignis
 est anima C. I, 14, 20. Ignis et
 terra est anima ibid. Ignis et
 aer ibid. Ignis et aer et spiri-
 tus ibid. Ignis et aeris per ca-
 lorem coniunctio. C. I, 6, 27.
 Ultimus ignis C. I, 1, 9. *Igni*
coniiciunt i. e. in ignem VI, 6, 5.
 Ignitabulum virtutis S. II, 8, 4.
 Ignorat perfectum (verbum verro)
 D. 23, 8. Latini ignorant aori-
 stum ib. 15, 9.
 Ignoti memorantur apud Virgilium
 V, 15, 7 sqq.

Ilex arbor felix III, 20, 2.
Iliaca urbs V, 2, 5. *Iliacum bellum* ib. 6.
Im pro eum S. I, 4, 19.
Imago pathetica, εἰκών IV, 5, 1 et 9 sq. *Imagines rerum in oculos ultro meantes* VII, 14, 6. *Imagines et simulachra* C. I, 2, 20. *Imago vocis* VI, 6, 7.
Imbres apud quos raro cadant C. II, 7, 19. — *probant omnia motu suo ferri in terram* C. I, 22, 8. *Eorum causa* ib. 9. *Ferreus imber* VI, 1, 52; 6, 7.
Imbricitor deus S. I, 17, 49.
Imbricum solstitium V, 20, 14.
Imitari ad pudorem et modestiam versus S. II, 1, 9.
Imitus V, 17, 12.
Imperare cum acc. c. inf. p. xl. Add. S. II, 8, 3.
Imperativae feriae S. I, 16, 5 sq. *Imperativus modus* D. 16.
Impetus cotidianus caeli S. I, 23, 3.
In cum accus. pro ablativo S. I, 7, 22; 12, 26.
Inachi filia Io S. I, 19, 12.
Inamabilis VI, 7, 15.
Inanimalis IV, 6, 10.
Incedere (mollius) S. II, 3, 9 et 16; III, 13, 5.
Inchoativa forma verborum D. 21, 4. *Inclementissimus* C. I, 10, 16.
Inclinatio mediae noctis S. I, 3, 12. *Inclinatum verbum* VI, 9, 11.
Inconprehensibilis C. I, 16, 10; 20, 13.
Incontinentes, ἀνπαρεῖς S. II, 8, 11.
Incorporalis linea C. I, 15, 9.
Incorporalitas p. xli. — *animae* C. I, 14, 20. *Eius prima perfectio in numeris* C. I, 5, 4 et 13.
Incorporeus p. xliii.
Incubator C. I, 10, 16.
Inculpatus quis sit VI, 7, 13.
Indago C. I, 19, 8; S. VII, 14, 15.
Index Metelli pontificis max. III, 13, 10.
India quicquid nutrit VII, 5, 26. *Ex India succus* VII, 1, 18.
Indicativus pro coniunctivo p. xli. Add. not. ad C. I, 7, 4; S. I, 13, 21; 14, 6; 16, 30; IV, 5, 3.
Indici maris ortus C. II, 9, 7.
Indicium publicum C. I, 1, 9; 5, 1.
Indifferenter S. I, 4, 21; 12, 25.
Indigetes divi C. I, 9, 7. not.
Indigitare S. I, 17, 15. Not.
Indignatio IV, 2, 1; 3, 6 sq.; 5, 5; VI, 6, 16.
Individua animae essentia C. I, 12, 6. *Individuus fons naturae* C. I, 11, 1; 12, 12.

Indoles Romana VI, 6, 1.
Inductus colore III, 7, 2.
Indui cum acc. Not. ad C. I, 9, 3. Add. I, 14, 7.
Indulgere = *praebere p. xlv.* Add. VI, 7, 2.
Indumentum testem C. I, 11, 12.
Inermes et inermos dixere veteres S. I, 4, 16.
Inequitare philosophiae VII, 15, 15.
Inexpugnabiles rationes C. I, 1, 6.
Infans quando incipiat dentescere, firmiter incedere et stare, lac nutricis horrescere et loqui integre C. I, 6, 67 sqq. *Non prius vocem edit quam attigit terram.* S. I, 12, 22.
Infantia misericordiam movet IV, 3, 2. *Infantiae cur sit plurimus somnus* VII, 10, 9. *Infantia primae aetatis* VII, 13, 4. *Infantia vini* VII, 7, 15.
Infelices arbores III, 20, 3.
Inferi secundum Platonicos C. I, 11, 4 sqq. — *secundum alios* ib. 7 sqq. — *huius vitae* C. I, 12, 1 sqq. *Inferos quid esse veteres putaverint* C. I, 10, 9 sqq. — *vocaverunt corpus* ib. 10. *Eorum flumina* ib. 11. — *poenae quomodo sint intelligendae* ib. 12. *Inferorum deorum cultus* III, 1, 5. *Par numerus et diminutio iis convenit* S. I, 13, 7. *Inferorum consultatio* V, 2, 14.
Infima est terra So. 4, 2; C. I, 22, 4.
Infinitivi usus apud Macrobius p. xl. Add. cum verbo *faciendi* V, 11, 16; 16, 12; VI, 4, 1; 6, 2; 8, 14; cum verbo *substantivo et cum aliis verbis* S. II, 1, 5 et 11; III, 4, 4; V, 3, 16; VII, 3, 1; 5, 22. *Pro nomine substantivo positus* VII, 4, 17; 6, 19; cum *genitivo subiecti* Not. ad C. I, 17, 10. *Vid. Contentus.*
Infinitus modus D. 13, 4; 19.
Infixae caelo stellae C. I, 17, 16; 18, 4.
Influxio C. I, 12, 10; S. VII, 12, 36.
Infrequens verbum fugiendum est S. I, 5, 2.
Infructa copia V, 1, 15.
Infundit corpus proprietates lunaris VII, 16, 26.
Infusus vino VII, 3, 4; 5, 14.
Ingenium divinationis C. I, 3, 8. — *vini et mellis* VII, 12, 10 et 12.
Ingluvies III, 16, 10.
Ingurgitatus temeto C. I, 3, 4.
Inhiare cadaveribus VII, 5, 11.
Initiatus doctrina C. I, 18, 2.

- Initium nullum idem esse ei cuius est initium* C. II, 14, 24; 16, 1.
Inhabitabilis terrae pars C. I, 20, 20.
Iniuges hostiae III, 5, 5.
Inlaudatus quid significet VI, 7, 5 et 12 sq. — *Busiris* III, 5, 9.
Inlotis pedibus praeterire S. I, 24, 12.
Inlustris vid. *Vir*.
Inmanis quid valeat S. I, 3, 13.
Inmitis mortis deus C. I, 11, 2.
Immobile aliquid esse in rerum natura C. II, 14, 5. — *in sphaera nihil praeter centrum* C. I, 19, 11.
Immortalitas duobus modis intelligitur C. II, 13, 7. *Immortalitas animae* C. I, 10, 4 sq.
Inmutabilis mundi pars C. I, 11, 6.
Innocentia C. I, 8, 7.
Inoculare pectoribus affectum C. I, 1, 5.
Inolescere C. I, 10, 3.
Inominalis dies S. I, 16, 26.
Inpar omnium primus numerus ternarius C. I, 5, 16. *Inpar numerus vocatur mas* C. I, 6, 1. *Inparis numeri honorem respexit Numa* S. I, 13, 5.
Inperitia nihil est impatientius VII, 4, 30.
Inpersonalia D. 20.
Impossibilis V, 3, 16; VII, 3, 12.
Insanus = non sanus VII, 5, 24.
Inseparabiliter C. I, 22, 2.
Inserere se divinis C. I, 8, 8.
Isicium vid. *Isicium*.
Insinuare p. XLIV.
Insinuatio C. I, 2, 4.
Insolubilis colligatio C. I, 6, 28. — *causa* C. I, 22, 2.
Insomnes cur frigidis oblinantur VII, 6, 7.
Insomnium, ἐνύπνιον. C. I, 3, 2 et 4.
Instans = praesens tempus Not. ad D. 15, 1. Cf. S. I, 12, 39.
Instaurare vires loquendi S. I, 24, 21. — *quasi instar novare Varroni* S. I, 11, 5.
Instauratitius dies a redintegratione dictus S. I, 11, 5.
Instituere mercaturam III, 6, 11.
Instrumentum (atramentum) sutorium galla S. II, 2, 6. *Instrumenta gulae* III, 17, 1.
Insubide VII, 14, 3.
Insultare solo VI, 9, 8 sq.
Insusurrare S. I, 4, 1; VI, 7, 1.
Integritas Not. ad C. II, 14, 8. Add. VII, 11, 6.
Intellectus C. I, 8, 7. *Intellectus novi* VI, 6, 17.
Intellegentia amiciri animam in Saturni sphaera C. I, 12, 14.
Intellegibilia C. I, 6, 19.
Intemperantes, ἀνόλαστοι S. II, 8, 11.
Intempesta nox S. I, 3, 15.
Inter caesa et porrecta S. I, 16, 3.
Intercalaris dies permissus est arbitrio eorum qui fastis praeerant S. I, 13, 19. — *mensis Graecorum et Romanorum* ib. 8 sq. et 12.
Intercalationis causa S. I, 13, 8 sq. — *initium* ib. 20. — *intermissio* S. I, 14, 1. *Mensis Februarius ei deputatus* S. I, 13, 14 sq.
Intercalatum est post Februarii diem XXIII S. I, 13, 15.
Intercisi dies S. I, 16, 2 sq.
Interiacere C. I, 15, 6.
Intermissio apud Virgilium VI, 6, 15.
Internundino S. I, 16, 35.
Interpatet tectum S. I, 18, 11. — *rimis* VII, 15, 16.
Interpedire VII, 12, 38.
Interpositiones apud Virgilium VI, 6, 13.
Interpretandi vis animae in Mercurii orbe datur C. I, 12, 14.
Interrogandi disciplina VII, 2, 1 et 3 sqq.
Interrogationum congeries apud Homerum VII, 2, 15.
Interrogatiunculae breves IV, 2, 4.
Intersecare C. I, 12, 1.
Interstitia elementorum C. I, 6, 36 et 40. Cf. II, 14, 32.
Interventus numerorum C. I, 19, 24.
Intestina principalia tria C. I, 6, 77.
Intra = infra V, 1, 20. *Intra conscientiam* V, 17, 6. *Intra hominem quae sunt* C. I, 6, 77.
Inundare = redundare S. V, 1, 10.
Inuus, qui et Pan S. I, 22, 2. *Eius amor et deliciae* Ἡχώ ib. 7.
Investes pueri et puellae III, 8, 7.
Invidia pathos movet IV, 4, 13; 5, 3.
Io conversa in bovis formam S. I, 19, 12.
Ioannes qui librum de diff. et soc. Gr. et Lat. verbi excerpsit quis fuerit incertum est p. XLIX sq.
Ioannes Saresberiensis excerpsit Saturnalia p. L.
Loci diversorum S. II, 2, 1 sqq. *Loci et ioca* Not. ad S. II, 3, 1. Add. II, 1, 8 et 14; 3, 13; 4, 12 et 19.
Ionium mare VII, 12, 35.
Iopas citharoedus VII, 1, 14.
-iorum pro -ium, genitivi forma S. I, 4, 3 sqq.

Iovialis stella C. I, 19, 25. *Iovialia pocula* V, 16, 10.
Ipsus III, 16, 16. *Ipsiusce* V, 22, 3.
Ipsum pro eum VII, 15, 9 et 11.
Irae, quae brevis furor est, sermo IV, 2, 9. *Irae esse* VI, 6, 9.
Irascantis proprium est nocere IV, 2, 7.
Ire doctum, infinitivus fut. act. D. 19, 23; De verb. 6, 6. *Ire futurum* De verb. 10, 10.
Iris V, 9, 1; 19, 1.
Ironia IV, 2, 4 sq.
Isicium cur digestu difficile sit VII, 8, 1 sqq.
Isis Alexandriae maxime colitur S. I, 20, 13. — vel terra vel rerum natura ib. 18; 21, 11. Continuat uberioribus eius corpus densesur S. I, 20, 18.
Ister vid. *Hister*.
Italia C. I, 7, 8; S. I, 7, 19. Cur dicta sit *Hesperia* S. I, 3, 15. Ianus regno eam optinuit S. I, 7, 19.
Italicenses S. I, 11, 24.
Italici III, 17, 6.
Iter solis quomodo metiendum sit C. I, 20, 13.
Iterare cum acc. c. inf. S. I, 7, 37.
Ithaca V, 3, 18. *Ithacesium antrum* C. I, 12, 3.
Itiner, nominativus antiquus S. II, 2, 17.
Itis Tuscis dies qui est Romanis Idus S. I, 15, 14. — Iovis fiducia ibid.
Itus ac reditus C. I, 21, 14.
Iubare exorto III, 20, 8.
Iudiciaria lex Tib. Gracchi III, 14, 6. Vid. not.
Iudicium animis expectandum C. I, 1, 7.
Iugabilis competentia p. XLIII; Ad-dend. p. 314.
Iugalis currus V, 17, 2.
Iugi fluore VII, 14, 4.
Iuglans nux, quasi Iovis glans III, 18, 2 sq.
Iugum rationis C. I, 8, 7.
Iuliae adulterium S. I, 11, 17. Eius mores et dicta S. II, 5, 2 sqq.
Iulius Caesar dictator S. I, 12, 34. — Eius anni ordinatio S. I, 14, 2 sqq.
L. Iulius Caesar augur III, 13, 11.
Iulius mensis antea Quintilis dictus S. I, 12, 34.
Iulus IV, 3, 3.
Iunia Tertia, Servilii filia, Cassii uxor S. II, 2, 5.
Iuniae Kalendae cur fabariae dictae sint S. I, 12, 33.

Iuniores vid. *Maiores*.
Iunium Brutum primum consulem Romanum nomen dedisse Iunio mensi nonnulli putaverunt S. I, 12, 31. Maniae sacra quomodo immutaverit S. I, 7, 35.
Iunius mensis unde dictus sit S. I, 12, 16 et 30 sqq.
Iuno aeris arbitra S. I, 15, 20. — eadem atque aer C. I, 17, 15; S. I, 17, 54. — imus aer cum terra III, 4, 8. — eadem cum luna S. I, 15, 20. *Kalendaris* ib. 18. Omnes Kalendae ei dicatae sunt ibid. Iunonis Monetae aedes Kalendis Iuniis dedicata S. I, 12, 30. — Caprotinae sacra S. I, 11, 36. *Populonia* III, 11, 6. Cur Iovis soror et coniux dicatur C. I, 17, 15. Obstitit Latonae S. I, 17, 52. Deorum maxima dicitur V, 17, 3. Est inter deos Penates III, 4, 8. Magna et bona dicitur ib. 10. Specie victa Paride iudicante doluit V, 16, 11. Iunonis et Veneris iurgium V, 13, 38. Iuno indignata IV, 2, 2. — irata Aeneae IV, 3, 16. Quid maxime conqueratur in Aenea III, 1, 4. Iunonis potentiam habere Bonam Deam S. I, 12, 23.
Iunonius Ianus S. I, 9, 15 sq.; 15, 19. — mensis S. I, 12, 30.
Iuppiter dicitur caelum C. I, 17, 14; S. I, 18, 15. Eius capite prognata Minerva, i. e. de summa aetheris parte S. I, 17, 70. Habetur pro medio aethere III, 4, 8. Iovis oculus est sol S. I, 21, 12; 23, 9. Iuppiter idem est qui sol S. I, 23, 1 sqq. Iuppiter cum ceteris i. e. cum stellis profectus in oceanum C. II, 10, 11. Lucis auctor est, unde a Saliis Lucretius dictus est et Diespiter S. I, 15, 14. Apud theologos Iuppiter est mundi anima C. I, 17, 14. Animas dat S. I, 10, 15. Cur apud Tusculanos dictus sit Maius S. I, 12, 17. Ζεὺς Ἡλιονπολίτης S. I, 23, 10. Eius simulachrum ib. 12. — divinatio ib. 13. Iovem Olympium ex Homero finxit Phidias V, 13, 23. Iovis Statoris delubrum III, 4, 2. Ab Iove principium C. I, 17, 14. Ianum et Iovem praefari S. I, 16, 25. Iovis lanx V, 13, 39. Iovis et Iunonis nuptiae V, 2, 5. Iovis glans III, 18, 3. Iuppiter habetur Romae deus tutelariorum III, 9, 4. Est inter deos Penates III, 4, 8. Tauro ariete verre ei immolari

nefas est III, 10, 3. Feriae Iovi consecratae S. I, 10, 15. Iovis feriae sunt omnes Idus S. I, 15, 15. Iovis fiducia, i. e. Itis, dictus est Iduum dies ib. 14. Eius feriae nundinae, Hortensia lege factae factae S. I, 16, 30. Iovis reverentia apud Virgilium V, 13, 38. Iovis lanx ib. 39. Fulmen ei subtrahere impossibile V, 3, 16. Iovis sphaera habetur aer C. I, 11, 8. In ea est vis agendi C. I, 12, 14. Iovis stella duodecim annis zodiacum absolvit C. I, 19, 3; II, 11, 7. Eius fulgor cur sit hominibus prosperus et salutaris C. I, 19, 19 sq. Iovialis stella sola per omnes, lunae vero per plures numeros aggregatur C. I, 19, 25. Sagittarium primo optinebat C. I, 21, 24. Pisces ei dicantur ib. 26.

Iurationis verba S. I, 6, 30.

Iurator V, 19, 21.

Iusso aequore cesserunt, pro iussi VI, 6, 3.

Iusti dies S. I, 16, 15.

Iustitia animi iam purgati C. I, 8, 9. — *exemplaris* ib. 10. — *politica* ib. 7. Iustitia servat unicuique quod suum est C. I, 10, 3. Iustitia et pietate tenditur in caelum C. I, 4, 4. Iustitiae cultae praemium vel spretae poena animis servatur C. I, 1, 7. Eius fructus non terminatur cum homine, ib. 5. et C. I, 8, 9. Iustitiae necessitas C. I, 1, 4. — *officium* C. I, 8, 4. Eius amor pectoribus a Platone infunditur C. I, 1, 4. Eius affectus animis inoculandus est C. I, 1, 5. Octonarius numerus Iustitia vocatur a Pythagoricis C. I, 5, 17. Addend. p. 309. — Virginis in zodiaco signum S. I, 21, 24.

Iusum Not. ad C. II, 5, 25.

Iuturna IV, 4, 25.

Iuventa C. I, 3, 15. — *misericordiam movet* IV, 3, 4.

Iuxta validus Not. ad S. I, 2, 15.

Ixionis rota quid significet C. I, 10, 14.

Kalendae unde dictae sint S. I, 15, 10 sq. — *nuptiis copulandis religiosae* ib. 21. — *omnes Iunoni dicatae* ib. 18 sq. et 9, 16. *Primis Kalendis cur vitandae sint nundinae* S. I, 13, 16.

Kalendaris Iuno S. I, 15, 18.

Kalō S. I, 15, 10 sq.

Karveios Apollo S. I, 17, 48.

Κατηγορίαι Aristotelis D. 19, 10.

Καθεκτική vis VII, 4, 15.

Καθεκτική vis ib. 14.

Ἡ κάτω κοιλία VII, 15, 4.

Κόλον ibid.

Κούρη S. I, 7, 28.

Κραδαίνων θαλλόν V, 19, 22.

Κρός ἀπὸ τοῦ κάτω S. I, 21, 19.

Κρόνος, Saturnus S. I, 8, 6. *Κρόνος καὶ Χρόνος* ib. et 22, 8.

Κύβος C. I, 5, 9 sq.; II, 2, 7 sqq.

Vid. Cubus.

Labienus libertorum ope servatus S. I, 11, 18.

Labitur in ruinam corpus VII, 9, 6.

Labitur uncta . . abies VI, 1, 51.

Labrum vasis C. I, 20, 28 sq.

Labrusca uva III, 20, 7.

Labyrinthi loquendi VII, 5, 2.

Lac nutricis quando horrescant infantes C. I, 6, 69. Cur prima nascentibus offeratur lactis alimonia C. I, 12, 3. Quantum valeat in mores V, 11, 15 sqq. Capillos mutat ib. 18. Lac nuncupatur vinum in Bonae Deae templo S. I, 12, 25. Lac caprifici S. I, 11, 40. *Lac nigri veneni* VI, 6, 9. *Lacte casu nominativo* III, 20, 5.

Lacedaemonii Bacchico ritu Apollinis sacra celebrant S. I, 18, 2. Quo ritu Hyacinthia celebrant ibid. Servos manu missos apud eos conscripsit Cleomenes S. I, 11, 34. Adolescentes ut scommata dicere et perpeti discerent a Lycurgo institutum VII, 3, 22.

Lacertae ex ovis creantur VII, 16, 7.

Laciniam (togae) trahere S. II, 3, 9.

Lacteus circulus C. I, 4, 5. — *circus* C. I, 15, 2 sqq.; 16, 1. — *beatorum domicilium* C. I, 15, 1. Quid sit secundum diversorum philosophorum sententias ib. 3 sqq. Solus subiectus est oculis ib. 2. Addend. p. 312. Oblique zodiacum intersecat C. I, 12, 1. E lacteo anima delapsa ib. 13.

Laelius S. I, 1, 4.

Λαγαροὶ versus V, 14, 1 et 3. *Lac-titia pinguis orationis* V, 1, 15.

Lagea uva III, 20, 7.

Laidis pretium unius noctis Demosthenem absterruit S. II, 2, 11.

Λάινον ἔσσο χιτῶνα VI, 6, 7.

Langnoris descriptio IV, 1, 3.

Lanians vitalia C. I, 10, 12.

Lanuvini dixerunt mane pro bono S. I, 3, 13. Lanuvini hospites III, 18, 6. Lanuvinum pirum III, 19, 6.

Lanx Iovis V, 13, 39.

Laodiceus Andro S. II, 3, 12.

Lapis = unio III, 17, 17. *Lapides* in vesica de potu nasci VII, 15, 21.

T. *Larcius* dictator aedem Saturni Saturnalibus dedicasse dicitur S. I, 8, 1.

Larentia Acca S. I, 10, 13 sqq.

Larentinalia, Iovis feriae, ib. 11 sqq.

Laribus Compitalia instituta S. I, 7, 34. Quando iis feriae dedicatae sint S. I, 10, 10. Aedem in campo Martio curandam vocit *Regillus* ibid. *Larum* mater dea *Mania* S. I, 7, 35.

Laridum S. I, 12, 33. Unde dictum sit VII, 12, 2.

Lasar Arretinum S. II, 4, 12.

Latenter C. I, 12, 8.

Lateresianum pirum III, 19, 6.

Latiar, *Latinarum* sollemne S. I, 16, 16.

Latiaris doctrina S. I, 2, 7.

Latii regnorum successio III, 8, 14.

Latina lingua brevior angustiorque quam *Graeca* S. II, 2, 16. *Latinorum* verborum accentus D. 3, 5. *Latinae* feriae S. I, 16, 6.

Latini veteres in diebus mensium numerandis *Graecos* secuti sunt S. I, 16, 40.

Latinitas D. 2, 3; 3, 5 et 7; 7, 5; 16, 10; 18, 3 et 7; 20, 1; 21, 6 et 9; 22, 13.

Latinus IV, 1, 5; V, 1, 16. *Eius* servi V, 17, 2.

Latona S. I, 17, 17. — pro terra ib. 54. *Eius* partus ib. 52. Quomodo ei sacrificatum sit ib. 29.

Latrunculi vid. *Abacus*.

Laudare = nominare VI, 7, 16.

Laureae veteres novis mutabantur in regia cet. Kal. Mart. S. I, 12, 6.

Laurens ager S. I, 11, 21. *Laurentes* *Kalendarem* vocabant *Iunonem* S. I, 15, 18.

Lauretum in *Aventino* quando coeperit virere III, 12, 3.

Laureum pirum III, 19, 6.

Lauro sacrificantes coronabantur apud aram *Maximam* III, 12, 3.

Lavare oves qua ex causa liceat festis diebus III, 3, 11 sq.

Lavernium *Campaniae* oppidum III, 16, 4.

Lavinii rem divinam fecerunt *Romani* adeuntes magistratum III, 4, 11.

Laxatus venter VII, 6, 7. — unde sit timentibus VII, 11, 9.

Lectio cur a *Graecis* nominetur repetita cognitio (*ἀνάγνωσις*) C.

I, 12, 10. *Lectionis* fructus VI, 1, 2.

Lectisternium S. I, 6, 13.

Lector inveniet V, 7, 4. Vid. not.

Legare igni poema S. I, 24, 6.

Leges bonae e malis moribus procreantur III, 17, 10. — *sumptuariae* III, 17, 6 et 10 et 13. (Dicuntur *cibariae* ib. 13.) — *sanctae* III, 3, 6.

Λεῖμμα *Plato* *semitonium* vocavit C. II, 1, 23.

Lentulus *Ciceronis* gener ab eo scommate notatus S. II, 3, 3.

Lentulus *flamen* *Martialis* III, 13, 11. *Eius* coena ibid. sq.

Leones e navibus *Gaditanis* radios inmittunt in *Theronis* naves, quibus hae exuruntur S. I, 20, 12. Cur leonibus vehatur *Mater Deum* S. I, 21, 8. *Leonis* caput quid significet in tricipite animante prope *Sarapim* S. I, 20, 15. Cur sint leones sub simulachro deae *Adargatidis* S. I, 23, 20. Similia a leonibus sumpta apud *Homerum* et apud *Virgilium* V, 10, 7 sqq. *Leo* cur sit solis domicilium S. I, 21, 16. *Leo* signum *Aquario* adversum C. I, 12, 4. (Cf. C. I, 18, 17.) In eo sunt rudimenta nascendi ibid. *Eius* torridus aestus C. I, 20, 6.

Leconteus V, 11, 28.

Lepidianus tumultus S. I, 13, 17.

Lepidus *Ciceronis* cavillatione notatus S. II, 3, 16. *M. Aemilius Lepidus* III, 13, 11. *Lepidi* lex *cibaria* III, 17, 13.

Lepidum convivium VII, 5, 32.

Leporarium III, 13, 14.

Lepores ib. 12. *Leporum* sagina ib. 14.

Leptoludia *ficus* III, 20, 1.

Lesbii S. I, 17, 45.

Lethaeus fluvius, potus animarum C. I, 12, 12. Addend. p. 312.

Levatiores undae VII, 12, 33.

Levia per se sursum ferri C. II, 14, 12.

Levigatus p. XLIII.

Lex *Antii* *Restionis* III, 17, 13.

Cornelia ib. 11. *Didia* ib. 6.

Fannia ib. 3 sqq.; 16, 14. —

Lepidi *cibaria* III, 17, 13. *Licina* III, 17, 7 sqq. *Orchia* ib.

2 sq. — iudiciaria *Tib. Gracchi*

ib. 6. Vid. not. *Maenia* S. I, 11, 5.

Libanus mons (*Veneris* lugentis in eo simulachrum) S. I, 21, 5.

Libare = breviter dicere C. I, 6, 18.

Libentiae gratiaeque conviviorum S. II, 8, 8.

- Liberalia** sacra S. I, 18, 22. **Liberalium** dies a pontificibus agonium Martiale appellatur S. I, 4, 15. *Liberalium* multi dixerunt, non *Liberaliorum* ibid.
- Liber** pater dictus Bassareus et Briseus et Hebon S. I, 18, 9. Idem est ac Apollo S. I, 18, 1 sq. — idem ac sol in infero hemisphaerio ib. 7 sq. et 18. Cur sol dicatur Liber ib. 16. In Parnaso monte ei res divina celebratur ib. 6. Eius oraculum in Thracia ib. 1. Eius vestitus ib. 22. Idem est ac Mars S. I, 19, 1 sqq. Apud Lacedaemonios est eius simulachrum hasta, non thyrso, insigne ib. 2. — bellorum potens ib. 4. — primus auctor triumphi ibid. Thyrso ferit VII, 1, 22. Sebadus dictus est S. I, 18, 11. Rotunda eius aedes in Zilmisso colle ibid. Liber pater, *νοῦς ὅλης*, in Orphaeis sacris traditur in membra disceptus et sepultus rursus emersisse C. I, 12, 12. Vini auctor est. S. I, 19, 2. Eius poculum cantharus V, 21, 14. Liberi Crater C. I, 12, 8. Eius bellaria S. II, 8, 3.
- Liberos** solos ius signaculi habuisse VII, 13, 12.
- Liberorum** caritas S. I, praef. 1.
- Libertinis** praetexta non uti licitum, sed libertinorum filiis S. I, 6, 12 sqq. Libertinae quae longa veste uterentur ib. 13. Libertini in sacramentum vocati S. I, 11, 31 sqq.
- Libra** signum C. I, 15, 14; 18, 13 et 16; S. I, 21, 25. Veneri assignatur C. I, 21, 24; S. I, 12, 11. Aequat noctem diei C. I, 18, 17. Pars est Scorpii C. I, 18, 13; S. I, 12, 11. et 21, 25.
- Librare** C. I, 22, 7.
- Libya** torridae zonae vicina C. II, 7, 19.
- Libyes** S. I, 17, 24. Ammonem existimant solem occidentem S. I, 21, 19.
- Libystinus** Apollo S. I, 17, 24.
- Licina** lex III, 17, 7 sq.
- Licina** virgo Vestalis quando causam dixerit S. I, 10, 6. Alia eiusdem nominis interfuit Lentuli coenae aditiali III, 13, 11.
- Liciniana** olea III, 20, 6.
- Licini** Crassi saltandi peritia III, 14, 15. Licinius Crassus Dives III, 17, 7. Vid. Crassus. Liciniorum in piscibus luxus, unde
- Murenac** dicti sunt III, 15, 1 sq.
- Licini** liberti in Augustum scomma S. II, 4, 24.
- Liciorum** figmentis contextae effigies V, 17, 5.
- Licito** fieri S. I, 1, 5. — dici S. I, 4, 16.
- Lictores** a Tullo Hostilio instituti S. I, 6, 7.
- Lien** frigoris domicilium VII, 4, 20.
- Ligna** humida calore curvari VII, 16, 25. Quenam sint fabricis utilia ib. 29. E quibusnam ignis quaeratur ib. 23.
- Ligurritor** lupus Tiberinus dictus III, 16, 17.
- Ligyrei**, apud quos Libero consecratum est adytum S. I, 18, 1.
- Limma** vid. *Λεῖμμα*.
- Lindii** Apollinem colunt *Λοίμιον* S. I, 17, 15.
- Linea** a puncto nascitur C. I, 6, 35; 12, 5. — de centro ducta partem circuli dividit C. I, 20, 15. — longa est sine lato C. II, 2, 5. Lineas finire punctis C. I, 5, 7 et 11. Lineis superficies terminari ib. 7. Veteres Graecos lineas nominasse *γραμμὰς* ibid. In lineae ductu una dimensio est ib. 9.
- Lingua** Latina quam Graecorum brevior S. II, 2, 17. Linguae Graecae Latinaeque cognatio D. praef. 1.
- Linamenta** corporis C. I, 6, 65.
- Lintirius** ager S. I, 10, 16.
- Liquentes campi** VI, 1, 45.
- Liquidus** ignis VI, 5, 4.
- Liquor** caloris alimentum VII, 13, 5.
- Litare** sola non potest oratio III, 2, 7. (Cf. c. 10, 6.) Quid significet III, 5, 4.
- Litatio** C. I, 7, 2.
- Litotes** apud Homerum VI, 7, 14.
- Litterae** vocales septem C. I, 6, 70. Litterarum nomina quo genere usurpata sint D. 3, 6. Vid. not. Litterarum usu memoriae aeternitas constat C. II, 10, 8. *Litterarum profani* C. I, 18, 2. In litteras dare V, 19, 17.
- Litteratores** S. I, 24, 12 et 20; VI, 7, 2.
- Litui** duplex significatio VI, 8, 1 sqq.
- Liviae** comitatus a Iuliae comitatu diversus S. II, 5, 6.
- Liviana** ficus III, 20, 1.
- Livius** vid. Postumius.
- Locuples** interpret S. I, 5, 16.
- Locus** misericordiam movet IV, 3, 9 sqq.; 4, 20 sqq.; 6, 2. Loci qui dicuntur circa rem IV, 5, 1.

Locorum communium in utramvis partem tractatio VII, 5, 4.
Λογικὸν, animae ratio C. I, 14, 7.
Λογιστικὸν, ratio, animae pars C. I, 6, 42. Unde veniat C. I, 12, 14.
Λογοθεώρητος S. II, 3, 6.
Λοιδορία quid sit VII, 3, 2.
Λοίμιος Apollo S. I, 17, 15.
Lollianum pirum III, 19, 6.
M. Lollii in Galbam vox S. II, 6, 3.
Longaevitas S. VII, 5, 11.
Longitudo sine latitudine C. I, 5, 9.
Loquacitas senum VII, 2, 14.
Loquendum esse cum hominibus tamquam di audiant, cum dis tamquam homines audiant S. I, 7, 4. Loqui quando incipiat infans C. I, 6, 69.
Lorum in collo libertinorum pro bulla S. I, 6, 14. Cur de albis et nigris loris similes maculae gignantur VII, 3, 13.
Lotus arbor felix III, 20, 2.
Λοξίας cur dictus sit Apollo S. I, 17, 31.
Lubricum saltationis S. II, 1, 5.
Lucarium multi dixerunt, non *Lucarium* S. I, 4, 15.
Lucetius quare dictus sit Iuppiter S. I, 15, 14.
Lucina cur a parturientibus invocetur VII, 16, 27.
Lucrinae ostreae optimae III, 15, 2.
Luctus habitus IV, 1, 5.
Luculli piscina referta pretiosissimis piscibus III, 15, 6. Eius heres (immo filii tutor) Cato ibid. *Piscinarius* a Cicerone dictus ibid.
Lucumo dictus Tarquinius Priscus S. I, 6, 8.
Ludi in honorem aguntur deorum S. I, 16, 3. *Ludi Apollinares* victoriae, non valitudinis causa instituti S. I, 17, 27.
Ludia ficus III, 20, 1.
Ludus saltatorius apud veteres III, 14, 4 et 7. — *histrionum* S. ib. 7.
Lumbi aprugni et capraginei III, 13, 12.
Lumen utrumque (sol et luna) C. I, 14, 25; 19, 23. *Lumina* duo C. I, 3, 13; 6, 18; 14, 23; 17, 16; 18, 4; 19, 24. *Luminibus* accensis aras Saturni excolebant S. I, 7, 31. *Lumina* (homines) S. I, 7, 6; II, 1, 4.
Luminosum corpus C. I, 12, 13.
Luna et sol duces anni S. I, 16, 44.
Luna ceteris stellis sui claritate et velocitate notabilior C. I, 18, 9. — sola ex stellis cur proprio lumine careat C. I, 19, 8 sq. quo-

modo solis tantum luce luceat ib. 12. *Lunae* motus C. I, 18, 2. Quot diebus *zodiacum* absolvat, et quomodo C. I, 6, 49 sqq.; 19, 16; 21, 7. Perpetuo circumvolvitur C. I, 19, 11. *Septenario* movetur C. I, 6, 48. *Septem* permutationibus (*φάσει*) toto mense distinguitur ib. 55. *ἀμ-φίκυκτος* ibid. *διχότομος* ib. 54 sq. nascitur et plena fit ib. 55. *Luna* novata C. I, 18, 10. *Nascitur* in Ariete C. I, 6, 50. Aliquando bis nascitur in Geminis ib. 51. *Duodecim* lunae cursus confici trecentis quinquaginta quattuor diebus credidit Numa S. I, 13, 1. *Lunae* cursus, ortus et occasus, atque defectus quomodo undequae demonstratur C. I, 15, 10 sqq.; I, 18, 2 et 10 sqq.; 20, 10 sq. Lunam defectu suo laborare C. I, 15, 12. Defectu eius probari solem terra esse maiorem C. I, 20, 10. Cur luna nobis nullum caloris sensum impertiat C. I, 19, 12. *Lunare* lumen quare humectet et putrefaciat, solis arefaciat VII, 16, 16 sqq. *Lunae* lumen ab infantibus arcent nutrices VII, 16, 25. Sub luna qui somno se dederit proximus fit insano ib. 26. *Aperit* et laxat omnes meatus ibid. *Vis* eius circa inanima ib. 29 sqq. *Lunae* habitatores C. I, 11, 7. Luna prae ceteris caelestibus densius corpus, prae terrenis purius ultra superficiem luce non penetratur C. I, 19, 12. Est ima pars aetheris ib. 10. — aetheria terra C. I, 11, 7 et 8; 19, 10. Supra lunam est aether idem semper et incorrupta omnia: infra corruptioni et mutationi omnia obnoxia C. I, 21, 33. *Lunae* sphaera est ultima caelestium et minima C. I, 16, 12. Est ultima divinorum C. I, 21, 28. De ea crescendi natura ad nos pervenit C. I, 19, 23. Est vitae et mortis confinium C. I, 11, 6. — mortaliū corporum auctor et conditrix ib. 7. — nascentis hominis *τύχη* S. I, 19, 17. Sol et luna vitam nostram praecipue moderantur C. I, 19, 23. *Diana*, quae luna est, *Lucina* a parturientibus invocatur VII, 16, 27. Eadem est ac Iuno, unde *Ἀργεῖς* dicta est S. I, 15, 20. Cf. VII, 16, 27. *Romae* est dea tutelarī III, 9, 4. *Lunaris* annus est mensis C. II, 11,

- 11; S. I, 14, 4. — defectus C. I, 20, 9. — globus C. I, 3, 11; 11, 6; 12, 14. — globositas C. I, 19, 23. Lunaris orbis gravissimo movetur sono So. 5, 2. — est terrenorum primus sicut divinorum ultimus C. I, 12, 15 sq. Lunaris globus plantandi corpora naturam animis tribuit C. I, 12, 14. Quam vim animis inentiat C. I, 11, 7 sqq. Lunare lumen diffundit humecta VII, 16, 18.
- Lupanar* C. I, 2, 19.
- Lupercalia* S. I, 16, 6.
- Lupus* pro sole ubi colatur, et cur S. I, 17, 40. Quid significet lupi caput in tricipite animante prope Sarapim S. I, 20, 15. *Lupus Tiberinus* inter duos pontes captus in deliciis erat III, 16, 11 sqq.
- Lustrare* = circumire III, 5, 7.
- Lustrari* civitatem Februario institutum est S. I, 13, 3.
- Lustricus* dies S. I, 16, 36.
- Lustrorum* ambages VII, 2, 13.
- Lutulenta* caro VII, 15, 15.
- Lux* prima unde dicta sit *λύκη* S. I, 17, 37. Lucis aetheriae conversiones C. I, 6, 58. *Lux* dicitur esse anima C. I, 14, 19. *Lux* rationum C. I, 1, 6. *Lux Dardaniae* VI, 2, 18.
- Luxus* et mollitia Q. Hortensii aliorumque III, 13, 1 sqq.; 15, 1 sqq. *Luxus* est morum aegritudo VII, 5, 32. Quatenus in ciborum varietate sit reprehendendus ib. 23 sqq.
- Λυκάβας* annus S. I, 17, 39.
- Lycaon* Homericus V, 2, 16 sq.
- Λύκη*, prima lux S. I, 17, 37 et 41.
- Λυκηγενής* Apollo ib. 38.
- Lychni* VI, 4, 18.
- Lycius* Apollo S. I, 17, 36.
- Λυκόφως* ib. 37.
- Lycopolitana* Thebaidos civitas ib. 40.
- Λύκος*, sol ibid. *Λύκοι* a *λύκη* dicti ib. 41.
- Lycurgi* virtus C. II, 17, 8. Eius institutum scommata sine morsu dicendi VII, 3, 22.
- Lyra* Apollinis septem chordarum quid significet S. I, 19, 15.
- Machaeram* dixere veteres VI, 4, 22.
- Macrobii* nomina, honores, aetas, religiones prol. cap. I. De eius operibus c. II. Platoniorum recentiorum sectam secutus est p. xi. Eius sermo et orthographia c. III. Librorum existimatio et fata c. IV. Codices mss. c. V. Editiones c. VI. Macrobii alii p. iv.
- Macula*, cognomen Pompeii cuiusdam S. II, 2, 9.
- Madida* bulba (vulva) III, 18, 6.
- Maenia* lex S. I, 11, 5.
- Macotis* palus C. II, 7, 20.
- Maevia* Galla S. II, 2, 6.
- Magis* = potius p. XLIV. Add. VII, 13, 23; D. 16, 6. = potissimum VII, 13, 10.
- Magistris* Martio mense mercedes persolvi solitae sunt S. I, 12, 7.
- Magna Mater* S. I, 12, 20.
- Magnanimitas* C. I, 8, 7.
- Magnificatio* V, 13, 41.
- Magnificentia* C. I, 8, 7.
- Magnitudo* stellarum C. I, 16, 2 sqq. et 8 sqq. — solis C. I, 20, 10.
- Magus* V, 2, 16.
- Maia*, Mercurii mater S. I, 12, 19. — est terra ib. 20. Mense Maio ei sacrificatur a flamine Vulcani ib. 18. et a mercatoribus ib. 19. Aedes Kal. Mai. ei dedicata est sub nomine Bonae Deae ib. 21.
- Maiesta* Vulcani uxor S. I, 12, 18.
- Maiestate* varia fecundus numerus C. I, 6, 6.
- Maiores* iunioresque, partes P. R. a Romulo constitutae S. I, 12, 16. A maiore pathos IV, 6, 5.
- Maiores* sexagenarii S. I, 5, 10.
- Mainus* tertius mensis unde dicitur S. I, 12, 16 sqq.
- Maius* Iuppiter a maiestate dictus est apud Tuscanos ib. 17.
- Malacen* dixere veteres VI, 4, 22.
- Μάλαγμα* moecharum S. II, 4, 12.
- Male* = magnopere S. I, praef., 7.
- Male* existimare S. II, 4, 18. — opinari VI, 8, 1.
- Malesuada* fames V, 14, 8.
- Malle* = velle C. I, 21, 22 sq.
- Mallius*, tribunus militum S. I, 16, 22. Vid. not. L. Mallius pictor S. II, 2, 10. P. Mallius, Cicero-nis hospes S. II, 3, 11.
- Malorum* post finem relatio grata VII, 2, 9. — ingrata ib. 10.
- Malum* a nuce quomodo differat III, 19, 1. *Malorum* genera ib. 2 sqq. *Mala* frigida VII, 6, 13.
- Manabat* corpore sudor VI, 1, 50.
- Mandibulis* quando emergant dentes C. I, 6, 69.
- Mandragoras* VII, 5, 26; 6, 7.
- Mane* unde dictum sit S. I, 3, 12 sq. — pro bono ib. 13. *Mane novum* S. I, 17, 34.
- Manes* S. I, 3, 13. Per flaminem

- iis sacrificatur S. I, 10, 15. Februario mense iis iusta solvuntur S. I, 13, 3. Parentatur iis, cum sol aquarium tenet C. I, 12, 4. Manes quisque suos patimur C. I, 10, 17.
- Mania**, Larum mater S. I, 7, 35. Eius sacra ib. 34 sq.
- Manifeste** IV, 4, 12.
- Manifestissimis rationibus** C. I, 16, 10; cf. 18, 7.
- Manlius tribunus militum** S. I, 16, 22. Not.
- Mantuanus** S. I, 24, 2; V, 1, 4. **Mantuanus** Homerus S. I, 16, 43. Vid. not. **Mantuanum** rus V, 2, 1.
- Mare Atlanticum et magnum** So. 6, 3. — **Bosphoricum** gelu constringitur VII, 12, 31 sqq. **Marc** pro ara accipiendum est, cum dis maris sacrificium dicatur S. III, 2, 4 sq. *Trans maria* S. III, 13, 9.
- Marcotis uva** III, 20, 7.
- Margarita** ex una duae factae impositaeque simulachro Veneris III, 17, 18.
- Margaritum Tiberinum** S. II, 4, 12.
- Marinae copiae** III, 14, 1 et 3.
- Marina** aqua numquam gelu contrahitur VII, 12, 30. — **sordibus** abluendis minus idonea VII, 13, 18 sqq. — **flammam** accendit ib. 24.
- Marmorum iuncturis solvendis** noxius est calor de lignis oleae VII, 16, 24.
- Maronia uva** III, 20, 7.
- Mars** deus plerumque hominum necator S. I, 12, 9. **Pater** in sacris nuncupatur ib. 8. (Cf. S. I, 19, 3.) **Taurus** ei non immolatur III, 10, 4. *Ἐννέλιος* cognominatur S. I, 19, 1. **Aedem** in campo Martio curandam vovit ei Aemilius Regillus S. I, 10, 10. **Simulachrum** eius apud Accitanos radiis ornatum S. I, 19, 5. **Cur** ei sacer sit primus mensis S. I, 12, 5. **Idem** est ac sol S. I, 17, 68; 19, 1 sqq. — **idem** qui Hercules III, 12, 5 sq. **Chaldaei** stellam Herculis vocant quam ceteri Martis ib. 6. **Primo** erat in Scorpio C. I, 21, 24. **In zodiaco** Arietis signum ei dictum ib. 26; S. I, 12, 10. **Biennio** zodiacum percurrit C. I, 19, 3. (Cf. II, 11, 7.) **Cur** horribilis sit terris So. 4, 1. **Rutilat** C. I, 19, 19. **Eius sphaera** est ignis C. I, 11, 8. **Animositatem** tribuit C. I, 12, 14.
- Marsica ficus** III, 20, 1.
- Marspiter** S. I, 19, 3.
- Martiale agonium** S. I, 4, 15.
- Martius anni primus mensis** S. I, 12, 3 et 5 sqq.
- Mater Deum, terra** S. I, 21, 7 sqq.; 23, 20. **Cur** dicatur leonibus vehi S. I, 21, 8.
- Mater Magna, terra** S. I, 12, 20.
- Materia silvestris** C. I, 6, 9. **Materia** movet pathos IV, 4, 12 sqq.; 5, 3 sq.
- Materialis alluvio** C. I, 12, 7. — **influxio** ib. 10.
- Mathematica corpora** C. I, 5, 7; 6, 35 sqq.; II, 2, 4.
- Matrimae patrimaeque virgines** S. I, 6, 14.
- Matrix** VII, 9, 24; 16, 10.
- Matronae saltabant apud veteres** III, 14, 5. — **servis coenas** adponebant mense Martio S. I, 12, 7.
- Mattianum malum** III, 19, 2.
- Matura quatenus sint** VI, 8, 8.
- Matura aetas** Not. ad S. I, 1, 5.
- Maturus et gravis stilus** V, 1, 16.
- Maturare fugam** quid sit VI, 8, 7 sqq. *Maturare et properare* separavit Virgilius ib. 11.
- Matutinus precator** C. I, 3, 9. *Matutini* adfuerunt S. I, 6, 1.
- Mauritania misit volucrum et ferarum incognita antea genera** III, 13, 9.
- Maxima ara** vid. Ara.
- Maximus Planudes** Macrobiani Commentarios cum Ciceronis Somnio Scipionis Graece vertit p. XLVIII.
- Meatus** C. I, 6, 77 sq. = **foramen** C. I, 21, 12. = *πόροι* VII, 6, 7 et 18; 10, 3; 13, 23.
- Medea maleficas herbas secans** V, 19, 9. **Eius amatoria incontinentia** circa Iasonem V, 17, 4. **Quidam** putant eam esse Bonam Deam S. I, 12, 26.
- Medici quid sciant** S. I, 20, 5. — **aegris** afferunt simplicem cibum VII, 4, 6. et 5, 12. — **igni** ex sarmentis libenter utuntur VII, 16, 23. **Medicus** Apollo S. I, 17, 15. — **Aesculapius** S. I, 20, 4 sq.
- Medicina physicae philosophiae extrema faex** VII, 15, 15. **Medicinae et divinationis cognatio** S. I, 20, 5.
- Mediclinium** Excerpt. math. 1, 8; II, 2.
- Medietas** p. XLI. Add. C. I, 6, 12; 18, 17; 21, 21. — **interiecta** praestat vinculi firmitatem C. I, 6, 23. Cf. ib. 53. **In orbe** vocatur **centron** C. I, 20, 14.
- Medio noctis** C. I, 18, 11.

Meditatio moriendi est philosophia C. I, 13, 5.

Meditativa forma verborum D. 21, 2.

Medulla cur sit sine sensu VII, 9, 11. — **spinalis animali** hoc est quod navi carina ib. 22. A medicis haec dicta est longum cerebrum ibid.

Μεγάλοι θεοί dicti sunt Penates III, 4, 9 sq.

Mel dulce est C. II, 15, 8; VII, 7, 16. Ebrietati repugnat ib. 17.

Mel optimum fert ager Tarentinus III, 16, 12. Cur recentissimum et in fundo dolii sit optimum VII, 12, 9 et 13. Faecem in summum expuit ib. 8. Natura eius arida ib. 10. Repertor mellis est Saturnus S. I, 7, 25. **Mel gentium** S. II, 4, 12. Vid. not.

Melampsithia una III, 20, 7.

Mellarium vas in quo vinum est vocatur in Bonae Deae templo S. I, 12, 25.

Mellita S. II, 8, 3.

Μέλλον, futurum tempus D. 13, 4. Append.

Melodiae musicae tria genera C. II, 4, 13.

Membra septem a Graecis nigra dicta ad cibum et spiritum accipiendum reddendumque deputata C. I, 6, 77. Membrorum corporis humani dispositio per septenarium ibid. sqq. Singula ad ali-quod ministerium facta VII, 15, 18.

Membrana ovi C. I, 6, 63.

Meminens De verb. 10, 17.

Memoria animalibus pro ratione data C. I, 14, 12. Memoriae defectus est opinionis ortus C. I, 12, 9.

Memoriter C. I, 21, 17.

Memphi bos Apis solis instar excipitur S. I, 21, 20.

Menelaus ultro ad Agamemnonis coenam veniens S. I, 7, 10. Homerice censor quid Graecis inprecatu sit C. I, 6, 37.

Menippus ex servo philosophus S. I, 11, 42.

Mens divina, νοῦς, rerum et virtutum ideas continens C. I, 2, 14; 8, 10. Cf. 14, 5. Mens diviniore est anima C. I, 14, 3. — ex Deo nata C. I, 2, 14 et 16; 6, 8 et 20; 14, 15; 17, 12. Mentis pater est deus C. I, 14, 6. Addend. p. 312. Mens et deus ultra animam et supra naturam C. I, 2, 16. Mens, mundi anima C. I, 14, 14. — sphaericis corporibus infusa C. I, 14, 9. — nobis cum

caelo sideribusque communis C. 14, 4. Mundi officia inplet C. I, 12, 12. De se animam creat C. I, 14, 6 et 15; 17, 12. Mens est proprie homo So. 8, 2. Eius sedes est in capite C. I, 14, 10; S. I, 19, 14. Est summa velocitas ib. 99. Est μονὰς et vices temporum nescit C. I, 6, 8. Mens mundi est sol et Iuppiter So. 4, 2; C. I, 17, 14; S. I, 18, 15.

Mensa dicata arae vicem praestat III, 11, 5. In mensam quando libare licuerit ib. 7. Mensas secundas admovit minister S. II, 8, 1. De secunda mensa placentias removet Varro ib. 2. **Primis mensis remotis** VII, 1, 1., ubi vid. not. Mensa Sicula vel Asiana VII, 5, 24.

Mensis a luna dictus quae Graeco nomine μήνη vocatur C. II, 11, 6. Est lunaris annus ibid. et § 11.; S. I, 14, 4. — conversio media secundum lunam C. I, 6, 58 et 60. Mensis cuiusque initium ab exortu lunae a maioribus observatum S. I, 15, 5. Mensis Aegyptiorum xxx diebus constitit S. I, 15, 1. Mensium dies quomodo numerandi sint S. I, 16, 40. Numerus Romuli aetate fuit incertus S. I, 15, 6. Quod cuiusque initium et quot singulorum fuerint dies e Romuli ordinatione S. I, 12, 3 et 8 et 38; 15, 5 sqq. Quot singulorum fuerint dies e Numae ordinatione S. I, 13, 6 sq. — ex Iulii Caesaris ordinatione S. I, 14, 6 sqq.

Menstrua esse frigida VII, 7, 9.

Mentita tela VI, 6, 17.

Mercurius hominum mentes vel oculos et excitat et sopit S. I, 17, 22. Deorum superiorum et inferiorum est nuntius alatus S. I, 19, 8 sqq. Cur dictus sit Argiphontes ib. 12. Εἰρηῆς dicitur ἀπὸ τοῦ ἐρημνέειν ib. 9; 17, 5. Est vocis et sermonis potens S. I, 12, 20. — mentis potens S. I, 19, 9. Mercurii nomen accepit solis virtus quae sermonis auctor est S. I, 17, 5. Pro sole enim censi documento sunt pennae quae monstrant solis velocitatem S. I, 19, 8. Idem est cum Apolline ib. 7. Coniungitur cum terra S. I, 12, 20. Simulachrum eius quadratum quid significet S. I, 19, 14. Mater eius est Maia S. I, 12, 19. Maio mense ei sacrificatur ibid. Tuscis est Camillus III, 8, 6.

- Quid significet caduceus S. I, 19, 16 sqq. Quid tetrachordum ei attributum ib. 15. Mercurii stella apud multas gentes ad Apollinis nomen refertur ib. 7. Anno zodiacum absolvit C. I, 19, 4. Mercurius et Venus sunt soli quasi comites So. 4, 2; C. I, 19, 4 sqq. Eius sphaera est aetheria aqua C. I, 11, 8. Cum Mercurio primo orta est Virgo C. I, 21, 24. Gemini ei deputati sunt ib. 26.
- Meretricis habitu prostantes deae C. I, 2, 19.
- Meridianus circulus C. I, 15, 15 sq.
- Meridies, pars diei S. I, 3, 14. Meridies, tanquam medidies, iure vocitatur locus de quo nobis incipit C. II, 5, 19.
- Merito suo C. I, 6, 5. Merita partium ibid.
- Mero sumpto vaticinaturi oracula effantur apud Ligyreos S. I, 18, 1.
- Meroes situs C. II, 8, 3.
- Μέσα verba D. 22, 9.
- Μεσέντερον intestinum C. I, 6, 77.
- Mespilum serum, pirum III, 19, 6.
- Messala augur S. I, 16, 28. Messalae cognomentum unde venerit S. I, 6, 26 sq.
- Messana, Siciliae urbs III, 15, 7. — capta S. I, 6, 26. Eius conditor Anaxilaus S. I, 11, 29.
- Messem hominum factam esse dicit Homerus V, 15, 6.
- Meta vivendi C. I, 6, 76.
- Μετάβολον, i. e. liquida consonans D. 8, 4.
- Metallica corpora non plena sed vasta C. I, 5, 3.
- Metelli Pii luxus III, 13, 6 sq.
- Metu arrogantiae VII, 2, 7. — iactantiae et malitiae ib. 12.
- Metuentes cur pallescant VII, 11, 7.
- Mezentius quare vocatus sit *divum contemptor* III, 5, 9 sqq. Debilitate movet misericordiam IV, 3, 8; 4, 23.
- Μιαφρόνος Ἄρης S. I, 12, 9.
- Μικρόκοσμος Not. ad C. II, 12, 11.
- Micythi in Anaxilai liberos pietas S. I, 11, 29.
- Midias IV, 4, 2 et 13.
- Miles collective dictum C. I, 7, 6.
- Milesii Ἀπόλλωνι Οὐλίῳ immolaverunt S. I, 17, 21.
- Milesium pirum III, 19, 6.
- Militiae onere liberat peracta septima annorum hebdomas C. I, 6, 74.
- Mille verborum S. I, 5, 3 sqq. — sententiarum V, 16, 7. *Milli* passum pro mille passibus S. I, 5, 7 sq. *Milia*, plurativum ib. 8.
- Mimus (poeta) VII, 3, 8. *Mimos componere* S. II, 7, 7.
- Minare VII, 12, 37. Vid. not.
- Minerva ex uno parente nata C. I, 6, 11. — solis virtus cur e Iovis capite dicatur prognata S. I, 17, 70. — summum aetheris cacumen III, 4, 8. Iovis ignem iaculatur V, 22, 8. Diomedei flammaram addit ardorem V, 13, 34. *Crassa Minerva* S. I, 24, 13.
- Ministerio suo servus aluit dominum S. I, 11, 19. *Ministerium vivendi* VII, 15, 18. *Ministeria sensuum* C. I, 6, 81.
- Ministrare cum accus. c. inf. VII, 6, 19.
- Minotaurus S. I, 17, 21.
- Minus quam perfectum D. 10, 1. *Minus perfecto* ib. 2. *A minore argumentum* IV, 2, 6. — pathos IV, 6, 1.
- Minutae et rorantes responsiones VII, 9, 1.
- Minutulae quaestiones VII, 3, 13.
- Miris modis VI, 1, 49.
- Miscere mulsum Not. ad VII, 12, 9.
- Miseratio IV, 6, 1; VI, 6, 16.
- Misericordia IV, 2, 1 et 10 sq.; 3, 1 sqq.; 5, 2 et 11.
- Mittere in digitos Not. ad C. II, 11, 17. — in divisionis membra C. I, 18, 3. *Coniunctivus mittit* primam personam in Ω D. 17, 2.
- Mittere turdum S. II, 4, 22.
- Mnestheus IV, 6, 21; V, 17, 19.
- Mobile omne ab alio moveri C. II, 14, 7.
- Moderatio C. I, 8, 7.
- Modestia ibid.
- Modo = nunc VII, 15, 14 et 19.
- Modus movet pathos IV, 4, 12 sqq. et 21. *Modus verbi*, ἔγκλισις D. 1, 1; 13, 14.
- Μοῖρα apud Homerum V, 16, 8.
- Mola potentior ampliora grana confringit VII, 8, 6.
- Mollire cultus feros VI, 6, 17.
- Mollusca nux III, 18, 9.
- Μονάς est mas et femina, par et impar C. I, 6, 7; II, 2, 17. — omnium initium et finis C. I, 6, 8. — a prima causa orta ib. 9. — punctum C. I, 12, 5; II, 2, 8. — non numerus, quamquam numerorum origo C. I, 6, 7; II, 2, 8; 14, 24. — neque generatur neque generat C. I, 5, 16. — mens ex summo deo nata C. I, 6, 8. — integra et individua

- ib. 9. — septenario aptissime iungitur ib. 10. Vid. Ἀριθμός.
- Moneta** formandi hominis C. I, 6, 63.
- Monosyllabum** infinitum nullum habent Latini, Graeci paucissima D. 19, 17.
- Mons aquae** VI, 6, 7.
- Monstruosae** carnes VII, 5, 26.
- Moralis** philosophia C. II, 17, 15.
- **gravitas** C. I, 1, 6; S. I, 5, 4.
- Moralitas** V, 1, 16.
- Morborum** causae VII, 4, 11 et 30.
- Mores** sibi quisque dat S. I, 11, 9.
- Moribus** praeteritis vivendum est S. I, 5, 2.
- Moretum** III, 18, 11.
- Moriendi** meditatio est philosophia C. I, 13, 5. **Moriendum** homini non est sua sponte ibid.
- Mors** hominis est duplex C. I, 13, 5. — est animae a corpore solutio ib. 6 et 9. **Mors** animae C. I, 10, 7 sqq.; 11, 1. — animalis C. I, 11, 1; 13, 5. — animae et animalis C. I, 11, 1. — naturalis C. I, 13, 11 et 13. — non timenda est ib. 19. — voluntaria quae sit laudanda ib. 10. — quae vitanda ib. 15. **Mortis** naturalis et spontaneae differentia ib. 13 sq. **Morte** spontanea animam circa corpus vinciri ib. 14. **Mortis** deus cur dicatur Dis C. I, 11, 2.
- Morsus figuratus**, Graece σῶμμα VII, 3, 2.
- Mortalitatis** in sedem includitur anima C. I, 12, 16.
- Mortuos** cantu prosequi ad sepulturam quare institutum sit C. II, 3, 6.
- Mos** quid sit III, 8, 8 sq. **Mos** est c. partic. ut S. I, 6, 10; c. infin. ib. 19.
- Mota** ex se non necesse est ut ab alio moveantur C. II, 15, 4 sqq.
- Motus** corporei septem C. I, 6, 81; VII, 9, 3. **Motus** genera C. II, 14, 10 sqq. **Motus** ex accidente C. II, 14, 8 sqq. Non necessario de loco in locum fit C. II, 16, 16. **Motus** nullus ex duabus rebus motu carentibus C. II, 15, 30. — fit aut vi aut natura C. II, 14, 10 sqq. — per se ib. 8 sq. In omni motu semper tria consideranda sunt C. II, 14, 18. **Principium** motus est anima C. II, 13, 12; 14, 3 et 13. **Motus** animae essentia est C. II, 16, 13. **Ratio** Aristotelica C. II, 14, 7 sqq. **Motus** est semper vitae comes C. I, 17, 8. — in caeli
- corpus primum ex incorporeis migravit ib. 9. **Caeli** motus necessario volubilis est ib. 10. **Caeli** et globorum subiectorum motus est contrarius C. I, 18, 1 sqq.
- Movere** est facere C. II, 14, 25. **Moveri** semper dupliciter accipitur C. II, 13, 8. Quid sit **movere** se ipsum C. II, 15, 18. **Moveri** num etiam passionem significet ib. 9; 14, 25. Quae nam aliquando moveri desinant, quae numquam C. II, 15, 9. *Nec te moveat* C. I, 12, 17; 15, 19; D. 6, 12. *Nec moveat* D. 6, 2.
- Mox tritum** = simulac tritum est VII, 8, 3. Vid. *Non*.
- Mucii** malivolentia Publii scommate notata S. II, 2, 8. **Q. Mucius** iureconsultus S. I, 3, 9.
- Muliebria** singula corpora denis virorum comburendis adiciebantur VII, 7, 5.
- Mulieres** cur non ita operimentis plurimis involutae esse soleant ut viri VII, 7, 7 et 12. Cur celerius idoneae sint ad generandum ib. 6 et 11. **Frigidae** sunt ib. 1 sqq. et 8 sqq. — **humidae** ib. 3 et 9. Unde veniat levitas cutis et splendor ib. 3 et 8; 6, 17. **Caro** earum est pinguis et oleo similior VII, 7, 10. — sanguine abundant ib. 4. **Crebrae** earum purgationes ib. 4 et 9; 10, 11; C. I, 6, 62. **Corpus** mulierum pluribus consertum foraminibus VII, 6, 18. **Mulier** quomodo usurpetur S. I, 3, 9. **Sacris** Herculis mulieres interesse nefas S. I, 12, 28. **Mulieres** Romanae petebant ut duobus una nuberet S. I, 6, 22.
- Mullus** septem milibus nummum emptus III, 16, 9. **Eius** pondus ibid.
- Mulsum** quod sit optimum VII, 12, 9. **Mulso** Cereri libari III, 11, 9. — et **Herculi** ib. 10.
- Multifariam** VII, 12, 20.
- Multiungi** libri S. II, 1, 8.
- Multiplicatio** annorum C. I, 6, 3.
- Multitudinis** nomen inducit **Homerus** V, 15, 6.
- Multus** **Hercules** III, 12, 6.
- Munatius** Plancus Antonii et **Cleopatrae** sponsionis sculna III, 17, 15 sqq.
- Mundanae** animae fabrica C. I, 12, 6. **Eius** motus II, 16, 24 sqq. **Eius** aeternitas est in motu C. I, 17, 8. **Mundanus** annus C. II,

- 11, 9 sqq. *Mundana conversio* C. I, 18, 4. — *fabrica* S. I, 15, 5. — *volubilitas* C. I, 18, 8 et 19.
- Mundus est caelum** I, 20, 8; II, 11, 12. *Quidam voluerunt esse lanum* S. I, 9, 11. *Appellant Iovem* S. I, 18, 15. *Dictus est τὸ πᾶν* C. I, 17, 5. — *universitatis principium* VII, 16, 8. *Mundi vertex est medium caelum* C. I, 21, 23. *Mundi mensura* *Excerpt. math.* I, 1. *Eius descriptio* C. I, 17, 5. *Dividitur in elementa ter quaterna* C. I, 11, 8. *Mundi totius obsequium* V, 13, 38. *Mundi natalis* C. I, 21, 23. *Eius genitura* ib. 24 et 27. — *fabrica* C. I, 12, 6. *Mundus omnibus suis partibus perfectus* S. I, 8, 8. *Duae eius partes sunt, mutabilis et immutabilis* C. I, 11, 5 sq. *Qua parte mortalis sit* C. II, 12, 12. — *quomodo immortalis* C. II, 13, 1 sqq. *Nihil eius perire* C. II, 12, 13. *Sitne aeternus* C. II, 10, 6 sqq. *Eius aeternitas est in motu* C. I, 17, 8. *Motus est animae impulsu* C. II, 2, 19; 3, 12. *Mundi anima quomodo et quare sit ex numeris fabricata* C. I, 6, 2; II, 2, 1. *Numeris contexta quomodo sonum efficiat* C. II, 2, 19; 3, 11 sqq. *Est omnium animarum fons* C. I, 6, 20. *Viventibus omnibus vitam ministrat* C. II, 3, 11. *Mundi anima apud theologos est Iuppiter* C. I, 17, 14. *Mens mundi* C. I, 14, 14. — *est sol* C. I, 20, 6; S. I, 18, 15 et 17; 19, 9. *Mundi conditor est deus* C. II, 10, 9. *Mundus est dei templum* C. I, 14, 2. — *deorum domus* S. I, 23, 8. *Dracone exprimitur a Phoenicibus* S. I, 9, 12. *Magnum corpus vocatur apud Virgilium* C. I, 17, 5. *Magnus homo dictus est, et homo brevis mundus* C. II, 12, 11. *Comparatur cum Virgilii opere* V, 1, 19. *Mundus patens est Ditis et Proserpinae festum* S. I, 16, 16 sqq.
- Mundus ab omni contagione** V, 19, 20.
- Murenæ cognomen unde natum sit** III, 15, 1 sqq. *Murenæ ubi sint optimæ et cur dicantur flutæ* ib. 7. — *in Hirrii villa* ib. 10. *Murenæ piscis mortem luxit* L. *Crassus* ib. 4.
- Mures in Aegypto de terra et imbre nati** VII, 16, 12.
- Murices** III, 13, 12.
- Murteum pirum** III, 19, 6.
- Musæ novem** C. II, 3, 1. (Cf. S. I, 7, 12.) *Musæ cantus mundi cur Camenæ dictæ sint* ib. 4. *Musarum munus est sermo* S. I, 19, 7. *Præsidet iis Apollo, unde dicitur Μουσῳργῆτης* ibid. et C. II, 3, 3. *Ad lætitiā adhibendæ sunt* VII, 1, 16. *Herculis Musarum aedes* S. I, 12, 16.
- Musculi corporis** VII, 9, 5 sq.
- Musicæ vis** C. II, 3, 7 sqq. *sex tantum numeri ei sunt apti* C. II, 1, 14.
- Musicæ melodiarum tria genera** C. II, 4, 13.
- Musteum malum** III, 19, 2. — *pirum* Not. ad III, 19, 6.
- Mustum expressum et sponte fluens** VII, 7, 14. *Duae qualitates eius naturæ* ib. 18. *Dulce est* ib. 15. *Cur non inebriet* ib. 14 sqq. *Inesse ei aquam* ib. 18 et 20.
- Muta, i. e. animalia** IV, 6, 10. *Vid. not.* *Muta animalia* VII, 5, 7 et 11. *Mutæ litteræ* VII, 1, 9.
- Mutabilis mundi pars** C. I, 11, 6.
- Mutinensis fuga** S. II, 2, 7.
- Myrapium pirum** III, 19, 6.
- Myricæ ligno igni suo escam præbent qui vitro solvendo et formando curant** VII, 16, 23.
- Mys, Epicuri servus, philosophus** S. I, 11, 42.
- Mysia frugifera** V, 20, 10. — *Hellesponti provincia* ib. 3.
- Mysteria figurarum cuniculis operiuntur** C. I, 2, 18.
- Nævianum pirum** III, 19, 6.
- Nam (namque, enim)** ponitur Græcorum more post ita et similia Not. ad S. I, 17, 53. *Namque secundo loco positum* VI, 9, 11.
- Νᾶπαιος** Apollo S. I, 17, 45.
- Narium vis** VII, 9, 21.
- Narratio fabulosa** C. I, 2, 9.
- Nascendi rudimenta sunt in Leone** C. I, 12, 4. *Nascenti homini quæ adsint numina* S. I, 19, 17. *Nascentibus prima est lactis alimonia* ibid. C. I, 12, 3.
- Nasica Ti. Gracchum interemit** Not. ad C. I, 4, 2.
- Nasus erectio aut depressio** VII, 3, 11.
- Natalis mundi dies** C. I, 21, 23.
- Natalium feriae** S. I, 16, 8.
- Nativum frigus** VII, 6, 2.
- Natura artifex** C. I, 6, 63. *Eius archana quare per fabulosa tractanda sint* C. I, 2, 17. *Natura rerum Isis* S. I, 20, 18.

- Naturalis mors* C. I, 13, 11. — *philosophia* C. II, 17, 15.
Naturaliter C. I, 12, 10; D. 14, 7; 15, 8. Not.
Nausicaa V, 2, 13; VII, 13, 25 sq.
Navia (aut capita) S. I, 7, 22.
Navi plena quo sensu dixerit Iulia S. II, 5, 9.
Navigationis naufragium S. I, 11, 21.
Naviter S. I, praef., 2.
Naxii S. I, 17, 45.
Ne = *ut non* Not. ad C. I, 17, 8. — post iubendi verbum S. I, 12, 28. = *nae* S. I, praef., 13.
Neapolis S. I, 11, 21.
Neapolitani S. I, 18, 9.
Nebula somni C. I, 3, 7.
Nec = *ne* .. *quidem* p. xli. Add. S. I, 14, 9 et 12; II, 1, 1 et 2; III, 17, 15; V, 2, 1; 19, 31; 22, 14; VII, 3, 2; 15, 20. *Nec* .. *quidem* C. I, 1, 4.
Necdum = *nondum* p. xli. Add. C. I, 6, 75; 9, 10; 12, 4; S. V, 13, 35; VII, 4, 7; D. 21, 4.
Necessarius = *cohaerens* C. I, 5, 4. *necessario* = *apte ad rem* C. I, 5, 1.
Necessitas decreti C. I, 19, 27. — *rerum* C. I, 22, 2. — *alta et profunda* V, 1, 4. *Necessitas vocatur interstitium inter terram et aquam* C. I, 6, 37. *Necessitas generalis regulae* D. 15, 4. *Necessitas dicitur pro regula ipsa* Not. ad D. 8, 13.
Necessitudo movet pathos IV, 4, 22.
Nectar, potus deorum, hyles purissima pars C. I, 12, 11.
Nefasti dies S. I, 16, 13.
Neglectui esse VI, 1, 5.
Negotiosae virtutes C. I, 8, 12.
Nemesis contra superbiam colitur S. I, 22, 1. *Est solis potestas* ibid.
Νηπενθὲς quid sit apud Homerum VII, 1, 18.
Neptunus cur dicatur Ἐνοσίχθων καὶ Ἀσφαλίων S. I, 17, 22. *Neptunus et Apollo Troianorum di Penates* III, 4, 6. *Neptuno taurum immolari* III, 6, 4; 10, 4 sq.; V, 13, 11.
Nervorum συζυγία VII, 9, 19. *Nervis unde praestetur virtus* VII, 9, 24. *Nervus de corde natus ad manus sinistrae minimo proximum digitum pergit* VII, 13, 8.
Nescit stare anima C. I, 17, 8. *Nescit habere tempus perfectum* D. 21, 4. *Latinitas nescit aoriston* D. 18, 7. *Soleo* (verbum) *nescit futurum* D. 23, 8.
Nestoris prudentia C. I, 3, 15.
Netos Mars apud Accitanos S. I, 19, 5.
Neutos, taurus soli consecratus apud Heliopolim S. I, 21, 20.
Nentra verba D. 22, 14.
Nicocreon regi quid de se responderit *Sarapis* S. I, 20, 16.
Nicomachus Flavianus p. xxvi sq.
Nigra ficus III, 20, 1. *Nigra membra* C. I, 6, 77. *Nigram bacam nigrosque fructus quae ferunt arbores infelices sunt* III, 20, 3.
Niligena S. I, 16, 37.
Nilus C. II, 16, 24. *Nili catadupa ab accolis non exaudiri* C. II, 4, 14.
Nimietas p. xli. Add. IV, 6, 15.
Nimius = *vehemens* Not. ad VII, 8, 5. = *modum excedens* V, 1, 20. *Plus nimio* Not. ad VII, 1, 2.
Ninus C. II, 10, 7.
Nisus IV, 6, 12.
Nituntur opum vi VI, 1, 17.
Nix, aqua in aere densata VII, 12, 27. *Aqua ex nive resoluta noxia* ib. 24 sq. *Nives aestivae* VII, 5, 32.
Nocens se iudice absolvitur nemo C. I, 10, 12.
Noctiluca III, 8, 3.
Noctivago curru Phoebe VI, 5, 12.
Noctua a milite capta et dimissa S. II, 4, 26.
Nodi digitorum C. I, 6, 80. *Nodus Herculis* S. I, 19, 16.
Nodosae quaestiones VII, 1, 15.
Nomenclator S. II, 4, 15.
Nomina nata e cognominibus S. I, 6, 27. *Nomine quemque vocans* VI, 1, 34.
Νόμιος *Apollo* S. I, 17, 43.
Non mox = *non continuo* VII, 5, 28. *Non omnia possumus omnes* VI, 1, 35.
Nonae unde dictae sint S. I, 15, 13. — *Caprotinae* S. I, 11, 40. — *cura a Romanis celebratae, cur a nundinis segregatae sint* S. I, 13, 18. *Cur Nonis conventus multitudinis vitatus sit* ibid. *Cur populares qui in agris essent Nonis confluerent in urbem* S. I, 15, 12. *Nonas copulandis nuptiis religiosas censuerunt* ib. 21. *Qui menses habeant septimanas, qui quintanas* S. I, 12, 3; 13, 6 sq.; 14, 8.
Νώροπα χαλκον cur dicat *Homerus* VII, 16, 34.
Nosci cum nom. c. inf. S. II, 1, 11.

Nota ostentationis VII, 2, 4. — *censoria* ib. 10. — *vituperationis* VII, 3, 17.

Notabilis C. I, 21, 12. *Notabilior* C. I, 2, 3; 18, 9; 19, 7 et 20.

Nova luna mensis initium apud Romanos S. I, 15, 5.

Novata luna C. I, 18, 10.

Novenarius numerus quomodo longum latumque corpus efficere dicatur C. II, 2, 12.

Novitas stellarum C. I, 16, 2 sq.

Nox est terrae umbra C. I, 20, 18.

Noctis divisio S. I, 3, 12 sqq.

Noctu futura S. I, 3, 16 et 4, 2 sqq. — *concubia* ib. 17 sqq. *Nox pro noctu* ib. 19.

Nubes quid sint C. I, 22, 9. *Nube poetici figmenti* C. II, 10, 11.

Nucum genera III, 18. *Nuces et mala* quo distent III, 19, 1.

Nuda rerum talium natura C. I, 2, 18.

Nudius quartus S. I, 4, 24.

Numa Pompilius, Agonaliorum reparator S. I, 4, 7. *Eius virtus* C. II, 17, 8. *Eius industria* in dividendo anno S. I, 13. *Graecos secutus* est ib. 1 et 8 sqq. *Intercalationem* eum invenisse *Antias* contendit ib. 20. *Quomodo menses* in dies distribuerit S. I, 16, 2 sqq.

Numa apud Virgilium V, 15, 11.

Numanus IV, 3, 7.

Numentana uva III, 20, 7.

Numerositas p. xli.

Numerus par et impar, duplaris et triplaris C. I, 6, 1. — *impar mas*, *par femina* C. I, 6, 7; II, 2, 17. *Omnium primus impar tria* C. I, 5, 16. *Impar in diebus mensium a Numa servatus* S. I, 13, 5. *Numeri qui Scipionis vitale spatium* includerent, ex pari constiterunt et impari C. I, 6, 1. *Qui numeri proprie pleni* sint C. I, 5, 3 sqq. et 14 sqq. *Septenarius numerus* cur plenus iure vocitandus sit C. I, 6, 1 sqq. — *Senarius plenus perfectus* atque divinus est VII, 13, 10. Cf. C. I, 6, 12 sqq. *Numerus superficiei et lineis* est antiquior C. I, 5, 12. *Numerorum natura geometricis rationibus adplicata* C. II, 2, 8. *Numeri ante animam mundi fuerunt* C. I, 6, 4. *Quomodo anima mundi ex iis generata sit* ibid. et 46; II, 2, 14. *Intervalla quomodo suppleta* sint ib. 20. *Per quos fiat ingubilis rerum omnium competentia* ib.

18 et C. I, 19, 21. *Numerorum certa ratione animas sociari corporibus* C. I, 13, 11. *Quinam numeri necessarii* sint ad solidum corpus efficiendum C. II, 2, 13. *Numeros sonum efficere* C. II, 1, 12 sqq. *Tantum sex numeros aptos esse* ad conficiendam musicam C. II, 1, 14. *Numeri tria et quattuor multiplici societate coniuncti* C. I, 6, 40. *Numeri quomodo digitis significantur* Nott. ad S. I, 9, 10. et ad VII, 13, 10.

Numidica ficus III, 20, 1.

Numina varia habentur unius dei varii effectus S. I, 17, 4. *Imagines iis adsignavit antiquitas*, sed non habent corpus C. I, 2, 20.

Numquam hodie effugies VI, 1, 38.

Nundina dea S. I, 16, 36.

Nundinae a quo et cur institutae sint S. I, 16, 32 sqq. — *sintne feriatae et quales* ib. 5 sq. et 28 sqq. *Lege Hortensia fastae factae* sunt ib. 30. *Nundinarum dies* S. I, 13, 18. — *origo* ib. 32 sqq. *In anni principem diem vel in Nonas cadentes cavebantur* ib. 16. *Nuptiis copulandis qui dies* sint religiosi S. I, 15, 21 sq.

Nutricatio V, 11, 15.

Nutricatu ib. 16.

Nutrices pueros sub luna ferentes cur tegant VII, 16, 25. *Nutricis ingenium quantum valeat ad mores* V, 11, 15.

Natu suo omnia feruntur in terram So. 4, 3; C. I, 22, 1 sqq.

Nymphae VII, 1, 16.

● *finale correptum* D. 15, 19.

Obedientia interstitium inter aerem et ignem C. I, 6, 39.

Ob errare C. I, 9, 5.

Obita morte VI, 1, 48.

Obiurgatio habet pathos IV, 6, 24.

Obliqua ratio post rectam S. I, 13, 18.

Obliquatio VII, 1, 22.

Oblique denuntiare C. I, 7, 1.

Obliqui quinam sint nobis C. II, 6, 36.

Oblita sucos priores poma VI, 6, 18.

Oblivio ebrietatis comes C. I, 12, 8.

Oblivionis fluvius C. I, 10, 10.

Obnupta nubibus terra S. I, 21, 5.

Obruitur anima ad tempus C. I, 12, 17.

Obscura fama recondit VI, 1, 61.

Obsecratio quibus sit acta bello Punico secundo S. I, 6, 14.

- Obsequio serenitatis* C. I, 21, 9.
Obsequium totius mundi (der *Einfluß auf die Welt*) V, 13, 38.
Obsequia plena pietatis S. I, 11, 23.
Observantia Homerica C. I, 7, 7.
Obseroanter C. I, 1, 7; 21, 17.
Observatur ut D. 5, 4 et 18. — cum accus. c. inf. D. 8, 6.
Obsideri pilis VII, 7, 8.
Obviae occurrunt V, 16, 7.
Obviare p. XLIII. Add. C. I, 6, 47.
Obvolutio aetheria C. I, 11, 12.
Occidens C. II, 5, 18.
Occiduum tempus S. I, 3, 14.
Occipitii siccitas VII, 10, 2 sq. Cur non sit calvum ib. 4 sqq.
Oceanus terram ambit et dividit in quattuor partes C. II, 9, 1 sqq. S. I, 23, 2. — tenet zonam perustam C. II, 9, 4; 10, 10. Oceani accessio et recessio C. I, 6, 61; II, 9, 3. Oceani exiguitas So. 6, 3. In oceanum profectus Iuppiter cum dis ceteris C. II, 10, 11.
Octavius Ciceronis scommate notatus VII, 3, 7.
Octavius Herrenus decimam Herculi profanavit III, 6, 11.
Octennium S. I, 13, 11.
Octo, bis hina bis, iam solidum corpus est C. II, 2, 10. Octo angulorum dimensione integra corporis soliditas creatur ibid. Numeri octo et septem, soli idonei ad efficiendam mundi animam, ad multiplicationem annorum Scipionis convenerunt C. I, 6, 3. Vid. not.
October mensis Domitianus dictus S. I, 12, 36.
Octonarius numerus solidum corpus est et habetur; hinc singulariter plenus C. I, 5, 11; II, 2, 11. — aptus ad caeli harmoniam C. I, 5, 15. In numeros pares resolvitur, quare Pythagorici eum Iustitiam vocaverunt ib. 17.
Oculorum vis VII, 9, 21. — orbitas VII, 3, 12. — domesticum profluvium VII, 14, 13. Eorum sanitati prodest metallum VII, 16, 33. Oculus Iovis sol S. I, 21, 12; 23, 9.
Oderint, dum metuant C. I, 10, 15.
Odora pigmenta S. I, praef., 8.
Odoratus VII, 9, 16.
Offendit = ἐνέρυχε S. I, 7, 4.
Offensa numinum C. I, 2, 19. — dubitandi C. I, 7, 9. — obscuritatis C. I, 5, 4. — tactus C. I, 22, 5. — visus C. I, 15, 19; S. VII, 14, 2.
Officiosa avis S. II, 4, 29.
Officium videndi VII, 14, 17 sq.
Officia sensuum C. I, 6, 81.
Offula III, 17, 11.
Οἶκος IV, 2, 1. = misericordia IV, 5, 11.
Olearum genera III, 20, 6. Calor de oleae lignis balneis est perniciosus VII, 16, 24.
Oleaster III, 20, 6.
Oleum cur gelu stringatur, vinum non item VII, 12, 29 sq. Cur saporem suaviorem accipiat, si vas diutule semiplenum custodiatur ib. 11. Cur optimum sit in dolii summitate ib. 13 sq. Optimum fert ager Cassinas III, 16, 12.
Olympia S. I, 11, 29.
Olympius Iuppiter V, 13, 23.
Olympus Iovis nutu concussus ibid.
Ὀλυμῖδοι fici III, 20, 5.
Omentum, si os secatur, cruciatum affert VII, 9, 13 sqq.
Omni modo Vid. not. ad VII, 3, 12.
Omnia III, 11, 3; VI, 8, 14.
Omnipotentia p. XLII.
Omnipotentissimus C. I, 17, 12.
Ὀνειδος, somnium C. I, 3, 2. Quid sit ib. 10 sq.
Ὀνοματιδὸν ῥήμα ex nomine compositum D. 5, 13.
Opalia quando sint celebrata S. I, 10, 18.
Operantes = sacrificantes III, 12, 4 et 7.
Operimenta corporum VII, 7, 7. — doliorum VII, 12, 15.
Operto capite vid. *Caput*.
Opertu VII, 9, 26.
Opes cotidianae III, 17, 16.
Opias, legatus regis Assyriorum S. I, 23, 10.
Opifex deus VII, 14, 23. — natura VII, 16, 14. — sanguis V, 11, 16.
Opinandi natura animis a sole venit C. I, 12, 14.
Opinio minus cautis animis pro vero inolescit C. I, 10, 3. Opinionis ortus est memoriae defectus C. I, 12, 9. Opinio non est quae idoneis firmatur auctoribus S. I, 10, 2.
Opis, Dianae comes et ipsa Diana V, 22, 1 sqq.
Oppida devota III, 9, 13.
Ops cur sit dicta terra S. I, 10, 20. Est Saturni coniux ib. 19. — Fauna et Fatua et Bona Dea S. I, 12, 21 sq. Ops Consivia urbes Romae dea tutelaribus III, 9, 4.
Ὀψελω ὠψεον D. 5, 10.

- Optanus** praefectus classis III, 16, 10.
- Optativus** modus D. 18, 1 sqq. In hoc modo Latini tempora Graecorum more coniungunt ib. 4. Omne *optativum* ib. 8.
- Optutus** C. I, 3, 20; 17, 1; 20, 28. (ubi sic erat scribendum pro *obt.*).
- Ora** pro personis VI, 6, 8.
- Oraculum**, *χρηματισμός* C. I, 3, 2. Quid sit ib. 8. **Oraculum** Delphicum C. I, 9, 2; S. I, 17, 18. **Apollinis Clarii** S. I, 18, 19 sq. **Oracula** effantur vaticinaturi apud Ligyreos mero sumpto, apud Clarium aqua pota ib. 1. **Oraculum** de Sarapide et sole S. I, 20, 16.
- Orata**, **Sergii** cognomen III, 15, 2 sq.
- Oratio** pathetica qualis esse debeat IV, 2, 1 sqq.
- Oratorem** non nisi orando probari VII, 1, 11. **Oratorum** diversitas V, 1, 5.
- Oratorii** nervi apud Virgilium S. I, 24, 8.
- Orbiculatim** VII, 9, 3.
- Orbiculatum** malum III, 19, 2. — **pirum** ib. 6.
- Orbili** grammatici in **Galbam scomma** S. II, 6, 4.
- Orbes** C. I, 14, 23 sqq. **Orbis** est idem quod **circus** C. I, 15, 2. **Orbis** cuius diametros est dupla orbe altero est octies maior C. I, 20, 32.
- Orchas** olea III, 20, 6.
- Orchia** lex III, 17, 2 sqq.
- Orcus** V, 19, 1.
- Ore** obligato atque signato erat simulachrum deae **Angeroniae** S. I, 10, 8.
- Oriens** C. II, 5, 18.
- Originales** rerum species C. I, 2, 14.
- Oriniocensis** (**Ornicensis**, **Onocrius**, **Orinecresis**) cognomen quod **Macrobio** tribuitur corruptum est a Graeco *ὄνειροκρίτης* p. II.
- Orioni** proximae **Vergiliae** et **Hya-**
des C. I, 18, 5; S. V, 11, 11.
- Ornamenta** fanorum III, 11, 6.
- Ornatrices** S. II, 5, 7.
- Orphei** fabulae origo C. II, 3, 8. **Orpheus** occisus IV, 3, 13; 4, 16. — **diu lugens** IV, 3, 16; 6, 12. **Orphi** V, 17, 19. **Orphaicus** C. I, 12, 12. **Orpheicus** S. I, 18, 17.
- Orthographia** **Macrobio** p. XLV sqq. -orum pro *um*. Vid. -iorum.
- Oscilla** **Diti** sacrificari coepta S. I, 7, 31.
- Oscis** verbis usi sunt veteres VI, 4, 23.
- Osinius** V, 15, 7 sq.
- Osiris** est sol S. I, 21, 11 sq. Quo-
modo apud Aegyptios hieroglyphicis litteris significetur ib. 12.
- Ossa** cur sint sine sensu VII, 9, 8 sqq. Unde dolor sit ossi secti ib. 13. **Ossa** **lacertique** VI, 1, 43.
- Ostentarium** Not. ad III, 7, 2.
- Ostentationis** nota VII, 2, 4.
- Ostentum**, sexagesimae horae pars, Exc. math. II, 10 sqq.
- Ostia** vid. **Hostia**.
- Ostreae** **crudae** III, 13, 12. **Ostreae** **Lucrinae** III, 15, 3.
- Ostrearia** **Sergii** III, 15, 3.
- Osus** De verb. 10, 17.
- Otacilius** **Pitholaus** II, 2, 13.
- Otiosae** virtutes C. I, 8, 12. **Otiosi** C. I, 8, 8; 20, 13.
- Otium** molestum dicuntur **podagr**
ici pedes S. II, 7, 6.
- Ovem** lavari **scabiei** curandae causa per **ferias** licere S. I, 16, 12; III, 3, 11 sq. **Oves** cur **bi-**
dentes dicantur VI, 9, 1 sqq.
- Ovis** **idulis** S. I, 15, 16.
- Ovum** **elementis** comparandum VII, 16, 6. **Ova** **avium** **seminaria** ib. 13. **Ovumne** prius fuerit an **gal-**
lina ib. 1 sqq. **Ovum** in **Liberi** **sacris** mundi simulachrum ib. 8. **Ova** **pavonis** **quinis** **denariis** **ven-**
dita III, 13, 2. **Ovi** **membrana** C. I, 6, 63.
- Οὐδέτερα** (verba) D. 22, 7.
- Pachynum** **Siciliae** promuntorium S. I, 17, 24.
- S. Pacubius**, tribunus plebis rogavit de appellatione mensis **Aug-**
usti S. I, 12, 36. In **Pacubium** **Taurum** **Augusti** iocus S. II, 4, 4.
- Paeon** cur dictus ait **Apollo** S. I, 17, 15 sqq.
- Paestanus** sinus VI, 4, 9.
- Pagani** S. I, 16, 6.
- Paganalia** ibid.
- Παιανίζειν* III, 2, 11.
- Palamedes** indigne occisus IV, 4, 5.
- Palati** sensus VII, 9, 21.
- Pae**
learum igne utuntur artifices VII, 16, 23.
- Palici** V, 19, 15 sqq.
- Παλικηνοί* ib. 29.
- Palinodiam** **canere** VII, 5, 4.
- Palinurus** IV, 3, 16; V, 2, 14; 7, 9; 11, 10 sq.
- Super** **Pallante** lamentatio apud **Virgilium** V, 2, 15.
- Pallas** cur dicatur numerus **septe-**
narius C. I, 6, 11.

- Pallor** unde sit metuentibus VII, 11, 7.
- Palpebrae** nudatae in metallis con-
vestiuntur VII, 16, 33.
- Πᾶν* vid. *Ἔν*.
- Pan** cur ab Arcadibus ὁ τῆς ὕλης
κύριος dictus sit S. I, 22, 2.
- Idem** qui Inuus et sol ibid. Ni-
veo lanae munere Lunam inle-
xisse perhibetur V, 22, 9.
- Panchaea** V, 17, 15.
- Pandarus** V, 11, 29; VI, 2, 32.
- Panes Picentes** III, 13, 12. **Pani-**
bush Herculi et **Cereri** sacrifici-
um est III, 11, 10.
- Pannuceum** malum III, 19, 2.
- Pantheum** templum III, 17, 18.
- Papaveris** sucus VII, 5, 26; 6, 7.
- Papirius** puer cur vocatus sit
Praetextatus S. I, 6, 20.
- Par** et **inpar** numerus C. I, 6, 1 sq.
- Par** numerus **femina** vocatur
ibid.
- Par insigne amicitiae** S. I, 6, 4.
- Παραβολή* IV, 5, 1 et 7. **Parabo-**
las duas temeravit Virgilius V,
13, 13. **Parabola** a Virgilio in
angustum contracta V, 13, 26.
- Παράδειγμα* IV, 5, 1 sqq.
- Παρακείμενος*, i. e. perfectum, D.
6, 8 sqq. Append. *Paracimeni*
D. 14, 19.
- Paralleli** quinque C. I, 15, 13.
- Paralus**, **Periclis** filius S. I, 1, 6.
- Παράλυσος* ex nimio frigore VII,
6, 9.
- Παρασύνθετα* D. 2, 6 sqq.; 5, 13.
- Παρατατικός*, imperfectum tempus
D. 13, 2; 14, 10. Append.
- Parcitas** C. I, 8, 7.
- Parentare** atro die non licere S. I,
16, 26. **Parentare** **Manibus** C. I,
12, 4.
- Parentum** cura praecipua est in
educandis liberis S. I, praef., 1.
- Parentibus** praesentibus quae
scommata admittenda sint VII,
3, 18. **Parentes** caelestis calor
di S. I, 19, 6.
- Paricidalis** VII, 15, 14.
- Paridis** iudicium **Homerus** non
commemorat V, 16, 10.
- Pariter* = simul S. I, 7, 11.
- Parnasus** mons **Apollini** et **Libero**
patri sacer S. I, 18, 3 sq. Vid.
not. ad VI, 6, 12.
- Pars** certa est ad circum suum sol
C. I, 16, 11. **Pars** ad circum
solis non est terra ibid.
- Partemetis** princeps sacerdotum
Aegyptiorum S. I, 23, 10.
- Parthenium** mare VII, 12, 35.
- Parthia** S. I, 23, 14.
- Parthi** cum concubinis inire soliti
sunt convivia VII, 1, 3.
- Partio* V, 11, 15.
- Partus** vitalisne sit discernitur
septima hora C. I, 6, 67. **Se-**
xus futuri discretio quomodo no-
scatur ib. 17. **Partus** humani
dispensatio et maturitas ib. 65
sq. — tempus ib. 14.
- Parva* = pauca VII, 4, 31. **Parva**
pecunia S. II, 4, 4. **Parvo** vino
VII, 7, 14.
- Pasiphae** IV, 6, 3.
- Passerum** populator serpens V, 14,
13.
- Passim* = temere. Not. ad VII, 3, 8.
- Passio* p. XLII. **Passiones** animae
C. I, 13, 9. — in homine qua-
les C. I, 8, 11.
- Passiva** verba vim facientis am-
plectuntur C. II, 15, 13 sqq.
- Passivis similia* = media D. 5,
19; 15, 15; 18, 4.
- Pastoralis** operis auctor **Virgilio**
Theocritus V, 2, 4.
- Patagus* V, 19, 12.
- Patavini** servorum suorum fide
servati S. I, 11, 22.
- Patera** quid sit V, 21, 4.
- Pater** dictus **Ianus** S. I, 9, 15 sq.
— **Mars** et **Liber** S. I, 19, 2.
- Pater** mentis est deus et animae
mens C. I, 14, 6 sq.
- Paterfamilias** cur dominus vocatus
sit a veteribus S. I, 11, 11. —
dici meruit stomachus VII, 4, 17.
- Pathetica** oratio IV, 2, 1 sqq. *Πα-*
θητικός, passivum D. 22, 4.
- Pathos** quo habitu apud **Virgilium**
depingatur IV, 1, 1 sqq. — quo
tenore orationis exprimitur ib.
2, 1 sq. — ab aetate IV, 3, 1
sq. — a fortuna ib. 6. — a
debilitate ib. 1 et 8. — a loco
ib. 9 sqq. — praecipue sacro ib.
13. — a tempore ib. 16. — a
causa IV, 4, 1 sqq. — a modo
et a materia ib. 12 sqq. — duo-
bus aut pluribus locis coniunctis
ib. 19 sqq. — tacite et quasi
per definitionem ib. 23. — a si-
mili IV, 5, 1. — ab exemplo
ib. 2. — a parabola ib. 7. —
ab imagine ib. 9 sq. — a mi-
nore IV, 6, 1. — a maiore ib.
5. — praeter spem ib. 6 sq.
— a sperato ib. 8. — a simili-
tudine passionis ib. 9. — a ser-
mone converso ad inanimata vel
muta ib. 10. ab addubitatione
ib. 11 sq. ab attestazione 13 sq.
— ab hyperbole ib. 15 sqq. —
ab exclamatione ib. 17 sqq. —

- a taciturnitate ib. 20 sqq. — ex repetitione ib. 23. — ab oburgatione ib. 24.
- Pati* in mundo quid sit C. I, 11, 5.
- Pati visum et tactum* C. I, 6, 29 et 35.
- Patibulum*, *στανθός* S. I, 11, 5.
- Patibulo constrictus* ib. 3.
- Patientiae beneficio ad maximam voluptatem pervenitur* S. I, 10, 8.
- Patientia Augusti* S. II, 4, 19.
- Patina ostrearum* III, 13, 12.
- Patriae servatoribus certum est beatitudinis praemium in caelo* So. 3, 1; C. I, 8, 1 sqq. *Patria movet pathos* IV, 4, 22.
- Patrimi et matrimi* S. I, 6, 14.
- Patroclus* V, 2, 15 sq.; 7, 9.
- Patrocinium argumentorum* C. I, 22, 13.
- Πατρόος* Apollo S. I, 17, 42. *Πατρόοι θεοί*, Penates III, 4, 13.
- Patula expectatio* VII, 5, 29.
- Patultius dictus est Ianus* S. I, 9, 15 sq.
- Paulia olea* III, 20, 6.
- Pausam dixere veteres* VI, 4, 23.
- Pausanias* VII, 1, 13.
- Pausia olea* III, 20, 6.
- Pavonum ova quinis denariis vendita* III, 13, 1. — ab Hortensio primo in coena posita ibid.
- Pedibus inlotis praeterire* S. I, 24, 12. *Pedibus aequis transmittere sinum* VI, 4, 9. not.
- Πεδιοκράτης ἦρος* V, 19, 30.
- Pelagus* C. I, 15, 19.
- Pelasgi primi coluisse Italiam dicuntur* S. I, 5, 1. — appellati a Pelasgo quodam duce V, 18, 15. — sedibus suis pulsi erexerunt Diti sacellum et Saturno aram, et Saturnalia instituerunt S. I, 7, 28 sqq.
- Pelignus Vettius* S. I, 11, 24.
- Peller* Iunonis, Ganymedes V, 16, 10.
- Pelorides* III, 13, 12.
- Πέμματα* II, 8, 3.
- Penates di qui et sint et vocentur* III, 4, 6 sqq. Romanorum proprii ibid. *Penates* pro domo S. I, 5, 12; 24, 22 et 25; II, 1, 7.
- Penetral* VII, 1, 5. *Penetralia* = uternus V, 11, 16.
- Penitus in sentent. negat.* V, 15, 8.
- Penitissimae litterae* V, 19, 16.
- Penitissima doctrina* V, 22, 15.
- Pensiles balneae Sergii* III, 15, 3.
- Penum litterarum* S. I, praef., 2.
- Penum struere* S. I, 24, 22.
- Πεποιημένα* (verba) D. 23, 2.
- Perfecta omnia a natura formantur* II, 16, 11. *Perfectum tempus* D. 6. — passivi D. 11. *Perfectum utrumque*, i. e. perfectum et plusquamperfectum D. 16, 11. *Perfectum coniunctivi pro plusquamperfecto* V, 14, 13.
- Pergit ad amaritudinem* VII, 3, 3.
- Pericles* S. I, 1, 6.
- Periculorum praeteritorum iucunda commemoratio* VII, 2, 9.
- Perispomena verba* D. 4, 1 sqq.
- Perpennia, virgo Vestalis* III, 13, 11.
- Perpetuitas animarum* C. I, 1, 5.
- Perseus, Zenonis servus, philosophus* S. I, 11, 42.
- Perseus, sidus* C. I, 14, 21.
- Persica malus* III, 19, 4.
- Persicum malum idem quod molusca nux* III, 18, 10. — inter mala potius quam inter nuces est numerandum III, 19, 1 sqq.
- Persolvere vota* III, 5, 3.
- Persona histrionis* VII, 14, 7. *Persona secunda apud Homerum et apud Virgilium* V, 14, 9 sq.
- Perspicuitas vivendi* C. I, 8, 3.
- Perusta*, h. e. zona torrida C. II, 7, 10.
- Pervium animae corpus* C. I, 14, 19.
- Pestilentia apud Thucydidem* IV, 1, 3. — apud Lucretium et apud Virgilium VI, 2, 7 sqq. — a pecudibus inchoata VII, 5, 10.
- Pestilentia cum P. R. laboraret* S. I, 6, 15.
- Petitor*, i. e. candidatus III, 14, 7 sq.
- Petulus* VI, 5, 3.
- Phaeaces* V, 2, 10. et VII, 1, 14.
- Phaedon Socraticus ex servo philosophus* S. I, 11, 41.
- Phaedrus* VII, 1, 13.
- Φανεός et Φάνης* cur dictus sit Apollo S. I, 17, 34. — et sol S. I, 18, 12 sq.
- Φάντασμα*, visum C. I, 3, 2 sq. quid sit ib. 7 sqq.
- Φανταστικόν* unde veniat animae C. I, 12, 14.
- Φάσεις lunae* C. I, 6, 55.
- Phidiae responsum de Iove Olympio a se ficto* V, 13, 23.
- Φιλήσιος* cur dictus sit Apollo S. I, 17, 49.
- Philippus a Cicerone dictus piscinarius* III, 15, 6.
- Philocrates C. Gracchi servus* S. I, 11, 25.
- Philosophandum est aptis in conviviiis* VII, 1, 16.
- Philosophi sintne soli beati* C. I, 8, 3. *Quaenam virtutes iis convenient* C. II, 17, 4. *Conveniantne philosopho fabulis uti* C. I, 2, 4 sqq.

- De deo ac mente acturi philosophi ad similitudines et exempla confugiunt ib. 14 sq. Philosophum pro tempore non minus tacendo philosophari quam loquendo VII, 1, 11. Philosophi clari qui fuerant servi S. I, 11, 41.
- Philosophia est ars artium et disciplina disciplinarum S. I, 24, 21; VII, 15, 14. — est meditatio moriendi C. I, 13, 5. Doctrina philosophiae vere hominem facit C. I, 16, 9. Eius ductu anima a corpore recedit C. I, 8, 4. Docet omnium rerum moderationem VII, 1, 6. Ferit non sentientes ib. 22. Debeatne etiam convivii interesse ib. 2.
- Philostratus Peripateticus S. I, 11, 42.
- Philotidis ancillae cum aliis insigne facinus S. I, 11, 38.
- Philoxenus optavit ut gruis haberet gulam S. II, 8, 14.
- Phlegethon fluvius infernalis quid sit C. I, 10, 11.
- Φλέγμα VII, 10, 6 et 10.
- Phoenixes imaginem Iani (mundi) exprimentes dracones finxerunt S. I, 9, 12. Veneris Architidis et Adonis apud eos cultus S. I, 21, 1.
- Phoenissa, i. e. Dido V, 17, 6.
- Φοῖβος cur dictus sit Apollo S. I, 17, 33.
- Φῶτα non solum virum sed etiam lumina significat S. I, 7, 31; cf. 11, 48.
- Phryges Matrem Deum et Attinem eadem ac terram et solem intellegi praestant S. I, 21, 7 sq.; 23, 20.
- Phrygia mater III, 1, 2. Ex Phrygia in Italiam delati di Penates III, 4, 7.
- Φθίνων μῆν S. I, 16, 41.
- Physica de divinis corporibus vel caeli vel siderum tractat VII, 15, 14. Eius extrema faex est medicina ib. 15.
- Φντικὸν ad nos de luna venit C. I, 12, 14; 19, 23. Φντικὸν animae C. I, 14, 7.
- Pica Augustum salutans S. II, 4, 29.
- Picentini panes III, 13, 12.
- Pietas C. I, 8, 7. — Scipionis C. I, 10, 3.
- Pigmenta odora = odoramenta S. I, praef., 8.
- Pilenti archa = tensa S. I, 6, 15.
- Pileus (servi ad pileum vocati) S. I, 11, 12.
- Pilleolata uva III, 20, 7.
- Pilos creari naturali humore VII, 7, 3.
- Pinarii et Furii coss. legi prima mentio intercalaris ascribitur S. I, 13, 21.
- Pinarius et Potitius sacrorum Herculis custodes S. I, 12, 28. Pinarii aedis Herculis custodes III, 6, 12 sqq.
- Pinea materies VI, 4, 16. — nux III, 18, 14.
- Pinguescunt saepe feminae et eunuchi VII, 10, 14.
- Pinguis est aqua marina VII, 13, 23.
- Piper cur adpositum cuti eam laedat, devoratum viscera non item VII, 8, 7. Pipere temperatae herbae VII, 5, 26.
- Pirorum genera III, 19, 6.
- Pirus arbor felix III, 20, 2. — silvatica infelix ib. 3.
- Pisae oppidum V, 15, 4.
- Pisces in mari seminati III, 16, 10. Pisces asperi VII, 8, 4. Pisces in ultimo ordine zodiaci locati cur soli consecrati sint S. I, 21, 27. — cur Iovi C. I, 21, 26.
- Piscinae Romae pretiosissimae III, 15, 6.
- Piscinarii qui sint a Cicerone appellati ibid.
- Pisistrati tyranni prudentia VII, 1, 12.
- Piso, Ciceronis gener, ab eo cavillatione notatus S. II, 3, 16.
- Pitholaus S. II, 2, 13.
- Placentae a secundis mensis remotae a Varrone S. II, 8, 2.
- Placentas mutuo missitant Cyrenenses, cum Saturno rem divinam faciunt S. I, 7, 25.
- Planci libido auctoris ioco notata S. II, 2, 6.
- Planetae vid. Stellae erraticae vel vagae.
- Planipes S. II, 1, 9.
- Planities, ἐπιφάνεια, caret alto C. I, 5, 9.
- Planudes vid. Maximus.
- Platonicorum recentiorum sectam secutus est Macrobius p. xi.
- Plebeia ingenia exemplis magis quam ratione capi VII, 4, 4.
- Plebs legentium III, 7, 1.
- Plena luna C. I, 6, 54.
- Plenilunium S. I, 15, 15.
- Plenitudo numerorum C. I, 5, 4. — non nisi divinis rebus convenit ib. 3 sqq.
- Pleonasmi S. I, 11, 14 et 21; 14, 3; VII, 3, 19; 6, 19; 14, 16; 16, 16 et 31.

- Plerique omnes* S. I, 5, 11.
Pliades in australi regione sunt V, 11, 13.
Πλωταί, murenæ et anguillæ III, 15, 7.
Plumbo inhaerentes statuæ C. I, 4, 2.
Plurativum S. I, 5, 8.
Plus nimio vid. *Nimius*.
Plusquamperfectum D. 7. — passivi D. 11. Saepo ponitur pro perfecto S. I, 20, 12; II, 3, 15; 4, 22; VI, 2, 4; VII, 2, 4 al.
Plutonis fauce oclusa S. I, 16, 17.
Pluvialis liquor C. I, 22, 9. — *refusio* S. I, 21, 27.
Pocula apud Graecos a re navali nominata V, 21. *Varia poculorum genera* ibid. *Pocula minuscula* S. II, 1, 1. — *minuta* S. II, 8, 5. — *minutiora* VII, 1, 1. = *medicamenta* VII, 5, 26. *Poculo vectus Hercules* V, 21, 16 sqq.
Poculentus VII, 15, 4.
Podagrae causa VII, 4, 25. *Podagra contusus* S. II, 4, 16.
Podagrici pedes, molestum otium S. II, 7, 6.
Poenæ infernales C. I, 10, 12.
Poeni VII, 1, 14.
Poenitere tanti non emo, dictum Demosthenis S. II, 2, 11.
Poetarum fabulae ex philosophiae adytis sumptae S. I, 17, 2.
Poeticam tubam omnia extollere in maius C. II, 8, 4. Cf. S. V, 11, 25.
Ποσειδών Apollo S. I, 17, 45.
Πολιορκήταροι cur dicti sint senes apud Homerum VII, 10, 1.
Politicae virtutes C. I, 8, 3. — apud Scipionem C. I, 10, 2.
Pollex digitus unde sit dictus VII, 13, 14.
Pollionis iocus in Augustum S. II, 4, 21. — *filius* III, 7, 1.
Pollucere III, 12, 2.
Pollucibilis coena III, 17, 16.
Polluctus Herculis III, 16, 17.
Pollutus caede III, 1, 1.
Πόλος, circuitus mundi S. I, 17, 9.
Polyphemus cithara canens VII, 1, 14. Vid. not.
Polypoetes V, 11, 28.
Poma in scenam missa S. II, 6, 1.
Pomeria S. I, 9, 6; 24, 12.
Pompa Circensis S. I, 6, 15. — *deliciarum* III, 16, 8. — *venationis* V, 13, 26. *Tota rei pompa* V, 11, 25. *Pompa ingenii* S. I, 11, 1. — *laudis* C. I, 20, 1.
Pompeiana ficus III, 20, 1.
Pompeius Ciceronis facetiarum in-
patiens S. II, 3, 7 sq. *Eius socer Caesar* ib. 8. *Pompeio tradendus Vettius* S. I, 11, 24. *Pompeius Macula* S. II, 2, 9.
Pompylus, Philostrati servus, philosophus S. I, 11, 42.
Pondera omnia metu suo in terram ferri C. I, 22, 4 et 13. *Ponderum unica sedes est terra* ib. 9. *Ad pondus accipere* III, 15, 10.
Pons sublicius S. I, 11, 47.
Pontanus in Saturnaliorum libris alia transposuit alia affinxit codicis Cantabrig. auctoritatem mentitus p. xxxii sq.
Ponti prosiciae gelidae VII, 12, 33.
Pontica nux III, 18, 7. *Ponticum mare dulcius ceteris* VII, 12, 34.
Pontificium ius doctissime servavit Maro S. I, 24, 16.
Pontificum potestas rerum gestarum memoriam in tabulas conferendi III, 2, 17. *Pontificis coenae luxus* III, 13, 10 sqq. *Pontifici minori nova luna fuit observanda* S. I, 15, 9. *Pontifex minor rem divinam Iunoni facit* ib. 19.
Pontius in Scipionis villa III, 16, 4.
Popilia, virgo Vestalis III, 13, 11.
Popinatores VII, 14, 1.
Populares S. I, 15, 12.
Populeae coronae in sacris Herculis III, 12, 1 sqq.
Populi Romani divisio in maiores et iuniores S. I, 12, 16.
Populiae dictum S. II, 5, 10.
Populifugia III, 2, 14.
Populonia Iuno III, 11, 6.
Populositas D. 13, 8; de verb. 1, 14.
Porca immolatur Bonae Deae S. I, 12, 23. — *Iunoni* S. I, 15, 19.
Porcus Troianus III, 13, 13.
Porricere proprium sacrificii verbum III, 2, 2.
Porsenae beryllus S. II, 4, 12.
Porta Ianualis S. I, 9, 17. — *Trigemina* III, 6, 10. *Portae solis hominum et deorum* C. I, 12, 1 sq. — *Cancer et Capricornus* S. I, 17, 63.
Portus ad civitatem Didonis ex Ithaca migrans V, 3, 18.
Positio prima Not. ad D. 9, 4.
Positivum = substantivum S. I, 4, 9.
Post corpus C. I, 1, 6; 9, 3 et 6 et 9; 10, 17. *post corpora* C. I, 4, 1; 5, 6. *post hominem* C. I, 1, 5; 13, 9. *post animal* C. I, 1, 7. *post terram corpulenta* VII, 12, 26.
Postliminio redire III, 16, 7.
Postremitas ima et summa C. I, 11, 3; 19, 15.

- Postriduani dies atri S. I, 15, 22; 16, 21.
 Postumianus p. xxxi.
 Postumius trib. mil. S. I, 16, 22.
 Postumius Livius Fidenatium dictator S. I, 11, 37.
 Postvorta apud Romanos colitur S. I, 7, 20.
Potens = praeses Not. ad S. I, 9, 6.
Potentior mola VII, 8, 6.
 Potestas, etiam si supplicet, cogit S. II, 7, 2.
 Potionum remedia cur ex contrariis componantur VII, 5, 25 sq.
 Potitii servis publicis sacra Herculis tradiderunt III, 6, 13.
 Potitius et Pinarius sacrorum Herculis custodes S. I, 12, 28.
Potius .. *quam* c. fut. S. I, 7, 4.
Quid .. *potius quam* c. ind. praes. III, 16, 16. *Potissimum* .. *quam* III, 1, 2.
 Potus labaturne per asperam arteriam in pulmonem VII, 15, 2 sqq.
 Qui potus vitandi sint VII, 4, 7 sqq. Potus deorum et animarum est hyle C. I, 12, 11.
Ποταζιζόν animae unde veniat C. I, 12, 14.
Praeceptus brevis orationis V, 1, 15.
 Praecianum pirum III, 19, 6.
 Praecinctorum Caesaris S. II, 3, 9.
Praeconium publicum C. I, 14, 2.
 Praecox ficus III, 20, 1. — malum III, 19, 2. — pirum ib. 6.
 Casus rectus non est *praecoquis* VI, 8, 13.
Praeda marina III, 15, 1.
 Praedictiones semper dubiae diligenti scrutatione indagandae C. I, 7, 4 sqq.
 Praefari Ianum Iovemque S. I, 16, 25.
Praefiscine et praefiscini S. I, 4, 21.
Praefocari C. I, 3, 4.
Praegnas sus immolatur Herculi et Cereri III, 11, 10.
 Praeliare dies S. I, 16, 3 et 15.
Praelibatis his C. I, 3, 1; 20, 19.
 Praelium sumere quando sit nefas S. I, 16, 16.
Praeludere tragoediis S. II, 2, 15.
Praemature VI, 8, 13.
 Praenia post mortem bonis speranda C. I, 8, 2.
 Praemortuum in utero tantummodo spirans nascitur C. I, 6, 67.
 Praenestina nux III, 18, 5.
 Praenestini Iunium vocant Iunonium mensem S. I, 12, 30.
Praeponomas = ponamas D. 16, 11.
Praesens opus C. I, 4, 1; 7, 3; 14, 12. — tractatus C. I, 5, 4.
Praesens tempus D. 4. — passivum D. 9.
Praestare c. accus. S. I, 21, 17; 23, 6. *Praestant eadem* intellegi S. I, 21, 7.
Praestes boni consilii S. I, 18, 17.
Praestites homini nascenti di S. I, 19, 17. Cf. 23, 6.
Praestigiae inhonestae III, 14, 7.
Praesul sacrorum S. I, 17, 1. — corporum S. I, 19, 17. — famulitii S. I, 24, 23.
 Praeter spem pathos IV, 6, 6.
 Praeteritum imperfectum D. 5. — tempus minus quam perfectum pass. D. 10.
 Praetexta a Tullo Hostilio instituta S. I, 6, 7 sqq. — magistratum gestamen ib. 9. — puerorum nobilium ib. 10. — quo argumento transierit in usum nominis ib. 18 sqq.
 Praetextata aetas S. I, 6, 25. — verba S. II, 1, 9.
 Praetextatus vid. Vettius.
 Praetori quando fari liceat tria verba sollemnia S. I, 16, 14.
Praevaticatio victoriae V, 13, 30.
Praeviridantia membra S. II, 7, 3.
 Pramnia uva III, 20, 7.
 Pratorum varietas VII, 5, 7.
Precator C. I, 3, 9.
 Precia uva III, 20, 7.
Presse pureque C. I, 8, 9. *Pressius* C. I, 8, 13; 18, 2; S. VII, 16, 20.
 Priamus IV, 2, 2.
Pridie, quasi pristino die S. I, 4, 23.
 Primum quod alia movet est immobile C. II, 14, 3.
Principalitas C. I, 3, 12.
 Principio nulla est origo So. 8, 4.
Priorsum p. XLIV.
 Priscus vid. Tarquinius et in ind. auct. Tarquitius.
Pristine et pristini S. I, 4, 21.
Προαίρεσις vid. *Arbitraria*.
Procedere = exire C. I, 3, 9. = fieri C. I, 2, 3; 5, 15; 9, 10; 10, 6; 15, 2.
Proclive et proclivi S. I, 4, 21.
Prodigum suae salutis VII, 3, 21.
 Prodire in Herculem furem S. II, 7, 16.
 Proditio a prodendo VII, 2, 5. — a prodeundo VII, 11, 1.
Producere in aciem C. I, 7, 6.
Profanare III, 3, 4.
Profani litterarum C. I, 18, 2. *Profanum quid sit* III, 3, 3 sq.
Proferre = augere S. I, 14, 1.
Professio falsi C. I, 2, 7. — pugni-

- lum C. I, 6, 73. — popularis VII, 1, 4.
- Professores veri* C. I, 2, 4. — philosophiae C. I, 8, 5.
- Professus doctorem* S. I, 2, 15.
- Professa scientiam futuri* C. I, 7, 1. *Professa imitatio* S. I, 24, 18.
- Profesti dies* S. I, 16, 2 sq. et 13 sqq.
- Proferri censorem* VII, 1, 22.
- Profunditas* p. xli.
- Proiecta* = porro iacta VI, 4, 14.
- Prolixitas* C. I, 20, 6.
- Prolusio rhetorica* VII, 5, 4.
- Promovere* = proficere S. I, praef., § 2. = se movere VII, 9, 3.
- Promptior manus* = dextera S. I, 17, 13.
- Prona adsensio* VII, 5, 1. *Prona animalia* C. I, 14, 11.
- Προνοίας Ἀθηνᾶς ναός* Deli S. I, 17, 55.
- Pronomen possessivum pro eius vel eorum* p. xxxix. Add. V, 18, 15. — reflexivum cum comparativo coniunctum ibid. Add. VII, 8, 15. — pro possessivo, vel ubi nullum pronomen erat ponendum, positum ibid. Add. *sui* S. I, 18, 10; VI, 1, 7; VII, 5, 29; 6, 6; 8, 13; 9, 14; 13, 20; 16, 3. — pro pronomine reciproco S. I, 1, 1; 5, 17. — pro indeterminativo VI, 6, 1; VII, 12, 26. — relativum structura laxiore ibid. Add. VII, 16, 14. Vid. Accusativus.
- Pronuntiandi motum confert Mercurius* C. I, 12, 14.
- Pronuntiatio* = enuntiatio, ἀπόφασις C. I, 19, 15. Addend. p. 314.
- Propatulum* (in propatulo est) VII, 14, 5; 15, 18.
- Properare et maturare plane contraria sunt* VI, 8, 11.
- Prophetae, Aegyptiorum sacerdotes* VII, 13, 9.
- Propitiatio* C. I, 7, 2.
- Propontis* VII, 12, 34.
- Proprietas verborum Virgilio familiaris* III, 2, 1.
- Proprium somnium* C. I, 3, 11.
- Propter viam facere* S. II, 2, 4.
- Propudia* III, 14, 8.
- Prorumpit sonus in verba* C. I, 6, 69.
- Proscribere* S. II, 4, 21.
- Proserpina, Bona Dea* S. I, 12, 23. — pro inferiore terrae hemisphaerio S. I, 21, 1. — retinet Adonin, i. e. solem ib. 3. Porca ei sacrificatur S. I, 12, 23. Diti et Proserpinae sacrum est Mundus patens S. I, 16, 17. Proserpinae ramum consecrat Aeneas III, 1, 8.
- Prosiciae gelidae in Ponto* VII, 12, 33.
- Prosivum malum* III, 19, 2.
- Prostantes meretricio habitu deae* C. I, 2, 19.
- Protagoras* S. I, 1, 6.
- Πρώτον αἰτίον* C. I, 2, 14.
- Protrahit iocunditatem* V, 16, 3.
- Provenire* = effici VII, 14, 12; 16, 18 et 20.
- Proventus actuum* C. I, 19, 24.
- Providentia inest prudentiae* C. I, 8, 7. *Providentiae aedes* S. I, 17, 55. *Providentia naturae* V, 11, 16. *Providentiae ministra fortuna* V, 16, 8.
- Providere humanis actibus divinis arbitriis* C. I, 8, 7.
- Provincia cui erat admittere cet.* S. I, 7, 1.
- Provincialis cuiusdam Caesari simillimi audacius responsum* S. II, 4, 20.
- Proximus intervallo* VI, 2, 34.
- Prudentem expiare non posse* S. I, 16, 10.
- Prudentia animi iam purgati* C. I, 8, 9. — exemplaris ib. 10. — politici ib. 7. — Scipionis C. I, 10, 3. *Prudentiae officium* C. I, 8, 4.
- Prunus arbor felix* III, 20, 2.
- Pruseus infelix* ibid.
- Psallere* III, 14, 5.
- Psalterium* ib. 7.
- Psaltria inlecebris philosophantes exercet* S. II, 1, 5.
- Ψαμμακόσια* apud Aristophanem et *Ψαμμακοσιογάρα* pro multis V, 20, 13 sq.
- Psithia uva* III, 20, 7.
- Psittacus Augustum salutans* S. II, 4, 30.
- Ψόγος*, categoria VII, 3, 2.
- Πτέρωα*, pars veli inferior V, 21, 5. Vid. not.
- Ptolemaeorum tyrannide pressi Aegyptii* S. I, 7, 14.
- Pubentes herbae* V, 19, 9. Vid. not.
- Pubertatis aetas* C. I, 6, 71. — in feminis duodecimus, in pueris quartus decimus annus VII, 7, 6. *Pubertatis incipientis gratia* V, 13, 24.
- Publicae feriae* S. I, 16, 5. *Publicum somnium* C. I, 3, 11.
- Publicius tribunus plebi* S. I, 7, 33.
- Pudendum* C. I, 6, 80. *Pudenda* S. I, 8, 6; VII, 9, 24; 16, 10.
- Pudicitia* C. I, 8, 7.

- Pudor*, pathos IV, 1, 4. Unde nascatur rubor VII, 11, 3 sq.
- Puellas* biennio maturius quam pueros tutela liberari C. I, 6, 71.
- Pueri* pubertatis aetatem definit XIV. annus VII, 7, 6. *Pueri* ut cum patribus ne in curiam irent S. C. factum S. I, 6, 25. *Pueri* Maniae deae mactati S. I, 7, 35. *Pueri* fellantes VII, 16, 25.
- Pueritia* misericordiam movet IV, 3, 3. — cur non canescat VII, 10, 10.
- Pugilum* in explorandis viribus consuetudo C. I, 6, 73. — certamen apud Virgilium V, 7, 5.
- Pulla* ficus III, 20, 1.
- Pulmentorum* varietas VII, 4, 31. *Pulmenta* ex nigra et alba faba VII, 3, 13.
- Pulmo* receptaculum potus VII, 15, 2 sqq. — solidus et levigatus ib. 9. — humore gaudet ib. 13.
- Puls* fabacia S. I, 12, 33.
- Pulvis* terrenus admiscetur aquae ad lavandum VII, 13, 22.
- Punctum* non potest dividi C. I, 16, 10 sq. — est monas C. I, 12, 5; II, 2, 8. Unum apud geometras puncti locum optinet C. I, 5, 11. Ex eo nascitur linea C. I, 6, 35; 12, 5. Protractum lineam efficit C. II, 2, 5. Est lineae principium C. II, 14, 24. *Punctis* finiuntur lineae C. I, 5, 7 et 11. Duo puncta lineae ductum faciunt ib. 11. *Puncti* locum optinet terra C. I, 16, 6 et 10 sqq. Addend. p. 313.
- Punico* bello secundo S. I, 6, 13; III, 16, 1. Inter duo bella Punica III, 14, 4. Bello Punico servi militarunt S. I, 11, 30. — ludi Apollinares instituti S. I, 17, 27. *Panicum* malum III, 19, 2.
- Pupula* C. I, 6, 68; S. VII, 14, 11.
- Purgati* animi virtutes C. I, 8, 9.
- Purgatio* perfecta animae C. I, 13, 16. *Purgatio* feminarum quando incipiat C. I, 6, 71. Cf. § 62. *Feminarum* crebra purgatio VII, 7, 4.
- Purgatoriae* virtutes C. I, 8, 8.
- Puri* dies S. I, 16, 24.
- Purpureae* III, 13, 12. *Purpureae* usus in praetexta puerorum S. I, 6, 9 sqq. *Purpureae* Tyriae obscuritas S. II, 4, 14.
- Putare* = computare S. I, 15, 13.
- Putredo* pecudum quid sit VII, 16, 17. — unde generetur ibid. et S. I, 17, 57.
- Pylades* histrio S. II, 7, 12 sqq.
- Pyrgi* oppidum V, 15, 4.
- Pyrri* nex IV, 3, 15.
- Pythagoreorum* mystica sensa C. I, 2, 9. *Eorum* iusiurandum C. I, 6, 41. Addend. p. 310.
- Pythagorici* octonarium numerum Iustitiam vocaverunt C. I, 5, 17.
- Πύθων* S. I, 17, 50.
- Πύθιος* cur dictus sit Apollo ibid. et 61.
- Pytho* S. I, 17, 17. *Pythonis* draconis ab Apolline occisi fabula eiusque significatio ib. 51 sqq.
- Quadratum* corpus C. I, 5, 10.
- Quadrupes* eques VI, 9, 10.
- Quadruplus* numerus C. I, 19, 21. Quid sit C. II, 1, 19.
- Quaesitissimae* epulae III, 13, 9.
- Quaestiones* convivales VII, 3, 23.
- Qualitas* p. xli sq. *Qualitas* verbi D. 1, 1. *Qualitates* binae in singulis elementis C. I, 6, 25.
- Qualiter* p. xxxv. not. Add. VI, 8, 1.
- Quam* omisso magis VII, 6, 5.
- Quamdiu* = donec C. I, 18, 11. Vid. not.
- Quantis* lineis = quot C. I, 5, 9.
- Quantitas* C. I, 21, 14.
- Quassare* et *quatere* VI, 7, 8.
- Quatenus* = quoniam S. I, 4, 8; VI, 2, 8.
- Quaternarius* numerus C. I, 6, 23; II, 2, 10. *Eius* laus C. I, 6, 23. *Quaternarius* Pythagoreorum ib. 41.
- Quatiuntur* artus suos VII, 6, 9.
- Quattuor* corpori longo latoque assimilatur C. II, 2, 6. *Quattuor* duplicata solidum corpus efficiunt C. I, 5, 11. *Quattuor* et generatur et generat ib. 16.
- Quattuordecim* (ordines) S. II, 3, 10.
- Quercus* arbor felix III, 20, 2.
- Querelae* IV, 2, 5.
- Querquedulae* III, 13, 12.
- Quia* pro quod et pro accus. c. inf. Not. ad C. I, 6, 62. Add. VII, 1, 11.
- Quietem* per membra inrigat VI, 1, 44.
- Quinarius* ad zonas caeli refertur C. I, 6, 18. Est rerum omnium numerus ib. 20. *Quinari* numeri virtutes ib. 18 sqq.
- Quinta* essentia constare animam C. I, 14, 20.
- Quintilis* mensis, a Martio quintus, idem qui Iulius S. I, 12, 3 et 5.
- L. Quintus* praetor castissimus Domitiani aetate VII, 3, 15.
- Quirianum* malum III, 19, 2.
- Quirinus* Iannus S. I, 9, 15 sq.

Quirites apes dicit Virgilius VI, 6, 19.

Quisquam pro *quispiam* VII, 3, 11.

Quod pro *accus.* c. inf. Not. ad C. I, 13, 18. Add. C. I, 5, 9; 6, 4 et 75; 14, 3; 17, 11; 19, 18; 20, 18 et 30.

Quod aiunt C. I, 7, 8.

Radio loca describere VII, 2, 6.

Radius olea III, 20, 6.

Ranae de terra et imbre natae VII, 16, 12.

Raptus vagina gladius C. I, 10, 16.

Ratio, prima animae pars C. I, 6, 42. — animae purissima pars C. I, 14, 7. Sedes eius est in capite ib. 10. Ratione carent animalia ib. 11. Tam ratione quam sensu carent arbores ib. 13. *Ratio* inest prudentiae C. I, 8, 7. In caelestibus sono est causa modulaminis C. II, 1, 7. Quid visui conferat VII, 14, 17. *Rationes* geometricae evidentissimaeque C. I, 20, 17.

Ratiocinatione amiciri animam, dum per Saturni sphaeram delabitur C. I, 12, 14.

Rationabiliter C. II, 11, 17; D. 13, 8. *Rationalis* philosophia quatenus C. II, 17, 15.

Reatinum S. I, 11, 16.

Reatus C. I, 13, 8; S. II, 5, 4.

Reboare VI, 4, 21.

Recens caede locus VI, 6, 3.

Recepit = suscepit C. I, 1, 7.

Receptaculum seminis C. I, 6, 61.

Recessio mundanae volubilitati contraria C. I, 18, 19.

Recessit = distat C. I, 19, 5. Vid. not.

Recessus C. I, 11, 12.

Reciprocatio aeris VII, 12, 3.

Reciprocatur spiritus VII, 15, 6.

Recoenare III, 17, 13.

Recognoscere C. I, 9, 1.

Recolere furtum VII, 3, 15.

Recrementa VII, 15, 4.

Rector civitatis C. I, 3, 14; 8, 12; 9, 6. — exercitus C. I, 3, 16; S. V, 15, 2. — rerum publicarum C. I, 4, 3. — sui et rei publ. C. I, 8, 8. — urbium C. I, 9, 9.

Rectum modum Stoici vocaverunt indicativum D. 13, 7.

Recursum C. I, 20, 4.

Recusare = nequire C. II, 1, 22.

Redamare pro *reamare* VI, 9, 6.

Redarguere pro *rearguere* ibid.

Redire pro *reire* ibid.

Reditio C. I, 17, 10.

Reficitque ad *praelia* VI, 1, 34.

Refundere = relicere vel committere p. XLIV.

Refusio S. I, 21, 27. Cf. tab. II. fig. 6.

Reges cum dis enumerantur C. I, 9, 6.

Regia S. I, 15, 19.

Regina sacrorum ibid.

Regulariter p. XLIV.

Rei publicae consulitur politicis virtutibus C. I, 8, 6. Eius servatores aut adiutores in caelo beatitudinem consequuntur So. 3, 1; C. I, 8, 1 sqq. Rerum publicarum rectoribus convenire negotiosas virtutes C. II, 17, 4. Rerum publicarum quarundam mos in cogendo ad militiam C. I, 6, 74.

Religio C. I, 8, 7. Unde dicta sit III, 3, 8.

Religiosi quinam sint III, 3, 10. *Religiosus* de quibus rebus sit interrogandus VII, 2, 13. *Religiosum* quid sit III, 3, 8 sqq.

Remedialis VII, 16, 34.

Remediorum varietas VII, 5, 25 sqq.

Remissio iusta militiae C. I, 6, 74.

Remittere animum esse quasi *amittere* S. I, 5, 12.

Remordere C. I, 6, 10; S. III, 17, 10.

Remus in aqua videtur fractus VII, 14, 20.

Renidere = subridere p. XLIV.

Reo qualis oratio sit necessaria IV, 2, 1.

Repetere res S. I, 16, 15.

Repetitio, ἐπανάφορα IV, 6, 23.

Repetitiones amoenae V, 14, 6. In catalogo eas non fugit Homerus V, 15, 14 sqq.

Reprehendi disciplina VII, 2, 1 sqq.

Reptans adhuc infantia S. I, 11, 1.

Requirunt arma VI, 1, 54.

Restat cum *accus.* c. inf. VII, 8, 5.

Restio vid. *Antius*.

Retrimenta Vid. not. ad VII, 4, 18.

Retro C. I, 21, 9.

Retrorsum recedere VII, 9, 3.

Retroversum cedens numerus (in mensium diebus) S. I, 16, 40.

Reus voti vid. *Voti*.

Reverendus vacatione munerum C. I, 6, 76.

Revilus vid. *Caninius*.

Revocare = reflectere S. I, 19, 16.

Revolvare C. I, 6, 21. — in contrarium C. I, 18, 7.

Rex conventus S. I, 5, 13. — mensae S. II, 1, 3. — sacrorum S. I, 16, 9; III, 13, 11.

- Rheginorum tyrannus Anaxilaus** S. I, 11, 29. **A servo regebantur ibid.**
- Rhegium** III, 15, 7.
- Ῥεῖα ζῶοντες θεοί** V, 16, 14.
- Ῥηματικά ὀνόματα** (nomina ex verbis nascentia) D. 13, 6.
- Rhetores decem Attici** V, 1, 20.
- Rhetoras** IV, 4, 17.
- Rhetorica sitne convivii introducenda** VII, 1, 4. **Rhetoricae inventa apud Virgilium** S. I, 24, 14.
- Ῥεύματα morbi** VII, 4, 24.
- Rhodia uva** III, 20, 7.
- Rhodopeiae arces** V, 17, 15.
- Rhoebe, Mezentii equus** IV, 6, 10.
- Ridicularia fundere** III, 14, 9.
- Rimare** C. I, 10, 12.
- Risum de se posteris tradere** VII, 15, 1.
- Rivatim** VII, 12, 36.
- Rivos deducere nulla religio prohibet** S. I, 7, 8; III, 3, 10.
- Rogaturae habitus** IV, 1, 5.
- Romae nomen Latinum et dei eius tutelaris cur sit ignotum** III, 9, 3.
- Romanorum dies** S. I, 3, 6. **Eorum sacra diurna et nocturna ibid.**
- Romuli virtus** C. II, 17, 8. **Romuli et Remi nutrix Acca Larentia** S. I, 10, 17. **Quomodo Romulus ordinaverit annum** S. I, 12, 3 sqq. **Populum in maiores iunioresque divisit** ib. 16. **Ei intercalationis originem adsignat Macer Licinius** S. I, 13, 20. **Quomodo cuiusque mensis sumpserit initium** S. I, 15, 5 sq. **Cum P. Tatio regno communicato nundinas instituit** S. I, 16, 32.
- Rorantes responsiones** VII, 9, 1. **Minuta atque rorantia** V, 17, 7.
- Ros aeris et lunae filius** VII, 16, 31.
- Rosae hibernae** VII, 5, 32.
- Roscius histrio Ciceroni familiaris** III, 14, 11. **Ciceronis cum eo certamen** ib. 12. **Fuit Sullae carissimus** ib. 13. **Eius diurna merces** ibid. **Vid. ind. auct.**
- Rotati in orbem cur vertiginem patiantur** VII, 9, 2 sqq. **Rotari in orbem** C. I, 6, 81.
- Rotunda aedes in Zilmisso colle** S. I, 18, 11. **Rotundae stellae** C. I, 14, 22.
- Rubile pirum** III, 19, 6.
- Rubor unde veniat pudore et gaudio affectis** VII, 11, 3 sqq.
- Rubri maris ortus** C. II, 9, 7. **Rubrum malum** III, 19, 2.
- Rubus arbor infelix** III, 20, 3.
- Ructuum causa** VII, 4, 27; 5, 22 sqq.
- Rudimenta nascendi** C. I, 12, 4.
- Ruina** vid. **Labitur.**
- Rumore secundo** VI, 1, 37.
- Ruralis operis auctor Virgilio Hesiodus** V, 2, 4.
- Ruscus arbor** vid. **Prunus.**
- Russi coloris vexillum** S. I, 16, 15.
- Rustici et pagani** S. I, 16, 6.
- Sabinarum raptus** S. I, 6, 16; 9, 17.
- Sabini a Tarquinio domiti** S. I, 6, 8. **Tullus Hostilius ter de iis triumphavit** S. I, 8, 1. **Sabinorum cum Romanis proelium ad Viminale collem** S. I, 9, 17. **Sabinorum lingua** III, 18, 13.
- Sabulo** S. II, 1, 9.
- Sacer** III, 3, 2 sqq.; 7, 3 sqq. **Sacra celebritas** S. I, 16, 14. **Sacri homines** III, 7, 5 sqq. **Sacra Romanorum diurna et nocturna** S. I, 3, 6. **Sacrorum ritus quomodo a Virgilio observati sint** III, 1, 1 sqq. **Cerimoniarum sacra** C. I, 2, 9; 10, 9. **Sacrum** (i. e. imperatoris) convivium III, 16, 7.
- Sacerdotibus cura mensium et dierum commissa** S. I, 14, 6. **Eorum error in intercalationibus** ib. 13. **Sacerdos** (i. e. Sibylla) V, 2, 14.
- Sacrarium sapientiae** C. I, 2, 8.
- Sacratum Halesus** III, 7, 3.
- Sacricolae sagaeque** V, 19, 7.
- Sacrificia** S. I, 16, 3. — **Pelagorum** S. I, 7, 31 sqq. **Sacrificiis cur sint adhibiti musici soni** C. II, 3, 4.
- Saepe = plus semel** C. I, 20, 3 et 24; S. I, 2, 2; VII, 3, 6.
- Saginati lepores** III, 13, 14 sq. **Saginatae cochleae** ib. 15.
- Sagittarium primo obtinebat Iuppiter** C. I, 21, 24. **Sagittarius omnium zodiaci domiciliorum imus atque postremus quomodo naturam solis imaginetur** S. I, 21, 26.
- Sagittarum nomine radiorum iactus ostenditur** S. I, 17, 60. **Sagittis certantes** V, 7, 6.
- Salarium** S. II, 4, 5.
- Salaria sacra Tiburtium** III, 12, 7.
- Salii Marti dicantur** III, 12, 1. **Cur Herculi a Virgilio attributi sint** ib. 5. **Eorum carmina** S. I, 9, 14; 15, 14. **Appius Claudius**

- inter collegas optime saltitabat III, 14, 14.
- Salis natura qua ratione carnem conservet VII, 12, 4 sq. Salibus inesse pingue quiddam VII, 13, 23.
- Sallentina olea III, 20, 6.
- Salsamenta III, 17, 9. *Salsamenta vendidit*, scomma VII, 3, 6.
- Salsitas aperit meatus VII, 13, 23.
- Saltandi peritia Appii Claudii Sallii III, 14, 14. Saltandi mos ante triclinia ib. 4 sqq. Saltare honestum fuit apud veteres ibid. Saltare eum crotaliis ibid. et 7. Saltare canticum S. II, 7, 13. — Oedipodem ib. 15.
- Saltatorius ludus apud veteres III, 14, 4 et 7.
- Saltibus alternis C. I, 6, 33.
- Salus ad lunae naturam refertur S. I, 20, 1. Simulachris eius cur iungantur dracones ib. 2. Salutem qui nominasset ferias observabat S. I, 16, 8.
- Sambuca III, 14, 7.
- Samothrace in Phrygiam delati di Penates III, 4, 7.
- Samothraces di ib. 9.
- Sanctum quid sit III, 3, 5 sqq. *Sanctum flumen* VI, 1, 12. *Sanc-tissimi* Augusti III, 17, 4.
- Sanguen arbor infelix III, 20, 3.
- Sanguis calore privatus in saniem vertitur VII, 12, 4. Quomodo sanguinis abundantia sit indicium caloris VII, 7, 4. Sanguine carentia animalia nullum cibum quaerere VII, 13, 4. Quomodo sanguis in naturam lactis albescat V, 11, 16. Sanguine velut curru vehitur natura VII, 11, 8. Sanguis dicitur esse anima C. I, 14, 20. *Sanguine poenas solvere* VI, 1, 15.
- Sapientes quinam sint C. I, 8, 3. Perpetuam caeli possessionem expetunt C. I, 9, 6. Sapienti morte in immortalitatem est migrandum C. II, 12, 2. Qualis mors sit adpetenda sapientibus C. I, 13, 6 sq.
- Sapientia vocatur agnitio rerum divinarum C. I, 8, 3. Sapientia perfecta animae C. I, 9, 1.
- Sarapis ab Alexandrinis maxime colitur S. I, 20, 13. Signum tricipitis animantis ei adiungitur ibid. Tempia eius cur apud Aegyptios extra urbes sint S. I, 7, 14 sq. Vix aegreque a Romanis admissus ib. § 15.
- Sarcire* = struere C. II, 15, 18.
- Sarmentorum igne uti medicos VII, 16, 23.
- Σάθην, unde Sathuni dicti sunt, qui vocari solent Satyri S. I, 8, 9.
- Satias VII, 12, 21.
- Saturnalia eorumque origo archana S. I, 7, 18 sqq. — vetustas ib. 24 et 36. Tulli Hostilii aetate primum Romae instituta S. I, 8, 1. Quo die celebrata sint S. I, 10, 2 et 5. — tribus diebus S. I, 10, 4 et 23. — septem diebus ib. 2 sq. — feriatis tantum, non festis omnibus S. I, 11, 50. Saturnalia tempus sollemniter feriatum S. I, 1, 1. Saturnalibus optimo dierum S. II, 1, 8. Saturnalibus bellum sumere nefas fuit S. I, 10, 1; 16, 16. item a nocentibus poenas exigere S. I, 10, 1. Saturnalibus famuli cum dominis epulabantur ib. 22. — ante eos S. I, 24, 23. Cur epulae servis a dominis adpositae sint S. I, 12, 7. Tota licentia iis permittebatur S. I, 7, 26. Saturnalia clamitabantur S. I, 10, 18. A clientibus ambitiose munera exigebant S. I, 7, 33. Cerei missitabantur ib. 31.
- Saturnaliorum conscribendorum consilium Macrobius debuit Gellio p. xv. Eorum argumentum et distributio per dies p. xvi sqq. Interlocutores p. xxii sqq. Divisio in libros p. xxxi sq. Hanc fraude commissa perturbavit Pontanus p. xxxii.
- Saturnia oppidum, S. I, 7, 23. — Iani regnum ib. 24.
- Saturnia stella So. 4, 2. C. I, 19, 18.
- Saturnii ab Hercule in Italia relictii S. I, 7, 27.
- Σατοῦρνιος αἶα ib. 28.
- Saturnius collis ib. 27.
- Saturnus deorum princeps S. I, 7, 13. Caeli patris pudenda abscidisse dicitur S. I, 8, 6. — a Iove filio pulsus et in vincula coniectus ibid. et C. I, 2, 11. Cur in compedibus visatur S. I, 8, 5 et 11. Cur filios suos devorare dicatur ib. 10. Saturnus est idem qui sol S. I, 22, 8. — temporum auctor ibid. et S. I, 8, 7. Quasi Sathunnus παρὰ τὴν Σάθην dictus ib. 9. — a satu dictus S. I, 10, 20. Saturnus et eius uxor Ops tam frugum quam fructuum repertoires esse creduntur ib. 19. Caelum et terra esse dicuntur ib. 20. Cecrops in Attica primus iis aram statuisse

- dicitur, eos pro Iove et terra coluit et instituit ut patres familiarum passim cum servis vincerentur ib. 22. A Iano hospitio exceptus S. I, 7, 21. Cum subito non comparuisset, excogitavit ei honores ut vitae melioris auctori ib. 24. Eius tempora fuerunt felicissima ib. 26. Eo regnante nullum furtum commissum, nihil erat cuique privatum S. I, 8, 3. Ei debetur peritia ruris S. I, 7, 21. Eius insigne falx ib. 24. Cur haec in Sicilia decidisse putetur S. I, 8, 12. Surculorum insertiones et pomorum educationes ei tribuuntur S. I, 7, 25. Quomodo Cyrenenses rem divinam ei faciant ut mellis et frugum repertori ibid. Romani etiam Stercutum vocant ibid. Quomodo in eius honorem signata sint aera ib. 22. Ara cum sacris ei condita est a Iano ib. 24. A Pelasgis ara erecta est Saturno, cuius festum Saturnalia nominarunt ib. 30. Cf. I, 11, 48. Saturni ara ante Senaculum S. I, 8, 2. Aedes quando prima facta sit Romae Saturno ib. 1. Aedem eius Romani voluerunt esse aerarium ib. 3. Cur Tritones eius fastigiis inpositi sint ib. 4. Cur apud Aegyptios sint eius fana extra pomeria locata S. I, 7, 15. Ante Ptolemaeum eum non receperunt Aegyptii ib. 14. Maximo honore apud Romanos cultus ib. 14 sqq. Vidorum victimis sacrificatum, postea luminibus ib. 31. Cur ei res divina fiat aperto capite S. I, 8, 2 et 10, 22. December sacrum eius possedit S. I, 7, 23. Eius festo bellum inchoare non licitum S. I, 10, 1; 16, 16. Cur oblatis sint cerei S. I, 11, 48 sq. Saturni sphaera C. I, 19, 3. — est aqua C. I, 11, 8. — ratiocinationem et intelligentiam dat C. I, 12, 14. Saturni stella C. I, 19, 16. — malefica est ib. 20 et 26. — triginta annis zodiacum percurrit ib. 3 et 16 sqq.; 21, 7. In genitura mundi in Capricorno Saturnus meabat ib. 24. Aquarius Saturno datur ib. 26.
- Satyri in Parnasso monte auditi S. I, 18, 5. Sathuni dicti S. I, 8, 9.
- Saxeum vas C. I, 20, 26.
- Saxum vetustum III, 6, 6.
- Scabies curanda III, 3, 11.
- Scabri versus VI, 3, 9.
- Scaevola pontifex S. I, 16, 10. Eius responsum quid feriis agi liceret ib. 11. P. Scaevola Sextus III, 13, 11.
- Scantianum malum III, 19, 2.
- Scari ab Optano in Italicum mare sparsi III, 16, 10.
- Scaturigo aquarum V, 19, 19. — morborum VII, 4, 11.
- Scaudianum malum III, 19, 2.
- Scena figmenti C. I, 2, 4.
- Sceptro cum oculo hieroglyphicis litteris significatur Osiris S. I, 21, 12.
- Scintilla stellaris essentiae anima C. I, 14, 19.
- Scipiades VI, 1, 46.
- Scipio, Africani pater, saucius a servo in castra perductus S. I, 11, 26.
- Scipio Tullianus C. I, 1, 2. Cf. S. I, 1, 4. Eius somnium quale sit C. I, 3, 12. Quomodo eius personae conveniat somnium generale aut publicum ib. 14. Eius pietas et prudentia ib. 12. Eius virtutes C. I, 10, 2 sqq. Somnii propositum C. I, 4, 1. Quando deleta Carthagine triumpharit C. II, 11, 16. Scipionis Africani et Numantini de seculi sui luxuria testimonium III, 16, 3.
- Scipionum nomen unde venerit S. I, 6, 26.
- Scire aliquem C. I, 16, 4. not.
- Sciri se maluerunt C. I, 2, 20.
- Scissa in numerum C. I, 6, 18.
- Scissionis ratio ibid.
- Scita atque consulta S. I, 16, 34.
- Scitamenta VII, 14, 1.
- Scommma VII, 2, 2; 3, 1 sqq. A quibus scommatis in convivio abstinendum sit ib. 4. Scommatum varius usus ib. 13 sqq. Usus moderatus Lacedaemone a Lycurgo institutus ib. 22. Condicio dicentis ea commendat VII, 3, 20.
- Σκοπὸς, propositum C. I, 4, 1.
- Scorpius Marti et Veneri dicatum signum C. I, 21, 24; S. I, 12, 11. Quomodo solem referat S. I, 21, 20. Eius naturā ibid. Scorpii pars est Libra ib. 25; 12, 11; C. I, 18, 13.
- Scortum nobilissimum S. I, 10, 13.
- Scruptionis (inscriptionis) titulus S. I, 11, 16.
- Scrophia unde cognominatus sit Tremellius S. I, 6, 30.
- Sculna III, 17, 16.
- Scurra consularis Cicero S. II, 1, 12.

Scurrilis iocus C. I, 22, 10.

Scylla V, 2, 14; 6, 6 sqq.

Scyphus V, 21, 2. — *Herculis poculum* ib. 16.

Scythia frigidae zonae vicina C. II, 7, 20.

Scythicum mare num gelu constringatur VII, 12, 31.

Sebadius sol et Liber Pater dictus S. I, 18, 11.

Se fortior C. I, 6, 73.

Secta C. I, 11, 11; 13, 5 et 9. = ratio V, 16, 8.

Secunda vid. Mensa.

Securitas C. I, 8, 7.

Secus virile ac maliebre III, 13, 7.

Sedentes Opi sacrificant S. I, 10, 21.

Sedile quid significet in *Herculis sacris* III, 6, 16.

Segetiam et Seiam qui nominasset *ferias* observabat S. I, 16, 8.

Σελινόβλητοι S. I, 17, 11.

Seleuci regis occisi per *servum ultio* S. I, 11, 27.

Sella curulis a *Tullio Hostilio* instituta S. I, 6, 7. *Sellis duabus sedere* S. II, 3, 10; VII, 3, 8.

Σῆμα = *σῶμα* C. I, 11, 3.

Semel (ein für allemal) C. I, 16, 5.

Semelum Boeoti credunt esse *Boanam* Deam S. I, 12, 23.

Semen generatio est VII, 16, 13.

Semen exile facit *vinum* VII, 6, 8. *Semen haeret* in *vitam* C. I, 6, 62. *Eius vis* ibid. *Eius iactus* ibid. *Seminis definitio* VII, 16, 13. *Seminisne* an *alimenti* sit *maior vis* in *infantes* V, 11, 15 sqq. *Semina omnium rerum* de *caelo fluxisse* S. I, 8, 8. *Rerum quaerendarum iactis seminibus* C. I, 17, 6. *Semina flammae* V, 12, 3. — *loquendi* VII, 2, 15. — *virtutum* C. I, 10, 2.

Sementivum pirum III, 19, 6. *Sementivae feriae* S. I, 16, 6.

Seminalis ratio VII, 16, 5.

Seminarium praeibendi sensus C. I, 14, 7.

Semiramis a *Nino* procreata secundum quosdam creditur C. II, 10, 7.

Semitonium C. II, 1, 22 sqq.

Semiulcus S. II, 2, 17.

Σεμνὼς VI, 4, 18.

Semoniam qui nominasset *ferias* observabat S. I, 16, 8.

Sempronia Lentuli socrus III, 13, 11. — *optime scivit saltare* III, 14, 5.

Semurius ager S. I, 10, 16.

Senaculum S. I, 8, 2.

Senarius numerus unde constet C.

I, 6, 12. *Eius vis ac religio* ibid. sq. *Plenus atque perfectus* est VII, 13, 10. *Quo digito demonstretur* ibid.

Senecta misericordiam movet IV, 3, 5. *Cur sit frigida et sicca* VII, 10, 8.

Senectus loquax et fabulis referendis *amica aetas* VII, 2, 15.

Senemure regnante apud *Aegyptios* S. I, 23, 10.

Senex de quibus sit *interrogandus* VII, 2, 14. *Cur senes ad flexum* sint *difficiliores* VII, 6, 19. *Cur facile inebrientur* ib. 15 sqq. *Cur facile ieiunium ferant* VII, 13, 4. *Cur ab Homero* vocentur *πολιοκρόταφοι* VII, 10, 1 sqq. *Senes etiam sanos ebriorum malis laborare* VII, 6, 21. *Senum corpora sicca et dura, cutis aspera* ib. 19 sq.

Sensa et inventa C. I, 2, 9; S. I, 24, 14; VII, 5, 4.

Sensificum spiramentum VII, 9, 20.

Sensus quibus partibus corporis non *insit* VII, 9, 8 sqq. *Sensus a cerebro ministrari* ib. 9. *Cur in capite locati* sint ib. 17; C. I, 6, 81. *Sensus quinque* S. II, 8, 10; VII, 9, 16. *Nulli divino corpori insunt* ibid. *Sensuum efficacia* quomodo de *ratione* pendeat VII, 14, 17 sqq. — *exercitium* sibi *consonum anima* C. I, 14, 19.

Sententiam neminem de *se suam* posse *vitare* C. I, 10, 12.

Sententialiter Not. ad V, 16, 6.

Sentibus prodigia mala comburuntur III, 20, 3.

Sentire et crescere animalibus ceteris cum *homine* est *commune* C. I, 14, 10. *Sentiendi natura* ad *nos* de *sole* venit C. I, 12, 14; 19, 23. *Caducorum corporum* est *propria* ibid. *Sentiendi vis* *cur indita* sit *animae* C. I, 14, 7 sqq. *Sentire* = *animadvertere* C. I, 6, 50.

Seorsum = *ex altero genere* IV, 6, 16. *Seorsum suo merito* C. I, 6, 5. *Seorsum .. et .. seorsum* VII, 15, 19.

Σεπτὰς, *septenarius* C. I, 6, 45.

Septem neque *generatur* neque *generat* C. I, 5, 16. *Numeris septem et octo anima mundi* contexta est C. I, 6, 3. *Vid. not.*

Septem corporis partes ib. 80. — *motus* ib. 81.

Septembrem mensem *Germanici* appellatione *invasit* *Domitianus* S. I, 12, 36.

Septenarius numerus unde constet C. I, 6, 34. — tribus modis coniungitur ib. 6. Gemina eius vincendi vis ib. 34. Est omnium numerum nodus ibid. Eius potentia ib. 47. — perfectio ib. 76. — laus ib. 45 sq. Septenarium multis rationibus dici plenum ib. 1 et 82. Monas ei aptissime iungitur ib. 10. Virgo et Pallas vocatur ib. 11. Septenario anima mundi generata est ib. 45. Eo constat hominis formatio ib. 62. — dis ponuntur corporis membra ib. 77. — movetur luna ib. 48. Eius multiplicatio perfectam aetatem facit ib. 75. Eius decas est meta vivendi ib. 76. Periculum sanitatemque aegris denuntiat ib. 81.

Septentrio C. II, 5, 18. Septentrionis fenestram numquam admittere solem C. II, 7, 12. Septentriones numquam occidere C. I, 16, 4. Eorum compago C. I, 18, 5.

Septentrionalis circus C. I, 15, 13; II, 5, 15. Eius extremitas inhabitabilis C. II, 5, 11. Perpetuo frigore oppressa est C. II, 7, 20. Septentrionalis polus ib. 12. — vertex C. I, 15, 14. Hic semper a nobis videtur C. I, 16, 4.

Septimana C. I, 6, 74 et 76.

Sepulchrum animae est corpus C. I, 10, 10; 11, 3.

Sepulti somno vinoque VI, 1, 20.

Sepultura Patrocli et Palinuri V, 7, 9.

Sequestrare Not. ad Comm. I, 5, 6. Add. C. I, 10, 4; 20, 11; S. VII, 11, 2.

Serere rumores VI, 1, 33.

Serestus V, 15, 8.

Sergiana olea III, 20, 6.

Sergius Orata unde dictus fuerit III, 15, 3.

Sermones quales in conviviis habendi sint VII, 1, 1 sqq. Sermones locis et temporibus aptare cognatum est sapientiae ib. 20.

Sero venire S. II, 3, 7.

Serpentes de terra nati VII, 16, 12. In templo Bonae Deae nec terrent nec timent S. I, 12, 25. Serpens passerem populator V, 14, 13.

Serum pirum III, 19, 6.

Servi cur dominis non sint contemnendi S. I, 11, 2 sqq. Cur dicti sint familiares ib. 11. Servi philosophi ib. 41 sqq. Servis coenas adponi a matronis solitas mense Martio, a dominis Satur-

nalibus S. I, 12, 7. Saturnalibus iis concessa magna licentia S. I, 7, 26. Eorum honore gaudere Saturnum S. I, 10, 22. Quando institutum ut cum dominis coenarent ibid. Dis curae esse servos S. I, 11, 2. Non haberi eos hostes, sed fieri ib. 13. Servorum fidelium et fortium exempla ib. 16 sqq. Eorum opera in bellis ib. 30 sqq. Servos ad pileum vocare ib. 12.

Servii Tullii natalem Nonarum diem habebant S. I, 13, 18.

Servilia, M. Bruti mater, Ciceronis ioco notata S. II, 2, 5.

Servilianus a Servilio dictus S. I, 6, 27.

Servilii Gemini in Mallium dictum S. II, 2, 10.

Servitio et libertate Saturni aetate nondum quisquam discriminabatur S. I, 7, 26.

Servitus nulla turpius est quam voluntaria S. I, 11, 9.

Servius (grammaticus) p. xxix. Add. S. I, 24, 8 et 20.

Servium Tullium primum intercalasse commemorat Iunius S. I, 13, 20. Nundinas ab eo institutas esse Varroni placet ibid. Cur hoc factum sit refert Cassius S. I, 16, 33. Ei parentabant nundinis ibid.

Seyro cuidam dedicatus est liber de verbo p. L.

Severus Cassius multos accusabat qui absolvebantur S. II, 4, 9.

Severus princeps III, 16, 6.

Sexagenarios maiores de ponte deicere, proverbium S. I, 5, 10.

Sextilianum serum pirum III, 19, 6.

Sextilis mensis, postea Augustus S. I, 12, 3 et 35.

Si p. xli. Si tamen VII, 6, 2 et 9, 1.

Si dis placet III, 14, 15.

Sibylla cur cognominatus sit Cornelius Rufus S. I, 17, 27.

Sibylla insaniens IV, 1, 5.

Sibyllini libri consulti S. I, 6, 13; 17, 27. Sibyllinum carmen ib. 25.

Sicani S. I, 5, 1.

Sicca est tertia lucis aetheriae conversionum pars C. I, 6, 60.

Siccum eloquendi genus apud Virgilium V, 1, 11.

Siccificus VII, 16, 34.

Σικελῶν Σατοῦργιος αἶα S. I, 7, 28.

Sicetini in codicibus corruptum est ex v. c. ET INL. p. II sq.

Sicilia S. I, 17, 24. — admodum fertilis S. I, 8, 12.

- Sicilienses a Pelasgis vastati* S. I, 7, 30.
- Sicula mensa* VII, 5, 24. — *aula* C. I, 10, 16. *Siculae copiae* ibid. *Siculum fretum* III, 15, 7 sq.
- Sidereus animus* C. I, 14, 2. — *crater* C. I, 12, 8. — *calor* C. I, 15, 7. *Siderea hominum mens* ib. 1.
- Sidus, signum stellis coactum* C. I, 14, 21. *Sidera et stellae sunt corpora divina* ib. 18. *Eorum proprium motum visus humanus deprehendere non potest* C. II, 11, 9. *Soli vicina non videntur* C. I, 18, 14 sqq. Unde *θεοὶ* dicantur S. I, 23, 3.
- Sigilla arte fictili facta* S. I, 11, 49.
- Sigillariorum celebritas* S. I, 10, 24. — *origo* S. I, 11, 46 sqq.
- Signaculum* VII, 13, 12.
- Signare cum acc. e. inf.* C. I, 13, 6. *Signandi causa veteres annulos ferebant* VII, 13, 12.
- Signate loqui* VI, 7, 9.
- Signifer, zodiacus* C. I, 21, 22.
- Signinum pirum* III, 19, 6.
- Signum* = *sidus* C. I, 14, 21. = *punctum* C. I, 16, 10. *Signum quod cum sole oritur et occidit semper occulitur* C. I, 18, 14.
- Signa ζωδια* nuncupantur C. I, 21, 22. *Unum signum est duodecima caeli pars* ib. 18. *Signa universa zodiaci ad solem referri* S. I, 21, 18 sqq. — *in zodiaco latitudinem exigere* C. I, 15, 10.
- Signa zodiaci cur diversorum numinum potestati adsignata sint* C. I, 21, 24 sqq. *Quaenam singulis stellis deputata sint* ibid. *Quas stellas gestaverint hora mundi nascentis* ibid. *Eorum ordo* C. I, 18, 7 sqq.; S. I, 12, 10 sq. *Signa sex superiora, sex inferiora* S. I, 21, 2. *Signorum zodiaci observatio quomodo ab Aegyptiis excogitata sit* C. I, 21, 9 sqq. *Signa tropica* C. I, 12, 1. *De adversis oblique denuntiant* C. I, 7, 1.
- D. *Silanns* III, 13, 11.
- Silvatica pirus, arbor infelix* III, 20, 3.
- Silvestre malum* III, 19, 2. *Silvestris materia* C. I, 6, 9. — *tumultus* C. I, 12, 7; 22, 6., ubi vid. not. et Addend. p. 316.
- Silvicolae Fauni* VI, 5, 9.
- Similia similibus gaudere* VII, 7, 12. — *nutriri* VII, 5, 17. *A simili pathos* IV, 5, 1. Vid. *Pasiv.*
- Similitudo passionis movet pathos* IV, 6, 9.
- Simulachra et imagines* C. I, 2, 20. *Simulachra rerum cur in aqua rebus sint maiora* VII, 14, 1 sqq. *Simulachra belli* VI, 1, 28.
- Sinapi cur adpositum cuti laedat, devoratum non item* VII, 8, 7 sq.
- Sinciput* III, 13, 12.
- Singularis numerus post pluralem* VI, 6, 10.
- Singulariter* = *singulari numero* S. I, 4, 9.
- Sinistrae partes cur sint debiliores* VII, 4, 21.
- Sinon* IV, 3, 6; V, 2, 4.
- Sirenes caelestibus orbibus insidentes* C. II, 3, 1.
- Sisyphi saxum quid significet* C. I, 10, 15.
- Sitis cum domatur maior voluptas, quam cum sedatur fames* VII, 12, 20. *Cur edendo non sublevetur ut bibendo fames* VII, 12, 18 sq.
- Sitiunt magis quam esuriunt iciuni* VII, 13, 1 sqq.
- Situs omnis corporis* VII, 13, 7.
- Smaragdus Cilniorum* S. II, 4, 12.
- Σμυρθεὺς* *Apollo* S. I, 17, 48.
- Sobrietas* C. I, 8, 7.
- Sociale bellum* S. I, 11, 32. *Sociale animal est homo* C. I, 8, 6.
- Socrates in Platonis Symposio* S. I, 1, 3; II, 1, 3; VII, 1, 13. *Dixit se bibere atque esse ut viveret* S. II, 8, 16. *Non fuit eodem tempore cum Timaeo* S. I, 1, 5. *Parmenides fuit eo antiquior* ibid. *Socratis scomma in Critobulum* VII, 3, 16. *Quid de cibus suadere solitus sit* VII, 4, 32.
- Socratica cohors* S. I, 11, 41. — *maiestas* S. II, 1, 4. — *depressio* VII, 3, 11. *Socraticus Cebes* S. I, 11, 41.
- Sodalitates a Romulo institutae* S. I, 16, 32.
- Sol unde dictus sit* C. I, 20, 4; S. I, 17, 7. *Anno spatio zodiacum percurrit* C. I, 6, 50; 19, 4 et 16; S. I, 13, 9; 14, 3. *Eius motus per duodecim signa* C. I, 6, 50. — *ab ortu in occasum* C. I, 18, 2. — *ab occasu in orientem* ib. 12. *Zodiaci terminos non excedit* C. I, 15, 7. *Tropicos nusquam excedit* C. II, 7, 10 sq.; 8, 1. *Perustae zonae fines non excedit* C. II, 7, 17; S. I, 23, 2. *Tribus tantum cardinibus recipitur* C. II, 7, 12. *Solis defectus* C. I, 15, 10 sq. *Eius cursus vices*

omnium rerum dispensat C. I, 20, 6. Singulis mensibus unum signum emetitur C. I, 18, 12. Plures dies in Geminis consumit C. I, 6, 51. Primo cum Leone oriebatur C. I, 21, 24. In Ariete et Libra horas diei et noctis pares facit C. I, 18, 13 et 17. Solis portae sunt Cancer et Capricornus C. I, 12, 1 sq.; S. I, 17, 63. Septimo signo vices suas variat C. I, 6, 57. Ad eius naturam universa zodiaci signa referuntur S. I, 21, 18. Solis amfractus et reditus pro anno est C. I, 6, 83. Praecipua eius potestas in dinetiendo anno S. I, 9, 10. — in constituendo anno Romano S. I, 14, 3 sqq. Sol et luna, duces anni S. I, 16, 44. Annus solis dicitur magnus C. II, 11, 6. Solis mensura C. I, 16, 10; 20, 9 et 25 sqq. — quomodo inventa sit ib. 12. Est octies terra maior ib. 32. Terra esse maiorem constat C. I, 16, 11. — probatur lunae defectu C. I, 20, 10. Solis diametros ib. 31. Orbis matutinus solito maior apparet VII, 14, 2. Quantum distet a terra C. I, 20, 18 et 21. Circuli per quem sol meat ambitus C. I, 16, 10. Iter solis quomodo metiendum sit C. I, 20, 12 sqq. Sol cuncta inlustrat So. 4, 2. Defectu suo nihil patitur C. I, 15, 12. Sol est terrenae fecunditatis auctor S. I, 18, 23. Sol et luna praecipue vitam nostram moderantur C. I, 19, 23. Est nascentis hominis *δαίμων* S. I, 19, 17. Solem in terris esse dicere solemus C. I, 21, 34. Solis duo maximi effectus S. I, 17, 16. Partem quoque hemisphaerii inferioris ingreditur S. I, 21, 2. Eius vulnus est hiems ib. 4. Superum clarum, caeruleum inferum vocant Aegyptii S. I, 19, 10. Solis natura S. I, 21, 17 sqq. Venti de eo sumunt substantiam ib. 9. Haurit humorem VII, 16, 18. Aestate putrefacit carnes ib. 20. Eius temperatus calor est morborum omnium fuga S. I, 17, 14. Est lumen maximum C. I, 20, 3. — dux et princeps et moderator reliquorum luminum So. 4, 2. C. I, 20, 3 sqq.; S. I, 17, 3. — mens mundi S. I, 18, 15; C. I, 20, 6. — mundi caput rerumque sator S. I, 19, 14. — cor caeli C. I, 20, 6. — Iovis

oculus S. I, 21, 12. Deo vel *τῷ αὐτῷ* apud Platonem simillimus C. I, 2, 15. — sphaerarum omnium moderator S. I, 22, 7. Soli amica est harmonia caeli ibid. Unda oceani ei dapes ministrat S. I, 23, 2. Solis prae ceteris sideribus et stellis praestantia S. I, 23, 6. Est omnium vitae auctor C. I, 6, 57. — ignis aetherei fons C. I, 20, 3 et 7. Sentiendi opinandique naturam dat C. I, 12, 14; 19, 23. Solis sphaera est ignis elementum C. I, 11, 8. Eius radius naturam ignis secum devehit C. I, 19, 13. A Gigantum gente vi pestiferi caloris poenas exegit S. I, 20, 8 sq. Qui locus eius sphaerae adsignetur C. I, 19, 1 sqq. Solis quasi comites Mercurii et Veneris sphaerae So. 4, 2; C. I, 19, 4 sqq.; II, 4, 9. Cur a nonnullis supra Mercurium supraque Venerem esse credatur C. I, 19, 2. Cur non abrupte sed fere medium solem dixerit Cicero C. I, 19, 14. Diversae virtutes solis nomina, dis dederunt S. I, 17, 4. Omnes eius virtutes ad unius simulachri barbati speciem reductae S. I, 17, 66. Ad solem poetae omnes paene deos referunt S. I, 17, 2. Modo Apollinem modo Liberum modo sub aliarum appellationum varietate eum veneramus ib. 1. In diurno hemisphaerio Apollo vocandus est, in nocturno Dionysus, i. e. Liber pater S. I, 18, 8. Sol idem est ac Liber pater S. I, 18, 1 sqq. Sol et Liber pater dictus Sebadius ib. 11. Unde dictus sit *Ἰήϊος* S. I, 17, 16. — *λύκος* ib. 40. — *Ἀπόλλων* ib. 7. — *Διώνυσος* S. I, 18, 13. — Liber ib. 16. — *Φάνης* ib. 12 sq. — *Εὐβουλῆς* ibid. et § 17. Qui eius effectus vocetur Mars S. I, 19, 6. Est Mercurius ib. 7. Idem est qui Ianus geminus S. I, 9, 9; 17, 42. — Hercules S. I, 20, 6 sqq. — Adonis S. I, 21, 1 sqq. — Attis ib. 7 sqq. — Osiris ib. 11 sq. — Horus ib. 13. — Ammon ib. 19. — bos Apis et bos Bacis ib. 20. — Nemesis S. I, 22, 1. — Pan ib. 2. — Saturnus ib. 8. — Iuppiter S. I, 23, 1. — Adad ib. 17. Soli nullum simulachrum finxit antiquitas C. I, 2, 16. Eius simulachrum barbatus apud Assyrios S. I, 17, 66.

Eius simulachra apud Aegyptios S. I, 18, 10. — pennata S. I, 19, 10. In eius capite pinguntur radii S. I, 20, 12. Solis armenta V, 2, 14. In sole S. II, 6, 4; 7, 6. Solarium S. II, 4, 14. Solatium sitis VII, 12, 19. Solatium fortius adiecit Virgilius quam Homerus V, 11, 8. Soleo nescit futurum D. 23, 8. Solidare C. I, 6, 37; 15, 4. Soliditas corporum C. I, 5, 9. — e planitie eicitur C. I, 6, 35. Solidum sorsus quomodo efficiatur C. II, 2, 6. Eius dimensio triplex ib. 3. Solidum nihil est sine terra C. I, 6, 29. Solinius ager S. I, 10, 16. Sollicitior inquisitor veri C. I, 11, 1. Sollistimum tripudium V, 13, 30. Solonis virtus C. II, 17, 8. Solstitia duo C. I, 6, 57; 12, 1. Unde dicta sint C. II, 7, 10. Solvi in corporis debilitatem S. I, 11, 4. Σῶμα, corpus, quasi σῆμα C. I, 11, 3. Somni C. I, 5, 1. Somniandi modi C. I, 3, 1 sqq. Somnium, ὄνειρος C. I, 3, 2. Eius genera ib. 10 sq. Scipionis somnium quale fuerit ib. 12 sqq. Omnes philosophiae partes hoc complecti C. II, 17, 15. Somnii diversitates quinque C. I, 3, 2 et 10 sq. Quanam somnia de statu civitatis pro veris sint habenda ib. 14. Somniorum portae ib. 17. Somnia de adversis semper esse obliqua atque obscura C. I, 7, 1. Homericum somnium quale fuerit ib. 4. Somnus ex humore contingit VII, 19, 9. — frigidis reducit VII, 6, 7. Somnus ab Homero et a Virgilio descriptus V, 3, 12; 11, 30. Sonare = significare D. 22, 5; VII, 3, 2 et 17. Sonitum super arma dederunt VI, 1, 24. Sonus dulcis aut asper unde veniat C. II, 1, 5 sq. — acutus aut gravis C. II, 4, 1 sqq. Sonus ex motu So. 5, 1; C. II, 1, 2 sqq. — producit numeris ib. 12 sq. Sopor Leti consanguineus V, 7, 11. Sors = oraculum S. I, 6, 15; 7, 28. Sortiri naturam C. I, 6, 9 et 34. — nihil ex mente C. I, 14, 11. Vid. not. ad D. praef. Sospitalis deus S. I, 17, 15 et 25. Sospitas p. XLII.

Spargebat lumine terras VI, 1, 25. Spatiator III, 14, 9. Speciatim D. 13, 5. Species verborum D. 21. Species rerum in mente contineri C. I, 6, 20. Specie mutata res interire videri C. II, 12, 13. Ad speciem elaboratus S. III, 13, 5. Species = res VII, 8, 8; 13, 22. Speculatio nocturna V, 2, 15. Speculorum imagines unde veniant VII, 14, 7 sq. Speculi instar lumen quo illustratur emittit luna C. I, 19, 12. In speculo quae-rere faciem III, 13, 4. De speculo quodam Homericum operis opus Virgilianum formatum est V, 2, 13. Spelaea V, 17, 15. Spes est passio C. I, 13, 17. Praeter spem pathos IV, 6, 6. E sperato ib. 8. Σπέρδος βραδέως Augusti dictum VI, 8, 9. Sphaera solida ex globo et rotunditate efficitur C. I, 14, 22. In ea nihil primum nihilque postremum C. I, 21, 23. Sphaerae medietas est centrum C. I, 20, 14. Sphaerae ultimus locus est qui medius C. II, 4, 7. Sphaeras circa aliquid immobile (centron) moveri necesse est C. I, 22, 3 sq.; II, 14, 33. Sphaerae cursus est rotari C. I, 17, 10. Sphaeras dicimus ipsarum stellarum corpora C. I, 14, 23. Sphaerae in universum sunt novem C. II, 4, 8. Sphaerae quae moventur octo ib. 9; C. I, 5, 15. Sphaera ἀπλανής C. I, 6, 18; 9, 10; 11, 6 et 10; 14, 23; 21, 28. — extrema cur summus deus vocitetur C. I, 17, 12. — maxima est caelum C. I, 14, 26. — stellifera et omnes continens C. I, 6, 47. Sphaerae septem subiectae C. I, 14, 23; 21, 1. — septem vagantes C. I, 6, 47. — septem quae vagae vocantur C. I, 11, 10. Duo lumina et vagae quinque C. I, 14, 23. Hae sphaerae inferiora omnia gubernant C. I, 6, 47. Earum ordo secundum Platonem C. I, 19, 1 sqq.; 21, 27. Omnium lumen est in sole secundum Platonem C. I, 20, 2. Earum ex motu concentus So. 5, 1; C. II, 1, 2 sqq. Cur eum non audiamus C. II, 4, 14. Earum soni septem So. 5, 2; C. II, 1, 3. Cur sonorum alius acutior alius gravior sit So. 5, 2. C. II, 1,

- 2 sqq. Earum intervalla C. II, 3, 12. Quomodo inferiorum stellae in zodiaci signis meare dicantur C. I, 21, 1 sq. Sphaera arte facta C. I, 15, 15.
- Sphaeralis* p. XLIII. — convexitas C. I, 16, 4. — globositas C. I, 22, 8. Sphaerali motu caelum moveri VII, 9, 4. Sphaeralis natura partem in homine altam et sphaeralem tenuit ib. 17.
- Sphaerica forma est sola mentis capax C. I, 14, 8 sq.
- Sphondyli III, 13, 12.
- Spicas tenet Iuppiter Heliopolitanus S. I, 23, 12.
- Spinalis* VII, 9, 22 et 24.
- Spirae* bulborum VII, 14, 1.
- Spiramen* densius C. I, 22, 7.
- Spiramentum* p. XLII. = halitus C. I, 14, 14. — quod animam cerebro ministrat VII, 9, 4 sqq., 18 sqq. — sensificum ib. 20.
- Spirandi alimento nutritur corpus VII, 12, 3. Spirandi ministeria VII, 9, 24.
- Spiritus haustu privatus ultra horas septem non potest durare C. I, 6, 78. Spiritus densus circa terram C. II, 4, 7. Spiritus pro anima C. I, 14, 14. Anima est spiritus tenuis ib. 19. — corpori concretus ibid. — insertus atomis ibid. — et ignis et aer ib. 20. Spiritus fortior est incipiens quam desinens C. II, 4, 5.
- Spongia S. II, 4, 2.
- Sponsio Antonii et Cleopatrae III, 17, 15 sq.
- Squalere* quid et unde dictum sit VI, 7, 6 et 17 sqq.
- Squalor* ib. 19. — uniformitatis VII, 5, 27.
- Squama* VI, 7, 18.
- Stadius* Not. ad C. I, 15, 18. Quot stadia efficiat ambitus et diametros terrae C. I, 20, 20.
- Stare* dicitur id ad quod acceditur S. I, 16, 43. — quando incipiat puer C. I, 6, 69. — cur dicatur hostia III, 5, 8.
- Stati dies S. I, 16, 3. — quales ib. 14. *Status* certamini dies D. 18, 2.
- Staticulos dare* III, 14, 9.
- Stativae* feriae S. I, 16, 5 sq.
- Statoris* Iovis aedes III, 4, 2.
- Statuae in publico locatae C. I, 4, 2. — plumbo inhaerentes ibid.
- Σταυρός*, patibulum, S. I, 11, 5.
- Stellae (et sidera) sunt corpora divina C. I, 14, 17. Earum animae sunt mentes divinae ib. 18. Unde dicantur *θεοί* S. I, 23, 3. Stellae sunt globosae et rotundae C. I, 14, 22. — sempiterni ignes ib. 19. — caelo infixae C. I, 17, 16. — singulae universa terra maiores C. I, 16, 9. Cur quaedam semper quaedam numquam a nobis videantur C. I, 16, 3. Nullam in specie eas habere differentiam C. I, 14, 22. Omnes excepta luna propria luce lucere C. I, 19, 9; 20, 3. Volvi proprio motu C. I, 17, 16. Eorum proprium motum visus humanus non potest deprehendere ibid. et C. II, 11, 9. Stellae fixae non nisi cum caelo moventur C. I, 17, 16. — quinque vagae ibid. et 19, 24; 21, 9. — vagantes C. I, 14, 25. — erraticae ib. 21; 18, 4; 20, 5. — quinque quibus ab errore nomen est C. I, 18, 2. Contrario quam caelum vertitur motu feruntur ib. 1 sqq. Stellae et sidera quomodo differant C. I, 14, 21. Singula stellarum nomina sunt hominum commenta C. I, 19, 18. Iovis et Veneris stellae sunt beneficae ib. 25. Stellis aves esse immolandas III, 8, 4.
- Stellaris* essentiae scintilla est anima C. I, 14, 19.
- Stephanitis uva III, 20, 7.
- Stercutis cur sit dictus Saturnus S. I, 7, 25.
- Στερεόν*, corpus solidum C. I, 5, 9 sq.
- Στέργσις* VI, 7, 15.
- Sterilis* annus V, 19, 22.
- Stili prominentis umbra C. I, 20, 26 sq. Stili dicendi duo dispari moralitate diversi V, 1, 16.
- Stomachus dici meruit paterfamilias VII, 4, 17. Eius vis et officium ibid. Stomacho lasso cur calidum nihil adhibeatur VII, 6, 4. Sensus ei maxime necessarius est VII, 9, 22.
- Stonii (Statonii?) Italiae oppidum devotum III, 9, 13.
- Strabo male existimavit de pervicacia Catonis S. II, 4, 18.
- Stropha et antistropha in hymnis deorum C. II, 3, 5.
- Struthium malum III, 19, 2.
- Stupor spiraminis C. I, 22, 7.
- Styx, fluvius infernalis, quid sit C. I, 10, 11.
- Suasi lurnam succurrere pro lurnae* VI, 6, 11.
- Suave et dulce non est idem VII, 7, 16.
- Suberies, arbor felix III, 20, 2.

- Subigere* S. II, 2, 6.
Subito a perfecta incorporalitate C. I, 11, 12.
Sublicius pons S. I, 11, 47.
Sublimare S. I, 24, 17.
Substantia principalis (verbi) D. 21, 8.
Subtus III, 13, 12.
Successio procreatione continuatur VII, 16, 11.
Succubuisse patientiae III, 10, 1.
Sucus transit in sanguinem VII, 4, 19. *Suci qualitas in cibis* ib. 9 sqq.
Suggerit veritas C. I, 18, 3.
Q. Sulpicius ad Alliam adversus Gallos pugnavit S. I, 16, 23.
Sumere in manus C. I, 20, 13.
Summa III, 13, 12; 16, 18.
Summates viri C. I, 2, 18.
Summitates C. I, 6, 28 et 53; 20, 14 et 28. — prima ibid. — ima ibid.
Summus et princeps omnium deus C. I, 2, 14; 14, 15. *Summus deus cur vocetur caelum* C. I, 17, 12 sq.
Sumptuariae leges III, 17, 6 et 10 et 13.
Supellex scientiae S. I, praef. 2.
Super mare = prope VII, 13, 25.
Superabundans C. I, 14, 6.
Supercilium = gravitas S. II, 1, 5; 2, 12.
Superficie terminari omnia corpora C. I, 5, 5. *Superficiem intellectus de corporibus discernit* ib. 6. *Superficies a corporibus non est discernenda propter perfectam societatem* ib. 13. *Est prima incorporea natura post corpora* ib. 6. — *lineis terminatur* ib. 7. — *pro forma subiecta corporis accipit numerum linearum* ib. 8. *Ex linea eicitur* C. I, 6, 35. *Quid sit apud geometras* C. II, 2, 6. *Superficies terrae quam habitamus* C. I, 22, 8. = *cutis* VII, 6, 3.
Superfuit = suppetivit S. II, 4, 30. Cf. ibid. 5, 2.
Superi nobis di, inferis nos C. I, 3, 6; 10, 7.
Superna corporis V, 11, 16.
Supernas adamas S. II, 4, 12.
Supploditur calumnia C. I, 2, 3.
Suprema tempestas S. I, 3, 14.
Sursum nihil potest ruere C. II, 5, 25. *Sursum suspicere* VII, 16, 32.
Sus praegnans terrae hostia S. I, 12, 20.
Susum Not. ad C. II, 5, 25.
Suturae capitum VII, 10, 3.
Syene civitas sub aestivo tropico constituta C. II, 7, 15; 8, 3.
Syllae nomen ex Sibylla corruptum cur Cornelio Rufo inditum sit S. I, 17, 27. *L. Sylla optime cantasse dicitur* III, 14, 10. *Ei carissimus Roscius* ib. 13. *Syllae filius Faustus* S. II, 2, 9. *Sylla Caesarem appellavit puerum male praecinctum* S. II, 3, 9. *Syllana lex sumptuaria* III, 17, 11. *Symaethus fluvius Siciliae* V, 19, 17 sq.
Symbole S. I, 7, 7; 24, 14.
Symmachus (Aurel. Memmius) Macrobius emendavit p. XLVII. — (Qu. Aurelius) p. XXIV.
Symphoniaci S. II, 4, 28.
Symphoniae musicae e quibus constituta est anima C. I, 6, 43. *Sunt quinque* C. II, 1, 24.
Συννοσία S. II, 8, 16.
Σύνθεσις D. 2, 6 sq.
Syracusanorum dialectus D. 12, 3.
Syria (pueri ab Herode interfecti) S. II, 4, 11.
Σύζυγία περισπωμένων tertia D. 16, 6. *Σύζυγία nervorum* VII, 9, 20.
Tabulae duodecim S. I, 3, 9. *Earum legibus nova auctoritas quaesita est* III, 17, 8.
Taciturnitas, i. e. ἀποσιώπησις IV, 6, 20.
Tactus VII, 9, 16. *Est vis totius corporis* ib. 21.
Τάχαθόν C. I, 2, 14 sq. Addend. p. 308 sq.
Tam .. atque S. I, 12, 6. *Tam, Hercules, quam* III, 15, 7.
Tanais C. II, 7, 20; 16, 24.
Tangi nihil potest sine solido C. I, 6, 29. *Tangunt terram qui Opi sacrificant* S. I, 10, 21. Cf. III, 9, 12. *Tangere littora* VI, 1, 42.
Tantali poena quid significet C. I, 10, 13.
Tarentina nux (terentina) III, 18, 13. *Tarentinae (terent. oves)* ibid. *Tarentinum serum piri* III, 19, 6. *Tarentinus ager fert mel optimum* III, 16, 12.
Tarentum cur ab Horatio dicatur molle III, 18, 13.
Tarquinius, Demarati Corinthii filius, Priscus filium suum bulla aurea et praetexta donavit S. I, 6, 8. *Cur Lucumo dictus sit a quibusdam* ibid. *Samotheacis religionibus imbutus fuit* III, 4, 8. *L. Tarquinius rex dicitur Saturni*

- aedem ad forum faciendam locasse S. I, 8, 1. Tarquinius Superbus Laribus ac Maniae ludos restituit S. I, 7, 34. Tarquinio pulso S. I, 12, 31.
- Tarquinius peremptus V, 2, 17.
- Tarsus Amphias VII, 3, 20.
- Tartarus V, 3, 5.
- Tatius S. I, 9, 17; 16, 32.
- Taurigenum semen VI, 5, 14.
- Taurus ubi pro sole colatur S. I, 21, 20. Quibus diis immoletur III, 10, 4. Taurus sidus C. I, 14, 21; S. V, 11, 11. Tauri signum C. I, 18, 8 et 13; 21, 3. Cur Veneri adsignetur C. I, 21, 26; S. I, 12, 10. Quomodo ad solem referatur S. I, 21, 20.
- Taxare et tangere quomodo differant VI, 7, 8.
- Τειχεισιβλήτης Ἀρης S. I, 12, 9.
- Tellana atra ficus III, 20, 1.
- Tellus mater III, 9, 11 sq.
- Temerare parabolas V, 13, 13.
- Temetum C. I, 3, 4.
- Temperamentum orationis Virgilii V, 1, 13.
- Temperantia politica C. I, 8, 7. — animi iam purgati ib. 9. — exemplaris ib. 10. Eius officium ib. 4. — effectus ib. 7. Temperantia Scipionis C. I, 10, 4.
- Temperatae zonae C. II, 5, 12 et 16 sq. Partes frigidis vicinae frigidiores, perustae vicinae calidiores C. II, 7, 19 sq.
- Temperatio mundi dictus sol C. I, 20, 8.
- Temperatur pronuntiatio C. I, 19, 15. — definitio ib. 17.
- Tempestas suprema S. I, 3, 14. Tempestatis signa de Arati Phaenomenis traxit Virgilius V, 2, 4. Tempestas apud Virgilium mira imitatione Homeri descripta V, 2, 13; 4, 4; 6, 1. — in principio Aeneidos a Naevio sumpta VI, 2, 31.
- Tempesta pinea nucea (materia) VI, 4, 16.
- Templum dei est mundus C. I, 14, 2.
- Tempus non fuit ante mundum C. II, 10, 9. — cum fuit chaos S. I, 8, 7. Quid sit tempus ibid. Non aliunde est quam ex cursu solis ibid.; C. II, 10, 9. — incipit a luna C. I, 11, 6. Tempora certa lege naturae conexas. S. I, 8, 11. Tempora quattuor quibus anni orbis inpletur horae vocantur S. I, 21, 13. Tempus occiduum S. I, 3, 14. Tempus omnia metit S. I, 8, 9. Omnia eo absumuntur et restituuntur ib. 10. Tempus praesens leonis capite significatum, praeteritum lupi, futurum canis effigie S. I, 20, 15. Tempus movet pathos IV, 3, 16. Tempora bina naturalis quaedam cognatio copulavit D. 7, 3.
- Tenaciter C. I, 6, 23.
- Tenor elementorum C. I, 6, 35.
- Tepor veris C. I, 20, 6.
- Ter terna superficiem efficiunt C. I, 6, 3. Ter terna ter cubum ibid. — solidum corpus C. II, 2, 12.
- Terentii unde dicti sint III, 18, 13.
- Terentina nux et ovis ibid.
- Terenum, molle, Sabinorum lingua ibid.
- Teres forma sola divina C. I, 12, 5.
- Tergere veteres fossas S. I, 15, 21.
- Terminalibus peractis intercalatum est S. I, 13, 15.
- Termini corporum incorporei C. I, 5, 5.
- Termutia olea III, 20, 6.
- Ternarius medio numero vincitur C. I, 6, 23 sq. — dicitur prima linea C. II, 2, 12. Eius laus C. I, 6, 23 sq. et 42.
- Terra caelestis circuli medium et centrum C. I, 20, 22; 22, 3 sqq. Immobilis est ibid. et 19, 11; C. II, 4, 7 sq.; S. I, 23, 8. Cur immobilis sit et in eam nutu suo omnia pondera ferantur C. I, 22, 1 sqq.; II, 5, 26. Non potest non esse infima C. I, 22, 2. Est sphaerarum nona et ultima So. 4, 3; C. I, 22, 1 sqq. — vere postrema C. I, 16, 12. — ad caelestem circulum punctum ib. §§ 6, 10, 11, 13. — signum C. II, 9, 9. Ab omni parte caelum suspicit C. II, 5, 9. Lumine solis clarescit, non relucet C. I, 19, 12. Eius frigus vel calor a caelo cui subiacet communicatur C. II, 7, 2. Quae eius partes habitabiles, quae incultae sint C. II, 5, 11 et 22 sqq. Cinguli sive zonae ib. 8. Septentrionales et australes extremitates cur sint inhabitabiles ib. 11. Medius cingulus cur sit inhabitabilis ib. 12. Partes quae incoluntur dicuntur maculae ib. 1 sqq. So. 6, 1. Terra oceano cingitur velut parva insula So. 6, 3. C. II, 5, 6. Quomodo oceanus eam ambiat C. II, 9, 1 sqq. Terra quae a nobis incolitur est parva quaedam insula ib. 6; So. 6, 3. Omnis

- terra sunt quattuor insulae ib. C. II, 9, 4. Terrae habitabilis latitudo ib. 8. Terra nostra quomodo dici possit angusta verticibus, lateribus latior ibid. — chlamydi extantae similis ibid. Quantus sit terrae ambitus C. I, 20, 20. II, 6, 3 sqq. Quantus sit eius diametros C. I, 20, 18 sqq. Quanto maior sit sol C. I, 20, 9. Totius terrae minima pars a nobis possidetur C. II, 10, 3. Terrae exiguitas cognita quem fructum ferat C. II, 9, 10. Terrae globositas C. I, 15, 16; 16, 6; 22, 8; II, 5, 5. Terrae umbra est nox C. I, 20, 18. Terrae conus C. I, 15, 11. Quod ex defaectis abrasum resedit elementis terrae nomen accepit C. I, 22, 6. Terra est aeris et aquae faex C. I, 19, 12. Terrae contactu vox homini datur S. I, 12, 20. Sine terra nihil est solidum C. I, 6, 29. Terra est sicca et frigida ib. 26; S. VII, 5, 21. Terrae et aquae per frigidum coniunctio C. I, 6, 27. Terrae et ignis coniunctio ib. 24. Terra aere vehitur S. I, 21, 8. (Vid. Aer.) Terra aetheria est luna et sphaera ἀπλανής C. I, 11, 8. Ex terra et igne vel ex terra et aqua dicitur constare anima C. I, 14, 20. Terrae imago Aegyptiis est bos S. I, 19, 13. — superius hemisphaerium Venus, inferius Proserpina dictum S. I, 21, 1. — hiemalis imago est Iugens Venus ib. 3. Mater Deum habetur ib. 8; 23, 20. In sacris vocatur Magna Mater; eius hostia est sus praegrans S. I, 12, 20. — Maia ibid. — Ops S. I, 10, 20; 12, 21. — Bona Dea, Fauna et Fatua ibid. — Isis S. I, 20, 18; 21, 11. — Lactona S. I, 17, 54. — Vesta S. I, 23, 8. — Adargatis ib. 18. Terrae motu non vexata Delos III, 6, 7. Terrae quid valeant arboribus V, 11, 19.
- Terrena* corpora C. I, 12, 3 et 16; 14, 13; S. VII, 15, 15.
- Tertia*, C. Cassii uxor S. II, 2, 5.
- Tessera* C. I, 5, 9 sq.; II, 2, 7.
- Testeum* indumentum C. I, 11, 12. Cf. p. XLIII.
- Testiculi* castorum VII, 5, 26.
- Tetrachordum* cur sit Mercurio attributum S. I, 19, 15.
- Τετρακτύς* Pythagoreorum C. I, 6, 41.
- Tencer* C. I, 7, 8.
- Thalia* nympha, compressa Iovis gravida V, 19, 18.
- Thasia* nux III, 18, 8.
- Thebae* Boeotiae S. I, 20, 6.
- Thebe* urbs Asiae ab Achille eversa V, 14, 12.
- Θεοὶ* pro sideribus S. I, 23, 3. — ἀπὸ τοῦ θεῖν ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι ibid.
- Θεοπροπέως* V, 16, 10.
- Θεωρητικὸν* animae unde sit C. I, 12, 14.
- Θεὸς Ἰννακεία* dicta Medea S. I, 12, 27.
- Theron* rex, eiusque contra Herculis templum expeditio S. I, 20, 12.
- Theseus* S. I, 17, 18 et 21.
- Thracia* Sebadium nuncupat Liberrum S. I, 18, 11.
- Thrasimenes* S. I, 11, 31.
- Θυμβραῖος* Apollo S. I, 17, 49.
- Θυμικόν*, animositas, animae pars C. I, 6, 42. — unde sit C. I, 12, 14.
- Θύον* Homerus appellat citreum malum III, 19, 5.
- Θυραῖος* Apollo S. I, 9, 6.
- Thyrus* Bacchi S. I, 19, 2; VII, 1, 22.
- Tiberini* pisces in deliciis habiti III, 16, 11 sqq. Tiberinum margaritum S. II, 4, 12.
- Tiberis*, cur per eum naviget Aeneas III, 1, 3 sq.
- Tibiae* eunuchorum cur intorqueantur VII, 10, 11.
- Tibiarum* sonus unde sit acutior vel gravior C. II, 4, 5.
- Tibicen* comitatus est acipenserem III, 16, 7.
- Tibur* malum III, 19, 2.
- Tiburtium* sacra Saliaria III, 12, 7. De Tiburti agro VII, 16, 15.
- Timaeum* et Socratem non eodem tempore fuisse S. I, 1, 5.
- Timentes* cur pallescant et tremant VII, 11, 7 sq. Cur iis laxetur venter ib. 9.
- Timor* passio C. I, 13, 17. Timore laborantem non posse esse felicem C. I, 10, 16. Timorem cum amore misceri non posse S. I, 11, 12.
- Timosum* pirum III, 19, 6.
- Tineas* necat citreum malum vesti interiectum III, 19, 4.
- Tiresias* V, 2, 14.
- Tirolcinia* humanae naturae C. I, 12, 4.
- Titanus* furor ib. 12.
- Titonus* V, 6, 15; 9, 11.
- Titianum* pirum III, 19, 6.
- Titubantia* linguae VII, 6, 21.

- Titubal* alimoniae meatus VII, 4, 17.
Titubatio linguae VII, 6, 9.
Toga picta III, 13, 9. — a Tullio Hostilio instituta S. I, 6, 7.
Toga Hortensii ex composito defluens III, 13, 4.
Togata gens Romani VI, 5, 15. — stirps ibid. *Togati* Romani non fuerunt Saturnalibus S. I, 6, 2.
Tolerantia C. I, 8, 7.
Tollitur in caelum clamor VI, 1, 21.
Tondere iecur C. I, 10, 12.
Τόνος vel tonus, musicus numerus quem epogdous parit C. II, 1, 20.
Tonus in duas dividi medietates recensat ib. 22.
Tormenta conscientiae C. I, 10, 12.
Toronii Flacci mangelis in Augustum scomma S. II, 4, 28.
Torquet ora VI, 1, 47.
Torrens eloquentia V, 1, 4 et 19. — oratio V, 13, 41.
Tot = quattuor S. I, 2, 12. *Tot nobis hostes quot servi*, proverbium S. I, 11, 13.
Toto caelo errare, proverbium III, 12, 10.
Trabeatus S. I, 6, 2.
Τράχηλος, media veli pars V, 21, 5. Vid. not.
Tractatus C. I, 2, 8 et 14.
Tractus flammaram VI, 1, 26.
Τραγήματα S. II, 8, 3.
Traianus quomodo Heliopolitani Iovis oraculum exploraverit S. I, 23, 14 sqq. Eius obitus ib. 16.
Traiani temporibus Plinius Naturalem historiam scripsisse dicitur III, 16, 5 et 7.
Transenna III, 13, 8.
Transmittunt pro transeunt VI, 4, 9.
Transversi nobis quinam dicantur C. II, 5, 36.
Tremellius Scrophia S. I, 6, 30.
Tremor unde veniat metuentibus VII, 11, 8.
Tremulum lumen VI, 4, 7.
Trepidatio IV, 1, 2.
Tria primus omnium numerus impar C. I, 5, 16.
Tribunis plebis non integrum diem Roma abesse licebat S. I, 3, 8.
Triclinia III, 13, 11.
Trieterica V, 17, 16.
Trigemina porta III, 6, 10.
Trigonalis forma C. I, 6, 22.
Trigonum corpus C. I, 5, 8.
Trinundino III, 17, 7. *Trinundino die* S. I, 16, 34. Vid. not.
Triplaris numerus C. I, 19, 21. Quid sit C. II, 1, 18.
Tripudium V, 13, 30.
Tristificus VII, 12, 30.
Tristis pro amaro VI, 5, 5.
Tritones cur fuerint Saturni templo inpositi S. I, 8, 4.
Triumphus auctor primus fuit Liber pater S. I, 19, 4.
Triumviralibus temporibus S. II, 4, 21.
Trivia cur sit dicta Diana S. I, 9, 6.
Troiae eversionem a Pisandro transcripsit Virgilius V, 2, 4.
Troiam relinquens Apollo V, 22, 7.
Troianus porcus III, 13, 13.
Tropica signa C. I, 12, 1. A tropico verno usque ad autumnale tropicum C. I, 6, 57. Utrumque tropicum circum zodiaco terminos facere C. II, 8, 1. Tropici duo C. I, 15, 13; II, 5, 15. Tropicus aestivus S. I, 17, 26.
Truditur anima in corpus C. I, 11, 9.
Tuba poetica C. II, 8, 4; S. V, 11, 25. Tubae et verbenae III, 6, 5.
Tuitio pudoris S. II, 2, 12.
Tullianum pirum III, 19, 6. Tullianus Scipio C. I, 1, 2.
Tullus Hostilius Saturno templum consecravat S. I, 8, 1. Magistratum insignia instituit S. I, 6, 7 sq.
Tulo verbum D. 6, 14.
Tumuli Palinuri et Patroclis insignia V, 7, 10.
Tumultus silvestris C. I, 12, 7; 22, 6. — sanguinis VII, 4, 11.
Turacem agrum P. R. reliquit Acca S. I, 10, 16.
Turdus macer S. II, 4, 22. — piscis III, 13, 12.
Ture supplicare III, 13, 8.
Turicremae arae VI, 5, 7.
Turnus IV, 4, 20; 6, 10 et 21; V, 1, 16; 2, 15; 13, 35 et 39; 15, 5; VI, 3, 4.
Turranianum pirum III, 19, 6.
Turris angulosa eminus visa rotunda existimatur VII, 14, 20.
Tusci cur plures Nonas habeant S. I, 15, 13. Tuscus Tiberis S. I, 16, 37.
Tusculanum Hortensii III, 13, 3. — Symmachi VII, 7, 14. Tusculanus ager fert optimam ficum III, 16, 12. A Tusculanis in Romanos fastos transiisse Maium S. I, 12, 17.
Tussis nimis aspera VII, 15, 9.
Tutela pecuniae C. I, 3, 9. Tutela quando pueri et puellae liberentur C. I, 6, 71.
Tutelae seu Philotidis ancillae cum aliis insigne facinus S. I, 11, 38.

- Tutelares deos evocandi mos III, 9, 2 sqq.
- Tutilinam qui nominasset ferias observabat S. I, 16, 8.
- Τύχη numen, luna S. I, 19, 17. Non nominatur ab Homero V, 16, 8.
- Tyrannus numquam timoris expers C. I, 10, 15. Tyranni vitam non esse beatam ostendit Dionysius ib. 16. Tyrannus dicitur Tib. Gracchus C. I, 4, 2.
- Tyri cultus Herculis S. I, 20, 7.
- Tyria purpura S. II, 4, 14.
- Tyrrhenum mare VII, 12, 35.
- Ubera grandescunt eunuchis VII, 10, 14.
- Οὐλία Ἀρτεμις S. I, 17, 21.
- Οὐλιος Ἀπόλλων ibid.
- Ulixes apud Nausicaam VII, 13, 25 sqq. Eius errores apud Homerum V, 2, 10 sqq. — tempestas V, 6, 1. — aerumna V, 11, 6 sq. — praeclara facinora VII, 1, 19.
- Ulnis quibusdam se amplectuntur elementa C. I, 6, 27.
- Uterius Vid. not. ad VII, 3, 22. Add. V, 13, 19; VI, 3, 9.
- Ultra quam VII, 4, 31; 13, 7.
- Umbilici reliquiae quando iactentur C. I, 6, 68.
- Umbra terrae est nox C. I, 20, 18. Excurs. p. 217.
- Umbracula VI, 4, 8.
- Umbrosum dies S. I, 3, 4 sq.
- Unciae C. I, 20, 16.
- Uncta vadis abies VI, 1, 51.
- Undae scatentes ex aede Iani eruperunt S. I, 9, 18.
- Undique versum VII, 14, 2; 16, §§ 4, 8, 32.
- Unguis quomodo faciat dolorem VII, 9, 14. Est sine sensu, ib. 11. Ad unguem emendatus S. I, 16, 38.
- Unguis quatit terram VI, 1, 22.
- Uniformitas VII, 5, 27.
- Unio aceto dissolutus a Cleopatra absumptus III, 17, 17.
- Unitas vid. Μονάς.
- Universitas C. I, 6, 9 et 55; 7, 6; 8, 13; 17, 5. = omnes V, 17, 5. — civium VII, 1, 12.
- Unum apud geometras puncti locum optinet C. I, 5, 11.
- Urania Musa unde dicta sit C. II, 3, 2.
- Urbes omnes in alicuius dei tutela sunt III, 9, 2. Urbes exercitusque devovendi ritus ib. 7 sqq.
- Urbino servi virtute mortis periculo ereptus S. I, 11, 16. C. Urbino quaestor III, 13, 7.
- Urendi corpora defunctorum Macrobiani saeculo nullus erat usus VII, 7, 5.
- Uri, boves feri VI, 4, 23.
- Urina, recrementum potus VII, 15, 20.
- Urticae III, 13, 12.
- Usque (ad usque) III, 14, 14.
- Usta zona C. I, 15, 13. — terrae pars C. I, 22, 9.
- Usurpata mulier S. I, 3, 9. Usurpatum ire ibid.
- Usus conversationis C. I, 10, 12. — corporis C. I, 8, 4; 9, 4. — crescendi C. I, 14, 13. — imbrium C. II, 7, 19. — vesicae VII, 15, 19. — templi C. I, 14, 2. In usum receptus est ordo C. I, 19, 7.
- Ut c. ind. post videre C. I, 20, 3. Ponitur ubi non erat ponendum p. XL. Add. S. V, 17, 7; 18, 21.
- Uterque c. plur. VII, 3, 16, c. singul. ib. 17.
- Uterus nulla vi seminis occupatus exoneratur C. I, 6, 62.
- Utinam legerem et legissem D. 18, 4.
- Uxore praesente quibus scommatis locus sit VII, 3, 18.
- Uxorium se praebere ib. 19.
- Vacatio munerum C. I, 6, 76.
- Vagae sphaerae septem C. I, 6, 18; 11, 10; II, 4, 8. — stellae quinque C. I, 17, 16; 19, 24; 21, 9 et 16.
- Vagantes sphaerae C. I, 6, 47. — stellae C. I, 14, 25.
- Valerianum serum p. III, 19, 6.
- Valerii prius Valesii dicti III, 2, 8.
- Valerius Maximus Messanam cepit S. I, 6, 26.
- Vallata gula III, 15, 9.
- Varices Ciceronis S. II, 3, 5.
- Variola uva III, 20, 7.
- Vasa et sacra supellex III, 11, 6.
- Vates III, 3, 7.
- Vatinius Augusti cavillatione notatus S. II, 4, 16. — a populo lapidatus S. II, 6, 1. Vatinii cavillatio in Ciceronem S. II, 3, 5. Eius consulatus scommate notatus ibid.
- Ve particula quid significet VI, 8, 18.
- Vecors unde et quid sit ibid.
- Vectigalia locobantur mense Martio S. I, 12, 7. Vectigal decretum exonerandae mulieris C. I, 6, 62. Vectigaliorum S. I, 4, 12.
- Vector, obsceno S. II, 5, 9.
- Vehemens unde et quid sit VI, 8,

18. *Vehementior spiritus* = asper
Not. ad D. 8, 15.
Vehere quid significet VI, 7, 7.
Veii oppidum devotum III, 9, 13.
Veiovis ib. 10.
Fel post utrum S. I, 16, 27.
Velabrum, urbis locus celeberrimus S. I, 10, 15.
Velamen figmentorum C. I, 2, 11.
Velari cur placuerit loca qua pompa Circensis veheretur S. I, 6, 15.
Velivolum mare VI, 5, 10.
Velle ac nolle stomacho tribuit natura VII, 4, 17.
Venae, receptacula sanguinis VII, 4, 22. *Vena* linguae Latinae S. I, praef., 11.
Venator de quibus rebus sit interrogandus VII, 2, 13.
Vendit hic patriam VI, 1, 39.
Veneria stella C. I, 19, 25. et Ad-dend. p. 314.
Venetus Virgilius V, 2, 1.
Venialis VII, 16, 5.
Venti confligentes V, 13, 14 sq.
Nulla in iis est aequalitas S. I, 21, 9. Propriam sumunt de sole substantiam ibid. Ventorum vi-ces S. I, 17, 58.
Ventralis VII, 8, 8.
Ventriculus VII, 15, 4.
Ventris duo orificia VII, 4, 17.
Eius laxamentum sequi timorem VII, 11, 9. Ventris cutis VII, 8, 2. — corpus ib. 7. *Venter* ce-rebri VII, 9, 19.
Venucula uva III, 20, 7.
Venus e spuma orta S. I, 12, 8. in sacris genitrix vocatur ibid. Matrimonia amicitiasque componit ib. 11. Cur Aprilis mensis ei sacer sit ib. 8 et 12 sqq. cur secundus mensis ib. 8. Salio-rum carminibus nulla laus ei at-tributa est ib. 12. Nullum eius nomen aut festum fuit sub regi-bus Romanis ib. 13. Matronae aequinoctio verno sacrum ei fa-ciebant ib. 15. Vis eius benefica ib. 9. Animalia generandi facul-tas ad eam translata est S. I, 8, 8. Veneris simulachrum in Pan-theo III, 17, 18. Architis apud Assyrios S. I, 21, 1. Venus eadem est ac luna III, 8, 3. Cur dicatur deus, non dea ib. 2. *Ἀφροδίτη* ib. 3. Cypri fuit eius simulachrum barbatum, quia ea-dem sit mas et femina ib. 2. Venus lugens quid significet S. I, 21, 2. Eius simulachrum ib. 5. Venus lacta ib. 6. Venus pro superiore terrae hemisphaerio ib. 1. Venus Aeneae mater S. I, 12, 8. — precans filio arma a ma-rito S. I, 24, 7. Veneris et Iu-nonis iurgium V, 13, 38. Vene-rem Iuppiter solatur VI, 2, 31. Venus et Mercurius solis quasi satellites So. 4, 2. C. I, 19, 2 sqq.; II, 4, 9. Veneris annus C. I, 19, 4; II, 11, 7. Veneri in zo-diaco Tauri signum dicatum est C. I, 21, 26; S. I, 12, 10. — et Librae Scorpis pars ib. 11. Ve-neris stella benigna C. I, 19, 20 sqq. Veneris sphaera pro aere C. I, 11, 8. Quid praebeat C. I, 12, 14. Venus calidis omnibus provocatur VII, 6, 8.
Venustus iocorum S. II, 1, 10.
Venustus, Flaviani pater S. I, 5, 13.
Ver calidum C. I, 6, 60. — cali-dum et humectum VII, 5, 20.
Verbenae et tubae III, 6, 5.
Verberare = violare S. I, 5, 4.
Verbum insolens tamquam scopu-lum esse fugiendum S. I, 5, 1 sq.
Verba aequae ac vina hilarare con-vivium VII, 1, 16. Verbis pro-priis usus est Virgilius III, 2, 1 sqq.
Verecundia C. I, 8, 7. *Ferecundiae* damnum IV, 1, 2; VII, 2, 5.
Vergiliae fixae C. I, 18, 5. — Tauri partes clariores ib. 13.
Verianum malum III, 19, 2.
Vernale aequinoctium S. I, 21, 6.
Verno luto, hiberno pulvere, gran-dia farra V, 20, 18.
Veronensis poeta = Catullus S. II, 1, 8.
Verro ignorat perfectum D. 23, 8.
Versus a Virgilio ex Homero ad verbum paene translatus V, 3, 1 sqq. Versuum huius vitia ille imitatus est V, 14, 1 sqq. Ver-sus veterum scabri esse videntur VI, 3, 9.
Vertex septentrionalis C. I, 15, 14. — australis ibid. — sphaerae C. I, 22, 7.
Vertigo cur ex crebra corporis ro-tatione in orbem oriatur VII, 9, 2 sqq.
Vertitur caelum VI, 1, 8 sq.
Verum quum non omnibus liqueat, omnes tamen opinantur C. I, 12, 9. Verum latens quomodo anima perspiciat C. I, 3, 18. Vera per figmenta referendi modi C. I, 2, 10 sq.
Vesanus unde et quid sit VI, 8, 18.
Vesicae usus VII, 15, 19.

mumque consistere. Congregiendum igitur et tamquam in acie 9
quadam cum voluptariis rebus cumque ista vini licentia commi-
nus decernendum, ut adversus eas non fuga nec absentia simus
tuti, sed vigore animi et constanti praesentia moderatoque usu
temperantiam continentiamque tueamur, et calefacto simul refoto-^[350]
que animo, si quid in eo vel frigidae tristitiae vel torpentis vere-
cundiae fuerit, diluamus.

Sed, quia voluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles 10
a quibus voluptatibus sit cavendum. Quinque enim sunt homi-
num sensus, quos Graeci αἰσθησεις appellant, per quos voluptas
animo aut corpori quaeri videtur, tactus gustus odoratus visus
auditus. Ex his omnibus voluptas, quae immodice capitur, ea 11
turpis atque improba est. Sed enim quae nimia ex gustu atque
tactu est, ea igitur gemina voluptas, sicut sapientes viri censue-
runt, omnium rerum foedissima est: eosque maxime qui sese dua-
bus istis voluptatibus dederunt gravissimi vitii vocabulis Graeci
appellaverunt, vel ἀκρατεῖς vel ἀκολάστους: nos eos vel inconti-
nentes dicimus vel intemperantes. Istas autem voluptates duas, 12
gustus atque tactus, id est cibi et Veneris, solas hominibus com-
munes videmus esse cum beluis, et idcirco in pecudum ferorum-
que animalium numero habetur quisquis est his ferarum volup-
tatibus occupatus: ceterae ex tribus aliis sensibus proficiscentes ho-
minum tantum propriae sunt. Verba super hac re Aristotelis 13
philosophi in medium proferam, ut quid de his infamibus volup-
tatibus tam clarus atque inclytus vir sentiat publicetur: Διὰ τί οἱ 14
κατὰ τὴν τῆς ἀφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγινομένην ἐὰν ὑπερβάλ-

Edd. vicahgspdz.]

sistere Ps-z. 9. quominus Sar. — animi vigore v-g. — deluamus
Gell. abluamus Sar. 10. Sed quoniam s-bP. — dicit P. — Quin-

que .. ἐπιληψίαν (§ 17.) Cf. Gell. N. A. XIX, 2. — etenim s-bP.

11. Ex iis vi Gell. — improbata g in mg. — ea voluptas (om. igitur
gemina) c-g. — foedissima (sup. add. est) G. — appellavere BG.

12 duas voluptates G. — atque Veneris v-g. — ferarumque (om. anima-
lium) numerum (sup. o) G. — ex aliis tribus G. 13. Aristotelis] Pro-

blem. 28, 7. — de iis vi. 14. Διὰ τί .. πάσχει om. GSM3 (A Διὰ-
τοιαῦτα rel. om.). — Διὰ τί οἱ (vel διατί οἱ) cag-b Arist. Gell. Διὰ-

τοῖ BPM12P27. Διὰ τί (om. οἱ) vh (i διὰ τίνα τὰ τῆν). — τῆς om. vi.

— ἐγγινομένην BPM12. ἐγγενομένην vi. ἐν γιγνομένην h-p1 (p2 ἐγγ.).

εἰ γιγνομένην dz. „El abest a Gellio et Ed. vet. recte. Verum omnino

sensus postulat, ut legas: διὰ τί κατὰ τὴν ... ἡδονὴν γιγνόμενοι, ἂν (i.

e. ἐὰν) ὑπερβάλλωσιν. Nam γίνεσθαι κατὰ seu περί τι est versatum esse

in re, deditum esse rei Atque ἂν ὑπερβάλλωσι idem est quod alibi Ari-

stoteles dicit καθ' ὑπερβολήν. Zenn. ἐγγιγνόμεν P7. γιγνομένην ca.

om. Arist. — ἐὰν BPM12viP27. ἂν c-b Gell. οὐ ἂν Arist. — ὑπερ-

i. e. satis firmum esse. Sic Cicero (Phil. II, 28, 68., ad Quint. fr. II,

3, 2. al.) dicit mente consistere.

11. vel ἀκρατεῖς vel ἀκολάστους] Cf. Plutarch. de virt. mor. 6, p.

445. D.: Κατὰ ταῦτὰ δὲ οἴονται καὶ τὴν ἀκρασίαν ἑλαττόν τι κα-

κίας εἶναι, παντελῶ δὲ κακίαν τὴν ἀκολασίαν. ... ἢ δὲ ἀκρασία τῷ

μὲν λόγῳ σώζει τὴν κρίσιν ὀρθὴν οὖσαν, τῷ δὲ πάθει φέρεται παρὰ τὴν κρίσιν ἰσχύοντι τοῦ λόγου μάλ-
λον· ὅθεν διαφέρει τῆς ἀκολασίας· ὅπου μὲν γὰρ ἡττάται τοῦ πάθους ὁ λογισμὸς, ὅπου δὲ οὐδὲ μάχε-
ται.

13. Verba super hac re Aristote-
lis] Eandem rem sed aliis verbis

λωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται; οἳ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίδια ἀκόλαστοι τοιοῦτοι, οἳ τε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις, τῶν δὲ κατὰ [357] τὴν τροφήν ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺν, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι, διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὐχετο ἔχειν. [οἳ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι.] ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχροὺς εἶναι τὴν ὑποταγὴν, αὐτίκα τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν καὶ ἀκρατῇ

[Mss. BP (AGS om. Graec.).]

βάλλωσιν c-b (a ἡπερβ.) Arist. Gell. ὑπερβάλλωσι vi. *ΥΠΕΡΒΑΛΛΩΣΙΝ* PM12P27. *ΥΠΕΡΒΑΛΩΣΙ* B. — οἳ τε γὰρ BPM12v-g Arist. Gell. οἷτε δὲ s-b. „δὲ alieno loco est. Igitur repone γε, vel cum Edit vet et Gellio γάρ.“ Zeun. — τοιοῦτοι, οἳ τε BPM12P7. τοιοῦτοι οἷ vi. οὔτοι, οἷτε h-z. οἷτε (om. τοιοῦτοι) cab Arist. „Οὔτοι recte abest ab Ed. vet. et Gellio.“ Zeun. — τὸ ἡδὺν om. vi. *ΤΟΞΔΥ* B. *ΤΟΝΔΥ* P. — ἐν τῇ λάρ. P7. — *ΛΑΡΙΓΓΙ* BM12P7. *ΛΑΡΥΓΙ* P. — διὸ .. λάρυγγα om. vi. — *ΛΑΡΙΓΓΑ* BM12P7. *ΛΑΡΙ* P. φάρυγγα ch Arist. „Non male: vid. Foesii Oeconomia Hipp. v. φάρυγγ.“ Zeun. — ἡὔχετο P (M12 in mg.) vi. — εὔχειν vi. — [οἳ δὲ .. οὐκέτι.] om. BPM12 vi. — οἳ δὲ ca Arist. Gell. ἢ δὲ h-b. — Ἥ om. vi. — τὰ ἀπὸ sp. τὰς ἀπὸ restituit Meurs. — γενομένας vi (B prius e in ras.). — *ΑΤΙΔΗ* οὐσῶν M12P7. *ΔΕΟΥΣΩΝ* (om. ἅτε) B. τῶν δὲ οὐσῶν vi. „Ed. vet. et Gellius ἅτε οὐν οὐσαι κοινὰ ἀτιμόταται εἰσὶ· διὸ καὶ μάλιστα ἢ μόναι ἐπονείδιστοι· ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων κτλ. Recte.“ Zeun. (Eadem leguntur apud Aristotelem om. διό, et in a om. διὸ et ἦ. In c12 om. ἢ legitur οὐσῶν κοινῶν.) — αἰσχροὺς vi. — *ΤΗΝ* ὑπο *ΤΑΓΗΝ* *ΑΥΤΙΚΑ* P. *ΤΗΝΙΠΟΤΑΤΗΝ* *ΑΥΤΙΚΑ* B. τὴν ὑποταγὴν αὐτοὶ τε ἀποφαίνομεν καὶ M12. τὴν ... αὐτίκα (sic cum lacuna, om. etiam τὸν ὑπὸ τούτων) vi. τὴν ὑποταγὴν (p2-b ὑποσταγὴν) αὐτῶν καὶ ἀτιμόταται εἰσὶ· διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι· ὥστε h-b. — *ΤΟΥΠΟΤΟΥ* *ΤΟΝ* P. *ΤΟΠΟΤΟΥ* *ΤΟΝ* B. τὸν ὑπὸ τοιούτων M12. — *ΗΤΙΩΜΕΝΟΝ* B. — καὶ ακρ. καὶ B. καὶ ἀκρατῇ (om. καὶ) s-z. „Post ἀκρατῇ intersere καὶ, uti sensus, Ed. vet. et Gellius

tractavit Aristoteles Ethic. Nicom. III, 13; VII, 4 sqq. et Eudem. III, 2.

14. τοιοῦτοι] i. e. εἰσὶν ἀκρατεῖς. ἐν τῇ γλώττῃ .. ἐν τῷ λάρυγγι] i. e. alii ligurientes alii voraces sunt. Cf. Athen. III, 28. p. 113. f. (80.) Ἀνόσιοι λάρυγγες, ἀλλοτρίων κτεάνων παραδειπνίδες.

Φιλόξενος] Cf. Aristot. Eth. Nicom. III, 13. Διὸ καὶ ἡὔξατό τις ὀψοφάγος ὦν τὸν φάρυγγα αὐτῷ μακρότερον γεράνου γενέσθαι, et Eudem. I. c. Διὸ οἱ ὀψοφάγοι οὐκ εὐχονται τὴν γλώτταν ἔχειν μακρὰν, ἀλλὰ τὸν φάρυγγα γεράνου, ὥσπερ Φιλόξενος ὁ Ἐρύξιδος, Athen. I, 10, p. 6. Ὁὐχ ὥσπερ Φιλόξενος τὸν Ἐρύξιδος· ἐκείνος γὰρ .. εἰς τὴν ἀπολαύσιν ἡὔξατό ποτε γεράνου τὴν φάρυγγα σχεῖν.

οἳ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοήν] Intelligas ὑπερβάλλοντες, quamquam haec respondent antecedentibus: Οἳ τε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίδια ἀκόλαστοι et οἳ τε περὶ τὰς τῆς

τροφῆς ἀπολαύσεις. Cf. Aristot. Eth. Nicom. I. c. Οἱ γὰρ χαίροντες τοῖς διὰ τῆς ὄψεως .. οὔτε σάφρονες οὔτε ἀκόλαστοι λέγονται, καί τοι δόξειεν ἂν εἶναι καὶ ὥς δεῖ χαίρειν καὶ τούτοις καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἑλλειψιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν ἀκοήν· τοὺς γὰρ ὑπερβεβλημένους χαίροντας μέλεσιν ἢ ὑποκρίσει οὐθὲς ἀκολάστους λέγει, et Eudem. I. c. Περὶ δὲ τὰς δι' ὄψεως ἢ ἀκοῆς ἢ ὀσφρήσεως ὁσμάς οὐθὲς λέγεται ἀκόλαστος, ἐὰν ὑπερβάλλῃ.

οὐκέτι] Intelligas ἀκόλαστοι εἶσιν. ζῶοις] Sic sine ὡτα subscripto et hoc loco et infra in codicibus legitur haec vox.

ἀπὸ τούτων] i. e. ἀπὸ τῆς ἀφῆς καὶ γενέσεως.

τὴν ὑποταγὴν] i. e. si quis iis se dedit.

αὐτίκα] h. l. idem est quod Latine continuo (vid. Hand. Tursell. II, p. 105.), nostro sermone sofort.

καὶ ἀκόλαστον λέγομεν διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡτ-
τᾶσθαι· οὐδὼν δὲ τῶν αἰσθησέων πέντε τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο
μόνων ἡδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ἢ ὅλως οὐχ ἡδεται ἢ κατὰ
συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. Quis igitur habens aliquid humani 15
pudoris voluptatibus istis duabus, coeundi atque comedendi, quae
homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socra- 16
tes quidem dicebat multos homines propterea velle vivere ut ede-
rent et biberent, se bibere atque esse ut viveret. Hippocrates au-
tem, divina vir scientia, de coitu Venerio ita existimabat, partem
esse quandam morbi taeterrimi quem nostri comitiales dixerunt.
Namque ipsius verba haec traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι μι-
κρὰν ἐπιληψίαν.

* * *

Edd. vicahgspdz.]

comprobant.“ Zeun. — λέγομεν om. vi. — ὑπὸ χειρίστων (om. τῶν) M12.
ὑπὸ τῶν χειρίσταιν vi. — τῶν δὲ αἰσθησέων (om. οὐδὼν) vi. — τὰ τε
ἄλλα Arist. — ἀπὸ δύο μόνων BPa. ἀπὸ δύο μόνων vi. ἀποδύμενων
τῶν προειρημένων c. ἀπὸ δύο μόνων τῶν (g τοῦ) προειρημένων
h-b (Arist. Gell. δύο). — ἢ κατὰ τὸ vi ικα B. — πάσχει ὁρᾶ (ag.
Arist. Gell. ὁρῶν) μὲν γὰρ ὁ ὁρῶν (ag. Gell. τὸ ὁρῶν) ἢ ὁ σφραϊνόμε-
νον (Arist. ἢ καὶ ὁ σφραϊνόμενος) χαίρει, ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν
πληρωθῇ, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ· ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ
ταρίχους (Arist. τारीχου) ὁδμή, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν,
ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν, ἡδεῖα· ἡ δὲ τοῦ ῥόδου ἀεὶ ἡδεῖα. c-g Arist.
Gell. 15. Quid P7. 16. Socrates ... viveret] Cf Io. Saresb. VII,
8. — homines multos Sv-g. — se autem bibere Si. sese bibere ch. — di-
vinæ vir scientiæ G a sec m. — venereo Sv-g. — τὴν συνουσίαν .. ἐπι-
ληψίαν om. BGSP7 (Α ΤΗΝ CY. rel. om.). — ΤΗΝ CYCLIAN M3. — μικρὰν
om. dz. ΜΙΚΡΑΝ M3. — ἐπιληψίαν, id est, coitum esse parvum
morbum comitiales v3-b.

Significat ex iis quae dicta sint
colligi rem nulla interposita deli-
batione.

16. Socrates .. dicebat] Cf. Plu-
tarch. de aud. poet. 4, p. 21. E.
Athen. IV, 48, p. 158. F. Diog.
Laert. II, 5, 16.

velle vivere, ut ederent et bibe-
rent] „Talis ille apud Plautum:
Non hic ut possit edit, sed posse
cupit, ut edat.“ PONT. — Hoc frag-
mentum inter incerta (34.) recepit
Pontano auctore Weisius.

Hippocrates] Oiselius ad Gellium
l. c. adnotavit haecce: „In Hippo-
cratis scriptis, quae hodie exstant,
huiusmodi verba non reperiuntur.
Et Galenus Comm. I. in lib. III.
Epidem. Hippocrat. huiusmodi
dictum Democriti fuisse refert:
Τίς γὰρ, inquit, ἀνάγκη γράφειν
Δημόκριτον μὲν εὐρημέναι μι-
κρὰν ἐπιληψίαν εἶναι τὴν συν-

ουσίαν. Quomodo etiam capien-
dus Clemens Alex. Paedag. lib. II.
Μικρὰν ἐπιληψίαν τὴν συνουσίαν ὁ
Ἀβδηρίτης ἔλεγε σοφιστής. Potuit
tamen et Hippocrates idem di-
xisse: vel dicendum Gellium hic
memoria lapsum.“ Vide etiam
Menagium ad Diog. Laert. lib. IX,
p. 410., et Casaubon. ad eund. lib.
c. 43., ubi dicitur ad Eryximachum
referri haec sententia a Sto-
bæo, qui tamen non dissimilem
tribuat Democrito: ξυνουσίῃ ἀπο-
πληξίῃ μικρά.

τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιλη-
ψίαν] Interpretatio Latina quae
vulgo adicitur quin interpolatori
debeatur dubitandum non est. Vid.
not. ad c. 4. § 31. Non minus cer-
tum est huius libri interiisse
finem. Sed Pontanum haud recte
huc transtulisse octo ultima libri
III. capita demonstrare conatus
sum in prolegg. p. xxxiii sq.

[Mss. ABGPS.]

Macrobiū Theodosii V. C. et int. conviviorum primi diei Saturnaliorum explicit. ABM3P2R (G add. Incipit secundus) Macrobiū Theodosii viri et illustris conviviorum primi diei Saturnaliorum liber II. explicit. M1. Macrobiū Theodosii viri illustris conviviorum primi diei et secundi Saturnaliorum V. C. liber II. explicit. Incipit tertius feliciter. P6. Macrobiū Saturnaliorum liber II. explicit. incipit III M2. Explicit liber secundus, incipit tertius. P7. In P, in quo quattuor lineae sunt relictæ vacuæ, et in Svi nulla est subscriptio. In ehg subiiciuntur hæc Arnoldi Vesal. verba: „*Finis libri secundi*. Secundo huic libro suum deesse finem, et sequenti item principium, id facilius perspectu est, quam ut admonendus sit lector. Si quid tamen lucis tantis addi tenebris queat, hanc librorum putem fuisse cohaerentiam: In fine primi libri mentio facta erat de poeta Vergilio. Sed cum coenae tempus interpellaret, placitum fuit sermonem eum reservari colloquio diei sequentis. Quare cum secundus liber ea contineat, quæ dicta erant inter coenandum, restabat, ut tertio ea quæ de Vergilio dicenda erant, explicarentur: quorum magnam certe partem desiderari nemo non facile animadverterit. Sed hæc deplorari a nobis possunt, emendari non possunt.“ In a legitur: „Desunt multa.“ In s sunt quindecim asterisci. In p-h octo libri tertii capita (XIII-XX.) adnectuntur tamquam huius libri capita IX-XVI. additis in p-z his Pontani verbis: „Hic libri huius in omnibus ad hoc ævum editionibus finis fuit, et viderunt tamen homines eruditi plurima desiderari, quæ deplorare facilius potuerunt, quam emendare. Nos Anglicani indicio [at in A nihil eiusmodi est] primi hunc hiatum sanavimus, et octo ex tertii libri iniusta possessione extorsimus capita, veterique huic suæ et veræ sedi redonavimus. Instituta enim de luxuria et de voluptatibus et praesertim περί τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις narratio convenienter iam istis pertextitur, finiturque secundus liber. Paucula interim deesse post verba *parvum morbum comitiale* et sub initium quoque sequentis capitis, non inficier, sed paucula, inquam, id est verba duo quatuor, quibus parabatur responsus obiectanti Horo priscorum abstinentiam. Patet ex fine subsequi capitis [III, 13, 15.]: *Neque ego nunc antiquitati nos praeferendos vel comparandos dico; sed respondi obiectanti Horo, asserens, ut res habet, maiorem illis seculis deliciarum curam fuisse quam nostro. Dixi desiderari post hæc paucula, quæ, nisi fallor, repperi, et sunt ista: Fugienda sunt ergo omnibus modis et abscindenda igne et ferro, totoque artificio superanda, languor a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a civitate seditio, a domo discordia, et in communi a cunctis rebus intemperantia*. Landat sub Macrobiū nomine Ioh. Sarisberiensis lib. 8. cap. 15. Ego apud Macrobiū legisse non memini. Hic autem insanum in modum conveniunt. Fallor itaque? aut loci huius fragmentum est.“

Vespera S. I, 3, 15.
 Vesperilio sitne inter aves referendus VII, 16, 7.
 Vesta est terra S. I, 23, 8. Est inter Penates III, 4, 11. — potens dicta ibid. Eius ignis renovabatur Kal. Mart. S. I, 12, 6.
 Vestales virgines S. I, 17, 15; III, 13, 11.
 Vesti interiectum citreum tineas creat III, 19, 4 sq.
 Vestibulum quid sit et unde dictum VI, 8, 14 sqq. Vestibulum disputationis C. I, 2, 6. — quaestio- nis C. I, 21, 1.
 Veteranus Augustum rogavit, ut sibi adesset S. II, 4, 27.
 Vettius, in quem iocatus est Augustus S. II, 4, 10. Vettius Pellignus Italicensis S. I, 11, 24. Vettius Praetextatus p. xxii sqq. Add. S. I, 7, 5.
 Fetus unde et quid sit VI, 8, 18.
 Veteres proprie atque signate locutos esse VI, 7, 9.
 Vetustas adoranda III, 14, 2. Vetustatis adfectatio Virgilii S. I, 24, 19.
 Vexare quid et unde tractum sit VI, 7, 4 et 7 sqq.
 Vexillum russi coloris Romae in arce positum S. I, 16, 15.
 Viae ἀγυιαί appellatae S. I, 9, 7.
 Viandi mos V, 15, 3.
 Vibonensis sinus VI, 4, 9.
 Vicarius S. II, 4, 27. Vicarii III, 9, 11.
 Vices aquae pares C. I, 21, 21.
 Vicissitudinis rerum humanarum causa C. II, 10, 10.
 Victor Hercules III, 6, 9 sqq.
 Victoriae parvulum signum S. I, 17, 67. Victoriae coronavere pugiles C. I, 6, 73.
 Victus primorum hominum qualis fuerit C. II, 10, 6.
 Videndi ratio VII, 14, 3 sqq.
 Videntur esse corporalia C. I, 6, 19. Videtur = placet V, 3, 15; 13, 5; VII, 4, 1; 12, 21; 13, 1.
 Fidua unde dicta sit S. I, 15, 17. Viduis ad nubendum feriae magis quam virginibus aptae S. I, 15, 21.
 Vigilantissimus consul II, 3, 6; VII, 3, 10.
 Figilatum est a plurimis contra Homerum VI, 3, 1.
 Vilitas ioci C. I, 22, 10. Cf. VII, 16, 2.
 Vim alicui facere feriis est piaculare S. I, 15, 21.
 Viminalis collis et porta sub eius radicibus S. I, 9, 17.

Vinalia S. I, 4, 9. Vinaliorum dies Iovi sacer ib. 6.
 Vinculum, δεύας C. I, 11, 3.
 Vindemiales fructus VII, 7, 14.
 Vindemiam sibi fecit de unius racemis V, 17, 4.
 Vindictae a servis exigendae animositas S. I, 11, 27.
 Vinum optimum fert ager Falernus III, 16, 12. In infantia est dulce, cum pubescit, suave VII, 7, 15. Cur quod vetustissimum optimum sit VII, 12, 9 sq. Cur, si vas diutule semiplenum custodiatur, in acorem corrumpatur ib. 11 sq. Cur in dolii medietate sit optimum ib. 13. Cur defaecatum magis penetret et facile mutetur ib. 7. Vini radix est faex ibid. Cur meracius videatur ieiuno quam ei qui cibum sumpserit ib. 17. Mitescere vinum, quum fiat mulsum III, 11, 9. Cur numquam aut raro congelascat VII, 12, 28 sqq. Natura frigidum est VII, 6, 2 sqq. Nimietas nec ad Venerem nec ad conceptionem conducit ib. 8. Somnus eo conciliatur ib. 7. Stomacho lasso adhibetur ib. 4. — aut potu aut fotu ib. 3. Sudore nimio aut laxato ventre defessis ingeritur ib. 7. Vina cur in Aegypto sint frigida VII, 8, 9 sqq. Natura vini est humida VII, 12, 10. Calor eius ad furorem bellicum excitat S. I, 19, 2. Vini violentia S. II, 8, 7. Moderatus usus laudandus ib. 5. Ingenii virtutisque fomes est ib. 4. Varia vina vitanda sunt VII, 4, 7 et 13. Vini auctor est Liber pater S. I, 19, 2. Cur αἰθροια οἶνον dixerit Homerus VII, 12, 28. Vino platanos irrigavit Hortensius III, 13, 3. Vinum in Bonae Deae templum non suo nomine inlatum est, sed lac nuncupatum S. I, 12, 25.
 Violentia loquendi VII, 16, 15. — vini S. II, 8, 7.
 Violator = interfector S. II, 3, 13.
 Viperae in medicamentis VII, 5, 26.
 Vir = maritus S. II, 3, 16; 5, 5.
 Vir gregis = caper VI, 6, 7. Vir consularis et illustris p. III. Virorum victimis Saturnum placaverunt Pelasgi S. I, 7, 31. Virorum vox cur sit gravis VII, 10, 13. Viros frigus minus quam mulieres tolerare VII, 7, 7 et 12. Viros vocare feriis illicitum S. I, 16, 19.

- Vires** quando decrescere incipiant C. I, 6, 74. **Virium augmentum** quinta annorum hebdomade conpleri ib. 73.
- Virga Attinis** S. I, 21, 9. — **Inui** S. I, 22, 4.
- Virgilianos versus pueri canebant** S. I, 24, 5. **Virgilianum volumen** V, 3, 17.
- Virgilius tribunus militum** S. I, 16, 22. (Vid. not.).
- Virgines patrimae matrimaeque** S. I, 6, 14. **Virgo** cur dicatur septenarius numerus C. I, 6, 11. **Virginis signum** C. I, 18, 17. Est *δύναμις ἡλικιῆς*, quae fructibus curat S. I, 21, 24. **Aristam** tenet ibid. **Iustitia** creditur ibid. **Cum Mercurio** primo oriebatur C. I, 21, 24.
- Virgula superducta numero** S. II, 4, 24.
- Viridiorum** S. I, 4, 11.
- Virilibus erectis** figuratur **Mercurius** S. I, 19, 14.
- Viror** VII, 16, 25.
- Virtutum genera** C. I, 8, 5 sqq. **Aliae** sunt negotiosae aliae otiosae ib. 12; II, 17, 4. **Virtutes animi iam purgati** C. I, 8, 9. — **exemplares** ibid. — **purgatoriae** ib. 8. — **politicae** ib. 5 sqq.; 10, 2. **Virtute sola fieri beatos** C. I, 8, 3. **Virtutis effectus** est beare ib. 12. **Eorum** ideae in mente ib. 10. — **officia secundum Stoicos** ib. 4. **Virtutum semina** infixae semper elucere C. I, 10, 2. **Virtutis praemium amplissimum** est in conscientia C. I, 4, 2; II, 10, 2. — **minus perfectum** in gloria ibid. **Virtus et voluptas** sunt sibi maxime contrariae VII, 4, 32. **Virtutes quattuor** quae administrandam alimoniam receperunt ib. 14.
- Vis agendi in Iovis sphaera** C. I, 12, 14.
- Visio**, *ὄραμα* C. I, 3, 2 et 9 et 12.
- Visum**, *φάντασμα* C. I, 3, 2 et 7.
- Visus est sibi videre** C. I, 2, 19; 3, 2 et 9; 5, 1.
- Visus** VII, 9, 16 et 21. **Visui tria** sunt necessaria VII, 14, 18. **Visus hominis non ultra centum et octoginta stadia** procedit ib. 15; C. I, 15, 18. **Visum quando incipiat** movere puer C. I, 6, 68. **Visus unde sit** in oculis VII, 14, 13.
- Vita animae in quo consistat** C. I, 10, 7. **Vita quae vulgo existimatur** est animae mors C. I, 11, 2. **Vitae humanae perfectum spatium** C. I, 6, 76. **Vitae finem** esse expectandum, non praecipitandum So. 3, 5; C. I, 13, 7. **Vitae finem hominem latere** necesse est C. I, 7, 9. **Vitam nihil aliud quam vivere in corpore** putant C. I, 10, 10. **Vitam nostram praecipue sol et luna moderantur** C. I, 19, 23. **Vitam de sole omnia mutantur** C. I, 6, 57.
- Vitalia Ianians** C. I, 10, 12. **Vitalibus humanis praest** **Carna dea** S. I, 12, 32.
- Vitia versuum** V, 14, 1.
- Vitiositas** VII, 10, 10.
- Vitis arbor felix** III, 20, 1. **Vitis** cur extendatur super caput **Bonae Deae** S. I, 12, 25. **Vitis centurialis** S. I, 23, 16.
- Vitro solvendo formandoque ignis** ex myrica optimus VII, 16, 23.
- Vitula facere** III, 2, 16.
- Vitula pro victoria** ib. 14. — **pro vitulatione** ibid. **Vitula dea** ib. 13 sq. **Pro frugibus ei sacra** fiunt ib. 15.
- Vitulari quid sit** III, 2, 11.
- Vitulatio** ib. 14.
- Vivaria Hirrii** III, 15, 10.
- Vivendi perspicuitas** C. I, 8, 3. **Vivendi meta** est septenarii decas C. I, 6, 76. **Vivit vulnus et ignis** VI, 6, 18.
- Vix aegreque** C. I, 7, 4.
- Vocabulum substantivum nomen** S. I, 5, 8. **Vocabulorum auctor antiquitas** C. I, 15, 12.
- Vocales litteras septem a natura** repertas esse, licet Latinis sint tantum quinque C. I, 6, 70.
- Vocare viros quando non liceat** S. I, 16, 19.
- Vola** C. I, 6, 80.
- Volatile ferrum pro sagitta** VI, 5, 15.
- Voleum pirum** III, 19, 6.
- Volones quinam dicti sint** S. I, 11, 30.
- Volubilis est caeli motus** C. I, 17, 10.
- Volubilitas mundana** C. I, 18, 8 et 19. — **caelestis** C. I, 17, 11.
- Volucres immolantur astris et stellis** III, 8, 4.
- Volumen Homericum** V, 16, 8. — **Virgilianum** V, 3, 17. **Volumina draconum** S. I, 19, 16.
- P. Volumnius** III, 13, 11.
- Voluntaria mors quatenam sit laudabilis** C. I, 13, 10. **Voluntariae cohortes** S. I, 11, 32.
- Volupiae sacellum et ara** S. I, 10, 7 sq.
- Voluptas sitne semper virtuti ini-**

mica VII, 4, 32; 5, 28. Quid de ea doceat Aristoteles S. II, 8, 10 sqq. Voluptas gustus et tactus cum beluis est communis ib. 12. Quanam vitanda sit ibid. Stoicis tamquam hostis repudianda est, Epicureis summum bonum S. II, 1, 8. Seriis et studiosis ab ea cavendum est VII, 4, 32. Utendi modo sit honesta vel inhonesta VII, 5, 28. Summam voluptatem quomodo definierit Epicurus VI, 7, 15.

Fomit undam antique dictum VI, 4, 3.

Fomitioria in spectaculis ibid.

Vota deum = quae dis vota sunt VI, 6, 4. *Fotorum* festinatio C. I, 6, 71. *Foti reus* S. I, 12, 31.

Foti reus et *damnatus* voces propriae sacrorum III, 2, 6.

Vox homini nascenti terrae contactu datur S. I, 12, 20. — cur in feminis et eunuchis sit acuta VII, 10, 12. Vocis et sermonis potens est Mercurius S. I, 12, 20. Vocis concordia ponderum lege provenit C. II, 1, 12.

Vulcanalis flamen S. I, 12, 18.

Vulcanus cur sit dictus Mulciber VI, 5, 1 sq. Vulcani uxor Maia S. I, 12, 18. — *Maesta* ibid.

Vulnera ex aeneo mucrone minus noxia VII, 16, 34. *Fulnera* Virgilianae inscientiae III, 10, 1.

Vultur iecur Tityi depascens quid sit C. I, 10, 12.

Fulva vid. *Bulba*.

Fulsis et *rasis* similes versus V, 14, 5.

Xanthippus, Periclis filius S. I, 1, 6.

Xeniades Corinthius, Diogenis dominus S. I, 11, 43.

Zanas Graeci vocant sacratos homines III, 7, 6. Vid. not.

Zenonis Stoici servus Persens S. I, 11, 42.

Zeûs vid. *Iuppiter*.

Zilmisso in colle aedes specie rotunda S. I, 18, 11.

Zōdia C. I, 21, 22.

Zodiacus circens C. I, 15, 8. unde nominatus sit C. I, 21, 16 et 22. Eius ambitus C. I, 6, 49. — circuitus ibid. Ex quibus sideribus constet C. I, 21, 1. Eorum ordo C. I, 18, 7 sqq. Quae quibus nominibus appellentur et quorum numinum domicilia credantur S. I, 12, 10 sqq. Omnia ad solem referri S. I, 21, 18 sqq. — sex superiora, sex inferiora ib. 2. De tropico in tropicum obliquatus est C. II, 7, 17. Est solis via ib. 11; 10, 10. Quomodo sol et luna et vagae in zodiaci signis ferantur C. I, 21, 2 sqq. Cur eundem zodiacum aliae stellae tempore longiore aliae brevior tempore solis cursus eum conficiat S. I, 13, 9. Quomodo reperta sit zodiaci divisio in duodecim partes C. I, 21, 2 et 11. Zodiacum tribus lineis constare C. I, 15, 12. — lacteo circulo oblique intersecari C. I, 12, 1. — per zonas temperatas volvi C. II, 8, 5 sqq. De zodiaco delapsa anima C. I, 12, 13.

Zona C. I, 12, 1. — *usta* C. I, 15, 13. — *usta* vel *torrida* semper flammis obnoxia C. II, 7, 17 sqq. *Zonae* caeli quae procul a sole sunt cur sint perpetuo frigore oppressae C. I, 19, 9; 20, 8. *Zonae* temperatae C. II, 5, 12. Eius partes frigidae vicinae frigidiores, perustae vicinae calidiores C. II, 7, 19. Quot et quae terrae zonae sint habitabiles C. II, 5, 10 sqq. Eisdem zonas esse in caelo quae sunt in terra C. II, 7, 3 sqq.

Zopyrion Borysthenitas oppugnavit S. I, 11, 33.

Ζυγὸς, *Libra*, *Scorpii* prior pars S. I, 12, 11.

PHILOLOGISCHE LITERATUR

im Verlage von **G. Basse** in Quedlinburg.

M. ACCII PLAUTI

C O M O E D I A E

quae supersunt.

Ad meliorum codicum fidem recensuit, versus ordinavit, difficiliora interpretatus est *Car. Herm. Weise*. Altera editio, multis in partibus locupletata. II Tom. 8maj. Preis: 3 Thlr. 15 Sgr.

M. ACCII PLAUTI

C O M O E D I A E

et comoediarum fragmenta.

Cum ictibus metricis, lectione ad optimos libros emendata, edidit *Car. Herm. Weise*. Editio minor, uno volumine, notis omissis. 8maj. Preis: 2 Thlr. 10 Sgr.

RICH. BENTLEII:

Notae atque emendationes in

Q. HORATIUM FLACCUM

integrae. Nunc separatim usui critico diligentissime typis exscriptae. Cum ipsis indicibus Benteleianis. Curante *Jo. Fr. Sachse*. 1825. 8. Preis: 1 Thlr. 25 Sgr. — Auf besserem Papier: 2 Thlr. 2½ Sgr.

PUBLII VIRGILII MARONIS

A E N E I S

In usum scholarum annotatione perpetua illustravit *God. Guil. Gofsrau*. 8maj. Preis: 3 Thlr. 10 Sgr.
Auf Schweizer Velinpapier: 4 Thlr. 10 Sgr.

H E S I O D I

quod fertur

SCUTUM HERCULIS

Ex recognitione et cum animadversionibus *Fr. Aug. Wolfi* edidit *C. Ferd. Ranke*. Accessit apparatus criticus et dissertatio editoris. 8maj. Preis: 1 Thlr. 25 Sgr.

C. C. TACITI de origine moribus ac situ

GERMANORUM

libellus. Omnium codicum hucusque cognitorum lectione accura-

tissime subinnotata nec non de libelli fati et codice ceterorum omnium fonte quaestione addita. Cura *Io. F. Mafsmann*.

Auch unter dem Titel:

Germania des C. Cornelius Tacitus. Mit den Lesarten sämtlicher Handschriften und geschichtlichen Untersuchungen über diese und das Buch selbst. Von *H. Ferd. Mafsmann*, Dr. Professor. Mit 3 Steindrucktafeln. gr 8. Preis: 1 Thlr. 15 Sgr.

M. ANNAEI LUCANI
PHARSALIAE
LIBRI X.

Ad meliorum librorum fidem recensuit scholiisque interpretatus est et indicem adjecit *C. H. Weise*. 8maj. Preis: 1 Thlr. 20 Sgr.
Velinpapier: 2 Thlr. 10 Sgr.

M. TERENTII VARRONIS
SATURARUM MENIPPEARUM
RELIQUIAE.

Edidit *Franc. Oehler*. Praemissa est Commentatio de M. Terentii Varronis Saturae Menippeae. 8maj. Preis: 1 Thlr. 20 Sgr.

C. IULII CAESARIS Commentarii de
BELLO GALLICO.

Mit Anmerkungen und einem vollständigen Wörterbuche von *Franz Oehler*. gr. 8. Preis: 22½ Sgr. — Das Wörterbuch apart: 10 Sgr.

XENOPHON'S ANABASIS.

Zum Schulgebrauch herausgegeben und mit einem Wörterbuche und grammatischen Anhang versehen von *Konst. Matthäi*. gr. 8. Preis: 25 Ngr.

ATLAS ANTIQUUS.

Schul-Atlas der alten Welt. Nach d'Anville, Mannert, Kruse, Reichard u. A. bearbeitet. Nebst einem kurzen Abrisse der alten Geographie von *C. Herm. Weise*. 14 Blatt in großs Querfolio. Preis: 1 Thlr. 15 Sgr.

Enthält: 1) Orbis terrarum. 2) Hispania. 3) Gallia. 4) Italia superior. 5) Italia inferior. 6) Germania. 7) Graecia. 8) Asia minor et Syria. 9) Palaestina. 10) Aegyptus et Arabia petraea. 11) Athenae cum Piraeo. 12) Acropolis. 13) Roma. Mons Capitolinus. 14) Campus Martius.

QUAESTIONES EPICAE

seu Symbolae ad grammaticam latinam poeticam. Scripsit C. S. Jacob. 1839. 8maj. Preis: 1 Thlr. 15 Sgr.

CAR. FERD. RANKE:

POLLUX ET LUCIANUS.

Commentatio. 4maj. 1831. Preis: 25 Sgr.

ADOLF ZIEMANN:

In Demosthenem

DE BELLO PHILIPPI OLYNTHICO

commentatio. Edidit et epistolam adjecit Car. Ferd. Ranke. 1832. 4maj. Preis: 20 Sgr.

Ist sehr empfohlen im Neuen Repert. d. Lit. I, 4.

J. A. PFAU: Meditationes criticae de

ORATIONIBUS THUCYDIDEIS

scriptae. 1838. gr. 8. Geh. Preis: 12½ Sgr.

Elemente der griechischen und römischen

M e t r i k.

Für mittlere und obere Gymnasialklassen dargestellt und mit den nöthigen Leseübungen versehen von J. A. Pfau. 14 Drückbogen in gross Octavformat. Preis: 17½ Sgr. (In grössern Partieen billiger.)

Mit welchem Nutzen metrische Uebungen auf Gelehrten-Schulen betrieben werden, ist hinlänglich erwiesen. Die gegenwärtige Schrift füllt den seither sehr fühlbar gewordenen Mangel an einem mit den nöthigen Leseübungen versehenen Elementarwerke über die Metrik der Griechen und Römer, wir glauben auf eine sehr entsprechende Weise, aus und darf allen Gelehrten-Schulen zur Einführung in die betreffenden Klassen mit Recht empfohlen werden. — Bei Abnahme von grössern Partieen ist der Preis nur 10 Sgr.

Drei dem

C. Peto Albinovanus

zugeschriebene Elegien, nebst einem Fragmente dieses Dichters. Der lateinische Text nebst einer metrischen Uebersetzung und Anmerkungen, von J. H. F. Meineke. 1819. 8. Preis: 17½ Sgr.

L. LUCILIUS JUNIOR:

ÆTNA.

Ein Lehrgedicht, nebst dem Bruchstücke eines Gedichts des CORNELIUS SEVERUS, von dem Tode des Cicero.

Der lateinische Text nebst einer metrischen Uebersetzung und Anmerkungen, von J. H. F. Meineke. 1818. 8. Preis: 17½ Sgr.

Fig. VI.

ad Canon. II, 9, 7. (p. c. 7, 15. qq.)

Fig. VII.

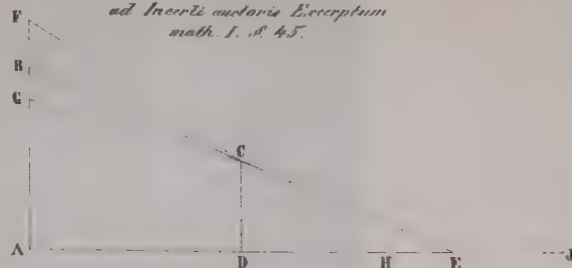
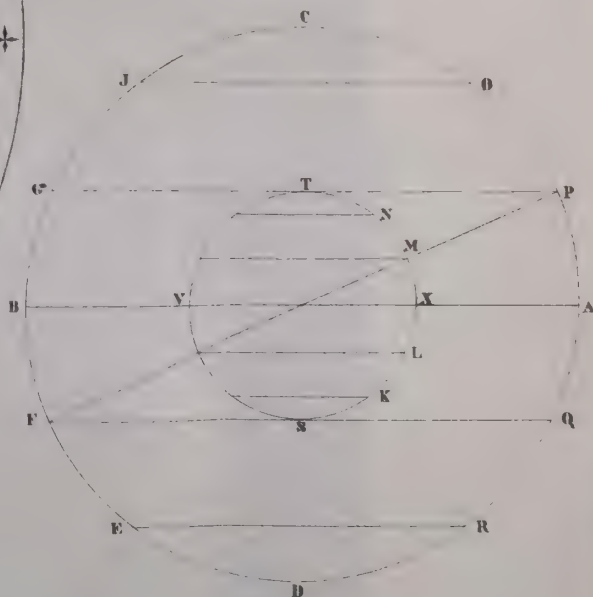
ad Incerti auctoris Excerptum
math. I. p. 45.

Fig. V.

ad Canon. II, 7, 4. qq.

. 384016

PA 6498 .A1 1848 v.2 IMS
Macrobius, Ambrosius Aureliu
Macrobian Ambrosii Theodosii
Opera quae supersunt
47087815

